

PETRI LOMBARDI
PARISIENSIS QUONDAM EPISCOPI
SENTENTIARUM MAGISTRI
IN TOTUM PSALTERIUM
COMMENTARIUM

Ex selectis et orthodoxis auctoribus more suo consarcinati, eoque felici rapsodia, justa ac nova diligentia contexti, per fratrem **RICHARDUM** Cenomanum, doctorem theologum Franciscani instituti haud vulgariter recogniti, indicatis suo loco auctorum nominibus, nunc primum in lucem prodeunt. Intertexta est per eundem ecclesiasticæ editionis vindicatio citra Hebraismi præjudicium, et diversarum translationum collatio vice apologias, ubicunque lectio vulgata ab Hebraica veritate aut alias variare videbatur.

(Ex editione Parisiensi anno 1541 data apud Poncetum Lepreux, sub Lupo, typis Joannis Lodoici Tiletani, in-folio minori cum privilegio regis et senatus.)

AD REVERENDISSIMUM PATREM

UNIVERSI ORDINIS FRATRUM MINORUM GENERALEM MINISTRUM

VINCENTIUM LUNELLUM

MULTIJUGÆ ERUDITIONIS VIRUM

FRATRIS RICHARDI, CENOMANI,

Doctoris theologi ac Minorum infimi,

EPISTOLA NUNCUPATORIA.

Laus divina, observantissime Pater, omnium calculis τὰ πρῶτα tenere debet, a qua Christianæ religionis unus cardo pendet. Nec ullus labor prodesse potest, quin potius maxime noxius dignoscitur esse quo laudare Deum Opt. Max. in dies magis pro nostra illa infirmitate non perdiscimus. Hæc est nempe angelorum ἀμβροσία, divorum consummata felicitas. « Beati, ait, qui habitant in domo tua, in sæcula sæculorum laudabunt te (Psal. lxxxiii). » Quid interim potest in hac lacrymarum valle, in hoc deploratissimo exilio, nos alioqui homunciones, terræ destuzæ affixos, propius transformare in illum cælestem habitum, quam Creatorem nostrum, Redemptorem nostrum, בְּרַחֵם בְּרַחֵם רַבְרַחֵם jubilis et canticis spiritualibus celebrare, prædicare, exaltare: unde homines efficiuntur dii et filii Excelsi omnes? Ac, ut inquit Basilius, εἰς ὕψος ἡμῶν ἀνάγων Θεὸς τὰ φρονήματα, οὐκ ἀφήκεν ἐρήμυνα χαμαὶ καὶ τοῦ πατιῖσθαι ἄξια, ἢ καὶ πρὸς τὸ ἄνω τὴν ὁρμὴν ἔχοντες, ταῖς κορυφαῖς τῶν ὑψηλοτάτων ἑαυτοὺς παριστάσωμεν. Nec tamen meæ est temeritatis rem per se incomprehensam verbis humanis, et iis quidem nostris futilibus velle assequi vel ad minimum, si tamen laudibus divinis quidquam parvum dici possit; sed quod argumentum suscepti negotii, ex tua obedientia toties mihi injuncti, ad idipsum meam balbutiem sua ratione adigeret. Cum etiam Dei bonitas tanta sit, ut exaudire dignetur, quod infantia nostra de ejus majestate σολοικῶν et sordido sermone, non sordida mente resonare parturit. Congruerat nimirum ut qui psalmos Davidicos, universam Scripturæ vim per jucundissimum laudis thema complectentes, pertractare Dei munere desudat, dicendi materiam inde utcunque desumere ordiretur. Nam, juxta Basilium, ἢ τῶν ψαλμῶν βίβλος τὸ ἐκ πάντων ὀφείλον περιιληφί, καὶ κοινὸν ταμιεῖον ἑστὶν ἀγαθῶν διδασκάλων, τὸ ἐκάστῳ κατὰ τὴν ἐπιμέλειαν ἐξευρισκονσα. Porro dum ante hoc triennium Victorinæ Bibliothecæ thesaurum frequenti manu volveremus, occurrit psalterium nostri lyrici David, commentariis excellentis viri Magistri Sententiarum nobili supellectile ditatis illustratum: suis quidem et non suis, suis ex appositissima, compendiosa et singulari quadam doctorum Catholicorum γλωσσολογία; non suis autem, quod ex aliorum scriptis operoso artificio haud segniter excerptis. Quos ubi fratres illius cænobii, ut sunt religiosissimi, et

ad litteras propagandas propensissimi, mihi haud gravatim communicaverunt, cœpinus eorum commentariorum uberrimos fructus degustare. Sed et ante nos complures viri graves, qui in bibliothecis quibusdam communibus similia exemplaria deprehenderant, hujusmodi opus variis floribus concinna coærvatione conserutum senserant decantatissimum. Ob id instabatur æstuantibus desideriis, ut prælo committeretur, atque omnium fore commodo non vulgari si in publicum divulgaretur, præsertim cum nihil in ore fidelium frequentius versetur, aut accommodatius ad Dei cultum promovendum ejusque indicibilem gloriam hymnis canoris depromendam inveniat, quam psalmodiarum ineffabilis jubilus. Nam in idipsum omnis terra invitatur per divinum Psaltem: « Omnis terra adoret te, et psallat tibi (Psal. Lxv), » quod ubi, juxta Apostolum, psallitur spiritu, psallitur et mente (I Cor. xiv). Quis posset verbis explicare quanto reficitur gaudio internus ipse homo, adeo ut nemo sciat nisi qui accipit. In promptu est quod scribitur (I Reg. xvi), de Saul rege, a spiritu nequam exagitato, qui Davide citharam manu percutiente levius ferebat, et χαροδαίμων ab ejus duriori infestatione recedebat. Linguam omnem, omne ingenium superat psalmodiarum virtus, ἡ ταῦτα γὰρ ἐν θεολογίᾳ τέλει. Multo magis tamen præstat experiri cum timore Dei quam solo sermone personare.

Verum ut eo regrediamur unde digressi sumus, tandem persuasi sumus ut opus ipsum tam dives typis excuderetur, subnotatis nostra quali vigilantia doctoribus quos in quamdam sarraginem concitaverat. Qua effectum est ut quod ceteri sparsim in psalmos commentati fuerant, ipse collectim quodam laconismo complecteretur. Et hæc est dignitas hujusmodi commentariorum. Quia vero non satis liquebat quæ loca et quam integre suis responderent auctoribus, eo quod tumultuarie subinde signabantur, necessum fuit singulos quos adducebat percurrere, quasi syllabatim, ut amplius nostra præfatio demonstrabit, quamquam τακτικῶς πρὸς τὸ ἀκριβῆς non fuerunt observata ut desideraveram. Cæterum videbamus editionem ecclesiasticam, quam dicunt Vulgatam, ferme in spretum posse venire: quod et factum esse propemodum comperimus, quasi alienus sit David a nobis, et a canticis hæctenus apud Christianos celebratis, ob tot invecctas translationes novas, ut jam posset quispiam existimare germanam illam psalmodiarum lectionem esse aduleratam, in communi ecclesiarum ac monasteriorum psalmodia, quæ diu noctuque Deo Domino potentissime persolvitur, etiamsi non sum necesse quantum lucis afferat diversarum translationum collatio. Id quod testatur divus Augustinus secundo De doctrina Christiana, capite decimo quarto: « Plurimum, ait, juvat interpretum numerositas collatis codicibus inspecta atque discussa tantum absit falsitas! » Nec absonum tamen videbatur tutari sacrosanctum Ecclesiæ usum, quantum tenuitas nostra patiebatur, si isti eo animo suis novitatibus onerarint pagellas, ut traductio Vulgata, et qua utitur universus Ecclesiæ ordo in pæssum abiret. Quod sicut non esset candidi pectoris ea ratione edidisse sua, sic nec nos de ipsis quidquam sinistri pronuntiare voluimus, licet sit perspicuum eorum aliquos non satis probe audire. Igitur singulo cuique versui collationem subnexuimus, si quid forte variabat, qua Dei gratia annititur nostrum lectionem conciliare ad veritatem Hebraicam, quemadmodum olim usi sunt interpretes: quod facile persuadetur iis qui minus corrupto sub iudicio, et ritui ecclesiastico Christiano affectu favent. Ubi vero perpusillum referebat inter lectionem nostram et alias, pertranseundum fuit. At diutius haud immerito fluctuabamus si tam arduum opus aggredieremur, perpendentes nostræ infirmitatis exiguitatem, tum quod facillimum fuerit בְּרַחֵם בְּרַחֵם בְּרַחֵם etiam summe exercitatis; tum quod nec illam linguarum peritiam mihi arrogem, ut valeam de cæteris vel tantillum judicare. Quia tamen scopus noster quem totum prospiciabamus, est immobilis, nempe ecclesiasticæ consuetudinis firmissimum robur, quo etiam interdum Apostolus sua dicta non veritus est confirmare: Nos, inquit, talem consuetudinem non habemus, neque Ecclesia Dei (I Cor. xi), ausum dedit minus temerarium, ut navicularum sine contentione pelago committeremus, et crederemus dicenti: « Signa eos qui in me crediderint, hæc sequentur: Linguis loquentur novis, serpentes tollent; et si quid mortiferum biberint, non nocebit eis (Marc. xvi). »

Nec dubito eos qui totos dies expendunt in litterarum Hebraicarum שְׁנֵי מִנְיָן minori negotio et majori laude negotium istud potuisse promovere. Tantum abest ut quisquis eorum editionem Latinis auribus tot retro sæculis religiose inculcatam atque receptam præcipitanter dannasset. Neque velim ut quispiam calumniator ex ore meo statim rapiat, quasi Ecclesia per se alioqui tanta me defensore indigeat. Sed meminere receptos etiam fuisse qui vel pilos caprarum in tabernaculo Domini conficiendo offerrent. Verum enimvero nondum animo obfirmatum erat id muneris suscipere, donec reverendissima paternitas tua obedientiæ jugum et meritum addiderit, quod detrectare non erat utique liberum. Sed si quid audaculæ temeritatis in humana εὐδαιμονία latitaverit, obedientiæ tenor simul et mandatum excusabit. Et ita excusabit, ut nolim tamen lapsus meos pertinaciter defendere aut aliquo fuco prætexere, quin potius velim ingenue confiteri meæ ignorationis culpam, ubi deprehensa fuerit, paratus recantare, si quid absonum vel imperitiam, vel incogitantiam scripsero. Quid enim dictandum venit, quod non sit Ecclesiæ iudicio, et doctorum examini ex omni submissione et modestia relinquendum? Quare primam seturam in alienis laboribus nostro Marte utcumque partem tuæ religiosissimæ paternitati debeo, quandoquidem absque jussu tuo, et eo multoties repetito in medium prodire nimis formidabile mihi fuisset. Et quidquid illud est obedientiæ tuae perfecti, cui opera nostra dicare omnia, consultissimum. Accessit congruentia sane compositissima, ut cujus functio generalis ab unico laudis divinæ ac pietatis statu pendet, ipsi illi laudum lucubrationes consecrarentur. Quid enim jam pene ipsum orbem Christianum cursu apostolico peragraveris inexhaustis sudoribus? quid tam operose perquiris, nisi ut collaudetur Deus Opt. Max. non solum apud fratres Franciscanos, quorum universum ministerium officiose exerceas, sed apud omne genus hominum Dei honorem multo cum senore promoveas per Spiritus sancti præsentissimam gratiam quæ tibi reddidit summum pontificem, et majores Christianæ fidei principes, quantum religioni orthodoxæ propensi sunt, favorabiles, apud quos tam bene audis quam vellem hoc ingenioli nostri monumentum qualecunque semper æquum lectorem sortiri. Ecceat igitur sub tuis auspiciis tutum, quod tam facile tibi erit a dentibus theoninis atque calumniosis asserere, quam copiosa et quam varia est tuæ eruditionis ubertas.

Parisiis, anno Christianæ salutis quadragésimo supra sesquimillesimum.

PROLOGUS IN MAGISTRUM

SIVE

COLLATIO DIVERSARUM TRANSLATIONUM PSALTERII

Et apologia ecclesiasticæ lectionis in versibus quos putant ab Hebraici fontis veritate variare,

PER FRATREM RICHARDUM

CENOMANUM

DOCTOREM THEOLOGUM, ORDINIS MINORUM.

Quoniam ignorata vocabulorum, quin et syllabarum ratione, non possit rerum ulla haberi intelligentia, quia tamen sola hujusmodi pertractatio quasi jejuna foret, consentaneum fuit nostras adnotationes inserere commentariis Petri Longobardi, Parisiensis quondam episcopi, Magistri sententiarum optimo jure nuncupati, nunc primum in lucem editis. Proinde nihil expectet lector in hisce scholiis, nisi quod promittit titulus. Primum enim stomachum suum pascat doctis psalmi enarrationibus; deinde, si de Vulgatæ editionis fidelitate hæsitet, aut juvet varias traductiones nuper natas conferre, fortasse inveniet quod quærit: nec lectionis poenitebit, modo æquum præstet affectum, et minime contentiosum.

Quoniam intra limen sui proœmii, Magister paucula tangit de numero librorum in psalmis, et eorum auctoribus, non absolum fuerit rem disputationemque altius repetere: simul et nonnulla præfari convenit, quæ necessaria judicantur ad stabilendum suscepti negotii propositum, ne, quod aiunt, illotis pedibus lucubrationis nostræ qualemcunque procursum aggrediamur. Inprimis libri psalmodum, an plures sint, videtur D. Hieronymus variis et non sibi constare, si quis oscitabunde legat: nam quod adducit Magister in suo prologo, habet divus Hieronymus tomo tertio, in quadam epistola ad Marcellam, cujus verba subteximus. Amen, Septuaginta *γινωσκε*, id est *fiat*. Unde et in fine librorum (in quinque siquidem volumina Psalterium apud Hebræos divisum est) *fiat, fiat*, transtulerunt, quod in Hebraico legitur *amen, amen*, quo scilicet ea vere dicta quæ sunt supra, confirmantur. Hæc ille.

Ejusdem sententiæ potest colligi fuisse, cum ad Marcellam de exitu Lææ tomo primo sic scribit: « Cum hora ferme tertia hodiernæ diei, septuagesimum secundum psalmum, id est tertii libri principium, legere cœpissimus, et docere cogemur tituli ipsius partem, ad finem secundi libri principium tertii libri pertinere, » etc. Ex quibus apparet D. Hieronymum sentire Psalterium in libros distinctum. At contrariam opinionem sequitur, ad Sophronium tomo tertio scribens: « Scio quosdam putare Psalterium in quinque libros esse divisum, ut ubicunque apud Septuaginta interpretes scriptum

est, *γινωσκε, γινωσκε*, id est *fiat, fiat*, finis librorum sit, pro quo in Hebræo legitur *amen, amen*. Nos autem Hebræorum auctoritatem secuti, et maxime apostolorum, qui semper in Novo Testamento Psalmodum librum nominant, unum asserimus Psalmorum volumen. » Et rursus paulo post: « Si enim *amen*, pro quo Aquila transtulit *πισσωμεως*, in fine tantummodo librorum poneretur, et non interdum aut in exordio, aut in calce sermonis sive sententiæ, nunquam Salvator in Evangelio loqueretur: *Amen, amen dico vobis*: nec Pauli Epistolæ in medio illud continent. Moyses quoque et Jeremias, et cæteri, in hunc modum haberent libros, qui in mediis voluminibus suis *amen* frequenter interserunt. Sed et numerus viginti duorum librorum Hebraicorum et mysterium ejusdem numeri commutabitur. Nam et titulus ipse Hebraicus ספר תהלים *SEPPER TEHILLIM*, quod interpretatur *volumen hymnorum* apostolicæ auctoritati congruens, non plures libros, sed unum volumen ostendit. » Hæc Hieronymus. Sed num ista videntur tibi contradictionem sonare? quandoquidem priori loco dixit: « in quinque siquidem volumina Psalterium apud Hebræos divisum est; » et nunc dicit, « nos Hebræorum auctoritatem secuti, unum asserimus Psalmorum volumen. »

Verum quoquomodo intelligat, et a se non dissentiat divus Hieronymus, perpendes ex psalmi octuagesimi noni explanatione, ad Cyprianum, tomo tertio, ubi sic disserit: « Aiunt Hebræi uno psalmodum volumine quinque libros contineri, a primo usque quadragesimum, et a quadragesimo primo usque ad septuagesimum primum, et a septuagesimo secundo usque ad octuagesimum octavum, et ab octuagesimo nono (qui quarti libri initium est, et quem nunc disserimus), ad centesimum quintam: in quorum omnium sine duplex *amen* positum est, quod Septuaginta transtulerunt, *fiat, fiat*, et a centesimo sexto, usque ad finem, instar duodecim prophetarum, qui et ipsi cum propriis libros ediderint, unius voluminis nomine continentur. » Et amplius in præfatione in libros Regum: « Secundus a David, quem quinque incisionibus et uno psalmodum volumine comprehendunt. » Vides itaque quod sicut duodecim prophetæ in unum, sic et quinque psal-

uorum incisiones in unum copulantur volumen. A

Disceptatio de auctoribus Psalmorum.

Graudis concertatio est inter eruditos, de auctori- bus Psalmorum. Sed disputationis gratia, duo dica- mus, nullius iudicio præjudicans : prius, licet divus Hieronymus videatur magis declinare ad eam opi- nionem quæ dicit plures esse psalmorum auctores, interdum tamen diversam sequitur sententiam ; se- cundo, si quis oculatius introspiciat dicta Hiero- nymi et Augustini, forsitan inveniatur convenire inter eos de hac controversia. Igitur quod videatur Hieronymus sentire non omnes psalmos esse David, ostenditur ex tomo tertio in epistola ad Cyprianum. « Sciamus quoque, errare eos qui omnes psalmos David arbitrantur, et non eorum quorum nominibus inscribuntur. » Rursus eodem tomo ad Sophronium : « Psalmos omnes eorum testamur auctorum qui po- nuntur in titulis, David scilicet, Asaph et Idithun filiorum Core, Heman Ezrahite, Moysi et Salomonis, et reliquorum quos Esdras primo volumine comprehendit. » Item ad Cyprianum : « Quod autem in perisicis codicibus nonagesimus octavus habet tit. Psal. David, in Hebraico non habetur, hanc habente Scriptura consuetudinem, ut omnes psalmi, qui cujus sint titulum non habent, his deputentur, quorum in prioribus psalmis nomina continentur. » Denique in proœnio in Malachiam : « In psalmis diximus qui titulos non habent eorum esse creden- dos, quorum priores psalmi nominibus prænotati sunt. » Hæc Hieronymus. Nec valet evasio, qua dices Hieronymum non loqui juxta sensum prop- rium, sed juxta opinionem præceptoris sui in Hebræis Bar-Hanina vel aliorum. Nam interpretatus locum Matthæi decimo tertio : *Ut impleretur quod dictum est per prophetam dicentem : Aperiam in parabolis os meum, etc.*, « legi, inquit, in nonnullis codicibus per Isaiam prophetam, quod quidem quia minime inveniebatur in Isaiâ, arbitror a prudentibus viris esse sublatum; sed mihi videtur in principio ita editum, quod scriptum est per prophetam Asaph, dicentem ; septuagesimus enim septimus psalmum de quo sumptum est testimonium, Asaph prophætæ tit. inscribitur. » Hæc Hieronymus. Quando dicit : « Mihi videtur », propriam sententiam satis insi- nuat. Quod autem nonnunquam loquatur secundum diversam opinionem, probemus tom. III ad Fabiola- m, de quadragesima duabus mansionibus, in LXXVII psalmum, quem, juxta evangelistam Matthæum, ex persona Domini dictum credimus, decem plagarum in Ægypto, et egressionis Israel in solitudinem, narratur historia. Deinde paucis interjectis subdit : Nam idem propheta in alio loco dixerat : *Habitavi cum habitantibus Cedar, multum incola fuit anima mea (Psal. cxix)*, absentiam terræ sanctæ non sustinens, lacrymabiliter ingemiscit, et dicit : *Hæc recordatus sum, et effudi in me animam meam, donec transeam in locum tabernaculi admirabilis, usque ad domum Dei. In voce exultationis et confessionis, sonus epulantis (Psal. xli)*. Et in alio psalmo : *Revela oculos meos, et considerabo mirabilia de lege tua (Psal. cxviii)*. Hæc ibi.

Ex quibus constat Hieronymum psalmos citatos, videlicet septuagesimum septimum, centesimum decimum nonum, et centesimum decimum octa- vum eidem prophætæ tribuere : quod non potest esse, nisi David intelligat. Nam, ut visum est, septuagesimus septimus, Asaph, quadragesimus primus filius Coræ, centesimus decimus nonus et centesimus decimus octavus non habent proprium titulum. Sed si vera est sententia Hieronymi, quam supra commemoravimus, ejus sunt, cui præceden- tes psalmi inscribuntur. Primus autem præceden- tium qui titulum habet, est psalmus centesimus nonus, qui aperte David tribuitur. Rursus Hiero- nymus tom. III, ad Fabiolam, de vestitu sacerdo- tali : « Unde et David, inquit, orabat in psalmo :

Revela oculos meos, » etc. Et, tomo I ad Paulinum, De institutione monachi : « Totum quod legimus in divinis libris, nitet quidem, et fulget etiam in cor- tice, sed dulcius in medulla est. Qui edere vult nu- cleum, frangat nucem. *Revela*, inquit David, *oculos meos, et considerabo mirabilia de lege tua*. Si tantus Propheta tenebras ignorantie constituit, qua nos putas parvulos, et pene lactentes inscitie nocte cir- cumdari? » Hæc Hieronymus. Ubi vides psal- mum illum David nominatim deputari, quem supra dicebat eundem Prophetam in psalmo septuagesimo septimo, et quadragesimo primo. Præterea Hieronymus, psalmo septuagesimo secundo qui inscribitur Asaph, ex persona David citat in Eccle- siasten, cap. iv. Plenius hunc locum David in psalmo LXXII, et Jerem. in suo volumine exquirunt. Et in commentariis ad Ephes. cap. III : « Quorum, inquit, verba David in persona sua exprimens, ait : *Quam bonus Israel Deus,* » etc. Item in Matth., « Sicut scriptum est in David : *Transierunt in af- fectum cordis.* » Hæc autem sunt in psalm. LXXII. « Insuper tom. III ad Dardanum : David in alio psalmo canit : *Gloriosa sunt dicta,* » etc. Manifestarium est vero illum psalmum LXXVII inscribi filio Coræ. Ad hæc., psal. LXXXVIII, kethan Ezrahite inscribitur, et tamen Hieron., tom. III ad Damas. de duo- bus filiis, desumit nonnullos versiculos ex eodem tanquam ad David dictos. « Secundum illud, ait, quod locutus sum ad David : *Si dereliquerint filii ejus legem meam, et in judiciis meis non ambulave- rint, si justitias meas profanaverint.*

Diceret aliquis : Ideo quia David majorem psal- morum partem composuit, ob id sæpe totum Psal- terium nuncupatur David. Et sic loquitur divus Hieronymus in prologo quem præfixit libris Regum. Inter agiographa primus est liber Job, et secundus David. Nam interdum secus citat quam nomine Da- vid, ut secundo libro adversus Pelagianos, « Asaph loquitur : *Cibalis nos pane lacrymarum,* » etc. Hoc autem desumitur a psalmo septuagesimo nono, qui inscribitur ipsi Asaph. Verum et si eo pacto evade- res, non omnino tamen satisfacis omnibus præta- ctis, cum dixerit eundem Prophetam locutum in psalmo septuagesimo septimo, et cæteris quos ad- duximus, Et ut nulla detur tergiversandi occasio, quomodo dissolves quod scribit ipse D. Hieronym. tomo tertio ad Cyprianum, ubi contradiceret sententiæ Apostoli ad Hebræos quarto, nisi dices divum Hieronymum mutasse sententiam, et loca superius commemorata hoc ostendere, accipiendo David in persona, non in Psalterio. Sed et videamus quomodo alioqui contraret Apostolo ad Cyprianum. Sic ait de Moysæ : « Cujus ore creaturam mundi eorum duntaxat quæ visibilia sunt, conditio- nem hominis, et omnis retro historie didicimus veritatem, qui non solum nobis quinque reliquit libros, Genesim, Exodum, Leviticum, Numeros, et Deuteronomium, sed et undecim quoque psalmos, ab octogesimo nono, cujus principium est : *Domine, refugium factus es nobis,* usque ad cxix, qui inscribitur : *Psalms in confessione.* » Hæc Hieronymus. Apostolus autem ad Hebræos quarto, psalmum non- agesimum quartum, qui de numero illorum unde- cim convincitur esse, manifeste tribuit David. *Quo- niam ergo, inquit, superest introire quosdam in illam, et ii quibus prioribus annuntiatum est, non introie- runt propter incredulitatem, iterum terminat diem quemdam, hodie, in David dicendo : post tantum temporis sicut supra dictum est : Hodie si vocem ejus audieritis,* etc. Ex quo palam est Apostolum non deputare Moysi hunc psalmum, quoniam tertio ca- pite de Moysæ loquens dicit : *Et Moyses quidem fidelis erat in tota domo ejus, tanquam famulus in testimonium eorum quæ dicenda erant.* Deinde pau- lo post subdit : *Quapropter, sicut dicit Spiritus sanc- tus : Hodie si vocem ejus audieritis,* etc. Quæ per- tractans Apostolus, cap. iv, ostendit ex contextus

digesta et aptata consecutione Spiritum sanctum locutum fuisse in Moysen, quantum ad constitutionem mundi; et, post tantum temporis rursus in David, *Hodie si vocem, etc.* Attende igitur ordinem sententiae Apost. *Et quidem operibus ab institutione mundi perfectis. Dixit enim in quodam loco de die septimo sic: Et requiescit Deus die septima ab omnibus operibus suis; et in isto rursus: Si introibunt in requiem meam. Quoniam ergo superest quosdam introire, etc.* Ubi considerandum Spiritum sanctum post multum temporis dixisse in David, ex quo locutus fuerat per Moysen de conditione mundi. Propterea colligitur psalmum non esse editum a Moysen, sed a David, quem satis designat in persona, magnum temporis intervallum commemorando inter duos prophetas.

Posses tamen subterfugere, referendo, dixit, ad Moysen, non ad Spiritum sanctum quantum ad litteram ut Moyses dixit eum requievisse die septimo, et post tantum temporis. Idem Moses terminaverit diem quemdam hodie in David, hoc est, per hoc quod hodie dicitur in psalterio, quod nuncupatur esse David, quod quidem fuisse tempore Apostoli promptum est. Veruntamen haec expositio esset, si fallor, paulo coactior. Superest demonstrare secundum principale, nempe quod forsitan D. Hieronymus et D. Augustinus non sibi adversantur in hujus argumenti materia. Ex verbis enim eorum facile est videre tituli inscriptionem aut significare a quo editus sit, aut a quo recitatus psalmus. Nam D. Augustinus manifeste in hanc sententiam descendit, disserens in principio cur primus titulum non habeat: « Centum itaque et quinquaginta psalmos esse nulla dubitatio est; et qui psalmus quotus sit, vel a quo recitatus sit, titulorum inscriptione ostenditur. Non enim omnes psalmi a David editi sunt. Ipse enim David ex omni populo quatuor principes Spiritu sancto mundatos elegit, quorum nomina sunt, Asaph, Heman, Ethan, et Idithun, ut in quemcumque divinus Spiritus intrasset, hymnum Deo caneret. David ergo solus novem psalmos ore proprio cecinit, reliqui autem ab illis quatuor principibus, juxta titulorum inscriptionem, sunt dicti. » Haec Augustinus. Quem vides dicere non omnes psalmos esse editos a David, maxime quantum ad rationem accinendi. Nec abest ab hac sententia ipse divus Hieronymus ad Sophronium, quod supra etiam commemoratum est, sed indistincte tractatum. Ait itaque: « Psalmos omnes eorum testatur auctorum, qui ponuntur in titulis David scilicet, Asaph, et Idithun, et filiorum Core, Heman Ezrahitae, Moysi et Solomonis, et reliquorum quos Esdras primo volumine comprehendit. » Haec ille. Ubi novissima particula invenit psalmos esse eorum quorum nomina tacentur, et quos dicit Esdras comprehendere in primo volumine. Ait enim Esdras, I Esdræ II, cantores filii Asaph centum viginti octo. Liqueat autem non posse pertinere psalmos ad eos quos Esdras comprehendit, nisi tanquam cantores, quando lex et psalmi reparata sunt. Facit quod scribitur, Nehemiæ duodecimo: *In diebus David et Asaph ab exordio erant principes constituti cantorum, in carmine laudantium et confitentium Deo.* Et I Paralip. xxv: *Igitur David et magistratus exercitus, segregaverunt in ministerium filios Asaph et Heman, et Idithun, qui prophetarent in citharis et psalteriis et cymbalis, secundum numerum suum dedicato sibi officio servientes.* Deinde recitatis filiis eorum juxta regem prophetantibus, subtexit: *Universi sub manu patris sui ad cantandum in templo Domini, distributi erant in cymbalis et psalteriis et citharis, in ministeria domus Domini juxta regem Asaph, videlicet et Idithun et Heman.*

Sicut ergo oportet exponere D. Aug. in lib. xvii, De civit. Dei, cap. 14, ne sibi contradicat in eo quod dixit in prologo I psal., ita et D. Hieron., ubi multos psalmorum auctores nominat, ut in id convenienter,

A sicut ante meminimus psalmorum inscriptionem denotare, fauctorem aut cantorem. Ait faudem D. August. lib. superius adducto: « Mihi credibilis videntur existimare qui omnes illos 150 psalmos ejus operi tribuunt, eumque aliquos praenotasse nominibus aliorum, aliquid quod ad rem pertineat figurantibus. » Haec ibi. Quae quomodo debeant conciliari cum aliis ejusdem verbis, quare, si potes, et viam aperuimus quae prius a nonnullis attackta est, licet auctoritates utriusque doctoris magna ex parte silentio praeterierim. Accedit nostrae sententiae quod titulus psalmi xxxviii sic habet: *Pro Idithun, canticum David;* et psalmi lxxi, *pro Idithun, ipsi David.* Atqui de Idithun praeter ea quae citavimus habetur I Paral. xxv: *Idithun qui in cithara prophetabat super confitentes, et laudantes Dominum.* Nec obest titulus psalmi lxxvi *pro Idithun, psalmus Asaph,* quasi Asaph esset primarius auctor et Idithun cantor. Potuit enim Asaph inchoare psalmum, cantando, et Idithun respondere, sicut dicitur secundi Machabæorum primo: *Jonatha inchoante, ceteris autem respondentibus.* Consimiliter debet intelligi titulus psalmi octuagesimi septimi, *Canticum psal. filiorum Core, intellectus Heman Ezrahitae.* Unde in Hebræo dicitur, *Ad respondendum intellectus Heman.* At dices: Opinando David esse auctorem omnium psalmorum quantum ad materiam, remanet scrupulus quomodo deberet intelligi titulus psalmi lxxi, videlicet Salomonis, et psalmi lxxxix, *Oratio Moysi hominis Dei,* cum non possit ita commode de his duobus convenire, ceu de aliis cantorum officio fungentibus, et David synchronis. Quantum ad primum, visus psalmi suum auctorem praedicat: *Defecerunt laudes David filii Isai,* ob id, titulus *Salomoni,* intelligitur pro Salomone vel in Salomonem: qui fuit figura veri Salomonis regis pacifici, de quo materia totius psalmi apte loquitur, quod et Hebræum indicat לְשֹׁמֶר לְיִשְׁרָאֵל. Nam lamed teste Pagnino libro primo Institutionum Hebraicarum, nonnunquam causam materialem denotat, ut Exodi quarto, לְנָחָשׁ LENACHASCH, in serpentem, et septuaginta Interpretes in proposito dixerunt, *in Salomone psalmus, et Σολομών ψαλμός.* Consimili modo potest intelligi titulus psalmi centesimi vigesimi sexti: *Canticum graduum Salomonis.* Quantum ad secundum de titulo psalmi lxxxix D. Hieronymus ad Cyprianum refert solutionem opinantium omnes psalmos esse David, licet forte aliter, ut praelibavimus, sentiret D. Hieronymus. Unde, inquit, et hunc psalmum voluit sub nomine Moysi a David esse compositum, quod scilicet legislator communem humani generis et calamitatem, et deinde expectationem salutis sacro ore describit. Nec revinceret quod opponit dominus Lyranus causans, quod etiam in plerisque aliis psalmis fiat mentio de ea ipsa materia, quia argumentum illud non tam breviter et continenter, nec per modum orationis in aliis tangitur. Hinc in Hebræo habetur לְמֹשֶׁה LEMOSCHEN in Moysen, de titulis aliorum psalmorum suo loco tractari poterit.

De Commentariis divi Hieronymi in omne Psalterium.

Cæterum quia frequentissime in enarratione psalmorum Magister citat D. Hieronymum, ex commentariis, quos nonnulli temerarie inter pseudepigrapha deputant, haud absolum fuerit ostendere eos commentarios non esse falso D. Hieron. inscriptos, ut ipsi somniant, et impudenter asserunt; cujusmodi sunt Erasmus et Bruno Amorbachius. Ille recensens alienorum indicem, ut ipse vocat, inter mista Hieronymo tributa, ut vult, sic ait: « Commentarii quos habemus in omne Psalterium D. Hieronymi titulo, palam ipsi praese ferunt quod non sint unius auctoris. Si quis autem meum requirat iudicium, nihil illic esse arbitror. D.

Hieronymi, verum una pars est hominis, quisquis fuit; plane docti et sermonis expoliti, longe tamen discrepantis ab D. Hieronymo. Nam hic nimis habet mitioris ac lenitatis, plus nervorum: deinde ubique copiosior ac diligentior, ac magis ostentans suas opes. Altera pars est locutulei cuspisiam ac pene dixerim rabuæ. » Ecce quantam injuriam præter ea quæ addit in calce illius recensionis, audet inferre his commentariis Erasmus. Ille vero in epistola præfixa Psalterio ad lectorem ait: « Hic octavus tomus, optime lector, commentarios Davidicorum psalmoreum complectitur: qui tametsi non vacant eruditione, divo tamen Hieronymo hactenus sunt falso inscripti. » Audistis eorum censuram, videamus quantum cæcutiant.

Loquatur ipse sanctissimus Hieronymus, et se ipsum defendat adversus hujusmodi impertinus censores. Nam libro I Apologiæ adversus Rufinum, istorum nimiam audaciam confutat, Rufino quidem respondens, sed Aristarchos plane damnans. « Illud, inquit, quoque carpere dicitur, quod secundum psalmum interpretans pro eo quod legitimus in Latino: *Apprehendite disciplinam* (Psal. 11), et in Hebræico volumine scriptum est, נִשְׁקוּ בָר, in commentariolis meis dixerim: *Adorate Filium*; et rursus, omne Psalterium in romanum vertens sonum, quasi innocenter expositionis antiquæ, posuerim *adorate* pure: quod utique sibi esse contrarium omnibus patet. » Deinde fusius hujusmodi purgat calumniam, ex ratione venerandi sensus versiculi multiplici intelligentia, et Hebraismi æquivocatione.

Constat autem commentarium psalmi secundi in eum versiculum: *Apprehendite disciplinam*, sic habere. In Hebræo legitur נִשְׁקוּ בָר, quod interpretari potest, *adorate Filium*. Et hanc interpretationem carpebat Rufinus. Et isti morsicatores dicunt in his commentariis, quos D. Hieronymus aperte fatetur suos, nihil esse Hieronymi. O impudentia! Ad hoc D. Augustinus commentarios D. Hieronymi multis verbis adducit in psalm. xciii, eodem ordine, eadem dictione, eadem verborum forma, eadem sententia, expresso nominatum D. Hieronymo et ipsius commentariis. Nam Augustinus epistola centesima undecima, quæ in antiquis codicibus est centesima nonagesima octava, disputans adversus Anthropomorphitas, docet, si quando Scriptura Dei membra commemoret, esse spiritua-liter intelligenda, quemadmodum omnes accipiunt qui illis spirituum intelligentia resistunt. Deinde hoc ad verbum subdit: « Ex quorum litteris, ne multa commemorando majores moras faciam; hoc unum sancti Hieronymi interpono, ut noverit iste frater non se de hac re mecum magis quam in prioribus agere debere, si quid eum contra permovet. Cum ergo ille vir in Scripturis doctissimus psalmum exponeret, ubi dictum est: *Intelligite ergo, insipientes in populis, et stulti, aliquando sapite. Qui plantat aurem non audit? aut qui finxit oculum, non considerat?* (Psal. xciii.) Inter cætera iste locus, inquit, adversus eos maxime facit, qui Anthropomorphitæ sunt, qui dicunt Deum habere membra quæ etiam nos habemus, verbi causa, dicatur Deus habere oculos, oculi Domini respiciunt omnia, manus Dei facit omnia. *Et audit, inquit, Adam sonum pedum Domini ambulantis in paradiso* (Gen. 3). Hæc simpliciter audiunt et humanas imbecillitates ad Dei magnificentiam referunt. Ego autem dico quod Deus totus oculus est, totus manus est, totus pes est. Totus oculus est, quia omnia videt; totus manus est, quia omnia operatur; totus pes est, quia ubique est. Ergo videte quid dicat: *Qui plantat aurem, non audit?* Non dixit qui plantavit aurem, ergo ipse aurem non habet? Non dixit, ergo ipse oculus non habet? Sed quid dixit? *Qui plantavit aurem, non audit? Qui finxit oculum, non considerat?* Membra tulit, efficientias

A dedit. » Hæc Augustinus ample excerpit de commentariis divi Hieronymi in omne Psalterium, in quibus etiam breviter tangitur eadem sententia, ad versum psalmi sexagesimi quinti: *Oculi ejus super gentes*, etc. Eant nunc et dicant temerarii censores, illic nihil esse Hieronymi. Negent Augustinus, negent et ipsum Hieronymum, qui testimonium manifestum pro se tulit contra impostores mordendi studio insanientes. Quid quod vix evadit psalmum in quo interpretando non admisceat plura Augustinus, desumpta ad verbum ex iis commentariis, licet latiori extensione exspatiatus, ut legendo utrumque probabis? Quin apparet Augustinum identidem commentarios illos Hieronymi voluisse insinuare, cum in psalmo quinquagesimo ad versiculum, et spiritu principali confirmam me, ait: *Intelligunt ergo hic nonnulli Trinitatem dictam; in spiritu recto Filium, in spiritu sancto, Spiritum sanctum, in spiritu principali Patrem*. Nam ipse Hieronymus in eum locum tale atexit interpretamentum, verbis Augustini omnino respondens. « Tu vero, inquit Hieronymus, qui legis sanctam Scripturam, sanctam hic intellige Trinitatem; spiritum principalem, Patrem; spiritum rectum, Filium, spiritum sanctum, Spiritum sanctum. » Et amplius eandem intelligentiam pertractat in capite ad Galat. iv. Hæc ipsum manifeste corroborat Cassiodorus hunc locum interpretatus, qui, ni fallor, claruit ante annos nongentos sexaginta, qui ad eundem sensum adfert Hieronymum, ut clare dignoscas quam longis retro sæculis hujusmodi commentarii indubitati fuerint auctoris.

Adde quod Gregorius in eundem psalmum ad versum, *Cor contritum*, nominat Hieronymum. Quia vero Erasmus invenit quamdam epistolam ad Damasum, luce clarius testificantem de commentariis in psalmographum, eam tantis conviciis et tanta debacchatione insectatus est, ut pigeat referre. Ea autem habetur tomo IV, in hunc modum: « Beatissimo papæ Damaso sedis apostolicæ urbis Romæ Hieronymus supplex. Legi litteras apostolatus tui, poscentes ut secundum simplicitatem septuaginta Interpretum canens, psalmographum interpretari festinem propter fastidium Romanorum, ut ubi obscuritas impedit, apertius et Latine trahatur sensus. Precatur ergo cliens tuus, ut vox ista psallentium in sede Romana die noctuque canatur, et ut in finem cujuslibet psalmi, sive matutinis horis, sive vespertinis conjungi præcipiat apostolatus tui ordo, *Gloria Patri et Filio, et Spiritui sancto*. Sicut erat in principio, et nunc, et semper, et in sæcula sæculorum. Amen. Istud carmen omni psalmo conjungi præcipias, ut fides trecentorum decem et octo episcoporum Nicæni concilii etiam vestri oris consortio declaretur. » Hæc ibi. Ad hoc facit quod refert Sigebertus in suo Chronico Damasi papam instituisse rogatu Hieronymi, ut caneretur in ecclesia, in fine psalmoreum, *Gloria Patri*, etc. Cujus rei fidem magnam facit, quod id ubique; terrarum observatur apud Latinos. Quare ne simplices decipiantur istorum censorum nugacissimis mendaciis, stat eorum fidem elevare clarissimis argumentis, ut nulla tergiversatio relinquatur, et ut ex uno insigni mendacio, tam impudenter confecto, in cæteris nullo negotio suspecti habeantur. Age paulo digredientes, ut ocius revertamur, demostremus Erasmus sæpenumero non legisse, quæ suis censuris jugulare præsumpsit; sed impendio credulus, suæ farine hominibus rem committebat, qui ut tractatus nimia stertentes vecordia legissent, mendacia mera suo Erasmo refererant, atque adeo omnia Erasmi nomine cudebantur. Quod ne videar fingere, aucti censuram cujusdam Erasmusiani, quæ est præfixa tom. VII ad Parab. Salom. in Hieronymo. « Non clam me est, inquit, candide lector commentarios in Proverbia Salomonis, quibus primum in hoc tom. locum dedimus, Hiero-

nymi non esse. Nam id vel hinc deprehenditur, quod tota dicendi figura ab Hieronymiana dictione modis omnibus dissidet, quin Gregorius semel atque iterum in hoc opere citatur. Vetustissimi codices in membrana scripti Bedæ vindicabant. » Hæc ille.

Audiamus nunc ipsum Erasmus tomo I, in recensendis operibus Hieronymi vel germanis, vel, ut vult, alienis. In Proverb. Salomonis libri tres quos vel hinc apparet non esse Hieronymi, quod in his citetur Gregorius, quanquam et alioqui omnia longe lateque dissident ab Hieronymianis. Is qui adornavit Venetam editionem grave putat argumentum, quod hinc quædam citantur in epistolis decretalibus Hieronymi nomine. Suspicitur autem à Bedæ diversis collectum opus, cui conjecturæ non admodum reclamo. Hæ sunt censuræ doctorum hominum. Demus ergo illis ut sint Bedæ illi libri, aut alterius cujuslibet; sed absit ut demus illis commenta mera, quæ conflagunt effrontes nimis! Nam semel et iterum anxie perlegi commentarium universum, ne semel quidem (ita me Deus amet) citatur Gregorius. Bis autem adducitur Augustinus sexto videlicet et vicesimo quarto capite. Imo vero et ipse Hieronymus capite tricesimo. Mirum ubi mens eorum versabatur, cum maxime, si quidpiam aliud, ad censuram faceret. Hinc colligere licet, aut quod non legerit, aut si legerit, nimis præcipiti et cæco fuisse iudicio; si excusare velis incogitantiam in re tam seria. Quod si videatur hic divinare quid in aliis faciat intimius pensita; etenim si patereur locus, promptissimum foret monstrare quot in locis toto cælo aberraverit, et pios auctores mendacibus censuris sæde confuderit atque deturparit. Jam redeamus ad commentarios Hieronymi in Psalterium, et quatenus fieri poterit diluamus quæ in diversum movere possent, ne spernatur auctoritas, quæ in hoc libro Hieronymi nomine sæpius profertur. Age, posset quispiam fluctuare quod Hieronymus aliter exponat nonnullos psalmos in aliis tractatibus, et interdum reprobato sensu, qui ponitur in hisce commentariis. Etenim illud psalmi XLIV: *Eructavit cor meum verbum bonum*, interpretatur dictum ex persona Patris, qui sibi æquale genuit Verbum, et tamen hoc improbat, tom. III, ad Damasum de duobus filiis. Ait ergo: « Fidelis mecum lector intelligis, quia pinguedine saturati, in ructum laudis ejus erumpimus, dicentes: *Eructavit cor meum verbum bonum, dico ego opera mea regi*, licet quidam superstitiose magis quam vere, non considerantes textum psalmi ex Patris persona arbitrentur hoc intelligi. » Hæc inibi Hieronymus.

Ad simile respondit Rufinus ut supra tactum est calumnianti, quod contrario modo vertisset Psalterium in Latinam transferens linguam, quam in commentariis disseverisset. Adde quod dupliciter explanat hunc versiculum ad Principiam virginem, adducens diversitatem opinantium. « Quidam, inquit, ex persona Christi, quidam ex persona Patris dictum intelligi volunt, quod ex imis vitalibus et arcanis cordis, Verbum suum quod in se erat semper protulerit, juxta alterius psalmi vaticinium: *Ex utero ante luciferum genui te (Psal. cix): ut quomodo uterus non significat uterum (neque enim Deus dividitur in membra), sed eandem substantiam Patris Filique demonstrat: sic cor et verbum profertur ex corde, ut Patrem ostendat et Filium etc.* » In quo neutram intelligentiam improbando utramque satis comprobatur. Et certe Augustinus interpretatur de æterna Verbi Dei generatione. Verum enimvero Erasmus nobis toties inculcat styli distantiam. Respondeo commentarios esse multæ eruditionis, quod non diffidentur censuales isti, nec oportet semper scriptorem servare eundem dicendi characterem, sed pro ratione materiæ, aut lectionis utilitate, sæpius stylum deprimit, quod ne putes meum esse ligamentum, audias purgatis auribus ipsum Hiero-

nymum ad Paulum Concordiensem de Pauli monachi Vita. « Misimus, inquit, interim te tibi, id est Paulo seni Paulum seniore: in quo propter simpliciores quosque multum in deijciendo sermone laboravimus. » Hæc ille. Quæ si non scripsisset, dicturus erat Erasmus Pauli monachi Vitam non esse a divo Hieronymo conscriptam ob discrepantiam, ut solet, dictionis. Bene præterea cecidit quod in epistola De vitando suspecto contubernio nobis addiderit divus Hieronymus, circa finem: « Unde de Scripturis pauca perstrinxi, nec orationem necam ut in cæteris libris solitus sum, illarum floribus texui. Extemporalis est dictatio, et tanta ad lumen lucernule facilitate profusa, ut notariorum manus lingua præcurreret: Hæc si non essent adjecta, non licuisset per Erasmus divo Hieronymo a consueto more discedenti eam tribuere epistolam. Amplius Erasmus ipse se suo gladio misere confodit, in censione quam præmisit operi Augustini De moribus Ecclesiæ tomo I. « Prodit, ait, Manichæorum mysteria; idque facit mirabili sermonis elegantia, qua utinam illi licuisset in cæteris uti lucubrationibus! Hoc sane opere declaravit, si quid offendit eruditos in ipsius dictione non fuisse incitiæ sed charitatis, qua stylum demisit ad imperitorum intelligentiam. Nam quo pateret lectionis utilitas, ad vulgi captum mutavit stylum in opere posteriore: quod quidem in perlisque suis operibus fecisse videtur. » Hæc Erasmus. Cui quadrat aptissime quod dicit D. Hieronymus de optimo genere interpretandi. Quid agis, o columen literarum et nostrorum temporum aristarche, qui de universis scriptoribus sententiam feras? Si ergo perspicuum sit divum Augustinum depressisse dictionem, ad lectionis majorem fructum, quid vetat divum Hieronymum, ita nonnunquam factitasse, præter ea quæ ante commemorata sunt, præsertim cum scribat ad Pammachium tomo II: « Ecclesiastica interpretatio, etiamsi habet eloquii venustatem dissimulare eam debet et fugere, ut non otiosis philosophorum scholis, paucisque discipulis, sed universo loquatur generi hominum. » Kursus adversus Pelagium ad Ctesiphontem: « Audi ecclesiasticam simplicitatem, aut imperitiam, ut vobis videtur. » Et libro primo adversus Jovinianum: « Est in verbis simplicibus semper divinarum Scripturarum sensus angustior. » Plurimum juvat quod dicit in proœmio tertii libri ad Galatas: « Omnem sermonis elegantiam, et Latini eloquii venustatem stridor lectionis Hebræicæ sordidavit. » Et quæ postea subjungit in eundem sensum. Item in fine commentariorum in Aggæum prophetam: « Obsecro te, lector, ut ignoscas celeri sermone dictanti, nec requiras eloquii venustatem, quam multo tempore Hebrææ linguæ studio perdidisti. » Denique ad Marcellam de Ephod: « Nos, ut scis, Hebræorum lectione detenti, in Latina lingua rubiginem obduximus. »

Quid proinde mirum, si divus Hieronymus in nonnullis operibus tersior sit quam in aliis, ut quasi alter videatur? Quod si adduxeris contra nos divum Hieronymum in Apologia adversus Rufinum, libro II, aperte docentem quamdam epistolam non exiisse a sua officina, sed esse suo nomine confictam, non aliunde sumendo argumentum quam ex characteris distantia, hoc nihil obest, quandoquidem in ea epistola assumebatur persona divi Hieronymi, tanquam pœnitentiam agentis, quod Hebræa volumina traduxisset ab Hebræis inductus, in quibus nulla esset veritas. Quod si res ita habuisset, divus Hieronymus se ipse totum et manifeste proditurus erat, qualis ab omnibus habebatur nempe disertissimus, ne in epistola, qua palinodiam caneret, sese in forma eloquii fucata quasi celaret, non audens plane errorem fateri, veluti in quibusdam tenebris. Secus vero cum res, vel humilitas, vel lectionis utilitas expostulabat, sic aut sic dicere. Consultius fecisset Erasmus, si eandem hic tenuisset sententiam, quam

aperte trahit in suis adnotationibus in Novum Testamentum, nempe Actuum decimo tertio, et Hebræorum secundo. Illic enim omnes commentarios ingenue tribuit divo Hieronymo, et quibus sua dicta communit, nisi quis malit eum recantasse in adnotationibus, id quod scripserat in divum Hieronymum. Siquidem adnotatur opera divi Hieronymi fuisse excusa anno 1526; sed adnotationum quartam recognitionem anno 1527. Hæc volumus longiuscule discutere, ne quis offendantur in lectione explanationum Magistri sententiarum, passim citantis divum Hieronymum ex commentariis, quibus tanquam nothis derogare ausi sunt novelli censoras.

Nec tamen velim ex his protinus colligas libros esse constanter auctorum quorum titulis inscribuntur, quasi nusquam aberratum sit, nec ullos esse adulterinos, sed eo tendebam ne temere iudicaretur. Porro scrupulum movere posset id quod saepe dicturi sumus, ecclesiasticam editionem cum Hebraica veritate conciliando, Hebræorum codices quos habemus, esse vitiatos post septuaginta Interpretes, aut alias variasse, maxime cum ipse divus Hieronymus in versione ad Hebraicam normam, scribens ad Sophronium, sequatur lectionem codicum Hebræorum nostræ ætatis, ut plurimum. Satisfaciamus huic scrupulo duobus axiomatibus: Primum, divus Hieronymus Hebræorum codices sua etiam ætate cœpit in nonnullis locis habere suspectos. Alterum, post divum Hieronymum Hebræorum volumina manifestis scatent mendis, et a primæva scripturæ germanitate longe distant, Hæc probationibus munienda sunt. Quantum ad primum. Enarrans divus Hieronymus, v capite Michæ: *Et tu Bethlehem, domus Ephrata*: « Legimus, inquit, juxta duntaxat septuaginta Interpretes in Jesu Nave, ubi tribus Judæ urbes et oppida describuntur, inter cætera etiam hoc, *Theco et Ephrata*, hæc est Bethlehem, etc. quod nec in Hebraico, nec apud alium invenitur interpretem. Et sive de veteribus libris erasum sit malitia Judæorum, ne Christus de tribu Juda ortus videretur, sive a Septuaginta additum, nequaquam liquido agnoscentes certum quid novimus. » Rursum pertractans illud Apostoli ad Galatas tertio: *Maledictus omnis qui pendet in ligno*, quærit cur Apostolus omiserit a Deo, quod habetur in Deuteronomio capite xxi. Et respondet dupliciter. Primo sic: « Mihi videntur aut veteres Hebræorum libri aliter habuisse, quam nunc habent; aut Apostolum sensum posuisse, non verba; aut quod magis æstimandum est, post passionem Christi, et in Hebræis et in nostris codicibus, ab aliquo Dei nomen appositum, ut infamiam nobis inureret, qui in Christum a Deo maledictum credimus. » Deinde disserit quod in nullo loco Scripturæ posset ostendi quæpiam a Deo esse maledictum, per nomen Dei expresse additum; et ut suam firmet opinionem scilicet esse a perfidis additum, dicit: « Audaci itaque pede ad hoc procedo certamen, ut ad libros provocem, nullo loco scriptum, a Deo maledictum. Et ubicunque maledictio ponitur, nunquam nomen Dei adjunctum. » Postea adducit multas auctoritates. *Maledictus tu ab omnibus bestiis* (*Gen. iii*), dicitur ad serpentem; et ad Adam: *Maledicta terra in operibus tuis*, etc. (*ibid.*) Forsan gravior insurges, opponens quod ait divus Hieronymus in capite Isa. vi: « Et si aliquis dixerit Hebræos libros postea a Judæis esse falsatos, audiat Origenem, quod in octavo volumine Explanationum huic quæstiunculæ respondeat quod nunquam Dominus et apostoli, qui cætera crimina arguunt in Scribis et Phariseis, de hoc crimine quod erat maximum reticuerunt. Sin autem dixerit post adventum Domini Salvatoris et prædicationem apostolorum libros Hebræos fuisse falsatos, cachinnum tenere non potero, ut Salvator, et apostoli et evangelistæ ita testimonia protulerint, ut Judæi postea falsaturi essent. » Hæc ibi divus

Hieronymus. Sed si diligenter advertas, deprehendes non pugnare cum prædictis Hieronymi sententiis. Esset nempe ridiculum dicere Judæos falsasse libros in testimoniis de Christo, aut Christi mysteriis, quæ antequam proferrentur a Christo et apostolis, non fuissent in eorum codicibus, sed ex prædicatione apostolorum addidisse: *Ex Ægypto vocavi Filium* (*Matth. ii*), et: *Quoniam Nazaræus vocabitur* (*ibid.*); et: *Flumina fluent de ventre ejus aquæ vivæ* (*Joan. vii*), et: *Videbunt in quem transfixerunt* (*Joan. xix*), et cætera his similia, quæ ante hanc quæstionem objectam præmiserat D. Hieronymus, cujus intelligentiam facile colliges ex consequentia dictorum.

Secundum axioma probatur. Hieronymus in illud *Matth. xvi*: *Quem dicunt homines esse Filium hominis*. « Et nota, inquit, quod ubicunque scriptum est in Veteri Testamento Filium hominis, in Hebræo filius Adam, positum sit. Illud quoque quod in psalmo legimus: *Filii hominum usquequo gravi corde?* (*Psal. iv*), in Hebræo dicitur: *Filii Adam*, et tamen in Hebraicis codicibus qui exstant legitur *בני אדם* BENE ISCH, id est filii viri. »

Nescio tamen qua ratione factum sit ut ad eundem modum legatur in versione divi Hieronymi juxta Hebræum, si modo germana sit, licet ad sensum parum habeat momenti. Sed et Bruno Amorbachius in epistola triplici psalterio præfixa, haud obscure fatetur Hebræos codices variatos. Ait enim: « Quid quod Hebraicam veritatem, ut vocant, in Judæorum nostri temporis (sic suspicamus) gratiam? Nam illorum expositionibus admodum favet, nonnihil immutatam comperimus, ab aliquo Hebraice docto. Siquidem exemplari Veneto, cum vetustissimis divi Hieronymi codicibus, multis locis non conveniebat. » Hæc ille.

Verum pergamus ostendere liquido corrupta esse exemplaria Hebraica. Legimus Geneseo octavo, juxta veritatem, corvum fuisse ab Noe emissum et non reversum, ubi tamen omnes Hebræi codices, qui prostant habent contrarium sensum, nempe fuisse egressum et reversum, *וַיֵּצֵא יֵצֵא וַיָּשָׁב* ZE IATZO VASCHOB, id est qui egressus est egrediendo et redeundo. Septuaginta autem Interpretes legerunt cum negatione, *ὄχι ὑπέστραψεν* non est reversus, quos sequitur divus Hieronymus, adversus Luciferianos. « Emittitur, inquit, corvus de arca et non rediit, et postea pacem terræ columba nuntiat. » Idem ad Oceanum; « Statimque columba Spiritus sancti expulso terrino alite, devolat ad eum. » Astipulatur et Josephus Judæus libro primo de Antiquitatibus, capite quinto: « Post paucos dies, aqua amplius recedente misit corvum, volens cognoscere siquid etiam aliud terræ fuisset derelictum ab aqua, et ad egrediendum jam tutum esse videretur, qui cuncta repertiens in undantia, non regressus est ad Noe. » Hæc Josephus. Non debuit itaque Sanctes in epistola ad Clementem VII prælata suæ novæ emissioni, hunc locum præcipue taxare, quasi ecclesiastica lectio sit falsata; et maluisse dicere Hebræos esse vitiatos, quam veterem lectionem, 161 annorum centenariis in pretio habitam repudiare, ut nihil faciat etiam Augustinus Eugubinus (licet alioqui defensor Hieronymianæ editionis) qui contendit hunc locum esse a librariis corruptum, aut temporum diuturnitate, et addit hoc esse invectas interpretationes fabulosissimas ab expositoribus, ob id quod fuit corvus detentus in devorando cadavere. Et tamen divus Augustinus, Ecclesiæ jubar, non abhorret ab hac sententia, quam Eugubinus dicit fabulam. « Quæritur, inquit, utrum corvus mortuus sit, an aliquo modo vivere potuerit? Si enim fuit terra ubi requiesceret, similiter columba requiem invenisset: unde conjicitur a multis, quod cadaveri potuerit corvus insidere, quod naturaliter refugit columba. »

Ad idem alludit D. Ambrosius libro De Noe et arca cap. 17, manifestans quoque se cum negatione

legisse. Nam disserens, cur corvus sit emissus et non regressus, ita ait: « Sensus altior significat quod omnis justus quando mundare se incipit, quæ tenebrosa sunt et iumunda et temeraria primo a se repellit. Siquidem omnis impudentia atque culpa, tenebrosa est, et mortuis pascitur sicut corvus; lumen autem vicina est virtus, quæ mentis puritate et simplicitate resplendet. Et ideo tanquam emittitur et fugatur culpa, et separatur ab innocentia, ut nihil remaneat in viri justis mente tenebrosam. Denique egressus corvus non revertitur ad justum, quia fugitans culpa omnis æquitatis, nec probitati videtur et justitiæ convenire. » Hæc D. Ambrosius. Quæ certe non sunt nec dici debent fabulosa. Quod autem ipse Eugubinus objicit dicens: « Deinde si corvum reversum negavit, quomodo cohæret quod mox additur: *Donec siccarentur aquæ?* Quid enim sibi vult, qui egrediebatur et non revertebatur, donec siccarentur aquæ? Nunquid post arefactas solvitur reversus? quod ne columba quidem fecit. » Solvit idem D. Ambrosius et omnem scrupulum amovet. « Considerandum etiam, ait, quare non regressum dixerit corvum, donec siccaretur aqua a terra, quasi vero postea sit regressus. Sed hæc locutio familiaris est Scripturæ divinæ. Siquidem in Evangelio habes scriptum de sancta Maria, quod non cognoverit eam Joseph, donec peperit filium (*Matth. 1.*), cum utique nec postea cognoverit. » Hactenus ille. Idcirco non est eradenda a nostris codicibus negatio, ut vult Eugubinus, qui itidem affirmat exemplaria D. Hieronymi esse corrupta in Hebraicis quæstionibus quæ habent negationem. Siquidem ad eum modum legitur: *Post quadraginta dies aperuit Noe ostium arcæ quod fecit, et emisit corvum, et egressus non rediit ad eum, donec siccaretur aqua de terra.* Hæc dixerunt LXX, deinde subdit suam traditionem. Pro ostio fenestra scripta est in Hebræo, et de corvo aliter dicitur: *Emisit corvum et egressus est: exiens et non revertens.* Motus est autem Eugubinus dicere vitiosos codices, etiam nobis traditos ex Germania, ex hoc quod scripsit D. Hieronymus, et de corvo aliter dicitur. Sed mirum esset omnia damnare exemplaria et vetusta et recentia. Ideo, ni fallor, sicut vicina sunt fenestra et ostium, tamen annotat D. Hieron. ostium positum pro fenestra: sic LXX dixerunt de corvo, *egressus non rediit*, aliter in Hebræo *et egressus est exiens et non revertens*, quod traducunt Sanctes et Munsterus. *exeundo et revertendo.* Ponit ergo aliter D. Hieron. non ut intelligas modum contrarium, ut arbitrabatur Eugubinus, sed aliam lectionem.

Igitur non fabulose scribit D. Augustinus mystice interpretans negationem in psalms centesimum secundum. « Fratres non tardetis converti ad Dominum; sunt enim qui præparant conversionem et differunt, et fit illis vox corvina, cras, cras. Corvus de arca missus non est reversus; non quærit Deus dilationem in voce corvina, sed confessionem in gemitu columbino. » Insuper Job XIII, legimus: *Etiam si occiderit me, in ipso sperabo.* Hebræus habet desperatam sententiam et contrariam prorsus, videlicet *non sperabo.* Ubi manifestum est mendum, nisi quis gratis desipiat. Error autem irrepsit quod in ipso, sive in ipsum, et negandi adverbium, in voce apud Hebræos non differant, sed scripture. Nam illud per lamed et vau ו, hoc vero per ה et נ, ו. Hinc Sanctes vertit: *Ecce occidet me, non sperabo.* Sed et Munsterus sentiens intelligentiam simpliciter acceptam, blasphemum quid sonare. coactus est dicere quod alterum loco alterius positum sit, aut interrogative debere legi, ut redeat idem sensus. Ecce clamant isti Genes. octavo negationem esse abradendam, et editionem nostram mendosam, et ibi permittunt sibi quod volunt, quando non inveniunt quod respondeant. Demum alia quæ per varietatem, aut æquivocationem solvi habent, in scholiis nostris Dei gratia pro virili discutientur. Est

A namque vigilantem animadvertendum pro multis inter disserendum explicandis quod perhibet divus Hieronymus in Apologia adversus Rufinum libro primo quanta sit silva apud Hebræos ambiguum nominum atque verborum, quæ res diversæ interpretationi materiam præbuit; dum unusquisque inter dubia, quod sibi consequentius videtur hoc transfert.

Deinde satisfaciendum quoque admirationi, quæ quorundam mentibus suboritur, cum in subjectis plerumque conamur defendere ecclesiasticam traditionem, et quod non dissidet ab Hebraica veritate, causamur secus legisse Septuaginta, cum tamen divus Hieronymus ad Sophronium testificetur confiteri, et multos sui operis testes citat se duntaxat nihil sententiæ de Hebraica veritate mutasse. Et sicubi editio sua a veteribus discreparit, mittit ad quemlibet Hebræum, ut liquido pervideat lector Hieronymum frustra ab æmulis lacerari. At versio divi Hieronymi e regione respondens Hebraico, longe lateque discrepat sæpius a consuetâ lectione. Igitur frustra desudamus in hujusmodi apparandis conciliationibus. In promptu est responsio, si perspicias divum Hieronymum non tradidisse editionem, quam juxta Hebraicum elucubravit, quasi in communi tenendam et alexandam; sed illam tradidit privato homini peculiarem, quo respondeat Judæis calumniantibus: secus legi in Hebræo, ut Sophronius querebatur pene pro singula se eludi, et inde fides habebatur contemptui, cum tamen Hebræorum lectionem sequendo, quam probant, etiam pro Christi fide testimonium adversus eos mox proferatur, quod ipsi pertinaciter Sophronio litterarum Hebraicarum imperito denegabant. Verba ad Sophronium libuit subjicere: « Quia igitur nunc cum Hebræo disputans, quædam pro Domino Salvatore de Psalmis testimonia protulisti, volensque te illudere per sermones pene singulos, asserebat non ita haberi in Hebræo, ut tu de septuaginta Interpretibus opponebas, studiosissime postulasti ut post Aquilam et Symmachum et Theodotionem, novam editionem Latino sermone transferrem. » Et paucis interjectis infert: « Nec hoc dico, quo præcessores meos mordeam, aut quidquam arbitrer his detrahendum, quorum translationem diligentissime emendatam, olim linguæ meæ hominibus dederim. Sed quod aliud sit in Ecclesiis Christo credentium psalmos legere, aliud Judæis singula verba calumniantibus respondere. » Super hæc, in Apologia adversus Rufinum lib. II: « Egone contra Septuaginta Interpretes aliquid sum locutus, quos ante annos plurimos diligentissime emendatos, meæ linguæ studiosis dedi, quos quotidie in conventu fratrum edissero, quorum psalmos fugi meditatione decanto? Tam stultus eram, ut quod in pueritia didici, senex oblivisci vellem? Universi tractatus mei horum testimoniis texti sunt. » Hæc Hieronymus.

Ex quibus palam constat Ecclesiam legere psalmos juxta Septuaginta præter pauca; nec aliter voluisse D. Hieronymum more istorum qui ex Hebræo suo volunt Ecclesiæ regulam imponere. Scimus quidem Aristemum, Josephum et omnem scholam Judæorum duntaxat tribuere septuaginta Interpretibus quinque libros Moysi, id quod refert Hieronymus in cap. Ezechiel. quintum, et in Micheæ II. At vero Hieronymum eam non sequi opinionem liquet, præter auctoritatem modo adductam plus milles ex ejus commentariis, et ad Suniam et Fretellam aliisque locis non paucis. Nihil est itaque incommodi, si per quamdam disceptationis rationem, non per rem judicatam, reducamus distantiam editionis LXX, ab Hebraico ad varietatem lectionis, quæ potest erui, aut litterarum allinitate, apicum diversitate, sensus clariori expressione, æquivocationis multiplicitate, exemplarium falsatione, aut quavis alia probabili conjectatione. Meliori autem judicio omnia committimus. Potissima autem dissonantia videtur esse

orta ex additione punctorum vocalium, quæ tempore D. Hieronymi fuisse nondum mihi persuasum est. Nunquam enim apud eum deprehendes nominari aut patha aut camelz, aut id genus vocales motiones, quas recentiores Hebræi nobis tradiderunt. Quin potest ex ejus commentariis in variis locis, plane colligi, transulisse Biblia neutiquam punctulis distincta. Primo in illud Habacuc tertio: Ante faciem ejus ibit mors, pro eo, inquit, quod nos transulimus mortem, in Hebræo tres litteræ positæ sunt דבר daleth, beth, res, absque vocali, quæ si legatur DABAR דבר verbum significant; si DEBER, דבר pestem, hic typographi addiderunt apices. Rursus in illud Isaia IX: Verbum misit Dominus in Jacob, apud Hebræos DABAR דבר, quod per tres litteras scribitur consonantes דבר daleth, beth, res, pro locorum qualitate. Si legatur DABAR דבר verbum significat; si DEBER דבר mortem et pestilentiam; quam ob causam plerique sermonis ambiguitate decepti, non verbum dicunt missum, sed mortem. Et in illud Jeremiæ IX: Loquere, hæc dicit Dominus, et cadet morticinium hominis. Verbum Hebraicum quod tribus litteris scribitur דבר daleth, beth, res (vocales enim in medio non habet) pro consequentia sermonis et legentis arbitrio; si legatur DABAR דבר sermonem significat; si DEBER, דבר mortem; si DABBER, דבר loquere. Ex his evadit perspicuum, si fuissent puncta vocalia (quæ nunc vocant) et ea ascribunt calcographi operibus Hieronymi, non esset in legentis arbitrio situm quid legendum foret, contra præscriptum motuorum. Et amplius idipsum clarescit ex epistola ad Evagrium, in qua tractat an Salem debeat dici, an Salim proferri, civitas Melchisedech regis Salem. Nec refert, ait, utrum Salem an Salim nominetur, cum vocalibus in medio litteris perraro utantur Hebræi, et pro voluntate lectorum, atque varietate regionum eadem verba diversis sonis atque accentibus proferantur. Pleraque id genus obvia sunt in ejus Explanationibus. Vocales autem vocat divus Hieronymus quas nunc Hebraicantes appellant gutturales, ut in confesso est ex prologo Amos prophetae, ubi dicit quod Amos non est ille, quem patrem Isaia legimus. Ille enim scribitur per primam et ultimam nominis sui litteram aleph, ׀ et tzade, ץ: hic per ayn, ף et samech ם. Deinde subjungit: Nos tantam vocalium litterarum, et scilicet, litteræ, quæ apud Hebræos triplex est, differentiam non habemus.

Sebastianus Munsterus in præfatione ad suam editionem recens natam, qui tamen totis nervis contendit puncta vocalia, non esse noviter adventa, refert quosdam sentire, a Tyberia commorantibus, qui semper in lingua sancta fuere cultiores et politiones commenta. Tandem confitetur D. Hieronymum fuisse destitutum codice punctulis distincto; et quod olim omnia fere exemplaria punctulis carebant, eoque deveniens, ut ingenue asserat fuisse acceptionem cabalisticam; quam sacerdotes scire tenebantur, et plebeis hominibus explanare. Cum vero temporum successu, demerentibus eorum peccatis, multæ irruerent tribulationes, et passim per orbem dispergerentur, doctique, immuarentur, coacti sunt multa calamo excipere, quæ prius solum traditione sciebantur. Hæc ille. Deinde grandis est controversia apud rabinos, de lectionis illibata et germana integritate, ut nihil agant qui nostræ editioni præscribunt leges, ex suorum punctorum, ut ita loquar, superstitione. Siquidem rabi David Kimhi non vulgaris auctoritatis apud Judæos et Hebraicantes in procenio quod præmisit prophetis, et III Regum XVIII, ait, et quod Munsterus vertit, in captivitate prima, corrupta sunt exemplaria, eliceruntque ex uno exemplari sic, ex alio aliter, et ubi clarum non potuerunt habere sensum, scripserunt unam dictionem intra contextum, et aliam ad marginem. Perieruntque exemplaria et distracta sunt, et morientibus sapientibus, qui tenebant

Scripturæ sensum conati sunt ii qui erant de Synagoga magna, restituere legem ad vetustatem suam, inveniuntque dissensiones in exemplaribus, adhibuerunt fidem pluribus consentientibus. Ubi vero claram cognitionem habere non potuerunt, scripserunt unam dictionem absque punctis, aut scripserunt in margine et non intra contextum. Haec Kimhi et aliorum rabinorum opinionem, reprobat rabi Jacob, filius Haiim ad hunc modum; « Sententia illorum longe est a me. » Nec enim adduci possum ut credam, et labii confitear Esdras scribam librum legis divinæ atque libros prophetarum dubios, corruptos et confusos invenisse: quin magis sententia mea est quod Esdras et collegæ ejus invenerint Biblia sacra integra et illæsa, quodque Esdras judicio suo cognoverit qui libri scripti essent per sapientiam illam excellentem. »

En cernis non convenire inter Hebræorum doctores de codicum suorum fidelitate, quos tamen non addubitaverim apostolorum ætate fuisse incolumes, tamen de punctorum notulis ut prædiximus, nondum est demonstratum. Cum hæc scriberemus pervenit ad manus nostras tandiu desideratus libellus Eliæ Judæi, editus de accentibus, et a Munstero versus: in quo tam copiose et tam luculenter nostram sententiam omnibus modis confirmat, ut nihil scrupuli restare possit quantum ad questionem punctorum. Tandem post multam discussionem, persuadet puncta vocalia esse inventa, et bibliis addita a magistris Masoreth, viris Tyberitis ex Mæsia Asia Minoris, ut superius tetigimus, in sacra Scriptura exercitatissimis; idque post quadragesimum tricesimum sextum annum a destructione templi secundi, ergo post quadragesimum sexagesimum octavum annum a passione Domini nostri Jesu Christi, ac præter alia dicit argumento esse quod nomina punctorum ex bona parte sunt Syriaca et Babylonica. Et hic Elias adhuc superstes est, in re grammatica nemini secundus, quod ingenue prædicant omnes. Forsan objectabis: Matthæi v, scribitur: Amen dico vobis, donec transeat cælum et terra, iota unum aut unus apex, non præteribit a lege donec omnia fiant. Hebræi vero vocant puncta vocalia apices, quo sit, ut si puncta erant tempore Christi, non potuisse a recentioribus Judæis adinveniri. At Evangelium non accipit apices, pro illis suis punctis, sed minimam litteræ particulam; quod evadit notum ex ipso divo Hieronymo in eundem locum. Ex figura litteræ ostenditur quod etiam quæ minima putantur in lege, sacramentis spiritualibus plena sint. Rursum in Abdiaë unicum caput: Illud quod in Isaia scriptum est: Onus Duma paululum apice commutato, pro ד daleth posse legi ך res, et sonare Roma. Vau quippe littera et pro v, et pro o, eorum lingua accipitur. Et in illud Sophon. III, Reddam populis tabium electum, Septuaginta legerunt BEDORA בדרה res, litteram pro daleth, existimantes, propter elementi nimiam similitudinem, quod parvo apice distinguitur. Item in illud Isaia XXVII: Quem docebit scientiam. Quod autem verbum Hebraicum דעו DEAN, quod omnes verterunt scientiam, soli Septuaginta κακά, id est mala, interpretati sunt. Error perspicuus est. Prima enim littera ד daleth vel res, parvo apice distinguitur. Si ergo legatur דעו DEAN, scientiam sonat, si רעה RAHA malitiam. Unde Glosa ordinaria: « Apex est litteræ summa particula; significat enim minimum præceptum, vel minimum præcepti particulam, quin D. Hieronymus adversus Helvidium apices accipere videtur pro ipsis litteris. » Nonne, inquit, mihi ipsi apices loquentur, et mortuitatæ redarguent eum esse dictum primogenitum, qui aperuit vulvam, non qui habeat fratres? Insultabis iterum ex illo divi Hieronymi ad Ephesios tertio esse gentes coheredes, et concorporales et comparticipes. « Scio, inquit, appositionem conjunctionis, per quam dicitur coheredes, et concorporales, et comparticipes, indecoram facere in Latino ser-

mone sententiam; sed quia habetur in Græco, et singuli sermones, syllabæ, apices, puncta, in divinis Scripturis plena sunt sensibus.) Ubi videtur divus Hieronymus ponere discrimen inter apices et puncta, sed nulla alia inveniuntur, nisi ea quæ sunt apud Hebraicantes, vocalia: quare non sunt nuper orta. Nec valet dicere quod divus Hieronymus loquatur de punctis, hoc est accentibus Græcis, eo quod interpretatur epistolam ad Ephesios, quæ scripta est Græcæ. Nam addit in Scripturis divinis, ut appareat ipsum loqui generatim.

Verum hæc non cogunt. Siquidem ab initio fortasse fuerunt Hebræis sicut et Græcis nonnullæ accentuum notulæ, quæ possunt intelligi puncta. Nam divus Hieronymus in capite Ezechielis xxvii, scribit: « frequenter Hebræa nomina, pro diversitate accentuum et mutatione litterarum vocalium, vel maxime, quæ apud illos habent proprietates suas, varie interpretantur. » Vel potuit accipere puncta, ut scribens ad Evagrium de variis opinionibus Melchisedech: « Hæc legi in Græcorum voluminibus, et quasi latissimos terrarum situs in brevi tabella volui demonstrare, non extendens spatia sensuum atque tractatum, sed quibusdam punctis atque compendiis infinita significans, ut in parva epistola multorum simul disceres voluntates. » Consimili intelligentia accipi debet illud ejusdem in Malach. iii: « Ex quo, ait, perspicuum est apostolos et evangelistas et ipsum Dominum Salvatorem, non LXX Interpretum auctoritatem sequi, qua Hebrææ linguæ habentes scientiam non indigent; sed ex Hebræo transferre quod legerint, non curantes de syllabis, punctisque verborum, dummodo sententiarum veritas transferatur. Et clarius in proœmio in Malachiam prophetam. « Alios commentarios in hunc prophetam me legisse nescio, excepto Apollinaris brevi libello, cujus non tam interpretatio, quam interpretationis puncta dicenda sunt.

De Commentariis, an sint magistri.

Postremo ut præfari tandem desinamus, et rem proxime accedamus. Age, disserendum unde argumenta sumpserimus hosce centones varie, sed et accuratissime in unum veluti corpus coactos, esse Petri Lombardi, quandoquidem dubitatio posset suboriri justa, ex hoc quod exemplaria, quæ nobis licuit videre, et ea quatuor non habeant nomen auctoris ascriptum. Verum tibi faciet satis abbas Trithemius in Catalogo scriptorum ecclesiasticorum: « Petrus, inquit, Lombardus scripsit sagaci studio, ex dictis sanctorum Patrum commendabile opus Sententiarum libr. quatuor, in totum Psalterium librum unum, cujus exordium: *Cum omnes prophetas, et cætera.* » Fidem itidem facit non inferiorem, regestum instructissime bibliotheca pientissimi cœnobii Patrum Sancti Victoris, unde codicem ultronea et allubenti familiaritate excepimus, quod procul dubio hos commentarios Petro Lombardo nominatim tribuit. Adde quod quidem manu vetusta, in exemplari nobis communicato ceperat adnotare *M. litteram* in margine, ubicunque videbat assui diversas interpretationes diversorum doctorum, quasi insinuans Magistri sedulam diligentiam, licet forsans somnolentia laboris longiusculi victus, tandem pergere omiserit, interdum tamen exsuscitatus idem subinde repetit. Adde quod quidam codex habebat ad calcem, etsi diversa manu, Psalterium de glossis Lombardi.

Cæterum commonefaciendus est lector quod varie in variis exemplaribus adnotabantur, in supremo vertice paginarum nomina auctorum in Explanatibus citatorum. Nam in quibusdam signatur Haymo; in aliis nusquam. Et in his Gregorius, Remigius et Isidorus; in istis minime. Et utcumque citabantur auctores, ordine tumultuario et vago relinquchant lectorem incertum, ubi loquerentur, cum accedendum erat ad contextum commentariorum, et quanta pars sententiæ ac quatenus danda illi fo-

ret, quamquam in nostro exemplari ad contextionem linearum, superscriberentur passim certæ punctorum notulæ, quibus posset internosci cujus interpretis essent verba subscripta; si perpetuoprehendissemus nihil dormitatum fuisse et quatenus extenderetur interpretamentum signati auctoris, ex punctis discrevissemus, qui mihi indicabant quisnam cœpisset loqui, quousque vero non item. Siquidem inter sequentes ordinatim apiculos, sæpissime nuscuntur multa, quæ suas desiderabant notulas. Deinde experti sumus crebro aberratum esse in talibus signis et in pluribus omisa. Ex quibus subolere licet, aut primitus non fuisse id genus designatos apices, aut corrupte transcriptos. Idem apparet dicendum de titulo et numero citatorum auctorum, etiam si in nonnullis exemplaribus ordinatim ad marginem signatis et subjectis locis allegentur auctores, scrupulo tamen, quem commemoravimus, relicto. Quamobrem necesse fuit labore pertinaci ut ab originariis fontibus hauriremus quæ appingenda erant suis locis, ut cum, verbigratia, videris apertocodice Augustinum et Hieronymum et cæteros adduci simpliciter, intellige ex scriptis suis in eos psalmos. Si vero loca petenda erant ex aliis suis voluminibus, quantum licuit, signantur ad marginem, et quædam pauca quæ poterant aut lectorem remorari, aut obscuritatem facere, aut declaratunculam desiderare, aut scrupulum movere, breviter illustrantur. Amplius quia non semper ad verbum proferuntur doctores, sed sententia colligitur et construitur, nunc ex principio, nunc ex calce, rursus ex principio et medio suorum operum, maluimus describere punctim per marginem, ex tali aut tali auctore quam in recto casu. Et ubi Cassiodorus et posteriores consentiunt cum Augustino, opus erat duntaxat Augustinum designare, cum ex ipso decerpentes pro unico debeant haberi. Licet autem Hieronymus sit antiquior Augustino, tamen ubi conveniunt, potius Augustinum quam Hieronymum subindicamus, quia si quid Hieronymus breviter disserit, Augustinus late suo more expatiatus in eo profuit: simul et in hoc opere perpetuus est præter cæteros, qui subinde et interpolate adducuntur, nisi quod Cassiodorus identidem frequentissimum occurrit. Ubi vero singulare quid dicunt, separatim insinuantur. Quod si sententia trahatur ex duobus conjunctim, una copula colligantur. Quando denique auctorem non comperimus citatum, Magistro tribuimus, *M. litteræ* insinuatione. Et hoc est per quam rarum et quadam incogitantia omissum a typographo.

Porro citamus sæpenumero Alcuinum et glossemata interlineale, quo advertas per Alcuinum nos intelligere glossam ordinariam, sequentes dicta Antonini Florentini et Roberti Guaguini historicorum. Hic de Carolo Magno agens: « Liberalibus, ait, disciplinis animum excoluit, præceptore primum Petro Pisano, deinde Alcuino Anglo, viro apprime divinis humanisque rebus erudito, quem glosse in Bibliam (quam ordinariam vocant) auctorem Antoninus Florentinus prodit, id est parte secunda titulo 14, capite 5. Adjuvat quod scribit in suo Chronico Sigebertus. » Alcuinus, alias Albinus, de Britannia oriundus magister deliciosus regis Caroli, scientia litterarum præpollens in Gallia, cujus præcipue magisterio, ipse rex omnes artes liberales didicit hic multa scripsit, inter quæ multa eminent libri de sancta Trinitate scripti ad ipsum regem, hic etiam jussu ipsius regis divinam correxit historiam. At scrupulum movet abbas Trithemius asseverans Strabum fuisse hujusmodi coæservatorem. « Hic, ait Strabus, glossam quæ nunc ordinaria dicitur, super totam Bibliam ex dictis sanctorum Patrum primus comportasse memoratur. Satis huc accedunt quæ dicuntur chronica chronicorum. Strabus commentator diligentissimus, Rabani auditor, in libris Bibliæ perpulchre commentatus est. Ut fuerit, certissimum est tales rhapsodias fuisse a posterioribus utroque, nempe

Alcuino et Strabo ampliatas et ditatas. Nam sæpe A indicatur Rabanus qui fuit auditor Alcuini, Strabus; scriba Rabani ipsemet Alcuinus, quos probabilius esta posterioribus ascriptos fuisse quam seipsis. Adde quod sæpicule citatur Isidorus, qui fuit his omnibus superior. Interdum allegantur Haymo, Beda, Remigius: hic junior; illi prædictis satis vicini. Nobiscum est Trithemius in hoc articulo, qui subsequens ait quam videlicet glossam alii postmodum adjunctis sententiis Patrum ampliarunt. Super hæc longe plura habemus in codicibus typis excussis, quam in vetustioribus manu descriptis. Libuit tamen potius Alcuinum asciscere quam glossam ordinariam, aut quemlibet alium, propterea quod in quibusdam exemplaribus hujus gnomologiæ nonnunquam signabatur Alcuinus. Præter hoc, Magister in secundo sententiarum distinctione duodecima profert nominatim Alcuinum super Genes. Et id legitur in glossa ordinaria. Rursus lib. III, distinctione 18, profertur Ambrosius, cuius sententiam videtur Magister accepisse ex glossa ordinaria ad 9 caput epistolæ ad Hebræos, cum Ambrosii commentarius in eam epistolam desideretur (43). Insuper libro quarto, distinctione quarta, glossam ordinariam videtur vocare Magister, auctoritatem; adducens enim epistolam ad Hebræos sexto, sic ait: «Unde auctoritas dicit, idem Apostolum pluraliter dixisse fundamentum baptismatum, quia est baptismus in aqua, in sanguine, in pœnitentia, etc., quæ omnia comperies in glossa ordinaria, ad illud caput. Nec mireris in hac Magistri faragine, cuncta quæ sunt in glossa ordinaria et interlineali fere ad verbum legi; quandoquidem utrobique idem argumentum assumebatur, non poterat fieri quin consarcinatio similibus collecta coaptationibus pari gradu ad eundem scopum teneret. Sed quæ erant in glossa ordinaria et interlineali, quasi arena sine calce, hic subtili adhibito temperamento, in ordinem sub textum rededit. Adde quod quisquis is tandem fuerit, qui præfixit C titulos noninum, quibus internoscerentur citati au-

ctores in faragine glossæ ordinariæ confusissime et mendosissime sæpius ea recensuit. Nam ubi adnotandum erat Augustinus, ascribit Cassiodorum, et e diverso. Et ubi principium aut finis sententiæ pertinet solummodo ad hunc vel illum interpretem, sic indicat nomen, quasi tota sit illius quem notat. Imo vero quod interpretatur uno modo, alter contrario, sic tribuit quandoque præpostero ordine, illorum scripta, ut uterque habeat sententiam sibi oppositam. Ad hæc creberrime relinquit loca anonyma quasi incerti auctoris, cum tamen proprium sibi vindicent, sicut et alia ac forsitan interdum certius quam quæ signat. Hæc omnia legendo comprobabis facile. Etenim tam obvia sunt, ut supervacaneum fuerit diutius immorari. In libris autem manu descriptis, rarissime nomina ascribebantur auctorum. Itaque negotium fuit non otiosum, sed operosum magnopere, citationes, citatis restituere, ne quasi confusum chaos exurgeret. Denique ut finem faciamus, quantum ad glossam interlinealem, illam arbitrari antiquiorem hujusmodi consarcinatione satis persuasum habemus, ne quis suspicetur quod ea quæ commentatur Magister, potius sint translata in hujusmodi glossemata quam e diverso. Nam in veteribus et libris et bibliothecis hæc glossa interseritur, maxime cum prisci illi auctores ob inopiam scriptorum, et scripturæ angustiam laconismo delectarentur. Sed et multis partibus Joannes Trithemius a nobis stat, qui inter scriptores ecclesiasticos recenset Anselmum Laudunensem virum ingenio acutum, sermone scholasticum non minus vita quam scientia insignem, novo expositionis genere, utriusque Testamenti scripturas glossa interlineali et marginali ex Patrum scriptis explanasse. Is autem ut ex eodem auctore colligimus claruit ante Magistrum sententiarum annis circiter triginta. Denique adeo præclara disces ex his commentariis, quæ non habentur in aliis glossarum fasciculis, ut non poeniteat frequentis lectionis. Fruere igitur et vale in crucifixo Jesu, amice lector.

(43) Nunc dicitur excussus.

AD LECTOREM.

Quantum frugis, amice lector, et accessionis ad eruditionem tuam noster hic Petrus Lombardus tibi sit allaturus satis vel te docere potest silva proborum auctorum quos citatos vides. Deinde non unius tantum doctoris mentem hic reperies, id quod in aliis contingere solet, sed oraculum quoddam divorum (sic enim dicarim) et inter sanctos et veteres illos doctores definitam sancitamque expositionem, ab eo comprobata, cui nomen Magistri bono jure tributum est, velut a primo senatore, post assidentium suffragia, latam sententiam. Quidquid enim hinc haurire licebit, non e lacunis, non ex amnibus turbidis, Ægyptiis et amaris hereticorum fluviiis petitum velim existimes. Omnia plena sunt veteris et primæ illius doctrinæ qua floruit Ecclesia, cum veteribus doctoribus tanquam gemmis ac margaritis perlucebat. Quod si Lombardus sui animi sensum tantum scripsisset, profecto non tam est inferior doctrina et opinione, quin potuissent ejus lucubrationes inter doctorum monumenta recenseri. Jam vero quando sua sententia aliorum nec vulgarium auctorum interpretationes comprobavit ut sacrosanctas, quid non dignum viro bono ac modesto, quid non antiquum receptumque poteris hic vel audire vel legere? Equidem pro tam multis in Psalterium commentariis, vel hic unus tibi esse poterit, sicque carebis cæteris, ut quos delegit doctissimus censor, simul in isto habeas universos. Adde quod tituli psalmodum ita copiose, docte et utiliter collecti sunt, ut nec apud quempiam reperias hujusmodi divitiarum penu, et fatearis postea nihil esse, quod brevi compendio ad veram psalmodum intelligentiam viam parat expeditius. Hæc de commentariis.

Cæterum quod attinet ad apologiam viri optimi et eruditissimi doctoris Richardi Cenomani paucis hominum duo genera velim, alterum eorum qui nostra Vulgata editione fuerunt hactenus contenti, alterum Hebraicæ linguæ candidatorum. Illi statim, ubi vel Hebræas aut Græcas voces aliquot viderint, non desperant, tanquam qui nihil utilitatis sint inde laturi, quod in linguis illis non promoverint. Legant enim diligenter apologiam quam collationem vocat, et eam conferant cum eo versu qui tractatur, legantque commentarium loci illius, tum perspicent quam ridiculum sit, levi occasione et de industria editionem ecclesiasticam, quæ ab omnibus veteribus summe laudata est, a Hieronymo, Lirano et aliquot aliis viris peritis Hebraicæ linguæ recepta, probata, commentariis illustrata sugillare ut ineptam et indignam quæ apud Christianos habeatur in manibus. Deinde hic invenient objectionem præsentissimam adversus leves quosdam hujus ætatis sciolos, qui vix prima elementa sanctæ linguæ docti deblaterant in editionem Latinam, si quando verbum verbo non respondet, aut phrasas, quibus mirandis abundant Hebræi, apud nos non satis explicantur, scilicet modestiæ student isti qui sibi vindicare audent, quod verecunde faciunt etiam ii qui lingue illius peritissimi sunt, et judicio acerrimo valent. Postremo rogatos cupio Hebraismi candidatos dare ec-

niam hujus apologiæ auctori, si quosdam acrius reprehendat quam vellent. Vir enim candidus et præcipitis novitatis impatiens rem Christianam forsitan hac via periclitatum iri reformidavit. Et vide quid indoctum vulgus existimare poterit obrutum tot versionibus tam dissidentibus non solum a Vulgata, sed inter sese quoque longissimo intervallo, profecto testatos audeam bonos viros non esse modestiæ partes tam facilliter et libere a communi editione recedere, vel suam tanquam absolutam et eam solam in vulgus intrudere. Aliud est indicare Hebraismum, seorsumque aperire locum eundem varie posse transferri; aliud propria cupidine, et minimo cum judicio de re gravissima suum phantasma edere; ac velut indigestum cibum in vulgi conspectum evomere. Utinam vero quos habet Lutetia in ea lingua absolutissimos, sed modestissimos, suum judicium, quod quam acerrimum habent, de hujusmodi ferrent aliquando, tum animadvertere liceret multos hujus ætatis sciolos magis novitatis et animi ostentandi causa, ne dicam lucri, varias editiones præcipitasse, quam ut puram et integram Scripturam haberemus. Nam qui prodesse cupit et non est dementatus, ita rem instituit, ut tum maxime negotium non facessat cum rem aggreditur, atque adeo de pollicita utilitate grande incommodum non faciat egredi. Utere itaque his commentariis, amice lector, et apologiam amplectere, si quidem diligis Ecclesiæ auctoritatem, et pessundandos veterum doctorum in Psalterium commentarios non cupis. Cæterum si venia deprecanda est aliquando typographis, quod omnia tam correcte non licet excudere, equidem Joannes Lodoicus Tiletanus optimo jure etiam si non deprecetur suæ diligentiam fidens, tamen venia dignus est. Quantum enim laboratum sit in exemplari veteri manuscripto non facile exprimi posset; nam præter hoc quod innumeris scateret mendis, tum in orthographia, tum in distinctionibus constituendis, etiam ita lectu difficile erat, ut bonam partem dictionum potius divinare quam legere liceret. In Hebræis autem vocabulis nihil mendorum adnotavimus, tametsi in aliquot paginis erratum sit, quod non liceret tempestive apud typographum adesse cum prima quoque folia inciperet excudere. Sed id raro et in paucissimis paginis primum datis prælo id accidit. Vale.

PETRI LOMBARDI

IN

PSALMOS DAVIDICOS COMMENTARII.

PRÆFATIO.

Cum omnes prophetas Spiritus sancti revelatione constet esse locutos, David prophetarum eximius quodam digniori atque excellentiori modo, velut tuba Spiritus sancti, quam alii prophetavit [CASSIOD.]. Alii namque prophætæ per quasdam rerum imagines atque verborum integumenta, scilicet per somnia ac visiones, facta ac dicta prophetarunt. David autem solius Spiritus sancti instinctu sine omni exteriori adminiculo, suam edidit prophetiam. Unde convenienter dicitur liber iste Soliloquiorum. [HIER. et REMIG.] Dicitur quoque Psalterium, quod nomen accepit a quodam musico instrumento, quod Hebraice nablum, Græce psalterium, a Græco ψάλλον quod est *tangere*, Latine organum dicitur, quod est decachordum et a superiori reddit sonum per manuum tactum. Ab illo autem instrumento ad litteram ideo nominatur liber iste, quia ad vocem illius instrumenti David decantabat psalmos ante arcam in tabernaculo Domini. Et quemadmodum singulæ modulationes illius instrumenti vocabantur psalmi, ita et singulæ istius libri particulæ vel clausulæ. Juxta spiritualem quoque intelligentiam bene ab illo instrumento nomen sortitur, quia sicut illud instrumentum est decachordum, ita liber iste docet observantiam decem mandatorum. Et sicut illud instrumentum reddit sonum a superiori per manuum tactum, sic liber iste docet bene operari, non pro terrenis, sed pro cælestibus, quæ sursum sunt.

Consistit autem liber iste in centum et quinquaginta psalmis, non præter altioris significantiæ ra-

tionem. Hic enim numerus celeberrimis annotatur mysteriis. Constat enim ex octogenario et septuagenario: et octogenarius idem significat quod octonarius, et septuagenarius idem quod septenarius. Octonarius vero octavam significat resurrectionis, quia cum sint VI ætates viventium, et VII morientium, octava ætas erit resurgentium: quæ ex tunc cæpit, quando animæ quiescere cæperunt in passione Christi. Per septenarium vero significatur tempus hujus vitæ, quæ septem dierum repetitione agit. Recte ergo compositus est liber iste in tali numero psalmoreum, cujus partes præfata notant mysteria, quia sic nos in hujus vitæ septenario operari ac vivere docet, ut in octava resurrectionis non induamur diploide confusionis, sed stola geminæ glorificationis.

Vel ideo in hoc numero psalmoreum est compositus, quia ut diximus hic numerus constat ex octogenario et septuagenario, qui idem significant quod octonarius et septenarius. [AUG.] Octonarius vero significat Novum Testamentum. Patres enim Novi Testamenti octodadi, id est, octonario deserviunt; observant enim octavam diem resurrectionis Christi, id est Dominicam et octavas sanctorum, expectantes octavam resurrectionis. Per septenarium vero significatur Vetus Testamentum, ideo quia Veteris Testamenti Patres hebdomadi, id est septenario serviebant. Observabant enim septimum diem septimam septimanam, septimum mensem, septimum annum. Et septimum annum septimæ decadis, qui et jubileus dicitur. Unde Salomon: *Da partes*

septem nec non et octo (*Eccle. xi*); et Michæas : *Suscitabimus super eos septem pastores, et octo primates* (*Mich. v*). Bene igitur hic liber in hoc numero psalmorum est editus, cujus partes utriusque Testamenti significant doctrinam, ut per hoc ostendatur in hoc libro utriusque Testamenti contineri mandata.

Distinguitur autem liber iste per tres quinquagenas, quibus tres status Christianæ religionis significantur, quorum primus est in pœnitentia, secundus in justitia, tertius in laude vitæ æternæ. Quocirca prima quinquagena terminatur in pœnitentia, scilicet *Miserere mei Deus, secundum*, etc. (*Psal. l*): secunda in justitia, *Misericordiam et judicium cantabo tibi, Domine* (*Psal. c*); tertia, in laude vitæ æternæ, scilicet *Omnis spiritus laudet Dominum* (*Psal. cl*). Et quia hæc ita docet, David in lib. hoc, ideo hæc triplex sit psalmorum distinctio.

[REMI.] Notandum quoque hanc Scripturam plus cæteris in ecclesiasticis frequentari officiis, quod ideo sit, quia in hoc libro consummatio est totius theologicæ paginæ; hic enim describuntur præmia bonorum, supplicia malorum, rudimenta incipientium, progressus proficientium, perfectio pervenientium, vita activorum, speculatio contemplativorum. Hic etiam docetur quid peccatum auferat, quid pœnitentia restituat, quid pœnitens peccati conscius dicat, scilicet *Domine ne in furore tuo arguas me, etc.* (*Psal. vi*); et alibi : *Miserere mei, Deus, secundum magnam*, etc. (*Psal. l*), et quid per pœnitentiam assequatur, subjungit : *Docebo iniquos vias tuas, et impii ad te convertentur* (*ibid.*). Per quod ostenditur nulli quantumcunque delinquenti de venia ac de misericordia Dei fore diffidendum, assumpta pœnitendi humilitate. Cum enim cernimus David homicidam et adulterum per pœnitentiam factum doctorem atque prophetam, nulli pœnitentiam agendi locus diffidentiae relinquatur. Sicut et de Sauli conversione, ejusdemque in apostolum promotione de Dei misericordia plene certificamur. Unde et Epistolis ejus plusquam aliorum, sicut prophetia David Ecclesia in officiis utitur. Ideo quoque hæc prophetia in frequentiori usu habetur, quia inter alias dictorum excellit apertione. Ea quippe quæ alii prophetæ obscure et quasi per ænigmata dixerunt de passione et resurrectione Christi, et æterna genitura et de cæteris mysteriis, David ipsoletarum excellentissimis ita evidentissime aperuit, ut magis videatur evangelizare quam prophetare. His consideratis intueri restat quis titulus, quæ sit ejus materia, quæ intentio; quis modus tractandi. Est itaque titulus talis :

Incipit liber Hymnorum, vel Soliloquiorum Prophetæ de Christo.

Liber dicit et non libri, contra illos qui dicebant plures libros esse propter quinque psalmorum distinctiones quæ fiunt per *fat, fiat*. Quibus quoque Hieronymus consentit, sed hæc illorum non valida est ratio. Licet enim quinque sint distinctiones, non tamen ideo quinque libri sunt dicendi, sicut plu-

A res sunt distinctiones Epistolarum Pauli, et tamen unus liber. Ex verbis quoque ipsius David hoc clarescit, qui in Christi persona loquens ait : *In capite libri scriptum est de me.* [CASSIOD.] Libri aut, non librorum, unum librum, et non plures fore significans. Inde etiam in Actibus apostolorum dicitur : *Sicut scriptum est in libro psalmorum* (*Act. i*), non dixit libris. Itaque liber unus est, quamvis Hieronymus quinque esse dicat, propter quinque distinctiones.

Hymnorum vel soliloquiorum. [AUG.] Hymnus est laus Dei cum cantico. Canticum est exultatio mentis habita de æternis in vocem prorumpens. Bene ergo dicitur liber iste hymnorum, quia docet nos laudare Deum cum exultatione habita de æternis : et hoc non tantummodo corde, verum etiam voce, ut qui audit, dicat : *Veni* (*Apoc. xxi*), et cortina ducat cortinam, et fontes nostri deriventur foras. Et sunt isti hymni apud Hebræos metricæ scripti : quod in translatione servari non potuit. Vel Soliloquiorum. [CASSIOD.] Hic videndum est quid sit prophetia, et quibus modis fiat, et secundum quæ tempora. Est igitur prophetia inspiratio vel revelatio divina, rerum eventus immobili veritate denuntians. Unde prophetia visio, propheta videns dicitur. Fit autem quatuor modis, per facta, vel per dicta, per ea quæ videntur dici vel fieri, id est per somnia et visiones : Per facta ut per arcam Noe, quæ significabat Ecclesiam, et sicut per sartagine ferream inter prophetam Ezechielem et civitatem positam; per dicta, ut per ea quæ angeli dixerunt Abraham et aliis fidelibus, ut : *In semine tuo benedicentur omnes gentes* (*Gen. xxi*) et hujusmodi; per visiones, sicut factum est Jeremiæ, qui vidit ollam succensam a facie aquilonis, et sicut Moysi qui vidit rubum ardere, qui non consumebatur, et Ezechiel vidit rotam in medio rotæ; per somnia, ut per somnium Nabuchodonosor, qui vidit lapidem de monte sine manibus præcisum. Quod autem fuit somnium regi, fuit prophetia Danieli. Et per somnium Pharaonis, qui vidit septem boves, et septem spicas, quod fuit prophetia Joseph, spiritualiter intelligenti. Præter hæc, est et alius prophetiæ modus, cæteris dignior, quando scilicet ex sola Spiritus sancti inspiratione, remoto omni exteriori adminiculo facti, vel dicti, vel visionis vel somni, prophetatur. Hoc modo prophetavit David, scilicet solius Spiritus sancti instinctu. Unde in sequenti : *Audiam quid loquatur in me Dominus Deus* (*Psal. lxxxiv*). Propterea soliloquium dicitur, quasi solius Spiritus sancti eloquium; licet enim et in titulis et in psalmis quibusdam alludat diversis historiis, tamen ex eis nil didicit, sed in eis quod per Spiritum sanctum ante cognoverat, figurari intellexit. Vel soliloquia dicuntur, quasi sola de Christo eloquia; alii namque obscure, et quasi per ænigmata prophetarunt de Christo : iste vero David, quod et de incarnatione et de passione, et de æterna genitura, et de resurrectione, evidentissime disceruit; et ideo dicitur liber

Soliloquiorum. Sicut autem prophetia diversis fuit A modis, ita etiam secundum diversa tempora. Est autem prophetia alia de præsenti, alia de præterito, alia de futuro. De præsenti, ut Elisabeth : *Unde hoc mihi, ut veniat mater Domini mei ad me?* (Luc. 1.) De præterito, ut Moyses : *In principio creavit Deus cælum et terram* (Gen. 1). De futuro, ut : *Ecce virgo concipiet, etc.* (Isa. vii). Et sit prophetia per bonos, ut per Isaiam, Jeremiam et alios. Et per malos, ut per Balaam, Caipham et alios. Item prophetia alia secundum præscientiam Dei, quam necesse est omnibus modis impleri, etiam secundum tenorem verborum, ut : *Ecce virgo concipiet* (ibid.), alia secundum comminationem, ut : *Quadragesima dies sunt, et Ninive subvertetur* (Jon. 11), quæ non secundum verborum superficiem, sed tacitæ intelligentiæ significatione impletur.

Propheta per excellentiam cum dicitur Prop'heta sine adiectione proprii nominis intelligitur David, ut cum dicitur Apostolus intelligitur Paulus, et Urbs Roma. Hæc autem dicit contra quosdam qui dixerunt plures fuisse psalmorum scriptores, vel auctores, eo quod eorum nomina in titulis habeantur, ut Asaph, Heman, Ethan et Kithum, quod pro mysteriorum significatione quæ ex interpretationibus nominum percipitur factum esse in libro ostendimus. Non ergo illi auctores psalmorum fuerunt, sed positio nominum rationi servit mysteriorum.

De Christo. Ecce de quo agunt Soliloquia, de Christo toto, id est de capite et corpore.

Materia itaque hujus libri est totus Christus, scilicet sponsus et sponsa. Intentio, homines, in Adam deformatos, Christo novo homini conformare. Modus tractandi talis est. Quandoque agit de Christo secundum caput, aliquando secundum corpus, aliquando secundum utrumque. De Christo autem agit secundum caput tribus modis. Quandoque secundum divinitatem ut, *Tecum principium* (Psal. cix), aliquando secundum humanitatem, ut, *Ego dormivi et somnum cepi* (Psal. 111); aliquando per transumptionem, ut quando utitur voce membrorum, sicut ibi, *Longe a salute mea, etc.* (Psal. xxi). Et ibi, *Deus, tu scis insipientiam meam, etc.* (Psal. lxxviii). Item de Ecclesia, tribus modis : Aliquando secundum perfectos, aliquando secundum imperfectos, interdum secundum malos qui sunt in Ecclesia corpore, non mente; nomine, non numine.

De ordine quoque psalmorum, qui a serie historix discordant quæri solet, quare scilicet non sunt eo ordine dispositi quo compositi. Quod non esse liquet, cum historia de qua agitur, in *Miserere mei, Deus* (Psal. 1), præcesserit illud, de quo agitur, in *Domine quid multiplicati sunt* (Psal. 111). Et : *Benedictus Dominus Deus meus qui docet manus meas, etc.* (Psal. xvii), ante ambos prædictos psalmos editus fuerit. Ad quod dicitur, quia si in quibusdam possit reddi ratio ordinis, non tamen in omnibus. Neque tamen sine ratione ita dispositi sunt. Esdras namque propheta, qui Psalterium et totam

bibliothecam a Babyloniis combustam instinctu Spiritus sancti reformavit, eodem Spiritu revelante, psalmos ita disposuit, eisdem et titulos apposuit, qui sunt quasi claves psalmorum, Sicut enim per clavem intratur in domum, ita per congruas titulorum expositiones, subjectorum clarescit intelligentia psalmorum. Hæc autem circa totum librum advertenda sunt.

Præter hæc autem in singulis psalnis quædam specialia consideranda sunt.

[HIERON. in Comment.] De primo itaque psalmo videamus, ubi considerandum est quare ei titulus non præponitur sicut et aliis, quæ sit ejus materia, quæ intentio, quis modus tractandi. [CASSIOD.] Hinc primo psalmo, ideo titulus non apponitur, quia psalmus iste principium est et præfatio, et caput libri, sicut in sequenti dicitur : *In capite libri scriptum est de me* : et de illo agit, qui est omnium principium, id est, de Christo, qui non habet principium.

[HIERON. in Comment.] Ideo itaque titulo caret, ne titulus præscriptus, libri caput et initium videretur; vel etiam ideo quia iste psalmus, quasi titulus et prologus est sequentis operis. Continet enim summam et materiam totius libri. Materia autem hujus psalmi eadem est, quæ et totius libri, scilicet Christus integer. Similiter intentio. Modus autem tractandi talis est. Bipartitus est psalmus. Primo, agit de beato viro, per beatitudinem nobis blandiens. Secundo, agit de ultionibus iniquorum, terrens nos adversis, ibi : *Non sic impii, non sic.* De beato autem viro agit hoc modo : Primo versu ostendit eum immunem ab omni malo; secundo, plenum omni bono in se, inde utilem aliis, et hoc usque ad partitionem. Ad ostendendum vero eum immunem ab omni malo, utitur comparatione veteris hominis, scilicet Adæ, ostendens illum plenum esse omni malo, quia non valet melius ostendi cujusque rei excellentia, quam si sui contrarii vilitas atque oppressio vel depressio non taceatur. Ostendit itaque veterem Adam triplici genere peccandi, diliquisse, scilicet cogitatione, voluntate et actu, verbi doctrina vel consuetudine. Item : Cogitatio large accepta tria complectitur, scilicet primum motum animæ qui est venialis culpa, delectationem atque consensum quæ sunt mortalia. Qui ergo peccat, consensu et cogitatione peccat. Qui vero nec cogitatione peccat, nec consensu, vel delectatione. Illic autem tria genera peccandi notat per tria verba scilicet : *Abiit, stetit, sedit.* Per *abiit*, peccatum voluntatis; per *stetit*, peccatum operis, per *sedit* peccatum verbi, vel consuetudinis. Abiit ergo Adam a Deo, non loco, [CASSIOD.] sed dissimilitudine, cum persuasioni diaboli et Evæ consentiens a Deo recessit; [ALCUIN.] stetit, cum pomum velitum comedens, in peccato delectatus est; sedit, cum se excusando et culpam in Creatorem referendo in superbia confirmatus est (Gen. 11), dicens : *Mulier quam didisti mihi seduxit me, [AUC.] non valens redire nisi per eum liberatus, qui nihil horum ha-*

buit. Et dicitur hoc a simili exsulantium, qui dum sunt in via, facilius revocantur; cum jam stant, difficilius; demum difficillime, cum jam ibi magistri et domini effecti sunt. Ita qui sola voluntate peccat facilius redit; qui opere, difficilius; qui vero consuetudine vel doctrina verbi, difficillime revocatur. [Aug. lib. 1, *De sermone Domini in monte*, et serm. 90 *De tempore*.] Isti sunt tres mortui, quos Dominus suscitavit, in domo, in porta, in sepulcro: hoc est triduum quo Moyses volebat educere populum Dei de Ægypto. Item nota: Peccatorum impiorum pestilentia. Nam impius est qui peccat in Deum, peccator in se, pestilens in proximum. Et Adam in Deum et in se, et in proximum pecca-

vit. [Remig.] Quasi diceret: Primus homo miser et infelix, qui abiit in consilio impiorum. [Gloss. interlin.] Id est serpentis et Evæ, id est consensu voluntatis peccavit; in via peccatorum stetit, id est opere peccavit. [Alcuin.] Et in cathedra pestilentia sedit, dans aliis exemplum peccandi, id est docendo vel consuetudine peccavit. Cathedra enim proprie doctorum est sicut thronus regum, tribunal judicum. [Remig.] Ecce ostendit primum hominem tribus modis peccasse. Peccatur enim cogitatione, actu, verbis, docendo. Nunc quo ordine creverunt in primo homine removeri debent a secundo. Ac si dicat: Primus homo infelix, qui abiit, stetit, sedit, sed secundus est beatus.

PETRI LOMBARDI

COMMENTARIUS

IN PSALMOS DAVIDICOS.

I PSALMUS PRIMUS.

VERS. 1. — « Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum, et in via peccatorum non stetit, et in cathedra pestilentia non sedit. »

[Cassiod.] *Beatus* dicitur cui omnia optata succedunt, *vir* scilicet contra prospera et adversa firmus, *qui non abiit* [Gl. int.] a Deo in regionem dissimilitudinis, id est cogitatione non peccavit, quamvis esset positus, in *consilio impiorum*, id est quamvis impii hoc molirentur: quod est laudabilius [Aug. et Hier.] Non abiit iste, sicut Adam, qui consensit uxori, a diabolo deceptæ. Impii hoc molientes, demones sunt, et Scribæ, et Pharisei. *Et in via peccatorum non stetit* [Aug.]. Via peccatorum mundus est, in quo quidem natus, et inter peccatores conversatus est, sed non tenuit eum illecebra sæculi [Gl. int.] Vel, via peccatorum est prava operatio, quæ ducit ad mortem. Et est: in via peccatorum non stetit, id est vel in mundo, vel in prava operatione *Et in cathedra pestilentia non sedit* [Aug.], id est, noluit terrenum regnum. Est enim pestilentia, morbus late pervagatus, omnes, aut pene omnes involvens, et dicitur a pastu, quasi pastulentia. Hic est amor dominandi quo vix caret aliquis. Vel, cathedra pestilentia, accommodatius accipitur prava, et perniciosa doctrina, quæ ut cancer serpit. Et est in cathedra pestilentia non sedit, id est non perniciosam doctrinam docuit, sed salubrem. Ecce hoc primo versu ostenditur immunis ab omni malo per remotionem eorum quæ in primo homine fuerunt.

VERS. 2. — « Sed in lege Domini voluntas ejus; et in lege ejus meditabitur die ac nocte. »

Sed in lege Domini [Rem.]. Hic ostenditur Chri-

stus plenus omni bono in se, quia non est perfecta laus fugere vituperanda, nisi sequantur laudanda. Unde post ostensam immunitatem, addit, *Sed in lege*, quasi dicat: Non abiit, non stetit, non sedit, sed in lege Domini fuit voluntas ejus [Aug.]. Aliud est esse in lege, aliud sub lege. Qui est in lege, secundum legem agit, voluntarie legi obediens. Qui autem sub lege est, secundum legem agit, necessitatis timore coactus. Ille liber, iste vero servus. Iterum: Aliud est lex litteræ, quæ scribitur servo; aliud lex sanctitatis, quæ mente conspicitur a filio, qui non indiget litteris; justo enim lex posita non est, ut ait Apostolus (*I Tim.*, 1). Dicit ergo, *in lege Domini* quia voluntate serviebat, non sub lege, quasi ex tristitia et ex timore serviret *voluntas ejus*, id est Christi [Cassiod.]. Voluntas dicit, ut ostendat quod non sit tædium ei laborum. Et hæc voluntas non est otiosa, vel non est ad horam [Aug.]. *Sed meditabitur die ac nocte*, id est assidue, et in prosperis, et in adversis. Dies enim lætitiæ, nox adversitatem significat. [Cassiod.] *In lege ejus*: non utique in littera legis, sed in sanctitate propositi. Et est hæc legis meditatio sanctitatis jugis observatio. Vide qualiter hæc precedentibus respondeant. Ibi dicit, non abiit; hic, voluntas in lege. Ibi, non in via peccatorum stetit, non in cathedra pestilentia sedit; hic, assidue in lege Domini meditabitur.

VERS. 3. — « Et erit tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum: quod fructum suum dabit in tempore suo. »

Et erit tanquam lignum quod plantatum. [Alcuin.] Supra ostendit Christum immunem ab omni malo,

et plenum omni bono in se; hic utilis nobis ostenditur: et hoc tribus modis, scilicet dans fructum vitæ, et folia, et obumbrans. Et nota quia hæc omnia non omni beato viro conveniunt, sed Christo soli. Et est hæc plena definitio beati viri, quasi dicat: Meditabitur die ac nocte, et erit tanquam lignum. Loquitur de Christo, a simili ligni vitæ quod erat in medio paradisi, de quo homo obediens, si comederet, viveret in æternum. Ita qui Christum spiritualiter sumit, non videbit mortem in æternum [Gl. in.]. Et sicut illud lignum cæteris viridius erat, sic et Christus cæteris sanctis viridior erat, cui spiritus non est datus ad mensuram [Hier.]. Erat ergo tanquam lignum, id est vere lignum vitæ, ut ait Sapientia. Est lignum vitæ omnibus amplectentibus eam [Gl. in.]. *Tanquam*, aliquando similitudinem notat tantum, aliquando veritatis expressionem facit, aliquando utrumque, ut hic. Ita enim notat similitudinem, ut veritatis non excludat expressionem [Aug.]. *Quod plantatum est*, id est humanatum est, vel incarnatum, per quod ad eum accedere possumus. Et hoc, *secus decursus aquarum* [Alcuin. et Aug.]. Aquæ Spiritum sanctum significant, juxta illud: *Qui crediderit in me, flumina de ventre ejus fluent aquæ vitæ* [Joan. vii]. Et est contra æstum vitiorum, ut aquæ contra æstum sitis. Et est, plantatum est secus decursus aquarum, id est homo fiet secundum operationem Spiritus sancti, qui in eum plenissime descendit. Et ideo apponit decursus aquarum, ut plenitudinem notet [Alcuin.]. Vel per aquam, sapientia Dei intelligitur: quia interior homo reficitur, ut sitis aqua. Et est plantatum secus decursus aquarum, id est secundum sapientiam, quæ hominem suscepit, id est fiet homo unicus sapientiæ Dei. Et bene ait, secus aquam, quia non est factus homo Deus veritabilitate naturæ in naturam, sed unione personæ [Aug.]. Et ita aquæ sunt mortale genus. Unde Joannes in Apocalypsi: *Aquæ multæ, populi multi* (Apoc. xvii) quia defluunt in mortem, ut aqua in mare. Et est plantatum secus decursus aquarum, id est secundum fluxum populorum, quia in similitudine carnis peccati apparuit [Gl. int.]. *Quod lignum dabit fructum suum*, id est vitam æternam in tempore suo, id est in tempore plenitudinis, quo reseratus est aditus paradisi, de quo [Aug.]: *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis* (II Cor. vi). Vel ita: *Dabit fructum suum*, id est Ecclesias constituet, in tempore suo, id est post resurrectionem et ascensionem, misso Spiritu. [Vel ita: *Dabit fructum suum*, id est Spiritum sanctum mittet. In tempore suo, id est post glorificationem suam. Unde in Evangelio: *Non est datus Spiritus sanctus, quia nondum glorificatus est Christus* (Joan. vii). Et nota hoc lignum esse rationabile, per hoc quod ait, *dabit* [Cassiod.]. Dare etenim pertinet ad rationabilem sensum et ad voluntatem offerentis.

VERS. 4. — « Et folium ejus non defluet: et omnia quæcunque faciet prosperabuntur. »

[Aug.] *Et folium ejus non defluet* id est verbum

A ejus non erit irritum, sed deducet ad vitam. Unde: *cælum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt* (Matth. xxiv). [Cassiod.]. Et bene verba, folia dicuntur, quia sicut folia tegunt fructus suos, ita verba Domini suas promissiones custodiunt [Alcuin.]. Et quid per singula? [Aug., Cassiod., Gl. int.] *Et omnia quæcunque faciet prosperabuntur*, id est fructus et folia, id est facta et dicta, prosperabuntur sibi, contra casum Adæ et membris suis. Et bene dicit omnia, quia etsi moreretur, tamen omnia quæ faciet prosperabuntur, quia mors ejus est salus mundi.

PARS II, VERS. 5. — « Non sic impii, non sic; sed tanquam pulvis quem projicit ventus a facie terræ. »

B *Non sic impii*. Hic est secunda pars, ubi agit de ultionibus iniquorum, et terret adversis. Horum formido gratiora facit promissa, quasi dicat: *Omnia illius prosperabuntur*. Sed impii non sic, quia nihil poterunt assequi. Et nota quia hac repetitione immobilis firmitas monstratur. Non sic, *sed sunt tanquam pulvis*, quia cedunt pravis suggestionibus, non habentes humorem gratiæ Dei; *quem projicit ventus*, id est superbia, quæ vento comparatur, quia petit alta et inflat; *a facie terræ*, id est a præsentia stabilitatis æternæ [Aug.], quæ dicitur terra a simili, quia sicut hæc terra nutrit et continet exteriorem hominem, ita illa interiorem.

VERS. 6. — « Ideo non resurgunt impii in judicio, neque peccatores in concilio justorum. »

C *Ideo non resurgunt impii*. Et quia ventus projicit, id est quia dati fuerunt in reprobum sensum, ideo non resurgunt impii, prima resurrectione, quæ est in fide, scilicet a peccatis. Et hoc, *in judicio*, id est ut se judicent et accusent.

Dux quippe resurrectiones sunt. Una, animæ, in præsentia, qua resurgit homo a peccatis. Unde Apostolus: *Exsurge, qui dormis, et illuminabit te Christus* (Ephes. v). Altera, corporis, in futuro, qua fiet impassibile et immortale. Hic agit de illa quæ est animæ. *Neque ipsi peccatores item resurgunt, in concilio justorum*, ut voluntatem Dei suis præerant voluntatibus, quod est consilium justorum. Vel, in concilio, alia littera, justorum, id est in concordia multitudine justorum, et est idem sensus cum priori et accipit eosdem peccatores et impios. Vel ita: *Dicit superbis tolli, quod ipsi ambiunt*, id est ut judicent, agens de resurrectione corporis et judicio futuro, quasi dicat: *Quia ventus projicit, ideo non resurgunt impii in judicio, id est ut judicent, quod planius repetit* [Aug.], *neque ipsi, id est peccatores resurgunt in concilio justorum, id est in judicio, ut cum eis judicent*. Consilium dicit iudicium ex similitudine quia iudicium Dei, quasi in consilio erit, in quo diversa peccata diversis pœnis puniuntur. Vel ita, ut alios accipiamus impios, alios peccatores. [Cassiod. Aug.]. Impii sunt infideles, idololatæ, apostatæ, qui cum resurgent non judicabuntur, quia jam iudicati sunt. Peccatores, sunt Christiani falsi. Et est, quia ventus projicit; ideo impii, id est penitus infideles,

non resurgent in iudicio, ad hoc ut iudicentur, quia jam iudicati sunt; neque peccatores, id est falsi fideles, resurgent in consilio iustorum, id est ut iudicent, sed iudicabuntur tantum.

[Hier. et Aug.] Nota quod quatuor ordines in iudicio erunt: Alii namque erunt, qui iudicabunt et non iudicabuntur, ut apostoli, et alii perfectissimi; alii, qui neque iudicabunt, nec iudicabuntur, quia iam iudicati sunt. Sententia enim damnationis eorum toti Ecclesie nota est, ut infideles. Alii iudicabuntur et salvabuntur, ut mediocriter boni. Alii iudicabuntur et damnabuntur, ut mediocriter mali. Ideo Job ait: *Non salvat impius, et pauperibus iudicium tribuit (Job. xxxvi)*. Quia hi qui nequiter opprimuntur, ipsi tunc super oppressores suos iudices venient. [Greg. et Hier.] Duæ quippe sunt partes, electorum scilicet atque reproborum; sed bini ordines eisdem singulis partibus continentur. Alii namque iudicantur et pereunt, alii non iudicantur et pereunt; alii iudicantur et regnant, alii non iudicantur et regnant. Iudicantur et pereunt, quibus Dominica inclamatione dicitur: *Sitivi, et non dedistis mihi potum. Discedite, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus (Matth. xxv)*. Alii vero in extremo iudicio non iudicantur et pereunt, de quibus, propheta ait: *Non resurgunt impii in iudicio*, et Dominus ait: *Qui autem non credit, jam iudicatus est (Joan. iii)*. Et Paulus: *Qui sine lege peccaverunt, sine lege peribunt (Rom. ii)*. Resurgunt vero omnes, etiam infideles, sed ad tormentum, non ad iudicium.

2 Non enim tunc eorum causa discutitur qui ad conspectum districti iudicis jam cum damnatione suæ infidelitatis accedunt. Professionem vero fidei retinentes, sed professionis opera non habentes, redarguuntur ut pereant, ut mediocriter mali. Qui vero nec fidei sacramenta tenuerunt, increpationem iudicis in extrema examinatione non audient, quia præiudicati sunt infidelitatis suæ tenebris, ejus quem despexerant invectione redargui non merentur. Illi saltem verba iudicis audiunt, qui ejus fidem saltem verbo tenuerunt. Isti in damnatione suæ æterni iudicis nec verba percipiunt, quia ejus reverentiam ne verbo tenus servare voluerunt. Illi legaliter pereunt, quia sub lege peccaverunt positi. Isti in perditione sua de lege nihil dicitur, quia nil legis habere conati sunt. Princeps namque terrenam rempublicam regens, aliter punit civem interius delinquentem, atque aliter hostem exterius rebellantem. In illo iura sua consulit, eumque sub verbis dignæ invectionis addicit. Contra hostem vero bellum movet, instrumenta perditionis exercet, dignaque ejus malitiæ tormenta retribuit. De malo vero ejus quid habeat, lex non requirit. Ita ergo in extremo iudicio et legalis illum invectionio percutit, quia ab eo quod professione tenuit, actione declinavit, et iste sine iudicii invectione perimitur, qui lege fidei non tenetur. Ex electorum vero parte, alii iudicantur et regnant, qui vitæ maculas lacrymis

A tergent. Qui mala præcedentia factis sequentibus redimentes, quidquid illicitum aliquando fecerunt, ab oculis iudicis, eleemosynarum superductione coepriunt. Quibus iudex veniens, in dextera consistentibus dicit: *Esurivi et dedistis mihi manducare, etc. (Matth. xxv)*. Alii autem non iudicantur, et regnant, qui et præcepta legis, perfectionis virtute transcendunt, quia nequaquam hoc solum quod cunctis divina lex præcipit implere contenti sunt, sed præstantiori desiderio plus exhibere appetunt quam præceptis generalibus audire potuerunt. Quibus Dominica voce dicitur: *Vos qui reliquistis omnia, et secuti estis me, cum sederit Filius hominis in sede maiestatis suæ sedebitis et vos super thronos iudicantes XII tribus Israel (Matth. xix)*. Et de quibus propheta ait: *Dominus ad iudicium veniet cum senatoribus populi sui (Isa. iii)*. Et de quibus Salomon, cum de sanctæ Ecclesie sponso loqueretur, intulit dicens: *Nobilis in portis vir ejus, quando sederit cum senatoribus terræ (Prov. xxxi)*.

Hi itaque in extremo iudicio non iudicantur et regnant, quia cum auctore suo etiam iudices veniunt. Relinquentes quippe omnia plus propria devotione executi sunt, quam juberi generaliter audierunt. Speciali namque jussione paucis perfectioribus, et non generaliter omnibus dicitur, hoc quod adolescens dives audivit: *Vade et vende omnia, etc. (Matth. xix)*. Si enim sub hoc præcepto, id est consilio cunctos jussio generalis astringeret, culpa profecto esset, aliquid nos de hoc mundo possidere. Sed aliud est quod per Scripturam sacram dicitur omnibus, aliud quod specialiter perfectioribus imperatur. Hi ergo recte sub generali iudicio non tenentur, quia et præcepta generalia vivendo vice-runt. Sicut enim non iudicantur et pereunt, qui suadente perfidia legem tenere contemnunt, ita non iudicantur et regnant, qui suadente etiam pietate ultra generalia divinæ legis præcepta perficiunt. Hinc est quod Paulus etiam specialia præcepta transcendens, plus operæ exhibuit quam institutione legis et permissionis accepit. [Aug.] Cum enim accepisset ut Evangelium prædicans de Evangelio viveret, et Evangelium audientibus contulit, et tamen Evangelii sumptibus sustentari recusavit. Cur ergo iste iudicetur ut regnet, qui minus quod servaret accepit; sed major quo viveret, invenit? Recte ergo iudicium pauperibus tribuit, quia quanto huic mundo magna humilitate despecti sunt, tanto tunc, acceptis sedibus, majori culmine potestatis excre-scunt. Hinc alias dicitur: *Donec iustitia convertatur in iudicium (Psal. xciii)*. Iustitia ergo in iudicium vertitur, quia hi qui nunc juste atque irreprehensibiliter vivunt, tunc iudicandi potentiam nanciscuntur. Hinc Laodicensi Ecclesie dicitur: *Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo, sicut et ego vici et sedi cum Patre meo in throno ejus (Apoc. iii)*, Vincens Dominus in throno cum Patre sedisse se asserit, quia post passionis certamina, post resurrectionis palmam, claruisse omnibus quod potestati

Patris esset æqualis iudicavit, eique se non disparerem, calcato aculeo mortis innotuit. Unde et Mariæ, necdum se credenti Patri similem, dicit: *Noti me tangere, nondum enim ascendi ad Patrem (Joan. xx)*. Nobis enim in throno Filii sedere est, ex ejusdem Filii potestate iudicare. Quia enim iudicii principatum ex ejus virtute percipimus, velut in ejus throno residemus. Nec abhorret a vero, quod alias super XII thronos venturos testatur esse discipulos. Hic vero in throno suo perhibet esse sessuros. Per thronos quippe XII, universale iudicium; per thronum vero Filii, singulare culmen iudiciariæ potestatis ostenditur. Vel ita, et accipit eosdem impios et peccatores, quos quia ventus projicit, ideo non resurgent impii in iudicio, id est ut iudicent in futuro. Hoc convenit cum secunda sententia, sed differt quod sequitur: Et ipsi ideo peccatores non resurgent in concilio justorum, id est ut iudicati in collegio sanctorum quiescant. Vel, in concilio justorum, in eodem sensu, id est in æterno bono, quod sanctis sequi consilium est.

VERS. 7. — « Quoniam novit Dominus viam justorum, et iter impiorum peribit. »

Quoniam novit, quasi dicat: Impii non resurgent cum sanctis in iudicio, quia opera justorum Deus diligit; impiorum vero, non; hoc est, quoniam novit, etc. Vel sic, junge secundum primam præcedentem sententiam: Non resurgunt hic in anima, quia Deus non approbat eorum opera; nam justorum tantum, et hoc est, quoniam novit Dominus viam justorum, ut sua et approbat, et iter, id est opus impiorum peribit. Peribit dicit pro non novit Dominus, sed planius dicitur, quia hoc est nesciri a Domino quod perire; et sciri a Domino est manere et esse.

COLLATIO IN PSAL. I: « BEATUS VIR. »

VERS. 1. — *In cathedra pestilentiae non sedit.* Noster interpres significantius expressisse videtur dictionem Hebraicam et Græcam, hæreticæ pravitatis notando perniciem corruptissimam, quam si dixisset illusorum Hebraice לִצְיִם LETZIM, aut vertisset pestilentiarum, Græcè λοιμῶν. Nam legendo simpliciter illusorum, aut pluraliter pestilentiarum, non habetur forsitan tale pondus emphaseos, quam præscribit Propheta, et quam divus Hieronymus explicat, ad illud Isa. LXVI, *Eligam illusores, sive illusiones eorum, et quæ timebant adducam eis.* « Causas, inquit, reddit cur traditi sint Scribis et Pharisæis illusoribus suis, de quibus primus psalmus, juxta Hebræos canit: *Et in cathedra illusorum non sedit, quos appellant LXX pestilentes, quales fuerunt filii Heli, filii pestilentiae.* Idem in illud Isa. III: *Et effeminati dominabuntur eis.* Pro quo ait in Hebræo scriptum est תַּאֲלֻלִים TAALULIM, quos LXX, et Theodotio illusores interpretati sunt. Deinde subdit: Possumus illusores dicere et magistros populi Israel, qui devorant populum Dei sicut escam panis, et perverse Scripturas sanctas interpretantur, illudantque stultitiæ discipulorum. Rursus in illud ejusdem propheta: *Popule meus, qui te beatum dicunt, etc. (Isa. III).* Scribas et Pharisæos exactores appellaverat non magistros, et supra illusores. » Hæc ille. Quæ perspicue insinuant nostram editionem præter alia, prophetice taxare pestilentem Pharisæorum farinam, de qua Salvator ait, Matth. XVI:

A *Cavete a fermento Pharisæorum (Luc. XII).* Ad hæc idem Hieronymus in præsentem locum psalmi commentando dicit: « Pro pestilentibus in Hebræo delusores habet, quod scilicet omnes discipulos per-versus doctor illudat. Radix etiam Hebraica, unde vocula deflectitur, signat interpretari verbose, Job XVI: *Verbosi amici mei מְלִיצַיִרַי MELITZAIRAI.*

Quid autem sunt hæretici, nisi verborum venatores, juxta illud Proverb. XIX: *Qui tantum verba sectatur, nihil habebit; qui autem possessor est mentis, diligit animam suam.* Nonne aperte nunc vides hæreticos ampullatis et sesquipedalibus verbis et interpretationibus distortis, omnes Ecclesiæ cæremonias, dissolutis quasi cachinnis, atque rugato subsannare naso? quibus miseræ animas immedicabili tæbe inficiunt, ad communem omnium perditionem, si fieri posset. Itaque ut sparsa colligamus hæretica, superstitiosa et ventosa doctrina, quam in principio volebat abesse a beato viro David, unico pestilentie nomine, congruentissime designata est. A quacun- que enim illarum, pestilentissima corruptio, si minus caveatur, late pervagata procedit. Proinde tanta detestatione deprecandi sunt perversi doctores, in eam malitiæ dementiam prolapsi, ut non dicantur mali, sed ipsamet malitia; non pestilentes, non illusores, sed singulariter et extreme, pestilentia. Disce igitur nostram venerari versionem, quæ tantillo verbo re maxima comprehendit tam abstrusum sensum, quo prægnans erat vocula Hebraica מְלִיצַיִרַי LOTZ.

VERS. 5. — *Non sic impii non sic.* Hebræus legit semel duntaxat, non sic כִּן לֹא lo chen, LXX aut aliæ versiones Græcæ, sententiæ gravitate repetitione insinnaverunt, ut psalmo 21: *Deus, Deus meus, respice in me, quare me dereliquisti?* ubi Hebræus non habet, *Respice in me.* Pondus enim rei, additione illa vocali intimius sentitur, pro immensitate doloris Jesu Christi, in cruce dire patientis, de cuius mira patientia, totus ille psalmus loquitur. Consimile adducit divus Hieronymus, de optimo genere interpretandi ad Pammachium ex Marc. V, מְלִיצַיִרַי TALITRA QUMI, quod est interpretatum, *puella tibi dico, surge.* « Arguatur, inquit Hieronymus, mendacii, quare addiderit, *tibi dico*, cum in Hebræo tantum sit, *puella, surge.* Sed ut *ὑπακούω* faceret, et sensum vocantis atque interpretantis exprimeret, addidit, *tibi dico.* » Hæc ille. Quantum tamen pertinet ad præsentem locum, Hieronymus asserit se duntaxat semel reperisse, non sic, in Hexapli Origenis. *Quem projicit ventus a facie terræ.* Hebraice tantum habetur, *quem projicit sive projiciet ventus eum* אֲשֶׁר תִּד פִּנּוּ רֹאחַ ASCHER TID PENNU RUACH. LXX, conformiter ad nostram editionem ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς quo exprimeret latentiam sententiæ, quæ includebatur in verbis Hebraicis. Quod autem vertit Sanctes *glumam*, quem sequitur interpres pro Cajetano, Munsterus *paleam*, Campensis paraphrasis *festucam*, non perinde quadrat sensui prophetæ, ac pulvis, ut versio nostra habet, et Hieronymus juxta Hebræos, Conradus et Pratenis. Nam licet מוֹתַר מִיָּץ MOHAR MYZ significet indiscriminatum glumam, paleam subtilem, vel pulverem aut quisquiliam, non tamen ita ventus solet projicere a facie terræ communis glumam: quin potius ventilabrum, aut excussorium projicit a facie areæ. Ventus vero ubique (ut perspicuum est) indesinenter pulverem exagitat, per quod significantissime denotatur impiorum inconstantia, et a stabilitate vitæ æternæ separatio perpetua, juxta illud Thronorum I: *Peccatum peccavit Jerusalem, propterea instabilis facta est.* Nec video qua ratione isti rejecerint editionem quam dicunt Vulgatam. Et certe quanto vulgatiorem, tanto receptiorem. Nam nova indigent longiore multo probatione, quam ve

tusta, quæ tam multis annis explorata sunt. Et illa nova nullius essent auctoritatis, vel certe minoris, nisi vetusta fierent.

VERS. 6. — *Neque peccatores in concilio justorum.* Magister interpretatur *concilium* et id quod est voluntatis, et quod est congregationis, duplici sensu quemadmodum acceperunt LXX. Cum notum sit $\beta\omega\lambda\eta$ utrumque significare. Nec ex hoc læditur Hebræum מַעֲבָדִים ADATH, id est *congregatio* quando-

A quidem consilium Domini, est congregatio justorum, qui ne ad latum unguem discedunt a voluntate ejus. Unde Psal. LXXXVIII, *Deus qui glorificatur in consilio sanctorum*, dupliciter legi potest, aut per *s*, aut per *c*, etiam ex Hebræo בְּסוֹד BESOD, ut intelligas congregationem sanctorum, quorum est salutaris consilium, fragilitate sua agnita in Domino gloriari.

PSALMUS SECUNDUS.

3 PSALMI TITULUS: (PSALMUS DAVID.)

Quare fremuerunt gentes [Cassiod.] Psalmus iste secundus est in ordine, et primus in titulo. Unde et in Actibus apostolorum primus dicitur (Act. iv). Titulos autem Esdras propheta psalmis apposuit, qui sunt quasi claves et januæ psalmodiarum. Per eorum namque intelligentiam subjectorum psalmodiarum clarescit sententia. Licet enim in titulis frequenter tangatur historia, vel ponantur aliquorum nomina, unde ad litteram non agitur in psalmis; tamen et historia mystice intellecta, et nomina congrue interpretata psalmodiarum continentiam aperiunt, ut hic ubi ponitur David, qui interpretatur *manu fortis, desiderabilis aspectu*. Et significat Christum, qui vere est manu fortis debellando aëreas potestates, et desiderabilis aspectu, id est in quem sancti angeli desiderant prospicere (I Petr. i). Psalmus bonam operationem notat. Dicebatur enim ad litteram psalmus modulatio quæ fiebat per tactum decem chordarum, ita bona operatio quæ fit per observantiam decem mandatorum. Et est sensus tituli, *psalmus*; iste, id est tractatus iste, qui dicitur psalmus, quia monet ad bene operandum, attribuitur David, id est Christo, qui agit hic de se rege. Intentione monet ut ei subdamur. Modus talis, tripartitus est psalmus. Primo increpat persequentes et minatur, et loquitur Christus, vel Propheta; secundo, inducit verba Christi agentis de omnipotentis regno, et inenarrabili genitura sua ubi de divinitate et humanitate ejus multa discimus, ibi. *Ego autem constitutus sum*, etc.; tertio pro his arcanis patefactis admonet omnes humiliter obedire, et suadet ab utili scilicet ne pereant et ab honesto quia *beati qui confidunt in eo*: ibi, *Et nunc reges*. Increpans ergo persequentes Propheta, vel Christus, dicit,

VERS. 1. « Quare fremuerunt gentes, et populi « meditati sunt inania? »

[Remig.] *Gentes*, id est Romani milites, crucifixo- res, [Cassiod.] *fremuerunt* [Remig.] ut feræ sine ratione: fremere enim ferarum est, [Cass.] et *populi* scilicet Judæi, [Gl. int.] *meditati sunt inania*, [Alcuin.] id est falsa in Scripturis, ut de futuro adhuc Messia, quem expectant. Ipsi enim sunt pueri Abrahæ, expectantes cum asina. [Remig.] Vel *meditati sunt inania*, id est Christum detinere in morte. Vel, *meditati sunt inania*, scilicet ne mundus post eum abiret; [Aug.] et hoc, *quare?* id est qua utilitate sua? quasi dicat, frustra; quia non impleverunt, ut Christus exstingueretur.

VERS. 2. « Astiterunt reges terræ, et principes « convenerunt in unum adversus Dominum et adver- « sus Christum ejus. »

[Rem.] *Astiterunt reges*, quasi dicat, non solum populi et gentes, id est minores, contra Christum surrexerunt, sed etiam majores, quia astiterunt, quasi cum mora, mora enim notatur in hoc, *reges terræ* [Gl. int.] id est Herodes et principes, id est Pilatus. [Aug. 3. consens. Ev. cap. 16.] Ponitur plurale pro singulari, per synecdochen. Vel ita reges terræ, scilicet Herodes prior, qui infans occidit; et posterior Herodes, ejusdem filius, qui Pilato consensit in morte Christi. [Cassiod. Rem.] *Astiterunt et principes*, scilicet sacerdotum, videlicet Anna et Caiphas *convenerunt in unum*, id est in unam pravam voluntatem. [Cassiod.] Stulta præsumptio, reges terræ, contra regem cæli convenerunt, quod aperit dicens, *adversus Dominum*, id est Patrem. Qui enim contradicit Filio, et Patri contradicit. Ideo adversus Dominum, et id est quia *adversus Christum ejus* id est me, secundum hoc quod Christus loquitur.

VERS. 3. — « Dirumpamus vincula eorum et projeciamus a nobis jugum ipsorum. »

VERS. 4. — « Qui habitat in cælis irridebit eos, « et Dominus subsannabit eos. »

Dirumpamus vincula quasi dicat ipsi ita [Gl. int.] sed o mei, dicit Christus, ne consentiatis in morte mea, et hoc est, dirumpamus vincula eorum, id est blanditias et minas. et *projiciamus a nobis jugum ipsorum*, [Rem. Gl. int.] ne dominantur nobis.

Qui habitat in cælis. Sic continua, secundum hanc sententiam, dirumpamus, dicit Christus, quia qui habitat in cælis. [Aug. Remig. Cassiod.] Aliter ab illo loco, dirumpamus vincula. Licet enim hoc possit dici in persona Christi, ut legitur, aptius tamen illis conveniunt hæc verba qui nolunt jugum Christi sibi imponi, id est persecutoribus Christi, quasi dicat Christus, vel propheta, convenerunt in unum reges et principes dicentes; *Dirumpamus vincula eorum*, [Alcuin.] id est rationes eorum, id est Dei et Christi, vel Christi et ejus discipulorum, quibus nos sibi astringere volunt, et *projiciamus a nobis jugum ipsorum*, [Rem.] id est legem. Ipsa ita, sed certe *qui habitat* [Aug. Alcuin.] id est Dominus [in cælis] scilicet spiritalibus, id est in sanctis animalibus, et angelis *irridebit eos* quasi buccis, et factum est, quando positus custodibus surrexit et Dominus *subsannabit eos*, quasi dicat naso, ut factum est,

quando per mundum dispersi sunt. [Hier.] Irrisio enim sit bucca, subsannatio vero, rugato naso atque contracto exprimitur quæ tamen de Deo carnaliter nullatenus sunt existimanda, sed est *αδρωτο παθος*. Aliter [Aug.] Irrisio Dei est vis præscientiæ, quam dat sanctis, ut videntes nomen Christi futurum in omnibus gentibus, et dominationem pervagaturam in posteros, illos inania meditato intelligant. Et accepit pro eodem, irridebit et subsannabit, etc. Qui habitat in cælis, hoc non mutatur. Irridebit eos, id est dabit sanctis suis intelligere eos esse irridendos, et inania meditato. Et Dominus subsannabit eos. Repetitio est.

VERS. 5. — « Tunc loquetur ad eos in ira sua et in furore suo conturbabit eos. »

Tunc, id est præterea: et tunc scilicet quando irridebit, loquetur ad eos in ira sua, *αδρωτο παθος* est hic, id est humana propassio, quando quod creaturæ est attribuitur Creatori. [Aug.] Nam ira Dei, motus est, qui fit in sancta anima, quæ novit legem Dei, cum eam videt a malo homine præteriri. Per quem motum multa viudicantur, ut fecit Moyses, quando descendens de monte, et videns populum ante vitulum ludentem, transivit gladio, accinctus a porta usque ad portam; et Phinees, quando transiit Judæum et Madianitidem turpiter coeuntes. Et est, loquetur ad eos in ira sua, id est increpabit et vindicabit in eos, per sanctos qui movebuntur pro peccatis eorum. Postea planius aperit dicens: *Et in furore suo conturbabit eos.* [Aug.] Et ira Dei et furor est obscuratio mentis transgressorum legis. Et est, tunc loquetur ad eos, id est excæcabit eos. Vel ita, ut partim de præsentia, partim de futuro legatur versus iste, sic, [Gl. int.] tunc id est quando irridebit, loquetur ad eos, per prophetas et per Scripturam sanctam et hoc, in ira sua, id est in comminatione pænæ; et in futuro, conturbabit eos, corpore et anima. In furore suo, id est, in æterna pœna. Vel totum de futuro legitur ab illo loco. Qui habitat, hoc modo, [Rem.] qui habitat in cælis, hoc non mutatur. Irridebit eos, id est irrisione dignos reddet eos in futuro. Post ea idem repetit, et Dominus subsannabit eos. Tunc scilicet in futuro, loquetur ad eos, qui modo tacere videtur dum tolerat, in ira sua et in furore suo conturbabit eos. [Aug.] Ira Dei et furor, non est perturbatio, quæ, ab eo penitus relegata est, sed vis, id est virtus ejus, qua juste vindicat, et est, in virtute sua punit eos.

VERS. 6. — « Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion [montem sanctum ejus, prædicans præceptum ejus.] »

Ego autem. [Cassiod. Alcuin.] Hic est secunda partitio, ubi inducit verba Christi agentis de omnipotenti regno et ineffabili genitura sua, ubi multa discimus de divinitate, et humanitate Christi quasi dicat illi ita turbabuntur; sed [ego] dicit Christus. [Aug. Gl. int.] Ego cum pondere, quasi dicat, cujus jugum et vincula volebant abjicere, *constitutus sum*

A rex ab eo Patre super Sion montem sanctum ejus, id est super Ecclesiam de Judæis, quæ dicitur mons sanctus, quia prius recipit radios fidei, ut montes prius suscipiunt radios solis, secundum illud; *Nem sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel* (Matth. xv). [Hier. Cassiod. Rem.] *Prædicans præceptum ejus*, id est Evangelium, vel illud spirituale præceptum, de quo *mandatum [novum do vobis, ut diligatis invicem]* (Joan. xiiii.) [Gl. int.]. Et non tantum rex est super Judæos, sed et super gentes: de quibus probat auctoritate Patris, quia dubium erat, et hoc est, vere etiam super gentes sum rex quia,

VERS. 7. — « Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te. »

B VERS. 8. — « Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ. »

Dominus scilicet Pater dixit ad me (Alcuin.), id est promisit mihi. Et nota quia persona regnantis hic loquitur, id est, Christus ut regnans, vel persona regnantis, id est Patris, promisit hoc quod dixi, id est, promisit mihi Pater, ecce *ego dabo tibi gentes*, [Gl. int.] id est nationes mundi *hæreditatem tuam*, quas scilicet excolas; *tuam*, quasi dicat quæ hæreditas est tua, secundum quod tu es Deus. [Cassiod.] Hæreditas dicitur ab hero, eo quod in ea libera potestate dominetur, *et dabo terminos terræ.* [Aug.] Terminos hic ponit pro eo quod supra dixit gentes; sed hoc planius, ut omnes gentes intelligas, non particulam terræ sed omnem *possessionem*, quas scilicet possideas ad earum utilitatem ac salutem, et tibi bona fructificent. Possessionem dico, tuam quasi dicat, dabo tibi gentes, quas tamen ut Deus mecum possides. [Gl. int.] Et ut ego deum tibi, *postula a me*, id est obedi patiendo, moriendo, ut sic possis postulare [Aug.]. Hoc enim quod dicit, *postula*, ad susceptionem hominis, id est humanæ naturæ pertinet, quæ pro salute hominum facta est, secundum quam interpellat pro nobis, quod est postulare. Ideo autem dabo tibi gentes hæreditatem, potius quam alicui obedienti [Alcuin.], quia *tu es Filius meus*, per naturam consubstantialis, ineffabili genitura et vere, quia *ego* coæternus tibi *hodie*, id est æternaliter, *genui te* [Gl. int.], id est non est nova, sed ab æterno facta generatio [Aug.]. Quod dicit, *hodie genui*, et si posset ad litteram accipi, die illo quo Christus secundum hominem natus est, tamen quia hodie præsentiam significat, et quod æternum est, semper est, de æterna generatione sapientiæ Dei divinitus accipitur. Et nota quia in quibusdam prædictorum convenit Christo cum aliis [Alcuin.] Constitutus est enim rex a Deo: sic et reges terræ constituti sunt ab eo, et prædicans super Sion [Cassiod.] sicut propheta prædicaverunt. Ipse est Filius, sic et Israel dicitur filius. Unde Dominus ad Pharaonem dicit per Moysen: *Dimitte primogenitum meum Israel.* Hodie genui te, hoc soli Christo. [Rem.]

Aliter, per Sion, quæ interpretatur *specula* vel *speculatio*, intelligitur Ecclesia generalis, quæ speculatur gloriam Dei, et est mons eminentia virtutum et firmitate. Et est, Ego autem constitutus sum rex ab eo, hoc non mutatur. Super Sion montem sanctum ejus [Aug.], id est : super sanctam Ecclesiam generalem, quæ Deum speculatur, firma et alta in virtutibus. Prædicans præceptum ejus, nec hoc mutatur. Bene dico quod sum rex constitutus ab eo, quia Dominus dixit ad me : Dabo tibi gentes hæreditatem tuam, etc. Hæc et sequentia non mutantur. Nota vero quia dicere Patris, pluribus modis accipitur, pro disponere, pro facere, pro gignere, et pro promittere : hic autem pro disponere, vel promittere potest accipi.

VERS. 9. — « Reges eos in virga ferrea, et tanquam vas figuli confringes eos. »

Reges eos. [Cassiod.] Quasi dicat : Tibi dabo gentes, et merito, quia reges eos, [Cassiod.] id est, non eris tyrannus *in virga ferrea*, [Aug. Cassiod.] id est in justitia inflexibili, vel in regali potestate, *et confringes eos*, ad vitam *tanquam vas figuli*, [Aug.] id est secundum hoc quod sunt vas figuli, id est lutum, id est quidquid de & peccatore limo contraxerunt, conteres in eis. [Alcuin.] Vel ita, ut partim in bono, partim in malo accipiat, secundum illud Simeonis : *Ecce hic positus est in ruinam, et resurrectionem multorum (Luc. 11), ut qui justus est, justificetur adhuc; et qui in sordibus est, sordescat adhuc (Apoc. xxii).* [Cassiod.] Et est, reges eos, id est bonos, in virga ferrea, hæc est regalis potestas Christi : et confringes eos, scilicet peccatores, permittendo eos amplius sordescere, qui sunt tanquam vas figuli, quod et luteum est, et facile frangitur.

VERS. 10. « Et nunc, reges, intelligite, erudimini, qui judicatis terram. »

Et nunc, reges. [Cassiod.] Hic est tertia partitio, ubi pro his patefactis, admonet omnes humiliter ei obedire, et suadet ab utili, scilicet ne pereant, et ab honesto, quia, *Beati omnes qui confidunt in eo.* Et nota quia in prima parte Propheta loquitur secundum quamdam sententiam; in secunda parte, Christus tantum; hic in tertia, iterum Propheta loquitur post Christum secundum quamdam sententiam. [Cassiod.] In prima ergo parte præcedit quasi Propheta, id est ante Christum loquitur, sicut propheta ante Christum prophetaverunt. In hac post Christum loquitur quasi apostolus, id est gerens figuram apostolorum, qui post Christum prædicaverunt. Quasi dicat, contritum est lutum. *Et nunc* jam contrito in vobis luto, jam innovati et facti *reges*, [Aug.] id est jam valentes regere vos, scilicet *qui judicatis*, id est damnatis, *terram*, [Rem.] id est terrenam in vobis, *intelligite* quæ dicta sunt. Et si per vos non sufficitis, *erudimini* ab aliis, et dicit reges, sanctos, et loquitur Christus vel propheta. [Gl. int.] Aliter, et loquitur Christus, quasi dicat : Ita promisit mihi Pater, sed, o vos facti reges, scilicet qui judicatis terram. Hæc non mutantur a prima sententia. Nunc,

PATROL. CXCI.

id est per ea quæ dicta sunt, intelligite quanta facit Filius, [Aug.] et si per vos non sufficitis, erudimini ab aliis. Ne autem inde superbiant, subditur.

VERS. 11. « Servite Domino in timore, et exsultate ei in cum timore. »

[Aug.] *Servite Domino*, qui non sinit peccare, *in timore*, ut qui stat, videat ne cadat [Cassiod.]. Ne vero misera servitus videatur, addit, *et exsultate ei*, [Aug.] quia timor Domini non est miseræ, sed gaudii. Sed ne iterum in temeritatem catur, subditur *cum tremore*, ne sit negligens exsultatio. [Cassiod., Aug.] Aliter totum, et loquitur Christus ad reges terræ, quasi dicat : Constitutus sum rex, et nunc me constituto rege, vos reges, qui judicatis terram, ad litteram, ne contristemini, sed intelligite et erudimini; expedit enim vobis ut sub illo sitis, a quo est intellectus et eruditio; et expedit ut temere non dominemini, sed Domino omnium serviatis et in beatitudine exsuletis. Et hoc est quod sequitur : Servite Domino in timore, et exsultate ei cum tremore. Et

VERS. 12. — « Apprehendite disciplinam, ne quando irascatur Dominus, et pereatis de via justa. »

Apprehendite, etiamsi fugiat *disciplinam* Dei, scilicet adversa. [Gl. int., Aug.] Apprehendite, dico, quasi præsidium et munimentum. *Nequando irascatur Dominus*, dubitative dicit, *Nequando*. [Aug.] Hæc autem dubitatio non est secundum Prophetam, sed secundum illos qui cum dubitatione cogitant iram Dei. [Cassiod.] Vel, *nequando*, dicit, propter patientiam Dei, quia in hoc sæculo diu sustinet; *Ne pereatis de via justa*, id est Christo sublato, vel de operatione bona. [Aug.] A qua deficere magna pœna est, his scilicet qui dulcedinem justitiæ gustaverunt.

VERS. 13. — « Cum exarserit in brevi ira ejus, beati omnes qui confidunt in eo. »

Cum exarserit, quasi dicat : Apprehendite ne pereatis, et ut beati sitis, quod plus est; [Alcuin., Cassiod.] quia *cum exarserit* modo non ardet, cum castigat ut pater, sed in futuro ardebit, quia nihil patientiæ erit *in brevi*; [Cassiod., Aug.] quia non singula horum separatim, sed simul omnia discutiet. Vel in brevi, qui cum putent longe futurum *ira ejus*, id est vindicta iniquorum, *beati* erunt *omnes qui confidunt in eo*, et est sensus, [Aug.] cum exarserit, id est cum venerit vindicta iniquorum, non modo non attinget confidentes in Deo, sed et beati erunt, quia ad regnum pervenient.

COLLATIO IN PSALM. II, « QUARE FREMUERUNT, » etc.

VERS. 6. — *Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus*, Hebræus, נַסַּאֲתִי מַלְכִי אֲלֵ עַל צִיּוֹן הָרִדִּישׁ נַסַּאֲתִי מַלְכִי אֲלֵ תְצִיּוֹן הָרִדִּישׁ NASACTI MALKI AL TZION HAR QUODSI, *Constitui regem meum, super Sion montem sanctum meum, aut sanctitatis meæ.* At LXX et subsequenter nostra traductio reddidit sensum in passiva significatione per tertiam personam pronominis, referendo ad Patrem, propter ver-

sum proxime præcedentem : Tunc loquetur ad eos, quo sententiæ aptius cohærerent. David enim in superioribus nominaverat Deum in tertia persona, ob id apposite intulit post punitionem malis comminatum : Constitutus sum rex ab eo, in persona Filii, non obstante concilio iniquorum. Versus etiam continuo sequens eo modo ordinatus subnectitur : Dominus dixit ad me, quia sequendo anxie lectionem Hebraicam, sermo transit a persona verbi tertia in primam, et mox de prima in tertiam, juxta quod suggererat impetus Spiritus, qui ut vult spirat (Joan. III), et mentem propheta tangit. Boni autem interpretes licet eodem spiritu tangantur, tamen attemptant se proximus humanæ consuetudini, quod et spiritus ipse passim facit, nonnunquam et super humanum sensum.

Hic Faber magis probat lectionem, quam invenit in exemplari Cœlestinorum Parisiensium : videlicet, *Ego autem unzi regem meum*, quam alias quaslibet. Nam Hieronymus juxta Hebræum vertit, *ego autem ordinari regem meum*. Quem sequitur Pellicanus, Sanctes Pratenis, Munsterus Hebraismo addictissimi, *constitui regem meum*. Campensis et interpretes pro Cajetano, *præfecit regem meum*; tamen Campensis in versione habet *ungam*. Sed Faber interim secutus est (ut granditer prædicat) auctoritatem principis apostolorum, qui in Actis IV, cap., palam refert hunc psalmum : *Quare fremuerunt gentes, et populi meditati sunt inania. Astiterunt reges terræ, et principes convenerunt in unum, adversus christum ejus*. Deinde quasi alludens ad interpretationem Fabri subdit : *Convenerunt enim vere in civitate ista, adversus sanctum puerum tuum Jesum, quem unxisti, Herodes et Pontius Pilatus*, etc. Quamvis autem nihil verius quam quod Pater Filium suum Jesum unxit Spiritu sancto, oportebat tamen advertere principem apostolorum respicere Christi nomen, quem proxime commemoraverat; nec cogebat ut diceretur referri ad versum, postea in psalmo positum, quem non produxit ipse Petrus. Cæterum vocula Hebraica נָסַח NASAC teste Munstero, in suis scholiis, significat *libare et fundere*; et quia reges oleo perfundebantur cum regno præficerentur, utitur hic Propheta verbo נָסַח NASAC, quæ ostendunt parvi referre ad sensum, seu legeris *unzi*; seu *constitui*, tamen non erat sibi sapiendum.

In eodem versu, *Prædicans præceptum ejus*. Illic in Hebræo versus exorditur in prima persona נַרְבּוֹ הַמֶּלֶךְ הַאֱלֹהִים אֲסַפְרָהּ אֶל הוֹק אֲדוֹנָי. *Narrabo præceptum Domini*. Utraque contextio suæ personæ pro varietate respondet inviolato sensu, ut prælibatum est. De diversa distinctione nil mirum, cum hoc passim occurrat, mox causam reddemus. Quia vero gravissima et plus quam ardua incipiebatur materia, nempe de æterna Filii generatione, non inconcinne certe debuerunt LXX illinc versum inchoare, ut caput sermonis respondeat capiti sententiæ. Cum autem semel poneretur duntaxat nomen *Dei*, LXX addiderunt ad declarationem sensus, pronomen *ejus*. Hieronymus et Pellicanus genitivum *Dei*, interpretes pro Cajetano, ad præceptum MESSIACH, *Dominus*, etc. Sanctes simpliciter, *narrabo statutum*, facta diastole, deinde; *Dominus dixit*, etc. Et ad eundem modum Pratenis, sed Munsterus magis audet, *Narrabo velut statutum, quod Dominus dixit*; et Campensis, *Erudiam eum lege Domini*. Sic etiam apud me cogito, *tu es Filii meus*, etc. En cernis quo tandem insanix deveniemus; nisi ad unum scopum ecclesiastici ritus tendamus, omnia certe erunt confusa et incerta. At cum in progressu non raro se offerant aliæ et aliæ versuum sectiones, in editione Latina et Hebræa, operæ pretium est et hunc nodum dissolvere, et semel hoc loco dictum, puta aliis locis ubi expostulat, repetitum. Siquidem psalterium Hebraice lyricum carmine constat, ob id non potuit Latine ad Græce pedum numerus aqua-

liter respondere. Quod si mihi non credis, loquatur Hieronymus in epistola ad Paulinum t. III: « David, Simonides noster, Pindarus et Alcæus, Flaccus quoque, Catullus et Serenus, Christum lyra personat. » Idem in prolog. in lib. Job.: « Quod si cui incredulum videtur, metra scilicet esse apud Hebræos; et in morem nostri Flacci, Græcique Pindari et Alcæi et Sapphus, vel Psalterium vel Lamentationes Jeremiæ, vel omnia ferme Scripturarum cantica comprehendit; legat Philonem, Josephum, Originem, Cæsariensem Eusebium, et eorum testimonio me verum dicere comprobabit. » Rursum in caput Jerem. x : Et David in lyrico carmine canat: *A Domino gressus hominis dirigentur*, etc. (Psal. xxxvi). Idem in caput Jer. xxv : « Unde in Psalterio, male quidem juxta textum historia; psalmsorum requirunt ordinem, quod in lyrico carmine non observatur. » Iterum ad cap. Ezech. xxx : « Ut cætera præmittam quæ in psalmorum ordine continentur, quaeritur quomodo tertius psalmus præponatur iis psalmis in quibus mutat faciem suam David coram Abimelech, et de Doech Iduzæo, et quando inventus est in spelunca; et quinquagesimus penitentia; in cujus titulo demonstratur, quod introierit ad Bethesabee uxorem Uriæ, cum priores sint isti psalmi tertio, in quo fugere donatur à facie filii sui Absalon. Sed in psalmis facilis est responsio, carmen esse lyricum, et in hujusmodi opere non quaeri ordinem historia; sed factorum carmina singulorum. »

VERS. 9. — *Reges eos in virga ferrea*. Cur Munsterus *confringes*, Sanctes *conteres*, et Pratenis, interpretes pro Cajetano *confringes*, et Campensis *reges et confringes*? quandoquidem notius sit quam ut à me dicatur תְּרַעַם TEROEEM apud Hebræos significare *reges eos*, sive, ut vertit Hieronymus, *pascet eos*. Siquidem pascere et apud Græcos ποιμαίνω, est cum auctoritate gubernare. Unde Dominus dixit Petro, Joan. xxi : *Pasce oves meas*. Et ad rem, Pellicanus hoc in loco, *Reges eos*, nobiscum, cum etiam Munsterus et Pratenis psalmo xxi : aperte transferant, *Dominus pastor meus*, ac Sanctes, *Dominus pascit*, ubi est eadem radix verbi, quæ hic רָעַע ADONAI ROI. Non negamus tamen, quin nonnunquam significet contere; sed hic non debent spiritum contradictionis habere, si tamen habuerint. Adde quod D. Joannes, Apoc. xix, adducere videtur hunc versiculum juxta nostram lectionem.

VERS. 12. — *Apprehendite disciplinam*. Heb. נִשְׁקוּ בַר נַשֶׁק נַשֶׁק BAR, quod Sanctes, Munsterus, Pratenis, pro Cajetano interpres, *adorate Filium*, dicunt; Hieronymus in Commentariis, *adorate Filium*, ut in prologo nostro supra commemoravimus. In versione juxta Hebræum, *adorate pure*. Pellicanus, *osculamini pure*: Omnes sensus possunt excipi ex Hebræis vocalibus. נַשֶׁק NASCAQ signat quandoque armatum esse. I Paralip. xii, נִשְׁקוּ קַשְׁתוֹ NOSQUE, QUESCHET, *armati arcu*, sive *tendentes arcum*. בַּר BAR vero nullo Hebræorum reclamante nunc *filium*, nunc *puritatem*, nunc *pabulum*, nunc *electum* notat. Itaque juxta significantiam *armari*, in נַשֶׁק NASCAQ, LXX, sensum recte reddiderunt, *apprehendite disciplinam*, quasi armamini filio, puritate electa tanquam 5 pabulo, delectimini et corroboramini in disciplina Christi. Ut enim scribit Hieronymus ad Simiam et Fretellam, « Hæc et regula boni interpretis, ut idioma alterius linguæ, suæ linguæ exprimat proprietate, quod quidem et Tullium in Protagora Platonis, et in Oeconomico Xenophontis, et Demosthenis in Æschinem oratione fecisse convincimus, et Plautum, Terentium, Cæciliumque eruditissimos viros in comediis transferendis. Neque ex eo quis Latinam linguam angustissimam putet, quod non possit verbum de verbo transferre, cum etiam Græci pleraque nostra per

circuitus transferant, et verba Hebraica non interpretationis fide, sed linguæ suæ proprietatibus nitantur exprimere. Quod ergo totis nervis et viribus (quæ concione innuuntur per arma) debeamus disciplinæ Christianæ mordicus hæere, cuius summa est in confessione et adoratione nominis Christi, osculando ejus sanctimoniam, de cujus

A plenitudine omnes accepimus (Joan. 1), per amoris affectum totam amplectentes, juxta illud *Cantic. 1*: « *Osculetur me osculo oris sui*, digna et exosculanda phrasi dixerunt LXX, *δραξασθι παιδίας, apprehendite disciplinam*. Munitioli quidem prudentes pertransimus. A nobis stat apertissime paraphrasis Chaldæa, *Recipite doctrinam*.

PSALMUS III.

PSALMI TITULUS: « PSALMUS DAVID CUM FUGERET
A FACIE ABSALONIS FILII SUI. »

Domine, quid multiplicati? Titulus: *Psalmus David cum fugeret a facie Absalonis filii sui*. De historia sumpsit Esdras velamen mysteriorum; legitur enim in libro Regum quod Absalon filius David persequens patrem suum, quærebatur eum occidere. Cui David cessit cum suis, exiens de civitate Jerusalem, nudis plantis: intelligens hoc sibi contingere propter peccatum adulterii commissi cum Bersabee, et homicidii de Uria perpetrati, sicut Nathan propheta prædixerat ei dicens: *Non recedet gladius de domo tua, et suscitabit Dominus semen tuum contra te* (II Reg. XII). Dum autem Absalon persequeretur David converso contra eum exercitu, Absalon terga vertit in fugam, atque impetu muld ductus est in ramosam quercum: ramis cujus circumnectentibus collum ejus, ibique capite intercepto pendens, ab Joab principe militiæ David, interceptus est. Quo mortuo David restitutus in regnum, in pace regnavit. Huic historiæ alludit titulus, de quo tamen non agit psalmus, sed de significato historiæ, id est de passione et resurrectione Christi. [Aug.] David enim, Christus est: Absalon filius ejus, Judas est, quem cum aliis apostolis filium vocat Christus in Evangelio, dicens: *Non possunt filii sponsi jejunare quandiu sponsus cum illis est* (Luc. v). A quo Juda Christus fugit, cum illo ad Scribas et Phariseos discedente, cum cæteris apostolis in montem secessit, et potius tunc ab eo fugit, cum mentem ejus sapientia Dei deseruit, ut totus esset et plene diaboli. Quæ desertio dicitur fuga, propter celeritatem. Unde et Dominus ei dixit: *Quod facis, id est facere moliris, fac citius, id est facies* (Joan. XIII). Et sicut David pacem exhibuit filio iniquo, scilicet Absalon, qui præcepit populo eunti ad bellum servare puerum Absalon, eoque interempto dixit: *Quis mihi det ut moriar pro te, fili mi Absalon?* (II Reg. XVIII.) Ita Christus Judæ proditori, ut in convivio, et in osculo, et in aliis: propter quod bene Absalon dicitur, quod *pax patris* interpretatur; aba enim *pater*, salem *pax* dicitur: inde Absalon, quasi Absalem dicitur. Et sicut Absalon, ita Judas suspensus interiit. Quo mortuo Christus in pace regnavit, quia in gloria resurrexit. Hoc igitur intelligens Esdras, scilicet illo facto significari mysterium passionis et resurrectionis Christi, de quibus agit psalmus, tituli verba posuit de historia, [Rem.] quasi dicat idem et David per Spiritum

sanctum tantum intelligens, in psalmi serie verbis alludit historiæ, et est sensus tituli: *Psalmus iste, attribuitur David, id est Christo, qui hic loquitur. Psalmus dico agens de eo quod figuratum est, cum fugeret a facie Absalonis filii sui*, [Aug.] id est de passione et resurrectione Christi, quæ in illa historia significata sunt. Et est psalmus iste primus de his qui breviter de passione et resurrectione Christi agunt. [Cassiod.] Intentio Prophetæ est rearguere eos, et maxime paganos: qui non putant gloriam majestatis posse descendere ad humilia, id est Deum et hominem fieri, pati mori. Modus talis est, bipartitus est psalmus: primo, ponit duas partes oppositas a simili præliantium, ex una parte persequentium multitudinem, ex altera, Christum oratione armatum, et Deo susceptore securum; secundo finis rei ostenditur, id est resurrectio: quæ est consummatio passionis. Unde proponit non esse timendum, ibi, *Ego dormivi*. Christus ergo ad Patrem loquens, et quasi admirans cur tot habeat persecutores, cum ad salvandum venerit, dicit:

VERS. 1. — « Domine, quid multiplicati sunt qui tribulant me? multi insurgunt adversum me. »

Domine multiplicati sunt qui tribulant me, [Aug., Cassiod., Rem.] ut de numero discipulorum augeretur numerus persecutorum, et ut *quid?* nimirum est, quia nil mali ab eis merui. Multiplicati dico, [Gl. int.] quia *eccemulti in surgunt* deprimendo me, id est ut deprimant me, *adversum me*, et vere.

VERS. 2. — « Multi dicunt animæ meæ: Non est salus ipsi in Deo ejus. »

Multi enim animæ meæ insidiantes dicunt in rei evidèntia, id est hoc, scilicet ostendentes verbo et opere. [Cassiod., Gl. int.] Et nota iterari *multi* pro magno numero persequentium. Quid dicunt hoc, *non est salus ipsi in Deo ejus*, id est in eo quem sibi Deum facit? hoc dicunt persecutores. Nisi enim rusurrecturum desperarent, nec Judas traderet, nec illi occiderent, [Aug.] et est sensus, Deus non salvabit eum, nec est Filius Dei.

VERS. 3. — « Tu autem, Domine, susceptor meus es, gloria mea, et exaltans caput meum. »

Tu autem, Domine. Proposuit multitudinem hostium contra se; hic alteram partem, scilicet suam contra illos ostendit. Quasi dicat illi ita: [Cassiod.] Sed *tu Domine*, Verbum Fili Dei æterne, dicit homo Christus *es susceptor meus*, [Aug.] id est meæ humanitatis, non personæ quidem, sed naturæ humanæ. [Gl. int., Rem.] Homini vero, id est humanæ

naturæ susceptio, est Verbum caro factum, id est Verbi incarnatio. Et nota, quia loquitur de Deo a simili oratoris, et iudicis, et medici. [Cassiod.] Suscipit enim orator reum ut eum defendat, iudex vero ut parcat, medicus ægrum, ut curet. *Gloria mea*, [Aug.] ecce procedit augendo, tu gloria mea es, quia homo ille est, et Deus unus cum illo qui suscipit, id est cum Verbo quod illius humanitatem hominis suscepit. Et es *exaltans caput meum*, id est mentem meam, quæ tanta passione non deponitur. Hoc mihi merito, quia

VERS. 4. — « Voce mea ad Dominum clamavi, et exaudivit me de monte sancto suo. »

Voce mea, [Gl. int.] voce cordis, quæ sonat Deo, qua Moses tacens ore clamabat ad Dominum, quando dictum est ei: *Quid clamas ad me de terra?* [Aug., Gl. int.] Hac etiam voce clamans Susanna, audita est. Hac, inquam, voce *clamavi ad Dominum*. Clamor dicitur oratio, propter vim intentionis. *Et exaudivit me de monte sancto tuo*, id est de me, qui eram sanctus mons, in quo habitat; de quo Isaias: *Et erit in novissimis diebus mons domus Domini in vertice montium, et fluent ad eum omnes gentes*, etc. (Isa. 11). Hic est lapis parvus de monte sine manibus præcisus, qui crevit in montem magnum, et occupavit totam faciem terræ, sicut ait Daniel (Dan. 11). [Aug.] Vel, de monte sancto suo, id est de sua justitia. Justum erat enim ut innocentem resuscitaret, qui pro aliis, non pro se mori voluit.

PARS II. VERS. 5. — « Ego dormivi et soporatus sum; et exurrexi, quia Dominus suscepit me. »

Ego dormivi. [Alcuin.] Hic est secunda pars hujus psalmi, ubi ostenditur finis rei, id est passionis. [Gl. int., Alcuin.] Unde proponit non esse timendum. Quasi dicat: Exaudivit me. In quo? in hoc, quia *ego exurrexi a morte*, et *quia Dominus suscepit me* in regno suo, unde misso Spiritu confirmat prædicatores. Et merito, quia mortem sponte suscepit. Et hoc est quod dicit, quia *ego dormivi* id est passioni me sponte permisi, et *soporatus sum*. Alia littera: [Aug., Gl. int.] *Et somnum cepi*, id est mors subsequuta est, ut a dormitatione transitur ad somnum. Aliter, secundum litteræ seriem. Quasi dicat: Serviunt illi contra me; sed non dormirem, nisi vellem. Et hoc *ego* cum pondere pronuntiandum est, quasi dicat qui tantus sum. *Dormivi*, id est injuriis fui affectus: et *soporatus sum*, in corde terræ sepultus, et post exurrexi, quia Dominus suscepit me.

VERS. 6. — « Non timebo millia populi circumdantis me; exsurge, Domine, salvum me fac, Deus meus. »

Non timebo, quasi dicat: Et ideo, quia modo sum liberatus, non amplius timebo millia populi circumdantis me pendentem in cruce, quanta multitudo crucifixum circumstetit, quæ post resurrectionem nihil ei nocere potuit. [Aug.] Et ut non timeam *exsurge, Domine*, nec dormienti Deo dicit, *exsurge*; sed mos est Scripturæ sacræ Deo attribueri quod

A in nobis facit ipse. Et est, *Exsurge, Domine*, id est fac me resurgere a morte. Quod aperit subdens, *salvum me fac, Deus meus*.

VERS. 7. — « Quoniam tu percussisti omnes adversantes mihi sine causa; dentes peccatorum contrivisti. »

Quoniam tu percussisti, hoc non retro pendet, id est a præcedentibus non continuatur, nec præcedentis causa hic redditur; non enim propterea salvum facit, quia percussit; sed inde contriti sunt dentes, id est maledica verba in irritum ducta, quia percussit. Et est, *salvum me fac, Deus meus*, et, me salvato, *contrivisti dentes peccatorum*, id est maledica verba in irritum deduxisti: quibus mali dilacerant Christum et Christianos. [Gl. int.] B Vel, dentes sunt principes peccatorum, qui quosdam de numero sanctorum præcidunt, et malis incorporant. Et hoc inde est, quoniam percussisti omnes adversantes mihi sine causa, dentes peccatorum contrivisti, [Aug.] id est omnes hæreticos, qui sunt intus in Ecclesia nobiscum, corpore quidem, non mente.

VERS. 8. — « Domini est salus, et super populum tuum benedictio tua. »

Domini est salus. [Gl. int.] Convertit verba ad homines, quasi dicat: Et quia ita est, ut dixi, o homines, hoc vobis credendum est, quia Domini est salus: [Aug.] inde pro eis fit oratio ad Dominum, ad quem loquitur Christus sic, et, o Domine, *benedictio tua sit super populum tuum*, id est qui sperat de te salutem, non ab alio.

C Aliter potest legi psalmus iste, ut loquatur totus Christus hic, id est Ecclesia et caput ejus inter procellas persecutionum constituta. Et secundum hoc, in titulo per David intelligitur Ecclesia, cum capite suo; per Absalon, persecutores Ecclesiæ. Et est sensus tituli, *psalmus iste attribuitur David*, id est Ecclesiæ, agens de hoc quod fuit, *cum suggeret David a facie Absalon filii sui*, id est a præsentia persecutorum. Timens ergo Ecclesia, ait: *Domine, multiplicati sunt qui tribulant me*, et ut quid? et vere, quia *multi insurgunt adversum me*, Christianum nomen extinguere cupientes. *Multi dicunt animæ meæ: Non est salus ipsi in Deo ejus*. Aliter, D persecutores non sperarent delere Ecclesiam late pullulantem. Ipsi ita: *Tu autem, Domine, susceptor meus es*, quia in Christo homine suscepta est Ecclesia, et cum eo exaltata. Unde sequitur: *Et tu es gloria mea, et exaltans in cælo vaput meum*, id est Christum, qui primus ascendit in cælum. Et merito, quia *voce mea ad Dominum clamavi*, hoc non mutatur. *Et exaudivit me de monte sancto suo*, id est de Christo, vel de justitia sua. Quid tibi fecit? [Hier., Aug., Alcuin.] Ecce: *Ego dormivi*, olim in vitiorum torpore, et *soporatus sum*, et post *exurrexi* secundum illud: *Exsurge a mortuis qui dormis, et illuminabit te Christus*. Et hoc non propter me, sed *quia Dominus suscepit me*. Et ideo, *Non timebo millia populi circumdantis me*, id

est gentes quæ conantur extinguere Christianum nomen. Et ut hoc fiat, *Exsurge, Domine*, scilicet Christe, caput meum, in cujus resurrectione salus est. Unde: *Salvum me fac Deus meus*. Et me regnante dicit Ecclesia: *Percussisti confusione omnes adversantes mihi sine causa*. Et quoniam percussisti omnes adversantes mihi sine causa, ideo *dentes peccatorum contrivisti*, id est verba maledica vel principes. Et quia ita fecit Dominus, ergo credite, homines, quod *Domini est salus, et*, o Domine, *super populum tuum benedictio tua*.

Potest etiam legi psalmus iste moraliter, in persona iniuscujusque fidelis, qui a vitiiis et cupiditatibus impugnatur, et secundum hoc per David accipitur quilibet fidelis; et per Absalon, vitia et concupiscentiæ carnales. Fidelis ergo vitiorum pugnam sentiens, ait: *Domine, quid multiplicati sunt qui tribulant me? multi insurgunt adversum me. Multi dicunt animæ meæ: Non est salus ipsi in Deo ejus*. Coacervatione namque vitiorum, subrepat desperatio sanitatis, quasi vitiiis insultantibus animæ vel etiam diabolo et angelis ejus per suggestiones. *Tu autem, Domine, susceptor meus es, gloria mea et exaltans caput meum*, id est Christum in cælo, vel mentem meam quæ servit legi Dei. Et merito, quia *Voce mea ad Dominum clamavi, et exaudivit me de monte sancto suo*: hoc non mutatur. *Ego dormivi et exurrexi, Dominus susceptor meus*; hoc non mutatur. Ideo *non timebo millia populi circumdantis me*. Hic cum est populus vitiorum et dæmonum, *Exsurge Domine, salvum me fac, Deus meus*; hoc non mutatur. *Quoniam tu percussisti omnes adversantes mihi sine causa*. Recte hoc dicitur de diabolo et angelis ejus in prædestinatione, id est secundum hoc quod a Deo prædestinatum est de eis, et futurum. *Dentes peccatorum*, id est auctores vitiorum, qui conantur eum de corpore Christi præcidere, eos scilicet qui ei maledicunt. *Domini est salus*. Cavenda est superbia, et totum Deo dandum. *Et super populum tuum benedictio tua*, id est super unumquemque nostrum.

COLLATIO IN PSALMUM III, (DOMINE, QUID MULTIPLICATI?)

VERS. 3. — *Tu autem, Domine, susceptor meus es*, Heb. מַגֵּן בְּיַדִּי MAGEN BAADI. Hieronymus juxta Hebr. *clypeus circa me*; Pellicanus, Sanctes, et pro Cajetano interpretes, *clypeus pro me*; Pratensis et Campensis, *scutum pro me*, in eandem recidunt sententiam cum nostra lectione. Et certe radix unde derivatur id nominis, significat protexit. מִגֵּן MİGGEN, inde בָּגֵן MAGEN protectorem, sive susceptorem, ad-

A tissime referet ad quod alludit scutum seu clypeus, ut Munsterus verterit, *protectio es circum me*. Verumtamen longe magis respondet editio LXX, et Latina mysterio Incarnationis, ut clare habes in explanatione contextus.

VERS. 6. — *Non timebo millia populi, etc.* Heb. לֹא אִירָא מִלְּיָמֵי מוֹרְבָבוֹת LO IRA MERIBABOTH. Sanctes, Munsterus, *Non timebo a decem millibus*, quibus consentiunt LXX, ἀπὸ μυριάδων. Solemne est sumere millia indefinite. Unde Hieronymus juxta Heb. et Pellicanus verterunt simpliciter millia. Campensis, *centum millia*, et Pratensis, *prælia*, usi paraphrasi, sed non mutatur intelligentia.

VERS. VII. — *Percussisti omnes adversantes mihi sine causa*, Heb. כִּיבִית אֶת כָּל אִיבֵי לִחֵי NICHITA ET COL OIEBAI LEHI. Pratensis, Sanctes, Munsterus, Pellicanus, interpretes pro Cajetano, Campensis, verterunt *in maxilla aut in maxillam*. LEHI Hebræum signat *percussionem contemptibilem*, quæ etiam refertur ad blasphemias, juxta illud Job XVI; *Exprobrantes percusserunt maxillam meam*, quod non negant Sanctes in suo Thesauro, et Munsterus in Scholiis. Idipsum vero quam apte quadret Christo Domino quis non videt? quem impij Judæi, licet per omnia innocuum, alapis et colaphis ceciderunt, blasphemias onerantes, et in faciem ejus spuentes, seu in vilissimum homuncionem, cum tamen non esset inventus dolus in ore ejus (I Petr. II). Hinc et servo illi nefandissimo respondit percipienti maxillam: *Quid me cædis?* (Joan. XVIII.) Quid enim peccaverat ut frustra cæderetur? Et juvat multis partibus quod scribitur Luc. VI, et Math. V: *Si quis te percusserit in unam maxillam, præbe ei et alteram*. Quod non esse intelligendum ad litteram, erudite docet August. lib. II De sermone Dom. in monte. Quando enim Apostolus II Cor. XI, dixit: *Sustinetis enim si quis vos in faciem cædit*, significat, inquit Augustinus, contemni atque despici; alias enim non implevisset Dominus quod jusserat, non præbens ministro sacerdotis alteram maxillam, quin potius redarguens. Si autem verterit, ut Hebraicantes volunt, *Percussisti omnes inimicos meos in maxilla*, jam contradictiones et contumelias non referuntur ad Christum patientem, sed ad Judæorum inimicorum Christi destructionem, ut etiam in Scholio suo interpretatur Munsterus. *Ignominiosa cade stravisti adversarios meos*. Et juxta sensum catholicæ psalmodiæ, Judæorum et hæreticorum multa subnectuntur congrua, quasi pœna talionis respondens ad percussiones irrogatas contumeliose Christo. Et enim Sapient. XI: *Per quæ quis peccat, per hæc et torquetur*. Percusserunt maxillam Christi, contradicentes illi frustra, ergo justa animadversione dentes peccatorum debuerunt conteri, ut luan pœnam recto ordine culpæ debitam, juxta alium psalmum LVII: *Conteret dentes eorum in ore ipsorum*. Hieronymus dixit: *Percussisti omnium inimicorum meorum maxillam*. Quod potest sonare, animadvertisti in percussione illam, qua despiciabiliter, nulla causa, me innoxium maligni ceciderunt.

PSALMUS IV.

PSALMI TITULUS, (IN FINEM PSALMUS CANTICI DAVID.)

Cum invocarem. Titulus: *In finem psalmus cantici David*. [Aug. Hier. Alc.] Finis duobus modis accipitur, scilicet pro consumptione, et pro consummatione, id est quando aliquid deficit, vel quando perficitur. Pro consumptione, ut cum dicitur, *finita est candela, vel finita est expensa*. Pro consummatione, ut cum dici-

tur, *finita est domus, finitus est liber, id est consummatus est*. [Aug.] In titulis autem psalorum pro consummatione accipitur, et significat Christum, qui est consummatio fidelium in præsentem ad justitiam; in futuro, ad coronam. [Gl. int.] Vel significat plenitudinem temporis. Unde Apostolus: *Cum venit igitur plenitudo temporis, misit Deus Filium*

scum, factum de muliere factum sub lege (Gal. iv). A etc., tertio; deposito vetere homine, nos in sacrificium Deo iubemur offerre, quia certi sumus de bonis, ibi, *sacrificate*, etc. Propheta ergo redarguens idololatrias, et ab idololatriæ superstitione revocans, dicit:

VERS. 1. — « Cum invocarem, exaudivit me
« Deus justitiæ meæ; in tribulatione dilatasti mihi. »

Cum invocarem exaudivit me. Quasi dicat: Vestri dii, idololatræ, cum invocantur, nequeunt exaudire, quia non vere vivunt; sed *Deus*, scilicet dator *justitiæ meæ*, id est me justificans, scilicet a quo est justitia mea, *exaudivit me*, cum invocarem eum, [Aug.] id est intus in mente habens gratiam, vocarem ad majorem conferendam. Vel in secunda persona legitur secundum aliam litteram, quæ est *exaudisti me*; sic, o Deus justitiæ meæ, exaudisti me, cum invocarem te, et est idem sensus cum priori. *In tribulatione dilatasti mihi*, id est ab angustiis tristitiæ in latitudinem gaudii deduxisti me, quod gaudium est de pura conscientia, et de spe vitæ æternæ. Unde Apostolus: *Gaudemus in tribulatione, scientes quoniam tribulatio operatur patientiam; patientia, probationem; probatio vero, spem; spes autem non confundit, quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris (Rom. v).* Hæc dilatationem cordis generat, angustias depellit. Hac viri sancti intus recreantur, etsi extra affligantur, qua qui carent, in visceribus angustiantur. Hæc sunt deambulatoria sacerdotum in templo Ezechielis (*Ezech. xlii*). Unde alibi, *Deambulabam in innocentia cordis mei.* Et nota mutationem personæ. A tertia enim persona, ubi ait, *Exaudivit*, transit ad secundam, ubi ait: *Dilatasti mihi.* Prius enim indicavit hominibus se esse exauditum, deinde quasi jam habens in corde Dominum, de quo ante loquebatur, ex dilectione ei familiariter loquitur, in quo demonstratur cordis dilatatio.

VERS. 2. — « Miserere mei, et exaudi orationem
7 meam. »

Miserere. [Alcuin.] Quasi dicat: Misertus es de justitia, et de dilatatione. [Aug.] Item adhuc *miserere mei* contra miserias hujus vitæ, ut in me cœpta perficiantur, *exaudi orationem meam*, quæ est de petendis bonis, dicit vir justus. Et cum ita de me sit, o

VERS. 3. — « Filii hominum, usquequo gravi
« corde? ut quid diligitis vanitatem et queritis
« mendacium? »

Filii hominum. [Gl. int.] Quasi dicat: Qui uti ratione debent. Vel, filii hominum, scilicet Adæ et Evæ, non Dei. Adam enim homo fuit, et non filius hominis, cujus filii sunt qui ejus imaginem portant. Vos, inquam, estis *gravi corde*, id est cor vestrum sarcina peccatorum, et pondere iniquitatis gravatum est, quo demergitur in profundum. Iniquitas enim in Zacharia propheta legitur sedere super talentum plumbi (*Zach. v*). Ideoque de Pharaone et Ægyptiis legitur quod submersi sunt velut plumbum in aquam vehementissimam (*Exod. xv*),

Modus talis. Tripartitus est psalmus. [Cassiod.] Primo, exemplo sui increpat infideles de falsis diis et falsis bonis; secundo, proponens novum hominem, veterem jubet exuere ibi, *et scitote quoniam*,

quia ingravatum erat cor Pharaonis et Ægyptiorum. Petrus quoque quasi aliquid plumbi habens, super aquam ambulans timuit; sed pondere non gravatus, aquis non est submersus; sed extenta ad eum Dominica manu, est eductus (*Matth. xiv*). Dominus autem Christus ab omni peccati contagione, immunis super aquas intrepidus ambulavit, tanquam plumbeæ gravedinis nihil habens. Unde dicit Isaias: *Et ascendit Dominus super nubem levem* (*Isa. xix*). Quia carnem suscepit, nobis contra incentiva vitiorum refrigerium præbentem, omnis noxiæ gravedinis liberam. Vos, inquam, filii hominum, estis *gravi corde*, et *usquequo* erit istud? [Aug.] Id est saltem in adventu Filii Dei, præsentem veritate cesset error vester. *Ut quid diligitis*, quasi dicat: Vere gravi corde estis, quia vos diligitis, [Alcuin.] id est voto amplexamini, et *quæritis* cum labore *vanitatem et mendacium*, [Cass.] id est idola, quæ vana sunt, scilicet, a vero esse aliena et mendacia, quia non sunt Deus ut dicuntur. Et ut quid hoc facitis, vel diligitis, vel quæritis vanitatem et mendacium, [Aug.] id est terrenea, quæ sunt vana, quia ut umbra transeunt? Omnia enim que sub sole sunt vanitas sunt et mendacia, [Rem., Aug.] quia non faciunt quod promittunt, scilicet beatos. Et ut quid hoc facitis, scilicet cur de terrenis, quæ vana sunt et transeunt, vultis esse beati? Sola veritas facit esse beatos, ex qua vera sunt omnia. Ut quid igitur temporalium rerum amore detinemini? ut quid tanquam prima, extrema sequamini?

PARS II, διὰ ψαλμα.

VERS. 4. — « Et scitote quoniam mirificavit Dominus sanctum suum; Dominus exaudiet me cum clamaverò ad eum. »

Et scitote. [Hier., Aug.] Secunda pars, ubi positò novo homine, veterem jubet exuere. Et sciendum quod ubi nos habemus diapsalma, Hebræi habent SELA, quod interpretatur *semper*. Et est confirmatio et commendatio præcedentium, vel sequentium. [Hier.] In hujusmodi vero locis, dum psalmi ante arcam Domini cantarentur, in psallendo interponebatur silentium, et fiebat quædam verborum intercisio, quasi speciali laude aliud intelligerentur sequentia continere quam præcedentia. [Aug.] Ideoque LXX interpretes magis attendentes sensum et rei ordinem, quam Hæbrei verbi proprietatem, non transtulerunt SELA, sed pro eo posuerunt diapsalma. Quo vocabulo significatur vocum divisio, in psallendo, ut psalma sit quod psallitur, diapsalma vero interpositum in psallendo silentium. Sicut σύνψαλμα dicitur vocum copulatio in cantando. Et certum est, ubicunque diapsalma ponitur, rei et personæ fieri narrationem, ut sic post increpationem infidelium Christum proponit, per quem Deus exaudit, dicens: *scitote*. Et nota et conjunctionem in initiis solere poni in prophetis Scripturis, ut dicta cum visione quæ est in corde jungat. Nam sæpe invenis ita cœptum: *Et dixit Dominus ad illum; Et factum est verbum Domini ad illum*. Ita hic.

A Vel ita conjungi potest cum superioribus, quasi dicat: Nolite diligere vanitatem. Et scitote. Quare? Quoniam mirificavit Dominus sanctum suum; Dominus exaudiet me cum, etc. Sed diapsalma interpositum sic jungi vetat. Proprietas enim diapsalmatis non conjunctionem inferiorum et superiorum verborum exigit, sed disjunctionem, licet hoc pene nusquam servetur. Licet enim diapsalma interpolatur, sequens tamen cum præcedenti littera conjungitur. Unde et hic aliter potest continuari littera, [Cassiod.] quasi dicat: Quod vana sunt scitote, et etiam scitote quid sequamini. Quoniam Dominus Pater mirificavit sanctum suum, scilicet Christum, qui est Sanctus sanctorum, [Aug.] id est mirabilem eum ostendit suscitando, et ad dexteram suam collocando, ad quem converti debetis ab amore mundi; de quo dicitur: *Cum venerit Sanctus sanctorum, cessabit unctio vestra* (*Dan. ix*). Sicut ergo dicitur Dominus dominantium, et Deus deorum, ita et Sanctus sanctorum, qui in se sanctus est, et alios sanctificans. [Gl. int.] Et per eum Dominus exaudiet me de requie æterna, cum clamarem (vel cum clamaverò) ad eum. Ita et vos exaudiet si clamaveritis. Et ideo clamate, et sic digni auditu eritis, scilicet, si clamaveritis, et feceritis quod subditur.

VERS. 5. — « Irascimini et nolite peccare, quæ dicitis in cordibus vestris, et in cubilibus vestris compungimini. »

C *Irascimini*. Quasi dicat: Ut autem et vos mereamini exaudiri, *irascimini et nolite peccare*, [Aug.] id est si motus animi surgit, qui non est in potestate nostra, non ei consentiat ratio. [Cassiod., Alcuin.] Venialis enim ira est, quæ non ducitur ad effectum. Et sciendum quod primus motus animi non est in nostra potestate, sed Dei gratia contemperare possumus. [Cassiod.] Quod ergo consuetudinis est, permittit, id est non prohibet; quod culpæ, scilicet mortale, prohibet. Quasi dicat: Irascimini quidem primo motu, qui est invincibilis; [Aug.; Hier. lib. II adv. Pelag.] et si irascimini, nolite peccare, consentiendo, et ad effectum ducendo. Hæc eadem Apostolus docet dicens: *Sol non occidat super iracundiam vestram* (*Ephes iv*). Quibus verbis inquit, ut peccatum sit omnino vel, id est etiam leviter irasci: justitia autem est iram celeri pœnititudine mitigare. [Aug.] Vel, irascimini, vobismetipsis, de præteritis peccatis, et ulterius nolite peccare. [Gl. int.] Vel, irascimini, primis motibus, eis resistendo et nolite peccare, id est ne ducatis ad affectum. Post iram enim, removet etiam simulationem, dicens, *quæ dicitis*. [Aug.] Labii etiam in *cordibus vestris* dicite, ne sitis de illis de quibus dicitur: *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me* (*Matth. xv*). Et in cubilibus vestris compungimini, id est in cordibus vestris compungimini dolore pœnitentiæ, ut seipsam anima puniens compungat, ne in Dei judicio damnata torqueatur. Vel, in cubilibus vestris compungimini, id est quasi qu-

busdam stimulis adhibitus excitate vos, non pro dolore peccatorum, sed ad videndam lucem Christi, scilicet, non pro irriguo inferiori, sed pro irriguo superiori, ut invisibilem amore inardescatis. Vel ita, dico nolite peccare, et si peccaveritis, compungimini per pœnitentiam de his quæ dicitis in cordibus, [Cassiod. Rem.] id est de his quæ tractatis in corde vestro, quæ etiam novit Deus, id est de consensu et de his quæ voluistis. In cubilibus vestris, id est de delectatione carnis, in qua captiva versatur ratio, ut fera in cubili. Vel cubilia sunt cogitationes ferocium, ut de homicidiis, vel rapinis, et hujusmodi. Et est, compungimini de his quæ dicitis in cubilibus vestris, id est compungimini de atrocissimis cogitationibus.

PARS III. Δείψαμα. VERS. 6. — « Sacrificate sacrificium justitiæ, et sperate in Domino; multi dicunt: Quis ostendit nobis bona? »

Sacrificate, tertia pars. [Cassiod. Alcuin] Deposito in præcedenti parte homine veteri, hic nos in sacrificium jubemur offerre, quia certi sumus de bonis. Quasi dicat: Compungimini, irascimini, et *sacrificate*, id est offerre, non animalia quibus non delectatur Deus. Unde per Isaiam: *Sacrificia vestra odit anima mea (Isa. 1)*, sed *sacrificate sacrificia justitiæ*, quod est spiritus contribulatus. Ut se puniens homo per pœnitentiam, mactet Deo. Unde alibi: *Sacrificium Deo spiritus contribulatus. (Psal. 1)*. [Aug.] Quod bene dicitur sacrificium justitiæ. Quid enim justius quam ut suis quisque peccatis potius quam alienis irascatur, seque puniens per pœnitentiam et satisfactionem Deo offerat? Vel ita, compungimini et sacrificate sacrificium justitiæ, id est opera justa facite, post pœnitentiam et lamentum: quod notat fortassis interpositum diapsalma, scilicet ut de veteri vita transeat ad novam, ut scilicet extincto per pœnitentiam veteri homine, sacrificium justitiæ secundum regenerationem novi hominis offeratur Deo, quia sic se offert ipsa anima jam abluta in altari fidei, divino igne, id est Spiritu sancto succensa, ut post Pascha, quando torrebant spicas igni confricantes manibus, sequatur Pentecoste, quando novos panes de novis messibus offerrebant. Quibus significabantur opera justitiæ. Dico sacrificate, [Aug., Cassiod.] et sic sperate in Domino, dona æterna. Non enim hic ea recipietis, sed quia vix aliquis est qui diligat interiora bona, quæ sola diligenda sunt; cæteris autem ad necessitatem utendum, non ad gaudium perfruendum est, subjicit, *multi dicunt*. Quasi dicat: Dico sperate, sed multi dicunt: *quis ostendit nobis bona?* [Aug.] scilicet futura, de quibus ipsi dubitant et desperant. Ideoque dicunt: *Quis novit si vera sint? aut quis venit ab inferis, ut ista nuntiaret?* Ad quos respondet Propheta, scilicet quod quæritur. Quis ostendit nobis bona? ostendit breviter quæ bona sint quærenda, subdens:

VERS 7.— « Signatum est super nos lumen vul-

tus tui, Domine; dedisti lætitiã in corde meo. »
Signatum est. Quasi dicat: Hoc illi dicunt, sed jam, o Domine, *lumen vultus tui*, scilicet *lumen gratiæ tuæ*, quo reformatur imago tua in nobis, quæ tibi similes sumus, *est signatum super nos*, id est impressum rationi, quæ superior vis animæ est, quæ Deo similes sumus, cui impressum est illud lumen, ut sigillum ceræ. Vultus ergo Dei, ratio nostra accipitur, quia sicut per vultum cognoscitur aliquis, ita per speculum rationis, cognoscitur Deus, et sicut vultus conformitate alius alii assimilatur, ita per rationem nos Deo similes sumus, secundum illud: *Fecit Deus hominem ad imaginem et similitudinem suam (Gen. 1)*. Hæc autem ratio per peccatum hominis deformata est, per quod homo dissimilis Deo factus est; sed per gratiam Christi reformata est, vel recuperata. Unde Apostolus: *Renovamini spiritu mentis vestræ, etc. (Eph. 1v)*. Gratia ergo qua renovatur imago creata, hic lumen dicitur. Triplex enim est imago, imago scilicet creationis, imago recreationis, imago similitudinis. Imago creationis est, in qua creatus est homo, scilicet ratio; imago recreationis est, per quam reformatur imago creata, scilicet Dei gratia, quæ menti reparandæ infunditur; imago similitudinis est, ad quam factus est homo, qui factus est ad imaginem et similitudinem non Patris tantum, vel Filii, sed totius Trinitatis. [Aug.] Per memoriam, similis Patri; per intelligentiam, Filio; per dilectionem, Spiritu sancto. Unde meminerim te, intelligam te, diligam te. Lumen ergo vultus est gratia justificationis, quæ imago creata insignitur. Hoc lumen est totum et verum hominis bonum, quo signatur ut denarius in imagine regis. Homo enim factus est ad imaginem Dei, quam peccando corrumpit, sed renascendo signatur. Unde Dominus in Evangelio: *Reddito quæ sunt Cæsaris Cæsari, et quæ sunt Dei Deo. (Matth. xxii)*. [Alcuin.] Ac si diceret: Sicut reddit Cæsari suam imaginem, sic animam Deo, lumine vultus ejus illustratam et signatam. Vel ita, ut intransitive legatur, lumen vultus tui, id est lumen vultus tuus, et illuminans nos, scilicet imago per quam cognoscetis nunc in ænigmate, in futuro prout es. Signatum est super nos, id est impressum est animæ nostræ. [Hier., Cassiod.] Et dicit, *lumen vultus rationem*, quia illuminosa est, et illuminat hominem; et vultus Dei, quia ut prædictum est, per eam videtur Deus. Vel lumen vultus, dicitur crux Christi, quæ nobis impressa est intus et exterius, scilicet in fronte mentis, et in fronte corporis, et in signum regis nostri. [Aug.] Ut enim nummus imperatoris imaginem portat, ita fidelibus signa cælestis principis imprimuntur, quæ crux est lumen verum, quia in talibus irradiat Deus. Et per hoc lumen dedisti lætitiã spiritualem non foris, et in vanis, sed intus in corde meo, ubi habitat Deus, ibi quærenda est lætitiã; intus enim sunt vera et certa bona, quæ mali non vident, temporalia sectantes, de quibus recte subdit:

VERS. 8. — « A fructu frumenti, vini, et olei
« sui multiplicati sunt. »

A fructu, vel tempore frumenti. [Alcuin.] Quasi dicat: Dedisti mihi lætitiā intus, sed illi qui dicunt, Quis ostendit nobis bona, multi sunt a tempore frumenti, vini et olei, id est a temporali frumento, vino et oleo. Vel: A fructu frumenti, vini et olei, quia putant in his esse fructum, id est consummatum bonum. Et addit sui, non sine significationis causa, et est referendum ad hæc tria, ut dicatur frumenti sui, vini sui, olei sui, ad differentiam notandam. [Aug.] Quia est aliud frumentum non suum, scilicet panis Dei qui descendit de cælo. Est et aliud vinum quod lætificat cor hominis. Est et oleum Dei de quo dictum est: *Impinguasti in oleo caput meum* (Psal. xxii). Et nota quod hæc tria magis humanis usibus necessaria ponit pro potioribus omnibus divitiis, quibus illi multi qui non quærent verum bonum, multiplicati sunt. Qui enim non vident regnum cælorum intra se esse, in his multiplicati sunt, non quidem in veritate, sed multiplicati in distractione et ærumna. Non enim multiplicatio semper ubertatem significat, sed plerumque ad multa distractionem, cum anima temporalibus dedita semper exardescit cupiditate, nec vacare potest, sed multiformi et ærumnosa cogitatione distracta. Simplex bonum non sinitur videre. Isti ergo innumeris phantasmatis distracti, non in simplicitate cordis quærent simplex bonum, agentes contra quod præceptum est: *Servite Domino in bonitate, et simplicitate cordis quærite illum* (Sap. i). Ista multiplicitas vehementer adversa est illi simplicitati, qua simplex et verum bonum quæritur de quo bonus exultat dicens:

VERS. 9. — « In pace in idipsum dormiam et requiescam. »

In pace in idipsum. [Cassiod.] Quasi dicat: Dedisti mihi lætitiā utique de hoc quod in pace quæ est in idipsum, id est, immutabilis, dormiam ab omni strepitu mundi secretus. Et hoc erit, cum mortale hoc induerit immortalitatem; et requiescam id est fruam vitam beatam. [Alcuin.] Et hoc vere, quia jam est spes quæ non confundit. Et hoc est quod ait:

VERS. 10. — « Quoniam tu, Domine, singulariter
« in spe constituisti me. »

Quoniam tu, Domine, etc. [Rem., Cassiod.] Vel ita, In pace. Quasi dicat: Illi laborant multiplicari his temporalibus, ego autem in pace mentis dormiam, hic oblitus mundi tendens in idipsum, id est ad illud bonum, quod est id ipsum, id est quod nulla vicissitudine commutatur, sed ipsum in se manens immutabili perennitate consistit. Et requiescam in futuro. Et hoc vere erit, quoniam jam tu, Domine, constituisti me. Vel habitare fecisti me singulariter in spe, id est in una spe, qua singulariter unum et verum bonum speratur, non in multiplicitate sæculi. Et profecto erit quod speratur. Et bene ait singulariter; hoc enim ait contra hoc quod

A multiplicati sunt a tempore frumenti, vini et olei; perit enim hæc multiplicitas, et singularitas tenetur insanctis, de quibus dicitur: *Multitudinis credentium erat cor unum, et anima una* in Deum (Act. iv). Secreti enim ab omnibus rebus nascentibus et morientibus amatores æternitatis et unitatis, uni Deo hæerere debent.

COLLATIO IN PSALMUM IV: « CUM INVOCAREM EXAUDIVIT ME DEUS JUSTITIÆ. »

VERS. — *Cum invocarem exaudivit me.* Heb. וַיִּשְׁמַע אֲוֵנִי, Munsterus, Sanctes, Campensis, *exaudi me.* Hieronymus juxta Hebr. videtur legisse אֲוֵיטָנִי עֲוֵיטָנִי et Pellicanus וַיִּשְׁמַע per duplex Kamet, אֲוֵיטָנִי. Unde argumento est codices variasse, quia translulerunt, *exaudisti me, et exaudivit me.* Quod autem Pratensis et interpretes pro Cajetano vertunt, *responde mihi, gratis facium, cum Deum nobis respondere, sit orationes exaudire.* Utrumque legeris, *exaudivit, exaudi, exaudisti,* responde, nihil læditur sensus. Faber tamen mallet occini in Ecclesiis, *exaudisti me,* in secunda persona. Sed cur? « Ex Græco inquit et translatione Romana. »

Si contulisset exemplaria quædam habere εὐχαιστικὸν μου, quædam εὐχαιστικός μου, non prætulisset aliam translationem nostræ Vulgatæ. Eadem cæcitate laborat Cæcus Burgensis in quadam apologia, cujus est talis titulus: Petri de Ponte Cæci Burgensis, Apologia in eos qui pleraque divini sacrificii vocabula et sensa perperam obstinatis suis erroribus pertinaciter inhærent. Illic volebat cum Fabro legi in secunda persona, *exaudisti.* Quod quam cæcutiat convicimus. Omnia tamen quæ in ipso iste reprehendit, a Fabro vix apice mutato expiscatus est.

VERS. 3. — *Filii hominum.* In Heb. בְּנֵי אֲדָמָה בְנֵי יִשְׂרָאֵל, id est filii viri. Et ad eum modum traducit Hieronymus juxta Heb. Attamen in Commentariis in Matth. xvi: *Quem dicunt homines esse Filium hominis.* Et nota, inquit, quod ubicunque in Veteri Testamento scriptum est filii hominum, in Hebræo quoque scriptum est filii Adam, nominatim hunc recensens locum. Quare luce clarius collegimus ætate etiam Hieronymi codices variasse, et LXX verterunt, *viol ἀνθρώπων.* *Usquequo gravi corde.* Hebr. מִדְּמַה כְּבֹדִי לְלִמְמָה, ad MEN QUEBODI LICNIMMAH. Quod Hieron. in versione quam sæpe citamus ad preces Sophronii ita reddit: *Usquequo, inclyti mei, ignominiosa diligitis,* etc.: Pratensis, *Usquequo gloria mea opprobrio;* Sanctes periphra. usus est: *Usquequo gloriam meam vertetis in ignominiam;* Musterus: *Usquequo gloria mea erit in ignominiam;* Interpres pro Cajetano, *Erit ignominia,* Paraphrasis Campensis, *Studebitis contumelia afficere.* Consentit Pellicanus, *Usquequo gloria mea ad ignominiam.* Translator ad Campensem, *Quousque sprete magnitudine mea.* Tanta varietas et discrepantia a lectione Vulgatæ oritur ex æquivocatione verbi Hebræi כָּבֹד CABOD, quod interdum significat, *gravis fuit,* quandoque *honorabile esse.* Hinc כָּבֹד CABOD *gloria,* et מְבֹדִי מְבֹדִי *gloria mea.* Sed merito rogamus, unde habeamus *gravi seu graves corde.* εἰρηνάδιος? Luce clarius constat LXX legisse, מִדְּמַה כְּבֹדִי לְלִמְמָה, id est, *usquequo gravi corde,* posita diastole. Deinde secuti, *ut quid,* etc., adeo ut quod nunc legitur unica dictione לְלִמְמָה duabus distinctim legebant LXX לְבִי לְלִמְמָה, præsertim cum beth ב et caph כ habeant affinitatem non parvam, et facilis est lapsus, ut alterum loco alterius irrepit. Cæterum LXX jungunt לְלִמְמָה quod est pars dictionis, cum alii secus legunt jurem לְלִמְמָה, ad

Id quod mox sequitur illud, ut quid, facta prius dis-
 junctiuncula IN LEB, id est, corde, לֵב ubi alii lege-
 runt לֵךְ LIC, initium dictionis in lectione quam no-
 bis tradunt. Hieronymus Judæis pro Sophronio sa-
 tisfaciens, ut in præfatione explicuimus, junxit
 לְלִבָּהּ LELIMAH ad id, verbi diligitis, et adje-
 ctive accepit כִּבְדוֹ QUEBODI, quando vertit, inclyti
 mei, quod alii dicunt gloria mea.

VERS. 4. — *Mirificavit.* Non possum satis mirari
 cur Sanctes, Munsterus, Pratenſis, interpretes pro
 Cajetano voluerint vertere, *segregavit aut separavit*,
 cum ipsi attestentur verbum hic positum מִרְבֵּל
 BIPHILA significare extra controversiam, tum *mirabi-*
lem reddere, tum *segregare*. Ac Hieronymus dixit,
mirabilem reddidit, licet ad sententiam parvi refer-
 rat, cum quæ sunt mirifica, extollendo cæteris su-
 periora facimus et segregamus. Ostendunt tamen
 se sponte discedere a lectioni communi et recta. Sunt
 et pleraque id genus, quæ piget adnotare cen levicula.

VERS. 5. — *Iracimini et nolite peccare.* Heb.
 Quantum ad primam particulam רַגְזוּ RAGZU Pra-
 tenſis, Munsterus, et interpres pro Cajetano, *con-*
tre-niscite, seu *tremite*: Sanctes, *pavete*, ut peccati
 nomine homines timere debeant, et id representat
 sua paraphasi Campensis, *date operam sedulo ne*
peccetis. Quod licet quam verissimum sit, tamen non
 congruit hoc loco interpretationi apostolicæ, Ephes.
 iv, qui hunc versiculum intelligit de ira moderan-
 da. Cum enim premisisset, ὀργισθεὶς καὶ μὴ ἀπαρ-
 τήνετε, confestim quid intelligat explicat; *Sol non*
occidat super iracundiam vestram. Quam intelligen-
 tiam plane tradit Hieronymus lib. ii adversus Pela-
 gianos, cujus verba haud gravatim audio: « Ira Dei
 justa est, ira autem viri de perturbata mente procedit.
 Unde et in psalmo dicitur: *Iracimini*, etc. Qui
 versiculum quem sensum habeat Apostolus docet:
Sol non occidat super iracundiam vestram ut peccatum
 omnino sit vel leviter irasci, justitia autem, ce-
 leri poenitudine mitigare. » Eandem sententiam in
 Commentariis ad Ephesios recenset. « De quarto
 psalmo, ait, hoc usurpatum nulli dubium est, et vi-
 detur illi esse contrarium, quod alibi dicitur: *Nunc*
autem deponite et vos omnem iram, et indignationem
et malitiam, et blasphemiam, et turpem sermonem ex
ore vestro (Coloss. iii). Sed et simpliciter intellectum
 nocet, dum putantur iræ frena laxata. Duplex autem
 non solum ad nos, verum etiam apud philosophos iræ
 nomen accipitur, vel cum injuria læscitit naturalibus
 stimulis concitatur, vel cum requiescente impetu
 et furore restincto, potest mens habere judicium, te
 nihilominus super eo qui putatur læsisse desiderat
 ultionem. Arbitror itaque de priori ira nunc dictum,
 et nobis quasi hominibus esse concessum, ut ad in-
 dignæ alicujus rei faciem moveamur, tranquillitatein-
 que mentis velut levis quædam aura conturbet, ne-
 quaquam tamen tumentis gurgitibus furoris suble-
 vemur. » Hæc sacer Hieronymus. Quæ nihil aut
 parum respondent ad versionem istorum quæ dissi-
 det a sensu Apostoli, et ita psalmographi germanam
 intelligentiam forte aut depravant aut distrahant.
 Unde et Hieronymus in versione juxta Heb. scrip-
 sit, *iracimini* et non more istorum, *pavete*, aut
contremiscite. Sic et Pellicanus, *iracimini*. Quamvis
 autem pavor cum ira possit conciliari, ut reddat in-
 telligentiam dignam, tamen non est idem animi af-
 fectus.

Quæ dicitis in cordibus vestris, et in cubilibus ves-
 tris compungimini. Hebr. אֲמַרְדוּ בְּלִבְבְּכֶם לְמַשְׁבְּבֵם
 אמרו בלבבכם אל מישבכם VEDOMU, id
 est loquimini in corde vestro super cubili vestro, et
 silete; ut contendunt Hebraismi candidati. Qua-
 tuor sunt quæ in nostra editione et LXX 9 pa-
 riunt diversitatem: nempe relativum, quæ, non
 positum in Hebræo; deinde indicandi modus, di-
 citis; tertio conjunctio copulativa, et transposita:

A postremo verbum *compungimini*. Quod numerus
 hic vel ibi varietur, sensum non mutat, cum sæ-
 penumero alter pro altero soleat poni in sacris.
 Quantum ad primum, relativum, quod, casu quo-
 cunque, genere, numero apud Hebræos passim su-
 bauditur, ut liqueat exempli causa, psalm. vii.
 In præcepto quod mandasti; et incidit in soveam
 quam fecit, in Hebræo non ponitur relativum. De
 secundo quatuor litteræ, aleph, men, res, vau, ci-
 tra punctorum distinctionem sic, אמרו possunt in-
 telligi amru indicativi modi אמרו id est, dixistis
 vel dicitis, præteritum pro presenti, sicut etiam
 Munsterus accepit initium psalmi secundi, *Quare*
fremuerunt, traducens, *quare ad tumultum conve-*
niunt gentes, ubi certum est Hebraice legi per præ-
 teritum. רגשו RAGESCHU; de conjunctione transpo-
 sita non esse magnopere digladiandum, cum possit
 respicere pro bonitate intelligentis aut præcedentia
 aut sequentia. Postremo verbum דָּמַמָּ דAMAM, id
 est, *siluit*, inde דָּמַם DOMU, refertur ad compunctio-
 nem cordis, quæ fit in abscondito, et soli Deo pa-
 tet. Silentium enim cordis, est intimis visceribus
 secreto ad Deum ire et converti, juxta illud psalm.
 xxxvii: *Domine, ante te desiderium meum, et ge-*
mitus meus a te non est absconditus. Alia pete ex
 commentario.

VERS. 7. *Signatum* est super nos lumen lumen
 tui, Domine. Heb. legunt נֶסַח NESAH, quod
 magno consensu vertunt *leva*, aut *exalta super nos*,
 a themate NASAH נֶסַח loco נֶסַח per sin et aleph., id
 est, *exaltavi*. Apparet LXX legisse id vocabuli nomi-
 naliter pro signo, licet sensum ponderantes verte-
 rint, *signatum est*. Etenim citra controversiam He-
 bræi affirmant נָן NES a radice NASAS נָסַח significare
vezillum, quod procul dubio exaltatur, a quo nomine
 non incongrue deflexerunt LXX נֶסַח NESAH, id est *si-*
gnum, et traduxerunt ἰσημεριῶν *signatum est*. Isa.
 autem xl. ix, legimus אַרְיֵים נִסִּי ARIM NISI, id est *exaltabo*
signum meum. Quid ergo prohibet LXX sic usur-
 passe, præsertim cum lumen illud de quo canit
 Psaltes descendens a Patre luminum, pertineat ad
 Dei cognitionem et contemplationem, quæ quate-
 nus hominem exaltet, nemo novit nisi qui accipit.
 Adde quod radix vocabuli unde id proficiscitur, ut
 probat auctoritatibus adductis in suo Thesauro San-
 ctes, recte significat præter alia non pauca, *capere*
 et *donare*; quod abunde quadrat imagini, quam
 naturaliter gestamus, et qua Dei participes sumus.

VERS. 8. — *A fructu frumenti, vini et olei multi-*
plicati. Hebræi, דָּגָן וְיַיִם וְשֶׁמֶן DEGAN VETIROSCIAN RABBU, quod potest interpretari
 a tempore frumenti eorum, et musti eorum multipli-
 cati sunt, vel ut in versione Hieron: *In tempore*
frumentum eorum et mustum eorum multiplicata
sunt. Pratenſis habet *cum*, Sanctes et Munsterus,
 quo frumentum eorum et vinum eorum multiplicata
 sunt. Interpres pro Cajetano non addit quo, sicut
 nec in Heb. habetur. Pellicanus, *magis quam tem-*
pore frumenti eorum et musti eorum multiplicentur.
 Interpretes qui dixerunt a fructu, etc., emphasin
 sententiæ propius expresserunt. Quid namque est
 multiplicari a tempore frumenti nisi fructu qui tem-
 pore suo colligitur, quod non male παραρραστῆσαι;
 ostendit Campensis, quod illis frumentum et vin-
 um, quemadmodum optaverant, abundanter pro-
 venerit, et divites facti sunt. Faber vult gratis par-
 ticulam olei confodi, tanquam superfluum. « Nec,
 inquit, sacer Hieronymus particulam illam reperit,
 cum vetustum Origenis Hexapli Psalterium revovisset,
 quod ipsius manu fuerat emendatum, neque in Heb.,
 neque, in cæteris editionibus, nec apud LXX repe-
 riri. Quare in ecclesiis nihil formidini esse debet illico
 locum illum emendare, et convellere particulam il-
 lam olei, et amodo canere, a fructu frumenti et vini
 sui multiplicati sunt. Ita Faber: O bone, quid gravat
 guttur tuum olei particula tam mollis? Certe in

Veteri Testamento solet Dominus innuere honorum affluentem abundantiam per hæc tria simul, frumentum, vinum et oleum, ut est illud Joel 11: *Ecce ego mittam vobis frumentum, vinum et oleum, et replebimini in eis.* Patriarum itaque cantum ecclesiasticum oleo lætitiæ perungi, quoniam citra oleum nulla est melodia in Ecclesia. Nec movere debet dictum Hieronymi, cum nolit particulam illam confodi, convelli, ut exaggerat Faber, si in Ecclesia decantetur præsertim etiam si non ponatur, debeat intelligi, ad significandam divitiarum omnium opulentiam quod; quasi insinuat Pellicanus in Scholiis. De spirituali consolatione tua non longe magis gaudeamus, quam illi sæculares de messe et vindemia copiosissima. Perspicuum est autem vindemiam et ad alia transferri. Deinde Hieronymus quæstione x ad Hedibiam prædicat nihil sibi placere, nisi quod ecclesiasticum est, et quod publice in Ecclesia dicere non timet. Apparet nihilominus codices variasse, quia in Græcis nunc legimus *δαίον*. Quod si in quibusdam aliis non fuerit, non refert, ubi intelligentia sana est, et eodem recidat. Quin si verum est quod adduximus in prologo de rabbi David Kimhi, qui dicit dissensiones fuisse in exemplaribus, et nonnullas dictiones fuisse ascriptas margini, non est omnino improbabile, quibusdam codicibus additam in fine illius vocabuli litterulam duntaxat unam, videlicet nun, ut legas תירושן loco תירושם habebis vinum et oleum tirosamen dictionem compositam. Facile est autem aut addere aut expungere unam litterulam. Nec obstat quod sequendo lectionem illam neque conjunctio secunda haberetur, neque affixum seu pronomen, quia interpretes hoc supplent, maxime cum Psalterium sit carmen lyricum, ut probavimus in præfatione. Et in hoc versu Munsterus et Sanctes addiderunt quo, sic primo psalmo dixit Munsterus, *Non sic impij, sed moventur ad malum, sicut palea:*

A sed moventur ad malum, non habetur in Heb.; tamen ostendit debere subaudiri.

VERS. 9. — *In pace in idipsum dormiam et requiescam.* Duplex potest fieri distinctio: primo sic, in pace in idipsum; deinde, dormiam et requiescam. Vel sic: in pace in idipsum dormiam, et requiescam. Priorem insectatur Cæcus Burgensis in Apologia, et subsannat cantum ecclesiasticorum ad completorium et ad alias preces, qui suspendunt spiritum, in pace in idipsum, quasi deberent occinere, in pace in idipsum dormiam, facta pausa. At neutra est rejicienda, quia si perpendas quid significet in idipsum, fortasse magis probabis distinctionem priorem quam posteriorem. Profecto August. interpretans illum versiculum psalmi cxxi, *Jerusalem quæ edificatur ut civitas, cujus participatio ejus in idipsum, docet idipsum esse quod mutari non potest, et significare ipsum nomen Dei, qui est, Ego sum qui sum (Exod. 111).* Cætera quæ creata sunt aliter et aliter possunt esse; qui autem creavit, aliter et aliter non potest esse, quoniam dictum est ei: *Mutabis ea, et mutabuntur; tu autem idem ipse es (Psal. c1).* Igitur cum Christus sit pax nostra, qui fecit utraque unum (Ephes. 11), et ea pax est æterna, quæ exsuperat omnem sensum (Philipp. 1v), et immutabilis, in qua omnes unum sumus: nonne congruentissime tibi videtur quod idipsum conveniat huic paci et jubilemus in pace in idipsum, pace, quæ est sola imperturbabilis et immortalis? Quod si proprius vocabulum in Hebræo positum inspicias, pervidebis non positum simpliciter יחד IAHAD, id est *simul*, sed cum pronomine vau, quod significat *cum* יחדו IAHADAN, quod LXX interpretes dixerunt: *ἐν τῷ αὐτῷ* ad inveniendam summam unitatem. Hæc potuissent silentio premi, si quidem tacuissent. Nec tamen prohibeo emendare, sicubi in pausis aut aliis manifeste aberretur sine imperitia, sine incogitantia.

PSALMUS V.

PSALMI TITULUS: (IN FINEM PRO EA QUÆ CONSEQUITUR HÆREDITATEM.)

Verba mea. Titulus: *In finem pro ea quæ consequitur hæreditatem.* [Rem.] Titulus hujus psalmi historiæ Genesis alludit, ubi legitur quod Abraham duos filios habuit, unum quidem de ancilla Agar, scilicet Ismaelem; alterum vero de libera Sara, scilicet Isaac. Ismael vero major natu persequabatur Isaac, dum luderet cum eo. Intelligens ergo Sara ludum Ismaelis cum Isaac persecutionem esse, dixit viro suo: *Ejice ancillam et filium ejus de domo (Gen. 21).* Ejecta itaque est ancilla de domo cum filio, et libera cum filio hæreditatem obtinuit. Ad hanc historiam videtur respicere titulus, cui etiam quædam verba psalmi alludunt. Verum non de historia, imo de significato agitur hoc psalmo. Libera enim Sara, quæ non secundum naturam, sed per Dei gratiam peperit, Ecclesiam significat, quæ filios spirituales Deo generat, non vi carnis, sed gratia Dei. Ancilla significat Synagogam, quæ pro temporalibus servit; et totum corpus malorum, qui fecundi et terrenis abundantem persequuntur Ecclesiam et filios ejus tormentis et illusionibus: quæ tamen consequitur hæreditatem æternam, illis exclusis. Et est sensus tituli talis *Psalmus iste,*

C dirigens nos *in finem*, id est ad æternam hæreditatem, quæ est consummatio. Est *pro ea libera*, id est Sara honoranda, id est agit de Ecclesia honoranda, per liberam Saram significata. [Rem., Alcuin.] Quia hic honoratur Ecclesia, cui habenda hæreditas affirmatur, a qua æmula excluditur. Unde sequitur *quare consequitur hæreditatem*, non sic Synagoga quæ ejicitur de domo. [Aug.] Ecclesia vero est quæ hæreditatem, id est vitam æternam, id est ipsum Deum accipit, qui dicitur nostra hæreditas, quia ipse pascit nos et continet, et nos quoque hæreditas Dei dicimur, quod ipse nos administrat et regit.

[Cassiod.] Intentio prophetæ est certificare fideles de hæreditate habenda. Modus: tripartitus est psalmus: primo, agit de hæreditate quam sibi petit, et asserit sibi dari, æmulam dicens excludi; secundo, petit auxilium contra ea quæ æmula ingerit; ibi, *Domine, deduc*; tertio, præmia honorum ostendit, ut sicut terret pœna, ita illiciat præmia; ibi, *Et latentur.* Hoc modo distinguitur hic psalmus. secundum Cassiodorum. Augustinus autem, qui quinque facit partitiones, hoc modo: prius orat Ecclesia. ut audiatur; secundo, ut intelligat quæ impediunt eam ad videndum Deum, vel ut se

exauditam cognoscat, ibi, *Quoniam ad te orabo*; A tertio, promittit se futuram Dei domum, ibi, *Ego autem*; quarto, orat iuvare intus, ibi, *Deduc me*; quinto, prophetat quæ pœna sit malis, quod præmium; iustis ibi, *Judica illos*. [Cassiod.] Ecclesiæ ergo vocatæ a Deo, trina est oratio hic, quæ orat separari a malitia sæculi, et ad Deum pervenire, ita dicens:

VERS. 1. — « Verba mea auribus percipe, Domine, intellige clamorem meum. »

Domine, percipe verba oris mei, [Cassiod.] id est psalmodiam, et intellige clamorem meum, id est cordis affectum, quo ad te clamo, [Aug.] quod clamabat Moyses tacens, et Susanna a presbyteris accusata. Intellige, dico, et percipe auribus, id est præsentia tuæ majestatis. Et per hoc quod ait. Intellige, bene ostenditur quod spiritualis clamor est, non vocalis, qui intelligitur. Unde et auris Dei, non corporeum instrumentum, sed præsentia divinæ majestatis accipitur. Vox enim corporalis aure corporis auditur, spiritualis vero intelligitur, Ideoque nota congruam verborum distinctionem, cum ait, Verba percipe, clamorem intellige. Et quia ore et corde clamo, ideo.

VERS. 2. — « Intende voci orationis meæ, rex meus et Deus meus. »

Intende voci orationis meæ, vel, exaudi orationem meam; alia littera: [Cassiod.] Ecce ter de eodem oravit, orationem diriges ad sanctam Trinitatem, dicens: Tu dico qui es *rex meus*, scilicet Christus, et tu qui es *Deus meus*, scilicet **10** pater. [Aug.] Rex enim proprie dicitur filius, secundum consuetudinem Scripturæ, et fortassis ideo, quia secundum hominem unctus est oleo spirituali. Et bene primo ponitur rex, quia per eum itur ad Patrem. Unde subditur, Et Deus meus. Et tamen non dicit, intendite, sed intende. Quia fides catholica non duos aut tres deos prædicat, sed ipsam Trinitatem unum Deum; non ut eadem Trinitas simul possit aliquando Pater, aliquando Filius, aliquando Spiritus sanctus dici, sicut Sabellius credit; sed ut Pater, non nisi Pater; et Filius, non nisi Filius; et Spiritus sanctus, non nisi Spiritus sanctus. Et hæc Trinitas non nisi unus Deus sit: quia vere unus Deus est. [Aug. tract. 36 in Joan.] Unde Christus dominus ait: *Ego et Pater unum sumus* (Joan. x). Utrumque audi, et adverte, et unum, et sumus, et a Charybdi et a Scylla liberaberis. Quod enim dixit unum, liberat te ab Ario; quod dixit sumus, liberat te a Sabellio. Si unum, ergo non diversum; si sumus, ergo et Pater et Filius. Sumus non determinate diceret de uno, nec unum de diverso. Erubescant ergo Sabelliani, qui dicunt ipsum esse Patrem qui est Filius, confundentes personas; qui dicti sunt Patripassiani, quia dicunt Patrem fuisse passum. Ariani vero dicunt aliud esse Patrem, aliud Filium: non unam substantiam, sed duas: Patrem majorem, Filium minorem. Noli hoc dicere, tu catholice; una enim

substantia Patris et Filii, et una divinitas, una cœternitas, perfecta æqualitas, nulla dissimilitudo. Si igitur credis alium Christum esse a Patre in aliquo tamen distantem secundum naturam, a Charybdi Sabellii evasisti; sed in Scyllais scopulis Arii naufragasti. In medio ergo naviga, utrumque periculosum latus devita, et dic: *Pater, Pater est, Filius, Filius: alius Pater, alius Filius*, sed non aliud, imo hoc ipsum, quia unus Deus.

VERS. 3. — « Quoniam ad te orabo, Domine; mane exaudies vocem meam. »

Quoniam ad te. Secunda pars secundum Augustinum. Illicque est oratio Ecclesiæ, ut audiatur, hic tamen intellectus eorum quæ impediunt eam ad videndum Dominum. Vel ad hoc ut se exauditam esse cognoscat, prius Ecclesia quasi in præsentia volens audiri, dixit: Exaudi orationem in quo ipsa tuam vocationem ostendit; sed caligans inter procellas hujus sæculi, sentit se non videre quod cupit, et tamen sperat. Scit autem quare non videat, quia adhuc est ei nox peccatorum. Dicit ergo: *Quoniam ad te*, quasi diceret oravi, nec sum exaudita; nec tamen desistam, imo *ad te orabo, o Domine*, non in nocte peccatorum, sed in mane exaudies vocem meam. Non in nocte, quoniam peccata fecerunt; sed ea finita, videberis. [Alcuin.] Mane est finis tenebrarum, et initium lucis, quæ semper crescit, ut nec incipientes excludantur, qui consuetudine et amore peccandi discedentibus quasi tenebris et incipiunt Dominum videre, et in eo paulatim proficiunt, [Aug.] Et quia nondum exaudita est, sed se exaudiendam dicit, cur ergo prius dixit, Exaudi, et non, exaudies? Quia forsitan supra clamavit, volens in præsentia audiri, et ideo dixit, Exaudi. Sed quia in nocte clamavit, non est exaudita. Et quia non est exaudita, sentit quid oporteat transire, ut audiatur. Et ideo ait, Exaudies. Vel superius exaudita est, sed non intelligit se exauditam, quia nondum videt auditorem, nisi tenuerit. Et est sensus: Oravi, nec sentio me exauditam; et adhuc, Ad te orabo, Domine. [Alcuin.] Et quoniam ad te orabo, mane, hoc non mutatur, *exaudies vocem meam*, id est intelligam me exauditam. Et in hoc,

VERS. 4. — « Mane astabo tibi, et videbo quoniam non volens Deus iniquitatem tu es. »

Mane. [Aug.] Non ero horarius, sed *astabo tibi* perseveranter, et per munditiam vitæ, non jacebo in terrenis, quærens in eis beatitudinem. Per hoc enim quod ait, astabo, duo notat, mentis directionem ad æterna, et perseverantiam. *Et videbo*, id est sciam, quoniam tu es proprie, qui stabilis manens das cuncta moveri. Deus es. Et ideo non es volens iniquitatem, id est scientiam, [Alcuin.] quod Deum esse, et placere iniquitatem, nunquam conveniunt [Cassiod., Alcuin.] Nota singula verba, es dicit, quod proprie convenit Deo. Item astabo tibi. Astat ille Deo ut præsens, qui purus est. [Hier., et Aug.]

Et hoc, Mane, scilicet mox ut tenebras vitiorum deserit. Vel ita, Mane astabo tibi, non mutatur. Et tunc videbo, te. Non enim videt Deum qui terrenis inhæret, sed qui in mane virtutum Deo astat. *Beati enim mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt*, etc. (*Matth. v*). Ideo, Mane astabo, ut videam te, quoniam tu Deus es non volens iniquitatem. Iniquitas, scilicet mendacium, homicidium, dolus, et hujusmodi sunt nox, qua transeunte fit mane, ut videatur Deus. Et reddit hic causam, quare mane astat, et videbit. Quoniam Deus non vult iniquitatem, quoniam si vellet, posset ab iniquis videri sine mane. Vere non vis iniquitatem, quia,

VERS. 5. — « Neque habitabit juxta te malignus : neque permanent injusti ante oculos tuos. »

Malignus. [Gl. int.] Qui malum vult proximo, etsi non possit, *neque habitabit juxta te*, id est non sic videbit te, ut adhæreat tibi. Unde subdit, *neque permanent injusti*. Injustus est qui non facit quod debet. *Ante oculos tuos*, id est ante lucem tuam, quia oculi mentis eorum præ tenebris peccatorum non sustinent lucem rectæ intelligentiæ, et si aliquando vident veram lucem, non permanent, quoniam ea amant quæ a vero avertunt. Sed si hæc nox transit, sicut eis mane, ut videant, et inhæreant veritati.

Vel ita, Mane, mane dicit, quando incipiet æternitas. Et est, Orabo ad te, Domine ; et quoniam ad te orabo, hoc non mutatur. [Rem.] Mane, id est in initio æternitatis. Exaudies vocem meam. Et in illo, mane, ego astabo tibi, ut præsens. Et tunc plene videbo, Quoniam tu es Deus non volens iniquitatem, id est, intelligam quod non placent tibi iniqui. Et vere, quia tunc, non habitabit juxta te malignus, sed tolletur impius ne videat gratiam Dei. Et tunc non permanent injusti ante oculos tuos, et si hic misericordiam ejus habuerunt, qui solem suum oriri facit super bonos et malos. [Alicui.] Injusti sunt, qui mala faciunt. Vere non permanent. Nam

VERS. 6. — « Odisti omnes qui operantur iniquitatem ; perdes omnes qui loquuntur mendacium. »

Odisti omnes. [Rem. Aug.] id est videris odisse, dum separas a te. Non enim odium cadit in Deum, si odire dicitur malos, quia non sinit manere in se. Omnes dico qui operantur iniquitatem. [Hier.] Non dicit qui operati sunt, ne excludat penitentiam, per quam peccatores justificantur ; sed qui operantur iniquitatem. Et accipit iniquitatem, generaliter quodlibet a divinis mandatis alienum ; quod operatur ille cui placet. [Gl. int.] Si vero displicet, etsi cadit, languor naturæ facit, non ipse facit. Unde Apostolus : *Jam non ego operor illud, sed quod inhabitat in me peccatum* (*Rom. vii*). Sequitur : *Et perdes omnes non solum operantes, sed etiam eos qui loquuntur mendacium*. [Aug.] Quia hoc est veritati contrarium. Veritas enim est de eo

A quod est. Mendacium vero non est substantia, vel natura, id est non est de eo quod est naturaliter, sed de eo quod non est. Et merito perditur, qui declinat ab eo quod est ad id quod non est. Et sciendum quia non omnino idem est mentiri, et mendacium loqui. [Aug. in Ench. cap. 18, et De mendacio, c. 12.] Mentiri enim est contra loqui quam quod animo sentit quis. Et sane aliquando verum dicens, mentitur, quia contra conscientiam loquitur ; aliquando falsum dicens, verax est, quia non contra conscientiam loquitur. Mendacium vero est, falsa significatio vocis, cum intentione fallendi. Ut ergo mendacium sit, necesse est ut falsitas subsit, et contra conscientiam dicatur. Hoc autem quod hic ait, non generaliter de omni mendacio accipiendum est, sicut nec illud : *Os quod mentitur occidit animam* (*Sap. i*). Sunt enim tria genera mendaciorum. Nam sunt mendacia quædam pro salute, vel commodo alicujus, non malitia, sed benignitate dicta, ut obstetrices in Exodo fecisse leguntur, quæ dixerunt Pharaoni falsum, pro filiis Hebræorum servatis (*Exod. i*). Hæc autem mendacia non re, sed in dolo, vel indole laudantur. Qui sic mentiuntur, non mendacium in eis, sed dolus, id est prudentia vel indoles laudatur, quia qui sic solummodo mentiuntur, merebuntur aliquando ab omni mendacio liberari.

Est etiam aliud mendacii genus, quod fit joco, quod non fallit. Scit enim ille cui dicitur, causa joci dici. Et hæc duo genera mendaciorum non sunt sine culpa, sed non cum magna. Perfectis autem non convenit mentiri, nec etiam pro temporali vita alicujus servanda, cujus morte non occiditur anima sua, id est justis tacentis, vel alterius, id est occisi. Licet autem eis si non falsum dicere, verum tacere. Ut si quis non vult hominem ad mortem perdere, verum taceat, sed non falsum dicat, ne pro corpore alterius animam suam occidat. Non est enim culpa verum aliquando tacere, ut et Dominus in Evangelio ostendit discipulis suis, dicens : *Multa habeo vobis dicere, quæ non potestis portare modo* (*Joan. xvi*). Illud autem ubi non est duplex cor, non debet dici mendacium. Ut, verbi gratia, si quis commendet mihi gladium, et promittam reddere poscenti : si furens poscit, non debeo reddere, ne se vel alium occidat. Ideo non hic est duplex cor, quia cum promisi reddere, non cogitavi furem posse repetere. Si quis ergo omnia mendacia vitare non potest, vel sola hujus necessitatis habeat mendacia, ut etiam ab istis, si sola remanserint, liberari mereatur, et Spiritus sancti robur accipere, quod quidquid perpetuandum est, pro veritate contemnat. Tertium vero genus mendacii est, quod ex malignitate et duplicitate procedit, quod omnibus et summopere cavendum est.

VERS. 7. — « Virum sanguinum et dolosum abominatur Dominus. »

VERS. 8. — « Ego autem in multitudine misericordiarum »

« dize tuæ intrabo in domum tuam; adorabo ad templum sanctum tuum in timore tuo. »

Virum sanguinum, [Cassiod., Aug.] id est homicidam, idem repetit quod supra dixit, ibi, qui operantur iniquitatem et dolosum, scilicet qui decipit vicinum, hoc est, quod supra dixit: Qui loquuntur mendacium. Hos inquam Dominus abominatur, id est exhæredabit. Solent enim abominati dici exhæredati. Ecclesia autem quæ consequitur lætitudinem, exultat in spe, dicens: Ego autem. [Aug. in conclus. huj. psal.] Tertia pars secundum Augustinum, ubi Ecclesia se promisit futuram Dei domum, et hunc proximare in timore, ante futuram consummationem, quæ expellit timorem. Quasi dicat: Maligni et iniusti non remanebunt ante oculos, *Ego autem in multitudine misericordiæ tuæ*, id est non meis meritis, sed multa misericordia tua. *Introibo in domum tuam*, [Rem.] id est cœlestem, vel multitudo misericordiæ Dei est, multi et perfecti sancti, quos nunc parit Ecclesia. Cum quibus dicit Ecclesia: Introibo in multitudine misericordiæ tuæ, id est cum multitudine hominum perfectorum, et beatorum, qui tales sunt ex misericordia tua. [Gl. int.] Introibo in domum tuam cœlestem, ut lapis in ædificium. Illic notatur liberæ Saræ, id est Ecclesiæ receptio, sicut supra ancillæ exclusio, ut dictum est: Non habitabit iuxta te malignus, etc. In hoc introitu perfectio est, per hoc introibo: quia adorabo ad templum sanctum tuum, cœleste. [Aug.] Id est proprie templum, non in templo, cui operibus bonis et orationibus appropinquo, orans ut sim in ejus ædificio. Hoc dicitur de progressu, qui est prius quam detur consummatio. Adorabo dico, in timore tuo, qui est magnum præsidium proficientibus ad salutem, sed pervenientibus foras mittitur. Non enim timent jam amici, quibus dictum est: *Jam non dicam vos servos, sed amicos* [Joan. xv], cum scilicet ad id perducti fuerint, quod promissum est.

VERS. 9. — « Domine, deduc me in justitia tua; propter inimicos meos dirige in conspectu tuo viam meam. »

II *Domine, deduc me*. Quarta pars secundum Augustinum, ubi Ecclesia proficiens inter impedimenta orat juvari intus, ne linguis dolosis avertatur. Secundum Cassiodorum et Alcuinum, est hic secunda pars, ubi Ecclesia petit auxilium contra ea quæ æmula ingerit. Unde ipsa peribit, quasi dicat: Introibo, in futuro, adorabo, sed nunc contra adversa, o Domine, deduc me, id est fac me proficere. [Alcuin. et Gl. int.] Deductio enim convenit proficienti. Per hoc declarat se in perfectione esse, id est in propectu ad perfectionem, nondum in ipsa perfectione. [Cassiod., Aug.] Deduc, dico in justitia tua qua pœnitentes et supplices recipis, non in justitia hominis, id est quæ homini videtur justitia, ubi malum pro malo datur, quod videtur homini justitia, quod Deus non facit. Quia etsi punit, non suum malum infert, sed suis

malis eos reinquit, in id quod elegerunt expelles eos. Homo vero cum punit, malo voto hoc agit. Et ideo ipse prior malus est, dum punire vult malum. Deinde causam supponit, quare debeat deduci.

Propter inimicos meos, confundendos, vel convertendos: *Et dirige viam meam* qua itur ad te, in conspectu tuo, id est conscientia, ubi homo aliquis non videt, sed tu solus, cui homini laudanti vel vituperanti non est credendum: quia non videt in conscientia, in qua iter ad Deum dirigitur. Ideo subditur:

VERS. 10. — « Quoniam non est in ore eorum veritas; cor eorum vanum est. »

Quoniam non est in ore eorum veritas, cor eorum vanum est. [Hier.] Vel ita secundum aliam litteram, ubi etiam distinguitur littera sic: *Propter inimicos meos, qui insidiantur mihi, dirige*, id est ostende. [Rem.] *Viam meam*, id est præcepta tua, in conspectu tuo, ut præ oculis habeam ipsa præcepta. Et per ea me regas, ita ut in hæresim non declinem, vel ad dexteram prosperitatis, vel ad sinistram adversitatis, sed regia incedam via, quæ est Christus, qui dicit: *Ego sum via, veritas, et vita* [Joan. xiv]. *Quoniam non est in ore eorum veritas*, [Aug.] scilicet inimicorum meorum, quorum iudicio non est credendum. Et ideo ad conscientiam ubi Deus videt, fugiendum est. Nec mirum si veritas in ore eorum non est, quia, *cor eorum vanum est*. Et ex abundantia cordis os loquitur [Luc. viii]. Vanum est cor eorum, quia cor eorum fallitur de peccato, putans peccata quadam non esse peccata, et aliquid esse peccatum quod non est peccatum. Et de pœna peccati, quia promittunt sibi impunitatem. Et tantum modo non est in ore eorum veritas. Sed etiam

VERS. 11. — « Sepulcrum patens est guttur eorum; linguis suis dolose agebant: judica illos Deus. »

[Hier., Bemag., et Alcuin.] *Guttur eorum est sepulcrum patens*, id est comparabile sepulcro patenti, quia fetida promunt ad corrumpendum alios. Quibus si non proficiunt *linguis suis*, id est malis, dolose agebant. Si enim apte non possunt decipere, dolose agunt, sub specie veri falsa inducentes. Et nota quod ait, agebant, quia non modo moluntur dolos, sed efficiunt quod intendunt, cum alios seducunt. Vel ita: *Guttur eorum est sepulcrum*. Pro voracitate, pro qua adulando mentiuntur. Et addit, *patens* quia semper biat illorum voracitas, ut sepulcrum patens in recipiendis cadaveribus paratum est. Vel ita: *Guttur eorum est sepulcrum patens*, [Aug.] quia mendaces blanda adulatione ad se trahunt homines, et sibi assimilando devorant, quibus mortuis, ipsi sunt sepulcra. Sequitur: *Linguis suis dolose agebant*: hoc non mutatur. *Judica*. Quinta pars secundum Augustinum. Et est hæc prophetia, qua prædicitur quæ pœna sit malis, quod præmium justis. Non est hic optatio, sed videt quod futurum est, secundum justitiam Dei. Quasi dicat, Et quia

tales sunt, o Deus, judica illos. Non optat, sed quod futurum est prædicat. Judica, dico, sic :

VERS. 12. — « Decidant a cogitationibus suis ; secundum multitudinem impietatum eorum expelle eos, quoniam irritaverunt te, Domine. »

Decidant a cogitationibus suis, id est frustrantur opinionibus suis [Cassiod., Aug.] Decidit enim qui spe sua frustratur. Vel sic, decidant, id est damnentur. Et hoc, a cogitationibus suis, id est teste conscientia eorum, et accusante eos. Ita decidant. *Expelle eos* qui sibi videntur intronissi *secundum multitudinem impietatum eorum*, id est longe, ut merentur multæ impietates eorum, pelle eos ab hæreditate æterna, quæ videndo Deum possidetur. Nam secundum quantitatem et qualitatem peccatorum, expellentur plus minusve. Ideo expelle, quoniam, o Domine, irritaverunt te, vel amaricaverunt te, id est peccando te cibum veritatis suavem sibi amarum fecerunt. Panis enim qui de cælo descendit, qui in se dulcis est, et vita ægris, ita amarum est per peccata, ut sustinere non possint.

VERS. 13. — « Et lætentur omnes qui sperant in te ; in æternum exsultabunt, et habitabis in eis. »

Et lætentur. Tertia pars est hic secundum Cassiodorum, ubi post retributiones malorum subdit præmia honorum, ut sicut terret pœna, ita alliciat præmia. [Hier., Aug.] Quasi dicat : Illi decidant, et contra lætentur boni in futuro de habita hæreditate. *Omnes qui modo sperant in te*. Quibus gustantibus suavis es. Unde : *Gustate et videte quoniam suavis est Dominus (Psal. xxxiii)* : Dico lætentur, et non dubie dico [Cassiod.] quia *exsultabunt in æternum*, non temporaliter. Unde exsultabunt? ecce, et, id est quia *habitabis in eis* [Aug.]. Hæc est æterna exsultatio eorum, cum templum Dei sient justî, et erit gaudium ipsorum, ipse incolatus eorum.

VERS. 14. — « Et gloriabuntur in te omnes qui diligunt nomen tuum : quoniam tu benedices justo. »

Et tunc qui diligunt nomen tuum gloriabuntur in te, tanquam habentes ad fruendum quod diligunt, quæ est hæreditas æterna, de qua intitulatur psalmus. Ideo gloriabuntur, quoniam tu benedices justo, id est benedictionem æternam dabis justo. [Aug.] Benedictio est gloriari in Deo, et habitare ab eo. Sed quia hanc præcedit vocatio. quæ est gratiæ, subdit :

VERS. 15. — « Domine, ut scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos. »

Domine ut scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos, id est bona voluntas tuæ, qua nos vocasti, nobis est ut scutum contra inimicum quo protegatur ; et ipsa est ut victricia arma, quibus vincitur inimicus. [Aug., Cassiod.] Nam bona voluntas Dei præcedit nostram bonam voluntatem, ut vocet ad pœnitentiam ; et hæc sunt arma, quibus expugnatur inimicus. [Aug.] Hoc est scutum contra eum qui in tribulationibus et tentationibus suggerit desperatio-

nem. Et est sensus, bona voluntas tua qua vocas, protegit nos, et vincere facit, et accipitur totum de præsenti. [Cassiod.] Vel ita, uno verbo indicat beneficia Dei, scilicet præsentis et futuri temporis, cum ait, *scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos*, etc. Et accipitur partim de presenti, partim de futuro. Scutum enim quod a rotunditate dicitur, et est rotundum in patria David, duo facit, quia corpus munit, caput coronat. Ita gratuita Dei voluntas, qui nos vocat, est defensio hic contra omnia, et in futuro corona, ut clypeus capiti aptatus, corona est, cordi defensio. Et, Domine coronasti nos ut scuto bonæ voluntatis tuæ, id est bona voluntas tua, in præsenti nobis est ut scutum, in futuro ut corona.

COLLATIO IN PSALMUM : « VERBA MEA, etc. »

VERS. 9. — *Dirige in conspectu tuo viam meam*. In

Heb. conversus est sermo וְהַשְׁכִּיחַ לְפָנַי דְרָכִי HANESCHAR LEPHANAI DARCHEA, *Dirige in conspectu tuo viam meam*. Hieronymus ad Simiam et Frecllam, et lib. III, adversus Pelagianos, attestatur variasse exemplaria, et eodem recidere sententiam. Ait enim : « Salomon loquitur : Esto confidens in Dominum in toto corde tuo. In tua autem sapientia, ne exalteris, in omnibus vis tuis cognosce eum, ut rectas faciat vias tuas. Intellige quid loquitur : Nec in sapientia nostra, nec in ullis virtutibus confidendum ; sed in solo Domino, a quo gressus hominis diriguntur. Denique præcipitur ut ostendamus et vias nostras, et nostras esse faciamus, quæ non labore proprio, sed ejus adjutorio atque clementia recte fiunt. Unde scriptum est : Rectum fac in conspectu meo viam tuam, sive ut alia exemplaria habent, *rectam fac in conspectu tuo viam meam*, ut quod tibi rectum est, etiam mihi rectum videatur. Ita Hieronymus. Perfecta via Dei, est via nostra. Est via Dei quam præcipit et ostendit ; est via nostra, qua ad eum tendimus. Unde psalmo cxviii : *Servavi mandata tua et testimonia tua, quia omnes viæ meæ in conspectu tuo*. In hoc psalmo et cæteris omnibus, ponunt neoterici interpretes alia vocabula a vulgatis, sed cum non lædatur sententia, nolo his leviculis torqueri lectorem, quamquam debuissent meo iudicio communi editioni deferre, si tamen eo animo relinquunt ut damnent, quod non facile credimus de omnibus. Monet tamen decimus versus, in quo habemus, *Cor eorum vanum est*, Heb. קָרְבָּם דוֹת QUIBBAM HAYOTH, *Intimum eorum pravitates*. Et quamquam non dissideat sensus, tamen Hieronymus asserit melius haberi in Hebræo קָרְבָּם QUIBBAM. Non dicit Hieronymus quod melius transferatur intimum quam cor, sed quod melius sonat in Hebræo. Nam statim subdit in Commentariolo hujus loci : « Vere enim insidiatur cor hæreticorum omnibus quos decipit. » Deinde reddita est ratio supra, cur non semper eadem sectiones et membra versuum occurrant, ob id de hujusmodi minus anxie digladiari, hominis esset otiosi.

VERS. 12. — *Irritaverunt te, Domine*. Nihil miraberis quod, Domine, non sit in Hebræo, sed apud LXX et nos, ut majorem energiam faciat, ad declarandam rebellionis superbiam, quando servi mali irritant tam bonum Dominum. Siquidem et isti permittunt sibi liberius similia et dissimilia, verbi gratia, Job xv, ubi habet nostra lectio : *Currit adversus eum extento collo*, etc. Sanctes vertit, Deus curret adversus eum, ut percutiat eum in collo. Munsterus, Idcirco festinavit manus Dei contra eum, ut comprehendat eum in collo. Cernis sententiam esse conversam, propterea quod addiderunt Deum, aut Dei manum, quod non legebatur in

eo loco, ac oportet lectorem hujus rei meminisse, ne cogamur sæpius eandem cantilenam cantare, ubi consilia se offerunt.

VERS. 13. — *Ut scuto bonæ voluntatis tuæ. Prætonsus, ut scuto dilectione; Hieronymus, scuto placibilitatis.* Vocabulum Heb. דַּצְוֹן ZATZON, est pius mentis affectus, seu ut ait Pellicanus, benevolentia, unus verit in genitivo, alius in ablativo. Quando quidem Hebræi non habent hujusmodi casuum varietates, habent tamen statum regiminis, ut appareat lectam esse priorem dictionem כִּצְנָה CATZNATH, coronasti nos. תַּאֲרֵנְנוּ TAATRENU, id est

A coronabis eum, haud dubie legerunt interpretes sine puncto in ventre litteræ. Num, quem punctum vocitant Hebræi dagges. Qui si inseratur in ventre litteræ sig, significat eum, ubi sine ipso significat nos. Adjuvat quod dicit Faber inveniri in nonnullis codicibus Hebræis, nos ad sententiam perparvi refert, coronasti eum justum aut nos, nisi referatur ad Christum coronatum. De diversitate temporis non est certandum. Est enim familiarissimum Hebræis tempus pro tempore accipere, præsertim in prophetis.

PSALMUS VI.

12 PSALMUS VI.

TITULUS: « IN FINEM PSALMUS DAVID PRO OCTAVA. »

Domine, ne in furore. Titulus: *In finem psalmus David pro octava.* [Aug.] Octava dicunt aliqui adventum Domini ad iudicium, quia venturus est Dominus ad iudicandum vivos et mortuos, post septem millia annorum, ut aiunt; sed nulli hoc tempus notum est, ut Dominus dicit in Evangelio: *De die autem illa et hora nemo scit, neque angelus, neque Filius, nisi solus Pater (Math. xxiv).* Et Apostol. ait: *Dies autem Domini tanquam fur, ita in nocte veniet (I The. v).* Filius autem dicitur nescire, non quod apud se ipse non noverit, sed quia nescire faciat eos quibus non expedit hoc scire. Unde quorundam nimium videtur temeraria præsumptio, qui annis computatis certissimum sperant post septem millia annorum diem Domini futurum. Potius ergo octavus dies dicitur, dies iudicii, quia omnia tempora septem dierum repetitione voluntur, post quæ erit ille dies qui nullam habet varietatem. Vel ideo dies iudicii dicitur octavus, quia post duas vitas futurus est, scilicet carnalem et spiritualem. Duæ enim vitæ sunt, quæ in præsentia aguntur. Una est in delectatione carnis, quæ pertinet ad corpus; quod est exterior et vetus homo, cui datum est Vetus Testamentum, scilicet viventi secundum corpus, in qua vita regnavit mors. Altera vero vita pertinet ad animum, qui est novus homo, regeneratus per Christum; ad corpus autem pertinet quaternarius, quia constat ex quatuor elementis, et quatuor qualitatibus afficitur, scilicet sicca, humida, calida, frigida, et quatuor temporibus anni administratur, vere, æstate, autumno, hieme: ad animam vero pertinet ternarius propter triplicem vim animæ, quæ est rationalis, irascibilis, concupiscibilis. Peracta ergo utraque vita, quasi septenario numero transacto, venit octavus dies iudicii, ubi cuique pro meritis reddetur. Unde timens Ecclesia, et pœnitens hic orat. Et est sensus, *Psalmus iste, qui dicitur psalmus eo quod monet ad bene agendum, dirigens nos, in finem, id est in Christum, qui est consummatio fidelium, in præsentia ad justitiam, in futuro ad coronam.* Attribuitur *David*, id est pœnitenti, qui hic loquitur, pœnitens et timens de peccatis suis, [Cassiod., Alcuin.] *Psalmus dico, compositus pro octava, id est pro metu iudicii.* Octava est adventus Domini, in

quo peccator timet argui, et ideo pœnitet. Et est isto psalmus primus omnium pœnitentialium psal-morum, qui sunt septem. Ideo ut ostendatur per septiformem Spiritum posse deleri quidquid in septenario hujus vitæ committitur, et quia septem sunt præcipue modi remissionis, quibus peccata delentur, scilicet baptismus, eleemosyna, martyrium, conversio fratris errantis, remittere in se peccanti, fletus et satisfactio pro peccatis, communicatio corporis et sanguinis Domini: horum pœnitentialium psal-morum talis est forma, quia lacrymis et amaritudine pœnitentis incipiunt, et in certitudine veniæ terminantur, sicut hic patet. Concessio quoque deprecativa est hic, ubi peccatum conceditur, et venia postulatur, quæ, licet apud iudices sæculares locum non habeat, apud Deum tamen multum valet, cui placet peccati confessio et damnatio.

Intentio: Monet ad pœnitentiam. Modus: Quatuor sunt partitiones. Primo, est exordium in quo captat a persona iudicis, per ejus potestatem, et a sua persona, per infirmitatem suam. Item a persona iudicis per consuetudinem parcendi, quia non vult a mortuis, sed a vivis rogari. Secundo, exponit ærumnas pœnitentis, ibi, *Laboravi.* Tertio, ostendit se correctum, ut separetur a malis, ibi, *Discedite a me, etc.* Quarto, pro inimicis convertendis orat, ibi, *Erubescant, etc.* In persona ergo pœnitentis, in iudicio puniri metuens orat dicens, o

VERS. 1. — *Domine, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripas me.*

Domine, ne arguas me in furore tuo. [Aug.] Furor idem est ex Græco, quod ira, unde et hic varie dicitur. Nam in aliis codicibus prius invenitur furor, post ira. In aliis e converso, prius ira, deinde furor. In aliis pro furore, indignatio ponitur sive bilis, alia littera. Est autem ira et furor motus animi, provocans ad pœnam inferendam, qui tamen motus in Deum non cadit. De quo scriptum est: *Tu autem, Domine virtutum, cum tranquillitate iudicas (Sap. xii).* Quod autem tranquillum est, perturbatum non est. Non ergo in Deum iudicem cadit perturbatio; sed furor ejus idem accipitur quod ira, scilicet iudicium quo malis quasi iratus videbitur, et velut furibundus. Argui autem et corripri diversa sunt. Nam argui gravius est quam accusari unde, damnatio timetur. Corripri vero mitius est, id est

emendari vel erudiri. Arguentur ergo in iudicio, id est damnabuntur qui sine fidei fundamento sunt. Emendabuntur vero, id est purgabuntur qui super fundamentum illud, ligna, fenum, stipulam ædificaverunt. Iste ergo nolens esse inter eos qui arguentur, vel corripientur, sciens horrendum esse incidere in manus Dei viventis [Alcuin., Gl. int.] orans dicit, o Domine qui potens es, hic seca, hic ure me; sed in furore tuo, vel indignatione tua, id est in futuro iudicio, ubi malos damnabis ne arguas me, id est quasi damnandum convincas, neque etiam corripias quod minus est, me quasi castigandum in ira tua, id est in iudicio, quasi dicat hic sana me, ne ibi opus sit. [Aug.] Ubi enim est sanitas, nec mors metuenda est, nec urentis aut secantis medici manus. Unde subiecit :

Vers. 2. — « Miserere mei, Domine, quoniam infirmus sum; sana me, Domine, quoniam conturbata sunt ossa mea. »

Vers. 5. — « Et anima mea turbata est valde; sed, tu Domine, usquequo? »

[Rem., Hier.] Miserere: quasi dicat: Ne arguas, sed potius, o Domine, miserere in hac vita mei miseri. Et opus est [Cassiod.] quoniam infirmus sum natura et vitio, adeo quia iustitiam sustinere nequeo. Et non parum sum infirmus, sed usque ad ossa pervenit infirmitas, id est ad robur animæ, et hoc valde. [Aug.] Et hoc est quod ait: vere sum infirmus Quoniam conturbata sunt ossa mea, id est fortitudo animæ. Deinde sequitur expositio ossium cum ait:

Et anima mea, (ecce ossa) turbata est, et hoc valde Et quia ita morbum detego tibi sana me, o Domine, [Hier.] quasi dicat cura me ut sapiens medicus, quia ego ægrotus sum, tu medicus; ego habeo infirmitatem, tu sanitatem; ego sum infirmus pro peccato, tu sana per misericordiam. Oro ut sanes, et tu, Domine, differs, sed usquequo? [Aug.] Innuat iste se diu luctari cum vitiis. Non est autem crudelitas dilectio Dei; sed ideo differt, ut persuadeat animæ in quæ mala se præcipitavit. Et ideo etiam, quia nondum hic tam perfecte orat, ut dicatur ei: adhuc te loquente, dicam: Ecce adsum. Et etiam ideo, ut ex difficultate sanationis, inde magis caveat sibi. Quod enim facile sanatur, non multum cavetur. Ex difficultate autem sanationis, fit diligentior custodia receptæ sanitatis. Et ideo, ut ostendatur quæ poena sit non conversis, si tanta difficultas est conversis. Unde alibi: Si justus rix salvabitur, impius ubi parebit? (1 Petr. 17). Vel ita potest legi: miserere mei, Domine. Hoc non mutatur. Et necesse est, quoniam infirmus sum. [Alcuin.] Reatu infirmatur anima. A quo reatu, sana me, Domine. [Rem.] Et debes, quoniam ossa mea conturbata sunt, id est mens mea conturbatur ad poenitentiam. Et anima mea, id est etiam sensualitas, turbata est valde, ad poenitentiam. [Alcuin.] Ergo, usquequo? o Domine, tu differs? quasi dicat: Quid restat quin sanes? nihil. Ideo tu qui pius es, ne differas: sed potius, o,

PATROL. CXCI.

Vers. 4. — « Convertere, Domine, et eripe animam meam; salvum me fac propter misericordiam tuam. »

[Aug.] Convertere, Domine, ad me, qui aversus eras, ut ego convertar ad te juxta illud: Convertimini ad me, et ego convertar ad vos, dicit Dominus (Zach. 1). Sed, quia perfectæ nostræ conversioni semper est paratus Deus, sicut propheta dicit: Tanquam diluculum paratum inventemus illum (Ose. vi). Quæ ut admitteremus non fecit ejus absentia, qui ubique est, sed nostra fecit aversio. Melius autem videtur dici: Convertere, Domine, id est fac me perfecte converti: in quo sentit laborem. Durum enim est, et laboriosum ad serenitatem et tranquillitatem divinæ lucis a terrenarum cupiditatum caligine retorqueri. Unde, postquam dixit: Convertere, addit, et eripe animam meam peccatis ligatam, quasi in conversione, multis impeditam hostibus et oppressam, tanquam inhærentem perplexitatibus hujus sæculi, et spinas quasdam dilacerantium desideriorum in ipsa conversione patientem. Et salvum me fac, id est fac me incolumem proficere in bono, dando virtutes. Et hoc, propter misericordiam tuam, non meritis meis, quia justa damnatio debetur peccanti, et datum præceptum prætereunti. [Cassiod.] Vel ita, Convertere, Domine, a vindicta, et eripe animam meam ab imminente morte, salvum me fac propter misericordiam tuam; hoc non mutatur. Sequitur.

Vers. 5. — « Quoniam non est in morte qui memor sit tui: in inferno autem quis confitebitur tibi? »

[Cassiod.] Quoniam non est, quasi dicat: Ideo hic festino dimitti, quia post mortem vel in inferno non accipitur confessio. Et hoc est, quoniam non est in morte qui memor sit tui, ad veniam, scilicet in morte, id est postquam mortuus est. [Aug.] Intelligit enim nunc esse tempus conversionis, quia, cum hæc vita transierit, non restat nisi retributio. Non est qui memor sit tui in morte: in inferno autem quis confitebitur tibi? [Cassiod.] Nullus confitebitur ad veniam, scilicet, vel post iudicium. Non est ergo contra hoc, quod in inferno confessus est dives ille evangelicus, qui Lazarum vidit in requie, etsi de profundo, cujus Lazari comparatione coactus est confiteri mala sua, usque adeo ut etiam fratres roget ab his præmoneri. Sed post iudicium in profundioribus tenebris erunt impii, ubi nullam Dei lucem videbunt, cui aliquid confiteantur. Vel mortem dicit peccatum quod contempta divina lege committitur, ut aculeum mortis mortem appellamus, eo quod mortem generet. Aculeus enim mortis peccatum est, in quo immemor est Dei, qui præcepta ejus contemnit. Infernum autem dicit cæcitatem animi quam incurrit quis cum desperat. Cæcitas enim desperationis, peccantem, id est morientem excipit et involvit, ut detur in reprobum sensum. Littera sic continuatur: Ideo ita gemor pro peccato et doleo, quoniam non est qui memor sit tui in inferno, id est in peccato, quo lex divina contemnitur. In inferno autem, id est in cæ-

citare desperationis, quæ mortuum involvit, quis A
confitebitur tibi? nullus.

PARS. II. VERS. 6. — « Laboravi in gemitu meo,
« lavabo per singulas noctes lectum meum : lacry-
« mis meis stratum meum rigabo. »

Laboravi. [Cassiod., Alcuin.] Secunda pars, ubi narrat ærumnas, quibus pœnitens atteritur, quasi dicat nullus est memor tui in morte, vel in inferno; [Aug., Gl. int., Cassiod., Alcuin.] sed, ut inde liberer, ego laboravi, satisfaciendo; *In gemitu meo*, id est cordis. Gemit iste, dum videt quid egit, et quæ pœna sit futura. Et quasi parum profuerit, addit. [Aug., Hier., Cassiod.] Et post, *lavabo per singulas noctes lectum meum*, ad litteram, per noctes in lecto plorabo pro peccatis. Quod idem repetit aliis verbis *lacrymis meis stratum meum rigabo*. Idem accipitur hic stratus quod supra lectus, quasi dicat vestem superpositam lecto rigabo lacrymis meis, id est multum lacrymabor. [Rem., Alcuin.] Vel lectum vocat conscientiam, quæ quibusdam est quies, quibusdam tormentum. Ibi enim mundi corde quiescunt. Ibi male cordati cruciantur. Stratum dicit sensualitatem. Et est sensus: *Lavabo lectum meum*, id est mundabo conscientiam meam. [Rem.] Per singulas noctes, id est per singula peccata. 13 [Rem., Alcuin.] Et lacrymis meis, id est amaritudine pœnitentiæ, stratum meum, id est sensualitatem, rigabo, id est fertilem faciam, quæ prius erat arida a bonis operibus. [Aug., Cassiod.] Vel, lectus est voluptas corporis et delectatio sæculi, in qua æger animus quiescit; in qua homo resolvitur. Stratus est, cumulus peccatorum, ut vestium: quo resolutio per imbrem lacrymarum, nova messis virtutum successit. Et est sensus: *Lavabo*, id est lacrymis pœnitentiæ delebo, [Aug., Item.] lectum meum, id est voluptatem corporis et delectationem sæculi, quam lavat ille qui se ab ea conatur extrahere. Et hoc faciam, *per singulas noctes*, id est per singula peccata ex ea orientia. Ideo autem ait, per singulas noctes, ut intelligi daret quod quasi alternatim patitur, dies et noctes. Qui enim spiritu promptus, sentit aliquam lucem veritatis, et tamen in delectatione hujus sæculi per carnis infirmitatem aliquando requiescit, tanquam dies et noctes alterno affectu cogitur pati. Noctes patitur, cum carne servit legi peccati, et dies sentit, cum mente servit legi Dei. [Cassiod.] Lacrymis meis stratum meum rigabo, id est imbre lacrymarum cumulum peccatorum dissolvam, ut post messis virtutum germinet. Et nota, quod ait, rigabo, cum supradixit, lavabo. Amplius enim est rigare quam lavare, quia potest aliquid in superficie lavari, rigatio vero ad interiora pertinet. Per quod significat fleum usque ad cordis intima permanere.

VERS. 7. — « Turbatus est a furore oculus
« meus; inveteravi inter omnes inimicos meos. »

[Aug.] *Turbatus est a furore*. Vel *ab ira oculus*. Furor sive ira accipitur hic, vel Dei, vel ipsius hominis. Item ira Dei duplex est, scilicet quæ in iudicio erit, et hic in præsentem est, in cæcitate men-

tis, cum dantur peccatores in reprobum sensum
Ibi exteriores tenebræ erunt, quia tunc peccatores penitus erunt extra Deum, id est extra lucem, quia in summa cæcitate erunt. Quid enim est penitus esse extra Deum, nisi esse in summa cæcitate? Siquidem Deus habitat lucem inaccessibilem: hæ autem tenebræ hic jam incipiunt in peccante, cum ab interiore Dei luce secluditur; sed nondum penitus, dum in hac vita est. Et ideo dicit turbatum, non extinctum oculum quasi dicat, ideo lavabo, quia *oculus meus*, id est ratio mea, *turbatus est a furore* Dei, et futuro, quem timeo, et præsentem, quem sentio. Et a sua ira propria turbatus est oculus, quia conturbante solei interiore, id est sapientiam Dei, non potest videre, et quasi occasum in se pati arbitratur mens quæ sua perturbatione illum videre non sinitur. Unde Apostolus: *Sol non occidat super iracundiam vestram*. Et est, ideo sic gemo, quia oculus meus, scilicet ratio, turbatus est a furore, vel ab ira mea propria. Turbatus est, et merito, quia *inveteravi inter omnes inimicos meos*, scilicet vitia vel malos homines qui vere sunt inimici ad Deum se convertentium, a quibus separatur omnis bonus, non loco, sed animo. Et addit, *omnes*, quasi dicat: Etiam inter omnes inveteravi, a nullo sui immunis, omnibus consensi. Vel ita legi potest: Ideo sic laboro, quia inveteravi, membrum factus veteris hominis. Et dicit hoc a simili-veteris vestis, quæ nec est decori, nec usui. Inter omnes inimicos meos visibiles et invisibiles, quibus consensi. Per hoc ostendit se omnibus vitiis subjectum. Hoc ideo dicit, quis desperet de gravitate peccatorum. Sed unde hoc? quia, oculus meus, rationis, turbatus est a furore, primo parenti exerto, [Alcuin.] id est a pœna primo homini illata, per quem in universam posteritatem est transfusa: ipse enim origo, nos propago sumus pœnæ. [Aug., Alcuin.] Quia vero non est inanis labor pœnitentiæ post laborem et genitum, et imbres creberrimos larymarum, exauditum se significans; subdit:

VERS. 8. — « Discedite a me, omnes qui opera-
« mini iniquitatem, quoniam exaudivit Dominus
« vocem fletus mei. »

Discedite a me. [Cassiod.] Tertia pars, ubi ostenditur correctio hujus qui orat, ut separetur ab illis malis nunc animo, in futuro, etiam loco, quorum collegio peccavit, et insistat mandatis Dei. Vel non est optatio, sed prophetia hic, quia ita in iudicio futurum est, quando a justis impij separabuntur. Vel etiam nunc fit hoc in area, ubi jam grana a paleis nuda sunt, et separata mente, etsi inter eas lateant, et eisdem conventiculis contineantur. Dicit ergo iste pœnitens post tantas difficultates se exauditum significans. Discedite a me, nunc animo in futuro, etiam loco. *Omnes qui operantur iniquitatem, quoniam exaudivit Dominus vocem fletus mei.*

VERS. 9. — « Exaudivit Dominus deprecationem
« meam: Dominus orationem meam suscepit. »

Exaudivit Dominus remittendo deprecationem

meam quæ est pro deponendis peccatis. [Rem., A Aug.] Repetitio ejusdem sententiæ crebra est hic ex affectu nimio, quia gaudenti non sufficit semel dicere quod gaudeat, unde subdit: *Dominus suscepit* [Cassiod., Rem.] quasi oblationem orationem meam, [Gl. int., Alcuin.] quæ est pro virtutibus adipiscendis. Deprecatio namque est, pro removendis malis: Oratio, pro adhibendis bonis. [Cassiod.] His verbis dat exemplum fideliter orantes exaudiri. Et nota quod ter hic ponitur Dominus, quia sanctam Trinitatem precibus adfuisse ostendit. Incipit a lacrymis, exauditus exsultat, sicut fit et in aliis pœnitentialibus psalmis.

VERS. 10. — « Erubescant et conturbentur vehementer omnes inimici mei; convertantur et erubescant valde velociter. »

Erubescant. Quarta pars ubi jam tiber a peccatis in conclusione exsultans pro inimicis ut convertantur orat, ut sicut ipse, habeant veniam, quasi dicat et quia Dominus me pœnitentem exaudivit, ergo jam meo exemplo. *Omnes inimici mei convertantur et erubescant*, id est de actibus suis quia mali sunt; et conturbentur iudicii timore, ad pœnitentiam. Et hoc, *vehementer*, id est vehementi gemitu. [Aug.] Perfectus vir orat hic, ut mali de peccatis erubescant, et pœniteant, et convertantur [Cassiod.] ne cant, quo tendebant, et non differatur, sed *erubescant valde velociter*. [Aug.] Hoc ad effectum optantis refertur, vel ad potentiam Christi, qui tam celeri tempore cito gentes ad fidem convertit. Vel ita, convertantur velociter a malis. Et post conversionem, erubescant valde, ex recordatione peccatorum, quod est custodia virtutum. Vel prophetia est hic non optatio, ubi prædicit quid futurum sit inimicis qui hic suorum peccatorum pœnitere nolunt, quasi dicat me exaudivit Dominus, sed *omnes inimici mei*, etc., id est erubescant et conturbabuntur vehementer in futuro. Hoc utique non est hic, ubi potius iniqui irident eos qui omnia reliquunt, et suis irrisionibus infirmos de Christi nomine erubescere faciunt. Sed

in iudicio hoc erit, ubi erubescentes dicent de bonis sicut scriptum est: *Hi sunt quos aliquando habuimus in derisum et in similitudinem improprietatis. Nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam, et finem illorum sine honore. Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei, et inter sanctos sors illorum est? Quid nobis profuit superbia, aut quid divitiarum jactantia contulit nobis? Transierunt omnia illa tanquam umbra* (Sap. v). *Et convertantur et erubescant*, quasi dicat, illis conversio sit ad confusionem qui noluerunt habere ad salutem quod justissimum est. Et hæc omnia fiant valde velociter, quia, cum desperare cœperint de iudicio, et dixerint: *Pax et securitas est*, tunc repentinus superveniet interitus (I Thess. v), qui cum venerit, sentietur non esse longa omnis vita; quia sicut desiderantibus tarde, ita desperantibus cito venire videbitur.

Psalmus hic in exsequiis mortuorum cantatur, quia per hujusmodi gemitum atque pœnitentiale lamentum post hanc vitam a fidelibus obtinetur quod in hac vita diu ac vehementer desideraverunt et a malis sentitur, quod hic non timuerunt, sed contempserunt.

COLLATIO IN PSALMUM VI: « DOMINE, » ETC.

VERS. 3. — In hoc psalmo recentiores ponunt diversa vocabula, intelligentia tamen remanet inviolata, nec est nostri instituti omnia syllabatim venari. Sufficiet discutere quæ magis et longius distrahant, levia quandoque ad alia transeuntes adnotando Sanctes de suo addidit, *conteres*, Munsterus, *affiges*. Sed, tu Domine, usquequo conteres me? Interpres pro Cajetano, *Iratus eris*, quanquam explanatio Hieronymi et Aug. eo tendit ut subaudiatur, non eripis, non emendas. Si Latinus interpres hoc addidisset, nescio si vociferati fuissent non haberi in Hebræo, quare jugulandum, convellendum, confodiendum.

VERS. 5. — *In inferno quis*, etc. Quid in mentem venit Sancti et Munsteri ut transferrent *foveam et sepulcrum* pro inferno, dum ipsi doceant, Scheol significare *foveam, sepulcrum, infernum*, et ex locis Scripturæ corroborent, ac Hieronym., Præntensis, Pellicanus, Campensis, Nebiænsis posuerint infernum.

PSALMUS VII.

PSALMI TITULUS: « IN FINEM PSALMUS DAVID QUEM CANTAVIT DOMINO PRO VERBIS CHUSI FILII GEMINI. »

Dominus Deus meus. Titulus, *In finem psalmus David quem cantavit Domino pro verbis Chusi filii Gemini* (44). Historiam unde occasionem propheta sumpsit, in secundo libro Regum facile est cognoscere, ubi legitur, quod David, fugiens Absalon filium suum de civitate nudis plantis exivit, cujus consilio Chusi amicus ejus cessit in partem Absalon, ad exploranda consilia et renuntianda quæ adversus patrem ille moliebatur, auctore Achitophel, qui defecerat ab amicitia David, et filium adversus patrem consiliis quibus poterat instruebatur cui inter omnia hoc consilium dedit, ut Absalon impetum pernit-

teret fieri in patrem suum, eumque occidi; quod mutatum erat prudentia Chusi, qui consuluit David, et secreto mandavit ut de campestribus fugeret in solitudinem, unde Achitophel dolore commotus laqueo se suspendit. Huic historiæ alludit titulus, de qua tamen non agit psalmus, sed de historia propheta velamen sumpsit mysteriorum, quæ juxta nominum interpretationes declarantur. Chusi enim interpretatur *silentium*, Gemini, *dexter*, Achitophel, *fratris ruina*, quo significatur Judæ scelus, id est scelerosus Judas, qui Dominum tradidit Judæis, et ita fuit ruina fratris sui, scilicet Christi, cujus discipuli non solum filii sed et fratres dicti sunt, sicut in Evangelio Dominus ait: *Vade et dic fratribus*

(44) Ex Aug.; sed hanc tituli expositionem improbat Hieronym.

meis (*Matth.* xxviii). Et Apostolus dicit eum primogenitum in multis fratribus (*Rom.* viii). Et sicut David dimicavit contra Achitophel et Absalon per consilium Chusi, ita contra omnes dolos Judæ, scilicet et Judæorum, Dominus dimicavit, Chusi, id est silentio, id est alto secreto, quo cæcitas in Israel facta est, ut plenitudo gentium subintraret, et sic omnis Israel salvus fieret (*Rom.* xi). De quo silentio Apostolus admirans, non exponens exclamat: *O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei*, etc. (*Ibid.*) Hoc silentio Dominus occultans Judæ et Judæis passionis sacramentum, ruinam fratris, id est scelus Judæ convertit in misericordiam, et quod ille ad perniciem fecit unius hominis, iste ad salutem omnium inflexit. Cantat ergo hunc psalmum Domino fidelis, cui facta sunt verba Chusi, id est manifestatio hujus silentii, id est secreti, quod dexter Deus et favens operatus est. Non enim erat abscondendum eis, pro quibus gestum est. Mysterium ergo incarnationis et passionis, silentium fuit Judæis, sed revelatio fuit fidelibus, quibus Christus nota fecit omnia quæ a Patre audivit (*Joan.* xv); et sicut per Achitophel significat Judas, ita per Absalon significantur Judæi. Ut enim a filio iniquo patitur, ita Christus a populo quem nutrierat sustinuit, sicut per Isaiam ait: *Filios enutrivit et exaltavit, ipsi autem spreverunt me* (*Isa.* i). [Rem.] Et est sensus tituli talis: *Psalmus*, iste diriges nos *in finem*, id est in Christum, attribuitur *David*, id est fideli, cui facta est mysterii revelatio *quem psalmum*, ille fidelis *cantavit Domino*, id est ad honorem Domini; *pro verbis Chusi*, id est pro manifestatione alti silentii, quo Christus **14** dimicavit contra Judæos, occultans mysterium passionis. Chusi dico, *Filii Gemini*, id est dextræ, quia illud silentium Deus dexter, id est favens et propitius, huic fideli aperuit. [Aug., Cassiod.] Ad litteram Chusi filius Gemini, id est dextræ esse dicitur, quia consuluit salutem David necessaria prodicione. Et est iste psalmus primus eorum in quibus per actus David futura mysteria Domini significantur, late scilicet et aperte. In tertio enim psalmo similiter per actus David significata sunt Christi mysteria, sed breviter et obscure. Intentio. Monet ad gratiarum actionem, pro manifestatione silentii. Modus. Quinque sunt partitiones. Primo

D *petit ab omnibus persecutoribus, vel persecutionibus liberari; secundo, petit ut gloria resurrectionis Christi subveniat, ibi: Exsurge, Domine; tertio, agit de iudicio regressi, ibi, Dominus iudicat populos; quarto, metu futuri iudicii terret, spem reversis promittens, ibi, Dominus iudex; quinto, læta conclusio ponitur de concessione laudis, ibi, Confitebor. Fidelis ergo iste non de se præsumens, orat a Domino liberari, præstans meritum hoc modo, o.*

Vers. 1. — « Domine Deus meus, in te speravi, o salvum me fac ex omnibus persequentibus me, et libera me. »

[Gl. int.] *Domine omnium per potentiam, cui debetur dulcia, qui es omnium per recreationem Deus*

A cui debetur latria. Et meus Dominus et Deus voluntate, ego sperari in te non in me. [Hier., Cassiod., Remig., Gl. int.] Ecce præstendit meritum, deinde petit liberari a vitiis et a diabolo, dicens: *Salvum me fac ex omnibus persequentibus me*, id est ab omnibus spiritualibus nequitiiis, scilicet vitiis et peccatis. *Et libera me.*

Vers. 2. — « Ne quando rapiat ut leo animam meam, dum non est qui redimat, neque qui salvum faciat. »

[Hier., Aug.] *Nequando*, id est aliquando *rapiat ut leo*, scilicet diabolus, qui ut leo rugiens circuit, quærens quem devoret (*I Petr.* v), qui in illis pugnat. Vitiis enim et peccatis utitur, quasi armis, ad impugnandum fideles. [Gl. int.] *Rapiat dico, animam meam*. De corpore non curat iste si affligatur. [Cassiod., Alcuin.] Et nota quia propria verba ponit cum ait, libera et rapiat. Domini enim est liberare, leonis rapere. Attende etiam congruum ordinem, dum prius ponit persequentes, deinde leonem. [Aug., Alcuin.] Qui enim expiatus est ab omnibus spiritualibus nequitiiis, id est a sordibus delictorum, a diabolo liberatur. [Gl. int.] Vel aliter, ut persequentes et leo idem accipiatur, invidus, scilicet diabolus. Perfectus enim vir hic loquitur, qui jam victis vitiis non habet bellum nisi contra diabolum dicens: *Salvum me fac ex omnibus pers.*, etc., scilicet a diabolo et angelis ejus. [Aug.] Quasi superato omni bello vitorum, jam perfecto nihil restet, nisi invidus diabolus. Deinde quod per pluralem numerum dixerat per singularem subinfert dicens: *Libera me*, ne quando, id est aliquando, leo, id est diabolus, rapiat animam meam. *Rapiat dico, dum non est qui redimat*, nisi Christus, quasi dicat: si non redimis, ille rapit; *neque est qui salvum faciat*, id est dando vitam æternam, nisi qui redimit, scilicet Christus. Si enim Christus non redimat, neque salvum faciat, ille rapit. Et, ut manifestum sit perfectum virum hoc dicere, cui solius diaboli fraudulentissimæ insidiæ sunt cavendæ, subdit:

Vers. 3. — « Domine Deus meus, si feci istud, si est iniquitas in manibus meis. »

Domine Deus meus, etc. [Gl. int.] Ubi item præstendit meritum, scilicet quia innocens, et patiens, quasi dicat, libera et salva, quia, o *Domine Deus meus*, etc. [Aug., Alcuin.] *Ego non feci istud* scilicet universale peccatum, quia illud sine nomine dixit, quod est superbia, quæ est radix omnium malorum, hoc est vitium pñimum recedentibus, et ultimum redeuntibus. *Et non est modo iniquitas in manibus meis*, id est in operibus. Vel ita: Non feci istud. [Alcuin.] Deinde exponit quid dixit: Non feci istud, scilicet illud quod sequitur: [Alcuin.] Non est iniquitas in manibus meis, quod de omni peccato dicitur et accipitur. Deinde repete secundum ordinem singulorum verborum, etc., o *Domine Deus meus*, si feci istud. [Aug.] Vel universale peccatum, quia sine nomine dixit. Vel hoc quod sequitur, scilicet si est iniquitas in manibus, etc.

VERS. 4. — « Si reddidi retribuētibus mihi mala, decidam merito ab inimicis meis inanis. »

Si reddidi mala, scilicet retribuētibus mihi mala pro bonis. [Aug.] Major patientia est si non reddidit his qui pro bonis reddunt mala, quam si sustineret ab his quibus bona non fecerit : quod est dicere : Si te non sum imitatus patientia quam pro me operatus es in illo silentio, ut patientissime sustineres dolos proditoris tui merito decidam. Non jurejurando hoc imprecatu sibi, sed dicit quid contingat se vindicantibus. Prophetat ergo, non jurat per execrationem sicut videtur : quod est gravissimum iurandi genus, cum homo dicit, si illud feci, illud patiar. Decidam dico ab inimicis meis superatus et inanis factus. Qui enim se vindicat occulte a diabolo superatur, inanis factus vana et superba lætitia de hoc quod vinci non potuit qui vero non retribuit mala, vincit iram. Et melior est qui vincit iram quam qui capit civitatem, ut ait Salomon (Prov. xvi). Et patet hic perfectum virum loqui. Hoc enim non potest dicere nisi perfectus vir, scilicet si reddidi retribuētibus mihi mala, sciens hoc Christum fecisse [Cassiod., Alcuin.] Vel ad litteram de David potest accipi, qui contra Absalon non commisit, quare sibi mala inferret, qui ait : Domine, Deus meus, si feci, etc., id est, si hoc malum quod sustineo, mihi per præteritam culpam quam commiserim contra Absalon contingit. Vel, si modo est iniquitas in manibus, etc., id est in operibus, quare hoc mihi contingat. Vel, si reddidi retribuētibus mihi mala : quod dicitur æquitas apud homines, merito decidam, et si non ita videatur hominibus. Decidam dico, superatus ab inimicis meis, Absalon scilicet et complicitibus ejus, et factus inanis, a fructu mansuetudinis, quæ in David abundavit. Deinde ex persona ipsius David, et viri perfecti communiter subditur.

VERS. 6. — « Persequatur inimicus animam meam, et comprehendat, et conculcet in terra vitam meam, et gloriam meam in pulverem deducat. »

[Aug.] Persequatur, quasi dicat : Dixi : decidam inanis, et etiam quod gravius est, inimicus, scilicet diabolus, qui singulariter est inimicus, qui supra leo dictus est. [Gl. int.] Persequatur animam meam cui homines non habent quid faciant. In carnem quidem sævire possunt, sed animam in potestate habere nequeunt. Quam diabolus impugnando, scilicet suggerendo persequitur, et comprehendit, cum decipit. Unde subdit, et comprehendat, id est decipiat, per consensum et conculcet in terra vitam meam, id est, conculcando vitam meam terram faciat, scilicet cibum sibi, quia non tantum est leo, ut supra dictum est, sed et serpens appellatus est. Cui dictum est in maledictione ; terram manducabis (Gen. iii). Et peccatori dictum est : Terra es, et in terram ibis (ibid.). [Alcuin.] Vita ergo peccatoris, cibus serpentis, id est, diaboli est, quia terra, id est terrena est. [Cassiod., Aug.] Ideo hic ait, conculcet in terra vitam meam, id est animam meam in terram redactam sibi

A incorporet; et ibi sit despicibilis. Unde subdit, et gloriam meam, id est me hominem ad imaginem Dei factum, deducat in pulverem, quasi dicat : ad nihilum redigat. Vel ita : Et gloriam meam, quæ debet esse in conscientia ubi Deus videt, et solida in Domino, ut qui gloriatur, in Domino gloriatur (II Cor. x). Deducat in pulverem, id est in superbiam et jactantiam, ut velim gloriari apud homines. Pulvis enim, quem projicit ventus, superbiorum jactantia est. Vult ergo ut gloria sua sit solida intus, ubi Deus videt. Est enim pulvis si apud homines gloriatur. Ecce quam cavenda est superbia.

VERS. 7. — « Exsurge, Domine, in ira tua : et exaltare in finibus inimicorum meorum. »

[Cassiod., Alcuin.] Domine, exsurge. Secunda pars ubi petit, ut gloria resurrectionis Christi subveniat, [Gl. int.] quasi dicat : si hoc feci, hoc mihi contingat ; [Aug.] sed, quia non merui, o Domine, exsurge, id est appare per carnem. Dormit enim, dum in secretis suis latet incognitus. [Cassiod.] Appare, dico, in ira tua, id est in vindicta contra diabolium. Perfectus enim iste non precatur hic adversus homines, sed adversus diabolium, ut possessionem amittat, id est peccatores et impios, qui sunt ejus possessio. [Aug.] Cum enim justificatur impius, ex possessione diaboli migrat in templum Dei. Et quia ablatio hominis pœna est diaboli, ideo dicitur ira Dei contra eum. Unde subdit : Et exaltare in finibus, [Gl. int., Aug.] in possessione inimicorum meorum, id est diaboli et angelorum ejus, ut ibi honoreris a conversis, qui prius erant possessio diaboli. Et quia superbus diabolus per humilitatem vincitur, ostendens qualem vult apparere Christum, subdit :

VERS. 8. — « Et exsurge, Domine Deus meus, in præcepto quod mandasti ; et Synagoga populorum circumdabit te. »

« Et propter hanc in altum regredere ; Dominus et judicat populos. »

Et exsurge, id est appare, Domine Deus meus, in præcepto humilitatis, quod mandasti, [Aug.] id est, quia humilitatem præcipis, eam prior imple; humillis appare, ut a te discant alii superbiam vincere, ne possideantur a superbo. Dico appare humilis, [Alcuin., Gl. int., Aug.] et ita Synagoga, id est congregatio populorum circumdabit te, quidam amando, quidam persequendo. Circumdederunt enim Christum populi, vel humilem contemnent, ut persequentem ; vel amando, ut credentes.

Et, o Domine, regredere, resurgendo, ascendendo, in altum, id est in cœlum, propter hanc, id est propter Synagogam credituram, ut de alto mittas Spiritum quo fit congregatio. Vel propter hanc, scilicet propter persequentem Synagogam regredere in altum te illi subtrahendo, [Cassiod., Alcuin.] quasi dicat : quia locum non habes in malis, subtrahere te illis. Vel ita ab illo loco : Exsurge in præcepto, ubi precatur Christi resurrectionem, sicut in præcedenti versu, ejusdem incarnationem, quasi dicat : Appare per carnem. Et, o Domine Deus meus, exsurge,

[Rem., Alcuin.] id est toto orbe notus efficere, resurgendo. Et hoc, in præcepto implendo, quod mandasti, id est ut præceptum humilitatis, quod mandasti, facias homines adimplere. Et hoc modo sequitur, quia Synagoga populorum, id est de diversis populis, vel specialiter de Judæis. Circumdabit te, amando vel persequendo, sicut ante dictum est. Et propter hanc, scilicet propter amantem Synagoram regredere in altum, id est fac eos qui te amant scire tuam omnipotentiam, qui descendisti ut te viderent. Vel, propter hanc, id est propter persequentem, in qua locum non invenis, regredere in altum, id est subtrahe te his, qui te persequuntur. Et convenit hæc sententia in parte cum præcedenti. Vel ita ab illo loco: Exsurge, o Domine, in ira tua, id est exerce iram tuam contra inimicos meos, scilicet Judæos, dicit Ecclesia. [Aug.] Deinde quasi exponendo subdit: Et propter hoc exaltare in finibus inimicorum meorum, o Christe, id est altus efficere, et incognitus inimicis meis, qui sunt tui inimici, ut te non intelligant; quod est silentium, unde intitulatur psalmus, ut sic te crucifigant. Et exsurge, Domine Deus meus, in præcepto quod mandasti, id est cum appareas humilis, qui humilitatem præcipis, altus esto. Ipse enim humilitate exaltatus est, id est non intellectus. Et per hoc quod non intelligunt te Judæi, qui crucifigunt, credent in te gentes. Et ita Synagoga populorum, id est plenitudo gentium, circumdabit te, credendo. Et propter hanc, id est Synagoram gentium, regredere in altum, id est rursus desine intelligi, quia et ista te offensura est, in fine, et a fide recessura. Unde ait in Evangelio: *Putas, cum Filius hominis venerit, inveniet fidem in terra?* (Luc. xviii.) Refrigescet enim charitas **15** multorum, et abundabit iniquitas (Matth. xxiv). Et Dominus in altum regreditur, ut a paucis sincera fides, et ab omnium pravorum opinionum labe purgata teneatur. Et quomolibet hic locus exponatur, convenienter sequitur:

Dominus judicat populos. [Cassiod.] Tertia pars, ubi agitur de judicio regressi, id est Christi, cujus regressio multipliciter supra exposita est. [Aug.] Postquam de judicio congrue subdit. Post ascensionem namque in cælum, quæ regressio accipitur, aperte subdit de judicio, quia inde venturus est judicare vivos et mortuos; vel cum peccantes Christianos deseret intelligentia veritatis, quæ item regressio dicitur, secundum aliam sententiam, veniet judicare, quasi dicat, dixi regredere, et post regressionem Dominus judicat, vel judicabit populos: quod judicium non timens perfectus, audet orare.

Vers. 9. — « Judica me, Domine, secundum justitiam meam, et secundum innocentiam meam et super me. »

Judica me, Domine, secundum justitiam meam [Rem.], quæ est in bonis faciendis. *Et secundum innocentiam meam, etc.*, quia sine malis sum, quia non reddidi retribuendis mihi mala. [Aug.] Et nota quia poenitens supra in poenitentiali psalmo aiebat: *Salvum me fac propter misericordiam tuam*

A (*Psal. vi*), in qua vocat peccatores ad poenitentiam, nullumque meritum suum commemorat. Nunc vero jam vocatus, quia præcepta servavit, secundum justitiam petit judicari, *super me*, quasi dicat, justitiam meam et innocentiam meam, quæ tamen justitia et innocentia sunt super me, quia a Deo sunt, non a me.

Vers. 10. — « Consumetur nequitia peccatorum, et diriges justum, scrutans corda et renes Deus. »

Consumetur nequitia, [Aug.] quasi dicat: Dominus judicabit, et interim *nequitia peccatorum consumetur*, id est perficiatur, ut qui in sordibus est sordescat adhuc (*Apoc. xxi*), ut jam tandem veniat justum judicium et prædicat, non optat. [Rem.] Et quia crescente invidia malorum, crescunt merita justorum, subditur: *Et diriges*, quasi dicat, consumet nequitia malorum. Et ex eo, *diriges justum*, ut justus justificetur adhuc. Et quia propter simulationem non cognoscitur ab homine ubi sit vera justitia, subdit, quod Deo tantum convenit. Tu, dico, o *Deus, scrutans corda et renes*, id est cogitationes et delectationes, quas in occulto scrutatur, ubi nullus videt nisi ipse qui prospicit corda, id est Deus. Ipse enim solus scrutatur corda, id est quod quisque cogitet; et renes, scilicet quid quemque delectet, quia finis curæ et cogitationis est delectatio, ad quam cura et cogitatione nititur quisque; pervenire. Quæ delectatio per renes accipitur, quia in renibus est generandi voluptas, per quam in ærumnosam, et fallacis lætitiæ vitam, per prolis successionem natura humana transfunditur. Opera autem nostra quæ sunt in dictis et factis possunt videre homines; sed quo animo fiant, et quo venire eupiant, solus videt Deus, qui, cum videt cor esse in cælo et non delectari in carne, sed in Domino, [Aug.] id est cum bonæ sunt cogitationes et earum fines, dirigit justum, et non solum dirigit, sed etiam adjuvat: unde subdit.

Vers. 11. — « Justum adjutorium meum a Domino, qui salvos facit rectos corde. »

Justum est adjutorium meum a Domino. [Aug.] Ideo justum, quia jam justo tribuitur. Et est quasi medicina, quæ servat salutem: altera est, quæ facit. Duo enim sunt officia medicinæ, scilicet morbum sanare, et sanitatem custodire, secundum primum officium dixit in alio psalmo: *Infirmus sum, sana, etc.* (*Psal. vi*); juxta alterum dicit hic perfectus, *Justum adjutorium, etc.* Et illa enim et ista medicina salvos facit; sed illa ex ægritudine ad salutem transfert, hæc in ipsa salute conservat; illa, ad morbum evadendum remedium, hæc autem ne in morbum redeat, vel recidat, remedium, præstat; illa sanamur infirmi, hac custodimur sani. Et nota quod ait, *rectos corde*, nec adjunxit et renibus, quia ubi est cor, ibi etiam est delectatio, cum æterna cogitantur, et quia delectatio boni non ad renes sed ad cor pertinet.

Pars IV. Vers. 12. — « Deus judex justus, fortis et patiens nunquid irascitur per singulos dies? »

Deus iudex. [Cassiod., Gl. int.] Quarta pars, ubi A metu futuri iudicii terret, et spem reversis promittit, quasi dicat, mihi est adiutorium. Sed, o vos iniqui, quorum hic nequitia consummatur, Deus vibravit gladium scilicet in iudicio. Et vere, quia ipse est *iudex*, ipse est *justus* secundum merita singulis reddens. [Aug.] Ipse est *fortis* cui non resistitur, et si modo *patiens* est, qui sustinet in multa patientia vasa iræ. Et vere est *patiens*, *nunquid* enim *irascitur per singulos dies*? non, sed expectat ad pœnitentiam: unde post gravius punit, si non convertantur, [Aug.] et secundum aliam litteram, *nunquid adducet iram per singulos dies*? Ita in Græco invenitur *μη ὀργὴν ἐπάγων*, et significantius dicitur quam irascitur, quia non in ipso est ira qua punit, sed in angelis iræ, per quos punit: qui non propter justitiam qua non gaudent, sed propter malitiam pœna humana delectantur. Non ergo adducit iram Deus *per singulos dies*, [Aug.] id est non congregat ad vindictam ministros suos, per singulos dies, sed per patientiam ad pœnitentiam invitat.

VERS. 13. — « Nisi conversi fueritis, gladium e suum vibravit, arcum suum tetendit et paravit illum. »

[Rem.] Nisi conversi, quasi dicat, modo est patientis, sed nisi conversi fueritis iniqui *vibravit gladium*, vel, frameam suam splendificavit. Alia littera: Gladius Dei est Christus, [Aug.] qui in primo adventu tanquam vagina humilitatis, tectus fuit; sed in secundo coruscabit lumen suis, terrorem impiis. Vel: Gladium suum vibravit, [Rem.] id est manifestam vindictam exeret. Nec imprædictum est hoc, quia *arcum suum tetendit et paravit illum*. Arcum dicit sacram Scripturam, ubi per chordam Novi Testamenti duritia Veteris flectitur, et domatur. Tetendit ergo arcum, temperando Vetus Testamentum per Novum. Paravit arcum, per explanationem expositionis, per quam intelligibilem fecit. Et dicit hoc a simili. [Alcuin.] Sicut enim qui tendit arcum minatur, ita per sacram Scripturam minatur Deus malis, ne putetur remissa Dei patientia.

VERS. 14. — « Et in eo paravit vasa mortis; sagittas suas ardentibus effecit. »

[Cassiod., Alcuin.] Et in eo paravit ut mox misurus sagittam putetur, sicut quis arcum parat, ut sagittam mittat, et in eo arcum [Aug., Alcuin.] id est in sacra Scriptura. *Paravit vasa mortis*, id est hæreticos qui ex Scripturis venenant animas, ideoque vasa mortis dicuntur, quos parat in scriptura non faciendo, sed errare permittendo: et ex eodem arcu jaculatur *sagittas suas*, id est apostolos, de quibus alibi: *Sagittæ potentis acutæ* (Psal. cxix). Quas sagittas effecit, id est operatus est. *Ardentibus* amore Dei. Qui his sagittis vulnerati, tanto amore regni cœlorum ardent, ut omnia resistentia, et a proposito revocantia contemnunt, dicentes: *Quis nos separabit a charitate Christi?* (Rom. viii.) Vel, vasa mortis, et sagittas, pro eodem accipit,

scilicet, quædam loca obscura Scripturæ sacræ. [Alcuin.] Unde mors est hæreticis prave intelligentibus, sed ardentibus studio eadem loca sunt sagittæ, quia ipsa difficultate intelligendi exercitantur, ut sane capere valeant, et aliis aperire. [Aug.] Vel, vasa mortis et sagittas dicit hæreticos, qui ex eodem arcu sacræ Scripturæ in animas non charitate inflammandas, sed venenis perimendas insiliunt: quod non contingit, nisi pro meritis hominum. Parat enim et disponit Deus, ut quidam malo voto legentes, propter peccata male intelligant in Scripturis, quod est eis pœna peccati; et illi quasi spinæ et sagittæ, a somno excitant bonos catholicæ Ecclesiæ filios, ut Scripturis intelligendis invigilent, ut manifesti fiant qui probati sunt argento. Hoc autem divinæ dispositioni tribuitur, non quia ipsa peccatores faciat, sed quia ipsa de malis eorum ordinat, cum peccaverint; vel de bonis utrumque potest accipi. Idem enim sunt vasa mortis, quibusdam, et sagittæ aliis, secundum illud Apostoli: *Aliis sumus odor mortis in mortem, aliis odor vitæ in vitam* (II Cor. ii). Et est sensus: et in eo arcu, id est in sacra Scriptura, paravit vasa mortis, id est apostolos, qui quibusdam sunt odor mortis. Et eisdem effecit sagittas suas, id est odorem vitæ in vitam, ardentibus amore Verbi. Post hanc autem dispensationem, et pro peccatis malorum veniet justum iudicium. De quo dicitur, quod non pax Dei et ineffabile lumen de se profert, unde puniantur iniqui; sed ipsa peccata vertuntur homini in pœnam, ut quæ fuerunt delectamenta homini facienti, sint instrumenta Deo punienti.

VERS. 15. — « Ecce parturit injustitiam, concepit dolorem, et peperit iniquitatem. »

[Alcuin.] Ecce, inquit, *parturit injustitiam*, quasi dicat: Hoc paravit Deus in Scripturis, unde videtur esse causa damnationis hominum malorum; sed ecce, cum in manifesto est quod non ex Deo est, sed ex homine est causa damnationis, quia iniquus similiter est aperienti lacum et effodienti, et incidenti in foveam quam fecit. [Gl. int., Aug.] Et vere, quia *concepit* a diabolo, scilicet per suggestionem, *dolorem*, id est appetitum temporalium rerum. Qui dicitur dolor, quia dolor est malis de terrenis rebus amissis, pro quibus mala machinantur. Hæ sunt semen, unde iniquitas, id est injustitia nascitur. Unde addit: *Et parturit*, id est nititur efficere injustitiam, scilicet ut decipiat proximum. Et hujusmodi, et tandem *peperit*, id est effecit et emisit, *iniquitatem*. Iniquitas hoc est quo injustitia. Hoc ergo peperit, quod parturit. In quod notatur peccatum operis patrati. Emisit enim iniquitatem, cum ad actum perduxit. Et in emissa iniquitate, est lacus, id est præcipitium aliis. Unde subdit:

VERS. 16. — « Lacum aperuit et effodit eum et incidit in foveam quam fecit. »

Lacum aperuit, quasi dicat, concepit, parturivit, peperit, et sic jam, lacum aperuit, [Alcuin.] id est comparabilis est aperienti lacum, concipiendo, sci-

licet quod est dicere, fraudem inchoavit, [Aug.] A consentiendo suggestioni terrenarum cupiditatum. *Et effodit eum*, [Alcuin.] id est similis est effodienti parturiendo, id est instando operi fraudis. *Et incidit in foveam quam fecit*, id est similis est incidenti in foveam, pariendo, id est fraudem perpetrando. [Aug.] Prius enim fraudator lælatur damno innocentiae, quam alius damno pecuniae.

VERS. 17. — Convertetur dolor ejus in caput ejus; et in verticem ipsius iniquitas ejus descendet. »

Dolor ejus, quod concipitur, convertetur in caput ejus, id est in mentem, et *iniquitas ejus quam peperit descendet in verticem ipsius*, id est rationem, quam dixerat caput. [Aug. Gl., int.] Hoc ideo, quia noluit ipse peccatum evadere, sed servus esse peccati, libidine dominante rationi. Et ideo ipse inferior gravatur iniquitate, quæ sedet super talentum plumbi, in Zacharia propheta, et in illum descendet; et onerat, ut non revolet ad requiem sanctorum. Vel distingue inter caput et verticem, et convertetur et descendet. [Cassiod., Alcuin.] Caput est anima, vertex ratio; cui utrique dominantur peccata, et supersunt, et postea superdescendent, cum in pœnas detruentur. Et est, dolor ejus, quem concepit. *Et iniquitas quam peperit. Convertetur in caput ejus*, id est in animam. Et in verticem ejus, id est in rationem cui dominantur hic [Cassiod., Gl. int.] Et postea dolor et iniquitas, descendet, scilicet cum impetu, super caput et verticem, cum pœnis æternis subjiciet eum.

VERS. 18. — « Confitebor Domino secundum justitiam ejus; et psallam nomini Domini altissimi. »

Confitebor Domino. [Cassiod.] Quinta pars, ubi est psalmi conclusio, qua omnia in summam colligens, dicit se alacriter confiteri, quasi dicat: Et quia adjutorium meum est a Domino, ideo confitebor Domino, id est laudabo Dominum. [Aug.] Et hoc, secundum, id est propter justitiam ejus. Hæc enim confessio non est peccatorum, sed justitiæ Dei, qui intus justos protegit, et malos pro sua malitia punit. Contra hanc laudem nihil valent blasphemie impiorum, qui volentes suæ culpæ tribuere quod peccant, mala sua excusant per fortunam, vel fatum, vel diabolum, cui potest resisti, vel per aliam naturam, quæ non sit ex Deo. Hi tales fluctuant 16 errantes, potius quam confiteantur Deo, ut eis ignoscat. Qui autem videt merita animarum sic ordinari a Deo, ut, dum sua cuique tribuuntur, pulchritudo universitatis nulla ex parte violetur, in omnibus laudat Deum, distinguens aliud Deum fecisse et ordinasse, videlicet universum bonum: aliud autem non fecisse, sed ordinasse, ut malum. *Et psallam opere nomini Domini altissimi*. [Cassiod.] Psallere ad gaudium pertinet, sicut pœnitentia peccatorum ad tristitiam. Potest et hic psalmus in persona Christi intelligi, si ea quæ humiliter sunt

dicta ad infirmitatem nostram referantur, quam ipse Christus gestavit.

COLLATIO IN PSALMUM VII: « DOMINE DEUS MEUS, ET TE SPERAVI. »

VERS. 2. — Dum non est qui redimat, neque qui salvum faciat. Heb. פֹּרֵק בְּצִיל דָּמָי POREQ VEEN MATZIL, id est lacerans seu laceret, et non sit qui eripiat, ut volunt Hebraizantes. Hoc tamen non est necessarium, quandoquidem פָּרַץ PABAQ significet liberavit, redemit, psal. CXXXV; Et redemit nos ab inimicis nostris. Ubi idem verbum legitur quod hic. Sed LXX acceperunt negationem relatum ad priorem et posteriorem dictiones.

VERS. 4. — Si reddidi retribuentibus mihi malum. Pratenis. Si reddidi pacem habenti mecum malum; Sanctes, Si retribuisti pacifice degenti mecum malum; Munsterus, Sed reddidi malum pacifico meo; Interpres pro Cajetano, Si retribuisti pacifico meo malum. In eandem sententiam descendit Campensis in paraphrasi tantum, quæ longe discrepat a Latina. Sed vocabulum Hebraicum est multiplex שָׁלַח SCHOLMI, pacifico meo, vel retribuenti mihi a radice שָׁלַח SCHALAM, pacificus fuit vel restituit. Posteriorem significantiam acceperunt Hieronymus juxta Hebræum, et LXX de varietate mihi perpusillum refert. Translator ad Campensem propemodum est nobiscum, Si damnum mihi dantibus reddidi, Decidam merito ab inimicis meis inanis. Heb. וְאֶחָדָם מִיְּדֵי יָרִיקָם VAACHAL-TZAH TZORERI REQUAM. Hieron. Dimisi hostes meos vacuos; Pratenis, Oppressi adversantes mihi sine causa; Munsterus, Qui etiam eripui ab afflictione adversantem mihi sine causa; Sanctes, Qui erui hostem meum gratis; interpres pro Cajetano, Et erui angustatorem meum inaniter; Pellicanus, Et si non eripui inimicos meos sine causa; translator ad Campensem, Si hostem meum temere spoliavi. Ut conveniunt? Hæc itaque diaphonia et verborum et sensus profecta est ex æquivalence duarum vocularum. Siquidem verbum וָיָדִי BALATZ polysemon est, modo signat declinavit ut Osee v, Vident ad quærendum Dominum et non invenient, ablatum est ab eis. In quo Heb. ponitur hæc particula eundem vero sensum refert, ablatum est ab eis, et declinavit ab eis. Itidem declinare inanis ab inimicis, quid aliud est quam superari ab eis, sicut acceperunt LXX? Alias id vocabuli significat eripuit, exiit, armavit. Secunda יָרִיקָם REQUAM, interduum notat inaniter, gratis, frustra, quandoque vacuum, ut Deuteronom. xv: Non pateris eum abire vacuum, ea ponitur in Hebræo particula; vacuum autem et inanis idem sunt.

VERS. 6. — Exaltare in finibus inimicorum meorum. LXX habent (nisi fallant codices) τῶν ἐχθρῶν σου inimicorum tuorum, ut etiam legitur in psalmodia Rom. et apparet variasse volumina. Nam in hoc psalmo versu 9, *Judica me secundum justitiam meam*, Simia et Fretella moverant questionem ipsi Hieronymo, cur in Græco haberetur κατὰ τὴν δικαιοσύνην σου, id est, juxta justitiam tuam, cum tamen legamus justitiam meam. Si autem in præcedenti versu exemplaria habuissent similem diversitatem, similem excitasset forte questionem in eodem pronomine. Adde quod in codicibus nostris versus, de quo requirebant Simia et Fretella habet, σου, non σου, quod est argumentum clarissimum varietatis. Sed legas inimicorum meorum, legas tuorum, non mutatur sensus. Nam inimici justorum sunt etiam inimici Dei, juxta illud Act. ix: *Saule, Saule, quid me persequeris?* idque propter unitatem corporis et capitis multo secus Hebræi videntur habere propter particulam ΒΕΑΒΡΟΘ ΒΕΒΡΟΤ Hieronymus juxta

Hebræum *elevare indignans*. Præterea, *elevare* inter iracundias tribulantium me; Paraphrasis Campensis, *Commoveant te furores hostium meorum*; Munsterus, *Elevare propter indignationes hostium meorum*; Sanctes, *Eleva te, propter indignationes hostium meorum*; Pellicanus, *Elevare in transgressiones vel iracundias tribulantium me*; interpretes pro Cajetano, *In indignationibus angustiatorum meorum*; Nebiensis, *Elevare in iram molestantium me*; Chaldaeus, *Irrue in fremitu super molestatos meos*. Æquivocatio verbi עָבַר ABAR fecit diversitatem; cum enim quandoque notet ultra transire (unde secundum quosdam, Hebræi dicuntur, quasi transfusiales) et fines sint ad quos semper transimus, erudite, juxta sensum verterunt LXX, in finibus, quos Augustinus interpretatur *possessionem Dei*, quæ per conversionem migravit de ditione diaboli in templum Dei. Felix est transitus iste, ultra quem non est alius querendus. Idem etiam verbum significat irasci, cujus significantiam alii secuti sunt, ut verissimum sit quod in prologo adduximus de Hieronymo adversus Rufinum lib. 1, quanta sylva apud Heb. ambiguum nominum atque verborum, quæ res diversæ interpretationi, materiam præbuit, dum unusquisque inter dubia, quod sibi consequentius videatur, hoc transfert.

VERS. 10. — *Consumetur nequitia peccatorum*. Nebiensis. *Compleatur, obsecro, יְבוֹרַח נְאֻם* Chaldaeus. *Destruatur nunc malitia, חַסְמוֹר נָא*; Præterea, Sanctes, interpres pro Cajetano, Campensis accipiunt active, *Consumet malum impios*; Hieron. juxta Heb. Pellicanus, Munsterus, vertunt passive, *Absumatur, queso, malum impiorum*. juxta Munsterum in Græco est passivum συνηλεσθήτω, ut sit consumetur per duplex m, juxta expositionem August. *Qui in sordibus est sordescat adhuc* (Apoc. XII). Tamen id non est necessarium ex Hebræo גָּבַר גָּמַר, unde per futurum hic dicitur יְבוֹרַח חַסְמוֹר.

Scrutans corda et renes Deus. Primum vocabulum sequentis versus in ordine versionis Latinæ, Hebræi referunt ad finem præcedentis, ut sit *Scrutans corda et renes Deus justus*, deinde, *Adjutorium meum, etc.* In Græco quædam exemplaria habent in fine versus ὁ Θεὸς; δικάσις, id est *Deus justus*, adverbialiter; alia δίκαιος, id est *justus*; alia nempe Αἰδίνα, in principio sequentis versiculi, δίκαια ἢ βοήθεια, id est *justum adjutorium*, ut legimus. Utrumque accipias; et Deus est justus, imo ipsa justitia, et justum ejus adjutorium.

VERS. 12. — *Deus judex justus, fortis et longanimis*. In Hebræo non est longanimis, LXX addiderunt μακροθύμος. Hoc autem non superflue fecerunt, quia nunquam justitia Dei separatur ab ejus mise-

ricordia. Ambrosii autem lib. III Hexameron ait: Multa non otiose a LXX viris Hebræicæ lectioni addita et adjuncta comperimus. Hieronymus ponit fortis, cæteri repetunt Deus, vox autem Hebræa אֱלֵל utrumque dicit. Munsterus, *Deus judex justus est*. Sic Præterea et Pellicanus. Sanctes vero, Campensis, interpretes pro Cajetano, ac Nebiensis, *Deus judicat justum*, ambiguo sensu. Qui quam recte transtulerint, viderint. Siquidem potest in hunc utrumque sensum accipi, ut Deus judicet justum hominem aut rem justam.

Nunquid irascitur per singulos dies? Hebræi legunt sine interrogatione. Hieronymus juxta Hebræum, *Comminans tota die*; Munsterus, *Commovetur per singulos dies*; Sanctes addit de suo, *Irascitur impio die omni*, Reliqui in eundem sensum. Apparet LXX bis legisse citra puncta אֵל אֱלֵל ALEPH ET LAMEL, ut prius sit אֵל EL, id est, Deus vel fortis. Secundum בֵּל AL, non accipiendo interrogative, sicut Munsterus volebat intelligi: *Etiamsi me occiderit, non sperabo?* (Job XIII.) Ubi nostra editio caret negatione, et redit idem sensus, si interrogative cum negatione legatur. Utut fuerit, non variatur intelligentia, quod Deus per singulos dies comminetur, et tamen non irascitur, mox peccatores puniendo.

VERS. 13. — *Nisi conversi fueritis*, Heb. אַם לֹא יִשְׁבַּח אֱלֹהִים DO JASCUB, id est, nisi conversus fuerit, in singulari numero. Sed ad eum modum transferendo redditur sententia dubia, an videlicet debeat id referri ad Deum, an ad peccatorem, an ad gladium. In plurali vero, traditur, sensus multo clarior, ubi numerus singularis subaudiret impium, qui si non respiscat, vindictam suam exercebit ad eum Deus.

quare LXX pluraliter more boni interpretis ambiguitatem suppresserunt, ponentes secundam personam pluralem, Unde Hieronymus vertit per participium, *Non convertenti, suum gladium acuet*, quantum manifestum sit Hebræum esse in futuro verborum quarti ordinis. Chaldaeus respondet nostræ editioni: *Si non revertatur ad honorem ejus*. Nebiensis aliter, *Profecto non revertetur*.

VERS. 15. — *Sagittas ardentibus effecit*. Cur debuerunt Sanctes, Munsterus, Præterea, et interpretes pro Cajetano vertere aut persecutores aut persequentes, pro ardentibus? quandoquidem דָּלַל DALAQ, nullo reclamante etiam significet arsit. Et Hieronymus traduxit *ad comburendum*. Pellicanus, *ardentes*, Campensis utrumque comprehendit, *Qui ardentissime persequuntur aliquem*. Quomodo autem debeat intelligi, sagittas effecit ardentibus in ablativone, an in dativo, habes supra in enarratione Commentarii.

PSALMUS VIII.

PSALMI TITULUS: (IN FINEM PSALMUS DAVID PRO TORCULARIBUS.)

Dominus dominus noster. Titulus, in finem psalmus David, pro torcularibus. [Aug., Alcin.] Nihil de visibilibus torcularibus, in textu hujus psalmi dicitur, sed de spiritualibus, et per visibilia torcularia significatis, id est de Ecclesiis; quia de Ecclesiæ constitutione, et causa constitutionis hic agitur, scilicet de Christi ascensione, et Spiritus sancti missione. Cum enim Dominus post resurrectionem ascendit, misit Spiritum sanctum in apostolos et alios fideles: Quo impleti prædicando Ecclesias congregaverunt. [Aug.] Ecclesia autem dicitur torcular, eadem

D ratione qua dicitur area. Multis enim et variis similitudinibus eadem res in Scripturis sæpe insinuat. Ideo vero areæ vel torculari comparatur, quia, sicut in area grana a paleis, et in torcularibus vinum dividitur a viniis, ita in Ecclesia boni a malis opere ministeriorum separantur, non loco, sed affectu; et quasi a tegumentis purgantur, ut frumenta in area a paleis, et in torcularibus vina exuuntur a viniis. Quæ tamen necessaria erant, ut simul nascerentur et crescerent, ad maturitatemque pervenirent. Ita in Ecclesia admistio malorum est necessaria bonis: qui simul incipiunt, crescunt, et consummantur, sed boni in bono, mali in malo. In futuro vero etiam

loco separantur, cum frumenta recouduantur in A horreis, paleæ vero comburentur igne inextinguibili. Vel Ecclesia ideo dicitur torcular, quia in ea intellectus verbi Dei, dum sono vocis ministratur, quasi vinum includitur in vinariis, et sic fertur ad aures, quasi ad torcular, ubi discernitur, quia sonus valet auribus, intellectus vero a memoria auditorum, quasi quodam lacu excipitur: inde in mentis habitum et morum disciplinam, tanquam de lacu in cellas transit, in quibus, si negligentia non acuerit, vetustate firmabitur. Vel torcularia sunt etiam martyria, ubi corpora eorum qui pro Christi nomine afflictione persecutionum calcantur, quasi acina remanent in terra; animæ vero ad requiem habitationis cœlestis emanant. Et quia hæc fiunt in Ecclesiis, ideo ipsæ Ecclesiæ torcularia dicuntur.

17 Et est sensus tituli, *Psalmus iste, David propheta tendens in finem*, id est in Christum. [Cassiod., Gl. int.] quia agit de exaltatione Christi, secundum duas naturas, et agens *pro torcularibus*, id est de Ecclesiis, de quarum constitutione et causa constitutionis agit. Intentio est hic Prophætæ errorem Judæorum, qui dicunt in Judæa tantum notum Deum, et Donatistarum, qui tantum in Africa notum dicunt, et similibus, confutare. [Cassiod.] Modus. Bipartitus est psalmus: Primo, laudes Christi describuntur, scilicet majestas ejus et operatio excelsa; secundo, dicit naturam hominis olim incitatum in Christo super omnia exaltatam, ibi, *Quid est homo*. A laude ergo incipiens propheta, ait: O

VERS. 1. — « Domine, Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in universa terra! »

[Rem., Gl. int.] *Domine omnium, secundum potentiam. Qui es specialiter Dominus noster, secundum receptionem et cultum, nomen tuum.* id est, gloria et fama, *admirabile est*, propter creaturas quas fecisti et regis, et *quam admirabile* quasi dicat, infinite. Nullus enim sufficit omnes creaturas cognoscere, in quibus admiramur te. Admirabile est dico, *in universa terra*, non in Judæa tantum, ut dicunt Judæi; nec tantum in Africa, ut dicunt Donatistæ. Ne ergo Judæi vel quilibet sibi vindicent quasi proprium quod est commune omnium, quod est intentio psalmi, et dirigitur sermo ad Deum Trinitatem; deinde supponit in parte per quid est admirabile, loquens ad Deum Patrem.

VERS. 2. — « Quoniam elevata est magnificentia tua super cœlos.

Quoniam elevata est, quasi dicat per hoc est admirabile, quia magnificentia tua, [Rem., Cassiod.] id est Filius tuus Deus homo, *elevata est* de terrena humilitate, *super cœlos* ad litteram, homo Deus ad dexteram Dei Patris sedens. Vel elevata est magnificentia tua super cœlos, [Aug.] id est super Scripturas, quia excedit omnium eloquia Scripturarum. Vel elevata est, in incomprehensibilitate; super cœlos, [Rem.] id est super omnes rationabiles creaturas. Vel, magnificentia tua, id est fama et gloria tua, idem quod ante dixerat nomen, elevatum

est super cœlos, id est super Scripturas, quibus ad plenum non explicatur. Scripturæ autem dicuntur cœli, eo quod divina mysteria celant. Et, o Domine, tu,

VERS. 3. « Ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem propter inimicos tuos, ut destruas inimicum et ultorem. »

[Cassiod.] *Perfecisti laudem ex ore infantium.* Infantes et lactentes non pro ætate dicit, sed pro simplicitate, sicut Petrus in Epistola canonica ait: *Quasi modo geniti, etc.* (I Petr. II), qui scilicet nondum escam, sed lac capere possunt, [Aug.] quales erant illi quibus Apostolus lac dabat dicens: *Tanquam parvulis in Christo, lac potum dedi vobis, non escam* (I Cor. II). Quos significabant illi, qui Dominum venientem ad passionem laudabant, in quos hoc utitur Dominus testimonio, cum Judæis dicebatibus ut eos corripere, respondit; *Non legistis: Ex ore infantium, etc.* (Matth. XXI.) Bene artem, non ait fecisti, sed *perfecisti*. Ex his enim perfecti Deum laudem, quia, si soli perfecti essent in Ecclesiis, non ita consulerent humano generi, sicut nunc cum etiam nemini nondum capaces cognitionis rerum spiritualium atque æternarum nutriuntur fide temporalis historiæ, et Deum laudant. Et est sensus: *Perfecisti laudem ex ore infantium et lactentium.* [Cassiod.] id est non solum a perfectis, sed ab insipientibus prædicaris, et hoc fecisti propter inimicos tuos destruendos, et ut destruas inimicum et ultorem vel defensorem. Alia littera. [Aug.] inimici sunt generaliter omnes, qui dispensationi per crucifixum factæ contraria dicunt. Defensores videntur hæretici fidei, et philosophi sapientiæ, cum tamen et illi fidem, et hi sapientiam veram impugnent. Vel infantes et lactentes dicit Apostolus, quia stulta mundi elegit Deus, ut fortia confunderet (I Cor. I). [Rem.] Unde perfectior est laus, quia ad eam non humana sapientia, sed divina gratia acceditur. Et est: ex ore infantium et lactentium, id est apostolorum, perfecisti laudem. [Cassiod., Rem.] Vel de pueris Hebræorum potest accipi, quia ex verbis illorum puerorum, perfecta est laus. Quod videbatur pueriliter agi, sed sancti Spiritus instinctu fiebat. Et est sensus: ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem, id est ex verbis puerorum Hebræorum perfecisti laudem. Et hoc totum propter inimicos tuos confundendos, forsitan paganos. [Cassiod.] Ideo enim a talibus laudari voluit ne videretur hæc sapientia humana, sed divinitus data. Et ideo hoc fecisti, ut destruas inimicum id est Judæum, et ultorem vel defensorem. Judæus enim inimicus est Dei, dum Patrem solum defendit, quia qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem (Joan. V). Vel, inimicus est voto, et ultor scilicet suæ sectæ defensor.

VERS. 4. — « Quoniam videbo cœlos tuos, opera digitorum tuorum, lunam et stellas quæ tu fundasti. »

Quoniam videbo, quasi dicat, vere perfecisti lau-

dem, et destrues inimicum, quoniam videbo *cælos tuos*, [Rem., Alcuin.] id est, prævideo jam per Spiritum sanctum apostolos, et videbo etiam præsentialiter in posteris. Hoc dicere, bene convenit primitivis. Cælos dico, qui sunt *opera digitorum tuorum*, [Cassiod.] quia cooperatione Trinitatis instructi sunt quæ Trinitas in tribus digitis significatur hic, ut ibi: *Qui appendit tribus digitis molem terræ* (Isa. xl). [Hier., Aug., Alcuin.] Et per eos cælos, videbo ædificari *lunam* id est universalem Ecclesiam, et *stellas*, id est Ecclesias singulatim per loca diversa, vel doctores alios. Quæ tamen, scilicet *lunam et stellam*, vel quas scilicet *stellas ut fundasti* non illi. Apostoli enim ministri sunt ædificationis; tu vero auctor vel fundator. Vel aliter ab illo loco, *Ex ore*, et proceditur de illa sententia, in qua cælos appellavit Scripturas. [Aug.] Quia ergo dixerat Christum excedere omnium Scripturarum eloquia, forte videretur quod per Scripturas ad ejus notitiam parvuli pervenire, vel ascendere non valerent. Hoc autem reanovens, dicit eum etiam infantibus Scripturas humiliasse, per quod et ipsi magnificentiam Dei caperent, et inimici destruerentur. Et hoc est, super Scripturas elevatus est Filius. Et per illas tamen, perfecisti laudem ex ore infantium et lactentium, id est illas Scripturas inclinasti infantibus et lactentibus ad ascendendum, ut sic foret laus perfecta, quod est per Scripturas, quas infantibus inclinavit. Unde alibi: *Inclinavit cælum et descendit* (Psal. xvii). Et hoc fecisti propter inimicos tuos, scilicet inimicos crucis Christi destruendos. Et quasi exponendo subdit, scilicet ut destruas inimicum et defensorem et accipit eisdem per inimicum et defensorem, quos dixit inimicos omnes, scilicet qui cruci Christi contradicunt, qui destruuntur cum videntur, id est intelliguntur Scripturæ, usque ad infantium capacitatem ductæ, et per eas usque ad robur nutriuntur, et ad sublimitatem intelligentiæ eriguntur. De quibus subdit, quoniam videbo cælos. Et vere destrues, sicut propheta, in persona Ecclesiæ, quoniam videbo cælos tuos, [Rem.] id est, intelligam Scripturas sacras, quæ sunt opera digitorum tuorum, id est: Spiritu Dei factæ sunt, cujus septem sunt dona, cum sit unus spiritus, sicut plures digiti sunt in

VERS. 5. — « Quid est homo quod memor es ejus? aut filius hominis quoniam visitas eum? »

Quid est homo. [Cassiod., Alcuin.] Secunda est pars, ubi dicit naturam hominis olim vitiatam in Christo super omnia exaltatam: prius enim ostenderat omnipotentiam deitatis. Ideoque congrue in hac parte agit de exaltatione humanitatis; sed præmittit de humiliatione totius humanæ naturæ, ostendens nullum esse penitus homini meritum

A Dei beneficio dignum, [Gl. int.] quasi dicat, et quia omnia hæc per Filium sunt, ergo *quid est homo*, etc. Vel ita continua. Elevata est magnificentia tua, et *quid est homo quod memor es ejus? aut filius hominis.* [Aug.] Per hominem accipiuntur peccatores; per filium hominis, spirituales. Disjunctio enim inquit distare inter hominem et filium hominis. Omnis enim filius hominis, homo est; sed non e converso: ut Adam qui fuit homo, sed non filius hominis. Homo ergo hic accipitur; omnis qui portat imaginem terreni, id est omnis peccator carnalis; filius hominis accipitur omnis qui portat imaginem cælestis, id est Christi. Et merito novus homo filius hominis dicitur, quia novus ex veteri quadam mutatione fit. Spiritualis enim regeneratio, qua innovatur mutatione vitæ æternæ atque sæcularis, a Deo inchoatur, utrumque vero respicit misericordia Dei; sed illum quasi longe se junctum a Deo; istum, id est filium hominis quasi præsentem. [Cassiod.] Ideoque cum despectu pronuntians, ait, Homo peccator terrenus, quid est *quod tu es memor ejus*, quasi longe positi? cujus Deus memor est, [Aug.] dando salutem temporalem, scilicet benedictionem sinistræ. Unde alibi: *Homines et jumenta salvabit Dominus* (Psal. xxxv). *Aut filius hominis*, id est spiritualis, qui portat imaginem cælestis, quid est? *Quoniam tu visitas eum*, [Aug. Gl. int.] quasi præsentem, qui prope est Deo munditia vitæ. Et ideo præsens visitatur, id est lumine vultus Dei illustratur. Unde alibi: *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine* (Psal. iv), a peccatoribus vero longe est salus. Vel per hominem accipit generaliter quemlibet hominem, et per filium hominis Christum hominem. Et est. Quid est homo [Cassiod.] quemlibet vilis et miser. Quod memor es ejus; ejus memor est Deus miserendo. Aut filius hominis. Hic voce surgendum est, id est homo Christus, quid est? quoniam per eum visitas eum, scilicet hominem: quod fuit cum Verbum caro factum est (Joan. i). [Aug.] In qua incarnatione medicus cælestis venit ad infirmos, et factus est Dei Filius, hominis filius, de quo propter carnis infirmitatem, subdit.

VERS. 6. — « Minuisti eum paulo minus ab angelis, gloria et honore coronasti eum; et constituisti eum super opera manuum tuarum. »

[Aug., Cassiod.] *Minuisti eum*, quasi dicat, non modo in aliis humana natura est humiliata, sed etiam in ipso Christo, quia minuisti eum qui est caput omnium fidelium; *Minus ab angelis*, [Gl. int.] quia passibilis, et mortalis, sed paulo quia in aliis superat angelos quibus imperat. Dico minuisti, sed postea, *coronasti eum gloria*, id est corporis incorruptibili claritate, et honore, ut omnibus sit venerabilis. [Cassiod.] Et bene ait, *coronasti*, quia circulus mundi qui est quasi similis coronæ, ad fidem ejus venit. *Et constituisti*, id est stabilisti *super opera manuum tuarum.* [Aug.] Quia

ergo et angeli sunt opera manuum Dei, et super A eos constitutus est unigenitus Dei Filius.

VERS, 7. — « Omnia subiecisti sub pedibus ejus, et oves et boves universas, insuper et pecora et campi. »

Omnia, etc. [Gl. int.] Dico quod constituisti super opera omnia, quidem *subiecisti sub pedibus ejus*, id est sub dominio et potestate ejus, et enumerat quæ, scilicet *oves*, etc. [Aug.] Cur relictis altioribus, scilicet exercitiis angelorum, et ipsis hominibus, hæc ima dicit? Sed mystice intelligendum est. Oves ergo innocentes dicit. Boves dicit illos qui operantes, terrenos faciunt fructificare. Et hoc de angelis et hominibus dicitur, ut de omnibus probet quod subjecti sint Christo. Et est, *subiecisti ei oves*, id est, innocentes. tam homines quam angelos; et *boves*, scilicet arantes, et triturantes, qui in vinea Domini vomere spirituali arbusta criminis conscindunt. [Aug., Alcuin., Rem.] Boves dico, *universas*, femineo genere utitur, ut notet fructificantes, qui semine verbi Dei hominum corda fructificare faciunt; et illi **18** sunt homines, et angeli. *Insuper, etc.*, quasi dicat, non tantum boves subiecisti ei, sed *insuper et pecora campi*. [Aug.] Per hoc quod dicit, *insuper*, distinguit hæc a prædictis sanctis. Hæc enim sunt acina, sicut prædicti sunt vinum. Et malos ergo subjectos Christo esse notat, quod dicat minus videretur. Quod significat, cum ait, *pecora campi*, id est carnales in amplitudine voluptatum, tanquam in latitudine camporum, non in montibus virtutum habitantes. Pecora ergo campi sunt homines qui in carne vivunt, ubi nihil arduum, nihil laboriosum ascendunt; sed lata via est cui inhaerent, quæ ducit ad mortem. Unde et Abel a fratre in campo occiditur. Et subiecisti ei :

VERS. 8. — « Volucres cæli, et pisces maris; qui et perambulant semitas maris. »

Volucres cæli, id est superbos (Aug., Alcuin.) Bene per volucres cæli significantur superbi, de quibus dicitur : *Posuerunt in cælum os suum (Psal. LXXII)*. Quorum caput dicit: *Ascendam in cælum, et exaltabo solium meum, etc. (Isa. XIV)*, et *pisces maris*, id est qui in profundo sæculi temporalia, quæ quasi semitæ in mari cito valescunt, inquirunt pertinaci studio. Unde recte non ait, *ambulant*, sed *perambulant* : per hoc ostendens pertinacissimum studium inania et præterfluentia requirentium. Hæc autem tria genera vitiorum, id est voluptas carnis, superbia et curiositas includunt omnia vitia : quæ, sicut Joannes ait, sunt concupiscentia carnis, ambitio sæculi, id est superbia, et concupiscentia oculorum (*I Joan. II*). Per oculos namque curiositas maxime prævalet. De his tribus tentatus fuit Dominus et Salvator, et vicit : quibus primus homo victus, succubuit.

VERS. 9. — « Domine, Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in universa terra! »

Domine, Dominus noster, quam. [Gl. int.] Ecce

conclusio psalmi. Ecce quo totum tendat, quasi dicat. Et quia hæc omnia fecisti, ergo *Domine, dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in universa terra!* [Aug.] Decenter principium repetit, ostendens initium et finem boni ad Deum referendum.

COLLATIO IN PSALMUM VIII : « DOMINE, DOMINUS NOSTER. »

VERS. 3. — *Ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem.* Utinam sine temeritate Neoterici Hebraizantes verterint, *Perfecisti robur*, aut *fortitudinem* pro *perfecisti laudem*. Reprehendant ergo evangelistam Matth. XXI, imo Christum ipsum, qui hunc locum in Judæos calumniantes retorsit : *Nunquam legistis*, inquit : *Ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem.* Ecce Christus dicit laudem, et tu sapientior Christo, aut interprete Joanne evangelista, qui Matthæum, referente Theophylacto, Græcum fecit, secundum quosdam (probatilius est enim Matthæum scripsisse Hebraice), vis melius transferre robur, fortitudinem? Quid ergo mirum, si alia loca non timeas labefactare, qui vel evangelistis non parcis? Quid deinceps non audebunt belli homines? Nonne legitur, Matth. XXI, Græce *καταπαύσω υμῶν*. Quid ergo in mentem venit Munstero ut verterit fortitudinem, et in Psalmographo et in Matthæo? Scimus quidem dignam esse intelligentiam, quod eo usque fundata sit fortitudo Christi, adeo ut sit insuperabilis, et testimonio infantium confirmata. Vide tamen si Hieronymus juxta Hebræum vertit aliud quam laudem. Nebiensis est nobiscum.

VERS. 6. — *Minuisti eum paulo minus ab angelis.* Plerique, ut Faber et Cæcus Burgensis, contendunt debere constanter legi, *a Deo*, quia habetur Hebr.

עָלֵינוּ ELOHIM. Et in eam proruperunt insaniam, ut dixerint et scripserint locum beatissimi Pauli, Hebræorum II, ad eadem revocandum, taxantes ejus interpretem (quem ferunt quidam fuisse Lucam) ut perperam legatur *ab angelis*; sed deinceps in ecclesiis psallatur : *Minuisti eum paulo minus a Deo*. Ut præsentem locum eventilemus, primo non est disceptandum de vocabulo, quod nemo ambigit significare Deum et judices, principes et viros admiratione dignos ac fortitudine, atque adeo ipsos angelos, Exod. XXI : *Offerat eum Dominus diis.* Et Exod. XXII : *Diis non detrahes*, ponitur elohim. Caput negotii versatur circa intelligentiam Prophetæ et Apostoli, quam, ut reor, nequaquam assecutus est faber, quin multis partibus pugnat cum sensu prophético et apostolico, si oculatus introspectantur præcedentia et sequentia. Præmisit enim David admirando et suspiciendo nimis unionem illam naturæ humanæ ad verbum. Quid est homo, natura humana tam fragilis, tam despecta, cujus tamen memor es per multam miserationem, ut assumas ad dignitatem unionis hypostaticæ? Deinde ut opposita sese ex vicinitate mutuo colludent, ostendit ejus mortalitatem, et abjectionem et passibilitatem, ut mox subjungat gloriosam exaltationem, juxta illud Phil:pp. II : *Semetipsum exinanivit formam serri accipiens, factus obediens usque ad mortem.* Deinde subsecutus : *Propter quod et Deus exaltavit illum, etc.* Dicit itaque Propheta : *Minuisti eum paulo minus ab angelis*, propter mortalitatem et passibilitatem, quibus angeli non sunt obnoxii. Licet igitur fuerit mortalis, et hinc minor angelis, tamen postea triumpho inenarrabili supra naturam angelicam sedet ad dexteram Patris. Quare continenter subtextuit : *Gloria et honore coronasti eum et constituisti eum super opera manuum tuarum.* Nec obest quia alia ratione, Christus sit superior angelis, gratia capitis et plenitudinis influentiæ, etiam quatenus est homo, juxta illud Ephes. I : *Instaurare omnia in Christo, quæ in cælis et quæ in terra sunt, in ipso;*

et ad Col. 1: *Et per eum reconciliare omnia in ipsum, pacificans per sanguinem crucis ejus, sive quæ in terris, sive quæ in cælis sunt.* At diceret forsitan quispiam contentiosus: Qui fit ut dicatur duntaxat paulum ab angelis imminutus, cum scribatur psalmo XXI: *Vermis et non homo, opprobrium hominum et abjectio plebis.* Quæ sententia sonare videtur plurimum esse imminutum ab angelis, non paululum. Hoc certe ratiocinium confutat illam opinionem quæ vult dici minoratum a Deo, quod non potest intelligi secundum naturam divinam. Igitur secundum humanam, cujus nulla est proportio ad divinam, vel post assumptam stolæ immortalis gloriam. Contra vero alteram nihil obstrepit, si attentius perpendas sensum Prophetæ. Recipimus enim Christum fuisse habitum infra abjectissimos homines, juxta æstimationem impiorum Judæorum et infidelium, cum revera ipsa sanctimonia esset ac bonitas. Unde accommodatissime dicit Prophetæ, paulo minus, quia licet mortalitati ultro se substraverit Dominus, eoque angelis inferior, verumtamen ad unionem illam superbene dictam, si mentis oculos deflexeris, paulo minor fuisse videbitur illa diminutio. Nec etiam absens est quod Chrysostomus et Theophylactus interpretantur de modo temporis. Christus quidem mortalitatem nostram induit, sed ad glorificationem subsecutam, brevi tempore miseriis nostris fuit attritus. Sed frustra interpretamentum hoc rejicit Faber, quia מֵאֵת מֵאֵת apud Hebræos ait, non refertur ad modum temporis, sed quantita-

tis. Nam psalmo XXXVI: *Adhuc pusillum et non erit peccator.* Heb. legitur מֵאֵת מֵאֵת. Et psalmo II: *Cum exarserit in brevi ira ejus, quæ manifeste respiciunt rationem temporis.* Consentit Græcus Βραχυτι, ad breve tempus. Verum obstrepes et vociferaberis Hieronymum vertisse, paulo minus a Deo, juxta Heb. Huic objectioni satisfactum est in prologo, Hieronymum tradidisse illam versionem Sophronio disputanti cum Judæo, qui pene per singulos sermones illudere volens Sophronium, asserebat non ita haberi in Hebræo, ut ipse opponebat. « Et aliud est, inquit, in Ecclesiis Christo credentium Psalmos legere, aliud Judæis singula verba calumniantibus respondere. » Cernis itaque Hieronym. ita vertisse propter calumniosos. Hinc in Commentario hujus loci ait: « In Hebræo pro eo quod est ab angelis, qui dicuntur מַלְאָכִים MALACHIM, Deum habet, hoc est elohim. (45) Hunc locum Apostolus in Epistola ad Heb. super Christo interpretatur. Ubi perspicis Hic. sentire Apostolum interpretari Heb. elohim pro angelis. Non enim ignorat lectionem Græcancam Epist. ad Heb. Et in ea dicit Apost. : *Eum autem qui modico quam ab angelis minoratus est videmus Jesum, propter passionem mortis gloria et honore coronatum.* Juvat quod Pellicanus, Sanctes, et Munsterus vertunt ab angelis. Hic in scholiis docet pro מַלְאָכִים MALACHIM accipi מַלְאָכִים MALACHIM, post Heb. interpretationem et Chaldaica paraphrasis manifeste habet ab angelis.

PSALMUS IX.

PSALMI TITULUS: « IN FINEM PRO OCCULTIS FILII PSALMI DAVID. »

Confitebor tibi. Titulus in finem pro occultis filii, psalmus David. Cum dicitur filius, nec additur ejus, sicut hic, per excellentiam intelligitur Christus, qui est unigenitus Dei Filius, sicut ipse sine additamento de se ait: *Si Filius vos liberaverit, veri liberi eritis.* [Aug.] Vel filius est etiam ipsius David, quia de eo natus, cum dicit, *pro occultis* nominando occulta filii, dat intelligi, quia alia ejus sunt manifesta. Sciendum igitur quia duo sunt adventus Christi. Primus, in humilitate, qui occultus fuit Judæis, qui cæcatis Judæis, gentibus profuit. Unde: *Cæcitas contigit Israel, ut plenitudo gentium intraret* (Rom. XI). Secundus in majestate, qui omnibus erit manifestus. Duo etiam sunt judicia Dei, scilicet occultum, quod nunc agit, quod incipit a domo Dei, id est occultum Dei judicium est poena, qua nunc quisque hominum vel exercetur ad purgationem, vel monetur ad conversionem. Vel, si contemnit Dei vocantis disciplinam, excæcatur ad damnationem. Manifestum judicium erit in ultimo, cum cuique retribuatur juxta merita. Hic ergo agit de occultis, id est de humili adventu, qui cæcatis Judæis profuit gentibus, et de poena qua judicat purgando, convertendo, excæcando. Et est sensus tituli: *Psalmus iste, David prophetæ, qui hic loquitur in persona Ecclesie dirigens nos in finem, id est in Christum, est pro occultis,* [Gl. int.] id est, agit de occultis filii, scilicet Dei. Vel filii ipsius David, de quo na-

tus est Christus secundum carnem. Intentio: monet ut non casu vel fato, quis credat mundum regi, sed justo judicio Dei. Modus. Quinque sunt partitiones: [Cassiod.] Primo, Prophetæ lætus psallit quia cultura diaboli adventu Christi destruitur, et Christus regnat, judicat, adjuvat; secundo, fideles provocat ad laudem, ibi: *Psallite Domino*; tertio, finem malorum venturum peccatoribus cum Antichristo prædicit, ibi: *Convertantur peccatores*; quarto, mala temporis Antichristi pertractat, ibi: *Ut quid, Domine*; quinto precatur judicium maturari, ut sanctorum mala finiantur, ibi: *Exsurge, Domine.* [Aug.] Contra illos ergo qui de flore malorum et labore bonorum murmurant, putantes non divina dispositione, sed casu hoc contingere, loquitur hic D Prophetæ.

VERS. 1.— « *Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo: narrabo omnia mirabilia tua.* »

Confitebor tibi, quasi dicat: quidam murmurant et detrahunt, sed ego confitebor tibi, Domine, id est laudabo te, quicumque detrahat: [Gl. int.] et hoc in toto corde meo, et non in parte, 19 ut faciunt illi qui quædam opera Domini approbant, quædam blasphemant. sed ego, Confitebor in toto corde meo, [Aug.] quia in nullo de providentia Dei dubito; sed omnia recte agi sentio, quæ stulti temere et casu agi putant. Et etiam narrabo aliis mirabilia tua, non nostra, et omnia, scilicet visibilia et invisibilia: omnia enim narrat, qui de visibilibus transit ad invisibilia, ut qui dicit eum quod Lazarum suscitavit in corpore.

(45) Hic advertit Erasm. ad Heb. II, sensisse commentarios Hier. esse et probasse, quos postea insectatur, ut declaratur in prologo.

Paulum suscitasse in mente : quod majus est et excellentius. Vel : Narrabo omnia mirabilia tua, id est quæcunque dicam de tuis operibus, sunt mirabilia.

VERS. 2. — « Lætabor et exultabo in te : psallam » nomini tuo, Altissime. »

Lætabor. [Gl. int.] Nor solum aliis narrabo, sed et *lætabor et exultabo*, quod plus est quam lætari. [Cassiod.] Exultatio enim est intensissima lætitia. Lætabor dico, et exultabo, in te, [Aug., Gl. int.] non in sæcularibus, non in jucunditate rerum labilium, sed in occultis filii : alibi, non est vera lætitia, et psallam opere, *nomini tuo*, exultando, o Altissime : quod faciam ut eo exemplo psallant et alii. Deinde causam laudis subjicit, dicens :

VERS. 3. — « In convertendo inimicum meum retrorsum : infirmabuntur et peribunt a facie tua. »

In convertendo, etc. [Gl. int.] Ecce quare prædicta facit, quasi dicat, ideo lætabor et psallam, quia in convertendo *inimicum meum*, [Hier., Rem., Gl. int.] scilicet diabolum *retrorsum*, id est quia, dum diabolum convertisti retro amisso jure, qui ante adventum Christi præcedebat, ut dux itineris mortis *infirmabuntur*, [Aug.] id est infirmantur impii, ut nihil possint vel velint contra pios. *Et peribunt* quia non erunt impii, juxta illud : *Converte impium, et non erit* (Prov. xii, 7). Et hoc a facie tua, scilicet a cognitione Dei, quia iniquitatum eorum non recordabitur. Ita periiit ille qui dixit : *Vivo ego, jam non ego; vivit vero in me Christus* (Gal. ii). Vel in malo potest accipi, quia diabolus convertisti in fugam. Et ideo membra ejus, infirmabuntur, in malis, [Hier., Rem., Alcuin.] ut nihil nocere possint bonis. Et peribunt in die judicii, a facie tua, id est ab impugnatione tua, cum dices : *Ite, maledicti, in ignem æternum* (Math. xv). Deinde, ostendens per ovid conversus sit diabolus retro, subdit :

VERS. 4. — « Quoniam fecisti judicium meum et causam meam ; sedisti super thronum qui judicas et justitiam. »

Quoniam fecisti, quasi dicat : Conversus est retro inimicus, et perierunt impii ; [Gl. int.] sed, quomodo hoc ? et per quid ? ecce, *quoniam fecisti judicium meum*, hoc fuit, scilicet quando judicatus est Christus, et sententia in eum data, et causam, quam Christus egit contra impios accusatus. Judicium dico et causam *meam* et meum ; quia mihi servierunt, et ad utilitatem meam fuerunt. [Aug.] Qualiter et nautæ dicunt ventum suum, quo utuntur ad bene navigandum, *sedisti*, vel *sedes*, quasi dicat : Fecisti causam meam per hoc, quia sedisti, vel sedes, o Deus Pater *super thronum*, [Rem.] id est, super animam Christi, quia Deus, scilicet Pater, erat in Christo, mundum reconcilians sibi (II Cor. v). Tu, dico, sedisti, *qui judicas*, o Pater, *justitiam*, scilicet ut Christus moriatur pro genere humano. Et per hoc,

VERS. 5. — « Increpasti gentes et periiit impius ; nomen eorum delesti in æternum, et in sæculum et sæculi. »

Increpasti, id est terruisti, *gentes de peccatis*. Vel ad Christum dirigitur sermo. Sedisti, quasi dicat : fecisti judicium, [Aug.] et, o Christe, sedisti, vel sedes, post resurrectionem, super thronum, id est, ad dexteram Patris. Tu, dico, sedes, qui judicas, id est judicabis, in fine justitiam, quia Christus in fine juste judicabit, cui Pater omne judicium dedit (Joan. v). Dico sedes ad dexteram Patris. Unde mittens Spiritum sanctum in apostolos, et per apostolos, increpasti gentes pro peccatis. Et sic, *periiit impius*, factus pius. Vel impius, id est diabolus, periiit amissa potestate a Deo. Periiit impius, quia *delesti nomen eorum*, impiorum. Non enim dicuntur impii qui Deo credunt. Et hoc in æternum, vel in sæculum, scilicet præsens, et in sæculum sæculi, scilicet æternum. Sæculum est hoc præsens, quod volvitur vicissitudine temporum sibi succedentium ; sæculum sæculi est æternum, quod incommutabili æternitate consistit, cujus istud sæculum imago est et umbra. Vel quod dicit, in sæculum sæculi, determinatio est et expositio præcedentis, scilicet in æternum, ne dicendo, in æternum, hoc præsens sæculum acciperes. Delesti ergo nomen impiorum in æternum et in sæculum sæculi [Gl. int.], quia amodo nihil poterunt in populo Dei tranquillo. Et vere, quia

VERS. 6. — « Inimici defecerunt frameæ in finem ; et civitates eorum destruxisti. »

Frameæ inimici genitivus casus est, [Aug., Gl. int.] id est rebelliones diaboli, et diversi errores quibus animas occidit, *defecerunt in finem*, id est per Christum in primo adventu ex parte, et in secundo plenarie. [Aug.] Iste finis est, ille gladius quem vibravit Deus aperte, judicas. Unde supra in alio psalmo dixit : *Gladium suum vibravit*, qui modo occulte judicat usque ad quem aperte judicantem in futuro aliquid valent hostis frameæ ; sed tunc deficient penitus, quando palam vibrabitur. Et nunc eo occulte judicante *destruxisti civitates eorum*, id est munitiones, [Hier., Aug.] scilicet illos in quibus diabolus regnat, ubi do'osa et fraudulenta concilia, quasi curiæ locum obtinent. Cui principatui, quasi satellites et ministri adsunt officia singulorum membrorum, sicut oculi ad curiositatem, aures ad lasciviam, manus ad rapinam, et in hunc modum cætera membra tyrannico principatui, id est perversis consiliis militant. Hujus civitatis, quasi plebs est, omnes delicatæ affectiones, et turbulentis motus animi, quotidianas seditiones in homine agitant. Has ergo civitates ubi rex, ubi curia, ubi minister, ubi plebs invenitur, destruxisti, ut excluso diabolo serviant justitiæ. Et ideo¹

VERS. 7. — « Periiit memoria eorum cum sonitu ; et Dominus in æternum permanet. »

Memoria eorum periiit. [Gl. int.] Apud Deum, ne puniat. Vel, memoria eorum, id est impiorum periiit, id est ritus eorum excidet. Periiit, dico, *cum sonitu*, vel strepitu, id est et strepitus et tumultus impietatis periiit. [Aug.] Vel ideo dicit, cum strepitu, quia, cum impietas evertitur, strepitus fit, quia non venit ad

sanctam pacem, nisi qui cum magno strepitu cum A
vitiis pugnavit. Vel de futuro potest accipi totum ab
illo loco. [Cassiod.] Inimici, id est diaboli; fraxæ,
id est virtus diaboli; defecerunt in finem, id est in
fine sæculi destruetur; et civitates eorum, id est,
populos ejus; destruxisti, id est, destrues. Nota
quod pluraliter dicit, eorum, cum supra dixit sin-
gulariter, inimici, quia, cum plures sint dæmones, in
malitia similes sunt, et quasi unum. Sequitur, per-
iit, id est peribit, in futuro, memoria eorum cum
sonitu, id est cum magno clamore, ut sit cum res
prosperæ gravi fine clauduntur. [Aug.] Sed contra
Dominus permanet in æternum, frustra ergo contra
eum nisi sunt impit.

VERS. 8. — « Paravit in iudicio thronum suum;
et ipse iudicabit orbem terræ in æquitate, iudi- B
cabit populos in iustitia. »

Paravit thronum suum. [Aug.] Dico, Permanet in
æternum et iudicabit, quia paravit thronum suum,
id est iudicariam potestatem *in iudicio*, id est cum
iudicatus est, [Cassiod.] quia per patientiam cœlum
acquisivit, et potestatem iudicii. Nam, quia in humi-
litate iudicatus est, in maiestate iudicabit [Aug.].
Unde subdit, *et ipse iudicabit tandem aperte orbem*
terræ, id est mundum ipsum, ut habeat incorrupti-
biles qualitates, et ut sit purgatus. [Gl. int., Aug.]
Vel de toto orbe, gentes omnes, iudicabit dico, *in*
æquitate meritis reddens digna. Et repetit aliis ver-
bis, *iudicabit populos*, hoc est quod dixit orbem; *in*
iustitia, hoc est quod dixit, in æquitate.

VERS. 9. — « Et factus est Dominus refugium
pauperi, adjutor in opportunitatibus, in tribula- C
tione. »

Et factus, [Aug., Gl. int.] quasi dicat, in futuro
iudicabit, et interim ut inimicus retro conversus non
noceat, *Dominus factus est refugium*, in malis vi-
tandis, sed hoc non nisi *pauperi*, id est illi qui nil
amat in transitoriis, et quantum est cum qui iudex
est esse refugium pauperi, qui nihil mundi cupit? Et
ipse est etiam *adjutor* in agendis bonis. In quibus
est adjutor et refugium; *in opportunitatibus*, id est
in his in quibus opus est. Deinde exponit opportu-
nitates, scilicet *in tribulatione* posito est adjutor et
refugium. Dulce auxilium et refugium est, quod in
necessitate datur. [Cassiod., Aug.] Tribulationes D
bene dicit opportunitates, quia non opportunus
avellitur homo a sæculo, nisi his voluptatibus nuga-
toris et perniciosiis labores et dolores misceantur.

VERS. 10. — « Et sperent in te qui noverunt no-
men tuum, quoniam non dereliquisti quærentes
te, Domine. »

Et sperent, [Gl. int.] quasi dicat: Et quia refugium
es et adjutor, ideo, o Domine, *sperent in te*, non in
sæculo, *qui noverunt nomen tuum* [Aug.]. Quod faci-
ciunt, cum desinunt sperare in rebus sæculi: tunc
enim illos aversos a sæculo, et quærentes ubi figant
spem, excipit cognitio nominis Dei. Nomen autem
scitur, cum ille cuius est nomen cognoscitur. Nomen
autem Dei est Dominus. Unde: *Qui ascendit super*

occasum, Dominus est nomen illi (Psal. LXVII). Quod
nomen bene novit, qui libenter ei ut Domino servit.
Vel nomen Dei est: *Qui est*. Unde Dominus dicit ad
Mosen; *Ego sum qui sum. Et hæc dices filiis Israel:*
Qui est, misit me ad vos (Exod. III). Quod nomen
recte intelligit, qui spem non ponit in rebus his,
quæ temporis volubilitate præterfluunt, nihil ferme
habentes, nisi erit et fuit, quoniam quod in illis fu-
turum est, eum venerit, sit statim præteritum, et
expectatur cum cupiditate, et amittitur cum dolore,
non tenetur cum certitudine. Et ideo nemo speret
in transitoriis, sed in eo, cuius essentia non novit
præteritum vel futurum, *quoniam non dereliquisti*,
[Aug., Gl. int.] quasi dicat: Vere adjutor es et re-
fugium, quoniam non dereliquisti, etsi ad horam
videtur, *quærentes te, Domine*, cum quo nemo potest
quærere transitoria: Nemo enim potest duobus do-
minis servire (Math. VI).

PARS II. VERS. 2. — « Psallite Domino qui habitat
in Sion; annuntiate inter gentes studia ejus. »

Psallite Domino, [Aug.] Secunda pars, ubi fideles
provocat ad laudem Propheta, respiciens beneficia
præsentis temporis et futuri, quasi dicat, et quia
Dominus non dereliquit quærentes se, ergo, o vos
quos quærentes non dereliquit, *psallite Domino*,
[Hier.] id est laudate Dominum, eum prædicando,
et opere quod prædicatis implendo. Domino dico,
Qui habitat in Sion, id est in præsentī Ecclesia, [Aug.]
quæ nunc per speculum contemplatur Deum. Sicut
enim Jerusalem, quæ interpretatur *visio pacis*, signi-
ficat supercœlestem Ecclesiam, ita Sion gestat ima-
ginem Ecclesiæ, quæ nunc est. Quia Sion interpre-
tatur *speculatio*, quæ modo agitur, ut perveniamus
ad pacis visionem, id est de Sion in Jerusalem.
Quælibet autem studiosa speculatio it in errorem,
nisi Dominus in ea habitet, *annuntiate inter gentes*
studia ejus, quæ habet erga suos. Quæ sunt illa?
Hæc, scilicet:

VERS. 12. — « Quoniam requirens sanguinem eorum
recordatus est; non est oblitus clamorem pau-
perum. »

Quoniam ipse requirens ultionem, quam exercet
contra occisores, *sanguinem eorum recordatus est*,
ipsorum occisorum consolando eos, et glorificando.
Vel ita: Annuntiate inter gentes studia ejus, [Hier.,
Aug.] id est mandata ejus, in quibus studendum
est. Sed, quasi dicant qui missi sunt evangelizare:
Nemo credit nobis, sed occidimur, respondet: Non
sine fructu 20 æternitatis occiduntur missi a Christo.
Quoniam Dominus requirens ultionem, id est *sanguinem*
eorum in iudicio futuro, ubi pena occisori,
et gloria occiso erit, *recordatus est* suorum, glorifi-
cando eos et consolando, et in terrores puniendo.
Recordatus autem dicit, non quod oblivio cadat in
Deum, et post oblivionem memor fiat, sed quia post
longum tempus futurum est iudicium: et dicitur hoc
secundum affectum infirmorum, qui oblitum putant,
quia non tam cito fit ut volunt. Quibus etiam addit,
et non est oblitus clamorem pauperum, quasi dicat,

dixi, Recordatus est, per quod videtur fuisse oblitus, A et collocas me in portis filiae Sion, id est in propheta et apostolis, id est in doctrina prophetarum et apostolorum, ut ibi annuntiem omnes laudes tuas.

VERS. 13. — « Miserere mei, Domine, vide humilitatem meam de inimicis meis. »

Miserere mei, etc. [Gl. int.] Ecce ille clamor. Unus pro omnibus loquitur, etc., in sua persona dicit quod unusquisque petit, sic inquam: Miserere mei, Domine, vide contuitu misericordiae humilitatem meam. Aspectus Dei, auxilium est, qui, cum sit lux, tenebras fugat serenans mentem. Et est sensus: Vide humilitatem, id est adjuva humilitatem meam, quae, quanta sit, aestimatur, de inimicis meis, de superbia quippe inimici aestimatur humilitas patientis, quia tantum hi humiliantur quantum illi extolluntur. Tu, dico, vide.

VERS. 14. — « Qui exaltas me de portis mortis ut annuntiem omnes laudationes tuas in portis filiae Sion. »

[Aug., Cassiod.] Qui exaltas me, id est longe me facis, de portis mortis, id est ab omnibus pravis cupiditatibus, quibus itur ad mortem. Mors autem est ipsa lætitia, quæ jam habetur in hac vita in perfruendo cupitis. Unde Apostolus: Vidua, quæ in deliciis vivit, mortua est. [1 Tim., v]. Ad quas delicias per cupiditates tanquam per portas mortis venit. A quibus ideo me elongas, ut annuntiem omnes laudationes [Gl. int., Aug.] Quia, quidquid dico, laudatio Dei est. Annuntiem dico, ego existens et existentibus, in portis filiae Sion. Portæ filiae Sion sunt optima studia per quæ venit in sancta Ecclesia ad visionem pacis, ubi non erit aliquid quasi nondum sit, nec fuit, quasi jam non sit; sed est tantum id quod est, et ipsa est æternitas. In his ergo portis bene annuntiantur omnes laudes Dei, ut petentibus detur sanctum, et non canibus [Matth. vii], qui malunt pertinaciter latrare quam studiose quærere. Et sunt hæ portæ contra prædictas portas. Illæ namque sunt portæ mortis, hæ portæ vitæ. Filia vero Sion est Ecclesia, Sion enim omnes Ecclesias generavit mundi, quia ibi natus est Christus, unde fides incepit. Vel portæ mortis sunt corporei sensus, a quibus exaltantur qui quærunt, non quæ videntur, sed quæ non videntur. Et portæ filiae Sion sunt sacramenta, et initia fidei, quæ pulsantibus aperiuntur, ut perveniatur ad occulta, quæ nec oculus vidit, nec auris audivit [1 Cor. ii]. Et est sensus: Exaltas me de portis mortis, id est ab appetitu temporalium quinque sensibus subjacentium. Ad quid? Ut annuntiem omnes laudes tuas his qui sunt in portis filiae Sion, id est in sacramentis et initiis fidei. Aliter. [Hier., Gl. int.] Portæ mortis sunt hæretici, vel eorum dogmata. Portæ vitæ sunt, prophetæ, apostoli et eorum doctrina, qui per bonam doctrinam ad vitam ducunt, sic hæretici per malam doctrinam trahunt ad interitum. Et est: Qui exaltas me de portis mortis, id est a doctrina hæreticorum;

et collocas me in portis filiae Sion, id est in prophetis et apostolis, id est in doctrina prophetarum et apostolorum, ut ibi annuntiem omnes laudes tuas.

VERS. 15. — « Exsultabo in salutari tuo, infixæ sunt gentes in interitu quem fecerunt. »

Exsultabo. [Aug., Alcuin.] Hucusque fuit clamor pauperum, quem non obliviscitur Deus: inde dicit Ecclesia, quæ affligitur, se gaudere, et asserit se salvari, dicens: Exsultabo. Quasi dicat: Quia exaltas me de portis mortis: ideo, exsultabo in salutari tuo, id est in Jesu Christo. Spe enim jam salva est Ecclesia. Ego exsultabo, sed, gentes, volentes occidere corpora sanctorum infixæ sunt in interitu animæ quibusdam clavis peccatorum confixæ, id est moriuntur in anima. In interitu, dico, quem fecerunt. [Aug., Cassiod.] Poena enim cuiusque est sua iniquitas. Deinde, quomodo suis peccatis quique constringantur, ostendit dicens: Et

VERS. 16. — « In laqueo isto quem absconderunt, comprehensus est pes eorum. »

[Aug.] In laqueo isto etiam, quem absconderunt, id est in fraude quam tegunt, comprehensus est pes eorum, id est affectus eorum. Laqueus occultus est dolosa cogitatio; pes animæ amor est. Qui si pravus est, dicitur cupiditas vel libido; si rectus est, dicitur charitas: amore enim movetur anima, quasi ad locum quo tendit, id est ad delectationem bonam vel malam, quo se pervenisse per amorem lætatur. In laqueo ergo isto quem absconderunt, id est in fraudulentulo consilio, pes eorum, id est amor qui per fraudem venit ad vanam lætitiā, comprehensus est, quia illa delectatio alligat eos, ut inde abrumpere amorem, et ad utilia vertere non audeant. Si enim conentur, dolor est deserere quæ delectant, et ille dolor non sinit abscedere. Et hæc sunt occulto Dei iudicio quo nunc judicat. Unde subdit: Et

VERS. 17. — « Cognoscetur Dominus iudicia faciens in operibus manuum suarum comprehensus est peccator. »

Cognoscetur Dominus. [Gl. int.] Hic a suis, faciens iudicia, vera, discernens, scilicet hic, merito non loco, malos a bonis. Deinde, quomodo cruciatur mali hic et quæ iudicia faciat, ostendit subdens, in operibus manuum suarum. Quasi dicat: Hæc sunt iudicia quæ facit, scilicet, peccator comprehensus est in operibus, etc., quod, quia non a Deo procedit, quo cruciatur eos, sed ab eis, quia ipsa peccata sunt eis cruciatus et tormenta. Deinde non optando, sed prædicando subditur:

PARS III. VERS. 18. — « Convertantur peccatores in infernum; omnes gentes qui obliviscuntur Deum. »

Convertantur. Tertia pars secundum Augustinum et est hic canticum diapsalmatis, id est in hac tertia parte est diapsalma, ubi est et canticum, scilicet quasi occulta lætitiā separationis, id est de separationis quæ hic fit inter bonos et malos, non

loco, sed affectu. Horum ergo separationem prædicens Propheta, ait, *convertantur peccatores in infernum*, id est illaqueentur delectatione mortifera. Et quos dixerit peccatores, aperit, scilicet *omnes gentes quæ obliviscuntur Deum*. Quasi dicat: Sicut non probaverunt Deum habere in notitiam sui, ita det illos Deus in reprobum sensum. Vel de futuro iudicio potest accipi totum ab illo loco, cognoscetur. [Cassiod.] Quasi dicat: Hic comprehensus est pes eorum in laqueo, et in futuro damnabuntur. quia cognoscetur in futuro iudicio ab omnibus Dominus faciens vera iudicia, quando secernet etiam loco malos a bonis. Inde sciatur Dominus vera iudicia facere quia comprehensus est peccator in operibus manuum suarum, id est peccator suis operibus constringetur, non eorum memoria tantum punietur, ut quidam falso putant, sed pro qualitate operum, damnatus poenis exterioribus.

Convertantur. Tertia pars secundum Cassiodorum, ubi peccatoribus cum Antichristo finem malorum prædicat. Quasi dicat: Hoc interim est quod gentes infixæ sunt in interitu, et pes comprehensus est in laqueo; sed tandem convertantur, id est convertentur peccatores, ne in suis voluptatibus gaudeant. Convertentur, dico, in infernum, ne alibi mittendos se putent, scilicet omnes gentes quæ obliviscuntur Deum.

VERS. 19. — « Quoniam non in finem oblivio erit pauperis; patientia pauperum non peribit in finem. »

Quoniam non in finem. Quasi dicat: Non est olijus Deus clamorem pauperum et vere, [Aug.] *quoniam oblivio pauperis non est* apud Deum in finem, vel fine, id est pauper non erit in fine in oblivione; et si hic videtur, cum mali florent felicitate sæculi, et justii laborant. In fine mundi non contemnentur pauperes: et hoc propter patientiam. Unde subdit; *et patientia pauperum non peribit in finem*, et propter hoc præcipue memor erit Deus pauperis, scilicet, propter patientiam, qua modo opus est ad ferendos malos, qui jam separati sunt voluntatibus, donec finaliter, id est in ultimo iudicio, separentur localiter. De quo iudicio subdit.

VERS. 20. — « Exsurge, Domine, non confortetur homo, iudicentur gentes in conspectu tuo. »

Exsurge, Domine. [Cassiod.] Precatur hic futurum iudicium Propheta. Loquens enim de fine sæculi prospexit cordis illuminatione adventum Antichristi. [Gl. int.] Unde quasi territus exclamat, *exsurge, Domine*. Quasi dicat: Dico quod non peribit patientia pauperum. Ut autem non pereat, *exsurge, Domine*, ad iudicandum, *et non confortetur*, [Cassiod.] id est non prævaleat super eos, homo purus, non Deus sicut fingit; sed ante, *iudicentur gentes*, id est per eum præcipitentur in peccatum. Et hoc quod dicitur de Antichristo est in

PATROL. CXCII.

A conspectu tuo, [Aug.] id est in occulto, quod pauci sancti et justii vident et intelligunt. Et o.

VERS. 21. — « Constitue, Domine, legislatorem super eos, ut sciant gentes quoniam homines sunt. »

[Gl. int., Hier., Aug.] *Domine*, quia te et legem tuam noluerunt. *Constitue* Antichristum, legislatorem, pravum *super eos*, id est in ruinam eorum, [Gl. int., Aug.] et sic *gentes*, id est in gentiliter viventes, *sciant*, id est cruciati experiantur, *quoniam homines sunt*, id est quod stulti fuerunt. Quasi dicat: Quia nolunt esse filii hominis, id est novi, sint homines veteres, veteri homini, id est peccatori servientes.

B PARS IV. VERS. 22. — « Ut quid, Domine, recessisti longe; despicias in opportunitatibus in tribulatione. »

Ut quid, Domine? [Cassiod., Alcuin.] Quarta pars. Ubi mala illius temporis pertractat, quorum nimietate permotus dicit Deo: Ut quid, Domine, etc. [Aug.] Quia enim illi licebit tanta facere, ut Deus putetur, subdit quasi vocem gementium et querentium de dilatione iudicii, dicens: Ut quid, etc., quasi dicat, gentes iudicentur, sed a tuis, o Domine, ut quid, id est, cur *recessisti longe*. [Cassiod.] Hoc videtur, dum tardat subvenire. Hoc autem quærit Propheta ut simplices sanctos doceat: et mox quasi subito intellexerit, vel quasi sciens ut doceret quæ scierit, solvit subdens, *despicias*, etc. [Aug., Cassiod.] Quasi dicat: Ecce cur recessisti longe, quia despicias in opportunitatibus, id est, opportune despicias, et sinis tribulari. Despicias dicit, secundum hoc quod videtur gementibus; dum differtur, vel, id est saltem modico tempore auxilium sed opportuna id facit, ita scilicet quod.

VERS. 23. — « Dum superbit impius, incenditur pauper; comprehenduntur in consiliis quibus cogitant. »

Dum superbit impius, incenditur pauper; [Aug., Alcuin., Cassiod.] quasi dicat: Hoc consilio despicias, et tribulari sinis, ut incendatur pauper, desiderio tui adventus, quia dum superbit impius, pauper spiritu incenditur amore Dei. Vel, incenditur, id est purificatur; fornax enim tribulationis ligna vitiorum cinerat et aurum virtutum purgat; vel malos vitiat, bonos purificat. [Aug.] Ex his liquet quod mire providentia Dei de malis operatur. Comparatione namque peccantium boni magno studio bonæ spei accenduntur ad recte vivendum, sicut et per hæreses crescit, et gratior est cognitio veritatis. Et ipsi impii *comprehenduntur in consiliis*, id est in cogitationibus quibus cogitant comprehendere sanctos. Malæ enim cogitationes sunt ejus vincula. Et quasi quis quæreret cur hæc sunt malis, respondet.

VERS. 24. — « Quoniam laudatur peccator in desideriiis animæ suæ, et iniquius benedicitur. »

Quoniam laudatur, etc. Quasi dicat: Ideo superbit impius, vel comprehenditur, quoniam peccator

qui in se peccat, *laudatur* 21 a suis non corrigitur, in *desideriis animæ suæ* id est impletione desideriorum sensualitatis suæ. [Cassiod., Alcuin.] Hæc est magna ira Dei, ut desit correctio, et adsit adulatio. [Gl. int., Aug., Alcuin.] Adulantium linguæ alligant animas in peccatis. [Cassiod. Gl. int.] Delectat enim hominem ea facere in quibus non solum non metuitur reprehensor, sed etiam auditur laudator. Unde subdit, *et iniquus*, quod est nocendo aliis, *benedicitur*, quasi Deus. Et per hoc peccator, scilicet Antichristus.

VERS. 25. — « Exacerbavit Dominum peccator, secundum multitudinem iræ suæ non quæret. »

Exacerbavit Dominum, [Hier.] id est verum Deum in iram provocavit, ut ab eo puniatur. Vel ita dixi quod peccator laudatur in desideriiis, et hoc utique meruit, quia *peccator*, scilicet Antichristus, exacerbavit vel irritavit Dominum, ut hæc patiatur, [Aug.] id est correctionis flagella, ab eo suspendantur. Adeo exacerbavit, quod Antichristus *non quæret* Deum *secundum multitudinem iræ suæ* Antichristi, [Cassiod.] qui omnia turbulente, et crudeliter faciet. Vel Deus qui solet alios quærere, et a malis revocare. Non quæret cum, [Aug.] id est non attendet peccata ejus, ut hic ulciscatur, in futuro gravius puniturus. Et hoc *secundum multitudinem iræ suæ*, id est Dei. Et hoc ideo, quia Deus est multum ei iratus dum per fraudes et scelera ad divitias et honores pervenire sinit. Magna enim ira Dei est, quando peccantem non corrigit, sed vagam licentiam in peccatum ruendi permittit. Unde ad peccantem Synagogam dicit: *Recessit a te zelus meus. Non visitabo super filias tuas et uxores cum fornicatæ fuerint* (1ss. iv.) Et tanta est ira Dei, vel nequitia ipsius Antichristi, quia

VERS. 26. — « Non est Deus in conspectu ejus, inquinatæ sunt viæ illius in omni tempore. »

Non est Deus in conspectu ejus. [Aug.] Magnum est malum luce veritatis deseri, cum magnum malum putent homines esse oculorum corporalium cæcitate, qua lux ista retrahitur. [Aug., Alcuin.] Nequitia autem suæ est causa, quod Deum non habet ante oculos suos. Et ideo *viæ illius*, id est cogitationes, et consilia, et opera, *inquinatæ sunt*, id est sordent in omni suo tempore, id est omni tempore vitæ suæ. Vel, in omni tempore, id est ad comparationem omnium, qui fuerunt in aliquo tempore. Quod inde procedit, quia, o Deus,

VERS. 27. — « Auferentur judicia tua a facie ejus, omnium inimicorum suorum dominabitur. »

Auferentur judicia tua a facie ejus, id est, putat quod Deus non judicet, quia enim differtur iudicium non putat se puniendum. Et ideo, etiam inquinatæ sunt *quia omnium inimicorum suorum dominabitur*. Dicitur enim omnes reges superaturus, ut solus regnet et sedeat in templo Dei, extollens se supra omne quod colitur, et dicitur Deus (II Thess. ii.) Et quia per nefarias et malas artes ad illud inane culmen dominationemque venit, addit :

A VERS. 28. — « Dixit enim in corde suo : Non movebor a generatione in generationem sine malo. »

Dixit enim in corde suo, [Gl. int.] quasi dicat : Vere dominabitur, quia per malas artes. Dixit enim in corde suo, id est apud se, extra, alia dicit, ut bonus videatur. Quid dixit? *Non movebor a generatione in generationem sine malo*, [Aug.] id est fama mea non transibit de hac præsentī generatione ad posteros, nisi malis artibus tale culmen et tam excelsum principatum consequatur, de quo posteri tacere non possint. Animus enim perditus et expertus bonarum artium, atque a justitiæ lumine alienus; malis artibus sibi aditum molitur ad famam tam diuturnam, ut apud posteros etiam celebretur. Et qui non possunt bene innotescere. cupiunt vel male de se homines loqui, dummodo nomen eorum latissime pervagetur. Vel ita, dixit, ego movebor a generatione mortali, in generationem immortalem; sed non sine malo, id est non sine malis artibus. Putabit enim Antichristus se malis artibus, et non aliter venturum cum corpore de mortali generatione, in æternam; de terra in cælum: quod et Simon Magus putavit, cum sceleratis artibus cælum se arbitratus est adepturum, et de humana generatione in divinam artibus magicis transiturum. Vel ita, movebitur a generatione in generationem, id est omnes gentes occupabo, sed non sine malo, id est sine peccato, quod ei proprium est [Cassiod., Alcuin.] Vel ita, Ego non movebor, hic distinguit, id est non inquietabor, sed potius, a generatione præsentī tendens, in generationem futuram semper ero sine malo, [Rem. et Alcuin.] id est sine inquietatione. Deinde exsequitur ejus malitiam, dicens :

VERS. 29. — « Cujus maledictione os plenum est et amaritudine et dolo; sub lingua ejus labor et dolor. »

Cujus maledictione, etc. [Gl. int.] Quasi dicat : Hoc sibi permittit ille *cujus maledictione os plenum est*, id est blasphemiiis et contumeliis. [Aug.] Bene intra os ejus dicitur esse maledictio, non extra, quia effectu caret. Valebit enim tantummodo ad eum perdendum, et non nocebit electis. Et os ejus plenum est *amaritudine*, id est amarissimis verbis, et minis *et dolo*, [Aug. et Cassiod.] id est blanditiis, quia amaritudine et dolo, id est ira et insidiis alios convertet. Et *labor*, id est iniquitas *et dolor*, id est perniciēs, quem inde sequetur, *est sub lingua ejus*, non in lingua, quia tacite apud se ista cogitabit. Aliter extra loquetur hominibus, ut justus videatur. [Cassiod.] Vel sub lingua ejus *labor et dolor*, id est cogitationes ejus sunt de labore sanctorum, et dolore corporeo, quia cogitabit qualiter sanctos affligat, et occidat: quod in martyribus ab eo et a suis occisis patet. Vel, *labor sanctorum*, et dolor, qui est extra in partibus corporis, *est sub lingua ejus*, id est sæculorum est lingua ejus *quæ intus in anima nocet illa extra*, [Alcuin.] quia verba

ejus plus timebuntur et nocebunt, quibus præcipitabitur anima, quam verbera. [Cassiod.] Deinde comparat eum latroni, qui occultas insidet vias, ut interficiat innocentes, dicens :

VERS. 30. — « Sedet in insidiis cum divitibus in occultis : ut interficiat innocentem. »

Sedet. [Rem. Aug.] Quasi dicat: Cum mora in insidiis cum divitibus hujus sæculi, quos ditabit, et muneribus cumulabit, quorum falsam felicitatem, ad alios decipiendos, ostentabit. Insidiis dico positus in occultis, id est, in ambiguis, ubi non facile intelligitur quid appetendum sit, quidve non. Ad quid ibi sedet? ut interficiat innocentem ex innocenti, faciendo nocentem. Deinde exponit insidias ejus, dicens :

VERS. 31. — « Oculi ejus in pauperem respiciunt; insidiatur in abscondito quasi leo in spelunca, sua. »

Oculi ejus respiciunt. [Alcuin. Cassiod.] Quasi dicat, misericordia et affectu in pauperem. Vel alios sic decipit, quia oculi ejus respiciunt crudeliter in pauperem spiritu. [Aug.] Quia justos et pauperes spiritu, quorum est regnum cælorum, maxime persequetur. Et ipse insidiatur in abscondito, quia ille nescit qui decipitur. Ipse dico, existens quasi leo propter vim in spelunca sua, scilicet propter dolum [Gl. int. Aug.] Recte comparatur leoni existenti in spelunca, quia in eo vis et dolus operabitur, vis, in imperio; dolus, in miraculis. Hæc est tertia persecutio, composita ex vi et fraude. Duæ enim sunt ante persecutionem Antichristi. Prior fuit violenta, cum martyres proscriptionibus et tormentis et cædibus agebantur, ut sacrificarent idolis. Altera est fraudulenta, quæ nunc fit per hæreticos et falsos fratres; illa vero erit violenta et fraudulenta. Vis per leonem; dolus per speluncam intelligitur. Quæ duo in Antichristo erunt. Deinde ejus intentionem exponens de utroque scilicet dolo et vi, repetit :

VERS. 32. — « Insidiatur ut rapiat pauperem : rapere pauperem, dum attrahit eum. »

Insidiatur. Quasi dicat: Ad quid insidiatur? [Aug.] Ecce insidiatur ut rapiat dolo pauperem. Ecce dolus. [Gl. int.] Item insidiatur rapere violentia pauperem, dum attrahit eum ad se cruciatibus. Vel econverso potest dici, ut prius de vi, postea de dolo agat, hoc modo : Insidiatur ut rapiat pauperem vi. Item, Insidiatur ut rapiat pauperem dolo, dum blanditiis attrahit eum ad se, quod tamen non minus est rapere. Deinde apertius de illis duobus subdit, et prius de dolo, dicens :

VERS. 33. — « In laqueo suo humiliabit eum; inclinabit se, et cadet cum dominatus fuerit pauperum. »

In laqueo. [Aug., Gl. int.] Ecce dolus. Suo, scilicet, qui sibi sit. Vel in muscipula sua. Non quidem intercipient, ut cadat in anima, sed humiliabit eum pauperem. [Aug.] Quia quanta mirabiliora signa faciet, tanto ei sancti contrarii magis contemnentur,

A et pro nihilo habebuntur; sed inclinabitur et cadet cum sanctis supplicia intulerit : Unde subdit : Et inclinabit se et cadet. [Cassiod.] Cum enim nimia felicitate in otium remiserit animum, cadet repentino interitu. Cadet dico, cum dominatus fuerit pauperum. Ecce vis. [Aug.] Ut enim muscipula bene signat insidias, ita dominatio terrorem apertissime insinuat. Et merito cadet.

VERS. 34. — « Dixit enim in corde suo : Oblitus est Deus; avertit faciem suam, ne videat in finem. »

Dixit enim, etc. Vel ita continua, vere inclinabitur et cadet. [Gl. int.] Quia hoc modo, dixit enim in cordo suo. Oblitus est Deus pauperum, ut eos salvaret. Vel, oblitus est Deus mei ad puniendum. [Aug.] Hoc autem putare, scilicet se impunitum, inclinatio est et casus. Item dixit, avertit faciem suam Deus ne videat me vel illos. Usque in finem, id est in die judicii. [Gl. int.] Vel avertet faciem suam ne videat in finem, id est ne videat ea quæ in terra et in mundo aguntur. [Aug.] In finem negant Deum videre, qui dicunt eum non curare humanas res, quia terra finis est rerum, et ultimum elementum, in quo nihil agitur sine ordine; sed homines eum non vident, quoniam pertinet ad occulta filii. Laborans ergo Ecclesia illo tempore, quasi navis in magnis fluctibus et procellis velut dormientem excitat Dominum, ut imperet ventis et tranquillitas veniat, dicens :

PARS V. VERS. 35. — « Exsurge, Domine Deus, et exaltetur manus tua, ne obliviscaris pauperum. »

Exsurge, Domine. [Cassiod. Alcuin.] Quinta pars in qua precatur judicium, ut hæc cito finiantur quæ tanta sunt, ut nemo velit tempus quo hæc fiunt dilatari. [Cassiod., Aug.] Quasi dicat : Talia dicet Antichristus et faciet, sed o Domine Deus, jam exsurge, id est, cito veni, et manifesta tuam potentiam. Jam de vindicta agitur contra Antichristum. Et exaltetur manus tua, id est potentia et judicium. [Hier.] Et ne obliviscaris pauperum, ut putat Antichristus et complices sui, dicentes : Avertit faciem suam, etc. [Aug.] Jam itaque de judicio illo Ecclesia intelligens et exultans, dicit :

VERS. 36. — « Propter quid irritavit impius Deum : dixit enim in corde suo : Non requiret. »

Propter quid irritavit impius Antichristus Deum, id est quid profuit ei tanta mala facere? Dico irritavit, et vere dixit enim in corde suo : Non est Deus, [Rem., Cassiod.] non credens Deum puniorem. Non requiret Deus quæ facio. Ita dicit Antichristus, sed, o tu Deus :

VERS. 37. — « Vides quoniam tu laborem et dolorem consideras; ut tradas eos in manus tuas. »

Vides, id est, nosti, ut, id est qualiter, tradas eos, scilicet Antichristum et complices suos in manus tuas, id est in vindictas tuas. [Hier.] Quare? Quoniam tu laborem et dolorem consideras, quem infert sanctis. De quo supra dictum est, sub lingua ejus labor et dolor, quod putant Deum nescire, sed vere scit. Vel ita; Dixit in corde

suo, non requiret. Et vides quoniam tu laborem et A
dolorem, vel iram consideras, ut tradas eos in ma-
nus tuas. [Aug.] Solent enim homines interdum
non sumere vindictam de universis sibi illatis, quia
timent laborare, vel irasci: sic et iste impius de Deo
putat quod non valeat Deus tot mala punire sine la-
bore et ira. Sensus autem iste pronuntiationem quæ-
rit, in qua, si erratum fuerit, obscuratur. Sic enim
dixit impius: Non requiret Deus, quasi Deus labo-
rem et iram consideret, ut tradat eos in manus suas,
id est quasi laborare et irasci timeat. Et ideo parcat
eis, ne puniendo eos laboret, et turbetur ira sicut
aliquando faciunt homines, dissimulata vindicta ne
laborent vel irascantur. Et est sensus. Dixit Anti-
christus: Non requiret Deus mala quæ facio. Et
dixit quod tu, o Deus, vides, id est, sustines mala, B
et impunita dimittis. Ideo quoniam tu laborem et
dolorem, vel iram consideras, ut tradas eos in
manus tuas, id est, quia times laborare et irasci,
si eos punias. Sed nunquid times hoc? absit!

VERS. 38. — « Tibi derelictus est pauper; orphano
« tibi eris adjutor. »

Tibi derelictus. Quasi dicat: Ne obliviscaris pau-
perum, nec debes, quia, tibi derelictus est pauper.
[Aug.] Ideo enim pauper est, omnibus hujus mundi,
temporalibus relictis, ut tu tantum sis spes ejus. Et
tu, non alius, *eris adjutor orphano*, cui moritur pater
mundus, per quem carnaliter est genitus, ut dicat:
Mihi mundus crucifixus est, et ego mundo (Gal. vi).
[Alcuin.] Et nota quia pœnis terret, bonis demul-
cet. Et quia tibi derelictus est pauper, ergo

VERS. 39. — « Contere brachium peccatoris et
« maligni: quæretur peccatum illius, et non inve-
« nietur. »

Contere brachium peccatoris et maligni, [Aug., Gl.
int.] id est potentiam illius pessimi, qui peccator
est in se, et malignus in alios, vel peccator in vi, et
malignus in fraude. Deinde quod oravit, affirmat
Quæretur peccatum illius, id est judicabitur de
peccato suo, *et non inveniatur*, [Rem., Alcuin.] id
est et ipse peribit, propter peccatum suum. Vel, [Aug.]
Quæretur peccatum illius, an sit adhuc necessarium
ad purgandos bonos, sicut ante. Unde supra dum
superbit impius, incenditur pauper. Et non inveni-
tur, tunc esse necessarium, quia jam non est in
quo sit locus peccato illius, omnibus justis tunc
purgatis, sicut plano ferro non est opus lima.

VERS. 40. — « Dominus regnabit in æternum et
« in sæculum sæculi: peribitis gentes de terra il-
« lius. »

VERS. 41. — « Desiderium pauperum exaudivit
« Dominus; præparationem cordis eorum audivit
« auris tua. »

*Dominus, autem, regnabit in æternum et in sæcu-
lum sæculi.* [Cassiod., Aug.] Hoc regnum gratius
erit pro præcurrentibus malis, quod veniet destruc-
to Antichristo. Sed, vos *gentes*, id est peccatores
omnes, qui sine lege Dei estis *peribitis de terra illius*,
scilicet de terra viventium, id est ab hoc regno per-

ibitis, sed pauperes habebunt, quia *Dominus exau-
divit pauperum desiderium*, quo æstuebant in malis
sæculi hujus, cupientes diem Domini. Deinde con-
vertens sermonem ad Deum, ait: *Et auris tua*, id
est potentia qua audis, vel misericordia. [Aug.]
Non enim corporeum membrum fas est in deitate
accipere, sed nominatis membris quæ in nobis visi-
bilia et corporea sunt, potentias operationum oportet
intelligi. [Cassiod., Alcuin.] *Auris, inquam, tua*
[*audivit præparationem cordis eorum*], id est cor para-
tum servire, per patientiam exspectans. Vel secun-
dum aliam litteram, *audivit auris, inquam, tua præ-
parationem*, vel concupiscentiam cordis eorum, id
est ardorem desiderii eorum: quod est ubi omni-
bus viribus animæ aliquid ardentius petitur. Vel
audivit præparationem cordis eorum, id est hoc
quod in cordibus eorum ipse Deus præparavit. Vel,
præparationem cordis eorum audivit auris tua, id
est quam statim volunt petere, Deus audit.

VERS. 42. — « Judicare pupillo et humili, ut non
« apponat ultra magnificare se homo super ter-
« ram. »

Judicare pupillo. [Aug.] Ecce desiderium paupe-
rum. Eorum enim desiderium est te judicare, id est
ut judices, Pupillo, non conformi sæculo, *et humili*,
non superbo. Aliud est enim judicare pupillum,
aliud judicare pupillo. Judicat enim pupillum, etiam
qui condemnat. Judicat vero pupillo, qui pro illo
profert sententiam. Et notandum quod hic memo-
ratur secundus adventus ad iudicium, qui manife-
stus erit, cum iste psalmus de occultis filii agat,
sicut titulus insinuat. Sed et ille adventus *nunc*:
inter occulta filii recte ponitur, quia de eo nemo
scit, neque angeli, neque virtutes, neque Filius ho-
minis. Non utique ad cognoscendum, sed ad pro-
dendum nobis ut *non apponat*, [Gl. int., Cassiod.]
Quasi dicat: Ideo desiderant ut judices, ut homo,
scilicet, ille superbus Antichristus, qui est homo
purus, non Deus, *non apponat ultra*, ut fecit in
terra, *magnificare se*, id est se magnum facere *super
terra*. Tunc enim omnia mala finientur, cum homo,
id est auctor malorum, cum sua plebe damnabitur.

COLLATIO IN PSALMUM IX, « CONFITEBOR. »

Quantum ad titulum, quem LXX verterunt, *pro
occultis filii*, Rabini et versiones novæ pepererunt
monstruosas et confusaneas interpretationes. Unus
dicit, *super morte cujusdam inimici David, qui wax-
cupabatur Laben*: hic asserit metathesin, Laben,
pro Nabal. Alius scribit nomen esse cantoris, Pra-
tensis transfert *pro morte insipientis*; Pellicanus, *ad
victoriam juventutis filio*. Interpretes pro Cajetano,
super morte, filio; Hieronymus autem, *super morte
filii*. Sanctes et Munsterus reliquerunt Hebræum
לָבֵן עַל־מִוֶּתֶת ALMUTH, *Labben*. Si legatur unico voca-
bulo almuth potest significare occultum, ut acce-
perunt LXX a themate לָבֵן ALAM, id est *abscondit*;
si dividatur in duas particulas, *super morte*, ut ver-
tit Hieronymus.

VERS. 4. — *Quoniam fecisti iudicium meum et
causam meam.* Nescio quo motu verterit Praten-
sis *rigorem meum*, pro *causam meam*, cum omnes He-
bræi, Græci et Latini, quos licuit videre, transe-

rant causam meam. In Hebræo est יָדוּם דָּוִד. In Græco ἄνθρωπος μου.

VERS. 6. — *Inimici defecerunt frameæ in finem.* Pratenſis, Munſterus, Nebienſis, Sanctes, Campenſis verterunt, o inimice, vocandi caſu. Tamen Hieronymus et Pellicanus cum LXX ponunt genitivum. Deinde pro frameis Hieronymus dicit *ſolitudines*, reliqui pene *deſolutiones*, ſeu *populationes*, eodem ſenſu. Vocabula Hebræica חֲרֹבוֹת HORABOTH eſt anceps ad gladios et deſolationes. Unde Pellicanus et Pratenſis traduxerunt frameæ.

VERS. 7. — *Periit memoria eorum cum ſonitu.* Heb. cum ipsis. Unde ergo acceperunt LXX *cum ſonitu*? Sed advertite LXX accepisse רָמַח REMAH, non ut eſt pronomen, ſed ut eſt nomen deſlexum a radice רָמַח RAMAH, quod ſignificat *ſonare, fremere, tumultum facere*, quod liquet ex psalmo xlv: *Sonuerunt et turbate ſunt aquæ eorum.* Pro ſonuerunt, Hebr. legitur illud vocabulum. Ad quod videtur alludere Campenſis paraphraſis, cum, inquit, admiratione tranſeuntium.

VERS. 17. — *In operibus manuum ſuarum comprehenſus eſt peccator.* Hebr. addunt. הִגְאִיּוֹן HIGAIION, quod ſignificat meditatione: Septuaginta autem omiſerunt, ſicut et vocabulum SELAH, quod non eſt de contextu psalmorum סֵלָה SELAH. Sed, ut ſcribit Hieronymus ad Marcellam, eſt diapaſma, quo animadvertimus ſuperiora pariter inferioraque connecti, aut certe doceri ſempiterna eſſe quæ dicta ſunt.

VERS. 21. — *Conſtitue, Domine, legiſtatores ſuper eos.* Hieron. Sanctes, Munſterus, Campenſis, terrorem, Pratenſis, jugum; interpretes pro Cajetano dominium. Hoc provenit ideo quod vocabulum בְּדָרָא BODRA poteſt deſlecti a radice בָּרָא BARA cum aleph in fine, ſignificabitque *terrorem*: Vel a themate יָרָא YARA per ht in fine, id eſt *docuit*, ut morah ſeu moreh ſit *doctor*, ſeu *legiſlator*. Aleph autem et ht, apud Hebræos, ſunt litteræ paſſim commutabiles,

VERS. 24. — *Quoniam laudatur peccator in deſideriis animæ ſuæ et iniquus benedicit.* Deinde ſubſequitur principium alterius verſus apud nos et LXX: *exacerbavit Dominum peccator.* Hebræi codices, alia ſectione revocant duo vocabula ſequentis verſus; videlicet exacerbavit Dominum, ad priorem verſum, et varie tranſferunt; Hieronymus, avarus applaudens ſibi blaſphemavit Dominum; Pratenſis, iniquus benedicit blaſphemanti Dominum; Munſterus benedizique avarum, quem execratur Deus; Sanctes, et avaro benedixit, irasci fecit Dominum; interpretes pro Cajetano, avarus benedixit, ſperavit Dominum; Pellicanus, avarus benedicit, blaſphemat Dominum; paraphraſis Campenſis, *Nec deſunt qui adulenter ob ſpem prædæ illi videlicet impio tam manifefte blaſphemo in Dominum; Nebienſis, raptorem benedicens blaſphemavit Dominum; Chaldæus, Qui benedicit hominem raptorem, rejicit Deum.* Sed quo tandem diverſitemus? Septuaginta legerunt בָּרַךְ BARUCH, id eſt *benedicitur* ſeu *benedictus*, et non בֵּרַךְ BERECH, *benedixit*, cum alia diſtinctione, ut ſit propter rationem metrici carminis, quo Pſalterium eſt numeratum, ut ſupra docuimus.

VERS. 26. — *Inquinatæ ſunt viæ illius in omni tempore.* Ob ambiguitatem vocabuli Hebræici חָלָל HALAL, oritur magna diverſitas tranſferentium. Cum enim illæ radices ſignificent *polluere, dolere, parere, proſperari*, Hieronymus et Nebienſis vertunt *parturient viæ ejus*; Pratenſis et Sanctes, *proſperabuntur*, ſequentes Chaldæum interpretem. Munſterus, *moleſtæ ſunt viæ ejus*, cui alludit Campenſis. Editio tamen adhuc modum habet, *profanæ viæ ejus, more noſtro*; Pellicanus, *dolebunt viæ ejus*.

יָחִיל דְּרַר JAHILU DERACAU.

VERS. 30.—*Sedet in inſidiis cum dicitibus.* Praten-

ſis, *in inſidiis pagorum*; Sanctes et interpres pro Caſetano, *villarum*; Munſterus, *vicorum*; Pellicanus, *atriorum*; Hieronymus. *veſtibulorum* הַצֵּיִם הַמַּצְרִיִּים HATZERIM LXX legerunt per aleph מַצְרִים HATZERIM a radice מָצַר ATZAR theſaurizavit. Vox eſt eadem præter aspirationem. Et certe facilis eſt tranſitus mutuus inter gutturales, quas vocant. De diſcrepantia autem exemplarium sæpe jam inculcatum eſt nota otioſe et amplius diluſceſcet.

VERS. 31. — *Oculi ejus in pauperem reſpiciunt.* Solus Hieronymus juxta Hebræos, quantum licuit videre, vertit, *in robustos tuos* לֵהֲלֵכָה LEHELECACH. Unde liquet luce clariſus Hieronymum per duas dictiones legiſſe, aut unam ex duabus conflatam, et priorem duxiſſe ab הָיִל HAIL, id eſt *robur*, alteram vero ſumpſiſſe per CAPH *ſervile* non eſſentiale, ſicut et idem facit verſu 38, *tibi derelictus eſt pauper*, ubi tranſtulit, *Tibi derelinquantur fortes tui.* Habemus in noſtris Bibliis Hebræicis הֵלֵעָ HELECA.

VERS. 33. — *Cum dominatus fuerit pauperum.*

Heb. בעֲצָמָיו חֵלְכָיו BAATZUMAU HELCAIM. Hieronymus, *in viribus ſuis valenter*. Ubi Pratenſis, *cadet in fortitudine ejus exercitus contritorum*; Sanctes, *cade: cum fortibus ejus congregatio pauperum*; Munſterus, *ut cadat in manu fortium ejus cælus pauperum*; Pellicanus, *dejiciet per fortitudinem ſuam depauperatos*. Alludit et Campenſis. Hæ verſiones referunt *cadet*, ad pauperum congregationem. Septuaginta ad perſonam Antichriſti, quia interpretati ſunt beth litteram ſervilem pro *quando*, veluti 23 haud infrequenter accipiunt Hebræi et verbum ſubſtantivum ſuppleverunt, videlicet dum eſt exercitus pauperum ſeu inſontium, in fortitudinibus nempe Antichriſti. Quia vero id fuiſſet paulo ſubobſcurius, extulerunt per verbum et participium, cum dominatus fuerit pauperum. Nec debet verbum verbo reddere ſiſus interpres. Hieronymus habuit oculum ad vocabu-

lum, quaſi compositum ex הָיִל HAIL, ut in ſuperiori mox verſu angebatur et כָּאֵן CAAN, id eſt *doluit* ſeu *oppreſſus eſt*, quia vertit valenter. In eodem verſu Faber dicit in iſta clauſula, *Inclinabit ſe*, quod ſe debeat expungi, ex Græco et Hebræo. quod quam falſum ſit manifeſtat radix שָׁחַח SCHOAH, id eſt *inclinavit ſe*, et profeſſores Hebræiſmi haud diſſentiunt. Sed et Græcum ἀπῆλθῆν ſignificat ſeipſum inclinare.

VERS. 36. — *In corde ſuo non requirit.* Hebræi nunc legunt non requires in ſecunda perſona לֹא תִרְשַׁע לֹא תִרְשָׁע, cum tamen Hieronymus juxta Hebræum, vertat cum LXX in tertia perſona, et licet eodem recidat intelligentia, tamen argumento eſt præter alia, quod Hebræica lectio reſpondens verſioni Hieronymianæ non omnino ſit germana eſti Germanica.

VERS. 39. — *Contere brachium peccatoris et maligni, quæretur peccatum illius et non invenietur.* Hieronymus, *contere brachium impii et maligni, quæres impietatem ejus et non invenies*. Idem ſenſus quem ſequitur Munſterus, Nebienſis et Chaldæus interpres. Aliam diſtinctionem et intelligentiam faciunt Pratenſis, Pellicanus et Interpres pro Cajetano. Primus ſic, *contere brachium impii, et malum requires, impietatem ejus non invenies*; ſecundus, *contere brachium impii, et malignum inſequaris*; tertius, *frange brachium impii, et malum quæres*. Sanctes addidit aliquid de ſuo, *quæres impietatem ejus, quam dicit, quod non invenies*. Perpendis quid et quatenus ſibi permittant neoterici profeſſores, nempe quidquid ſomniant.

VERS. 42. — *Ut non apponat ultra magnificare ſe homo ſuper terram.* Nebienſis ſatis accedit, *ne apponat ultra ſuperbire homo de terra*; Pratenſis, *Ut non pergat ultra contereſcere hominem ex terra*. Accedit Sanctes, *ne addat impius, ut conterat hominem de terra*; ſeu ut interpres pro Cajetano, *non adjiciet ultra ad franquendum hominem a terra*. Hæc diverſum

faciunt sensum a nostro, licet eodem tendant. Hæretici autem non habent inflexionem casuum more Latinorum, ob id homo potest accipi, casu nominandi aut accusandi. Hinc Hieronymus vertit, *nequaquam ultra superbiat homo de terra*, quod non distat ab intelligentia nostræ editionis, ut id etiam innuat paraphrasis Campensis, *ne tentet amplius vi-*

ribus suis fidere miserabilis homuncio prognatus e terra. Munsterus secus, et non adjiciat, amplius grusari contra eos homo de terra. Pellicanus, ne addatur ultra consternari animo homo ex terra. Ubi Munsterus relert hominem ad Antichristum aut tyrannum, Pellicanus ad pauperem. Et vocabulum ARATZ, auceps est.

PSALMUS X.

PSALMI TITULUS : « IN FINEM PSALMUS DAVID. »

In Domino confido. Titulus, *In finem, psalmus David.* Agit hic Propheta de hæreticis, qui in Ecclesia putrida membra mentiuntur se Christum habere, atque ab unius Ecclesiæ veræ matris uberibus alios avertere atque abripere moliantur, et ad se trahere volunt, affirmantes quod apud se sit Christus, et quasi pie studioseque admonentes, ut ad eos trans-eundo transmigramus in Christum. Quibus hic respondet Propheta, in persona alicujus fidelis, redarguendo eos et docendo, eis esse resistendum. Et est sensus tituli : *Psalmus iste, dirigens nos, in finem, id est in Christum, est David prophetæ.* [Cassiod.] Docentis resistere hæreticis. Quæ est intentio psalmi. Modus bipartitus est psalmus : Primo, de hæreticis agit, qui Catholicos in suam pravitatem volunt convertere ; secundo dicit : Quid utrisque det Deus, scilicet bonis et malis. Ibi, justus autem. Hæreticis ergo respondens, cum increpatione, ait :

VERS. 1. — « In Domino confido : quomodo dicitis animæ meæ : Transmiga in montem sicut passer. »

In Domino confido. [Aug.] Quasi dicat : Unus mons est, scilicet Christus, in quo confido, quem teneo, qui est mons in vertice montium. *Quomodo ergo dicitis.* Ecce increpationis ; *animæ meæ, quid ? Transmiga in monte,* id est in Christum qui apud nos est, id est quomodo monentis, me transire ad vos, tanquam multi sint Christi ? Quasi dicat : Mirum est. Vos ita monentis, sed si hæc fecero, ero sicut passer, id est sicut avis, id est instabilis et levis sum, si transeo. [Cassiod., Rem.] Ponitur enim species pro genere. Vel ita : Dicitis animæ meæ : Transmiga in montes, alia littera, [Aug.] id est in nos, qui sumus montes. Montes vere sunt, per superbiam, non per humilitatem, ut justis. Et debes ad nos transire, quia tu es sicut passer, id est pennatus virtutibus, et præceptis. Sed hæc quæ obtenditis ut transeam ad vos, non sinunt me transire, quia si passer sum, habeo domum ubi requiescam, secundum illud : *Et enim passer invenit sibi domum (Psal. lxxxiii).* Sed quam domum ? Dominum, qui est refugium pauperi. Quomodo ergo dicitis, ut ad vos transeam ? Vel ita : Dicitis animæ meæ : Transmiga, a tuo imo, in montem, id est in eminentiam intellectus, quam nos habemus. Et ita eris sicut passer, qui in altis nidificat. Et quomodo hoc dicitis ? Quasi dicat : Hoc mirum est. Deinde fidelis, in cujus persona loquitur Propheta, convertens se ad alios, ait :

VERS. 2. — « Quoniam ecce peccatores intende-

runt arcum, paraverunt sagittas suas in pharetrâ, ut sagittent in obscuro rectos corde. »

Quoniam ecce. Quasi dicat : Aliquis diceret, quibus hoc dicitis : et quare ? Respondet : [Gl. int.] Ecce peccatoribus hoc dico ideo, quoniam ecce peccatores intenderunt arcum, etc. Vel ita continua, ideo in Domino confido. Quoniam ecce quasi dicat, in evidenti est quod peccatores, [Hier., Rem.] id est hæretici intenderunt arcum, id est versus se, scilicet juxta voluntatem suam detorserunt Scripturam sacram ad vulnerandas animas simplicium. [Cassiod., Gl. int.] Vel, intenderunt arcum, id est in Scripturis sanctis subtilem, ut sibi videtur intellectum habuerunt, et alios remissum habere æstimant, *et paraverunt sagittas suas in pharetra,* [Aug.] id est parata habent in corde suo verba venenosa. Ad quid ? *ut sagittent rectos corde in obscuro,* [Hier.] id est, in simplici sensu degentes. Vel, sagittent rectos corde in obscuro, id est in suis ambiguis et obscuris sententiis. Per arcum hoc faciunt, non quod Scriptura ad hoc valeat, id est non ex vitio Scripturæ, sed

VERS. 3. — « Quoniam quæ perfecisti destruxerunt ; justus autem quid fecit ? »

Quoniam destruxerunt. [Cassiod., Rem.] Male exponendo, id est perverterunt ea, quæ perfecisti, id est Scripturas quas perfecte edidisti. Vel perfecisti, implendo in te, prædicta in Scripturis. Vel secundum aliam litteram : Ut sagittent in obscura luna rectos corde. Luna congrue significat Ecclesiam. Duæ enim sunt opiniones de luna, quarum quæ vera sit, quæ non omnino vel difficile sciri potest. Alii dicunt eam suum lumen habere, sed globum ejus dimidium lucere, dimidium obscurum esse. Dum autem partem illam quæ lucet paulatim ad terram convertit, ut videri possit, corniculata apparet ; et sic crescit donec tota illa pars videatur et dum iterum convertitur, obscura pars incipit apparere, donec nobis tota iterum auferatur. Hæc est Ecclesia, quæ ex spiritualium parte lucet, et ex carnalium parte obscura est, et spiritualis quidem pars, modo apparet hominibus per bona opera, modo latet in conscientia soli Deo nota, et solo corpore videtur. Sicut contingit cum oramus in corde, et quasi nihil agere videmur, cum tamen non terram, sed sursum corda dirigamus ad Dominum. Alii autem dicunt quod luna non habet lumen nisi a sole, sed quando est cum illo habet partem illam ad nos quæ non videtur ab eo, et ideo non lucet nobis ; sed cum recedit ab eo illustratur ab ea parte quam habet

ad nos, donec, sole occidente, plena surgat ab oriente. Cum autem ex alia parte soli cœperit appropinquare, superior pars illuminatur, inferior obscuratur. Hoc idem bene convenit Ecclesiæ, quæ lumen non habet, nisi a sole justitiæ, id est Christo, qui in multis locis Scripturæ allegorice sol appellatus est. Quælibet ergo istarum duarum opinionum vera sit. Congruenter luna, allegorice Ecclesia accipitur. Si quis autem hæc obscuravit, at cum in his obscuritatibus magis negotiosis quam fructuosis animum exercere aut non libet, aut non vacat, aut animus ipse non valet, satis habet, omissis obscuris causis, attendere popularibus oculis incrementa et detrimenta lunæ, quæ si deficit ut renovetur, notat Ecclesiam, ubi creditur resurrectio mortuorum futura. Ecce qualiter luna significat Ecclesiam.

Nunc videndum est quomodo obscuritas lunæ obscuritatem Ecclesiæ significat. Obscura autem est, vel fit luna tribus modis vel cum menstruis cursibus finitur, vel cum ejus fulgor nubilo interpolatur, vel in eclipsi, ubi cruenta videtur. [Aug.] Similiter et Ecclesia fuit obscura, cum in initio fidei adhuc nova nondum terris major effulsit, vel cum nubibus blasphemorum tecta vituperatur, vel cum cædibus martyrum est cruenta. In his terroribus et obscuritatibus Ecclesiæ, iniqui dolosa verba jaculantur, ut rectos pervertant, quia sciunt hæc tempora decipiendis infirmis accommodata. Dicit ergo: Ut sagittent rectos corde in obscura luna, id est in obscuritate Ecclesiæ, quæ tribus modis obscuratur, ut supra dictum est. Vel obscura dicitur Ecclesia, dum filii ejus peccant, et imperiti et carnales multi in ea abundant, et tunc occasione obscuræ lunæ opprobria ingerunt iniqui hæretici Catholicis, eo quod talibus cohabitent, et a talibus sacramenta accipiant. Sed nihil timendum est confidenti in Domino. Timeat ille qui confidit in homine, qui tunc dicit sancta esse sacramenta, cum per sanctos dentur. Et est sensus: Ut sagittent rectos corde in obscura luna, id est cum senserint se non posse convinci, lumine Ecclesiæ obscurato, propter multos carnales et imperitos. Quoniam quæ perfecisti destruxerunt: hoc non mutatur. Vel ita ab illo loco: Quoniam ecce: et sunt hi terrores et verba hæreticorum comminantium nobis de peccatoribus, nisi ad se quasi ad justos transeamus. Dicunt enim: Debent ad nos transire, quoniam ecce peccatores intenderunt arcum, id est Scripturas carnaliter interpretantur. Et paraverunt sagittas suas in pharetra, id est venenata verba in corde. Ad quid? Ut sagittent in obscuro rectos corde: hoc non mutatur a sententia primæ lectionis. Quamque perfecisti. Convertit fidelis sermonem ab istis hæreticis, quibus ante loquebatur, ad Deum. Quasi aliquis dicat: Cur dicunt tibi, transmigra? cur de peccatoribus te terrent, cum tendunt sagittare rectos? Respondet: Quoniam ea quæ perfecisti, id est laudem quam ex ore infantium perfecit Deus. Destruxerunt quantum in ipsis est, in suis conventibus ubi parvulos qui

erant lacte nutriendi fidei, vanis et scrupulosis questionibus sagittant, vel exagitant, et venenis pravorum dogmatum necant, quibus quasi nituntur efficere ne laudetis. [Cassiod.] *justus autem*. Secunda pars ubi dicit quid utrisque det, scilicet bonis et malis, et minatur judicium, cujus timore saltem deserant falsitates, quasi dicat, ita hæretici nos offendunt et turbant. Justus autem, id est Christus *quid fecit?* secundum utramque partem, scilicet bonorum et malorum, [Aug.] quasi dicat: Si hæretici offendunt, nonne Christus pacem dat vobis? Qui dicit: *Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis* (Joan. xiv). Dat utique pacem, quam hæretici nefanda dissensione violant. Christus vero tantam pacem exhibuit, quod etiam traditorem suum Judam mira patientia toleravit, et ad prædicandum regnum cœlorum cum aliis apostolis misit. Et ei sicut in cæteris eucharistiam dedit, quam ante traditorem suum **24** et diabolus nominavit. Cui prædicta ideo contulit, ut ostenderet dona Dei ad eos pervenire qui fidem accipiunt, etiam si talis sit per quem accipiunt, qualis Judas fuit. [Alcuin.] Et nota quod hac interrogatione invitatur utrosque ad solutionem, quæ est ibi.

VERS. 4. — « Dominus in templo sancto suo, Dominus in cœlo sedes ejus. »

Dominus in templo sancto, ubi ostendit quid faciat bonis; et ibi pluet super peccatores, ubi dicit quid faciat malis. Prius ergo ostendit quid bonis faciat, præmissæ interrogationi respondens sic, *Dominus est in templo sancto suo*. [Alcuin., Aug.] *Id est in suis*, ut faciat eos sibi templum. Quod templum est etiam cœlum, unde subdit. *Dominus etiam hoc facit*, quasi dicat: *In cœlo est sedes ejus*, id est eos quos facit templum, facit et cœlum, id est arcana secreta. [Aug., Gl. int.] Vel ita potest distingui, *Dominus* communiter omnium per potentiam est Dominus, specialiter, in templo sancto suo, id est in fidelibus. Unde dicitur *Templum Dei, sanctum est, quod estis vos* (I Cor. iii), ubicunque non sic est ipse Deus ut in suo templo. Deinde repetit in cœlo, id est in sanctis est sedes ejus.

VERS. 5. — « Oculi ejus in pauperem respiciunt; palpebræ ejus interrogant filios hominum. »

Oculi ejus, [Rem., Gl. int.] quasi dicat, ita de majoribus facit, scilicet quod sint templum et cœlum, in *pauperem* vero, id est in minores. [Hier., Aug.] *Oculi ejus*, id est misericordia ejus *respiciunt*, quod est ei pauperi lux. Namque respectus Dei, et auxilium, et lux suis est. Et ideo non sunt timendi tumultus tribulationum qui in retibus flunt, antequam ad littus æternitatis veniant. Vel per pauperem, eosdem significat quos per cœlum et templum significavit. Quasi dicat: Quidam sunt templum et cœlum. Et hoc etiam, non modo alia, à Domino est, quia oculi ejus, id est misericordia, respiciunt in pauperem, per quod fit cœlum; et *palpebræ ejus*, id est crebra apertio Scripturarum per loca, et apertio per alia loca, quæ Scripturæ quasi oculi Dei

sunt, *interrogant*, id est probant, *filios* hominum, scilicet de veteribus innovatos per fidem, id est probant bonos, quia boni de obscuris non fatigantur, sed exercentur; de cognitione non inflantur, sed confirmantur, Et etiam:

Vers. 6. — « Dominus interrogat justum et impium; qui autem diligit iniquitatem, odit animam suam. »

Dominus interrogat, [Hier., Gl. int.] id est per tribulationes et hæreses probat *justum et impium*. [Aug.] Quid ergo times, tu juste, ne obsit tibi impius, sacramentis non sincere communicans, cum Dominus interroget te et illum. [Cassiod.] Vel Dominus interrogat justum et impium, quia Dominus solus de conscientis utriusque judicat, Dominus interrogat utrumque interrogando autem hoc invenit quod ille *qui diligit iniquitatem, odit animam suam*, [Aug., Alcuin.] id est animæ suæ nocet dilector iniquitatis, non justo qui credit Deo. Cur ergo times si corporaliter tecum est injustus? Nota quod ait, qui diligit iniquitatem, non qui facit. [Gl. in.] Iniquitas idem est quod peccatum, unde Joannes: *Omnis qui facit peccatum, et iniquitatem facit* (Joan. viii). Nemo vero sine peccato vivit. Ille vero diligit iniquitatem, qui ex desiderio et affectu peccat qui etsi semper viveret, semper peccare vellet.

Vers. 7. — « Pluet super peccatores laqueos ignis, et sulphur; et spiritus procellarum pars calicis eorum. »

Pluet super peccatores. Hucusque dixit quid justus faciat bonis. [Alcuin.] Hic dicit quid malis reddat. Quasi dicat: Dominus est in templo, et in cælo. Dominus, etiam *pluet super peccatores laqueos*. Vel ita junge: Dico qui diligit iniquitatem, odit animam suam, et hoc effectus indicat, quia Dominus pluet laqueos, id est doctrinam illaqueantem super peccatores. [Aug., Gl. int.] Hos laqueos pluit Dominus de nubibus, scilicet de pseudo prophetis, qui veris falsa admiscunt; vel etiam de bonis prophetis, de quibus laquei manant, cum male intelliguntur eorum doctrinæ; sed hos laqueos non pluit Dominus nisi his qui peccatores sunt. Unde aliis sumus odor vitæ in vitam, aliis odor mortis in mortem (II Cor. ii). Omnes ergo sive boni sive mali, qui verbo Dei animas irrigant, nubes dici possunt, de quibus pluit Dominus super peccatores, ut inde sint inexcusabiles. Quæ pluvia est illis laqueus, quia vel non sane intelligunt, vel opere non complent. Deinde pœna blasphemorum describitur, cum subditur, *ignis*, [Aug., Hier.] scilicet cupiditatis, *et sulphur*, id est fetor malorum operum, *et spiritus procellarum*, qui erit in futuro, id est ultima illa separatio a justis, sunt *pars calicis*, id est pœnæ eorum. [Aug.] Ideo pœnas eorum calicem dicit, quia et pœnæ eorum sunt, secundum modum et mensuram meritorum. Et notatur hic ordo pœnarum quas patiuntur iniqui. Primo enim igne cupiditatis vastantur: inde malorum operum fetore abijciuntur a sanctis, inde merguntur æternis pœnis. [Cassiod.] Vel aliis non mu-

tatis, illud de præsentis potest accipi, spiritus procellarum, id est tumultuosa mens.

Vers. 8. — « Quoniam justus Dominus, et justitias dilexit: æquitatem vidit vultus ejus. »

Quoniam justus Dominus. [Aug.] Quasi dicat: Hæc prædicta reddet Dominus bonis et malis, et quare hoc faciet? *Quoniam Dominus est justus, et justitias*, id est justos dilexit pluraliter, dixit justitias, ut justos accipias, in quibus multæ sunt justitiæ, cum una sit Dei, qua omnes participant. Et *æquitatem vidit vultus ejus*. Vel, facies ejus, id est æquitas visa est in facie, id est in notitia ejus. Facies enim ejus est notitia ejus, id est potentia, qua dignis innotescit. Vel vultus ejus vidit æquitatem, secundum utramque partem, scilicet bonorum et malorum, quia non se dat noscendum malis, sed bonis; quod est æquitas.

Potest iste psalmus et aliter legi, ut de passione Christi accipiatur, et dicit Christus secundum hominem, ut solet, contra errores Judæorum: *In Domino confido: quomodo ergo dicitis animæ meæ: Transmigre in montem sicut passer*, id est consenti nobis, in legalibus observantiis, et in cæteris. Ideo, in Domino confido, *quoniam ecce peccatores, Scribæ et Pharisei, intenderunt arcum, paraverunt sagittas suas in pharetra, ut sagittent in obscuro rectos corde*, id est volunt sagittare fideles, in obscura luna, id est repleta peccatoribus Synagoga. [Hier., Aug.] Alia littera; *Quoniam quæ perfecisti*, id est me quem perfectum fecisti, *destruxerunt Judæi*, id est destructorem legis arbitrati sunt. *Justus autem quem tanquam destructorem legis contemnebant, quid fecit?* Ecce Dominus in templo sancto suo est, id est Verbum Patris, in homine vel Filius hominis in cælo est ad dexteram Patris. Et repetit, *in cælo est sedes ejus*. Et *oculi ejus respiciunt in pauperem*, quem suscepit secundum Deum. Vel propter quem passus est secundum hominem. *Et palpebræ ejus interrogant filios hominum*. Palpebræ Christi sunt apertio et opertio oculorum, id est mors et resurrectio, ubi probavit filios hominum, id est discipulos. Et *Dominus*, jam de cælo regens Ecclesiam, *interrogat justum et impium*, interrogando autem hoc invenit, quod *qui diligit iniquitatem, odit animam suam*. Et cur ita sit, docet. *Pluet enim super peccatores*. Hoc et cætera usque in finem, a priore expositione, non mutantur.

COLLATIO IN PSALMUM X: « IN DOMINO CONFIDO. »

Vers. 1. — *Quomodo dicitis animæ meæ: Transmigre in montem, sicut passer*. Præterea, *transmigre ex monte vestro, velut passer*; Consentit Sanctes, a quibus non longe est Munsterus, *avola de monte vestro sicut passer*; Interpres pro Casetano, *ragare montem vestrum avis*. Statim ipse refert litteram seu lectionem Hebraicam, quæ non habet expresse præpositionem, nec similitudinis notam. Pellicanus vertit, *ad montem eorum passer*, cum tamen in Hebræo nunc legatur דרכם הارجעם, *montem vestrum*. Sed Hieronymus juxta Heb. sine pronomine, *Transvola in montem velut avis*. Ubi cernis quod Rabini, et eorum asseclæ, volunt intelligi præpositionem a vel ab. Septuaginta, Hieronymus,

Pellicanus, præpositionem *in* vel *ad*, nec pronomen vestrum legit Hieronymus, sicut nec LXX. Translato ad Campensem, *abi hinc protinus in montes tuos voluere citius*; Et Paraphrasis, *fuge de monte in montem, sicut soles cum tuis, et absconde te usquam in antro, sicut consuevit passer*. Si autem unusquisque suum cerebrum pergat edere; tota plaustrata diversitatum sacris infulciuntur, usque adeo ut lectores tandem nihil reportent nisi confusionem, et avis ultro citroque devolantis instabilitatem.

VERS. 2. — *Paraverunt sagittas suas in pharetra*. Hic poterat conniveri quod Hebraismi jurati pro pharetra ponunt nervum aut chordam, nisi quod præsentius videtur periculum sagitta adaptata super nervum, quam recondita pharetræ, licet eodem tendat ratio sensus. Tamen cum interpretetur Augustinus de insidiis hæreticorum, ut accipiat pharetra pro corde eorum, in quo machinantur contra simplices pravas cogitationes, quibus postea lethaliter vulnerent incautos, accommodatio est pharetra huic intelligentiæ, quam sagitta jam posita super nervum. Et particula Heb. יָתֵר *YETER*, facile potest accommodari ad violentiam malignorum, et occultas fraudes eorum. Hujusmodi certe particulam interpretatus est Hieronymus, Job xxx, *pharetra. Pharetram* (inquit) *suam aperuit*.

VERS. 3. — *Quoniam quæ persecisti destruxerunt. Hieronymus, leges dissipatæ sunt*. Non variatur sensus, quia leges Dei sunt ea quæ perficit, et quæ nos perficiunt. Ad idem reducuntur quæ vertunt Pratensis, Augustinus, Nebiensis, Munsterus et interpretis pro Casetano, videlicet *fundamenta*; vel ut Pellicanus vult quem posita sunt. Solus Sanctes vertit *retia*, imitatus quosdam Rabinos. Translator ad Campensem et paraphrasis nescio quomodo sensus lacerant et discindunt. Ille vertit, *ut funditus perdant*; hæc, *in ipso conatu irrita facta sunt consilia*.

VERS. 5. — *Oculi ejus in pauperem respiciunt*. Septuaginta declarationis gratia addiderunt τὸν πτωχόν, id est *pauperem*, cujusmodi frequentissime facere solent juniores interpretes.

VERS. 6. — *Qui autem diligit iniquitatem, odit animam suam*. Quia Hebræi destituuntur variatione casuum, idcirco potest reddi sensus conversus, ad hunc modum: *Diligentem iniquitatem odit anima ejus*. Casus commutatio facit ut versio nostra referatur ad peccantem, qui salutem suam peccando odit. Altera vero ad Deum, qui odio prosequatur

peccatores, quam posuit Hieronymus et reliqui. Utraque dignitatem suæ intelligentiæ obtinet. Tantum obstrepat, quod שָׂנְאָה *SANEAH*, id est *odit*, est feminini generis, ut sic non possit respirare nisi animam, quæ esse Dei dicitur. Verum facile fieret, ubi non sunt puncta adscripta, ut littera *he* pertineret ad particulam sequentem נַפְשִׁי *NAPRESSO* dicendo נִפְשִׁי *HANAPRESSO*, ac remaneret superior dictio שָׂנְאָה *SANA SANEAH*. Mirum quam tragice Faber, et Cæcus Burgensis insectentur Latinam lectionem, quasi contradicant ex diametro Evangelio, quando admonet ut qui odit animam suam, in vitam æternam custodiat eam (*Joan. XII*), ceu anima semper debeat accipi pro vita carnali. Quid est ergo illud Proverbiorum *xxix*; *Qui cum jure participat, odit animam suam? Et: Sitivit anima mea ad te, Deus?* (*Psal. Lxii.*) Cumque toties anima in Scripturis in bonam partem dicitur, debuissent advertere, quod Evangelium seipsum exponat, quando additum est: *Qui odit animam suam in hoc mundo*. Deinde nituntur belli homines excusare Septuaginta, qui reformidarunt animam tribuere Deo, nihilominus eam excusationem statim supprimentes, quod prophetæ nihil veriti fuerint tribuere Deo animam, dum sane intelligatur, quando dixit Isaias: *Solemnitates vestras odit anima mea, quasi* 25 *non scripserint LXX, τὰς ἱερὰς ὑμῶν μυσί ἢ ψαχά μου*, Isa. primo. Propter hujusmodi casuum indistantiam effectum est, ut in sequenti versu, *pluet super peccatores laqueos, ignis, sulphur, spiritus procellarum pars calicis eorum, quidam verterint ignem et sulphur, in accusativo; et mox spiritus procellarum, in nominativo; alii, omnia in accusativo*. Quos tandem sequemur? Ne vacilemus, habemus ritum Ecclesiarum nulla sui parte vacillantem.

VERS. 8. — *Æquitatem vidit vultus ejus*. Hieronymus juxta Hebræos, et Pellicanus traducunt *facies seu vultus eorum*. Hebr. legunt פָּנֵי *PANEO*. Solent autem Hebræi accipere modo, ut valeat eis eos eorum juxta rationem regiminis, et ita intelligentia referretur ad justos, quorum facies viderunt quid rectum sit. Tamen LXX acceperunt פָּנֵי *PANEO*, loco פָּנֵי *PANAU*, id est *vultus ejus*. Quod ne videatur commentum meum, Munsterus in scholiis haud diffitetur. Consimiliter transtulerunt Sanctes, Pratensis, et interpretes pro Cajetano. Sensus tamen uterque quadrat.

PSALMUS XI.

PSALMI TITULUS: (IN FINEM PSALMUS DAVID, PRO OCTAVA.)

Salvum me fac, Deus. Titulus, *in finem, Psalmus David pro octava*. [Aug.] Octava sicut in sexto psalmo dictum est, accipitur dies judicii, quia post hoc tempus quod septem diebus agitur, venturus est Dominus ad judicium. Supra peccator culpæ conscius timebat octavam ne ibi puniretur. Hic Propheta in persona viri perfecti pro ea orat, ut veniat. [Cassiod.] Quia hic petit Propheta iniquitatem mundi destrui, ut ad veritatem futuræ promissionis perveniat. Et est sensus: *Psalmus iste dirigens nos, in finem, est David prophetæ, qui hic loquitur in persona alicujus justi, habitus. Pro octava, id est die judicii, quem desiderat, ut sæculi iniquitas destruat, et veritas promissa veniat* [Cassiod., Alcuin.] Intentio. Revocat homines a

falsitatibus sæculi, et ad eloquia Dei, ubi salus est [Cassiod.] Modus, bipartitus est. Primo, a perversitate sæculi petit salvari, secundo, ostenditur contra mala sæculi Christus a patre missus, cujus eloquia sunt vera, ibi, propter miseriam, etc. Videns ergo sanctus vir multiplicatam vanitatem sæculi, quasi timens, subito exclamat, pro magnitudine periculi, et ait:

VERS. 1. — « *Salvum me fac, Domine, quoniam defecit sanctus: quoniam diminutæ sunt veritates a filiis hominum.* »

Salvum me fac, Domine. [Cassiod.] Deinde exponit quæ timuit, multa congregans in unum, ut major vis periculi appareat, dicens: *Quoniam defecit sanctus*, quasi dicat: Ideo clamo, quoniam defecit sanctus, id est non invenitur sanctus in hoc mundo, ubi tot mala sunt. Hæc opinio fuit et in

Elia, quando dixit : *Domine, relictus sum solus* A (III Reg. xix). Vel, sanctus, id est Deus, qui ubique est præsens ; [Alcuin.] quantum ad homines, defecit, quia vix ab homine agnoscitur. Defecit ergo, quantum ad eos, qui in eum non credunt. [Aug.] Et vere defecit sanctus, quia defecit veritas. Et hoc est, *quoniam diminutæ sunt veritates a filiis hominum*. Pluraliter dicit veritates, quia agit de veritatibus hominum. Veritas enim Dei una est, qua illustrantur animæ sanctæ ; sed in hominibus multæ sunt veritates. Sicut ab una facie multæ in speculis imagines apparent. [Cassiod.] Et nota quod non ait in filiis, sed, a filiis hominum, quia dona Dei culpa eorum depravantur, et diminuuntur. Sequitur :

VERS. 2.— « Vana locuti sunt unusquisque ad e proximum suum ; labia dolosa in corde et corde e locuti sunt. »

Vana locuti sunt, etc. [Cassiod.] Quasi dicat : Vere diminuta est veritas, quia crevit falsitas. Et hoc est, *vana locuti sunt*. Vel ita iunge, diminutæ sunt veritates ; et insuper, vana locuti sunt, *unusquisque ad decipiendum proximum suum*, quemlibet hominem. [Aug.] Proximus enim est omnis homo conditione primæ nativitatæ. Cum nullo ergo male agendum est. Vel proximum accipit aliqua opportunitate conjunctum, ad quem etiam decipiendum utuntur ; quod deterius est. [Alcuin.] Et sciendum quia proximus dicitur tribus modis, scilicet conditione primæ nativitatæ, secundum quem modum C omnis homo potest dici proximus, cognatione carnis, secundum illud : *Diligis proximum tuum, et odio habebis inimicum tuum* (Luc. x). Impensa beneficii, et compassione misericordiæ. Unde in Evangelio dicitur, in parabola de vulnerato : *Quis tibi videtur proximus fuisse illi ? Qui fecit misericordiam super illum* (ibid.). Dico, locuti sunt vana, ipsi dico existentes *labia dolosa*, [Gl. int.] id est garruli, ad oblatrandum, et dolosi ad decipiendum. [Aug.] Et vere dolosi sunt, quia *in corde et corde locuti sunt*, id est in multiplici corde. Geminatione enim duplex cor significat. Sequitur :

VERS. 3.— « Disperdat Dominus universa labia e dolosa, et linguam magniloquam. »

Disperdat. Quasi dicat : Garruli sunt et dolosi, sed disperdat *Dominus labia dolosa*. Non ipsos homines, sed dolos et garrulitates eorum. [Cassiod.] Et addit, *universa* ne quis dolosus se excipiat, id est se exceptum putet, quasi passim pereant qui in una pravitate conveniunt. Et disperdat *linguam magniloquam*, id est superbam. [Rem.] Hi sunt hypocritæ, habentes speciem in sermone, ad decipiendos homines, et Deo non sunt subditi. Vel philosophi per linguam magniloquam significantur, propter eloquentiam. Deinde qualiter linguam magniloquam habeant hypocritæ, vel philosophi, subdit :

VERS. 4.— « Qui dixerunt : Linguam nostram

A « magnificabimus ; labia nostra a nobis sunt. Quis e noster dominus est ? »

Qui dixerunt, hoc, scilicet *linguam nostram magnificabimus*. [Cassiod., Rem.] Et ita faciunt, quia loquacitate se extollunt, et ponunt in sua potestate, quod se a Deo non putant accepisse. Dixerunt enim hoc et aliud : *Labia nostra a nobis sunt*, id est facundia nostra a nobis est, non a Deo [Cassiod.] Jactant enim se de potestate labiorum, quasi a Deo non sit. [Gl. int.] Unde aiunt, *quis noster dominus est*, id est quis est cujus regulæ nos subjicimur ? quasi dicat : Nullus.

PARS II. VERS. 5.— « Propter miseriam inopum, e et gemitum pauperum nunc exurgam, dicit Dominus. »

B *Propter miseriam*. Secunda pars, ubi contra mala sæculi, Christus a Patre missus dicitur, cujus eloquia sunt vera, sicut impiorum sunt falsa : quasi dicat. [Hier., Cassiod.] Ita hæc prædicta dicunt, et faciunt mali, sed contra hæc *Dominus Pater dicit* hoc : *exurgam*, id est, apparebo in Filio. *Nunc* in hoc tempore gratiæ, quod non in priore populo fecit. Et hoc *propter miseriam tollendam et gemitum inopum*, id est gentium et pauperum, id est Judæorum. [Rem.] Inopes recte dicuntur gentiles, qui nec legem, nec prophetas habuerunt ; pauperes, Judæi, qui spiritualiter legem non intellexerunt. Et est sensus [Aug.] Pro inopia et paupertate, spiritualium bonorum quam patiuntur Judæi, et gentiles, mittam Filium, vel per inopes et pauperes eosdem significat. Et est sensus : *Mittam Filium propter miseriam inopum tollendam*, [Gl. int.] id est mortalitatem et passibilitatem. Et hoc faciam propter gemitum pauperum, qui de malis gemunt, et pro peccatis conteruntur. Nam aliter non essent digni auxilio. Quid autem faciet exurgens supponit, dicens :

VERS. 6.— « Ponam in salutari ; fiducialiter agam e in eo. »

Ponam in salutari, [Aug. Cassiod.] id est in Jesu non in servis. Non dicit quid ponat, sed sciendum est quia ad pauperes consolandos pertinet. Ac si diceret : *Ponam in Jesu consolationem pauperum*. [Aug., Gl. int.] Et *fiducialiter*, id est potenter *agam in eo*, quia nihil ei resistet. Quin etiam docebit, non quam si Scribæ et Pharisæi, sed tanquam potestatem habens (Matth. vii), addens legi, et mutans quædam pro voluntate sua, ut auctor legis. Ideo ait : *Fiducialiter agam in eo*, quod non in servis.

VERS. 7.— « Eloquia Domini, eloquia casta : ardeat gentem igne examinatum, probatum terræ, purgatum septuplum. »

Eloquia Domini. [Aug., Cassiod.] Hucusque fuerunt verba Patris de Filio. Hæc autem dicit Propheta in sua persona, verba prædicationis Christi commendans, quorum sinceritatem et utilitatem ostendit, quasi dicat : *Pater mittet Filium*. [Aug.] Et *eloquia Domini, scilicet Filii, sunt eloquia casta, id*

est sine corruptione simulationis. Multi enim prædicant veritatem, sed non caste, quia vendunt illam pretio cupiditatum hujus sæculi. [Cassiod.] Hoc dicit contra hoc quod supra de malis dictum est: Vana locuti sunt *et argentum* Domini eloquii est *examinatum igne*, [Cassiod.] quia Domini eloquia per tribulationum ignem probata sunt contra illud quod supradictum est: Labia dolosa in corde, et corde locuti sunt. Argento autem comparatur divinum eloquium, quia sicut inter omnia metalla nihil est quod dulcius tinniat argento, ita inter omnia eloquia sermo divinus dulcius insonat menti. [Gl. int.] Et illud argentum est probatum terræ, id est a terra scilicet nihil terrenitatis habens, et ponitur genitivus hic pro ablativo, more Græco. Et est *purgatum septuplum*, id est perfecte. [Alcuin.] Septenarius namque numerus perfectionem, et universitatem significat. [Aug.] Vel est purgatum septuplum, id est per septiformem Spiritum verbum nitet, et rutilat, scilicet per timorem Dei, per pietatem, et per cætera dona Spiritus sancti, quæ sunt septem, per quæ divinum eloquium splendet, dum verbi Dei prædicatores his charismatibus refulgent. [Aug.] Unde ostenditur sanctum esse quod prædicant. Vel ita, ut specialiter de sermone Domini in monte habito ad discipulos accipiatur. Quasi dicat: Et illud argentum divini eloquii est Septuplum, quia septem sunt gradus beatitudinis, de quibus totus sermo in monte productus est, scilicet paupertas spiritus, mansuetudo, misericordia, etc. Et illud argentum est purgatum septuplum, id est septemplex, id est per singula septem est purgatum igne, persecutionis, de quo agitur in octava beatitudine, cum dicitur: *Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam*, [Math. v], etc. Octava ergo beatitudo est, patientia persecutionis, qua velut igne purgatur argentum septemplex, id est secundum illa septem quæ præmittuntur in sermone. Hoc enim igne purgantur et pauperes, et mites, et misericordes, et alii, ideo in sermone septem præmittuntur virtutes, quæ et beatitudines dicuntur, quæ consummant, et beatos faciunt. Octava autem quæ redit ad caput, examinat, et clarificat, et quidquid perfectum est demonstrat.

VERS. 8. — « Tu Domine, servabis nos, et custodis nos a generatione hac in æternum. »

Tu, Domine. [Cassiod.] Hic ostendit utilitatem divinatorum eloquiorum, convertens se ad Dominum, quasi dicat: Talia sunt eloquia Domini. Et, O Domine, cujus eloquia sunt casta, tu, non nos ipsi, servabis nos per illa eloquia hic et in futuro. Supra dixit de malis, *Disperdat Dominus universa labia dolosa*; hic dicit quod servet, agens de bonis. Sequitur: *Et custodies nos*. [Aug.] Hic tanquam inopes et pauperes, in futuro tanquam opulentos et divites. Custodies dico, ducendo a generatione hac, scilicet hujus sæculi in æternum, id est ad æternam beatitudinem. [Cassiod., Rem.]

VERS. 9. — « In circuitu impii ambulant; se-

cundum altitudinem tuam multiplicasti filios hominum. »

In circuitu, quasi dicat, nos servabis; impii autem ambulant in circuitu, [Aug.] id est in cupiditate rerum temporalium, quæ septem dierum repetitionevolvuntur. Et ideo non perveniunt in octavum, id est in æternum, quod dabitur in octava; unde psalmus iste intitulatur. De hoc circuitu dicit Salomon in Proverbiis: *Ventilator est impiorum rex sapiens, et immittit illis rotam malorum* [Prov. xx], [Aug.] id est ambitum 26 volubilium, quæ tanquam rotavolvuntur. Sequitur: *Secundum altitudinem* impii sunt in circuitu, sed *filios hominum multiplicasti*, non quidem in temporalibus, sed secundum altitudinem tuam, id est virtutibus, per quas facis eos ascendere ad te altum contemplandum. Hoc ideo adjunxit, quia est et multiplicatio in temporalibus, quæ avertit ab unitate Dei. Sed justii multiplicantur secundum altitudinem Dei, quando eunt de virtute in virtutem. Vel ita: [Cassiod.] Multiplicasti filios hominum, sicut stellas cæli, secundum promissionem factam Abraham, et hoc, non secundum merita eorum, sed secundum altitudinem tuam, id est sicut te altum decet.

COLLATIO IN PSALMUM XI: « SALVUM ME FAC. »

VERS. 6. — *Fiducialiter agam in eo*. Hebr. habet

וְיָפִיחַ יִפְחִיחַ LO. Pratenſis, *Loquetur pro eo*. Munsterus aliquid addidit, vel subaudiri voluit de suo, et sic reddidit, *ab eo qui sufflat in eum, vel qui ponit ei laqueum*; Interpres pro Cajetano simplicius vertit, *sufflabit ipsi*; Sanctes plus audet, *ab eo qui deridendo sufflat in eum*; Pellicanus aliter, *flatus erunt*. Quid hic faciemus, inter tot dubios viarum anfractus? Teneamus certum et relinquamus incertum. Certum est. quidem פִּיחִיחַ significare sufflare aut loqui, LXX autem per metaphoram haud incongruam cœperunt sufflare aut spirare alicui vel in aliquo quod est in illo: ponere hoc est suggerere et dicere velut in aurem quid agendum sit. Id quod satis indicat versio Hieronymi, videlicet auxilium eorum, ut legerit in Hebræo פִּיחִיחַ MO, pro וְיָפִיחַ. Et LXX. וְיָפִיחַ אֶפְחִיחַ LO, id est spirabo ei, si verbum verbo reddas. Et similia haud infrequenter contingere argumentis non futilibus causati sumus, si æquum lectorem nanciscuntur.

VERS. 7. — *Argentum igne examinatum, probatum terræ*. Græcanicam locutionem sequitur interpres, quod est jam de multis receptum in usu ecclesiastico, ut illud; *In convertendo Dominus captivitatem Sion* [Psal. cxxv]; *In convertendo inimicum meum retrorsum* [Psal. ix]; *Vado piscari* [Joan. xxi]; et id genus non pauca. Et tamen hanc lectionem nimis contemnunt Faber et suus cæcus. Consuetudo latinæ locutionis magis recipit quod vertit Hieronymus, *separatum a terra*. Mirum quam inter se variant neoterici Hebraizantes. Munsterus dicit, *in exquisito loco terræ*; Sanctes, *a Domino terræ*. Itidem Pratenſis, interpres pro Casetano, *de tecto terræ*; Pellicanus, *alchimico terreo*; Paraphrasis Campensis, *arte et instrumentis ad eam rem aptis, ablatum est quidquid inerat terræ impuriore*. Alii, *in furnulo aurifabri de exquisita formato terra*. Chaldæus et Nebiensis, *argentum repurgatum initorio a terra*. In Hebræo tantum sunt vocabula פִּיחִיחַ בְּלִילֵי לֶאֱרֶצֶת BAEILIL LAARETZ, quæ parient tot somnia quot volent homines, si ad ecclesiasticam lectionem dormiamus.

VERS. 9. — *Secundum altitudinem tuam multiplicasti filios hominum.* *Hebr.* כָּרַם זֶלֶת לְבָנֵי אָדָם, CERUM ZULLOTH LIBNE ADAM. Hieronymus juxta Heb. ad eum modum reddidit. *cum exaltati fuerint ciliisimi filiorum hominum*; Pratensis, *cum exaltabuntur opprobria filiiis Adam*; Munsterus, *cum exaltantur in ignominia, sunt filii hominum*; Interpretes pro Casetano, *velut elevando vilitates filiiis Adæ*; Sanctes, *cum exaltati fuerint, vilitas est filiiis hominum*; Pellican., *cum exaltati fuerint, comessationes filiiis hominum*; paraphrasis Campensis, *cum principatum nacti fuerint, qui inter homines sunt perditissimi*; editio ad eandem, *cum vanitas exaltatur inter filios hominum*; Nebiensis, *cum exaltati fuerint, vilificabuntur filii hominum*; Chaldæus paraphrastes, *tantumquam sanguisuga, quæ sugit sanguinem filiorum hominum.* Sed expendamus ecclesiasticam lectionem. Imprimis quatenus pertinet ad exaltationem, seu veritas per verbum, participium, aut nomen, adhuc

tenes eundem sensum. Sed de vocabulo sequente videlicet זֶלֶת ZULLOTH, manet scrupus. Quod si deflectas a radice זָלַל ZALAL, significat *comessationes*, aut *vilitates*. et punctum quod vocant dages in ventre litteræ lamed denotat more suo, alterum lamed deficere. Si vero deduxeris ZULLOTH, a radice זָלַל NAZAL, id est defluxit, tunc zuloth significat *fluente* seu *defluxiones*. Igitur fluvii filiorum hominum quadranter intelliguntur generationes hominum, quæ multiplicantur ut stellæ cæli, et fluunt more aquarum: juxta illud Ecclesiast. primo: *Generatio præterit, generatio advenit.* Et illud II Reg. XIV; *Omnes morimur, et quasi aqua dilabimur in terram quæ non revertuntur.* Porro si ad verbum verteres, possessita reddere, *secundum altitudinem fluente filiorum hominum.* Et LXX quo dilucidior esset sensus, extulerunt per verbum clarius, *Multiplicasti filios hominum.* Et non inconcinne.

PSALMUS XII.

PSALMUS XII.

PSALMI TITULUS: (IN FINEM PSALMUS DAVID.)

Usquequo, Domine. Titulus, *In finem Psalmus David.* Titulus iste patet. [Cassiod.] Psalmus iste agit de charitate Christi, in qua totius legis perfectio est, quam qui habet, mundum non amat. [Alcuin.] Hic enim Propheta plenus charitate, quæ a corde Christi Incarnationem expectat, per quam futuram redemptionem intelligit, in persona antiquorum Patrum, quasi de dilatione conqueritur. In quo etiam dilectio proximi ostenditur, cujus saluti hoc optatur, ut, superstitione abjecta, unius Dei cultura suscipiatur. Vel in persona sanctorum modernorum loquitur, secundum Christi adventum desiderantium, ubi certi sunt de salute. Quanto enim desiderio antiqui primum desideraverunt adventum, tanto moderni secundum cupiunt, juxta illud: *Cupio dissolvi et esse cum Christo (Philipp. 1).* Intentio. Ad idem desiderium invitat. Modus. Bipartitus est psalmus. Prima pars est conquestio de dilatione adventus primi, secundum antiquos; secundi, juxta modernos. [Cassiod.] Secundo, orat illuminari ne cedat fraudibus inimici, ibi, respice, etc. Prius ergo Propheta in persona antiquorum de Incarnationis dilatione conquerentium ait: o

VERS. 1. — « Usquequo, Domine, oblivisceris me in finem? usquequo avertis faciem tuam a me? »

VERS. 2. — « Quandiu ponam consilia in anima mea, dolorem in corde meo per diem? »

Domine, oblivisceris me, id est præsentiam incarnationis mihi subtrahis, *usque in finem*, [Cassiod.] id est usque ad tempus plenitudinis. Unde Apostolus: *Cum venit plenitudo temporis misit Deus Filium suum*, etc. (Gal. IV), usquequo expectabitur hoc? deinde repetit aliis verbis *avertis faciem tuam a me*, [Cassiod., Gl. int.] scilicet, præsentiam Filii tui, qui est facies tua, quæ hominibus est videnda. Et usquequo erit hoc? Et,

Quandiu ponam consilia, [Gl. int., Cassiod.] scilicet de diversis, ut qui anxius est in anima mea.

B Magnus ardor sustinentis hic ostenditur, qui dicit sibi deesse consilium ut, id est qualiter, videndi mitigat affectum. Quando autem magna anxietas est, concupiscere bonum, et diutius sustinere, crescit desiderium in dolorem, quia spes protrahitur. Unde subditur: *Et quandiu ponam dolorem in corde meo.* [Aug., Cassiod.] Et hoc *per diem* absolute, id est per singulos dies. Et,

VERS. 3. — « Usquequo exaltabitur inimicus meus super me? respice, et exaudi me, Domine Deus meus. »

Usquequo exaltabitur inimicus meus, [Cassiod.,] id est diabolus *super me*. Hoc ideo dicit, quia ante adventum Christi diabolus captivos tenebat homines. Vel, *super me*, id est super meam credulitatem, quia ille toto orbe colitur, mea fides est in paucis. Et quia sic orbis interit, plorat hic sanctus. *Respice et exaudi.* Secunda pars. Post conquestionem orat, ut illuminetur, ne cedat fraudibus inimici iste qui in misericordia confidit. Quasi dicat: *Modo dolor est, cum facies tua est aversa, et cum exaltabatur inimicus, sed o Domine, cujus ego sum servus, qui es Deus meus, cujus sum creatura, respice, id est mitte quem missurus es, et exaudi me.* Pro omnibus loquitur iste pro quibus generaliter petit.

VERS. 4. — Illumina oculos meos ne unquam obdormiam in morte, nequando dicat inimicus meus: Prævalui adversus eum. »

Illumina oculos meos. [Hier., Aug.] Interiores, ut si non corpore videmus, vel, id est saltem mente videamus. Aliter totum legitur ex persona modernorum sanctorum, et secundum Christi adventum optantium, ut cum eo beate vivant, et pro dilatione conquerentium, sic ut, o Domine, usquequo oblivisceris me in finem capiendum sit, quousque differs me ad intelligendum Christum spiritualiter, qui est Patris sapientia, et finis rectus intentionis omnis. [Aug.] Et repetit: *Usquequo avertis faciem tuam a me? id est usquequo non das animæ meæ notitiam*

tui? More nostro loquitur Scriptura, cum dicit, *A* « motus fuero; ego autem in misericordia tua spe-
Deum oblivisci et avertere faciem. Hic enim non
juxta rerum proprietatem, sed per creaturarum
similitudinem dicitur: in Deum quippe oblivio non
cedit, nec aliqua permutatio. Et quandiu ponam
consilia in anima mea? consilio non est opus, nisi
in adversis. Et est sensus: Quandiu ponam, etc.,
id est quandiu ero in adversis: quod exponit sub-
dens, scilicet quandiu ponam dolorem in corde meo
per diem? Diem ponit pro tempore isto, quo vult
exui dolens, precansque æterna. Vel, per diem, id
est continue. Vel non sub interrogatione dicitur
istud, quandiu ponam, sed est responsio præcedendi
interrogationi, quasi dicat: Tandiu oblivisceris, et
faciem avertis, quandiu ponam consilia, id est
quandiu necesse erit ut ponam consilium in anima
mea, ut nisi ponat quisque consilium in anima sua
tale scilicet ut operetur misericordiam, non eum
dirigat Deus in finem, neque det ei plenam notitiam
sui, ut eum facie ad faciem videat. Deinde sequitur:
Quandiu ponam dolorem in corde, etc., hoc non
mutatur. Sequitur: Et usquequo exaltabitur inimi-
cus meus super me, scilicet diabolus, vel carnalis
consuetudo. Ut autem hoc tollatur, respice et exaudi
me, Domine Deus meus, etc. Respice dicit, contra
hoc quod supradictum est, avertis faciem tuam a
me; exaudi, contra oblivisceris me. *Illumina oculos*
meos cordis ne unquam obdormiam. Per concupi-
scentiam quæ ex me sit in morte, id est ne peccati
delectatione claudantur ipsi oculi. [Cassiod.] Oculi
enim obdormiunt in morte, quando fidei lumine
sepulto carnali delectatione clauduntur. Vel, ne
unquam obdormiam in morte, id est ne obvolvar
quolibet criminali peccato. [Rem., Gl. int.] Vel, in
morte, id est in peccato quod fit in Spiritum san-
ctum, de quo dicit Joannes: *Est peccatum ad mor-
tem, non pro eo dico ut quis oret (I Joan. v).* Dico
non obdormiam per me, nec etiam per alium. Et
hoc est ne quando dicat inimicus meus, [Cassiod.]
id est diabolus, qui insultat dum capit. Quid dicat:
Prævalui adversus eum? [Aug.] Ecce insultatio dia-
boli, quæ vehementer timenda est. Ideo dico, ne
dicat inimicus, quia,

VERS. 5. — « Qui tribulant me, exsultabunt si

« motus fuero; ego autem in misericordia tua spe-
« ravi. »

Qui tribulant me, [Aug.] scilicet diabolus et an-
geli ejus *exsultabunt si motus fuero* de stabilitate
fidei. Ac si diceret: [Alcuin.] Non solum propter
me debes illuminare, sed et propter hoc ne inimicus
gaudeat. Sequitur: *Ego autem in misericordia tua speravi*, [Aug.]
non de me præsumpsi, qui etiam id ipsum, quod
non commovetur, non sibi dat, sed Deo. Vel in mi-
sericordia tua, scilicet de adventu Filii, quia etsi
festinat iste vir sanctus, tamen est patiens, [Cas-
siod.] qui etsi differtur quod desiderat, firmus est
in spe; et interius jam videns illum quem in carne
videre desiderat, exsultat. Unde subdit:

27 VERS. 6. — « Exsultabit cor meum in salu-
« tari tuo: cantabo Domino qui bona tribuit mihi,
« et psallam nomini Domini altissimi. »

Exsultabit, vel *exsultavit* cor meum. [Aug., Gl.
int.] Quasi dicat: Speravi in misericordia: unde
exsultabit cor meum in salutari tuo, id est in Jesu
quem mente venturum conspicio. [Alcuin.] Unde
et sibi bona data dicit iste qui prius conquerebatur
subdens: Dominus tribuit mihi bona spiritualia,
non ad humanum diem pertinentia. Et ei Domino
qui tribuit bona cantabo corde, [Aug., Cassiod.]
scilicet cordis lætitia, quod ad contemplativam vi-
tam pertinet. Et nota quod ait, tribuit, non tribuet,
in quo notatur magna virtus fidei. Jam enim ha-
bet quod futurum est. Sequitur: *et psallam* opere,
[Aug., Cassiod.] quod ad activam vitam pertinet.
Psallam dico, nomini Domini altissimi. Et est sen-
sus: Cantabo et *Psallam nomini Domini altissimi*,
id est cum gaudio gratias agam corde et opere. Si
ergo iste fidelis tantum desiderat, si sic famulatur
Christo, adhuc venturo, quid faciendum est jam su-
cepto? [Cassiod.] utique; omni modo ei est famu-
landum.

COLLATIO IN PSALMUM XII: « USQUEQUO. »

Psallam nomini Domini altissimi. Hoc non legi-
mus in Hebræo. Quod si in Græco sit additum ex
contextione quorundam aliorum psalmorum, nihil
affert incommodi.

PSALMUS XIII.

PSALMI TITULUS: « IN FINEM PSALMUS DAVID. »

Dixit insipiens Titulus. *In finem psalmus David.*
[Cassiod.] Facies quam in præcedenti psalmo desi-
derabat Propheta venire, hic ostenditur venisse, et
a Judæis contemptam fore. Ideoque Propheta in
soam vel Christi persona loquens, increpat hic in-
sipientiam et duritiam Judæorum, qui Christo præ-
senti quem optaverunt, non credunt. Et est iste
primus psalmus de increpatione Judæorum, et con-
versione. Et est sensus tituli: Psalmus iste dirigens
nos in finem est David, id est Christi, vel Prophetæ.

D Intentio. Prophetæ est confutare Judæos, Christi
contemptores. Modus. Tripartitus est psalmus.
Prima pars est increpatione Judæorum, descripta eo-
rum malitia. Secundo minatur iudicium ibi. *Nonne*
cognoscent omnes. Tertio, prædicitur eorum con-
versio, ibi, *Quis dabit ex Sion*, impreans ergo du-
ritiam Judæorum ait:

VERS. 1. — « Dixit insipiens in corde suo: Non
« est Deus. »

Dixit insipiens. [Cassiod.] Quasi dicat: Priores
Patres exspectaverunt Christum venturum; sed cura

appareret, insipiens, id est Judæus dixit in corde suo, non tantum ore, hic homo non est Deus. Hoc ideo dixerunt, quia,

VERS. 2. — « Corrupti sunt et abominabiles facti sunt in studiis suis; non est qui faciat bonum, non est usque ad unum. »

Corrupti sunt. [Cassiod., Gl. int.] Omni vi rationis privati, et abominabiles, id est reprobi, facti sunt. [Aug., Gl. int.] Et hoc in studiis suis, id est, quia sæculum amant, non Deum, et quia a Christo recedunt, non est de illis qui faciat bonum. Vel de gentilibus potest accipi, Deum non esse putantibus. [Aug.] Insipiens, id est gentilis, dixit: Non est Deus. Et hoc dixit, in corde suo, non in ore, quia nemo audeat dicere, etsi cogitare: Deus non est. Hoc ideo dicunt, quia corrupti sunt, id est cæci sunt, ut dicant: Non est Deus. Et abominati facti sunt, id est reprobi. Sicut enim probaverunt Deum non habere in notitiam, ita tradidit illos Deus in reprobum sensum. Et hoc, in studiis suis, vel affectionibus, id est quia sæculum amant, et non Deum. Et ideo non est, sive de Judæis, sive de gentibus, non credentibus, qui faciat bonum. Non est dico usque ad unum, id est nec etiam unus. Vel, usque ad unum, id est præter unum, id est præter Christum, sine quo nemo facit bonum, quia non potest quisquam facere bonum, nisi ipse monstraverit.

VERS. 3. — « Dominus de cælo prospexit super filios hominum, ut videat si est intelligens aut requirens Deum. »

Dominus de cælo. [Aug., Alcuin.] Ab hoc loco specialiter agit de Judæis. Quasi dicat: Nullus de eis facit bonum, sed hoc est, unde inexcusabiles sunt, quia Dominus, scilicet Christus de cælo prospexit, [Rem., Alcuin.] id est de humana natura, quam assumpsit, eminuit virtute deitatis divina operans. Ipse dico intendens super filios hominum. [Aug., Alcuin.] Vel, de cælo, id est per sanctas animas, prospexit. Nam per se eum nihil latet. Cælum sedes Dei dicitur; sedes autem Dei anima justi. Ideo per cælum, hic animas sanctas significat, per quas prospexit super filios hominum. Non dicit super homines, sed filios hominum, [Aug.] id est Judæos, quos honoratius nominat propter unius Dei cultum. [Cassiod.] Vel, Dominus, Pater, de cælo mittendo Filium, prospexit super filios hominum, id est misertus est Judæorum, ad quos misit corporaliter Filium. [Rem., Cassiod.] Ad hoc, inquam, prospexit, ut videat, id est ut videri faciat si quis est intelligens corde Deum esse in homine aut requirens Deum, [Hier.] sequendo mandata ejus. Sed invenit hoc quod

VERS. 4. — « Omnes declinaverunt, simul inutiliter facti sunt, non est qui faciat bonum, non est usque ad unum. »

VERS. 5. — « Sepulcrum patens est guttur eorum; linguas suis dolose agebant; venenum aspidum sub labiis eorum. »

Omnes declinaverunt. Vel ita junge: Vidit si ali-

quis est intelligens aut requirens: [Aug.] et hoc innuit, quod aliquis non intelligit, quia non requirit, sed declinat. Et vere. Nam omnes declinaverunt. [Gl. int., Hier.] Judæi tales facti sunt, quales et gentes, de quibus superius dixit ibi, dixit insipiens: Non est Deus, etc. [Hier., Aug.] Et, simul cum ipsa declinatione *injusti facti sunt*, id est perniciosi sibi et aliis, a Deo declinaverunt, quod non est qui faciat bonum, non est usque ad unum, [Cassiod., Alcuin.] id est præter unum, quia nullus facit bonum, sine uno, scilicet Christo.

Sepulcrum patens, etc. Dicuntur hi tres versus qui sunt usque ad divisionem secundam, non esse de Hebræo, quos tamen Apostolus in Epistola ad Romanos contra Judæos adducit, sed dicuntur ab Apostolo propter Judæorum vituperationem. De multis psalmis compacti dicuntur, etiam a septuaginta interpretibus additi, unde in sequenti iste psalmus repetitus, eos non habet, in quibus ostenditur qualiter illi qui declinaverunt, inutiles sunt aliis et sibi, et prius quomodo aliis. [Cassiod., Rem.] Quasi dicat: Ita aliis inutiles facti sunt, quia *guttur eorum est sepulcrum patens* id est similes sunt sepulcro patenti. [Aug.] Quibus verbis, vel voracitatem hiantis gulæ significat, vel quia alios occidunt, in fetidis quæ promunt, et quasi devorant eos, quibus morum suorum perversitatem persuadent. [Cassiod.] Nam sicut sepulcrum cum patet fetidos odores exhalat, ita et istorum guttur, sermones pestiferos. *Et linguas suis dolose agebant*, adulantes aliis. [Aug.] Comes enim est voracibus adulatio, et omnibus malis. [Gl. int.] Vel, dolose agebant, mala suadentes sub specie boni. Et *venenum aspidum*, id est dolus aspidum est *sub labiis eorum*, id est in corde, quod pejus est quam in ore. [Rem.] Aspis aures obturat, ne vocem incantantis audiat. [Aug., Hier., Gl. int.] Recte ergo aspidi comparantur, quia nolunt audire præceptum legis, sed mala reddunt prædicantibus ea. Unde subditur:

VERS. 6. — « Quorum os maledictione et amaritudine plenum est; veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem. »

Quorum os maledictione plenum est, [Cassiod., Aug.] id est opprobriis, blasphemis, hoc est venenum aspidum, et *amaritudine*, id est minis. Et *pedes eorum*, id est voluntas et affectiones eorum sunt, *veloces* quia omnia inconsulte faciunt, [Aug., Cassiod., Gl. int.] Vel, veloces, id est expediti, pro consuetudine male faciendi, *ad effundendum sanguinem Christi et suorum*.

VERS. 7. — « Contritio et infelicitas in viis eorum; et viam pacis non cognoverunt; non est timor Dei ante oculos eorum. »

Contritio, etc. [Hier.] Hic ostendit qualiter inutiles sibi fuerunt, quasi dicat, et quia tales sunt, ideo,

Contritio et infelicitas est in viis, id est operibus ejus. [Aug., Cassiod., Alcuin.] Omnes enim viæ malorum plenæ sunt doloribus et miseria. Et recte

via impiorum contritio dicitur, et infelix contritio, quia et terit et teritur, dum alii nocet et sibi. Vel quia et hic poena est, et in futuro punietur. Infelicitas, quia ad infernum ducit a quibus viis non revertuntur mali. Ideo et, id est quia non cognoverunt viam pacis, [Aug.] id est Christum. Vel viam pacis, id est Evangelium, de qua via Dominus ait: *Jugum meum suave*, etc. (*Matth.*, xi.) Vel specialiter de Judæis potest dici, quasi dicat: Ita inutiles sibi fuerunt, quia contritio et infelicitas est in viis eorum, [Alcuin.] quia pro suis operibus contriti sunt, per Titum et Vespasianum; ubi et infelices sunt, quia ubique dispersi sunt. Vel, contritio est modo in viis eorum, et infelicitas, in futuro. [Rem.] Nunc enim lapis angularis, id est Christus super eos cadens, conteret eos per excæcationem. Infelicitas vero erit in inferno, cum anima et corpore damnabuntur. Et hæc ideo quia via pacis non cognoverunt: Hoc non mutatur. Et hæc omnia ideo, quoniam Deum non timent. Et hoc est, *non est timor Dei ante oculos eorum*. [Aug.] Isti non dicunt: Non est Deus, sicut supra gentiles, sed tamen non timent.

PARS. II. VERS. 8. — « Nonne cognoscent omnes qui operantur iniquitatem, qui devorant plebem meam sicut escam panis? »

Nonne cognoscent, etc. [Aug.] Secunda pars. Minatur iudicium impiis, quasi dicat: Prædicta mala faciunt, et nec de his timent in futuro puniri. [Cassiod.] Sed, *nonne cognoscent qui operantur iniquitatem*, quoniam Dominus est in generatione justa, quasi dicat, hoc cognoscent tunc quod modo sciret nolunt, scilicet quod Dominus est in generatione justa, non in ea quæ sæculum diligit, quæ me occidit, dicit Christus. Et quam iniquitatem operentur, interponit dicens: [Gl. int., Cassiod.] *Qui devorant plebem meam*, seducendo, vel occidendo sicut escam panis, id est ut sit eis satietas, de deceptione Christianorum. [Aug.] Vel, devorant plebem, ut faciunt illi qui in ministerio suo utuntur ad capiendam commoda ab hominibus, non ad salutem hominum, vel ad gloriam Dei. Et hoc sicut escam panis, id est quotidie sicut panis est quotidianus cibus, ita et illi quotidiana rapina simplices Christianos absorbent. Cur hoc faciunt?

VERS. 9. — « Dominum non invocaverunt; illic trepidaverunt timore ubi non erat timor. »

Dominum non invocaverunt. [Aug.] Non enim vere Deum invocant, qui Deo displicentia amant. Inde ergo augetur interitus eorum, [Cassiod.] quia Dominum non invocant, quia necesse est mala agere, cum superbi Deum nolunt invocare. Et quia Deum non invocaverunt, ideo *trepidaverunt timore illic ubi non fuit timor*, [Aug.] id est in damno rerum temporalium trepidaverunt. Timuerunt enim Judæi perdere regnum terrenum, ubi non erat timendum; et non timuerunt perdere cælum, ubi esset timendum. [Cassiod.] Et nota quia sicut cautela est opportuna timere, ita ignavia est inepte trepidare, ut pro

A gente et loco, timore Dei abjecto, ut fecerant Judæi. Dixerunt enim: *Si relinquimus eum sic, omnes credent in eum, et veniet Romani et tollent nostrum locum et gentem* (*Joan.* i). *Sequitur*.

VERS. 10. — « Quoniam Dominus in generatione justa est, consilium inopis confudistis, quoniam Dominus spes ejus est. »

28 *Consilium inopis*. [Cassiod.] Ostensa sententia damnationis communis adversus Judæos, specialiter invehitur, dicens: *Consilium inopis confudistis*, quasi dicat: Dominus est in justa generatione, sed, vos miseri Judæi, confudistis consilium inopis, [Aug.] id est humilem adventum Christi contempsistis, factum ideo, quia ut quos vocabat, in Deo solo spem ponerent non in sæculo transeunti. Et ideo ipse adventus dicitur consilium. [Cassiod.] Ecce investio in Judæos, quibus obscure dicitur consilium inopis, id est Christi, confudistis, id est recipere nolulistis, qui ad vos liberandos venerat: et est admirative legendum. Vel consilium inopis cujuslibet, qui est membrum Christi. Et hoc ideo fecistis, *quoniam Dominus est spes ejus*. [Cassiod., Gl. int.] Unde ergo magis reverendus esset, inde magis contemnitur.

PARS III. VERS. 11. — « Quis dabit ex Sion salutare Israel? cum averterit Dominus captivitatem plebis suæ, exsultabit Jacob et lætabitur Israel. »

Quis dabit. [Cassiod.] Tertia pars. Postremo conversio Judæorum prædicitur, quæ fiet, cum plenitudo gentium intraverit. [Rem., Aug.] Quasi dicat: Vos consilium Christi confudistis, sed quis alius ex Sion, id est, de Judæis procedens, *dabit salutare Israel*, id est salvabit fideles, nisi, subaudi, ille quem humilem sprevestis? Ipse enim in claritate venturus est ad iudicium. Quasi dicat: Nullus alius salvabit; sed iste in futuro salvabit, quia *cum Dominus Christus averterit captivitatem plebis suæ*, [Cassiod.] id est cum damnaverit diabolium, qui populum Dei captivavit, *exsultabit Jacob et lætabitur Israel*. [Aug.] Repetitio est, sicut frequenter solet fieri. Nam idem puto esse, exsultabit Jacob, quod est, lætabitur Israel. Et nota quod pro Judæis etiam hoc testimonium ponit Isaia: Apostolus, scilicet, *veniet ex Sion, qui avertet captivitatem vel impietatem a Jacob* (*Rom.* xi), sicut hic positum est pro Judæis.

COLLATIO IN PSALMUM XIII: « DIXIT INSIPIENS IN CORDE SUO. »

Versus 5, 6, 7, quorum initia sunt, *Sepulcrum*, etc.; *Contritio*, etc. *Quorum os*, etc., non habentur in Heb. nec in Græco in hoc loco, sed desumpti sunt ex aliis locis Scripturæ. Id palam indicat Hieronymus præfatus in commentarium xvi Isaia: prophetae, respondens Eustochio virgini, quæ illi objecerat Apostolum ad Rom. iii, qui hos versiculos aperte recenset. Hieron. verba non pigebit audire. Itaque omnem Scripturam mente perlustans, animadverti sicut onnis pene ad Romanos Epistola de Veteri structa est Instrumento, sic et hoc testimonium de Psalmis, et in Isa. esse contextum. Nam primi duo versus, *Sepulcrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose agebant*, quinti psalmi

sunt. Illud autem quod sequitur, *Venenum aspidum sub labiis eorum*, centesimi tricesimi noni psalmi est. Rursumque quod dicitur, *Quorum os maledictione et amaritudine plenum est*, de nono psalmo sumptum est. Tres autem versiculi, qui sequuntur, *Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem, Contritio et infelicitas in vis eorum, et viam pacis non cognoverunt*, in Isaia propheta reperi. Ultimus autem versus, *non est timor Dei ante oculos eorum*, in xxxv psalmi principio est arbitrator solutam questionem tuam, et nostram regulam super translatione Vet. Test. concussam magis esse quam motam, et non tam Apostolum de psalmo xlii sumpsisse, quod in Heb. non habetur, quam eos qui artem contemendam inter se Scripturarum apostoli nesciebant, quæsisse aptum locum, ubi assumptum ab eo ponerent testimonium, quod absque auctoritate in Scriptura positum non putabant. Denique omnes tractatores, qui nobis eruditionis suæ in psalmos commentarios reliquerunt, hos versiculos verum adnotant atque prætereunt, li-

A quido confidentes in Hebræo non haberi, nec esse in LXX Interpretibus, sed in editione Vulgata, quæ Græce *χώρα* dicitur, et in toto orbe diversa est. Hæc Hierony. qui eandem habet sententiam in Isa. cap. l. ix. At vero nihil periculi est, si hos versus decantemus in hoc loco, quamvis non sint de hoc loco, quos nec gravatim in commentario hujus psalmi Hieron. exposuit, vel indicans ex aliis locis assumptos.

VERS. 9. — *Illic trepidaverunt timore ubi non erat timor*. In Hebræo tantum legitur, *illic trepidaverunt timore*, et altera pars videtur desumpta ex psalmo l. ii. Et quid, si subaudiatur in Hebræo, quod interpretes expresserunt? Nam Chaldaeus habet, *quem non decebat timere*. Cæterum quod est alia distinctio, hoc jam semel et iterum adnotatum est. Et si quandoque varium pariat sensum, dum sit sanus, juvat; absit tamen propter vitas. Spiritus enim sapientiæ est multiplex, unicus sanctus, subtilis et mobilis (Sap. vii.)

PSALMUS XIV.

PSALMI TITULUS: « PSALMUS DAVID. »

Domine quis habitabit. Titulus, *psalmus David*. Pater titulus. [Cassiod., Alcuin.] Psalmus iste proprie est instructorius morum, et præsumptionis repressio, ubi agitur de unitate Ecclesiæ præsentis, et de futura quiete. In præsentis namque Ecclesia, quia propter corporalem cohabitationem malorum cum bonis, non permittitur scire qui vere sint de unitate Ecclesiæ, ideo quidam, licet indigni, jactant se esse de Ecclesia, cum tamen vere non sint. Illorum ergo præsumptionem retundens Propheta, quasi sacerdos ante propitiatorum astans, quærit qui et in præsentis Ecclesia digni Deo militant, et in futura beatitudine sint quieturi. Cui datur a Deo responsum plenæ definitionis, quos clare ostenditur qui vere sint de præsentis Ecclesia, et in futura beatificandi. Et est intentio Prophetæ comprimere eos qui se jactant esse de Ecclesia, cum non sint. Modus: Bipartitus est. Primo, interrogat Propheta, [Cassiod.] quasi dicat, sacerdos ante faciem Dominus stans, et petit responsa, volens scire quos Deus judicet sua Ecclesia dignos. Secundo, subditur Domini responsio, ibi: *Qui ingreditur sine macula*. Propheta ergo, velut sacerdos, petens responsum, ait.

VERS. 1. — « Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requiescet in monte sancto tuo? »

[Cassiod., Aug.] *Domine, quis habitabit* digne, sci-jicet, *in tabernaculo tuo*, id est in præsentis Ecclesia, ubi contra diabolum dimicamus, quia etsi tabernaculum aliquando ponatur pro habitatione sempiterna, tamen proprium est belli, atque militantium. Unde contubernales milites dicuntur, tanquam simul habentes tabernacula. Hic autem sensus adjuvatur ex eo quod continet alia translatio, scilicet *quis peregrinabitur in tabernaculo tuo, aut quis requiescet in monte sancto tuo?* [Aug., Cassiod.] id est in æterna beatitudine? ubi est visio pacis et super-

B eminentia charitatis, ubi nullus in agone contendet, sed in æterna pace quiescet.

PARS II. VERS. 2. — « Qui ingreditur sine macula, et operatur justitiam. »

Qui ingreditur. [Cassiod., Alcuin.] Secunda pars, ubi subditur responsio Domini, qui dicit in exemplum Decalogi, decem virtutibus ad atria sua perveniri. Et nota quod decem virtutes hic appellat decem effectus virtutum, qui omnes ad quatuor principales virtutes referuntur, scilicet justitiam, temperantiam, prudentiam, fortitudinem. Et quædam utique de his decem ad aliquam harum quatuor virtutum specialiter referuntur; quædam vero communiter ad plures. Et item, quædam perfectis tantum, quædam imperfectis conveniunt, ut in psalmi lectione ostenditur, [Cassiod.] Exiit ergo atrii Dominus respondens, ait; *Qui ingreditur sine macula*. Quasi dicat: Ille habitabit et requiescet qui ingreditur in tabernaculum sine macula, id est innocens. [Rem., Gl. int.] Ecce prima virtus, id est primus effectus virtutis, in quo notatur temperantia. [Hier., Rem.] Sequitur secunda virtus, *et operatur justitiam*, quia non est satis abstinere a malo: et refertur hoc ad justitiam. Deinde exsequitur hæc plenius, id est has duas virtutes, subiiciens alios earum effectus.

VERS. 3. — « Qui loquitur veritatem in corde suo; qui non egit dolum in lingua sua. »

Qui loquitur veritatem. [Gl. int.] Ecce tertius virtutis effectus. Veritatem dico *in corde suo* conceptam, [Aug.] id est qui scit veritatem et dicit, in quo notatur prudentia, etiam et justitia. Congruo addit, *in corde suo*, quia aliquis putat fallere quandoque, et verum dicit. Et habet ille veritatem in labiis, sed non in corde, [Gl. int.] ut si quis alicui dolose ostendat viam, putans in ea esse latrones, et dicat: Si hanc teris, a latronibus tutus eris; et contingat ut vere ibi latrones non inveniatur; verum ille locutus est, sed non in corde. Sequitur quarta virtus, *qui non egit dolum in lingua sua*. [Aug.] Hæc est pars im-

centiæ, id est temperantiæ. Dolus est in lingua, cum aliud dicitur, aliud est in pectore. Sequitur quinta virtus.

VERS. 4. — « Nec fecit proximo suo malum, et opprobrium non accepit adversus proximos suos. »

Nec fecit proximo suo malum. [Gl. int.] Item pars innocentiae est hic. [Aug.] Proximum accipit pro omni homine. Sequitur sexta; et opprobrium non accepit adversus proximos suos, id est temere vel libenter non credit criminatori. Sequitur septima.

VERS. 5. — « Ad nihilum deductus est in conspectu ejus malignus: timentes autem Dominum glorificat. »

Ad nihilum deductus est. [Gl. int.] Ecce fortitudo. Quasi dicit: Non accepit opprobrium; sed malignus, id est diabolus, vel homo male suggerens, deductus est ad nihilum, id est non potuit cogi nocere alicui. Et hoc est in conspectu ejus, scilicet quare sit malignus. [Aug.] Hæc est magna perfectio, ut nihil in homine valeat malignus, et ut hoc sit in conspectu ejus, id est certe sciat malignum non esse, [Gl. int.] nisi qui a Creatore ad creaturam convertitur. *Timentes autem Dominum glorificat.* [Aug.] Septem virtutes supra posuit, quæ perfectorum sunt: nunc tria alia ponit, quæ incipientibus conveniunt, quasi dicat, non solum perfectos qui prædicta habent glorificabit, sed etiam glorificat Deus; timentes Dominum, id est incipientes, quia timor est initium sapientiæ (Eccli. 1). Sicut ergo superiora ad perfectos, ita hæc quæ dicturus est ad incipientes pertinent. Sequitur octava.

VERS. 6. — « Qui jurat proximo suo, et non decipit; qui pecuniam suam non dedit ad usuram, et munera super innocentem non accepit. »

Qui jurat proximo suo et non decipit. [Gl. int.] Ille qui jurat non nocet proximo, sed subvenit. Jurat proximo firmiter, id est promittit, et non decipit, quia promissum reddit. Sequitur nona, *qui pecuniam suam non dedit ad usuram* [Rem., Gl. int.] id est non temporalem expetit mercimoniam. Sequitur decima; et *munera super innocentem non accepit*, [Aug.] id est, causam innocentis non deprimit pro munere alicujus. Hæc tria non sunt magna, sed qui nec ista potest, multo minus potest loqui veritatem in corde, et non agere dolum in lingua, et non facere malum proximo. Hæc tamen parva ita concludit.

VERS. 7. — « Qui facit hæc, non movebitur in æternum. »

Qui facit hæc non movebitur in æternum. [Aug.] id est, perveniet ad illa majora, in quibus est inconcussa stabilitas. Unde et per futurum tempus dicit, non movebitur cum in superiori conclusione præteritum posuerit, ubi ait, ad nihilum deductus est in conspectu ejus malignus.

Aliter: *Qui ingreditur*, etc., et legitur specialiter de Christo, qui hæc omnia plenissime serva-

A vit. Quasi dicit: *Quis habitabit, quis requiescet?* ille utique *Qui ingreditur sine macula*, id 29 est Christus, [Cassiod.] qui proprie secundum legem ut agnus sine fractura membrorum templum ingressus est, non ut expiaretur, sicut cæteri, sed *sine macula*, id est a peccatis liber; et *operatur justitiam*, ut cum vendentes et ementes ejecit de templo (*Math. XXI*); *qui loquitur veritatem*. Veritas est cum res ita est ut dicitur. Hoc proprie Christus fecit. Addit, *in corde suo*, quia aliquando Christus tacuit, ut indignis fraudulenter quærentibus. *Et non egit dolum in lingua sua*, quia omnia quæ audivit a Patre sine aliqua adjectione vel repressione nota fecit discipulis quæ eis notificanda erant (*Joan. XV*). *Nec fecit proximo suo malum*, id est Judæis secundum carnem

B sibi proximis non fecit malum, sed pro eis oravit. *Et non accepit*, id est, non acceptum habuit, *opprobrium adversus proximos suos*. Sicut est patens per hoc quod Judam non mordaci increpatione laceravit; et: *ad nihilum deductus est in conspectu ejus malignus* (*Psal. LXXII*), id est diabolus despicitur ab eo, ut cum dixit: *Vade retro, Satana* (*Matth. IV*), e contra autem: *Timentes Dominum glorificat* Christus. *Qui jurat proximo suo et non decipit*. Juravit Christus, quando apostolis certissima veritate promisit; *Jam non dicam vos servos, sed amicos* (*Joan. XV*). Sequitur: *Qui non dedit pecuniam suam ad usuram, terrenam*. Pecunia enim duplex est: vel terrena, quæ penitus ad usuram dari prohibetur, quoniam Dominus Judæ tradidit ad erogandum pauperibus, non ad usuram, sed ad instruendos homines; vel spiritualis est, quæ ad usuram dari jubetur, id est prædicatio verbi Dei, quæ lucrum salutis animarum refert. *Et munera super innocentes non accepit*. Accepit Christus munera quidem, ut a magis, et quotidie piis oblationes a fidelibus in Ecclesia, sed non contra innocentes, imo animam pro eis dedit. Sequitur: *Qui facit hæc*. Ecce absoluta responsio sit interroganti. Et est hic conclusio psalmi. Quasi dicat: Sicut de Christo dixi, similiter quicumque proximo suo facit hæc, non movebitur in æternum, id est ab ipso Deo non dividetur, sed requiescet in monte æternæ beatitudinis. Et nota quod dicit, facit hæc, ut ad actum nos invitet, non solum ad cantandum

D hæc.

COLLATIO IN PSALMUM XIV: « DOMINE, QUIS HABITABIT. »

VERS. 5. — *Ad nihilum deductus est in conspectu ejus malignus.* [Hieron.] despicitur in oculis ejus improbus; Sanctes, qui despiciunt se in oculis suis, abjiciunt se; Præteris, neglectus in oculis suis abominabilis; Munsterus, qui despectus est in oculis propriis et contemptus. Sic et cæteri ferme in eundem modum, præter hoc quod aliqui eorum faciunt distinctionem in ea parte, in conspectu vel in oculis ejus sive suis. Alii jungunt simul particulam, *malignus aut improbus, abominabilis aut contemptus*, adeo ut Munsterus, quo tolleretur ambiguitatem, voverit addere conjunctionem copulativam ad detortendam distinctionem, quæ tamen non habetur in Hebr. sicut nec relativum qui, nisi quod possit subaudiri ex superioribus ex cujus accessione tur-

hatur ordo sensus. Quantum vero ad primam particulam, quam vertunt *despici* aut *negligi*, et nos dicimus, *ad nihilum deductus est*, id ortum habuit ex vocabuli Hebraici æquivocatione נבזה נבזה. Quod si descendat a radice בזה BAZAH, est *neglectus* seu *despectus*. Si vero a themate בוז BAZAZ, recte vertitur *ad nihilum deductus est*, cujus radix significat *depopulari* atque *depradari*; etiam si non posset esse participium cum tali forma; dicendum enim foret נבז NABAZ. Vel etiam a priori radice, perinde quasi diceret nullius momenti est in conspectu ejus malignus.

VERS. 6. — *Qui jurat proximo suo et non decipit.*

Heb. נשבע לרעה ולא יכזר NISEBA LEHARA VELO IAMIR. Hieron. *Qui jurat, ut affligat, et non mutabit*; Munsterus, *jurat malum inferre, et non mutat*; Præterentis, *juravit affligere, et non mutabit*; Sanctes,

Qui seipsum juravit affligere, et non mutavit; Nebiensis, *jurat ut se affligat et non variat*; interpres pro Cajetano, *juravit ad malefaciendum sibi*. Ultimam particulam ponit tanquam glossulam. Varietatem fecit anceps lectio, videlicet רעו HARA, vel transposita littera רעה RAAH, vel si vis רעה REEH, potest etiam sic legi רעו pro proximo vel socio LEHAREA. Secunda autem manifeste proximum representat, ut acceperunt LXX, quibus accedunt Pellicanus et paraphrasis Campensis. Illic enim sic explicat: *Firmissime statuit in amicitia semel cum aliquo inita persistere, nec propositum mutabit* Alter autem *Qui jurat proximo suo, et non mutabit, sed et hoc non mutabit*, eandem intelligentiam præterendit, quam et illud *non decipit*. Qui enim violat juramentum, mutat: ob idque decipit cui juravit. Unde Chaldaeus interpres dicit: *et non pejerabit*.

PSALMUS XV.

PSALMI TITULUS: « TITULI INSCRIPTIO IPSI DAVID. »

Conserve me, Domine. [Titulus: tituli, inscriptio ipsi David]. Illic titulus de Evangelio non de Veteri Testamento sumitur. [Hier., Cassiod.] In Evangelio enim legitur quod crucifixo Domino Pilatus talem titulum superposuit: *JESUS NAZARENUS REX JUDÆORUM*. Quem cum multi Judæorum delere vellent, dicentes: *Noli scribere Jesus Nazarenus rex Judæorum, sed quia dixit: Ego sum rex Judæorum. Respondit Pilatus: Quod scripsi, scripsi.* [Cassiod.] Ibi quamvis per nescientem Deo significante hoc quod regnum Christi per passionis humilitatem non infirmaretur, sed confirmaretur: De quo regno hic agitur, cujus confirmationem titulus immutatus notavit. Ideoque Esdras de illius tituli inscriptione, quam per Spiritum sanctum futuram prævidebat, hunc psalmum prætitulavit, [Alcuin.] ostendens hic agi de regno Christi, illa inscriptione significato. Et est sensus: *Inscriptio tituli*, id est, victoria et regnum quod tituli inscriptio notavit, attribuitur vel convenit *David*. [Cassiod.] Non illa actuali filio Isai, sed ipsi vero David, id est Christo qui secundum hominem hic loquitur, [Aug.] de quo titulus regalis in passione eminuit, scriptus Hebraice, Græce et Latine, ut ostenderetur rex esse omnium vere Judæorum, id est contentium. [Cassiod., Gl. int.] Sicut ergo in arcu triumphali scribebatur Romæ titulus quo triumphii regum monstrantur, ita et Christo titulus fuit inscriptus, qui erat suæ victoriæ nota. [Hier.] Tres enim sunt tituli qui scribuntur: Unus super tumulos mortuorum; alius in liminibus civitatis vel domorum; tertius, in victoriam regis. Hic ergo de titulo regis nostri dicit. [Cassiod.] Et est iste psalmus secundus eorum qui breviter de Christi passione et resurrectione agunt. Intentio. Monet omnes ne regno Christi aut titulo contradicant. Modus. Bipartitus est: primo, veram hominis naturam Christus ostendens, petit se inter pericula servari, dicens omnia quæ pertulit ad gloriam suæ hæreditatis perducta. Secundo, agit gratias Patri de intellectu sibi dato et passione et resurrectione, ibi: *Benedicam Domi-*

nam, etc. Christus ergo secundum hominem ad Patrem orans, ait: O

VERS. 1. — « *Conserve me, Domine, quoniam speravi in te. Dixi Domino: Deus meus es tu, quoniam honorum meorum non eges.* »

[Cassiod., Gl. int.] *Domine Pater, conserve me inter pericula, et debes, quoniam in te, non in me, sperari. Ecce meritum quo servari debet. Dico speravi et merito, quia tu es Deus meus, [Cassiod.] id est mei hominis, et hoc dixi non labiis, sed cordis affectu, tibi Domino. Vel ita, speravi in te, et dixi tibi Domino, Deus meus es tu [Aug.] in eo quod homo sum, et vere Deus, quoniam bonorum meorum non eges, id est meis bonis non expectas fieri beatus. [Cassiod.] Si autem bonis Christi non eget Deus, sed ab ipso habet omnia, destruitur arrogantia hominum, et hæresis Pelagianorum, qui putant aliquid bonum suis viribus fieri, cum etiam Christus a se homine nihil boni habeat. Sequitur:*

VERS. 2. — « *Sanctis qui sunt in terra ejus, mirificavit omnes voluntates meas in eis.* »

Sanctis qui sunt. Exposuit Christus qualiter oravit, Nunc incipit narrare quæ bona sibi fecit Dominus. Quasi dicat: Hæc dixi Domino, Deus autem *mirificavit*, [Alcuin.] id est miras fecit *omnes voluntates meas*: hæc sunt bona mea. Omnes voluntates suas dicit Christus, voluntatem moriendi et resurgendi. [Cassiod.] Hæc autem sunt miræ, dum eis obedientes sunt de terrenis cœlestes, de filiis diaboli, filii Dei. Has, inquam, voluntates mirificavit; sanctis, qui sunt in terra ejus, scilicet in terra cui benedicitur, non in terra maledictionis, non quidem de sæculi ambitu jactantibus, sed qui sunt in terra ejus, [Aug.] id est qui in terra viventium spem suam fixerunt, quæ est eis anchora in fluctibus hujus sæculi. Miras fecit omnes voluntates meas, id est voluntatem moriendi et resurgendi. [Gl. int., Aug.] *Voluntates dico plantatas et completas in eis*, id est in profectu eorum in quo senserunt, et incipientes et perfecti, quid eis profuit et humilitas, ut morentur; et potentia, ut resurgerent. Vel mirificavit

omnes voluntates meas in eis, id est inter eos qui hæc viderunt et intellexerunt. Sequitur :

VERS. 3. — « Multiplicatæ sunt infirmitates eorum : postea acceleraverunt. »

Multiplicatæ. Quasi dicat : Mirificavit voluntates meas sanctis, quibus ante per severitatem legis infirmitas carnalis multiplicata est, ut gratiam Novi Testamenti desiderarent. Et hoc est : Mirificavit sanctis, sed prius *multiplicatæ sunt infirmitates eorum*, [Aug.] quia data lege infirmitas eorum aucta est, non utique ad perniciem, sed ut ad medicum accelerarent. Unde subdit : *Postea acceleraverunt*, [Cassiod., Alcuin.] currentes ad medicum. Vel de exteriori afflictione agit, qua sæpe flagellati sunt, ut sanarentur. Et est : Infirmitates eorum exteriores multiplicatæ sunt salubri afflictione, Deo providente. [Rem.] Et flagellati postea acceleraverunt, sed non priore more, quia

VERS. 4. — « Non congregabo conventicula eorum de sanguinibus ; nec memor ero nominum eorum per labia mea. »

[Gl. int.] *Non congregabo conventicula eorum*, instituta *de sanguinibus*, id est non erunt conventus eorum carnales, nec de sanguinibus pecorum propitiatus. Congregabo eos, quasi dicat, non secundum legalem ritum faciam eis ; *nec memor ero nominum eorum*, sed spirituali mutatione obliuescentur quid fuerint, quia jam non dicentur peccatores, vel inimici, vel homines, sed vocabuntur justi et fratres et filii Dei. Vel, non ero memor nominum eorum, sicut prius in Veteri Testamento, [Alcuin.] quando specialiter designabat, vel populum, ut : *Hæc dices filiis Israel*, Vel personam, ut, *Moyse*. Vel tribum, ut : *Dic domui Judæ, domui Benjamin*. Nunc autem non est acceptio personarum, sed in omni gente qui timet Dominum, hic acceptus est illi. Non ero memor nominum eorum per labia mea, propria, quibus dicam in futuro malis ; *ite, maledicti in ignem æternum* [Math. xxv], quod non illis. Vel, *per labia mea*, id est per apostolos, per quos loquitur Deus. [Cassiod.] Vel, labia dicit duo Testamenta, quæ in uno sonat, quibus voluntates ejus ostenduntur. [Cassiod.] Sed nec apostoli, nec Testamenta talibus minantur iudicium. Sequitur :

VERS. 5. — « Dominus pars hæreditatis meæ et calicis mei ; tu es qui restitues hæreditatem meam mihi. »

Dominus pars, quasi dicat : Non ero memor nominum eorum, sed potius mecum habebunt hæreditatem, ipsum Deum. [Aug.] Et hoc est, Dominus Pater est, pars *hæreditatis meæ*, intransitive legitur, id est est pars hæreditaria mei et meorum. [Gl. int., Aug.] Eligant sibi alii alia, quibus fruuntur : Pars autem mei et sanctorum Deus est. Et Dominus **30** est pars *calicis mei*, id est calix meus est. [Aug.] Bibant ergo alii venena, et mortiferas voluptates : ego autem et mei bibemus Deum. Deinde convertens sermonem ad Deum ait : *Tu es, quasi*

dicat, tu Domine, es hæreditas, tu etiam es restitutor ejus. Et hoc est : Tu es, o Pater, qui restitues hæreditatem meam, id est notitiam hæreditatis, id est claritatis meæ, mihi. Non mihi in meipso aliquid restitues quod amiserim, quia nihil amisi, sed meis in quibus co sum, et cum quibus unum sum, restitues notitiam claritatis meæ, quam per peccatum amiserunt : quæ claritas erat apud te antequam mundus fieret [Joan. xvii]. Unde ipse ait in Evangelio : *Clarifica, Pater, Filium tuum ea claritate quam habuit apud te antequam mundus fieret*. [Hier.] Vel hæreditatem dicit lumen claritatis, id est, gloriam immortalitatis, quam in Adam perdidimus, quæ Christo in sua resurrectione restituta est, et nobis nostra restituetur. Unde ipse alibi ait : *Et restoruit caro mea* [Psal. xxvii]. Sequitur :

VERS. 6 — « Funes ceciderunt mihi in præclaris : etenim hæreditas mea præclara est mihi. »

Funes. [Aug.] Quasi dicas : Restitues hæreditatem, quæ est præclara. Nam *funes ceciderunt mihi in præclaris*, id est limites possessionis meæ in tuam claritatem quasi sorte ceciderunt, sicut possessio sacerdotum et levitarum Deus est. Bene dixi in præclaris, *etenim hæreditas mea præclara est mihi*, non utique omnibus, sed videntibus, in quibus ego sum. Et ideo dico mihi :

VERS. 7. — « Benedicam Dominum qui tribuit mihi intellectum : insuper et usque ad noctem increpaverunt me renes mei. »

Benedicam Dominum. [Aug.] Quasi dicat : Videntibus est præclara ; ego autem benedicam Dominum qui tribuit mihi intellectum, quo hæc hæreditas videri et possideri potest. Unde : *Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te*, etc. [Joan. xvii.] *Insuper et usque*, quasi dicat : tribuit mihi intellectum insuper autem, id est super intellectum, et usque *ad noctem*, id est usque ad mortem *increpaverunt*, vel erudiverunt, vel emendaverunt *me renes mei*, [Aug., Alcuin.] id est usque ad mortem erudit me inferior pars mea, scilicet, carnis assumptio, ut experiret tenebras mortalitatis, quas tenebras ille intellectus non habet, quia pro eis nec turbari, nec deficere potuit.

Vel ita, ab illo loco, *Dominus pars*, et accepit per hæreditatem gentes conversas, id est omnes fideles, qui sunt hæreditas Christi, [Alcuin.] quasi diceret : Non congregabo fundentes sanguinem, sed eos qui Deum eligunt partem. Et hoc est : *Dominus est pars*, id est portio et præmium, *hæreditatis meæ* [Cassiod.] id est sanctorum, qui sunt hæreditas mea. *Et est pars calicis mei*, id est merces passionis meæ : Hæreditas enim ad gentes, calix ad passionem pertinet, qui bibitus dat resurrectionem. Et, o Domine Pater, *tu es qui restitues hæreditatem mihi*, Christo ; vel hæreditatem meam, id est genus humanum, quod dedisti mihi hæreditatem et regnum, ut excolam, et in eo regnem, quod diabolo faciente perierat. [Hieron.] Sed nemo putet se hæreditatem, nisi præclarus sit, quia *funes ceciderunt mihi in præclaris*, id est in san-

ctis. [Cassiod.] Ideo dicit fines, quia sancti sunt hæreditas Christi, quasi dicat, sorte, in quo intelligitur divina electio, qua in partem Christi cesserunt, sicut sors cecidit super Matthiam, qui ab æterno electus erat, [Hier.] et quisque capit ad mensuram suam, id est, prout gratia Dei mensurat cuique. Sequitur: *Etenim*, quasi dicat: Bene dixi, in præclaris, [Rem.] etenim hæreditas mea præclara est mihi. Quamvis enim sancti sint in mundo quibusdam abjecti, mihi tamen præclari sunt. *Benedicam Dominum*. [Alcuin., Cassiod.] Secunda pars, ubi Christus gratias agit Patri de intellectu et passione, in qua eo favente vicit, et de resurrectione et confessione: et hæc sunt per quæ hæreditas restituitur, ut sit rex Judæorum, ut titulus dicit. Quasi dicat: Mihi restituta est hæreditas. Ego autem *benedicam Dominum qui tribuit mihi intellectum*, [Cassiod.] quo omnia vera et sancta vidit Christus. Insuper de hoc benedicam, quod renes mei, id est Judæi qui de Juda sunt, unde ego sum, ex quibus secundum carnem exivi, scilicet parentela mea, increpuerunt me injuriis, et per tentationes et passiones. Et hoc est, *usque ad noctem*, id est usque ad mortem. Sed in his semper.

VERS. 8. — « Providebam Dominum in conspectu meo semper, quoniam a dextris est mihi ne commovear. »

Providebam in conspectu meo Dominum, qui semper est, [Aug.] id est et veniens in ea quæ transeunt, non abstuli oculum ab eo qui semper est providens quod in eum post temporalia peracta recurrerem. Attende quod ait, *providebam semper Dominum*. [Cassiod.] Hinc trabe exemplum quo peccata vitentur. Qui enim semper acie mentis Deum intuetur, non peccatis inquinatur. Ideo Deum attendo, *quoniam* a dextris est mihi, ne commovear, [Aug., Cassiod.] id est favet mihi ut in eo stabilis permaneam, et ideo nil sinistri mihi prævalet. Et quia est a dextris,

VERS. 9. — « Propter hoc lætatum est cor meum, et exsultavit lingua mea, insuper et caro mea requiescet in spe. »

Propter hoc lætatum est cor meum et exsultavit lingua mea, [Aug., Cassiod.] id est, ideo etiam in cogitationibus et in verbis est exultatio. Hæc est plena lætitia, quæ et corde hilari percipitur, et alacri sermone profertur. *Insuper et caro mea* non deficiet in interitu, sed *requiescet*, [Aug.] id est dormiet in spe resurrectionis. [Cassiod.] Nota quod ita dicit hic, insuper, agens de gaudio et quiete, sicut et supra agens de passionibus dixerat: Insuper usque ad noctem increpuerunt me renes mei, ut pro modo molestiarum gaudia sint humanitatis cœlestia. Sequitur:

VERS. 10. — « Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. »

Quoniam non derelinques. [Aug.] Quasi dicat: In qua spe requiescet? in hac, quia nec anima in in-

ferno, possidenda dabitur, nec corpus sanctum, per quod et alii sanctificandi sunt, patieris corrumpi. Et hoc est, quoniam non dereliquisti, communi more aliorum, *animam meam*, [Cassiod.] quam habeo, ut verus homo, in inferno; *nec dabis sanctum tuum*, scilicet corpus meum a te sanctificatum, *videre corruptionem*, id est, putrefactionem. Alibi dicit se pati corruptionem, id est vulnerationem. Ibi: *Quæ utilitas in sanguine meo, dum descendero in corruptionem* (Psal. xxix). Dico non dabis, imo

VERS. 11. — « Notas mihi fecisti vias vitæ: adimplebis me lætitia cum vultu tuo, delectationes in dextera tua usque in finem. »

[Aug.] *Notas fecisti per me, mihi*, id est meis in quibus et ego sum. Dico mihi fecisti, et notas fecisti dico *vias vitæ*, id est, vias humilitatis, ut ad vitam redeant homines. Unde per superbiam ceciderunt. Et *adimplebis me*, id est, meos in futuro, *lætitia cum vultu tuo*, id est ut nihil ultra desiderent cum facie ad faciem te viderint, in quibus quia ego sum, dico, adimplebis me, et interim sunt eis *delectationes* [Gl. int.] in itinere hujus vitæ. [Aug.] Et hoc in *dextera tua*, id est in favore et propitiatione tua. Delectationes dico, perducentes eos *usque in finem*, id est usque ad consummationem beatitudinis æternæ, et est sensus: [Cassiod.] Delectatio est eis in favore tuo, in itinere hujus vitæ, perducing eos ad finem gloriæ conspectus tui. Vel de seipso Christus dicit, *adimplebis me lætitia cum vultu tuo*, delectationes erunt mihi in dextera tua, id est lætitia et delectatio erit mihi in consensu tuo, humanis obtutibus subtracto. Et hoc usque in finem, id est perfecte et æternaliter.

COLLATIO IN PSALMUM XV: « CONSERVA ME, DOMINE. »

Titulus secundum Hieronymum, humilis et simplicis David, qui duas dictiones vel unam ex duabus coactam legit. Nempe מַכַּח מַכַּח MACAC, et הַחַח TAM. Prior significat *humiliavit*, posterior *simplicem* et *parum*, ut sit מַכַּח מַכַּח MICHAM. Alii vero coeperunt dictionem simplicem, derivatam tamen, et verterunt *insignia*, vel *ornatum auro optimo*. Hinc LXX dixerunt *σπουδαίον*, id est *tituli inscriptio*, a quibus non longe est Chaldæus, *sculptura recta*.

VERS. 1. — *Dixi Domino Deus meus es tu*. Sic Hieron. Sed Pratenſis, Sanctes, Pellicanus, Munsterus, interpretes pro Cajetano et Campensis, vertunt in secunda persona, *dixisti*, id referentes ad animam quasi seipsam alloquentem, ut habet etiam interpretes Chaldæus: *Locuta es, tu anima mea*. Punctulum in Heb. minimum variat personam et genus, id est qui ponunt primam personam legunt אַמְרַתִּי AMARATI, et accessione punctuli unius, rejecto iod, fit אַמְרַתִּי secundæ personæ feminini generis, cum apud Heb. verba habeant genus sicut nomina, sensus tamen omnino conspirat.

Bonorum meorum non eges. Hier. *Bene mihi non est sine te*. Propter quod Faber, et cæcus Burgensis redarguunt LXX, quasi qui converterint intelligentiam Prophetæ. Sed ignari potius litteraturæ Hebraicæ, hoc potuerunt temerario ausu dicere. Heb. autem habent עַלֶּיךָ בַּלְבָּלִי TOBATI BAL ALECA, quod sonat si ad verbum reddideris, *bonum meum*, vel *bonitas mea non super te*. Quæ certe sententia, quod alterutram includat intelligentiam, nihil officit, Unde Munsterus sic transfert, *bonum meum nihil tibi addit*;

Pratensis, *bonitas mea non confert tibi*. Eodem tendunt Pellicanus et Campensis. Sanctes cum Hier. alterum sequitur sensum, *Bonum meum non est nisi a te*.

VERS. 2. — *Mirificavit omnes voluntates meas*. LXX acceperunt מְדַרֵּי הַדָּרִי HEDDIR, in verbo quod dicunt מִפְּחִיל. Alii in nomine מְדַרֵּי ADDIRE, id est *magnifici, admirabiles, fortes*, etc. Vel probabilius, copularunt LXX nomen illud ad voluntates *ceu mirabiles voluntates meae in eis*. Quem loquendi modum extulerunt per verbum, non variato sensu. Caeteri autem retrahunt מְדַרֵּי ADDIRE, ad id quod praecessit, ut dicas *in sanctis magnificis omnis voluntas mea est*.

VERS. 3. — *Multiplicatae sunt infirmitates eorum*. Hieron. et interpretes pro Cajetano, *idola eorum*. Caeteri transferunt, *anxietates, dolores, molestias*, quia עַצַּב ATZAB signat *affixit, vel sculpsit*. Unde עַצַּבָּה ATZABAH afflicto vel *idolum*, quod se colentibus sit in magnam afflictionem, ut vult Munsterus in lexico. Ob idque Hieronymus in commentario hujus loci, ait LXX interpretatos fuisse *idola, infirmitates*. Sed et Chaldaeus interpretatur *idola*.

Postea acceleraverunt. Hier., *post tergum sequentium*. Sequi autem post tergum est celeriter reverti, ut idem subindicat in commentariis. « Gentiles, inquit, relinquentes idola, ad me celerrime sunt reversi. » Quod non dissidet ab eo quod est, *postea acceleraverunt*. Munsterus et Sanctes de suo addentes, alio detorserunt sensum: Hic, *multiplicentur dolores eorum, qui alteri deo donaverunt*; ille *multiplicantur anxietates eorum, qui festinant ad deum alienum*. Satis accedit Pratensis, *post alienum properant*. Nobiscum sunt Pellicanus, et interpretes pro Cajetano, *postea acceleraverunt*, videlicet ad cultum unius Dei.

A Hebraeus habet מְדַרֵּי אֲדָר עֲבָדָם יִרְבּוּ יִרְבּוּ ATZEBOTAM AHER MAHARU. Chaldaeus interpres, *postmodum festinant, ut sacrificent sacrificia*.

VERS. 4. — *Non congregabo conventicula eorum de sanguinibus*. Heb. בַּל אֶסְכֵּךְ נִשְׁכִּיחִם BAL ASSIS NIS-SCHEHEM. Et vertunt, non *libabo libamina eorum*; aut ut vult Nebiensis, non *miscebo mistiones eorum de sanguine*, ut significetur deinceps carnales observantias non fore Deo acceptas. Quia vero lectio ecclesiastica eodem conspirat, non est opus inquisitione anxia, quamvis etiam ad litteram posset fieri conciliatio, discutiendo radices נֶסֶךְ NASAC, quæ notat *libare et miscere*, ac כֶּסֶךְ SACAC, quæ potest signare *aggregavit*. Ut ut fuerit, sensus est illæsus:

VERS. 9. — *Exsultavit lingua mea*. Hebr. בְּבֹדִי QUEBODI, id est *gloria mea*. Sed quia verbum בֹּדִי QUIBEB, signat *glorificat*, et nos quempiam glorificamus lingua, idcirco maluerunt interpretes transferre, per *linguam*: quod altissime quadrat sensui verborum precedentium et sequentium. Nam primo posuerunt cordis latitiam, propter hoc latitatum est cor meum. Et cum ex abundantia cordis os loquatur, congruentissime subjectum est, *exsultavit lingua mea*, juxta illud psal. LXXI: *Sicut adipe et pinguedine repleatur anima mea, et labiis exsultationis laudabit os meum*. Tum demum sequitur, et caro mea requiescet in spe, ut consummatam laudem absolverent, in corde, in lingua, in omni opere. Quid etiam si interpretes legissent לִשְׁוֹנִי LESCHONI pro QUEBODI, vocandine forent in jus? Sensus denique non alto portendit.

PSALMUS XVI.

PSALMI TITULUS: « ORATIO IPSI DAVID. »

Exaudi Domine. Titulus: *Oratio David*. [Cassiod.] Psalmus iste primus est eorum qui nomine orationis intitulantur, et sequuntur alii quatuor, qui bene ab oratione prætitulantur, quia cum in aliis interseratur oratio, in istis pene continuatur. [Hier.] In hoc autem psalmo Christus secundum hominem orat, adjuncta sibi voce sui corporis, quod est Ecclesia; et facit iste psalmus veram humanitatis naturam in Christo attendere, qui in eadem voce cum membris suis hic orat, non pro sua utilitate, sed pro nostra necessitate. [Alcuin.] Christi enim oratio, est fidelium institutio. Sicut enim flendo Lazarum, charitatem proximi nos habere docuit, et sicut persecutores fugit, ut inconslute terminatis nobis auferret audaciam: Ita oravit, ut formam orandi nobis proponeret. [Aug.] Et est sensus tituli: *Oratio hujus psalmi, convenit David, id est personæ Domini adjuncta sibi Ecclesia, quæ corpus ejus est*. [Cassiod.] Intentio: monet ad orationem. Modus: Tripartitus est psalmus. Primo petit secundum justitiam retribui sibi. Secundo petit a Judæorum insidiis liberari. Ibi, ego clamavi. Tertio orat sibi et adversariis retribui, ibi: *exsurge, Domine*. Christus ergo secundum hominem ad Patrem orans, adjuncta sibi voce corporis, ait: O

VERS. 1. — « Exaudi, Domine, justitiam meam: intende deprecationem meam. »

Domine, exaudi justitiam meam. [Cassiod., Gl.

C int.] quia justitia habet vocem apud Deum, quæ penetrat cælum. Et pro justitia *intende deprecationem meam*, quæ est de cavendis malis. Et non modo intendas, sed

VERS. 2. — « Auribus percipe orationem meam: non in labiis dolosis. »

Auribus percipe, [Cassiod.] quasi dicat, non transitorie, ut cito transeat *orationem meam* quæ est de bonis suis, et sibi adhibendis. [Gl. int.] *Orationem dico, prolatam non in labiis dolosis* sicut oratio eorum qui inique me damnant, et meos. [Cassiod., Rem.] Vel sicut est illorum oratio, qui dicunt: *Domine, Domine*, et non faciunt voluntatem Patris [Math. VII]. Sequitur:

VERS. 3. — « De vultu tuo iudicium meum prodeat; oculi tui videant æquitatem. »

De vultu tuo. [Gl. int.] Ecce quid petit in oratione, quasi dicat: *Exaudi orationem meam, qua hoc peto iudicium meum, quo fui iudicatus a Pilato et Judæis, prodeat, o Domine*, [Rem.] id est videatur prodiisse. De vultu tuo, id est de aspectu tuo qui omnia vides, nec eges testimonio alterius, [Cassiod., Rem.] id est secundum ea quæ agnoscis in me, qui nullum habeo peccatum, videatur provenisse, non de dispositione, id est secundum dispositionem et voluntatem Judæorum: quod patet factum esse in resurrectione, quando præter eorum opinionem a mortuis resurrexit. Et *oculi tui, o Domine, videant æquitatem*, ut mihi remedium, Judæis penam des, sicut meruerunt. [Gl. int., Al-

cuin.] Vel ita, iudicium meum, dicit; Christus homo, quo discerno omnia. De vultu tuo prodeat, id est de illuminatione notitiæ tuæ, ut veritatem iudicem. Et oculi mei. Alia littera, [Aug., Gl. int.] scilicet oculi cordis, viderunt æquitatem. [Aug.] Vel eodem sensu manente, ita distingue litteram, percipe orationem meam, hic distingue. Deinde sequitur: Non in labiis dolosis, de vultu tuo iudicium meum prodeat, videlicet iudicans non proferam labiis aliud quam ex te intelligo. Oculi mei videant æquitatem, hoc non mutatur.

VERS. 4. — « Probasti cor meum, et visitasti nocte: igne me examinasti, et non est inventa in me iniquitas. »

Probasti, ideo fac quod peto, quia probasti cor meum, et visitasti nocte, [Aug.] id est ipsum cor meum visitatione tribulationis probatum est: quæ tribulatio, non solum nox dicitur, sed etiam ignis. Nox, quia perturbat, ignis, quia exurit. Unde subdit, *igne tribulationis me examinasti,* [Cassiod.] hoc dicit ad similitudinem fornacis, quæ metallum purgat, *et non est inventa in me,* quasi dicat, tribulatione me probasti, sed in ea inventus sum justus. Et, id est quia non est inventa in me *iniquitas* quam ustio coqueret. Adeo sum justus, et sine iniquitate,

VERS. 5. — « Ut non loquatur os meum opera hominum: propter verba laborum tuorum ego custodivi vias duras. »

Et non loquatur os meum opera hominum, [Aug.] id est ut aliud non procedat de ore meo, quam quod ad gloriam et laudem tuam pertinet non ad opera hominum, quæ faciunt præter voluntatem tuam, id est nihil nisi bonum locutus sum. Alibi autem scriptum est: *Ex ore Altissimi* (Thren. III), id est humanat Filii Dei non egredientur nec bona nec mala: qui cum staret ante Herodem, scilicet quando inquisitus ab eo multis quæstionibus et sermonibus, nihil respondit (Luc. XXIII), sed tanquam ovis coram tondeute obmutuit (Isa. LIII). Vel ex ore Altissimi, id est Christi, ascendentis in cælum, non egredientur nec bona nec mala, quia in ascensu nihil legitur fuisse locutus, qui ante multa dixerat. Vel ex ore Altissimi, id est Christi, in majestate iudicaturi, non egredientur in iudicio nec bona, nec mala, id est egredientur bona et mala. Dux enim negationes complent sensum unius affirmationis. Dicit autem bona bonis: *Venite, benedicti* (Matth. XXV); et mala malis: *Ite, maledicti* (ibid.). Vel ex ore Altissimi, id est Dei Patris, non egredientur in iudicio nec bona nec mala, quia *Pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit Filio* (Joan. V); *propter verba,* quasi dicat, [Gl. int.] et ego si ita innocens sum, dicit Christus, tamen *ego custodivi.* Vel junge, non loquatur os meum opera hominum, sed potius ego cum pondere custodivi *vias duras,* vel laboriosas, [Aug.] scilicet mortalitatis, et passionis. Vel, secundum aliam litteram, [Rem.] custodivi vias latronis, id est quod latro merito, ego immerito sustinui, et hoc non pro mea culpa, sed propter verba

A laborum tuorum, complenda, [Aug., Rem.] id est ut compleantur verba pacis tuæ, quæ significatur per labia, quam verbis suis promisit: quæ promissio dicitur verba pacis. Vel propter verba laborum tuorum complenda, id est prophetarum. Sequitur:

VERS. 6. — « Perfice gressus meos in semitis tuis, ut non moveantur vestigia mea. »

Perfice, vel ad perficiendos gressus meos, etc., quasi dicat: Custodivi vias duras, utique ad perficiendos gressus meos in semitis tuis, [Aug.] id est ut perscreretur charitas Ecclesiæ meæ, qua venit ad requiem tuam in angustiis viis, id est in arctioribus præceptis. Per hoc enim docui quod non potest ad te pervenire Ecclesia, nisi per angustam viam, *et ut non moveantur vestigia mea,* id est signa itineris mei, quæ sacramentis et Scripturis apostolicis impressa sunt, ut illa intueantur et observent, qui me sequi volunt. Vel ideo custodivi vias duras, et perfici gressus ut jam non moveantur vestigia mea, id est ut stabiliter maneam in æternitate, postquam peregi vias duras, et gressus perfeci.

Aliter ab illo loco, *ut non loquatur,* quasi dicat: [Cassiod.] Non est inventa in me iniquitas, quod tu scis, et si ego taceam. Et hoc est quod ait, hoc quod dico nosti, *ut,* id est, quamvis, *Non loquatur os meum,* id est, et si ego taceam. Et hoc est quod ait, tu scis me esse purum. Et distinguitur ibi littera, *os meum.* Deinde sequitur, *opera, etc.,* quasi dicat: Et licet tam purus sim, tamen *propter verba laborum tuorum* hoc non mutatur. *Ego custodivi vias duras,* scilicet opera hominum, id est quas merentur opera hominum, scilicet passionem et mortem, et reliquas passiones et misérias. [Hier.] Vel vias duras dicit virtutes, quæ hominibus sunt difficiles, non Christo. Et est sensus: Ego custodivi vias virtutum, duras hominibus, scilicet opera hominum, id est quas debent imitari homines: quibus iter vitiorum leve est, et virtutum difficile. Vel ita: dico, *non est inventa in me iniquitas,* [Alcuin.] ita tamen hoc dico, ut non loquatur os meum, ut non jactanter hoc dicam, quod est *opera,* id est opus hominum, scilicet jactanter loqui. Vel ita: [Rem.] Adeo sum justus, ut non loquatur os meum aliquid indebitum, id est ut non peccem in lingua: quod est *opera,* id est opus hominum, scilicet peccare in lingua. Sequentia non mutantur a sensu primæ expositionis usque *perfice,* quasi dicat: Et quia custodivi vias duras, ideo *perfice gressus meos,* [Cassiod.] id est humanas meas actiones usque in finem, id est usque ad passionem et mortem. Ante enim non est nisi inchoatio. Perfice dico in semitis tuis, id est in arctioribus præceptis tuis. Ad hoc *perfice, ut vestigia mea non moveantur,* id est ut illi qui volunt me imitari, non moveantur a te. [Rem., Gl. int.] Vel vestigia dicit opera bona quæ fecit, et doctrinam quam tradidit. Et est sensus: Ideo perfice, ut vestigia mea, quibus est impressa forma justitiæ, non moveantur a bonis, qui volunt me imitari.

PARS II. VERS. 7. — « Ego clamavi, quoniam

« exaudisti me, Deus : inclina aurem tuam mihi, et A
« exaudi verba mea. »

Ego clamavi, etc. [Cassiod.] Secunda pars, ubi Christus petit ut a Judæorum insidiis ejus puritas liberetur, quasi dicat, custodivi vias duras, et perfecti gressus meos. *Ego* etiam, dicit totus Christus, *clamavi*, id est libera et valida intentione preces ad te direxi, ideo *quoniam exaudisti me, o Deus*, id est quia certissime scio me exaudiendum esse. [Cassiod.] Hoc dicere non convenit nisi justo, qui confidenter orat, quia se scit exaudiri, qui converso verborum ordine potest dicere [Aug.] quoniam exaudisti me clamavi, alioquin potius dicendum videretur quoniam clamavi exaudisti me. Vel ita clamavi, hoc non mutatur : ideo utique, quoniam, ut hoc possem, o Deus, exaudisti me, olim infirmius orantem. [Aug.] Hoc B proprie Christus in membris dicit. Et quia clamavi, ideo *inclina aurem tuam*, [Gl. int.] scilicet aurem clementiæ et misericordiæ tuæ *mihi*, [Cassiod.] scilicet humili, et *exaudi verba mea*, non deserat exauditio tua me humilem. Quæ verba? hæc :

VERS. 8. — « Mirifica misericordias tuas qui sal-
« vos facis sperantes in te. »

Mirifica misericordias tuas. [Aug.] Mira sunt quæ nova sunt. Hæc sunt quæ in carne Christus gessit mirantibus Judæis. Et est, mirifica misericordias, id est fac nova quæ et mali mirentur, ne vilescant misericordiæ, et ne minus amentur. Tu dico qui sal- vos facis sperantes in te.

VERS. 9. — « A resistentibus dexteræ tuæ custodi
« me, ut pupillam oculi. »

32 A *resistentibus dexteræ tuæ*, [Aug.] id est ab illis qui resistent dexteræ tuæ, id est favori quo mihi faves. [Cassiod.] Vel, dexteræ tuæ, id est mihi Filio tuo. Et *custodi me ut pupillam oculi*, id est custodi me secundum humanitatem. [Aug.] Pupilla enim perexigua est, et tamen per eam acies luminis dirigitur, quo lux et tenebræ dijudicantur. Sic per humanitatem Christi deitas discernens est inter homines bonos et malos, quia eos qui fidem humanitatis habent, in sorte bonorum, alios vero in consortio malorum adnumerat. [Cassiod.] Hanc autem petit custodiri hoc modo,

VERS. 10. — « Sub umbra alarum tuarum protege
« me, a facie impiorum qui me affligerunt. »

[Aug.] *Protege me*, ut gallinā pullos suos sub umbra alarum tuarum, [Cassiod.] id est in munitamento charitatis et misericordiæ tuæ. Misericordia enim et charitas sunt alæ Patris, quibus nos pro- tegit. *Protege dico, a facie*, id est ab instantia impiorum, id est dæmonum et Judæorum qui me affligerunt, sic,

VERS. 11. — « Inimici mei animam meam cir-
« cumdederunt, adipem suum concluderunt; os
« eorum locutum est superbiam. »

Inimici mei, [Cassiod.] scilicet Judæi, *circumdederunt consiliis animam meam*, id est vitam, volentes eam tollere, et *adipem suum concluderunt*, [Aug.] id est lætitia sua pingui cooperti sunt, post-

quam cupiditas eorum de scelere satiata est. Capto enim Christo lætitiā pinguedine intus conceptam extra ostentaverunt. [Alcuin., Cassiod.] Vel a simili animalium, quæ ex adipe inflantur et sunt lasciva, dicit, adipem suum concluderunt, id est superbiam retinuerunt, non macri, id est non humiles, sed inflati superbia. Vel adipem suum concluderunt, id est pinguem et carnalem sensum retinuerunt. Vel adipem suum concluderunt, sceleribus saginati, veram intelligentiam amiserunt. [Cassiod. Aug.] Unde restat superbia loqui. Et ideo *os eorum locutum est superbiam* dicendo : *Are, rex Judæorum* (Matth. xxvii), et hujusmodi. [Cassiod.] Os dicit non cor, quia sæpe iniqui quod ore defendunt, corde damnant. Sequitur : Et

B VERS. 12. — « Projicientes me nunc circumde-
« derunt me : oculos suos statuerunt declinare in
« terram. »

Projicientes me [Aug., Gl. int.] extra civitatem, quasi locus de me macularetur. Pravi coloni quia prius servos in vinea missos occiderunt (Matth. xxi), nunc me Filium et hæredem (ibid.) *circumdederunt* in cruce, non obsequio, sed furore, quasi ad spectaculum convenientes, et hoc ideo, quia *statuerunt oculos suos*, scilicet cordis in terram, scilicet ne perderent locum et gentem. Dixerunt enim : *Si dimittimus eum sic, totus mundus abit post eum, et venient Romani, et tollent locum et gentem* (Joan. xi). Vel, *statuerunt oculos suos declinare in terram*, [Aug.] id est intentionem cordis sui, in terrena declinaverunt, putantes eum pati malum qui occidebatur, et se nullum qui occidebant. Et quasi quis diceret : Unde eis hæc opportunitas? Respondet :

VERS. 13. — « Susceperunt me sicut leo paratus
« ad prædam, et sicut catulus leonis habitans in
« abditis. »

Susceperunt me, [Alcuin.] id est avide acceperunt me a Deo, cujus dispositio erat ut moreretur; [Rem., Cassiod.] vel a Juda traditore, vel a iudice Pilato. Qui? principes qui erant *sicut leo*, id est diabolus *paratus ad prædam*, qui circuit quærens quem devoret (I Petr. v), [Cassiod.] id est comparandi erant leoni diabolo, quo auctore faciunt. Et non tantum principes, [Aug.] sed et populus qui erat *sicut catulus leonis*, id est filius diaboli, cui dictum est : *Vos ex patre diaboli estis* (Joan. viii) *habitans in abditis*, id est permanens et cogitans in insidiis, [Cassiod.] quia mos est malis vota tegere, ut latenter possint perficere. [Aug.] Cogitabant ergo insidias quibus circumvenirent et perderent justum.

PARS III. VERS. 14. — « Exsurge, Domine, præ-
« veni eum et supplantata eum, eripe animam meam
« ab impio, frameam tuam ab inimici manus tuæ. »

Exsurge, Domine. [Cassiod.] Pars tertia, ubi de retributionibus suis, et adversariorum est oratio, quasi dicat : [Aug.] Illi ita, sed tu, o Domine, qui videris dormire, et iniquitates hominum non curare

exurge ad vindictam contra Judæos, et præveni eum A
populum, vel eos, scilicet Judæos; a simili cur-
rentis dicit. [Alcuin.] Currit enim populus, ut cru-
cifigat; currit Deus Pater ut vindicet; sed Deus
prævenit excæcando. Nemo enim non prius in se
quam in alium peccat, id est quisque peccando
prius se lædit quam alium. Et est præveni eum,
[Aug.] id est factum eorum vindicta excæcationis
præveniat, et ita subverte eos. Vel *supplanta eum*,
a simili luctantis, id est inefficaces fac, et dejice
eos, ut locum et gentem perdant, pro quibus reti-
nendis Christum occiderunt. Unde subdit:

Vers. 15. — « Domine, a paucis de terra divide
eos in vita eorum: de absconditis tuis adimple-
tus est venter eorum. »

Domine, a paucis de terra, sed de se interponit
eripe animam meam, quasi dicat: [Aug.] Illos sup-
planta, sed eripe animam meam *ab inimicis*, dia-
bolo, resuscitando me a morte illata ab impiis.
Deinde exponit quod dixerat, *eripe frameam tuam*
ab inimicis manus tuæ, anima mea et framea tua,
quam manus, id est æterna virtus tua assumpsit,
ut per eam regna iniquitatis debellet, et justos di-
vidat ab impiis hic affectu, in futuro etiam loco.
Hanc ergo eripe animam meam ab inimicis manus
tuæ, id est virtutis tuæ, id est ab inimicis meis,
qui sum manus tua. Domine, a paucis, postquam
oravit pro sua, subdit de adversariorum retribu-
tione, et exsequitur quod dixerat, *supplanta, quasi*
dicat, supplanta eos, hoc modo: O Domine, perdes
eos de terra, vel dispartire eos in vita eorum, alia
littera quasi dicat: Domine, perdes eos de terra,
quam inhabitant, et dispartire eos per totum orbem
in ista vita, quam solam suam putant qui de æterna
desperant. Non solum autem erit eis hæc pœna vi-
sibilis, *sed de absconditis tuis adimpletus est venter*
eorum, id est de peccatis quæ tanquam tenebræ a
lumine veritatis tuæ absconduntur, plena est me-
moria eorum, ut obliviscantur Deum.

Vers. 16. — « Saturati sunt filii: et dimiserunt
reliquias suas parvulis suis. »

[Aug.] *Saturati sunt filii* operibus malis. Filios
enim opera intelligimus: et sicut bona opera bonos
filios, ita malos mala. [Hier.] Vel saturati sunt por-
cina, id est immunditia, concultantes margaritas
sermonum Dei.

Aliter ab illo loco, *Domine, a paucis*, et legitur
littera nostra, *O Domine, divide eos*, id est Judæos,
a paucis, id est ab electis, secundum mores qui-
bus sordescunt. [Alcuin.] Vel, a paucis fidelibus,
qui monitu angeli, imminente Judæorum exterminio,
in regnum Agrippæ secesserant, ubi tuti man-
serunt. (4) Judæos dico, sublato de terra, pro qua
me occiderunt. Illos, inquam, *divide per orbem*. Et
hoc in vita eorum præsentis. Quid ergo post hanc
vitam erit eis? omnimoda miseria. *De absconditis*
tuis, quasi dicat merito hæc eis, quia de abscon-

ditis tuis, id est de immunditiis, quas utique Deus
non novit, id est prohibet. *Adimpletus est venter eo-
rum*, id est, satiata est carnalitas eorum. [Cassiod.,
Alcuin.] Vel in bono potest accipi, de absconditis
tuis, id est de præceptis legis, et miraculis Christi.
[Cassiod.] *Venter*, id est carnalis sensus, eo-
rum adimpletus est, quibus bonis etsi pasti fue-
rint, tamen saturati sunt porcina, id est immun-
ditia, et *reliquias suas*, scilicet reliquias peccatorum
dimiserunt parvulis suis, [Aug., Hier.] id est, po-
steris, clamantes: Sanguis ejus super nos, et su-
per filios nostros. [Alcuin.] Vel, saturati sunt fi-
liis, id est ad opus filiorum. Et est similitudo a re,
quæ non est. Nullius enim dape filii saturantur, et
ita saturati sunt, quod dimiserunt reliquias suas,
scilicet reliquias maledictionis parvulis suis, id est
posteris suis. [Rem.] Vel, saturati sunt de abscon-
ditis, id est de peccatis. Et hoc filii, id est ad
utilitatem filiorum, qui sunt reliquæ salvandæ, de
quibus dixit Isaias: *Reliquiæ Israel salvæ sunt*
(Isa. x). Unde et hic subdit, et dimiserunt reli-
quias suas suas parvulis suis, id est posteris suis,
de quibus erunt illæ reliquæ. Sequitur:

Vers. 17. — « Ego autem in justitia apparebo con-
spectui tuo: satiabor cum apparuerit gloria tua. »

Ego autem, quasi dicat: [Aug.] Illis ita continget;
ego autem, qui non apparui eis, qui coræ
sordido et tenebroso, lucem veritatis et sapientiæ
non vident, *in justitia tua*, id est secundum justitiam
tuam, *apparebo conspectui tuo*, vel, in conspectu
tuo; et cum illi saturati sint immunditia, ut me
non cognoscerent, *ego satiabor*, munditia, id est,
in his qui me intelligunt, id est in sanctis, *cum ap-
paruerit*, vel dum manifestabitur sanctis in judicio
gloria tua æterna.

COLLATIO IN PSALMUM XVI: « EXAUDI, DOMINE,
JUSTITIAM MEAM, INTENDE. »

Vers. 3. — *Oculi tui viderunt arguitates*. Psalmodia
Romana habet, *oculi mei*; sed Hier. emendat
ad Simiam et Fretellam.

Vers. 4. — Versus 4 et 5, propterea quod pos-
sunt aliter et aliter distingui, diversum identidem
parient sensum. Primo sic: *igne me examinasti, et*
non invenies, cogitari, vel ut vult Hier., *cogitationes*,
non pertransibit os meum, vel *non transire os meum*,
hic finiendo versiculum quartum: mox ut inchoetur
quintus versus, *in opera hominum*, juxta Heb.
interpretes nostri etiam fecerunt sectionem, *igne*
me examinasti, et non invenies iniquitatem. Vel
(quod eodem recidit) *non est inventa in me iniquitas*,
quia זָמָם זָמָם ZAMAM, licet notet, *cogitavit*, id ta-
men non absolute semper, sed *cogitavit nefas aut*
scelus. Dehinc incipiatur caput quinti vers: *Ut non*
pertranseat os meum opera hominum. Et ita transire
concinne intelligitur in ore versare: igitur non lo-
quatur os meum opera hominum. Hæc et illa intelli-
gentia, non dissidet a veritatis spiritu, qui multi-
plex est et unicus (Sap. vii).

Vers. 5. — *Ego custodiri vias duras*. Hieron., *vias*
latronis, seu ut alii volunt, *vias dissipatoris*. At
פִּרְצֵי פִּרְצֵי PARITZ vel פִּרְצֵי פִּרְצֵי PERETZ ab eodem verbo פִּרְצֵי
PARATZ, interdum significat viam interruptam et
confractam, quæ solet esse dura. Et Nebiensis verit

(4) Ex Eusebio Hist. Eccles., III, cap. 5; et Pet. Com. ex Hist. Actuum apost., cap. 69.

vias dirutas. Alioqui et viæ latronis sunt laboriosæ, A ut explanatur in interpretatione de Christo, qui tanquam princeps latronum ignominiose passus est.

VERS. 11. — *Adipem suum concluserunt.* Faber et Cæcus contendunt debere in ecclesiis occini, *adipe suo concluserunt*, auferendi casu, ut subaudiatur accusativus animam meam. Hoc voluit pro suo cerebro; sed potest intelligi quod adipe concluserunt corpus suum, ut vertit Sanctes a quo non dissidet Munsterus interpretatus passive, *adipe suo clauduntur*, quo itidem tendit paraphrasi Campensis, *qui sunt bene pasti et obesi*. Et hoc est adipem suum concludere. Præteris quidem vertit, *adipe eorum concluserunt*, sed ut id verbi transeat ad particulam sequentem videlicet os suum, contra tamen rationem pauasæ Hæbraicæ, licet Chaldæus ad eum modum distinguat, *adeps eorum operit os eorum*.

VERS. 12. — *Projicientes me, nunc circumdederunt me.* Si legamus אֲשֶׁרֵי אֲסֻרֵי ASSURENI per lod in fine, id est *gressus contra me*, ut legerunt LXX, et Hier. dilucidius vertentes, *projicientes me*, vel *incedentes adversum me*. Sic et Nebiensis. Alii 33 Hebraizantes legunt נָוּ in fine per vau, ut sit *gressus nostri*. Similiter in sequenti vocabulo distinguendum venit מַבְרֵי SEBABUNI, quomodo legerunt LXX, Hieron. Nebiensis, Sanctes et Pellicanus, vel מַבְרֵי SEBABUNI, quomodo Munsterus, Campensis, et interpretes pro Cajetano. Cernis quam facile variant exemplaria.

VERS. 13. — *Suseperunt me sicut leo paratus ad prædam.* Heb. מוֹמֵוּ דְּלֵוֹיִם, id est *similitudo ejus sicut leonis*, etc. Interpretes legerunt per iod in fine, non per vau, quod passim sit apud Hebr. Et quia fuisset subobscurius dicere, *similitudo mea seu similitudo mei, sicut leo paratus ad prædam*, intellectum clarum reddiderunt, *suseperunt me sicut leo*. Quasi diceret: Hæc similitudo leonis parati ad prædam mihi aptata est, dum instar leonis sæventis, inimici in me debacchati sunt.

VERS. 14. — *Eripe animam meam ab impio, frameam tuam ab inimicis manus tuæ.* Difficultas in hoc versu, et proprie sequentis est in varia distinctione et aliorum verborum redditione. Nam Hebraicam litteram persequentes, faciunt finem versiculi in framea tua. Et Hier. ita vertit, *eripe animam meam ab impio, qui est gladius tuus*, quem versiones aliorum imitantur. LXX intellexerunt in accusativo casu, *frameam tuam*, referentes ad animam, ut exponit August. Ob id aliter secuerunt contextionem versueolorum, quod et non rariter faciunt, ob causas supra dictas.

Eodem versu, cujus principium secundum Hebr. est finis versiculi 14, secundum Latinos, *ab inimicis*

manus tuæ. Hier., *a viris manus tuæ*, quomodo et Nebiensis. Vel, ut alii reddunt, *a viris qui sunt manus tua*, vel *flagellum, erue*, ut vertit Sanctes. Cæterum cum vocula Hebraica מַחֲוִים MATHEIM secundum rabbi-David, sint viri addicti desideriis hujus sæculi, certe erunt *inimici manus Domini*, quæ largitur præcipue dona spiritualia amicis suis. Unde exponit Pellicanus, *de quibus*, inquit, *vindictam sumis*.

VERS. 15. — *Domine, a paucis de terra divide eos in vita eorum;* Sanctes, *a viris de mundo, quorum pars in vita;* Præteris, *a viris ex tempore, quorum pars in vita;* interpres pro Cajetano, *a viris de mundo, quorum pars in vitis;* Pellicanus, *a viris subsistentiæ modicæ, portio eorum in vitis;* Munsterus, *a viris inquam et a sæculo nequam, quorum pars est in vita;* Nebiensis, *a viris de sæculo, pars quorum in vita eorum.* Longe secus Hieron., *qui mortui sunt in profundo, quorum pars in vita.* Singulas particulas sigillatim expendamus in eo quod habemus. A *paucis*, in Hebræo eadem repetitur dictio, quam interpretabantur LXX in priori versu *inimicos*, sicut declaratum est. Sed cum significet etiam *viros subsistentiæ modicæ*, ut vertebat Pellicanus, nostra lectio non violat veritatem Hebraicam. Delinc sequens particula, videlicet *de terra* אֶרֶץ HELED, Hebraice innuit durationem vitæ hujus sæculi. Quare nihil est discrepantiæ, si sensus concilietur Et Munsterus in priori suo lexico, scribit significare *profundum orbis*, quomodo accepit Hieronymus, qui etiam ut manifestum est, legit מַחֲוִים MATHEIM per e longum, quod dicunt modo tzere, et significat *mortuos*, ut transulit Hieron. Cæteri vero per a breve, quod vocitant hateph pathah, *denique divide eos in vita eorum;* Hebraizantes, *quorum pars in vita.* Sed nihil a fonte Hebræo recedit. Nam הַלֵּק HALAQ, significat *divisit*, et הֵלֵק HELEQ, *partem*. Ob idque הֵלֵקוֹם HELEQUAM, *pars eorum*, vel הוֹל הַלֵּקוֹם HOL QUAM *divide eos*.

VERS. 17. — *Satiabor cum apparuerit gloria tua.* Hieronymus, *cum evigilavero similitudine tua.* Vel, ut alii habent, *cum evigilavero ad similitudinem seu imaginem tuam.* Sensus est prorsus idem. Nam gloria quam vobis promisit omnipotens Deus, est ut transferatur ad imaginem Filii sui, juxta illud Rom. VIII: *Quos præscivit et prædestinavit conformes fieri imaginis Filii sui.* Et rursus I Joan. III, *cum apparuerit, similes ei erimus.* Scio tamen quosdam interpretari *imaginem tuam*, hoc est animam. Sed ad hoc non astringimur. Cæterum quod LXX dixerunt in tertia persona, alii in prima, procedit ex vocabulo Hebraico infinitivi modi, qui accommodatur cuilibet personæ, בְּהִקִּיטֵּי BEHAQUITZ.

PSALMUS XVII.

PSALMI TITULUS: (IN FINEM PUERO DOMINI DAVID, QUÆ LOCUTUS EST DOMINO: VERBA CANTICI HUIUS IN DIE QUÆ ERIPUIT EUM DE MANU INIMICORUM EJUS, ET DE MANU SAUL, ET DIXIT:)

Diligam te, Domine, fortitudo mea. Titulus, [in finem puero domini David, quæ locutus est Domino; verba cantici hujus, in die qua eripuit eum Dominus de manu inimicorum ejus, et de manu Saul, et dixit.] Legitur in libro Regum quod rex iniquus Saul persecutus est David mitem et mansuetum. Quo mortuo David liberatus est, et in pace regnavit. [Hier. et Rem.] Pro hac liberatione videtur David hunc psalmum cantasse Domino: Sed quia titulus habet [in finem et cantici] removemur ab historia. [Gl. int., Cassiod., Alcuin.] Finis namque Christus est,

D canticum vero est exsultatio de æternis. Melius ergo accipitur de toto Christo, scilicet de capite et membris, quem totum Dominus eripuit in die resurrectionis Christi *de manu inimicorum*, id est Judæorum et dæmonum, et [de manu Saul] id est mortis. [Hier., Alcuin.] Per Saul enim intelligitur mors. [Aug.] Saul namque interpretatur *petitio*, quia populus extorsit hunc regem a Deo, qui non est electus ad permanendum, [Alcuin.] sed permissus ad tempus regnare, sicut dicitur in Job: *Facit Deus regnare hypocritam propter perversitatem populi.* (Job xxiv). David autem elegit Deus ad permanendum, de quo Christus natus est rex in æternum. Sed non ante David tenet regnum, quam liberatur

a persequentibus. Et sicut David prius sustinuit Saullem quam in pace regnaret, [Alcuin.] sic Christus ante sustinuit mortem, quam regnaret quietus, sic et corpus ejus quod est Ecclesia. Et bene Saul persecutor David mors dicitur, quæ sola nos persequitur. Nisi enim mortales essemus, nihil nobis faceret inimicus. Et sicut Deus illum regem non elegit, ita hanc non fecit Deus (Sap. 1), sed impii manibus et verbis accersierunt. [Hier., Aug., Rem., Cassiod.] Et est sensus tituli: *Verba canticum hujus*, quod dicitur canticum, quia agit de lætitia resurrectionis Christi, et constitutionis Ecclesiæ. [Hier.] Hoc posuit ne de historia David accipiatur. Cantici dico, tendentis in finem, id est in Christum, conveniunt David, id est Christo, secundum caput, et secundum corpus ejus, id est Ecclesiam. David dico, *puero domini Dei Patris*, de quo Isaias ait: *Puer natus est nobis, et filius datus est nobis (Isa. ix)*. Quæ verba locutus est, totus est Christus, Domino, [Gl. int., Aug.] id est ad honorem Domini. Hoc enim dicit Christus et Ecclesia, id est totus Christus. Cantici dico, *habiti in die*, id est pro die resurrectionis Christi, *qua die Dominus Pater eripuit eum*, id est Christum, secundum caput et corpus, *de manu inimicorum ejus*, id est de potestate Judæorum, secundum caput; et de potestate dæmonum, secundum caput et membra. [Aug., et Cassiod.] In die namque resurrectionis a diabolo Christus ereptus est, et membra absoluta sunt. Et *de manu Saul*, id est de potestate mortis Christum in re, et membra in spe, et tandem in re eripiet. [Rem.] Et bene prius ait de inimicis, postea de morte, quia novissima iniinica destruetur mors. Et pro hac spirituali liberatione totus Christus agens gratias Deo dixit: *Diligam te, Domine*. Intentio [Cassiod.] Monet ad gratiarum actiones pro liberatione spirituali.

Modus. Quatuor sunt partitiones: primo Propheta de liberatione gratias agit, summam beneficiorum Dei colligens. Secundo agit de cladibus humani generis ante adventum Christi, et qualiter Dominus sit misertus ibi, *circumdede runt*. Tertio, Christus agit de virtute ac potentia sua ibi, *Deus qui præcinxit*. Quarto, Ecclesia læta munera Dei laudat ibi, *vivit Dominus*. De spirituali ergo liberatione Christus integer gratias agens, ait: O

VERS. 1. — « Diligam te, Domine, fortitudo mea: « Dominus firmamentum meum, et refugium meum, « et liberator meus. »

Domine, diligam te: [Rem.] quod tantum restat de omnibus erepto. Et causam subdit, qui es virtus vel fortitudo mea, [Aug.] per quam scilicet fortis sum super inimicos. *Dominus firmamentum meum*, vel Domine, alia littera, quasi dicat, et, o Domine, tu es firmamentum meum, id est firmasti me. Et hoc ideo, quia es *refugium meum*, quia ad te refugi; refugi autem, et, id est quia *liberator meus* es de inimicis, id est quia liberasti me. Deinde mutans personam, ait, et

VERS. 2. — « Deus meus, adjutor meus: et sperabo in eum. »

Deus meus, [Hier., Cassiod.] id est Creator est, *adjutor meus*, quasi dicat, qui me creat, me adjuvat: et eo adjuvante, ego sperabo in eum ac si in secunda persona diceret: [Aug.] Tu qui creas es adjutor, qui prius adjutorium vocationis mihi gratis præstitisti, ut per hoc possem sperare in te. Et tu es

VERS. 3. — « Protector meus, et cornu salutis meæ, et susceptor meus. »

Protector meus contra insidias, [Cassiod., Aug.] quia non de me præsumpsi, quasi cornu superbiæ contra te erigens, sed te celsitudinem salutis inveni. Unde subdit, et tu es cornu, id est firma celsitudo salutis meæ ad dissipandos inimicos; et ut hoc invenirem, tu es *susceptor meus*, [Cassiod., Aug., Gl. int.] id est tu suscepisti me per gratiam. Et ideo

VERS. 4. — « Laudans invocabo Dominum, et ab inimicis meis salvus ero. »

Laudans, [Aug., Gl. int.] non meam gloriam, sed Domini quærens *invocabo Dominum* ad perseverandum, et sic ab inimicis meis salvus ero, id est non nocebit mihi impietatis error. [Aug.]

Vel in persona ipsius David, totum legi potest. Qui ait: *Diligam te, Domine*, qui es virtus mea, vel fortitudo mea, id est ex quo fortis sum. Deinde mutans personam de eo loquitur hominibus dicens: *Dominus est firmamentum*, quo firmus stetit in acie. Et *refugium meum*, [Cassiod.] quia quando opus erat consilio ad eum refugit, et invenit; et *liberator meus*, ut si potens captum ab hostibus liberet, et *Deus meus* est, et *adjutor meus*, et *sperabo in eum*, et *protector meus*, contra insidias, et *cornu salutis meæ*, ad dissipandos inimicos, et *susceptor meus*, sicut medicus ægri. [Rem., Cassiod.] Laudans, post omnia beneficia non elatus se jactat, sed omnia Deo tribuit dicens: *Laudans invocabo Dominum*. Et ideo ab inimicis meis salvus ero. Nam qui aliter agit, sibi derelictus perit, etsi vicisse videbatur. Sequitur:

PARS. II. VERS. 5. — « Circumdede runt me dolores mortis, et torrentes iniquitatis conturbaverunt me. »

Circumdede runt me. [Cassiod.] Secunda pars, ubi in persona justorum qui fuerunt ante adventum Christi, agit Propheta de cladibus humani generis, et quomodo Deus mysterio incarnationis misertus sit, et in baptismo de toto orbe Christianos collegit. [Alcuin.] Et attende regulam unitatis capitum et corporis, id est Christi et Ecclesiæ; quasi enim una persona est caput et corpus, ideoque una voce utitur caput cum membris, licet ea quæ dicuntur ad diversos referantur. Quædam enim soli capiti conveniunt, quædam solis membris, quædam capiti et membris. Item quæ membris conveniunt, quædam præteritis, quædam præsentibus, quædam futuris, et quædam perfectis, et quædam imperfectis conve-

niunt, et tamen in tanta diversitate una vox est, et quasi una persona videtur loqui, ut sicut duo sunt in carne una, scilicet sponsus et sponsa, ita sint et in voce una. Vide enim hic quia cum ex persona antiquorum loqui incipiat, et post de mysterio incarnationis agat, eo usque narrationem ducit, ut utatur verbis præsentis Ecclesiæ de toto orbe in baptismo collectæ, ibi, *Misit de summo*, etc. [Cassiod.] Sic continuam **34** litteram. Dixerat, invocabo, et ab inimicis salvus ero, modo quasi quis diceret: Mirum est quare hoc dicis. Quid enim tibi est? Resp. Ecce quid: *Circumdederunt me dolores mortis*, non de rebus mundi, sed mortis, id est diaboli, per quem mors, id est diabolus, ut ait Apostolus, ante Christi adventum ubique et in omnibus pene regnabat (*Rom. v*), inter quos rari erant justis, qui rapidis iniquitatibus conturbati sunt. Unde subdit, *et torrentes iniquitatis conturbaverunt me*, id est iniquitates abundantes, et rapidæ ut torrentes, conturbaverunt me.

VERS. 6. — « Dolores inferni circumdederunt me; præoccupaverunt me laquei mortis. »

Dolores inferni, [Cassiod.] id est gentiles in inferno debito dolore torquendi, *circumdederunt me*. Et præter hoc *præoccupaverunt me laquei mortis*, id est originale peccatum, unde et mors quæ ante ligavit me, quam ex propria virtute peccarem. Sed

VERS. 7. — « In tribulatione mea invocavi Dominum, et ad Deum meum clamavi. »

In hac tanta tribulatione mea, id est in hac tanta necessitate, ubi totis viribus petitur, *invocari Dominum*, [Cassiod.] quod est unicum inter mala remedium. Dominum dico, non utique alienum, sed meum Deum. Et hoc est quod; subdit, *et ad Dominum meum clamavi*; quod plus est quam invocare.

VERS. 8. — « Et exaudivit de templo sancto suo vocem meam: et clamor meus in conspectu ejus introivit in aures ejus. »

Et ipse Deus *exaudivit vocem meam de templo sancto suo*, [Cassiod.] id est de cælo, vel de venturo Christi corpore, in cujus incarnatione effectum exauditionis consecuti sunt; *et clamor meus*, id est causa justitiæ meæ, quæ bene ad Deum intrat, quia pro mundi clade supplicat, qui clamor est in conspectu ejus, [Aug.] id est quem intus habeo in conscientia, non coram hominibus introivit, a simili fidelis nuntii, in aures potentiæ et clementiæ ejus. Sequitur:

VERS. 9. — Commota est et contremuit terra; et fundamenta montium conturbata sunt, et commota sunt, quoniam iratus est eis. »

Commota est, [Cassiod.] Decursa tristitia, quam ante Christi adventum Dei populus sustinebat, ad incarnationis secreta pervenit, quæ proprie notatur cum ait, *inclinavit cælos*; sed præmittit ea quæ facta sunt tempore incarnationis, dicens: *Commota est*. Ecce quomodo audivit de præmissa tristitia,

A scilicet per incarnationem, quam per ea quæ tunc facta sunt, sic describit; commota est, quasi dicat, hoc modo audivit, quia tempore incarnationis *terra*, id est peccatores, [Aug., Cassiod.] commota est interiorius ad penitentiam. Et post, *et contremuit exteriorius pro peccatis*. [Cassiod.] Necessè est enim ut præsentiam judicis tremant peccatores; *et fundamenta montium*, [Aug.] id est spes superborum in sæculo, *conturbata sunt*. Fundamenta montium sunt præsumptiones superborum, et hujusmodi, quibus innitebantur. Sed hæc *conturbata sunt, et commota sunt*, ut jam spes mundi non habeat firmamentum in cordibus hominum. [Cassiod.] Spes enim mundi abiit, quam Deus odit. Et quare hoc? *Quoniam iratus est eis*, id est quia innotuit eis ira Dei. Et ita:

VERS. 10. — « Ascendit fumus in ira ejus, et ignis a facie ejus exarsit: carbones succensi sunt ab eo. »

Ascendit fumus, [Aug.] id est lacrymosa deprecatione penitentium, *in ira ejus*, scilicet in pœna judicii prævisa, id est cum novissent quid minetur Deus. Et post *ignis a facie ejus exarsit*, id est flagrans charitas, post penitentiam de notitia ejus exarsit. Et ita *carbones succensi sunt*, id est illi, qui jam mortui erant extincti ab igne Dei, et a luce justitiæ, et frigidi tenebrosique remanserant. Rursus accensi, et illuminati revixerunt. [Cassiod.] Et hoc *ab eo*, id est veniente Domino. Sed nunquid venit? utique venit, quia

VERS. 11. — « Inclinavit cælos, et descendit: et caligo sub pedibus ejus. »

Inclinavit cælos, vel cælum, [Cassiod.] id est humiliavit se Verbum Dei, ut carnem sumeret, *et descendit*, id est ad nos venit, carne indutus. Vel ita: Carbones succensi sunt, [Hier.] id est illi qui prius erant extincti, succensi sunt ab eo igne charitatis. Sed quomodo sunt hæc omnia facta? ecce, *inclinavit Deus Pater cælos*, [Gl. int.] id est humiliavit cælestia misso Filio, de quo subdit, *et descendit* ad nos. Humiliavit autem tunc cælestia, quia angelos humanæ naturæ subjecit, *et caligo*, [Cassiod.] id est, diabolus, qui mentes obnubilat, est *sub pedibus ejus*, quia Domini potestate calcatur.

VERS. 12. — « Et ascendit super cherubim, et volavit: volavit super pennas ventorum. »

[Cassiod.] Et ipse qui descendit *ascendit* super cælos, quando videntibus apostolis conscendit: quod tale est *super cherubim* quod interpretatur *plenitudo scientiæ*, id est omnem modum scientiæ excedit. [Aug., Cassiod.] Quis enim attingit hoc arcanum quod caro mortalis, et passibilis sic est exaltata? *et volavit fama ejus*. Volavit item itemque geminatum. Namque verbum nimiam celeritatem significat, qua per totum mundum fama ejus currit. Unde et subdit, *super pennas*, id est velocitatem, *ventorum*. Ventos enim, quibus nihil est velocius, superat fama ejus, ut dum mox natus, Magis per stellam est nuntiatus.

VERS. 13. — « Et posuit tenebras latibulum

« suum, in circuitu ejus tabernaculum ejus : tenebrae et bresa aqua in nubibus aeris. »

Et tenebras, id est incarnationis mysterium, quod nobis est profundum et obscurum, posuit latibulum suum, [Cassiod.] id est secretum majestatis suae, quae nube carnis tegebatur : quod tunc aperiet, quando videbimus eum facie ad faciem. Tabernaculum ejus, id est Ecclesia quae ei militat, est in circuitu ejus, id est ei proxima. Et ideo, etsi nondum per speciem videt, tamen per fidem.

Vel ita ab illo loco, circumdederunt me, et legitur ex persona Christi non mutata voce, qui referens passionem suam, ait : Circumdederunt me dolores mortis, [Aug.] id est carnis, qui sunt gravissimi. Et torrentes iniquitatis, id est turbae Judaeorum iniquae ad tempus motae, sed cito desiturae, sicut pluvialia flumina. Conturbaverunt me, id est egerunt ut me conturbarent; et dolores inferni circumdederunt me, id est in circumdantibus me ut perderent, erant dolores invidiae, qui mortem operantur, ducuntque ad infernum; et laquei mortis, scilicet Judaei, qui jactatione justitiae mala suadent, unde est mors, praecipuerunt me, ut priores mihi nocere vellent, quod eis postea reddetur. Vel ita : Dolores mortis circumdederunt me, et dolores inferni circumdederunt me, id est dolentes de me Judaei, quae est eis causa mortis interioris, et inferni circumdederunt me. Vel ita, circumdederunt me dolores mortis, id est dolores morientium, scilicet quos solent pati morientes. Et hi dolores, qui circumdederunt me, sunt infixi, alia littera, [Alcuin.] id est pro inferiori parte mea, scilicet humanitatis infirmitate. Et torrentes iniquitatis, [Gl. int.] id est transitorii impetus iniquorum, conturbaverunt me, secundum illud : Capit Jesus pavere, et tædere (Marc. xiv). Et haec omnia ideo, quia praecipuerunt me laquei mortis, id est quia praecipuerat me mortalitas et passibilitas; sed in tribulatione mea invocavi Dominum, hoc non mutatur. Et ad Dominum meum clamavi, et hoc non mutatur. Et Dominus exaudivit vocem meam de templo sancto suo, [Aug.] id est de corde meo, in quo habitat; et clamor meus, qui est, in conspectu ejus, id est quem intus habeo in conscientia, non coram hominibus, introivit in aures ejus, hoc non mutatur, nisi quia hic clamor est pro resurrectione. Introivit dico, unde clarificatus sum. Vel ita : Commota est et contremuit terra. Nam clarificato Christo, commoti sunt et contremuerunt peccatores ad poenitentiam; et fundamenta montium conturbata sunt, et commota sunt, quoniam iratus est eis, Deus, et hoc non mutatur. Et, ascendit furnus in ira ejus, carbones succensi sunt ab eo, hoc sicut ante intellige. Inclinauit caelos, vel caelum, qualiter ira Dei innotuit eis, et praedicta facta sunt, ostendit, quia, inclinauit caelum, et descendit caelum, id est humiliavit justum, ut ipse descenderet ad hominum infirmitatem, docendo simplicia. Et caligo est sub

A pedibus ejus, id est impii qui terrena sapiunt, caligine suae malitiae caeci, non eum cognoverunt. Terra enim est scabellum pedum ejus, quia terreni ad ejus contemplationem non eriguntur. Et ascendit super cherubim, id est exaltatus est super plenitudinem scientiae, quae est charitas; ut ad Deum nemo perveniret, nisi per charitatem; et volavit, quia dilectoribus suis se incomprehensibilem ostendit, ne corporeis imaginibus quaerant eum comprehendere : volavit dico super pennas ventorum, quia incomprehensibilitas ejus, superat virtutes animarum, quibus se velut pennis, a terrenis timoribus in auras libertatis attollunt. Et posuit tenebras latibulum suum, id est occultam spem in corde credentium, ubi latet, non deserens eos. Et posuit tenebras latibulum suum, id est obscuritatem sacramentorum, in quibus latet. Latuit enim divinitas in carne, remissio peccatorum in baptismo, Christus in altari sub sacramento panis. Vel, posuit tenebras latibulum suum, id est in his tenebris vitae mortalis latet, ubi per fidem ambulamus, et non per speciem, et quod non videmus speramus, et per patientiam exspectamus. Et quamvis lateat, tamen, tabernaculum ejus est in circuitu ejus, id est conversi, in quibus hoc tempore habitat et militat, ambiunt eum quasi medium, quia omnibus aequaliter favet, nec tamen vident eum nunc per speciem, etiam per Scripturas, quia, tenebrosa aqua, id est obscura doctrina est, in nubibus aeris, id est in prophetis, et in omnibus praedicatoribus, qui a terrenis elevati, inferioribus complunt verbum Dei. Obscura est, dico :

Vers. 14. — « Prae fulgore in conspectu ejus nubes transierunt, grando, et carbones ignis. »

Prae fulgore qui erit in conspectu ejus, [Aug.] id est in comparatione fulgoris, qui erit in manifestatione ejus. Nunc enim per speculum videmus, tunc facie ad faciem (I Cor. xiii). [Aug.] Ne quis ergo putet se esse in futura luce, ideo quia Scripturas recte intelligit, sequitur, nubes transierunt, quasi dicat obscura aqua est in nubibus, quae nubes, id est divini verbi praedicatorum, transierunt, ad gentes, non jam in Judaea tantum sunt. [Hier.] Aliter ab illo loco inclinauit caelos, id est praedicatorum humiliavit a contemplativa vita ad ministerium activae, ut Rachel virum suum Lia concedat. Et descendit ipse per eorum doctrinam in quorundam simplicium notitiam, qui majora capere non valent. Et ideo ait, descendit, vel, inclinauit caelos, [Alcuin.] id est humiliavit praedictatores ad ferendas molestias. Et descendit, ipse passus in eis, cum quibus est unum. Et ideo in eis dicitur pati, sicut ipse ait : Ecce venio Romam iterum crucifigi (5). Sequitur : Et caligo ejus, id est tenebrosi qui etiam persequuntur, sunt, sub pedibus ejus, [Alcuin.] id est sub ejus potestate. Vel, caligo, id est qui simpliciter credunt, sunt sub pedibus ejus, id est ei subjecti sunt. Sequi-

(5) Ex historia passionis Petri apostoli.

tur : *Et ascendit*, [Hier.] quasi in quibusdam per cœlos, id est per prædicatores; *descendit* scilicet in infirmis. Alii autem sunt in quibus per eosdem ascendit. Et hoc est: *Et ascendit super cherubim*, [Alcuin.] id est facit quosdam plenos scientia, in quibus supereminet, sed nec illi penitus eum comprehendunt, quia *volavit super pennas ventorum*, [Aug.] id est celeritatem intellectus eorum transcendit. *Et posuit tenebras latibulum suum*, [Alcuin.] id est tenebris latenter utitur, sicut ipse ait per prophetam : *Virga furoris mei est Assur; ipse vero non cognovit* (Isa. x), quia per Assyrium, id est per Sennacherib, vel Nabuchodonosor, affixit Deus peccantes in se Judæos, et alios multos, nec intellexit Assyrius quare vel cujus virtutē hoc fieret, sed

35 *ejus est in circuitu ejus*, [Alcuin.] id est milites sui cognoscunt, quod per malos agitur. Sequitur : *Tenebrosa aqua in nubibus ætheris*. Alia littera, secundum quod in Hebræo habetur, *præ fulgore in conspectu ejus nubes*. Hic distingue, quasi dicat per cœlos, id est doctores Novi Testamenti descendit in notitiam minorum, sed ascendit in notitiam majorum. Sed per nubes ætheris, id est per prophetas, in quibus nubibus est tenebrosa aqua, [Cassiod.] id est obscura doctrina, non sic ascendit, et descendit : quia umbra figurarum tecti, luce doctrinæ aliis non irradiabant; sed *nubes*, quæ non sunt ætheris, id est apostoli, sunt *præ fulgore*, una dictio, id est præfulgidæ. *In conspectu ejus*, id est viciniorum contemplantes eum. Et hæ nubes *transierunt*, quia prædicatores de Judæa ad gentes transierunt. Hic in unum redigitur lectio. Et ex illis transierunt *processerunt grando et carbones ignis*, [Aug.] id est objurgationes, quæ velut grando dura corda feriunt; sed si ignis charitatis duritiam resolvit, in mihi animo fit aqua satians. Et carbones, quia illo igne accensa corda reviscunt.

« **VERS. 15.** — Et intonuit de cœlo Dominus, et Altissimus dedit vocem suam : grando et carbones ignis. »

Et intonuit, quasi dicat, nubes transierunt, et pertransientes Dominus qui est *de cœlo*, [Gl. int.] id est excelsus, *intonuit* minis, quæ sunt de pœnis æternis; et *Altissimus*, hoc est quod dixerat, de cœlo dedit vocem suam suavem, quæ est de præmiis æternis. **D** Vel ita : *Intonuit de cœlo Dominus*, [Aug., Gl. int.] id est, de corde justis sonuit Dominus, quando ingenita mysteria loquitur, quæ est fiducia Evangelii. Per hoc enim et ipsi prædicatores fiducialius prædicant, et auditores prædicantibus fidentius credunt. Et *Altiss.* dedit vocem suam, [Aug.] ut in profundo sæculi audiremus cœlestia. Vel ad litteram, *Dominus intonuit de cœlo*, [Cassiod.] ut quando visum est tonitruum, sicut legitur in Evangelio, Deo patre dicente : *Clarificavi, et iterum clarificabo eum*. (Joan. xii). Et *Altissimus dedit vocem suam* cum dixit : Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui (Matth. iii). Et inde processit, *Grando, et carbones ignis*, sicut supradictum est. Sequitur ;

VERS. 16. — « Et misit sagittas suas, et dissipavit eos : fulgura multiplicavit, et conturbavit eos. »

Et misit. Quasi dicat : Dominus intonuit et Dominus *misit*, [Alcuin.] Quasi dicat, non temere transibunt, sed missi; non enim transitus apostolorum ad gentes semper erat certus, neque rationalis habitus; ideoque ait, *et misit sagittas suas*, [Aug.] id est evangelistas, cum pennis virtutum recte volantes *et dissipavit*, vel dispersit, *hos* ad quos misit ut aliis eorum essent odor vitæ in vitam, aliis odor mortis in mortem (II Cor. ii); *fulgura etiam multiplicavit*, id est miracula, quæ stupidos reddunt. Unde subdit : *et conturbavit eos*.

VERS. 17. — « Et apparuerunt fontes aquarum, et revelata sunt fundamenta orbis terrarum. »

Et apparuerunt fontes aquarum, [Cassiod.] id est veritas prædicatorum, qui aquis comparantur, quia doctrina alios rigant. [Aug.] Vel apparuerunt fontes aquarum, salientium in vitam æternam, qui facti sunt in prædicantibus; *et revelata sunt fundamenta orbis terrarum*, [Aug., Gl. int.] id est revelati sunt prophætæ, id est qui ante non intelligebantur : super quos credens orbis ædificatur, id est Ecclesia, quæ dicitur orbis, quia de toto orbe colligitur. Et bene ait revelata : [Cassiod.] Christo enim veniente patuit quod divinum tegebatur eloquium. Inde est quod in die passionis illa sacramenta deteguntur in Ecclesia, quæ in precedenti tempore re tecta fuerunt.

VERS. 18. — « Ab increpatione tua, Domine, ab inspiratione spiritus iræ tuæ. »

Ab increpatione. [Alcuin.] Hic fit conversio ad ipsum Deum. Cui quasi cum gratiarum actione loquitur. Quasi dicat : Et omnia facta sunt, o Domine ab increpatione tua, [Aug.] id est tui clamantis; *appropinquabit regnum cælorum* (Matth. iv). Et *ab inspiratione spiritus iræ tuæ*, id est tui dicentis : *Nisi pœnitentiam egeritis, morte moriemini* (Luc. xiii), [Cassiod.] increpationem vero et inspirationem accepit Christus prædicationem, quia per prædicationem increpabat peccantes, et inspirabat ut timerent iram futuram. Sequitur :

VERS. 19. — « Misit de summo et accepit me; et assumpsit me de aquis multis. »

Misit de summo. [Cassiod.] Hucusque egit de adventu Domini. Hinc agit de temporibus Christianis, ex persona præsentis Ecclesiæ, non mutata voce. Quasi dicat, hoc totum factum est, quia misit Deus Pater Christum, de summo, id est de cœlo; *et accepit me* Ecclesiam sponsam, *et assumpsit me de aquis multis*, id est de aquis baptismi [Aug.]. Vel, accepit me, gloriosam Ecclesiam sicut prius vocando ex gentibus in hæreditatem suam. Unde subdit; et assumpsit me de aquis multis, id est multitudine populorum [Alcuin.]. Vel ita *misit Spiritum sanctum*, qui est donum, *de summo*, id est de alto, quia æqualis Patri est et Filio. Spiritus sanctus namque unus est Deus cum Patre et Filio, et donum, quia donari potest, et donatur, cum incipit in aliquo esse se

cundum charismata gratiæ, quæ cum a Patre et Filio pariter tribuantur, sæpius tamen Spiritus sancti esse dicuntur, quia ex dilectione nobis præstantur; et Spiritus sanctus dilectio est utriusque, scilicet Patris in Filium, et Filii in Patrem, amborumque connexio. Sequitur: *et accepit me*, quasi dicat, fugitivam; *et assumpsit me* in altitudinem virtutis, et boni operis. Et hoc, *de aquis multis*, hoc non mutatur. Et

VERS. 20. — « Eripuit me de inimicis meis fortissimis, et ab his qui oderunt me: quoniam confortati sunt super me. »

Eripuit me de inimicis meis fortissimis, id est devitiis quæ super inimicos omnes nocent; *et ab his qui oderunt iniquitatem*, [Alcuin.] id est ab exterioribus inimicis hominibus, scilicet et dæmonibus quod necesse est; *quoniam confortati sunt olim super me*, [Aug.] quandiu sub ipsis eram, ignorabam Deum. Et agit de se secundum statum ante conversionem. Secundum quid sunt confortati? Ecce

VERS. 21. — « Prævenērunt me in die afflictionis meæ, et factus est Dominus protector meus. »

Prævenērunt me, id est prævaluerunt mihi, *in die afflictionis meæ*, [Gl. int.] in tempore meæ carnalitatatis. Vel inimicos, et odientes dicit persecutores, et agit Ecclesia de se, secundum statum post conversionem, dicens: [Aug.] eripuit me de inimicis meis, qui mihi invadebant, jam volenti eum; *fortissimis*, quia prævaluerunt temporaliter ad affligendam et pervertendam hanc temporalem vitam meam; *et ab his qui oderunt me*, quia volo eum. Dico, eripuit per hoc, *quoniam confortati sunt super me*. Per hoc enim magis eripuit, quod illi sunt confortati. [Cassiod.] Cum enim affligitur Ecclesia, magis crescit. Et *prævenērunt me*, [Gl. int.] id est priores mihi nocuerunt, a simili currentium, et hoc non in tempore gaudii, sed *in die afflictionis meæ*, id est in tempore carnis quo, [Aug.] scilicet mortale et laboriosum corpus gero, *et factus est protector meus Dominus* contra miserias et voluptates. Sequitur:

VERS. 22. — « Et eduxit me in latitudinem, et salvum me fecit, quoniam voluit me. »

Et eduxit. Quasi dicat: Cum carnales patiebar angustias, *eduxit me Deus latitudinem* spiritualem contra angustias carnis, ut me dilataret, merito et numero. [Cassiod.] Per mala enim dilatat Deus charitatem; per sævitiam quippe malorum merito crescit Ecclesia. Et merito *salvum me fecit* quod fuit, [Cassiod.] quando ad fidem venit. Ut enim infidelitas mors animæ est, ita et vita ejusdem fides est. Unde: *Justus meus ex fide vivit* (Hebr. x). Et hoc totum fecit *quoniam voluit me*, antequam ego eum vellem, id est gratis elegit me.

VERS. 23. — « Et retribuet mihi Dominus secundum justitiam meam, et secundum puritatem manuum mearum retribuet mihi. »

Et retribuet. [Gl. int.] Quasi dicat: Hæc omnia gratis dedit, scilicet fidem et charitatem. Sed post, *retribuet mihi* hic in præsentem *secundum justitiam*

meam, [Aug.] id est secundum justitiam bonæ voluntatis, qui dedit per misericordiam ut vellem bonum, *et retribuet mihi* hic *secundum puritatem manuum mearum*, [Cassiod.] id est factorum meorum, qui dedit ut facerem, educendo in latitudinem, id est retribuit mihi secundum justitiam bonæ voluntatis, et secundum opera quæ opera sunt post prima beneficia Dei, scilicet fidem et charitatem, quæ gratuito sine præcedenti merito Deus præstat. [Alcuin.] Deinde pro illis, scilicet fide et charitate, et operibus ex illis provenientibus, quasi pro meritis bona spiritalia retribuit. Hic in præsentem, scilicet perseverantiam, et alia. Unde subdit:

VERS. 24. — « Quia custodivi vias Domini, nec impie gessi a Deo meo. »

Quia custodivi, [Aug.] quasi dicat: hoc retr. boet, *quia custodivi vias Domini*, ut latitudinem operum longanimitas consequatur perseverandi, *nec impie gessi*, recedendo a Deo meo. Vel ita, et retribuet Dominus secundum justitiam meam, et secundum puritatem manuum mearum, [Alcuin.] id est retribuet mihi secundum quod sum justus, et purus, id est innocens. Justus sum, quia custodivi vias Domini. Purus sum, quia non impie gessi, recedendo a Deo meo. Et hoc utrumque ideo, quia consideravi judicia Dei, tam præsentia quam futura, et vidi justa et inventa justa non repuli, id est placuerunt mihi, et sic custodivi; et hoc est quod ait:

VERS. 25. — « Quoniam omnia judicia ejus in conspectu meo: et justitias ejus non repuli a me. »

Quoniam omnia judicia ejus sunt in conspectu meo, [Aug.] id est præmia justorum, pœnas impiorum, flagella corrigendorum, tentationes probandorum semper attendo et perseveranti contemplatione considero; *et justitias ejus*, [Cassiod.] id est illa judicia inventa justa, *non repuli a me*, ut facit ille qui sub sarcina eorum deficit, revertens ad vomitum. Vel qui fragilitate carnis superatus, dimittit quod cœperat. Sequitur:

VERS. 26. — « Et ero immaculatus cum eo; et observabo me ab iniquitate mea. »

Et ero. [Cassiod., Gl. int.] Quasi dicat: Ita olim vixi, et sicut cœpi, ita et postmodum *ero cum eo*, id est ei adhærens *immaculatus*, [Alcuin.] non ita quod prorsus sine macula sim, [Cassiod.] sed quia *observabo me ab iniquitate mea*, ne iterum cadam per peccatum mortale, quod est mors beati. Sequitur:

VERS. 27. — « Et retribuet mihi Dominus secundum justitiam meam, et secundum puritatem manuum mearum in conspectu oculorum ejus. »

Et retribuet mihi. [Cassiod.] Supra dixit sibi retribuendum in præsentem pro fide, et charitate et operibus; hic, in futuro; et addit pro eisdem sibi retribui, ubi etiam pro perseverantiæ longanimitate præmium reddetur, quæ sicut supradictum est, pro fide et operibus in præsentem redditur. Et hoc est, et retribuit mihi, in futuro *Dominus secundum justitiam meam, et secundum puritatem manuum mearum*, [Aug.] jam itaque non solum

propter latitudinem fidei, quæ per dilectionem operatur (*Gal. v*), sed etiam propter longanimitatem, retribuet mihi, qui sum *in conspectu oculorum ejus*, [Cassiod.] hoc dicere solis justis convenit, ut sicut illi semper Dominum contuentur, ita Dominus jugiter eos respiciat. Vel determinat quid Deus sibi retribuet, illud scilicet quod est in conspectu oculorum ejus, [Aug.] non quod homines vident, sed quod Deus solus, quia quæ videntur ab hominibus temporalia sunt, quæ non videntur æterna sunt (*II Cor. xiv*), quo pertinet altitudo spei.

VERS. 28. — « Cum sancto sanctus eris, et cum
 « 36 viro innocente innocens eris. »

Cum sancto sanctus. [Alcuin.] Dixerat sibi retribui secundum justitiam suam, nunc ut videatur gratia cum libero arbitrio, ostendit quomodo habeatur justitia, et sit conversio ad Dominum, quasi cum gratiarum actione. Quasi dicit: Etsi dixi: Retribuet mihi secundum justitiam meam, tamen, o Domine, tu eris sanctus cum sancto, id est adjuvas sanctum in sanctitate, [Hier.] quia sanctus est natura, et alios sanctificans gratia, et cum viro innocente innocens eris, id est innocentem adjuvas in innocentia, quia innocens es.

VERS. 29. — « Et cum electo electus eris, et cum
 « perverso perverteris. »

Et cum electo electus eris. [Aug.] id est ab eo quem eligis eligeris et cum perverso perverteris, [Alcuin.] id est perversum pervertis, id est perverti sinis. Nota quod secundum duo judicia, occultum, scilicet quod nunc agitur, et manifestum quod erit in futuro, dupliciter Deus retribuit bonis et malis. Hic enim retribuit ut justus justificetur, et qui in sordibus est, sordescat adhuc (*Apoc. xxii*). Unde hic dicit: Cum sancto sanctus eris, et cum perverso perverteris. Et in futuro retribuet præmium bonis, et poenam malis. Unde ibi ait:

VERS. 30. — « Quoniam tu populum humilem sal-
 » vum facies; et oculos superbiorum humiliabis. »

Quoniam tu populum humilem. [Cassiod.] Quasi dicat: Hic ita facies bonis et malis, et hoc ideo quoniam in futuro tu populum humilem salvum facies, et oculos superbiorum, [Aug.] qui ignorantes justitiam Dei, suam volunt constituere (*Rom. x*), humiliabis, [Cassiod.] quanto plus alti sunt. Vel ita, cum sancto, et loquitur hominibus. Quasi dicat: Sicut ego ero immaculatus cum eo, similiter tu, quicumque es, cum sancto, scilicet cum Christo, qui est Sanctus sanctorum, id est ipso donante eris sanctus, et cum viro innocente, scilicet Christo, eris innocens, et cum electo, scilicet Christo, eris electus, et cum perverso, diabolo, perverteris, id est perversus eris. Et est argumentum a convictu, quia ex convictu mores formantur: et qui tangit picem, inquinatur ab ea (*Eccli. xiii*). Et hoc totum ideo, quoniam tu, Domine, populum humilem salvum facies. Vel ita: *Cum sancto sanctus eris.* Quasi dicat: Occultum est quod sanctis in futuro retribues. [Aug.] Est etiam occulta profunditas qua

A intelligitur quod cum sancto sanctus eris, scilicet sanctificans eum, quia intelligeris; cum sancto sanctus, quia tu sanctificas, et qua intelligitur, quod cum viro innocente innocens eris, quia nulli nocet, sed funiculis peccatorum suorum quisque constringitur; et cum electo electus eris, id est ab eo quem eligis eligeris; et cum perverso perverteris, id est perverso perversus videris, quia dicunt mali: *Non est recta via Domini (Ezech. xviii)*. Et hoc ideo, quoniam populum humilem salvum facies. [Aug.] Hic perversum eis videtur, quod confitentis peccata salvas, quod oculos superbiorum humiliabis. Hoc non mutatur.

VERS. 31. — « Quoniam tu illuminas lucernam
 « meam, Domine Deus meus, illumina tenebras
 « meas. »

Quoniam tu illum. [Alcuin.] Quod supra enuntiavit de quibusdam membris electis et sanctificatis, hic orat de aliis, [Cassiod.] et ita progreditur Ecclesia. Affirmavit enim supra quod sanctificat sanctos; hic precatur ut illuminet alios qui sunt tenebræ, loquens ad Patrem sic: O Domine, Pater, qui es *Deus meus, tu illuminas lucernam meam*, id est apostolos, et alios primitivos. [Cassiod.] Lucerna enim fuerunt prædicatores, in quibus fuit lux, id est cognitio veritatis, qua illuminaverunt alios, sicut lucerna lumen habet in testa. Unde Apostolus: *Habens thesaurum istum in vasis fictilibus (II Cor. iv)*. Et quoniam illuminas lucernam meam, id est prædicatores. [Alcuin.] Per eos *illumina tenebras meas*, id est eos qui adhuc sunt in tenebris. Tenebras dico meas, quia licet sint in tenebris mei, tamen sunt prædestinatione. Vel ita, ut non fiat distinctio inter lucernam et tenebras, [Aug.] sed idem per utrumque significetur, ex alio quidem et ex alio. Lucerna enim dicimur, quia non habemus a nobis lucem, sicut lucerna a se non lucet; tenebræ vero dicimur, quia vitiis nostris tenebrosi sumus. Et est, quoniam tu illuminas lucernam meam, Domine, id est quia nostrum lumen non est ex nobis, sed a te, o tu qui es, *Deus meus*, illumina tenebras meas, id est nos qui peccatis nostris tenebræ sumus.

VERS. 32. — « Quoniam in te eripiar a tentatione,
 « et in Deo meo transgrediar murum. »

Quoniam in te. [Aug., Gl. int.] Quasi dicat: Te rogo, et merito, quoniam in te, id est per te eripiar a tentatione diaboli. [Cassiod.] Deinde mutat personam ex gaudio dicens, et in Deo meo, non in me, *transgrediar murum*, [Aug.] quem inter homines et cælum peccata extruxerunt. Et nota quod non ait diruam, sed transgrediar. [Cassiod.] Diruere enim penitus non potest homo, sed ope Dei transit murum, id est obstaculum peccatorum.

VERS. 33. — « Deus meus, impolluta via ejus;
 « eloquia Domini igne examinata; protector est
 « omnium sperantium in se. »

Deus meus, quasi dicat: Vere in te, o Deus, eripiar, quia tu Deus meus eripies me de contradictio-

nibus populi. [Cassiod., Alcuin.] Usque hunc ordo litteræ extenditur: cætera interponit ad commendationem ejus, mutata persona, de eo loquens aliis sic; Deus meus eripiet. Et *via ejus est impolluta*, id est non incedit nisi per mundam viam, [Aug.] quia non venit in homines, nisi mudent viam fidei, qua veniat, quia impolluta est via ejus. Unde: *Parate viam Domini, rectas facite semitas Dei nostri* (isa. xl). Et alibi clamat propheta: *Eligite lapides de plateis* (Isa. lxi). Inde est quod in præcipuis solemnitatibus templa manufacta mundantur et ornantur, ut magnus sacerdos cum processione intret, ita et tu adorna thalamum mentis, ut æternus sacerdos cum plenitudine gratiarum ad te introeat, teque paulatim procedere de virtute in virtutem faciat. Sequitur, et *eloquia Domini sunt examinata igne*, [Aug.] id est igne tribulationis probantur. Et *Dominus protector est omnium sperantium in se*, id est eos qui sperant, non in seipsis, sed in illo, non consumet tribulatio. Et bene prius de fide, post de spe agit, quia spes sequitur fidem. [Cassiod.] Ad dit, omnium: nullus enim excipitur, nisi qui sperare non vult. Vel ita: Deus meus. Quasi dicat: In Deo meo transgrediar. Deus enim meus hoc habet, quod via ejus est impolluta, [Alcuin.] id est quod ipse est via, qua itur ad cælum, impolluta. [Hier.] Vel hoc habet quod via ejus, qua venit in mundum est impolluta, id est sancta et immaculata virgo Maria: et secundum hoc ordo litteræ non respicit ad inferiora. Sequitur: Et *eloquia Domini, id est Christi, sunt igne, Spiritus sancti, examinata*. [Cassiod., Alcuin.] id est quidquid dixit Spiritu sancto examinatum est, id est utile et honestum, ut sapiens quidquid dicit, prius apud se judicet.

VERS. 34. — « Quoniam quis Deus præter Dominum? aut quis Deus præter Deum nostrum? »

Quoniam quis, quasi dicat, Deus meus, et bene. Quoniam quis alius Deus est præter Dominum, id est nisi ille qui est in rebus mundi Dominus? aut quis Deus est præter Deum nostrum? [Cassiod.] id est qui in Judæa natus est? non dii gentium. Hoc dicit contra paganos, qui multos sibi fingunt deos. Vel ita, quoniam non mutatur junctura, quasi dicat [Aug.] dico, Deus, quoniam quis, alius est, Deus præter Dominum nostrum, cui ex debito servimus. Aut quis est Deus propter Deum nostrum, quem post bonam servitutem, tanquam hæreditatem separatam filii possidemus.

PARS II. VERS. 35. — « Deus qui præcinxit me virtute, et posuit immaculatam viam meam. »

Deus qui præcinxit. [Alcuin.] Pars tertia. Adhuc præter communia commendat eum per specialia. Dixerat enim quod protector est, et adjutor, nunc specialiter docet qualiter est in quibus sit adjutor et protector. [Hier.] Quasi dicat: Bene dixi, Deus meus. Deus enim est qui præcinxit me, id est præarmavit. Vel, præcinxit, a simili currentis, ne fluctes sinus cupiditatis, impediunt gressus, id est

A opera bona. [Aug.] Præcinxit dico virtute, ut fortissim, et loquitur hic Ecclesia. Sequitur: *Et posuit immaculatam viam meam*, scilicet charitatem qua ad illum ascendam. Sicut enim immaculata est fides, qua ad me venit, sic charitas qua ad illum vadam. Sequitur: ipse est

VERS. 36. — « Qui perfecit pedes meos tanquam cervorum, et super excelsa statuens me. »

Qui perfecit pedes meos, [Aug.] id est amorem meum, quo vado ad eum *tanquam cervorum*, id est ad transcendenda spinosa, et umbrosa implicamenta sæculi. Et ipse est *statuens me super excelsa*, id est in cælo figit cordis mei intentionem. Et ipse est

VERS. 37. — « Qui docet manus meas ad prælium; et posuit ut arcum æreum brachia mea. »

[Aug.] *Qui docet manus meas ad prælium* contra vitia et dæmones, id est docet operari nos ad superandos hostes, qui iter cæli claudere nituntur. Deinde mutans personam, subdit, *et posuisti ut arcum æreum brachia mea*, id est dedisti mihi infatigabilem intentionem bonorum operum et morum.

VERS. 38. — « Et dedisti mihi protectionem salutis tuæ: et dextera tua suscepit me. »

Et dedisti mihi protectionem salutis tuæ, [Aug.] id est protexisti me ad salutem, quia non sufficiunt prædicta nisi adsit protectio Dei; *et dextera tua*, id est favor gratiæ tuæ, *suscepit me*.

VERS. 39. — « Et disciplina tua correxit me in finem, et disciplina tua ipsa me docebit. »

C *Et disciplina tua*, [Alcuin.] quasi dicat, proteges, non utique ut nihil patiar, quod tamen est ad profectum. Et, id est quia, *disciplina tua correxit*, vel direxit, vel erexit *me in finem*, id est correctio tua non sinit deviare, [Aug.] ut quidquid ago, in eum finem reseram, quo tibi cohæretur; *et disciplina tua ipsa me docebit* melioribus insistere, [Gl. int., Aug.] id est eadem disciplina docebit me pervenire quo direxit, nec impediunt carnales angustiae. Quia

VERS. 40. — « Dilatasti gressus meos subtus me, et non sunt infirmata vestigia mea. »

Dilatasti gressus meos subtus me, [Aug.] id est quia latam fecisti charitatem hilariter operantem, etiam de his quæ sub me sunt, scilicet de mortalibus rebus et membris. *Et non sunt infirmata per mala mundi vestigia mea*, id est itinera, vel signa, quæ imitaturis reliqui. [Alcuin.] Ex his verbis patet quod tribulatio est correctio, et doctrina, et dilatio, et confirmatio. Non sunt infirmata, dico, sed

VERS. 41. — « Persequar inimicos meos, et comprehendam illos: et non convertar donec deficiant. »

Persequar inimicos meos, [Aug.] id est carnales affectus meos, *et comprehendam illos*, ut absumantur, non illi comprehendant me; *et non convertar* ab hac intentione *donec deficiant* a rebellione, qui modo obstrepunt.

VERS. 42. — « Confringam illos, nec poterunt stare : cadent subtus pedes meos. »

Confringam illos, nec poterunt stare, id est non durabunt adversum me; *cadent subtus pedes meos*, id est præponam illis amores quibus itur in æternitatem. Et hoc totum est ex eo quia,

VERS. 43. — « Et præcinxisti me virtute ad bellum : supplantasti insurgentes in me subtus me. »

Præcinxisti me virtute ad bellum, [Aug.] id est fluentia desideria carnis virtute strinxisti, ne in pugna præpedirer. *Supplantasti insurgentes subtus me*. Hæc verba capiti Christo conveniunt, 37 in cujus etiam persona potest totum intelligi ab illo loco, *Deus qui præcinxit me virtute*.

PARS. II.—[Cassiod.] Tertia pars ubi Christus de virtute ac potentia sua agit, dicens : Deus Pater est, qui præcinxit me virtute, per hoc notat dignitatem et fortitudinem, quod ei convenit qui potestate sua judicabit mundum; *et posuit*, id est firmavit *viam meam immaculatam*, id est sine peccato, *qui perfecit pedes meos tanquam cervorum*. Sicut enim cervus spinas et humana loca transilit, sic et Christus vitavit spinas et foveas peccatorum. *Et super excelsa est statuens me*. Quasi dicat : Sicut cervus petit alta, ita Christus super omnes creaturas conscendit. Et ipse est *qui docet*, ab imminutibus insidiis me cautum faciendo, *manus meas*, id est opera vel voluntates, *ad prælium* contra diabolum, *et posuit ut arcum æreum brachia mea*, id est dedisti mihi irremissibilem fortitudinem. [Alcuin.] Et hæc est similitudo rei, quæ non est. [Cassiod.] Vel brachia Christi sunt prophetæ et apostoli, per quos operatur, qui sunt arcus æreus, quia prædicando non mollescunt, sed semper fortes, verba salutis jaculantur. *Et dedisti mihi protectionem salutis tuæ*, id est gloriam resurrectionis, *et dextera scilicet tua suscepit me*, id est potentia deitatis quæ me hominem in altum constituit; *et disciplina tua correxit*, vel, direxit me *in finem et dis*. etc., hoc quantam ad effectum, quia effectus correcti et docti fuit in Christo, qui tamen nec a malo correctus, nec quod ignoraret doctus fuit. *Dilatasti gressus meos subtus me*, id est opera etiam inferioris naturæ, scilicet humanitatis notificasti per mundum, *et non sunt infrmata vestigia mea*, id est signa quæ reliquit imitaturis. Et quia ita me virtute firmasti, *persequar inimicos meos*, [Hier., Alcuin.] id est Judæos, arguendo eos, et diversis afflictionibus fatigando, *et comprehendam illos*, id est veris rationibus circumveniam. *Et non convertar ab isto opere, donec deficient*, a rebellionem; *confringam illos*, [Cassiod.] id est diversis miseriis affligam; *nec poterunt stare, adversum me, et cadent subtus pedes meos*, id est subjiciam illos mihi. Et hoc ex eo quia *præcinxisti me virtute ad bellum*, contra dæmones et Judæos. *Et supplantasti insurgentes in me, ut sint subtus me*, [Aug.] id est decipi fecisti insequentes me, ut mihi subessent, qui superesse volebant.

PATROL. CXCI.

VERS. 44. — « Et inimicos meos dedisti mihi dorsum, et odientes me disperdidisti. »

Et inimicos meos dedisti mihi dorsum, id est fecisti ut me sequerentur, *et odientes me*, [Aug., Gl. int.] id est perdurantes in odio *disperdidisti* per universum orbem. Ubi, id est in qua dispersione.

VERS. 45. — « Clamaverunt, nec erat qui salvos faceret ad Dominum; nec exaudivit eos. »

[Aug.] *Clamaverunt ad alios deos, nec erat qui salvos faceret eos*. Alius enim non poterat; quis enim salvos faceret, quos tu non faceres? Postea, *clamaverunt ad Dominum, nec exaudivit eos*, id est non indicavit eos dignos exauditione. Ac si diceret : Alius enim non potest, tu non vis salvare, quia non recedunt a malitia sua.

B VERS. 46. — « Et comminuum eos ut pulverem ante faciem venti, ut lutum platearum delebo eos. »

Et comminuum. [Gl. int., Alcuin.] Quasi dicat : Disperdidisti eos et præter dispersionem *comminuum eos ut pulverem ante faciem venti*, id est auferam virtutes ut cedant omni vento doctrinæ et suggestionis, et ita factum est, [Aug.] quia aridi sunt, sine imbre misericordiæ Dei, ut elati et inflati superbia, a spe firma, quasi a soliditate terræ rapiantur. Ecce eadem operatio Patris et Filii. [Alcuin.] Supra enim dixerat Patri, *disperdidisti*. Hic ait, *comminuum*. Et *ut lutum platearum delebo eos*, [Aug.] id est delebo eos ut luxuriantes et lubricos, per latas vias, quæ ducunt ad mortem.

C VERS. 47. — « Eripias me de contradictionibus populi, constitues me in caput gentium. »

Eripias me. [Alcuin.] Hic item ex persona capitis Christi accipitur, quasi dicat, de illis ita, [Aug.] *sed eripias me de contradictionibus populi*, Judæorum, qui dixerunt : *Si dimittimus eum sic, totus mundus post eum ibit* (Joan. xi); *et constitues me in caput gentium*, id est ut sim caput gentium. Et vere, quia

VERS. 48 — « Populus quem non cognovi servivit mihi : in auditu auris obedivit mihi. »

[Aug.] *Populus gentium quem non cognovi*, id est non visitavi corporali præsentia, vel in lege et prophetis, *servivit mihi, in auditu auris obedivit mihi*. [Hier. Aug.] Oculis quidem non vidit, sed per prædicatores obedivit. [Alcuin.] Nota quod in hac serie continetur exaltatio gentium, et depressio Judæorum, de quibus subdit :

VERS. 49. — « Filii alieni mentiti sunt mihi : filii alieni inveterati sunt, et claudicaverunt a semitis suis. »

Filii alieni. Quasi dicat : *Populus gentium obedivit*, [Alcuin.] sed filii, id est Judæi, quos enutrivit et exaltavi, facti *alieni, mentiti sunt mihi*, id est ad meum honorem. Unde alibi : *In multitudina virtutis tuæ mentientur tibi inimici tui*. (Psal. lxxv.) Vel ita filii non mei dicendi, [Aug.] sed alieni, id est Judæi, quibus dicitur : *Vos ex patre diabolo estis*. (Joan. viii.) Mentiti sunt mihi. De quibus Isaias -

Vae genti peccatrici, filii alienis populo pleno peccatis! (Isa. 1) [Hier.] Prius enim Judæi filii dicebantur pro prerogativa patris, sicut per Moysen dicit ad Pharaonem : *Dimitte primogenitum meum Israel.* [Exod. 1v.] Sed per peccatum facti sunt alieni. Et repetit ut exprobret, *filii alieni inveterati sunt.* [Aug.] id est in veteri homine remanserunt, quos innovare veni, et *claudicaverunt.* Quasi dicat : Uno pede debiles, quia Vetus Testamentum tenentes, et Novum respicientes, claudi effecti sunt, unum pedem habentes, altero carentes. Et in illo etiam quam habent claudi sunt, quia claudificaverunt, etiam a *semitis suis*, id est etiam in veteri lege sunt claudi, sequentes potius suas traditiones, quam Dei.

VERS. 50. — « Vivit Dominus et benedictus Deus meus, et exaltetur Deus salutis meæ. »

Vivit Dominus. [Cassiod.] Quarta pars, ubi exsultans Ecclesia, summam munera Dei laudat, quasi dicat, et quia prædicta Deus facit, patet quod Dominus vivit, quia vivificat omnia et *benedictus est Deus meus* quia omnia benedicit. Et ideo *exaltetur Deus salutis meæ*, id est toto orbe credatur. Vel ita : *Vivit Dominus*, quia præsens est in corde meo firma fide mihi visus. Et benedictus sit Deus meus, id est laudatus sit. Et *exaltetur Deus salutis meæ*, [Aug.] id est det mihi salutem in excessu, non in imo, id est caelestem, et non temporalem. Non enim terreno more de Deo salutis meæ sentiam, nec ipsam salutem terrena, sed in excelso de illo sperabo. Deinde converso sermone ad Deum, ait :

VERS. 51. — « Deus, qui das vindictas mihi, et subdis populos sub me, liberator meus de inimicis meis iracundis. »

Deus qui das, quasi dicat : Benedicere Deum honor et merito, quia tu Deus es *qui das*, dicit Ecclesia, *mihi vindictas*, [Aug.] subdendo *mihi populos.* Unde quasi exponendo subjicit, *et subdis populos sub me.* [Cassiod.] Pia vindicta est, dum rebellis subditur. Tu, dico, existens *liberator meus de inimicis meis*, non qualibetunque, sed *iracundis.* Major gloria est a ferventibus malis liberari.

VERS. 52. — « Et ab insurgentibus in me exaltabis me, a viro iniquo eripies me. »

Et ab insurgentibus in me exaltabis me. [Cassiod.] Quia quanto altius insurgit in iram, tanto amplius exaltatur ille qui pertulit. Et *a viro iniquo*, [Rem.] id est a quolibet schismatico *eripies me.*

VERS. 53. — « Propterea confitebor tibi in nationibus, Domine, et nomini tuo psalmum dicam. »

Propterea, [Rem.] id est propter ea quæ dicta sunt superius, *confitebor tibi in nationibus, Domine*, et laudes et peccata, *et nomini tuo psalmum dicam*, [Aug.] id est latius innotescas bonis operibus meis.

VERS. 54. — « Magnificans salutes regis ejus, et faciens misericordiam christo suo David, et semini ejus usque in sæculum. »

Magnificans salutes. Ordo litteræ respicit ad illud prædictum, *exaltetur Deus salutis meæ.* Deus dico, *magnificans*, id est qui magnificat *salutes regis ejus*,

A Christi, [Aug.] id est admirabiles facit salutes, quas salutes ejus Filius dat credentibus. Et Deus, *dico faciens*, id est qui facit *misericordiam christo suo David*, id est ipsi liberatori manu forti, qui vicit mundum hunc; *et semini ejus*, id est eis quos credentes in Evangelio genuit. Et hoc, *usque in sæculum*, id est sine fine. [Hier.] Vel ex persona Christi capitis loquentis ad Patrem accipi potest ab illo loco, o Deus Pater, *tu es qui das mihi vindictas de Judæis, et subdis populos*, id est gentes, *sub me.* Tu dico, *liberator meus de inimicis meis*, [Aug.] Judæis, *iracundis*, in passione clamantibus : *Crucifige, crucifige* (Joan. xix). *Et ab insurgentibus in me, patientem, exaltabis me*, resurgentem, vel ascendentem, *et a viro iniquo*, id est a regno eorum iniquo, *eripies me.* *Propterea confitebor tibi in nationibus, Domine*, id est gentes per me constebuntur tibi; *et nomini tuo psalmum dicam*, id est latius innotescas bonis operibus meis; *magnificans*, interpositis verbis capitis redit Ecclesia ad id quod cœperat, quasi dicat : *Exaltetur Deus.* Deus dico, *magnificans salutes regis ejus; et faciens misericordiam christo suo David, et semini ejus usque in sæculum.* Hæc non mutantur.

COLLATIO IN PSALMUM XVII : « DILIGAM TE. »

VERS. 4. — *Laudans invocabo Dominum*, Hieronymus, Sanctes, Munsterus, interpres pro Cajetano, Campensis dicunt, *laudatum*, seu *laude dignum invocabo Dominum*; textus tamen in Campensi habet, *laudibus cum cano Dominum*; Pratensis, *laudatus invocabo*, etc. Septuaginta et Pellicanus, *laudans.* In Hebr. sunt penitus eadem litteræ, quando significatur *laudans* aut *laudatus.* Apices faciunt distinctionem, nam מְהַלֵּל potest legi מְהַלֵּל MEHULLAL, id est *laudatus*, vel מְהַלֵּל MEHALLEL, id est *laudans.* Cumque Hebræi casuum flexione careant, effectum est ut quidam verterint, *laudatus invocabo*, quod minus congruit : alii, *laudatum invocabo.* Propter punctorum quoque aliam prolationem, potuit reddi *laudans*, quomodo legimus. Sed et Chaldæus interpretatur, *inter laudandum ego orabo coram Deo.*

VERS. 9. — *Iratus est eis.* Faber censet pronomen *eis* redundare. Heb. legitur מְהַלֵּל מְהַלֵּל HAAH LO, quod significat *iratus est ipsi*, si ad verbum reddas, ut respiciat terram de qua paulo ante, ac ita Nebiensis Chaldæusque interpres. Videtur tamen reclamare quod terra in Hebræo feminini generis sit, quanquam Sanctes, Pratensis et Munsterus accipiant, ut Deus ipse sit iratus. Hieronymus tamen juxta Hebr. habet nobiscum, *iratus est eis*, si modo codices nostri veri sunt. Quo cognoscas legisse לָמוּ LAMO, id est *eis.* Volebam huc ipsum ceu perpusillum præterire, eo quod nihil turbat sensum, nisi invenirem qui vellent transfigere veru.

VERS. 15. — *Altissimus dedit vocem suam, grando et carbones ignis.* Hic Faber et Cæcus reprehendunt tanquam incongruam locutionem, cum secundum morem Latinitatis debeat recte dici, *dedit vocem suam, grandinem et carbones ignis*, appositivo per quartum casum. Quasi vero non possit subaudiri verbum *descenderunt*, ut indicat Munsterus, et intelligunt Pratensis et Sanctes. Et licet Hieronymus vertat per accusandi casum, tamen alteram versionem minus rejiciebat : quod liquet ex tractatu ad Suniam et Fretellam, ubi respondet cur istum versiculum *grando et carbones ignis*, secundo non habeant Græci interpositis duobus versibus. Sed sciendum, inquit 38 quia de Hebraico, et de Theodotionis

editione, in LXX interpretatione sub asterisco additum sit.

VERS. 32. — Quoniam in te eripiar a tentatione. Hieronymus juxta Hebræos in te curram accinctus, quem sequitur Pellicanus. Alii transferunt, contemnam turmam, seu exercitum, seu militum cuneum; Septuaginta, aperuerunt illius metaphora intellectum. Sed et cum גָּדָד CADAD, signet accinctus est ad prælium, Hieronymus accepit participium גָּדָד non ut est nomen, quando legitur גָּדָד, id est accinctio ad prælium, quæ aptissime respondet tentationi, quæ probat hominem et ad prælium ciet. Siquidem Job. vii: Militia est vita hominis super terram. Proinde non erat quod hoc in loco taxaret editionem Faber, qui vult solum illud referri ad Christum, qui expeditus ad Deum Patrem ascendit. Sed debuit advertere unitatem corporis et capitis, ob quam transitus identidem ad alterutrum, pro more Scripturæ sacræ sit; quem morem crebrius docet Augustinus, qui etiam in præsentia interpretatur de membris.

VERS. 37. — Posuisti ut arcum æreum brachia mea. Nec dissidet Hieronymus juxta Hebræos. Cæteri convertunt intelligentiam traducentes, contritus est arcus æreus brachii meis. Voculam, quæ ponuntur in Hebr. נִיחָתָהּ NĪHATĀH, sumunt deflexam a radice נִחָהּ NĪHĀH. Interpretes LXX cum Hieronymo, deduxerunt a themate נָחָה NĀHĀH, id est duxit, ut littera nun, sit radicalis, et legatur נָחָה NĀHĀH, significetque duxisti, sive ut vertit Pellicanus, tetendisti arcum æreum brachia mea; Chaldæus, corroborata veluti arcum chalibeum brachium meum.

VERS. 39. — Et disciplina tua correxit me in finem. Istud non habetur in exemplaribus Hebræicis. Falsum est autem quod addit Faber, quod nec habeatur in Græco. Quandoquidem legimus, καὶ ἡ παιδεία σου ἐκώπρωσε με εἰς τέλος, fortassis Faber alio utebatur codice. Cæterum apparet LXX voluisse exponere id quod continuo subnectebatur, disciplina tua ipsa me docebit. Vel, ut vertunt propinquius sequentes litteram, multiplicabit me. Quomodo autem creverit Ecclesia tyrannorum persecutionibus, hæreticorum insultationibus et malorum tentationibus, demonstrat profectus sanctorum ab initio mundi, qui disciplina Domini eruditi multiplicati sunt ut stellæ cœli. Nec obest quod tradit Hieronymus juxta Hebr. cum reliquis, mansuetudo tua multiplicabit me, quia ver-

bum Heb. עָנָה עָנָה ANĀCH, vel עָנָה ANĀCH, interdum notat affixit, unde descendit particula hic posita עָנָה ANĀVĀH, eoque non officit ut itidem significet afflictionem qua alioqui a Deo probamur cum mansuetudine. Quos enim diligit arguit, et omnem filium flagellat quem recipit. (Hebr. xii).

VERS. 49. — Claudicaverunt a semitis suis. Primam particulam ferme ponit eandem Hier. nempe contrahentur. Pellicanus quantum ad utrumque omnino est nobiscum. Cæteri dicunt, timebunt, vel expavescent; Nebiensis, cingentur; Chaldæus paraphrastes, migrabunt de prætorii suis. Nec tamen distentur præsertim Munsterus quin verbum Hebraicum חָרַג HĀRĀG possit accipi per metathesin, loco חָגַר HĀGAR, quod significat claudicare aut contrahi, eodem teste in suo lexico. Postea illud quod sequitur, a semitis suis, transferunt a clausuris, penetralibus, carceribus, vel latibulis; Hieronymus, in angustiis suis. Cum autem hic locus interprete Augustino et Hieronymo, significet Judæos, sensum spirituales relinquentes, et legis litteræ ac observantiis carnalibus totos adherentes, ne carceres et clausuræ intelligerentur, ut ad verbum sonant, semitas maluerunt dicere interpretes, quibus intelligerentur perfidi Judæi, uno pede contracti, deficientes a vero Scripturæ spiritu, ut jam non ambulent, nisi in superficie lubrica litteræ, quæ occidit (II Cor. iii): quod propemodum innuebat Hieronymus dicens, in angustiis suis. Quid enim angustius quam Scripturæ intelligentiam vinculis illis mortiferæ litteræ tam arctim constringere.

VERS. 51. — Liberator meus de inimicis meis iracundis. Novissimam particulam quæ est iracundis, addiderunt LXX, ut testatur Hieronymus ad Sunian et Fretellam, ὁ ῥύσας μου ἐξ ἐχθρῶν μου δυνάτων, liberator meus de inimicis meis potentibus. Nostri codices pro δυνάτων habent ὀργισμένων, id est iracundis. Ac secutus Hieronymus ostendit quædam exemplaria legisse gentes pro inimicis, idque adhuc visitur in psalmodia Romana.

VERS. 54. — Magnificans salutes regis ejus. Codex Fabri erat mendosus, qui legit in Hieron. magnificanti, et in eo quod sequitur, faciens misericordiam, etc. legit ex facienti, cum libri correcti habeant nominandi casum utrobique, simul et alii ad eundem vertant modum propter Nebiensem et Chaldaicam editionem. Sensus non mutatur,

PSALMUS XVIII.

PSALMI TITULUS: « IN FINEM PSALMUS DAVID. »

Cœli enarrant. Titulus: In finem psalmus David. [Cassiod.] Psalmus iste agit de primo adventu Christi, per quem tyrannus diabolus cadit, et homo a peccato et a morte absolvitur. Per finem vero accipitur Christus, vel plenitudinis tempus. De quo: Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis (II Cor. vi). [Alcuin.] Et est sensus tituli: Psalmus iste attribuitur David respicienti in finem, id est in Christum, qui est finis omnis consummationis, vel in tempus plenitudinis. Hic enim Propheta respicit in finem, id est in Christum, vel in ultima tempora, quibus acta sunt quæ hic tractantur. Intentio. Monet ut relicta vetustate ad novum hominem, vel ad novam legem accedamus. Modus. Tripartitus est psalmus. Primo Propheta loquens de Christi incarnatione commendat prædicationem novæ legis. [Cassiod.] Secundo laudat præcepta et Novi et Veteris Testamenti, ibi, lex Domini. Tertio petit purgari a

vitiis, ut sit dignus tanta sacramenta referre, ibi, delicta quis. Commendans ergo prædicationem novæ legis, qui prædicent, et quid et qui discrete, et quam mirifice, et quam late, in prima parte ostendit, ita dicens:

VERS. 1. — « Cœli enarrant gloriam Dei, et opera cœli enarrant, [Aug.] id est apostoli, in quibus tanquam in cœlis Deus habitat, enarrant gloriam Dei, id est exponunt gloriam Christi, in qua est æqualis Patri, et quod Deus est, et quod peccata gratis dimittit. Vel, gloriam Dei, id est gloriam qua ipse Filius Patrem glorificavit super terram; et firmamentum, id est ipsi iidem apostoli firmati Spiritu sancto, et cælum facti, qui prius et terra fuerant per timorem, annuntiat opera manuum ejus. [Gl. int.] id est facta virtutum Domini, quæ secundum hominem egit, scilicet nativitatem, passionem, mortem, et hujusmodi. [Alcuin., Aug.] Bene ergo in primo

dicuntur cœli, id est alti, quia altum nuntiant. In isto sunt firmamentum, id est firmati, et quia pro eo opus est pati. Non enim ideo passi sunt, quia prædicaverunt Verbum in principio apud Patrem, sed quia annuntiaverint eundem Dei Filium hominem factum, passum, mortuum. Unde Apostolus: *Non enim erubescio Evangelium (I Cor. v)*. Et alibi: *Prædicamus Jesum Christum crucifixum, Judæis quidem scandalum, gentibus vero stultitiam (I Cor. i)*. Ecce qui et quid prædicant. Vel ad litteram, cœli enarrant gloriam Dei, et opera manuum ejus annuntiat firmamentum, [Aug.] quia cœli stellam miserunt novam, ortum summi Regis nuntiantem, quæ Magos ad præsepe duxit.

VERS. 2. — « Dies diei eructat verbum, et nox et nocti indicat scientiam. »

Dies diei. [Alcuin., Aug.] Ecce quam discrete prædicant. Non enim omnia omnibus dicunt. Sed, dies diei, id est clari claris, scilicet sancti sanctis, eructat, quasi dicat, de pleno profertur, *verbum*, id est scientiam Dei, ex Patre genitam, quasi dicat: Spiritus, id est spiritualis ex spiritualibus profert plenitudinem sapientiæ, quod est Verbum in principio apud Patrem Deum; *et nox*, scilicet mortalitas carnis, id est ipsi eidem mortalitati et infirmitati carnis condescendentes, et quasi nox, id est quasi carnales facti nocti, [Rem., Aug.] id est tenebrosis et carnalibus, quasi longe positis, *indicat*, ut simplicibus, non Verbum Patris, sed *scientiam* quæ est de humanis, id est de humanitate Christi. Vel, *indicat scientiam*, id est fidem humanitatis insinuando, annuntiat futuram scientiam, scilicet quod per illa minorâ perveniet ad majorâ. [Rem.] Hanc discretiorem se habuisse in prædicatione docet Apostolus, cum ait: *Nihil me judicavi scire inter vos, nisi Jesum Christum, et hunc crucifixum Sapientiam autem loquimur inter perfectos (I Cor. ii)*. Et alibi: *Sive excedimus Deo, sive sobrii sumus vobis (II Cor. v)*. Excedunt, dum mente [ascendunt, usque ad Verbum Patris, quod semel locutus est Deus; sobrii sunt, dum se parvulis contemperant. Unde Dominus ait: *Quis putas est fidelis servus et prudens, quem cum, etc. (Matth. xiv)*. [Aug.] Pauci enim sunt fideles, et pauciores prudentes in dispensatione verbi Dei. Rarus enim doctor est, qui eloquiis divinis aliquod adulterina opinione non admisceat; rarius quod singulis congrua dijudicet. Illi ergo non sunt dispensatores, sed prodigi extirpatores, quia celanda irreverenter, quibus non oportet detegunt, et studiose quærenda sine mensura perfundunt incauti, vinoque debriant quos opus est ali lacte, plus curantes ingenium ostentare quam proximis prodesse. (48) Unde in tabernaculo Domini in mensa erant acetabula ac phialæ, ac cyathi, quibus offerebantur libamina. In acetabulis mordax et aspera prædicatio, in comminationibus; in phialis larga prædicatio; in

(48) Ex Greg. libro xx Mor. in illis Job. xxix.: *Et super illud stillabat eloquium meum.* Id. lib. xxxix Mor., c. 6.

cyathis, minima et tenuis signatur quia in doctrina sacri eloquii non solum sunt exhibenda magna et arcana quæ debriant, sed etiam parva et tenuia, quæ quasi per gustum notitiam præsent. Aliter enim instruendi sunt sapientes, aliter insipientes, aliter senes, aliter juvenes, aliter cœlibes, aliter conjugati. Et ita, dies diei eructat ver. etc. Vel, dies diei eructat, etc. ad litteram. [Alcuin.] quia hæc doctrina diebus ac noctibus continuatur usque ad posteros. Et hoc tam mirifice, quod omnibus linguis locuti sunt. Et hoc est quod subdit:

VERS. 3. — « Non sunt loquelæ neque sermones, et quorum non audiantur voces eorum. »

Non sunt loquelæ. [Alcuin.] quasi dicat: Enarrant, et hoc tam mirifice quod non sunt loquelæ, id est linguæ, quarum, id est per quas non audiantur, etc., *neque sermones*, [Gl. int.] id est generâ dicendi, scilicet humile, mediocrem, altum. *quorum sermonum*, id est per quos sermones, *non audiantur voces eorum* cœlorum, [Aug.] id est per quos non sunt auditæ voces apostolorum. Omnibus enim linguis primos doctores loqui fecit Spiritus sanctus, qui omnes gentes in unum erat congregaturus. (49) Et sicut unus homo tunc omnibus linguis loquebatur, sic et modo et unus homo, scilicet totus Christus caput et corpus, omnibus loquitur, quia ex omnibus gentibus, una et sancta constat Ecclesia. [Cassiod.] Vel, loquelæ accipiuntur publicæ persuasiones, quæ fiunt ad multitudinem; sermones, communes narrationes, quæ quotidie et cuique fiunt.

VERS. 4. — « In omnem terram exivit sonus eorum et in fines orbis terræ verba eorum. »

In omnem terram. [Alcuin.] Hic ostendit quam late prædicaverunt. Quasi dicat: Tam mirifice prædicaverunt, et etiam tam late, quod in omnem terram, id est in omni parte ambitus terræ *exivit sonus eorum*, [Gl. int.] id est fama apostolorum, et si non præsentia, et etiam *in fines orbis terræ*, id est etiam in angulis terræ exierunt *verba eorum*, eadem quæ dixerunt.

VERS. 5. — « In sole posuit tabernaculum suum; et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo. »

In sole posuit. [Cassiod.] Quod alios fecisse laudat Propheta, ipse facit. Prædicat enim Incarnationem. Et quasi quis quærat a Propheta, quomodo hæc facta sunt. Respondet, in sole. [Gl. int.] Vel possunt hæc esse verba ipsorum apostolorum, quibus aperitur quid prædicent. Quasi dicat: Exierunt in fines terræ verba eorum, ita dicentium: [Aug.] Dominus belligerare volens adversus regna temporalium errorum *posuit tabernaculum*, quasi dicat, militare habitaculum, id est dispensationem incarnationis suæ, in qua venit expugnare errores mundi. [Alcuin.] in sole; sol tria facit, lucet, urit, et varietatem temporum facit. Posuit ergo tabernaculum in sole, [Aug.]

(49) Ex Aug. tract. 32 in Joannem et in hoc psal. infra, vers. 10.

in tempore, quia carnem assumpsit temporalibus vicissitudinibus subjectam. Vel, in sole, id est in manifestatione, **39** scilicet in manifesto mundi. Unde ait: Non venit lucerna ut ponatur sub modio, sed super candelabrum. Vel, in sole, [Alcuin.] id est in labore, quia æstus laborum gratis sustinuit. Et tabernaculum suum, [Aug.] id est Ecclesiam, posuit in sole, id est in manifesto, non in occulto ut lateat, secundum illud: *Non potest civitas abscondi supra montem posita* (Matth. v). [Cassiod., Aug.] *Et ipse tanquam sponsus, quia a prophetis toties promissus processit de thalamo, id est de virginali utero, ubi Deus humanæ naturæ, ut sponsus sponsæ copulatus est.* [Cassiod.] Et est hic magna et conveniens similitudo sacramenti, id est signi et signati. [Aug.] Ideo enim de Virgine natus est, ut significaretur quod Ecclesiam sibi virgine copularet. Ecce humilis erat Christi misericordia, sed fortis majestate. Unde subdit:

Vers. 6. — « Exsultavit ut gigas ad currendam viam; a summo cælo egresso ejus. »

Exsultavit, etc. [Gl. int.] quasi dicat: Processit de thalamo; et procedens, exsultavit, quia non invitatus suscepit laborem, *ad currendam viam* non habitandam, quia non stetit in via mundi. [Aug.] Exsultavit dico ut gigas, id est sicut fortissimus, et omnes homines, incomparabili virtute præcedens. [Cassiod., Alcuin.] Bene ergo giganti comparatur, quia imperturbabilis, irrevocabilis humanam naturam potentia superans, a summo cælo, quasi dicat: Quam viam cucurrit? [Aug.] ecce ipse qui æternaliter a Patre exivit, venit in mundum, factus homo; et iterum relinquens mundum, ascendit ad Patrem. Et hoc est quod ait, a summo cælo, id est a Patre, scilicet ab æqualitate Patris est; *egressio ejus*, non temporalis, sed æterna, quia de Patre natus est, qui, subaudi, in tempore, factus est homo.

Vers. 7. — « Et occursus ejus usque ad summum ejus; nec est qui se abscondat a calore ejus. »

*Et occursus ejus, facti hominis, occursus est usque ad summum ejus, Patris, [Aug., Cassiod.] id est occurrit ipse homo, plenitudine divinitatis; usque ad æqualitatem Patris. Occursus ergo competit Christo secundum hominem, dum ascendens ad sedem Patris, occurrit. Ascendit autem secundum humanitatem. Per hoc autem quod dicit, usque ad summum, [Cassiod., Gl. int.] notat quia secundum quod Deus est Patri æqualis est. Hoc idem quod dicit hic Propheta, Christus de se in Evangelio ait sic: *Exivi a Patre, et veni in mundum; iterum relinquo mundum, et vado ad Patrem* (Joan. xiii). *Nec est qui se abscondat, post Verbi incarnationem, a calore ejus.* [Aug.] Verbum enim caro factum mortalitatem nostram suscipiens, non permisit ullum mortalium se excusare de umbra mortis, id est de peccatis, quia et ipsam umbram penetravit, et dissolvit calor Verbi, id est amor, vel gratia Christi, quando sedentibus in regione umbræ mortis lux orta est eis (Luc. 1), [Cassiod.] Vel calor est Spiritus sanctus, quem re-*

versus in cælum post ascensionem apostolis misit, a quo nemo absconditur, quia ut Deus omnium corda novit ut valeat arguere mundum de peccato, et justitia, et de judicio (Joan. xvi). In his verbis ostenditur Trinitas et unitas et utraque Christi natura. Ubi enim dicit, a summo cælo, Pater intelligitur; ubi vero ait, egressio, intelligitur æterna generatio Filii; cum ait, occursum, idem Filius secundum hominem, intelligitur, cum ait, usque ad summum ejus, ipse idem secundum quod Deus Patri æqualis; cum ait, a calore ejus, intelligitur Spiritus sanctus. Dicendo vero, ejus, notat unitatem Trinitatis.

PARS. II. VERS. 8. — « Lex Domini immaculata, convertens animas; testimonium Domini fidele, sapientiam præstans parvulis. »

Lex Domini immaculata. [Alcuin.] Secunda pars, ubi laudantur præcepta Novi et Veteris Testamenti. Quasi dicat: Non est qui se abscondat a calore, id est a Spiritu sancto. [Aug.] Qui spiritus est lex Domini, et testimonium, et justitiæ, et præcepta, et timor et judicium. Hæc autem dicitur esse spiritus, quia hæc agit, quæ singula commendat, et primo legem. Quasi dicat: Processit sponsus de thalamo, et sponsæ dedit per Spiritum sanctum dona. Quæ? legem et alia quinque. Et, lex Domini, per Moysen data est, *immaculata*, [Cassiod.] vel irreprehensibilis, id est per omnia est vera, et *convertens animas*, id est sua districtione corrigens, et ad Christi gratiam mittens, et *testimonium Domini est fidele et sapientiam de divinis præstans parvulis*, non superbis. Quæcunque enim testimonia dedit Israel, plena veritate sunt, et humilibus sapientiam dedit non superbis. [Gl. int.] Ideo et testimonium Domini fidele dicitur, quia quod omnibus observantibus promittit, complebitur. Et

Vers. 9. — « Justitiæ Domini rectæ, lætificantes corda; præceptum Domini lucidum, illuminans oculos. »

Justitiæ Domini sunt rectæ, [Alcuin.] id est lex quæ justificat quicquid præcipit justum est. [Cassiod.] Justitiæ dico *lætificantes corda* spe præmii, *præceptum Domini*. Hucusque commendavit Vetus Testamentum. Hinc commendat novum.

Vel aliter, ab illo loco, *lex Domini*, quasi dicat: Dico quod Christi calor umbram mortis penetravit, et vere, quia ipse Christus est, *lex*, non humana, sed *Domini*, [Aug.] qui venit non legem solvere, sed adimplere (Matth. v), *immaculata*, quia ipse peccatum non fecit (I Petr. ii), et alios immaculatos facit, quod non prior lex fecit. Ipse, dico, *convertens animas*, libertate ad se imitandum, non premens jugo servitutis. [Aug.] Et nota quod ait, animas, id est voluntates, non solummodo manus, ut vetus lex manum maxime, non animum cohibebat. Et ipse est *testimonium Domini fidele*, [Gl. int.] quia nemo novit Patrem nisi Filius, et cui voluit Filius revelare (Matth. x). Ipse dico, *præstans sapientiam*, de divinis, *parvulis*, quia ea quæ sapientibus abscondita sunt, per eum revelata sunt parvulis (*ibid.*), id est

humilibus non superbis. Et, *justitiæ Domini* (omnes in illo sunt) *rectæ*, quia non docuit quod non fecit, ut qui imitarentur eum, corde gauderent in eis quæ vel qui libere cum charitate facerent, non serviliter cum timore. Justitiæ, dico, *latiflantes corda*, spe præmii æterni, non terrentes timore pœnæ, ut vetus *lex* faciebat. Et, *præceptum Domini*, [Aug., Gl. int.] id est Christi, est *lucidum*, id est sine velo carnalium observationum : præceptum dico, *illuminans oculos*, id est interioris hominis aspectum non obtundens, sicut Moyses in cujus facie non poterant intendere filii, Israel, et ideo ponebat velamen super faciem suam (II Cor. III).

Vers. 10. — « Timor Domini sanctus permanet in sæculum sæculi ; judicia Domini vera, justificata in semetipsa. »

Timor Domini est sanctus, [Aug.] Gratis scilicet amans non puniri, sed separari timens, id est non timore punitionis, sed amissionis summi boni serviens. Hic est timor castus et filialis. (50) Quatuor enim sunt timores, præter naturalem, scilicet mundanus, quo timemus perdere bona mundi ; servilis, quo timore pœnæ a malo opere cohibemur ; initialis, quo partim ex timore pœnæ, partim ex amore justitiæ servitur ; filialis, sive castus, quo sponsum offendere timemus et separari. Et de hoc timore hic agitur. [Aug.] Non enim ille pœnalis, pro terrenis, quorum amore fornicatur anima, sanctus est, sed castus ; quo quanto diligit Ecclesia, tanto diligentius cavet offendere sponsum. Et ideo non foras mittitur hic timor a charitate perfecta (I Joan. IV), sed permanet : quæ foras mittit initialem, qui in charitate quidem est, sed non perfecta ; servilem autem et mundanum, charitas etiam imperfecta evacuat. [Cassiod.] Timor ergo sæculi non est sanctus, quia non est proficiuus, sed cum temporalibus mutatur, id est mutari facit homines de temporaliter habitis, vel amissis. Timor autem Domini sine omni perturbatione est, quia est mista cum pavore dilectio, quia si timet judicem, scit misericordem. Ergo timor *permanet in sæculum sæculi* quia fructus ejus permanet in æternum. Vel ipse timor permanet secundum aliquem usum sine fine, vel usque ad finem. Et *judicia Domini*, [Aug.] id est Patris, qui non judicat quemquam, sed omne iudicium dedit Filio, [Aug.] sunt in Christo *vera*, quia sive minatur, sive pollicetur, neminem fallit, et sunt, *justificata in semetipsa* ; vel, in idipsum, alia littera, id est incommutabiliter, quia non eripit quis præmia quæ dat, vel pœnas. [Hier., Rem.] Vel, justificata in semetipsa, quia non egent alterius auctoritate, ut firma habeantur, quam ipsius Domini.

Vers. 11. — « Desiderabilia super aurum et lapidem pretiosum multum ; et dulciora super mel et favum. »

Desiderabilia. Adhuc commendat judicia Dei. Quasi dicat : Et quia talia sunt judicia Dei, ideo

sunt *multum desiderabilia super aurum et lapidem pretiosum*, vel, *super aurum, et lapidem multum pretiosum*. Quocumque autem modo littera ordinatur, hic est sensus : [Aug.] Sunt desiderabilia super aurum et lapidem pretiosum multum, id est super omnes pompas hujus sæculi, pro quibus aliquando judicia Domini non desiderantur, sed timentur, vel contemnuntur, vel non creduntur. Quæ pompæ per hæc duo, id est per aurum et lapidem signantur. Et est sensus : [Hier.] Judicia Domini sunt desiderabilia supra omne id quod appetitur pro divitiis, quæ notantur in auro ; vel pro potentia, quæ notatur in lapide pretioso ; vel pro voluptate, quæ notatur in melle et favo. Unde subdit, *et sunt dulciora super mel et favum*, [Alcuin.] id est, super omnem dulcedinem temporalis voluptatis. [Cassiod.] Mellis vero præfert judicia, secundum Novum Testamentum, in quo quasi mel eliquatum, manifesta sunt judicia Dei sine figuris. Favo vero præfert, secundum Vetus Testamentum, id est secundum hoc quod in Veteri Testamento continentur, ubi quasi in cellulis figurarum clauduntur. Comparatio tamen ad mel vel favum fit, quia in Novo judicia aperta et operata in Veteri Testamento, quæ dulcius sapiunt palato fidei, quam faucibus carnis mel vel favus. [Aug.] Vel ita, per aurum et lapidem, et mel et favum intelliguntur sancti. Et est desiderabilia, sunt super aurum et lapidem pretiosum multum et dulciora super mel et favum, id est si quis est aurum, vel lapis, vel mel, vel favus, plus desiderat quam se, judicia Dei, cujus voluntatem suæ præponit, et dulciora sunt quam ipse sibi. Aurum autem et lapis pretiosus est lapis ille qui non est igne consumendus, sed purus in thesaurum Dei assumendus. Cibum autem Dei est ille qui est mel, id est solutus jam a sæculi hujus vinculis, expectans diem quo veniat in epulas Dei ; et ille qui favus est, id est qui adhuc circumplicatur hac vita, quasi mel in cera, non huic vitæ concretus, nec a carnalitate omnino liber, cui opus est pressura, non deprimentis, sed exprimentis manus Dei, ut de temporali vita dirigatur ad vitam æternam.

Vers. 12. — « Etenim servus tuus custodit ea in custodiendis illis retributio multa. »

Etenim. Vere sunt dulcia. Etenim, id est quia *servus tuus* non tantum dicit, [Aug.] sed etiam opere *custodit ea* modo dulcia, post salubria. Et ita non loquendo, sed custodiendo probat ea dulcia. Custodit ea dico, et *retributio multa* quæ tanta sit nequit dici. [Cassiod.] Est, *in custodiendis illis* id est in eo ipso quod custodiuntur, non modo in extra posita re. [Aug., Gl. int.] sed in ipsis dum custodiuntur in hac vita, quia in eis gaudetur, per se ipsa placent. Et ideo non ait, pro custodiendis, sed in custodiendis illis, [Rem.] quia non tantum pro eis in futuro reddetur præmium, sed et hic meorum custodia magnum est gaudium. Servire enim Deo regnare est.

(50) III Sentent. partim ex Aug. et partim ex Cassiodoro in psal. CXXVII.

PARS. III. VERS. 13. — « Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me; et ab alienis parce servo tuo. »

Delicta. [Cassiod.] Tertia pars, ubi Propheta petit se a vitis purgari, ut sit dignus Psalmista qui hæc referat sacramenta. [Aug.] Quasi dicat: Menti videnti suavis est veritas, dulcia sunt iudicia; sed non videnti quæ erit suavitas? nulla. Sed quare non videt? Propter delicta. Nec mirum. Delicta enim quis intelligit? Vel ita continua, quasi dicat: Servus tuus custodit iudicia, sed timeo ne quibusdam præoccuper, quo minus ea custodiam. Quis enim intelligit delicta, scilicet omnia? quasi dicat: Nullus, omnia. [Cassiod.] Quædam enim nota sunt, ideo delicta omnia nullus intelligit. [Aug.] Quia sicut tenebræ oculos involvunt, ita delicta mentem non sinunt videre, vel lucem, vel se, ideoque orat pro delictis subdendens, **40 ab occultis**, quasi dicat: Ut possim intelligere et te laudare, o Domine, munda me ab occultis, et parce ab alienis. [Cassiod.] Omnia peccata in duobus includit, occultis scilicet et alienis. Occulta sunt originalia, et etiam quæ secreta voluntate oriuntur, multis ante effectum rei celantur quæ si forte noscuntur, ut dicit Salomon, non eas post concupiscentias (Eccli. xviii, 4). Illud tamen debemus advertere, quoniam multa peccata sunt quæ omnimode ignoramus, quorum nec origines possumus nec subreptiones agnoscere. Aliena sunt, quæ suadentibus malis hominibus, vel diabolo fiunt. [Aug.] Pro utrisque ergo precans ait: Ab occultis, id est a cupiditatibus in me latentibus, meis scilicet quæ ex me proveniunt, munda me. Mea enim me inquinant. A meis dico, munda, ut non seducar ab alienis, quia non capitur ab alienis qui est mundus a suis. Unde congrue subdit, et ab alienis, scilicet a peccatis, quæ aliunde sunt, parce. Aliena enim affligunt me. Et ideo dico, parce mihi, servo tuo, non superbo meo, et in potestate mea esse cupienti. Ab illis ergo, munda, tollendo mihi malam cogitationem ex corde. Ab istis parce, repellendo suasorem, quia servus tuus sum jam, non liber meus. Quæ si non dominantur, tunc sum mundus. Unde subdit:

VERS. 14. — « Si mei non fuerint dominati, tunc immaculatus ero; et emundabor a dilecto maximo. »

Si mei. [Gl. int.] quasi dicat: Parce ab alienis, non ita quod omnino tollantur, quod impossibile est, sed ne dominantur, quia si mei non fuerint dominati, alieni, tunc immaculatus ero a criminali. [Aug.] Vel ita, munda ab occultis, parce ab alienis, ita, scilicet ne dominantur, quia si mei non fuerint dominati. Alia littera, occulta, scilicet et aliena, tunc immaculatus ero a criminali macula, quia non est certior origo peccati præter occultum quo cecidit diabolus, et alienum quo homo seductus est, et consentiendo fecit suum; et emundabor quasi dicat: Et si mei non fuerint dominati, emundabor a delicto maximo, id est a delicto superbiæ, quod est ultimum redeuntibus ad Deum, et primum recedenti-

bus. Hoc vere est maximum. Non est enim majus delictum quam apostatare a Deo, quod est initium superbiæ angeli et hominis. Superbia vero est initium et causa omnis peccati; qua qui caret, ille vere est immaculatus.

VERS. 15. — « Et erunt ut complacent eloquia oris mei; et meditatio cordis mei in conspectu tuo semper. »

Et erunt quasi dicat: Immaculatus ero et emundabor et ita eloquia oris mei erunt talia, [Aug.] ut complacent in conspectu tuo, non hominum. Si autem non mundus a superbia fuero, eloquia mea placebunt in conspectu hominum, non Dei. Si vero mundus fuero, non solum eloquia, sed et meditatio cordis mei erit talis, non ut placeat hominibus, quia jam nulla est superbia; sed in conspectu tuo semper qui intus vides, et conscientiam inspicias. In conspectu tuo dico, o

VERS. 16. — « Domine adjutor meus et redemptor meus. »

Domine, qui es adjutor in bonis agendis, meus, [Aug.] id est mei tendentis ad te; et hoc inde, quia es redemptor meus a malis, ut tenderem ad te. Caveat ergo quisque ne sibi converti ad te vel pervenire tribuens, repellatur ut superbus.

COLLATIO IN PSALMUM XVIII: « CŒLI ENARRANT GLORIAM. »

VERS. 3. — *Non sunt loquelæ neque sermones quorum non audiantur voces eorum.* Hic versus atrociter est impetitus a Fabro et suo Cæco. « Est iniquum, ineptus sermo, nullusque omnino sensus, nec cunctandum timendumque est in nostris codicibus hunc emendare errorem, ut divina psalmodia recte et intelligibiliter, ad ejus qui illam inspirat, amodo concinatur honorem. » Bona verba, quæso, o egregii viri, præscribite nobis regulam loquentium. Dicendum est, ait is, quibus, vel accommodatus a quibus non audiantur voces eorum, quia Hieronymus juxta Hebræos sic reddidit, quibus non audiantur vox eorum. Et quia Græce habetur ὅτι οὐκ ἀκούονται αἱ φωναὶ αὐτῶν. Vis bone Faber intelligendum ὅτι οὐκ, ut tuo stomacho respondeat a quibus. Ergo est ineptus August. Ergo nullius judicii per vos loquatur recte tantus doctor, et quas dicitis ineptias ejus audiamus, in enarratione ejus loci. « Quorum, nisi cælorum qui enarrant gloriam Dei? Non sunt loquelæ neque sermones, quorum non audiantur voces eorum. Legite Actus apostolorum, quomodo veniente super eos Spiritu sancto, omnes impleti sunt illo et loquebantur linguis omnium gentium, sicut Spiritus sanctus dabat eis pronuntiare. Ecce non sunt loquelæ neque sermones, quorum non audiantur voces eorum. Sed non ibi tantum ubi impleti sunt, sonuerunt. » Hæc divus August., magnum Ecclesiæ jubar. Quid plura? In Hebr. nullum relativum expresse ponitur, adeo ut nonnulli simpliciter verterunt, non auditur vox eorum; alii, ut non audiat vox eorum, בלי נשמע קולם BELI NISCHMA QUOLAM. Solent tamen Heb. passim subaudire relativum, qui, quæ, quod, juxta quod expostulat ratio sententiæ. Ob idque potest subintelligi, quorum, aut quibus, ut genitivus vel ablativus referat sermones omnium gentium, per quos vox apostolorum, ubique terrarum audita est. In explanatione magistri, accipitur genitivus loco ablativi, more Græco, ὧν quorum, id est per quos, interprete Augustino.

VERS. 4. — *In omnem terram exiit sonus eorum.* Munsterus, directio eorum; interpretes pro Caje-

tano, *num eorum*; Sanctes, *linea eorum*; Praten-
 sis, *curans eorum*; Pellicanus, *regula eorum*. Hebr.
 קָוָאָם QUAVAM. Isti non debuissent reprehendere Apo-
 stolium ad Rom. x : *Nam quomodo credent, ait, nisi
 mittantur? Et quidem in omnem terram exiit sonus
 eorum, אֲבָרְרָא אֲרָוָא* Profecto nimis suis versioni-
 bus recens natis, derogant prædicationi apostoli-
 cæ, quæ toti mundo quodam tonitru statim insonuit.
 Quod et significatum est die sancto Pentecostes, in
 sono illo Spiritus sancti adventum clarissime tes-
 tante (Act. ii). Vide si Hieronymus aliud verterit
 qui sonum, vel iuxta Hebr. Facis ut nihil tibi creda-
 tur in vendendis Hebræis, qui maluisti recedere ab
 Apostolo quam a tuis rabbinis qui sine regula fidei
 interpretantur regulam, lineam sphaerarum, quæ
 sunt extensæ super litteram : hoc est enim judai-
 zare. Verius dixit Campensis, *universam terram per-
 ragata est doctrina eorum* : et alter, *oratio eorum*.
 Hic recte monuit Eugubinus, non esse alienum sen-
 tire LXX, addita una litterula, nempe lamed, legisse
 pro קָוָאָם קָוָאָם קוּוָאָם. Vel si superposueris
 ad vau verticem, apicis tractum, habebis קָוָאָם קוּוָאָם
 QUOLAM.

VERS. 5. — *In sole posuit tabernaculum suum.*
 Hebr. בָּדָם לְשֵׁשׁ שָׁם אֹהֶל בָּהֶם LASSEMESH SAM OHEL BA-
 HEM. Prima particula indiscriminatim potest accipi,
 in dativo aut ablativo et ultima reciproce et rela-
 tive simpliciter. Inde potest reddi ad hunc modum,
*soli posuit tabernaculum in eis, vel in sole posuit ta-
 bernaculum suum*; quomodo variant translatores.
 Prior tamen modus difficilius est intelligentiæ, et
 si sanæ, quæ eo tendit, ut Christus sol ille habitet in
 apostolis. Nostra autem clara est ex mente Augu-
 stini, ut habes in explanatione. Porro minus aridet
 Augustinus Eugubinus, et placet sanctus Aurelius
 August. Ille enim spernit nostram lectionem, seu
 male assutam, ut quæ non superioribus respondeat.
 « Quis enim, ait, est is qui in sole tabernaculum
 posuerit, cum neminem ante nisi cælos commemor-
 ravit? » Et miratur, quænam res possit esse, ut ponat
 tabernaculum in sole. Sed nunquid paulo ante di-

ctum est : *Dies dici eructat verbum? Et illud Verbum
 posuit in sole tabernaculum, ut copiosissime iuxta
 ac sapientissime disserit divus Augustinus.*

VERS. 11. — *Suaver aurum et lapidem pretiosum
 multum.* In secunda particula quidam vertunt, *au-
 rum purum*, videlicet obrizon. Hebr. פָּאָר צַפְּרָא quod an-
 ceptus est ad aurum defæctatum, et lapidem pretiosum.
 Unde in nostro codice, Hieron. iuxta Hebr. habet *la-
 pidem pretiosum*; in exemplari Fabri obrizon : ta-
 men omni ex parte idem est sensus.

VERS. 12. — *Etenim servus tuus custodit ea.* Hier.,
docebit ea; Pratenensis, *cautus fuit in ipsis*; Pellica-
 nus, *cautus erit in eis*; Munsterus, *admonetur per
 ea*; Sanctes, *illustratur in eis*; Interpres pro Caje-
 tano, *sollicitatus est in eis*; Campensis, *pro ea do-
 cetur*. Hebr. legitur נִזְעַחַר בָּהֶם נִזְעַחַר נִזְעַחַר. Ra-
 dix נִזְעַחַר autem significat *observare* vel *docere*. Hinc
 Ezech. xxxiii, ubi legimus; *Et non se observave-
 rit*, habetur in Hebr. eadem particula, quæ in
 præsentii loco. Tantum monet quod interpretes et
 Hier. vertunt active, alii passive iuxta conjugationem
 Hebraicam, quam dicunt niphâl. Apparet inter-
 pres et Hieronymum legisse נִזְעַחַר בָּהֶם נִזְעַחַר in fu-
 turo quod non frequenter apud Hebr. loco præsen-
 tis sumitur, quanquam idem sit intellectus, *custo-
 ditus est in eis, sive cavit sibi in eis, et custodi-
 vit ea.*

VERS. 13. — *Ab alienis servo tuo.* Hier. a super-
 bis. Consentienti Hebraizantes. Vel ex hoc loco pa-
 lam fit interpretes legisse נִזְעַחַר per res litteram, זֶ-
 רִים, et non per daletth דִּים מוֹדַעַת. Et fluxa est hu-
 jusmodi commutatio, ob maximam affinitatem dua-
 rum litterularum, quæ parvo apice distinguuntur,
 ut noverunt etiam abecedarii. Si autem legas per
 res, litteram, manifeste significat *alienos*; si per
 daletth, *superbos* aut *insolentias*. Quatenus vero spe-
 ctat ad sensum, nulla est discrepantia, cum per ali-
 enos intelligantur dæmones superbi, a quibus preca-
 mur nobis parci, quoniam virtute Dei a nobis repe-
 luntur. Ac si dicas; *Ab alienis parce servo tuo, cum
 aliis translatoribus prohibe vel contine servum tuum.*
 Vel cum Hieronymo, *libera servum tuum.*

PSALMUS XIX.

PSALMI TITULUS : « IN FINEM PSALMUS DAVID. »

Exaudiat te. Titulus : *In finem, psalmus David,*
 patet. Hic agit Propheta de Christo, quasi de sacer-
 dote immolatur et rege pugnatur, [Aug.] ubi figura
 optandi canit Propheta quæ ventura sunt Christo,
 tempore afflictionis ejus, quod fuit usque ad pas-
 sionem; et tempore gaudii, quod fuit post resurre-
 ctionem. Intentio. Monet fideles ad idem deside-
 rium. Modus. Bipartitus est psal. Primo, dicit 'ea
 quæ tempore tribulationis vult Christo fieri. Se-
 cundo, optat et affirmat, quæ tempore gloriæ sient,
 ibi, *tribuat tibi*, [Hier.] Optans ergo Christi vocem
 tantquam sacerdotis exaudiri, ait, o Christe.

VERS. 1. — « Exaudiat te Dominus in die tribu-
 lationis; protegat te nomen Dei Jacob. »

[Aug.] Dominus Pater exaudiat te in die tribula-
 tionis, qua dixisti : *Pater, clarifica Filium tuum.*
 (Joan. xvii) Exaudiat dico, ita protegat te nomen Dei
 cui studes, Dei dico Jacob, id est junioris populi.
 Ideoque te protegat, quia ad te pertinet populus
 posterius natus, pro quo pugnas. Hic est populus
 Christianus. Et

VERS. 2. — « Mittat tibi auxilium de sancto et de
 « Sion tueatur te. »

Mittat tibi auxilium de sancto, [Aug.] id est au-
 xilietur tibi, faciens tibi sanctificatum corpus. Cor-
 pus, id est Ecclesiam, *et de Sion tueatur te.* Sion in-
 terpretatur *specula*, vel *speculatio*. Quasi dicat : De
 Sion ergo tueatur Deus Christum, cum Ecclesiam,
 quæ est corpus ejus, de alta speculatione tutam fa-
 cit. Et

VERS. 3. — « Memor sit omnis sacrificii tui;
 « et holocaustum tuum pingue fiat. »

Memor sit, Dominus omnis sacrificii tui [Aug.] id
 est memores nos faciat injuriarum omnium et con-
 tunnellarum, quas pro nobis tulisti, *et holocaustum
 tuum pingue fiat*, id est jucundum fiat Deo, id est
 crucein qua totus oblatu es convertat in lætitiarum
 resurrectionis.

Aliter totum *Exaudiat*. Potest enim etiam Eccle-
 siæ convenire quod hic optatur. [Cassiod.] Propheta
 enim ex nimia charitate optat prospere evenire Ec-
 clesiæ, ea scilicet quæ per Christum videbat ventura-
 sic dicens : O Ecclesia, *Dominus exaudiat te in die
 tribulationis*, quo majori desiderio Deum precamur.

Ita, *protegat te nomen Dei Jacob*, ita protegat, ita tibi faciat quod Jacob fecit, ut sicut illi, ut tibi gratiam benedictionis det et præponat te Judæis, sicut illum præposuit majori fratri Esau, quem electo Jacob reprobavit (*Gen. xvii*), ita reprobatis Judæis, Ecclesiam gentium elegit, secundum illud: *Erunt novissimi primi et primi novissimi* (*Matth. xx*). Et, o Ecclesia, *mittat tibi Pater auxilium de sancto*, id est de misso Filio; *et de Sion tueatur te*, id est de speculatione te mittat, et faciat tutam; *et memor sit omnis sacrificii tui*, ad remunerandum te. Sacrificium Ecclesiæ prævidebat Propheta per Spiritum sanctum quæ offert, non sacrificium pecudum, sed corporis et sanguinis Christi. *Et holocaustum tuum*, ubi intentio amore Dei tota incenditur, *pingue fiat*, id est jucundum Deo.

PARS II. *Δὲ ψαλμῶν*. VERS. 4. — « Tribuat tibi secundum cor tuum et omne consilium tuum confirmet. »

Tribuat tibi. [Alcuin.] Secunda pars, ubi optat et affirmat quæ tempore gloriæ vult fieri Christo. Quasi dicat: Exaudiat te et tribuat tibi *secundum cor tuum*, id est secundum intentionem tuam, qui scisti quid valeret passio, [Aug.] non secundum cor eorum qui te delere voluerunt; *et consilium tuum confirmet*, id est compleat, quia omnia alto consilio facit Christus. Et addit *omne* scilicet non solum quod animam posuisti pro vita plurimorum, ut mortificatum granum copiosius surgeret; sed etiam quo cæcitas ex parte contigit in Israel, ut plenitudo gentium intraret, et sic omnis Israel salvus fieret (*Rom. ii*).

VERS. 5. — « Lætabimur in salutari tuo, et in nomine Dei nostri magnificabimur. »

Lætabimur. [Aug.] Quasi dicat: Ideo hæc oro, o Christe, quia lætabimur, *in salutari tuo*, id est, in eo quod tibi mors non nocebit, in quo nobis eam nocere non posse facis, *et in nomine Dei nostri*, [Cassiod., Rem.] scilicet Christi, *magnificabimur* ejus nomine dicti Christiani. [Aug., Cassiod.] Vel, in nomine Dei nostri magnificabimur, id est confessio tui nominis non perdet, sed magnificabit nos. Dum ait, lætabimur et magnificabimur, ostendit Propheta se unum de Ecclesia tanto tempore ante Christum.

VERS. 6. — « Impleat Dominus omnes petitiones tuas; nunc cognovi quoniam salvum fecit Dominus Christum suum. »

Impleat. Quasi dicat: Quid per singula? Impleat Dominus omnes petitiones tuas. [Gl. int. Aug.] Non solum quas in terra fecisti, sed eas etiam quas in cælo facis, interpellans pro nobis. Nec inde dubito quia jam *nunc cognovi* tanto ante per prophetiam mihi ostensum est *quoniam salvum fecit*, id est faciet, Dominus Pater Christum suum, id est quod resuscitabit Dominus Christum. Et

VERS. 7. — « Exaudiet illum de cælo sancto suo; in potentatibus salus dexteræ ejus. »

Exaudiet illum de cælo sancto suo. [Aug.] Non

solum de terra, ubi petit clarificari, sed etiam in cælo, ubi interpellat pro nobis ad dexteram Patris, mittens inde Spiritum sanctum super credentes, *in potentatibus*. Quasi dicat: Exaudiet illum utique in hoc quod in potentatibus nostris est *salus dexteræ ejus*, id est potentatus nostri sunt, salus favoris ejus, id est nos potentes sumus ex auxilio gratiæ ejus, cum etiam de tribulatione dat nobis auxilium, ut quando infirmamur, tunc potentes simus, quia vana est salus hominis, quæ est sinistra. Unde et superbia nascitur, dum peccantes extolluntur, quia temporaliter salvi sunt. De quibus subdit:

VERS. 8. — « Hi in curribus, et hi in equis; nos autem in nomine Domini Dei nostri invocabimus. »

Hi in curribus. [Cassiod.] Vel ita: Quia dixerat Christum petere et exaudiri, per quod ostenditur verus homo, ut ipsum quoque omnipotentem Deum ostenderet, addit, in potentatibus, quasi dicat, petet et exaudietur ut verus homo; tamen ipse est idem Deus omnipotens, quia, salus est dexteræ ejus, id est, in dextera divinitatis ejus salus est, id est habet in deitate quod petit ex carne; et hæc salus non est temporalis, nec aliquibus malis afficienda; sed est in potentatibus, id est suos facit potentes in æternitate. [Alcuin.] Salus autem sinistra sunt temporalia, in quibus potentes erunt, non sui. Et hoc est quod subdit, hi in curribus, quasi dicat: Salus dexteræ ejus est in potentatibus, sed hi qui non sunt sui, sunt in curribus, [Aug.] id est volubili successione temporalium honorum trahuntur, et in sæculari potentia gaudent, *et hi sunt in equis*, id est, superbis honoribus gaudent. Tangit duo genera triumphorum, qui erant apud antiquos, unus major, alter minor. [Cassiod.] Major triumphus, qui dicebatur laureatum, in curru fiebat; minor, qui dicebatur ovatio, fiebat in equo. [Alcuin.] Et per hæc despicit eos Propheta, qui de terrena dignitate præsumunt. *Nos autem*. Quasi dicat: Illi exsultant in hujusmodi, nos autem *in nomine Domini Dei nostri invocabimus*, [Aug.] spem figentes in æternis, nec gloriam nostram quærentes, sed Dei.

VERS. 9. — « Ipsi obligati sunt et ceciderunt; nos autem surreximus et erecti sumus. »

Ipsi obligati. [Cassiod.] Hic ostendit quomodo vana sit salus hominis: Quasi dicat: Illi sunt in curribus et equis, ideo ipsi obligati sunt, terrenis desideriis, scilicet cupiditate temporalium, nolentes parcere Domino, [Aug.] ne perderent locum et gentem (*Joan. xi*). *Et irruentes in lapidem offensionis, et petram scandali* (*I Petr. ii*), *ceciderunt* de spe cælesti in mortem cæcitatibus, quamvis videantur stare recti, quibus cæcitas ex parte facta est, Dei justitiam ignorantibus, et suam constituere volentibus (*Rom. x*), *nos autem*, quasi dicat: Judæi obligati ceciderunt, nos autem populus gentium, de lapidibus suscitati filii Abrahæ, *surreximus* a vitis et morte. [Cassiod.] Et hoc, non viribus nostris, sed per fidem justificati, *erecti sumus* ad alta.

VERS. 10. — « Domine, salvum fac regem; et

• exaudi nos in die qua invocaverimus te. »

Domine. Hic est conclusio psalmi. Et quia sic erit, id est quia salvo rege salvi erimus, ergo, o Domine, *salvum fac regem* Christum, [Aug.] ut qui pati-endo exemplum præliandi nobis dedit, offerat et sacrificia nostra sacerdos excitatus a morte, et in cælo constitutus. Et eo jam pro nobis offerente, quasi per eum advocatum *exaudi nos in die qua invocaverimus te*, id est qua vere credimus eum resurrexisse : quia hoc vere est invocare.

COLLATIO IN PSALMUM XIX : « EXAUDIAT TE DOMINUS IN DIE TRIBULATIONIS. »

VERS. 3. — *Holocaustum tuum pingue fiat*. Demiror vehementer cur Munsterus, Sanctes, Nebiensis, Pratenis, et interpretes pro Cajetano, voluerint vertere, *holocaustum tuum incineret*, et si suum habeat sensum, cum apud Hebr. nemine refragante בשר דאססן significet utrumque et pinguescere, et incinerare, etiam si sit in conjugatione piel nuncupata. Et LXX, Hieron. Chaldæus, Pellicanus, Campensis, acceperunt sub priori significato. Si interpretes possissent *incineret*, vereor certe ne illi vertissent *pingue fiat*, ne dicam quod spernant lectionem ecclesiasticam.

VERS. 5. — *In nomine Dei nostri magnificabimur*. Hieron., *ducemus choros*. Alii transferunt, *erigemus vexillum*, vel *triumphabimus*. דגל DAGAL apud Hebr. significat *erigere vexillum*. Porro in confesso est interpretes sic accepisse, ut transponerentur litteræ GADAL גאל *magnificatus est*. In futuro גדל גידול, *magnificabimur*. Nec præterea longe sunt a se, *erigere vexillum*, et *magnificare* seu *triumphare, ducere choros*.

VERS. 8. — *Nos autem in nomine Dei nostri in-*

A *vocabimur*. Hebr. נאציב נאציב sonat ad litteram *recordabimur*, seu *faciemus recordari*. Sed interpretes *intelligentiam reddiderunt*. Nam quo pacto nominis Dei recordabimur, nisi id ipsum invocando in tribulationibus? Hinc Nebiensis vertit, *Thiera, ponemus*.

VERS. 10. — *Domine salvum fac regem*. In Hebr. distinctio membri ponitur in verbo *fac* וישעיהו בושחיה, ut dehinc rex nominandi casu ordinetur. LXX secus. Sed in Hebr. ne protinus colligas, quod si membri signum ponatur in verbis, debeat et itidem in ipsa fieri sententia. Nam psal. XXI : *Factum est cor meum tanquam cera liquescens*, ponitur in Hebr. distinctio membri magni sic, נאציב נאציב CADDONAS NAMES, et tamen non est suspendenda lectio in particula *cera*, sed continenter legendum, si Hieron. assentimur transferenti, *tanquam cera liquesfacta*, ob id in præsentī loco utraque lectio potest habere suum sensum et suam rationem. At Faber et Cæcus arbitrantur nostram lectionem esse quasi blasphemiam, quæ videtur innuere Prophetam orare pro Christo : *Domine, Pater, salvum fac regem*, id est Christum. O lepidi homines, quid non respicitis initium ipsius psalmi, *Exaudiat te Dominus in die tribulationis, protegat te etc.* Ergo hic Propheta orat Deum Patrem pro Christo. Ignoratis quod hujusmodi locutiones dicuntur sæpe per aggratulationem; vel etiam propheticè ponuntur loco futuri, sicut est illud : *Juda, quod facis, fac citius*. Et id genus sexcenta. In eo autem quod sequitur, et *exaudi nos in die*, etc. Hieron. legit, *exaudies nos*; Cæteri, *exaudiat nos*. Varietas potest esse in principio particulae, in qua si scripseris ויענה ויענה, ut legit Hieronymus, id est, *exaudies nos*, vel ויענה ויענה, ut acceperunt isti, vel ויענה ויענה, *vau* pro *iod*, quod passim sit, et *exaudi nos*, quomodo legerunt LXX. Et Nebiensis vertit, *responde nobis*. Chaldæus, *accipe orationem nostram*. Ad sensum vero nihil habet momenti.

PSALMUS XX.

PSALMI TITULUS : « IN FINEM PSALMUS DAVID. »

Domine, in virtute tua. Titulus. In finem psalmus David, patet. [Cassiod.] Iste est tertius psalmus eorum qui de duabus naturis in Christo agunt, de qua re præcesserunt duo, scilicet secundus et octavus, et sequuntur adhuc alii quidam de eodem, in quibus omnibus monstratur una persona Christi, subsistens in duabus naturis, (51) contra hæreticos qui vel personam dividunt, vel naturas nefanda conjunctione confundunt. Hic autem Propheta describit Christum cœlestem regem, verum Deum et hominem, ut auditum credat mundus, quem visum contempsit Judæus. Intentio : Monet ut Christum, Deum et hominem credamus. Modus : Tripartitus est psalmus : Primo summam proponit, id est summam meritum et præmium. Secundo virtutes Christi et gloriam describit, ibi, *quoniam prævenisti eum*. Tertio agit de pœnis inimicorum, ibi *invenitur manus*. Quod 42 autem in præcedenti psalmo oravit de Christo. Hic annuntiat ita incipiens, o,

VERS. 1. — « Domine in virtute tua lætabitur rex; et super salutare tuum exsultabit vehementer. »

C Domine, Pater rex scilicet, homo Christus lætabitur in virtute tua [Aug.] scilicet Verbi, id est in eo quod Verbum caro factum est. Quod recte dicitur virtus tua, quia tibi coomnipotens. [Cassiod.] Ecce meritum, quia non de se homo Christus præsumpsit, sed Verbo omnia tribuit. [Alcuin.] Unde hoc præmium habuit, quod per eum omnia salvata sunt. Unde subdit, et *super salutare tuum*, [Aug.] id est super hoc quod per eum vivificans omnia *exsultabit vehementer* [Cassiod.], ut res magna est. Et hoc ideo, quia,

VERS. 2. — « Desiderium cordis ejus tribuisti ei; et voluntate laborum ejus non fraudasti eum. »

Desiderium cordis ejus tribuisti ei, [Hier. Aug.] scilicet comedere Pascha cum discipulis, quod desideravit, et cum vellet ponere animam et iterum sumere et mundum redimere, et *voluntate laborum*, [Aug., Cassiod.] id est verborum ejus, id est per verba prolata, *non fraudasti eum*. Quidquid enim dixit, factum est : Dixit enim : *Pacem meam relinquo vobis* (Joan. XIV), et factum est. Verbum quoque ejus impletum est, fugando dæmones, sanando infirmos, prædicatio ejus quoque recepta est.

(51) Nestoriani personam dividebant, Eutychniani naturas confundebant.

PARS. II. *Aut ψαλμα.* VERS. 3. — « Quoniam præ-
« venisti eum in benedictionibus dulcedinis; po-
« suisti in capite ejus coronam de lapide pretioso. »

Quoniam prævenisti. [Cassiod.] Secunda pars, ubi
virtutes ejus et gloriam describit. Quasi dicat: Unde
hoc ei? Quoniam prævenisti eum in benedictionibus
dulcedinis. [Rem.] Benedictiones dicit immunitatem
peccati, qua Christus donatus est, etiam in conce-
ptione, ut postea ei peccatum non obesset. [Gl. int.]
Quæ dicitur dulcedinis, quia totum ex gratia fuit.
Cum ergo alii amaritudine Adæ præveniantur, eum
solum prævenisti in benedictionibus dulcedinis, id
est immunitate peccati; quæ est ex gratia; [Aug.] et
illi prævento immunitate fel peccati nostri non no-
cuit. *Et posuisti in capite ejus coronam de lapide pre-
tioso*, [Gl. int.] id est faciens eum regem a simili
triumphantis. Vel, posuisti in capite ejus coronam
de lapide pretioso, id est in principio sermonis ejus
ambierunt eum lapides pretiosi, [Aug.] scilicet apo-
stoli, a quibus exordium prædicationis fieret (52).
Isti sunt duodecim lapides pretiosi, in rationali ju-
dicii, qui erant insculpti nominibus duodecim filio-
rum Israel, quæ summus sacerdos ingressurus ta-
bernaculum in pectore gestabat, quia doctor eccle-
siasticus vita sanctorum præcedentium debet inspi-
cere atque doctrinam; et qui præcipue virtutum
operibus floruerint et doctrina veritatis claruerint,
solicite scrutari, et hæc cuncta in secreto pectoris
colligere et operis executione prodere. [Cassiod.]
Coronam vero dicit, quia docentem Christum cir-
cuitus apostolorum tanquam corona ambibat. Vel
ita, prævenisti eum in benedictionibus dulcedinis,
[Alcuin.] id est prius et plenius in eum munera
gratiæ contulisti, in quo omnes vivificantur, cui
spiritus non est datus ad mensuram, et de plenitu-
dine ejus nos omnes accepimus (Joan. 1). Unde:
*Propterea unxit te, Deus tuus oleo lætitiæ præ con-
sortibus tuis (Psal. xlii)*. In eo enim plenitudo
divinitatis corporaliter habitavit ut sit ipse prin-
ogenitus in multis fratribus (Coloss. 1, 11), id est,
præ cæteris habens spiritum, et prius cæteris re-
surgens impassibilis et immortalis, [Alcuin.] quos
post mortis experientiam aptasti ei, quasi capiti
coronam. Unde subdit, posuisti in capite ejus co-
ronam de lapide pretioso, [Cassiod.] quia totus
mundi circulus, id est Ecclesia generalis eum fide
ambit, ut corona caput circumdat. Sequitur:

VERS. 4. — « Vitam petiit a te, et tribuisti ei:
« longitudinem dierum in sæculum et in sæculum
« sæculi. »

Vitam, id est resurrectionem, petiit a te, dicens:
Pater, clarifica Filium tuum (Joan. xvii). *Et tribuisti
ei*. Ecclesie vero suæ petiit, et tu tribuisti ei *longi-
tudinem dierum in sæculum et in sæculum sæculi*, id
est longa tempora hujus sæculi, quæ habet Eccle-
sia. Et deinde æternitatem. Et præterea,

VERS. 5. — « Magna est gloria ejus in salutari

« tuo; gloriam et magnum decorem Impones super
« eum. »

Magna est gloria ejus, id est dabis ei nomen quod
est super omne nomen (Philip., 11). Et hoc in *salutari
tuo*, [Gl. int. Aug.] id est in hoc quod resuscitasti
eum; quia etsi ante habuit nomen Dei, tamen in
resurrectione innotuit: et tunc dicitur res fieri,
quando innotescit. Sicut et ipse jam resuscitatus
ait; *Data est mihi omnis potestas in cælo et in terra
(Matth. xxviii)* et adhuc *impones super eum [Aug.]*
id est addes ei *gloriam et magnum decorem* cum in
cælo ad dextram tuam collocabis eum. Et vere ita
erit.

VERS. 6. — « Quoniam dabis eum in benedictio-
« bus in sæculum sæculi; lætificabis eum in gaudio
« cum vultu tuo. »

*Quoniam dabis eum in benedictionibus in sæculum
sæculi*, [Aug.] id est ipse erit in benedictione sine
fine: et hæc erit illa benedictio, quia *lætificabis eum*
secundum hominem quem levavit ad te, ut sit *in
gaudio cum vultu tuo*, id est cum præsentia tua.

[Gl. int.] Vel ita ab illo loco, *magna est gloria
ejus*, Christi hominis, *In salutari tuo*, id est in Verbo
Patris. [Cassiod., Gl. int.] Quæ inde est gloria? Ecce,
impones super eum, gloriam de judicio, quia in del-
tate judicabit, et *magnum decorem*, in majestate,
quæ tunc apparebit. Nota quod hic dicitur Chri-
stus in divinitate judicaturus, alibi vero in huma-
nitate, utrumque verum est. In humanitate enim
judicabit, quia forma servi omnibus in judicio ap-
parebit. In divinitate vero, quia ex ea potentiam ju-
dicandi habet. Vel *gloriam et magnum decorem*,
[Alcuin.] id est gloriosos et decoros, ut fuit Petrus,
cujus umbra infirmi sanabantur (Act. v). *Impones
super eum*, præter quem non est aliud fundamen-
tum, ut ait Apostolus: *Fundamentum positum est,
quod nemo mutare potest, quod est Christus Jesus
(I Cor. iii)*. Ideo, super eum. *Quoniam dabis eum in
benedictionibus in sæculum sæculi*, scilicet ut per
eum omnes gentes benedicantur, sicut promisit
Deus Abraham: *In semine tuo benedicentur omnes
gentes (Gen. xxii)*. Et, *lætificabis eum in gaudio cum
vultu tuo*, [Alcuin.] id est de hoc quod sui gaude-
bunt cum tua præsentia, quando eris omnia in
omnibus (I Cor. xv). Sequitur:

VERS. 7. — « Quoniam rex sperat in Domino; et
« in misericordia Altissimi non commovebitur. »

Quoniam rex. [Gl. int.] Reddit causam omnium
præcedentium. Quasi dicat: Merito hæc egi, quon-
iam rex, [Aug.] scilicet homo Christus, non su-
perbit, sed ut humilis corde sperat in Domino; et in
misericordia Altissimi; et ideo non commovebitur, id
est nihil turbabit humilitatem ejus et obedientiam
usque ad mortem. Vel sic distingue, *Et in miseri-
cordia Altissimi non commovebitur*: Idem sensus.

PARS. III. VERS. 8. — « Inveniatur manus tua

« omnibus inimicis tuis; dextera tua inveniat omnes
« qui te oderunt. »

Inveniatur manus. [Cassiod.] Tertia pars, ubi agit Propheta de pœnis inimicorum Christi, ut supra agit de laudibus ipsius, et loquitur ad Christum. Quasi dicat: Et quia talis es, o rex Christe, *manus tua*, [Aug.] id est potestas tua, *Inveniatur*, cum ad iudicium veneris *omnibus inimicis tuis*, qui eam in humilitate tua non cognoverunt, et *dextera tua*, id est claritas qua regnas ad dexteram Patris, *inveniat* puniendos in die iudicii *omnes qui te oderunt*, quia ipsi nunc non invenerunt eam. Vel ad Patrem loquitur et accipitur partim de præsenti in bono, partim de futuro in malo. Et dicit manum et dexteram, Filium. [Cassiod.] Quasi dicat: Rex talis est, o Pater, manus tua, id est Filius tuus, *inveniatur*, per fidem, omnibus inimicis tuis, ut credant. Et si cui non invenitur dextera tua, id est ipse Filius, *inveniat*, [Hier.] in die iudicii, omnes qui te oderunt, puniendos. Et sic erit, quia

VERS. 9. — « Pones eos ut clibanum ignis in tempore vultus tui; Dominus in ira sua conturbit eos et devorabit eos ignis. »

Pones eos ut clibanum ignis, [Aug.] ardentes intus, in conscientia impietatis suæ. Et hoc *in tempore vultus tui*, id est in tempore manifestationis tuæ. Deinde personam mutans ostendit illos etiam exterius cruciandos subdens, *Dominus*, etc. Quasi dicat: Ignis conscientię intus cruciabit eos. Et præterea, *Dominus, in ira sua*, [Cassiod.] id est, in iudicio futuro ubi irasci malis videbitur, *conturbabit eos* cum dicet: *Ite, maledicti, in ignem æternum* (Matth. xxv): et mox *devorabit eos ignis* infernalis, ubi erit fletus et stridor dentium. [Aug.] Ordo damnationis ostenditur, quia post accusationem conscientię conturbati vindicta Dei devorabuntur igne æterno. Unde propheta Sophonias ait: *A prima porta erit clamor, et a secunda ululatus* (Soph. i). Quasi dicat (53): Dux portæ sunt visus et auditus, a prima ergo portæ, quæ est visus, erit clamor, cum impii viderint omnia mala sua propriis conscientiis accusantibus eos. Unde, ecce homo, et omnia opera ejus coram eo. A secunda vero portæ, id est ab auditu erit ululatus, id est dolor vehemens cum in ultimo hanc damnationis sententiam audierint, scilicet: *Ite maledicti, etc.* Et

VERS. 10. — « Fructum eorum de terra perdes; et semen eorum a filiis hominum. »

Fructum eorum, quia de terra est [Aug.] id est terrenus, *de terra viventium, perdes*, [Alcuin.] id est non erit eis fructus beatitudinis in terra viventium, quia terrena amaverunt; *et semen eorum* id est opera vel illos quos seduxerunt, *perdes a filiis hominum*, [Aug.] id est, non deputabis inter hæredes regni. Hæc autem pœna ideo erit illis,

VERS. 11. — « Quoniam declinaverunt in te mala; et cogitaverunt consilia quæ non potuerunt stabilire. »

[Aug.] *Quoniam mala*, quæ sibi imminere a Romanis te regnante putabant, *declinaverunt id est, retorserunt in te* occidendum. [Gl. int.] Vel, mala, quæ in eis sunt, *declinaverunt in te*, id est imposuerunt, tibi dicentes: *Dæmonium habes* (Joan. vii). Et hujusmodi. *Et cogitaverunt consilia*, hæc scilicet: *Expedit ut unus moriatur pro populo* (Joan. xii), *et ne mundus post eum abiret*, [Aug.] Quæ tamen omnia perierunt. Unde subdit, *quæ non potuerunt stabilire* juxta voluntatem suam, nescientes quid dicerent. Verum quidam dicebant, sed non intelligebant.

VERS. 12. — « Quoniam pones eos dorsum in re liquiis tuis præparabis vultum eorum. »

Quoniam pones eos. [Alcuin.] Postquam dixit de pœna eorum futura, dicit de præsenti, quæ est causa futuræ. Quasi dicat: Ideo hæc eis erunt in futuro, quoniam in præsenti, pones eos dorsum, [Aug.] id est ordinabis eos in his excæcatis, a quibus postpositis et contemptis averteris. Et *in reliquiis tuis*, id est in his quæ relinquis, et reprobas, id est in cupiditatibus regni terreni, quas non amas *præparabis* tibi ad passionem, *vultum*, id est impudentiam, *eorum*, dum propter retinendi regni cupiditatem Christum occiderunt: quod patienter sustinuit pro salute nostra ut dispositum erat. Vel ita. [Alcuin.] Quasi dicat: Quia hæc Judæi faciunt, pones eos dorsum, id est repelles eos a te, in reliquiis tuis. Et quoniam pones eos dorsum, id est quia hi repellentur a te, in reliquiis tuis, id est in his quos tibi relinquis de gentibus assumendos, *præparabis vultum eorum*, id est cognitionem tui. *Vultum dico eorum*, id est qui deberet esse eorum, quia eis credita fuerunt eloquia legis et prophetarum (Rom. iii): et ad eos venit Christus. Vel dorsum sunt Judæi, qui terrena non cælestia contemplantur. 43 Et est ideo hoc eis in futuro, quoniam pones eos dorsum, id est permittes eos curvari usque ad terrena, quæ retro sunt; et vultu [Cassiod.] id est malam intentionem eorum, *præparabis* in reliquiis tuis, id est paras ad passionem tuam, ut cum putarent occidere, salus mundi fieret. Paravit ergo Christus intentionem eorum, bonum de ea disponendo.

VERS. 13. — « Exaltare, Domine, in virtute tua; cantabimus et psallemus virtutes tuas. »

Exaltare. Conclusio psalmi. Quasi dicat: Illi ita cogitaverunt, sed tu, *Domine*, quem humilem non cognoverunt. *Exaltare*, id est, in gloria resurge. [Aug.] et hoc *in virtute tua* humilitatis, quam infirmitatem putaverunt, *et nos cantabimus et psallemus virtutes tuas*, id est corde et opere celebrabimus, et nota faciemus mirabilia tua.

COLLATIO IN PSALMUM XX: « DOMINE IN VIRTUTE TUA LETABITUR REX. »

VERS. 2. — *Et voluntate labiorum ejus non frandasti eum*. Et ad eundem modum vertit Hier. Alii vero transferunt, *probationem labiorum ejus non*

prohibuisti, seu non negasti. Vocabulum Hebraicum hic positum אָרַשׁוּת in nullo alio loco Scripturæ invenitur. Ob id satius fuisset, istos Hebraizantes sequi LXX et Hieron. in significantia illius vocabuli, quam Judæos, et si eodem conspirent, *voluntas labiorum*, et eorum *prolatio libera*. Et certe non incongruit, quin LXX et Hieron. legerint אָרַשׁוּת אֲרֵשֶׁתּוּת pro ARESSETH, ut aleph a principio sit adjectitia, quia ARESSETH apud Hebr. significat *facultatem liberam*, quod mire quadrat prædicationi Christi, quæ liberrima fuit, citra ullam personarum acceptionem.

Vers. 12. — *Quoniam pones eos dorsum.* Munsterus, Nebiensis, Pratensis et Campensis, *pones eos ad partem*; Hieronymus, Sanctes, Pellicanus, interpretes pro Cajetano, *humerum seu dorsum*. Cum igitur Hebr. utramque; habeat significantiam, nempe אָרַשׁוּת SCHECHEM, cur pugnant nulla ratione contra

A editionem Vulgatam? Certe si vertissent interpretes, pones eos ad partem, expectandum forte erat ut antiqui traducerent, *pones eos dorsum*. Tanta est contradicendi libido. Persuadere tamen mihi volo quod id fecerunt non damnandi studio, sed varietatis decore.

In reliquiis tuis preparabis vultum eorum. Hieronymus, Nebiensis, Sanctes, interpretes pro Cajetano, pro *reliquiis* ponunt *funes*. Munsterus, Pratensis, Pellicanus, paraphrasis Campensis, accipiunt *nervum arcus seu balistæ*. Verum particula Hebraica tria potissime significat יָרִי יֵתִיחַ, quandoque residuum seu reliquias, quo modo acceperunt LXX interdum *funem*, ut intelligit Hieronymus, tertio *nervum*, ut volunt, qui ita vertunt. Et hæc triplex significatio, facile potest adaptari ad insinuandam Judæorum obstinatorum perditionem, secundum expositionem divi Augustini.

PSALMUS XXI.

PSALMI TITULUS: « IN FINEM PSALMUS DAVID, PRO ASSUMPTIONE vel SUSCEPTIONE MATUTINA seu PRO CERVA MATUTINA, »

Deus Deus meus, respice in me. Titulus. *In finem psalmus David pro assumptione vel susceptione matutina seu pro cerva matutina.* [Cassiod.] Psalmus iste primus eorum est qui principaliter et late agunt de passione Christi. [Alcuin.] Et cum iste psalmus sufficeret in testimonium Dominicæ passionis, ne qua sit alicui excusatio, ne qua ambiguitas, sequuntur et alii quatuor, de eadem re aperte scripti, scilicet trigesimus quartus et quinquagesimus quartus; sexagesimus octavus, centesimus octavus. Quorum omnium talis est forma: Quia a gemitu et operatione incipiunt, et in salute hominum terminantur, ne audita passione fideles desperent, sed ex ea veram salutem esse credant, in titulo tamen non fit mentio de passione, sed de resurrectione cum ait: *Pro assumptione vel susceptione matutina* (Cassiod.), sed per id quod sequitur, id per assumptionem notatur quod præcedit, id est passio, ut cum dicitur aliquis manumissus, intelligitur fuisse servus; ita etiam cum dicitur Christus resurrexisse, intelligitur mortuus fuisse. [Aug.] Assumptio autem vel susceptio matutina dicitur resurrectio Christi, quæ mane facta est, cum adhuc tenebræ essent, quando humana natura in gloria assumpta est. [Alcuin.] Et hæc dicitur a similitudine solis, qui paulatim ascendendo assumitur, donec ubique clarescat, sic Christus de passione ad resurrectionem, inde in cælum ad dexteram Patris ascendit. Unde misso in apostolos Spiritu sancto, mundum fidei radiis illustravit. Et quia hic principaliter agitur de passione in qua Christus oravit pro resurrectione, bene non de assumptione, sed pro assumptione dicit. Et est sensus tituli talis: *Psalmus iste, tendens in finem id est in Christum, de cujus passione agit, est David, id est Christi, qui hic loquitur in persona sua, vel sub persona veteris hominis.* [Aug.] id est Ecclesiæ, quæ vetus est in culpa et in pœna. Vetustas namque nostra in duobus con-

B sistit, in pœna scilicet, et in culpa: quæ duo Christus in nobis consumpsit, per suam simplam vetustatem, unde et una die et duabus noctibus jacuit in sepulcro, significans se sua simplici vetustate nostram geminam consumere. Nam ut ait Apostolus: *Vetus homo noster confixus est cruci cum illo.* (Rom. vi). Unde Osee propheta; *Ero mors tua, o mors* (Ose. xiii): Christi dico, orantis pro assumptione matutina, id est, agentis de passione, ubi orat pro resurrectione mane facta. [Cassiod.] Hic ergo oratur assumptio Christi, id est resurrectio pro qua præmittitur passio, ita expresse exposita, quasi sit historia evangelica, non prophetia et merito ita diligentèr narratur, quia ipsa passio salus est mundi. Alii autem habent pro *cerva matutina* quod idem est secundum aliam similitudinem. [Alcuin] Cerva enim est humana Christi natura, quæ lutum et spinas, scilicet peccatorum transiliit, et mane in gloria resurrectionis, quasi in altum est assumpta. Intentione nos monet compati Christo, ut conregnemus. [Cassiod.] Modus. Tripartitus est psalmus. [Primo præmittitur questio de derelictione, necnon et oratio, sicut in omnibus psalmis de passione. Secundo, describitur passio, ubi et oratur resurrectio ibi, *circumdederunt* etc. Tertio fructus et virilitas passionis ostenditur, ibi, *narrabo* etc. [Aug.] Christus ergo sub persona veteris hominis, pœnæ et culpæ expositi, clamat.

Vers. 1. — « Deus Deus meus, respice in me, quare me dereliquisti longe a salute mea: verba delictorum meorum. »

[Alcuin.] *Deus, Deus meus.* Deus, geminat ex affectu. Vel, Deus, omnium per potentiam creationis, qui es Deus meus proprie per cultum respice in me. Hoc non est in Hebr., sed additum est a LXX Interpretibus, magis sensum quam verba sequentibus. Respice, dico, et necesse est, quia *dereliquisti me*, id est, pœnæ et culpæ me exposuisti. Et hoc *quare?* secundam Hebr. ita junge litteram: Deus Deus meus, quare dereliquisti me? [Aug.] Mirum est quomodo Christus dicit, dereliquisti me, cum et Deus esset cum eo. Non enim Deus dereliquerat il-

lum, cum esset Verbum Dei Deus, sed pro nobis hoc dicit, qui in eo sumus unum ut membra, et sumus corpus ejus. Corpus enim Christi est Ecclesia, pro qua hic dicit, pro qua et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis (*Joan. 1*): *Longe. Hic est solutio. Quasi dicat: Ecce quare; ideo scilicet quia longe es a salute mea, scilicet mei veteris hominis, quia longe est a peccatoribus salus (Psal. cxviii). Et hæc verba, scilicet dereliquisti me, et longe, et quare, non sunt justitiæ, sed delictorum meorum, id est ostendunt me non esse justum, sed peccatorem. Vel sub una distinctione, longe a salute mea sunt verba delictorum meorum, id est verba mea, dicit Christus in persona veteris hominis, quæ stulta sunt et delicta, sunt causa quare tum longe es a salute mea.*

VERS. 2. — « Deus meus, clamabo per diem, et non exaudies: et nocte, et non ad insipientiam et mihi. »

Deus meus [Aug.]. Item hoc Christus ex persona veteris hominis. Quasi dicat: Ita longe sunt a salute, quod clamabo ad te, o tu qui es *Deus meus per diem*, id est in prosperis, ut non abeat: *et nocte*, id est in tribulatione ut abeat; *et non exaudies*, me clamentem sic, quia verbis delictorum clamo. Quomodo hoc dicit qui peccatum non fecit, neque inventus est dolus in ore ejus: (*I Petr. 11*) sed de nobis corpore suo dicit hoc, scilicet de me, de te, de illo corporis enim sui id est Ecclesiæ gerebat personam. Sicut et alibi, cum dixit: *Transeat a me calix iste (Matth. xxvi)* pro nobis loquitur. Nisi forte putetur timuisse mori, id est timore mortis suæ illud dixisse. [Aug.] Sed non vere timebat Deus pati, tertia die resurrecturus, cum arderet Paulus dissolvi et esse cum Christo. Non est enim fortior miles quam imperator, sufficit servo, ut sit sicut dominus ejus. Miles ergo coronandus gaudet mori; et dominus coronaturus timet mortem. Sed infirmitatem nostram repræsentans, pro suis infirmis qui timent mori hæc dixit: Illorum vox erat, sic et hic vox membrorum est, non capitis, clamabo per diem et noctem, et non exaudies. Multi enim clamant in tribulatione et non exaudiuntur. Sed animadvertendum diligenter, quod August. hic (84) videtur dicere Christum non veram tristitiam, vel timorem habuisse, cum ipse idem alibi dicat Christum sic veram tristitiam vel timorem assumpsisse, ut veram carnem et Evangelium quoque; dicit; *Capit Jesus parere et tædere (Matth. xxvi.)* Distinguat ergo lector quomodo utrumque dictum sit. Et utrumque verum esse intelligat. Vere enim mortem non timuit, id est necessitate conditionis illi delectui non subjacuit, quia sine vitio et peccato erat; et tamen verum timorem atque tristitiam in se suscepit, quomodo veram carnem, sed sola voluntate miserationis, non necessitate conditionis. Verum itaque timorem mortis habens, illud dixit; *Transeat*

a me calix iste: (ibid.) sed maxime pro infirmis membris. Ita et hic ex membrorum persona dicit se non exaudiendum. Sed hoc ad salutem, non ad insipientiam est. Unde subdit, *et non ad insipientiam. Quasi dicat: Clamavi in prosperis et adversis, et non sum exauditus. Et de utroque, non est mihi ad insipientiam, sed ad sapientiam, scilicet ut sapiam, quid clamandum sit, et quomodo [Aug.] scilicet non verbis delictorum, et ex desiderio temporalis vitæ, sed verbis conversionis ad te pro vita æterna. Per hoc ergo intelligo quod non audit Deus ad voluntatem, sed ad salutem, sicut medicus non agit ad voluntatem ægri, sed ad sanitatem.*

VERS. 3. — « Tu autem in sancto habitas, laus et Israel. »

B *Tu autem.* Quasi dicat: Clamabo ad te et die et nocte, nec exaudior. [Aug.] Quare autem hoc fiat, tui intelligunt, quia *tu autem habitas in sancto*, id est in sanctificatis a te. Et ideo non audis verba delictorum, sed clamantes verbis vitæ æternæ, scilicet quos facis intelligere quod ad salutem sanctos interdum non audis, ut Paulum (*II Cor. xii*): et ad damnationem, malos aliquando audis, ut fecisti dæmonibus, concedens intrare porcos, (*Matth. viii*), vel tentare Job (*Job. 1*). Tu, dico, qui es *laus Israel*, id est videntis te, non ejus qui se voluit abscondere a conspectu tuo.

VERS. 4. — « In te speraverunt patres nostri: speraverunt, et liberasti eos. »

C *In te speraverunt* [Gl. int.] Loquitur adhuc Christus ex persona veteris hominis. Quasi dicat: Menon audisti, sed præcedentes patres audisti et liberasti. Quare ergo non audis, et me, vel nos? quasi dicat, mirum est. Et hoc est quod ait: *In te speraverunt patres nostri* [Aug.], antiqui, scilicet justis speraverunt. Quasi dicat: Ex spe est liberatio *et liberasti eos* ut populum Israel, de Ægypto (*Exod. xiv*) et camino tres pueros (*Dan. iii*), et Danielelem de lacu leonum (*Dan. vi*), et Susannam *44*, de falso crimine (*Dan. xiii*), et hujusmodi [Aug.] Quare ergo similiter et nos non liberas? Sciant omnes ad Christum venientes, hoc ideo fieri, quia in tribulatione Christianus probatur, si non derelinquit Deum suum. Fornax enim paleas in cinerem vertit, auro sordes tollit; ita illi in quibus habitat Deus, in tribulatione meliores fiunt, tanquam aurum probati. Novit ergo quid agat qui nos fecit, novit et rescire nos bonus structor, qui ædificat domum. Et si quid ceciderit, novit resarcire. Sequitur,

VERS. 5. — « Ad te clamaverunt, et salvi facti sunt; in te speraverunt, et non sunt confusi. »

Ad te etiam clamaverunt, [Aug.] non utique verbis delictorum, a quibus longe est salus, *et salvi facti sunt* statim, non dico in futuro. Et repetit *in te speraverunt*. [Cassiod.] Attende quod magnus decor locutionis est, dum iterat, speraverunt; et

(56) August. in Psal. xciii, in versiculum illum, *Quousque justitia, etc.*

non sunt confusi de præmio, [Aug.] quia non in se a sibi spes fuit, sed in te.

VERS. 6. — « Ego autem sum vermis et non homo; opprobrium hominum et abjectio plebis. »

Ego autem. [Aug.] Hucusque locutus est Christus in persona veteris hominis. Hic jam proprie Christus in sua persona loquitur. Quasi dicat: Patres liberasti, et non Ecclesiam, quod mirum est. Et non tantum hoc est mirum, sed etiam quod de me fecisti; me enim qui major sum omnibus abjectiorem aliis fecisti. Excellentiam suam notat dum ait: Ego autem sum vermis et non homo: Abjectionem, cum dicit, *opprobrium hominum*. Et hoc est, ego autem sum vermis, quia sine virili semine natus sum de Virgine, ut essem ultra homines in honore. Unde subdit, et non homo tantum, quia etiam Deus sum. Ideo cum dixisset, vermis, addit, et non homo, ut distinctionem notaret, quia est et homo vermis, ut Adam, qui non de semine viri fuit, et homo tantum; sed Christus est vermis et non homo, quia erat Verbum in principio apud Deum. [Cassiod.] Vel, non homo, id est peccator. Et cum sim talis et tantus, ego qui major sum omnibus, cum essem in hac dignitate, etiam factus sum, opprobrium hominum, in sputis et colaphis, et abjectio plebis, dum pro eo elegerunt Barabbam. [Cassiod., Gl. int., Aug.] Ecce quanta patitur Christus, cum patres liberati fuerunt. Ideo vero de se objectio dicit, ut vel sic superbia hominis Deum humilem imitetur. Vel in persona Christi omnia superiora possunt accipi, qui veram humanitatis naturam exprimens ait: *Deus Deus meus*, hæc sunt verba quæ clamavit in cruce pendens, *Eli, Eli, quare me dereliquisti*, hoc est quod ibi dixit, *Iamha sabachthani* (*Matth. xxvii*). Quando hæc vero in cruce dixit, psalmum istum de se scriptum indicavit, *longe a salute*. Quasi dicat: Ecce quare, quia verba, id est postulatio, *delictorum meorum* [Cassiod., Gl. int., Alcuin.] id est membrorum meorum delicta, postulanti mortem meam sine qua non est salus, sunt, longe a salute mea, corporali, id est sunt causa quare patior, quia sic, id est per passionem sunt tollenda delicta meorum. Et nota quia nostra delicta dicit sua, sua ea fecit non ad habendum, [Aug.] sed ad delendum, ut suam justitiam faceret nostram. [Cassiod.] Ita longe sunt, quod clamabo ad te, quasi dicat: Tu es *Deus meus, per diem*, quia nullæ in eo tenebræ erant. *Et nocte*, id est in tribulatione, in qua clamantes solent exaudiri. *Et*, tamen, *non exaudies me* quin sinas crucifigi. Non enim exauditus est Christus ad salutem corporalem. Attende diligenter quod dicit hic Christum non fuisse exauditus, cui concordat illud quod in Evangelio ipse Christus dicit: *Transeat a me, si feri potest, calix iste; verumtamen non fiat voluntas mea, sed tua* (*Matth. xxvi*). Ex his enim videtur Christus petiisse et voluisse quod non obtinuit. Sed his contraria videntur, quæ in alio psalmo dicuntur: *Desiderium cordis ejus tribuisti ei; et*

voluntate labiorum ejus non fraudasti eum (*Psal. xx*). Et alibi: *Impleat Dominus omnes petitiones tuas* (*Psal. xix*). Sciendum igitur juxta duas naturas, diversas fuisse voluntates in Christo. Aliud enim volebat voluntate divinitatis, cui per omnia rationis affectus concordabat. Aliud affectu sensualitatis. Voluntate namque divinitatis et rationis volebat mori pro salute hominis; affectu sensualitatis non volebat. Utrumque tamen bonum erat, sed alterum melius, scilicet ut moreretur. Ideoque illud effectui mancipavit. Nec tamen dicendum est in Christo spiritum concupisse contra carnem, vel carnem contra spiritum, sive contra Deum, quia voluntas Dei erat ut secundum carnem illud vellet ac peteret, ut veritas humanitatis in eo exprimeretur. Hoc ergo attendentes dicimus Christum aliquid voluisse et petiisse juxta affectum carnis quod non obtinuit, quia nec secundum voluntatem deitatis et rationis id obtinere voluit. Quare ergo petiit? ut tibi formam in tribulatione clamandi ad Deum daret, et tuam divinæ subjucienti voluntatem. Quæcunque enim secundum divinitatem et rationem voluit, facta sunt. Quia ergo hic secundum affectum sensualitatis, pro temporali salute clamavit, quam non obtinuit, bene ait: *Clamabo et non exaudies, et hoc, non erit ad insipientiam mihi*. [Cassiod., Aug.] Sed ut sapienter meo sanguine genus humanum liberetur. Nullus enim fuit convenientior modus nostræ liberationis, ut homo qui per superbiam cecidit, per humilitatem resurgat. *Tu autem.* Quasi dicat: Dico, non exaudies, sed quamvis non audis, tamen tu, habitas in me sancto, quia Deus erat in Christo mundum sibi reconcilians (*II Cor. v*). Tu dico, *Laus Israel*, [Cassiod., Alcuin.] id est qui laudas te videntem. *In te speraverunt*, quasi dicat: Dico in me sancto habitas, et ita mirum, quia patres liberasti antiquos, me autem non. Sed *sum vermis, et opprobrium*, [Gl. int., Cassiod.] et hoc est quod ait: In te speraverunt, dicit Christus, patres nostri qui minores erant quam ego qui fuerunt patres mei secundum carnem, speraverunt *et liberasti eos*, hoc non mutatur. *Ad te etiam clamaverunt et salvi facti sunt; in te speraverunt et non sunt confusi*, hæc sicut prius intellige. *Ego autem sum, etc.*, quasi dicat: Illos liberasti, *ego autem sum vermis et non homo* [Cassiod.], id est ita viliter conculcatus ac si essem vermis, et non homo. Vel, ego sum vermis, [Aug., Cassiod.] quia mortalis, et de carne sine coitu et concupiscentia natus, ut vermis de terra, et humilis et vilis ac silentio repens. *Et tamen, non sum homo tantum*, quia etiam Deus. *Et sum opprobrium hominum, etc.*

VERS. 7 — « Omnes videntes me deriserunt me: locuti sunt labiis et moverunt caput. »

[Cassiod., Aug.] *Omnes, mali, scilicet, videntes me hujusmodi deriserunt me, et locuti sunt labiis, non corde tantum dicentes: Si Filius Dei, descendas de cruce, et credimus ei* (*Matth. xxvii*). [Cassiod.]

Et moverunt caput irridentes vel quasi minantes, A non iudicio agentes et ironice dicentes :

VERS. 8. — « Speravit in Domino, eripiat eum :
« salvum faciat eum, quoniam vult eum. »

[Gl. iqt.] *Speravit in Domino, ut ait, eripiat eum* de manibus nostris. Vel si non [eripit, *salvum faciat*, id est resuscitet *eum quoniam vult eum*, ut ait. [Cassiod.] Hæc est ironia Judæorum. Ecce quasi historialis narratio, non prophetia, ne qua sit excusatio, ne qua ambiguitas.

VERS. 9. — « Quoniam tu es qui extraxisti me
« de ventre, spes mea ab uberibus matris meæ : in
« te projectus sum ex utero. »

Quoniam tu es, causam opprobriorum hic ostendit. [Aug.] Quasi dicat : Ideo hæc dicunt, quoniam tu es qui *abstraxisti me de ventre*, id est quia homo factus sum tui operatione. Nam in Verbum quod est in principio apud Deum (*Joan. 1*), talia non dicerent. Verbum enim illud per quod facta sunt omnia (*ibid.*), non extractum est de ventre, nisi quia Verbum caro factum est (*ibid.*). *Et tu es spes mea*, vel, *Deus meus*. Alia littera. Et hoc *ab uberibus matris meæ*, id est secundum humanitatem, secundum quam suxit ubera matris. Ab uberibus ergo est spes et *Deus meus*, qui ante sæcula es Pater meus secundum divinitatem. Et *in te projectus*, vel *jactatus sum ex utero*, ut tu solus esses spes mea, qui jam homo, jam infirmus sum. et tu es *Deus meus*.

VERS. 10. — « De ventre matris meæ *Deus meus*
« es tu : ne discesseris a me. »

De ventre matris meæ, etc., id est secundum id quod a matre habeo, non secundum id quod de te habeo. [Aug.] Nam de te es Pater meus, sed de matre es *Deus meus*, id est creator secundum quod homo sum; sed secundum quod sum *Deus*, a te sum genitus. Et ideo, *ne discesseris a me*. Vel ita, et mutatur ordo litteræ sic : [Cassiod.] Ipsi ita mihi faciunt, sed, *tu ne discesseris a me*, quia jam cœpisti mecum esse. Et hoc est quod ait : *quoniam tu es qui extraxisti me de ventre matris meæ*, non vir, quia tua virtute, non opere viri clauso utero natus sum. Hoc dicit, ne dubitetur Virginis partus. Virtute enim Dei totum factum est. *Et tu es spes mea ab utero matris meæ*. Vera humanitas in Christo, et magna perfectio hic notatur; ab ubere enim fecit quod vix facit aliquis jam maturus, etc., *in te projectus sum ex utero*, non in peccato hominis, alii enim in peccato Adæ projiciuntur, ex quo rei sunt. Ego vero projectus sum in te, ut in te solo sperarem, et non tantum ab uberibus es spes mea, sed etiam : *Tu es Deus meus de ventre matris meæ*, quasi dicat : Nec conceptio sine Deo facta est, nec in peccato conceptus sum ut homo, sed de Spiritu sancto conceptus sum et natus. Unde Angelus ad Mariam ait : *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi* (*Luc. 1*). Vel ita, *quoniam tu es*, et legitur allegorice, ubi per matrem intelligitur Synagoga, quasi dicat : Ideo hæc

mihi faciunt, quoniam tu es qui *abstraxisti me de ventre*. [Aug.] Non solum de illo virginali ventre, quæ lex nascendi est omnibus, sed et de tenebris Synagogæ quibus obtegitur, et nondum in lucem Christi natus est, quisquis in legalibus observationibus Sabbati, et circumcisionis cæterorumque confidit. Et tu es spes mea, vel, *Deus meus ab uberibus matris meæ*, non ex quo uberibus virginis lactari cœpi, quia et ante : sed ab uberibus Synagogæ, a quibus sicut de ventre, ut ante dixi, extraxisti me, ne scilicet carnalem consuetudinem sugerem. Et *in te projectus sum ex utero Synagogæ*, cujus uterus, id est Scribæ et Pharisei, me non pertulit, sed jactavit. Nec fecit ejus venter ut sicut parvulus essem tui oblitus : sed, *tu es*, id est fuisti *Deus meus* de utero matris meæ, Synagogæ : ergo, *ne discesseris a me*. Terminat conquestionem in oratione, et causam supponit.

VERS. 11. — « Quoniam tribulatio proxima est :
« et non est qui adjuvet. »

Quoniam tribulatio proxima est, [Aug.] in corpore meo, vel, proxima est, secundum tempus, quia imminet. Et item ideo *quoniam non est alius qui adjuvet*, si tu non adjuvas.

PARS. II. VERS. 12. — « Circumdederunt me vitali
« multi, tauri pingues obsederunt me. »

Circumdederunt me. [Cassiod.] Secunda pars, ubi describitur Christi passio, quam terminat oratio, et ad convincendos Judæos refert futura quasi præterita, quasi dicat, tribulatio proxima est. Nam *circumdederunt me*, consiliis vel cum gladiis et fustibus *vituli multi*, [Aug., Cassiod.] id est, multitudo luxuriantis populi, qui erant sine jugo Dei. Et *tauri pingues*, id est principes superbi, de pinguedine ferociore, *obsederunt me* a simili, quasi castrum, ne evaderem. Et

VERS. 13. — « Aperuerunt super me os suum :
« sicut leo rapiens et rugiens. »

[Cassiod., Aug.] *Aperuerunt super me*, ut feræ, volentes me deglutire, *os suum*, scilicet non a sapientia Dei, sed sua cogitatione scelerata reseratum. Ipsi dico existentes *sicut leo rapiens* in comprehensione, et *rugiens* quando dixerunt : *Crucifige, crucifige* (*Joan. xix*). Fuit enim quasi leonis rapina, quando apprehensus sum; et rugitus, cum clamaverunt : *Crucifige, crucifige*. Confer verba, et redde singula singulis. [Cassiod.] Ut leo rapiens, circumdederunt; ut rugiens, os aperuerunt. Sequitur :

VERS. 14. — « Sicut aqua effusus sum; et di-
« spersa sunt omnia ossa mea. »

Sicut. Quasi dicat : Obsederunt et circumdederunt me, et etiam occiderunt me, et tam viliter, quod *effusus sum sicut aqua*, id est occisus sum ab eis, 45 ita viliter, ut aqua effunditur. [Gl. int.] Non sine causa aquæ effusione utitur, in comparatione suæ mortis. [Aug.] Aqua enim quando funditur tria facit, scilicet abluit, et irrigat et lapsum facit pedibus : ita effuso Christo, ablutæ sunt vitio-

rum sordes, et ad germinandum rigatæ sunt virtutibus mentes, et etiam lapsi sunt persecutores, quia pro peccato necis Christi interitus exteriusque puniuntur, sicut Judæi; et præ timore passionis dispersa sunt omnia ossa mea, [Aug., Hier.] id est dispersi sunt discipuli mei, qui erant futuri firmamenta corporis mei, id est Ecclesiæ, quia relicto eo, fugerunt. Unde alibi: *Elongasti a me amicam* (Psal. LXXXVII). Et ideo discipuli fugerunt, quia

VERS. 15. — « Factum est cor meum tanquam cera liquescens: in medio ventris mei. »

Cor meum factum tanquam cera liquescens, in medio ventris mei, id est doctrina mea qua eos confirmaveram, admota passione, quasi igne evanuit, et infirmis excidit, [Alcuin.] qui per ventrem significantur. Et etiam ideo, quia

VERS. 16. — « Aruit tanquam testa virtus mea, et lingua mea adhæsit faucibus meis; et in pulverem mortis deduxisti me. »

Virtus mea prius probata miraculis aruit [Alcuin.] id est viluit tanquam testa, quæ est quiddam vilissimum. Aruit virtus ideo et, id est quia, lingua mea adhæsit faucibus, id est non respondi eis verbum. Unde: *Tanquam ovis ductus est ad occisionem, et tanquam agnus coram tondente se obmutuit* (Isa. LIII). Et ideo etiam, aruit, quia deduxisti me, secundum opinionem Judæorum, in pulverem mortis, [Hier.] scilicet, in quem rediguntur mortui. Et hoc totum inde processit.

VERS. 17. — « Quoniam circumdederunt me canes multi; consilium malignantium obsedit me. »

Quoniam circumdederunt me canes multi. Vel ita ab illo loco: *Sicut aqua effusa sunt*. Alia littera. Et notatur hic magnum sacramentum, dum ait: *Sicut aqua*, scilicet ablutio peccatorum. [Cassiod.] Et hæc facta est, quia apostoli per mundum dispersi sunt ad prædicandum, qui intelliguntur per ossa, qui etiam ipsi effusi dicuntur, ut aqua abluens et rigans, quasi dicat: *Circumdederunt me*, et etiam occiderunt, et me passo, *omnia ossa mea*, id est firmi mei apostoli, scilicet, *dispersa sunt*, [Aug.] id est missi sunt ad prædicandum ubique a Domino, dicente illis: *Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum* (Math. x). Et illa ossa effusa sunt sicut aqua, [Cassiod.] quia apostoli abluerunt sordes vitiorum, et rigaverunt mentes, ut aqua abluit et rigat. Et per eos, *cor meum factum est tanquam*, etc., id est secretum Scripturæ elicitur, [Hier., Aug., Cassiod.] quia Scriptura, id est sapientia et voluntas Christi, quæ erat in Scripturis clausa, crucifixo Domino liquefacta est ut cera, adeo ut omnes infirmi intelligerent. Unde subdit, *in medio ventris mei*. Venter, qui mollis est pars corporis, infirmos in Ecclesia significat, quibus etiam manifestata est sapientia Christi et voluntas. Vel in medio ventris mei, id est in memoria Ecclesiæ. [Aug.] Sicut enim venter escas recipit, ita memoria rerum tenet notitias. Et bene legis mysteria comparat ceræ, quæ tunc lucem reddit, cum calore dissolvitur, [Cassiod.]

PATR. CXCI.

ita passionis Christi igne admoto, Scripturarum mysteria patefacta sunt, ut omnibus in Ecclesia illucescerent. Et pro eo velum templi scissum est, a summo usque deorsum (Math. xxvii), et per eandem passionem, *virtus mea aruit tanquam testa*, [Hier. Cassiod.] id est nomen meum quod ante passionem contemnebatur, post firmius honoratur. Et ideo non ait tanquam fenum, sed tanquam testa, quia ut testa igni fit firmior, ita virtus Christi igne passionis quasi induruit, et solidata est. *Et lingua mea*, id est prædicatores mei, *adhæsit faucibus meis*, id est verbis meis intenderunt, ut de interioribus meis caperent sapientiam. Vel, lingua mea adhæsit faucibus meis, id est apostoli per quos locuturus eram, servaverunt præcepta mea, apud se.

Et per eos, in pulverem mortis, [Aug.] id est in impios quos projicit ventus a facie terræ, et morti destinatos, *deduxisti me* [Gl. int.], id est in cognitionem eorum, qui erant pulvis mortis. Ductus sum, per apostolorum prædicationem, *quoniam circumdederunt*, quasi dicat effusus sum, et hoc ideo, quoniam circumdederunt me canes multi, [Aug., Cassiod.] scilicet Judæi, non pro veritate, sed pro consuetudine latrantes et mordentes ut canes consuetudinem sequuntur. Et *consilium*; vel *concilium*, alia littera, *malignantium*, id est Judæorum, mala cogitantium, [Cassiod.] ut scilicet dolo tenerent et occiderent *obsedit me* in passione, in quo spiritualis civitas Hierusalem obsidetur. [Gl. int.] Vel, *concilium malignantium*, id est gentilium obsedit me. Vel

VERS. 18. — « Foderunt manus meas et pedes meos; dinumeraverunt omnia ossa mea. »

Foderunt manus meas. [Aug.] Ecce evangelica narratio. Hæc enim in Evangelio facta leguntur: *Foderunt clavis gentiles milites manus meas et pedes meos*. (Gl. int.) Et nota quod non ait, transixerunt vel vulneraverunt, sed foderunt, [Cassiod.] quia sicut terra fossa fructus facit, sic fructum vitæ dedit Christus vulneratus. Et *dinumeraverunt*, id est dinumerabilia fecerunt *omnia ossa mea*. [Aug.] Proprie describitur hic pœna crucis, et non poterat melius describi corporis extensio in ligno, quam ut diceret, *dinumeraverunt omnia ossa mea*. [Cassiod.] Et quamvis hæc ad litteram sane accipiantur, innuit tamen fossio manuum quod operibus ejus non crediderunt, et fossio pedum, quod apostolos laceraverunt. Sic etiam, et ossa mea dinumeraverunt, id est apostolos, ne in majorem numerum crescerent, quærebant extinguere, ut scilicet pauci et invariables essent. Et non tantummodo, prædicta fecerunt. Sed etiam

VERS. 19. — « Ipsi vero consideraverunt et inspexerunt me; diviserunt sibi vestimenta mea, et super vestem meam miserunt sortem. »

Ipsi Judæi, [Aug.] a sua nequitia non mutati consideraverunt quod agebatur, et non intellexerunt, et inspexerunt me, tantum viderunt usque ad carnem oculi corporis, et non usque ad verbum oculi

cordis. Vel consideraverunt et inspexerunt me, id est cum diligentia et delectatione inspexerunt me talia perferentem: cum a re crudeli oculi soleant averti. [Cassiod.] Ecce quam obstinati erant Judæi, non casu aliquid factum fuit, nec tot miraculis cor eorum mollium fuit; *et dividerunt sibi vestimenta mea*, ad litteram in quatuor partes. Sicut dicit Joan. evangelista (Joan. xix), *Et super vestimenta mea miserunt sortem*. Hæc fuit tunica inconsutilis, desuper contexta per totum. [Cassiod.] Mystice quoque hæc accipi possunt. Per vestimenta enim Christi Scripturæ vel sacramenta Ecclesiæ accipiuntur; per tunicam inconsutilem, super quam missa fuit sors, charitas vel unitas Ecclesiæ intelligitur; per illos qui vestimenta dividerunt perversores Scripturarum intelliguntur. Sicut ergo illi actualiter vestes dividerunt: sic illi qui non tendunt ad unitatem, dividerunt sibi vestimenta mea, spiritualia sacramenta, et Scripturas sacras corruptentes. Sacramenta enim illius et Scripturæ potuerunt dividi per hæreses; sed non tunica desuper, id est adeo per totum contexta. [Aug.] Hæc est charitas vel unitas Catholicæ Ecclesiæ, quam nemo potest dividere. Non enim discerpitur charitas ecclesiastica, sed sorte et dono Dei quibusdam provenit. Qui vero hanc habet, securus est, et nemo eum a Catholica Ecclesia movet, et si extra incipit eam habere, intromittitur, ut ramus oliivæ a columba delatus est ad arcam (Gen. viii).

VERS. 20. — « Tu autem Domine, ne elongaveris auxilium tuum a me; ad defensionem meam conspice. »

Tu autem. Post narrationem orat, quasi dicat: Ita ipsi, Tu autem, o Domine ne elongaveris a me usque in communem omnium resurrectionem, auxilium tuum; [Aug.] sed statim resuscita me, et ita factum est, quia post triduum surrexit, et ad defensionem meam conspice, ne quid mihi noceant.

VERS. 21. — « Erue a framea, Deus, animam meam; et de manu canis unicum meam. »

Erue, quasi dicat: Ne elongaveris, sed, erue, o Deus, animam meam a framea, [Aug.] id est a morte. Framea enim gladius est, per quem mortem intelligi voluit. Vel a framea, id est a lingua disseccionis. Et, erue unicum meam, id est Ecclesiam, de manu canis, id est de potestate Judæorum canino more latrantium et sine discretionem. Ac si diceret: Libera caput et corpus. Per animam namque et unicum, caput et corpus accipitur, quod cum sit unum, diversitates respicit. [Hier.] Et ideo congrue pro utroque conjunctim ora. Vel unica est anima Christi, quæ sola a peccato est immunis.

VERS. 22. — « Salva me ex ore leonis; et a cornibus unicornium humilitatem meam. »

Salva me ex ore leonis, [Aug.] id est diaboli, qui circuit tanquam leo rugiens, quærens quem devoret (I Petr. v). Vel, de ore leonis, id est regni sc-

cularis; et a cornibus, id est a sublimitatibus vel superbia unicornium, id est Judæorum, salva humilitatem meam (55). Unicornis est animal superbissimum, quod dicitur mori ex indignatione, si præter voluntatem suam teneatur, et unum cornu habet. [Alcuin., Hier.] Per hunc significantur Judæi, qui bene unicornes dicuntur, quasi terrena tantum petentes, vel de cultu Dei singulariter se jactantes, vel singulariter superbientes, occiso etiam Filio post servos. [Aug.] Sunt etiam unicornes quicumque superbi, qui singulariter se erigunt, et consortes non ferunt. Et est a cornibus unicornis, id est sublimitatibus Judæorum, vel quorumlibet superbiorum, singulariter se erigentium, et consortes non ferentium.

B PARS III. VERS. 23. — « Narrabo nomen tuum fratribus meis: in medio Ecclesiæ laudabo te. »

Narrabo nomen. [Aug.] Tertia pars, in qua fructus passionis ostenditur. Hactenus dixit quæ passus est, et quid oravit. Ecce jam quare passus, qui nisi vellet non pateretur. [Cassiod.] Ecce passionis fructus, ne de audita passione turbetur corda fidelium, quasi quis quæreret. Quo fructu hæc pateris? Resp. [Aug.] Hi fructus, scilicet quod narrabo nomen tuum fratribus meis, id est apostolis meis, qui invicem se diligunt, ut a me dilecti sunt. Et per eos laudabo te, o Pater, non in parte, sed in medio Ecclesiæ pro qua passus sum. Sed quæ est ea? Ubicumque timetur Deus et laudatur, ibi Ecclesia est. Semen Jacob, semen Israel est Ecclesia. Unde subdit: Et o vos

VERS. 24. — « Qui timetis Dominum, laudate eum, universum semen Jacob glorificate eum. »

Qui timetis Dominum, laudate eum, non vos ipsos. [Aug.] Timentes Deum ad laudem vocat. [Cassiod.] Timor enim humanus, non laudem, sed vituperium parit. Et o vos qui estis semen Jacob, cui major serviet, universum, id est de omni gente, id est qui estis populus fidelium de omni gente collectus, cui major populus Judaicus servit glorificate eum. Quos ante dixit, semen Jacob, aperit, subdens:

VERS. 25. — « Timeat eum omne semen Israel, quoniam non sprevit, neque desepxit deprecationem pauperis. »

Timeat eum omne semen Israel, [Aug.] id est omnes ad novam vitam nati, [Cassiod.] et ad visionem Dei reparati; alienus enim nescit timere. [Gl. int.] Deinde subdit causam, quare debeant glorificare, id est quoniam, licet esset altus, non sprevit neque desepxit [Aug.], scilicet humilem deprecationem pauperis non ejus qui verbum dilectorum clamat de vana vita, sed pauperis vel pauperum, id est deprecationem cujuscunque de se non presumptis, nec de pompis sæculi tumentis.

VERS. 26. — « Nec avertit faciem suam a me et cum clamarem ad eum exaudivit me. »

Nec avertit faciem suam a me, [Aug.] ut ab illo veteri, qui supra dicebat, *clamabo et non exaudies. Et cum clamarem ad eum exaudivit me*. Ut quid exaudivit? quia

VERS. 27. — « Apud te laus mea in ecclesia magna, vota mea reddam in conspectu timentium eum. »

46 [Aug.] *Apud te est laus mea*, o Domine, quia laudem meam non quero, quia tu mihi laus es. Qui in me sancto habitas, et jam me sanctum orantem audis. Apud Deum laudes ponit, qui docet in homine non præsumi. Vel ita junge, dico, exaudivit, Et ideo, apud te est laus mea, id est laudabo te. Et hoc in ecclesia magna, id est in toto orbe, non modo in Africa, ut Donatistæ aiunt. Quomodo erit laus? ecce *vota mea*, id est sacrificium corporis et sanguinis mei, quod Christus obtulit Deo, [Aug., Gl. int.] quod norunt fideles *reddam in conspectu timentium eum*, ut intelligant et verum esse corpus, et per illud se salvari. Et hæc sacrificia corporis et sanguinis mei.

VERS. 28. — « Edent pauperes et saturabuntur; et laudabunt Dominum qui requirunt eum; vivent eum corda eorum in sæculum sæculi. »

Edent pauperes, [Aug.] id est contemptores sæculi et humiles, et *saturabuntur*; imitando divites non saturantur, quia non esuriunt cœnam et passionem Domini. Saturantur vero, qui imitantur patiendo, et eructant laudando. Ita enim pauperes, nec copiam hujus sæculi concupiscunt, nec timent inopiam: de quibus subdit, *et laudabunt Dominum qui requirunt eum*. [Aug.] Pauperes Deum laudant, divites se. Ideo enim pauperes sunt, quia Deum laudant, ut eum quærant, et ipse est divitiarum pauperum. Divites quærant implere arcam terrenis opibus: pauperes quærant implere cor Deo. [Gl. int., Aug.] Et ideo et si moriuntur corpora, tamen *vivent corda eorum*, in hoc divites sunt alii extra. Ideo dicit corda, quia cibus ille cordis est. *Vivent dico in sæculum sæculi*. Divites vivunt in hoc sæculo, sed post moriuntur sine fine. Contra pauperes in perpetuum vivant.

VERS. 29. — « Remiscentur, et convertentur ad Dominum, universi fines terræ. »

Remiscentur. [Gl. int.] Loquitur hic Ecclesia quasi dicat, Qui sunt pauperes, et quomodo laudabunt? Respondet: Pauperes sunt *universi fines terræ et universæ familiæ gentium*. Et ipsi ita laudabunt, quod *remiscentur*, etc. Vel ita junge litteram. Supra dixit Christus, se narraturum nomen Dei fratribus, id est apostolis, et per eos se laudaturum Deum, in medio Ecclesiæ: hic addit quod per eosdem multi convertentur. [Aug.] Et hoc est per illos laudabo te, et post per istos laudatores, *Universi fines terræ*, id est Ecclesiam de toto orbe. *Remiscentur Deum*, quia eis Deus occiderat et *convertentur ad Dominum*.

(56) August. psal. XLVIII, versu, *Simul in unum dives et pauper*. et refertur de consecr. 2, can. *Non prohibeat*.

VERS. 30. — « Et adorabunt in conspectu ejus eum universæ familiæ gentium, »

Et universæ familiæ gentium, [Gl. int.] id est de omnibus familiis, et de omnibus finibus aliqui *adorabunt in conspectu ejus*, [Aug.] id est in conscientiis suis, ubi adoratores veri adorant Patrem, non in conspectu hominum. [Gl. int., Cassiod.] Vel adorabunt in conspectu ejus, id est quia eum Dominum conspiciunt. Vel, adorabunt in conspectu ejus, id est in intellectu fide adorabunt, per quam Deum conspiciunt, quia conspectus Dei non est nisi super fidem.

VERS. 31. — « Quoniam Domini est regnum; et ipse dominabitur gentium. »

Quoniam Domini, [Aug.] quasi dicat: Et debet coli. *Quoniam Domini*, non hominum *superborum est regnum*. [Gl. int.] Olim ei abjuratum est regnum a Judæis, dicentibus: *Non habemus regem nisi Cæsarem* (Joan. ̄xi). [Aug.] Sed solus Christus rex noster est, ut titulus crucis ejus insinuat, cujus nomine et caractere insignimur, ut denarius nomine regis et titulo. Ideoque hæretici, qui baptismum Christi habent, si veniunt ad unitatem Ecclesiæ, non mutamus in eis, sed agnoscimus titulos regis nostri. De quo subdit, *et ipse dominabitur gentium*, non modo Judæorum.

VERS. 32. — « Manducaverunt et adoraverunt omnes pingues terræ; in conspectu ejus cadent omnes qui descendunt in terram. »

Manducaverunt. [Cassiod.] Hic ostendit sacramentum corporis esse commune etiam malis, sed non eis proficit sicut bonis, quasi dicat, non tantum pauperes edent, sed etiam *omnes pingues terræ*, id est divites terræ *manducaverunt corpus humilitatis Christi*, [Aug.] nec sicut pauperes satiati sunt usque ad imitationem, sed tantum adoraverunt (56). Et hoc est quod subdit, [Aug.] *et adoraverunt*. Specie tenus adorant Deum, sed humanitatem fraternam non exhibent. Ex his patet quod boni et mali sacramento vitæ communicant. Unde Augustinus alibi ait: « Non prohibeat dispensator manducare, sed exactorem moneat timere, si quis tamen in peccato criminali manifeste perdurat, prohibendus est. » Occultus vero monendus est *in conspectu ejus*, quasi dicat: mali manducant cum bonis. Sed *omnes qui descendunt in terram*, id est qui terrena amant, *cadent* quia indigne sumunt. [Aug.] In conspectu ejus, Dei, quia solus Deus videt quomodo cadant, qui cœlestia deserentes in terra eligunt beati fieri. [Cassiod.] Ecclesia vero utrosque recipit, dignos scilicet et indignos. Sed ipse videt et discernit qui sumant ad vitam, et qui ad mortem.

VERS. 33. — « Et anima mea illi vivet; et semen meum serviet ipsi. »

Et anima [Aug.] quasi dicat: Pingues cadunt,

sed, *anima mea* quæ in contemptu sæculi hominibus mori videtur, non sibi, sed, *illi viret*, id est non a se, sed a Deo vitam habet; nec sibi, sed illi tribuit, *et semen meum*, id est opera mea, vel per me credentes *serviet ipsi*, id est laudabit Deum. [Gl. int.] Hoc ideo dicit, ne quis dubitet de successione Ecclesie. Serviet dico, quia

VERS. 54. — « Annuntiabitur Domino generatio ventura; et annuntiabitur cæli justitiam ejus populo qui nascetur, quem fecit Dominus. »

Annuntiabitur, [Gl. int.] id est per annuntiationem convertetur Domino, id est ad honorem Domini generatio ventura, id est generatio Novi Testamenti quæ ex aqua et Spiritu sancto regenerabitur. [Cassiod.] Vel ita, *anima mea* Deo vivet et ipsi serviet, et ita veniet ad Dominum. Et annuntiabitur Domino, ab angelis (Joan. III), generatio ventura, ad ipsum, quia angeli preces hominum offerunt Deo, non pro instructione, sed pro ministerio (Tob. XII). *Et cæli*, [Hier., Cassiod.] id est evangelistæ, *annuntiant justitiam ejus*, id est Filium Dei, vel mandata ejus. Annuntiabitur, dico, *populo*: Quis est ille populus? [Aug.] *qui nascetur ex fide Domino*. Quomodo nascetur? Ecce populus quem fecit Dominus, [Cassiod.] id est quia eum secundo fecit Dominus, per regenerationem scilicet; qui enim primo nos fecit ut essemus, secundo fecit ut justi essemus. Nota psalmos de passione, sicut diximus in magna spe Christianorum terminari, ut sciatur ex passione salus esse.

COLLATIO IN PSALMUM XXI: « DEUS, DEUS MEUS RESPICE IN ME. »

In titulo, LXX habent, *pro susceptione matutina*. Hieronymus, *pro cervo matutino*, vel ut alii dicunt, *pro cervæ*, seu *super cervam auroræ*. Vocabulum Hebraicum מִלְּחָמָה dicit Munsterus in scholio, incertum esse apud Hebræos quid significet, sed et quandoque notat *fortitudinem*, aut *circumstantiam*, in qua citra negotium intelligitur illa fortitudo Christi in resurrectione matutina, qua susceptus est ad immortalitatem, quomodo interpretatur Augustinus. Et cætera habes in explanatione, ne acta agamus.

VERS. 1. — *Deus, Deus meus, respice in me*. Extrema pars non habetur in Heb. eoque videtur convellenda maxime cum scribat Hieronymus in cap. Matth. XXI. Illudque quod in medio versiculo legitur, *respice in me*, superfluum est. Respondet item Hieronymus, in libello De optimo genere interpretandi. « Obtrectatores mei quærant, et intelligant, non verba in Scripturis consideranda, sed sensus. Vicesimi primi juxta Hebr. id ipsum exordium est, quod Dominus locutus est in cruce, *Eli, Eli, etc. Deus meus, Deus meus, quare me dereliquisti?* Reddant rationem cur LXX Translatores interposuerint, *respice in me*. Ita enim verterunt, *Deus, Deus meus, respice in me, quare me dereliquisti?* Respondebant utique nihil damni in sensu esse, si duo verba sint addita. Audiant et a me, non periclitari ecclesiarum statum, si celeritate dictandi, aliqua verba dimiserim, longum est nunc evolvere, quanta LXX de suo addiderint, quanta dimiserint, quæ in exemplaribus Ecclesie, obeliscis asteriscisque distincta sunt. » Hæc ille:

Verba delictorum meorum. Hieronymus juxta Heb. et reliqui omnes quos sæpe adducimus, *verba rugitus mei*, aut *lamentationis meæ*. Utramque

A translationem probat, et interpretatur divus Hieronymus in hunc locum: Aquila, inquit, hunc locum sic interpretatus est: *longe a salute mea, verba rugitus mei*; Symmachus, *verba gemituum meorum*: quinta et sexta editio, *verba clamoris mei*. Et est sensus juxta cæteros interpretes, Gemitus mei atque conatus, quibus super populum Israel salvare quæsi, longe facti sunt a salute mea, quam populo tribuere cupiebam, quia ipsi noluerunt recipere sanitatem. Juxta LXX vero Interpretes, iste sensus est: Hoc quod salutem deprecor, quod me derelictum conqueror, non ex propria persona loquor, sed ex populi, cujus peccata, in meo corpore ipse suscepi. Unde dico, longe sunt a salute mea, verba, quæ fundo. Non enim tam mihi salutem postulo qui Deus sum, quam populo qui salute indiget.

VERS. 2. — *Clamabo per diem et non exaudies, et nocte et non ad insipientiam mihi*. Papæ! quam stomachatur hic Cæcus Burgensis post Fabrum, causans lectionem Latinam esse incongruam et ineptam, quod ista locutus, clamabo per diem et nocte solæcisset. Dicendum foret, per diem et nocte, vel die et nocte. Cur ergo Hieronymus, et Augustinus inter rhetores et grammaticos nutriti, tantam ineptitudinem non senserunt? Certe si continenter dictum esset per diem et noctem, haberet majorem ansam latrandi; sed ubi duæ particule interponuntur, potuit subaudiri præpositio *in*, ut sit in nocte, maxime cum repetatur conjunctio copulativa, et non solum in Latina editione, sed in Græco, et in Hebræo; imo nec opus est subaudiri præpositionem *in*, clamabo per diem, et non exaudies: et clamabo nocte, etc.

Magis aperit id quod sequitur in eodem versiculo, *et non ad insipientiam mihi*. Hieronymus et Hebræi לֹא אֶחְמָה וְלֹא אֶחְמָה לִי, id est nec est silentium mihi. Hieronymus in commentario præsentis loci, ostendit LXX reddidisse sensum, « In die pendens, ait, non exauditur a Patre, nocte resurgit ab inferis victor. » Aliter, « Qui in gaudio non exauditur, exauditur in lacrymis. » Unde ait, *non in stultitiam mihi*, id est non frustra clamavi. Et Aquila transtulit ex Hebræo dicens: *et nocte et non tacebis*, id est audies me, respondebis mihi, facies quod oravi. Ubi cernis illam particulam nocte, posse respicere sequentia, in qua sit silentium Christo in nocte tribulationis, in qua exauditus est pro sua reverentia. Silere enim dicitur Deus quando non exaudit; et clamamus ad insipientiam, quando frustra oramus, et Deus nobis tacet.

VERS. 18. — *Foderunt manus meas et pedes meos*. Vel ex hoc loco clarissime liquet Judæos corruptissimos codices Hebræos, quos præsens versiculo aperiret inceperat, non posse docere ubi David habuisset manus fixas et pedes, sed poteramus ex hac prophetia eis objicere nefandissimum scelus, quod tot retro seculis prædixerat David, ab impiis perpetrandum; et eorum os obstreuerat, nisi vitassent Scripturam, quam germanam habuisse eum codicem, quo Hieronymus utebatur, probabile est, quoniam elucubrat versionem juxta Hebræum, ad preces Sophronii, cui quotidianus erat cum Judæis conflictus, et ubi quidpiam de psalterio, proferebat pro Christo Domino, opponere perditum non ita haberi in Hebræo, ut ille citabat. Ob idque nitebantur Sophronium, per singulos sermones eludere, propter quam causam asserit se Hieronymus, eam editionem apparasse, nec aliquid de Hebræo immutasse, ne diinceps Sophronius, Judæorum mendaciis circumveniretur. Unde arguimus locum nondum vitiatum, quem vertisse secundum lectionem nostram agnoscimus, alias præbuisset majorem ansam calumnie. Quamobrem Munsterus in scholiis monet recurrendum ad antiqua exemplaria, cujus verba non piguit adnectere, ut quæ faciant ad nostri insituti propo-

situm, quo sæpe causamur, vel codices variasse, aut vitiatos esse sive malitia, sive incuria, sive alio quovis modo. Sed audiamus ipsam Munsterum: « Hebraei hic communiter legunt, sicut leo, manus meas et pedes meos, subaudi, observaverunt, ne scilicet me defenderem manibus, aut fugerem pedibus. Veteres vero translatores legerunt כָּרָו CARU, foderunt pro כָּרָו CAARI. Et quidem hic consulenda essent antiquissima Hebraica exemplaria. Pro rei hujus veritate indaganda. Ego hic nihil habeo nisi Nizabonis irrisionem, qui hic convicia in nos congerit, propter ineptam hujus loci translationem, perinde quasi data opera, veteres hic ex כָּרָו fecerunt כָּרָו CARU. » Hæc ille. Sed et manifeste judaizat editio, quæ visitur e latere Paraphrasis Campensis, *Frangit, inquit, manus et pedes meos instar leonis*. Nebiensis vult codices esse corruptos, sed constructionem defectivam, ut tamen subaudiatur perforaverunt: et sit, *impii tanquam leo manus meas foderunt, male habuerunt, fixerunt*. Illud quoque quod in eodem versiculo sequitur, *dinumeraverunt omnia ossa mea*. Heb. legunt singulariter numerabo omnia, etc. eodem tamen sensus conspirat. Et ut docet Hieronymus, De optimo genere interpretandi, sermonum varietas, spiritus unitate concordat.

VERS. 22. — *Et a cornibus unicornium humilitatem meam*. Heb. עֲנִיּוּתִי ANITATI, si capiatur verbaliter, id est *exaudisti me*, vel *respondisti mihi*, ut verterunt novi translatores. Hieronymus tamen dixit, exaudi me, ut videatur legisse אֲנֵנִי ANENI. Verum tamen nihil prohibet quin possit accipi nominaliter, ut fecit Pellicanus transferens, *humilitatem meam*, a radice אָנָה ANAH, quæ interdum notat *affixit, humiliat*.

VERS. 28. — *Vivent corda eorum*. Hic variant codices. Hieron. juxta Heb. in exemplari Fabri habet *cor eorum*. Itidem interpretes pro Cajetano ac Ne-

biensi. Hebraei autem legunt לִבָּבָם LEBABCHEM *cor vestrum*. Si vero dixeris לִבָּבָם LEBABHEM, est *cor eorum*. Sed quia sensus est integer, hic poterat connumerari, sicut sæpius faciendum est ob minutula, quæ magis onerarent, quam prodessent, nonnunquam vero quædam leviter attingenda, propter æquo minoriores.

VERS. 33. — *Et anima mea illi vivet*. Heb. videtur ex diametro pugnare, נַפְשִׁי לֹא חַיָּה NAPHSSO LO HIAH, anima illius non vivet, seu anima illius non vivificabitur, ut sit præteritum loco futuri. Sed ubi est eadem prolatio, et affinis scriptura, facilis est lapsus in hujusmodi. Nam Hebraice illi, et non eodem modo proferuntur, et ferme scribuntur, nisi quod negatio habet aleph, sic לֹא lo, et relativum habet vau, sic לוּ lo, quomodo legerunt LXX. Rursus littera vau, et jod sunt litteræ commutabiles in Hebraismo et vicinæ, ob idque non est disceptandum, cur dixerint LXX, *anima mea*, alii vero *anima illius*, NAPHSSO vel NAPHSSI. Utramque lectionem exponit Pellicanus, quantum ad affirmationem aut negationem, *anima ejus non vivet*, id est ex se nihil valet, non curabitur præ humiliatione suppersius, *vel et vivet per eum, pro eo*. Campensis lectionem negativam aliter declarat, quia propriam vitam non est dignatus impendere pro illis.

VERS. 33. — *Annuntiabitur Domino generatio ventura*. Hebr. aliam faciunt distinctionem et dicunt, *annuntiabitur, seu annumerabitur in generationem*. Deinde sequitur exordium alterius versiculi. *Veniens et annuntiabitur*, etc. LXX, vero aliter distinguentes, subaudierunt relativum quæ, ut passim fit apud Hebr. *Generatio quæ venit*, hoc est ventura. Nec obest quod genus ponatur in singulari יָבִיא וְיָבִיא IABOU venient in plurali, quia ubi est nomen collectivum, solet quandoque jungi plurali. Ut est illud. *Jubilare Deo, omnia terra* (Psal. LXV).

PSALMUS XXII.

PSALMI TITULUS: « PSALMUS DAVID. »

Dominus regit me. Titulus. *Psalmus David*. [Alcuin.] Sub figura Judaici populi, de captivitate Babylo-nica reversi, sub Zorobabel et Jesu sacerdote magno propheta: prædicit hic reditum fidelis populi de Babylone hujus sæculi, per Christum ad domum Dei. Psalmus namque iste agit de misericordia Christi, qua fit reductio, enumerans decem gratias, per quas velut per mansiones ad Dominum homo revertitur. Et est sensus: *Psalmus iste attribuitur David*, id est Ecclesiæ, in cujus persona loquitur hic Propheta. Intentio, monet ut omnes sperent in Dei misericordia. Modus. Decem sunt partitiones, sicut et decem gratiæ. [Aug.] Prima gratia est locus pascuæ, id est sermo divinus, qui saginat meditates; alias suis locis exsequemur. Et quia per Christum sacerdotem magnum fit spiritualis reversio, [Aug.] ideo Ecclesia loquitur de ipso Christo sic, *dicens*:

VERS. 1. — « Dominus regit me, et nihil mihi deerit, in loco pascuæ ibi me collocavit. »

Dominus, [Aug., Cassiod.] id est Christus *regit vel pascit me*, id est Christus est pastor meus, in quo sum tutus, et etiam sufficiens. Unde subdit, *et nihil mihi deerit in futuro*. [Cassiod.] Hoc ideo dicit, quia spiritualement substantiam credit,

C sibi a Deo conferendam. Christus dico, jam perdicens me in loco pascuæ, id est in intelligentia divini sermonis incipientis ad fidem, id est incipientes instruentis ad fidem. [Aug., Alcuin., Gl. int.] In quo loco pascuæ certus sum de satietate, et ibi, id est in eodem loco *collocavit me*, nutriendum, non ego me. Sermo enim divinus duo facit, quia et instruit incipientes, quod notavit dicens, *perduces me, in loco pascuæ*: et jam fideles in fide plenius corroborat, et nutrit, quod notat cum ait, *ibi me collocavit*.

PARS II. VERS. 2. — « Super aquam refectio-nis educavit me: animam meam convertit. »

Super aquam. [Cassiod., Gl. int.] Secunda pars ubi notatur secunda gratia, quæ est aqua refectio-nis quasi dicat instruxit me ad fidem. [Cassiod., Aug.] Et post *educavit me*, paulatim ut pueros. *Super aquam refectio-nis*, id est baptismi, quo reficiuntur, qui integritatem et vires amiserant. Et anima ariditate peccatorum sterilis fecundatur.

PARS III. — *Et animam meam*. Tertia pars ubi notatur tertia gratia, qua post baptismum anima contracta fit sine ruga, id est de peccatrice fit justa, per augmentum virtutis et bonæ operationis; [Cassiod.] quasi dicat: *Educavit me in baptismo*. Et post, *animam meam convertit*, ut post sit sancta, et justa. Ecce primam gratiam ostendimus esse divini verbi intelligentiam,

secundam baptismi regenerationem, tertiam post baptismum sanctificationem. [Alcuin.] Quibusdam tamen videtur ordo harum gratiarum esse conversus. Quia tertia, prima videtur, et prima tertia. Prius enim convertitur homo ad Deum, postea regeneratur, deinde divini verbi intelligentia saginatur. Et secundum hoc, ita legitur: quasi dicat: Perduxit me in locum pascuæ; [Gl. int.] et prius, educavit me super aquam refectionis, verborum sensus non mutatur, sed prius animam meam aversam in Adam. Convertit, ut pastor ovem.

PARS IV. VERS. 3. — « Deduxit me super semitas justitiæ, propter nomen suum. »

Deduxit me. [Cassiod.] Quarta pars, ubi notatur quarta gratia, scilicet quod super præcepta charitatis eum duxit, ut in charitate sit radicatus, et perfectus. Quasi dicat: Educavit me, convertit, et inde deduxit me super semitas justitiæ suæ, id est perseverare me fecit in præceptis charitatis. Vel, deduxit me super semitas justitiæ suæ, id est ad hoc scientiæ me perduxit, ut ejus præcepta tanquam magister doceam. [Aug.] Vel, semitas justitiæ, dicit arctiores mandata, et perfectiora consilia, quibus quasi semitis pauci justii ambulant, sicut semitæ arctiores sunt quam viæ; quæ tamen istæ dicit se custodisse Dei gratia. Unde subdit: Propter nomen suum, quasi dicat, deduxit me, et hoc propter nomen suum, non propter meritum meum. [Gl. int.] Et si hic videatur meritum, quod non in aliis videatur, sed sola gratia.

PARS V. VERS. 4. — « Nam etsi ambulavero in medio umbræ mortis, non timebo mala quoniam tu mecum es. »

Nam et si. [Cassiod.] Quinta pars, ubi notatur quinta gratia quæ est quod in umbra mortis non timeo mala, id est pravas persuasiones hæreticorum et schismaticorum. Quasi dicat: Vere deduxit me nam id est quia et si ambulavero in medio umbræ mortis, id est si conversor inter ignaros Dei. Vel, in medio umbræ mortis [Aug.] id est in medio vitæ hujus, quæ est umbra mortis, quia et caligine peccatorum est obscura, et ad mortem ducit. Vel, in medio umbræ mortis, [Cassiod.] inter hæreticos et schismaticos qui sunt umbra mortis, quia figuram exitii, id est imaginem diaboli portant. Si inquam inter hæc ambulavero, non timebo mala occulta vel manifesta, [Aug.] ideo quoniam tu mecum es in corde per fidem, ut post umbram mortis, ego tecum simi per speciem.

PARS VI. VERS. 5. — « Virga tua et baculus tuus, ipsa me consolata sunt. »

Virga tua. [Cassiod., Aug.] Sexta pars ubi notatur sexta gratia, quæ est correctio, quæ dicitur virga et baculus. Virga dicit, disciplinaque est lævis, quæ sit quasi ad oves. Baculus dicitur disciplina quæ est fortis, quæ sit ad grandiores filios. Quasi dicat: Non timebo mala, et vere, nam virga tua et baculus tuus, id est disciplina, quæ est virga ad oves, id est simplices, et infirmos et baculus tuus ad grandi-

ores filios, qui ab animali vita crescunt ad spiritua-lem, ipsa me non afflixerunt, sed potius consolata sunt erudiendo me, quia in his intelligo te esse memorem mei. [Cassiod.] Vel virga est districtio severa, comminationis et poenæ, quæ conterit vitia. [Hier.] Daculus, gubernatio, id est facilis animadversio, cum persuasionis dulcedine, quæ sustinet, id est continet fideles in bono.

PARS VII. VERS. 6. — « Parasti in conspectu meo mensam adversus eos qui tribulant me. »

Parasti. Septima pars, ubi notatur septima gratia, [Cassiod.] mensa Domini, id est beata convivatio, saturitas fidei, esca cœlestis, de qua dicit Apostolus: Qui manducat indigne carnem Dominus, mortem sibi manducat et bibit (I Cor. xi), quasi dicat: Per quid consolata sunt me? quia, parasti mihi mensam, scilicet communionem corporis Christi. [Alcuin.] Et hoc in conspectu meo, et non in conspectu impiorum, quia intelligo me debere imitari vestigia passionis Christi. Unde in Proverbiis dicitur: Sedisti ad mensam divitis, id est Christi, vide quæ tibi apponuntur, scito et te similia debere præparare, id est pati, sicut ipse (Prov. xxiii, juxta LXX). Unde propheta alibi: Quid retribuam Domino? Calicem salutaris accipiam, et nomen Domini invocabo (Psal. cxv). Et hæc mensa est adversus eos qui tribulant me, [Aug.] quia impiis indigne sumentibus officit, quia iudicium sibi manducant, et bibunt, quia et bona indigne sumpta obsunt malis. Tres autem mensas legimus: prima fuit in lege, secunda in Evangelio, tertia in cœlo. De prima ait Moyes in Exodo, ubi legitur mensa posita in tabernaculo juxta introitum, superque eam erant xii panes propositionis de similagine, et super singulos patena aurea cum pugillo thuris (Exod. xxiv). De secunda inquit Apostolus: Non potestis communicare mensæ Christi, et mensæ dæmoniorum (I Cor. x.). De tertia ait Dominus: Ut edatis et bibatis super mensam meam in regno meo (Luc. xxi) Prima itaque mensa monstrabat, non præstabat refectionem, secunda satiat, tertia glorificat. Prima erat in littera, secunda in spiritu, tertia in specie. Prima enim docebat, secunda adjuvat, tertia consummat. Vel, mensam hic accipit doctrinam validiorem, qua non parvuli, sed grandiores vescuntur: Quasi dicat: 48 Per quid consolata sunt me? [Aug.] Quia post virgam qua adhuc parvulus et animalis, quasi lactis pascuis alebar, parasti in conspectu meo mensam, id est validiorem cibum, ut jam non lacte alar parvulus, sed ad mensam Patris accedam grandiusculus. Et per hoc confirmatus sum, adversus eos qui tribulant me.

PARS VIII, IX, VERS. 7. — « Impinguasti in oleo caput meum; et calix meus inebrians quam præclarus est? »

Impinguasti. [Cassiod.] Octava pars ubi notatur octava gratia, quæ est unctio capitis, scilicet Christi, quod nulla ariditate peccatorum exaruit, de cujus unctione cætera lactantur membra; [Alcuin.] quia a capite descendit unguentum in bar-

ham Aaron, et in oram vestis ejus (*Psal. cxxxii*). A Et est, *Impinguasti caput meum in oleo*, id est Christum implevisti spirituali gratia, de cujus plenitudine nos accepimus (*Joan 1*). Vel, caput dicit vir justus mentem suam. Et est, *impinguasti caput meum in oleo*, [*Aug.*] id est lætificasti mentem meam spirituali lætitia, *et calix meus*. [*Cassiod.*] Nona pars ubi notatur nona gratia, quæ est calix benedictionis, id est Christi sanguis, qui sic inebriat ut sobrios reddat. Et hoc est, *calix tuus, vel, meus, tuus quia das, meus quia accipio, inebrians*, [*Aug.*] id est dans oblivionem vanarum delectationum, *quam præclarus est*. [*Cassiod.*] Dat enim claritatem æternæ vitæ. Nota quod calicem, id est sanguinem Christi per se ponit, quasi aliam gratiam a mensa, id est a carne; cum tamen nec caro sine sanguine, nec sanguis sine carne possit esse, vel sumi, nec ibi sint duo sacramenta, sed unum. [*Alcuin.*] Sed quia nec caro est sanguis, nec sanguis est caro: et panis in carnem convertitur, et vinum in sanguinem, et non econverso, et sub diversis speciebus utrumque sumitur: ideo mensam et calicem hic distinguit, velut diversas gratias.

PARS X, VERS. 8. — « Et misericordia tua subsequetur me omnibus diebus vitæ meæ. »

Et misericordia. [*Cassiod.*] Decima pars, ubi notat decima gratia, quæ est misericordia subsequens ad custodiam, quæ præcedit ad gratiam conferendam (57). Unde misericordia tua, Domine, nos præveniat et sequatur, præveniat inspirando; sequatur

tur, adjuvando. Quasi dicat: Hæc omnia mihi fecisti, et post hæc omnia, *misericordia tua* subsequetur me, omnibus diebus vitæ meæ, non tuæ, [*Cassiod.*] id est *quandiu vivit in hac mortali vita*. [*Aug.*] Non hæc subsequatur me ad servanda præcedentia, sed etiam,

VERS. 9. — « Et ut inhabitem in domo Domini, in longitudinem dierum. »

[*Aug.*] *Et ut inhabitem*, in futuro, in domo Domini, non manufacta. Et hic, *in longitudinem dierum*, id est æternaliter. [*Alcuin.*] Vel aliter continuatur hic versus ad præcedentia. Potest enim hic versus iste omnibus superioribus jungi. Quasi dicat: Collocasti, educasti, deduxisti, etc. Et hoc ideo, ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ in longitudinem dierum.

Cantatur iste psalmus in exsequiis defunctorum fidelium, quia per gratias hic enumeratas velut per quasdam dietas ad vitam ascenditur æternam, quæ tunc fidelibus optatur et oratur

COLLATIO IN PSALMUM XXII: « DOMINUS REGIT ME,

ET NIHIL. »

VERS. 22. — *Calix meus inebrians, quam præclarus est*. Hæbræi faciunt finem versus, in eo quod est, *inebrians*, deinde incipiunt sequentem versum, *tamen bonitas*, etc. Septuaginta autem junxerunt ad eundem versum *עַד כִּדְבָרָא* AC TOB præsertim cum particula *כִּדְבָרָא* TOB significet bonum, pulchrum, et notum sit psalterium lyrico carmine currere, ut supra semel et iterum ostensum est. Bonitatem vero sonat, ubi est cum *vau* sured quod vocant, ex Rabbi David in libro radicum *כִּדְבָרָא טַעַם*.

PSALMUS XXIII.

PSALMI TITULUS: « PSALMUS DAVID IN PRIMA SABBATI. »

Domini est terra. Titulus: *Psalmus David, in prima Sabbati*. Prima Sabbati dicitur dies prima post Sabbatum (58). Hæbræi namque propter dignitatem Sabbati omnes dies alios appellant nomine Sabbati, dicentes primam Sabbati, secundam Sabbati, et deinceps, sicut gentiles dies appellabant nominibus planetarum, dicentes diem Lunæ, diem Martis, diem Mercurii, etc. Christiani vero dies appellant ferias, eo quod omnibus diebus a servili opere, id est a peccato cessare debemus. [*Cassiod.*] In prima autem Sabbati, mundus conditus est, et lux divisa a tenebris rebus confusis, atque informibus accipientibus formas, et in eadem die Christus depositis mortalitatibus tenebris, clarificatus est, et homo depulsa peccatorum caligine, restauratus per Christi resurrectionem. [*Aug.*] De hac clarificatione Christi, et hominis reparatione, agit hic psalmus. Et est sensus tituli: *Psalmus iste est David qui hic loquitur in persona sua, vel Ecclesiæ*. Psalmus dico, agens de clarificatione Domini, et hominis reformatione, quæ facta est in prima Sabbati. [*Cassiod.*] quæ Dominica

dicitur: eadem quæ dies fuit prima in primordialium rerum conditione. [*Alcuin.*] Intentione monet victorem Christum cum triumpho suscipere [*Cassiod.*]. Modus talis; tripartitus est psalmus. Primo dicit totum orbem esse Dei, ut sicut nullus ab ejus imperio, ita nec a fide ejus sit alienus. Secundo determinat quibus virtutibus præditi sint in Ecclesia, ibi, *quis ascendet*. Tertio, supersticiosos avocatur a pravitate, ut patulis cordibus Christum recipiant, ibi, *attollite portas*. Propheta itaque a simili præconis, qui post triumphum totam terram clamat esse victoris resurrectionis Christi gloriam attendens, ait:

VERS. 1. — « Domini est terra et plenitudo ejus; corbis terrarum, et universi qui habitant in eo. »

Domini, id est Christi, qui est Dominus dominantium, est terra, [*Cassiod.*] id est, Ecclesia fructifera. Hæc est terra bona, super quam Evangelicum semen cecidit, et protulit fructum, tricesimum, sexagesimum, centesimum, *et plenitudo ejus*, id est omnia, quibus plena est Ecclesia, scilicet omnes sancti et charismata gratiarum. Et hæc terra, id est Ecclesia, non est parva, sed est de toto orbe et de omnibus

(57) Cassiod. in Collecta Dominica: XVI post Pentecosten.

(58) Ex Hier. quæst. 4 ad Hedibiam.

qui in eo sunt. Unde subdit, et ipsa est orbis terrarum, et in ea sunt universi qui habitant in eo. [Aug.] Cum enim clarificatus Dominus annuntiatur in fidem omnium gentium, tunc et totus orbis fit Ecclesia ejus, id est in toto orbe, et de toto orbe fit Ecclesia ejus. Et merito Ecclesia est Domini.

VERS. 2. — « Quia ipse super maria fundavit eum, et super flumina præparavit eum. »

Ipse fundavit, [Aug.] id est firmissime stabilivit eam super maria, id est super omnes fluctus sæculi, ut eos superet, nec sibi noceant; et præparavit eum orbe [Hier.] id est Ecclesiam, super flumina, id est super cupidos hujus sæculi. [Aug.] Ut enim flumina in mare fluunt, ita cupidi homines labuntur in sæculum, et hos etiam superat Ecclesia, quæ victis Dei gratia cupiditatibus sæcularibus ad recipiendam mortalitatem charitate paravit.

PARS II. VERS. 3. — « Quis ascendet super montem Domini? aut quis stabit in loco sancto ejus? »

Quis ascendet. [Cassiod.] Secunda pars ubi determinat quibus virtutibus præditi sunt in Ecclesia; Quasi dicat: Orbis, id est Ecclesia, de toto orbe terrarum est Domini, non tamen ibi est, nisi innocens. Et hic dicit sub interrogatione, ut attentos reddat. *Quis ascendet in montem Domini?* etc. Vel ad littera possunt accipi superiora. *Domini est terra*, quam creavit, et plenitudo ejus, id est omnia quibus eam ornavit. [Hier.] Et non pars terræ tantum, imo, orbis terrarum, id est totus mundus, et, universi qui habitant in eo, id est omnes incolæ ejus sunt Domini. Et merito, quia ipse super maria fundavit eum et super flumina præp., etc. [Alcuin.] id est statuit eam ne obruatur a mari, vel a fluminibus. *Qui ascendit in montem*, quasi dicat, [Hier.] orbis, et omnes ejus incolæ sunt Domini, [Cassiod.] sed in monte justitiæ ejus non est aliquis nisi innocens. Et ad hæc utitur interrogatione dicens, quis ascendet? [Hier.] quasi dicat magno nisu opus est. Quis hic ponitur pro raritate, non pro impossibilitate in montem Domini, [Aug.] id est in altam justitiam Domini, aut quis stabit post ascensum in loco sancto ejus super maria et flumina parato, [Aug.] id est quis permanebit meo quo ascendet? [Hier.] Quasi dicat: Pauci ascendunt, et pauciores permanent. Multi enim ascendunt, qui non perseverant. Deinde præmissæ interrogationi respondet, dicens:

VERS. 4. — « Innocens manibus et mundo corde, qui non accepit in vano animam suam, nec juravit in dolo proximo suo. »

Innocens manibus, etc. [Alcuin.] Et dicit utique illum ascensurum et permansurum, qui est innocens ad proximum. [Hier.] Tribus modis, scilicet manu, id est opere, et corde, quod notat ibi, *innocens manibus et mundo corde* et qui est innocens in verbis. Et hoc est quod ibi ait, *nec juravit in dolo*, etc. et qui sibi ipsi innocens est. [Alcuin.] Quod ibi dicit, *qui non accepit*, etc. Quasi dicat: Quæritur quis ascendet et stabit? ille utique, qui est innocens manibus, [Aug.] id est purus in operibus, quia per manus

A opera intelliguntur. Et qui est, mundo corde, id est mundus in cogitationibus, et qui non accepit in vano animam suam, id est qui non deputavit animam suam rebus non permanentibus et caducis, sed eam sentiens immortalem, æterna desideravit. Et ideo non juravit in dolo proximo suo. Sicut enim simplicia, et non fallentia sunt æterna, ita se præbuit proximo. [Alcuin.] Nil promittit, unde decipiat eum ne dum pejus faceret, permittit juramenta simplicia, et dolosa prohibet. Et nota quod non ait simpliciter, non juravit, sed non juravit in dolo. Ex quo datur intelligi quod permittit juramenta simplicia, et dolosa prohibet. [Cassiod.] In dolo autem jurat, qui aliter facturus est quam promittit; cum perjurium sit, nequiter decipere credentem. [Hier.] Ille in dolo non jurat, qui quod cogitat prædicat, et opere implet. Vel, animam, hic sensualitatem suam accepit. Et est, qui suam animam sensualem, id est sensualitatem quæ est inferior vis animæ, non accepit, id est non acceptabilem habuit. In vano, [Gl. int.] id est id peccato, [Hier.] qui nullis eam sæcibus peccaminum post baptismum maculavit. Nec juravit in dolo proximo suo, hoc non matatur. †

VERS. 5. — « Hic accipiet benedictionem a Domino, et misericordiam a Deo salutari suo. »

Hic accipiet quasi dicat: Debet quisque innocens esse et sibi, et proximo, et inde sunt ei hæc præmia quia, hic, talis ascendit in montem Domini, [Cassiod.] id est in altitudinem justitiæ et fidei: quod quidem est ei a Domino. Et hoc est, quod ait *hic accipiet benedictionem a Domino*, [Gl. int.] id est per Domini benedictionem acceptam, ascendet et stabit in alta justitia Dei. Vel ita, quasi dicat: Ille qui prædicta habet, ascendet. Illa vero non habet a se, sed a Deo, quia, hic accipiet benedictionem, id est prædicta bona, a Domino. [Cassiod.] Et hæc benedictio per misericordiam, non per merita datur, quia prius per misericordiam peccata dimittit Deus. Et hoc est quod ait: Et accipiet misericordiam, id est remissionem peccatorum per misericordiam factam a Deo salutari suo, id est a Christo, et ne putes prædicta de solo Christo fore accipienda, quia

VERS. 6. — « Hæc est generatio quærentium eum, quærentium faciem Dei Jacob. »

Hæc generatio, id est talis est generatio omnium communiter, quærentium eum vel Deum. Ac si diceret: Licet singulariter dixerim ascendet, innocens accipiet: tamen hi tales non sunt pauci, sed est generatio, [Cassiod.] id est multitudo baptismo renata, et non nisi quærant Deum. Ideo ait, quærentium eum. Vel ita continua: Vere benedictio erit per misericordiam. Sic enim [Aug.] id est per misericordiam nascuntur in baptismo qui quærent eum. Et hoc est: hæc est generatio quærentium eum, non utique pro favore sæculari, vel pro terrenis opibus, sed quærentium Deum, ita quod faciem Dei, [Rem.] id est præsentiam et cognitionem ejus quærent, Dei, dico Jacob [Cassiod.] id est qui quærent Deum ut Jacob quæsivit. Quod

faciunt illi qui ferventiores aliis volunt præponi, A ut eis primatum det sicut Jacob fecit, quæ præposuit Esau, cujus primogenita hæreditavit, [Aug.] ita et Christiano populo posterius nato dat Deus primatum, Judæis ablatum id est Christum. Unde Isaïas : *Auferam ab Jerusalem caput et caudam* (Isa. ix).

Pars III, διαψαλμα, VERS. 6. — « Attollite portas, « principes vestras, et elevamini, portæ æternales, « et introibit rex gloriæ. »

Attollite, [Cassiod.] tertia pars. Christiana religione declarata superstitiosos a pravitate avocat, ut patefactis cordibus Christum admittant quasi dicat : Et quia nullus ascendit, vel stat, nisi innocens et purus : Ergo, o vos *principes* mundi, et superstitiosi, ut sunt hypocrisiarchæ, *attollite*, vel, tollite, id est auferte ab animis vestris portas vestras, (Cassiod.) id est mortis; quæ a principe diabolo positæ sunt, per quas ipse ad corda intrat. Portæ illæ sunt vitia et peccata, quibus locus sit diabolo in cordibus hominum. Et contra illas portas mortis *elevamini*, id est exaltamini, in cordibus hominum, *portæ æternales*, scilicet omnis gratia, quæ veniente Christo data est, qui spiritu gratiæ plenus alios gratia rigavit, ut spiritualia nequitæ de cordibus suorum pelleret. Elevamini dico, et sic *introibit* ad corda *rex gloriæ*, [Aug.] id est Christus, in quo sine superbia gloriemur, qui præcinctus humilitate superbiam diaboli, ut fortis athleta expugnare venit.

VERS. 7. — « Quis est iste rex gloriæ? Dominus « fortis et potens, Dominus potens in prælio. »

Quis est iste. [Cassiod.] Interrogat hic Propheta non propter suam ignorantiam, sed ad convincendam Judæorum superbiam et perfidiam. [Alcuin.] Et ut amplius Christum commendando, alios ad ejus invitet amorem, sic dicens : *Quis est iste rex gloriæ?* [Cassiod.] Quid intraturus est ad corda? respondet, describens eum per virtutes, quasi proprio nomine dicens : [Cassiod.] Ipse est *Dominus* absolute omnium *fortis* in rebus, et si cum gladiis eum cepistis *et potens*, et si Pilato eum tradidistis, *Dominus* est *potens in prælio* ubi contra diabolium pugnavit, et contra Judæos. Ne ergo in pugna, vos Judæi, eum superasse putetis, et si adversus eum ad horam D prævaluisse videamini.

VERS. 8. — « Attollite portas, principes vestras, et « elevamini, portæ æternales, et introibit rex « gloriæ. »

Attollite, vel, tollite *portas, principes vestras*, et elevamini, portæ æternales et introibit, etc. Congeminatio est hic. [Cassiod.] Prædicta enim repetit, ut amplius determinet quis sit rex gloriæ et non per singula, ut prius fecerat, dicendo, *potens, fortis*, etc., sed sicut prius præmittens Prophetam interrogationem :

VERS. 9. — « Quis est iste rex gloriæ? Dominus « virtutum ipse est rex gloriæ. »

(59) Ex Greg. Homil. 8 Evangeliorum,

Quis est iste rex gloriæ? (Cassiod.) Breviter et totum respondet, scilicet Dominus virtutum cælestium, id est angelorum, vel virtutum, (Alcuin.) id est gratiarum, quia omnibus omnia dat dona; vel, Dominus virtutum, (Hier.) id est terrenorum principum ipse est rex gloriæ. Ubi apud nos est virtutum, in Hebræo habetur sabaoth, quod interpretatur *exercituum*, vel *militiarum*, vel *virtutum*.

Aliter *attollite* vel tollite, etc. principes dicit demones, qui principari hominibus volunt. Ait ergo : O principes tenebrarum qui primatum in hominibus quæritis, tollite *portas principes*, id est auferte aditus cupiditatis et timoris, ne impediunt Dominum venientem, quos statuistis in animis hominum, ut per eos ad decipiendos homines intretis, [Aug.] dum timement non timenda, et cupiunt non cupienda. Et vos *portæ æternales*, id est aditus æternæ vitæ, scilicet renuntiationis sæculi, et conversionis ad Deum, *elevamini*, [Gl. int.] id est exaltamini in cordibus hominum. Et sic *introibit rex gloriæ* [Aug.], id est Christus in quo sine superbia gloriemur. Qui superavit portas mortis, et patefecit sibi cælestes januas, implens quod dixerat : Gaudete, quoniam ego vici mundum (Joan. xvi). *Quis est iste?* [Aug.] Pavet admirans mortalis natura, dum audit regem gloriæ intraturum, et quærit : Quis est iste rex gloriæ? respondet Propheta, ipse *est fortis et potens*, quem tu infirmum et oppressum putasti. Ipse est *Dominus potens in prælio*, ubi contra mortem pugnavit, contracta, et concreta cicatrice, et senties te reparatam immortalitate reddita. Infirmitate namque hominis soluta, quæ terris debebatur, ubi cum morte belligeratum est, firmata est clarificatio Domini.

Attollite, vel, tollite; egit supra contra demones, hinc jam itur in cælum, id est cælestes angelos alloquitur, qui solebant ab hominibus adorari. Et exclamat iterum Propheta dicens : Vos etiam cælestes principes tollite portas vestras quas habetis in animis hominum, qui adorant militiam cæli. Ante Christi namque adventum mittebant se angeli boni adorari illa adoratione quæ dulcia est, non latria (Gen. xviii, Josue v), ut sibi potius quam malis angelis reverentia exhiberetur ab hominibus (59), sed post incarnationem ex humilitate atque subjectione, quam debet Domino suo prohibent homines se adorare, ut intelligant humanam naturam in Christo super omnem creaturam exaltatam. Unde in Apocalypsi angelus dixit Joanni : *Noli me adorare, conservus enim tuus sum, et fratrum tuorum* (Apoc. xxi). Et elevamini portæ æternales, id est portæ æternæ justitiæ, et charitatis et castitatis, per quas unum verum Deum diligit anima et non fornicetur sub multis qui dicuntur dii, et sic *introibit rex gloriæ* ad mentem ut ad dexteram Patris interpellat (Hebr. vii), id est interpellare pro nobis credatur. *Quis est iste rex gloriæ?* (Aug.) Princeps etiam hujus aeris, qui ante primatum habebat in homine, miratur et quærit : *Quis*

est iste rex gloriæ? Respondet Propheta : Dominus virtutum scilicet cœlestium, vel terrenorum, ipse est rex gloriæ, etiam supra te glorificato corpore pergit, ille tentatus super omnes angelos tendit, ille ab angelo prævaricatore tentatus. Nemo ergo princeps se obiciat nequam, atque intercludat iter ipsius ad nos, ut tanquam Deus habitet in nobis, atque colatur. Vel aliter, attollite, vel tollite. Dicit hæc David propheta, persona angelorum sibi assumpta, qui Christum præcesserunt descendentem ad inferos vel ascendentem ad cœlos, Angeli ergo præeuntes Christum ad infernum dicunt tartareis potestatibus, [Hier.] O vos, principes, inferni, tollite portas vestras, id est auferte potestatem vestram, qua usque nunc in inferno omnes detinebatis. Et ipsi idem præcedentes Christum in ascensione dicunt : Et o vos portæ æternales, quæ hactenus eratis clausæ, scilicet aditus cœli, ingressus paradisi, elevamini, id est aperiimini, et introibit rex gloriæ, id est Christus in cœlum. Hic est summus sacerdos, qui in veteri lege semel in anno cum sanguine intrabat in sancta sanctorum (Hebr. ix). Mirantur autem dæmones et quærunt : Quis est iste rex gloriæ? [Hier.] quasi dicat : Nos regem nostrum habemus, scilicet diabolus. Iste rex gloriæ, quis est? Respondent angeli Christum præcedentes ad infernum : Ipse est Dominus fortis et potens, qui mortem vicit et diabolus ; Dominus potens in prælio, contra diabolus principem vestrum, quia alligavit fortem, et nunc venit evertere domum ejus et diripere vasa, id est confringere infernalium claustra, et educere captivam captivitatem. [Hier.] Attollite portas, virtutes, ministræ præcedentes Christum in ascensione, ad alias virtutes cœlestes clamant, ut viam Domino venienti aperiant, eique occurrant, o principes cœli attollite portas vestras, id est reserare cœlestes aditus venienti Domino, Et o vos, portæ æternales elevamini. id est aditus cœli et æternalis ingressus pateat. Aperiantur ætheræ januæ, et æternarum ædium valvæ. Et introibit rex gloriæ in cœlum ut ad dexteram Patris interpellet pro nobis [Aug. Hier.]. Ipse autem virtutes angelicæ, novo mysterio carne induti stupefacti, quærunt cum admiratione : Quis est iste

A rex gloriæ? quibus respondent aliæ : Dominus virtutum, ipse est rex gloriæ.

Vel aliter, attollite portas, principes hic appellat sanctos, de quibus alibi dicitur : *Et nunc, reges, intelligite* (Psal. ii), et Petrus ait : *Vos estis genus electum, regale sacerdotium, gens sancta* (I Petr. ii). [Gl. int.] Quasi dicat : quia nullus ascendit nisi innocens et mundus, ergo, o vos, principes, id est fideles, qui estis genus electum, regale sacerdotium, attollite portas vestras, id est amplificate bona opera, per quæ Deus intrat. Et elevamini, portæ æternales, et introibit rex gloriæ. Hæc et sequentia non mutantur a lectione primæ expositionis usque, attollite, ubi est repetitio præcedentium, usque ad finem,

COLLATIO IN PSALMUM XXIII : (DOMINI EST
(TERRA.)

VERS. 4. *Qui non accepit in vano animam suam.* Quidam vertunt animam meam, alii animam ejus. alii animam suam, sicut LXX et Hieronymus. Diversitas profecta est ex particula Hebraica, quæ scribitur per vau in fine, et tamen punctuatur cum hirec, id est, וַוּ נַפְשׁוֹ, vel נַפְשׁוֹ.

VERS. 5. — *Et misericordiam a Deo salutari suo.* Hieronymus ex Hebr. habet *justitiam*, quomodo et neoterici translatores reddunt, Verum תְּצַדִּיקָהּ quandoque accipitur pro *eleemosyna*, quæ est opus misericordiæ. Adde quod corona illa justitiæ, quam reddet Dominus iis qui diligunt adventum ejus (II Tim. iv), et quæ respondet bonis operibus nostris, plus habet liberalitatis divinæ et gratiæ quam debiti, juxta illud ad Titum iii : *Non ex operibus justitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit.* Justitia autem hæc, est etiam fides, Dei donum, per quod reddimur misericorditer justi, quia, Hebr. ii, sine fide impossibile est placere Deo.

VERS. 6. — *Attollite, portas principes, vestras, Hieronymus et cæteri traduxerunt, levate, portæ, capita vestra.* Ideoque accidit ob polysemasiam voculæ Hebraice רוֹשׁ, quam nullus Hebræorum negat sæpe significare principem. Quod autem variatur terminatio casuum apud Latinos et Græcos, id non perinde sit apud Hebræos. Quare juxta consequentiam sermonis, nunc redditur casus unus nunc alter, nec præjudicat sententiæ hæc aut illa lectio, seu acceperis portas pro primatu terrenæ cupiditatis, seu pro quibuscumque peccatis, quæ impediunt aditum regni cœlestis.

PSALMUS XXIV.

PSALMI TITULUS : (IN FINEM PSALMUS DAVID.)

Ad te, Domine, levavi animam meam. Titulus : *In finem, psalmus David.* Psalmus iste est consolatio fidelium contra adversa sæculi. [Alciun.] Ecce hæc oratio Ecclesiæ in hoc sæculo graviter afflictæ, quasi oratio populi in Babylone graviter constituti. Hic enim Ecclesia loquitur, quasi pœnitens graviter flagellatus, qui præponitur aliis ne murmurent in adversis, qui in se expertus misericordiam et justitiam Dei, per misericordiam blanditur, per justitiam terret. [Cassiod.] Et est hic psalmus primus per litteras Hebræi alphabeti digestus, et si non per omnes.

D Quidam enim scribuntur per omnes; quidam non. Illi qui per omnes scribuntur, illos significant qui omnibus perfecti virtutibus cantant Dei laudes. Qui non per omnes, minus perfectos laudatores significant. Et est sensus tituli : *Psalmus iste dirigit nos in finem*, id est in Christum, attribuitur *David* (Gl. int.) id est Ecclesiæ, quæ hic loquitur in persona pœnitentis, per flagella correcti. Intentio monet in adversis non murmurare, sed ad Deum respicere. Modus tripartitus est 50 psalmus, primo petit doceri vias Dei, quia ad Dominum erectus est. Secundo orat pro peccatis dimittendis, pro priori-

bus, et his quæ quotidie fiunt, ibi, reminiscere, etc.

Tertio agit de æternis, ostendens quomodo habeantur, ibi quis est homo. Ecclesia itaque ut secure valeat petere quæ sequuntur, præmittit de suo desiderio et dilectione quam habet erga Deum, sic ad ipsum loquens : O

VERS. 1. — « Ad te, Domine, levavi animam meam : Deus meus, in te confido, non erubescam. »

[Hier.] *Domine*, ego levavi spirituali desiderio de terra, a similitudine grani quod in terra ortum surgit in altum. Mi vero in imo jaceat, conculcatur, atque computrescit, quid? *animam meam*, [Aug.] quæ carnalibus desideriis conculcata premebatur in terra. Quo levavi? [Cassiod., Gl. int.] *ad te amplexandum et contemplandum*. [Alcuin.] Facile terrena despicit, qui ad divina conspicienda se erigit; et o *Deus meus*, [Aug.] ego expertus in malis meam infirmitatem, jam *in te confido*, non in me, qui prius in me confidens volui esse sicut Deus. Unde ad hanc infirmitatem carnis perductus de superbia mea erubui. Jam ergo, in te solo confido. Et ideo, *non erubescam* per peccatum quod de me procedat, de eo unde confido : quod esset, si illud perderem. Spes enim non confundit. Nec etiam per peccatum quod fit ex inimicorum suggestionem, illud perdam. Et hoc est quod ait :

VERS. 2. — « Neque irrideant me inimici mei; etenim universi qui sustinent te, non confundentur. »

Neque irrideant me inimici mei, [Gl. int.] id est non prævaleant mihi. Hæc oratio vim enuntiationis habet, quasi diceret : Non prævalebunt mihi, quod quidem oro, *inimici mei*, omnis modi, [Aug.] scilicet visibiles et invisibiles, et præcipue illi qui serpentinis atque occultis suggestionibus insidiantes et suggerentes ad hæc mala me dejecerunt. [Alcuin.] Et certus sum de eo quod peto, quia in nullo sustinente patienter fallit. [Gl. int.] Hoc est quod ait, *etenim universi qui sustinent te*, id est qui patienter ferunt pondus diei et æstus (*Matth. xx*), id est præsentis tribulationis, donec venias, *non confundentur per se*, vel per inimicos, id est per peccatum a se, vel ab inimicis exiens.

VERS. 3. — « Confundantur omnes iniqua agentes supervacue. »

Confundantur. [Gl. int.] Quasi dicat : Sustinentes te non confundentur, sed confundantur, hic pro peccatis salubriter, vel si hic nolunt, tandem in pena æterna. Et subdit, et qui et quare, [Aug.] scilicet *omnes iniqui* vel *iniqua agentes*, ideo quod inique faciunt ad acquirenda quæ transeunt. Ideo iniqua, quia *supervacue* agunt, id est in supervacuis laborant, quia omnia sunt vana et infructuosa, quæ a Deo sunt aliena.

VERS. 4. — « Vias tuas, Domine, demonstra mihi, et semitas tuas edoce me. »

Vias tuas, quasi dicat : Non erubescam. Et ne hoc fiat, o *Domine*, *rias tuas*, id est præcepta le-

viora *demonstra mihi*, [Gl. int.] quasi dicat, quæ visui subsunt, sicut solet manu aliquid demonstrari oculis subjectum. [Cassiod.] *Via* ergo sunt institutiones de ordine vitæ, qui convenit omnibus etiam simplicibus. Et *semitæ* sunt quæ occultæ et angustæ sunt, ut est mystica intelligentia legis, quæ paucis nota est. Unde subdit, *et semitas tuas*, id est legis intelligentias angustas et paucis notas, *edoce me*, quasi dicat : Ea quæ occulta sunt, et, o Domine,

VERS. 5. — « Dirige in veritate tua, et doce me, quia tu es Deus salvator meus, et te sustinui tota die. »

[Aug.] *Dirige me* errores fugientem in veritate tua ut recte vivam, et pie, sicut veritas tua exigit, *et doce me* ipsam veritatem, ut quod credo intelligam. Ideo dico, *doce*, quia per me non novi nisi mendacium. Distingue, duo petit, dirigi et doceri. [Cassiod.] Dirige, ad bonam vitam pertinet; doce, ad veram scientiam, in quibus est perfectio. Sequitur : Quia tu es, quasi dicat : Ideo fac quod peto *quia tu es Deus salvator meus*, non ego, [Aug.] quia expulsus sum a te de paradiso in longinquam regionem, per me redire non possum, nisi occurras erranti; et item etiam ideo, quia *te sustinui tota die*, id est toto tractatu sæcularis temporis, reditus meus tuum expectat misericordiam. Duo hic ponit commendabilia, dicendo, tu es salvator meus, et te sustinui. [Cassiod.] Duæ enim sunt res, quæ bonos faciunt, scilicet ut Deum salvatorem credamus, et patienter retributionem ejus exspectemus.

VERS. 6. — « Reminiscere miserationum tuarum, Domine, et misericordiarum tuarum quæ a sæculo sunt. »

Reminiscere. [Alcuin.] Secunda pars, ubi de peccatis prioribus, et de his quæ quotidie fiunt, orat, per misericordiam antiquis factam, et quia timet verum judicem. Quasi dicat : dirigere et docere debes, quia tu es Deus, et quia sustinui te, [Alcuin.] et si hoc non sufficit, o *Domine*, tu *reminiscere* quem homines putant oblitum, dum tardas *miserationum tuarum*, [Cassiod.] id est operum misericordiarum, *et misericordiarum tuarum*, naturaliter tibi insitarum. Misericordia enim proprie est in exhibitione bonorum misericordia, quæ naturaliter in Deo est, quæ est ipse Deus, *quæ misericordiarum et miserationes a sæculo ab initio sæculi sunt*. [Aug.] Nunquam enim sine misericordia fuisti, nec peccanti homini misericordia tua defuit : qui etiam peccantem hominem non vanitati quidem, sed in spe subiecisti. [Alcuin.] Ne ergo in me fallat, quod ab initio sæculi incœptum est.

VERS. 7. — « Delicta juventutis meæ, et ignorantias meas ne memineris. »

Delicta. Quasi dicat : Reminiscere misericordiarum, et per misericordiam tuam *ne memineris*, [Aug.] id est, ne serves ad vindictam perpetuam, delicta, quibus viam æquitatis dereliqui, *juventutis meæ*. [Cassiod.] id est confidentis, [Aug.] et præcipitis audaciarum mearum *ignorantias meas*. Vel, ignorantiarum mearum, id est peccata quæ ignoranter feci, vel quæ feci ante-

quam crederem. [Cassiod.] Delicta enim sunt, A quando derelinquitur scienter via aequitatis. Juventus non accipitur hic pro ætate, sed pro præcipitationis audacia, quæ est tunc, quando color animi modestiam excedit. Ignorantias dicit peccata ignorantæ facta; facimus enim quæ mala esse nescimus, etiam post baptismum et fidem. Vel, ignorantias dicit, peccata ante fidem commissa. [Hier.] Vel, delicta juventutis dicit peccata, quæ quasi in adolescentia gessit, scilicet antequam de domo iniqui patris, id est diaboli exiret, de quo dicitur: *Vos ex patre diabolo estis* (Joan. viii). Delicta ignorantæ, dicit ea quæ sunt in parvulis, qui vel originali peccato tenentur. Et est, delicta juventutis mæx, [Cassiod.] id est quæ feci adhuc juvenis in domo prioris mei, scilicet diaboli. Et delicta ignorantæ mæx, id est originale peccatum, quod in parvulis ne memineras, id est ne serves ad æternam ultionem.

VERS. 8. — « Secundum misericordiam tuam memento mei tu, propter bonitatem tuam, Domine. »

Secundum misericordiam, quasi dicat: Ne memineras dico, sed potius *memento mei*. [Gl. int.] id est vide misericorditer quam fragilis naturæ sim, [Aug.] tu cujus opus est misereri, et peccata dimittere. Memento dico, non secundum iram qua ego sum dignus, [Alcuin.] sed secundum misericordiam tuam, qua me quærere dignatus es, qua te digna est, quasi dicat: Ut ampla est misericordia tua, ita ample miserearis mei. [Gl. int.] Et, o Domine, memento mei, non propter meum meritum, [Alcuin.] sed *propter bonitatem tuam* naturaliter tibi insitam, qua omnia ex nihilo fecisti. Distingue inter misericordiam et bonitatem. [Cassiod.] Misericordia est proprie erga miseros; bonitas erga quoslibet, facit autem Deus bonum, et a miseris imploratus, et bonitate ductus. Nemo enim bonus ex se, nisi solus Deus (Luc. xviii).

VERS. 9. — « Dulcis et rectus Dominus; propter hoc legem dabit delinquentibus in via. »

Dulcis et rectus. [Gl. int.] Hic fit conversio sermonis ad homines, quibus iste fidelis loquitur, ostendens qua fiducia ita instanter petat. Quasi dicat: Hac fiducia peto, quia, *Dominus est dulcis*, [Aug.] quia peccantibus et impiis omnia priora dimittit, ubi est gratia sine meritis, et est *rectus*, [Alcuin.] quia post misericordiam vocationis et veniæ, digna in ultimo judicio merita requiret. Hoc ideo dicit ne lenitas ejus securos nos et otiosos reddat, [Aug.] Et *propter hoc*, scilicet quia misericordiam prærogavit, ut perducere in viam *dabit delinquentibus legem*, [Hier.] id est correctionem, vel charitatem, qua junguntur et reconciliantur homines Deo, [Alcuin.] dabit, ita tamen, si sunt *in via*, id est in fide. Vel dabit legem, ut ponat eos; in via, id est in præceptis Dei. Vel, dabit in via, hujus vitæ, ubi recte vivendum est vel necessarium est. Et Dominus

VERS. 10. — « Diriget mansuetos in judicio: docebit mites vias suas. »

Diriget mansuetos in judicio, [Aug.] Qui ei non resistunt *in judicio* futuro, id est non perturbabit in judicio eos, qui sequuntur voluntatem ejus, nec resistunt ei. Et *docebit hic mites, vias suas*, non eos qui præcurrere volunt, quasi se melius regere valeant; sed eos qui non erigunt cervicem, neque recalcitrant, cum eis jugum leve ponitur et levis sarcina.

VERS. 11. — « Universæ viæ Domini, misericordia et veritas; requirentibus testamentum ejus, et testimonia ejus. »

Universæ: [Aug.] quasi dicat: Quas vias docebit eos? Misericordiam, qua placabilis est, et veritatem, qua incorruptus est. *Et universæ viæ Domini sunt misericordia et veritas*, [Cassiod., Aug.] quæ cum infinitæ sint, in his tamen duobus includuntur, quorum unum exhibet, donando peccata, alterum judicando merita. Misericordia enim dimittit peccata, veritas judicat merita. Ergo universæ viæ Domini sunt duo adventus Filii Dei. Unus miserantis, alter judicantis, id est in illis duobus adventibus misericordiam et veritatem manifeste nobis exhibet. In primo, misericordiam; in secundo, veritatem. Quæ duo tamen in omni opere Domini simul sunt, etsi non nobis manifeste appareant. Tenet autem ille vias ejus, qui expertus misericordiam deponit superbiam, nullis suis meritis liberatum se videns, et deinceps cavet severitatem judicis. Sequitur: *Requirentibus*, etc. Quasi dicat: Dico quod universæ viæ Domini sunt misericordia et veritas, quod et si non aliis videtur, apparet tamen requirentibus, id est his qui requirunt *testamentum ejus*, [Hier.] id est passionem et mortem, per quam redempti sumus, et vita promissa, nobis est reddita. Et qui requirunt testamentum ejus, [Aug.] id est qui attendunt quæ in prophetis et in evangelistis testatus est. Illi enim intelligunt Christum misericordem in primo adventu, et judicem in secundo. Qui mites quærunt, testamentum ejus, id est mortem, quando suo sanguine nos redemit in novam vitam. Et qui requirunt testimonia ejus in prophetis et evangelistis, ubi credentibus in mortem suam vitam promittit, incredulis vero minatur mortem æternam.

Vel ita, ab illo loco, *dulcis*, etc. et legitur totum de præsentī: Quasi dicat: Hac fiducia peto, quia, *Dominus est dulcis et rectus*. [Cassiod.] Dulcis, quia suavia dat; rectus, quia corrigit. Et *propter hoc* quia dulcis et rectus, ideo non ex crudelitate, sed ex benignitate, *dabit legem*, correctionis vel charitatis *delinquentibus*, tamen si sunt, *in via*, fidei, [Alcuin.] vel ad hoc ut sint in via præceptorum Dei. Vel, dabit in via hujus vitæ, ubi recte vivendum est. Dabit legem dico, [Cassiod.] et, in judicio præsentī, quo judicat dum punit et corripit. *Diriget mansuetos*, ad meliora, [Alcuin.] id est si mansueti sint, qui corripuntur: quod est ex feris domitis, ut tolleret patienter flagellum emendantis patris, ne delam urentis medici. Quod si *mites* sunt, id est lenis animi, quasi dicat, naturaliter hoc habentem

docebit eos, *vias suas*, id est præcepta sua, pro quorum neglectu venerunt flagella. *Universæ*, quasi dicat docebit vias, id est præcepta sua. *Universæ*, autem *via Domini*, id est universa præcepta ejus, sunt *miseri cordia et veritas*, id est plena misericordia 51 et veritate, quod utique apparet *requirantibus testamentum ejus* novum [Cassiod.] quod egregie dicitur testamentum, ubi est clara et certa promissio hæreditatis, quod etiam in morte testatoris confirmatur. *Et testimonia ejus*, scilicet testimonia Veteris Testamenti, ubi fuerunt prophetæ testes promissionum.

VERS. 12. — « Propter nomen tuum, Domine, propitiaberis peccato meo : multum est enim. »

Propter nomen tuum, Domine [Gl. int.], id est et quia dulcis et rectus, sicut oravi facies, id est peccata quæ accuso dimittes. [Aug.] Et hoc est, o Domine propitiaberis oblato tibi sacrificio spiritus contribulati, [Alcuin.] *peccato meo*. Et hoc facies, *propter nomen tuum*, propter gloriam tuam, ut lauderis ab homine. Causa ad Dominum refertur. Et hoc ideo, quia non negligo, nec extenuo peccatum meum : sed puto, quod multum est.

Vel ita : [Cassiod.] quia dulcis es, o Domine propter nomen tuum, [Aug.] quod est Jesus, scilicet salvator, id est ut impleas rem nominis tui, propitiaberis, sacrificio spiritus contribulati, *peccato meo*, non solum ante fidem, sed post fidem commisso. Et necesse est enim, [Aug., Alcuin.] id est quia *multum est*, id est grande est illud peccatum, quia et in via fidei non deest offensio. Et ideo nisi per te non delebitur, qui non solum peccata donas, quæ ante fidem, sed etiam illud quod multum est, [Cassiod.] id est quod fit. Ergo propter nomen tuum parce. Hoc ideo dicit, quod non propter se sibi parci petere audeat, quia quotidie peccatum ejus augetur : in quo Cathari refutantur (60). Erat enim quædam secta hæreticorum, qui se isto nomine, quasi propter munditiam superbissime appellabant, qui peccatoribus veniam peccatorum negat, secundas nuptias non admittit ; mundiores se cæteris prædicant. Unde et catharos se quasi mundos dicebant, qui si nomen suum cognoscere vellent, mundanos se potius quam mundos vocarent.

PARS. II, VERS. 13. — « Quis est homo qui timet Dominum ? legem statuit ei in via quam elegit. »

Quis est homo. [Alcuin.] Tertia pars ubi agit de æternis, ostendens quomodo habeantur, laborans et orans, ut ipse et totus Israel ab ipsis malis liberentur. Præmittit autem de timore, qui est initium sapientiæ, quasi dicat : Dominus dabit legem ; et cum ita sit, vis scire cui dabit ? [Cassiod., Gl. int.] Et quasi responsum sit ei ab aliquo, volo addit *quis est homo*, scilicet rationalis *qui timet* non securus de se *Dominum* ? [Aug.] Timor est, unde quis incipit venire ad sapientiam. Ideoque de illo proponit. Et quasi quis diceret : Quare hoc quæris ? Respondet : Ecce quare, quia Dominus, *statuit ei*,

(60) Ex Isid. vii, etym. 24, quæst. 5, cap. *Quidam*.

A scilicet timentem *legem*, id est correctionem, ne jam impune peccet. Vel *legem*, id est completionem legis, quæ est *charitas ei*, [Gl. int.] dico posito *in via fidei quam elegit* id est quam liber apprehendit, vel ut tutam elegit, expertus per flagella non esse devianandum ab ea. Et deinde subdit de præmio dicens : Et

VERS. 4. — « Anima ejus in bonis demorabitur ; et semen ejus hæreditabit terram. »

[Cassiod.] *Anima ejus*, post dissolutionem corporis *demorabitur in bonis*, quia etsi non statim post corpus habet perfectam beatitudinem, tamen in bonis demorabitur, habens simplicem stolam usque ad resurrectionis tempus, quando corpus clarificabitur. [Hier., Alcuin.] Unde addit, *et tandem semen ejus*, opus bonum, unde colligitur fructus *hæreditabit terram*, [Aug.] id est habebit solidam hæreditatem instaurati corporis, quando merito boni operis quod hic fecit secundum stolam glorificati corporis accipiet, interim vero,

VERS. 15. — « Firmamentum est Dominus timentibus eum ; et testamentum ipsius ut manifestetur illis. »

Dominus, [Cassiod.] non homo mutabilis, est *firmamentum timentibus eum*, [Aug.] Videtur infirmorum esse timor. Sed, Dominus est firmamentum timentibus eum, [Cassiod.] quia timor Dei dat firmitatem, humanus diffidentiam. Et, Dominus facit ut testamentum ipsius manifestetur illis, [Aug.] id est ut manifestetur illis hoc quod ipse testatus est, scilicet quod gentes et termini terræ sunt hæreditas Christi. Vel ita, anima ejus, timentis modo non redit in Ægyptum ad ollas carnis, ut peccatorum tenebris dellectetur, sed demorabitur in bonis, [Alcuin.] id est in præceptis morabitur, quasi in deliciis. Vel modo, demorabitur, spe, et si non re, in bonis futuris. Et semen ejus hæret., etc. [Hier.] Id est merito boni operis sui, id est bene operando, per quod meretur vitam, excolit terram. [Alcuin.] Alia littera, Evam, id est carnem, mortificando vitia ejus, et concupiscentias. Et præter hæc, Dominus est firmamentum, timentibus eum. [Cassiod.] Homo quidem est mutabilis, sed firmat Deus timentem ne in malis cedat. Idem sensus cum priori. Et testamentum ipsius est hoc, ut manifestetur illis, [Alcuin.] id est manifestabit seipsum eis, sicut promisit dicens : *Si quis sermones meos servaverit, diligam eum, et manifestabo ei meipsum* (Joan., xiv). Et ideo, quidquid alii faciant,

VERS. 16. — « Oculi mei semper ad Dominum : quoniam ipse evellet de laqueo pedes meos. »

Oculi mei, [Hier., Gl. int.] scilicet cordis, de quibus Salomon : *Oculi sapientis in capite ejus* (Eccles. 11), id est in corde ejus, id est omnes contuitus mei *semper sunt ad Dominum*, [Cassiod.] quia terram non intueor, nec ante me ad pedes attendo, ut solent quidam, ne incidant in laqueos, vel focæas. Ego vero ad Dominum sursum spectans non timeo

terrena pericula, *quoniam ipse quem intueor, evellat de laqueo vitiorum pedes meos*, id est affectus. Vel, de laqueo evellat pedes meos, [Gl. int.] id est de passione et morte, quæ tenet ligatos. Et est per simile dictum, tanquam sit incatenatus pede, qui morte tenetur.

VERS. 17. — « Respice in me, et miserere mei, quia unicus et pauper sum ego. »

Respice; [Gl. int.] quasi dicat: Et quia oculi mei sunt ad te, ergo respice, etc. Vel ita junge, oculi mei sunt ad Dominum, mei dico, ita dicentis [Cassiod.] *respice in me*, aspicientem in te, et *miserere mei*, quia miser sum, et locus est misericordiæ *quia unicus sum*, [Gl. int.] id est non per plura distractus, sed in unitate permanens. [Aug.] Nulla enim schismata, vel hæreses tenent Ecclesiam, et *pauper a mundi rebus, sum ego*. Ideo se unicum et pauperem dicit, ut Dei misericordiam sibi conciliet. [Cassiod.] Unicus enim plus amatur, pauper plus doletur. Et item alia causa est: quia, scilicet,

VERS. 18. — « Tribulationes cordis mei multiplicatæ sunt; de necessitatibus meis erue me. »

Tribulationes cordis mei multiplicatæ sunt, [Gl. int., Aug.] id est tot sunt calamitates mundi, quod earum anxietas pervenit usque ad cor, abundante iniquitate, et refrigescente charitate multorum; [Alcuin.] et, o Domine, *erue me de necessitatibus meis*, id est de adversis, quæ necessaria sunt omnibus qui pie in Christo vivere volunt. [Aug.] Ideoque congrue hæc vocat necessitates, quia hæc necesse est ei tolerare usque in finem, ut salvus fiat. Et,

VERS. 19. — « Vide humilitatem meam et laborem meum; et dimitte universa delicta mea. »

Vide, [Gl. int.] id est gratam habe, *humilitatem meam*, quia jactantia justitiæ non me ab unitate abrumpo, et *laborem meum*, [Aug.] quo indisciplinatos mihi admistos suffero. Et his sacrificiis placatus *dimitte universa delicta mea*, non ea tantum quæ feci ante fidem, [Aug.] sed etiam quæ post fidem per infirmitatem, vel vitæ hujus caliginem, admitto. Deinde pro inimicis orat, dicens: Et etiam

VERS. 20. — « Respice inimicos meos, quoniam multiplicati sunt; et odio iniquo oderunt me. »

Respice, [Cassiod.] id est converte, *inimicos meos*, vel quia nescimus quid oremus, sicut oportet. Potest esse talis sensus; respice iniquitatem meam, [Gl. int.] id est fac de eis sicut scis, *quoniam multiplicati sunt*, [Aug.] non solum foris infideles, sed etiam intus in Ecclesia non desunt falsi fratres. [Cassiod.] Et tot hominum perditio sine dolore esse non potest. Et ideo pro eis orat, de quibus subdit, [Aug.] *et odio iniquo oderunt me*, diligentem se. Sed ab eis,

VERS. 21. — « Custodi animam meam et erue me; non erubescam quoniam speravi in te. »

[Gl. int., Cassiod.] Custodi animam meam. Servando in his bonis quæ habui, nec decliner ad

imitationem eorum [Aug.] *et erue me a perplexitate qua mihi miscentur*. Erue dico, et fac, ut non erubescam, si forte insurgunt contra me. Et debes *quoniam speravi in te*, non in me. Vel ita: Non erubescam, [Alcuin., Cassiod.] quasi dicat: Dico erue, et si non propter aliud, vel, id est saltem ideo, ut non erubescam de hoc, quoniam speravi in te, id est ne cedat mihi erubescentiæ, quod speravi in te. Et ideo erue, quia facti

VERS. 22. — « Innocentes et recti adhæserunt mihi, quia sustinui te. »

[Alcuin.] *Innocentes et recti*. Bona operatione per tribulationes *adhæserunt mihi*, id est non solum corporis præsentia miscentur, sed etiam consensione cordis. [Aug., Cassiod.] Mali quidem tolerati sunt, et non adhæserunt mente, sed recti corde mihi adhæserunt. [Aug.] Et hoc ideo, *quia non decepsi a bono, sequens illos*. Sed, *quia sustinui te*, expectans ventilationem ultimæ messis tuæ, id est iudicium. Et tu, o

VERS. 23. — « Libera, Deus, Israel, ex omnibus tribulationibus suis. »

Deus libera Israel, id est eos qui sunt Israel, [Aug.] id est populum quem ad tuam visionem præparasti. Libera, dico, *ex omnibus tribulationibus suis* quæ foris, vel intus sunt.

COLLATIO IN PSALMUM XXIV: (AD TE, DOMINE, LEVAVI.)

VERS. 2. — *Neque irrideant me inimici mei*. Hebræi *לֹא יִרְדּוּ אֵינִי לִי* AL IALZU OIEBAI LI, ne lætentur mihi, hoc est de me, inimici mei. Manifestum est cacodæmonem non posse revera in se lætari, cum ejus perpetua damnatio, sit abyssus tristitiæ indicibilis; sed ejus gaudium dicitur per effectum, quando nos decipit incautos. Gaudere igitur ipsum de nobis, est nobis illudere, et ejus irrisio, est fallax deceptio, quomodo declaraverunt LXX, non recedetes a veritate Hebraica.

VERS. 6. — *Et misericordiarum tuarum, quæ a sæculo sunt*. In Græco *ὄντι*, id est quia a sæculo sunt. In Hebræo etiam *כִּי* id est, quia. Et ad eundem modum legit Augustinus in enarratione hujus psalmi. Quare videtur vitio librorum esse positum *quæ*, pro *quia*, quanquam nihil prorsus incommodatur sententiæ. Unde translator ad Campensem sic reddidit, *memor sis misericordiæ et bonitatis tuæ, quibus ab æterno uteris*; et Paraphrasis, *revoca in memoriam, Domine, clementiam et benignitatem tuam, quibus superioribus sæculis, tam liberaliter usus es erga tuos*.

VERS. 7. — *Delicta juventutis meæ, et ignorantias meas ne memineris*. In eo quod dicitur *ignorantias*, videtur repugnare significationi vocabuli Hebræici, videlicet *פֶּשַׁע* PESSA, quod deformatur a themate *פָּשָׁא* PASSA. Idque significat ex certa malitia peccare et rebellare: quod nemo non advertit opponi ignorantia. Sed est quedam ignorantia, quæ a theologis dicitur affectata, juxta illud psal. xxxv: *Notuit intelligere ut bene ageret*. Et hæc est periculosissima. Verumtamen Hieron. ad Cyprianum, interpretatur de communi ignorantia dicens: *Delicta juventutis meæ et ign., etc.* Et iterum, *delicta quis intelligit? Et ab occultis meis munda me, Domine, et ab alienis parc.*, etc. Aliena enim nobis sunt vitia, quæ sæpe voluntate, interdum ignorantia et errore committimus. Et tamen cum non sit voluntas in crimine, error in culpa est.

52 VERS. 14. — *Firmamentum est Dominus* **A** *mentibus eum* : Hieronymus et ceteri Hebraicantes, dicunt *secretum Deum*, etc. יְהוָה יָדָה אֲדֹנָי. Et si aliquantula sit distantia verborum, eodem tamen intelligentiæ conspirant. Nam יָדָה אֲדֹנָי est arcanum consilium quod si das infirmis, eos stabilis et corroboras. Adde quod יָדָה אֲדֹנָי apud Hebr. extra

controversiam significat *fundat*. Et quia, ait Munsterus, non minus requirendum est consilium in omni opere, quam fundamentum in ædificio, ob id etiam significat consilium inire. Quid ergo vetat יָדָה אֲדֹנָי, notare *fundamentum* seu *firmamentum*, cura verbum a quo potest deflecti, significet *firmat*? Quædam levicula scientes prætermittimus.

PSALMUS XXV.

PSALMI TITULUS : (PSALMUS DAVID.)

Judica me, Domine. Titulus: *Psalmus David.* [Aug.] Per David non accipitur hic Christus mediator Dei et hominum; sed vir perfectus, [Gl. int.] qui petit in futuro separari a malis, loco, et quibus in præsentī se jungitur merito. Et est sensus : *Psalmus* iste attribuitur *David*, [Cassiod.] id est perfecto viro qui hic loquitur. Intentio hæc est. Psalmus iste monet vitari consortia iniquorum, et jungi justis, quia ex convictu mores formantur. Modus. Bipartitus est psalmus. [Cassiod.] Primo vir justus se dicit non habere hic partem cum iniquis, et petit discerni ab eis in futuro. Secundo petit ne malis in judicio misceatur, ibi, *Domine dilexi*. Et nota differentiam inter primam et secundam partem. In prima enim parum de judicio, et multum de innocentia sua agit; in secunda de utroque: pene pariter tangit, et in prima, prius de judicio, post de innocentia sua agit; in secunda e converso. [Aug.] Videns ergo vir iste sanctus nunc bonos cum malis, grana cum paleis, ita ut pauca vel nulla videantur grana, sicut Elias, se solum relictum putavit (III Reg. XIX), orat in futuro localiter dividi, sic dicens: O,

VERS. 1. — « *Judica me, Domine, quoniam ego in innocentia mea ingressus sum; et in Domino sperans non infirmabor.* »

Domine judica me, [Aug.] id est discerne me a malis, loco, qui simul sunt in Ecclesia nobiscum modo, ne simul eamus in ignem æternum. Quod autem dicit, judica. [Cassiod.] Non est præsumptio justī, sed certitudo misericordiæ Dei, quod ibi ostendit, ubi ait, in Domino sperans. Deinde subdit: Non infirmabor, sicut et Apostolus, non ex arrogantia, sed ex spei confidentia ait: *Reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi justus judex*, etc. (II Tim. IV, 8). Deinde meritum ostendens subdit *quoniam ego*, etc., [Aug.] quasi dicat: Dico, judica, quare? ideo, scilicet quia post misericordiam quam mihi prærogasti, habeo innocentiam meam meritum, cujus viam custodivi. Hoc est quoniam *sum ingressus* viam morum. [Gl. int.] Vel, inter peccatores *innocentia mea* [Alcuin.] non angelorum. Sed qualis est hominum innocentia? [Gl. int.] hoc autem dicere non est elatio, sed non ingrati confestio. [Aug.] Et licet sim innocens et justus, non tamen sic in me, sed in Deo sperabo. *Et in Domino sperans non infirmabor*, id est non titubabo inter

peccatores. [Aug., Gl. int.] Aliter, scilicet nisi speraret in Domino, inter malos titubaret, qui etsi cadunt, iste stat; qui non in eis, sed in Domino sperat. Vel, non movebor, alia littera, localiter, inter peccatores; [Aug.] sed permanebo inter eos corpore, non mente, quod quidam nolunt facere, ut boni videantur. Qui vero quasi boni nolunt inter malos esse, schismatici sunt, et pejores sunt illis, et ut paleæ jam ante ipsam ventilationem a vento superbiam rapiuntur.

VERS. 2. — « *Proba me, Domine, et tenta me: ure renes meos et cor meum.* »

Proba quasi dicat: Dixi quod innocens et justus sum; sed quia delicta nullus intelligit, ne quid occultorum meorum lateat me, *proba me, Domine, et tenta me*, id est tentationibus proba me [Aug.] id est judica me probatum, non tibi, quia omnia nosti, sed mihi et hominibus, ne quid delicti remaneat. [Cassiod.] Ideo dicit, tenta, quia nisi tentaret negligentes essemus. [Alcuin.] Et nota quod tentat Deus, tentat homo, tentat diabolus, sed aliter Deus, aliter homo, aliter diabolus. Tentat enim Deus ut erudiat, tentat homo ut discat quod nescit, tentat diabolus ut seducat. [Cassiod.] Dei ergo tentatio probatio est, qualiter tentavit Deus Abraham. [Alcuin.] Attende quod hic perfectus vir precatur tribulationes, ne quis de eis murmuret. Unde subdit, *et ure igne tribulationis*, scilicet, *renes meos et cor meum*. [Aug.] Adhibe purgatorium medicinale tribulationis delectationibus meis, ne quid mali delectet me, et cogitationibus, ne quid mali cogitem. Cor namque pro cogitationibus, renes, pro delectationibus posuit.

VERS. 3. — « *Quoniam misericordia tua ante oculos meos est; et complacui in veritate tua.* »

Quoniam misericordia, quasi dicat: Ideo dico, *Ure quoniam misericordia tua ante oculos meos est*, [Aug.] id est non merita mea, sed misericordiam tuam, quæ talem me fecit. Attendo ne illo igne consumar. Vel ita, proba me, Domine, et tenta me (61), id est prius vires meas inspice, et tunc ut ferre valeo tentari permitte, et, *Ure renes meos*, id est meas delectationes, igne verbi tui, de quo Dominus ait, *Ignem veni mittere in terram* (Luc. XII): [Aug.] Hoc igne delectationes urit, bonas, inflammendo, malas absumendo. Et ure cor meum, id est cogitationes bonas illustrando, malas consumendo. Ure calore sancti Spiritus, a quo nemo se abscon-

(61) Ex Greg. lib. II Mor., cap. 11.

dit. Quoniam misericordiam, quasi dicat : Peto ne a sinas me tentari supra vires, quod utique facies, quoniam misericordia tua ante oculos meos est, id est misericordiam tuam toto corde intueor, quæ non sinit tentari supra vires. Vel ita junge, quasi dicat : Ideo dico, ure, quoniam ipsa ustio est, misericordia tua ante oculos meos, id est mihi videtur misericordia, non asperitas, quia in ea Deum sibi misericordem cognoscit [Aug., Gl. int.]. *Et complacui* mihi intus ubi vides : non timeo si displiceam, ubi homines vident. *Complacui, dico, in veritate tua*, id est delectant me bona tua, et placent. Et dicit hoc a simili. Ita enim sibi intus complacet, quasi quis sepulcrum in speculo videat. Et attende quod non ait placui, sed complacui. Cui enim displicet mendacium suum, et placet veritas Dei, B placet ipse sibi cum illa, et in illa.

VERS. 4. — « Non sedi cum consilio vanitatis ; et cum iniqua gerentibus non introibo. »

Non sedi [Alcuin.] quasi dicat : Complacui in veritate, et vere, quia non sedi, et odivi, quod est vitare mala : et lavabo manus meas, quod est agere recta. Et hoc est, non sedi *cum consilio vanitatis*, [Aug.] id est cor non apposui, non consensi, etsi intravi corpore. Sedere est consentire cum his qui ibi sedent. Quod si præsens es, et hoc non feceris, non ibi sedisti. Si absens feceris, sedisti ibi corde, quamvis non corpore. Ideo ait, non sedi cum consilio vel concilio vanitatis, id est cor meum non apposui illis qui provident beati fieri in transitoriis, quæ causa est omnium iniquorum, id est iniquitatum. Ac si diceret : Tractatum iniquorum vitavi, facta etiam nec incepi. Unde subdit *et cum iniqua gerentibus non introibo*, [Cassiod.] id est conscientiam operis eorum non habeo, id est nec etiam incipiam cum eis agere iniqua, etsi inter eos sim. Et quia non satis est vitasse, addit :

VERS. 5. — « Odivi ecclesiam malignantium ; et cum impiis non sedebo. »

Odivi ecclesiam. Quasi dicat. Non tantum vitavi consilium vanitatis, sed etiam ipsam *ecclesiam malignantium* [Aug.] id est congregationem malorum, quæ sit ut veniatur ad consilium vanitatis, odivi. Et si de nobis sunt corpore non mente, numero, non merito, nomine non numine. *Et cum impiis non sedebo*, D id est placitum non habeo [Cassiod.] Distingue inter vanos, et malignantes, et impios. Vani sunt qui de caducis rebus et transitoriis laborant. Impii sunt hæretici, qui Scripturas sacras pervertunt. Illi superflua quærunt, hi venenosa, ut quasi diversis errorum telis vulnerent corda [Alcuin.]. Malignantes sunt qui proximis mala agunt.

VERS. 6. — « Lavabo inter innocentes manus meas ; et circumdabo altare tuum, Domine. »

Lavabo. Ostendo quomodo vitet mala, subdit quomodo faciat recta. Quasi dicat : Non consentiam impiis, sed potius *lavabo manus meas*, [Hier.] id est pœnitendo et confitendo faciam munda opera mea. [Aug.] Ego dico *conversans inter innocentes*

mente semper, et corpore sæpe, et o Domine, altare tuum, [Alcuin.] id est mentem meam, vel fidem, ubi Deo vota offeruntur, [Hier.] quia non est locus veri sacrificii extra Catholicam Ecclesiam, id est extra fidem catholicæ Ecclesiæ *circumdabo*, [Alcuin.] id est virtutibus ornabo, [Hier.] *ideo inter innocentes conversabor*.

VERS. 7. — « Ut audiam vocem laudis ; et enarrem universa mirabilia tua. »

[Aug.] *Ut ego audiam ab eis vocem laudis*, id est discam qua voce sis laudandus, scilicet quomodo : laudem, non me, ut scilicet, non ex ipso bono de me præsumam, sed de te, qui dedisti. [Rem.] Ille ergo intelligit qualiter est laudandus Deus, qui bonum suum Deo [Alcuin.] non sibi tribuit. Vel, ut audiam vocem laudis, id est vocem Spiritus sancti, qui docet laudare te, [Aug.] *et cum didicero enarrem*, id est exponam aliis *universa mirabilia tua*, non mea. Vel ita, ut per altare, cœlestis Jerusalem accipiatur, quod altare non annectitur, nisi qui lavat manus inter innocentes. Nam multi hoc altare visibile tangunt indigni, et tolerat Deus pati injuriam ad tempus sacramenta sua, sed nunquid sic erit Jerusalem cœlestis ? Non, non enim quomodo nunc recipieris cum malis intra parietes istos Ecclesiæ, ita recipieris cum malis in Jerusalem cœlestem, id est in sinum Abrahamæ. Ideo dicit iste, *lavabo manus*, id est opera, quibus lotis, circumdabo altare tuum Domine, id est amplexabor meo desiderio et spe, et in futuro etiam re [Hier. Cassiod.]. *Sublimia tua*, scilicet altare cœleste, quo sacerdos noster Christus pro nobis introivit. *Circumdabo dico, ut audiam vocem laudis tuæ, quæ cantatur ab angelis*, [Alcuin.] scilicet Sanctus, sanctus, sanctus, etc. Vel, ut audiam vocem laudis tuæ, id est vocem qua dices in futuro : Venite, benedicti Patris mei, etc. (Math. xv). Et enarrem hic, *universa mirabilia tua*. Hæc non mutantur.

PARS II. VERS. 8. — « Domine, dilexi decorem domus tuæ : et locum habitationis gloriæ tuæ. »

Domine dilexi. [Cassiod. Alcuin.] Secunda pars, ubi petit ne malis in iudicio misceatur, quia non eis sed domui Dei concordat, quasi dicat : *Lavabo manus, circumdabo altare, et hoc ideo faciam, quia, dilexi, o Domine decorem domus tuæ*, [Hier.] id est dilexi me facere decoram domum tibi, et locum habitationis gloriæ tuæ, [Alcuin.] id est locum in quo gloriose habites, ut de gloria et essentia deitatis aliquid capiam. Vel ita : *Domus Dei Ecclesia est; decor hujus domus sunt sancti, et iidem sunt locus habitationis gloriæ tuæ*. [Aug.] Et est, dilexi decorem domus tuæ, qui est in sanctis, et si adhuc Ecclesia habet malos, id est dilexi bonos, qui sunt in Ecclesia, quorum vita et doctrina ipsa Ecclesia est decora. Et locum habitationis, decor domus est locus habitationis gloriæ, id est sancti qui sunt decor Ecclesiæ, et sunt locus habitationis gloriæ, quia non suam, sed gloriam Dei quærunt. Et hoc est. Et dilexi locum habitationis gloriæ tuæ, id est

in locis in quibus habitans glorificaris, ut non sibi, sed tibi detur gloria. Et ideo non simpliciter dicit, locum habitationis, sed addit, gloriæ tuæ, scilicet ubi habitat gloria tua. Vel ita, dilexi decorem domus tuæ, [Cassiod.] id est bonos actus quibus decoratur domus tua, secundum illud : *Sic luceant opera vestra coram hominibus, ut glorificent Patrem vestrum qui in cælis est (Matth. v)*. Et locum habitationis gloriæ tuæ, id est arcanum pectoris, ubi est sedes piarum cogitationum. Et quia ita me habui, ergo hæc retribue mihi :

53 VERS. 9 — « Ne perdas cum impiis, Deus, animam meam; et cum viris sanguinum vitam meam. »

[Aug., Cassiod.] *Ne perdas*, in futuro, o Deus, animam meam quæ dilexit decorem domus tuæ cum impiis qui te oderunt, quibus hic mente, non communico, etsi corpore. Ergo etsi modo simul esse pateris bonos et malos, ne simul perdas in futuro (19). In area pro palea non videntur a longe grana; sic et opinio est, abundante iniquitate multorum, nullum esse bonum, quæ etiam fuit in Elia, quando dixit : *Domine, relictus sum solus (III Reg. xix)*, sed non nocebit bonis in futuro malorum commistio, quia non errat Deus in iudicio, sed singulis juxta merita reddet. *Et ne perdas vitam meam cum viris sanguinum*, [Cassiod.] scilicet, qui carnaliter vivunt, et proximum oderunt. Et ita impii et viri sanguinum, illi accipiuntur, qui contra duo præcepta charitatis agunt, et sic donum Dei, quantum in se est dehonestant atque maculant. [Aug.] Nam duo-
B

VERS. 10. — « In quorum manibus iniquitates sunt; dextera eorum repleta est muneribus. »

In quorum. Ostendit qui sint impii et viri sanguinum, hi in quorum manibus iniquitates sunt, [Aug.] id est quorum opera sunt iniqua, et dextera eorum repleta est muneribus, id est si quid boni agunt, pro muneribus faciunt, pecuniæ, vel laudis humanæ, vel timoris, quo timent divitem offendere; vel injustæ misericordiæ, dum quis ne reprehendatur, eo quod contra pauperem fecerit oppressit justitiam, et protulit contra veritatem sententiam, parcens pauperi in mala causa; vel ita, quasi munus accepit a paupere, quod non arguitur contra pauperem fecisse. Sed beatus est qui excutit manus ab omni munere. Munera enim excæcant oculos, et vim aucto-
C

ritatis inclinant (*Deut. xvi*). Unde per Isaiam Dominus ait : *væ vobis qui justificatis impium pro muneribus (Isa. xxxiii)*. Vel, dextera, id est ratio, eorum repleta est muneribus, id est præsentibus bonis remunerata est, quasi dicat : Quod eis datum est ad obtinendam salutem æternam, convertunt ad accipienda sæculi dona, æstimantes quæstum esse pietatem (*I Tim. vi*).

VERS. 11. — « Ego autem in innocentia mea ingressus sum; redime me, et miserere mei. »

Ego autem, [Cassiod.] quasi dicat : In muneribus sunt ditati. Ego autem, contra *in innocentia mea ingressus sum*, id est divitiis innocentiae et spiritualibus thesauris ditatus sum. Et ideo ait *redime me*. Videt iste pretium sanguinis Christi, quo mundus redimitur. Et ideo ait : *redime me*, [Aug.] id est valeat mihi ad remunerationem, vel ad perfectionem liberationis pretium tanti sanguinis, et *miserere mei*, id est non deserat me misericordia tua in hujus vitæ periculis; sed in omnibus me comitetur, quod debes. *Enim*, id est quia.

VERS. 12. — « Pes enim meus stetit in directo; et in ecclesiis benedicam te, Domine. »

Pes meus, [Aug., Alcuin.] etsi undique scandalis concussus, *stetit in directo*, id est dilectio mea et affectio, quæ facile labi solet, non recessit a justitia tua. [Cassiod., Alcuin.] Sed stetit immobilis contra omnia scandala, tendens ultra, et persistens in directo. In hoc ostendit se diligere Deum. [Aug.] Deinde subjicit de dilectione proximi, subdens, *in ecclesiis*. [Cassiod.] Quasi dicat : ideo etiam *redime me*, quia si redimis, o Domine, *benedicam te*, non me. In ecclesiis, pluraliter dicit, quia multæ sunt in mundo. [Aug.] Quasi dicat : Dilectioni tuæ adjungo dilectionem proximi, quia non occultabo eis quos vocasti benedictionem tuam, ut per me benedicaris ab illis, qui in eo exemplo atque doctrina informantur ad benedicendum. Benedicere enim Dominum in ecclesiis, est sic vivere, ut per mores cujusque benedicatur Deus. Qui enim benedicit Domino, linguis non factis, non benedicit vere.

COLLATIO IN PSALMUM XXVI : « JUDICA ME, DOMINE. »

VERS. 3. — *Complacui in veritate tua.* Hebr. וְהִתְלַחֲחִיתִי HITHALLACHTHI, id est *ambulavi*. Metaphoram erudite explicuerunt interpretes. Ambulare enim cum Deo, quid aptius sonat, quam illi in studiosa conversatione placere? Sicut Genesis v, *Enoch ambulavit cum Deo*.

PSALMUS XXVI

PSALMI TITULUS : « IN FINEM PSALMUS DAVID, PRIUSQUAM LINIRETUR. »

Dominus illuminatio mea. Titulus. *In finem, psalmus David priusquam liniretur.* [Hier.] Titulus iste sumptus est de historia libri Regum, ubi legitur Da-

vid ter fuisse inunctus. Primo in Bethlæem a Samuele in domo patris sui Esai, non utique in regem, sed in signum futuri regni (*I Reg. xvi*). Et ab illa die directus est in eum spiritus Domini. Secundo inunctus est in Hebron in regem mortuo Saule, et

(19) Ex Aug., in præfat. 2 enarrat. ejusdem ps.

PATROL. CXCI.

regnavit super tribum Juda (*II Reg. 11*). Occiso autem Hisboet filio Saül, qui super alias tribus regnabat, tertio inunctus est ibidem, ut regnaret super universum Israel (*II Reg. 7*). Et ascendens in Jerusalem, in pace regnavit. Sed duæ extremæ reputantur pro una. [Alcuin.] Post primam unctionem David hostes habuit. Post secundam in pace regnavit. Huic historiæ alludit titulus. Sed quia omnia in figura contingebant illis (*I Cor. x*), sciendum quod olim duæ personæ ungebantur, [Aug.] rex scilicet et sacerdos, in quibus significabatur unus Christus rex et sacerdos: Rex, quia nos regit et ducit; sacerdos, quia pro nobis interpellat, et sacrificium Deo obtulit, non aliud quam seipsum. Nos vero sumus corpus Christi, et in eo Christus sumus, quia omnes ungemur de ejus plenitudine unctionis, a qua dicitur Christus. Dicitur enim a chrismate Christus. Et ideo Christum accipientes omnes, in illo et Christi, et Christus simus, quia quodam modo totus Christus caput est et corpus. Et sicut David prius fuit unctus in signo, deinde bis in regem, atque illæ duæ unctiones pro una reputantur, ita et nos prius ungemur, hic in signo futuri regni, dum Spiritus sancti gratiam in baptismo et in aliis sacramentis percipimus (*Rom. 7*); secundo autem in futuro inungemur in reges, quando libertatem gloriæ filiorum Dei, et redemptionem corporis nostri recipiemus. Et sicut David post primam unctionem hostes habuit, post secundam in pace regnavit; [Alcuin.] ita et nos post sacramentalem unctionem sub hostibus laboramus et gemimus adoptionem filiorum expectantes (*Rom. 8*). Post secundam quiescemus. Et sicut David his in regem unctus est, ita et unctio glorificationis nostræ qua in reges ungemur, gemina est stola, scilicet animæ et corporis. Sed hæ duæ quasi pro una reputantur. [Aug.] Nobis ergo modo est unctio in sacramento, quo præfiguratur quid futuri sumus. Et ideo dicitur, *priusquam liniretur*. Et est sensus tituli: [Gl. int.] *psalmus iste, dirigens nos in finem futuræ consummationis, attribuitur David, id est cuilibet fideli*. Psalmus dico, agens de hoc quod est, *priusquam liniretur, secunda, id est de eo quod est ante perfectam unctionem antequam hostes habuit*. [Aug.] Unde in sacramento, id est in sacramentali unctione iste fidelis gemens et laborans, ut in re gaudeat; hic loquitur quiddam ineffabile se desiderare, ostendens pro quo omnia tolerat. Intentio. Monet ne quis post primam unctionem torpeat, sed ad secundam se diligenter pareat. Modus. Bipartitus est psalmus, [Alcuin.] Prius agit de prima unctione, per quam certificatur secunda. [Cassiod.] Secundo dicit quis labor et gemitus sit ante secundam, ut possit haberi, ibi *Exaudi, Domine*. [Aug.] Fidelis ergo prima inunctione inunctus, tanquam tyro Christi ait:

VERS. 1. — « Dominus illuminatio mea et salus mea: quem timebo? »

(20) Ex Beda in Exod. xvi. Quodve fuerit aliqua tabula per medium habetur ex Joseph., lib. III *Antiquit.*, cap. 7.

A [Gl. int.] *Dominus habitans in me, est illuminatio mea*, [Aug.] vel lux mea, contra tenebras ignorantie meæ. [Hier.] Non ego mihi sum lux, sed ipse qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum (*Joan. 1*). Et ipse est *salus mea* contra infirmitatem, [Aug.] ut jam possim resistere peccato. [Gl. int.] Et est ac si diceret, Dominus et notitiam suam dedit et salutem, *quem ergo timebo?* nullam, quia nullus potest contra eum. Et

VERS. 2. — « Dominus protector vitæ meæ; a quo trepidabo? »

Dominus est protector vitæ meæ, [Alcuin.] id est dat mihi vitam, virtutum, [Aug.] quam et protegit, dum omnes impetus et insidias repellit, [Cassiod.] sine cujus protectione omnia dona ejus perduntur. B Non ergo satis est dare, nisi etiam et protegat. Ideo non ait dator, sed, protector vitæ meæ. Vel quia Dominus protegit, ergo a quo homine, vel a quo, id est a qua re *trepidabo*, id est quem vel quid trepidabo? [Aug.] quasi dicat: nec aliquem nec aliquid. Ad potentissimum enim omnium omnipotentem pertineo, qui illuminat, salvat et protegit. Ideo nullum timeo, præter ipsum, ambulans in lumine gratiæ firmus. Vel de futuro possunt hi duo versus accipi, et in primo quidem versu notat sabbatismum animæ; in secundo sabbatismum corporis, in cuius rei figura, ut prædictum est, præcesserunt duæ extremæ unctiones David (20). Hoc idem quoque significavit in tabernaculo Domini unius cubiti tabula secta per medium, in occidentalis lateris angulis posita, quæ duos parietes tabernaculi hinc inde excipiebat, atque cum fronte occidentali jungebat, quia fideles de utroque populo sperant se habituros geminam glorificationem post occasum corporis: propterea perseverant constanter in bono usque in finem. Et hoc est, Dominus erit illuminatio mea, vel lux mea, post hanc vitam, et salus mea, secundum animam quam glorificabit et illuminabit, ut videat Deum facie ad faciem. Quem ergo tunc timebo? Quasi dicat nullum. Quis enim est quem timeat anima in qua habitat Deus! Deinde subdit de sabbatismo corporis. Et Dominus est protector vitæ meæ, [Aug.] id est proteget me vita immortalitatis. A quo ergo trepidabo? quem trepidet caro cum induerit incorruptionem? Nullum.

VERS. 3. — « Dum appropiant super me nocentes, ut edant carnes meas. »

Dum appropiant. Hic ostendit quare non timeat, et jungitur hæc littera cum præcedenti, secundum primam sententiam, sic quasi dicat: nec aliquem nec aliquid timebo, quia qui persequuntur me, scilicet *nocentes* et inimici mei cadunt, nec tollunt nisi carnes; illis finitis, ero spiritus, id est spiritualis. Et hoc est quod ait, dum appropiant, etc. Secundam aliam sententiam de futuro sic junge, Dominus proteget me in futuro, [Aug.] et vere, quia jam hoc facit, quod, nocentes cadunt. Et hoc est quod ait,

dum appropriant, etc. Ordo verborum talis; nocentes, voto suo scilicet, et si non effectu, infirmati sunt, et ceciderunt; et hoc, dum appropriant. [Gl. int.] Bene hoc dicit, quia jam in se ipso eos sentit. Appropriant dico, *super me*, [Aug.] scilicet ut se mihi præferant insultantes: quod vertit Deus in melius, ut scilicet maledico dente, non me sicut volebant, sed carnalia desideria consumant. Unde subdit, *ut edant carnes meas*. Et est hic ut effectivum vel consecutivum, non affectivum, quia non ipsi hoc affectu appropriant, sed de illis consilio Dei efficitur, ut non animam lædant, sed carnes edant, id est carnales concupiscentias perimant.

VERS. 4. — « Qui tribulant me inimici mei, ipsi infirmati sunt et ceciderunt. »

Qui tribulant me. [Gl. int.] Quasi dicat non solum qui videntur amici blandis volentes decipere cadunt, sed etiam manifesti inimici mei, qui ex odio aperto tribulant me ipsi infirmati sunt, et ceciderunt, [Aug.] in eo quod male defendebant, ut 54 jam credant meliora. [Hier., Alcuin.] Dum enim Christus carnem accipit, inimici nutantes facti sunt in his quæ prius defendebant. Et post, ceciderunt, id est colla sua fidei subdiderunt. Et accipitur in homo. Vel in malo potest accipi: ipsi infirmati sunt, id est debilitati, paulatim, et ceciderunt, [Alcuin.] id est ad ruinam animæ pervenerunt. Vel ita, ut eodem per nocentes et inimicos accipiamus, hoc modo; nocentes, scilicet inimici mei qui tribulant me, etc. Hoc non mutatur, ea intentione, id est sine et desiderio, ut edant carnes meas, [Cassiod.] id est ut delectentur in morte mea carnali. Crudelitas inimicorum hic potatur, qui carnes lacerant, animas lædere non valentes. Ideo non sunt timendi, secundum illud: *nolite timere eos qui corpus occidunt* [Matth. x]. [Hier.] Quid ergo nobis faciunt mali? possunt auferre spem? possunt tollere quod dat omnipotens? [Aug.] Si auferri potest datum, vincitur dator. Sed sicut non vincitur qui dat, sic non auferitur quod donat. Non ergo timeamus nisi Dominum. Quidquid alius fremat, quidquid alius superbiat contra nos, non timeamus. Et, dum mali appropriant, ipsi infirmati sunt, et ceciderunt. Ergo accepta tanta fiducia.

VERS. 5. — « Si consistant adversum me castra; non timebit cor meum. »

Si deinceps consistant adversum me castra, [Aug., Cassiod., Gl. int.] id est contradicentium conspiratio, hostium molimina, *cor meum*, [Aug.] id est ratio restituta, *non timebit* ut ad eos transfugiam. Et etiam

VERS. 6. — « Si exurgat adversum me prælium, in hoc ego sperabo. »

Si prælium, [Aug., Cassiod.] id est persecutio sæculi, scilicet conflictus persequentium, *exurgat*, [Gl. int.] scilicet subito, vel in immensum crescat *adversum me*, [Cassiod.] ego cui Deus protector est in hoc prælio *sperabo* in Domino, [Alcuin.] scilicet,

A spem victoriæ habebō in Domino, et spem remunerationis æternæ. Et merito quia

VERS. 7. — « Unam petii a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ. »

Unam petii etc. [Aug.] Vel, in hoc, id est in hac una petitione, quam cogito, Ego sperabo, id est figam spem meam, *unam* enim petii. Cum autem deberet dicere neutraliter, unum petii, dixit, unam petii, utens adjectivo feminino pro substantivo, secutus usum vulgaris locutionis qua solemus dicere, duas habes, non duo, et unam tibi dabo, non unum. [Hier.] Hoc modo, inquit, unam, scilicet rem, id est ipsum Deum, *petii* a Domino. [Cassiod.] Mali quidem multiplicia quærent, ego tamen unam.

B *Et hanc requiram, ideo ut omnibus diebus vitæ meæ habitem in domo Domini*, [Aug.] scilicet in præsentī Ecclesia, id est ut quādiu vivo nulla adversitas me excludat ab unitate fidelium, qui unitatem et veritatem Dominicæ fidei, per orbem terrarum tenent, sed in ea semper permaneam. Et

VERS. 8. — « Ut videam voluntatem Domini: et visitem templum ejus. »

[Cassiod.] *Ut videam voluntatem Domini* quam videt qui præcepta intelligit. Et est, ut videam voluntatem Domini, id est præcepta ejus spiritualiter intelligam, et visitem mente, et si non oculis corporis, *templum ejus* [Alcuin.] id est corpus Christi, quod est templum divinitatis. Vel visitem templum ejus, [Hier.] id est, me faciam templum ejus, qui non requiescit nisi super humilem et quietum [Isa. LXVI]. Quod potero, quoniam abscondit me in tabernaculo, etc.

Vel ita: *unam petii* quasi dicat: Unam petitionem a Domino petii, et hanc requiram omnibus diebus vitæ meæ. Et quæ sit illa petitio, exponit, [Aug.] scilicet *Ut inhabitem in domo Domini* non manu facta, scilicet in cœlesti Jerusalem, ubi nihil mali est. Ad hoc volo ibi esse, ut ibi videam voluntatem Domini, sicut est. [Alcuin.] Ibi enim voluntas Domini in homine plenius fit quam hic. Unde dicitur: *Fiat voluntas tua, sicut in celo et in terra* [Matth. vi], id est, sicut in angelis fit et in sanctis quibus nunc tecum sunt, ita fiat et in aliis hominibus, ut in nullo a

D tua voluntate, sicut modo fit, dissentiant. *Et visitem*, id est cum desiderio et frequentia videam, *templum ejus*, id est Jerusalem cœlestem, scilicet conventum cœlestis curiæ, vel humanam Christi naturam, in qua velut in templo habitat Divinitas. Quod hac fiducia peto, *quoniam abscondit me*, etc. Vel ita, unam petii. Et accipit unam et domum pro eodem, scilicet pro cœlesti Jerusalem. Ait ergo, unam petii a Domino, et hanc requiram. [Aug.] Hæc una est domus æterna, in qua semper maneat, [Alcuin.] ubi sunt æterni dies, de quibus dicitur, *Et anni tui non deficient*. Unde subdit, ut inhabitem in domo Domini non manu facta. Omnibus diebus vitæ meæ, id est æternaliter. Cur ibi? *Ut contempler delectationem Domini*. [Aug.] Alia littera, id est eo fine

ut demum appareat mihi spes desiderabilis, quam A facie ad faciem videam, quod est verum bonum. Et ut protegar a templo sancto ejus, id est induar immortalitate effectus templum ejus. Alia littera habet; *Et protegat templum ejus, vel proteget templum ejus*, quæ non variat præcedentem sensum, sed confirmat hoc modo: ideo habitare volo semper in domo, ut contempler delectationem Domini, id est fruar contemplatione ipsius summi boni, incommutabilis, æterni, a quo omnia bona sunt ut securius; fruar deliciis. Et ut nulla me molestia contingat, nullaque suggestio avertat, proteget ipse me templum ejus. Non solum ergo contemplari volo ipsum, sed etiam ut me templum suum protegat, dando impassibilitatem. Alterum horum pertinet ad glorificationem mentis, alterum ad claritatem corporis. Ibi perfectio gaudii est, hic incorruptio sanitatis: Quæ duo etiam in primis versibus psalmi distinximus. Ideo autem hæc mihi in finem præstat.

VERS. 9.— « Quoniam abscondit me in tabernaculo suo in die malorum; protexit me in abscondito tabernaculi sui. »

Quoniam abscondit. [Aug.] Et ideo non temere peto unam etsi peccator sim *abscondit me* dico in tabernaculo suo, id est dispensatione incarnati Verbi, [Cassiod.] ibi abscondit me ne viderer a quærentibus me inimicis, ut figuraliter David cum fugeret Saülum, abscondit se in latibulis ne videretur (*1 Reg. xxiv*). [Aug. Hier.] Tabernaculum autem deitatis est caro Christi, in qua debellavit aereas potestates, in qua per fidem et spem me occultavit ne mihi noceant mala sæculi. Unde Apostolus ait: *Nunc vita vestra abscondita est cum Christo in Deo (Col. iii)*, [Aug.] *quia nunc per fidem et spem occultorum jam sumus cum Christo in conspectu Dei.* Abscondit dico in die malorum hominum id est in die præsentis, quo mali florent. Vel, in die malorum, [Gl. int.] id est tempore tentationum, quibus mortalis vita mea subjacet [Aug.] ibi sunt dies vitæ meæ. [Gl. int.] *et protexit me ne læderer, in abscondito tabernaculi sui* [Cassiod.] id est in secreto divinitatis, ubi semper est animus justus. Et

VERS. 10. — « In petra exaltavit me: et nunc exaltavit caput meum super inimicos meos. »

In petra exaltavit me. [Aug.] A simili imperatorum superiora loca suis militibus providentium, hoc dicit: ita et Dominus, in petra, id est infirmitate virtutum. Vel in Christo *exaltavit me* secundum promotionem qua de virtute in virtutem progredi, et quasi extra homines me fecit. *Et nunc dicit propheta respiciens ad tempus suum, id est ante tempus incarnationis, exaltavit caput meum* [Cassiod.] id est, mentem *super inimicos meos*, id est super vitiosos appetitus. Vel, nunc, scilicet dum dies malorum est. Et ideo magis mirum, exaltavit caput meum super inimicos meos, id est ita illustravit mentem meam, ut prævideam damnationem malorum futuram. Deinde pro his beneficiis gaudium suum subdit, unde

item certus est, id est per hoc gaudium ostendit se certum de secunda unctione sicut per prædicta. Non enim gauderet nisi certus esset. Subdit verum gaudium dicens:

VERS. 11.— « Circuivi et immolavi in tabernaculo ejus, hostiam vociferationis; cantabo et psalmum dicam Domino. »

Circuivi. quasi dicat: Prædicta fecit mihi Dominus, et post hæc omnia circuivi, id est omnia beneficia memoriæ dando pertractavi et non ingratus *immolavi in tabernaculo ejus*, [Aug.] id est ecclesia toto orbe diffusa *hostiam vociferationis* vel jubilationis, id est laudis ineffabilis, ut deficiente sermone sola jubiliatio restet, et de reliquo *cantabo* Domino, scilicet fecunditate contemplationis, *et psalmum dicam*, id est opus manifestabo. [Aug., Cassiod.] Et est sensus: corde lætabor Domino, et opere et verbis gloriam Dei prædicabo, et factis.

Aliter ab illo loco, *Protexit me in abscondito tabernaculi sui.* [Aug.] Ita dicit, in abscondito, quasi dicat Multæ sunt partes ejus, scilicet forinsecæ et penetræ, quod utique ita est. Nos enim sumus quasi forinseci, qui per adoptionem sumus filii. Ipse sacerdos Christus, est absconditum tabernaculum, in quo vita nostra abscondita est. Corpus ergo etiam et caput, id est tota Ecclesia, unum tabernaculum est, cujus penetræ Christus est, quem mox vocat petram, cum ait: *In petra.* Et est sensus: *protexit me in abscondito tabernaculi sui*, id est in Christo, in petra, id est in eodem Christo, exaltavit me, et nunc, [Gl. int.] id est in præsentiantequam veniam ad domum, exaltavit caput meum, id est Christum, super inimicos meos. Etsi enim adhuc patior, Christus supra est, qui est pignus nostræ exaltationis. Vel, *protexit me in abscondito tabernaculi sui*, id est in corde credenti ad justitiam. Et ut palam fieret ad salutem, quod credidi, in petra exaltavit me, id est in sua firmitate fecit eminere confessionem meam. Et nunc, in hac vita, ubi corpus mortuum est propter peccatum, exaltavit caput meum, id est mentem, super inimicos meos, id est vitia, quia mens mea servit legi Dei, non est captiva sub lege peccati. Et ego non ingratus, quasi materiam laudandi Deum quærens, circuivi, id est circumspexi animo omnia creata, et universa dicunt, Deus me fecit; me cuncta delectant, in quibus artifex commendatur: undique resonant omnia conditorem. Et ipsæ species creaturarum quasi quædam voces sunt creatorem laudantium. Et in his tanta laus Dei invenitur, quæ verbis non potest dici. Unde subdit: *et immolavi in tabernaculo ejus*, id est Ecclesia catholica, hostiam jubilationis, id est ineffabilis laudis. Jubilus enim gaudium vel laus est, quod verbis explicari non valet, sequentia non mutantur. Vel, circuivi, id est consideravi fidem orbis terrarum in qua caput est exaltatum, super inimicos meos, quod est honor Ecclesiæ in eo exaltatæ. Et, in ipso tabernaculo ejus, id est in Ecclesia toto orbe diffusa, immolavi hostiam vociferationis vel

jubilationis, id est ineffabiliter laudavi Dominum. Vel, circuivi id est consideravi orbem credentem, idem sensus cum præcedenti, sed mutatur quod sequitur. [Aug.] Accipitur enim per tabernaculum Christi incarnatio et passio, in qua diabolum expugnavit. Et hoc est, in tabernaculo ejus, id est meo, quod Dominus pro nobis humiliatus est, dum illud attendo. *Immolavit hostiam vociferationis*, id est gaudens laudavi eum, tali enim hostia delectatur. Vel, *circuivi*, a simili boni militis hoc dicit, qui sollicite castra custodit, nec ubi sit aditus hosti. Sic, iste ait, circuivi, quasi dicat: Quia se mihi præbuit ducem, ego me illi præbeo militem, ut pro eo eertem contra hostes, caute servando mœnia mentis meæ. Et in tabernaculo ejus, id est in Ecclesia, immolavi, etc. Non mutantur. Vel, circuivi, id est mentem meam exquisivi, ut omnes voluntates ejus implerem. Reliqua non mutantur. Vel, circuivi. [Hier.] id est exempla præcedentium sanctorum circumspexi, quibus informarem vitam meam. Et ibi ineffabilem laudem inveni. Unde subdit, et immolavi in tabernaculo ejus, etc. Non mutantur.

PARS II. VERS. 12. — « Exaudi, Domine, vocem meam qua clamavi ad te: miserere mei et exaudi me. »

Exaudi. [Cassiod., Alcuin.] Secunda pars, ubi ostenditur quis labor, quis gemitus, et oratio fit ante secundam unctionem, ut possit haberi: quam et sibi spiritu prophetiæ promittit ibi, *credo videre*, [Aug.] quasi dicat: In futuro habebō unam, cum dilectionem Dei contemplantur, cum in corruptione protegar, ante autem 55 quam gaudeatur in illa una, est gemitus miserorum, et oratio indigentium. Et ideo ego inter alios gemens et orans, clamabo, o Domine, exaudi. [Alcuin.] Vel ita jungitur littera per omnia prædicta: certus petii unam, et adhuc petam. [Aug., Gl. int.] Et tu, o Domine, exaudi vocem meam interiorum qua clamavi ad te forti intentione pro illa una; et miserere mei, ut cum merito meo misericordia tua sit, qua in illa una sim, et exaudi me. [Cassiod.] De illa una preces inculcat, cum ait, exaudi, miserere mei, quia quanto plus accepit, tanto ardentius appetit: desiderio enim non est finis et satiety.

VERS. 13. — « Tibi dixit cor meum: exquisivit te facies mea; faciem tuam, Domine, requiram. »

Tibi dixit. [Cassiod., Alcuin.] Quasi dicat: Ideo exaudi, quia cor meum dixit tibi, id est desiderium cordis quod Deo loquitur. Vel ratio a te docta tibi confabulatur de illa una, non aliud quam doces, pertractat. [Aug.] Vel desiderat, nec me ostentavi hominibus, sed in corde ubi tu solus audis, dixi, quid? hoc, scilicet, *exquisivit te*, non aliquid extra te, *facies mea*, id est præsentia mea tuam exquisivit. [Alcuin.] Vel pulchritudo mea qua sum notabilis exquisivit tuam, quæ est una, de qua supra, ut contempler delectationem Domini, *faciem tuam*, [Aug., Cassiod.] quasi dicat: Exquisivi, et o Domine, faciem tuam requiram, id est huic inquisitioni perse-

veranter instabo. Ut autem inveniam quod quero, tu Domine,

† VERS. 14. — « Ne avertas faciem tuam a me: ne declines in ira a servo tuo. »

Ne avertas in futuro faciem tuam a me, quia non est in manu mea obtinere quod peto, et *ne declines in futuro in ira a servo tuo*, [Aug.] ne te querens in malum incurram. Tu es enim una quam peto, nil aliud volo habere nec timeo perdere nisi unam. Vehementer iste vir sanctus fixit desiderium et petitionem suam in hac una; aliud non petit, una sufficit ei. Alius petit hæc bona temporalia a Deo et de datis gaudet; hic non nisi una. Alius habens hæc bona timet iratum, ne tollat ea; iste non putat iram nisi si avertit vultum suum Deus ab eo. Etiam si quid in eo vindicet, nil divinius poterat dicere. Vel de præsentia potest hoc accipi *ne declines*, quasi dicat: Oro ne avertas faciem in futuro: propter quod interim, ne declines in ira a servo tuo. Non simpliciter dixit, ne declines, sed addit, in ira, a quibusdam enim declinat in ira, a quibusdam non in ira. Non in ira declinat, quando a peccatis faciem avertit, ut ea deleat, non ab ipso peccante, ut eum perdat: in ira declinat, quando peccanti non indulget. [Alcuin.] Vel non in ira declinat, cum labi aliquem sinit, ut cautior et fortior surgat. Secundum quod, sic exponere: Ne declines a me, servo tuo, id est ne me labi sinas, in ira, ita quod æternaliter punias, sed ut nostra infirmitas cautior fiat. Ne declines, dico, sed

VERS. 15. — « Adjutor meus esto, ne derelinquas me: neque despicias me, Deus salutaris meus. »

Adjutor meus esto, [Aug.] quia ego quamvis liber et in via positus mihi non sufficio. Quando enim inveniam te, nisi adjuves me? sine te deficiam. Et ideo precor et hoc, [Gl. int.] id est in hac via *ne derelinquas me*, [Aug.] quasi dicat: Inceptum ne intermittas Jam in via me posuisti, sed aberrabo si me relinquis. Voluntatem liberam mihi dedisti, sed sine te nihil est conatus meus; *neque despicias me*, id est non contemnas quod ego mortalis te æternum audeo quærere, quia tu es Deus qui me creasti; et *salutaris meus*, qui sanas plagam peccati, quasi dicat: Frustra creasti, et recreasti si mortales despicias, quod non debes, quia non mea propria, sed parentalis culpa est, qua in hanc mortalitatem decidi. Et hoc est quod ait:

VERS. 16. — « Quoniam pater meus et mater mea dereliquerunt me: Dominus autem assumpsit me. »

Quoniam pater meus, [Alcuin.] scilicet Adam, et *mater mea*, scilicet Eva, *dereliquerunt me*, id est huic miseriæ me exposuerunt peccando; *Dominus autem* accepta carne *assumpsit me* ad immortalitatem. [Hier.] Hoc ad litteram potest convenire David, qui cum esset fratrum minimus, et a parentibus contemptus, a Domino per Samuelem est electus (I Reg. xvi). Mystice quoque potest accipi hoc, pa-

ter malus fuit regnum sæculi, vel diabolus. Mater, civitas sæculi, scilicet Babylonia, id est societas impiorum, quasi dicat : Ideo non despicias, quoniam pater meus, scilicet regnum sæculi, vel diabolus, et mater mea, scilicet civitas sæculi, unde natus sum, dereliquerunt me quærentem te, et contemnentem, se cum id quod quæro dare non possent. Dominus autem assumpsit me, qui potest dare mihi quod quæro, et modo necessaria. Ecce magna humilitas, qua fecit iste se parvulum Deo; ipsum fecit sibi Patrem et matrem. Pater est, quia condidit, quia vocat, quia jubet, quia regit. Mater est, quia fovet, quia nutrit, quia lactat, quia continet. Ideo dicit, Dominus assumpsit me, scilicet ad regendum, ad nutriendum, tanquam pater et mater.

VERS. 17. — « Legem pone mihi, Domine, in via tua; et dirige me in semita recta propter inimicos meos. »

Legem. [Aug.] Quasi dicat : Quoniam ad te tendo, igitur mihi tendenti ad te et jam in via posito, o Domine pone legem, id est da correctionem quæ non sinat aberrare. Ideo, pone legem, ne aberrantem disciplina tua deserat. Hoc susceptus potest dicere, pone mihi, dico, posito in via tua, id est in Christo, in quo est lex cum misericordia, quæ est via, veritas et vita (Joan. xiv). Ipse est sapientia, de qua scriptum est : *Legem et misericordiam in lingua portat* (Prov. xxxi, juxta LXX). Si enim offenderis in lege, ipse qui pro te sanguinem effudit, contenti tibi ignoscit. Deinde de misericordia subdit, dicens *et dirige me ulterius in semita recta*, id est in rectitudine angustiarum, quoniam non sufficit inchoare, cum inimici donec perveniatur, non quiescant. Unde subdit, *propter inimicos meos*, qui insidari non cessant. Nota quod duo dicit, scilicet legem pone, et dirige. Illud ad præceptum pertinet, quia in præcepto est correctio; hoc ad misericordiam pertinet, per quam fit directio in melius. Et

VERS. 18. — « Ne tradideris me in animas tribulantium me; quoniam insurrexerunt in me testes iniqui : et mentita est iniquitas sibi. »

Ne tradideris me in animas tribulantium, [Aug.] id est ne sinas eos satiari de malis meis et consentiam eis, et si carnem meam das in manus eorum. Unde in Job dicitur : *Terra data est in manus impii* (Job ix), id est caro tradita est in manus peccatoris. Trade ergo, si placet, carnem meam in manus tribulantium; sed non animam meam in animas eorum tradas. Devoret caro carnem, terra terram, anima tibi illa servetur. Et quasi quis quæreret, Quare hoc dicis? respondet : Ecce quare, *quoniam insurrexerunt in me testes iniqui*, id est mihi de me falsa dicentes, ut moveant et revocent me a te, quasi ab hominibus gloriam quæram. Sed hoc modo traderer in animas eorum, si essem falsus cum eis, et si humanam captarem gloriam; *et mentita est iniquitas sibi*, non mihi, id est suo mendacio delectata est. Sed me non movit, unde major merces est mihi in cælo. Vel, mentita est iniquitas sibi, [Hier.] id est ad damnum

A suum : Omne enim peccatum in suum redit auctorem. [Cassiod.] Hoc quoque secundum historiam potest dici ex persona David, sic : Ne tradas me in animas tribulantium me, scilicet Saül, et adiutorium ejus. Quoniam insurrexerunt in me testes iniqui, ut Doeg Idumæus, et alii accusatores David (I Reg. xxi). Et mentita est iniquitas sibi, ut dum dixerunt, sacerdotem Abimelech consilia dedisset David contra Saulem, et Dominum consuluisse pro eo (ibid.). Mentita est, dico, sibi, id est ad damnum suum, quia falsi fuerunt.

VERS. 19. — « Credo videre bona Domini in terra viventium. »

Credo videre. [Aug.] Hic redit ad illam unam ad quam suspirat, quasi dicat : Tot pericula, tot labores me undique pulsant, et ego inter hæc pericula et difficultates, Deo dirigente, credo videre bona Domini, qui et hæc mala prior passus est, et post glorificatus est secundum illud : *De torrente in via bibit, etc.* (Psal. cix.) [Alcuin.] Et ego post linguas mordentium et detrahentium, credo videre bona Domini, quæ sunt vera et æterna. [Aug.] Illi suadem beatitudinem in terra ista, quæ est morientium; sed illa bona quæ exspecto sunt in terra viventium, ubi nullus locus falsitatis est.

VERS. 20. — « Exspecta Dominum, viriliter age; confortetur cor tuum, et sustine Dominum. »

Exspecta Dominum, [Alcuin.] quasi dicat : Sicut ego certus sum de illa una : ita ut quicumque linitus es, exspecta Dominum, [Aug.] secure qui non fallit, omnipotens promisit, certus promisit, verax promisit, qui mentiri non potest. Vel ita junge litteram, quasi dicat : Credo videre bona Domini. Sed etsi tardum est hoc amanti, exspecta Dominum, [Aug., Cassiod.] non fallacem, et ut consequaris, non remisse agas, sed viriliter vel fortiter age, id est tolera ustionem rerum viriliter, et ustionem cordis fortiter; unde subdit : *et confortetur cor tuum*, [Gl. int.] scilicet ne lasseris, et si mala eveniant, sustine Dominum perseveranter, non triduo, sed usque in finem. [Cassiod.] Distingue inter, exspecta Dominum, et, sustine Dominum. Exspecta Dominum, id est illud quod credis et speras de Domino; sustine Dominum, id est illud quod pateris pro Domino et a Domino. Et pro eodem accipit, sustine Dominum, et exspecta Dominum, ut sit repetitio ad confirmationem : quasi dicat : Viriliter age et confortare. et sic sustine Dominum. [Aug.] Non negatum putes, quod nondum accipis : si differtur, non auferatur. Ideoque non desperatione deficias, quia dictum est, sustine Dominum. Sustinendo quippe habebis eum quem sustinebis. Aliud exspecta, aliud desidera, si melius, si majus, si suavius inveneris. Sed quia Dominus solus bonus est et suavis universis (Psal. cxlv), ipsum sustine et desidera, ne sis inter eos quibus dicitur : *Vae his qui perdidit sustinentium* (Eccli. ii).

COLLATIO IN PSALMUM XXVI : « DOMINUS ILLUMINATIO MEA. »

VERS. 8. — *Ut videam voluntatem Domini.* Apparet vitio scriptoris positum esse voluntatem, pro voluptate, maxime cum particulae sint valde affines. Accedit plurimum quod Graece legitur *τησφνφρστα*, id est *voluptatem*, magistro omnium consensu, id quod prorsus corroborat lectio et interpretatio Aug., *ut contempler delectationem Domini.* Et Hieron. juxta Heb. vertit *pulchritudinem seu jucunditatem.* Verumtamen quum radix Hebraica נחמ נחמ significet *pulchrum fuit, et placuit*, potest utrumque recte dici, *Ut videam voluntatem et voluptatem.* Nam et commentarius Hieron. in hunc locum interpretatur, *ut videam dilectionem*, juxta quod scribitur I Joan. III, *Videbimus eum sicuti est.* Nisi dixeris simile mendum esse in Hier. *dilectionem pro delectationem.* Denique ad sensum nil refert.

VERS. 11. — *Circuivi et immolavi.* Principium hujus versiculi, in Hebr. translationibus, respicit finem praecedentis sententiae, *nunc exaltavit caput meum super inimicos meos, qui in circuitu meo sunt.* Probabile est autem interpretes legisse סבדדי סבדדי *SABBOTI*, id est *circuivi*, ubi alii legunt סבדדו סבדדו *SEBIROTAI*, id est *circuitus*, et subaudierunt praepositionem, in, *ut in circuitibus meis*, ad verbum.

VERS. 13. — *Tibi dixit cor meum, exquisivit, etc.* Juxta Heb. Hierony. legit, *quasivit vultus meus*, sine pronomine te. Et licet non reprobet alteram lectionem, tamen ad Suniam et Fretellam, magis

A recipit istam. Unum autem certum est Hieron. fuisse usum exemplari diverso ab his hebraicis quae exstant, propterea quod habent בך בך *BAQUESSU*, id est *inquirite.* Et ita transferunt Neoterici, *inquirite faciem meam*, si codex Hier. habuerit בך בך *BIQUESSCH*, tum est *quasivit* ut legunt LXX, addentea pronomen te, *ἐξζητήσας*, intelligentiae causa. Sic est illud psal. XVIII : *Ab occultis meis munda me.* Pronomen *meis*, non est in Hebr. quod tamen debere subaudiri palam est quod et indicat Munsterus, in sua versione. In Graecis codicibus reperimus additum *κύριον ζήτησας*, id est *Dominum requiram.* Caeterum Aug. cum psalmodia Romana legit, *quasivi vultum tuum, vultum tuum, Domine, requiram.* Certe varietas sermonum, spiritus unitate concordat.

56 VERS. 8. — *Mentita est iniquitas sibi.* In Hebr. ponitur in loco pronominis, sibi, particula pertinens ad sequentem versum, videlicet, לך לך *LULE*, id est *nisi.* Et quia sensus erat obscurus, addidit Munsterus de suo, *defecissem*, inquit, *si non credidissem me visurum bona Domini.* Hanc voculam non apparet Hier. legisse, qui postquam terminat usum praecedentem in aperto mendacio, statim secutus ait : *ego autem credo etc.* LXX vero non est alienum a ratione legisse simpliciter לך לך *LO* id est *sibi*, vel bis לך לך *LO LO* ad majorem expressionem, et non לך לך *LULE*, ut nunc habent codices. Probavimus autem supra etiam ex Munstero, quod לך per aleph, quandoque ponitur pro לך לך sine aleph. »

PSALMUS XXVII.

PSALMI TITULUS : « PSALMUS HUIC DAVID. »

Ad te, Domine, clamabo. Titulus. *Psalmus huic David.* [Alcuin.] Per David aliquando intelligitur caput, id est Christus, aliquando corpus, id est totus Ecclesia : interdum utrumque simul, id est totus Christus. [Cassiod.] Ubi autem in titulo additur, huic, vel ipsi, Christus intelligitur, sicut hic. Et est sensus : *Psalmus* iste, attribuitur huic David, id est Christo, qui loquitur in hoc psalmo. Et est psalmus iste tertius eorum qui breviter agunt de passione Christi et resurrectione, [Alcuin.] ubi proponitur Christus, etsi adeo dignus, non in se confidere, sed totum a Deo petere, quod est utile exemplum justis. Intentio. [Cassiod.] Monet eos adversa tolerare, qui volunt cum Christo regnare. Modus. Bipartitus est. Primo, ponitur oratio tempore passionis habita. Secundo, auditus de resurrectione sua, gratias agit, ibi, *benedictus*, etc. [Alcuin.] Christus utique secundum quod homo proponens se exemplum justis, humiliter ad Patrem ait, O

VERS. 1. — « Ad te, Domine, clamabo : Deus meus, ne sileas a me, nequando taceas a me, et assimilabor descendantibus in lacum. »

Domine Deus meus, [Gl. int.] ego homo *clamabo* vel *clamavi, ad te.* [Aug.] Et tu, o Deus, *ne sileas a me*, id est ne unitatem Verbi tui separet ab eo quod homo sum ; *nequando taceas a me.* [Alcuin.] Hoc non est in Hebr., sed est additum a LXX, quod Hier. obelo ante posito quasi jugulandum notavit. Mirum est quod dicat non haberi in Hebr. et esse jugulatum a Hier., quia et legitur, et Hier. vertit

C juxta Hebraeum. Verum est tamen quod Romanum psalterium non legit. Hebraeus sic habet, ודעך ודעך *ideoque* prosequi debes, quasi interpositum non sit, *et assimilabor*, quasi dicat : Dico ne sileas. [Hier.] Et id est quia si silueris, assimilabor *descendentibus in lacum*, [Aug.] id est in miseria hujus vitae. Ex eo enim quod verbum mihi semper unitur, non sum talis homo quales caeteri, qui nascuntur in profunda miseria saeculi. Ubi, quasi sileas, non agnoscitur verbum tuum. [Alcuin.] Vel potest utrumque convenienter legi, ne sileas, et nequando taceas, quod LXX non sine causa addiderunt. Intellexerunt enim illa una oratione, scilicet ne sileas, Christum duo petuisse. scilicet ut in passione clarificaret eum Pater, protegendo, et in resurrectione a morte resuscitando. Haec igitur duo distinxerunt diversis verbis, [Gl. int.] et in primo quidem petit clarificari in resurrectione : in secundo vero, in passione. Et est, ne sileas a me, in resurrectione. Sed responde mihi annuendo, id est resuscitando. Et non tantum hoc, sed nequando, id est nec ad horam, taceas a me, sed et hic [Hier.] id est in passione clarifica, protegendo ; et post in resurrectione, pro qua ante oravit. Deinde causam subdit, quasi dicat : Ideo ne sileas, quia, si silueris, assimilabor descendantibus in lacum, id est in infernum, id est illis qui in inferno detinentur.

VERS. 2. — « Exaudi, Domine, vocem orationis meae, dum oro ad te, dum extollo manus meas ad templum sanctum tuum. »

Exaudi : [Cassiod.] quasi dicat : Ne sileas, sed *exaudi, Domine vocem deprecationis meae*. Hoc ideo *dum* id est, quia *oro ad te*, [Aug.] quod fecit Christus ante traditionem pro credituris. [Hier.] Et etiam ideo *dum* id est quia *extollo manus meas*, ad litteram, in cruce. Et hoc, non pro culpa mea, sed ad constituendum *templum sanctum tuum*, [Gl. int.] id est ut tibi Ecclesiam constituam. Quasi dicat : Hoc facio ad salutem eorum, qui fiunt templum tuum. Vel extollo manus meas, id est opera non deprimō, ad templum sanctum tuum, hoc non mutatur. [Cassiod.] Vel ad litteram, extollo manus meas ad templum sanctum tuum, quod est in Hierusalem, hoc dicit secundum morem Judaeorum quibus praeceptum est ut ubicunque essent ad illam partem orarent, ubi Ierusalem esse scirent; quod et Jesus legem implens fecit. Vel in oratione, manus levo ad templum, id est ad caelum, quae est consuetudo fidelium, quia inde auxilium speramus.

VERS. 3. — « Ne simul tradas me cum peccatoribus, et cum operantibus iniquitatem ne perdas me. »

Ne simul. Quasi dicat. Dico *exaudi ne tradas me in mortem, simul cum peccatoribus*, [Gl. int.] id est, ea intentione qua illi. Quasi dicat : Et si tradis me in mortem, non eo voto facias quo illi, quia illi sunt peccatores, tu veritas. *Et ne perdas me* damnando velut reum *cum operantibus iniquitatem*, id est illi sicut intendunt, quia ipsi operantur iniquitatem, id est mortem meam, et quia loquuntur pacem dolose. Unde subdit :

VERS. 4. — « Qui loquuntur pacem cum proximo suo; mala autem in cordibus eorum. »

[Aug.] *Qui loquuntur pacem* dicentes : *Scimus quia a Deo venisti, magister* (Joan. iii). Loquuntur, dico, *cum proximo suo*, id est mecum qui sum proximus eorum per carnem, et etiam per impensam misericordiae, quia non pertransivi videns vulneratum a latronibus sicut sacerdos et levita, sed ut vere proximus appropriavi, ut in eum facerem misericordiam : *mala autem*, Quasi dicat, loquuntur bona et pacem labiis; mala autem sunt, id est odium, *in cordibus eorum*. Et ideo

VERS. 5. — « Da illis secundum opera eorum, et secundum nequitiam adventionum ipsorum. »

Da illis secundum opera eorum, [Cassiod., Alcuin.] id est secundum quod intenderunt, non secundum quod inde provenit. Et est hoc praedicere, non optare. [Aug., Rem.] Vel optat justitiam Dei in hoc servari, quia hoc et justum est, ac si dicat : Justitiae tuae, Domine, consentio, quae mihi placet, et si eorum poena non delecter. *Et secundum nequitiam adventionum ipsorum* da illis. [Gl. int.] Mala enim fecerunt, et mala adinvenerunt, dicentes quod seductor essem, et non Deus (Matth. xxiii). [Aug.] Alia littera habet, secundum malignitatem affectionum ipsorum, quia mala affectantes bona invenire non possunt. Nec variatur sensus a

A priori. Et repetit ut notet pertinaciam malignitatis eorum dicens :

VERS. 6. — « Secundum opera manuum eorum tribue illis, redde retributionem eorum ipsis. »

Retribue illis secundum opera manuum eorum. [Aug.] Et si aliis prosit ad salutem quod fecerunt, tamen secundum opera manuum tuarum tribue illis, id est secundum voluntatem operum ipsorum. Opera manuum dicit ideo, quia in eis studiosi fuerunt, quia cepērunt, crucifixerunt linguis, et si non manibus, instinctu, et si non actu quae inter opera eorum sunt pessima. Hoc ideo dicit, ne se per alios excuset. [Cassiod.] Adhuc de poena eorum addit dicens *redde retributionem eorum ipsis*. [Aug.] Quia mala pro bonis reddunt mihi. Et hoc redde eis, ut sicut fallaciam mihi pro veritate reddebant, ita fallacia eorum ipsos fallat. Et hoc eis accidisse manifestum est.

VERS. 7. — « Quoniam non intellexerunt opera Domini, et in opera manuum ejus destrues illos, et non aedificabis eos. »

Quoniam non intellexerunt opera Domini. Vel in opera Domini, scilicet Verbum factum esse hominem. [Aug.] Haec est nimirum ipsa retributio eorum, ut quem malivolo animo tentaverunt, non cognoscerent esse Deum, quo consilio incarnatum Pater misit; et non intellexerunt in opera manuum ejus visibilia, id est nec ipsis visibilibus operibus moti sunt, quae porrecta sunt usque ad oculos eorum, per quae ad invisibilia ducerentur, sed non intellexerunt. Et ideo *destrue illos*, vel *destrues*, ut nihil mihi noceant, nec prius ecclesiae meae et non *aedificabis eos*, postea, ut solebas olim post captivitates, sed de hac captivitate non reducentur. [Alcuin.] Vel ita, quoniam reddit causam quare retribuendum sit eis, quasi dicat : Et merito reddet, quoniam et si deessent opera quae fecerunt, hoc sufficeret damnationi eorum, quod ipsi non intellexerunt per legem et prophetas, quibus perstricti sunt, opera Domini, id est quae invisibilia operatur Deus per me. Et in opera manuum ejus, [Cassiod.] id est nec etiam visibilia quae Deus per me operatur, intellexerunt. Et ideo, *destrues illos*, et non *aedificabis eos*, id est non sic destrues, ut in melius aedifices, sicut Paulum et multos alios destruxisti ut faceres meliores, secundum illud Jeremiae : *Misi te ut evellas, et dissipes, et destruas, et disperdas, et aedifices et plantes* (Jer. i). [Gl. int.] Vel, *destrue illos*, et non *aedificabis eos*, id est excæcabis eos, non ad horam, sed usque in finem.

PARS II. — VERS. 8. — « Benedictus Dominus, et quoniam exaudivit vocem deprecationis meae. »

Benedictus. [Cassiod.] Secunda pars, ubi Christus auditus de resurrectione gratias agit, subdicens de salute credentium. Quasi dicat : Non ex diffidentia oro, quoniam Dominus exaudivit vocem deprecationis meae, unde ipse benedictus sit. Exaudivit dico ita quod

VERS. 9. — « Dominus adjutor meus; et protector meus, et in ipso speravit cor meum, et adjutus sum. »

Dominus est adjutor meus [Aug.] id est mei, tanta patientis et protector meus, id est mei, in immortalitate resurgentis, et in ipso speravit cor meum, et adjutus sum.

VERS. 10. — « Et refloruit caro mea, et ex voluntate mea confitebor ei. »

Et refloruit Quasi dicat: Adjutus sum et sic quod *refloruit caro mea*, immunitate peccati, [Gl. int.] quæ in Adam defloruit per peccatum. Florem ergo quem in primo homine amisit, in me recuperavit, qui sine vitio et peccato conceptus sum, et natus de Spiritu sancto. Vel, caro mea refloruit, id est iterum in resurrectione floruit, scilicet cum resurrexit, (Cassiod.) quæ prius immunitate floruit in conceptione. Unde jam metu mortis consumpto, *confitebor ei*, et hoc ex voluntate mea [Aug.] id est confitebuntur ei mei, in quibus ego sum. Et hoc non timoris necessitate, ut sub lege, sed libera voluntate cum lege.

VERS. 11. — « Dominus fortitudo plebis suæ: et protector salvationum Christi sui est. »

Dominus fortitudo. Hic subdit de salute creditum. Quasi dicat: Et merito confitebuntur. (Cassiod.) quia Dominus, ipse idem qui est adjutor meus et protector, [Alcuin.] est fortitudo in pugna contra diabolum. *Plebis suæ* [Aug.] scilicet quæ in eo confidit. Non ergo fortem se putet plebs, ut suam præsumat constituere justitiam, sed justitiæ Dei se subiciat. *Et ipse est protector salvationum Christi sui*, [Gl. int.] id est illos quos Christus ad salutem elegit, protegit hic in lucta, ne lædantur a diabolo. Vel de futuro potest hoc accipi, [Aug.] quasi dicat in pugna est ipse fortitudo suorum. Et post pugnam, est protector salvationum Christi sui, id est salvos factos per Christum suum immortalitate proteget. Quod ego jam resuscitatus, jam reflorente carne mea, interpellor et oro, sic: 0

VERS. 12. — « Salvum fac populum tuum, Domine, et benedic hæreditati tuæ; et rege eos, et extolle illos usque in æternum. »

[Gl. int.] *Domine Pater, salvum fac a malis* 157 sæculi *populum tuum*, [Gl. int.] qui et meus est, quia omnia mea tua sunt, et *benedic hæreditati tuæ*, (Aug.) id est auge virtutibus et numero hæreditatem tuam, (Gl. int., Aug.) quæ est et mea, quia dixisti, *Dabo tibi gentes*, etc. (Psal. II.) Ecce quanta est spes credentium cum pro eis orat passus, pro eis iudex et advocatus. *Et rege eos* in hac temporali vita, [Alcuin.] ne declinent ad prava, et *extolle illos*, [Aug.] a terrenis usque in æternum, id est ad appetenda æterna. Vel, extolle intellectu, scilicet Scripturarum et bono opere. Et hoc, usque in æternum, id est per totum hoc sæculum, usque in finem. Vel, extolle illos usque in æter-

num [Cassiod.] Hinc tolle eos usque in æternum, id est in æternam vitam.

COLLATIO IN PSALMUM. XXVII: « AD TE, DOMINE, CLAMABO. »

VERS. 1. — *Nequando taceas a me, et assimilabor*, etc. Hic Fab. et Cæcus Burgensis lacerant editionem Græcam, et Latinam, quasi faciat oppositum sensum, ad intelligentiam Prophetæ, qui, ut volunt, veretur ne assimiletur mortuis et desperatis, si Deus non respondeat, id est, exaudiat orationem ejus, et lectio nostra videtur affirmare quod fugiendum est. Hanc tamen sequitur Aug. Pellic. et Pratensis. Sentiant ergo Faber et Cæcus pro incolumitate et grammatices et sententiæ ita debere legi: *nequando taceas a me, et assimiler descendentibus in lacum*, ne si dicatur, Et assimilabor, affirmatio intelligatur contra veritatem. Si vidissent explanationem Hier. in hunc locum, non damnasset Græcam contextionem, καὶ ὁμοιωθήσομαι. Imo vero ad verbum responderet Heb. וְיִשְׁמַע לִּי וְיִשְׁמַע לִּי וְיִשְׁמַע לִּי, et assimilabor. Sic ergo intelligit Hier. *Nequando taceas a me, quod si silueris, ero similis pereuntibus*. Quæ expositio luce clarior evadit, et amplius patet supra in enarratione.

VERS. 3. — *Cum operantibus iniquitatem ne perdas me*. Extrema particula *ne perdas me*, non habetur in Heb. sed subaudiatur ex præcedenti clausula, *ne simul tradas me cum peccatoribus*. Et multa comperimus a LXX viris non otiose addita Hebraicæ lectioni, inquit Amb. lib. III. Hexameron. Verbi gratia psalm. XX, *cogitaverunt consilia*, quæ non potuerunt, etiam LXX addiderunt haud inepte particulam *stabilire*, quæ non erat in Heb. quod et Munsterus fecit. Fortasse quod in eodem versu præcessit, *ne simul tradas me*, LXX errore scriptoris positum est, pro, *ne simul trahas me*. Græci enim legunt ἢν ἀποσπασθῆς με, Hebræi וְיִשְׁמַע לִּי אֵל תִּשְׁמַעְחֵנִי, ac Munsterus dixit, *ne traheris me*. Hiero. tamen et Pratensis habent, *ne tradas me*, nisi suspiceris eandem esso mendam, denique sensus idem est.

VERS. 7. — *Destrues eos, et non ædificabis eos*. Codices Heb. habent tertiam personam, *destruet illos, et non ædificabit*. Et tamen Hier. et LXX legunt in secunda persona. Si enim dixeris דִּרְסֵם לַמַּיִם תִּהְיֶה, id est *destruet eos*. Si vero תִּהְיֶה דִּרְסֵם id est *destrues*. Nec opus erat id admonere, nisi quia solent nonnulli clamitare: Non sic habetur in Heb.

VERS. 10. — *Et refloruit caro mea*. Hebr. dicunt *exsultavit*, aut *gavisum est cor meum* וְעָלָה לִּבִּי יֵאָלוּז LIBBI. Cæterum וְעָלָה ALAZ haud incongrue significat *florescere*, præsertim cum hoc respiciat resurrectionem Christi ad immortalitatem. Etenim, psal. xcvi, *gaudebunt campi* Heb. וְעָלָה שָׂדֵי יֵאָלוּז SADAI, *gaudium autem campi*, quidam sonat, quam herbarum et florum venerationem ac virorem? LXX quo emphasis et pondus gaudii indicarent, posuerunt effectum, nempe exaltationem carnis præ cordis lætitia, quando in Christo deitatis majestas, in resurrectione ad corpus abunde redundat. Animus enim gaudens ætatem floridam facit, Proverb. xviii, maxime cum proxime præcesserat, in ipso speravit cor meum, et adjutus sum. LXX Spiritu sancto, ut creditur afflati, subjunxerunt aptissime de carnis resurrectione, et refloruit caro mea, statimque iterum sequitur de gaudio cordis, et ex voluntate mea, sine cantico meo, ut volunt Heb. confitebor illi, ut gloria corporis, quasi in medio posita, circumnanciat in incorruptionis triumpho. Non enim ignorabant quod dictum erat, psal. xv, *caro mea requiescet in spe*.

VERS. 11. — *Dominus fortitudo plebis suæ* Hebræi nunc legunt וְיִשְׁמַע לִּי וְיִשְׁמַע לִּי וְיִשְׁמַע לִּי, id est *fortitudo*

ipsis, seu ipsorum. Unde conspicuum est LXX legisse לָמוּ AMMO pro LAMO, id est suæ. Hier. legit לָמוּ OZ LI, quia vertit *fortitudo mea*. Sanctus לָמוּ OZ I.O, quia transtulit *fortitudo ejus*. Unde facile adducor etiam LXX habuisse aliud vocabulum satis vicinum cordi, de quo paulo ante discussimus, ubi ponebant *carnem*. Et id possemus indicare, si opus

foret, sub vestimenti significatu, לָמוּ LEBUSSI, *vestimentum meum*, quo significatur caro. Philip. II, quia hic licet in voce utrumque respondeant לָמוּ et LAMO, in Scriptura tamen est major discrepantia; et tamen cernis alterum loco alterius aperte poni, ut haud dubie colligatur constans argumentum, quod sæpe causamur, exemplaria olim fuisse diversa.

PSALMUS XXVIII.

PSALMI TITULUS. (PSALMUS DAVID IN CONSUMMATIONE TABERNACULI.)

Afferre Domino. Titulus. *Psalmus David in consummatione tabernaculi.* In libro Regum legitur, quod tempore Heli sacerdotis dimicaverunt filii Israel contra Philisthæos, et victi sunt ab eis (I Reg. IV). Duo quoque filii Heli, scilicet Ophni et Phinees, in prælio occubuerunt, et arca Domini capta est a Philisthæis, et translata est in Azotum. Posueruntque eam Philisthæi juxta idolum Dagon. In crastino autem invenerunt Dagon ante arcam prostratum, et erexerunt. Et similiter secundum in crastino invenerunt prostratum, quem iterum erexerunt. Et in tertio, invenerunt iterum ante arcam prostratum, absciso capite et palmis manuum (21). Fuit autem in regionibus Philisthæorum arca septem mensibus, et percussi sunt plaga vehementi. Ebullierunt enim mures de terra, et demoliebantur eos atque corrodebant extales eorum proeminentes. Hac igitur plaga percussi et compulsi, tandem re-
tulerunt arcam in Gabaa, atque pro peccati plaga sananda, miserunt cum arca juxta numerum provinciarum quinque anos, et totidem mures aureos. Cum autem David prospere regnaret, mortuo Saule et filio ejus Hisboseth, tulit arcam de Gabaa, et detulit in Jerusalem. Qua reducta fecit ei tabernaculum, et obtulit holocausta. [Hier.] Ad quod juxta litteram videtur hic hortari alios hostias afferre, sed potius de significato tabernaculo, id est Ecclesia, agitur hic. [Hier., Alcuin.] Sicut enim arca a Philisthæis reducta fuit, cui David tabernaculum extendit, sic Christus a jure diaboli Ecclesiam re-
duxit, eique dona gratiæ contulit. De cujus perfectione hic loquitur Propheta, scilicet quod donis septem Spiritus sancti eam replet Christus, et in eis confirmat; et sic promovet, et post remunerabit. Et est sensus tituli: *Psalmus* iste, convenit *David* prophetæ, qui hic loquitur, habitus in *consummatione tabernaculi*, [Aug.] id est, agens de perfectione Ecclesiæ in hoc sæculo, ubi contra diabolum in-
ta militatur. Et ideo tabernaculum dicitur [Cassiod.] quemadmodum secundum futurum statum dicitur domus, quia in ea quiescet. Intentio. [Alcuin., Cassiod.] Monet ut fideles tali se offerant consummatori. Modus. Tripartitus est psalmus. Prius, monet fideles sacrificia offerre. Secundo, agit de constitutione Ecclesiæ, enumerans septem dona Spi-
ritus sancti, ibi, *vox Domini super aquas*. Tertio, dicit quid constitutæ fiat Ecclesiæ, ibi *Dominus diluvium*. Monens ergo Propheta fideles afferre spirituales hostias Deo, ait, [Gl. int.] o *filii Dei*, non iræ vel perditionis.

tus sancti, ibi, *vox Domini super aquas*. Tertio, dicit quid constitutæ fiat Ecclesiæ, ibi *Dominus diluvium*. Monens ergo Propheta fideles afferre spirituales hostias Deo, ait, [Gl. int.] o *filii Dei*, non iræ vel perditionis.

Vers. 1. — « *Afferre Domino, filii Dei, afferre Domino filios arietum,* »

[Hier., Aug.] *Afferre Domino*, vos ipsos in fide, et operibus bonis. In hac serie ostendit cui, et qui, et quid, et quomodo, et ubi, et quare offerre debeant. Cui? scilicet, *Domino*; qui? *filii Dei*; quid? *filios arietum*, quomodo? *afferre Domino gloriam et honorem*; ubi? In atrio sancto; quare? *Vox Domini*. Dicto ergo qui et qui debeant offerre, subdit, quid: *Afferre Domino filios arietum*, [Aug., Gl. int.] id est, vosmetipsos non corruptos erroribus, quos per Evangelium genuerunt apostoli, duces gregum atque custodes; qui sollicita diligentia custodiunt gregem, quia non deest impugnatio ab hæreticis. Ideo ait *afferre*, vos scilicet Domino filios arietum, [Cassiod., Alcuin.] id est, ut filios apostolorum, quos imitari debetis. Qui dicuntur arietes, quia duobus cornibus, id est utriusque Testamenti auctoritatibus prævaluerunt contra hæreticos, et superstitiones et idola quasi dura fronte diruerunt. [Alcuin.] Inde est quod mitra pontificalis duo habet cornua, quia omnis scriba doctus in regno cælorum, de thesauro cordis sui profert nova et vetera (*Math. XIII*). Et septima mansio filiorum Israel venientium de *Ægypto*, fuit Elim ubi erant duodecim fontes, et septuaginta palmæ (*Exod. xv*), quod tam nomine quam loci qualitate ordinem apostolicum significat. Interpretatur enim Elim *arietes*. Hi sunt apostoli, gregum fidelium duces; duodecim fontes, duodecim sunt apostoli, primo a Domino electi, de quibus emanat aqua viva saliens in vitam æternam (*Joan. iv*). Septuaginta palmæ sunt alii septuaginta duo discipuli in Evangelio Luca designati, et ad prædicandum missi, qui palmam victoriæ Christi toti mundo nuntiaverunt. Et sciendum quod per Dominum tota Trinitas hic accipitur, id est Pater, et Filius, et Spiritus sanctus.

Vers. 2. — « *Afferre Domino gloriam et honorem, afferre Domino gloriam nomini ejus: adorate Dominum in atrio sancto ejus.* »

Afferre Domino, [Aug.] scilicet Trinitati, *gloriam!*

(21) Justa LXX interp. ad secundam erectionem Dagon.

honorem ut per opera nostra bona glorificetur Deus, et honoretur. Et reptit, *afferte Domino gloriam*, ita quod etiam *nomini ejus* asferatis, ut scilicet gloriose per vos innotescat Deus per orbem. [Hier.] Deo enim nihil ex nobis accedit, sed quantum ad alios qui inde proficiunt. Dicit ut asseramus Domino gloriam et nomini ejus. Vel per Dominum, in hac serie Christus intelligi potest. Quamvis enim indivisa sit trium personarum essentia, [Cassiod.] diversa tamen Scripturarum loca diversis aptantur personis, sicut hic, Dominum accepimus Christum, qui Ecclesiam virtutibus confirmat. Huic ergo Domino, id est Christo, afferte, vos, o filii Dei, afferte vos huic Domino, filios arietum. Non mutatur verborum sensus. [Gl. int.] Deinde quomodo asferre debeant, subdit, *afferte Domino, Christo, gloriam*, ut prædicetis quod ipse æqualis est Patri; et honorem, quia ipse est qui imperium habet in rebus. *Afferte Domino, Christo, gloriam*, ita quod et nomini ejus, ut gloriose per orbem innotescat. [Aug.] Deinde ostendit ubi asferre debeant, dicens, *Adorate Dominum in atrio sancto ejus*, vel in aula sancta ejus, [Aug., Gl. int.] id est in dilatato et sanctificato corde, quia ex charitate est omnis sanctitas.

PARS II. VERS. 3. — « Vox Domini super aquas, Deus majestatis intonuit : Dominus super aquas multas. »

Vox Domini. [Cassiod.] Secunda pars, ubi agit de constitutione Ecclesie, in qua septem virtutes Spiritus sancti cum magno præconio enumerat. Incipit autem ab imo, id est a spiritu timoris, et ascendit usque ad supremum, scilicet ad spiritum sapientie. [Greg.] Isaias autem econverso eadem enumerans, a summo ad imum descendit, dicens : *Et requiescet super eum Spiritus Domini, spiritus sapientie et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientie et pietatis, et replebit eum spiritus timoris Domini*. Ideo descendendo Isaias enumerat quia agit de Christi incarnatione, in qua se exinanivit; formam servi accipiens, vel assumendo; hic autem ab imo ascendit ad summum, quia agit de Ecclesie constitutione, quæ a timore, qui est initium sapientie, incipit, et ad majora paulatim conscendit. Et ostendit hic quare sit Domino offerendum, quasi dicat. Ideo afferte, quia vox Domini, [Aug., Gl. int.] id est Christi, est facta *super aquas*, id est super Judæos, qui erant in fluxu sæculi *super aquas maris*, [Aug.] id est super populos gentium. Qualiter vero sit facta illa vox ostendit cum ait : *Dominus Deus majestatis intonuit*, id est Christus, qui est Rex glorie, de nube carnis terribiliter penitentiam prædicavit, et intus mentes hominum terruit. [Alcuin.] Quod est dicere, prædicatio Christi spiritum timoris dedit Judæis et gentibus; nec intonare Christus destitit, donec Christus daret virtutem, id est pietatem. Et hoc est quod subdit.

VERS. 4. — « Vox Domini in virtute; vox Domini in magnificentia. »

Vox Domini, [Alcuin.] id est prædicatio Christi,

A facta est in virtute, id est, pietatem dedit, quæ timori comparata, id est respectu timoris dicitur virtus. Est enim pietas cultus erga Deum, quem exhibent postquam Deum offendere timent. Addit etiam Deus magnificentiam, id est scientiam, quæ est tertia gratia, quæ magnificos facit, ut qui est in cultu Dei, sciat quomodo se agat in præsentia. Et hoc est quod subdit, *vox Domini est facta in magnificentia*, id est prædicatio Christi spiritum scientie dedit, quo scimus conversari recte in medio nationis hujus pravæ et perversæ (Philipp. 11). Hæc etiam

VERS. 5. — « Vox Domini confringentis cedros; et confringet Dominus cedros Libani. »

Vox Domini, est confringentis cedros, [Aug., B Alcuin.] id est Dominus confringet per penitentiam et humilitatem *cedros*, id est, altos de gentibus, et *confringet cedros Libani, Dominus*, id est altos de Judæis, quos tempore ultimi introitus quando reliquæ salvæ fient (Rom. 11), ita franget et humiliabit ut quælibet adversa non refugiant pati. Quod est dicere : Dabit spiritum fortitudinis gentibus et Judæis, ut sint fortes in iis, quæ spiritu scientie cognoscunt. [Cassiod.] Per cedrum autem bene superbia intelligitur, quia cedrus altissima arbor est, maxime in Libano, ubi sunt magis proceræ cedri. Hæc arbor non succisa inutilis est, in sua radice manens non facit utiles fructus : sic superbia quæ peccatum nobis intulit, in sua radice manens, inutiles parit fructus; ea succisa, succrescunt fructus gratie.

VERS. 6. — « Et comminuet eas tanquam vitulum Libani; et dilectus quemadmodum filius unicornium. »

Et succisa atque contracta in eis superbia, comminuet, [Aug., Cassiod., Alcuin.] id est humiliabit *eas tanquam vitulum*. In Libano monte pascuali, vituli ad sacrificia nutriebantur, quia mons ille ferax est herbarum, et irriguis fontibus, et consitus arboribus. Huic comparantur qui de superbia humiliati sunt, et tanquam vitulus parati sunt pro Christo mori, comminuet ergo eas tanquam vitulum Libani, id est humiliabit eos adeo, ut immolentur pro Christo, si sit opus. Et quia dixerat, comminuet, et confringet, et non dixerat quis, hic determinat, *et dilectus*, scilicet hoc faciet, id est Christus superbiam comminuet. De quo Pater : Hic est Filius meus dilectus (Matth. 11), qui est *quemadmodum filius unicornium*, [Hier., Alcuin.] id est, filius Judæorum secundum carnem, qui in una lege superbiunt, ideoque dicuntur unicornes. Vel ita, et dilectus, quasi dicat : Illi confringentur et comminuentur, et quid mirum, si illi comminuentur? Non est mirum. Et dilectus enim, id est Christus, comminuetur, id est humiliabitur usque ad mortem. Et hoc, quemadmodum filius unicornium, id est secundum quod ipse est filius Judæorum, id est secundum quod ipse est homo. Aliter enim cum sit Deus non videtur posse comminui. Deinde subdit de spiritu consilii, dicens :

VERS. 7. — « Vox Domini intercedentis flammam

« ignis; vox Domini concutientis desertum, et com-
 « movebit Dominus desertum Cades. »

Vox Domini intercidentis flammam ignis. [Alcuin.] Ignis est fomes peccati. Flamma quæ inde exit, est consensus actus, et consuetudo. Sed hanc flammam Dominus non quidem exstinguit, sed interrumpit et intercidit, dato spiritu consilii, ne veniat usque ad consensum, vel usque ad actum, vel ad consuetudinem. Hoc fortibus convenit, ne si otiosi sint, erumpat flamma ab igne. Deinde subdit de spiritu intellectus, dicens, *vox Domini est concutientis desertum*, [Aug.] id est commoventis gentiles ad fidem. Desertum vocat gentes, ideo, quia sine lege, sine Deo, sine prophetis fuerant, *et commovebit Dominus desertum Cades*, [Cassiod., Alcuin.] id est Judæos. Cades ad litteram locus est, ubi aqua de petra data est quod et modo fit et ibi, ad litteram, et spiritualiter hodie in Ecclesia, quando etiam dura corda ad fidem convertuntur, quæ emanant aquas vivas. Interpretatur autem Cades *sanctum legis*, desertum ergo Cades, [Aug.] id est absque legi Judæi sunt deserti, qui non habent sanctum legis, id est spirituales legis intellectum. Sed hos et gentiles Dominus commovet et concutit, ut agricola sterilem terram ut fructificet, id est dat intellectum, ut Scripturas et secundum anagogen percipiant, quod fit in mente bene pacata consilio. Per hunc autem intellectum Scripturarum provehit usque ad Spiritum sapientiæ, et facit eos cervos qui conscendant in montem sapientiæ, quæ est de divina essentia. Et hoc est quod subdit :

VERS. 8. — « Vox Domini præparantis cervos, et
 « revelabit condensa; et in templo ejus omnes dicent
 « gloriam. »

Vox Domini, [Hier.] id est prædicatio Christi; est *præparantis cervos*, [Alcuin., Hier., Aug.] id est tribuit spiritum sapientiæ quibusdam, qui superant et repellunt venenosas linguas hæreticorum. [Cassiod.] Et ideo cervis comparantur. [Alcuin., Aug.] Et hoc non solum gentibus præstat, sed et Judæis in ultimo *revelabit*, ea quæ de deitate sunt *condensa*. Aperiet enim eis opacitates librorum, et umbracula mysteriorum, ubi libere pascantur. [Alcuin.] Attende quod a timore incipiens usque ad sapientiam conscendit. Cum omnibus enim his gradibus donorum timor castus scilicet sociatur, qui etiam a perfecta charitate foras non mittitur.

Potest etiam hæc series legi sine præsignata vii donorum distinctione, hoc modo : *Vox Domini*, id est prædicatio Christi, *super aquas*, id est super populos. [Aug.] Non enim fit hic distinctio inter Judæos et gentiles. Deinde qualiter sit facta subdit, *Deus majestatis*, id est Christus, *intonuit*, id est de nube carnis terribiliter poenitentiam prædicavit. Et per hoc, *Dominus*, id est Christus habitat, *super aquas multas*, id est populos multos. Ipse enim Christus postquam vocem misit populis, et perterruit eos, convertit eos in se, et habitat in eis per fidem, spem, et charitatem; et accepit eosdem per aquas, et per aquas multas. Et *vox Domini*, id est

A Christi jam in ipsis habitantis est, in virtute, id est potentes faciens eos. Et, *vox Domini*, est, in magnificentia, miraculorum, vel operum, id est faciens in eis miracula, vel opera. Et, *vox Domini*, est, *confringentis cedros*, id est prædicatio Christi per contritionem cordis, est humilians superbos. Et *confringet Dominus*, per poenitentiam, *cedros Libani*, id est elatos nitore terrenæ nobilitatis. [Alcuin.] Libanus autem interpretatur *candidatio*, quo significatur candor sæculi, quo nitentes et elatos Dominus confundet, et confringet per ignobilia mundi, quæ elegit [II Cor. 1]. [Aug.] Et ablata superbia et altitudine illorum, *conminuet eos cedros*, id est elatos sæculi opibus, *tanquam vituli*, id est deponet, et humiliabit eos ad imitationem humilitatis suæ, qui ut vitulus ad victimam crucis ductus est, per nobiles sæculi, significatos per Libanum. Unde Propheta : *Astiterunt reges terræ, et principes*, etc. [Psal. 11.] Et non mirum si illi conminuentur; nam, Et ipse, *dilectus*, id est Christus Patris unicus, comminuit se, id est exinanivit se nobilitate sua. Et factus est homo. *Quemadmodum filius unicornium*, id est sicut filius Judæorum ignorantium justitiam Dei, et superbe jactantium tanquam singularem suam justitiam. Et, *vox Domini*, est, *intercidentis flammam ignis*, id est, transeuntis sine ulla læsione sua, per ardorem concitatissimum persequentium. Vel dividit furentem iram illorum, ut alii convertantur, alii non. Atque ita intercidit tumultum illorum, ut alios in suam charitatem traheret, alios in malitia sua relinqueret. *Vox Domini concutientis desertum*, id est commoventis ad fidem gentes, quæ erant sine Deo, sine lege et prophetis. Et, tunc, *commovebit Dominus desertum Cades*, id est celebrari faciet sanctum Scripturarum sanctorum, quod a Judæis non intelligentibus deserebatur, id est intelligibilia faciet verba legis. *Vox Domini*, est, *præparantis cervos*, id est perficientis eos, qui superant et repellunt venenatas linguas. Et, *revelabit eis*, condensa, id est opacitates librorum, et umbracula mysteriorum, ubi libere pascantur. [Alcuin.] Et in templo ejus, Hucusque ostendit quomodo vii donis consummat Christus Ecclesiam; hic dicit quid in ea fiat, et vocat hoc templum, quod in titulo tabernaculum. Quasi dicat : Ita perfecit Christus Ecclesiam, et omnes, qui sunt in templo ejus sic consummato, *dicent gloriam*. Vel, omnis dicit, alia littera, gloriam. [Aug., Alcuin.] Unusquisque enim laudat Dominum pro suo dono. Qui ergo non dicit gloriam, non est vere in templo, quare date gloriam.

PARS III. VERS. 9. — « Dominus diluvium inhabitare facit; et sedebit Dominus rex in æternum. »

Dominus diluvium. [Alcuin.] Tertia pars, ubi dicit quid constitutæ Ecclesiæ fiat. Quasi dicat : Ideo date gloriam, quia *Dominus facit* hic templum, [Aug., Hier., Alcuin.] id est sanctos in Ecclesia, quasi in arca Noe constitutos, *inhabitare diluvium* hujus sæculi, id est faciet eos habitare illæsos inter fluentes et submersores, ut arcam Noe servavit inter fluctus et aquarum inundationes. [Rem.] Vel *Dominus facit*

diluvium, id est illos malos qui alios in peccatum submergebant, inhabitare hoc templum, scilicet Ecclesiam, quia etiam illos tales ad unitatem Ecclesie sanctae convertit. Vel secundum aliam litteram, Dominus diluvium inhabitat, [Cassiod.] id est aquas baptismi, quae crimina purgant mundi, sicut per diluvium purgatus est mundus. *Et sedebit.* Ostendit quomodo consummat Christus Ecclesiam, hic qualiter promovet. Quasi dicat: Et deinde in eo templo *sedebit Dominus rex in aeternum*, [Aug., Alcuin.] id est regnans in eis aeternum, id est potens et regens eos, usquequo aeternitas veniat. Et vere reget, quia

VERS. 10. — Dominus virtutem populo suo dabit: Dominus benedicet populo suo in pace. »

Dominus dabit virtutem populo suo. [Aug.] Contra hujus mundi procellas et turbines dimicanti, quia non est pax in hoc saeculo. Deinde subdit de remuneratione. Et, Dominus tandem, *benedicet populo suo in pace*, aeterna, in seipso pacem illis dans. Unde ipse in Evangelio ait: *Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis* (Joan. XIV).

COLLATIO IN PSALMUM XXVIII: « AFFERTE DOMINO FILII DEI. »

VERS. 1. — *Afferre Domino, filii Dei, afferre Domino filios arietum.* Quidam reddunt duntaxat posteriorem partem, afferre Domino filios arietum, cujusmodi sunt Hieronymus et Sanctes. Alii vero tantum priorem partem, *afferre Domino, filii deorum*, id est, ut volunt, procerum, principum, fortium. In Heb. habetur בני אלים BENE ELIM. Elim autem significat Deum, angelos, principes arietes, fortes. Et interpretes nostri duplici clausula utrumque complexi sunt et reddiderunt.

VERS. 2. — In atrio sancto ejus. Heb.

BEHADRATH. Si he, id est h, aspiratio fuerit radicalis, interpretatio est in *decore*, seu *magnificencia*, juxta quod habet Hieronymus et novatores. Si autem fuerit servilis, ut eorum more loquar, et inclinetur a themate, significabit mansionem, ob idque atrium, quomodo acceperunt interpretes, quanquam non sit necesse in hujusmodi plus aequo laborare, quando atrium Dei, sit ejusdem magnifica gloria. Et versu 4 ipsius psalmi, interpretes eandem voculam vertierint.

VERS. 6. — *Et comminuet eos vel eas tanquam vitulum 59 Libani.* Quoniam Hebraei destituuntur terminatione distincta casuum, ideo Hieronymus vertit nominandi casu, et Sanctes, *vitulus*, ut referatur ad Christum, qui fuit vitulus in passionis humilitate, ut superbiam nostram comminueret. Alii Hebraicantes transferunt quarto casu more nostro, sed figunt diastolen in particula *vitulum*, aut *Libanum* referunt ad sequentia, quod et facit Hieronymus. Differunt tamen, quia ponit in nominativo quod alii praeter Sanctem, in accusativo. Et sic potest esse diversitas dubia in casibus, ita in pausarum sectione. Unde Paraphrasis Campensis, *et subsilire faciet instar vituli Libanum*. In eo autem quod dicimus *et comminuet eos*, novatores vertunt *saltare faciet*. Sed quia Hieronymus transtulit juxta Hebraeos *disperget eas*, consentit Nebiensis, non puto eos semper assecutos plenam significationem vocabulorum. Translator ad Campensem dixit, *instar saxi conculcabit Libanum*. Nihil tandem vetat quin eodem sensus conspiret. Vox enim Domini, id est, Christi predicatio, comminuit gentes, dum corda

A eorum emollivit, et ad se immolandum per internum dolorem induxit. Quae spiritualis immolatio per vitulum intelligitur. Cor vero sic mundatum, quomodo non exaltaret in Deum suum et Christo con crucifixum non gloriaretur in carnis mortificatione, et veri vituli passione. In eodem. *Et dilectus quem admodum filius unicornium.* Heb. ושריון כמו בן ראמים VESSIRION IZEMO BEN REMIN, id est: *Et sirion sicut filius aut filium (juxta exigentiam) unicornium aut rhinocerotis.* Utrumque enim potest haberi ex Hebraeo. Et interdum Hieronymus hoc aut altero vertit modo, SIRION aut SARION quando est nomen proprium significat montem, qui animal dicitur Hermon. Potest autem inclinari a verbo שריון, schon, quod est *cantare, contemplari, munus offerre*, quae omnia competunt dilecto, qui est praedicandus et muneribus afficiendus. LXX videntur ad id respexisse.

VERS. 7. — *Vox Domini concutientis desertum.* B Quidam vertunt *parturire faciens desertum*; et Sanctes addidit de suo, *parturire faciens feras deserti*; alii, *tremescit desertum*, quod est idem cum nostra lectione, et diversitas nascitur, ex multiplicitate particulae Hebraicae הול, vel הולל quae significat *tremefacere, concipere, parturire*, et pleraque alia. Intelligentia tamen facile potest concinnari.

VERS. 8. — *Vox Domini praeparans cervos.* Hieronymus, *vox Domini obstetricans cervis*, seu ut alii volunt, *parturire faciens cervas*, vel *tremefecit cervos*.

Jam dictum est quod vox הולל HOLEL, quae hic ponitur, est multum aequivoca. Unus accipit hanc significantiam, alius aliam. Faber et Caecus non sine stomacho contendunt debere potius legi *cervas*, quam *cervos* qui non parturiunt. Ad quod dicimus verum esse, si vertendum foret *parturire faciet*. Sed si vertimus *praeparare*, non abest si reddas *cervos*, cum הולל AIAL sit utrisque commune, etiam si pro cervis forte dicendum foret הולל AIALIM in masculino. Vox autem Domini praeparat cervos, quando homines suis meritis reddit diligentes, et impigros instar cervorum velocitate decantatorum.

VERS. 9. — *Dominus diluvium inhabitare facit.* Ex hoc loco calumnia eliditur, qua quispiam cavillator posset forsan insimulare nos, qui sapius merito causamur ambiguitatem vocabuli, ob quam pro lectione Latina instruimus apologiam, et ostendere conamur interpretes nostros aliam secutos fuisse significantiam, et si Hieronymus secus vertat, ut satisfaceret Sophronio, adversus Judaeos, quibus cum erat ei frequens concertatio. Nam divus Hieronymus respondens Suniae et Fretellae, de hoc versiculo quaerentibus, adhuc scribit modum: « *Dominus diluvium inhabitare facit*, pro quo vos legisse dicitis, κρίσις τὸν κατακλυσμὸν κατοικεῖ, id est, *Dominus diluvium inhabitat*: quorum prius pertinet ad gratiam credentium, secundum ad ejus in quo credunt, habitaculum. Sed quia יושב IASSAB verbum ambiguum est, et potest utrumque sonare, nam *sessio* et *habitatio* dicitur, et in ipso psalmo, de gratia baptismatis dicitur, *vox Domini super aquas multas, et vox Domini praeparans cervos*: et *revelabit condensa, et in templo ejus omnis dicet gloriam*; de ipsis sentiri volumus, qui glorificant Dominum, et interpretati sumus, *Dominus diluvium inhabitare facit*. » Hæc D. Hieronymus. Quibus non obstantibus juxta Hebraeos vertit, *Dominus diluvium inhabitat, et Neoterici Hebraicantes, super diluvium sedet, vel sedit*. Quod Fabrum sefellit dicentem: « Rectius ex Heb. dici videtur *inhabitare*, quam *inhabitare facit*, siquidem ipse per se dignatur mentes purificatas, et alluvione aquarum sanctificatas inhabitare. »

PSALMUS XXIX.

PSALMI TITULUS : (PSALMUS CANTICI IN DEDICATIONE A in futuro dicetur ex persona universæ domus, cum in communi resurrectione fuerit dedicata. Item ex persona capitis subdit *nec delectasti*, vel jucundasti. Alia littera: *inimicos meos super me*, id est non permisisti inimicos meos, Judæos scilicet et demones delectari, vel jucundari super me.

DOMUS DAVID.)

Exaltabo te. Titulus. *Psalmus cantici in dedicatione domus David.* Non legitur David se fecisse, vel dedicasse aliquam domum Domino. De spirituali itaque domo hæc accipiendum est. [Alcuin.] Totus enim Christus, id est sponsus et sponsa, una domus Dei est, quia et in capite Christo plenitudo divinæ gratiæ habitavit, et de plenitudine ejus nos omnes accepimus (Joan. 1). Hæc autem domus quantum ad caput et membra fabricata est et dedicata; quantum ad Christum fabricata est in ejus conceptione; [Cassiod.] dedicata vero, in ejus resurrectione, quando resurgens a mortuis, immortalitatis gratia confirmatus est. Quantum vero ad Ecclesiam, quotidie fabricatur, dum in hac vita laborat. [Hier.] Dedicabitur autem in futuro, quando sancti resurgentes a mortuis, stabunt in magna constantia fulgentes sicut sol. [Alcuin.] Dicitur autem hæc domus etiam tabernaculum, sicut in præcedentis psalmi titulo. Tabernaculum dicitur secundum præsentem statum, quando in ea militatur. Quia tabernaculum proprie belli est, domus vero dicitur secundum statum futurum, quando in ea quiescetur, ut in hujus psalmi titulo dicitur. Supra enim agit de consummatione tabernaculi tempore belli; hic autem est *psalmus cantici*, [Aug.] id est, lætitiæ habitæ in *dedicatione domus David*, id est pro dedicatione domus Christi, quæ dedicatio modo in capite facta est; post futura, quæ in membris. Inde ergo lætitia est, quia domus dedicatur, id est confirmatur. Quæ in æterna pace manebit innovato corpore, non tantum Christi, sed et totius Ecclesiæ. Vel loquitur Christus totus, in hoc psalmo, [Alcuin.] quia verba psalmi hujus quædam capiti, quædam corpori conveniunt, quædam utriusque. Et est iste psalmus brevis de passione et resurrectione Christi, ut passio non terreat, quos spes resurrectionis lætificat. (22) Intentio. Monet per spem dedicationis jam in Christo factæ fideles ad laudem. Modus. Tripartitus est psalmus. Primo, agit Christus de sua dedicatione, jubens sanctos idem sperantes laudes dicere. Secundo, dicit quomodo dedicationem meruit, ibi, *ego autem*. Tertio, quomodo eam acceperit, ibi, *audivit Dominus*. Christus ergo secundum quod homo D gratias agens Deo, pro sua dedicatione, ait: O

VERS. 1. — « Exaltabo te, Domine, quoniam suscepisti me, nec delectasti inimicos meos super me. »

Domine, exaltabo te, [Aug.] id est altitudinem tuam laudabo. Ideo *quoniam suscepisti me* in resurrectione, dedicando me gloria impassibilitatis. Hoc modo dicitur ex persona fundamenti, id est Christi capitis, quod jam dedicatum est. Postea vero, id est

(22) Ex Cass. in conclusione psalmi.

in futuro dicetur ex persona universæ domus, cum in communi resurrectione fuerit dedicata. Item ex persona capitis subdit *nec delectasti*, vel jucundasti. Alia littera: *inimicos meos super me*, id est non permisisti inimicos meos, Judæos scilicet et demones delectari, vel jucundari super me.

VERS. 2. — « Domine Deus meus, clamavi ad te: et sanasti me. »

Domine Deus meus, clamavi ad te, et sanasti me. [Aug.] Non videntur hæc esse verba Christi, scilicet nec jucundasti, et clamavi. Alterum quippe videtur falsum, alterum impossibile: falsum quippe videtur quod inimici non sint jucundati super eum, cum in Evangelio legatur flagellatus fuisse, colaphizatus, crucifixus. Item contrarium, imo impossibile videtur quod Christus clamet et oret, cum sit omnipotens Deus, qui fidelium vota implet, per quem et omnia naturalia facta sunt. Sed sciendum quod Christus nec Deus tantum nec homo tantum est, Sicut diversi hæretici dogmatizaverunt. Sed verus Deus est, et verus homo. Nec duo tamen, sed unus est Christus, qui non secundum quod Deus est, sed ex eo quod homo est, est infirmus. Et ex hoc etiam orat pro nobis, et mediator inter Deum Trinitatem, id est Patrem et Filium et Spiritum sanctum, et homines peccatores. Habens cum utroque convenientiam. In eo enim quod infirmus, propinquat nobis. In eo vero quod non iniquus est, jungit nos Deo. In hoc tamen etiam quod homo est, præest nobis ut caput, in quo sunt omnes sensus in cæteris membris. Non est ergo incongruum, vel impossibile eum secundum hominem quem suscepit orare, quia ipse est qui oratur, secundum deitatem. Et super hunc quidem jucundati sunt inimici in cruce: sic et super suos jucundatur in passionibus, sed non in dedicatione, vel super eum, vel super suos. Ideoque verum est quod ait, *nec delectasti*, vel jucundasti inimicos meos super me, id est non permisisti eos jucundari super me, in dedicatione, scilicet, etsi ante. Deinde ponit susceptionem, dicens, *Domine Deus meus, clamavi ad te, in passione*. Et sanasti me, in resurrectione, quia jam non gero ægrum corpus, sed gloriosum et immortale. Et o

VERS. 3. — « Domine, eduxisti ab inferno animam meam; salvasti me a descendantibus in lacum. »

Domine, eduxisti ab inferno animam meam. Hoc expositione non indiget. [Aug., Hier.] Manifestum est enim Christi animam cum animabus sanctorum de inferno eductam a Deo; et *salvastis me a descendantibus in lacum*, [Aug.] id est ab his persequentibus, qui descendant in sæculi profunditatem. Lacus enim est profunditas sæculi, scilicet abundantia luxuriorum

et nequitiae. Qui ergo libidinibus se immergunt et terrenis desideriis, ipsi descendunt in lacum. Tales Christum persecuti sunt, sed ab his salvatus est in resurrectione, ne amplius cum eis sit. Vel, Salvasti me a descendantibus in lacum, id est, a conditione profundae cæcitatibus, quia immunis a peccato et corruptibilis carnis, quia impassibilis. Vel, salva me a descendantibus in lacum, [Hier.] id est de lacu inferni, ubi animæ peccatorum sunt, ne sicut illi præceps caderem in mortem.

VERS. 4. — « Psallite, Domino, sancti ejus; et cōfitemini memoriæ sanctitatis ejus. »

Psallite [Aug.] Post canticum sequitur psalmus. Et vox Ecclesiæ vel prophetæ est hic attendentis hæc futura in membris, quæ præcesserunt in capite, unde exultat, et alios exultare monet. Quasi dicat: Quia resurrexit caput nostrum, ergo hoc sperate membra cætera; quod videtis factum in capite, hoc sperate quod credidistis in capite, quod idem promissum est nobis. Has ergo promissiones habentes *psallite Domino* opere, o vos *sancti ejus*. [Gl. int., Hier.] *Vel* totum potest dici in persona Ecclesiæ loquentis ad Christum sic: *Exaltabo te, Domine*, id est altitudinem tuam gloriose laudabo: ideo, *quoniam suscepisti me*, in dedicatione, id est, suscipies in futuro in re, et jam in spe suscepisti. *Nec delectasti*, vel jucundasti inimicos meos super me, [Aug.] id est, non jucundabis eos tunc *super me*, qui per orbem variis persecutionibus me conati sunt opprimere. Quia tunc non jucundabuntur inimici super nos, ut modo. Deinde exponit susceptionem dicens: [Gl. int.] *Domine, Deus meus, clamavi ad te*, hic, *Et sanasti me*, jam in spe, et in futuro sanabis in re. Et o *Domine, eduxisti ab inferno animam meam*, [Hier.] quia et animas justorum, qui ibi detinebantur eduxit, et alios a peccatis liberans ne illuc mitterentur fecit. Unde subdit, *Et, salvasti me a descendantibus in lacum inferni*. Ergo *psallite Domino*, [Hier.] bene operando, *sancti ejus, et cōfitemini memoriæ sanctitatis ejus*, [Aug.] id est laudate eum, quia memor fuit sanctificare vos, id est quia sanctitatis qua vos sanctificavit, non est oblitus hoc toto tempore, quod desiderio nostro nimis longum esset. Vos autem eratis ejus oblitus, sed ipse vos non est oblitus. Vel, cōfitemini memoriæ sanctitatis ejus, [Cassiod., Gl. int.] id est laudate eum, quia ex bonitate sua et sanctitate, memor fuit nostri. Ideo *psallite et cōfitemini*

VERS. 5. — « Quoniam ira in indignatione ejus, et vita in voluntate ejus. »

Quoniam ira, [Aug.] id est, vindicta qua vindicavit in vos primum peccatum, quod morte solvistis, fuit *in indignatione ejus*, id est in comminatione ejus contempta, qua dixerat primis parentibus: *Qua die comedetis, morte moriemini* (Gen. 11). [Aug., Gl. int.] Illi vero tetigerunt et mortui sunt, et ejecti de paradiso. Ergo quod abjecit homines, pro peccato est, sed tamen est et spes; *et*, id est quia *vita est in voluntate ejus*, [Aug.] id est vitam æternam non

A viribus vel meritis nostris, sed quia voluit, dedit, ad quam per vos non rediretis, [Gl. int.] sed ipse vos reduxit, et gratis salvos nos fecit; non enim digni eramus. Quo est enim peccator dignus, nisi supplicio? sed ipse impios per fidem justificavit, eisque vitam donavit.

VERS. 6. — « Ad vesperum demorabitur fletus; et c ad matutinum lætitia. »

Ad *vesperum*, etc. [Aug.] Duobus prædictis, duo alia reddit, hoc modo, Quia ira est in indignatione ejus, ideo *ad vesperum demorabitur fletus*. Et quia vita est in voluntate ejus, ideo *ad matutinum erit lætitia*. Persequere ordinem litteræ, et verborum expositionem sic: Ira processit ex ejus indignatione, et illa ira non est brevis, imo longa. Quia, B fletus id est omnimoda hominis miseria, tam culpæ quam pœnæ, incipiens, ad vesperum, Adæ tam temporis quam pectoris, demorabitur, usque ad matutinum. Vespera enim est quando sol in occasum declinat, quo tempore Adam peccavit, et lux inde solis, id est Christus, qui est sol justitiæ, et lumen pectorum ab eo occidit, vergente tunc in occasum sole temporis. Unde in Genesi: *Cum deambularet Dominus in paradiso ad auram post meridiem, timuit Adam, et abscondit se* (Gen. 11). Jam ille peccator tegebat se inter ligna paradisi, nolebat videre faciem Dei, ad quam gaudere consueverat. Occiderat illi sol justitiæ, non gaudebat ad præsentiam Dei. Inde inchoata est omnis vita ista mortalis, dies versus est in noctem, lætitia in fletum. C Dese ergo, genus humanum, quia nasceris de Adam. Ex Adam enim facti sumus omnes, et quotquot procreaverunt filios, et procreaturi sunt, ex quo et ipsi creati sunt. Vespere itaque cœpit post meridiem, ubi lux sapientiæ a peccante homine recessit, quando et morte damnatus est. Et ex tunc durat fletus, et durabit, quandiu in laboribus et tentationibus populus Dei exspectat diem Domini, scilicet matutinum. Et hoc est fletus, id est universa miseria hominis, incipiens ad vesperum Adæ, quo peccavit, et lux interior ab eo recessit. Demorabitur, [Gl. int.] id est diu et in multis morabitur; diu, quia non mox est tota restitutio tradito Domino, et in multis, quia omnes ex eo nascimur in peccato et pœna. Demorabitur, dico, usque ad matutinum, [Aug.] id est usque ad diem Domini, quo resurrectio nostra futura est: quæ in matutina Christi resurrectione præfluoruit; et tunc, scilicet in matutino, erit nobis lætitia perennis, quia tunc absterget Dominus omnem lacrymam ab oculis sanctorum (Apoc. 21).

Aliter secundum moralem intellectum. [Aug.] Dicitur enim matutinum, vel mane, ortus fidei et charitatis, scilicet cum lux gratiæ oritur fidei, quæ occidit peccanti, per quam in anima resurgimus, secundum illud: *Exsurge a mortuis, et illuminabit tibi Christus* (Ephes. 5). Pro qua resurrectione designanda, Dominus mane surrexit, idem promittens nobis per suam resurrectionem, quæ est efficiens

causa resurrectionis, et animæ in præsentī, et corporis in futuro. (23) Christus enim cuius actio nostra est instructio, non sine mysterii celebris ratione in hoc vespere quo peccavit Adam, sepeliri voluit, et mane resurgere, et hoc mane tertiæ diei. [Aug.] Vespere est sepultus, ut ostenderet se mori non pro sua culpa, sed pro nobis, qui vespere sumus sepulti in paradiso, id est per peccatum Adæ commissum. Vespere in paradiso sepulti sumus in culpa et in pœna. Mane surrexit, ut nos mane surgamus, quod est quando lux gratiæ oritur homini in mente. Mane tertiū diei resurrexit, ita et nos surgimus die tertio, id est in tempore gratiæ quod est post tempus ante legem, et sub lege. Quod ergo triduo illo ostendit caput tuum in se, hoc triduo sæculi ostendetur in te. Si enim sæculum cogites, unus dies est ante legem, secundus sub lege, tertius sub gratia. Et hoc est *fletus* incipiens, *ad vesperum demorabitur*. Hoc non mutatur, usque *ad matutinum*, id est, quousque oriatur lux fidei per Christi matutinam resurrectionem, et tunc erit lætitia. Vel, *ad vesperum demorabitur fletus*, [Hier., Cassiod.] quia passo et sepulto Domino apostoli et mulieres in fletu et gemitu morabantur; et, *ad matutinum fuit lætitia*, quia mane venientes ad sepulcrum gloriam resurrectionis acceperunt. Et dictum est mulieribus: *Ite, nuntiate fratribus meis, ut eant in Galilæam, ibi me videbunt* (Math. xxviii). Vespere fleverunt mortuum; mane exsultaverunt ad resurrectionem.

PARS II. VERS. 7. — « Ego autem dixi in abundantia mea: Non movebor in æternum. »

Ego autem. [Alcuin., Gl. int.] Secunda pars ubi dicit Christus quomodo ante dedicationem egerit, et eam meruerit. Quasi dicat: Ex Adam male moto est fletus, *ego autem in abundantia mea*, [Cassiod.] id est confidentia deitatis, cuius plenitudo habitat in me, [Gl. int.] dixi hoc, *non movebor in æternum* a Deo, a quo Adam motus est. Et sicut ego dixi, tu,

VERS. 8. — « Domine, in voluntate tua præstitisti decori meo virtutem. »

Domine, [Gl. int.] fecisti quia *præstitisti* mihi decorem, scilicet quia immunis a peccato. Et illi *decori meo præstitisti virtutem*, scilicet quia et miracula fecit. [Cassiod.] Hoc non de humana natura habui, sed *in voluntate*, id est ex voluntate tua scilicet ex te, quod inde probatur, quia

VERS. 9. — « Avertisti faciem tuam a me, et actus sum conturbatus. »

Avertisti faciem tuam a me exponendo me passioni et *factus sum conturbatus*, id est te adverso, turbatur carnis meæ infirmitas. Unde cœpit Jesus pavere et tædere (Marc. xiv). Unde ergo præsumit homo, cum audiat Christum de se talia dicentem?

VERS. 10. — « Ad te, Domine, clamabo, et ad Deum meum deprecabor. »

Ad te, Domine, [Gl. int.] quasi dicat: Avertisti fa-

ciem tuam in passione, et tunc dixi, *clamavi ad te, Domine*, De gloria immortalitatis adhibenda, et ad *Dominum* meum deprecabor de mortalitate tollenda, dicens:

VERS. 11. — « Quæ utilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem? »

Quæ utilitas, etc. Possunt hæc etiam accipi ex persona membrorum, ego autem. Et ostenditur causa quare fletus demoretur. [Aug.] quasi dicat: Vespere est fletus, sed hoc ex culpa mea, quia ego ille populus qui ab initio loquebar in Adam existens, *in abundantia mea*, id est dum mihi in paradiso esset abundantia, jam nullam patiens egestatem, dixi hoc, scilicet: *Non movebor in æternum*, ab hoc bono, in quo sufficientia erat illi, quia Deo fruebatur. Hoc autem dixi credens diabolo dicenti:

Non morte moriemini, sed eritis sicut dii, scientes bona et mala (Gen. iii). Sed quia Deus erat ablaturus superbo quod dederat humili, sequitur: *Domine, in voluntate*. Quasi dicat: In paradiso erat mihi abundantia, sed hæc abundantia, o Domine, erat ex te, non ex me, quia, *in voluntate tua præstitisti decori meo virtutem*, id est non ex me bonus eram et fortis, sed ex te. Quod ut ostenderes, *avertisti faciem tuam a me*, id est foris misisti me de paradiso; et *factus sum conturbatus*, sed jam hic positus, *clamabo*. Et hoc est, *ad te, Domine, clamabo*, in paradiso non clamabas, sed laudabas, non gemebas, sed fruebaris. Foris vero positus gemit et clama, quia propinquat tribulatio, qui deservit superbiebantem. *Deus enim superbis resistit, humilibus dat gratiam* (Jac. iv). Deinde ex persona Domini, scilicet ipsius fundamenti nostri, *quæ utilitas, in sang.* etc. [Aug.] Aliter ab illo loco, *avertisti*, quasi *præstitisti mihi decorem et virtutem*. Quod ex eo didici, quod ex me, scilicet a peccante homine, *avertisti aliquando faciem tuam*, id est lumen tuæ notiitiæ. Unde conturbatio hominis processit, quod ita ait, et *factus sum conturbatus*, recedente a me lumine tuæ notiitiæ. Quod tempus conturbationis et miseræ meæ, recolens, et in eo positus audio vocem capitis mei pro me morituri, et in passione dicentis: *Ad te, Domine, clamavi*, de gloria. Et *ad Deum meum deprecabor*, de immortalitate, dicens, *quæ utilitas erit in sanguine meo*, [Aug., Gl. int.] id est, in effusione sanguinis mei, qui sine culpa mea effusus est, *dum descendo*, quasi per quosdam gradus malorum, *in corruptionem?* Quasi dicat nullam. Si enim statim non resurgo, corruptumque fuerit corpus, nemini annuntiabo, nullum lucrabor, et ita peribit confessio. Quod ita ait:

VERS. 12. — « Nunquid confitebitur tibi pulvis, aut annuntiabit veritatem tuam? »

Nunquid pulvis, [Aug.] id est, turba impiorum quam mea resurrectione justificabo *confitebitur tibi* laudes, vel peccata *aut annuntiabit* ad salutem cœ-

terorum *veritatem tuam*. [Alcuin.] Quasi dicat: Non his verbis necessitatem ostendit, per quam non sinat eum Pater descendere in corruptionem. Vel ita, quasi dicat: Vere nulla utilitas erit, si corpus corrumpitur, quia si pulvis remanco, nunquid confitebitur tibi aliquis, aut annuntiabit veritatem tuam? quasi dicat: Non fiet tibi confessio, vel annuntiatio. [Aug.] Et sciendum quia gemina est confessio, aut peccati, aut laudis. Nunquam ergo sine ea simus. Quando male est nobis in tribulationibus, confiteamur peccata nostra; quando nobis bene est, in exultatione lætitiæ conlitemur laudem.

PARS III. VERS. 13. — « Audivit Dominus, et misertus est mei; Dominus factus est adjutor meus. »

Audivit Dominus. [Cassiod., Alcuin.] Tertia pars ubi dicit quomodo dedicationem acceperit. Quasi dicat: Deprecatus sum et me deprecantem *audivit Dominus et misertus est mei* ita quod *Dominus factus est adjutor meus*, [Aug.] quia non dedit sanctum suum videre corruptionem (*Psal. xv*), sed me dedicavit gloria immortalitatis. Deinde loquens ad ipsum Patrem ait:

VERS. 14. — « Convertisti planctum meum in gaudium mihi; concidisti saccum meum, et circumdedisti me lætitia. »

Convertisti. [Hier.] Quasi dicat: Factus es adjutor meus, ita, scilicet quia *convertisti planctum meum* quo dixi: *Tristis est anima mea usque ad mortem* (*Matth. xxvi*) in gaudium resurrectionis. [Gl. int.] Vel, *convertisti planctum meum in gaudium*, id est dolentes de me apostolos gaudere fecisti. Ideo quia *concidisti saccum meum et cir.*, etc., [Cassiod., Alcuin.] Saccus est vestis aspera in usum laboris, vel tempore tristitiæ ut Ninivitis, qui induti saccis, penitentiam egerunt. Hæc est caro humana quam Christus suscepit, quæ scissa est moriendo et prodiit frumentum, id est munus gloriosæ resurrectionis. Vel deitas apparuit, unde subdit, *et circumdedisti me lætitia*, vel saccus est pœna peccati. Saccus enim fit de capris et hædis; [Aug.] et capræ et hædi significant peccatores, quia pro peccatis in lege offerebantur. Saccus ergo est immortalitas quam de peccatoribus Christus traxit, vel accepit. Assumpsit enim saccum, sed non meritum sacci, id est peccatum, quod est causa mortis. Hoc sacco mortalitatis, divinitas tanquam frumentum occultabatur. Unde alibi: *Dum mihi molesti essent induerbar cilicio* (*Psal. xxxiv*), id est, sacco mortalitatis, ut quod intus erat non videtur. Hic saccus, [Aug., Alcuin.] id est hæc mortalitas, in resurrectione conscissa est. Id est destructa. Qua conscissa, prolata est divinitas, 61 id est manifestata, quæ ante erat occulta, sicut saccus integer celat quod intus est; scissus aperit, et hoc est *concidisti saccum meum*, id est mortalitatem carnis destruxisti in resurrectione. Et *circumdedisti me lætitia*, [Aug.] id est gloria immortalitatis.

PATROL. CXCI.

VERS. 15. — « Ut cantet gloria mea et non compungar, Domine Deus meus, in æternum confitebor tibi. »

Ut ipsa gloria mea cantet tibi, [Aug.] id est sit causa quare lauderis a me, et a meis et vere circumdedisti me lætitia, quia jam non compungar, id est jam ulterius non moriar, quia Christus semel passus est, et amplius non moritur. Et jam in fine, *Domine Deus meus, in æternum confitebor tibi*, id est laudabo te. Vel possunt esse verba Ecclesiæ ab illo loco, *convertisti*. Non mutatur vox propter unitatem capitis ei corporis. Quasi dicat: Fundamentum meum dedicatum est, id est Christus gloria immortalitatis est confirmatus, quem primogenitum a mortuis ego Ecclesia consecuta, jam spe et in futuro postea re, nunc in dedicatione domus tuæ, quæ in capite meo præcessit. Dico *convertisti planctum meum*, qui est de peccatis. *Et gaudium mihi*, quod est de absolutione, quia *concidisti saccum meum*, id est velum peccatorum, et tristitiam mortalitatis; *et circumdedisti me lætitia*, id est cinxisti me stola prima, id est immortalis lætitia, *ut cantet tibi gloria mea*, jam non plangat humilitas. Et id est quia, jam non compungar, conscientia peccati vel timore mortis, vel timore judicii. Et, o *Domine Deus meus, in æternum confitebor tibi*. Hæc est gloria mea, ut in æternum confitear tibi, quod nihil mihi est ex me, sed ex te omnia, qui est Deus omnia in omnibus.

COLLATIO IN PSALMUM XXIX: « EXALTABO TE, DOMINE, QUONIAM. »

VERS. 5. — *Quoniam ira in indignatione ejus*. Hebr. *כי רגע באפי* *et* *regā beap̄o* Hieronymus, ad momentum ira ejus, vel momen tanea est ira ejus. Interpretes acceperunt per metathesim גערא *gear*, id est *ira*, *increpatio*, pro רגע, quod et interdum fieri satis subindicat nominatim in hac radice Munsterus in suo lexico.

VERS. 8. — *Præstitisti decori meo virtutem*. Hieronymus et Hebr. *monti meo virtutem* sive *fortitudinem*. Ubi perspicuum est interpretes legisse דודי *hadri* loco דררי *harrī*, *daleth* pro res, in quibus litteris est propinqua affinitas, vel minima distinctio.

VERS. 13. — *Audivit Dominus, et misertus est mei*. Hebr. *audi, Domine, et miserere mei*. Sententia constat integra utrobique. Non est tamen difficile legere שָׁמַע *schama*, id est *audivit*, pro שָׁמַע *schema*, id est *audi*, præsertim ubi non affliguntur puncta, lectio est omnino indifferens. Consimiliter רַחֵם *hannani* pro רַחֵם *honneni*, id est *misertus est*, pro *miserere*. Oportebat ad ista connivere, nisi perenderem quosdam cacozelia litteræ æstuare.

VERS. 15. — *Ut cantet tibi gloria mea, et non compungar*. Hebr. *לֹא יִדָּבַר* *lo iddom*; id est *non taceat*, vel *non tacebit*. Similiter habebatur psalmo יו, *Silentium autem cordis, est secreta compunctio*, quam solus Deus audit in abscondito, in gloria vero cessat omne lamentum, et peccati mordax recordatio. Accepisse apparet LXX, in prima persona לֹא יִדָּבַר *lo iddom*, vel simpliciter in participio לֹא יִדָּבַר *Denique, dividendo, non compungatur gloria*, nihil distat ab eo quod est hominem, jam in felicitate illa requiescentem, esse extra omnem aleam compunctiois. Adde quod Sanctes in suo Thesaurō

docet gloriam in Hebræo sumi quandoque pro anima A
deinde manifestius est quandoque usurpari pro toto cantem, et te laudem, mox facile cohærebit, et non
homine, igitur, ut cantet tibi gloria mea, hoc est, ut compungar.

PSALMUS XXX.

PSALMI TITULUS : « IN FINEM PSALMUS DAVID PRO
EXSTASI. »

In te, Domine speravi. Titulus : *In finem. Psalmus David pro exstasi* Exstasis, *ἐκστασις* Græce, latine dicitur *excessus*, [Aug.] qui est mentis, qui fit duobus modis. Vel pavore terrenorum, vel mente rapta ad superna, et inferiorum oblita, quæ communium negotiorum curam pertractat. In hoc autem psalmo exstasis maxime accipitur pavor de persecutione populi Dei omnium gentium, et defectu fidei per orbem terrarum perturbati. [Alcuin.] Hic enim describitur humiliatio Christi, sanctorumque martyrum. Unde sequitur exaltatio. (66) Et exprimit hic psalmus imbecillitatem humanitatis, et beneficia Dei; ut videns se homo non superbiat, et misericordiam Dei videns non timeat. Et est sensus tituli : *psalmus* iste dirigens nos in *finem*, [Aug.] id est in Christum, est *David* qui hic loquitur in persona Christi vel sua, vel Ecclesiæ. Habitus pro *exstasi*, id est agens de excessu mentis, qui fit quando mens pavet terrena. Intentio: Mcnet ne quis de se præsumat, sed de Dei misericordia. Modus : Tripartitus est. [Cassiod.] Contra pavore præmittitur spes, et oratio cum certitudine liberationis et gaudio. Secundo enumerat quot et quanta conturbant. Contra quæ est oratio, ibi *miserere mei*. Tertio dicit quæ sint bona Dei contra mala, ibi, *quam magna*. [Aug.] Et sciendum quod verba psalmi hujus quædam capiti, quædam membris, quædam Prophetæ conveniunt. Et primo quidem loquitur Redemptor, deinde redempti gratias agentes, de sua liberatione, ibi, *redemisti*. Inde ipsi idem dñi de perturbatione sua agentes, *miserere mei*, etc. Prophetæ autem vox interponitur propter finem et in finem, ibi, *quam magna, et ibi, diligite Dominum*. In hac tamen tanta varietate non mutatur vox, sed caput et membra eadem voce utuntur, dicendo, *ego me mihi*, quod fit propter nimiam unitatem capitis et corporis, id est Christi et Ecclesiæ, sponsi et sponsæ, quam facit charitas. Sicut enim D
lingua omnium membrorum suscipit vocem, dicens : *Pro pede calcas me*; non dicit, calcas pedem, et pro manu vulneras me, non ait vulneras manum meam. Sic Christus membrorum utitur verbis, non incongrue, non se dividens a verbis nostris. [Aug.] Qui enim dignatus est pro nobis homo fieri, et forma servi vestiri, non dedignatur nos transfigurari in se. Quod utique facit pluribus modis, scilicet dum vel aliquid facit vel dicit ad informationem membrorum, ut quando jejunavit et oravit et tentatus est (*Matth. 14*). Vel quando in persona membrorum loquitur, vel de membris in sua persona, ut *Saule*,

Saule, quid me persequeris? (Act. ix.) Vel quando aliquid in se esse ostendit quod non habet ex natura suæ conditionis, sed misericorditer assumpsit, de corruptione nostræ infirmitatis, ut cum dicit se tritari vel pavere, et hujusmodi. Qui ergo sic nos transfiguravit in se, non dedignatur loqui verbis nostris ut, et nos loquamur suis. Hæc est divina commutatio, et divina sunt hæc commercia, celebrata in hoc mundo a negotiatore cælesti. Venit enim cælestis negotiator accipere contumelias, dare honores; haurire dolorem, dare salutem; subire mortem, donare vitam. Moritur ergo ex nostro, id est ex carne nostra, quam habebat, non in se, sed in nobis pavebat. Quod enim paves, tuum est; quod speras, donum Dei est. Paves, ut te agnoscas; speras, ut divinam misericordiam glorifices, quæ te in pavore consolatur. Loquitur ergo hic Christus in propheta et in membris. Et si enim in hoc psalmo quædam dicantur quæ capiti non valeant congruere; Christus tamen loquitur, quia in membris suis Christus est. Quasi enim una persona est sponsus et sponsa, id est Christus et Ecclesia. Unde Isaias, hanc unitatem commendans ait : *Sicut sponso alligavit mihi mitram, et sicut sponsam ornavit me ornamentis* (*Isa. lxi*). Se dicit sponsum, et se sponsam, propter excellentissimam unitatem capitis et corporis, quam etiam notavit Dominus, cum de conjugio loqueretur per Adam; *propter hoc, inquit, relinquit homo patrem et matrem, et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne una* (*Gen. ii*). Quod exposcit Apostolus dicit : *Hoc magnum sacramentum est in Christo, et in Ecclesia* (*Ephes. v*). Quia ergo sponsus et sponsa sunt duo in carne una, merito hæc duo sunt in voce una. [Hier.] Incipit ergo ex persona capitis, dicentis ad Patrem sic :

VERS. 1. — « In te, Domine, speravi, non confundar in æternum; in justitia tua libera me. »

In te, Domine Pater, speravi secundum quod homo, non confundar in æternum, [Aug.] id est nunquam confundar, dum mihi ut homini simili cæteris insultatur, [Cassiod.] *in justitia tua libera me*, de morte resuscitando.

VERS. 2. — « Inclina ad me aurem tuam; accelera ut eruas me. »

Inclina ad me aurem tuam, [Aug.] id est proxima mihi humili, et *accelera* in faciendis, [Alcuin.] id est, in his quæ facienda sunt, in solventis animabus de inferno et hujusmodi. Et *ut eruas me*, a morte tertia die resuscitando. Non differas usque in communem resurrectionem, vel in finem mundi congregare me a peccatoribus quod ut sit,

(66) Ex Cass. in conclusione psalmi.

VERS. 3. — « Esto mihi in Deum protectorem, et in domum refugii, ut salvum me facias. »

Esto mihi in Deum protectorem, [Alcuin.] id est esto mihi, o Deus, tantus protector, quantum decet esse Deum, et *in domum refugii, ut salvum me facias*, [Aug.] id est, esto mihi quasi domus ad quam refugiens salvus fiam. Ideo te, et non alium quæro.

VERS. 4. — « Quoniam fortitudo mea et refugium meum es tu; et propter nomen tuum deduces me, et enutries me. »

[Gl. int.] *Quoniam tu fortitudo mea* ad tolerandos peccatores, vel persecutores, [Aug.] *et tu es refugium meum*, [Cassiod.] ad relinquendos eos in fine malorum, qui scilicet finis est per mortem, et *propter nomen tuum*, [Aug.] id est ut per me innotescas omnibus gentibus; *deduces me*, vel dux mihi eris, Alia littera, id est per omnia sequar voluntatem tuam et *enutries me*, id est paulatim aggregando mihi sanctos, adimplebis corpus meum. [Gl. int.] Et etiam de passionibus me erues, quod ita ait :

VERS. 5. — « Educes me de laqueo quem absconderunt mihi, quoniam tu es protector meus. »

Educes me de laqueo quem absconderunt mihi, [Cassiod.] id est de morte levabis me ad superna, ut frustra sint Judæorum consilia : *educes* dico quoniam tu es protector meus contra quem nulla potest adversitas. Unde jam in passione clamante :

VERS. 6. — « In manus tuas commendo spiritum meum; redemisti me, Domine Deus veritatis. »

In manus tuas commendo spiritum meum, [Aug.] id est potestati tuæ commendo cito recepturus. Nota enim hic loqui qui in passione eadem verba protulit. Ex his enim verbis quæ in cruce Christus dixit, admonet se in hoc psalmo locutum esse; deinde populus fidelis passione Christi redemptus, et de resurrectione capitis lætus, dicit gratias agens; *Redemisti me, domine Deus veritatis*, non fallens in promissione, quia facis quod promisisti.

Possunt etiam præcedentia accipi ex persona ejusdem populi, id est Ecclesiæ, quæ in exstasi pavens, a spe tamen incipit, ita dicens: *O Domine, speravi in te, non in me*. Pavor enim non est isti sine spe. Si enim est conturbatio, non deest divina consolatio. Et ideo, *non confundas in æternum*. Illam enim confusionem perhorresco, quæ est in æternum. Est enim quædam confusio temporalis, quæ est ad horam, quæ quidem prodest, scilicet perturbatio animi, respicientis peccata sua, et respectione horrentis, et horrore erubescens, et rubore corrigenis. Tali enim confusione vult iste confundi, sed non æterna: a qua liberari precatur, subdens : *in tua justitia libera me*; **62** id est, in ea justitia quam das mihi, libera me, [Gl. int.] quia meam non invenis nisi superbam et falsam. Unde dicitur: *Ignorantes Dei justitiam, et suam volentes constituere, justitiæ Dei non sunt subjecti* (Rom. x). [Aug.] Si ergo attendas ad justitiam meam, damnas me. Homini justitia est, qua suis viribus putat se justificari, non quærens gratis salvari. Quis est qui salvatur gratis? In quo non

invenit Salvator quid coronet, sed quid damnet. Non invenit merita honorum, sed merita suppliciorum, si ageret tanquam districte, damnaretur peccator. Et si hoc ageret, quem liberaret? nullum. Omnes enim peccatores invenit solus sine peccato in mundum veniens. Gratia ergo Dei per Jesum Christum liberat. Quare gratia? quia gratis datur. Quare gratis datur? quia merita tua non præcesserunt, sed beneficia Dei prævenierunt. Ideo ait in justitia tua libera me, id est ideo me liberet, quia me justificat, id est ex impio facit pium, ex iniquo justum, de cæco videntem. *Inclina ad me aurem tuam*, id est misericordiam tuam. Hoc fecit Deus, quando Filium misit. Quæ enim major misericordia, quam ut unicum Filium daret pro nobis? Ecce hic oratio, sicut in principio psalmi, præmissa est spes: *Accelera ut eruas me*, id est a malis. *Accelera* dicit, ut notet quod non est diu illud quod finitur, et quod tibi tardum est et longum, in oculis Dei breve est. Adhuc orando dicit: *Esto mihi in Deum protectorem*, id est protege me, ut decet te Deum meum, et, *esto mihi in domum refugii*, quia refugio ad te cum periclitor. Sunt alii qui fugiunt a te, cum tamen latere te non possunt, sed quocunque divertant, Deum iratum inveniunt. Unde alibi: *Quo ibo a spiritu tuo, et quo a facie tua fugiam?* (Psal. cxxxviii.) Nihil ergo restat, nisi ad te fugere, non a te cujus oculis omnia nuda sunt. Attende ordinem orationis. [Alcuin.] Quomodo ascendit? Dixit enim, justitiam da, a peccatis erue, protege. Hic dicit: *Esto domus refugii*. [Cassiod.] Domus refugii est Ecclesia, in qua sunt salvi homines, ut in arca Noe salvi fuerunt. Et est: *Esto mihi in domum refugii*, id est esto mihi refugium in domo Ecclesiæ, ita *ut salvum me facias*. Ideo te non alium quæro, quoniam tu, non alius es, *fortitudo mea et refugium meum*. Hoc expositione non indiget. *Et propter nomen tuum*, [Aug.] non propter meritum meum; non quia sim dignus, sed ut tu glorificeris, *deduces me*, vel, dux mihi eris, ne aberrem a te, et, *enutries me*, ut validus sim ad capiendam escam, qua pascis angelos. Hic enim lacte nos nutrit, qui nobis celestem cibum promisit, et usus est maternæ misericordia. Mater enim lactans parvulum, escam cui mandandæ infans idoneus non est, per carnem trajicit, et lac infundit parvulo, hoc idem accipienti, quod accepturus erat ad mensam, sic Dominus sapientiam suam qua pascuntur angeli, ut lac nobis faceret carne indutus venit ad nos, [Alcuin.] ut grandi cibo angelorum in lac converso, alimur parvuli, ut tandem eodem reficiamur validi. Et attende quod hic affirmat liberationem, de qua etiam subdit, *educes me de laqueo*. [Aug.] Laqueum vocat insidias et tentationem diaboli, qui per duas portas tentat, scilicet cupiditatis et timoris. Per cupiditatis portam tentavit primo Christum tribus modis, scilicet gula, avaritia et vana gloria. Quam portam cum invenisset clausam, postea tentavit eundem, per timorem passionis, et ita per eandem

portas tentat omnes sanctos. Unde totum corpus Christi dicat, educes me de laqueo quem absconderunt mihi; vel muscipula, quam occiditaverunt mihi, id est de insidiis quas occulte tendunt mihi diabolus et sui. Ideo educes, quoniam tu es protector meus, Et vere, quia tu, domine Deus veritatis redemisti me, in Christo clamante: *In manus tuas commendo spiritum meum* (Luc. xxiii). Deinde sequitur ex persona ejusdem populi.

VERS. 7. — « Odisti observantes vanitates super-
vacue. »

Odisti, etc. Quasi dicat: Me redemisti, [Aug.] sed odisti quidem observantes vanitates, id est falsam beatitudinem sæculi, quæ non tantum vacue, sed et supervacue observatur, [Aug., Gl. int.] cum et pro vita male quis agit appetendo vanitatem, et tamen eandem vitam perdit.

VERS. 8. — « Ego autem in Domino speravi, ex-
sultabo et lætabor in misericordia tua. »

Ego autem qui non observo vana in Domino speravi, [Aug.] si speras in pecunia, vel in honore et sublimitate aliqua humanæ potestatis, sive in aliquo homine potente, observas vanitatem. In his enim omnibus cum speras, aut tu exspiras, et ea hic dimittis; aut cum vivis omnia pereunt, et in spe tua defleis. Unde Isaias: *Omnis caro fenum, et omnis gloria ejus quasi flos terræ. Aruit fenum, et flos ejus decidit; verbum autem Domini manet in æternum* (Isa. xl). Ideo ait, speravi in Domino, qui non est vanitas, sed veritas et vita. Et ideo, *exsultabo et lætabor in misericordia tua*, [Aug., Gl. int.] quæ non fallit, non in mea justitia. [Cassiod.] Distingue inter exsultabo et lætabor: exsultare est cum magna alacritate animi gaudere; lætari temperata animi affectione gaudere. [Alcuin.] Et attende quod hic agit de gaudio, quod habet ex eo quod sperat in Domino, qui odit vanos.

VERS. 9. — « Quoniam respexisti humilitatem
meam, salvasti de necessitatibus animam meam. »

Quoniam respexisti. [Gl. int.] Exponit misericordiam, quasi dicat: In hoc apparet misericordia tua quoniam respexisti humilitatem meam, qua me vanitati in spe subjecisti. Et accipit humilitatem, [Alcuin.] et pro infirmitate, et pro ipsa virtute humilitatis, et salvasti, quasi dicat, et quia placet humilitas, ideo, salvasti de necessitatibus animam meam. [Gl. int.] Necessitates sunt infinitæ, scilicet nescire cor alterius, suspicari non bene de amico fideli, vel bene de infideli, nescire qualis cras eris, nolle mori et tamen mori, sequi veteres consuetudines. Unde Apostolus: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* (Rom. vii.) Qui sic humilis est, [Alcuin.] salvatur in præsentem ex parte, in futuro plenarie. Vel, salvasti me a descendentibus in lacum, legalis timoris, scilicet ut charitate libera serviat, et victis necessitatibus.

VERS. 10. — « Nec conclusisti me in manibus
inimici; statuisti in loco spatioso pedes meos. »

Nec conclusisti me, [Aug.] ita ut non respirarem

in libertatem in manibus inimici, id est, in potestate diaboli, cupiditate vitæ illaqueantis, et morte terrentis, a cuius manibus liberantur qui bene vivunt, et bene moriuntur. Qui autem male, concluduntur hic, ut cum illo in fine damnentur. Et, *statuisti in loco spatioso pedes meos*, id est ab angustiis timoris in libertatem deduxisti charitatem meam, et hoc in resurrectione Christi, simili promissa mihi. Jam enim facilem mihi fecisti justitiam, quæ aliquando difficilis fuit; certe angusta via est laboranti, lata est amanti eadem quæ angusta est, lata fit. Vel potest dici ex persona Christi: *Ego autem in Domino speravi, exaltabo et lætabor in tua misericordia, quoniam respexisti humilitatem meam*. Hæc de Christo patent, qui etiam subdit: *Salvasti me a descendentibus in lacum*, [Cassiod.] id est a peccatis, quibus homo se exsolvere nequit, *nec conclusisti me in manibus inimici*, [Gl. int.] id est, in potestate diaboli, qui non habet in me quidquam. Et, *statuisti pedes meos*, id est affectus, in loco spatioso, [Cassiod.] id est in patria virtutum, id est in charitate quæ est locus spatiosus, et regio beatorum, id est locus liber a potestate diaboli. Sed quia caro est infirma, et urgent mala, subdit ex persona membrorum.

PARS II. VERS. 11. — « Miserere mei, Domine,
quoniam tribulor; conturbatus est in ira oculus
meus, anima mea, et venter meus. »

Miserere mei: [Alcuin.] Secunda pars in qua jam enarratur pavor, id est quot et quanta mala perturbant, contra quæ est et oratio: quasi dicat: *Statuisti in loco spatioso pedes meos*, [Aug., Gl. int.] sed econtra sunt mali incutientes mihi pavorem: unde precor, *miserere mei, Domine*, et necesse est quoniam tribulor, non dico morior, [Aug.] sed tribulor: quia de morte jam non terreor, sed de cruciatibus, et de malorum excessibus. Miram videtur quod hic ait, tribulor, cum de manu inimici liberatus paulo ante gaudebat, quodam infuso sibi a largitore dono Dei, et dicebat: *Statuisti in loco spatioso pedes meos*. Sed sciendum quod secundum alia membra ejusdem corporis, quod est Ecclesia, ibi loquebatur secundum alia hujusmodi. Aliis enim est locus spatiosus, ex liberationis gratulatione, aliis ex tribulatione et angustia, secundum quos ait; quoniam tribulor a Deo, quod, *oculus meus, rationis conturbatus est in ira*, [Cassiod.] id est propter iram, et furorem persequentium. In ira enim persecutorum, turbatur oculus meus, id est ratio et anima mea, [Alcuin.] id est, sensualitas et venter meus, id est caro mea. Vel per oculum et animam significantur doctores spirituales, quorum doctrina alii vident, eorumque exemplo alii vivunt. Per ventrem intelliguntur infirmi. Et, *conturbatus est oculus meus in ira*, id est hi per quos alii vident. Et, *anima mea*, id est ii quorum exemplo alii vivunt; et *venter meus*, id est debiles: hos omnes ponit ut ab omnibus gradibus quærratur Deus. Hinc est turbatio et metus.

VERS. 12. — « Quoniam defecit in dolore vita mea, et anni mei in gemitibus. »

Quoniam defecit vita temporalis in dolore tormentorum, [Gl. int.] quasi dicat : Per longas et graves passiones ad mortem perducta est præsens vita et anni mei, [Cassiod.] id est, longa vita durans ad pœnas. Sunt in gemitibus, non morte tolluntur.

VERS. 13. — « Infirmata est in paupertate virtus mea, et ossa mea conturbata sunt. »

Infirmata est virtus meâ, vel infirmatus est vigor meus, alia littera, in paupertate vel egestate. Alia littera, [Aug.] egeo enim sanitate corporis, nec parcitur cruciatibus, egeo resolutione, et parcitur morti, et in hoc infirmata est virtus mea, id est fiducia mea, et ossa mea conturbata sunt, id est firmitas mea conturbata est. Vel de ira Dei agit, [Cassiod.] qui iratus exponit sanctos quandoque magnis tribulationibus. Quasi dicat : Adeo tribulor, quod oculus meus, [Hier.] id est intellectus, quo te, o Deus, contemplabar, conturbatus est in ira tua et anima mea et venter meus. [Aug.] Iratus enim turbasti oculum quem habebam in te. Et, animam, id est sensualitatem, et, ventrem, [Alcuin.] id est memoriam qua tenebam quid pro me pertuleris, et quid mihi promiseris. [Cassiod.] Intellectus enim turbatur, et animus confunditur, quando pericula formidantur quibus Deus sanctos exponit. Et, venter turbatur, id est memoria, quæ notitias rerum, quasi venter escas recipit. Hæc memoria, habens in se reposita promissa Dei, turbatur imminentibus periculis. Inde est turbatio et metus. Quoniam vita mea, [Aug.] id est, confessio fidei, et tui nominis, o Deus, defecit in dolore tormentorum; et anni mei, [Cassiod.] id est, tempora quæ hic diutius ago, sunt, in gemitibus, non in claris vocibus. Et virtus mea, scilicet virtus animi infirmata est, ita ut tædeat etiam vivere, [Alcuin.] et hoc in paupertate vel egestate, id est in indigentia plenitudinis, [Cassiod.] quia humana fragilitas nil boni habet in se. Et ossa mea conturbata sunt, id est fortitudo corporis conturbata est. Per hoc ostenditur quod nec in anima, nec in corpore ulla potest esse hominis præsumptio. Vel de ira sua propria agit hic sanctus vir. Ira enim alia est justa, alia iniqua, quia alia est per vitium, alia per zelum. Ira justa est, [Aug.] qua irascitur quis suis et alienis peccatis, videns homines conflentes Deum ore, et negantes moribus, renuntiantes sæculo verbis et non factis, et videns fratres fratribus insidiantes, osculum dantes, et fidem non servantes, quales genuit iste existens tanquam granum inter paleas, et quasi liliun inter spinas, quibus condoleat, et irascitur ex charitate. Unde alibi: *Zelus domus tuæ comedit me, et opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me* (Psal. lxxviii). Et Salomon ait: *Melior est manifesta correctio, quam amor absconditus* (Prov. xxiii), quia melior est ira et aspera increpatio viri sancti apta, quam adulatoris assentatio lenis veritatem occultans. Uude: *Oleum peccatoris*

non impinguet caput meum (Psal. cxl). Unde alibi: *Meliora sunt vulnera diligentis, quam fraudulenta oscula odientis* (Prov. xxiii). Et alibi: *Mel distillat de labiis meretricis*. In labiis vero sanctorum mors est, vel gladius, quo peccantes feriunt quasi irati bona est hæc ira. Iniqua autem est illa, quæ transit in odium. Unde Apostolus: *Sol non occidat super iracundiam vestram* (Ephes. iv). [Aug.] Super illam occidit sol, quæ habet odium fratris, hæc oculum exstinguit. [Alcuin.] Ira enim per vitium oculum mentis exæcat. Ira enim per zelum turbat, quia et hæc concussa mente contemplationem dissipat, quæ non est nisi in quietâ mente; sed inde post paululum plus proficit ad videndum Deum, ut collirium oculis appositum, prius perturbat visum, sed post clariorem reddit. De hac ira agit iste, dicens: *Conturbatus est oculus meus interior in ira, id est propter iram meam. Et anima mea, id est sensualitas. Et venter meus, id est omnia interiora mea.* [Aug.] Irascitur enim iste peccatis palearum, non tamen odit, in quo exstingueretur oculus. Venter pro interioribus ponitur, quæ turbantur, quando nec corripi possunt impij, quibus non clamat clare, sed intus ingemiscit, dicens: *Quoniam defecit, quasi dicat: Ideo turbatus est oculus, quoniam vita mea defecit in dolore, vita perfectorum est profectus aliorum.* Unde Apostolus: *Nunc vivimus, si vos statis in Domino* (I Thes. iii). Et item: *Cupio dissolvi et esse cum Christo; manere autem in carne, necessarium est propter vos* (Philipp. iii). Cum autem videt aliquis ex dispensatione sua, et ex laboribus suis, et prædicatione sua non proficere homines, dolet et ait, defecit in dolore vita mea, videns non proficere eos quibus prædicat: et anni mei, id est tempora quæ hic ago, et non in claris vocibus, sed, in gemitibus sunt, quia abundat iniquitas multorum. Et virtus mea infirmata est in paupertate, vel egestate, quia refrigescit charitas multorum, et ossa mea conturbata sunt, id est fortes etiam pro peccantibus turbati sunt.

VERS. 14. — « Super omnes inimicos meos factus sum opprobrium vicinis meis valde, et timor notis meis. »

Super omnes. Item hæc Ecclesiæ vox est, [Aug.] id est populi fidelis, qui ait, *factus sum opprobrium super inimicos meos*, id est, super omnes iniquos qui torquentur pro sceleribus suis usque ad confessionem. Horum opprobrium supero, cujus confessionem, non mors, sed cruciatus sequitur. Quibus autem fiat opprobrium determinat, dicens *vicinis meis*, id est, his qui jam proximi sunt fidei meæ, et *timor notis meis*, id est, ipsis notis timorem incussi, exemplo horribilis tribulationis. Vel ita: *Factus sum opprobrium valde, et hoc pro his inimicis, qui sunt, super omnes inimicos meos, id est qui sunt deteriores omnibus alijs inimicis meis.* Inimici sunt pagani et Judæi, sed omnibus pejores sunt falsi Christiani, pejus enim paganis et Judæis vivunt mali Christiani, quos propheta Ezechiel comparat sar-

mentis (*Ezech. xv*). Hæc enim in vite prævalent sil-vestribus lignis, quia ferunt fructum, præcisa solus ignis exspectat, cum de illis faber aliquid facere non possit. Vitis Christus est, qui ait: *Ego sum vitis vera, et vos palmites* (*Joan. xv*). In hac vite manentes fideles, fructum salutis ferunt; excisi vero, incendio ignis æterni sunt apti, cum de paganis et Judæis aliquid adhuc fieri possit. Cum enim illud quod nodosum et curvum, et corticosum est in eis dolabitur et deplanabitur, potuerint venire in usum spiritualis fabricæ, sicut ligna silvatica structuris ædificiorum sunt apta. Mali Christiani sunt malæ ficus, malæ valde; sicut et vere boni, sunt ficus bonæ, bonæ valde: de quibus in Jeremia legitur: *Quid tu vides, Jeremia? Qui ait: Calathos ficuum ego video, ficus bonas, bonas valde; et ficus malas, malas valde* (*Jer. xxiv*). De malis ait Petrus: *Facta sunt illis posteriora deteriora prioribus. Melius enim illis erat non cognoscere viam justitiæ, quam cognoscentibus retro flecti* (*II Petr. ii*). [Aug.] Sunt enim quasi canis reversus ad vomitum suum, et quasi sus lota in volutabro luti. Deinde quibus factum sit opprobrium, subdit, vicinis meis, scilicet factus sum opprobrium; id est, jam volentibus credere, qui deterriti sunt, mala vita falsorum Christianorum gravantium navem, id est Ecclesiam. Hæc est navis Petri, quæ multitudine piscium gravabatur, ita ut pene submergeretur. Isti sunt mali homines in Ecclesia abundantes, pro quibus timent et noti, ne omnes tales sint: et veniunt in suspitione mala prope omnes boni. Dicitur enim, qualis vir erat ille? Quomodo cecidit? quomodo inventus est in illa turpitudine? in illo scelere? in illo facto malo? Putas non tales sunt omnes? Sunt utique. Ideo subdit: Et timor factus sum notis meis. Eisdem dicit notos, quos dixerat vicinos.

VERS. 15. — « Qui videbant me foras, fugerunt a me; oblivioni datus sum tanquam mortuus a corde. »

Qui videbant me, [Aug.] id est, qui non intelligebant invisibilem spem meam, *foras fugerunt a me*, id est, in exteriora et invisibilia ista fugerunt a spe invisibilem, et a fide catholica in hæreses et schismata declinaverunt. Hoc maxime gemendum est et dolendum, quod illi etiam qui noverunt quid sit Ecclesia foras, fugerunt faciendo schismata et hæreses. *Et oblivioni datus sum*, vel oblitus sum, tanquam mortuus a corde, id est sic in oblivionem eis veni, et sic oblitus sum me illi, quasi a corde eorum mortuus sim. Et

VERS. 16. — « Factus sum tanquam vas perditum, quoniam audivi vituperationem multorum commorantium in circuitu. »

Factus sum tanquam vas perditum, [Aug., Gl. int.] id est, visus sum mihi periisse, usibus Domini vivens, et nullum lucri faciens, vel acquisitos non retinens: Hoc ideo dico, *quoniam audivi*, et tacui, *multorum commorantium in circuitu vituperationem*. [Aug.] Multi enim me vituperant, sequentes circui-

tum temporalium rerum et nolentes reverti in patriam mecum. Vituperantur enim pro malis Christianis omnes boni a circumeuntibus, et nunquam intrantibus ad veritatem. Multi enim mala dicunt in malos Christianos, quæ maledicta perveniunt ad omnes Christianos. Quasi enim maledicunt vel reprehendit, non separat, non discernit bonos a malis, vel malos a bonis. Non dicit, ecce quæ faciunt mali; sed ecce quæ faciunt Christiani. Illi tamen ista dicunt qui circumeunt et non intrant. Quare circumeunt et non intrant? quia rotam temporis amant, non intrant ad veritatem, quia non amant æternitatem temporalibus dediti, tanquam rota constricti: de quibus alibi: *Pone principes eorum ut rotam* (*Psal. lxxxii*). Et alibi: *In circuitu impii ambulantes* (*Psal. xi*), qui tales nos fideles vituperando a veritate et ab Ecclesia ejicere volunt. Unde subdit:

VERS. 17. — « In eo dum convenirent simul adversum me, accipere animam meam consiliati sunt. »

In eo [Aug.] scilicet vituperio dum convenirent adversum me, [Cassiod.] et hoc simul omnes, non pauci, graviusque est quod consilio geritur plurimorum. Dum, inquam, convenirent *consiliati sunt accipere animam meam*, [Aug.] id est facere ut consentiret eis anima mea, quam ne mors liberet, consilium fecerunt, quo mori non sinerent. Sed ego quid contra feci? Quod consilium inveni? Ecce,

VERS. 18. — « Ego autem in te speravi, Domine; dixi: Deus meus es tu, in manibus tuis sortes meæ. »

Ego autem in te speravi, [Aug.] quasi dicat illi ita, *ego autem* inter hæc opprobria, inter hæc scandala, inter istas seditiones, [Cassiod., Aug.] sciens quia potestas talium nulla est, in te, Domine, speravi, non in homine. Nihil salubrius, nihil securius est quam sperare in Domino, quia, *maledictus omnis qui spem suam ponit in homine*. [Hier.] Si enim attendis hominem, et ex illo vis pendere spem tuam adhuc lacte nutriris vis, et fles mammoreptus, quales dicuntur pueri qui diu sugunt, quod non decet. Idoneus ergo esto ad mensam, ubi validiori cibo pascaris. Ideo forte permisit te Deus incidere in malum hominem quem bonum putabas, ut in ubere quasi materno amaritudinem invenires, et ea offensione repellereris, et ad cibum validiorem, id est, ad Deum invitareris. Faciunt enim nutrices hæc mammoreptis, ut aliqua amara ponant in papillis suis, quibus offensi parvuli ab ubere resiliant et ad mensam veniant. Dic ergo tanquam grandiusculus, *ego autem in te, Domine, speravi*. In hoc nemo fallitur, in aliis invitandis sæpe fallimur. Et, *dixi, Domino, tu, non homo quisquam Deus meus es* quia non mutabilis es. Vel, non enim proficis, vel deficis, ut homo non proficis, quia perfectus; non deficis, quia æternus. Vel, Deus meus es, id est Salvator meus, et nonne salvum me facies, qui modo emendas? quasi dicat facies utique, et in manibus tuis, non hominum, id est in potestate tua, atque notitia tua sunt *sortes meæ*, id est causa et ordo electionis hominibus oc-

cultas. Non enim video cur me elegisti de impiis. Et hæc sortes sunt meæ, quasi dicat; et si justus et occultus ordo electionis apud te est, ego tamen quem hoc latet, ad tunicam domini inconsutilem, id est ad unitatem Ecclesiæ sorte perveni, id est gratia electionis. Ad litteram, sors non est aliquid mali, sed res in humana dubitatione divinam indicans voluntatem. Nam et sortes miserunt apostoli, quando Judas tradito Domino periit, et tunc quæri cœpit, quis in locum ejus ordinaretur; et electi sunt duo judicio humano, sed electus est de illis duobus unus judicio divino; de duobus consultus est Deus quemnam illorum ipse vellet, et cecidit sors super Mathiam. Sors ergo hic accipitur quantum existimo ego, gratia Dei, quæ sine meritis quos vult eligit. Et hoc est, in manibus tuis sunt sortes meæ, id est gratuita mea electio, quia Dei voluntate et justitia occulta venit electio mea. Vel, secundum aliam litteram, in manibus tuis, id est, in potestate tua. [Cassiod.] Sunt tempora vitæ, quia quando vis vivimus vel morimur. Et ideo,

VERS. 19. — « Eripe me de manu inimicorum meorum, et a persequentibus me. »

Eripe me de manibus inimicorum meorum, [Aug.] id est diaboli et ministrorum ejus, qui nobis invident regnum cœlorum. Unde ejecti sunt qui nos persequuntur. Unde subdit, *et a persequentibus me*. maxime illi persequuntur Ecclesiam, qui cum sint Christiani, nolunt bene vivere. Per hos enim opprobrium habet Ecclesia, et ab his inimicitias sustinet, quando corripuntur, quando male vivere non permittuntur. Inter quos iste gomens ait:

VERS. 20. — « Illustra faciem tuam super servum tuum; salvum me fac in misericordia tua, Domine: non confundar, quoniam invocavi te. »

Illustra faciem tuam super servum tuum, [Aug.] id est, notum fac hominibus, qui putant me negligi, quod facies tua super me intendat, et quod ego tibi serviam, cum confusio sit modo permistis malis cum bonis, ac si diceret: Appareat quid ad te pertinet, cum modo sit confusio. Unde in alio psalmo ait; *Discerne causam meam de gente non sancta* (Psat. XLII), ne tamen justificare se videatur, subdit, *et salvum me fac, o Domine*, non in mea justitia, non in meritis meis, sed in misericordia tua. Non quia ego dignus sim, sed quia tu misericors es, noli me audire, secundum judiciariam severitatem, [Aug.] sed secundum misericordissimam bonitatem. Et, *non confundar*, id est non erubescam insultantibus mihi malis, ex eo quoniam, id est quod invocavi te non aliud. Vel causa est, quare non confundar, quasi dicat: Ideo non confundar, quoniam invocavi te, proprie quod non mali. Invocas enim Dominum, quando in te vocas Deum, quando eum in domum cordis tui invitas, quod prius necesse est mundari ab universis sordibus et fraudibus, aliter enim non vere invocas. Si enim invocas Deum, ut det tibi lucrum, lucrum invocas, non Deum. Gratis ergo Deum invoca avare, ut te impleat ipse Deus. Nunquid sine

A auro et argento non vis illum venire ad te? Quid ergo de his quæ facit tibi Deus sufficit, cui Deus ipse non sufficit? Merito ergo hic rogat, non confundar quoniam invocavi te. Invoca ergo Deum si vis non confundi.

VERS. 21. — « Erubescant impii, et deducantur in infernum: muta fiant labia dolosa. »

¶ *Erubescant*, [Cassiod.] quasi dicat: Præcor ut non confundar, potius erubescant impii qui lapides invocant *et deducantur in infernum*, id est in umbris infernalibus socientur, talem confusionem timebat iste. [Aug.] *Et labia dolosa*, quæ hic garrula sunt, dum non timent judicium, *muta fiant* in pœnis, ut potius dicant: *Non insensati vitam illorum gustabamus insaniam*, etc. (Sap. v). Labia dico,

B VERS. 22. — « Quæ loquuntur adversus justum iniquitatem, in superbia et in abusione. »

Quæ loquuntur adversus justum, [Gl. int.] id est, contra Christum, vel esiam contra suos. [Cassiod.] Attende quod apte opponit justo *iniquitatem*. Loquuntur dico, *in superbia* quia creatura contra Creatorem extollitur, *et in abusione*, [Alcuin.] id est, perverso usum beneficiorum Dei. Præter usum namque quo de beneficiis solent homines esse grati, fecerunt, cum eum qui propter eos venit crucifixerunt. Vel, secundum aliam litteram, loquuntur iniquitatem in superbia et contemptu, [Aug., Gl. int.] id est, superbientes et contemnentes Christum, quasi purum hominem crucifixum, cum ipsi floreant in mundo, contra quos ex Propheta clamabat dicens: Quam magna, etc.

[Cassiod.] Possunt etiam hæc ex persona Christi accipi ab illo loco, *Super omnes inimicos meos*. Et dicit Christus secundum quod homo, *factus sum opprobrium super omnes inimicos meos*, id est apud omnes inimicos meos; et factus sum etiam opprobrium *vicinis meis valde, et timor notis meis*. Et fit distinctio, ibi, *opprobrium*. Vel ita, *factus sum opprobrium super omnes inimicos meos*, id est, in majori opprobrio habitus sum, quam illi qui erant digni eo, ut quando Judæi elegerunt Barrabbam et Christum refecerunt. Et quibus factus sit opprobrium subdit dicens, *vicinis meis valde*, id est parentibus meis, vel jam credituris. Et timor notis meis, id est familiaribus meis. Et, *qui videbant me foras*, id est qui me purum hominem putabant, ut exterius videbar, *sugerunt a me*, sicut apostoli: qui videntes Christum comprehendi in passione eo relicto aufugerunt. [Cassiod., Alcuin.] Et oblivioni datus sum, vel excidi tanquam mortuus a corde eorum, id est a mente illorum excidi ut mortuus, cujus memoria cum corpore sepelitur, de cujus reparatione desperatur. *Et factus sum tanquam vas perditum*, [Cassiod.] quia mortuus Jesus abjiciendus putabatur. Et hoc ideo, *quoniam audivi et tacui vituperationem multorum commorantium in circuitu erroris*, ut illi qui legem carnaliter et non spiritualiter intelligunt, vel qui punctum veritatis in me non attingunt. *Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent* (I Cor. II). [Aug.] Vel in circuitu, id est in appetitu temporalium. Et in eo,

vituperio, dum convenirent simul, id est omnes, *Accipere adversum me animam meam consiliati sunt*, [Cassiod.] id est, facere ut eis consentiret anima mea. Ego autem sciens quia potestas talium nulla est, in te, Domine, speravi. Et, dixi, Deus meus es tu, in manibus tuis sortes meæ, vel tempora vitæ, hoc non mutatur. *Eripe me*, quasi dicat. In te speravi, ut autem eripe me de manu inimicorum meorum, et a persequentibus me, scilicet de manu Judæorum et dæmonum. Et *illustra faciem tuam super servum tuum*, id est manifestam fac benevolentiam tuam super me, ut sicut de moriente desperant, ita de resurgente confidant. Unde subdit, *et salvum me fac in misericordia tua, Domine*, resuscitando me; *et non confundar, quoniam invocavi te*. Hoc non mutatur. Impii vero Judæi et alii non credentes, *erubescant et deducantur in infernum*, [Aug.] post hanc vitam, et hic interim, *labia dolosa*, quæ de me fingunt falsa, *muta fiant*, manifestatis sacramentis tuis scilicet, passionis, resurrectionis, redemptionis humanæ. Labia dico, quæ loquuntur iniquitatem adversum justum, scilicet me, et hoc, in *superbia et in abusione*, sicut ante hoc expone. Ista ergo cernens et admirans Propheta exclamat:

PARS III. VERS. 23. — « Quam magna multitudo dulcedinis tuæ, Domine: quam abscondisti timentibus te. »

Quam magna. [Alcuin.] Tertia pars, ubi dicit quæ bona Dei sunt, contra prædicta mala, quæ leniant ipsa mala, quasi dicat: Illi loquuntur adversum justum, et superbiunt. Sed, o Domine, quam magna est multitudo dulcedinis tuæ, [Cassiod.] id est, quam nullis modis copiosa est dulcedo tua, qua corrigis, parcis, promittis, [Aug.] qua etiam eos quos emendas multum amas, quam tamen impius non sentit, qui palatum cordis perdidit, de febre iniquitatis, sed ne securi negligentius agant, abscondisti eis dulcedinem tui amoris, quibus utile est timere te. Hoc est quod subdit, *quam*, scilicet dulcedinem tuam abscondisti, [Cassiod.] id est, occultasti ut plus desideretur, in futuro vero patebit. Abscondisti dico, *timentibus te*, id est tuis, ad hoc ut timeant te. Vel abscondisti timentibus te, scilicet illis servasti, illis non negasti, [Aug.] ut soli ad eam perveniant, ut soli eam habeant, non communem impiis. Hanc autem dulcedinem |

VERS. 24. — « Perfecisti eis qui sperant in te, in conspectu filiorum hominum. »

Perfecisti, [Hier.] id est, perlicies, non subtrahens eis qui non tantum timent, sed et sperant in te, scilicet qui usque in finem expectant. Sperant dico, in conspectu filiorum hominum, [Aug.] id est qui ita sperant, ut non erubescant de spe sua et fide, sed coram hominibus confiteantur. Unde Dominus in Evangelio: *Qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor et ego eum coram Patre meo* (Matth. 10). Vel ita, perfecisti hanc dulcedinem sperantibus, et hoc quidem est, in conspectu filiorum hominum, id est hoc non latet eos, qui non se-

cundum Adam, sed secundum Filium hominis vivunt, et si multi inde dubitant.

VERS. 25. — « Abscondes eos in abscondito faciei tuæ, a conturbatione hominum. »

Abscondes eos, quasi dicat: Ita est eis dulcedo perfecta, quia abscondes eos, ne videantur ab impiis in abscondito faciei tuæ, [Gl. int., Cassiod.] id est notitiæ tuæ, scilicet ut te videant per speciem, qui modo lates: abscondes dico, a conturbatione hominum, id est dum mali homines turbabuntur damnati. [Aug., Cassiod.] Vel, a conturbatione hominum, ut ipsi jam nullam humanam conturbationem patiantur. De præsentī etiam potest hoc accipi, quia etiam modo tribulati et opprobriis hominum vexati, mente intrantes ad vultum Dei, non turbantur. Proteges, quia prædicta in futuro promiserat, ne promissio tamen futura turbaret, hic de præsentī agit.

VERS. 26. — « Proteges eos in tabernaculo tuo; a contradictione linguarum. »

Proteges, [Aug.] quasi dicat: In futuro abscondes, et hic interim dum peregrinantur, dum maledictæ linguæ obstrepunt, negantes futura, proteges eos ne eis noceatur, in tabernaculo tuo, scilicet in tabernaculo fidei earum rerum, quas pro nobis Dominus gessit et pertulit, id est, in Ecclesia catholica, quæ est tabernaculum fidei. Tabernaculum enim, habitatio est militum positorum in expeditione; domus habitatio est quiescentium. Pugnet ergo in expeditione peregrinus, ut protectus in tabernaculo; gloriosus quiescat in domo cæli, non manu facta. Sed a quibus proteges? ecce, a contradictione linguarum, scilicet omnium schismatum et hæresum. Diverse enim hæreses et schismata personant, quæ contradicunt veridicæ Christianæ doctrinæ. Ideo tu curre ad tabernaculum Dei, Ecclesiam catholicam tene, a regula veritatis non discedere. [Cassiod., Alcuin.] Benedictus, plenitudinem beneficii in laude conclusit, comparans illud suæ imbecillitati, et loquitur Propheta, vel populus fidelis, quasi dicat: quid ultra dicam? nil restat nisi laudare deum. Et,

VERS. 27. — « Benedictus Dominus, quoniam mirificavit misericordiam suam mihi: in civitate munita. »

Benedictus sit Dominus, id est laudatus, [Aug.] quoniam post emendationem persecutionum mirificavit misericordiam suam mihi, id est, mirabilem fecit omnibus misericordiam suam, non tantum in Jerusalem, sed in civitate munita vel circumstantiæ. Alia littera, id est in toto orbe terrarum. Misso enim Spiritu sancto, totum mundum replevit, qui dicitur civitas circumstantiæ, quia circumstabat Judæam, in qua populus Dei erat. Quasi dicat: In medio gentium, ibi dicebantur laudes Deo, ibi sacrificia offerebantur, ibi prophetia non cessabat: modo vero in omnibus gentibus circumstantibus est populus Dei, in quibus effusa est misericordia, prius in illa Jerusalem. Quasi dicat: In vase un-

guentum Christi tenebatur; sed nunc tanquam de A fracto vase unguentum per mundum diffusum est. Unde in Canticis: *Unguentum effusum est nomen tuum* (Cant. 1), quia apostoli Spiritu sancto inuncti, magnalia Dei ubique prædicaverunt, et de Jerusalem, fugati quasi ligna ardentia igne divino totam silvam mundi fervore spiritus incenderunt, et lumine veritatis impleverunt. Item et idem mundus bene dicitur civitas munita, quia sapientia carnis, et philosophica traditione armatus erat contra Deum. [Cassiod.] Vel mirificavit Deus Pater misericordiam suam, id est incarnationem Verbi, in civitate circumstantiæ, id est in Jerusalem [Aug.] quæ est in medio gentium, quasi templum fidei. Unde circumjectis gentibus veritas fluxit, quia ubi Christus docuit, passus est, resurrexit, et cætera B sacramenta complevit. Loquitur hic populus fidelis, qui ante loquebatur, comparans Dei beneficium suæ imbecillitati, quasi dicat: Mirificavit Dominus misericordiam suam.

VERS. 28. — « Ego autem dixi in excessu mentis meæ: Projectus sum a facie oculorum tuorum. »

Ego autem. Populus fidelis superius loquens dixi in excessu vel extasi mentis meæ, et in pavore meo cunæ in me sævirent horribiliter gentes; qui pavor dicitur excessus, [Alcuin.] quia a ratione excedit timendo, *projectus sum* secundum pœnam et secundum culpam, *a facie oculorum tuorum.* [Aug.] Si enim me respiceres, non ista pati sineres; si in facie tua essem, non ita timerem. Sed dicitur in alio psalmo: Si dicebam, *motus est pes meus, misericordia tua, Domine, adjuvabat me* (Psal. xciii). Unde et hic subdit,

VERS. 29. — « Ideo exaudisti vocem orationis meæ: dum clamarem ad te. »

Ideo exaudisti, etc., quasi dicat: Quia confessus sum meum lapsum, quia non superbus exstiti, sed cor meum accusavi, quia in tribulatione titubans ad te clamavi, [Gl. int.] ideo non me timentem et pusillanimitatem abjecisti, sed *exaudisti vocem orationis meæ*, [Aug.] modum ponens emendationi, ostendens me ad te pertinere. Et hoc fecisti indilate, scilicet *dum clamarem*, id est nimis intenderem ad te, clamor enim fit ad Deum, non voce, sed corde, D quia multi silentes labiis clamaverunt, multi ore strepentes, corde averso nihil impetrare potuerunt. Clama ergo intus, ubi Deus audit. Attende ergo hoc totum in Petro, in quo nostri timoris typus præcessit, qui videns Dominum ambulans super aquas, putavit esse phantasma, cui Dominus ait: *Ego sum, noli timere.* Confidit Petrus et dixit: *Domine, si tu es, jube me venire ad te super aquas* (Matth. xiv), quasi dicat: Hinc probo si tu es, si in verbo tuo potero quod potes. Et ait, *veni*, et ad verbum jubentis facta est potestas audientis. Descendit enim et cœpit ut intrepidus tanquam in illo sperans. Videns autem ventum validum venientem, timuit; et cum cœpisset mergi clamavit dicens:

Hoc est quod iste ait: Ego dixi in excessu mentis meæ, projectus sum a facie oculorum tuorum. Et hoc est quod in alio psalmo dicitur: *Dicebam motus est pes meus* (Psal. xciii), Jesus autem porrigens Petro manum, levavit eum. Hoc est quod hic subditur, ideo exaudisti vocem orationis meæ. Hoc idem est quod in alio psalmo dicitur: *Misericordia tua adjuvabat me* (Psal. xciii). Vel excessum mentis hic dicit, qui fit quando mens rapitur ad superna. Unde recognoscit hujus peregrinationis miseriam. Rapta enim mente sursum, vidit iste altitudinem Dei, [Hier., Alcuin.] ex qua sensit, dum est in hac vita, se esse projectum valde longe a contemplatione luminis Dei. Et quia hoc humiliter plangit, et amissum in primo parente bonum sibi reddi precatur, ideo exauditur a Deo. Unde subdit; ideo exaudisti vocem orationis meæ, dum clamarem ad 65 te. [Aug.] Hic est conclusio hortatoria. Illic enim hortatur iterum Propheta, quasi dicat pro his prædictis.

VERS. 30. — « Diligite Dominum, omnes sancti ejus, quoniam veritatem requirit Dominus; et retribuet abundanter facientibus superbiam. »

Diligite Dominum. [Aug.] Vel hic loquitur populus fidelis, qui prædicta expertus jam vos hortatur, quasi dicat, tribulatus sum, clamavi, timui, non sum confusus; [Cassiod.] ita et vos exaudiemini si dilexeritis Deum. Et ideo, diligite Dominum, auctorem tanti beneficii, [Aug.] o vos omnes sancti ejus quorum est diligere Deum, qui non amant mundum, neque quæ in mundo sunt (Joan. iv). [Alcuin.] Amicus enim hujus mundi, constituitur inimicus Dei. [Aug.] Disce ergo non diligere mundum, ut discas diligere Deum. Averte, ut convertaris: funde, ut implearis. Ideo diligite, *quoniam Dominus requirit veritatem.* [Gl. int.] Veritas est, ut creatura serviat Creatori. Hanc in futuro requirit Dominus, etiam a sanctis, quando vix justus salvabitur. [Aug.] *Et si vix justus salvabitur, impius et peccator ubi parebunt?* (1 Petr. iv.) *Et tunc retribuet abundanter facientibus superbiam,* [Cassiod.] sæviendo contra eos qui eum contemnunt, faciendo contra jussa Dei. [Aug.] id est, retribuet his qui abundanter faciunt superbiam, qui nec convicti convertuntur, quia multum superbiunt. [Cassiod.] Omnibus etiam abundanter faciunt superbiam, qui non cito pœnitent de quolibet criminali peccato. Superbia enim ponitur pro omni vitio, quia radix est omnium vitiorum. Hic etiam in præsentem aliquibus aliquando retribuit Dominus, ut superbos humiliet, [Aug.] quod ideo fit, quia si nulli hoc faceret, non videretur vigilare divina providentia; si omnibus hoc faceret, non servaretur divina patientia. Ut ergo patiens et justus appareat aliquibus, et non omnibus, hic retribuit.

VERS. 31. — « Viriliter agite et confortetur cor vestrum, omnes qui speratis in Domino. »

Viriliter agite, et confortetur, etc., [Gl. int.] quasi dicat: Retribuet in futuro. Interim ergo

[Cassiod.] Viriliter agite, ne sit otiosa dilectio, [Aug.] sed indesinenter bona operentur, ut bonum sine defectu operantes suo tempore sine defectu metatis, [Cassiod.] et si gravia occurrant, quæ supra dixi confortetur cor vestrum, omnes qui speratis in Domino. In hoc versu exprimitur virtus et intentio psalmi totius, ne carnis fragilitas timeat tot mala sæculi.

COLLATIO IN PSALMUM XXX: (IN TE, DOMINE, (SPERAVI, NON CONFUNDAR IN ÆTERNUM.)

VERS. 4. — *Deduces me et enutries me.* Idem Hieron. et Campensis, sed Sanctes, Pratenſis, Munsterus, et interpretes pro Cajetano, *duces et deduces me*, vertunt, quia tamen similem particulam psalm. XXI versiculo, *super aquas refectionis educavit me*, Hieron. transtulit, *enutrivit me*; et quadrantius respondet ad gratiam Christi, quæ enutrit nos ut fortes simus, ut commentatus est in hunc locum. Præstabat non mutare LXX versionem, et si sensus possit conciliari. Pellicanus verbum Hebraicum, quod hic habetur per he id est per aspirationem tenuem, legit per fortem aspirationem, quia traduxit, *quasi hæreditatem possidebis me.* תנחאלני TENACHALENI, pro תנחלני TENACHALENI. Et videtur magis accedere ad rationem educationis.

VERS. 6. — *In manus tuas, Domine, commendo spiritum meum.* Hebr. habent מפקד אפיקוד, et LXX παραδίσσονται, id est *commendabo*, per futurum tempus. Apparet Christum Dominum, dum in cruce penderet, tempus mutasse. Licet Græci codices, in Evangelio Lucæ XXIII, habeant futurum, quos crediderim mendosos, eo quod veteres adducunt evangelistam per præsens. Hieronymus 3 adversus Pelagianos, et in commentario hujus loci; Aug. contra sermonem Arianorum, cap. 9 et 10, et in enarratione psalmi; Ambr. in locum Lucæ indicatum. ac rursus in eundem Theophylactus, nisi fallat codex. Simile fecit Apostolus, Ephes. IV, qui respiciens rei factæ adimpletionem, quod dixerat psal.: *Accepit dona in hominibus*, posuit δόματα δόματα. *dedit dona*. Translatio tamen ad Campensem habet per præsens. Nec est insolitum apud Hebr. futurum fungi vice presentis. Unde Munsterus vertit, *commendo spiritum meum*.

VERS. 15. — *Qui videbant me, foras sugerunt a me.* Faber et Cæcus volunt emendari lectionem Latinam, ut particula *foras*, non jungatur ad *sugerunt*, sed ad verbum *videbant*, et dicatur Latinus, *foris videbant*, quia Hier. dixit, *videbant me in plateis*. Hier. tamen in commentariis, et August. referunt ad verbum *sugerunt*, ut liquet ex interpretatione. Et Campensis dicit, *foras sugerunt relicto me solo*. Nec obest quod ad dictionem פחדו BAHUTZ, ponitur nota distinctionis, quia in psalterio, teste Campensi, non habet vim distinguendi.

VERS. 16. — *Audivi vituperationem multorum commorantium in circuitu.* Sanctes, Pratenſis, Munsterus, interpretes pro Cajetano, *vituperationem seu infamiam multorum*, pavor aut pavorem circumquaque, ut pro illo quod est commorantium. ponant *pavorem*. Hier., juxta Hebr. sic reddit, *congregationem in circuitu*; et Pellicanus, *quæ perambulat in circuitu*. Vocabulum Hebr. כבוד MAGOR signat

modo *mansionem*, modo *pavorem* a themate נר com, id est *commoratus est, timuit*. Male igitur et gratis novatores recedunt a Latina editione, si ex contemptu fecerint.

VERS. 18. — *In manibus tuis sortes meæ.* Hebr. ידוּתֵי יְמִינֵי, id est *tempora mea*. Eodem recidit sensus; sors enim nostra, id est electio est in potestate Dei abscondita, tempus autem ex sui ratione, innuit quid Deus disponat, aut ordinet. Unde translatio. ad Campensem, *in manu tua facta mea sunt*.

VERS. 21. — *Erubescant impii, et deducantur in infernum.* Hebr. יִשְׁתַּחֲוּ אִיִּם לְשֵׁוֹלִים IDEMU LISSEOL, *laceant in fovea*, id est inferno. Sanctes tamen vertit, *excidentur in inferno*. Quantum ad rem ipsam pertinet, perpusillum est. Esto fortasse quod דם דם non significet *deduxit*, tamen silere ad infernum, est nullam habere causam defensionis, quin peccator ad infernum mittatur ac deducatur. Et ita taciturnitas illa justa est damnatio, cui non habeas quod respondeas, juxta Matth. XXII: *At ille obmutuit*. Et translator ad Campensem habet, *in foveam consopiantur*; et Munsterus, *compescantur*.

Quæ loquuntur adversus justum iniquitatem. Hebr. פָּרוּ אֲתָרָא, alias signat *rem gravem et duram*, alias *veterem*, eoque in versione Hier. juxta alterum exemplar habet *vetera*, juxta alterum *dura*. Et posteriorem modum sequuntur Pratenſis, Sanctes, Munsterus, et interpretes pro Cajetano. Pellicanus dicit *vetustatum*. Quomodo autem vetustas et gravitas proprie dicantur de peccato, Scriptura nusquam non ostendit, et quid per ea intelligi deberet, LXX concinne in suo interpretatione aperuerunt.

VERS. 25. — *A conturbatione hominum, a duritia viri, a duritia viri, id est hominum, inquit Sanctes in suo Thesaurio, qui etiam expositionem rabbinorum refert. Rabbi Salomon, a conjunctionibus seu societatibus impiorum.* Thargum, *ab exercitiis potentium*; Rabbi Himmaniel, *a duritiis eo fortitudinibus viri*. Munsterus propinquius ad LXX, *ab irrationibus cujuscuque*. Conturbatio autem hominum ista omnia complectitur.

VERS. 28. — *Ego dixi in excessu mentis meæ. Hier., in stupore meo.* Plures vertunt in *præcipatione meæ*, seu *dum festinarem*; Pellicanus utrumque ponit, et *præcipationem, et pavorem*. In hoc nihil aliud dicimus, quam quod Hier. respondet ad Suniam et Fretellam: *Ego autem dixi in excessu mentis meæ*, pro quo in Latinis codicibus legebatur, *in pavore meo*. Et nos juxta Græcum transtulimus ἐν τῇ ἐκστάσει μου, id est *in excessu mentis meæ*. Aliter enim Latinus sermo ἐκστασις exprimere non potest, nisi *mentis excessum*. Aliter in Hebraico me legisse noveram, *in stupore et admiratione meæ*. Hæc ille. Sed translatio ad Campensem, *in desperatione meæ*; ipse Campensis, *in anxietate summa*.

VERS. 30. — *Quoniam veritatem Dominus requirit.* Hebr. מְרַצֵּה אֱמוּנִים EMUNIM NOTZER, *fideles seu veritates custodit*. Sed quorum pacto custodit veritates Dominus, nisi exanimando vitam veracem districto in extremo judicio? Unde veritates custodit qui semper quomodo serventur requirit, ut nihil non examinatum relinquat, vel minutulam cogitationem: quæ si quid sinistra habuerit, adamussim, et ad veritatis regulam expendetur: a judice vero, quem latere nihil potest.

PSALMUS XXXI.

PSALMI TITULUS: (INTELLECTUS DAVID.)

Beati quorum remissæ sunt iniquitates. Titulus, intellectus David. [Aug.] Psalmus iste agit de gratia

et misericordia Dei, qua Christiani sumus. Unde Apost. in Epistola ad Romanos, ex hoc psalmo argumentum gratiæ sumit, contra illos qui de operibus

legis gloriantur, et merita sua jactant, dicens, beatitudinem esse illius hominis, cui Deus accepto fert justitiam (Rom. III), sicut ait Propheta: *Beati quorum*, etc. [Alcuin.] Et agit iste Psalmus maxime contra vitia hominum, qui vel peccata sua nesciunt, vel agnita defendunt et merita jactant; [Aug.] econtra docens ut peccatores nos agnoscamus, et peccata accusemus, et bona gratiæ Dei attribuamus (67). Contra vitia ergo hominum hic psalmus opponitur, ne quis putet Deo absconditum, quod in conscientia habet occultum. Et est sensus tituli: [Gl. int.] *hic est intellectus David*, id est, pœnitentis, in cujus persona hic loquitur David, [Cassiod.] id est hic docetur quid intelligere debeas, si vere pœnitens es, vel pœnitere vis. [Aug.] Primo, intelligas te peccatorem esse, post si cœperis bonum facere, ne viribus tuis tribuas, verbo te justificans, sed gratiæ Dei, ut non sit dolus in corde. Et est iste psalmus secundus pœnitentialium, diversus a primo. In primo enim pœnitens timore judicii plorat. In isto peccata quæ tacuerat, graviter afflicto cogitur confiteri.

Intentio. Monet ad pœnitentiam. [Cassiod., Alcuin.] Modus. Quatuor sunt partes: primo, dicit initium boni esse per indulgentiam Dei, se vero sequentem illud vitium hominum fuisse miserum, sed per misericordiam Dei conversum fuisse ad verum intellectum, ad quem opportunius expertus casum alios deceptos revocat, in quo et stantes confirmat. Secundo agit de confessione, unde est venia, ibi, *delictum meum cognitum*. [Cassiod.] Tertio pœnitentiam commendat, ibi, *pro hac orabit*. Quarto, ponitur lætus finis, ubi dicitur Deus dare intellectum, ibi, *intellectum tibi dabo*. Gratiam itaque commendans Propheta initium boni per indulgentiam Dei esse ostendit, dicens:

VERS. 1. — « Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata. »

Beati quorum remissæ sunt iniquitates. [Aug.] Non dicit in quibus non invenit peccatum, nam in omnibus invenit, sed quibus remittuntur. Nihil boni fecisti et datur remissio peccatorum. Tibi debebat vindictam ex culpa tua, dat indulgentiam ex gratia sua. Malis enim operibus tuis debetur damnatio, sicut bonis operibus debetur regnum cœlorum. Si reddatur ergo tibi quod debetur, puniendus es, non tibi reddit Deus debitam pœnam, sed donat et indebitam gratiam. Nemo ergo jactet opera sua ante fidem, nemo sit piger in operibus bonis accepta fide. Dat enim Deus indulgentiam impiis, et eos justificat ex fide. Incipitur **66** ergo justificatio fidei per indulgentiam. [Alcuin.] Iniquitates autem dicit, fomitem peccati, scilicet concupiscibilitatem, quæ ante baptismum non tantum pœna, sed et culpa est, non utique actualis sed et originalis; post baptismum vero pœna est et non culpa (68). In baptismo enim dele-

atur originale peccatum: non ut non sit, sed ut peccatum ultra non sit. Ideoque congrue dicit: *Beati quorum remissæ sunt iniquitates*, id est, mitigate per gratiam, ut non regnent in mortali corpore (Rom. VI). Cujus rei causa est, quod in baptismo tecta sunt peccata. Unde subdit, *et quorum peccata*, scilicet originalia, et si qua sunt actualia, *tecta sunt*, [Aug.] id est, cooperta et abolita. Si enim Deus texit peccata, noluit advertere. Si noluit advertere, noluit animadvertere, id est punire; noluit agnoscere, sed ignoscere. Non ergo dicit tecta peccata, tanquam ibi sint et vivant, sed ita deleta ut Deus non videat, id est puniat æternaliter. Videre enim Dei est peccata punire. Unde alibi: *Averte faciem tuam a peccatis meis* (Psal. L). Et dicitur hoc a simili. [Gl. int.] Ita enim teguntur peccata in baptismo, sicut Ægyptii insequentes Israel, tecti sunt in mari Rubro (Exod. XIV). Ne hoc sufficit quod in baptismo tegantur peccata, nisi inde caveatur ab eo quod Deus imputat, id est a criminali. Unde subdit:

VERS. 2. — « Beatus vir cui non imputavit Dominus peccatum: nec est in spiritu ejus dolus. »

Beatus vir cui non imputavit Dominus peccatum, qui sibi cavet a criminali peccato, quod imputatur ad pœnam æternam. [Cassiod.] Vel et si remissis iniquitatibus et tectis peccatis sit aliquod levius peccatum, ut Job et Nathanael, quos laudat Dominus, *non imputavit Dominus peccatum* (69). Vel iniquitatem dicit peccata quæ ante fidem vel baptismum sunt; peccata, quæ post fidem vel baptismum sunt. Et est, *beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata*, id est quibus Deus peccata ante fidem remittit. Non enim per se beati sunt, in quibus tegit peccata post fidem, ne in judicio revelentur. Et sic non imputabitur eis peccatum aliquod ad pœnam. [Alcuin.] Unde subdit: *Beatus vir cui non imputavit Dominus peccatum*, aliis enim qui gravia habent Deus imputat, aliis per misericordiam non imputat et si habent aliqua, his scilicet qui non justos se prædicant cum sint mali, sed se agnoscentes satisfaciunt. Unde ait, *nec est in spiritu ejus dolus*, [Aug., Cassiod.] hic ostendit cui non imputet, illi, scilicet, in quo non est dolus. Quia se accusat cum sit peccator, corde tenet quod ore fatetur. Dolus est, ut cum sit peccator, justum qui se prædicet. Qui vero se accusat, dolo caret: talis erat Nathanael, de quo Dominus dixit: *Ecce verus Israelita, in quo dolus non est* (Joan. I); et publicanus ille humilis, qui dicebat: *Propitius esto, Deus, mihi peccatori* (Luc. XVIII).

VERS. 3. — « Quoniam tacui, inveteraverunt ossa mea: dum clamarem tota die. »

Quoniam tacui. [Hier.] Quasi dicat: Hoc modo proflitor, sed olim *quoniam tacui, inveteraverunt ossa mea*; vel ita junge: Hic est beatus in cujus spiritu non est dolus, [Aug.] quia ego non confitens Deo olim, veni

(67) Ex Cassiod. in 3 vers. hujus psal.

(68) Ex Aug., lib. I, De nupt. et conc. cap. 25.

(69) Ex Hier. in c. Ose. VIII.

in peccatum. Et hoc est quod ait, quoniam tacui, quod non esset tacendum, scilicet confessionem peccati. Inveteraverunt ossa mea, id est interior fortitudo defecit, si contra fecisset, innovaretur virtus robusta in Domino. Si enim clamassem peccata, inveniretur in se infirmus; sed fieret in Domino firmus. Nunc autem perverse tacuit peccata, et clamavit merita. Unde subdit: *Dum clamarem tota die*. Dixi enim quod non esse dicendum de justitia mea, ergo non est contrarium quod ait, tacui dum clamarem. Tacuit enim quædam, non tacuit quædam; tacuit unde proliceret, non tacuit unde deficeret; tacuit confessionem, clamavit de meritis præsumptionem. Sana membra medico ostendebat, vulnerata tegebat. Ideo non fuit curatus, non fuit sanatus, sed inveteratus, id est remansit in vetustate, quia confitendo non amavit novitatem. Qui enim non vult confiteri peccata, laborat sine causa in defensione peccatorum, in quo cum jactet merita, amplius deficit ejus fortitudo. Exaggerat enim culpam, dum defendit: propellit gratiam, dum merita jactat. Ergo etiam si non sit sibi quis conscius, non tamen justum se prædicet, quia *delicta quis intelligit* (Psal. xviii)? aut, *quis gloriatur castum se habere cor?* (Prov. xx.) Qui dicit se peccatum non habere, mendax est (Joan. i). Unde Apostolus: *Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc justus sum* (I Cor. iv). Et Salomon: *Est justus qui perit in sua justitia* (Eccli. vii). Ille, scilicet, qui præsumit de justitia, ut pharisæus, qui dicebat: *Non sum sicut cæteri homines, etc.* (Luc. viii). Vel ita, tacui, voce peccatum, dum clamarem tota die, affectu me fore peccatorem, quia pœna peccati vel interior excæcatio me peccatorem ostendebat.

VERS. 4. — « Quoniam die ac nocte gravata est super me manus tua; conversus sum in ærumna mea, dum configitur spina. »

Quoniam die. Quasi dicat: Peccata tacens et merita jactans inveteravi, sed, o Domine, quoniam manus tua gravata est super me ad humiliandum me superbum, [Aug.] quia vindicta tua me tetigit, et hoc die ac nocte, id est assidue, conversus sum in ærumna mea, id est cognovi me miserum, dum confringitur, vel configitur spina, id est, dum compuncta est conscientia. Tunc enim sensi dolorem, et inveni meam infirmitatem. [Cassiod.] Vel cognovi me miserum; dum confringitur spina (70) scilicet quæ totum corpus erigit, scilicet superbia, quæ fracta non eiecit ad interitum, sed erigit ad salutem. Vel ita lege litteram, quasi dicat: Clamavi et tacui, quod non debui, et ideo, manus tua gravata est super me die ac nocte, non mutatur sensus horum verborum, quasi dicat: Me assidue percussisti, et non immerito, quoniam conversus sum in ærumna mea, [Aug.] id est factus sum miser. Et vere est ærumna mea et miseria, dum, id est quia, spina, id est peccatum configitur, id est usque ad con-

sentum, et consuetudinem, et opus ducitur. [Alcuin.] De his spinis dictum est primo homini peccanti: *Terra tua germinabit tibi spinas et tribulos* (Gen. iii). Et alibi: *Spinæ et tribuli nascuntur in manibus temulentis* (Prov. xvi). Vel spina, id est ratio; confringitur, id est fracta ad terrena curvatur, quæ sursum erigi debet, sicut spina dorsi hominem erigit.

PARS II. *Διάψαλμα*. VERS. 5 — « Delictum meum cognitum tibi feci; et injustitiam meam non abscondi. »

Delictum meum, etc. [Cassiod., Alcuin.] Secunda pars, ubi commendatur confessio peccati, unde reneria est, sicut supra dixit, quod de tectione inveteratio processit (71). Quasi dicat: Conversus sum in ærumna, puncta est conscientia mea, et sic ego feci per me cognitum tibi confitendo, scilicet delictum meum, scilicet quod commisi facienda, scilicet quod tacui peccata; et *injustitiam meam*, scilicet quod non facienda feci, id est quod clamavi merita, non abscondi, [Aug., Gl. int.] id est, non operui, sed aperui, ut operires tu; detexi, ut tegeres tu. Nam quando homo detegit, Deus tegit: cum homo tegit, Deus denudat; si homo agnoscit, Deus ignoscit.

VERS. 6.— « Dixi: Confitebor adversum me injustitiam meam Domino; et tu remisisti impietatem peccati mei. »

Dixi: Confitebor, [Gl. int.] quasi dicat, feci cognitum, et vere. Dixi enim prius, [Alcuin.] id est, deliberavi apud me, hoc, scilicet, quod ego *confitebor* vel pronuntiabo, *injustitiam meam Domino*, agens adversum me injustitiam, [Gl. int.] id est agens contra priora. Prius enim tacueram, modo pronuntiabo. Vel ita, confitebor injustitiam meam Domino, [Aug.] dicens eam esse adversum me, id est mihi eam dando, non Deo vel naturæ, quod iterum est dare Deo; modo ergo confitebor adversum me, [Gl. int.] qui prius contra Deum. [Aug.] Multi enim confitentur iniquitatem suam, sed adversus Deum. Quando enim inveniuntur in peccatis, dicunt: Non hoc feci, aut non est hoc peccatum, sed Deus voluit. Alii dicunt: Fatum mihi fecit, stellæ mihi fecerunt. Et ita per circuitum volunt pervenire ad Deum accusandum, non de compendio ad Deum placandum. Stellas enim ipse fecit et ordinavit. Et ita per eas volunt ostendere quod Deus fecit ut peccarent. Dicant ergo illi potius: *Domine, miserere mei, et sana animam meam, quia peccavi tibi* (Psal. xl). Ita clamet æger ad medicum, et dicat: Cum libero arbitrio creavit me Deus: ideoque si peccavi, ego peccavi non fatum, non fortuna, non diabolus me coegit: sed ego persuadenti consensi. *Et tu remisisti*, [Gl. int.] quasi dicat, ita dixi, et ita proposui. Et tu remisisti etiam *impietatem* peccati mei, quæ est quod tacere decrevi culpam, et male clamavi merita. Magna pietas Dei hic ostenditur, [Cassiod.]

(70) In Psalt. Rom. legitur *confringitur*

(71) Ex Greg. in expositione vii psal. pœnitent. et ex Cassiod.

ut scilicet ad solam promissionem dimiserit peccatum. Votum enim pro operatione judicatur. [Aug.] Magnum est ergo quod ait, dixi : Confitebor vel pronuntiabo, alia littera. Nondum pronuntiat, promittit se pronuntiaturum. Et Deus jam dimittit, quia hoc ipsum dicere, scilicet pronuntiabo vel confitebor, quodammodo pronuntiare est, non ore, sed corde; nondum est vox in ore, ut homo audiat confessionem, et Deus audit.

PARS III. *Διάψαλμα*. VERS. 7. — « Pro hac orabit ad te omnis sanctus in tempore opportuno. »

Pro hac orabit. [Cassiod.] Tertia pars, ubi plenitudinem commendans omnibus sanctis dicit eam esse communem, quam varix sectæ respuunt : contra quas ad Deum refugit, [Alcuin.] quasi dicat, remisisti impietatem peccati mei. [Aug.] Et, pro hac, remissione facta, *orabit ad te omnis sanctus*. Inde enim est sanctus, et inde oratur, quia dimisisti, quia aliter non esset sanctus, nec adoraret, quia omnes sunt peccatores, et egent gloria Dei. Et quando orabit? *In tempore opportuno*. Tempus opportunum est tempus gratiæ, quod novum tibi manifestatum est et gratia Christi revelata est (Rom. III). De quo Apostolus : *Quando venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum, factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege essent redimeret* (Galat. IV). Unde redimeret? a diabolo, a perditione, a peccatis, ab onere legis, quæ eos premebat, et reos convincebat; non juvabat spinam peccati, ostendens, non consumens. [Alcuin.] Et ita quasi coegit eos clamare ad gratiam et ad medicum, gratia autem sanat.

VERS. 8. — « Verumtamen in diluvio aquarum multarum, ad eum non approximabunt. »

Verumtamen. [Alcuin.] Quasi dicat : Licet sanctus oret, licet tempus opportunum sit, [Aug.] verumtamen illi qui sunt in diluvio aquarum multarum, id est defluentes in carnalibus concupiscentiis. Vel qui sunt in diluvio aquarum multarum, [Alcuin.] id est qui sunt in erroribus diversarum sectarum, et in multiplicitate vanarum doctrinarum, ut philosophi qui libero arbitrio, et Judæi, qui carnalibus observantiis salutem ascribunt, [Aug.] et alii qui fato vel fortunæ peccata, vel aliis hujusmodi imputant, cum una sit doctrina Dei, quæ est de humiliatione cordis et confessione peccati. Ii, inquam, omnes non approximabunt ad eum, id est, ad Deum, mutat enim hic personam, ut sæpe facit, ut ibi : *Domini est salus, et super populum tuum benedictio tua* (Psal. III). Non enim appropriat ad Deum qui sunt in diluvio variarum doctrinarum, ut qui dicunt, factum me peccare fecit, vel fortuna, quæ omnia regit, vel gens tenebrarum, quæ Deo rebellat. Diversæ sunt hæc aquæ et amaræ; sed illa est vera et dulcis aqua, quæ de intimo fonte puræ veritatis emanat : hæc est aqua confessionis peccatorum, et humiliationis cordis, vitæ hominis salutaris abjicientis se, et nihil de se præsumptis, et nil suæ potentiæ superbiæque tribuentis. Hæc aqua ab

A illo emanat, qui cum esset altus, pro nobis factus est humilis, id est a Christo. Vel, non approximabunt ad eum, id est ad sanctum, illi tales secundum imitationem. Sed in hoc diluvio quod undique perstrepat.

VERS. 9. — « Tu es refugium meum a tribulatione quæ circumdedit me : exultatio mea, erue me a circumdantibus me. »

Tu es refugium, etc. [Greg.] Ego enim ens in hoc diluvio, ambulans in hoc sæculo, non audio tales, sed ad te refugio. [Hier.] Vel ita, pro hac, scilicet impietate tollenda, orabit ad te omnis sanctus, quia nullus est sine peccato. Etiam orabit dico, in tempore opportuno, in hac vita ubi licet. Verumtamen, quasi dicat, dico, sanctus orat, in quo notatur habere peccata, sed tamen in diluvio aquarum multarum, id est dum pœnæ et angustix inundabunt in iudicio, [Alcuin.] ipsæ pœnæ non approximabunt ad eum, sanctum, sicut nec aquæ ad Noe in diluvio appropinquaverunt (Gen. VII), *tu es*, quasi dicat, sanctus orabit, dicens ita, o Domine, tu es *refugium meum* non mea vis, vel alius Deus : sed, tu solus, es refugium meum, [Aug.] a tribulatione hujus sæculi, vel peccatorum, *quæ circumdedit me*, et tu es *exultatio mea*. Gaudeo enim spe futuri boni quod promittis, et quod parcis. Et ideo, o tu Domine, *erue me a circumdantibus me*, quia quamvis gaudeam in spe, tamen adhuc sum in malis.

PARS IV. *Διάψαλμα*. VERS. 10. — « Intellectum tibi dabo, et instrum te in via hac qua gradieris : firmabo super te oculos meos. »

Intellectum tibi, etc. [Alcuin.] Quarta pars, ubi ostenditur lætus finis. Et dicitur quod Deus dat intellectum. Unde iste alios hortatur ad idem quasi dicat : Tu, erue me, qui promisisti mihi hoc, intellectum tibi dabo. [Cassiod.] Vel respondet Christus pœnitenti qui petierat erui; cui responderetur a Domino : Intellectum tibi dabo, [Aug.] ut scilicet te cognoscat et scias. Quod omnia sunt ex gratia, et gaudeas in spe. Ecce quare dicitur psalmus intelligentiæ, sicut titulus monstrat, quia scilicet hic dicitur dari intellectus pœnitenti, [Alcuin.] ne putetur supplicans negligi, teste Deo, *et instrum te* ne aberres quasi dicat inermem gladio. [Aug., Cassiod.] Et hoc *in via hac* scilicet Dei *qua gradiaris* non errore, non ut hæreas ibi *firmabo super te oculos* ne quis tibi noceat, id est non auferam a te postea oculos meos, [Aug.] quia tu semper levas oculos tuos ad me, [Cassiod.] jam justificatus. Ecce quanta est gloria pœnitentis.

VERS. 11. — « Nolite fieri sicut equus et mulus quibus non est intellectus. »

Nolite fieri, etc. [Aug.] Accepto intellectu convertit se iste pœnitens ad superbos peccata defendentes, et ostendit nobis quid sit intellectus. [Alcuin.] Quasi dicat : Ita Dominus mihi fecit : ergo o vos quos invito, *nolite fieri sicut equus*, non dicit sicut bos qui est humilis, sed equus, qui erecta cervice incedit, per quem significantur superbi : sicut per mu-

lum stolidi et pigri. Et est, nolite fieri sicut equus et mulus, id est superbi et stolidi, quia talibus non est intellectus. [Hier.] Vel per equum et mulum, duo populi intelliguntur. Per equum intelligitur gentilis indomitus; per mulum Judæus piger ad credendum. Et est, nolite fieri sicut equus et mulus, id est nolite fieri sicut gentiles, vel sicut Judæi, quibus non est intellectus. Quid enim tales patiuntur? Ecce, in camo, etc. Vel ita, nolite fieri sicut equus. Equus sine discretione sessorem, mulus quælibet onera accipit. [Cassiod.] Et ita neutri est intellectus, vel illi sessorum, vel huic onerum.

Prohibet ergo homines a diabolo insideri et vitium onerari, alioquin equus freno, mulus camo arceatur. Et est, nolite fieri sicut equus et mulus, id est nolite diabolum sessorem recipere, vel onus vitiorum subire, quia talibus non est intellectus, sicut equo et mulo. Unde subdit, quibus non est intellectus: [Aug.] quod si noluit acquiescere, o Deus, fac eis quod mihi fecisti, dicit pœnitens, scilicet,

VERS. 12. — « In camo et freno maxillas eorum constringe, qui non approximant ad te. »

In camo et freno, id est in majori et minori tribulatione constringe, vel confringe, [Alcuin.] vel confringes, id est reconde et coarcta maxillas eorum, id est jactantiam de viribus suis et meritis. [Aug.] Si enim non habes Christum sessorem, os quo jactas merita, et taces peccata, confringetur. Si ergo non vis confringi os tuum, noli esse sicut equus et mulus, sed sicut bos qui cognovit possessorem suum (Isa. 1). Vel, in camo et freno maxillas eorum, quibus mandunt. Confringe, [Cassiod.] id est est parcius da victualia, ut saltem necessitate coacti redeant sicut animalia donec viam teneant, frena patiuntur et flagella. Maxillas eorum, dico, qui non approximabunt ad te humiliando se, quia sunt quidam qui si peccant carnis imbecillitate, tamen a piis precibus non recedunt.

Possunt etiam hæc esse verba Christi: Nolite, etc., qui supra pœnitenti respondit dicens: Intellectum, etc., et hoc ad alios loquitur, monens eos ad idem, dicens, Nolite, etc. Postea verba ad Patrem convertit, dum ait, constrinae, etc. Nec mutatur verborum sententia.

VERS. 13. — « Multa flagella peccatoris, sperantem autem in Domino misericordia circumdabit. »

Multa etiam cum freno sunt flagella peccatoris. [Aug., Alcuin.] Ecce post frenum adduntur flagella ad domandum, ne sit de illis impunitis quibus modo datur vaga licentia suæ viæ: sic iste supra se dixit domitum, ubi ait: Gravata est super, etc. [Aug., Hier.] Non est ergo mirum si adhibito freno sequuntur flagella. Indomitum enim animal iste eas cupiebat: nec Dei voluntate, sed proprio motu se regere volebat, et effrenis in luxuriam prolabi. Ideoque domatur freno et flagello; atque utinam perdetur! Videndum est enim ne nimium resistendo, indomitus relinqui mereatur et ire in va-

gam viam quæ ducit ad mortem. Vel de futuro potest hoc accipi sic: Hic constringes, et in futuro. [Hier. et Alcuin.] Multa, erunt, flagella peccatoris. Vel de præsentis simul et de futuro potest accipi, sic: Nolite fieri sicut equus et mulus, quia, multa sunt flagella peccatoris, hic et in futuro; sperantem autem in Domino, [Gl. int.] qui omnia gratis dat circumdabit undique, [Cassiod.] ne sit locus hosti misericordia, [Aug.] quæ est in consolationibus. Lex vero in flagellis, Evangelium in consolatione. Et quia misericordia circumdat, ergo vos olim impii et superbi.

VERS. 14. — « Lætamini in Domino et exultate, iusti, et gloriamini, omnes recti corde. »

Lætamini in Domino, [Gl. int.] qui prius in vobis lætabimini, et exultate in Domino, quia jam iusti estis, non meritis vestris, sed gratia qui prius eratis peccatores. Distingue. Lætari est tacita suavitate gaudere; exultare, est concitati animi fervore gaudere, et gloriamini quod estis ei subditi, et hoc facite etiam in tribulationibus, [Aug.] omnes vos, qui estis recti corde, id est non resistentes Deo. Pravi corde sunt qui dicunt Deum vel non esse, vel non justum esse, vel non regere hæc, cum videant malos florere et bonos pati. Recti corde sunt qui dirigunt cor secundum voluntatem Dei, quam suæ præponunt, ut et Christus docuit, dicens, Non sicut ego volo, sed, etc. (Matth. xxvi), transgessans in se suos, ut et ibi: Saule, Saule, quid me persequeris? (Act., ix.)

COLLATIO IN PSALMUM XXXI: (BEATI QUORUM.)

VERS. 2. — Nec est in spiritu ejus dolus. Latina editio, et si fere sequatur Græca exemplaria quæ habemus, non tamen constanter, quia hic legimus, οὐδὲ ἴσταν ἐν τῷ στόματι φαύτου δόλος, id est nec est in ore ejus dolus, quod Hier., ad Suniam et Fretellam, indicavit esse Synmachii solius, alioquin et LXX Interpretes, et Theodotio, et quinta et sexta editio, et Aquila, et ipsum Hebr., in spiritu ejus, habent. Sunt et aliquot alia loca in Græcis quæ discrepant a Latinis.

VERS. 4. — Conversus sum in ærumna mea. Omnes recentiores hic relinquunt lectionem Vulgatam, simul et Hier. juxta Hebr., quia vertunt succum meum humorem vel virorem, pro ærumna mea, aut miseria. Clarissimum evadit, quod Hier., et LXX acceperunt lamed, litteram servilem ut vocant, alii autem ut est radicalis LESSADDI, quia LESSAD, est humor. Si vero deduxeris a themate LESSADAD, id est vastavi, significat miseriam, et lamed erit nota ablat. aut accusativi, in ærumna, aut ad ærumnam meam. Et quia sic acceperit Hier. non solum liquet ex ejus versione juxta Hebr., verum etiam ejus tractatione ad Suniam et Fretellam, cujus verba subtexo: « Conversus sum in ærumna mea, in Græco mea, non esse suggeritis, ἰσχυρῶς εἰς ταλαιπωρίαν, ἐν τῷ ἔμπροσθεν μοι ἀκόνθον, id est conversus sum in ærumna, dum configitur mihi spina, quod ex Hebr. et translatione Theodotionis additum est; et in Hebr. legitur LESSADDI, » ubi vides Hier. asserere in Hebr. ad ærumnam addi meam, propter iod in fine particulæ illius. Si autem accepisset lamed, tanquam radicale, nec vertisset, nec indicasset ad id significati addi affixum pronomem.

Dum configitur spina. Hier. transtulit, cum exar-
desceret, alii in siccitates æstatis. Varietas orta est,
quia ad verbum potest interpretari, in gladiis spi-
næ, quod LXX haud inepte dixerunt, *dum configi-
tur spina.* Siquidem דרבן HARBON, vel דרב HEREB,
est siccitas vel gladius, et קיץ QUAITZ seu קיץ QUOTZ
potest esse anceps ad ætatem et spinam. Secundam
acceptiorem respexerunt LXX.

VERS. 7. — *Tu es refugium meum a tribulatione
quæ circumdedit me.* Pro circumdedit, vertunt cu-
stodies, הצרני TITZRENI, a radice נצר NATZAR, son-
nat, custodies me, cum aliis tamen punctis a the-
male צר TZOR, interire poterit significare, circum-
dabis me, vel in feminino, circumdabit me הצרני
TETZURENI. De punctorum autem ratione, eorum-
que adinventione, satis superque in præfatione
dictum est. Translator ad Campensem stat a nobis.
Vertit enim, *tu es refugium meum a tribulatione
quæ circumdederat me.*

Exsultatio mea erue me a circumdantibus me. Hier.
Laus mea salvans circumdabis me. Alii transferunt,
*canticis vel clamoribus liberati aut liberationis cir-
cumdabis me.* Versiones istæ eodem tendunt. Hier.
tamen et interpretes pro Cajetano legerunt, רני
RONI, quia dicunt *exsultatio*, aut *laus mea*, ubi cæ-

teri legunt רני RONE. Deinde פייץ PALLET sonat li-
bera, liberandi, aut liberationis. Sed פליץ POLET, id
est *salvans*, quomodo apparet intellexisse Hier.
etiam si neoterici vellent esse neutrius generis,
potiusque; dicendum מפליץ MEPHALLET.

VERS. 10. — *Firmabo super te oculos meos.* Hier.
Cogitabo de te oculo meo. Reliqui, *renuam* aut *con-
sulam tibi oculo meo*; quæ proxima sunt, et pari
intelligentia, referuntur ad Dei custodiam et provi-
dentiam erga peccatorem conversum, ne deinceps
relabatur: quod est Dei consilium firmissimum. Et
translatio ad Campensem. habet, *figam in te oculos
meos.*

VERS. 14. — *Gloriamini omnes recti corde.* Est
satis intolerabile quod Sanctes et interpretes pro
Cajetano verterint, *laudate omnes rectos*, per accu-
sativum, cum nulla ratione ne minima quidem
cocebantur id facere. Unde Hier. addidit *eum*,
laudate eum, omnes recti corde, quasi admonens
ne quis referret hanc laudem ad rectos, sed ad
Deum qui facit rectos. Suspicio tamen in contextu
Sanctis, librariorum vitio esse accusativum, cum
in Thesaurio suo vertat per nominativum. Versio
etiam in Cajetano facile reduceretur ad sensum le-
ctionis Latinæ, quando dicit, *facite laudare omnes
rectos cordis.*

PSALMUS XXXII.

PSALMI TITULUS: « IN FINEM PSALMUS DAVID. »

[Cassiod.] *Exsultate, justi, in Domino.* Titulus.
In finem, psalmus David Titulus iste patet, hic au-
tem Propheta misericordiam et potentiam Dei com-
mendat, et facta ejus enumerat, agens de operibus
creationis et recreationis, ut timeatur potentia, qua
creat, et ametur misericordia qua recreat. Intentio.
Ad laudem invitat ostendens qui et quem, et quo-
modo, et quare laudare debeant. Modus. Tripar-
titus est psalmus. Primo justos vel rectos laudare
monet. Secundo, beatum dicit illum qui ad cultum
Dei pervenit, ibi, *beata gens*. Tertio, quid de præ-
dictis sentiat, subdit, ibi, *anima nostra*. Ostendens
ergo Propheta qui laudare debeant, justos ad lau-
dem monet, dicens, o

VERS. 1. — « Exsultate, justi, in Domino, rectos
« decet collaudatio. »

Justi, exsultate etiam in adversis, non in 68 vobis,
[Aug.] non in sæculo quod perit, sicut injusti faci-
ciunt, quorum exsultatio finitur cum sæculo; sed
in Domino in quo nihil displicet eis. Placet autem
Deo, cui placet Deus, quo permanente permanebit
justorum exsultatio. Et quia exsultare in illo non
possumus nisi laudando, inquit, *rectos decet collau-
datio*. Laudat qui rectus est, id est subditus Deo
aliter est distortus, curvus laudat Deum quando
sibi bene est; blasphematur, quando male; rectus
vero semper, id est in prosperis et in adversis, ut
Job; recti ergo sunt qui dirigunt cor suum secun-
dum voluntatem Dei, quæ est regula, et præponunt
voluntatem melioris suæ voluntati, id est volun-
tatem omnipotentis Dei voluntati infirmi, volunta-
tem Dei voluntati hominis. Quantum enim distat
Deus ab homine, tantum voluntas Dei a voluntate
hominis. Unde hominem gerens Christus, et regulam

proponens nobis, et docens, et præstans nobis vi-
vere, ostendit nobis privatam quamdam hominis
voluntatem, in qua suam et nostram figuravit, qui
caput nostrum est, et ad eum sicut membra perti-
tinemus. *Pater*, inquit, *si feri potest, transeat a me
calix, iste* (Matth. xxvi). Hæc humana voluntas erat
propriam aliquid, et tanquam privatam volens. Sed
quia rectum vult hominem esse, et ad illum dirigi,
qui semper est rectus, subdit: *Non quod ego volo,
sed quod tu vis, Pater* (Ibid.), ac si diceret homini:
Vide te in me, quia potes aliquid proprium velle,
quamvis Deus aliud velit, conceditur hoc humanæ
fragilitati scilicet aliquid proprium velle, sed statim
cogita quid sit supra te, id est Deus, illum supra
te, te infra; illum Creatorem, te creaturam cogita;
illum Dominum, te servum; illum Omnipotentem,
te infirmum: subjiciesque tuam voluntatem ejus
voluntati, erisque rectus. [Cassiod.] Ideoque ait,
rectos decet collaudatio, non dicit laudatio, sed
collaudatio, propter unitatem Ecclesiæ.

VERS. 2. — « Confitemini Domino in cithara; in
« psalterio decem chordarum psallite ei. »

Confitemini. Dixit, qui et quem laudare debeant,
hic dicit qualiter, hoc modo, scilicet laudandus
est. *Confitemini Domino in cithara.* Cithara ab infe-
riori sonat, et ex terra est. [Aug.] Unde laudare
debemus, id est terrena prosperitas et adversitas,
quæ ab eo sunt nobis. Et est, *confitemini Domino
in cithara*, id est laudate Dominum, sive abundant
prospera; sive occurrant adversa, et in psalterio de-
cem chordarum psallite ei vel illi. Psalterium a su-
periori reddit sonum, et est decachordum, per quod
significatur doctrina cœlestis quæ de sursum est,
et ad cœlum te vocat, quæ in decem præceptis bre-
viter ostensa est. Et est, psallite illi in psalterio de-

cem chordarum, id est laudate cum dum attenditis quæ superiora vobis dedit scilicet cælestem doctrinam. Vel per citharam intelligitur caro, quæ est inferior natura hominis. [Hier.] Per psalterium intelligitur charitas, quæ continetur in duobus mandatis dilectionis Dei et proximi, ad quem pertinent decem mandata legis, tria in prima tabula ad Deum, septem in secunda ad proximum. Et est, consistimini in Domino et cithara, [Aug.] id est exhibete corpora vestra hostiam vivam mortificando carnem cum vitis et concupiscentiis. Et, psallite illi in psalterio decem chordarum, id est serviant membra vestra charitati, ubi tria et septem præcepta complentur, in quibus tota lex pendet et prophætæ. [Alcin.] Et quia non sufficit nisi abundet justitia vestra plusquam Scribarum et Phariseorum, subdit,

VERS. 5. — « Cantate ei canticum novum; bene psallite ei in vociferatione »

Cantate ei, [Aug.] non tantum lingua, sed vita *canticum novum*, scilicet canticum gratiæ, canticum fidei et charitatis, [Cassiod.] canticum de incarnatione, de qua mundus exultat, de qua et angeli cantaverunt. Hoc est canticum novum, quod novus attulit homo. Novus enim rex, nova lex. *Nova ecce facta sunt omnia* (Apoc. xxi). [Hier., Aug.] Hoc canticum non cantant, nisi homines novi, renovati per gratiam, pertinentes ad Novum Testamentum. Cantate ergo ei canticum novum, et exuite vetustatem et induite novitatem, quia non nisi ad novos pertinet Novum Testamentum. [Cassiod.] Et bene, non male, *psallite ei* bonis operibus. Si quæris quomodo bene, ecce, *psallite ei in vociferatione*, vel jubilatione, id est in lætitia vel exultatione ineffabili, ut non possit dici verbis quod intelligitur, et de quo gaudetur, [Aug.] hoc decet ineffabilem, quem fari non vales, et tacere non debes. Nil ergo restat nisi ut jubiles, id est ut gaudeas corde, et si non verbis, et immensa latitudo gaudiorum metas non habeat syllabarum.

VERS. 4. — « Quia rectum est verbum Domini; et omnia opera ejus in fide. »

Quia rectum est. [Alcuin.] Hic dicit cur sit laudandus, supra modum laudandi exposuit; nunc causam, id est cur laudandus sit Deus. Quasi dicat: Ideo laudare debetis, *quia verbum Domini rectum est*, [Aug.] id est promissio ejus vera est in omnibus et nullum fallit. Unde et fidelis dicitur Deus (I Cor. x; Joan. ii), sed aliter homo fidelis dicitur. Fidelis enim est Deus, dans homini quod promissit, fidelis est homo credens promittenti Deo, ex promisso vero, Deus est nobis debitor, non ex commisso, quia nihil ei commendavimus, ut debitorem teneamus, cum ab illo habeamus omnia quibus gaudemus. Teneamus ergo fidelissimum promissorem; *Et omnia opera ejus in fide sunt*, id est fidelia. Nihil non promittit, et non reddit, quia.

VERS. 5. — « Diligit misericordiam et judicium: misericordia Domini plena est terra. »

Diligit misericordiam, [Aug.] quæ est in promittendo et *juanicum* quod est in reddendo. Vel per verbum intelligitur lex Dei, scilicet, lex Evangelii. [Gl. int.] Quasi dicat. Ideo laudate, quia est rectum verbum Domini, [Aug.] id est recta est lex Dei, vel, rectus est sermo Domini, scilicet ad faciendos vos rectos, quod per vos fieri non potestis; rectus est ergo in se, et rectus in effectu. Et omnia opera ejus sunt in fide, [Cassiod.] quia non nisi in fidelibus operatur ad salutem. Unde in Evangelio: *Fides tua te salvum fecit* (Luc. vii). Vel ita: Verbum Domini rectum est, hoc non mutatur. Et, omnia opera ejus, subaudi, sunt recta. Hic distinguit,

[Alcuin.] id est quæcumque præcepit operari, sunt recta in se, quod patet positus, in fide. Vel omnia opera quæ diligit et æternaliter remunerat, ex fide procedunt: quæ fides quia a Deo est, et omnia opera, bona sunt a Deo. Hoc ideo dicit, ne quis putet se meritis operum ad fidem venisse, cum in fide sint omnia opera quæ Deus diligit, id est remunerat. Ideoque laudate, qui non modo prædicta facit; sed etiam, diligit, quia sæpe facit; misericordiam quæ est hæc, [Aug., Alcuin.] id est ex dilectione nostri facit misericordiam, quam nunc prærogat in via, vocando et justificando. Et judicium, quod erit in futuro, quo exigit prærogata, quia et ibi bonis et malis secundum merita retribuet, cum usura exigens talenta nobis credita

[Math. xxv]. Vide quia Dominus diligit misericordiam et judicium, et tu quoque utrumque servare debes, quia utrumque ad te pertinet: alioqui non argueret Phariseos Dominus dicens: *Relinquitis graviora legis, scilicet misericordiam et judicium* (Math. xxiii). Cave ergo ne amisso judicio sis pauperi in mala causa misericors, quia ait tibi Deus tuus: *Non accipias personam pauperis in iudicio* (Exod. xiii), ut malam ejus causam foveas, et iniquitatem ejus contegas. Cujus si parcis saccello, percussis cor, quia remanet iniquum, et ideo fit nequior, quia justum sibi favere videt. *Misericordia Domini*, quasi dicat, vere misericordiam diligit, quia misericordia Domini plena est terra, ubique enim peccata dimittuntur hominibus, ubique Evangelium prædicatur. Ideo ait, misericordia Domini, plena est terra. Terram dicit, non cæli, quia cæli non indigent misericordia, ubi nulla est miseria. In terra hominis abundat miseria et superabundat Domini misericordia. Miseria hominis et misericordia Domini, plena est terra; non cæli, qui non indigent misericordia, indigent tamen regente Domino. Omnia enim indigent Domino, et misera et felicia, quia sine illo miser non sublevatur, felix non regitur, ergo et cæli indigent Domino. Non enim propriam firmitatem sibi ipsi præstiterunt, sed

VERS. 6. — « Verbo Domini cæli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum. »

Firmati sunt cæli [Aug.] non a se, sed verbo

Domini, id est Filio Patris, et spiritu oris ejus, id est Spiritu sancto, qui procedit a Filio, qui est os Patris, est solidata virtus eorum, et omnis, non pars tantum, quia nihil a se habuerunt, quasi a Deo fieret supplementum. Nota unum esse opus Verbi, id est Filii et Spiritus sancti. Idem est enim, omnis virtus eorum, et quod firmati sunt. Hoc ergo facit Filius et Spiritus sanctus. Sed nunquid sine Patre? imo vero Pater per Verbum, et per Spiritum sanctum operatur. Trinitas ergo hæc, unus Deus est.

VERS. 7. — « Congregans sicut in utre aquas maris; ponens in thesauris abyssos. »

Congregans. Adhuc exsequitur de operibus naturalibus ad potentiam pertinentibus, [Hier.] dicens: et ipse est *congregans aquas maris sicut in utre*, ad litteram littoribus mare claudit. Et est, *ponens in thesauris suis abyssos*, secundum illud: *Qui producit ventos de thesauris suis* (Psal. cxxxiv). Ergo

VERS. 8. — « Timeat Dominum omnis terra, ab eo autem commoveantur omnes inhabitantes orbem. »

Timeat Dominum omnis terra, [Aug.] id est peccator, ut desinat peccare; et si non amore, saltem timore. Vel mystice possunt accipi terra, cæli, etc. [Hier., Aug.] quasi dicat: vere misericordiam diligit, quia terra, id est Ecclesia ubique terrarum, plena est misericordia Domini, [Aug.] quia ubique Ecclesiæ Evangelium prædicatur, remissio peccatorum præstatur, salus ubique annuntiatur. Sed quomodo hoc? quia cæli, id est apostoli, qui nos complunt doctrinis, ut seges Ecclesiæ per totum mundum pullulet, *Verbo Domini*, id est sapientia Patris, firmati sunt, id est plene instructi sunt, cum eo etiam corporaliter conversando, qui est verbum Patris, qui interiori inspiratione et exteriori prædicatione eos docuit. Et post, *virtus eorum*, quam habebant, est roborata, *spiritu oris ejus*, id est Spiritu Filii, a quo data erat, et non pars, sed omnis, et doctrina eorum et miracula a Spiritu sancto data sunt et confirmata, a quo adeo confirmata sunt, ut cum fiducia inter lupos irent, et cum essent inter eos viverent. Unde tantam virtutem acceperunt, nisi ab eo qui eos misit? *Ecce*, inquit, *mitto vos sicut oves in medio luporum* (Matth. x). Vide quos mittit, et quo mittit. Oves utique mittit, et in medium luporum eas mittit. Unus D lupus si mittatur in medium innumerabilium ovium, quæ ei resistent? Quid non turbat? Omnes devorat, nisi forte quod cito satiatur. Misit vero Christus infirmos inter sævos, qui eos tenuerunt et traderunt potestatibus, atque pressuras intulerunt: sed virtute non sua, sed Spiritus in eis loquentis non defecerunt, sed oves lupos vicerunt; et mundum lupis plenum, ovibus impleverunt. Sæviebat tunc mare persequentium ingentibus fluctibus, sitiēbat terra cælum Dei, modo vero per passionem illorum qui aciem ruperunt glorificatum est nomen Christi, et elevatum est super capita tumentium gurgitum. Unde salsa maris aqua, quæ remansit in Christianis, modo sævire non audet; occultum

PATROL. CXXI.

A vero murmur rugit in eis, et intra mortalem pellem fremit conclusa salsugo. Unde subdit, *congregans*, etc., quasi dicat: Virtus apostolorum firmata est Spiritu Dei, et ea firmata, postea etiam Dominus est congregans aquas, etc.; quia si postea amaritudo est tecta in pelle, mortalis pestis contegit amaram cogitationem. Modo enim pelli suæ malitimes, tenent intus mala, quæ non audent emitte, de quibus profert Dominus: Unde vos emendet qui secreta omnium novit corda. Unde subdit: *ponens abyssos*, id est valde malos, in *thesauris suis*, quia tribuit eis ad tempus potestatem qua ea faciunt et dicant quibus boni erudiuntur. Et quia adhuc est aqua in utre licet inclusa, ergo *timeat Dominum omnis terra*, non sit secura et torpens lætitia; et si gaudet de misericordia, qua plena est terra, timeat ne sit superba lætitia. Ideo, quia aqua est in utre, et in thesauris abyssis. Vel ita, congregans, quasi dicat: firmavit cælos, id est apostolos, et per cælos firmatos est *congregans aquas maris sicut in utre*, [Cassiod., Alcuin.] id est congregat et consolidat fluctuantes populos in unitate fidei, spei, et charitatis; id est in Ecclesia, in qua est caro mortua. Et etiam *abyssos*, id est profundos tenebris vitiorum, est *ponens in thesauris*, [Alcuin.] id est ponit inter eos qui sunt thesaurus, de quibus alios ditat sapientia. Talis fuit Paulus, qui de abyso factus est thesaurus, id est de persecutore apostolus, de crystallo bucella. Et ideo, timeat Dominum, etc., id est Ecclesia de mari, id est de fluctuanti populo, facta. Vel, thesauris, sapientiæ et scientiæ suæ, [Cassiod.] id est Scripturis ejus, sapientiam ejus continentibus, ponens abyssos, id est profundas altitudines, ut probet quis pietatis studio scripturas **69** inquireat. [Hier., Alcuin.] Vel ita, congregans, quasi dicat, cæli, id est apostoli, firmati sunt verbo Dei, et non modo est ipse potens super hos quos diligit et firmat; sed est etiam *congregans aquas maris sicut in utre*, id est manifestos Ecclesiæ persecutores habet sicut in utre, quia nil nisi permissi faciunt, et ponit sibi eos in thesauris, ut ex eis donet milites suos, dum sinit eos flagellare filios quos recipit. Ergo non eos, sed Dominum timeat omnis terra.

Et differt hæc sententia a secunda, quia ibi per aquas maris agit de Christianis malis et hæreticis, hic vero de manifestis persecutoribus, ut sunt Judæi et gentes. Vel ita: Ipse est, *congregans aquas maris sicut in utre*, id est congregat populos sæculi, in confessione mortificati peccati, ne libere defluant. Et est *ponens in thesauris abyssos*, quia eis occulta sua servat ad divitias, quæ nec oculus vidit, nec auris audivit (I Cor. ii). Ergo *timeat Dominum*, non aliud *omnis terra*. Id est omnis homo. Dico timeat. imo, *commoveatur*, quasi manu misericordiæ Dei. [Alcuin.] Et dicitur hoc a simili dormientis, qui commovetur ut evigilet, ita et gratia Dei movet ut vigilant, timori admiscendo amorem: quasi dicat: [Gl. int.] *Omnes profecto, inhabitantes orbem, scilicet*

cel universam Ecclesiam, id est omnes in perfectione cæterorum fidelium stantes. *Commoveantur dico*, non ab alio, sed ab eo tantum. [Cassiod.] Hoc ideo dicit, quia et a diabolo aliquid commovetur; sed quod a Deo, utiliter commovetur: quod a diabolo, inutiliter. [Aug.] Ab eo ergo commoveantur, non terroribus hominum, vel cujusquam creaturæ, scilicet leonis, serpentis, diaboli et hujusmodi: si hæc sæviunt, Deum time, non ista, quia sub eo sunt omnia. Quid autem de omnibus his timendum est? nihil.

VERS. 9. — « Quoniam ipse dixit, et facta sunt: ipse mandavit, et creata sunt. »

Quoniam ipse dixit et facta sunt, [Aug.] quasi dicat: Ideo nihil possunt, nisi quod permittit: cupiditatem nocendi per te habes; potestatem autem nocendi si ille non dat, non habes, quia non est potestas nisi a Deo (*Rom. in*), sed est mala cupiditas quæ non est a Deo: sed illa nihil nocet si ille non permittit a quo est omnis potestas. Ideo Deus homo stans ante hominem, ait: *Ncn haberes in me potestatem, nisi datum tibi esset desuper* (*Joan. xix*). Homo enim non habet tantam potestatem, nisi cum acceperit desuper. Nec etiam ipse diabolus, vel unam oviculum potuit tollere sancto viro Job, nisi prius diceret: *Mitte manum tuam*, (*Job 1*), hoc est, da potestatem. Ideo eruditus ipse Job non ait: *Dominus dedit*, et diabolus abstulit: sed, *Dominus dedit, et Dominus abstulit* (*ibid.*). Ab eo ergo commoveantur omnes. Ideo ab eo, quia non ea quæ timeant alius fecit, sed ipse solus creavit. Quoniam ipse dixit, [Gl. int.] id est voluit, et facta sunt, id est formata de informi materia; ipse mandavit [Alcuin.], id est verbo suo præcepit, et creata sunt informia de nihilo. Et notat in his verbis creationem rerum et formationem. Vel notat creationem et formationem simul et recreationem. Creationem et formationem, primo, cum ait: ipse dixit et facta sunt, id est creata et formata. Deinde recreationem cum ait: ipse mandavit, legem [Cassiod.] scilicet per prophetas. Et creata sunt, id est creati sunt fideles per eam in bonis operibus.

VERS. 10. — « Dominus dissipat consilia gentium, reprobatur autem cogitationes populorum: et reprobatur consilia principum. »

Dominus dissipat [Cassiod., Alcuin.], quasi dicat: Non tantum malos, quando vult nocere permittit, sed malos quando vult nocere, cessare facit. Et hoc est quod ait: Dominus dissipat, ne habeant effectum consilia contra se facta, et contra suos. Consilia dico, *gentium*, [Aug.] id est Judæorum, qui non ejus, sed suum quærunt regnum. Et non solum dissipat, sed etiam *reprobat cogitationes populorum*, id est Judæorum qui cogitant de terrenis. Etsi enim multa machinarentur Judæi ut tollerent nomen Christianum de terra, tamen crevit Ecclesia. Vel distingue inter gentes et populos, ut per gentes intelligas gentilem populum, per populos, Judaicum. Et est, dissipat consilia gentium, id est gentilis po-

puli, [Cassiod.] dum idololatriam destruxit. *Reprobat autem cogitationes populorum*, [Aug.] id est Judæorum, quorum etsi sit completa voluntas occidendo Christum, tamen in resurrectione est reprobata; et *reprobat consilia etiam principum*, id est tyrannorum ejus sæculi, vel dæmonum qui talibus populis quærunt dominari.

VERS. 11. — « Consilium autem Domini in æternum manet; cogitationes cordis ejus in generatione et in generationem. »

Consilium autem Domini, [Aug.] quasi dicat: Illorum consilia reprobatur; sed consilium Domini, quo beatum non facit nisi subditum sibi, *manet in æternum*, [Cassiod.] quia nullo dissolvitur tempore. Et *cogitationes cordis ejus*, [Aug.] id est cogitationes sapientiæ ejus, sunt *in generatione et generationem*, id est non sunt mutabiles, sed æternæ. Vel, consilium Domini manet in æternum. [Cassiod.] Incarnationis arcanum, in quo consultit homini, manet in æternum, ad æternam salutem obtinendam nobis valet. Et cogitationes cordis ejus sunt in generatione et generationem, [Aug.] id est prædestinatio ejus immutabilis est, in qua omnia reposita sunt: quæ et sic permanent ut prævisa sunt.

VERS. 12. — « Beata gens, cujus est Dominus Deus ejus; populus quem elegit in hæreditatem sibi. »

Beata gens. [Cassiod.] Secunda pars, in qua dicit beatum illum qui ad cultum Dei pervenit, quod fit temporibus Christianis, in quibus gentes conversæ sunt. Ili sunt justi et recti, quos decet laudatio. Quasi dicat: Consilium Domini in æternum manet, hoc est consilium Dei, quod *beata est gens*, etc., id est quod solum illud beatificat, qui ei obedit. Vel ita continua: et quia consilium Domini est in æternum, ergo hæc sola gens de omnibus gentibus est beata, *cujus Dominus est Deus ejus*, [Aug.] id est: quæ sibi dominum non elegit, nisi Deum suum, de quo vivit, quem colit. Et ita Deus est ejus possessio et hæreditas, neque, hoc est a se, sed a Deo est electa, ut ipsa sit Dei hæreditas, et inde beata. Unde subdit: et beatus est *populus quem elegit Dominus in hæreditatem sibi*, quam colit, ut possidendo eam, non sinat esse incultam et miseram. Ecce egens possidet Deum, et eadem possidetur ab eo; et ita Deus est possessor, et possessio: possessio, quia ex eo vivimus tanquam de panc nostro: possessor, quia excolit nos, ut terram suam, et prava exstirpat, et in utroque non Deus, sed homo proficit. Beata est enim gens, de Deo possessione; beatus est populus de Deo possessore; quia non est homo beatus nisi per illud, quod eo melius est, quo se ipse homo melior sit. Si ergo melior te vis esse, quære quod te melius est, et inde efficieris melior te, et beatus. Illud autem non quæras extra te, quia in teipso est quod quæris si beatus esse cupis. Non illud quæras in corpore tuo, sed in ipso animo tuo quære quid sit melius, quia beatitudo omnis in animo tuo est, quia animus naturaliter est capax beatitudinis, valens ea frui, et per illuminationem gratiæ, quæ sit vera

beatitudo intelligit, eamque meretur: per cuius illuminationem meretur etiam corpus ei subjectum incorruptionem, ut fiat inferioris reparatio, id est corporis per meliorem, id est per animum. Fit enim corpus melius et gloriosum per animum, qui est melior corpore, et nunquam est homo beatus, per id quod est eo inferius. Ergo per nihil terrenum, nec etiam per æquale, ut per angelos quibus æquabitur humana natura, cum fuerit incorruptibilis facta, sed per id quo melius est animo, quod supra ipsum est. Hic est Deus qui eum fecit, et ipse est beatitudo. Ipsum visurus, ipsum habiturus es, erige ergo te ad illum, quem, cum volueris, habebis, quia ad te venit reformator animi tui, qui ante erat ejus formator. Nec fit animus per corpus melior, sed per justum animum fiet corpus immortale. Justus vero est animus ex Deo, cuius imago est in eo per quam similis est angelis. Deus ergo hominis summum bonum est.

Vers. 13. — « De cælo respexit Dominus; vidit omnes filios hominum. »

[Aug.] De cælo ostendit quomodo elegit Deus populum in hæreditatem, ita, scilicet, de cælo, id est de Christo homine, Dominus respexit in adventu Filii, [Cassiod.] et vidit misericorditer non peccata a quibus avertit faciem, [Aug.] sed omnes filios hominum, id est omnes qui in novam vitam volunt renasci, pertinentes ad filium hominis. Et

Vers. 14. — « De præparato habitaculo suo, respexit super omnes qui habitant terram. »

De præparato habitaculo suo. [Aug.] Id est de habitaculo susceptionis humanæ, quod sibi Deus præparavit, [Alcuin.] quia non nisi præparante Patre factum est. Vel præparato, [Cassiod.] id est præviso ad salutem mundi; respexit Deus, [Aug.] id est misericorditer vidit, super omnes, ut præsit illis ad regendum eos qui habitant terram, id est per omnes terras. Vel, qui habitant terram, id est carnem excolendo eam respexit. Et vere, quia ipse est

Vers. 15. — « Qui finxit sigillatim corda eorum; qui intelligit omnia opera eorum. »

Qui finxit, [Aug.] id est, manu gratiæ formavit. Et sigillatim corda eorum, singulis singula quædam dona dans, quia corda singulorum propria dona tribuit. [Gl. iut.] Unde tamen unitas corporis, id est Ecclesiæ fiat et ipse est qui intelligit omnia opera eorum, id est, scit quomodo unusquisque utatur eis donis. Vel per cælum et habitaculum possunt intelligi sancti angeli. Et hoc est, de cælo, [Aug., Alcuin.] id est, de anima justa et mente angelica, respexit Dominus misericorditer. Et vidit omnes filios hominum. Hoc non mutatur. De præparato habitaculo. Habitaculum Dei sunt angeli, et omnes quos mittit ad prædicandum, et præcipue apostoli doctrina et gratia sancti Spiritus præparati ad vocationem aliorum qua miseratus est omnium. Et hoc est, de præparato habitaculo suo, de angelis et omnibus quos mittit; respexit super omnes qui habitant terram, id est miseratus est omnium terram carnis excolen-

tium, quos per eos vocavit ad vitam, et non solum per eos vocavit, sed etiam ipse est qui finxit sigillatim, id est singula corda eorum, [Cassiod.] id est, qui inspiravit eis omnem bonam voluntatem eorum: et ipse est qui intelligit, [Aug.] id est secretius et interius videt omnia opera eorum, quo sine fiant, quia apud illum intellectus sunt opera eorum, id est ita noscit intentiones eorum operum, sicut opera ipsa. Vel ad litteram, finxit corda, [Hier.] id est creavit animas, sigillatim, id est singulas per se ex nihilo, non ex Adam, ut quidam dicunt, putantes animam esse ex anima. Et ipse est qui intelligit omnia opera ejus, id est insimul omnes animas agnoscit, et earum actus.

Vers. 16. — « Non salvatur rex per multam virtutem, et gigas non salvabitur in multitudine virtutis suæ. »

Non salvatur. [Alcuin.] Dixit spiritualia esse a Deo, hic subdit quod etiam corporalia a Deo sunt, scilicet corporalis salus, et alia quæ continentur in his tribus, scilicet in potentia, in fortitudine corporis, et in divitiis. Quæ tria notat per tria verba quæ ponit, scilicet rex, gigas, equus. Quasi dicat: Non modo Deus spiritualia dat, sed etiam exteriorem salutem. Nemo enim habet nisi ab eo, quia potens ut rex. Non salvatur, corporali salute, per multam virtutem, id est potentiam suam, gigas, id est superbus aliquis, extollens se contra Deum, et fortis viribus corporis ut gigas, non salvabitur in multitudine virtutis suæ, nec etiam dives salvabitur in divitiis suis, quod in equo notatur. Unde subdit:

Vers. 17. — « Fallax equus ad salutem; in abundantia autem virtutis suæ non salvabitur. »

Fallax equus. [Aug.] Equus est animal in cuius velocitate et virtute confiditur, per quem figurate quælibet amplitudo sæculi accipitur, unde superbitur: sed quanto in ea altius erigeris, tanto gravius cadis. [Cassiod.] Ideoque congrue equus humana felicitas dicitur, quæ homines vehit, et dum nimis prope-rat cadit, ut equus, et sessorem perdit. Lege litteram, et ab inferiori assume autem [f. altiore], quasi dicat: Non modo in potentia vel viribus non est salus, sed etiam equus fallax ad salutem, id est superba potentia mundanæ felicitatis fallit et mentitur homini de salute exteriori. Nam sessor ejus non salvatur in mult. virt. suæ, [Hier.] id est insessor ejus non salvatur per eam. Et equus est corpus hominis, quod quantumcunque sit speciosum et formatum bene, tamen fallax 70 est ad salutem, spiritualem, vel corporalem. Vel ita: Non salvatur, agit hic de spiritualibus. Sicut enim supra dixit, quomodo fiant justis a Deo per gratiam, ita et hic dicit quod plus quam facti sunt, ab eodem adjuvantur, et in bono conservantur. Quasi sic dicat: Fiunt justis, sed nec facti, sua virtute salvantur, quia, non salvatur rex, etc. Vel ita continua, quandoquidem bona voluntas, et omnia bona sunt a Deo, [Aug.] Ergo quicumque, rex scilicet, qui carnem suam regit, mortificans vitia, concupiscentias ejus, non salvatur per multam

virtutem suam, id est si virtute sua præsumit, impetans sibi et non Deo, quia non consequetur præmium ex sua virtute. Et gigas, scilicet quisquis militat contra diabolum, vel concupiscentiam suam, non salvabitur in multitudine virtutis suæ, id est si fortitudini suæ tribuit, et non Deo: fallax, quasi dicat: non salvabitur in virtute sua, sed potius si ascendit in equum, id est in superbam opinionem, quasi sua virtute salvetur, fallitur; quia equus, id est superba opinio, est fallax ad salutem; fallitur enim quisquis qui per se vel per hominem putat salvari, quia non salvabitur: etiam si sit non dico in parte, sed, in abundantia virtutis suæ, ita ut eam sibi tribuat. Unde ergo salvi?

VERS. 18. — « Ecce oculi Domini super metuentes eum, et in eis qui sperant super misericordia ejus. »

Ecce oculi Domini. Vel ita junge: in sua virtute nullus salvatur, [Cassiod.] sed ecce unde est salus: *Oculi Domini*, id est dilectio Dei, scilicet respectus deitatis, quæ protegit, sunt *super metuentes eum*, non super de se præsumentes, et in *eis qui sperant*, non in virtutibus suis, vel meritis, sed in *misericordia ejus*. Nota quod timere Deum et sperare semper conjuncta sunt. Ad hoc autem sunt oculi Domini super timentes et sperantes,

VERS. 19. — « Ut eruat a morte animas eorum, et alat eos in fame. »

Ut tandem eruat a morte animas eorum, dans eis vitam æternam, et hic interim alat eos verbo et æterna veritate, qui sunt in fame justitiæ, id est, esuriunt et sitiunt justitiam. [Cassiod.] Hæc sunt duo vota fidelis, quæ hic notantur, scilicet, ut in judicio eripiatur a morte æterna: et hic spiritualibus alatur, ubi est indigentia honorum. Vel de præsentis totum accipitur, ut eruat a morte, hic, animas eorum, et non corpora; et alat eos in fame. Hæc non mutantur.

PARS II. VERS. 20. — « Anima nostra sustinet Dominum, quoniam adjutor et protector noster est. »

Anima nostra. [Alcin.] Tertia pars, ubi ostendit quid de prædictis sentiat. Et est hic quasi conclusio prædictorum. [Aug.] Quasi dicat: Modo alit nos in fame, ut autem post perfecte saginatur, *anima nostra* escis incorruptibilibus, *sustinet Dominum*. Vel ita continua, eruat a morte, hoc exspectans anima nostra sustinet Dominum: vel ita dico, eruat animam; nam ideo anima nostra interim sustinet Dominum, id est patiens est. Et potest sustinere quoniam ipse est adjutor noster, dum conamur ad Deum, et protector, dum hosti resistimus.

VERS. 21. — « Quia in eo lætabitur cor nostrum; et in nomine sancto ejus speravimus. »

Quia in eo, etc. [Gl. int.] Quasi dicat ideo sustinendum quia cor nostrum lætabitur tunc plene in eo, [Aug.] non in nobis, ubi est inopia; et speravimus nunc nos venturos ad Deum in futuro, non meritis nostris, sed in nomine sancto ejus, id est

A quia nobis absentibus per fidem misit nomen suum, id est Filium. Deinde subdit orationem:

VERS. 22. — « Fiat misericordia tua, Domine, super nos, quemadmodum speravimus in te. »

Fiat misericordia tua. Quasi dicat: Et sicut speravimus fiat misericordia tua, Domine, super nos, id est, per misericordiam tuam impleatur in nobis, scilicet ut in futuro lætemur in te. Quo merito? Ecce quemadmodum speravimus in te, spes enim non confundit. Vel ita: [Cassiod.] quia in eo, quia dixerat nos sustinere, ne quis mussitet de patientia, subjicit manus, scilicet quod lætatur hic in Domino; quasi dicat ideo sustinendum, quia cor nostrum, dum sustinemus, lætabitur in eo, [Aug.] non in nobis, ubi magna inopia est sine illo; et speravimus in nomine sancto ejus, [Cassiod.] scilicet in nomine Christi, quem patienter Propheta lætus venturum sustinuit. Per hoc autem quod speravimus notat continuum tempus spei, qua antiqui justii adventum Christi desideraverunt, donec venit: quia non est fas desinere a spe, donec impleatur. Sequitur: Fiat, quasi dicat: sicut speravimus, ita fiat misericordia tua, Domine super nos. Christi incarnationem impleri desiderat Propheta, ut perfectus possit esse. Quo merito? Quemadmodum, quasi ita fiat, et per hoc fiat, quia speravimus non in alio, sed in te. Hoc ideo dicit, ut omnis superstitio et pravitas excludatur.

COLLATIO IN PSALMUM XXXIII: « EXULTATE, JUSTI.

VERS. 7. — *Congregans sicut in utre aquas maris.* Qui legunt $\tau\alpha$ NED, vertunt sicut *acervum vel cumulum*. Qui vero $\tau\eta\kappa$ NOD, transferunt *utrem*, quomodo Hieronymus et LXX assonat Nebiensis, nec magni interest ad sensum, quemadmodum ix versu Hebræi dicunt *ipse præcepit et stetit*, ubi dicimus, *ipse mandavit et creata sunt*, eodem enim conspirat intelligentia, diverso loquendi modo. Quo innuitur citra Dei potentiam nil posse consistere, mox enim Deo manum subtrahente suam, omnia in nihilum redigenda forent.

VERS. 15. *Qui finxit sigillatim corda eorum,* $\tau\eta$ JAHAD Hebraicantes vertunt pariter aut simul, quod dicimus *sigillatim*. Sed quia particula Hebraica est ambigua, ad singularitatem et ad paritatem, seu (si sic loqui permittitur) ad similitudinem congruentius traduxerunt LXX interpretes, ne viderentur accedere ad duos errores. Priorem, qui postea tribuitur Origeni et Priscilianistis, affirmantibus animas fuisse ante corporis infusionem: alterum, cujus auctorem fuisse Tertullianum scribit Augustinus in lib. De hæres. ad quod vult Deum capite 86: « Is error erat, ex anima patris, velut corpus ex corpore, generari animam filii. Ubi autem audis LXX dicere sigillatim vel singulatim finxit corda, nil fulcimentum ex hoc loco relinquunt hujusmodi amentitiæ. » Nebiensis stat a nobis.

VERS. 17. — *In abundantia virtutis suæ non salvetur.* Hebræi habent active, *non salvabit* Et Mansterus addit de suo, *quemquam*. Faber irridet nostram lectionem, quasi ea innuat equum beatitudinis incapacem, non salvari, quod dictum esset Propheta indignum, cum nullus vel obtusissimus philosophorum unquam id ignoraverit. Monet igitur ad evitandum hoc incommodum, ut psallamus deinceps, *in abundantia virtutis suæ non salvabit*. Eandem farinam conspersit Cæcus Burgensis. O lapidum caput, non intelligit equum accipi metapho-

rice, juxta sententiam Augustini, pro qualibet hujus sæculi amplitudine atque superba dignitate! Quæ certe quanto celsior, eo periculosior est. Quantum vero ad rationem Hebræismi, sunt omnino eadem litteræ, in activa et passiva significatione יָמַלְט יָמַלְט. Et potes legere JEMALLET aut JEMULLAT, prius active, posterius passive

PSALMUS XXXIII.

PSALMI TITULUS: (PSALMUS DAVID CUM MUTAVIT VULTUM SUUM CORAM ABIMELECH, ET DIMISIT EUM, ET ABIIT.)

Benedicam Dominum. Titulus. Psalmus David cum mutavit vultum suum coram Abimelech, et dimisit eum, et abiit. [Aug.] Titulus iste attentos facit, et pulsantes desiderat. Et est tractus de historia libri Regum, ubi scriptum est quod cum fugeret David Saulem persecutorem suum, contulit se ad Achis regem Geth, id est cujusdam gentis vicinæ regno Judæorum, ibique latitabat ut persecutorem Saul evitaret. Suggestum est autem illi regni quod illum apud se haberet, qui magnam receperat gloriam in populo Judæorum. Et dictum est illi: *Iste est David cui chorum fecerunt mulieres Israelitæ, dicentes: Saul percussit mille, et David decem millia* (I Reg. xxi). Quibus auditis David sensit invidiam, et timuit regem. Cum enim propter hanc gloriam invidere cœperit illi Saul, valde metuendum erat David ne et ille rex ad quem confugerat vellet opprimere eum quem posset de vicino hostem habere, si salvum servaret. [Hier.] Ad quem etiam Saul nuntios miserat, quibus Achis traderet David, ut ad se ducerent eum, quem volebat occidere; sed misericordia Dei providente, et viam evadendi monstrante, per figurationem furoris evasit [Aug.] Mutavit enim vultum suum coram Achis, et affectabat et tympanizabat ad ostia civitatis, etiam ferebatur manibus suis, et procidebat ad ostia portæ, et salivæ decurrebant super barbam ejus. Quem cum vidisset rex Achis, ait servis: Ut quid mihi istum abreptitium adduxistis? Nunquid intraturus est domum meam? Et sic illum dimisit, projiciens illum, et abiit inde David incolumis (I Reg. xxi). Ad hanc historiam videtur pertinere titulus: nec discordat, nisi quod qui hic dicitur Abimelech, idem proprie Achis vocabatur, sicut in historia legitur. [Alcuin.] Sed Esdras propter sacramentum nomen mutavit, nec putetur sola historia narrari. *Omnis enim in figura contingebat illis.* (I Cor. x.) [Aug.] Sciendam ergo quod David Christum, et vultus mutatione mutationem veteris sacrificii in novum significat. [Alcuin.] Vetus autem sacrificium dicitur vultus, quia indicabat voluntatem Dei, in signo. Abimelech interpretatur *patris mei regnum* (Luc. 1), et significat Judæos, qui erant regnum patris sui, scilicet David, qui fuit pater Christi, secundum carnem, juxta illud: *Et dabit illi Deus sedem David patris sui.* [Aug.] Ecclesia est regnum non David patris sui, sed Dei Patris. Achis vero interpretatur *quomodo est*, per quod significantur tardi illi discipuli, quibus cum diceret Dominus: *Nisi manducaveritis*

carnem meam, et biberitis sanguinem meum, non habebitis vitam in vobis (Joan. vi); æstimaverunt illi quod particulatim carnem daret ad manducandum, dicentes: *Quomodo hic potest nobis carnem suam dare ad manducandum? Durus est hic sermo* (ibid.). In hac quoque mutatione vultus affectabat Christus, id est affectu compassionis plenus erat, quia compassus est nobis usque ad mortem, et tympanizabat, quia extensus in cruce sicut corium in ligno. Et hoc ad ostia civitatis, id est ad corda Deo clausa, ut ea per crucem aperiret, ferebatur manibus suis, quod non ad litteram potest accipi; sed tunc manibus ferebatur, cum corpus et sanguinem suum in Cœna apostolis porrexerat, in quo humilitatem hominibus commendavit. Salivæ decurrebant in barbam, id est verba infantilia, et infirma dicentis: *Hoc est corpus meum* (Matth. xxvi), tegebant virtutem ejus, quæ per barbam intelligitur. Et per hæc omnia procidebat ad ostia portæ, id est humiliabat se ad initium fidei nostræ; ostium enim portæ initium est fidei, unde incipit Ecclesia, et pervenit ad speciem.

Et est sensus tituli: [Gl. int.] Psalmus iste attribuitur David, id est Christo, quia loquitur et in eo Christianus. Verba enim hujus psalmi, et membris et capiti conveniunt. Psalmus dico agens de hoc quod fecit, *cum mutavit vultum suum*, [Aug.] id est, vetus sacrificium in novum, quam mutationem in Cœna ostendit, dum in Cœna corpus suum et sanguinem discipulis docens humilitatem commendavit. Mutavit dico *coram Abimelech*, id est coram Judæis; *et dimisit eum*, David, Abimelech, id est Christus dimisit Judæos, *et abiit* ad gentes, ita etiam coram Achis mutavit, id est coram ignaris discipulis. Et Achis, vel Abimelech, dimisit eum, David. Et abiit, id est illi ignari discipuli dimiserunt Christum, pro mutato sacrificio, et abierunt retro. Vel Christus abiit ab illorum cordibus; ad litteram, et patet de David. Quod mutavit vultum suum coram Abimelech, et Abimelech dimisit eum, et David abiit incolumis. Et est iste psalmus secundus eorum qui per imperfectum scribuntur alphabetum. Intentio. [Cassiod.] Monet ad novum sacrificium accedere **71** mente, non pede. [Cassiod.] Modus. Quatuor sunt partitiones: Prius Propheta summatim laudem præmittit, monens mansuetos ad idem. Secundo, ad communionem novi sacrificii fideles hortatur, ibi, *accedite*. Tertio, incipientes monet a quibus abstineant, ibi, *venite*. Quarto, agit de retributionibus bonorum et malorum, ibi, *oculi Domini*. A laude itaque incipiens, ait Christus, et in eo Christianus.

VERS. 1. — « Benedicam Dominum in omni tempore : semper laus ejus in ore meo. »

Benedicam, [Hier.] id est laudabo, *Dominum* [Aug.] corde, ore, opere; et hoc non tantum in prosperis, [Gl. int.] sed in omni tempore, prosperitatis et adversitatis, quod non tempore prioris vultus, id est veteris sacrificii fiebat, quando carnales pro carnalibus serviebant.

Nota quod hunc versiculum cantat Ecclesia in sexta, qua hora passus est Christus, et levatus in cruce; et sol fervet, quia Christi passio ex fervore charitatis prodiens, nobis causa est et materia laudandi Dominum dilectione intentissima, [Cassiod.] et laus ejus erit in ore meo ut alios instruam. [Aug.] Et hoc semper, quia omnia quæ cogitat vel dicit, sine culpa sunt; et ita laus Dei semper in eo est. Sed quia hoc nequit nisi humilia humilitatem commendans, subdit: et

VERS. 2. — « In Domino laudabitur anima mea; et audiant mansueti, et latentur. »

Anima mea laudabitur, [Cassiod.] hic non in me, vel in exterioribus, [Aug.] sed in Domino: sua enim laus est prædicatio Domini sui, ut bonus famulus de bona fama domini gloriatur. [Gl. int.] Qui in Domino non vult laudari, non est mansuetus, sed superbus. Vel de futuro potest accipi, quasi dicat: benedicam, unde in futuro, in Domino laudabitur anima mea, hoc autem audiant mansueti, [Cassiod.] non docti, non jejunantes, quia sunt superbi; [Aug.] sed mansueti, qui temperantiam habent omnium rerum, qui sunt leni animo, qui enim non mansuetus est irascitur. [Gl. int.] Audiant dico et non tristentur de hac mutatione, sed latentur, quia res jucunda est animæ. [Cassiod.] Et quia spiritualis gratia non vult sola facere quod multis proficit: ideo vocat alios, dicens: Et, o vos mansueti,

VERS. 3. — « Magnificate Dominum mecum; et exaltemus nomen ejus in idipsum. »

Magnificate Dominum. [Aug.] Ex fervore charitatis hoc dicit. Magnificate dico mecum, non enim arcta res est, omnibus ipse sufficit, et exaltemus omnes nomen ejus in idipsum, id est in unum, ut ab omnibus fiat unum. [Cassiod.] Ut omnes invitatos traheret, dicit quæ bona sibi inde evenerunt, subdicens:

VERS. 4. — « Exquisivi Dominum, et exaudivit me; et ex omnibus tribulationibus meis eripuit me. »

[Aug.] Exquisivi intus munda conscientia, non aurum, non aliud, sed Dominum ipsum, et exaudivit me, per quod patet quod qui non auditur, ipsum non quæsit, et ex omnibus tribulationibus meis: hoc ideo dicit, quod post mundum cor, et mundam conscientiam restant tribulationes; sed ex omnibus, dicit iste sanctus, eripuit me, id est futuro eripiet, cum mortale hoc induerit immortalitatem. [Cassiod.] Ideo dici ex omnibus universaliter, quia non possunt dici particulariter, id est singillatim, quanta

impetravit, id est de quantis eripi impetraverit, qui non aliud quam Deum quæsit.

PARS. II. VERS. 5. — « Accedite ad eum, et illa minamini; et facies vestræ non confundentur. »

Accedite. [Cassiod.] Secunda pars, præmissis laudibus jam particulatim de novo vultu admonet sanctos, [Alcuin.] quos ad communionem veri sacrificii hortatur, [Cassiod.] quasi dicat: Dico magnificate, et si in primis injucundum videtur, *accedite propius ad eum*. Hortatur alios dicens, quod ipse probavit. [Aug.] Vel ita junge, dico, magnificate: et quo ordine? [Alcuin.] Ecce. *Accedite ad eum*, [Aug.] fide inhærendo, et duobus pedibus geminæ charitatis currendo; et percipiendo illum, *illuminamini*, ne flatis cæci sicut Judæi, qui de Crucifixo tenebrati sunt: nos manducando Crucifixum et bibendo, illuminamur. Et post lumen *facies vestræ*, [Cassiod.] id est mentes, non confundentur in futuro judicio, et non frustrabuntur mente, decepti enim erubescunt, vos autem impetrabitis. Vel hic etiam in præsentem, mentes vestræ, non confundentur, in adversis. [Aug.] Quidquid enim hic fiat justo, non erubescit, quia etsi apud homines judicatur inferior inimico, tamen semper est superior apud Deum. Superbus vero in adversis erubescit, quia ad Dominum non accessit. [Gl. int.] Vel si accesseritis fide, mentes vestræ non confundentur, sicut eorum qui cum audissent Christum daturum carnem suam ad manducandum, dixerunt: *Durus est hic sermo* (Joan. vi), et confusi retro abierunt.

VERS. 6. — « Iste pauper clamavit, et Dominus exaudivit eum; et ex omnibus tribulationibus ejus salvavit eum. »

Iste pauper, [Hier.] quasi dicat: Vere accedentes non confundentur, quia *iste pauper*, id est spiritualis pauper, scilicet, ego David, vel Christus, vel Ecclesia clamavit, et Dominus exaudivit eum. [Aug.] Hic ostendit quomodo exaudiaris, scilicet si fueris pauper spiritu; dives non auditur. Sed hoc modo fit exauditio, scilicet si quis pauper sit spiritualis: [Cassiod.] hinc est qui accedit ad Deum, et illuminatur: nec erubescit, quia quando clamat, liberatur ab omnibus angustiis sæculi, dum jam transit ad Deum, et de omnibus tribulationibus ejus salvavit eum, in obitu transeuntem ad se. Sed quomodo hoc? Ecce:

VERS. 7. — « Immittet angelus Domini in circuitu timentium eum, et eripiet eos. »

Immittet angelus Domini. Vel ita continua, [Alcuin.] Dico accedite, et sicut iste pauper clamavit et exauditus est, eodem modo angelus Domini, [Aug.] id est Christus, qui est angelus magni consilii, vel aliquis angelus de cælo, qui est Ecclesiæ vallum, [Hier.] vel homo, qui est minister voluntatis Dei, immittet, [Cassiod.] id est, immissionem faciet in circuitu pure timentium eum, ut muniat hic eos; et in futuro eripiet eos. [Alcuin.] Alii interpretes qui concordant huic sensui transtulerunt sic: *circumdat angelus Domini in gyro timentium eum*. [Aug.] Ali-

qui vero mendosi codices habent: immittit angelum A Dominus, etc.

VERA. 8. — « Gustate, et videte, quoniam suavis est Dominus; beatus vir qui sperat in eo. »

Gustate. [Aug.] Hic aperte agit de sacramento quod ferebatur manibus. [Gl. int.] Quasi dicat: Non solum accedite, ut credatis, sed gustate carnem et sanguinem Christi, et sic videte, [Cassiod.] id est intelligite quoniam suavis est Deus, [Alcuin.] id est dulcis cibus, qui est vita sumenti, pellens omnes molestias in futuro. [Cassiod.] Deus enim vita est, et veritas. [Aug.] Et quia Deus est vita, et caro, quam sibi univit, est vivificatrix. Si autem hæc nondum intelligis, regnat in te Achis, id est ignorantia, et abiit a te David, id est Christus, veritas. Beatus, etc., quasi dicat: dico gustate, et sperate in eo quod gustatis, quia beatus erit vir qui sperat in eo quod gustat; per hoc sperate, id est vitam æternam, in futuro. Vel ita: beatus, quasi dicat suavis est Dominus, et sperate in eo, quia, beatus est, etiam nunc, vir qui sperat in eo; miser qui sperat in se, vel in aliis hominibus. [Gl. int.] Sed qui sperat in eo, jam beatus est, quia eum jam habet in spe qui est omne bonum. Et quia vult omnes sollicitos esse, addit: Et, o vos,

VERS. 9. — « Time-te Dominum, omnes sancti ejus, quoniam non est inopia timentibus eum. »

[Gl. int.] Omnes sancti ejus, time-te Dominum, [Cassiod.] ut qui stat, videat ne cadat. [Hier.] Et addit omnes, ut nullus, licet bene meritus, ab hoc desistat, non securitatem præsumat. Ideo, time-te Dominum, quoniam non est inopia temporalium timentibus eum. Alii aliquo indigent, sed non sui, quibus ipse ait: Primum querite regnum Dei et hæc omnia adjicientur vobis (Math. vi). [Aug.] Pascebat Dominus contempnentem se, et deseret timentem se? ne ergo deserat Deum, ne famem patiaris. Multi enim ideo deserunt Deum, ne inopes sint. [Alcuin.] Sed promittit, non superflua sed necessaria, quia timentibus Deum nihil deest, sed

VERS. 10. — « Divites egerunt et esurierunt: inquirentes autem Dominum non minuentur omni bono. »

Divites sæculi, [Gl. int.] id est superbi, egerunt et esurierunt, quia etiam pane temporalis egent, et in-diam patiuntur interdum. Vel potius de spiritualibus bonis hic accipiendum est. [Cassiod.] Quasi dicat: Ideo time-te, quoniam non est inopia, spiritualis, et veri boni, timentibus eum; sed divites sæculi, scilicet superbi, egerunt bonis interioribus: Non enim putare debes hoc dici de terrenis quæ nullius pretii sunt, sed de spiritualibus. [Aug.] Respice enim multos divites iniquos mori in divitiis suis, nec factos fuisse pauperes cum viverent; sed inter magnas copias divitiarum usque ad ultimum vitam perduci, et exspirare in lectis eburneis circumfluente familia, et magnificam celebrari pompam funeris, ac pompato funere ad tumulum deduci a suis. Ne ergo te fallat hic Scriptura: de spirituali-

bus hic accipe quod ait: divites egerunt, [Cassiod.] quia fidem non habent quæ est substantia sperandarum rerum (Hebr. xi). Et esurierunt, [Alcuin.] quia corpore Domini non satiantur. Quid enim habent, qui Deum non habent? Vel, divites egerunt, id est carebunt in futuro summo bono, id est Deo, licet esuriant, id est desiderant. [Gl. int.] Unde subdit, et tamen esurierunt, id est desideraverunt, dote naturæ. Inquirentes autem, [Cassiod.] Quasi dicat: divites egerunt, sed, inquirentes, id est toto studio quærentes, Dominum, non aliud, non minuetur omni bono, id est sine minutione habebunt bonum quod est omne bonum, quia in Deo sunt omnia bona, quia omnium auctor est et plena sufficientia.

B PARS III, διαφάσμα, VERS. 11. — « Venite, filii, audite me, timorem Domini docebo vos. »

Venite, [Cassiod.] Tertia pars. Tractatis supra Ecclesiæ sacramentis, admonet jam eos, quasi qui extra sunt, id est incipientes qui prima fidei rudimenta accipiunt, a quibus absteineant. Quasi dicat: Dico time-te, ut autem sciatis, timere, o filii, scilicet discen-tes. Mos enim propheticus est, discipulos vocare filios. Venite, [Hier.] fide audite me, id est discite a me, et ne nomen timoris horreatur, addit, doceba vos filios, [Cassiod., Gl. int.] quos non docerem nisi rem utilem, scilicet timorem Domini, qui est initium sapientiæ. [Hier., Gl. int.] Quasi dicat: Discite timorem, et debetis, quia in hoc est vita, quod ita ait:

C VERS. 12. — « Quis est homo qui vult vitam? dicit: legit dies videre bonos? »

Quis est homo qui vult vitam æternam? et qui diligit videre dies bonos qui nunquam sunt in hoc sæculo? [Aug.] Hoc omnes fatentur se velle, bonam rem volunt, sed non in regione ejus quærunt illam. Velut si aliquem justum quæreres, sed non in patria ubi habitaret, diceretur tibi: Bonum virum et magnum quærís, sed noli quærere hic, ubi non invenies eum; ita quæramus et nos vitam, sed non hic. Et quasi dicat aliquis: quare hoc quærís? respondet:

VERS. 13. — « Prohibe linguam tuam a malo, et labia tua ne loquantur dolum. »

Prohibe linguam, ostendens quomodo debent timere. [Alcuin.] Quasi dicat: tu quicumque es, qui vitam æternam cupis, hoc modo time, scilicet prohibe linguam tuam, de qua Salomon ait in Proverbiis: Mors et vita in manibus linguæ (Prov. xviii), a malo omni, [Hier.] ne mala loquaris aperte prohibe labia tua ne loquantur dolum, id est ne bona dolose loquantur. [Gl. int.] Nota quod dicit prius cohibe linguam quam labia, [Cassiod.] quia cum loqui volumus ante commovemus 72 linguam, et post labia linguæ motum sequuntur.

VERS. 14. — « Diverte a malo et fac bonum, in-quire pacem, et persequere eam. »

Diverte a malo et fac bonum, [Aug.] id est nulli noceas facto. Et quia hoc non sufficit, addit, et fac-

bonum. Parum enim est ut non exspolies vestitum, A
sed vesti nudum. Si non exspoliaveris, declinasti a malo; sed non facies bonum, nisi nudum vestieris, et peregrinum in domo tua susceperis. [Cassiod.] Duo ergo bona sunt, diverte a malo et fac bonum. Illud vitat culpam; hoc meretur palmam.

Et nota quod est quidam declinandi a malo modus, quo tantum pœna vitatur; et est quidam quo etiam vita acquiritur. Si enim quis nulla occasione provocatus ad malum, a malo opere declinat, vitavit utique pœnam quam incurrisset, si illud amisisset. Si vero ab inimico invisibili vel visibili provocatus vel læsus malum non reddit, vel malo non consentit, a malo declinavit, et palmam promeruit. Vel ita: Diverte a malo, [Hier.] id est destrue vitia in te; et fac bonum, id est ædifica virtutes; et sic inquire pacem, [Cassiod.] id est desidera, ut pax sit spiritui tuo cum carne. Ideo autem dicit inquire, quia hic nunquam est justo plena pax cum corpore suo, sed semper pugna est cum vitiis. Ideo præcipit hic pacem semper inquire, etsi hic plene haberi non possit. Unde subdit: Et persequere eam fugientem, id est persevera inquirendo. Aliter enim in futuro non capiatur. Vel, inquire pacem, [Aug.] id est Deum ipsum, qui est pax nostra. Et quia hic non habebis, persequere eam, in cœlum quo præcessit.

PARS IV. VERS. 15. — « Oculi Domini super justos; et aures ejus in preces eorum. »

Oculi Domini. [Cassiod.] Quarta pars, ubi agit de tribulationibus bonorum et malorum, ne in periculis justus aliqua dubietate mollescat. Quasi dicat: Dico, diverte a malo, inquire pacem, et ne ex infirmitate tua dissidas, quia *oculi Domini*, [Aug.] id est respectus misericordiæ Dei, sunt *super justos*, etsi ut medicus secat et urit, per quod videtur non exaudire, sed hoc facit ut sanet, et pariat in sempiternum; et *aures ejus sunt in preces eorum*, ut quod petunt det, [Gl. int.] scilicet gratiam pro gratia. Et nota quod non ait ad preces; sed in preces, [Cassiod.] in quo notatur celeritas audiendi dum in ipsis auditor habitat. [Aug.] Sed forte dicit malus: Secure facio mala, quia non super me sunt oculi Domini; ad justos Deus attendit, me non videt. Ideo subdit:

VERS. 16. — « Vultus autem Domini super facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum. »

Vultus autem. [Cassiod.] Quasi dicat: Justos respicit Deus, sed nec malus putet se nesciri, quia *vultus Domini*, id est cognitio Dei, est *super facientes mala*; non tamen respicit eos misericorditer, scilicet ut exaudiat, sed cognoscit ut puniat. Unde subdit: *ut perdat de terra viventium memoriam eorum*, [Alcuin.] scilicet ut nec mentio, id est intercessio, fiat pro eis inter bonos. Adeo placet eis justitia Dei. Unde in Evangelio ait Abraham ad divitem: *Chaos firmatum est inter nos et vos* (Luc. xvi), ut boni non possint transire ad eos cum passione aliqua propter confusionem peccatorum quæ

admiserunt. Et vere oculi Domini super justos, quia

VERS. 17. — « Clamaverunt justî, et Dominus exaudivit eos; et ex omnibus tribulationibus eorum liberavit eos. »

Justi antiqui, [Gl. int.] sicut Abraham et ceteri, clamaverunt pro liberatione sua ad Dominum, et Dominus, id est Christus, exaudivit eos in sua resurrectione; et ex omnibus tribulationibus eorum liberavit eos, quando captivam duxit captivitatem (Ephes. iv), vel corporaliter liberavit, [Aug.] ut tres pueros in camino flamma lædere non potuit, in quorum laudibus ignes frigerunt; sic et alios liberavit.

VERS. 18. — « Juxta est Dominus his qui tribulati sunt corde, et humiles spiritu salvabit. »

Juxta est Dominus. [Alcuin.] Quasi dicat: Sicut in Veteri Testamento exaudivit Dominus justos, sic etiam et in Novo Testamento *juxta est Dominus his qui tribulati sunt corde*, non omnibus tribulatis corpore, sed tribulatis corde, scilicet qui terunt deditiam cordis, et *humiles spiritu*, non verbis salvabit: quod necesse est, quia

VERS. 19. — « Multæ tribulationes justorum; et de omnibus his liberabit eos Dominus. »

Multæ tribulationes. Vel de modernis justis potest accipi, et de spirituali liberatione qua liberati sunt, [Cassiod.] non ut tribulationes non sentirent, sed ut fortiter tolerando non succumberent. Et hoc est, clamaverunt justî, et Dominus exaudivit eos: [Aug., Alcuin.] sic exaudivit, quod liberavit eos, non corporaliter, sed dando eis patientiam. Et hoc est quod subdit, et ex omnibus tribulationibus eorum liberavit eos, saltem spiritualiter. Et vere liberavit; nam pronus est ad hoc. Et hoc est quod ait, *juxta est Dominus*, vel allusio est ad hoc quod dixerat, clamaverunt, quasi dicat illi: Clamaverunt. et Dominus *juxta est his qui tribulati sunt corde*. [Aug.] Altus quidem est Dominus, sed vicinatur humili, et non se erigenti. Unde subdit: Et humiles spiritu salvabit, hoc non mutatur. *Multæ tribulationes*, quasi dicat: Humiles salvabit, non utique sic ut nihil patiantur, quia tribulationes *justorum* [Cassiod.] multæ sunt, quia a diabolo et invidis hominibus, et a seipsis. Qui ergo non patitur non est justus, quia multæ sunt tribulationes justorum: [Aug.] econtra pauciores iniquorum, et de omnibus his liberavit eos Dominus in futuro. Dominus, potens liberator: interim vero

VERS. 20. — « Custodit Dominus omnia ossa eorum; et unum ex his non conteretur. »

Dominus custodit omnia ossa eorum, id est firmamenta fidei, scilicet patientiam et alias virtutes; et unum ex his non conteretur, [Aug.] id est nec etiam patientia peribit: quod signatum est in agno paschali, de quo dicitur in Exodo: *Oss non frangentis ex eo* (Exod. xii): quod impletum est in Domino nostro Jesu Christo, cujus crura non sunt fracta in cruce, et impletur in sanctis suis, quorum patien-

in tribulationibus exercetur, sed non vincitur. **A** mortale delictum caveat, dum, id est quia sperat in eo in quo est remissio peccatorum.

VERS. 21. — « Mors peccatorum pessima; et qui oderunt justum delinquent. »

Mors peccatorum, quasi dicat: Justos custodit Dominus, et liberabit, [Aug.] sed *mors peccatorum* non solum est mala, sed et *pessima*, quia rapit ad gehennam. Etsi enim in divitiis, et odoribus et lamentis hominum finiatur, tamen *pessima* est, quia in peccatis est, et ad infernum trahit. Et dicit hoc contra illud quod de bonis dixerat, liberabit eos. Et quia omnes sunt peccatores, determinat quorum peccatorum mors est *pessima*, dicens: *et qui oderunt*, etc. Et quasi quis diceret: Quorum peccatorum mors est *pessima*? respondetur: Non omnium, quia omnes sunt peccatores; sed eorum qui oderunt *justum*, id est Christum, qui justificat, per quem qui non reconciliatur, perit; illi enim *delinquent*, id est Dominum derelinquent, odiendo bonum, et est contra illud quod supra dixit de bonis, scilicet custodit Dominus omnia ossa eorum.

VERS. 22. — « Redimet Dominus animas servorum suorum; et non delinquent omnes qui sperant in eo. »

Redimet Dominus. [Cassiod.] Quasi dicat: Mors peccatorum est *pessima*, sed *redimet Dominus* pretio mortis *animas*, non libertorum, id est eorum qui de servis Dei facti sunt liberi sui, sed *servorum suorum* sibi obedientium, et *omnes qui sperant in eo*, quamvis sine peccato non sint, tamen *non delinquent*, [Rem.] id est non peccabunt ad mortem. Iste est enim modus justitiæ humanæ, ut vita mortalis quantumlibet proficiens, quia sine peccato esse non potest, in hoc non delinuat id est per hoc

COLLATIO IN PSALMUM XXXIII: « BENEDICAM DOMINUM. »

In titulo. Vultum tuum. Hieronymus, *os suum*, Sanctes, *verbum suum*; Munsterus, *eloquium suum*; interpretes pro Cajetano *sensum suum*; Pratensis, *gustum suum*. Munsterus indicat juxta opinionem quorundam significari *visionem*, vel *consilium*. Pellicanus etiam docet posse accipi pro ritu et more. Denique quid et quomodo debeat intelligi, clare habes, I Reg. XXI, ne inter tantam varietatem fluctues.

Accedite ad eum et illuminamini. Hieronymus, *respicite ad eum et confuite*; Pratensis, *respexerunt ad eum, et cucurrerunt*; Munsterus, Sanctes, et interpretes pro Cajetano, *respexerunt ad eum, et illuminati sunt*. In primis quod Hieronymus et LXX verterunt per imperativum sub secunda persona: quod ceteri novatores per indicativum, et sub tertia persona. Id effectum est propter affinitatem personarum utriusque modi, præsertim si non subscribantur puncta. Nam הִבִּיטוּ HIBBITU, id est *respicite*. Et quia iste respectus est ad Deum accessus per conversionem, *gratiam, fidem, contemplationem* convenienter dixerunt, *accedite*, si autem legeris הִבִּיטוּ HIBBITU, id est *respexerunt*. Cæterum particula נִרְאָה נִרְאָה NAHARU a radice נִרְאָה OR, ut vult Ra. kimbi, indicante Munstero in scholiis, est *illuminati sunt*, ut sit he pro aleph. Si autem a themate נִרְאָה NAHAR significat *currere sive confuite*, ut vertit Hieronymus et Pratensis. Utramque acceptionem insinuat Pellicanus. Nebiensis et Chaldæus interpretantur a nobis, *respicite ad eum, et illuminamini*.

VERS. 40. — *Divites egerunt et esurierunt*. Hebr. כִּפְרוּרִים כִּפְרוּרִים KEPRURIM, id est leuculi, vel leones, quæ nominis ratio nemini magis quadrat quam divitibus hujus sæculi, qui superbe sapiunt, et pauperum bona instar leonum, rabide et violenter diripiunt. Ob id haud absurde leones mutaverunt in divites. Hinc translator ad Campensem *violenti egebunt et esurient*, vertit. Et huc alludit canticum deiparæ Virginis: *Esurientes implevit bonis et divites dimisit inanes* (Luc. 1).

PSALMUS XXXIV

PSALMI TITULUS: « IN FINEM PSALMUS IPSI DAVID. »

Judica, Domine. Titulus. *In finem, psalmus ipsi David*. [Aug.] Per David qui interpretatur *manu fortis*, vel *desiderabilis aspectu*, intelligitur Christus, qui vincendo diabolus est manu fortis: vitam æternam promittendo, est visu desiderabilis. Quid enim fortius illa manu, quæ hostem stravit, non armata; sed in ligno clavis transfixa? Quid desiderabilius eo, in quem angeli desiderant prospicere? quem et martyres non videntes voluerunt mori, ut ad illum videndum mererentur pervenire? Ipse ergo vere desiderabilis est, dum vitam promittit, quod in hoc psalmo agit. Hic enim Christus invocat Deum contra tribulatores capitis et corporis, et per tribulationes omnibus vitam promittit. Et est sensus: *Psalmus* iste dirigens nos *in finem* attribuitur *ipsi David*, id est Christo, qui hic loquitur, nunc in persona sua, nunc in persona corporis. [Cassiod.] Et est iste psalmus secundus eorum qui late agunt de passione Christi. Intentio. Monet ut adversa feramus. Modus. Tripartitus est psalmus.

Primo incipit ab oratione, pro utraque parte orans, id est pro se, et pro adversariis cum commemoratione culpæ eorum. Secundo præmittens de spe boni et gaudio, narrat quam maligne erga Christum fecerint, ibi, *anima autem*. Tertio de fructu passionis agit, promittens confessionem totius Ecclesiæ, ibi, *confitebor tibi*. Incipiens itaque ab oratione in persona sua et suorum membrorum, ait: O

73 VERS. 1. — « Judica, Domine, nocentes me, expugna impugnantes me. »

Domine, judica, [Cassiod.] condeinna *nocentes me* voto; et *expugna*, [Aug.] id est vince, *impugnantea me* actu. Ecce Deus pro nobis pugnat. Si *Deus pro nobis, quis contra nos?* (Rom. VIII.)

VERS. 2. — « Apprehende arma et scutum; et exsurge in adjutorium mihi. »

Apprehende. [Gl. int.] Hoc prius ex persona membrorum legitur. Quasi dicat: Dico, *expugna*, sed quomodo hoc ages? *Apprehende* pro me *arma et scutum*. Magnum spectaculum est videre Deum armatum pro te. [Aug.] Qui habet arma et scutum ar-

mis hostes percutit, scuto nos protegit. Sed quid A
est scutum Dei, et quæ sunt arma ejus? Scutum est
protectio bonæ voluntatis Dei, qua nos defendit.
Unde alibi: *Ut scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti
nos (Psal. v).* Arma Dei nos sumus, quia ut nos ab
eo, ita ipse armatur de nobis, quibus percutit ini-
micos. Et est, apprehende arma et scutum, [Cassiod.]
id est ita adjuva et muni nos tua bona voluntate,
ut et inimicos percutiamus, et ab eorum jaculis
protegamur. Vel arma Dei dicit animam justi, vel
Christi, [Alcuin.] qua hostes debellavit, quæ nil
agit, nisi Deus pugnet de ea. Ideo ait, apprehende
arma et scutum, id est animam Christi sic rege et de-
fende, ut per eam adversarios debelles, et nos pro-
tegas. *Et exsurge in adiutorium mihi.* [Aug.] Dicit
Deus dormire, dum nos dormimus; et exsurgere, B
dum nos vigilamus et excitamur. Unde alibi: *Ex-
surge, quare obdormis, Domine? (Psal. XLIII.)* Unde
in Evangelio legitur quod dormiebat Jesus in navi,
et tunc fluctuabat navis [Matth. VIII]: si vigilaret,
non fluctuaret. Navis cor tuum est, aliquando ergo
dormit Deus in navi, id est fides in corde tuo tepe-
scit; et tunc fluctuat navis. Observa naufragium,
et excita Christum dormientem, id est fidem: quæ
si vigilaverit fiet tranquillitas. Recedent enim ten-
tationes omnes, aut certe nihil valebunt, quando
Christus, id est fides tua, vigilaverit in corde tuo.
Dic ergo: *Exsurge, id est innotesce, appare, sen-
tire in adiutorium mihi, et in alios*

VERS. 3. — « Effunde frameam, et conclude ad-
C
versus eos qui persequuntur me: dic animæ meæ:
« Salus tua ego sum. »

Effunde frameam, [Hier.] id est multiplica vindi-
ctam, et adversus eos qui persequuntur me, id est
visibiles et invisibiles hostes, conclude, id est fac
conclusionem, ne evagetur tibi nocendo. [Aug.]
Vel framea idem est quod arma, id est anima justi.
Hæc framea effunditur, dum abundantibus justis
vita bona coruscat. Unde et concluditur hostis, non
habens de nobis male loqui. Et quia suggerunt in-
visibiles hostes animæ meæ, non est salus ipsi in
Deo ejus. Tu contra eos *dic animæ meæ* in re ipsa,
ut audiam in te, quid? *salus tua ego sum*, utroque
modo, scilicet in præsentem et in futuro, in tempo-
ralibus et æternis, ut præter te nullum quæram. D
Vel in propria persona dicit Christus, apprehende
arma quasi inimicos judica. [Alcuin.] Pro me au-
tem fac quod oro, scilicet apprehende arma, id est
fac me habere arma, scilicet doctrinam et miracula.
Et scutum, id est constantiam, et *exsurge in adju-
torium mihi*, id est fac me uti acceptis, scilicet armis
et scuto. Et effunde frameam, et conclude adversus
eos qui persequuntur me, id est qui modo sum in
obscuris clarifica, ita evidenter ut concludas et con-
vincas inimicos, ne habeant quid oblatrent; et dic
animæ meæ, ita ut omnes sciant: Salus tua ego sum.

VERS. 4. — « Confundantur et reveantur quæ-
rentes animam meam. »

Confundantur et reverantur. Illic prædicit mala

inimicorum. [Aug.] Et est prophetia, non optatio.
Quasi dicat: Salva animam meam, ita ut quærentes
eam perdere confundantur. Et hoc est quod subdit,
confundantur et reveantur, id est timeant pœnas,
quærentes animam meam perdere, non imitari. Et

VERS. 5. — « Avertantur retrorsum et confun-
dantur cogitantes mihi mala. »

[Hier.] *Avertantur* a Deo, ut sint retrorsum; et
confundantur mortifera confusione cogitantes mihi
mala. Vel potius de convertendis dicit hoc, pro
quibus orat. [Aug.] Quasi dicat: Animam meam
salva, et confundantur, etiam salubriter ad pœni-
tentiam; et reveantur, id est timeant pœnas
quærentes animam meam. Et avertantur retrorsum,
id est sequantur et non præcedant; non dent con-
siliium, sed accipiant. Petrus enim præcedendo,
Satanas sequendo discipulus fuit. Et confundantur
salubriter cogitantes mihi mala, id est sequentes
jam deliberabunt bona; pertinaces autem in us-
litia

VERS. 6. — « Fiant tanquam pulvis ante faciem
« venti, et angelus Domini coarctans eos. »

Fiant tanquam, etc. [Aug.] Prophetia hic est qua
prædicit mala iniquorum; non optatio, ut optet sic
evenire. Vel propheta in spiritu Dei eo modo ea
dicit quo Deus facit ea, id est fieri sinit certo judi-
cio, justo et sancto, atque tranquillo, non pertur-
bata ira, non animo exercendarum inimicitiarum,
sed justitia vitiorum puniendorum. Quam Prophe-
ta servari optat ei quod congaudet, non delectatus
malo creaturæ. Verumtamen et sic prophetia est.
Ait ergo: [Aug., Gl. int.] *Fiant tanquam pulvis ante
faciem venti,* id est tentationis, id est facile cedant
tentationi, vel suggestioni etiam minimæ, quasi non
expectent. Faciem venti, id est præsentiam gravi-
oris tentationis, sed antecedant minori, et angelus
Domini, scilicet malus, sit *coarctans eos,* scilicet
affligens eos cum ipsa suggestione. Et si quando per
rationem resistent,

VERS. 7. — « Fiat via illorum tenebræ et lubri-
cum; et angelus Domini persequens eos. »

Fiat via illorum, id est ratio, *tenebræ et lubricum,*
id est obscura et lubricosa, id est inconstans.
[Cassiod., Aug.] Vel tenebræ, id est ignorantia,
et lubricum, id est luxuria; fiat via illorum, ut in
his vitiis tanquam in barathrum mortis descendant.
Horrenda via est hæc, quis non horreat lubricum
et tenebras? Quis non caveat ibi figere pedes?
Sunt ista duo mala magna et pœnæ hominum. Et
angelus Domini *sit persequens eos,* qui non sinit eos
stare, donec luceat ante pedes. Hoc dicit a simili
illius qui in tenebris et lubrico facile impellitur,
cum non viderit ubi pedem moveat. Vel hoc forte
facit ut expectet, donec luceat. [Gl. int.] Sed hoc
non sinit angelus Domini stare, donec lux gratis
oriatur eis, sed in varia mala præcipitat.

VERS. 8. — « Quoniam gratis absconderunt mihi
« interitum laquei sui; supervacue exprobraverunt
« animam meam. »

Quoniam gratis. hic commemorat culpam inimicorum. Et quasi quis quæreret : Quo merito sunt tanta mala eis? respondet : Audi quo merito. [Aug.] Quoniam gratis, quia eis non nocui, *absconderunt* Judæi, ut putabant, cum eorum tamen corda cognoscerem mihi Christo *interitum laquei sui*, [Gl. int.] id est consilia et insidias, quibus me occiderent; sed tamen fuit eis in interitum laqueus suus, et non mihi. Ille enim laqueus non morientis, [Cassiod.] sed peccantis erit interitus. [Aug.] Unde alia editio habet, *absconderunt* mihi muscipulam corruptionis suæ, et *exprobraverunt*, id est accusaverunt *animam meam* : et hoc *supervacue*, id est inutiliter, falsa scilicet dicentes, non probantes. Et ideo

VERS. 9. — « Veniat illi laqueus quem ignorat, et captio quam abscondit apprehendat eum; et in laqueum cadat, in ipsum. »

Veniat illi laqueus quem ignorat, [Aug.] ipse suus laqueus teneat illos. Ecce digna retributio. Nil enim justius quam illa evenire quæ absconderunt. Inde enim decipiuntur, unde decipere voluerunt; inde nocet eis, unde nocere voluerunt. Unde subdit, *et captio quam abscondit apprehendat eum*, ut funiculis suorum peccatorum constringantur, quæ contulerunt occulte tractantes quomodo caperent Christum et pertimerent, *et in laqueum cadat*, non in alium, sed *in ipsum*, qui mihi tetenderunt, tanquam si quisquam veneni calicem præparet alicui, et oblitus biberet. Ita factum est Judæis, qui laqueum paraverunt ipsi Christo : in quem inciderunt. Nemo enim malus est, qui non prius sibi noceat. Sic enim putato malitiam esse, quomodo ignem. Si incendere vis aliquid, illud quod admoves igni, prius ardet : nisi ardeat, non incendit aliud. Verbi gratia, cum faculam apponis igni, prius ardet ut aliud possit incendere : ita ergo malitia procedit ex te, et quem vastat antequam te, quo profundit ramum, lædit; ubi radicem habet, non lædit. Equidem dico, quod malitia tua ut alteri non noceat, fieri potest; ut autem tibi non noceat, non potest. Vel secundum aliam litteram, *in laqueum cadat in ipsum*, neutraliter, [Hier., Gl. int.] id est ex hoc ipso quod mihi parant laqueum, cadant interius. Vel de pœna exteriori potest accipi, qua puniti sunt Judæi, pro peccato mortis Christi, hoc modo : Veniat illi laqueus captivitatis, quem ignorat, et captio quam abscondit mihi apprehendat eum, id est similiter capiatur a Tito et Vespasiano, ex improvviso, sicut me ceperunt; et in laqueum mortis cadat in ipsum, scilicet quem mihi paraverunt. Eodem modo interficiantur, sicut me interficiunt. Et ita evenit. Quidam enim fuerunt capti, et quidam interfecti. Vel in bono potest accipi laqueus, et captio. [Cassiod., Gl. int.] Et dicit hæc optando bonum eis de morte Christi provenire. Quasi dicat : Paraverunt mihi mortem, et ex ea veniat ille laqueus quem ignorat, id est laqueus veritatis quam peccator ignorat, astringat eos, cujus nexu diabolo adhærentes, Deo adhæreant; et captio quam abscondit, [Cassiod., Alcuin.] id est

A abscondita captio, mors Christi, apprehendat eum, non suis sceleribus relinquatur. Et in laqueum cadat, bonum, quo a malis cohibeant. Et hoc in ipso, id est ex ipsa morte

PARS II. VERS. 10. — Anima autem mea exsultabit in Domino, et delectabitur super salutari suo. »

Anima mea, etc. [Alcuin.] Secunda pars. ubi præmissa spe boni et gaudio enarrat quam maligne erga benignum agunt. Et loquitur hic prius Christus, quasi dicat : Hæc prædicta illis fient, *anima autem mea exsultabit*, ut quæ audit salus tua ego sum, exsultabit, dico, *in Domino*, non quærens alias extrinsecus divitias, non quærens circumfluere voluptatibus bonisque terrenis, sed ipsum solum sibi proponens, quo nil suavius est : non deficit qui omnia fecit. Ipsum ergo pete, et in illo habebis omnia, *et delectabitur*, quasi dicat, anima autem mea exsultabit in Domino. Unde hoc sequitur, quod etiam delectabitur *in salutari suo*, [Gl. int.] id est super salvatione sua, quæ facta est ei in resurrectione. Qua scilicet resurrectione

VERS. 11. — « Omnia ossa mea dicent : Domine, quis similis tui? »

Omnia ossa mea, [Hier.] id est discipuli mei roborati sunt, et dicent, gratias agentes : Domine, etc. Et hoc dicent illi qui sunt ossa mea, id est firmi. Etsi enim caro cedat; tamen ossa, [Aug.] id est est justi, verbis laudant. Carnes enim, [Alcuin.] id est carnales et infirmi non habent verba laudis et confessionis, quia infirma apud te silent penitus, sed fortia te magnum laudant et timent. Vel ex persona Ecclesiæ potest dici : [Aug.] *Anima autem mea exsultabit in Domino*, non mutatur. *Et delectabitur super salutari*, etc., id est Christo, de quo alibi dicitur : *Quoniam viderunt oculi mei salutare tuum* (Luc. 11). *Et omnia ossa mea dicent*, id est omnia fortitudo mentis meæ diceat, [Aug.] quia hoc alius dicere nequit, scilicet quod sequitur, scilicet : O Domine, quis similis sit tibi, vel tui? nullus. Nihil enim in diis vel creaturis simile est illi, [Aug.] quia ipse solus eripuit hominem de manu forti. Unde subdit : Tu es

VERS. 12. — « Eripiens inopem de manu fortiorum ejus; egenum et pauperem a diripientibus eum. »

Eripiens incarnationem Verbi in opere, [Cassiod.] id est genus humanum, *de manu fortiorum ejus*, id est diaboli qui tenebat eum; sed manu fortis alligavit diabolum, [Aug.] qui erat fortior homine, quem ipse vicit *egenum et pauperem a diripientibus eum*, id est a diabolo et membris ejus. Idem accipitur per inopem, egenum et pauperem, [Cassiod.] scilicet genus humanum, quod est quasi unus inops, et egenus et pauper : Inops, quia mortalis; egenus, quia in sudore vultus sui quærit panem (Gen. 11); pauper, quia de pura sapientia dejectus, tenuem et umbratim habet rationem.

74 VERS. 13. — « Surgentes testes iniqui, quæ A et Petrus qui se usque ad mortem perseveraturum promiserat, jam ter negaverat: vix invenit unum latronem, quem in cruce gustavit. Ideoque in hujus rei memoria passionis die arctissimum jejunium observat sancta Ecclesia. *Et oratio mea*, quasi dicat: Humiliabam me in jejunio, et etiam orabam, et oratio mea *convertetur in sinu meo* vel meum, [Aug.] id est non alium orabam, quam illum qui mihi personaliter unitus est, dicit Christus secundum quod homo, secundum quod orat; sed oratio ad sinum convertitur, id est ad verbum in quo erat Pater. Sinus enim est secretum in quo orare jubemur, ubi oravit Susanna (*Dan. xii*). Secretum vero Christi est divinitas ad quam orat humanitas. [Aug.] Christus enim secundum quod Verbum est non orat, sed exaudit. Et non sibi subvenire querit, sed omnibus subvenit cum Patre. Et est, oratio mea in sinu meo convertetur, id est in me ipso homo interpellat divinitatem. Vel, oratio mea convertetur in sinu meo; vel, verbum meum, [Gl. int.] id est non proderit nisi his qui sunt predestinati, qui sunt familiares futuri, et sani, in sinu sanctæ Ecclesiæ, a quo exierant leprosi facti, ut manus Moysi, quæ extra sinum apparebat leprosa, sana in sinu est facta (*Exod. iv*).

Sergentes testes iniqui. [Cassiod.] Dictis calamitatibus hominis, ne ipse Christus ab his alienus videatur, passionem suam exponit, quasi dicat: Non modo alii calamitates passi sunt, sed etiam ego, quia *surgentes*, quasi subito et immoderate *testes iniqui*, iniqui, quia contra æquum testabantur, *interrogabant me*, non convincebant ea, scilicet *quæ ignorabam* actu, peccata sunt ea quæ Christus ignoravit facere, sicut usu dicitur de aliquo: Non novit benefacere, quia non benefacit [Aug.] Ita et Christus, qui est cognitor iniquitatum quas judicat, dicitur ignorare peccatum, non quasi non videndo, et non judicando, sed non committendo. Alienum est enim ab opere, et a conscientia ejus. Et ideo dicit, ignorabam, quo modo ars dicitur nescire vitium, quod tamen per artem cognitum devitatur. Ideo ait: Quæ ignorabam interrogabant me, quasi dicat: De iniquitatibus interrogabant me cum vincere volebant, sed non poterant, [Gl. int.] quia ego sum ars ipsa, in qua quisque non discit nisi facere bonum. Et cum venissem salvare eos, et curassem infirmos eorum, pro iis bonis

VERS. 14. — « Retribuebant mihi mala pro bonis, et sterilitatem animæ meæ. »

Retribuebant mihi mala pro bonis, scilicet *sterilitatem animæ meæ*: cum ego attulissem fecunditatem, [Aug.] ipsi retribuebant sterilitatem. Ego attuli vitam, ipsi mortem retribuerunt; ego honores, ipsi contumelias; ego medicinam, ipsi vulnera. Hanc sterilitatem in fœcu maledixit Dominus, ubi cum quæreret non invenit, folia erant in ea et fructus non erant (*Marc. xi*), id est verba erant in Synagoga, et facta non erant. Vide enim in verbis numerositatem, et in factis sterilitatem. Ait enim Apostolus: *Qui prædicat non furandum, furaris, etc.* (*Rom. ii*.)

VERS. 15. — « Ego autem, cum mihi molesti essent, induebar cilicio. »

Ego autem. Quasi dicat: Illi ita; *ego autem eum mihi molesti essent*, [Aug.] et cum sævirent in me, *induebar cilicio*, id est sub carne mortali latebam secundum divinitatem, quia non exercui potentiam, ideo ignotus eis fui. Caro enim Christi dicitur cilicium, propter similitudinem carnis peccati. Cilicium enim fit de pilis caprarum, quæ in veteri lege offerebantur pro peccatis. Et etiam

VERS. 16. — « Humiliabam in jejunio animam meam, et oratio mea in sinu meo convertetur. »

Humiliabam, id est affligebam, *animam meam in jejunio*. [Aug.] Quale fuit illud Christi jejunium, corporale an spirituale? Manducare quidem volebat Christus, quando poma in arbore quærebat; bibere etiam volebat, quando mulieri Samaritanæ dixit: *Da mihi bibere* (*Joan. iv*). Sed non de hac siti, non de hoc jejunio hic agit, sed de alio jejunio in illo significato. Esurivit enim et sitivit Christus salutem nostram, bona nostra. Jejunabat ergo, quia nulla bona opera in Judæis invenit, et apostoli cum fugerant et in turba se absconderant;

et Petrus qui se usque ad mortem perseveraturum promiserat, jam ter negaverat: vix invenit unum latronem, quem in cruce gustavit. Ideoque in hujus rei memoria passionis die arctissimum jejunium observat sancta Ecclesia. *Et oratio mea*, quasi dicat: Humiliabam me in jejunio, et etiam orabam, et oratio mea *convertetur in sinu meo* vel meum, [Aug.] id est non alium orabam, quam illum qui mihi personaliter unitus est, dicit Christus secundum quod homo, secundum quod orat; sed oratio ad sinum convertitur, id est ad verbum in quo erat Pater. Sinus enim est secretum in quo orare jubemur, ubi oravit Susanna (*Dan. xii*). Secretum vero Christi est divinitas ad quam orat humanitas. [Aug.] Christus enim secundum quod Verbum est non orat, sed exaudit. Et non sibi subvenire querit, sed omnibus subvenit cum Patre. Et est, oratio mea in sinu meo convertetur, id est in me ipso homo interpellat divinitatem. Vel, oratio mea convertetur in sinu meo; vel, verbum meum, [Gl. int.] id est non proderit nisi his qui sunt predestinati, qui sunt familiares futuri, et sani, in sinu sanctæ Ecclesiæ, a quo exierant leprosi facti, ut manus Moysi, quæ extra sinum apparebat leprosa, sana in sinu est facta (*Exod. iv*).

VERS. 17. — « Quasi proximum, et quasi fratrem nostrum, sic complacebam; quasi lugens et contristatus sic humiliabar. »

Quasi proximum, etc. [Cassiod.] Casus pro casu ponitur, accusativus pro ablativo. Et est: et si mihi molesti essent Judæi, ego tamen sic *complacebam* mihi in eis, *quasi proximum et quasi fratrem nostrum*, id est quasi de proximo, et quasi de fratre nostro. Ita mihi complacebam in eis, id est de eorum affinitate gaudebam, qui me insequabantur. [Gl. int.] Ecce gratia pro odio; beneficium pro læsione. Vel, complacebam Patri meo habendo eos, subaudi sic, quasi proximum, et quasi fratrem nostrum. Et cum hæc omnia facerem, [Cassiod., Alcuin.] tamen nolent converti; et cum nollent converti, ego *sic humiliabar*, id est dolebam quasi pater lugens filium, *constristatus* de morte filii. Alii interpretes dicunt, *quasi lugens mater incurvabar super eos*. Vel in persona membrorum potest dici: *Et oratio*, quasi dicat: Humiliabam animam, dicit Christus in persona membrorum, et etiam orabam pro Judæis, et oratio mea *in sinu meo convertetur*, [Hier.] id est si eis non profuerit, ego tamen non sum frustratus mea mercede, ut Dominus dicit in Evangelio: *In quamcunque domum intraveritis, dicite: Pax huic domui; et si illi qui in ea sunt non receperint, pax vestra in sinu vestro et ad vos revertetur, vel reducetur* (*Matth. x*), id est, [Cassiod.] si non eis, tamen vobis proderit. Ita ejus oratio, qua in membris oravit, a Judæis non accepta ad eum rediit quasi proximum. Item hic loquitur in membris, in quibus sunt quidam valde proximi Deo, qui criminali macula nunquam sunt polluti; alii sunt qui per peccatum longe sunt. Illis ergo gaudium est, istis luctus et tristitia. De illis qui proximi sunt prius agit, ponens casum pro casu. Et hoc est, ego sic

complacebam, Deo, quasi proximum et quasi fratrem nostrum, id est quasi proximo et fratri. Hoc dicere convenit propinquanti ad Deum, gaudenti, qui placet Deo, quasi fratri et proximo : cui non appropinquatur locis, sed actionibus. [Aug.] Deo enim, qui ubique est, et nullo continetur loco non ut per loca appropinquamus, vel ab illo removemur ; sed propinquare illi est similem ei fieri, longinquare ab illo dissimilem illi fieri, ut cum videris duas res prope similes, dicis : Propinqua hæc est illi ; et quando dissimiles, quamvis uno loco, una manu teneantur, tamen dicis : Longe est hæc species, vel res ab illa. Et sicut qui similis est gaudet, ita qui dissimilis est gemit. Unde iste subdit, quasi lugens et contristatus sic, etc. Hoc convenit non longinquo, ut sic proximet.

VERS. 18. — « Et adversum me lætati sunt, et convenerunt ; congregata sunt super me flagella, et ignoravi. »

Et adversum me. [Cassiod.] Loquitur hic Christus exponens quam impie egerint Judæi [contra ipsum, quasi dicat : Ego tristabar de perditione eorum, et ipsi adversum me lætati sunt, [Aug., Cassiod.] quasi dicat : Illi sunt læti, ego tristis ; cum enim pie contristor, Judæi impie lætantur : Et convenerunt in concilium, et congregata super me sunt flagella, [Gl. int.] id est tormenta parabant, et ignorari secundum opinionem eorum. Vel ignoraverunt alia littera, [Cassiod.] scilicet cui facerent, et cur, vel quod in eos essent reditura.

VERS. 19. — « Dissipati sunt nec compuncti ; tentaverunt me, subsannaverunt me subsannatione, et frenduerunt super me dentibus suis. »

Dissipati sunt, [Cassiod.] id est dissoluti, vel stupefacti visis miraculis in passione, nec tamen præduritia cordium compuncti sunt per pœnitentiam. Vel, dissipati, [Alcuin.] id est dispersi sunt per totum orbem a Romanis. Nec tamen, compuncti sunt, id est non pœnituerunt. Vel dissipati sunt, id est divisi : Alii enim dicunt quod bonus est, alii non ; sed seducit turbas [Joan. vii]. Nec compuncti sunt, et tentaverunt me, dicentes : Dic nobis si tu es Christus Filius Dei vivi [Matth. xxvii] et subsannaverunt me, [Aug.] dicentes : Alios salvos fecit, seipsum non potest salvum facere [ibid.]. Subsannaverunt, dico subsannatione : Hoc genus locutionis, scilicet ubi est geminatio, ponitur, cum res copiose facta videtur ut dicitur : Ut benedicens benedicam te, et gaudens gaudebo. Et frenduerunt super me dentibus suis, [Cassiod., Alcuin.] ut feræ mos sævitæ est, quod quando ratio deficit dentibus frendit, et quod vult tacens ostendit. [Aug.] Hæc autem quæ capti in cruce referuntur facta hic, corpori ubique fiunt. Hæc autem in oratione fiunt, subdens :

VERS. 20. — « Domine, quando respicies ? restitue tue animam meam a malignitate eorum, a leonibus unicum meam. »

Domine, etc. Quasi dicat : Illic mihi faciunt mali, dicit Christus, sed, o Domine, quando respicies, ut

me resuscites ? [Cassiod.] Quasi dicat : Ne diu differas, sed restitue animam meam corpori die tertio : animam dico erutam a malignitate eorum, et a leonibus, id est a potestatibus sævientibus, erue unicum meam, id est Ecclesiam, vel carnem meam, quæ sine peccato fuit. Vel ex persona nostra dicit quibus tardum est : Domine, quando respicies ? [Aug.] id est quando videbimus vindictam de eis qui nobis insultant, quando illam viduam iudex tædio victus exaudiet, cum iudex noster non tædio, sed amore differt salutem nostram, ratione, non inopia, ut scilicet magis desideremus et numerus omnium nostrum impleatur usque in finem ; et tamen nos ex desiderio dicimus : Domine, quando respicies ? restitue animam meam, etc., id est Ecclesiam.

B **PARS III. VERS. 21.** — « Confitebor tibi in ecclesia magna, in populo gravi laudabo te. »

Confitebor. Tertia pars. [Cassiod., Alcuin.] Jam de fructu passionis agit, et permittit confessionem totius Ecclesiæ. Inde precatur cum commemoratione culpæ suæ confusione persecutorum, et exultatione fidelium. Quasi dicat : [Gl. int.] Dico, restitue, et si hoc feceris confitebor tibi in Ecclesia, hæc est unica. Et addit magna, quia est de omnibus gentibus ; et in populo gravi, quem scilicet non aufert ventus temptationis, laudabo te in omni multitudine, [Aug.] scilicet granorum et palearum confessio est, sed laus in gravibus est et granis, non in palea. Palea volat, frumentum remanet, quia grave est. Bona est hæc gravitas, longe distans ab illa de qua alibi : Usquequo gravi corde ? [Psal. lv.] Hæc confirmat, illa deprimit, et in profundum submergit, scilicet sæculi, unde subjecti non sunt quasi plumbum in aquis vehementibus. Et ut ego confitear illi,

VERS. 22. — « Non supergaudeant mihi qui adversantur mihi inique, qui oderunt me gratis, et annuunt oculis »

Qui adversantur mihi inique, non supergaudeant mihi. [Aug.] Insultant enim de palea mea qui etiam oderunt me, [Gl. int.] quod non omnes adversi faciunt ; et gratis, quia eis non nocui. Repetit hic Christus de passione sua, [Hier.] ut de pœna eorum addat. Dico adversantur et odiunt, et tamen annuunt oculis, [Aug.] sicut hypocritæ et simulati, pronuntiantes vultu quod in corde non habent. [Cassiod.] Vel, annuunt oculis, quando vicissim se tacitis nutibus admoment ad decipiendum et tentandum. Et vere annuunt mihi ut hypocritæ.

VERS. 23. — « Quoniam mihi quidem pacifice loquebantur ; et in iracundia terræ loquentes, dolos cogitabant. »

Quoniam mihi quidem pacifice loquebantur, dicentes : Scimus quia verax es, magister, et in veritatem Dei doces. Licet dare tributum Cæsari, an non ? [Matth. xxii.] [Aug.] Hi sunt annuentes qui talia loquebantur, et ipsi loquentes taliter, [Cassiod.] id est dum loquerentur pacifice, cogitabant dolos. Et hoc in iracundia, id est exitialiter. Cogitat enim quis dolum, qui non vult occidere, quæ iracundia erat

terra, [Gl. int.] id est pro terra, scilicet ne perderent locum et gentem.

VERS. 24. — « Et dilataverunt super me os suum; dixerunt: Euge, euge, viderunt oculi nostri. »

Et ipsi qui prius erant annuentes et dolos cogitantes, post aperte dilataverunt **75** super me os suum, libera et aperta voce mortem inclamantes: *Crucifige, crucifige eum* (Luc. xxiii). Et in ipsa morte dixerunt: *Euge, euge*, bene est nobis; *viderunt oculi nostri* de te quod volumus, quod desiderabamus. Vel, dixerunt insultando, euge, euge. [Aug.] Vox irrisoria est et insultatoria; jam viderunt oculi nostri facta tua, et mirabilia tua. Hic est Christus, et si ipse est Christus rex Israel, descendat de cruce, et credimus ei (Matth. xxvii).

VERS. 25. — « Vidisti, Domine, ne sileas; Domine, ne discedas a me. »

Vidisti. Quasi dicat illi ita: [Gl. int.] Sed, o tu Domine, vidisti, obedientiam meam et iniquitatem illorum. [Cassiod.] Hoc dicitur, quando in memoriam revocare volumus aliquid. Ac si diceret: Vidisti quam crudeles sunt illi, et quam patiens ego. Et ideo ne sileas, [Aug.] id est ne differas dare sententiam, [Hier.] sed judica; Domine, ne discedas a me, in passione, sed, o

VERS. 26. — « Exsurge et intende iudicio meo; Deus meus, et Dominus meus, in causam meam. »

Domine, [Cassiod., Gl. int.] qui videris jacere, *exsurge* ad reddendum mihi et adversariis, et *intende iudicium, vel iudicio, meum, vel meo*, [Alcuin.] reddendo mihi nomen, quod est super omne nomen, ut ego intensus sum, et merito *intende in causam meam*, [Aug.] passionis scilicet et mortis, scilicet quod pro redemptione humani generis patior et morior. Tu dico, intende, qui es *Deus meus et Dominus meus*, vel ex persona membrorum dicit: Domine ne discedas a me, donec veniat iudicium, sicut promisisti mihi: *Eccce ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi* (Matth. xxviii). Sed *exsurge, Domine, in auxilium meum, et ad remunerandum. Et intende iudicio meo, quod tribulatus sum, quod laboribus et doloribus cruciatus sum. Sed quia et ista multi mali patiuntur, addit, intende in causam meam, pro qua patior. Pœna enim similis est sceleratus et bonis, sed non causa; martyrem facit itaque non pœna, sed causa. Ideo*

VERS. 27. — « Judica me secundum iustitiam tuam, Domine Deus meus; et non supergaudeant mihi. »

Domine, judica me, [Gl. int., Aug.] quem illi iudicant injuste, non secundum pœnam, sed *secundum iustitiam tuam*, quam mihi dedisti. Vel, meam, quæ in me est. Hæc est causa mea, [Aug.] judica, dico, o Domine, tu qui es *Deus meus*, et secundum hoc me judica, scilicet quo tu es *Deus meus*. [Gl. int.] Dico ut me iudices secundum iustitiam tuam,

(72) Ex Isidor., in cap. Exod xxxii.

A et secundum eandem iustitiam judica illos qui me persequuntur; et non supergaudeant mihi, [Cassiod.] id est magis desinant quam gaudeant implese mala sua.

VERS. 28. — « Non dicant in cordibus suis. Euge, euge animæ nostræ; nec dicant: Devorabimus eum. »

Non dicant in cordibus suis, [Gl. int.] et si in ore: *euge, euge*, est *animæ nostræ*, [Aug.] id est bene est nobis, quia fecimus quod volumus. Sensus talis est: Ostende eis quia nihil fecerunt, et ut non gaudeant, *nec dicant: devorabimus eum*, [Gl. int.] ut non resurgeret, sed potius

VERS. 29. — « Erubescant et reveantur simul qui gratulantur malis meis. »

B Erubescant in clarificatione resurrectionis meæ, et reveantur, id est simul omnes timeant pœnas qui gratulantur malis meis, [Hier.] non solum facientes. Vel de membris, vel in membris hoc dicit, non dicant; et agit de persecutoribus Ecclesiæ, ut sunt Judæi et gentes, quasi dicat, non gaudeant; et ut hoc sit, ne dicant, devorabimus eum, vel, absorbebimus eum. [Aug.] Justum devorant illi qui sunt incorporati malis. Sicut enim illi reviviscunt quos mactat vel manducat Petrus, ita illi absorbentur, qui in corpus malorum transformantur. Erubescant. Quasi dicat: illi non dicant hoc, sed potius erubescant de peccatis ut nos absorbeant eos, ut Israel absorpsit vitulum comminutum, quem Aaron in ignem conflavit. Moyses vero de monte descendens in ignem misit, et confudit formam, et deinde comminuit, et misit in aquam, et dedit populo bibere (Exod. xxxii). Quo significatur corpus impiorum (72) cujus malitiæ characterem sancti prædicatores confundunt igne cœlesti, et per aquam baptismi mundatum in societatem Ecclesiæ trajiciunt. Quod ut fiat hic precatur dicens: Erubescant. [Cassiod.] Qui erubescit actus suos, propria æstimatione damnat, sed quia potest erubescere qui non habet reverentiam, ideo addit: et reveantur simul, ut conversionem notet, quia reverentia est timor Domini cum amore. Et quos erubescere velit, addit, qui gratulantur malis meis. Deinde quod dixerat evidentiùs determinat dicens:

D VERS. 30. — « Induantur confusione et reverentia, qui maligna loquuntur super me. »

Induantur plene confusione, vel pudore, [Cassiod.] quasi cilicia pœnitentiæ et veste lugubri et reverentia: pudor est contra audaciam quam habuerunt furentes; reverentia, contra impudentiam falsitatis. Hoc debent habere, ut his illa curent. Vel in malo potest accipi, induantur, quasi dicit, erubescant hic ad salutem; et reveantur. Quod si noluerint, [Hier.] induantur tandem in inferno confusione mala; et reverentia, illi scilicet, qui maligna, vel magna, id est superba, loquuntur super me.

VERS. 31. — « Exsultent et lætentur qui volunt a
 « justitiam meam, et dicant : Semper magnificetur
 « Dominus, qui volunt pacem servi ejus. »

Exsultent [Cassiod.] In spe magna fidelium finit, sicut alii psalmi de passione. Quasi dicat : Illi erubescant et confundantur, *exsultent* autem et *lætentur qui volunt*, non suam justitiam statuere, [Gl. int.] sed *justitiam meam* imitari et qui ex ea *volunt pacem servi ejus*, [Hier.] id est Christi, [Gl. int.] id est pacem meam, quam veni mittere in terram ad Deum et ad proximum; et exsultantes dicant : *Semper magnificetur Dominus*, id est ita usque in finem sæculi magnificetur, sicut jam est magnificatus in conversione quorundam. Multum distat inter hos lætantes et prædictos. Illi enim maledicunt : Euge, euge animæ suæ, [Cassiod.] quæ lætitia cito fugit; isti vero non animæ suæ hoc dicunt, sed vota ad Deum convertunt, et in ejus laudibus, non in se, suam lætitiā ponunt, quæ est perpetua.

VERS. 32. — « Et lingua mea meditabitur justitiam tuam, tota die laudem tuam. »

Et lingua Quasi dicat : Confitebor, laudabo, et *lingua mea meditabitur justitiam tuam* : meditatio cordis est non linguæ, sed ita Christi vox consonat cordi, ut quod est cordis detur ori, cum ait, lingua mea meditabitur justitiam tuam. Lingua ejus meditata est justitiam Dei, [Cassiod.] quando Novum Testamentum populis prædicavit. Et *tota die laudem tuam*, [Aug.] quia in omnibus verbis et factis Deum laudavit. Tota die enim laudat qui bene omnia agit. Non desinit laudare qui non desinit bene agere; non desinit bene agere qui non desinit justus esse. Omnia ergo bona age, et Dominum laudasti tota die. Vel, lingua interior, [Hier.] scilicet lingua mentis et non corporis; mea, id est meorum fidelium, dixit Christus, meditabitur justitiam tuam. Unde alibi : *Lex tua meditatio mea* est. [Alcuin.] Vel, lingua, Christi accipiuntur prædicatores, per quos alios docet. Quasi dicat : Hoc fiat quod dixi, et lingua mea meditabitur justitiam tuam, id est prædicatores mei ex studio annuntiabunt te justum, qui promissa implesti; et tota die laudem tuam, id est omnia annuntiabunt universaliter in quibus laudandus es.

COLLATIO IN PSALMUM XXXIV : « JUDICA, DOMINE, NOCENTES ME. »

VERS. 3. — *Effunde frameam*. Ferme omnes præter Hieronymum vertunt *lanceam*. Non alio quidem declinat sensus, et framea est lancea. Poterant igitur *patres* suos sequi. Translatio ad Campensem, habet *stringe mucronem*; et Nebiensis, *arma capere*.

VERS. 8. — *Exprobraverunt animam meam*. Hieronymus cum aliis, *foderunt animam meam*. Sed פָּרַח מַרְמָה ambiguum est, ut constat etiam ex eodem psalmo, versu 5, etiam si sit ibi neutrum. Sententia tamen hic non est aliena, nec obest si LXX active acceperunt פָּרַח מַרְמָה.

VERS. 12. — *Eripiens inopem de manu fortiorum ejus*. Faber et Cæcus contendunt propter commodi-

tatem locutionis Latinæ legendum fortiorum eorum. Verum jam admonuimus ecclesiasticum ritum recepisse in aliquibus Græcicam formam, ut est illud I Corinth. XIII : *Major horum est charitas*, pro *major ex his*, si Latinis auribus purgatus velis loqui, nisi acceperis comparativum loco superlativi : quod est usitatum interdum Latinis. Ista erant negligenda, ni sugillatores tanquam grande piaculum censerent. Denique tradit divus Augustinus in psalmum LXXXII, vers. 4, quod quandoque interpres transfert locutionem Græcam, quæ Latinis inusitata est.

VERS. 15. — *Ego autem cum mihi molesti essent*. Hebraicantes Neoterici, *Cum ægrotarent, aut ægrotantibus ipsis*. Vocabulum Heb. בְּלוֹתָם BAHALOTMAM potest accipi propter men, id est *m* finale, et formam infiniti, sub neutra autem passiva significatione. Suffragatur Hieronymus juxta Hebr., qui ad hunc modum reddidit, *cum informarer ab eis*, et ita cum *mihi molesti essent*, licet altera sententia habet sensum conversum.

VERS. 14. — *Quasi proximum, quasi fratrem nostrum sic complacebam*. Hieronymus, *quasi ad amicum, quasi ad fratrem meum sic ambulabam*; Sanctes, *sicut pro amico, sicut pro fratre meo ambulabam*; Pratenis et interpretes pro Cajetano, *quasi vel sicut socius, sicut frater meus ambulavi*; Pellicanus, *sicut amicus, sicut frater æquum me conversatione mea exhibui*; Munsterus, *perinde ac si amicus, atque acsi frater meus fuisset quilibet eorum, sic inessi*. In Hebr. sunt tantum quatuor vocabula, בֵּרַע כֶּאֱחָי לִי הַחַלְחָלְתִי BEREAE KEAH LI HITHHALACHTI, Primum significat amicum, secundum fratrem, tertium est pronomen primæ personæ, quod potest respicere particulam præcedentem, aut sequentem, ultimum significat ambulare. Quod recte Interpretes LXX acceperunt pro *complacere*, figurate. Quis enim dicitur ambulare in via mandatorum Dei, quando sibi ea perplacent : quo tropo sæpius Scriptura utitur, tantum movet locutio quæ videtur inepta, *fratrem meum complacebam*. Nil tamen incommodi sensit Augustinus in enarratione, qui toties repetit id lectionis; videtur enim subaudire infinitivum esse, sic, *complacebam*, id est gaudebam Deo proximum esse, id est propinquare. Ex cujus interpretatione, ut habes in Expositione, liquido constat, elidi taxationem Fabri et Cæci, repudiantium quod dicitur *fratrem nostrum*, et recipientium meum, quod non communicamus aliqua propinquitate Patri, quem Christus hic alloquitur. Quod tamen sonat dicendo *fratrem nostrum*, non autem dicendo *meum*, ob societatem naturæ humanæ, qua nobis copulatur. Hoc totum ratiocinium corrui, si Augustini explanationem revolveris, præter hoc quod dicitur subaudiri præpositionem *ad*.

D *Quasi lugens et contristatus*. Hebr. pro *contristatus* ponunt *matrem*, מַתְּרָם EM DN, id est *mater*. Et quia destituuntur casuum variatione, Hieron., interpretes pro Cajetano, Pellican. et Nebiensis vertunt nominandi casu, *quasi lugens mater*, intelligendo filium. E diverso Sanctes, Pratenis, Campensis referunt luctum ad filium, sub accusandi casu, *quasi lugens matrem*, scilicet filius. Et Chaldaus Paraphrastes, *sicut lugens et tristis de matre sua*. Ob id Munsterus transtulit, *juxta luctum matris*, quo posset utrolibet accipi. Interpretes legerunt IM, DN pro EM DN, quandoquidem nulla est prorsus distinctio litterarum, et potest hoc aut illud legi citra punctationem. Et dixerunt, *et contristatus*, non curantes magis ad verbum reddere, cum *contristatione humiliabar*. Sanctes pro *contristato* ponit *pullatum*; interpres pro Cajetano, *atrum*; Pratenis, *nigerrimum*. Interpretes scruti sunt metaphoram, cum nigrigudo symbolum sit tri-

stitiæ. Unde Hieronymus dixit, *tristis*; et Munsterus, *mæstus*.

VERS. 18. — *Et adversum me lætati sunt*. Hieron. *in infirmitate seu adversa valetudine mea*; ut vult Munsterus, Sanctes, et Pellican. *in claudicatione mea*; Pratenſis, *cum attritus essem*. זָלַל TZELA Hebraice notat nonnunquam *latus* et *costam*, ut habetur, Gen. 11, de costa Adæ; alias vero, *fracturam*, *plagam*, *claudicationem*. Igitur, *adversum latus meum*, non dissonat ab eo quod est, *adversum me*. Nec etiam aliæ versiones longe sunt.

VERS. 15. — *Congregata sunt adversum me flagella*. Quod vertunt Hieron. et interpretes pro Cajetano, *pro flagellis percutientes nisi inter est ad sensum*, quem Sanctis translatio convertit, *congregaverunt se adversum me percussi*; Pratenſis et Pellicanus *claudi*; Munsterus, *abjecti*; Chaldæus, *impii*. נָכַח NACHA inclinatur a radice נָחַח NACHA, id est percussit, debilitavit Eoque interpretes recte sensum expresserunt.

VERS. 16. — *Dissipati sunt nec compuncti*. Hier., *scindentes, et non tacentes*. Cui satis accedunt pro Cajetano interpretes, *sciderunt et non tacuerunt*. Sic et Pellicanus, Munsterus, *distenderunt os suum, et non tacuerunt*. Cui accinit Sanctes, *cachinnaverunt et non tacuerunt*. Pratenſis, *aperuerunt et Hebr. קָרַע QUARA, significat scidit, rupit, aperuit*. Et metaphoricè, teste Sancte ex rabi David, *cachinnatus est*, ac si loquacitate carnem scinderet. Juxta germanam significantiam acceperunt LXX et neutraliter. Secundam vero particulam, metaphoricè, sicut alii, sæpe solent ipsam vertere לֹא לָדַד LO DAMU, *non tacuerunt*. Judæi enim multis angustiis attriti, non cessant blasphemare, nec ullis flagellis compunguntur. Silentium autem in corde, compunctio est.

Tentaverunt me, subsannaverunt me subsannatione. Hier., *in simulatione verborum fictorum*; Pellicanus, *cum simulatoribus deridentium coctionem*; Pratenſis, *cum simulatoribus derisionum esculentorum*; Sanctes, *cum impiis subsannatoribus, qui indulgent ventri*; Munsterus, *cum assentatoribus erant garruli subsannatores*; interpretes pro Cajetano, *blanditiis derisionem vaniloquii*. Hebræus habet, לְעֵי בְרָפִי לְעֵי בְרָפִי BEANPHE LAAGE MAOG. Primum vocabulum significat *simulare et personas accipere*, quod maxime quadrat Scribis Pharisæis et Herodianis, Christum Dominum tentantibus, Matth. xxi, ut caperent eum in sermone: *Magister, scimus quia verax es, et viam Dei in veritate doces, et non est tibi cura de aliquo, non enim respicis personam hominum*, etc. Ac videntur legisse Interpretes LXX, בְּרָפִי BEANPHEI, id est *cum simulatoribus seu hypocritis meis*. Clarius tamen extulerunt sub verbo, *tentaverunt me*. Duo alia vocabula extra omnem controversiam significant subsannationem, licet ultimum etiam quædam alia notet. Non erat igitur ut isti novatores lectionem Latinam labefactarent, si tamen eo animo secus verterant, in præſenti versu, ad id, *dissipati sunt nec compuncti*. Mirum quod blaterant Faber et Cæcus adversus LXX, (qui tamen, attestante Hier. præfato in libros Paralipomenon, Spiritu sancto pleni fuerunt) eos insimulantes magnæ temeritatis, qui audaciuscule evertunt sensum Spiritus sancti, et suum reddiderunt. « *Quomodo enim, inquit, si dissipati sunt, continuo subnectitur, non compuncti tentaverunt me, subsannaverunt me subsannatione, frenderunt super me dentibus suis?* Antecedentia enim et frequentia adversantur. » Frigida est hæc ratiocinatio, quandoquidem in verbis

A prophetarum familiare est præteritum accipere loco futuri, ut est illud quod sequitur, tanquam causa vindictæ, *Tentaverunt me*, etc. Expositio enim Magistri ostendit eorum tela nulla esse, simul et Hieron. *Dissipati sunt*, inquit, *a vinculo charitatis*:

VERS. 17. — *Domine, quando aspicies?* Ut sit oratio tribulati tempus præstolantis, quo desiderat citius liberari. Hebr. habent נִסַּח CAMAH, id est quantum vel quantumdiu, aut quando aspicias, sicque respiceret magnitudinem irrisionum et persecutionum, quas afflictus requireret aut finem accipere, aut saltem imminui. Et utrumque apte refertur ad personam Christi hominis, Judæorum blasphemias execrantis, et eorum perditionem commiserantis, nihilominus justam vindictam expetentis. Et cum vocula Hebraica sit accepſe, non debuit Faber editioni nostræ oblatrare.

20. — *Quoniam mihi quidem pacifice loquebantur*. Negationem habent Hebr. quæ facit oppositum sensum, nempe, *non pacem loquentur*: et quem reddidit Hier., juxta Hebr. Sed non dubito quin LXX legerint, לוּ לִי pro לוּ לוּ, prius autem significat *mihi*, sicut Job xiii. Hebr. legunt negationem, *non sperabo*; et nos legimus ipsi, vel in ipso sperabo. At insultant Faber et Cæcus, qui sit ut pacem loquantur, et continuo subnectatur, *dilataverunt super me os suum, et dixerunt: Vah, vah, viderunt oculi nostri*. Ista sunt verba odii, non pacis. Commentarius diluâ plenissime istam questionem:

In iracundia terræ loquentes. Hier. et Nebiensis, *in rapina*. Alii vertunt, *super mansuetos seu humiles terræ*, etc. Polysemasia particulæ רָבַע REGA, aut רָבַע parit varietatem.

VERS. 24. — *Viderunt oculi nostri*. Nescio quod moverit interpretes pro Cajetano, ut verterent, *viderunt oculos nostros*, per accusativum. Et id non solum, sed ipse Cajetanus in sua Expositione secutus est. Omnes autem alii transferunt per nominandi casum, juxta intelligentiam in commentario traditam.

VERS. 24. — *Judica me secundum justitiam tuam*, Vel hic Faber errat toto cælo. Ex Hebr. inquit, non tuam, sed meam dicitur. Nam Hebr. legitur כִּצְדִיקָה CETZIDQUECA *secundum justitiam tuam*, sicque reddit Hieron. Fuit ille falsus mendoso codice.

VERS. 25. — Bis legimus, *Euge euge*, sicut versu 24 codex Fabri in versione Hier. habet repetitum; noster semel duntaxat, quemadmodum nunc legimus in Hebr. Potuerunt haud absone LXX iterare ad emphasisim. Faber et Cæcus contendunt debere dici *vah, vah*, propter evangelicum contextum, quia *euge* est interjectio gaudens ubi *vah* est insultantis. Non intellexerunt autem voculam Hebraicam אָא אָא dupliciter accipi. Quod si a fronte accesserit *he, i, h*, aspiratio tenuis sic, אָאָא HEAN, plerumque accipitur pro *euge*, quemadmodum in Hebr. legimus hoc loco.

VERS. 31. — *Semper magnificetur Dominus, qui volunt pacem servi ejus*. Hebr. qui *vult pacem servi ejus*, ut referatur ad Patrem, cujus fuit benedictum salvare Christum suum. Frequenter admodum affinitatem vocularum in causa esse ut numerus nunc hic nunc ille inveniat. Nam אָאָאָאָא et אָאָאָא tantum differunt per iod a fine. Et prius potest esse plurale, alterum est singulare. Hoc ita punctatur אָאָאָאָא HEAPHETZ. Illud sic, אָאָאָאָא HEAPHETZE.

PSALMUS XXXV.

PSALMI TITULUS : « IN FINEM SERVO DOMINI, PSALMUS A DAVID. »

Dixit injustus. Titulus. *In finem servo Domini, psalmus David.* [Alcuin.] Psalmus iste agit de errore quorundam dicentium omnia mala esse ex vitio naturæ et creationis nostræ; bona vero esse ex libero arbitrio. Quod destruit hic Propheta, dicens mala omnia esse ex nobis, bona vero a Deo per gratiam. Unde et in titulo recte servus Domini dicitur fidelis, qui in hoc psalmo loquitur, quia bona a Deo, mala sibi attribuit. Et est *psalmus* iste tendens *in finem* attribuitur *David*, id est fideli alicui, qui loquitur in hoc psalmo, *servo Domini*, scilicet de Deo recte sentienti, quia bona Deo, mala sibi attribuit. [Cassiod.] Vel per *David*, hic intelligitur Christus, qui dicitur servus Domini, id est usquequam Patri obediens. Cui etiam verba psalmi hujus conveniunt. Et est *psalmus* iste tendens *in finem*. Attribuitur *David*, id est Christo *servo Domini*, id est Deo Patri usquequam obedienti. Intentio. Monet ut mala nobis, bona Deo attribuamus. Modus. Bipartitus est psalmus. [Alcuin.] Primo asserit mala esse ex homine. Secundo, dicit bona esse a Deo per misericordiam ibi, *Dominus in celo*, etc. [Cassiod.] Et notandum quod sunt duo genera peccantium, quia vel ex infirmitate carnis non possunt sequi jussa legis. Unde in libro Sapientiæ dicitur : *Corpus quod corrumpitur, aggravat animam, et terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem* (Sap. ix). Vel blasphemi sunt, scilicet qui ex voluntate et libere peccant, quasi dicat, hæc Deus non curet. Inde, id est de talibus est quod dicit psalmus.

VERS. 1. — « Dixit injustus ut delinquat in semetipso : non est timor Dei ante oculos ejus. »

Dixit injustus, etc. [Aug.] Et est hic descriptio viri iniqui. Quasi dicat : *Injustus*, id est genus iniquorum, *dixit*, id est deliberavit, in semetipso, scilicet apud se, et non in publico; quasi dicat, proposuit in se ubi homo non videt. Quid? *ut derelinquat*, id est libere peccet. Dico in semetipso, ubi si Deus videt non curat, quia *non est timor Domini ante oculos ejus* : homines timent ne publice profiteantur iniquitatem. Deum non timent, quasi dicat, Deus non requirat, vel curet. Vel ita junge, *injustus dixit*, etc. Ut delinquat. Unde hoc ei? quia, non est timor Domini ante oculos ejus.

VERS. 2. — « Quoniam dolose egit in conspectu ejus, ut inveniatur iniquitas ejus ad odium. »

Quoniam in conspectu ejus, [Aug.] scilicet Dei, cujus timor non est ante oculos ejus; *dolose egit*, id est in corde suo egit dolose, quia non nescit, imo scit, Deum esse ibi, id est in corde videre, et tamen nullum vult; in hoc dolose agit, *ut inveniret iniquitatem suam et odisset*. Alia littera, id est de hoc dolose egit, quod iniquitatem suam cum dolo quærens,

PATROL. CXCI,

noluit vere invenire et odisse. Multi enim inquirunt iniquitates suas, sed cum dolo, nolentes eas vere invenire et odisse : qui cum eas agnoscunt, non dimittunt, sed defendunt. Quod si sincere quærent, invenirent et odirent. Latet ergo illos vere, sed nolentes contra se faciunt, nolentes vere intelligere, cum tamen quærant nec excusentur de ignorantia.

Aliter ab illo loco, *quoniam dolose*, etc., quasi dicat : [Cassiod.] *Non est timor, quoniam dolose egit in conspectu ejus*, scilicet Dei, id est noluit studere legi Dei, *ut inveniret iniquitas ejus ad odium*, id est ut per eam legem inveniret iniquitatem suam et odiret, quasi per ignorantiam excusari possit. Aliter totum; quasi dicat : Dicunt mali se delinquere, vel fato vel constellatione, vel necessitate providentiæ; [Alcuin.] sed potius *dixit*, id est deliberavit, *in semetipso*, id est ex propria voluntate, nihil eum impulit, *ut delinquat*, id est ut derelinquat ad id quod creatus est. Et per hoc est *injustus*, et sic patet quod *non est timor Dei*, actu, *ante oculos ejus*, id est ante eum, qui timor omnibus imminet, quia omnes fatentur Deum timere, sed in actu non ostendunt. Non est timor Dei *ante oculos ejus, quoniam dolose egit*, id est carni obedit non Deo, cum aliud ratio insinuet quod est *in conspectu ejus*, scilicet Dei, quasi dicat, quod videt Deus, et si non alius. Vel, *in conspectu ejus*, scilicet injusti, quasi dicat quod videt ipse injustus, a Deo scit; *ut inveniat*, ab ipso eodem *iniquitas ejus ad odium*, id est, quod iniquitas sua habenda est odio apud Deum et omnes bonos, non odivit tamen eam.

VERS. 3. — « Verba oris ejus iniquitas et dolus; noluit intelligere ut bene ageret. »

Verba oris ejus. [Alcuin.] Hic ostendit per partes iniquitatem, scilicet in verbis, in cogitationibus, in operibus malis. Et hoc est, verba oris ejus, sunt *iniquitas et dolus*, id est iniqua et dolosa, vel aperte mala. Vel si bona cum dolo, cogitatio quoque ejus cum posset esse bona de bonis, est de iniquis. Et hoc est, *noluit intelligere*, non nego eum posse, sed dico nolle; quid? *ut bene ageret*. Non dico eum nolle intelligere quod non potuit, sed quod potuit. Et ita perniciosius agit contra seipsum, qui quod potest intelligere, non vult. [Aug.] Sunt enim quædam et quæ si volunt intelligere homines non possunt, ut *in principio erat Verbum* (Joan. i), sed si non potuit intelligere 77 in principio erat Verbum potuit, tamen intelligere ut bene ageret, sed noluit et ita veniam non habet. [Cassiod.] Imprudentiæ enim aliquando datur venia, voluntati malæ semper pœna. Noluit intelligere, sed potius

VERS. 4. — « Iniquitatem meditatus est in cubili suo; astitit omni viæ non bonæ, malitiam autem non odivit. »

Iniquitatem meditatus est in cubili suo, [Aug.] id est in corde, in quo sibi complacet, in quo mundo,

12

id est si mundum esset, quiesceret. Ubi præcipit Dominus orare, clauso ostio mentis importunis cogitationibus (*Matth. vi*), ut scilicet nihil extrinsecum a Deo petamus : quod si petimus, ostium cordis patet, turba malarum cogitationum videt atque subintrat. Unde Salomon : *Musce morientes perdunt suavitatem unguentij* (*Eccle. x, 1*), id est importunæ cogitationes sibi succedentes exterminant dulcedinem puræ orationis. Hanc turbam amovit Dominus, quando filiam archisynagogi in domo suscitavit (*Matth. xix*). Et Moses legem accepturus, et cum Domino locuturus, relictis turbis in inferioribus montis, verticem ascendit (*Exod. xix*). Isboeth quoque filius Saulis ab hostibus, ancilla ostiaria non bene custodiente ostium, occisus est (*I Reg. iv*). [Aug.] Hoc est ergo hic, *in cubili suo*, quod supra dixit, *in semetipso*, id est in corde, ubi velut in cubili quiescunt mundo corde. Si ergo extra est tumultus, vel, id est saltem, in cubili sit quies, quæ erit, si sit ibi bona conjux, scilicet Dei sapientia, et pura conscientia : quod si ibi sit mala uxor, nec ibi est quies, et ita nusquam. Sunt namque tria quæ non sinunt hominem in domo quiescere, scilicet fumus, stillicidium et mala uxor. Fumus, sunt peccata, quæ ex concupiscentia nata mentem obtenebrant ; stillicidium, peccata quæ aliunde profluunt ; mala conjux, est sapientia carnis, quæ inimica est Deo ; vel mala conscientia, quæ rationi repugnat. Si quem ergo sua vel aliena inquietaverint vitia, confugiat ad cubile, ibique si bonam receperit conjugem, quiescet ; si malam, turbabitur amplius. *Astitit*. Quasi dicat : Mala sunt verba, et cogitationes, et etiam opera sunt mala. Et hoc est, *astitit*, quasi dicat, cum studio et mora, scilicet perseveranter *omni viæ non bonæ*, [Aug.] id est, pronus fuit iniqua operari, *malitiam autem non odivit*, sed dilexit. Ecce summa mali. Qui enim non potest penitus carere malitia, debet vel, ad est saltem odisse, quam quidem Deus odit, ut mente serviat legi Dei : quod iste non fecit qui invenit et scivit esse mala, sed tamen non odivit.

PARS. II. VERS. 5. — « Domine, in cælo misericordia tua, et veritas tua usque ad nubes. »

Domine, in cælo misericordia tua. [Alcuin.] Hic est secunda pars, ubi dicit bona esse a Deo per misericordiam. Quasi dicat : Mala sunt ex homine, sed bona sunt ex Dei misericordia. Et hoc est, sed, o Domine in cælo, id est in iis qui sunt cælum, id est arcana scientes, est misericordia tua, et quod ipsi iidem sunt nubes, est a te. Et hoc est, *et veritas tua venit usque ad nubes*. [Aug.] Nubes sunt doctores.

VERS. 6. — « Justitia tua sicut montes Dei ; judicia tua abyssus multa. »

Justitia tua est sicut montes Dei, id est justitiam tuam, qui sunt montes Dei spirituales, comparantur montibus realibus, [Aug.] quia luce veri solis ante alios illustrantur. [Hier., Alcuin.] Et sicut hos elegis qui sunt montes et nubes, ita alios reprobos, et ita *judicia tua*, scilicet quod horum misereris, et hos excæcas, sunt *abyssus multa*, id est nulli penitus

A sunt scrutabilia. Et licet hos erigas, alios reprobos tamen utrosque salvas. Et hoc est :

VERS. 7. — « Homines et jumenta salvabis, Domine, quemadmodum multiplicasti misericordiam tuam, Deus. »

Homines et jumenta, id est electos et reprobos, *salvabis, Domine*, [Alcuin.] hos corporaliter tantum, scilicet reprobos ; illos etiam spiritualiter, id est, electos, in quo magna apparet misericordia. Unde admirando dicit, *quemadmodum*, etc. Aliter junge litteram, [Cassiod.] ibi *homines*, *judicia tua sunt incomprehensibilia*, quia homines, [Hier.] id est rationabiles, *et jumenta*, id est irrationabiles, *salvabis, Domine*. Non mutatur sensus. Salvabis quemadmodum *multiplicasti misericordiam tuam Deus*. Secundum hanc lectionem sic procede in sequentem versum, quasi dicat : Homines et jumenta salvabis, sed præter jumenta, id est præter salutem temporalem, quæ jumentis, id est reprobis datur. Filii hominum, etc.

Aliter totum ab illo loco, *Domine, in cælo*. [Aug.] Quasi dicat : Mala sunt ab homine, sed bona et spiritualia et temporalia sunt a Deo. De spiritualibus docet primo, post de temporalibus. Et hoc est, mala ab homine, sed, o Domine, *misericordia tua*, scilicet quam sanctis das, est *in cælo*, id est cælestis, non terrena, ut ista temporalis, quæ communis est bonis et malis. Sed quomodo homo agnosceret misericordiam cælestem nisi ei Deus muntiaret ? Nuntiat veram missa veritate usque ad nubes. Et hoc est, *veritas tua*, venit usque ad nubes, id est prædicatores, per quos tonat Deus comminationibus, coruscant miraculis, pluit doctrinis. Et ideo recte dicuntur nubes. Unde : *Qui sunt isti qui ut nubes volant, et quasi columbæ ad fenestras suas ?* (*Isa. lx*.) Et alibi : *Mandabo nubibus meis ne pluant super eam imbrem* (*Isa. v*). Et est sensus : Veritas tua usque ad nubes venit, id est veritatem tuam nubibus, et per nubes omnibus aliis præstas, per quam cælestem misericordiam tuam intelligant. Et ipsi iidem nubes qui sunt *justitia tua*, id est per justitiam tuam, quia implentur. Sunt *montes Dei*, non sæculi. Montes sæculi sunt, Arius, Maximianus, Donatus, Sabellius, et alii hæretici, per quos unusquisque ducens navem, naufragium faceret. Et bene doctores etiam montes dicuntur, quos prius sol justitiæ, id est Christus, luce sapientiæ vestit, quæ post de eis, et si non ab eis, ab infima vallium, id est in inferiorum corda descendit. Ideo dico de eis, et si non ab eis ; ministri enim sunt doctrinæ, non auctores, sed illuminati per justitiam fiunt montes, et per *judicia tua*, fiunt alii *abyssus*, id est profundi in peccatis, et est hæc *abyssus multa*, quia isti tales sunt multi, montes vero pauci. *Homines*. Ostendit supra spiritualia bona esse a Deo, hic temporalia esse ab eodem dicit. Quasi dicat : Non solum spiritualia, sed etiam temporalia sunt a Deo, quia, *homines et jumenta*, id est, carnales qui hæc amant, cum jumentis, *salvabis Domine*, sicut jumenta temporaliter tantum. Quasi

dicat : Qui utrosque fecit, utrosque temporaliter salvat, quia et temporalia sunt a Deo, quæ eis communiter dat, et dicit homines carnales tantum. Jumenta, accipit ad litteram, *salvabis*, quemadmodum *multiplicasti misericordiam tuam, Deus*.

VERS. 8. — « Filii autem hominum in tegmine alarum tuarum, sperabunt in te. »

Filii autem hominum. [Aug.] Quasi dicat : Homines, scilicet carnales, salvabis corporaliter tantum, cum jumentis, sed filii hominum, id est boni, *sperabunt*, id est supra homines dicuntur, qui sunt secundum Adam, id est qui portant imaginem veteris hominis : hic filii hominum dicuntur, qui sunt secundum Christum, id est qui imaginem Christi portant. Tamen filii hominum, generaliter homines dicuntur, *in tegmine alarum tuarum*, [Aug.] a simili avis hoc dicit. Et dicit alas. [Hier.] Vetus et Novum Testamentum. Et est, in tegmine alarum tuarum, [Gl. int.] id est in protectione Veteris et Novi Testamenti, *sperabunt* futura bona, cum illi qui sunt secundum Adam præsentibus gaudeant, hi qui secundum Christum sunt, sperant misericordiam quæ in cælo est, per nubes annuntiata.

VERS. 9. — « Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, et torrente voluptatis tuæ potabis eos. »

Inebriabuntur. [Aug.] A simili loquitur, quia non potest res exprimi, sed per hoc simile innuit, ut per hoc pleni gratia mentem carnalis affectionis perdant, ne suos carnaliter jam cognoscant patres, filios, amicos. Unde Dominus in Evangelio : *Qui non oderit patrem et matrem, aut fratres, sive sorores propter me, non est me dignus* (Matth. x). Et hæc inebriatio est *ab ubertate domus tuæ* præsentis scilicet Ecclesiæ. *Et torrente voluptatis tuæ*, [Cassiod.] id est Spiritu sancto, *potabis eos*, [Aug.] quasi dicat : Impetus erit gratiæ et misericordiæ ad eos inebriandos. [Alcuin.] Vel torrens voluptatis dicitur voluntas Dei in homine, rumpens omnia obstacula. Et est, *torrente voluptatis*, etc., id est voluntas tua quasi torrens in homine omnia rumpet obstacula. Vel, *torrens voluptatis tuæ* dicitur sapientia Christi, quia subita est et rapida. [Cassiod.] Et est, *torrente voluptatis tuæ*, id est sapientia tua potabis eos. Vel de futuro potest accipi sic : Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, [Aug.] futuræ Jerusalem, [Alcuin.] tunc enim in re ebrii erunt, id est pleni, qui modo sperant. Et, *torrente voluptatis*, id est delectationis, tuæ, quæ dicitur torrens, non idéo ut sit transitoria beatitudo, sed copiosa, potabis eos, et poteris.

VERS. 10. — « Quoniam apud te est fons vitæ, et in lumine tuo videbimus lumen. »

Quoniam apud te, (Aug.) o Christe, *est fons vitæ*, id est initium omnis boni, *et in lumine tuo*, o Christe, *videbimus lumen*, quia per ejus prædicationem videmus nunc lumen Patris, et Spiritus sancti. Et idéo, prætende misericordiam tuam, ut in hoc sæculo tuius eatur. Vel ita, ut ad Patrem dirigatur sermo ab illo loco, *quoniam apud te*, quasi dicat : Potabis, et vere, quia apud te, o Pater, *est fons vitæ*, id est

A Christum, qui idem est lumen. Unde sequitur, *et in lumine tuo*, id est per Christum, [Hier.] qui est lumen de lumine, *videbimus lumen*, [Aug.] in futuro, id est Patrem. Et nota quod idem qui est fons, est lumen : fons, quia satiat ; lumen, quia illuminat. Interim autem

VERS. 11. — « Prætende misericordiam tuam scientibus te, et justitiam tuam his qui recto sunt corde. »

Prætende misericordiam tuam scientibus te, recte credentibus scilicet, (Aug., Gl. int.) quod bona a te, mala a se, *et justitiam tuam* scilicet vitæ rectitudinem, *his qui recto sunt corde*, qui dirigunt se ad voluntatem Dei, [Cassiod.] non eam curvant a se ut in omnibus, [Aug.] scilicet prosperis et adversis, laudent Deum.

B VERS. 12. — « Non veniat mihi pes superbiæ, et manus peccatoris non moveat me. »

Non veniat. [Aug.] Quasi dicat : Spero, inebrior, et pro his *non veniat mihi pes superbiæ*, [Cassiod.] id est superba affectio, quæ est pes quo itur a Deo, id est receditur. [Aug.] Hoc est quod in alio psalmo dicit : *Ab occultis meis munda me* (Psal. xviii). *Et manus*, id est impulsio peccatoris, id est diaboli, *non moveat me*, hoc est quod alibi dicit. *Et ab alienis parce servo tuo* (ibid.). Et ita facit nobis sicut iste petit. (Gl. int.) Nam et mala quæ a nobis vel a diabolo sunt amovet Deus. Et nota rectum ordinem. Prius enim dicit : *Non veniat superbia* ; et post, *manus peccatoris non moveat me*, quia si superbus es, cito te movet operatio male suadentis, aliter non ideo timeo non veniat mihi pes superbiæ, quia

VERS. 13. — « Ibi ceciderunt qui operantur iniquitatem ; expulsi sunt, et non poterunt stare. »

Ibi ceciderunt. [Aug.] id est in pede superbiæ *cecidere*. [Gl. int.] Quasi dicat : De alto, *qui operantur adhuc iniquitatem*, (Aug.) scilicet diabolus et primus homo [Gl. int.] *expulsi sunt* a paradiso, diabolus primo, et postea homo ; *nec potuerunt stare* vi sua. Vel de philosophis potest accipi hoc, sic : [Aug.] *Ideo non veniat pes*, quia, ibi, id est in pede *superbiæ ceciderunt*, quia cum cognovissent, non sicut Deum glorificaverunt (Rom. i), *qui operantur iniquitatem*, juxta illud : *Tradidit illos Deus in desideria cordis eorum*, etc. (Ibid.) *Expulsi sunt nec potuerunt stare*, hoc non mutatur.

78 COLLATIO IN PSALMUM XXXV : « DIXIT INIUSTUS. »

VERS. 2. — *Quoniam dolose egit in conspectu ejus, ut inveniatur iniquitas ejus ad odium.* Infinitivus Hebraicus positus loco gerundi Latini, et respondens ad id quod dictum est, *ut inveniatur*, effecit ut possit verti active aut passive *לִמְצוֹ לִמְצוֹ* ad *inveniendum*, id est, ut vertit Hieron., *inveniret iniquitatem*, scilicet Deus ad odiendum. Præterea etiam vertit active. Sanctes quidem activum posuit, et addidit de suo, ad alium sensum convertens sic, *ut inveniatur iniquitatem suam, ut odio habeat bonum.* Nam propter reciprocum pronomem, necesse erat intelligentiam referri ad malitiam peccantis qui sibi blanditur de peccato. Apud Hebræos autem Injusti modi affixa seu pronomina, juxta quod res exposulat, possunt facere reciprocationem, aut simplicem relationem : quod et fit apud Græcos. Ob idque

Augustinus legit, ut inveniret iniquitatem suam et *edisset*, secundum quod habes in glossa expositionem. Græce enim legitur τοῦ εὐρεῖν τὴν ἀνομίαν αὐτοῦ, *καὶ μωῖσαι*. Munsterus non dissidet a LXX: *Quoniamque*, ait, *inveniat iniquitas ejus odio digna*. Succinit Pellicanus et Campensis paraphrasis.

PSALMUS XXXVI.

PSALMI TITULUS: « PSALMUS DAVID. »

Noli æmulari. Titulus *Psalmus David*. [Alcuin.] Psalmus iste tertius est eorum qui per alphabetum imperfectum describuntur, et est totus de correctione morum. Est enim psalmus iste, quasi vestis Christi, et potio corporis ejus, vestis scilicet quæ totum corpus ejus operiat præceptis, et protegat contra adversa, et quasi sinu consilii foveat. [Aug.] Potio contra infirmos, qui murmurant de flore maiorum et labore honorum, quasi omnia casu agantur, quorum errorem curat psalmus velut salubre antidotum, docens omnia, et hæc inferiora divina providentiâ gubernari, et non casu agi. Intentio. [Alcuin.] Monet ut spreto mundo Deo adhareamus, Modus. Tripartitus est psalmus. [Cassiod.] Primo, monet Ecclesia, in cujus persona loquitur Propheta, ne quis malignantes imitetur, sed quidquid boni speratur, a Domino postuletur, qui profutura dat et æterna. Secundo dicit malos super bonos invidia torqueri, ibi, *observabit peccator*. Tertio, tractat justum hic nunquam deseri, præmia bonorum et pœnas malorum commiscens, cum interjectis adhortationibus, ibi, *junior sui*, etc. Dehortans ergo Ecclesia ab immutatione malignantium, ait:

Vers. 1. — « Noli æmulari in malignantibus; neque zelaveris facientes iniquitatem. »

Noli, [Gl. int.] o tu infirme, qui hoc soles, *æmulari*, [Hier.] id est indignari, *in malignantibus*, [Gl. int.] id est in consideratione malignantium, quia florent. *Neque zelaveris*, [Hier.] id est non ames nec imiteris *facientes iniquitatem*, [Gl. int.] quia bonos premunt. Cur?

Vers. 2. — « Quoniam tanquam fenum velociter crescent, et quemadmodum olera herbarum cito decident. »

Quoniam tanquam fenum [Aug., Gl. int.] quod hodie floret, et cras in clibanum mittitur, *velociter crescent* mali, id est et cito decident mali, *et quemadmodum olera herbarum* vel prati. Alia littera, [Aug.] villa quæ non habent altam radicem. Et ideo hieme virent, æstate arent. Et accipitur pro eodem fenum et olera, quibus recte comparantur mali, qui hieme florent, æstate autem arescent. Modo ergo hiems est, æstas judicii dies, ubi mali non virentes decident, atque arescent, quia non habent radicem in alta per charitatem. Econtra altæ radicis arbor per charitatem modo est arida, quia nondum apparuit quod erimus; tunc gloriosa, quia tunc nos circumvestiet dignitas florum, et ubertas fructuum locupletabit. Hoc autem et si longum videatur patienti, cito est Deo. Junge ergo te Deo et tibi cito erit. Et est dies illa incognita, quia tanquam fur veniet,

secundum illud: *De die autem illo nemo scit, neque Filius, neque angelus, neque homo* (Matth. xxiv). Sed quomodo dicitur Filius nescire, qui omnia novit quæ Pater? Ut dicitur dies lætus, quia lætos facit, et frigus pigrum, quia pigros reddit. Sic dicitur Filius nescire vel scire nobis, quibus missus est magister quæ scire vel nescire nos facit: scit itaque sibi, non nobis. [Cassiod.] Aliter per fenum intelliguntur nobiles, qui in temporalibus proficiunt facile. Per olera quæ non hortorum sunt, sed herbarum, id est vilissima quæ per agros sponte nascuntur, intelliguntur mediocres; sed et illi cito arescent, id est rēbiles; et hi, id est mediocres, *decident*, et hoc cur? *Quoniam illi qui sunt tanquam fenum*, id est nobiles, *velociter arescent*, et illi qui sunt *quemadmodum olera herbarum*, id est mediocres, *decident*. Illi ita; tu vero

Vers. 3. — « Spera in Domino, et fac bonitatem; et inhabita terram, et pascaris in divitiis ejus. »

Spera in Domino, illi in vanis. [Aug.] Spes enim est introitus fidei, initium salutis, [Cassiod.] quia per spem intratur ad videndum illud quod creditur: et sperare in Deo, initio fidei docemur, *et fac bonitatem* quia *fides sine operibus mortua est*, [Aug.] illi contra malitiam faciunt; *et inhabita terram* ne bona facias extra Ecclesiam, [Aug., Cassiod., Hier.] *et pascaris* usque ad saturitatem et suavitatem in *divitiis ejus* terræ, quæ sunt ipse Deus, vel in Scripturis sacris. Et

Vers. 4. — « Delectare in Domino, et dabit tibi petitiones cordis tui. »

Delectare in Domino. [Aug.] Ecce divitiæ terræ. *delectare in Domino*, scilicet ita ut suavis sit tibi ejus delectatio vel recordatio, [Cassiod.] et ut ames quem times, sprete mundi jucunditate, *et dabit tibi petitiones cordis tui*, id est rationis, non carnis. Et ut det

Vers. 5. — « Revela Domino viam tuam, et spera in eo; et ipse faciet. »

Revela Domino viam tuam, [Aug.] id est indica ei quid pateris in carnem, id est carnis corruptionem, et quod velis inde liberari, *et spera in eo*, et ipse qui potest faciet, quasi dicat, et gratia Dei te liberabit de corpore mortis hujus. Vel ita ab illo loco, *spera in Domino*, æterna, quæ sunt in Domino. Et ut speres, fac bonitatem, id est bona: quæ ut facias, excole terram. Alia littera, Evam, [Alcuin.] scilicet corpus, ne germinet spinas et tribulos. Et sic *pascaris in divitiis ejus*, id est virtutibus ejus. Unde non in te, sed in Domino *delectare*, id est delecteris: quod si est, *dabit tibi petitiones cordis tui*, id est æterna, quæ petit ratio. Hæc quidem prædicta

justis dico; quod si peccator es, *revela Domino viam tuam*, id est confitere peccata. Et sic item, *spera in eo*, id est bona quæ sunt in Domino, *et ipse faciet*, id est dabit. Quid?

VERS. 6. — « Et educet quasi lumen justitiam tuam; et iudicium tuum tanquam meridiem: subditus esto Domino, et ora eum. »

Et educet de tenebris sæculi *justitiam tuam* [Cassiod.] id est fidem, quæ hic est quasi sub modio, *quasi lumen*, [Aug.] id est ad lucem iudicii, ubi omnia palam erunt. Modo enim abscondita est justitia, id est fides qua juste operaris, quia nondum vides quod credis; *et iudicium tuum* quod iudicas et eligis sequi quod non vides, quod modo a malis irridetur. Educes *tanquam meridiem*, non solum ut lumen, sed ut clarum lumen. Interim vero debes hoc facere, scilicet *subditus esto Domino*, id est obedi præceptis ejus, *et ora eum*, donec det promissa [Cassiod.] Ecce bona regula, ut bona faciamus, et semper rogemus.

VERS. 7. — « Noli æmulari in eo qui prosperatur in via sua, in homine faciente injustitias. »

Noli. [Gl. int.] Hic exponit unde solet nasci indignatio. *Noli æmulari in eo qui prosperatur in via sua*, [Aug.] et non Dei, in qua tu es. In via prosperatur iste, sed in perventione, id est cum ad finem pervenerit, erit infelix; tibi justo econtra. Et ideo, noli æmulari in eo qui prosperatur, scilicet *In homine faciente injustitias*. Sed tu

VERS. 8. — « Desine ab ira, et derelinque furem; noli æmulari ut maligneris. »

Desine ab ira, [Aug.] id est ne turbetur oculus tuus ira. Vide veritatem, id est Christum multa passum, nunquam prosperatum, nec tamen iratum. Ideoque non irascaris de flore malorum, quia inde irasci et indignari, est contra Deum murmurare, et prope blasphemare; *et derelinque furem*. [Cassiod.] Nota differentiam inter iram, et furem. Ira subita est, furor diutius durat; sed utraque deserenda sunt, per quæ peccatur. [Aug.] Hoc dicitur ei qui adhuc infirmus tumet, cur non bona sibi dantur, quæ etiam mali habent. Et *noli æmulari ut maligneris*, id est ut voluntarie sis malus, imitando eum qui maligne faciendo ad tempus floret. Vel ita ab illo loco, *noli æmulari*, quasi dicat, ora eum, et, *noli autem, æmulari in eo qui prosperatur in via sua*, id est ne moveat te a perseverantia, prosperitas malorum, *neque in homine faciente injustitias*, id est si faciunt justis iniqua: quod et si tibi aliqua faciunt, *desine ab ira*, id est ne sis iratus. Quod et si grandia faciunt, *derelinque furem*, id est, ne furiosus sis, præsertim, *noli æmulari ut maligneris*, id est, ut eodem modo sis malignus.

VERS. 9. — « Quoniam qui malignantur exterminabuntur; sustinentes autem Dominum ipsi hæreditabunt terram. »

Quoniam qui malignantur, [Gl. int.] id est qui mali sunt, et si modo florent, *exterminabuntur* in futuro; *ut est extra terminos terræ viventium damnabuntur*;

sustinentes autem, [Cassiod., Gl. int.] scilicet qui adversa ferunt, et præsentia despiciunt, propter Dominum, qui non fallit et omnia potest, *ipsi hæreditabunt terram viventium*, sed *quandiu ferendum?* [Aug.] cito erit quod infirmo diu videtur. Et hoc est:

VERS. 10. — « Et adhuc pusillum et non erit peccator; et quæres locum ejus, et non invenies. »

Et adhuc. Quasi dicat: Jam sustinuisti, *et adhuc restat pusillum*, id est parum. [Gl. int.] Ne ergo tædeat te, *et non erit peccator*, pro quo gemis, id est non erit dominium peccatoris, qui nunc vivit pio, id est ad utilitatem pii, quem purgat pusillum, est usque ad finem vitæ cujusque, quando liberantur sancti. [Aug.] Post istam tamen vitam parvam, nondum eris ubi erunt sancti, quibus dicitur:

B Venite, benedicti Patris mei [Matth. xxv], id est non habebis geminam stolam, quam habebunt sancti in resurrectione, sed poteris esse in illa requie, in qua dives superbus et sterilis vidit Lazarum ulcerosum et pauperem [Luc. xvi], in qua requie securus exspectes diem iudicii, quando recepto corpore angelis æquaberis. Sed quomodo Lazarus erat in requie, cum nondum esset missa hostia? [Alcuin.] in spe, ex toto; in re, partim, quia nec ignem materiale, nec vermem conscientie corrodentis sentiebat. *Et quæres*. Quasi dicat. Sic non erit peccator, quia quæres locum ejus *et non invenies*, id est si quæres non invenires, [Aug.] quia non habebit tunc usum quem modo habet, cum eo utatur Deus ad probandum justum; flagellum nempe facit Deus de malis sibi quo castiget filios.

VERS. 11. — « Mansueti autem hæreditabunt terram; et delectabuntur in multitudine pacis. »

Mansueti autem, [Cassiod.] non quicumque sustinentes, sed qui patienter tolerant, *Hæreditabunt terram viventium*, et quid ibi eis? [Aug.] *Delectabuntur in multitudine pacis*. Mali in exteris delectantur; tibi, o juste, omnia pax.

79 PARS II. VERS. 12. — « Observabit peccator justum; et stridebit super eum dentibus suis. »

Observabit peccator justum. [Cassiod.] Secunda pars. Dicto quod boni non debent æmulari malos, subdit hic malos super honos invidia torqueri, quod non sunt eis similes. Et ideo pudor est eos id est malos æmulari, quasi dicat: Tunc pax eis, sed modo est bellum, quia *peccator observabit*, quasi dicat, occultis insidiis *justum*, ut eum alliciat. Ideo observabit, quia dum videt justum, credit se accusari ab eo; si vero non potest allicere, *stridebit super eum dentibus suis*, ut furens bellua. [Aug.] Quasi dicat: Quem non potest subvertere, conatur occidere.

VERS. 13. — « Dominus autem irridebit eum, quoniam prospicit quod veniet dies ejus. »

Dominus autem irridebit eum, [Gl. int.] id est irrisibilem videt, et videre suos facit. Sicut ergo Deus, sicut et nos videntes malos perituros irrideamus, [Cassiod.] et præsentis grandis consolatio est ista. De hoc irridebit, *quoniam prospicit*, [Aug.] quod ipse peccator non videt, *quod veniat*, vide et tu

hoc cum Deo, *dies ejus* quo retribuetur ei. Semper enim vindicatur in impium, aut hic aut in futuro, si se converterit, vindicatur in eum hic, ut in Paulo, qui divina voce prostratus resipuit; si non converterit se, vindicabitur in eum in futuro. [Alcuin.] Si neque blanditiis, neque minis aget, poena aggreditur. Unde subdit;

VERS. 14. — « Gladium evaginaverunt peccatores; et intenderunt arcum suum. »

Gladium etiam evaginaverunt peccatores. [Aug.] Ecce aperta impugnatio. [Alcuin.] Si vero nec sic proficit, insidiatur dolis, quando [bene loquendo, mala intendit. Et hoc est, *intenderunt arcum suum*, [Aug.] id est, dolos. Ecce occulta impugnatio, quae sit per insidias: postea reddit singula singulis. Quasi dicat: Arcum suum intenderunt.

VERS. 15. — « Ut decipiant pauperem et inopem: et ut trucident rectos corde. »

Ut decipiant pauperem, [Gl. int.] qui sibi non sufficit, et inopem qui nec habet spem ab alio. Gladium evaginaverunt *ut trucident rectos corde*, [Cassiod.] ut martyres, sed

VERS. 16. — « Gladius eorum intret in corda ipsorum; et arcus eorum confringatur. »

Gladius eorum intret in corda ipsorum, unde venerat, [Cassiod., Gl. int.] quasi dicat, occidendo in corpore, se occiderat in mente. quod non nocet sanctis, sed potius dolus eorum sit inanis, ut in sequenti dicitur. *Gladius eorum intret in corda ipsorum* et sic fit. [Aug.] Tibi enim nocent, o juste extra: sibi vero intus, et ita insaniunt, quasi cum per corpus suum mittat gladium, ut cedat tunicam arterius. *Et arcus eorum confringatur*, id est insidiae frustrentur, ne noceant justo, qui et si spoliatur dicat:

VERS. 17. — « Melius est modicum justo, super divitias peccatorum multas. »

Melius est modicum justo, etc. Vel ita junge litteram. Ita impius justo, [Gl. int.] tamen *Melius est modicum justo* quod habet *super divitias peccatorum multas*, id est quia et si modo prospere malis, non tamen sic semper erit. [Alcuin.] Et nota quod paulo ante de malitia peccatorum et sustinentia bonorum egit; hic de divitiis illorum et paupertate horum. Vere melius,

VERS. 18. — « Quoniam brachia peccatorum conterentur; confirmat autem justos Dominus. »

Quoniam brachia, id est potentia peccatorum conterentur, [Aug.] justos autem confirmat Dominus in adversis per spem, per exempla, et maxime per exemplum crucis suae. Crux enim finita est in poena, manet in gloria, a locis enim suppliciorum transit ad frontes imperatorum. Qui tantum honorem dedit suis poenis, quid faciet fidelibus suis?

VERS. 19. — « Novit Dominus dies immaculatorum; et hereditas eorum in aeternum erit. »

Novit, [Aug.] Quasi dicat: Quomodo confirmat?

quia, *novit Dominus*, homo non potest scire, *dies immaculatorum*, et si miseri videntur ignaris, scit Deus quid eis serviet. Vel novit, [Hier.] id est approbat Dominus dies immaculatorum, id est vitam immaculatorum, et hereditas eorum, [Gl. int.] quae pro diebus immaculatis dabitur, in aeternum erit.

VERS. 20. — « Non confundentur in tempore malo, et in diebus famis saturabuntur, quia peccatores peribunt. »

Non confundentur. [Aug.] Confunditur ille qui sperat in homine, se, vel alio. Unde: *Maledictus qui ponit carnem brachium* (Jer. xvii). Si in tempore malo, id est tribulationis praesentis, in qua potius gloriantur, et in diebus famis qui modo sunt, quando non est plena refectio, et est multa miseria, saturabuntur in spe, et vere, quia peccatores peribunt, tantum qui ablatis exterioribus nihil habent intus, extra tribulantur et intra. Nam

VERS. 21. — « Inimici vero Domini mox ut honorificati fuerint et exaltati, deficientes quemadmodum fumus deficient. »

Inimici Domini vero, [Hier., Gl. int.] id est in veritate, mox ut honorificati fuerint honoribus et potentia, et exaltati gloria, deficientes in interiori, et penitus ab omni virtute quemadmodum fumus deficient [Aug.] Fumus quanto plus extenditur, tanto plus evanescit, ita mali. Nam quanto gradus altior est, tanto casus gravior. Vel ita ab illo loco. *Non confundentur in tempore* (Psal. xxiv). Et legitur partim de praesenti, partim de futuro, sic, *non confundentur in tempore malo* (ibid.), id est futuri judicii. [Cassiod.]

Et in diebus famis, id est in hac vita, quae est dies famis, quando boni esuriunt et sitiunt justitiam (Matth. v). Saturabuntur: per Scripturas et exempla, et per Domini promissiones. His duobus alia duo postea opponit, agens de malis, [Cassiod.] scilicet peccatores peribunt, contra hoc quod dixerat non confundentur, et inimici vero, contra hoc quod dixerat, saturabuntur. Sic boni non confundentur in futuro, quia peccatores tantum, peribunt in iudicio, boni saturabuntur hic, sed inimici Domini mox, id est, quam statim honorificati fuerint et exaltati deficientes, id est, quam statim in altum conscendunt, tam statim a veritate cadunt. nec est in textu ut (73).

Ipsi dico, deficientes, ut nec iudicium boni remaneat. Et hoc quemadmodum fumus, quia quanto plus elevantur, tanto citius cadunt, ut fumus. [Hier.] Vel ita ut primus versus, totus de futuro, secundus de praesenti legatur, sic: *Non confundentur in tempore malo*, id est iudicii, et in diebus famis, scilicet quando mali esurient, in futuro, saturabuntur. Quia, tunc, peccatores peribunt, et non solum tunc, sed etiam interim, inimici Domini mox honorificati, etc. Hoc non mutatur. Ideo haec malis, quia!

VERS. 22. — « Mutuabitur peccator et non solvet; et justus autem miseretur et tribuet. »

Mutuabitur peccator et non solvet, [Aug.] Hic ac-

(73) Graecus tamen innuit, ut, esse de textu $\alpha\upsilon\tau\omicron\varsigma\ \tau\omicron\ \delta\omicron\tau\epsilon\alpha\sigma\theta\eta\upsilon\alpha\iota\ \alpha\iota\tau\omicron\upsilon\varsigma$.

capit corpus et mentem et cætera, a Deo, et non agit a gratias. Vel, mutuabitur peccator, [Cassiod.] id est audit verbum Dei, et non *sebet* id est non reddit operibus, quod auditu percepit, quasi dicat, non refert lucrum, [Aug.] *justus autem miseretur et tribuet* de his quæ accipit a Deo. [Cassiod.] Et nota quia prius movetur misericordia erga non habentes deinde tribuet. Præcedit ergo misericordia in affectu, et largitas sequitur in effectu. Et ideo prius dixit, miseretur, et postea tribuet. [Aug.] Semper est aliquid quod det, saltem orationem, ideo miseretur et dat, quia scit quod benedicentes Dominum hæreditabunt terram, et maledicentes disperibunt. Et hoc est

VERS. 23. — « Quia benedicentes ei hæreditabunt et terram, maledicentes autem ei disperibunt. »

Quia benedicentes ei, [Cassiod., Gl. int.] scilicet in omnibus gratias agentes, et jussa sequentes, hæreditabunt terram viventium, maledicentes autem ei turpi vita de quibus dicitur. *Nomen Dei per vos blasphematur inter gentes* (Rom. 11), *disperibunt* etiam cum benedicentes fiunt, pereunt in malo, secundum illud, *Convertere impium et non erit*. Ideo est benedicendum, quia

VERS. 24. — « Apud Dominum gressus hominis et dirigentur, et viam ejus volet. »

Gressus hominis, [Cassiod.] qui per se erant tortuosi, quia in peccatis nati sunt homines, *dirigentur* vel *dirigetur apud Dominum*, [Gl. int.] id est a Domino. Dicitur hoc a simili regis vel reipublicæ disponentis. [Hier.] Gressus dicit opera et effectus; et per hoc *viam ejus* Dei, et si dura sit *volet* homo. [Aug.] Via terræ non est dura; sed tamen plena latronibus; sed via Domini tuta, etsi dura. Vel, viam ejus, [Alcuin.] id est hominis, *volet* Deus. In qua via Dei,

VERS. 25. — « Cum ceciderit, non collidetur, quia et Dominus supponit manum suam. »

Cum ceciderit, [Cassiod.] id est adversa erit passus corpore, non collidetur mente. [Hier.] Vel si cadit peccando venialiter, non frangitur per crimina, quia Dominus, *supponit*, [Gl. int.] a simili hoc dicit *manum suam*, id est auxilium.

PARS III. VERS. 26. — « Junior fui, etenim senui : et non vidi justum derelictum, nec semen ejus quærens panem. »

Junior fui, etc. Tertia pars. [Cassiod.] Tractat hic justum nunquam deseri, præmia bonorum et pœnas malorum commiscens cum interjectis adhortationibus. Quasi dicat : Supponit manum, nam *junior fui, etenim senui*. [Alcuin.] Ecclesia hic loquitur quasi unus homo, qui fuit puer in Abel; in prophetis, in patriarchis, juvenis; in tempore martyrum, quasi senex; in senecta uberi, in fine mundi, quasi in decrepita ætate erit. Has quatuor ætates non distinguit hic propheta, duas tantum ponens, juventutem et senectutem, et ponit juventutem pro pueritia. [Aug., Cassiod.] Ecclesia enim quasi unus homo in primis temporibus junior fuit, quando initia legis naturalis in Adam suscepit; jam in fine sæculi se-

nuit in senecta uberi, cum in honorabili ætate Christum suscepit per omnes gentes dilatata; et his ætatibus non vidi justum derelictum a Deo, nec semen ejus. [Cassiod., Gl. int.] Id est opera vel imitatores, *quærens panem* spiritualem, [Aug.] id est indigere pane verbi, quia verbum Dei semper cum eo est. Vere non, quia

VERS. 27. — « Tota die miseretur et commodat et semen illius in benedictione erit. »

Tota die. Vel sic junge litteram. Quia non eget, et ideo, *tota die miseretur* affectu misericordiæ, et postea *commodat* terrena ut æterna capiat. [Aug.] Vel miseretur admonendo, et commodat docendo. [Cassiod., Gl. int.] Dicitur enim hoc, vel de eleemosyna actuali, quæ a misericordia incipit, et postea manum aperit. [Cassiod.] Vel de spiritualibus; et *semen illius* quod seminat ut metat, [Aug.] id est opera bona, vel imitatores *erit in benedictione*, [Gl. int.] id est multiplicatione, [Aug.] quia cum exultatione venit portans manipulos suos (Psal. cxxv). Et idep, tu quicumque es,

VERS. 28. — « Declina a malo, et fac bonum : et inhabitabit in sæculum sæculi. »

Declina a malo et fac bonum, [Aug.] id est, ne cuinocéas, sed benefac. Prius dicit, *declina a malo*; postea, *fac bonum*, quia malus repente non potest bona appetere. [Cassiod.] Nemo enim repente fit pulcher. Neque putes te perdidisse, potius per hoc vires. Et hoc est *inhabita* terram viventium, [Aug.] in *sæculum sæculi*. [Gl. int.] ecce merces, Declina a malo et fac bonum.

VERS. 29. — « Quia Dominus amat judicium; et non derelinquet sanctos suos; 80 in æternum conservabuntur. »

Quia Dominus amat judicium, [Aug.] quo permittit sanctos affligi; nam et si sinit sanctos pati, iuste tamen judicat. [Cassiod.] Et quia Dominus amat judicium, ideo et tu ama ut tuis bonis gaudeas. Et non derelinquet sanctos suos; [Gl. int.] et si sinit affligi, non tamen deserit eos. Vel Dominus amat judicium, [Cassiod.] id est discretos qui discernunt bonum a malo. Et non derelinquet sanctos suos, quia in æternum conservabuntur, et si hic morientur. Contra

VERS. 30. — « Injusti punientur; et semen impiorum peribit. »

Injusti punientur propter prava opera. Et semen impiorum, [Gl. int.] id est opera, *peribit*, id est non ferent fructum, quia sine fructu beatitudinis erunt. Vel, semen impiorum peribit, [Aug.] id est imitatores eorum peribunt cum eis, sicut contra semen justii in benedictione erit.

VERS. 31. — « Justi autem hæreditabunt terram; et inhabitabunt in sæculum sæculi super eam. »

[Aug.] *Justi autem hæreditabunt terram viventium*, quæ est æterna. Unde sequitur, *et inhabitabunt in sæculum sæculi super eam*. Merito hæc justo, quia

VERS. 32. — « Os justi meditabitur sapientiam, et lingua eius loquetur iudicium. »
 « et lingua eius loquetur iudicium. »

Os cordis justi meditabitur sapientiam, [Gl. int.] quæ est de ipso Deo et æternis, *et lingua eius loquetur* instructioni aliorum *iudicium*, id est quid Deus præcipit tenere et fugere. [Aug.] Sed ne putes de illis esse de quibus dicitur: *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me* (Matth. xv).

VERS. 33. — « Lex Dei ejus in corde ipsius; et non supplantabuntur gressus ejus. »

Lex Dei ejus, [Gl. int.] id est præcepta Dei, est in corde ipsius, quasi dicat, cor consonat linguæ, et quid illi prodest? *Non supplantabuntur gressus ejus*. [Cassiod.] Supplantare est plantis foveam insidiarum prætereundum. Et est sensus; [Aug.] verbum in corde liberat a laqueis peccatorum. Non supplantabuntur tamen.

VERS. 34. — « Considerat peccator justum; et quærit mortificare eum. »

Considerat peccator justum, [Aug.] id est, insidiatur, quia justus gravis est ei ad videndum: quia dissimilis est aliis vita ejus. Et ideo, *quærit mortificare eum*.

VERS. 35. — « Dominus autem non derelinquet eum in manibus ejus; nec damnabit eum, cum iudicabitur illi. »

Dominus autem non derelinquet eum in manibus ejus, [Aug.] id est in potestate ejus, secundum animam, ut ei consentiat. Ut enim ait Job: *Terra tradita est in manus impij* (Job ix) id est caro, in quam sævire potest; sed animam invictam educit Deus, ne cedat eis. *Nec damnabit eum* Dominus justum, [Gl. int.] et si ab homine hic damnatur; *cum iudicabitur justus in futuro*, id est cum iudicium fiet de illo ante tribunal Christi; quod iudicium fiet illi justo, id est ad commodum illius. Ecce consolatio justi. Vel ita, non damnabit Dominus, eum, id est non permittet justum damnari, cum iudicabitur ab impio: quod iudicium fiet illi impio, [Alcuin.] id est ad malum ejus. [Aug.] Et quia Dominus ita facit justo, ergo nunc

VERS. 36. — « Exspecta Dominum, et custodi viam ejus; et exaltabit te ut hæreditate capias terram; cum perierint peccatores, videbis. »

Exspecta Dominum, et si diu patieris in expectando. *custodi viam ejus*, id est præcepta; et quid inde mihi? *exaltabit te* meritis, [Cassiod.] quia non nisi exaltatus cælestem potest habere patriam. Unde subdit, *ut hæreditate*, quasi dicat, ita exaltabit, ut hæreditate, id est firmiter *capias terram* viventium, [Gl. int.] et si modo nescis quod promittit, in experientia postea disces. Unde subdit, *cum perierint peccatores videbis* in re quod modo credis de præmiis bonorum et pœnis malorum. Dupliciter notat gaudia bonorum: primum, quia tunc sentient in quantis sint jucunditibus, inde quia videbunt pœnas impiorum. [Cassiod.] Unde gratior est beatitudo liberatis ab lujusmodi malo. Vel videbis hic in præsentem oculo fidei. [Aug.] Quo qui caret, dele-

VERS. 37. — « Vidi impium superexaltatum, et elevatum sicut cedros Libani. »

Vidi impium. [Cassiod.] Hoc dicitur contra hoc quod putabatur Deo non displicere, qui hic utitur prosperitate; *super*, id est ultra modum, *exaltatum* in honoribus, *et elevatum sicut cedros Libani*. A simili dicit. [Gl. int.] Est enim Libanus mons in quo sunt altæ cedri, quæ a vento dejiciuntur. Et interpretatur *candidatio*, per quod significatur candor sæculi hujus; et est elevatum super cedros Libani, id est in candore sæculi, qui cito dejicitur.

VERS. 38. — « Et transivi, et ecce non erat; quæsi eum, et non est inventus locus ejus. »

Et transivi ad novissima ejus, [Aug.] transivi qui præsentiam non attendit, sed novissima. Unde alibi: *Hoc labor est ante me, donec intrem in sanctuarium Dei*, etc. (Psal. lxxii). *Et ecce non erat potens*, quia *non est inventus locus ejus*. Unde sequitur: *Et quæsi eum*, si ibi impius vivat pio, id est ad utilitatem pii. *Et non est inventus locus ejus*, regnandi. Vel ita ab illo loco vidi impium super humiles esse exaltatum et elevatum super alia littera. *cedros Libani*, [Cassiod.] id est super altos, et alii celsior sit. Et transivi, mundum, meliori conversatione ad Deum tendens, factus verus Hebræus. Bonus est iste transitus: *Hæc est mutatio dextere Excelsi* (Psal. lxxvi). Unde: *Transeamus usque in Bethlehem, et videamus hoc verbum quod factum est* (Luc. ii). Et transiens vidi hoc: Ecce non erat, quasi dicat, vidi nihil posse, cum nihil sint omnia in quibus gloriatur homo. Et quæsi eum id est in memoriam reduxi, quia tunc magis dolent boni de impiis, quod ab eis sunt separati, cum in melius immutantur. Et non est inventus locus ejus. [Cassiod.] Locus malorum mundus est, qui et dissolvitur. Potest tamen et de diabolo totum accipi, cui religato, nocendi locus ablatus est; jam ex parte, in futuro ex toto. Unde Jeremias clamat: *Perdis congregavit quæ non peperit, fecit divitias non cum iudicio, in dimidio dierum suorum derelinquent eum, et in novissimis ejus reperietur insipiens* (Jer. xvii). Et Joel: *Eum qui ab aquilone est fugabo a vobis* (Joel. ii). Et hoc est, vidi impium, id est diabolum super alios exaltatum, hoc maxime ante Christi adventum tempore, ante legem, et sub lege, cum homines velut gregem post se trahebat; sed tertio tempore, scilicet gratiæ, et tertio die, scilicet resurrectionis Christi, humiliatus est superbus, et retro conversus per fortiorem vasa ejus diripientem (Luc. xi). Inde est quæ in rogationibus draco duobus primis diebus antecedit crucem plena cauda. In tertio, sequitur eadem evacuata. Et elevatum super cedros Libani, id est super altos. Sequentia non mutantur de prima lectione.

VERS. 39. — « Custodi innocentiam, et vide æquitatem, quoniam sunt reliquiæ homini paci-
 fico. »

Custodi. [Gl. int.] Quasi dicat : Quia ita impiis, ergo eis sitis dissimiles. Et hoc est, custodi, [Aug.] ne extorqueat a te *innocentiam*, non terrena; postea custodi, [Gl. int.] et si graveris, intelliges hoc esse æquum. Et hoc est, *et vide æquitatem.* [Cassiod.] Vel aliter secundum aliam litteram, *custodi veritatem*, hæc est alia littera, ne scilicet in mundanis curam habeas. Et *vide directionem*, alia littera, ut non iniquus putetur Deus, [Aug.] qui favet impiis et justos affligit. Quasi dicat : [Gl. int.] Quæcunque vult Deus, te velle, velis tu, quia aliter curvus es. Vel, custodi innocentiam, quantum ad Deum; et vide æquitatem, quantum ad proximum. [Aug.] Et ne putes quod finitus sit homo, attende novissima, et videbis *quoniam sunt reliquæ homini pacifico*; post hanc vitam remanet ei bonum; non perit omnino, sed vivit. [Aug.] Reliquæ sunt bona quæ post hanc vitam relinquuntur bonis, id est æterna, vel memoria bona post obitum. [Cassiod.] Hæc autem sunt homini pacifico. Pacificus est qui inter discordantes pacem servat et facit. [Cassiod.] Et nota cui hæc virtus est; loco beati ponitur. Unde : *Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur* [Matth. v]. Sed econtra,

VERS. 40. — « Injusti autem disperibunt, simul, et reliquæ impiorum interibunt. »

Injusti autem disperibunt simul. [Aug.] vel in *ipsum*. Alia littera, id est, in æternum. Vel omnes simul, in unum, *et reliquæ impiorum*, id est terrena, *interibunt*. Vel sic distingue : [Alcuin.] Injusti disperibunt, et simul, cum eis reliquæ impiorum interibunt, scilicet terrena.

VERS. 41. — « Salus autem justorum a Domino, et protector eorum in tempore tribulationis. »

Salus autem. [Gl. int.] Quasi dicat : Hæc omnia justis, totum est tamen a Domino. Et colligit summam. Et hoc est salus, quod dicat : Custodi innocentiam, vide æquitatem, [Cassiod.] quod non est tamen nisi per Deum, qui salus *justorum a Domino* est, [Gl. int.] non aliunde, *et protector eorum* est, si quis impugnat in tempore tribulationis.

VERS. 42. — « Et adjuvabit eos Dominus, et liberabit eos; et eruet eos a peccatoribus; et salvabit eos quia speraverunt in eo. »

Adjuvabit eos Dominus, [Gl. int.] id est cooperabitur eis, *et liberabit eos Dominus* a labore vineæ, in futuro, vel de præsentibus : liberabit eos Dominus, id est faciet liberos et securos, ac si nullus contrarius; *et eruet eos,* [Cassiod.] ne fides eorum pervertatur a peccatoribus, quasi dicat, servat illesos a contrarietate sæculi, *et salvabit eos* in futuro, non quia non peccaverunt, sed *quia speraverunt in eo.*

COLLATIO IN PSALMUM XXXVI : « NOLI ÆMULARI. »

VERS. 1. — « Noli æmulari in malignantibus. Quod Sanctes et interpretes pro Cajetano, transtulerunt, ne misceas te, gratis fecerunt, quia radix תַּרְתָּן TARTAN anceps est. Hier. et Pratenſis dicunt, noli contendere, quod respicit intelligentiam nostræ editionis, ne videlicet quis commoveatur, irritetur, suc-

A censeat, contendat, quod via impiorum prosperatur. Hieron. in Commentariis utramque significantiam vocis Hebraicæ complexus est. « Multas, inquit, habet æmulatio interpretationes, quæ loco suo debent vel intelligi, vel exponi. Nam hic dicit : *Noli particeps esse malignis*, nec ad zelum, nec ad invidiam, quia zelus ira est, secundum illud quod Dominus per prophetam ait : *In indignatione mala zelatus sum Sion* (Zach. viii). » Hæc ille. Potest etiam intelligi, ne quis efficiatur similis malignantibus, id quod attingunt Chaldæus Paraphrastes ac Nebiensis.

VERS. 3. — *Pascere in divitiis ejus.* Quidam verunt, *pascere fide*, seu *veritate*, veluti Hier.; quidam, *pascere fidem* vel *veritatem*, quemadmodum facit Pratenſis et Sanctes. Sed quia in Hebr. subaudiebatur pronomen *te*, sicut est *pascere te veritate*, ob id recte dicebatur, *pascere vel pascere in fide vel veritate*. Cæterum cum particula אֱמָנָה EMUNAH, quam interpretantur *veritatem*, descendat a radice, אָמַן AMAN, quæ interdum significat *nutrire*, ut probatur Thren. iv, haud incongrue LXX dixerunt *divitias*, quibus homo nutritur, simul et fidem qua vivit justus vocat Apost. *divitias mundi*, Rom. ii. Quod si delictum eorum *divitiæ* sunt mundi, et diminutio eorum *divitiæ* gentium, quanto magis plenitudo eorum? Omnibus modis consentit Nebiensis in adnotationibus. Hebr., ait, verbum æque *fidem* sicut *divitias* significat. Quo datur intelligi *divitias* in hoc mundo esse fidem Dei. Qui enim fide caret, pauperissimus et miser est. Stapulensis **SI** et Cæcus, interpretem in jus vocant, qui secundum rationem Latini sermonis dicere debuisset *pascere*, per imperativum, eo quod præcessit, *inhabita terram*, et conjunctio habeat similes modos. Respondemus tamen interpretem plerumque loqui more Græco, qui in non paucis receptus est in usu Ecclesiæ, ut *vado piscari* (Joan. xxi). Exigit nihilominus regula consuetudinis Romanæ, ut dicamus, *ad piscandum*, vel *piscatum*: atqui Græci ad hunc habent modum, κατασπίου τὴν γῆν καὶ ποικαθίστη. Nec video insolitum esse Latinis auribus quod conjunctio et requirat comparationes modos, quando significat consequentiam rei, sicut hic, *spera in Deo, et fac bonitatem, et inhabita terram*. Et certe ex his consequens est, quod *pascere* in *divitiis ejus*.

VERS. 5. — *Subditus esto Domino, et ora eum.*

Hebr. דָּוָם לַיהוָה וְיָחַד לֵב לַיהוָה דָּוָם LAIDONAI VEYITHUOLEL LO, id est *tace Domino, et expecta eum*. Verum eodem recurrit sensus. Quid enim est silentium illud de quo hic intelligitur, nisi obedientia perfecta erga Deum, citra ullam murmurationem, aut detractationem? Quod autem vertunt interpretes, *ora eum*, palam est ipsos legisse he, aspirationem tenuem, pro, chet, aspiratione forti, וְיָחַד לֵב לַיהוָה VEYITHUOLEL, id est *lauda* quanquam et aliam habet significantiam. Ex autem aspirationes non statim discernuntur.

VERS. 15. — *Ut trucident rectos corde.* Hebr. וְיִשְׂרֵי דָרֵךְ ISSRE DAREC, id est *justos via*, quam interpretes spiritualiter acceperunt, ut oportuit, *pro corde*. Via enim spiritualis affectus est cordis. Unde solet pes accipi in Scripturis pro affectu interno, ut est idem Joan. xiii : *Qui lotus est, non indiget nisi ut pedes lavet* (Joan. xiii), et Munsterus non omnino male transtulit, *qui rectæ sunt conversationis*. Unde Hieronymus ad Suniam et Fretellam : « dum interpretationis ἀποζηλιᾶ sequimur, omnem decorem translationis amittimus. »

VERS. 17. — *Melius est modicum justo, super divitias peccatorum multas.* Munsterus, Pratenſis, Pellicanus, interpretes pro Cajetano, extremam particulam *multas*, referunt ad *peccatores*, non ad *divitias*, hoc modo : *Super divitias impiorum magnatum aut multorum*, quod non oportuit. Nam Hieronymus

aliter vertit juxta, Hebr. « Quam, inquit, divitiarum peccatorum multarum. » Accedunt Chaldaeus et Nebiensis, a quibus non dissident Sanctes et Paraphrasis Campensis. Utcunque forsitan tolerandum est, quando receditur a Vulgata editione, ubi lectio Hebraica longo intervallo videtur distare, sed ubi est ambigua vel proxima, æquo censori placere nequit.

VERS. 21. — *Inimici vero Domini mox ut honorificati fuerint et exaltati, deficientes quemadmodum fumus deficient.* Hieron. *Inimici Domini gloriantes ut monoceroses, consumentur sicut fumus consumetur; Munsterus, inimici Domini sicut optimum quod est in ignis consumuntur, cum fumo disperibunt;* Sanctes, *inimici Domini erunt sicut pretiosi igni, defecerunt.* etc.; Prantensis, *velut adeps agnorum defecerunt.* Et ad eumdem modum ceteri Hebraicantes. Hujusmodi versiones discrepant a nostra editione in duobus vocabulis videlicet, *honorificati et exaltati*, ubi in Hebr. respondent alia duo כִּיקָר *ICQUAR*, et כָּרִים *CARIM*. Primum ad verbum si anxie reddas, sonat *secundum quod pretium aut gloria*. Ob id rectissime converterent interpretes, ut *honorificati fuerunt*; et Hieronymus, *gloriantes*, propter vitandam *κακοῦνλησιν* translationis. Secundum vocabulum, *CARIM* potest componi a רָם *RAM*, quod est *excelsum*, vel a רִים *REM*, quod est *unicornis*, quomodo accepit procul dubio Hieronymus, et ad editionis Latinae sensum plane conspirat. Est enim monoceros, seu unicornis animal indomabile. Et inimici Domini in gloria et superbia humana putant se insuperabiles. Porro quod alii verterunt *sicut adeps agnorum*, vel *pretiosum agnorum*, id effectum est, propterea quod acceperunt litteram, כ, essentialem et non subsidiariam, cujus differentiam agnoscent Hebraismi candidati. Siquidem כָּרִים *CARIM* accipiendi primam litteram, quæ sit de essentia dictionis, et non ut faciat compositionem sunt *agni*, et יָקָר *ICQUAR*, ut prædictum est significat *C* pretium. Estque sensus secundum eos; sicut adeps agnorum super altare superpositus illico inflammatur, sic inimici Domini deficient cum fumo.

VERS. 23. — *Quia benedictentes ei hereditabunt terram, maledictentes autem disperibunt.* Hieronymus et alii legunt passive: *Qui benedicti fuerint ab eo, hereditabunt terram, et qui maledicti interibunt.* Campensis tamen legit active, quod et vertit Nebiensis in activa et passiva significatione. Nulla est distantia pœnitentium litterarum. Puncta addita faciunt distinctionem, de quibus fusius in prologo, imo nec nunc in synagogis suis Judæi legunt Biblia, cum apicum ascriptione, מְבַרְכֵי מְבַרְכֵי potest legi מְבַרְכֵי

A MEBORACAU vel מְבַרְכֵי מְבַרְכֵי MEBARACAU. Perpusillum tamen refert, quatenus spectat ad intelligentiam, cum benedictentes Domino, ab ipso identidem benedicantur; et a Domino benedicti, rursus ipsi benedicant.

VERS. 25. — *Cum ceciderit non collidetur, quia Dominus supponit manum suam.* Quia Hebr. proprie carent pronomine reciproco, scilicet suo, pronomine indiscriminatim utuntur juxta rationem, et consequentiam sermonis. Ob id potest verti, *supponit manum suam*, nempe Deus; aut *sustentat manum ejus*, videlicet justis, ne labatur. Eodem tamen prorsus conspirat sensus.

VERS. 37. — *Vidi impium superexaltatum et elevatum sicut cedros Libani.* Hieronymus, *sicut indigenam virentem.* Alii, sicut laurum vel arborem frondosam, אֶזְרָא *EZRAU* sicut ambiguum. Significat indigenam. Exod. xii, ut habet Hier. Hebr. *sulem* ut dicit Munsterus in scholio, accipiunt pro arbore semper viridi et succulenta, qualis est laurus, buxus, cedrus, et similes. Et metaphoricis significat secundum Ra. Da. *virum qui floret*, et omnibus conspicuus est sua nobilitate, et prosapia, quem Hieron. vocat indigenam, id est civem, qui dicitur arbor viridis. Sicut enim arbor viridis nota est ob illius pulchritudinem et virorem, ita civis notus est omnibus qui sit et cujus familiae. Cernis quod sermonum varietas spiritus unitate concordet.

VERS. 38. — *Transiri et ecce non erat.* Hieron. Prantensis, Pellicanus, Campensis, Nebiensis legunt cum LXX sub prima persona; Munsterus, Sanctes, et interpretes pro Cajetano, *transivit*, sub tertia. Eodem sane recedit sententia, et volebam præterire, sed par est sæpius admonere de diversitate exemplarium, aut lectionum, ne videamur divinare. Et certe mox subjungitur citra controversiam prima persona, *quæsit*, etc.

VERS. 39. — *Quoniam sunt reliquiae homini pacifico.* Hebr. אַחֲרֵית לַאִישׁ שְׁלוֹם *AHARITH LEISCH SCHA-LOM*. Primum verbum significat novissimum; secundum significat virum, qui accipitur pro unoquoque, et ponitur nota dativi; tertium significat pacem, igitur vertit Hier. *ad extremum viro pax*; Sanctes alludens ad id quod novissime redditur homini, ait, *quia merces unicuique pax*; Munsterus *novissimum quidquid dabitur, tali viro est pax*; Prantensis paulo secius, *novissimum viro pacis*. Eodem tendunt quo LXX, qui illud extremum quod hominem manet, vocant reliquias, eo quod post mortem, nil relinquatur homini justo, præter innocentiam, simplicitatem et conscientiam pacem. Unde Chaldaeus, *finis hominis pax*.

PSALMUS XXXVII.

PSALMI TITULUS: « PSALMUS DAVID IN REMEMORATIONE SABBATI. »

Domine, ne in furore. Titulus. *Psalmus David in rememoratione.* [Cassiod.] Psalmus iste tertius est in ordine pœnitentialium, docens ut peccatum quod prorsus fugere nequimus, semper in memoria habeamus, non ad faciendum, sed ut ab ejus frequentia saltem nos temperemus. Et hoc est, *psalmus iste est David*, id est pœnitentis, habitus in rememoratione, id est docens nos memoriam peccati habere, ut caveamus. Vel in rememoratione *Sabbati*. [Aug.] Sabbatum est requies æternitatis, quam habere desiderat, et perdere formidat. Iste itaque pœnitens in malis positus pejus timens, et tamen lugens Sabbati æterni recordatur, quo timet pri-

D vari peccati conscius, desiderat frui graviter afflictus. [Cassiod.] Hic enim pœnitentem inducit multis modis cruciatum, ita ut ipsum Job qui carnis incentiva et ingentia vicit supplicia, videatur proponere tironibus in exemplum ut cruciatus grate amplectantur, minores quidem meritis, id est quam ipsi meruerunt, per quos ab æterna poena liberantur. Et hoc est: *psalmus iste est David*, id est pœnitentis, habitus in rememoratione Sabbati, id est agens de recordatione Sabbati, quod pœnitens desiderat, Intentio. Monet ad pœnitentiam. *Modes.* Quatuor sunt partitiones. Primum captat misericordiam per pœnas summam dictas. Secundo, ponitur narratio in qua enumerantur miseriarum *putruerunt et corruptæ sunt.* Tertio, quia inter tot

mala speravit in Domino, affirmat se audiendum, A cum commemoratione emendationis, ibi *quoniam in te, Domine, speravi*. Quarto, exultativa conclusio de salute ponitur, ut certa sit spes imitantibus. Sic est in omnibus pœnitentialibus, ibi, *ne derelinquas me, Domine Deus meus, ne, etc.* Ab oratione ergo et lacrymis incipiens, ait :

VERS. 1. — « Domine, ne in furore tuo arguas me, neque; in ira tua corripas me. »

Domine, ne in furore tuo, [Aug.] vel indignatione tua. Alia littera, *arguas me*, id est ne sim inter eos, quibus in iudicio dices : *Esurivi, et non dedistis mihi manducare. Ite, maledicti, in ignem æternum (Matth. xxv). Neque in ira tua corripas me*, vel emendes me; alia littera, id est ne inter eos sim qui per ignem emendati salvabuntur; sed hic emenda, quia tunc gravior ignis. Et accipitur hic ira et furor pro eodem, id est pro iudicii die quo malis videbit Deus irasci. Vel ita : [Cassiod.] Rogat ut non iratus iudex inferat tormenta ad peremptionem, sed misericors ad correctionem. Et est, o Domine, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripas me, [Hier.] argue me ita, ut pœna sit in misericordia ad correctionem, non ab ira ad ultionem.

VERS. 2. — « Quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi, et confirmasti super me manum tuam. »

Quoniam sagittæ tuæ, etc. [Aug.] Numerat hic pœnitens mala quæ patitur, ut quia sunt multa, satis sint, id est sufficiant Deo, ne pejora patiantur, quasi dicat : Ne arguas in furore, quia sufficere tibi possunt quæ patior. Et hoc est, quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi. Sagittæ sunt vindictæ Dei, scilicet dolores animi et corporis, quia sicut sagittæ intenduntur et insiguntur, ita vindictæ intensæ fuerunt in Adam per comminationem, qua Deus ei comminabatur Adæ dicens : *In quacunque die comederis, morte morieris (Gen. 11)*. Et quia comedit, infixæ sunt etiam nobis per pœnam et culpam. Ille enim hujus miseræ fuit origo, nos propago. Infixæ sunt, et non ad horam; sed confirmasti diu, scilicet ut sint usque; in finem sæculi, et in multis partibus, scilicet in carne, et in anima, et in eisdem multis modis, ut ostendatur in sequenti. [Cassiod., Gl. int.] Confirmasti dico, *super me manum tuam*, id est vindictam. Captat hic misericordiam a potestate iudicis. Eo usque confirmasti, quod

VERS. 3. — « Non est sanitas in carne mea a facie iræ tuæ; non est pax ossibus meis, a facie peccatorum meorum. »

82 *Non est sanitas in carne mea. [Aug.]* Portat enim mortale corpus tot miseris subditum, quod et sanum cum dicitur, non vere sanum est, quod leviter potest lædi. Unde hic dicit, *non est sanitas in carne mea a facie iræ tuæ*, [Cassiod.] id est, ab instantia vindictæ in Adam exercitæ. Captat hic ab infirma persona sua, quæ vindicta non est injusta, [Aug.] quia est pro peccatis. Et hoc est, *non est pax*

ossibus meis. Accipit ossa pro carne, et exponit quod dixerat, aliud dicens, scilicet *a facie peccatorum meorum*, quasi dicat, hujus rei causa sunt peccata mea.

VERS. 4. — « Quoniam iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum; et sicut onus grave gravatæ sunt super me. »

Quoniam iniquitates. Repetit quod dixerat, aperitus exponens, *quoniam iniquitates meæ supergressæ sunt*; vel, *sustulerunt caput meum*; hoc est quod ante dixerat, *a facie peccatorum meorum*. Ideo *sicut onus grave* vel fascis gravis, *gravatæ sunt super me*: hoc est quod ante dixerat, non est pax ossibus meis. Et est sensus: Quoniam iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum, sicut onus grave, etc.; [Aug.] id est quia iniquitas elevavit caput superbi contra Deum, Deus gravavit eum mole pœnarum, ut fasce, et compressit ne jam erigatur. Etiam nota quod congrue dicit iniquitates super se gravatas, quia iniquitates quæ leves sunt et dulces, dum fiunt afflictionibus onerantur, id est onerosæ et graves fiunt. [Gl. int.] Vel ita ab illo loco, *non est pax*, ubi ostendit afflictionem animæ post ostensam infirmitatem carnis. Et est, *non est sanitas in carne mea*.

Et etiam, *non est pax ossibus meis*, id est nec rationi est pax, quia caro impugnat. Et hoc, *a facie peccatorum meorum*, id est ab instantia cogitationum et suggestionum mearum. Non est pax, quia peccatum regnat in mortali corpore (Rom. vi). Et hoc est quod dicit, *quoniam iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum*, id est rationem. Cætera non mutantur. [Cassiod.] Aliter totum ab illo loco: *Quoniam sagittæ*, et dicit sagittas verba Dei, quæ penetrant corda hominum, et insigunt vulnus amoris, non livoris. Unde sponsa in Canticis ait: *Vulnerata sum charitate*. Hæc infixæ cordi pœnitentis, faciunt eum recordari Sabbati æterni. Quasi dicat: Ne arguas, *quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi*, id est verba tua cordi meo infixæ sunt, quæ faciunt me recordari Sabbati. Et quia nondum habet quod amat, gemit. Unde sequitur: *Et confirmasti super me manum tuam*, scilicet vindictam, quia quod amo non habeo. Et ita, *non est sanitas in carne mea*, id est cognosco non esse salutem carnis, comparatione futuri. Non est sanitas, et hoc, *a facie iræ tuæ futuræ*, [Cassiod.] id est, quia prævidi faciem iræ, id est quia minaris ne videam iram, timore futuræ iræ sic terretur iste ut non sit sanitas in carne, more verecundi famuli, qui futuris flagellis affligitur. *Et non est pax ossibus meis*, quasi dicat, gravis dolor ad interiora usque pervenit. Et hoc, *a facie peccatorum meorum*, quia sanctus super pœnas corporis affligitur peccatis, putans se graviora mereri; *quoniam iniquitates meæ, etc.* Quasi dicat: Nec injuste passus sum, sed peccatis imputo, per quidquid melius captat. Et hoc est, *quoniam iniquitates meæ supergressæ sunt, etc.* Hæc non mutantur.

PARS. II. VERS. 5. — « Putruerunt et corruptæ sunt cicatrices meæ a facie insipientiæ meæ. »

Putruerunt, etc. [Cassiod.] Secunda pars, ubi est A narratio, in qua enumerantur miseriæ. Quasi dicat: Iniquitates sunt supergressæ caput meum, quia *cicatrices meæ*, [Gl. int.] id est plagæ peccatorum, per baptismum sanatae *computruerunt*, cum jam peccato iterum consentitur *et corruptæ sunt*, dum ad actum perducitur (74). Et hoc totum *a facie insipientiæ meæ*, id est per stultitiam meam, quia non sum usus viribus in baptismo receptis: quod mihi, non Deo imputo. Et hoc idem quod supra dixerat, *a facie peccatorum meorum*. [Gl. int.] Aliter, *cicatrices meæ*, vel livores mei. Alia littera, [Cassiod.] id est peccata mea, *computruerunt*, [Aug.] aliis per exemplum. Et *putruerunt*, alia littera. Mihi ipsi patet quia non est iste sanus, quia *cicatrices* habet, quæ *putruerunt* aliis, et *felent* sibi, ut ab eis aversi odorem Sabbatum æternum, et gemamus currentes cum sponsa post odorem unguentorum; *a facie insipientiæ meæ*, non mutatur.

VERS. 6. — « Miser factus sum et curvatus sum
« usque in finem; tota die contristatus ingredie-
« bar. »

Miser factus sum. [Alcuin.] Dixit qualiter iniquitates supergressæ, hic dicit quomodo aggravatæ. Quasi dicat: Quia *putruerunt*, ideo *miser factus sum*, [Aug.] id est miseriis *afflictus sum*, et *curvatus sum*, ab elatione, quia omnis qui se exultat humiliatur (*Luc. xviii*), a Deo iste incurvatus est, ut non possit se erigere, sicut curva mulier quam invenit Dominus decem et octo annis curvam, quam erexit. Vel, incurvatus sum, [Aug.] id est terrenis ceditus. Unde et *miser factus sum*, id est tristis. *Miser factus*, et hoc *usque in finem*, id est usque in mortem, *et tota die*, id est tota vita, scilicet jugiter *contristatus*, quia Sabbati memor quo carebam; sed non desperans *ingrediebar*, vel, ambulabam, [Cassiod.] viam hujus vitæ. *Contristatus sum*, ideo,

VERS. 7. — « Quoniam lumbi mei impleti sunt
« illusionibus; et non est sanitas in carne mea. »

Quoniam lumbi mei impleti sunt. [Aug.] Vel anima mea impleta est *illusionibus*, et quoniam *non est sanitas in carne mea*. Et ita non est in toto homine, unde sit plena lætitia, donec anima exuatur illusionibus, et corpus induatur sanitate. Illusiones animæ infinitæ sunt, quæ aliquando vix orare sinunt, imagines corporum occurrunt, et transis de hac in illam; venit oblivio, recordaris hoc pro illo. Et hujusmodi. Hæ pellentur, cum videbimus veritatem ut est. Unde Apostolus: *Quis me liberabit de corpore mortis hujus?* (*Rom. vii.*) *Gratia Dei*. Vel ita: [Hier., Gl. int.] ut per lumbos accipiamus carnalitatatem, id est sensualitatem, quæ a diabolo fatigatur, et corpus affligitur. Quasi dicat: Non solum mea infirmitate pecco, sed et diabolo, [Cassiod.] id est per diabolum, qui corpus affligit, et animam fatigat variis imaginationibus. Et hoc est quoniam *lumbi mei*, vel anima mea, id est carnalitas mea,

(74) Ex Greg. in expositione septem psalmodum.

impleta est illusionibus, diabolicis. Et per hoc interini: Non est sanitas in carne mea, quam diabolus affligit, sicut et supra, per sagittas, non erat in ea sanitas.

VERS. 8. — Afflictus sum et humiliatus sum
« mis, rugiebam a gemitu cordis mei. »

Afflictus sum. [Cassiod.] Duobus præmissis duo reddit, non est sanitas in carne, quia *afflictus sum* corpore, anima impletur illusionibus *et*, id est quia *humiliatus sum* animo, ut nihil in me sit liberum a pœna; *nimis*, quia undique est calamitas. Vel ita: [Gl. int.] *Contristatus sum et afflictus per penitentiam*, et *humiliatus sum nimis*, humilitate penitendi, *rugiebam a gemitu cordis mei*, [Alcuin.] gemitus corde, rugius voce fieri solet. Iste vero rugit a gemitu, non in voce. Et est *rugiebam*, [Gl. int.] id est cum magno desiderio quærebam animæ refectionem. [Cassiod.] A simili leonis et aliarum beluarum, quibus se comparat ut fortior ostendatur gemitus. Et ille rugitus erat a gemitu. Ecce virtus patientiæ ostenditur quod in gemitum non in verba prorumpit. Et est sensus: [Aug.] *Desiderabam Sabbatum et quærebam*, quod quia non obtinebam, *gembam*. Et ille gemitus erat cordis mei, [Hier.] id est rationis. Est enim gemitus carnis, et gemitus mentis. Omnis gemitus qui de exterioribus est, carnis est; qui vero pro Sabbato est, quod caro non obtinet, cordis est.

VERS. 9. — « Domine, ante te omne desiderium
« meum; et gemitus meus a te non est abscon-
« ditus. »

Domine, ante te. Quasi dicat: *Rugiebam a gemitu cordis mei*, [Aug.] quem gemitum non novit homo. Sed, o *Domine, ante te* qui vides cor, est *omne desiderium meum*. Si desiderium est ante Deum, ergo et gemitus qui cum eo est. *Desiderium vero est oratio nec unquam desinit orare*, qui non desinit amare. *Charitas enim amor est*. Vel ita: [Gl. int.] *Omne desiderium meum, o Domine, est ante te*, id est nihil desidero nisi esse ante te. Et est ante te, omne desiderium meum, [Cassiod.] id est tale est quod meretur esse ante te, quia pro peccatis gemo. Et ideo, *gemitus meus a te*, [Aug., Alcuin.] et non ab hominibus, *non est absconditus*, sed exauditus, quia D pius est pro liberatione animæ, non pro terrenis, sed pro cœlestibus. Alios gemitus non curat Deus.

VERS. 10. — « Cor meum conturbatum est,
« reliquit me virtus mea, et lumen oculorum meo-
« rum, et ipsum non est mecum. »

Cor meum. Hic exponit dolores animi. *Cor meum conturbatum est in me*. [Cassiod.] Quasi dicat: *Inde dolor et gemitus*, quia *cor meum conturbatum est in me*. [Aug.] Pavor undique incutitur et sollicitudo. Et hoc ideo, quia *dereliquit me virtus mea*, quam habui ante peccatum. Si virtus illa mansisset, nihil terret. Cur et hæc virtus reliquit? [Aug.] quia et *ipsum lumen oculorum meorum non est mecum*, id

est lumen quod Deus est, non est mecum, ex quo Adam ad umbram fugit, timens a facie Dei. Hoc lumen nemo videt in presenti per speciem, quia etsi jam Christiani sunt, nondum tamen vident, nec in futuro visuri sunt. Vel ita: [Cassiod.] Cor meum conturbatum est in me, id est mens mea succubuit passionibus, quia virtus mea, id est virtus patientiæ, reliquit me; et lumen oculorum meorum non est mecum, id est, ratio imperturbata, quam non habet secum pro ingentibus molestiis.

VERS. 11. — « Amici mei et proximi mei adversum me appropinquaverunt et steterunt. »

Amici mei. [Aug.] Hactenus confessus est quæ patitur a se intus: nunc dicit quæ a foris patitur, ab his inter quos vivit. Unde alibi dicitur: *Ab occultis meis munda me, et ab alienis parce servo tuo (Psal. xviii).* Et ideo, quia in persona capitis, exponens ejus passionem, non dividens vocem suam a capite. Ut enim caput dicit peccata nostra, sua, sic nos passiones ejus, quæ hic ponuntur, dicamus nostras, quia una vox totius est. Et hæc etiam cuique versanti inter homines conveniunt. Ait ergo in persona capitis, *amici mei, ficti, et proximi mei*, scilicet cognati, Judæi, *adversum me appropinquaverunt crucifigentes, et consiliis ac dolis*, [Greg.] et *steterunt perseveranter.*

VERS. 12. — Et qui juxta me erant de longe steterunt; et vim faciebant qui quærebant animam meam.

Et qui juxta me erant, [Aug.] scilicet apostoli, *de longe steterunt* timentes mori, *et vim faciebant*, id est crucifigebant qui quærebant animam meam tollere, non imitari.

VERS. 13. — « Et qui inquirebant mala mihi, locuti sunt vanitates; et dolos tota die meditabantur. »

Et qui inquirebant mala mihi, [Aug.] quia non inveniebant crimina, *locuti sunt vanitates*, id est finxerunt falsa, *et dolos*, id est fallacias *tota die meditabantur*; quot falsa testimonia dixerunt ante crucem, et post resurrectionem corruptis custodibus? De quibus Isaias dicit: *Ponam malos pro sepultura ejus (Isa. lxxxiii).* Corrupti namque pecunia, mendacium seminaverunt dicentes: *Nobis dormientibus venerunt discipuli ejus, et tulerunt eum (Matth. D xxviii).*

VERS. 14. — « Ego autem tanquam surdus non audiebam; et sicut mutus non aperiens os suum. »

Ego autem tanquam surdus non audiebam, [Aug.] non respondebam, quasi non audirem. *Et sicut mutus non aperiens os suum.* Et non solum non audiebam, sed etiam

VERS. 15. — « Et factus sum sicut homo non audiens, et non habens in ore suo redargutiones. »

Et factus sum sicut homo non audiens, [Aug.] id est factus sum quasi non possem audire, *et non habens in ore suo redargutiones.* Ita contra illos ta-

cebat, quasi non esset, unde illos argueret, quod ante fecerat: sed implendum erat illud: *Sicut ovis coram tonsente se, sic non aperuit os suum (Isa. lxxv).* Quoniam in te, Domine, speravi. Quasi dicat: Ideo tacui in passione, quoniam in te, Domine, speravi; tu exaudies me, Domine Deus meus. Si bona conscientia est, nihil est timendum, nec in aliquo hæsitandum. Quia dixi, Item hic caput loquitur de infirmis pedibus, id est membris, sicut ante de seipso loquebatur, quia cum sit in cælo, non deserit quæ in terra habet. Quasi dicat: Ideo audies, quia dixi: Nequando supergaudeant mihi, id est meis, inimici mei, ut eis prævaleant; ad hoc enim laborant. Et, id est quia, dum pedes mei, id est infirma membra mea, commoventur, aliquando in aliquod peccatum, scilicet super me magna locuti sunt inimici mei, id est insurgunt nequissimæ linguæ inimicorum, cum potius fuisset miserandum.

[Cassiod.] Aliter ab illo loco, *Amici mei*, dicit hæc poenitens graviter afflicta, ita ut ipse Job videatur ista verba proferre: *Amici mei et proximi mei.* His duobus solatiis gaudet humanitas, sed hi sunt cumulus passionum. Unde sequitur: *Adversum me appropinquaverunt et steterunt*, exprobrando, ita venit super me plaga et defeci. *Et qui juxta me erant de longe steterunt*, ut et ipsa uxor. Unde ipse ait: *Malitum meum exhorruit uxor mea (Job xix).* *Et vim faciebant qui quærebant animam meam*, id est diabolus cum ministris suis, qui quanto magis moliuntur mortem animæ, tanto magis vident aliquem stare. *Et qui inquirebant mala mihi*, ut uxor, et amici, *locuti sunt vanitates*, quia consulentes corpori, animæ contraria suggerunt, scilicet ut loqueretur contra Deum. *Dolos tota die meditabantur. Ego autem tanquam surdus* ad iniquitatem consulentium, *non audiebam. Et factus sum sicut mutus non aperiens os suum.* Mutus dicit et non aperiens os; quia et si mutus clare non loquitur, saltem balbutiendo murmurat. Hic quoque poenitens nihil asperum, nihil contra Deum dixit. Et nota quod contra iniquas cogitationes tacet iste qui supra contra dolores corporis rugiebat. *Et factus sum sicut homo non audiens*, per hoc existens, homo [Alcwin.], id est rationalis, quasi dicat: assimilatus sum dissimulanti audire convicia sua, in quo homo est, id est rationalis ne per hoc cadat in pejus; *et non habens in ore suo redargutiones*, sic tacui quasi non esset quod juste redderem. Ecce magna virtus audire noxia, et non reddere contra.

PARS III. VERS. 16. — « Quoniam in te, Domine, speravi; tu exaudies, Deus meus. »

Quoniam in te Domine, speravi. [Cassiod.] Tertia pars, in qua affirmat se audiendum, cum commemoratione emendationis, quia inter tot malæ speravit in Domino. Quasi dicat: Hæc mihi faciunt, sed speravi. Salutaris medicina est in malis sperare, non deficere, *in te Domine*, qui mutas tristitia in læta. Repete: Et quoniam in te Domine, speravi, tu exaudies me, Domine Deus meus. Ideo audies,

VERS. 17. — « Quia dixi : Nequando supergau-
deant mihi inimici mei, et dum commoventur
pedes mei, super me magna locuti sunt. »

Quia dixi : Nequando supergaudeant inimici mei.
[Aug.] Inter mala maxime cavet sanctus ne de lapsu ejus insultet inimicus. Hoc dixi, et tamen hoc evenit forsitan ad emendationem. Et hoc est, dum commoventur pedes mei, id est actus mei. [Cassiod.] Et dum hoc sit super me magna locuti sunt si commoventur aliquando humana infirmitate, irrident impii, unde dolent pii. Et ideo etiam exaudies.

VERS. 18. — « Quoniam ego in flagella paratus sum; et dolor meus in conspectu meo semper »

Quoniam ego paratus sum, [Aug.] sciens me deliquisse, in flagella, quasi dicat, ad hoc natus sum, ut flagella feram. Flagellat enim Deus omnem filium quem recipit (Hebr. xii). Et ideo, non exsultent inimici; et dolor meus est in conspectu meo semper. [Aug., Cassiod.] Inde dolet, quia deliquit, impius se defendit, justus contra se irascitur.

VERS. 19. — Quoniam iniquitatem meam annuntiabo; et cogitabo pro peccato meo. »

Quoniam iniquitatem. [Aug.] Quasi dicat : Unde dolor? non de flagello, quod est medicina, sed de peccati vulnere, nisi enim doleret, non se sic accusaret. Et hoc est quoniam iniquitatem meam, annuntiabo, id est confitebor. Et quia non sufficit confiteri, addit et cogitabo, id est sollicitus ero, et sedule agam pro peccato meo sanando. Duo modi sunt perfectæ poenitentiae, confessio et emendatio, quæ sit per sletus et eleemosynas, et hujusmodi quæ hic notantur.

VERS. 20. « Inimici autem mei vivunt, et confirmati sunt, super me, et multiplicati sunt qui oderunt me inique. »

Inimici autem mei, [Cassiod.] tua permissione ad probationem mei missi, vivunt, [Aug.] id est, fruuntur mundo, quia bene eis in sæculo est, ubi laboro et rugio et confirmati sunt in mendaciis. Vel confortati. Alia littera super me [Gl. int.] in persecutione (quod gravissimum est). Et hoc valet ad impetrandum; et non sunt pauci, sed multiplicati sunt, id est quotidie plures fiunt (quod gravissimum est) qui oderunt me inique, [Aug.] dando mala pro bonis. Unde sequitur :

PARS. IV. VERS. 21. — « Qui retribuit mala pro bonis, detrahebant mihi, quoniam sequebar bonitatem. »

Qui etiam retribuunt mala pro nobis detrahebant mihi, cur? [Aug.] quoniam sequebar bonitatem ideo dixit mala pro bonis.

PARS. IV. VERS. 22. — « Ne derelinquas me, Domine Deus meus; ne discesseris a me. »

Ne derelinquas me. [Cassiod.] Quarta pars, ubi est exultativa conclusio, ut certa spes sit imitantibus, quasi dicat : Prædicta mala mihi ingerunt, [Greg.] sed quia hæc mala homini sunt intolerabilia, ne derelinquas me; vel ita conjungitur littera: [Cassiod.] Hic poenitens de præteritis absolutus cum gratiarum actione profitens Deum salutis suæ auctorem, lætus exclamat, nequam relinquatur, dicens : Ne derelinquas me, Domine Deus meus [Greg.], quia gravis est offensus post veniam. Et si ad horam relinquis, ne discesseris penitus a me, sed potius

VERS. 25. — « Intende in adjutorium meum, Domine Deus salutis meæ. »

Intende in adjutorium meum, [Cassiod.] dum pugno contra hostem, Domine, Deus salutis meæ, dator æternæ. [Aug.] Aliter, ne derelinquas me, ut sint verba Christi. Hæc enim dicimus in illo qui pro nobis interpellat, id est in persona Christi dicentis : Ne derelinquas me, Domine Deus meus. Sed cum hic dicat, ne derelinquas, ne discesseris, quomodo ergo supra clamabat : Ut quid me dereliquisti? (Joan. xix.) Hoc enim quod hic dicitur, illi clamori videtur contrarium, sed non est. Ibi enim vox est veteris hominis, qui cum eo crucifixus est, id est ibi loquebatur in persona Ecclesiae, quæ est vetus in culpa et poena, eujus vetustas in Christi cruce consumpta est. Hoc autem loquitur in persona sua propria, intende in adjutorium meum, Domine Deus salutis meæ, [Cassiod.] quia et animam meam servavit, et a passionibus corpus et animam liberavit.

COLLATIO IN PSALMUM XXXVII : « DOMINE, NE IN FURE. »

VERS. 7. — Lumbi mei impleti sunt illusionibus. Munsterus vertit femora pro lumbis. Pratenis, Sanctes, Campensis in paraphrasi, illa seu instina. Nescio tamen quo ingenio. Licet enim id significet vocula Hebraica כסלי CESALAI, simul etiam et lumbos notat, ut transferunt Hieronymus, Pellicanus, interpretes pro Cajetano, Chaldæus et Nebiensis. Quod autem pro illusionibus, Hieronymus dicit ignominia; Pellicanus vilitate, alii ardore seu combustionem. Facile est accommodare expositioem contextus. Sed et Chaldæus est nobiscum.

VERS. 11. — Amici mei et proximi mei, adversum me appropinquaverunt. Hebr. chari mei et amici mei, contra lepram meam, vel e regione plagæ meæ steterunt נגנ נגנ NEGA nomen, significat scabiosam plagam, et נגנ נגנ NICEI, plagam meam, quomodo acceperunt Hebræi. נגנ נגנ NAGA vero verbum significat accedere et percutere, ac נגנ נגנ NAEU appropinquaverunt, legendo vau pro iod et punctis neglectis. Quod quam facile sit apud Hebræos in confesso est

PSALMUS XXXVIII.

PSALMI TITULUS : « IN FINEM CANTICUM DAVID PRO IDITEUN. »

Disi. Titulus. In finem canticum David pro Idi-

thun. Legitur in Paralipomenon quod arca Domini reducta a Philisthæis, David ante eam constituit cantores quatuor millia, et totidem janitores, quibus

præfecit filios Core, cantoribus vero præposuit ducentos octoginta et octo viros, inter quos fuerunt Asaph, Eman, Ethan et Idithun, quorum nomina Esdras frequenter posuit in titulis, tum pro honore mysterii, tum propter nominum interpretationes, per quas subjectorum psalmorum intellectus panduntur, sicut hujus psalmi aperitur sensus. Per hoc nomen Idithun, quod interpretatur *transilientis eos*, id est remanentes in mundo, hærentesque terrenis, de quo transiliente agitur hic. Docet enim psalmus iste a dilectione sæculi ad Dei legem, et inde ad æternitatem mente transilire. Et quia hoc jocundum est menti, et si grave sit carni, ideo bene in titulo apponitur *canticum*. Et est sensus: Canticum istud dicitur, canticum, quia hic est mentio de æterna beatitudine, pro qua jucundum est menti transilire, et si grave sit carni, dirigens nos in finem, id est in consummationem, est David propheta. Et est *Pro Idithun*, [Gl. int.] id est, de transiliente. *Intentio*. [Cassiod.] Monet hic psalmus inter blasphemos et iniquos linguæ continentiam servare, certamina et rixas comprimere. Hoc enim silentium multum est utile. Modus. Tripartitus est psalmus primo agit de continentia linguæ inter blasphemos et contumeliosos. Unde et optat noscere finem, ubi hæc non sunt mala. Secundo dixit quomodo omnes sunt sub vanitate et casu. Unde apponit se expectare Dominum petens liberari, ibi, *verumtamen in imagine*. Tertio inter tot mala sæculi petit sibi Deum adesse, et peccata dimitti, ut prospero fine exeat, ibi, *exaudi orationem meam*. [Aug.] Transilitor autem iste, terrenis abdicans illecebris, de bona opinione semper contrahit invidiam iniquorum et calumniam. Unde deliberat inter malos tacere, ne quid dicat male, ita incipiens:

VERS. 1. — « Dixi: Custodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea. »

Dixi, [Cassiod.] id est, in corde deliberavi, ubi sapientes prius deliberant, quam loquantur. Ideo prius deliberat quia grave hoc est quod incipit. Quid sit illud exponendo subdit: *Custodiam*. Hoc dicit [Aug.], quia forsitan lapsus jam fuerat in lingua, *rias*, id est actiones et verba. Vias dico jam *meas*, [Cassiod.] id est bonas. [Hier.] Ideo custodiam ut non delinquam per fatua vel otiosa **34** *in lingua* quod est difficile. [Aug.] Non enim frustra est lingua in udo quia facile labitur. Perfectus est ergo vir qui non peccat in lingua [Jac. III]. Lingua dico jam *mea*, [Gl. int.] id est mei juris.

VERS. 2. — « Posui ori meo custodiam, cum consisteret peccator adversum me. »

Posui ori meo, [Aug.] quasi dicat postquam transivi terrenas delectationes, et ea verbis bonis contrabo invidiam et calumniam, sufficit mihi intelligentia coram Deo, ne loquendo dem aditum calumniosus, in quo sæpe fit perturbatio, ut dicantur non dicenda, contra quod melius remedium est silentium. Unde hic ait, *posui ori meo custodiam*, quasi dicat, dixi: Custodiam et posui ori meo custodiam, ne incon-

A grua exirent. Posui, custodiam, non propter studiosos, et audire paratos, sed cum *consisteret*, scilicet cum mora, quasi dicat, hoc feci cum maxime opus esset. *Peccator*, scilicet qui non percipit ea quæ sunt spiritus Dei, et calumniatur: hujusmodi, turgidis calumniosis. litigiosis, nil dicendum est, ut et agnus, scilicet Christus sine voce coram tondente se siluit, qui etiam audire paratis multa discipulis, postea dicenda reticuit. Consisteret *cicco adversum me*, quærens calumniam, a quo transiliente peccator decipitur per silentium, non valens eum verbis tenere. Unde sequitur:

VERS. 3. — « Obmutui, et humiliatus sum: et sicut silui a bonis, et dolor meus renovatus est. »

Obmutui, [Hier.] quasi dicat: Posui custodiam, usque eo quod *obmutui*, id est penitus tacui, et *humiliatus sum*. Hoc dicit ut purum intelligas silentium, non dolosum. Vel humiliatus sum, [Hier.] id est impropria ab eis sustinui, [Cassiod.] et *sicut silui a bonis* annuntiandis. Vel a bonis hominibus, pro porcis et canibus, quibus sanctum non est dandum, neque margarita mittenda [Matth. VII]. Tacuit ergo bonis ne doceret contemnentem, qui causam contentionis quærit, [Aug.] et ita *dolor* meus, quem passus est in loquendo, a quo quievit in silentio, *renovatus est*. Inde est ei dolor, quia negat conservis cibaria verbi. Et ideo

VERS. 4. — « Concaluit cor meum intra me: et in meditatione mea exardescet ignis. »

Cor meum concaluit intra me, [Cassiod.] id est ex omni parte caluit igne Dei, id est amore cælestium. Et hoc *intra me*, [Alcuin.] id est in ratione, ut de cælestibus cogitaret. Et nota quia prius *intra* cogitavit, quam extra exiret, loquendo vel concaluit *intra me*, [Cassiod.] id est interna gratia Spiritus sancti; et *in meditatione mea*, id est in consilio. Hoc dicit ne insanus videretur æstus ejus *exardescet* ignis dilectionis.

VERS. 5. — « Locutus sum in lingua mea: Notum est fac mihi, Domine, finem meum. »

Locutus sum. [Cassiod.] Dixit se intus cogitasse. [Alcuin.] Hic dicit se extra esse locutum, quasi dicat postquam intra me cogitavi, etiam *in lingua mea*, id est transilientium *locutus sum*, [Aug.] non auditori erudiendo, [Cassiod.] sed exauditori Deo, a quo intus audio quod est malis invitus silui, sed Domino locutus sum, æstu charitatis agente. Quid locutus sum? istud scilicet *notum fac mihi, Domine finem meum*, [Aug.] id est Christum, qui est finis noster, id est consummatio ad justitiam in præsentem, et in futuro ad coronam.

VERS. 6. — « Et numerum dierum meorum quis est, ut sciam quid desit mihi. »

Ut etiam fac notum *numerum dierum meorum quis est*, [Aug.] quem volebat scire non desiderio hujus vitæ, [Cassiod.] sed desiderio Christi ut appareat si ejus adventum poterit videre, quem antiqui Patres magno desiderio cupierunt videre. Unde: *Multi reges et prophetæ voluerunt videre quem vos videtis*, etc. [Luc. X]. Inde Simeon ille senex clamabat pu-

tas, videbo? etc. (*Luc. II.*) Inde etiam ante natale A Domini illæ antiphonæ cantantur in persona antiquorum Patrum, [Cassiod.] scilicet, *O Adonai, O Sapientia*, etc. [Aug., Alcuin.] Ideo volo scire numerum, *ut sciam quid desit mihi* ad vitam, ante Christi adventum, ante quem multum deest ad vitam, quia ante eum sunt veteres dies Adæ, qui ducunt ad mortem, et non nova generatio quæ ducit ad vitam. Unde sequitur :

VERS. 7. — « Ecce mensurabiles posuisti dies meos, et substantia mea tanquam nihilum ante te. »

Ecce. [Gl. int.] Quasi dicat : An deest aliquid utique ; quia *ecce dies meos*, vel veteres, [Cassiod.] id est breves et inanes *posuisti pedes meos, et substantia mea*, quæ Adam peccante damnata est *tanquam nihilum* est ex se, quia cito transit, et quando est, nihil est, [Cassiod.] actus quidem boni aliquid sunt, quia vitam conferunt. Nihil est dico, et hoc *ante te* qui vere vides, [Cassiod.] quasi dicat : Et si actus transilientis aliquid sunt, substantia tamen nihil est ante Deum.

VERS. 8. — « Verumtamen universa vanitas : omnis homo vivens. »

Verumtamen. [Cassiod.] Videns iste adventum Christi, quem petierat videre, et nondum habens bonum æternum, redit ad infirmitatem suam, quam habet inter virtutes, dicens : Magna sunt quæ diximus et credimus, sed tamen nondum est illud æternum ; sed *universa sunt vanitas* pro mutabilitate. Et quia mutabilia et transitoria sunt, ecce iste desiderans æterna, exprobrat humanæ vitæ cui subest. Quod ideo dicit, ne quis putet sanctos a tentationibus alienos. [Gl. int.] Et ad hanc vanitatem pertinet *homo*, non Deus, non Spiritus *omnis*, [Hier.] id est et bonus et malus. Si enim malus est, in sæcularibus vanus est. Si vero bonus, ei cum Christo volenti esse vana est hæc vita. Homo dico *vivens* in hoc mundo.

Aliter totum ab illo loco, *obmutui*, vel, *obsurdui*. Et dicit iste transiliens se tacuisse, bona, dum timet ne loquatur mala. Ego silui, [Aug.] id est tacui etiam bona conversis, dum timeo ne loquar mala. Et quia non erogo pauperibus talentum mihi creditum, non committit mihi dives Dominus. Et hoc est, *obsurdui*. Alia littera, id est cæpi a Deo jam non audire ; positus enim est inter divitem Deum, et pauperem hominem. Intercurrit transiliens inter Deum et hominem, ut a Deo accipiat, et homini distribuat Domini sui pecuniam. Sed dum timet esse prodigus et dissipator fit avarus dispensator, aliis non erogando (*Math. xxv*). Et ideo subtrahitur ei a Domino, hoc iste constitutus passum, docens nos cavere hoc non imitari. [Aug.] Si autem piger iste damnatur, quia non erogat, quid ille patietur, qui per luxuriam consumit? Et sic *humiliatus sum a Deo*, non humiliavi me. Et ita, *dolor meus renovatus est*, dolet tacuisse dicenda ; quia vidit mala, ideo tacuit etiam bona et bonis, unde, scilicet quia tacuit. Zelus domus Dei comedit eum

(*Psal. lx*), id est amor proximorum quibus tacuit angit eum. Unde sequitur : *concaluit cor meum intra me*. Cæpit inquietum esse cor, videns hinc inde esse pericula. *Et in meditatione mea exardescet ignis*, id est æstuat, dum in utroque video esse pericula, et in hac fluctuatione dicendi et tacendi inter fluctuosos et calumniosos, et audire paratos in hoc æstu *locutus sum in lingua mea*, id est, quæsi meliorem locum, ubi hæc non patiar, scilicet finem, id est vitam æternam. Et hoc est : *Notum fac mihi, Domine, finem meum*, [Gl. int.] quasi dicat : Etsi multa transivi, restat adhuc finis ubi non sunt scandala ; et *numerum* : Ecce quasi noto fine plus desiderat et omnia transilit ; desiderat enim de fine perfectius cognoscere. Et hoc est, *fac mihi notum numerum*

dierum meorum. [Aug.] Hic est numerus sine numero, qui numerus dierum est vere, et non transit. Numerus vero dierum qui modo sunt, non est vere transilienti ; hærenti autem esse videtur. *Ut sciam quid*, id est quantum *desit* hic in præsentia, *mihi* ; unde humilior est homo, qui hæc novit. *Ecce mensurabiles* quasi dicat noto fine, et diebus qui sunt, attendit ad hæc temporalia quæ relinquit, et comparat vivam. Quasi dicat aliquis : Cur dixisti illos dies esse tanquam et isti temporales dies non sint? Quid enim de istis diebus transitoriis sentis? [Gl. int.] Ecce mensurabiles posuisti dies meos, qui dederas immensurabiles, si homo perstisset. Vel, veteres, alia littera : [Aug.] *Posuisti dies meos*, quia corruptur punctur corpora peccato et pena. *Et substantia mea tanquam nihilum est ante te*, id est qui vidit nihil esse hanc substantiam, ante te videt, ubi oculi tui sunt, videt, non ubi humani, id est tuæ visioni concordat. [Alcuin.] *Vel substantia mea tanquam nihilum est ante te*, id est contuitu illius, quæ ante erit. [Aug.] Verumtamen, quasi dicat, quamvis tanta transilivi, quamvis æternis inbio, verumtamen, dum hic vivo, ubi tot scandala sunt, ubi tentatio est, *universa vanitas est omnis homo vivens*, et transiliens, et hærens, id est ad universam vanitatem adhuc pertinent, quia omnia sub sole sunt vanitas, sub sole est omne visibile. Invisibilia autem non sunt sub sole, id est fides, spes, charitas. Hic habet Idithun ultra solem, cujus conversatio in cælis est (*Philip. III*). Vel ita, licet mensurabiles sint dies, licet substantia nihil sit, verumtamen *universa vanitas est omnis homo vivens*, id est, universa vanitas est in rationabili creatura, quæ secundum diversos universam vanitatem appetit, de hoc gemit iste, sicut in superna, id est supernorum amorem inardescit. Vel ita, licet substantia nihil sit, verumtamen omnis homo vivens, [Gl. int.] quasi jucunde in mundo, cui servit, est universa vanitas, ipsa vanitas est, non modo vanus. Et dicitur hoc per exaggerationem.

PARS II. *Διάφαλαμα*. VERS. 9. — « Verumtamen in imagine pertransit homo ; sed et frustra conlucatur. »

Verumtamen. [Cassiod.] Secunda pars est hic, ubi dicit quomodo omnes sub vanitate et casu sint. *Ut*

de opponit se expectare Dominum, et petit liberari, A quasi dicat : Quamvis ita studeat homo vanitati, *verumtamen homo pertransit*, [Alcuin.] id est cito transit in imagine, id est comparabiliter imagini speculi, quæ cito vanescit. Unde Job : *Homo quasi flos egreditur et conteritur, et fugit*, etc. (Job XIII). Vel ita : Licet studeat vanitati, tamen pertransit homo. Hoc non mutatur. Ipse dico positus in imagine Dei, id est in ratione et ita mirum, quod hoc non retrahit enim a vanitate *sed frustra*, quasi dicat : Homo positus est in imagine Dei, *sed tamen conturbatur*, [Cassiod.] id est a puritate mentis in actibus sæculi deducitur, quia cum labore et miseria terrena appetit. Et hoc frustra, id est inutiliter, quia omnia transcunt. Aliter secundum aliam litteram, quæ est : *Quoniam in a:zime ambulet homo, tamen vane turbatur*. Et est : Homo est vanitas, [Aug.] tamen ambulat in imagine Dei. Et quoniam in imagine, scilicet Dei, id est in ratione, ambulet homo, quæ est ultra solem et veritas, quia invisibilia et vera bona appetit; tamen turbatur vane, id est in vanis desideris, [Cassiod.] scilicet de victu et veste, et hujusmodi.

VERS. 10. — « Thesaurizat, et ignorat cui congregabit ea. »

Thesaurizat, [Aug.] quasi dicat : Inde est vana conturbatio, quia *thesaurizat*. [Cassiod.] Ecce de cæteris vitiiis elegit propheta avaritiam ad ostendendum quod intendit. Ipsa enim est radix omnium malorum, et ignorat cui congregabit ea. [Aug.] Nescit enim si filius possidebit qui et transit.

VERS. 11. — « Et nunc quæ est expectatio mea? nonne Dominus? et substantia mea apud te est. »

Et nunc quæ est. [Aug.] Visa hac vanitate a qua transilivit et respiciens veritatem ad quam se extendit, quasi in medio positus ait ergo : *Et nunc postquam tanta transilui quæ est expectatio mea*, id est finis meus, unde supra dixit : Notum fac mihi, Domine, finem meum, expectatio dicit, [Cassiod.] quia nemo hic perfectus est *nonne Dominus* qui est super omnia? id est Christus, quasi dicat : *Mea expectatio est expectatio primi adventus Christi, vel secundi*. Quæ dicitur expectatio, quia cum mora est, et quia interim multa sustinet *et substantia mea*, quasi dicat : Vere, o tu Domine, es expectatio, id est quia substantia mea *apud te* considerata, [Alcuin.] id est secundum quod erit in futuro, quando etiam impassibilis et immortalis est; vel ita : Substantia mea apud te est, id est quia prævideo substantiam meam, dicit David, apud te futuram per unionem personæ, est, vel ita substantiam dicit, non illam actualem ab Adam contractam, sed bonæ conscientie possessionem. Et hoc est substantia mea, non illa vetus Adæ, sed puræ conscientie possessio, qua interior homo sustentatur et pascitur. Est apud te, non in sæculis nostris; [Aug.] sed ante Deum cui placet. Vel ita : Substantia mea apud te est, id est ad te tendens, jam incipit aliquantulum esse. Sed

PATROL. CXCI.

quia nemo sine peccato est, quantumcunque transilierit, peto,

VERS. 12. — « Ab omnibus iniquitatibus meis erue me; opprobrium insipienti dedisti me. »

Erue me ab omnibus iniquitatibus meis. [Aug.] Vel sic continua : Te expecto, ideo *erue me ab omnibus iniquitatibus meis*, quia multæ sunt, etiam justo. Ab omnibus, dico, scilicet non solum ab eis quæ transilivi, ne revolvar in ea, sed ab omnibus omnino, ita sentire non impedit perfectionem, sed facit. Imperfectus enim est homo, qui nondum accepit quod optat; perfectus tamen quia scit hoc ipsum quod desit sibi. *Opprobrium insipienti*, quasi dicat : Et quia sic ago, opprobrium, etc., vel sic junge, ideo debes eruere, quia *dedisti me opprobrium insipienti*, [Cassiod.] id est stulto. Stultus qui remanet in vanitate, quos bonis moribus esse cognoscit, irridet : contra quem.

VERS. 13. — « Obmutui, et non aperui os meum, quoniam tu fecisti; amove a me plagas tuas. »

Obmutui. [Alcuin.] Habitus opprobrio, tacui; non egi contentiose contra eos, et non aperui os meum, id est non egi murmure contra Deum. Et hoc a te, *quoniam tu fecisti me* talem, dans mihi patientiam, et quia talis, *amove a me plagas tuas*. [Gl. int.] Vel sic junge, erue ab iniquitate peccati, et etiam, amove a me plagas, id est passionem et mortem : quod potes, quia fecisti eas. [Cassiod.] Et hoc est quod sequitur : *tuas*, id est a te factas. Et necesse est ut amoveas, quia defeci. Et hoc est :

VERS. 14. — « A fortitudine manus tuæ ego defeci in increpationibus; propter iniquitatem corripuisti hominem. »

A fortitudine enim manus tuæ, [Alcuin.] id est forti potentia tua *ego defeci* in hoc in increpatione, quibus humanum genus increpuisti : quod tamen ex merito nostro est, quia est *propter iniquitatem* nostram. Dico increpationibus, quæ tamen sunt ad correctionem, quia per eas *corripuisti hominem*. Aliter enim iniquitas incurata permaneret. [Cassiod.]

Aliter ab illo loco; *obmutui*, et legitur ibi alia littera, videlicet *obsurui*, [Hier.] quasi dicat : *Dedisti me opprobrium insipienti, ad cujus convicia, ego obsurui et non aperui os meum*, [Gl. int.] id est nec conatus sum loqui, quia frustra loquerer, cum illi sint incorrigibiles, et quam tu fecisti. *Amove a me plagas tuas*, [Aug.] id est flagella tua, id est quia fecisti me, noli me exterminare, tantum cede ut proficiam, non ut deficiam, tantum tonde ut producar, non ut comminuar. Quasi dicat : Ille qui creavit, ille recreet. *A fortitudine*, quasi *plagas amove*. Plagas dico, graviter illatas. *A fortitudine manus tuæ* [Cassiod.] *ego defeci in argutionibus*, alia littera, [Aug.] id est *cum arguis me defeci*. Arguere autem tuum est propter iniquitatem erudire : Unde sequitur : *Propter iniquitatem*. Quasi dicat : Quia defeci, arguis; sed non sine causa est quod defeci et infirmus sum, imo *propter iniquitatem*. Et in hoc, *erudisti hominem*. Alia littera, *non*

damnas., quasi tua argutio, et pœna est et gratia. Unde alibi, *qui fingis dolorem in præcepto* (*Psal. xcii*); id est formas dolorem meum, quem intulisti. Dolor enim alius informis, alius formatus: Informis, qui non emendat hominem; formatus vero est, qui eruditionis formam præstat; et talis dolor est præceptum, id est vicem et imaginem præcepti habet, quia docet a malis exire.

VERS. 15. — « Et tabescere fecisti sicut araneam animam ejus; verumtamen vane conturbatur omnis homo. »

Et tabescere: Eruditionis modum ostendit, [Alcuin.] quasi dicat: Adeo corripuisti hominem, quia *fecisti tabescere animam ejus*, id est siccitam ab humore virtutum et cognitionis Dei, *sicut araneam*, quæ textit inanem telam: sic et iste inaniter laborat in congregatione temporalium; vel sicut araneam, quia sicut aranea egestionem viscerum, unde telam textit moritur, [Cassiod.] ita et homo, dum extrahit a se iniquitatem, moritur. Vel in bono potest accipi. Aranea enim corpus tenue habet, nec in terra, sed in alto stat, telas egestionem viscerum textit; sic anima hominis conversi et afflicti deserit terrena, stans in alto cœlestis conversationis, et subtiles operationes perficit, timore Dei tabefacta, id est humiliata. [Aug.] Vel ita comparatur homo aranæ, quia sicut aranea, tabidum quiddam est et infirmum, sic anima hominis infirmitate et humilitate eruditur, ut non de se præsumat, qui displicuit fortitudine et superbia. Et hoc est: Ita erudisti, quia tabescere fecisti animam ejus sicut araneam, id est fecisti ut anima tabesceret, id est infirma fieret, per humilitatem deposita superbia, quasi aranea, qua nihil est tabidius, quæ leniter tacta digito deficit; hæc infirmitas bona est, sicut superba fortitudo, ante erat vitium. *Verumtamen vane conturbatur omnis homo*, [Cassiod.] quasi dicat: Licet homo sit correctus, licet increpetur, licet tabelat, verumtamen omnis homo vivens in incerto, [Aug.] vane conturbatur, id est humana infirmitate vanis rebus confunditur. [Cassiod.] Ab hac vanitate nemo excipitur, nisi qui Deum pura mente contemplatur.

PARS. III. Διάψαλμα. VERS. 16. — « Exaudi orationem meam, Domine, et deprecationem meam; auribus percipe lacrymas meas. »

Exaudi. Et est hic diapsalma. [Cassiod.] Tertia pars ubi inter tot mala sæculi petit sibi Deum adesse, et peccata dimitti, ut prospero fine exeat, quasi universa vanitas sint. [Aug.] Inter hæc ergo positus transiliens, jam in superioribus spe agens, inquit, *exaudi*. Vel ita continuat. [Alcuin.] Hæc sunt vana, sed quia ego ista nec peto, nec pro eis tristor, exaudi, Domine. Quanto plura vovit iste, tanto plus supplicat. *Orationem meam oratio est*, quando vota Deo pandimus et *deprecationem meam*. [Cassiod.] Deprecatio est frequens supplicatio, ab imo cordis. Sed ne putes eum tantum verbis orare, addit et *Lacrymas*, quæ violentiæ sunt in precibus ad movendam misericordiam. Et hoc est, quod se-

quitur, *auribus percipe lacrymas meas*, [Aug.] licet enim tot transilivit iste, habet tamen quod fleat, quia abest quod desiderat, quia crebrescunt scandala, abundat iniquitas, refrigescit charitas (*Matth. xxiv*).

VERS. 17. — « Ne sileas; quoniam advena ego sum apud te et peregrinus, sicut omnes patres mei. »

Ne sileas. [Aug.] Quasi dicat: Oro, deprecor, o Domine, *ne sileas*, id est fac ut audiam te, [Cassiod.] quia occulte loquitur Deus in corde fidelis: *Salus tua ego sum* (*Luc. ii*), quam vocem iste optat, Vel, *ne sileas*, id est dic mihi: *Remissa sunt tibi peccata tua*, vel, *ne sileas in futuro*, id est dic mihi: *Venite, benedicti*, etc. (*Matth. xxv*). *Ne sileas, quoniam ego jam sum apud te spe*, [Aug.] sed *adhuc advena* vel *inquilinus*, id est non habens hic sedem, quia hinc transiturus ad æterna, ubi non ero *inquilinus*; *et sum peregrinus*, subaudi apud te, quia quidam sunt peregrini cum diabolo, id est mali quidam vero cum Deo, cum quo sunt spe non re, quando enim sumus in corpore, peregrinamur a Domino (*II Cor. v*) *sicut omnes patres mei*, qui migraverunt ad vitam. Constat ergo idem de me. [Cassiod.] Vel ita: *Ne sileas, quoniam ego sum advena apud te*, id est non in diaboli civitate maneo, sed in tua sum receptus, de Babylonia ad Hierusalem sum translatus, meum regnum pro tuo desero. Et peregrinus, non eligens mihi sedem hic, quia ibi mihi patria, non hic. Sicut omnes patres mei: hoc dicit, ne quis ab hac conditione putetur exceptus.

VERS. 18. — « Remitte mihi, ut refrigerare priusquam abeam; et amplius non ero. »

Remitte. [Cassiod.] Hic sibi petit dimitti ut certus ad iudicium perveniat, [Aug.] quasi dicat: Et quia migraturus sum restat hoc petere, remitte, etc. Vel ita junge: Quia sum apud te, ideo, remitte mihi, qui curis uror, *ut refrigerer per misericordiam*, quia habet æstus vitiorum, unde dicit: *Dimitte nobis debita nostra sicut et nos dimittimus*, etc. (*Matth. vi*). Refrigerer, dico, *priusquam ab hac vita abeam*, [Aug.] ne cum peccatis eam. Dico remitte, et alioquin, id est, si non remittis ut refrigerer, ego ibo de hac vita; *et jam non ero amplius* in vero esse quod est cum Deo.

D COLLATIO IN PSALMUM XXXVIII: « DIXI: CUSTODIAM. »

VERS. 3. — *Obmutui et humiliatus sum*. Pro secunda particula in Hebr. legitur, דומיית דומיית et vertunt *silentium*, ut sit, *obmutui silentio*. Quia vero radix דמה DAMAH aut דמה DIMACH, præter alia significat *oppressit*, non absurde dixerunt LXX *humiliatus sum*, pro *obmutui humiliatione*.

VERS. 7. — *In meditatione mea exardescet ignis*. Hic philosophatur Faber, quod ex Hebr. aptius ad vehementiam dicitur, *in meditatione mea succensus sum igni*, cum tamen ad ipsissimam litteram, (ut ita loquar), Hebraice nunc habeatur אש תבערתי באגגי תבער Esch, *in meditatione mea exardescet ignis*. Nec obstat quod Hieronymus negligens cacozeliam translationis verterit ad eum modum quem legit Faber. Ignorabat tamen Hieronymus se talem habiturum prophetam, nisi legerit Hieronymus scia-

prima persona עָבַר EBAR, cujusmodi sæpe numero deprehendimus factitatum.

VERS. 6. — *Ut sciam quid desit mihi.* Subscribit omnino Hieronymus. Cæteri transferunt, *quam brevis temporis ego.* Palam est חָדַל HADAL significare *desit* et חָדַל HADEL significare חָדַל HELED, id est *durationem*, transpositis litteris lamed et dalet. Unde nisi Septuaginta dixissent τι ὑστερῶ ἐγὼ poterat suspicari vitio scribæ factum esse, desit a *desse*, pro *desiit*, a *desino*. Verum dies nostros breviter desinere, et nos illis velociter currere, satis consonant et conveniunt. Et Chaldaeus ac Nebiensis dixerunt, *ut sciam quando deficiam.*

VERS. 11. — *Opprobrium insipienti dedisti me.* Hebræi legunt, ut apparet, contrarium sensum,

opprobrium stulto ne ponas me חָדַל אֲשֶׁר לֹא אֲלֵמֵי אֲלֵמֵי : videtur repugnantia in verborum sono; sed ubi desiderium introspexeris peccatoris, ad Deum conversi, efflagitantis toto affectu ab omnibus iniquitatibus eripi, ob quas sensit se traditum insipientis cacodæmonis opprobrio, invenies quod confiteatur se ante pœnitentiam remordente conscientia stimulo insipienti datum, id Deo permittente, ut tyrannide inimici cognita, respisceret, et deinceps Deum precaretur, ne ad vomitum redeundo, tradatur rursus opprobrium insipienti, et diabolicis illusionibus, ut in summa sit dicere: *Ab omnibus iniquitatibus meis erue me*; et Deo ante omnia idipsum deprecari, quia *propter peccata mea, jusse insipienti opprobrium dedisti me.* Sed, hunc Deus, si deinceps me præserves a peccato, secure potero dicere: *Opprobrium stulto ne ponas me.* Quod si videar tibi Scriptura torquere repugnantem, simile proferam ex Hieronymo in libello De optimo genere interpretandi; et in Commentario ad cap. Isa. VIII. In priori quidem multis argumentis volens demonstrare, boni interpretis officium: ut apertissime doceat verum translatores non debere dormitanti litteræ servire, et putida verborum cacozelia torqueri, inter alia adducit testimonium LXX, Isa. VIII, quod videtur ex diametro pugnare Hebræicæ veritati, apostolo Paulo itidem et Petro. « Namque apostolus Paulus ad Romanos nono, exemplum sumens de Isaia: *Ecce, inquit, ponam in Sion lapidem offensionis, et petram scandali*, discordat a translatione Veteris et tamen cum Hebræica veritate concordat. In Septuaginta enim contrarius sensus est: *Non ut lapidi*

offensionis occurretis, nec ut petrae ruinae, cum apostolus quoque Petrus Hebræis Pauloque consentiens, ita posuerit: *Incredulis autem lapis offensionis et petra scandali* (1 Petr. II). Ex quibus universis perspicuum est apostolos et evangelistas interpretatione veterum Scripturarum sensum quæsisse, non verba; nec magnopere de ordine sermonibusque curasse, dum intellectui res pateret. » Hæc Hieronymus. Ubi pervides in LXX esse negationem; et in Hebræica veritate esse affirmationem, quæ sunt contradictoria. Tamen quæ hic non conciliavit, in commentariis ad cap. Isa. VIII, ad concordiam reduxit: Ait enim: « Unde præcipitur eis ut Dominum audiant, et ipsum solum timeant. Si enim

A in ipso confisi fuerint, habebunt eum in sanctificationem, et non impingent quasi in lapidem scandali, et quasi in petram ruinæ. De hoc loco et Apostolus sumit testimonium, quod Christus Judæis factus sit in scandalum, gentibus autem in stultitiam (1 Cor. I). Et rursus: *Israel sectando legem justitiæ, in legem justitiæ non pervenit. Quare? Quia non ex fide, sed quasi ex operibus legis, offenderant in lapidem offensionis: sicut scriptum est: Ecce ponam in Sion lapidem offensionis, et petram scandali. Omnis qui credit in eo non confundetur* (Rom. IX). En cernis ista duo pugnare: *Erit vobis in lapidem offensionis, et petram scandali: Et non ut lapidi offensionis occurretis, neque et petrae ruinae.* Sed quando intelligitur, si in ipso confisi fueritis, non ut lapidi offensionis occurretis, jam omnia concordant. Ita ad propositum nostrum: Si ab iniquitatibus meis eripuerit me Dominus, non est quod tradar in opprobrium insipienti. Si vero peccata amplector, consequens est ut tradar in opprobrium insipienti. Denique cum negatio et Dei nomen nihil distent, si nude scribantur, cui non potuerunt LXX legere חָדַל EL, id est *Desit*, et non חָדַל, AL, id est *non*, ut sit: *Opprobrium Deus insipienti dedisti me, quanquam Deus non exprimat.*

VERS. 16. — *Et tabescere fecisti sicut araneam animam ejus.* Hieronymus et ferme cæteri, pro *aranea* ponunt *tineam* sensu haud alieno, licet dictiuncula אַרְבַּע ASCH significet quoque *araneam* sive *araneum*, ut vertit Pellicanus, et versio ex Chaldaeo habet. Sed quid est quod tibi habemus *animam ejus*, alii dicunt *desideratum, desiderabilia, pretiosum*? Munsterus nonnihil de suo addidit, *expetibile robur ejus*. Certe si perpendimus animæ dignitatem, et quanti eam facere debeamus, non est quod aucuperis litteras et syllabas, dum sententiam tenes. Secus dicunt Chaldaeus Paraphrastes et Nebiensis: *Hic, carnem ejus; ille, cujus corpus fractum est.* Verum sequamur LXX, si unitatem diligimus.

Vane conturbatur omnis homo. Nec in Græco, nec in Hebræo legitur *conturbatur*. Et tradit Hieronymus ad Suniam et Fretellam esse de editione quam vocat *κοινὴ* additum fuisse sub veru in LXX. Nec tamen continuo colligas eradendam esse, meminisseque debemus quod in eodem tractatu dicit: « Et quæso vos, ut hujusmodi ineptias et superfluas contentiones, ubi nulla est sensus mutatio, declinetis. »

VERS. 18. — *Remitte mihi, ut refrigerer.* Hieronymus: *parce mihi ut rideam.* Cæteri, *avertere a me seu desine aut declina, et roborabor.* De primo, concordia inter *remittere, parcere*, et id genus, claret. De secundo, *ridere, roborari*, non longe sunt a *refrigerio*: quod sub aliis verbis dicit Munsterus, *desine a me*, ut vires recuperem, et si vocula Hebraica בָּלַע BALAC significet *confortare, ridere, refrigerare*, juxta vocabularium academiæ Complutensis. Quasi vero non consolidatur corroboraturque in homine in uno, qui, remisso crimine, gratiæ cælestis oleo et refrigerio divinæ misericordiæ gaudet.

PSALMUS XXXIX.

PSALMI TITULUS: « IN FINEM PSALMUS DAVID. »

Expectans expectavi Dominum. Titulus. In finem psalmus David. Finis in titulis psalmodum diversis modis accipitur. Aliquando enim Christum significat, aliquando plenitudinem temporis, aliquando Novum Testamentum, aliquando passionem vel resurrectionem Christi. Hic autem pro Novo Testamento accipitur, quod consumat in quod Vetus

Testamentum mutatum esse ostenditur, quod Ecclesia longo tempore expectavit, desiderans Christum, et cum eo Novum Testamentum, in qua expectatione multa a diabolo sustinuit, occulte et manifeste, a quibus etiam post Christi adventum, et novæ legis perceptionem, penitus immunis non fuit, diaboli insidias omnino non declinans, et aperte et occulte nocentis. [Aug.] Est enim diabolus leo

et draco; leo, cum aperte sævit, ut fecit tempore A martyrum, ubi opus est patientia; draco, cum occulte insidiatur, cum scandala movet et tentationes, sicut nunc facit, ubi opus est vigilantia, et magis timendus est cum fallit ut draco, quam cum sævit ut leo. Illic enim cogit, hic docet negare Christum. Inter hæc tamen expectare non desiit, quousque utrumque recipit. Et est sensus tituli: *Psalmus* iste dirigens nos *in finem*, [Gl. int.] id est in Novum Testamentum consummans, quia agit de mutatione Veteris Testamenti in Novum; attribuitur *David*, id est Christo, qui salvat: quod non facit lex, nec diligentium, [Gl. int.] qui loquitur in hoc psalmo ex membris, id est ex persona membrorum. Intentio. [Hier.] Monet, relictis cæremoniis legis et idololatriæ superstitione, ad Novum Testamentum accedere. B Modus. [Cassiod., Alcuin.] Bipartitus est psalmus. Primo inducit Ecclesiam expectasse Deum et accepisse eum et ab eo Novum Testamentum, quod et multi secuturi sunt. Unde percutit omnes superstitiones, et invitat ad mirabilia Dei. [Cassiod.] Secundo exponit mirabilia quæ sunt incarnatio, justitia prædicationis, liberatio hominum ab iniquitatibus, confusio inimicorum: lætitia sperantium, ibi, *annuntiavi*. Et quia difficile erat Judæos a consuetis cæremoniis, et gentes ab idololatria revocare ad novum Testamentum, ideo utitur auctoritate antiquorum Patrum, dicens:

VERS. 1. — « Expectans expectavi Dominum; et intendit mihi. »

Expectans expectavi. [Cassiod.] Hæc geminatione plus intelligitur quam simpliciter diceretur. Expectat enim qui etiam ingratus est; sed expectans expectat qui mitis et cum desiderio expectat. Et est *expectans expectavi*, [Hier.] id est mitis, et cum desiderio expectavi assidue in Abraham et in aliis patriarchis, atque in promissione prophetarum. [Alcuin.] Ecce auctoritas ab antiquis. Quid? non legem, per quam abundat iniquitas vel delictum; non hominem, [Aug.] qui potest fallere et falli, et qui mecum indiget; non aliud; sed *Dominum* qui salvare potest. Et quid ille? *Et intendit*, non avertit se; sed *intendit mihi*, id est ad utilitatem meam, scilicet ut prodesset. Non dicit intendit me, ut etiam malos intendit, sed non malis. Et est, Dominus fuit intentus et benevolus eis. Postea subdit quomodo intendit, scilicet exaudiendo eos et educendo. Et hoc est:

VERS. 2. — « Et exaudivit preces meas, et eduxit me de lacu miseræ, et de luto fæcis. »

Et exaudivit. [Hier.] Qui prophetis se abdidit preces meas, a quibus expectans non cessat. Et quid fecit? *Et eduxit me de lacu miseræ*, [Aug.] id est de profundo carnalium concupiscentiarum, *de luto fæcis* vel limi, id est de malis operibus, quæ pedes affectuum inquinant, et retinent, et sunt vilia ut fæx, comparatione vini. Vel lacus sunt tenebræ iniquitatum, id est infidelitatis et ignorantie; lutum, est carnalis concupiscentia. Et est, et eduxit me

de lacu miseræ et de luto fæcis, id est de profundo iniquitatis, et ex carnalibus concupiscentiis. [Gl. int.] Vel per lacum miseræ et lutum fæcis accipitur infernus, unde eduxit captivos justos, qui ibi tenebantur. Et est, eduxit me de lacu miseræ, etc.; id est de inferno.

VERS. 3. — « Et statuit supra petram pedes meos, et direxit gressus meos. »

Et statuit, [Aug.] ut jam ambulem proficiedo *supra petram*, id est Christum, *pedes meos*, [Hier.] id est sensus meos, qui prius cum diabolo erant. [Cassiod.] Nota quia dupliciter dat Deus profutura. Primum educit de miseria sæculi, quæ est lacus et lutum fæcis. Deinde supra petram statuit, cum in præceptis Christi ambulamus, peccata sicut lutum lacu fetent, et mergunt, petra contra illud lutum est. [Hier.] In lacu vero et luto peccatorum sunt gentes idola colentes, vel omnes terrena amantes, et *direxit*, ne retro aspicerem *gressus meos*, id est operum meorum. Uxor namque Lot aspiciens retro, versa est in statuam salis, et nemo mittens manum suam ad aratrum, et aspiciens retro, aptus erit regno Dei.

VERS. 4. — « Et immisit in os meum canticum novum, carmen Deo nostro. »

Et immisit, quasi dicat: statuit, direxit; et sic *immisit* prædicationem Novi Testamenti, scilicet *canticum novum*, id est lætitiæ de nova gratia, non vetus de lege Moysi. Cantabant enim homines Veteris Testamenti vetus canticum, scilicet oculus pro oculo, dentem pro dente, animam pro anima (*Deut. xi*); ad inferos quoque descendebant, oclusa eis regni janua, prohibente cherubim aditum paradisi, in cuius manu erat ignea romphæa (*Gen. iii*). [Aug.] Sed homines novæ legis cantant canticum novum, quod homo novus attulit. Novus enim rex, nova lex, nova ecce facta sunt omnia (*Apoc. xxi*). [Hier.] Novus ergo populus, nova cantat de incarnatione Domini, de resurrectione et ascensione, et hujusmodi. Unde in his præcipue solemnitatibus ministri Ecclesie induti albis vel sericis ornamentis cantant et legunt, ut novum canticum nemo nisi innovatus cantare præsumat. Canticum, dico, scilicet *carmen* vel *hymnum*, quod carmen placet Deo, [Hier.] quasi dicat: D Non est turpe carmen, non theatrale, sed est per Novum Testamentum. Deo, inquam *nostro* placet, non alienis diis, [Cassiod.] sed Deo qui noster est per cultum non aliorum.

VERS. 5. — « Videbunt multi et timebunt: et sperabunt in Domino. »

Videbunt, [Aug.] quasi dicat: Hoc quod de prioribus dixit, videbunt multi populi posteri, id est videbunt venisse prædictum Christum, [Hier.] quem priores expectarunt. [Cassiod.] Vel videbunt multi mirabilia in tempore incarnationis facta. Vel ita: *Videbunt multi*, [Aug.] sequentes, id est imitando præcedentem populum patriarcharum et prophetarum: *et timebunt* jam sequi malas vias, quia peccatores se intelligunt, [Hier.] et facti Christiani *sperabunt* re-

missionem peccatorum in Domino, non in præcedentibus, [Aug.] scilicet patriarchis et prophetis, quia solus Deus peccata dimittit. Et

VERS. 6. — « Beatus vir cujus est nomen Domini spes ejus; et non respexit in vanitates et insanias falsas. »

Beatus vir, cujus est nomen Domini spes ejus. Nomen dicit, quod est Salvator. Et est sensus: *Beatus est vir cujus est spes nomen Domini*, id est qui non temporalia sperat ab eo, sed illud quod ejus nomen indicat, [Aug.] scilicet salutem, id est qui ipsum Deum, non aliud ab eo sperat. Et superabundat ejus. In Hebræo enim sæpe duplicantur hoc modo genitivi. [Alcuin.] Vel ita ut non abundet ejus: *Beatus vir cujus est nomen Domini.* [Aug.] Hic distingue, id est in quo est laus Dei, ut ab eo solo credat salutem unde et spes ejus est, id est inde est ei spes vitæ. Et, post non respexit in vanitates, quo, id est ad quas vanitates plures eunt. [Hier.] Vana sunt terrena, et non respexit in insanias falsas. [Cassiod.] Insanias sunt iræ, rixæ. Vel insanias falsæ sunt idola, quæ fallunt a veritate. Insanias ergo mendax est, [Aug.] quia non est quod putatur; salus verax: Vel insanias sunt [in spectaculis fallacibus histrionum theatrorum, et in 87 aliis voluptatibus. [Aug.] Ideo enim pluraliter dixit ut accipiatur de omnibus ad voluptatem pertinentibus. Et hoc est, non respexit insanias falsas, quæ sunt in voluptatibus sæculi hujus. [Aug.] Qui vero ista non respicit, habet quod miretur et spectet, quia

VERS. 7. — « Multa fecisti, tu Domine Deus meus, mirabilia tua; et cogitationibus tuis non est quis similis tibi. »

[Aug.] *Multa enim fecisti*, etc. Vel ita continua. [Cassiod.] Hæc sunt falsa, sed opera tua sunt mirabilia, scilicet cælum, terra. Hic elidit superstitiones. [Aug.] Et hoc est, *multa fecisti, tu Domine Deus, mirabilia tua* et in corporalibus et in spiritualibus. In corporalibus, ut cælum, terram, et Petrum ambulare super aquas (*Matth. xiv*); quod fuit in signo spiritualis miraculi hujus, scilicet quod nos in sæculo, id est in fluctibus sæculi sicco pede ambulare facis. Mæjus ergo facis quam histrio. Ille enim didicit ambulare in fune; tu vero facis ambulare supra mare; et hæc fecisti *cogitationibus tuis*, [Gl. D int.] id est non alieno consilio, sed tua sapientia. Unde quis consiliarius ejus fuit? *Et non est qui similis sit tibi*: in illis omnibus nulli auctores artium.

PARS II. VERS. 8. — « Annuntiavi et locutus sum; et multiplicati sunt super numerum. »

Annuntiari. Secunda pars. [Alcuin.] Ecce quæ sunt mirabilia, scilicet incarnatio, justitia prædicationis, liberatio hominum ab iniquitatibus, confusio inimicorum, lætitia sperantium. Et nota quia in prima parte rudes et incompositi præparati sunt, ut libenter suscipiant verba Christi. [Aug.] Christus enim loquitur hæc, quæ in secunda parte continentur, partim in capite, id est in persona sua, et partim in membris. Quasi dicat: *Multa fecisti mirabi-*

lia, et hæc mirabilia ego *annuntiavi*, dicit Christus, etc. Vel ita continua: Quæ sunt illa mirabilia? ecce vide mirabilia Dei, annuntiavi prius per prophetas, et post locutus sum [Cassiod.] egomet, et *multiplicati sunt mali super numerum* salvandorum: [Aug.] certus quidem numerus est Jerusalem, id est prædestinatorum, sed super hunc numerum sunt admistæ palææ, [Gl. int.] id est mali: *Multi enim sunt vocati, pauci vero electi* (*Matth. xix*). Vel multiplicati sunt super numerum, [Cassiod.] id est super hoc quod aliquis numerare possit. Vel, sic locutus sum, et me loquente, multiplicati sunt super numerum, id est plures quam olim crediderunt.

VERS. 9. — « Sacrificium et oblationem noluisti; et aures autem perfecisti mihi. »

Sacrificium. Quasi dicat: Quæ fuit necessitas loquendi, cum sufficienter legalia? quia *sacrificium*, quod de animalibus fiebat et *oblationem*, quæ erat de aliis rebus ut de simila, et thure et oleo, *noluisti* ulterius, postquam veritas est exhibitæ. [Aug.] Ut enim venit res, noluit Deus illa legalia quæ erant quasi verba promittentia: tandiu est promissor donec det. Ut dedit, mutat verbum, non dicit: Dabo. sed: Dedi. Ipso ergo veniente, noluit ea quæ erant ejus figura. Unde in Natali Domini cantatur missa de promissione, scilicet: *Lux fulgebit*, nec repetitur postea de promissionis exhibitione, scilicet: *Puer natus est*, etc. quod iteratur postea. Ecce verborum mutatio. Ibi enim est de futuro promissio, hic de

C jam nato gratiarum actio. Unde et prophetia ante Epistolam eadem die cantatur, ut sit basis eub columnæ in tabernaculo Domini. Si quis autem dicat adhuc apud Judæos durare illa legalia, quia circumciduntur et quædam hujusmodi faciunt, non est verum. Ablata sunt enim ex maxima parte. Non enim habent regem, neque sacerdotem, neque unctionem, neque ephod, neque cheraphin. [Aug.] Quædam etiam manserunt illis quæ celebrant, no omnino sine signo remanerent; sicut enim posuit Deus signum Cain, ut nemo occideret eum. (Erat enim vagus et profugus super terram, et tremebundus capite), ita manet Judæus cum signo circumcisionis, et aliis hujusmodi, et nondum est occisus, habens signum suum. Sed maledictus est Cain a terra, quæ excepit sanguinem fratris sui, quem ille effudit. Unde Dominus dixit: *Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra* (*Gen. iv*), id est Judæus maledictus est ab Ecclesia, quæ excepit sanguinem Christi, quem effudit Judæus: et de hac terra clamat ille sanguis ad Deum, dum quotidie in Ecclesia pro hominis expiatione Deo offertur. Sed Judæus qui fudit, surdus non audit spiritualiter. Et hæc sunt mirabilia Dei et cogitationes, quibus nemo est similis. *Aures autem*, vel corpus, quasi dicat: Illa noluit, sed corpus *perfecisti mihi*, [Alcuin.] id est perfectum dedisti, scilicet sine peccato. Propter hoc illa noluit. Vel, aures perfecisti, id est perfecte fecisti me intelligere quid velles. Vel, secundum aliam litteram, scilicet *corpus autem aptasti mihi*.

Ita ponit Apostolus, in Epistola ad Hebræos, id est corpus aptum ad offerendum mihi dedisti.

VERS. 10. — « Holocaustum et pro peccato non postulasti : tunc dixi : Ecce venio. »

Holocaustum. [Aug.] Hic exponit priorem versum, et dicit *holocaustum*, quod prius sacrificium pro peccato, quod supra oblationem, et secundum hoc est una dictio, pro peccato ; proprie tamen holocaustum dicitur quod totum comburebatur ; holos enim Græce, Latine *totum* ; cauma, id est *incendium* ; inde *Holocaustum*, id est *totum incensum* pro peccato, ut de hirco a Pompeio, id est emissario, qui cum peccatis populi, in desertum mittebatur. Vel ita ut sint duæ dictiones pro peccato. Et est, holocaustum et, id est etiam pro peccato, id est quod pro peccato flebat, et erat majus et dignius in lege, ut de vitula rufa (*Num. x.*), *non postulasti, tunc dixi*, quasi quia hæc noluisti, et corpus aptasti, tunc dixi : *Ecce statim venio*, [Cassiod.] quia tempus est ut veniant promissa, quia auferuntur promittentia. [Aug.] Cum ergo sacrificia cessent, constat Christum venisse. Venio, quia

VERS. 11. — « In capite libri scriptum est de me : « Ut facerem voluntatem tuam, Deus meus, volui, et legem tuam in medio cordis mei. »

Ut faciam voluntatem tuam, [Aug.] quia ita scriptum est de me in capite hujus libri psalmoreum, scilicet vel sic scriptum est de me, id est præfinitum, in capite libri, [Alcuin.] id est apud Deum Patrem, qui est caput mei, dicit Christus, qui sum liber humani generis, in quo quisque legere debet, id est qui sum forma justitiæ hominibus. Quid scriptum est ? [Gl. int.] *ut faciam voluntatem tuam* omnino obediens, me offerens. Et, o *Deus meus ego volui istud*. [Aug.] Hoc est quod in primo psalmo dicitur ; sed in lege Domini facere voluntatem ejus ; *et legem tuam volui in medio cordis*, [Gl. int.] id est in plenitudine cordis mei. [Aug.] Unde et in eodem psalmo dicit : *Et in lege ejus meditabitur die ac nocte*.

VERS. 12. — « Annuntiavi justitiam tuam in ecclesia magna ; ecce labia mea non prohibebo ; « Domine, tu scisti. »

Annuntiavi. Hæc dicit Christus in membris, [Aug.] id est in persona membrorum, quasi dicat, prius per me locutus sum, post etiam in membris *annuntiavi* aliis *justitiam esse tuam*, [Gl. int.] id est quod a te est justitia. Et hoc feci in *ecclesia magna*, [Aug.] scilicet quæ est in toto orbe terrarum, non parva ut fuit prius ; et siquid insurget, timor non prohibet loqui. Et hoc est *ecce non prohibebo labia mea* loqui, quasi non habeam in solo corde ut timore taceam. Hoc dicit contra timorem mundanum, *Domine*. Quasi dicat : Et sine simulatione etiam id agam, quia, *Domine, tu scisti* cor meum. Quasi dicat : Labia sonant hominibus, sed, tu *Domine*, nosti cor meum. Hoc dicit ne in solis labiis esset annuntiatio, quia *corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem*. [Alcuin.] Et dicit hoc

contra simulationem. Vel sic, non prohibebo, et, o *Domine, tu scisti*, id est tu es testis quod timor non prohibet loqui. Vel sic, non prohibebo, et hoc per te est, quia tu, *Domine, scisti*, id est ita prædestinasti futurum, et ad hoc non sum piger, quia

VERS. 13. — « Justitiam tuam non abscondi in corde meo, veritatem tuam et salutare tuum dixi. »

Non abscondi in corde meo, [Cassiod.] quando potui prodesse aliis, *justitiam tuam*, vel *meam*, [Aug.] id est fidem confessus sum, non celato timore, quasi satis sit in corde tenere. [Gl. int.] Et dicitur hic contra segnitiam carnis, non abscondi, sed *veritatem tuam*, [Alcuin.] id est promissorum exhibitionem, *et salutare tuum*, id est salvationem tuam dixi, vel veritatem tuam et salutare tuum, [Aug.] id est Christum, dixi, [Gl. int.] id est prædicavi, nec propter multos concilians dimisi. Et hoc est

VERS. 14. — « Non abscondi misericordiam tuam et veritatem tuam a concilio multo. »

Non abscondi misericordiam tuam, [Aug.] quia ipse peccata dimittit. *Et veritatem tuam* qua ipse retribuit præmia a concilio multo, id est propter multos concilians.

VERS. 15. — « Tu autem, Domine, ne longe facias miserationes tuas a me, misericordia tua et veritas tua semper susceperunt me. »

Tu autem, Domine, quia non celavi misericordiam tuam et veritatem tuam, *tu, Domine, ne longe facias*, ne sint sine effectu *miserationes tuas a me*, [Gl. int.] id est noli removere misericordias tuas a sanctis membris tuis, quia *miser cordia tua et veritas tua*, [Aug.] scilicet a primo justo, *susceperunt me*. Ne ergo sit inane quod cœpisti. [Rem.] Distingue quod ait *miser cordia et veritas susceperunt*, [Aug.] misericordia me suscepit, quia non auderem converti, nisi securus essem de remissione, quasi dicat : Bonus es, et amo te. Veritas suscepit, quia non perseverarem, nisi securus de præmio, quasi dicat : Justus es, et timeo te. Et est sensus : Misericordia tua et veritas susceperunt me, id est amor et timor perducant me ad te. Quasi dicat : Hæc semper suscipiant, et semper aspicio. Et opus est,

VERS. 16. — « Quoniam circumdederunt me mala quorum non est numerus ; comprehenderunt me iniquitates meæ, et non potui ut viderem. »

Quoniam circumdederunt me mala, [Cassiod.] id est peccata quorum non est numerus apud homines, quia sunt peccata a nobis et ab alienis [Aug.] Quid ergo si cesset misericordia ? [Gl. int.] Vel circumdederunt me mala, id est pœnæ. Et *comprehenderunt me ipso actu iniquitates meæ*, [Aug.] quibus pressus oculus non potest videre, sed mundato corde videt homo Deum. Unde sequitur : *Et non potui facere, ut audi ut viderem*. Quasi dicat : Adeo comprehenderunt me, ut nec per conatum possem te videre, nam

VERS. 17. — « Multiplicatæ sunt super capillos capitis mei, et cor meum dereliquit me. »

Multiplicatæ sunt iniquitates super capillos capitis mei. [Alcuin.] Id est ut superent eos qui sunt capilli capitis, [Aug.] id est fideles qui in Christo sunt radicati, quem et bene vivendo ornant. Vel ad litteram comparative dicitur: Et est, multiplicatæ sunt super capillos capitis mei, id est innumerabiliter. Cave ergo si vitasti gravia, ut adulterium et homicidium, ne obruaris arena minorum peccatorum: minima quidem videntur, sed multa sunt. [Cassiod.] Bene autem in comparatione delictorum capilli dicti sunt. Nam ideo sacerdotes in Veteri Testamento radebantur, ut sic carnis vitia deposuisse viderentur, et cor meum, id est ratio dereliquit me, quia profutura non appetit. Vel, cor meum dereliquit me, [Aug.] id est cor non agnoscit se, ut cum Petrus dixit: *Non te negabo* (Matth. xxv). Et nota quod ait, dereliquit. Non enim naturaliter fuit in homine hæc cæcitas; [Gl. int.] sed per peccatum a primo parente cæci sumus, qui in nos transfudit pœnam et culpam. Ergo

18. — VERS. « Complacet tibi, Domine, ut eruas me; Domine, adjuvandum me respice. »

Domine, complacet, [Cassiod.] id est communiter placeat Trinitati tibi uni Deo. Dicendo enim, tibi, singulariter unitatem essentiae notat: dicendo complacet, trinitatem personarum. Complacet dico ut eruas me a malis. [Aug.] Et nota quod ait, complacet, non diffidens de potentia Dei, si adsit voluntas. Quasi dicat: Si tu vis, potes, Domine, 38 ad adjuvandum me respice in boni cooperatione, [Cassiod.] quasi dicat, respice pœnitentes in dolore suo. Respectus autem Dei, auxilium nostrum est.

VERS. 19. — « Confundantur et reveantur simul, qui quærunt animam meam, ut auferant eam. »

Confundantur. [Cassiod.] Loquitur hic Christus, quasi dicat: Me respice: contra autem confundantur mirabili operatione mirabilium, et reveantur simul resurrectionis gloria. [Aug.] Et ita factum est, Cavisi enim sunt cum posuit animam, sed confusi, cum eam recepit, qui quærunt animam meam, non ut ea fruantur, sed ut auferant eam interficiendo me.

VERS. 20. — « Convertantur retrorsum et reveantur qui volunt mihi mala. »

Convertantur etiam retrorsum, [Aug.] id est humiles sequantur, qui superbe peribant. Hoc Christus de membris dicit in bono et reveantur, non solum qui dicunt vel faciunt, sed qui volunt mihi mala, id est qui cum benedicunt, tamen mala volunt.

VERS. 21. — « Ferant confestim confusionem suam, qui dicunt mihi: Euge, euge. »

Ferant, ut pondus immensum, confusionem suam confestim [Cassiod.] ne diutius ingravetur malum eorum, qui dicunt mihi adulatorie: *Euge, euge,* id est qui applaudunt mihi, quasi bono animo. [Aug.] Nota duo genera hostium, qui maxime sunt cavendi. Nam et qui bona dicit malo animo: unde supra dixit: *Qui volunt mihi mala;* et qui mala dicit

dolose laudando: unde hic dicit: *Qui dicunt mihi: euge, euge.* Uterque malus est et cavendus.

VERS. 22, 23. — « Exsultent et latentur super te omnes quærentes te, et dicant semper: Magnificetur Dominus, qui diligunt salutare tuum. »

Exsultent [Cassiod.] quasi dicat: Illi confundantur; e contra exsultent et latentur super te fundati omnes quærentes te, [Aug.] scilicet, non me, sed in me te glorificantes, et dicant: *Magnificetur Dominus* [Gl. int.] scilicet in membris suis, qui in se grandescere non potest. [Cassiod.] Hæc est eorum exsultatio. Hæc enim professio in æternum gaudentes efficit Christianos. Magnificetur, [Aug.] dico semper, quia si peccator homo est, ad pœnitentiam vocat; si justus, ad coronam. [Cassiod.] Et ne quilibet hoc dicant, sed qui diligunt salutare tuum, id est me.

VERS. 24. — « Ego autem mendicus sum et pauper: Dominus sollicitus est mei. »

Ego autem. [Cassiod.] Hoc dicit Christus de se ex forma servi, ne quis gloriam prædictæ lætitiæ sibi arroget. Illi ita dicant, Ego autem, cui dicebant: Euge, euge, de me hoc dico, scilicet quod mendicus sum secundum quod homo. Mendicus est, qui ab alio petit, et pauper qui sibi non sufficit; sed Dominus sollicitus est mei, id est habet curam mei. Vel ita: [Aug.] Ego autem, ut de membris agatur, quasi dicat: hoc dicant de te semper: Magnificetur Dominus, etc. De se autem hoc dicant: Ego autem mendicus et pauper, id est non est quod in me laudetur, ex me egenus sum et pauper, ut publicanus qui non audebat oculos levare ad cœlum cum quo dico: *Propitius esto mihi peccatori* (Luc. xviii.) Non sum dives, quia non superbus ut Pharisæus qui dicebat: *Non sum sicut cæteri hominum,* etc. (ibid.) sed, Dominus sollicitus est mei.

VERS. 25. — « Adjutor meus et protector meus tu es: Deus meus, ne tardaveris. »

Adjutor meus, [Aug.] Hic orat totum corpus Christi, unus mendicus cum Christo, et unus pauper. Quasi dicat: Ego sum pauper, et, o Domine, adjutor meus et protector meus tu es, [Gl. int.] quasi dicat, de hoc constat. Hoc vero quod sequitur peto, *Deus meus, ne tardaveris,* [Aug.] id est fac ne diu simus in malis, sed cito fini, maxime in tempore Antichristi, quando erit tanta tribulatio, ut etiam si fieri potest, moveantur electi (Matth. xxiv). Unde: *Nisi breviati fuissent dies illi, non salvaretur omnis caro,* et tunc erit vae prægnantibus et nutrientibus (ibid.); vel de præsentibus potest accipi hoc sic: Deus meus, ne tardaveris modo nobis auxiliari, quia et modo est vae prægnantibus, id est concipientibus desideria alienarum rerum, et latrantibus, id est qui jam quæsitæ nutriunt.

COLLATIO IN PSALMUM XXXIX: « EXSPECTANS EXSPECTAVI DOMINUM. »

VERS. 6. — *Beatus vir, cujus est nomen Domini spes ejus.* Hebr. *Beatus vir qui posuit Dominum spem suam.* Perpusillum quidem interest ad sententiam, tamen notum est LXX legisse בְּשֵׁם SCHEM, id est nomen, ubi alii legunt בְּשֵׁם SAM, id est posuit.

VERS. 7. — *Multa fecisti, Domine Deus meus, mirabilia tua, et cogitationibus tuis; non est qui similis sit tibi.* Hieronymus: *et cogitationes tuas pro nobis, non invenio ordinem coram te; Pellicanus: et cogitationes tuas ad nos, non est qui pertingat ad te; Pratenis: et cogitationes tuæ erga nos, non est comparatio tibi; Nebiensis: non est proportio ad te; Sanctes: et cogitationes tuas pro nobis non est ordinare tibi; Munsterus: sicut et cogitationes tuæ quæ sunt erga nos, et nemo est qui ea, subaudi mirabilia, ordinet ad te; interpretes pro Cajetano, captivæ litteræ, plus æquo, suo more inhærentes, multa fecisti, tu Domine Deus meus, separata tua, et cogitationes tuas nobis, non æstimando ad te.* Hebræum pressius est. Ob id paraphrasis potest circuire hunc aut illum sensum, nostrum tamen satis est vindicare. Nam Campensis dicit: *cogitationes quibus sedulo curas nos, tam sunt multæ et mirabiles, ut nemo hominum intelligere queat, quantum tibi debeat pro illis.* Sed Chaldæus brevius et aliter: *Non est, inquit, possibile ordinare laudem tuam.* Primum *ומחשבתיה* UMACHS-SEBOTHECA, quod potest verti *et cogitationes tuæ, aut tuas, aut tuis cogitationibus, juxta diversum respectum.* Deinde *אלנו* ELENU, id est *ad nos, erga nos, vel pro nobis, juxta exigentiam.* Item *אין עריך* EN ARQC, id est *sine comparatione, perinde quasi diceret: cogitationes tuæ si comparentur ad nos vel nostras, nullam habent æquationem seu proportionem: quem sensum aperte sonat lectio nostra, cogitationibus tuis non est qui similis sit tibi.* Hinc translator ad Campensem, *consilia tua apud nos exemplo carent.*

VERS. 8. — *Annuntiavi et locutus sum; multiplicati sunt super numerum.* Hieronymus, *si narrare voluero, et numerare, plura sunt quæ ut narrari queant.* Alii eodem tendunt. Hebræus sic habet, *אמנדה* AMNEDAH, *אגידה* AGIDAH VAADABERAH ATZMU MISSAPER. Quod est etiam ad verbum, *narrabo, et loquar, multiplicati, aut multiplicata sunt, (indiscriminati potest dici) super numerum, vel a numerando, ut nostra editio referat multiplicationem ad homines. Aliorum versiones, ad mirabilia Dei.* Quod novissimum probant Faber et Cæcus, eatenus autem quatenus dament Latinam editionem incongruitatis et depravatæ intelligentiæ. Talium censorum næniæ temerarias plane refellit expositio. Hier. in eumdem versiculum, cui et accedit August. *Multiplicati sunt super numerum, Judæi in malitia sua. Vel super numerum, hoc est peccatores super numerum, et foris super numerum sunt, quia non sunt digni numerari in numero justorum.* Non enim secundum hanc interpretationem, multiplicati, respicit mirabilia quæ in præcedenti versu erant, sed id quod proxime præmittitur. Annuntiavi, etc. Quod

A aperte tradit Hier. ibidem dicens: *Hinc ipse Dominus ad patrem ita exorsus est, dicens: Penitentiam agite, appropinquavit enim regnum cælorum (Math. III).* Postea ostendit quod nihilominus multi super numerum remanserint increduli. Scio tamen alteram sententiam habere dignitatem sui sensus. Utraque igitur sana est. De varia versuum partitione hic et alicubi semel et iterum pertractatum est causis redditus.

Aures autem perfecisti mihi. LXX vertunt *αυρα*, id est corpus, et idem citat Apost. Hebr. x. Eadem est intelligentia. Nam ex perfecta obedientia, quæ convenientissime per aures intelligitur, Christus corpus habuit mortale, ut per partem totum intelligas, et per eam quæ pondus rei asserret, quod Hebr. etiam dicunt *אזניו כריית לי* OZNAIM CARITTA LI, *aures fodisti aut aptasti mihi.*

VERS. 11. — *In capite libri scriptum est de me.*

Hebr. *בגלילת ספר* BINGILLATH SEPHER, id est in volumine libri. Prior dictio proprie significat chartam complicatilen. Unde LXX verterunt in capite, quasi a primo folio, mox ut liber cœperit volui, invenies scriptum de me, atque idipsum amplius clarescit ex Hieron. et August. explanationibus, a quibus petere poteris, quanquam si opus foret, ostendere possemus ex Hebr. particulam illam non absone accipi quoque pro capite, propterea quod ad eadem pene radice desumitur significatio capitis et voluminis, videlicet *גליל* GALAL, id est *gyrari, voluit, complicuit.* Nam *גלגלת* GALALAT testamque capitis significat, et aliquando pro toto capite, ob sphericam figuram, accipitur.

VERS. 18. — *Ad adjuvandum me respice.* Hieron. et alii vertunt festina. Nam Hebr. dicitur *רץ* RYZ, et tamen ipse Hieron. probat quod LXX dixerunt, *respice, satisfaciens enim Suniæ et Fretellæ quod in Græco legissent σπεύσων, id est festina, respondit.* Sed apud LXX *πρόσχευς* scriptum est. Unde prudens lector, perspicere potest quod si antiqua magis conveniant cum Hebraica veritate, quam cum LXX non statim consequens esse, ut debeat eradi; præsertim ubi damnus non est in sensu.

VERS. 21. — *Ferant confestim confusionem suam.* Neoterici Hebraicatores pro *confestim* dicunt *mercedem, ut sit, desolentur propter mercedem pudoris sive confusionis.* Hoc tamen gratis faciunt, quia *קק* KEK est ambiguum ad *calcaneum, finem, et premium.* Et ita super calcaneum seu finem recte intelligitur velociter aut confestim, quomodo acciperunt LXX. Ad quod alludit versio Hier.: *perant post confusionem suam.* Hinc et interpretes pro Cajetano transtulerunt, *destituuntur super calce confusionis suæ.* Tandem utcumque legas, sententia videtur eodem respicere.

PSALMUS XL.

PSALMI TITULUS: (IN FINEM PSALMUS DAVID (vel D in lib. Numeri XVI, cum Dathan et Abiron mori sicut Hieronymus transfert.) IN FINEM INTELLECTUS FILIIIS CORE.)

Beatus qui intelligit. Titulus. *In finem psalmus David, vel sicut Hier. transfert in finem intellectus filiiis Core.* Ista sententiola vel sicut Hier. transfert, etc., est adjectitia. Nam alium codicem manu descriptum vidimus in quo non habetur, cum etiam ipse Hier. neque tomo VIII, neque in versione juxta Hebr. talem titulum ponat. Consimiliter nec LXX; sed hic titulus habetur in Haymone: unde forsitan quispiam posuit Hier., loco Haymonis. Idem habetur mendum in glosa ordin. Core sicut legitur,

seditionem contra Mosen et Aaron. Unde Dathan et Abiron cum omni familia sua vivi absorpti sunt a terra. Core vero, et cum eo CCL, qui thuribula acceperant, ut adolerent incensum in conspectu Domini, divino igne perempti sunt, quia officium Aaron et filiorum ejus sibi usurpaverant (Num. XVI). Fuerunt autem quidam filii Core qui patris nequitiam non sunt imitati. Unde et postea a David in ministerium domus Domini sunt assumpti, et a Domino æterno gaudio benedicti. Propter quod etiam in titulis psalmodum sæpe fit mentio eorum, maxime tamen propter nominis interpretationem.

89 ex qua spiritualis intelligentia psalmi accipitur ut hic. [Hier.] Core enim interpretatur *calvaria*, qui fuit locus Dominicæ passionis. Unde per calvariam, Christi passio intelligitur. Legitur id in tomo IV in quadam expositione psalmi xli, quæ non tribuitur Hieronymo; hoc etiam divus Augustinus in titulo sequentis psalmi, et idem habet Hieronymus infra psalm. lxxxiv. Filii ergo calvarix sunt filii passionis, filii crucis, qui in cruce Domini nostri Jesu Christi gloriantur cum Apostolo dicente: *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi (Gal. vi)*. Et his talibus hujus psalmi intellectus attribuitur, qui credunt Christum, et si pauperem et mortuum esse, tamen verum Deum. Et hoc est, *intellectus* psalmi hujus, tendens in *finem*, id est in Christum, attribuitur *filiiis* Core, id est filiis crucis. Intentio. Monet ut si Christus et pauper et passus, credatur tamen Deus. [Cassiod.] Modus. Tripartitus est psalmus. Primo propheta, intelligentem *super egenum et pauperem*, divina laude concelebrat. Secundo Christus de sua passione agit, quæ secundum egenum fuit, ibi: *Inimici mei*, etc. Tertio agit de resurrectione, quæ est gloria egeni ad confirmandam spem fidelium, ibi: *Tu autem Domine*. Et notandum quia in hoc psalmo vox est totius Christi, id est capitis et corporis, quasi unius hominis. Quædam enim verba hujus psalmi, capiti conveniunt, quædam membris, quædam prophetæ. [Hier.] Prius Propheta loquitur a se in persona sua. Postea inducit Christum loquentem, et in membris et in se; in membris, ibi: *Ego dixi*; in se, ibi: *Inimici mei*, etc., ait ergo Propheta:

VERS. 1. — « Beatus qui intelligit super egenum et pauperem; in die mala liberabit eum Dominus. »

Beatus qui intelligit, [Aug.] quasi dicat: Irridetur qui pauperem mortuum colit, sed *beatus* est in æternis *qui intelligit* Christum, et si videt eum egenum esse *super egenum et pauperem*, [Hier.] quia et Deus est, qui sic credit hominem ut etiam intelligat eundem Deum esse. Potest etiam hoc accipi de membris Christi. [Aug.] Intendendum quippe est super egentes, ut eis detur, quod et ad eum pertinet. Et hoc est: *Beatus qui intelligit super egenum et pauperem*. Et nota quod non ait, qui dat, sed qui intelligit, ut etiam non petentibus detur. [Cassiod.] Qui enim petenti dat, bene facit quidem; qui vero tacentem intelligit, beatus sine dubio est. Unde beatus qui præoccupat vocem petitori; in die exponit hic beatitudinem: in die mala, id est iudicii, liberabit eum Dominus.

VERS. 2 — « Dominus conservet eum, et vivificet eum et beatum faciat eum in terra; et non tradat eum in animam inimicorum ejus. »

Dominus conservet eum et vivificet, [Aug.] bene optat hic Propheta intelligenti super egenum et pauperem, quod est certa promissio; [Cassiod.] quasi dicat: In futuro liberabit, interim autem,

A Dominus conservet eum, inter mala sæculi, [Hier.] ne ab hoc intellectu cadat; sed in hoc manentem vivificet. Unde sequitur *vivificet eum*, [Aug.] in futura vita, vel hic per justificationem. Et ne putent sibi tantum in futuro dari, et hic negligi, subdit, *et beatum faciat eum in terra*, id est in hac vita. Et bene in præsentem et in futuro promittit bona, [Gl. int.] quia pietas promissionem habet vitæ quæ nunc est et futuræ; *et non tradat eum in animam*, id est in voluntatem, et si in manus inimicorum ejus, [Aug.] id est diaboli et ministrorum ejus.

VERS. 3. — « Dominus opem ferat illi super lectum doloris ejus; universum stratum ejus versasti in infirmitate ejus. »

Dominus opem. [Cassiod.] Ne putes hic beatum **B** habere requiem, dolores ejus mitigari precatur, ne hominis infirmitas duris superetur. Quasi dicat: Non tradat eum, sed potius *Dominus opem ferat illi super lectum doloris ejus*. Quasi dicat: Lectus quietis, sunt ista bona temporalia, sed Deus facit hæc doloribus plena, ne in eis spes habeatur. Et ideo hic dicit, super lectum doloris ejus. [Aug.] Cur ergo, Deo opem ferente, tanta patiuntur? convertens iste sermonem ad Deum, exponit consilium medicinæ ejus dicens: *Universum stratum*, quasi dicat: Bene dixi, lectum doloris universum stratum ejus, hominis, id est mundanam felicitatem, *versasti in infirmitate ejus*, id est, provide convertisti in angustias ejus. Stratum enim est aliquid terrenum, quod infirmus, licet bonus, sibi eligit. **C** in quo pauset, ut uxor, filii et cætera licita, cum laborem mentis in Deum extensæ non possit assidue tolerare, sed Deus volens nos non habere amorem nisi æternæ vitæ, his delectationibus miscet amara, et vertit in infirmitatem nostram, ne via qua peregrinamur a Domino, stabulum ubi Samaritanus mandat vulneratum curandum qui incidit in latrones (*Luc. x*), amemus pro domo æternæ habitationis. [Cassiod.] His autem trepidus iste misericordiam petit, quia qui se peccasse sciebat, his *33* tradi timebat. Unde subdit:

VERS. 4. — « Ego dixi: Domine, miserere, mei: sana animam meam, quia peccavi tibi. »

Ego dixi. Quasi dicat: Versasti, sed ego sciens me peccasse dixi; *Domine, miserere mei*. [Aug.] Hoc dicit Christus caput in membris. Miserere ita: Sana per flagella *animam meam*, quoniam nullo modo excuso peccatum, sed accuso dicens: *Quia peccavi tibi*, non accuso fortunam, non dico: Hoc mihi facit fatum; non dico: Adulterum me fecit Venus, et latronem Mars, et avarum Saturnus. Nota quia versiculus iste cantatur in Tertia, quia fide et operatione Trinitatis sanatur anima a peccato. [Cassiod.] Sed ne famuli Dei his afflicti ideo videantur a Deo deserti, cum ipse Dominus talia pertulerit, unde dicit: *Inimici mei dixerunt*, Et dicit hoc Christus in se. Vel aliter ab illo loco, *Dominus opem ferat illi*. [Aug.] Et dicitur lectus doloris, caro in qua peccatum est, in quo pius ge-

mit tanquam paralyticus in lecto, impius gaudet. Et est, non tradat, sed potius, super lectum doloris ejus, id est super infirmitatem carnis, quæ gravat animam. [Hier.] Dominus opem ferat illi, ut quasi sanatus paralyticus portet lectum imperando, carni non serviendo. Sed unde dolor? quia universum stratum ejus. [Alcuin.] Universum stratum dicit vegetationem et sensualitatem, quæ in paradiso erat subjecta rationi, et lectus lætitiæ et quietis, vel propter peccatum versavit Deus per contrarium, ut modo impugnet et dolores inferat. Et hoc est, *universum stratum ejus versasti*, id est, sensualitatem rationi repugnare permisisti. Et hoc in infirmitate ejus, hominis, [Alcuin.] id est quando Adam infirmatus est prævaricando. [Aug.] Sciens autem homo se pati hoc propter peccata, convertat se et dicat: *Ego dixi, Domine miserere mei, sana animam meam quia peccavi tibi.*

PARS. II. VERS. 5. — « Inimici mei dixerunt mala « mihi: Quando morietur et peribit nomen ejus? »

Inimici mei. [Cassiod.] Secunda pars, ubi Deus agit ipse de passione sua, quæ secundum egenum fuit. Quasi dicat: *Beatus qui intelligit super egenum et pauperem.* Sed, inimici mei, quando videntur populum post Jesum ire, *dixerunt mala*, [Aug.] id est *falsa mihi*, hæc scilicet, *quando morietur*, et hoc dicunt, quia seditiosus erat eis, et gravis ad videndum (Sap. 11). Timebant etiam ne ipsi perderent locum et gentem; et *peribit nomen ejus*, ut non sit de eo fama. Et nota quod dicunt morietur, et peribit nomen ejus quia, videntes eum mori, scient se in eo falso sperasse populum, ut illi maledicunt. Hæc specialiter dicta sunt de Christo, sed et de membris dici possunt. Nam hodie fit tribulatio, ut nomen Christi, exstinguatur, sed per mortem suam et suorum magis crevit Ecclesia. Unde: *Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet; si autem mortuum fuerit, multum fructum affert* (Joan. XII). Et alibi: *Singulariter sum ego, donec transeam* (Psal. CXLVIII).

VERS. 6 — « Et si ingrediebatur ut videret, vana « loquebatur; cor ejus congregavit iniquitatem « sibi. »

Et si ingrediebatur. [Alcuin.] Quasi dicat: Non solum aperti inimici; sed etiam qui simulabant se amicos esse dixerunt mala. [Aug.] Et hoc est, et si ingrediebatur, aliquis ut Judas, quod erat *ut videret*, id est exploraret, sic et de subintroductis falsis fratribus ait Apostolus: *Qui subintroierunt explorare libertatem nostram* (Gal. 1), *vana*, id est ficta, *loquebatur*, et *cor ejus congregavit iniquitatem*, [Gl. int.] parans calumniam, quam ibi deberet deponere. Et hoc *sibi*, [Aug.] id est malum suum, quia sibi nocet, mihi non. Et quia intravit ut videret.

VERS. 7. — « Egrediebatur foras; et loquebatur « in idipsum. »

[Cassiod., Gl. int.] *Egrediebatur* a sinu veritatis, vel de amicitia quam simulabat, *foras*, id est ad contrarios, vel ut fieret apertus inimicus. [Cas-

siod.] *Ecce malus est ingressus, et malus agressus* *Et loquebatur in idipsum*, [Gl. int.] scilicet vanitatis, id est falsa et vana.

VERS. 8. — « Adversum me susurrabant omnes ini- « mici mei, adversum me cogitabant mala mihi. »

Adversum me, [Cassiod.] Quasi dicat: Non modo ingredienti, sed et *omnes inimici mei*, cum soleant pauci esse actores scelerum, *adversum me susurrabant*, in auribus invicem murmurando. Non enim audent consilia detegere, qui socii sunt in scelere. [Aug.] Vel ita distingue litteram: *Egrediebatur foras et loquebatur*. Hic distingue, nec mutatur sensus; *in idipsum*, in uno consilio: *Omnes inimici mei adversum me susurrabant, et adversum me cogitabant mala mihi*. [Gl. int.] Si quis amplius alio inveniret, mala dico mihi, [Aug.] secundum quod intendunt, cum potius sibi mala essent tandem.

VERS. 9. — « Verbum iniquum constituerunt ad- « versum me: nunquid qui dormit non adjiciet ut « resurgat? »

Verbum iniquum constituerunt adversum me, [Cassiod.] scilicet *expedit ut unus moriatur pro populo* (Joan. XI), etc. *Si hunc dimittis, non es amicus Cesaris* (Joan. XIX). Isti sunt mali coloni, qui occisis servis deliberant occidere filium patrisfamilias, dicentes: *Occidamus eum, et habebimus hereditatem ejus* (Matth. XXI). Ipsi ita, [Aug.] sed *nunquid* qui habet potestatem ponendi animam suam, nonne habet et resumendi eam? (Joan. X.) Et hoc est, *nunquid qui dormit*, non quidem mortuus est necessitate, vel invitatus ut putatis, sed sponte dormit, cito evigilaturus, *non adjiciet ut resurgat*. Et nota quod ait, dormit, quia sicut de latere dormientis Adæ, qui erat forma futuri, assumpta est costa, de qua formata est Eva, ita dormivit Christus somno mortis, ut de latere dormientis, de quo profluxerunt sanguis et aqua, quæ sunt nostræ redemptionis sacramenta, formetur ei sponsa Ecclesia.

VERS. 10. — « Etenim homo pacis meæ, in quo « speravi; qui edebat panes meos magnificavit su- « per me supplantationem. »

Etenim. [Cassiod.] Quasi dicat: Et unde dormitio illa? ex traditore. *Etenim homo* vel ita jungit *verbum iniquum constituerunt*, quia etiam *homo qui intingit mecum manum in paropside* (Matth. XXVI), [Alcuin.] per quem eis illa opportunitas datur crucifigendi me. Et hoc est, etenim *homo pacis meæ*, scilicet Judas. [Aug.] Ecce prophetia de osculo quo tradidit eum. *In quo speravi, ut visum est*. Vel, speravi, secundum quod merueram. [Cassiod.] Vel, in quo speravi, in membris, [Gl. int.] quia alii fratres sperabant in illum aliquid, quia talis videbatur ut cæteri: [Aug.] sic esurire in pauperibus dicit Christus se, et *qui edebat panes meos* (Joan. XIII). Ecce prophetia de buccella qua eum Dominus designavit. [Cassiod.] Vel, edebat panes meos, id est, doctrinam cum aliis *magnificavit*, id est *magnificam fecit super me supplantationem*, 90

id est deceptionem. [Aug.] Vel secundum litteram, *ampliat super me calcaneum*, id est erexit pedem ut me conculcasset.

PARS. III. VERS. 11. — « Tu autem, Domine, miserere mei et resuscita me; et retribuam eis. »

Tu autem, Domine, miserere mei. [Cassiod.] Tertia pars, ubi agit de resurrectione quæ est gloria egeni ad confirmandam spem fidelium. Quasi dicat: *Hic ita; tu autem, Domine, miserere mei*, [Aug.] qui sum egenus et pauper. Nota quia Christus petit, ut homo, qui, ut Deus, facit quod petit. Miserere, et in hoc resuscita me, et retribuam eis in præsentem, ut dispergantur in futuro, ut damnentur. Quod enim dispersi sunt per mundum, ad admonitionem est, nondum ad damnationem: quod vere facies.

VERS. 12. — « In hoc cognovi quoniam voluisti me, quoniam non gaudebit inimicus meus super me. »

In hoc cognovi quoniam, [Gl. int.] id est quod semper placui tibi, *cognovi quoniam non gaudebit inimicus meus super me*, [Aug.] id est quod me resuscitabis, unde non gaudebunt. Gavisus enim de morte, sed erubuerunt de resurrectione. Vel ita, in hoc cognovi quoniam non gaudebit inimicus meus super me, [Cassiod.] id est quoniam resuscitasti me. Cognovi quoniam voluisti me, id est diligis me. In hoc enim quod resuscitat, apparet Patris dilectio.

VERS. 13. — « Me autem propter innocentiam suscepisti, et confirmasti me in conspectu tuo in æternum. »

Me autem. [Alcuin.] Hic affirmat quod oravit; *me autem propter innocentiam*, [Aug.] id est quia sine peccato sum, *suscepisti* in resurrectione. [Hier.] *Et confirmasti me* gloria impassibilitatis. [Cassiod.] Unde dicitur: *Mors illi non dominabitur* (Rom. vi). Confirmasti, etiam dando nomen, quod est super omne nomen (Philip. ii). Confirmasti, dico, in conspectu tuo in æternum. [Aug.] In conspectu hominum et ad tempus, me infirmasti prius.

VERS. 14. — « Benedictus Dominus Deus Israel a sæculo et in sæculum: Fiat, fiat. »

Benedictus Dominus. [Cassiod.] Hic est laudativa conclusio, exposita passione et resurrectione. Quasi dicat: *Suscepisti, confirmasti, unde laus tibi.* [Gl. int.] Et hoc est, *benedictus, sit Dominus cui debetur dulcia* (75). *Deus*, cui debetur latria. *Deus dico, Israel*, id est videntium se, qui non sunt Judæi,

sed nos qui sumus minor filius, id est minor populus, non fide sed tempore, cui servit major, scilicet populus Judaicus, major tempore. [Aug.] Judæi enim sunt caparii nostri, qui nobis codices portant; nos autem Israel. Aliter putassent pagani facta quæ dicuntur de Christo et de Ecclesia, sed vincuntur testimonio inimicorum. *Benedictus dico, a sæculo et in sæculum*, [Cassiod.] id est, ex quo omnia cæpta sunt administrari usque in sæculum futurum, ubi jam omnia æterna sunt. *Fiat, fiat.* Geminatio ista ostendit hoc ab omnibus esse faciendum. [Hier.] Pro *Fiat, fiat*, in Hebræo scribitur, *amen, amen*, quod Aquila *vere*, id est *fideliter* transtulit. Hic dicit Hieronymus primum librum Psalterii finire.

B COLLATIO IN PSALMUM XL: « BEATUS QUI INTELLIGIT SUPER EGENUM ET PAUPEREM. »

VERS. 1. — *Super egenum et pauperem.* In Hebr. tantum habetur, *Super pauperem*. Sed LXX poterunt addere *egenum*, si potuit Munsterus addere: *Beatus qui prospicit oppresso infirmitate*, ad vehementiam significantiæ vocabuli לַי דַּל .

VERS. 7. — *Egrediebatur foras et loquebatur in idipsum.* Novissimam particulam referunt Hebr. ad sequentem versum, *in idipsum*, id est *simul adversum me susurrabant*. Quod amplexatur Faber, aliam distinctionem quasi irridens: « Quis enim, ait, hic sensus esset, *egrediebatur foras et loquebatur simul?* » Si Stapulensis advertisset tropum loquendi Scripturæ, quæ sub uno plures comprehendit, non tam inimico animo, invecus fuisset in lectionem Latinam. Unde textus D. August. et psalmodia Romana habent in plurali, quanquam sequantur lectionem Hebraicam. In Hebr. tamen *ingredii, egredi, loqui*, leguntur singulariter. Intelliguntur quidem de inimicis Christi, sed singulariter et peculiariter de Juda proditore. Quare Munsterus, in præcedenti versu, *et si ingrediebatur ut videret, vertit et si veniat, supple aliquis eorum, ut videat.* Quomodo autem Judas proditorem apud sese tractaverit, ut verum sit quod loqueretur in idipsum, Evangelium aperte testatur: *Cum diabolus misisset in cor Judæ, etc.* (Joan. xiii). Cæterum aliquoties admonuimus partitiones versuum sæpius variare, sed et diastolas, quod etiam liquet ex præcedenti versiculo. Quidam enim jungunt cor ad præcedentia, quidam ad sequentia, *et si ingrediebatur ut videret vana loquebatur cor ejus.* Vel sic, *cor ejus congregabit iniquitatem sibi.* Secundam lectionem sequitur Magister.

VERS. 9. — *Nunquid qui dormit non adjiciet ut resurgat?* LXX per interrogationem, epithasim rei excitant, ubi Hebræi simplici dictione legentes quasi frigent, *qui dormit non adjiciet ut resurgat*, ut sint verba Judæorum, Christi resurrectionem negantium. Prior sententia est exprobrativa perfidiæ eorum.

PSALMUS XLI

PSALMI TITULUS: « IN FINEM INTELLECTUS, *vel* INTELLECTU FILII CORE. »

Quemadmodum, etc. Titulus *In finem intellectus, vel intellectu filii Core.* Core, sicut supra diximus, *calvaria* interpretatur (76), qui fuit locus Dominicæ

(75) Hic accipitur *dulcia* ut in psal. viii annotatum est.

(76) Hier. in psal. xxxii.

passionis quæ in Calvaria facta est. Filii ergo Core, sunt filii calvi, id est Christi in calvo Eliseo præsignati. Dum Eliseus ascenderet de Jericho in Bethel egressi sunt de Bethel xlii pueri, irridentes Eliseum, et dicentes: *Ascende, calve, ascende,*

calve! Tunc jussit Eliseus duos ursos exire de saltu, a quibus pueri interfecti sunt (IV Reg. 11) : ita et Christus, cum ascenderet in Bethel (77), id est cum carne assumpta veniret ad Synagogam, quæ prius erat *domus Dei*, quod sonat Bethel, irrisus est a parvulis : *Ascende, calve*, clamantibus, id est Judæis puerili fatuitate clamantibus : *Tolle, tolle, crucifige eum!* (Joan. xix.) qui devorantur a duobus uris (78), id est a diabolo et angelis ejus, vel a Tito et Vespasiano, quos Deus ad destructionem Judæorum misit XLII anno post Christi resurrectionem, sicut illi pueri quadraginta duo fuerunt a duabus bestiis devorati. [Aug.] Filii ergo Core sunt qui trophæum Christi, id est signum crucis in fronte cordis et corporis susceperunt, quibus attribuitur psalmus iste. Et est sensus tituli : *Intellectus* hujus psalmi dirigens nos *in finem*, id est in Christum, convenit filiis CORE, id est crucis quæ in Calvaria fuit. Vel secundum aliam litteram, quæ est in intellectu, et subauditur psalmus, [Hier.] ita psalmus iste dirigens nos in finem, convenit filiis Core, id est Christi, in intellectu, id est ut spiritualiter intelligant. Convenit enim hic psalmus omni Christiano, qui flamma divinæ charitatis accenditur, de qua re, id est de charitate Dei, hic psalmus primus est (79). Sequuntur autem alii duo, scilicet octogesimus tertius et centesimus tricesimus tertius. [Hier.] Et est psalmus iste contra tristitias sæculi, ne nos a Deo retrahant, ubi est vox fidelis Deum desiderantis, qui degerat in vitiliis, et ad fontem baptismi tendit (80); vel qui exhaustis vitilis ad contemplationem Dei ascendit, qui exquisito cervi exemplo desiderium suum ostendit, cui obviat malorum insultatio. Sed ne tristitia sæculi, animus in desperationem traheret, vel lædium, postea consolatur animam suam. Intentio. Monet ne sæculi tristitiæ quemquam retrahant a sancto desiderio. [Cassiod.] Modus. Bipartitus est psalmus. Primo, omne desiderium hujus fidelis dicitur esse ad Deum. Secundo agit de perturbationibus, [Aug.] contra quas ratio confortat sensualitatem spe Dei, ibi, *quare tristis es*, etc. Ostendens ergo desiderium suum, ait :

VERS. 1. — « Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te, Deus. »

Quemadmodum desiderat cervus. [Aug., Alcuin., Hier., Gl. int.] Et convenit hæc vox catechumenis, et etiam omnibus fidelibus adhuc peregrinantibus. Quemadmodum desiderat cervus. Ecce exquisita cervi similitudo. Nam cum secundum multas alias proprietates, cervus fidei conferatur, ob hanc velut excellentiorem et expressiorem, hic in comparisonem adducitur. Cervus enim senio gravatus, excrescentibus pilis atque cornibus, serpentem trahit. Quo tracto naribus veneno æstuat, unde fontem

(77) Aug. in psal. XLIV.

(78) Hier. ubi supra.

(79) Cassiod. LXXXIV, et videtur aptius quando

ad bibendum ardentissime desiderat. Quo hausto, cornua et pilos deponit : quod fidei recte convenit, et catechumeno et perfecto, sed diverso modo. Catechumeno enim hæc de cervo adaptatur ita similitudo, quia sicut cervus tracto serpente æstuat fontem quærit, ut æstum exstinguat, ita catechumenus veneno vitiorum a terra contractorum, æstuarum agnoscens, fontem baptismi quærit et desiderat, ubi vitiorum pilos atque superbiz cornua deponit, et sic rejuvenescit factus novus homo. [Hier., Aug., Cassiod., Gl. int., Aug.] Perfecto autem hoc modo convenit, quia sicut cervus trahit serpentem, et tractum interimat, quo interempto, fontem causa bibendi quærit : ita fidelis consumptis in se vitiliis et peccatis, fontem contemplationis desiderat, ubi reficiatur. Uterque tamen et perfectus et catechumenus, ad eundem tendit fontem, scilicet Christum, qui est fons aquarum viventium. Et hoc est, quemadmodum cervus, tracto serpente, desiderat, venire ad fontes aquarum, ut rejuvenescat, ita desiderat anima mea ad te Deus, dicit catechumenus. Vel ita, ut perfecto conveniat, quemadmodum cervus, perempto serpente, desiderat venire ad fontes aquarum, ita consumptis vitiliis, desiderat ardenti desiderio, amplius quam ante anima mea, venire ad te, Deus.

Nota quod quia hic agitur de catechumenis fontem baptismi petentibus, ideo hic psalmus in Sabato Paschæ et Pentecostes cantatur, cum sacramentum baptismi celebratur. Quia vero etiam de perfectis Deum videre cupientibus agitur, ideo in exsequiis mortuorum cantatur. Quod enim ante desideraverant, tunc habent.

VERS. 2. — « Sitivit anima mea ad Deum fontem vivum; quando veniam et apparebo ante faciem Dei? »

Sitivit. [Aug., Hier., Cassiod., Hier., Aug., Hier., Aug.] Hic determinat desiderium suum quia poterat cervus desiderare fontem, intellige, causa bibendi, vel lavandi. Et ostendit quia maxime causa bibendi fontem desiderat, quasi dicat, desiderat anima mea ad te. *Sitivit*, inquam, et olim, non modo primum, *anima mea ad Deum fontem*, vel fontem, id est Christum, qui est fons aquarum irriguus, unde omnia bona fluunt; *vivum* non ad mortua simulacra gentium. Et quid sitivit? venire et apparere. Et hoc est, *quando veniam*. Quasi dicat : *Cupio dissolvi* (Philip. 1), quia sitio in peregrinatione, sitio in cursu, satior in adventu; sed *quando veniam?* hoc ideo ait, quia quod citius est Deo, tardum est hominis desiderio, *et apparebo*, quia et tunc et nos apparebimus, qui modo latemus ante faciem Dei, quia tunc *videbimus eum sicuti est* (Joan. 11). Talis autem cervus, dum currit patitur insultantes.

VERS. 3. — « Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes scribit filiis Core psal. cxxxiii, canticum graduum. (80) Cassiod. in conclusione psal.

« die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie : Ubi est A
« Deus tuus ? »

Fuerunt mihi lacrymæ meæ. [Gl. int., Aug., Cassiod., Aug.] Quasi dicat : In *sturd* apparebo ; in via autem, fuerunt mihi lacrymæ meæ *die*, id est in prosperis, quæ iste despicit ; *ac nocte*, id est in adversis : et hæ lacrymæ non fuerunt mihi amaritudo, vel peremptio, sed *panes*, id est refectio, quia afflictionibus eruditur Christianus. Causa vera harum 91 lacrymarum, id est insultatio jugis pravorum. Unde sequitur, *dum dicitur*, quasi dicat, inde sunt lacrymæ, dum, id est quia dicitur *mihi quotidie* cum eorum Deus digito ostenditur, *ubi est Deus tuus ?*

VERS. 4. — « Hæc recordatus sum et effudi in
« me animam meam, quoniam transibo in locum B
« tabernaculi, usque ad domum Dei. »

Hæc recordatus sum, vel meditatus sum. [Aug.] Quasi dicat : Ipsi quærent, ubi est Deus tuus ? et dum hæc quærent, ego etiam sum meditatus, per omnia visibilia. Hæc, scilicet, ubi est Deus meus, quasi visibilia mundi per fenestras sensuum collustravi, ut per ea invisibilem Creatorem cognoscerem, et non tantum per illa visibilia, sed etiam per ipsam animam meam quæsi Deum, ut per ea, scilicet exteriora, et animam meam, invisibilia Dei inveniam. Et hoc est, *et effudi animam meam*, id est ad attingendum et intelligendum Deum, dilatavi animam meam, quia relictis illis exterioribus instrumentis sensuum corporalium subjacentibus, ad seipsum rediit animus meus, et cœpit se contemplari ut videat se in se, ut noverit se apud se, ut intelligat an aliquid tale sit Deus ipsius. Ecce intellectus tituli. Sed quia nec in exterioribus, nec in anima Deum invenit, quia hæc variabilia invariabilis Deus excedit, addit, *super me*, quasi dicat, dilatavi animam meam, ad intelligendum super se ipsam. Si enim anima in se maneret, se non excedens Deum non videret, qui ultra est. Sed quare hoc fecit ? *quoniam* hoc modo *transibo*, vel *ingrediar in locum tabernaculi admirabilis usque ad domum Dei*. Tabernaculum Dei in terra fideles sunt, in quibus iste jam multa miratur, scilicet quod in corpore non regnet peccatum, sed potius arma justitiæ, et quod anima obedit Deo, et tolerat D
aspera, et tendit in altum, et hujusmodi. Transit etiam hæc, et pervenit mente usque ad domum Dei cœlestem, et stupet. Et hoc est, ideo *effudi*, quoniam hoc modo *transibo*, vel *ingrediar per collustrationem et contemplationem*. [Cassiod., Aug.] *In locum tabernaculi admirabilis*, id est in præsentem Ecclesiam, quæ est quædam imago et species futuræ Jerusalem, quæ, dum videtur, amplius illa desideratur, et amplius in ista gemit. Ideo dicit *ingrediar in locum tabernaculi*, quia extra locum tabernaculi hujus aliquis quærens Deum, errat. Ego dico perveniens mente usque ad domum Dei, non captus desiderii sæculi. Quomodo ad secretum domus Dei pervenis ?

VERS. 5. — « In voce exultationis et confessionis, sonus epulantis. »

In voce exultationis. [Aug., Hier., Aug., Alcuin.] De æterna enim festivitate sonat, nescio quid canorum et dulce cordi ejus, unde rapitur sicut cervus ad fontes aquarum, et mulcetur ; *et confessionis*, id est laudis æternæ, quæ ab angelis Deo decantatur, unde sonat ei mira suavitas. Et dicitur hoc a simili festa colentium, quibus mos erat ante domos symphonias constituere. Dico, in voce exultationis et confessionis, id est *sonus epulantis*, id est sonantium et epulantium, id est de æterna refectioe gaudentium, vel, quæ confessio est sonus epulantis sed non mutatur sensus.

[Hier., Alcuin.] Aliter ab illo loco ; *hæc recordatus sum*. Quasi dicat : Ita mihi impropert, et hæc impropert, *recordatus sum et effudi animam meam*, id est lætatus sum præ gaudio, liquefacta est anima mea. Et hoc, *in me*, non extra gestit, sed in se compuncta revertitur. Compunctio enim alia est lætitiæ, alia est doloris. Quare ita gaudebam ? *Quoniam transibo ad locum tabernaculi admirabilis usque ad domum Dei*, id est quia cogito quod, et si Deum modo visibiliter non videam, tamen per Ecclesiam, in qua sunt admirabiles sancti, ad Jerusalem cœlestem perveniam. Ego dico, existens in voce *exultationis et confessionis sonus epulantis*, id est captus suavitate laudis angelicæ, quæ suscipitur n ente.

PARS II. VERS. 6. — « Quare tristis es, anima
« mea ? et quare conturbas me ? »

Quare tristis es, etc. [Cassiod., Aug., Alcuin., Gl. int.] Secunda pars, ubi agit de conturbationibus, contra quas ratio confortat animam sensualem spe Dei. Quasi dicat : Transivi hinc usque ad domum Dei, sed quia perstrepat mundus et caro gravat animam, comparans hæc tristia illis jocundis, ait : *Quare tristis es ? Quasi dicat : Quia transivi usque ad domum, ergo, o anima mea*, cum jocunda videas, cum de Deo non dubites quæ præsentis, *quare tristis es ? et quare conturbas me ? Quasi dicat : Rationem si investigas, nil est mundo quare hoc debeas.*

VERS. 7. — « Spera in Deo, quoniam adhuc con-
« fitebor illi ; salutare vultus mei, et Deus meus. »

Spera in Deo, etc. [Aug., Cassiod., Aug., Cassiod., Aug., Cassiod.] Quasi dicat : Ne dicat anima, ideo conturbo te, quia ibi non sum, quo per transitum rapta sum ; quia et hic gravor, inquit, potius, spera interim in Deo. Ecce salutare remedium, spera, *quoniam adhuc*, et si non modo plene, tamen in futuro *confitebor illi* in re, nondum enim ex omni parte sum salvus, sed confitebor in spe, quid ? quod ipse est *salutare*, etc. Vel ita spera et sperare potes, quoniam adhuc in præsentem confitebor illi, id est de peccatis pœnitentiam agam, ut tibi non obsistam. Illi, inquam, confitebor qui est salutare, a quo, scilicet, non a me, salus mihi. Salutare dico, *vultus mei*, id est ex forma nostra quam

assumpsit; qui est etiam *Deus meus*, id est Creator *A* meus.

VERS. 8. — « Ad me ipsum anima mea conturbata est; propterea memor ero tui de terra Jordanis et Hermoniim a monte modico. »

Ad *meipsum*. [Alcuin., Cassiod., Alcuin., Cassiod., Aug., Cassiod., Aug.] Iste conversus ad Deum dicit ex se conturbationes esse; ex Deo autem finem earum. Unde in eo est ei spes. Et hoc est, ad *meipsum* vel a *meipso anima mea conturbata est*. Quasi dicat: Anima mea est tristis, sed ad *meipsum*, vel a *meipso anima mea conturbata est*. Ad me conturbatur anima quæ ad Deum reficitur. Non est mihi firmitas, vel spes in me: ideo nunquam præsumam de me, sed sperabo in Deo. Ecce qui supra corrigebat animam ad conditionem hominis reversus, dicit hic animam a se conturbari: quæ, nisi carnis vitia essent, tranquilla permaneret. Ecce ex qua diversitate constat homo: *Propterea*, quasi dicat, quia ad me conturbatur anima. Propterea, id est propter conturbationes animæ, *memor ero tui*, id est festino ad te, qui excludis omnia mala. Ecce remedium quo evadant tribulationes. Unde vero, id est pro quibus sit memor Dei, subdit, *de terra Jordanis*. In Jordane qui interpretatur *descensio*, Dominus baptisma consecravijt, in quo humiliati lavantur, et fiunt terra fructifera, quæ reddit fructum tricesimum, sexagesimum, centesimum. Descende ergo ut eleveris. Et est, memor ero tui de terra Jordanis, id est de baptismo, ubi est peccatorum remissio, id est quia in baptismo peccata remisisti, et humiliasti, et terram fructiferam me fecisti. Horum memor malis non turbatur, et memor ero tui de terra *Hermoniim*, scilicet *a monte modico*. Hermon parvus mons est juxta Jordanem, et interpretatur *anathematizatio*. Anathematiza te ergo, displicendo tibi, ut placeas Deo, anathematiza etiam diabolum, abrenuntiando ei. Et est sensus: Memor ero tui de Hermoniim a monte modico, id est quia fecisti me mihi displicere, et diabolo abrenunciare, et in virtutibus altum et tamen humilem, quia non in superbis, sed in humilibus memoria Dei est. Et nota congruam verborum conjunctionem, scilicet Jordanis et Hermoniim a monte modico. Nemo enim currit ad remissionem quasi ad Jordanem, nisi qui sibi displicet, et qui sibi fateatur se peccatorem: quod notat Hermoniim, et nemo constitetur se peccatorem, nisi se humiliet: quod notatur in modico.

VERS. 9. — « Abyssus abyssum invocat, in voce cataractarum tuarum. »

Abyssus. [Hier., Alcuin.] Quasi dicat: Decet ut sim memor; nam ad hoc *abyssus abyssum invocat*, id est Evangelium et lex in hoc concordant, et hæc invocatio fit in voce cataractarum tuarum, id est per doctrinam prophetarum et apostolorum, a quibus fluentia Dei manant. Unde benedicuntur cataractæ. Ad litteram enim cataractæ sunt ostia fluviorum, unde aqua fluit. Et ideo etiam, memor ero tui, quia

VERS. 10. — « Omnia excelsa tua et fluctus tui super me transierunt. »

Omnia excelsa tua et fluctus tui quæ erant super me, [Alcuin.] id est major et minor pœna, quæ superabat me, sic transierunt, id est transibunt. Præteritum pro futuro ponit prophetica certitudine. Ideo etiam memor ero tui, quia

VERS. 11. — « In die mandavit Dominus misericordiam suam, et nocte canticum ejus. »

In die, [Alcuin., Aug., Hier.] id est in prosperis *mandavit dominus misericordiam suam*, id est præcepit Deus ferremala, quod est misericordia, qua flagellat omnem filium quem recipit, et in nocte, id est in adversis, mandavit *canticum ejus*, id est præcepit exsultare in ipso Christo. Unde Apostolus: In tribulationibus gaudentes, et propter hæc omnia oro in adversis (Rom. xii). Et Loc est, *apud me oratio*. Vel ita ab illo loco, *abyssus*. Iste memor Dei, admirans quomodo omnia invitent ad Deum etiam homines, alter alterum, dicit Deo: Quasi debeo esse memor, quia, *abyssus abyssum invocat*, id est homo hominem ad Deum vocat, dum aliquid veritatis prædicat: qui homo abyssus dicitur, quia neutrius illorum, scilicet vocantis, vel vocati, cor sciri potest: profundum est enim et inscrutabile cor hominis (Jer. xvii). Unde, *accedet homo ad cor altum*, (Psal. lxxiii), et alibi: Homo est, et quis cognoscet eum? vocat homo hominem. Et hoc, non in sua voce, sed cataractarum tuarum, id est in voce Spiritus sancti, ei divinitus immissa de quo profliunt aquæ salientes in vitam æternam (Joan. iv). Vel, abyssus dicit duo judicia Dei, id est primum et secundum, quibus iste terretur: Unde alibi: *A judiciis enim tuis timui* (Psal. cxx). Quasi dicat: Turbata est anima mea, et humiliatus sum, quia abyssus, id est iudicium quod intulit Deus homini peccanti, unde est nobis hic labor et mors, invocat abyssum, id est ostendit aliud iudicium, quo mali damnabuntur. Si enim ita severe eum punivit, quid in pœnitentibus in futuro faciet? Hoc timuit iste, dicens ad me: *anima mea turbata est*. Et ideo humilis est, quia timet iudicia. Hæc duo iudicia turbant istum, et hoc, in voce cataractarum tuarum, id est per doctrinam tuorum prædicatorum, hæc hominibus denuntiantium: quod inde patet, quia *omnia excelsa tua*, vel, omnes suspensiones tuæ, alia littera, id est futura mala quæ minaris: et *fluctus tui*, scilicet dolores quos sentio; jam in re transierunt super me, id est modo me premunt. Quorum alterum de primo, alterum de futuro iudicio mihi est; sed quo crebriora sunt mala; eo dulcior erit misericordia, quia in die, id est in prosperis, *mandavit Dominus misericordiam suam*, id est docet misericordiam suam, hanc scilicet quæ liberat de tribulatione. In quieto enim tempore dicitur lex Domini, qui promittit misericordiam liberationis; sed non declarat illam misericordiam, id est fructum ejus, nisi in nocte adversitatis. Unde hic dicit, in nocte, id est in adversis. *Declaravit*,

alia littera, id est in adversis fructus ejus declaratur, tunc enim subvenit, et verum probat Deus, quod die mandavit. Unde speciosa misericordia Dei in tempore tribulationis. Sicut nubes pluviae in tempore siccitatis. Ergo ut formica in prosperis debemus discere et colligere, unde vivamus in adversitate; formica enim per aetatem colligit, quod per hiemem ei prosit, ita tu in prosperis disce misericordiam. Hoc, id est misericordia Dei, finit conturbationes.

VERS. 12. — « Apud me oratio Dei vitae meae; dicam Deo: Susceptor meus es. »

Apud me. [Aug., Cassiod.] Quasi dicat: Et cum undique sint mala, quid ergo agis in hac peregrinatione? dico tibi: Oratio est mihi in his conturbationibus. Et haec oratio est apud me, id est intus habeo quod offeram, non de longinquo afferam Deo **92** thura et aromata, non de grege vitulum vel arietem, in me est unde Deum placem, non extra me quaero. Quae oratio sit Deo vitae meae, id est qui dat vitam. Oratio autem sine eleemosyna et jejuniu inanis est. Justitia enim hominis est in hac vita jejuniu. Eleemosyna et oratio, quae his duabus aliis volat ad Deum. Dicam Deo meo: Susceptor meus es, quia per baptismum suscepisti me, in patria tua collocandum ergo.

VERS. 13. — « Quare oblitus es mei? et quare constrictatus incedo, dum affligit me inimicus? »

Quare oblitus es mei? [Cassiod., Aug.] dum differt promissa. Et hic est labor, oblitus videtur, et est, Quare oblitus es mei? Quare nunc pateris me his miseriis vexari? Videbat iste quae sit dulcedo patriae, et pericula mundi horrebat. Et quare constrictatus, secundum sensum carnis, quae horret has difficultates, incedo ad te, ideo constrictatus, dum, id est quia affligit me tentando, tribulando, inimicus, scilicet diabolus. Quasi dicat: Tristis incedo, dum abundante iniquitate refrigescit charitas multorum (Matt. xxiv).

VERS. 14. — « Dum confringuntur ossa mea, exprobraverunt mihi qui tribulant me inimici mei. »

Dum confringuntur [Aug., Cassiod.] Quasi dicat: Ita affligit me inimicus, dum, id est quia confringuntur ossa mea, quia etiam fortes Ecclesiae cedunt scandalis; nam quasi ossa franguntur, dum virtus patientiae affligitur et tepescit quod irrident mali. Et etiam exprobraverunt mihi qui tribulant me inimici mei. Hoc modo exprobraverunt.

VERS. 15. — « Dum dicunt mihi per singulos dies: ubi est Deus tuus? »

Dum dicunt mihi per singulos dies. [Aug., Cassiod., Aug., Alcuin.] Hoc maxime in tentationibus Ecclesiae dicitur fidelibus, Quid dicunt? Ubi est Deus tuus? Haec est exprobratio illa, ubi est Deus tuus? quasi vel nullus est, vel de te non curat; et si curat, liberet te, si potest. Ipsi ita. Sed tamen

VERS. 16. — « Quare tristis es anima mea? et quare conturbas me? »

Quare tristis es, anima mea [Aug.] Vel ita continuat:

A Haec mihi dicunt, et quia propter haec anima mea turbata est ad me, quid ei suadeam, nisi quod et supra, scilicet, Quare tristis es anima mea? et quare conturbas me? Repetita confortatio est contra tribulationes frequentes. Sed ne dicas: Ideo turbor, quia hic mala patior potius.

VERS. 17. — « Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi; salutare vultus mei, et Deus meus. »

Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi [Gl. int., Aug.] in futuro, vel nunc. Quid? quod ipse est. Salutare vultus mei et Deus meus. Dicit hic ipsam confessionem, et repetit spei confirmationem.

COLLATIO IN PSALMUM XLI: « QUEMADMODUM. »

VERS. 1. — Quemadmodum desiderat cervus, etc. Hier. vertit, sicut areola preparata ad irrigationes aquarum. Caeteri conspirant in nostram editionem, licet in verbis paulo dissentiant. Igitur cum אֵל אֵיִל possit anceps esse ad cervum seu cervam, et plantium, licet aliquam ponant differentiam punctorum: quae, ut in prologo est probatum, non legit D. Hier., ipse alteram secutus est significantiam et legit אֵל אֵיִל. Similiter ubi legimus תַּאֲרוֹג תַּאֲרוֹג, id est vociferabitur ut cervus, quod interpretatur anhelat seu desiderat, ut etiam ponatur, nullo reclamante, futurum loco praesentis, Hier. accepit pro אֲרוֹג אֲרוֹג, et significat lineam plantationum, ad quam D. Hier. alludit. Nam areola plantationum sitiens, et arida apte accommodatur animae Deum summe desideranti.

VERS. 2. — Sitivit anima mea ad Deum fontem vivum. Potest videri vitio librariorum, positum fontem, pro fortem, id sentit Lyranus ob allinitatem vocularum maxime cum his continuo legatur in

C Hebr. לֵלֶחֶם לֵלֶחֶם LELOHIM LEEL quod significat Deum et fortem, ut etiam vertit D. Hier.; et Graece habetur ἰσχυρὸν, id est fortem. Certe ut scribit D. Hier. ad Suniam et Fretellam, si quid scriptorum est errore mutatum, non debemus stulta contentione defendere. Mihi tamen rem altius pensitanti, visum est non esse necessarium ut dicamus lapsum esse commutatae dictionis, ut sit ex vicinitate syllabarum. Sed primo Latina lectio, semel duntaxat Deum habebat. Sitivit anima mea ad Deum vivum, quemadmodum adhuc visitur in psalmodia Rom. et in contextu Aug. Postea ex sermonis et sententiae congruitate, non est improbabile a Latinis additum fuisse fontem, nihil cogitantibus de forti, quasi alterum pro altero ponerent, quin potius ad prioris versiculi accommodarent colligationem. Nam ante sextingentos annos, Haymo legit et interpretatur fontem. Sitivit anima mea ad Deum habendum, Deum dico fontem, quia ipse est origo totius boni. Similiter D. Aug. lib. uno Soliloquiorum, seu quilibet alius, cap. 35, postquam recensuit versiculum, statim exclamat: « O fons vitae, vena aquarum viventium, quando veniam ad aquas dulcedinis tuae? » Amplius quisquis tandem fuerit qui edidit enarrationem in hunc psalm. tom. iv id est Operum D. Hier.; posteaquam explanavit tres fontes convenire, Pater et Filius et Spiritus sanctus; mox descendens ad secundum versiculum, interpretatur fontem vivum, ipsum baptismum. Ex quibus apparet abunde lectionem hanc fuisse longo usu receptam: cui sua auctoritas tribuenda est, maxime propter euphoniā. Nam in quibusdam similia cognoscimus factitata ab ipsis Latinis consonantiae gratia, quae tamen non reprobantur. Siquidem Sunia et Fretella quaesierant ex Hier. cur, in psalm. xxxix, Latini dicerent; Et legem tuam in medio cordis mei, pro quo in Graeco comperisse dicebant καὶ τὸν νόμον σου ἐν μέσῳ τῆς κοιλίας μου, id est legem tuam in medio ventris mei,

quod in Hebr. scriptum est, בֵּית הַבְּרוֹחַ BETHOC MEAT A respondet. Sed propter euphoniā apud Latinos in corde translatum est, et tamen non debemus subtrahere quod verum est. Hęc ille, et satis propinqua sũnt καρδίας et κοιλίας. Insuper divus August. tractans rationem tituli psalmi LI, in quo habetur Achimelec pro Abimelec, quem errorem obrepisse dicit Hieronymus, ex similitudine litterarum, כַּפֵּי, et בֵּית, apud Hebr. noluit immutari, asserens in hoc esse mysterium. Si quis autem non fuerit contentus, sed omnino contendat debere psalli in Ecclesia, ad Deum fortem vivum, saltem satisfaciāt illi Aug. lib. II De doctr. Christ. cap. 13, in eo quod magis desideraret emendationem. Sed quid dicit? « Illud etiam quod jam auferre non possumus de ore cantantium populorum: Super ipsum floriet sanctificatio mea, nihil profecto sententię detrahit. Auditor tamen peritior mallet hoc corrigi, ut non floriet, sed florebit diceretur; nec quidquam impedit correctionem, nisi consuetudo cantantium. Ista ergo facile contemni possunt, si quis ea cavere noluerit: quę sano intellectui nihil detrahunt. » Hęc divus Augustinus. Item ipse Hier. in epistola quę fertur ad quemdam rusticum citat juxta Vulgatam lectionem, idque in editione Frobeniana, tum priori, tum posteriori, quam prædicant elaboratissimam. Rursusque in typis novissimę Lutetię excusis. Denique nisi reclamarent quę habemus Gręca, facile quis conjectaret legi בֵּית הַבְּרוֹחַ EL, pro בֵּית הַבְּרוֹחַ, quod, Gen. II, translator noster vertit fontem, conjectationem auget quod præciso vertice litterę lamed, relinquitur littera dalet, id quod interim videmus factitatum in libris impressis. Exemplum accipe ob oculos, ה recide summum apicem, remanet tibi littera ד dalet. Veram unusquisque suo fruatur iudicio.

VERS. 4. — *Transibo in locum tabernaculi.* Præterea, Sanctes, Munsterus, interpretes pro Cajetano, pro eo quod est in locum tabernaculi, ponunt in numero vel in numerum. Hieron. et Pellicanus sunt nobiscum. Hic vertit operimentum, ille umbraculum. Siquidem פַּסַּח sac est indifferens ad umbraculum vel numerum, unde Chaldæus habet in umbraculis. Sed magis urget quod mox sequitur, admirabilis usque ad domum Dei, pro admirabilis. Hieron. dixit tacebo. Ubi videtur עֲדַתִּי EDDADEM delixisse a דַּתִּי DOM, id est tacuit, et duplicasse dalet.

Interpres videntur consimile fecisse, nisi quod legerunt RES, id est r, loco dalet, ob affinitatem litterarum, quia רַמַּם est sublimis, eoque mirabilis, ut sit מְרַמֵּם ERAREM. Cæteri Hebraicantes vertunt incedam aut quid simile, et inclinant a radice נָדַד NADAD, deficiente pe, num, ut eorum more loquar, juxta indicium illius conjugationis; deinde subjungit cum eis, ut littera men, id est m, sit affixa, non essentialis, ut vocant. Chaldæus paraphrastes satis accedit ad sensum nostrę lectionis, nempe solus deambulans in castris justorum.

VERS. 5. — *In voce exultationis et confessionis vovens epulantis.* Hier.; multitudinis festa celebrantis; Præterea, copia magna populi tripudiantis. Conciliare poteris hoc modo דָּבַבְתָּ דָּבָבָם HAVON HOGEC. Prior dictio interdum significat sonitum, interdum multitudinem; et verbum דָּבַבְתָּ HAGAG proprie significat festa celebrare cum epulis et gaudiis. Sed apparet lectionem Latinam mendosam esse, in qua videtur legi corrupte sonus in nominativo, loco sonitus aut soni in genitivo: quod liquet ex Græco ἦχος, et contextu August., versione quoque Hier. quę habet multitudinis, gignendi causa. Verum hoc non est necesse ex Hebr., quia potest esse nominativi, genitivi, accusativi juxta exigentiam. Nam Sanctes sic vertit, et confessionis multitudo tripudians; interpretes pro Cajetano, itidem; Munsterus, in voce exultationis et confessionis deducens, inquam, turbam festinantem.

VERS. 7. — *Salutare vultus mei.* Hebræus legit פָּנָיו PANAV, id est vultus ejus. Interpretes legerunt פָּנָי PANAI, sicut in duobus versibus ultimis hujus psalmi, et sequentis, qui sunt omnino similes, quod mox sequitur; ET DEUS MEUS, juxta lectionem Latinam pertinet ad finem hujus versiculi; juxta lectionem Hebræam, ad exordium sequentis. De ratione diversitatis aliquoties discussum est.

VERS. 10. — *Omnia excelsa tua et fluctus.* Pro primo vocabulo Hier. posuit gurgites; et Nebiensis similiter cum Chaldæo, quibus accedunt Sanctes et Præterea, qui dicunt inundationes seu undas. Cæteri vertunt confractiones seu illusiones. Aug. habet suspensiones, quas interpretatur comminationes Dei. Particula Hebr. מִשְׁבַּר MISSAR ambigua est. Ex cuius ambiguitate non est difficile translationes ad unum redigere.

PSALMUS XLII.

PSALMI TITULUS. « IN FINEM PSALMUS DAVID. »
Judica me. Titulus. In finem psalmus David. [Aug., Cassiod.] Per David hic intelligitur Ecclesia, quę est corpus Christi, quod hic gemit inter zizania, id est inter malos, habens cum eis multa communia, scilicet nasci, mori, prospera et adversa, pacem, bellum, salutem, pestem, cum quibus tamen non habet communem causam meritum. Et ideo petit in futuro ab eis separari. Et est psalmus iste, tendens in finem; est David, id est corporis Christi, quod hic loquitur. Et est iste psalmus contra pressuras sæculi, ne et ipsę retrahant nos a Deo. Intentio. Monet ne in pressuris deficiamus. Modus. Bipartitus est psalmus. Primo conqueritur de conjunctione malorum, et precatur separari. Secundo agit de letitia finali, id est quę erit in fine, pro qua laudat in tribulatione. Ibi, et introibo. Videns ergo nunc bonos cum malis, corpore volens ab eis separari, nunc animo, in futuro etiam loco exclamat: o

VERS. 1. — « Judica me, Deus, et discerne causam meam de gente non sancta; ab homine in quo et dolose erue me. »
Deus, judica me, in futuro separando a malis. [Aug., Cassiod.] Iste videns misericordiam, non timet iudicium. Ideo ait, *judica.* Quasi dicat: Non timeo iudicium, quia novi misericordiam tuam, non metuo ultorem, quia agnosco indulgentem; timere possem, si districte mecum ageres. Sed non in-
93 *tres in iudicium cum servo tuo, Domine (Psal. cxlii), misericordia tua mihi opus est. Nam si iudicium vel justitiam exhibueris sine misericordia, quomodo? Si iniquitates observaveris, quis sustinebit? (Psal. cxxix.)* In misericordia ergo tua sperandum est, et humili confessioni instandum, unde iudicii metus tollitur, vel mitigatur, ut metum pene superet spes glorię, omnis tamen homo iudicium horret. Quid enim faciet virgula deserti ubi concutitur cedrus paradisi? Et hic interim *discerne*, si non lo-

Cum, saltem *causam meam*, id est mea merita, quæ **A** sunt causa vitæ; de gente non sancta, cum qua est mihi par infirmitas, sed dispar conscientia et desiderium, scilicet *ab homine iniquo et doloso*: hæc est gens non sancta. Iniquus est qui aperte mala facit. Dolosus qui occulte. *Erue me* hic in præsentem, ne ab eis corrumper. Vel de futuro totum accipi potest, sic: *Judica me Deus*, hæc dicendo, non petit peccati sua discuti: quod periculosum est, quia astra non sunt munda in conspectu ejus, et in angelis reperit pravitate (Job xxiv), sed causam suæ retributionis querit ab impiis separari, ut hædis positus ad sinistram ipse cum electis sit in dextera. Unde addit: *Et discerne causam meam de gente non sancta*, quod exponendo subdit, scilicet *ab homine doloso et iniquo erue me* in iudicio, gens non sancta, **B** est iniquus et dolosus, a quibus in iudicio separatur.

Vers. 2. — « Quia tu es, Deus, fortitudo mea: quare me repulisti? et quare tristis incedo, dum affligit me inimicus? »

Quia tu es. [Cassiod., Aug., Cassiod., Aug.] Quasi dicat: *Erue, quia tu es, Deus, fortitudo mea*; non mihi arrogo fortitudinem, qua opus est inter hæc scandala. *Quare ergo me repulisti* secundum quod videtur. Miratur cum Deus sit ejus fortitudo, quare modo videtur repelli, desiderans enim putat se repulsissimum, quia non statim habet quod optat: *Et quare tristis*: ideo tristis, quia et si non vincitur, vel id est saltem periclitatur, id est pericula patitur, **C** *incedo*, causam tristitiæ querit iste, quæ est peccatum, sicut causa tristitiæ est justitia. Unde Isaias ait: *Omnem flatum ego feci, propter peccatum, modicum quid contristavi illam* (Isa. lviij). Sic enim, id est pro peccato punit Deus, ideo tristis dum, id est, qui affligit me tentationibus hic in præsentem, quod non ibi faciet, id est in futuro inimicus. Ut autem excludatur inimicus.

Vers. 3. — « Emitte lucem tuam et veritatem; ipsa me deduxerunt et adduxerunt in montem sanctum tuum et in tabernacula tua. »

Emitte ad judicandum. [Cassiod., Aug.] Hoc ideo orat, quia Christo veniente ad iudicium tolletur omnis tristitia sanctis; *lucem tuam et veritatem tuam*, **D** id est Christum. Lux enim mundi et veritas Patris est Christus, qui veniens in primo adventu, modo discernit causam meritorum, et in secundo, eruet iniquo et doloso, quia mittet angelos separatores, qui separabunt triticum a paleis et a zizaniis, ut colligant de regno ejus omnia scandala (Matth. xiii). Emitte: et ita erit, quia certi jam pignus habemus, quia jam ipsa, id est lux et veritas, me deduxerunt a peccatis, et adduxerunt in montem sanctum tuum, id est in Ecclesiam præsentem, quæ eadem est et tabernaculum. Unde sequitur, *et in tabernacula tua* quæ sunt peregrinantium et militantium; quandiu enim sumus in corpore peregrinamur a Domino adversus diabolum militantes (II Cor. v).

PATROL. CXCI.

Pars II. Vers. 4. — « Et introibo ad altare Dei, ad Deum qui lætificat juventutem meam. »

Et introibo. [Cassiod., Alcuin., Aug.] Secunda pars, ubi agit de lætitia finali, pro qua laudat Deum in tribulatione, quod supra tristis erat. Unde et se confortat. Quasi dicat: Deduxisti me in tabernacula, ubi nos positi hoc speramus quod etiam introibo de monte sancto ejus, scilicet de sancta Ecclesia, ad altare Dei, scilicet ad illud invisibile altare celesti Jerusalem, quo non accedit aliquis injustus; qui vero accedit, sumitur in holocaustum, divino igne totus accensus, ad quod introibo. Sicut pontifex ad Sancta sanctorum solus intrabat

[Alcuin., Aug.] Nota quod ad altare missam celebraturus sacerdos ascendens, ait: *Introibo, etc.* Desiderio enim et amore superioris et invisibilis altaris, hoc visibile cum modestia adire debet, æterna non caduca petiturus, ut Christi celsitudinem humilis sequatur. Quod sit illud altare, exponit dicens *ad Deum*, scilicet *qui lætificat juventutem meam*, id est novitatem, qui ante contristavit vetustatem. Et ideo

Vers. 5. — « Confitebor tibi in cithara, Deus Deus meus: quare tristis es, anima mea, et quare conturbas me? »

Confitebor tibi in cithara. [Aug., Cassiod., Aug., Cassiod.] Cithara ab inferiori sonat, sicut psalterium a superiori. Qui ergo præcepta Dei facit, et non patitur, in psalterio confitetur. Qui vero facit et patitur, quod est ex inferiori natura, in cithara confitetur. Et est sensus: Confitebor tibi in cithara, *Deus Deus meus*, id est gratias agam tibi in tribulatione. Unde supra dixit, *tristis incedo*. Ecce ista supra tristis de malis sæculi, de bono intellectu sibi gaudium facit; sed *quare tristis, etc.* Vel ita junge: Quia confitebor, ergo, *quare tristis est anima mea?* Hoc dicit, quia vult eam erigere ad meliora; vel forsitan quia non potest vitare omnia peccata, timet. Difficile enim purgata vita invenitur, cum ille iudicat qui novit ad liquidum et purum judicare, quia et si probabilis jam vita est inter homines ut non habeant quid jam reprehendant, juste invenit tamen in homine quid reprehendat Deus: quod nec ille ipse qui iudicandus est, forte videt. Hæc tamen anima conturbatur. Unde subdit: *Et quare conturbas me?* rationem? frequenter et vehementer persuadet tristitiam hujus sæculi fugiendam, quæ patientiam et charitatem, et spem extinguit, et totam vitam confundit potius.

Vers. 6. — « Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi; salutare vultus mei, et Deus meus. »

Spera in Deo, non in te. [Aug., Cl. int., Aug.] Quid enim es in te? quid enim es de te? ille sit sanitas in te, qui suscepit vulnera propter te. Et potes sperare, quoniam adhuc confitebor illi. Quid illi confiteberis? hoc, tu es salutare vultus mei quia tu morosanabis, et Deus meus, quia creasti. Eger ad te loquor, agnosco medicum vel morbum, non me jacto

sanum. Unde alibi: *Ego dixi: Domine, miserere mei, A* *sans animam meam, etc. (Psal. xl.)* Hæc vox, fratres, *tuta est, sed vigilate in operibus bonis, tangite psalterium obediendo, et tangite citharam passiones tolerando, frange esurienti panem tuum. Et, inquit Isaias, ne putes sufficere jejunium sine eleemosyna et oratione (Isa. lviii).* Jejunium te castigat, sed alterum non reficit; fructuosæ erunt angustiae tuæ si alteri præstiteris latitudinem. Aliis ergo da quod tibi denegasti. Quam multos enim pauperes saginare potest internisum hodie prandium! Ita ergo jejuna, ut alio manducante, prandisse te gaudeas: *Hilarem enim datorem diligit Deus (I Cor. ix).* Si panem dederis tristis, et panem et meritum perdidisti. Ergo ex animo fac, insta orationibus. Quam

celeriter accipiuntur orationes bene operantium! Et hæc est justitia hominis in hac vita jejunium, eleemosyna et oratio. Vis orationem tuam volare ad Deum, fac illi duas alas, jejunium et eleemosynam, quibus volet ad Deum; tales nos inveniat ut securus inveniat lux et veritas Dei, cum venerit liberare nos a morte, qui jam venit pro nobis subire mortem.

COLLATIO IN PSALMUM XLII: « JUDICA ME, DEUS. »

VERS. 4. — *Qui lætificat juventutem meam.* Hebr. dicunt *גילי גילי*, id est *exultationem*. Sed exultatio hominis est ipsa juventus, quæ suapte natura propensa est ad ea quæ gaudia afferunt. Et quia interpretes novitatem insinuare volebant, congruentius id fecerunt per juventutem.

PSALMUS XLIII

PSALMI TITULUS: « IN FINEM PSALMUS FILIIUS CORE B
AD INTELLECTUM. »

Deus auribus nostris. [Cassiod., Alcuin., Aug., Alcuin., Cassiod., Aug.] *In finem psalmus filii Core ad intellectum.* Sciendum est quod in veteri testamento multis et abundanter contulit Deus bona temporalia, tanquam rudibus et ad serviendum alluciantibus, et paucos affligi permisit. In novo autem testamento Ecclesia paucis fidelium flores mundanorum rerum apponit, et multis subtrahit et affligi permittit, castigans eos tanquam filios, ut sint filii Core, id est passionis, et discant alia bona esse querenda, quæ non sunt communia malis, id est spiritualia et æterna, quæ figurantur per temporalia quæ populo rudi data sunt. Unde in titulo bene ponitur *ad intellectum*. Et est sensus tituli: *Psalmus* C *iste, dirigens nos in finem, scilicet in Christum; cantatur vel attribuitur filiis Core, id est passionis, id est sanctis martyribus quorum vox est hic, ad intellectum, id est ut intelligant cur martyres Deus videtur relinquere, subtrahendo temporalia, et affligi permittendo, cum Patres antiquos juverit in manu valida, et eis apposuerit temporalia: quod ideo facit Deus, id est ad temporalia non audit, ut ab eo desiderentur æterna, et hæc non amentur. Hoc ergo intelligentes ne sic querant sibi fieri, sicut rudibus factum est, illis concessit prospera Deus ut crederent, istis adversa infert ut futura querant. Sed sciant per temporalia illorum figurari sua spiritualia. Et est iste psalmus confortatio infirmorum. Intentio. Monet ad contemptum terrenorum, et ad appetitum cælestium. Modus. Tripartitus est psalmus. Primo, distinguit beneficia Dei, ostendens quæ incipientibus data sunt in mundo, quæ perfectis dabuntur in cælo. Secundo enumerat mala quæ hic ferunt boni, ibi, *nunc autem*. Tertio, precatur auxilium, ut hic afflictis tempore resurrectionis Christus subveniat, ibi, *exurge quare*. Propheta ergo in persona martyrum, ut magis sit*

mirum relinqui præsentibus sanctos, recedit præterita, dicens:

VERS. 1. — « Deus, auribus nostris audivimus; C *patres nostri annuntiaverunt nobis.* »

Deus. [Cassiod., Gl. int.] Primum dicit Deus, quod facere solet aliquis lætus, vel graviter afflicus, *auribus nostris audivimus*, id est discretionis rationis intelleximus, cum patres docerent nos. *Deus* dicit, *audivimus*, ut major fides sit rei, ne patet ambigua. A quibus audistis *patres*, non juvenes, ut videantur veri, *nostri*, qui suis non nisi certa dicerent, *annuntiaverunt nobis*, id est retulerunt, quid?

VERS. 2. — « Opus quod operatus es in diebus *eorum, et in diebus antiquis.* »

Opus quod operatus es. [Cassiod., Aug.] Etiam semper operetur Deus, tamen operari dicitur, quando aliquod signum novitatis ostendit. Ideo dicitur hic, opus quod operatus es, ut est eductio de *Egypto*, et in terram promissionis inductio, *in diebus eorum*, scilicet *in diebus antiquis*. Operatus es opus hoc, scilicet

VERS. 3. — « Manus tua gentes disperdidit; et *plantasti eos, afflixisti populos et expulisti eos.* »

Manus vel opus, quod operatus es in diebus eorum. Hoc non mutatur. [Gl. int., Cassiod., Aug.] Et etiam quod operatus es in diebus antiquis, sicut est creatio cæli et terræ, quæ omnia spiritualiter implentur in nobis. Manus. Exsequitur opus quod fecit *94* in diebus patrum. Manus *tua*, id est potestas *disperdidit* morte, et aliis modis, *gentes* terræ promissionis, scilicet Amorrhæum, Hevæum, Etheum, et alios, *et plantasti eos*, scilicet patres. Et hoc non facile *afflixisti populos*, qui ibi erant, qui aliter non crederent, quia fortes erant; *et expulisti eos* a terra promissionis. Tu fecisti hæc.

VERS. 4. — « Nec enim in gladio suo possederunt terram; et brachium eorum non salvavit eos. »

Nec enim ipsi in gladio suo possederunt terram. [Aug., Cassiod.] Hoc ideo dicit, quia forsitan putarentur fortes; *et brachium*, id est robur, *eorum non salvavit eos*, quasi dicat: Nec per se habuerunt terram, nec per se sunt salvati.

VERS. 5. — « Sed dextera tua, et brachium tuum, et illuminatio vultus tui, quoniam complacuisti in eis. »

Sed dextera, [Aug., Cassiod., Aug., Cassiod., Alcuin.] id est potentia tua salvavit eos, *et brachium tuum*, id est filius, *et illuminatio vultus tui*, id est propitiatio præsentiæ tuæ. Ideo enim talibus signis hic affuit Deus, ut præsens intelligeretur, quia nobis hic non ostendit præsentiæ suam, nisi effectu miraculi: præsentiæ quippe ejus facie ad faciem videre nequimus. Et hæc non merito suo, *sed quoniam complacuisti in eis*, aliis, id est sic egesti cum eis, ut aliis placeres in eis, ut qui eos attenderet diceret: Deus cum illis est. Vel secundum aliam litteram, quæ est, *complacuit tibi in illis*, id est placuit tibi, ut illis solis hæc faceres. Aliiter ab illo loco, *sed dextera tua*, id est bonus successus, quem eis dedisti; *et brachium tuum*, id est fortitudo, quam eis dedisti; *et illuminatio vultus tui*, id est sapiens consilium tuum a te eis datum, *salvavit eos*. Quod tota fecisti, *quoniam complacuisti in eis*, id est ex benevolentia tua.

VERS. 6. — « Tu es ipse rex meus et Deus meus, qui mandas salutes Jacob. »

Tu ipse, [Aug., Cassiod., Aug.], qui hæc illis fecisti *es rex meus*, qui soles me regere, *et Deus meus*, qui soles subvenire. Ideo dicit Deus, ne dubites de Deo Christo, id est quin Christus de quo loquatur sit Deus. Et nota quod idem Deus noster est et illorum. Tempora enim variata sunt; auctor vero non mutatur. Tu dico *qui mandas*, quasi dicat, per alium non per te, *salutes corporales, Jacob*, id est illis antiquis. Per creaturam enim subjectam, *visus es illis*, non per te, id est per tui essentiam, quod servatur in resurrectione justis.

VERS. 7. — « In te inimicos nostros ventilabimus cornu; et in nomine tuo spernemus insurgentes in nobis. »

In te inimicos, [Cassiod., Aug., Gl. int., Aug., Cassiod., Gl. int.] quasi dicat: Quæ illis tunc temporaliter fecisti, hæc nobis in iudicio spiritualiter facies, unde afflicti se consolantur et resumunt animum. Et hoc est *in te inimicos nostros*, quasi dicat: Sicut illos juvisti, eodem modo et nos. In te inimicos nostros *ventilabimus* sicut paleam a granis separantes *cornu*, id est fortitudine; *et in nomine tuo*, id est, per hoc quod dicimur de tuo regno, *spernemus in futuro*, quia non valebunt nos lædere mali spiritus *insurgentes nunc in nobis*. Benedico in te.

VERS. 8. — « Non enim in arcu meo sperabo; et gladius meus non salvabit me. »

Non enim, etc. [Aug., Cassiod.] Vel merito hæc nobis facies. *Non enim in arcu meo sperabo*, ut nec patres speraverunt in suo, *et gladius meus non salvabit*.

Arcus qui minus valet in bello, minor virtus hominis intelligitur. Gladius qui in bello plus valere creditur, major virtus hominis est. Iste vero in neutro sperat.

VERS. 9. — « Salvasti enim nos de affligentibus nos; et obediens nos confundisti. »

Salvasti enim nos, [Aug., Cassiod.] id est, salvabis, præteritum pro futuro ponit. Adeo enim certum est, quasi factum sit, ut quod fuit non potest non fuisse, *de affligentibus nos*, id est ab immundis spiritibus, qui hic affligunt, *et obediens nos confundisti*, id est confundes, quando damnabuntur. Et tunc

VERS. 10. — « In Deo laudabimur tota die, et in nomine tuo confitebimur in sæcula. »

In Deo laudabimur [Cassiod., Aug., Cassiod., Aug., Alcuin.]. Non arrogant isti sibi de gloria per futura quæ miscet. Nota et præterita dicta pro futuris accipienda. *Laudabimur dico tota die*, id est, in perpetuitate quæ non est interpolata noctibus, *sed tota dies est*, *et confitebimur*, id est laudabimus te, quæ est gloria eorum, *in sæcula*, id est sine fine, unde, *in sæcula sæculorum laudabunt te* (Psal. VIII). Et hoc *in nomine tuo*, quod est Jesus, scilicet *Salvator*, scilicet quia ex omnibus eruisti me. Vel ita ab illo loco, *salvasti enim*, et legitur hoc de præsentem. Quasi dicat: *Gladius meus non salvabit me*, sed tu, quia in hoc sæculo, *salvasti nos de affligentibus nos*, ne nos traheret post se; *et obediens nos confundisti*, id est eos qui nos odiunt, pudere fecisti. Et idco tunc, *in Deo laudabimur tota die, et in nomine tuo confitebimur in sæcula*. Hæc non mutantur.

PARS. II. VERS. 11. — « Nunc autem repulisti et confundisti nos; et non egredieris, Deus, in virtutibus nostris. »

Nunc autem. [Cassiod., Aug., Cassiod., Aug., Cassiod., Aug.] Secunda pars ubi enumerat mala quæ hic ferunt boni, non tamen obliti Dei. Quasi dicat: Hæc vere futura sunt, et illa a patribus audita, *nunc autem*, scilicet in medio temporis, quod est inter illorum præteritum et nostrum futurum, *repulisti nos*. Hæc dicunt quia differtur promissio, dum hic iniqui habentur opprobrio; *et confundisti nos*, non in conscientia, sed in facie hominum. Et nota quod exaggerat hic mala sua, ut benevolentia iudicis impetret. Hoc ideo fecit Deus, ut doceret hæc spernere, et æterna querere. Hoc est intellectus tituli, at quem mittuntur filii Core. Et ideo etiam fecit ut appareat an gratis colatur Deus, a quo gratis est homo salvatus. Non est pro terrenis colendus Deus. Et quia similia his in æternum sit daturus, sed pro terrenis. Sed cogites æterna carnaliter, forte dices: Ideo colo eum, quia dabit mihi vilam. Non tamen temporaliter corruptam ad huc geris mentem. Amore enim casto non colis, eam mercedem non vis habere in futuro sæculo quam hic necesse est relinquis, mutare vis voluptatem carnalem, non amputare. Noli ergo talia sperare a Deo danda, qualia hic jubet continere. Hæc sperabant Judæi,

qui in futuro hæc tempora multiplicata sibi expectant reddi, ut Jerusalem aurea, et hujusmodi. Qui vero ita Deum colit, laudabilis non est, sicut non laudatur in illo jejunium, qui ad luxuriosam cœnam servat ventrem suum. Hoc est enim jejunium non continentiae, sed luxuriæ. Gratis itaque Deus coli debet, non propter aliud ab eo; *et non egredieris Deus evidenter. Non egredieris dico ulterius, o Deus, sicut olim Judæis faciebas, in virtutibus, id est, in exercitiis nostris. Et per hoc invalidi sumus contra inimicos.*

VERS. 12. — « Avertisti nos retrorsum post inimicos nostros; et qui oderunt nos, diripiebant tibi. »

Avertisti. [Aug., Gl. int.] Exsequitur qualiter confusi et repulsi fuerunt. *Avertisti nos retrorsum post inimicos nostros*, quia illic victores et nos victi; et dicit hoc pro deficientibus a fide. Unde sequitur: *Et qui oderunt nos diripiebant tibi*, id est ad castra iniquitatis suæ attrahabant.

VERS. 13. — « Dedisti nos tanquam oves escarum, et in gentibus dispersisti nos. »

Dedisti. [Cassiod., Gl. int., Aug., Cassiod., Alcuin.] Hoc dicit quia omnia potestate Dei fiunt, id est quam Deus dat *tanquam oves escarum* non fetus, id est quæ ad escas sunt, non ad fetus spiritualium operum, plangit eos qui sic sunt passi ut in corpus gentium verterentur, quasi ab eis manducati; *et in gentibus dispersisti.* Vel ita ab illo loco. *Avertisti*, et agit de persistentibus, qui tamen furori persecutorum fugiendo quandoque cedunt. Et hoc est: *Avertisti nos retrorsum post inimicos nostros.* Averti est hostem fugere, secundum illud: *Si vos persecuti fuerint in unam civitatem, fugite in aliam* (Matth. x). *Et qui oderunt nos, diripiebant tibi.* Hoc fugatis contingit, ut cadant in prædam, quia hostibus nequeunt resistere. *Dedisti nos, persistentes in fide, tanquam oves escarum.* Hoc diversi martyres notantur, id est diversa martyrum genera, alii enim fuerunt escas feris, alii traditi gentibus in servitutum. Unde dicit, *tanquam oves escarum*, ubi notatur quorundam mactatio. *Et in gentibus dispersisti nos.* Hic persecutio notatur.

VERS. 14. — « Vendidisti populum tuum sine pretio; et non fuit multitudo in commutationibus eorum. »

Vendidisti populum tuum, [Aug., Cassiod., Alcuin.] id est martyres dum dantur alienigenis, et hoc *sine pretio.* Videmus enim quos dedisti, sed non quos accepisti, quia nullus acquiritur: quod sit ad probationem vel ad correctionem. Unde sequitur: *Et non fuit multitudo in commutationibus eorum*, quia vel nullus pro eis acquiritur. Vel si quis quærat, pauci tamen sunt. Vel secundum aliam litteram, scilicet (81) *et non fuit multitudo in jubilationibus eorum*, quia tempore persecutionis non congregabantur, ut jubilarent Deo, ut sit in pace.

VERS. 15. — « Posuisti nos opprobrium vicinis nostris, subsannationem et derisum his qui sunt in circuitu nostro. »

Posuisti, [Gl. int., Cassiod., Gl. int., Cassiod., Gl. int. Cassiod.] quasi dicat: Præter dura etiam turpia patimur, quia *posuisti nos*, quasi fixos in hoc opprobrium vicinis nostris, jam jam convertendis. Gravis afflictio est, quæ a vicinis ingeritur, quia non transitorie dicitur, quod a circumstantibus irrogatur, et posuisti nos *subsannationem*, quæ sit contracto naso, vel contemptum. Alia littera, *et derisum qui fit ore.* Derisus vox confusa lætitiæ, insultationem immoderata hilaritate denuntians. Contemptus est, abjecta vilitas *his qui in circuitu nostro sunt*, et nunquam nobiscum sunt.

VERS. 16. « Posuisti nos in similitudinem gentibus; commotionem capitis in populis. »

Posuisti nos gentibus in similitudinem [Aug., Cassiod., Aug.] ut de nobis formam maledictionis sumper alios sumant dicentes: Sic pereas ut Laurentius et hujusmodi. Vel posuisti nos, id est apposuisti *in gentibus in similitudinem* Christi. In similitudinem Christi appositus sunt gentibus, quando eos comparibus pœnis affecerunt, et posuisti nos *in populis commotionem capitis*, id est ad insultandum nobis, ut et Christo insultaverunt in passione, moventes capita sua.

VERS. 17. — « Tota die verecundia mea contra me est, et confusio faciei meæ cooperuit me. »

Tota die verecundia mea contra me est, vel coram me est. [Cassiod., Gl. int., Cassiod., Gl. int., Cassiod.] Gravis verecundia ostenditur, quæ permanet tota die. Et hæc erat contra sanctos, vel coram sanctis, id est ante oculos sanctorum, quando quos impios sciebant sibi insultare videbant, vel contra se dicit esse, id est contra hoc quod bonus erat, quia non fecerat unde verecundari deberet. Describens autem verecundiam subdit: *Et confusio faciei meæ cooperuit me.* Quodam enim pallio confusionis vultum dicit operum, dum nube sanguinea facies inflammata rutilat. Sed cum dicit, *cooperuit me*, non vultum, non solum vultus, sed etiam totius corporis indicavit horrorem. Et hæc confusio procedit

VERS. 18. — « A voce exprobrantis et obloquentis, a facie inimici et persequentis. »

A voce exprobrantis, [Aug., Cassiod.] id est insultantis **95** *et obloquentis*, id est crimen imponentis. Exprobrare enim est in faciem maledicere; obloqui est absentem detrahere, et dolose mordere. Quis autem sit exprobrans et obloquens subdit, *a facie*, id est ab instantia inimici odio habentis, *et persequentis* in actu. Et

VERS. 19. — « Hæc omnia venerunt super nos, nec oblitus sumus te; et inique non egimus in testamento tuo. »

Hæc omnia, [Cassiod., Alcuin., Aug., Cassiod., Aug., Gl. int.] quasi dicat: Non separatim, sed si-

(81) August. accepit ἀλάττωμα ab ἀλαλάω, id est júbilo, non ab ἀλάττω, id est, muto.

mul venerunt super nos, quia non erant in nobis, per culpam. Venerunt dico, ut fera vel torrens; nec oblitus sumus te, quia intelligimus gratis colendum te propter te. Ecce quanta firmitas martyrum. Et inique. Quasi dicat: Quomodo non obligati sumus? quia inique non egimus in testamento tuo, id est in lege, cujus præcepta servamus. Vel in testamento tuo, id est in pacto quod pepigimus tecum in baptismo.

VERS. 20. — « Et non recessit retro cor nostrum; et declinasti semitas nostras a via tua. »

Et cor nostrum, [Gl. int., Cassiod., Alcuin., Aug.] id est ratio nostra non recessit, ita quod retro iret, scilicet desperando de bonitate Dei. Et si enim aliquando descendit a contemplatione veritatis, non tamen retroit. Et ideo non dixit simpliciter, non recessit; sed addidit, retro. Et dum sic in angusta via ambulamus, tu declinasti, id est tulisti, semitas nostras a via tua. Semitæ enim nostræ erant in prosperitatibus, et voluptatibus sæculi. Sed tulisti eas de via tua, et ostendisti arctam viam tuam, quæ ducit ad vitam. Ideo declinasti,

VERS. 21. — « Quoniam humiliasti nos in loco afflictionis; et cooperuit nos umbra mortis. »

Quoniam humiliasti nos in loco afflictionis, [Gl. int., Hier., Alcuin., Gl. int., Aug.] id est in mundo unde nascitur compunctio et pœnitudo. Exaltabis autem in loco fortitudinis, scilicet in futuro. Vel ita: Et declinasti semitas nostras a via tua, id est, opera nostra de lege tua pendere fecisti, alia non mutantur. Vel ita, ut legatur, et non declinasti, id est non permisisti declinare et deviare semitas nostras, id est opera; a via tua, id est a lege. Ideo non declinasti, quoniam humiliasti nos in loco afflictionis, hoc non mutatur. Et cooperuit nos umbra mortis, id est homines per ignorantiam veritatis morientes, et alios ad suæ mortis tenebras trahentes. Vel hæc mortalitas umbra mortis est. Vera autem mors est damnatio cum diabolo.

VERS. 22. — « Si oblitus sumus nomen Dei nostri; et si expandimus manus nostras ad Deum alienum. »

Si oblitus sumus. [Aug., Cassiod., Gl. int.] Ecce iste est intellectus filiorum Core, qui propter hæc omnia mala non obliviscuntur Deum, scientes quia Deus requiret ista. Quasi dicat: Non sumus oblitus te, quia si oblitus sumus, etc. Vel sic junge, non sumus oblitus, sed si sumus oblitus nomen Dei, et si expandimus manus nostras. Ad litteram. Descriptio orantis ostenditur, qui tensis manibus crucem efficit, quam fronte recepit. Vel per manus opera intelliguntur. Et est: Si expandimus manus nostras ad Deum alienum, id est si nos cum operibus idolo vivimus.

VERS. 23. — « Nonne Deus requiret ista? ipse enim novit abscondita cordis. »

Nonne Deus requiret ista, [Cassiod., Aug.] scilicet manifesta faciet. Quasi dicat: Grave est apud Deum

A in sua religione peccare, quod pondere acutæ pronuntiationis ostenditur. Vere hæc manifesta requirer, quia etiam occulta ipse enim novit abscondita cordis. Quo, scilicet corde, magis religio geritur, quam devotione corporis. Et nota quod ait novit. Noscere dicitur Deus, quod te facit noscere. Unde Abrahamæ ait: Nunc cognovi quod timeas Dominum (Gen. xxi), id est te et alios cognoscere feci. Novit ergo Deus quomodo requirit, id est ita noscere dicitur, quomodo requirere, scilicet non modo pro se, sed etiam pro te, scilicet quando facit, ut tu invenias te, et ut ei gratias agas qui fecit te, ut in Petro actum est, qui probavit quid posset. Et

VERS. 24. — « Quoniam propter te mortificamur tota die; æstimati sumus sicut oves occisionis. »

Quoniam propter te. [Aug., Cassiod., Aug., Cassiod., Alcuin.] Quasi dicat: Quæ sunt illa abscondita? ecce quoniam mortificamur tota die longis passionibus. Et hoc propter te, non pro criminibus nostris, sed ut fides tua gentibus augeatur, et hoc quod pro te mortificamur, et de illis absconditis. Quod enim morimur, videt homo; sed causam non nisi Deus. Æstimati sumus sicut oves occisionis, id est sine aliqua reluctance sumus occisi. Vel ita lege litteram versus hujus. Quoniam propter te: Hactenus dixerunt quod non sunt oblitus, hic petunt perseverare, quod non sumus oblitus. Et ut perseveremus, Exsurge, et debes. Quoniam propter te mortificamur tota die; æstimati sumus sicut oves occisionis. Non mutatur sensus horum verborum.

PARS III. VERS. 25. — « Exsurge, quare obdormis, Domine? exsurge; et ne repellas in finem. »

Exsurge. [Cassiod., Alcuin., Gl. int., Cassiod., Alcuin., Gl. int., Cassiod.] Tertia pars ubi precatur auxilium, ut hic afflictis tempore resurrectionis subveniat, quasi dicat: Nos tanta patimur, sed ut non deficiamus, exsurge, id est conforta stantes. Ideo dico exsurge, quia obdormis, Domine, id est negligere videris. Hoc videtur dum differt quod expectatur. Et quare? hoc etsi nescimus, tu scis quare. Nam vel pro culpa est, vel pro utilitate. Quod si pro culpa est, utinam abesset! si vero pro utilitate, utinam adesset! Et exsurge reducendo deficientes, et ne repellas in finem. Et si hic repellis, non in finem hoc facias.

VERS. 26. — « Quare faciem tuam avertis? oblitus visceris inopiæ nostræ, et tribulationis nostræ? »

Quare. [Alcuin., Gl. int.] Duobus predictis duo alia reddit, quasi dicat: Quosdam repellis, quia faciem tuam avertis, id est cognitionem tuam eis subtrahis, obdormis quibusdam qui gemunt de malis, quia oblivisceris inopiæ nostræ, id est non das spiritum fortitudinis sine quo inopes sumus, et tribulationis nostræ, quia eam non mitigas. Et hoc, quare? Quasi dicat: Nos nescimus, sed inquiremus, quia non nisi juste et pie facis. Et nota quia

hoc dicere non est querela, sed pia supplicatio puri A cantur tamen resurgere per fidem, non sibi, sed gentibus quæ putant mortuum. Si enim et illi crederent resurrexisse, credentes in eum non perirentur; sed et ipsi crederent. Quasi dicat: *Tota die mortificamur*, et ut hæc finiatur, *exsurge*, per fidem in gentibus, quia, tu, o Domine, *obdormis*, non nobis sed gentibus, quæ non credunt. Et hoc, *Quare? Exsurge*, repetit ex affectu. *Et ne repellas in finem*. Si enim surgit Christus in gentibus, cessat persecutio. *Quare enim avertis faciem tuam?* Quasi dicat: Non assis sicut videris, dum differs subvenire. *Et quare oblivisceris*, quasi oblitus sis nostri, *inopiæ nostræ*, cui consuevisti subvenire, *et tribulationis nostræ*, cujus semper est clemens inspector. Ideo ne obliviscaris, *quoniam anima nostra humiliata est*, ut te invocemus in auxilium, *in pulvere*, id est inter manus pulveris; pulvis enim nos persequitur, id est mali, de quibus dicitur: *Non sic inpii non sic, sed tanquam pulvis quem projicit ventus a facie terræ* (Psal. 1). *Et conglutinatus est in terra venter noster*, plangit hic eos qui sunt venter, id est carnales, et hæserunt, id est consenserunt iniquis. Sed ut hæc finiatur, *exsurge*, gentibus per fidem, quibus a persecutione cessantibus etiam qui terræ hæserant eruti et *positentes*, redduntur corpori Christi, unde sequitur, et sic *adjuva nos, et redime nos* de manu gentium, *propter nomen tuum*, non propter meritum nostrum.

VERS. 27. — « Quoniam humiliata est in pulvere anima nostra; conglutinatus est in terra venter noster. »

Quoniam. [Alcuin.] Avertis faciem tuam, quoniam, subtracta cognitione tua, *anima nostra humiliata est in pulvere*, id est in cogitatione mundanorum, quæ pulveri comparanda sunt. *Et venter noster*, id est sensualitas, *conglutinatus est in terra*, id est terrenis inhæret. Et cum ita sit necesse, id est cum ita indigeamus auxilio.

VERS. 28. — « Exsurge, Domine, adjuva nos; et redime nos propter nomen tuum. »

Exsurge, [Alcuin., Hier.] id est fac nos surgere a terrenis ad cælestia; *et adjuva nos erectos, et redime nos*, id est libera nos adjutos ut sine metu simus; et hoc totum *propter nomen tuum*, id est gratis, non pro merito nostro.

[Cassiod., Alcuin., Cassiod., Aug., Cassiod.] Vel ita ab illo loco, *quoniam humiliata*. Sancti martyres quorum hic vox est, supra oraverant, et licet Deus exaudire differat, tamen post moram auditionis non desperant, sed continuant orationem, et cinere super se asperso animam peccatorum memoria cruciant, secundum morem pœnitentium. Cinis namque et silicium sunt arma pœnitentium. Unde tempore quadragesimali cinis aspergitur super capita pœnitentium ob humilitatem, et fragilis conditionis memoriam. Et hoc est, non debes oblivisci, *quoniam anima nostra humiliata est in pulvere*, id est cinere supra nos sparso, ad pœnitentiam compuncti sumus. *Et conglutinatus est in terra venter noster*, id est adhæsit terræ venter, ut sit prostratis, qui tota corporis effusione tenduntur. Hoc autem dicendo summam humilitatem ostendit. Qui enim genua terræ affligit, habet quo plus humilietur. Qui vero sic humiliatur ut etiam venter hæreat terræ, non habet ultra quo plus humilietur. Exprimunt ergo iste nimiam humilitationem, ut quia venit ad summum, jam adsit Dei miseratio. Vel ita, ideo ne obliviscaris, *quoniam anima nostra humiliata est in pulvere*, id est pro his qui sunt pulvis, quasi non solum pro nobis oremus, sed et pro his qui facile cedunt illicitis moribus, et hærent terrenis: *et conglutinatus est in terra venter noster*, id est carnales hæserunt terrenis, et pro his humiliamur et oramus. *Exsurge, Domine, adjuva nos*, hic sine dormitionis verbo ponitur, *exsurge*, quod pertinet ad Christi resurrectionem, in qua est spes omnium fidelium, in qua humana destruitur captivitas, per quam etiam sumus adjuti et liberati. Quasi dicat: Quia ita humiliati sumus, *exsurge a morte, o Domine Christe*, et per hoc, *adjuva nos, et redime nos a captivitate*. Et hoc propter nomen tuum.

[Aug., Cassiod., Aug.] Aliter totum ab illo loco, *Exsurge quare*, ubi sancti martyres precatur ut Christus resurgat per fidem in gentibus, quia et sciunt Christum non dormire, et sibi resurrexisse. Pre-

ter *Kata est*, ut te invocemus in auxilium, *in pulvere*, id est inter manus pulveris; pulvis enim nos persequitur, id est mali, de quibus dicitur: *Non sic inpii non sic, sed tanquam pulvis quem projicit ventus a facie terræ* (Psal. 1). *Et conglutinatus est in terra venter noster*, plangit hic eos qui sunt venter, id est carnales, et hæserunt, id est consenserunt iniquis. Sed ut hæc finiatur, *exsurge*, gentibus per fidem, quibus a persecutione cessantibus etiam qui terræ hæserant eruti et *positentes*, redduntur corpori Christi, unde sequitur, et sic *adjuva nos, et redime nos* de manu gentium, *propter nomen tuum*, non propter meritum nostrum.

COLLATIO IN PSALMUM XLIII: « DEUS, AURIBUS NOSTRIS AUDIVIMUS. »

VERS. 10. — *In Deo laudabimur*. Hieronymus, in *Deo gaudebimus*. In Hebr. id est verbum præteriti temporis, הִלְלָנוּ HILLALNU, id est *laudavimus*. Sanctes et Munsterus accipiunt pro præsentis, id est *gloriamur*. Sed cum rectius intelligatur de futura gloria, juxta Augustinum, LXX Interpretes et Hieronymus verterunt per futurum; illi tamen in passiva significatione הִלְלָנוּ HILLALNU, ubi prorsus nulla est distinctio, citra punctum ascriptionem. Verum cum Deum laudare magis pertineat ad illam gloriam quam laudari, posset videri mendum scriptoris, *laudabimur* pro *laudabimus*, nisi reclamaret id quod præcedit, in *Deo*, alioqui dicendum erat *Deum*, si verum fuisset *laudabimus*. Quin etiam Græcus habet futurum passivum ἐλαυδοῦσθεσθα, at universi in Deum referuntur, quæ in Deum dicuntur fieri. Omnis enim laus nostra ab illo procedit, qui sanctis verbis dicturus est suavissimum, omnique laude superius: *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum* (Matth. xxv). Adde quod nihil aliud est dicere, *in Deo laudari*, et in *Deo gloriari*, aut eodem penitus prætendunt.

VERS. 20. — *Et non recessit cor nostrum, et declinasti semitas nostras a via tua*. Et in Hebræo et Græco, et in Latina editione, subauditur in secunda sententia, *et declinasti*, negatio quæ præcesserat, ut nihil agant Scapulensis et Cæcus, qui arbitrantur bis negationem esse expressam in Hebræo. Quod falsum est, sed debet repeti. Quare non est mirum, si clamaverint oppositum sensum Hebræo nos legere, licet divus Augustinus affirmative interpretetur, tamen *semitas* accepit in malam partem, quæ cum negatione accipiendæ forent in bonam, ut eodem et conspiret intelligentia.

VERS. 21. — *Humiliasti nos in loco afflictionis*. Hebr. תַּנִּימ תַּנִּימ TANNIM, id est *draconum*, LXX apte figuratam locutionem explicuerunt.

PSALMUS XLIV.

PSALMI TITULUS : « IN FINEM PRO HIS QUI COMMUTABUN-
TUR FILIIS CORE AD INTELLECTUM, CANTICUM PRO
DILECTO. »

Eructavit cor meum titulus : *In finem pro his qui commutabuntur filiis Core ad intellectum canticum pro dilecto*. [Aug., Cassiod., Gl. int., Aug.] Agitur hic de sanctis nuptiis sponsi et sponsæ, id est Christi et Ecclesiæ, scilicet regis et plebis, Salvatoris et salvandorum. Unde et hoc carmen dicitur epithalamium, id est laus thalami, quia laus sponsi et sponsæ hic cantatur. Solent enim in nuptiis ad honorem sponsi et sponsæ quædam carmina cantari, quæ dicuntur epithalamia, id est *laudes thalami*. Similia cantat in his nuptiis Propheta. In nuptiis namque istis prophetæ, apostoli et omnes sancti tympanis, citharis, et aliis modis cum exultatione sancta conclamant : unde pascitur auditor. Harum nuptiarum copulam in thalamo Virginis fecit Dei gratia, quando Verbum caro factum est, et humana natura divinæ unita, et sponso sponsa, nunc charitate, post etiam immortalitate conjuncta. Et est sensus tituli : Psalmus hic subaudi, tendens *in fine*, id est in consummationem, scriptus est *filiis Core*, id est Christi, *ad intellectum* tanti mysterii, tanti decoris, scilicet conjunctionis Christi et Ecclesiæ. Et est *canticum* (82) : Quia hic est exultatio pro æternis. [Aug., Cassiod., Aug., Cassiod.] Psalmus dico habitus *pro his qui commutabuntur* de veteri homine in novum, et *pro dilecto* Christo, de quo Pater : *Hic est Filius meus dilectus* (Matth. iii). Hic enim describit per quem commutabuntur. Laus sponsi et sponsæ hic cantatur. Vel ita, ut non subaudiatur psalmus, sic : Canticum, istud tendens, in finem, id est in Christum : Vel in consummationem æternæ beatitudinis habitum ; *pro his qui commutabuntur*, id est pro commutandis, et *pro dilecto*, id est commutante, scilicet sponso et sponsa, scribitur, filiis Core ad intellectum, id est, ut intelligant et venerentur tantum mysterium. Intentione monet ad laudem sponsi et sponsæ. Modus : *Tripartitus* est psalmus. Primo Propheta cælestibus epulis saginatus, præconia Dei se eructaturum promittit. Secundo incipit de laude sponsi, laudans eum quadriformiter, a forma, a potestate, a iudicio, ab ornatu, ibi, speciosus. Tertio, laus sponsæ cantatur *submissius*. Item quadriformiter, a forma, a gloria, ab amicibus, a prole, ibi, *audi filia*. Propheta ergo, quasi ad has nuptias intromitti desiderans, ut sibi aperiatur se velle sponso cantare, ait :

VERS. 1. — « Eructavit cor meum verbum bonum ;
« Dico ego opera mea regi. »

Cor meum, [Cass.] id est mens mea plena intus *eructavit* (83), quasi de pleno *verbum bonum*, id est hymnum Deo. Sicut qui blasphematur, ma-

(82) Hieron. ad Principiam virginem.

(83) Hier. ad Principiam.

lum verbum eructat, [Aug., Hier., Cassiod.] intus enim [Propheta satis laudem Deo eructat, et illum hymnum regi cantare volebat. Unde sequitur : *Ego dico*, id est dicere gestio *opera mea regi*, id est ad laudem ejus, quia ex eo habeo, opera dicit hunc psalmum. Hanc enim operationem quam mente conceperat, regi dicere gestiebat. Ne vero eum aliquid a se putes dicere, calamo scribæ se comparat, a Spiritu enim sancto regitur. Et hoc est

VERS. 2. — « Lingua mea calamus scribæ veloci-
« ter scribentis. »

Lingua mea est calamus scribæ, id est Spiritus sancti, *velociter scribentis*. [Hier., Cassiod., Aug.] Quia dixit, et facta sunt (Psal. xxxii). Vel ideo dicit, *velociter scribentis*, ut notetur virtus prophetiæ, quæ non sub cruciatu humano cogitat, quod de arcano Divinitatis aliis divulgat. Vel calamo comparat, ut per hoc intelligat scripsisse quæ dicit. Et est lingua mea calamus scribæ (84), quia quod dico et scribo, *velociter scribentis*, quia cito ventura sunt quæ scribo.

PARS. II. VERS. 3. — « Speciosus forma præ filiis
« hominum, diffusa est gratia in labiis tuis : pro-
« pterea benedixit te Deus in æternum. »

Speciosus. [Cassiod., Hier., Aug., Alcuin.] Secunda pars, ubi incipit de laude sponsi quam promiserat, prius laudans eum a forma. Quasi ergo intromissus ad sponsum, de laude ejus cantat, *speciosus es forma*, quia immunis a peccato *præ filiis hominum*. Est utique homo, et cum ipse sit homo, non est tamen ut quilibet homo. Et ideo ut eum a suo genere commendaret, non ait hic, præ angelis, quos etiam excellit ; sed dicit, præ filiis hominum, contra illos qui putantes eum purum hominem, dicunt in Isaia propheta : *Vidimus eum non habentem speciem neque decorem* (Isa. liii). Et quia non sufficit pulchritudo sine sapientia et eloquentia, addit : *Et diffusa est gratia in labiis tuis*, quia lex per Moysen quidem data est, sed per Jesum Christum gratia et veritas facta est (Joan. i), quæ gratia peccata solvit. In labiis dicit, quia eo loquente, mundus gratiam reconciliationis accepit. *Propterea*, quæ a principio psalmi usque huc dicta sunt, in persona Prophetæ leguntur, sicut et sequentia. Augustinus tamen et Hieronymus (85) dicunt quod quidam putant personam Patris hæc dicere, licet magis superstitiose quam vere, non considerantes textum totum, ubi sunt quædam quæ non conveniunt Patri ; arbitrantur autem illi, ex persona Patris hæc intelligi sic : Commendat Pater Christum, secundum utraque naturam ; et prius secundum divinam naturam, dicens : *Cor meum eructavit verbum bonum*, quasi non de extrinseco conjugio genui, sed de corde, sicut homo generat consilium suum de corde,

(84) Hier. in Comment.

(85) Hier., tom. III ad Damasum De duobus filiis,

antequam sit quod facturus est, consilium est. Consilium vero Patris, Filius est, quem ante omnia creata ex se Pater genuit. [Alcuin., Cassiod.] Et est sensus: *Cor meum struxit verbum bonum*, id est, ex plenitudine mea, et secreta essentia genui Verbum, id est Filium, qui dicitur Verbum, quia per eum Pater notus est, quod Verbum dicitur bonum, quia Dei Filius in natura sui solus bonus est cum Patre et Spiritu sancto. Unde nemo bonus nisi solus Deus (Marc. x). Est etiam bonum hoc Verbum, quia per eum omnia bona facta sunt. Sequitur: *Dico*, id est verbum profero. Idem hic dicit, quod prius dixerat; sed addit: *Opera mea regi*, ubi in ipso Verbo omnia opera Dei esse dicit. Unde alibi: *Quod factum est*, scilicet in tempore, in ipso vita erat (Joan. 1); ut nihil sit in opere, quod prius non fuerit in consilio. Et est sensus: *Dico ego opera mea regi*, id est Verbum æternaliter gigno, cum quo et in quo omnia dispono antequam sint in opere. De hoc verbo alibi dicitur: *Semel locutus est Deus*, etc. (Psal. lxi). Item verbum vocat et linguam dicens: *Lingua mea*, quasi dicat: Non solum dispono omnia cum eo, sed etiam per eum loquor. Et hoc est, ipse est lingua mea, hic est etiam *calamus mei scribæ*, apta comparatio est. Ut enim scriba nil sine calamo, nec calamus sine scriba operatur, sic cooperatur Pater et Filius. Et nota quia non sono, qui transit, comparat verbum, sed scripto, quod manet; ut ostendat Filium cœternum Patri. Scribæ dico, *velociter scribens*, quia non unum post aliud, sed omnia simul in uno verbo æterno Pater disposuit. Speciosus, supra Pater commendavit Filium, secundum divinam naturam, hic secundum humanam. Quasi dicat: *Genuit est Filius secundum quod Deus de mea essentia*, et ipse secundum quod homo est, *Speciosus forma præ filiis hominum*, et *diffusa est gratia in labiis tuis*. Hæc non mutantur. *Propterea benedixit te*. Priora dixit Propheta ex persona Dei Patris, hæc ex sua; accommodatius enim videtur hoc accipi ex persona Prophetæ, quam ex persona Patris et mutationes personarum repentinæ, et omnino ex improvise inveniuntur in sanctis Scripturarum libris. Dicit ergo Propheta in sua persona: Propterea, id est propter gratiam, qua regnum cœlorum datur, cum olim terra daretur, benedixit te hominem, *Deus in æternum*, dando tibi regnum, cuius regni non erit finis.

VERS. 4. — « Accingere gladio tuo super femur tuum, potentissime. »

Accingere. [Hier., Aug., Hier., Cassiod.] Hic laudet eum a potestate. Quasi dicat: Et, tu talis; *accingere*, a simili pugnaturi. Accingimur enim pugnaturi, præcingimur ministraturi, succingimur ituri, *gladio tuo* quo ipse dividit etiam filium a patre, et nurum a socru (Luc. xii), id est verbo Dei, quo hostes stravit, sicut Samson mandibula asini inimicos superavit. De hoc gladio dicit Dominus in Evangelio: *Non veni pacem mittere, sed gladium* (Matth. x). *Super femur tuum*, id

est super carnem. Femur enim humanæ propagandæ est seminarium, per quod congrue caro accipitur, *potentissime*, subdit, ut etiam secundum carnem, quæ per femur accipitur, reverendum habeas. *Potentissime dico*:

VERS. 5. — « Specie tua et pulchritudine tua, intende prospere, procede, et regna. »

Specie tua et pulchritudine tua. [Cassiod., Hier., Aug., Cassiod.] Hic distingue, id est secundum humanitatem et divinitatem. Species enim refertur ad humanitatem, in qua mundo apparuit; pulchritudo ad deitatem, qua omnia decora sunt. *Intende*, id est hominem pereuntem miseratus respice. Vel ita. Et accipitur pro eodem species et pulchritudo, scilicet pro justitia Dei. Quasi dicat: *Accingere*, et accinctus, *intende*, id est hominem misericorditer respice. Et hoc, *specie tua et pulchritudine tua*, id est et justitia tua, qua speciosus es et pulcher, *prospere*, id est liberans homines, *procede* de utero Virginis, ut sponsus de thalamo. Vel, *prospere*, procede, scilicet ab his victis, et alios vincendos; et *regna*, id est, in fide hominum tuam potentiam ostende, qui semper in te regnavisti. Dico procede et regna. Et hoc:

VERS. 6. — « Propter veritatem et mansuetudinem et justitiam; et deducet te mirabiliter dextera tua. »

Propter veritatem, [Hier., Aug., Cassiod., Alcuin., Aug.] id est, propter hoc quia per te et per tuas veritatem doces, quæ falsitatem nostram destruit; et propter *mansuetudinem*, id est quia mansuetus es, ferendo malos, ut et quando pro inimicis oravit, et adulteræ dixit: *Nec ego te condemnabo* (Joan. viii), sic et sui. Et propter *justitiam*, quia justitiam vitæ ostendit, et hoc totum ideo quia *deducet te inoffense* per cursus totius vitæ, vel de populo ad populum, *mirabiliter*, quia omnes mirabuntur, vel quia miracula faciet *dextera tua*, id est potentia verbi. Alio ab illo: *Prospere procede et regna*. Vel ita, *prospere* procede et regna, id est ita prospere procede, ut regnes per fidem in gentibus, quod jam factum est. Et hoc propter veritatem promissionum implendam, et jam sunt impletæ promissiones. Et propter mansuetudinem implendam in te et in tuis: et ita factum est, quia passi sunt martyres, unde regnum crevit, ut et ipse prior passus est. Et propter justitiam implendam, et ita erit, quia veniet ut iudicet secundum opera cuiusque. Et hoc potes, quia *deducet te mirabiliter dextera tua*. Hoc non mutatur. Et

VERS. 7. — « Sagittæ tuæ acutæ, populi sub te cadent; in corda inimicorum regis. »

Sagittæ tuæ sunt acutæ, [Aug., Cassiod., Aug.] id est verba tua, quæ corda hominum penetrant, et **97** *velociter* quo vult, perveniunt, et longe dirigunt. Et nota quia supra gladius positus est, qui prope ferit: hic sagitta, quæ eminus, et sic incomprehensibilis potentia Christi ostenditur. Et *populi* per eas sagittas vulnerati, *sub te cadent in corda*, vel

corda. Ubi se erigebant contra Christum, ibi cadunt ante eum. Corda dico inimicorum regis, id est inimicorum tuorum, qui es magnus rex, ut scilicet de inimicis sicut amici, sicut Saulus, prius erectus contra Christum, cœlitus emissa sagitta corde percussus est, et cecidit per humilitatem dicens: *Domine, quid me jubes facere?* (Act. ix.) Vel ita, populi inimicorum regis, id est multi de inimicis tuis, sub te cadent, id est supponent se tibi. Et hoc, in corde, id est ex ratione, vel voluntate. Hoc est quod titulus dixit, *pro his qui commutabuntur et filiis Core.*

Vers. 8. — « Sedes tua, Deus, in sæculum sæculi; virga directionis virga regni tui. »

Sedes tua. [Aug., Cassiod.] Hic a iudicio commendat Christum. Sedes enim ad iudicium pertinet. Quasi dicat: *Benedixit te Deus in æternum, quia sedes tua, scilicet sedes regni, id est iudiciaria et regalis potestas, o Deus, est in sæculum sæculi, quia quidquid constituit, non mutatur, quod te decet, quia virga, id est sceptrum et gubernatio, regni tui est virga directionis, quæ distortos dirigit. Hæc est regula divinæ æquitatis, quæ vere recta est et nunquam curvatur. Hæc justos regit, iniquos percutit. Nemo ergo sibi de misericordia Christi multum blandiatur, quia virga directionis est ei, si alios regit, alios conterit; regit spirituales, conterit carnales, sic dilige misericordem, ut velis esse veracem. Vere est virga directionis, quia*

Vers. 9. — « Dilixisti iustitiam, et odisti iniquitatem: propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ, præ consortibus tuis. »

Dilixisti iustitiam. [Aug., Cassiod., Aug., Cassiod., Alcuin.] Quia non solum in te justus es, sed in aliis diligis iustitiam; et odisti non homines, sed iniquitatem. Aliter perfecte non diligitur iustitia, nisi odiatur iniquitas. Si ergo homo iniquitatem in se odit, cum Deo facit. Odit Deus iniquitatem, oderis et tu, ut unam rem ambo oderitis. Eris enim Deo amicus, si displiceat in te ipso iniquitas tua, et placeat creatura ipsius. *Propterea, scilicet ut diligeres iustitiam, et oderes iniquitatem, unxit te.* Vel sic continua. *Propterea, scilicet quia dilixisti iustitiam et odisti iniquitatem, reddita sunt tibi hæc præmia, scilicet unxit, secundum hominem, te, o Deus, Fili, Deus tuus, scilicet Pater, id est, fecit te regem, dando tibi nomen, quod est super omne nomen (Phil. ii.)* [Aug., Cassiod., Hier.] Et nota quod ait: *Unxit te Deus, cum tamen divinitas ungi non indigerit; sed hoc dicit, quia homo ille Deus est, qui secundum quod homo unctus est, secundum quod Deus ungens. Bis ponitur Deus pro Patre et Filio, et in Græco aperte alter vocativus est, alter nominativus est. Iste vero unctus est ille lapis, id est per illum lapidem significatus, quem Jacob unxit erigens in titulum, et effundens oleum desuper (Gen. xxviii). Per hoc autem quod dicit eum unctum, regem et sacerdotem eum esse significat, in cuius figura in Veteri Testamento re-*

ges et sacerdotes ungebantur (I Reg. xvi; Exod. xxix). Unxit dico oleo spirituali. Oleo dico lætitiæ pro puritate conscientiæ et plenitudine gratiæ. Et hoc præ consortibus tuis, id est apostolis et aliis sanctis, in quos ab eo unctio gratiæ efflueret. Ei namque spiritus non est datus ad mensuram (Joan. iii), in quo habitat plenitudo divinitatis corporaliter (Coloss. ii), et de plenitudine ejus nos omnes accepimus (Joan. i).

Vers. 10. — « Myrrha et gutta et casia a vestimentis tuis a domibus eburneis, ex quibus delectaverunt te filiæ regum in honore tuo. »

Myrrha et gutta. [Cassiod., Aug., Cassiod., Aug., Alcuin., Cassiod., Hier., Gl. int.] Hic laudat Propheta sponsum ab uxore et ornatu, et prius ab ornatu, quasi dicat: *Non modo hæc prædicta habes; sed etiam myrrha et gutta et casia spirabunt a vestimentis tuis.* Boni odores virtutum his aromatibus signantur. Unde Apostolus ait: *Christi bonus odor sumus Deo (II Cor. ii).* Qui odores bene adhibentur nuptiali gaudio ut in nuptiis solet fieri. Est autem gutta, quæ et amoniaca dicitur. Casia quæ et fistula dicitur. Per quæ significantur diversa virtutum odora. Myrrha, quæ est amara species, vermes arcens, est carui amaritudo, quæ pellit vermes malorum desideriorum et malæ conscientiæ, et servat a putredine vitiorum. Gutta pellit omnes inflaturas et tumores, id est humilitas, quæ curat duritias cordium. Casia in aquis locis nascitur, et crescit in immensum et reddit odorem: hæc est fides quæ per baptismum crescit. Vestis autem Christi, a qua hæc fluunt, Ecclesia est, quam Christus sanguine abluit a macula, extendit in cruce a ruga duplicitatis. Et est sensus: *myrrha, scilicet carnis mortificatio; et gutta, scilicet humilitas; et casia, scilicet fides, spirabunt aliis per bonum exemplum, a vestimentis tuis, id est a sanctis tuis, ab Ecclesia tua. A domibus.* [Rem., Cassiod., Hier., Aug., Cassiod., Aug.] Eosdem dicit domus quos antea dixerat vestimenta, scilicet sanctos, qui tamen propter aliud vestimenta, propter aliud domus dicuntur, quæ ipse sunt eburnæ. Vestimenta Christi dicuntur, quia ornant ipsum vita et doctrina: domus, quia in eis habitat Christus; eburnæ, quia ipsi sunt casti, ut elephas a quibusdam castum animal dicitur. Ebur enim frigidæ naturæ est. Ideo in ebore castitas significatur: et sicut ebur prius obscurum limis et serris, vel sculpulis lucidum fit, ita et sancti perfectiones et attritiones diversorum suppliciorum elimati virtutum varietate fiunt lucidi. Et hoc est, dico a vestimentis tuis spirabunt hæc, scilicet a domibus, id est a cordibus sanctorum, in quibus habitat Deus; eburneis, propter castitatem, vel virtutum decorem. Aliter ab illo loco, *myrrha et gutta, et accipitur vestis corpus Christi, qua celatur deitas. Ab hoc venit myrrha, quia mortuus est pro omnibus hominibus; gutta fluxit, quia duritiam cordium sua prædicatione solvit. Casia prodiit, id est redemptio per aquam baptismi. Et hoc*

est. *Myrrha et gutta et casia*, spirabunt, a vestimentis tuis, id est a corpore Christi, quo quasi veste celatur deitas. Et non tantum a corpore Christi, hæc veniunt: sed etiam, a domibus eburneis, id est a sanctis. Illic non mutatur sensus. His odoribus filiae regum terrenorum allectæ Christum sequuntur, post habito honore Patrum, et hoc est, a vestimentis tuis, spirant hæc odora, ex quibus odoramentis virtutum delectaverunt te, id est, delectabilem te habuerunt filiae regum terrenorum, ad litteram. Et hoc, in honore tuo, scilicet non curantes honorem Patrum, sed Christi. Et reges dicit apostolos, qui se et alios virtutibus regunt, quorum filiae sunt omnes per eos in fide geniti, quos in honore Christi, non in suo genuerunt, a Christo enim Christiani, non a Petro Petrini, vel a Paulo Paulini dicuntur. Et est hoc tractum a veteri lege. In lege enim scriptum est: *Si mortuus fuerit frater sine semine, accipiat uxorem frater ejus vel alius propinquior de cognatione, ut suscite semen, non sibi sed fratri suo et habeat natus nomen defuncti, (Deut. xxv).* Hoc spiritualiter Christo convenit, qui est primus frater et primogenitus in multis fratribus (Rom. viii), qui per Prophetam dicit: *Narrabo nomen tuum fratribus meis (Psal. cxi).* Et in Evangelio: *Vade, et dic fratribus meis (Matth. xxviii),* qui mortuus est sine semine, quia pendens in cruce vix unum latronem solum comedit. Unde ait: *Singulariter sum ego, donec transeam (Psal. cxi).* Et alibi: *Tota die expandi manus meas ad populum non credentem (Rom. x).* Sed suscitatur ei semen a fratre, qui accipit uxorem ejus, id est ab apostolis, qui sponsam Christi, scilicet Ecclesiam regendam suscipiunt, qui non sunt sponsi, sed amici sponsi. *Qui enim habet sponsam, sponsus est (Joan. iii),* quorum prædicatione gentium multitudo intravit ad Christum. Et habet natus nomen defuncti, id est conversi ad fidem habent nomen Christi crucifixi, a quo Christiani dicuntur. Et hoc est, ex quibus, scilicet odoramentis, delectaverunt te filiae regum, scilicet apostolorum. Filiae dico, tamen, in honore tuo; quies primus frater, a quo nomen habent, cui gloriam quaerunt.

Vers. 11. — « Astitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato, circumdata varietate. »

Astitit. [Cassiod., Aug., Gl. int., Aug., Cassiod.] Hic ab uxore commendat sponsum. Quasi dicat: Tu talis es, et sponsa talis astitit etiam non timore curva, sed spe erecta, regina, quæ sub rege regit, scilicet sponsa Ecclesia, a dextris tuis, id est in æternis spe. Qui autem a sinistris est, ubi erunt hædi, non est regina, sed ancilla quæ de domo ejiciatur cum filio suo (Gen. cxi), quando dicitur: *Ite, maledicti, in ignem æternum (Matth. xxv).* Reginae autem dicitur: *Venite, benedicti Patris mei, possidete, etc. (ibid.).* Astitit dico in vestitu deaurato, id est, in doctrina sapientiæ, circumdata varietate, id est omnibus linguis variata. Tamen vestis Catholicæ doctrinæ una est, quia sine scissura.

A Unde sanctus Spiritus igneis et dispersis linguis super apostolos descendit (Act. ii). Vel ita, ut per vestitum opera intelligantur, qui dicitur deauratus, non aureus. In auro intelligitur charitas. Quod vero aureum est, totum de auro est: quod est deauratum, aurum habet et aliud. Et est: *Astitit regina in vestitu honorum operum; deaurato, non aureo, ne sola sit charitas, sed adsint cætera quæ charitas ornat. Ipsa dico circumdata varietate meritum; et si sit unitas in charitate, tamen auro, id est doctrina apostolorum, et cocco, id est confessione martyrum, et gemmis, id est in puritate virginum, et purpura, id est lamento poenitentium ornatur regina. Unde in Veteri Testamento cortice tabernaculi contextæ sunt de quatuor pretiosis coloribus, scilicet de bisso retorta et cocco bis tincto, hyacintho et purpura (Exod. xxvi).*

Pars III. Vers. 12. — « Audi, filia, et vide; et inclina aurem tuam, et obliviscere populum tuum, et domum patris tui. »

Audi filia et vide. [Cassiod., Aug., Cassiod., Aug., Cassiod., Aug., Cassiod.] Tertia pars, ubi laus sponsæ cantatur, sed submissius, id est minus excellenter, quam supra laus sponsi. Et laudat eam quadriformiter, scilicet a forma, a gloria, ab adolescentulis, a prole. Alloquitur autem Prophetam reginam tanquam unus de Patribus, id est de apostolis, quos supradixit Patres. Quasi dicat: Astitit regina a dextris tuis. Et, o regina, filia mea, id est mea prædicatione genita, audi intus, et vide Deum ipsum. Quasi dicat: Judæi viderunt et occiderunt, tu audi Evangelium et credendo videbis Deum: hic per imaginem; in futuro, per speciem. Vel, audi prophetias, quæ Incarnationem Christi prædixerunt. Et vide impletas, et inclina aurem tuam, ut humiliter audias. Parum enim est audire, nisi humiliter audiaris, et obliviscere populum tuum, scilicet populum Babyloniam, unde venit Ecclesia, scilicet obliviscere ritus legis, vel idololatriæ, per quos servis regi Babylonis. Et domum, id est conversationem, et consortium patris tui diaboli, id est Babyloniam, quæ est contra Jerusalem. Et hæc est præcedentis expositio. Et sic fides decora.

Vers. 13. — « Et concupiscet rex decorem tuum, quoniam ipse est Dominus Deus tuus, et adorabunt eum. »

Et concupiscet rex decorem tuum quem ipse fecit in te. [Aug., Cassiod., Hier., Aug., Cassiod., Aug.] Hic laudat eam a forma. Concupiscet dico, quod est magnum, quoniam ipse, non prior patet, scilicet diabolus, est, non qualiscunque rex, sed Dominus Deus tuus, non modo sponsus; et adorabunt omnes populi, de quibus facta es, eum, scilicet regnam tuum.

Vers. 14. — « Et filiae Tyri in muneribus; vultum tuum deprecabuntur omnes divites plebis. »

Et etiam filiae Tyri, [Aug., Hier., Aug., Cassiod., Aug.] id est gentium: a 98 parte totum. Per Ty-

rum enim vicinam Judææ, gentes designat Christo A
creditoras. Unde mulier Chananæa a finibus illis
egressa (*Matth. xv*), Ecclesiæ figura est. Hæc, inquam,
filix Tyri, id est gentes venient ad illum regem tuum,
in muneribus, scilicet, ut se offerant, vel ut ele-
mosynas faciant, quibus mercentur regnum cælo-
rum. Ideo ait, in muneribus, quia vult ut in cælum
thesaurizemus, largiendo temporalia. Filix Tyri,
scilicet *omnes divites plebis*, nobiles, sapientes, et
hujusmodi. Hæc sunt filix Tyri. Vel secundum in-
terpretationem nominis : Tyrus enim interpretatur
angustia. Et est, filix Tyri, id est angustix, scilicet
peccatorum, id est gentes quæ sunt in angustia pec-
catorum, in muneribus venient, scilicet divites ple-
bis omnes. Hæc non mutantur a priori sensu. Et hi
adorando in muneribus *deprecabuntur vultum tuum*,
o regina, id est conformitatem tuam, ne extra po-
siti faciant sed in vultu sponsæ, id est unitate Eccle-
siæ. Vultus namque Ecclesiæ prodest eleemosynas
facientibus, ne extra nidum Ecclesiæ faciant, ut sit
gloria Dei, et non sua.

Vers. 15. — « Omnis gloria filix regis ab intus ;
in fimbriis aureis, circumamicta varietatibus. »

Omnis gloria. [Cassiod., Aug., Hier., Aug., Cas-
siod., Gl. int., Hier.] Hic est laus sponsæ a gloria,
ut supra a potestate sponsi. Quasi dicat : Dico con-
cupiscet rex decorem tuum : qui decor non est nisi
intus, quia *omnis gloria ejus*, scilicet *filix regis*, est
ab intus, vel *intrinsicus*, id est in conscientia tua.
Sit ergo eleemosyna tua in occulto ubi Deus videt
qui internam pulchritudinem amat quam videt. Vel,
intrinsicus, id est non in circumcissione manufacta,
sicut in veteri lege, sed in spiritualibus. Reginæ
dico existentis in *fimbriis aureis*, id est in doctrina
sapientiæ, quæ regina est *circumamicta varietatibus*,
id est diversarum linguarum. Varietas linguarum
decus est doctrinæ, sed non prodest, nisi sit intus
gloria. Vel *fimbriæ*, quæ sunt finis vestis, signifi-
cant finem mundi, vel hominis. Aureis dicit non
deauratis, ut supra, sed *aureis*, quia in fine tota
perfectio est, ubi invenitur charitas plena ; et est,
gloria reginæ est, ab intus, et hæc gloria est, in
fimbriis aureis, id est in fine sæculi. Vel cujusque
hominis, quando perfecta erit charitas, quæ regina
est, circumamicta varietatibus, virtutum vel gen-
d tum.

Vers. 16. — « Adducentur regi virgines post
eam ; proximæ ejus afferentur tibi. »

Adducentur. [Cassiod., Aug., Alcuin., Cassiod.] Hic
laudat sponsam ab amicis ut supra sponsum a
judicio. Quasi dicat : Regina domum patris oblita
venit ad regem. Et *post eam* primam quæ est gene-
ralis mater fidelium, *virgines*, id est pudicæ mentes,
adducentur gratia Dei. Non enim a se hoc habent
regi, et hæc virgines sunt *proximæ ejus* reginæ, id
est non alienæ ab ea, sed ad eam pertinentes, et
convertens verba ad regem ait : Et istæ *afferentur*
tibi, o rex ! Nota verborum differentias, *adducentur*,
opportuna prædicatione venientes ; *afferentur*, im-

portuna prædicatione conversi. Vel ita ut per vir-
gines robusti accipiantur, et per proximas infirmi.
Et est : *Post eam*, reginam, *adducentur regi* virgi-
nes, ut robusti et fortes ; et *proximæ ejus*, scilicet
viduæ et castæ, quæ sunt in gradu secundo, et alii
infirmi quasi imbecillitate fatigati, *afferentur tibi*.
Et nota quod prius unitas Ecclesiæ dicitur, cum di-
cit, *eam* ; post enumeratio partium est distincta,
cum dicitur, *virgines*, et *proximæ*, addit :

Vers. 17. — « Afferentur in lætitia et exulta-
tione ; adducentur in templum regis. »

Afferentur, [Cassiod., Aug.] etiam ministris an-
gelorum, in *lætitia et exultatione*, quia sexus ille
fragilis vicit graves passiones corporis, quo *addu-
centur* tanquam vivi lapides, in *templum regis*, non
B solum ad conspectum, sed in penetralibus regis, id
est in Jerusalem futuram. Vel, in templum regis,
id est in Ecclesiam præsentem. Non est satis quod
sunt virgines, nisi adducentur in hoc templum,
quia sunt et hæreticæ virgines extra hoc templum,
cujus junctura est charitas.

Vers. 18. — « Pro patribus tuis nati sunt tibi
filii : constitues eos principes super omnem ter-
ram. »

Pro patribus. [Cassiod., Hier., Aug.] Hic dicit
quanto incremento sponsa profecerit, et a prole
commendat. Quasi dicat : Adducentur, nam *pro patri-
bus tuis*, scilicet pro antiquis patribus, idolorum
cultoribus *nati sunt tibi filii*, id est apostoli, prin-
cipes prædicationis. Vel post prophetas apostoli, et
post apostolos et pro apostolis episcopi et alii,
quos Ecclesia genuit, et in sede constituit. Unde
sequitur : *Constitues eos principes super omnem ter-
ram*. Non in uno loco Ecclesiæ.

Vers. 19. — « Memores erunt nominis tui in
omni generatione et generationem. »

Memores erunt nominis tui, Domine. [Hier., Cas-
siod.] Vel, *memor ero*, alia littera, secundum quam
populus Christianus loquitur sic : Constitues eos
principes, et per eorum prædicationem *memor ero*
nominis tui, Domine, id est Christianus populus qui
in eorum prædicationibus per omnes successiones
perseverat. Vel, memores erunt ipsi principes, no-
minis tui, Domine, in *omni generatione et generatio-
nem*.

Vers. 20. — « Propterea populi confitebuntur tibi
in æternum, et in sæculum sæculi. »

Propterea. [Hier., Aug., Alcuin.] Quia constitues
eos principes, *populi* una confessione *confitebuntur*
tibi peccata vel laudes ; hæc confessio unitatis va-
let. Et ideo Deo placet ; et hoc in *æternum* præ-
sentis sæculi, in *sæculum sæculi*, id est in futuro,
ubi est æterna laus. Notandum quod psalmus iste,
in natali Domini cantatur, quia agit de laude spon-
si et sponsæ, et de nuptiis Christi et Ecclesiæ,
quarum desponsatio facta est in Verbi incarnatione.
Cantatur etiam in festo beatæ Virginis, quia quæ
de Ecclesia generali hic dicuntur, ad Mariam spe-
cialiter referri possunt. Cantatur etiam pro virgi-

nibus, quia dicitur ibi, adducentur regi virgines; et pro apostolis, quia ibi dicitur nati sunt tibi filii.

COLLATIO IN PSALMUM XLIV : (ERUCTAVIT ,) etc.

Titulus, apud Septuaginta : Pro his qui commutabuntur, ὑπὲρ τῶν ἀλλοιωθησομένων. Hebr. אֵל שְׁשׁוֹחָנַי AL SCHOCHANIM SUPER LILIA, vel PRO LILIIS, per quæ congruenter intelliguntur virgines, maximæ Christus sponsus et Ecclesia sponsa. Per virginitatem vero, homines efficiuntur pares angelis. Et ita commutabuntur, cum mortale hoc induerit immortalitatem. In cælo neque nubent, neque nubentur; sed erunt sicut angeli Dei in cælo (Matth. XXI). Unde D. Hieronymus testatur se hunc psalmum voluisse exponere Principiæ virgini, eo quod invenerit in titulo, Lilia et flores, quæ pertinent ad virginitatis decus immortale.

VERS. 4. — Versu 4, 5 et 6, aliter distingunt Hebraicantes. Ob id perturbatur intelligentia ultro citroque conversa; et hic ponit hunc casum alter alterum juxta quod magis arridet. Nos sequamur Patres nostros.

VERS. 5. — Ubi legimus, intende, Hebr. rursus repetunt. Et in decore tuo וְהָיָה וַחֲדָרָא. Interpretes legerunt caph finale; essentielle, non subsidiarium, in verbo quod vocant HYPHIL, a themate דָּרַךְ DARACH, id est incessit. Unde הִדְרַךְ HIDRAC direxit, intendit, in imperativo הִדְרַךְ HADREC. Intende, quomodo videntur accepisse interpretes. Deinde, prospere procede. Quam significantiam unica particula signat אָרַךְ. Mox sequitur רַבֵּב REBAB, id est aquila. Cujus emphasisim Septuaginta intelligentes, concinne dixerunt, regna, sive triumpha.

VERS. 7. — Sagittæ tuæ acutæ populi sub te cadet in corda inimicorum regis. Quid hic, non oblaterant Faber et Cæcus? Contendunt enim ablativum, corde, debere legi; et respicere vocabulum acuta, ac non referri ad verbum cadent; et id quod est medium dici per parenthesin hoc modo : Sagittæ tuæ acutæ populi sub te cadent in corde inimicorum regis. Ista philosophia non est nobis necessaria. Quid enim senserit Augustinus loculenter habes in Glossa. Ideo Sanctes ut ostenderet respicere verbum, cadent, ipsum repetiit, licet semel duntaxat ponatur in Hebræo : Sagittæ tuæ acutæ, populi sub te cadent. in cor inimicorum regis cadent; et Munsterus, defigentur; Chaldeus, transmittentur in corda odientium regem. Nec obest quod in Hebræo et Græco ponatur singulariter. In Græco quidem ἐν καρδίᾳ, in corde, in Hebræo בְּלֵב BELEB, quod est indifferenter in corde vel in cor. Siquidem, ut dicit Hieronymus ad Principiam, Hebraica interpretatio distat in verbis, non distat in sensu. Mox subnectit hunc versiculum, in quo alias legebatur, potentissime, sagittæ tuæ acutæ, potentissima, populi sub te cadent inimicorum regis. In Hebraico, absque potentissime. Reliquia similiter. Hæc ille.

VERS. 9. — Propterea unxit te Deus, Deus tuus. Oportet Augustinum usum fuisse aliis codicibus Græcis, quam quos vidimus. Nam prius nomen, Deus, accepit sub vocandi casu ex Græco, recta interpretatione; quam omnino habet Hieronymus ad Principiam virginem. Secundum autem, Deus, sub nominativo. Verum, inquit Augustinus, in Latino putatur idem casus nominis repetitus. In Græco autem evidentissima distinctio est. Et tamen codices nostri legunt ὁ θεός, ὁ θεός σου, adeo ut demitteretur D. Hier. ad Principiam, cur Aquila in superiori versiculo, thronus tuus, Deus, verterit θεῖ, et in subsequenti θεός repetitum, quanquam in nostris exemplaribus, nunc habetur in utroque versu. Ex quo clarum desumitur argumentum codices variasse. Ubi etiam non videtur silentio prætereundum quod Hieronymus dicit se potuisse θεῖ propter intelli-

gentiam. Quod Latina consuetudo non recipit, ne quis putet perverse Deum dilecti et amatissimi regis bis Patrem nominari.

VERS. 11. — Astitit regina a dextris tuis, in vestitu deaurato, circ. variet. Duo vocabula finis versus, non habent Hebr. Græci tamen nunc, et Latini, legunt ad vehementiam sententiæ; et expressiore significantiam particularum. Siquidem prior significat notam, auri massam; et eadem sane insignem צִפְתֵּם CETHEM. Secunda est aurum gemmatum, sive ut vult Hieron. diadema. Quæ omnia satis indicant variegatam pulchritudinem. Utramque vero lectionem recenset Hieronymus, et interpretatur ad Principiam virginem : Astitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato. Quodque sequitur circumdata varietate, excepta editione Vulgata nullus interpretum transtulit. In Hebraico, stetit conjunx in dextera tua, in diademate aureo. Ubi nos conjugem vertimus, ibi

apud Hebræos legitur שְׁחַל SCHEGAL pro quo Aquila συνέστρω, id est concubinam; Symmachus et quinta editio παλαδίον, id est pellicem. LXX, Theodotion, et Sexta edit., reginam interpretati sunt. Deinde ubi ego posui, in diademate aureo, Symmachus transtulit, in auro primo. Aquila, quinta et sexta Editio, in tinctura, vel in auro ophir, quæ filiz regum sunt, et in sponsi parantur amplexus. Per myrrhban guttam et casiam et domos eburneas delectant eum, cujus thronus in sæculum sæculi est. Quæ autem jam super petram Christum stabili radice fundata est catholica Ecclesia, una columna perfecta et proxima stat a dextris, et nihil in seministrum habet. Stat in vestibus deauratis, de sermonibus Scripturarum ad sensum transiens, et cunctis plena virtutibus. Sive ut nos transtulimus, in diademate aureo. Est enim regina, regnantis cum rege, cujus filias possumus intelligere, et in comune credentium animas, et proprie virginum choros. Ophir genus auri est, vel a loco ludiz, vel a colore nomine indito. Septem quoque apud Hebr. auri 99 vocabula sunt. Uzorem quoque et concubinam intellegimus de cantico Salomonis, quæ sine sponso suo vel marito dormire non potest. Hæc Hieronymus.

VERS. 13. — Et adorabunt eum. Hebræi, adora eum, quia legunt וְהִשְׁתַּחֲוִי VEHISSTAANI cum iod in fine, LXX sine iod, sed cum geminato vau

VERS. 14. — Filia Tyri in muneribus. Hieronymus juxta Hebræos, filia fortis. Unde videtur sentire ad Principiam virginem, quod error sit in lingua Latina aut Græca propter ambiguitatem vocabuli, ea tamen lege, ut errorem vocet equivocationem. Nam mystice et suaviter, hanc cum legimus et psallimus, pariter interpretatur et disserit, cujus verba non piguit subscribere, filia Tyri in muneribus, etc. Verbum Hebraicum טַי quod in Ezechiele juxta Septuaginta legimus, interpretari potest, et Tyrus, et tribulatio, et fortissimus, sive fortissima, et siles.

Id est lapis durissimus. Unde in præsentī loco error ortus est. Aquila enim et Septuaginta et Theodotion, et quinta editio, Tyrum interpretati sunt. Sexta verbum Hebraicum טַי TZOR posuit; Symmachus χράτιστος, id est fortissimus. Nos id ipsum ad Deum retulimus, ut illa cui supra dixerat, audi, filia et vide, filia fortissimi nuncupetur, aut certe ipsa fortissima sit, quia imitata est fortem Patrem, cujus vultum in diversis muneribus deprecabuntur divites plebis. Divites in cunctis operibus bonis et scientia, sive qui divites putantur in hoc sæculo sapientes hujus mundi, et philosophorum disciplinis eruditi. Vel, quod melius est, qui antea divites fuerant, habentes eloquia Dei, et testamenta et prophetas, id est, de populo Israel. Et enim ante Salvatoris adventum, hi qui de Tyro erant, hoc est de populo gentium, et proselyti esse cupiebant, deprecabantur divitem populum Israel, et per eos introducebantur in templum. Sic post adventum Domini,

quicumque ex Israel credere voluerint, divites A quondam familiaritate et protectione Dei, venient ad filiam Tyri, et offerentes varia dona virtutum, et confessionis in Christum, depræcabantur eam, ut salutem quam perdididerunt in Judea inveniant in gentibus. Hæc ille. Cæterum editio Latina, quæ legitur plurative, *filia Tyri*, respicit finem superioris versus; videlicet, *adorabunt eum*, juxta explanationem et Hieronymi et Augustini in Commentariis. Quod si voluissent Stapulensis et Cæcus, non adeo memordissent lectionem Vulgatam, ceu interturbatam et confusam: imo vero ineptam. Quis enim sic loqueretur, *filia Tyri in muneribus vultum tuum deprecabuntur*, quin potius ut ratio Latinitatis exigit, *vultum vestrum*? Hallucinantur autem in texendo ordine, nec officit quod Hebraice et Græce unice dicitur filia Tyri quasi vocandi casu, cum sit mentio de Ecclesia, quæ est una, et plures, diversa consideratione; et varius respectus coordinationis dictionum efficit multipliciter interpretationum. Nusquam tamen est indigna intelligentia.

VERS. 15. — *Omnis gloria ejus filie regis*. Pronomen *ejus*, additum est ex psalmodia Romana vel ex aliis editionibus, quæ multa fuerint. Et potuit hoc contingere fortasse, eo quod si legatur per punctum quod dicunt mappic in littera, he. id est, in aspiratione, quæ ponitur in fine dictionis כבוד KEBUDACH id est *gloria ejus*. Quod si non ascribebantur puncta, ut probabilis est, facilius poterat verti *ejus*.

VERS. 19. — *Memores erunt nominis tui, Domine*. Sic legimus ex editione Romana. Nam et Hebræi habent (quod et contestatur Hieronymus ad Principiam) אזכירתי AZKIRATI, id est *recordabor*. Quia tamen est futurum verbi quod dicitur בירתי, haud incongrue verti posset, *recordari faciam*. Quod quam quadret apostolis, quibus spiritus Christi Jesu suggestit omnia quæcunque dixerant, nemo non videt. Itaque *memores nominis ejus* erant, Deo inspirante, et memoriam priorum refricante et confirmante.

PSALMUS XLV.

PSALMI TITULUS: « IN FINEM PSALMUS DAVID PRO AR- B CANIS. »

Deus noster refugium. [Hier., Alcuin., Aug., Alcuin., Aug., Cassiod.] Titulus: *In finem psalmus David pro arcanis*. Psalmus iste agit de arcanis divinæ dispositionis, quæ sunt, quod si Deus homo, quod salus promissa utrique populo, quod cæcitas ex parte contigit in Israel, ut plenitudo gentium intraret, quod apostoli transierunt ad gentes, quod nimia pax fuit in terra, tempore Dominicæ nativitatibus. Unde Isaias: *Constabunt gladios suos in vomeres, et lanceas suas in falces* (Isa. II). Et est sensus: *Psalmus iste tendens in finem*, id est in Christum, est *David*, id est alicujus fidelis de Judæa, ut sit certius testimonium. Psalmus dico habitus, *pro arcanis*, id est agens de manifestatione arcanorum. Vel secundum aham translationem, quæ habet: *In fine psalmus, filii Core pro arcanis*. Filii Core sunt filii crucis, qui de arcanis, id est de adventu Christi et aliis prædictis loquuntur. Et est, psalmus hic tendens in finem attribuitur filiis Core, qui hic loquuntur. Psalmus dico, habitus, *pro arcanis*. Intentione monet ad fidem. Modus. Tripartitus est psalmus. Primo, in adventu Domini omnis spes habenda ostenditur, et in transitu apostolorum ad gentes. Secundo dicit quod Ecclesia fundatur in Christo, cui gentes et regna subjiciuntur, ibi, *fluminis impetus*. Tertio narrat magnalia tempore Incarnationis facta, ibi, *venite et videte*. Propheta ergo in Christi adventu, videns multas exurgere tribulationes contra eas præmittens consolationem in persona filiorum Core, vel alicujus fidelis de Judæa, ait:

VERS. 1. — « Deus, noster refugium et virtus, adjutor in tribulationibus quæ invenerunt nos nimis. »

Deus noster refugium. [Gl. Int., Aug., Alcuin., Cassiod.] Quasi dicat: Alii dii non sunt refugium, sed *Deus noster*, id est nobis communis carne assumpta est refugium, dum de periculo liberat, et virtus. Hoc ideo addit, quia est refugium ubi plus timetur:

quo si quis aliquando ad hæc confugerit, magis infirmatur. Hic vero confirmatur, ideo ad te fugiendum, quia es *adjutor in tribulationibus*, quia juvas vincere eas. Et non solum in aliis vincendis es adjutor, sed etiam in iis quæ sunt *nimis*, id est in conscientia, quæ enim intus sunt a nobis nimis sunt. Nulla enim hic major est tribulatio, quam delictorum conscientia; sed et hic adjuvat Deus noster, quia peccata dimittit. Et hæc tribulationes *invenerunt nos*, non nos eas, ut per nos poeniteremus, ubi tamen et ille rogandus est, sed ipsæ tribulationes invenerunt nos aliis momentibus poenitere. Aliquando ergo homo invenit tribulationem peccatorum, quando sine admonitione alicujus considerat sua errata, et sic poenitet, dicens: *Tribulationem et dolorem inveni* (Psal. XIV). Aliquando tribulatio invenit hominem, quando alterius persuasionem poenitet, cognoscens peccatum: utrobique autem rogandus est Deus. Vel ita, ut per tribulationes accipiamus poenas, et legitur littera seriatim sic: *Adjutor est in tribulationibus*; quæ tribulationes invenerunt nos. Nos enim fugiebamus eas. Vel, invenerunt nos, expositos eis per Adam. Invenerunt dico nimis, quia hic perimus sub mole poenarum. Tanto potentior est ille qui liberat.

VERS. 2. — « Propterea non timebimus, dum turbabitur terra; et transferentur montes in cor maris. »

Propterea. [Cassiod., Aug.] Quia talis est securitas non timebimus nos qui montibus, id est apostolis, consentimus: timeant contrarii, dum conturbabitur de novitate miraculi in adventu Christi terra; id est Judæa, quasi arida, sine idololatria, amaritudine gentium circumdata tanquam mari terra, et transferentur montes, id est apostoli, secundum illud: *Quia repulstis verbum Dei, ecce convertimus ad gentes* (Act. XIII). *In cor maris*, id est in fidem gentium, quia gentes credunt eis. Vel, mare est hoc sæculum; cor maris, immanitas gentium. Ad gen-

tes enim immanes et barbaras transierunt, in qua translatione

VERS. 3 — « Sonuerunt et turbatae sunt aquae eorum; conturbati sunt montes in fortitudinem eius. »

Sonnerunt contradicentes et turbatae aquae eorum vel ejus, alia littera, id est maris. [Aug., Gl. int., Alcuin., Gl. int.] Conturbati sunt etiam montes, id est potestates saeculi, in fortitudine ejus, id est Dei qui est refugium et virtus. Vel ita ab illo loco, *sonnerunt*, quasi transferrentur montes, in qua translatione, *sonnerunt montes*, ipsi apostoli praedicando, et turbatae sunt aquae eorum; ad sensum fit relatio, non ad vocem, id est aquae maris, scilicet populi gentium, vel doctrinae eorum, quae infatuatae coruscante doctrina Salvatoris, unde: *Absorpti sunt, juncti petrae iudices eorum* (Psal. cxi). Haec est virga Moysi, quae devoravit virgas magorum Pharaonis. *Stultam enim fecit Deus sapientiam hujus mundi. Ubi sapiens, ubi scriba? ubi inquisitor hujus saeculi?* (I Cor. 1.) Unde Abdias propheta: *Perdam sapientiam sapientium, et prudentiam prudentium reprobo* (Abd. viii). Conturbati sunt montes, id est exterius apostoli turbati sunt; in fortitudine ejus, id est in nimia persecutione ejus, maris.

PARS II. *Διαψαλμα*. VERS. 4. — « Fluminis impetus lætificat civitatem Dei; sanctificavit tabernaculum suum Altissimus. »

Fluminis impetus. [Cassiod., Aug., Cassiod.] Secunda pars, ubi dicit Ecclesia in Christo fundatur, cui gentes et regna subjiciuntur. Quasi dicat: Ita saevit mare, sed inter hos fluctus et sonitus non timent, qui ad illud refugium fugerunt, quia *fluminis impetus*, id est Spiritus sancti inundatio, *lætificat civitatem Dei*, scilicet Ecclesiam. Et *sanctificavit tabernaculum suum*, id est Ecclesiam vel corpus; quod assumpsit de Virgine Altissimus. Et

VERS. 5. — « Deus in medio ejus non commovebitur; adjuvabit eam Deus mane diluculo. »

Deus manet in medio ejus civitatis, [Aug., Cassiod., Alcuin., Cassiod.] quia aequae omnibus consulit, non accipit personas. Quomodo quod in medio est paria habet spatia ad omnes fines, ita Deus medius esse dicitur, aequaliter omnibus consulens. Et ideo non commovebitur illa civitas, unde portae inferi non praevalent adversus eam (Matth. xvi); *adjuvabit eam Deus* in labore saeculi mane, id est in ipso boni operis principio. Et hoc *diluculo*, id est per illuminationem sancti Spiritus, qui est lux quasi diei. Vel alia littera, *adjuvabit eam Deus vultu suo*, id est praesentia Incarnationis. Vel vultu suo, id est demonstratione auxilii sui, id est cum adjuvando se indicat. Et sic

VERS. 6. — « Conturbatae sunt gentes, et inclinatae sunt regna; dedit vocem suam, mota est terra. »

Conturbatae sunt gentes [Aug., Cassiod., Aug., Cassiod.] salubriter. Et etiam *regna inclinata sunt*, ut adorent, non erecta per superbiam, quia *dedit*; non ait protulit, sed dedit, quasi magnum praemium

id est praedicationem, quando tonitruum de nubibus, id est praedicatoribus, qui dicuntur nubes et montes. Montes propter altitudinem et firmitatem; nubes propter pluviam et ubertatem. Unde *terra mota est*, id est terrenus tremit metu iudicis. Quis dedit vocem?

VERS. 7. — « Dominus virtutum nobiscum; susceptor noster Deus Jacob. »

Dominus virtutum coelestium, [Hier., Cassiod., Aug., Cassiod.] qui est nobiscum **100** carne assumpta, ac si diceret: Emmanuel, proprium nomen supponendo. (Emmanuel enim interpretatur *nobiscum Deus*.) In his verbis breviter diffinit quid sit Christus, dum dicit, Dominus virtutum, *nobiscum*. Quasi dicat: Qui misit olim angelos, jam ipse venit. Et est nobiscum, et per hoc *susceptor* est. Nulla ergo terreat infirmitas *noster* non nisi filiorum crucis. Ipse dico, *Deus Jacob*, id est significatorum per Jacob. Quasi dicat: Qui tanta nobis dabit, quanta dedit Jacob; non enim tantum illius Deus.

PARS III. *Διαψαλμα*. VERS. 8. — « Venite et videte opera Domini, quae posuit prodigia super terram: auferens bella usque ad finem terrae. »

Venite et videte. [Cassiod., Aug., Alcuin., Hier., Aug., Hier., Cassiod.] Tertia pars, ubi narrat magalia tempore Incarnationis facta. Quasi dicat: Quid fecit susceptor? magna opera, et venite fide, et videte, id est intelligite *opera Domini*. Vel ita continua, quia nobiscum est et susceptor, ergo venite fide, quasi dicat: Jam securus vos invito. Et videte, id est intelligite, opera Domini, quae tempore Incarnationis fecit, ut de pace nimia. Et hujusmodi quae posuit super totam terram, et illa opera erant prodigia, quia aliquid portendebant. Quid? hoc scilicet pro ipse est, *auferens bella* spiritualia, scilicet bella male voluntatis, usque ad finem terrae. Hoc jam factum est in quibusdam non repugnantibus Deo, quia per Christi adventum idololatria et superstitio totius orbis periit. Et hoc significabat illa pax actualis, quae toto mundo tempore Dominicae nativitatis fuit. Unde tunc primum decantatum est ab angelis canticum pacis: *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonae voluntatis* (Luc. 1). Natus quippe erat ille qui est pax, qui facit utraque unum (Ephes. 11), qui ait: *Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis* (Joan. 14). Vere aufert bella, quia

VERS. 9. — « Arcum conteret, et confringet arma; et scuta comburet igni. »

Arcum, [Aug.] id est insidias conteret, et confringet arma, id est publicam impugnationem, et scuta, id est vanae praesumptionis protectionem. Unde ait Job: *Cucurrit adversus Deum, in crassa cervice scuti sui* (Job xv). *Comburet igni* Spiritus sancti, ut armemur evangelicis armis, quae describit Apostolus.

VERS. 10. — « Vacate, et videte quoniam ego sum Deus; exaltabor in gentibus et exaltabor in terra. »

Vacate et videte. [Aug., Cass., Hier., Rem., Aug.] Quasi dicat : Dedit vocem. Quam? Vacate ab armis diaboli, scilicet a vitiis, a tumultibus contentiosis, ut attendatis infirmitatem vestram. Infirmaris enim de te, id est infirmari debes ut fortis sis de Deo. Vel ita ab illo loco, *Venite*, et est ibi vox Domini; et agit de his ad litteram, quæ in adventu Christi acta sunt. Quasi dicat : Dedit vocem. Et est illa vox : *Venite et videte opera Domini*, horum verborum non mutatur sensus. *Quæ posuit super terram*, quasi signa ad convocandum errantem populum ad viam veritatis, quæ erant prodigia, quasi porrodicta, id est futuræ novitatis indicia, ut de partu Virginis, et de stella, et de pace nimia, et de cæteris; *auferens*. Ecce opera et prodigia, quod ipse est, auferens bella, ad litteram, *usque ad finem terræ*, quia tunc temporis pro præsentia ejus orbis pacatus fuit, quia *arcum conteret et confringet arma*, et *scuta comburet igni*, hæc omnia in adventu Christi ad litteram fuerunt; secundum illud : *Constabunt gladios suos in vomeres, et lanceas suas in falces* (Isa. II). Si ergo combusta sunt arma, *vacate*, o homines, a bellis, non habentes unde pugnetis. *Et videte*, id est intelligite *quoniam ego sum Deus*, non ille qui vos deludebat; non etiam vos ipsi, sed ego qui feci et reficio vos. Non ergo de vestris operibus extollamini, quia *exaltabor in gentibus* quando convertentur ad fidem, et postquam plenitudo gentium intraverit (Rom. XI), *exaltabor in terra*, id est in Judæa. Gentes sunt mare propter idololatriam. Ergo licet dicere quod

VERS. 11. — « Dominus virtutum nobiscum; susceptor noster Deus Jacob. »

Dominus virtutum nobiscum est, et susceptor noster est Deus Jacob, scilicet qui facit vincere Christianum populum per Jacob signatum, licet sit posterior.

COLLATIO IN PSALMUM XLV « DEUS NOSTER, » ETC.

Titulus a LXX, Pellicano et Pratensi, pro occultis interpretatur. Hieron. et interpres pro Cajetano, pro juvenutibus et pro juvenulis transtulerunt. Munsterus et Sanctes dictionem Hebraicam reliquerunt *עלמות אלמות* ALAMOTH, quasi sit instrumentum musicum. Hebr. est anceps *אלם* ALAM, significat abscondit, et *אלמות* ALMUTH adolescentiam, licet varientur pun-

ctorum notulæ quando scribuntur. Et ad secundum significatum alludit D. Hieron. Sensus tamen eodem recidit; tractat enim psalmus de initio nascentis Ecclesiæ, quasi de ejus juvenia, occultis et internis Spiritus sancti incrementis roborata.

VERS. 1. — *Deus, noster refugium*. Faber affirmat ex Hebr. debere dici, Deus, nostrum refugium, quia dicit Hier. Deus nostra spes. In Hebr. habetur *לנו* LANU, id est nobis; quod potest respicere aut Deum, aut spem, ad sensum exigui momenti.

In tribulationibus quæ invenerunt nos nimis. *נבצת* NIMITZA potest esse futurum, quomodo accepit Sanctes, reddens *invenimus*, scilicet auxilium validum in Deo, ut verbum illud non respiciat tribulationes. Vel potest esse NIPHAL quod vocant, et tunc significat *juventus* ut possis referre ad Deum, vel ad tribulationes supplendo relativum, ut sit passim Hebræis. Quasi diceret: In tribulationibus, quibus inventum est valde. Sed ut clarior esset sententia, dixerunt LXX, *quæ invenerunt nos nimis*, vel *quibus inventi sumus nimis*, singularis loco pluralis: quod non est extraneum. Hebr. aut *נבצת* MEOD, quod significat vehementiam, teneat locum quasi substantivi, ut intelligas in tribulationibus inventam, vehementiam: hoc est quæ nos vehementer premunt. Sive ergo veritas, quod Deus est nostrum auxilium, et valde opportunum in tribulationibus ut plures reddunt, sive quod sit adjutor in tribulationibus, quæ nimis nos angunt, utrobique digna et sana est intelligentia.

VERS. 4. — *Sanctificavit tabernaculum suum Altissimus*. Interpretes, ut apparet, legerunt verbaliter *קדש* QUIDESCH, id est sanctificavit, et *משכני* MISSCHANO, id est tabernaculum suum. Nam Hebr. nunc legunt *קדש משכני עלי* QUEDOSCH MISSKENE ELION, id est *sanctum tabernaculum Altissimi*. Ut sensus sit: *Fluminis impetus seu divisiones; vel rivuli lætificant sanctum*, subaudi locum, juxta Munsterum, *tabernaculorum Altissimi*.

VERS. 8. — *Quæ posuit prodigia super terram*. Hieronymus, *solitudines*, sive, ut alii volunt, *desolationes in terra*. Dictio in Hebr. est anceps a radice *שחם* SCHAMEM, *desolatus est*, vel *שחם* SCHAMAM, *admiratus est*. Illa tamen prodigia sunt *solitudines terræ*, id est terrenorum affectuum, quos Christus adventu suo proculcavit, ejiciendo principem hujus mundi foras.

VERS. 9. — *Scuta comburet igni*. Hebr. *אגלות* AGALOTH, *plaustra* vertunt. Quia vero *אגל* AGAL, significat *rotundum*, et tradunt particulam hic positam notare plaustra, ob rotunditatem, cur non simil ratione, poterunt LXX vertere scuta, quæ etiamnum in orbem ducuntur? Maxime utrumque reddideris, innuitur apparatus bellicus, quem indicant aut plaustra, aut scuta.

PSALMUS XLVI.

PSALMI TITULUS : « IN FINEM PSALMUS DAVID PRO FILIIS CORE. »

Omnes gentes. [Aug., Gl. int., Hier., Cassiod., Hier.] Titulus. *In finem, psalmus David pro filiis Core*. Gentes quas in præcedenti psalmo vocavit ad fidem jam conversas, in hoc psalmo invitat ad laudem. Vel hæc sunt filii Core, id est filii passionis. Et est sensus. *Psalmus iste, est David prophetæ, qui hic loquitur in voce apostolorum, habitus pro filiis Core, id est pro conversis gentibus dirigendis, in finem, id est in Christi laudem*. Intentio. Monet ad laudem. Modus. Bipartitus est psalmus. Primo gentes ad

quas gratias transivit, invitat ad laudem Dei. Secundo ascensio et regnum Dei describitur. Unde monet instanter psallere, ibi, *ascendit Deus in júbilo*. In voce ergo apostolorum gentes ad laudem monens ait :

VERS. 1. — « Omnes gentes, plaudite manibus; jubilate Deo in voce exultationis. »

Omnes gentes. [Aug.] Quasi dicat : Et si insultent pueri, scilicet Judæi, dicentes : *Ascende, calve* (IV Reg. II). Vos, omnes gentes, ad quas transivit gratia, non modo Judæi, *plaudite manibus*, id est gaudete bonis operibus, *jubilare Deo in voce exultatio-*

nis. Quasi dicat: Concordet manus, et lingua illa operetur. Hæc consteatur. Unde in Levitico, caput turturis jubetur retorqueri ad ascellas (Levit. v). Nostra editio habet ad pennulas.

VERS. 2. — « Quoniam Dominus excelsus terræ; rex magnus super omnem terram. »

Quoniam. [Cassiod., Aug., Alcuin., Aug., Cassiod., Alcuin.] Hæc sunt causæ jubilandi et plaudendi: quoniam Dominus quem irriserunt pueri, est excelsus, id est potens, quos vult, et terribilis ascendendo cælum, qui prius despicibilis apparuit. Vel, terribilis quia iudicaturus in potestate, et rex magnus, quia suos regit, super omnem terram, non tantum super Judæos. Quod osansum est in titulo crucis superposito, tribus linguis inscripto.

VERS. 3. — « Subjecti populos nobis; et gentes sub pedibus nostris. »

Subjecti populos nobis. [Cassiod., Aug., Cassiod., Rem.] Loquitur in persona Ecclesiæ. Quasi dicat: Et ideo etiam plaudite, quia subjecti populos nobis, id est universali Ecclesiæ. Hoc enim dicere communiter omnibus fidelibus convenit, quibus omnes extrinseci sunt. Quanti enim modo currunt ad Ecclesiam nondum Christiani rogantes auxilium Ecclesiæ? Subveniri sibi temporaliter volunt, et si in æternum nobiscum regnare adhuc nolunt. Et gentes sub pedibus nostris. Sic enim exaltata est Ecclesia, ut omnes nondum credentes sub pedibus habeat, quia Ecclesiæ auxilium querunt, atque temporaliter ei serviunt. Vel in persona apostolorum dicentium sic: Subjecti nobis, apostolis qui de Judæa sumus, populos gentium. Passi enim a suis, honorantur a gentibus. Et gentes sub pedibus nostris, id est sub prædicatione nostra. Per pedes prædicatores accipie, quibus populi subjecti sunt. Vel ita in persona eorundem apostolorum; Deus subjecti sibi populos, id est Judæos, nobis, associandos, et gentes, id est gentes credentes, sub pedibus nostris, id est sub prædicatione nostra, cui obediunt, et

VERS. 4. — « Elegit nobis hæreditatem suam; et speciem Jacob, quem dilexit. »

Elegit, [Cassiod., Alcuin., Aug.] non merito nostro, sed sua gratia, dicit Ecclesia, scilicet dare nobis; et si ad Judæos venerit hæreditatem suam, id est vitam æternam, quam hæreditatem speciem, id est pulchritudinem Jacob, id est posterioris populi, quam pulchritudinem. Vel quem Jacob dilexit. Cælestis hæreditas pulchritudo **IOI** est Christiani populi, in qua speciosus erit, fulgens sicut sol, qui nunc est abjectus. Vel in persona apostolorum sic, elegit dare nobis hæreditatem suam, multorum populorum, ut colamus eam, gladio prædicationis corda eorum ferientes, et malitiam destruentes. Quam speciem Jacob, id est similes Jacob, vel significatos a Jacob, scilicet qui terrena dant pro cælestibus, ut Jacob fecit, qui dedit edulium lentis pro primogenitis Esau (Gen. xxvii), quod fuit ex gratia, quia eum dilexit, Esau reprobato (Malach. i). Unde hic sequitur, quem dilexit.

Pars. II. Διάψαλα. VERS. 5. — « Ascendit Dominus in jubilo; et Dominus in voce tubæ. »

Ascendit. [Cassiod., Alcuin., Aug., Cassiod.] Secunda pars, ubi ascensio, et regnum Dei describitur, unde instanter monet psallere, quasi dicat: Nobis subjecit, et potuit, quia ascendit Dominus, id est Christus in jubilo, quia gaudium admirantium apostolorum non poterat exponi. Est enim jubilus ineffabile gaudium, quod nec taceri potest, nec exprimi valet, quod Ecclesia præsentat in præcipuis solemnitatibus, circa eandem vocem varias formando melodias, ut in natali Domini cantatur. Tanquam sponsus, quasi non valeas exprimere meritis hilaritatem sentiens de se. Sicut Jeremias qui ait A, a, a, Domine Deus, puer sum, nescio loqui (Jer. i). Et Moyses postquam cæpit loqui cum Domino, dicitur esse factum tardioris et imperitioris lingue (Exod. iv); qui omni Ægyptiorum sapientia eruditus fuerat. Nam cum quis accedit ad intelligendum et loquendum de Verbo, quod erat in principio (Joan. i) apud Patrem, mens deficit, vox silet. Et Dominus in voce tubæ. Ibi enim audita est vox tubæ, id est vox manifesta angelorum clamantium: Viri Galilæi, quid hic statis aspicientes in cælum, etc. (Act. i). Quod ideo factum est ut mundus firmius crederet. Quod tales præcones, scilicet apostoli et angeli confirmarent. Ergo

VERS. 6. — « Psallite Deo nostro, psallite: psallite regi nostro, psallite. »

Psallite Deo nostro, [Cassiod., Aug., Cassiod.] id est operibus laudate eum, quem ut hominem irriserunt alieni, sed est et Deus. Psallite assidue regi nostro, id est Christo, psallite. Valde est salutare quod jam tam crebro repetitur. Ideo psallite.

VERS. 7. — « Quoniam rex omnis terræ Deus; psallite sapienter. »

Quoniam, [Cassiod., Aug., Cassiod., Aug.] ipse est Deus, qui creat, et rex creata gubernans. Rex dico jam omnis terræ, quia ab omni terra agnoscitur. Non est rex tantum partis terræ, ut Jupiter Cretæ, et Mars Thraciæ; psallite dico, sapienter, Docet hic quomodo sit psallendum, scilicet sapienter, olim sine sensu psallebant, dum collebant lapides. Nemo sapienter facit, quod non intelligit. Et debetis psallere, quia

VERS. 8. — « Regnabit Deus super gentes; Deus sedet super sedem sanctam suam. »

Regnabit, vel regnavit, Deus, [Cassiod., Aug., Hier.] quasi dicat: Qui humilem contemnunt, saltem potestati ejus succumbant. Regnabit dico, super gentes, omnes qui olim super unam gentem Judæorum; modo impleta est hæc propheta: Deus sedet super sedem sanctam suam, id est, super cælos ad dexteram Patris regnans per sæcula. Vel sedes sancta, sunt throni virtutes et sancti. Et est super sedem sanctam suam, id est super angelos et justas animas. Quomodo regnabit? quia etiam

VERS. 9. — « Principes populorum congregati

« sunt cum Deo Abraham; quoniam dii fortes terræ A
vehementer elevati sunt. »

Principes omnium populorum [Aug., Hier., Alcuin.] non unius proprii tantum, id est primitivi omnium gentium, *congregati sunt*, id est, conveniunt credendo *cum Deo Abraham*, id est in Christo, qui est Deus Abrahæ, qui habet filios de lapidibus (*Matth.* 11). Quasi dicat: Expulsis Judæis gentes ab oriente et ab occidente venientes, in filios Abrahæ succedunt habentes promissionem (*Matth.* 711). Unde sequitur, *quoniam dii*; quasi dicat ideo congregati sunt: Quoniam dii *fortes terræ*, id est Judæi præsumentes de se terra, *vehementer elevati sunt*, id est valde superbiunt. Quasi dicat: Fracti sunt rami, ut humilis oleaster inseratur (*Rom.* 11). Vel ita: ideo congregati, quoniam dii terræ, id est apostoli, fortes, quos neque mors neque vita separabit a charitate Christi (*Rom.* 711), vehementer elevati sunt doctrina et miraculis.

COLLATIO IN PSALMUM XLVI: « OMNES GENTES, » ETC.

VERS. 4.— *Elegit nobis hæreditatem suam.* נַחֲלַתֵּנוּ NAHALATENU, id est *hæreditatem nostram*, juxta Hebr. quod videmus. Vel נַחֲלַתֵּנוּ NAHALATENU cum pud-

ctulo dages, id est hæreditatem ejus, seu suam accundum LXX. Nec perinde refert ad sententiam. Nam hæreditas est Dei efficienter et in causa, et est nostra etiam dono.

VERS. 9. — *Principes populorum congregati sunt cum Deo Abraham.* Hier. et plerique alii, principes populorum congregati sunt, supple, ut sint, *populus Dei Abraham.* Vel ut Munsterus vult, adjunguntur populo Dei Abraham. Ubi perspicue cernitur LXX pro populo legisse præpositionem cum, propterea quod in Hebr. duæ litterulæ, scilicet aim, et meh sine accessione notularum pro legentis arbitrio, possunt facere præpositionem cum, aut nomen *populus*, hoc modo, ay, si legas im, id est cum, quomodo posuerunt LXX ay im; si legas am, id est *populus ay am*, quemadmodum alii intelligunt.

Quoniam dii fortes terræ vehementer elevati sunt. Hieronymus, *quoniam dii scuta terræ vehementer elevati sunt*; Sanctes, *quoniam Dei sunt scuta terræ, vehementer elevatus est*; Pellicanus, *Deo sunt protectores terræ, valde elevatus est*; Munsterus, quo dilucidior faceret sententiam quam concipiebat, addidit de suo sic, *eo quod Dei sit velut scuto protegere terram, qui valde exaltatus est.* Quod si ad verbum reddas Hebræum, dicere poteris, *quoniam dii scutis terræ valde elevatis*, quod quia subobscurum erat, clariorem merito reddiderunt sensum LXX, *quoniam dii fortes terræ vehementer elevati sunt.* Accedit satis Nebiensis, *dii scuta terræ vehementer elevati sunt.* Græci tamen codices habent τοῦ Θεοῦ οὐρανίου hoc est, *dii fortes.*

PSALMUS XLVII.

PSALMI TITULUS: « PSALMUS SIVE LAUS CANTICI FILIORUM vel FILIIS CORE, SECUNDA SABBATI. »

Magnus Dominus et laudabilis nimis. [Aug., Alcuin., Cassiod.] Titulus: *Psalmus, vel laus cantici filiorum vel filii Core, secunda Sabbati.* Sicut legitur in Genesi: Primo die fecit Deus lucem, et discrevit a tenebris, rebus confusis atque informibus formas accipientibus (*Gen.* 711): sic Dominico die qui primus fuit in prima rerum conditione Christum a mortuis suscitavit, et lucem immortalitatis discrevit a tenebris mortalitatis. Secunda Sabbati, id est secundo die, fecit Deus firmamentum. Ita tempore post Christi resurrectionem Ecclesiam fecit, scilicet corpus capiti, quæ est firmata post Christi resurrectionem supra firmam petram, a qua dimoveri non potest. Unde Apostolus: *Quæ est columna et firmamentum veritatis* (*I Tim.* 11), de qua hic cantatur filii Core. Et est sensus tituli: *Psalmus iste, vel laus cantici est.* Et est *filiorum Core vel cantatur filii Core.* Psalmus dico habitus *secunda Sabbati*, qua factum est firmamentum, id est cælum, id est agens de Ecclesia, quæ post Christi resurrectionem est confirmata, quam vocat civitatem. Et commendat hanc civitatem et dominum civitatis. Quinque autem modis commendat civitatem, scilicet a dignitate conditoris, a situ, ab amplitudine, a benignitate regis, a stabilitate æterna. Intentio. Monet ut omnes eam amplificent. Modus. Bipartitus est psalmus. Primo, agit de fundatione civitatis, quam commendative describit. Secundo agit gratias de adventu Christi; monet de gradibus

Ecclesiæ distribuendis, per quos Salvator possit agnoscere, ibi, *suscepimus, Deus.* Propheta ergo primo commendans civitatem a dignitate conditoris dicit:

VERS. 1. — « Magnus Dominus et laudabilis nimis; in civitate Dei nostri in monte sancto ejus. »

Magnus Dominus [Aug., Cassiod., Alcuin.] qui prius humilis fuit, est magnus, quia omnia potenter fecit. *Et laudabilis*, quia pulchre et mire fecit *nimis*, sine termino et fine. Ubi laudabilis? *In civitate Dei nostri*, non in Babylonia, quæ est civitas malorum. In malis enim blasphematur Deus, quæ civitas est sita in monte sancto ejus. Non potest abscondi hæc civitas (*Matth.* 5), omnibus diffamata est. Hic est mons ille qui, ut ait Daniel, fuit parvus lapis præcisus de monte sine manibus, qui crevit in montem magnum postea, et implevit omnem terram (*Dan.* 11), id est Christus de gente Judæorum sine virili semine natus, super quem fundata est Ecclesia. Ne autem putes hanc civitatem non ubique esse, addit:

VERS. 2. — « Fundatur exultatione universæ terræ; mons Sion, latera aquilonis, civitas regis magni. »

Fundatur exultatione. [Hier., Alcuin., Cassiod., Aug.] Quasi dicat: Quæ civitas *fundatur exultatione universæ terræ.* Quæ enim prius maledictionibus subjecta, sterilitatis opprobrio dolebat, nunc prole secunda ubique exultat. Et commendatur hic ab amplitudine. Vel secundum aliam litteram, scilicet: *Fundatur exultatione universæ terræ. Quasi*

dicat: Dominus est magnus. Dominus dico, Fundatur exultatione universæ terræ, cui sensui concordat alia translatio; alii enim transferunt sic: Dilatans exultationes universæ terræ. Ipse est Christus qui per universam Ecclesiam gaudia dilat. *Mons Sion*, etc., per partes ostendit quod dixerat, per montem Sion, Judæos significat; per latera aquilonis, gentes quæ adhærent diabolo, qui per ventum frigidum et durum aquilonem significatur. Ipse namque ait: *Ascendam in caelum et ponam sedem meam ad aquilonem, et ero similis Altissimo* (Isai. xiv). Unde in canticis: *Surge, aquilo, et veni, auster* (Cant. iv). Unde Jeremias: *Ab aquilone pandetur omne malum super faciem terræ* (Jer. i). [Hier., Cassiod., Aug.] Quasi dicat: Vere universa terra fundatur, quia mons Sion, id est Judæi, et *latera aquilonis*, id est gentes. Quicumque enim alicui hærent latera ejus dicuntur. Unde solemus ita loqui, bonus homo est, sed prava latera habet, scilicet maligni sunt, qui ei juncti sunt. Ita gentes erant diaboli latera. Hæc, inquam, sunt *civitas regis magni*, id est Dei. Alii reges non sunt magni. Et est sensus: Duo parietes convenerunt in lapidem angularem, qui fecit utraque unum (Ephes. iii), ut esset unum ovile et unus pastor (Joan. x). Et

VERS. 3. — « Deus in domibus ejus cognoscetur, cum suscipiet eam. »

Deus etiam cognoscetur in domibus ejus, civitatis, [Gl. int., Hier., Aug., Cassiod. Gl. int.] donibus dicit pluraliter, quia jam sunt plures domos in ea civitate. Multi enim sunt Ecclesiarum ordines, una tamen Ecclesia. Dico cognoscetur, sed hoc per gratiam suscipientis. Et hoc est, *cum suscipiet* ut medicus eam curandam. Vel de futuro potest legi, secundum aliam litteram, sic: Deus cognoscetur, in futuro. In gradibus ejus, id est secundum gradus meritorum, quia in singulis distinctim dabit cognitionem sui. Cum suscipiet eam, in æterna **102** beatitudine. Hic commendatur a benignitate regis.

VERS. 4. — « Quoniam ecce reges terræ congregati sunt; convenerunt in unum. »

Quoniam ecce reges. [Aug.] Hæc sunt latera Aquilonis. Quasi dicat: Vere latera aquilonis sunt civitas Dei, *quoniam ecce reges terræ congregati sunt* cum cæteris fidelibus in unitate fidei. *Convenerunt in lapidem angularem et hoc in unum*, id est in unitatem fidei et morum. In hac unitate non est locus hæreticis per partes pravi dogmatis concisis, qui dicunt: *Ecce hic est Christus, ecce illic* (Matth. xxiv). Et sic,

VERS. 5. — « Ipsi videntes sic admirati sunt: conturbati sunt, commoti sunt, tremor apprehendit eos. »

Ipsi facti sunt videntes, [Aug., Cassiod., Hier., Aug.] et sic, scilicet videntes, *admirati sunt* de gloria et miraculis Christi; et post admirationem gloriæ et miraculorum Christi, *conturbati sunt* pro peccatis, et *commoti sunt*, id est ad bona mutati, *tremor ap-*

prehendit eos pro conscientia delictorum. Tantis erat illis pavor, quod etiam corpore tredebant.

VERS. 6. — « Ibi dolores ut parturientis; in spiritu vehementi conteres naves Tharsis. »

Ibi, [Aug., Alcuin., Aug., Cassiod., Alcuin., Cassiod.] id est in illa conturbatione fuerunt dolores penitentia. Dolores dico, *ut parturientis*, id est graves, sed utiles, quia inde fructus provenit. Unde Isaias: *A timore tuo, Domine, concepimus et parturivimus spiritum salutis* (Isai. xxvii). Quomodo totum fiet? quia in spiritu vehementi, id est per Spiritum sanctum, vel in forti timore tui judicaturi. *Conteres naves Tharsis*, id est evertes superbiam gentium. Cilicia namque regio a Tharso metropoli sua Tharsis dicitur: per hanc gentes accipiuntur; a parte totum.

Vel Tharsis est Carthago, quæ navibus olim floruit ad mercandum, quibus superbia gentium signatur, quæ in incertis divitiarum, velut in flatibus venti confidit. Sed jam firma sedes est in Sion, non in mari. Ibi enim stabiliri debemus, non peritari omni vento doctrinae (Ephes. iv). Et nota quod ait *conteres*; hoc enim dicit a simili naufragantium. Vel juxta interpretationem nominis. Interpretatur enim Tharsis *exploratio gaudii*. Naves ergo Tharsis sunt discursores, in diversis mundi gaudia explorantes. Hos conteret Dominus, ut ab his desistant. *Aliter* ab illo loco, *cum suscipiet eam*, quasi dicat:

Deus cognoscetur in domibus, et hoc, *cum suscipiet eam* civitatem tutandam, et quid opus est, ut taceat eam? Valde opus est, *quoniam ecce reges terra-*

gentium, ad litteram, *congregati sunt et convenerunt in unum*, contra hanc civitatem, ut tollerent eam; sed postea, *ipsi videntes*, per fidem, sic, scilicet quod tam digna est hæc civitas, *admirati sunt*; et post admirationem, *conturbati sunt*. Hoc et reliqua quæ sequuntur non mutantur a lectione priori. Aliter, et agitur ad litteram de Herode, et historia Dominicae nativitatibus exponitur. Quasi dicat: Vere suscipiet, quia per incarnationem quæ vere fiet, *quoniam ecce reges*, id est principes Judæorum, *congregati sunt*, ab Herode suscitante ab eis locum Dominicae nativitatibus. *Et ipsi convenerunt in unum*, concorditer dicendo in Bethlehem Judæ (Matth. ii), secundum

Scripturas. *Ipsi videntes* sic ut in prophetia legerant fieri (Mich. v), *admirati sunt* de tanta gloria, et non leviter vel otiose; sed *conturbati sunt* pro peccatis, et *commoti*, ad fidem, et tantus fuit pavor, ut corpus tremeret; unde sequitur: *Tremor apprehendit eos*; *ibi dolores ut parturientis*, id est penitentia, quia ipsi videntes ita conturbati sunt ad penitentiam, sed in spiritu vehementi, Herodis, *conteres naves Tharsis*, qui naves in Tharso Ciliciae, quæ magos per aliam viam revertentes, transposuisse in patriam suam credebantur, contractæ sunt ab Herode.

VERS. 7. — « Sicut audivimus sic vidimus in civitate Domini virtutum, in civitate Dei nostri: Deus fundavit eam in æternum. »

Sicut audivimus. [Cassiod., Aug., Alcuin., Aug.]

Decursis omnibus quæ tempore incarnationis acta sunt, concludit, quasi dicat: Et quia ita est, ergo sicut audivimus, in promissionibus prophetiis, sicut est illud: *Adorabunt eum omnes gentes, et omnes reges servient ei* (Psal. xcvi); et illud: *In semine tuo benedicentur omnes gentes* (Gen. xxiii). Sic vidimus in exhibitione. Omnes enim reges, omnes gentes adorant Christum, Christus regnat ad dexteram Patris *in civitate*, in Ecclesia, *Domini virtutum*, quia ibi custodes angelos deputat. Repetit idem dicens: *In civitate*, id est in catholica Ecclesia *Dei nostri* dicit, ne sibi hoc nomen conventus hæreticorum usurpet. Quicumque est in hac civitate, audit et videt; qui vero extra est, cæcus est. Ne autem putetur hæc civitas temporalis, addit, *Deus ipse fundavit stabiliter eam civitatem*. Ne ergo timeas nequando cadat firmamentum. Fundavit eam, dico *in æternum*, non ad horam, ut prius tabernaculum Moysi (Exod. xxvi).

PARS II. VERS. 8. — « Suscepimus Deus misericordiam tuam, in medio templi tui. »

Suscepimus. [Cassiod., Alcuin., Aug.] Secunda pars, ubi agens gratias de adventu Christi, monet de gradibus Ecclesiæ distribuendis, per quos Salvator possit agnosci. Sic continua quo ordine fundata est hæc civitas? *Ecce suscepimus*, etc., vel ita: quid audivimus et vidimus? *Ecce suscepimus*, etc., vel ita: *Fundavit*, et vere, quia, o *Deus*, suscepimus nos boni qui sumus grana inter paleas, liliu inter spinas, amica inter filias (Cant. ii), quid suscepimus? *miseri-*
C
cordiam tuam. Non solum sacramenta, sed et rem sacramentorum. Nam sacramentis grana et paleæ communicant, rem vero sacramentorum, soli boni percipiunt. Ubi suscepimus? *in medio templi tui*, id est populi non suscipientis misericordiam, id est in medio palearum, quæ per sacramenta quibus communicant, populus Dei sunt et templum. De quibus Apostolus dicit: *Habentes formam pietatis; virtutem vero ejus abnegantes* (II Tim. iii), qui populus palearum multus est, ita ut nulla videantur esse grana; sed tamen nonnulla sunt, quia

VERS. 9. — « Secundum nomen tuum, Deus, sic et laus tua in fines terræ; justitia plena est dextera tua. »

Secundum quod est nomen tuum, o Deus, sic est, et laus tua in fines terræ. [Aug., Cassiod., Alcuin., Cassiod., Gl. int.] Per hoc ostenditur, non in arcto fundata civitas. Vel ita, et agit de actuali susceptione Christi, qua susceptus fuit a Simeone et aliis, quando in templo est præsentatus (Luc. ii). Et est, *suscepimus, Deus, misericordiam tuam*, id est Filium tuum, *in medio templi tui*, quod erat in Hierusalem, per hoc gravius accusantur, qui contemnunt eum, qui in medio eorum est conspectus, et per hoc notatur incarnatio Christi, qui secundum quod homo in templo est præsentatus. Vel ita: Et agit de susceptione Christi per fidem, qua ab omnibus credentibus suscipitur. Suscepimus, fide, o *Deus, misericordiam tuam*, id est Filium tuum, in medio

A templi tui, id est in communi populi tui. [Cassiod., Aug., Cassiod., Aug.] Et quia hoc est *secundum nomen tuum, o Deus*, quod ubique diffusum est, quia nullus est qui huic nomini se non subiciat, et si nesciat cultum. Secundum ergo nomen tuum, id est sic ut reverentia tui nominis dilatetur. *Sic et laus tua*, quæ non est nisi in sanctis vera, dilatata est, *in fines terræ*, id est in Ecclesia quæ toto orbe diffusa est, laus tibi datur. Non enim desunt qui te laudent per omnes terras, quia *dextera tua*, id est propitiatio *plena est justitia*, id est justificavit multos, qui omnes laudant. Vel *dextera tua*, id est æterna beatitudo, in qua parte justis locantur, est plena justitia, id est justis, quia multi sunt justis qui stabunt in dexteram. Unde,

B VERS. 10. — « Lætetur mons Sion et exsultent filia Judæ, propter judicia tua, Domine. »

Lætetur mons Sion, [Gl. int., Aug., Hier.] id est Judæa, quæ primos radios fidei accepit; et *exsultent filia Judæ*, scilicet confessionis, id est gentes a Juda, id est ab apostolis genitæ per confessionem. Et hoc *propter judicia tua, Domine*, quibus cæcitas contigit in Israel, ut plenitudo gentium subintraret (Rom. xi). Et o vos, gentes,

VERS. 11. — « Circumdate Sion, et complectimini eam; narrate in turribus ejus. »

Circumdate Sion, [Aug., Cassiod., Aug., Cassiod., Aug., Hier., Cassiod.] electos de Judæis. Circumdate dico, non scandalis, sed *complectimini eam* brachiis charitatis. Vel ita ab illo loco, *lætetur mons*, et intelligitur mons Sion Ecclesia generalis. Sion enim interpretatur *speculatio*. Et hoc est, *lætetur mons Sion*, scilicet quæ est in speculatione populi. Et, *exsultent filia Judæ*, id est Christi, scilicet sanctæ femine; per Judam, genus earum ostenditur, propter Christum qui fuit de Juda, et hæc exsultant, ut in utroque sexu Ecclesia sit. Causa vero lætitiæ sunt judicia Dei: unde sequitur: *Propter judicia tua, Domine*. Quasi dicat: *Lætetur mons Sion et exsultet*. Et hoc, propter judicia tua, Domine, futura, ubi se sciunt ad beatitudinem futuram. Quasi dicat: Et si laborent modo justis inter spinas, tamen exsultent propter hoc, quia non errat Deus in judicando, sed discernet omnia grana a paleis. Concrete ergo nati, discrete vivant, non tenere modo judicent: eorum est modo colligere, Dei vero est sperare, nunc merito, in futuro præmio. Illi qui intus sunt lætentur et exsultent; vos autem reprobi, in quorum medio suscipitur misericordia, qui extra estis, rem sacramentorum non habentes, *circumdate Sion*, non scandalis, sed honores exhibendo; et *complectimini* charitate eam, Sion, id est bonos, et vos prædicatores, *narrate*, id est prædicate aliis laudes ejus. Et hoc *in turribus ejus*, id est in altitudine munitio-
D
 num ejus, id est in concordia apostolorum qui sunt turres hujus civitatis. Sicut enim in actuali civitate, turres sunt ad munitioem, et ad providendos hostium incursus, et ad loquendum exteris: ita in hac civitate bene sunt turres apostolicæ, quæ sunt muni-

tiones contra hæreticos : et altitudines, de quibus A
 exteris est loquendum, ut possint exteri audire. Ne
 vero per lætitiã remissi lentescant, in virtute Ec-
 clesie monet corda ponere. Unde subdit :

VERS. 12. — « Ponite corda vestra in virtute ejus ;
 « et distribuite domos ejus, ut enarretis in progenie
 « altera. »

Ponite corda vestra. [Aug., Gl. int., Aug., Cas-
 siod.] Quasi dicat : Narrate, non ut habeatis pietatis
 formam, et virtutem ejus negetis : sed, ponite corda
 vestra, non modo ora in virtute ejus, id est in chari-
 tate (II Tim. III). Virtus enim civitatis est charitas,
 quam nihil vincit. Unde Salomon : dilectio fortis est
 ut mors (Cant. VIII). Et, habita charitate, distribuite,
 id est distinguite, domos ejus, domum, scilicet a
 domo, quæ habet formam tantum ; et quæ cum forma
 habet pietatem, et nolite confundere, quasi unum sint.
 Quasi dicat : Si charitatem habueritis, non temere
 judicabitis, et videbitis malos non obesse bonis. Vel
 ita : Distribuite domos ejus, scilicet domos circum-
 cisionis et præputii (Gal. II), ut Paulus eat in gen-
 tes, alii in circumcisionem, dispensationem quidem
 diviserunt, sed charitatem junxerunt. Hoc magis
 convenit, id est hæc sententia melius litteræ con-
 gruit. Unde subdit, ut sic, o prædicatores, enarratis in
 progenie altera, id est usque ad posteros. Vel ita se-
 cundum aliam litteram : Et distribuite gradus ejus,
 id est officia distincta ordinatione disponite, scilicet
 presbyteros, diaconos, et hujusmodi. Ut per eos
 enarretis magnalia Dei in progenie altera, scilicet C
 Christiano populo, qui est secundus ab Hebræo,
 quem primum elegit Deus.

VERS. 13. — « Quoniam hic est Deus, Deus noster
 « in æternum, et in sæculum sæculi ; ipse reget nos
 « in sæcula. »

Quoniam hic est. [Cassiod., Aug., Cassiod., Aug.]
 Hic ostendit quid narrandum est, brevis est senten-
 tia, sed quæ omnia concludit. Quasi dicat : Enarretis
 hoc, scilicet quoniam hic, scilicet 103 Christus
 præsens, in terris visus, et cum hominibus conver-
 satus est (Baruch. III) ; Deus, Deus noster et si in
 homine latet, et hoc in æternum non ad tempus, ut
 falsi dii. Hoc dicit contra eos qui temporales ho-
 mines deos faciebant. Et pro, id est in sæculum sæ-
 culi, et ipse reget nos ne cadamus, quia rex est Chri-
 stus ; est enim Deus et rex noster, quia Deus est,
 protegit ne moriamur ; quia rex est, regit ne cada-
 mus. Et hoc in sæcula, id est sine fine.

COLLATIO IN PSALM. XLVII : « MAGNUS DOMINUS, » etc.

In titulo mystice addiderunt LXX, secunda Sab-
 bati, Firmamentum enim factum est secundo die,
 per quod intelligitur Ecclesia, de qua nobilissime
 tractat psalmus.

VERS. 2. — Fundatur exultatione universæ terræ.
 Hic mire variant translatore. Hieron., specioso ger-

A mine, gaudio universæ terræ ; Sanctes, pulcher ter-
 mino, gaudium universæ terræ ; Pratenis, forma
 nymphe, lætitia totius terræ ; Munsterus, pulcher
 locus, et gaudium universæ terræ ; interpretis pro
 Cajetano, pulchra sponsa lætificans terram ; Para-
 phrasis Campensis, elegans regio, gaudio universæ
 terræ ; translator ad eundem, speciosa nymphe est,
 et decus universæ terræ ; Chaldæus, pulcher et spon-
 sus, gaudium omnium habitatorum terræ ; Nebiensis,
 pulcherrimo fructice, lætificans omnem terram. Quo
 divertemus in tanta diversitate ? pugnant quantum
 volent. Notum est ortam esse hujusmodi varietatem
 ex particula Hebraica נִינְיָ קוֹרֵן, quæ multiplex est,
 ad levare, ad germen, ad sponsam, ad regionem, ad
 favum mellis. Primam significantiam accepit
 LXX, levatur exultatione universæ terræ ; quod non
 potest fieri solide sine fundamento. Omnes tamen
 versiones in unum possunt reduci. Etenim sancta
 Ecclesia, supra firmam petram stabilita, frondet
 B vernantibus ramis ; florescit fragrantibus rosis, et
 est regio spiritualis, sponsa tandem Christi forme-
 sissima.

VERS. 4. — Quoniam ecce reges terræ congregati
 sunt. Nec in LXX, nec in Hebr. legitur terra. Di
 Hieronymus scribit ad Suniam et Fretellam se de
 veteribus Latinorum codicibus sustulisse. Senia et
 Fretella legebantur pro terræ ejus. Psalmodia Romani
 et contextus Augustini habent terræ. Quod cum
 receptum sit in usu Ecclesie, non est jugulandum :
 imo ipse Hieronymus interpretatur in commentariis
 reges terræ, id est principes sæculi, ac in Græcis
 codicibus quos licuit videre, legimus οἱ βασιλεῖς
 τῶν γῶν.

VERS. 6. — In spiritu vehementi. Hieronymus, in
 vento æredinis ; alii, in vento orientali ; Chaldæus et
 Pratenis, vento noto, et translator ad Campensem,
 noti procella. Sed ventus orientalis, qui dicitur
 Eurus, vel Vulturnus, est calidus et siccus, ob il-
 que urens et vehemens.

VERS. 11. — Narrate in turribus ejus. Quoniam
 טֵדֶן SAPHAR, est indifferens ad narrare et numerare.
 Priorem significantiam LXX respicientes subaudi-
 runt propositionem in. Alias vertunt numerate terminus
 ejus, utrobique digna intelligentia.

VERS. 13. — « Distribuite domos ejus. יָדֶן PASEGI,
 id est roborate vel exaltate, quomodo vertunt Ne-
 terici Hebraicantes. Hieronymus et LXX videntur
 legisse פָּלֵגָו PALEGU, quia LXX reddunt distribuit,
 illæ separata. Ad sensum exigua est distantia, sicut
 quod nos dicimus domos, ponunt palatia, הַבָּיִתִּים
 ARMENOTHEA. Denique non est improbabile quod
 primum vocabulum significet distribuere, ut videtur
 lexicon' academice Complutensis. Et Nebiensis ver-
 tit separate.

VERS. 13. — Ipse reget nos in sæcula. מִתְּיָ
 D ALMUTH, id est usque ad mortem, vel super mortem
 vel in morte, ut reddunt Hieronymus, Munsterus,
 Sanctes, et paraphrasis Campensis. Sed Pellicanus
 et interpretes pro Cajetano, æternaliter ; transitio
 ad Campensem, in sempiternum. Cæterum usque ad
 mortem, id genus locutionis, satis indicat æternam
 Dei providentiam circa sanctos suos : Pratenis
 vertit per juventutem ; Chaldæus et Nebiensis, si-
 militer, ut almuth sit unica dictio ; sic enim juve-
 nutem significat, per quam intelligit Rab. Salom.
 teste Lyra suavitatem, metaphoricos, ut intelligat
 Deum ducere nos suaviter, quemadmodum per
 bonæ indolis, a prudenti patre, dulciter et humani-
 ter tractatur.

PSALMUS XLVIII.

PSALMI TITULUS : « IN FINEM FILIUS CORE, PSALMUS A DAVID. »

Audite hæc, omnes gentes. [Alcuin., Aug., Hier., Cassiod., Aug.] Titulus : *In finem filiis Core psalmus David.* Agit hic Propheta de amatoribus hujus mundi, ostendens eos cum gloria sua perituros; et de Christo redemptore, non illorum, sed contemptorum mundi, redarguens eos, illos qui colunt Deum, ut hic eis bene sit : qui murmurant vel blasphemant Deum, quia mali florent, et ipsi premuntur, quasi Deus hæc ignoret, vel non curet, ne ipse laboret videndo, vel corrigendo. Contra hos loquitur hic Propheta filiis Core. Et est sensus : *Psalmus iste, David tendens in finem*, id est in Christum, cantatur *filiis Core.* Intentio. Monet, ut dejectus in mundo, non appetiatur elatos. Modus. Quatuor sunt partitiones. Primo attentos facit ad nova, et ad ingentia quæ dicturus est. Secundo incipit prosequi illa, dicens quod Christus non redimet improbos, ibi, *cur timebo.* Tertio quæ impiis et justis reddenda sunt, ibi, *sicut oves.* Quarto admonet ne timeantur potentes, qui omnia cum luce relinquunt, ibi, *ne timearis.* Primo ergo reddens attentos, ait :

VERS. 1. — « Audite hæc, omnes gentes; auribus percipite, omnes qui habitatis orbem. »

Audite hæc quæ dicturus sum. [Aug.] Hic attentos facit *omnes gentes*, id est omnes iniqui. Hæc jam hodie quæ hic dicuntur, per recitatores audiuntur. Videmus enim hunc psalmum, qui ante non recitabatur nisi in una gente Judæorum, nunc recitari per totum orbem terrarum, scilicet per omnes Ecclesias, *et auribus audiendi percipite.* Quasi dicat : Non transeuntes audiatis *omnes qui habitatis orbem*, id est, omnes justis, qui sunt domini, non servi rerum : habitant enim orbem, qui non tenentur ab orbe, nec ejus erroribus implicantur. Postea quod dixerat exponit, dicens :

VERS. 2. — « Quique terrigenæ et filii hominum; simul in unum dives et pauper. »

Quique terrigenæ. [Cassiod., Aug.] accipientes per terrigenas, iniquos, et per filios hominum, justos. Vel ita, ut per gentes et inhabitantes communiter omnes homines accipiat, sic : Audite hæc omnes gentes, nullum excipio, quia non accipit Deus personas, omnibus præsto est ipse, et generale beneficium est incarnatio, et ut manifestius fiat quod dixit, addit, *auribus audiendi, percipite, omnes qui habitatis orbem.* *Quique,* etc. Exponit hic per partes quos ante vocaverat terrigenæ, id est, iniqui : terrigenæ sunt qui vitia terrena sequuntur, quasi geniti a terra : hi sunt in parte Adæ, qui fuit homo, non filius hominis. *Et filii hominum,* audite, id est justis, qui sunt in sorte Christi, qui fuit filius hominis, cujus gestavit imaginem (II Cor. xv). Postea addit. *Quique, scilicet terrigenæ, et filii homi-*

num, ad utrumque enim refertur. Ac si dicat : Nulli sermonem subtrahō, audiat hæres terræ propter judicium, id est unde judicetur ut sic timeat, et justus propter regnum, id est unde regnet, ut sic diligat. Postea sequitur brevis explicatio justorum, cum subditur, *dives et pauper,* dives refertur ad terrigenas, pauper ad filios hominum, etc. Dives, id est terrigena et pauper, id est Filius hominis, audite, qui estis *simul in unum*, id est non separati usque ad messem, quandoquidem non simul eritis, quando separabuntur zizania a tritico (Matth. xiii), oves ab hædis (Matth. xxv). Audiant ergo nunc, simul in unum, id est non separatim, et pascantur simul agni et hædi donec veniat, qui segreget alios ad sinistram, alios ad dextram (ibid.).

VERS. 3. — « Os meum loquetur sapientiam; et meditatio cordis mei prudentiam. »

Os meum. [Cassiod., Aug., Cassiod.] Commendat dicenda, quasi dicat : Ideo audite, quia *os meum loquetur sapientiam*, id est Christum. Sapientia ad divinas res pertinet. Et ne putes eum solo ore, et non ex corde loqui, addit, *et meditatio cordis mei loquetur prudentiam*, scilicet de moribus, quod est in futuro providere. Prudentia enim ad instruendos mores pertinet. In his duobus omnis sermo divinus indicatur, nec hoc a me, sed

VERS. 4. — « Inclinabo in parabolam aurem meam; aperiam in psalterio propositionem meam. »

Inclinabo aurem meam in parabolam, [Hier., Alcuin., Hier., Aug., Hier., Aug.] id est humiliabo me veritati intus loquenti, quæ docet me loqui per parabolas, ne omnibus pateat. Vel, *inclinabo aurem meam in parabolam*, id est humiliabo me veritati, quæ per parabolas et ænigmata me docet. Videmus enim nunc per speculum in ænigmate (I Cor. xiii). Quidquid enim modo videmus per ænigma est. *Et aperiam in psalterio*, id est factis ostendam *propositionem meam*, id est quid mihi præ omnibus propono, id est æternam beatitudinem. Et est sensus, Factis ostendam quod dico.

PARS II. VERS. 5. — « Cur timebo in die mala? iniquitas calcanei mei circumdabit me. »

Cur timebo? [Cassiod., Alcuin., Aug.] Secunda pars, ubi incipit narrare quæ supra promisit, dicens quod Christus non redimet impios. Hic Propheta in sua persona generalem agens causam, quærit causam damnationis et timoris malorum, quæ est iniquitas. Et hoc est, *cur timebo in die mala*, id est in die judicii? quæ dicitur dies, quia tunc omnia aperta erunt; et mala, quantum ad injustos, qui tunc damnabuntur. Ecce *cur timebo*, quia, *iniquitas,* etc., id est, pro iniquitate timebo, quam vitare possum. Mors quam timent homines, separatio est animæ a carne. Mors autem vera quam non timent, separatio est animæ a Deo. Ultraque vero, diaboli persuasione propinata est homini.

Quasi dicat: Non est quod timeam, id est quod timere me oporteat, si volo, cum iniquitatem, quæ est causa timoris, vitare in mea sit potestate: pro qua tantum timebitur in die novissima, quæ erit damnatis mala, non justis. Juste ergo punietur quicumque non vitat, cum possit; et hoc est, ideo timebo quia iniquitas calcanei mei circumdabit me. Alludit verbis quæ in Genesi Dominus serpenti dixit: *Inimicitias ponam inter te et mulierem: ipsa conteret caput tuum, et tu insidiaberis calcaneo ejus* (Gen. iii). In singulis nostrum est hæc mulier, et vir ejus. Eva enim caro nostra est, quæ seducit virum, id est rationem, per quam carnem labitur homo, qui lapsus per calcaneum hic significatur, quem observat diabolus, ut dejiciat. Vel per calcaneum, finis vitæ intelligitur, cui diabolus maxime insidiatur; per caput serpentis initium diabolicæ suggestionis. Hinc dicitur: *Illa observabit caput tuum*, o serpens, (86) [Aug.] id est initium suggestionis, ne veniat delectatio. Et tu ejus calcaneum observabis, id est lapsum carnis, vel **104** finem vitæ, ut insidieris. Et hoc est, iniquitas calcanei, id est quæ mihi est ex lapsu carnis, quem observat diabolus. Observat enim diabolus quando labaris, ut dejiciat te; tu observa caput ejus, id est initium suggestionis. Vel, iniquitas calcanei mei, quæ mihi erit in fine, circumdabit me, id est opprimet me, et faciet me timere.

VERS. 6. — « Qui confidunt in virtute sua, et in multitudine divitiarum suarum gloriantur. »

Qui confidunt. [Aug., Alcuin., Cassiod., Aug.] Hi sunt quos circumdabit iniquitas calcanei, scilicet, qui confidunt in virtute corporis vel animi, in divitiis vel amicis, in quibus summa omnium terrenorum concluditur. Quasi dicat: Timor est de iniquitate; iniquitas vero de terrenis, in quibus adeo stulti sunt, quia alii sunt. Qui confidunt in virtute sua, id est præsumunt in virtute sua corporali, vel ingenii, et alii, quia gloriantur in multitudine divitiarum suarum, id est qui gloriantur in divitiis multis, unde superbiunt. Unde enim inflatur homo magis, quam de divitiis? Et nota quia post intrinseca quæ nomine virtutis significatur, ponit exteriora quæ intelligit per divitias. Et alii sunt qui confidunt in amicis, hoc subintelligendum est; sed frustra, quia

VERS. 7. — « Frater non redimit, redimet homo; et non dabit Deo placationem suam. »

Frater, [Aug., Aug., Alcuin., Cassiod., Hier., Aug.] ad litteram, non redimit eum. Et vere non, quia, an redimet eum homo purus? Quasi dicat: Non, quia non dabit frater, vel alius homo, deo placationem suam, id est unde Deus placetur. Vel ita ab illo loco, qui confidunt. Quasi dicat: Ideo timendum est iniquitate circumdato, quod per partes iniquitatis exponit, scilicet quem circumdet iniquitas, cum ait, qui confidunt et gloriantur, etc., quia eos scilicet

(86) August., ad vers. 14 hujus Psalmi.

A Qui confidunt in virtute sua, et in multitudine divitiarum suarum gloriantur, hoc non mutatur. Frater, id est Christus, sub admiratione pronuntiandum, qui est primogenitus in multis fratribus (Rom. vi), et qui post resurrectionem dixit: *Vade, et dic fratribus meis* (Joan. xxi). Ille, inquam, tantus frater, non redimit: et si ille frater, id est Christus non redimit, redimet homo, qui sauciavit? Quasi dicat, nullus homo redempturus est. Qui ergo in hoc fratre confidit, non timebit in die mala, ut alii. Ideo non redimet homo, quia non dabit homo Deo placationem suam, id est unde placetur.

VERS. 8. — « Et pretium redemptionis animæ suæ; et laboravit in æternum, et vivet adhuc in finem. »

B Et non dabit pretium redemptionis animæ suæ, [Cassiod., Aug., Hier., Alcuin.] id est unde redimatur anima hominis, quia nulla oblatio potest compensari pretio Christi. Vel ideo, frater, id est Christus, non redimet talem, quia iste talis, qui confidit in virtute, vel divitiis, vel amicis, non dabit Deo placationem suam, id est qua flectat Deum pro peccatis; et non dabit Deo, pretium redemptionis animæ suæ, id est elemosynas, quibus redimat animam; et ideo hic talis laborabit in æternum. Labor non finietur, vita finietur. Vivet tamen adhuc in finem, id est, post finem vitæ; vivet secundum animam, quia non peribit anima cum corpore, sed dolori reservabitur, usquequo accepto corpore utrumque crucietur. Ideo laborabit, quia

C VERS. 9. — « Non videbit interitum cum viderit sapientes morientes; simul insipiens et stultus peribunt. »

Non videbit interitum, [Aug., Alcuin.] id est non intelligit quod sit verus interitus. Et hoc, cum viderit sapientes morientes, id est quia vident æque mori bonos et malos. Dicit enim: Si sapiens qui peccavit Deum mortuus est, et non potest evadere, cur sequerer eum? Faciam mihi bene dum vivo, et ita nescit iste, quid sit verus interitus, qui ei eminet æternus, tamen sapiens transit ad vitam, sed insipiens, id est qui sibi non prospicit in futuro; et stultus, scilicet qui nescit in quo malo nunc sit. Vel, insipiens, qui non attendit mala præsentia vel futura, et stultus, qui, si attendit, non cavet, simul peribunt.

VERS. 10. — « Et relinquent alienis divitias suas; et sepulcra eorum domus illorum in æternum. »

Et relinquent divitias, [Alcuin., Aug., Gl. int., Aug.] propter quas fecerunt mala. Divitias dico, suas, quæ non sunt secundum Deum, alienis: et si filiis relinquant, alienis tamen, quia alieni sunt, qui nihil prosunt; et sepulcra eorum sunt domus illorum, qui palatia ædificaverunt in æternum hujus sæculi. Quasi dicat: In sepulcris manent, non in palatiis quæ extruxerunt. Vel ita: et sepulcra eorum, secundum opinionem suam, sunt domus illorum in

æternum, sunt, id est putant quod sepulcra eorum A quæ construunt quasi domos æternas ad memoriam, semper sint domus sibi quamvis in inferno magis maneat.

VERS. 11. — « Tabernacula eorum in progenie et progenie; vocaverunt nomina sua in terris suis. »

Tabernacula etiam eorum, [Aug., Gl. int., Aug.] in quibus ad tempus sunt, id est domos quas hæreticis relinquunt, putant esse duraturas in progenie filiorum et progenie nepotum. Et deinceps, et vocaverunt nomina sua, id est hoc quærent, ut invocentur nomina eorum a domibus illorum: quod tamen, non est magnum, quia hæc invocatio tantum fuit, in terris suis, id est in provinciis suis, non apud exteros fama eorum pervenit. Vel ita secundum aliam litteram, scilicet, *invocabant nomen eorum in terris ipsorum*. Hæc faciunt hæredes, qui ad sepulcra mortuorum inebriant se in memoriam eorum, sed nec gutta pervenit ad linguam in inferno ardentis. Ventri itaque suo serviunt, non spiritibus defunctorum: ad spiritus enim defunctorum nihil pervenit, nisi quod fecerunt dum viverent. Et tam in hoc quam in cæteris,

VERS. 12. — « Homo cum in honore esset, non intellexit; comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis. »

Homo non intellexit, [Aug., Alcuin., Aug., Alcuin., Gl. int.] id est non intelligibiliter egit, dum sepulcra quasi æterna exstruit, et nomina sua facit invocari, cum potius æterna deberet quærere, cum tamen in honore esset, id est ad imaginem Dei factus, non quidem viribus, sed rationis intellectu. Vel ita: quasi dicat: Ita studet homo vanis, et inde non est accusandus Deus, sed homo, quia, homo cum esset in honore, id est ad imaginem Dei factus, non intellexit suam dignitatem, scilicet quod intellectu præest homo jumentis, non viribus. Quasi dicat: Non intelligibiliter egit, sed comparatus est amissa ratione jumentis insipientibus, id est non in alia re, sed in insipientia. Et merito et, id est quia similis factus est illis vitio suo, non natura; illis, id est jumentis.

VERS. 13. — « Hæc via illorum scandalum ipsis; et postea in ore suo complacent. »

Hæc via. [Cassiod., Aug.] Hic jam omnia dicta in unum colligit. Hæc via, quasi dicat: Ita agunt illi. Et hæc via, id est vita, quæ dicitur via, quia ducit ad mortem. Via dico, illorum, non Dei, est scandalum, id est stimulus et dolor, non securitas, quia de suis actibus torquentur ipsis, id est malis. Non ita sit tibi, ut tales putes esset beatos. Vita malorum scandalum est. Unde Habacuc: *Pro iniquitate vidi tentoria Æthiopiæ; turbabuntur pelles terræ Madian* (Habac. III), (87). Æthiopes nigri demones sunt, animos seductorum nigredine peccatorum et vitiorum caligine offuscantes. Unde:

Dedisti eum escam populis Æthiopum (Psal. LXXIII).

Borum tentoria et tabernacula sunt mali, qui de divitiis vel honoribus laborant, sicut boni æterna quærentes sunt templum Spiritus sancti (I Cor. III). Idem etiam sunt pelles terræ, quia terram amant, non cælum; non dant terrena pro æternis, sicut Job ait: *Pellem propelle, et omnia quæ habet homo, dabit pro anima sua* (Job II). Pellem propelle, et omnia quæ habet homo, scilicet terrenitatis et mortalitatis pellem deformem pro pelle gloriosa. Vidi ergo quod turbabuntur tentoria Æthiopiæ, scilicet pelles terræ, et hoc pro iniquitate sua. Per quid turbabuntur? [Hier., Alcuin., Aug.] Madian, id est ex judicio cujus metu et nunc et in futuro cruciabitur. *Et postea in ore suo complacent* aliis, id est alios secum perdunt; vel in ore suo, ubi simulatio est, complacent; quia sua mala palliant. Et ideo illis placent, non in corde, sed in ore. Vel, *benedicent*, alia littera quasi dicat: Cum tales sunt ut non quærant nisi bona temporalia, fiunt etiam hypocritæ, et labiis benedicent Deum, non corde, Audientes enim de æterna vita, de contemptu mundi non curant, sed ne erubescant vel corripiantur, ore benedicunt Deum, et pejores sunt apertis malis, et fiunt posteriora prioribus deteriora. Vel benedicunt Deum, implendo desideria. Hic est mos peccantium. Cum enim vota implent, Deo gratias agunt, sed in ore suo hoc faciunt, juxta illud: *Populus hic, labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me* (Matth. XV).

PARS. III. Διάψαλμα. VERS. 14. — « Sicut oves in inferno positi sunt; mors depascet eos. »

Sicut oves. [Cassiod., Aug., Gl. int., Aug., Alcuin., Cassiod., Alcuin.] Tertia pars, ubi dicitur quæ justis et impiis reddenda sint. Quasi dicat: Illi ita se jactant, sed positi sunt illi, qui sola præsentia attendunt, jam in inferno mente, ut justis mente in cælo faciunt. Ipsi dico existentes, sicut oves, scilicet ignavi, et mors, id est diabolus, pastor est eis; alia littera, ut Christus vita, ita diabolus est mors, qui pastor est illis, ut ovibus quas trahit ad pascua mortis. Vel ita se jactant, sed mihi jam constat quod positi sunt, id est quod ponentur, post hanc vitam, in inferno sicut oves: oves enim amissa lana manent, sic in istis, sine consumptione substantiæ, poena invenit quod cruciet. Et mors depascet eos. Hoc dicitur a simili jumentorum, quæ non radicibus vellunt herbas, sed summitates carpunt, unde iterum herbæ nascuntur ad pastum, sic et illi morte depasti reviviscunt, quia non deficiunt. Vel depascet eos, id est de pascua ad pascuam, id est de poena ad poenam ducet.

VERS. 15. — « Et dominabuntur eorum justis in matutino; et auxilium eorum veterascet in inferno et a gloria eorum. »

Et justis dominabuntur eorum. [Cassiod., Hier., Aug., Cassiod., Aug., Cassiod.] id est præmine-

(87) Hier. in commentariis Habacuc. ut, lib. II.

bunt eis et iudicabunt eos in matutino, id est in resurrectione, quando omnia erunt aperta, quia modo est nox, dum non apparent merita justorum, et quasi felicitas nominatur impiorum; et *auxilium eorum*, quod hic habebant in gloria sæculi, quod erat a gloria eorum, id est a virtute sua, pecunia, amicis, *veterascent* a simili panni, in inferno. Vel, auxilium eorum veterascent in inferno: et hoc, a gloria eorum, id est juxta quantitatem gloriæ eorum; quia quantum aliquis malus visus est habere gloriam inter homines, tantum in inferno corruptionem patietur. Vel ita distingue, secundum aliam litteram, auxilium eorum veterascent in inferno, hic distingue: a gloria eorum, vel sua expulsi sunt, hæc est alia littera. Ipsa ita, sed ego non. Et hoc est, 1

VERS. 16. — « Verumtamen Deus redimet animam meam de manu inferi, cum acceperit me. »

Verumtamen Deus redimet animam meam. [Cassiod.] Ut terror prædictorum prosternit malos, ita spes redemptionis relevat bonos. Redimet dico, de manu inferi, id est potestate diaboli, qui ante adventum Christi animas tenebat, cum acceperit me, id est carnem ex me.

PARS. IV. Διάψαλμα. VERS. 17. — « Ne timueris cum dives factus 105 fuerit homo; et cum multiplicata fuerit gloria domus ejus. »

Ne timueris. [Cassiod., Aug., Cassiod.] Quarta pars, ubi est admonitio ne timeantur potentes in sæculo, qui omnia cum luce relinquunt. Cur enim hæc peccatoribus sunt permissa, communis querela est. Quasi dicat: Quia sic peribunt mali, et Deus redimet suos. Ergo ne timueris esse bonus, cum dives factus fuerit homo, in quo videris frustra tibi laborasse, qui justus es, et tamen pauper. Non est magnum quod dives est; hoc enim abjecti habent: Postea subjungit quod majus est, dicens: *Et cum multiplicata fuerit gloria* quæ est in honoribus sæculi. Gloria dico, non tantum ejus, sed et domus ejus, quia non solus ipse, sed etiam omnes qui ad eum pertinent, honorantur; et hoc etiam dicit pro nihilo esse ducendum. Ideo ne timueris,

VERS. 18. — « Quoniam cum interierit, non sumet omnia; neque descendet cum eo gloria ejus. »

Quoniam cum interierit, non sumet omnia. [Aug., Cassiod.] hic possessa; neque descendet gloria ejus ad inferos cum eo, quia in abyssum cadet, ideo ait, descendet. Et ideo descendet

VERS. 19. — « Quia anima ejus in vita ipsius benedicetur; confitebitur tibi, cum benefeceris ei. »

Quia anima ejus [Cassiod., Aug., Cass., Aug.] sensualis, non ratio benedicetur, id est exaltabitur; in vita ipsius, quia, quandiu vixit, sibi benefecit: in morte torquebitur anima. Vel, benedicetur, non utique de bono actu, sed de deliciis. Benedicetur enim favore luxuriantium, qui inter epulas pastoribus bene optant. Ideo etiam descendet, quia confitebitur tibi, id est laudabit te, o Deus, cum benefeceris ei, id est solummodo in prosperis: bla-

Asphemat in adversis; despecta vero confessio est, quam prosperitas facit; sed illa est magni meriti, quam non tollit vis doloris. Nec sufficit ei propria iniquitas, imo etiam

VERS. 20. — « Introibit usque in progenies patrum suorum; usque in æternum non videbit lumen. »

Introibit usque in progenies patrum suorum. [Aug., Hier.] id est imitabitur antiquos patres iniquos, et ideo non videbit lumen. Qui enim patres pessimos imitantur, eorum societate damnandi sunt. Non videbit dico usque in æternum, quia etiam hic in tenebris interioribus est, et postea exteriores patietur (Matth., xxii). Sed quare hoc? quia,

VERS. 21. — « Homo cum in honore esset, non intellexit; comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis. »

Homo cum in honore esset non intellexit. [Aug., Cassiod.] Quasi dicat: Non est inde accusandus Deus, sed homo. Et ideo comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis. Iterat hic deformitatem hominis, ut malus a malo quiescat.

COLLATIO IN PSALMUM XLVIII: « AUDITE, » etc.

VERS. 1. — *Omnes qui habitatis orbem.* Hier., habitatores occidentis; Pratenensis et Pellicanus, pro orbe, vertunt tempus et ævum; Sanctes, et cæteri orbem, cum LXX. Cæterum cum simus temporarii et mortales, et dicitio יָדַע RELED significet tempus in hoc sæculo, in quo occidimus, non læditur sententia. Et rabbi Emmanuel dicit mundum generabilem et corruptibilem, idque Hier. apposite innuit per occidentem.

VERS. 7, et 8. — *Frater non redimit, redimet homo; non dabit Deo placationem suam et pretium redemptionis animæ suæ.* Ut repetatur negatio *non* præcedens, et secunda clausula, redimet homo? legatur admirative vel interrogative secundum Aug. Nostra editio ferme ad verbum respondet Hebræo $\text{וְיָדַע אֶת פְּדוּתוֹ מִיָּד הַיָּחִיד לְפָדוֹתוֹ מִיָּד הַיָּחִיד}$ isch. Hier. aliter vertit, fratrem redimens, non redimet vir, nec dabit Deo propitiationem pro eo. Et pretium redemptionis animæ eorum, ubi commutat ordine præpostero negationem priorem, quæ in Hebræo retrahitur ad priorem particulam. Consimiliter Munsterus, diversam tamen habens translationem, ad fratrem redimendo, redimers non potest quemcumque, nec dare potest Deo redemptionem ejus; pretiosa est enim redemptio animæ eorum; Pratenensis, frater non redimens, redimet virum; et non dabit Deo redemptionem ejus, et erit pretiosa redemptio animæ eorum; Pellicanus, frater non redimendo, redimet virum, etc.; Nebiensis, fratrem nequam redemptionem redimet vir. Hic etiam refert quorundam Hebræorum opinionem, qui sentiunt אֶת אֶת , id est fratrem, pro אֶת אֶת EHAD, id est unus positum, ut sit sensus: Unus non redimit, redimat quisque, vel redimant singuli; Sanctes, fratrem non redimendo, redimet quispiam, etc. Interpretes pro Cajetano, fratrem non redimendo, redimet vir, etc. Translatio ad Campensem, nemo fratrem suum ulla ratione potest redimere, nec pro eo rationem Deo dare. In tot versionum ambagibus, non est sit quis discretus, cum ecclesiastica lectio satis sit clara, et veritati Hebræicæ proxime respondens.

VERS. 8. — *Et laborabit in æternum.* Hier. et Hebraismo hærentes, oppositum sensum reddere videntur: sed quiescet seu desinet in æternum cum labor et quies pugnent, quem locum impetiverunt hostiliter Fab. et Cæcus. Secundum Aug. intelligitur de eo, qui dum viveret, confidebat in virtute

sua, et in multitudine divitiarum gloriabatur. At ubi reddenda fuerit ratio coram tribunali iudicis post finitam vitam, nil invenit quo redimeret animam suam, et ideo laborabit in æternum, vitæque ejus voluptaria, quam in deliciis duxerat, finem invenit, et jam damnaturi adjudicatus; cessabit a gaudiis illis, quibus inebriatus fuit, nec miseriam deinceps vitare poterit, aut poenitentiae locum invenire. Ac proponit exemplum spectabile divitis epulationis, et ulcerosi Lazari, qui vicem in morte mutarunt. Hic laboraverat in finem, et vivet in æternum: ille vixerat in finem, laborabit in æternum. Ex quibus perspicis quemadmodum accipiendum sit labore, et desinere in æternum.

VERS. 10. — *Sepulcra eorum domus illorum in æternum.* Hieronymus, interiora sua, domos suas in sæculo, ut referantur ad verbum quod præcessit, relinquent: Pellicanus, Præteris, Sanctes, pro Cajetano interpretes, intimum illorum, domus eorum in sæculum; Munsterus, et tamen cogitatio eorum est, quod domus suæ maneat in æternum. Particula Hebraica קָרֵב קָרֵב, cum significat medium et omne intimum, facile potest accommodari ad sepulcrum, ad cogitationem aut quodlibet, quod quadraret proposito. Nobiscum sunt Chaldaeus et Nebiensis. Quomodo autem debeat intelligi sensus, habes in enarratione versiculi.

VERS. 12. — *Homo, cum in honore esset, non intellexit.* In fine psalmi repetitur idem versus, ubi legerunt לֹא יָבִין לֹא יִבִין, id est non intelliget, seu non intellexit, ut sit futurum loco præteriti, aut præsentis juxta versionem Munsteri. In præsentis loco legitur לֹא יִלִין לֹא יִלִין, id est non commorabitur seu pernoctabit. Iabin et ialin non longe distant, coque valde probabile est, interpretes utrobique legisse iabin, quamquam eo pacto possit conciliari intelligentia, quasi dicas: Homo conditus est in honore, dotatus ratione, at, prohi dolor! in illa non est commoratus, quia cito prævaricatus est, feminæ, non rationis consilio voluntatem suam credens ac permittens.

Similis factus est illis. Præteris et Munsterus vertunt quæ, scilicet jumenta, exterminata sunt vel interierunt. Hieronymus dicit nobiscum, et exæquatus est; Sanctes et alii, similes sunt, vel bestiarum exæquate sunt videlicet hominibus, in eundem sensum habet. Nebiensis, assimilatus est jumentis mutis. דָּמָה דָּמָה descendit a radice דָּמָה DAMAH, quæ est anceps ad exterminare et assimilare: unde varietas profecta est.

VERS. 13. — *Postea vel posteri eorum, in ore suo, aut eorum, vel secundum ipsa, complacent vel current.* Propter multipliciter significantiæ particularum et acceptionis earum, hic vertit hoc modo, ille diverso, alius alio. Nusquam sensus deviat a veritate sanæ intelligentiæ, dum non damnetur lectio recepta in usu Ecclesiæ, quæ aliis merito præferri debet, ne fluctuemus per abrupta. Et manifestum est יָרֵצוּ יָרֵצוּ esse futurum verbi יָרַץ RAYZAH, id est voluit, complacuit. Quia si esset a themate יָרַץ, id est cucurrit, legeretur יָרֵצוּ IARUTZU, etiamsi prius vocabulum nonnunquam pro ambulare sumatur.

VERS. 14. — *Et dominabuntur eorum justi.* Hieron. ad Suniam et Fretellam, hic docet, sicut et in plerisque aliis locis, interpretis esse non verbum

A de verbo, sed sensum de sensu exprimere. Itaque scribit: « Pro justis, et ubi, id est rectos in Græco vos legisse dicitis, sed hoc propter euphoniā, ita in Latinum versum est. Alioquin et in eo loco, ubi scriptum legimus, ecce scriptum est in lib. εὐδίων, justorum intelligimus librum, et non debemus sic verbum de verbo exprimere, ut dum syllabas sequimur, perdamus intelligentiam. » Hæc ille.

VERS. 15. — *Et auxilium eorum veterascet in inferno.* Hieronymus, et figura eorum conteretur in inferno; Præteris, et fortitudinem eorum consumet fovea; Pellicanus, et robur eorum ad consumptionem. Deinde infernum refert ad id quod sequitur. Sanctes, figura eorum, ut veterescat, egredietur ad foveam; Munsterus, forma eorum erit in defectionem in sepulcro, in quod migrat quisque, etc.; interpretes pro Cajetano, figura eorum ad consumendum foveam; Translator ad Campensem, thesaurus istorum veterascet. Hebraice sic habetur לְיָמֵי שְׁמֵרָה וְיָמֵי

B וְיָמֵי VETZURAM LEBALLOTU SCHEOL. Prima particula est valde anceps ad auxilium, robur, figuram et pleraque alia. Secunda particula est infinitivi modi, quæ debet exponi per gerundivum. Tertia significat foveam, sepulcrum, infernum. Et quia Hebr. destituuntur casuum variatione, unus refert ad præcedentia, alius ad sequentia; ac ne oratio sit manca, hic subaudit quod magis sibi videtur accommodum; accipiendo verbum passive aut active; alius aliud quid commentatur. Nostra lectio et Hier. versio, propinquius accedunt ad veritatem Hebraicam, juxta diversam significantiam primæ vocule. Alii confundunt lectorem, etsi ad eundem scopum forsasse tendant.

A gloria eorum. Græcus addit ἡδονῶν, id est expulsi sunt, idque legitur in Psalmodia Romana. Non tamen habetur in Hebr. nec in editione Vulgata. Hebr. מִזְבֵּל לִי MIZZEREL LO. Quod si ad verbum reddas, id est ab habitaculo sibi; Hier., post habitaculum suum; Præteris, pro habitaculo suo: Sanctes, ab habitaculo quod erat sibi; Munsterus, de habitaculo suo; Pellicanus infernus habitaculum eorum. Latina Psalmodia satis respondet Hebr., nisi quod pro habitaculo, ponit gloriam. Sed si accipias habitaculum pro corpore, in cuius solius cura demorantur ac gloriantur sæculi homines, recte loco habitaculi, dixerunt gloriam, quæ in inferno veterascet, ut eo sit major ignominia et despectio, quo amplior eorum sæcularis fuerit gloria.

VERS. 19. — *Confitebitur tibi cum benefeceris ei.* Hier. ex Hebr., laudabunt te cum benefeceris tibi. Ad eundem modum cæteri, ut sensus sit, impios laudare eos qui ad sui imitationem animæ suæ benefaciunt, id est voluptatibus vitæ vacant, cæterum littera caph finalis, paulo distat a vau, ob idque potuerunt exemplaria variare לָךְ vel לִי LAC vel LO, id est tibi vel ei. Quantum vero spectat ad quædam plurative dicta ex Hebr. quæ unice efferimus exigui est momenti, cum sensus constet.

106 VERS. 21. — *Similis factus est illis.* De hoc supra dictum est vers. 12. Sed nonet, quod in illo Hieronymus vertit exæquatus; hic silebitur. Ergo hic deflectit מִשְׁמֹחַ נִדְּחָה a radice נָדַח DOM, id est silere. Sed tamen efferendum esset ad rationem grammatices, nisi dicas quod דָּמָה DAMAH etiam silere designet, id quod testatur Sanctes in suo Thesauro.

PSALMUS XLIX.

PSALMI TITULUS: (PSALMUS ASAPH.)

Deus deorum. [Cassiod.] Titulus: Psalmus Asaph. Sicut supra diximus, Asaph. cum aliis multis præfe-

ctus fuit cantoribus in tabernaculo Domini, de quo in titulis psalmorum plerumque fit mentio, tum pro officii reverentia, tum pro nominis interpreta-

tionem. Asaph enim Hebraice, Latine *congregatio*, Græce *synagoga* interpretatur, quæ secundum partem fidem hic loquitur quæ Christum expectavit, per quam magis confutatur increduli Judæi, cujus voce propter certius testimonium utitur hic Propheta agens de mutatione legalium sacrificiorum, in sacrificium laudis, sicut supra egit de mutatione eorundem in sacrificium corporis et sanguinis Dominici; agit etiam de utroque adventu Christi; per primum blandiens, per secundum terrens. Et est sensus tituli: *Psalms* iste attribuitur *Asaph*, id est synagogæ fideli, in cujus persona loquitur hic Propheta. Intentione monet, ne quis ad jam terminata sacrificia redeat. Modus. Tripartitus est psalmus. Asaph vocem Dei inducturus, in secunda parte de mutatione sacrificiorum, prius, id est in prima parte, agit de utroque adventu ejus, per primum invitans, per secundum terrens. Secundo vox Christi inducitur, momentis ut relictis sacrificiis peccudum fiat sacrificium laudis, ibi, *audi, populus meus*. Tertio, dicit a quibus sacrificium velit, ubi peccatori suæ nequitie imputantur, ibi, *peccatori autem*, etc. Ne quis autem mediocriter de incarnatione æstimet, potentia incarnati prædicetur, ut incredulitas omnis tollatur, cum ait:

VERS. 1. — « Deus deorum Dominus locutus est, et vocavit terram. »

Deus, [Aug.] scilicet Verbum caro factum, qui est factor *deorum*, id est qui homines deificat, dedit enim potestatem filios Dei fieri his qui credunt in nomine ejus (*Joan.* 1); qui est etiam *Dominus* dominantium, *locutus est* per se, etiam per præcones, qui olim multifaria in prophetis loquebatur. Nota quia tribus modis Deus dicitur substantialiter vel naturaliter, ut Deus, Trinitas, scilicet Pater, Filius, Spiritus sanctus adoptive, sicut dicuntur sancti, qui per gratiam adoptionis dii sunt nuncupative, ut idola et dæmones: *Et vocavit*. Antequam dicat, quid locutus sit, dicit quid loquendo fecit, quasi dicat: Dico: Locutus est. Et loquendo hoc fecit, *vocavit terram*, non unam tantum, sed eam omnem quæ est,

VERS. 2. — « A solis ortu usque ad occasum; ex Sion species decoris ejus. »

A solis ortu usque ad occasum, [Gl. int., Aug.] missis testibus usque ad ultimum terræ. Non ergo solam Africam vocavit, ut ait Donatus, non illam separavit, quia nullas reliquit partes, quas sua vocatione non vocavit; tantam vocavit, quantam fabricavit. Unde autem cœpit? *ex Sion*, id est a Jerusalem, quia inde cœpit annuntiari *species decoris ejus*, id est speciosus decor ejus, quia speciosus fuit præ filiis hominum. Quasi dicat: Qui omnes gentes vocavit, a Jerusalem incepit, quia inde exeuntes apostoli speciem decoris Christi toto orbe nuntiaverunt. Unde Isaias: *De Sion exhibit lex, et verbum Domini de Jerusalem* (*Isa.* 11). Ex Sion namque Evangelii decus cœpit. Inde speciosus forma præ filiis hominum cœpit annuntiari, quia ibi datus est

Spiritus sanctus apostolis, ut essent testes in Jerusalem et in tota terra. Dico locutus est Deus; et vocavit, qui etsi tunc occultus foret, pro similitudine carnis peccati; et est adhuc ad dexteram Patris sedens, tamen

VERS. 3. — « Deus manifeste veniet; Deus non ster, et non silebit. »

Manifeste veniet ad iudicium, [Aug.] quia Deus est. *Deus est Deus*, inquam, non quilibet, sed *noster*, qui verus est Deus; *et non silebit* in iudicio, ut modo cum et flagella sunt admonitio, modo enim expectat ad penitentiam.

VERS. 4. — « Ignis in conspectu ejus exardescet, et in circuitu ejus tempestas valida. »

Ignis in conspectu. [Cassiod., Aug., Alcuin., Aug., Cassiod.] Hic ostendit qualiter veniet ad iudicium *ignis materialis*, vel *mala conscientie*; *exardescet*, timeat ergo palea se arsuram, id est torquebit impios. *Exardescet, dico, in conspectu ejus*, id est, cum conspiciet iudicantem. Vel, secundum aliam litteram, *ignis ante eum præibit*. Ignis iste materialis erit, quo comburetur facies mundi hujus, et mali comburentur; boni vero purgabuntur. *Pœna* ergo terreat, quos præmia non invitant. *Et in circuitu ejus tempestas valida*, tempestas hæc, iudicatio Dei est, quæ non ventis fiet, sed potentia Dei, per quam fiet ut ejus sententia area ventiletur, et grana a paleis secernantur. Quæ iudicatio tempestas dicitur, quia improvisa veniet, et festinanter rapiet quos ignis exuret. [Aug., Cassiod., Aug., Gl. int.] Et hæc erit *in circuitu ejus*, id est in sanctis, et in angelis, qui dicuntur esse circuitus ejus, quia cum ipso iusti sedentes iudicabunt, et angeli menses bonos a malis separabunt (*Matth.* XIII). Et est, tempestas, id est iudicatio et sententia æquitatis, quæ dicitur tempestas. A simili, quia improvisa veniet, et subito rapiet, valida, quia separabit bonos, et a malis erit; in circuitu ejus, id est in sanctis et in angelis. Ejus enim in circuitu sunt angeli separatores et sancti. Veniens autem ad iudicium

VERS. 5. — « Advocavit cœlum desursum, et terram, discernere populum suum. »

Advocavit, [Hier., Aug., Hier., Gl. int., Cassiod., Aug., Cassiod.] id est advocabit *cœlum*, id est omnes perfectos secum iudicatos *desursum* *desursum* *desursum*, scilicet super duodecim sedes, ut iudicent duodecim tribus Israel; *et terram* *advocabit*, id est omnes iudicantes. Ad quid? *Discernere populum suum*, ut cœlum cum illo discernat, populum suum, ante suo. Cœlum enim cum illo terram discernit. In iudicio enim alii tantum iudicabunt, quos hic dicit cœlum; alii iudicabuntur, quos hic dicit terram. Sed de his aliis salvabuntur, quos hic dicit populum suum: de damnandis tacet. Vel ita ut per cœlum omnes justos salvandos accipiamus. Per terram, omnes peccatores damnandos; et legitur, *desursum* sic: Dominus veniens *desursum*, id est a Patre, *advocavit*, id est advocabit, *cœlum*, id est

omnes justos, et terram, id est, peccatores. Ad quod ego sum Deus ille generalis, qui est omnium Deus per potentiam, et sum Deus tuus proprie, et familiarius, quia te habeo servum; et quia in prophetis tibi promissus sum. Ideo dicit sum, quia esse propria est Deitatis. Unde: *Ego sum qui sum, et qui est misit me ad vos* (Exod. iii). Et nota quod prius dicit simpliciter, *sum Deus*. Et postea dicit, *sum Deus tuus*. Quasi dicat: Et si non sum Deus tuus, tamen sum Deus: bono meo sum Deus; malo tuo non sum Deus tuus. Et ego ipse

quod ego sum Deus ille generalis, qui est omnium Deus per potentiam, et sum Deus tuus proprie, et familiarius, quia te habeo servum; et quia in prophetis tibi promissus sum. Ideo dicit sum, quia esse propria est Deitatis. Unde: *Ego sum qui sum, et qui est misit me ad vos* (Exod. iii). Et nota quod prius dicit simpliciter, *sum Deus*. Et postea dicit, *sum Deus tuus*. Quasi dicat: Et si non sum Deus tuus, tamen sum Deus: bono meo sum Deus; malo tuo non sum Deus tuus. Et ego ipse

Vers. 9. — « Non in sacrificiis tuis arguam te; holocausta autem tua in conspectu meo sunt semper. »

In sacrificiis tuis, [Aug., Aug., Alcuin., Aug.] non exhibitis, non arguam te, quia non quero animalia in sacrificium: hæc nolo, sed holocausta tua, id est quæ sunt tui juris semper, non ad tempus, sunt in conspectu meo, id est mihi placent, illa volo. Holocausta dicit, animam igne charitatis inflammata totam. Unde alibi: *Sacrificium Deo spiritus contribulatus* (Psal. l). In quo psalmo dicit animalia nolle in sacrificium vel holocaustum. Si anima inflammatur et membra in suum usum rapit, ne serviant cupiditati. Inde in Levitico præcipitur, ut adipem cum renunculis offerant (Levit. iii); quibus interna charitas signatur. Sed ne putes hæc holocausta esse de animalibus, subdit:

Vers. 10. — « Non accipiam de domo tua vitulos; neque de gregibus tuis hircos. »

Non accipiam de domo tua vitulos. Quasi dicat: Non arguam si non feceris; et si feceris non accipiam vitulos in sacrificium. Vitulos dico qui sunt de aomo tua, [Alcuin., Aug.] quasi significatos vitulos et spirituales acciperem, non illos, de domo tua. Unde propheta: *Reddemus Deo vitulos labiorum nostrorum* (Ose. iv). Hoc dicendo prænuntiat novum testamentum, ubi omnia significativa sacrificia cessant, neque de gregibus tuis hircos. Ideo a te non accipiam,

Vers. 11. — « Quoniam meæ sunt omnes feræ silvarum, jumenta in montibus, et boves. »

Quoniam meæ sunt. [Aug.] Quasi dicat: Quia non sunt tua, sed mea, cur ergo quæram a te quod meum est qui creavi? Et hoc est quoniam meæ sunt omnes feræ silvarum, id est mea sunt, quæ non possides, scilicet indomita. Et etiam jumenta, 107 quæ pascis in montibus et boves. Quasi dicat: Mea sunt etiam domita quæ tu nutris et possides. Vel secundum aliam litteram, equi silvestres et boves, etiam volatilia sunt mea, quia.

Vers. 12. — « Cognovi omnia volatilia cæli, et pulchritudo agri mecum est. »

Cognovi, [Aug., Gl. int.] ab æterno quod nullus homo fecit omnia volatilia cæli quæ et quot sunt. Quasi dicat: Et volatilia mea sunt. Et pulchritudo agri, id est ubertas omnium in terra gignentium, mecum est, id est mihi servit. Vel mecum est, quia ego ubique sum. Unde in propheta: *Cælum et terram ego impleo* (Jer. xxxiii). Vel, mecum est, quia

Vers. 6. — « Congregate illi sanctos ejus, qui ordinant testamentum ejus super sacrificia. »

Congregate. [Aug., Hier., Aug., Alcuin., Cassiod.] Videns Propheta futura quasi præsentia, hortatur angelos congregantes, et applaudit. Quasi dicat: Et quia ita erit, ergo, o angeli mессores, congregate illi sanctos ejus, qui ordinant testamentum ejus, id est novum, super sacrificia, id est super vetus testamentum. Vel qui ordinant testamentum ejus, id est qui cogitant de promissis ejus. Super sacrificia, id est super illa quæ operantur, quæ sunt sacrificia Deo. Quasi dicat: Qui dicunt: *Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam* (Rom. viii). Vel, qui ordinant testamentum ejus super sacrificia, id est qui dicunt post laborem sequi denarium. Vel, qui ordinant testamentum ejus super sacrificia, id est qui pluris prætii habent opera charitatis, quam sacrificia pecudum.

Vers. 7. — « Et annuntiabunt cæli justitiam ejus, quoniam Deus judex est. »

Et annuntiabunt. [Gl. int., Aug.] Quasi dicat: Veniet manifestus et judicabit: et hanc justitiam ejus annuntiabunt cæli, id est apostoli, toti mundo. Hoc jam impletum cernimus. Jam enim cæli annuntiaverunt nobis hanc justitiam Dei, quod quidam erunt ad dexteram, quidam ad sinistram. Nullum granum erit tunc cum palea, et si nunc permista, quoniam Deus qui non fallitur, judex est, id est discernens.

Pars. II. Vers. 8. — « Audi populus meus, et loquar Israel, et testificabor tibi: Deus Deus tuus ego sum. »

Audi, populus meus. [Cassiod., Hier., Aug., Hier., Gl. int.] Secunda pars ubi et vox Christi monentis ut, relictis sacrificiis, pecudum, fiat sacrificium laudis: hic dicit quid Deus deorum locutus est. Quasi dicat: Deus locutus est. Quæ locutus est? hæc, scilicet audi aure, scilicet cordis, tu qui es populus meus. Ostendit in eodem verbo, qui et quare debeat audire. Quasi dicat: Si populus meus es, audi. Et si audis loquar tibi. Aliter, scilicet si non audis et si loquar, non tibi loquar. Repetit sub alio verbo dicens: Audi, Israel, id est sicut Israel, id est vir videns Deum. Quasi dicat: Si es Israel, id est si me vides, audire me non negligis; et testificabor tibi, id est per scripturas, et per miracula ostendam tibi, [Cassiod., Hier., Aug., Gl. int., Aug.] hoc scilicet

apud me nihil præterit, nihil futurum est, cum illò A
sunt omnia futura, et ei non detrahuntur jam præ-
terita; cum illo sunt omnia cognitione quadam inef-
fabili sapientie Dei. Et ideo

VERS. 13. — « Si esuriero, non dicam tibi; meus
« est enim orbis terræ, et plenitudo ejus. »

Si esuriero. [Aug., Hier.] Quod nunquam fit; sed
dicitur ad convincendum parvulum sensu. *Non dicam*
tibi, ut pascas me. Quasi dicat: Si hæc datis, for-
sitan esurire putatis, quod est insania, *meus est*
enim orbis terræ, ergo ne quæras quod mihi des, qui
sine labore habeo quod volo, *et plenitudo ejus*, id est
omnes creaturæ, sed

VERS. 14. — « Nunquid manducabo carnes tau-
« rorum? aut sanguinem hircorum potabo? »

Nunquid manducabo carnes taurorum, aut san-
guinem hircorum potabo? [Aug., Cassiod., Aug.]
Quasi dicat: Non in sacrificiis, sed in pauperibus
hæc volo. Mystice his similitudinibus figurat Eccle-
siam. Feræ sunt gentes, jumenta in montibus sunt
simplices in culmine fidei, boves sunt apostoli et
prophetæ, volatilia sunt superna: angelorum virtutes,
pulchritudo gentes conversæ, quæ sunt decus terræ,
id est Ecclesie. Esurit Dominus salutem omnium
hominum, et de omnibus satiatur. Carnes vero tau-
rorum non vult in sacrificiis, sed in pauperibus.

VERS. 15. — « Immola Deo sacrificium laudis, et
« redde Altissimo vota tua. »

Immola Deo. [Cassiod.] Reprobato veteri ritu, de
se quasi de alio loquens, quid sibi faciamus, indicat.
Quasi dicat: Hæc nolo, sed *immola Deo*, non dicit
mihi, sed de se, ut de alio loquitur post cum ait:
Peccatori autem dixit Deus, non dixit, ego; *sacrifi-*
cium laudis quod in te ipse est, scilicet ut gratias agas
de omnibus. Ecce quid exigit, *et redde* item itemque
altissimo vota tua quæ in te sunt, non extra te.

VERS. 16. — « Et invoca me in die tribulationis;
« eruam te et honorificabis me. »

Et tunc invoca me. [Aug., Gl. int.] Non enim debes
præsumere de viribus tuis *in die tribulationis*, id est
adversitatis, quæ ideo datur ut homo invocet. Vel
nostra tribulatio proprie est timore salutis, non car-
nalium; *et eruam te*, ne deficias. Ecce præmium
oblationis. *Et sic honorificabis me*, ut jam non dis-
cedas a me. Vel honorificabis me, id est apud
illos causa honoris eris mihi.

PARS. III. VERS. 17. — « Peccatori autem dixit
« Deus: Quare tu enarras justitias meas, et assumis
« testamentum meum per os tuum? »

Peccatori. [Cassiod.] Tertia pars a quibus sacri-
ficium velit, hic dicit, ubi peccatori suæ nequitie
imputantur, quia laudem quærit Deus, ne putet
serpis hæc sibi imperari. Prohibet ne lingua præ-
sumat laudare, cui obviat prava conscientia; non
tamen interdicitur laus conversis ad pœnitentiam,
sed oblitis Deum, ut inferius ait. Quasi dicat: Im-
mola Deo sacrificium laudis; sed vide ne cantes
bene et vivas male, quia *peccatori* dixit Deus: Quare
tu enarras justitias meas? Ne ergo securus sit, quasi

hoc solo salvetur, quod bene docuit. Vel ita conti-
nua: Hæc populo suo dixit, sed non suo, id est
peccatori dixit Deus, hoc contra prædicantem dicitur,
securus tamen sit ille qui audit, a quocumque
audiat bona, secundum illud: *Quæ dicunt facite,*
quæ autem faciunt nolite facere (Matth. xxiii). Hoc
inquam, dixit: Quare tu enarras justitias meas,
cum opere non impleas, id est quare communi ser-
mone, scilicet ad populum profers aliquid de mea
majestate? *Et assumis*, id est indevotus præsumis
testamentum meum sanctum, *per os tuum* pollutum,
aliis prædicare? [Aug., Cassiod., Alcuin.] Quasi di-
cat: Nec sancta verba os pollutum præsumat do-
cere. Vel os hæretici; non enim lectio negatur cor-
rigendis. Unde Apostolus ait: *Castigo corpus meum*
et in servitutum redigo illud, ne forte cum aliis præ-
dicaverim, reprobus efficiar (I Cor. xix). Non igitur
scelerati se misceant divinis sermonibus. Ideo in
Veteri Testamento erat labrum æneum, in introitu
tabernaculi, ubi sacerdotes lavabant manus, ingres-
suri tabernaculum, et egressuri. Unde: *Mundamini,*
qui fertis vasa Domini (Isa. lxi).

VERS. 18. — « Tu vero odisti disciplinam; et pro-
« jecisti sermones meos retrorsum. »

Tu vero. Quasi dicat: Ore bene dicis, sed factis
negas. Et hoc est: *Tu vero odisti disciplinam*, quia
si corrigo, murmuras; laudas, quando parco; mur-
muras, quando castigo; *projecisti sermones meos*
retrorsum, [Aug.] id est quæ dicis post te ponis. Ne
videas, et ne dicas te non fecisse, quia

VERS. 19. — « Si videbas furem, currebas cum
« eo; et cum adulteris portionem tuam ponebas. »

Si videbas furem. [Aug., Cassiod., Alcuin., Aug.]
Ad litteram *currebas cum eo*, assentiendo, laudando,
et cum adulteris portionem tuam ponebas aliquo con-
sensu. In his enim duobus omnia notat crimina, a
patre totum. Vel sic: Si videbas furem, sani intelle-
ctus Scripturæ, currebas cum eo, assentiendo, et
cum adulteris, scilicet qui ponunt falsum intelle-
ctum in Scripturis, portionem tuam ponebas aliquo
consensu, id est astipulator facti eras. Et

VERS. 20. — « Os tuum abundavit malitia; et lin-
« gua tua concinnabat dolos. »

Os tuum abundavit malitia, [Aug., Cassiod.] quia
non solum non reprehendit, vel tacet; sed etiam
laudat, et si malum sciat esse ut sit dolus. Unde
sequitur: *Et lingua tua concinnabat dolos.* Accusat
conscientiam et linguam. Concinnabat, dicit, quia
mos est decipientis sic falsa componere, ut lepore
verborum blandiatur. Et hoc facit iste, etiam contra
fratrem. Unde sequitur:

VERS. 21. — « Sedens adversus fratrem tuum lo-
« quebaris, et adversus filium matris tuæ ponebas
« scandalum: hæc fecisti, et tacui. »

Sedens. [Cassiod., Aug., Cassiod., Aug.] Quasi
dicat: Cum otio ita tibi placet. Non enim casu alii
derogat, sed studio. Quod enim transiens aut stans
facit, non cum voluntate facit. Sed tu *sedens loque-*
baris adversus fratrem tuum, id est omnem hominem,

quia omnis homo est frater conditione primæ nati-
vitatibus; et *adversus filium matris tuæ*, id est sanctæ
Ecclesiæ, cui charitate jungimur, *ponebas insidiose
scandalum*, id est hæreses. Et alia, quibus innocens
capiatur. Vel ita: *sedens adversus fratrem tuum, de-
trahetas*. Alia littera: Frater hic accipitor, aliquis
bene ambulans, et bene docens: cui dum detrahit
aliquis doctus, ponit scandalum infirmo, qui dicitur
hic filius matris. Et est, sedens, quasi dicat: Cum
studio, adversus fratrem tuum, bene docentem, et am-
bulantem detrahebas. Et dum hoc facis, adversus
filium matris tuæ, id est aliquem infirmum, qui
adhuc indiget lacte, id est minori doctrina, ponebas
scandalum. Dum enim detrahit qui doctus videtur
fratri forsan bene docenti, vel bene ambulanti, ponit
scandalum infirmo, qui nescit judicare. Et ideo filius
matris dicitur, lacte scilicet egens Ecclesiæ, non-
dum patris ad mensam accedens, cujus pane pasca-
tur, id est validioris doctrinæ cibo. Et ideo, ignarus
est judicandi. *Hæc prædicta fecisti, o inique, et tacui*,
id est distuli pœnam, exspectans ad penitentiam, sed
tu vertis ad impunitatem.

VERS. 22. — « Existimasti inique quod ero tui
« similis, arguam te, et statuam contra faciem
« tuam. »

Existimasti. [Aug.] Quasi dicat: Tacui, unde
existimasti, o inique, quod ero tui similis, consen-
tiento malis, quia placere mihi putas mala, quem
non credis ultorem; sed ego *arguam te, et arguendo
statuam te contra faciem tuam*, id est ostendam te
tibi, et displicebis tibi, quod et modo faceres, si te
videres. Mihi vero placeres si te videres. Quasi dicat:
Quod post dorsum posuisti ante faciem tuam
ponam, ut scias quod male egisti et seditatem tuam
videas, ut erubescas. Et quia ita dixit Dominus,
ergo vos

VERS. 23. — « Intelligite hæc, qui obliviscimini
« Deum, nequando rapiat et non sit qui eripiat. »

Qui obliviscimini Deum, [Aug., Gl. int., Alcuin., Cas-
siod.] cui nemo potest resistere, id est qui me Deum
esse non creditis, *intelligite* quod dixi, scilicet quod
laudem volo, sed non a peccatore. Nemo dicat sibi
non prædictum. Ideo, intelligite, *nequando rapiat
Deus, id est ego ad pœnam, et non sit qui eripiat*.
Quando diabolus rapit, Deus eripit. Cum Deus rapit,
nemo valet liberare. Hoc scilicet intelligite, quod

VERS. 24. — « Sacrificium laudis honorificabit me,
« et illic iter quo ostendam illi salutare Dei. »

Sacrificium. [Cassiod., Alcuin., Aug., Alcuin.] Non
quod scelerati canunt, sed *sacrificium laudis*, non
animalium, *honorificabit me*. Nemo offert hoc sacri-
fium et malus est, quia nemo laudat nisi bonus,
quia si laudat, et bene vivit. Nemo enim laudat, si
bene dicit et male vivit; nec qui bene vivit, si sibi
dat, vel si super alium se extollit, cui potius irro-
gare deberet quod habet. Quiescat ergo a malis, et
offerat sacrificium laudis, et *illic*, id est in sacrificio
laudis. Est iter, quia hoc sacrificium est via ad Deum.
Hæc est scala Jacob, qua angeli descendunt et

ascendunt, id est fideles ascendunt ad laudem divi-
nitatis, et descendunt ad laudem humanitatis, in
Christo, *quo itinere ostendam illi*, id est laudanti *sa-
lutare Dei*, id est me. Salutare Dei Christus est, qui
cum gratia venit, quem non novit, qui alii quam
gratiæ aliquid tribuit.

COLLATIO IN PSALMUM XLIX: « DEUS DEORUM. »

VERS. 6. — *Congregate illi sanctos ejus*. Hebr.
congregate mihi Sed facilis lapsus in לִי לִי, vel לִי
לו, id est mihi vel illi, utrobique constante senten-
tia. Item in חֲסִידֵי חַסִּידַי, et חֲסִידֵי יְהוָה, id est *sanctos
meos, sanctos ejus*.

VERS. 9. — *Non in sacrificiis tuis arguam te, ho-
locausta autem tua in conspectu meo sunt semper*.
Sanctes, et Munsterus, et interpretes pro Cajetano,
sic verterunt, ut repetatur in secunda clausula ne-
gatio præcedens, quasi holocausta veteris ritus non
sint in conspectu Dei, quia non placent amplius illa.
Sensus est plus, tamen non sic accipiunt cæteri.
Quomodo autem debeat intelligi affirmando, pete ex
glossa superiori. Vel, illa holocausta sunt in con-
spectu meo, quia illis non indigeo. Translator ad
Campensem, legit per interrogationem: *Num sacri-
ficiorum causa redargui te, aut jugis holocausti coram
me offerendi? Chaldæus Paraphrastes tradit longe
diversum sensum, non propter sacrificia tua, que
non sacrificasti mihi in captivitate, ego corripio te,
sed propter holocaustomata, quæ sacrificaverunt pa-
tres tui coram me jugiter.*

VERS. 11. — *Jumenta in montibus et boves*. Hiero-
nymus et alii præter Pellicanum, pro *bobus*, dicunt
mille, Nam si dixeris מֵאָלֶפֶס, id est mille. Si מֵאֲרֵי
ALLUPH, id est bos, quomodo apparet LXX accepisse,
et ubi non sunt notulæ punctorum, pro voluntate le-
gentis, et juxta commoditatem 108 sententiæ, hoc
aut illud intelligitur.

VERS. 12. — *Cognovi omnia volatilia cæli*. Hebr.
מֵרֵיבֵּרִים, id est montium, per quos licet intelli-
gere cælum aereum, nisi quod fortasse LXX acce-
perunt litteram he servilem, ut dicunt, et deinde
rim a themate מֵרֵיבֵּרִים, id est altus, excelsus. Quasi
diceret, *volatilia excelsi*, quod est cælum. Unde
Chaldæus, *quæ volant in aera cælorum*.

Pulchritudo agri mecum est. Hieronymus, *univer-
sitas agri*. Pratenis, Sanctes, Munsterus, et Camp-
pensis, *sera vel seræ agri*. Pellicanus, *amænitas
agri* cum LXX. Interpretes pro Cajetano, *mobiles
agrorum*. מֵי זֵיז duo habet significata. Prius idem
quod *splendor, apparitio*, eoque apte verterunt *pul-
chritudinem*. Secundum est nomen generale bestia-
rum sylvestrium, ob idque Hieronymus vertit *univer-
sitas agri*, quasi utrumque complexus. Alii secuti
sunt aliam significationem. Translator ad
Campensem habet, *aviculæ agri me non latent*.

VERS. 21. — *Sedens adversus fratrem tuum loquebaris*.
Plerumque submonuimus ex Hieronymo, bo-
num interpretem, non debere se captivum reddere,
ut plus æquo serviat litteræ, quod et in præsentii
loco, docuit Suniam et Fretellam ipse Hieronymus
dicens: In Græco legisse vos dicilis καταλάλις; et
putatis non bene versum, quia diximus, *adversus
fratrem tuum loquebaris*: et debuisset nos dicere,
adversus fratrem tuum detrahebas. Quod vitiosum
esse, et in lingua nostra non stare, etiam stultis
patet. Nec ignoramus quod καταλάλις dicatur detra-
ctio, quam si voluerimus ponere, non possumus
dicere, *adversus fratrem tuum detrahebas; sed de
fratre tuo detrahebas*. Quod si fecerimus, rursus
contentiosus calumniator inquirere, quare non dixi-
mus κατά τοῦ ἀδελφοῦ σου, hoc est *adversus fratrem
tuum*. Hæc superflua sunt, et non debemus putida
nos verborum interpretatione torquere, cum dan-
num non sit in sensibus, quia unaquæque lingua,

(ut ante diximus) suis proprietatibus loquitur.

VERS. 24.—*Illic iter quo ostendam illi salutare Dei.* Hieronymus, qui ordinat viam, ostendam illi salutare Dei. Sanctes, Ponenti viam Dei coram se, ostendam salutem Dei. Sic et alii in eundem sensum, præter Pellicanum: qui nobiscum habet illic iter. Diversitas orta est ex duplici lectione unius voculæ habentis tantum duas litteras *EW*. Si enim

A super priorem, videlicet *W*, panneris punctum, quod vocant smol, id est sinistrum hoc modo *EW* SAM, significat ponere, collocare. Si autem per jamin, id est, punctum in dextro cornu *EW* sciam significat illic, quomodo acceperunt LXX et Pellicanus. Consentit translatio ad Campensem, hac ita ostendam ei salutem Dei.

PSALMUS L.

PSALMI TITULUS: « PSALMUS DAVID CUM VENIT AD EUM NATHAN PROPHETA, QUANDO INTRAVIT AD BERSABEE. »

Miserere mei, Deus. Titulus. *Psalmus David, cum venit ad eum Nathan propheta, quando vel quoniam intravit ad Bersabee.* Legitur in libro Regum (II Reg. xi, etc.), quod David prospere regnans, atque in suo palatio sedens, vidit Bersabæ uxorem Uriæ, lavantem se, et concupivit eam, et ad se vocatam cognovit. Comperto autem quod per eum esset facta gravida, revocavit ab expeditione Uriam, si forte ad uxorem intraret, ut ejus concubitu gravida crederetur. Urias autem noluit dum in castris populus Domini laboraret. Scripsit ergo rex auci exercitus sui Joab, ut Uriam poneret in illa parte prælii ubi occideretur. Hac epistola suæ mortis accepta, Urias dedit Joab, qui ita fecit sicut præceperat David, et occubuit Urias. Sic ergo David cum adulterii culpam celasset, Nathan propheta immissus a Deo intravit ad eum, et quæsit ab eo iudicium de divite, qui, cum haberet centum oves, vicino pauperi solam quam habebat oviculam rapuit. Cum autem judicaret David hunc esse dignum morte: Respondit Nathan: Sic et tu fecisti, qui cum haberes multas uxores et concubinas, unam quam habebat Urias rapuisti. Ad vocem ergo prophetæ David poenituit, et in conspectu omnium contestans peccatum suum, se reum abiecit. Et hoc est quod ait titulus: *Psalmus iste attribuitur David prophetae.* Psalmus dico, agens de poenitentia et humilitate quam habuit David, cum venit ad eum Nathan propheta, missus a Deo ad arguendum eum, qui similitudinem de ove pauperis proposuit. Venit dico, ut argueret eum de peccato, quod fecit, quando intravit ad Bersabee. Vel, redargueret eum de hoc, quoniam intravit ad Bersabee. [Aug., Cassiod., Aug.] Vicit pax prosperitatis, quem bella non vicerunt. David autem hic apponitur in exemplum non cadendi, non prosperitatis otia affectandi, sed si cecideris resurgendi. Et ne desperes de peccati immanitate, cum videas David post reatum homicidii et adulterii, per poenitentiam humilitatem, Deo placuisse. Nam argente eum Nathan propheta, rex non erubuit peccatum publice confiteri. Non se excusavit, ut solet homo, et a se poenas exegit, quas vix ferret aliquis coactus. In conspectu omnium reum se abiecit: cujus iudicium ab omnibus timebatur. Unde hic specialiter humilitas

ostenditur, quæ adeo poenitentibus valet. Inde est quod hic poenitentialis psalmus plus aliis frequenter in Ecclesia (88), quia hic magis humilitas ostenditur, et quia hoc est temperatum supplicationis genus, quod etiam implere infirmi possunt quia hic nihil difficile dicitur ut in aliis: *Levabo per singulas noctes lectum* (Psal. vi); et *Gravata est super me manus tua* (Psal. xxxi); *Putruerunt et corruptæ cicatrices meæ* (Psal. xxxvii); et *Cinerem tanquam panem manducabam* (Psal. ci); *De profundis clamavi* (Psal. cxxxix); *Persecutus est inimicus animam meam* (Psal. cxlii). Sed hic a pio petit misericordiam. Alibi ergo districtiora fortioribus; hic temperata providit infirmis. Forsan ideo dicit, *docedo iniquos vias tuas, et impii ad te convertentur*, quia prævidit per hunc psalmum plures peccituros veniam. Et est iste psalmus quartus in ordine poenitentialium, et in ordine psalmorum, quinquagesimus est, pro modo jubilei, quia hic est psalmus remissionis. Jubileus quippe annus in lege quinquagesimus erat, in quo omnibus debita remittebantur, et possessiones alienatæ restituebantur (Levit. xxv). [Alcuin., Cassiod., Alcuin.] Unde jubileus initiatus, vel remittens dicebatur. Ita per poenitentialem humilitatem, de qua hic agitur, plena his præstatur peccatorum remissio. Intentio: Monet ad poenitentiam. Modus: Quingoesunt partitiones. Prima pars est deprecatio, ubi captat a persona iudicis per misericordiam et justitiam qua punire deberet, nisi quia iste satisfecit, quod est a sua persona captare. Secundo ex auctoritate Dei manifestantis confidentia ablutionis ostenditur, ibi, *incerta*, etc. Tertio ex confidentia securus petit dilectionem omnium peccatorum et plenam restitutionem, ibi, *averte faciem tuam*. Quarto dicit quid restitutus persolvat, ibi, *docedo*. Quinto de ædificatione Jerusalem prophetat, ibi, *benignus fac Domine*. David ergo non excusans peccatum, sed publice confitens, ait:

VERS. 1. — « Miserere mei, Deus, secundum magnam misericordiam tuam. »

Miserere mei, Deus. [Cassiod., Hier., Aug., Cassiod.] Hoc dicens locum aufert iudicio, id est discussioni, quia factum conceditur, secundum magnam misericordiam tuam naturalem, cujus misericordia est divina natura. Quasi dicat: Ad tuam misericordiam confugio, ut gravibus vulneribus cunctis

(88) Cassiod. in conclus. psalmi huius.

remissionis infundas. Misericordiam dico magnam, quia magna est miseria mea, et ideo magnam exigit medicinam; de gravi enim peccato desperandum esset, nisi esset magna misericordia, quæ non potest definiiri quanta sit. Bene ergo dicit, magnam, quæ de cælo Deum deposuit, corpore induit, ut pateretur et moreretur, per quam credebatur iste se facile absolvi, per quam sciebat genus humanum liberari. Quid ergo non poterat dare, cum secundum se rogatur Deus ignoscere?

VERS. 2. — « Et secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam. »

Et miserere mei secundum multitudinem miserationum tuarum (89), ab initio sæculi exhibitarum, id est secundum multitudinem factorum tuorum, quæ superat magnitudinem quamlibet peccatorum. [Cassiod., Greg., Cassiod., Gl. int.] Ecce per misericordiam et miserationem petit iste. Et est misericordia in natura, misratio in effectu. Quomodo vero misereri velit, ostendit, dele ut nullum remaneat peccati vestigium, iniquitatem meam contra proximum commissam: quem modum delendi velit, ostendit: postea subdit:

VERS. 3. — « Amplius lava me ab iniquitate mea; et a peccato meo munda me. »

Lava me ab iniquitate [Cassiod., Gl. int., Aug., Alcuin., Hier., Cassiod.] qua peccavi contra Uriam. Lava dicit, quia videbat per spiritum ablutionem baptismi, ubi plena ablutio et remissio, et taliter abluui petit. Et lava me a peccatis meis, quod in me fuit carnis voluptate. Lava dico, amplius quam ab actu peccati, quia plus peccavi quam actu, quia scienter, et ex voluntate utrumque feci. Tu ergo, amplius lava, ut non modo culpam operis, sed etiam reatum voluntatis abstergas. Vel, amplius lava, quam petere intelligam; lava dico, et munda me, scilicet sic lava, ut mundes me; lavantur enim quædam, quæ tamen non sunt pura.

VERS. 4. — « Quoniam iniquitatem meam ego cognosco, et peccatum meum contra me est semper. »

Quoniam iniquitatem, [Aug., Cassiod., Aug.] cuius misericordiam petit ut ignoscat, quia scit justum ut peccata puniat, subdit, quoniam iniquitatem. Posset enim ei dici: Petis per misericordiam peccatum deleri, quid ergo erit? Per misericordiam peribit justitia ut hoc sit impunitum? non, quia ego punio; et hoc est: Tu ideo ne punias, quoniam iniquitatem meam ego cognosco. Quasi dicat: Ignosce, quia ego cognosco, non dissimulo, et peccatum meum contra me est semper. Sibi fecit iste quod Deus in judicio faciet. Unde supra: Arguam te, et statuum contra faciem tuam (Psal. XLIX). Vel secundum aliam litteram, et peccatum meum contra me est semper, non habet peccatum post tergum, ut prius habuit cum negligeret, post tergum enim peccatum habuit, cum rex sententiam in divitem, qui rapuit ovem pauperis, dedit, oblitus sui.

(89) E. Greg. in psalmis penitent.

VERS. 5. — « Tibi soli peccavi, et malum coram te feci, ut justificeris in sermonibus tuis, et vincas cum judicaris. »

Tibi soli. [Gl. int., Cassiod.] Dico munda, et merito te oro ut mundes, quia peccavi in me carnis voluptate, sed tibi soli, quia rex est omnibus superior, et ideo a Deo tantum, qui est major eo, puniendus est. Si quis de populo erraverit; et Deo peccat et regi. Rex vero non habet hominem qui sua facta dijudicet. Ideo ait: Tibi soli peccavi, et malum, commissum in proximum, coram te feci. Hoc dicit, quia ubique scit Deum esse. Unde se arguit, quia eo præsentem non erubuit. Tibi soli peccavi, quia a Deo justus est, ut justificeris, id est ut justus et verax inveniariis, in sermonibus tuis, id est in cibus quæ dixisti, cujus verba non transeunt, sed implentur. Unde: Cælum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt (Luc. XXI), et adeo justus es, ut vincas, id est superes in justitia, alios, cum judicaris, id est cum mihi et aliis in judicio compararis. Deus enim tantæ justitiæ est, ut se cum homine velit judicari. Unde in Isaia: Judicate inter me et vineam meam (Isa. VI), et postea quasi sub iudice causam suam exponens, ait: Popule meus quid feci tibi, aut quid molestus fui tibi? Responde mihi (ibid.) Ergo contra eum quem ex pastore regem fecit, talem habet justitiam, ut vincat, si inter se et eum judicetur. [Aug., Hier., Aug.] Vel ita ab illo loco, tibi soli, Christo nullum peccatum habenti, in præscientiam, id est in spiritu prophetiæ dicit David. Tibi soli, quasi dicat, ideo dico tibi munda, quia, peccavi in me, tibi soli, quia tu solus sine peccato es. Et ideo justus punitor. Ille enim juste punit, qui non habet in se quod in illo puniatur. Ille est justus reprehensor, qui non habet in se quod reprehendatur. Hic est inter homines solus Christus, de quo Isaia: Qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus (Isa. LIII). Et malum in proximum coram te feci, id est in tui præsentia. Tibi soli peccavi, qui adeo justus es, ut justificeris, id est solus verax inveniariis; in sermonibus tuis, quia solus in omnibus unum potuit dicere homo Deus, unde Deus verax, omnis homo mendax (Rom. III). Vel adeo justus es, ut vincas omnes injustitias; superas enim omnes homines, omnes iudices; et qui se putat justum esse, coram te injustus est. In cujus conspectu astra non sunt munda (Job XXV); qui in angelistuis reperis pravitatem (Job IV). Tu ergo solus juste judicas, cum, id est quamvis injuste judicaris, id est injuste judicatus sis a Pilato et a Judæis. [Aug., Gl. int., Greg.] Vel ita: et adeo justus es, ut vincas diabolum, et mortem, et Judæos, cum judicaris in judicio quo judicatus es; videt enim futurum iudicem justum, a peccatoribus judicandum, et in eo judicio vincentem qui ascendit super occasum; occidendo enim victor

factus est. Unde: *Ero mors tua, o mors* (Ose. xiii). Vel ita ab illo loco: *Ut justificeris in sermonibus tuis*, etc. Ostendit esse veracem Patrem in promissione qua promiserat Christum ex stirpe David nasciturum, quod quidam propter peccata David Deum non implere dicebant; contra quos David dicit loquens ad Deum Patrem. Ideo munda, ut me mundato justificeris, id est verax reperiaris, in sermonibus tuis, qui sunt de promissione Christi, quam mihi fecisti. Et vincas, id est ostendas illos mendaces, cum judicaris, ab eis, non facere quod promissisti. Vel ita: Agit contra illos qui dicebant Deum David non indulgere, eo quod tam graviter Deum offenderat. Precatur ergo David ut parcat, ut sic impleat quod promisit de venia ingemiscentis, dicens: *Quacunque hora peccator ingemuerit, omnium iniquitatum ejus non recordabor* (Ezech. xviii). Quasi dicat, ideo munda, ut justificeris in sermonibus tuis qui sunt de promissione veniæ ingemiscentis et vincas, id est convincas eos, cum judicaris, ab eis non parcere mihi.

VERS. 6. — « Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea. »

Ecce enim. [Aug., Gl. int., Aug., Cassiod., Aug.] Dixit Christum justum et in justitia alios vincere; sed ne putetur eos vincere tantum qui grandia commiserunt, et non eos qui ex quo nati sunt, nihil tale commiserunt. Personam totius humani generis in se ostendens subdit: *Ecce enim.* Quasi dicat: Vere vincis. Ecce enim. Vel ita continus: Peccavi et non mirum, quia ecce *conceptus sum in iniquitatibus originalibus et actualibus*, id est ita conceptus sum, quod et macula originalis peccati teneor, et ad actualia pronus existo. In iniquitatibus se conceptum dicit, non quia peccatum sit misceri conjugibus, cum sit causa proles; sed ideo quia quod sit, id est concipitur de carne pœnali sit; et quod de corpore mortuo per peccatum seminatur, cum vinculo peccati originalis nascitur; et mortis temporalis et æternæ, Non igitur se conceptum in iniquitatibus dicit, eo quod de adulterio sit natus, iusto de sancto Jesse, et conjugate ipsius sed ideo quia in omnibus trahitur iniquitas ex Adam, et vinculum mortis. Nemo enim nascitur, nisi trahens pœnam et trahens meritum pœnæ, nisi tu qui de Spiritu sancto conceptus es. Ergo etiam in his imputas peccata, qui nullum actuale peccatum commiserunt. In omnibus enim sunt vincula peccati, propago mortis; tu Deus vincis, qui de Spiritu sancto es conceptus. Advertenda est humilitas pœnitentis, qui omnia confitetur a parentibus traducta, unde minuitur invidia peccati: si a radice peccator est, id est quia a radice se peccatorem confitetur, et tam humilis confessio tot peccatorum misericordiam piæ commovet iudicis; de uno arguitur, et omnia confitetur. *Et in peccatis libidinis concepit me*, vel aluit me in utero *mater mea*, id est, concupiscentia libidinis quæ peccatum est, nisi excusetur per bona conjugii.

A Nam hoc opus castum in conjugate, non habet culpam, sed origo peccati in prole secum trahit debitam pœnam. Ideo ita fateor me peccasse, quia

VERS. 7. — « Ecce enim veritatem dilexisti: incerta et occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi. »

Ecce in evidenti veritatem dilexisti. [Gl. int., Aug., Cassiod., Alcuin.] Quasi dicat: Non in te culpam re-fundo, sed veritatem profiteor, quam diligis. Hic pœnitens, quia in confitendo dixit veritatem quam Deus super sacrificia quærit supplicat sibi subveniri. Vel ita: Ideo ita punio peccatum meum, quia, ecce in manifesto, veritatem dilexisti, qua peccatum pœnis, licet sis pius indultor. Sic enim misericordiam dat Deus, ut servet veritatem, ut nec peccata ejus sint impunita cui ignoscit. Ignoscit enim seipsum pœnitentis. Misericordia ergo est quod homo liberatur, veritas est quod punietur peccatum. *Incerta secunda pars secundum quosdam*, ubi ex auctoritate Dei manifestantis occulta ostenditur confidentia ablationis. Quasi dicat: Oro ut mihi parcas, quia jam incerta *et occulta sapientiæ tuæ*, id est adventum Filii tui, qui aliis incertus, aliis occultus erat, *manifestasti mihi*, per spiritum prophetiæ. [Cassiod., Hier., Aug.] Per hoc enim prophetiam notat, qua ei revelatum est, ut sciret quod Deus Filium haberet, et de suo semine nasceretur, unde sibi a peccato magis erat cavendum. Vel ita: *Incerta et occulta sapientiæ tuæ*, id est cognitionis tuæ, id est quæ de cognitione tua aliis sunt occulta manifestasti mihi. *Vel incerta et occulta sapientiæ tuæ*, id est remissionis peccatorum mihi per sapientiam revelata, manifestasti mihi. Per Nathan prophetam, qui dixit mihi pœnitenti; *transtulit a te Dominus peccatum tuum* (II Reg. xii). *Incerta autem et occulta sunt*, quod talibus ignoscit Deus. Sub hac incertudine Ninivitæ pœnituerunt, dicentes: *Quis scit si convertatur et ignoscat Deus?* (Jonas iii.) Sed hoc novit David, dicente sibi contenti Nathan propheta: *Dimisum est tibi peccatum tuum* (II Reg. xii). Ideo confidenter inquit:

VERS. 8. — « Asperges me hyssopo, et mundabor; lavabis me et super nivem dealabor. »

Asperges me [Cassiod., Aug., Hier., Cassiod., Aug., Aug.] Hic secundum quosdam auctores, secunda partitio hujus psalmi dicitur esse, quæ est confidentia misericordiæ Dei, quæ multum est utilis ne subrepat desperatio, quæ omnibus peccatis est gravior. Quasi dicat: incerta et occulta manifestasti mihi: et ita certus sum quod *asperges me, Domine, hyssopo*, id est sanguine Christi, et charitatis humilitate, scilicet ut radice charitatis sim fixus in Christo. Hyssopus enim herba est humilis, sed medicinalis, cujus radix petræ hæere dicitur, ita homo hac in mysterio aspersus sit humilis radice charitatis, fixus in humili Christo, et sic mundatur. Dicitur hæc herba etiam purgare pulmones, in quibus est inflatio: sic humilitas, superbiæ depellit. Et sic *mundabor* et supponit qualiter. *Lavabis me aqua*

baptismi, id est sicut in baptismo lavabis fideles A ad terrena. Rectus est spiritus, cum ei Deus est tempore gratiæ. Vel, mundabis me. Alia littera et dealbabor super nivem, id est incomparabiliter. Vel ideo dicit, super nivem, ut notet se esse vestem Domini : et ideo sine macula et ruga, quia vestimenta Christi in transfiguratione Domini facta sunt alba sicut nix, per quæ sancti significantur. Unde: *Quotquot in Christo baptizati estis, Christum induistis* (Gal. v). Quorum si fuerint peccata ut vermiculus, velut nix dealbabor (Isa. 1). Et hoc est, et dealbabor super nivem, id est ut sim vestis Domini sine macula et ruga. Unde et in monte vestis Christi fulsit sicut nix. Et sic ego audiam et,

Vers. 9. — « Auditui meo dabis gaudium et lætitan, et exsultabunt ossa humiliata. »

Auditui meo dabis gaudium. [Aug., Cassiod., Hier., Aug.] Nota istum humilem esse, quasi dicat : Audiam te humilis, non loquar contra te superbus defendendo culpam. Et huic *auditui meo dabis gaudium* de absolutione peccati, dicendo : *Dimissum est tibi peccatum tuum* (II Reg. xii). Et lætitaniam de æternis, quæ promittis mihi. Qui enim humilis audit et discit, intus gaudet de veritate. Unde amicus sponsi stat et audit : stat, non cadit loquendo ; et gaudet gaudio, propter vocem sponsi. Et quia jam humilis sum *exsultabunt ossa*, id est interiora mea, *humiliata*, quia sunt sine fastu, non habent tumorem ; tumor enim infusa repellit.

PARS III. VERS. 10 — « Averte faciem tuam C a peccatis meis ; et omnes iniquitates meas dele. »

Adverte. [Cassiod., Aug., Hier., Aug.] Tertia pars, ubi confidentia securus petit deletionem omnium peccatorum, et plenam restitutionem. Quasi dicat : Ossa sunt humiliata. Et ideo, *averte a peccatis meis non a me, faciem tuam*, quia ea ante faciem meam habeo. Si enim homo advertit peccatum, Deus avertit faciem ne puniat. Adverte ergo peccatum, ut avertat Deus : ne advertendo, ipse animadvertat, qui est virga vigiliarum. Unde ad Jerem. dicitur : *Quid tu vides Jeremia? virgam vigiliarum ego video* (Jer. 1). Virga vigiliarum Deus est, qui vigilat super populum suum ad puniendum, si ille dormit ad constituendum ; dormit vero, si ille vigilat. Dico *averte et avertendo dele* de notitia tua *omnes iniquitates meas*, plus præsumit iste, quam de illo grandi peccato homicidii et adulterii, et hoc per magnam misericordiam Dei. De duobus culpatus, prudenter pro omnibus orat. Dico dele, et deletis malis.

Vers. 11. — « Cor mundum crea in me, Deus, et spiritum rectum innova in visceribus meis. »

Crea in me, Deus, cor mundum, quasi novum aliquid. [Aug., Cassiod.] Sed quia et ante peccatum innocens fuerat, addit *et innova spiritum meum faciendo rectum*, quia curva erat spiritus mei rectitudo :

(90) Greg. homil. 13 Evang.

PATR. CXCL.

ad terrena. Rectus est spiritus, cum ei Deus est bonus per omnia, ut et David postea fuit, etiam in adversis. Et non tantum in spiritu me innova : sed etiam in visceribus meis, unde adulterium exiit. (90) In renibus enim sedes est voluptatis. Unde de diabolo dicitur : Cujus virtus est in lumbis, et in umbilico ventris (Job xl). Ideo in utriusque partibus, anima scilicet et carne, remedium curationis petit, quia in eis peccavit. Sic desiderat expiari, ut videatur nil tale ultra velle committere.

Vers. 12. — « Ne projicias me a facie tua ; et spiritum sanctum tuum ne auferas a me. »

Ne projicias me. [Cassiod., Aug.] Quasi dicat : A peccatis faciem averte, sed *ne projicias me a facie tua* unde lumen et sanitas venit, ejus faciem amittere timet, ejus faciem invocat, *et spiritum sanctum tuum*, id est gratiam Spiritus sancti *ne auferas a me*. Auferas dicit, quia jam habet donum Spiritus : qui constitetur et pœnitet, quia non potest esse confessio peccati, et punitio in homine, ex seipso. Cum enim quisque sibi irascitur, et displicet, sine dono Spiritus sancti non est. Vel spiritum prophetiæ, qui sibi omnibus pretiosior est rebus, solum peto non auferri tacens 110 de cæteris, ne auferas Spiritum, et per eum,

Vers. 13. — « Redde mihi lætitaniam salutaris tui ; et spiritu principali confirma me. »

Redde mihi, [Aug., Hier.] quia peccando amisi *lætitaniam salutaris tui*, id est Christi, per cujus venturi fidem, priores salvati sunt, ut nos per fidem factæ rei salvamur ; tempora variata sunt, non fides, *et spiritu principali*, id est Spiritu sancto, id est per gratiam Spiritus sancti, qua ignovisti mihi *confirma me*. Non solum non auferas, sed etiam confirma. Vel ita : Per hoc quod ter dicit spiritum, notant quidam Trinitatem hic in Deo, qui est spiritus, non corpus ; spiritum rectum Filium dicunt ; Spiritum sanctum suo nomine intelligunt ; per spiritum principalem, Patrem accipiunt

PARS IV. VERS. 14. — « Docebo iniquos vias tuas et impii ad te convertentur. »

Docebo. [Alcuin., Aug., Cassiod., Gl int., Cassiod.] Quarta pars, ubi dicit quid restitutus persolvat ; prius plorans, jam fit doctor. Dico confirma me in gratia qua ignovisti, et confirmatus non ero ingratus, sed *docebo* vel exemplo, quia dum sibi parçitur, aliis spes datur : vel verbo, postea magnalia Dei prædicavit ; *iniquos* qui in fide manentes peccant ; *vias tuas*, id est misericordiam et veritatem. Quos dixerat iniquos, postea eosdem dicit impios subdens, *et impii*, ut ego sum. Vel, impii sunt, qui penitus sine Deo sunt, id est infideles et impii, inquam, *ad te convertentur*. Ecce quæstuosus de prædicatione fructus, scilicet quod impii ad te convertuntur : hoc dicere non est elatio, sed providentia, quia per ista verba multi orantes soluti sunt. Docebo, quod ut possim.

Vers. 15. — « Libera me de sanguinibus, Deus

« Deus salutis meæ; et exsultabit lingua mea justitiam tuam. »

Libera me de sanguinibus, Deus, Deus. [Aug., Cassiod.] Omnes novimus Latine non dici sanguines, sed sanguinem, sed etsi minus Latine dicatur pluraliter quam singulariter, tamen magis proprie pluraliter dixit, innuens multa peccata ex origine carnis peccati trahi, id est ex carne per originale peccatum corrupta. Unde: *Caro et sanguis regnum Dei non possidebunt* (I Cor. xv), id est peccata quæ de carnis et sanguinis corruptione veniunt. Et hoc est, *libera me de sanguinibus, o Deus*, id est de carnalibus peccatis quæ multa sunt, ut jam ab his desinam. Vel ita: *Libera me de sanguinibus*, id est ab omni corruptione pœnæ et culpæ, et da incorruptionem, quod implebitur in futuro. Unde sequitur: *Deus, Deus, dator salutis meæ*, quæ salus erit in incorruptione, cum hoc mortale induet immortalitatem: modo jam est in specie. *Et sic exsultabit lingua mea*, id est cum exultatione annuntiabit justitiam tuam. Alioquin nisi prius mundatus fuero, timeo quod supradictum est: *Quare tu enarras justitias meas.* Nota quod justitiam laudat, cum pietati vel misericordię potius debet gratias agere, sed justitiæ fuit contentem suscipere. Et hæc duæ res semper judicio Domini adjunctæ sunt, nec in te dubito, quis, o

VERS. 16. — « Domine, labia mea aperies; et os meum annuntiabit laudem tuam. »

Domine, labia mea aperies, [Cassiod., Aug., Cassiod.] propter peccata clausa, *et os meum* etiam cordis arcanum, *annuntiabit laudem tuam*, scilicet quod me creasti, quod peccantem non reliquisti, quod constiteri monuisti, quod mandasti. Hoc obtendo, quia non vis sacrificia pecudum.

VERS. 17. — « Quoniam si voluisses sacrificium, dedissem utique, holocaustis non delectaberis. »

Quoniam si voluisses sacrificium, [Aug., Cassiod., Hier.] quod illo tempore pro expiatione pendebatur, *dedissem utique*. Videbat propheta tempus gratiæ, quo hæc figurativa cessarent. Si voluisses, *dedissem*, sed *non delectaberis sacrificiis nec etiam holocaustis* quæ sunt digniora, quæ adventu Christi reapuuntur. Quid ergo offerendum? non pecudes, non circum, sed

VERS. 18. — « Sacrificium Deo spiritus contribulatus; cor contritum et humiliatum, Deus, non despicias. »

Sacrificium peccatorum, [Gl. int., Aug., Cassiod.] quod placet Deo est *spiritus contribulatus*, in quo datur spes veniæ convertendis, si pœnitere velint. Lætus lascivus spiritus obligat hominem peccato, sed spiritus contritus est sacrificium, quo peccata solvuntur. Sequitur hujus sacrificii promissio, o Deus, *non despicias cor contritum* pœnitentia. Spernit Deus taurum et hircum, etc. Quæ tempus habuerunt, dum aliquid promitterent futurum; *et humiliatum* Deo confitendo, non elatum peccatum ex-

cusando. Prius dicit contritum, et post humiliatum: quia non potest humiliari, nisi prius contritum sit.

PARS V. VERS. 19. — « Benigne fac, Domine, in bona voluntate tua, Sion, ut ædificetur muri Jerusalem, »

Benigne fac. [Cassiod., Alcuin., Aug., Gl. int., Aug., Greg.] Quinta pars, jam gaudens de ædificatione Jerusalem, id est Ecclesiæ: propheta in qua sacrificium justitiæ fiat. Quasi dicat: Sacrificium est tibi spiritus contritus, quod sacrificium ut tibi fiat, o Domine, *benigne fac Sion*, id est Ecclesiæ. Supra unus precabatur, scilicet propheta, pro seipso. Ecce jam est hic typus et imago Ecclesiæ, quæ figuratur per Sion, pro qua precatur hic Propheta in sua vel Ecclesiæ persona, dicens huic Sion, id est spirituali Sion, scilicet Ecclesiæ, quæ aliquid speculatur quod sperat. *Benigne fac*, id est, mitte Filium, et dimitte peccata. Et hoc, in bona voluntate tua, non sibi tribuat aliqua merita, *ut ædificentur muri Jerusalem*, per primum hominem destructi, id est munimenta immortalitatis nostræ quæ dabitur in futuro, constituentur in fide, spe et charitate. Hæc sunt bona merita per quæ nobis defendetur immortalitas in futuro, quo modo consummari precatur, et

VERS. 20. — « Tunc acceptabis sacrificium justitiæ oblationes et holocausta; tunc imponent super altare tuum vitulos. »

Tunc, [Aug., Gl. int., Aug., Alcuin., Cassiod., Hier., Cassiod.] scilicet cum ædificati fuerint multi, scilicet in futuro *acceptabis*, id est, acceptum tibi erit *sacrificium justitiæ*, laudis: modo offertur tibi sacrificium pro iniquitate, cor contritum. Sed tunc solius laudis, quod est sacrificium justitiæ. Et tunc *acceptabis oblationes et holocausta*, id est sanctos, qui erunt holocausta, ita ut divinus ignis eos totos absumat, id est fervor charitatis, et sic levetur holocaustum, ut fiant spirituales, ut absorbeat mors in victoria. *Tunc imponent angeli messores vitulos*, id est novos populos innocentia, scilicet novæ ætatis, colla libera a jugo legis, et peccati *super altare tuum*, id est cœlestem Jerusalem. Vel ita, et legitur de præsentī: *Dico ædificetur Jerusalem, et cum Ecclesiam construxeris, tunc acceptabis sacrificium justitiæ*, id est justitia erit tibi sacrificium, et tunc *acceptabis oblationes et holocausta*, id est minores sancti, qui per oblationes intelliguntur; et perfecti, qui per holocausta tibi offerentur, tunc imponent, sacerdotes, vitulos, id est innocentes, et adultos, sine jugo peccati. *Super altare tuum, id est fidem*. Vel, vituli sunt prædicatores, qui orbem mugitibus prædicationis implent, qui a majoribus, ut ab apostolis imponuntur super altare Ecclesiæ. Et est; tunc imponent, scilicet majores prælati, vitulos, id est prædicatores. *Super altare tuum, id est Ecclesiam*. Vel vituli sunt qui se Deo offerunt in sacrificium, id est martyres. Et est imponent, seipso vitulos, super altare tuum, id est seipso offerent tibi. Vel

ita ut accipiatur sacrificium iustitiæ. Passio Filii, id est Christi, oblationes et holocausta, ad fideles pertinent. Et est, tunc acceptabis sacrificium iustitiæ, id est tibi erit accepta passio Christi et acceptabis, oblationes et holocausta, id est fideles, pro tuo nomine patientes, tibi erunt grati. Reliqua non mutantur.

COLLATIO IN PSALMUM L : (MISERERE,) ETC.

VERS. 1. — *Miserere mei, Deus, secundum magnam misericordiam tuam.* Additum est a LXX, *magnam*, quo insinuetur pondus rei. Imo in quibusdani codicibus legitur in plurali, *secundum misericordias tuas.*

Plurale autem emphasim habet כַּחֲסֵדֶיךָ QEHASDECA. Unde Hieronymus libro secundo adversus Jovinianum: « David postea tentatur a diabolo, et post peccatum poenitens loquitur: *Miserere mei, Deus, secundum magnam misericordiam tuam.* Magnum peccatum magna vult deleri misericordia. »

VERS. 5. — *Et vincas cum judicaris.* Dubium est, in Hebr., Græco et Latino, an verbum *judicaris* accipiat active, an passive? quia Græce et Hebraice ponitur infinitivus. Quod si ad verbum *transfers* in *judicare* seu *judicando* te *in τῷ κρινεσθαι* או כַּחֲסֵדֶיךָ BESH-SOPTECA. Hieronymus juxta Hebræos, sine ambiguo passively reddidit, *cum judicaberis.* Explanatio quoque ejus, in hunc versiculum, idipsum declarat. Amplius caput Isa. xxiii commentatus hoc citat modo, *Et vincas cum fueris judicatus.* Tamen ipse Hieronymus, libro ii adversus Jovinianum, sub activa significatione interpretatur. « Suspico, ait, te aliquando ut hominem fuisse mentitum; omnis enim homo mendax, ut sit solus Deus verax, et justificetur in sermonibus suis, et vincat cum judicaverit. » Sic et active accipiunt Neoterici translatores, præter Pellicanum. Paraphrasis Campens. itidem videturumpsisse passive, ait, *acquissimus judicaberis.* Sed utrumque quadrat. Nempe quo Deus appareat justus, cum judicatur a perfidis hæreticis non remittere peccata poenitentibus; aut, ut interpretatur Ambrosius in cap. Luc. ix. Quod peccemus, tantum venit nobis tribuendum: omnia quæ per se sunt justa, Deo. Ait enim: *Miseretur ergo Dominus, ne quis deficiat in via.* Si quis ergo defecerit, non per Dominum Jesum, sed per se deficit: nec habes quod ascribas Domino, qui vincit cum judicatur. Quid enim dicas ei, qui in te contulit omnia firmamenta virtutum? Nonne ipse te genuit? Nonne ipse te pavit? Cibus ejus virtus est, cibus ejus fortitudo est. Sed si tu negligentia tua virtutem quam acceperas perdidisti, non alimentorum caelestium, sed tuæ mentis tibi præsidia defuerunt. » Hæc ille. Jam quod ad justissimum, in quo non potest peccatum habere locum, spectet proprie judicare, hoc est punire peccata et peccatores palam est. Cæterum ubi habemus, *et vincas*, Hebraicantes (præter Hieronymum) vertunt, *purus sis aut mundus appareas* אוֹרֵךְ תִּזְכֶּה, Hieronymus dicit *nobiscum vincas.* Et certe

אֵלֶיךָ זָכָה si vocabulario editionis Hispanicæ credimus, interdum significat *vincere.* Quin et Munsterus idipsum attestatur secundum auctorem Aruc, id est dictionarii Chaldaici, utut fuerit, non longe discrepat eodem sensu. Victoria enim iudicis supra reum est ut sit purus ab eo crimine, in quod animadvertere debet. Quod quam proxime Deo, qui est ipsa iustitia congruat nemo ambigit.

VERS. 6. — *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum et in peccatis concepit me mater mea.* Frigidum est satis quod Faber et Cæcus contendunt melius legi *iniquitate* et *peccato* singulariter, ob noxam originalem. Debuissent enim attendere David assumere personam generis humani, et peccatorum omnium radicem. Deinde quod philosophantur, ex Hebr. melius legi, *Peperit me mater mea*, ut David expressus ostendat suam humiliationem, per hoc quod non est sanctificatus in utero, veluti Jeremias, et Joannes Baptista, nihil agunt, quia dictio Hebraica יָחַם proprie significat *calefacere* et concipere.

VERS. 7. — *Ecce enim veritatem dilexisti, incerta et occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi.* Neoterici traductores aliter distinguentes, aliter etiam vertunt. *Ecce enim veritatem dilexisti in intentionibus vel reibus, vel interioribus, et in occulto sapientiæ mihi notam facies.* Hieronymus juxta Hebræos est nobiscum, *ecce enim veritatem diligis, absconditum et arcanum manifestasti mihi.* Particula Hebraica וַחֲסֵדֶיךָ תִּהְיֶה signat *renes, viscera*; ac teste Munstero, capitur pro puris cogitationibus et affectibus. Hæc autem sunt nobis incerta et abscondita, ut interpretes reddiderunt secundum intelligentiam, non verba. Unde Hieronymus ad Suniam et Fretellam: « Nolumus immutare quod ab antiquis legebatur; et idem sensus erat, quanquam ad alium locum hoc dicit. »

VERS. 15. — *Et spiritu principali confirma me.* Hieronymus, *spiritu potenti confirma me*; Pellicanus, *spiritu libertatis sustentabis me*; Pratensis, *spiritu munifico*; sic et Munsterus, etc. Sanctes, *spiritus voluntarius confirmet me.* Interpretes pro Cajetano, *spiritu spontaneo*, etc. Cæterum נָדַב נָמוּס, significat *principem munificem, liberalem*, ut in eadem redeant sententiam. Unde paraphrasis Campens, *principe illo spiritu muni me*; Nebiensis, *spiritu nobili*, etc.; Chaldæus, *spiritus propheticus confortabit me.*

VERS. 17. — *Quoniam si voluisses sacrificium dedissem.* Heb. legit זָבַח וְנָתַתְּ לִי כִּי לֹא לֹא לֹא לֹא לֹא לֹא לֹא לֹא LOTHACHPOTZ ZEBACH VELTENACH. Quod si anxie reddas, *non vis seu non dabis sacrificium et dabo*, sensus est obscurus, nisi legeris per interrogationem, ut facit Sanctes: *Et dabo?* Unde quo dilucidior esset sensus apposite verterunt interpretes. Sic et Hieronymus, *non enim vis ut victimam feriam.* Sic et Nebiensis. Quod exprimens Munsterus, extulit hoc modo: *Nam non desideras sacrificium, alioquin darem.* Translatio ad Campensem, nobiscum est, *quoniam si amares victimam, redderem.*

PSALMUS LI.

PSALMI TITULUS : (IN FINEM INTELLECTUS DAVID, CUM VENIT DOEG IDUMÆUS, ET ANNUNTIAVIT SAUL, ET DIXIT : VENIT DAVID IN DOMUM ABIMELECH.)

Quid gloriaris in malitia. Titulus : *In finem intellectus David, cum venisset Doeg Idumæus, et annuntiavit Saul et dixit : Venit David in domum Abimelech.* Legitur in libro Regum quod David fugiens a facie Saul, venit in Nobe civitatem ad Abimelech

sacerdotem, a quo quæsit panes et gadium. Cui dedit panes propositionis et gladium Goliæ, et misit David ad Achis regem Geth. Quandovero Abimelech dedit David gladium et panes, intererat Doeg Idumæus, potentissimus pastorum Saul. Cum autem Saul quadam die conquereretur quod nullus nuntiaret sibi David, dixit Doeg : *Vidi filium Isai in Nobe apud Abimelech, qui pro eo Dominum con-*

suluit, et dedit ei cibaria, et gladium Golia (1 Reg. xxii). Præcepit ergo Saul emisariis, ut interficerent Abimelech, et omnes sacerdotes qui erant in Nobe. Illis autem nolentibus extendere manus in sacerdotes Domini, ait Saul ad Doeg: *Irrue in sacerdotes: et irrui Doeg, et trucidavit octoginta quinque viros vestitos Ephoth (ibid.)*. Viros quoque qui erant in Nobe, et mulieres et parvulos, et animalia occidit, solus Abiathar filius Achimelech evasit et fugit ad David. [Aug., Hier., Aug., Hier., Aug.] Hanc historiam tangit iste titulus, nec discrepat a veritate historiarum, nisi quia in libro Regum legitur *Achimelech*, cum hujus psalmi titulus habeat *Abimelech*. Hieronymus quoque dicit in Hebræo esse Achimelech. Ita enim dictus est sacerdos ille, sed propter similitudinem litterarum, scilicet beth et caph, quæ modico apice differunt, variatur Abimelech. Vel forsitan sicut supra in præcedenti populo titulus habet, non coram Achis, sed *coram Abimelech (Psal. xxxiii)*, mutato nomine, ut non res historiarum prosequaris, sed mysterium, ita et hic. Mysterium ergo prosequentes, prius nominum interpretationes, deinde mysticas eorumdem significationes attendamus. Abimelech interpretatur ergo *patriis mei regnum*, et significat Judæos. Domus Abimelech regnum est Judæorum, quod Pater instituit; Doeg, *motus*; Idumæus, *terrenus* ab Edom, quo nomine vocatus est Esau. Saul petitio, et significat mortem, quam homo peccans verbis et manibus appetiit, sicut populus a Domino Saulem regem extorsit (1 Reg. xviii). David *manu fortis*, vel *desiderabilis aspectu (Gen. xxii)*. [Aug., Cassiod., Alcuin., Cassiod.] Doeg prodidit David; et sacerdotes occidit, non David. Sicut aries immolatus fuit pro Isaac, non Isaac, ubi, id est in quo utroque facto effuso sanguine, resurrectio Christi et vita significata est, id est significatum est quod Christus, et si secundum hominem sanguinem funderet et pateretur, quod significat arietis immolatio, et sacerdotum occisio; tamen secundum deitatem impassibilis et illæsus vivebat, quod significat David evasio. Doeg Idumæus, id est motus et terrenus, est genus malorum hominum, terrenum quod movetur, non perseverat in æternum. David rex comedit panes propositionis, quos non licet edere, nisi solis sacerdotibus (Levit. xxiv), figuravit non solum personam regis, sed etiam sacerdotis. Est ergo David Christus, et corpus ejus; hic autem mista sunt terrenum regnum, et cœleste, id est boni, qui sunt regnum Dei, et mali qui sunt regnum diaboli. De his duobus generibus hominum, agit hic psalmus; et non est oratio pro malis, sed prophetia, qua dicitur quid sit eis futurum. Et est sensus tituli: *Intellectus David* prophetæ mittens nos in finem. Hic ostenditur quid habuit de hoc quod factum est, cum venisset Doeg, id est motus, Idumæus, id est terrenus, id est genus malorum; et nuntiasset Sauli, quia prodidit Christum morti. Quid? *Venit David*, id est Christus, in domum Abimelech, id est ad Ju-

daeos, quia tunc proditus est morti Christus, cum venit ad regnum Patris, id est regnum Judæorum, quod Pater instituit. Et hoc in illa historia figuratum est. Aliter Doeg Idumæus adversarius David, qui interpretatur *motus et terrenus*, significat Antichristum, qui totum orbem movebit, qui veniet per signa et miracula ante adventum judicii; et auxilium a Saule, id est a diabolo petens, nuntiabit David venisse in domum Abimelech, id est Christum venisse ad Ecclesiam, quæ est regnum Dei Patris. Et est sensus: Intellectus David, prophetæ, tendens in finem. Hic aperitur habitus de hoc quod factum est: Cum venisset Doeg Idumæus, id est Antichristus; et nuntiasset Sauli, id est diabolo. Venit David, id est Christus, in domum Abimelech. B id est ad Ecclesiam: et utitur præterito pro futuro. Intentio: Roborat fideles contra Antichristum, et ejus complices. Modus. Quatuor sunt partitiones: Prima est invectionio Doeg, ut fideles robores, Secundo agit de celeris sine iniqui, ibi, *propterea Deus destruet te in finem*. Tertio pro dejectione ejus ponitur irrisio, ibi, *videbunt*. Quarto dicit quomodo contra eum bonus se habeat, ibi, *ego autem*. Propheta ergo invectionem faciens contra Doeg, dicit, o tu Doeg,

VERS. 1.— « Quid gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate? »

Qui potens es in iniquitate, [Aug.] quod maximum est, quid gloriaris in malitia? quasi dicat, in bono gloriantur, quod magnum est. Quæ vero sit iniquitas hæc, exponit: subdens:

VERS. 2.— « Tota die injustitiam cogitavi: lingua tua; sicut novacula acuta fecisti dolum. »

Tota die, [Aug., Hier., Aug., Gl. int., Aug., Cassiod., Alcuin.] id est sine intermissione. Ecce iniquitas. *Lingua tua cogitavit injustitiam*, id est meditatio mali est in lingua, in qua ostenditur levis mens, præceps dictio, quia non ante cogitat quam loquatur. Unde Salomon ait: *In ore stultorum est cor eorum (Eccli. 11)*. Iste talis, si non potest facere, loquitur malum; sed si et hoc nequit, saltem cogitat, ut quando aliquid mali abest a manibus, a corde non absit. Quid vero efficiat subdit, *fecisti dolum sicut novacula acuta*, id est ita expedite, sicut novacula acuta, cito et facile radit. Vel sicut novacula superflua et inutiles pilos radit, ita mali sanctis capillos radunt, id est inutilia et superflua rapiunt, scilicet mala desideria et bona præsentia, quæ sancti contemnunt, cum ipsa vita, ut sint filii Core, quibus dicitur: *Nolite timere eos qui occidunt corpus; animam autem non possunt occidere (Math. x)*. Et est: Fecisti dolum sicut novacula acuta, quia inutilia rapit, et animam purgat. Vel, Fecisti dolum sicut novacula acuta, quæ dum promittit innovationem, incidit; ita et ille dolosus, id est Antichristus, suis promittit beatitudinem, et occidit.

VERS. 3.— « Dilexisti malitiam super beni-

« gñitatem ; iniquitatem magis, quam loqui æquitate. »

Dilexisti. [Cassiod., Aug., Cassiod.] Quasi dicat: Non tantum fecisti, sed etiam dilexisti malitiam, non deserit malum qui diligit super benignitatem, quia et si benignitas quandoque tangit animum ejus, refugit. Et nota quod ait dilexisti malitiam super benignitatem. Quasi dicat: Utrumque habes ante te; sed hoc, id est malitiam eligis perverse; et ita facis, quasi leves aquam super oleum, et terram super cælum, sed cum his, id est ad similitudinem horum cadis inferius, quia sicut ista suo pondere deorsum feruntur, sic tu benignitati præferens malitiam ruis in profundum, quia talentum plumbi super quod sedet iniquitas, ut Zacharias propheta ait (*Zach. v*), amplexaris. Dilexisti etiam loqui iniquitatem magis quam æquitatem, quasi nec mala legis verbis decoris, sed

VERS. 4. — « Dilexisti omnia verba præcipitationis tuæ, lingua dolosa. »

Dilexisti omnia verba præcipitationis, [Hier., Gl. int., Aug.] tuæ et aliorum. Dico dilexisti, tu qui es lingua dolosa, id est linguosus et dolosus. Vel sic, dilexisti omnia verba præcipitationis. Hæc sunt verba præcipitationis, scilicet, lingua dolosa, id est dolosa verba fallaciæ ministra, aliud in corde gestantium, aliud ore promentium.

PARS II. VERS. 5. — « Propterea Deus destruet te in finem; evellet te, et emigrabit te de tabernaculo tuo, et radicem tuam de terra viventium. »

Propterea. [Cassiod., Gl. int., Aug., Cassiod.] Secunda pars, ubi agit de celeri fine iniqui. Quasi dicat: Hæc dilexisti, propterea Deus destruet te in finem, et si non modo, quia prius evellet te, id est dignitatem auferet, et post emigrabit, id est faciet te transferre de tabernaculo tuo, id est de hac vana gloria, in qua ad tempus es. Vel, de tabernaculo suo. Alia littera, etiam accipit tabernaculum præsentem Ecclesiam, ubi modo est Doeg Idumæus cum David cui insidiatur, id est palææ cum granis, servi cum filiis, qui non manebunt in domo in æternum (*Joan. viii*). Et hoc est. *Et emigrabit te,* id est emigrare faciet te, *de tabernaculo suo,* id est de præsentis Ecclesia, ubi sunt palææ cum granis. Quasi dicat: modo es in tabernaculo, sed servus non manet in domo in æternum; modo si qua bona facit servus, mercedem suam recipit; *et radicem tuam evellet de terra viventium,* id est de beatitudine sanctorum. Radix nostra charitas est, qua radicati sumus in terra viventium: de qua radix hujus, id est voluntas eradicatur, quia non est altius fixa per charitatem, sed est **112** in arida petra et sterili, supra quam jactata semina aruerunt, quia non habebant humorem (*Luc. viii*). Ecce Doeg, id est motus, unde loquitur titulus. Hic est enim pulvis quem projicit ventus a facie terræ. Vel radix mali, est cupiditas, quæ non parit fructum in terra viventium. Vel specialiter loquitur de Antichristo,

cujus radix sunt ministri ejus, qui cum eo nihil habebunt, cum sanctis.

PARS III. VERS. 6. — « Videbunt justi et timebunt, et super eum ridebunt, et dicent: Ecce homo qui non posuit Deum adiutorem suum. »

Videbunt. [Cassiod., Gl. int., Aug., Gl. int., Aug., Gl. int.] Tertia pars, ubi pro dejectione ejus a sanctis irrisio facta ostenditur. Quasi dicat: Hæc patientur mali, sed non sine fructu piorum, quia, *ridebunt,* modo justi, id est, vident nunc quid malis eventurum sit in finem; *et timebunt,* id est timent sibi ne et ipsi cadant, *et in futuro super eum ridebunt,* id est irrisione dignum indicabunt. Hic vero flect, nunc enim ambulant, ut Petrus ait: *Intendentes ad propheticum sermonem, quasi ad lucernam in nocte, donec dies luceat, et Lucifer oriatur in cordibus nostris* (*II Petr. i*), id est Christus appareat, qui est lux nostra. Et ideo timendum est modo, quia in nocte agitur. Tunc vero erit dies, et ideo tunc *ridebunt super eum,* quia non erit tunc locus correctionis, *et dicent: Ecce homo, non Deus, Qui non posuit Deum adiutorem suum, sed se deum fecit: Quasi dicat: Non speravit in Deo, sed in divitiis.* Unde sequitur:

VERS. 7. — « Sed speravit in multitudine divitarum suarum; et prævaluit in vanitate sua. »

Sed speravit in multitudine divitiarum suarum. [Aug., Cassiod., Alcuin.] Non dicit, habuit divitias, quia habet aliquis qui non amat, et ardet avaritia, etiam qui non habet, *et prævaluit in vanitate sua,* quia nihil est vanius eo qui putat plus valere minimum quam Deum. Vel de antichristo specialiter agitur. Et prævaluit in vanitate sua, quia plus omnibus malis fideles decipiet.

PARS IV. VERS. 8. — « Ego autem sicut oliva fructifera in domo Dei, speravi in misericordia Dei in æternum, et in sæculum sæculi. »

Ego autem. [Cassiod., Aug.] Quarta pars, ubi dicit quomodo contra eum se bonus habeat. Et nota quia hucusque fuit vituperatio illius partis. Hic vero est laus contrariæ partis. Ecce perfecta demonstratio. Quid dicat: Mali sperant in divitiis, ego autem, dicit populus fidelis, qui sum in domo Dei, id est Ecclesia, *sicut oliva,* quæ hieme et æstate viret, *fructifera,* de cujus germine Christus est. Populus Dei est ista oliva, de qua fracti sunt superbi rami, id est Judæi, et insertus est humilis oleaster de gentibus. (*Rom. xi*). Ego, inquam, qui sum oliva. *Speravi in misericordia Dei,* ille scilicet, Doeg in divitiis. Misericordia Dei dico, duratura in æternum. Quod autem dixit in æternum, repetit. *Et,* pro id est in sæculum sæculi, ut repetendo confirmet quam fundatus est in amore regni cælorum. Vel ita, *Speravi in misericordia Dei,* non ad terrena adipiscenda, sed ad ea quæ sunt, in æternum, et in sæculum sæculi, id est æterna. Et

VERS. 9. — « Confitebor tibi in sæculum, quia fecisti; et exspectabo nomen tuum, quoniam bo-

num est in conspectu sanctorum tuorum. »

Confitebor tibi in sæculum. [Aug., Gl. int., Cassiod., Aug.] Id est laudabo te in sæculum, quia fecisti prædicta, scilicet quod sum oliva, quod speravi in misericordia Dei in æternum, et exspectabo, non ero præproperus; nomen tuum, id est rem nominis tui, quod est Jesus, scilicet quod tunc salvabor. Ideo exspectabo nomen tuum, quoniam bonum est. Jucundum est nomen, sed non nisi gustanti; amarum vero est sæculum. Dico bonum est, sed in conspectu sanctorum tuorum, tantum, non in conspectu impiorum, qui non gustant amando.

COLLATIO IN PSALMUM LI : « QUID GLORIIARIS, » etc.

VERS. 1.—*Quid gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate?* Hieronymus et Hebr. reddunt pene oppositum sensum in secunda sententia, ad eum modum: Hieronymus, *potens misericordia Dei, tota die*, ut exordium sequentis versus, respiciat finem præcedentis. Neoterici Hebraicatores figunt diastolem in particula potens. *Quid gloriaris in malitia, o potens? Misericordia sive pietas Dei tecum est, supple per totum diem.* Pietas autem et iniquitas, quid non compugnant? Sed sciendum apud Hebr. idem vocabulum נֶסֶד NESED, notare et pietatem, et vitium. Dehinc ubi legunt nunc, ante hæc verba tota die, הַיּוֹם EL, id est *Dei*, referendo ad pietatem quæ præcedebat, LXX legerunt הַיּוֹם EL, id est *ad*, quasi dicas, *ad totum diem*, alias, *tota die*. Ubi nulla est discrepantia prorsus in litteris. Punctulus et is tertius distantiam facit. Et ob variam lectio-

nem, necesse erat hanc aut illam sequi distinctionem ad præcedentia et sequentia; et verbum ambiguum, altero et altero reddere significato. Et translator ad Campensem accepit *et*, non pro *Deo*, sed pro *gigante*. O. inquit, *facinorose gigas*.

VERS. 4.—*Dilexisti omnia verba præcipitationis.* Hieronymus, *ad devorandum*; Sive ut transferat interpretes pro Cajetano, *verba glutitionis; Præcis, depressionis, Sanctes, omnia verba dissipata.* בָּלָע BALA juxta Hebr. significat *devoravit, deglutivit*: et qui præcipitanter loquitur, quasi verba devorat. Item *corripit, diruit, perdidit*, in secunda conjugatione. Hinc בָּלָע BELA, *corruptio, præcipitatio*. Eodem tum demum recurrit intelligentia. Nam Matth. XII: *Ex abundantia cordis os loquitur*. Et quando quispiam corde perverso exardescit proximo incommo- dante, ore nefario quam potest præcipitantissime exprimit quod gestat in corde maligno, ad subvertendum. Quare mox subvertitur.

Lingua dolosa לִשָּׁן בִּרְמָח לֵשׁוֹן LESCHON NIRMAN, quod potest reddi septimo aut vocante casu ex Hebr., licet apud LXX legatur γλῶσσαν δολίαν, *linguam dolosam*, aut respiciat verbum præcedens, *dilexisti*, aut intelligatur præpositio, κατὰ per linguam dolosam, quemadmodum in translatione Romana, in *lingua dolosa*. Et certe Chaldaeo respondens interpretatio est prorsus cum nostra lectione.

VERS. 7.—*Prævaluit in vanitate sua.* Hier., in *insidiis suis*. Et ad eum modum Nebiensis: *Reliqui dicunt in pravitate sua.* Vocabulum נִבְרָא נִבְרָא, juxta Hebræorum traditionem, significat *corruptam et pravitatem, ac malitiam cordis et operis*. Ad sensum parvi refert. Chaldaeus autem dicit, in *pecunia sua*; in quam sperare quam vanum et docet evangelium.

PSALMUS LII.

PSALMI TITULUS : « IN FINEM INTELLECTUS DAVID, PRO AMALECH, VEL PRO MAELETH. »

Dixit insipiens. Titulus. *In finem intellectus David pro Amalech.* In libro Regum legitur quod David fugiens a facie Saul abiit cum sexcentis viris ad Achis regem Geth, qui dedit ei civitatem Sicelech, quam David absente Amalechitæ invaserunt, et succenderunt, captivas quoque duxerunt uxores ejus, et aliorum, et filios et filias. Quod cum accepisset David, revertens de exercitu regis Achis, insecutus est eos atque percussit, reduxitque; omnia quæ rapuerant (*I Reg. xxvii-xxx*). [Rem., Alcuin., Aug., Cassiod., Aug., Cassiod.] Hanc historiam tangit iste titulus. Amalechitæ vero, qui interpretantur *populus lingens terram*, significant Antichristum et suos, terrena amantes, qui in fine mundi pro viribus vastabit ecclesiam. Sed David, id est Christus, vere manu fortis, eandem liberabit percussis Amalechitis, id est Antichristo et suis. Et est sensus, hic est. *Intellectus David* prophetæ, dirigens nos *in finem*, id est in Christum, quem habuit *pro Amalech*, id est de Amalechitis, qui vastaverunt Sicelech, per quos intellexit membra Antichristi Ecclesiam vastatura, quæ hic confutatur. Vel secundum aliam litteram, quam ponit Aug., scilicet *pro Maeleth*. Maeleth vero interpretatur *dolens*, vel *parturiens*: et significat Ecclesiam, quæ dolet refrigente charitate multorum, et parturit, donec Christus formetur in illis (*Gal. iv*). Pro hac,

scilicet parturiente, agit hic Propheta de malis, minando illis et increpando, inter quos genuit parturiens. Et est sensus; hic est, intellectus David prophetæ tendens *in fine* habitus pro Maeleth, id est pro parturiente, vel dolente, quæ est Ecclesia, pro qua increpantur hic homines inter quos genuit. Et notandum quod supra idem psalmus quantum ad verborum superficiem præcessit. Sed differt ab ista, tam titulo quam materia, quia ibi de incarnatione Domini; hic de adventu iudicii agitur. Intentio Prophetæ est Ecclesiam contra malos roborare et consolari, quæ consolatio in fine psalmi ostenditur. Modus tripartitus est psalmus. Prima pars est increpatio malorum. Secunda, comminatio per finem, ibi, *nonne*. Tertio, dicit quod salus sit parturienti, ibi, *quis dabit*. Primo ergo increpans malos et improperans, ait:

VERS. 1.—« *Dixit insipiens in corde suo: Non est Deus.* »

Dixit insipiens. [Aug., Cassiod., Aug., Alcuin., Aug.] Inter hos insipientes dolendum est, licet enim singulariter dicatur, tamen plures intelliguntur. *Insipiens*. Ergo, id est omnis qui male vivit, dicit, quia Deus audit, etsi non homo, ut quod dicitur, *auditur in corde suo*, etsi aure non audet. *Quid dixit? Non est Deus.* Qui enim putat Deo placere male, non eum putat esse Deum. Vel qui dicit eum omnibus parere. Idem namque Deo est esse Deum, et

esse justum, quia justitia in Deo Deus est. Qui ergo A negat eum esse justum, negat esse Deum. Eum vero negat esse justum, qui ei putat placere mala, vel non punire. Hic est cui supra dictum est: *Æstimasti quod ero tui similis* (Psal. XLIX). Ille dicit: Non est Deus. Vel insipiens, id est Judæus, dixit in corde suo, id est studio deliberatæ malitiæ: Hic homo non est Deus. Idem hodie mali dicunt: Cur ita? quia

VERS. 2. — « Corrupti sunt et abominabiles facti sunt in iniquitatibus suis: non est qui faciat bonum, non est usque ad unum. »

Corrupti sunt. [Gl. int., Hier.] Vel ita continua, hoc dicunt illi, et ideo corrupti sunt ab omni vi rationis, et (quod deterius est) *abominabiles facti sunt omnes qui dicunt: Non est Deus. Et hoc in iniquitatibus suis, adeo quod non est de illis qui faciat bonum.* Sed

VERS. 3. — « Deus de cælo prospexit super filios hominum, ut videat si est intelligens aut requirit Deum. »

Deus de cælo, [Gl. int., Aug., GJ. int., Alcuin.] mittendo Filium suum, *prospexit super filios hominum,* id est misertus est eorum qui deberent esse filii hominum, portando imaginem novi hominis (I Cor. xv). Vel de cælo, id est per sanctas animas, prospexit super filios hominum, id est admonuit, *ut videat,* id est videri faciat, *si est aliquis intelligens cognitione, aut requirens Deum opere.* Vel sic, si est intelligens, aut si non intelligit, si saltem, est requirens intelligere Deum. Dico quod prospexit, sed

113 VERS. 4. — « Omnes declinaverunt simul inutiles facti sunt; non est qui faciat bonum, non est usque ad unum. »

Omnes declinaverunt. [Aug., Hier., Gl. int., Aug., Cassiod.] Quasi prospiciendo hoc inveni, et simul cum ipsa declinatione *inutiles facti sunt* sibi et aliis. Unde *non est qui faciat ex se,* scilicet ductus ratione bonum, et quasi ex dolore repetit, *non est usque ad unum,* id est nec unus. Si vel, id est saltem unum exciperet, diceret præter unum. Notatur hic congruus ordo, prius declinant, tunc inutiles: inde, non est qui faciat bonum.

PARS II. VERS. 5. — « Nonne scient omnes qui operantur iniquitatem; qui devorant plebem meam ut cibum panis? »

Nonne scient. [Cassiod., Aug., Cassiod., Aug., Alcuin.] Secunda pars, ubi est comminatio malorum per finem. Minatur enim illis iste qui loquitur pro parturiente. Quasi dicat: Illi dicunt: Non est Deus. Sed *nonne scient omnes in futuro,* qui modo scire nolunt, *qui operantur iniquitatem, et qui plebem meam, quæ parturit et dolet, devorant,* volentes eam consumere. Devorant dico, *ut cibum panis,* id est residue. Nonne, inquam, hi omnes, scient, quoniam Deus verè est. Quasi dicat: Scient utique prænarum experimento. Et merito hoc eis, quia hi

VERS. 6. — « Deum non invocaverunt; illic trepidaverunt timore, ubi non fuit timor. »

Deum non invocaverunt. [Aug.] Hoc quisque invocat quod vult habere. Hoc dicendo, consolatur gementes, ne imitentur prosperantes, quia tales Deum non invocaverunt, unde cito perituri sunt. Unde sequitur: Et ideo, *Illic trepidaverunt timore ubi non fuit timor,* id est de terrenis timent, de quibus non esset timendum; sed non de his ubi esset timendum, id est de æternis, sicut et Judæi qui Deum occiderunt, ne perderent locum et gentem (Joan. xi). Quare hoc?

VERS. 7. — « Quoniam Deus dissipavit ossa eorum qui hominibus placent; confusi sunt, quoniam Deus sprevit eos. »

B *Quoniam Deus dissipavit ossa eorum,* [Gl. int., Aug., Cassiod., Aug., Alcuin.] id est interiora bonæ qui hominibus placent, id est placere quærunt. Os vero illius, id est Christi, nemo confregit, qui hominibus placere noluit, contractis ossibus duorum, qui cum eo fuerunt crucifixi (Joan. xix). Boni sibi displicent, cum carnem castigant; mali sibi placent. *Confusi sunt, quoniam Deus sprevit eos.* Hoc specialiter ad litteram de Judæis, quia locum perdiderunt pro quo Christum occiderunt. Vel de omnibus generaliter malis. Et ponit præteritum pro futuro. Confusi sunt, id est confundentur quia a regno Dei separabuntur. Quoniam sprevit eos, id est spernet, sed Israel salvabitur. Unde sequitur:

C **PARS III. VERS. 8. — « Quis dabit ex Sion salutare Israel; cum converterit Dominus captivitatem plebis suæ, exultabit Jacob et lætabitur Israel. »**

Quis dabit ex Sion. [Cassiod., Aug.] Tertia pars, ubi dicit quod salus erit parturienti Ecclesiæ. Quasi dicat: Dixistis non est Deus, sed, o vos stulti, *quis procedens ex Sion,* id est de Judæis, *dabit salutare Israel.* Nonne hic solus cui dixisti, non est Deus? Utique iste solus dabit, tunc cum *averterit Dominus,* qui modo inter manus vestras tenetur captivus, *captivitatem plebis suæ,* et tunc *Jacob vernus,* id est Christianus populus, cui major serviet (Gen. xxv). *exultabit hic,* quia hæc intelligit et ipse idem factus *Israel lætabitur* in futuro, quia ipse cognoscet D perfecte.

COLLATIO IN PSALMUM LII: « DIXIT INSIPIENS, » etc.

Titulum על מהלאת AL MAHALATH, Hieron., interpretatur *chorum,* alii *hereditatem.* Quidam *musicum instrumentum,* Munsterus dicit incertum esse Hebr. quid significet. Legitur Græcè ἐπὶ Μαλεθ. Unde in Latinis codicibus videtur mendose legi, *pro Amaleth,* loco, *pro Mæleth,* idque potuit nonnullos decipere. Ipsa proinde Aug. interpretatio, Mæleth, id est *parturiens,* a radice Hebræa מלל מלל, ostendit exemplaria typis excussa esse corrupta, quandoquidem habent *pro amaleth,* in titulo, cui interpretamentum subjectum reclamatur *pro parturiente.*

VERS. 4. — *Simul inutiles facti sunt.* מלל נעלה, id est *putruerunt, corrupti sunt;* Hieronym. *adhæserunt* Nam radix מלל ALAL, dicitur per metathesin, id est transpositionem litterarum, teste

Rab. Da. Kimbi in libro radicum, pro רָבַח HALA, quod significat *oppressit, attenuatus est*. Hinc רָבַח MELKATHAH, id est *rubigo*, secundum Hieronymum; et illa metallo adhæret, ut corrumpat et exedat. Sic impii per mutuum malitiæ communicationem sese perdunt et corrumpunt, ut coram Deo feteant.

VERS 7. — *Quoniam Deus dissipavit ossa eorum, qui hominibus placent*. Hieronymus vertit, *ossa cir-*

cum dantium te; Pratenſis, Sanctes, Munsterus, et interpretes pro Cajetano, ad eundem sensum. Hebræus: legitur, רָבַח BONAC, a radice רָבַח HANAH, id est *obsedit, castrametatus est*. Ergo apparet LXX legisse רָבַח BONEN, id est *gratificatis* et periphrasi usi sunt, quo claresceret sensus: ac dixerunt, *qui hominibus placent*. Pellicanus legit ut littera *caph* in fine sit essentialis, non accidentaria, quia vertit ossa dedicationis, a themate רָבַח . id est *dedicavit*.

PSALMUS LIII.

PSALMI TITELUS: (IN FINEM IN CARMINIBUS VEL HYMNIS INTELLECTUS DAVID, CUM VENISSENT ZIPHÆI AD SAUL, ET NUNTIASSENT SAUL: NONNE DAVID ABSCONDITUS EST APUD NOS?)

Deus in nomine tuo. Titulus: *In finem in carminibus vel hymnis intellectus. David, cum venissent Ziphæi ad Saul, et nuntiassent Saul: Nonne David absconditus est apud nos?* In libro Regum legitur quod David fugiens a facie Saul, venit in desertum Ziph, et ibi latuit. Tunc Ziphæi venerunt ad Saul dicentes: *Ecce David latitat apud nos, descende, ut tradamus eum in manus tuas, et descendit Saul*. Quod cum nuntiatum esset David, recessit inde et fugit ad tutissimam loca Engaddi, ubi latens in spelunca evasit, et ita non profuit Ziphæis sua proditio, et David non nocuit. Ibi enim datus est Saul in manu David in spelunca; ad quam cum divertisset Saul causa purgandi ventrem, David præcidit oram chlamidis ejus, ostendens se nolle occidere eum cum posset (*I Reg. XIII, XXIV*). De hac historia sumitur titulus, de qua tamen non agit psalmus, imo de significato ejus. Ziphæi enim interpretantur *florentes*, et significant illos, qui hic florent in præſenti, et quasi virent copia temporalium, quorum gloria est ut flos feni (*Iſa. XLII*). [Aug., Cassiod., Aug., Cassiod., Aug.] quod hodie floret et cras in clibanum mittitur. Inter hos latet David, id est sancti mortui mundo, quorum vita abscondita est cum Christo in Deo (*Coloss. III*). Hos produunt Ziphæi Saul cum ad regnum mortis trahere moliantur. Horum flos, atque pax, non est amanda, quia transit ut fenum, quod David in illo facto intellexit. Et hoc est, hic ostenditur *intellectus David* prophetæ, vel alicujus viri spiritualis, qui intelligit florem malorum transitorium, quia vir insipiens non cognoscit, scilicet quomodo interit flos sæculi. Intellectus dico, quem habuit de hoc quod fuit, *cum venissent Ziphæi ad Saul*. Ad litteram, Ziphæi ad Saul venerunt, quibus non profuit sua proditio, et David non nocuit. Ibi enim, ut jam diximus, datus est Saul in manum David in speluncam. Hi sunt per quos figurantur florentes in mundo, de quibus hic agitur. *Et nuntiassent Saul: Nonne David absconditus est apud nos?* Modo latet David, id est hi, quorum vita abscondita est cum Christo, inter florentes hujus sæculi, inter quos sunt viles et abjecti, quos produunt Saul, dum laborant eos trahere ad regnum mortis. Et iste intellectus est *in carminibus vel hymnis*, id est in laudibus, quia hoc intelligens, scit etiam quod

in adversis laudandus est Deus et hoc scit ille qui dirigit aciem mentis *in finem*, id est in novissima, non præſentia. Intentio. Monet etiam in adversis laudare Deum. Modus. Bipartitus est psalmus. Primo sunt verba Ecclesiæ orantis, et latentis inter Ziphæos, cujus bonum intus est, et merces occulta. Secundo dicit quid sibi et Ziphæis faciat Deus. Unde laudes solvit, ibi, *ecce enim*. Orans ergo Ecclesia inter Ziphæos latens, ait: O

VERS. 1. — « Deus, in nomine tuo salvum me fac; et in virtute tua judica me. »

Deus salvum me fac, [Cassiod., Hier., Aug.] in mundo. Et hoc, *in nomine tuo*, quod mundo prædicatum est: Quasi alii aliis petunt liberari, ego, in nomine tuo, in illo scilicet nomine humilitatis, quod est salvatio. Hic salva me, id est imple in me rem nominis tui et post non timebo judicari in virtute. Unde sequitur: *Et in virtute tua*, id est in futuro judicio, ubi virtus tua apparebit, *judica me*, id est secerne me a Ziphæis, ut arescente feno eorum et flore decedente, flos meus qui est in atriis domus Domini, in æternum permaneat.

VERS. 2. — « Deus, exaudi orationem meam; auribus percipe verba oris mei. »

Deus, exaudi. [Cassiod., Aug., Cassiod., Aug.] Item. Deus nomen potentiaæ repetit, ne tardet auxilium. Et, *o Deus, exaudi orationem meam*, quia non peto florem Ziphæorum a te, et auribus percipe, id est menti reconde verba oris mei, quia et verbis cor indicatur. Ea ergo percipe tu; Ziphæi etsi audiunt, non ea intelligunt, qui non nisi temporalia cognoverunt.

VERS. 3. — « Quoniam alieni insurrexerunt adversum me; et fortes quæsierunt animam meam, et non proposuerunt Deum ante conspectum suum. »

Quoniam alieni. [Cassiod., Aug., Cassiod.] Hæc est causa orationis, et loquitur Ecclesia. Quasi dicat: Ideo oro, quoniam alieni, id est mali, *insurrexerunt adversum me et fortes*, id est persecutores, *quæsierunt animam meam, et non proposuerunt Deum ante conspectum suum*, quia putant Deum nescire quod agunt, qui nihil nisi sæculum conspiciunt, quomodo sit nummus super nummum, quomodo augeantur greges et opes. Vel in sua persona loquitur David. Quasi dicat: Ideo oro, quoniam alieni, id est Ziphæi insurrexerint adversum me. Sed non videtur quod Ziphæi alieni essent a David, qui erant de eadem tribu (*Josue xv*). Ziph namque viculus erat, qui pertinebat

ad tribum Judæ. Unde, id est de qua tribu erat David, sed alieni erant flore malitiæ, qui prodiderunt eum, non tribu vel loco. Et fortes, id est Saul et ministri. Quæsierunt animam meam, et non proposuerunt Deum ante conspectum suum. Hoc non mutatur.

PARS II. *Διάψαλμα*. VERS. 4. — « Ecce enim Deus » adjuvat me et Dominus susceptor est animæ meæ. »

Ecce enim Deus. [Cassiod., Gl. int., Aug., Cassiod., Aug.] Secunda pars, ubi dicit quid sibi et Ziphæis faciat Deus. Unde solvit laudes. 114. Quasi dicat: Non proposuerunt Deum ante oculos, quod per hoc pater, quia *ecce Deus adjuvat me* intus ubi nemo videt, ubi est gloria nostra non in flore extra. Quod tamen ipsi nesciunt inter quos lateo, sed hoc quod me adjuvat viderent, si Deum ante oculos ponerent. Adjuvat ergo me laborantem ferre quæ ingerunt. Adjuvat ita et, id est quia *Dominus susceptor est animæ meæ*, et si corpus deserit. Vel ita, quod avertit, mala inimicis meis, disperdetque in veritate sua eos qui florent in felicitate sæculi. Et hoc dicit loquens ad Deum.

VERS. 5. — « Averte mala inimicis meis; et in » veritate tua disperde illos. »

Averte. [Gl. int., Aug., Cassiod.] Et prædicat, non optat. Et hoc est: Deus, *averte*, id est avertes, *mala inimicis meis*, id est a me vertes in illos, et in veritate tua disperde illos. Quasi dicat: Florent ad tempus, pereant in æternum, id est florent falsis bonis, sed pereunt veris pœnis, et est prophetia, non optatio. Vel secundum aliam litteram, quæ est, et in virtute tua disperde illos, quos in tua infirmitate tolerasti. Vel pro convertendis precatur, et hæc est hostia quam pro sua liberatione Deo solvit, dicens: O Domine, averte mala ad inimicis meis, et disperde illos, a priori intentione ponendos. In veritate tua, id est ut ad veritatem tuam veniant. Et inde

VERS. 6. — « Voluntarie sacrificabo tibi; et » confitebor nomini tuo, Domine, quoniam bonum » est. »

Sacrificabo tibi [Aug.] sacrificium laudis, non peccata, et voluntarie, quia gratis amo quod laudo, quia propter se laudo, non propter aliud quod ab eo velim. Qui propter aliud laudat, ex necessitate lauda; si illud haberet, non laudaret. Mihi autem et quæ dedit, propter tantem placent; et confitebor nomini tuo, Domine, id est laudabo, quoniam bonum est, nil melius illo nomine invenio. Hoc est gratis confiteri, scilicet confiteri ideo, quoniam bonum est, non quia dat temporalia. Ideo constebor bono nomini tuo.

VERS. 7. — « Quoniam ex omni tribulatione eri- » puisti me; et super inimicos meos despexit oculus » meus. »

Quoniam ex omni tribulatione eripuisti me. [Aug.] In hoc probavit bonum nomen, si aliter sciret, tribulatio ei necessario non fuisset, et super inimicos meos florentes oculus meus sursum tendens, despexit mente rapta ad Deum, videt quod omnis flos est ut fenum

COLLATIO IN PSALMUM LIII « DEUS, » ETC.

VERS. 5. — *Averte mala inimicis meis*. Hic locus existimatur mendosus a Fabro et Cæco; imo et pugnare cum sensu vero, qui statim ostenditur, quando subditur continuo, *disperde illos*. Ob id, ut volunt, dicendum fuit: *averte mala inimicis meis*, præsertim cum dicat Hieronymus ex Heb: *Redde malum insidiatoribus meis*. יָשִׁיב יְהוָה, teste Sancte in Thezauro suo. Post Kimhi scribitur cum vau, et legitur cum iod, quia potest esse in verbo quod vocant *cal*, vel in *niphil*, quod significat *convertit* vel *avertit*. Convertit quidem mala in inimicos meos, et avertit a me mala quæ inferat inimicis meis. Quæ sententia magis exprimit Dei misericordiam et justitiam. Misericordiam erga David liberatum, justitiam contra Ziphæos, qui dolose enim perdere voluerant. Quod autem dicimus per secundam personam et imperativum, id nil sensum lædit.

VERS. 7. — *Inimicos meos despexit oculus meus*. Heb. dicunt simpliciter, *vidit oculus meus inimicos meos*. Illud autem videre, docte dixerunt interpretes despiciere. Unde Sanctes periphrasi usus est, et in *hostibus meis, quod volui, vidit oculus meus*. Consimiliter Munsterus, et translatio ad Campensem habet, *ut hostes meos oculus meus despiciat*

PSALMUS LIV.

PSALMI TITULUS: « IN FINEM IN CARMINIBUS vel HYMNIS, D » INTELLECTUS DAVID. »

Exaudi, Deus, orationem meam. Titulus: *In finem in carminibus vel hymnis intellectus David*. [Aug., Aleam., Cassiod., Aug., Cassiod.] Per David hic intelligitur Ecclesia, quæ summopere advertere debet, in quo malo nunc est, a quo liberari optat, plangens inter mala sæculi, quia non est in præsentis incolatu locus gaudii, sed mœroris. Et hoc est: Hic ostenditur *intellectus David*, id est Ecclesiæ, id est quid intelligere debeat. Magna enim cura debet intelligere Ecclesia, in quo malo nunc est. Unde liberari optat; plangit enim inter mala sæculi, qui intelligit, quia hæc regio non est gaudii, sed mœro-

ris, et alius non intelligit. Et iste intellectus est in *carminibus* vel *hymnis*, id est laudibus, ut hic intelligens, semper Deum laudat, sive erudiat nos in adversis, sive consoletur lætis: quod fit si dirigitur mentis acies in *finem*, id est in Christum. Veb in consummationem futuram, et loquitur per totum hunc psalmum Ecclesia, sive in persona sua, sive Christi. Quando in persona sua loquitur, ut homo pusillanimus in tempestate positus, qui dum fluctuat et mergitur in fluctibus sæculi, tanquam Petrus in mari (*Matth. xiv*), clamat ad Jesum, decernens in sua infirmitate, a tot scandalis se separari, ne et illis non prosit et sibi noceat, a simili David, qui pro molestiis civium fugit in solitudinem. Quando

antem in persona Christi loquitur, integra proprietates servilis formæ in Christo describitur, ut detur nobis exemplum humilitatis, cum Christus adeo altus tantum sit humilitatus. Et secundum hoc iste psalmus tertius est eorum qui de passione et resurrectione Christi latius agunt.

[Aug., Cassiod.] Intentio. Monet Ecclesiam attendere mala sua, atque inter ea plangere. Modus: Tripartitus est psalmus. Prima pars est oratio præmissa, contra mala sæculi vel fluctus. Secunda, iste pusillanimus jam in solitudine salvus, sperat auxilium Dei et imprecatur civibus, ibi, *expectabam*. Tertia affirmat quid sibi et illis fiat alternatim procedendo, ibi, *ego autem*. Laborans ergo Ecclesia inter fluctus sæculi orat, dicens:

VERS. 1. — « Exaudi, Deus, orationem meam: et ne despexeris deprecationem meam; intende mihi, et exaudi me. »

Exaudi, Deus, orationem meam. [Aug., Cassiod.] Hæc sunt verba tribulati optantis liberari. Et post, *ne despexeris deprecationem meam*, ut sit illis, quorum oratio impleta, post despicitur, quia non est de æternis. Et si enim Deus det temporalia alicui petenti, ejus tamen oratio ei non est accepta, quia caret debito fine. *Intende mihi et exaudi me*. Quid enim tibi est? Ecce

VERS. 2. — « Contristatus sum in exercitatione mea; et conturbatus sum a voce inimici, et a tribulatione peccatoris. »

Contristatus sum in exercitatione mea, [Aug.] id est in his quæ mali ingerunt, quod postea dicit aperte, per quos malos exercetur, omnis nempe malus vivit, vel ut corrigatur vel ut per eum bonus exercetur. Et *conturbatus sum in mari sæculi*, a vento valido tribulationum. Sicut Petrus videns ventum validum venientem, timuit (*Matth. xiv*); sic iste turbatus est in ipsa pugna, qua exercetur inter malos, dum et inimicos vult diligere, quorum correctionem amat, et abundante eorum malitia incipit odisse. Et ita incipit in fluctibus mergi, unde, *conturbatus sum a voce inimici, et a tribulatione peccatoris*. Hæc est exercitatio, in qua tristabatur, quæ turbat oculum mentis ira quasi festuca, non tamen exstinguit odium velut trabe. Postea reddit singula singulis, ostendens qualiter sit tribulatus a voce inimici, et a tribulatione peccatoris. Quasi dicat: A voce inimici turbatus sum.

VERS. 3. — « Quoniam declinaverunt in me iniquitates; et in ira molesti erant mihi. »

Quoniam ipsi declinaverunt in me iniquitates [Gl. int., Cass., Gl. int., Cassiod.] quæ eorum erant. Ideo dicit. Declinaverunt, quia impetus malitiæ eorum est quasi fluminis cursus, a tribulatione peccatoris, et, id est quia, *in ira*, id est in furore suo, non merito meo, *molesti erant mihi*, sed ruinosi sibi. Et per hoc.

VERS. 4. — « Cor meum conturbatum est in me, et est formido mortis cecidit super me. »

Cor conturbatum est in me. [Aug.] Hoc est quod

alibi dicitur: *Turbatus est præ ira oculus meus* (*Psal. vi*). Unde sequitur metus mortis. Mors animæ odium est, ut vita, dilectio. Unde subdit, *et formido mortis cecidit super me*, quia

VERS. 5. — « Timor et tremor venerunt super me; et contexerunt me tenebræ. »

[Hier., Aug.] *Timor animi, et tremor corporis venerunt super me, et contexerunt me tenebræ*. Tenebræ sunt mali homines, qui persequuntur Ecclesiam, et qui contegunt ipsam odio, quia qui odia fratrem suum, est in tenebris (*I Joan. ii*). Sed in hac infirmitate quid ait?

VERS. 6. — « Et dixi: Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, et volabo, et requiescam? »

Et dixi: Quis dabit? [Aug.] Videns iste undique mala esse, et se malis non proficere, malos vero sibi officere, deliberat quid agat, et vult ad tempus separari ab his scandalis, ne peccata infirmis augeat, manens inter ea. Unde et petit pennas virtutum, quibus possit avolare in solitudinem et in altum contemplationis conscendere. Has autem pennas virtutum non habenti dat Deus; habenti vero interdum dat prælatus Ecclesiæ, dum solvit ligatas. Habent enim quidam has pennas, sed ligatas, cura et officio pastoralis, quibus non valent uti ad volandum in solitudinem, nisi prius solvantur. Ergo et qui solvit ligatas, pennas dat quæ non erant ad usum, nec suse habentis. His pennis Isaac ornatus exhibat in campum meditari (*Gen. xxiv*), et Maria sedebat secus pedes Domini, intendens quæ dicebantur ab eo, dum soror circa plurima turbaretur (*Luc. x*). Has igitur volens iste ait, *et dixi: Quis dabit mihi pennas virtutum, et eis habitis volabo in solitudinem; et ibi, requiescam in contemplatione*. Solitudinem optat iste. Dabit mihi, dico *sicut columbæ* non sicut corvo. Corvus enim de farca emissus, postea non rediit; columba vero emissa, ferens rannum olivæ rediit (*Gen. viii*). Columba a molestiis querit avolare, sed dilectionem non amittit, et semper gemit, sic et bonus vult se separare corpore ad his quibus non potest prodesse, sed non amore, amans eorum correctionem, et dolens prævaricationis ruinam; pie namque vivit in Christo. Ad cuius viscera pertinet id quod ait Apostolus: *Quis infirmatur, et ego non infirmor?* aut *quis scandalizatur et ego non uror?* (*I Cor. xi*) et sic aliorum mala sunt ei quasi persecutio, sicut Lot in Sodomis erat cruciatus, mala vita Sodomorum (*Gen. xix*), unde optat fugere et manere in deserto, pro turba tribulationum et scandalorum, sed aliquando ligatur non visco cupiditatis, sed cura et officio pastoralis, ut deserere non possit, nisi solvatur. Quod si non solvitur, tunc dicat: *Cupio dissolvi, et esse cum Christo* (*Philip. i*); sed manere necesse est propter nos, et sic ei meritum ex desiderio. Aliter optat iste mortem per quam separaretur a malis, et ait per simile: *Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, et volabo et requiescam.* 115 id est quis dabit mihi pennas, ut

solvar, et sic avolem ab eis, et cum Christo quiescam?

VERS. 7. — « Ecce elongavi fugiens; et mansi in solitudine. »

Ecce elongavi fugiens, petiit iste pennas, et habuit, sed non eo modo quo petiit, scilicet ut avolare ab eis corpore, sed morum dissimilitudine, melius fecit ei Deus quam petierat, [Aug.] quem sic gratia confirmavit, ut inter malos corpore existens, ipse proficiat, et si non illi, et charitas bonorum non rumpatur. Et hoc est, Dixi: Quis dabit mihi pennas, et habui, quia *ecce fugiens elongavi me* a malis, non loco, ne rumpatur charitas bonorum, et ne perdatur exercitium malorum, quos Deus admisit, sicut et Judam apostolis (91). Fugiens se elongat, qui a turba desideriorum terrenorum in altam Dei contemplationem se sublevar. Sequitur, *et mansi in solitudine*, [Aug.] mentis, ubi nullus est cum eo nisi Deus, ubi quies (92). Manet enim in solitudine, qui perseverat in remota mentis intentione.

Aliter totum a principio psalmi, et legitur in persona Christi, in quo describitur servilis forma, ait ergo Christus secundum quod homo; *Exaudi, Deus, orationem meam, et ne despereris deprecationem meam; intende mihi*, [Gl. int., Cassiod., Hier.] quia sum in quem intendas; *et exaudi me*, dignum. Quid enim tibi est? *Contristatus sum*, humana infirmitate, *in exercitatione mea*, uno nomine vita Christi exponitur, qui nullo otio ab incepto remissus est. In quo tristis? quia perfidi non referunt fructum. *Et conturbatus sum a voce inimici*, qui me Samaritanum et dæmonium habentem dicebant (Joan. viii). *Et a tribulatione peccatoris*. [Gl. int., Hier., Alcuin., Cassiod., Hier., Cassiod.] Et non meo merito, sed suo malo. *Quoniam declinaverunt iniquitates*, quia mala sua mihi imponebant; *et in ira sua molesti erant mihi*, sed ruinosi sibi. Et per hoc, *cor meum conturbatum est*, lege carnis turbatur animus; et hoc, *in me*, non exiit a me, id est, non necessitate vel merito meo, turbatus sum, sed solva voluntate. *Et formido mortis cecidit*, ut pondus, *super me*. Vel *cedidit super me*, quia ibi perit in quo nihil habet juris. Unde: *Ero mors tua; o mors* (Ose. xiii). *Et timor, animi, et tremor, corporis, venerunt super me*, Proprietas mortis est, ut eam primo timeamus, inde contremisamus. *Et contexit me tenebra*, alia littera, id est mors secuta est. Et in hac conturbatione positus, dixi: *Quis dabit mihi, nisi tu, Domine Pater, pennas sicut columbæ, et volo et requiescam?* id est, ut avolem a Judæis infidelibus, et quiescam in gentibus credentibus. [Alcuin., Hier., Cassiod.] Ut enim columba emissa inveniens lutoxa, ad arcam reversa est, sic Christus lutoxa inveniens corda Judæorum avolvit ad gentes. Unde sequitur: *Ecce elongavi fugiens*, a Judæis, *et mansi in solitudine*, gentium. Unde Isaias: *Læ-*

tetur desertum, et floreat tanquam liliam (Isa. xxxv). Et alibi: *Lactare, sterilis quæ non parit*, etc. (Isa. liv). Illud etiam ad litteram tangit quod vitabat persequentes, ut occasionem iræ demeret; et manebat in desertis orans, in quo docebat nos in secreto conscientie quiescere, cum a malis premimur.

PARS II. Διαψαλμα. VERS. 8. — « Expectabam eum qui salvum me fecit; a pusillanimitate spiritus et tempestate. »

Expectabam eum. [Cassiod., Alcuin., Aug., Cassiod., Gl. int.] Secunda pars, ubi jam in solitudine salvus, sperat auxilium Dei, et imprecatur civibus, et proceditur prius de prima lectione, quæ est in persona Ecclesie hoc modo; quasi dicat: *Mansi in solitudine mentis, ubi quies est. Sed quia extra tribulatio est, expectabam eum qui salvum me fecit: Salvat nos Christus, dum excitatur in nobis, id est dum fides ejus in nobis inardescit, et dum videmus quæ pro nobis tulerit ut et Petrus liberatus est, cum excitavit eum dormientem, dicens: Domine, perimus* (Matth. viii). Et tu ergo si navicula cordis turbatur in fluctibus, excita Christum, id est fidem Christi in te, et salvaris. Unde me salvavit? *a pusillanimitate spiritus*, qua supra dixit conturbatum, *et tempestate*, id est seditionibus. Hæc tempestas in qua Petrus clamabat: Me salvasti; illos autem qui se extulerunt, o

VERS. 9. — « Præcipita, Domine, divide linguas eorum, quoniam vidi iniquitatem et contradictionem in civitate. »

Domine, præcipita, [Cassiod., Aug., Alcuin.] ne muniant cogitationes suas machinando, id est quasi quadam machina; *et linguas eorum* qui male conspiraverunt in turre superbiæ ædificanda, *divide*, ne sit superba unitas, ne malitia habeat effectum. Horum figura fuerunt illi qui moverunt pedes suos ab Oriente, et venerunt in terram Sennaar ædificare turrim contra Dominum, quæ pertingeret usque ad cælum, ut sic nomen eorum celebraretur. Sed ibi confusa est lingua eorum, ne efficerent quod volebant (Gen. x, xi), ita petit iste de malis fieri. Ideo *divide, quoniam vidi iniquitatem*, id est perfidiam eorum, qui non credunt, *et contradictionem*, quia contra mysteria Christi agunt, *in civitate* Babylonia, quæ turrim superbiæ ædificat. Quia hæc vidi, ideo fugi in solitudinem. Hæc est civitas de qua dicit Dominus per prophetam. Ego Deus, et non homo, et civitatem non ingredior (Ose. xi). Est alia civitas, quam inhabitat Deus. De qua dicitur: *Non potest abscondi civitas supra montem posita* (Matth. v). Et hæc,

VERS. 10. — « Die ac nocte circumdabit eam supra muros ejus iniquitas; et labor in medio ejus et injustitia. »

Iniquitas, [Aug., Gl. int., Aug., Gl. int.] non ad horam, sed *die ac nocte*, id est assidue, *circum-*

(91) Greg., lib. iv Moral., cap. 35.

(92) Greg. ubi supra.

dubit eam, scilicet Babyloniam. Hæc turbare solent A justum, ut vellet avolare. Iniquitas dico, existens *super muros ejus* civitatis, id est principes ejus, qui sunt munimenta civitatis, qui arca circumeunte tanquam muri Jericho cadent septimo die (*Josue vi*), id est in judicio erit, quando post hanc vitam quæ septem diebus agitur, singulorum merita discutiet Christus. *Et labor est in medio ejus*, id est in communi plebe. Ideo labor in medio, *et*, id est quia, *injustitia*, id est iniquitas. Quies autem est in humilitate. Ecce in majoribus et in minoribus est iniquitas. Vel, labor est in oppressionibus aliorum; et injustitia in judiciis faciendis. Et hoc est, in medio ejus, a simili, quasi in ea tota.

VERS. 11. — « Et non defecit de plateis ejus, B
« usura et dolus. »

Et non defecit, [Gl. int., Aug., Hier., Cassiod.] quia semper durat *usura*, quia plus exigit in injuria, vel in qualibet re, quam acceperit: non dimittit ut sibi dimittatur. *Et dolus*, quia alios decipiunt *de plateis ejus* non absconduntur saltem, quia mala sunt, sed publice fiunt. Quasi dica: In aperto lucrati sunt, et deceperunt; quod utrumque lex prohibet.

VERS. 12. — « Quoniam si inimicus meus male-
« dixisset mihi, sustinuissem utique. »

Quoniam si inimicus. [Aug., Gl. int., Cassiod.] Hæc usque de apertis inimicis egit, nunc de occultis agit Ecclesia. Quasi dicat: Ita fac in civitate, scilicet præcipita, et divide linguas, quia in ea sunt, non tantum inimici aperti, imo etiam occulti, qui magis nocent. Quoniam si inimicus meus, aliquis manifestus, *maledixisset mihi virgis, sustinuissem utique*, quia non inopinatum malum esset.

VERS. 13. — « Et si is qui oderat me super me
« magna locutus fuisset; abscondissem me forsitan
« ab eo. »

Et si is qui oderat me, manifeste *super me magna locutus fuisset*, [Aug., Cassiod.] id est superbe insultaret, magnificaret se super me, et minaretur mihi quidquid posset, *abscondissem me* inter eos qui intus sunt mecum, scilicet in Ecclesia, *ab eo* qui foris est. Abscondissem dico, *forsitan*. Vel, utique, alia littera quam alii ponunt. Notatur hic magna patientia hujus, ita enim daret locum verbis, ut se absconderet ne videret adversarium illum tollerasse.

VERS. 14. — « Tu vero homo unanimitis; dux
« meus et notus meus. »

Tu vero homo unanimitis, [Aug., Gl. int.] olim qui aliquando bonum consilium dedisti, et *dux meus* qui aliquando bene monuisti, *et notus meus* qui in eadem Ecclesia mecum fuisti. Tu, inquam, talis non es tolerandus. Et cum intus sint mali, quod ergo restat, nisi solitudo? Nulla enim pestis efficacior ad nocendum, quam familiaris inimicus. Unde: *Inimici hominis domestici ejus* (*Matth. x*). Et alibi: *Ab*

ea quæ dormit in sinu tuo, custodi claustra oris tui (*Mich. vii*).

VERS. 15. — « Qui simul mecum dulces capiebas
« cibos; in domo Dei ambulavimus cum consen-
« su. »

Qui simul, [Aug.] cum aliis *mecum conversans* in Ecclesias, *dulces capiebas cibos* spirituales. Unde: *Gustate et videte quoniam suavis est Dominus* (*Psal. xxxiii*). *Et ambulavimus cum consensu in domo Dei*, id est in Ecclesia. Sed quia modo extra es, non corpore sed mente: ideo dissensio est inter nos.

[Cassiod., Alcuin., Hier., Cassiod., Hier., Gl. int., Alcuin., Cassiod.] Aliter totum ab illo loco legitur in persona Christi: *Expectabam eum*. Quasi dicat: Mansi in solitudine. Et ibi etiam, *expectabam eum*, scilicet Deum Patrem. Quasi dicat: In solitudine non ex me securus, præsidium patris sustinui; *qui saluum me fecit a pusillanimitate spiritus*, ne cederem malis in passione et tempestate, ne irascerer. Sequitur: *præcipita, Domine, divide linguas eorum*, id est dispergantur divisis linguas. Vel agit Christus specialiter de Judæis, qui multis seditionibus et schismatibus involuti sunt: ex quo dixerunt: *Non habemus regem nisi Cæsarem* (*Joan. xix*). Quare hæc *fiunt*, subdit, *Quoniam vidi iniquitatem et contradictionem*, hoc non mutatur. *In civitate*, Jerusalem; et non ad horam, imo, *Die ac nocte iniquitas circumdabit eam*, Jerusalem. Iniquitas, dico, existens, *supra muros ejus, et labor in medio ejus et injustitia*. Hæc non mutantur. *Et non defecit de plateis ejus, Jerusalem, usura et dolus*. Nec hoc mutatur. *Quoniam si inimicus*, hic Christus loquitur specialiter contra Judam, et est hic exprobratio Judæ, vel contra quemlibet virum Judaicum, sibi familiariter inimicantem. Quasi dicat: Ita fac in civitate Jerusalem, quia ibi familiares inimicos habeo, qui sunt intolerabiles. Et hoc est, id est quoniam si inimicus meus, manifestus, *mala fecisset mihi, sustinuissem utique*. *Et si is qui oderat me*, id est qui de me nullam notitiam habuit, *super me magna locutus fuisset, abscondissem me forsitan ab eo*, id est non vindicassem. *Tu vero homo*, Judaice, *unanimitis*, cui tradita sunt eloquia Dei (*Rom. iii*), *dux meus*, quia feci te ducem super populum meum, *et notus meus*, quia de eadem gente mecum, cur scilicet me occidere queris? *Qui simul mecum dulces capiebas cibos*, id est legis instituta, quæ tibi exponebam; et, *in domo Dei*, id est in templo Jerusalem, *ambulavimus cum consensu*. Vel specialiter contra Judam loquitur dicens: *Tu vero homo*, scilicet Juda, *unanimitis*, quia inter apostolos fuit, *dux meus*, quia ad castella et vicos præmissus; *et notus meus*, quia præscivit eum traditorem, scilicet, cur me tradis, *qui simul mecum dulces capiebas cibos?* corporales, scilicet *beccellam*: qui soli, scilicet corporales cibi, iniquæ poterant esse dulces. Solet autem vis iniquitatis comessionibus mitescere. Unde hinc gravior culpa est. *Et in domo Dei*, id est in templo Jerusalem,

ambulavimus cum consensu corporalis conversationis, quia in ejus collegio Judas erat.

VERS. 16. — « Veniat mors super illos; et de-
scendant in infernum viventes. »

Veniat mors. [Alcuin., Cassiod., Hier., Aug., Alcuin.] Sicut supra apertis inimicis, ita hic occultis imprecatur, et ne putaretur esse unus de quo agebat, pœnam communicat Judæis, id est communiter Judæis cum aliis imprecatur. Et tangit initium schismatis, quando, scilicet Dathan et Abiron moverunt seditionem adversus Mosem et Aaron, sicut in Numeris legitur, quos vivos terra absorbit, cum tabernaculis et omni substantia eorum. Chore quoque et cum eo ducenti quinquaginta illorum, sequentes malitiam, arripuerunt thuribula, ut adolerent incensum, in conspectu Domini, qui divino igne consumpti sunt, qui etiam populo quatuordecim millia septingentos vastavit (*Num. xvi*). Et ideo, venit nova mors super eos. Ita iste imprecatur malis, et loquitur in eadem voce Christus et Ecclesia. Quasi dicat: Quia tales sunt, ideo, *veniat mors nova super illos*, ut super illos, scilicet Dathan et Abiron, qui initium schismatis fuerunt, et superbi se separaverunt, venit nova mors; aperuit enim terra se, et vivos absorbit. Unde et hic quasi exponendo subdit, *et descendant in infernum*, id est in voraginem terrenæ cupiditatis. Descendant dico, *viventes*, id est scienter peccantes, scientes quia pereunt. Et tamen pereuntes hiatu terrenæ cupiditatis absorbeantur. Hæc est nova mors, et agit communiter de majoribus et minoribus. Vel ita ut distinguas inter majores et minores, sicut in illo schismate fuit. Duces enim absorpti sunt a terra, populus vero sequens fuit igne vastatus, ita hic divisum imprecatur auctoribus mali, et fautoribus, dicens: *Veniat mors super illos*, id est super minores qui consentiunt majoribus veniat ignis consumptionis, ut super populum ignis de cœlo venit; *et descendant*, majores qui sunt auctores mali, *in infernum* terrenæ cupiditatis *viventes*, id est scienter peccantes, ut duces illorum terra absorbit. Illi enim, id est minores, consenserunt, et secuti sunt, et studio consensionis accensi, a ducibus suis recedere noluerunt. Et ideo venit ardor consumptionis, super ardorem dissensionis; duces vero absorpti sunt a terra. Ita hi scienter peccantes descendant. Et merito hoc eis,

VERS. 17. — « Quoniam nequitiae in habitaculis eorum; in medio eorum. »

Quoniam nequitiae sunt in habitaculis, vel in hospitibus eorum, [Aug., Cassiod., Alcuin.] id est in hac vita, ubi peregrini sunt et transeunt. Non enim semper hic mansuri sunt, cur ego sic instant? Et hæc nequitiae sunt *in medio eorum*, id est in corde. Ideo dicit in hospitibus esse nequitias, quia alienæ sunt, non naturales, sed in hospitio susceptæ, quasi adventitiæ. Vel prius sunt nequitiae, in habitaculis eorum, id est in occulto, scilicet et postea; in medio eorum, id est in communi et aperto.

PARS. III. VERS. 18. — « Ego autem ad Dominum clamavi, et Dominus salvavit me. »

Ego autem. [Cassiod., Aug., Cassiod.] Tertia pars, ubi affirmat quid sibi et illis fiat, alternatim procedendo. Et loquitur hic corpus Christi, id est Ecclesia. Illi ita peribunt, *Ego autem ad Dominum clamavi* in conturbatione exercitationis meæ, *et Dominus salvavit*, vel salvabit me: quod consequens erat. Et ego, ut non ingratus,

VERS. 19. — « Vespere, et mane, et meridie narrabo et annuntiabo; et exaudiet vocem meam. »

Vespere, [Aug., Hier., Aug.] id est de præteritis, *narrabo et mane*, id est de futuris *annuntiabo ei meridie* qui non vergit solem ad occasum, id est in sempiternis, quæ semper manent *exaudiet vocem meam*: in hac sententia singula singulis redduntur, et tria tempora distinguuntur. Vel ita, ut sine distinctione temporum reddantur singula singulis: vespere enim fuit Dominus in cruce; mane, in resurrectione; meridie, in ascensione. Ait ergo, vespere narrabo, patientiam morientis in vespere narro. Et mane annuntiabo, id est annuntio vitam resurrectionis mane factæ. Et exaudiet vocem meam, in meridie, id est sedens ad dexteram Patris, ubi interpellat pro nobis, ad quam ascendit in meridie. Ecce quanta consolatio isti est a tempestate, contra malos qui sunt foris et intus, id est in aperto et occulto. Sic et nos inter malos cum isto oremus, plangamus, securi dicamus;

VERS. 20. — « Redimet in pace animam meam ab his qui appropinquant mihi, quoniam inter multos erant mecum. »

Redimet in pace. [Gl. int., Aug., Hier., Alcuin., Aug.] Quasi dicat: Ita exaudiet, quia *redimet animam meam* collocandam in pace æterna. Hæc contra illos qui non amant pacem, ideo anima mea in pace, quia amavi pacem. Redimet dico *ab his qui appropinquant mihi*, id est a Christianis fictis, qui magis decipiunt quam aperti idololatræ. Appropinquant ergo nomine, non numine; corpore, non mente; numero, non merito. Et vere appropinquant, *quoniam inter multos erant mecum*. Vel in multis sacramentis, scilicet et in baptismo, in Evangelii lectione, in festis et hujusmodi; sed in paucis non erant mecum; in omnibus sacramentis mecum, [sed non in fide, spe et charitate, sine qua nihil sunt omnia. Vel inter multos erant mecum, sive in multis, id est in paleis, quæ multæ sunt. Erant mecum, non in granis, quæ pauca sunt, id est non cum paucis electis mecum erant. Erant enim de multitudine vocatorum, non de paucitate electorum (*Matth., xii*). Et Lene ait, mecum; nam et prope est palea tritico; de uno enim semine nascuntur, in uno agro radicanter, de una pluvia nutriuntur: sub eodem messore colliguntur, eadem trituratione utuntur, eandem ventilationem expectant, sed non in unum horreum intrant: ita et illi sunt mecum, in multis sacramentis, vel paleis.

Vers. 21. — « Exaudiet Deus et humiliabit illos, A
« qui est ante sæcula. »

Exaudiet. [Gl. int., Aug.] Dico exaudiet me, et non solum exaudiet me orantem, pro me exaltando: sed etiam, exaudiet me Deus, orantem pro humiliandis inimicis, et, id est quia, afflictione humiliabit illos qui confidunt in duce, qui heri cœpit. Humiliabit dico, ille, qui est ante sæcula, quia in principio erat Verbum (Joan. 1), quod eis non videtur, quia in tempore Christus natus est de Virgine. Et merito humiliabit.

Vers. 22. — « Non enim est illis commutatio; et
« non timuerunt Deum, extendit manum suam in
« retribuendo. »

Non enim est illis commutatio perversi sensus, [Aug., Cassiod., Gl. int.] sed permanent in perversitate; in schismate moriuntur, quia non mutantur in melius, sed in pejus: nec cum hic sunt, nec in resurrectione, quia sensus perfidorum incommutabilis est. *Et non timuerunt Deum*, hoc remedio convertitur homo, scilicet quia timet Deum, et pro his pœna sequitur, non aliud tamen. Unde sequitur: *Extendit manus suas*, a simili ferire volentis, qui manus elevat ut gravius impingat: et hoc in retribuendo, id est, ut retribuatur eis.

Vers. 23. — « Contaminaverunt testamentum
« ejus; divisi sunt ab ira vultus ejus, appropinqua-
« vit cor illius. »

Contaminaverunt, [Aug., Hier., Gl. int., Aug., Alcuin., Aug.] et non satis fuit eis, non timere nec mutari. Sed etiam *contaminaverunt testamentum* promissionis ejus, quod ipse Dominus dixit Abrahamæ: *In semine tuo benedicentur omnes gentes* (Gen. xxii), quod polluit qui contradicit. Vel, *contaminaverunt testamentum ejus*, id est perverterunt Scripturas. Vel quantum ad se, *contaminaverunt* Scripturas, dum contraria agunt. Et ideo, *divisi sunt* per hæreses, *ab ira vultus ejus*, vel præ ira, hoc est ab ipso irato, qui tradidit eos in desideria cordis eorum (Rom. 1). *Et appropinquerunt*. Quasi dicat: Et quia illi contaminaverunt, et quia illi armantur et divisi sunt, ideo armantur amplius justi, et liberantur infirmi, qui curam habent in Deum. Et hoc est, illi contaminaverunt. Et per hoc, *cor illius*, id est secreta voluntas Dei, quæ in Scripturis continetur, *appropinquavit* suis fidelibus, ut scilicet intelligamus ejus voluntatem, qua illis præcis a Catholica fide, compungit bonos, et boni magis excitantur qui probati sunt; et intelligitur in Scripturis, quæ latebat Dei voluntas. Unde alibi: *Congregatio taurorum in vaccis populorum, ut excludantur* id est emineant et appareant, *qui probati sunt argento* divini eloquii (Psal. lxxvii).

Vers. 24. — « Molliti sunt sermones ejus super
« oleum, et ipsi sunt jacula. »

Molliti. [Aug.] Vere appropinquabit, quia super oleum *molliti sunt sermones ejus*, Dei, *super oleum*, quia obscura quæ in Scripturis sunt, dura exposita molliuntur, et usque ad ossa penetrant. Unde se-

quitur: *Et ipsi sermones sunt jacula*, quia molliti non perdunt virtutes, sed evangelistæ eis armantur et feriunt corda hominum ad amorem pacis, et a perplexis hæreticorum quæstionibus liberant infirmos. Dico, molliti sunt sermones, sed si tibi puero qui lacte minoris doctrinæ nutritis, adhuc duri sunt, ne irascaris uberibus Ecclesiæ, sed

Vers. 25. — « Jacta super Dominum curam tuam,
« et ipse te enutriet; et non dabit in æternum fluctuationem justo. »

Jacta curam tuam in Dominum, [Aug., Cassiod. Aug., Cassiod., Alcuin.] vel in Deum, non in alium qui saxum est navi, non portus fluctuanti in sæculo; *et ipse te enutriet* lacte simplicis sensus, donec proficias ad panem validioris intelligentiæ provectus.

Salubre consilium est jactare curam in Dominum, qui nutrit. Cura sæculi, ut vermis noster nos consumit. Sed si cura in Domino jactatur, nutrit. Unde Salomon: *Sicut vermis ligno et tineæ vestimento, ita viri tristitia nocet cordi* (Prov. xxv). *Jacta* in Dominum curam, tanquam in portum, quia non dabit fluctuationem justo in æternum. Et sic verba fluctuationis fuerunt; contristatus sum in exacerbatione mea, et conturbatus. Aliiter totum in persona Christi ab illo loco: *Ego autem ad Deum clamavi*, dixit Christus, et Dominus Pater, *salvavit*, id est salvabit me. Et quia salvabit, ideo, *vespere*, quo capiar, *et mane*, quo judicatus ero, *et meridie*, quo crucifixus ero; *narrabo*, præterita opera; *et annum citabo*, virtutes et opera quæ faciet; *et ideo, exaudiet vocem meam.* [Cassiod., Alcuin., Aug., Gl. int., Cassiod., Alcuin.] Vel ita, ut reddantur nominibus verba; narrare enim ad vesperam pertinet, quo omnia dixit quæ Judas disponebat. Nuntiare pertinet ad mane, quando dixit Pilato: *In hoc natus sum ut testimonium perhibeam veritati*, etc. (Joan. xviii). *Exaudiet*, pertinet ad meridiem, quando emisit Spiritum. Ecce quanta mysteria breviter dicuntur. Vel ita, distingue litteram. *Dominus salvabit me vespere et mane*, hic distingue litteram. Unde ego non ingratus, *narrabo et annuntiabo, et ipse, exaudiet vocem meam. Redimet in pace animam meam.* Redimet dico, *ab his qui appropinquant mihi*, id est qui forte

laudant me, dicentes: *Scimus quia verax es*, etc. (Marc. xii). *Quoniam inter multos erant mecum*, id est non cum paucis electis, et non solum pro me exaudiet, sed etiam pro illis. *Exaudiet me Deus qui est ante sæcula. Humiliabit illos* de superbia ut credant. *Vel, humiliabit*, ut tollant locum et gentem (Joan. xi), et merito. [Cassiod., Alcuin., Cassiod.] *Non enim est illis commutatio, et non timuerunt Deum, extendit manum suam in retribuendo.* Hæc non mutantur. Et quia tales divisi sunt, *ab ira vultus ejus*, id est ipse iratus dividet in futuro eos a granis. Ira enim est vindicta judicii qua dividuntur boni a malis, ut grana a paleis. Et tunc, *cor illius appropinquabit*, id est voluntas Dei per prophetas et apostolos nuntiata, omnibus nota erit. Vel cor Dei

sunt iusti, qui secreta Dei sui noverunt. Hi appropinquabunt Deo, cum illi dividuntur. Ideo hæc illis, quia *molliti sunt sermones ejus super oleum, vel mollierunt alia littera, adulando, et ipsi tamen sermones, sunt jacula, dum dicunt: Reus est mortis (Math. xxvi).* Et quia tales sunt, ergo non in eos, sed in Domino jacta curam tuam, et ipse te enutriet. Et non dabit in æternum fluctuationem justo. Hæc non mutantur.

VERS. 26. — Tu vero Deus, deduces eos in puteum interitus.

Tu vero. [Aug., Cassiod., Gl. int., Aug.] Hi tunc non fluctuabunt, sed impiis qui contaminaverunt testamentum, quid erit? Impii in puteum gehennæ deducuntur. Et hoc est, tu vero Deus, deduces eos. Hinc est finis contaminationis in puteum interitus, id est in tenebras submersionis, nec differetur, quia

VERS. 27. — Viri sanguinum et dolosi non dimidiabunt dies suos; ego autem sperabo in te, Domine.

Viri sanguinum, [Aug., Cassiod., Aug.] qui occidunt animas aliquando et corpora. Et dolosi in seductione, non dimidiabunt dies suos, id est voluntarios, non a Deo constitutos, et non pericient quantum putant 117, sed intra tempus peribunt, quia sperant. Vel ita, ideo deduces in puteum, quia non dimidiabunt dies suos (93), ut si quos egerunt in malo reliquos agant in bono, redimentes tempus (Ephes. v), sed omnes continuant in malo. [Alcuin., Aug.] Alii enim non incipiunt dies bonos, sed in malis continue perseverant, alii dimidiant, alii implent dies bonos, quia alii moriuntur in Ægypto, alii in deserto, alii in terra sancta. In Ægypto moriuntur qui in tenebris vitiorum usque ad finem vitæ conversantur. In deserto, qui de confusione peccati excentes, errata per poenitentiam emendant. Implent dies, qui sine crimine in opere justitiæ usque ad finem vitæ perseverant. Hæc tria genera hominum figurata sunt per ea quæ scripta sunt in volumine Ezechielis ostensa, ubi scripta erant hæc tria: Carmen, lamentum, et vel, dictum est prophetæ, ut devoraret volamen, id est in mentis intelligentiam trajiceret horum trium mysteria (Ezech. 11). Carmen cantant, qui peccatorum lapsum non senserunt. Lamentum quia peccatis per lamentum poenitiæ resurgunt. Væ qui peccant et non poenitent. Illi non dimidiabunt. Ego autem sperabo in te, Domine. Quod non illi, et ideo non perveniatur ad æternum diem.

COLLATIO IN PSALMUM LIV : (EXAUDI,) etc.

VERS. 5. — Et contexerunt me tenebræ. Hier. catigo. Alii vertunt horrorem vel tremorem פחדו פחדו pallatus. Sed quia jam præcesserat in superiori, timor et tremor venerunt super me, bene intellexerunt LXX et Hier. in sequenti, tenebras, ex eo quod in morte tam spirituali quam corporali lux deficiat, quæ tamen vel solo nomine horribilis est.

VERS. 8. — Expectabam eum qui salvum me fecit. חַי אֱלֹהֵינוּ Heb. ABISSAH NIPHAT LI. Quod si ad verbum reddas, faciam festinare salvationem

A mihi : quod et fit per spem certam in eum. Hæc absone reddita est sententia, expectabam, etc.

A pusillanimitate spiritus et tempestate. Pratenis, a spiritu vehementi et tempestate : Sanctes, a veno qui suscitatur a turbine : Pellicanus et interpretes pro Cajetano, simili modo. Munsterus, propter ventum turbini et tempestatis. Quantum ad sensum nulla est distantia. Volui tamen recensere istorum versiones, quia in Hebr. nulla interponitur conjunctio, et aliqui eorum subaudiri voluerunt, alii minime. Translator ad Campensem seipsum sequitur, ad evadendum vento ocius rapido ac tempestate. Quod autem senserit Hieronymus. habes ad Suniam et Freteham. « In Græco invenisse vos dicitis ἀπο ἀλεγοφύχτιος, quod proprie pusillanimitas dicitur. Sed sciendum quod pro ἀλεγοφύχτιος, Aquilla et Symmachus et Theodotus, et quinta editio interpretati sunt ἀπο πνεύματος, id est a spiritu. Et in Hebr. scriptum est מְרֻחַ מְרֻחַ. Omnisque sensus ita apud eos legitur, Festinabo ut salver a spiritu tempestatis et turbiniis. »

B VERS. 14. — Tu vero homo unaninis. Sic etiam Hieron. Sanctes, secundum æqualitatem meam : Pellicanus et Pratenis, secundum ordinem meum. In verbis est discrepantia, conspirat sensus. Unde interpretes pro Cajetano dicunt, Sicut æstimatio mea : Munsterus, sed tu homo, eras juxta æstimationem cordis mei : Nebiensis, homo valoris mei ; Chaldæus, similis mihi, translator ad Campensem, sed tu, o collega commilito. Unico verbo tria aut quatuor interpretes complexi sunt. Non video quo genio isti moveantur, si ex contemptu lectionis ecclesiasticæ faciant : quod nolo mihi persuadere in omnibus.

VERS. 15. — Qui simul mecum dulces capiebas cibos. Hieronymus, qui simul habuimus dulce secretum. Ac cæteri Hæbraicantes consimiliter. LXX legisse videntur : כֶּסֶד soc, pro כֶּסֶד ; secundum significat consilium, secretum ; alterum unctioem, quæ accipitur pro refectione et pulmento. Ut est illud IV Reg. iv : Nisi parum olei quo ungar, id est aliquantulum reficiatur. Licet tantum habetur in Hæbreo, vas olei. LXX tamen habent ὁ ἀλείψομαι ἔλαιον. Neque vero dulce secretum abest a familiari convictu, ut eodem recidat sensus.

Ambulamus cum consensu. Hieronymus, in terrore ; cæteri catervatim aut conjunctim, aut quid simile. Particula רָגַז regesca est anceps ad strepitum et collectionem, unde oritur perversitas. Chaldæus habet cum festinatione.

VERS. 19. — Narrabo et annuntiabo. Pellicanus, et inquietus oro ; Munsterus, et importunus oro ; Pratenis, strepitum faciam ; Sanctes, tumultuabor ; Hieronymus tamen, interpretes pro Cajetano, et Nebiensis, et resonabo. Quod est certe annuntiare. Idque spectat ad futurum juxta enarrationem דַּבַּר חַמָּה varium est. Et Chaldæus dicit, clamabo.

VERS. 20. — Redimet in pace animam meam, ab his qui appropinquant mihi. Pratenis, Sanctes, Munsterus, Campensis, pro eo quod est in secunda clausula, vertunt a prælio quod est contra me, vel quid simile. Dictio Hæbræa קָרַב קָרַב, vel קָרַב קָרַב, ambigua est ad prælium et vicinum. Unde Hieronymus, interpretes pro Cajetano, Pellicanus, et Nebiensis sunt nobiscum. Eodem tamen tendit intelligentia.

Quoniam inter multos erant mecum. Hunc versiculum censent Stapulensis et Cæcus eo modo lectum, esse contrarium veritati Hæbraicæ. Quare ? Quia vertit Hieronymus ex Hæbræo, multi enim fuerunt adversum me. Certe non est quod sub ceaseant nostræ lectioni. מַעַדֵי מַעַדֵי potest utrolibet accipi. Hinc Pellicanus, Munsterus, Sanctes, interpretes pro Cajetano, vertunt, mecum.

VERS. 22. — Extendit manum suam in retribuendo. Hier., ad pacifica sua ; reliqui Hæbraicantes eodem tendunt. Interpretes respexerunt thema שָׁלַח שָׁלַח-

LEM, id est retribuit. Alii vero radicem שלם SCHLAM, id est pacificus fuit.

VERS. 23. — *Devisti sunt ab ira vultus ejus.* אֵלֶּךָ פִּיךָ כַּחֲמַתּוֹת הַיָּם חַלְצוּ מִבְּרִיחַתּוֹת פִּיךָ. D Hier., *Nittidius butyro os ejus*; Pellicanus, molles fuerunt super butyrum ore suo; Pratenis, molle fuit super butyrum ore suo. Cæleri consimili modo. Hanc varietatem pepererunt ambiguitates vocularum Hebraicarum. Nam אֵלֶּךָ HALAQ, interdum significat *divisum est*, quomodo acceperunt interpretes, quandoque *blandiri, lenire, mollificare*, quomodo accipiunt alii. Cæterum אֵלֶּךָ HALAQ eisdem litteris una puncti notula distinctis, notat interdum *blandum*. Deinde חֲמַתּוֹת הַיָּם HEMEAH, id est butyrum. Sed חֲמַתּוֹת הַיָּם HEMAH, et in constructione חֲמַתּוֹת הַיָּם HAMATH, id est furor, plurative חֲמַתּוֹת הַיָּם HEMOTH LXX videntur legisse secundum, ubi cæteri alterum.

Appropinquavit cor illius. Pratenis, *intimum cordis ejus*; Sanctes et Neoterici translatore, *bellum aut pugnat cor ejus.* קָרַב QUARAB, id est *appropinqua-*

vit. קָרַב QUERAB *prælium.* קָרַב QUEREB, *intimum alius alius sequitur.* Unde in quibusdam exemplaribus Hieronymi legunt, *pugnat cor ejus*; in aleis, *appropinquat cor ejus.*

VERS. 25. — *Facta super Dominum curam tuam.* יָתִיב יְהוָה, id est *quod dedit tibi.* Hinc Hieron. vertit *charitatem tuam*, quam imprimis curare debemus. Rom. III: *Plenitudo legis est dilectio.* Alii vertunt *onus, sive pondus tuum*, id est *ut Deus ferat te.* Qui sensus non abest a nostro. Et translator ad Campensem habet, *commenda curam tui.* Sanctes in Thesaurio suo refert quod Ra. Da. exponit, *projice super Dominum quod dedit tibi usque ad hunc diem.* *Projice super illum quod opus habes; et ipse educabit te*; quemadmodum hactenus facit; hæc ille. Et addit, nesciunt, inquit, magistri nostri quid esset, יָתִיב יְהוָה יְהוָה. Audierunt mulierem harabam dicentem viro suo, יָתִיב יְהוָה יְהוָה SCHAQUOL IYHABIC, *libera pondus tuum.* Quod certe demiror mulierculam nosse, et rabinus ignorasse.

PSALMUS LV.

PSALMI TITULUS : « IN FINEM PRO POPULO QUI A SANCTIS LONGE FACTUS EST, IN TITULI INSCRIPTIONE IPSI DAVID, CUM TENUERUNT EUM ALLOPHYLI IN GETH. »

Miserere mei Deus. Titulus : *in finem pro populo qui a sanctis longe factus est, in tituli inscriptione ipsi David, cum tenerent eum Allophyli in Geth.* [Cassiod., Aug., Cassiod., Aug.] Titulus iste, partim assumptus est de Evangelio, partim de Veteri Testamento. In Evangelio namque legitur, quod crucifixo Domino supra posuit titulum Pilatus, Hebraice, Græce et Latine, quem cum quidam Judæorum vellent delere, dicentes : *Noli scribere : Jesus Nazarenus rex Judæorum. sed quia hic dixit : Ego sum rex Judæorum. Respondit Pilatus : Quod scripsi, scripsi* (Joan. XI), quia prophetatum erat per Spiritum sanctum in titulis aliorum psalmorum : *Ne corrumpas tituli inscriptionem*, qua Christus rex monstrabatur : hoc de Evangelio est. Legitur autem in libro Regum quod David fugiens Saulem venit ad Achis regem Geth, quæ est civitas Allophylium, ubi legitur fuisse peregrinus, sed non retentus (I Reg. XXI). Per David ergo hic intelligitur Christus, ex ejus semine natus, quem olim in se, et nunc in membris tenent Allophyli, id est alienigenæ, scilicet persecutores nominis Christiani; in Geth, id est in torculari, scilicet in pressuris tribulationum, quæ dicuntur torcular, quia utiles sunt, per ea enim merita sanctorum augentur, et vinum justitiæ emanat. Et sunt iidem Allophyli et populus qui a sanctis longe factus est. Et est sensus tituli : Psalmus iste tendens *in finem*, id est in ipsum Jesum pro populo salvando. Vel pro populo, id est contra populum, scilicet qui a sanctis longe factus est, appropinquant autem eis, scilicet sanctis, qui Christum recipiunt *intituli inscriptione.* Populus qui a sanctis longe sit, in tituli inscriptione, qui contradicit, tam Judæus quam omnis qui non vult habere regem Christum; et ipsi iidem sunt qui tribulant Ecclesiam, id est

Allophyli. Tituli inscriptione dico, facta ipsi David, id est Christo. Non mutata secundum rei veritatem, sed tamen secundum voluntatem Judæorum. Ipsi David, id est Christo; voluerunt enim mutare, sed non factum. [Gl. int., Aug., Cassiod.] Tituli enim inscriptio, etsi populus instaret, non est deleta, quia prophetatum est in alio psalmo : *Ne corrumpas tituli inscriptionem.* Populus qui longe a sanctis sit, sunt persecutores qui Ecclesiam calcant sicut uvam, ut vinum justitiæ exeat. Nota quod hucusque est de Evangelio : quod vero sequitur, scilicet *cum tenuerunt*, etc., est de Veteri Testamento, quasi dicat : Longe factus est populus a sanctis, cum, id est quia, Allophyli, id est alienigenæ, scilicet persecutores, tenuerunt eum, scilicet Christum in capite et in membris, in Geth, id est in torculari. Legitur ad litteram David in illa civitate peregrinus fuisse, sed non retentus, sed Christus ex ejus semine natus, non solum olim in se, sed etiam adhuc in corpore suo tenetur, in pressuris quæ utiles sunt, ut uva ante torcular integra est, sed nihil inde emanat, cum premitur sterilis non est, quia vinum exit. Intentio Prophetæ est confirmare Ecclesiam contra persecutores. Modus. Tripartitus est psalmus. Primo orat Ecclesia, velut uva ab Allophyliis pressa, summam tangens tribulationes, in quibus sit, per spem Dei finit se non timere, id est in fine primæ partis dicit se non timere. Secundo enumerat mala quæ sustinendo sit et inimicorum conversio, ibi, *tota die.* Tertio jam de malis sæculi libera, in futura beatitudine, vel etiam hic laudem se cantare promittit, ibi, *in me.* Ecclesia ergo tanquam uva pressa in torculari clamat, o

118 VERS. 1. — « Miserere mei, Deus, quoniam conculcavit me homo; tota die impugnans tribulavit me. »

Deus, miserere mei, [Aug., Cassiod.] ne deficiam in conculcatione. Quare clamas? *quoniam homo*, scilicet qui longe factus est a sanctis, et non solum homo,

sed etiam diabolus, de quo in Evangelio dicitur : *A putet stupidus se viciniorem esse immortalitati eo Inimicus homo hoc fecit (Matth. XIII). Conculcavit me, sicut uvam in torculari, ut vinum exeat; idem reperit apertius. Impugnans homo visibiliter, vel diabolus, invisibiliter, unde periculosior est. Tribulavit me tota die, id est toto tempore. Nullus enim vivit in Christo, sine tribulatione.*

VERS. 2. — « Conculcaverunt me inimici mei « tota die, quoniam multi bellantes adversum me. »

Conculcaverunt me. [Gl. int., Aug.,³ Cassiod., Aug., Alcuin., Gl. int.] Et hoc merito non quidem meo faciunt, sed quia sunt inimici mei, qui scilicet longe sunt a sanctis. Hi sunt membra diaboli. Et isti *conculcaverunt me*, quasi pedibus uvam. *Tota die* dico miserere, et necesse est ut misereris, quoniam multi bellantes steterunt adversum me, et ipsi iidem sunt alti. Non diu tamen, sed die.

VERS. 3. — « Ab altitudine diei timebo; ego « vero in te sperabo. »

Ab altitudine, [Alcuin., Gl. int., Cassiod., Aug.] sed timebo ego ab altitudine diei, id est ab altitudine illorum qui me conculcant, qui alti sunt, sed non diu, sed die timebo a potentia ejus ad horam data, quasi non altitudo diei mundus est, id est mundana altitudo, ubi est superbie timor. Ut autem gravior esse ostendatur tribulatio, dicit se a superbis conculcari. Non timebo, sed potius ego sperabo in te, in quo nulli speranti timendum est. Vel aliter potest legi et distingui littera manente eodem sensu. Quasi dicat : *Conculcaverunt inimici qui multi sunt.* Sed, quoniam multi bellantes, sunt, adversum me, timebo ab altitudine diei? non. Sed sperabo in te. Vel ita secundum aliam litteram : *Conculcaverunt me inimici mei tota die ab altitudine diei.* Hic distingue, quoniam multi qui debellant me, timebunt; ego vero in te sperabo. Hæc littera sic exponitur : *Conculcaverunt me inimici mei tota die.* Et hoc, ab altitudine diei, quia diem, id est Christum in altum lucentem non cognoverunt. Christus enim dies est. Hujus diei horæ sunt duodecim apostoli. Unde ipse Dominus ait : *Nonne duodecim horæ sunt diei? (Joan. XI.)* Hujus diei altitudinem inimici non poterunt attingere. Unde in passione Christi et tenebræ factæ sunt (Matth. XVII). Vel, conculcaverunt me ab altitudine diei, id est quia alti sunt, qui conculcant, licet ad horam, scilicet die non diu, sed non sunt timendi, quoniam multi qui debellant me, timebunt, cum dies eorum transierit, scilicet finito tempore altitudinis suæ. Ego vero non dico : Non timebo ne videar de me præsumere per stultam arrogantiam; sed, sperabo in te, quod est causa non timendi. Non timet aliquis duritia cordis, vel superbia, qui est similis stupido. Stupor enim est qui non sentit, non sanitas. Et nota tres esse afflictiones corporis, scilicet sanitatem, stuporem, immortalitatem. In stupore non dolet corpus, sed nec in immortalitate. Sed in stupore non dolet, quia non sentit; in immortalitate, quia plene firmatum est. Sanitas ero, si molestatur, dolorem habet : sed non ideo

putet stupidus se viciniorem esse immortalitati eo qui sanus est. Ita et tres sunt affectiones animæ, scilicet provida cautela, stulta arrogantia, gloria secura. Stulta arrogantia similis est stupori. Quando quis de se præsumens, nec timet, nec cavet. Iste ergo ne per stultam arrogantiam videretur similis stupido, non ait, non timebo, sed sperabo in te.

VERS. 4. — « In Deo laudabo sermones meos, « in Deo speravi; non timebo quid faciat mihi « caro. »

Laudabo sermones meos in Deo, [Aug.] ei tribuens quod bene loquor, quia ab ipso habeo. Sermones dico meos, quia accepi. Quasi dicat : Et Dei sunt, quia dat, et mei sunt, quia accipio. Dixi sperabo, sed et ante, id est jampridem speravi in Deo. Ideo non timebo spe futuri. Non timeo iste qui videns mala sæculi futuri superius formidans, orabat. Non timebo, dico, quid faciat mihi caro, quia si calcet, vinum exit de calcatura.

PARS II. VERS. 5. — « Tota die verba mea execra- « bantur; adversum me omnes cogitationes eorum « in malum. »

Tota die. [Cassiod., Aug.] Secunda pars, ubi enumerat mala, quæ sustinendo fit inimicorum conversio. Unde et per spem Dei concludit se non timere, sicut prius fecerat. Dico, non timebo quid faciat mihi caro. Quid enim caro facit? *Tota die verba mea execrabantur,* et si a Deo sint. Et omnes cogitationes eorum existentes in malum, quia nil boni tractant, sunt adversum me. Cum enim verba respuuntur, persona dicentis non est immunis ab injuria. Si panem ipsum abominantur, vasculo in quo ministratur, quomodo parcent?

VERS. 6. — « Inhabitabunt et abscondent; ipsi cal- « caneum meum observabunt. »

Inhabitabunt, [Aug., Cassiod.] vel incolunt. Alia littera. Quasi dicat : Cogitationes eorum sunt in malum, et hæc absconsæ. Et hoc est, incolent et abscondent, id est quia peregrini sunt in hoc mundo, ubi non est nisi peregrinatio et incolatus, ubi nullus videt cor alterius, quidquid mali cogitant absconditum est. Vel ita, et agit de fictis fratribus, qui latenter subintrant, ut noceant. Quasi dicat : Quidam aperte impugnant, sed ex iis aliqui longe sunt a sanctis, qui, scilicet facti, inhabitabunt, vel, incolent, id est fecte subintrabunt, et abscondent dolos, quia non audent palam contraire. Et ii pejus nocent, quam mali, ut et Judas qui diabolus erat (Joan. VI). Electus est cum aliis undecim, et ad tempus incoluit. Elegit eum qui noverat non ad opus probationis, ut cæteros, sed ad opus tentationis, ut daret tibi nescienti quos eligas, solatium ut coleres sicut ille. Si enim falsa de te dicunt, cælum non auferunt, nec isti nocent. Et ipsi tales observabunt calcaneum meum, id est pedem ad lapsum, ut calumnientur. Aucupantur enim verba omnia, quærentes alicubi laqueos, et nodosas facere calumnias, quibus tamen ipsi prius capiuntur ut pereant, quam alios capiant ut perdant. Vel, observabunt

calcaneum meum, id est finem vitæ, quod secundum finem judicamur. Ideo diabolus insidiatur calcaneo.

VERS. 7. — « Sicut sustinuerunt animam meam, et pro nihilo salvos facies illos : in ira populos confringes. »

Sicut sustinuerunt. [Rem., Aug.] Quasi dicat : Hoc agunt sicut, utpote illi qui sustinuerunt animam meam, tanquam grave pondus, id est utpote illi quibus gravis sum ad videndum. Unde in libro Sapientiæ : *Opprimamus virum justum; gravis enim nobis est ad videndum* (Sap. 11). Illi tales sunt, sed tamen salvos facies illos, o Domine. Et hoc pro nihilo. Vel ita secundum aliam litteram, quæ est, *sicut sustinuerunt animam meam pro nihilo salvos facies.* Et loquitur hic Ecclesia Christo, dicens : Anima mea sustinuit foris latrones intus abscondentes et, sicut ego sustinui, sic, tu Christe, salvos facies illos, id est tu sustine et ora pro illis, et salvi erunt. Salvos facies, dico, et hoc, pro nihilo, quia nullus tibi inde labor quasi nihil tibi sit, quia si desperati sunt, verbo eos curas. Vel, pro nihilo salvos facies illos, quasi pro nullis eorum meritis, sed gratis, per pietatem. Vel, per hoc salvabis, quia *confringes.* Vel, deduces populos in ira, scilicet dum per flagella Dei respiscant, quia scilicet terres tribulationibus, et sic deducis eos ad te. Est enim ira consummationis, qua filii flagellantur ad correctionem. Et ira consumptionis, qua mali puniuntur ad peremptionem. Vel, confringes populos in ira, id est dum iram Dei futuram prævidet.

VERS. 8. — « Deus, vitam meam annuntiavi tibi; et posuisti lacrymas meas in conspectu tuo. »

Deus vitam meam. [Alcuin., Cassiod., Aug., Cassiod.] Nota quod triplex est vita hominis, scilicet naturæ qua vivimus, spiramus; vita gratiæ qua in Christo vivimus; vita peccati quæ in vitiis agitur. Dux sunt a Deo quæ bonæ sunt, scilicet vita naturæ et gratiæ. Tertia est ab homine, quæ mala est. Has omnes Deo annuntiare debemus, et primo de vita peccati. Vides qualiter Deo sit annuntianda. Quasi dicat : Confringes populos, et ego ad institutionem eorum, annuntiavi tibi vitam meam, quæ mala semper fuit. Vitam Deo nuntiat, qui peccata Deo confitetur, non Deum docens, sed se damnans, ut sic solvatur. Vel de vita naturæ et gratiæ accipitur sic. Quasi dicat : Illos confringes, ego autem ut non ingratus, annuntiavi tibi, o Deus, id est attribui, vitam meam, naturæ et gratiæ, quia ut vivam tu fecisti. Ideo tibi vitam meam annuntio, non mihi, ut alii id sequantur. Lucris enim Dei prodest, ut alios invites ad accipiendam vitam, quam accepisti, ut qui vivit jam non sibi vivat, sed ei qui pro omnibus mortuus est (II Cor. v); ita ego. Et tu posuisti lacrymas meas in conspectu tuo, id est sicut erant in promissione tua, id est exaudisti me deprecantem sicut promiseras te exauditurum flentem, inveni te misericordem in promittendo, veracem in reddendo. Attende quam piæ lacrymæ sunt quæ pro

A inimicis orant. Et ideo acceptæ sunt Deo sicut ipse promisit. Vel sic distingue litteram, Posuisti lacrymas meas in conspectu tuo : hic distingue, manente eadem sententia.

VERS. 9. — « Sicut et in promissione tua; tunc et convertentur inimici mei retrorsum. »

Sicut et in promissione tua, etc. [Gl. int., Aug.] Quasi dicat : Salvos facies et confringes, sicut est, et in promissione tua, quia promisisti Abrahamæ : *In nomine tuo benedicentur omnes gentes* (Gen. xii). Et tunc scilicet quando confringes, inimici mei convertentur a suo errore, ita ut sint retrorsum, id est sequantur qui præire volebant. Et

VERS. 10. — « In quacunq[ue] die invocavero te; et ecce cognovi quoniam Deus meus es. »

B *In quacunq[ue] die,* [Cassiod., Aug.] scilicet sive in pueritia, sive in media ætate, sive in fine vitæ invocavero te, non aliud quærens quam te, ecce cognovi quoniam Deus meus es. Ecce magnæ divitiæ. Quantumlibet avarus sis, sufficit tibi Deus; etenim avaritia terram quærebat possidere totam. Adde et cælum. Adde, quod plus est, qui fecit cælum et terram. Et est sensus, ac si diceret : Quandocumq[ue] invocavero te, audies me. In quo mira Dei clementia advertitur, quæ quodlibet tempus nostræ conversionis exspectat, quandocumq[ue] rogatur, se indulget. Et nota quod ait : Deus meus es. Quasi dicat : Et si omnium Deus meus proprie, qui mihi subveas, quem colo, quem amo, alii sunt alieni. Et ideo

C VERS. 11. — « In Deo laudabo verbum, in Domino laudabo sermonem; in Deo speravi, non timebo quid faciat mihi homo. »

Laudabo verbum, [Aug., Hier., Cassiod., Alcuin., Cassiod.] id est, doctrinam in Deo ei attribuendo. Idem dicit quod supra dixerat. Et sermonem, id est quidquid supra loquar, *laudabo in Domino,* id est attribuiam, et si quid urget, *speravi in Domino.* Et ideo, *non timebo,* etc. Vel ita, in Deo Patre, laudabo Verbum, id est Filium, quia quidquid de Patre, et de Filio dicitur secundum substantiam, et de Spiritu sancto, hoc de potentia Verbi dicitur, quæ est cœternum et consubstantiale Patri. Postea de humanitate ejus subdit, in Domino, id est in Christo, qui Verbum caro factum est : laudabo sermonem, id est prædicationes, quibus regulam vivendi, et salutem mundo dedit. Hæc duo prædicat iste, scilicet potentiam Verbi, et humanitatem Christi. Vel ita, ut trinitas notetur personarum per tria verba quæ ponit, in Deo Patre laudabo Verbum, in Domino, id est Filium; in Domino, et Spiritu sancto, laudabo sermonem, id est Filium, quia quidquid secundum substantiam dicam de una persona, et de reliquis. Et si quid urget, in Deo speravi, mundana contemno. Et ideo, non timebo quid faciat mihi homo, quia etsi quæ extra sunt, eripit, non quæ intus, quia nihil nisi mundana eripit. Idem est finis hujus partis quæ et primæ.

PARS. III. VERS. 12. — « In me sunt, Deus, verba tua; quæ reddam laudationes tibi. »

In me sunt, etc. [Cassiod., Aug., Cassiod., Alcuin.] Tertia pars, ubi Ecclesia jam de malis sæculis libera, in futura beatitudine, vel etiam hic laudem Dei cantaturam se dicit. Quasi dicat: Non timebo, quia *vota tua, o Deus, sunt in me*. Intus sunt quæ a nobis nunquam recedunt. Non extra quæro quod offeram, quia de ara cordis, de cellario conscientiæ exit totum quod charitate accendendum est. Quæ vota sunt *laudationes*. Vel vota dico, *laudationis tibi alia littera. Quæ vota reddam tibi*, in æternitate, vel etiam hic. Ideo laudabo hic,

VERS. 13. — « Quoniam eripuisti animam meam de morte, et pedes meos de lapsu; ut placeam coram Deo in lumine viventium. »

Quoniam eripuisti animam meam de morte. [Aug., Hier., Cassiod.] quia per me eram mortuus. Per te est vita quam tibi enuntio; et pedes meos de lapsu. Alia translatio habet: *Oculos meos a lacrymis, pedes meos a lapsu*. Hic in spe ad hoc eripuisti ut placeam coram Deo, non coram alienis, scilicet Allophytis, qui longe sunt a sanctis, qui non habent lumen, unde videant. Ego dico existens in lumine viventium. In lumine est qui gratis Deum amat, quod nemo scit, nec etiam diabolus nisi solus Deus. Vel de futuro potest accipi, sic: Ideo laudabo in futuro, quia eripuisti, id est eripies animam meam de morte æterna, et oculos meos a lacrymis, et pedes a lapsu, ut placeam coram Deo in lumine viventium. Hoc in futuro, ubi nec anima peccando moritur, nec oculi flent mala, nec pedes labuntur: quod non est hic, ubi etiam perfecte Deo placet. Unde addit: Ut placeam Deo in lumine viventium æternaliter.

COLLATIO IN PSALMUM LV: « MISERERE, » etc.

Titulus sic habet apud LXX, in finem pro populo, etc., ut habes in magistro. Hebr., *victori super columbam mutam, vel pro columba muta in remotis, vel longinquorum aut elongationum*; aut Hieronymo, eo quod procul abieris, *David insigne מִיִּתְמָא מִיִּתְמָא* MICHAM. Hieronymus vertit *simplex et humilis* de quo supra dictum est psalmo xv. Quantum vero ad id quod est in Hebr. *pro columba muta elongationum, vel poterat verti pro elongationibus, vel pro his qui elongantur a columba muta, et prior versio accipitur in bonam partem, scilicet pro Christo aut populo Christiano, qui intus servat innocentiam; ac ponit fiduciam suam in remotis, hoc est in cælis; altera intelligitur in malam partem, contra Judæos qui se elongaverunt a columba muta, hoc est a simplicitate quæ est in Christo Jesu, conantes destruere insigne David; hoc est tituli inscriptionem. Dicebant enim: Noli scribere, rex Judæorum (Joan. xix). Et hoc modo videntur LXX intellexisse. Reliqua explicantur in glossa.*

VERS. 3. — *Ab altitudine diei timebo; ego vero in te sperabo*. Principium tertii versus apud nos, est apud Heb. finis secundi versus, juxta distinctionem exemplarium, quibus utimur. Sed מִרְדֵּי מָרוֹם, particula diverso accepta modo, fuit in causa ut LXX acciperent ac si littera men esset præpositio *ab*, quod est Hebr. notissimum. Id etiam fecit Pellicanus, quando vertit *ab excelso*. Cæteri litteram men volunt esse heemanticam, ut vocant, hoc est notam nominis derivativi, ob idque traducunt, *Altissime, o excelse, vel in excelso*. Novissimum ponit Sanctes, contrario sensu ad versionem aliorum, *multi bellantes*

A pro me, in excelso. Nam opponitur isti, *multi bellantes contra me, o Excelse*. Nebliensis vertit, *contra me excelsum*. Nec debet nos inturbare varietas distinctionis in versuum sectione; quæ passim relinquit pendere sententiam a sequentibus, præsertim in carmine. Jamque si *dies* pertineat ad tertium versus continuationem, gignendi casum exigit juxta LXX. Si autem ad principium versus spectet, quia non habet præpositionem, nec terminationis inflexionem, vertunt, *diem timebo, vel per diem seu in die, aut quacunq[ue] die timebo*. Munsterus, *licet per diem timerem*, de suo addidit. Porro sensum nostræ lectionis apertius tradit Hieronymus ad Suniam et Fretellam, docens esse in Græco additam negationem, *non timebo* ἢ φοβηθήσομαι. Et est ordo; *quoniam multi dimicant adversum me, sed tuum excelsum lumen timebo*.

VERS. 4. — *In Deo laudabo sermones meos*. In Hebr. *verbum ejus*. Sed passim occurrit iod pro vau et e diverso capi ob litterarum affinitatem דְּבַר דֵּבַרָּו, *Verbum ejus* דְּבַר דֵּבַרָּו DEBARI, *Verbum meum*, דְּבַר דֵּבַרָּא DEBARAI, *Verba mea*.

VERS. 5. — *Tota die verba mea exsecrabantur*. Hic Faber toto cælo errat, qui ausus est affirmare pro nomen *mea*, superfluere, cum manifestissime in Hebr. legatur hoc versiculo דְּבַר דֵּבַרָּא DEBARAI. Stapulensis falsus fuit, eo quod in contextu versionis Hieron. non invenerit. Est tamen certum Hieronymum, pronomen primitivum, cœpisse loco possessivi, quia vertit, sermonibus me affligebant. Alii Hebraicantes sequuntur LXX. Translatio tamen ad Campensem dicit, *omni tempore affligunt res meas*.

VERS. 7. — *Sicut sustinuerunt animam meam, pro nihilo salvos facies eos*. Pralensis, cum expectaverunt animam meam, propter iniquitatem liberatio illis; interpretes pro Cajetano, *sicut expectaverunt animam meam, super iniquitate evasio ipsis*; Pellicanus consimiliter; Sanctes, Munsterus, Campensis interrogative vel admirative legunt secundam partem, *cum expectant animam meam, propter iniquitatem eritne illis evasio?* Verum prima particula totius versus potest dicere, sicut, aut, cum כִּי אֲשֶׁר אֲשֶׁר CAASSER. Jamque interpretando priori modo, sensus lectionis Latinæ erit, *sicut sustinuerunt, vel ut alii ponunt, expectaverunt animam meam, nempe persequendo, sic pro nihilo salvos facies illos*. Hoc est, ut vertit Hieronymus, *quia nullus salvus in illis*. Cæterum ubi dicimus, *pro nihilo, et Hieronymus nullus*; alii habent *propter iniquitatem*. Unde cogebantur sub interrogatione intelligere. Varietas autem contigit quod אֲנִי AVEN significat *vanitatem et iniquitatem*. Ac LXX, sicut et Hieronymus, priorem acceptionem respexerunt. Quasi dicas: *Super aut pro vano, Salvator eorum*: id est *vana est salus eorum et nulla*. Augustinus tamen in bonam partem exposuit, *pro vano aut pro nihilo, id est gratis*.

In ira populos confringes. Præsentem locum taxare videtur Hieronymus ad Suniam et Fretellam, quasi lectio Latina depravata sit. Imo et Græca. Ait enim, *in ira populos confringes*. Pro quo in Græco legitur ἰν ὀργῇ λαοὺς καταΐξει, id est *confringes*. Et apud Latinos, *pro eo quod est dejicies, id est καταΐξει*, male error obtinet *κατάΐξει, id est confringes*. Nam et in Hebr. [דָּרַדַּר מִרְדֵּי] habetur quod nos possumus dicere *depone*. Et Symmachus interpretatus est *καταΐξει*. Sed sciendum interdum Hieronymum dicere errore in verbis; in sensu non item, quod ubi est, noluit mutare consuetudinem interpretum, ut paulo ante dicebat: « Nolumus igitur immutare, quod ab antiquis legebatur, quod idem sensus erat. » Ac passim idipsum inculcat, et Suniæ et Fretellæ alio loco: « Ubiqueque sensus idem est, veterum interpretum consuetudinem mutare nolumus, ne nimia novitate lectoris studium terremus. »

VERS. 8. — *Deus, vitam meam annuntiavi tibi*.

Hieronymus, *secretiora mea numerasti*; Pratenſis, *A* *dicurſus meos numerasti*; Sanctes, *migrationes*; Pellicanus, *anxietaſtem meam numerasti*; alii, *evagationem meam ſeu peregrinationem*, etc. Vocula Hebraica נָדָה נֹד, ſignificat *migrationem, commotionem, evagationem*: quæ omnia tam appoſite quadrant vitæ noſtræ mortali ac periculoſæ, ut haud perperam LXX, per eorum ipſorum rationem, vitam intellexerint, putidæ litteræ ſervientes minime; nam ceu peregrini et advenæ, in hoc ſæculo civitatem non habemus permanentem, ſed futuram inquirimus (Hebr. xiii). Job quoque xiii: *Homo nunquam in eodem ſtatu permanet*. Quod vero Hieronymus poſuit *secretum pro vita aut vagatione*, idipſum factum eſt, propterea quod legerit סֵדֶד sodi pro נָדָה נֹד, id eſt *secretum meum*. Id quod et indicaverit Sanctes, in ſuo Theſauro. De eo quod legimus *annuntiavi*, ubi alii dicunt *numerasti*, nullo impendio conciliatur, quandoquidem שָׂפָר SAPHAR utrumque ſignat, et prima ac ſecunda perſona; ſi non ſcribantur puncta paulo pacto diſtant committer non in voce שָׂפָר SAPHARTA aut SAPHARTI, et in prima perſona, additur litterula minima iod, ubi eſt nunc paragoge, he. Utroque tandem ſuum habebit ſenſum lectio.

Posuisti lacrymas meas in conſpectu tuo. Recentiores tranſlatoreſ dicunt pro, *in conſpectu tuo, in utro tuo*. Haud improbabile oſtenditur LXX legiſſe נֶחֱדַע NECHDECA pro נֹדָה NODECA. Prius ſignificat *conſpectum tuum, alterum utrem tuum*. Argumentum confirmat Hieronymus juxta Hebr. qui eſt cum LXX, niſi velis dicere ipſos metaphoram reddidiſſe explanatam, quæ dabatur intelligi per utrem in quo

quidpiam aſſervatur cuſtodiendum. Et lacrymas noſtras Deus reſervat, ut pro gemitibus, quos pro peccatis expiandis emittimus, mercedem reddat. Ob idque dicuntur *in conſpectu ejus*, quia illi placent ex corde.

VERS. 9. — *Sicut et in promiſſione tua*. Hebr. legunt per interrogationem: *Nonne in numeratione tua, aut narratione tua, aut libro tuo?* ſupple, hæc annotata ſunt, ut vult Munſterus. Nullum eſt damnum in ſenſu, ſi plane legas more LXX. Et liber Dei eſt ejus promiſſio, quæ etiam declaratur in Scripturis. Nebienſis vertit utique, *in libro tuo*; et Chaldæus, *utique in rationibus tuis*. Hieronymus ſine interrogandi figura dixit absolute. Sed non in narratione tua, quod obſcurius eſt. Quid enim ſibi vult *numerasti lacrymam meam*, ſed non in narratione tua? niſi forſan alludat ad illud apoſtoli Rom. viii: *Spiritus poſtulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus*.

B VERS. 12. — *In me, Deus, ſunt vota tua, quæ reddam laudationes tibi*. Græce legitur et in psalmodia Romana, *actioes; laudationis*. In Hebr. tamen plulative habetur תּוֹבוֹת תּוֹבוֹת TOBOTH, *laudationes ſeu gratiarum actiones*. Non video tamen cur obelo debeat tranſſigi relativum *quæ*, in noſtra lectione, ut decernunt Faber et Cæcus. Non eſt enim contra conſuetudinem Latini ſermonis, quod per appoſitionem dicantur *vota, laudationes, vel gratiarum actiones*. Ne interim dicam quod in tranſferendis alienis ſermonibus nonnihil detrahendum eſt proprietati linguæ Latinæ, in ſacris potiffimum, in quibus ſingula verba, juxta Hieronymum, de optimo genere ſingula myſteria ſunt.

PSALMUS LVI.

PSALMI TITULUS: « IN FINEM NE DISPERDAS vel CORRUMPAS DAVID IN TITULI INSCRIPTIONEM, CUM FUGERET DAVID A FACIE SAUL IN SPELUNCAM. »

Miserere mei, Deus. Titulus. *In finem, ne disperdas vel corrumpas David in tituli inscriptionem, cum fugeret David a facie Saul in speluncam*. Legitur in libro Regum quod David fugiens a facie Saul, venit ad tutiſſima loca Engaddi, ubi abſconditus in spelunca latuit (I Reg. xxiv). Hanc hiftoriam tangit 120 titulus, ſed hoc ab hiftoria nos retrahit quod de tituli inſcriptione dicit. [Aug., Caſſiod.] Nullus enim titulus legitur fuiſſe inſcriptus David quem Saul vellet corrumpere, ſed Chriſto qui de David natus eſt, inſcriptus eſt titulus, quem populus Judæorum voluit corrumpere, ſed quia per Spiritum ſanctum, ſcilicet ſcriptum erat: *Ne corrumpas*, ait Pilatus, *Quod ſcripſi, ſcripſi* (Joan. xix), cujus ſpelunca caro vel ſepulcrum, accipitur, ubi latuit Chriſtus abſconditus, vel incognitus Judæis. Hoc ergo Propheta, per Spiritum ſanctum futurum prævidens ait: *Ne corrumpas*. Et eſt ſenſus: *Psalmus iſte dirigens nos in finem, id eſt in Chriſtum*. Hoc ait ne, tu Pilate, vel tu quicumque *disperdas vel corrumpas David*, id eſt *Chriſtum, in tituli inſcriptione*, id eſt negando Chriſtum eſſe regem. Quod tituli inſcriptio confirmabat, tituli inſcriptione dico mutata ſecundum voluntatem Judæorum *cum fugeret*, id eſt quia fugit a facie Saul, id eſt a cognitione Judæorum, *in speluncam* carnis, ſcilicet cum in carne tectus neſciretur. *Si enim cognoviſſent,*

C *nunquam Dominum gloriæ crucifixiſſent* (I Cor. ii). Vel mutare voluerunt, *cum fugeret*, id eſt quia fugit, a facie Saul, id eſt a cognitione Judæorum, *in speluncam*, id eſt in ſepulcro. Tectus, quia cum a cruce vel ſepulcro non eripitur, non putatur Dei Filius. Et agit iſte psalmus breviter de Chriſti paſſione et reſurrectione, ubi Chriſtus ſecundum quod homo orat de paſſione ita humilia, ut unus de fidelibus ita clamare putetur. Intentio. Monet ne quis titulo crucis contradicat, ſed Chriſtum regem eſſe credat. Modus. Tripartitus eſt psalmus. Primo Propheta loquens in perſona Domini, quia Dominus in eo loquitur, quaſi inter mala exclamat, et prædicat liberationem. Secundo per quid fit liberatus, et de quibus dicit, ibi, *miſit Dominus*. Tertio poſt reſurrectionem laudes pronuntiat, ibi, *paratum*. Chriſtus ergo ſecundum quod homo orans ad Patrem, dicit.

VERS. 1. — « Miserere mei, Deus, miserere mei: quoniam in te confidit anima mea. »

Miserere mei, Deus. [Aug., Caſſiod., Aug.] Hoc Chriſtus Patri dicit ex noſtro, docens nos orare, qui cum Patre miſeretur noſtri. Et repetit *mei miſerere*. Repetitio geminata periculum oſtendit magnum. Ideo miſerere, *quoniam in te confidit anima mea*. Hæc eſt cauſa quare debeat obtinere. Hic jam vox corporis adiungitur capiti, et loquens in perſona membrorum, et ſua, quomodo poſſit liberari, dicit.

VERS. 2. — « Et in umbra alarum tuarum spero, quoniam in te confidit anima mea. »

Et in umora alarum tuarum, [Cassiod., Aug., A Gl. int.] id est in munimine maternæ pietatis tuæ, *sperabo* : hoc et in membris jugiter facit. *Sperabo*, dico, *donec transeat iniquitas* quod [in fine penitus in membris complebitur. Usque in finem sæculi namque nec iniquitas deerit premens, nec justitia patiens. Dico, sperabo, et non ero otiosus, imo

VERS. 3. — « Clamabo ad Deum altissimum, Deum et qui benefecit mihi. »

Clamabo ad Deum altissimum, [Aug.] id est Deum qui altissimus est, sed si est altissimus, quomodo audiet te clamantem : experientia præstat fiduciam. Deum dico *qui benefecit mihi*, quasi expertus sum per hoc quia benefecit, quod et clamantem audiet. Si enim impios quæsit qui eum non quærebant, et pro impiis mori voluit, clamantes quomodo non audiet?

VERS. 4. — « Misit de cælo, et liberavit me; dedit in opprobrium conculcantes me. »

Misit [Hier., Alcuin., Cassiod., Aug., Cassiod.] Hoc prius in persona Ecclesiæ sic benefecit. Ita bene *quia misit Pater Verbum de cælo*, id est de occulta essentia sua, et de secreta cognitione angelorum. Et per hoc *liberavit*, id est liberabit me. Quasi dicat : Quia jam misit Verbum, jam certum est, quasi jam sit, quod liberavit, id est liberabit, *et dedit*, id est dabit in opprobrium conculcantes me. Vel ita, in persona capitis, ita benefecit, quia, misit mihi de cælo auxilium, et per hoc quia misit mihi de cælo auxilium, liberavit me, suscitando, exaltando. *Et conculcantes me*, scilicet qui mortuo insultaverunt, dedit in opprobrium, dispersos ubique, et maxime dum vident ejus resurrectionem adorari, quem putabant se extinxisse.

PARS II. Διαψαλμα. VERS. 5. — « Misit Deus misericordiam suam et veritatem suam, et eripuit animam meam de medio catulorum leonum; dormivi conturbatus. »

Misit de cælo [Cassiod., Alcuin., Aug., Hier., Aug., Alcuin.] Secunda pars, ubi jam declarat quid misit, et de quibus eripuit. Et loquitur in persona membrorum. Quasi dicat : Misit de cælo. Quid autem misit? Misit, inquam, Deus Pater *misericiordiam suam*, id est Christum, Verbum Patris, in quo misericorditer nobiscum egit Deus, quia Christus nobis compatitur, et ex misericordia et pro nobis mortuus est. Et ideo dicitur, *misericiordiam et veritatem suam*, id est Christum, qui retribuit secundum merita, et ex veritate surrexit ad justificandum nos, ut prædixerat. In quo etiam promissiones implentur. Et ideo dicitur veritas : utraque enim in eo continentur, nec una sine altera. Si enim sola fuisset misericordia, licentia nobis esset peccandi. Si vero sola fuisset veritas, non potuisset homo sustinere. *Et eripuit*, hoc capite dicit, quia misit Verbum, ad hoc utique misit. Et, id est quia, eripuit *animam meam*, ecce ipse se resuscitavit. Christus enim loquitur et de misso loquitur, ergo de se. Unde eripuit? *De medio catulorum*

leonum, id est populi a principibus seducti. Quid enim passus? Ecce *dormivi* alta quiete facile excitandus, sicut dormiens. David ad litteram non dormivit in spelunca, sed Christus dormivit in morte. Unde manifestum est hoc de Christo accipiendum esse. Dormivi dico, et *conturbatus* non utique moturbabo in ratione, sed illis turbantibus sua opinione. Vel, conturbatus fui, secundum carnem passionis timore et angustia. Unde : *Tristis est anima mea usque ad mortem* (Matth. xxvi). Et alibi : *Cœpit Jesus pavere et tædere* (Marc. xiv). Qui turbaverunt?

VERS. 6. — « Filii hominum, dentes eorum arma et sagittæ; et lingua eorum gladius acutus. »

Filii hominum, [Gl. int., Alcuin., Gl. int., Cassiod., Aug., Cassiod.] id est Judæi qui deberent esse filii hominum. Rectus ordo verborum est : *Filii hominum laqueum paraverunt*, sed interserit qualiter turbaverunt, dicens, *dentes*, id est irrationes ipsorum, fuerunt *arma*, quantum ad consilia; *et sagittæ*, quantum ad verba. Non ergo se excusent Judæi, quia etsi manus inermes, os armatum est. Unde subdit : *Et lingua eorum gladius acutus*. Dum clamant : *Crucifige, crucifige* (Luc. xxiii). Voces enim illæ, scilicet crucifige, et hujusmodi citam fecerunt mortem, ut gladius acutus.

VERS. 7. — « Exaltare super cælos, Deus; et in omnem terram gloria tua. »

Exaltare, [Alcuin., Aug., Cassiod.] verba Christi ad Patrem. Quasi dicat : Illi ita, sed, o Deus Pater, *exaltare super cælos*, id est fac in me quod altius videaris, super angelos, id est fac me requiescere, resurgere et ascendere. Et per hoc in omnem terram *gloria tua* dilatabitur. Gloria tua, id est omnes habitatores terræ te glorificabunt. Vel ex persona Prophetæ loquentis ad Christum, hæc accipiuntur. Superiora Dominus locutus est, Propheta quidem, sed in persona Domini. Et merito, quia Dominus in Propheta loquitur, quando etiam ex sua persona loquitur Propheta, Dominus per eum loquitur qui ei dictat. Propheta ergo per Spiritum sanctum visis injuriis Christi, visoque quod in resurrectionem inanes facti sunt Judæi, gaudens exclamat, o Christe, qui videris tantum homo in cruce pendens, exaltare, ut appareas Deus, exaltare, ut qui pendens in cruce, in majestate cum Patre regnare cognoscaris. Non enim quantum ad se, sed quantum ad homines exaltatur. Exaltare dico, super cælos. Ad litteram, quoniam sedet ad dexteram Patris, ut judicet Judæos in terra. Et super cælos, id est etiam spirituales, quia angelos habet subditos, ut sic etiam in *omnem terram gloria tua* dilatetur, id est ubique extendatur, quod modo completum est, quia totus mundus ei subjectus est.

VERS. 8. — « Laqueum paraverunt pedibus meis, et incurvaverunt animam meam. »

Laqueum paraverunt, [Alcuin., Cassiod., Aug., Gl. int.] postquam interposuit de sua exaltatione, ceptam narrationem exsequitur. Filii hominum

paraverunt laqueum, quasi latenter pedibus meis. A Pedes Domini sunt increpationes malorum et promissiones fidelium, quibus quasi pedibus incedebat, eum malos increpabat, et bonis præmia promittebat, quibus dolos paraverunt Judæi, ut de adultera quam adduxerunt ante eum, volentes eum quasi necessaria complexione circumvenire, ut vel contrarium legis tenerent, si diceret dimittendam, quam lex præcipiebat lapidari; vel deridorent eum, quasi mendacem, si eam morti adjudicaret, qui mansuetudinem prædicabat (Joan. viii). Et incurvaverunt animam meam, dum eis compatiens sterilis est, ab eis. Vel curvaverunt animam meam, id est voluerunt quasi de cælo me ad inferiora deprimere. Laqueum paraverunt, sed non me nesciente.

VERS. 9. — « Foderunt ante faciem meam foveam; et inciderunt in eam. »

Foderunt foveam, [Cassiod., Gl. int., Aug.] id est, sententiam mortis inelamantes; ante faciem meam, quia sciebat totum quod moliebantur. Hoc factum est dum in eum dixerunt: *Rous est mortis* (Matth. xxvi). Et hæc agendo, non mihi, sed sibi nocuerunt. Unde sequitur: *Et inciderunt in eam*, in confossa, id est cauteriata et obscura conscientia cæcati.

PARS III. Διαψαλμα. VERS. 10. — « Paratum cor meum, Deus, paratum cor meum; cantabo et psalmum dicam. »

Paratum. [Cassiod., Aug., Alcuin., Cassiod., Gl. int.] Tertia para, ubi post resurrectionem laudes promittit. (Quasi dicat: Iste parat foveam, sed cor meum, o Deus est paratum ad tolerantiam, ideo ille incidit; ego cantabo. Et repetit ad confirmationem, paratum est cor meum, quasi ita multum. Vel, paratum cor meum, ad agendas gratias. Et quia gratiæ aguntur verbo et opere, repetit, paratum cor meum, ut alterum ad opus, alterum ad verbum referatur. Et qualiter? *cantabo et psalmum dicam*, id est verbis gratias agam, et operibus, quæ duo prædictæ geminationi reddidit, quia ad utrumque paratus. Postea aggratulando carnem alloquitur dicens: O

VERS. 11. — « Exsurge, gloria mea, exsurge, psalterium et cithara, exurgam diluculo. »

Gloria mea, [Cassiod., Aug.] id est o caro mea, quæ es causa gloriæ meæ, exsurge, id est potenter, quasi ad miraculum faciendum, aggratulatio est, quia certus est unde idem repetit afirmando, aliud addens, subdit: *Exsurge, psalterium et cithara*. Psalterium a superiori reddit sonum, cithara ab inferiori. Per psalterium et citharam, una caro Christi intelligitur, et duo factorum genera. Una ergo caro Christi surrexit; cum ea, duo organa surrexerunt. In carne enim Christi duo genera sunt factorum, scilicet miracula quæ per psalterium; et passiones, quæ per citharam signantur: et hæc surrexerunt, quia utraque in gentibus prædicantur. Surrexit ergo psalterium et cithara, et confitebitur Domino. Et hoc est, exsurge, psalterium, id est caro, divina operans. Et exsurge cithara, id est caro

A humana patiens. Exsurge dico, quia certus sum etiam de hora, nam *exurgam diluculo*, hora resurrectionis Christi hæc est. Vel, exsurge diluculo, alia littera. Et sic.

VERS. 12. — « Confitebor tibi in populis, Domine, psalmum dicam tibi in gentibus. »

Confitebor tibi. [Cassiod.] Hæc dicit Christus in membris, id est laudabo te in populis, Domine, et psalmum dicam tibi, id est celestem actum persolvam tibi in gentibus, id est inter gentes. Ostenditur hic causa confessionis et psalmi. Quasi dicat: Ideo confitebor, et psallam.

VERS. 13. — « Quoniam magnificata est usque ad cælos misericordia tua; et usque ad nubes veritas tua. »

B Quoniam magnificata est misericordia usque ad cælos. [Cassiod., Aug.] id est, quia humanitas Filii ad litteram, usque ad cælos perducta est; et veritas tua venit usque ad nubes, id est usque ad prædicatores, Nubes sunt prophetæ et alii doctores qui impleti imbre Spiritus sancti, alios complunt doctrinis. Unde: *Qui sunt hi qui ut nubes volant* (Isa. lx). Et alibi: *Mandabo nubibus meis ne pluant super eos imbrem* (Isa. v). Vel ita, ut per cælos angeli accipiantur, per nubes prædicatores, quia cæli supra nubes sunt, in quibus cælis sedes est angelorum. Et ideo per cælos bene angeli accipiuntur. Nubes sunt inferiores cælis, id est homines prædicatores qui inferiores angelis, qui adhuc in caliginosa carne sunt, qui habent lumen scientiæ in se, sed occultum de quibus Dominus coruscat miraculis, tenat minis, pluit doctrinis. Magis ergo pertinet veritas ad cælos id est ad angelos, et ad nubes misericordia, quam ad angelos misericordia, et ad nubes, id est ad prædicatores, veritas, quia angeli sine caligine vident speciem veritatis; nec ibi opus est misericordia, ubi non est miseria. Sed tamen in hoc congrue dicitur, ut veritas ad nubes, misericordia ad angelos referatur, quia veritas, id est cognitio veritatis, quæ præpollet in angelis, descendit etiam ad homines, nec ea Deus fraudavit nos ad quos veritas ipsa operata carne a Patre genita venit. Rursus angeli videntur misericordia non indigere; sed etsi angeli non egent misericordia, tamen dum homines miseri per misericordiam in resurrectione fient angelis pares, usque ad cælos, id est angelos, misericordia Dei ascendit. Agentes ergo gratias dicamus cum Propheta, qui supra idem dixit,

VERS. 14. — « Exaltare super cælos, Deus; et super omnem terram gloria tua. »

Exaltare super cælos Deus. Iterat quod ante dictum erat, fidem nostram confirmans, et super omnem terram gloria tua.

COLLATIO IN PSALMUM LVI: « MISERICORDIA MEI, DEUS » etc.

De ratione tituli in superiori dictum est, et in psalmum xv.

VERS. 2. — *Donec transeat iniquitas*, Hebr. *תחת חסות*, Hieronymus et Nebiensis, *donec transeat insidiæ*; Pratenensis, *pravitatis*, Munsterus, *ty-*

rannis; Pellicanus *pravitatum immensitas*; Campensis, *scelerum colluvies*; Translator ad eundem, *Donec prætereat malitia*; Sanctes, *Contributiones*; Chaldaeus, *tumultus*. Et hi omnes sub nominandi casu. Soli interpretes pro Cajetano, casu accusante verterunt. *Donec transibit anima mea*, supple *confractioes*. Denique hæc non ita magno conciliantur impendio.

VERS. 5. — *Ad Deum qui benefecit mihi*. Hieronymus, *alto em meum*; Pellicanus, *Deum facientem consummationem super me*; Interpretes pro Cajetano, *Deum complementem super me*; Pratensis, *retribuentem super me*; Sanctes, *retribuentem mihi*; Munsterus, *qui transfigit causam mihi impendentem*; Paraphrasis Campensis, *qui perficit quæ cepit in me*. In Hebr.

sunt vocabula duo duntaxat *לְיָמֵי גֹמֵר אֲלַי*. Prius significat consummare, et perficere, reddere et retribuere. Unde Ra. Da. teste ipso Sancte, exponit *reddentem misericordiam*; et id procul dubio sit, quando vindictam exercet in cacodæmones et inimicos animarum nostrarum, quod est nobis benefacere, et causam nostram agere. Certe nostra lectio nil abest a veritate Hebraica. Ob id volumus varias versiones recensere, ne quis putet in quamlibet incidens, aliud in Hebræo haberi, quam simpliciter legimus. Quidam enim sibi permittunt longam circumlocutionem vertendo, et vix apiculum sinunt addi dilucidioris sensus causa in editione Vulgata.

VERS. 4. — *Misit de caelo et liberavit me, dedit in opprobrium conculcantes me*. Secunda clausula nempe *dedit in opprobrium conculcantes me*; in Hebræo, habet solum duo verba *מִשָּׁלַח יְדֵי* *הֲרֵפָה* *סֹאפֵל*. Prius significat *probris affectit*, alterum *conculcantem vel devorantem me*. Ob id poterant jungi ambo ad priorem sententiam, et referri ad verbum *liberavit*, proxime præcedens; vel per se distingui.

A Quam ob causam necesse fuit quibusdam vel aliquid ad sensum subaudire, vel simpliciter relinquere lectorem suspensum. Unde Pratensis, *salva bit me ex opprobrio absorbentis me*; Sanctes, *a probro deglutiri volentis me*; Munsterus, *ab opprobrio devorante me*. Ad istud autem phrasim Hebraica minus cogebat. Nam Hieronymus ad hunc reddidit modum, *exprobrat t conculcantibus me*; Nebiensis, *exprobrat absorbenti me*; Pellicanus, *opprobriando conculcatorem meum*; Paraphrasis Campensis, *infamem faciet eum, qui conculcare conatur me*. Sed quid aliud editio Vulgata! *Dedit in opprobrium conculcantes me*; Et Chaldaeus, *confudit conculcantes me*. Sufficiebat igitur nostra lectio ne veniat in contemptum si modo quis velit eam inturbare.

VERS. 5. — *Eripuit animam meam de medio catulorum leonum, dormiri conturbatus*. Hieronymus, *anima mea in medio leonum dormivit serocientium*; Pratensis, *in medio inflammantium*; Pellicanus, *in medio eorum, qui comburunt filios hominum*, ut exordium sequentis versus respiciat *comburent*, quemadmodum et vult Munsterus, *ego jaceo inter flamma succensos filios hominum*; Sanctes, *jaceo inter ardentem*. Septuaginta voluerunt explicare figuratam locutionem jacendi *inter leones serocientes*, juxta quod vertit Hieronymus, vel *ardentes*, juxta alios. Quod quam Christo juxta dispensationem hominis congruat, nemo nescit qui illud Joan. XII intelligit; *nunc anima mea turbata est, etc.* Et quomodo in sepulcro turbabatur inter custodes, habes in Augustino. Deinde in sequentibus, *filii hominum, etc.* Recte habet suum locum, ut gratis atrahatur ad superiora. Tamen ibi Septuaginta indicarunt subaudiri verbum *eripuit*, sicut et Hebraicantes crebrius faciunt, quando eis commodum videtur. Id quod passim occurreret legenti nostras collationes.

PSALMUS LVII.

PSALMI TITULUS: « IN FINEM NE CORRUMPAS VEL DISPERDAS DAVID IN TITULI INSCRIPTIONE. »

Si vere utique justitiam. Titulus: *In finem, ne corrumpas vel disperdas David in tituli inscriptione.*

[Aug., Cassiod.] Commendat hic Propheta homini justitiam monens vere cum loqui justitiam; eos quoque et maxime Judæos redarguens, qui non vere justitiam loquuntur. Judæi enim qui ante dixerunt: *Magister, scimus quia verax es, et a Deo venisti (Matth. XXI)*, mortem ejus inclamaverunt, et regnum ejus abjuraverunt, dicentes: *Non habemus regem nisi Cæsarem (Joan. XIX.)* Qui hic redarguuntur. Et est sensus tituli: *Psalmus hic dirigens nos in finem. Hic agit ne, tu Pilate, vel Judæe, disperdas vel corrumpas David in tituli inscriptione, id est, ne neges Christum regem quem titulus dicit. Intentio: Monet ne quis regno Christi contradicat. Modus: Tripartitus est psalmus. Prima pars est exprobratio Judæorum, ne nos similia faciamus. Secundo quæ eis sit retributio dicit, ibi, *Deus conteret dentes*. Tertio ostenditur correctio justorum de ultione iniquorum, ibi, *latabitur justus*. Christus ergo loquens contra Judæos ait, o*

VERS. 1. — « Si vere utique justitiam loquimini, recte judicate, filii hominum. »

Filii hominum. [Gl. int., Aug.] Id est prophetarum, vos utique loquimini justitiam labiis, quasi lo-

qui constat, quia omnibus est facile loqui justitiam, quibus Veritas scripsit in corde: *Quod tibi non vis fieri, alii ne feceris*; et iteravit in tabulis, quia non legebant in corde, ut voce forinsecus admota redirent: prævaricatores ad cor, et intus invenirent quod extra legerent. Dico loquimini justitiam, sed si vere loquimini justitiam, ut sit justitia non labiorum, sed factorum, id est, si est in corde quod in ore. Ergo, recta vel recte judicate. In factis cognoscantur labia. Si enim aliter agis quam loqueris, bona loqueris; sed mala judicas. Sic enim agis, quomodo judicas. Interrogatus quid sit melius aurum an fides, præponis auro fidem. Amicus venit, et nullo, teste aurum tibi commendavit, decessit, et mortuus est: hic hæredem filium reliquit, qui ignorat quid tibi Patet commendavit. Tecum cogita alii similiter commendasse nulli dixisse filium reliquisse: quod ei velles, a tuo amico præstari? Responde. Quid tibi respondet cogitatio? hoc judica cum filio amici. Ante locutus es meliorem esse fidem; sed aliud jubet avaritia qua cogitas aurum negare amici tui hæredi. Ante locutus es meliorem esse fidem intus, et in judicio tuo dixisti, vel duxisti melius aurum. Non sic judicasti ut locutus es. Vere locutus es, falsa judicasti. Veritas videt omnes loqui justitiam, ne dicantur injusti; et omnibus clamat: Si vere justitiam loquimini, si non false, si non aliud in labiis, aliud in corde, recta vel recte judicate;

filii hominum. Auro et cæteris temporalibus fidem præponite, et alia hujusmodi. Aliter enim estis hypocritæ. Si dicitis: Magister, verax es, ne judicetis mortem meam, quia rex vester sum, ut titulus ait. Judæi vero sic de Christo judicaverunt, ut fide de eo locuti probentur, verbis suis accusentur. Ideo sic moneo, ut recte scilicet judicetis, quia vobis est iniquitas in corde et in ore, et in manu. Et hoc est,

VERS. 2. — « Etenim in corde iniquitates operæ mini in terra; injustitias manus vestræ concinnant. »

Etenim operamini iniquitates in corde. [Cassiod., Gl. int., Cassiod., Aug., Cassiod., Aug.] Non possunt recte judicare, quibus in corde et in manu est iniquitas. Operamini dico *in terra*, id est quia me terram, id est hominem conspicitis. Vel quia terram, id est terrena amatis, et manus vestræ concinnant, quasi ex multis partibus adunantes injustitias. Quasi dicat: Opera vestra pravæ cogitationi concordant, quia manus sequitur cor. Si tamen manus desit, non ideo sine culpa es quia quidquid vis, et non potes, Deus factum imputat. Est autem concinnatio, ex multis partibus adunata perversitas. Vel secundum aliam litteram, *injustitiam manus vestræ connectunt*, scilicet, aliud peccatum alii adjungunt. Unde Isaias: *Væ his qui trahunt peccata sicut restem longam (Isa. v).* Et bene peccata resti comparantur. Peccatis enim quisque constringitur, quæ tanquam vincula ligant hominem. Unde in fine dicitur: *Ligate illi manus et pedes, etc. (Matth. C. xxii).* Quia pro peccatis commissis cogitatione et opere peccatorum damnabitur, sed etiam interim eidem cæditur. Unde Dominus flagello de funiculis vel resticulis facto cecidit vendentes et ementes de templo. Ecce iniqui sunt et corde et **122** manu. Unde hoc eis? quia

VERS 3.— « Alienati sunt peccatores a vulva; erraverunt ab utero, locuti sunt falsa. »

Alienati sunt peccatores a veritate. [Aug.] Et ipsi dico peccatores a vulva matris, id est ab ipsa origine, non quia ex tunc peccaverunt, sed quia præcognovit Deus ab utero illos futuros peccatores, ut Rebeckæ ait, cum adhuc prægnans esset: *Major serviet minori (Gen. xxv).* Quod subsequenter exponit, *erraverunt ab utero*, id est errare præsciti sunt ab utero, et sicut prævisum est accidit, quia *locuti sunt falsa.* Ecce iniquitas in ore, et non solum non faciunt bona, sed nec audire volunt quia

VERS. 4.— « Furor illis secundum similitudinem serpentis; sicut aspidis surda; et obturantis aures eius. »

Furor illis, etc. [Aug.] Vel ita ab illo loco, *alienati sunt.* Et accipitur vulva vel uterus, charitas Ecclesiæ in qua conversi concipiuntur et nascuntur, dum fidei rudimenta suscipiunt, et paulatim nutriuntur, donec in eis formata veritate ad lucem gerantur. Et nota sicut carnalis mater in sobole [carnali quinque; in vicissitudines observat et tempora, ita et

in spirituali educatione, sancta Ecclesia eadem custodit. Prius enim puer concipitur, id est in utero nascitur; secundo in utero alitur; tertio, ad lucem emititur; quarto, matris manibus gestatur, ut crescat; quinto, ablactatur, ut ad mensam patris accedat, ut sic validiori cibo alatur. Ita quos sancta educat Ecclesia, prius quasi in utero nascuntur, id est concipiuntur, dum rudimenta Christianæ fidei suscipiunt in catechismo et exorcismo. Prius quasi in utero aluntur, dum vel rudimentis plenius informantur. Tertio, per baptismum et aliorum sacramentorum perceptionem et intelligentiam, quasi ad lucem jam in eis formata veritate generantur. Quarto, quasi manibus Ecclesiæ portantur, et lacte nutriuntur, vel aluntur, dum simpliciori Ecclesiæ doctrina imbuuntur, donec a lacte simplicis sensus accedant ad mensam Patris, ut valido vescantur cibo, scilicet pane angelorum, id est, *in principio erat Verbum (Joan. 1):* quæ etiam in sacramentis celebrandis hodie observantur. Dum enim quarta feria quartæ septimanæ militiæ Christianæ agonizæ Christi vocantur, quasi in utero nascuntur. Inde usque ad Sabbatum paschale, quasi in utero aluntur. In Sabbato per baptismum quasi ad lucem congenerantur: inde quasi manibus portantur, et lacte nutriuntur, donec in die Pentecostes, virtute Paracleti de alto indignantur: quo allatis variis linguis magna Dei loquuntur (Act. 11). Unde Abraham convivium magnum ablactato Isaac fecit (Gen. xxi), quod non ante fecerat in circumcissione et in aliis, quia tunc parvulus erat. Unde inter Pascha et Pentecosten nulla difficulta indicuntur, scilicet ut jejunium et intempestæ noctis vigiliæ, quia soror nostra parva est, et ubera non habet (Cant. viii), et Christus diluculo surrexit. Isti vero vel non concipiuntur in utero, vel non nascuntur ex utero. Et hoc est, alienati sunt peccatores a vulva Ecclesiæ, quæ conversos concipit, et natos jam in se, et si nondum natos ex se nutrit, donec formentur in eis veritas, et tunc perfectos pariat. Illi autem concepti, quia per impatientiam, antequam formentur, quatuntur viscera matris, contradicendo doctrinæ veritatis, abortivi excutiuntur. Ergo genitrix te mater ne abiciat. Et tu esto patiens usquequo certa sit in te doctrina veritatis. Si autem impatiens concusseris latera matris, te excutit foras, sed magis tuo malo quam suo. Sequitur: [Cassiod., Gl. int., Cassiod., Aug.] *Erraverunt ab utero*, quia contraria matri seculi sunt. Et ideo quia errant a ventre in quo est veritas, *locuti sunt falsa.* De hoc vero sunt inexcusabiles, quia nolunt veritati credere. Et hoc est, *Furor est illis secundum similitudinem serpentis*, quia ira obstinatorum irrevocabilis est. Cujus serpentis? *Sicut aspidis surdæ.* Unde surda? ecce et obturantis aures suas, terra et cauda. Dicitur enim alteram] aurem terræ affigere, alteram cauda obstruere, ne vocem incantantis audiat: sic isti, ne audiant vera obturant aures suas audiendi terra et cauda, id est præteritis et præsentibus peccatis.

Terra sunt præsentia, quibus homo delectatur; cauda, præterita peccata. Et notandum quia non laudatur a Scriptura, undecunque datur similitudo ut de iniquo iudice, qui rogantem viduam exaudivit, quem Dominus non commendat (*Luc. xviii*). Ita et hic.

VERS. 5.— « Quæ non exaudiet vocem incantantium: et venefici incantantis sapienter. »

Quæ aspis, quia obturat aures, non exaudiet vocem incantantium ut ad lucem reducat, et venefici incantantis sapienter, quantum ad artem suam. [Aug., Alcuin., Aug., Alcuin.] Ita et isti non audiant vocem Christi et apostolorum, qui sunt incantatores aures sapientes, ut ad lucem exeant. Vel secundum aliam litteram; *medicamenti medicati a sapiente*. Qualis sit vox incantatorum, his verbis ostenditur. Est enim medicamentum confectum. Medicamentum vero confectum est omnia præcepta legis et prophetarum. Omnia præcepta medicamentum erant ante adventum Christi, sed non medicatum, quia nemo eo curabatur; sed adventu Christi medicatum est qui implevit legem et prophetas. Ligno enim posito in Maraeb, dulcorata est aqua, ut possent bibere filii Israel, ante non valentes gustare præ nimia amaritudine (*Exod. xv*). Hæc est legis amaritudo, quæ gratia Evangelii dulcorata est. Et quod in sacramentis legalibus latebat, in lucem positum est, demonstrata est nobis civitas constituta super montem, quæ abscondi non potest (*Matth. v*), id est Ecclesia et lucerna posita super candelabrum, id est doctrina veritatis est in manifesto. Ubi enim latebat Ecclesia Christi, et veritas Christi? Nonne ipse est mons, qui crevit ex minimo lapide, et implevit faciem terræ? Nonne iste est serpens in ligno suspensus, quem intuendo percussus a serpentibus sanantur. Hic est ergo sapiens a quo medicatur medicamentum.

PARS II. VERS. 6.— « Deus conteret dentes eorum in ore ipsorum; molas leonum confringet Dominus. »

Deus conteret. [Cassiod., Aug.] Secunda pars ubi dici quæ eis sit retributio. Quasi dicat: Illi ita contemnunt, sed Deus conteret dentes, id est dolosa verba, eorum, quibus est furor, ut aspidis. Et hoc in ore ipsorum, quia verbis suis capiet eos. Ore enim suo contra se dicunt quos aspidi comparabant leonibus, et jam comparat subdens, molas leonum, id est inclamationes mortis, quas Judæi fecerunt, confringet Dominus, ne ad effectum veniant. Nota quod aspides erant Judæi, dum insidiosè tentabant; leones, dum mortem inclamaverunt. Horum molæ fractæ sunt, quando surrexit; quod apertius exponit subdens, qui tales et si modo torrentes, tamen

VERS. 7.— « Ad nihilum devenient tanquam aqua decurrens: intendit arcum suum donec infirmetur. »

Ad nihilum devenient tanquam aqua decurrens. [Cassiod.] Ecce hic etiam torrentibus comparatur, quia sonantes ad saxa superbiæ improvisi sunt, et præcipientes. Sed cito transeunt, tot malis compa-

rantur. Illi ita decurrunt, sed econtra intendit Deus per misericordiam, ad salutem eorum, arcum suum, id est minas quibus terret, donec infirmetur, id est dum convertantur, ut Saulus infirmatus est, audiens: *Quid me persequeris?* (*Act. ix*.) Qui hoc clamabat de cælo arcum tendebat. Multi ergo infirmati sunt ipsius intensione arcus perterriti. Sed quid non infirmati patientur? ecce.

VERS. 8.— « Sicut cera quæ fluit, auferentur; supercecidit ignis, et non viderunt solem. »

Sicut cera quæ fluit auferentur, [Aug., Alcuin., Aug.] id est ignem concupiscentiarum peribunt: ut enim ignis vestem, sic libido consumit animam. Vel ita, Deus intendit arcum suum, id est vindictam, donec intus et extra infirmetur; et accipitur in malo, et auferantur a conspectu Dei, missi in gehennam; vel, auferantur, hic in præsentem, a terra sua, sicut cera quæ fluit, supercecidit ignis, etc. Sciendum quod inter primum peccatum, quod est superbia, et ultimam pœnam, quæ est ignis æternus, quædam media sunt, quæ et peccata sunt et pœnæ de quibus ait, supercecidit ignis, scilicet superbiæ, vel concupiscentiæ et iræ. Et ideo non viderunt solem, scilicet justitiæ, de quo in libro Sapientiæ dicunt mali: *Erravimus a via veritatis, et sol justitiæ non illuxit nobis* (*Sap. v*). Hic legitur prius secundum aliam litteram, quæ est

VERS. 9.— « Priusquam intelligerent spinæ vestræ rhamnum, sicut viventes, sic in ira absorbet eos. »

Priusquam producat spinas vestras rhamnus, sicut viventes sic in ira absorbet eos. [Aug., Alcuin.] Ibi per rhamnum accipiuntur peccata, per spinas punctio æternæ damnationis. Rhamnus est enim herba prius mollis, sed quæ post vertitur in spinas: sic et peccata modo delectant, sed post pungunt. Et hoc est quod dicit, supercecidit ignis, vitiorum. Et ille ignis absorbet eos, id est devorat eos sicut viventes, id est dum adhuc vivunt. Nec simpliciter dicit, viventes, sed addit: sicut, quia non vera, sed falsa est impiorum vita. Videntur vivere, et non vivunt. Addit sicut in ira. Non simpliciter dicit, in ira, Deus tranquillus judicat. Vel quia modo non est ira comparatione futuræ vitæ. Absorbet dico, Priusquam producat spinas vestras rhamnus, convertit sermonem ad eos, id est, priusquam voluptatum tormenta procedant. Dum enim adhuc vivunt, ignis vitiorum qui supercecidit in ira Dei, devorat eos et occultat rhamnum, id est rhamni spinam, id est peccati punitionem extremam, ne modo videatur. Vel secundum litteram nostram accipiuntur peccata etiam per spinam; per rhamnum, extrema damnatio. Et est priusquam spinæ vestræ, id est peccata, intelligant rhamnum, id est acutam damnationem, etiam extremo ignis vitiorum, absorbet eos, id est devorat eos sicut viventes. Sic in ira absorbet eos. Hoc non mutatur.

PARS III. VERS. 10.— « Lætabitur justus, cum viderit vindictam, manus suas lavabit in sanguine peccatoris. »

Lætabitur justus. [Cassiod., Aug.] Tertia pars, A quasi aqua quæ defluunt. In Hebr pro eo quod est ubi ostenditur correctio justorum de ultione iniquorum. Quasi dicat: Malos absorbet ignis. Hæc autem non est sine fructu bonorum. Quasi dicat, justus qui fidem habet, et si aliquid in eo lavandum est, lætabitur justus; et si molestiis pressus cum viderit vindictam hanc præsentem, non tamen gaudet, pro pœna eorum, sed quia non in illa est, sed manus suas, id est opera lavabit in sanguine peccatoris, id est in pœna et morte peccatoris, quam videt. Unde Salomon: *Stulto pereuntis, sapiens astutior erit* (Pror., xix).

VERS. 11. — « Et dicet homo: Si utique est fructus justo; utique est Deus judicans eos in terra. »

Et dicet, [Cassiod., Gl. int., Alcuin., Aug.] id est tractabit apud se homo, id est rationalis, quod non ex casu hoc eis contigit, sed pro vindicta peccati. Hoc enim dicet utique Deus est judicans eos, id est malos, in terra, etiam ista, ubi florere videntur. Quod probat a contrario si, id est quia, utique est etiam hic justo fructus, licet hic presso. Ac si diceret: Sicut justo iudicio Dei sit **123** ut justus amplius justificetur, ita eodem juste permittitur ut sordidus magis sordescat (Apoc. xii). Vel ita secundum aliam litteram, quam ponit Augustinus, quæ est; *Et dicet homo.* Ergo est fructus justo. Ergo est Deus, judicans eos in terra, et infert ex duobus præmissis. Dixit enim malos hic absorberi et justum lavari. Et hoc est, dicet homo rationalis, quia justus lavat manus suas. Ergo et hoc est, fructus justo hic. Et quia ignis absorbet malos, ergo Deus judicans eos in terra, etiam ista, ubi florere videntur.

COLLATIO IN PSALMUM LVII : « SI VERE UTIQUE JUSTITIAM, » ETC.

VERS. 1. — *Si vere utique justitiam loquimini.* Hic est una particula in Hebr: nempe **אֵלֶּם** ELEM, quæ modo significat collectionem, modo certe, aliquando mutum. Unde Pratenſis vertit, *an certe mutam justitiam loquimini?* Sanctes, Munsterus, pro utique posuerunt, o congregatio, o concilium. Hieronymus, Nebiensis, Pellicanus, interpretes pro Cajetano dixerunt, *vere utique.* Chaldaeus consentit. Et quanquam sententia aliorum sit digna, tamen, si velimus sic confundere omnia, nunquam erit finis.

VERS. 2. — *Furor illis secundum similitudinem serpentis.* Sanctes, Munsterus, Chaldaeus, interpretes pro Cajetano, et Campens. pro furore, ponunt venenum. Hieronymus, Nebiensis, Pratenſis, Pellicanus, translator ad Campensem, ipsum ponunt furem instar LXX, quia dictio Hebr. **חַמַּת** HAMATH, ambigua est.

VERS. 5. — *Quæ non exaudiet vocem incantantium, et venefici incantantis sapienter.* Versiones satis conspirant. Pratenſis, ut non audiat vocem incantantium, venefici incantantis incantationes docti; Munsterus, quæ renuit audire vocem incantantium, atque magi qui eruditus est magicas artes. Cæteri consimiliter. Hieronymus, ut non audiat vocem murmurantium, nec incantantis incantationes callidas. Augustinus usus est alia editione, quia contextus ejus habet simul et interpretatio: *Et medicamenti medicati a sapiente.* Nam Græcus aliter legit **φαρμακῶν τε φαρμακῶν τε φαρμακῶν τε φαρμά** φαρμά, id est incantata a venefico sapiente, et venefici, quæ incantantur a sapiente.

VERS. 7. — *Ad nihilum devenient tanquam aqua decurrens.* Sic Hieronymus et Nebiensis, dissolvantur

decurrens sunt duæ particulae **לִמְדָהּ וְהַיָּדְוָהּ** LAMO, ad verbum ibunt sibi. Et certe LXX, et Hieronymus recte interpretati sunt. Alii aliud volunt. Munsterus, atque pertranſeant in seipsis; Pratenſis, *velut aqua abeant sibi*; Sanctes, *ambulabunt sibi ipsi*; Pellicanus, *abeant sibi ipsi*; Paraphrasis Campens. melius concordat cum LXX et Hieronymo, *diffuant sicut aqua natura labiles.* Videntur enim aliæ translationes, nescio quid diversi sensus prætere, ad verbum forsitan hiithpael aspicientes, quod juxta Eliam aliquando fictionem quandam vel opinionem significat, id est qui sibi videatur recte ambulare.

Intendit arcum suum donec infirmetur. Consentit Hieronymus, *intendit arcum suum donec conteratur*, ut verbum intendit, respiciat Deum. Pratenſis, Sanctes, Munsterus, Campens. vertunt pluralitè, et referunt ad sagittas, *dirigent sagittas suas, sicut ac si essent excisæ, vel ac si confringantur*; Munsterus, *dum intendunt sagittas suas, exterminentur.* Et hac ratione sensum convertunt; quod non possum satis mirari, cum manifestum sit in Hebr. voluminibus legi unice verbum *intendit* **יָדָהּ** UDUC. Si liceat ad hunc modum ludere in Scripturis, erunt tandem tot sensus quot capita. Quod nolim in cujusquam injuriam dici.

VERS. 8. — *Sicut cera quæ fuit auferentur.* Hieronymus, *quasi vermis tabefactus pertranſeant*; Sanctes, *sicut limax qui liquefit perget*; Pratenſis, *velut coctæ quæ liquefit perget*; Munsterus, *instar limacis defluentis quisque eorum abeat.* Et item cæteri. Hebr. **חַמַּת** **שַׁבְּלֵל** SCABELUL TEMES. Septuaginta verbi relinquentes corticem, attenderunt vigilantè quid per hanc similitudinem insinuaretur, nempe impiorum exterminium, quod per liquefactionem apposite significatur, et cujuslibet rei fuerit, seu vermis, sive ceræ, aut id genus, nihil detrahatur sensui. Jamque sæpius inculcatum est illud Hieronymum, aut simile quidpiam. Dum interpretationis **κακοζήτων** sequimur, omnem decorem translationis amittimus; et hanc esse relativam boni interpret. ut idioma alterius lingue, suæ lingue exprimat proprietatem. Hujus rei habes argumentum, I Reg. xv: Hebraei dicunt *tegere pedes suos*, et vertimus ad *purgandum ventrem* **רָגְלֵיךָ** **רָגְלֵיךָ** LAHASEC RAGLAU, ad *tegendum pedes suos.* Et, Judic. iii, **בַּסֶּךְ** **רָגְלֵיךָ** MESC RAGLAU, *tegens pedes suos.* Editio nostra habet *purgans alvum.* Proinde dum non sit damnium in sensu, tropi Hebraei veniunt exponendi: licet oporteat discedere a sonis verborum.

Supercecidit ignis, et non viderunt solem. Hieron. *quasi abortivum mulieris.* Consimiliter et cæteri, *abortivum vel talpa, quæ non vident solem.* Et si eodem tendat sensus, nempe quod ubi ignis vindictæ divinæ, aut concupiscentiæ ceciderit, impius ad nihilum redigitur. Tamen potest esse varia lectio in Hebræo. Siquidem vocula Hebraica, citra notulas punctorum **נֶפֶל** potest legi **נֶפֶל** NEPEL, id est abortivum, vel **נָפַל** NAPHAL, id est cecidit. Et **אִשׁ** ESCH simpliciter, id est ignis. Vel **אִשׁ** ESCHETH, hoc est mulier vel talpa.

VERS. 9. — *Priusquam intelligerent spinæ vestre rhamnum.* Omnes concordant præter Sanctem et Munsterum, qui ita vertunt, *priusquam sentiant lebetes vestri, vel ollæ vestræ ignem rhamni.* Hebr. **שִׂרֹתֵכֶם** SIROTECHEM anceps est.

Sicut viventes, sic in ira absorbet eos. Videtur satis intolerabile, quod Sanctes et Munsterus hic vertunt: ille, *sicut caro cruda, sic ira ut turbo perdet eos*; hic, *sicut crudum quid, sic furor exagitat eum.* Opinor, subaudierunt **בָּשָׂר** BASAR. **נַאֲוִי הִיא** BASAR HAI est caro cruda recens. Quod quare fecerint non liquet. Credo si quidpiam simile reperirent in Sep-

tuaginta, quasi sacrilegii instmulerent. Nihil enim adigebantur ex Hebraismo quantumlibet plano id facere. Unde Hieronymus vertit, *quasi viventes, quasi in ira tempestas rapiet eos*. Et ad eundem modum ceteri, verbis paululum immutatis, perseverante sententia. Certum est Sanctem et Munsterum, ex Ra. Da. mutuasse.

VERS. 10. — *Manus suas lavabit in sanguine pec-*

catoris. Hebr. פְּעָמָיו PEAMAU, id est *pedes suos*, vel *gressus*. Sed פָּעַם PAAM, valde multiplex est. Significat autem interdum *fortificare*, ut Judic. xiii, ubi habemus, *Spiritus Domini esse cum eo*. Hebræi dicunt, *ad roborandum eum* לִפְעָמוֹ LEPHAAMO. Porro fortitudo et opera in Scripturis, passim intelliguntur per manus.

PSALMUS LVIII.

PSALMI TITULUS : « IN FINEM NE CORRUMPAS, vel DISPERDAS DAVID IN TITULI INSCRIPTIONE, QUANDO MISIT SAUL ET CUSTODIVIT DOMUM EJUS, UT INTERFICERET EUM. »

Eripe me de inimicis meis, Deus meus. Titulus : *In fine ne corrumpas, vel disperdas David in tituli inscriptione, quando misit Saul et custodivit domum ejus, ut interficeret eum*. Legitur in libro Regum quod Saul quærens interficere David, misit satellites suos, ut custodirent domum David, ut eum mane exeuntem occiderent. Quod cum præcisset uxor sua Michol filia Saul, nocte deposuit eum per fenestram, et sic evasit (*I Reg. xix*). [Aug., Cassiod., Aug.] Huic historiae alludit titulus, de qua tamen non agit psalm., sed de significato ejus. David enim Christum significat; domus ejus sepulcrum Christi; Saul regem Judæorum; regnum Judæorum, qui miserunt custodire sepulorum. Sed non videtur convenire quod dicitur, scilicet ut Saul *interficeret eum*. Jam utique interfectus erat Christus, quando miserunt. Quærebant autem eum interficere, non corporaliter, sed spiritualiter, id est nomen et famam ejus extinguere de gentibus, ne crederent in eum : quod tamen efflere non valuerunt. Vivit enim rex super Judæos et gentes. Hoc et Spiritus sanctus per Prophetam prædicit hic. Et est sensus : *Psalmus iste tendens in finem, id est in Christum*. Hoc agit, *ne, tu Pilate, vel Judæe, corrumpas vel disperdas David in tituli inscriptione*. Hoc idem supradixerat in aliis titulis. Frustra ergo tentat aliquis disperdere, quod toties divina prohibet auctoritas. Cum autem Pilatus dixit : *Quod scripsi, scripsi* (*Joan. xix*), impletum est quod hic dicitur, scilicet ne corrumpas, vel disperdas David in tituli inscriptione. Non ideo corrumpas. Quando quia misit Saul, id est regnum Judæorum, et custodivit domum ejus, id est sepulcrum Christi, ut interficeret eum, id est nomen et famam ejus tollerent, ne crederetur in eum. A quibus frustratis hic liberatus ostenditur, et famam habere in omnibus gentibus. Et loquitur hic integer Christus, scilicet caput et corpus. Intentio : Monet ut nemo Christo contradicat. Modus : Tripartitus est psalmus. Primo orat liberari ascendendo ab imis ad alta, Orat etiam pro salute gentium. Secundo confirmat salutem gentium. Et orat salutem Judæorum, ibi, *convertentur*. Tertio affirmatur salus Judæorum, et utroque pariete collecto, grates aguntur, ibi, *convertentur*. Totus itaque Christus, quasi ab inimicis obsessus, clamat dicens :

VERS. 1. — « Eripe me de inimicis meis, Deus meus; et ab insurgentibus in me libera me. »

Eripe me de inimicis meis, Deus meus. [Aug., Cassiod., Aug., Hier., Cassiod.] Factum est hoc in carne Christi, fiet et in membris, dum vero qui sine macula est, hoc petit. Quod necessario expectamus ostendit. Neque enim cessant inimici nostri, diabolus et angeli ejus, insurgere quotidie super nos, et illudere velle infirmitati et fragilitati nostræ, et deceptionibus, suggestionibus, tentationibus quibuscumque laqueis irretire, cum adhuc in terra vivimus. Et nota quod quatuor sunt genera adversariorum, quæ hic distinguuntur, scilicet inimici qui nocendi votum habent, nec tamen hoc ardentem appetunt; insurgentes qui jam commoti et animo parati sunt; operantes, qui jam dura mente scelus opere complent; viri sanguinum, qui non solum contumelias ingerunt, sed etiam fundunt sanguinem : quod fecerunt Judæi qui Christum prius, post etiam apostolos occiderunt. De his ergo ait, *eripe me de inimicis meis, qui me odio habent, Deus meus, et libera me ab insurgentibus in me, qui verbis nocent*.

VERS. 2. — « Eripe me de operantibus iniquitatem; et de viris sanguinum salva me. »

Eripe me de operantibus iniquitatem, [Gl. int., Aug.] scilicet qui colaphizant, etc. et hujusmodi; et *salva me de viris sanguinum*, scilicet qui justum, id est Christum occiderunt, post et suos.

VERS. 3. — « Quia ecce ceperunt animam meam; irruerunt in me fortes. »

Quia ecce ceperunt animam. [Cassiod., Gl. int., Cassiod., Aug.] Loquitur hic Christus in persona sua. Quasi dicat : *Eripe, salva*. Quid enim illi tibi faciunt? utique mala, *quia ecce ceperunt animam meam*, scilicet vitam corporalem, quia *irruerunt* cum impetu *in me* humilem *fortes* in temporalibus, scilicet abundantes, qui non ponunt Deum adiutorem suum, sed sperantes in divitiis prævaluerunt in vanitate sua. 124 Vel fortes etiam sunt superbi qui præsumunt de justitia sua, qui insultant Christi conviventi cum peccatoribus, quibus non est opus medicus; sed eum occiderunt tanquam justum reum : sed tamen non est in eo iniquitas. Et hoc est, *irruerunt in me fortes*, id est de justitia superbi, quasi in reum, sed in me peccatum non invenerunt. Unde subdit :

VERS. 4. — « Neque iniquitas mea, neque peccatum meum, Domine : sine iniquitate cucurri et direxi. »

Neque tamen iniquitas mea, [Aug., Cassiod., Hier., Aug., Alcuin.] quam in eos fecerim, causa fuit quare irruerunt, *neque peccatum meum*, quod in me sit aliquomodo. Vel, neque iniquitas mea, id est malevolentia fuit causa, neque peccatum meum, operis. *Domine*, sed *sine iniquitate cucurri* viam hujus mundi. Unde alibi : *Exsultavit ut gigas ad currendam viam* (Psal. xviii). *Et direxi* distortos quantum in me est. Vel, secundum aliam litteram. *Et dirigebar ad te*. Et ideo

VERS. 5. — « Exsurge in occursum meum, et vide; et tu, Domine Deus virtutum, Deus Israel. »

Exsurge, [Aug., Alcuin., Aug.] qui dormire videris, id est adjuva me. Exsurge dico, in occursum meum, quasi curro ad te mœrendo; et tu occurrere mihi, et redde pro merito. *Et vide*, id est fac videri quomodo ad te curro, et alios dirigo, ne pravum putent quod rectum est, et sequantur. Vel ita, exsurge in occursum meum et vide, id est innotesce, et fac videri quod exurgis in occursum meum, id est quod tibi æqualis sim. Occurrere enim non nisi de æqualibus dicitur. Christus enim non desiit esse æqualis Patri, licet pro nobis factus sit infirmus, qui seipsum exinanivit formam servi accipiendo (Philip. ii). Unde in Evangelio se gallinæ comparat, dicens : *Jerusalem, Jerusalem, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, et noluisti* (Matth. xxiii). Nulla enim avis adeo videtur infirmata propter pullos, quemadmodum gallina, cujus vox raucescit, fit hispidum totum corpus, deponuntur alas, laxantur plumæ. Et ea est materna pietas, vel charitas, quæ invenitur infirmitas. Sic et Christus propter nos infirmatus est, ut nostram tolleret infirmitatem; sed in ea tamen infirmitate occurrit æqualis Patri. Ita enim assumpsit quod non erat, ut non amitteret quod erat. Ita ergo se exinanivit, quod dignitatem quam habebat cum Patre, nobis non demonstravit. In ipsa ergo infirmitate agnoscendus est Patri æqualis, non visione corporali, sed fide, ut quod videre nondum potuimus, saltem credamus; et dum hoc credimus in nobis, ad Patrem ascendit. Unde Mariæ Magdalenæ, cui primo post resurrectionem apparuit ait : *Noli me tangere : nondum enim ascendi ad Patrem* (Joan. xx). Quid est hoc, noli me tangere? Nonne postea mulieres redeuntes a monumento adoraverunt eum, et pedes ejus tenuerunt? (Matth. xxviii.) Sed hic agit de tactu mentis, non corporis, id est non solum credas quod vides, ne hæreat nimis humanitati meæ aspectus tuus quasi tactus tuus. Hoc ideo dico, quod nondum ascendi ad Patrem meum, utique in corde tuo, quia nondum, postquam vidisti me mori, credis me Patri æqualem. Attende quibus gradibus ascendit. Cæpit enim ab infirmitate, et paulatim ascendens ad gloriam resurrectionis, et ad Patris æqualitatem pervenit. Deinde sequitur oratio pro gentibus convertendis, cum ait, *et tu, Domine, Deus virtutum cælestium, Deus Israel*, scilicet qui videris Deus unius gentis, quæ te colit,

VERS. 6. — « Intende ad visitandas omnes gentes, non miserearis omnibus qui operantur iniquitatem. »

Intende ad visitandas omnes gentes, [Aug., Gl. int., Cassiod.] quia infirmæ sunt omnes, ut omnes congregentur ad nuptias. (Matth. xxii) Dico, intende, et tamen non miserearis omnibus qui operantur iniquitatem, ita ut relinquantur peccata impunita, sed persequere, puni, converte. Et ita facit, quia nulla peccata relinquit impunita, quia vel homo pœnitens, vel Deus iudex punit. Vel ita, est quædam iniquitas, quam qui facit, ejus non miscretur Deus ad salutem. Hæc est defensio peccatorum, quando defendit homo quod Deus odit. Unde : *Est peccatum ad mortem, non pro eo dico ut quis orret* (I Joan. v). Et est, non miserearis omnibus qui operantur iniquitatem, id est, illud peccatum quod est ad mortem, pro quo non est orandum. Vel ita, visita omnes gentes; et tamen, non miserearis omnibus Judæis, et si quibusdam.

PARS II. Διάψαλμα. VERS. 7. — « Convertentur ad vesperam, et famem patientur ut canes; et circumdabunt civitatem. »

Convertentur. [Cassiod., Gl. int., Cassiod.] Secunda pars, ubi orata salus affirmatur gentium, et oratur salus Judæorum. Dico, intende, et vere intendes, quia *convertentur* gentes ab idolis, *ad vesperam*, id est in ultima ætate sæculi. [Et famem] convertendi alios, patientur, qui dolebunt, si non poterunt convertere, *ut canes*, scilicet latrans contra hostes, et *circumdabunt civitatem*, id est munient Ecclesiam contra hæreticas impugnationes. Et

VERS. 8. — « Ecce loquentur in ore suo, et gladius in labiis eorum, quoniam quis audivit? »

Ecce, [Cassiod., Gl. int., Aug., Gl. int., Aug.] scilicet in manifesto, *loquentur in ore suo*, ad informationem fidelium et hæreticorum impressionem, et *gladius* Spiritus sancti, quod est verbum Dei. Vel *mors*, alia littera, quod idem est; illo quippe gladio occidunt malos, ut vivant; boni percipiunt, ut sentent, erit *in labiis eorum*, et vere *quoniam quis audivit?* talia, alia littera, qualia scilicet prædicabunt? nullas. Ita omnes mirabuntur. Vel ita secundum litteram nostram. Ideo frequens prædicatio est in labiis, quoniam quis audivit eos? Quasi pauci audient eos.

VERS. 9. — « Et tu, Domine, deridebis eos; et ad nihilum deduces omnes gentes. »

Et [Cassiod., Aug.] eos qui non audient, *tu, Domine, deridebis* in futuro. Et *omnes gentes*, quæ non venerantur, *ad nihilum deduces* tunc. Vel ita ab illo loco, *convertentur*. Hic agit de Judæis, sic, *diu*, non miserearis, omnibus Judæis, quibusdam vero misereberis, *tu*, quia *convertentur ad vesperam*, id est serius post ascensionem, et missum Spiritum, quod antequam crucifigerent debuerunt facere; et *famem*, convertendi alios, *patientur ut canes*. Gentes ante dicebantur canes pro immunditia, sed et Judæi se canes, id est peccatores, cognoscunt, ut mulier Chananæa, quæ se humiliter recognoscens, ait : *Nam et catelli edunt de micis avæ cadunt de mensa*

dominorum suorum (*Matth. xv*). Esuriebat panem cœlestem. Ita et isti quia se canes agnoscunt, esuriunt et bene agunt. Male vero, qui saturati putativa sua justitia dicunt cum pharisæo: *Jejuno bis in Sabbato* (*Luc. xviii*). *Circuibunt*, evangelizando, civitatem, scilicet circumstantia, id est mundum qui circumstat undique; Judæam, ubi hæc dicebantur. *Ecce loquentur in ore suo*, id est stomachabuntur, et irascentur adversus pigros ad fidem, dicentes: Non mirum si stomachamur et irascimur, *quoniam quis de Judæis, audivit nos*, id est, quis de Judæis credidit auditui nostro? quasi dicat: Judæi non credunt nisi pauci. Et licet Judæi non credant, tamen per credentes Judæos annuntiat gentibus. Unde ait: *Et gladius, vel mors, est in labiis eorum*. Hic est gladius bis acutus, utroque incidens testamento, quo mactat Petrus reptilia sibi in disco ostensa, quando dictum est ei, *Surge, Petre, macta et manduca* (*Act. x*). *Et tu, Domine, quasi ipsi loquuntur contra pigros*. Et tu, Domine, *deridebis eos*, id est pro nihilo habebis eos, dicentes, quis audivit, quare deridebis? quia *ad nihilum deduces*, pro nihilo habebis, convertere, *omnes gentes*, id est facile convertes, quia facile erit tibi facere ut credant in te omnes gentes. Ac si dicat: Omnes gentes Christianæ futuræ sunt. Et dicitis, quis audivit, hoc prius in persona Ecclesiæ: sic illi sunt fortes de se præsumentes. Ego autem

VERS. 10. — « Fortitudinem meam ad te custodiam, quia Deus susceptor meus es; Deus meus, misericordia ejus præveniet me. »

Fortitudinem meam ad te custodiam, [Aug., Gl. int., Aug.] id est non a te recedam de me præsumens. Illi enim fortes ideo ceciderunt, quia ad te non custodierunt fortitudinem suam, et merito ad te custodiam, quia, *Deus susceptor meus es*, quia de ipso meo in altum suum me suscepit; *Deus meus*. Deinde mutans personam subdit, *Deus meus*, est spiritualiter, quia *misericordia ejus præveniet me*; nihil attuli cur miseretur, nullus enim meretur dona Dei. Et quod misericordia est quæ prævenit æ,

VERS. 11. — « Deus ostendet mihi super inimicos meos, ne occidas eos; nequando obliviscantur populi mei. »

Deus ostendet mihi super inimicos meos, vel *inimicis meis*, [Aug., Alcuin., Gl. int.] id est, per inimicos meos, id est quantam circa me habuit misericordiam demonstravit mihi in illis circa quos non habuit, quia de eadem massa aliud in honorem, aliud in contumeliam fecit. Unde Apostolus: *Sustinuit vasa iræ apta in interitum in multa patientia, ut notas faceret divitias suas in vasa misericordiæ* (*Rom. ix*). Rogat autem statim Ecclesia pro ipsis inimicis dicens: O Deus, *ne occidas eos*, etsi peccata eorum, scilicet ne obliviscantur legis tuæ. Alia littera, hoc esset eos occidi, scilicet oblivisci legis Domini, ipsa est vera mors in profundum iræ peccati. Vel ita in persona Christi ab illo loco, *fortitudinem*. Et agit de Judæis. Quasi dicat: Irruerunt in me fortes, scilicet Judæi, quos et si possem perdere, tamen, *fortitudi-*

nem meam custodiam ad te, id est secundum dispositionem tuam. Et si enim possem disperdere Judæos, tamen permitto vivere, servans fortitudinem meam ad te, id est ad tuam dispositionem. Quod debeo, quia *Deus ostendit mihi*, consideranti, *super inimicos meos*. Quid de his agendum sit cujus consilio acquiescere debeo, quia Deus est, *susceptor meus*, et *Deus meus*, et *misericordia ejus præveniet me*, quia Christum prævenit præ consortibus suis (*Psal. xlii*), cui sine mensura dedit spiritum (*Joan. iii*). Et iste Deus, repete, ostendit mihi super inimicos meos, id est Judæos, quid de eis sit agendum. [Cassiod., Aug., Cassiod., Alcuin.] Quid tibi agendum de eis ostendit, cum pro eis orarem, ut non occidantur, et cum hæc deberet dicere, non verbo, sed actu ostendit. Orat pro eis ad Patrem: O Deus Pater, *ne occidas eos*, hoc specialiter de Judæis potest accipi. Hoc est quod Pater ei ostendit, ne occidas eos. Precatur, ne Judæi funditus pereant. Dispersi quidem sunt, ut ad conversionem provocentur. Vel ut Ecclesia ab inimicis testimonia veteris legis habeat. Ideo pro eis orat, dicens: Ne occidas eos, qui me occiderunt, sed maneat gens Judæorum cum signo circumcisionis Sabbati paschæ, ut Cain signum habuit, ut eum nemo occideret (*Gen. iv*). Ita et gens illa habet signum suum non est occisa, quia necessaria est credentibus, et in ipsis præcis ostenditur, etiam quæ sit misericordia insertis. Ideo ne occidas, *nequando populi*, et si non modo *obliviscantur mei*, si non testes legis, mortis Christi sint. Nec occidas, sed

VERS. 12. — « Disperge illos in virtute tua; et depone eos, protector meus Domine. »

Disperge per omnes gentes illos, [Aug., Cassiod., Aug., Alcuin., Aug.] scilicet Judæos, qui portant codices nobis. Et hoc *in virtute tua*, quia tu fortis es, non ipsi, *et depone*, vel *deduc*, alia littera, *eos*, id est eos non deseras, sed deduc, conservando, in quo es *protector meus, Domine*, id est in quo me proteges, ut scilicet de eis habeam testimonium. Vel secundum litteram nostram, et depone eos, ut sint opprobrium omnibus. Vel, depone eos, in eo quod mali sunt, ut boni surgant, ut in Paulo actum **125** est, quia non surgeret Paulus, nisi prius caderet Saulus (*Act. ix*). Tu, inquam, depone qui es protector meus, Domine. Obscura est littera. Hæc obscura enim sunt quæ hic dicuntur, et timeo ne bene insinuentur. Quasi dicat: Non eos occidas, sed

VERS. 13. — « Delictum oris eorum sermonem labiorum ipsorum; et comprehendantur in superbia sua. »

Delictum oris eorum occide, [Aug., Gl. int., Aug.] id est dimitte, et ipsum *labiorum ipsorum sermonem* occide, id est, inexplerum effice, ut resuscitatum paveant, quem perdere voluerunt, et quem in terra contempserunt, in cœlo ab omnibus gentibus adorari mirentur. Vel ita depone eos, et etiam delictum oris eorum, scilicet delictum cogitationis depone, et sermonem labiorum ipsorum, id est deli-

cium verbi, et sic comprehendantur conversi, in *superbia sua*. Comprehenditur aliquis in *superbia sua*, cum immanitatem peccati sui attendens, videt se superbe egisse, quia et frustra hoc quidam Judæorum conversi noverunt, scilicet quia factum eorum in irritum venit, et peccatum remansit super eos. Et sic comprehensi sunt in *superbia sua*. Et hoc est, et comprehendantur in *superbia sua*, in qua visi sunt prævalere, id est sciant se superbe egisse et inaniter, quia frustra irruerunt fortes: non enim vitam, sed mortem occiderunt. Mors quippe in moriente extincta est, et vita in resurgente die tertio resurrexit. Et ita iuverunt se nihil damnasse, et nihil fecisse, et de magnitudine peccati plus humiliati sunt, et ea humilitate plus consummantur, id est perfiuntur. Nihil enim sic impedit perfectionem ut *superbia*. *Superbiæ* autem comes est invidia, nec fieri potest ut superbus non invideat. Unde et diabolus qui *superbia* corrumpit, homini invidit. Facinus ergo, id est magnitudo considerata facinoris, attulit *superbiam*, ut Paulo angelus Satanæ (*II Cor. xii*). Facinus vero delevit veniam.

VERS. 14. — « Et de execratione et mendacio annuntiabuntur in consummatione; in ira consummationis et non erunt. »

Et de execratione. [Gl. int., Hier., Cassiod., Gl. int., Aug.] Quasi dicat. Comprehensi sunt in *superbia*; et sic de execratione, in qua sunt Judæi inter gentes. Vel quod Christum execrabatur. *Et de mendacio*, quo perverterunt Scripturas, annuntiabuntur ab apostolis et aliis in exemplum esse. In *consummatione*, vel annuntiabuntur consummationes, alia littera, id est prædicabitur ab apostolis, ubi abundavit delictum execrationis et mendacii, super abundavit et gratia perfectionis (*Rom. v*), et pertinuit ad medicinam humilitatis et infirmitatis hominis. Vel ita secundum aliam litteram, *et de maledicto*, scilicet quod putatis maledictum pendente in ligno (*Deut. xxi*); *et de mendacio*, quod scilicet dedistis pecuniam custodibus ut mentirentur (*Matth. xxviii*), annuntiabuntur in *consummatione*, id est ideo magis perfiuntur, quia in his deprehensi sunt. Et hoc totum factum est in *ira consummationis*, id est in vindictam Dei qua consummat. Est enim ira, id est vindicta Dei consummationis, qua aliquando vindicat Deus ut perficiat; et est consumptionis, ut cum dicit: *Ite, maledicti, in ignem æternum* (*Matth. xxv*). Dico comprehenduntur in *superbia sua*, et ita non erunt homines in *superbia sua* in qua comprehensi sunt.

VERS. 15. — « Et scient quia Deus dominabitur Jacob, et finium terræ. »

Et tunc scient quia Deus dominabitur Jacob, [Aug.] id est Judæorum, et finium terræ, id est gentium, quas ut canes contempserunt. Antea enim sibi iusti videbantur Judæi, sed ostenditur eis quod non sine Christo, qui dominatur Jacob, et deposita *superbia* sciunt se pares gentibus, quia omnes peccaverunt.

PARS III. Διαψαλμα. VERS. 16. — « Convertentur

ad vesperam et famem patientur ut canes; et circuibunt civitatem. »

Convertentur. [Cassiod., Aug., Cassiod., Aug.] Tertia pars, ubi affirmatur salus Judæorum, et utroque pariete collecto grates aguntur. Quasi dicat: Comprehendantur in *superbia sua*. Et sic convertentur plenarie ad *vesperam*, id est in fine mundi. Vel convertentur, et si ad *vesperam*, id est post interfectionem Christi, quod antea debuissent; et *famem patientur ut canes*, id est ut peccatores, non ut oves, cognoscentes se infirmos, ut sani fiant, nemo enim insanabilior est eo qui sanus sibi videtur: qui vero infirmos se agnoscunt, sanantur. Unde, *multiplicate sunt infirmitates eorum, postea acceleraverunt* (*Psal. xv*). *Et circuibunt civitatem*, sicut supra. Et

VERS. 17. — « Ipsi dispergentur ad manducandum; si vero non fuerint saturati, et murmurabunt. »

Ipsi, [Cassiod., Aug., Gl. int., Alcuin., Aug.] jam digni, dispergentur utique ad *manducandum* ut alios lucrentur. Si vero non fuerint saturati fidem populorum et murmurabunt tunc, ut olim in deserto murmuraverunt. Vel, et murmurabunt, id est dolent, et non tantum dispergentur. Vel, et murmurabunt, contra pigros, id est increpabunt alios nolentes credere. Ideo vero dicit, et murmurabunt, quia et supra murmur eorum dixit dicentium: Quoniam quis audivit?

VERS. 18. — « Ego autem cantabo fortitudinem tuam; et exaltabo mane misericordiam tuam. »

Ego autem [Aug., Gl. int., Cassiod., Hier.] Concluditur hic psalmus, ubi utroque pariete in angulari lapide conjuncto, jam tota Ecclesia gaudet. Quasi dicat: Longe erat prius uterque paries, sed ego, jam tota Ecclesia, cantabo fortitudinem tuam, qua gentes erigis, et Judæos humilias. Et mane, scilicet transactis tentationibus, cum nox sæculi transierit, quando jam latronum insidias, scilicet diaboli et angelorum ejus non expavescemus, quando ipsum Dei Verbum tanquam solem contemplabimur. Hoc, inquam, mane exaltabo ut Christus mane surrexit. Unde: *Ad vesperam demorabitur fletus, et ad matutinum lætitia* (*Psal. cxxix*). Apostoli enim ad *vesperam* flevissent mortuum, mane ad resurgentem exsultaverunt. Et exsultabo, dico, suscipiens misericordiam tuam, quæ erit in remunerationem. Vel, exsultabo mane Dominicæ diei, suscipiens misericordiam tuam, id est Christi resurrectionem. Exsultabo.

VERS. 19. — « Quia factus es susceptor meus et refugium meum, in die tribulationis meæ. »

Quia factus es susceptor meus, [Gl. int., Cassiod.] dum Ecclesia sublevatur de iuno in altum; et *refugium meum in die tribulationis meæ*, quando scilicet gratum est. Et, o Deus, qui es

VERS. 20. — « Adjutor meus, tibi psallam, quia Deus susceptor meus es; Deus meus, misericordia mea. »

Adjutor meus, [Gl. int., Aug.] id est cooperato, tibi psallam, id est operabor, non tantum cantabo,

quia tu Deus, susceptor meus es. Magnum est quod Deus susceptor es, et tu idem Deus meus, misericordia mea, per omnia, quia totum gratis das, cum multa dixit, non tamen omnia, sed in hoc uno omnia comprehendit, quia totum est ex dono Dei. Ideo iste impletus bonis ejus, non invenit quid vocaret eum, nisi misericordiam suam.

COLLATIO IN PSALMUM LVIII: (ERIPE ME DE INIMICIS MEIS,) etc.

VERS. 4. — *Sine iniquitate cucurri et direxi.*

Hebr. בלי עון וירצן ויכנני BELI AVON IERUTZUN VII-CONANI, id est *sine iniquitate cucurrerunt aut current, et dirigentur sive preparabuntur.* Quod si referas ad David aut Christum, subaudiendum erit, *opera mea cucurrerunt sine iniquitate.* Ob idque LXX, quo apertior esset sensus, verterunt singulariter sub prima persona. Durum enim esset referre ad satellites qui circumdederunt David, aut perfidos Judæos adversus Christum sevientes. Quomodo enim sine iniquitate? Propterea Hieronymus signavit distinctionem hic, *non inique egi*, per verbum, deinde addidit; *et illi currunt et preparantur* subscribit Nebiensis; at Munsterus propter absurditatem sensus, coactus est adjicere pronomen *mea*, aut subaudire, *absque iniquitate mea, concurrunt et disponunt se.* Id quod et fecit Chaldaeus, ut iniquitatis destitutio respiciat David aut justum; cujus innocentia, licet perfecta, nihil effecit quominus maligni hostiliter persequerentur, nulla æquitatis habita ratione.

VERS. 7. — *Famem patientur ut canes.* Hebr.

יחמו כלב ICHMU CALEB, *tumultuabuntur* vel *vociferabuntur*, aut *latrabunt*, secundum Hieronymum; sed *emphasim ipsam accommodatis verbis expresserunt* interpretes LXX, *canis famescens quo non ducuntur, quando non latrat?* Quod et manifestius demonstratur versu 17 hujus psalmi. Post similem enim versiculum in subjectis dicitur: *Si non fuerint saturati, murmurabunt.*

VERS. 10. — *Fortitudinem meam ad custodiam.* Ita Hieronymus. Hebr. nunc legunt עץ וזו, id est *fortitudinem ejus*, quod est durius, loco עץ וזי, id est *fortitudinem meam.* Et indicavimus aliquoties fluxam esse migrationem, vau in iod, et contra accommodatius tamen quadrare *fortitudinem meam*, quam *fortitudinem ejus*, puto liquere. Unde translator ad Campensem, *robur meum, tibi acceptum fero*; et Chaldaeus paraphrastes, *fortitudo mea, te observabo.* Nebiensis vertit, *fortitudo eorum, te observabo.* Ac interpretatur sermonem esse defectivum et admirativum. Quasi dicat: Propter immensam eorum fortitudinem te observabo.

Deus meus, misericordia ejus præveniet me. Ex hoc loco præter infinitos colligitur codices variasse etiam in Hebræo. Nam Sunia et Fretella primo legerant, *Deus meus, voluntas ejus præveniet me.* Quibus respondens Hieron. ait, pro quo in Græco scriptum est *θεος αὐτῷ προφθασι με*, id est, *miseriordia ejus præveniet me.* Quod et verius est. Sed in Hebr. scriptum est: *Dei mei misericordia præveniet me.* Et tamen aliter nunc videmus in Hebræis exemplaribus.

Quædam enim sic habent עֲלוֹהַּ הַסָּדִי ELOHE HASDI, alia עֲלוֹהַּ הַסָּדוֹ ELOHE HASDO. Eoque Munsterus et Sanctes dixerunt, *Deus misericordiæ, seu pietatis meæ.* Chaldaeus, *Deus bonitas mea*; Nebiensis, *Deus misericordiæ mea*; cæteri, *Deus misericordiæ suæ præveniet me*; et interpretes pro Cajetano, extra locutionem consuetam, *Deus gratiæ suæ præveniet me*, translator ad Campensem, *Deus bonitas tua convertit me.* Et tamen hic est versiculus, quem cavillantur Faber et Cæcus. Ad sententiam denique parvi refert.

VERS. 11. — *Nequando obliviscantur populi mei.* De hoc versiculo dicamus quod scribit Hiero. ad Suniam et Fretellam, *Nequando obliviscantur populi tuum.* Pro quo in Græco scriptum est *μη ποτε ιπιλαθωνται τοῦ νόμου σου*, id est, *ne obliviscantur legis tuæ.* Sed in LXX et in Hebr. non habetur *populi tui*, sed *populi mei*, et a nobis ita versum est. Hæc ille. Ubi videtur accipere populi mei, sub gignendi casu, quanquam alii accipiant sub recto. Unde ad tollendam ambiguitatem, verterunt; *nequando obliviscatur populus meus.* In Hebr. tamen verbum *oblivisci* ponitur plurative יִשְׁכַּחֵנּוּ USCHKEHU, in explanatione magistri, quasi contextitur, *mei*, ut sit pronomen primitivum, et respiciat Deum. Jamque sciendum Græca volumina, August. et psalmodiam Romanam habere *legis tuæ.* Unde argumentum est germanam LXX lectionem, non hic esse perpetuo.

VERS. 13. — *Delictum oris eorum, sermonem labiorum ipsorum.* Ne sententia maneat in suspensio, aliquid subaudiendum est pro commoditate intelligentis. Sanctes et Munsterus supplet præpositionem, *propter peccatum oris eorum*, etc., sed Hieronymus præpositionem in, *in peccato oris sui.* Interpretes nostri hos casus revocant ad verbum quod præcesserat, nempe, *depone*, etc. In Græco tamen leguntur in nominativo casu. Quæ universa non ita magno negotio conspirant.

VERS. 14. — Hic versus patitur aliam distinctionem in nostra editione, ab ea quæ est in Hebr. Siquidem in particula *annuntiabuntur*, Hebræi faciunt finem versus. Et si legant *annuntiabunt*, seu *narrabunt* active יִסְפְּרוּ IESAPERU, LXX legerunt, ut apparet, passive יִסְפָּר יESUPERU. In hujusmodi faciliis est collepsus, præsertim si non ascribuntur puncta, dein כלל CALLEH, usurparunt infinitivum vice nominis, quod non est inusuetum Hebræis: alii verbaliter in imperativo, *consume.* Quod effectum est ut LXX copularint verbo *annuntiabuntur*, id quod est in *consummatione.*

VERS. 15. — *Et scient quia Deus dominabitur Jacob, et finium terræ.* Hieronymus ad Suniam et Fretellam, me suspendit admiratione de ordine hujus versiculi, pro quo ait: In Græco scriptum est, *καὶ γνώσονται ὅτι ὁ θεὸς διαπέσει τοῦ Ιακώβ, καὶ τῶν περὶ αὐτῶν τῆς γῆς*, id est, *et noscent quoniam Deus dominabitur Jacob et finium terræ.* Sed et, conjunctio addita est, et ordo est: *Scient quia Deus Jacob dominabitur finium terræ.* Verum in Hebræo sic legitur, כִּי יִדְעוּ הָאָרֶץ וְהָעַלְיוֹנִים כִּי אֱלֹהִים מֹשְׁכֵל בְּיַעֲקֹב VEIJEDEU KI ELOHIM MOSCHEL BIIACOB LEAPHSE HAARETZ. Ubi inter nomen Dei ponitur participium Hebraicum, *dominans.* Et rursus in vocabulo, Jacob, additur signum præpositionis, ut ne dicam quod si Jacob esset genitivus sub statu constructionis, non diceretur elohim, sed elohe. Et ipse Hieronymus, juxta Hebræum, ita translulerit, *et scient quoniam Deus dominabitur Jacob et finium terræ.* Consimiliter cæteri omnes vel usque ad fines terræ. Proinde subileo sic Hieronymum probasse unam lectionem, ut non improbaret alteram, maxime in Græco.

VERS. 18. — *Murmurabunt.* Pratensis et Nebiensis, dormient; Munsterus et interpretes pro Cajetano, *pernoctabunt.* לֹן לָן vel לָן לָן est anceps. Eoque Hieronymus, Sanctes, Pellicanus accedunt LXX. Nec perinde accommodum est sententiæ, quod si non sint saturati debeant dormire: imo vero potius contrarium quadraret, etiamsi sensum possent commentari suum.

PSALMUS LIX.

PSALMI TITULUS: « IN FINEM PRO HIS QUI COMMUTABUNTUR IN TITULI INSCRIPTIONE IPSI DAVID IN DOCTRINAM, CUM SUCCENDIT MESOPOTAMIAM SYRIÆ vel SYRIAM SOBAL, ET CUM CONVERTIT JOAB, ET PERCUSSIT EDMOM IN VALLE SALINARUM DUODECIM MILLIA. »

Deus repulisti. Titulus: In finem pro his qui commutabuntur in tituli inscriptione ipsi David in doctrinam, cum succendit Mesopotamiam Syriæ vel Syriam Sobal, et cum convertit Joab, et percussit Edom in valle Salinarum duodecim millia. In verbis dierum legitur, id est in Paralipomenon, et in libro Regum, quod Naas rege Ammonitarum mortuo, misit David nuntios ad consolandum filium ejus Amon, cui suggesserunt principes sui, vel ejus, quod causa explorandi David misisset eos. Ideo decalvavit Amon pueros David, rasisque comam capitis, et præcidit tunicas eorum a natibus usque ad pedes, et sic dimisit eos. Deinde videns Amon, et populus ejus quod injuriam fecisset David, conduxit undecunquæ exercitum, currus et equites de Mesopotamia et Syria, et aliis locis. Quod cum audisset David, misit Joab principem militiæ contra eos in prælium, et fugavit eos in ore gladii (I Par. xix; II Reg. x). Legitur in libro Regum, quod, cum David post mortem Saulis prospere regnaret, percussit Adezzer regem Sobal, quæ est pars Syriæ, et facta est Syria tributaria David. Capta vero Syria, percussit de Edom duodecim millia. Cumque reverteretur posuit in Idumæa custodes, et facta est Idumæa serviens ei sub tributo (II Reg. viii). [Aug.] Has historias tangit titulus iste, sed quia in historia non legitur quod David convertit Joab, vel quod in prædictis vastationibus aliquid succenderit, superficie historiæ relicta, sicut in plerisque aliis fit, ad spiritualem dirigimur intelligentiam, quæ ex interpretationibus nominum sumitur. Interpretatur enim Mesopotamia *elevata vocatio*, Syria *sublimis*, Sobal *vana vetustas*, Joab *inimicus*, Edom *terrenus*. His omnibus figurantur elati magnitudine terrenæ vanitatis, quos omnes Christus igne charitatis, quem in terra dignatus est mittere, accendit et convertit Joab inimicum vel diabolium in sugam, vel hominem ad fidem. Et percussit Edom, id est terrenos, ut vivant cælestes. Et est sensus: Psalmus iste, dirigens nos *in finem*, id est in Christum, agit *pro his*, id est de his *qui commutabuntur*, de veteri vita in novam, *in inscriptione tituli*, suscepta per fidem, id est qui commutabuntur in regnum Christi. In inscriptione dico facta *ipsi David*, id est Christo. Vel sic, *qui commutabuntur ita in regnum, de veteri vita in novam*. In inscriptione tituli, per fidem,

A id est qui commutabuntur in regnum Christi. In inscriptione dico, facta, *ipsi David*, id est Christo. Vel sic, *qui commutabuntur in inscriptione tituli*. Hic distingue, id est in regnum Christi mutabuntur. Dico non sibi, sed *ipsi David*, id est Christo, ut ei vivant, mutabuntur eundo *in doctrinam* ejus. Oportet enim in doctrinam ejus transire eum qui vult ejus titulum habere. Sed quomodo mutaret, nisi ignem mitteret in terram? (Luc. xii) nullo modo. Ideo subdit, *cum succendit Mesopotamiam*, et cum hoc omnes ad litteram debellavit David. Quod vero dicit has provincias succendisse, hoc non historialiter accipi potest, sed pro significatione dicitur, pro qua solet ab historia recedere. Quasi dicat: *Commutabuntur*. Pro hoc enim, id est quia succendit igne Dei Mesopotamiam Syriæ vel Syriam. In Mesopotamiam est elevata vocatio, scilicet totus mundus, vocatione sancta apostolorum elevatus, quem Christus igne charitatis succendit. Syria *sublimis* interpretatur, sed quæ prius erat sublimis altitudine vana, incensa humiliatur, ut melius exaltet. Et Syriam Sobal. Sobal, *vana vetustas*, quæ interdicitur ut movetur. Et est sensus: Succendit eos prius sublimes, ut humiliantur; et vanos et veteres, ut fiant novi. Et *convertit Joab*, id est inimicum, qui est diabolus, vel homo; si diabolus, in sugam; si homo, ad fidem convertitur. Et *percussit gladio spiritus*, et verbo Dei, *Edom*, id est terrenam vitam. Percutitur enim terrenus, occiditur et vivat cælestis. Et cum percussit Edom, percussit *duodecim millia in valle Salinarum* (94). Duodecim millia perfectus est numerus, cui deputatur numerus apostolorum, qui de quatuor mundi partibus fideles ad Trinitatem vocant. Ergo duodecim millia est totus mundus percussus. Vallis est humilitas. Salinæ saporem sapientiæ significant. Hæc duo ideo bene junguntur, quia multi vane et vetuste humiliantur pro terrenis passi. Passi sunt et hæretici, scilicet bonum est humiliari sapienter, id est pro Domino. Et est sensus: Percussit duodecim millia, id est omnes de quatuor partibus mundi, ad fidem sanctæ Trinitatis per apostolicam doctrinam, vocatos. Et hoc, in valle Salinarum, id est in humilitate sapienti et discreta.

D Intentio: Docet beatam esse contritionem sæculi, per quam probat commutandos ad æterna. Modus: [Cassiod., Aug.] Tripartitus est psalmus. Primo, referuntur persecutiones factæ, pro penis æternis vitandis. Secundo agit de liberatione, quam precatur et affirmat, ibi, *ut liberentur*. Propheta ergo, in voce percussorum in melius mutatorum ait: O

(94) II Reg. viii, ponuntur xviii millia. Sic et I Paralip. xviii. Recurrendum igitur ad mysticum sensum, ut facit Aug.

VERS. 1. — « Deus, repulisti nos, et destruxisti A
« nos; iratus es, et misertus es nobis. »

Deus (95) *repulisti a malis, nos qui mali eramus, et destruxisti nos, male ædificatos, ut erigeres in bonum ædificium. Hæc est civitas trinomia, quæ prius dicta est Jerus, postea Salem, inde Jerusalem. Jerus conculcata; Salem, pax: Jerusalem visio pacis interpretatur* (96). Prius in nobis conculcantur vitia, inde in pace justitia ædificium bonorum operum construit; deinde ad visionem pacis infabilis rapiemur. [Alcuin., Aug., Alcuin.] Hæc tria notantur hic, per hoc quod dicit, destruxisti nos, *misertus es nobis*; unde Dominus: *Ecce hodie et cras demonia ejicio, et sanitates perficio, et die tertio consummor* (Luc. xiiii). Hæc sunt Pascha, Pentecostes, et Scenopogia. Et hi sunt tres dies Dominicæ passionis, id est poenitentia, justitia, gloria; *iratus es, et es misertus nobis*. Non enim misereris, nisi irasceris. Ira est vetustas, ut pereat; misericordia innovat hominem interiorem, et si exterior, corrumpitur (I Cor. iv). Vel ita, Deus repulisti nos, in Adam, a te; et destruxisti nos ab immortalitate, quia iratus es nobis pro peccatis; et tamen misertus es nobis per Filium, sic. Quia

VERS. 2. — « Commovisti terram et contur-
« basti eam; sana contritiones ejus, quia commota
« est. »

Commovisti terram, [Aug., Gl. int., Aug.] ab errore ad poenitentiam, vibrato gladio spiritus, cum dixisti: *Poenitemini, et credite Evangelio; appropinquabit enim regnum caelorum* (Marc. i). Et *conturbasti eam* ad poenitentiam, conscientia peccatorum accusante. Sicut ergo coepisti, perforce, scilicet *sana contritiones ejus*, scilicet passionem et mortem, *quia commota est*. Aliter non est digna sanari, nisi commota sit. Sana, et necesse est, quia

VERS. 3. — « Ostendisti populo tuo dura; potasti
« nos vino compunctionis. »

Ostendisti dura, [Alcuin., Aug., Alcuin., Aug.] id est temporis miserias, quæ nobis per charitatem sunt delectabiles, et si per infirmitatem carnis graves, *populo jam tuo, postquam vicistis*; et si enim non mutatur, non mox est æternus. Mutato namque homine in melius, sequitur quidquid in libro Jesu filii Syrach dicitur: *Fili, accedens ad servitum Dei sta in justitia, et timore, et præpara animam tuam ad tentationem* (Eccli. ii). Prior labor est peccata vincere, ut muteris; secundus est pro eo quod mutatus es ferre adversa usque in finem. *Et potasti nos vino*, non illo in quo est luxuria; sed *compunctionis*, id est tribulationis, qua purgatur patiens. ut vulnus scilicet purgatur vino. Vino scilicet spiritali potasti nos, unde non vitia, sed compunctio nascitur. Non enim est preemptio perdens, sed medicina urens. Et quare hoc facis? quia per hoc

VERS. 4. — « Dedisti metuentibus te significatio-
« nem, ut fugiant a facie arcus. »

Dedisti metuentibus te significationem. [Aug., Alcuin., Cassiod.] Per præsentem tribulationem significasti illis qui metuunt, *ut fugiant a facie arcus*, id est, ab impugnatione futuræ vindictæ, scilicet iudicii futuri. Iste arcus quasi extensus, jam minatur, sed nondum ferit, quia iudicium nos terret, sed non damnat; cuius nobis sit significatio per præsentia, quia si hic tam asperè punit nos Deus, quid in futuro iudicio faciet? Bene autem iudicium arcus dicitur, quia arcus quanto plus retro tenditur, tanto impetuosius sagitta in priora fertur: ita et iudicium quanto magis differtur, tanto gravius venturum est. Vel significatio accipitur vexillum crucis, quod pro signo 127 nobis datur, ut sequamur Christi passiones, per quod evademus faciem arcus, quia si socii passionum sumus, et resurrectionis erimus (II Cor. i). Et est, dedisti metuentibus te significationem, id est vexillum crucis ad imitandum, ut per hoc fugiant a facie arcus, id est iudicii. Vel, dedisti metuentibus te significationem, id est Scripturas, ut per eas fugiant a facie arcus.

PARS II. Διάψαλμα. VERS. 5. — « Ut liberentur di-
« lecti tui, salvum fac populum tuum, et exaudi
« me. »

Ut liberentur. [Cassiod., Gl. int., Aug.] Secunda pars, ubi agit de liberatione quam precatur et affirmat, pro qua gratæ sunt percussiones. Dedisti metuentibus te significationem, ut fugiant. Et *ut in futuro liberentur* ab ærumnis sæculi. *Salvum me fac* dicit generalis justus, collocando in *dextera tua*, ubi est vera salus. Quasi dicat: *Fac ut stemus ad dexteram tuam, de temporali salute, fiat ut vis*. Sapor iste habet de valle Salinarum, qui æterna petit. De his semper auditur justus, ut de terrenis non nisi utiliter. Et exaudi me, quia jam peto quod dare vis. Et necesse est hoc, quia

VERS. 6. — « Deus locutus est in sancto suo, læ-
« tabor et partabor Sichimam; et convallem taber-
« naculorum metabor. »

Deus locutus est in sancto suo, [Aug.] id est in Christo promisit salutem. Dixit sancto, Unde salus. Unde scilicet? quia, Deus locutus est, fiet istud, quod ego *lætabor*. Non verba Dei dicit, sed quæ consequenter ex verbis Dei veniunt. Vox est Ecclesiæ ista, scilicet *lætabor*. Vel ita, in hac fiducia oro, quia Deus locutus est in sancto suo, id est in Christo promisit. Quid? quod ego *lætabor*, id est facerem quod lætitiæ mihi cedat, sic, quia, *partabor*, vel dividam, *sichimam*. Sichima locus ubi Jacob rediens a Laban, fecit tabernacula propter oves et armenta, et vocavit Sochot, id est *tabernacula*, ubi etiam abscondit idola, quæ habebat de Syria, ubi diu peregrinatus fuerat, infodiens ea subter terebinthum (Gen. xxxiii). Secundum historiam ergo per Sichi-

(95) Ex Hier. In epitaphio Paulæ et alibi.

(96) Ex Hier. De nominib. Hebr.

nom significat gentes, quæ divisæ sunt, quia non A omnium fides est. Alii enim credunt, alii non. Secundum interpretationem vero, Sichima sunt humeri qui dividuntur, id est onera quæ sic partiuntur, ut alios peccata gravent, alii leve jugum Christi ferant (*Matth. xi*); et secundum hoc, per Sichimam accipiuntur generaliter omnia onera Christi, bona et mala, id est Christi et diaboli. [Cassiod., Aug., Gl. int., Aug.] Vel per Sichimam, accipiuntur tantum boni humeri, id est onus Christi quod pro viribus Ecclesia distribuit singulis; *Et convallem tabernaculorum metibor*. Convallis tabernaculorum propter oves Jacob, Judæos significat, qui etiam dividuntur, quia alii credunt, alii non. Et est, convallem tabernaculorum metibor, id est de Judæis non paucos habebō. Vel quia tabernacula militantium sunt, per convallem tabernaculorum intelliguntur omnes Deo militantes. Et est, convallem metibor, id est Deo humiliter militantes, metibor, cum mensura prædestinatorum. Galaad est mons, ubi comprehendit Laban Jacob fugientem, cum omnibus quæ acquisierat Jacob in Mesopotamia, ibique post jurgia et rixas pacificati sunt, et fœdus amicitie inierunt; collectisque lapidibus fecerunt tumulum, et comederunt super eum, quem vocavit Laban, Tumulus testis; et Jacob, Acervus testimonii. Dixitque Laban ad Jacob: *Tumulus iste testis erit inter me et te: si autem ego transibo illum pergens ad te, aut tu præterieris malum mihi cogitans* (*Gen. xxxi*). Ideo appellatus est Galaad, id est Tumulus testis, vel Acervus testimonii, per quod intelliguntur martyres, in quibus acervus testimonii est, dum inter omnia opprobria Christiani nominis Christum constanter confitentur.

VERS. 7. — « Meus est Galaad, et meus est Ma-
c nasses; et Ephraim fortitudo capitis mei. »

Meus est Galaad, [Aug., Cassiod., Aug., Alcuin., Aug.] id est meus est acervus testimonii, scilicet mei sunt martyres veri, *et meus est Manasses*. Manasses fuit primogenitus Joseph, qui hoc nomine vocavit eum dicens: *Oblivisci me fecit Deus laborum meorum, et domus patris mei* (*Gen. xli*). Ideo interpretatur *oblitus*: per quod significantur fideles, qui sunt prioris confusionis obliti, quia jam honor est Christianum nomen. Unde Apostolus: *Non enim erubescimus evangelium* (*Rom. i*). Vel, Manasses, omnis ille est qui oblitus prioris vitæ, in anteriora cum Apostolo se extendit (*Philip. iii*). Vel per Manassem intelligitur Ecclesia gentium, quæ prius sterilis maledictioni et opprobrio subiacebat; sed modo, cum parit, jam oblita est opprobriorum et ignominie. Unde Isaias: *Lætare, sterilis quæ non paris, quia plures sunt filii deserte quam ejus quæ habet virum* (*Isai. xxxiv*). Confusionis adolescentie tuæ oblivisceris, et opprobrii viduitatis tuæ non recordaberis. *Et meus est Ephraim*. Ephraim fuit alter filius Joseph, quem sic vocavit, dicens: *Crescere me fecit Deus in terra paupertatis meæ* (*Gen. xli*). Ideo interpretatur *fructificatio*, quam facit granum fructi-

ficans. Unde sequitur: *Meus est Ephraim, id est fructificatio*. Et hæc fructificatio est *fortitudo capitis mei*, id est Christi, dicit Ecclesia. Granum enim moriens, virtutem in se habuit ut fructum faceret (*Joan. xii*).

VERS. 8. — « Juda rex meus; Moab olla spei
c meæ. »

Juda, [Hier., Aug., Alcuin.] id est Christus, *rex meus*. De Juda enim natus est Christus, ideo per eum hic bene significatur. Unde Jacob ei benedicens, in figura Christi ait: *Juda, te laudabunt fratres tui, etc.* (*Gen. xlix*). *Moab olla spei meæ*. Moab populus quidam est, qui descendit a Moab, quem genuit major filia Loth, abutens patre ebrio, per quem intelligitur omnis abutens lege. Sicut enim filie male utentes patre genuerunt Moabitas, sic qui male utitur lege, generat mala opera, ut qui bene, bona. A male autem utentibus lege oritur olla, id est tribulatio Ecclesie. Hæc est olla fervens ab aquilone, id est a diabolo. Unde Jeremias: *Ollam succensam ego vido, et faciem ejus a facie aquilonis* (*Jer. i*). Unde alibi idem Jeremias: *Ab aquilone pandetur omne malum* (*ibid.*), id est a diabolo qui dixit: *Ponam sedem meam ad aquilonem, et ero similis Altissimo* (*Isai. xlv*). Ab illo ergo tribulationem olla ebullit in Ecclesia; sed Christo duce olla iniquitatis ardens facta est, spei non consumptionis, quia tribulatio operatur patientiam; patientia vero probationem; prohibitio vero spem (*Rom. v*), cum charitatis flamma in cordibus diffusa ardet contra ollam iniquitatis. Et est sensus; Juda, id est Christus est rex meus. Quo regente, Moab, id est abutens lege est olla, quia infert tribulationem. Et hæc tribulatio est spei meæ, quia facit me plenius sperare, non debere. Vel Moab ponitur pro gentibus, id est per Moab gentes intelliguntur. Per ollam intelligitur relectio. De gentibus vero, quidam sunt conversi, et hi usi sunt tribulatione; alii non sunt conversi, qui alios urunt tribulatione. Utrique vero, scilicet urentes et usti sunt olla, id est relectio Christi et Ecclesie, quia de ustis consolatur, de urentibus proficit. Et est sensus: Moab, id est gentes, scilicet vel urentes alios tribulatione; vel usti sunt olla, id est relectio spei meæ, unde mihi spes vitæ est. Loquitur Ecclesia:

VERS. 9. — « In Idumæam extendam calceame-
d tum meum; mihi alienigenæ subditi sunt. »

In Idumæam. [Cassiod., Gl. int., Aug., Hier.] Quasi dicat: Dixi: *Lætabor, dividam, quia extendam calceamentum meum*, id est Evangelium, quo nuntur vita gradientium in mundo. Vel, calceamentum, id est humanitatem Christi, in qua latuit deitas. Id per calceamentum, quod fit de mortuo animali, intelligitur passio Christi, quam prædicando extendam usque in Idumæam, quæ interpretatur *terrena*, id est usque ad terrenos. Quasi dicat: *Et si ebulliat mardus scandalis, tamen usque ad terrenæ vitæ homines, extendam calceamentum meum*. Et sic *subditi sunt mihi alienigenæ*, vel Allophyli, qui ad

genus meum pertinent. Multi enim Christum adorant, qui non sunt regnaturi cum eo, id est ficti Christiani. Vel per alienigenas intelligit gentes, quæ prius alienæ erant, sed modo subditæ. Et est, alienigenæ, id est gentiles prius alienigenæ, subditi sunt, modo, mihi. Unde: *rocabo non plebem meam*, etc. 'Ose. 11). Dico extendam, sed

VERS. 10. — « Quis deducet me in civitatem munitam? quis deducet me usque in Idumæam? »

Quis deducet me in civitatem munitam, [Aug., Cassiod.] vel circumstantiæ? alia littera, nisi Deus, id est in gentes circumfusas Judææ mediæ. Hæc civitas circumstantiæ est orbis terrarum, quæ alibi dicitur rota. Unde: *Vox tonitru tui in rota* (Psal. LXXVI), id est in gentilitate. Quis deducet me in Idumæam, ut regnem, scilicet in terrenis, qui etiam de me non sunt, nec de me proficere volunt. Vel ita, quis deducet me in civitatem munitam? id est, in futuram Jerusalem, nisi tu Deus. Et, quis deducet me usque in Idumæam? id est usque ad terrenos, ad quos deduci desiderat, ut de eis impleto numero prædestinatorum, simul cum eis ad beatitudinem veniret. Dico, quis deducet.

VERS. 11. — « Nonne tu Deus, qui repulisti nos; et non egredieris Deus in virtutibus nostris. »

Nonne tu Deus, deduces qui repulisti nos, [Aug.] quia sinis tribulari. Hoc est quod in principio psalmi dixit. Et qui, o Deus, non egredieris in virtutibus nostris. Non contra eos apparebis qui dicunt: Ubi est Deus deorum, ut olim fecisti patribus, non ostendens potentiam tuam, qualem ostendisti in David, in Mose, in Jesu Nave, quibus gentes cesserunt, et magna strage facta terram promissam obtinuerunt. Sed nobis intus operaberis, et sic melius deduces, quia sic videntur non pro temporali vita pugnare, sed pro futura. Et quia deduces, ergo

VERS. 12. — « Da nobis auxilium de tribulatione, et quia vana salus hominis. »

Da nobis auxilium. [Gl. int., Aug.] Vel sic continua: Non egredieris, sed nec est curandum, quia sic majus est auxilium Dei, scilicet dum intus juvat. Et ideo, o Deus, da nobis auxilium de tribulatione, inde subveni, unde putaris deserere. Hoc quæro, non temporalem salutem, et id est, quia vana est temporalis salus hominis. Hæc est vana vetustas, scilicet Sobal. Salus hominis est vana, sed nos.

VERS. 13. — « In Deo faciemus virtutem; et ipse et ad nihilum deducet tribulantes nos. »

Faciemus virtutem, [Cassiod., Aug., Cassiod., Gl. int.] vincendo diabolum in Deo non in gladio, non extra, sed intus, quia Deus erit exercitus et

victoria nostra. Unde subdit: *Et ipse deducet tribulantes nos*, et si nullius momenti simus, ad nihilum delendo, scilicet de libro vitæ, ubi ipsi scripti videntur sibi. Vel, deducet ad nihilum, in nostra reputatione, ut scilicet pro nihilo habeamus.

128 COLLATIO IN PSALMUM LIX: « DEUS REPULISTI NOS, » ETC.

VERS. 1. — *Misertus es nobis*. Pratensis et Pellicanus oppositum reddiderunt sensum. Hic, *circuisti nos*, vertit, quasi Deus noluit habitare in medio nostri. Ille apertius, *deficies a nobis*. Translator ad Campensem, *aversaris*. Sed omnes alii concordant nobiscum, *reverteris ad nos*, vel *convertisti nos*. Idque sonat misericordiam, et respondet Hebræo *חָשַׁבְתָּ* *convertisti*. Pergamius sequi proprium cerebrum; dabimus sine mente somnum.

VERS. 3. — *Potasti nos vino compunctionis*. Idque accipitur in bonam partem. Hi autem qui vertunt *veneri*, aut *vino lethali*, in malum usurpant. Hieronymus non abest a nostro sensu, quando dicit, *vino consopiente*; quem sequitur Sanctes; Pratensis, *vino anxiico*: Munsterus in Scholio, et Sanctes in Thesauro docent תַּרְעֵלָה TARELAH ab auctoribus varie exponi.

VERS. 4. — *Ut fugiant a facie arcus*. Pratensis, Nebiensis, Sanctes, Pellicanus, *ut eleventur seu exaltentur*: Munsterus, *ut triumpharent*; interpretes pro Cajetano, *ad insignitos esse*. Hebr. habetur, *לִהְיִינוּ לְהִיבְנוֹסִים* LEHITHENOSIS. Sed נָסַס NASAS, significat etiam *fugere*, ut testatur quoque Munsterus, et Hieronymus ita vertit, quamquam et illud *elevari*, possit accommodari ad citam fugam. Deinde magis movere posset, quod ubi dicimus, *a facie arcus*. Hebr. dicunt *כַּפְּנֵי קֶשֶׁת מִפְּנֵי* MIPENE QUOSCHET, id est *a facie veritatis*, quod est *propter veritatem*, ut nunc vertunt. Jam luce clarius apparet LXX, quos ad verbum sequitur Hieronymus, juxta Hebræum accepisse litteram thet, pro littera tau: quæ interdum sunt commutabiles. Nam perspicuum est קֶשֶׁת QUE-SCHETH Hebræis esse arcum; imo vero haud difficile Munsterus in suo Lexico priorem particulam quoschet magis esse in usu Chaldæis quam Hebræis.

VERS. 8. — *Moab olla spei meæ*. Hieronymus, *lavacri mei*. Et ad eundem modum reliqui. מַחְצִי מַחְצִי מַחְצִי HACHATZI, id est ablutionis meæ. Sed adnotandum hanc particulam significare fiduciam Chaldaice, Dan. III. indicante Muntero. Quod vero Chaldæa lingua magna ex parte Hebræa confinis sit, neminem puto latere. Et sicut in בַּר BAR factum est, quo uterentur Hebræi, quod tamen magis est in usu Chaldæis quam Hebræis, pro filio: Sic et in hoc vocabulo potuit fieri pro hoc significato.

VERS. 8. — *Mihi alienigenæ subditi sunt*. Hic ponitur in Hebr. quoddam vocabulum indifferens ad sociare, sive sedes inire et jubilaré. מִיִּתְרוֹאֵי MITHROAI. Unde Hieron. vertit, *michi Philisthæa sociata est*. Accedit Nebiensis, Pellicanus, *sedes inæas*; Campensis, *amicitiam meam ambi*. Quomodo autem ea respondeant subjectioni, arbitror liquere. Alii juxta aliam notationem transtulerunt, *jubila vel clangere*.

PSALMUS LX

PSALMI TITULUS: « IN FINEM IN HYMNIS, PSALMUS DAVID. »

Exaudi, Deus. Titulus: in finem in hymnis, psalmus David. [Aug., Cassiod., Aug.] In hoc psalmo

vox est Ecclesiæ laborantis in terra, quasi vox unius hominis, sed tamen non est unus homo, quia a finibus terræ clamat: quæ, et si labore inter impedimenta sæculi, Deum tamen laudare non desi-

nit. Et hoc est, *psalmus* iste, dirigens nos in *finem*, A id est in Christum, est in *hymnis*, id est in laudibus exhibitis *David*, id est Christo. Intentio: Monet ad laudem. Modus: Bipartitus est psalmus. Prino Ecclesia undique pressa orat, et se perseveraturam, et per quid, indicat. Secundo jam audita de hæreditate habenda affirmat, unde laudes promittit, ibi, *quoniam tu, Deus*. Ecclesia ergo de toto orbe quasi unus homo clamat:

VERS. 4. — « Exaudi, Deus, deprecationem meam; intende orationi meæ. »

Exaudi, Deus, deprecationem meam, [Gl. int.] deprecatio est, quæ assidua est, et hominibus etiam offertur, non tamen Deo. *Intende orationi meæ*. Oratio est, quæ Deo pure offertur. Ideo intende, quia

VERS. 2. — « A finibus terræ ad te clamavi, dum anxietur cor meum; in petra exaltasti me. »

Clamavi ad te a finibus terræ, [Aug.] id est undique ab universo orbe terrarum, quia Ecclesia usque ad terminos terræ diffusa est. Quare clamas? Ecce clamavi, *dum anxietur cor meum*, id est clamavi in anxietate. Cum enim anxius clamatur, scilicet in tentationibus, quæ utique ad profectum sunt. Nemo enim sibi innotescit, nisi tentatus; nec potest coronari, nisi vicerit; nec vincere, nisi certaverit; nec certare, nisi inimicos et tentationes habuerit. Deinde sequitur clamoris exauditio, *in petra*, etc. Quasi dicat: Anxiatur cor, sed non ideo vincor, quia in petra, id est Christo, de qua ipse dicit: *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam* (Matth. xvi), *exaltasti me*, de imo vitiorum. Per istius exemplum magna spes audiendi præstatur aliis. Exaltasti, et exaltatum.

VERS. 3. — « Deduxisti me, quia factus es spes mea; turris fortitudinis a facie inimici. »

Deduxisti me, per te viam, ad te veritatem et vitam. {Qualiter deducis? quia factus es spes mea qui sperantes exaltas. Aliter enim non esset nobis dux, nisi esset nobis spes factus. Speramus quod nos non perdet, propter quos suum Filium tradidit. Et tu es *turris fortitudinis*, quia suos defendit contra omnia scandala, dum cogitat homo quod ipse prior est passus, et quo sine passus. *Turris*, inquam, defensio suorum est, *a facie inimici*, id est diaboli, qui circuit querens quem devoret (I Petr. v). Tu es turris, et ego hac turre munitus,

VERS. 4. — « Inhabitabo in tabernaculo tuo in sæcula; protegar in velamento alarum tuarum. »

Inhabitabo, [Aug., Cassiod.] vel inquilinus ero, alia littera, id est mansionarius ad horam, *in tabernaculo tuo*. Quidquid agat inimicus de beneficiis Dei confidit iste, ut contra pericula mundi, in tabernaculo Dei perseveret tutus. Et hoc in *sæcula*, scilicet usque dum peragantur sæcula, ut semper natos suos colligat Ecclesia. Nota quia non est unus homo usque in sæcula, sed una est Ecclesia, quæ usque ad finem mundi accohit in terra, et nunquam eradicatur per adversa, quæ a finibus terræ clamat, cui dicitur: Quæ spes tibi est inter tot mala?

Antique certa, quia, et si multi contra me sint, *protegar* contra æstus sæculi in *velamento alarum tuarum*, id est in munimine misericordie et potentie tuæ, quæ alis comparantur, quia nec onerant, et omnem avertunt læsionem. Vel ita Junge litteram, ut reddas singula singulis eodem sensu manente, quia exaltasti in petra et deduxisti. Ideo inhabitabo, vel inquilinus ero in tabernaculo tuo in sæculum. Et quia tu es turris fortitudinis, ideo protegar in velamento alarum tuarum.

PARS II. *Διδάχμα*. VERS. 5. — « Quoniam, tu Deus meus, exaudisti orationem meam; dedisti hæreditatem timentibus nomen tuum. »

Quoniam tu es Deus, etc. [Cassiod., Aug., Cassiod., Alcuin., Gl. int.] Secunda pars, ubi jam audita Ecclesia de hæreditate habita vel habenda, affirmat unde promittit laudes. Quasi dicat: A finibus terræ ad te clamavi. Et, *tu, Deus, exaudisti orationem meam*, de qua inceptit in principio psalmi. Et vere *quoniam dedisti hæreditatem timentibus*, id est futurum regnum. Ideo dicit, dedisti, præteritum quia jam in quibusdam corruptum est. Vel præteritum pro futuro ponit, pro nimia certitudine. Et est, dedisti, non dicam dabis, adeo enim certus sum quasi jam esset, hæreditatem quibuscumque timentibus *nomen tuum*. Non est enim distinctio, quia in omni gente quicumque timet Deum, hic acceptus est illi (Act. x).

VERS. 6. — « Dies super dies regis adjicies; annos ejus usque in diem generationis et generationis. »

Dies super dies. [Gl. int., Alcuin., Aug., Alcuin., Aug.] Hic ostendit hæreditatem quæ sit in rege Christo, quia eadem est in milite. Hæredes quidem Dei erimus, cohæredes vero Christi. Dum itaque dicit, quæ sit hæreditas regis, significat etiam quæ sit militis. Quasi dicat: Dedisti hæreditatem, quam? quam quidem habet ipse rex. Et ipse quam habet? Ecce tu *adjicies regi dies æternos super temporales dies regis*. Per hoc æternitatem Christi significat, qui est rex noster. Christo namque regi dedit Pater dies sine fine, super istos dies quibus in præsentem regnat Ecclesia, ut non solum in his diebus regnet in Ecclesia, sed et regnent cum illo sancti in æternum. Deinde aliis verbis idem repetit dicens: Et *adjicies, annos super annos ejus*, quibus in præsentem nobiscum est. Nota quia æternitas Domini multis vocatur nominibus. Quidquid enim vis, dicitur de æternitate, anni dies, unus dies, quia quidquid dicitur minus est, sed aliquid necesse est dici, ut sit unde cogites quod dici non potest. Vel ita: Et dicit dies regis, id est Christi, dies bonorum, quos hic egerunt imitando eum, et eosdem dicit annos, quia hic alii aliis diutius vixerunt. Et est, dabit hæreditatem hanc, scilicet quia super dies regis, id est Christi, quos hic egerunt in bono, adjicies eis dies ejus, quibus vivit Deo. Et quia vixerunt hic aliqui diutius, addit, annos ejus. Quasi dicat: Tu adjicies eis, annos ejus, quibus ipse vivit Deo, super annos, id est super longiorem quorundam vitam. Et hi dies,

et anni sunt usque in diem generationis hujus præsenti, et futuræ generationis, id est sunt unus dies, qui unus dies continet et transcendit sæcula præsenti et futuræ generationis. Hic dies est æternitas. Dico adicies annos, et dies regis, quod magnum est, quia rex ille

VERS. 7. — « Permanet in æternum in conspectu Dei; misericordiam et veritatem ejus quis requirit? »

Permanet in æternum. [Cassiod., Aug., Gl. int., Aug., Alcuin., Hier.] Sic et illi permanebunt. Ecce hic ostendit quæ sit illa æternitas, cum dicit, permanet in æternum. Hæc est altera generatio, scilicet æterna. Dico permanet in conspectu Dei, ubi præsto est ad miserandum omnibus. Propter quid ibi manet? propter misericordiam hic exhibendam nobis, et veritatem in futuro implendam. Sed, misericordiam et veritatem ejus quis requirit ei? alia littera, id est ad hoc, ut in his imitetur eum, quasi dicat: pauci. Ideo addidit ei, ut non quæreret aliquis discere in libris hæc, et post sibi vivat, non illi. Misericordia ejus est, quia non meritis, sed bonitate peccata dimittit, et vitam promittit. Veritas, quia non fallit, sed reddidit quod promisit. Misericordiam sequi debemus circa infirmos, et etiam inimicos; veritatem servare debemus, non peccando, ut ita sit homo justus. Vel ita, et est hic conclusio psalmi, et quia hæreditatem regis habebit miles, ergo misericordiam et veritatem ejus quis requirit in æterna vita? quasi dicat, nullus. In æterno enim ita erit sufficiens beatitudo, ut nullus quærat ibi misericordiam, ubi nullus erit miser; nullus quærit ibi veritatem, ubi omnes Deum vident. Unde Dominus in Evangelio: *In illa die non rogabitis me quidquam* (Joan. xvi). Et quia tunc erit, ideo quidquid alii faciant, ego

129 VERS. 8. — Sic psalmum dicam nomini tuo in sæculum sæculi, ut reddam vota mea de die in diem.

Sic psalmum dicam nomini tuo, [Gl. int., Cassiod., Hier., Aug.] id est sic operabor ad honorem tuum, ita quicumque requirit, exemplo meo faciat. Et hoc in sæculum sæculi, id est quandiu hoc sæculum durat, quia non ad tempus hoc est agendum. Sic, inquam, psallam, ut reddam vota mea de die in diem,

A id est ut quod voveo, reddam assidue. Vel ita, ut partim de futuro, partim de præsentia accipiatur. Sic psalmum dicam nomini tuo in sæculum sæculi, id est sic psallam tibi laudibus in æternitate, ut, hic in præsentia, reddam tibi vota mea bonorum operum, donec veniam de die præsentia in diem futurum, Si ergo vis in æternum psallere, redde vota in isto die, donec pervenias ad illum diem. Hic ergo vota, ibi laudes hilares reddam. Unde post omnia in officiis ecclesiasticis dicitur: *Benedicamus Domino*, quia de omnibus bonis, quæ in præsentia agimus, Deum in futuro perenniter laudabimus. A pueris autem dicitur, quia tunc angelicæ puritatis erimus consortes. Nullus enim in regno cælorum, nisi parvulus intrabit (Marc. x).

B COLLATIO IN PSALMUM LX: « EXAUDI, DEUS, » ETC.

VERS. 2. — *In petra exaltasti me.* In Hebræo potest esse anceps sensus, בצור ירדם סמני הנחלי BETZUR IARUM MIMENNI TANEHANI. Nam prima particula tzur, significat *petram* et *fortem*; quare diversa ratione potest accipi in bonum vel in malum, intelligendo, per *petram*, Christum vel ejus auxilium; vel, per *fortem*, diabolum seu adversarium; aut aliquod grave incommodum. Itaque secundo modo capit Hieronymus, *cum fortis elevabitur adversum me, tu eris ductor meus*, retrahendo exordium sequentis versus, ad finem præcedentis, ubi legimus, *deduxisti me*. Alii priorem modum respiciunt, et relativum subaudiunt, *in petram, quæ altior me est, duc me*. LXX duas dictiones sine relativo subintellecto pariter copularunt. Et quomodocumque dicas, constanter celebratur Dei potentia, et præsens auxilium.

C VERS. 6. — *Misericordiam ejus et veritatem quis requirit?* בן יצדדי חסד ומרחם כסד HESED VERMETH MAN HINTERUHU, *misericiordiam et veritatem præpara*, subaudi, quæ, ut volunt, servabunt eum. Hieronymus tamen plane dixit ommissa particula, MAN, cum alii vertunt, *præpara, misericordia et veritas servabunt eum*. Translator ad Campensem, *bonitas et fides custodient eum*. At vero LXX, MAN בן legisse conjicitur מי מן, id est *quis*; vel Chaldaice, MAN, id est *quis*. Qui transtulerunt *præpara*, deflexerunt a radice מנה MINNAH, id est *præparavit*. Pronomen autem affixum, quod legitur in verbo conservabunt, posuerunt LXX, ut copularetur ad particulam אמת EMETH, id est veritatem, ut sit, *veritatem ejus quis servabit*, ob idque, quis requirit? Vel subauditum est in medio, pronomen ejus. Nam contextus Augustini habet, *misericiordiam et veritatem ejus quis requirit ei?* Et ultimum est omissum a LXX. Psalmodia Romana legit, *quis requirit eorum*.

PSALMUS LXI.

PSALMI TITULUS: « IN FINEM PRO IDITHUM, PSALMUS D DAVID. »

Nonne Deo subjecta erit anima mea? [Aug., Cassiod., Aug.] Titulus: *In finem pro Idithum, psalmus David*. Sicut supra diximus, Idithum præfectus fuit cum quibusdam aliis cantoribus in tabernaculo Domini (I Par. xvi), de quibus in titulis psalmoreum plerumque fit mentio (Psal. xxxviii), tum pro officii dignitate, tum pro nominum interpretationibus, per quas subjectorum psalmoreum intelligentiæ

declarantur, ut hic ponitur Idithum, quod interpretatur *transiliens eos*, scilicet remanentes in mundo, et hærentes terrenis. De hoc transiliente agit hic Propheta, qui a terrenis ad cœlestia mente transilivit, monens pigros, illic sequi, et laudans Domini locum quo transiliendo pervenit. Ita enim iste transiliens super aliquid est, ut sub aliquo sit. Et est sensus: *Psalmus iste est David prophætæ, qui hic loquitur in persona transilientis*. Psalmus dico habitus *pro Idithum*, id est agens de transiliente.

Transiliente, dico, in finem, id est in Christum. A Intentio. Monet ut, spretis caducis his, æterna speremus.

Modus: Tripartitus est psalmus. Primo, transiliens invidis respondet volentibus decipere. Secundo se subjici hortatur, et monet reliquos ad idem, ibi, *verumtamen Deo subjecta*. Tertio errantes exprobrat, et monet in Deo non in caducis confidere, quæ est intentio psalmi, ibi, *verumtamen vani*. Transiliens autem iste, videns tot impedimenta sibi occurrentia, Deo se subdit, qui est altior eo, et inferioribus se, quasi de alto respondet increpando.

VERS. 1. — Nonne Deo subjecta erit anima mea? « ab ipso enim est salutare meum. »

Nonne Deo. [Aug., Cassiod.] Quasi dicat: Et si agitis ut movear, et si multa transilio, tamen anima mea semper erit subjecta Deo, nil præter eum cupiens. Hoc ideo dicit, ne transiliendo sit elatus, quia, *qui se exultat humiliabitur* (Luc. xviii). Et, Nonne subjecta erit? erit quidem, quia ab ipso, scilicet a Deo Patre est, *salutare meum*, id est Filius, qui est auctor salutis meæ. Vere auctor.

VERS. 2. — « Nam et ipse Deus meus et salutaris meus; susceptor meus, non movebor amplius. »

Nam et ipse est Deus meus. [Cassiod., Aug., Gl. int., Hier., Cassiod.] Hoc dicit, ne minor Patre putetur. Vel ita, ut non fiat distinctio personarum. Vere erit subjecta, quia ab ipso, Deo, est salutare meum, id est salvatio mea. Quasi dicat: Scio quis supra me sit. Et vere. Nam et ipse, qui est Deus omnium per potentiam, est meus quadam proprietate, scilicet per gratiam, et est salutaris meus, id est redemptor per Incarnationem, et susceptor meus ad gloriam. Vel, *adjutor meus*, alia littera, scilicet in laboribus sæculi, et ideo, *non movebor*. [Aug., Cassiod., Aug.] Quasi dicat: Vos agitis ut movear, sed in velamento alarum ejus munitus, non movebor ab eo *amplius*, qui in Adam quidem motus fui. Vel, non movebor amplius, ut prius motus fui carnis infirmitate. Et dicit hic idem quod in alio psalmo. Quod enim dicit hic: *Nonne Deo subjecta erit anima mea*; hoc est quod alibi dicitur: *Non veniat mihi pes superbiæ* (Psal. xxxv). Quod vero hic dicitur: *Non movebor amplius*, hoc est quod ibi dicitur: *Et manus peccatoris non moveat me*.

VERS. 3. — « Quousque irruitis in hominem, et interficitis universi vos, tanquam parieti inclinato et macerizæ depulsæ? »

Quousque? [Aug., Gl. int., Aug.] Quasi de turre, id est de arcæ contemplationis loquitur imis, id est hærentibus terræ. Quasi dicat: Et quia non movebor, ergo, quousque irruitis, ut flumen vel fera, in hominem? non utique in animam, sed in carnem, quia in corpore vobis data est potestas, non in anima. Unde Job: *Terra data est in manus impii* (Job ix). Nota quod ait, quousque, etc. A sanguine enim Abel hic inceperunt (Matth. xxi). Sed nunquid illi pertinebant ad hominem qui hic loquitur?

est ad Ecclesiam, quæ hoc dicit quod et alibi ait: *Supra dorsum meum fabricaverunt peccatores, prolongaverunt iniquitatem suam* (Psal. cxxvii). Hæc autem unum est cum capite suo Christo, qui est caput omnium fidelium. Hoc ergo dicit: Quousque irruitis in hominem, quasi a sanguine Abel, quia ad caput pertinent membra. quæ ante caput prodierunt? Sed nunquid prodierunt aliqua ante caput? utique, quia caput dicit in alio psalmo mater Sion (Psal. lxxxvi). Unde diceret mater mea Sion, nisi aliqui præcessissent, de quibus natus esset? mater dicit, sed hoc dicit homo in ea natus, id est hoc dicit caput, secundum quod est fundator ejus Altissimus.

B Irruitis, [Cassiod., Aug., Cassiod., Hier., Aug.] et non leviter, sed *interficitis* innocentem, scilicet, alia littera, irruitis, *tanquam dejecturi eum*. Vos dico incumbentes ei *tanquam parieti inclinato et macerizæ*, quia putatis quod sine defensore sit, et quia facile corrui ut inclinatus paries, qui etiam non impulsus caderet; et quasi maceria, quæ est constructio saxorum sine ligamine cœmenti, ut sit circa hortos et vineas. Et ne de ipsa novitate firmam putes, addit, *depulsæ* vel impulsæ, vel aliis manentibus. Ita legitur illud, secundum litteram nostram, *interficitis, universi vos*. [Hier., Aug.] Quasi dicat: Irruitis in hominem, sed non est vobis irruendum, quia irruendo in hominem, interficitis vos ipsos, universi, etiam consentientes. Vel ita, secundum C aliam litteram, *quousque apponitis super hominem*. Idem sensus est cum præcedenti. Apponunt enim mala super hominem, id est super Ecclesiam, onera passionum, ut usque in finem impleat quisque fidelis in corpore suo quod deest passionum Christi (Coloss. i). Deinde quasi irridendo subdit, *interficitis omnes vos*, alia littera, quasi dicat: Vos omnes interficitis hominem illum, quantum ad hominem; sed non omnes unum, sed omnes Ecclesiam. Sed, quia Deus susceptor, non movebor, ut supra dictum est, *tanquam parieti inclinato et macerizæ depulsæ*. Hoc non mutatur. Nil possunt contra ne persecutores.

D VERS. 4. — « Verumtamen pretium meum cogitaverunt repellere; cucurri in siti; ore suo benedicebant, et corde suo maledicebant. »

Verumtamen ficti et occulti *cogitaverunt repellere*. [Aug., Cassiod., Aug.] quia latet venenum in corde, et si non audent proferre; *pretium meum* repellere, id est Christum, ne homines colerent eam. Vel beatitudinem æternam mihi tollere cogitaverunt. Vel secundum aliam litteram, *honorem cogitaverunt repellere*, id est Christum. Quia enim non possunt extinguere nomen Christi, inhonorant exaltatum verum Joseph. Et nota diversa genera hostium. Irruunt enim persecutores violenti, cogitant repellere hæretici et ficti. Illi ita. Ego tamen salutem illorum sitiebam. Et hoc est, *cucurri in siti*, quia, etsi semper eos bibit, semper sitit ultra; sed ipsi ore suo

benedicebant. Quia nequeunt per aperta mala, tentant per blanda eum seducere, *et corde suo*, ubi cogitaverunt repellere, *maledicebant*. Hos sitiēbat iste. Sciendum est hic significari duas spirituales civitates, unam malorum, quæ dicitur Babylonia, quæ incipit a Cain; altera bonorum, quæ dicitur Jerusalem, quæ incipit ab Abel. Illius rex, diabolus: istius rex Christus. Cives Babyloniæ sunt irruentes, et repellere pretium cogitantes; cives vero Jerusalem, sunt sitiētes, et eos usque in finem potantes. Hæ duæ civitates permixtæ sunt corpore, sed divisæ mente. Civitas malorum significata est per illam civitatem quam prius Cain ædificavit, ubi non erat ante civitas, quam vocavit Enoch, id est *dedicatio*, quia mali temporalibus se dedicant, dum in hac vita quæ ante est, radicem cordis plantant, quia prius est quod animale est. Civitas autem bonorum significata est per Jerusalem, quæ post ædificata fuit, non ibi ubi prius non erat civitas, sed ubi fuit Jerus, unde Jebusæus. Fuit namque trinomina, scilicet Jebus, Salem et Jerusalem. Jebus autem interpretatur *conculcata*, ubi congrue 130 Salem, seu Jerusalem, illa eversa, ædificatur: quia ex veteri homine everso atque conculcato fit novus homo. Corporalis autem commistio utriusque civitatis facit ut res Babyloniæ ministrent, qui sunt de Jerusalem, id est boni aliquando; et res Jerusalem illi qui sunt de Babylonia, id est mali, verbi gratia, ut tres pueri in Babylonia, et mali regnantes in Jerusalem. De illa dicitur a Deo: *Ego Deus et non homo, et civitatem non ingredior* (Ose. xi). De hac Propheta ait: *Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei* (Psal. lxxxvi).

PARS II. *Διψάλα*. VERS. 5. — « Verumtamen Deo subjecta esto, anima mea, quoniam ab ipso patientia mea. »

Verumtamen. [Cassiod., Aug., Cassiod., Aug.] Secunda pars, ubi item se, id est animam suam subjici Deo hortatur. Quasi dicat: Illi ita. *Verumtamen* quidquid illi faciant, Deo subjecta esto, anima mea. Hæc repetitio menti nostræ robur infligit. Et debes subjici, *quoniam patientia mea*, quam habeo inter tanta scandala, *est ab ipso*. Homo enim per se hæc non toleraret. A quo ipso est? ecce a Deo. Et vere,

VERS. 6. — « Quia ipse Deus meus et salvator meus; adjutor meus non emigrabo. »

Quia ipse est Deus meus. [Aug., Cassiod.] ergo vocat me. *Et salvator meus*, ergo justificat me. *Adjutor meus*; ergo glorificat me. Et *non emigrabo*. Inde ubi glorificor, ab inquietudine migrabo; de domo cœlesti non emigrabo. Vel secundum aliam litteram, scilicet *non ero transfuga*. Sic, et quia adjutor es, ideo, non ero transfuga ab hac fidei firmitate, quia

VERS. 7. — « In Deo salutare meum, et gloria mea: Deus auxilii mei, et spes mea in Deo est. »

In Deo est salutare meum, [Cassiod., Aug.] id est salus mea, non ut in diis gentium mors. Et non

solum salvus ero in Deo, id est justus ex impio; sed etiam gloria mea erit in Deo; hic, et in futuro, id est gloriosus ero in eo. Et vere, quia ipse est Deus auxilii mei. Vel ita, ut de futuro accipiatur totum: In Deo est salutare meum in futuro, ut non modo salvus ero, imo et gloria mea erit in futuro: tunc salvus et gloriosus ero in eo. Et modo quid? ipse Deus, adjutor meus est in certamine. Hoc dicit ne quid sibi deputet homo. Et spes mea in Deo est, donec veniatur ad perfectum, scilicet ad illam glorificationem, ubi justii fulgebunt sicut sol in regno Patris (Matth. xiii).

VERS. 8. — « Sperate in eo omnis congregatio populi, effundite coram illo corda vestra: Deus adjutor noster in æternum. »

Sperate, [Cassiod., Aug., Gl. int.] sua fide vulgata monet omnes qui superstitionibus laborant, sperate in Domino. Quasi dicat: Spes mea in Deo est. Quo exemplo sperate in eo. Quasi dicat: Imitamini me Ildithum, omnis congregatio populi. Quasi dicat: Sitis unum, et sic sperare poteritis. Quomodo sperandum est? *effundite coram illo corda vestra*, [Aug., Alcuin., Aug.] id est pravæ cogitationes vestras consistendo peccata, sperando bona, deprecando veniam, plorando ruinam. Per lacrymas enim cor effunditur. Effundite ergo, nolite intus retinere virus peccati. Hæc effusio significatur in tunsione pectorum. Dum enim pœnitentes extrinsecus pectora tundunt, quantum peccati conscientia anima pungat, monstratur. Unde: *Punge oculum, et producit lacrymam: Punge cor, et producit scientiam* (Eccli. xxii). Et item, in hac vero pectorum tunsione, sonus est. Quo figuratur sonus et clamor confessionis peccatorum. Effundite dico, et non perit quod effunditis, quia *Deus est adjutor in æternum*. Quid ergo timeas inter malos?

PARS III. *Διψάλα*. VERS. 9. — « Verumtamen vani filii hominum in stateris, ut decipiant ipsi de vanitate in idipsum. »

Verumtamen. [Cassiod., Aug., Gl. int., Hier., Alcuin.] Tertia pars, ubi errantes exprobrat et monet in Deo, non in caducis confidere: quod psalmus intendit. Quasi dicat: Illi irruunt et occidunt; *verumtamen*, vos boni, quasi in alto positi, misereamini eorum quos prius timebatis, et ex charitate dicite: *Vani sunt filii hominum*. Vel ita continua: ego sic monui, scilicet sperate, effundite. *Verumtamen vani*, etc. Vel ita junge; Deus est adjutor noster. Et licet sic operetur nobis Deus, *verumtamen filii hominum*, scilicet Evæ et Adæ, sunt vani, in se terrena petentes, et mendaces sunt filii hominum in stateris, id est in rectitudine Scripturarum, quia pervertunt Scripturas, quibus probent falsa. Vel, mendaces sunt in stateris, [Cassiod., Hier., Aug., Cassiod.] id est in iniquis ponderibus, quibus ementes decipiunt. Unde Salomon: *Pondus et pondus, mensura et mensura, minor, scilicet qua vendas; et major, qua emas. Utrumque abominabile est apud Deum* (Prov. xx), et item: *Statera dolosa abo*

mirabilis est Deo; et pondus æquum, voluntas ejus. (Prov. xx). De utraque sententia simul proceditur hoc modo: Ad quid hoc agunt? ut decipiant alios, ipsi dico existentes in idipsum, scilicet in unum de vanitate. Etsi enim varii sunt in suis perversis studiis, de vanitate tamen in unum sunt. Unde vulpes, quas colligavit Samson ad succedendum messes alienigenarum, in posterioribus conveniebant, facies vero diversas habebant. (Judic. xv). Hæretici enim vulpibus similes in pravitate erroris conveniunt; sed contraria tradentes, et adversus seipsos dimicantes, victoriam Ecclesiæ faciunt. Vel ita, et agit de hypocritis, qui aliud sunt, et aliud videri volunt. Et hoc est filii hominum sunt mendaces quia falso examine fallunt intuentes, quia justii videri volunt, cum sint mendaces. Et hoc est quod subditur: Mendaces, dico, sunt in stateris, id est in libra justitiæ, per quod facilius decipiunt, ut ipsi de vanitate decepti, decipiant alios in idipsum, id est per hoc ipsum quod creduntur æqui.

Vers. 10. — « Nolite sperare in iniquitate, et rapinas nolite concupiscere; divitiæ si affluent, nolite cor apponere. »

Nolite. [Aug., Cassiod., Alcuin., Cassiod.] Hic sitiens convertit se ad eos, quasi dicat; Spes mea est in Deo, sed o vos filii hominum, nolite sperare in iniquitate, sed sicut spes mea in Deo est, ita sit vestra, et nolite, vos, qui non habetis, quasi ex necessitate sitis rapturi, concupiscere rapinas, ubi potius rapit vos diabolus. O lucra damnosa! Invenis pecuniam, perdis justitiam. Præda enim quam vis rapere in muscipula est; tenes alienum, et teneris a diabolo. Et est sensus: Nec speretis, nec cupiatis quæ congregata aliis rapiantur. Ne vero solis pauperibus hoc dicere videatur, subdit: Et, o vos qui habetis, divitiæ si affluent, id est si exundant, tanquam de pleno fonte currant. *Nolite cor apponere*, id est nolite sperare in incerto divitiarum (I Tim. vi). Hoc divitibus dicitur. Ille ergo qui non habet, non ambiat; qui habet non superbiat. Et notandum quod non dicit nolite habere, sed cor apponere. Non enim damnat divitiis, unde mereamur cælum, sed cor appositum, quod scilicet non expendit, sed recondit.

Vers. 11. — « Semel locutus est Deus; duo hæc audiivi, quia potestas Dei est, et tibi, Domine, misericordia, quia tu reddes unicuique juxta opera sua. »

Semel locutus est Deus, etc. Duo dixit, scilicet nolite cor apponere, et sperare, quibus alia duo reddit, reddens causam prædictorum. Quasi dicat: [Alcuin., Cassiod., Aug.] Nolite cor apponere, cur? Quia potestas vindicandi est Dei, scilicet Filii. Dixit, sperate. Cur sperandum? Quia tibi, Domine, est misericordia remunerandi, in quo potestas et

(97) Ex Beda in Exod. xxviii, si non fallit gloriaria.

(98) Vide Hieron. in epistola ad Marcellam, De x Dei nominibus et in epist. ad Damasum, cujus prin-

cipium est; Et factum est no. etc.; et item in cap. Ezech. xvi, ad illud: Et coronam decoris in capite tuo.

A misericordia apparet, ecce quia tu reddes unicuique juxta opera sua. Per hoc apparet hæc de Christo dici, quia Pater non judicat quemquam, sed omni judicium dedit Filio (Joan. v). Unde hoc scis? quia semel, id est æternaliter, locutus est Deus, id est disposuit omnia, inter quæ omnia hæc duo audiivi, quia potestas, etc. Vel ita, secundum seriem literarum; Sperate in Deo, quia semel locutus est Deus, ubi duo hæc audiivi. Contrarium videtur Deum semel loqui, et duo audiri. Quid est etiam quod legitur in Apostolo: *Multifariam multisque modis olim Deus locutus est* (Hebr. i), sed inter homines multis modis loquitur Deus, apud se semel, quia unicum Verbum genuit, per quod omnia facta sunt, et in quo simul omnia disposita sunt, inter quæ omnia hæc duo quæ hic opus est dici, audivit, cum et multa alia audivit quæ hic memorari non est opus. Illa duo sunt potestas et misericordia, de quibus sunt omnes Scripturæ, propter quæ duo lex et prophetæ sunt, propter quæ ipse Christus missus est et apostoli. Potestas ergo timeatur, misericordia ametur, nec pro misericordia potestas contemnatur, nec pro potestate de misericordia desperetur. Et hoc est, sperate in Deo, quia Deus semel locutus est, id est Verbum æternaliter genuit, in quo omnia fecit atque disposuit. Hoc est illud Verbum de quo pastores dixerunt: *Transeamus usque Bethleem, et videamus hoc Verbum quod factum est* (Luc. ii). Quod non tantum ineffabile est, verum etiam nomen ejus quod scribebatur in lamina aurea summi pontificis (Exod. xxviii), et erat tetragrammaton, id est (97) quatuor litterarum quæ sunt iod, he, van, heth, id est principium passionis vitæ istius. Nomen autem ex his litteris constans, ut quidam tradunt, est ia. ia. vel, ie, ie, quod dicitur ineffabile, quia, cum cætera nomina Domini rem ineffabilem significant, (98) hoc ineffabiliorem rem designat, juxta litterarum interpretationes. Quasi dicat: Iste cujus, hoc est nomen est principium vitæ per Adam amissæ: et hoc per humilitatem passionis. Quid autem mirabilius quam quod patiendo, moriendo a morte nos liberavit? Ineffabilis est ergo Verbi generatio, cujus etiam nomen est ineffabile et iste tamen aliquid inde capiens dicit, *semel locutus est Deus*, id est, æternaliter Verbum genuit, in quo omnia disposuit. Hoc vidit iste elevatus super omnia, etiam transcendens angelos, et ad liquidum perveniens, ubi unus unum genuit. Inter quæ omnia, duo hæc audiivi, in alto quo transilivi, quasi non a me dico hoc, sed audiivi, raptus ad Verbum unigenitum, quæ? Quia potestas Dei est, id est Filii, qui non tantum in se potestatem habet, verum etiam aliis confert, quia non est potestas cuicumque nisi a Deo æquo, et si te lateat æquitas, Et tibi, Domine, misericordia, quia tu reddes unicuique juxta opera sua.

cipium est; Et factum est no. etc.; et item in cap. Ezech. xvi, ad illud: Et coronam decoris in capite tuo.

Hæc non mutantur. [Aug.] Apud illum potestas, A apud illum misericordia. Pertinet ad ejus potestatem damnare iniquos. Treme ergo ejus potestatem. Diabolus ergo quædam potestas est, plerumque tamen vult nocere, et non potest, quia potestas ista sub potestate est; tantum enim impellit parietem inclinatum, quantum accipit potestatem; quoniam qui dat tentatori potestatem, ipse tentato præbet misericordiam. Non est potestas nisi a Deo. Noli dicere quare dat tantam potestatem diabolo, ut non det econtra potestatem? Qui dat potestatem, habet æquitatem. Noli ergo timere inimicum. Tantum facit quantum acceperit potestatem.

COLLATIO IN PSALMUM LXI: (NONNE DEO SUBJECTA,) ETC.

VERS. 1. — *Nonne Deo subjecta erit anima mea.* Nonnulli vertunt, *silet anima mea*; alii, *respicit anima mea*; quidam, *expectat anima mea*. Quæ omnia apte innuunt pacem conscientiæ, et perfectam animæ obedientiam erga Deum. Hic translator ad Campensem habet, *Deum unice observabit anima mea.* וְדַמְיָה נַפְשִׁי

VERS. 3. — *Interficietis, universi vos.* LXX et Hieronymus legerunt *active*. Siquidem Sanctes suo Thesaurò indicat quosdam legere תְּרַצְוּ תְּרַצְוּ תְּרַצְוּ in verbo piel, id est *interficietis*. Alios autem תְּרַצְוּ in paul, id est *interibitis* passive. Quod et Neoterici quidem sequuntur versores, ne interim dicam inv. sores. Campensis tamen et 131 Paraphrasis et translatio habent activum. Similiter Chaldæus *perpetrabitis homicidia*.

Tanquam parieti inclinato et maceriæ depulsæ. Si legas sub recto casu *tanquam paries inclinatus, et maceria depulsa*, poteris subaudire verbum substantivum *eritis vel sitis*. In nostra lectione, intelligitur verbum *incumbite* vel quid simile, ut colligitur ex interpretatione Augustini, ne suo more elidant ecclesiasticam psalmodiam Faber et Cæcus.

VERS. 4. — *Pretium meum cogitaverunt repellere.* Hieronymus, *parietem ejus*, si legas, מַסְעָתִי MASEATI, id est *munus meum vel pars mea*; si מַסְעָתִי MASEATO, est *munus ejus, pars ejus*, juxta Hieronymum. Ubi autem legeris מִסְעָתִי MISEATO, significat *ab exaltatione*, quomodo neoterici Hebraicatores usurpant, et varie reddunt, inturbantes nunc hue, nunc illic; Præterens, *propter exaltationem ejus inierunt consilium, ut expellant*; Sanctes, *a magnitudine ipsius Dei consulerunt expellere alter alterum*, ne ipse Deus quem exaltet consultant molianturque impellere; Pellicanus, *ab elevatione inierunt consilium ad expellendum*; interpretes pro Cajetano, *a celsitudine ipsius, supple viri, consulerunt ad impellendum*; Paraphrasis Campensis, *quod videbant illum auxilio Dei crescere, hoc ut impedirent stulti invito consilio, subvertere illum conabamur*; Translator, *duntaxat nitis consilium de statu ejus ad dejiciendum*; Neliensis, *pro exaltatione sua ut pellerent*; Paraphræs Chaldæus, *in die bonæ operationis conciliantur et impingant*.

Cucurri in siti, יָרַצְוּ חַצְבִּי HRTZU CAZAB, id est *placuerunt in mendacio*, vel *volverunt mendacium*. רַצְוֵי RATZAB, usurpatur et pro *complacere* et pro *currere*. Secundum significatum attenderunt LXX, quanquam non ad verbum omnino. Deinde חַצְבִּי

signat quidem mendacium. Interdum tamen sonat *scaturiginem negantem aquam*. Præsertim præposito aleph, ut in Jerem. xv, ubi legimus: *Facta est mihi quasi mendacium aquarum*. Et hanc acceptionem respexerunt interpretes ut apparet.

VERS. 7. — *Deus auxilii mei, et spes mea in Deo est.* Hic pudet referre insultationem Cæci post Fabrum adversus interpretes, quod hic sensus non periunde quadret: *Deus auxilii est in Deo*, quem tamen serics illius versiculi deducere videtur. Sed ex Hebræo dicendum, *robur sive petra fortitudinis meæ, et spes mea in Deo est*. Hebr. צִרְיָהּ TZUR, id est *petra fortis, et est Deus*: qui dicitur *Deus auxilii*, id est *Deus adjutor*. Ergo quæ ineptitudo, *Deus est adjutor meus; et spes mea in Deo est?* ubi est incommoditas orationis quæ vos offendit?

VERS. 8. — *Sperate in eo, omnis congregatio populi.* Hebr. *sperate in eo omni tempore, populi*. Et in Hebr. particula *populi* sic posita est, ut dubium sit an referatur ad præcedentia, an ad sequentia: et, juxta exigentiam constructionis et commoditatem sententiæ, potest verti aut singulariter aut pluraliter, et hoc vel illo caso. Et haud scio an interpretes legerint צִדְדָא דְּמַדְּחִי, id est *congregatio pro פְּעוּלָא דְּמַדְּחִי*, id est *tempore*. Nam unica littera distant, quamquam populus omnis ætatis sive temporis haud longe absit ab omni congregatione.

VERS. 9. — *Mendaces filii hominum in stateris, ut decipiant ipsi de vanitate in idipsum.* Hebr. כֹּזְבֵי צִדְדָא בְּרֵאשִׁית בְּמַאֲמָנִים לְעֵלְוֹת הַמָּה כֹּהֲבֵל יָדָא CAZAB BENE ISCH BEMOZNAIM LAALOTZ HEMAH MEHEBEL IAHAD, *mendaces filii viri in stateris ad ascendendum*. Quod Hieronymus interpretatur: *in stateris dolosis*, siquidem in ascensu stateræ tum solet fieri fraudulentia.

וְדִמְיָה מַעֲבָלִי MEHEBEL IAHAD, *de vanitate simul, vel in idipsum*. Hierony. sic explicat, *fraudulenter simul*; Præterens, *ipsi magis vanitas simul*; Sanctes, *in stateris si ascendant, leviores sunt vanitate simul*. Itidem; cæteri Hebraicantes recens nati. Et id effectum est quod littera *men*, nunc est præpositio a vel ab vel de, nunc nota comparativi, quo caret Hebræi. Sufficit quod editio nostra non dissideat a veritate Hebraica.

VERS. 10. — *Nolite sperare in iniquitate, et rapinas nolite concupiscere.* Hebr. copulant בגַּזְלֵי BEGAZEL, id est *in rapina*, verbo proxime præcedenti, *nolite sperare in iniquitate, sine calumnia et rapina*. LXX jungunt subsequenti et videntur legisse cheth pro he, id est aspirationem sortem loco tenuis; cum paulo distent תְּרַבְּלוּ TECEBALU loco תְּרַבְּלוּ TEREBALU. Prius nonnunquam significat *eniti, parturire*, eoque *concupiscere*, præsertim in conjugatione quam dicunt piel; alterum *evanescere, ut sit, nolite vani fieri*. Quod Hieronymus vertit, *ne frustremini*. Chaldæus est nobiscum quantum ad significantiam verbi, modo non fallat versio.

VERS. 11. — *Semel locutus est Deus; duo hæc audivi.* Et ad eundem modum Hieronymus, Pellicanus et interpretes pro Cajetano. Satis accedit Neliensis. Sed Præterens et Sanctes, *bis hæc audivi*: Munsterus, *una vice locutus est atque secundo, quod et audivi*; Campensis, *unum quiddam locutus est Deus, sed sæpenumero illud audivi*; Translator, *semel locutus est Deus, quod ego iterum atque iterum audivi*. Pro cerebro hominum omnia confunduntur, quando hebraismus ad id minus adigit. Paraphrasis Chaldæa sic interpretatur, *legem unam locutus est Deus, et bis illam audivimus de ore Moyse*.

PSALMUS LXII.

PSALMUS DAVID CUM ESSET IN DESERTO IDUMÆÆ. Deus, Deus meus. Titulus: *Psalmus David cum*

esset in deserto Idumææ. Sicut legitur in libro Regum Davtd fugiens a facie Saul abscondit se in de-

serto Idumæorum, de quo non agit psalmus, sed de significato. [Alcuin., Aug., Cassiod.] Per David enim intelligitur Ecclesia, quæ ariditate sæculi, velut in deserto sitit, et misericordiam a Deo piis precibus expetit, donec æterna capiat, docens nos suo exemplo bene conversari in medio hujus pravæ et perversæ nationis. Et est sensus : *Psalmus* iste attribuitur *David*, id est Ecclesiæ, quæ hic loquitur. *Psalmus* dico habitus de hoc quod sustinuit, *cum esset in deserto Idumææ*, id est in deserto hujus sæculi, ubi sunt. Et accipitur psalmus iste ex persona capitis et membrorum. Vox enim ipsius nostra est, et nostra ipsius. Intentio monet recte conversari in medio pravæ nationis. Modus : Bipartitus est psalmus. Primo, dicit Ecclesia quomodo se habeat in deserto hujus sæculi, scilicet sponsa Deum videre desiderat, quem et laudat, et id amplius agere optat. Secundo exponit bona malaque, utriusque partis, ibi, *sic memor fui*. Ecclesia ergo necessitatibus hujus vitæ æstuans ait : O

VERS. 1. — « Deus, Deus meus, ad te de luce vigilo. »

Deus, [Alcuin., Aug., Cassiod., Aug.] communis omnium per potentiam, qui es *Deus meus* quodam modo specialiori, scilicet per cultum et sanctum desiderium. Vide affectum piæ deprecationis, per hanc geminationem, *vigilo ad te de luce*, vel *dilatulo*, alia littera, id est matutinali hora ad litteram, quando resurrexit Christus, scilicet ut tunc eum laudet Ecclesia, quando exemplo suæ resurrectionis eam ad resurgendum animavit. Inde est quod psalmus iste in matutinis laudibus cantatur. Vel ita secundum moralem sensum, ubi per lucem lux gratiæ intelligitur, quæ nos vigilare facit ad Deum. Alius enim vigilat ad Deum, scilicet qui vere Dei memor est; alius dormit ad Deum, scilicet qui Deum obliviscitur; alius dormit mundo, vel ad mundum, dum mundi obliviscitur; alius vigilat ad mundum amans ipsum. Ideo dicit iste, *vigilo ad te*, dum scilicet mundo dormio, non amans quæ mundi sunt, sed te solum desiderans. Econtra ad Deum dormit, qui Deum obliviscitur, terrenis deditus. Vigilo dico, et hoc, de luce, quia suboritur mihi lux gratiæ. Non enim vigilares, nisi lux oriretur quæ te excitaret. Dico *vigilo*, ad te, et sitio anima et corpore. Et hoc est, et

VERS. 2. — « Sitivit in te anima mea; quam multipliciter tibi caro mea. »

Anima mea sitivit, [Aug.] Multis de causis, unum et beatum esse quod est *in te*. Alii alia desiderant, sed anima mea, non nisi ad te. Anima sitivit multis de causis, sed de pluribus sitivit caro. Et hoc est *quam multipliciter*, id est pro multiplici defectu, sitivit tibi, non alii rei, *caro mea*, quæ plus eget. Patitur enim multos defectus, mutat etiam ætates, quæ etiam resurrectionem sitit, quia et ei promittitur resurrectio quam desiderat, quomodo animæ nostræ beatitudo. Vel de præsentibus sic : quam multipliciter sitivit tibi pro præsentibus caro

A mea. Sitit enim et hic caro Domini, dum ab eo quærit necessaria, hic; deinde subdit ubi sitiat.

VERS. 3. — « In terra deserta, in via, et in aquosa, sic in sancto apparui tibi, ut viderem virtutem tuam et gloriam tuam. »

In terra deserta. [Aug., Cassiod., Aug.] Hic sitiendum est. Hoc sæculum est desertum, hoc est Idumæa. Unde titulus agit, quod bene dicitur terra deserta, ubi scilicet nullus sanctorum habitat. Addit *et in via*, quia non est ibi via, unde exeat, *et in aquosa*, quia, dum moraris, non est ibi aqua. Malum est hoc desertum, horribile et timendum; sed tamen Deus hic fecit tibi viam, scilicet Christum, qui est via, veritas et vita (*Joan. xiv*), et misit aquam verbi sui, Spiritu sancto implens prædicatores, ut fieret in eis fons aquæ salientis in vitam æternam (*Joan. iv*) : *sic in sancto*. Quasi dicat : Sitivit anima mea et caro, et sic, tunc apparui tibi in sancto desiderio, id est per sanctum desiderium. Nisi enim quis prius deficiat in malo, nunquam pervenit ad bonum, quod Deus est. Et apparui tibi, non dico, ut videres me, quia omnia vides; sed ut *viderem virtutem tuam, et gloriam tuam*, id est Christum. Quasi dicat : Vidisti me, ut viderem te. Nemo enim videt Deum, nisi prius Deus appareat, id est a Deo videatur. Sol enim luce sua facit nos videre, ita et Deus. Ergo in sancto desiderio appareamus Deo, ut ipse appareat nobis. Cui ergo non appareat Deus, sit in sancto desiderio; et apparebit ei Christi majestas et æqualitas, quam cum Patre habet, etsi homo fuit. Ideo hæc omnia sic ago,

VERS. 4. — « Quoniam melior est misericordia tua super vitas; labia mea laudabunt te. »

Quoniam melior est misericordia tua, [Aug., Alcuin., Aug.] id est vita gratiæ, quæ per misericordiam non per merita datur *super vitas* humanas, etsi longæ et prosperæ sint : quæ multæ sunt, ut vita militis, agricolæ et cæterorum. Melius est quod das correctis, quam quod eligunt perversi. *Labia mea*. Post beneficia Dei laudem promittit, quasi dicat : quia misericordia tua est *super vitas*, ideo labia mea *laudabunt te* ad proximum, de quo etiam sollicitor. Nisi præveniret me misericordia tua, non possem laudare te. Et sic labiis laudo.

VERS. 5. — « Sic benedicam te in vita mea; et in nomine tuo levabo manus meas. »

Sic etiam benedicam te jam in vita mea, [Aug., Cassiod., Alcuin.] scilicet quam mihi donasti. Nam in illa quam mihi elegi. Vel ita : Quia misericordia tua est *super vitas*, sic, id est ideo benedicam te in vita mea, id est bene vivendo. Vel ita, per misericordiam tuam laudabo te, et, sicut dedisti mihi per misericordiam laudare te, sic benedicam te in vita mea, id est misericordiæ tuæ tribuam vitam meam, in qua te laudabo. *Et in nomine tuo*, id est ad honorem tuum *levabo manus meas* in precibus, ad litteram. Levabo, etiam in bona opera, ut Christus suas in cruce pro nobis levavit, ut manus nostræ, tam corporis quam bonæ operationis, extendantur

ad Deum. In nomine Dei nempe levat manus qui bonis operibus insistens tensis manibus in figura crucis Deum orat. Unde Apostolus : *Levantes puras manus in oratione sine ira et disceptatione* (I Tim. II). In hujus rei figuram præcessit **132** quod Moyses fecisse in Exodo legitur, qui, dum in oratione levaret manus ad Dominum, populus Dei vincebat Amalec; dum vero deponebat manus, superabatur Israel (Exod. XII), quia, dum aliquis bona opera operatur pro cælestibus, vincit Amalec, id est dæmonum turbam, sanguinem nostræ perditionis lingentem; dum autem deponit manus, id est pro terrenis operatur, vincitur ab Amalec.

VERS. 6. — « Sicut adipe et pinguedine repleatur anima mea, et labiis exsultationis laudabit os meum. »

Sicut adipe, etc. [Aug., Hier., Cassiod., Aug.] Hoc est quod petitur levatis in oratione manibus. Quasi dicat : Levabo manus, et hoc petam : Utinam anima mea repleatur sicut adipe et pinguedine. Hæc ad litteram olim placebant Deo in sacrificiis. Adeps in intestinis, pinguedo est in carne. Sub horum velamine quædam spiritualia optat. Per adipem enim intelligitur sapientia, quæ in abscondito est, quæ est pinguedo animæ, sine qua anima macrescit, vel ita exilis est, ut in bonis operibus cito deficiat. Per pinguedinem intelligitur fortitudo spiritus, vel pia alacritas. Et ideo apposuit, *sicut*, non dixit simpliciter, adipe et pinguedine. [Cassiod., Aug., Hier., Gl. int., Aug.] Et est, anima mea repleatur sicut adipe et pinguedine, scilicet scientia et pia alacritate, vel fortitudine spiritus repleatur hic, ubi sitis est, et oratio levatis manibus; cum sitis transierit et oratio, tunc succedet laudatio. Unde subdit, *et labiis*. Quasi dicat : Dico impleatur anima, et sic laudabit te os meum labiis exsultationis, pro pura conscientia, cujus comes est exsultatio. Vel, secundum aliam litteram, *et labiis exsultationis laudabo nomen tuum*. Idem sensus. Sicca enim labia laudare non possunt. Vel ita, ut totum de futuro accipiat, et accipitur pro eodem adeps et pinguedo, scilicet pro æterna jucunditate. Et est, *repleatur anima mea sicut adipe et pinguedine*, id est, felici jucunditate, quæ erit in æterna saturitate; et tunc, *labiis exsultationis laudabit nomen tuum*.

PARS II. VERS. 7. — « Si memor fui tui super stratum meum, in matutinis meditabor in te, quia fuisti adjutor meus. »

Si memor. [Cassiod., Aug., Cassiod., Aug., Cassiod.] Secunda pars, ubi exponuntur bona et mala utriusque partis, scilicet contra difficultates sæculi, quas hic patitur. Dicit securitatem suam esse ex Deo, in qua memor est ejus, memorans inimicos perituros, et regem cum sanctis lætaturum. Quasi dicat : Laudabit te os meum, quia et in stratu, et mane memor fui tui super stratum meum, id est in quiete prosperitatis, ne ipsa dissolveret, et faceret oblivisci Deum. Et si memor fui tui in quiete, tunc in matutinis quoque, id est bonis actibus, meditabor

A in te, scilicet, per mane actus accipiuntur, quia mane quisque incipit bene operari. Et bene ait, si in stratu, et in mane. Si enim non es memor in quiete nec in actione. Si vero in otio, tunc et in operatione. Ne in ea deficiat, ideo addit, ostendens quare non deficiat, et sit memor, *quia fuisti adjutor meus*. Nisi enim adjuvet Deus hic, bona implere non possumus. Vel ita juxta moralem sensum, et convenit in parte cum præcedenti sententia. Quasi dicat : Laudabo, si, id est quia memor fui tui super stratum meum. Per stratum in quo quiescimus prospera accipe, in quibus iste est memor Dei, quod vix homo facit. Et meditabor in te in matutinis, id est luce gratiæ mihi illucescente. In nocte enim mala sunt; sed Christo monstrante, tanquam in luce, bona debemus facere. Nemo autem in mane operatur, nisi qui in Christo operatur. Ergo in matutinis, id est in luce Christi, meditabor in te, ut supra dixit, de luce vigilo ad te, ut filius lucis, id est Christi, ad auctorem lucis vigilet, id est Deum. Ideo in te, quia fuisti adjutor meus, in periculis Idu-mææ.

VERS. 8. — « Et in velamento alarum tuarum exsultabo, adhæsit anima mea post te, me suscepit dextera tua. »

Et si quid occurrerit exsultabo in bonis operibus, in velamento alarum tuarum, id est in protectione tua, quia pullus sum. Et ideo, si non protegis, milvus rapit. Ideo exsultabo, quia *adhæsi* charitate, anima mea post te, id est ita adhæsit tibi charitate, ut te præ se diligeret. [Alcuin.] Vel post te, scilicet ut sequatur te, nolens præire, ut Petrus voluit (Matth. XVI). Ideo exsultabo, ideo adhæsit, quia *me suscepit* alis legendum, a periculis *dextera tua*, id est propitiatio tua.

VERS. 9. — « Ipsi vero in vanum quæsierunt animam meam, introibunt in inferiora terræ, tradentur in manus gladii, partes vulpium erunt. »

Ipsi vero, [Gl. int., Aug., Cassiod., Aug.] quasi notabiles, *in vanum*, quia evasi, *quæsierunt animam meam*. Vel hoc in persona totius Christi, id est capitis et corporis, dicitur. Quasi dicat : Ideo exsultabo, quia me totum Christum suscepit dextera tua, id est sapientia tua, verbum tuum. In Christo enim homine sapientia Dei est, et nos in illo sumus, et cum illo assumpti sed diverso modo : ille, per unionem personæ; nos, per adoptionem. Et ideo, in vanum vero, id est in vanitate, quæsierunt animam meam, in qua omnes vivunt. Hæc est anima Christi, quia nil fecerunt animæ Deo connexæ, quærentes eam perdere. Ipsi, scilicet quilibet persecutores, et maxime Judæi in malitia notabiles, qui in capite et in apostolis, animam nostram quæsierunt. Et ideo *introibunt*, animo et desiderio, *in inferiora terræ*, id est in terrenitatem. [Cassiod., Aug., Hier., Aug.] Timuerunt enim perdere terram, et ideo occiderunt Jesum, et ierunt sub terram, quæ eis proposita dominata est; non ad cælos vecti, a terra sorbentur. Malæ cogitationes eorum, quia de terra sunt natæ,

in ima terræ, quasi in cœnum vergunt. Et tamen accidit eis quod timerunt, quia et post terram perdidit. Unde sequitur: *Tradentur, etc.*, quia expugnati sunt ab hostibus. Vel, introibunt in inferiora terræ, id est in infernum, et propterea tradentur hic *in manus gladii*, id est potestatem Titi et Vespasiani, et partes vulpium erunt, id est principum sæculi, qui vulpibus comparantur, ut Dominus dicit de Herode: *Dicite vulpi illi, etc.* (Luc. xiii.) Partes horum inquam erunt Judæi, quia Christum regem noluerunt habere, dicentes: *Non habemus regem nisi Cæsarem* (Joan. xix). [Cassiod., Gl. int.] Agnum rejecerunt, vulpem tenuerunt. Vel per vulpes, dolosi intelliguntur. Partes ergo vulpium sunt, dum se dolosis prava voluntate conjungunt. Vel, partes vulpium, id est dæmonum erunt.

VERS. 10. — « Rex vero lætabitur in Deo, laudabuntur omnes qui jurant in eo; quia obstructum est os loquentium iniqua. »

Rex vero, [Aug., Cassiod., Aug., Cassiod.] id est Christus, qui vere est rex quem rejecerunt Judæi, lætabitur, etsi visi sunt superasse, in Deo Patre. Unde: *Ego in Patre, et Pater in me est* (Joan. xiv). Et laudabuntur, id est laudabiles erunt, qui Christum non vulpem elegerunt, omnes qui jurant in eo, id est qui ei pollicentur, et vovent bonam vitam. Et nota quod ait, jurant in eo, non dicit per eum, ne per eum imperare videatur juramentum; sed ait, qui jurant in eo, promittendo ei obsequium. Post causam lætitiæ subdit, *quia obstructum est, vel oppilatum est*, id est obstruatur in iudicio, ubi omnis iniquitas victa obmutescet, *os loquentium iniqua*, id est, Judæorum et paganorum, quia ipsi tunc destruentur, non Christiani. Nota quia in his duobus versibus confert bona et mala diversarum partium.

PSALMUS LXIII.

PSALMI TITULUS: « IN FINEM PSALMUS DAVID. »

Exaudi, Deus. Titulus: *In finem psalmus David*. [Cassiod., Aug.] Psalmus iste breviter agit de passione Christi et resurrectione, ubi totus Christus loquitur, scilicet caput et corpus. Ut enim caput nostrum, ita et nos in tribulatione, rogamus. Et est psalmus iste dirigens nos *in finem*, id est in Christum, attribuitur David, id est Christo, qui hic loquitur, adjuncta sibi voce corporis. Intentio: Monet in passionibus sperare in Domino. Modus: Bipartitus est psalmus. Primo enumerat quæ tulerit, et quomodo se habuerit contra hæc, ut in passionibus speremus in Domino. Secundo Judæorum pravitatem irridet, ibi, *sagittæ*. Totus itaque Christus in passione orat, dicens:

VERS. 1. — « Exaudi, Deus, orationem meam, cum deprecor; a timore inimici eripe animam meam. »

Exaudi, Deus, orationem, cum tribulor; alia littera.

A COLLATIO IN PSALMUM LXIII: « DEUS, DEUS MEUS, » ETC.

VERS. 1. — *Ad te de luce vigilo*. Quare Nebicasis, Pratensis, Sanctes et interpretes pro Cajetano, simpliciter et nude dixerunt, *quæram te?* cum וָיָגִיל SCIHAB, significet *mane quarere* et Hieronymus ita reddidit, *de luce consurgam ad te?* Munsterus, *quæram te mane*. Consimiliter Campensis et Pellicanus. Chaldæus, *Præveniam in mane coram te*. Translator ad Campensem, dixit, *ad te maturo*. Si odio lectionis Latinæ fecerint (quod non credimus), ostenderet se habere speciem contradictionis.

VERS. 2. — *Quam multipliciter tibi caro mea*. Est evidens interpretes accepisse כִּימֵרָא CAMAH, ut sit dictio composita, id est *quoties, sive multipliciter*. Nam, si fuerit verbum כִּימֵרָא CAMACH, id est *concupivit*, quomodo verterunt alii, *concupiscit caro mea*.

VERS. 3. — « *Sic in sancto apparui tibi*. Hebr. רָאִיתִיךָ HAZITICA, id est *vidi te, sive contemplatus sum te*. Sed minimo negotio conciliatur sensus. Et translator ad Campensem, habet, *perinde appareo coram te, videlicet in sacra æde*.

VERS. 7. — *Sic memor fui tui, etc.* Fortasse posset videri mendum esse, *sic*, pro *si*, quia Græce legitur *si*. Et Sancto, Nebiensis, Pellicanus et interpretes pro Cajetano vertunt, *Si memor*, aut *si recordatus*. Verum particula Hebræa זָכַרְתִּיךָ , sæpius sonat *vere* et *certe*. Ergo et *sic*. Hinc Pratensis posuit *certe memor*; et Munsterus, *annoniui recordatus sum*, per interrogationem, quæ exigit responsonem confirmatoriam. Hieronymus, neque *si*, neque *sic* vertit, sed simpliciter *recordatus fui*. Magister cum Augustino legit, *si*, ut tamen exponat per *quia*, non per conditionem. Et certe docet Budæus in Commentariis Græcæ linguæ, quandoque *si* accipi pro *quæ*.

VERS. 9. — « *In vanum quæsierunt animam meam*. $\text{רָחַקְתִּי מִלְּפָנֶיךָ}$ RESCHOAB, id est, *in desolationem*, quod circumlocutione reddidit Hieronymus, *quæsierunt interficere animam meam*. Editio quidem nostra non negat quin perdidit quæsierunt animam ejus perdere, sed simul explicuit frustratos esse conatus eorum. Nec tamen vanitas illa incongrue notatur per dictionem Hebraicam. Nam quæ major vastitas et desolatio, quam vanum aut vanitas?

[Cassiod., Alcuin., Gl. int.] In hoc, audi eripe animam meam non quidem, non ut moriar, sed a timore inimici, scilicet ut eos non timeam, qui tantum corpus occidere possunt; sed te, qui corpus et animam potes occidere et perdere. Hoc modo eripitur iste, etiam cum occiditur. Non enim hominem timet, vel cedit. Vel ita secundum litteram nostram, et distinguitur littera aliter, exaudi, Deus, orationem meam, ut me exaltes; et eripe animam meam a timore inimici, et si non a timore mortis, quia omnis homo horret mortem, cum, id est quia, deprecor, id est totis viribus precor. Dico eripe: quod erit, quia

133 VERS. 2. — « Protexisti me a conventu malignantium, a multitudine operantium iniquitatem. »

Protexisti me a conventu, [Aug., Cassiod., Aug.] id est a concilio malignantium, ut conciliis Judæorum, et a multitudine operantium, actu iniquitatem, ut

eum occiderent, qui eis tot bona fecerat; hoc quod hic dicitur, scilicet protexisti, in capite factum, nec minus quod et membra experiuntur. Hoc exemplo reliqui firmantur.

VERS. 3.— « Quia exacerunt ut gladium linguas suas, intenderunt arcum rem amaram, ut sagittent in oculis immaculatum. »

Quia, vel, qui exacerunt. [Aug., Alcuin., Aug.] Quasi dicat: Quid enim illi fecerunt tibi? utique mala, quia exacerunt, vel ita continua: Qui sunt malignantes et operantes? Quia exacerunt linguas suas ut gladius. Aperte in clamando mortem, et ita si non manibus, linguis occiderunt; et loquitur hic Christus; et intenderunt arcum, id est dolos. Arcus enim occulte, gladius aperte ferit rem amaram, licet verba sint dulcia; gestant enim mel in ore, aculeum in dorso. [Cassiod., Aug.] Quasi dicat: occultas insidias paraverunt, scilicet ut per discipulum traderetur, quod est res amara ut conviva sit proditor. Ad quid intenderunt, ut sagittent in oculis, quantum ad suam opinionem, per discipulum et hujusmodi, omnia facientes, ut nil fecisse viderentur. Quem? immaculatum. Ideo esset eis timendum. Magna iniquitas Judæorum hic ostenditur. Et ideo inexcusabiles sunt, intenderunt arcum, et sic perficient, quia.

VERS. 4.— « Subito sagittabunt eum, et non timebunt; firmaverunt sibi sermonem nequam. »

Subito. [Aug.] Vel repente, id est insidiosè, quasi inopinati, quasi non prævisi sagittabunt eum quasi nescientem, ut eis videtur, qui se credunt Deum fallere. Quasi dicat: Scelus implebunt, et inde non timebunt, o cor durum, occidere velle hominem, qui mortuos suscitabat: et inde non timere. Ideo non timent, quia firmaverunt obstinatione, non veritate. Nullomodo. Nec etiam per judicem obmittere volentes qui multa egit, ut refrenarentur, nec miraculis moti fuerunt sermonem nequam; vel, malignum, ut: reus est mortis (Matth. xxvi); vel: Expediit ut unus moriatur pro populo (Joan. ii). Et hoc sibi id est ad malum suum, non Domino, cui non nocuerunt, sed sibi, cum dicunt: Sanguis ejus super nos, et super filios nostros (Matth. xxv). Deinde exponit qualiter arcum intenderunt.

VERS. 5.— « Narraverunt ut absconderent laqueos; dixerunt; « Quis videbit eos? »

Narraverunt, [Gl. int., Cassiod., Gl. int., Aug.] vel, disposerunt, prius apud se, postea cum discipulo, ut absconderent laqueos, ita dicentes: Si discipulus tradit, si Romani crucifigunt, quid ad nos? Iste est mos malorum. Qui enim dolum parat, putat fallere. Unde sequitur: Dixerunt: Quis videbit eos, scilicet laqueos, id est: Quis poterit cavere. Putabant enim eum latere quem occidebant. Ideo putabant eum non videre, quia

VERS. 6. « Scrutati sunt iniquitates; defecerunt scrutantes scrutinio. »

Scrutati sunt iniquitates [Cassiod., Aug.] Scilicet quomodo accusarent justum per falsos testes, vel

quomodo eum perderent, et ne mundus post eum iret. Dicebant enim: Per discipulum tradatur, a iudice occidatur. Vel ita: Nihil ad nos scrutati sunt, sed ipsi scrutantes defecerunt in scrutinio, id est pravo suo consilio. Vel ita: Scrutati sunt iniquitates, ipsi dico scrutantes scrutinia, id est acerba et occulta consilia, sed quanto acutius cogitant, tanto plus defecerunt a veritate et æquitate; et in tenebras merguntur, quia Deum non vident, et ideo putant se non videri a Deo.

VERS. 7.— « Accedet homo ad cor altum; et exaltabitur Deus. »

Accedet homo ad cor altum, vel, et cor altum. [Cassiod., Aug.] Quasi dicat: Qui scrutatur iniqua, deficit; sed econtra homo scrutans bonum, accedit ad cor altum, id est ad cordis intellectum altum, ut qui res divinas perquirat, quod est ad cor altum ire; et ibi non deficit, sed crescit. Et eo pervenit, ut ab eo summus et omnipotens Deus esse credatur. Unde sequitur: Et exaltabitur Deus, scilicet in corde ejus. Deus enim non in se, sed in corde hominis grandescit; vel ita scrutati sunt, sed frustra, quia homo, Christus, qui non pateretur, nisi homo esset, accedet sponte ad passionem. Et, cor altum erat ei, id est secretum cor, quia hoc faciebat secundum altum consilium objiciens illis hominem, id est formam humanam, in qua sævirent servans iustus Deum, id est Dei formam cuius potentia suscitaretur. Et exaltabitur Deus in resurrectione. Quasi dicat: occiditur ut homo in passione et ipse idem exaltatur ut Deus in resurrectione. Vel ita continua, non mutata sententia: Quia Christus cognoscebat laqueos eorum, cur ergo prævaluerunt? Quia voluit. Et hoc est, quia accedet homo, Christus, etc.

PARS II. VERS. 8.— « Sagittæ parvulorum factæ sunt plagæ eorum; et infirmatæ sunt contra eos linguæ eorum. »

Sagittæ parvulorum. [Cassiod., Aug.] Secunda pars, ubi enumeratam Judæorum pravitatem irridet, qui magis turbati sunt annuntiatâ resurrectione. Iusti vero lætati. Quasi dicat: Scrutati sunt, sed plagæ eorum factæ sunt sicut sagittæ parvulorum, id est nil nocuerunt, ut canne puerorum et linguæ eorum. Quibus dixerunt custodibus, dicite: Nobis dormientibus venerunt discipuli ejus et furati sunt eum (Matth., xxviii), infirmatæ sunt contra eos, id est ad verecundiam eorum. Si enim dormiebant, quomodo videre potuerunt? Si vero nihil viderunt, quomodo testes fuerunt? Contra se ergo mentiendo locuti sunt. Vel, linguæ eorum contra eos infirmatæ sunt virtute resurrectionis meæ in omnibus quæ contra me dixerunt. Hic patet quod firmaverunt sibi sermonem nequam. Dico exaltabitur Deus, et, Deo exaltato, et visis miraculis

VERS. 9.— « Conturbati sunt omnes qui videbant eos; et timuit omnis homo. »

Conturbati sunt omnes qui videbant eos confusos, [Aug.] id est qui intelligebant eos defecisse, alii de illis turbantur, et ipsi tamen non penitent. Con-

turbati fuerunt illi qui salutis suæ consilium querentes dixerunt: *Quid faciemus, viri fratres?* (Act. 11.) *Et timuit Deum omnis homo*, id est utens ratione. Qui ergo non timuit, non fuit homo, id est ratione usus; sed, si timet homo Deum, non eum terreat homo quin annuntiet, sicut apostoli, quibus comminabantur principes sacerdotum, dicentes ne prædicarent in nomine Jesu, non ideo destiterunt prædicare (Act. v).

VERS. 10. — « Et annuntiaverunt opera Dei; et facta ejus intellexerunt. »

Et annuntiaverunt. [Aug.] Prædicatores eruti a timore inimici, sed timentes Deum, opera Dei, id est resurrectionem et ascensionem, etc., et intellexerant facta ejus, esse divina, non hominis scilicet. Cur passus? cur non descendit de cruce? quia moriendum erat et resurgendum. Quod tunc non fuit intellectum.

VERS. 11. — « Lætabitur justus in Domino, et sperabit in eo; et laudabuntur omnes recti corde. »

Lætabitur. [Cassiod., Aug., Cassiod.] Hic ostenditur promissio justorum, et est conclusio ex prædictis. Quasi dicat: Resurrexit Christus, et inde lætabitur justus in Domino, jam non tristis est justus, sicut fuit crucifixo Domino; sed lætatur et sperat, quia omnia sunt manifesta; et sperabit in eo, et in futuro, quando perversi damnabuntur, laudabuntur, vel exaltabuntur recti corde quibus per omnia placet Deus, omnes: hoc addit, ne putet de solis apostolis hoc dici.

COLLATIO IN PSALMUM LXIII: « EXAUDI, DEUS, ORATIONEM, » ETC.

VERS. 2. — « A conventu malignantium. Hebr. מִסֵּד מִסֵּד MISSOD, id est a secreto, a consilio. Non alio sensus tendit, quia maligni Judæi quoties congregaverint Synagogam suam, ut consultarent de morte Domini, ex Evangeliiis plus satis notum evadit.

A multitudine operantium iniquitatem. מְרִגְסָתָּ מְרִגְסָתָּ, quod vertunt a tumultu, sive fremitu. Et certe tumultus operantium iniquitatem, non aliter gravius sit, quam in commotione populi. Imo vero ad verbum significat multitudinem. Siquidem מְרִגְסָתָּ RAGASCH est interdum, collegit. Et interpretes pro Cajetano posuerunt, a conventu.

VERS. 6. — « Defecerunt scrutantes scrutinio. Neoterici translatores contrarium tradunt sensum. Nempe perfecerunt scrutando quod excogitatum est, חֲפֵשׁ חֲפֵשׁ חֲפֵשׁ TAMNU HEPHES MEHUPAS. Sed Hieronymus omnino in hac parte consonat nobis, quia חֲפֵשׁ TAMAM, et perficere et deficere seu consumi signat.

VERS. 7. — *Accedet homo ad cor altum.* Hieronymus, cogitationibus singulorum et corde profundo; Sanctes et Munsterus, intimum cujusque et cor profundum. Interpretes pro Cajetano, medio viri et corde profundo, in ventre viri et corde acuto. Que

A omnia longe distant a lectione Vulgata. Jam vero וְקִרְבֵּי citra notularum distinctionem potest legi וְקִרְבֵּי וְקִרְבֵּי VEQUARAB. Idque significat et accedet. Ant. leg. retur וְקִרְבֵּי VEQUEREB, et significabit intimum, cogitationem internam. Rursus וְקִרְבֵּי ISCH, proprie vir, tamen solet accipi pro unoquoque. Ad cor altum, apparet esse librarii vitium pro et cor altum. Nam Hebraicæ וְקִרְבֵּי וְקִרְבֵּי VELEB AMOQ, et Græcæ καὶ καρδία, et cor. Ob id magister utramque lectionem recenset. Tamen constat ex Augustino esse ad cor altum. Tamen constat ex Augustino esse ad cor altum. Ait enim: « Accessit homo ad ipsa consilia, accessit ad omnes illas passiones. Accessit homo ad cor altum, cor secretum; obiciens aspectibus humanis hominem, servans intus Deum; et cætera itidem persequitur. » Accedit et divus Hilarius. Hunc psalmum interpretatus, cum ad hunc pervenit locum, præter hoc quod contextus ejus non semel habet *accedet homo ad cor altum*, sic edisserit: « Per virum doctrina Dei eruditum, et in altum humilitatem cordis sui exaltatus, hæc divinæ operationis præconia proferentur. » Non est improbable differentiam ex eo contigisse, quod *cardia* in Græco potest esse nominativi aut dativi casus eodem sono, sed distantia iota subscripti καρδία vel καρδίᾳ. Denique neutra lectio sensum variat, homo et cor altum, id est, homo alti cordis. Quod et sensisse videtur Hilarius ubi supra, ceu neutram rejiciens; sed utramque probans pronuntiationem. « Cognita enim, inquit, scrutantium deflectione, et accedente homine cordis alti, magnificentia divinæ bonitatis hæc agnoscitur. » Hæc Hilarius.

Et exaltabitur Deus. Hier. cum cæteris Hebraicantibus, sagittabit illos deus; LXX acceperunt futurum וְיִרָם a radice יָרָם id est *exaltatus est* ut sit וְיִרָם VAIRAM. Alii autem ceperunt litteram mem finalem, ut sit subsidiaria et accidentaria a themate יָרָה IARAH, sagittavit.

VERS. 8. — *Sagittæ parvulorum plagæ sunt eorum.* Hebr. noctunt superioribus in longe diversum, et dicunt jaculo repentino, sagittabit eos jaculo repentino, vel ut habet Nebiensis, jaculum repentinum erunt percussiones eorum. Ad eum quoque modum reddidit Hier. Sed duæ dictiones sunt, quæ proxima affinitate sese contingunt פִּתְחוּם פִּתְחוּם PITHOAM, et פִּתְחֵם PETHAIM. Dissident pene duntaxat ipsis punctulis, et IOD et VAU in sese solent migrare. Rursus aleph, quæ non est in secunda particula (ut solemus est Hebræis) clauditur in voce magna, quam vocitant CAWETZ. Porro PITHON significat repente, PETHAIM autem parvulus.

VERS. 9. — *Conturbati sunt omnes qui videbant eos.* Quidam dicunt, fugient omnes vel elongabunt se; alii commovebuntur, quod est conturbabuntur: aut per præteritum, conturbati sunt. Hujusmodi enim tempora passim agunt mutuam alterum alterius vicem. Sed et וְתַנְבְּדוּ וְתַנְבְּדוּ alterutram refert 134 significantiâ, alioqui confinem.

Et timuit omnis homo. Seu pluralitive, timuerunt omnes homines, quomodo Hieronymus, Sanctes, Chaldæus, Nebiensis et interpretes pro Cajetano. Munsterus autem, Pellicanus et et Campensis posuerunt videbunt. וְיִרָא וְיִרָא VAUREU, si derivetur a themate וְיִרָא RAAH, id est videbunt; si a radice וְיִרָא IARE, significat timuerunt, nisi quis velit superstitiose se alligare punctorum observantiz.

PSALMUS LXIV.

PSALMI TITULUS: (99) « IN FINEM PSALMUS DAVID. CANTICUM JEREMIAE ET AGGÆI, VEL EZECHIELIS DE VERBO PEREGRINATIONIS, VEL DE POPULO TRANSMIGRATIONIS CUM INCIPERENT PROFICISCI. »

Te decet hymnus. Titulus: *In finem psalmus Da-*

(99) Hic titulus est additus a Græcis, docente Spiritu sancto, ut credere fas est.

vid. Canticum Jeremiæ et Aggæi, vel Ezechielis de verbo peregrinationis, vel de populo transmigrations, cum inciperent proficisci. Sicut legitur in historiis Veteris Testamenti, Nabuchodonosor rex Babyloniorum filios Israel captivavit, eosque eversa Jerusalem

in Babyloniam transtulit, in qua captivitate LXX annis detenti sunt (*IV Reg. xxv*). Cujus captivitatis causa ad litteram fuit verbum quod dictum est in aula Nabuchodonosor, ubi, cum dicerentur omnes gentes deberi ei subijci, dictum est quod Judæi rebelles erant, et ideo eos captivavit. Ideo dicitur in titulo de verbo peregrinationis [Aug.] Hanc autem captivitatem Jeremias futuram prædixit, et præsentem vidit (*Jer. xxv et xxix*), et præteritam quadruplici alphabeto in Threnis deploravit. Prophetavit etiam Jeremias post LXX annos rediturum populum in Jerusalem. Inter captivos vero erant quidam prophete, scilicet Aggæus, Ezechiel, et alii qui de Babylonia reditum intellexerunt in Jerusalem et prædixerunt atque cum aliis completis LXX annis captivitatis, permittente Cyro rege Persarum, Jerusalem eorum quidam redierunt: atque Aggæo et aliis prophetis exhortantibus restitutum est templum. Huic historię alludit titulus. Sed, quoniam in figura nostri omnia contingebant illis (*I Cor. x*), hæc potius ad nos spiritualiter sunt referenda. Sciendum itaque est duas esse spirituales civitates in præsentem: unam malorum quæ incœpit a Cain, et dicitur Babylonia; alteram bonorum, quæ cœpit ab Abel, et dicitur Jerusalem. Illius cives facit cupiditas, Jerusalem cives facit charitas. Quæ licet sint mixtæ corpore, separatæ sunt mente, quarum una peregrinatur in altera, et captiva tenetur. Quandiu enim sumus in hoc corpore, peregrinamur a Domino (*II Cor. v*), qui de Babylonia ad Jerusalem suspiramus [Gl. int.] id est de sæculo et corpore peccati ad cœlum. Hujus autem peregrinationis et suspirii nostri causa fuit, verbum quod dixit diabolus primis parentibus: *Eritis sicut dii* (*Gen. iii*). [Aug.] De hac tamen captivitate incipit redire, qui incipit amare. Charitas enim ad reditum movet pedem; et sicut filii Israel completis LXX annis sub Jesu sacerdote magno redierunt, ita et nos Christo duce, qui in septuagesima septima generatione secundum Lucam natus est (*Luc. iii*), redire incipimus, donec in futuro consummato hujus vitæ septenario, hædis positus in sinistra, nos in dextera Dei collocemur. Hanc spirituales reversionem intellexerunt prophete prædicti figurari in illa actuali et pro ista exsultaverunt maxime. Unde in titulo ponitur canticum. Et est sensus: *Psalmus iste dirigens nos in finem*, id est in consummationem, est *David*, et est *canticum*, id est exsultatio, quæ est vox redeuntis populi. Et hoc canticum est *de populo transmigratonis*, id est qui transmigravit de cœlo ad terram, de perfectione ad miseriam vel confusione. Vel *De verbo peregrinationis*, [Gl. int., Aug., Alcuin., Aug., Cassiod.] id est de populo peregrinante per illud verbum, *eritis sicut dii*. Canticum dico habitum, tunc *cum inciperent in mente proficisci* de Babylonia hujus mundi. Quasi dicat: Non inde est canticum, quia peregrinati sunt, sed quia redire incipiunt. Incipit autem exire qui incipit amare. Charitas facit civem Jerusalem; cupiditas Babylonis. Et si ergo corpore permisti, desiderio sunt separati. Et

hoc canticum est *Jeremiæ et Aggæi*. Vel *Ezechielis* ad litteram. Jeremias interpretatur *excelsus*, et signat illos qui dicunt: *Nostra conversatio in caelis est*. Aggæus *festus Dei*, et significat illos qui sunt spe gaudentes, qui in reliquiis cogitationum diem festum agunt Domino. Ezechiel *roboravit me Deus*, et significat illos qui sunt roborati in Domino. Horum talium est canticum hoc. Vel ad litteram, canticum est illorum prophetarum qui prophetaverunt reditum in Jerusalem, in quo intellexerunt spirituales liberationem, de qua potissimum gaudebant. Intentio prophetæ est nos consolari in hoc exsilio, ne quis desperet, quia certificat reditum, et per quem fiat, et quæ divitiæ sint reversis. Modus. Bipartitus est psalmus. Primo affirmat reditum et precatur, secundo laudes Dei et virtutes describit, ibi *spes omnium*. In voce ergo revertentium, Propheta lætus cantat, dicens:

VERS. 1. — « Te decet hymnus, Deus, in Sion; et tibi reddetur votum in Jerusalem. »

Te decet hymnus. [Alcuin.] Et quia de septuagesima mentionem fecimus, sciendum est tres septuagesimas in sancta Ecclesia memorari, unam significatam, et duas significantes quarum una in figura præcessit, scilicet septuagesima captivitatis Judaicæ, altera in repræsentatione observatur ab Ecclesia, quæ incipit a *circumdederunt me*, et terminatur in Sabbato in Albis, quam observat Ecclesia in repræsentatione spiritualis nostræ captivitatis, qua captivi sumus, dum in corpore a Domino peregrinamur, quam eandem figuravit septuagesima Judæorum et sicut Judæi ante finem LXX annorum licentiam et facultatem revertendi habuerunt, Cyro permittente, et eisdem LXX completis plene redierunt, Jesu duce: ita et nobis, ante finem septenarii hujus peregrinationis, per Christum libertas redeundi est præstita, cujus morte redempti sumus, jam secundum animas et spe liberati. Sed completo septenario hujus vitæ plene liberi erimus, utroque homine gloriosi. Unde et Ecclesia miserias nostri incolatus et labores, a *circumdederunt me* usque ad Sabbatum paschale incipiens, exponens canticum lætitiæ subicit, scilicet *Alleluia*, et *Gloria in excelsis Deo* et hujusmodi. In Sabbato vero paschali jam adepta per Christi passionem facultate redeundi, et ita spe gaudens, cantat Alleluia. Sed, quia adhuc mole corruptæ carnis premitur, latronumque insidias patitur, post alleluia restat tractus, *Laudate*, quia adhuc longis trahendi sumus laboribus, et sequenti hebdomada graduale cum alleluia cantamus, laboriosa via gradientes. Et ideo dolentes in re, sed gaudentes in spe. In Sabbato vero in Albis quasi finita septuagesima hujus captivitatis duo alleluia cantamus, plene læti, pro gemina nostræ glorificationis stola, qua in futuro glorificabimur. Nunc vero quasi ex parte liberati, et spe læti, quasi de Babylone redeunt, cantamus; *O Deus, te decet hymnus quem cantat qui vere Deum amat*. Ubi? *In Sion*, id est in cœlesti patria, ubi modo sumus spe. [Aug.] Et ideo cantamus non in Babylone, ubi suspendimus organa.

Et est sensus : Illos decet laudare te qui vel mente, A vel re sunt in Sion. Non enim est speciosa laus in ore peccatoris (*Eccli. xv*). Et votum, id est anima et corpus mortale, reddetur tibi in Jerusalem, id est in cœlesti patria. Hic in præsenti vovemus bene operando et cogitando, ibi reddemus pro utroque Deum laudando. Nota quod patria cœlestis est Sion, eadem est Jerusalem. Et vere reddetur, quia

VERS. 2. — « Exaudi orationem meam ; ad te omnis caro veniet. »

Omnis caro, [Aug., Cassiod.] id est homo ex omni genere, scilicet pauperes, divites, viri, feminae, docti, indocti, pueri, senes, *veniet ad te*, qui primitias de carne nostra tulisti, id est carnem immunem a peccato assumpsisti. Hæc etiam est decima decimæ, quæ summo sacerdoti in veteri lege a minoribus B dabatur (*Num. xviii*). Hæc etiam est nubes levis super quam ascendit Dominus ut ingrederetur Ægyptum (*Isa. xix*). Ad te ergo velut ad corpus aquilæ congregabuntur cæteri (*Math. xxiv*), ut compleatur holocaustum. Et, quia reduces alios, reduce et me, cum eis. Hoc est, *exaudi orationem meam*, ut cum aliis me reduces. Vel ita : Et accipitur per Sion, præsens Ecclesia ; per Jerusalem, cœlestis. Unde Isaias : *Vivit Dominus cujus ignis est in Sion, et caminus in Jerusalem (Isa. xxxi)*. Hic enim charitas Dei est velut ignis, in futuro tanquam caminus. Et hoc est : *O Deus, hymnus decet te*, non deos gentium, et non nisi in Sion, quæ interpretatur *speculatio*, id est nisi in contemplatione, id est in fide. *Et tibi*, de bonis operibus, *reddetur votum*, id est laus, in C Jerusalem cœlesti, quod illi solvebant, post prælia Marti et cæteris diis in hunc modum. Et jam nunc *exaudi*, hic, *orationem meam*, ut ibi parcas, quo omnes venturos scio, ut referat unusquisque propria corporis (*II Cor. v*). Ecce prius facit istæ quod a cæteris faciendum dicit, Deum, scilicet invocat et laudat. Ad te omnis. Quasi dicat : Qua spe hæc oras ? Quia ad te veniet omnis caro, non solum anima, sed omnis etiam malus homo. Et necesse est ut audias, quia

VERS. 3. — « Verba iniquorum prævaluerunt super nos ; et impietatibus nostris tu propitiaberis. »

Verba iniquorum, [Alcuin., Cassiod., Alcuin., Aug.] id est diaboli et primitivorum parentum, id est Adæ et Evæ, *prævaluerunt*, ut mare mergens *super nos*, id est projecerunt nos in hoc exilium. Vel ita, dico *exaudi*, licet simus indigni. Verba, quidem iniquorum, id est mali ritus, et mores parentum nostrorum, prævaluerunt super nos, quia nos nati in terra secutusumus mores gentilium parentum nostrorum, qui, ut ætate, ita auctoritate præstant pueris. Pagani enim ritus suos filiis suis suaserunt, sed contra tu, o Fili, Verbum Dei, *propitiaberis* in hostia Christi hominis *impietatibus nostris*, quibus propitiatur quando ignoscit, et veniam dat. Et ideo non opprimunt nos verba iniquorum. Propitiatio ista fit per sacrificium quod sacerdos Christus obtulit. Idem est ergo sacerdos et hostia. Dico propitiaberis, et

VERS. 4. — « Beatus quem elegisti et assumpsisti ; inhabitabit in atriis tuis. »

Beatus est omnis ille quem tu elegisti, [Cassiod., Aug., Cassiod., Aug.] per gratiam a massa perditorum. Unde : *Non vos me elegistis, sed ego elegi vos (Joan. xv)*. Et assumpsisti in sortem tuam, id est in æternam requiem. Christus enim quemcunque beatum assumpsit in adoptionem filii. Quare beatus ? quia *inhabitabit*, non movendus, *in atriis tuis*, scilicet Jerusalem, cui cantant qui incipiunt exire de Babylonia. Et nos reversi,

VERS. 5. — « Replebimur in bonis domus tuæ ; sanctum est templum tuum, mirabile in æquitate. »

Replebimur, etc. [Aug., Alcuin., Hier., Cassiod.] Vel ita ab illo loco, *Beatus*. Quasi dicat : Propitiaberis, et hoc per beatum virum. *Beatus enim est homo, quem tu elegisti*, id est quo indutus es in tempore, qui eras in principio Verbum : *et assumpsisti*, in unitatem personæ. id est ipsius hominis tibi naturam uniendo, non personam. Naturam quippe hominis assumpsit, pro quo dicitur hominem assumpsisse, non personam. Qui talis *inhabitabit in atriis tuis*, id est in tuo concessu. Et per eum *replebitur* in bonis gratiarum, quæ bona sunt domus tuæ, id est præsentis Ecclesiæ, quæ diversis munerum spiritualium exuberat bonis. Quæ sunt illa bona ? bona illa sunt sanctitas in se, et æquitas ad proximum. Et hoc est *templum tuum*, scilicet hominis justii, id est Ecclesia. Ipsa enim donus est, templum Dei *est sanctum in se*. Et *mirabile in æquitate*.

Quantum ad proximum. Vel ita de futuro, replebimur **135** in bonis domus tuæ, id est futuræ Jerusalem, quæ non possunt dici. Quanta sunt illa bona ? Ecce templum tuum, cœleste *est sanctum et mirabile*, [Aug., Hier., Cassiod.] non in exterioribus, ut domus terræ, quæ columnis et marmoribus nitet, sed *in æquitate, vel in justitia*, alia littera. quæ interiori oculo pulchrior est et admirabilior : quam modo debemus esurire, ut ea satiemur. Vel domus et templum caro Christi intelligitur, cujus boni replemur, quia de plenitudine ejus omnes accepimus (*Joan. i*). Et hoc templum est, sanctum. Unde quod nascetur ex te sanctum Domini vocabitur (*Luc. i*). Et, mirabile in æquitate, cum unicuique digna retribuet. Cui et dicit :

PARS II. VERS. 6. — « Exaudi nos, Deus salutaris noster, spes omnium finium terræ, et in mari longe. »

Exaudi nos, etc. [Gl. int., Cassiod., Aug., Cassiod., Aug.] quasi dicat : Quibus bonis ut repleamur, *Exaudi nos*. Tanto ante Incarnationem petit exaudiri : *o Deus qui es salutaris noster*, scilicet Jesus. Ecce de quo supra dixit : *Ad te omnis caro veniet. Spes omnium*. Secunda pars ubi laudes Dei et virtutes describit. Quasi dicat : Exaudi nos, tu dico qui es spes non modo Judææ, vel Africæ, sed *omnium finium terræ*. Ecce unde supra dixit : *Omnis caro ad te veniet, etc.* et etiam eorum est spes qui sunt *in mari longe*, id est in insulis, ad litteram. Vel ita, ut per mare, sæcu-

lum accipiatur. Et est : Tu es spes omnium qui sunt longe a patria. Ideo longe, quia sunt in mari, id est in sæculo. Mare enim dicitur in figura sæculi hujus amari falsitate, et tempestuosi procellis tentationum, ubi pisces invicem se devorant. Deinde subdit per quid sit spes omnium. Quasi per hoc es tu spes omnium, quia es

Vers. 7. — « Præparans montes in virtute tua; accinctus potentia; qui conturbas profundum maris, sonum fluctuum ejus. »

Præparans, [Cassiod., Aug., Cassiod., Aug.] ad agendum scilicet adversus competentes, *montes*, id est prædicatores, quos prædicare misit, et hoc in *virtute tua*, non ipsorum, quia per eos fecit miracula. Quomodo præparavit? per hoc præparasti, quia *accinctus es potentia*, id est Deitate, quia humanitas Verbi majestate præcincta est, ut quod homo ex se non habuit, Deitas daret: *Qui conturbas*. Ecce quid per illos montes paratos fecit Deus. Qui conturbas ad pœnitentiam *profundum maris*, quasi non superficiem, sed corda in peccatis profundius mersa, et conturbas ad pœnitentiam *sonum fluctuum ejus*, id est sonantes contradictione, et fluctuantes persecutione. Postea repetit idem apertius.

Vers. 8. — « Turbabuntur gentes, et timebunt qui habitant terminos a signis tuis; exitus matutini et vespere delectabis. »

Turbabuntur gentes, etc. [Aug.] Vel ita ab illo loco: *Accinctus*. Et legitur alia littera, quam ponit Augustinus, scilicet *circumcinctus potentatu tuo*, hoc modo tu præparas montes, qui es circumcinctus, id est undique cinctus a simili potentum, potentatu tuo, id est omnibus credentibus. Christus enim in medio Ecclesiæ est, undique cinctus, quia omnes communiter illum habemus, qui in eum credimus; sed quia fides non est a nobis, sed ab eo potentatu suo, cinctus dicitur (100), hoc est candelabrum in tabernaculo Domini, habens tria brachia hinc, et tria inde, et in singulis per tria loca scyphos, sphaeras et lilia, quia omnes sancti, quotquot ante adventum Christi, vel post fuerunt, in tribus ordinibus fidelium fuerunt, scilicet conjugatis et continentibus et rectoribus, in Christo radicanur. Unde: *Qui præcedebant et qui sequebantur clamabant, dicentes: Hosanna in excelsis* (Matth. xxi). Dico præparans montes. Et inde mare sæculi commotum est, et coepit sanctos conturbare et persequi. Et hoc est, qui conturbas, ad persecutionem sanctorum; profundum maris, id est corda principum, et etiam omnium impiorum, unde omnis commotio est. [Cassiod., Aug., Cassiod., Aug.] Hæc turbata sunt cum viderent deos suos, et spes suas ad nihilum venire. Et *sonum fluctuum ejus, quis suffert?* alia littera. Nullus ex se, sed ex Deo, qui præparat montes in virtute sua. Unde magis turbabuntur, dum istos plus diis suis valere cernunt. Unde sequitur: *Et turbabuntur gentes*. Primo non

turbatis montibus. Montes enim inconcussi manserunt, sed gentes turbabuntur primo; et timebunt etiam qui habitant terminos terræ. Jam enim Christiani timentur ubique. Unde timebunt? A signis tuis, id est miraculis, quæ per apostolos facta sunt, non solum prædicatione. Primo turbabuntur, et post exitus matutini et vespere delectabis, id est fortes facies in prosperis et in adversis. Mane enim est prosperitas, quia lætum est mane post tristitiam noctis. Vespere est adversitas. In his duobus tentatur homo, sed datur ei exire inde, ne capiatur lucris: cui Deus sunt divitiæ, ne etiam adversis terreatur, pro quo passus est Deus. Et est sensus: exitus matutini et vespere, id est prosperitatis et adversitatis; delectabis, id est delectabiles facies jam in hac vita. Si enim non delectet hominem ipse exitus, non laborat inde exire, sed capitur lucris. Cui non placeat promissio Christi, et terret adversis, quem non delectat ille qui pro eo voluit pati, ut faceret exitum ei. Qualiter hoc factum sit, subdit, quasi dicat: Quomodo facies hoc? quia

Vers. 9. — « Visitasti terram et inebriasti eam; multiplicasti locupletare eam. »

Visitasti terram, [Aug., Alcuin., Cassiod.] id est misisti nubes, quæ compluerunt terram, et, earum prædicatione et doctrina, *inebriasti eam*, terram. Vel ita: Per prædicatores hoc facies. Nam intus doces eos, quibus prædicant; et hoc est: *visitasti terram*, id est homines tuo adventu; et, *inebriasti eos*, interiorius Spiritu sancto, et *multiplicasti locupletare eam*, vel ditare eam, [id est multimodis donis honorasti eam. Unde ditare aquis fluminis? Et hoc est:

Vers. 10. — « Flumen Dei repletum est aquis; parasti cibum illorum, quoniam ita est præparatio ejus. »

Flumen Dei, [Aug.] id est populus Dei prior, fideles scilicet, qui fuerunt in primitiva Ecclesia profundi ad recipiendum, *repletum est aquis*, id est donis Spiritus sancti, unde alii potentur, et rigeantur, juxta illud: *Qui crediderit in me, flumina dæventre ejus fluent aquæ vivæ* (Joan. vii). Tu enim *parasti cibum illorum*, id est panem vitæ et intellectus Scripturarum. Bene dico parasti, quoniam præparatio ejus fluminis ita est, ut per misericordiam des, non quia meruerunt. Parasti, et, o Domine, inebriasti, donis Spiritus sancti, scilicet summos

Vers. 11. — « Rivos ejus inebria, multiplica genimina ejus; in stillicidiis ejus lætabitur germinans. »

Rivos ejus fluminis, [Cassiod., Aug., Cassiod.] id est doctores. Quasi dicat: primitivi inebriantur. Vel, *sulcos ejus inebrians*, alia littera, idem sensus. Et *multiplica genimina ejus*, id est da imitatores protractos, a rivis generatos, quasi ex credentibus alii credant. Et *germinans*, scilicet rudis qui incipit, in *stillicidiis ejus fluminis*, id est in guttis doctrinæ ejus, lætabitur, quia inde proficit. Parvulis enim stillantur

(100) Ex Beda seu Alcuin. in Exod. xxv

quædam, licet minora, quid per singula? *Benedices coronæ.* Vel ita ab illo loco: *Flumen Dei*, et per flumen intelligitur Dei misericordia. Unde multiplicasti ditare? ecce, *Flumen Dei*, id est misericordia Dei, quæ pleno fluvio comparatur, *repletum est aquis*, id est repleta est refectio singulorum. Omnibus enim sufficiens expendi non potest. Post potum subdit de cibo spirituali, id est corpore Christi dicens: *Parasti etiam cibum illorum*, scilicet escam salutis. Vel hoc totum de sacra communione accipi potest, quando corpore ejus pascimur, et sanguine potamur. Et est, *flumen Dei repletum est aquis*, et misericordia Dei potum sanguinis plene nobis ministrat. Parasti etiam cibum illorum, id est cibum Dominicæ carnis illis parasti. Et ne quid casu fieri putaretur, subdit, vere parasti, *quoniam ita est præparatio ejus cibi*, sicut a Deo disponit; sine quo nihil ibi fit. Et, o Domine, *rivos ejus*, id est apostolos et alios qui de flumine misericordiæ Dei biberunt, *inebrians*, ut sibi et aliis sufficiant, *multiplica gemina ejus*, ut per successiones prædicationis non deficiat. Idem sensus cum priori. *In stillicidiis ejus lætabitur germinans.* Nec hoc mutatur. Et vere facies quia

VERS. 12. — « Benedices coronæ anni benignitatis tuæ; et campi tui replebuntur ubertate. »

Benedices coronæ anni benignitatis tuæ, [Alcuin., Aug., Cassiod., Aug.] id est multitudini fidelium acquisitæ anno benignitatis tuæ, id est circulo qui est ab adventu Christi usque ad finem sæculi, id est tempore gratiæ, quo seminasti semen verbi, et crescit quod seminatur. Corona ergo anni benignitatis est totus mundus, ubi est Ecclesia et circulus ab adventu Christi, usque ad finem sæculi. Et dicitur corona, quia gloria victoriæ est vincenti diabolus. Et hæc corona dicitur benignitatis Dei, ne quis gloriætur de meritis suis. *Et campi tui*, id est homines æquitate pectoris et æqualitate justitiæ pleni, id est justii, *replebuntur ubertate honorum*, vel imitatorum.

VERS. 13. — « Pinguescent speciosa deserti, et exultatione colles accingentur. »

Pinguescenti etiam speciosa deserti, [Aug., Cassiod., Aug., Cas.] id est gentilitatis. Desertum namque sunt omnes gentes, quibus nullus propheta missus. Hæc pinguedinem receperunt, quando apostoli ad eas venerunt, per quos decoræ factæ sunt. Ubi ergo prophetæ non sonuerunt, acceptus est Dominus prophetarum. *Et colles*, id est quos Deus erigit per humilitatem, quia Deus erigit humiles, *accingentur*, id est confortabuntur ad prædicandum aliis. Et hoc in *exultatione*, quia veniunt ad regnum, et

VERS. 14. — « Induti sunt arietes ovium, et valles abundabunt frumento; clamabunt, etenim hymnum dicent. »

Arietes ovium, [Aug., Cassiod., Aug., Alcuin.] id est apostoli, duces gregis, *induti sunt exultatione*, quia gaudent de fructibus suis. Vel, *induti sunt veste nuptiali*, id est charitate. *Et valles*, id est humiles populi, *abundabunt frumento*, id est fruge boni

operis, quia multum fructum afferunt; *et clamabunt*, non in blasphemia adversus Deum, sed in hymno; *etenim hymnum dicent*. Et propter hoc abundabunt frumento.

Psalmus iste cantatur in exsequiis fidelium defunctorum, quia agit de reditu Babylonizæ hujus mundi ad patriam cœlestem, ad quam sancti in obitu de carne ducti feliciter migrant, simplam stolam statim recipientes, donec in resurrectione stola geminæ beatitudinis glorificentur.

COLLATIO IN PSALMUM LXIV: « TE DECEAT, » ETC.

VERS. 1. — *Te decet hymnus, Deus, in Sion.* Hieron., *tibi silentium laus*, etc. Quem sequuntur Nebiensis, Pellicanus et Sanctes, *tibi silet laus*, etc.; Munsterus interpres pro Cajetano, et Campens., *me exspectat laus, Deus*; Translator, *Tibi tribuitur laus*; Pratensis est cum nostra lectione, *Te decet laus*. דומיה דמיה est homonymum ad *silentium*, *expectationem et decentiam*. Diversa verba, idem spiritus. Quo agnoscimus omnem laudem ad Dei magnificentiam spectare: et ad quam universa lingua silet. Eccli. XLIII: *Exaltate eum quantum potestis, major est omni laude*. Cæterum *tibi reddetur votum in Jerusalem*. Jerusalem additum est a LXX, explicatio- ris intelligentiæ gratia, haud inepte.

VERS. 5. — *Sanctum est templum tuum, mirabile in æquitate.* Hieronymus vertit, *sanctificatione templi tui*; Sanctes, *sancti templi tui*; Pratensis, *sancto templo tui*; Pellicanus, *sanctuario templi tui*; interpretes pro Cajetano, *sanctitate templi tui*. Sic Chaldaeus. Munsterus, *in loco sancto templi tui*. קדושת קדושה vel QUADOSCH HECALCA. Rationem secundæ pronuntiationis respexerunt LXX, eoque annexerunt sequenti clausulæ in eodem versu. Sequendo vero alteram pronuntiationem, fit pausa et finis versus, in eo quod est, *in sanctitate templi tui*. Mox sequitur exordium alterius versiculi, *terribilis*, Hier.; *terribiliter*, Pratensis; in *terribilibus*, ipsi Sancti; *terribilia*, quibusdam aliis. Unusquisque vertit quod sibi videtur magis accommodum.

VERS. 6. — *Et in mari longe.* Faber et Cæcus incessant interpretem, qui debuisset dicere cum Hieronymo, *et maris longinqui*. Alias non vitatur incommoditas locutionis, nec inepta copulatio constructionis. In Hebr. ad litteræ κακοζυγισμο dicere- mus, *et maris longinquorum*, וקדקים וקדקים וקדקים וקדקים, id est *eorum qui remoti degunt in mari*, ut etiam exponit glossa, id est eorum qui sunt longe in insulis. Ubi est nunc absurditas sermonis?

VERS. 7. — *Qui conturbas profundum maris.* Hieronymus et alii, *compescens sonitum marium*, adeo ut videatur contraria sententia, licet utrumque ex Dei et conturbare et compescere, quando vult, tempestatem maris. Cæterum apparet LXX legisse tæde loco schin. Quæ litteræ non ita multo distant in prolatione. Et he, pro chet, ubi scriptio proxima est, ut sit forsitan מוצה מוצה MATZBEH, id est *faciens intumescere*, pro מוצה מוצה MASCHBA. Est autem canes apud Hebr. quod litteræ ejusdem exitus aut instrumenti permutantur. Nec est præterea infrequens Hebræis idem verbum contraria significare, ut בך BEREC, *benedixit et maledixit*, וקדקו קדושה, *sanctificavit et profanavit*. Et in radice de qua loquimur adducit Sanctes LXX.

VERS. 9. — *Turbabuntur gentes.* Hebr. מוצה מוצה VEHAAMON LEUMIM. Hieronymus, Pratensis, et Sanctes *reddunt multitudinem gentium et populorum*, ut respondeat superiori verbo *compescit*. Ca-

terum דָּמָן *HAMON*, significat et *fremitum, tumultum*, ut pariter verterunt Munsterus, Pellicanus, Nebiensis, interpretes pro Cajetano, et Campensis, adeoque transferre poterat, reddendo verbum verbo; et *fremitus ad gentes*. Quod LXX extulerunt haud absone, *turbabuntur gentes*.

Exitus matutini et vespere delectabis. Sanctes per versionem suam nimis pressam, non reliquit locum intelligentiæ: quæ latius multo patet ex Hebræo. Transtulit enim pro *egressibus matutinis et vespertinis* (qui expresse habentur in Hebræo) *stellas matutinas et vespertinas*, ubi cogitur lector stictium accipere: quod inter tales angustias non est inclusum, ubi tum erit interpretatio illa D. August. *de egressu matutino*, hoc est prosperitate; et *vespertino*, hoc est adversitate, cum tamen Hebr. dicunt, מוֹצֵאֵי מוֹצָאֵי *MOTZAE*, id est *exitus*.

VERS. 10. — *Parasti cibum illorum*. Hebr. dicunt, *frumentum eorum*, דֶּגָּנָם *DEGANAM*. Poterat et istud præteriri, eo quod utriusque integer perseverat sensus, tamen leviter attingendum fuit, ut semper meminerimus quod sæpe inculcatum est, sensum de sensu a perito interprete maxime exprimendum esse: id quod et eruditi magno consensu prædicant.

VERS. 11. — *Multiplica gemina ejus*. Hieronym. *multiplica fruges ejus*; Pratenſis, *æqua cumulos ejus*; Sanctes, *descendere fac in lineas ejus*; Munsterus, *demittis pluviam in valliculas ejus*; Pellicanus, *comprime glebas ejus*; interpretes pro Cajetano, *deprime cumulos ejus*; paraphrasis Campensis, *glebas ejus occa*. Ad idem et translator Chaldæus, *compesces aves ejus*; Nebiensis, *depone areolas ejus*; נֶחֱוֹת גִּדְדֵיהָ *NAHETH GEDUDEA*. Versa, reversa quantum voles, non alio tandem pervenies, quam quo te ducebant interpretes. Nempe ut ex abundantia gratiæ divini crescat magis ac magis lucrum animarum per successiones generationum.

VERS. 11 et 12. — *In stillicidiis ejus lætabitur*. Hier. et Nebiensis, *pluviiis irriga eam*; Pratenſis, *imbribus lubricam fac eam*; alii, *imbribus vel stellis liquefac aut mollem redde eam*. Sensus non mutatur. Nam terra fertilis dicitur translative lætari, ut est illud:

Quid faciat lætas segetes, etc.

(*Virg., Georg., lib. 1, vers. 4.*)

Sed quod mox sequitur, *germinans*, Hebr. copulant particule exordii proximi versus, quem aliter distinguunt. Sic enim dicunt: *Et germi ejus benedic*, ubi nos *germinans*, nectimus ad id quod est

lætabitur, facientes finem versiculi: deinde incipimus, *benedices coronæ*. Jam si legimus, צִמְחָה תְּזַמְּנָהּ *tzim-mehah*, id est *germen ejus*. Si autem dicimus צִמְחָה תְּזַמְּנָהּ *tzomeah*, id est *germinans*, deinde *benedices coronæ*, Hebræi incipiunt versum, *coronasti*, relicto *benedices*, ut dictum est, ad finem præcedentis versiculi. Porro עֲרֵבֶת *ATERETH*, et tum est *corona*, vel עֲרֵבֶת *ITTARTA*, id est *coronasti*. Proinde ad variæ lectionis rationem, oportuit congruam adaptare versiculorum sectionem. Nec tamen usquam læditur sensus, et verba alia sunt, aut alio modo posita. Unde Hieronym. sic expressit mentem Prophetæ, *volvatur annus in bonitate tua*.

VERS. 12. — *Campi tui replebuntur ubertate*. Hieronymus, *vestigia tua rorabunt pinguedine*. Vel, ut volunt Pratenſis, Pellicanus et interpretes pro Cajetano, *vestigia tua, seu viæ tuæ*; Chaldæus, *conculcationes itineris tui stillabunt pinguedinem*; translator ad Campensem, *orbis currus tui pinguedine stillant*; Sanctes pro *vestigiiis aut campis vertit caelos*; Nebiensis et Munsterus, *nubes*. Sed

מַעְגַּל *MAAGAL* proprie est *semita, callis*, ut metaphorica locutio sic explicetur, *tanta erit ubertas, ut citius passus tui terant frugum exuberantem copiam, quam calces terram*. Sanctes accepit caelos a rotunditate, quia radix unde flectitur nomen illud, nempe עֵגֶל *AGOL*, *rotundum* significat. Quod autem vertunt *stillant*, aut *rorant pinguedinem*, quid aliud sonat quam proventus affluentiam?

VERS. 13. — *Pinguent speciosa deserti*. Pratenſis, Munsterus, interpretes pro Cajetano, et paraphrasis Campensis, transferunt *habitaacula deserti*. נְדָוֹת *NEOTH*, si aleph ponatur vice vau sic, נְדָוֹת *NEOTH*, ut volunt aliqui, teste Muntero in lexico, interpretantur *habitaacula*. Si vero inclinetur a thematico נְדָוֹת *NAUCH*, id est *pulcher fuit*, tunc sunt loca amœna et pascuosa arva; sive loca ubi pascuntur jumenta. Ob id Hieronym. ad eum reddidit modum, *pinguent pascuæ deserti*. Concinnit Nebiensis. Pellicanus, *irrorabuntur speciosa deserti*. Sanctes, *stillaverunt in campestribus deserti*. Translator ad Campensem, *speciosa pascua*. Ubique digna intelligentia.

VERS. 14. — *Induti sunt arietes ovium*. Hieron. vertit, *vestientur agnis greges*. Notum est Hebræos destituti casuum inflexione, id quod crebro parit diversum regiminis statum, atque recentiores Hebraismi professores vertunt, *vestient planities pecora*, aut *campi vestientur gregibus*. Cæterum כְּרִים *CARIM* est æquivocum ad *arietes et campos*. Paraphrastes Chaldæus alium dat sensum, sicut et bassim facit, *ascendent arietes super pecora*.

PSALMUS LXV.

PSALMI TITULUS: (IN FINEM CANTICUM PSALMI RESURRECTIONIS.)

Jubilate Deo, omnis terra. Titulus: *In finem canticum psalmi resurrectionis*. [Aug., Cassiod.] Judæi ex legis justitia sperabant sibi bona temporalia, et resurrectionem beatæ vitæ, licet in ea non intelligerent esse alia bona, quam hic. Unde non poterant respondere quæstioni Saducæorum de septemvira (muliere quærentium cujus de septem esset in resurrectione (*Matth. xxii*)). Postea cœpit etiam gentibus promitti resurrectio, credentibus in Christum qui resurrexit. Inde est psalmus iste contra superbiam et præsumptionem Judæorum, et pro fide gentium ad eandem spem resurrectionis vocatorum, ut quo præcessit celsitudo capitis, sequatur

humilitas gregis. Unde bene in titulo apponitur canticum. Et est sensus: *Canticum* istud, dirigens nos in finem, id est Christum, vel consummationem futuræ beatitudinis, est *resurrectionis*, quia hic est exsultatio de resurrectione capitis quæ præcessit, et corporis quæ futura est. Et est hoc canticum *psalmi*, quia pro resurrectione monet bene operari. Intentio: Monet ad jubilum et psalmum pro spe resurrectionis. Modus: Quatuor sunt partitiones. Primo monet omnes de resurrectione Christi gaudere, quæ omnibus dat vitam. Secundo incipientes invitat ad opera Dei consideranda, ut una fides jungat quos unum præmium exspectat, ibi, *venite et videte*. Tertio monet gentes benedicere Deum, qui licet probet tribulationibus, tamen ducit ad re-

gnam, ibi, *benedicite, gentes*. Quarto item monet jam non rudes, sed devotos, exemplo suæ liberationis amplius confidere in Domino, ibi, *venite et audite*. Ecclesia ergo spe resurrectionis læta, universos ad canticum et psalmum invitans, ait, o

VERS. 1. — « *Jubilate Deo, omnis terra, psalmum dicite nomini ejus; date gloriam laudi ejus.* »

Omnis terra, [Aug.] non solum Judæa, *jubilate Deo* ineffabili affectu pro gaudio resurrectionis. Est enim jubilus gaudium ineffabile, quod nec tacere nec exprimi potest. Hoc Deo fit, qui illud percipit. Et *psalmum dicite* ipso opere, ita quod homines audiant, id est percipiant. Et hoc effabili affectu. Fit enim psalmus opere, et hoc hominibus fit qui nescunt. Et hoc *nomini ejus* non vestro, ut quæratis gloriam vestram. Et *date gloriam laudi ejus*, non industriæ vestræ, quia infirma, et ea quæ non sunt elegit Deus, ne quis in se glorietur sed in Domino (1 Cor. 1). Non ergo faciatis ut Judæi, qui ineritis suis dant justitiam, et gentibus invident gratiam. Dico *jubilate, date gloriam*. Et

VERS. 2. — « *Dicite Deo: Quam terribilia sunt opera tua, Domine; in multitudine virtutis tuæ mentientur tibi inimici tui.* »

Dicite Deo, o Domine, quam terribilia sunt opera tua! [Cassiod., Aug., Hier., Aug.] Breviter mysteria Incarnationis dicit. Ea enim sunt opera terribilia, scilicet quod Deus factus est homo, quod passus, quod mortuus et hujusmodi, quæ dici possent amabilia; sed terribilia dicit, ut timeas. Si enim gaudes propter prædicta, et time ne quod datum est humili, auferatur superbo, sicut factum est Judæis. Ne ergo insultes fractis ramis, sed time ne forte nec tibi parcat (Rom. 11). Terribilia sunt opera tua, et hæc opera sunt in multitudine virtutis tuæ; id est multa sunt et magna secundum virtutem tuam, sed licet sint multa opera, tamen mentientur inimici tui tibi. Vel ita, et agit de operibus et mirabilibus factis in Ægyptiis et filiis Israel. O Domine, quam terribilia, id est metuenda, sunt opera tua, de filiis Israel et Ægyptiis, quæ sunt facta, in multitudine virtutis tuæ, quæ tunc apparuit! Et tamen, mentientur tibi inimici tui, visa virtute, quando viderunt in Ægypto virtutes, et signa in mari Rubro. Mentiti sunt, quando dixerunt: *Omnia quæ præceperit nobis Deus faciemus et audiemus* (Exod. xxiv). Vel ita, et aliter distinguitur littera: Quam terribilia sunt opera tua, Domine. Hic distinguitur littera. Non mutatur horum verborum sensus. In multitudine virtutis tuæ mentiuntur inimici tui. Quasi dicat: Opera tua terribilia. Quæ opera? Mentiantur tibi inimici tui, et hoc, in multitudine virtutis tuæ, id est ad hoc mentiuntur tibi inimici tui, ut appareat potentia virtutis tuæ, quæ maxime apparuit in resurrectione, quam hic innuit, ad quam exclusis mendacibus Judæis adhibentur gentes. Ex mendacio ergo Judæorum qui dixerunt: *Nobis dormientibus furati sunt eum discipuli* (Matth. xxviii); qui et prius in multis fuerant

mentiti, dicentes: *In Beelzebub* **137** *ejicit demonia* (Luc. xi), multa sit tua potentia. Solent mentiri inimici cujusquam, ut potentiam ejus minuam, tibi autem econtra accidit, quia minus appareret potentia tua, si non mentirentur tibi inimici tui. Maxima potentia Christi, secundum hominem in resurrectione, unde psalmus intitulatur, *apparuit*. Unde hoc proprium signum potentie, scilicet resurrectionem commendat Dominus de similitudine Jonæ, dicens: *Sicut fuit Jonas in ventre cetæ, etc.* (Matth. xii.) Item: *Solvite templum hoc, etc.* (Joan. ii.) Quo signo nihil est potentius. Fecerunt enim sancti, imo Deus in eis fecit multa miracula, et homines resuscitare, et mortuos resurgere, item morituros; sed nullus in vitam æternam surrexit. Ad commendationem ergo hujus potentie valuit mendacium Judæorum, quo ad crucem eum perduxerunt, ut sic resurgeret. Valuit et mendacium falsorum testium de solvendo templo; quibus creditum est, et damnatur Christus (Matth. xxvi). Sed resurrexit, et illi falsi sunt. Accesserunt etiam mendacio, custodes sepulcri, qui probati sunt falsi. Auctus est et numerus mendacium, ut augeatur merces credentium. Mentiti sunt, et contra mendaces apparuit Christus veracibus. Illis ergo relictis in mendacio,

VERS. 3. — « *Omnis terra adoret te et psallat tibi; psalmum dicat nomini tuo.* »

Te [Hier., Cassiod., Aug.] cujus potentie mentiti sunt, *adoret fide omnis terra*, loco eorum substituta, et *psallat tibi opere, et psalmum dicat aliis*, id est aliorum instructioni. Et hoc *nomini tuo, o Altissime*, qui paulo ante humillimus eras inter mendaces.

PARS II, VERS. 4. — « *Venite et videte opera Dei, terribilis in consiliis super filios hominum.* »

Venite et videte. [Cassiod., Aug.] Secunda pars, ubi incipientes in opera Dei consideranda invitat, ut una fides jungat, quos unum præmium expectat, ubi exponens illa opera, aperte dicit resurrectionem pertinere ad gentes, repressis Judæis. Quasi dicat: Inimici sunt mentiti. Et o gentes, relinquit mendaces Judæos. Et, *venite, confitentis peccata, et videte*, id est cognoscite, *opera Dei* in quibus est terribilis, quia *terribilis est in consiliis habitis super filios hominum*, id est super Judæos. Filii hominum habuerunt consilia perdendi eum; ille habuit consilium excæcandi superbos, ut post humiliarentur, et salvandi humiles. Et quid fecit? ecce hoc fecit consilio suo: ipse est

VERS. 5. — « *Qui convertit mare in aridam, in flumine pertransibunt pede; ibi lætabitur in ipso.* »

Qui convertit mare, [Aug., Alcuin., Aug.] id est mundum amarum in aridam, scilicet ut sitiatur aquam dulcem; et illi qui conversi sunt in aridam in flumine pertransibunt pede. Flumen est mortalitas sæculi, ubi alii veniunt, alii succedunt. Omnis qui de terra natus est, oportet ut cedat nascituro, et

omnis ordo iste relabentium rerum, quasi quidam A fluvius; sed qui in Christum credit, transit pede, id est facile humilis transit, et tutius transit, non in equo superbæ querit transire. Et est: *Conversi in aridam, pertransibunt pede, id est facile, in flumine, id est in labenti mundo. Licet enim eis remissa sint peccata, tamen in decursu immortalitatis adhuc sunt. Non enim mox immortales. Et ibi scilicet, cum flumen transierimus, jam non mortales lætabimur in ipso Deo, non in nobis, quando ipse erit omnia in omnibus (I Cor. xv). In quo ipso lætabimur? in eo,*

VERS. 6. — *Qui dominatur in virtute sua, in æternum oculi ejus super gentes respiciunt; qui exsperant non exaltentur in semetipsis.*

Qui dominatur, etc. [Cassiod., Hier., Cassiod., Aug.] Vel ita sine distinctione, junge litteram, *ibi lætabimur in ipso qui dominatur in virtute sua. Idem sensus est: Aliter totum ab illo loco, venite. Quasi dicat: Terribilia sunt opera, quæ ut sciat, venite, vos longinqui, et videte, id est agnoscite, opera Dei, in quibus est terribilis, quia, terribilis est, in consiliis, habitis, super filios hominum. Et agit de actualibus operibus olim factis in populo Israel: quæ sunt ea opera subdit, ipse est qui convertit mare Rubrum in aridam ad litteram: et in flumine Jordane, pertransibunt pede sicco, filii Israel, et ibi in operibus illis lætabimur, et hoc in idipsum, alia littera, id est in eorum significatis. Non enim in illis operibus propter ipsa, sed propter eorum sacramenta, id est significata lætamur. Cum ergo dicit in idipsum, jam sacramenta illorum operum ostendit, id est significata, in quibus lætantur Christiani. Maris namque transitus baptismum significat fluminis, quod mundus sine periculo potest transiri. Et in his lætantur Christiani. Et ipse est qui dominatur in virtute sua, in æternum, quod non homo. Nobis enim quæ virtus est? Num æterna? si æterna esset virtus nostra, non lapsi essemus, non cecidissemus in peccatum; sed in eo erimus fortes, si ejus participes simus. Et hoc non solum Judæis præstat, quia oculi ejus super gentes respiciunt, id est illuminat gentes, ne prædictas promissiones putetis inanes. [Cassiod., Aug., Cassiod.] Unde Judæi, qui exasperant Deum vel provocant in iram, alia littera, non exaltentur in semetipsis, id est in genere et in carnalibus observantiis, non exaltentur pro lege, quasi plus illis debeatur. Omnes enim peccaverunt, sed in se humiles exaltentur in Christo. Nota quod qui Deum provocat solet exaltari in se peccata sua volens defendere, quod prohibet hic.*

PARS III. Διάψαλμα. VERS. 7. — *Benedicite, gentes, Deum nostrum, et auditam facite vocem laudis ejus.*

Benedicite, gentes. [Cassiod., Aug., Alcuin., Cassiod., Aug.] Tertia pars, ubi monet gentes benedicere Deum, qui, licet probet persecutionibus, tamen tentationibus ducit ad regnum. Hæc enim vi-

dentur obviare promissæ resurrectioni. Quasi dicat Oculi ejus super gentes respiciunt. Et quia nos illuminavit, o gentes, *benedicite Deum nostrum, in quo benedicimini. Unde: In semine tuo benedicentur omnes gentes (Gen. xxii); et aliis auditam facite palam, ut qui diligit Deum, diligat et proximum, ei annuntiando quidquid utile est, vocem laudis ejus, scilicet quam dicit Pater de Filio: Hic est Filius meus dilectus (Matth. iii), ac si diceret: Non vos ipsos, sed eum laudetis, cujus gratia sumus-quod sumus. Ejus laudis dico vocem*

VERS. 8. — *Qui posuit animam meam ad vitam, et non dedit in commotionem pedes meos.*

Qui posuit animam meam ad vitam, [Aug.] quæ in morte erat in se, sed in eo vivit. Hic enumerat quibus causis prædicari debeat. Posuit animam meam ad vitam, et postea opus est ut perseveret in fide. Et hoc dedit, et non dedit in commotionem pedes meos. Quæ enim causa commotionis est tibi, ecce

VERS. 9. — *Quoniam probasti nos, Deus, igne nos examinasti sicut examinatur argentum.*

Quoniam probasti nos, Deus, [Alcuin., Cassiod., Aug.] vel ita continua, non dedisti in commotionem, quoniam probasti nos, Deus, non in præceptis dedisti, sed probasti adversis. Et igne charitatis, qui non sinit sentire tormenta. Vel igne tribulationis nos examinasti, non in cinerem vertisti, sed sordes abstulisti, nobis ignem adhibendo. Examinasti dico, sicut examinatur argentum, non sicut fenum, quod omnino comburitur. Et

VERS. 10. — *Induxisti nos in laqueum, posuisti tribulationes in dorso nostro; imposuisti homines super capita nostra.*

Induxisti nos in laqueum, [Aug., Cassiod., Aug., Cassiod., Aug.] id est in catenas, non ut capti moreremur, sed ut inde liberati experiremur. Laqueus iste non decipit, sed probat, et posuisti tribulationes, id est flagella, in dorso nostro, ut male erecti per superbiam, ad humilitatem curvemur. Et imposuisti quia ejus voluntate fieri permittitur, homines, scilicet occisores, super capita nostra; patimur enim superiores quos novimus esse peiores. Tu hæc omnia fecisti, et nos

VERS. 11. — *Transivimus per ignem et aquam; et eduxisti nos in refrigerium.*

Transivimus per ignem et aquam, [Gl. int., Aug., Cassiod., Aug.] id est per adversa et suavia. A simili alicujus, nec æstu nec pluvia, a via cessantis, ita et nos, nec prosperis, nec adversis tardamur, quæ per ignem et aquam signantur. Ignis namque urit, id est adversitas; aqua corrumpit, id est prosperitas. Et attende congruum ordinem. Prius enim ignem, et postea aquam ponit. Vas enim igne solidatum aquam non timet; si vero solidatum igne non fuerit, tanquam lutum aqua solvetur: sic et tu igne adversitatis excoctus, prosperitatis aqua non dissolveris. Inde est quod in sacramentis Ecclesiæ,

scilicet in catechizando et in exorcizando prius adhibetur ignis, unde spiritus immundus clamat : Ardeo. Post venit ad aquam baptismi, ab aqua in refrigerium. Quod autem in sacramentis, hoc in tentationibus nobis fit. Si enim igne adversitatis coctus non crepas, nec prosperitatis aqua dissolveris, in refrigerium transis. Vel ad litteram. Per hæc elementa mors martyrum sæpe adimpleta est. *Et eduxisti spe nos, post æstum tribulationum, in refrigerium*, id est in requiem æternam, ubi est ignis optabilis, qui totum quod in nobis fragile est absorbet, ut nihil nostrum remaneat, sed absorbeatur mors in victoria. Unde subdit : Et

VERS. 12. — « Introibo in domum tuam in holocaustis ; reddam tibi vota mea quæ distinxerunt labia mea. »

Introibo, [Cassiod., Alcuin., Aug., Alcuin.] tandem in re, in domum tuam futuram. Ecce refrigerium : Ecce hic dicit quæ bona Dei sint contra præcedentia mala. *Introibo, in holocaustis*, id est ut me offeram conspectui tuo. Vel in holocaustis bonorum operum prius in præsentem exhibitis, et tunc, scilicet cum introibo, reddam tibi cum angelis vota mea, id est laudum, quæ hic voveo, id est promitto, quæ vota distinxerunt labia mea. Non reddit qui non distinguit ; distinguit ille qui dicit se nihil esse, Deum omnia, et se Deo egere, non illum se. Vel ita : Introibo in domum tuam, futuram ; et interim hic reddam tibi vota mea, scilicet meipsum. Quæ vota distinxerunt labia mea, id est quæ ratio mea omnibus prætulit. Cain recte obtulit, sed non recte divisit (*Gen. iv*), quia creaturam Creatori obtulit, sed se, quod charius est, subtraxit. Dico, reddam vota mea, quæ distinxerunt labia mea.

VERS. 13. — « Et locutum est os meum in tribulatione mea. »

Et quæ locutum est os meum, [Gl. int., Alcuin.] id est cor meum, id est promisit in tribulatione mea, quia spe dulcis est tribulatio. Vel, quæ locutum est os meum, id est quæ hominibus manifestavi prævalere omnibus aliis votis, in tribulatione mea, non victus tribulatione. Et quid locutum est ? ecce

VERS. 14. — « Holocausta medullata offeram tibi cum incenso arietum ; offeram tibi boves cum hircis. »

Holocausta. [Aug., Hier., Cassiod., Aug., Alcuin.] Vel ita continua : Introibo in holocaustis, quia, dum vixero, offeram tibi holocausta mea, id est meipsum cum medulla intimi amoris. Intus enim charitas mihi est, non in superficie, ut est illis qui hominibus placent. Et hæc offeram tibi, cum incenso arietum, id est cum oratione apostolorum, qui sunt duces gregis, quia Deo placet quod traditione eorum fit. Vel secundum aliam litteram, quæ est : *Cum incenso et arietibus*. Et est : *Offeram tibi holocaustum cum incenso*, quod est oratio, quasi dicat, cum oratione. Et hoc faciam cum arietibus, id est cum apostolis, quia duces gregis, maxime orant

138 pro grege. Et offeram tibi boves, scilicet do-

ctores, qui in vinea Domini operantur, cum hircis, id est cum peccatoribus, qui peccata elemosynis redimunt. Si enim triturantes offeruntur, non tamen remanent peccatores ; sed per poenitentiam tamen, offeruntur et ipsi non per se, sed potius adjuncti bobus, quia fecerunt eos sibi amicos de mammona iniquitatis. Vel ita : *Holocausta offeram tibi boves cum incenso arietum*, alia littera, id est cum incensione et destructione bestialitatis ac repugnantie. Vel, offeram tibi boves, id est cervicositatem, cum hircis, id est cum petulantia, hæc in me mactando vitia.

PARS IV. Διάψαλμα. VERS. 15. — « Venite, audite, et narrabo, omnes qui timetis Deum, quanta feci animæ meæ. »

B *Venite*. [Cassiod., Gl. int., Aug.] Quarta pars, ubi jam expositis omnibus, item monet non jam rudes, sed devotos, ut suæ liberationis exemplo amplius confidant in Domino, benedicens eum de exauditione. Quasi dicat : Ita ego facio, et, o vos gentes omnes, venite fide, et audite mente, et narrabo. Vos dico qui timetis Deum. Si enim Deum non timetis, non narrabo, nec vos audietis, quia timor Dei aures aperit. Narrabo quanta fecit animæ meæ. Si vultis, eadem faciet animæ vestræ. Deinde exponens quanta fecit animæ suæ, subdit :

VERS. 16. — « Ad ipsum ore meo clamavi, et exaltavi sub lingua mea. »

Ad ipsum ore meo clamavi, [Aug., Cassiod.] Quasi dicat : Hoc fecit animæ meæ, ut clamarem ad ipsum, cum gentes ad idola muta clament. Et hoc fecit quod exaltavi sub lingua mea, id est quod intus habeo, extra loquor. Et est sensus : Clamavi et exaltavi, id est ipsum publice prædicavi, et in secreto confessus sum quod in ore, hoc in corde habeo. Inde holocausta sunt medullata : his duobus perfectus est Christianus. Et hoc fecit, quod

VERS. 17. — « Iniquitatem si aspexi in corde meo, non exaudiet Dominus. »

Iniquitatem non aspexi in corde meo. [Aug., Alcuin.] Quia si iniquitatem aspexi in corde meo, non ideo dicit hoc quod non suggeratur ei, sed non amatur, id est non dilexi iniquitatem in corde meo. Multi enim apud se amant quod in aliis damnant, D erubescunt forte propter homines. Si, inquam, aspexi iniquitatem in corde meo, non exaudiet me Dominus, quia sic, id est non aspiciendo iniquitatem, puritas orationis auditur, et non aliter. Et nota quod ait, in corde meo. Suum enim cor est, quando non est perversum. Ecce proponit iste meritum, ut discant alii prius laborare quam præmium quærant. Inde de præmio subdit :

VERS. 18. — « Propterea exaudivit Deus ; et attendit voci deprecationis meæ. »

Exaudivit. [Cassiod., Aug.] Quasi dicat : Quia iniquitatem non aspexi, propterea exaudivit me Deus, et attendit voci deprecationis meæ. Ecce vicissitudo : intendentem intendit Deus, hæc bona fecit Deus animæ meæ. Unde

VERS. 19. — « Benedictus Deus, qui non amovet orationem meam et misericordiam suam a me. »

Benedictus sit Deus, [Aug., Cassiod.] quia sic perveni spe ad resurrectionem, qui non amovit orationem meam et misericordiam suam a me, sed perseveranter facit orare, ut non in oratione tepescam, et perseveranter miseretur. Si non amota est oratio, securus esto, quod nec misericordia, quæ si differt quod dandum est, non aufert. Hæc enim duo connexa sunt : si non suspenditur oratio, non protelatur misericordia.

COLLATIO IN PSALMUM LXV : « JUBILATE DEO, » ETC.

VERS. 4. — *Terribilis in consiliis super filios hominum*. Sanctes dicit, *terribile opus*; Pratenſis, Munsterus, et interpretes pro Cajetano, *terribilis opere*. עֲלִילָה נֹרָא נֹרָא ALILAH. Prior particula potest referri ad Deum, aut ad opus, ut sit varia structura, sensu perseverante. Rursus עֲלִילָה ALILAH non simpliciter importat opus, sed est adinventio studiosa; eoque apposite *versum est consilium*. Et Chaldæus habet, *auctor adinventionum*. Hinc Hier. *terribilia consilia*, quem sequuntur Pellicanus et Campensis.

VERS. 6. — *Qui dominatur in virtute sua in æternum*. Faber et Cæcus tradunt hic non agi de æterna Dei potestate, sed temporali dominatu, suum iudicium formantes ex versione Hieron., *qui dominatur in fortitudine sua sæculo*. Quasi dicat : Qui suo imperio hunc gubernat mundum. Atqui vocula Hebræa עֹלָם OLAM, quæ hic habetur, haud improprie significat perpetuitatem, et maxime cum littera vau. Quod autem ex diametro pugnent adversus Hieronymum, certum est ex ipsissimo, ut ita loquar, clare demonstrare. Is interpretatur illud ad Gal. 1 : *Ut eriperet nos de præſenti sæculo malo*, in hunc modum disserit. Quærendum quoque quid sit inter sæculum et sæculum sæculi, sive sæcula sæculo; et ubi pro brevi temporis spatio, ubi pro æternitate ponatur, quia in Hebræo sæculum, id est עֹלָם OLAM, ubi vau ו litteram positam habuerit, æternitatem significat. Ubi vero sine vau ו scribitur, annum quinquagesimum, quem jubileum vocant. Ob hanc causam, et ille Hebræus qui propter uxorem et liberos amans dominum suum aure per-tusa servitio subjugatur, servire jubetur in sæculum, hoc est usque ad annum quinquagesimum. Hactenus Hieronymus.

VERS. 10. — *Induxisti nos in laqueum*. Hier. et

A Nebiensis vertunt *obsidionem*. Alii translores nobis consonant, sed Hieronymus accepit מַעֲזֻבָּה מַעֲזֻבָּה, a radice מָצַד MATZAD, quod est obsedit. Alioqui a themate טָדָה TZOD, laqueum proprie significat.

Posuisti tribulationes in dorso nostro. Hieronymus alludens ad flagella, posuit *stridorem*. Sic et Nebiensis : alii *catenam*; nonnulli *angustiam in lumbis nostris*. Nec alio declinat res ipsa.

Imposuisti homines super capita nostra. הִרְכַּבְתָּ הִרְכַּבְתָּ, id est *æquitare fecisti*, ut essent Sanctes, Nebiensis, et pro Cajetano interpretes. Hieronymus et alii Neoterici agnoscentes locutionem figuratam stant a nobis. Unde translator ad Campensem, *imponis velut jumento, etc.*

VERS. 11. — *Eduxisti nos in refrigerium*. Quomodo et Hieronymus, Pellicanus et Campensis, Sanctes, *in terram irriguam*, sic Cajetani doctores; Pratenſis, *abundantiam*; Munsterus, *in locum ubi rem*; Nebiensis, *saturitatem*; Chaldæus, *latitudinem*. Sed hæc quid sonant, quam opulentam requiem, per refrigerii symbolum insinuatam? Et translator ad Campensem dicit, *refrigerium*.

VERS. 14. — *Holococausta modullata offeram tibi cum incenso arietum*. Hieronymus ad Suniam et Fretellam docet male haberi in Græco *cum incenso et arietibus*, μετὰ θυμιάματος καὶ κριῶν, quia Hebr. אֵילִים עִם קֶטֶרֶת אֵילִים IM QUETORETH ELIM.

VERS. 16. — *Exsultavi sub lingua mea*. Hebr. habet, הִרְוַמִּים הִרְוַמִּים VEROMAM, hoc est, auctore Hieronymo, *exaltavi*. Vel ut alii volunt, *exaltatus est*, videlicet a me, *eoque exaltavi*. Et Græce legitur, ὑψώσα. Unde nolo stulta contentione defendere typographorum depravationem. Et apparet antiqua exemplaria habuisse *exaltavi*, cum glosa marginalis ascribat alias *exaltavi*. Unum tamen scio, quod, quantum ad sensum rei pertinet, *exsultare* quandoque usurpari pro *exaltare* sive *laudare*. Quod ne diffidas, Chaldæus interpretatur, *laus ejus sub lingua mea*. Rursus psalm. LVIII, versu 19 : *Ego autem cantabo fortitudinem tuam, et exsultabo mane misericordiam tuam*. Græce ponitur ἀγαλλιάσομαι, et non ὑψώσω, ne quis putet esse aberratum in *exsultabo* pro *exaltabo*, quanquam sententia eo tendat : quam Hebræi dicunt illic, *laudabo* אֲרַנְנֶם ARANNEM. Proinde si *exsultare* sit cum *exultare, laudare*, ut est illud psalm. 1 : *Exsultabit lingua mea justitiam tuam* : ἀγαλλιάσεται ἡ γλῶσσά μου τὴν δικαιοσύνην σου, nihil video periculi, si legamus, *exsultavi sub lingua mea*, quanquam ad verbum rectius esset *exaltavi*. Nec tamen velim contentionibus deservire.

PSALMUS LXVI.

PSALMI TITULUS : « IN FINEM IN HYMNIS, PSALMUS CANTICI DAVID. »

Deus misereatur nostri. Titulus : *In finem in hymnis, psalmus cantici David*. [Cassiod., Gl. int., Cassiod.] Post canticum resurrectionis, suam Prophetæ subdit deprecationem, orans ut benedicti ad Dei cognitionem ducantur et prophetans benedictionem omnium gentium per adventum Christi, unde monet eum laudare. Et est sensus tituli : *Psalmus iste, qui monet ad bene operandum, est cantici, quia hic est exsultatio de benedictione, et mittens nos in finem, id est in Christum. Et est in hymnis, id est in laudibus exhibendis, David, id est Christo. Intentio : Monet ad laudem. Modus : Tripartitus est*

D psalmus. Primo precatur benedici, ut habeatur notitia Salvatoris. Secundo hortatur confiteri pro directione et iudicio, ibi, *constentur*. Tertio eadem admonitio ponitur, sed ad aliud tendens, ibi, *confiteantur*. Et quia in præcedenti psalmo monuerat nos benedicere Deum, quod non possumus, nisi ipse prior benedicat nos. Ideo hic precatur benedicti dicens :

VERS. 1. — « Deus misereatur nostri et benedicat nobis, illuminet vultum suum super nos, et misereatur nostri. »

Deus misereatur nostri et benedicat nobis. [Aug., Cassiod., Alcuin., Aug.] Prior enim in nobis est benedictio Dei, quæ est quasi pluvia, terram nostræ

mentis irrigans. Inde nos benedicimus eum, quod est quasi fructus, et in utroque nos crescimus, non ipse. Dicat ergo desiderans pluviam Dominicæ benedictionis: *Deus misereatur nostri prius, et post benedicat nobis.* Prius enim miseretur Deus erranti, reducendo ad viam. Postea benedicit, bonis augendo; benedicit enim Creator creaturæ, multiplicando numero et merito. Benedicit creatura Creatori, corde, voce et opere laudando, et omne bonum quod habet ei ascribendo. Sed quia multi volunt benedici copia rerum temporalium, scilicet prole et aliis hujusmodi, quæ quidem omnia sunt a Deo, sed communia sunt bonis et malis, addit quod proprium est justis, *illuminet vultum suum*, etc. Hæc est benedictio dexteræ, quæ tantum bonorum est. Illa est benedictio sinistræ, quæ communis est bonis et malis. Si enim solis bonis Deus daret bona sæculi, putaret malus propter hæc colendum esse Deum. Quod si solis malis daret, timeret infirmus ad Deum converti, ne hæc deessent sibi, quem nutrit prius agricola, non subtrahendo ista. Dat ergo bonis, ut consolentur intrantes; dat et malis, ut discant boni quærere alia non communia malis. Tollit ea bonis, ut probent se fortes sicut Job; tollit ea malis, ut infirmus non timeat perdere quæ perdit, et malus cui nihil remanet intus. Hic vero si persistat, habet intus quo se consoletur. Aliter enim erit utrobique vacuus. Ecce cur ista dantur. [Cassiod., Aug., Cassiod.] Vel tolluntur communiter bonis et malis. Iste ergo benedictionem dexteræ desiderans, ait: *Illuminet.* Quasi dicat: Ita benedicat, ut illuminet vultum suum super nos, id est ostendat Deus Pater vultum suum nobis, scilicet claritatem Filii sui, qui est vultus Patris. Illuminet nos, ut ab eo capiamus lucem, quia nemo potest eum videre, nisi qui claritate vel charitate ejus perfusus **139** est. Non ideo dicitur illuminet vultum suum, quod vultus ejus, qui est lumen de lumine, sit sine lumine, sed ideo ut id quod est reveletur super nos. Et ideo dicit non simpliciter, illuminet vultum suum, sed addit, super nos. Vel ita, ut per vultum accipiatur imago Dei quam nobis impressit, id est ratio. Et est, vultum suum impressum super nos, id est imaginem suam, scilicet rationem animæ nostræ impressam. Illuminet sapientia, ne ipsa sit in tenebris, ut sciamus nos factos ad imaginem Dei, et si a nobis deformata est, ab ipso reformetur. Et misereatur nostri, ecce unde inceptit. Misericordia enim incipit, misericordia nos conservat. Illuminet ad hoc,

VERS. 2. — « Ut cognoscamus in terra viam tuam, in omnibus gentibus salutare tuum. »

Ut cognoscamus, [Aug.] o Deus, viam tuam, id est quæ ad te ducit, id est quo et qua eamus, quod in tenebris fieri non potest, id est Christum, in terra, id est in hac vita, sicut in cælo est. In qua terra? scilicet in omnibus gentibus. Quam viam? salutare tuum, id est Christum.

PARS II. VERS. 3. — « Constituteantur tibi populi, Deus: constituteantur tibi populi omnes. »

A *Constituteantur*. [Cassiod., Aug.] Secunda pars, ubi post notitiam hortatur confiteri Deo, pro directione et iudicio. Quasi dicat: Et quia cognoscitur Christus in gentibus, quæ viam invenerunt, *constitueantur tibi*, etc. Vel ita continua: Dico cognoscamus, et cum cognoverint, o Deus, *constitueantur tibi populi*, id est se accusent et te laudent. Et non tantum populi terræ unius, sed omnes populi *constitueantur tibi*, ne dicatur Ecclesia non ubique diffusa, et si *constitueantur*,

VERS. 4. — « Latentur et exsultent gentes, quoniam iudicas populos in æquitate, et gentes in terra dirigis. »

Latentur, [Aug., Cassiod., Aug.] quia hæc confessio non ducit ad pœnam, quia qui jam confessi sunt, non timent futura iudicia, tanquam ibi damnandi, quibus Christus est advocatus, indultor, non vindex, non ultor; et *exsultent gentes*, quia bonus est, cui confessio fit. Nam et confessos liberat, et superbos damnat. Unde consequenter subdit, convertens sermonem ad ipsum; *quoniam iudicas*, id est iudicabis in iudicio futuro, *populos in æquitate*. Et æquitas illa non est timenda bonis, quia modo dirigit illos. Unde subdit: *Et gentes in terra dirigis ad bona.*

PARS III. VERS. 5. — « Constituteantur tibi populi, Deus, constituteantur tibi populi omnes: terra dedit fructum suum. »

Constituteantur. [Cassiod., Aug., Cassiod., Hier.] Tertia pars, ubi eadem admonitio ponitur, sed ad aliud tendens, ad hoc scilicet, quod terra dedit fructum, ut etsi idem initium sit, sensus tamen ad diversa tendat. Gaudens igitur ait: *Constituteantur tibi populi, Deus, constituteantur tibi populi omnes*. Repetit eadem quæ supra dixerat in exhortando, adjiciens aliam rem, scilicet de fructu terræ, et frequentato verbo postulat nos benedici. Unde sequitur, *terra dedit fructum suum*, id est Maria genuit Christum, hæc terra de nostro limo, de nostro luto, de Adam dedit florem primum, qui ait: *Ego flos campi et lilium convallium* (Cant. II). Iste ergo flos fructus factus est, ut illum ederemus, ut carnem ejus manducaremus. Iste ergo fructus est virgo de Virgine, Dominus de ancilla, Deus ex homine, filius ex matre, fructus de terra. Et in hoc fructu, et in hoc semine

VERS. 6. — « Benedicat nos Deus, Deus noster; benedicat nos Deus; et metuant eum omnes fines terræ. »

Benedicat nos Deus. [Hier., Aug., Gl. int., Aug., Hier., Aug., Cassiod.] Vel ita: Terra, id est homo, Christus dedit fructum suum, id est reparationem, benedictionem. Unde: Benedicat nos Deus. Vel ita, ut pro terra accipiatur Ecclesia, quæ prius spinis plena erat, sed accessit vocatio divinæ majestatis, et sic protulit fructum bonum, scilicet tricesimum, sexagesimum et centesimum. Et hoc est terra, quæ prius spinas germinabat, id est Ecclesia; de-

dit confitendo, fructum suum, id est bona opera: A in Jerusalem dedit primo, jam fructum, quia primo ibi compluta dato Spiritu, ibi facta sunt miracula, linguis omnium sunt locuti, conversi omnia sua distribuabant pauperibus, sed non illa sola, quæ est in Jerusalem hoc debet, imo, benedicat nos Deus, etiam, etc. Vel ita continua: *Terra dedit fructum, sed non nisi per benedicentem Deum, ideo et fructum demus, benedicat etiam nos Deus Pater, Deus Filius, noster, non gentium, benedicat nos etiam atque etiam multiplicet Deus Spiritus sanctus; per hoc enim quod ter dicitur Deus, notatur trinitas personarum; per hoc quod dicit eum, et non eos notatur unitas. Unde sequitur: Et metuant eum. Quasi dicat: Ad quid valet benedictio? ad metum. Et ideo omnes fines terræ metuant eum, quia veniet iudex, qui prius humilis. Agnoscamus humilem, ut non expavescamus excelsum. Ecce metus Dei inter alia beneficia postulat, ut credita caute custodiantur, timor Dei incipit et consummat. Qui timere novit, amare non desinit.*

Psalmus iste in matutinis laudibus illi psalmo adjungitur, qui tertio loco cantatur, quia in hoc psalmo benedictio Trinitatis imploratur, cujus una eademque est sine diversitate essentia. In psalmo quoque illo, scilicet *Deus, Deus meus, ad te de luce vi-*

gilo, sitis atque ariditas exponitur. In isto vero Dominicæ benedictionis pluvia ad reficiendam sitim postulat, ideoque conjunctim cantatur.

COLLATIO IN PSALMUM LXVI: « DEUS MISEREATUR NOSTRI, » ETC.

VERS. 1. — Clausula in fine resumpta: *Et misereatur nostri*, est addititia ad ferventiorum affectum excitandum, quod licere LXX interpretibus non est insolitum certo consilio, etsi nobis ignoto. Nam video sæpius alios nonnullos appendices subtexere, qui aut diversum faciunt sensum, aut certe alio distrahunt. Verbi causa, psalm. xxxv legimus: *Non veniat mihi pes superbiæ.* Munsterus dicit: *Non veniat mihi pes superbus hostium.* Et in alio psalmo præcedenti: *Retribuebant sterilitatem animæ meæ.* Munsterus: *Conati sunt privare me anima mea.* Rursus psal. xlv: *Vacate et videte.* Idem: *Dimittite conatum vestrum, et scitote, etc.*

VERS. 6. — Ultimum versum dirimunt Hebræi in duos versiculos, quantum ad distinctionem scriptio- nis; sed, quatenus ad sententiam attinet, oportet esse unum: alias distinctim insinuaretur Trinitatis mysterium cum unitate essentia, quod non perinde arridet ac quadrat; ad quod tamen nos mittit ex hoc loco Hieronymus: « Videte mysterium Trinitatis in uno versiculo comprehensum. » Id vero annotatum sit, ne quis putet semper faciendam esse sententiarum distinctionem, juxta partitionem versuum. Et causam ex parte in superioribus reddidimus.

PSALMUS LXVII.

PSALMI TITULUS: « IN FINEM PSALMUS CANTICI DAVID. »

Exsurgat Deus etc. Titulus: *In finem psalmus cantici David.* [Alcuin., Cassiod.] Agit hic propheta de exaltatione Christi et Ecclesiæ. Hic et in futuro, et inimicorum dejectione atque ruina, ut malos terreat, bonos lætificet. Unde monet et titulo et psalmo psallere Deo et exultare. Et est sensus: *Iste psalmus cantici dirigens nos in finem, id est in Christum, est David propheta, qui hic agit de exaltatione Christi et suorum, et adversariorum ruina, modum suæ locutionis formans ab eo quod Mosi et filiis Israel contra hostes dimicantibus olim continebat. Elevata quippe arca Domini, hostes suos superabant, atque in elevatione arcæ verbis his similibus Moses usus fuisse dicitur: Exsurgat Deus, etc. (Josue vi.) Arca vero Christum significat, in quo omnes sunt thesauri sapientiæ et scientiæ Dei absconditi (Coloss. ii), cujus resurrectionem per quam disperguntur inimici, hic orat Propheta. Intentio: Monet ut omnes Deo contenti. Modus: Sex sunt partitiones. Primo, resurgente Christo quasi elevata arca, quid bonis malisque futurum sit, hic et in futuro dicit, ut illos terreat, hos lætificet. Secundo agit de verbo Evangelii, ibi, *Deus, cum egredieris.* Tertio agit de donationibus Christi ascendentis, ibi, *dum discernit.* Quarto exponit Dei operationes, ibi, *Deus noster.* Quinto precatur et affirmat ut Ecclesia dilatetur et confirmetur, ibi, in*

ecclesiis. Sexto dicit quod veniet Christus ad iudicium, qui ascendit, ibi, *psallite.* Propheta ergo precans Christum per resurrectionem exaltari, ait:

VERS. 1. — « Exsurgat Deus et dissipentur inimici ejus: et fugiant qui oderunt eum a facie ejus. »

Exsurgat Deus, [Cassiod., Gl. int., Aug., Cassiod.] id est resurgat Christus a morte. Confidenter optat Propheta quod scit futurum; *et dissipentur inimici ejus*, hic in resurrectione Christi, et post in futuro iudicio. Hoc jam factum est quia surrexit Christus, et dispersi sunt Judæi per omnes gentes. *Et qui oderunt eum*, scilicet pertinaces in malo, *fugiant a facie ejus*, non loco, quia ubique præsens est, sed metu animi, scilicet timendo, non latendo. [Aug., Cassiod., Aug.] Et est sensus: Tollantur animi metu et voluntate a præsentia ejus, scilicet Dei, qui ubique præsens est, et est grave maledictum, et horrenda increpatio, ut velint et contentur quod nullatenus fieri potest. Vel ita: Et agit de præsentia Dei, qua in sanctis venit. Unde: *Amodo videbitis Filium hominis venientem in nubibus cæli* (Matth. xxvi). Et est: Fugiant a facie ejus, id est a præsentia ejus, scilicet Dei, non ab ea quam non vident, qua ubique est, sed a præsentia ejus qua venit in nubibus (Apoc. i), id est in præconibus, id est timeant a præsentia sanctorum.

VERS. 2. — « Sicut defecit fumus deficiant; sicut

« fluit cera a facie ignis, sic pereant peccatores a facie Dei. »

Deficiant sicut fumus deficit. [Cassiod., Aug., Hier.] Fumus ex flamma procedens vanescit ascensu, ita ex flamma nequitiae fumifera producunt et ipsa elatione deficient. Extulerunt namque se ignibus odiorum, et insultantes crucifixo; et inde mox evanuerunt, et in futuro. *Sic pereant peccatores a facie Dei, sicut cera fluit*, id est annihilatur a facie ignis. In iudicio enim a facie Dei tollentur mali, qui erit ignis ad penam impiorum et lumen iustorum. Vel de poenitentibus dici potest in bono. Quasi dicat: Odientes fugiant et dissipentur; sed alii sicut deficit fumus deficient, non ut in nihilum redueantur, sed ut quiescant a peccatis suis. Et sic pereant peccatores in eo quod mali sunt, a facie Dei, id est a praesentia gratiae ejus. Sicut fluit cera a facie ignis, ut lacrymis poenitentiae, admoto igne Spiritus sancti, duritia eorum solvatur.

VERS. 3. — « Et iusti epulentur et exsultent in conspectu Dei: et delectentur in laetitia. »

Et contra iusti epulentur, [Aug., Cassiod., Aug., Cassiod.] id est jucundentur a contemplatione Dei hic et in futuro, scilicet qui in vinea laboraverunt, reficiantur in deliciis quae sunt in conspectu Dei. *Et exsultent* vel modo, vel tunc, non tanquam coram hominibus per vanam jactantiam, sed in conspectu Dei, qui sine errore inspicit; et delectentur in futuro in laetitia: jam non exsultent cum tremore, hoc posset eos delectare quod laeti sunt, quia non est timenda eorum laetitia, sicut mundi.

VERS. 4. — Cantate Deo, psalmum dicite nomini ejus; iter facite ei qui ascendit super occasum, Dominus nomen illi. »

Cantate Deo. [Aug., Cassiod., Aug.] Convertit se ad eos, quibus tantam spem dedit. Vel hortatur eos. Quasi dicat: Resurrexit Dominus, et ideo cantate mente vivendo Deo, et psalmum dicite nomini ejus, id est recte operamini gloriae ejus. Et sic iter facite ei in corda credentium. Vel corda vestra parate ut intret, quia impolluta via ejus. Et ideo iter facite, qui ascendit super occasum. Occasus enim mortis, id est vitiorum et peccatorum, cedit illi super quem sol justitiae oritur, quia non eum excipit nova vita, nisi vetus occiderit. Vel, ascendit super occasum, [Isid.] quia resurgendo casum corporis vicit Morte quippe sua mortem nostram consumpsit, unde serpens Mosis serpentes magorum Pharaonis absorbit [Exod. vii]. [Cassiod., Aug.] Et ne dubites quis iste sit, quia Dominus est nomen essentiale illi, quem ut communem hominem Judaei occiderunt, qui essentialiter Dominus est. Quod si cognovissent, nunquam Dominum gloriae crucifixissent [I Cor. ii]. Unde ait Dominus duobus discipulis, quos misit in castellum: *Et si quis vobis aliquid dixerit, dicite quia Dominus his opus habet* [Matth. xxi]. Et etiam dum faciendo iter occurrunt tristitia:

VERS. 5. — « Exsultate in conspectu ejus; turbantur a facie ejus patris orphanorum, et iudicis viduarum. »

Exsultate, [Aug., Cassiod., Aug., Alcuin., Aug.] non modo non deficiatis, in conspectu ejus, non hominum, id est in consideratione praemii futuri, quae aerumnas mitigat. Ideo exsultate, quia qui vos turbant in conspectu hominum, turbantur a facie ejus. Cujus ejus? Patris orphanorum. Quasi dicat: Non estis destituti ut putatur. Orphani sunt quibus mortuus est pater, scilicet mundus et diabolus, et mater concupiscentia: et iudicis viduarum, scilicet saeculi carentium, quibus etiam error maritus moritur, in quibus talibus Deus habitat, quos colligit, quos trahit, quia de viduis et orphanis facit sibi templum, in quo est de quo subdit:

VERS. 6. — « Deus est in loco sancto suo, Deus, qui inhabitare facit unius moris in domo. »

Deus est in loco sancto suo. [Aug.] In quo loco? non extra nos, sed in nobis. Deus enim est qui inhabitare facit homines unius moris in domo, id est unanimes, unum sentientes [Philipp. ii], colligit in unum. Iste est locus sanctus Dei non omnes qui sunt in domo, in qua sunt etiam vasa contumeliae [Rom. ix]. Ipse ergo sibi locum aedificat in quo maneat, qui non requiescit nisi super humilem et quietum [Isa. lxvi]. Hunc autem locum gratia aedificat, non meritis. Unde subdit:

VERS. 7. — « Qui educit vinctos in fortitudine, similiter eos qui exasperant, qui habitant in seculis. »

Qui educit vinctos, [Aug., Cassiod., Aug.] quia solvit vincula peccatorum. Unde alibi: *Dirupisti vincula mea* [Psal. cxv], in fortitudine sua, per quam fortes sunt qui ante non erant. Vel educit de inferno vinctos qui ibi tenebantur, ad caelum, in fortitudine sua, qua fortem, id est diabolium, alligavit. Similiter educit eos qui exasperant, scilicet blasphemos in Deum. Vel, qui exasperant, persequendo bonos, et resistendo justitiae, cum sint omnino mortui in operibus mortuis. Unde sequitur: *Qui habitant in sepulcris*, id est in carnalibus et fetidis, et mortuis operibus sepulti sunt, ut nec velint, nec possint ambulare. Vincti vero volunt, sed non possunt; et hi tamen solvantur per gratiam et illi suscitantur.

PARS II. Διάψαλμα. VERS. 8. — « Deus, cum egredieris in conspectu populi tui; cum pertransires in deserto. »

Deus. [Cassiod., Aug.] Secundum partem, ubi agit de verbo Evangelii exhibito hominibus per egressum Christi, id est per incarnationem Christi. Quasi dicat: Vere educis, quia o Deus, cum egredieris, vel egredieris, alia littera, in conspectu populi tui, id est cum appareres hominibus per opera tua. Egreditur enim Deus cum apparet in operibus, sed non nisi his qui norunt ejus opera intueri, hi sunt populus ejus; haec scilicet quod vinctos solvit, quod mor-

tuos suscitāt. Et cum *pertransieris*, vel *pertransieris*, A *in deserto*, vel *desertum*, id est ad gentes, id est cum prædicaveris gentibus.

VERS. 9. — « Terra mota est : etenim cœli distil-
laverunt a facie Dei Sinai, a facie Dei Israel. »

Terra mota est, [Aug.] id est terreni ad fidem excitati sunt. Sed unde hoc? etenim, id est quia cœli, id est apostoli, distillaverunt pluviam, id est gratiam. Et hoc a facie Dei, id est non a se, sed a Deo, qui in illis est; mons Sina a facie Dei Israel, subaudi distillavit. Quasi dicat : Et præ aliis mons Sinai, alia littera, distillavit a facie Dei Israel, id est Paulus apostolus gentium, qui plus omnibus stillavit doctrinæ guttas (I Cor. xv), qui bene significatur per montem Sina, quia prius fuit geminatus, vel generatus in servitute ex lege, quæ fuit data in monte Sina (Galat. iv). Vel ita secundum eandem litteram, quæ est : Mons Sina a facie Dei Israel, scilicet distillavit. Idem sunt cœli et montes, id est idem, scilicet apostoli significantur per cœlos et montes. Nec tamen dicit montes, sed mons idem significans singulari numero quod plurali, sicut et alibi cum dicitur : Cœli enarrant, et firmamentum annuntiat (Psal. xviii), idem significat per cœlos et firmamentum. Et est mons Sina, id est apostoli, a facie Dei Israel distillaverunt. Quidam tamen libri Græci et Latini, qui non habent talem litteram, scilicet, mons Sina a facie Dei Israel, sed habent a facie Dei Sina, vel Sinai a facie Dei Israel. Et est sensus : Cœli, id est apostoli, distillaverunt a facie Dei. Cujus Dei? Dei C Sinai, vel Sina, a facie Dei Israel, id est qui legem dedit populo Israel, quia qui dedit per Moysen legem qua terreret, dat et per apostolos benedictionem qua liberet.

Psalmodia Rom. legit, Mons Sina cum Augustino et Cassiodoro. LXX, quos sequimur, non habent mons; varietas videtur orta ex vocula Hebr. : מן זען, quod est pronomen demonstrativum, unde potuit intelligi, hic mons, vel hoc est in Sina, ut vertit Hieronymus, qui secundo loco semel solum repetit Dei, etsi in Hebræo nunc bis dicatur, Dei, Dei Israel. Quid distillaverunt?

VERS. 10. — « Pluviam voluntariam segregabis, Deus, hæreditati tuæ, et infirmata est; tu vero D perfecisti eam. »

Pluviam, id est doctrina, Spiritus sancti gratiam voluntariam, quæ sine meritis datur sola Dei voluntate : voluntarie quippe genuit nos verbo veritatis (Jac. i). Et hanc pluviam segregabis, vel segregasti, o Deus, hæreditati tuæ, [Aug.] scilicet fidelibus, in quos pluvia proflua irrigatione descendit; et illa hæreditas infirmata est, id est agnovit se nihil esse ex se. Tu vero perfecisti eam, quia virtus in infirmitate perficitur (II Cor. xii). Et,

VERS. 11. — « Animalia tua habitabunt in ea, parasti in dulcedine tua pauperi, Deus. »

Animalia tua, id est gentes mansuetæ, habitabunt in ea hæreditate, id est erunt illa hæreditas.

[Aug.] Hæc omnia mystice leguntur, ita ut

A diximus, sed secundum figuram, id est secundum historiam, a quibusdam sic accipitur : Deus, cum egredereris in conspectu populi tui, et cum pertransieris in deserto, coram Israel in columna ignis et nubis (Exod. xiiii), terra mota est, id est homines visis miraculis. Etenim cœli distillaverunt manna, scilicet a facie Dei Sinai, a facie Dei Israel, quia cœlitus datum est manna, quod subsequenter vocat pluviam, dicens : Pluviam voluntariam, quæ scilicet satisfaciebat voluntati Judæorum, quæ scilicet satisfaciebat voluntati Judæorum, segregabis, o Deus, hæreditati tuæ, quia soli Israel data est hæc pluvia. Israel autem infirmatus est fastidio illius cibi, desiderans carnes Ægypti. Unde sequitur : Infirmitata est, tu vero perfecisti eam, quod ad litteram stare non potest, quia populus ille percussus est a Deo, non perfectus. Per illa namque murmura atque fastidia ingens plaga secuta est. Omnes in eremo prostrati sunt, non introierunt terram promissionis, præter duos. Per hoc ergo mittit nos ad mysterium, quod primo executi sumus. Vel forte ita etiam secundum historiam accipi potest, ut per montem Sina lex accipiatur, quæ in servitute generat (Galat. iv). Et est : O Deus, cum egredereris in conspectu populi tui, in columna nubis in die, et ignis in nocte. Et cum pertransieris in deserto, ad litteram. Mons Sina, id est lex Moysi, quæ data est in monte Sina, a facie Dei Israel distillavit. Etenim, id est quia cœli distillaverunt ipsam legem, dum Dominus ad Moysen loqueretur. Unde terra mota est, quia turbantur homines, legem implere non valentes. Et hæc lex est pluvia, quam soli Israel dedit. Unde sequitur, pluviam voluntariam, id est lege quam populus desideravit, dicens : Omnia quæcunque dixerit nobis Dominus, faciemus, et audiemus (Exod. xxiv). Et alibi : Non deest qui impleat, sed deest qui jubeat (Rom. v). Segregabis, Deus, hæreditati tuæ, quia soli Israel data est; et infirmata est, vel lex vel hæreditas. Lex, quia minatur nec adjuvat, et ita infirmos facit. Hæreditas, id est populus infirmatus est, quia abundavit delictum data lege. Tu vero, o Deus, perfecisti eam, vel legem per Spiritum sanctum datam, quo reserata sunt legis sacramenta; vel hæreditatem, id est populum, in quo post delictum superabundavit gratia.] Unde alibi : De execratione et mendacio annuntiabuntur in consummatione (Psal. lvi). Et animalia tua, tibi subdita, non sibi libera, id est gentes conversæ, habitabunt in ea, hæreditate vel lege.

[Cassiod.] Aliter totum, et legitur conjunctim secundum historiam, et secundum allegoriam, in Patre. Quasi dicat : Vere, o Deus, educis, quia hoc præfiguratum est. O Deus, cum egredereris in conspectu populi tui, et cum pertransieris in deserto, ad litteram : Egressus est Deus coram Israel, dum in columna nubis et ignis apparuit, et in deserto manna satiavit. Allegorice egressus est dum apparuit hominibus per humanitatem; vel, dum educit vincitos et suscitāt sepultos; transiit in deserto, cum ad gentes venit; et tunc terra mota est,

quia tunc terreni videndo mirabilia tanta moti sunt. *Etenim cæli distillaverunt manna*, quia in modum stillicidii manna de cælo descendit. Et hoc a facie Dei, cujus præsentia per columnam noscebatur. *Et mons Sina a facie Dei Israel fumavit*, alia littera, quando scilicet Moses ibi legem accepit. *Pluviam*, hoc est quod cæli distillaverunt pluviam, scilicet manna, *voluntariam*, scilicet quæ satisfaceret voluntati illius gentis avide comedendi, *segregabis, o Deus, hæreditati tuæ*, quia non aliis gentibus dedit quod tunc Judæis, *et infirmata est hæreditas ad tempus*, dum Christo non credit. *Tu vero, o Deus, perfecisti eam*, hæreditatem, dum gentes ad supplementum admisit. Postea subdit: Unde perfecisti. *Animalia tua*, id est gentes quæ tuæ sunt, dum credunt, *habitabunt in ea*, hæreditate, id est in Ecclesia. Quæ vero sint illa animalia, et quomodo habitent, exponit. Quasi dicat: Quomodo hoc fiet? [Aug., Cassiod., Aug.] Ecce, o Deus, parasti hoc pauperi, qui in se infirmus est, id est ad hoc prædestinasti pauperem, ut sit in tua hæreditate. Per hoc notat prædestinatos, qui ab origine mundi præparati sunt. Et hoc non in illius facultate, sed in dulcedine tua, non sæculi quæ amara est, sed in ea scilicet quam das. Dulcedo Dei est, qua fit bonum non timore pœnæ, sed amore et dilectione justitiæ. Per quos hoc fiet? per evangelizantes, quibus

VERS. 12. — « Dominus dabit verbum evangelizantibus in virtute multa. »

Dominus dabit verbum. [Aug.] Et hoc est: Dominus Pater, vel Christus, dabit verbum, scilicet cibaria quibus pascantur animalia sua, *evangelizantibus*. Ecce quid operantur animalia, evangelizant, scilicet et hoc in virtute multa, scilicet in multa constantia fidei. Vel, virtute multa, scilicet miraculorum (101). Aliter secundum aliam litteram, *Dominus dabit virtutes multas evangelizandi verbum*. Quis Dominus?

VERS. 13. — « Rex virtutum dilecti dilecti; et speciei domus dividere spolia. »

Rex virtutum dilecti, [Aug., Hier., Aug.] scilicet unici Filii, id est Pater qui est rex virtutum Filii, quia ab eo regitur eique militat virtus, a quo datur, et accipit virtutes, miracula et virtutes mentis. Vel ita ut sit idem rex virtutum et dilectus, scilicet Christus. Et est: Quis Dominus? Rex virtutum dilecti, id est Christus rex virtutum tuarum, id est apostolorum suorum, et dicitur hoc more veteris Scripturæ, sicut legitur in Veteri Testamento: *Fecit Moses, sicut præcepit Dominus Mosi*. Vel ita: rex virtutum dilecti, qui est Pater angelicarum virtutum, quæ sunt et ipsius dilecti, quia eis imperat et ipse dilectus. Deinde repetit, *dilecti* (102), quod fit ad commendationem, sed non est hæc repetitio in omnibus libris, sed sive sit sive non, hic est sensus: dilecti, non solum ad alia, sed et, id est etiam,

A *dividere*, id est ad dividenda spolia, id est erptos a diabolo, quos divisit, alios apostolos, alios prophetas faciendo. Spolia dico, *speciei domus*, id est quæ dividendo fecit Ecclesiam speciosam. Vel ita: Dominus dabit verbum evangelizantibus, et etiam dabit eis dividere spolia speciei domus. Vel secundum hoc distinguitur præcedens littera, ita: Rex virtutum dilecti, [14] dilecti. Hic distingue: Et speciei domus; dividere spolia.

VERS. 14. — « Si dormiatis inter medios cleros et pennæ columbæ deargentatæ; et posterioria dorsi et ejus in pallore auri. »

Si dormiatis inter medios cleros. [Aug.] Prius singularum verborum sententia est animadvertenda, deinde ordo constructionis verborum. Columba est B Ecclesia, de qua dicitur in Canticis: *Una est columba mea* (Cant. 11). Hæc est deargentata, id est divinis eloquiis erudita. Per argentum enim figuratur divinum eloquium. Unde alibi: *Eloquia Domini argentum*, etc. (Psal. 11.) *Pennæ columbæ* sunt doctores Ecclesiæ, per quos exaltatur Ecclesia, et semper volat ad alta; quorum prædicatione in cælum fertur gloria Ecclesiæ. Vel pennæ sunt duo mandata charitatis, in quibus tota lex pendet et prophætæ (Matth. xxii). *Posterioria dorsi ejus*, id est dorsum columbæ, quod est pars posterior, charitas est. Et dicitur hoc a simili. Posteriora namque dorsi sunt, ubi radices alarum figuntur, vel ubi portatur sarcina: ita in charitate connectuntur alæ Ecclesiæ, id est duo præcepta charitatis, quæ sunt alæ Ecclesiæ, et ipsa charitas quæ in his impletur est per quam omnis sarcina mandatorum est levis, quia quicquid difficile est in præcepto, leve est amanti. Unde: *Onus meum leve est* (Matth. xi), scilicet per Spiritum sanctum, ex quo charitas; per aurum intelligitur sapientia. Ibi ergo, id est in posterioribus dorsi est viror auri, id est vigor sapientiæ. Vigor autem sapientiæ est charitas, id est per posteriora dorsi congrue charitas intelligitur, ratione similitudinis,

C non substantia proprietatis. [Cassiod., Aug.] Vel, posteriora hujus columbæ sunt ultima tempora Ecclesiæ, scilicet quæ erunt in resurrectione communi vel in fine cujusque, quæ in specie auri splendebunt, quia postquam de mundo exit, super aurum, id est incomparabiliter lucet in charitate, quæ nunquam excidit (I Cor. xiii). Hic ergo argento propter eloquentiam comparatur; ibi auro, propter plenitudinem charitatis. Quod autem ait *inter medios cleros*, sciendum est quod Latine lingue esset dicere *inter cleros*, sed pro eo quod *Dominus inter nos*, vel *inter me et vos*, Græcus habet *inter medium nostrum*, vel *inter medium meum et vestrum*. Hic ergo dicitur inter medios cleros, id est inter medium clerorum, quod dici solet in eis rebus quæ inter se solent habere consensum. Unde cum de signo circumcisionis Dominus loquitur ad Abraham, dicens: *Hoc erit testamentum inter me et te* (Gen. xvii), Græcus habet

(101) Cassiod. et psalmodia Rom.

(102) Repetitio dilecti non est in Græco.

inter medium meum et tuum, ad exprimendum consensum. *Cleros* autem hic duo Testamenta dicit, per quæ datur hæreditas, quæ dicitur Græce *cleronomia*; *cleros* vero Græce, Latine dicitur, non testamentum, sed *sors*, et *sortes*. In Veteri Testamento partes hæreditatis, scilicet terræ promissæ vocantur, quæ ex promissione Dei quasi ex sorte proveniunt. Bene ergo *cleros* dicit duo Testamenta, quia per ea datur hæreditas æterna. Dormire vero inter medios *cleros* est in auctoritate duorum Testamentorum requiescere, et pacifice acquiescere. Vel *cleros* ipsas hæreditates. Dominus unam terrenam Veteris Testamenti, alteram æternam Novi Testamenti, inter quas dormit qui terrenam jam non ardentem petit, et cœlestem patienter expectat. Qui enim terrenæ adhuc inhiat, nunquam quiescit, sed cupiditatibus per multa agitur; vel dormit inter has hæreditates qui usque ad finem vitæ perseverat in contemptu terrenorum et in spe cœlestium. Ecce singulorum verborum explanatus est sensus; ordo autem constructionis, cum sit multiplex, vel a superioribus pendens infra primum versum continetur, vel usque in sequentem versum extenditur. Utrum vero hoc an illo modo commodius dicatur, ambiguum est. Nam quolibet horum sane dici potest. Convertens ergo verba ad eos de quibus fit species domus, ait sic: Dominus dabit verbum evangelizantibus virtute multa. Dabit utique si vos, o pennæ columbæ deargentatæ, id est doctores Ecclesiæ divinis eloquiis eruditæ, dormiatis inter medios *cleros*, id est inter medium clerorum, id est requiescatis in auctoritatibus duorum Testamentorum, vel inter duas hæreditates, terrenam et cœlestem, illam non ardentem appetendo, istam patienter expectando. Vel si usque ad mortem perseveretis in contemptu terrenorum et appetitu cœlestium. Vel ita ut in sequentem versum extendatur constructio, dilectus spolia dividit speciei domus. Et, o vos qui dividimini in spolia speciei domus per diversa dona, si dormiatis inter medios *cleros*, tunc pennæ columbæ deargentatæ dealbabitur in Selmon, id est vos ipsi dealbabitur, qui estis pennæ. Vel ita, ut hic incepta sententia, in sequenti finiatur: Si vos, o pennæ columbæ deargentatæ, dormiatis inter medios *cleros*, tunc nive dealbabitur in Selmon alii, scilicet homines, qui per gratiam remissionem peccatorum accipiunt. Vel ita: O vos qui dividimini spolia speciei domus, si dormiatis inter medios *cleros*, vos eritis pennæ columbæ deargentatæ, hoc est in alta elevabitur, vel vobis erunt pennæ columbæ deargentatæ, id est duo mandata charitatis. Ecce his modis ordiatur littera. Utrum autem hoc vel illo, vel alio potius modo dici debeat, ambiguum est, sed ad singula bene sequitur. Et posteriora dorsi ejus erunt in pallore vel virore; alia littera, *auri*, id est charitas, quæ est vigor sapientiæ. Dorsum est Ecclesiæ prædicta similitudinis ratione. Vel, posteriora dorsi ejus, id est ultima Ecclesiæ, quæ erunt in communi resurrectione. [Cassiod.] Vel in fine cujusque erunt.

A In virore, vel in pallore auri, id est splendebunt in charitate super aurum, id est incomparabiliter.

PARS III. Διαψαλμα. VERS. 15. — « Dum discernit cœlestis reges super eam; nive dealbabitur in Selmon, mons Dei, mons pinguis. »

Dum discernit. [Cassiod., Aug., Cassiod.] Tertia pars, ubi agit de donationibus Christi ascendentis, qui solus potest, et non alius. Quasi dicat: Si dormiatis, eritis pennæ; quasi dicat: non est nisi per discernentem, quia *dum cœlestis*, id est Christus, qui ascendit super omnes cœlos, *discernit*, dividens singulis gratiam prout vult, *reges*, id est rectores, *super eam*, columbam vel hæreditatem, id est dum gratia Spiritus sancti reges discernuntur, super Ecclesiam. Ipsi rectores vel alii homines, *dealbabitur* per remissionem peccatorum, *nive*, id est incomparabiliter, *in Selmon*, id est in umbra gratiæ, quæ venit ex corpore Christi. Selmon enim interpretatur *umbra*, id est in gratia Spiritus sancti, quia non meritis suis discernuntur, sed spiritu obumbrante ab æstu carnis. Umbra enim gratiæ defensaculum nobis est contra incentiva vitiorum et carnalium concupiscentiarum, de qua ad virginem parituram angelus dicit: *Virtus Altissimi obumbrabit tibi* (Luc. 1), id est umbram faciet tibi. Umbra autem fit corpore et lumine. Lumen est Verbum; caro Christi est corpus. Accessit lumen corpori, id est verbum carni: Verbum enim caro factum est (Joan. 1), et in eum credentes hac umbra protegimur, quæ de corpore Christi emanat, de cujus plenitudine accipimus. Deinde commendationem montis subdit, dicens: Iste Selmon, id est iste in quo est plenitudo gratiæ, et unde umbra nobis fit, est *mons Dei* positus in vertice montium, ad quem fluent omnes gentes (Isa. 11), et *mons pinguis* vel uber, unde scilicet aquæ irriguæ et suaves fluunt. Et est

VERS. 16. — « Mons coagulatus, mons pinguis. Ut quid suspicamini montes coagulatos? »

Mons coagulatus, [Aug., Hier.] propter parvulos quos lacte tenerioris doctrinæ nutrit; et *mons pinguis* fertilitate sua, propter maturos quos pane solidioris doctrinæ cibatur. Hic est mons qui in Ezechiele vulnerat principem Tyri. *Ut quid suspicamini montes coagulatos?* vel *incaseatos*, alia littera.

VERS. 17. — « Mons in quo beneplacitum est Deo habitare in ea; etenim Dominus habitabit in finem. »

Mons, [Aug.] vel *monte*, alia littera, in quo beneplacitum est Deo, etc. Quasi dicat: Et quia talis est mons iste, ut quid ergo suspicamini alios montes coagulatos, vel incaseatos, esse hunc montem? Ideo hoc dicit, ne quis audeat eum cæteris comparare, quia alii dicebant eum Joannem esse, alii Eliam (Matth. xvi); quos increpat hic. Ne suspicemini. Iste enim solus est, in quo beneplacitum est Deo, id est verbo habitare in eo, per se; in aliis per ipsum inhabitat. Placuit, etenim Dominus, id est Verbum, habitabit eum, scilicet hominem, Christum, usque in finem, quia personaliter unitus est ei, in quo habi-

tat omnis plenitudo divinitatis corporaliter (*Coloss. 11*). Sic erat utique Verbum in carne, ut Verbum etiam caro factum solum diceretur, id est homo in unam solam Christi personam copularetur. Vel ita: Nullus est ut iste; etenim, id est quia iste inons, scilicet Dominus, Christus, habitat, vel habitabit; illos alios montes, ut aliquid sint, qui nihil sine eo sunt, usquequo ducat eos in finem, id est in se Deum contemplandum. Unde, scilicet quia inhabitat alios montes, ipsi fiunt

VERS. 18. — « Currus Dei decem millibus multiplex millia lætantium; Dominus in eis, in Sina, in sancto. »

Currus Dei, [Cassiod., Aug.] portando Deum, et quia unanimes copulati charitate, quos ad ministerium suæ voluntatis moderatur Deus, quos manendo in eis et regendo ducit in se finem, ut currum ad destinatum locum: et ille currus est *multiplex decem millibus*, id est ex innumeris populis, ex magna multitudine sanctorum, qui sunt, *millia lætantium*, quia spe gaudent, donec perducantur in finem. Cur lætantur in fine? quia jam *Dominus est in eis*, qui erit et finis consummationis in *Sinai* vel *Sina*, in *sancto* vel *sancto*, id est implendo mandato quod sanctum est. Quid enim prodest mandatum, nisi Dominus ibi sit, qui dat velle et operari? (*Philip. 11*.) Aliter enim est littera occidens (*11 Cor. 111*), sed Dominus per Spiritum sanctum dat charitatem, qua impletur. Et ideo lætantur millia.

[Cassiod., Alcuin., Cassiod., Hier.] Vel ita ab illo loco: *Ut quid suspicamini montes coagulatos, vel incaseatos, esse subaudis, sicut est mons iste? ne suspicemini, quia mons iste est solus, in quo beneplacitum est Deo, Patri, habitare in eo, qui Patri placuit, ut in eo habitaret. Unde: Ego in Patre, et Pater in me est (Joan. xiv). Placitum est. Etenim Dominus habitat eum Christum, usque in finem, id est usque ad terminum, id est ad coequalitatem majestatis suæ, qui est finis sine fine, et omnium plenitudo. Alii autem montes sunt *currus Dei*, per quos vehitur Deus in universum mundum. Et ille currus est *multiplex decem millibus*. Hoc non mutatur: quia Dominus est in eis, et hoc in *Sina sancto*, id est in impleto sancto mandato. *Sina* enim mons est, in quo data est lex, et interpretatur *mandatum*, in quo impleto requiescit Dominus, quia in sanctis mandatis impletis, Dei præsentia solet contuari. Vel ita: Dominus est in eis, id est in sanctis, qui in *Sina* monte olim dedit legem, et ipse idem est in sancto, id est in Christo, qui est Sanctus sanctorum.*

VERS. 19. — « Ascendisti in altum, cepisti captivitatem; accepisti dona in hominibus. »

Ascendisti. [Aug., Cassiod., Aug.] Convertit verba ad ipsum Dominum. Sed quomodo hoc factum est? Ecce. Ascendisti, o Christe, in *altum* loco et dignitate. Qui enim propter nos erudiendos descendit, ascendit in altum super omnes cælos ad dexteram Patris. Et *cepisti*, priusquam ascenderes, *captivitatem*, id est eos qui apud inferos tenebantur

A captivi. Hæc sunt spolia, et est similitudo triumphi. Hoc de Christo exponit Apostolus (*Ephes. iv*). Vel cepisti captivitatem, id est homines qui sub diabolo erant captivi per peccatum, cepisti et captivasti feliciter. Unde captivi dicuntur, quia capti sunt, scilicet reibus Petri. Unde et Petro dicitur: *Ex hoc jam eris homines capiens (Luc. v)*, sub leve jugum missi sunt. Unde in hoc curru sunt millia lætantium, non plorantium. [Gl. int., Aug.]. Et *accepisti a Patre dona in hominibus* suscipiendis, id est homines suscipiendo, id est homines accepisti dona. Vel, accepisti dona a Patre in hominibus, scilicet donanda susceptis hominibus, id est quæ donares his quos suscepisti. Vel, secundum aliam litteram, *dedisti*, secundum quod Deus, *dona hominibus*: quod etiam fit in triumphis. Quæ littera cum in paucis reperitur codicibus, Paulus **142** tamen apostolica auctoritate dicit: *Dedit dona hominibus*, secundum quod Filius Deus est cum Deo Patre, dedit mittens Spiritum sanctum, qui est Patris et Filii. Sed secundum quod ideo Filii est in Ecclesia, accepit dona in membris, dum ipsa membra accipiunt cum quibus unum est juxta illud: *Quod uni ex minimis fecistis, et mihi fecistis (Matth. xxiii)*. Dico cepisti, quod necesse erat.

VERS. 20. — « Etenim non credentes inhabitare Dominum Deum. »

Etenim, [Hier., Aug.] id est quia erant non credentes Deum, scilicet Verbum, *inhabitare Dominum* Christum hominem. Vel ita continua: *Accepisti dona in hominibus*, etenim, id est quia accepisti, etiam non credentes inhabitare Dominum. Isti sunt quos feliciter captivavit, et currum suum fecit. Unde Propheta plenus lætitia, hymnum eructat:

VERS. 21. — « Benedictus Dominus die quotidie, prosperum iter faciet nobis Deus salutarium nostrorum. »

Benedictus, [Cassiod., Aug., Cassiod., Hier.] quasi dicat: Ascendit Christus in altum, et quo præcessit faciet nos sequi, unde *benedictus sit Dominus*. Ecce laus de triumpho, *die quotidie, vel de die in diem*, alia littera, quod idem valet, id est jugiter, quia quotidie captivat captivos usque in finem. Et quia currum illum ducit in finem, addit *prosperum iter ad se eundi faciet nobis*, qui tanta lecit, id est faciet nobis cursum vitæ, qui vere prosper cum sit dux salutaris. Quis hoc faciet? *Deus salutarium nostrorum*, id est salvationum nostrarum, quia de pluribus periculis liberat, quia etiam non credentes ad fidem vocat.

PARS IV. *Δεξιλάμα*. VERS. 22. — « Deus noster, Deus salvos faciendi; et Domini Domini exitus mortis. »

Deus noster, etc. [Cassiod., Aug., Cassiod.] Quartæ pars ubi exponit operationes Dei, quæ ex prædictis eveniunt, quæ sunt quassatio inimicorum, conversiones peccantium, martyria ab utroque sexu. Quasi dicat: Dico Deus salutarium, *Deus*, inquam, *noster* non cujuscunque est, *Deus salvos faciet*.

Commendat hic gratiam, quia nullus salvus, nisi per eum. Salvos facit, quos tamen non est mirum mori, cum *Domini Domini* fuerit *exitus mortis*, et hoc est, ipse est Deus salvos faciendi. Sed ne dicas, cur ergo morimur? potius patienter fer mortem, non indigneris si morieris, quia, et Domini Domini, qui sine peccato fuit, exitus, ab hac vita non alius fuit quam mortis, qua nos liberat. Voluntate tamen mortuus est, ne homo timeret mortem. Et licet sit auctor salutis, tamen et Domini Domini, etc. Idem sensus. Vel ita : Deus salvat, et ne queraris de morte. Sed spera, quia Christus inde exivit, et nobis inde exire dedit. Et hoc est, et Domini Domini est exitus mortis, id est resurrectio qua a morte exivit. Ne autem mala pertinacium credas impunita subdit :

VERS. 23. — « Verumtamen Deus confringet capita inimicorum suorum, verticem capilli perambulantium in delictis suis. »

Verumtamen. [Gl. int., Aug., Cassiod., Aug.] Quasi dicat : Etsi mortuus sit, vel licet salvator sit, *verumtamen Deus confringet*, vel conquassabit, vel hic ut humilientur : vel in futuro, ut in tartara tradantur; *capita*, id est superbiam, *inimicorum suorum*. Vel auctores Judaicæ seditionis, vel auctores hæresium, scilicet hæresiarchas. *Et confringet verticem capitis*, id est superbiam extollentiam hominum nimis se extollentium; *perambulantium*, [Gl. int., Aug.] id est perseverantium, vel de vitio in vitium ruentium, *in delictis suis*, in quibus saltem deberent humiliari, dicentes : *Deus, propitius esto mihi peccatori* (*Luc. xviii*) sed et ibi superbiunt, et in multa ruunt, secundum illud : Insuper cogitatio, quæ perduxit ad culpas. Vel, confringet verticem capilli, id est versutias inanium quæstionum. Sunt enim qui tales minutias calumniarum quæruunt, ut etiam capillos perscrutari videantur. Verticem dico hominum perambulantium in delictis suis. Hoc non mutatur. Confringet capita, quia

VERS. 24. — « Dixit Dominus : Ex Basan convertam, convertam in profundum maris. »

Dominus dixit. [Gl. int., Aug.] Vel sic continua : Confringet Dominus capita Judæorum, ex gentibus etiam convertet multos, quia *Dominus dixit* : Ego *convertam* homines *ex Basan*, id est ex confusione peccatorum, quia confunditur de peccatis qui pro eis orat. Basan enim interpretatur *confusio*, vel *Basan* interpretatur *siccitas*. Et de siccitate, id est inopia, convertit Dominus, non eos qui se plenos justitiæ putant, cum sint inanes. Beati enim qui esuriunt et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur (*Math. v*). Anima sicca dicit : *Expandi manus meas ad te, anima mea sicut terra sine aqua tibi* (*Psal. cxlii*). Anima plena dicit : *Non sum sicut cæteri hominum* (*Luc. xviii*). *Et convertam* eos qui jacent in profundum, vel profundo, vel profundis maris, id est sæculi. Vel secundum aliam litteram, scilicet *convertam*, ad eos qui sunt ex Basan, quia convertitur Deus his qui confunduntur de peccato,

A vel qui sicci imbrem gratiæ desiderant. Et secundum hoc sequitur : convertam in profundum maris, id est ad eos qui erant desperatissimi. Vel ita convertam eos, vel convertam ad eos.

Psalmodia Romana legit *convertam*, varietas videtur suborta, ex eo quod Hebraice אָשַׁב אֲשַׁב, potest accipi ex verbo, quod nominant qual, et tum est *convertam*, aut ex conjugatione quam dicunt hiphil, et tum erit *convertam*, licet prius inveniat fere per vau.

VERS. 25. — « Ut intinguatur pes tuus in sanguine, lingua canum tuorum ex inimicis ab ipso. »

Ut intinguatur pes. [Aug., Alcuin., Aug.] Quod tamen non Deus, sed Propheta dicit, conversus ad B ipsum. [Quasi dicat : Ita convertes, o Deus, vel converteris *ut intinguatur pes tuus in sanguine*, id est ut qui prius erant inimici fiant pes tuus, prædicando te usque ad sanguinem, scilicet usque ad mortem; et *lingua canum tuorum* flet vel erit *ex inimicis*, quia per conversionem ex inimicis fient canes pro Domino latrantes contra hostes. Hi sunt boni canes, qui edunt de micis (*Math. xv*). Canes laudabiles, non detestabiles. Unde non tantum dixit canum, sed canum tuorum, nec eorum dentes, sed lingua laudata est, quoniam utique non frustra, nec sine magno sacramento. Gedeon eos solos jussus est educere, qui fluminis aquam sicut canes lamberent, talesque non amplius quam trecenti in tanta multitudine inventi sunt (*Judic. vi*). In quo numero crucis signum est propter thau litteram, quæ in Græcis numerorum notis ccc significat. Illi ergo soli ad officium regiminis assumendi sunt, qui quod percipiunt aliis prædicant, et qui in manibus operum exsequuntur quod ore docent. Unde in Levitico : *Os turturis retorquetur ad ascellas* (*Levit. i*). Et quasi quis quærat : Unde tantum bonum est, ut ejus canes sint, cujus erant inimici? ait : *ab ipso*, id est ejus gratia, non a seipsis, vel *a teipso*, alia littera, id est a parte tua, o Deus. Idem sensus.

VERS. 26. — « Viderunt ingressus tuos, Deus : ingressus Dei mei, regis mei, qui est in sancto. »

Viderunt, etc. [Gl. int., Aug., Gl. int.] Quasi dicat : Intinguetur pes tuus, quia sic vident te præcessisse, o Deus. Et hoc est, *viderunt ingressus*, vel *gressus tuos, Deus*. Vel, secundum aliam litteram, *visi sunt gressus tui, Deus*, quibus scilicet venisti in mundum. Hæc gratia latebat in Veteri Testamento; modo patet, cum Filius missus annuntietur in gentibus, cujus Dei gressus viderunt, *ingressus*, inquam, *Dei mei* creatione, scilicet Verbi *regis mei* gubernatione, qui *Deus est in sancto* templo, id est in sanctis. [Aug., Gl. int., Alcuin.] Vel, in sancto corpore, licet perfidi non videant secundum quod corpus passus est. Et in hoc, scilicet in patiendo, vel credendo,

VERS. 27. — « Prævenierunt principes conjuncti psallentibus; in medio iuencularum tympanistriarum. »

Principes, [Cassiod., Aug., Cassiod., Aug. Cassiod.] id est apostoli, *prævenērunt* eos, scilicet alios homines. Vel ita dico gressus Dei mei : ut autem isti gressus viderentur, principes, id est apostoli, prævenērunt te, o Deus, ad laudem, ut populi sequerentur. Et non ipsi soli venerunt, sed *conjuncti psallentibus*, id est illis qui laudes Dei sonant, bene operando ad gloriam Dei. Principes etiam sunt in *medio juvenularum tympanistriarum*, id est ministri sunt, et præpositi novarum Ecclesiarum Deum laudantium, carne domita, corio siccato ab humore peccati, et extenso a ruga duplicitatis. Fit enim tympanum de corio siccato et extenso. Vel ad litteram de sanctis feminis hoc accipe, ne sexum feminæ excludas, quæ etiam ab eis, id est ab apostolis, formam laudandi et patiendi sumunt.

PARS V. Διάψαλμα. VERS. 28. — « In ecclesiis » *benedicite Deo Domino*; de fontibus Israel. »

In ecclesiis. [Cassiod., Gl. int., Aug.] Quinta pars, ubi precatur et affirmat, ut hæc inceptio Ecclesie dilatetur et confirmetur, pro qua et hæretici destruantur. Quasi dicat : Et quia Dominus ita convertit, ergo, o vos conversi ex Basan, *benedicite Deo*, cui debetur latria, *Domino* cui exhibenda est dulcia, et non alibi, nec in aliis conventiculis, sed in ecclesiis. Hæc sunt juvenulæ tympanistriæ, ne quis carnaliter chorus luxuriæ cogitet, Ecclesie quippe sunt adolescentulæ, scilicet nova gratia decoratæ sunt etiam tympanistriæ, castigata scilicet carni, spiritualiter sonoræ. [Alcuin., Rem., Aug.] *Benedicite*, vos dico potati *de fontibus Israel*, id est de doctrina apostolorum, ut ad eorum imitationem prædicetis, quod Christus de Israel prius elegit ut faceret fontes aquæ vivæ salientis in vitam æternam (Joan. vii).

VERS. 29. — « Ibi Benjamin adolescentulus; in » *mentis excessu*. »

Ibi, [Cassiod.] id est inter fontes, vel in Ecclesiis, vel in templo Jerusalem, est *Benjamin*, id est apostolus Paulus apostolorum novissimus, *adolescentulus*, id est novissime assumptus, qui fuit de tribu Benjamin (Philipp. iii). Unde in Genesi : *Benjamin lupus rapax, mane comedet prædam, et vespere dividet spolia* (Gen. xlix) (105). Hic est Paulus, qui mane suæ ætatis sanctos persecutus est, sed in vespera suæ conversionis ad Deum, spolia diabolo crepta divisit per diversa officia. Et ipse est in *mentis excessu*, mente scilicet alienata a sensibus corporis, ut quando raptus fuit usque ad tertium cælum. [Aug.] Vel, in *mentis pavore*, alia littera, ex-pavescentibus scilicet omnibus tam magnum in ejus vocatione miraculum. Ibi etiam sunt

VERS. 30. — « Principes Juda, duces eorum, » *principes Zabulon, et principes Nephthalim*. »

Principes Juda, principes Zabulon, principes Nephthalim. [Aug., Gl. int.] Per hæc nomina tribuum Christum et apostoles indicat; forsitan enim

A ex his tribubus fuerunt apostoli. Et isti sunt *duces eorum* qui in Ecclesiis benedicunt Dominum. Sed magis placet sensus qui colligitur ex interpretatione nominum, quæ convenit Ecclesie : Judas enim interpretatur *confessio*; Zabulon *habitaculum fortitudinis*; Nephthalim *dilatatio*, quæ principibus Ecclesie conveniunt. In martyriis namque prima est confessio, pro qua quidquid accidit fortiter tolerandum est. In angustiis finitis latitudo sequitur in præmio. Et est : ibi sunt *principes Juda*, id est confessionis; *principes Zabulon*, id est fortitudinis; *principes Nephthalim*, id est dilatationis. Vel ita ut agatur de tribus virtutibus, quæ significantur per has nominum interpretationes : Quia confessio est in fide, fortitudo in spe, latitudo in charitate, quia

B Deum et proximum diligunt. Et est, *Benedicite Deo de fontibus Israel*, quod decet quia ibi sunt, *principes Juda, principes Zabulon, principes Nephthalim*, id est principes fidei, spei et charitatis. Et hi sunt *duces eorum*, qui sunt in Ecclesiis; et per hoc quique eorum est *Benjamin*, id est *filius dexteræ, adolescentulus*, deposita vetustate malitiæ, in *mentis excessu*, id est mente

143 sursum vecta, et per istos o

VERS. 31. — « Manda, Deus, virtuti tuæ; confirma » *hoc, Deus, quod operatus es in nobis*. »

Deus, manda virtuti tuæ, [Gl. int., Cassiod., Aug., Alcuin.] id est notifica et commenda Christum Filium tuum nobis. Quasi dicat : Quod enuntio futurum, perfice, o *Deus, confirma* in gentibus *hoc quod operatus es in nobis* Judæis, id est fidem quam es operatus in nobis, *confirma* in gentibus. Et ita facit, *commendat enim Deus charitatem suam in nobis, quoniam cum peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est* (Rom. v). Quod bene et confidenter orat. Cum enim pro nobis Christus mortuus sit, quomodo ergo non omnia cum illo Deus nobis donavit? (Rom. viii.) Hoc modo mandat Deus Christum suum. Nota verborum distinctionem, *manda*, docendo per prædicatores, *confirma*, juvando per gratiam. [Vel ita secundum aliam litteram : *O Deus, manda virtuti tuæ*, id est fortibus tuis injunge ut te annuntient, et per eos *confirma*, etc. Vel, o Deus, Pater, manda opus tuum virtuti tuæ, id est Filio et Spiritui sancto, et per Filium et Spiritum sanctum, *confirma, Deus, hoc quod operatus es in nobis*. Hæc non mutatur. Quod vere facies, quia,

VERS. 32. — « A templo tuo in Jerusalem, tibi of- » *ferent reges munera*. »

Reges. [Gl. int., Aug., Alcuin., Remig., Aug.] Vel ita continua : Quod si feceris *reges terræ*, vel spirituales, *offerent tibi munera*, id est sacrificia laudis; et hoc a templo tuo non aliunde, quod est in Jerusalem cælesti, quæ est libera et mater nostra (Galat. iv), quæ est et templum a quo omne datum optimum descendit (Jacob. i), et pro quo fit omne bonum opus. Vel ita distingue, *operatus es in nobis*, incipiendo

(105) Ex Aug. in sermone conversionis Pauli; et ex Remigio.

a templo tuo, quod est in Jerusalem, id est a Judæis, quod erit, quia tibi offerent reges munera. Sed quia huic laudi obstrepunt hæretici, subdit ;

VERS. 33. — « Increpa feras arundinis, congregatio taurorum in vaccis populorum, ut excludant eos qui probati sunt argento. »

Increpa feras arundinis, [Aug., Alcuin., Aug.] id est hæreticos qui dicuntur feræ, quia non intelligendo nocent. Feras dico *arundinis*, vel calami, quia Scripturas pervertunt, quæ calamo sunt : vel quia sunt leves et instabiles ; vel quia sunt inter eos qui moventur omni vento doctrinæ (*Ephes. iv.*). Ideo increpa, quia *congregatio taurorum*, id est superborum indomitæ cervicis hæreticorum, est in *vaccis populorum*, id est inter eos qui sunt seductibiles et leves, velut mulierculæ. Unde Apostolus : *Ex his sunt qui penetrant domos, et captivas ducunt mulierculas* (*II Tim. iii.*). Stabiles vero et graves non valent seducere ; unde : *In populo gravi laudabo te* (*Psal. xxxiv.*). Sed hoc non sine fructu piorum. Inde enim convenit ut *excludant eos*, id est emineant hi qui probati sunt argento, id est in eloquiis Dei, hoc est illud quod Apostolus ait : *Ut qui probati sunt, manifesti fiant* (*II Cor. v.*). Inde est quod in arte argentaria exclusores vocantur, qui de confusione massæ noverunt formam vasis exprimere. Vel ita expone intentionem hæreticorum ; ad hoc congregantur, ut excludant eos a vaccis, qui probati sunt argento, scilicet catholicos doctores. Increpa feras, dissipata etiam consentientes. Et hoc est :

VERS. 34. — « Dissipa gentes quæ bella volunt ; venient legati ex Ægypto : Æthiopia præveniet manus ejus Deo. »

Dissipa gentes, etc. [Alcuin., Gl. int., Rem., Aug.] Vel ita continua : Illi ita, sed ne grex tuus dissipetur *dissipa gentes*, id est hæreticos et alios eis consentientes, quos vocal gentes propter genera diversarum sectarum, ne ubi series successionis, confirmet errorem quæ bella volunt, quia non correctioni, sed contentioni student. Quod fiet, quia *legati*, id est præcones reconciliationis, venient ad Christum, dona ferentes *ex Ægypto*, id est ex tenebris gentium. *Ægypti* vel *Æthiopiæ* nomine, fidem omnium gentium significat a parte totum. Non ergo ex solis Judæis, sed de gentibus futuros præcones prophetat *Æthiopia*, id est gentilitas præveniet manus ejus Deo, id est vindicta ejus. Per confessionem præveniet, ne manentes in peccatis, puniantur.

VERS. 35. — « Regna terræ, cantate Deo ; psallite Domino. »

Deo, regna terræ, cantate, et secundum hoc est *Deo* [Aug., Cassiod., Alcuin., Cassiod.] In principio sequentis versus, vel magis in fine præcedentis versus, est *Deo* ; commendaturque fides qua sine præcedentibus operibus justificatur homo quæ post per dilectionem incipit operari (*Gal. v.*). Est ergo sensus ; *Æthiopia*, id est gentilitas hærens Deo fide, id est credens Deo, præveniet manus, id est opera,

PATROL. CXCI

A ejus, id est Æthiopiæ (quod in Græco non est ambiguum), id est credendo in Deum præveniet opera sua, ut prius credat, postea operetur. Vel ita ut per Ægyptum Synagoga accipiatur, quam prævenit credendo Æthiopia, id est extrema pars gentium. Et est, venient legati ex Ægypto, id est ex Synagoga, quæ erat in tenebris ; et Æthiopia, id est extrema pars gentium, Deo, id est ad Deum veniens, præveniet manus ejus, Ægypti, id est legalia opera Synagogæ, quia per fidem justificabitur sine operibus legis. Vel secundum aliam litteram, quæ est : *Æthiopia*, scilicet gentilitas, nigra in peccatis, *festinet manus dare Deo*, id est subdere se Deo ; et est similitudo a victis, qui armis depositis manus dant victoribus, ne intereant *regna terræ*. Decursis omnibus quæ jam impleta cernimus, hortatur ad laudem Christi, et futurum ejus adventum prænuntiat. Quasi dicat : Et quia ita est ut diximus, ergo regna terræ, id est Ægyptus et Æthiopia, scilicet omne genus hominum, cantate Deo puritate mentis, *psallite opere Domino*.

PARS VI. — Διάφαλα. VERS. 36. — « Psallite Deo, qui ascendit super cælum cæli, ad orientem. »

Psallite Deo. [Cassiod., Alcuin., Aug., Alcuin., Hier.] Sexta pars, ubi dicit quod Christus veniet ad iudicium, qui ascendit ubi sanctos consummabit. Quasi dicat : Dico *psallite*, inquam, *Deo*, id est Christo, qui ascendit secundum quod homo. Nam secundum quod Deus, Patri est æqualis, *super cælum cæli*, id est super omnes cælos, ad dexteram Patris, scilicet super excelsiores creaturas ut nihil supra se haberet, nisi illum qui creavit eum. Unde ascendit ? *ad orientem* vel *ab oriente* ; alia littera locum expressit, ubi resurrexit, et unde ascendit, quia Jerusalem, ubi resurrexit et ascendit, in oriente est. Vel, ascendit ad orientem nostræ illuminationis, id est ut lumen gratiæ nobis oriri faceret. Vel oriens intelligitur Verbum a Patre genitum, cujus virtute ascendit homo ille. Et est, ascendit ad orientem, id est virtute Verbi, et quia inde venturus est, ad iudicandum, subdit, et,

VERS. 37. — « Ecce dabit voci suæ vocem virtutis ; date gloriam Deo super Israel ; magnificentia ejus, et virtus ejus in nubibus. »

Ecce dabit in iudicio voci suæ, [Aug.] vel vocem suam, *vocem virtutis*, id est efficaciam resuscitandi omnes mortuos, qui prius ut agnus sine voce coram tonde se siluit ; sed tunc veniet in voce tubæ. Dico *psallite, et date gloriam Deo*. Dico dabit vocem, et tunc *super Israel* Dei erit *magnificentia ejus* evidens, quia jam non erit commistio malorum cum bonis et *virtus ejus* erit in nubibus, quia non solus veniet ad iudicium, sed cum senioribus populi, qui sunt nubes, quas ne aliter acciperes, addit, et

VERS. 38. — « Mirabilis Deus in sanctis suis ; Deus Israel ipse dabit virtutem et fortitudinem plebi suæ : benedictus Deus. »

Mirabilis Deus erit in sanctis suis *Deus Israel*.

[Aug., Cassiod.] Tunc vere omnis bonus erit Israel, quia videbit Deum sicut est; ipse dabit virtutem et fortitudinem in carne, quæ etiam in resurrectione erit impassibilis. Unde Apostolus: Per virtutem resurrectionis ejus, et plebi suæ nunc infirmæ etiam, dabit fortitudinem qua novissima inimica destruetur mors (I Cor. xv). Vel de præsentia accipi potest illud, ipse dabit, magna promisit; et ne quis desperet pro humana infirmitate, se ad tanta præmia pervenire subjicit, ipse dabit hic virtutem et fortitudinem plebi suæ. Ergo benedictus sit Deus.

COLLATIO IN PSALMUM LXVII: « EXSURGAT DEUS ET DISSIPENTUR, » etc.

VERS. 4. — *Iter facite ei qui ascendit super occasum.* Hebr. כָּלִי לָרֶכֶב בְּיַרְבֹּחַ SOLLU LAROCHEB BAARABOTH. Pro eo quod est iter facite, Sanctes, Munsterus, interpretes pro Cajetano, et paraphrasis Campensis, reddunt exaltate eum; cum tamen vocula Hebræa citra controversiam designet quod legimus. Et Hieronymus, Pratensis, ac Pellicanus dixerunt, præparate viam; et translator ad Camp., iter munient ei; quod non aliam sonat intelligentiam in commentario. Deinde sequentia sic reddunt Hieronymus, ascendenti per deserta, et Pellicanus in solitudinibus. Pratensis reliquit vocabulum Hebræum araboth. Sanctes vertit, qui ascendit super cælos; interpretes pro Cajetano, et Nebiensis, equitatem in cælis. Accedit Munsterus, qui orbibus celorum velut equo incidet. In Campensi bifariam, qui sicut sol ad occasum ad nos devehitur, et in paraphrasi, qui pro vehiculo utitur nubibus. Sola confusio hinc nascitur quod עָרֵב ERAB, in plurali עֲרֵבוֹת ARABOTH, est Hebræis homonymum et ambiguum. Si quidem interim designat vesperam, ut liquet ex Gen. 1, alioqui desertum significat. Unde Hebræi volunt interdum denotare ultimam spheram cæteras ambientem, quod stellis deserta sit. Igitur non est quod jam hæsites de editione Vulgata.

Dominus nomen illi. Hieronymus, in Domino nomen ejus; Pellicanus, cum Domino nomen ejus: interpretes pro Cajetano, in Deo nomine suo, Sanctes, Pratensis et Munsterus, ipsam Hebraicam reliquerunt vocem יְהוָה יְהוָה, in iah, nomine ejus. Meminit lector multoties inculcatum esse Hebræos carere casuum variatione. Sed cum hic ponatur beth, quæ littera nota est præpositionis in, vel cum, haud incongrue vertit Hieronymus, in Domino nomen ejus: quod non inepte dicimus aliter, cum Dominus sit nomen ejus, aut ut habent interpretes, illi. Campensis stat a nobis, cui nomen est Domino, vel proprium nomen servator Deus.

VERS. 5. — *Turbabuntur a facie ejus.* Interpretes duos significatus ejusdem vocabuli simul reddiderunt. Nam לִפְנֵי LEPHNAU dicere potest, et ad conspectum ejus, et ad furorem ejus. Hinc verterunt, exultate in conspectu ejus: et turbabuntur a facie ejus. Nec ultimam clausulam ponunt alii translatorum, præter Pellicanum, nescio quo casu: qui postea quam scripsit exultate coram eo, continuo subtexuit, et percutit inimici coram eo. In commentariis nescio quam sequatur Hieronymus editionem, quando interpretatur turbabuntur patres orphanorum, et indices viduarum, Nam certum est plures fuisse editiones. Nempe Luciani, LXX, Aquilæ, Symmachi, Theodotionis. Fuerunt quinta et sexta.

VERS. 7. — *Qui educit vincitos in fortitudine.* Pratensis, Sanctes, Munsterus, paraphrasis Campensis, in compediibus. Pellicanus, Nebiensis et interpretes pro Cajetano, in congruentis. Ad quod alludit textus in Campensi, educit commode. Atqui ipse Hieronymus stat a nobis. Certe tales erant compedes, ut

non poterant dissolvi absque Dei manu fortissima et opportunissima.

Similiter eos qui exasperant qui habitant in sepulcris. Ut primam clausulam revoces ad verbum præcedens, qui educit, quia tamen in Hebræo potest etiam esse casu nominandi. 144. Ob id alii vertunt, increduli, rebelles, aut pertinaces, qui non dissident ab exasperantibus. Sed quod subjectum est in sepulcris, in sicco aut siccitatibus מִדְּרֵיבִּי תְּזֵהִימָן, transferunt, nec tamen quidquam præjudicat sepulcris, quæ non absurde figurantur per loca sterilia et siccitate emortua, cum etiam plena sint aridis ossibus mortuorum. Et si philosophandum sit, terra supremum siccitatis gradum obtinet.

VERS. 11. — *Animalia tua habitabunt in ea.* מִתְּרֵיבֵי מַחֲטָא, animalia tua, nobis, Hieronymo. Nebiensi et Pellicano, vel congregatio tua Pratensi, Munstero, Sancti, et interpretibus pro Cajetano. Campensis utrumque indicavit, ob particulæ homonymiam.

VERS. 12. — *Dominus dabit verbum evangelizantibus virtute multa.* Varia distinctionis versicolorum et casuum positio, quæ in Hebræo sunt similis terminationis in causa fuit ut translatore, aliam et aliam servarent sermonis structuram. Hieronymus, Domine, dabis sermonem annuntiatricibus fortitudinis plurimæ; Pellicanus, Dominus dabit sermonem Evangeliorum virtutis multæ; Pratensis, Dominus dabit sermonem annuntiatricum exercitus multi; Sanctes, earum quæ annuntiant exercitus magni; Munsterus, annuntiatricum exercitus erat magnus; interpretes pro Cajetano, Dominus dabit dictum annuntiatricum exercitus magni; Textus in Campensi longius a littera, Domine, tu commendas his quæ de magno exercitu nuntiant mandatum; in paraphrasi secus, Dominus suppeditabit efficacem sermonem annuntiatricibus potentiam illius; Nebiensis, Domine, dabis sermonem annuntiatricibus exercitus multi; paraphrasis Chaldaea, Deus dedit verba legis populo suo mediantibus Mose et Aaron, qui annuntiarunt verbum Dei exercitui magno Israelis. Itaque perpendis, lector optime, in quantam silvam ascendunt versiones, quando singulis quisque suum commentum pro mero arbitrato affert: tantum restat dicendum cur evangelizatrices, sive annuntiatrices pluraliter in Hebræo ponantur מְבַשְּׂרֵי הַמַּעֲבָדִים, in feminino genere. Abunde hunc modum explicit Hieronymus in Commentariis. In Hebræo habet quæ evangelizant, hoc est mulieribus quæ evangelizabant apostolis, ubi dicitur: Euntes dicite fratribus meis, etc. (Matth. xxviii), aut animas significat quæ crediderunt in Christo. Secundum autem LXX interpretes ad apostolos dicitur. Quia Dominus dedit eis virtutem prædicandi evangelium.

VERS. 13. — *Rex virtutum dilecti dilecti.* Dæe radices Hebræicæ confusaneam, quasi nubem interpretationum effuderunt. Si quidem quod hic legimus מִדְּרֵיבִּי יְהוָה יְהוָה, deducunt LXX, et Hieronymus a themate דָּד דָּד, id est dilectus, confederatus, frequens in Canticis. Ob quam causam traduxit Hieronymus, reges fœderabuntur. fœderabuntur sub verbo, ubi LXX sub nomine; Pratensis et Sanctes et Campensis dicunt, fugient, fugient. Munsterus, fugientes elabebantur; Pellicanus, profligabuntur, profligabuntur. Hi omnes derivant a verbo נָדָד NADAD. Interpretes pro Cajetano, movebuntur, movebuntur. Nebiensis, retrovertentur, retrovertentur.

Et speciei domus dividere spolia. Quomodo debeat ordinari series sermonis, ut aptetur congruitas, declaratur in commentario. Alii enim vertunt recto casu, tamen quia anceps est vocula מִן מִיֵּשֶׁבֶת. Hieronymus et Pellicanus cum Septuaginta vertunt, pulchritudo domus, seu species, dividere

apollia. Alii transferunt habitatrix, vel habitaculum, a hera vel familia domus.

VERS. 14. — Si dormiatis inter medios clerus. Hebraice דַּרְמָוּ שְׂרַפְתָּאִים. Hieronymus, Nebiensis, Pellicanus, et interpretes pro Cajetano vertunt terminos sive confinia; quæ nihil abhorrent a sensu nostro, nimirum quod sint duo Testamenta, aut Ecclesia militans et triumphans, ut expositum est. Verum cum etiam id vocabuli designet aliquoties ollas, ob id Sanctes, Munsterus, Pratenſis et paraphrasis Campensis, interpretantur chytropodes. Si jacueritis inter nigras tripodes, eritis sicut et alæ columbæ, quæ tegitur argenteis pennis. Subaudiunt enim verbum substantivum eritis, ad commoditatem intelligentiæ, quasi esset: Etiam si fueritis ea afflictione exerciti, ut quasi fuligine atrati videamini; postea tamen Dei beneficentia, novo quodam splendore lætitiæ fulgebitis ac perfruemini. Jam nimis sibi tribuit editio in Campensi, tunc quiescetis perinde ac flumen inter ripas; inter alas columbæ, supra argentum candidæ, quanquam et ipsum verbum. Quandoque signet terminos fluviorum.

Posteriora dorsi ejus in pallore auri. Cum Hebr. אֲרָמִים כְּרֹחִים bifariam accipitur, tum pro dorso, tum pro alis sive plumis. Interpretes, Hieronymus, et Pellicanus transtulerunt posteriora et scapulas, cæteri plumas aut pennas, et alæ sunt, supple similes auro fulvo, seu distinctæ suat virore, vel pallore auri. Editio subjecta paraphrasi Campensis, utramque significantiam complecti videtur, quando ait, cujus dorsum auri nitore vincit, quæque in aere pendet.

VERS. 15. — Dum discernit caelestes reges super eam. Munsterus, cum dissiparet omnipotentes reges propter eam. Consimiliter interpretes pro Cajetano, frangente omnipotente reges in ea. Atqui פָּרַס פָּרַס, sonat quoque Hebræis extendit, distribuit. Itaque Hieronymus et cæteri Hebraicantes stant a LXX Interpretibus, aliquot verbis immutatis, sensu constante.

Nive dealbabitur in Selmon. Quia hic Selmon videtur esse appellativum, non proprium nomen montis, de quo Jud. ix. Ideo quidam reliquerunt vocabulum ipsum, alii transtulerunt, obscuri a tem. Nebiensis, umbram mortis. Subsecutus tamen Propheta videtur alluisse ad montem, quem voluit cæcus Burgensis poni sub auferendi casu, alioqui non vitabatur absurditas sermonis, nempe in Selmon monte pingui. Sed nullus auctor, aut Græcus, Hebræus, vel Latinus sic convertit, propterea quod non pendeat a superioribus, sed respiciat inferiora: nisi quod indicat Augustinus nonnullos codices habere in accusativo montem, alios in recto, mons, propterea quod in Græco ὄρος est neutrius generis.

Ut quid suspicamini montes coagulatos? Faber et Cæcus impingunt in interpretem, quod debeat proferri montes, vocandi casu, quandoquidem vertit Hieronymus, montes excelsi. Augustinus tamen et legit et interpretatur montes, accusandi casu. Sed quid notius sit quam debeat iterari, Hebræos æqualiter declinare suos casus? Integrum est pro exigentia rei et syntaxeos, hoc aut illo casu efferre. Sed obviat quod Hieronymus ponit contenditis, alii exsiliatis, alii invidetis. Ex quo perspicue constat, montes cum illis verbis non posse accipi, nisi vocativo casu מְרִצְדֵּי תֵּרַצְדֵּי TERATZEDUN ducitur a verbo רָצַד RAZAD, quod trifariam exponitur apud Hebræos, saltare, insidiari, expectare, maxime secundum quemdam rabbinum, a Sancte adductum. Hinc Pellicanus traduxit, quare invidiose aspicitis montes elevatiorum? quanquam videtur interpretari ex vocativo. In eo tamen quod dicit aspicitis, non distat a nostra lectione, nec Chaldæus admiramini. Porro quod quidam habent montes gibberosos, montes elevatiorum, montes excelsos, et nos legamus montes coagulatos, id est incaseatos, non est mirum, cum מִצְדָּי GABENURIM, Hebræis hoc et illud sonet; unde

Nebiensis, montes coagulorum. Et quia semel Hieronymus verterat, contenditis, ut consisteret sententiæ contextura, addidit præpositionem adversus, ut sit, contenditis adversus montem, etc. Quod si non vis præpositionem subaudire, poteris cum Munstero dicere, hic est mons, etc., siquidem passim occurrit sermo Hebraicus tam pressus, ut ad sensus integritatem, aliquorum dignam subauditionem oporteat esse.

VERS. 18. — Currus Dei decem millibus multiplex millia lætantium. Translatores varie reddunt, eodem tamen conspirantes, nempe ut non sit numerus ministrorum Dei. Ob idque non fuit opus re minus necessaria onerare lectorem. Tamen adducam Hieronymum, currus Dei innumerabilis, millia abundantium.

VERS. 19. — Accepisti dona in hominibus. Hieronymus enarrans, cap. iv ad Ephes., docet cur Apostolus citans hunc ipsum locum, mutaverit accepisti in dedit, cum in Hebr. legatur לָקַחְתָּ לָאֲדָמָה, et in Græco λαβὴν. Eleganter hic posuit dedit dona in hominibus, cum in psalterio scriptum sit accepit dona in hominibus. Verum ibi quia necdum factum erat, sed futurum promittebatur, propterea dicitur accepisse. Hic vero cum Apostolus scribit, quia jam dederat et in universo orbe Ecclesiæ fundatæ erant, idcirco non accepisse dicitur, sed dedisse. Hactenus Hieronymus. Pellicanus tamen vertit, docuisti dona in homine, alludens ad vocabulum לָקַחְתָּ LEQUACH, hoc est doctrina.

VERS. 21. — Prosperum iter faciet nobis Deus salutarium nostrorum. Hieronymus, portabit nos. Qui accinit Pellicanus, supportabit. Quod si ab omnipotente Deo portemur, quid non prosperi viæ nostræ accumulabitur. Quia tamen פָּרַס אֲמַס significat onerare et afferre, particula quoque salus sub diversis casibus potest ascisci. Idcirco nascuntur aliæ versiones pro voluntate hominum. Pratenſis, aggravabit nos Deus salute-nostra; Sanctes, afferret nobis Deus salutem nostram; Pellicanus, Deus salus nostra; interpretes pro Cajetano, onerabit Deus salutem nostram; Munsterus, oneret nos beneficiis suis, qui est Deus salutis nostræ. Consonat Campensis. Universæ hujusmodi versiones dignam sonant intelligentiam. Sed quid opus est tanta confusione ex qua fortassis quibusdam infirmis vertatur in nauseam Vulgata editio?

VERS. 24. — Convertam in profundum maris. Hebr. מִמְעֻלֹת מִמְעֻלֹת, id est de profundis maris. Quæ videntur sibi adversari, convertere in profundum, et restituere de profumtis. Verumtamen Hieronymus in Commentariis pro eodem habet hoc pacto, convertam Basan populum meum, convertam in profundum maris, id est de profundis vitii, et peccatis sæculi istius, de commotione et fluctibus convertam populum meum.

VERS. 25. — Lingua canum tuorum ex inimicis ab ipso. Istud ab ipso, quidam referunt ad sanguinem de quo superius in eodem versu dicebatur, ut intingatur pes tuus in sanguine, ut Munsterus hoc modo reddens, lingua canum tuorum, rubet ex hostibus propter ipsum sanguinem. Alii dant Deo: quod videtur facere Hieronymus, quando dixit, a temetipso, si tamen placet nobis Augustini edissertio, quia ipse Hieronymus in Commentariis reducit ad sanguinem, Sanctes mutat in plurale, nempe ex ipsis inimicis.

VERS. 26. — Viderunt ingressus tuos, Deus. Hieronymus ad Suniam et Fretellam castigat codicem Græcum, in quo erat θεωρηθῆσαν, id est visi sunt, et quemadmodum exemplaria nostra nunc habent, pro θεωρησαν, quod est, viderunt, et ita se invenisse in Septuaginta et in ἑξαπλόις constat, licet interim non neget consuetudinem obtinuisse ut habeatur θεωρηθῆσαν.

VERS. 27. — *Prævenerunt principes.* Alii cantores. Nam שָׂרִים SCHARIM, cum puncto in dextro cornu, sunt cantores. At שָׂרִים SARIM, signato punctulo in sinistro cornu, id est principes, quo pacto pronuntiaverunt interpretes LXX, et verterunt interpretes pro Cajetano.

VERS. 28. — *De fontibus Israel.* Munsterus quod somniavit addere sive interscrere voluit, de origine cordis Israel, cum in Hebr. nulla sit mentio cordis, nec ullus alius interpres attigerit quem viderim.

VERS. 29. — *In mentis excessu.* רָדָם RODEM, si ducatur a radice רָדָה RADAH, et littera mem, sit affixa, significat dominari. Eoque Pratenſis, Sanctes, Munsterus et interpretes pro Cajetano traducunt, dominans eis, vel dominator eorum. Si autem idem vocabulum, inclinaveris a verbo primitivo רָדָם RADAM, ut mem sit radicale, dormire sonat. Hinc Septuaginta dixerunt, in mentis excessu. Suffragantur Pellicanus, et paraphrasis Campensis. Hic dicit, *supore corripitur*; ille, *in extasi*. Nec ab hoc sensu abhorret versio Hieronymi, continens eos, utpote fontes 145 Israel, de quibus supra, ut indicetur raptus apostoli Pauli, qui in ea extasi copiose hauserit fluenta divina sapientiæ.

VERS. 30. *Principes Juda duces eorum.* Hebr. רִגְמָתָם RIGMATHAM, רִגְמָה REGAMAH, est homonymum ad purpuram, interitum, cæstum, congregationem. Ob id varie reddunt varii. Hieronymus, principes Juda in purpura sua: Sanctes stat a nobis. Pratenſis, Nebiensis et Pellicanus, interitus sive lapidatio eorum. Campensis accedit Hieronymo, ornamentum eorum. Munsterus et interpretes pro Cajetano, consilium sive admiratio eorum.

VERS. 31. — *Manda Deus virtuti tuæ.* Hebræi legunt per præteritum et tertiam personam, mandavit Deus tuus, dehinc quod sequitur וְצַעָה. Ideo quia casus terminatione non distinguitur, ob id quidam vertunt fortitudinem: Hieronymus, de fortitudine tua; quidam alii, fortitudinem pro te; Campensis (quod est paraphrasticos,) robur addere tibi. Jamque legendo verbum mandavit, sub tertia persona, respicitur fortitudo hominis, quæ a Deo donetur, aut stabiliatur. Sub secunda autem persona, ad virtutem Dei aspicitur, quæ est Christus, auctore Augustino. Atqui Hebræi sub eisdem prorsus litteris, præteritum et imperativum scribunt. Est enim וְצַעָה potest pronuntiari וְצַרְחָה, quod est præcepit. Potest et וְצַאֵוּהוּ proferri, hoc est manda, וְצַעָה. Et magnopere convenit imperativus, cum statim subjungatur idem modus in alia clausula, robora Deus, sive confirma, etc.

VERS. 32. — *A templo tuo quod est in Jerusalem.* Munsterus ob assumptionem suam, quod immiscuit, cogit et trahit lectorem ad suum cerebrum. Ait enim: A templo tuo in Jerusalem prodeat robur tuum. Ubi juxta mentem aliorum interpretum, extrito quod non est de Propheta additamento, datur intelligenti libera facultas extendendi ad id quod sequitur: Tibi offerent reges mænera. Alioqui juxta Munsteri coactam versionem, hærent superioribus necesse est. Illud animadvertendum posse accipi litteram וְצַעָה subsidiariam mem, pro in, alioqui est nota ablativi. Siquidem plerique transferunt in templo, cum legatur in Hebræo וְצַעָה ut interrim meminerimus non otiose adnotatum quod dictum est vers. 24 hujus psalmi, ubi legimus, in profundum maris, et Hebraismo addicui dicebant, de profundis maris, idque non alia ratione quam quod præponebatur elementum mem.

VERS. 33. — *Increpa feras arundinis.* Hieronymus, Nebiensis, Pellicanus, Pratenſis, interpretes pro Cajetano, subscribunt Septuaginta. Sanctes aliter, increpa sive disperde congregationem calami וְצַעָה גֵּרָר גֵּרָר GEAR HAIATH. Munsterus multo distat, dissi-

A pato cætu eorum qui utuntur lanceis. Cui Campensis consonat, vasta multitudinem lancea armatam. Editio in Campensi, peculiarem sibi somniavit sensum, ages jumenta arundine, quasi veli nobis insinuare quemdam pastorem, qui tantæ ac virtutis et clementiæ, ut ad nutum sine recaktratione jumenta obtemperant. Sensus quidem pius est, haud scio tamen si suo loco. Sed ut ad rem revertamur, nunquam a memoria debet fugere, quod scribit Hieronymus adversus Rufinum libro primo. Idque memini in superioribus, quanta silva apud Hæbræos ambiguum nominum atque verborum, quæ res diversæ interpretationi materiam præbuit, dum unusquisque inter dubia quod sibi consequentius videtur transfert. Jam vocabulum קָטָה QUANEH apud Hæbræos usurpatur pro calamo, et pro congregatione, et pro lancea.

B Congregatio taurorum in vaccis populorum, ut subaudias verbum est. Alias vertunt per accusativum, ut respondeat verbo superiori, increpa. Et quia אַבְרִיִּים ABIRIM fortes tauros designat, nunc transferunt absolute tauros, nunc fortes. Cæterum Faber elevat suo more auctoritatem Vulgæ editionis, quæ habet vaccas pro vitulis, id philosophatur rectius convenire, quod vituli sint petulantia lascivi, vaccæ non item, quin potius ignavæ et desides. Utinam vidisset quod commentatur Hieronymus in eum locum! Certe interpretes haut accessisset. Verba Hieronymi audito: Ipsos hæreticos significat, quia neminem possunt decipere, nisi simpliciores et parvos, hoc et vaccas minores, tauros enim non possunt decipere, hoc est magnos. Quod eleganter etiam ponantur vaccæ edisserit Augustinus. Equidem scio in Hebr. legi וְצַעָה EGLE. Sic tamen ut infirmitas et levitas populorum indicetur, quæ quatenus significetur per femininum notius est, quam ut diutius innotescatur.

C Ut excludant eos qui probati sunt argento. Hebr. מִתְרַפֵּס MITHRAPES. In prima particula mire sunt diversi traslatores. Hieronymus pro eo quod est excludant eos, ponit calcitrantium, nempe vitulorum. Accedit Nebiensis. Interpretes pro Cajetano, calcantem, videlicet congregacionem; Pratenſis et Pellicanus, optantem seu studentem; Munsterus, humiliabit se, qui alludit Camp., donec facti supplices, tributa pendeant; Sanctes, gloriantem, vel conculatam incisionibus. Non est animus persequi unamquamque versionem. Nam instituti nostri est pro virili, contueri nostram editionem. Jamque una est interpretatio, quæ respondet lectioni Vulgæ, modo verum sit quod exponit Augustinus hic usurpanti excludi pro apparere, eminere. Si quidem sunt qui hoc modo vertunt, gloriabundi in portionibus argenti. Cæterum si accipias excludere in malam partem, oporteret interpretes accepisse litteram mem, finalem vice samec, quæ magnam habent cognationem. Idque probabile est, cum ea littera in fine dictionum significet eos, et legendo per samec hoc non esset. Illud quoque verum erit deducendo מִתְרַפֵּס MITHRAPAM, a radice רָפָה RAPHAN quod est interdum dissolvit debilitavit. Et si intelligatur hæreticos moliri, ut ad suum errorem trahant etiam eos qui peritiores sunt et primores in Dei Ecclesia, en quadrat quod infirmantur qui robustiores fuerant. Quantum ad secundam clausulam qui probati sunt argento, Hieronymus traduxit, rotas argenteas. Subscribit Nebiensis, Pratenſis et Pellicanus, numerationes fragmentorum argenti. Sanctes, cum incisionibus argenteis. Consentiant interpretes pro Cajetano et Munsterus. Editio in Campensi periphraſi usa est, intelligitque gentes opibus deditas. In Hebræo habetur וְצַעָה בְּרֵאשִׁית BERATZE CASEPH. Sed Hieronymus deducit וְצַעָה

tzē a themate רוץ ROTZ, id est *currere*. Qui autem vertunt *fragmenta* a themate רצז RATZATH, hoc est *fregit*. Idem est sensus, quod apostoli qui dicuntur *rotæ*, propter discursum velocem prædicationis evangelicæ, contracti sunt et probati tanquam aurum in fornace, per quos itidem intelliguntur, qui doctrinæ apostolicæ hærent usque ad mortem.

VERS. 34. — *Venient legati ex Ægypto*. Praten-sis, Nebiensis, Sanctes. Munsterus, et Campensis non dissident a nobis, quia *legati, optimates, principes* חַסְמַנִּים CHASSMANNIM. Sed Pellicanus et interpretes pro Cajetano dicunt, *pingues*, ut clarum sit eos legisse, he, pro chet, aspirationem tenuem, pro forti aspiratione חַסְמַנִּים a themate שָׁחן SCHAMEN, id est *pinguefactus est*, et he, servilis sit litera. Hieronym. diversus est. Siquidem pro *legatis*, legit *velociter*. Suboleo quod unam dictionem usurparit, conflata ex duabus בֹּשֶׁךְ BOSCH, id est *festinavit*, et מוֹמוֹן MONOM, quod significat *partes temporis*.

Æthiopia præveniet manus ejus Deo. Certum est manus hic esse pluralis numeri ex Hebræo, יָדַי IADAI, et accusativi casus, ex Greco quod χείρα, aut juxta alios codices χείρας. Sed dubium est quid referat pronomen *ejus* in latino; in Græco autem tollitur ambiguitas per femininum ἀνθρώπου. In Hebræo *van* est e diverso nota masculini generis, quamquam כִּשׁ KUSCS, id est *Æthiopia* non repugnat in masculino. Illud interim est manifestum, quod Augustinus, in Enarrationes, exposuerat *manus ejus*, scilicet *Dei*. Quod si verum esset *manus suas*, quemadmodum magis probat in sequentibus Augustinus, omnis scrupulus esset sublatus. Sed prior interpretatio, nullum haberet locum in hæc

A parte. Certe Hieronymus simpliciter posuit *manus*, citra quodlibet pronomen. Eodem quoque interprete Origines, homilia 4 in Cantica, referre videtur pronomen *ejus* ad Synagogam, idque confirmat Scripturarum auctoritate. Et ad eundem modum vertit Hieronymus illic, quo hic legimus et psallimus, et magister indicat sequenti versiculo.

VERS. 35, 36. — *Regna terræ cantate Deo, psallite Domino, psallite Deo*, etc. Tertia clausula nempe *psallite Deo*, exordium 36 versiculi, est adjectitia, ex veteri Psalterio, Hieronymo auctore ad Suniam et Fretellam, in hæc verba: *regna terræ cantate Deo, psallite Domino*. Et dicitis hoc in isto versiculo non esse scriptum, *psallite Domino*, quoniam, statim sequitur post diapsalma, *psallite Deo qui ascendit super cælum cæli ad orientem*, cum iste versiculus magis habere debeat juxta Hebraicam veritatem: *Cantate Deo, psallite Domino*. Et illud quod sequitur in principio alterius versus; *psallite Deo*, non sit in libris authenticis, sed obelo prænotatum. Ergo et vos legite magis ea quæ vera sunt, ne dum additum suscipitis, quod a Propheta scriptum est relinquatis. Hætenus ille. Ex quibus perpenditur codices, quibus utebantur Sunia et Fretella secundam clausulam, *psallite Domino*, non habuisse, sed versiculum illum, finitum esse in ea sententia, *regna terræ cantate Deo*, et mox interpositum fuisse diapsalma, ut alter versus initium sumeret ab hoc quod est, *psallite Deo*. Nunc vero id quod est additum legimus, non prætermittentes tamen Hebraicam veritatem.

Qui ascendit super cælum cæli ad orientem. Hieronymus cum plerisque aliis transtulit a principio. Sanctes et Pellicanus adhærent Septuaginta. Siquidem קָדֵם QEDEM, est ad utrumlibet.

PSALMUS LXVIII.

PSALMI TITULUS: « IN FINEM PRO HIS QUI COMMUTABUNTUR PSALMUS IPSI DAVID. »

Salvum me fac, Deus. Titulus: *In finem pro iis qui commutabuntur ipsi David*. [Aug., Cassiod., Aug., Cassiod.] Duæ sunt commutationes; una est de bono in malum, qua commutatus est Adam ex forma Dei in deterius, in quo omnes moriuntur; altera de malo in bonum, qua commutantur fideles de malo in bonum, et de bono in melius per gratiam Christi, in quo omnes vivificantur, cujus commutationis causa est passio Christi. Per hanc enim ipse Christus transivit de mundo ad Patrem, in quo et nos transire fecit de morte ad vitam, de terra ad cælum. Unde et ipse descendit ad eos qui ceciderant, ut eos sublevaret. Quod, id est, qui transitus, Hebraice dicitur Pascha. Unde in Exodo: Est enim Phase, id est *transitus Domini* (Exod. XII). Apud Græcos vero Pascha passionem significat, et est ordo tituli: *Psalmus* iste dirigens nos *in finem*, id est Christum, attribuitur ipsi *David*, id est Christo, qui hic loquitur, secundum caput et corpus agens pro his, id est de his, id est de causa commutationis eorum, scilicet de passione Christi, *qui commutabuntur* de malo in bonum, de timore ad securitatem, de mundo ad cælum. Et est psalmus iste quartus eorum qui latius de passione et resurrectione Christi agunt. Intentio: Monet ad laudem pro facta commutatione. Modus: Quinque

C sunt partitiones, Primo precatur salvus fieri, quia multa patitur quantum ad se gratis, sed quæ alius rapuit, ipse solvit. Secundo quæ solverit exponit, ibi, *Deus tu scis*. Tertio pro dictis malis orationem opponit, ibi, *ego vero*. Quarto contra adversarios prophetat, ibi, *fiat mensa*. Quinto dispensationem incarnationis et sanctitatem propositi exponit ibi, *ego sum pauper*. Christus ergo 146 in passione clamat ad Patrem dicens: O

VERS. 1.— « *Salvum me fac, Deus, quoniam intraverunt aquæ usque ad animam meam.* »

Deus salvum me fac. [Aug.] Hæc est vox grani sinapis contempti, dum in horto obruitur, quod crescit in magnum olus. Et revera granum sinapis minimum est, et fuscum, et aspernabile prorsus, et de Christo dictum est: *Vidimus eum non habentem speciem neque decorem* (Isa. LIII), et tamen occupavit faciem terræ factus mons magnus. Quare clamas? *Quoniam aquæ*, id est seditio et motus populi, intraverunt usque ad animam meam tollendam, id est turbæ Judæorum prævaluerunt non tantum tenere et ligare, sed etiam occidere Christum. Hoc dicendo, sic clamando Christus transformat in se membra sua, id est membris suis dat formam clamandi, quibus amarus est transitus mortis, per quem Christo cohæremus. Et habet fel, et acetum, quod in passione Domino datum est. Ideo ergo clamat ut sui clarent, ne cedant iniquitati timore mortis,

ultra quam non habent mali quid eis faciant. Et

Vers. 2. — « Infixus sum in limo profundi; et non est substantia. »

Infixus sum corpore. [Aug., Cassiod., Aug.] Quasi dicat. Tenuerunt me in limo profundi, id est Judicæ iniquitatis. Limus est homo, et de limo terræ, sed non de profundo, id est de corrupto factus est, sed cadendo a justitia per originalia et actualia peccata factus est limus profundi, id est iniquitatis, cui persequenti qui non cedit, commutatur de limo in aurum. *Et non est substantia.* Substantia dicuntur divitiæ, quibus sustentatur homo. Et est, non est substantia, id est ad paupertatem veni. Unde in sequenti: *Pauper et dolens ego sum*, vel non est substantia. Hoc ad intelligendum est difficile aliquanto, et indiget commendationis et expositionis aliquantulæ. Intelligitur substantia illud quod sum a Deo. Naturæ ipsæ substantiæ dicuntur, ut homo, pecus, cælum, terra, et hujusmodi omnia ista substantiæ sunt, eo ipso quo sunt. Nam quæ nulla sunt, in substantia nihil omnino sunt. Substantia ergo aliquid est. Deus est quædam substantia. Unde etiam in fide catholica contra venena quorundam hæreticorum sic ædificamur, ut dicamus Patrem et Filium et Spiritum sanctum unius esse substantiæ. Quidquid est Pater quod Deus est, hoc est Filius, hoc est Spiritus sanctus. Cum autem Pater est, non illud est quod est. Pater enim non ad se, sed ad Filium dicitur; ad se autem Deus dicitur. Itaque eo quo vel quod Deus est, substantia est; et quia ejusdem substantiæ est Filius, procul dubio et Filius est Deus. At vero quod Pater est, quia non substantiæ nomen est, sed refertur ad Filium, non sic dicimus Filium esse Patrem, quomodo dicimus Filium esse Deum. Quæris quid sit Pater? respondetur Deus. Quæris quid sit Filius? respondetur Deus. Quæris quid sit Pater et Filius? respondetur Deus. De singulis interrogatus, Deum responde. De utroque interrogatus, Deum, non Deos responde. Non sic in hominibus. Quæris quid sit Abraham, respondetur homo. Quæris quid sit filius ejus Isaac, respondetur homo. Ejusdem substantiæ est Abraham et Isaac. Si vero quæris quid sit Abraham et Isaac, non homo, sed homines respondetur. Non sic in divinis. Tanta enim ibi est substantiæ societas, ut æqualitatem admittat, pluralitatem non admittat. Si ergo tibi dictum fuerit cum dicis Filium hoc esse quod Pater est, profecto Filius Pater est. Responde secundum substantiam, tibi dixi hoc esse Filium quod Pater est, et non secundum id quod ad aliud dicitur. Ad se enim Deus dicitur; ad Patrem Filius dicitur. Rursumque Pater ad se Deus dicitur, ad Filium Pater dicitur: quo dicitur ad Filium, Pater non est Filius; quo dicitur Filius ad Patrem, non est Pater; quo dicitur Pater ad se, Filius ad se, hoc est Pater et Filius, id est Deus. Quid est ergo? Infixus sum in limo profundi, et non est substantia. Substantia dicitur illud quod est quæque res a Deo. Fecit Deus hominem

A substantiam. Atque utinam maneret in eo quod Deus fecit! Si enim maneret homo in eo quod Deus fecit, non in limo infixus esset, quem Deus genuit. Substantia dicitur illud quod a Deo facta est quæque res. Unde in Evangelio: *Omnia per ipsum facta sunt* (Joan. 1), id est omnes naturæ. omnes substantiæ quæ laudant Deum, non quod omnia habeant sensum laudandi, sed quia bene cogitata laudem pariunt, et consideratione creaturæ, impletur cor ad eructandum hymnum Deo; laudant etiam reptilia, sed non avaritia, invidia, etc., quæ non fecit Deus. Fecit ergo Deus hominem substantiam, scilicet naturaliter bonum, sed quia non in eo mansit, sed lapsus est in iniquitatem, quæ non est substantia, sed perversitas hominis. Non est substantia, id est qualis a Deo factus, in qua perversitate infixus est Filius hominis Dei, quia in iniquitate eorum infixus est. Non est in eis substantia, [Cassiod., Hier., Gl. Int.] id est non inveni in eis quod feci, quia non a Deo sunt facti tales, sed accessit aliunde. Vel ita: Non est mihi substantia, id est virtus carnis, evadendi passionem. Vel non est mihi substantia, id est stabilitas vitæ, quia

Vers. 3. — « Veni in altitudinem maris; et tempestas demersit me. »

Veni sponte in altitudinem maris, [Aug., Hier., Cassiod., Aug.] id est in qua nos naufragabamur, id est in profundum sæculi, et insani populi, et tempestas, id est seditio et transitorius impetus, scilicet voces inclamantium mortem, demersit me in mortem. Ecce Jonas a ceto absorptus, sed tertia die evomitur. Et licet illi ita facerent, tamen ego

Vers. 4. — « Laboravi clamans, rauce factæ sunt fauces meæ, defecerunt oculi mei, dum spero in Deum meum. »

Laboravi clamans, [Aug., Cassiod., Aug.] admonendo eos, diu enim clamavit: *Væ vobis, Scribæ et Pharisei* (Matth. xxiii); et: *Væ mundo a scandalis* (Matth. xviii). Et in hoc laboravit, quia non recipiebatur. Clamans enim laborat qui non exauditur. Non laborat cujus votum impletur. Et *rauce factæ sunt fauces meæ* hoc ad litteram in Evangelio non legitur, sed ut raucus factus est quantum ad illos, quia non est ab eis intellectus. *Defecerunt oculi mei, dum spero in Deum meum.* Alia littera, id est discipuli desperaverunt, ut oculi duorum discipulorum tenebantur, in via Christum non agnoscentium qui desperantes dixerunt: *Sperabamus quod esset redempturus Israel* (Luc. xxiv). Quibus extra factum est quod intra erat, id est cæcitas cordis facta est in oculis; sed spem eis reddidit, quando cicatrices palpandas obtulit: quibus tactis Thomas ad spem rediit clamans: *Deus meus, et Dominus meus* (Joan. xx). Tetigit ergo formam servi, et cognovit formam Dei. Ideo in lege dictum est: *Non coquas hædum in lacte matris*, [Alcuin., Cassiod., Alcuin.] id est apostolis adhuc teneris et infirmis, non immittes passionem et mortem, quia tales perdituri fuissent. Vel ita: *Defecerunt oculi mei*, id est

mortuus sum. Deinde, subdit causam, dum spero A
in Deo meo, id est quia præstolor misericordiam,
et non ex eo potentiam.

Vers. 5. — « Multiplicati sunt super capillos ca-
pitis mei qui oderunt me gratis. »

Multiplicati sunt super capillos, etc. [Alcuin.,
Aug., Alcuin., Aug.] Quod prius typice dixit, sci-
licet *aquæ limus, altitudo maris*, nunc in re aperte
dicit: Illi qui oderunt me gratis, id est sine causa,
multiplicati sunt, ut etiam discipulus cum eis esset,
super capillos capitis mei, pro infinito ponit. Capillis
canitis comparat inimicos, quia merito rasi sunt de
Christo, quando in Calvaria crucifixus est Chri-
stus. Inde est quod Christus in passione exutus est
vestibus suis, et aliis vestitus, et post susceptum
suas, et altaria quoque discooperiuntur passionis
tempore, et post instante resurrectione cooperiuntur,
quia tempore passionis recesserunt Judæi a
Christo, et etiam apostoli. Eo vero resurgente re-
dierunt apostoli, sed non alii Judæi. Ideo aliis ves-
tibus, scilicet gentibus indutus est; sed in fine,
per prædicationem Eliæ et Enoch, omnis Israel
salvus fiet; et tunc vestimenta sua recipiet. Idem
enim significat translatio libri, qui prius ponitur in
dextro latere altaris; postea tranfertur in lævum.
Inde circa finem missæ refertur in dextrum. Vel
per capillos boni intelliguntur: et hoc est, *multi-
plicati sunt super capillos capitis mei*, [Cassiod.]
id est plures sunt his qui sunt ornatui, sicut capilli
ornant caput. Numerosi sunt inimici, et etiam noxii.
Unde subdit: Et

Vers. 6. — « Confortati sunt qui persecuti sunt
me inimici mei injuste; quæ non rapui, tunc
exsolvebam. »

*Confortati sunt inimici mei qui etiam persecuti
sunt me injuste.* [Aug.] Hoc est quod dixerat, *gratis*.
Laus Christi, et martyrum est in causæ bonitate,
non in pœnæ acerbitate. Causa enim facit mar-
tyrem non pœna. *Quæ non rapui tunc exsolvebam*.
Quasi dicat: Non peccavi, et pœnas dedi. Rapuit
enim Adam et Eva præsumens ut diabolus, de di-
vinitate. Rapere voluerunt divinitatem, et perdidere
felicitatem.

Pars II. Vers. 7. — « Deus, tu scis insipientiam
meam; et delicta mea a te non sunt abscondita. »

Deus, tu scis. [Cassiod., Alcuin., Aug., Cassiod.]
Secunda pars, ubi exponit quæ exsolvetur, scilicet
insipientiam et delicta suorum. Et quia pro aliis
solvit, precatur expectantes antiquos, et quæren-
tes alios, scilicet modernos in se non frustari, cum
tanta tam æquanimitate ferat. Quasi dicat: Non ra-
pui, quia, o Deus, tu scis insipientiam. Hoc dicit
Christus ex membris meam, id est meorum, id est
scis quod ignari Dei sunt, et delicta mea, id est
meorum, quæ suscepi ad delendum, non quæ ad-
misi (fuit enim delictorum susceptor, sed non com-
missor) a te non sunt abscondita, de insipientia et
delictis suorum hoc dicitur. Illi sunt qui commu-
tantur in sapientes et justos.

Vers. 8. — « Non erubescant in me, qui exspe-
ctant te, Domine, Domine virtutum. »

Non erubescant. [Cassiod.] Hic ostendit quod su-
pra de membris dixerat, quasi dicat: Et quia pro
aliis solvi, ergo non erubescant in me, id est non
frustrentur in me moriente, qui expectant te cum de-
siderio, Domine, scilicet prophetæ et antiqui justi,
qui expectant quod oculis videre non potuerunt.
Ne ergo aliter eveniat, quam Spiritus sanctus per
eos prædixit, Domine, vel Deus virtutum cœlestium
vel terrestrium, scilicet cui nihil impossibile est.
Deinde precatur pro modernis quærentibus, di-
cens, Et

Vers. 9. — « Non confundantur super me qui
quærent te, Deus Israel. »

*Non confundantur insultationibus super me mo-
rientem qui quærebant te, o Deus Israel,* [Gl. int.,
Cassiod., Rem., Aug.] id est, videntium Deum. Hoc
ideo dicit, ut qui deitatem ejus intueri non pos-
sunt, non seducantur infirmitate ejus carnali. Vel
ita ab illo loco, *Deus tu scis*. Quasi dicat: Exsol-
vi, et hoc ideo, quia tibi placet; et loquitur de
se Christus, et hoc est, *Deus tu scis*, id est ap-
probas insipientiam meam, id est quod de me,
insipientia et stultitia videtur, id est irrisio, et
mors quam patior, secundum illud: *Quod stultum
est Dei, sapientius est hominibus* (I Cor. 1), quod
in me irriserunt, qui sibi sapientes videbantur,
sed tu scisti quare flet. *Et delicta mea*, id est
meorum, a te non sunt abscondita. Hoc non muta-
tur. Et quia pro aliis solvi, ergo qui expectant te,
Domine virtutum, non erubescant in me morientem,
id est non dicatur eis, ubi est Christus vester? Ubi
est qui dicebat: *Creditis in Deum, et in me credite*
(Joan. xvi). Et agit de justis qui fuerunt post ad-
ventum Christi, de quibus etiam subdit *non confun-
dantur insultationibus, qui quærent te, Deus Israel*,
hoc non mutatur. Vel loquitur hic in personâ Ec-
clesiæ, et orat Ecclesia ut non prematur hæreti-
corum scandalis, sic ut filii erubescant. Et est,
non erubescant in me, id est in depressione mea,
que te expectant, etc., quæ non mutantur.

Vers. 10. — « Quoniam propter te sustinui op-
probrium; operuit confusio faciem meam. »

147 *Quoniam propter te.* [Cassiod., Aug., Gl.
int., Cassiod., Aug.] Congregat in unum multa quæ
pertulit ad invidiam in Judæos excitandam. Quasi
dicat: Merito non confunduntur super me, quoniam
ego sustinui opprobrium in conviciis, ut quod ipsi
dicunt: *In Beelzebub eiecit demonia* (Luc. x), pota-
tor vorax est (Matth. 11), propter te non pro mea
culpa, vel alia re. Quasi dicat: Non est magnum
quod sustinui, sed quod propter te, et operuit con-
fusio faciem meam consputatam. Hoc solet evenire
in bono laceratis, qui solent tanto amplius ad
tempus tristes ellici, quanto in se cognoscunt iniqua
confinigi. Vel secundum aliam litteram et loquitur
totus Christus, operuit, ut videbatur, faciem meam,
irreverentia, id est impudentia quam oportet nos

habere, inter eos quibus displicet Christus, ne erubescamus de eo, et

VERS. 11. — « Extraneus factus sum fratribus meis : et peregrinus filiis matris meæ. »

Fratribus meis cognatione carnis factus sum extraneus, [Cassiod., Aug., Cassiod.] sicut Joseph suis, quia non credunt mihi; et *peregrinus filiis matris meæ*, id est Synagogæ, vel *hospes*, alia littera, scilicet qui ad tempus in domum recipitur, non ut frater charissimus : Quasi dicat ego eram eis, peregrinus eis fui, cum dixerunt : Hunc nescimus unde sit (Joan. ix). Sed quare ?

VERS. 12. — « Quoniam zelus domus tuæ comedit me ; et opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me. »

Quoniam zelus domus tuæ, [Alcuin., Aug., Gl. int.] id est indignatio qua indignabâr eis, pro domo tua. Vel, zelus, id est amor domus tuæ, comedit me, quia persecutus sum in eis iniquitates eorum, dum flagellavi in templo male versantes, flagello de reticulis facto, ementes et vendentes ejiciendo. dicens : *Domus mea, domus orationis vocabitur* (Matth. xxi). Vel ita distingue, ideo hoc, quoniam zelus domus tuæ fuit mihi. Et ille zelus, comedit me, id est fuit mihi causa mortis. [Cassiod., Aug., Cassiod.] Quid istum zelum sequitur, adjungit : *Et opprobria exprobrantium vel improperantium tibi olim in deserto, ceciderunt tandem super me*, quia increpati convicia quasi tela super eum miserunt, ut : *Nonne hic est filius Joseph ?* (Luc. iv.) *Improperantium tibi*, ut quando dixerunt : *Nunquid poteris parare mensam in deserto ?* (Psal. lxxvii) et illud : *Isti sunt dii tui, Israel* (Exod. xxxii). Et ideo nunc eadem convicia dicit super se cadere, quæ olim exprobrabant, ut ex consuetudine impia, et non noviter videas eos hoc fecisse. Vel ita, opprobria nunc, exprobrantium tibi in me, quia quicumque exprobrant Christo etiam Patri, ceciderunt super me, quia me invenerunt. Cadunt enim super nos mala, quando vitare non possumus. Ceciderunt ergo super Christum, id est, effectum habuerunt.

VERS. 13. — « Et operui in jejunio animam meam ; et factum est in opprobrium mihi. »

Et operui in jejunio, [Cassiod., Gl. int., Alcuin., Aug.] quasi quodam pallio tristitiæ animam meam, id est, voluntatem. Vel, operui animam meam, id est non exercui potentiam vindicando. Et hoc in jejunio salutis eorum, quia sicut esuriebat et sitiēbat Christus eorum fidem et salutem, ita jejunium Christi fuit, quando defecerunt qui in eum crediderant. Et sicut in passione fel et acetum in potum oblatum cum gustasset noluit bibere : ita prælegit potius jejunare, quam fel vel acetum accipere, id est veteres et amarus qui non intrant in corpus ejus, et hoc est, quod ab eis jejunavi, id est non consensi eis, factum est mihi in opprobrium detractionis et irrisionis. Quasi dicat : Ideo insultant mihi quod patuit in sputis et colaphis et hujusmodi. Cur factum est in opprobrium ?

VERS. 14. — « Et posui vestimentum meum cilicium, et factus sum illis in parabolam. »

Et, [Aug., Hier., Rem., Aug., Cassiod.] id est, quia posui cilicium vestimentum meum, id est opposui illis mortalem carnem in quam sævirent, et occulni deitatem sacco. Cilicium enim est mortalis caro, quam Christus induit, ut de peccato damnares peccatum. Cilicium est lugubris caro, ut quod flevit super Jerusalem et pro Lazaro. Vel ita illi sunt tales, et tamen ego posui cilicium vestimentum meum, id est eos asperos volui mihi vestimentum esse ; et factus sum illis in parabolam irrisionem, id est in similitudinem maledicti, ut cuiuslibet maledicendo dicerent : Sic tibi contingat ut Christo crucifixo. Vel, factus sum illis in parabolam, quia per parabolas eos docebam. Unde : *Vobis datum est nosse mysterium regni Dei ; cæteris autem in parabolis*, etc. (Luc. viii). Et tunc

VERS. 15. — « Adversum me loquebantur qui sedebant in porta, et in me psallebant qui bibebant vinum. »

Adversum me. [Gl. int., Aug., Cassiod., Aug., Rem.] Vel ita continua : Qui tibi hoc fecerunt ? ecce *adversum me loquebantur qui sedebant in porta*, id est in publico. In porta sedent qui conventibus hominum sedula curiositate miscentur. Dicit ergo passionem suam Judæorum esse fabulam, ut nullus exciperetur, qui hujus locutionis alienus esset. Unde Cleophas ait : *Tu solus peregrinus es in Jerusalem et non cognovisti quæ facta sunt in illa his diebus* (Luc. xxiv) ? Quasi dicat : Tu quia peregrinus es, forsitan ignoras, sed alii non. Quasi dicat : De me agebant in publicis conventibus, et in convivis. Unde subdit, *et in me psallebant*, id est irrisionem erat psalterium eis qui bibebant, cum ego essem jejunos, vinum, id est qui inebriabantur temporali voluptate. Ecce in eum convertitur cantus, qui prohibet vanos cantus. Vel, qui bibebant vinum erroris, impietatis et superbiæ, adversum me loquebantur qui sedebant in porta civitatis, [Hier., Cassiod.] ubi solent iudices sedere ad judicandas causas, id est in publico iudicio, sicut Scribæ et Pharisei, habentes clavem scientiæ, sed nec intrantes, nec alios intrare sinentes (Luc. xi). Hi loquebantur adversum me, Et in me psallebant bene operando, qui bibebant vinum spirituale. In Deum nempe probabili opere psallunt qui vinum spirituale quod lætificat mentem bibunt.

PARS III. VERS. 16. — « Ego vero orationem meam ad te, Domine, tempus beneplaciti, Deus. »

Ego vero. [Cassiod., Gl. int., Aug., Cassiod.] Tertia pars, in qua prædictis malis opposita est oratio pro parte sua, id est Christus, ut discamus non rixas, sed orationes jurgiis opponere. Quasi dicat : Illi ita sæviunt contra me, ego vero, dum impii ita insultarent dirigebam, ad te Domine, orationem meam. Cum enim non corriguntur iniqui, nil restat nisi orare, etiam pro eis. Et quia ad te oro, ideo, exaudi me. Ideo exaudi, quia, o Deus, nunc est

tempus beneplaciti, id est gratiæ et reconciliationis, per incarnationem, per sanguinem, per mortem, quia cum granum moritur, surgit fructus (*Joan. xv*). Unde Apostolus: *Ecce nunc tempus acceptabile*, etc. (*II Cor. vi*). Deinde quomodo hoc tempus provenerit exponit. Hoc tempus provenit

VERS. 17. — « In; multitudine misericordiæ tuæ exaudi me, in veritate salutis tuæ. »

In multitudine misericordiæ tuæ, [Aug., Cassiod., Aug.] id est in multa misericordia tua, quæ contra multitudinem iniquitatis nostræ est, hoc est quare dicitur tempus beneplaciti: ideo repete, *exaudi me in veritate salutis tuæ*, id est in perfecta resurrectione, ut salutem des in resurrectione, sicut per prophetas promisisti. Nota quod, cum præmisit de misericordia, subjungit de veritate, quia universæ viæ Domini sunt misericordia et veritas: misericordia est in dimittendo peccata, veritas in reddendo promissa.

VERS. 18. — « Eripe me de luto ut non infigar, libera me ab his qui oderunt me, et de profundis aquarum. »

Eripe. [Aug., Cassiod.] Loquitur hic Christus ex infirmitate membrorum. Quasi dicat: In hoc audi: *Eripe me de luto*, cui supradixit se infixum corpore, non mente, ut non infigar. Vel, *inhæream*, alia littera, mente. Quasi dicat: Si tenetur corpus, non teneatur anima. Supra vero de se loquens dixit se infixum corpore in limo profundi; hoc autem dicit ex infirmitate membrorum. Et est, eripe me de luto ut non infigar, vel, inhæream, id est de luteis desideriiis, ne mente consentiam. *Libera me ab his qui oderunt me, et de profundis aquarum*, ut malis non consentiam.

VERS. 19. — « Non me demergat tempestas aquæ, neque absorbeat me profundum, neque urgeat super me puteus os suum. »

Non me demergat. [Aug., Cassiod., Aug.] Secundum spiritum supra mersus fuit, secundum carnem *tempestas aquæ*, ut eam mente in profundum limi *neque absorbeat me profundum* peccatorum quod deglutit animas. Unde: *Cum peccator venerit in profundum vitiorum contemnet* (*Prov. xviii*). Hæc pericula membris ejus imminet, pro quibus hæc dicit. Non absorbeat, sicut urgeat super me os suum. Et hoc est *neque puteus*, id est profunditas iniquitatis humanæ *urgeat*, id est claudat os suum *super me*. Et si cecidisti, non claudit super te puteus os suum, si tu non claudis os tuum; sed confitere, et dic: *De profundis clamavi ad te, Domine* (*Psal. cxxix*), et sic evadis. Claudis os suum super illum qui in profundo contemnit, a quo mortuo velut qui non sit perit confessio. Vel in persona capitis totum accipi potest sic, eripe me de luto, ut non infigar. [Aug., Gl. int., Cassiod., Hier., Rem.] Deinde exponit quod dixerat subdus: *Libera me*, in resurrectione, *ab his qui oderunt me*, hi sunt lutum; *et de profundis aquarum*, id est, Judæis. Judæi enim malignitate consilii profundi sunt, et seditionibus turbu-

lenti. Unde subdit, *non me demergat*, irrecoverabiliter, *tempestas aquæ*, id est impetus Judæorum, *neque absorbeat me profundum*, id est infernus; *neque urgeat*, id est claudat, *super me puteus*, id est infernus, *os suum*, id est non sic absorbeat me, ut urgeat.

VERS. 20. — « Exaudi me, Domine, quoniam benigna est misericordia tua; secundum multitudinem miserationum tuarum respice in me. »

Exaudi me. [Cassiod., Aug., Cassiod.] periculis hominum expositis, item voce membrorum, precatur, dicens: *Exaudi me, Domine*. Hæc est causa audiendi, *quoniam benigna est*, vel suavis *misericordia tua*, non quia merui. Tribulato suavis est misericordia, ut panis esurienti, quam suavitatem nobis Dominus commendat de tribulatione immissa et dilatata liberatione. Venit enim tribulatio, et differt Deus subvenire, ut moveat desiderium. Et ita fit dulce auxilium, quod cum sit jam non est quo differat. *Et respice in me*, non in peccata mea *secundum multitudinem*, non peccatorum meorum, sed *miserationum tuarum*, quibus peccata, licet innumerosa, cedunt.

VERS. 21. — « Et ne avertas faciem tuam a puero tuo; quoniam tribulor, velociter exaudi me. »

Et ne avertas. [Cassiod., Aug.] Loquitur totus Christus. *Faciem tuam a puero tuo* Christo, de quo in propheta: *Ecce puer meus electus quem elegi* (*Isa. xlii*). Qui recte dicitur puer a puritate, propter peccata immunitatem. Vel, a puero tuo, id est qui libet sancto; parvo, scilicet non superbo, a quo superbiam tollit disciplina tribulationis. Sed *velociter exaudi me*, non est quo differas, *quoniam tribulor*, præcessit afflictio mea, sequatur misericordia tua. Deinde sequitur ex voce capitis.

VERS. 22. — « Intende animæ meæ et libera eam; propter inimicos meos eripe me. »

Intende animæ meæ et libera eam propter inimicos meos, [Aug.] id est ut confundantur inimici, liberatione mea, vel ut convertantur. Miranda petitio est ista, nec cursim transilienda, quod causam suæ ereptionis constituit in confusione, vel conversione inimicorum, tanquam aliter non sit liberandus. Quod si neutrum illorum est, nunquid non est liberandus? est utique. Sed ideo **148** hoc dicit, ut notentur duæ liberationes, occulta et manifesta. Est enim quædam liberatio occulta in anima, quæ propter ipsos sanctos fit. Qualiter septem fratres, scilicet Machabæi, liberati sunt, qui igne consumpti sunt cum matre eos hortante, ut potius eligerent pro legibus Dei mori, quam contra eas hominibus consentire (*II Mach. vii*). Et est alia liberatio manifesta, quæ fit propter inimicos, vel puniendos, vel liberandos, qualiter tres pueri de camino ignis liberati sunt; unde ipse Nabuchodonosor conversus, Deum ipsorum quem ante contempserat, prædicavit (*Dan. iii*). Utramque ergo liberationem hic distinguens ait, intende animæ meæ; hoc ad occultam liberationem animæ pertinet. Et libera eam, quod

id est quam liberationem tu solus scis. Deinde subdit de aperta dicens: Eripe me, manifeste in resurrectione, propter inimicos meos, hoc ad apertam liberationem pertinet, ut scilicet caro resurgat, et ascendens mittat spiritum. Unde, inimici conversi sunt, quibus non proderit, si solam animam liberaveris. Ideo eripe, quia

Vers. 23. — « Tu scis improprium meum et confusionem meam; et reverentiam meam. »

Tu scis improprium meum, [Cassiod., Aug.] Quod sit verbis, ut cum dicerent: *Blasphemavit* (Matth. xxvi). Et confusionem meam, quæ ex improprio mihi est in passione, et reverentiam, vel verecundiam meam, alii interpretes dicunt ignominiam, ut alapas, flagella, et quod Pilato tanquam reus traditus est. Hæc omnia non pro suo reatu, sed pro nobis sustinuit, ut in talibus sustinendis nos instrueret. Ideo ad Patrem loquens, dicit: Tu scis improprium meum, et confusionem meam, et reverentiam meam, quia quare sint mihi ista tu nosti; inimici vero non norunt. Et etiam ideo eripe me, quia

Vers. 24. — « In conspectu tuo sunt omnes qui tribulant me; improprium expectavit cor meum et miseriam. »

Omnes qui tribulant me, [Aug., Cassiod., Aug.] inimici mei, sunt in conspectu tuo, istam nescientes, scilicet quare ista patior. Et ideo non poterunt ipsi vel confundi, vel corrigi, nisi manifeste me eruas. Et ideo ait, propter inimicos meos. Vel ita hæc mihi inferunt, et hoc in tui præsentia, quod sic dicit, in conspectu tuo sunt omnes qui tribulant me, hoc dicendo invidiam excitat contra eos, ut tantum scelus præsentem Deo committerent. Vel in persona membrorum totum, Deus tu scis improprium meum, vel opprobrium meum; alia littera: Opprobrium est quod objicit inimicus, et confusionem meam. Confusio est quæ mordet conscientiam. Et verecundiam meam. Verecundia est, quando etiam frons ingenua pro falsis erubescit, hæc omnia sunt in corpore Christi, non in ipso. Objicitur enim Christianis nomen Christi crucifixi; sed fortibus, Paulo gloria est qui dicit: *Mihi autem absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi* (Gal. vi). Et alibi: *Non enim erubescio Evangelium* (Rom. i). His ergo opprobrium tantum poterat objici, sed nec confusio erat sanæ menti, nec verecundia fronti. Sed cum objicitur quibusdam quod Christum occiderunt, compuncti sunt mala conscientia, et salubriter confusi atque conversi, ut possint dicere: *Tu cognovisti confusionem meam*. Quidam vero credunt, sed confiteri erubescunt, plus apud se valente lingua humana quam promissione divina: et hi tales commendantur Deo, non ut eos sic derelinquat, sed promissione divina adjuvando proficiat. In conspectu tuo sunt omnes qui tribulant me, non mutatur improprium. Quasi dicat: Ipsi impropriaverunt, non tamen ignorant et nolenti, imo improprium eorum, quod præsciens evitare nollem,

expectavit, quia futura prævidit, et prædixit: et ad hoc venit cor meum, quia voluntate sustinuit, secundum illud: *Desiderio desideravi hoc Pascha manducare vobiscum* (Luc. xxii). Et miseriam quæ tamen magis erat crucifigentium, quam ipse miserans dixit: *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt* (Luc. xxiii). Et sicut expectavi et prædixi, ita impletum est quod sic dicit:

Vers. 25. — « Et sustinui qui simul contristatur, et non fuit; et qui consolaretur, et non inveni. »

Et sustinui et non fuit, [Hier., Cassiod., Aug.] de tanta multitudine, de omnibus persecutoribus, qui simul contristaretur, sed læti scelus peregerunt; Et non qui inveni consolaretur me. Qui proficit solatur medicum, sed potius dederunt in escam meam fel, et in siti mea potaverunt me aceto. Hæc est consummatio passionis. Cum enim dixisset: *Sitio, felcam aceto obtulerunt* (Joan. xix), hoc facto mores suos amarissimos indicantes. Vel de discipulis et mulieribus potest accipi, qui et si contristati sunt, non tamen simul id est similiter. Et hoc est, et non fuit qui contristaretur simul. Contristati sunt discipuli et mulieres, quæ super eum flebant; sed non simul; carnaliter enim contristabantur de vita mortali, quæ erat mutanda morte, cum deberat tristari; de cæcis, qui medicum occidebant: quod nemo tunc fecit. Et non inveni qui consolaretur me, proficiendo. Et quod non inveni simul tristes et consolantes, hoc fuit mihi fel, id est amarum, propter vetustatem eorum. Et hoc est:

Vers. 26. — « Et dederunt in escam meam fel; et in siti mea potaverunt me aceto. »

Et dederunt in escam meam fel amaritudinis et in siti mea potaverunt me aceto. Ad litteram. [Aug.] In Evangelio legitur ei oblatum fel, sed in potum, non in escam. Mystice ergo hoc dicitur, unde bene congruit quod non dixit, fel dederunt escam, quia jam Dominus escam acceperat, qui cum discipulis Pascha manducaverat, ubi sacramentum sui corporis demonstravit, quæ est esca dulcis, esca suavis, esca unitatis Christi: quam commendat Apostolus dicens: *Quia unus panis et unum corpus multi sumus* (I Cor. x). In hanc ergo escam, id est super escam suavem, quæ est esca unitatis Christi, iniecerunt fel, id est amaritudinem, resistendo veritati, et contradicendo Evangelio, quod adhuc hodie facit contemptor sedentis in cælo, et gravius peccat quam qui crucifixit ambulantes in terra. Sicut ergo tunc Judæi, ita etiam hodie dant bibendum amarum potum, qui male vivendo faciunt scandalum Ecclesiæ, et hæretici amaricantes. Gustavit autem Dominus docens nos gustare, id est pati tales, sed non bibit, quia tales non possunt in corpus recipi. Mystice ergo hoc prædicitur, sicut mystice in passione factum est. Et in siti mea, qua fidem eorum desideravi, potaverunt me aceto, id est veteri acedine, quia non nisi vetustatem in eis invenni.

Pars. IV. Vers. 27. — « Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum; et in retributiones, et in scandalum. »

Fiat mensa eorum. [Cassiod., Aug.] Quarta pars, ubi est prophetia contra adversarios. Quasi dicat: Illi potaverunt me aceto. Et mensa eorum fiat illis in laqueum, id est qualem laqueum mihi exhibuerunt dando mihi talem potum, talis laqueus sit illis, id est malitia eorum sit eis laqueus mortis. Et hoc, *coram ipsis*, quia videt malum esse, et tamen faciunt vivi descendentes in infernum. Unde: *Descendant in infernum viventes* (Num. xvi). Unde etiam illud: *Nisi quia Dominus erat in nobis, forte vivos deglutissent nos* (Psal. cxxxv). Id est scientes se non debere consentire illis, et tamen consentiunt. *Et in retributiones*, angustiarum, quia sic retribuunt mihi. *Et in scandalum*, id est offendiculum. Ipsi sunt sibi scandalum.

[Cassiod.] Aliter totum, mensa, sacra Scriptura est, quia sicut in mensa diversa fercula ad refectioem corporis ponuntur, ita in sacra Scriptura diversæ sententiæ ad saginam animarum. Unde in tabernaculo Domini post introitum erat mensa habens quatuor pedes, super quam erant duodecim panes de similia Deo propositi; atque super singulos erat patena aurea cum pugillo thuris (Exod. xxv; Levit. xxiv). Duodecim panes, duodecim sunt apostoli, atque eorum successores, qui theologicis paginis incumbere ac invigilare debent, ut sint parati reddere rationem de fide et spe (I Petr. iii). Unde: *Labia sacerdotis custodiunt scientiam*, etc. (Malach. ii). Hanc mensam habuerunt Judæi, dum mandata Dei coluerunt, sed postquam a fide jejuni sunt, hæc mensa coram ipsis gentibus data est, ut gravius dolerent. Et hoc est mensa, id est Scriptura eorum, quæ eis prolata est, *coram ipsis gentibus data, fiat eis in laqueum*, id est in reprehensionem, ut qui littera legis alios astringebant, in ea obligati caderent. *Et in retributionem*, quia illis ablata et gentibus data, malorum fuit retributio, dum nolentes in ea epulari spiritualiter intelligendo, ab ea sunt exclusi, *et in scandalum*, quia deserentes pacis auctorem, rixas sibi et studia prava concitant. Et

Vers. 28. — « Obscurentur oculi eorum, ne videant; et dorsum eorum semper incurva. »

Obscurentur oculi eorum, [Cassiod., Aug., Cassiod.] id est mens, quia noluerunt intendere, *ne videant*, id est agnoscant verum solem. Quasi dicat: Quia sine causa non viderunt, fiat eis non videre. *Et dorsum eorum*, id est mentem eorumdem, *semper incurva* ad terrena. Hoc consequens est obscuratis oculis; quia enim superna non vident, de inferioribus cogitant. Et nota hoc de illis prædici, qui non pœnitent. Vel per oculos intelliguntur majores, scilicet doctores; per dorsum minores. Et est, oculi eorum, scilicet doctores, qui præeunt, *obscurentur ne videant*, id est lumen scientiæ perdant; et dorsum eorum, id minores, semper incur-

A va. Cam enim lumen scientiæ perdunt qui præeunt, inclinantur sequentes ad portanda peccatorum onera, et ad appetenda terrena: et præterea exterius puniendi sunt hic et in futuro. Et hoc est:

Vers. 29. — « Effunde super eos iram tuam, et furor iræ tuæ comprehendat eos. »

Effunde iram tuam. [Cassiod., Aug., Cassiod.] et in morem fluminis sit copiosa *super eos*, ut obruat eos, *et furor iræ tuæ*, id est vindicta tua, *comprehendat eos*, quasi dicat, fugientes. Hic persequitur, ibi vero comprehendit, ut non liceat effugere. Furor ergo comprehendit, quando evenit illud quod timetur.

Vers. 30. — « Fiat habitatio eorum deserta; et in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet. »

Fiat habitatio eorum deserta. [Aug., Cassiod., Aug.] Hoc jam in manifesto est. Sicut enim supra liberatio sua est ostensa, non solum occulta, cum dicit, *intende animæ meæ*, sed etiam aperta, cum dixit secundum corpus, *propter inimicos meos eripe me*. Ita hic primus calamitates prædicit occultas, quæ sunt in cæcitate eorum mentis, de quibus ante dixit, *obscurentur oculi eorum*, etc., et post apertas, unde modo subdit, *fiat habitatio eorum*, scilicet domus privatæ, ut factum est modo, cum perdidit locum in quo superbierunt; *et non sit de numero eorum qui inhabitet in tabernaculis eorum*, id est in templo et palatio regio. Nota quia ad hoc quod dicit de templo et palatio ponit inhabitare, quod sit devotæ mentis affectu, ad domos ponit, habitare, quod sit corporea mansione. Quare hoc eis?

Vers. 31. — « Quoniam quem tu percussisti persecuti sunt; et super dolorem vulnerum meorum addiderunt. »

Quoniam persecuti sunt quem tu, [Cassiod., Alcuin., Aug.] non sua culpa, *percussisti* passione, mortalitate, quæ est pœna humani generis pro redemptione et salute gentium. Quasi dicat: Quod Deus ad bonum fecit, hoc illi crudeli voto exercent ad malum. *Et super dolorem vulnerum meorum*, id est qui erat mihi pro prodicione, et peccatis eorum, *addiderunt inferre mihi mortem*. Vel, super dolorem vulnerum meorum, quæ mihi infixerunt lancea et clavis, addiderunt custodes sepulcri. Vel, super dolorem, id est pœnam vulnerum meorum, id est peccatorum, hoc dicit pro membris, addiderunt, persequendo, id est super **149** pœnam, quæ mihi est pro peccatis, addiderunt persecutiones. Et ideo

Vers. 32. — « Appone iniquitatem super iniquitatem eorum; et non intrent in justitiam tuam. »

Appone iniquitatem [Cassiod., Aug., Rem., Gl. int.] Prædicit fieri, sicut justum, permitti a Deo, *super iniquitatem eorum*, id est vitium vitio. Iniquitas enim eorum fuit, ut hominem occiderent. Super hoc apposuit Deus, ut Filium suum occiderent, ut sicut servos præmissos occiderant, ita et ipsum hæ-

edem (*Matth. xxi*). Vel in quos filios inquis patribus apposuit, ut non intrent in justitiam tuam, id est in viam vite rectam, relicta justitia sua, quæ est ex lege. (*Rom. x*) Et

VERS. 33 — « Deleantur de libro viventium, et cum iustis non scribantur. »

Deleantur de libro viventium, [Cassiod., Aug., Cassiod., Hier.] Liber est notitia Dei, qua prædestinavit ad vitam, quos præcivit conformes fieri imaginis Filii sui (*Rom. viii*). Non sic ergo accipiendum est, tanquam in hoc libro scribat aliquem Deus, quem postea debeat; sed ita accipiendum est; de libro viventium deleantur, secundum spem illorum, quia scriptos se putant, id est constet etiam ipsis, non illis ibi esse scriptos. Unde alibi: *Cadent a latere tuo mille, et decem millia a dextris tuis.* (*Psal. xc*) id est multi scandalizabuntur ex eorum numero, qui se sperabunt sessuros tecum, et staturos ad dexteram. Quod subsequenter exponit dicens: *Et cum iustis non scribantur* secundum æquitatem tuam. Hoc tantum negat illis qui non sunt commutati, ut ait titulus. Vel sic distingue sub eodem sensu, deleantur de libro viventium veterum, id est Abraham, Isaac, et aliorum, et cum iustis, novis scilicet apostolis et aliis modernis non scribantur.

PARS V. VERS. 34 — « Ego sum pauper et dolens; salus tua, Deus, suscepit me. »

Ego sum pauper [Cassiod., Aug., Cassiod., Aug.] Quinta pars, hic dispensationem incarnationis, et sanctitatem propositi exponit, dicens quis sit finis passionis. Quasi dicat: Illis ita, ego autem, totus Christus loquitur, *sum pauper*, id est humilis et dolens in passione, hoc secundum caput. Ipse enim pro omnibus doluit. Unde, dolores nostros ipse portavit (*Isa. liii*); quod nullus alius ideo dicit, ego ad discretionem, idem dicit corpus ejus, ego sum pauper, unde: *Beati pauperes* (*Matth. v*). Et dolens, unde: *Beati qui lugent* (*ibid.*). Ex voce capitis, *salus tua, Deus, suscepit me*, ut jam non sim pauper vel dolens.

VERS. 35. — « Laudabo nomen Dei cum cantico; et magnificabo eum in laude. »

Laudabo, [Cassiod., Gl. int.] in me et in membris, *nomen Dei cum cantico*, id est cum delectatione, quia et si omnia desunt, Deus tamen mecum est; et ad proximum *magnificabo eum in laude*.

VERS. 36. — « Et placebit Deo super vitulum novellum, cornua producentem et ungulas. »

Et [Aug., Cassiod.] hoc quod laudabo eum placebit Deo super vitulum novellum, qui offerebatur in lege, id est placebit plus omnibus legalibus, quia sacrificium laudis gratius erit quam sacrificium vituli. Laus enim puri cordis plus placebit quam mactatio pecudum. Vitulum dico, *producentem cornua et ungulas*. Ad litteram hæc.

VERS. 37. — « Videant pauperes et letentur; quærite Deum, et vivet anima vestra. »

Videant pauperes, [Cassiod., Alcuin.] scilicet quod oblatio jam est in mente, ubi pauper æquatur divi, non in exterioribus rebus. Et inde *letentur*, o pauperes, hoc tantum intuitu Dei facite. Quod ita dicit: *Quærite Deum, et vivet anima vestra, et si non corpus.*

[Aug., Cassiod.] Aliter, et accipitur illud de futuro: *Laudabo nomen Dei cum cantico, et magnificabo eum in laude*, in futuro. Et, laus illa placebit Deo super vitulum novellum pro peccatis. In lege offerebatur vitulus novellus (*Num. xix*), qui significabat novam gratiæ vitam secuturam. Et sicut vitulus adversarium cornibus ventilat et ungulis terram excitat, ita nova vita cornua defensionis habet, quibus contradicentem hæreticum ventilat. Et minimina pedum, id est affectuum, tanquam ungulas habet, quibus aspera sæculi calcet, et eum qui non contradicit, sed tamen terrena abjecte sapit. Quasi dicat: Ungulis excitare debet, et super hunc vitulum novellum, id est super novam vitam, quæ est in præsentia, dicit Christus in membris. Placebit Deo laudatio mea cum angelis, ubi nec adversarius erit ventilandus, nec piger de terra excitandus. Et nota quod ait *producentem*, quia fidelis dum virtute Dei quotidie augetur, *cornua et ungulas* producit. Hæc *videant*, id est credant, *pauperes*, ut saturari queant et *letentur*, id est spe gaudeant. Et ut videatis, o vos pauperes, *quærite Deum*, id est esum mentis esurite et sitite, quia ipse est panis vivus, qui de cælo descendit. (*Joan. vi*.) Et sic *vivet anima vestra*, et si non corpus quærite.

VERS. 38. — « Quoniam exaudivit pauperes res Dominus; et vincetos suos non despexit. »

Quoniam exaudivit Dominus, [Gl. int., Aug., Cassiod., Gl. int.] omnibus temporibus, *pauperes*. Aliter non audiret. Ita et vos audiet, et non despexit *vincetos suos* mortalitate, qua Dominus offensus servos compeditavit, sed inde clamantes audit. Has compedes onerat, qui ultra necessaria querit; sed sufficiat dici malitia sua (*Matth. vi*). Vel *vincetos peccatis, suos*, id est a se solventes. Vel, *vincetos suos*, id est suis legibus astrictos, non despexit.

VERS. 39. — « Laudent illud cæli et terra, mare et omnia reptilia in eis. »

Laudent illum cæli [Alcuin., Rem.], quos prius simul, nunc sigillatim monet laudare, dicens: *Laudent illum cæli*, id est apostoli, et *terra*, id est Ecclesia Judæorum, et *mare* id est gentes, et *omnia reptilia*, id est omnimodis homines monstruosi in peccatis, hærentes terrenis quæ sunt in eis, id est in terra et mari. [Cassiod., Aug., Hier., Cassiod.] Vel hoc totum ad litteram, *laudent illum cæli et terra, mare*, id est cælestia, terrestria, natantia. Hæc laudant, dum ex eis laudatur Creator. Istæ sunt veræ divitiæ pauperis, scilicet videre creatura, et inde laudare Creatorem, etc. Ac si diceret: cui omnia

genū flectatur, cœlestium, terrestrium, et infernorum (*Philipp. II.*) et ut perfecte omnia concludat, addit, et omnia reptilia, quæ, in eis sunt. Sic omnis creatura ad laudem Dei invitatur,

VERS. 40. — « Quoniam Deus salvam faciet Sion; et ædificabuntur civitates Judæ. »

Quoniam Deus. [Aug., Cassiod., Aug., Cassiod.] Quasi dicat: Cum hæc creata considerantur, laudatur Deus, sed est et aliud, unde laudandus Deus, quoniam Deus salvam faciet Sion, id est Ecclesiam, salvam in æternum. Et si hic affligitur, et nunc ædificabuntur per orbem civitates Judæ, id est Ecclesie Christi, qui de Juda, quæ ædificantur per confessionem humilitatis, ut foris ab eis remaneant, qui confiteri erubescunt. Nota quia in spe fidelis populi finitur psalmus. Mira est constructio Ecclesie. Unde omnes creaturæ laudare inveniuntur.

VERS. 41. — « Et inhabitabunt ibi; et hæreditate acquirunt eam. »

Et [Cassiod.] pauperes scilicet, inhabitabunt constanti mente ibi, id est in ea Sion; et acquirunt eam hæreditate, vel hæreditatem, quando ad cœlestem Jerusalem perveniunt. Qui? ecce:

VERS. 42. — « Et semen servorum ejus possidebit eam; et qui diligunt nomen ejus habitabunt in ea. »

Et semen servorum ejus [Aug., Cassiod., Aug.] id est imitatores fidei, vel boni actus, non modo acquirunt, sed etiam possidebit eam, id est Jerusalem. Quid per singula? et omnes qui diligunt nomen ejus habitabunt in ea. Hi sunt semen servorum, non qui carne filii sunt, quia et servi dilexerunt nomen ejus. Quicumque ergo non diligunt nomen ejus, non se dicant semen servorum ejus; et qui diligunt nomen ejus, non se negent semen servorum ejus. Ultimus versus superiorem exponit, ne putares hoc forte de Judæis dici.

COLLATIO IN PSALMUM LXVIII: « SALVUM ME FAC DEUS, » etc.

De ratione tituli; *Pro his qui commutabuntur*, cum tamen Hebræi dicant, *pro liliis* attacktum est psalmo quadragesimo quarto.

VERS. 13. — *Operui in jejunio animam meam.* Hieronymus, et *flevi in jejunio animam meam.* Sanctes et Munsterus nonnihil de suo admiscent, et *flevi, et affixi*, sive *castigavi jejunio animam meam.* Atqui quod anima sit operta jejunio, quid aliud est, quam quod undique afflicta esurit, et sitit salutem, tametsi אכזה עכזה potuerit inlectere LXX a themate אכזה בך, quod est perplexum esse et confundi, inter angustias concludi quod respondet ad animam obrutam tristitia, etiamsi forte efferendum foret אכזה אכזה

VERS. 16. — *Ego vero orationem meam ad te, Domine.* Faber et cæcus interpretem accusant quod extulerit accusativum, qui aliunde requirit verbum emendicatum, ut suis partibus consistat sermo, quod non fuisset necessarium si vertisset sub nominandi casu, veluti Hieronymus, *mea oratio ad te,*

Domine. Illud dicimus, quod tametsi usitatio sit oratio illa in recto casu, tamen cum pronominis primæ personæ, quod legitur haud dubie in Hebræo, ista locutio, *ego oratio mea ad te, Domine*, fuisset magis extranea quam altera. *Ego orationem meam ad te, Domine*, quandoquidem pronomen satis suum verbum innuit, præsertim in tropo Hebræorum. Ob quam causam Munsterus hoc pacto reddidit, *ego orationem meam ad te effundo*, et Sanctes, *orationem meam converti me ad te?* Unde et ipse Hieron. omiserat pronomen, ob id quod in recto converterat; sic enim habent Hebræi אָנֹכִי תְפִלָּתִי VAANI TEPHILLATI. Jamque Augustinus legens, *ego autem orationem meam ad te, Domine*, quasi coactus est sic interpretari, *ego autem ad te eram orando.*

VERS. 21. — *Improprium expectavit cor meum et miseriam.* אָרְפָה שְׂבִירָה HERPAH SCABERAH, hoc est opprobrium, contrivit videlicet cor meum, vel ad vitandam amphibologiam, opprobrio contritum est cor meum. Illud certo certius est LXX sumpsisse אָרְפָה vocabulum Hebræicum, ut prima littera profatur per punctulum, quod vocatur smol in sinistro cornu, quia אָרְפָה שִׁבְעָה sonat expectavit, etiam si non sit obscurum revocare ad concordiam, contrivit et expectavit. Tamen nostra lectio significantius et aptius designat voluntariam Christi Domini passionem, ac minus coactam crucem quam altera utpote qui omnia præscisset. Deinde quod legitimus *miseriam*, Hieronymus habet, *desperatus sum*, cui consonat Pellicanus. Alii exponunt *elangui* אָרְפָה אָרְפָה VAANDUSCHAH. Sed verbum est multiplex Hebræis. Illud unum posset movere, qui conveniat Christo desperatio. Certe desperatus erat Christus ab apostolis fugientibus, et a Judæis se purum hominem crucifigentibus. Alioqui potest esse ejus generis figurata locutio, cujus est ista vox Domini Jesu in cruce suspensus pro nostrorum peccatorum expiatione; *Deus, Deus meus, ut quid dereliquisti me?* (Matth. xxvii.)

VERS. 23. — *In retributiones et in scandalum.* Propter homonymiam אֲשֵׁר־יָצִיחַ LISCHLOMIM, sunt qui vertunt *retributiones*, ut Hieronymus et Sanctes, sunt qui *pacifica* convertunt, veluti Pratenis et Munsterus, ut intelligas quæ ad pacem esse debuerant sint in offendiculum. Chaldeus interpretatur *sacrificia*.

VERS. 27. — *Super dolorem vulnerum meorum addiderunt.* וְאֵל כֹּחַב הַלֵּךְ יִסְדֵר VEEL MACHEOB BALALECA IESAPERU. Hieronymus sic eddidit, et ut affigerent vulneratos tuos narrabant; Sanctes, super dolorem vulneratorum tuorum narrabunt. In eandem sententiam conspirant 150 Pratenis et interpretes pro Cajetano. Pellicanus, et ad dolentem vulneratos tuos obloquentur. Munsterus, de dolore vulneratorum tuorum loquuntur. Jam quia BALALECA indifferens esse potest ad vulneratos et vulnera juxta quod consequentius videbatur et colligantius, quæ præcedebant enunciata sunt, ut cohererent huic aut illi versioni. Unde editio in Campensi, et paraphrasis, quod vulnera intelligerent ad eum modum reddunt, et ad plagas quas infixisti admeiuntur. Vel sic, et gravitatem vulnerum, quibus tu vulneraveras me, aliis cum voluptate narrabant. Porro quod legitimus, *addiderunt*, respondet significatui verbi אָרְפָה שִׁבְעָה, id est numeravit et narravit. Numerus autem accrescit per additionem, ut qui numerat, addat. Ergo sane dicunt LXX, *super dolorem vulnerum meorum addiderunt.*

VERS. 33. — *Vivet anima vestra.* Heb. אֲנִי לֵבֶכֶם LE-LABECHEM, hoc est cor vestrum. Attamen pro quatuor scriptum est; *Omni custodia serva cor tuum; ab ipso enim vita procedit.* Itaque merito sumitur cor pro anima, id quod et Hieronymus fecit in versione juxta Hebræum. Accedit et Campensis.

PSALMUS LXIX.

PSALMI TITULUS : « IN FINEM PSALMUS DAVID, IN REMEMORATIONE QUOD SALVEM FECIT EUM DOMINUS. »

Deus in adiutorium. Titulus : *In finem psalmus David, in rememoratione quod salvem fecit eum Dominus.* [Cassiod.] Memoria duobus modis accipitur, vel cum memores peccatorum iudicium Dei timeamus, inde supra in psal. xxxvii egit ; vel dum promissa bona corde retinemus, et securi sumus ; ut hic accipitur, quod ostenditur, ex eo quod subditur in titulo, *Duod salvem fecit eum dominus.* Et est sensus tituli : *Psalmus iste, dirigens nos in finem id est in Christum, attribuitur David, id est Christo, omni justo, qui loquitur hic, habitus in rememoratione, id est agens de memoria, non utique peccatorum, sed hujus rei, quod Dominus salvem fecit eum spe et certitudine.* Quasi dicat : Et si commutati sint, unde in titulo præcedentis psalmi agitur, non tamen gloriantur in se, sed in Deo qui salvat. Et nota congrue fieri quod, sicut supra, Christus caput nostrum de sua passione egit et spem resurrectionis addidit similiter et membra ejus in hoc psalmo et passiones suas edicunt, et spem resurrectionis assumunt. [Aug., Cassiod.] Est igitur hic vox contributorum Christo, et martyrum inter passiones prædicantium : sed de capite Christo præsumendum cum illis est etiam vox omnis justii, cui ex charitate abundans iniquas, etiam Christianorum passio est, ut Lot corporalem passionem vel persecutionem a nullo sustinuit, sed a malis factis eorum, cui etiam non fuit dictum ut ubi non habitaret [Gen. xix]. Hanc autem persecutionem immitit diabolus multiformis. Est enim leo aperte sæviendo, et draco occulte insidiando. Est ergo persecutio justorum, vel a leone, in impetu ; vel a dracone, in insidiis : unde omnes una voce clamant ; *Deus in adiutorium meum*, etc. Intentio : Monet ut in Deo non in nobis gloriemur. Modus : Bipartitus est psalmus. Primo in persona omnium justorum petit se adjuvari, et malos erubescere. Secundo monet lætari bonos quos egenos Deus adjuvat et liberat, ibi, *exsultent et lætentur.* In persona ergo omnium justorum, ait :

VERS. 1.— « Deus, in adiutorium meum intende : Domine ad adjuvandum me festina. »

Deus [Cassiod., Aug., Cassiod., Alcuin.] qui soles juvare intende, id est respice in adiutorium meum contra pericula. Semper enim egenus adiutorio Dei in hoc sæculo, et maxime in tribulatione. Adjuva, et cito. Et hoc est, *Domine, ad adjuvandum me festina.* Ita petit quasi si tardet misericordia, crescant tormenta. Et nota quia hinc omnis affirmatio est. Unde, non sunt timendæ tribulationes. Nota etiam quod hic versiculus ante omnes horas, id est in initio prædicatur : qui cum orare debemus, maxime tunc nititur tentare diabolus, ut muscæ morientes perdant suavitatem unguenti [Eccle. x].

A Contra ergo illius assultus, auxilium a Deo postulam ante omnia. Et, o Domine,

VERS. 2.— « Confundantur et vereantur, qui quærunt animam meam. »

Qui quærunt animam meam ad opprimendam [Aug., Cassiod.] scilicet trucidantes, confundantur. Confundi est de perversitate turbari, antequam confusionem defendunt peccata sua, vel facta ut gloriosi, sed post convertuntur. Unde subdit, *et vereantur* : revereri est timere, ne pro læsa justitia poena sequatur.

VERS. 3.— « Avertantur retrorsum et erubescant, qui volunt mihi mala. »

Avertantur retrorsum, [Aug.] non præcedant, sed sequantur ; non consilio suo vivant, sed sanctorum. Et *erubescant qui volunt* vel cogitant mihi mala. Nota quia diversa sunt tempora in Ecclesia. Primo fuit impetus persequentium unde supra dixit, *qui quærunt animam meam* ; modo remansit malevolentia cogitationum. Unde hic ait, *qui volunt*

VERS. 4.— « Avertantur statim erubescences, qui dicunt mihi : Euge, euge. »

Avertantur etiam statim erubescences, qui dicunt mihi : Euge euge [Cassiod., Aug.] irrisorie, vel adulatorie. Duo enim sunt genera persequentium, vituperantium et adulantium. Sicut enim igne aurum probatur, ita vir lingua adulantium [Prov. xxvii]. Plus enim nocet lingua adulatoris, quam manus persecutoris. utrumque vituperatio et adlatio ignis est. Intrat hunc ignem, qui tentatur vituperio vel laude ; exit integer, qui neutro capitur. Sicut Paulus, qui repulit dicentes : *Ego sum Pauli* [I Cor. i].

PARS II. VERS. 5.— « Exsultent et lætentur in te, et dicant semper : Magnificetur Dominus qui diligunt salutare tuum. »

Exsultent. [Cassiod., Aug., Cassiod., Aug.] Secunda pars, ubi monet lætari bonos quos egenos Deus adjuvat et liberat. His omnibus averis et confusis, *exsultent et lætentur in te*, in quo sunt læt, non in alio, *omnes qui quærunt*, non homines, sed te, qui prior eos quæstisti ; *et dicant*, qui hoc non dicit, non quærunt Deum. Quid ? *semper magnificetur Dominus.* Nostro more dictum est, ubi quis laudibus crescit, quod non Deus, sed nos laudando proficimus. Non ergo in se, sed in nobis magnificatur. Dicant ergo : *Semper magnificetur Dominus, qui peccatorem vocat, confitentem dat veniam, inde facit juste vivere, tandem glorificat.* [Cassiod., Aug.] Vel ita distingue : *Et dicant semper ; quid ? Magnificetur Dominus.* Hoc semper dicant quia nunquam debent cessare a laude ejus, qui hoc dicant, *qui diligunt salutare tuum*, quia ab illo salus eis, non a se.

VERS. 6.— « Ego vero egenus et pauper sum ; Deus, adjuva me. »

Ego vero. [Aug., Alcuin, Cass., Aug., Cass.]

Quasi dicat : Ita hortaris alios, ut dicant: Magnificetur Dominus, tu ergo, quid facis? ego vero, quod hortor alios facio. Dico quod ego, etiam jam justus, sum egenus vel mendicus, id est petens, quia adhuc lex membrorum repugnat legimentis meæ (Rom. vii), et esurio iustitiam (Matth. v); ille vero dives, nullius egenus lumen meum. Vel ita continua: Ipsi de Deo illum dicant, sed de se ita sentiant, ut dicat: Ego sum egenus, etc. Vel ita: Assumit iste sibi verba Dei, qui in præcedenti psalmo de se hæc eadem dixit. Quod illi qui quærent animam meam sunt divites, sed ego sum egenus, id est petens, et pauper sum, id est insufficientis mihi, quia et mundanas copias non habet, et intus ubi est dives, semper ambit, desiderat, accipit. Sed o Deus adjuva me in mundi tribulationem. Ecce unde cœpit. Vel, Deus adjuvat me, alia littera. Et

VERS. 7. — « Adjutor meus et liberator meus es tu Domine, ne moreris. »

Esto adjutor meus, [Gl. int., Ang.] ut vincam: Hoc semper dicendum est etiam justis. Vel sic, secundum aliam litteram. Ideo adjuva, quia adjutor meus es tu, et liberator meus, de tot nexibus curarum. Et ne

cedam, tu, non alia mihi spes est. Et ideo, Domine, ne moreris. Tardum ei videtur, quod magno desiderio quæritur; non tamen optat cum venire antequam statuit, sed patientiam quærit. Et est, Domine ne moreris, id est ne mihi tardius videatur, quod venturus es, quod sit per patientiam, qua qui caret, tardum ei videtur, et deflectitur ab eo, sicut et uxor Lot respexit retro, quæ facta est statua salis (Gen. xix), ut te condiat. Exemplo enim tibi est ne respicias retro.

[COLLATIO IN PSALMUM LXIX, « DEUS IN ADJUTORIUM MEUM INTENDE, » ETC.]

Titulus simpliciter in Hebræo ponebatur, ad recordandum להזכיר LEHAZKIR, Propterea non otiose explicuerunt LXX hujusmodi recordationem vagam, εις το σωσαι με χριτων.

VERS. 4. — « Avertantur statim erubescentes. Hoc in versiculo habetur quod vocula עקב EQUEB, quæ est ambigua ad vestigium et mercedem seu retributionem, quare Hieronimus vertit, ad vestigium confusionis suæ, id quod sonat statim, nimirum super vestigium, ut ad verbum legitur in Hebræo: tropus est indicans rem mox futuram. Etenim premere alterius calcaneum, quid est quam eum proxime sequi? Alii alteram acceptionem tenentes, transferunt digno sensu, pro mercede confusionis suæ, veluti quantum merentur pudefiant. »

PSALMUS LXX.

PSALMI TITULUS: « PSALMUS DAVID FILIORUM JONADAB, ET PRIORUM CAPTIVORUM. »

In te, Domine, speravi. Titulus: Psalmus David filiorum Jonadab, et priorum captivorum. [Aug.] Psalmus iste de commendatione gratiæ est quæ fere singulis syllabis hic commendatur. Quidquid enim boni sumus, misericordia Dei sumus. Quidquid ex nobis mali sumus, ut tota spes nostra in Deo sit, non in nostris viribus. Quod autem filiorum Jonadab mentio fit in titulo, sciendum quia Jonadab commendatur a Jeremia, qui filiis præcepit ne biberent vinum, nec in domibus, sed in tabernaculis habitarent (Jer. xxxv), cui illi obedierunt, quasi hoc Deus præciperet. Licet enim Deus hoc non præciperet, præceperat tamen ut filii obedirent parentibus; quod et debent, nisi patres aliquid contra Deum jusserint. Unde et Deus benedixit eis propter obedientiam, eosque per Jeremiam. Objicit filiis Israel, qui nolunt obedire Deo Patri spiritali, sicut illi patri carnali. Unde suadet Jeremias filiis Israel ut parent se captivitati, nec resistant voluntati Dei. Inde ergo videtur sumptus titulus hujus psalmi. Cum ergo dixisset, filiorum Jonadab subjecit, et eorum qui primi captivi ducti sunt, non quia filii Jonadab captivi ducti sint, sed potius oppositi sunt filiis Israel, captivandis peccato inobedientiæ. Filii namque, Israel, captivati sunt primi et secundi, et tertii, sed non de his sonat psalmus: potius de nobis qui captivamur in legem peccati, quæ est in membris (Rom. vii). Unde magis commendatur gratia liberatoris, qui sumus filii Jonadab, id est spontanei. Jonadab enim interpretatur spontaneus

Domini, id est qui ex voluntate servit. Filii ergo Jonadab sunt filii obedientiæ, scilicet qui ex dilectione serviunt, et ipsi sunt captivi secundum legem carnis, sed cur primi captivi dicimur, jam elucet, quia per inobedientiam primi hominis, in quo omnes peccaverunt, captivi sumus; et in comparatione 151 filiorum Jonadab omnis obedientia culpata est. Merito ergo primi captivi dicuntur, quia primus homo de terra terrenus, cui similes sumus. Secundus de cælo cælestis, a quo liberamur. Et est sensus tituli: Psalmus iste, David prophetæ est filiorum Jonadab, et priorum captivorum, id est filii spontanei, id est obedientiæ. Cantatur psalmus iste et his qui primi captivi ducti sunt, id est pertinentes ad primum hominem propter primum primi captivi, quia prius est quod animale est, propter secundum hominem, secundi redempti. His cantatur psalmus, ut discant per gratiam reverti, qui ex se mali sunt. [Cassiod.] Vel ita, ut per filios Jonadab omnes obedientes accipiamus, per primos captivos omnes inobedientes. Monemur enim in titulo devotionem habere filiorum Jonadab, non contumaciam Judæorum, qui captivi esse meruerunt, quia frequenter moniti noluerunt corrigi. Historia enim sic habet in libro regum (IV Reg. xvii, xxv), Igitur Judæi, pro lege Domini contempta, dediti sunt primæ et secundæ captivitati et tertiæ; sed ut corrigerentur, antequam prima veniret, per prophetam prænuntiata est: illi vero consueta nequitia in obstinatione permanserunt, filii ergo Jonadab loco omnium obedientium, priores captivi loco omnium contumacium ponuntur. Et est sensus: [Gl.

int., Haym., Alcuin.] Psalmus iste David est filiorum Jonadab, id est obedientium, quibus cantatur ut perseverent; et priorum captivorum, id est inobedientium, quibus cantatur, ut desistant. Vel priores captivi, sunt in hoc mundo, unde evadi potest; secundi captivi in inferno, unde non potest. Et est sensus; Psalmus iste David est, filiorum Jonadab, id est obedientiæ, et priorum captivorum, id est eorum qui prima captivitate tenentur, quæ est in hoc mundo. Vel priorum captivorum, id est eorum qui ante erant capti vitiis quam essent filii Christi. [Cassiod., Aug.] Loquitur autem hic generalis justus a principio mundi, usque ad finem, totam spem in Deo ponens, et gratiam Dei quæ gratis datur, summa intentione commendans, ne falso in nobis præsumamus, quæ est intentio psalmi. Modus: Tripartitus est psalmus. Primo petit ab omnibus malis liberari, et laude repleti. Secundo agit de gratia tempore senectutis et senii, ibi, *ne proficias me in tempore senectutis*. Tertio dicit cui personæ sit gratia, et quæ gratia, ibi, *Deus quis similis?* Generalis itaque justus, ex captivitate in qua natus est ex Adam, clamat ad Deum dicens, o

VERS. 1. — « In te, Domine, speravi non confundar in æternum; in justitia tua libera me, et eripe me. »

Domine, in te speravi non in me. [Aug., Gl. int., Aug., Cass., Aug., Cassiod.] Si enim spero in me, vel in mundanis, quæ caduca sunt, confundor. Ideo non confundar in æternum, etsi hic de peccato confundor non habens fructum in his in quibus erubesco. Non tamen confundar in æternum, id est in futuro. Vel ita: Ego jam in Adam confusus sum, sed in Christo non confundar in æternum. Ab Adam ergo recedendum est, et ad Christum accedendum. *Libera me a periculis, et eripe me a potestate diaboli, in justitia non mea, quam si statuo, justitiæ Dei non sum subjectus (Rom. x), sed tua, id est quæ mihi est a te; non enim de me glorior, gratiam tuam non respuo. Vel in justitia tua, id est secundum quod justitia tua exigit. Justitia enim tua est, ut parcas oranti, quod est et misericordia. Et, o Domine, et si sum indignus ego,*

VERS. 2. — « Inclina ad me aurem tuam, et salva me. »

Inclina ad me, [Cass., Aug.] jacentem, ægrum, *aurem tuam,* id est misericordiam; meritum enim non attingit ad illum. Hæc confessio humilitatis est. Qui enim hoc dicit, confitetur quia jacet veluti æger prostratus medico stanti; *et salva me ab ægritudine quæ intus est.* Unde alibi: *Ab occultis meis munda me (Psal. xviii).* Et

VERS. 3. — « Esto mihi in Deum protectorem, et in locum munitum, ut salvum me facias. »

Esto mihi in Deum protectorem, [Aug.] ne ad me perveniant jacula inimici. Ideo dico ut protegas, quia ego me protegere nequeo, et tu qui fuisti metus fugienti Adæ, jam esto mihi in locum muni-

tum, vel refugii, ad quem qui refugit tutus est, quia sic in alto est, ut nihil timeat. Unde subdit, *ut salvum me facias;* in alio enim salvus esse non potero,

VERS. 4. — « Quoniam firmamentum meum, et refugium meum es tu. »

Quoniam firmamentum [Aug., Cassiod.] duobus prædictis duo alia reddit. Quasi dicat: Esto mihi in Deum protectorem, et eris, *quoniam firmamentum meum es tu,* id est per te sum firmus contra omnes tentationes. Hoc refertur ad protectorem. Dico esto mihi in locum refugii, et eris, *et,* id est quia *refugium meum es tu,* non aliud, quia sicubi ero infirmatus ex me, ut adhuc captivus ad te refugio, quia quantumcunque firmus sum ex gratia, quando agit in corpore peccati, semper timendum est. Et refertur hoc ad locum munitum.

VERS. 5. — « Deus meus, eripe me de manu peccatoris; et de manu contra legem agentis, et iniqui. »

Deus meus, eripe me. [Gl. int., Aug.] Repetit quod supra dixerat, determinando a quibus postulet eripi. Quasi dicat: Quia in te speravi, *ideo, Deus meus, eripe me de manu,* id est de potestate, ne vi vel insidiis ducat ad peccatum, *peccatoris,* generaliter, ubi laborat iste jam a captivitate liberandus, id est ab exterioribus hostibus libera me. Unde alibi: *Ab alienis parce ærovo tuo (Psal. xvi):* Deinde peccatorem subdividit per partes, dicens: *Ei de manu,* id est de potestate *contra legem agentis,* id est transgressoris, *et iniqui,* id est simpliciter sine lege peccantis. Duo enim sunt genera peccatorum: alii legem acceperunt, ut Judæi et Christiani; alii non, ut pagani. Ideo dico, eripe,

VERS. 6. — « Quoniam tu es patientia mea, Domine; Domine spes mea a juventute mea. »

Quoniam tu es patientia mea, Domine, [Aug., Cass., Aug.] quia non in me est ut eos patiar, sed a te: tu es patientia, quia tu es *spes mea, Domine, a juventute mea,* vel potius sic: Tu es patientia mea, et quia es patientia, ideo es spes mea, Domine, a juventute mea, id est a conversione mea. Vel quia in juventute idoneus est homo ad paganism, dicit: Tu es spes mea a juventute mea, id est ex quo cepi sperare in te et contra diabolum pugnare, non sperabam, tamen fuisti protector meus, qui salvum duxisti me ad tempus, quo discerem sperare in te. A juventute ergo es spes mea, id est ex quo me armasti fide, spe et charitate, et cæteris virtutibus, pugnaturum contra diabolum. Juvenis pugnans, sed cadit, nisi Deus sit spes ejus. Et non solum a juventute, sed etiam ab infantia profuisti mihi, quia

VERS. 7. — « In te confirmatus sum ex utero; et de ventre matris meæ tu es protector meus. »

In te confirmatus sum, [Cassiod.] non infirmatus ex utero, scilicet dum in utero Ecclesie rudimento fidei concipimur, post ex aqua et Spiritu sancto regeneramur. Unde subdit, ut natus exivi *de ventre matris meæ tu es protector meus.* Propter quæ,

VERS. 8. — « In te cantatio mea semper: lau-

« quam prodigium factus sum multis, et tu adjutor
« fortis. »

In te, [Gl. int., Aug., Alcuin., Cassiod.] non in falsis diis est, *cantatio mea*, id est laus mea. Et hoc, *semper*, et in præsentis, dum per fidem ambulo, etiam in futuro dum per speciem videbo, quia nec tum æquatus angelis obliviscar gratiæ, quæ me liberavit. Vel ita : Tu es protector, et in te *cantatio mea*, id est delectationi est mihi in te esse. Et hoc, *semper*, ut continua sunt beneficia. Unde, *tanquam prodigium factus sum multis*. [Aug., Cassiod.] Vel ita continua, et in præsentis et in futuro laudabo, sed hic tempore spei, tempore gemitus, tanquam prodigium factus sum multis, qui mihi insultant, quia credo quod non video, et vias eorum respicio; sed tamen non timebo; et id est quia *tu es adjutor fortis*, ut vincam, non modo protector. Et ideo hæc imputatio, vel impugnatio illorum est negligenda, ubi virtus Dei favet, contra quam nihil stat.

VERS. 9. — « Repleatur os meum laude, ut can-
« tem gloriam tuam, tota die magnitudinem tuam. »

Repleatur os meum laude. [Cassiod. Gl. int., Cassiod.] Dixit beneficia Dei, nunc petit ut gratias agere possit. Nam si Deus os non replet, non ardet desiderium. Quasi dicat : Quia es adjutor, ideo, *Repleatur os meum laude*, id est fac me ad proximum indesinenter te laudare. Vel ita continua : In te est *cantatio mea*. Et ideo, ut cantare possim, *repleatur os meum laude ut cantem gloriam tuam*. Gloria est laudatio ore multorum celebrata. Et, *tota die*, [Aug., Cassiod.] id est sine intermissione : in prosperis, quia consolaris; et in adversis, quia corrigis. *Cantem magnitudinem tuam*, quia antequam essem, fecisti; cum essem, salutem dedisti; cum peccassem, ignovisti; conversum vivificasti, perseverantem coronasti. Nomine ergo magnitudinis omnia concludit.

PARS II. VERS. 10. — « Ne projicias me in tem-
« pore senectutis; cum defecerit virtus mea, ne
« derelinquas me. »

Ne projicias me. [Cassiod., Rem., Aug.] Secunda pars, ubi agit de gratia senectutis et senii danda. Quasi dicat : Tu es spes mea a juventute mea. Tu etiam *ne projicias me in tempore senectutis*, quando fessa virtus indiget plus juvari. Et quæ est senectus? ecce, *cum defecerit virtus mea*, id est cum patientia pulsata mollescet, Deus, *ne derelinquas me*, quia tunc plus indiget juvari. Vel, cum defecerit virtus mea, id est mei hominis, ut de me non præsumam, Deus, *ne derelinquas me*. Respondet hic tibi Deus, imo tunc erit virtus mea in te, cum tua defecerit, ut dicas cum Apostolo : *Cum infirmor, tunc potens sum* (II Cor. xii). Sed quare hoc dico?

VERS. 11. — « Quia dixerunt inimici mei mala
« mihi; et qui custodiebant animam meam, consi-
« lium fecerunt in unum. »

Quia dixerunt inimici mei mala mihi, [Gl. int., Cassiod.] id est disconfortaverunt me, et qui custo-

PATROL. CXCI.

diebant studio decipiendi animam meam, id est qui mihi insidiabantur *consilium fecerunt in unum*. Gravior est enim fascis qui non dividitur, id est dixerunt communi consilio. Ipsi dico.

VERS. 12. — « Dicentes; Deus dereliquit eum.
« Persequimini et comprehendite eum, quia non
« est qui eripiat. »

Dicentes, [Aug., Cassiod.] in corde, apud se : *Deus* ille, scilicet quem sibi Deum facit, *dereliquit eum*; quem vident calamitatibus fatigatum, putant a Deo desertum. Ergo, *persequimini eum*, ut tardum; *et comprehendite eum*, ut invalidum, *quia non est qui eripiat* comprehensum. Ipsi ita, sed

VERS. 13. — « Deus, ne elongeris a me : Deus
« meus, in auxilium meum respice. »

Deus ne elongeris a me, [Cassiod.] ut gravioribus exponar, sed prope esto. Longe putat, dum tardat. *Deus meus in auxilium meum respice*, quia scio me affligendum.

Vel hæc omnia possunt accipi ex persona Christi, ab illo loco. *Ne projicias me*. Unde et Hierony. totum hunc psalmum de Christo exponit. Ait ergo in persona Christi : *Ne projicias me in tempore senectutis*. [Aug., Cassiod.] Senectus etiam in Christo fuit, dum prodigium est factus, dum infirmatus in cruce est et irrisus : quod dicitur senectus, quia ex vetustate nostra assumpsit. Unde Apostolus : *Vetus homo noster simul crucifixus est cum illo* (Rom. vi). *Cum defecerit virtus mea*, scilicet humanitatis, *Deus ne derelinquas me*. Hoc ideo dico : *Quia dixerunt inimici mei mala mihi, et qui custodiebant animam meam, consilium fecerunt in unum*. Dicitur hoc de Christo, qui inter manus inimicorum factus est infirmus, et quasi nihil posset comprehensus, qui talia habuit ex persona nostra. Unde et de membris ejus hoc potest accipi, ut ante diximus, *consilium fecerunt in unum, dicentes : Deus dereliquit eum*. Unde alibi dicit Christus : *Deus, Deus meus, quare me dereliquisti?* (Matth. xxvii.) id est quare hi me derelictum putant? malo utique suo. *Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent* (I Cor. ii). Ergo *persequimini et comprehendite eum, quia non est qui eripiat*. Sic deliberat, quia ad oculum judicat. Illi ita, sed, *Deus, ne elongeris a me, Deus meus*, etc.

VERS. 14. — « Confundantur et deficiant detra-
« hentes animæ meæ; operiantur confusione et pu-
« dore, qui quærunt mihi mala. »

Confundantur. [Gl. int., Cassiod.] Hoc prius ex persona Christi sic : *Respice in auxilium meum, e contra, confundantur, te mihi subveniente*. Et ita factum est, quia deposita Dei non mutantur. *Et deficiant, me patiente, detrahentes animæ meæ*, scilicet Judæi, qui rectis oblatrant : et ne respiscant, *operiantur confusione et pudore, quia defecerunt qui quærunt mala mihi*, scilicet Judæi.

VERS. 15. — « Ego autem semper sperabo; et ad-
« jicium super omnem laudem tuam. »

Ego autem semper sperabo, et adjicium super om-

nem laudem tuam, [Aug., Hier., Aug.] præteritam, A ut quæ tibi lex præcepit offerri in sacrificiis visibilibus, ego cum populo redempto deportem tibi in moribus. Vel, super omnem laudem tuam, aliorum, id est de aliis rebus tibi exhibitam, quia et si laudatur Deus in omnibus aliis, nondum in eo quod suscitavit carnem mortalem in vitam æternam, quæ laus est adjecta Deo per resurrectionem Christi. Adjectio ergo laudis est post creationem et gubernationem omnium rerum. Laus de incarnatione et resurrectione, quod sequentia docent.

Ex persona quoque Ecclesiæ hoc totum accipi potest sic: *Confundantur* contra hoc quod præsumunt de justitia sua et viribus suis, ut cognoscant peccata sua. Et est oratio pro malis, et *deficiant* a perversis viribus *detrahentes animæ meæ*, vel committentes B animam meam, id est provocantes nos ut Deo resistamus; quod est committere bellum contra Deum, ut faciunt illi quibus non placet Deus in suis adversis; quod est eum habere injustum. [Cassiod. Aug., Cassiod., Aug.] Committitur etiam anima, si odit eos a quibus patitur, et *operiantur*, quasi velo verecundiæ, *confusione*, de mala conscientia peccatorum, et *pudore*, vel verecundia, propter modestiam, qui *quærunt mala mihi*: quod fecit uxor etiam ipsi Job: *Dic aliquid in Deum et morere* (Job 11). Et uxor Tobix: *Ubi sunt justitiæ tuæ?* (Tob. 11.) Hoc dicebat ut displiceret illi Deus, qui eum fecerat cæcum. Et est, qui quærunt mala mihi, id est pravi suasores illi committunt animam, et quærunt mala. *Ego autem semper sperabo*, sicut illi desperant; et *adjiciam super omnem C*

VERB. 16. — « Os meum annuntiabit justitiam tuam; tota die salutare tuum. »

Os meum. [Gl. int., Cassiod., Aug.] Hic loquitur Ecclesia. Quasi dicat: Hoc in me faciam, et non tantum in me laudabo; sed etiam ad proximum. Et hoc est, *os meum annuntiabit gentibus, justitiam tuam.* Id est Christum, per quem impleta est justitia, sed ne aliter acciperes, addit *salutare tuum* et hoc *tota die*, id est in prosperis et in adversis, quia nec prospera nec adversa me retrahent a laude. Vel ita, *Tota dies dicitur dies cum sua nocte*, quia nox diei servit, non dies nocti. Nox vero, caro nostra est, dies justitia est. Quidquid ergo fit in carne, velut in nocte justitiæ, tanquam diei serviat, et quidquid fit ex præcepto Dei, non propter emolumenta carnis fiat, ne dies nocti serviat, sed propter justitiam, ut diei nox serviat. Ergo annuntiabit salutare tuum tota die, id est ita ut quidquid in carne gero justitiæ serviat. Vel ita, inde additio laudi, quia, *os meum annuntiabit justitiam esse tuam*, non meam, quia justitia tua in me est, non mea. Et annuntiem salutare esse tuum, non meum, quia Domini est salus, non hominis. Et hoc tota die hoc non mutatur, prædicabo salutare tuum, tota die.

VERB. 17. — « Quoniam non cognovi negotiationes, introibo in potentias Domini: Domine, memorabor justitiæ tuæ solius. »

Quoniam non cognovi negotiationes [Aug.] Alia littera: *Non feci nec approbavi ea quæ faciunt eridi negotiatores.* Nam avidus acquirendi, pro damno blasphematur, pro pretiis rerum mentitur, et pejerat: et ita, tota die non est in ore ejus laus Dei, sed hæc vitia sunt hominis, non artis quæ sine his vitis agi potest, sicut et in omnibus artibus male agitur, non ex eis, sed ex hominibus. Ars enim nescit vitium, de alia ergo negotiatione hic dicit. Negotiatio Græce ab actu dicitur: Latine, a negotio. Negotiatores ergo actus sunt, scilicet Judæi et alii qui ab eo quod agunt, præsumunt; opera sua laudant. Et ideo non perveniunt ad gratiam, quæ hic commendatur ut nemo de se gloriatur. Qui vero gloriatur tanquam negotiator de templo a Domino expellitur, qui ejecit vendentes et ementes de templo (Joan. 11). Econtra requies est in Deo, qui justificat. Illi negotiatores potius sunt inquieti quam boni operatores. Unde et dicuntur negotiatores, quia negant otium, de quo dicitur: *Vacate et videte, quoniam suavis est Dominus* (Ps. 45). Et est, *non cognovi negotiationes*, id est de actibus præsumentes, et ex operibus suis justitiam quærentes. Vel ita secundum litteram nostram. Ubi enim quidam codices habent *negotiationes*, alii habent *litteraturam*, quæ interpretum diversitas forte unum sensum ostendit, non errorem inducit. Quæramus ergo litteraturam, quam non cognovit iste in cuius ore semper est laus. Est quædam litteratura Judæorum. Judæi enim legem acceperant, quod non gentes qui gloriabantur, non de gratia, sed de littera, quæ convincit, non adjuvat; morbum detegit, sed non curat; infirmos prodit, sed non sanat. Hæc est piscina, quæ in quinque porticibus habet multitudinem ægrorum languidorum expectantium aquæ motum; angelus autem Domini descendebat in piscinam, et movebatur aqua, et unus sanabatur (Joan. 5). Quia lex Mosaica in quinque librorum porticibus ægros habet, nec sanat. Sed cum Angelus magni consilii (Isa. 1x), id est Christus venit, turbatur aqua, id est Judæi crucifigunt, et sanatur unitas corporis Christi. Lex etiam est baculus Elisei per servum missus ad suscitandum mortuum, quo non surrexit mortuus. Venit ergo ipse Eliseus, et cum vivus esset Eliseus et adultus, contraxit magnitudinem suam et coaptavit se puero mortuo, et surrexit mortuus (IV Reg. 1v). Hic est Christus, qui per servum, scilicet Mosen, misit baculum, id est legem ad suscitandum mortuum in peccato; sed quia legis baculus non potuit vivificare, venit ipse Eliseus, id est Christus, et contraxit suam magnitudinem ad mortui parvitatem, quia semetipsum exinanivit, formam servi accipiendo (Philip. 11), et coaptavit se mortuo, quia habitu inventus est ut homo (Ibid.), et ita surrexit mortuus; dum vero Eliseus misit baculum ad suscitandum filium hospitiæ, nesciebat quid ageret, id est quid illo actu significaretur. D

est sensus, quasi diceret : Quare annuntiabo salutem tuam? Quoniam non cognovi litteraturam, id est non approbavi quemquam ex operibus legis justificari (Rom. III), sed reprobavi de littera legis præsumentes, a gratia resilientes, et figuras legis sectantes : et hi sunt negotiatores, qui opera sua extollunt. Et per hoc *introibo in potentiam*, id est in virtutem Christianam, quæ est *Domini*, non mea, ut qui de se gloriantur. Et, o *Domine*, tunc *memorabor justitiæ tuæ*, non legis mundanæ solius, quia nihil prorsus sum ex me. Ideo memorabor, quia, o.

VERS. 18. — « Deus, docuisti me a juventute mea; et usque nunc pronuntiabo mirabilia tua. »

Deus docuisti, [Cassiod., Aug.] per libros, vel inspirando, quid eram et quid dederis justitiæ tuæ, ut memorarer justitiæ tuæ solius; *Ex juventute mea*, id est ab initio fidei qua me innovasti, qui me feceras; *et usque nunc*, id est etiam post fidem, quia sicut ab initio fidei, sic, post es necessarius, quia nec nunc per me quidquam possum. Et ego, ut non ingratus, *pronuntiabo mirabilia tua*, scilicet quod me regis, quod in via posuisti, quod me vivere facis, quia in anima suscitasti; quod mirabile est. Quid enim mirabilius quam mortuos anima suscitare? Suscitatus corpore vivit, etiam absente suscitatore, sicut Lazarus Christo corporaliter absente (Joan. II), quia vita corporis anima est; sed anima suscitati non vivit sine Deo, qui est ejus vita. Hæc est ergo gratia mirabilis, ut suscitet mortuos. Et post sit nobiscum, ne moriamur, hoc est a juventute, etc. Et nunc o Domine, sicut cœpisti, ita perfice. Et hoc est.

VERS. 19. — « Et usque in senectam et senium Deus, ne derelinquas me. »

Et usque in senectam et senium, [Aug., Cassiod., Aug., Cassiod., Aug.] id est usque ad ultima mea, *Deus, ne derelinquas me*, quia nisi usque ad ultimum meum gratia mecum sit, nihil ero. Vel distinguuntur hic quatuor tempora Ecclesiæ, velut quatuor ætates. Juventus enim Ecclesiæ fuit tempore martyrum, quando fortes erant. Progrediente vero tempore, est nunc, id est per nunc. Significatur enim progrediens tempus, quod modo est, cum fides per Ecclesias proficit. Inde senecta, scilicet gravitas, quando incipiet frigescere charitas, cum tempora mundi decrescant, post in fine sæculi erit senium, id est decrepitem, quando abundante iniquitate refrigescet charitas multorum (Matth. xxiv), cum Antichristus veniet, et vita optato fine claudetur. Hæc opus fuit dici in Scripturis propter illos qui dicunt quod ad parvum tempus sint Christiani. Contra quos Dominus dicit : *Vobiscum sum usque ad consummationem sæculi* (Matth. xxviii). Quasi dicat : Memorabor justitiæ tuæ solius, quia, tu Deus, docuisti me, sicut ante diximus ex juventute mea, id est ex tempore martyrum, quo dimicare cœpi; et usque nunc, id est ad progrediens tempus : quod modo est, per spatia temporum crevit doctrina, et ego doctus pronuntiabo mirabilia tua, scilicet quod de iniquo sum factus justus,

scilicet idem quod prius. Et, quia a juventute doctus, prædicavi justitiam Dei, usque in senectam, quando incipiet frigescere fides, et usque in senium, id est in finem sæculi, Deus ne derelinquas me, id est nec in ætate matura, vel etiam jam finitima deseras me, ut non gaudeant illi qui dicunt : Ad tempus erunt Christiani, et ut ego usque ad finem laudes prædicem. Unde subdit :

VERS. 20. — « Donec annuntiem brachium tuum generationi omni quæ ventura est. »

Donec annuntiem. [Cassiod., Aug.] Alii tantum notant hic tria tempora Ecclesiæ, vel ætates idem significantes per nunc et senectam. Donec annuntiem. Quasi dicat : Ne derelinquas me, donec annuntiem, *brachium tuum*, id est Christum, *generationi omni*, per successiones, *quæ ventura est* usque in finem sæculi.

VERS. 21. — « Potentiam tuam et justitiam tuam, Deus, usque in altissima, quæ fecisti magnalia. »

Potentiam tuam. [Aug., Cassiod., Gl. int., Cassiod.] Hic ostendit quid præstitit brachium. Quasi dicat : Ne derelinquas, o *Deus*, donec annuntiem potentiam tuam liberandi, qua per incarnationem captivos liberas, *et justitiam tuam* puniendi, qua hominem peccantem justo judicio damnas. Ego dico ducens prædicationem meam, *usque in altissima*, super quæ est Filius Dei, id est usque ad hominem exaltatum super altissima, quia homo Deus sedet ad dexteram Patris, regnans cum eo. Dico, annuntiem potentiam et justitiam, *quæ duo fecisti magnalia*. Utrumque enim mirabile est per gratiam redimi hominem qui per justitiam damnatus erat; per justitiam enim Adam expulsi a paradiso, per gratiam latronem accepit. Vel ita : *Ne derelinquas donec annuntiem potentiam*, qua homo potens est ad bonum esse, *tuam*, non hominis, quia nihil est **153** homo ex se, *et justitiam*, qua justus est homo esse, *tuam*, non hominis, o Deus, et ne putes quod solus homo eget gratia, quia pervenit gratia tua, *usque in altissima quæ fecisti magnalia*, quia eos qui sunt in altissimis, id est omnes ordines cœlestes fecit Deus per gratiam, cum non essent, magnos, et quod juste et beatæ vivunt, et continet in eo quod sunt.

PARS III. VERS. 21. — « Deus, quis similis tibi? »

Deus, quis similis tibi? [Cassiod., Alcuin., Aug.] Tertia pars, ubi dicit cui personæ quæ gratia sit, scilicet captivæ, quæ est utraque resurrectio mentis et corporis. Unde promittit gratias. Quasi dicat : Tua potentia est in altissimis. Et cum hoc sit, o *Deus, quis similis tibi*, in natura vel potentia? nullus, quia nil tibi simile. Et tamen homo stultus se extollit, et credit diabolo suggerenti : *Eritis sicut dii* (Gen. III). Et inde *captivus*. Omnis enim Adam similis, dum perverse vult esse similis Deo, cadit in captivitatem. Unde clamat ad eum a quo recidit : *Deus, quis similis tibi?* Est autem alia similitudo bona, qua homo justus qui diligit inimicos et benefacit eis, *similis est Deo*, ad cujus similitudinem et imaginem factus est, qui so-

lem suum oriri facit super bonos et malos, et plus super justos et injustos (Matth. v). Et hæc est similitudo obedientiæ, non superbiæ; imitationis, non æquiparationis. Est ergo bene similis Deo, qui credit Deum summum esse, et nullo egere; se vero, non per se, sed per eum esse. Qui vero per se vult esse ut Deus, a nullo est; perverse vult esse similis Deo, ut diabolus qui noluit sub eo esse et homo qui ut servus noluit teneri præcepto, sed voluit ut nullo sibi dominante esset quasi Deus, quæ est perversa similitudo. Præcepit quippe ei Deus nullo indigens, ne comederet de ligno scientiæ boni et mali (Gen. ii), ad probandum quantum esset bonum obedientiæ. Arbor vero illa quidquid esset cujuscunque pomi, ideo dicta est lignum scientiæ boni vel mali, quia homo qui nollet bonum a malo discernere per præceptum, discreturus erat per mali experimentum, ut tangendo vetitum, inveniret supplicium. Bona quidem erat arbor in sui natura, et bonus ejus fructus, et sic nunquam perfectus [f. perfectius] potuit demonstrari bonum obedientiæ, quam prohibendo a bono, ut ex inobedientia tantum sit pœna, non a re mala et ex obedientia palma. Si enim res mala esset quæ prohiberetur, videtur etiam sine prohibitione esse vitanda, nec ex sola inobedientia pœna secuta, sed ex re mala non vitata. Nunc vero cum arbor bona sit prohibita, solam obedientiam palmam invenisse, et solam inobedientiam incurrisse pœnam manifestum est. Inde iste captivus clamat: Deus quis similis tibi? nullus.

VERS. 22. — « Quantas ostendisti mihi tribulationes multas et malas, et conversus vivificasti me; et de abyssis terræ iterum reduxisti me. »

Mihi autem volenti perverse simulari quantas ostendisti, [Aug., Cassiod., Aug.] id est juste immisisti tribulationes, id est passiones, et merito qui recedit ab eo quod bonum est ex se et beatitudo, miser est. Ostendisti, dicit, quia scit illas prodesse, utique multas quantitate, et malas qualitate. Ecce justitia in peccantibus. Sed hæc disciplina qua me flagellasti, admonitio fuit conversionis, non deserti captivi. Unde sequitur: Et tamen conversus [Cassiod., Aug., Cassiod., Aug.] dum me utique convertisti, vivificasti me. Ecce clementia in conversis. Et de abyssis terræ, id est de subversione peccati, iterum spe reduxisti me. Primo enim cum natura nostra Verbo Dei unita, propter nos surrexit, reducti sumus de abyssis terræ. Unde, dum credimus in eum, redimus in eum, et fit prima resurrectio animæ, quæ spe jam surrexit cum eo. Unde Apostolus: Si surrexistis cum Christo, etc. (Coloss. iii). Unde hic dicit: Iterum reduxisti me. Item secundo, iterum reducemur, quando corpore resurgemus; unde postea dicet, vel iterum, id est sæpe reduxisti me, et sic in jam reductis spe

VERS. 23. — « Multiplicasti magnificentiam tuam; et conversus consolatus es me. »

Multiplicasti, [Cassiod., Aug., Cassiod., Aug.] quia per diversa subvenit Deus, magnificentiam tuam,

A vel justitiam, scilicet flagella, quia nec filius parens a flagello. Et conversus consolatus es me, per Scripturas et præmia. Consolatus dicit quia et si districte castiget, tristes tamen esse non sinit. Unde generalis justus veritatem psallere confitetur. Nam et ego. Vel secundum quosdam talis littera est, tibi, consolatus es me, et de abyssis terræ iterum reduxisti me. Hæc reductio in futuro erit. Secundum corpus dico, consolatus es me: quod ab effectu ostendo.

VERS. 24. — « Nam et ego confitebor tibi in vasis psalmi veritatem tuam, Deus; psallam tibi in cithara, Sanctus Israel. »

Nam et ego. [Cassiod., Gl. int., Aug.] Vel ita continua, secundum aliam litteram: Reduxisti me, ego autem confitebor tibi in vasis psalmi vel psalmodum. B Psalmi pulchre dicuntur vasa veritatis, quasi spiritualia dolia vinum Domini servantia. Et est, confitebor tibi, o Deus, veritatem tuam, id est quod vere Deus es, et in vasis psalmi, id est in decantatione psalmodum, qui sunt vasa veritatis; vel, in vasis psalmi, id est in vivificatione spiritus. Vas enim psalmi psalterium est, scilicet organum quod a sarsum sonat, quo significatur spiritus, qui spe jam surrexit cum Christo; cithara ab inferiori, et significat corpus, quod etiam resurget. Unde subdit: Et psallam tibi opere, o tu qui es Sanctus Israel in cithara, id est in mortificatione carnis. [Gl. int., Cassiod., Rem., Gl. int.] Vel, confitebor tibi in vasis psalmi, id est in contemplativa vita, et psallam tibi in cithara, id est in exhibitione temporalium. Et hoc faciam exultando. Unde subdit:

VERS. 25. — « Exsultabunt labia mea, cum cantabo tibi; et anima mea, quam redemisti. »

Exsultabunt labia mea interiora, [Gl. int., Aug.] scilicet labia animæ, quæ jam reducta est primo iterum, cum cantavero tibi, id est cum laudabo te in prædicatione, et anima mea quam redemisti, quæ ipsis internis labiis exsultat, quibus tacite clamat ad Dominum. Nec solum anima redempta ad Deum exsultabit,

VERS. 26. — « Sed et lingua mea tota die meditabitur justitiam tuam; cum confusi et reveriti fuerint, qui quærunt mala mihi. »

Sed et lingua mea, [Aug., Cassiod.] scilicet corporis, quod reducetur secundo, iterum, id est cujus reductio significata est per secundo, iterum; meditabitur justitiam tuam tota die, id est sine fine, in æternitate: Quando hæc exsultatio erit? cum confusi et reveriti fuerint, vel erubuerint, qui quærunt mala mihi, id est qui modo insultant, quod erit in fine, scilicet sæculi, quando videbunt oculis quæ nunquam crediderunt fieri. Tunc enim locus est sanctis securæ exsultationis, cum non licet impis dominari.

COLLATIO IN PSALMUM LXX: « IN TE, DOMINE. » etc.

Nullus titulus præscribitur in Hebræo. Sed credendum est a LXX viris additum fuisse. Siquidem, ut scribit Hier., De optimo genere interpretandi, longum est nunc evolvere quanta de suo LXX addiderunt, quanta dimiserunt quæ in exemplaribus Ecclæ

sæ obelis astericisque, distincta sunt. Quibus tamen auctoritatem dedit vetustas, eodem teste in caput Ezech. v. Quin et idem titulum hunc explanat ad Parlinum, De institutione monachi. Porro non est prætermittendum quod habet Aug., lib. xviii De civitate Dei, c. 43. Quidquid est in Hebr. codicibus, et non est apud LXX. Interpretes, noluit per istos, sed per illos prophetas Dei spiritus dicere. Quidquid vero est apud LXX in Hebr. autem codicibus non est, per istos maluit quam per illos idem spiritus dicere, sic ostendens utrosque fuisse prophetas. Isto enim modo, alia per Isaiam, alia per Jeremiam, alia per alium atque alium prophetam; vel aliter eadem per hunc, ac per illum dixit, ut voluit. Quidquid porro apud utrosque invenitur, per utrosque dicere voluit, unus atque idem spiritus, sed ita, ut illi præcederent prophetando, isti sequerentur, prophetice illos interpretando. Hactenus D. Aug. Illud addam quod in Græco post titulum subtextitur, ἀνεπίγραφος παρ' ἑβραίων.

VERS. 3. — *Et in locum munitum.* Hebr. לְבַיַת תַּמִּיד LABO TAMID, id est ut ingrediar jugiter, sive ad quem veniam semper. Atqui locus munitus, quidnam aliud sonat quam obtinere locum in quem, quoties opus fuerit, te tuto recipere possis? Id quod non male explicuit editio in Campensi, *es mihi robusta rupes, in quam semper confugio.* Videtur mutuatum a Chaldoeo, sis, ait, mihi rupes fortis ad refugium jugiter. Deinde sicuti legimus ut *salvum me facias*, plusculum habent Hebræi, *præcepiasti* seu *constituisti ut salves me*, וְצִוִּיתָ לְיִשְׁרָאֵל תִּצְוִיִּתָּהּ LEHOSSIKNI. Sensus videtur auctor, nisi quod certa et indubitata protectionis munitio, idipsum includere diceretur.

VERS. 17. — *Quoniam non cognovi litteraturam.* Suffragatur et Hierony. Cæteri convertunt ex Hebr; dicunt, *non cognovi numeros*: adeo ut Munsterus quo dilucidiorum faceret quem volebat sensum, de proprio admiscuerit non novi numeros beneficiorum Dei. Verum cum סֵפֶרוֹתֶיךָ SEPHOROTI, tum scripturam sive litteraturam, tum numerationes, adeoque negotiationes, quæ lucrosis numeris et rationibus exercentur, significet, materiam diversæ interpretationis tribuit. Qua de re sic habet Aug. in hunc versiculum. « Ubi alii codices habent negotiationem, ibi alii litteraturam, quomodo concordent, invenire

A difficile est; et tamen interpretum diversitas, forte sensum ostendit, non errorem inducit. »

VERS. 20. — *Donec annuntiem brachium tuum, generationi omni quæ ventura est.* Sed Hebr. sic habet, ut possis figere pausulam in particula *generationi*, et legas, *donec annuntiem brachium tuum, generationi* nempe præsentis, ut vult Munsterus. Deinde, *omni quæ ventura est, subaudias, posteritati.* Quam lectionem et Hieronymus non repudiat. *Donec, ait, annuntiem brachium tuum generationi, cunctisque qui venturi sunt fortitudines tuas.* Certum est tamen quod in Hebr. continenter post generationem, sequatur nota signi universalis לְדוֹר לְדוֹר LEDOR LE-CAL, etiam si subnotetur membrum ut vocant, quod passim invenio interpretes minus observare.

VERS. 22. — *Quantas ostendisti mihi tribulationes multas et malas, et conversus vivificasti me: et de abyssis terræ iterum reduxisti me.* Ter in tribus locis ponitur pronomen primæ personæ singularis numeri. In primo loco legit Hieron. quomodo nos. In duobus aliis pronomen habet primæ personæ pluralis numeri. Pratensis autem ubique ponit pronomen primæ personæ pluralis numeri. Similiter Nebiensis. Cæteri autem stant a nobis. Unde colligere licet exemplaria variare, aut iod vice vau usurpari, vel e diverso. Et revera vidi tres codices diferentes. Unus habebat perpetuo vau cum punctulo hirc, alter semel iod, et bis vau, tertius ubique iod וְיִרְאֵתִי HIREITANI vel HIREITANU, ostendisti nobis vel mihi; וְיִרְאֵתִי TEHAIENI vel TEHAIENU, vivificabis nos aut me; וְיִרְאֵתִי TAALENU vel TAALENI, ascendere facies nos aut me.

Hæc poterant esse otiosa cum nihil habeant momenti ad intelligentiam, nisi perspicerem quosdam forte, ut ita loquar, supersticiosos in venandis apiculis. Maxime autem hæc dicta sunt propter sequentem versum, in quo legimus *multiplicasti magnificentiam tuam*, ibi habent Hebr. *magnificentiam*, sive *magnitudinem meam*. גְּדֻלַּתִּי GEDULLATHI, etiam si non sit tanta similitudinis proportio hic et ibi, at tamen certo certius est gloriæ Filii esse gloriæ Patris, et contra, juxta illud Joan. xvii: *Et mea omnia tua sunt, et tua mea sunt*

PSALMUS LXXI.

PSALMI TITULUS: « IN SALOMONEM. »

Deus judicium tuum. Titulus: *In Salomonem.* [Aug., Cassiod., Hier.] Salomon interpretatur *pacificus*, quod verissime atque optime illi congruit per quem Mediatorem Dei et hominum 154 (I Tim. 11) ex inimicis accepta peccatorum remissione reconciliamur Deo (Ephes. 11). Idem ipse est ille pacificus, qui fecit utraque unum, medium parietem mæceriæ solvens, et ambos reconciliavit Deo, qui super pacem reconciliationis dabit pacem immortalitatis (ibid.). Unde: *Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis* (Joan. xiv). Et in hunc Salomonem, id est in hunc verum pacificum, dirigitur psalmus iste quartus, quia ipse commendatur hic, secundum utramque naturam. Et est psalmus iste quartus de duabus naturis Christi. Intentio: Monet ut Christum verum Deum et verum hominem regem credamus. Modus: Septem sunt partitiones. Primo agit de iudicio optando illud dari Filio. Secundo agit de eodem affirmando quod optaverat, ibi, *judicabit*

pauperes. Tertio dicit quis, et qualis anteveniet rex ille in futuro iudicaturus, ibi, *descendet sicut pluvia.* Quarto agit de operibus ejus, ibi, *quia liberabit.* Quinto agit de honorificentia regis, ibi, *et rivet.* Sexto monet omnes laudes dicere ei, ibi, *sit nomen ejus.* Septimo a sua parte laudat, ibi, *benedictus Dominus.* Propheta ergo ad Patrem loquens de Christo, dicitur: O

VERS. 1. — « Deus, judicium tuum regi da, et justitiam tuam filio regis. »

Deus Pater, da judicium tuum regi, id est Christo: [Gl. int., Aug., Hier., Aug., Cassiod.] Quasi dicat: Fiat quod prævideo futurum. Pater enim non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit Filio (Joan. ix), non quia tota Trinitas simul iudicet, sed quia solius Filii persona, secundum humanitatem, ab omnibus in iudicio videbitur. Et ut suæ petitionis desiderium ostendat, per figuram epimonomem, idem repetitur aliis verbis, dicens: *Et justitiam tuam*, id est iustum iudicium *da filio regis*, id est

tui, qui es rex. Et ideo non usurpat regnum, quia filius regis est ut diximus. Hic est epimone, id est, crebra repetitio. Repetitiones autem eisdem vel aliis verbis factæ, multum commendant divina eloquia, quæ maxime sunt in psalmis, et in eo genere sermonis quo affectus animi est movendus. Dico, da judicium, ad quid?

VERS. 2. — « Judicare populum tuum in justitia, et pauperes tuos in iudicio. »

Judicare, [Aug., Cassiod.] id est ad judicandum, in justitia populum tuum, qui et ejus est, scilicet ut decernat eum a non suis; et *pauperes tuos in iudicio*. Isti sunt populus Dei, scilicet humiles, non superbi. Dicendo, tuum et tuos, ostendit omnia quæ sunt Patris esse Filii, et e converso.

VERS. 3. — « Suscipiant montes pacem populo, et colles justitiam. »

Suscipiant [Gl. int., Aug., Cassiod., Aug.] Quasi dicat: Hæc da, sed prius præsciatur judicaturus per legatos. Et hoc est, *Montes*, id est majores, scilicet prophetæ et apostoli, qui cælo altitudine proximant, *suscipiant pacem*, id est Christum. Pacem dico nuntiandam *populo* fideli, et *colles*, scilicet minores *suscipiant justitiam*, id est Christum. Vel ita, ut sit distinctio inter pacem et justitiam. *Montes*, scilicet majores, *suscipiant pacem*, humilitatis, *populo*, id est ad populum, ut non se efferant, id est extollant pro sua majoritate. Excellentes quippe in Ecclesia paci debent vigilantia intentione consulere, ne propter suos honores superbe agendo schismata faciant, unitatis compage dirupta. Et *colles*, id est minores imitando justitiam, ut servos non anteponant Domino, sed sic majores imitando et obediendo subsequantur, ut eis Christum semper anteponant. Vel, *suscipiant montes*, id est majores, *pacem* id est verbum reconciliationis, scilicet verbum Evangelii, ad hoc ut nuntient populo. Et *colles*, id est minores, *justitiam*, id est obedientiam, ut obediant doctrinæ veritatis.

PARS II. VERS. 4. — « Judicabit pauperes populi, et salvos faciet filios pauperum, et humiliabit calumniatorem. »

Judicabit, [Cassiod., Hayn., Aug.] Secunda pars ubi iterum agit de eodem iudicio affirmando futurum. Post optationem quippe virtute prophetiæ dicit quæ sunt adventu Domini præstanda. Quasi dicat: Da iudicium, et vere dabis, quia *judicabit pauperes populi*. Vel aliter ut per montes et colles utriusque prædicatores evangelicæ pacis, sive præcedentes, ut apostoli, sive sequentes, ut eorum vicarii, accipiantur: et distinguitur sic littera, montes, id est prædicatores præcedentes, et colles, id est prædicatores subsequentes, *suscipiant pacem*, id est Christum, nuntiandam populo. Deinde secundum aliam litteram sequitur: *Iusti judicabunt pauperes populi*. Sed illi codices magis approbantur qui

A habent quod supra exposuimus, *judicabit pauperes populi*, id est eos qui pauperes sunt in populo, in quo boni et mali commisti sunt. Sic *judicabit, et*, id est quia *salvos faciet*, id est discretos ab iniquis *filios pauperum*: idem sunt qui et pauperes, sicut eadem civitas est Sion, et filia Sion. Vel distingue inter filios pauperum, et pauperes. Pauperes dicit Patres, scilicet prophetas et apostolos. Filios pauperum dicit eos qui sub eis proficiunt. Quos omnes sic *judicabit Dominus, ut salvos faciat*. *Et humiliabit in præsentia calumniatorem*, id est diabolum. Dum enim gratia sua vivat, ut gratis colat Deum homo, humiliatur diabolus qui dicit: Nunquid gratis colit Job Deum? (*Job. 1*) Vel humiliatus est diabolus in Christi passione, quando per calumnias Judæorum cecidit, in quo nihil juris habuit, unde merito eos amisit, in quibus aliquid juris habere dignoscitur. [Cassiod.] Qui vere calumniator dicitur, quis innocentes in culpam trahere nititur, quod est calumniari. Hunc autem humiliavit Christus in passione, sed nondum penitus est extinctus. Unde alibi: *Humiliasti sicut vulneratum superbum* (*Ps. lxxxviii*). Unde Jeremias: *Clamat perdit. Congregavit quæ non peperit, fecit divitias non cum iudicio, in dimidio dierum ejus derelinquet eas*, et in novissimis suis resurget insipientes (*Jer. xvii*). (105) Vel, in iudicio futuro, humiliabit calumniatorem, id est, diabolum.

VERS. 5. — « Et permanebit cum sole et ante lunam in generatione et generationem. »

Et permanebit. [Aug., Cassiod., Aug.] Hic ostendit eum dignum qui iudicet. Quasi dicat: *Judicabit rex et ipse permanebit cum sole*, id est quando tempora voluntur, quæ per solem ideo accipiuntur, quia juxta cursum solis, mutantur et distinguuntur tempora. Non est autem ei magnum permanere cum sole, per quem omnia facta sunt, sed hic est prophetia, quod Christiani nominis religio semper sit duratura, contra illos qui dicunt Ecclesiam aliquando desituram. Permanebit ergo cum sole, id est quando tempora voluntur permanebit in Ecclesia, et cum Ecclesia, quæ est corpus ejus. *Et ante lunam*, potuit dicere cum sole et ante solem, id est cum temporibus, et ante tempora, ante quæ est æternum. Sed per lunam quæ crescit et decrescit, maluit designare incrementa et defectus mortalium. Et est sensus: Et ipse permanebit ante lunam, id est omnia mortalia sua immortalitate præcedit. Deinde exponit quid lunam dixerit. Lunam dico *generationis et generationum*, alia littera, id est permanet ante generationes generationum, quæ traeseunt decedentes et accessione mortalium. Vel ita, ut per solem accipiatur Deus Pater, cum quo permanet Filius, qui est quasi splendor et radius solis. Et est humiliabit, et vincet diabolum in passione. Et victo diabolo, permanebit splendor, id est Filius, cum sole, id est cum Patre, sedens ad dexteram Patris in

(105) Ex August. lib. De pastoribus, cap. 12.

æternum. Et hoc, ante lunam generationis et generationum, quia ipse est primogenitus ex mortuis, præcedens Ecclesiam, decessione et accessione hominum transeuntem. Vel generatio generationum dicitur, generatio futura, qua immortaliter generabimur. Et est lunam dico, generationis generationum, id est quæ immortaliter generabitur, in regeneratione. Vel secundum aliam litteram sic: Permanebit in generationem et generationem; vel, in sæculum sæculi; vel, in generationes generationum, id est sine fine. Et est expositio præcedentis.

PARS. III. VERS. 6. — « Descendet sicut pluvia in vellus, et sicut stillicidia stillantia super terram. »

Descendet. [Cassiod., Gl. int.] Tertia pars. Ecce quis et qualis sit rex ille qui iudicaturus est, quasi dicat: Quomodo incipiet hoc regnum? Ecce incipiet a Judæis, et consummabitur in gentibus. Et hoc est *descendet sicut pluvia in vellus*. Alludit factu Gedeonis, quod in libro Iudicium legitur, qui pugnavit contra Madianitas petiit a Domino victoriæ signum tale, ut vellus ovis in area positum complueretur area remanente sicca; et ita factum est. Postea petiit, ut area irrigaretur sicco vellere, et ita fuit (*Judic.* vi). In quo mystice significatum est, quod populus Judæorum prius irrogaretur gratia Christi, sicca area gentilitatis; et postea complueretur gentilitas, sicco vellere Judæorum. Per vellus enim Judæa accipitur, quæ auctoritate doctrinæ exspolianda erat, ut ovis vellere. Vel quia pluvie doctrinam detinebat, quam volebat prædicari gentibus, ut vellus detinet pluviam. Ait ergo rex ille: Prius descendet in vellus sicut pluvia, id est, gratia Christi, descendet prius in populum Judæorum. Unde matrem sibi et apostolos elegit, sicca area totius orbis, sicut pluvia prius descendit in vellus Gedeonis. Et postea descendet *sicut stillicidia stillantia super terram*, id est super gentes sicco vellere Judæorum, sicut postea fuit compluta area Gedeonis sicco vellere. Ecce unde incipiet, et, ubi consummabitur regnum et illud regnum sic erit utile, quia oriatur, etc. [Gl. int., Cassiod., Hier.] Vel ita et agit de nativitate Christi qui ante dixerat de futuro iudicio. Quasi dicat: Christus in futuro iudicabit, et prius in humilitate et lenitate summa veniet. Et hoc est: *Descendet in utero Virginis, sicut pluvia in vellus*. Christus enim quem nihil utique sustinere posset, si vellet manifestata potestate cognosci, voluit leniter in utero Virginis sine aliquo strepitu, sicut pluvia in vellus descendere, ut magis ostenderet virtutem si eam temperasset. Et est congrua similitudo. Lana enim accipiendo aquam non rumpitur, sed integra manet; sic et in Virgine integritas ante partum, in partu, post partum. Post illud idem alia similitudine comprobatur, subdens: *Et descendet sicut stillicidia stillantia super terram*, quæ in modum roris summa lenitate descendunt. Quis ergo, post tam apertas similitudines, dubitet de partu Virginis. Deinde exsequitur,

A quæ ipse oriens attulit, quæ germina de stillicidiis pullularunt, dicens:

VERS. 7. — « Orietur in diebus ejus justitia et abundantia pacis, donec auferatur luna. »

Orietur in diebus ejus justitia et abundantia pacis, donec auferatur luna ut non sit, [Aug.] id est pax erit donec morte destructa, jam non sit carnis mortalitas, quæ per lunam significatur, et per lunam significatur Ecclesia, et legitur alia littera, scilicet *extollatur*, alii enim interpretati sunt, *auferatur*, alii vero *extollatur*. Et est, donec *extollatur luna*, id est Ecclesia elevetur per gloriam resurrectionis.

VERS. 8. — « Et dominabitur a mari usque ad mare; et a flumine usque ad terminos orbis terrarum. »

Et dominabitur. [Cassiod., Aug., Cassiod.] Hic ostendit quæ sit amplitudo regni. Quasi dicat: Sic utile est regnum, et sic latum, et, id est, quia *dominabitur a mari*, id est a quolibet sine terræ usque a mare, id est ad quemlibet finem terræ diffundetur, tam late dilatabitur Ecclesia, et *3 flumine Jordane dominabitur*, ubi vox Patris super Christum insonuit: *Hic est Filius meus dilectus* (*Matth.* iii). Inde ergo doctrina ejus cœpit, inde auctoritas Magistri dilatatur usque ad terminos orbis terrarum, prædicato Evangelio regni Christi. Inde regula baptismi per totum mundum manavit. Inde ergo dominabitur usque ad terminos orbis terrarum, circumquaque hoc est quod prius dixit, a mari usque ad mare. Nota quia paucis verbis magna docet sacramenta.

155 VERS. 9. — « Coram illo procident Æthiopes: et inimici ejus terram lingent. »

Coram illo. [Gl. int., Aug., Cassiod., Aug.] Quod universaliter dixerat, per partes ostendit, dicens: *Coram illo procident Æthiopes*, id est illum adorabunt Æthiopes, qui sunt in finibus terræ, et teterini, id est gentes, a parte totum; et *inimici ejus*, scilicet pertinaces schismatici, qui invident gloriæ Christi, *lingent terram*, in modum serpentis, cui dictum est: *Terram comedes* (*Gen.* iii), id est, amabunt terrena, quæ sunt eorum esca pœnalis. Vel *lingent terram*, id est schismaticos homines amabunt, et suaves habebunt, quibus auctoribus contradicunt divinis eloquiis.

VERS. 10. — « Reges Tharsis et insulæ munera offerent; reges Arabum et Saba dona adducent. Reges Tharsis. » [Cassiod., Aug., Alcuin., Hier., Gl. int.] Tharsis interpretatur *contemplatio* in qua fixi sunt fideles, qui offerunt numera, dum devoto animo serviunt. Et est sensus: *Reges Tharsis*, id est fideles in contemplatione fixi, qui dicuntur reges, quia sunt dominatores vitiorum, et *insulæ*, id est, qui vitia mundi circumfluentia a se excludunt, *munera offerent*, id est seipsos, dum devote serviunt, *reges Arabum, et Saba*. Hæ patriæ diversis odoribus nares mulcent, et significant eos qui terrena delectatione se tractant molliter. Sed jam sunt

reges Arabum et Saba, quia hæc blandimenta sub-
jiciunt rigidæ disciplinæ. Et hi *dona adducunt*, id
est alios socum in societatem Ecclesiæ adducunt.
Vel potest hoc accipi de malis regibus qui perse-
quuntur et occidunt martyres. Et est, reges Ara-
bum et Saba, id est persequentes nescientes, addu-
cunt dona, dum immolando martyres adduxerunt
eos. Vel juxta interpretationes nominum totum acci-
pi potest. Tharsis enim interpretatur *exploratio
gaudii*, Arabia, *humilis*, vel *campestris*; Saba, *incensio
vel conversio*. Et est: *Reges Tharsis*, id est illi qui
explorant verum gaudium; et *insulæ*, id est qui a se
excludunt vitia, *offerent munera*, id est se et alios;
et *reges Arabum*, id est humiles, vel justitia et
æquitate pleni, et *reges Saba*, id est qui divino igne
succensi sunt, vel conversi ad Deum, *adducunt dona*,
id est se et alios. Vel historialiter potest accipi de
regibus, qui venerunt adorare Christum cum mu-
neribus qui fuerunt de his provinciis, cum quibus
venerunt insulæ, id est, etiam extremi. Unde hic
psalmus cantatur in festo Epiphaniæ. Quid per sin-
gula?

VERS. 14. — « Et adorabunt eum omnes reges;
omnes gentes servient ei »

Et adorabunt eum omnes reges terræ, [Cassiod.]
qui videntur adorandi. Hic ostendit quæ sit familia
regis, et omnes gentes, quæ terrenos habent dominos
servient ei, quia non est gens quæ, in parte populi
sui, non adoret Auctorem.

PARS IV. VERS. 12. — « Quia liberabit pauperem
a potente, et pauperem cui non erat adjutor. »

Quia liberabit. [Cassiod.] Quarta pars, ubi agit de
operibus ejus. Quasi dicat: Cur ei tantus honor?
quia liberabit, vel, liberavit *pauperem*, id est popu-
lum credentium, in quo sunt et reges *a potente*, id
est a diabolo, quem non sua virtus, sed peccata ho-
minum potentem fecerunt; deinde *repehit*, ut deter-
minet quem pauperem liberet dicens, et *pauperem*
etiam *qui non erat adjutor*, quia homo justus vel an-
gelus, vel lex, vel liberum arbitrium non poterat
eum liberare, nisi tantum Leo de tribu Juda (Apoc. v).
Et si liberat, non tamen peccata, pro quibus tene-
bantur, ei placent; sed

VERS. 13. — « Parcet pauperi et inopi; et animas
pauperum salvas faciet. »

Parcet, [Aug.] ex usuris redimendo, id est pec-
cata dimittet. Cui? *Pauperi et inopi*, id est non de
se confidenti, sed de gratia. Vel ita continua: Dico
liberabit pauperem, et si liberatus pauper offendit,
parcet pauperi et inopi: quod necesse est, quia om-
nes peccant et egent gloria Dei (Rom. iii). *Et ani-
mas pauperum salvas faciet* ab iniquitate, id est
dando eis gratiam ad faciendam justitiam, et ad vi-
tandam iniquitatem. Duplex enim hic adjutorium
gratiæ commendatur, scilicet et quod est in remis-
sione peccatorum, cum ait: *Parcet pauperi*; et quod
est in participatione justitiæ, cum addit, et animas
pauperum salvas faciet. Deinde his duobus alia duo
æquipollentia reddit, dicens:

VERS. 14. — « Ex usuris et iniquitate redimet
animas eorum; et honorabile nomen eorum co-
ram illo. »

Ex usuris, [Aug., Cassiod., Aug.] id est, a pecca-
tis, *redimet animas eorum*, et hoc est quod supra-
dixit, *parcet pauperi*. Usuræ autem dicantur pec-
cata, quia plus mali invenitur in suppliciis quam
commissum est in peccatis, ut verbi gratia, cum ho-
micida tantum corpus hominis perimat; anime
vero nihil noceat, ipsius anima et corpus perdetur
in gehenna. *Ex usuris ergo redimet* peccata dimit-
tendo, quæ debebant ampliora supplicia. Et redimet
pretio sanguinis, *animas eorum ex iniquitate*, scilicet
juvando per gratiam ad faciendam justitiam.
Eadem itaque repetita sunt, quæ supradieta erant;
nam parcendo redimet ab usuris; salvos autem fa-
ciendo, redimet ab iniquitate. Quod ergo supra est,
parcet pauperi, hoc est hic, *ex usuris redimet*. Quod
vero ibi dicit, *animas pauperum salvas faciet*, hoc
est hic, *ex iniquitate redimet*. Vel ita, ut de futuro
accipiatur illud, *animas pauperum salvas faciet*, in
futuro scilicet, non modo parcet. Hic sequitur: ex
usuris, id est pœnis æternis, et iniquitate, id est
ipso peccato pro quo et pœna debebatur, redimet
pretio sanguinis, animas eorum. *Et nomen eorum*,
scilicet nomen Christianum, et si malis sit contem-
pibile, hic tamen erit *honorabile coram illo*. Quia in
ejus regno ante ipsum victuri sunt. Vel secundum
aliam litteram, scilicet *honorabile nomen eorum co-
ram ipsis*, quia gratias reddent de beneficiis, dantes
virtutem nomini ejus.

PARS V. VERS. 15. — « Et vivet, et dabitur ei de
auro Arabiæ; et adorabunt de ipso semper; tota
die benedicent ei. »

Et vivet [Cassiod., Aug., Cassiod.] Quinta pars,
ubi agit de honorificentia regis. Quasi dicat: Et si
morte sua redemit pauperem, tamen *et vivet sine
fine*, qui contemptus est moriens; et *dabitur ei de
auro Arabiæ*, id est sapientes mundi in Christum
credent. Per Arabiam enim gentes significabantur;
per aurum, quod excellit inter metalla, sapientia quæ
excellit inter doctrinas. *Et adorabunt semper de ipso
multiplicando*, id est corpore ejus, vel *de ipso* con-
sequendo, id est de ejus institutione, quia ipse
orare docuit sic: *Adveniat regnum tuum*, etc. *Tota
die*, id est toto tempore *benedicent ei* bona vita, et
merito quia

VERS. 16. — « Erit firmamentum in terra in
summis montium, superextolletur super Libanum
fructus ejus; et florebut de civitate sicut fenam
terræ. »

Erit firmamentum in summis montium. [Aug., Gl.
int., Aug.] Summa montium sunt auctores Scriptu-
rarum, scilicet prophetæ et apostoli, quos firmat,
quia omnia ab illis prædicta in illo sunt completa.
Et hoc in terra, quia propter eos qui in terra sunt,
omnia scripta sunt. Unde et ipse in terram venit ut
ea impleret. Firmamentum ergo propectarum est.
quia quod prædixerunt implevit. Vel ita: Ipse erit

firmamentum, id est panis fidei confirmans cor, in **A** summis montium, id est in apostolis, et aliis sanctis. Et hoc est, in terra ista, quod mirum est, scilicet quod ita eos confirmat hic. Sequitur: Et fructus ejus, scilicet boni superextolletur super Libanum, id est ipse extollet suos super cedros Libani, ad litteram, quia si Libanus proceras cedros producit, Christus suos ad cælum subvehit, vel juxta nominis interpretationem. Libanus enim interpretatur candidatio, et significat candorem et dignitatem hujus sæculi. Ergo fructus ejus, id est dilectores Christi, superextolletur, super Libanum, id est super candorem sæculi, quia omnia sæcularia contemnuntur. Vel, fructus ejus, id est charitas, superextolletur super Libanum, id est super omnia alia dona de qua Apostolus: *Adhuc eminentiorem viam vobis demonstrato*, etc. (I Cor. xii). Et illi qui sunt de civitate, scilicet Dei, id est de Ecclesia floreunt gratissime in futuro, sicut fenum terræ viret. [Cassiod., Aug.] Non enim ætas feni, sed viriditas sanctis comparatur, qui de ista civitate præsentis Ecclesiæ migrantes, in illa cœlesti beatitudine floreunt. Vel per fenum, fenum fructiferum, id est frumentum potest intelligi, sicut in Genesi feni nomine etiam frumentum intelligitur, cum ait: Jussit Deus producere terram omne lignum, et omne fenum (Gen. ii), nec adjunxit, et omne frumentum, nomine feni illud complectens. Florebunt ergo sicut fenum terræ, scilicet fructiferum, ut est fenum frumenti. Vel quia ambigue posita est civitas, non enim addidit vel ejus vel Dei, civitas Cain intelligi potest, sicut ante de civitate Dei exposuimus, id est de Ecclesia. Duæ enim civitates sunt in præsentia, civitas Christi et civitas sæculi. Civitas Dei est Ecclesia, quæ ab Abel incoepit; civitas sæculi est Babylonia, quæ incoepit a Cain, quæ comparatur feno, secundum illud: *Omnis caro fenum* (Isa. xl). Omnis namque claritas civitatis quam cœpit ædificare Cain, est sicut flos feni, quod hodie floret, et cras in clibanum mittitur (Matth. vi). Et est sensus hujus et præcedentis loci talis: Fructus ejus, id est illud quod in æternum nobis promittitur, extolletur super Libanum, id est diffamabitur et commendabitur super omnia sæculi. Et ea quæ sunt de civitate, Cain scilicet, floreunt sicut fenum terræ, id est quidquid pro magno habetur in sæculo, comparabitur feno terræ.

PARS VI. VERS. 17. — « Sit nomen ejus benedictum in sæcula; ante solem permanet nomen ejus. »

Sit nomen ejus. [Cassiod., Rem., Aug., Cassiod.] Sexta pars, ubi monet omnes laudes dicere ei, quia omnes in eo benedicentur. Quasi dicat: Et quia fructus ejus extolletur, et flos sæculi decidet, ergo sit nomen ejus benedictum in sæcula. Quasi dicat: Quia æternam dat gloriam, in æternum glorificetur; et ante solem, id est ante tempora, et ante omnem creaturam, id est æternum permanet nomen ejus, id est filius regis. Hoc dicit, ne putes temporalem Dei Filium.

VERS. 18. — « Et benedicentur in ipso omnes tribus terræ; omnes gentes magnificabunt eum. »

Et omnes tribus terræ benedicentur in ipso, [Aug.] ut Abrahæ promissum est: *In semine tuo benedicentur omnes tribus terræ* (Gen. xxi). Et ne duodecim tribus accipias tantum, addit omnes gentes, scilicet omnes benedicti, magnificabunt eum, magnum faciendo.

PARS VII. VERS. 19. — « Benedictus Dominus Deus Israel, qui facit mirabilia solus. »

Benedictus. [Aug., Alcuin.] Septima pars, ubi a sua parte laudat. Omnibus enim dictis, hymnum eructat. Quasi dicat: Quia in eo omnes benedicentur, benedictus Dominus Deus Israel. Nota hic esse exclamatoriam benedictionem cum admonitione et prophetia, qui facit mirabilia solus; quia quicumque facit, ipse in illo facit.

VERS. 20 — « Et benedictum nomen majestatis ejus in æternum; et replebitur majestate ejus omnis terra: Fiat, fiat. »

Et benedictum sit nomen, [Gl. int., Cassiod., Aug., Cassiod.] id est, gloria majestatis ejus, quod est majus omnibus nominibus; vel, nomen majestatis, scilicet nomen Christianum, quod est de ipso Christo, et hoc in æternum, id est quandiu sæculum durat, et in sæculum sæculi, quod quidam interpretes addunt. *Et replebitur majestate*, vel, gloria ejus, alia littera, id est ipsius clarificatione omnis terra, scilicet sancti. *Fiat, fiat.* [Gl. int., Cassiod., Aug.] Ecce quasi subscriptio principis et concessio audientium. Magnificum vero est quod sic concludit; optantis est semel dicere fiat; sed nimium desiderantis est repetere. Quasi dicat: Quod jussisti, Domine, ita fiat, fiat, donec quod cœpit flumine perveniat usque ad 156 terminos orbis terræ.

Hieronymus. « Sciendum est quod LXXI psalmus secundi libri finis sit, unde et in extremo habet, fiat, fiat, pro quo in Hebræo dicitur, amen, amen. Et hoc diligentius observandum est, quod defecerunt hymni David, filii Jesse, ad finem LXXI psalmi pertineat. Id vero quod sequitur, psalmus Asaph, initium sit sequentis. »

COLLATIO IN PSALMUM LXXI: « DEUS JUDICIUM TUUM REGI DA, » etc.

VERS. 5. *Et permanebit cum sole.* Hebr. habent; timebunt te cum sole. Hoc est interprete Hieron, quandiu erit sol. Quando hic timor debeat intelligi Christiani nominis religio, quæ nunquam desitura sit, convenienter id significatum est ex perpetua stabilitate. Sed cum legitur יִרְאֵךְ ISRAÛCA, haud scio num interpretes sumpserint caph servile, ut sic essentielle, et in verbo Chaldaico יִרְאֵךְ IERAC, quod significat prolongavit.

Ante lunam. Faber causatur ut melius et divinius dicatur ultra lunam, quod demonstratur regnum Christi, desinente mundo, non desituro; sed post consummationem sæculi, perpetuo duraturum. Atqui illud ante lunam, non perinde sonat. Cæterum vocabulum in Hebræo positum, proprie, ante coram, vel in conspectu, magno consensu Hebræorum designat לִפְנֵי יָרֵךְ LIPHNE IAREAH. Quod autem vertit Hieronymus ultra lunam, ad id quod

continuo subdebatur respexit, nempe in generatione generationum, ut quid dixerit per lunam, Prophetam exponendo, adjungeret in generatione et generationem.

VERS. 6. — Descendit sicut in vellus. Sic Hieronymus, Sanctes et Nebiensis. At cum sacri et catholici doctores hunc pertractantes locum ad jucundam Gedeonis historiam mystica reducant allusione, ut sunt D. Hieronymus, Augustinus, Ambrosius in prologo primi lib. 1 De sancto Spiritu, Chrysostomus peculiari in hoc consecrata homilia, Arnobius et plerique alii doctissimi juxta ac sanctissimi, iniquum videtur quod quidem Neoterici Hebraicatos usque adeo suas contraxerunt versiones, ut nullum locum reliquerint mysterio velleris, de quo, Jud. vi; eoque indignius, quo magis poterant, sine ullo incommodo veritatis Hebraicae, transferre aut velus, aut generalius tonsuram. Nam id וַיִּצְרֹף, nemine reclamante proprie significat. At vero Praten-sis ad eum habet modum, descendit sicut pluvia super herbam resecatam, Munsterus, in tonsuram graminis; editio in Campensi, sicut pluvia in dis-sectione fundum; paraphrasis Campensis, super frumentum demessum. Longe secus LXX, καταθήσεται ὡς ὑετός ἐπὶ κόκκον. Quorum auctoritas si in re sese prodente reputietur, quid tandem in locis Scripturae obsecuris, aut inquisitione examinandis?

VERS. 7. — Orietur in diebus ejus justitia. Hebraei legunt justus צַדִּיק טְזַדִּיק. Apparet Septua-ginta legisse צַדִּיק טְזַדִּיק, id est justitia, non sine forsitan accommodatori congruentia. Cum enim jam ipse Christus summe justus ortus esset, quid restabat quam ut justitia in nobis germinaret? Quod si legeris justus, referendo ad fideles quod oportet, tamen necesse est justitiam praecedere, qua justiflicamur. Ac mox clausula sequens abundantia pacis, id ipsum insinuare videtur, ut primo sit gratia justificans, demum pax ipsa, quae est gratia consummans et usquequam perficiens.

Donec auferatur luna. In Hebr. manifestum est C ירח בלי ירח AD BELI IAREAH, hoc est, donec non sit luna. Cur tamen in Latino quidam codices habuerint tollatur aut extollatur, quidam auferatur, docet Augustinus in haec verba. « Id quod dictum est tollatur, alii interpretati sunt auferatur, alii vero extollatur, unum verbum Graecum, sicut unicuique visum est, transferentes, quod ibi positum est ἀναρριπθῆ. Sed qui dixerunt tollatur, et qui dixe-runt auferatur, non usque adeo dissonant. Tollatur enim magis habet consuetudo ita dici, ut auferatur, et non sit, quam ita ut altius elevetur. Auferat vero prorsus aliter intelligi non potest, nisi ut perdatur, hoc est ut non sit; extollatur autem, nihil nisi ut altius elevetur, » Hactenus ille Certe Hieronymus in commentariis interpretatur, Elevetur Ecclesia.

VERS. 9. — Coram illo procident Aethiopes. Pelli-canus vertit, solitudinarios: Sanctes, habitatores, deserti, צַיִם. Consentit et interpres pro Cajetano. Hoc ad concordiam reducit Munsterus in scholio, capiuntur pro incolis solitudinis, quales sunt Aethio-pes. Nebiensis vertit populi. Chaldeus interpretatur proceres.

VER. 12. — Liberabit pauperem a potente. Astipu-latur Hieronymus, et interpres pro Cajetano. Re-centiores transferunt vociferantem sive clamantem, pro potente מַשְׁחָאָהּ MESCHAUHA atqui שָׁרַע SCHOL, est commune diviti, opulento, potenti, et clamanti.

VERS. 14. — Et honorabile nomen eorum coram illo. Hebraei habent, pretiosus sanguis eorum coram oculis ejus וַיִּקָּר דָּמָם בְּעֵינָיו VEIQAR DAMAM BEE-
MAN. Apparet Septuaginta legisse שֵׁמָם SCHEMAM, id est nomen eorum. Non enim poterant ignorare quid foret DAMAM. Sed etsi daleth tenue foret Hebraeis sonaret ferme, ch, declinans ad prolationem schim.

VERS. 15. — Et adorabunt de ipso semper, Ac-cedit et Hieronymus, ac illud, de ipso, respicit

A Christum. Alii traducunt pro ipso, id quod et a quibusdam aetate Augustini factitatum est, quod angustum veniebat, qui conveniret, adorabunt, sive ut Hebr. habet, orabunt pro ipso, nempe Christo: quem tamen scrupulum sic diluere pergit. Quod habet Graecus ἄνθρωπος, alii interpretati sunt de ipso, aliqui pro ipsa, vel pro eo. Quid est autem de ipso, nisi forte quod oramus dicentes: Adveniat regnum tuum? (Matth. vi.) Pro eo vero quomodo intelligatur, angustum est, nisi quia cum oratur pro Ecclesia, pro ipso oratur, quia corpus est ejus. De Christo quippe et Ecclesia praemissum est magnum sacramentum. Erunt duo in carne una (Gen. ii). Haec Augustinus. Porro recentiores vertunt per singularem numerum, orabit pro eo, ut dicamus Christum Dominum orare semper pro eo paupere. Quia tamen Hieronymus vertit plurative, et verbum in Hebr. positum יְהַלְלֵנוּ יְהוֹשֻׁעַ, habet signifi-cationem passivam, consequentius videtur ut pro eo referatur ad Christum Dominum. Hinc Pellicanus hoc pacto reddidit, orabitur per eum semper. Quod respondet illi quod est, adorabunt de ipso semper. Consonat contextus e regione paraphrasis Campensis, adoretur sine fine.

VERS. 16. — Erit firmamentum in terra in sum-mis montium. Heb. בַּר פִּסְסַת בָּאָר. Hieron. erit memorabile triticum in terra in capite montium: Paulus Burgensis, ex Judae Christianus, erit pla-centula frumenti. Qui etiam commendat tremendum illud sacrosanctae eucharistiae sacramentum, dicit thar-gum, hoc est translationem Chaldaicam, pro eo quod habemus in summis montium, dicere in capitibus sacerdotum. Praten-sis, erit multiplicatio frumenti. Sanctes, Munsterus et ferme alii dicunt, erit pugillus fru-menti. Ubi Lyranus. « Videtur, » inquit, « translatio communis corrupta, et similitudine dictionum, ha-bens firmamentum pro frumentum. » Benedicit, Vide-tur quidem externe, ut ne asseveret. Nam Septuaginta clare habent στήρυγμα, id est, firmamentum. Jam vero פִּסְסַת PISSATH POLYSEMUM est Hebraeis. Proprie tamen exponitur, pro robore refectionis. Chaldeus enim לֶחֶם סַעִד לַחֵמָה SAID LAHAMA, interpretatur firma-mentum refectionis, sive panem substantificum. Unde psalmus ciii: Panis cor hominis confirmet. Quod quam proxime respondeat omni sancto corporis Christi sacramento Christianae religionis solidis-simo fundamento, non est verbis humanis conse-qui.

Superextolletur super Libanum fructus, etc. Hebr. יִרְשָׁע יִרְשָׁע IREASCH, recentiores interpretantur, agitetur aut collidatur; Nebiensis, turgescet, cum tamen Hieronymus, cum Septuaginta exponat elevabitur. Sed est allusio ad proceras arbores Li-bani, quae, ob eminentiam et montis et liguorum, a vi ventorum inter se concutiuntur.

VERS. 17. — Ante solem permanet nomen ejus. Hebr. יִרְשָׁע יִרְשָׁע יִרְשָׁע IYON SCHEMO, quod ad verbum pos-set reddi, filiabitur nomen ejus. Hoc est, interprete Hieronymo, perseverabit nomen ejus, sive, ut ait Munsterus propagabitur nomen ejus. Nec male ar-ridet quod vertit Sanctes, ante solem genitum sui nomen ejus. Hoc enim mire commendat generatio-nem illam Filii Dei aeternam atque incomprehen-sam.

VERS. 19. — Benedictus Dominus Deus Israel. Nescio quo casu factum fuerit ut nec Graeci codices, nec Latini habeant nomen Deus, replicatum, Bene-dictus Dominus Deus, Deus Israel, quod aperte in Hebraeo conspicitur; ut Trinitatis mysterium, plena laude judicaretur. De quo scribit D. Hierony-mus ad Suniam et Fretellam: Dicitis in Graeco bis Deus, non haberi, cum et in Hebraico sit et apud Septuaginta, et manifestissimum triplex Domini Dei Deique nuncupatio, mysterium sit Trini-tatis. »

PSALMUS LXXII.

PSALMI TITULUS : « DEFECERUNT LAUDES VEL HYMNI A
DAVID FILII JESSE PSALMUS ASAPH. »

Quam bonus Deus Israel : [Aug.] Titulus : *Defecerunt laudes*, vel *hymni David filii Jesse psalmus Asaph*. [Aug.] Hymnus tria habet laudem et Dei, et cum cantico. Nisi enim hilariter cantetur, non est hymnus. Non autem cantat hilariter, qui non amat, sic : Si sit laus et non Dei, non est hymnus, et si sit Dei et non cum cantico, non est hymnus. Oportet ergo, ut sit hymnus, habere hæc tria, laudem et Dei, et canticum. In laude constantis est prædicationis ; in cantico amantis affectio. Præter solitum vero addit, *filii Jesse*. In titulis enim sæpe nomen David reperitur, sed nunquam additum *filii Jesse*, nisi hic, quod non inaniter factum est. David enim homo quidam, filius Jesse (*I Reg.* xvi), regnavit in Israel tempore Veteris Testamenti ; in quo Novum Testamentum erat, sed occultum, sicut Christus in David, et in Abraham erat, sed occultus : ut fructus in radice est, sed non apparet. Noverunt autem pauci prophetae et Christum et Novum Testamentum esse in occulto ; et prænuñtiaverunt utrumque revelandum. Illo ergo tempore, quo latebant spiritualia pro regno illo, ubi regnavit, homo ille filius Jesse et pro hujusmodi carnalibus, carnalis ille populus laudabat Deum, sed regno illo et cæteris temporalibus deficientibus defecit laus, non David filii Dei, sed *David filii Jesse*, id est carnalis populi. His autem carnalibus deficientibus quæ Deus subtrahit, ut quærentur ea quæ occulta in illis tegebantur, loquitur Asaph, id est Synagoga, sed fidelis, quæ et ante pie coluit Deum ; licet propter terrena, quæ quidem a Deo quærebat, non a dæmonibus ut gentes. Attendens autem Asaph blasphemus his abundare pro quibus ante serviebat, cepit nutare secundum quosdam de eodem populo, nesciens quid in his figuris lateret, quasi non esset aliquid melius quod Deus daret, sed admonitus Asaph per hæc sibi subtracta, quærere ea quæ non habebat cum malis communia, castigans se de errore, dicit : *Quam bonus Israel Deus*. Et est sensus tituli talis : Hic agitur de hoc quod *defecerunt laudes*, vel *hymni David* non Filii Dei, sed *filii Jesse*, id est Judaici populi, qui per David regem significatur, cujus laus defecit, quia jam non dat Deus blanda ut pueris ad serviendum alliciendis ; et attribuit hic *psalmus Asaph*, [Alcuin.] id est Synagogæ fideli, quæ hoc dicit, quæ jam sibi contra hoc quod prius agebat, testatur ut credibilis sit. Intentio : [Aug., Cassiod.] Monet ut non pro temporalibus, sed pro æternis Deum laudemus. Modus : Quatuor sunt partitiones. Primo Asaph describens nequitiam malorum dicit se zelasse prospera eorum, inde tamen correctum, et correctus alios corrigit. Secundo exponens suum et aliorum errorem, dicit se inde reversum **157** ad melius consilium,

ibi, *ideo convertentur*. Tertio aperit quid didicit in sanctuario Dei, ibi *verumtamen*. Quarto comparat præmium cæleste terrenæ voluntati suæ et se arguit, ibi, *quid enim*. Asaph ergo erroris sui recordans et inde poenitens et se castigans, cum admiratione dicit :

VERS. 1. — « Quam bonus Israel Deus, his qui recto sunt corde ! »

Quam bonus, [Gl. int., Aug.] id est jucundus est, *Deus Israel* quod non semper fuit visum mihi ; sed quibus ? *his qui recto sunt corde*, perversus perversis videtur.

VERS. 2. — « Mei autem pene moti sunt pedes ; pene effusi sunt gressus mei. »

Mei autem. [Aug., Cassiod., Aug.] Quasi dicat : Modo fateor Deum bonum, sed prius cum non rectum cor esset mihi, *pene moti sunt pedes mei*, ad errandum, *pene effusi sunt gressus mei*, ad lapsum non omnino moti sunt pedes. Vel, effusi sunt gressus, sed pene quia cœperam errare, sed non erraveram ; cœperam cadere, sed nondum cecideram. Et sunt idem pedes et gressus, scilicet affectus. Vel pedes, accipit pro arbitrio mentis, quod a veritate discrepabat. Gressus sunt actus mali, qui sunt effusi, id est præcipitati. Et dicit, pene, quia cito rediit. Cur ergo moti sunt pedes ?

VERS. 3. — « Quia zelavi super iniquos, pacem peccatorum videns. »

Quia ego intendens super iniquos zelavi, [Cassiod., Aug.] id est invidi eis, et graviter tuli : Quid in eis zelavi ? Ecce ego dico *pacem* temporalem, fluxam, caducam *peccatorum*, quam solebam adeo petere pro qua et serviebam, *videns*, non intelligens, quia hæc pax videtur, sed non intelligitur, oculos eludit ; est enim fluxa atque caduca.

VERS. 4. — « Quia non est respectus morti eorum ; et firmamentum in plaga eorum. »

Quia non est respectus. [Gl. int., Aug.] Exponit breviter quare eis sit data hæc pax, ideo, scilicet quia non est *declinatio mortis eorum*, alia littera, id est quia certa mors et æterna eos manet, quæ non declinat ab eis, nec ipsi ab ea, *et firmamentum est in plaga eorum*, id est flagellum eorum firmum est, non temporale, sed æternum, et ideo modo non sunt.

VERS. 5. — « In labore hominum non sunt, et cum hominibus non flagellabuntur. »

In labore hominum, [Cassiod., Aug., Cassiod., Alcuin.] id est, sanctorum. Ideo enim modo cum sanctis non flagellantur, quia æternum eis supplicium præparatur. Vel ita, secundum litteram nostram : Ideo eis hæc pax, quia non est respectus misericordie Dei morti eorum, id est quia non liberat eos a morte peccati. Et non est firmamentum, id est consolidatio in plaga eorum : mortem et plagam, dicit eorum peccata, quæ non respicit Deus ut sæ-

net. Et est sensus : Non miseretur Deus eis, solidando plagas eorum. Vel ita : Non est respectus mortis eorum, hoc dicit a simili incurabilis, cui nihil prohibetur : ita et Deus videns illos incurabiles non retrahit eos a malis, sed tradit eos in desideria cordis eorum (*Rom.* 1), alia non mutantur. Vel ita expone : Quam pacem habent mali. [Cassiod.] Quasi dicat : Vidi pacem peccatorum hanc, scilicet quia non est declinatio mortis eorum, id est non cito moriuntur, sed diu vivunt. Et non est firmamentum, vel flagellum in plaga eorum, quia et si aliquando eis plaga infertur, non firmatur, ut duret flagellum correctionis. Unde sequitur : *In labore hominum*, scilicet sanctorum, non sunt ab infirmitate et plagis velociter convalescunt, nunc sicut homines iusti tribulationum quatiuntur flagellis. Unde subdit : *Et cum hominibus non flagellabuntur* ad correctionem, et quia sic eis modo prospere cedit,

VERS. 6. — « Ideo tenuit eos superbia ; aperti sunt iniquitate et impietate sua. »

Ideo superbia tenuit eos [Cassiod., Aug., Cassiod.] quasi dicat, quibusdam manibus, ne evadant. Quod quidem pejus est, scilicet superbia teneri, quam quolibet modo superbire : unde ipsi sunt iniqui. Et hoc est, *aperti sunt*, non dico amicti, ut vel liberum caput haberent, sed toti aperti sunt, et undique ne respiscant. Unde alia littera habet : Circumamicti, *iniquitate* ad proximum, et *impietate sua*, quia contra Deum blasphemi sunt. Et ita nec vident, nec videntur interiora eorum ; non videntur, quia ibi miseri sunt qui felices putantur ; non vident, quia contemptum nutrit resoluta securitas. Ut autem eorum culpam exaggeret, subdit :

VERS. 7. — « Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum ; transierunt in affectum cordis. »

Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum. [Gl. int., Aug., Gl. int., Cassiod.] Quasi dicat : Iniqui sunt, et hæc iniquitas eorum *prodiit* in apertum, quasi *ex adipe*, id est ex abundantia, non ex macie necessitatis. Sunt enim quidam mali ex macie, id est ex necessitate ; alii ex abundantia : ut pauper egestate furatur ; dives ex cupiditate. Et isti tales *transierunt* viam rectam, modum hominum, quia non putant se pares hominibus, pauperes despicientes, cum tamen illos cum eis nudos suscipiat vita et putredo post mortem æque consumat. Ipsi dico tendentes *in affectum cordis*, scilicet facientes quod placet. Vel, *transierunt*, quasi dicat, a rectis semitis de vitis in vitia ruentes, in affectum cordis implendum. Quasi dicat : Desiderio hoc agunt, non necessitate. Et ut gravius eos peccasse ostendat, quam si ex improvise egissent, subdit :

VERS. 8. — « Cogitaverunt et locuti sunt nequitiam ; iniquitatem in excelso locuti sunt. »

Cogitaverunt et locuti sunt nequitiam. [Aug., Cassiod.] Non satis fuit eis, quod intus habent nisi extra effundant et alios doceant. *Iniquitates locuti sunt* non cum timore, sed *in excelso*, id est pa-

alam, id est in manifesto, in alto clare cunctis audientibus et superbe. Vel locuti sunt *in excelsum*, id est contra excelsum, id est contra Deum blasphemi sunt. Et

VERS. 8. — « Posuerunt in cælum os suum ; et lingua eorum transivit in terra. »

Posuerunt in cælum os suum, [Alcuin., Gl. int., Aug., Hier., Cassiod.] id est ita loquuntur de cælo et de altis, ac si dii essent. Ita enim vel minantur vel quælibet disponunt, ac si eorum dignitas sit immortalis. Vel *posuerunt in cælum os suum*, id est superba contra Deum loquuntur, quem blasphemant dicentes Deum vel nescire mala sua, vel non punire. *Et lingua eorum transivit in terra*, vel, *semper terram*, [Aug., Hier.] id est ultra mensuram humanitatis loquuntur, quasi immortales sint ; transeunt enim omnia terrena, quia non cogitant se homines posse mori cito ; sed transit lingua eorum humanam fragilitatem. Vel ita, *lingua eorum transivit*, vel *deambulavit*, alia littera, modum excedens, et si in terra sint, id est et si ipsi sint in terra, tamen modum transeunt. Vel ita, et *lingua eorum*, ens in terra, id est locutio eorum facta terrena, transivit, id est defecit, quia præter rationem veritatis infirma est. Alia littera *deambulavit* hoc ex Hieronymo in versione juxta Hebræum תַּרְגָּמָא תַּרְגָּמָא, *ambulat*.

PARS II. VERS. 9. — « Ideo convertetur populus meus hic ; et dies pleni invenientur in eis. »

Ideo convertetur. [Aug., Cassiod., Alcuin., Aug.] Secunda pars, ubi exponens Asaph suum et aliorum errorem, de prosperitate impiorum provenientem, dicit se inde reversum ad melius consilium, et ut ipse inquireret veritatem rei, intrans in sanctuarium Dei. Quasi dicat : Quia hæc temporalia sunt iniquis ex quibus prædicta mala eveniunt, *ideo* hoc perpenso quod hæc mala ex prosperis eveniunt, *populus meus* quam a veritate deviauit *convertetur* ad eam, ut sit hic, id est in hac sententia, in qua modo sum. Vel, *convertetur* huc, id est rediit ad Deum, ad veritatem. Sed quando *convertetur* ? ecce : id est quando *dies pleni invenientur in eis*, id est quando veniet plenitudo temporis, etc. quo Filius missus est, qui hæc docuit contemnere, et æterna querere. Dies namque pleni sunt, quibus Christus venit. Unde Apostolus : *Cum venit ergo plenitudo temporis* etc. (*Gal.* iv). Hi ergo sunt in Judæis qui Christum noverunt. Vel *populus meus convertetur* ad veritatem, et sic dies pleni, [Hier., Alcuin.] id est perfecti et æterni invenientur in eis, in futuro, etsi modo non appareant.

VERS. 10. — « Et dixerunt : Quomodo scit Deus, et si est scientia in Excelso ? »

Et dixerunt [Cassiod., Aug.] Exponit hic Asaph qualiter populus suus errare cœperit. Quasi dicat : Unde *convertetur* populus ? Ecce *et*, id est quia *dixerunt* priusquam converterentur de hac tali cogitatione, de qua modo reversi sunt ad vera eligenda, *si*, id est an, *est scientia in Excelso*, id est in

Deo, scilicet scit Deus hæc, an non? Nondum dicit A nescit obfirmata mente, sed adhuc hæsitat, et prope est sanitati; et de tam gravi infirmitate vicinior est salus, sicut vicina sanitate magis æstuant ægri. Si quis autem respondeat: Scit. Iterum quærent: Et quomodo scit Deus? Ita ut curet, an ita ut non curet hæc? Si quis vero quærat ab eis: Quare de hoc hæsitent? Respondent: Ideo videtur Deus nobis nescire, vel non curare ista, quia mali sunt felices.

VERS. 11. — « Ecce ipsi peccatores et abundantes in sæculo obtinuerunt divitias. »

Ecce enim ipsi peccatores obtinuerunt per violentiam in sæculo divitias [Rem., Aug.] et non parvas, sed abundantes. Quasi dicat: Ideo eram non peccator ut haberem divitias, sed econtra fieri video.

VERS. 12. — « Et dixi: Ergo sine causa justificavi cor meum; et lavi inter innocentes manus meas. »

Et dixi: [Cassiod., Aug., Cassiod.] Adhuc ex persona dubitantis populi, hæc sequentia dicuntur: Ergo, quia illi non serviunt, et habent, sine causa justificavi cor meum. Fatuis cogitationibus se dicit illusum, ut cum hæc repudiaverit, melius nos curaverit: de quibus subdit: Et sine causa lavi inter innocentes manus meas, id est opera, non modo cogitationes.

VERS. 13. — « Et fui flagellatus tota die, et castigatio mea in matutinis. »

Et sine causa fui flagellatus tota die. [Aug., Hier.] C Quasi dicat: Bene servio et flagellor; non servit malus et honoratur et sine causa castigatio mea de perpetratis malis, fuit in matutinis, id est sedula et cita. In ea enim non differtur, illis vero vel sera, vel nulla est, vel in matutinis orationibus.

VERS. 14. — « Si dicebam: Narrabo sic: ecce nationem filiorum tuorum reprobavi. »

Si dicebam. [Aug.] Ecce jam se reprimit iste auctoritate sanctorum, et jam vicina veritate deliberat sic: Et dicebam: Si, ego narrabo, id est astruam sic, scilicet quod Deus non curet ista, quod juste vivit quis frustra, ecce reprobavi, id est reliqui nationem filiorum tuorum, id est sanctorum patriarcharum et prophetarum. Omnes enim, scilicet Abraham et cæteri, aliter docent: quibus cedere debeo. D Non enim omnibus prudentior sum. [Cassiod.] Vel secundum aliam litteram: Ubi enim habemus, et castigatio mea in matutinis, alia littera habet, et index meus in matutino, et est talis sensus, Usque huc Asaph in ancipiti causa suæ deliberationis dubitavit. Nunc dicit quo docente veritatem cognoverit. Quasi dicat: Ita hæsitando hæc dixi. Et in hac hæsitatione Christus, qui in matutino surrexit, fuit index meus: Ecce jam remedium, Christus est index, quia viam veritatis indicavit, et mane surgens spem nostram de mundo ad cælum levavit. Et dicebam: Si narrabo sic. Hoc non mutatur, Ecce nationem filiorum tuorum cui disposui, [Aug.] vel concinui, alia littera, subaudis occurrit et obviat

mihi, id est occurrit mihi prior prædicatio, quam Israelitis feci, scilicet ut Deum colerent qui omnia creavit, et omnibus secundum opera sua restituit; obviat mihi doctrina Patrum, cui congrui, cui accommodatus sum, sed ne ego reprobarem nationem Patrum, vel priori doctrinæ meæ contradicerem.

158 VERS. 16. — « Existimabam ut cognoscerem hoc; labor est ante me. »

Existimabam vel cogitabam, vel ut cognoscerem vel, scirem hoc, vel, suscepi cognoscere alia littera hoc, [Alcuin., Cassiod.] id est veritatem rei: quod non ante faciebat, dum dicebat Deum hæc non curare. Jam revocatur iste a lapsu, qui non præsumit se scientem contra sanctos. Habet enim jam B primum gradum scientiæ. Primus gradus scientiæ est, dum quis scit se nescire quod prius videbatur scire.

[Cassiod., Alcuin.] Potest etiam totum aliter dici, ut populus ille stultus non dubitasse, sed contra Deum disputasse intelligatur, sic: Unde convertentur de hac tali cogitatione. Et, id est quia dixerunt, priusquam converterentur, quomodo scit Deus? quomodo dicitur scire quæ hic sunt, qui non punit? quasi vel omnino nescit qui non curat humana; et vere, [Cassiod., Alcuin.] quia, si est scientia in excelso, defectio est hic, tunc injustus est Deus, subaudis qui patitur malos, ideo videtur eis Deus nescire hæc, quia ecce et ipsi peccatores, et abundantes in sæculo, obtinuerunt divitias. Hoc non mutatur. Huic autem stulto populo confutando, respondet Asaph. Quasi dicat: Hæc dixerunt illi: Et eis confutandis dixi hoc: Ergo si ita est ut dicitis, quod injustus et inscius sit Deus, hæc inconvenientia sequuntur, quod sine causa justificavi cor meum, et sine causa lavi inter innocentes manus meas. Hoc non mutatur. Et: Sine causa fui flagellatus tota die; nec hoc mutatur. Et sine causa castigatio mea in manibus. Si dicebam: Hic ostendit aliud inconveniens, et incipit solvere quæstionem auctoritate sanctorum probatissima, ostendens aliter esse quam illi dicant. [Aug., Alcuin.] Et dicebam contra eos si ego Narrabo, id est astruam sic: Ecce nationem filiorum tuorum, id est doctrinam prophetarum et patriarcharum qui omnes Deum justum et omnia scientem docuerunt, reprobavi, id est reprobari judicavi, quod ipsa non est, et ita per inconvenientia hæc, patet Deum non esse injustum, vel nescium; existimabam, vel cogitabam. Quasi dicat: Per prædicta inconvenientia volo probare Deum non esse injustum, sed hoc qualiter sit modo cogito, nondum plene persolvo quomodo justus sit, et bonis mala, et malis bona det, mihi nondum perspicue planum est. Sed existimabam, vel cogitabam, ut cognoscerem, vel scirem hoc, id est, hujus rei veritatem, et hoc cognoscere, labor est ante me, [Aug., Alcuin., Aug.] id est laboriosa quæstio ante oculos meos. Quasi enim murus stat mihi in facie, quomodo Deus curet hæc et bene sit malis, et bonis male.

Vel labor est ante me, id est quantum ad ea quæ sunt ante me, id est quantum ad præsentia; quæ si attendo ab hujus quæstionis labore non me expedit, vel labor est ante me, id est major me, me superans; et nisi Deus aperiat, labor est ante me, sed non ante Deum. Si ergo fuero ante Deum, nec mihi labor. Illum enim attendens, hujus quæstionis transgrediar murum, quod et facit, id est ad Deum intrat. Addit enim, labor est ante me.

VERS. 17. — « Donec intrem in sanctuarium Dei, et intelligam in novissimis eorum. »

Donec intrem in sanctuarium Dei. [Alcuin., Alcuin., Cassiod., Aug.] Sanctuarium Dei Christus est, in quo sunt omnia consilia super filios hominum, qui ut Deus merita singulorum dignoscit. Et est donec mente in Christum intendam, qui hic prospera non habuit; nunc vero regnat in æternum cum Patre. Vel sanctuarium Dei, dicit Sancta sanctorum, id est secretum divinæ dispensationis. Vel, sanctuarium Dei, dicitur lex divina quam aliquis contuens videt in judicio eos damnandos; et quasi quis diceret: Quid tibi in eo sanctuario? subdit, et intelligam, quasi de eo intendo oculo mentis in finem, ubi omnia secundum merita judicantur. Et hoc est, et non a me, sed in sanctuario positus, intelligam, per præsentia in novissimis eorum, ubi flos sæcularium arescit.

PARS. III. VERS. 18. — « Verumtamen propter dolos posuisti eis; dejecisti eos dum allevarentur. »

Verumtamen [Alcuin., Cassiod.] Tertia pars, Ecce quid didicit iste in sanctuario, scilicet malos nunc prosperis decipi; postea in finem omnibus deserendos bonis a quo malo ipse liberatus est qui etiam terrena quæsit, sed a Deo. Hic enim dicit etiam in hoc mundo malos non esse immunes et impunitos, quia et si felices sint, reatum gestant; et frequentes ruinas incurrunt. [Alcuin., Aug., Alcuin., Aug.] Quasi dicat: Non modo in futuro male erit eis; *verumtamen* sed et hic *posuisti eis* hunc florem temporalium, *propter dolos*, id est quia dolosi sunt et in ipso dolum patiuntur, fraudulentum sunt, faciendo fraudem generi humano, in omnibus nequitias suis, et ipsi fraudem patiuntur, ut terrena eligant et æterna bona relinquunt; dum enim aliquid aliis dolo tollunt, animam suam perdunt; alia littera habet, *juxta lubricum* posuisti eis: lubricum sunt, temporalia ubi cadunt qui amore sunt juxta, et est posuisti eis, id est positionem fecisti eis *juxta lubricum*, id est juxta temporalia, quasi modo dolosi fecisti eis, sub specie boni dans quæ sunt eis mala, sicut dolosus, dum alium dejicere vult, juxta lubricum ponit. Unde sequitur *Dejecisti eos* de alto. *Dum allevarentur*, id est in eo ipso quo allevantur, non dico postquam allevati sunt, quia talis elevatio casus est. Ita in præsentia est eis, sed in futuro.

VERS. 19. — « Quomodo facti sunt in desolationem? subito defecerunt, perierunt propter iniquitatem suam. »

Quomodo facti sunt [Aug., Cassiod.] Admiratur

de eis videns novissima eorum, in desolationem, quia ab omnibus rebus deserti sunt in morte, quæ et repente venit eis. Unde subdit: *Subito defecerunt sicut fumus deficit dum extollitur*, et non communiter cum bonis moriuntur; sed *perierunt æternaliter propter iniquitatem suam*. Ita defecerunt

VERS. 21. — « Velut somnium surgentium, Domine, in civitate tua imaginem ipsorum ad nihilum rediges. »

Velut somnium surgentium deficit. [Cassiod., Aug., Cassiod., Aug., Alcuin.] Vel, *somno exsurgente*, alia littera, deficient, vel *somnium exsurgente*, deficit qui in somno sibi dives videtur. Somniat habere thesauros et honores et hujusmodi, sed *evigilans nihil habet*; sic isti dum de hac vita in qua cæci dormiunt *evigilaverunt*, nil nisi miseriam inveniunt. Et est apta comparatio. Nam quasi clausis oculis videmus bona, quæ mox apertis oculis non invenimus. In vita ergo ista somnium est, in morte vigilant scientes quidem. Sed ne modo videantur magna quæ eorum sunt, subdit: o Domine, tu *rediges ad nihilum imaginem ipsorum*, alia littera, id est effigies deformitatum, quas sibi faciunt in civitate Cain. Alius enim ferocitate factus est leo, alius avis levitate, alius aper libidinis sorde: Et hoc *in civitate tua*, id est in contuitu populi tui. [Hier., Alcuin., Aug., Alcuin.] Vel in civitate tua, id est dum de eis constituetur tua civitas. Vel in civitate tua, id est in cælesti Jerusalem cum eis pulsantibus cælestem regiam, dices: *Discedite a me, quia non novi vos.* [Math VII.] Vel imaginem ipsorum dicit gloriam temporis, quæ non est vera, sed similitudo gloriæ. Et est, imaginem ipsorum, id est gloriam temporalem, quam ipsi quærunt, rediges ad nihilum in civitate tua, id est in cælesti Jerusalem, quia cum deerit eis veritas supernæ civitatis, peribit etiam imago, quia nec similitudinem, retinebunt qui de æterna beatitudine nil habebunt. Et merito hoc facit Deus eis in sua cælesti civitate, quia ipsi in sua terrena civitate imaginem Dei, scilicet rationem ad nihilum redegerunt. Unde omnes comparati sunt jumentis. Vel de hæreticis potest hoc accipi, quorum diversas imagines dives dicit diversas hæreses et personas hæresiarcharum, quas sibi in variis dogmatibus induerunt, quas rediget Deus ad nihilum, in civitate sua, scilicet in præsentia, vel in supercælesti Ecclesia. Ideo perdes eos.

VERS. 22. — « Quia inflammatum est cor meum, et renes mei commutati sunt; et ego ad nihilum redactus sum, et nescivi. »

Quia per eos zelo invidiæ inflammatum est cor meum, [Cassiod.] id est invidi felicibus, et *renes mei*, quibus statur *commutati* vel *resoluti sunt*, id est constantia mentis meæ resoluta est ut prospera amarem. Gravis culpa, præbere aliis occasionem peccandi, *Et ego ad nihilum redactus sum*, vanis hærens, injurius Deo factus; et *nescivi me peccare*. Magna et profunda ignorantia est nescire quod peccat.

VERS. 23. — « Ut jumentum factus sum apud te, et ego semper tecum. »

Ut jumentum factus sum apud te. [Cassiod., Aug.] Apud Deum vice pecudum sunt, qui contra sancta sentiunt, et tamen in his errans, et nesciens judicia Dei *ego semper fui tecum* quodammodo, quia ab idolis alienus et tibi credens, et tu

VERS. 24. — « Tenuisti manum dexteram meam, et in voluntate tua deduxisti me; et cum gloria suscepisti me. »

Tenuisti manum dexteram meam. [Aug., Reim., Aug., Alcuin., Aug.]

Aliter totum ab illo loco: *Quia inflammatum est cor meum*, etc. Quasi dicat: Non illos tantum rediges ad nihilum, sed *et ego*, qui modo talia dico de divitibus, aliquando talia desideravi. Ideo tunc *ad nihilum redactus sum*, quando pene effusi sunt gressus mei, ut supra dixi. Non est ergo desperandum etiam de hujusmodi. Quod ideo factum est, quia *cor meum inflammatum est*, vel *delectatum*, alia littera, *terrenis*, et tunc *renes mei*, id est; carnales delectationes, *commutati sunt* in deterius, id est quando delectaverunt me terrena, *renes mei mutati sunt*. *Et nescivi*, hebui, scilicet hebes fui. Quid est quod dicit nescivi? Ecce *ut pecus*, alia littera, *factus sum apud te*, cum terrena amans non novi æterna; sed non recessi penitus a Deo, petens hæc temporalia a Deo, non a dæmonibus, unde subdit: *Et ego semper tecum*. Et quia, licet pecus, non recessi a Deo, *tenuisti manum*, etc. Vel ita totum potest dici, quia *inflammatum est cor meum*. Ecce conversio hujus Asaph. Hic ostenditur facta inquisitione superius quomodo scit Deus, etc. Quasi dicat: Illos rediges ad nihilum; sed, *ego semper ero tecum*. Quare? *Quia cor meum inflammatum est* vel *delectatum* amore Dei, et cum delectatur cor ad Deum, *renes mei*, id est carnales delectationes et libidines commutati sunt, in spirituales, id est totus castus factus sum. Unde commutati? quia *ego prius ad nihilum redactus sum*, id est quia prius ad ea quæ nihil sunt, descendi. [Alcuin., Aug., Cassiod., Aug.] Et hoc ideo, quia *nescivi*, nihil esse; et post: *Ut jumentum factus sum apud te*, id est mansuetus factus sum ferendo onera. Vel ita continua: *Quia inflammatum est cor meum*, ideo *ut jumentum factus sum apud te*. Idem sensus. *Et ego ero semper tecum*. Et tu tenuisti *manum dexteram meam*, vel, *dexteræ meæ*, alia littera, id est rexisti potestatem dexteræ, scilicet quod tecum sum, quod filius sum. Hæc est dextera mea. In sinistra vero est pecus amans hæc temporalia. Manus ergo est potestas, dextera, id est quod filius, quod tecum sum. Dedit enim potestatem filios Dei fieri his qui credunt in nomine ejus. (Joan. 1.) Vel intransitive, tenuisti manum dexteram meam, non sinistram: tenet dexteram Deus, dum ad bona opera dirigit. Et ne mergamur liberat, ut Petrum *et in voluntate tua*, non meis meritis *deduxisti me*, ad verum intellectum, *et suscepisti me*, id est humanam naturam Verbo unisti *cum gloria*; quæ enim major gloria homini est quam hominem uniri Verbo Dei,

A et ad dexteram Dei locari? Vel **159** in gloria æterna suscepisti me, id est suscipies in resurrectione, præteritum pro futuro.

PARS. IV. VERS. 24.— « Quid enim mihi est in cælo, et a te quid volui super terram? »

Quid enim [Cassiod. Aug.] Quarta pars. Viso malo impiorum bonoque suo, arguit se de prioribus, scilicet quod terrena a Deo quæsivit, et immutat in contrarium, comparans terrenæ voluntati suæ cælestis præmium. Quasi dicat: Benedixi in gloria me susceptum, quia *quid enim mihi est in cælo*, quasi tantum et tale paratum est in cælo, quod dici non potest, scilicet tu ipse, *et a te quid?* id est, quam vile volui *super terram*, quasi quod habent etiam mali. Quod magnum volui, et quia tale præmium B mihi est in cælo. Ideo

VERS. 25.— « Defecit caro mea et cor meum, Deus cordis mei, et pars mea, Deus in æternum. »

Defecit caro mea, [Cassiod., Aug.] id est carnalis delectatio in opere, et *cor meum*, id est mala cogitatio, sed *Deus* est reformator in castitate integra *cordis mei*, qui tam castum cor mihi fecit, quod gratis jam Deum amo, *et pars mea Deus*, est: tam magna res, alii eligunt alia, sed ego Deum, hoc est quod est ei in cælo. Deus dico existens in æternum, quod non alia. Vel pars mea est Deus in æternum, quia nunquam ab eo ultra separabor, sed semper ero cum eo. Ideo pars mea Dominus.

VERS. 26.— « Quia ecce qui elongant se a te, peribunt; perdidisti omnes qui fornicantur abs te. »

C *Quia ecce qui elongant se a te, peribunt.* [Aug.] Longe sunt qui a Deo hæc temporalia non petunt, sed a dæmonibus. Recessit ergo a Deo factus ut jumentum, sed non longe, ait enim: Tecum sum exponendo, *perdidisti omnes qui fornicantur* post deos alienos. Hi tales sunt longe *abs te*; huic fornicationi contrarius est castus amor, qui gratis Deum amat, in quo habet omnia. Illi ita: tu autem quid facis?

VERS. 27.— « Mihi autem adhærere Deo bonum est; ponete in Domino Deo spem meam. »

Mihi autem adhærere Deo bonum est: [Aug., Cassiod.] In futuro, quia nihil melius quam videre Deum facie ad faciem, et modo dum sum peregrinus, dum non est mihi res, bonum est mihi *ponere in Domino Deo spem meam*, quæ est quasi anchora præmissa ad terram. Vel de præsentis potest accipi: Mihi autem adhærere Deo bonum est, per cultum. Etsi enim erravit, a cultura non recessit. Alia non mutantur. Ad quid hoc bonum est?

VERS. 28.— « Ut annuntiem omnes prædicationes tuas in portis filiæ Sion. »

Ut annuntiem omnes prædicationes tuas [Aug.] Id negotii habet iste interim, scilicet laudare Deum, et coamatores facere, Ubi? *in portis* vel atrii *filiæ Sion*, [Cassiod.] id est in publico Ecclesiæ, quæ est filia Sion, id est speculationis. Sion enim interpretatur *speculatio*. Vel in portis filiæ Sion, id est in concordia apostolorum, qui sunt portæ Ecclesiæ. Quia prædicatio quæ est præter unitatem

Ecclesie, inanis est. Vel in portis filie Sion, id est in virtutibus.

COLLATIO IN PSALMUM LXXII (QUAM BONUS ISRAEL DEUS,) etc.

VERS. 4. — Non est respectus morti eorum. Heb.

מִן הַחַיִּים לְמוֹתָם EN HARSUBOTH LEMOTHAM. Omnes recentiores transferunt *ligamina mortis*, vel in morte eorum, aut quid simile. Et quia id obscuritatem præ se fert, Munsterus de suo addidit, non habent *ligamina anxietatum in morte sua*. Textus in Campensi sic habet, *Nulla sunt onera, sub quibus occumbant*; Paraphrasis, *ætatè defecti sine longo cruciatu exstinguuntur*. Quod si intellexerimus quenpiam retrahi et cessare a peccato, recogitata sæpius morte, cui ex nature conditione, ceu vinculis quibusdam necessario alligatus est et obnoxius, congruenter diceremus eum habere *ligamina mortis suæ*, vel etiam si permittetur diutius vivere usque ad canos, nec urgeri ad mortem, is quasi censeretur solutus abire, et vitæ dulcedine frui, qui non præveniretur subitanea aut propra morte. Et ad rem, nec impii stucent diem extremum attendere, sed addunt peccata peccatis, quasi nunquam morituri. Contingit quoque plerumque ut pii præcoci interitu rapiantur, ubi depravatissimi feliciter agunt dies suos, et ad ætatem usque decrepitam, nullis tribulationibus conquassati, libero cursu perveniunt. Ilac igitur ratione reducerentur versiones istorum ad consonantiam Vulgatæ editionis. Sed quia D. Hieronymus aliter transtulit quam Neoterici, et succinit editioni nostræ, dum ait quod non cogitaverint de morte sua, non ab re conjecto Septuaginta et Hieronymum legisse vocem Hebræam חַיִּים HARSUBOTH, compositam ex duabus. Nam חַיִּים HAZATZ Hebræis sonat interdum sententiam *determinare sive deernere*, et בַּת BATH, quandoque *pupillam oculi*, quod quatenus conquadret ad respectum quem dicunt Septuaginta, et cogitationem apud Hieronymum etiam me tacente liquet. Psalmodia Romana et Augustinus habent aliam lectionem quæ explicatur.

Non est firmamentum in plaga eorum. Postremam particulam, Pratenis, Sanctes, Munsterus, et Interpretes pro Cajetano, vertunt *fortitudinem eorum*; *saxa est fortitudo eorum*, aut quidpiam simile. Hieronymus, Pellicanus, Campensis, Nebiensis censent *ostibula*, aut *palatia eorum*. Siquidem hi deducunt a radice אָלֵם ILLEM, id est *colligit manipulos*. Illi vero a vocabulo אָיָל AJAL, id est *fortitudo*, id est quod ante nos indicavit Sanctes in suo Thesaurò. Denique Septuaginta acceperunt aleph, loco he, הָלָם HULAM, id est *plaga eorum*, a themate הָלָם HALAM, id est *percussit*.

VERS. 6. — *Operiti sunt iniquitate et impietate sua*. Vocula in Hebr. posita שִׁית SCITH valde ambigua, materiam præbuit multiplicium interpretationum. Hieronymus consentit nobis, *circumdederunt iniquitatem sibi*. Nebiensis est ad verbum nobiscum. In hanc ferme sententiam Munsterus, *amictus violentie involvit eos*. Nec longe est, quod ait Sanctes: *Operiet se, ut tollat prædam sibi*. Campensis pene accedit, *sunt qui vertunt firmamentum*; Pellicanus, *operient firmamentum iniquitatem ipsius*; Alii, *ornamentum*; interpretes pro Cajetano, *amicietur ornamento iniquitatis sibi*; Pratenis multo secus, *Involvet natos iniquitas ipsorum*. Ab hoc non discedit Felinus. Hebr. sic habet יִטְעַף שִׁית חֶסֶם לָמוֹם SCITH HMAS LAMO. Debemus certum tenere, incertum relinquere.

VERS. 7. — *Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum*. Hieronymus, *processerunt a pinguedine oculi eorum*. Nec dissident alii Hebraici tractatores. Non est mihi improbable LXX legisse אֲוֹנֶמֶן AVONEMO,

id est *iniquitates eorum*, pro אֲוֹנֶמֶן ENEMO, cum fere sint eadem litteræ, ac ut probatum est in superioribus, facilis collapsus est in mutua permutatione iod et vau.

VERS. 8. — *Cogitaverunt et locuti sunt nequitiam*. Pro vocabulo *cogitaverunt*, Hebr. habent יִחַמְרוּ IAMRO, nec satis norunt quid significet. Et enim Hieronymus transtulit, *irriserunt*; Pratenis, *contabescere facient*; Sanctes, *dissolverunt*, quod aliqui obscurum periphrasi clariore reddere voluit; Munsterus, *dissolutos reddunt alios*; et Campensis, *terrori sunt obvis omnibus propter potentiam illorum*. In cujus tamen latere, editio secus habet, *Nempe, sordent eis omnia*. Interpretes pro Cajetano traducunt *active, liquefacient*; Pellicanus, Nebiensis, et Felinus *passive, liquefiunt seu dissolventur*. Præstaret credere vel LXX, vel Hieronymo. Quibus tamen ne unus quidem istorum assonat etiam si impii suis cogitationibus ceu liquefiant, donec eos ad opus perduxerit, B aliosque sibi similes efflaxerint, id quod pene innuebatur mox in fine superioris versiculi, *transierunt in affectum cordis*, irrident quoque quos viderint a suis moribus alienos.

VERS. 10. — *Ideo convertetur populus meus hic*. Pro particula *hic*, Pratenis et Pellicanus vertunt, *concussus*, scilicet *populus*. Cæteri sequuntur Vulgatam lectionem, quia אֲלֵם HALOM est pronomen loci, הָלָם HALAM, *concussus est*. Nescio quid sibi velit editio in Campensi ac Paraphrasis. Prior sic, *Idcirco et grex associantium eos hic versatur*; posterior, *Propter huiusmodi fluctuabit populus Dei, nunc hoc, nunc illud animo versans*. Tametsi et Munsterus interpretatur in scholiis, quod nos dicimus, *convertetur populus meus hic*, hoc est, apud quos versantur impii, eisdem se addicunt studiis. Idem sequitur Felinus, *ipsi viderint*. Unum est quod longe lateque dissident ab explicatione sanctorum. Quod autem dicunt *populus ejus*, hoc est propter fluxam aut mutuum commutationem iod et vau אֲנֵם ANMO, vel אֲמֵם AMMI.

Dies pleni inveniuntur in eis. Hier. *Quis pennis inveniuntur in eis?* Ergo certo certius est ipsum legisse מי מֵי ME, id est *quis*, ubi nunc habent exemplaria מֵי ME, id est *aque*. Septuaginta autem habuerunt יוֹמֵי IEME id est *dies*. Quia vero me, id est *aque* in plurali et in statu constructionis male cobarebat cum vocabulo continuo sequenti, nempe *pleni, casu paterno*, Sanctes et Munsterus addiderunt *calicis*, ut sit *aque pleni calicis*. Rursus ubi dicimus *inveniuntur* (et concordat Hieronymus) ubi vertunt *exprimuntur*. Siquidem יִמָּצוּ IMATZU declinaverunt a verbo מָצַץ MATZATZ LXX; et Hieronymus a verbo, מָצַח MATZATH, id est *invenit*.

VERS. 13. — *Et dixi: ergo sine causa Dno hæc verba, et dixi, sunt apposita a LXX, quibus exprimerent quod suppressum subaudiebatur*. Nam et D simile ea editio quæ est in Campensi, fecit hoc modo, Sic ergo mecum reputabam. De huiusmodi ratione non semel dictum est.

Lavi inter innocentes manus meas. Frustra torquetur Faber et Cœcus, melius et convenientius dici, *lavi in innocentia manus meas*. Hebraice quidem habet יִטְעַף נִקְיָאוֹן NIQAION, id est *innocentia*, quam si interpretetur de capite Christo Salvatore nostro, in confesso est rectius competere quod laverit manus suas in innocentia quam inter innocentes, quandoquidem omnes peccaverunt. Sed cum apertissime sit quoque psalmus de membris pene motis ad pacem malorum adeo ut videantur fluctuare, et de providentia Dei dubitare ubi tamen sapientia carnis loquitur, apte dictum est, *lavi inter innocentes manus meas*.

VERS. 15. — *Ecce nationem filiorum tuorum reprobovi*. Hieron., reliqui interpretes pro Cajetano, *negavi*. Quæ non dissonant. Pratenis habet *prevaricatus sum*; Felinus, *injurius fuero*; Munsterus,

fecelli. Consentit Nebien. Sanctes fecit sensum quem voluit caput suum, *Ecce, inquit, generatio filiorum tuorum dicent quod pravvaricatus sum*, cum nemine dubitante בגדתי, BAGADTI, sonet Hebræis reprobare, etiamsi alia notet. Hier. enim exponit illam versionem, *generationem filiorum tuorum pravvaricatus sum.*

VERS. 18. — *Verumtamen propter dolos posuisti eis.* Hebr. habet in lubricis, pro propter dolos, בַּדְּלָקִים BAHALAQUOTH, ut reddunt et Hier. et alii. Cæterum הַלֵּק, HALAQ, designat lenire, blandiri, adulari, ob id non incongrue nomen deductum sonabit *fraudentias.* Unde Nebiensis vertit, in *adulatione.* Magister tamen in explanatione, ad consonantiam redigit. Tantum offendit Fabrum et Cæcum tenor locutionis, eo tandem contentionis pertingentes, ut eradant præpositionem *propter*, et dicatur *dolos posuisti eis*; alioqui sensus maneret truncus, vel addatur verbum mala, ut in Græco legitur, κακά, et in psalmodia Romana. At vero ex Augustini enarratione colligitur quod dolo secundo debeat ex commoditate sensus subintelligendo ita replicari: *propter dolos posuisti eis dolos.* Ait enim: « Quia fraudem faciunt, fraudem patiuntur. »

160 *Dejecisti eos dum alleverentur.* Hieronym. in *interitum.* Alii vertunt, in *desolationes*, vel *ruinas*, quod dicimus, *dum alleverentur.* Hebr. לַמַּשְׁחָוֹת LE-MASSCHUOTH. Certe declaratur tamen elevationem esse ad graviorem casum. Quamobrem nulla est distantia sensus. Si etiam vox illa descenderet a נָשָׂא NASHA, cum puncto quod dicunt smol, procul dubio significaret *elevationes.*

VERS. 19. — *Perierunt propter iniquitatem suam.* Recentiores, *consumpti sunt ab horroribus*, dicunt. Quid tandem usque adeo horrendum quam peccare, et in manus Dei viventis incidere? Quanquam בַּדְּרוֹת BALLAHOTH, valeat duci a בָּלַל BALAL, id est *confudit.* Inde בֵּל BEL nomen idoli. Et ab eadem radice Hebræi efferunt, si Munstero credimus, תַּבְּלִיחַ TABLIITH, id est *confusio, scelus.* Et magis causam adjuvat quod Rabbi David, referente Sancte, astruit per methatesin positum esse בַּדְּרוֹת BALLAHOTH, pro בַּהֲלוֹת BEHALOTH, quasi innuat quod methatesis eam faciat significantiam. Sed et Hieronymus vertit *consumpti sunt*, quasi non sint, ut appareat vocabulum inclinasse a verbo בָּלָה BALAH, quod est *consumit, ineteravit*; vel ab הָבַל HABAL, id est *vane egit.*

VERS. 20. — *In civitate tua.* Solus Sanctes, quantum licuit videre, dicit *cum sustentaverit eos.* Cur autem, viderit caput hominis, siquidem ipsissimum Hebraicum, בַּעִיר BAIR, est in *civitate tua.* Verum est

tamen quod Chaldæus paraphrastes aliquatenus accedit, in *die iudicii magni, ait, surgere eos faciet a domo sepulcri.*

Imagem ipsorum ad nihilum rediges. Et ad eumdem modum prorsus Hieronymus. Cæteri ventunt *despicias*, sive *negliges*: sic tamen ut Munsterus in scholio interpretatur, *ad nihilum redigere* צַלְמָם תִּבְזֶה TZALMAM TIBZEH.

VERS. 21. — *Inflammatum est cor meum.* Plures transferunt *arescet cor meum.* Verbum Hebraicum bifariam sumitur הַמֵּץ HAMETZ, tum pro *fermentavit*, tum pro *violentiam fecit.* Hinc Hieronymus vertit *contractum est cor meum.* Interpretes nostri expresserunt metaphoram. Augustinus et psalmodia Romana habent *delectatum est cor meum*, in diversum ut videtur sensum. Nam fermentum nunc in bonum, nunc in malum Scriptura usurpat, ut Matth. xvi: *Caveat a fermento Pharisæorum*; rursus XIII: *Simile est regnum cælorum fermento.*

B *Renes mei commutati sunt.* Neoterici vertunt, *renes mei aculeis puncti sunt*, sive in *renibus meis acuar.* Licet facilis sit conciliatio, verumtamen verosimile est LXX finitimas radices confudisse, utpote שַׁנָּן SCHANAN, et שָׁנָה SCHANAH; illud sonat Hebr. *acuit*; hoc *mutatus est.* Cæterum Hier. traduxit, *lumbi mei velut ignis fumigans*, quod et thargum fere facit, teste Sancte, *renes mei velut ignis.* Apparet Hieronymum in duas legisse dictiones sic: עֵשׂוּן ES ASCHAN. Siquidem עֵשׂוּן ES, per punctum tzere significat *ignem.* Et עֵשׂוּן ASCHAN, *fumus.*

Ad nihilum redactus sum. Hebræi בָּעַר BAAR. Hebraicantes, *stultus, insipiens.* Sed cum radix ejus בֵּעַר BIER, significet *consumpsit*, et *exterminavit*, quid vetat interpretes vertisse, *redactionem ad nihilum?*

VERS. 24. — *Quid mihi est in cælo?* Munsterus apposuit *præter te.* Et si hoc facit dilucidioris sensus gratia, hanc legem patiatur, in auctoritate veterum interpretum, ac mox: *Et a te quid volui super terram*, simpliciter legitur in Hebr.: *et tecum non volui in terra*, ubi subaudiendum est *quidpiam*, vel ut habet Munsterus, *neminem volui in terra.* Eadem opera interpretes subinde talia quædam fecerunt ut decuit. Quod autem legimus interrogative, alii pronuntiative, posteriorem clausulam. Nihil læditur sensus.

VERS. 25. — *Deus cordis mei.* צִדְרֵ לִבִּי TZUR LEBABI, *robur seu fortitudo cordis mei.* Cæterum notum est *fortem et petram pro Deo usurpari.*

VERS. 29. — *In portis filia Sion.* Hæc coronis in Hebræo subticetur, fortasse adjectitia est ex psalmo.

VERS. 9. — In Græco ponitur, ἐν ταῖς πύλαις τῆς θουρατὸς Σιών.

PSALMUS LXXIII.

PSALMI TITULUS: « INTELLECTUS ASAPH. »

Ut quid, Deus, repulisti in finem? [Aug.] Titulus: *intellectus Asaph.* Asaph Hebraice, Græce, Synagoga; Latine dicitur *congregatio.* Et licet congregatio sit quorumcumque, scilicet vel pecorum, vel hominum, vel lapidum, vel hujusmodi collectio, proprie tamen Synagoga dicitur congregatio populi filiorum Israel. Asaph ergo, id est Synagogæ, quæ tantum de Judæis proprie dicitur, vox est hic; sed secundum grana, non secundum paleas. Synagogæ vero data est lex, quæ quidem a Deo per Mosen data est, per Christum vero gratia et veritas facta est (Joan. 1). Gratia, quia modo per charitatem impletur, quod tunc jubebatur. Veritas, quia redditur

D quod promittebatur. In lege vero et prophetis tria erant, scilicet præcepta, sacramenta, promissa. Præcepta, eadem cum Evangelio fere omnia; moralia enim eadem; cæremonialia, non eadem; sacramenta, non eadem, quia illa tantum promittebant, hæc dant salutem. Promissa non eadem, quia ibi terrena primo animalibus promittebantur; hic æterna, spiritualibus. Ibi quoque sub figura temporalium spiritualibus, spiritualia promittebantur, unde illa temporalia erant quasi sacramenta spiritualium rerum in se latentium. Illa ergo temporalia ablata sunt ubi veritas venit. Non est unctio, vel sacerdos vel propheta, vel templum: vastata sunt omnia pro quibus Christum occiderunt. Hanc va-

stationem vel destructionem plangit hic Asaph, non A quidem stultus, sed etiam intelligens et discernens terrena a cœlestibus, Vetus Testamentum a Novo Testamento, ut scias quid ex his eligere debeas. Et est sensus : Hic est *intellectus Asaph*, id est : in hoc psalmo aperitur quid fidelis Asaph intelligat, [Cassiod.] scilicet quod venit veritas figuris ablatis, et quod æterna, non temporalia quærenda sunt. Et est iste psalmus primus lamentationis Jerusalem, de qua re sequuntur alii scilicet duo, septuagesimus octavus, et centesimus tricesimus sextus. (106) Et hoc est genus dictionis charitate plenum. Docet enim flere cum flentibus, ampliori autem misericordia plorat hic, scilicet David, quam Jeremias. Iste enim plorat in prosperis Jerusalem, nondum visa captivitate, sicut postea flevit Jeremias captivitate peracta. Ideo autem subversio civitatis toties deplorata præscribitur, ut duritia Judæorum, vel calamitatibus terreretur. [Aug., Cassiod.] Intentio : Monet relictis figuris transire ad veritatem. Modus : Tripartitus est psalmus. Primo describens subversionem Jerusalem irreparabilem, quærit causam quare fuerit quasi admirans et conquerens, et precatur pro repulso populo et ultionem in destructores, quæ quidem est eis utilis, et jam facta est. Secundo ostendit salutem ubique factam in adventu Christi, ibi, *Deus autem rex*. Tertio quod ubique fit precatur fieri Judæis, ibi *memor esto*. Admirans ergo et conquerens ait, o

VERS. 1. — « Ut quid, Deus, repulisti in finem? »
« iratus est furor tuus super oves pascuæ tuæ. »

Deus, [Cassiod.] qui es creator noster, *repulisti nos*, quasi alienos a tua defensione. Et hoc *in finem*, id est ex toto, quia etiam nec templo tuo parcuritur, per hoc interitum et captivitatem significat, quæ a Tito fuit. [Aug.] Vel, repulisti nos, usque in finem sæculi. Vel, repulisti nos, ut mitteres nos in finem, id est in Christum, qui est finis; et *furor* vel *animus tuus iratus est*. [Gl. int., Cassiod., Aug.] Non dicit simpliciter iratus es, vel furibundus es; sed iratus est furor, ut hac geminatione gravissimus ostendatur *super oves*. Oves nominat, ut misericordiam pii pastoris moveat; *pascuæ tuæ*, vel gregis tui, hoc ideo dicit, quia in eos temperantius vindicamus, quos aliquando fuisse nostros meminimus. Et, *ut quid?* Quasi dicat : Cur est hoc? nisi quia pastorem non cognovimus? nec reprehendit, sed quærit quare.

VERS. 2. — « Memor esto congregationis tuæ »
« quam possedisti ab initio. »

Memor esto. [Cassiod., Aug., Cassiod.] Præstita beneficia numerat, ut plus iudex invitetur ad consueta beneficia; et plus sua beneficia in eis quam eorum errata attendat. Orans ergo pro eis, ait : *Memor esto congregationis tuæ*, Domine, *quam possedisti ab initio*, illius populi, id est a patriarchis, qui fuerunt initium ejus. Hic est populus Israel quem pos-

(106) Ex Cassiod. in Contentione psal.

sedit, non gentes. Vel, quam creasti ab initio, alia littera. Etsi omnes creat et disponit, Judæos tamen specialiter, quibus legem dedit. Memor esto, et debes, quia

VERS. 3. — « Redemisti virgam hæreditatis tuæ; »
« mons Sion in quo habitasti in eo. »

Redemisti ab Ægypto. [Haym., Aug.] Ecce aliud beneficium. *Virgam* vel sceptrum *hæreditatis tuæ*, id est regnum hæreditarium, scilicet Judaicum populum, quod non gentes. Ipsa enim congregatio virga hæreditatis dicitur, quam volens Deus possidere, virgam Mosi vertit in serpentem; sed apprehensa cauda, rediit in virgam. Cum enim diceret Moses Deo : Quod signum dabo filiis Israel, ut credant quia in me misisti? ait ad illum : *Quid tenes in manu tua? Qui respondit : Virgam. Et ait illi Deus : Projice illam in terram. Et dimisit virgam in terram. Et facta est serpens, et expavit Moses, et fugit, et dixit illi Dominus : Apprehende caudam ejus. Et apprehendit, et reversa est in statum suum, virga facta, sicut ante virga erat (Exod. 17)*. Et propter hoc ipsa congregatio virga dicitur. *Mons Sion*, scilicet quæ virga vel hæreditas, vel congregatio, est mons Sion, ubi erat populus, templum, et sacrificia, et omnia Christum promittentia. Et ideo non debant tunc deseri (107). Hieronymus aliam litteram ponit, scilicet *montem vel montis Sion, sive in eo*. Est, redemisti virgam hæreditatis tuæ, scilicet montem Sion. Vel, virgam hæreditatis, [Cassiod.] scilicet montem Sion. Per Sion Jerusalem significat. Hucusque Veteris Testamenti facta dixit, quæ sequitur veritas promissa. Unde addit : *in quo, monte Sion, habitasti, o Christe, quia ibi præsentia Christi hominis habitavit. Et per hoc supplicat, ne daret eam vastitatem. In eo, vel non est ibi, vel vacat, et non tantum pro meis rogo, sed etiam pro gentibus. Unde subdit : leva etiam manus, etc. [Aug.]*

Vel mystice potest accipi. Per virgam intelligitur Christus; per serpentem mors, quia suavis serpentis mors intravit in mundum (*Gen. 3*). Virga eripit in serpente, Christus est in morte. Unde et serpens æneus in deserto, ubi mordebantur a serpentibus, erectus est in ligno : quem qui intuebatur a serpentibus sanabatur, id est qui credit in Christum mortuum, ab æterna morte liberatur. Expavit Moses et fugit. Sic apostoli, moriente Christo, resecta cauda, id est posterioribus, serpens fit virga, quia primo occisus, postea surrexit, quod est mutari serpentem in virgam. Tenuit Moses caudam sine timore, quia discipuli crediderunt firmiter cognita resurrectione. [Alcuin., Hier., Aug.] Et est sensus : *Memor esto congregationis tuæ*, et eris, quia redemisti, te pretio, *virgam hæreditatis tuæ*, id est redemisti hæreditatem tuam, per te pretium, per te virgam. De hac virga ait Jeremias : *Virgam vigiliarum ego video (Jer. 1)*. Vel per virgam Mosi, humani generis stabilitas designatur, quam habuit ante peccatum. Virga

(107) Ex Hier. in Psalm., juxta Hebræum.

cadens in terram mutata est in serpentem, qui corporis sui movetur anfractibus, quia per lapsum peccati, homo de stabilitate vitæ mutatus est in hujus mortalitatis progressus. Retenta cauda fit serpens virga. Cauda est finis sæculi, in quo redimus ad manum Dei, et efficitur stabilitum regnum Dei, qui per mortem quasi per serpentem fluximus. Tunc enim homo ad manum Dei in resurrectione revertens, pristinam accipiet stabilitatem. Et est sensus: Redemisti virgam hæreditatis tuæ, id est reformasti pristinam stabilitatem in homine, ut sit tua hæreditas. Sed quia et hoc de gentibus credentibus erit, quæ multo plures sunt Judæis, de quibus hoc dicat exprimit, dicens, **161** *mons Sion*, [Gl. int., Aug., Cassiod.] quasi dicat, quæ hæreditas est, mons Sion, id est non de gentibus hoc dico. Vel, redemisti virgam hæreditatis tuæ, scilicet montem Sion istum in quo habitasti, per legalia instituta, quæ Christum promittebant antè adventum Christi, vel corporali præsentia. Et in eo monte existens,

Vers. 4. — « Leva manus tuas in superbiam eorum in finem, quanta malignatus est inimicus in sancto. »

Leva manus tuas, [Aug., Cassiod., Cassiod., Alcuin.] id est potentiam tuam, in superbiam eorum, a quibus eversa est Jerusalem, id est a regibus gentium, ut superbiam eorum vertas ad humilitatem, ducens eos in finem, id est in Christum, quomodo et nos repellebas in finem, quod nos jam cernimus impletum, quia Romæ Christiana religio effloruit. Et bene dicit *leva*, quia ex multum superstitiosa facta est sanctissima. Vel ita, mons Sion; quasi dicat: Quæ hæreditas est mons, propter eminentiam virtutum, Sion, propter speculationem, in quo, id est in qua re, id est propter quam rem, habitasti in eo, vel vacat. In eo leva manus tuas in superbiam eorum, hoc non mutatur. *Quanta* breviter commemorat eversionis historiam. [Aug., Cassiod., Alcuin., Cassiod.] Quasi dicat: Ideo, leva manus, quia inimicus idololatra, gentilis, malignatus est, id est maligne operatus est, in sancto, id est in his quæ sancta tua erant, scilicet in templo, in sacerdote, et in cæteris sacramentis: quod permisit Deus fieri, quia jam nihil præsignabant, cum res esset. Et quanta maligne operatus est, admirando hoc ait, utique multa, quia sacerdotes et ministeria templi præda fuerunt; et tota gens, vel occisa vel captivata est. Et hoc fecit inimicus, scilicet Romanus exercitus, ad quem designandum per prolepsim, id est per anticipationem, præmisit eorum. In sancto autem, id est in sanctuario, dicit eum malignatum, ut per contemptum sancti templi, ubi Deitas videtur despici, in præsumptores concitet invidiam.

Vers. 5. — « Et gloriati sunt qui oderunt te; in medio solemnitatis tuæ. »

Et gloriati sunt de victoria sua. [Alcuin., Cassiod., Aug., Cassiod., Aug., Cassiod.] Ecce quod non bono zelo fecerunt. Gloriati enim sunt, cum scelus soleat

A sequi poenitudo, hi ad gloriam vertunt, qui oderunt te, servi scilicet dæmonum qui nullatenus tolerandi sunt. Et hoc in medio solemnitatis tuæ. Tunc enim eversa est Jerusalem, quando solemnitas agebatur paschalis, in qua crucifixerunt Dominum. Congregati enim sævierunt, congregati perierunt, vel non in aliquo extremo loco; sed in medio atrio tuo, alia littera, sacrilegia commiserunt. Et

Vers. 6. — « Posuerunt signa sua signa; et non cognoverunt sicut in exitu super summum. »

Posuerunt signa sua, vel trophæa, [Aug., Cassiod., Aug.] scilicet vexilla Romana, dracones, aquilas, quibus in prælio utebantur, vel statuas, et quælibet monimenta victoriæ, quæ prius in templo posuerunt, quæ et solebant super portas ponere in signum triumphi; signa scilicet manifestæ, cum dolore iterat signa, ut acceleret vindictam, provocet judicem, ostendens quod viribus suis darent. Unde et subdit, et non cognoverunt, scilicet quod a Deo hoc esset, quod Dei dispositione fieret. Quasi dicat: Non respexerunt. Ita in templo prius posuerunt signa sicut solent statuæ principum poni in exitu, id est in portis, vel in via et plateis. Et hoc super summum, scilicet super edita loca, id est super turrim, vel in aliquo loco excelso. Vel non cognoverunt in egressu desuper, alia littera, id est non cognoverunt quod hæc licentia a Deo egrederetur. Idem sensus. Et

Vers. 7. — « Quasi in silva lignorum securibus exciderunt januas ejus in idipsum; in securi et ascia dejecerunt eam. »

Quasi in silva lignorum, [Cassiod., Gl. int., Aug., Cassiod.] id est sine aliquo respectu et reverentia, securibus exciderunt, id est comminuerunt, januas ejus templi, in quibus ornandis olim fuit cura, in idipsum existentes, id est conspirati in unum constanter. Nota quia antequam construeretur templum, prophetat eversionem templi; in securi et ascia, vel in dolabro, alia littera, et fractorio dejecerunt eam civitatem. Securis cedit trabes, et ascia minutius. Persequitur per hoc ergo et magnas res, et minimas dicit dejectas, ut civitas sit funditus destructa et devastata. Prius fuerunt incisa, postea ignis omnia voravit. Unde sequitur:

Vers. 8. — « Incenderunt igni sanctuarium tuum in terra; polluerunt tabernaculum nominis tui. »

Incenderunt igni. [Cassiod., Gl. int., Cassiod.] Quod enim non poterat excidi, combustum est, sanctuarium tuum, non modo domos privatas, et tabernaculum nominis tui, quod Salomon fecit in nomine Domini, polluerunt in terra, quia illud quod est in caelo non potuerunt. Unde magis cuique laborandum esset de illo. Vel, polluerunt tabernaculum nominis tui, id est usque ad terram dejecerunt culmina ad laudem Dei erecta. Augēt scelus eorum, ut atrocius vindicetur in eos.

Vers. 9. — « Dixerunt in corde suo, cognatio eorum simul: Quiescere faciamus omnes dies festos Dei a terra. »

Dixerunt, Romani, in corde suo cognatio eorum et

mul. [Gl. int.] id est omnes simul, non pauci. Quid A dixerunt? Illud : *quiescere faciamus omnes dies festos a terra*, ne sit in terra gloria nominis Dei. Dies festos dico, *Dei*; hoc, scilicet Dei, ex persona hujus Asaph interpositum est. Non enim illi idolis servientes Deum appellaverunt, cujus templum evertabant.

VERS. 10. — « Signa nostra non vidimus; jam « non est propheta; et nos non cognoscat am- « plius. »

Signa nostra. [Aug., Gl. int., Alcuin.] Ecce intellectus Asaph. Prædicta enim mala sunt ei disciplina. In his hoc Asaph intelligit, quod eversa sunt omnia signa, quia res venit. Quasi dicat : Omnia sunt eversa, et cum hæc omnia acciderint, præterea *signa nostra non vidimus*. Quasi dicat : His omnibus eversis cessant signa, quia *jam non est propheta*, ut olim in aliis captivitatibus, qui eis prædicebant liberationem, *et nos non cognoscat Deus*, id est non reducet a malis *amplius*, vel adhuc, alia littera, donec scilicet Judæus agnoscat eum. Vel increpative potest legi, secundum litteram aliam, quæ est : *Signa nostra nonne vidimus?* quasi dicat : Merito hæc mala nobis contingunt, quia nonne vidimus signa nostra? Quasi dicat : Vidimus et non intelleximus, et vere vidimus, quia hoc signum, quia non est propheta, vel sacerdos, vel unctio. Unde : Cum venerit Sanctus sanctorum cessabit unctio vestra (Dan. ix). Et nos non cognoscat *amplius*, propheta aliquis, vel Deus per prophetam, id est non annuntiabit Christum venturum, quia jam venit.

VERS. 11. — « Usquequo, Deus, improperebit inimicus? irritat adversarius nomen tuum in finem. »

Usquequo, etc. [Aug., Cassiod., Gl. int., Alcuin., Aug.] Clamat Asaph, ut derelictus æger, qui maluit cedere medicum quam curari. Quasi dicat : Hæc mala nobis, sed o *Deus, inimicus*, id est gentilis populus, usquequo *improperebit* inimicus? et quasi dicat : Subito cognoverit, usquequo supponit? *irritat adversarius*. Quasi dicat : Tandiu improperebit, quandiu adversarius, id est Judæus, irritat *nomen tuum*. Quasi dicat : Ut iratus corripis Judæos per gentes, quandiu te irritat, quod ideo facis, ut sic cognoscas eos ducendo *in finem*, id est in Christum. Vel, irritat usque in finem seculi, id est quousque apprehensa canda (Exod. iv) redeatur ad regnum salvatis reliquis (Rom. ii). Et, o Domine,

VERS. 12. — « Ut quid avertis manum tuam et « dexteram tuam de medio sinu tuo in finem? »

Ut quid avertis manum tuam et dexteram tuam, [Aug.] id est Judæos, *de medio sinu tuo*, non adducendo eam *in finem*, id est in Christum. Manus et dextera populus Judaicus est, post signum virgæ, de qua supra dixerat, additum est hic signum manus Mosi. Cum enim illud factum esset de virga, dedit Deus alterum signum Mosi, dicens : *Mitte manum tuam in sinum tuum; et misit, et ait : Pro*

duc eam; et produxit, et inventa est alba, id est immunda (Exod. iv). Albor enim in cute, lepra est, non candor. Iterum dixit : *Revoca eam in sinum tuum, et revocavit; et reversa est ad colorem suum* (ibid.) Hæc manus est populus Dei, qui foras ab emissis immundus est; sed revocatus ad sinum, rediit in suum colorem. Dicit ergo : Ut quid avertis manum tuam et dexteram tuam, de medio sinu tuo? id est usquequo, et ut quid alienas populum tuum a te? ut foris immundus remaneat, usquequo non revocas manum. In finem, id est ut cognoscat salvatorem.

[Rem., Aug., Cassiod., Gl. int.] Vel potest totum legi ex persona desperantium Judæorum ab illo loco : *Dixerunt*. Prædicta itaque mala quæ exposuit, misericordiam judicis poterant movere, nisi obstinata esset in Judæis superbia. Irascentes enim visa eversione furiose, *dixerunt in corde suo cognatio eorum, scilicet istud : Quiescere faciamus omnes dies festos Dei a terra*, id est abjiciamus legem Dei, quæ nos non liberavit, quia etiam *signa nostra*, quæ olim fiebant patribus, modo *non videmus*. Stulte loquuntur, quasi post reatum his deberetur quod illis devotis factum est. Adhuc sunt verba desperantium Judæorum. *Jam non est propheta nobis, quem consulamus, ut olim fiebat in adversitatibus*. Cum enim post Christum eos non haberent, dixerunt se derelictos. Unde subdit : *Et nos non cognoscat amplius*. Hæc dixit, ne videretur inclementia Dei, quod Asaph pro eis non auditus est. Quia merito sustinent, qui inter hæc non poenitent. Hæc dixerunt, sed *usquequo Deus improperebit*, tibi inimicus, Judæus scilicet, usquequo *irritat adversarius nomen tuum*, id est usquequo pateris impropere Judæorum? Non ideo hoc dicit, ut velit eos perdi, sed commutari in melius : Deinde ostendit, usquequo subdens, usque *in finem*, id est in vesperam mundi, quando Judæi convertentur. Deinde querit quare, usque tunc abjiciat eos, subdens : *Ut quid avertis manum tuam et dexteram tuam, de medio sinu tuo, vel atrio, usque in finem*.

PARS II. VERS. 13. — « Deus autem rex noster « ante sæcula; operatus est salutem in medio « terræ. »

Deus autem. [Alcuin., Aug.] Secunda pars, destructis signis ostendit rem ipsam, scilicet in adventum Christi, salutem ubique factam. Et dicit Asaph intelligens, nos ita, quasi relictus a Deo sine intellectu clamamus : Jam non est propheta, etc. *Deus autem rex noster*, qui est ante sæcula, non est temporalis, quia in principio erat Verbum (Joan. i). Hæc *operatus in medio terræ*, id est ubique; scilicet *salutem*, et nos Judæi dormimus. Vel tandem ad intellectum redeamus, ut discamus salutem, quam Deus operatus est. Hanc scilicet operatus est, ut discerent homines æterna quærere, non terrena. Ecce contigit cæcitas in Israel, ut plenitudo gratiæ intraret, et sic omnis Israel salvus fieret (Rom. ii). Si ergo non præcessit, saltem sequatur.

Vel operatus est salutem, id est incarnationem (108), in medio terræ, id est in Jerusalem, quæ dicitur esse in medio terræ. Quasi dicat : Umbilicus mundi, ubi Deus factus est homo. Deinde quam salutem sit operatus, exponit dicens :

VERS. 14. — « Tu confirmasti in virtute tua mare; contribulasti capita draconum in aquis. »

Tu confirmasti, [Aug., Cassiod.] quasi dicat : Eversa est illa nostra temporalis salus, sed ut confirmasti in virtute tua, id est potentia, mare, id est gentes quæ Judæam in medio cingebant. Et contribulasti capita draconum, id est superbiam dæmonum, in aquis baptismi. Vel ad litteram, tu confirmasti in virtute tua mare, id est lapsus 162 maris Rubri, ut esset siccum iter per medium, cujus figuræ mysterium subdit, contribulasti, id est annihilasti capita draconum, id est immundorum spirituum, in aquis baptismi.

VERS. 15. — « Tu confregisti capita draconis; dedisti eum escam populis Æthiopum. »

Tu etiam confregisti capita, [Hier., Aug.] id est potestates draconis, id est principis dæmoniorum, scilicet Leviathan. Vel caput draconis, alia littera, id est initium peccati, quod est superbia, quod mulier, id est Ecclesia, vel sensualitas observare præcipitur. Et dedisti eum, scilicet diabolum, escam populis Æthiopum, id est omnium gentium, quæ prius nigre erant peccatis; sed post candore virtutum sunt dealbata, quibus diabolus est esca consumptionis, Christus vero esca est consummationis : Christus enim esca est qua consummatur. Diabolus vero esca est, qua consumimur. Istud est caput vituli confatilis, quem fecerunt filii Israel, sicut legitur in Exodo. Dum esset Moses cum Domino in monte quadraginta diebus, quando legem accepit, cumque de monte descenderet, audivit sonitum Israelitarum ludentium ante vitulum, atque accinctus gladio cum filiis Levi, transivit a porta usque ad portam, percussitque multos Judæorum. Deinde misit vitulum in ignem, ut prius confunderetur ipsa forma. Deinde minutatim comminuit, ut paulatim consumeretur, usque ad pulverem. Postremo misit in aquam, et dedit populo bibere (Exod. xxxii). Quid est hoc nisi quia adoratores diaboli corpus ejus erant, sicut Christiani corpus Christi sunt; sed Israelitæ, id est apostoli, qui de populo illo fuerunt, corpus diaboli consumunt, formamque ejus in igne confundunt, quando amore Dei ab specie mala abstinere docent; deinde minutatim comminunt. Cum paulatim malis renuntiare faciunt, deinde mittunt in aquam, et dant populo bibere, cum per imbrem gratiæ et aquam baptismi unitati catholicæ incorporant. Unde dictum est Petro, ostensis in disco reptilibus omnis generis : *Macta evertendo mala, et manduca, ædificando in bonis (Act. x)*, quod est comminueret et bibere. Sic diabolus amissis membris consumitur, velut esca,

A a populis Æthiopum, id est gentibus conversis. Idem etiam figuratum est cum draco Mosi dracones magorum absorbit. Sic enim et modo gentes quæ credunt corpus diaboli devorant. Vel ita : Dedisti eum escam populis Æthiopum, quia sicut esca mordetur a comedente, ita credentes ipsum diabolum mordent, reprehendendo, accusando, euphando. [Cassiod., Alcuin.] Vel diabolus dum tentat, esca est fidelibus, quia ex ejus tentatione proficiunt, dum per ejus molimina purgati, quod desiderant assequuntur. Vel, dedisti eum escam, in qua scilicet delectentur, populis Æthiopum, nolentibus converti.

VERS. 16. — « Tu dirupisti fontes et torrentes; tu siccasti fluvios Ethan. »

Tu etiam dirupisti, hoc est aperuisti, fontes, [Aug.] id est prædicatores bonos, ut manarent liquorem sapientiæ. Et torrentes, id est eos qui ad tempus prædicant, sed tempore tentationis desistunt. Discretum est ergo inter fontes et torrentes. In aliis enim sit verbum vitæ, fons aquæ salientis in vitam æternam. In aliis torrens est, qui est aqua currens. Sed æstate siccat. Hi sunt illi qui accepto verbo prædicationis currunt, sed tentationibus cedunt, qui non sic habent verbum ut bene vivant, sed ut aliis non taceant; tamen ex utrisque rigatur terra a Deo. Vel torrens improprie accipitur hic, scilicet pro fluvio. Et notat abundantiam prædicationis, qua boni doctores fidem et sapientiam aliis copiose profundunt. Et accipit eodem fontes et torrentes, tu siccasti fluvios Ethan, quod interpretatur fortis, et significat de se præsumentes, id est tu siccasti omnes doctrinas gentium, malorum, Judæorum, de iustitia sua præsumentium.

[Cassiod.] Vel totum de malis potest accipi sic : Tu fontes, id est illos quorum mala jugiter influebant, et torrentes, id est qui subito et rapide peccant, dirupisti, id est a fonte suo diabolo divisisti. Tu etiam penitus siccasti fluvios Ethan, id est fortis, id est inundationes et consilia diaboli, qui de se præsumpsit.

VERS. 17. — « Tuus est dies, et tua est nox, tu fabricatus es auroram et solem. »

Tuus est etiam dies, [Aug.] id est spirituales, quos illustrat sol incommutabilis sapientiæ, quam loquitur inter perfectos (I Cor. ii). Unde : Dies diei eructat verbum (Psal. xviii), quod erat in principio apud Patrem (Joan. xviii). Et tua est nox carnales, de quibus ait Apostolus : Non potui loqui vobis quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus (I Cor. ii), quos velut noctem consolatur luna, id est carnis manifestatio. Verbum enim caro factum est et habitavit in nobis (Joan. i). Unde : Nox nocti indicat scientiam (Psal. xviii). Vere tua sunt, quia tu fabricatus es auroram vel lunam, id est carnalem, qui ut luna mutatur, qui tamen non est deserendus,

(108) Hier. hic et in Ezech. v et xxxviii.

et solem, id est sapientes, qui permanent, secundum illud: *Sapiens permanet sicut sol. Stultus autem sicut luna mutatur* (Eccli. xxvii) Vel, fecisti auroram et solem, initium et perfectionem sapientiae, id est insipientes et perfectos.

VERS. 18.— « Tu perfecisti omnes terminos terræ; æstatem et ver tu plasmasti ea. »

Tu fecisti. [Aug., Cassiod., Aug., Cassiod.] Gratia enim tua salvi facti sumus omnes, ut ait Apostolus: *Creati in bonis operibus* (Ephes. ii). Fecisti ergo omnes terminos terræ, quia unusquisque fidelis proprium donum habet a te (I Cor. vii). Vel termini sunt apostoli, prophetæ, quia sicut termini fines distinguunt, ita hi fidei jura custodiunt. *Æstatem*, id est ferventes spiritu, *et ver*, id est novellos in fide, temperatos in mansuetudine, *tu plasmasti ea*. Vel hæc omnia historialiter accipi possunt ab illo loco: *tuus est dies*, etc.

PARS III. VERS. 19.— « Memor esto ejus, inimicus improperavit Domino; et populus insipiens incitavit nomen tuum. »

Memor esto. [Cassiod., Gl. int., Aug.] Tertia pars. Quod jam ubique sit, precatur fieri Judæis per numerata beneficia, pium judicem provocat ut indulgeat. Quasi dicat: Et quia hæc prædicta fecisti, *memor esto hujus*, non dicit cujus, sed intelligi debet, hujus scilicet operis sui. Unde alii transulerunt, *hujus creaturæ tuæ*. Cujus creaturæ? ecce inimicus, scilicet. Judæus, improperavit verbis Domino, id est gens sua improperavit Christo, dicens: Iste est peccator. Non novimus unde sit. *Nos Mosen novimus, cui locutus est Deus* (Joan. ix). Iste est Samaritanus (Joan. viii), manet tamen radix gentis (Rom. xi). Ecce Asaph in intellectu dolet pristinam cæcitatem. [Cassiod. et Aug.] Et sic pro Judæis orat, ut eorum confiteatur errata: hoc orat quod sit futurum. Erant enim inter Judæos vasa misericordiae; *et populus insipiens* tunc sine intellectu erat Asaph. *Incitavit factis*, id est exacerbavit, *nomen tuum*, quando dederunt alapas, et obtulerunt acetum (Matth. xxvii). Sed ego qui intelligo, precor,

VERS. 20.— « Ne tradas bestiis animas confitentibus tibi; et animas pauperum tuorum ne obliviscaris in finem. »

Ne tradas bestiis, [Aug., Gl. int., Aug.] id est diabolo et angelis ejus, *animas confitentes tibi* quæ pœnitens confitetur peccata, *et animas pauperum tuorum ne obliviscaris* ducere in finem, id est in Christum. Sed potius beneficia Christi da pauperibus. Jam enim sunt pauperes, qui prius erant divites, scilicet statuentes suam justitiam, modo vero non audent oculos levare ad cælum. Et, o Domine,

VERS. 21.— « Respice in testamentum tuum: quia repleti sunt qui obscurati sunt, terræ domibus iniquitatum. »

Respice in testamentum, non in Vetus, quod est de terrenis, sed in tuum, [Aug., Cassiod.] scilicet No-

vum, quo promisisti regnum cælorum, id est imple quæ promisisti, ut testamentum novum quod est de æternis constituas. Meminit iste promissionis, quia ei merita deficiunt. Ideo item debet reminisci, *quia repleti sunt iniquitatum*, id est iniquitatibus. Unde sequitur obscuritas: Ideo addit, *qui obscurati sunt*, quia lumen scientiæ perdunt, habitantes in domibus terræ, id est terrena habitatione, id est cæci sunt, et terrenis dati, quibus delectantur. Vel ita, respice, ut reliquiæ salvæ fiant (Rom. xi). [Aug.] Quia multi, qui attendunt ad terram, obscurati sunt, quia pulvis iniquitatis intravit in oculos eorum. Unde: *Obscurentur oculi eorum*, etc. (Psal. lxxviii.) Et repleti terræ, id est terra, id est amore terrenitatis. Et hoc ideo, quia habitant in domibus iniquitatum, id est quia corda habent iniqua. Domus enim sunt corda, ubi libenter habitant, de quibus dicitur: *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt* (Matth. v).

VERS. 22.— « Ne avertatur humilis factus confusus; pauper et inops laudabunt nomen tuum. »

Ne avertatur. [Gl. int., Cassiod., Aug., Gl. int., Cassiod., Aug.] Quasi dicat: Quia promisisti, *ideo confusus*, confundi non est humilis, sed superbi; qui non Deo, sed sibi tribuit. Ergo confusus, id est quem superbia confundit. Illos enim qui terrena anant, confundit superbia. *Factus humilis, eradicata superbia*, ne avertatur a te. Nota quia more oratorum personam pro persona mutat, quia gratas pro odioso ponitur, ut dilectio devoti contumacis temperet odium; et si non avertitur *pauper spiritu*, scilicet humilis et inops, scilicet qui non sunt turgidi de temporalibus, vel de justitia sua, isti, inquam, non alii, *laudabunt nomen tuum* confitendo peccata, quærendo æterna. Ecce Asaph jam intelligens excutit terrena promissa Veteris Testamenti, sed quia nondum accepit cœlestia, quæ sibi promittuntur in Novo, et cum impropria patitur malorum, videtur deseri. Et ideo exclamat:

VERS. 23.— « Exsurge, Deus, judica causam tuam; memor esto impropriorum tuorum, eorum quæ ab insipiente sunt tota die. »

Exsurge. [Gl. int., Aug., Cassiod., Aug.] Quasi dicat: Ne avertatur humilis, o Deus, *exsurge* ad confortandum me, quia desertus videor, quia nondum accepi quæ promisisti, quæ invisibilia nihil putantur *et judica causam tuam*, post omnia facit iste causam esse judicis, cui negotii sui qualitas instimatur, cum dicit causam tuam, quam ego defendo, contra illos qui obmurmurant. Dicant enim: Ubi est Deus tuus? contemptus est Christus a Judæis ambulans in terra, et a falsis Christianis sedens in cœlo. Ait ergo: *Judica causam tuam*, id est fac ut non fallatur spes mea, qui credidi quod non vidi. Et illi manifesta veritate prædicent, quod prius abnuebant stulte. [Cassiod., Gl. int., Aug.] Et hoc est: *Judica causam tuam, scilicet quam boni de-*

fendunt, dum Asaph insultatur dicendo : Ubi est A
Deus tuus? ipso Deo etiam detrahitur. Et ideo sua
causa dicitur. *Memor esto improperorum tuorum*, et
adhuc etiam insultatur Christo, non deerunt vasa
iræ, usque in finem sæculi, quæ dicunt, vana præ-
dicantur Christianis. [Alcuin., Aug., Cassiod.] Inanis est resurrectio mortuorum. Esto memor,
tuis dans coronam, hostibus pœnam, scilicet *eorum*
quæ ab insipiente sunt tota die. Non enim deerunt
insultantes usque in fine sæculi. Ideo hæc dicit, ut
ipsa continuatio opprobriorum mansuetudinem ju-
dicis patientis incitaret. Adhuc contra inimicos
precat, dicens :

VERS. 24. — « Ne obliviscaris voces inimicorum
eorum qui te oderunt, ascendit
semper. »

Ne obliviscaris voces inimicorum tuorum, [Gl-
uit., Cassiod., Aug.] quin eorum blasphemias de-
primas, quia *superbia eorum*, scilicet Romanorum,
qui te oderunt, contra hostes commovet eum, *ascen-
dit semper*. In fine ponit execrabile malum, quod
est superbia. Vel in bono potest accipi secundum
aliam litteram. Quasi dicat : Memor esto inprope-
riorum tuorum, et ne obliviscaris etiam voces de-
precantium te, humiliter et devote, et superbia
eorum, etiam eorum qui te oderunt, ascendit
semper ad te. Quasi dicat : Noli oblivisci su-
perbiam eorum qui te oderunt, sed semper ascen-
dat ad te, quod et facit, quia vel corrigit vel
punit.

63 COLLATIO IN PSALMUM LXXIII : « UT QUID,
EUS, REPULISTI, » ETC.

VERS. 3. — *Redemisti virgam hæreditatis tuæ*.
Munsterus vult ut paternus casus hæreditatis referatur
ad verbum præcedentis versiculi, nempe *recor-
dare*. Sic enim reddidit : *Recordare congregationis*
tuæ, quam possedisti ab initio. Ac mox duobus ver-
bulis, de proprio additis, *et quam redemisti*, recordare,
inquam, tribus hæreditatis tuæ, certe, id est mere
voluntarium. Rursus quod vertit *tribum pro virga*,
non est extra sensum, *בשם* *SCHEBET* utrumque sonat,
et *virga* more Scripturæ, pro tribu et imperio usur-
pari solet.

Mons Sion in quo habitasti in eo. Duplicem calum-
niam patitur hic versiculus a Fabro et Cæco : Alteram
quod canimus recto casu, *mons Sion*, quando-
quidem consequentia sermonis, et grammatices ratio
exigat casum accusandi, *montem Sion*, propter ver-
bum præcedens *redemisti*. Scio equidem orationis
structuram hoc ordine esse aptam, et ab Hieronymo
et Augustino sic observatam, ut tamen alter lectionis
ordo non sit repudiandus omnino, siquidem in Hebræo
est periodus magna, in particula *hæreditatis tuæ*,
נְהַלְתָּהּ *NAHALATECA*. Deinde peculiare est Hebræis,
sub pronomiibus includere verbum substantivum,
jam vero hic legimus *הַר צִיּוֹן זֶה* *HAR TZION ZEH*,
mons Sion iste, ut quam optime, dicas, *mons Sion*
est. Hanc phrasim sæpe Greci in suis articulis agnos-
cunt. Triplicem lectionem tangit magister in Ex-
positione. Secundo rhetoricantur isti in hoc genere
locutionis, *in quo habitasti in eo*, ceu inepto et La-
tinis auribus inaudito. At hoc genus hominum, magis
superstitiosum quam pium, mirabili doctrinæ
suæ virtute revincat divus Augustinus, libro xxii
De doctrina Christiana, cap. 15, in hæc verba me-
moratu dignissima : « Quid est ergo integritas locu-

tionis, nisi Latinæ consuetudinis conservatio loquen-
tium veterum auctoritate firmata? Sed tamen eo magis
offenduntur homines, quo infirmiores sunt, et eo
sunt infirmiores, quo doctiores videri volunt, non
rerum scientia qua ædificamur, sed signorum, qua
non inflari omnino difficile est, cum et ipsa rerum
scientia, sæpe cervicem erigat, nisi Dominico reprimatur
jugo. Quid enim obest intellectori, quod ita
scriptum est? Quæ est terra in qua isti *insident su-
per eam*, si bona est aut nequam; aut quæ sunt
civitates, *in quibus ipsi inhabitant in ipsis*? Quam lo-
cutionem magis alienæ linguæ esse arbitror, quam
sensum aliquomodo altiorem. » Hactenus D. Au-
gustinus. Ubi sanctus doctor quasi propheticæ jam
diluebat cavillationes futuras adversus hunc locum,
et loquendi tropum.

VERS. 4. — *Leva manus tuas. Pro manus tuas*
Hebr. habet *פְּמֵעָא* *PEAMECA*. Hier., Sanctes, Munster-
us, interpretes pro Cajetano, vertunt *pedes* aut *gres-
sus*; Præteris, *percussiones*; Pellicanus, *palpitationes*.
De hoc psal. LVII versu 10, adnotatum est.
Denique Hier. accepit nominaliter particulam præ-
cedentem *הַרְיִמָה* *HARIMAH*, quod dicimus cum aliis
leva, sive *exalta*. Ipse vero sic transtulit, *sublimitas*
pedum tuorum.

In *superbias eorum*. Hieron. *dissipata est*, duntaxat
ponit, cum præmississet *sublimitas*, Munsterus, ut
vastes. Cæteri vertunt *ruinas*, aut *desolationes*. He-
braice habet *לְמַשְׁחוֹת* *LEMASCHUOTH*, pronuntiando
per punctulum nuncupatum smol, super litteram
schim, significat, *elevationes*, adeoque *superbias*,
ut legimus. Si vero per alterum apicem, quem di-
clitant jamin, tum *vastationes ruinasque* representat,
quomodo alii ceperunt. Nec tamen sensus difficile
conciliatur, hoc aut illo modo

Quanta malignatus est inimicus in sancto. Sanctes,
Munsterus ac Felinus sic reddunt hunc versiculum,
ut a superioribus pendeat ordo verborum et senten-
tiæ, perinde ac si diceres : *Leva manus tuas in su-
perbias eorum, et super omnem inimicum, qui male*
fecit in sanctuario. Leva, inquam, *manus tuas, et*
devastes. Astipulantur et interpretes pro Cajetano.
Sed Hier. cum cæteris, clausulam istam per se dis-
tinguit, aitque, *omnia male egit inimicus in sanctu-
ario*. Ac respondet Hebræicæ lectioni propius,
כַּל הֵרָא אוֹיֵב בַּקֶּדֶשׁ *CAL HERA OIEB DAQQODESCH*.

VERS. 5. — *Et gloriati sunt*. Hier. *fremuerunt*;
alii, *clamaverunt, rugierunt*. *שָׂאֵגוּ* *SCHAAAGU* proprie di-
cunt, ad leonis clamorem pertinere, cui typus super-
bæ gloriæ congruit.

In medio solemnitatis tuæ. Hier., *pacti tui*; alii,
Ecclesiarum tuarum; iste, *templi tui*, hic, *taberna-
culi tui*; ille, *synagogarum tuarum*, *מִוֵּדֵיךָ* *MOADECA*,
cuilibet versioni ex Hebr. satisfacit.

VERS. 6. — *Et non cognoverunt*. Mire dissidere
apparet nostram lectionem ab Hebræica, in eo maxime
quod habemus negationem, quam Hebræi hic neuti-
quam agnoscunt, et unde hauserint LXX non satis
liquet. Unum est tamen quod varie reddunt, qui He-
braismum professi sunt. Hebræum est *וְלֹא יָדְעוּ* *NUADA*.
In primis Hier. habet *manifesta*, ut intelligas, signa
ex superiore; Munsterus, *cognitus erat*; Præteris,
interpretes pro Cajetano, et Pellicanus, *cognoscetur*.
Versio Sanctis pene sensu eodem, etsi aliis verbis,
nostram editionem contingit, quando vertit, *contri-
tum est*. Siquidem radix *יָדָע* *IADA*, nonnunquam si-
gnificat *subvertere, conterere*, aliquid autem ita com-
minui potest, ut postea vix ejus vestigium agnosca-
tur. quod quadrat extremæ vastitati urbis Hieroso-
lymitanæ, de qua prædixerat Dominus lapidem super
lapidem non remansurum (*Luc. xviii*), et de qua agit
psal. Quin et Chaldæus habet, *contundet malleo*.
Itaque ut intelligentiam coram ponamus, totum ver-
siculum replicare licet. *Posuerunt signa sua, signa*.
Deinde legatur quasi per parenthesis, *et non co-
gnoverunt*, quare? quia omnia contrita sunt posue-

runt, inquam, signa, sicut in exitu super summum, in hoc ut sint signa victoriae, et urbis solo aequatae, quanquam haud me fugit Aug. aliter interpretari, illud non cognoverunt; videtur tamen de parenthesi convenire. Sed quia suscepti instituti est conferre translationes, ab eo non dissentimus, qui libro secundo De doctrina Christiana, capite 15, nos admonuit ita facere, dicens: « Sed, ut superius dixi, horum quoque interpretum, qui verbis tenacius inhaeserunt, collatio non est inutilis ad explicandam saepe sententiam. » Et cap. 12 ejusdem libri: « Quae quidem res plus adjuvit intelligentiam, quam impedit, si modo legentes non sint negligentes. Nam nonnullas obscuriores sententias, plurium codicum saepe manifestavit inspectio. » Haec ille.

Sicut in exitu super summum. Hieronym., in introitu desuper; Pragensis, et interpretes pro Cajetano, sicut adducens superius aut superne; Munst. quid sit declarat periphrasi, quasi adducens ligna ad sublime aliquid; Pellicanus, velut adducens compendium. Alii habent suas paraphrases. Hebr. habet כמבי למהיה KEMEBI LEMAALAH. Hieron. legit in priore dictione beth pro caph. Paulo enim distant. Rursus mebi accepit cum LXX, ut littera men non sit nota participii, sed ut sit quasi constitutiva nominis hae matici, id est denominativi. Nec debet offendere quod ubi dicimus in exitu, ubi ait in introitu, quasi duo opponantur. Siquidem idem locus diversorum respectu est introitus et exitus. Denique postremam particulam fere ad verbum reddiderunt interpretes LXX, eoque nihil detrahitur veritati Hebraicae.

Vers. 7. — Quasi in silva lignorum securibus exciderunt januas ejus. Hebr. faciunt finem versus in particula quae significat securus, ut respiciat verbum superius, posuerunt, juxta Hieron., in saltu lignorum securus, subaudi posuerunt. Alii sic reddunt, ut pendeat a participio, quod verterunt adducens. LXX vero, aliam sequentes distinctionem, addiderunt verbum exciderunt, ob commoditatem orationis et sensus. Nec minoris sunt auctoritatis quam Munsterus, qui non facit ut particula securus verbum aliquod superius appellet, sed de proprio miscuit alterum verbum foris adductum. Ait enim qui securus mittebant in perplexas arbores. Hebraice dicitur, קדמוהו עץ כסבך בישבoc ETZ QUARDUMOTH, ubi apparet LXX legisse caph, vice beth, litterae cognatae, ut fit saepius.

Januas ejus, Alii dicunt, sculpturas ejus, sensu invariato, quanquam et vocabulum Hebraicum utrumque sonare possit פתוח פתוח a verbo פתח PATAH, id est aperuit, sculptis. Accedit et Felinus. Ac mox in eo quod sequitur: In securi et ascia dejecerunt eam, inter translatore satus convenit, quod enim pro ascia quidam vertunt malleum, ideo est quod כלפה KALAPHAH, est utrilibet commune.

Vers. 9. — Cognatio eorum simul. Concordant Hieronymus, Chaldaeus, Nebiensus, Pellicanus, et interpretes pro Cajetano, dum transferunt posteri eorum, vel filii eorum. Sed Pragensis, Sanctes, Munsterus, Felinus et Campensis maluerunt sequi quosdam rabinos, exponentes vocabulum hic positum, נים NINAM, depopulemur, sive saviamus in eos. Adnotavit tamen Sanctes posse esse, aut de radice נן NIN, id est filius, intelligendo posteritatem per filium, aut de radice ינה IANAH, quod est depopulatus est, sicque redemit laborem nostrum.

Quiescere faciamus omnes dies festos Dei a terra. Pragensis, combuserunt omnia templa Dei in terra. Sanctes, pro templis, dixit tabernacula; Munsterus, synagogas; interpretes pro Cajetano, conventus; Campensis complexus est utraque, et templa et solemnitates. Hunc locum tam copiose quam erudite diseussit Hieronymus ad Suniam et Fretellam ut nobis quidquam addere non liceat. Dicit ergo: « Incendamus omnes dies festos Dei a terra, pro quo in Graeco scriptum est, δευτε και κατακαύσωμεν πάσας

Et nos transtulimus: Heus, et quiescere faciamus omnes dies festos Dei a terra. Et miror quomodo e latere adnotationem nostram, nescio quis temerarius, scribendam in corpore putaverit, quam nos pro eruditione legentis scriptum hoc modo. Textus non habet κατακαύσωμεν, ut quidam putant, sed κατακαύσωμεν, id est incendamus. Et quia retulit mihi sanctus presbyter firmus, qui hujus operis exactor fuit, inter plurimos hinc habitam quaestionem, plenius de hoc disputandum videtur. In Hebraeo scriptum est, שש כל מלמד אל בארץ SAREPHU CAL MOADE EL BAABETZ, Quod Aquila et Symmachus verterunt ἐνέπροσαν πάσας τὰς ἑορτὰς Θεοῦ ἐν τῆς γῆς, id est incendunt omnes solemnitates Dei in terra. Quinta, κατακαύσωμεν, id est combuserunt.

Sexta, κατακαύσωμεν, id est comburamus. Quod et LXX, juxta Hexaplorum veritatem, transtulisse perspicuum est. Theodoto quoque ἑντροπισωμεν vertit, id est succendamus. Ex quo perspicuum est sic psallendum, ut nos interpretati sumus. Et tamen sciendum quid veritas Hebraica habeat. Hoc enim quod LXX Interpretes transtulerunt propter vetustatem in ecclesia decantandum est, et illud ab eruditissimum propter notitiam Scripturarum. Unde si quid pro studio ex latere additum est, nondum debet poni in corpore, ne priorem translationem pro scribentium voluntate conturbet. » Haec tenus verba Hieronymi fideliter retulimus. O verba alio signanda calculo, o verba nullo intermorigura saeculo, quae vel sola sufficerent abunde ad retundendum quorundam pertinacium cervicem, qui si quid forte putant in Hebr. aliter legi, quam in Ecclesiis psallatur, insaniant, stomachantur, vociferantur exaggerantes ad ravim; hoc est eradendum, convellendum, jugulandum. Hoc non dixit Spiritus sanctus, Psallamus cum Propheta hoc aut illo modo. Quid ais? Hieronymus etiam id quod verum erat, et e latere pro eruditione legentis adnotatum, noluit infulciri in corpore textus, quin et temerarium censuit qui hoc fecerat. Quod si etiam receptum sit nunc, ut aliter psallamus, quam ille forsitan verterit, aut interpretatus fuerit, vult vetustatem auctoritatis nomen oblinere. Scientiam laudat Scripturarum, ritum ecclesiasticum vult temerari.

Vers. 10. — Et nos non cognosceat amplius. Hieron., 164 Non est nobiscum qui sciat usquequo, ut intelligas non esse prophetam, qui sciret finem horum malorum, et quousque sint saevitura. Verum ex Hebraeo hic velle ille sensus congrue elici potest הלא יודע עד כמה VELO ITANU IODEA AD MAH, praesertim si legeretur נן OD, pro עד AD, ubi sunt eadem litterae, quanquam frequentius in od interponatur vau.

Vers. 12. — De medio sinu tuo in finem. Hieronymus, de medio vel ut codex Fabri habebat, in medio sinus tui consumens. Sanctes et Munsterus ad sensus integritatem, ut sibi videntur, quaedam addiderunt. Ac totum versiculum repetam, quo appareat quid sibi velint aperti. Ille sic: « Ut quid reducis manum tuam et dexteram et medio sinus tui, non educis, inimicos consumendo? Hinc non abhorret alter: Quare avertis manum tuam et dexteram tuam? profer eam ut hostem consumas. Varietas pendet ex postremo vocabulo כלה CALEH, quod consumere, perficere, finire. Et secundum normam grammaticae Hebraeae, est modi imperativi vel infinitivi, ob idque apte vertitur finiendo, vel consumendo, fini, aut consume, quanquam Hieronymus litterae haud serviens dixerit per participium consumens, etiamsi non sit improbable ipsum legisse כלה COLEH, in verbo quod nuncupat cal.

Vers. 14. — Tu confirmasti in virtute tua mare. Hieronymus cum caeteris, dissipasti. In Hebraeo scribitur פרדת PORADTA, idque significat separare, distinguere, expandere, dissipare. Quod si versiculi

intelligentiam reduceris ad transitum fliorum Israel per medium maris Rubri, eodem tendit sensus, *confirmasti et dissipasti mare*. Si quo modo Augustinus refert ad gentium conversionem, certe ipsa plenitudo et cordis contritio dissipat malam conscientiam, et confirmat bonam.

VERS. 16. — *Tu siccasti fluvios Ethan*. עֵתָן non videtur esse proprium nomen deserti. Hieronymus enim vertit et plerique alii *flumina fortia*.

VERS. 18. — *Æstatem et ver tu psalmasticea*. Hebr. ponunt pro vere hyemem, חֹרֶף HOREPH: credimus haud inepte et ver designare. Nam Job xxix, ubi legimus: *Sicut fui in diebus adolescentiæ meæ*, Hebræus habet חֹרֶף HOREPH. Adolescentia autem temporis, quidnam aliud sonat quam veris juventam quamdam? Quanquam qui dicit, *æstatem et ver plasmata*, mediam quoque hyemem intelligat necesse est.

VERS. 20. — *Ne tradas bestiis*. לְחַיִּיתָ LEHAIATH, id est *feræ vel congregationi*. Vocabulum enim est ambiguum. Priorem significantiam sequuntur LXX, Hieronymus, Nebiensis, Pratensis, Pellicanus, interpretes pro Cajetano, et editio in Campensi. Alteram malunt Sanctes, Munsterus, et paraphrasis Campensis, quia tamen sensus quasi esset imperfectus, simpliciter dicendo, *ne tradas congregationi animam*, addiderunt *hostium*.

Animas confitentes tibi. LXX, subnotante ipso Sancte, legerunt *daleth* pro *res*. Sunt enim litteræ, ut non rarerer dictum est, admodum affines. Siquidem nunc habent exemplaria, תֹּרֶקָ TORECA, id est *turturis tuæ*, interpretibus Pratensi, Sancte, Pellicano, Munstero, Campensi, Nebiensi, Felino. תֹּרֶקָ TORECA autem, id est *confitentem tibi*, seu *quæ confitebitur tibi*, sonat. Sed Hieronymus et interpretes pro Cajetano, transferunt *animam eruditam lege tua*, legentes quidem per *res*, sed *ducentes a תֹּרָה TORAH*, id est *lex*, תֹּרֶקָ TORECA, quamvis Sanctes astruat in ea acceptione dicendum, תֹּרָתָ THORATHECA. Chaldeus tamen habet, *animas descendentium legem tuam*.

Et animas pauperum tuorum. חַיִּיתָ חַיִּיתָ HAIATH HUISUM

A vertunt *congregationem*. Hieronymus, *vitam* quæ procul dubio est anima.

VERS. 21. — *Repleti sunt qui obscurati sunt terræ domibus iniquitatum*. Quia versus est translatus ad ordinem locutionis Græcæ, paulo est involutior, sed sic ordinando, *repleti sunt domibus iniquitatum terræ, qui obscurati sunt*, nihil remanet scrupuli. Aug. et Romana editio sic habent: *Repleti qui obscurati terræ domorum iniquarum*, ut more Græco ponatur genitivus vice ablativi. Magister vero subaudit *habitantes*, nostram lectionem tenendo. In Hebræo major est difficultas. Hier. enim habet, *repletæ sunt tenebris terræ, habitationes iniquæ subrutæ*; Pratensis aliter, *repletæ sunt obscuritates terræ habitaculis iniquitatis*; Sanctes, *repleta sunt loca tenebrosa, habitationes iniquorum*; Munsterus, *repleta sunt omnia tenebrosis carceribus terræ, et habitaculis violentis*. Alii pene in idem conspirant. Singula sigillatim excutiamus. In primo vocabulo omnes conveniunt. In secundo est dissonantia, videlicet *obscurati sunt*. Hebr. enim unico effertur מַבְסָסִי MABASSAKE, quia LXX acceperunt sub participio apicibus immutatis si scribantur in verbo hiphil, ut vocant. In tertio nempe עֲרֵב ERETZ Hier. dissidet, quod usurpat plurative, eoque oportuit, secundum vocabulum, pro constructionis exigentia ponere. In quarto et quinto nimirum מַבְסָסִי מַבְסָסִי MEOTH HMAS, satis concordant, præter hoc quod videtur Hier. addidisse *subrutæ*, sed verbum מַבְסָסִי HMAS est unceps ad *inque agere, et dissipatum esse*, quare est verosimile ipsum voluisse utrumque comprehendere significatum. In commentariis certe ignoro prorsus, quam secutus est editionem, quia legit, *repleti sunt dumis pro domibus iniquitatum*, et interpretatur *spinas*, quanquam densitas, quæ est in sentibus, haud longe sit ab obscuritatibus terræ.

VERS. 24. — *Superbia eorum qui te oderunt ascendit semper*. Pro *superbia* Hebr. שְׂחֵוֹן SCHEON. Et Hier. vertit *sonitum*, nec alii dissident. Quem tamen *sonitum* sive *strepitum* intelligere debeamus, aperuerunt LXX in nomine *superbiæ*. Inde editio in Campensi, habet *fastus insurgentium in te*: et Paraphrasis, *contumeliosa vociferatio eorum*. Concordat Felinus.

PSALMUS LXXIV.

PSALMI TITULUS: « IN FINEM NE DISPERDAS vel CORRUMPAS, PSALMUS CANTICI ASAPH. »

Confitebimur tibi, Deus. [Aug., Alcuin., Cassiod.]

Titulus: *In finem ne disperdas vel corrumplas, psalmus cantici Asaph*. Psalmus iste contra tumorem superbiæ medicinam humilitatis apportat, in quo Christus ostenditur verus Deus, et verus homo, iudex vivorum et mortuorum: ut Judæi credant, et non corrumpant fidem et spem suam in Christum; sed Dei promissionem certa fide exspectent. Et hoc dicit *Asaph*, id est fidelis Synagoga. [Gl. int., Cassiod., Aug., Cassiod.] Et est sensus: *Psalmus* iste, qui monet ad bene operandum est *cantici*, quia agit de remuneratione æterna, qui est *Asaph*, id est fidelis Synagoga, hoc agit *ne tu*, o Judæe, vel quicumque *corrumplas* vel *disperdas*, id est ne violes spem, quæ habetur in promissione Dei; sed sit tibi certa ejus promissio, et ut hoc facias, respice in *finem*, id est vide finem, ubi tu beatus eris; miseri vero qui hic rident. Et ideo quæcunque modo hic occurrunt prospera vel adversa despice, in sola promissione Dei gaude. Intentio: Monet hic psalmus, ne quis su-

perbus de se præsumat, nec humilis de Deo desperet; quem et si affligitur, certa consolatur promissio. Modus: Bipartitus est psalmus. Primo proponitur humilis, qui et alios invitat. Secundo terretur superbus iudicio, quod effugi non potest, ibi, *cum accepero tempus*. Asaph ergo certus de promissis, sic incipit: O,

VERS. 1. — « Confitebimur tibi, Deus, confitebimur tibi, et invocabimus nomen tuum. »

Deus, confitebimur peccata, [Aug.] jam humiles facti, non alii Deo, sed *tibi* non crudeli ultori, sed pio indultori. Hæc confessio est evacuatio a malis. Omnia enim in confessione lavantur. Deinde repetit *confitebimur*. Repetitio confirmatio est, ne te peniteat esse confessum. Unde in Evangelio Joan. Dominus geminat pro majori confirmatione: *Amen, amen* (Joan. 1, et alib.) Et in Psalmis: *Fiat, fiat*, geminatur (*Psal. lxxi, lxxxviii*). Et Joseph de somnio Pharaonis, qui vidit septem spicas plenas, et totidem steriles; et septem boves pingues, et totidem macilentos, dixit (*Gen. xli*). Repetitio est confirmatio. Firmamentum enim sententiæ esse in repetitione, ex mul-

tis Scripturarum locis docemur, ut præostensum est : ad significationem veritatis sufficeret unum, ad significationem firmitatis accessit et alterum. Confitemini peccata, vel semel terreno judici mortem inducit. Sed Deo facta frequens confessio vitam parit; post confessionem sequitur invocatio. Unde subdit, *Et invocabimus nomen tuum*, post confessionem potest invocari Deus in hominem sic mundatum. Et sicut per confessionem evacuatur malis; sic per invocationem impletur bonis. Postea sequitur narratio. Unde subdit :

VERS. 2. — « Narrabimus mirabilia tua, »

Narrabimus. [Aug., Gl. int., Cassiod., Aug., Cassiod.] De pleno ructavit iste, ut alii veniant, ut qui audit, dicat : Veni (Apoc. xxi), et cortina cortinam ducat (Exod. xxxvi), et fontes nostri deriventur foras (Prov. v). *Mirabilia tua*, hæc est regula sanctæ devotionis, quæ hic insinuat. Prius enim est confiteri peccata, per quod exinanimur malis; postea invocare Deum in auxilium, quo bonis implemur; tandem de pleno eructantes narrare possumus : a purgato enim invocatur Deus ut a suo. Indevotus vero, si eum vocat, iudicium postulat. Si autem purgatus invocaverit, deinde poterit narrare : Alioquin dicitur ei, *Quare tu enarras justitias meas?* (Psal. xlviii.) Inde etiam est quod locus orationis prius mundatur a sordibus; deinde cortinis ornatur, postea palliis variorum colorum decoratur (Exod. xxvi), ut nos (109) qui sumus templum Dei sanctum, prius per confessionem purgemur a malis : postea per invocationem cortinis virtutum decoremur, inde variis coloribus operum bonorum in conspectu hominum ad gloriam Dei Patris niteamus. [Cassiod.] Pro hac autem perfecta religione mox meretur iste audiri. Dicit enim Christum respondere votis suis, in cuius Christi persona subditur :

PARS II. VERS. 2. — « Cum accepero tempus, ego « justitias iudicabo. »

Cum accepero [Cassiod., Alcuin., Aug., Gl. int., Aug.] Secunda pars, ubi terretur superbus iudicio, quod effugi non potest, et ad eum revocandum columnæ confirmantur, quem etiam Deus humiliat, hic vero humilem exaltat. Vel secundum aliam litteram, singulariter dicitur, *Narrabo*, quamvis pluraliter præmiserit : *Confitebimur et invocabimus*. Jam enim omnes sunt unus Christus, ex quo habetur invocatus. Loquitur autem Christus in persona capitis et membrorum. Quasi dicat : Ego, totus Christus, narrabo mirabilia tua, quæ si quis non audit, ego, Christus, scilicet qui modo non videor, *judicabo justitias*, vel ego Christus, scilicet totus, iudicabo, quia et sancti cum eo iudicabunt, ante ergo iudicandi precentur absolvi. Iudicabo, *cum accepero tempus* iudicandi. Modo enim tempus est docendi et misericordiæ; sed postea erit tempus iudicandi. Sed nunquid accepit Christus tempus? Nunquid accepit Filius Dei, Filius Dei non accepit tempus; sed filius hominis accepit tempus, idem tamen est et (109) Ex Greg., hom. 19 in Ezech.

A Filius Dei, per quem facti sumus, et filius hominis per quem reffecti sumus. Accepit ergo tempus ut filius hominis, qui gubernat tempora ut Filius Dei. Accepit ergo Christus secundum hominem quod ipse Deus dat, ipse, scilicet potestatem iudicium faciendi. Nam secundum quod Filius Dei, nunquam carnis potestate iudicandi. Et ideo non accepit; sed secundum quod Filius hominis accepit. Totus ergo Christus in futuro iudicabit. Unde Dominus in Evangelio : *Sedebitis et vos super sedes duodecim iudicantes duodecim tribus Israel* (Matth. xix). Ita in futuro, modo quid?

VERS. 3. — « Liquefacta est terra et omnes qui habitant in ea; ego confirmavi 165 columnas ejus. »

Terra prius firma, modo *liquefacta est*, [Alcuin., Aug., Alcuin., Cassiod.,] id est a stabilitate virtutis et iustitiæ in diversas diluit concupiscentias. Deinde exponit quam terram dixit. *Et*, pro id est, *omnes qui habitant in ea*; ipsa enim terra defluxit in habitantibus se, talem inveni terram. Sed ego non suppliciorum exactor, sed peccatorum donator, *confirmavi columnas ejus* quæ in passione nutaverunt, id est apostolos, qui confirmati sunt in resurrectione. Vel ita : terra, prius vitiis constricta, liquefacta est, flante Spiritu sancto, ut germina virtutum emitteret. *Et*, pro id est, omnes qui habitant in ea, ego confirmavi columnas ejus. Hæc non mutantur. Et per confirmatas columnas

VERS. 4. — « Dixi iniquis : Nolite inique agere; « et delinquentibus : Nolite exaltare cornu. »

Dixi iniquis, [Aug., Alcuin., Aug., Cassiod.] omnibus malis generaliter, hoc, *Nolite inique agere*. Jam ceciderant, jam defecerant, jam rei erant, jam deflexerant, et tamen dicit : *Nolite inique agere*, id est non perseveretis in malo, sed fugite ad medicum. Malum enim est peccare, pejus est perseverare, perniciosius est defendendo se in Deum culpam refundere. Unde subdit, *et delinquentibus*, id est peccata defendentibus, dixit : *Nolite exaltare cornu*, id est nolite inde superbire, apud vos exaltantes cornua ad excusationem. Quasi dicat : Si jam fecistis iniquitatem per cupiditatem, ne defendatis per elationem; si sani, non audistis. Vel jacentes surgite, non vos excusetis. Maximum est vitium excusationis. Nam quasi cornu erigit, qui per alios peccata sua nititur excusare, ut per diabolum, ut per alios suasores, vel per necessitatem stellarum. Sequitur : Et

VERS. 5. — « Nolite extollere in altum cornu vestrum, nolite loqui adversus Deum iniquitatem. »

Nolite extollere in altum cornu vestrum, [Aug., Cassiod., Alcuin.] id est contra Deum, ut facit ille qui contra Deum blasphema cogitatione remurmurat. Deinde exponit in re, quod dixerat, *nolite loqui corde*, etsi non lingua loquamini, *adversus Deum iniquitatem*. Quasi dicat : Deus nesciat hæc, vel non curet, ut ille qui dicit se injuste pati, cum nequiores prosperi sint; quod est injustum facere Deum. Vel, nolite loqui adversus Deum iniquitatem, ut fa-

ciunt illi, qui non sua culpa, sed necessitate stellarum dicunt se peccasse, ut Deo, non sibi imputetur; vel qui sciunt peccata sua, sed impunitatem sibi promittunt. Cur hæc non debetis facere? quia iudex talis est, qui vitari non potest, quia ubique est, Deus enim est. Et hoc est: Ideo non faciatis hoc

VERS. 6. — « Quia neque ab oriente, neque ab occidente, neque a desertis montibus, quoniam Deus iudex est. »

Quia iudex neque iudicat ab oriente [Aug.] quasi dicat, ut inde fugias in occidentem, *neque iudicat ab occidente*, ut inde fugias in orientem. Quasi dicat: De nullo diviso loco iudicat, quia non est localis. Nam ubique præsens ut Deus. Neque iudicat a desertis montibus, ut inde fugias in medium populorum. Quare non? *Quoniam Deus iudex est.* Si autem in aliquo loco esset, tunc Deus non esset. Vel, iudex neque ab oriente, neque ab occidente, neque a desertis montibus, id est a secretis locis, subaudi *est absens*. Quare? Quoniam Deus iudex est, idem pene sensus cum priori. Vel secundum mysticum sensum: [Cassiod., Alcuin., Aug.] Oriens sunt boni, quibus oritur sol iustitiæ, scilicet homines claritate Dei conspicui; Occidens vero, sunt quibus occidit sol iustitiæ, id est mali. Deserti montes sunt falsi prædicatores, superbi hæretici, qui locum montium usurpant; sed a veritate Dei sunt deserti, quibus Deus præsens est, non tamen ita ut bonis quibus præsens est per gratiam, non modo per cognitionem. Et est cur non faciatis: Quia Deus, neque deest ab oriente, id est a bonis; neque ab occidente, id est a malis. Neque deest a desertis montibus, id est a falsis prædicatoribus: omnibus generibus hominum Deus præsens et cognitor est, quoniam Deus iudex est etiam eorum quæ sunt in corde. Et ipse qui talis est, superbos humiliat et humiles exultat.

VERS. 7. — « Hunc humiliat et hunc exultat: quia calix in manu Domini vini meri plenus misto. »

Hunc humiliat [Aug.], id est superbum Judæum, ut Pharisæum de iustitia legis tumidum; *et hunc*, id est humilem gentilem, ut publicanum dicentem: *Deus, propitius esto mihi*, etc. (*Luc. xviii*); *exultat*, per quid? per legem quæ est in manu Dei mediatoris (*Gal. iii*), quæ dicitur calix, quia inde potat animas fidelium. Et hoc est, *Quia calix in manu Domini*.

VERS. 8. — « Et inclinavit ex hoc in hoc; verumtamen tamen fæx ejus non est exinanita, bibent ex eo omnes peccatores terræ. »

Et inclinavit ex hoc in hoc. [Aug.] Hucusque tenditur vis probationis, sed singula verba quid intelligentiæ contineant, videamus. Calix est lex, et omnis scriptura Veteris Testamenti, ubi Novum absconditum est, quasi in fæce corporalium figurarum, quæ dicitur calix, quia inde inebriat Deus mentes credentium. Calix ergo *vini meri*, id est legis since-

ra est, quantum ad præcepta moralia justa et bona, scilicet Deum unum adorabis, etc. Vel calix vini meri dicitur, quantum ad spiritualem intelligentiam, *plenus misto*, id est fæce corporalium sacramentorum, quæ remanent et resident apud Judæos: et funditur inde omnis spiritualis intellectus et eliquatus est in humiles gentiles. Sed apud Judæos fæx figuræ remansit, de qua Judæi infidi potati sunt. Et hoc est, Judæum humiliat, et gentilem exultat. Et hoc per legem, quia calix, id est lex et totum Vetus Testamentum est, in manu Domini, id est in potestate Christi mediatoris. Calix dico vini meri, propter sinceritatem moralium præceptorum, et spiritualis sensus. Et ille calix plenus misto, id est fæce corporalium sacramentorum. Et quid inde? Et inclinavit Dominus hunc calicem, id est legem. Ex hoc, id est a Judæo, in hoc, vel in hunc, gentilem, in quem spiritualis intellectus eliquatus est. Et per hoc constat, quia illum humiliat, et hunc exultat. Et licet inclinet, verumtamen fæx ejus non est exinanita apud Judæos, quia carnalia sacramenta apud Judæos remanserunt; et bibent ex eo misto, id est de fæce figurarum, omnes peccatores terræ, id est omnes Judæi infidi. Vel ex eo calice, id est bibent generaliter omnes peccatores terræ, id est superbi peccatores, et humiles peccatores. Judæi sunt superbi peccatores; gentes vero, humiles peccatores, quorum alii bibunt vinum calicis, scilicet humiles peccatores, alii fæcem, scilicet superbi peccatores omnes bibent, sed seorsum.

VERS. 9. — « Ego autem annuntiabo in sæculum; cantabo Deo Jacob. »

Ego, [Aug., Cassiod.] Christus cum corpore meo, *annuntiabo in sæculum*, id est quandiu sæculum erit. Vel, *gaudebo in sæculum*, alia littera, de promissione futura, in finem sæculi, de qua dicitur in titulo: *Ne corrumpas*, etc. Vel ita, et convenit in parte cum priori sensu. Calix est lex, vinum merum cæleste mysterium, id est spiritualis sensus (110) plenus, quia et si semper bibitur, nunquam expenditur, misto id est utroque Testamento, quia Vetus et Novum simul sunt. Unde Ezechiel: *Vidi rotam in medio rote* (*Ezech. i*). [Cassiod., Alcuin.] Judæi non mistum bibunt, quia Vetus sine Novo recipiunt, neque Manichæi, qui Novum recipiunt sine Veteri. Ex hoc in hoc, quia a Judæis tulit, et conversis gentibus inclinavit. Verumtamen fæx ejus. Fæx non accipitur hic pro sordibus; sed ima et ultima vini significat, id est ultima et subtiliora legis, ad quæ non potest perveniri hic. Et est, licet inclinet. Verumtamen fæx ejus, quam inclinavit, non est exinanita, quia illa secretiora non penitus possunt capi (111). Unde si quid residuum fuerit, igne Spiritus sancti comburetis (*Exod. xii*), quia omnibus bibentibus plenitudo non deficit. Et bibent ex eo, calice pleno, omnes peccatores terræ (112), id est Judæi in fine conversi cum aliis bibent, utrumque

(110) Greg. in Ezech. homilia 6.

(111) Ex Greg. lib. xx, Mor. cap. 9

(112) Ex Cassiod. et Isid. in. Gen.

Testamentum servantes, quando Abraham cum filio ad pueros cum asiua exspectantes, immolato ariete revertetur (*Gen. xxi*). Vel ita hunc humiliat, et hunc exultat : quod potest, quia calix, id est potestas et dispensatio judicandi. Calix dico, vini meri, id est justi iudicii est, in manu Domini, [Alcuin.] id est Christi, plenus misto, id est misericordia et iudicio, quia aliis mors per justitiam; aliis vita per misericordiam, quod mistum inclinatur et propinat omnibus. Et hoc est : Et inclinatur ex hoc in hoc, id est omnibus generaliter. Omnes enim sentiant misericordiam et iudicium. Et licet inclinatur calicem istum, verumtamen fœx ejus non est exinanita, id est poena bibentibus austera, non finiatur malis, ex eo calice bibent fœcem omnes peccatores terræ, non solum Judæi peccatores bibent. *Ego autem cum meis, dicit Christus, annuntiabo, vel gaudebo, in sæculum, cantabo Deo Jacob.*

VERS. 10. — « Et omnia cornua peccatorum confringam; et exaltabuntur cornua justi. »

Et omnia cornua peccatorum quæ hic eriguntur, [Aug., Cassiod., Gl. int.] scilicet dignitates superbiorum, confringam, in fine, quæ modo nolunt frangi, hoc est quod ante dixit, hunc humiliat, et cornua justi, quæ non sunt hic, sed ibi erunt, id est munera Christi, quæ non sunt hic, sed ibi erunt, id est munera Christi, quæ sunt sublimitas justi, exaltabuntur in futuro, ubi superbus humiliabitur, et humilis exaltabitur, hoc est quod ante dixit, hunc exultat.

COLLATIO IN PSALMUM LXXIV : « CONFITEBIMUR, » etc.

VERS. 1, al. 2. — *Invocabimus nomen tuum.* קָרוֹב שֵׁכֶךְ QAROB SCEMECA propinquum nomen tuum, sive, ut traduxit Hier., *iuxta nomen tuum.* Idem sibi vult. Nam, *prope est Dominus invocantibus eum,* psalm. cxxiv, quanquam sic velint accipi, ut semper sentiamus præsentiam Dei.

VERS. 2, al. 3. — *Cum accipero tempus.* מוֹעֵד MOED tempus transferunt, Hieron., Chaldæus, Pellicanus, Sanctes et Campensis. Munsterus, Felinus, et interpretes pro Cajetano, *cælum seu conventum;*

A Pratenis, *solemnitatem.* Particula illa est iis omnibus communis. Verendum ne plures sibi sapiant.

VERS. 5, al. 6. — *Nolite loqui adversus Deum iniquitatem.* בַּצְּאוּר עֵרֶק BATZAUAR ATBAQ. Hieron. pro *adversus Deum iniquitatem* vertit in *cervice veteri.* Sequuntur Pellicanus et Nebiensis. Pratenis, *cum cervice elatum,* ut elatum regatur a verbo loqui aut loquentes; Sanctes, *collo pingui;* Munsterus, *collo præfracto.* Prima particula, est, אֵרֶק rzon, id est fortis, qui et ipse Deus, quomodo apparet LXX sumpsisse, cum etiam littera beth dictionibus præposita significet interdum adversus. Deinde secunda particula, tum significavit rem duram gravem, tum antiquam, quæ universa quadrant obstinationi accommodatæ significata per cervicem et collum pingue.

VERS. 6, al. 7. — *Neque a desertis montibus.* Hier. Nebiensis, Pellicanus et translator ad Campensem stant a nobis. Cæteri vertunt *exaltationem;* B Sanctes *nec a deserto venit exaltatio,* ubi de suo ponit *veniet.* מִמִּיבְדָר הַרִים MIMIBDAR HARIM, novissimum vocabulum si habeat he litteram substantialem vocamodo acceptur LXX et qui illos sequuntur, recte *montes* sonat. Alii vero ceperunt, ut sit addititia a radice יָרַם *exaltavit* vel *exaltatus est.*

VERS. 7, al. 8. — *Calix in manu Domini vini meri plenus misto.* Hier. ferme ad eundem modum, *calix in manu Domini, est vino meraco usque ad plenum mistus:* Ita quoque Nebiensis. Alii quidam iuxta verbum videntur dissonare, tamen sensum non variant, si oculatius perpendatur. Pratenis, *calix in manu Domini rubefactus est, plenus mitione.* Pellicanus, *calix in manu, vinum efferbuit, implevit mitionem.* Munsterus et Sanctes, *vinum rubuit, sive rubescit, pleno misto aut mistura.* הַמֵּר HAMEER est rubuit quidem, quod hic legitur, sed inde ducitur הַמֵּר HEMER, quod est *vinum bonum, merum.* Felinus autem mavult *vinum turbidum,* sed Chaldaica translatio habet vinum purum.

C 166 VERS. 8, 9. *Fœx ejus non est exinanita.* Septuaginta sensum de sensu eruerunt, qui clarius eminent, per id quod mox subtexitur, bibent omnes peccatores terræ, qui si semper bibant, consequens est, ut nunquam fœces calicis iræ divinæ evacuentur. Hoc dixerim, quod Hebraice videatur quasi contrarium, quum sine negatione scriptum sit יִמְצֵוּ יִמְצֵוּ iimtzu, id est, *sugent, expriment, epotabunt,* sic tamen ut nunquam non restet quidpiam exurgendum. Pondus sententiæ mire attenderunt Septuaginta.

PSALMUS LXXV

PSALMI TITULUS « IN FINEM IN CARMINIBUS CANTICUM AD D ASSYRIOS, PSALMUS ASAPH. »

Ad Assyrios additum est ab interpretibus Græcis, *ex consilio Spiritus sancti,* quod pluribus supra probatum est in quibusdam similibus.

Notus in Judæa Deus, etc. Titulus : *In finem in carminibus canticum ad Assyrios, psalmus Asaph (112').* Assyrii interpretantur *dirigentes* et significant Judæos, quibus per antiphrasim, id est per contrarium hoc convenit, quia non sunt dirigentes, sed errantes. Vel possunt dirigentes dici quasi erigentes, quia erigunt se contra Christum, eo quod sine gratia Christi quaerunt salutem per legales observantias. Qui bene dicuntur Assyrii, quia persequuntur Ecclesiam Christi, ut olim Assyrii persequerentur Judæos. Contra hos loquitur hic Asaph, id est

(112') Ex Cassiod. in præf. et conclusione psalmi, et ex Alcuin.

fidelis Synagoga, confutans eos hic, quibus nomina gloria dicit ablata. Et ad alios translata, quæ sunt Judæa, Israel, Salem, Sion, et nihil boni posse sine Christi gratia probantur. Et est sensus : [Gl. int., Alcuin., Cassiod.] *Psalmus iste Asaph,* id est fidei Synagogæ attribuitur, quæ hic loquitur dirigens nos *in finem* id est in Christum. Et est *in carminibus,* id est in laudibus. Et est *canticum,* quia agit de bonis Christi, scilicet quod notus, quod habitat, quod illuminat, quod salvat. Et est *ad Assyrios,* id est contra Judæos, qui non se dirigunt ad Deum, sed errant. Vel se erigunt contra Christum, suam statuentes justitiam. Intentio : Judæos confutat, et devotos ad reddenda vota monet. Modus : Tripartitus est psalmus. Primo frangit gloriam Judæorum. Secundo, dicit quod Christus illuminat, quod salvat, et judi-

cat, ibi, *illuminans*. Tertio admonet jam devotos reddere vota, ibi, *quoniam cogitatio*. Fidelis ergo Asaph, confutans Judæos, ait :

VERS. 1. — « Notus in Judæa Deus : in Israel magnum nomen ejus. »

Notus in Judæa Deus. [Aug.] Quasi dicat : Glorietur Judæus, quod Judæo notus Deus, sicut hic dicit Propheta et verum est, sed Judæo intus qui in occulto est Judæus, non Judæo in carne, qui in manifesto solo nomine est Judæus; *notus* est enim *Deus*, sicut hic Propheta dicit *in Judæa*, vera scilicet ut confiteatur peccata; Judæa enim interpretatur *confessio*. Quasi dicat : Auctoritate Prophetæ, unde solent gloriari Judæi et gentibus insultare confuto eos. Si enim veri Judæi estis, tunc in vobis notus est Deus, sicut dicit Propheta, quod si non estis, tunc non estis Judæi. Sed non est notus in eis Deus, quia Cæsarem gentilem confessi sunt, dicentes : *Non habemus regem nisi Cæsarem* (Joan. xix), et Christum negaverunt, de tribu Juda natum. Unde olim reges erant; unde et Judæi dicti sunt. Duodecim enim tribus habebat populus Judæorum, secundum numerum filiorum Jacob præter tribum Levi : quæ ministrabat in tabernaculo, nec habebat sortem in terra promissionis (Num. xviii). In divisione enim terræ promissionis, suscepti sunt duo filii Joseph, scilicet Manasses et Ephraim ut haberent sortem in terra promissionis, et facerent per se tribus. Tribus autem dicuntur tanquam curiæ et congregationes distinctæ populorum. Susceptis ergo duobus filiis Joseph cum reliquis 11 filiis Jacob (Gen. xlviii). Pro una enim tribu Joseph duæ filiorum accesserunt, factæ sunt xiii, sed accepta tribu Levi, quæ sacerdotalis erat, et de decimis vivebat, duodecim tantum remanserunt, quibus terra divisa est. In his autem tribubus una est Juda unde reges erant. Unde Jacob benedicens filiis ait : *Non deficiet princeps de Juda, et dux de femoribus ejus, donec veniat cui repromissum est.* (Gen. xlix). Et ab hac tribu, omnes Judæi dicuntur : de qua etiam venit Dominus noster Jesus Christus. Judæi itaque Cæsarem confessi, non Christum qui de Juda, jam non sunt Judæi appellandi. Itaque eversum est regnum Judæorum, quia noluerunt cognoscere verum regem, id est Christum, abdicaverunt se ab isto nomine, cum dixerunt : *Non habemus regem nisi Cæsarem*. Si non habent regem nisi Cæsarem, defecit jam princeps de Juda. Venit ergo ille cui repromissum est. Illi ergo verius sunt Judæi, qui in ipsum credunt. Judæa vera Christi est Ecclesia, credens in eum, qui venit ex tribu Juda, in qua vere notus Deus. Sequitur : Et Israel vero, scilicet qui Deum vident, magnum est nomen ejus, [Gl. int.] Non blasphematur, sicut per malos.

VERS. 2. — « Et factus est in pace locus ejus ; et habitatio ejus in Sion. »

Et factus est in pace locus ejus, Dei, [Cassiod., Hier., Gl. int., Aug.] id est, in humili et bene pacato habet locum. Alii interpretes dicunt *in Salem*

A locus ejus, sed idem est, quia ponitur hic interpretatio. Salem enim interpretatur *pax*. *Et habitatio ejus est in Sion vera*, id est in Ecclesia quæ nunc speculatur per fidem. Vel in Sion, id est in contemplatione futura, quando videbimus eum facie ad faciem (I Cor. xv). Nota congruum ordinem verborum. Prius ponitur Judæa, id est confessio; postquam sequitur Israel, id est *vir videns Deum*, quia prius est confiteri peccata, per quod videtur Deus, et sic in pacato cum Deo locus est. Quando sequitur *pax*, post Israel, postea in Sion, id est in contemplatione cum facie ad faciem videbitur, erit habitatio.

VERS. 3. — « Ibi confregit potentias, arcum, scutum, gladium, et bellum. »

Ibi confregit. [Aug., Hier., Rem., Gl. int., Cassiod.] Quasi dicat : Hæc non nisi a Deo habent, quia *ibi*, id est Judæa Israel, Salem, Sion *confregit potentias*; vel *ibi*, id est in illa pace æterna, *confregit potentias*, quas *arcum*, id est dolos, scutum, id est omne illud, unde se superbe protegunt, *et gladium*, id est omne illud, unde pugnant contra Deum, *et bellum*, id est omnimodam contradictionem, quam faciunt contra Deum defendendo peccata. Ubi enim Deus auctor pacis venit, hæc omnia fugiunt.

PARS II. Διάψαλμα. VERS. 4. — « Illuminans tu mirabiliter a montibus æternis; turbati sunt omnes insipientes corde. »

Illuminans. [Alcuin., Aug., Gl. int., Haym.] Secunda pars, ubi dicit quod Christus illuminat, Judæus dormit; et quod Christus judicat, Judæus perit. Quasi dicat : *Confregisti potentias, et illuminans a montibus æternis*, id est per montes æternos, id est apostolos tu, non montes ipsi, *illuminans dico mirabiliter*, id est per miracula. Tu terribilis es venturus ad judicium, interponit autem, quare terribilis sit in futuro dicens : *Turbati sunt, etc.*, et est parenthesis. Vel secundum aliam litteram, scilicet *illuminans* [Aug., Hier., Cassiod.], quasi dicat : *Confregisti potentias*. Et *tu illuminans*, non montes ipsi. Et magnifice cum pondere dictum est, *tu*, ne putet aliquis quod eum montes illuminent, *mirabiliter*, id est per miracula facta, per manus apostolorum, tu *illuminans*, scilicet, *a montibus æternis*, id est per montes æternos, scilicet prophetas, apostolos, qui prius lucem excipiunt, per quos sedentes in tenebris illuminantur, quorum beatitudo non terminabitur. [Cassiod., Aug.] Et ideo dicuntur æterni, et per eosdem vitam æternam credentibus promisisti. Sed de hac illuminatione *omnes insipientes corde*, id est desideria mundi sequentes, *turbati sunt*, annuntiata eis alia vita quæ non est hic. Deinde præmittit quare in futuro erit terribilis. Unde et subdit : *Turbati*

VERS. 5. — « Dormierunt somnum suum, et nihil invenerunt omnes viri divitiarum in manibus suis. »

Dormierunt, [Aug., Alcuin., Aug., Cassiod., Alcuin.] In his presentibus quiescentes, quæ eis facta

sunt deliciosa, id est a bonis æternis refrigerantes. A carni acquieverunt, profutura non prævidentes, somnum suum, qui distat a quiete bonorum, quia iste fallax est. Vident enim per somnum se habere thesauros; sed dum evigilant, nihil inveniunt. Unde dicit: *Et nihil invenerunt omnes viri divitiarum.* Ecce diffinitio avarorum, id est studentes divitiis. Unde non ait: *Habentes divitias.* Multi enim habent qui non amant; sed *virii divitiarum*, qui totam scilicet spem suam ponunt in incerto divitiarum, *nihil invenerunt*, dico in manibus suis. [Cassiod., Aug., Cassiod., Aug., Gl. int., Aug.] Ita hoc dicit, quasi adhuc in manibus quærant cum se nihil tenuisse cognoscant. Somnium ergo præsentis vitæ illos divites facit. Evigilatio autem post hanc vitam pauperes prodit. Alludunt enim hæc verba actionibus somniantium, qui evigilantes quærent in manibus quæ dormientes videbantur tenere et amisisse dolent: quod tamen nequaquam se possedisse cognoscunt. Tales sunt isti qui venerunt in hanc vitam, et per cupiditates temporales quasi obdormierunt. Hic excipiunt illos divitiæ et vanæ pompæ volaticæ, et transierunt omnia. Et ita nihil invenerunt in manibus suis, quia nihil posuerunt in manibus Christi, qui dicit: *Esurivi*, etc. (*Matth.* xxv.) In pauperibus namque esurit, qui in cælo dives est. Vel virii divitiarum, id est qui libero arbitrio et lege se divites putant, et nihil invenerunt, in manibus suis, quia nihil boni post hanc vitam habent; sed hoc quod ipsi dormierunt, est a te quia

VERS. 6. — « Ab increpatione tua, Deus Jacob, dormitaverunt qui ascenderunt equos. »

Ab increpatione tua, [Gl. int., Aug., Hier., Aug.] id est ab ira et excæcatione qua excæcas eos, o Deus Jacob, id est junioris populi, dormitaverunt cordis cæcitate, sicut Pharaon et Ægyptii, et qui per sæcularia vagi sunt. Pharaon enim increpationes Domini obstinata mente contempsit, ita et hi negligunt sæncta monita Domini. Sed qui dormitaverunt? *Qui ascenderunt equos superbiæ*, id est qui noluerunt esse humiles, quorum superbia crevit humili Christo, non humiliati. Unde præceptum est in lege filiis Israel, ut non multiplicarent sibi equos (*Deut.* xvii). Salomon quoque de Judæa equos non habebat, sed emebat de Ægypto (*III Reg.* x.) Attende rem tremendam. Increpatio, strepitum habet, strepitus vero increpationis solet excitare homines. Sed tantum pondus est increpantis Dei, quod dormitant increpati, id est cor habent induratum. Duritia enim cordis, obdormitatio est. Sed quod dormientes modo non sentiunt, in finem sentient, quia

VERS. 7. — « Tu terribilis es, et quis resistet tibi? ex tunc ira tua. »

Tu terribilis in iudicio futurus es, et [Cassiod., Aug.] licet hic aliquo modo resistant, tunc quis resistet tibi? nullus. Sed *ex tunc ira tua*. Modo enim dicunt quod volunt, et disputant contra Deum. Quid enim tunc erit? ecce tunc erit ira tua, quando

VERS. 8. — « De cælo auditum fecisti iudicium; terra tremuit et quievit. »

De cælo veniens fecisti, [Alcuin., Haym., Cassiod., Aug.] id est facies. Sed præteritum ponit, quasi jam factum sit *auditum*, id est omnibus notum iudicium. De cælo veniet ad iudicium Dominus. Unde Apostolus ait: *In revelatione Domini Jesu de cælo cum angelis venientis* (*II Thess.* i.) Vel *de cælo jaculatus es iudicium*, alia littera, qui sic descendet tanquam fortissima manu jaculum destinatum. Deinde virtus iudicii exponitur, cum subditur: *Terra tremuit*. Quasi dicat: *Facies iudicium*. Unde, terra tremuit, et quievit a malis suis, id est terreni terrebuntur, et perdita potestate quiescent. Melius autem modo timerent et quiescerent, quam tunc

B VERS. 9. — « Cum exsurget in iudicio Deus; et salvos faceret omnes mansuetos terræ. »

Cum Deus, [Cassiod., Alcuin., Gl. int., Cassiod.] id est Jesus Christus *exsurget* 167 in iudicio, vel iudicium severe iudicans, qui hic quietus omnia pertulit. Vel ita iunge: *Iudicium dico exercendum, cum Deus exsurget in iudicium, id est cum potens apparebit, qui humilis apparuit.* Idem sensus: Vel ita ab illo loco, *de cælo*. Quasi dicat: *Erit ira.* Nec hoc est imprædictum, quia *de cælo*, id est de me dicit Asaph, *fecisti auditum iudicium, esse futurum.* Unde *terra tremuit*, id est homo, et *quievit*, a malis suis, *fecisti auditum*: quando? *cum Deus*, id est Christus, *exsurget* hic a morte, postea venturus, in iudicium, id est ad iudicandum omnes [Alcuin., Cassiod., Aug., Cassiod., Alcuin., Gl. int.] Sed, ne putes iudicium ad solam damnationem iniquorum fieri, subdit *ut salvos faceret omnes mansuetos terræ*, scilicet qui non equos superbiæ ascendunt; sed in humilitate confessi sunt peccata, qui habent pacem mentis, non detractantes jugum Dei. *Mansuetos dico terræ*. Quasi dicat: *Non dico angelos qui sunt mansueti cæli, non terræ.*

PARS III. Διαλογισμα. VERS. 10. — « Quoniam cogitatio hominis confitebitur tibi; et reliquæ cogitationis diem festum agent tibi. »

Quoniam cogitatio hominis. [Cassiod., Alcuin., Gl. int., Alcuin.] Tertia pars, ubi admonet jam devotos offerre vota. Quasi dicat: *Merito salvat mansuetos, quoniam cogitatio mansueti hominis confitebitur tibi*, id est mansueti laudabunt te cogitatione, et etiam opere. Unde subdit: *Et reliquæ cogitationis.* Id est exhibitio boni operis diem festum agent tibi, id est mansueti cessabunt a servili opere peccati, non intenti mundo, sed quieti, et bonis operibus intendunt. Cogitatio enim est conceptio voti; reliquæ, redditio voti; operatio, reliqua post cogitationem. Et quia salvabit, ergo, o vos homines

VERS. 11. — « Vovete, et reddite Domino Deo vestro, omnes qui in circuitu ejus offertis munera. »

Vovete, mente quodlibet bonum, et reddite opere necessario post votum. [Gl. int., Aug.] Notandum quia alia sunt communia vota de his, scilicet, sine quibus non est salus, ut vovere fidem in baptismo,

et abrenuntiare diabolo et pompis ejus, nec occidere, non superbire, et hujusmodi. Quæ, etiam si non promittimus, solvere debemus, et de his præcipitur omnibus. *Vovete, et reddite.* Alia sunt vota propria singulorum, ut castitas, virginitas, et hujusmodi. Ad hæc ergo vovenda nos invitat, non præcipit, ut voveamus, sed ut vota reddamus. Vovere enim consulitur voluntati, sed post voti promissionem necessario redditio exigitur. Ideo non ait simpliciter vovete, et nolite vovere, sed vovete, et reddite, id est si vovetis, reddite. Alioquin de voto rei tenentur et damnationem habent, quia primam fidem irritam fecerunt, ut ait Apostolus (*I Tim. v.*). Vel prima cogitatio dicitur, qua incipimus bona, scilicet pœnitere de peccato, et confiteri Deo, quæ facit reliquas cogitationes, quæ festum agunt. Prius est damnare et displicere quod eramus; quod postea in memoriam tenere debemus, scilicet quid eramus, et quid accepimus. Et hæc sunt reliquæ cogitationis, ne a memoria excidat vulnus quod habuimus, et munus sanationis quod Salvator donavit. Et hæc in memoria tenentes, gratias liberatori agamus, quod est solemnitas celebrare. Ordo vero litteræ non pendet a superiori, ut proprietatis diapsalmatis servetur, sed ad inferiora respicit, sic: [Aug., Cassiod.] Cogitatio hominis, prima scilicet qua damnat mala, et incipit bona. *Confitebitur tibi, et reliquæ cogitationis*, id est reliquæ cogitationes, post prima, scilicet quod semper debet homo recordari mala præterita, ut luceat, et bona præstita ut speret, *diem festum agent tibi*, gratias agendo. Quoniam sentit se homo a peccatis liberum, sicut post emundationem jubetur Judæis in lege offerre festivum munus Deo. Et quoniam solus Dominus est, cui festivitas debetur, ergo, o vos homines, *vovete, et reddite*, hoc non mutatur. *Domino Deo vestro*, non tantum homini, quia non est tactum homo, sed et Deus. [Gl. int., Remig., Cassiod.] *Reddite, vos omnes in circuitu ejus existentes, per fidem offertis munera*, id est vos ipsos munera, quæ altaribus offeruntur. Hi tales monentur vovere, non hæretici, vel pagani. Vel secundum aliam litteram, quæ est, *omnes qui in circuitu ejus sunt afferunt, vel offerent*, [Alcuin., Aug.] Quasi dicat: Ideo vos moneo, quia omnes qui in circuitu ejus sunt, ut famuli, offerent, vel afferent munera, humilitatis, id est, omnes humiles constituentur ei, et adorant eum. In circuitu namque ejus, quasi medii sunt, qui intelligunt communem esse omnibus veritatem, et non faciunt superbiendo suam, hi offerunt munera, quia habent humilitatem. Qui autem quasi suum faciunt quod omnibus commune est, tanquam in medio positum ad partem ducere conantur, et hi non offerent munera. Ecce dixit cui debeant offerre, scilicet *Domino*, et qui sunt in circuitu deinde subjungit, quare dicens:

VERS. 12. — « Terribili et ei qui aufert spiritum principum, terribili apud reges terræ. »

Terribili. [Gl. int., Alcuin., Aug.] Quasi dicat: *Vovete Domino terribili*, id est quia terribilis, si non

A amore, vel timore facite, quem vere timent boni; mali vero non et quia terribilis, ideo timeat quis superbus facere suum; sed sit humilis communem omnibus intelligens, habens spiritum Dei, non spiritum principum, id est superbum. Unde subdit: *Et ei qui spiritum principum*, id est audaciam superbiorum, scilicet spiritum superbiæ, vel timoris aufert, dando suum spiritum, et sic facit eos reges sui, qui corpus suum moderantur, unde subdit: *Terribili apud reges terræ*, [Hier., Haym., Aug.] qui se regunt subjecti Deo, de quibus dicitur: *Cor regis in manu Domini est* (*Prov. xxi.*). Vel ad litteram, aufert spiritum, id est vitam principum, scilicet terrenorum. Quasi dicat: Non solum aliis est terribilis, sed etiam regibus terræ. Unde subdit terribili apud reges terræ, qui terribiles sunt aliis.

COLLATIO IN PSALMUM LXXV: « NOTUS IN JUDÆA, » ETC.

VERS. 3. — « *Ibi confregit potentias, arcum, scutum, etc.* In Hebr. et in Græco, sic ordinantur ista duo vocabula, *potentias, arcum*, ut sint in statu regiminis. Prius quidem vertit Hieronymus, *volatilia arcus*, quod alii eodem sensu *sagittas aut jacula arcus* אֶרְשֵׁי קַשְׁפֵי RISCAPHE QUACRETA, ubi manifeste prior particula pronuntiaretur אֶרְשֵׁי RESCHAPHIM, nisi foret in statu constructionis id quod clarissime patet in Græco τὰ κράτα τῶν τόξων. Itaque diceret quis in Latinis exemplaribus vitium esse scriptoris, qui posuit *potentias, arcum*, ut habet et interpretatur Hieronymus in Commentariis. Ibi, inquit, confregit fortitudines arcuum, illas sagittas ardentes quas mittebat diabolus. » Sic et legit Augustinus; consimiliter Cassiodorus, *cornua arcuum*. Itemque Arnobius. Invenio tamen ipsum Gregorium, disjunctim legisse, quod liquet ex interpretatione propria singulorum, lib. xxiii Moral., cap. 29, in hæc verba: « Rursum pro humana repugnatione, per eum Prophetam, scutum ponitur sicut alibi ait: *Ibi confregit cornua, arcum, scutum, gladium et bellum*. In cornibus quippe elatio superbiorum, in arcu enim insidiæ longe ferientium; in scuto autem, obstinata duritia defensionum; in gladio, vicina percussio; in bello vero, ipsa contra Dominum mentis motio designatur. » Et paucis interjectis. « Hinc rursum per eundem psalmum dicitur: *Arcum conteret, et confringet arma, et scuta comburent igni*. Arcum enim Dominus conterit cum occulta insidiantium machinamenta dissolvit, » etc. In eandem tendit lectionem et distinctionem Haymo, hunc locum edisserens: « *Ibi*, id est, in Sion, id est in speculantibus se, confregit Deus, id est destruxit, *potentias diaboli*, et eas per partes exsequitur: *Arcum*, id est, latentem impugnationem; *scutum*, id est defensionem iniquitatis; et *gladium*, id est, manifestam impugnationem. Et ut omnia comprehendat, dicit bellum, id est omniem impugnationem. » Hæc Haymo. Qui aperissime distinguit *potentias et arcum*. Jam vero cum multæ fuerint editiones, quid si aliqua habuerit illud tandem lectori expendum relinquit. Manifestum est autem quod Chaldaeus distinguit interposita conjunctione, *Sagittas et arcus*. Accinit versio Felini.

VERS. 4. — *Illuminans te mirabiliter a montibus aeternis. Hieronymus, a montibus captivitatis; Præternis, prædæ; Sanctes, rapacibus; et ceteri similis.* Vocula Hebraica תֵּרֵם TEREM, hæc Septuaginta legisse תֵּרֵם TEREM, quod tamen una litterula distat, id est ante, quod ut dilucidius esset dixerunt a montibus æternis, magis quam a montibus æternis, *spoliati sunt*, aut in

prædam dati sunt אֲשֶׁר לִי ESCOLALU, ubi in principio ponitur aleph, vice he, id quod indicat Munsterus. Cæterum, qui spoliis expositi sunt, nusquam non turbantur. Unde Nebiensis habet, *deturbati sunt.*

Insipientes corde. Alii dicunt, *fortes aut robusti corde, sive feroces.* Hieronymus autem ponit, *superbi corde*, quem sequitur Nebiensis אֲבִירֵי לֵב ABIRE LEB, ut ex hoc perpendamus nihil stolidius corde superbo juxta apostoli dictum Rom. 1: *Dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt.*

VERS. 5. — *Nihil invenerunt viri divitiarum in manibus suis.* Hoc in loco, ex duobus pendet varietas translationum. Alterum est vocabulum הַיָּל HAU, polysemon significat, quandoque vires, exercitum, divitias, et alia quædam. Alterum (quod subinde admonetur) æqualitas casuum in Hæbreæ declinatione. Itaque ut agnoscas quo modo id sit verum, metire varias traductiones. Hieronymus ait: *non invenerunt omnes viri exercitus manus suas*, Pellicanus, *non invenerunt viri strenui manus suas*. Pene idem Nebiensis et interpretes pro Cajetano. Præteritum est cum Hieronymo. Sanctes, *non invenerunt viri fortes, vires in manibus suis*; Felinus, *nihil manibus suis poterant efficere cuncti viri bellica virtute instructi*; Munsterus, *non invenerunt cuncti viri, quorum manus potentes fuerunt*. Satis accedit paraphrasis Campensis. Sciendum tamen Hieronymum, ad Sunam, malle manibus suis legi citra præpositionem, eo quod Græce habetur simpliciter ταῖς χερσίν αὐτῶν præsertim quod pulsaretur, quasi ipsam posuisset præpositionem in sua versione e Græco, in eodem nihilominus opere monet contentiones, ubi est idem sensus, declinare.

VERS. 6. — *Dormitaverunt qui ascenderunt equos.* Hieronymus, item cæteri qui Hebraicantur, *consoptus est currus et equus נִרְדָּם וְרֶכֶב וָסוּס NIRDAM VERECHS VASUS.* In eandem intelligentiam reducitur metaphora aliis verbis elata. Certum est enim psalmum loqui de superbia terrenæ potestatis, cum

A sedere in equis, dicit Augustinus, peccatum non sit, sed cervicem potestatis contra Deum erigere, et putare se in aliquo honore esse. Quodcumque autem verbum nostræ lectionis respondet diverso significatui cujusque vocabuli Hebraici, quantum satis est.

VERS. 8. — *De celo auditum fecisti judicium.* Faber docet nos rectius ad Hebræum dici in futuro, *de celo auditum facies judicium.* Scimus præteritum poni loco futuri, tamen ad verbum in Hebræo, est præteritum הִשְׁמַתָּה HISHMATA.

VERS. 10. — *Cogitatio hominis confitebitur tibi.* הַיָּל HAUAM vertitur ira vel furor, ubi dicimus cogitatio. Attamen si dixerimus deflecti posse a radice הָיָה IAHAM quod est interdum concipere, cogitationem reperiemus, quam interpretatur Augustinus in hac parte, primam conceptionem penitentiae interioris. Sic et nos debemus irasci peccatis nostris recogitando in amaritudine animæ nostræ acta pristinae vitæ, ut inde laudem Deo digne dicamus eique haud fictè confiteamur.

Reliquiæ cogitationis diem festum agent tibi. Hieronymus, *reliquiis iræ accingeris רֵשֵׁת חַמַּת וְרֵשֵׁת שְׂחֵרִית הַמּוֹת תִּצְבּוֹז.* Alii vertunt *reliquias furoris accinges.* Opinor Septuaginta legisse הַרְגָּ מַאֲסָה per duplex 168 gimel, id est, solemnitatem, agere; et non per gimel unice ac res הַרְגָּ מַאֲסָה.

VERS. 12. — *Terribili et ei qui aufert spiritum principum.* Hieronymus reddit rationem, cur pronomen ei adjecterit, quod non erat in Græco, imo nec est in Hebræo. Ita scribit ad Suniam et Fretilam: « Dicitis quod, ei, non sit scriptum in Græco τῷ φοβερῷ ἀραιρουμένην πνεύματα ἀρχόντων, id est *terribili et auferenti spiritus principum.* Verum est. Sed nisi apposuerimus ei, Latinus sermo non resonat. Neque enim possumus dicere, *terribili, et qui aufert spiritum principum.* » Hæc Hieronymus. Illud levius est quod particulam *terribili* Hebræi retrahunt ad præcedentem versum, quando sententiæ cohærent.

PSALMUS LXXVI.

PSALMI TITULUS: « IN FINEM PRO IDITHUN, PSALMUS ASAPH. »

Voce mea ad Dominum. Titulus: *In finem pro Idithun, psalmus Asaph.* [Aug.] Idithun, sicut sæpe supra diximus interpretatur *transiliens eos*; Asaph, congregatio, quæ fidelis hic loquitur, id est transiliens omnia visibilia, ut perveniat ad finem, qui Christus est, quem Moyses desiderabat videre, cum dicebat: *Domine, ostende mihi faciem tuam (Exod. xxxiii).* Cui Dominus: *Non videbit me homo, et rivet (ibid.).* Et est sensus tituli: *Psalmus iste attribuitur Asaph, id est fideli congregationi, quæ hic loquitur, et agit pro Idithun, id est de se transiliente in finem, id est in Christum ultra quem nihil est.* Intentio docet desideria et illecebras sæculi calcare, et nil sibi proponere nisi illum ex quo sunt omnia, sicut ipse facit. Modus: [Cassiod.] Quatuor sunt partitiones. Primo, dicit quomodo transcendens omnia Deum quærit et invenit. Secundo deliberat an sit eum reducturus, ibi, *anticipaverunt.* Tertio dicit quid deliberando invenerit, ibi, *et dixi: Nunc.* Quarto exponit quæ in mundo Christus operatur, ibi *viderunt te.* Asaph ergo transiliens omnia, solum Deum quærens, ait:

VERS. 1. — « Voce mea ad Dominum clamavi; » voce mea ad Deum, et intendit mihi. »

Voce mea, [Alcuin., Aug., Cassiod., Aug.] id est intentione devotionis, *ad Dominum clamavi,* non aliud ab eo petens, ab ipso enim ipsum quærit, et transit quidquid infra est, deinde repetit *voce mea ad Deum clamavi.* Ostendens propter quid clamet, scilicet quia Dominus, quia Deus. Vel ita: Prius dicit ad quem clamet, et non quid petat, dicens:

Voce mea ad Dominum. Non dicit quid petat, quia non est opus ei qui novit quod expedit. Deinde subdit propter quid clamaverit: *Et vox mea est ad Deum,* alia littera, ad hoc est vox propter quod editur. Hoc addit, ne putetur propter aliud clamare ad Deum, quam propter ipsum, supra quem nihil est. [Gl. int., Aug., Cassiod.] Vel in eodem etiam sensu legitur littera nostra, scilicet *clamavi voce mea,* ente, *ad Deum,* et ut non frustra clamasse se ostendat, subdit *et intendit mihi,* quia semper adest quærentibus se: sed non adest quærentibus aliud ab eo. Unde: *Clamaverunt, nec erat qui salvos faceret (Psal. xvii).* Item: *Clamaverunt ad Dominum, nec exaudivit eos (ibid.).* Intendere autem Dei, est dare totum quod petitur, etiam plusquam petatur.

VERS. 2. — « In die tribulationis meæ Deum A
« exquisivi manibus meis nocte contra eum, et non
« sum, deceptus. »

In die tribulationis meæ. [Gl. int., Cassiod., Aug.]
Quasi dicat : Non solum voce quæsi Deum, sed
etiam manibus, id est operibus, et non solum alio
tempore, sed etiam, in die tribulationis meæ, in qua
alii quærunt de ea exire, qui non transiliunt. Iste
necessitatum oblitus, Deum tantum quærit. Vel ita
continua : Quomodo hoc totum sit? scilicet clamor
et exauditio, ecce, in die tribulationis meæ, id est
quando est mihi tribulatio, vel in vita ista, quæ
tota est tribulatio desideranti cælum, exquisivi Deum.
Ex tribulatione quærit iste Deum, ut in eo sit sibi
quies. Non aliud ab eo quærit. Nota quod hucusque
dixit, quis clamaverit, et ad quem, propter quid,
et qua necessitate. Deinde subdit, quomodo quæ-
sierit, et quando, et ubi, et quo fructu. Quasi di-
cat : Quomodo quæris? Manibus meis, id est bonis
operibus, non inani desiderio. Quando? nocte.
Idem dicitur nox hic quod supra dies tribulationis,
scilicet vita ista. Hoc sæculum, quod est tribulatio
illi qui desiderat cælum. Et nox est quia in ea opus
est lucerna verbi Dei. Unde Petrus : Nos habemus
certiorem propheticum sermonem, cui benefacitis, in-
tendentes velut lucernæ in obscuro loco donec dies lu-
cescat, et lucifer oriatur in cordibus nostris (II Petr.
1). Venturus ergo est verus dies post istam noctem,
cujus diei comparatione hæc vita nox est. Dies vero
est comparata vitæ infidelium. Unde Apostolus :
Sicut in die honeste ambulemus (Rom. xii). Dies
ergo est in comparatione infidelium, et nox in com-
paratione angelorum, et cum idem sit dies et nox,
tamen propter aliud supra dies ponitur, propter
aliud hic nox. Dies enim necessitatem, nox tempus
clamoris notat. Ecce dixit qua necessitate, et quo-
modo et quando quærit, et ubi quæris? Coram eo,
vel contra eum. Coram ipso Deum quærit, qui non
facit justitiam suam coram hominibus ut videatur
ab eis. Unde : Nesciat sinistra tua quid faciat dex-
tera tua (Matth. vi). Et : Cum facis eleemosynam,
noli tuba canere, etc. (ibid.). Et quo fructu non sum
deceptus, ut hi qui alii quærunt, quia inveni quod
quærebam.

VERS. 3. — « Renui consolari animam meam, D
« memor fui Dei et delectatus sum, et exercitatus
« sum; et defecit spiritus meus. »

Renui, vel, negavi consolari animam meam vel
anima mea. [Aug.] Exponit hic tribulationem quæ
pungit, et quodammodo impingit ei necessitatem
transiliendi. Quasi dicat : Dixi in die tribulationis,
quæ tribulatio tanta fuit, quod anima mea renuit
consolari, vel negavi consolari animam meam,
quia undique mihi mala. Tantum enim tedium et
vixit pro peccatoribus me occupavit, ut contra
mnem consolationem claudat se anima. Si quis
nim justus videtur, qui solus est consolatio sæpe
liter invenitur : quod est expertus iste, percussus
candalis. Et ideo jam timet in aliquo lætari et con-

PATROL. CXCI.

solari, quia in omnibus scandalum invenit. Vel ti-
met, quia in nullo securus est, quæ ergo respira-
tio? Ecce memor fui Dei in quo suavitas. Hunc ma-
nus quærentis inveniant in tristitia consolatorem,
et delectatus sum, vel et garrivi, alia littera, id est
exsultavi loquendo de Deo ut garrulus, qui præ læ-
titia nec vellet, nec posset tacere. Garruli enim pro-
prie dicuntur, qui vulgari verbo sic appellantur,
scilicet accedente lætitia, nec valentes. nec volen-
tes tacere. Et in garriendo rursus defecit spiritus
meus, qui prius contabuerat tædio malorum. Ideo
defecit iterum spiritus meus, quia

PARS II. Διάψαλμα. VERS. 4. — « Anticipaverunt
« vigiliis oculi mei : turbatus sum, et non sum
« locutus. »

Inimici mei. [Aug.] Alia littera anticipaverunt vi-
giliis meas, quærentes calumniam in verbis, id est
omnes inimici mei vigilaverunt super me, id est
plus me : tendendo insidias præoccupaverunt me spi-
rituales inimici, de quibus dicit Apostolus : Non
est vobis colluctatio adversus carnem et sanguinem,
sed adversus principatus et potestates, adversus spi-
ritualia nequitiae (Ephes. v). Hi vero plus vigilave-
runt ad decipiendum, quam ego ad custodiendum,
ubique scandala ponunt, ubique ponunt muscipulas.
Ecce enim tedium inest cordi, timendum est ne
tristitia absorbeat lætitiam. Vel ne garriendo in læti-
tia spiritus deficiat, et dicat homo, quod inimicus
teneat, id est reprehendat, unde iste turbatur, et non
loquitur. Unde sequitur : turbatus sum, quia ma-
lum est tacere, et malum loqui. Ideo retro redit, unde
subdit : Et non sum locutus, non tamen cessat, co-
natur invenire remedium, vult et hoc ipsum trans-
cendere, unde subdit :

VERS. 5. — « Cogitavi dies antiquos, et annos
« æternos in mente habui. »

Cogitavi dies. [Aug.] Jam iste quasi qui extra
vapulavit in secreto mentis suæ agit, ubi nemo ob-
latrat. Et Deus adjuvat, ibi manens de æternis
agit : quod ibi licet, non extra in strepitu. Et hoc
est cogitavi dies antiquos, et annos æternos, ubi hæc
mala non sunt, habui in mente, id est in memoria,
et accipit pro eodem dies et annos. Hæc cogitatio
de æternis, magnum silentium vult ab omni tumultu
rerum humanarum, ut sècure intus agat, unde
subdit :

VERS. 6. — « Et meditatus sum nocte cum corde
« meo; et exercitabar, et scopebam spiritum
« meum. »

Et meditatus sum nocte cum corde meo, [Aug.] ubi
non est locus calumnioso, et garriebam, alia littera,
non jam foris, sicut prius, sed scrutabar, alia littera,
spiritum meum, ubi multa, si cum eo loquor et gar-
rio, invenire potero. Et quid invenisti quod non in
æternum repellat Deus hominem. Et hoc sub inter-
rogatione dicit :

VERS. 7. — « Nunquid in æternum projiciet Deus;
« aut non apponet ut complacitior sit adhuc? »

Nunquid in æternum projiciet Deus [Aug.] homi-

nem? absit! Adverte saltus transilientis. Invenerat supra tædium in hac vita, nusquam fidem, nusquam consolationem. Ad quoscunque homines intendebat, scandalum inveniebat in eis, nusquam ergo securus. Ideo transilivit ad Deum, ut ibi lætetur; sed garriens foris, de Deo reprehendi ab inimicis. Unde ad cor rediit. Sed quia illi tacere malum erat, ne sileret a bonis, angustiatus in hac vita vehementer de alia vita multum cogitavit, ubi non est tentatio; nec cessavit transilire etiam spiritum suum, donec veniret ad finem de quo titulus ait ubi, hoc invenit, quod non in æternum projiciet Deus. [Rem., Cassiod.]

Aliter ab illo loco: *Renuit consolari*. Quasi dicat: Merito non sum deceptus, quia a Deo exquisivi Deum, quod *anima mea renuit consolari*, in aliis rebus quam in Deo. Et ideo *memor sui Dei*, in quo suavitas, et *delectatus sum in eo, et exercitatus sum*, inquirendo magnitudinem sapientiæ et potentiae ejus, et *defecit spiritus meus*, quia res est incomprehensibilis.

Anticipaverunt. Secunda pars. [Cassiod., Alcuin., Cassiod.] Invenit Deum, qui solum bonum est, ei deliberat an sit eum reducturus, secundum lectionem Augustini quæ præcessit. Non est hic partitio et ponit quomodo exercitatus fuerit ita, scilicet quod *anticipaverunt vigilias*, aliorum, *oculi mei*, ut ille facit, qui ante tempus surgit ad negotium. Vel, *oculi mei*, id est affectiones meæ, *anticipaverunt vigilias*, id est, sedulitatem aliorum. Vel per vigilias significat nocturnos, quos usualiter sic vocamus, quos facimus in laudibus Dei. Quasi dicat: ante alios in nocturnis, laudavi Deum, et *vigilans turbatus sum*, quia non potui consequi, quod quæro. [Alcuin., Gl. int., Haym., Cassiod.] Qui dormit in mundanis somniat se beatum. *Et non sum locutus*, id est, non murmuravi contra Deum. Et ideo, turbatus est, quia dum nocte secreta sui animi perquirat: videt humanum genus in peccata ruere, et pio dolore pro aliis cruciatur qui jam vitia transilivit; sed tacet, non loquitur, quia nocte non habet solatium humani colloquii quo tempore cautius cogitat. Unde subdit: *Cogitavi*, [Cassiod., Alcuin.] quasi dicat: Ideo sum turbatus, quia, *cogitavi dies antiquos*, Adæ, in quibus corruit homo a stabilitate sua, id est cogitavi quid contigit Adæ, pro inobedientia et ex illo cognovi hunc defectum hominis esse. Et contra *annos æternos*, quos homo persistens haberet, *in mente habui*, quod non stulti. Quasi dicat: Vidi bona quæ perdidit, et mala quæ inveni; et ideo turbatur iste, quia homo desiderat dies antiquos et annos æternos negligit. *Et meditatatus sum nocte*, id est in hoc defectu, *cum corde meo*, id est, cum ratione, si quomodo possem redire ad annos 169 æternos, cum ratione tacitus loquitur, qui in ea quietus exercetur; et *scopebam spiritum meum*, id est, purgabam mentem meam, ut videre possem: alii interpretes dicunt, *ventilabam spiritum meum*, id est virtutem animi mei. [Hier.] Huc et

A illuc volvendo, in quo actus deliberationis exprimitur. Vel, *scopebam*, id est *foliebam*, spiritum meum, [Alcuin., Cassiod., Aug.] sic apud me tractans, scilicet *nunquid in æternum projiciet Deus genus humanum*. *Et nonne apponet*, id est nonne addet ipse, *ut complacitior sit adhuc?* quasi qui jam placitus sua gratia fuit in Veteri Testamento, nonne addet ipse, ut plus sit in Novo, per adventum Filii? hoc sentit, qui de pietate tractat: vel *complacitior sit adhuc*, id est ut ipse qui fuit iratus repellendo, mala inferendo, sit mansuetior liberando, revocando. Ira enim fuit quod patimur.

VERS. 8. — « Aut in finem misericordiam suam abscondet, a generatione in generationem? »

Aut abscondet ipse a genere humano misericordiam incarnationis, [Gl. int., Cassiod.] scilicet quod de Virgine natus. Misericordiam dico *suam* quia ipse natura misericors est. Et hoc *in finem*, id est omnino a bonis, sicut a malis. Vel in finem, id est in plenitudinem temporis, ut nec hoc tempore beneficium incarnationis exhibeat, scilicet *a generatione malorum, in generationem*, vel a generatione prima Veteris Testamenti in generationem ultimam, scilicet Novi Testamenti. Idem aliis verbis repetit dicens:

VERS. 9. — « Aut obliviscetur misereri Deus? aut continebit in ira sua misericordias suas? »

Aut obliviscetur Deus misereri. [Aug., Haym., Gl. int., Aug.] In alio non est misericordia, nisi eam Deus donet, et ipse erit sine ea? Rivus currit et fons siccatus est? ipse enim fons est misericordiae, qui eam naturaliter habet a quo emanat velut rivulus de fonte in alios. Dum autem dicit: *Obliviscetur misereri*, significat quod incœpit et consuevit misereri. Idem aliter repetit, *aut continebit in ira sua misericordias suas*, id est ira vincet misericordiam? potius misericordia vincet iram. Unde per Isaiam: *Non in æternum vobis vindex ero* [Isa. xxxvii]. Neque per omne tempus irascar vobis. Ideo ante dicit, continebit misericordias, quia cœpit jam misereri. Et ideo non desistendum.

PARS III. Διάψαλμα. VERS. 10. — « Et dixi: Nunc cœpi. Hæc mutatio dexteræ Excelsi. »

Et dixi. [Alcuin., Cassiod.] Tertia pars, ubi dicit, quid deliberando invenit, scilicet quod Christus mutat homines et redimit. Quasi dicat: Ita cogitabam hæc apud me, et post hæc dixi id est huic meditationi meæ respondi: *Nunc primo cœpi sapere*, id est intellexi, quod fuit tacitum ab æternis temporibus, scilicet quod homo reduceretur ad annos æternos. Et quod jam intelligo, istud est argumentum de futura consummatione, scilicet quod in futuro consummabor. *Et hæc mutatio est dexteræ Excelsi* [Gl. int., Cassiod.] Id est favoris et propitiationis Dei. Quasi dicat: Non est mutatio a misericordia ad iram, sed ab ira ad misericordiam, scilicet quod de servis mutat in filios, ut ego fui.

VERS. 11. — « Memor fui operum Domini, quia memor ero ab initio operum tuorum. »

Memor fui operum Domini, [Cassiod.] id est hujus

mutationis in me factæ, *memor fui*, nunquam dans oblivioni, ut meliora mereretur; sed ne de se tantum lætari videret, addit: Et vere hujus mutationis memor fui, quia etiam memor ero mirabilium tuorum ab initio, id est quæ Deus humano generi indulsit ab initio, scilicet quod Adam ad imaginem suam fecit, quod Abel hostiam accepit, similiter quod de Noe fecit, in cujus arca diversa animalia in mysterium Ecclesiæ salvavit: quod de Abraham fecit, cujus oblatione filii Christi incarnationem et passionem designavit, tandem quod ipse Deus venit. Hæc sunt quem virum sanctum delectant. Unde supra: *Et delectatus sum*. Deinde universaliter repetit.

VERS. 12. — « Et meditabor in omnibus operibus tuis; et in adinventionibus tuis exercebor. »

Et meditabor in omnibus operibus tuis, et in adinventionibus tuis exercebor, [Alcuin., Rem., Cassiod.] id est in præceptis quæ invenisti, vel quibus invenieris; a te enim omnis sapientia et prudentia est. Vel, in observationibus tuis, alia littera, id est præceptis quæ observanda sunt, exercebor, quia non satis est legere Scripturas, sed fructus operum demonstrare oportet. In his autem eruditus iste in laudem prorumpit, dicens:

VERS. 13. — « Deus, in sancto via tua, quis Deus magnus sicut Deus noster; tu es Deus qui facis mirabilia. »

Deus, in sancto, id est in Christo est, *via tua*, id est redeundi ad te. [Aug., Cassiod., Aug.] Aliter ab illo loco: *Et dixi*, transiliens iste, nusquam requiem inveniens, non desiit transilire etiam seipsum quousque perveniret ad Deum. In aliis ergo deceptus, et tædio affectus, nunc invenit ubi sit securus. Quasi dicat: Ita me transilivi usque in finem. *Et dixi nunc*, id est intellexi primo, cum et me transiliens ad Deum veni, cæpi aliquid, ubi securus sim, ubi non anticipet inimici mei, ubi jam nullum periculum. Et dixi etiam: *Hæc est mutatio dexteræ Excelsi*, id est modo cœpit me mutare excelsus Deus, per dexteram, id est per Christum. [Hier.] Dexteram enim Patris Filius est. Unde: *Et brachium Domini cui revelatum est?* (Isa. LIII) et scio quod potest mutare, quia omnia creavit quorum ego memor. [Haym., Aug.] Et hoc est: *Memor fui operum Domini*, jam spatiat ubi iste in operibus Dei, et securus gaudet, qui supra foris garrrens defecit. Jam et sui oblitus, in solo Deo delectatur. Unde subdit: Quia memor ero, quasi dicat: Memor fui, et ero, quod ita dicit, quia memor ero mirabilium tuorum et non solum memor ero, sed etiam, *meditabor in omnibus operibus tuis, et in affectionibus tuis garrrens*, alia littera. [Aug.] Ecce tertium garrrens. Prius garrrens hominibus foris, et defecit post in spiritu suo et profecit; nunc in operibus Dei garrrens, quando pervenit quo tendebat. In affectionibus tuis, non in meis. Aliæ enim sunt affectiones hominis, aliæ Dei. Affectiones enim hominis sunt circa terrena, scilicet circa tabulam, theatrum, venationem, aucupium et hujusmodi. Et sicut in his terrenis est affectio humana,

ita in operibus et meditatione Dei. Est interior quædam affectio cum inspicitur munus, et in creatis Creator quaeritur, et invenitur nusquam displicens, sed per omnia et super omnia placens, Deus in sancto. Jam incipit opera misericordiæ Dei circa nos ostendere, de quibus garrrens et exultat, ostendens per quem sit reditus ad annos æternos. Quasi dicat: Per prædicta sum certus, quod veniam. Et hoc ducere, non *Deus in sancto* Christo, *via tua*, id est via colendi te et ad te veniendi. Ipse enim ait: *Ego sum via, veritas et vita* (Joan. XIV). Redeant ergo prævaricatores ad cor (Isa. XLVI), et scrutentur cor suum recolentes annos æternos, et sic invenient misericordiam. Unde iste lætus potentiam Dei præfert simulacris, quæ falso colebantur. [Cassiod., Aug.] Quasi dicat: Et cum hæc sint, *Quis Deus* de diis gentium, quibus homines affecti colunt, *est magnus sicut Deus noster*, quasi dicat: nullus, quia tu solus, non alius, *es Deus proprie qui solus facis mirabilia* tam in anima quam in corpore. Sanati sunt surdi, cæci, languidi, mortui, paralytici (Matth. IV, II). Ista in corporibus facta sunt, in anima quidem sobrii sunt paulo ante ebriosi; fideles sunt paulo ante adoratores simulacrorum. Facis mirabilia, ut hoc quod

VERS. 14. — « Notam fecisti in populis virtutem tuam; redemisti in brachio tuo populum tuum, et filios Jacob et Joseph. »

Virtutem tuam, [Cassiod., Aug.] id est Christum *notam fecisti*, quando eum in mundum misisti; per hoc et iste sit transiliens, quod est unum de mirabilibus. Notam dico, in populis tam fidelibus quam infidelibus; sed infidelibus sic notam fecisti, ut cognoscant Christum tantum corpore. Fidelibus vero, ut cognoscant eum etiam in deitate. Deinde subdit quid præstiterit hac virtute, dicens: *Redemisti in brachio*, id est in Christo, *populum tuum*, scilicet *filios Jacob*, id est Judæos credentes, et *Joseph ipsum*, id est gentilem populum. Joseph enim pervenit ad gentes, et interpretatur *augmentum*, ideoque bene significat gentes, de quibus augmentatus est populus Dei. Vel Joseph intelligitur Christus, quia sicut Joseph venditus a fratribus prius humiliatus est (Gen. XXXVII), deinde exaltatus, quando in Ægypto regnavit (Gen. XLII): ita et Christus a Judæis venditus ad gentes transiit, in quibus regnavit, ubi prius humiliatus est, in persecutionibus martyrurum. Filii ergo sunt, quos ex gentibus elegit. Et est, et redemisti filios Joseph, id est electos de gentibus Christi filios. Et repetimus hic, filios, quod primo non fecimus.

PARS IV. Διάψαλμα. VERS. 15. — « Viderunt te aquæ, Deus, viderunt te aquæ et timuerunt, et turbatæ sunt abyssi. »

Viderunt. [Cassiod., Alcuin., Haym., Aug.] Quarta pars ubi exponit quæ in mundo Christus operatur, quasi dicat: Quomodo fecit notam virtutem? Ecce *viderunt te*, etc. Vel ita continua; Notum fecit Christum, et per eum *viderunt te* fide, o *Deus*

Pater, aquæ, id est populi. Vel ita continua; Quia notam fecit virtutem, ideo, o Deus, Christe, qui es virtus et brachium, viderunt te fide aquæ, id est populi. Deinde repetit ut uterque populus intelligatur, viderunt te aquæ, et *timuerunt* de peccatis, et *abyssi*, id est altitudines aquarum *turbatæ sunt*, pungente conscientia, et hi non sunt pauci, sed

VERS. 16. — « Multitudo sonitus aquarum, vocem e dederunt nubes. »

Multitudo est sonitus aquarum, [Cassiod., Aug.] id est populorum sonantium, in confessione peccatorum, in gemitu culparum, in laudibus Dei, in actionibus gratiarum. Quasi enim mare confragosum sonant diversa vota in Ecclesia populorum, sed unde sunt isti sonitus aquarum et turbatio abyssorum? quia *nubes*, id est prædicatores verbi Dei *dederunt vocem*, in omnibus gentibus prædicando Christum, de quibus per prophetam dicit Dominus: *Mandabo nubibus meis ne pluant super eam imbrem* (Isa. v). Et vere dederunt vocem.

VERS. 17. — « Etenim sagittæ tuæ transeunt; vox e tonitruui tui in rota. »

Etenim, [Aug., Cassiod.] id est quia *sagittæ tuæ*, o Deus, id est voces nubium, *transeunt*, vel transierunt usque ad cor. Non enim in auribus remanserunt, sed corda transfixerunt. Nota quod verbum prædicationis et pluvia dicitur et sagitta, vel pluvia, quia rigat; sagitta, quia percutit; vel, *sagittæ*, id est evangelistæ, transierunt de gente in gentem, *vox tonitruui tui in rota*. Quid est hoc? Quomodo intellecturi sumus, ad litteram, tonitruui vox revolvitur, ut rotatus, et sinuosus sonus sentiatur. Habent enim tonitrua quamdam concussionem, similem vehiculis. Sed nunquid ad ista puerilia redituri sumus? non utique. Potius allegorice intelligendum est. Quasi dicat: Vocem dederunt nubes, et hæc vox nubium non in occulto facta est, sed fuit tonitruui tui, id est aperta. Et fuit in rota totius mundi. Rota enim est orbis terræ. Unde et brevis rotella, orbiculus dicitur: quod postea exponit cum ait: *Orbi terræ*, scilicet quem circuierunt nubes tonando præceptis, coruscando miraculis.

VERS. 18. — « Illuxerunt coruscationes tuæ orbi e terræ: commota est et contremuit terra. »

Illuxerunt. Quasi dicat: Prædicatores transierunt, et per illos *illuxerunt orbi terræ coruscationes tuæ*, [Cassiod.] id est, divina præcepta, quæ tenebras mundi depellerent per miracula. Unde *commota est* ad conuersionem, et *contremuit* 170 *terra*, id est qui habitant in terra, eandem dicit mare. subdens:

VERS. 19. — « In mari via tua, et semitæ tuæ in e aquis multis; et vestigia tua non cognoscentur. »

In mari est via tua. [Aug., Cassiod., Hier.] Ipsa terra dicitur mare, per similitudinem, quia amara est vita humana tempestatibus subdita, ubi major piscis minorem devorat. *In mari ergo est via tua*, id est in cordibus hominum, quos homines sibi subdidit. Hoc mare amarum erat et mortuum, sed venit fons ille vitæ, ut indulcoraret et sanaret.

A Ideoque juxta Ezechielem: Egredietur de templo Domini fons aquæ vivæ, et vadit ad mare mortuum, quod nihil habebat vivens (*Ezech. XLVII*). Nulli enim pisciculi esse poterant in mari Mortuæ, nihil in eo vivebat; sed de templo Domini, id est de sinu Patris, egressus est Salvator, et indulcoravit mare Mortuum. Vel ad litteram: [Cassiod., Alcuin., Aug.] In mari est via tua, dum Christus super aquas maris ambulavit. Vel per terram, Judæi; per mare, gentes accipiuntur. Et est, commota est et contremuit terra, id est Judæi: In mari, etiam gentium, est via tua, id est filius tuus. Ecce nunc in mari gentium est via tua. Jam dudum in sancto erat, unde supradixit, in sancto via tua. Quod bene congruit, quia sanctus ille est in mari. *Ambulat enim super aquas gentium*, eas per fidem sibi subijciendo. [Haym., Cassiod., Haym., Aug., Cassiod.] In hujus rei figura super aquas ambulavit. *Et semitæ tuæ*, id est præcepta tua sunt *in aquis multis*, id est in populis multis, id est in non paucis gentium, et tamen *vestigia tua*, scilicet præsentia corporalis, doctrina, miracula non cognoscentur a Judæis. Tetigit enim aliquos, id est Judæos qui dicunt: Nondum venit Christus. Quod ideo dicunt, quia non vident super mare gentium ambulantem. Et est hic tacita increpatio Judæorum. Quasi dicat: Licet palam venerit et se miraculis ostenderit: tamen non est cognitus a Judæis infidelibus, quos tamen ipse deduxit in manu Moysi et Aaron. Unde subdit:

C VERS. 20. — « Deduxisti sicut oves populum tuum, e in manu Moysi et Aaron. »

Deduxisti. [Aug., Cassiod., Aug., Alcuin., Cassiod.] Quasi dicat: A quibus non cognoscentur? ab his quos deduxisti. Nam *deduxisti de Egypto populum tuum*, scilicet Judæorum, *sicut oves*, quia non vere oves, sed hædi; et hoc in manu Moysi et Aaron, id est operatione miraculorum quæ ipsi fecerunt. Quasi dicat: Hoc illi populo fecisti, et te ipse non novit? mirum est: et est hic increpatio, et exprobratio Judæorum per nomina istorum duorum, scilicet Moysi et Aaron. Significantur etiam ipsa facta eorum quæ ipsi egerunt, et mystica, quæ in Ecclesia spiritualiter fiunt. *Moyse* enim interpretatur *assumptus de flumine*, *Aaron mons fortitudinis*. Quibus nominibus significantur virtutes quas ipsi fecerunt. *Moyse* enim inter cætera in mari viam fecit Hebræis, significans per baptismum liberari populum fideium: *Aaron* eminenti fortitudine murmurantibus restitit, in quo Ecclesiæ tenebat imaginem quæ monti firmissimo comparatur.

COLLATIO IN PSALMUM LXXVI: « VOCE MEA AD DOMINUM, » etc.

VERS. 2. — *Deum exquisiri manibus meis* 77 id est *manus mea*; vel 77 JADAI, id est *manus mea*. Primarium enim significatum 77 JAD, est *manus*. Ad multa tandem transfertur; ob idque Præsentia, Nebiensis, Sanctes, Munsterus, Campensis, dixerunt, *plaga mea*, vel *vulnus meum*, eo quod manus

ipsa fiat percussio. Cæterum Hieronym. Pellicanus, A et interpretes pro Cajetano vertunt *manus mea*. Editio quæ addita est Campensi, vertit *virtus mea*. Referunt enim ad sequentia sub recto casu ut statim ostenditur.

Nocte contra eum. Hieronymus, *nocte extenditur*, videlicet manus. Alii *defuxit*, scilicet plaga mea, vel *mota est*. Quia legerunt נִגְרָה NIGERAH, quod commune est ad *defluere, produci, trahi*. Arbitror tamen Septuaginta legisse נִגְדָה NEGDAH, id est *coram* sive נִגְדוּ NEGDO *coram eo*. Est enim perspicuum resch et d. leth plurimum habere vicinitatis.

Et non sum deceptus. Hieronymus. *Non quiescit*, nempe manus mea, ut supra; Pratenis et quidam alii, *non residabit seu non cessabit*, nimirum plaga mea, juxta quod accipiunt, voculam נָד נAD commemoratam נָדָה לָהּ LO TAPRUG. Septuaginta sensum e sensu eruentes, explicuerunt luculenter, *quidnam foret manus nostras ad Deum extendi nec relaxari*: Cum enim præcipiat omnipotens Deus, ut angustiis direxati, piis et assiduis precationibus opem suam præstanteam imploremus, nullum aliud suffugium præstolaturi, consilio tamen divino frequentius contingit ut quamvis orationibus intenti tribulationum fluctibus undique concutiamur, a quibus liberari Dei misericordiam jugiter appellando desiderabamus, usque adeo, ut psalmus XLIII exclamet: *Exsurge, quare obdormis, Domine? Quid? Decepit nos Deus qui ad se consurgere toties inculcat in afflictionibus? Absit!* Ergo nusquam relaxentur manus. Spes sit in Deum semper erecta, quæ non confundit, Rom. v. Et si non exaudiat Deus, ad poscentis voluntatem, exaudit tamen ad regrotantis sanitatem et opportunitatem. Non nos decepit, sed probat, non occidit, sed castigat. Hinc D. Augustinus: In hac nocte Deum requiramus manibus nostris, non cessent opera, quæramus Deum, non sit inane desiderium. Hæc ille: Itaque si tribulationibus septi, inciperemus manus ad Deum tollere, deinde sævius insurgente passione deficeremus tabescentes, nostra inertia quasi Deum fallacem in suis promissionibus turpiter causaretur.

VERS. 3. — Memor sui Dei et delectatus sum. Hieronymus, pro eo quod postremo positum est, dicit *conturbabor*; Munsterus, *inquietaus ero*. Sanctes, *tumultuabor*. Sic et ferme alii נִתְרַבְּוּ וְנִשְׁחַמְּוּ VEEHAMAIAH. Videretur sensus oppositus, nisi lujusmodi conturbatio in bonam acciperetur partem. Ftenim memoria Deo feta, hominem deturbat exteriorem a mundanis cupidibus, unde præcesserat nox; renuat consolari anima mea, etc., et continuo sequitur: *Exercitatus sum, et defecit spiritus meus*. Unde Hieronymus in Comment.: In Hebraico aliter habet, *memor sui Dei et conturbatus sum*, consideravi mansuetudinem ipsius, consideravi pietatem, consideravi munditiam, et videns meipsum immundum vehementer conturbabar: hæc ille. Adde quod illud verbum Hebr. significat etiam resonare, quod ad gaudium facile accommodatur. Cæterum pro *exercitatus*, Hierony. vertit, *loquebar in memetipso* אֲשִׁירָא ASIHAB, quod et alii, *loquar*, Munsterus circuitum expressit quid loqui, quando transtulit, *querelas faciam*. Nihil est quod non conveniat vocabulo Hebraico שָׁוָה SOAH.

VERS. 4. — Anticipaverunt vigilias oculi mei. Hieronymus, *prohibebam suspectum oculorum meorum*. Cæteri Hebraicantes vertunt, *apprehendisti custodias sive palpebras oculorum meorum*. אֲחַזְּוּ עֵינַי אֲבַזְּוּ אֲבַזְּוּ ABAZTA SCHEMUROTH ENAI. Igitur sicut tenere vigilias sive custodias oculorum, duplicem potest facere sensum, tum quod nondum apertos, aut sursum intentos continere possumus, tum quod jam apertos, et vigilantes erectos prohibemus a torpore, sic et anticipant oculi vigilias, vel cum quis prævenit ne intendant aspectum oculi, aut dum prætervertit diligentia et sollicitudine, oculos ad Deum

A levare, dormitantibus cæteris. Ista duo tangit Hieronymus in Commentariis: « In Hebræo aliter habet, *prohibebam suspectum oculorum meorum, constupebam et non loquebar*. Quod dicit, hoc est: Considerans peccata mea, oculos ad cælum erigere non audebam. *Peccatori enim dicit Deus: Quare tu enarras justitias meas? (Psal. XLIX.)* Propterea *stupebam, timebam, loqui non poteram*. Hoc juxta Hebræos. Anticipaverunt vigilias oculi mei, antequam aliquis vigilaret ego vigilabam. Legimus et in Daniele: Et ecce, inquit, וַיָּר, id est, *vigil* (Dan. IV): *Non dormitabit, neque dormiet qui custodit Israel (Psal. CXX)*. Ergo monachus qui non vigilat, non potest hunc versum dicere. » Hucusque Hieronymus. Denique quam editionem secutus sit Augustinus, haud liquet. Habet enim, *anticipaverunt vigilias omnes inimici mei, nisi יִנְנָה INNAB*, Hebræis sonat *affligere*.

VERS. 5. — Annos æternos in mente habui. Hoc postremum, *in mente habui*, facit exordium versus sequentis juxta Hebræos זָכַרְתִּי עֲזֵרָהּ EZKERAH, id est *recordabor*. Deinde ubi legimus, *meditatus sum*, ibi vertunt *psalmorum meorum, aut carminis mei* נִגְנַתִּי NIGINATI. Porro Septuaginta acceperunt ac si esset verbum a themate נָגַן NAGAN, id est *ludit musicis instrumentis*, quod nihil distat a *meditari*, ut canticum sit spiritualiter intellectum, juxta quod docet. Ut tamen majorem inquisitionem auferamus, quid de hoc versu scripsit Hieronymus ad Suniam et Fretellam, referre non erit inutile. « *Et meditatus sum nocte cum corde meo, et exercitabar et scopebam spiritum meum*. Pro quo in Hebræo legimus: *Recordabor psalmorum tuorum in nocte cum corde meo. Loquebar et scopebam spiritum meum, pro exercitatione ἀδολοσχίαν*, id est *decantationem* quamdam et *meditationem* Septuaginta transtulerunt, et pro eo quod nos diximus *scopebam*, illi posuerunt ἔσχαλλον quod Symmachus transtulit ἀνεργήσων, id est *perscrutabor, sive quærebam*. C quinta similiter. In Græco habetur καὶ ἐν αἰδῶνι ἐνὶ στήθεσσι καὶ ἐμελέτησα, νυκτὸς μετὰ τῆς καρδίας μου ἰδιόλεσχον. καὶ ἔσχαλα τὸ πνεῦμά μου, et *annos æternos memineram et meditatus sum, nocte cum corde meo argutabar, et rimabatur spiritus meus*. Proprie autem σκαλισμός, in agricultura dicitur, *in sarriendo* id est sarculando, et quomodo quærentur ibi herba sarculo quæ secantur, sic et iste retractatum agitationum suarum metaphoricè a sarculo demonstravit. Et sciendum quod ἔσχαλλον non semel sed frequenter significet. » Hucusque Hieronymus. Qui etiam in Commentariis aperit quid sit *scopeare spiritum*. « *Scopebam spiritum meum*, hoc est, inquit, *sodiebam quasi agrum, ut ibi mitterem semen doctrinarum Domini*. » Hæc ille. Hebr. וַיִּשְׁפֹּט וַיִּשְׁפֹּט וַיִּשְׁפֹּט VAVHAPESCH RUBI, id est *perscrutatus est spiritus meus*, ut vertunt Neoterici. Tamen dixit Hieronymus supra, quod in Hebraico legeretur. *scopebam spiritum meum* per primam personam. Rursus posuit *psalmorum tuorum*, ubi alii, *carminis mei*. Licet in versione ad Sophronium utrobique transferat sub prima persona, et *psalmorum meorum, et scopebam*.

VERS. 8. — Aut in finem misericordiam suam abscondet a generatione in generationem. Duo verba hic videntur omitti proxima a verbo *abscondet* נִסְתַּר נִסְתַּר GAMAR OMER, id est *consumptum est verbum* sive eloquium, ea quoque Græcus convineitur habere συντέλεισσι ῥήμα, et quæ vertit Hieronymus, itemque cæteri. Huic scrupulo faciet satis Hieronymus ad Suniam et Fretellam hoc modo a *generatione in generationem*, quod Græcum sequentes invenisse vos dicitis συντέλεισσι ῥήμα, id est *consummarit verbum* recte non habetur in Latino, quia in nullo habetur interpretum.

VERS. 10. — Et dixi: Nunc cæpi. וַיִּדַבֵּר וַיִּדַבֵּר וַיִּדַבֵּר VAVOMAR HALLOTHI HI. Hieronymus, et dixit imbecil-

litas mea est; Munsterus, Pellicanus, interpretes pro Cajetano, idem, infirmitas mea sive aegritudo mea est; Pratensis, et dixi, expectatio mea est; Sanctes, et cogitavi occidere me. Consonat huic Campensis, profecto dicebam ad mortem: Usque cruciat me hæc recordatio. Mirum quam inter se digladiantur rabbini super hac particula מַלְלוּתִי HALLOTMI Nam si deflectas a radice לָלַח HALAL, admodum multiplex est. Quidam ducunt a verbo לָלַח HALAH quod est aegrotare. Denique 171 Septuaginta acceperunt a themate a quo est לָלַח HEBEL, id est incepit, ut sit, principium meum est, idem quod accipi.

Hæc mutatio dexteræ Excelsi. Astipulantur Hieronymus, Chaldæus, Nebiensis, Pratensis, Pellicanus. Interpretes pro Cajetano, Sanctes et Munsterus, pro mutatione aut mutationibus transferunt annos. Ne tamen oratio esset hiulca addunt de proprio. Nam Sanctes hoc pacto, Cogitavi occidere me propter annos dexteræ Excelsi; Munsterus, at recordabor annorum dexteræ Excelsi. Ad idem paraphrasis Campensis, recordatio annorum superiorum. Quamquam secus translator in eodem. Ait enim, dexteræ Excelsi vices mutat. Hebr. habet שְׁחֵנוֹת SCHENOTH a singulari שָׁחַן SCHANAH idem significat tum mutatus est, tum

etiam annum. Ob quam ambiguitatem confunduntur tot editiones humanæ. Certe si quisque pro suo cerebro pergat sic traducere, incerta erunt omnia, aut confusa, nisi sit aliqua editio, quam cæteris Ecclesia præferat; aliæ autem pro eruditione castè possunt legi.

VERS. 11. — *Memor ero operum Domini. Hieronymus, cogitationum Domini מַלְלוּתִי מַלְלוּתִי MAALLE IAH, id est, operum aut adinventionum Domini, sicut et paulo post idem Hieronymus vertit vocabulum simile, adinventiones autem sunt opera, divino consilio stabilita.*

VERS. 15. — *Viderunt te aquæ, Deus, et timuerunt. Hoc quod est timuerunt יָרִיאוּ יָרִיאוּ IABILU, Hieronymus dicit parturierunt; Sanctes, doluerunt; alii, timuerunt. Hæc communiter signat particula, etiam si intelligentia sit eadem.*

VERS. 16. — *Multitudo sonitus aquarum. מְרֵב מֵיִם זֶרֶם זֶרֶם ZORNU MAIN ABOTN. Hieronymus et Nebiensis. Excusserunt aquas nubila; alii, effuderunt sive inundare fecerunt aquas nubes. Septuaginta sensum expresserunt, et emphasisim dictionis Hebraicæ. Nam זֶרֶם ZEREM dicunt sonare Hebræis, copiam aquarum, impetum, imbrem, tempestatem.*

PSALMUS LXXVII.

PSALMI TITULUS. (INTELLECTUS ASAPH.)

Attendite, popule meus. Titulus. Intellectus Asaph. [Aug.] In hoc psalmo narrantur quæ in Veteri Testamento populo divinitus acta sunt, scilicet quæ beneficia contulit ei Deus, et quas poenas ingratis incusserit (113). Dum autem in hoc psalmo historia Veteris Testamenti refertur, Novi Testamenti gratia declaratur. Sic enim Judæos pro suis delictis dicit expulsos; et Christianos asserit intromissos, ut utriusque legis intentionem in unum faceret pendere ad humilitatem momentis. Et quia omnia in figura nostri contingebant illis, sicut ait Apostolus (1 Cor. x), ideo quæ de illis historialiter referuntur, eadem de nobis spiritualiter intelligenda sunt. Unde psalmus prætitulatur intellectus. Et est sensus, [Aug., Cassiod.] hic est intellectus Asaph, id est fidelis congregationis, quia hic narrata interius intelligenda sunt, non modo in figura. Intellectus ergo Asaph est quod intellexit Synagoga fidelis; vel quod spiritualiter debet intelligere. Quæ enim tunc mystice, id est figurative illis contigerunt, eadem modo in re nobis sunt. Et sicut tunc non in omnibus illis non bene placuit Deo, sic nec istis, et ideo monendi sunt. Vel ita potest legi titulus, ut intellectus sit genitivi casus, quod in Græco apertum est et subauditur psalmus, vel verba, sic: Hic est psalmus, vel verba, intellectus, id est intelligentiæ, quæ data est ipsi Asaph: sic ex Græco determinatur. Intentio talis est: Per acta in veteri populo, intendit monere novum populum, ne sint ingrati beneficiis Dei, et ejus iram in se provocent. Modus. Novem sunt partitiones: Primo attentos facit, quia quæ videntur aperta parabole sunt et ænigmata, secundo summatim dicit quæ Deus Judæis fecit, tamen ingratis sibi, quanta audivimus. Tertio dicit quæ ab exitu de Ægypto fe-

cit eis, nec tamen respuerunt, ibi, coram patribus eorum, etc. Alias partitiones suis locis exsequemur. Etiam loquitur in hoc psalmo fidelis Synagoga, quæ malis exprobrat. Ut autem major reverentia et auctoritas verbis suis addatur, primo inducit, ipsum Dominum loquentem sic: O

VERS. 1. — *Attendite, popule meus, legem meam; inclinate aurem vestram in verba oris mei.*

Popule meus, [Cassiod., Aug.] qui mihi, scilicet obedis. Vel, o vos qui estis populus meus. Nos, scilicet sumus populus ille qui et congregatio Christi sumus, attendite corde legem meam, id est veritatem rei, quæ in figuris tegitur; hoc dicit Deus, qui legem dedit. Et qualiter subdit, inclinate per humilitatem aurem vestram, cordis, et sic bene attendetis (114). Timor enim infusa repellit, unde præceptum fuit in veteri lege altare Domini concavum fieri, et quadrangulum, ut mens nostra quatuor munita virtutibus, per humilitatem sit concava ad receptaculum divini verbi. Inclinate dico in verba oris mei, id est ad intelligendum verba Asaph: [Cassiod.] os namque Dei est Asaph, qui inferius locuturus est ista, Quanta, etc. Ideo attendite, quia

VERS. 2. — *Aperiam in parabolis os meum; loquar propositiones ab initio.*

Aperiam in parabolis os meum, [Gl. int., Cassiod.] quæ aperta sunt, quia parabole sunt rerum similitudines, cum per rerum adductam similitudinem, quod de illis dicitur, de aliis intelligitur. Et loquar per Asaph propositiones, [Aug.] id est ænigmata, ab initio Veteris Testamenti, ex quo de Ægypto exierunt. Sunt autem propositiones, quæ Græcè appellantur problemata. Quæstiones aliquid disputatione solvendum habentes. Illis ergo vigilantia adhibenda est.

(113) Ex Cassiod., in conclusione psalmi.

(114) Beda, in Exod. cap. xxvii.

ut earum fructus intelligendo percipiatur, quæ Hebraice dicuntur ænigmata.

PARS. II. VERS. 3. — « Quanta audivimus et cognovimus ea; et patres nostri narraverunt nobis. »

Quanta audivimus. [Hier., Cassiod., Aug.] Secunda pars, ubi summam dicit, quæ Judæis Deus fecit, tamen ingratis sibi, et sic si non eis prodest, tamen filiis ne fiant sicut patres. Et notandum quod prius in homine Deus locutus est. Nam verba Dei fuerunt prædicta; jam homo ipse loquitur. Verba enim hominis sunt ista: *Quanta audivimus.* Illud prædictum dixit Deus ex se, ne ejus locutio in homine post eum loquente contemneretur, admirative ergo dicit: Quanta propter multitudinem, audivimus, in Veteri Testamento prædicta, et cognovimus ea in Novo Testamento impleta. Et a quibus audivimus? ecce, *patres nostri narraverunt nobis*, sicut Moyses et prophetæ, quod etiam iste prævidet, scilicet quod patres narraverunt filiis. Narraverunt dico:

VERS. 4. — « Non sunt occultata a filiis eorum in generatione altera. »

Non sunt hæc occultata a filiis eorum spiritualibus, [Cassiod.] quod postea exponit in altera generatione et gentium, quæ ex aqua et Spiritu sancto generatur in qua data est regeneratio.

VERS. 5. — « Narrantes laudes Domini et virtutes ejus; et mirabilia ejus quæ fecit. »

Narrantes laudes Domini. [Aug., Cassiod.] Talis est ordo verborum. Laudatur Dominus ut ametur, et virtutes, vel potentias ejus, id est liberationes, quibus populum liberavit sæpe, et mirabilia ejus, scilicet quod pavit populum in deserto, quod hostes ejus vicit; quæ fecit, non modo promisit.

VERS. 6. — « Et suscitavit testimonium in Jacob, et legem posuit in Israel. »

Et suscitavit testimonium. [Aug.] Hoc testimonium est initium, de quo supra dixit: *Loquar propositiones ab initio.* Initium est ergo Vetus Testamentum, quia ibi timor est, qui est initium sapientiæ. (Eccli. i). Finis vero est Novum Testamentum, quia hic est Christus, qui est finis legis ad justitiam omni credenti (Rom. x), qui dat spiritum quo charitas diffunditur in cordibus nostris (Rom. v), quæ consummata foras mittit timorem (Joan. iv). Illius autem Novi Testamenti testimonium dicitur vetus lex, quia Novum Testamentum habet testimonium a lege et prophetis. Unde tabernaculum Domini testimonii dicebatur illud quod tot mystica figurabat (Exod. xxvi). Testimonium ergo dicitur Vetus Testamentum inquantum probat, lex inquantum jubet. Idem ergo significatur per testimonium et per legem. Sed alia et alia ratione. Ita idem intelligitur per Jacob et per Israel, scilicet populus Judaicus. Atq; ergo: *et suscitavit in Jacob*, [Aug.] in populo Judaico, *testimonium*, id est legem. Suscitavit dico, quia per illud testimonium peccatum quod latebat apparuit et revixit. Unde Apostolus: *Peccatum ut appareat peccatum, per bonum operatum est mihi mortem* (Rom. vii). Deinde repetit, *Et legem*, hoc

A est testimonium posuit in Israel, hoc est in Jacob. Posuit dicit, quasi jugum, ne vaga voluntate errarent. Interest ergo allquid inter *suscitavit*, et *posuit*. Aliud enim notat suscitavit, aliud posuit, sicut diximus. Lex ergo, et bene utentibus, testimonium est, quo fugiant peccata; et male utentibus, quo vincantur puniendi et peccatores, sicut Christus credentibus est lapis in caput anguli, non credentibus est lapis offensiois (I Petr. ii). Vel ita, suscitavit testimonium, id est legem in Adam, quasi mortuam et sopitam, in Jacob, [Alcuin., Cassiod.] id est in populo Judæorum, reformando scriptis quod mentibus obcæcatis obsoleverat. Vel forsitan testimonium dicit illud quod accidit Jacob, quando cum angelo luctatus tacto femore claudicavit (Gen. xxxii). Quod significat Judæos; partim fide constare, partim a salute discedere. Et ita hujus rei testimonium fuit, quod Jacob accidit. Ecce parabola. Hoc autem testimonium suscitatur, dum lex scribitur, quia prius ignorantia sopitum erat, sed ex tunc, et ipsum signum in memoria fuit, et res figurata ex tunc cæpit. Et hoc est, Et suscitavit testimonium in Jacob, id est illud quod accidit Jacob in signum, prius sopitum ignorantia. Et quando suscitavit? quando legem posuit in Israel, in qua lege,

VERS. 7. — « Quanta mandavit patribus nostris nota facere ea filiis suis, ut cognoscat generatio altera. »

Quanta mandavit patribus nostris. [Aug., Cassiod.] Hi sunt antiquus populus, qui accepit mandatum a Deo, et tamen non novit vel fecit. Ad quid ergo mandavit? *nota facere ea filiis suis.* Filii sunt novus populus Novi Testamenti, qui mandata novit et fecit, quod quasi exponendo subdit. Ad hoc acceperunt, ut *generatio altera*, scilicet de gentibus collecta, *cognoscat* spiritualiter quod ipsi patres non noverunt. Et sunt idem filii et generatio altera, scilicet populus gratiæ et cognoscentes.

VERS. 8. — « Filii qui nascentur et exsurgent, et narrabunt filiis suis. »

Filii, [Cassiod., Gl. int.] id est Christiani, qui nascentur postea secundo, ex aqua et Spiritu sancto, exsurgent, sursum habentes cor. Qui vero nati sunt et non renati, non surrexerunt, id est non sursum est cor eorum, sed in terra fuit. *Et narrabunt filiis suis*, id est posteris, per generationes transmissa sunt mandata Dei, ne quis putaret uni data. Ad quid?

VERS. 9. — « Ut ponant in Deo spem suam, et non obliviscantur operum Dei, et mandata ejus exquirant. »

Ut ponant in Deo spem suam. [Cassiod., Alcuin., Aug.] Hæc est utilitas paternæ prædicationis. In Deo, non in lege quæ punit ne suam justitiam constituent, et non obliviscantur operum Dei, jactando opera sua, quæ nulla sunt, nisi a Deo vel colendo idola, ut fecerunt Judæi idola colentes. Deinde ostendens quæ sit vera Dei recordatio subdit: *Et mandata ejus exquirant*, operando, quidam sunt supra cognovisse, modo dicitur ut exquirant ut speran-

tes in Deo, ab eo adjuventur ad implendum opere A mandata. Dico, exquirant,

VERS. 10. — « Ne fiant sicut patres eorum; gene-
« ratio prava et exasperans. »

Ne fiant sicut patres eorum, [Cassiod., Alcuin.] scilicet Judæi, scilicet *generatio prava*, quæ veritatem non recepit, et *exasperans* Deum, adeo ut in Salvatore armarentur, quod fuit super omnes acerbitates. Unde per Ezechielem Dominus dicit : *Vade, et dic domui exasperanti* etc. (Ezech. 11, XII). Et quia prava, ideo est

VERS. 11. — « Generatio quæ non direxit cor
« suum; et non est creditus cum Deo spiritus ejus. »

Generatio quæ non direxit cor suum, [Gl. int., Cassiod., Alcuin., Aug.] id est distorta. Vel ita continua : Ideo prava est generatio, quia est generatio quæ non direxit cor suum, et si manum ad divina, ut se corrigeret. Distortum enim cor habet, qui prave intellecta non corrigit, et quæ naturam docet, non perficit. Cur talis est illa generatio? et, id est quia, *non est creditus cum Deo spiritus ejus*, id est si ratio quandoque bene suasit, non acquievit ei. Vel ita : Ideo talis est generatio, quia, non est creditus cum Deo spiritus ejus, quia non habebant fidem, quæ impetraret quod lex imperat, sed quasi ex operibus justitiam quærebant. Quando autem cum spiritu Dei operante, spiritus hominis cooperatus, tunc fit quod Deus jubet. Et hoc non sit nisi credendo in eum qui justificat impium : quam fidem non habuit generatio prava et amaricans. Et ideo dictum est : Non est creditus cum Deo spiritus ejus. Multo enim hoc expressius dicit ut significet gratiam Dei, quæ non solum facit remissionem peccatorum, sed et cooperari facit sibi spiritum hominis in bonis operibus, quasi diceret, non creditur Deo spiritus ejus. Habere enim cum Deo spiritum creditum, est non credere spiritum suum sine Deo posse facere justitiam, vel aliquid boni, sed cum Deo, quod est credere in Deum : quod utique plus est quam credere Deo. Nam credimus etiam homini, sed non in hominem. In Deum credere est ei credendo adherere ad bene operandum. Unde Apostolus : *Qui adheret Deo, unus spiritus est cum illo* (I Cor. vi). Illa autem generatio, cujus exemplum cavendum est. Et si creditur Deo, non tamen in Deum, quia non fide adhæsit Deo, ut ab eo sanata cooperaretur, cooperante in se Deo.

VERS. 12. — « Filii Ephrem intendentes et mittentes arcum, conversi sunt in die belli. »

Filii Ephrem. [Haym., Aug.] Quasi dicat : Vere prava et distorta, quia etiam, filii Ephrem, de quibus minus videretur, *intendentes et mittentes arcum*, id est promittentes servare mandata in die auditionis, scilicet quando Deus de aliqua adversitate eos clamantes audiebat, quasi præludentes armis, *conversi sunt in die belli*, id est defecerunt in die tentationis. Nihil enim est aliud tendere arcum, et mittere et converti in die belli, nisi attendere et

promittere in die auditionis, et deserere in die tentationis. Et hoc est quasi præludere armis, et ad horam certaminis nolle pugnare. Quod vero ait, intendentes et mittentes arcum, cum potius videatur debere dixisse, intendentes arcum et mittentes sagittas. Non enim arcus mittitur, sed ab arcu aliquid mittitur: figurate dictum accipiamus, mittentes arcum, quia aliquid mittunt arcu. Vel obscurus est ordo verborum, ut iste sit ordo : Intendentes arcum et mittentes, subaudis sagittas. Nonnulli tamen Græci codices habent, intendentes et mittentes arcubus, ut sine dubitatione subaudiamus sagittas. Per filios vero Ephrem, qui dictus est et Ephraim totam illam gentem amaricantem intelligi voluit: a parte totum significans. Quod ideo est, quia ab his potissimum aliquid boni expectandum fuit. Sunt enim de illo filio Joseph nati, cui Jacob benedicens dexteram imposuit, quamvis ad sinistram constituto, et Manasse majori filio Joseph præposuit, quando cancellatis manibus utrique benedixit, dexteram super Ephraim, et sinistram super Manasse statutum, ad dexteram ponendo (Gen. XLVIII). Cum autem hæc tribus hic culpatur, nec apparuisse in ea ostenditur quod illa benedictio promittebat. Patet Jacob tunc figurasse, quod novissimi essent primi, et primi novissimi (Matth. xx), per adventum Salvatoris. De quo Joannes ait : *Qui post me venit ante me factus est* (Joan. 1). Sic et Abel majori fratri prælatus fuit (Gen. iv), Isaac Ismaeli (Gen. xxi), Jacob Esau congemino suo. Prius tamen nato (Gen. xxvii), et Phares Zaram, qui prius manum emisit (Gen. xxxviii). Et David fratribus suis majoribus (I Reg. xvi) : sic populo Judæorum, prælatus est populus Christianus. Totam itaque gentem pravam a parte esse significans, ait : Etiam filii Ephrem intendentes et mittentes arcum, id est arcu aliquid mittentes. Vel, intendentes arcum et mittentes sagittas, id est promittentes servare legem, aperte dicentes : *Omnia quæcumque dixerit nobis Dominus faciemus et audiemus* (Exod. xxiv). Conversi sunt, id est defecerunt, in die belli, scilicet tentationis. Unde Osee propheta ait : *Ephraim factus est quasi columba insipiens* (Ose. vii), [Hier., Aug.] quia promissionem obedientiæ non auditio, sed tentatio probat. Ita conversi sunt, quia

VERS. 13. — « Non custodierunt testamentum
« Dei; et in lege ejus noluerunt ambulare. »

Non custodierunt testamentum Dei, [Aug.] non quod non possent, sed quia noluerunt. Unde subdit : *Et in lege ejus noluerunt ambulare*, et si quandoque ambularent, tamen nolunt, quia non ex corde faciunt. Agunt enim quæ mallet non præcipi sibi, ex corde autem nullo modo fit, quod fit ex formidine poenæ, non dilectione justitiæ. Pares sunt manu, sed non corde, qui non furantur, timore poenæ, et amore justitiæ.

VERS. 14. — « Et obliti sunt benefactorum ejus:
« et mirabilem ejus quæ ostendit eis. »

PARS. III. VERS. 15. — « Coram patribus eorum

« fecit mirabilia in terra Ægypti, in campo Taneos. »

Coram patribus eorum. [Cassiod., Gl. int., Aug.] Tertia pars, ubi jam incipit narrare quæ ab educatione de Ægypto fecit eis Deus, non tamen destiterunt a murmure et a tentatione. Quasi dicat: *Obliti sunt mirabilium ejus.* Quorum mirabilium, et ubi factorum? facta fuerunt illa in terra Ægypti. Quæ sunt? quod interrupit mare, et eduxit eos, etc. Et hoc est: *Coram patribus eorum fecit mirabilia in terra Ægypti.* Qui sunt patres hujus prævæ generationis a qua supra filios dissuasit, ne sint his patribus, scilicet prævæ generationi similes. Unde supra: *Ne fiant sicut patres eorum, generatio prava et exasperans.* Alii sunt isti patres, alii illi. Sed qui sunt isti patres coram quibus hæc facta sunt? Si Abraham, Isaac, Jacob, accipis istos patres, non coram eis fecit mirabilia in Ægypto, quia jam defuncti erant, nisi forte spiritu dicas eos esse præsentis. quos Dominus in Evangelio vivere dicit (*Luc. xx*). Vel accommodatius Moses et Aaron, et alii seniores, qui de spiritu Mosi acceperunt (*Num. ii*). Patres istorum sunt, coram quibus fecit. Et est, coram patribus, quibus credendum erat, scilicet coram Mose et cæteris intelligentibus. Fecit mirabilia in terra Ægypti, in campo Taneos. [Cassiod., Aug.] Ut omnem dubitationem tollat, et provinciam dicit Ægyptum, et locum factorum, scilicet Tanis, quæ est civitas Ægypti. Notandum vero quod ea quæ ibi facta sunt bona vel mala mystice fiunt et in nobis. Sed bona, gratia Dei; mala ex judicio, propter quod supra monuit attendere parabolas et propositiones, et spem in Deo ponere, ne simus similes illis. (Gl. int., Aug., Cassiod., Aug.) Ægyptus ergo quæ interpretatur *tenebræ* vel *tribulatio*, mundus est. Tanis vero, interpretatur *humile mandatum*. Campus vero Taneos est planities humilis mandati. Sicut ergo tunc Deus coram patribus illis mira fecit, sic Christus in terra positus coram patribus Novi Testamenti, humile mandatum docuit dicens: *Discite a me, quia mitis sum et humilis corde* (*Matth. ii*). In mundo ergo humile mandatum accipimus a Christo, ut in futuro exaltemur.

VERS. 16. — « Interrupit mare et perduxit eos; et statuit aquas quasi in utre. »

Interrupit mare, [Cassiod., Aug.] quasi non esset liquidum, et *perduxit eos* ad terram, et *statuit aquas, quasi clausas in utre.* Mystice qui tunc stare fecit aquas, et trajecit eos, cohibet fluida concupiscentiarum, cum renuntiatur sæculo, ut peccatis omnibus deletis populus fidelis trajiciatur ad terram promissionis per baptismum.

VERS. 17. — « Et deduxit eos in nube diei; et tota nocte in illuminatione ignis. »

Et post deduxit eos, [Gl. int., Aug., Cassiod., Alcuin.] priusquam poneret in patriam *in nube diei, et tota nocte in illuminatione ignis.* Sic et fideles post baptismum ducit spirituali itinere antequam ponat in patria, sacramento ejus manifestato, in hoc sæ-

culo, quasi in die per nubem, id est carnem. In judicio vero quasi in nocte, in illuminatione ignis, quia tunc magna tribulatio tanquam ignis lucebit justis et ardebit injustis. Vel ita secundum allegoricum sensum: *Et deduxit eos,* etc. Hoc futurum indicabant. Dies enim Christus est, tamen nube carnis celatur perfidis. Et sicut columna nubis erat eis vel illis umbraculum contra calorem solis; sic per Incarnationem dat nobis refrigerium contra æstum vitiorum. *Et tota nocte,* id est toto tempore vitæ, in *illuminatione ignis,* id est in claritate sui luminis, quæ illuminatione est ignis Spiritus sancti.

VERS. 18. — « Interrupit petram in eremo: et adequavit eos velut in abysso multa. »

Interrupit petram. [Aug., Gl. int., Aug.] Prius aqua maris stetit, quasi petra, modo petra fit fons. Et hoc in eremo, ubi necesse est ut gratius sit munus; et *adeguavit eos,* quasi pecora, non homines, quia non egerunt gratias, *velut in abysso multa:* per hoc copiam notat. Mystice de petra etiam quæ est Christus, qui dicit: *Si quis sitit, veniat ad me, et bibat* (*Joan. vii*): cujus latus in cruce ruptum fuit. Et hoc, in eremo hujus sæculi, educit Deus sitiienti fidei fluenta Spiritus sancti, accedente ligno crucis cum virga Mosi, ut gratia manaret credentibus.

VERS. 19. — « Et eduxit aquam de petra: et deduxit tanquam flumina aquas. »

Et eduxit de petra, [Cassiod., Haym., Cassiod.] quod mirum est, *aquam,* quæ sequebatur eos quocumque ibant; et *deduxit aquas,* non parum, sed *tanquam flumina,* id est copiose. Mystice, sic et aqua quæ de Christo prodit, nulla minutione deficit, ut sit fons aquæ vivæ salientis in vitam æternam (*Joan. iv*).

VERS. 20. — « Et apposuerunt adhuc peccare ei; et in iram concitaverunt excelsum in inaquoso. »

Et apposuerunt. [Haym., Aug., Cassiod.] Quasi dicat: Hæc fecit illis Deus. Et tamen illi, scilicet prava generatio, apposuerunt *adhuc peccare ei,* id est non credere, id est adjecerunt ut inter tot beneficia non crederent, quod ut maximum intelligeretur peccatum, cum Dominus dixisset in Evangelio: *Spiritus arguet mundum de peccato* (*Joan. xvi*), continuo exponendo subjunxit, *de peccato quidem, quia non crediderunt in me* (*ibid.*). Sicut ergo peccatum dicit ibi, non credere, ita et hic peccare dicit, non credere. [Alcuin., Aug., Gl. int.] *In iram concitaverunt excelsum,* non credentes Deum, sibi difficilia posse facere, quod gravissimum est apud Deum mystice, sic nos absoluti per baptismum, quandoque provocamus ad iram Deum. Et hoc in *inaquoso,* vel in *siccitate,* alia littera, scilicet, vel in *aliqua eremo,* ad litteram, vel potius in seipsis, ab humore gratiæ siccis, quia licet pleni essent ventres aqua de petra, tamen erant aridæ mentes. Ergo hoc debet intelligi plus de siccitate cordis quam corporis 173 vel loci. Quomodo concitaverunt Excelsum in iram? ecce:

VERS. 21. — « Et tentaverunt Deum in cordibus A
« suis, ut peterent escas animabus suis. »

Et, [Aug., Cassiod., Aug.] id est quia, *tentaverunt Deum in cordibus suis, ut peterent escas animabus suis*, id est peterent vitæ suæ carnales escas, non spirituales. Et est sensus: Non credendo petierunt escas, quod est tentare Deum: tentare enim est dolose postulare, ut in verbis sit simplicitas, cum in corde sit malitia. Mystice, sic et multi hodie cum tentatione quærent a Deo sapientiam.

VERS. 22. — « Et male locuti sunt de Deo et dixerunt: Nunquid poterit Deus parare mensam in deserto? »

Et tunc male, id est falsa locuti sunt de Deo: dixerunt, *Nunquid poterit Deus parare mensam in deserto?* [Cassiod., Alcuin.] Quasi dicat, Non. Hæc diffidentia Deo injuria est. Mystice, mensa, refectionem sapientiæ vel corpus Christi significat. Unde: Multi dissidunt.

VERS. 23. — « Quoniam percussit petram et fluxerunt aquæ, et torrentes inundaverunt. »

Quoniam percussit. [Cassiod., Haym.] Quasi dicat: Poterit Deus illud, quia et hoc aliud potuit. *Quoniam percussit petram et fluxerunt aquæ, et torrentes inundaverunt.* Ecce exemplum potentiæ Dei dant, et de simili desperant. Unde et ex eorundem persona subditur:

VERS. 24. — « Nunquid et panem poterit dare, aut parare mensam populo suo? »

Nunquid sic et panem poterit dare, aut parare mensam? id est copiosam refectionem populo suo, scilicet tot hominibus. Quasi dicat, non.

PARS IV. VERS. 25. — « Ideo audivit Dominus et distulit: et ignis accensus est in Jacob, et ira ascendit in Israel. »

Ideo audivit. [Cassiod., Aug.] Quarta pars, ubi dicit quod dilata vindicta Deus dedit prius quæ petebant, ne videretur non posse. Quasi dicat: Petierunt hoc, et ne videretur non posse, *ideo audivit Dominus*, dando eis rogata, *Et distulit poenam* dans prius quod petebant, licet tentando, ne videretur non posse; et postquam dedit, *ignis*, id est ira Dei, *accensus est in Jacob*. Deinde exponit, dicens: *Et ira Dei ascendit in Israel? cur?*

VERS. 26. — « Quia non crediderunt in Deo; nec speraverunt in salutari ejus. »

Quia non crediderunt in Deo, [Cassiod.] vel Deum, *nec speraverunt in salutari ejus*, Christo quod posset dare.

VERS. 27. — « Et mandavit nubibus desuper: et januas cæli aperuit. »

Et mandavit. [Aug.] Utrumque breviter positum, scilicet et quod audivit, et quod ira ascendit aperte hic incipit narrare. Et prius quomodo audivit exsequitur; postea in sequenti parte, quomodo vindicavit. Quasi dicat: Ita audivit, et, id est quia, *mandavit nubibus desuper, et januas cæli aperuit.*

VERS. 28. — « Et pluit illis manna ad manducandum; et panem cæli dedit eis. »

Et pluit illis manna ad manducandum. [Haym., Gl. int.] Quid dixerit manna supra ponit; et panem cæli, id est manna, id est non labore humano paratum dedit eis

VERS. 29. — « Panem angelorum manducavit homo; cibaria misit eis in abundantia. »

Panem angelorum manducavit homo. [Aug., Haym., Cassiod., Alcuin.] Nominis significati intelligitur significans, id est manna, quo significatur panis angelicus, scilicet Christus. *Et cibaria misit in abundantia* scilicet quæ ab avidis non poterant consumi. Mystice hæc omnia, ut sub historia Veteris Testamenti gratia evangelica declaretur. *Et mandavit nubibus desuper*, id est prædicatoribus; *et januas cæli aperuit*: januæ cæli sunt prædicatorum, quibus intratur in cælum, vel Scripturæ sacræ: [Cassiod., Aug., Alcuin.] aperuit autem has januas, quia suis dedit spiritum ut intelligerent Scripturas eorum (Luc. xxiv). *Et pluit illis manna ad manducandum.* Manna interpretatur, *quid est hoc?* (Exod. xvi), et significat panem qui de cælo descendit, id est Christum, vel corpus Christi, qui est vere cibus angelorum, quo incorruptibiles incorruptibiliter pascuntur. Quem ut manducaret homo, Verbum caro factum est, qui per nubes evangelicas pluitur toti mundo, et apertis cordibus eorum, quasi cælestibus januis credenti Ecclesiæ prædicatur, non tentanti Synagogæ. Bene autem dicitur manna, quid est hoc? quia hic cibus admirando perquiritur, et tamen esse corpus Christi scitur. *Panem cæli dedit eis*, panem angelorum manducavit homo, panis cæli non alter est quam Christus, de quo cælestes, id est angeli reficiuntur ejus contemplatione. Et hunc panem, id est verbum, quo grandi cibo pascuntur angeli, per carnem factum lac edit homo.

VERS. 30. — « Transtulit austrum de cælo; et induxit in virtute sua africanum. »

Transtulit. [Haym., Alcuin.] Quasi dicat: Quomodo misit? ecce, *transtulit austrum de cælo*, ut inferius flaret; *et induxit in virtute sua africanum* illum alium ventum, quia ibi sunt coturnices (Num. xxi).

VERS. 31. — « Et pluit super eos sicut pulverem carnes; et sicut arenam maris volatilia pennata. »

Et pluit super eos carnes, [Haym., Rem.] scilicet coturnices, *sicut pulverem*, hoc est abunde. Carnes quas dedit, subdit, *Et sicut arenam maris volatilia pennata.* Ideo mirum fuit quod cum essent volatilia pennata, pro voluntate ea capiebant. Sed quare hoc esset, subdit:

VERS. 32. — « Et ceciderunt in medio castrorum eorum, circa tabernacula eorum. »

Et ceciderunt in medio castrorum eorum, [Gl. int., Cassiod., Aug.] duobus cubitis super terram volatilia, ut nec difficultas capiendi esset eis, *circa tabernacula eorum*, itinere unius diei, ex omni parte coturnices erant. Hæc omnia mystice; per austrum et africanum intelliguntur prædicatorum, quos transfert Deus de cælo ad terras, quando descendentes a ma-

ioribus, minoribus minorā indicant. Et est, *transulit austrum*, id est prædicatores de cælo ad terras. Unde apostolus: *Non potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus (I Cor. III).* Et induxit *africum*, id est ferventes et lucentes prædicatores, in virtute sua. Ne ergo sibi det africanus quod ex Deo habet. *Et pluit super eos carnes*. Sic et parvulam fidem non tentantium, sed credentium pascit Deus signis vocum carne editis, et per aerem transcurrentibus quasi volatilibus. Non tamen ab aquilone venientibus, ubi frigus et caligo, id est ab eloquentia sæculi. Sed austro translato ad terras, ut parvuli audiendo terrestria nutriantur ad cælestia capienda. Unde Dominus: *Si terrena dixi vobis et non creditis, quomodo si dixerō vobis cælestia credetis? (Joan. III.)* Vel per carnes intelligitur fides parvula. *Et est, Pluit super eos carnes*, id est super infirmos pluit parvulam fidem, carnis vocibus editam, *sicut pulverem*: pulvis significat hic intelligentiæ subtilitatem, quæ ad superna conscendit, Et est, pluit ista sicut pulverem, id est a minoribus provehendo nos ad magna et altiora. Et pluit *volatilia pennata, sicut arenam maris*. Arena innumeram prudentiæ copiam salis sapore conditam significat. Volatilia pennata cælestia sunt desideria, quibus anima pasta pinguescit. Hæc confert nobis Deus, sed non possumus hæc accipere, nisi intra septa Ecclesiæ, id est nisi in conformitate fidelium. Unde subdit: *Et ceciderunt in medio castrorum eorum, circa tabernacula eorum.* [Aug., Alcuin.] Vel per hoc significat quod venti, id est prædicatores sponte veniunt ad homines, et portant eis verba divinitus missa, ut in suis sedibus, et circa tabernacula ea homines audiant, quia in omnem terram exivit sonus eorum (*Psal. XVIII*), ad litteram tantum.

VERS. 33. — « Et manducaverunt et saturati sunt nimis; et desiderium eorum attulit eis, et non sunt fraudati a desiderio suo. »

Et manducaverunt et saturati sunt nimis, ventre, non mente. [Cassiod.] Ecce convicti sunt qui hoc Deo impossibile putaverunt: *Et desiderium eorum attulit eis*, licet eis non profuerit. Conceduntur enim interdum quæ non prosunt; *et non sunt fraudati a desiderio suo*, quia multi sunt usi illis carnibus. Quod ideo factum est eis, ne impotentia in Deo videretur.

PARS V, VI. VERS. 34. — « Adhuc escæ eorum erant in ore ipsorum; et ira Dei ascendit super eos. »

Adhuc. [Cassiod., Aug.] Quinta pars, ubi agit de vindictis et simulatis reversionibus eorum, factis timore pœnarum, et tamen sententia Dei per misericordiam est temperata. Et notandum quod supra exposuit qualiter eos audivit; hic autem dicit quomodo iram quam distulerat, ascendit, dicens: *Adhuc escæ* vel *esca*, scilicet manna, et coturnices, eorum, id est pravæ et infidelis generationis, *erant vel erat in ore ipsorum; et ira Dei ascendit super eos*. Ecce quid supra distulit.

VERS. 35. — « Et occidit pingues eorum; et electos Israel impedivit. »

Et occidit pingues eorum. [Aug., Alcuin., Aug.] id est superbos, de quibus alibi dicitur: *Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum (Psal. LXXII).* Et *electos Israel*, id est bonos, *impedivit*, vel *compedivit*, sed alios, murmur eorum, ut Moysen, qui pro illorum murmurationibus dubitando dixit: Nunquid poterimus de petra aquam vobis ejicere? (*Exod. XVII.*) Vel murmur eorum impedivit *electos*, ne illis prodesse quibus paterno affectu consulere cupiebant. Vel potius, *compedivit eos*, ut cum eis qui patiebantur ad exemplum justitiæ Dei, electi quoque sustinerent molestiam ad exemplum patientiæ suæ. Illorum ergo communis punitio fiebat ad exemplum, non justitiæ Dei tantum, sed et patientiæ bonorum. Qui sensus apertior est ex Græco, ubi non legitur, *impedivit*, sed *compedivit*. Sed tamen,

VERS. 36. — « In omnibus his peccaverunt ad huc; et non crediderunt in mirabilibus ejus. »

In omnibus his correcti, peccaverunt adhuc, [Alcuin., Cassiod.] id est peccavit illa prava generatio. Post hæc omnia graviora sunt peccata, quæ semper accrescunt; *Et non crediderunt in mirabilibus ejus Dei*.

VERS. 37. — « Et defecerunt in vanitate dies eorum; et anni eorum cum festinatione. »

Et ideo, Dies eorum defecerunt, [Cassiod., Aug.] quasi languidi tabe, cum possent credendo in veritate dies sine defectu habere. Et hoc, *in vanitate*, id est pro vanitate, pro qua citius perierunt. *Et dies eorum defecerunt*, existentes, *in vanitate*, [Cassiod., Alcuin., Aug., Cassiod.] a simili illius qui in ortu moritur, in vanum natus. *Et anni eorum cum festinatione*, id est vita, etiam quæ videtur prolixior, cito præterit. Unde dicitur alibi; *Viri impii non dimidiabunt dies suos (Psal. LIV).* Sed

VERS. 38. — « Cum occideret eos quærebant eum; et revertebantur et diluculo veniebant ad eum. »

Cum occideret eos quærebant eum. [Aug., Cassiod., Alcuin., Aug.] Non ipsi occisi quærebant, sed reliqui. Sed sic loquitur, quia unus populus sunt, quasi de uno corpore loquitur. Quærebant autem Deum, non propter æternam vitam, sed timentes occidi, exemplo jam occisorum. Boni vero etiam sine necessitate 174 quærunť. Ecce hic agit de simulatis Judæorum reversionibus. Unde subditur: *Et revertebantur ad eum, et veniebant ad eum diluculo*, id est sedulo, vel, *ante lucem*, alia littera, id est in nocte manentes, non in luce; unde alibi: *Vanum est vobis surgere ante lucem (Psal. CXXVI)*, pius in luce; impius ante lucem rogat. Hæc autem omnia faciebant propter temporalia bona acquirenda et vitanda mala. Et ita non Deus, sed illa colebantur. Hoc enim colitur, quod diligitur

VERS. 39. — « Et rememorati sunt quia Deus est adjutor eorum; et Deus excelsus redemptor eorum est. »

Et rememorati sunt, quia Deus adjutor est eorum,

[Gl. int.] in bonis, et Deus excelsus redemptor eorum est, a malis.

VERS. 40. — « Et dilexerunt eum in ore suo; et lingua sua mentiti sunt ei. »

Et dilexerunt eum in ore suo, [Aug., Cassiod.] non in corde, cum tamen ei omnia secreta nuda et aperta sunt, et sine ullo obstaculo, quid potius amarent, videbat. Et lingua sua mentiti sunt ei: sic contingit his, qui solo timore credunt, non amore.

VERS. 41. — « Cor autem eorum non erat rectum cum eo; nec fideles habiti sunt in testamento ejus. »

Cor autem eorum, [Cassiod., Aug., Hier., Aug.] Quasi Deus non nosceret corda humana, non erat rectum cum eo, quia non Deum propter Deum quærebant nec fideles habiti sunt in testamento ejus, quia nec præcepta observabant, sicut promiserant, et terrena volebant, non æterna, non hæreditatem Novi Testamenti, cujus fides, etiam tunc quando velabatur, in electis erat, modo vero, quando est revelata, non est in multis vocatis. Multi enim vocati, pauci vero electi [Matth., xx]. [Alcuin., Cassiod.] Isti autem non erant fideles, quia non faciebant opera. Qui enim vere credit, opera facit. Unde et fides dicitur eo quod fiant dicta. Ante dicit: Nec fideles habiti sunt in testamento ejus, id est in præceptis. Illi tales,

VERS. 42. — « Ipse autem est misericors, et propitius fiet peccatis eorum; et non disperdet eos. »

Ipse autem, Deus est misericors, et propitius fiet peccatis eorum. [Aug.] Ex his verbis mali sibi impunitatem promittunt. Sed sciendum quod misericordia est etiam malis, sed ante iudicium, quia facit solem suum oriri super bonos et malos. (115) Hæc est misericordia sinistræ, non dexteræ; temporalis, non spiritualis, quæ communis est bonis et malis. Sic ergo et illi genti præve pepercit Deus, ne penitus eam eradicaret; sed manet in successione posteriorum, sicut Cain accepto signo, ne quis eum occideret, ideoque cum dicit: Propitius fiet peccatis eorum, non tantum de Patribus dicit, sed populi successionem attendit. Unde sequitur: Et non disperdet eos, omnino.

VERS. 43. — « Et abundavit ut averteret iram suam; et non accendit omnem iram suam. »

Et abundavit, misericordia Dei, [Aug.] ut iram suam, id est poenam quam inceperat, averteret, orante Mose, eum diceret ei Deus: Dimitte me ut deleam eos, et faciam te crescere in gentem magnam. Cui Moses respondit: Aut dimitte eis hanc notam, aut dele me de libro vitæ [Exod., xxxii]. Et non accendit omnem iram suam, ut penitus exstirparet eos, id est non punivit eos quantum digni erant, vel potest hoc maxime de bonis accipi, quibus Dominus factus est misericors, quando in hoc tempore gratiæ reliquiæ salvæ factæ sunt. Et est, ipse autem es:

(115) Ex Aug. in ps. cxx.

A misericors, bonis, sed ita scilicet, et propitius fiet peccatis eorum, id est populi, qui idem est in successione filiorum, sicut postea dicit, et abstulit eos de Ægypto, et induxit in montem sanctificationis, cum tamen non eos quos de Ægypto eduxit in montem sanctificationis induxerit, nisi in successione filiorum, sic et hic cum dicitur, propitius fiet peccatis eorum, intelligimus etiam in illis impletum quod dicitur de quibus ait Apostolus: Reliquie salvæ fiunt [Rom. xi], quæ credent in Christum, quod hic prævidit, unde subdit, et non disperdet eos, æterna morte; et abundavit, misericordia, ut averteret iram suam, quia reliquiæ salvæ sunt, et non accendit omnem iram suam, quia etiam illud peccatum remisit, quod filium occiderunt.

B VERS. 44. — « Et recordatus est quia caro sunt, et spiritus vadens et non rediens. »

Et recordatus est quia caro sunt, [Cassiod., Aug., Cassiod.] id est fragiles, movit pium iudicem fragilitas peccantium; Et spiritus, hominis est, vadens, per se in peccatum, et non rediens, per se a peccato. Ideo Deus per gratiam revocat homines, quia per se redire non possunt. Unde in Proverbiis de via iniquitatis dicitur: Omnes qui in ea ambulant, non revertentur [Prov. ii; Luc. xv], scilicet per se, sed per gratiam Dei revocabuntur. Hæc est oris errabunda, quæ humeris pii pastoris reducta est ad gregem, vel ita: Et recordatus est quia spiritus, hominis est, vadens, de hoc mundo, et non rediens, ad corpus in hoc mundo. Et est hic brevis definitio mortis.

C VERS. 45. — « Quoties exacerbaverunt eum in deserto; in ira concitaverunt eum in inagnoso. »

Quoties [Cassiod., Gl. int., Alcuin., Aug.] Sexta pars, dicturus plagas Ægypti propter eos factas, comparando mala eorum beneficiis Dei, dicit eos oblitos, et tentasse Deum. Quasi dicat: Pepercit eis. Et licet parceret, quoties exacerbaverunt. Verba ita continua: Quia homo est caro, et spiritus vadens, quoties, ergo quasi multoties, non solum supradictis modis, exacerbaverunt eum in deserto, ut bona tollerent, in ira concitaverunt eum, ut mala faceret, in inagnoso, ubi potius timere deberent. Repetit eorum infidelitatem, quam prædixerat, quod ideo repetit, ut memorent, quas plagas intulit Deus Ægyptiis propter eos, unde deberent esse non ingrati. Deinde exponit quomodo exacerbaverunt.

VERS. 46. — « Et conversi sunt et tentaverunt Deum; et sanctum Israel exacerbaverunt. »

Et conversi sunt, [Gl. int., Haym.] quia pepigerunt: Quæcumque præceperit nobis Deus faciemus [Exod. xxiv]. Et tentaverunt Deum, et sanctum Israel, id est qui sanctificat Israel, exacerbaverunt, et sic:

VERS. 47. — « Non sunt recordati manus ejus; die qua redemit eos de manu tribulantis. »

Non sunt recordati manus ejus, id est potentia

ostensæ, in die qua redemit eos de manu tribulantis, id est Pharaonis. Tribulatio solet esse in memoria, sed eis non fuit. [Cassiod., Haym.] Pulchre autem opponit manum Dei manui Pharaonis, dicens, manus ejus, et de manu tribulantis, quia eorum operationes multum differunt. Deinde ostendit quid non sunt recordati, scilicet non sunt recordati :

VERS. 48. — « Sicut posuit in Ægypto signa sua; et prodigia sua in campo Taneos. »

Sicut, qualiter, posuit in Ægypto signa sua. [Cassiod.] Signa sunt duris cordibus, quasi characteris impressa vestigia. Et, qualiter posuit, prodigia sua, in campo Taneos, prodigia sunt quæ signabant aliqua futura. Tanis est civitas, et interpretatur humile mandatum, quod hic nobis necessarium est, ut in futuro erigamur.

VERS. 49. — « Et convertit in sanguinem flumina eorum; et imbres eorum ne biberent. »

Et convertit. [Aug.] Hic incipit exponere plagas propter Judæorum liberationem, in Ægypto factas. Et ponit hic decem plagas sicut in Exodo ponuntur decem. Aliqua tamen hic addit, quæ non in Exodo continentur, quæ non interpretari possumus, nisi figurate, id est spiritualiter, ubi etiam quæ facta fuerunt, parabolæ dicuntur, sicut sæpe solet Scriptura, non seriem sequi historiæ, in multis locis, sed alia addere, et quædam mutare pro significatione. Prætermittit autem tria, quæ in Exodo leguntur, scilicet sciniphes, ulcera, tenebras, et ponit alia tria quæ ibi non leguntur, scilicet rubiginem, pruina, ignem. Omnia ergo allegorica interpretatione exponenda sunt. Historialiter autem ea tantum, quæ in Exodo leguntur (Exod. vii). [Haym., Aug., Cassiod.] Quasi dicat: Posuit in Ægypto signa sua et prodigia hæc; scilicet et, id est quia, convertit flumina eorum in sanguinem, ad litteram, et imbres eorum, id est cisternas, ne biberent; ubi habemus imbres, alii habent melius, manationes aquarum, quæ dicuntur scaturigines, id est aquæ ab imo ebullientes, quia foderunt Ægyptii, et sanguinem pro aquis invenerunt. Mystice hoc quoque intelligendum est. Aqua ergo in sanguinem versa, significat illos de rerum causis carnaliter sentire. Sicut enim alibi aqua mutatur in vinum (Joan. ii), per quod significatur mutatio populi in melius; ita hic mutatur in sanguinem, per quem caro accipitur, ut significetur, quia spiritualia carnaliter sentiunt. Sequitur secunda plaga (Exod. viii).

VERS. 50. — « Et misit in eos cœnomyiam et comedit eos: et ranam, et disperdidit eos. »

Misit in eos cœnomyiam et comedit eos [Aug., Gl. int., Aug., Cassiod.]: quæ dicitur musca canina. Mystice cœnomyia canini mores sunt, quia canes nec parentes, quando nascuntur videre dicuntur. Misit ergo in eos caninos mores, ut non honorarent parentes vel prælatos; et misit ranam, et disperdidit eos. Mystice rana est loquax vanitas, et significat garrulitatem hæreticorum, quæ est in cœnosis sensibus, ut rana in cœno versatur

VERS. 51. — « Et dedit ærugini fructus eorum, et labores eorum locustæ. »

Et dedit ærugini, vel rubigini fructus eorum, [Haym., Aug.] per fructus intelligit ea quæ per se nascuntur: hoc autem non in Exodo legitur. Mystica ergo interpretatione tantum hic ponitur. Rubigo enim quam alii æruginem interpretantur, occulte nocet: quæ comparatur vitio quod difficile apparet, ut est multum fidere de se. Aura enim noxia hæc in fructibus operatur latenter, sicut in moribus superbia occulta est, cum se putat aliquid esse, qui nihil est [Haym., Aug., Cassiod., Gl. int.] et labores eorum, id est sata quæ labore hominum fiunt, dedit, locustæ. Mystice locusta est malitia, ore lædens, scilicet infideli testimonio. Locustæ enim se invicem comedentes, significant detractores, qui alienos fructus invade rodunt.

VERS. 52. — « Et occidit in grandine vineas eorum; et moros eorum in pruina. »

Et occidit in grandine vineas eorum, id est bona eorum. [Aug.] Mystice grando est iniquitas, res alienas auferens, unde furta, rapinæ prædæque; nascuntur, plus autem suo vitio vastatur ipse vastator. In Exodo prius ponitur grando, deinde locusta. (Exod. ix, x.) Quæ enim grando non potuit lædere, id est mollia, post dicit Exodus a locustis comesta. Sequitur: Et moros eorum in pruina, quæ multum distat a grandine, sed et hoc in Exodo non legitur. Mystice ergo exponitur. Pruina est vitium quo charitas proximi stultitiæ tenebris, quasi nocturno frigore congelascit.

VERS. 53. — « Et tradidit grandini jumenta eorum; et possessiones eorum igni. »

Et tradidit grandini jumenta eorum. [Aug., Cassiod., Aug.] Mystice morte pecorum damnum pudicitie signatur. Concupiscentia quippe qua fetus oritur, communis est nobis cum pecoribus, hanc habere domitam et ordinatam pudicitie virtus est; hanc autem laxare ad omnes motus, mors animæ est. Morte igitur pecudum stultorum occasus ostenditur, qui velut bestialiter viventes motus illicitos continentie freno non cohibent: Et possessiones eorum igni. Nec hoc in Exodo legitur, sed mystice tantum intelligere cogimur. Ignis ergo qui non in Exodo, nisi cum grandine in 175 fulgoribus ut fructus læderet accipitur: qui tamen non legitur possessionem incendisse, significat immanitatem iracundiæ, quæ etiam sit homicidium. [Cassiod., Gl. int.] Vel ignis est cupiditas, quæ possessionem id est statum mentis, et quidquid boni est, ex dote naturæ vastat.

VERS. 54. — « Misit in eos iram indignationis suæ, indignationem, et iram, et tribulationem, et immissiones per angelos malos. »

Misit in eos. [Cassiod.] Novem plagas enumeravit: ante vero quam decimam exponat, ad exaggerationem ipsius decimæ plagæ, hoc ponit, quibus ministris. Et tunc illæ figurales, et nunc isæ spiritua-

les plagæ contingant interserit, ostendens ordinem vindictæ, cum subdit, *misit in eos iram*, non utique; ad correctionem, sed, iram indignationis suæ. Exponit quod dixerat, ascendendo, scilicet misit indignationem, et postea iram et deinde tribulationem. Ecce ordo vindictæ, prius enim peccatis irascitur, quando non compungimur. Inde malitiam hominis in sua indignatione, ira, et tribulatione derelinquit, ut suis perversitatibus affligantur, qui Deo non obediunt, ut ibi dicitur: *Propterea tradidit illos Deus in passiones ignominie* (Rom. 1). Indignatio hominis pertinet ad tumidam superbiam; ira ad nefandam audaciam; tribulatio ad confusam desperationem. [Aug., Cassiod., Aug.] Hæc autem misit Deus in eos, non impartiendo malitiam, sed gratiæ subtractione in hæc cadere permittendo. Unde subdit: Et misit in eos immissionem, vel immissiones, per angelos malos. Cum enim his prædictis vitiis corrupti fuerint, tunc per diabolos ad immissiones illicitas præcipitantur nudati defensione Dei. Vel, misit in eos indignationem et iram, et tribulationem, scilicet immissionem et indignationem dico, et iram et tribulationem immissam per angelos malos. Iudicio itaque Dei hæc facta sunt in illis per angelos malos, stuntque in malis hominibus in hoc sæculo malo, quasi in Ægypto et campo Taneos, ubi humiles esse debemus, donec veniat sæculum quo exaltemur. Quod autem in hoc psalmo de malis angelis dicitur, non transitorie prætereundum videtur. Sciendum itaque quod et malis angelis Deus utitur bene convenienter et juste, quos quidem quantum ad substantiam ipse bonus fecit, malos vero ipse non fecit; sicut et hono bonis creaturis Dei male utitur. Utitur enim Deus malis angelis, non solum ad puniendos malos, sicut in rege Achab, quem fallaciæ spiritus seduxit ut caderet in bello (III Reg. xxii); verum etiam ad probandos et manifestandos bonos, sicut fecit Job (Job 1). Nam sicut homo bonus et malus utitur visibili materia elementorum, scilicet terra, aqua, aere, igne, pro modo suo, non solum in necessariis, sed etiam superfluis et ludicris et artificiosis operibus; sic angeli boni et mali elementis utuntur eisdem, prout cuique potestas est, quæ est eis amplior quam hominibus; et major est bonis, quam malis, tamen secundum nutum Dei, sed diverso modo. In malis namque; hominibus potest diabolus, ut in suo pecore ubi prohibeatur a majori, scilicet a Deo. In bonis autem non potest, nisi permittatur ad probandum, non ad perdendum: sicut homo ut de pecore alieno faciat quod vult, potestatem exspectat sibi dari ab eo cuius est. Notandum etiam, quia per bonos angelos punit Deus malos, sicut Sodomam. Sed justos per eos probari non mihi occurrit, et obstinatio ergo in Ægyptiis facta est per angelos malos, quibus amica sunt vitia et mala morum, significata per plagas eorum, per eosdem immissa sunt. Cum enim Deus

(116) Et Aug. serm. 59 de tempore, et hic.

A tradidit illos in concupiscentiam, illi sunt ministri ut in materia sui operis. Possimus ergo sine dubitatione malis angelis attribuere mortes pecorum, mortes primitivorum et obdurationem Ægyptiorum. Hanc enim iniquissimam et malignissimam obstinationem Deus facere dicitur, non instigando vel inspirando, sed deserendo facit, ut illi operentur in filiis diffidentie, quod Deus debite justeque permittit. Ea vero quæ mirabiliter de creaturis facta sunt malis angelis tribuere non audemus. Nam si ideo attribuuntur dæmonibus, quia pœnæ infligebantur, consequens est ut etiam Sodomam per angelos malos eversam esse credamus, et eosdem ab Abraham et Lot hospitio susceptos (quod absit!). Per angelos ergo malos punit Deus bonos et malos homines, sed bonos tantum corporalibus pœnis; malos autem corporalibus et spiritualibus; per bonos vero angelos, malos homines tantum punit, et corporalibus non spiritualibus pœnis.

B VERS. 55. — « Viam fecit semitæ iræ suæ, non pepercit a morte animarum eorum; et jumenta eorum in morte conclusit. »

Viam fecit semitæ. Ostendit unde hæc licentia sit malis angelis. [Aug., Hayn., Cassiod., Aug., Hayn.] Quasi dicat: His immissis, fecit viam, id est amplitudinem et manifestationem semitæ iræ suæ, id est occultæ æquitatis suæ, qua Deus iratus erat Ægyptiis. Aliter enim non liceret diabolo illa immittere. Qui dicitur semita iræ, eo quod semita recta et occulta est. Erat enim semita iræ Dei, quæ occulta æquitate puniret Ægyptiorum impietatem. Cui semitæ fecit viam, ut eos quasi ex abditiis per angelos malos produceret in aperta scelera, et sic in evidentissimos impios evidentissimè vindicaret. Et non pepercit a morte animarum eorum, vel animabus eorum, et jumenta eorum in morte conclusit. Jumenta cum dominis. Quasi dicat: Purificavit, quia similes erant jumentis, quod melius aperit, cum subdit:

VERS. 56. — « Et percussit omnem primogenitum in terra Ægypti; primitias omnis laboris eorum in tabernaculo Cham. »

Et percussit omnem primogenitum in terra Ægypti, [Gl. int., Aug.] id est primogenita de omnibus, scilicet tam hominibus quam jumentis animalibus percussit. Hæc est decima plaga, scilicet mors primitivorum. Mystice mors primitivorum, est amissio ipsius justitiæ, qua quisque humano generi socialis est. Sed sive sic se habeant harum rerum figuratæ significationes, sive aliter (116). Sciendum quod decem plagis percussi sunt Ægyptii contra decem præcepta scripta in tabulis, quibus rigatur populus Dei, de quibus plagis et præceptis, per contrarium inter se comparandis, quoniam alibi diximus, expositionem psalmi hujus in his onerare non est opus, tantum hoc admonemus, quia et hic decem plagæ, licet non eo ordine quo in Exodo ponuntur (Exod.

viii, ix, x), sed pro tribus quæ in Exodo sunt, id est scyniphes, ulcera, tenebræ, quæ non sunt hic. Aliæ tres sunt hic, quæ non ibi, id est rubigo, pruina, ignis. Talia pro congrua intelligentia frequenter variantur. [Cassiod.] Vel primogenitum, sunt summa mandata, ut, diliges Deum ex toto corde, et cætera hujusmodi (*Deut. vi*), quibus non servatis orhamur prole rationis. *Et percussit primitias omnes laboris eorum*, id est frumenti et hujusmodi, id est omnia quæ ad victum, vel ad solatium sunt hominum, vastata sunt. Et hoc, in *tabernaculis Cham*, ubi non erant Judæi.

PARS VII. VERS. 57. — « Et abstulit sicut oves *populum suum*; et perduxit eos tanquam gregem *in deserto*. »

Et abstulit. [Cassiod., Aug., Gl. int., Aug.] Septima pars, ubi dicit quod Judæos de Ægypto eductos, induxit in terram promissionis, et item offendunt. Et hoc est, *et abstulit de Ægypto populum suum sicut oves*. Hoc fecit in decima plaga. Mystice hoc et in nobis intus fit, ubi eruti de potestate tenebrarum mente transferimur in regnum Dei, oves in spiritualibus pascuis. *Et perduxit eos tanquam gregem in deserto*, quod erat inter mare et Ægyptum. Mystice et nos perducit in desertum hujus sæculi laborantes.

VERS. 58. — « Et deduxit eos in spe, et non timuerunt; et inimicos eorum operuit mare. »

Et deduxit eos in spe, et non timuerunt. [Aug.] Ita et nos spe salvi facti sumus, nec timere debemus. *Et inimicos eorum operuit mare*. Ita et in baptismo delentur peccata nostra.

VERS. 59. — « Et induxit eos in montem sanctificationis suæ; montem quem acquisivit dextera ejus. »

Et induxit eos in montem sanctificationis suæ. [Cassiod., Aug.] Ad litteram, in montem Sion, non tamen eosdem, personaliter induxit quos de Ægypto abstulit; sed eos nomine et gente significat, tamen multi ad sanctam Ecclesiam, quam mavult intelligi, conversi sunt. Ipsa enim est mons quem Christus acquisivit, scilicet in montem quem dextera ejus acquisivit, ad litteram. Inde expellendo gentes, allegorice Christus Ecclesiam acquisivit.

VERS. 60. — « Et ejecit a facie eorum gentes; et sorte divisit eis terram in funiculo distributionis. »

Et ejecit, a terra promissionis gentes a facie eorum, [Gl. int., Cassiod., Aug.] id est a præsentia eorum, id est Judæorum. Mystice gentes sunt vitia et errores, vel maligni spiritus, quæ omnia Christus ejecit a facie fidelium. *Et sorte divisit eis terram in funiculo distributionis*. Historia patet. Mystice per hoc significatur quod in nobis omnia operatur unus et idem spiritus, dividens singulis prout vult (*I Cor. xii*).

VERS. 61. — « Et habitare fecit in tabernaculis eorum tribus Israel. »

Et habitare fecit in tabernaculis eorum tribus

Israel. [Aug., Cassiod.; Alcuin., Aug.] Mystice in celestem gloriam, unde angeli ejecti sunt. Per gratiam Christi sublevamur, qui sumus tribus videndum Deum; vel in quibus prius regnabant peccata regnant virtutes. Hæc beneficia fecit eis, et tamen prava generatio beneficiis male utens, tentavit adhuc. Et hoc est :

VERS. 62. — « Et tentaverunt et exacerbaverunt Deum excelsum; et testimonia ejus non custodierunt. »

Et tentaverunt et exacerbaverunt Deum excelsum in terra promissionis. Et testimonia ejus non custodierunt.

VERS. 63. — « Et averterunt se et non servaverunt pactum; quemadmodum patres eorum conversi sunt in arcum pravum. »

Et averterunt se a Deo, et non servaverunt pactum quod fecerant, [Aug., Alcuin., Cassiod.] dicentes : *Omnia quæ dixerit Dominus faciemus (Exod. xxiv)*. *Quemadmodum patres eorum conversi sunt in arcum pravum*. Arcus pravus est, qui facile remittitur, et ipsi facile retroibant. Et sciendum quia per totum psalmum loquitur quasi de eisdem personis, tamen nunc de his qui in terra promissionis, quorum fuerunt patres, qui in deserto amaricaverunt. Vel arcus pravus est, qui non eminus jaculatur, sed in se spicula convertit, id est malitia dolosorum, conversi sunt ergo in arcum pravum, vel perversum, id est in animi intentionem perversam, ut contra Deum agerent, idola colendo. Qui dixerat : *Non erunt tibi dii alieni (Exod. xx)*. Quod planius aperit, dicens :

VERS. 64. — « In iram concitaverunt eum in collibus suis; et in sculptilibus suis ad æmulationem eum provocaverunt. »

In ira concitaverunt eum in collibus, [Cassiod.] id est in superbis cogitationibus suis, quando colere idola præsumunt. Unde, concitaverunt, *et*, id est quia in sculptilibus suis provocaverunt eum ad æmulationem, id est in indignationem. Vel secundum aliam litteram, in sculptilibus suis æmulati sunt eum, cum honorem Dei alii tradunt.

PARS VIII. VERS. 65. — « Audivit Deus et sprevit; et ad nihilum redegit valde Israel. »

Audivit. [Cassiod., Alcuin., Aug.] Octava pars, ubi agit de ultione facta in terra promissionis, quæ etiam retorta est in ipsos, per quos punivit. Quasi dicat : Hæc prædicta *audivit Deus*, id est avertit et vindicavit; *et sprevit Israel*, quo spernente nihil sunt, qui per eum totum fuerunt. Et hoc est quod sequitur : *Et ad nihilum redegit valde Israel*.

VERS. 66. — « Et repulit tabernaculum suum ubi habitavit in hominibus. »

Et repulit [Cassiod., Aug., Cassiod.] pro idololatria eorum *tabernaculum Silo*. Silo est civitas, in qua erat arca. Hoc factum est tempore Heli sacerdotis, quando victi sunt ab Allophylis, et arca Domini capta est, et ipsi magna strage vastati sunt (*I Reg. iv*); sed cur repulit? ecce, *repulit tabernaculum suum*

noī habitavit in hominibus, id est inter homines. Eleganter exponit cur repulit tabernaculum, cum ait, ubi habitavit in hominibus. Cum ergo non essent digni in quibus habitaret, merito repulit illud quod non propter se, sed propter illos instituit, Mystice sic et pro peccatis deserit corpora nostra, quia non habitat in corpore subdito peccatis (*Sap. 1*), quæ Spiritus sanctus dum bene tractantur inhabitat.

VERS. 67. — « Et tradidit in captivitatem virtutem eorum; et pulchritudinem eorum in manus inimici. »

Et tradidit in captivitatem virtutem eorum, et pulchritudinem eorum in manus inimici. [Aug., Alcuin.] Virtutem et pulchritudinem eorum dicit arcam. Unde videbantur invicti, et sibi placebant honesti inter gentes. Mystice, sic et in malis arbitrii libertatem imminuit, et virtutes abstulit. Quod non fit in bonis, licet cum malis interdum corporaliter capiuntur. Si enim cum peccantibus boni traduntur, captivitati exercitum est, non in mente captivi sunt, vel hosti traditi, ad liberi sunt, et Deo conjuncti.

VERS. 68. — « Et conclusit in gladio populum suum: et hæreditatem suam sprevit. »

Et conclusit in gladio populum suum. [Cassiod., Haym., Cassiod.] quem inter multas gentes elegerat. Capta enim arca consequens est ut populus caderet, ita et malos in populo suo, in occisione animæ concludi permittit. Idem repetit dicens, *Et hæreditatem suam sprevit.*

VERS. 69. — « Juvenes eorum comedit ignis et virgines eorum non sunt lamentatæ. »

Juvenes etiam eorum comedit ignis. [Aug., Cassiod.] id est ira bellantium. Legitur enim, in lib. Regum, quod tunc ceciderunt de populo triginta millia peditum (*I Reg. 14*). *Et virgines eorum non sunt lamentatæ*, quia hoc non vacabat in hostili metu.

VERS. 70. — « Sacerdotes eorum in gladio ceciderunt, et viduæ eorum non plorabantur. »

Sacerdotes eorum in gladio ceciderunt. [Aug., Cassiod.] id est filii Heli, scilicet Ophni et Phinees quorum unius uxor, id est Phinees viduata, et mox in partu mortua propter eandem perturbationem, non potuit plangi honore funeris. Cum enim audisset quod Ophni et Phinees in prælio occubuissent et pro eo Heli pater eorum de sella corruens fractis cervicibus mortuus esset, uxor Phinees partui jam proxima incurvavit se dolore, et peperit, et sic mortua est. *Et viduæ eorum non plorabantur.* Per quas mystice significantur, illi qui mundo abrenuntiaverunt.

VERS. 71. — « Et excitatus est tanquam dormiens Dominus; tanquam potens, crapulatus a vino. »

Et excitatus est [Haym., Cassiod., Gl. int., Aug.]. Hic ostendit ultionem in ipsos adversarios detortam, et mores hominum Domino hic tribuit, propter res explanandas, id est ut melius explanet, quod dicturus est. Et est ἀνθρωπόπαθος, id est humana

A propassio, quando quod est creaturæ attribuitur Creatori. Ait ergo: Et Deus qui prius erat *tanquam dormiens, et tanquam crapulatus a vino*. Hoc dicitur ex persona dementium, qui ita putant quando periclitantibus non subvenit. Visus est enim dormire, quando populum suum dedit in manus eorum quos odit, ubi eis dicitur: *Ubi est Deus tuus?* (*Psal. 41.*) Putant etiam quasi vino esse crapulatum. Sic enim videtur impiis exsultantibus, quod velut ebrius dormiat, cum non tam cito subveniat. [Cassiod., Gl. int., Cassiod.] Et revera sic dementer putantibus dormit, et est alienus, et negligentibus et infidelibus, qui nulla voce laudis vel operis eum excitant. Dominus, inquam, excitatus est ad vindictam. Et tanquam potens. Excitatur autem Deus ad vindictam malis actibus, sicut hic excitatur peccatis eorum, qui arcam inter simulacra posuerunt. Excitatus autem dicitur, sicut solet excitari aliquis planctu familiæ, ita et Dominus cum peccatis hostium tum planctu suorum est excitatus. Et hoc, tanquam potens, quia tunc sunt homines ad iram faciles, et ad virtutem potentes, quando post crapulam de somno surgunt. Quasi dicat: Magnifice vindicavit in eos. Unde subdit:

VERS. 72. — « Et percussit inimicos suos in posteriora; opprobrium sempiternum dedit illis. »

Et percussit inimicos suo in posteriora. [Cassiod., Aug., Alcuin., Haym.] id est in secretiori parte natum, ubi mures de terra ebullientes, corrodebant præminentes extales eorum, *opprobrium sempiternum dedit illis*, quia nullus alius ita punitus est. Percussi nunc enim in sedibus suis, quod ejus pænæ signum videtur, qua cruciabitur quicumque in posteriora respexerit, quæ, ut ait Apostolus, debet putare ut stercora (*Philipp. 3*), qui enim sic suscipit testamentum Dei, ut veteri vanitate se non exuat, similis est hostibus populi ejus, qui arcam Domini juxta idolum Dagon posuere. Sicut autem illis nolentibus corruit Dagon (*I Reg. 5*), ita illa vetera illis etiam nolentibus cadunt. Quia omnis caro fenem, et claritas hominis est ut flos feni. Fenem aruit, flos decidit; arca autem stat in æternum. Secretum, scilicet arcae, quod est regnum cælorum, ubi est æternum Verbum Dei. Sed qui posteriora diligunt, ex eis cruciabuntur. Opprobrium enim sempiternum dedit illis. Mystice, ita et Christus, vino passionis ebrius, excitatus est a morte, tanquam potens in resurrectione, et percussit inimicos suos, scilicet in posteriora, id est in gehennam mersos, quia opprobrium sempiternum dedit illis, id est æternam pœnam.

PARS IX. VERS. 73. — « Et repulit tabernaculum Joseph; et tribum Ephrem non elegit. »

Et repulit [Alcuin., Haym., Aug.]. Nona pars. Agit hic de rege David et loco regni, quasi dicat: Inimicos ita percussit, sed suos reedificavit, quod ibi ostendit, elegit tribum Juda. Et hoc est, *Et repuli tabernaculum Joseph*, ad litteram, ne inde esset

rex, *Et tribum Ephrem non elegit*, ut de ea fierent A patri coæterna unigeniti substantia. *Et sustulit eum de gregibus ovium.* David ad litteram ex pastoralis officio pecorum ad regnum hominum translatus est, et de eo ubi erat *post fetantes accepit eum* Christus vero ab hominibus ad homines, id est a Judæis, ad gentes; tamen secundum parabolam ab ovibus ad oves; non enim modo sunt Ecclesiæ Judææ, quæ olim omnes fuerant, gemellis fetibus erant. Unde in Canticis: *Dentes tui sicut grex tonsarum (Cant. iv)*, ascendens de lavacro, quæ omnes gemellos creant, et sterilis non est in eis. Dentes Ecclesiæ sunt illi per quos loquitur. Vel per quos in corpus suum, velut manducando, cæteros trajicit. Grex tonsarum dicitur quia onera sæculi velut vellera deposuit, et ad pedes apostolorum, rerum suarum venditarum pretia apposuit, ascendens de lavacro, scilicet baptismi geminis creat opera, scilicet geminæ charitatis. Unde sterilis non erat in eis. Ab his ergo translatus est Christus, sed pascit gregem in gentibus, quæ sunt in Jacob et Israel. Unde sequitur, et de loco ubi erat, *post fetantes*, id est post primitivam Ecclesiam, id est de illis qui fuerunt post primitivos, accepit eum. Ad quid?

VERS. 74. — « Sed elegit tribum Juda, montem Sion quem dilexit. »

Sed elegit tribum Juda, ut inde fierent reges [Aug.]. Hæc et cætera quæ sequuntur, ad litteram accipi possunt, sed melius in his verbis significatur Judæus populus a Deo repulsus, et novus populus Christianorum electus. Unde congrue non dixit, repulit Ruben, qui primogenitus fuit (*Gen. xxix*), et cæteros qui fuerunt ante Judam, qui merito videntur repulsi, cum Jacob peccata eorum detestetur. Vel non dixit, repulit Benjamin, ex quo Saul fuit, qui vicino tempore reprobatus fuerat. Unde ex ipsa vicinitate temporis, quando ille est repulsus atque reprobatus, et David electus convenienter posset hoc dici; nec tamen dictum est, sed potius eos nominavit, qui clarioribus meritis videbantur excellere, scilicet Joseph, qui impie venditus pro justitia sublimatus pavit patrem et fratres, de quo fuit Ephrem, qui majori fratri benedictione avi sui Jacob prælatus est. Per hæc ergo præclari meriti nomina, totum illum vetustum populum repulsum a Deo intelligimus: et electam tribum Judæ, non pro meritis Judæ, quo longe melior fuit Joseph, sed per tribum Judæ, quia de ea Christus natus exstitit, novum populum Christi prælatum veteri populo Scriptura testatur, aperiente Domino in parabolis os suum (*Matth. xiii*). [Alcuin., Cassiod.] Unde montem Sion Ecclesiam accipimus, quæ futura speculatur, non terrena: sic ab initio electionis Hebrææ gentis, usque ad Christum procedit. Unde subsequenter dicit: *Et elegit David.* Et est sensus: *Et repulit tabernaculum Joseph, et tribum Ephrem non elegit, id est Judæos, qui in augmento terrenorum militant, et in fruge sæculi præsumunt.* Joseph enim interpretatur *augmentum*, Ephrem *fructificatio*. *Sed elegit tribum Juda*, id est Christianum populum, scilicet *montem Sion quem dilexit*, id est Ecclesiam.

VERS. 75. — « Et ædificavit sicut unicorinium sanctificium suum, in terram qua fundavit in sæcula. »

Et ædificavit sanctificium suum sicut unicorinis [Aug.], vel unicorinium, vel unicornuorum. Unicornis sunt, quorum firma est spes, in unum illud erigitur, de quo alibi dicitur: *Unam petii a Domino, hanc requiram (Psal. xxvi)*. Sanctificium est plebs sancta regale sacerdotium, ut Petrus ait (*I Petr. ii*). [Cassiod., Aug.] Ubi ædificavit? *In terra*, id est in Ecclesia præsentis vel cœlesti, *quam fundavit in sæcula*; etsi enim Ecclesia præsens mortaliter transit, tamen in æternum est fundata. Per quem hoc fecit? **Ecce:**

VERS. 76. — « Et elegit David servum suum, et sustulit eum de gregibus ovium; de post fetantes accepit eum. »

Et elegit David, [Aug.] qui de Juda fuit, qui Christum significat in hoc loco; addit, *servum suum*. Non dicit filium, quia forma servi ex David est, non

B
C
D

VERS. 77. — « Pascere Jacob servum suum, et Israel hæreditatem suam. »

Pascere, cœlesti pane, *Jacob servum suum*, [Cassiod., Aug.] id est Christianum populum. Non enim qui filii sunt carnis, sed permissionis, filii in semine existimantur (*Rom. ix*). [Alcuin.] Deinde repetit: *Et Israel hæreditatem suam*, nisi forte dicatur, secundum hunc statum Jacob servus. Quando autem videbit facie ad faciem, dicatur Israel hæreditas. Unde et nomen accepit. Israel enim dicitur ex contemplatione Dei. Transtulit eum ad hoc, ut pasceret, et ita fecit.

VERS. 78. — « Et pavit eos in innocentia cordis sui; et in intellectibus manuum suarum deduxit eos. »

Et pavit eos in innocentia cordis sui, [Cassiod., Aug., Alcuin., Aug.] quia sine peccato fuit, et hoc docuit eos, quod ipse egit, *Et in intellectibus manuum suarum*, id est in operibus intellectualiter ab eo factis, *deduxit eos ad vitam*. Per hæc verba actualement Christi sanctitatem significat. Vel ita, videtur forte alicui congruentius potuisse dici Innocentia manuum et intellectus cordis, quam innocentia cordis et intellectus manuum; sed sic maluit dicere, quia sunt aliqui qui non faciunt mala pro timore, hi videntur innocentes manibus, sed non corde. Et ideo dixit, pavit eos in innocentia cordis sui, scilicet hominum, id est faciens eos innocentes, etiam in cogitationibus cordis. Et deduxit eos, ad vitam, in intellectibus manuum suarum, scilicet Christi, id est intellectu, quem ipse facit in creditibus, quasi manibus, quod non potuit ille David qui est figura hujus.

177 COLLATIO IN PSALMUM LXXVII: « ATTENDITE. »

VERS. 11. — *Non est creditus cum Deo spiritus ejus.* Hic Faber et Cæcus produunt suam inscitiam.

Scribunt enim quod ex Hebræo rectius diceretur active, non credidit Deo spiritus ejus. Apertum est mendacium. Siquidem vel abecedarium in Hebræo novit quod Hebraice legitur passive רודד אל אל נאמרה אל אל נאמרה אל אל רודד נאמרה אל אל רודד. Cæterum Augustinus in enarratione docet melius dici, non est creditus cum Deo spiritus ejus, quam credidit Deo spiritus ejus. At Hieronymus ex Hebræo vertit active. Sic quidem vertit, ut tamen intelligat, quod dicunt Hebr. id verbi in conjugatione quæ מִפְּרָל vocatur, significet firmum, stabilem, permanentem, fidelem, fortem et perseverantem esse. Unde sensus est: Non permansit, non adhæsit Deo spiritus ejus.

VERS. 14. — Et oblitus sunt benefactorum ejus. Hieronymus, commutationum ejus; alii, factorum ejus. גַּלְיֹתָאֵי ALILOTHAU. Solet Deus optimus, maximus afflictiones præteritas bonis cumulatoribus commutare, ut ex malis cognitis, quoddam lumen accrescat menti, divina beneficia recordanti.

VERS. 16. — Et statuit aquas quasi in utre. Hebræi dicunt pro quasi in utre, quasi acervum seu murum. Certum est Septuaginta legisse מַד נֹד, id est uter, loco נֹד נֵד, id est acervus. Ob cognationem enim vocalium, proclivis est commutatio, etiamsi sensus non distrahat. Siquidem Deus omnipotens aquas quasi in utre continuit, dum eas ipsas cohibuit, donec filii Israel pertransirent sicco vestigio mare Rubrum, persequente Ægyptio. Denique et Chaldæus est nobiscum.

VERS. 20. — In inaquoso. Hieronymus, in invio; alii, in solitudine seu deserto. בַּצִּיָּה BATZIAH a quo צִיָּוֹן TZAIION, locus aridus, eoque utrumvis notat, quanquam etiam desertum non solet aquam suppeditare.

VERS. 24. — Aut parare mensam populo suo. Hebræi pro mensa dicunt carnem. Vocabulum tamen hic positum שֶׂאֵר SCHEER significat omnem cibum. Inde Pellicanus vertit nutrimentum post Chaldæum, quod profecto per mensam, concinne designarunt interpretes.

VERS. 25. — Ideo audivit Dominus et distulit. Hieronymus in nostro codice habebat contrarium, nempe, et non distulit, cum Hebraice legatur citra negationem וַיִּתְעַבֵּר VAIHTHABAR, quod Hebraizantes vertunt, et iratus est. Faber in margine ascripsit textui Hieronymi juxta suum exemplar, distulit, scilicet accensam iram. Sunt qui habent, non distulit, tunc intellige dare eis quæ concupiverant, ne sit in translationibus contrarietas. Hæc ibi. Cæterum עָבַר ABAR sæpe transire significat. Hinc verbum quod nominant hitphael, recte facere, pertransire, quod est differre, sonabit.

VERS. 29. — Panem angelorum. אֲבִירִים ABIRIM, vertunt, fortium. Tamen ut contestatur Munsterus in scholio, Chaldæus interpres vertit pro cibo, qui descendit de habitaculo angelorum.

VERS. 30. — Transtulit austrum de caelo. Hieronymus pro austro habet eorum. Cæteri similiter, vel orientalem ventum קָדִים QADIM. Secundum Aristotelem, lib. II Meteorologicorum, cap. 6, tractantem de ventis, ponemus vulturnum flare ab exortu brumali, atque austro vicinum esse. Atqui Plinius, lib. II Naturalis Historiæ, cap. 49, scribit vulturnum a Græcis appellari eorum. Quare est parva distantia inter austrum et eorum, quantum ad historiam. Porro quod in secunda parte dicimus, induxit in virtute sua africanum, Sanctes et Pellicanus transferunt austrum. Stat a nobis Hieronymus et alii. Africanus enim, teste philosopho ubi supra, flat ab occasu brumali. Hebrææ תֵּמָן TEMAN. Sed et prius vocabulum QADIM, traducit Hieronymus, ventum austrum, Ezech. cap. XXVII: Ventus auster contrivit te.

VERS. 37. — Anni eorum cum festinatione. Subscribunt Hieronymus, Sanctes et editio ad Campensem, בַּבְּהֵלָה BABEHALAH, alii vertunt, cum terrore

A seu perturbatione. Utrumque Hebræis dicit, בִּלְבֵּל BIBEL enim radix, est festinare, inconsulte obruere.

VERS. 46. — Sanctum Israel exacerbaverunt. נִדְדוּ נִדְדוּ. Neoterici transferunt, signaverunt, intelligentes quod limitem Deo præscripserunt, non credentes ejus infinitam potentiam. Ille qui est ad Campensem, censet signare, ludibrio habere. Hieronymus tamen, assentiens Septuaginta, vertit, concitaverunt. Et enim signum justitiæ, est punitio malorum. Et Chaldæus habet, conculcaverunt.

VERS. 49. — Et imbres eorum ne biberent. Cam in Ægypto rari sint imbres, sed secundatur exudatione Nili, ut scribit Plinius, lib. XVII, cap. 18, rectius videretur dici rivos vel fluentia, ut habetur in Hebr. נוֹזְלֵהֶם NOZLEHEM. Id quoque tangit Augustinus, hunc articulum edisserens: « Vel potius inquit, manationes aquarum, sicut nonnulli melius intelligunt, quod Græce scriptum est τὰ ὑπερρῖστα, quas Latine scaturigines dicimus, ab imo aquas ebullientes. Foderunt enim Ægyptii, et sanguinem pro aquis invenerunt. » Ita Augustinus. Jam vero idem est nomen Latinis imber, quod Græcis ἄμβρα sive ὑπερρῖστα. Ob idque merito intelligendum erit quomodo exponit Aug.

VERS. 50. — Misit in eos cænomyiam. Hieronymus, omne genus muscarum. Assonant et Hebraizatores עֲרֹב אָרֹב. De hoc Hieronymus ad Suniam et Fretellam ita ait: « Cænomyia, non ut Latini interpretati sunt, musca canina dicitur per γ Græcam litteram, sed juxta Hebraicam intelligentiam per α diphthongon debet scribi, ut sit κορομυῖα, id est omne genus muscarum. Sed Aquila κορομυῖα, id est omnimodam muscam interpretatus est. »

VERS. 51. — Et dedit ærugini. Hebr. דֵּדִי בְרוֹחַ, לֵחָסִיל LEHASIL, quia vero radix unde venit, videlicet חָסִיל HASAL, significat Hebræis, exterminavit, non inepte LXX interpretati sunt æruginem. Marit tamen Nicolaus Perotus rubiginem, quæ Græce dicitur etiam ἄρσενον, sed confundunt ærugo ac rubigo.

VERS. 52. — Moros eorum. Hierony. et cæteri similiter, sycomoros eorum. שְׂקָמוֹת SCBIQOTAH, sed sciendum morum Ægyptiam eandem prorsus esse quam sycomorum. Ob idque eo cognomine appellatam, quod peculiaris sit Ægypto; quod docet Theophrast., lib. IV, cap. 4: « Quod autem inquit, singula terram propriam, cœlique accommodatam temperiem quærunt, eo sane manifestum, quod quædam loca, aliqua ferunt, quædam nec sponte ipsa nascentia, nec sata facile ferunt; et quanquam apprehenderint, fructum nullatenus pariunt, ut de palma et moro Ægyptia. » Et, cap. II: « Sunt enim pleræque in Ægypto arbores ut morus: » Et paulo post: « Morus similis quodammodo moro nostrati est, quippe folio, magnitudine, aspectuque proxima. » Hæc ille. Cæterum quantum damni inferret

D plaga, sycomoros frigore mortificans, colligitur et earum feraci natura. Siquidem, ut scribit Joannes de Ruello, lib. I, De natura stirpium ex probatis auctoribus, « usque adeo fecunditatis suæ angusta est, ut uno anno septies fructum efficiat, et unde primum decerpseris, alterum sine mora protuberat. » Deinde expositis proprietatibus sycomori, inter, paucas utilissimis subdit: « Hanc quoque Theophrastus Ægyptiam moron, Celsus morosicæ appellat; Dioscorides, Galenus, et Theophrasto posteriores, indito a fico et moro nomine sycomorem appellant. Rursus tradit Ulpianus, hanc arborem in Niloticis aggeribus esse frequenter, graviterque in eos animadverti, qui sycomorum exciderunt. Potentia etiam inter morum et ficum media, quod et illi nomen sycomori peperit. »

In primam דְּבַלִּים DEBALIM Hieronymus, Pellicanus interpretes pro Cajetano, Campensis, Pratensis, vertunt pruina, frigus, aut gelu, adeoque consen-

tiant LXX. Munsterus transtulit, lapidem glaciosum. In lexico tamen suo, dicit esse frigus acerbum, vel glaciem, unde germina arborum devastantur. Sanctes posuit locustam et bruchum. In suo Thesauro adducit multos rabbinos, qui inter se non conveniunt.

VERS. 53. — *Jumenta eorum.* Hieronymus vertit, pascua eorum. בעירם BEIRAM; ceteri, jumentum aut pecus. Arbitror Hieronyminum locatum pro loco sumere, eo quod statim in eodem subtexit, et jumenta eorum volucris, ubi legimus, et possessiones eorum igni, לרשפים ומקיהם UMIQNEHEM LARESCHAPHIM.

Quantum ad priorem particulam conveniunt esse communem pecori divitiis, et cuicumque acquisito, posteriorem tradunt significare carbonem ignitum, demonem vel pestem urentem, ignem qui invaluit, grandinem, adustionem, jacula et sagittas ignitas, scintillas ignis. Quomodo autem intelligat Hieronymus seipsum in Commentario exponit ad cap. Halacuc, III, super illo versiculo: « Egre diatur diabolus ante pedes ejus: Aquila pro diabolo transtulit, volatile. Symmachus et Theodotio, et quinta editio, volucrum; quod Hebraice dicitur רשף RESCHEPH.

Tradunt autem Hebraei quomodo in Evangelio princeps demonum dicitur esse Beelzebub (Luc. XI), ita Resseph demonis esse nomen, qui principatum teneat inter alios, et propter nimiam velocitatem, atque in diversa discursum, avis et volatile nuncupet; ipsumque esse qui in paradiso, sub figura serpentis, mulieri sit locutus, et ex maledictione, qua a Deo condemnatus est, accepisse nomen. Si quidem resseph reptans ventre interpretatur. » Hactenus Hieronymus.

VERS. 55. — *Jumenta eorum.* Munsterus, Nebiensis et Sanctes gratis verterunt חיותם חאיתחא, vitam eorum, quandoquidem particula utriusque repræsentat. Hieronymus enim et alii dicunt, animalia vel jumenta eorum.

VERS. 65. — *Non servaverunt pactum.* Hieronymus ad Suniam et Fretellam, edisserit cur verterit, pactum, licet in Hebræo non haberetur, dicens: « Scio quod pactum non habeatur in Hebræo, sed quoniam omnes voce simili transtulerunt, ἄστυθιτάσας, et apud Græcos pactum dicitur στυθία ex uno verbo significatur, non servaverunt pactum, licet LXX ἄστυθιασας posuerunt. Cæterum unico vocabulo dicitur Hebraice יבדד IBDUDU.

VERS. 68. — *Hæreditatem suam sprevit.* מיתחבאר MITHABAR. Hieronymus vertit, non distulit, sicut et versiculo 65, quanquam variant codices. Alii, iratus est. Sed manifestum est spretum Dei gravem esse punitionem, quæ juste ira Dei dicitur. Quod autem ait Hieronymus, non distulit, si subaudieris iram, nihil distat sensus. De hoc ver. 25 annotatum est.

VERS. 69. — *Virgines eorum non sunt lamentatæ.* Ita Hieronymus, virgines ejus nemo luxit. Sequitur et editio in Campensi, Pratenis, Sanctes, interpres pro Cajetano, paraphrasis Campensis, non nupservunt, si verbum verbo reddas ללל HULLALU, id est laudate, ut habent Chaldæus et Nebiensis, id quod Munsterus uno verbo dixit apposito, non honoratæ nuptiis. Sed si addidisset, non sunt honoratæ sepultura, lectioni ecclesiasticae et Hieronymo consensisset. Nec cogimur magis subaudire nuptias, quam quidpiam aliud proposito congruum.

VERS. 70. — *Viduae eorum non plorabantur.* Et Hieronymus non abhorret, non sunt, inquit fletæ.

Alii, præter translatores ad Campensem, edunt active, non flevunt. Sed activum et passivum idem sunt, præter vocalia puncta si ascribantur תבכינה תבכינה TIBKENAH, vel תבכינה תבכינה TIBACHENAH.

VERS. 71. — *Tanquam potens crapulatus a vino.* Metaphoram istam diversi varie reddunt, illæsa intelligentia. Hieronymus et Nebiensis, quasi fortis post crapulam vini; Chaldæus, sicut homo fortis inebriatus a vino; Pellicanus, quasi fortis a crapula, vel exultans a vino. Sic et interpretes pro Cajetano, similiter Pratenis, exultans pro vino; Sanctes, clamans propter vinum; Munsterus, tanquam vir fortis, qui vociferatur post vinum; editio ad Campensem, sicut miles a vino exhilaratur; Paraphrasis, quomodo solet qui vino obrutus post longum somnum, redit ad se, et iterum vino exhilarans sese, fortiter pericula aggreditur. Hebraice est מיתרון מיתרון MITHRONEM MIATHIN.

VERS. 72. — *Percussit inimicos suos in posteriora.* בדרך אהור, quod alii vertunt, retro aut retrorsum, Munsterus sic reddidit, ut omnino præcluderet viam intelligendi hunc locum, de primo lib. Reg., cap. 5. In quo narrantur Philistæi in secretiori parte natum a Deo percussi, ideo quia arcam 178 Domini detinebant, irreligiose tractantes. Siquidem hoc pacto transferens Munsterus, percussit hostes suos tergum vertentes, solum significat hostes in fugam versos. Sequendo autem lectionem Vulgatam, quæ vel Hebraismo propinqua est, liberum relinquit lectori utrumque posse intelligere. Et priorem acceptionem sequitur Augustinus, cui respondet paraphrasis Campensis, vulneravit hostium suorum podices, secutus, ut opinor, Chaldæum paraphrasten, percussit hemorrhodibus in posteriora, et edificavit sicut unicornis sanctificium suum. Idem Hieron., et edificavit in similitudine monocerotis sanctuarium suum. Cæteri vertunt, excelsa. Et Sanctes ac Munsterus addunt, palatia. Hinc luce clarius constat Hieronymum et Septuaginta legisse רמים REMIM; alios autem רמים RAMIM. quæ profecto unico distant punctulo. Nobiscum est Chaldæus.

In terra quam fundavit in sæcula. In Hebr., quæ terra quam fundavit in sæcula. Ut intelligas non terram absolute in se fundatam, sed ut stabilitas terræ comparetur ad stabilitatem ædificati tabernaculi. Hebr. כעבץ KEEBETZ. Hinc Hieronymus, quasi terram fundavit illud in sæculum. Quod si secunda clausula pendeat a superiore, et a nota similitudinis supra posita, reddetur idem sensus, sicut in terra quam fundavit in sæcula. Certum est tamen quod beth et caph, magnam habent similitudinem. Nam si diceretur כעבץ BEBETZ, esset in terra. Hunc nodum copiose explicuit D. Hieronymus ad Suniam et Fretellam, in terram quam fundavit in sæcula. « Pro quo scriptum invenisse vos dicitis, ἐν τῇ γῇ ἰδμελιώσαν ἀστὴν εἰς τὸν αἰῶνα, id est in terra fundavit eam in sæcula. In Hebræo ita scriptum est, ut vertit Symmachus εἰς τὴν γῆν ἡν ἰδμελιώσαν εἰς τὸν αἰῶνα, id est et edificavit sicut unicornium sanctificium suum in terra, quam fundavit in sæcula. Si autem non de terra dicitur quod fundata sit, sed de alia re quæ fundata videatur in terra, probrēt ex superioribus et sequentibus quis sensus sit, ut nescio quid quod dicitur fundatum, videatur in terra. Si autem sanctificium in terra fundatum putatur, debuit scribi, in terra fundavit illud in sæcula. » Hæc D. Hieronymus.

PSALMUS LXXVIII.

PSALMI TITULUS: « PSALMUS ASAPH. »

Deus, venerunt gentes. Titulus: Psalmus Asaph. [Cassiod., Aug., Cassiod., Aug., Cassiod.] Iste psal-

mus est secundus de lamentatione ubi precatur Asaph studio pietatis, Christum subvenire suæ genti, pro duritia sua graviter affligendæ, et agitur hic vel

de captivitate per Babylonios facta (IV Reg. xxv), vel potius de vastatione quam tempore Machabæorum Antiochus Epiphanes fecit, qui in templo idola posuit, et legem Dei polluit, populumque vastavit (I Mach. 1). Sed civitatem non evertit, vel templum per quæ signatur persecutio Ecclesiæ inter manus gentilium, laborantis, sed non deficientis: quæ in quibusdam deficientibus polluta est. Et est sensus: Psalmus iste attribuitur *Asaph*, id est fideli Synagoga, quæ hic loquitur. Intentio: Monet bonis proximorum laetari, et calamitatibus affligi. Modus: Tripartitus est psalmus. Prima pars est conquestio, ubi enumerantur quanta tulerit Jerusalem temporibus Antiochi, ut non destructa fuit, per quæ significatur Ecclesiæ persecutio. Secunda pars est, deprecatio pro parte sua, contra inimicos, ibi, *Usquequo, Domine*. Tertia pars est exultativa conclusio lamentationis, ibi, *nos autem*. *Asaph* ergo condolens suæ genti, ipsius mala Deo exponit sic dicens:

VERS. 1. — « Deus, venerunt gentes in hæreditatem tuam, polluerunt templum sanctum tuum, posuerunt Jerusalem in pomorum custodiam. »

Deus, gentes venerunt in hæreditatem tuam, [Aug., Cassiod., Aug.] Non dicit hæc Deo quasi nescienti, a quo ipse scit, quidquid scit; sed loquitur cum eo pietatis affectu, et transfigurans in se omnes qui futuri erant, quando hæc fierent. Loquitur enim in persona eorum quibus hæc acciderunt. Est autem hæc deploratio eorum quæ fecit Deus vindicans, et adjungitur deprecatio. Quasi dicat: Utinam jam misereatur et parcat. Ita hæc ergo dicuntur a quo prædicat cur tanquam ab eis dicantur, quibus acciderunt, et ipsa deploratio prophetatio est. Quod autem ait, In hæreditatem tuam, sciendum est quia de populo Israel, hæreditas Dei sunt electi, sed non exæcati. Non ergo possunt hæc accipi de temporibus post ascensionem Christi, quando vastati sunt per Romanos. Tunc enim ille populus qui remanserat in Jerusalem, hæreditas Dei non erat (117). Omnes enim reprobi exæcati erant, omnesque fideles adventantibus Romanis, monitu angeli in regnum Agrippæ secesserant. [Aug., Cassiod., Aug.] Sed potius accipiendum est de tempore quod fuit antequam Christus venisset; et tunc enim populus ille hæreditas Dei erat, ubi erant prophetæ et sancti, quando ducti fuerunt in Babylonem, vel maxime sub Antiocho, sub quo passi Machabæi horrida, gloriosissime sunt coronati. Devastatione ergo facta ab Antiocho agit dicens; Deus, venerunt gentes in hæreditatem tuam, id est in Jerusalem, ubi aliqui boni erant, dicendo; tuam, movet iudicem cuius res læditur. Et *polluerunt templum sanctum tuum* per simulacra, quæ ibi posuerunt, sed non destruxerunt. Primo occurrit injuria templi: in quo est contumelia Dei. Hic arguit eos de sacrilegio. Et nota quod nondum erat templum, quando hæc Propheta dicebat; et narrat quasi præterita, quæ in spiritu vidit futura; jam vero evidenter sunt impleta. Se-

(117) Ex Eusebio, lib. III, cap. 5.

A quitur: *Posuerunt Jerusalem in pomorum custodiam*, id est, in desertionem, ut collectis pomis, custodia deseruntur. Unde *Isaias*: *Relinquetur filia Sion sicut umbraculum in vinea, et sicut tugurium in cucumerario* (Isa. 1) deinde post sacrilegium, homicidia addit dicens:

VERS. 2. — « Posuerunt morticina servorum tuorum escas volatilibus cæli; carnes sanctorum tuorum bestiis terræ. »

Posuerunt morticina, [Aug., Cassiod., Aug.] id est cadavera *servorum tuorum* qui noluerunt immundis uti, *escas volatilibus cæli*. Quasi dicat: Non modo in vivos sæviunt, sed in mortuos. Sepelire pietatis est, abjicere crudelitatis est. Ita hæc ad litteram de vastatione facta sub Antiocho accipiuntur. Sed si quis accepit hæc, post resurrectionem et ascensionem Christi facta: de his quæ idololatræ martyribus intulerunt accipiantur, quando Ecclesia inter tantam martyrum numerositatem multa perpressa est, quia *Asaph*, etsi de Judæis proprie dicatur, tamen et Ecclesia congregatio dicitur, quæ est etiam hæreditas, in quam venerunt gentes, non credendo, sed persequendo, id est eam invaserunt in voluntate delendi, et penitus perdendi; ipsa est etiam templum Dei, quod polluitur in deficientibus, quos persecutores ad negandum Christum, terrendo vel excruciendo coegerunt, atque ut ad idola applicarent, vehementer instando fecerunt. Unde hic dicit, *polluerunt templum sanctum tuum*. Unde *Apostolus*: *Templum Dei sanctum est, quod estis vos* (I Cor. 11). Ipsa eadem Ecclesia est etiam Jerusalem, libera mater nostra (Gal. 4), de qua *Isaias*: *Lætare, sterilis quæ non parit; erumpe et clama, quæ non parturit, quoniam multi filii desertæ magis quam ejus quæ habet virum* (Isa. LII). Unde hic dicit, *posuerunt Jerusalem*, id est, Ecclesiam, in pomorum custodiam, id est in desertionem. Quando enim gentibus persequentibus in cælestem mensam, spiritus martyrum, tanquam de Dominico horto multa et suavia poma transierunt, Ecclesia deserta est visa. *Posuerunt morticina servorum tuorum*, id est sanctorum martyrum resurrectionem, *escas volatilibus cæli*, quasi quidquam eorum deperiret, cum ille ex occultis naturæ sinibus totum redintegret, cui et capilli nostri numerati sunt. Deinde exponit quod dixerat, *carnes sanctorum tuorum*. Hæc sunt morticina *bestiis terræ*.

VERS. 3. — « Effuderunt sanguinem eorum tanquam aquam in circuitu Jerusalem; et non erant qui sepeliret. »

Effuderunt sanguinem eorum. [Cassiod., Aug., Cassiod., Aug.] Exaggerat ut iudicem moveat. *Tanquam aquam*, id est abundanter et viriliter, quasi ita liceret de sanguine, sicut de aqua, sine culpa et hæc non tantum intra muros, sed etiam in circuitu Jerusalem, cum extra invenirentur occidendi. Copia cædis notatur in urbe et extra, ita ut non vacas-

ret eis sepellire, dum omnibus periculum immineret. Unde subdit, *et non erat qui sepeliret*. Potest hoc et de Ecclesia accipi, quæ et per totum mundum passa est, cujus circuitus est per totum orbem ubi persecutio fit.

VERS. 5. — « Facti sumus opprobrium vicinis nostris; subsannatio et illusio his qui in circuitu nostro sunt. »

Facti sumus opprobrium. [Cassiod., Alcuin., Aug.] Gloriam enim Jerusalem olim toto orbe mirabilis. Unde Jeremias: *Hæc est civitas quæ dicebatur corona gloriæ versa est in opprobrium vicinis* (Thren. 11). Quod gravius est, quam si remotis, quia hi sunt assidui. Vel martyres hoc dicunt, *facti sumus opprobrium vicinis nostris*, id est, affectione propinquis, Jam volentibus credere; *subsannatio et illusio sumus his*, auget scelus his qui in circuitu nostro sunt, id est gentibus quæ circa Jerusalem sunt. Vel martyres hoc dicunt, *subsannatio et illusio sumus his qui in circuitu nostro sunt*, id est inimicis Ecclesiæ qui sunt toto orbe, quia non eis, sed in conspectu Domini pretiosa est mors sanctorum ejus (Psal. cxv).

PARS. II. VERS. 6. — « Usquequo, Domine, irasceris in finem; accendetur velut ignis zelus tuus. »

Usquequo, Domine. [Cassiod., Aug., Alcuin.] Secunda pars, deprecatio est hic pro parte sua contra inimicos, et insultantes vicinos. Quasi dicat: Illi ita sæviunt in nos, sed o Domine, *usquequo irasceris nobis usque in finem*. Quasi dicat. Noli irasci in finem. Rogat ne usque in finem irascatur, id est ne illa vastatio perseveret, sed temperet correctionem. Jam ergo precatur, qui supra deplorabat et orat quod futurum sit, et tunc aliqui boni erant inter eos; *et zelus tuus*, usquequo scilicet, *accendetur velut ignis*, accendetur usque in finem. Noli irasci. Ira et zelus Dei non sunt perturbationes ejus qui cum tranquillitate judicat; sed nomine iræ, vindicta iniquitatis accipitur, quando pro commisso nostro punit. Nomine zeli exactio castitatis intelligitur, ne anima legem Dei sui contemnat, et a Deo suo fornicando dispereat, ut in Job fuit. Et nota hæc pro peccatis, hominibus evinire, licet justis. Sicut Machabæi inter sæva tormenta, et tres pueri inter noxias flammæ, et sancti prophetæ in captivitate testantur. Unde bene ait, *velut ignis*. Zelus quippe Dei, et ira vere ardet velut ignis. Tandiu enim ardet, donec aurum, id est virtutum perfectio purgetur, et ligna cinerentur.

VERS. 7. — « Effunde iram tuam in gentes quæ te non noverunt; et in regna quæ nomen tuum non invocaverunt. »

Effunde. [Aug., Cassiod., Aug., Cassiod.] Quasi dicat: Ne irasceris, sed potius *effunde*, ut multam, *iram tuam*. Non est hoc dicere malevolentia, sed prævisa dicuntur. Figura enim optandi futura prædicat. Effunde, dico, *in gentes*, ut sicut nos opprimunt, ita illi tuis virtutibus opprimantur, *quæ te non noverunt*, nec scire voluerunt, nec timere. Culpa Judæo-

rum, horum comparatione levigatur; *et in regna quæ nomen tuum non invocaverunt*. Sed dæmonia, vel quamlibet creaturam, non Creatorem qui est benedictus in sæcula. Nota quia per 179 gentes accipit subditos, per regna ipsos reges.

VERS. 7. — « Quia comederunt Jacob, et locum ejus desolaverunt. »

Quia comederunt Jacob. [Aug., Cassiod., Alcuin., Aug.] Dico non invocaverunt, sed insuper oppugnaverunt, quia comederunt Jacob, id est Judaicum populum. Hæc est prædicta hæreditas ferarum dentibus tradendo. Ecce more oratorum pro homine homo ponitur, scilicet pro gente quæ offendit, gratus patriarcha, ut ejus memoria populi peccata mitiget. *Et locum ejus desolaverunt*, eversione civitatis, quæ civibus suis nudata est, vel quia occiderunt substitutos loco civium occisorum. Locus enim est civitas, ubi erat templum, quo congregabantur ad festa. De Ecclesia quoque bene hoc accipitur, quia comederunt, alios incorporando sibi, vel occidendo. Jacob, id est Ecclesiam, quæ est junior, cui serviet major: *Et locum ejus desolaverunt*, repetitio est,

VERS. 8. — « Ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarum; cito anticipent nos misericordiam tuam, quia pauperes facti sumus nimis. »

Ne memineris. [Gl. int., Aug., Cassiod.] Quasi dicat: Ita fac in gentes, quæ te non noverunt, sed *ne memineris*, etc. Vel ita continua: Hæc mala nobis inferunt, sed quia scio te pro peccatis nos flagellare et per eos precor. *Ne memineris iniquitatum nostrarum*. Hæc confessio delictorum veniam provocat. *Antiquarum*, non dicit hoc de præteritis tantum, cum et hoc tempore quidam Judæi idola sequerentur, sed, *antiquarum*, id est similitum antiquis, quibus innumeris annis peccaverunt idola sequendo. *Et misericordiam tuam cito anticipent nos*, scilicet ante judicium quod timet omnis homo, quia nisi indulgentia præveniat in judicio, non absolvitur reus; ideo obtendit misericordiam, *quia pauperes* suis meritis *facti sumus nimis*. Ne quis de actibus suis præsumat. Dico, *ne memineris iniquitatum*, sed

VERS. 9. — « Adjuva nos, Deus salutaris noster; et propter gloriam nominis tui, Domine, libera nos, et propitius esto peccatis nostris propter nomen tuum. »

Adjuva nos, [Cassiod., Aug.] in bello defensionis legum contra Antiochum, quia non in suis, sed in virtutibus Dei confidunt. Unde subdit: *Deus salutaris noster*, quod necesse est quia nos infirmi sumus, *et, o Domine; libera nos propter gloriam nominis tui*, non nostrum meritum, sed ut nos erepti, tuo nomini honorem reddamus, *et propitius esto peccatis nostris propter nomen tuum*, non propter nos, id est pietate nominis tui tribuatur nobis quod actibus nostris non potest haberi, vel in persona martyrum possunt hæc accipi. *Ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarum*, id est a parentibus antiquis venientium, vel propagatione vel imitatione. Cito anticipent nos misericordiam tuam, ne ad judicium

damnandi veniamus, quia pauperes facti sumus A
nimis, ad bonum faciendum; sed, adjuva nos, Deus,
quasi paupertas, id est infirmitas nostra te miserante
adjuvetur ad bona facienda. Quasi dicat: Gratia
adjuvet liberum arbitrium. Cum enim ait, adjuva
nos, nec ingratus est gratiæ, nec tollit liberum ar-
bitrium. Qui enim adjuvatur, etiam per seipsum
aliquid agit, Salutaris noster, qui necessarius es
infirmitati nostræ; et propter gloriam nominis tui,
ut qui gloriatur, in Domino gloriatur, non in se
(I Cor. x). Domine, libera nos. Liberat nos, id est
eruit a malis Deus, cum et adjuvat ad faciendam
justitiam, et propitius est peccatis, sine quibus hic
non vivitur, unde subdit: Et propitius esto pec-
catis nobis propter nomen tuum, hæc fac nobis,

VERS. 10. — « Ne forte dicant in gentibus: Ubi B
« est Deus eorum? et innotescat in nationibus co-
« ram oculis nostris. »

Ne forte dicant in gentibus. [Aug., Cassiod., Aug.,
Cassiod.] Quasi dicat: Hoc pro gentibus magis
peto quæ pereunt desperando de Deo, quid dicant,
illud usitatum a perfidis, scilicet *ubi est Deus eo-
rum?* Quasi dicat: Vel non est, vel non potest suos
adjuvare; hæc est insultatio, non ferenda.

VERS. 11. — « Ultio sanguinis servorum tuorum
« qui effusus est; introeat in conspectu tuo gemitus
« compeditorum. »

Ultio sanguinis servorum tuorum qui effusus est.
Ultio temporalis, scilicet ut æternam evadant. In-
notescant in nationibus coram oculis nostris, scilicet C
cito fiat ut videamus illos conversos, qui modo
persequuntur, et accipiatur hoc in bono de ultione
præsenti, vel de pœna æterna potest accipi sic:
*Ultio sanguinis servorum tuorum qui effusus est in-
troeat.* Innotescat in nationibus coram oculis no-
stris, [Aug.] id est sume vindictam de malis, qui
fuderunt sanguinem tuorum, et in fine ita fiet, quia
vel hic in conversis perimitur iniquitas, quod ante
optaverat. Vel in fine pereunt: quod hic dicit non
optando, sed prophetando, quia justus non delectatur
de pœna inimici, quia non eum odit; sed de
divina justitia, quia Deum diligit. Econtra, injus-
tus facit, malis ita fiat, *introeat autem in conspe-
ctu tuo*, vel tuum *gemitus compeditorum* corruptibili-
tate carnis, quæ aggravat animam, per quam præ-
valet aliquando persecutor. Has compedes non senti-
unt, nisi illi qui ingemiscunt gravati; ab his
cupiebat dissolvi Apostolus, et esse cum Christo
(Philipp. 1). Vel compedes sunt præcepta Dei, qui-
bus colligantur sancti: quæ patienter subtentata
in ornamenta vertuntur. Unde dicitur: *Injice pedem
tuum in compedes ejus* (Eccli. vi). Vel ad litteram,
compeditos dicit eos, [Cassiod.] quos gentiles vin-
xerint, qui cum gemitu orant ut Ecclesia in fratri-
bus non deficiat, etsi eos pœna consumit. Deinde
quid gemitus compeditorum petat ostendit; hoc
enim petebat gemitus illorum.

VERS. 12. — « Secundum magnitudinem brachii
« tui posside filios mortificatorum. »

Posside, [Cassiod., Aug.] ne aliquo errore macu-
lentur, vel, *recipe in adoptionem*, alia littera, filios,
id est posteres, mortificatorum. Hoc semper oravere
sancti martyres, ne infructuosus esset posteris
sanguis eorum, ut inde cresceret seges, unde pu-
tabatur peritura. Et est ista pia precatio, ne filios
eorum projiciat, qui pro eo puniti sunt, sed multi-
plicet. Et hoc *secundum magnitudinem brachii tui*,
id est potentiæ tuæ. Res enim tam magna in Chri-
stianis secuta est, quam nunquam crederent ini-
mici.

VERS. 13. — « Et redde vicinis nostris septuplum
« in sinu eorum; improprium ipsorum quod expro-
« braverunt tibi, Domine. »

Et redde. [Aug., Alcuin., Aug.] Item non optat,
sed vera prophetat, dicens: *Redde vicinis*, de qui-
bus supra dixit, inter quos est Ecclesia, usque ad
separationem futuram, *septuplum*. Septenario nu-
mero, id est septupla retributione, perfectionem
pœnæ significat, quia hoc numero plenitudo signi-
ficari solet, sicut et de bonis, cum dicitur centu-
plum accipiet in hoc sæculo (Marc. x), quod posi-
tum est pro omnibus: Quasi dicat: Nihil habentes
sunt, et omnia possidentes (I Cor. vi). Et hoc, *in
sinu eorum*, id est in occultis nunc in hac vita, ut
postea innotescat in nationibus coram oculis nostris.
Homo namque cum datur in reprobum sensum in
interiori sensu accipit suppliciorum meritum futu-
rorum. Vel, septuplum ponit pro infinito, *Improp-
rium ipsorum quod exprobraverunt tibi, Domine.* Quasi
dicat: Hoc eis redde, septuplum in sinu eorum,
scilicet improprium ipsorum quod exprobraverunt
tibi, Domine, id est pro isto opprobrio, da eos in
reprobum sensum. Ibi enim exprobraverunt nomen
tuum in servis tuis arbitantes delere nomen tuum
de terra. [Cassiod.] Vel potest hoc in bono accipi,
et dicit optando, redde vicinis nostris. Etsi corpo-
raliter reddit Deus, salus est tamen animæ eorum,
unde subdit, septuplum, per quod perfectionem
doni cœlestis significat, quando Spiritu sancto com-
plemur. Et hoc, in sinu eorum, id est in secreto
animorum, ubi sit conversio. Et redde eis improp-
rium quod exprobraverunt tibi, Domine, id est
fac ut pro injuriis et opprobriis, quæ tibi fecerunt
reddant laudes, quæ est gloriosa vindicatio, quando
Deus inimicorum ore laudatur.

PARA. III. VERS. 14. — « Nos autem populus tuus
« et oves pascuæ tuæ, constebimur tibi in sæculum. »

Nos autem populus tuus. [Cassiod., Haym. Cas-
siod., Aug.] Tertia pars, ubi est exsultativa con-
clusio, non victorum parentium et suavis conclusio
lamentationis. Quasi dicat: Illis ita; nos autem,
quos putabant se perdere, qui sumus *populus tuus*
fide, et oves pascuæ tuæ, id est doctrina tua pasti:
hæ sunt reliquiæ Judæorum a Mathathia congre-
gatæ (I Mach. 11). Vel generaliter de omni genere
piorum ac verorum Christianorum accipiendum
est, ut etiam Christianus populus ibi sit mistus.
[Cassiod., Aug.] Hic est grex pro quo oravit ne

diutius irasceret. Nos, inquam, confitebimur tibi, A id est laudabimus te in nobis. Et hoc in *sæculum*, quia usque in finem sæculi non delebitur Ecclesia, ut putatur.

VERS. 15. — « In generatione et generationem » annuntiabimus laudem tuam. »

In generatione et generationem, [Aug., Cassiod.] id est in omnem generationem, idem est quod dixerat in *sæculum annuntiabimus aliis laudem tuam*, quæ ut taceretur, nos finire conati sunt. Vel de futuro illud accipi potest; in generatione et generationem, id est in futuro sæculo, annuntiabimus laudem tuam, non pro aliorum instructione, sed pro debito honore.

COLLATIO IN PSALMUM LXXVIII : « DEUS VENERUNT GENTES, » ETC.

VERS. 1. — Posuerunt Jerusalem in pomorum custodiam. Hebræi dicunt in *acervos*, videlicet *lapidum aut ruinarum*. Eundem esse sensum desolationis ostendit Hieronymus ad Suniam et Fretellam hoc modo: « In pomorum custodiam, quod in Græco *ὄπωροπλακίων* dicitur, nec potest aliter verti quam a nobis translatum est. Significat autem oporophylacion *speculam* quam custodes satorum et pomorum habere consueverunt, ut de amplissima urbe, parvum tuguriolum vix remanserit. Hoc secundum Græcos. Cæterum in Heb. *לֵימִי לֵימִי* scriptum habetur, quod aquila vertit *λαβόριον*, id est *acervum et cumulum lapidum*, quibus vineæ et agri purgari,

solent. » Hæc ille. Unde Chaldæus dixit, *desolationem*.

Locum ejus desolaverunt. Hieronymus et Nebiensis pro loco vertunt *decorem*, licet alii Hebraicantes transferant *habitationem*, in hoc Septuaginta consonantes. Cæterum *נָוֶה* NAUEH, est *anceps נָוֶה* NAUEHU, *habitationem ejus*, seu *decorem ejus*.

Posside filios mortificatorum. Hieronymus et Sanctes, *relinque filios interitus*, sive *morti abnoxios*. Quod aliter idem exprimunt Munsterus, Pellicanus et Campensis, *fac residuos filios*, sive *conserva in vita morti addictos*: Pratenus et interpret. pro Cajetano, *solve filios*, etc. Quolibet modo sententia eodem recidit. Et si quæ varietas videtur, unde sit, docet Sanctes in suo Thesouro his verbis: « Sunt tamen, inquit, *ra. da*, qui *וִיתֵר הוֹתֵר* HOTHER, deducunt a *וִיתֵר* IETHER, quod est *funis, chorda*, et exponunt, ac si dicat: *Rumpe vel dimitte funem et ligaturam filiorum mortis*. Prædixerat enim, *Introeat coram te clamor victorum*. Idecirco dixit, quod *dimitteret eos a vinculis*. » Hæc ibi. Igitur ea particula *וִיתֵר* IATHAR deducta, ad verbum significat, in conjugatione quam dicunt hiphil, *fac ut remaneant filii mortis*. Quod indubie fit, quando in quoddam Dei peculium vindicamur, a mortis periculo, Dei virtute potenter erepti. Mysticum sensum habes in explanatione contextus.

VERS. 15. — In generatione et generationem. Offenduntur 180 Faber et Cæcus in hoc sermone ceu minus Latino, alioqui dicendum erat, in *generatione et generationem*, vel, in *generationem et generationem*, ut habent Græci. Illud est minutulum. Sed et Hieronymus in Commentariis, non adeo offenditur, ut aliquid subesse mysterii non obscure subjudicet, « Hoc est a prophetis, ait, usque in Evangelia. »

PSALMUS LXXIX.

PSALMI TITULUS: « IN FINEM PRO HIS QUI COMMUTABUNTUR, PSALMUS PRO ASSYRIIS, TESTIMONIUM ASAPH. »

Qui regis Israel, intende. Titulus: In finem pro his qui commutabuntur, psalmus pro Assyriis, testimonium Asaph. [Aug.] Asaph illuminatus agit hic de primo adventu Christi, et de vinea ejus. Est hoc bonum testimonium de capite ipso et corpore ejus, rege et plebe, pastore et grege. Hic enim loquitur Asaph de adventu Christi, qui hominem convertit, et vineam de Ægypto eductam solidat. Et est sensus tituli: *Psalmus iste dirigens nos in finem*, id est in Christum, *est testimonium Asaph illuminati pro his qui commutabuntur*, et *pro Assyriis*, id est pro his qui commutabuntur in melius, ut jam non sint generatio quæ non direxit cor suum, sed dirigens se ad Christum. [Alcuin.] Assyrii enim interpretantur *dirigentes*, et sunt iidem qui commutabuntur, et Assyrii. Vel distingue inter commutandos et Assyrios, ut per commutandos accipiamus convertendos; per Assyrios, Judæos. Nam psalmus iste sicut agit de commutandis, ita et de Judæis, qui se dirigunt contra Christum, per liberum arbitrium et per carnales observantias. Et est psalmus iste *Asaph*, id est Synagogæ tendens in finem, est testimonium, pro his qui commutabuntur, et pro Assyriis convertendis et superbis. His, id est convertendis est testimonium rectæ fidel; his, id est superbis perfidiæ. Intentio:

[Aug.] Monet nos in melius commutari, et ad Christum dirigi. Modus: [Cassiod.] Bipartitus est psalmus. Prima pars est deprecatio primi adventus, per quem fit reparatio generis humani. Secundo agit de vinea, dicens, quomodo incepta et perfecta, ibi, *vineam de Ægypto*. Asaph ergo qui supra in præcedentibus psalmis pro peccatis Synagogæ trepidus orabat, jam de illius conversione præsumit, et commutatis in melius testimonium dat de adventu Christi, quem precatur dicens: O tu Deus,

VERS. 1. — « Qui regis Israel, intende: qui deducis velut ovem Joseph. »

Qui regis Israel, [Cassiod., Aug., Cassiod., Aug., Cassiod.] Videntes te *intende*, id est mitte Filium tuum: et secundum hoc dirigitur sermo ad Deum patrem: Vel potius ad Filium dirigitur sermo qui desideratur et exspectatur et invocatur ut veniat, quem per actus diffinit, dicens: o Deus, qui regis Israel, id est Judæos spiritualiter videntes te, *intende*, id est lumen pietatis super nos infunde, ut a te simus clari, qui per nos sumus tenebrosi; *qui deducis Joseph*, ipsum scilicet significatum Joseph, id est fidelem populum de gentibus. Joseph enim interpretatur *augmentum*, et mortuo grano frumenti (Joan. xii), auctus est multus populus Dei. Coniunctis in angulari lapide Christo duobus parietibus (Ephes. ii), scilicet Judæorum et gentium, id est, Israel et Joseph, deducis ad caulas Dei, *tan-*

quam oves, ad pascua. Hæ sunt oves illæ, de quibus Dominus in Evangelio: *Alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili, et illas oportet me adducere, et fiet unum ovile et unus pastor* (Joan. x). Nota quia propria singulis verba reddit. Regitur namque Israel, tanquam major; ducitur Joseph, id est devotus populus.

VERS. 2. — « Qui sedes super cherubim, manifestare coram Ephraim, Benjamin, et Manasse. »

Qui sedes. [Aug., Alcuin., Cassiod., Aug.] Quasi dicat: Intende ita, o tu qui sedes super cherubim, id est super illas sublimes potestates cælorum, manifestare coram Ephraim, Benjamin et Manasse, id est coram gente Judæorum ubi hæc tribus sunt. Quasi dicat: Tu qui es angelis notus, innotesce hominibus. Rogat Asaph ut Dei Filius, qui in secreto majestatis erat, per incarnationem appareat coram Judæis ut promissum erat, faciens in eis has virtutes, quæ his nominibus significantur Ephraim, Benjamin, et Manasse. Ephraim enim interpretatur *fructificatio*. Benjamin *filius dexteræ*, Manasses *oblivio*, ut posteriorum obliti in anteriora se extendant. Sed et juxta interpretationes nominum, potest sic legi: *Qui sedes super cherubim*, id est in plenitudine scientiæ, quæ est charitas (cherubim enim interpretatur *plenitudo scientiæ*), *manifestare coram Ephraim*, id est coram fructificatione, et *Benjamin*, id est filio dexteræ, ut et nos simus plenitudo scientiæ; quod potest esse per charitatem, quæ est Deus. Unde Deus charitas est: quam qui scit, quid nescit? Charitas enim nomen est Dei et doni. Et coram Manasse, id est oblito ut jam illi venias in mentem juxta illud: *reminiscentur et convertentur omnes fines terræ* (Psal. xxi).

VERS. 3. — « Excita potentiam tuam, et veni, ut salvos facias nos. »

Excita potentiam tuam et veni. [Alcuin., Cassiod., Aug.] Repetit apertius quod oraverat. Ordo talis: *Veni*, tu ipse in carnem, et *excita potentiam tuam*, id est ostende potentiam tuam in resurrectione, quia visus es infirmis in passione, dum dicitur: *Si Filius Dei es, descende de cruce* (Matth. xxvii). Nihil valere videbaris; prævaluit super te persecutor, quod præsignatum est cum Jacob prævaluit angelo, ipso quidem angelo volente, et tamen victus angelus benedixit victorem. Tenuit namque homo victor angelum, et dixit: *Non te dimittam, nisi benedixeris mihi* (Gen. xxxii). Benedixit itaque victus victorem, sed claudum fecit eundem. Tetigit enim nervum femoris ejus, et aruit. Hoc est magnum sacramentum. Claudicat quidem populus Judæorum, sed et tibi est benedictum genus apostolorum. Excita ergo potentiam tuam, [Gl. int.] id est crucifixus ex infirmitate, resurge ex virtute (II Cor. xiii). Dico, veni, ad quid? *ut salvos facias nos*. Sic autem salvi erimus, o

VERS. 4. — « Deus, converte nos, et ostende faciem tuam; et salvi erimus. »

(118) Ex Isidor., in Judicium xiv; et August. 1. psal. lxxx, vers. 7.

Deus, converte nos, [Aug., Hier., Aug., Gl. int.] adversos a te, aliter non convertimur nisi tu facias. Deinde loquens ad Patrem ait: *Et ostende*, vel *illumina*, *faciem tuam* nube carnis coopertam, id est Filium tuum, qui est imago tua. Hæc facies velata fuit Assaph tempore infirmitatis Christi, et tunc egrotavit Assaph non valens intueri velatum nube de qua dicitur: *Ascendet Dominus super nubem levem, et intrabit Ægyptum* (Isa. xix). Illuminavit vero Deus faciem illam, cum Christus resurrexit, et ascendit. Et ita salvamur. Unde subdit: *Et salvi erimus*. Conversis tamen ad Christum, etiam post Christi adventum restat ira, in corpore quidem, non in mente; sed hæc finem habebit per Christum in secundo adventu. Nam qui in primo adventu partem peccati removit, in secundo omnem pœnam consumet in bonis. Unde iste dicit:

VERS. 5. — « Domine Deus virtutum, quousque irasceris super orationem servi tui? »

Domine Deus virtutum cœlestium, [Haym., Gl. int., Aug.] quibus nos socii futuri sumus, *quousque irasceris super orationem jam servi tui?* Et si irasceris super orationem inimici tui, ne irasceris super orationem jam servi tui. Et partim utique transit ira a servo, non ut non flagellet, ut pater; sed ne damnet; et conversis enim durat ira, sed corrigens. Flagellat enim omnem filium quem recipit (Hebr. xii).

VERS. 6. — « Cibabis nos pane lacrymarum; et potum dabis nobis in lacrymis in mensura. »

Cibabis. [Cassiod., Alcuin., Gl. int.] Exponit hic passiones, quas sancti tempore adventus passuri sunt. Quasi dicat: Et si optem Christi adventum, tamen eo tempore multa passuri sumus, quia *cibabis nos, Deus, pane lacrymarum*. Alia similitudine idem dixit: *Et potum dabis nobis in lacrymis*. [Aug., Alcuin, Haym.] Lacrymæ namque illæ erunt ad correctionem, ad perfectionem, non ad peremptionem. Quæ lacrymæ erunt *in mensura*; id est pro viribus tuis, ut erudiaris, non opprimaris. Unde Apostolus: *Fidelis Deus qui non patietur vos tentari supra id quod potestis* (I Cor. x). [Vel in mensura, id est pro modo culpæ.] Deinde exponit lacrymas dicens:

VERS. 7. — « Posuisti nos in contradictionem vicinis nostris; et inimici nostri subsannaverunt nos. »

Posuisti nos in contradictionem vicinis nostris. [Aug.] Plane hoc factum est. De Asaph enim electi sunt qui irent ad gentes, et prædicarent in gentibus quibus contradicebatur a dicentibus: *Quis est iste novorum dæmoniorum nuntiator?* Et inde sunt cibati lacrymis. Prædicabant enim mortuum resurrexisse. Nova res, sed incredibili rei fidem miracula faciebant. Ergo [contradicebatur eis, sed contradictor vincebatur, et ex contradictore fidelis efficiebatur] (118). Confregit enim Samson molas leonis, qui sibi occurrit eunti ducere uxorem de alienigenis. Et

inimici nostri, non modo contradixerunt, sed etiam subsannaverunt nos, [Aug., Gl. int.] quasi colentes mortuum. Sed licet tanta passuri sumus, non tamen ideo minus optamus eum; sed iterum oramus.

VERS. 8. — « Deum virtutum, converte nos; et ostende faciem tuam, et salvi erimus. »

Deus virtutum, converte nos, et ostende faciem tuam, [Cassiod.] id est presentiam Christi, et salvi erimus. Desiderantis mos est frequenter repetere quæ tantis precibus orat.

[Hier., Haym., Cassiod.] Aliter ab illo loco, *excita*, orat potentiam miraculorum, quæ Deus fecit in veteri populo excitari, quæ excitata est exhibitæ re quam præsignabant, id est veniente veritate. Precans ergo adventum Christi ait: *Veni, tu ipse Deus. Et excita populum tuum, scilicet miraculorum, quæ olim fecisti, quorum potentia sopita est, donec res eorum appareat. Dico veni, ut salvos facias nos. Ecce quantum Incarnationis utilitatem iste novit. Ideo tam studiose precatur. Quæ enim vota hæc sufficienti petere? Domine Deus virtutum, alia littera: Deum virtutum dicit quem novit Asaph, et in se et in aliis hominibus miracula factorum, ipse enim solus est qui ab infidelitate liberat homines. Tu, inquam, Deus, converte nos, distortos, et conversis ostende faciem tuam, quia conversos solet Deus respicere. Deinde quærit, quare tandiu differat adventum, quam dilationem iram Dei contra se reputat dicens: Domine Deus virtutum quousque irasceris super orationem servi tui, ut non facias jam promissa? Hoc Asaph illo tempore dicebat, quo eum venire petebat, quo adhuc differebatur adventus, consilio Dei. Iratum dicit quia tardat. Ecce quæ pietas et quantum desiderium petentis. Ideo ita clamat, quia sciebat differri. Cibabis; enumerat quæ mala interim ante adventum patiebantur, quasi dicat: Tandiu quousque venias, cibabis nos pane lacrymarum; panis lacrymarum est vita doloribus plena. Sed et hæc cibus est, dum non sic extinguimur, sed erudimur. Addit etiam quod ipsa est et potus dicens: Et potum dabis nobis in lacrymis. Ideo hæc duo ponit, quia hæc duo sunt quibus vivit omnis homo, ut per hæc sufficientem et plenam eruditionem flagellorum significet. Nam quod tempus est a lacrymis vacuum? quas tamen lacrymas das? *In mensura*, id est distributo modo. Unde: *Fidelis Deus qui non permittet vos tentari (I Cor. x)*, etc. Deinde exponit lacrymas dicens: *Posuisti nos in contradictionem vicinorum nostrorum, et inimici nostri subsannaverunt nos. Dum vicini qui 181 sunt de nobis, contra nos sunt, irident nos inimici, a quibus omnibus ut salvi simus, Deus virtutum, converte nos, et ostende faciem tuam*, id est Christum, et salvi erimus.*

PARS. II. VERS. 9. — « Vineam de Ægypto transtulisti; eiecisti gentes, et plantasti eam. »

Vineam. [Cassiod., Aug., Alcuin.] Secunda pars. Agit hic de vinea, ostendens quomodo incepta et perfecta sit. Vineam autem dicit Ecclesiam quæ

incepta a Judæis et perficitur in gentibus; una tamen et eadem vinea est, et si altera gens det principium, altera perfectionem. De hujus ergo vineæ inceptatione agens, dicit: *Vineam*, etc. Quasi dicat: Nos salvi erimus, sed Judæos, quibus tot fecisti, destrues, quod non pro levi culpa; sed quia beneficiis ingrati, etiam adventum Christi, inter cætera beneficia sibi exhibita, non noverunt. [Aug., Cassiod.] Bene dixi, inter cætera multa utique fuerunt eis collata, quia vineam de Ægypto transtulisti in terram promissionis, eiecisti de terra promissionis gentes, id est Amorrhæos, Jebusæos, et alios populos; et plantasti, ut agricola, eam vineam, ibi.

VERS. 10. — « Dux itineris fuisti in conspectu ejus; et plantasti radices ejus, et implevit terram. »

*Dux itineris. [Aug., Cassiod., Aug.] Dixi unde vinea sit ejecta, et ubi plantata. Deinde subdit quomodo crediderit, et quantum creverit, quid occupaverit dicens: Post, ut vinea orbem comprehenderet, dux itineris fuisti in conspectu ejus, apparens ei visibilis, carne assumpta. Unde: Non sum misus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel (Matth. xv). Vel secundum aliam litteram, et dirigitur sermo ad Deum Patrem: *viam fecisti in conspectu ejus*, id est Christum visibilem ei misisti, qui dicit: *Ego sum via, veritas et vita (Joan. xiv)*. Et plantasti radices ejus, id est prophetas et apostolos, et alios doctores. Et sicut illa vinea modo implevit terram totam, quæ impletio fit usque ad finem mundi, dum quotidie aliqui convertuntur. Notandum quod breviter egit de inceptatione vineæ, cum dixit, vineam de Ægypto transtulisti. Hoc autem ad perfectionem ejusdem vineæ dictum est, et implevit terram. Deinde de initio ejusdem vineæ latius repetit dicens:*

VERS. 11. — « Operuit montes umbra ejus, et arborum ejus cedros Dei. »

Operuit montes. [Aug.] Postea de perfectione ejusdem repetit, ibi: Et perfice eam. Quæ perfectio est facta gentibus abjectis Judæis. Una tamen vinea, cujus vineæ commemoratio in hoc psalmo caliginem facere solet minus intentis. Intendamus ergo, ne caligo involvat oculos nostros, quasi dicat: Modo vinea implevit terram, sed prius umbra ejus vineæ, quæ modo implevit terram, operuit montes. Montes sunt prophetæ, quos operuit umbra, quia locuti sunt in figuris. Umbra enim ejus est circumcisio, Sabbatum, hujusmodi (Exod. xxiv), quæ prophetæ locuti sunt: Observa Sabbatum, octava die circumcide infantem, offer sacrificium arietis, vituli et aliorum, noli moveri (Lev. viii). Ideo operuit montes umbra ejus, et post umbram venit res (Act. i). Vel ita: Umbra ejus, id est cura et sollicitudo de eis, operuit montes, id est majores, et arbusta ejus, id est eorum excrementa, et augmenta operiunt cedros Dei, id est doctores. [Aug., Haym., Aug.] Vineam namque ista crescendo operuit omnes san-

ctos, prophetas et patriarchas, cura et sollicitudine. Ideo autem dixit cedros Dei, quia sunt cedri evertendæ, scilicet superbi qui sunt cedri sæculi, sed non Dei. Sequitur: Et

VERS. 12. — « Extendit palmites suos usque ad mare: et usque ad flumen propagines ejus. »

Extendit ab Jerusalem palmites suos, [Cassiod., Aug.] id est filios, a simili; *usque ad mare*, quod est prope Judæos, et usque ad flumen Jordanis propagines ejus. Nota quia supra dixit, quod hæc vinea implevit terram. Sed hic dicit quod prima gens Judæa fuit vinea ista, quæ regnavit usque ad mare, quod ibi vicinum erat, et usque ad flumen Jordanis. Trans Jordanem enim aliqui Judæorum erant, id est duæ tribus et dimidia, sed infra Jordanem tota gens erat (Num. xxxii). Hoc ergo est initium vineæ, de quo hic agitur. Cujus vineæ perfectio est, quam prædixerat, ibi, *implevit terram*, per viam Christum. Hoc est quod alibi dicitur: *Et dominabitur a mari usque ad mare, et a flumine usque ad terminos orbis terrarum* (Psal. lxxi). Quod non gens Judæorum fecit. Non est tamen hæc altera, sed eadem vinea. Inde enim Christus salus ex Judæis (Joan. iv), inde apostoli et alii justii, et si sint aliqui rami fracti (Rom. xi).

VERS. 13. — « Ut quid destruxisti maceriam ejus? et vindemiant eam omnes qui prætergrediuntur eam? »

Ut quid destruxisti. [Gl. int., Aug., Cassiod., Aug.] Quasi dicat: Ita dilatata est vinea. Inde quid ei accidit? eversa est gens illa. *Et hoc est, destruxisti maceriam ejus*, id est munitionem. Maceria est, quæ de solis lapidibus fit circa vineas. *Et vindemiant*, id est spoliant, et diripiunt eam omnes qui prætergrediuntur viam, id est legem vel Christum, scilicet gentes quæ idola colunt. Vel viam trans-euntes sunt quicunque temporaliter dominantes. Et ut quid accidit hoc ei? quia superbia fuit etiam adversus plantatorem; et servos occidit ad se missos, et etiam filium hæredem. Ideo destructa est ejus maceria, et invenerunt gentes Ecclesiam destructam, et deleverunt eam. Hoc primo plangit Asaph, sed non sine spe. De dirigentibus enim cor, jam loquitur. Deinde exponit qualiter vindemiaverunt.

VERS. 14. — « Exterminavit eam aper de silva: et singularis ferus depastus est eam. »

Exterminavit eam, [Cassiod., Aug.] id est extra terminos patriæ ejecit eam, *aper* veniens de silva, id est de gentibus. *Aper* est Vespasianus fortis et sævus eis, et contrarius illis, id est Judæis, qui inter cætera hoc animal habent immundum, qui venit de silva (Deut. xiv). Gentes enim silvæ erant. Sola gens illa vinea erat, sed quando crediderunt gentes impletum est illud: *Exsultabunt omnia ligna silvarum* (Psal. xcvi). Et alibi: *Invenimus eam in campis silvæ* (Psal. cxxxi). *Et singularis ferus depastus est eam*, [Cassiod., Aug.] id est Titus qui reliquias Judæorum terribili depastione consum-

psit. Qui dicitur singularis, id est superbus. Dicit enim omnis superbus: Ego sum, ego sum, et nemo alius. Vel pro eodem accipitur, *aper* et *ferus*. Nam singularis ferus, ipse est *aper*, qui vastavit, scilicet Romanus exercitus. Sed quo fructu hæc passus sumus? ut sic sanemur et convertamur. Et hoc dicit orando, o

VERS. 15. — « Deus virtutum convertere; respice de cælo, et vide, et visita vineam istam. »

Deus virtutum, etc. [Alcuin., Cassiod., Gl. int., Haym.] Vel sic continua: Ita vastata est vinea, sed ut reliquæ salvæ fiant, o Deus virtutum, *convertere* ab ira in fine sæculi. *Et respice*, misericordiæ intuitu, *de cælo cælorum*, id est supplices, tu serenus, aspice, commutatis melius. Hoc remedium precatur Asaph. *Et vide* quibus peccatis labores, et pereat homo. Vel, *vide*, id est fac eam cognoscere te vel peccata sua; *et visita vineam istam*, id est infirmam sana.

VERS. 16. — « Et perfice eam quam plantavit dextera tua; et super filium hominis quem confirmasti tibi. »

Et perfice eam, [Aug.] non aliam institue, sed hanc perfice. In hac enim est ipsum semen Abrahæ, in quo benedicentur omnes gentes (Gen. xxii). Ibi est radix quæ portat oleastrum (Rom. xi). *Perfice* dico, quia cæcitas ex parte contigit in Israel, et plenitudo gentium intraret, et sic omnis Israel salvus fiet (*ibid.*). *Quam plantavit*, id est inchoavit *dextera tua*, id est propitiatio tua.

[Alcuin., Gl. int., Cassiod.] Aliter totum potest dici ita, ut prius fundamentum historiæ de Judæis jaciatur; deinde ædificium spiritualis intelligentiæ, de Ecclesia addatur. Per mysticas enim similitudines quæ gesta sunt, dicit, id est ita dicit ea quæ ad litteram facta sunt de Judæis sub similitudine vineæ et palmitum, et hujusmodi, quod etiam mysterium, id est mysticum sensum innuit. Sunt enim similitudines, quæ non sunt mystice, quasi dicat: Salvi erimus, quia ita præsignasti olim, quando *vineam de Ægypto transtulisti*, hoc ad litteram, ita ut prius accipiatur, *ejecisti gentes et plantasti eam*, nec hoc mutatur ad historiam. Ad litteram enim vinea est gens Judæorum in typo Ecclesiæ, quæ mystice per vineam accipitur; quia inter turbas umbratiles peccantium fruge sanctorum ornatur, sicut vinea fructu ornatur inter folia et fossa tribulationibus, et martyrio putata plus crescit sicut vinea, et sæcularis pressuræ torcularibus eliquata ad cœlestem cellam transfertur. [Hier., Haym.] Sicut ergo illos Judæos de Ægypto transtulisti, ita, et *vineam*, id est Ecclesiam; de Ægypto, id est de tenebris ignorantiæ et cæcitatibus, *transtulisti et ejecisti gentes*, vitiorum; *et plantasti eam*, in virtutibus, *dux itineris in conspectu ejus*: ad litteram, dum irent in columnam nubis et ignis, præcedebat eos. *Et plantasti radicem ejus*, id est principes Judæorum, et implevit terram promissionis. Deinde sequentia secundum histo-

riani non mutantur. Mystice de Ecclesia totum sic accipitur. [Cassiod., Haym., Alcuin., Cassiod.] Qualiter per orbem dilatata est, ostendit dicens: *Dux itineris fuisti, dum eam ducit spirituali itinere per hoc desertum sæculi, et plantasti radices ejus, id est Ecclesiæ, id est prophetas, apostolos, martyres, et alios firmos facit de quibus palmites tendens, mundum occupat. Unde sequitur: Et implevit terram, id est orbem terrarum. Et umbra ejus operuit montes; altitudo et latitudo vineæ hic exponitur. Nam superna est et cœlestis vinea illa, quæ etiam montes, id est sublimiores vita et scientia obumbrat, id est umbra spiritualis gratiæ fovet, et nutrit et magis crescere facit. [Haym., Cassiod., Alcuin.] In unitate quippe Ecclesiæ omnes gratiam accipiunt, per quam ab incentivis vitiorum refrigerantur. Et arbusta ejus cedros Dei. Vites quæ arbores ascendunt arbusta nominantur, per quæ minores in Ecclesia accipiuntur. Cedri Dei sunt non superbi; sed qui in Ecclesia sunt alti ut sunt Dei martyres. [Rem., Cassiod., Aug.] Arbusta ergo, id est minores operiunt; cedros Dei, id est majores, quia etiam hoc Ecclesia protegit, quasi in gremio suo, quia ejus auctoritate corroborant quod dicunt. Aliter enim non habetur Catholicum, nisi universalis Ecclesiæ contestatione firmetur. *Extendit palmites suos.* Exposita altitudine exponit latitudinem vineæ dicens; *Extendit palmites suos, id est filios usque ad mare omnium gentium, et propagines ejus, id est filios regenerationis, usque ad flumen Jordanis, a quo manaverunt, ibi enim cœpit regula baptismi (Matth. iii).* Et quia talis est vinea, ergo, *ut quid destruxisti maceriam ejus?* miratur cur huic tali subtracta est Domini defensio, sed hoc dicit de Ecclesia non pro bonis, quia novit Dominus qui sunt ejus (*II Tim. i*), sed pro infidelibus qui sunt in ea, nomine, non numine, numero, non merito. *Et vindemiant eam omnes qui prætergrediuntur viam, id est demones. Exterminavit eam aper, id est diabolus fortis et ferrox; de silva, quia cogitationes ejus agrestes et aviæ sunt. Et singularis ferus, idem qui aper, id est superbus diabolus, depastus est eam.* Sed, tu, Domine, Deus virtutum, *convertere, respice de cœlo, et vide, et visita vineam istam.* Hæc non mutantur. *Et perfice eam quam plantavit dextera tua, id est propitiatio tua. Sed ubi perficies? Perfice eam, super te fundatam, et super filium hominis.* Hic aperte ostenditur Christus, qui de Maria virgine natus (*Matth. i*). Ipse enim est fundamentum, quod nemo **182** potest mutare, quem confirmasti tibi, quando dixit: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui (Matth. iii), in quo confirmatus est Christus, apud homines, qui solus est fundamentum (I Cor. iii).* Et sic erit, quia*

VERS. 17. — « Incensa igni et suffossa; ab increpatione vultus tui peribunt. »

Incensa igni et suffossa, [Aug.] id est peccata ab increpatione vultus tui peribunt. Incensa et suffossa

peccata dicit. Sed incensa sunt peccata illa quæ facit ardens cupiditas; suffossa vero, quæ facit timor male jacens. Et hæc sunt omnia peccata criminalia, quia omnia peccata fiunt, vel propter cupiditatem, vel propter timorem quem non capit cupiditas; vincit timor. Perscrutamini conscientias, interrogate corda vestra utrum possint esse peccata, nisi aut timendo, aut cupiendo. Omnia ergo peccata, duæ res faciunt in homine, scilicet cupiditas et timor: sic econtra amor Dei et timor ejus ducunt ad omne bonum. Amas enim ut bene sit tibi; times ne male sit tibi. Hoc age in Deo, non in sæculo. Uterque amor incendit, uterque timor humiliat; sed aliter, et aliter de bono timore colonus intercedens pro arbore quæ fructum non dabat, ne subverteretur ait: *Fodiam circa illam et mittam stercora (Luc. xiii).* Fossa significat piam humilitatem timentis; stercora, sordes utiles pœnitentis. De igne autem boni amoris dicitur: *Ignem veni mittere in terram (Luc. xii).* Ait ergo, incensa igni, id est peccata quæ veniunt ex amore male incendenti: incendit enim amor uterque. Et suffossa, id est peccata quæ veniunt ex timore male humilianti: humiliat enim timor uterque. Peribunt ab increpatione vultus tui, id est Filii tui. [Haym.] Hæc est scæcies quæ peccata delet. Quid enim increpabat Christus nisi peccata? Vel ita, incensa dicuntur mala, quæ igne cupiditatis fiunt, quod convenit cum prædicta sententia. Suffossa sunt occulta mala, dum alii paratur insidiose fovea. Hæc autem peribunt in futuro, dum pro eis damnabuntur mali, quibus dicitur: *Ite, maledicti, in ignem æternum (Matth. xxv).* Ut autem hæc omnia jam impleantur,

VERS. 18. — « Fiat manus tua super virum dexteræ tuæ; et super filium hominis quem confirmasti tibi. »

Fiat manus tua. [Haym., Gl. int., Cassiod., Aug.] Vel ita continua, quasi dicat: *Quandiu mali erimus? donec Salvator adveniat. Ideo fiat manus tua, o Deus, super virum dexteræ tuæ.* Ostendat se misericordia tua, fac bene cum vinea sua demonstrata facie tua, id est verbo tuo. Super virum dexteræ tuæ, id est filium Virginis. Grande sacramentum hic notatur, et magnum munus Dei ostenditur, quia tandiu salus Israel potuit dubitari, donec Christus venit; sed tunc completa est promissio, ne ultra ab eo discedat Ecclesia, sponso conjuncta. Dicit ergo: *Fiat manus tua super filium hominis quem confirmasti tibi, id est operatio tua ad effectum promissa perducatur, et precatur operationem sanctæ incarnationis. Quasi dicat: Quandiu increpas et accusas nos? o Deus, fiat misericordia tua super virum dexteræ tuæ. Sicut oravi hæc fac.*

VERS. 19. — « Et non discedimus a te; vivificabis nos, et nomen tuum invocabimus. »

Et non discedimus a te ultra, [Cassiod., Aug.] cum filium habemus, et vivificabis nos, ut te, non terrena amemus, in quo prius mortui eramus. Hæc utilitas ex adventu Filii est. Et nomen tuum invo-

cabimus, id est te diligemus, tu eris nobis totum et a
juvamen. Quod ut sit,

VERS. 20. — « Domine Deus, virtutum, con-
verte nos, et ostende faciem tuam, et salvi eri-
mus. »

Domine Deus, virtutum, converte nos. [Haym., Gl.
int., Cassiod.] In quo incepti in eo finiam. *Et os-
tende faciem tuam, et salvi erimus.* Magna est sua-
vitas hujus versiculi; in hoc regulam totius religio-
nis exponit. Primo enim Deus nos convertit tunc
et nos ante faciem ostendit, id est lumine pietatis
nos inspicit, postquam tandem nos salvat. Hæc
ergo propheta iterat, quia per ipsum quisque brevi-
ter quod expedit implorat.

COLLATIO IN PSALMUM LXXIX : « QUI REGIS ISRAEL IN-
TENDE : QUI DEDUCIS VELUT OVEM, JOSEPH. »

(De ratione tituli et ejus additione, apud Septua-
ginta aliquoties discussum est.)

VERS. 5. — *Super orationem servi tui.* Hebr. habent
populi tui, ut omnes reddunt אֲמֵעָא AMMECA.
Sanæ servi Dei sunt populus Dei. Unde Græci in
plurali habent τῶν δούλων σου. Suboleo tamen Sep-
tuaginta legisse aleph loco ayn. Siquidem et אֲמֵעָא
UMMAH Hebræis sonat *populum*, אֲמֵעָא AMAH etiam
eisdem litteris significat *servitutum*.

VERS. 6. — *Potum dabis nobis in lacrymis in men-
sura.* Hieronymus pro *in mensura*, ponit tripliciter.
Sic et Pellicanus. Verumtamen ille numerus accipi-
tur pro *multipli*. Unde alii dicunt, *in maxima men-
sura* שְׁכַלִּישׁ SCHALISCH, utroque tendit. Quod autem
Hebraice habetur *eos* vel *eis*, et dicimus *nos* vel *no-
bis*, nihil ad sensum, etiamsi Hieronymus verterit
velut Septuaginta. Quamobrem non est improba-
bile exemplaria variasse.

VERS. 14. — *Singularis ferus depastus est eam.*
Hieronymus, *omnes bestię agri, depastę sunt eam.*
Sic pene Præterens, Munsterus, Pellicanus et Cam-
pensis. Est tamen controversia apud Hebræos, quid
proprie significet רַי רַיז, etiamsi vulgarior sit opi-
nio nomen esse generale ferarum silvestrium. Si-
quidem Sanctes vertit, *avis agrestis depasta est*
eam. Is in suo Thesaurio recenset sententiam cujus-

dam Rabbini, רַי רַי qui arbitratusse avem magnam,
quæ ubi suas extenderit alas, offuscat solem. Istud
credo fabulosum. Utcunque fuerit, certum est psal-
mum significare singularem quamdam desolationem.
Porro interpretes pro Cajetano, pro *fera agri*, di-
xerunt *reptile Omnipotentis*, ut appareat ipsos le-
gisse רַי שְׁחַדַּי per punctum nuncupatum iamin,
cum alii legant רַי שְׁחַדַּי, per punctum smol sa-
dai.

VERS. 16. — *Perfice eam.* Hieronymus pro impera-
tivo posuit nomen, *radicem*, ut pertineat ad super-
ius verbum *visita*; Munsterus, *locum vineę*; Sanctes
et Nebiensis, *habitationem*; Præterens, *plantam*;
interpretes pro Cajetano similiter. Hebræicum
vocabulum כְּנַח CANNAH imperatively sumpserunt
Septuaginta a verbo כָּן כָּן, vel כָּן כָּן, id est *firmavit*,
præparavit. Etsi præter normam ut sæpe
Hebræis contingit. Et Pellicanus vertit, *præ-
para*. Paraphrasis Campensis *restitue pristinę di-
gnitati*.

VERS. 16. — *Incensa igni et suffossa ab increpa-
tione vultus tui peribunt.* Hieronymus vertit per ac-
cusandi casum, *succensam igni et deramatam*, ut
intelligas vineam aut plantam, et illud pendere a
verbis superioribus. Alii quidem vertunt sub recto
casu, singulariter tamen, et ponunt, *est* vel *jacet*
verbum. Deinde quod sequitur, *ab increpatione vul-
tus tui peribunt* vel *pereant*, referunt ad eos qui hoc
fecerunt, aut ad cultores vineę, qua successa ne-
cesse fuerit eos perire. Revera in Hebræo, hæc duo
inveniuntur singularia et feminina שְׂרֵפָה שְׂרֵפָה
KESUAH. Consimiliter Græce ἐκκαυμένης
πυρὶ καὶ ἀνεσκαμμένης. Et Hieronymus sic accipit in
commentariolo hujus loci, quem ubi recensuit,
mox subnectit : « Synagoga utique cum Judæis
non credentibus. Divus autem Augustinus acci-
piens plurative et neutro genere, nihil exorbitat
a sensu, quem etiam refert Chaldæus, *incensum
igni et concisum, ab increpatione vultus tui pe-
reant.* »

VERS. 20. — *Nomen tuum invocabimus.* Solus He-
ronymus transtulit passive, *nomine tuo vocabimur*.
Ob idque clarissimum est vel hic ipsum legisse sine
punctis; nam nihil distat activum a passivo, ci-
tra punctorum assignationem. Potes enim enuntiare
נִקְרָא נִקְרָא נִקְרָא, id est *invocabimus*, vel *נִקְרָא נִקְרָא*
invocabimur. De hac re disputatum est in ora-
tione.

PSALMUS LXXX.

PSALMI TITULUS : « IN FINEM PRO TORCULARIBUS. PSAL-
MUS IPSI ASAPH QUINTA SABBATI. »

Exsultate Deo. Titulus : *In finem pro torculari-
bus. Psalmus ipsi Asaph, quinta Sabbati.* [Aug.,
Haym., Aug., Alcuin.] In hoc psalmo multa sunt con-
gesta mysteria, ita tamen ut limen psalmi indicet
interiora, per torcularia et quinta Sabbati nobis
insinuata. Quinta enim Sabbati, id est quinta die,
creavit Deus ex aquis animalia, scilicet natatilia et
volatilia (Gen. 1), id est pisces et aves, in quo sa-
cramentum baptismi significatur, quo renati alii
sunt tanquam aves, scilicet qui, contemptis his
temporalibus, ad cœlestia sublevantur; alii tan-
quam pisces qui in fluctibus hujus sæculi remanent
curiosi; per torcularia intelliguntur Ecclesię. De
actualibus namque torcularibus, nihil in hoc psalmo
dicitur : Unde constat spiritualia esse torcularia

quæ hic memorantur, scilicet Ecclesias, quia sicut
in torcularibus tria sunt, scilicet pressura, et de
ea duo, scilicet oleum et amurca, quorum alteram
reconditur; alterum vero projicitur, similiter vinum
et acinum. Sic et in Ecclesia est pressura tribula-
tionum pondus passionum, per quod fit discretio
bonorum et malorum, quos eadem sacramenta con-
jungunt. Sicut enim racemus in vite simul habet
vinum et acinum, et oliva in arbore oleum et amur-
cam, sic ecclesiastica sacramenta bonis et malis
communia sunt. [Aug.] Sicut autem vinum et
oleum pressura torcularis eliquata reconduntur,
acinum et amurca projiciuntur velut in sordibus
conculcanda. Ita accedente pressura tentationum,
justus justior fit, et sordibus sordescit magis (Apo-
c. xxii). Si ergo pressuræ sunt quas queruntur blas-
phemi Christianis temporibus abundare, ne turbe-

ris, esto oleum, non amurca quæ projicitur. Hic enim discernitur, quod simul pendebat in arbore. Pro pressura ergo tribulationum discernente cantatur hic psalmus Asaph, id est Dominicæ congregationi, renatis ex aqua baptismi : ex quibus alii sunt oleum et vinum, aves, id est spirituales, alii sunt amurca, acinum pisces. [Aug., Alcuin., Cassiod., Aug.] Et est sensus tituli : *Psalmus iste dirigens nos in finem*, id est in Christum, cantatur ipsi Asaph quia secundum historiam Asaph iste loquitur Judæis et spiritualiter Christianis. Asaph enim sibi ipsi loquitur. Psalmus dico agens *pro torcularibus*, id est ecclesiis, in quibus est pressura tribulationum, habitus *quinta Sabbati*, id est loquens de baptizatis et baptizandis aqua baptismi, quod figuratum est per opus quintæ sabbati. Intentio : [Aug., Cassiod., Alcuin., Cassiod.] Monet ut post baptismum contemptis his ad cœlestia, mente scilicet ascendamus. Modus : Bipartitus est. Primo dicit quid agendum est electis, qui sunt oleum, vinum, aves. Secundo agit de amurca redarguens reprobos, ibi, *audi, popule meus*. Asaph ergo quasi proposita sibi imagine cujusdam solemnitatis electos ad celebritatem incitat dicens : O aves, vinum, oleum, scilicet congregatio Dei, cui fit hic psalmus,

VERS. 1. — « Exsultate Deo adjutori nostro ; jubilate Deo Jacob. »

Exsultate Deo adjutori nostro. [Aug., Cassiod., Aug.] Alii exsultant deceptorum suo mundo. Vel fictio deo, qui delusor est, et deceptor vel desertor. Vos autem, *exsultate Deo adjutori nostro ; jubilate gaudio*, quod non potestis explicare *Deo Jacob*, quia vos vere **183** estis Jacob, scilicet minor populus cui serviet major. Et

VERS. 2. — « Sumite psalmum, et date tympanum ; psalterium jucundum cum cithara. »

Sumite psalmum, [Aug., Gl. int., Cassiod., Alcuin.] id est spiritualia accipite. Per psalmum enim intelligitur donum cœlestis quod a Deo per gratiam largitur. *Et date tympanum*, id est carnalia. Per tympanum enim accipitur carnale quod a vobis est, id est in vestris sacculis habetis. Quasi dicat : Verba Dei, et humani actus in unam societatem conveniant. Hæc est enim pax Jerusalem (*Psal. cxxi*). Hæc est ratio dati et accepti (*Philipp. iv*). Unde Apostolus : *Si spiritualia seminavimus vobis, non magnum est si carnalia vestra metamus (I Cor. ix)*. [Aug.] Ideo psalmo jungite tympanum, quia psalterium (ponitur hic pro psalmo) *jucundum est cum cithara*, quæ ponitur pro tympano. Quasi dicat : Qui expectat cœlestia non sit piger ad operanda terrena prædicationi verbi Dei, corporalibus respondeamus operibus. Deinde subdit :

VERS. 3. — « Buccinate in neomenia tuba, in insigni die solemnitatis vestræ. »

Buccinate. [Alcuin., Aug., Alcuin., Aug.] Hæc usque ad partitionem. Vel ad litteram simpliciter, de Judæis accipienda sunt, vel allegorice de Chri-

stianis. Ad litteram autem sic accipitur ; *Buccinate tuba in neomenia*, vel initio mensis tubæ, quod idem est. Neomenia enim Græce, Latine dicitur *nova luna*. Neos[*νέος*] *novus*, menes [*μήνας*] *luna*, quæ est initium mensis ; a primo autem die septimi mensis jussum erat Judæis, ut septem diebus tuba canerent, id est in initio novæ lunæ. Et dicitur illud festum Tubarum, quod celebrabant in memoria illius rei quod Dominus ostendit Abraham arietem inter vepres hærentem cornibus, quem pro Isaac immolavit. Deinde quasi exponendo subdit, *in insigni die solemnitatis vestræ*. Hæc eadem spiritualiter Asaph Christianis loquitur. Quasi dicat : Sumite, et date, et ne terreamini ; sed buccinate tuba in neomenia, id est in innovatione vestri, annuntiate et prædicate aliis clarius, et confidentius novam vitam, [Cassiod., Aug., Gl. int.] quam nova luna significabat, in qua Judæi clangebant tubis septem diebus : per quod significabatur quia qui septiformis gratia Spiritus sancti per quam innovamur erat prædicanda tuba, id est aperte, scilicet per opera manifesta, vel altis clamoribus. Unde Isaias : *Exclama, exalta vocem tuam (Isa. lxxviii)*, scilicet tuba. Dico in neomenia, scilicet, in insigni die solemnitatis vestræ, id est in novitate vitæ, ubi est veritatis cognitio et a malis feriatio.

VERS. 4. — « Quia præceptum in Israel est, et judicium Deo Jacob. »

Quia præceptum. [Cassiod., Alcuin.] Hoc prius secundum historiam sic : Ideo tuba canendum, quia lex data est Judæis per Moysen, in qua hoc præcipitur. Et hoc est. Ideo hoc, *quia præceptum est a Deo in Israel*, hoc est in Judæis. Ubi autem præceptum, ibi et judicium est, quia in lege peccaverunt, secundum legem judicabuntur (*Rom. ii*). Et ideo etiam hoc agite et, id est quia *judicium est Deo Jacob*, id est quia judex futurus est qui hoc præcipit, et

VERS. 5. — « Testimonium in Joseph posuit illud cum exiret de terra Ægypti ; linguam quam non noverat audivit. »

Testimonium futuræ rei. [Cassiod., Haym.] *Posuit illum præceptum*, vel sine illud *in Joseph*, id est in populo Judæorum, quando ? *cum exiret de terra Ægypti ; linguam quam non noverat*, id est, legem per Moysen datam *audivit* et tunc Dominus

VERS. 6. — « Divertit ab oneribus dorsum ejus ; manus ejus in cophino servierunt. »

Divertit dorsum ejus ab oneribus, [Cassiod., Aug.] quibus exercebat eos Pharaon in luto et latere. Nam *manus ejus*, id est populi Judaici, *servierunt in cophino*. Cophinus est vas quo terram portabat, lateres faciens Pharaoni.

VERS. 7. — « In tribulatione invocasti me, et liberavi te ; et exaudivi te in abscondito tempestatis ; et probavi te apud aquam contradictionis. »

In tribulatione. Si propheta loquitur hic ita dicitur, divertit dicens : *In tribulatione invocasti me ; et liberavi te, et exaudivi te in abscondito tempestatis ;*

[Haym., Cassiod., Haym.] Ad litteram, quando nec aperte audebant gemere metu Ægyptiorum, cum affligerentur operibus luti et lateris, imputabantur eis beneficia Dei, ut gravior existimetur offensa. *Probavi te apud aquam contradictionis*, ubi de bonitate mea et potentia mea desperans dixisti: *Nunquid poterit de petra ejicere aquam aut parare mensam in deserto?* (Psal. LXXVII.)

[Cassiod.] Vel hoc totum spiritualiter de Christianis accipitur hoc modo: Ideo prædicare in innovatione vitæ, quia hoc præceptum est in Israel, id est in Judæis, et ad litteram et spiritualiter, et *judicium est Deo Jacob*. Non mutatur. Et non solum Judæis, sed etiam gentibus præcepit, et hoc est, Et *posuit illud*, præceptum, vel sine *illud*, et est idem sensus: *Posuit testimonium*, id est præceptum sub attestazione, in *Joseph*, id est in gentibus augmentatis. Joseph enim interpretatur *augmentum*. Gentes ergo sunt Joseph, quia multi filii desertæ magis, quam ejus, quæ habet virum (Isa. LIV). Quando *posuit? Cum exiret de terra Ægypti*, etc. Ecce quinta *Sabbati*, unde in titulo ait: [Aug., Alcuin.] Cum populus multiplicatus *exiret de terra Ægypti*, id est de tenebris ignorantie per baptismum, tunc audit et percipit mysteria, quæ non noverat, ubi debeat hæere cor. Et hoc est, cum exiret per baptismum de terra Ægypti, id est de tenebris ignorantie. *Lingua quam non noverat audivit*, id est præcepta Evangelii, quæ prius non noverunt. Vel hoc significat quod apostoli locuti sunt variis linguis magnalia Dei. Quid ex hoc auditu sibi fuit? Ecce, *divertit*, ipse vel Dominus, *ab oneribus*, etc. Vel ita continua; fuitne exeundum? fuit utique, quia *divertit Deus, dorsum ejus*, id est rationem ab oneribus, id est sarcina peccatorum, quæ etiam per insequentes Ægyptios notata sunt. Unde Dominus: *Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos* (Matth. XI). A quibus hominibus divertit? ecce, *manus ejus servierunt in cophino*, [Aug.] id est in servili opere in immunditiis peccatorum, in terrenis operibus et lutosi, quæ significantur per cophinos: quibus stercora mundantur, et terra portatur. Peccata autem servilia opera sunt juxta illud: *Qui facit peccatum, servus est peccati* (Joan. VIII). In tribulatione, loquitur hic Deus peccatori, dicens: Ante in cophino serviebas. Sed, *invocasti me*, in tribulatione, quæ erat pressa peccatis, et *liberavi te*, et *exaudivi te in abscondito tempestatis*, [Aug., Haym., Cassiod.] typice, scilicet non in tempestate maris, sed in tempestate cordis, ubi pateris bellum suggestionis, ibi, *exaudivi te*, ut corde credas ad justitiam (Rom. X), *probavi te apud aquam contradictionis*, id est apud populum contradicentem, ut ore fiat confessio ad salutem (*ibid.*). Ita enim probat nos Deus in contradictionibus hæreticorum. [Aug.] Et revera qui exauditus est in tempestate cordis debet probari in aqua contradictionis. Cum enim crediderit et baptizatus fuerit, jam gradiens viam Dei habet multos exagitatores;

multos insultatores, multos detractores, dehortatores, multis modis obsistentes. Hæc est aqua contradictionis quam senserunt antiqui, sed jam pene siccata est. Tunc enim aquæ populorum turbabantur, et acriter resistebant. Tunc enim Samsoni viro forti eunti ad ducendam uxorem de alienigenis obviam occurrit leo, quem occidit, scilicet Christo eunti ducere uxorem, id est Ecclesiam, de gentibus occurrit leo obviam fremens, id est populus gentium, sed dissipavit eum ut hædum caprarum, quia populus ille nihil erat, nisi languidus peccator, co-cisa autem illa feritate, jam non sic fremit, non currit obviam Christo; imo vero jam in ipso invenimus lèges pro Ecclesia, quasi favum in ore leonis. Quid ergo jam metuenda aqua contradictionis, quæ jam prope tota siccata est? Olim namque etiam Christo aqua contradictionis fuit; etiam in seipso, ut de eo nato dictum est. *Èrit in ruinam et in resurrectionem multorum et in signum cui contradicetur* (Luc. II), sicut Judæi contradixerunt titulo crucis ejus, volentes mutare titulum. Quibus Pilatus respondit: *Quod scripsi scripsi*, etc.] (Joan. XIX). Qui ergo probat nos ad aquam contradictionis ipse, eandem aquam sensit, ut eam nos non timere faceret.

PARS II. Διάψαλμα. VERS. 8. — « Audi, populus meus, et contestabor te; Israel, si audieris me, non erit in te Deus recens, neque adorabis deum alienum. »

[Aug., Gl. int., Alcuin., Aug.] Secunda pars, hæctenus egit de oleo torcularis, id est de bonis, jam hic agit de amurca, id est de reprobis, qui hic arguuntur, quod dicitur ad cavendum. Quasi dicat: Quia tot beneficia feci, o amurca, acinum, pisces qui estis *populus meus*. Et hic enim, suus, est pertinens ad torcular. *Audi*, [Cassiod., Haym.] id est intellige, et ego *contestabor te*, vel *testificabor tibi*, alia littera, id est testimoniis Scripturarum probabo tibi quod dicam. Vel *contestabor te*, [Cassiod.] id est testis ero veritatis. Ecce ipse Dominus judicii testem se facit veritatis, tam hic quam in futuro, ut nullus jam dubitet, cum ante judices terrenos soleant testes produci ad cognitionem veritatis. [Cassiod., Aug., Hier., Aug.] Deinde quid velit eum intelligere subdit: *Israel, si me audieris*. Vocando eum Israel familiarem sibi significat, et ad jussa invitat. *Non erit in te*, in corde tuo, ubi veritas non falsitas debet esse. Non dico a te, quasi foris sit, sed in te, id est in corde tuo, ubi, si non recte sentis, est imago phantasmatis tui. Quod enim quisque cupit et veneratur, hoc illi deus est. Quid non erit in te? *Deus recens*. Hoc dicit, ne verbum Patris putetur sub tempore. Deus enim recens ad tempus factus est. Deus autem noster non est recens, sed ab æterno in æternum. Etenim Christus noster recens forte homo est, sed sempiternus Deus. In te ergo non erit deus recens. Si me audieris, alii quidem sibi faciunt recentes deos, vel idola, vel Christum imparem Patri, Filium Dei di-

centes et Filium Dei negantes. Si enim Filius unicus est, hoc est quod Pater est ex æternitate. Illi autem cogitant recentem deum, et alia hujusmodi fingunt in corde; et ita ipsi sunt templa simulacrorum, quæ, si non in templis, tamen (quod pejus est) in corde suo posuerunt. Magnum ergo opus est intus hæc idola frangere, et locum Deo viventi, non recenti in corde dare. Omnes enim isti aliud et aliud sentientes, alios atque alios deos sibi facientes, ipsamque fidem falsitate variantes sibi consentire videntur. In omnibus enim terrena est cogitatio, opinio diversa, vanitas una. Unde alibi: *De vanitate sua in idipsum (Psal. Lxi)*, quamvis enim opinionum varietate discordent, simili tamen vanitate colligatur. Ideo Samson caudas vulpium colligavit, ibique ignem alligavit, ut incenderet messes alienigenarum, scilicet Philisthæorum (*Judic. xv*). Samson interpretatur *sol eorum*, id est Christus, qui est sol eorum, scilicet quibus ipse lucet: non omnium sol est, de quo mali dicturi sunt: *Erravinus a via veritatis. Et sol justitiæ non illuxit nobis.* (*Sap. v*). Et alibi: *Sol justitiæ est, et sanitas in penis ejus (Malach. iv)*. Vulpes autem sunt insidiose maximi hæretici, latentes in tortuosis et cavernosis anfractibus decipientes, et ore putentes, de quibus in Canticis dicit sponsa: *Capite nobis vulpes pusillas, exterminantes vineas (Cant. ii)*, id est convincite hæreticos, qui, etsi dissentire videntur ab invicem, in malum tamen, id est in posterioribus, consentiunt, et simili vanitate tenentur et igne corrumpente, quem caudis trahunt incendunt messes; non nostrorum, quia novit Dominus qui sunt ejus (*II Tim. ii*): sed alienigenarum, qui sunt vasa contumeliæ. Ad populum ergo istum loquens ait: *Si me audieris non erit in te deus recens, quia ego sum qui sum (Exod. iii)*, non dicit a te quasi forinsecus sit adhibitum simulacrum: sed *in te*, id est in corde tuo, imago recentis dei, quam portans tecum, remanes vetustus. *Neque adorabis deos alienos.* [Cassiod.] Si enim non cogitas falsum deum, nec adorabis fabricatum, alienum dicit deum, qui nomine non essentia deus est. Est autem pene par scelus, recentem deum putare, et idolis servire. Dico non adorabis, nec debes, quia *ego sum qui sum.*

184 VERS. 9. — « Ego enim sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti; dilata os tuum et implebo illud. »

Ego enim [Aug., Gl. int., Cassiod., Aug.] non alienus, et si homo sim, *sum Dominus Deus tuus, qui tibi hæc temporaliter præstiti, scilicet eduxi te de terra Ægypti.* Historialiter per hoc ostenditur non esse recens. Allegorice, eduxi te per baptismum, de terra Ægypti, id est de tenebris ignorantiae; factis propriis indicatur Deus. *Dilata desiderio os tuum, id est cor tuum, ubi angustias pateris, ubi sunt vana simulacra.* Sed dilata os tuum, confitendo, amando, frange idolum cordis, quod te angustat; tolle de conscientia tua recentem deum. *Et ego implebo*

A illud pane vitæ et intellectus, quia apud me est fons vitæ. Sic monui.

VERS. 10. — « Et non audivit populus meus vocem meam; et Israel non intendit mihi. »

Et non audivit populus meus vocem meam, [Aug., Cassiod., Aug.] cui legem dedi, et magna feci, ut culpa cresceret. Etsi enim implevi ora prophetarum, non tamen ab amurra auditi sunt. Quis enim ejus vocem non audivit? ecce: *Et Israel non intendit mihi.* Ingratus tot beneficiis, nec etiam attendere voluit. Unde digna sequitur ultio.

VERS. 11. — « Et dimisi eos secundum desideria cordis eorum; et ibunt in adinventionibus suis. »

Et dimisi eos. [Aug., Haym.] Ecce currit amurra, apertis foraminibus torcularis. *Secundum desideria cordis eorum,* id est dedi eos sibi. Unde Apostolus; *Tradidit eos Deus in concupiscentias cordis eorum;* Et ipsi ibunt in adinventionibus suis, vel affectionibus, alia littera, quibuslibet, quia propter traditiones suas irrita fecerunt mandata Dei (*Matth. xv*). Sed

VERS. 12. — « Si populus meus audisset me; et Israel si in viis meis ambulasset. »

Si populus meus audisset me, [Haym., Aug.] credendo. Deinde exponendo subdit, *Israel,* hic est populus, scilicet *si in viis meis ambulasset,* hoc est audire me,

VERS. 13. — « Pro nihilo forsitan inimicos eorum humiliassem: et super tribulantes eos misissem manum meam. »

Forsitan, [Rem., Aug., Haym., Cassiod.] id est vere, sed ironice dicit, *humiliassem inimicos eorum,* omnis generis inimicos, omnis generis hostes, de quibus conqueritur quod per eos peccet, inimicos dico, *pro nihilo* computandos. Vel pro nihilo, id est gratis hoc fecissem. Vel secundum aliam litteram, *humiliassem inimicos,* in nihilum redigendo, et *missem manum meam,* id est vindictam, *super tribulantes eos,* quos pressissem potentia mea. Exemplo istorum patet quia si Deo resistimus, ipse non contradicit inimicis nostris, nec manum defensionis nostræ super eos ponit.

VERS. 14. — « Inimici Domini mentiti sunt ei; et erit tempus eorum in sæcula. »

Inimici Domini. [Cassiod., Aug.] Item Propheta loquitur post interposita verba Domini. Quasi dicat: De inimicis conqueruntur, quod per eos peccet, sed ipsi facti sunt inimici Domini, quia *mentiti sunt ei,* resumendo, quibus renuntiaverunt, abrenuntiaverunt in baptismo diabolo et pompis ejus, id est diabolicis factis a Deo damnandis, sed rursus ad ea redeunt, et sunt novissima pejora prioribus (*Luc ii*). Ecce canis reversus ad vomitum, et sus lota in volutabro luti (*II Pet. ii*). [Cassiod., Aug., Alcuin., Aug.] Vel ad litteram de Judæis, qui mentiti sunt Domino, non peragentes promissa. Hoc non pagani, qui nil promiserunt. Quid inde eis? Et si hic tolerati sunt, non salvantur solis sacramentis: quod

ita dicit : *Et ideo quia tales sunt erit tempus pœnæ eorum in sæcula id est in æternum, etsi hic floreat. Vel tempus eorum, id est variatio eorum per pœnas, transibunt enim ab aquis nivium, ad calorem nimum (Job xxiv), erit in sæcula, id est in æternum. Et qui sunt isti? ecce : ❧*

VERS. 15. — « *Et cibavit illos ex adipe frumenti ; et de petra melle saturavit eos.* »

Et cibavit illos, [Cassiod., Aug.] vel ita continuat: Tales sunt, Et tamen cibavit illos ex adipe frumenti, ad litteram, vel manna. Unde ipsi sunt ingrati. Vel allegorice, eos cibavit corpore Christi. Sacramentis enim suis eos miscuit, et Judæ etiam buccellam dedit. Vel, cibavit eos ex adipe frumenti, id est spirituali intellectu. Et de petra melle saturavit eos ad litteram, in eremo de petra produxit aquam, non mel (Num. xx). Ideo mystice tantum intelligitur. Mel ergo sapientia est primatum tenens dulcoris in escis cordis. Et est, non solum adipe frumenti cibavit eos, sed etiam, melle profluenti de petra, id est sapientia Christi. Nam petra erat Christus (I Cor. x). Saturavit eos, ut delectentur verbo Dei, cognitione sacramentorum, solutione parabolarum et tamen mentiti sunt ei.

COLLATIO IN PSALMUM LXXX. « *EXALTATE DEO.* » etc.

VERS. 2. — *Psalterium jocundum cum cithara.* Perpusillum est, quod ex Hebræis conversus est sermo. כִּנּוֹר קָמַחַל KINNOH [NAIM IM NA BEL, quod vertit Hieronymus, *citharam, decorum psalterio*, etiamsi prima particula *organum* significet, et de postrema est controversia.

VERS. 3. — « *In insigni die solemnitate vestra.* Hier. *In medio mensæ, in die* etc. Pratenis; *in solempnitate, in die*, etc. Sanctes et Munsterus; *in tempore constituto in die, sive et die solemnitate.* CESEH, significat tempus constitutum solemnitate. Quia vero Num. xxix, in medio mensis septimi, hoc est decimo quinto die fiebat festum Tabernaculorum insigne octo dies, ad illud alludebat versio Hieronymi, et Pellicani itidem. Ait enim : *In operimento diei festivitatis.* Adde quod כִּסֵּה CISSEH cum eisdem litteris Hebræis, et jam thronum sonat, eoque potest responderi lectioni Vulgatæ, *in insigni die*, cum thronus sit cujusdam majestatis symbolum. Cæterum quod legimus *festivitatis vestra*, et Hebr. *nostræ*, eodem recurrit.

VERS. 6. — « *Manus ejus in cophino servierunt.* Diceret quis oppositum esse in Hebr. sensum, etenim Vulgata lectio sonat *anariam servitutis.* Hieronymus ex Hebræo, et cæteri contra, *liberationem a servitute*, suis interpretationibus demonstrant. Ille hoc pacto, *manus ejus a cophino recesserunt.* Si-

militer Nebiensis. Sanctes, *manus ejus ab aheno transierunt, Munsterus, manus ejus a cacabis faciendis transierunt.* Ubi de suo adjevit, *faciendis.* Cæterum cum תַּעֲבֹדָה TAABODENAH, id est *transierunt*, et תַּעֲבֹדָה TAABODENAH, finitima sint ob daleth et res, quæ litteræ parvo apice distinguuntur, et posterius verbum significet *servierunt*, verisimile est LXX ita habuisse, ut per daleth enuntiarent. Nec tamen sententiæ incommodatur ullo modo, quin ea clausula videtur declarativa superioris mox præcedentis, *divertit ab oneribus dorsum ejus.* Quod si quis pergat, et cognoscere affectet particularius quæ fuerunt onera, quibus levatum est dorsum filiorum Israel, statim pendet ex cophinis, quibus adigebantur ferre lapides, terrarum effossiones, et id genus, dura servitute pressi, ut ex Exodo palam est. Porro quod pro *cophino*, alii vertunt *ollam* aut *cacabum*, non mutat intelligentiam, etiamsi vox Hebræa קַדִּיב דוד sit utrique significatui communis.

VERS. 11. — *Secundum desideria cordis eorum.* Hieronymus, Nebiensis, Munsterus, et Campensis, *in pravitate cordis*; Sanctes, *in fortitudine*; Pellicanus, *in temeritatibus*; Paraphrasis, *in animo obdurato.* Certe שְׁרִירֻת SCHERIRUTH est *duritia, obstinatio, pravitas, temeritas*, quæ nemo dubitat esse passiones affectus cordis, Propinquius tamen accedunt ad LXX, Cajetani doctores, vertunt enim, *in directione cordis.* Quasi dicas : *Ideo quia noluerunt a Deo regi et gubernari, ipsi sibi sunt relictæ et proprio sensui.* Forsan intellexerunt *duci a verbo שָׂרָר SARAR, quod est dominari, per punctum smol, id est sinistrum.* Chaldæus non longe est a nobis, *expuli eos in cogitationibus cordis eorum.*

VERS. 13. — « *Pro nihilo forsitan inimicos eorum humiliasset.* Hunc locum calumniatur Fab. propter particulam *forsitan*, quæ est nota dubitationis, et Deo competere nequit. Rursum *pro nihilo*, id est *gratis vel frustra*, longe a Deo abhorret. Quare dicendum cum Hieronymo, *quasi nihilum inimicos eorum humiliasset.* Nonnulli vertunt, *quoniam brevi tempore inimicos* etc., quia Hebr. habet כִּמְעַס קִימַת. Jam quantum ad notam dubitationis *forsitan*, id est peculiare in arcanis, ut est illud Ezech. 11 : *Hæc dicit Dominus Deus*; *Si forte vel ipsi audiant, et si forte quiescant.* Et Lucæ 22 : *Forsitan cum hunc viderint verebuntur.* Loquitur Deus Pater de Filio. Quem tropum loquendi declarat divus Hieronymus, in Matth. 21 : « *Ambigere dicitur Deus, ut libera voluntas hominis reservertur. Quantum ad secundum, pro nihilo, licet non cogamur exponere, id est gratis, sed in nihilum, aut ut habet paraphrasis Campensis, nullo negotio perdidisset inimicos, aut, ut alius dicit, ad paucos redigerem hostes eorum, tamen interpretando gratis, non eo tenderet sensus, velut Deus quidpiam faceret sine causa, sed frequenter sine merito nostro præcedente, copiosa munificentiæ sua multa elargitur. Et ad eum modum interpretatur divus Augustinus illum versiculum psal. 27. Pro nihilo salvos facies illos, hoc est inquit, nullis eorum meritis præcedentibus.* »

PSALMUS LXXXI.

PSALMI TITULUS : « *PSALMUS ASAPH.* »

Deus stetit in Synagoga. Titulus : *Psalmus Asaph.* (119) Psalmus iste est de duabus naturis in Christo, in quo Christus vel Propheta loquens, exprobrat ipsi Asaph, id est Synagogæ, quæ et Dominum corporaliter vidit, et tamen eum non agnovit. Unde et

(119) Ex Cassiod. in tit. et in contentione psal.

hic dicit : *Deus stetit in Synagoga.* Et est sensus : *Psalmus iste sit Asaph, id est Synagogæ, quæ hic redarguitur, ut saltem nunc intelligat quod non ante. Intentio : Monet credere Christum verum Deum esse et verum hominem. Modus : Tripartitus est. Primo nuntiât Deum stelsisse, et arguit contrarios.*

Secundo monet intelligere Christum esse Deum, et si pauper sit et egenus, ibi, *judicate*, etc. Tertio dicit quid eis propositum fuerit, sed tamen perierunt, ibi, *ego dixi*. Prius ergo nuntians Deum, ait :

VERS. 1. — « Deus stetit in Synagoga deorum : in medio autem deos dijudicat. »

Deus stetit. [Cassiod., Alcuin., Aug.] Dei non est stare qui cælum et terram implet, qui est intra omnia non inclusus, extra omnia non exclusus, sed per hoc breviter Deum hominem indicat, ergo *Deus factus homo stetit in Synagoga deorum*, id est in populo Judæorum, ubi Filius Dei, secundum quod homo stetit, qui fuit missus ad oves quæ perierunt domus Israel (*Matth.* xv). Spiritualis autem præsentia deitatis, quæ ubique est, non proprie ad Synagogam pertinet, nec tempore variatur, deos autem dicit, quos postea filios Excelsi dicit, ibi, *ego dixi : Dii estis, et filii Excelsi omnes*. De quibus etiam per Isaiam Dominus dicit : *Filios enutrivit et exaltavit, ipsi autem spreverunt me (Isa. 1)*. Filii autem sæpe dicuntur Judæi, non solum gratia Novi Testamenti, sed gratia Veteris, quæ scilicet eos de Ægypto liberavit, et terram promissionis dedit. Non itaque Pater, non Spiritus sanctus, sed Filius corporaliter stetit in Synagoga Judæorum. Sed cur ibi stetit? ecce *deos dijudicat* secundum quod Deus; stat homo, discernit Deus, id est non meritis, sed gratia discernit vasa, alia in honorem, alia in contumeliam (*II Tim.* ii; *Rom.* ix). Hoc autem facit stans **185** in medio. Unde in Evangelio Joannis : *Medius vestrum stetit, quem vos nescitis (Joan., 1)*. Unde et hic in sequenti dicitur : *Nescierunt neque intellexerunt, sed amicus sponsi stat et audit, et gaudio gaudet propter vocem sponsi (Joan. 111)*.

VERS. 2. — « Usquequo judicatis iniquitatem, et facies peccatorum sumitis? »

Usquequo judicatis. [Aug.] Hæc est vox discernentis. Quasi dicat : Misi legem et prophetas, et restitistis, vel interfecistis; sed usquequo hæc? num usque ad adventum Filii? Misi utique prophetas, sed injuriis affecistis, vel interfecistis, vel hoc agentibus consensistis. Sed cum hæc agentibus, nec loqui dignum sit vos qui tacuistis, et imitari eos voluistis, id est vos qui eos, qui tunc tacuerunt, vel innocentes imitari voluistis. Usquequo judicatis iniquitatem, et facies peccatorum sumitis? Num et hæres occidendus est, qui pro vobis venit (*Matth.* xxi); qui propter vos sine patre esse voluit ut pupillus? (*Joan.* iv.) Qui propter vos esurivit et sitiit ut egenus? (*Matth.* iv.) Qui propter vos pauper factus est, cum esset dives? (*II Cor.* viii.) [Haym., Gl. int.] Vel distingue inter judicantes et facies peccatorum sumentes. Nam per judicantes intelliguntur majores, qui inique judicant; sumentes facies, id est similitudines peccatorum sunt minores, qui consentiunt.

PARS II. Διάψαλμα. VERS. 3. — « Judicate egeno et pupillo; humilem et pauperem justificate. »

PATROL. CXCI.

Judicate. [Cassiod., Aug.] Secunda pars, ubi admonet intelligere Christum esse Deum, et si pauper fuerit et egenus, quod eos non fecisse dicit. Quasi dicat : Nolite judicare iniquitatem, vel consentire judicantibus, sed potius, *judicate*, hoc majoribus dicitur, *egeno et pupillo*, id est ad honorem ejus qui voluit esse sine patre propter vos, et *justificate*, id est justum prædicare Christum factum *humilem et pauperem* propter vos, non illos propter se superbos, et vos minores.

VERS. 4. — « Eripite pauperem et egenum; de manu peccatoris liberate. »

Eripite pauperem et egenum; de manu peccatoris liberate. [Aug., Cassiod.] Hoc minoribus dicitur. Per quod ostendit nec illos fuisse immunes a scelerare tanto qui permisissent principibus Christum, cum pro multitudine timerentur, et possent illos a facto et se a consensu liberare. Qui enim desinit obviare cum potest, consentit; sed

VERS. 5. — « Nescierunt neque intellexerunt, in tenebris ambulans; movebuntur omnia fundamenta terræ. »

Nescierunt. [Aug., Haym., Aug., Cassiod.] Hoc omnibus convenit, prælati et subditi. Si enim cognovissent, nec illi *Dominum crucifigerent*, nec isti Barabbam eligerent (*I Cor.* ii). *Neque intellexerunt*, id est nec etiam scire curaverunt, quia in *tenebris ambulans*, id est excitati sunt, sed per hanc Israel cæcitate, *movebuntur ad fidem, omnia fundamenta erræ*, id est plenitudo gentium ad fidem intrabit. Vel ita : illi nescierunt; tamen movebuntur, in passione Christi, omnia fundamenta terræ, quia in morte Domini terra mota est, et petra scissæ sunt (*Matth.* xxvii). Hic patet de quo ante dixerat : Hoc enim signum in crucifixione Christi contigit. Vel fundamenta terræ, id est terreni spiritualiter moti sunt, illo tempore viso tanto miraculo, ut centurio qui dixit : *Vere Filius Dei erat iste (ibid.)*. Vel, fundamenta terræ, id est felices copia terrenorum, super quos ædificantur terreni sicut boni super apostolos, qui dicuntur fundamenta cæli, movebuntur, vel admirando colli pauperem mortuum, vel eum contemptis terrenis sectando, addit, omnia, quia nullus est qui non miretur, vel convertatur. Terrenæ autem felicitatis regnum est superbia : contra quam venit Christus humilis, exprobrans eis quos vult altos facere per humilitatem his verbis : PARS III. VERS. 6. — « Ego dixi : Dii estis, et filii Excelsi omnes. »

Ego dixi. [Cassiod., Alcuin., Rem.] Tertia pars, ubi dicit quid eis propositum fuit, sed perierunt. Quasi dicat : Nescierunt neque intellexerunt, tamen ego dixi, vos boni estis *dii* per adoptionem gratiæ, et *filii Excelsi*, id est hæredes Dei, omnes, id est cujuscunque conditionis. [Haym., Cassiod., Aug.] Has enim promissiones omnes accipiunt, qui mandata custodiunt, scilicet ut sint filii Dei; hoc enim ad justos dicitur, qui prædestinati sunt ad vitam.

25

VERS. 7. — « Vos autem sicut homines morie-
mini; et sicut unus de principibus cadetis. »

Vos autem mali, moriemini sicut homines, [Cassiod., Aug., Alcuin., Aug.] id est sicut peccatores, qui non sunt redempti. Hoc enim ad iniquos dicitur. *Et cadetis*, non extollemini ad cælum, *sicut unus de principibus*, id est per elationem animi cadetis, sicut diabolus; turba autem dæmonum quæ cecidit. Dicitur unus, quia in superbia similis. Vel ita: Vos autem mali moriemini per infirmitatem carnis, sicut homines, et cadetis, per superbiam; sicut unus de principibus, id est diabolus. Quasi dicat: Cum cito sicut homines sitis morituri, non tamen corrigimini; sed ut diabolus, qui in carne non moritur, extollimini ut cadatis, quia per superbiam diabolicam inviderunt gloriæ Christi, et viluit eis humilitas crucis. Vel omnibus generaliter dicit: Ego dixi: Dii estis, et filii Excelsi omnes, id est omnibus promisit cælestia. [Hier., Haym., Aug.] Deinde loquitur ad malos, discernens inter majores et minores, et primum ad minores dicit: Vos autem moriemini sicut homines; primi homines Adam, scilicet et Eva, qui suasionem diaboli peccaverunt. Et, vos majores, cadetis, sicut unus de principibus, id est sicut diabolus, qui per superbiam peccavit, proinde ut hoc vitium sanaretur, ex persona Prophetæ subditur:

VERS. 8. — « Exsurge, Deus, judica terram, quoniam tu hæreditabis in omnibus gentibus. »

Exsurge. [Aug., Alcuin., Aug.] Quasi dicat: Vos cadetis, sed, tu Deus, exsurge, a mortuis, *et judica*, id est damna, *terram* quæ tumuit te crucifigens, id est damna istos, *quoniam*, his repulsis, *tu hæreditabis in omnibus gentibus* id est omnes gentes erunt tua hæreditas. Vel, judica terram, id est mundum, quod potes, quia tuus est. Et hoc est quoniam tu hæreditabis in omnibus gentibus. Vel

secundum aliam litteram: [Aug.] *Quoniam tu disperdes in omnibus gentibus*. Quid disperdes in gentibus? terram ipsam, id est eos qui terrena sapiunt, vel conterendo eos penitus, et ab hæreditate exterminando, vel affectum terrene cupiditatis et elationis absumendo in eis. Quod in bona accipitur, secundum quem intellectum etiam dicitur: *Tu hæreditabis in omnibus gentibus*.

COLLATIO IN PSALMUM LXXXI: « DEUS STETIT, » etc.

VERS. 1. — *Deus stetit in synagoga deorum*. Hoc in loco ausus est Faber affirmare LXX interpretes litteram corrupisse, ac exaggerando, impie eos tractat scribens fuisse illusos, et fœde lapsos. Movetur leviter ad id sentiendum, nempe ex hoc quod **EL** singulariter dicitur, ubi legimus pluraliter *deorum*, et Hieronymus vertit, *Deus stetit in cætu Dei*. Cur ergo non eadem opera initium psalmi, translatum est sub plurali numero, *dii steterunt*, quando quidem habetur in Hebr. אֱלֹהִים ELOHIM, numero multitudinis. Itaque sive enunties unice sive pluraliter, *cætus Dei* vel *deorum*, sunt sancti, qui ad Deum pertinent, vel principes qui auctoritate Dei potiuntur. Hic autem quando mox præmittitur collectionis nomen synagoga, cur LXX interpretes vocantur in jus sub forma singulari multitudinem intelligentes? Unde plures qui Hebræum probe callent nihil reformidant per pluralem numerum traducere. Hinc Sanctes dixit, *in congregatione judicum*, quam Munsterus interpretatur *congregationem magnificam*. Et editio ad Campensem, *in cætu potentium*. Consonat et paraphrasis, e regione Chaldæus paraphrastes, *Deus deitatem suam posuit in congregationem justorum, qui potentis sunt in lege*. Nec obstat quod Hieronymus verterit singulariter. Sic enim vertit ut talem versionem, suo loco approbet. In commentariis enim ubi versiculum repetiit, tale subjectum interpretamentum: **C** *Quia dii erant, propterea stabat eis Deus*. Et paulo post: « Vide hominis dignitatem, *Deus stetit in synagoga deorum*. Largitur nobis nomen, ut largiatur et meritum. » De divo Augustino non est dubium quam late et erudite per pluralem numerum prosequatur.

PSALMUS LXXXII.

PSALMI TITULUS: « CANTICUM ASAPH. »

Deus, quis similis. Titulus: *Canticum Asaph*. [Alcuin., Cassiod.] Agit in hoc psalmo de secundo adventu Christi ad iudicium, ubi boni qui hic patiuntur, coronabuntur. Mali vero qui eos persequuntur, torquebuntur; per quod deterret iniquos a persecutione populi Dei, quem multis modis mali in præsentia affligunt, maxime tempore Antichristi. [Cassiod., Alcuin., Cassiod., Aug.] Et est sensus tituli; *canticum* istud, quod dicitur canticum, quia monet ad bonas actiones. Congrue utrumque jungit, quia in rebus actualibus est habenda contemplatio divina. Est *Asaph*, id est populi Dei, qui loquitur hic. Et quia Asaph proprie de Judæis est, intelligitur hic prophetia fieri maxime contra Judæos. Intentio: Malos dehortatur a persecutione bonorum, bonos vero monet ad patientiam; modus; Bipartitus est psalmus. Primo proposito timore futuri iudicis describit malitiam inimicorum vel iniquorum.

Secundo agit de vindicta inimicorum vel iniquorum, ibi, *fac illis sicut Madian*. Fidelis ergo Asaph prævidens Christum in majestate iudicaturum, qui in humilitate iudicatus est, ait: O

D **VERS. 1.** — « Deus, quis similis erit tibi: ne taceas, neque compescaris, Deus. »

Deus, Christe, [Aug.] etsi homo es, ut alii. Etsi iudicatus cum iniquis latronibus deputaris. *Quis erit similis tibi* in forma servi? non dico in forma Dei, cum in claritate iudicabis. Non ad divinitatem hoc refertur, cui nullus hominem comparandum cogitavit. Et ita non esset magnum, si hoc ad divinitatem referretur. Sed hoc dicitur illi, qui formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus est et habitu inventus ut homo. Ideoque non ait: Quis similis est tibi? quod utique diceretur, si hoc ad divinitatem referretur, sed dicit: Quis similis erit tibi? hoc ad formam servi referens quæ tunc cæteris dissimilis hominibus erit, quando iudex in glo-

ria apparebit. [Alcuin.] Vel potest hoc referri ad divinitatem, secundum quod dicit : O Deus, quis similis erit tibi, in potentia deitatis? Christum enim quem mali viderunt extra, iste videt intra, scilicet omnipotentem *ne taceas*. [August.] Quasi dicat : Et quia talis eris in futuro, ideo tunc, ne taceas, a pœna, o Deus, qui primo tacuisti, quando sicut agnus coram tondente se fuit sine voce, nec aperuit os suum (Isa LIII); *neque compescaris*, Deus, vel mitescas, ab incepto, qui primo potestatem compescuisti, ut posses teneri et perimi, quam prius ostendisti, his qui te apprehendere quærentes, retrorsum ad vocem tuam ceciderunt (Joan. XVIII). Quomodo ergo teneretur atque pateretur, nisi seipse cohereret atque compesceret, et quodammodo mitigaret?

VERS. 2. — « Quoniam ecce inimici tui sonuerunt; et qui oderunt te extulerunt caput. »

Quoniam ecce. [Cassiod., Aug., Alcuin.] Duobus prædictis duo reddit, agens de persecutione quæ erit tempore Antichristi. Quasi dicat : Ideo ne taceas, *quoniam ecce inimici tui*, id est Antichristi membra *sonuerunt* contradicendo. Novissima tempora Antichristi designat, quando hæc quæ modo premuntur metu, in liberam vocem erumpent. Quæ vox quia irrationabilis erit, magis sonitus quam **186** locutio dicitur, *et qui oderunt te*. Quasi dicat : Ideo ne compescaris, et, id est quia, qui oderunt te jam diu, non noviter *extulerunt caput*, id est tunc levabunt caput, non capita. Sed illud caput quod extollitur supra omne quod colitur aut nominatur Deus (II Thess. II), id est Antichristum. Illi ergo qui oderunt, plures sunt; sed unum est caput eorum, scilicet Antichristus, quod ita elevatum est, ut Deus dicatur. Caput suum extulerunt, sed non populum tuum depresserunt. Unde subdit :

VERS. 3. — « Super populum tuum malignaverunt consilium; et cogitaverunt adversus sanctos suos. »

Super populum tuum malignaverunt, [Aug., Cassiod.] vel ut quidam codices habent, *astute cogitaverunt consilium*, ad decipiendum, super populum tuum, irridenter hæc dicit. Non enim nocere possunt populo Dei pro quo est Deus. Unde Apostolus : *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* (Rom. VIII.) *Et cogitaverunt adversus sanctos tuos*. Non solum contra mediocres, sed etiam contra cœlestes viros.

VERS. 4. — « Dixerunt : Venite et disperdamus eos de gente, et non memoretur nomen Israel ultra. »

Dixerunt. [Cassiod., Gl. int., Cassiod.] Ecce consilium quo meditati sunt inania. Iste est ille sonus, qui non est sermo, sed inaniter strepit, *dixerunt etiam : Venite*, quærentes in hoc sibi socios, *et disperdamus eos de gente*. Singulariter dicit, quia omnes Christiani sunt una gens, cum ex uno fonte baptismi nati sunt. Vel de gente singulariter dicit, per gentes omnes bonos significans, quos omnes Antichristus vocat unam gentem, propter unam voluntatem. [Cassiod., Aug.] Vel secundum aliam lit-

teram : *Disperdamus eos de gentibus*, scilicet ne sint inter gentes, id est tollamus eos de mundo. Ecce persecutio Antichristi, quæ nomen Christianum quasi malum intendit funditus tollere. *Et non memoretur ultra nomen veri Israel*, id est eorum qui esse debent vere Israel.

VERS. 5. — « Quoniam cogitaverunt unanimiter; simul adversus te testamentum disposerunt tabernacula Idumæorum et Ismaelitæ. »

Quoniam cogitaverunt. [Gl. int., Aug., Alcuin.] Exponit qui sunt malignantes, vel quo studio malignaverunt; et primo quo studio, dicens, *quoniam cogitaverunt unanimiter*, id est cum studio, *simul*, id est omnes, et quasi possent te fortiores esse, *disposerunt adversus te*, ut tu contra eos movearis, *testamentum*, id est pactum, scilicet placitum inter se, testamentum quippe in Scripturis, non solum illud dicitur, quod non valet nisi testatore mortuo, sed etiam omne pactum et placitum, quod inter vivos valet, testamentum vocatur, sicut Laban et Jacob testamentum fecerunt quod etiam inter vivos valeret, ita et mali inter se quasi pactum fecerunt, quod unanimiter bonos persequerentur. Ecce exposuit quo studio malignaverunt. Deinde ostendit qui sint malignantes, dicens : *Tabernacula Idumæorum*. [Aug., Alcuin., Hier.] Incipit hic inimicos Christi commemorare, sub quibusdam nominibus gentium, quæ mystice eis congruunt. Talibus enim nominibus, secundum interpretationes aptissime figurantur veritatis inimici. Per hæc enim nomina Christi inimicos declarat, qui temporibus Antichristi tot malis simulantur, quia sicut isti contra Israel, ita illi contra Christianos, tunc debellabunt. Et est, qui cogitaverunt et disposerunt, ecce tabernacula, id est congregationes Idumæorum; Idumæi dicti sunt ab Edom (Gen. XXV), qui est et Esau et Seyr dictus (Josue XXIV; Gen. XXXVI), Idumæi autem interpretantur *terreni*, vel *sanguinei*, quia terrena amant, et sanguinem sitiunt; *et Ismaelitæ* qui dicuntur ab Ismaele filio Abraham et Agar (Gen. XVI). Et interpretantur *obedientes sibi*; quasi dicat, non Deo, quia pravas cogitationes suas sequuntur. Et

VERS. 6. — « Moab, et Agareni, Gebal et Ammon, et Amalec; alienigenæ cum habitantibus Tyrum. »

Moab. [Aug., Hier., Aug., Gl. int., Alcuin.] Unde Moabitæ dicuntur, quem Loth ebrius de majore filia sua genuit (Gen. XIX). Unde Moab interpretatur *ex patre*, quod in malo accipitur. Bonus quidem fuit pater, quo filia illicite usa est; sed sicut lex bona est si quis ea legitime utatur, non inceste. Per Moab ergo significantur gentes exleges, quæ recedentes a Deo Patre, sunt ex patre diabolo (Joan. VIII). *Et Agareni*, qui dicuntur ab Agar (Gen. XVI), et interpretantur *proselyti*, id est advenæ, vel alieni, per quos significantur falsi fratres, qui nomine tenus sunt in Ecclesia (Galat. II); qui non sunt cives, sed alieno animo subintrant explorare libertatem Ecclesiæ, et inventa occasione nocendi se ostendunt. *Gebal*. Gebal interpretatur *vallis vana*. Ge [72].

enim *vallis*, bal *vana* interpretatur, per quod significatur fallaciter humiles, id est hypocritæ: [*Et Ammon*]. Ammon (*Gen. xix*), Unde dicuntur Ammonitæ, genui Lot ebrius de filia sua minore; et interpretatur populus turbidus, vel populus mœroris, per quem significantur furiosi. *Et Amalec* (*Gen. xxxvi*). Amalec fuit filius Eliphath primogeniti Esau, a quo dicuntur Amalecitiæ, contra quos pugnaverunt filii Israel, eosque Moyses levante manus superabant (*Exod. xvii*). [*Hier., Aug., Haym., Aug.*] Interpretatur autem Amalec *populus ingens terram*, per quem significantur cupidi et avari, amantes terrena. *Alienigenæ*. Latinum nomen est, pro quo in Hebræo habetur Philistiim; licet ergo Latino nomine se indicent alienos, et ob hoc inimicos, tamen Hebraice dicuntur Philistiim, id est *cadentes potione*, per quos significantur illi qui sunt ebrii luxuria sæculari. Et hi omnes disposerunt testamentum cum *habitantibus Tyrum*, id est cum possidentibus terrena, circa quæ angustiantur. Tyrus enim lingua Hebræa dicitur *sor*, et interpretatur *tribulatio* vel *angustia*, quod convenit inimicis populi Dei, secundum illud quod ait Apostolus: *Tribulatio et angustia in omnem animam operantis malum* (*Rom. ii*). Deinde quasi indicans causam quare sint inimici populi Dei, adjungit:

VERS. 7. — « Etenim Assur venit cum illis: facti sunt in adjutorium filiis Lot. »

Etenim. [*Hier., Alcuin., Aug.*] Quasi dicat: Cur isti sunt inimici populo Dei? Etenim, id est quia *Assur venit cum illis*. Assur, ad litteram, Nabuchodonosor rex Assyriorum, et interpretatur *deprimens* vel *elatus*, per quem significatur diabolus, qui operatur in malis, quorum princeps est, quos in profundum peccati deprimit. [*Aug.*] Et hi omnes, operante in se principe diabolo, *facti sunt in adjutorium filiis Lot*, id est adjuvant invisibiles hostes, qui per istos oppugnant populum Dei. Lot enim *declinans* interpretatur. [*Hier., Aug.*] Filii ergo Lot sunt angeli apostatæ, qui sunt filii declinationis, quia a veritate declinando, in satellitium diaboli discesserunt. Unde in Apocalypsi dicitur: *Quia draco cecidit, et traxit secum tertiam partem stellarum* (*Apoc. xii*). De quibus Apostolus: *Non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates* (*Ephes. vi*).

PARS II. VERS. 8. — « Fac illis sicut Madian et Sisaræ: sicut Jabin in torrente Cisson. »

Fac illis. [*Cassiod., Aug., Haym., Aug.*] Secunda pars, ubi agit de vindicta iniquorum, et est prædictio. Prædicat enim illis mala ventura, sub figura quorundam nominum. Quasi dicat: Illi ita contra tuos faciunt. Vel, tu Domine, *fac illis*, prædicat, non maledicis, *sicut fecisti Madian et Sisaræ, et sicut Jabin in torrente Cisson*. Hos omnes, ad litteram populus Dei, scilicet Israel, debellavit et vicit. Madian fuit filius Abrahæ et Cethuræ (*Gen. xxv*). Unde Madianitæ fuerunt, qui filios Israel multoties afflixerunt, qui tandem clamantes ad Dominum omnes

A istos debellaverunt. In libro enim Judicum, cap. iv et vi, legitur quod cum Jabin rex Chanaan affligeret filios Israel, clamaverunt ad Dominum. Et tunc Delbora prophetissa quæ judicabat Israel illo tempore, præcepit Barac filio Abinoen, ut assumeret decem millia pugnatorum secum, et iret contra Sisaran, qui erat dux exercitus Jabin, qui dixit se ire, si ipsa cum eo iret. Itaque ivit cum eo, Dominus autem exterruit exercitum Jabin, quem congregaverat Sisara ad torrentem Cisson, fugitque Sisara ad tentoria Jabel uxoris Aber Cynæi. Erat enim pax inter Jabin regem Asor, et domum Aber Cynæi, ubi cum absconditus dormisset, Jabel tulit clavum tabernaculi, percussumque eum cum malleo, defixit in cerebrum Sisaræ usque ad terram, et ita mortuus est. Et ecce Barac sequens Sisaram veniebat, egressaque Jabel in occursum ejus, dixit ei: *Veni, et ostendam tibi virum quem queris*. Qui cum intrasset ad eam, vidit Sisaram mortuum jacentem, et clavum in temporibus ejus infixum. Humiliavit ergo Deus in die illo Jabin regem Chanaan, coram filiis Israel, qui crescebant quotidie et forti manu opprimebant Jabin regem Chanaan donec deleterent eum. Gedeon quoque nocte devicit Madianitas cum trecentis viris. Cumque illi fugerent, occurrerunt viri Ephraim, et apprehenderunt Oreb et Zeb principes Madianitarum, quos interfecerunt, eorumque capita ad Gedeon deportaverunt. Ipse quoque Gedeon interfecit postea Zebee et Salmana, principes Madian, turbato illorum exercitu, qui post longam fugam requiescebat securus. Ideo dicit. *Fac illis sicut Madian et Sisaræ, et sicut Jabin in torrente Cisson*.

VERS. 9. — « Disperierunt in Endor; facti sunt ut stercus terræ. »

Disperierunt, ad litteram. [*Aug., Cassiod., Alcuin.*] Ili omnes in torrente Cisson et in fonte Endor perierunt. Ergo sicut omnes illi victi sunt in figura a populo Dei, sic istos precatur in veritate superari, *facti sunt ut stercus terræ*, dum cadavera eorum putrescerent. Hæc omnibus communiter fac, sed specialiter.

VERS. 10. — « Pone principes eorum, sicut Oreb, et Zeb, et Zebee, et Salmana. »

Pone principes. [*Cassiod., Hier., Aug., Haym.*] Hoc optat militibus Antichristi, qui non sunt convertendi. Vel juxta interpretationes nominum hæc dici possunt. Madian interpretatur *declinans judicium*; Sisara *exclusio gaudii*; Jabin *sapiens*. De quo Apostolus: *Ubi sapiens, ubi scriba?* (*I Cor. i*) Cisson ubi victi fuerunt, interpretatur *duritia*. Et est sensus: *Fac illis sicut Madian et Sisaræ, etc.*, scilicet utpote illis qui declinant judicium, se judicandos non putantes, et qui excludunt futurum gaudium, et qui sunt inflati sapientia carnis, quæ inimica est Deo, quos obstinatæ mentis duritia in perniciem trahit. *Disperierunt in Endor*. [*Aug., Haym.*] Endor ubi perierunt, interpretatur *fons 99*

nerationis, sed intelligitur carnalis generatio, cui deliti perierunt, non regenerati. Facti sunt ut sterces terræ, quia de eis nihil propagatur, nisi terrena fecunditas. *Pone principes eorum sicut Oreb, et Zeb, et Zebee, et Salmana*; Oreb interpretatur *siccitas*, Zeb *lupus*; Zebee, *victima*, lupi scilicet, non Dei; Salmana, *umbra commotionis*. Hæc omnia contingunt malis, quos in bono vicit populis Dei. Et est, pone principes eorum sicut Oreb, utpote siccos a gratia Dei; et Zeb, id est rapaces; et Zebee, utpote eos qui sunt jam victima lupi, id est diaboli; et Salmana, id est instabiles, omni pravæ suggestioni cedentes.

VERS. 11. — « Omnes principes eorum qui dixerunt : Hæreditate possideamus sanctuarium Dei. »

Omnes principes eorum, [Cassiod., Aug.] id est consiliorum auctores, ita pone ut dixi. *Qui dixerunt*. Ecce inanis sonitus, quo sonuerunt inimici tui. Quid dixerunt? *Possideamus sanctuarium Dei*. De quo Apostolus : *Templum Dei sanctum est, quod estis vos* (1 Cor. III). Hi sunt sancti hæreditate ut cedant nobis subditi. Hæreditatem Dei invadunt ut suam. Illi ita dixerunt, sed

VERS. 12. — « Deus meus, pone illòs ut rotam, et sicut stipulam ante faciem venti. »

187 *Deus meus, pone illos ut rotam*, [Aug., Gl. int.] id est non sint stabiles; in eo quod cogitant. Vel sicut rota ab his quæ retro sunt surgit et ante cadit, ita et ipsi ex his quæ retro sunt, id est ex terrenis in quibus crescant, exsultantur : quod vere est. Et animo cadant ab his quæ ante sunt, id est ab æternis, et pone illos sicut stipulam ante faciem venti, id est ante præsentiam tentationis, ut cedant omnibus motibus pravæ suggestionis. [Aug., Cassiod., Aug.] Ventus pro tentatione ponitur, qua levita et inania corda puniuntur, et congrue levitas peccantium vento comparatur, qui huc et illuc volitat. Per has autem similitudines, prædicat multas eorum calamitates; levitatem vero peccantium, gravis cruciatus. Unde subdit :

VERS. 13. — « Sicut ignis qui comburit silvam, et sicut flamma comburens montes. »

VERS. 14. — « Ita persequeris illos in tempestate tua : et in ira tua turbabis eos. »

Sicut ignis. [Haym., Aug., Cassiod.] Quasi dicitur : In præsentia hæc mala sentient, in futuro autem ita persequeris eos in tempestate tua, id est iudicio quod erit improvisum et grave; et in ira tua, id est in justitia ultimæ vindictæ turbabis eos sicut ignis qui comburit silvam. [Aug., Cassiod.] Malos dicit silvam, quia steriles sunt a justitia, et eosdem dicit montes, quia pleni sunt superbia, sicut flamma comburens montes. Ignis flammeus est puniens Deus. Congruè autem ignis et flamma in iudicio esse dicuntur, quia tunc densæ silvæ peccatorum et montes superbiæ cremabuntur.

VERS. 15. — « Imple facies eorum ignominia; et quærent nomen tuum, Domine. »

Imple facies, [Cassiod., Aug.] pœnis pertinacium

prophetatis. Orat pro credituris, qui non habent scelerum laudatores, sed et culpatores, quos opprobrium sæpe corrigit. Hoc bonum et optabile eis prophetatur; nec eis prophetaretur, nisi essent in ea societate inimicorum populi Dei etiam tales, quibus hoc ante ultimum iudicium præstabitur, quia et nunc idem corpus inimicorum est, secundum invidiam qua æmulantur populum Dei, et nunc idem corpus sonat et levat caput, sed particulatim, non universaliter ut in fine, et tamen inde aliqui convertuntur, pro quibus hic orat. Dicit autem eorum, quia adhuc unum corpus sunt cum malis. Et hoc est, *imple facies eorum ignominia*, [Gl. int., Alcuin.] id est fac eos sibi et aliis ignominiosos videri. *Et sic quærent nomen tuum*, Domine. Nota quod melius est ruere ut pœniteant, quam sub specie religionis superbire. Unde propheta ait : *Et tu filia Sion, usque ad Babylonem venies, ibique liberaberis* (Mich. IV).

VERS. 16. — « Erubescant et conturbentur in sæculum sæculi; et confundantur et pereant. »

Erubescant. [Cassiod., Alcuin., Aug.] Hic agit de malis qui non convertentur. Quasi dicat : Dico quærent nomen tuum. Quod si non fecerint, erubescant in futuro de malis quæ fecerunt, et conturbentur de pœnis quas patientur. Et hoc in sæculum sæculi, id est in æternum. Illi autem qui quærent nomen Domini : et si modo pro peccatis erubescunt et turbantur, non tamen in æternum confundentur. Rursus redit ad eos qui in præsentia confundentur, ne confundantur in æternum. Quasi dicat : Illi turbentur in æternum. Quærentes autem nomen Domini, modo et confundantur de peccatis salubriter, et pereant in quantum mali sunt, ut stant boni.

VERS. 17. — « Et cognoscant quia nomen tibi Dominus; tu solus Altissimus in omni terra. »

Et sic cognoscant quia nomen essentielle tibi Dominus est, [Aug., Alcuin.] quicumque enim alii nec vero nec suo nomine domini nuncupantur, quoniam serviliter dominantur, et vero Domino comparati, nec domini sunt. Et sciunt quia tu solus Altissimus in omni terra, vel super omnem terram. Vel de malis potest accipi, et confundantur. Quasi dicat : Mali turbentur in æternum, et tunc confundantur ipsi mali anima et corpore, et pereant omnino irreparabiliter, et tunc cognoscant quod modo nolunt scire, scilicet quia nomen tibi Dominus est; non mutatur. Et quia, tu solus Altissimus es in omni terra, vel super omnem terram. [Aug., Cassiod.] etiam in cælo est ipse Altissimus, et super omne cælum. Sed hoc elegit quo prematur humana superbia. Desinit enim terra superbire, id est homo, cui dictum est : *Terra es, et in terram ibis* (Gen. III), cum scit Deum altum super omnem terram, id est cum scit nullum valere contra eos de quibus dicitur : *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* (Rom. VIII.) Notandum quia undecim superioribus psalmis introductus est Asaph, ut duritia Judæorum frequenti voce ipsius Synagogæ mollesceret, vel ipsi nomini cui devoti

esse videbantur, crederent. Egit autem in prædictis psalmis de Domini incarnatione, et de gentium fide, et de iudicio, in quibus transgressio multiplex Judæorum redarguit. Unde congrue dicitur, undecim sunt. (120) Undenarius enim numerus est transgressionis, quia et denarium transit, et ad duodenarium non pervenit. Unde undecim erant vela capillatia in tabernaculo Domini, et in undenario fuerunt apostoli, rejecto infelicissimo Juda tempore passionis, quando a fide defecerunt. Unde: *Posuisti tenebras, et facta est nox* (Psal. ciii).

COLLATIO IN PSALMUM LXXXII: « DEUS QUIS SIMILIS, » etc.

VERS. 1. — *Quis similis tibi.* Hieronymus, *ne taceas tibi, et ferme sic cæteri.* Munsterus dixit, non

contineas te, ita tamen ut in scholio scribat proprie esse, ne taceas apud te; Pellicanus aliquanto secus, non est silentium meum ad te. Quod exponit, non *dissimulo angorem meum.* Hebr. אֱלֹהִים אֵל אֵל דְּבָרֵי. Verum secundum verbum, deducunt a verbo דְּבָרֵי דַמֵּאֵה, id est *assimilatus est, vel tacuit.* Deinde אֵל אֵל, *ne, nec, vel non; ut sit, non est similis tibi.* Interpretes ad epithasin, interrogative enuntiarum.

VERS. 3. — *Adversus sanctos tuos.* Hieronymus, *adversus arcanum tuum.* Cæteri, *adversus absconditos tuos, vel quod a secretis tibi sunt.* תְּרַשְׁסֵי תִּזְרֶה־פְּרֻנְעָא. Recte sensum expresserunt LXX, vel quod ex scholio Munsteri arguitur in hunc locum. « Hoc est, inquit, qui a te in abscondito proteguntur. » Cui respondet Campensis: « Qui occulte protectioni tuæ concrediti sunt, ii procul dubio sunt sancti, qui soli Deo in abscondito placere student. »

PSALMUS LXXXIII.

PSALMI TITULUS: « IN FINEM PRO TORCULARIBUS FILIIS CORE, PSALMUS. »

Quam dilecta tabernacula. Titulus: *In finem pro torcularibus filiis Core, psalmus.* [Aug.] Nihil in hoc psalmo dicitur de visibilibus torcularibus. Unde constat alia esse torcularia spiritualia, quæ nos hic intelligere voluit spiritus Dei, quapropter quod agatur in his torcularibus recordemur. Et hoc videamus quemadmodum spiritualiter agatur in Ecclesia. Uva ergo in vite, et oliva in arbore pendentes, libero fruuntur aere, nec illa est vinum, nec ista est oleum ante pressuram torcularis; sic illi quos præscivit Deus ante sæcula fieri conformes imaginis filii sui (Rom. viii), antequam accedant ad servitutum Dei, fruuntur in sæculo deliciosa libertate; sed cum accedunt ad servitutum Dei, dicitur eis: *Fili, accedens ad servitutum Dei, sta in justitia et timore, et præpara animam tuam ad tentationem* (Eccli. ii). Ecce torcular. Conteruntur enim pressura passionum, exuuntur tegumentis carnalium desideriorum, quasi in vinaciis; exuuntur veteri homine (Coloss. iii), et ita in apothecam Dei defluunt. Et quia hæc fiunt in Ecclesiis, ideo torcularia dicuntur Ecclesiæ præsentis temporis. Sed qui sunt in his torcularibus? filii Core, id est filii Calvi, scilicet Christi. Calvus namque Elisæus irrisus a pueris clamantibus: *Ascende calve, ascende, calve* (IV Reg. ii), figura fuit Christi, qui in Calvaria crucifixus est (Joan. xix). Ideo autem hic Christianus premitur, ut quærat quietem quæ non est hic. Et sit eis Deus refugium. Qui enim incumbit terrenis, confidens in incerto divitiarum (I Tim. vi), incumbit in baculum arundinis, qui facile frangitur, et cadit incumbens. Noli ergo te credere, fragile enim est, et frangitur, et interimit te. Et est sensus tituli: *Psalmus iste dirigens nos in finem, id est Christum proponitur, filiis Core, id est Christi in Calvaria crucifixi.* Psalmus dico habitus pro torcularibus, id est agens de Ecclesiis, in quibus sunt

(120) Aug., sermo 15, De verbis Domini.

B pressuræ tribulationum quæ bene dicuntur torcularia, quia sicut fructus uvæ vel olivæ in torculari emanat, [Cassiod., Aug.] sic in pressuris Ecclesiarum merita sanctorum patent, quæ in pace latebant. Licet ergo tribuletur Ecclesia, non frigescat Core filius. Et est psalmus iste secundus de charitate Dei. Intentio: Monet ad amorem æternorum. Modus: Tripartitus est. Primo agit de inestimabili desiderio æternæ domus. Secundo dicit quo auxilio ad domum Dei veniatur, ibi, *beatus vir.* Tertio orat et humiliat se pro impetratione, ibi, *Domine, Deus virtutum.* Iste ergo suspirans de torcularibus in æterna tabernacula, cum admiratione ait, o

VERS. 1. — « *Quam dilecta tabernacula tua, Domine virtutum! concupiscit et deficit anima mea in atria Domini.* »

Domine virtutum. [Cassiod., Aug., Cassiod., Aug.] In futuro sentit iste in iram Dei apparere potentiam. Ideo cum dicit, *Domine virtutum, quam dilecta tabernacula tua sunt, quasi non potest dici quantum: de æternis tabernaculis dicit, in quibus nulla est pressura.* Et vere dilecta, quia *anima mea concupiscit et deficit a se, scilicet a statu suo, tendens in atria Domini æterna.* Deficit anima tendens, in atria Domini, quasi uva pressa deficit in vinum. Ita iste in requiem cœlestis apothecæ, tendens desiderio et amore languet. Magna huic videtur esse tristitia, cum ait, *concupiscit et deficit anima mea, quia non habet quod desiderat.* Sed nunquid sine gaudio? Imo est et gaudium in spe, et ideo tolerat pressuram torcularis.

VERS. 2. — « *Cor meum et caro mea exsultaverunt in Deum vivum.* »

Cor meum, [Cassiod., Hier., Aug., Haym., Aug.] id est ratio, et caro mea, edomita exsultaverunt, et si graventur, in Deum vivum, qui dat vivere, scilicet exsultaverunt hinc in illud æternum. Unde exsultaverunt? ecce

VERS. 3. — « Etenim passer invenit sibi domum; A et turtur nidum ubi reponat pullos suos. »

Etenim, [Aug.] id est quia *passer*, id est ratio, *invenit sibi*, dum inquireret, *domum* non manufactam, modo exercet pennas in virtutibus hujus temporis, scilicet fide, spe et charitate, ut volet passer in domum, in qua permaneat. Nota quia duobus prædictis duo reddit. Dixerat enim exultasse cor suum, et carnem, quibus reddit passerem et turturum. Cor enim est ut passer, caro, ut turtur, cui dat et pullos. Corde enim cogitamus Deum, quasi passer volet ad Dominum, carne agimus opera: *Et turtur*, id est caro casta, *invenit sibi nidum ubi reponat pullos suos*, id est opera. Quem nidum invenit?

VERS. 4. — « Altaria tua, Domine virtutum, rex B meus et Deus meus. »

188 *Altaria tua, Domine virtutum*, [Cassiod., Aug., Haym.] id est cœlestem patriam, ubi animæ cœlesti convivio epulantur, ubi anima quasi in dēmo gaudet, et caro reponit opera sua. *Rex meus* qui regis, et *Deus meus* quia creasti. Vel aliter, de præsentis Ecclesia potest legi. Unde et benedicuntur tabernacula, quæ proprie militantium sunt. Et est: *Quam dilecta sunt tabernacula tua!* Hæc dicit de militia præsentis Ecclesiæ, quæ in terra peregrinatur. *Domine virtutum*, cœlestium, id est angelorum. Hoc ideo dicit ut notet quod hic virtutes angelicas Deus mittit in auxilium. Vere dilecta, quia *concupiscit et deficit anima mea*, a se tendens in *atria Domini*, C præsentis Ecclesiæ. Ecce in hoc versu ostendit quanta sit militia, id est quam amabilis et amans. Vere *concupiscit*, [Cassiod., Aug.] quia *cor meum*, scilicet ratio, et *caro mea* edomita, *exultaverunt in Deum vivum*, scilicet quia dat vivere: ideo exultaverunt. *Etenim*, id est quia, *passer invenit sibi domum*, cœlestis Ecclesiæ. Congrua similitudo. Sicut enim passer deserit silvas, et inventa domo lætatur, ubi non timet insidias, ita anima lætatur, dum scit sibi sedem paratam in cœlo. *Et turtur*, id est caro, *invenit sibi nidum*, qui est ad tempus; domus vero est in æternum. Nidum ergo dicit fidem et conformitatem sacramentorum Ecclesiæ, quem nidum quærit turtur. *Ubi reponat pullos suos*. Non enim abjicit illos ubicunque, sed in nido Ecclesiæ facit D opera bona, pro quibus salvabitur: per quod differt ab aliis, qui opera faciunt, sed non in nido fidei. Nam et pagani faciunt opera, quia vestiunt nidos, et alia. Et hæretici faciunt multa, sed non in nido Ecclesiæ, id est in fide et participatione sacramentorum, et ideo conculcantur, non servantur eis ad vitam. Hæc caro est mulier, per quam seducitur passer, id est vir. Unde Apostolus: *Adam non est seductus*, scilicet prior, *sed mulier seducta est* (I Tim. II); postea enim consentit Adam mulieri. Ita nec modo potest aliqua mala suasio in te, nisi carnis tuæ primo desiderium commoverit: cui postea, si mente consenseris, cecidit et passer. Si autem vincuntur desideria carnis. auferuntur arma

concupiscentiæ, et incipit turtur habere pullos suos. Unde idem Apostolus subdit: *Salvabitur autem mulier per generationem filiorum* (ibid.), id est caro per generationem bonorum operum, si tamen illa fecerit in nido, id est si permanserit in fide Catholica, in societate ecclesiasticæ unitatis. Præbet autem Deus unde fiat nidus. Induit enim se feno carnis, ut ad te veniret. In ista ergo fide pullos operum tuorum reponet. [Haym., Aug., Haym., Aug.] In hoc versu ostendit quam secunda sit militia. Deinde quasi quæsisisses quem nidum invenit, subdit, *altaria tua*, id est ecclesiastica sacramenta, *Deus virtutum, rex meus*, qui regis, et *Deus meus*, qui creasti. Sed nidus iste est in peregrinatione, in pressura; in suspiriis, ubi iste positus jam præmeditatur gaudia futura, et suspirat in superna promissa, dicens:

VERS. 5. — « Beati qui habitant in domo tua, Domine; in sæcula sæculorum laudabunt te. »

Beati qui habitant in domo tua [Aug.] cœlesti, *Domine*, ubi non est timor. Hoc boni jam habent, scilicet quod habitant in domo tua. *In sæcula sæculorum laudabunt te* hoc tibi agunt, hoc totum negotium est ibi sanctorum; non est ibi necessitas, quæ est mater omnium humanarum actionum: qui facient ibi quidquam, ubi nulli indigent. Habent ergo et agunt unde beati sunt. Omnis autem beatus habendo vel agendo dicitur beatus. [Alcuin.] In hoc versu ostendit ad quam beatitudinem militia ducit.

PARS II. VERS. 6. — « Beatus vir cujus est auxilium abs te; ascensiones in corde suo disposuit in valle lacrymarum, in loco quem posuit. »

Beatus vir. [Aug., Cassiod., Aug., Cassiod., Aug.] Secunda pars, ubi dicit quo auxilio, et cujus ope ad domum veniatur. Quasi dicat: *Beati sunt qui habitant in domo tua, sed quomodo veniemus ad domum, cum corpus gravet volentem? auxilium tuo, et, beatus est ille, etc.* Vel ita continua: *Beati erunt in futuro, qui habitant. Et beatus est, modo etiam, vir cujus est auxilium abs te, contra labores hujus sæculi. Quid enim ei prodest? multum, quia disposuit ascensiones, id est gradus quibus ascendat, quia semper proficit, in corde suo. Quanto ergo plus amaveris, tanto plus ascendes. Ubi disposuit? in valle lacrymarum, vel plorationis. Vallis lacrymarum est poenitentis humilitas. Ecce torcular. Dixit quid disposuit, scilicet ascensiones, et ubi, scilicet in corde, et in qua regione, scilicet in convalle plorationis. Ut quo ascendatur? ecce, ut ascendatur in loco, vel locum, quem posuit vel disposuit, Deus. Hic est locus qui non potest exponi, quem oculis non vidit, nec auris audivit (I Cor. IX), id est futurum regnum, quod disposuit et ordinavit Deus, ut ad id per gradus perveniatur. Vel vallis lacrymarum est dejectio hujus sæculi, ubi flendum est, non ridendum. Et est, ubi disposuit? In valle lacrymarum, vel plorationis, [Hier., Alcuin., Aug.] id est in hac dejectione hujus sæculi. Hic enim ploratur ubi seminatur. Exponit*

quod dixerat, scilicet in loco quem posuit Deus hominibus, ut ibi fierent peccata sua. Et ipse homo posuit sibi illum locum quando peccavit. Unde autem est ploratio? quia lege nos afflixit; per quam cognovimus peccatum repugnare spiritui; adveniente enim mandato, peccatum revixit (*Rom. vii*). Unde et gemimus sub peccato conclusi. Quomodo ergo veniemus in locum quem posuit? ope ejus. Et an auxiliabitur? utique.

VERS. 7. — « Etenim benedictionem dabit legislator; ibunt de virtute in virtutem; videbitur Deus deorum in Sion. »

Etenim, [Aug., Cassiod., Aug.] id est quia *latores* legis veteris, quæ in quinque porticibus quinque librorum Mosi habebat multitudinem ægrorum, quos non curabat, *dabit benedictionem* (*Joan. v*), evangelicæ gratiæ, quia post legem mortis veniet gratia justificans. Ecce Christus utriusque Testamenti auctor est, et quid præstat gratiæ benedictio? Ecce per eam *ibunt fideles de virtute in virtutem*, donec *videbitur Deus deorum in Sion*, quia per gratiam multæ virtutes dantur, de quibus omnibus venit in Christum Dei virtutem et Dei sapientiam (*I Cor. i*), ut illis virtutibus secundum has actiones finitis, videatur Christus in Sion, id est in plenitudine contemplationis, sicut est Deus apud Deum, Verbum apud Patrem (*Joan. i*), qui est Deus deorum, id est Christianorum. Cogitatione autem horum gaudiorum redit iste ad suspiria, videns adhuc ubi sit. Et dicit:

PARS III. VERS. 8. — Domine, Deus virtutum, exaudi orationem meam; auribus percipe, Deus Jacob. »

Domine Deus virtutum. [Alcuin., Cassiod., Gl. int., Aug.] Tertia pars, ubi orat et humiliat se pro impetratione. Quasi dicat: Videbitur Deus in Sion, et ut videam, o *Domine Deus*, dator illarum virtutum per quas ascenditur ad te videndum. Vel Deus cælestium virtutum, id est angelorum, quibus me sociari cupio, *exaudi orationem meam*, ut me illis sociis, *auribus percipe orationem meam*, o *Deus Jacob*, ut in lucta me juves, sicut juvasti Jacob, quem fecisti Israel apprensus ei, ex quo dictus est Israel (*Gen. xxxii*): sic fac et me Israel. Et, o

VERS. 9. — « Protector noster aspice, Deus, et respice in faciem Christi tui. »

Deus Pater, Protector noster, [Haym., Hier., Aug.] umbra alarum tuarum, *aspice*, id est genus humanum protege. Vel hoc per ipsum Christum. *Et respice in faciem Christi tui*. Quasi dicat: Si non propter nos, saltem quia sumus conformes imaginis Filii tui, respice nos. Ipse enim loquitur in nobis. Unde Apostolus: *An experimentum ejus quaeritis qui in me loquitur Christus* (*II Cor. xiii*), et in vobis recipitur; sicut ipse ait: *Qui vos recipit me recipit* (*Matth. x*). Vel ita: Per faciem innotescimus aliis. Respice ergo in faciem Christi tui, id est fac Christum innotescere omnibus, ut possimus ire de virtute in virtutem. Nam Christum ipse

A Pater semper respicit, quod non hic orat. Et est sensus: fac præsentia Incarnationis Christum gentibus respici. Ideo oro,

VERS. 10. — « Quia melior est dies una in atriiis tuis super millia. »

Quia melior est dies una, [Cassiod., Aug.] immutabilis, scilicet sine ortu et occasu, cui non cedit dies tertius, quem non urget crastinus, quæ est in atriiis tuis. Hæc sunt illa ad quæ suspirat, *super millia dierum*, quæ desiderant homines, id est super infinitos dies præsentis, qui finem habent. Propter quod?

VERS. 11. — « Elegi abjectus esse in domo Dei mei, magis quam habitare in tabernaculis peccatorum. »

B *Elegi*, [Alcuin., Cassiod., Aug.] et si possem regnare, *abjectus esse* opinione hominum, *in domo Dei*, id est in Ecclesia, non extra limen, sed in ea. Ecce quam dulce est fasce torcularis premi. Vel, *elegi abjectus esse*; id est humilis in valle lacrymarum. Invenit iste humilitatem qua ascendat, in domo Dei mei, id est in infimo loco, unde vocetur superius (*Luc. xiv*), *magis quam habitare in tabernaculis peccatorum*, id est quam esse potens inter peccatores, id est in gloria sæculi. Ideo in domo Dei malo esse, quam alibi quia in ea dat misericordiam qua justificat, postea veritatem promissi præmii. Et hoc est,

VERS. 12. — « Quia misericordiam et veritatem diligit Deus; gratiam et gloriam dabit Dominus. »

C *Quia Deus diligit misericordiam*, [Aug.] qua prius subvenit et indulget; *Et veritatem* qua postea coronat quam diligit, ut credenti daret quod promisit, diligit; *Et dabit gratiam*, hic. Unde Apostolus: *Gratia Dei sum id quod sum* (*I Cor. xv*), *et gloriam* ibi, id est in futuro. Unde idem Apostolus: *Superest mihi corona justitiæ* (*II Tim. iv*). Sed quibus dabit? His qui ambulant in innocentia. Et hoc est:

VERS. 13. — « Non privabit bonis eos qui ambulant in innocentia; Domine virtutum, beatus homo qui sperabit in te. »

Non privabit. [Aug.] Vel ita continua; Quia dabit, ideo, *non privabit eos qui ambulant in innocentia* bonis spiritualibus. Cur ergo pro bonis terrenis deseritur innocentia? Quid lucratur? quid damnificatur? Habet lucrum auri, perdidit innocentiam. Quid ergo restat nobis in tempore pressuræ, ut illuc perveniamus? Sperare in Domino. Et hoc est quod dicit conversus ad Deum, quia non privabit. Ergo, o *Domine virtutum*, qui tanta facis, quæ dici non possunt, *beatus homo qui in te sperat*, [Cassiod.] id est qui spem ponit in æternis, non in occidis. Paucis verbis omnia concludit.

COLLATIO IN PSALMUM LXXXIII: « QUAM DILECTA, » etc.

VERS. 3. — *Turtur nidum*. Hebraismi professores vertunt *hirundinem* pro *turture* דור דור. Hieron. autem posuit *avem* generali nomine, qui etiam *turturem* in Commentariis interpretatur. Quod autem Faber probat magis *hirundinem* con-

gruere, eo quod nidis faciendis circa templa est frequens, de quibus mentionem faciebat psalmus, frigidum est, quia si ob illam accommodationem dicendum fuit *hirundo*, ubi D. Augustinus altiorem invenit adaptionem in *passere* et *turture*, ea lege potius *turtur* locum habebit, si non aliud obstet. Unde Chaldæus manifeste habet *turtur*. שְׂפִירָא SCRAPHINA.

VERS. 6. — *Ascensiones in corde suo.* מְסִלוֹת MESILLOTH interpretantur *semitas*. Paulo quidem distant *ascensiones* et *semitæ*, quia tamen radix unde est illud vocabulum, significat *elevare* et *exaltare*, מָלַל SALAL, cur non dicant interpretes *ascensiones*? Nec ab hoc abhorruerunt interpretes pro Cajetano, dicentes post Rab. Da. *elevationes*. Translator in Campensi, metaphoram accepit quam voluit, pro *semitis* ponens *laudes*, nam et *exaltare* dicitur *laudare*. Hinc Nebiensis dicit *laudationes*.

189 *Disposuit in valle lacrymarum.* Hinc exordiantur alium versum Hebr.; et translatore dicunt, *transeuntes per vallem fetus*, ut referas ad *semitas*, si libeat ex superioribus, aut intelligas homines qui *transeunt per vallem fetus*. LXX sic acceperunt, ut illud *transeuntes*, pertineat ad *ascensiones*. Quod si ad verbum reddendum fuisset, subaudire oportebat relativum, *cujus*, ut sit: *Beatus vir, cujus est auxilium abs te, et cujus ascensiones sunt in corde transeuntes, etc.* Sensus autem eundem expresserunt dicentes, *disposuit ascensiones*. Sed quod arguebam, fecit hic Munsterus, siquidem ita reddidit: *Et in quorum cordibus sunt semitæ, transeuntes, etc.* Cum Hebr. legatur, מְסִלוֹת בְּלִבָּם עָבְרוּ MESILLOTH BILBAM OBRE, *semitæ in corde eorum transeuntes*.

In loco quem posuit. Hebr. aliter volunt, nempe *fontem ponent eam*, מַעְיָן יְשִׁירָה MAAIAN IESCHITHUHU. Sed cum testentur מַעְיָן MAAIAN, significare interdum *superficiem*, præter principalem significantiam, quæ est *oculi* vel *aspectus*, non viden cur perperam vertissent LXX *locum*, qui haud dubie est philosophis superficies. Quod vero tempus verbi est diversum cum numero, nihil officit, dum sensum teneamus. Non enim boni interpretes serviunt syllabis.

VERS. 7. — *Etenim benedictionem dabit legislator.* Quia verbum מַעְיָן אֵתָן, ex Thesaurio Sanctis, potest esse tum transitivum, tum intransitivum. Ob id Hier. et plerique alii transferunt passive, *benedictione* seu *benedictionibus* amicitur *doctor*. Quod si transitive enunties, dicas *benedictionem operiet*, aut *benedictione amicitur*, ut subaudias, *eos qui participare habent benedictionem*. Sic autem dare *benedictionem*, eodem recidit. Longe lateque alium reddunt sensum Sanctes et Munsterus hoc pacto; *Piscinas operiet, vel occupabit pluvia*. Varietas perfecta est ex duobus vocabulis homonymis. Prius est בְּרַחֲמֵי BERACOTH, anceps est. Si quidem deflectas a בְּרַחֲמֵי BEREC, id est *benedixit*, recte habes *benedictiones*, alias notat pi-

scinas et *vinaria*. Alterum vocabulum est מוֹרָה MOREH, ambiguum ad *legislatorem* et *pluviam*. Nisi fruantur suis rabinis Judaizantibus, nos interim proxime sequimur lectionem ecclesiasticam.

Ibunt de virtute in virtutem. Vocula hic posita in Hebr. est polysona, מוֹרָה BAILL. Primo significat *virtutem*, quomodo usurpant LXX, Hieronymus, Nebiensis, Pratenis, Pellicanus, interpretes pro Cajetano, et paraphrasis Campensis; secundo significat *exercitum*, quamobrem vertit Sanctes, *de exercitu in exercitu*, et Munsterus, *de caterva in catervam*; tertio, *divitias*: ob idque translator ad Campensem reddidit *de opulentia in opulentiam*; quarto, *murum*. Expectamus aliquem, qui post hos omnes verat, *de muro in murum*. Denique secundum aliquos significat interdum *fossam civitatis*. Ergo surgat novus Hebraicator, et dicat, *de fossa in fossam*. Itaque nihil reportabimus, nisi confusionem et contentionem. Chaldæus paraphrastes habet, *a domo sanctuarii ad domum studiorum*.

VERS. 11. — *Elegit abjectus esse in domo Dei mei.* Consentit Hieronymus, Chaldæus, Nebiensis, et Pellicanus. Aliter volunt cæteri, *elegi sive malui limen tenere in domo Dei mei*. הִסְתַּפֵּף הַסְּתַפֵּף esto significet in *limine manere*. Certe nostri interpretes eleganter metaphoram explicuerunt; vilibus enim personis permittitur ad limen utrumque stare, interiora autem domus atque secretiora perustrare simul et habitare non admittuntur nisi familiares et honorifici. Hunc tropum aliter expressit translator ad Campensem. *Malo, inquit, ostiarius esse domui Dei mei*.

VERS. 12. — *Quia misericordiam et veritatem diligit Deus.* In Hebr. habetur כִּי שָׂמַח וְיָמַן יְהוָה אֱלֹהִים וְיָמַן כִּי שָׂמַח UMAGEN ADONAI ELOHIM, id est *sol et scutum Dominus Deus*. Vel me tacente, hæc locutio metaphorica loquitur mysterium; quod sancte et erudite LXX aperuerunt, per solem nobis misericordiam insinuantes, juxta illud Lucæ vi: *Estote misericordes, sicut Pater vester cælestis misericors est, qui solem suum oriri facit super bonos et malos*. Scutum autem quid melius sonat quam Dei veritatem insuperabilem? « *Scuto, inquit, circumdabit te veritas ejus (Psal. xc)*.

VERS. 13. — *In innocentia.* Posses suspicari non satis apte istud interpretes reddidisse propter verba Hieronymi in Commentario hujus loci. « *Melius, inquit, habet in Hebr., in perfusione*. Innocentia enim non est perfecta virtus, quoniam qui innocens est, nisi habeat prudentiam, non est perfecta consummataque virtutis. Propterea dicit etiam in Evangelio: *Estote prudentes sicut serpentes, et simplices ut columbæ (Matth. x, 16)*. » Hæc ille. Quæ profecto non debent te movere, cum eadem dictionem, vel similem ipse Hieronymus ex Hebræo verterit *innocentiam*. Nempe, Job ii, מַחֲזִיק בְּרַחֲמֵי MAHAZIQU BETUMMATHO.

PSALMUS LXXXIV.

PSALMI TITULUS: « IN FINEM FILIIS CORE, PSALMUS. »

Benedixisti, Domine. Titulus: *In finem filii Core, psalmus.* [Cassiod., Alcuin., Aug., Alcuin.] Psalmus iste tertius est de primo adventu per quem fit benedictio omnium gentium, quæ per peccatum Adæ maledictioni subjacebant. Et est sensus: *Psalmus iste, dirigens nos in finem, id est in Christum, per quem fit benedictio, filii Core, id est nobis, certatur, agens de nova benedictione data per Christum. Intentio: [Alcuin.] Monet per fidem ad Christum ac-*

cedere, ut habeatur benedictio. Modus: [Cassiod.] Tripartitus est psalmus. Primo agit de aversione iniquitatis. Secundo agit de aversione iræ, ibi, *mitigasti*. Tertio dicit unde sit, et per quem fiat, et quæ præstet, ibi, *audiam quid loquatur*. [Haym.] Maledictioni ergo Adæ de qua dictum est: *Maledicta terra in opere tuo (Gen. iii)*, opponens benedictionem Christi, ait, o

VERS. 1. — « *Benedixisti, Domine, terram tuam; avertisti captivitatem Jacob.* »

Domine benedixisti, [Haym., Aug.] olim quidem A peccavit. Ea enim peccata parentum non pertinent ad filios, quæ faciunt parentes, jam natis filiis. Ira ergo Dei est vindicta Dei, quam sentit prima generatio. Sed quia futurum erat ut regeneraremur, et credendo novi efficeremur, et in resurrectione omnis mortalitas absumeretur, et plena novitas repararetur. Erit in futuro altera generatio immortalis de misericordia Dei, in quam, non extendetur ira, sed nec hanc misericordiam mereremur conversi per nos ad Deum. Ipse enim convertit nos.

VERS. 2. — « Remisisti iniquitatem plebis tuæ; et operuisti omnia peccata eorum. »

Remisisti. [Aug., Gl. int., Aug.] Nota quod futura dicit, ut præterita sic avertit, quia dedit veniam. Et hoc est, *iniquitatem plebis tuæ*, quæ iniquitas tenebat hominem captivum, *remisisti*, ne regnet peccatum in hoc mortali corpore (Rom. vi). *Operuisti* per baptismum, ne videres, id est punires omnia peccata eorum.

PARS II. Διαβολα. VERS. 3. — « Mitigasti omnem iram tuam; et avertisti ab ira indignationis tuæ. »

Mitigasti. [Cassiod., Haym., Aug.] Secunda pars, ubi agit de aversione iræ, id est poenæ. Quasi dicat: *Benedixisti*, remisisti, et sic *mitigasti omnem iram tuam* quæ est hic; *avertisti*, id est avertes nos penitus in iudicio; *ab ira indignationis tuæ*, id est quæ venit ex indignatione tua, et quoniam de futuro ista dicuntur, quamvis verba præterita sint.

VERS. 4. — « Converte nos, Deus salutaris noster, et averte iram tuam a nobis. »

Converte nos a vitiis, Deus salutaris noster. [Aug.] Quasi dicat: Quod dixi ut præteritum, oro ut fiat: petit quod adhuc futurum sciebat. Prophetice ergo dixit ut præterita. Hic autem orat ut vere futura, dicens: *Converte et averte*; quasi dicat: Dixi quasi facta, quia certissime video futura. Et quia nondum sunt, oro ut fiat. *Converte nos a vitiis, Deus salutaris noster, et sic averte iram tuam a nobis*.

VERS. 5. — « Nunquid in æternum irasceris nobis, aut extendes iram tuam a generatione in generationem. »

Nunquid enim in æternum irasceris nobis. [Aug., Cassiod., Aug.] Ira Dei est omnis poena quam patimur, sicut dictum est Adam, quando peccavit: *Maledicta terra in opere tuo, et in labore et in sudore vultus tui vesceris pane tuo* (Gen. iii). De ira ergo mortales sumus et passibiles, sed innovati in Christo. Prævidet iste hanc poenam transituram. Sicut enim *in Adam omnes moriuntur, sic et in Christo omnes vivificabuntur* (I Cor. xv), *aut extendes iram tuam a generatione* quæ fuit ab Adam usque ad Christum *in generationem* quæ est sub gratia baptismi tempore Filii. Non huic enim generationi reseratus est aditus regni cælorum, qui fuit oclusus veteri generationi. Vel prima generatio est præsens, quæ carnaliter ex Adam nascitur, quæ fuit mortalis de ira. Omnes enim traximus poenam ab eo et culpam. Ideo quidquid evenit ipsi Adam, secutum est et nos ut moreremur: omnes quippe in illo fuimus, quando

(121) Ex Aug. in præfatione. Psal.

ad filios, quæ faciunt parentes, jam natis filiis. Ira ergo Dei est vindicta Dei, quam sentit prima generatio. Sed quia futurum erat ut regeneraremur, et credendo novi efficeremur, et in resurrectione omnis mortalitas absumeretur, et plena novitas repararetur. Erit in futuro altera generatio immortalis de misericordia Dei, in quam, non extendetur ira, sed nec hanc misericordiam mereremur conversi per nos ad Deum. Ipse enim convertit nos.

VERS. 6. — « Deus tu conversus vivificabis nos; et plebs tua lætabitur in te. »

Deus, tu conversus, vel convertens. [Aug., Cassiod., Alcuin., Aug.] Quasi dicat: Non extendes iram tuam, sed potius, *Deus, tu convertens*, alia littera, *vivificabis nos*. Quasi dicat: Sicut est vivificatio a te, ita et conversio. Pius enim dat Deus votum conversionis, postea ad vitam ducit. Vel secundum litteram nostram, *Deus tu conversus* ab ira tua, in adventu Filii tui, vivificabis nos spe tanto tempore, antequam res habeatur; *et tunc plebs tua lætabitur in te*, quæ prius in se male lætatur. Male lætatur quis in alia re. Malo ergo suo lætatur in se; bono suo lætatur in te. Ut autem hoc fiat

VERS. 7. — « Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam; et salutare tuum da nobis. »

Ostende nobis, Domine misericordiam tuam, [Cassiod., Alcuin.] id est Christum tuum corporaliter et spiritualiter. Et hoc orando prædixit Propheta antequam fierent, sed modo jam factum est ex parte. Sunt tamen multi qui nolunt sanari, ut spiritualiter videant misericordiam jam ostensam. Sed quomodo cæci videbunt etiam ostensam. Bene si velint, quia ipsa lux quæ ostenditur eis est et salutare. Unde addit, *et salutare tuum da nobis*. (121) Medicus homo caliganti lumen ostendit. Sed aliud est lumen, aliud est medicus; Christus et lux est, quæ ostendit misericordiam, id est seipsum; et salutare, id est medicus, quia sanat oculos interiores ut videri possit ostensa misericordia, vel lux, quæ est Christus. Ipse enim dixit: *Qui diligit me, mandata mea custodit, et ego diligam eum, et ostendam illi meipsum* (Joan. xiv). Sed nonne illi videbant eum quibus loquebatur? Quomodo dicit: *Ostendam meipsum illi*? Sed caro carnem Christi videbat, divinitatem non videbat cor. Ad hoc autem caro carnem vidit, ut per fidem cor mundaretur, unde Deus. Unde dicitur: *Fide mundans corda eorum* (Act. xv); et illud: *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt* (Matth. v). Christus autem dicitur misericordia, quia ostendit nobis misericordiam, docens quidquid boni habet homo ex Deo esse; et sic homo non superbit: et sic et homo Deo fruens lætatur in eo. Vel aliter petit ostendi iste sibi spiritualiter tantum Christum, cum ait: *Ostende nobis, Domine, mise-*

ricordiam tuam. Sciebat quidem Christum venturum, sed petit ut mundo corde intueamur, non oculis corporeis, ut et infideles. Judæi enim viderunt et crucifixerunt; et in futuro, salutare tuum da nobis, id est Christum amplectendum, **190** possidendum, ut non tollatur amplius a nobis, et legitur hoc partim de præsentī, partim de futuro

PARS III. VERS. 8. — « Audiam quid loquatur in me Dominus Deus, quoniam loquetur pacem in plebem suam. »

Audiam. [Cassiod., Alcuin., Gl., int.] Tertia pars, ubi dicit unde scit ista et per quem fiat quod precatur, et quæ præstet ipse veniens. Quasi dicat : Unde hoc confidis quod precaris? quia *audiam* adversus a strepitu mundi qui inquietat foris *quid loquatur in me* interius Dominus Deus, [Aug., Cassiod., Gl. int.] scilicet Spiritus sanctus, *quoniam loquetur pacem æternam*, cui nihil adversi est. Unde : *Qui posuit fines tuos pacem (Psal. cXLVII)*. [Aug., Alcuin., Haym.] Ibi enim non est macula in luna. Ibi etiam non transibit Belial : quæ pax non est hic. Vel loquitur pacem, id est Christum, id est pacem ad Deum et proximum per Christum *in plebem suam* Judæicam.

VERS. 9. — « Et super sanctos suos, et in eos qui convertuntur ad cor. »

Et super sanctos. Hæc est sua plebs, et etiam in eos, vel super eos omnes, qui de omni gente convertuntur ad cor, quia ratione excesserant. Vel secundum aliam litteram, *qui convertunt cor*, [Aug.] ad ipsum, non ad alium, vel ad aliud.

VERS. 10. — « Verumtamen prope timentes eum salutare ipsius, ut inhabitet gloria in terra nostra. »

Verumtamen. [Gl. int., Aug.] Quasi dicat : Pacem loquetur super omnes, tamen ex Sion species decoris ejus. Et hoc est : *Verumtamen salutare ipsius* Dei, id est Christus corporaliter erit *prope timentes eum*, id est Judæos qui eum timebant. Ubique enim dæmonia colebantur, timebantur. In gente autem Judæorum Deus timebatur, Deus colebatur, licet pro terrenis. His prope erat, non gentibus, quæ hæc petebant a diabolo. Licet ergo generalis sit misericordia super omnes, tamen aliquid spirituale et proprium in gente Judæorum factum est. Unde subdit : *ut in terra nostra*, in qua natus sum, dicit Propheta, *inhabitabit gloria*. Ibi enim fuit primo templum, sacrificia Dei, ibi patriarchæ, ibi Christus de eis natus, ibi apparuit Christus, ibi innumera sunt mirabilia. Vel ita continua : [Alcuin.] licet super omnes loquatur pacem, verumtamen salutare ipsius, id est salvatio, quæ per ipsum est, erit prope timentes eum, id est tantum his qui dum stant, videant ne cadant, talis utique, ut inhabitet gloria, immortalitatis, *in terra nostra*, id est in corpore nostro, modo mortali.

VERS. 10. — « Misericordia et veritas obviaverunt sibi ; justitia et pax osculatæ sunt. »

Misericordia et veritas. [Cassiod., Aug., Alcuin.] Postquam dixit ex qua gente nasciturus sit Chris-

tus, addit, quæ sit præstiturus. Quasi dicat : Christus est prope timentes se, et *misericordia*, quæ est in Novo Testamento manifestata in gentibus quæ longe erant, et *veritas*, id est impletio promissionum Veteris Testamenti, quæ sunt impletæ in Judæis qui prope *obviaverunt sibi*, id est, convenerunt in Christo. Unde Apostolus ait : *Dico enim Jesum Christum ministrum fuisse circumcisionis ad implendas promissiones Patris, gentes autem super misericordia honorare Deum (Rom. xv)*. Et alibi : *Evangelizavit pacem his qui erant longe et pacem his qui erant prope (Ephes. ii)*. *Justitia et pax cum Deo osculatæ sunt*, [Aug., Alcuin.] id est conveniunt in hominibus. Amant enim se hæc duo, ut qui facit justitiam inveniat pacem, et non aliter. Sed quomodo hæc facta sunt? Ecce quomodo, et per quid?

VERS. 11. — « Veritas de terra orta est, et justitia de cælo prospexit. »

Veritas orta est de terra, et justitia de cælo cælorum *prospexit*, [Aug.], id est Christus de femina natus est ut justitia de cælo prospiceret, id est ut justificarentur a Deo homines. Sic enim veritas habet, quod pro justificandis offerret. Vel, veritas de terra orta est, id est confessio de homine peccatore nata est, ut se accuset, cinerem et terram se esse cognoscens, cui dictum est : *Terra es et in terram ibis (Gen. iii)*. Et sic, justitia de cælo cælorum prospexit, sicut publicanus confitens rediit justificatus. Prospicit justitia de cælo, quasi dicat Deus, parcamus huic, quia non sibi parcat, ignoscamus huic, quia agnoscit peccatum suum. De cælo ergo justitia prospexit, id est a Domino Deo data est justificatio poenitenti, de cælo est justitia.

VERS. 12. — « Etenim Dominus dabit benignitatem ; et terra nostra dabit fructum suum. »

Etenim Dominus dabit benignitatem, [Aug.] vel suavitatem, id est affectum bonum, ut delectet bene agere quæ non possumus aliter habere nisi det ; et sic *terra nostra dabit fructum suum*, id est bona opera. Vere dabit benignitatem, quia

VERS. 13. — « Justitia ante eum ambulabit, et ponet in via gressus suos. »

Justitia ante eum ambulabit, [Alcuin., Aug., Hier.] id est accrescet, vel præcurret, *ante eum*, parans ei viam. Prima hominis justitia est ut puniat se malum, et faciat se bonum. Et hæc est via Deo, ut veniat ad eum. Qui enim peccata sua odit, jam incipit esse similis Deo, qui ea odit. Fac ergo te similem Deo, et para ei viam in confessione peccatorum, unde Joannes ait : *Parate viam Domino (Matth. iii)*, consistendo et poenitendo. Unde Isaias ait : *Ejicite lapides de plateis (Isa. lvi)*, id est peccata de cordibus vestris. Et ipse Dominus, veniens et visitans, *ponet in via* sic parata *gressus suos*. Impolluta namque via ejus est, et nos ergo ejicientes lapides, spinas et tribulos de cordibus nostris, paremus viam Domino, imponentes vestimenta nota nostra cum apostolis super asinam cui insedit salvator, atque cum turba sternentes viam vestimentis ramisque arborum et

floribus atque cum eis clamemus : *Hosanna filio David* (Matth. xxi).

COLLATIO IN PSALMUM LXXXIV : « BENEDIXISTI, » etc.

VERS. 1. — *Benedixisti, Domine, terram tuam.* Hieronymus, *placatus es, Domine, terræ tuæ*; Praten-sis, *dilexisti, Domine, terram tuam*; Pellicanus, *com-placuit tibi, Domine, terra tua*; Sanctes, *complacuis-ti, Domine, terræ tuæ*; Munsterus, *benignus factus es, Domine, erga terram tuam*; interpretes pro Cajetano, *voluisti, Domine, terram tuam*; translator apud Campensem, *propitius sis, Domine, terræ tuæ*; Para-phrasis, *reconciliatus es, Domine, terram tuam*; Chaldæus et Nebiensis, *voluntas tua, Deus, ad ter-ram tuam.* Quam recte Septuaginta reddiderunt ver-bum רצית RATZITTA, ostendit Hieronymus ad Suniam et Fretellam, ubi etiam constitetur se Latinum fecisse quod habet Vulgata editio : « *Benedixisti, Domine, terram tuam*, pro eo quod est, *benedixisti*, in Græco scriptum dicitis εὐδίκησας, et quæritis quomodo hoc verbum exprimi debeat in Latino. Si contentiose verba scrutamur et syllabas, possumus dicere *bene placuit, Domine, terra tua*, et dum verba sequimur, sensus ordinem perdimus. Aut certe addendum est aliquid, ut eloquii ordo seruetur; et dicendum, *complacuit tibi, Domine, terra tua.* Quod si fecerimus, rursus a nobis quæretur quare addiderimus *tibi*, cum nec in Græco sit, nec in Hebræo. Eadem igitur interpretandi sequenda est regula, quam sæpe diximus, ut ubi non sit damnus in sensu, linguæ in quam transferimus εὐφρανία et proprietates, et elegantia con-servetur. » Hæc sancti viri edissertio, multarum ver-sionum παραδείγματα confutat.

VERS. 6. — *Deus tu conversus.* Magister duplicem refert et exponit lectionem, *convertens vel conversus.* Active legit Augustinus, et psalmodia Romana, Hieronymus ac Nebiensis juxta Hebræos *revertens.* Neoterici Hebraicantes reddunt per passivum nobis-cum. Certe Hebræi dicunt תשוב TASHUB nunc esse

A transitivum, nunc intransitivum. Græce habetur ἐπιτρέψας active quanquam in Matth. xiii. Inveniamus ἐπιτρέψασαι, id est *convertantur*, quod est ex Isa. cap. vi, nisi velis subaudire *se*, ut sit *convertant se.* Verum eadem opera poteris id facere in *conver-tens.*

VERS. 9. — *Et in eos qui convertuntur ad cor.* Hieronymus et cæteri, *ne revertantur aut convertantur ad stultitiam.* Hic palam Septuaginta accepisse לאל, loco לאל, quæ voculæ citra punctorem scripturam nusquam distant. Prior sonat isti, altera *ne vel non.* Rursus diremerunt לכסלה LECISLAH, in duas dictio-nes, videlicet לב LES, per beth, id est *cor*, et *non per caph.* In quorum elementorum commutationem, pro-clivior est transitus, ob propinquam cognationem. Et item סלה SELAH, quod est diapsalma, in psalmis solet manere non verbum, de quo nonnihil supra at-tigimus. Ob idque interpretes duntaxat verterunt priores particulas, relicto SELAH. Et ut clarius lector agnoscat utramque lectionem, utramque ducimus. Nunc sic habemus לאל ישׁוב לכסלה AL JASCHUBU LE-CISLAH. Septuaginta sic לאל ישׁוב לב סלה EL JASCHUBU LEB SELAH.

VERS. 11. — *Misericordia et veritas obtriverunt sibi.* Cur additum sit in Latino pronomen sibi placuit Hieronymus ad Suniam et Fretellam. « Dicitis quod in Græco sibi non habeatur εἰσος καὶ ἀλήθεια συνήρσαν, id est *misericordia et veritas concurrerunt*, nec in Hebræo habetur. Et apud Septuaginta obelo prænotatum est. Quæ signa dum per scriptorum negligentiam a plerisque quasi superflua relinquuntur, magnus in legendo error oboritur. Si autem non fuerit additum *sibi misericordia et veritas*, non sibi, sed alii occurrisse credentur, nec *justitia et pax* sibi dedisse osculum, sed alteri. » Hactenus ille. Certe recentiores ferme omnes addiderunt *sibi*, cum simpliciter Hebr. habeatur נפש נפש NIPHCASBU.

PSALMUS LXXXV.

PSALMI TITULUS : « ORATIO DAVID. »

Inclina Domine, Titulus : *Oratio David.* [Cassiod., Aug., Cassiod., Alcuin.] Psalmus iste secundus est eorum qui nomine orationis intitulantur. In quo psalmo.

Christus Dei Filius et hominis, unus Deus cum Patre, unus homo cum hominibus, orat in forma servi, qui orat a nobis in forma Dei. Orat enim pro nobis et orat in nobis, et oratur a nobis : Orat enim pro nobis ut sacerdos noster ; orat in nobis, ut caput nostrum ; oratur a nobis, ut Deus noster. Christi autem oratio fidelium est instructio, cujus omnis actio Christiani est lectio. Nostra autem oratio peccatorum est ablutio. Sic oravit Christus, sicut et crucem tulit, scilicet pro nostra, non pro sua necessitate, sicut et flevit Lazarum, [Cassiod., Aug.] ut doceret nos habere charitatem proximi, sicut et fugit, ut comprimeret audaciam stultæ et inconsultæ temeritatis. Et est sensus : *Oratio* ista attribuitur *David*, id est Christo toti. Hoc enim dicit Christus in nobis, et nos in illo, quia vox ista convenit capiti et corpori. Intentio : Monet ad orationem. Modus : Tripartitus est psalmus. Primo orat ascendendo : inde concludit omnes gentes adoraturas. Secundo orat pro omnibus jam adorantibus, ibi, *deduc me.*

C Tertio orat pro se, faciens mentionem passionis et resurrectionis, ibi, *Deus iniqui.* Christus ergo in forma servi humiliter ad Patrem orans, ait : O

VERS. 1. — *Inclina, Domine, aurem tuam, et exaudi me, quoniam inops et pauper sum ego.*

Domine, [Aug., Cassiod.] qui altus es, *inclina mihi infirmo aurem tuam, id est clementiam.* Humili appropinquat Deus, non superbo. *Et exaudi me, comple desideria mea.* Ideo inclina, *quoniam ego sum inops, ab alio non habens opem, et pauper per me.* Tali inclinat Deus ; diviti non inclinat.

VERS. 2. — « Custodi animam meam, quoniam sanctus sum ; salvum fac servum tuum, Deus meus, sperantem in te.

Custodi, [Aug.] quasi in hoc : Audi me, dicit Christus 191 adjuncta sibi voce corporis, *custodi* ab omnibus scandalis *animam meam* contra insidiatores, quoniam sanctus sum. Hoc proprie convenit Christo : Christus enim proprie sanctus est, scilicet sanctificans, sui etiam sunt sancti, scilicet sanctificati in baptismo juxta illud *Sancti estote, quia et ego sanctus sum* (Levit. xix). Totus itaque Christus sanctus, et unus sanctus ; sed aliter caput, aliter membra. Totus ergo Christus non incongrue dicit, quoniam ego sanctus sum. Non est autem hoc dicere

superbia elati, sed confessio non ingrati. *Deus meus*, A cum dixit : *Inclina aurem*; deinde rogatus, audiret cum dixit : *Exaudi me*; nunc vero addit dicens, *auribus percipe orationem meam*. Non transitorie petit suscipi, sed quasi in sinu Dei recondi, sicut per aures aliquid infigitur cordi. Unde subdit : *Et intende voci deprecationis meæ*. Ut quasi intentus animus tuus aperiat tuum auditum meæ deprecationi. Deinde causa audiendi supponitur :

VERS. 3. — « Miserere mei, Domine, quoniam ad te clamavi tota die; lætifica animam servi tui, quoniam ad te, Domine, animam meam levavi. »

Miserere mei, Domine, quoniam ad te clamavi, [Aug., Hier., Aug., Alcuin.] non una tantum, sed tota die, id est omni tempore. *Lætifica animam servi tui*, in passione tristem, quoniam levavi ipsam animam meam, quam affectus bonus levat. Affectus quippe gradus est; iter tuum voluntas tua est. Ascendis amando, descendis negligendo. Stans in terra, in cælo es, si diligas Deum. Non enim sic levatur cor, quomodo corpus levatur mutatione loci; cor vero mutatione voluntatis. Quo levavi? [Ad te, Domine], ubi lætitia est in terra, amaritudo. Vide ascensum, scilicet qualiter orando ascendit: Prius dicitur pauper, inde sanctus, deinde sperans, postea clamans, tandem levatus ad Deum. Congrua est verborum collatio. Inclina pauperi, custodi sanctum, salva sperantem, miserere clamantis, lætifica levatum.

VERS. 4. — « Quoniam tu, Domine, suavis et misericus; et multæ misericordiæ omnibus invocantibus te. »

Quoniam tu, Domine. [Aug.] Quasi dicat: Levavi animam, ideo quoniam, tu Domine, suavis es tuis, et ita potui animam levare. Et quia suavis es, ideo jucunda me affectum tædio mundanæ amaritudinis, et mitis. His quos exspectat portans hominem, donec perficiat eum, quia ariolaret a se, nisi a Domino portaretur. Multa enim aguntur in corde humano, quibus male movetur. Quemadmodum implorationes impediuntur vanis cogitationibus, ita ut vix stet cor ad Deum suum, ita ut loquatur ei orando. Quando enim oras, Deo loquereris. Quando legis, Deus loquitur tibi. Subrepentibus autem phantasmatibus malarum cogitationum quodammodo cor hominis fugit a se, nec invenit cancellos, quibus se includat, aut obices quibus retineat avolationes suas et vagos motus. Contra quod David dicit: *Inveni cor meum ut orarem ad te* (IV Reg. vii). Quod solum audit Deus. Invenisse se dicit cor suum, quasi soleret ab eo fugere, [Alcuin., Aug.] et ille sequi quasi fugitivum quod invenit homo, quando morientibus muscis ejectis, quæ perdunt suavitatem unguenti (Eccle. x) totus affectus cordis ad orandum Deum colligitur. Portat autem Deus hominem et exspectat, dum vagatur multæ misericordiæ es, contra abundantem iniquitatem nostram, invocantibus te, non aliud a te, omnibus nullus excipitur, ideo

VERS. 5. — « Auribus percipe, Domine, orationem meam, et intende voci deprecationis meæ. »

Auribus percipe orationem meam. [Aug., Cassiod.] Magnus orantis affectus hic ostenditur, id est non exeat de auribus tuis, fige illam ibi. Vide ordinem orationis, prius fuit ut vox supplicationis ascenderet,

VERS. 6. — « In die tribulationis meæ clamavi ad te; quia exaudisti me. »

Clamavi ad te in die tribulationis meæ. [Aug., Cassiod., Alcuin.] Quæ tribulatio semper est in peregrinatione, donec Deus seipsum det vivendum. Vel, in die tribulationis, id est quando adversitas imminet, quando enixius clamabitur, supra dixit, *clamavi tota die*. Hic facit augmentum, quia magis in tribulatione clamatur. Deinde quare clamaverit, subdit, *quia exaudisti me*. Ideo se dicit clamasse, quia exauditus est cum clamor soleat præcedere exauditionem. Et est ista perversio congrua in sanctis, qui et ante clamorem et post exaudiuntur.

VERS. 7. — « Non est similis tui in diis, Domine; et non est secundum opera tua. »

VERS. 8. — « Omnes gentes quascunque fecisti venient, et adorabunt coram te, Domine, et glorificabunt nomen tuum. »

Non est similis. [Aug., Haym., Cassiod., Aug.] Ordo: Et quia exaudisti, omnes gentes, quascunque fecisti, venient et adorabunt coram te, Domine, id est venient omnes a suo cultu ad cultum tuum. Si est gens quam non fecit Deus, illa non adorabit Deum. Nulla est autem quam non fecit Deus, quia fontem omnium gentium Adam et Evam fecit. Unde propagatæ sunt omnes gentes, per hæc verba annuntiat Ecclesiam ubique diffusam, quod modo impletum est. Et nota quia, ut ait Scriptura, in lata gente gloria regis est; in diminutione populi est contristatio principis. *Et glorificabunt nomen tuum*, id est prædicabunt, quam nominabilis es. Vel secundum aliam litteram: *Honorabuntur ex tuo nomine*, ideo venient et glorificabunt, quia non est similis tui in diis, Domine; et non est secundum opera tua. Quocunque modo accipiantur dii, *Non est qui similis sit tui*, in essentia vel in operatione. Gentes ergo non inventientur in diis suis similem tibi in essentia, vel operatione. Deinde singula singulis reddit. Non est similis tibi,

VERS. 9. — « Quoniam magnus es tu, et faciens mirabilia: tu es Deus solus. »

[*Quoniam magnus es tu*, [Gl. int., Aug.] quod non alius. Non est secundum opera tua, et, id est quia, tu es faciens mirabilia, ergo tu es Deus solus, nullus alius. Vel secundum aliam litteram: *Tu es Deus solus magnus*. Hoc dicit contra futuros, qui se dicerent altos a se, non a Deo. Nam quid magnum dicitur Deo? Nihil. Sed quia futuri erant qui se dicerent magnos, et Deum facerent parvum, contra illos dicitur, Tu es Deus solus magnus.

PARS II. VERS. 10. — « Deduc me, Domine, in

« via tua, et ingrediar in veritate tua; lætetur cor meum, ut timeat nomen tuum. »

Deduc me, Domine. [Cassiod., Gl. int., Aug.] Secunda pars ubi orat pro omnibus jam adorantibus. Et loquitur in membris. Quasi dicat: Gentes venient: quod ut possint, o Domine, deduc me, non dico ad viam, quia non sum extra viam, sed jam positum in via tua deduc me, ne labar. Aliud est duci ad viam, aliud deduci in via: quod est adjuvari, ne in ea cadat. Ubique egent homines, sive sint in via, sive extra. Via autem Christus est qui dicit: *Ego sum via, veritas et vita* (Joan. xiv). Unde subdit: *Et ingrediar*, vel ambulabo, id est proficiam ulterius te ducente in veritate tua, hæc est via. Et inde *Lætetur cor meum*, ita tamen ut timeat nomen tuum. In timore mundano præcedit causa periculi, vel angustiae; sed in timore Dei, lætitia præcedit, utraque miscenda sunt ut sub spe timeamus, et sub timore lætemur. Timor enim est in jucunditate, nunc in futuro jucunditas sine timore erit, ubi erit plena securitas quæ non modo est. [Alcuin.] Jucunditas modo trahit; timor a via recedere non sinit. Utraque ergo sunt habenda. Hæc sunt duæ molæ, inter quas molitur Christianus, ut fiat panis Christi, scilicet spes et timor. Unde in Deuteronomio dictum est: *Non accipias loco pignoris superiorem vel inferiorem molam* (Deut. xxiv). Superior mola, spes est; inferior mola, timor est. Non ergo hæc sine illa accipienda. Qui enim sperat et non timet, negligens est. Qui autem timet et non sperat, depressus est.

VERS. 11. — « Confitebor tibi, Domine Deus meus, in toto corde meo, et glorificabo nomen tuum in æternum. »

Confitebor tibi, Domine Deus meus. [Gl. int., Cassiod.] Quasi dicat: Deduc me, et deductus confitebor tibi in toto corde meo. Ille in toto corde confitetur, qui tota spem ponit in Domino. *Et glorificabo cum sanctis nomen tuum in æternum*, id est in æterna beatitudine.

VERS. 12. — « Quia misericordia tua magna est super me; et eruisti animam meam ex inferno inferiori. »

Quia misericordia tua magna est, [Gl. int., Aug.] et hoc super me, juxta illud: *Omne datum optimum, et omne donum perfectum desursum est* (Jac. 1). Et est: *Et in hoc magna misericordia est, quia eruisti animam meam ex inferno inferiori*, per hoc quod dicit *ex inferno inferiori* intelligimus tanquam duo inferna esse, inferius et superius. Nam unde infernum inferius dicitur, nisi quia est infernum superius? Cœlestis ergo est habitatio angelorum, ubi est vita ineffabilium gaudiorum. Ubi immortalitas et incorruptio superna est. Terrena vero habitatio, ubi est caro et sanguis, decessio et successio, mutabilitas et mortalitas. Infernus est ab hac terrena habitatione, id est ab inferno itur in infernum inferius, unde eruit Dominus animas misso Filio. Etenim propter ista duo inferna missus est Filius Dei, undi-

que liberans: ad hoc infernum missus est nascendo, ad illud moriendo. Vel fortassis, in ipso et aliqua pars impiorum inferior, unde dives qui torquebatur in inferno, levat oculos ad Abraham, qui cum aliis justis erat, quasi in ora et in limbo inferni, ubi visus est a divite qui erat in inferiori parte inferni (*Luc. xvi*), ad quam descendunt qui plurimum peccaverunt a qua liberatur, qui a peccatis liberatus illuc non mittitur. Hæc autem sunt opiniones, non assertiones.

PARS III. VERS. 13. — « Deus iniqui insurrexerunt super me, et synagoga potentium quæsierunt animam meam, et non proposuerunt te in conspectu suo. »

Deus iniqui. [Cassiod., Alcuin., Aug.] Tertia pars, ubi idem pro se orat, facta hic mentione passionis suæ et gloriæ. Unde habent hi, pro quibus oravit, multam misericordiam, et eruuntur de inferno. Quasi dicat: Magna est misericordia tua, eruisti de inferno. Tamen, o Deus, iniqui, id est pervertentes legem tuam, scilicet Judæi, *insurrexerunt super me*, ut reum me dicerent. Vel, super me, totum Christum. *Et synagoga potentium*, id est congregationes superbiorum, *quæsierunt animam meam* dolosis consiliis. [Cassiod., Aug.] Deinde addit quod sceleratis mentibus semper provenit, dicens: *Et non proposuerunt te in conspectu suo*, id est non intellexerunt Deum, ut homini parcerent. Ipsi ita.

VERS. 14. — « Et tu, Domine Deus, miserator et misericors, patiens et multæ misericordiæ, et verax. »

Et tu, Domine, miserator, [Cassiod.] actu, et *misericors* natura, *patiens* malos expectans, et *multæ misericordiæ* conversis, et *verax* in promissis. Vel *verax*, id est meritis respondens.

VERS. 15. — « Respice in me, et miserere mei; da imperium tuum puero tuo, et salvum fac filium ancillæ tuæ. »

Respice in me [Cassiod., Aug., Gl. int.] homine et *miserere mei* mortalitatis et *da imperium tuum*, id est potestatem judicii, *puero tuo*, innocenti mihi Christo. Quasi dicat: Transeat tempus patientiæ, veniat tempus judicii. Et *salvum fac*, id est suscita a morte, *filium ancillæ tuæ*, id est Mariæ, quæ dixit; *Ecce ancilla Domini*, etc. (*Luc. 1*.) Potest etiam hoc de membris Christi dici, da imperium tuum puero tuo, 192 id est sanctis, quia non tantum Christus, sed etiam sancti sedebunt iudices (*Matth. 1*), qui sunt filii ancillæ, id est Ecclesiæ. Et *salvum fac filium ancillæ tuæ*, quasi quod dabis sanctis permaneat.

VERS. 16. — « Fac mecum signum in bono, ut videant qui oderunt me, et confundantur; quoniam tu Domine, adjuvisti me, et consolatus es me. »

Fac signum resurrectionis, [Aug., Alcuin., Cassiod.] scilicet signum Jonæ prophetæ, quod jam in capite factum est (*Matth. 12*), fiet autem et in membris, id est fac insignem resurrectionem capitis et membrorum. Fac dico, et hoc mecum. Quasi di-

cat : Ego Deus, tecum facio. Nam Christus secundum quod Deus resuscitavit ~~se hominem~~, fac autem signum, in bono vel nunc, id est ut aliis prosit. Resurrectio enim signum est in bono, per quam et virtus Dei declaratur, et spes credentium confirmatur. [Aug., Cassiod]. Et ideo fac ut Judæi qui oderunt me videant, hoc, quoniam tu, Domine, adjuvisti me, in certamine, in his quæ feci, et consolatus es me in tristitia quæ hic est, in his quæ passus sum; hoc videant, et confundantur in iudicio perniciose, qui modo nolunt salubriter confundi.

COLLATIO IN PSALMUM LXXXV : « INCLINA, DOMINE, » etc.

VERS. 10. — *Lætetur cor meum ut timeat nomen tuum.* Hieronymus, *unicum fac cor meum.* Vel ut alii volunt *unias cor meum* יי יאהד. Hæc autem unio, quidnam est præter illam charitatis lætitiã, qua unice Deum amamus, et quæ cor unum et ani-

amam unam facit omnium fidelium, in Domino gaudentium, ex plenitudine communis amoris.

VERS. 15. — *Da imperium tuum puero tuo.* Pro eo quod est, *da imperium tuum*, Hieronymus habet *fortitudinem tuam*, et sequuntur alii *ты узеса*. Mire contendunt Faber et Cæcus, ut deinceps non psallatur, *da imperium*, sed, *da fortitudinem*, quasi cantemus contra mentem Prophetæ, qui hic introducit Christum, poscentem a Patre auxilium, contemplatione immensorum malorum quæ imminabant, dicuntque quod oret Christus in humilitate, cui non congrueret hac ratione suprema regni potestas. Ergo Augustinus multo magis hallucinatus est, qui *potestatem* legit, sicut et psalmodia Romana, et tamen interpretatur de imperio. Quomodo da potestatem puero tuo? *Pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit Filio* (Joan. v). Ille resurgens, et in terram ipse veniens iudicaturus, ipse videbitur terribilis, qui visus est contemptibilis; demonstrabit potentiam, qui demonstravit patientiam. Et pleraque alia in eum sensum persequitur Augustinus.

PSALMUS LXXXVI.

PSALMI TITULUS : « FILIIS CORE. PSALMUS CANTICI. »

Fundamenta ejus. Titulus : *Filiis Core psalmus cantici.* [Aug., Hier.] Psalmus iste brevis est numero verborum, magnus pondere sententiarum, qui agit de cœlesti Jerusalem, id est Ecclesia, quæ est civitas spiritualis, cujus pars militat in terris, pars triumphat in cœlis, quam iste psalmus commendat, secundum præsentem statum et futurum. Unde utroque in titulo apponitur : *Psalmus et cantici.* Et est sensus : *Psalmus* iste qui dicitur psalmus, quia agit de Ecclesia secundum præsentem statum, ubi agit opera *cantici* quia agit de eadem secundum futurum statum, ubi exsultat. [Cassiod., Gl. int., Aug.] Hoc ideo addit, ut de sæculari, id est, militanti Jerusalem, ad intelligentiam supernæ eleveris, scilicet de actione ad theoreticam proponitur. *Filiis Core* ut habitent in Sion. Hic per fidem; in futuro, per speciem. Pars cujus in cœlo triumphat; pars in terris militat. Intentio : Monet ad amorem cœlestis Jerusalem. Modus : Tripartitus est psalmus. [Cassiod.] Primo Prophetæ prædicat cœlestem Jerusalem filii Core, quam commendat per fundamenta et portas et famam ut eis augeatur affectus. Secundo ipse Dominus agit de eadem Jerusalem, ibi, *memor ero.* Tertio tangit de futura beatitudine, ibi, *sicut lætantium.* [Aug.] Prophetæ ergo plenus Spiritu sancto, multa volvens apud se de hac civitate de qua nihil adhuc dixerat psalmus, in hoc erumpit :

VERS. 1. — « *Fundamenta ejus in montibus sanctis : diligit Dominus portas Sion super omnia « tabernacula Jacob.* »

Fundamenta ejus. [Aug.] Non refertur ejus, ad aliquid præmissum, sed ad cordis Prophetæ meditationem, qui nunquam de illa corde tacuerat, et si ore in *montibus sanctis* sunt in prophetis, apostolis, ipso summo angulari lapide Christo Jesu (*Ephes. 11*), qui solus est fundamentum quod nemo potest mutare (*I Cor. 11*). [Cassiod., Aug.] Ecce prior laus a

fundamentis, ut soliditas totius civitatis notetur, et quasi quis quæreret, cujus ejus fundamenta dicis? ait, Sion. Et *Dominus diligit portas ejus Sion.* Idem sunt portæ qui et fundamenta. Diligit dico *super omnia*, imaginaria, *tabernacula Jacob.* Quasi dicat : Diligit civitatem spiritualem, super illa quibus præsignabatur. Deinde sequitur laus de fama, o

VERS. 2. — « *Gloriosa dicta sunt de te, civitas « Dei.* »

Civitas Dei gloriosa sunt dicta de te, [Aug., Alcuin.] quod non de illa figurali, quæ cecidit. Hæc sunt illa quæ Dominus per prophetas de ea prædixit.

PARS II. VERS. 3. — « *Memor ero Raab et Babylonis scientium me.* »

Memor ero. [Cassiod., Aug.] Secunda pars, ubi Dominus ipse de eadem Jerusalem agit, et ostendit quæ sint illa gloriosa. Hæc sunt illa : In illa civitate, inquit Prophetæ ex persona Dei, *memor ero Raab et Babylonis*, quæ non pertinent ad populum Judæorum. Raab enim meretrix fuit in Jericho, quæ suscepit exploratores a Josue missos, et cum quærerentur abscondit et alia via ejecit : cui dictum est ut coccinum per fenestram emitteret, quando civitas caperetur (*Josue 11*). Quo signo domus ejus a victoribus cognosceretur, et sic salvaretur : quod ita fecit, et sic salvata est ipsa et domus ejus. Per quam figuratur Ecclesia gentium, quæ coccinum habet in fenestra, id est signum sanguinis Christi habet in fronte. Unde Pharisæis superbientibus Dominus dicit : *Publicani et meretrices præcedent vos in regnum cœlorum* (*Matth. 21*). [Hier., Aug., Haym.] Juxta quoque nominis interpretationem idem significatur. Raab enim interpretatur *latitudo* vel *impetus*. Hæ sunt gentes quæ late et impetuose vagantur per vitia. Babylon autem civitas est secundum sæculum, ad quam pertinent omnes mali, ut ad Jerusalem omnes sancti. Quasi dicat : *Gloriosa dicta sunt de te, civitas sancta, ubi non solus est Judæus sed*

omnes gentes. Ego enim, memor ero Raab et Babylonis, id est omnium gentium. Memor dico, *scientium me*, id est apostolorum, quibus de illis recipiendis præcipiam.

VERS. 4. — « Ecce alienigenæ, et Tyrus, et populus Æthiopum; hi fuerunt illic. »

Ecce alienigenæ, etc. [Aug., Hier., Aug.] Ecce quid per Raab et Babylonem significavit. Quasi dicat: Memor ero. Et *Ecce alienigenæ*, id est gentes, et Tyrus, id est illi qui sunt in angustiis vitiorum vel pœnitentiæ. Tyrus enim interpretatur *angustia*. *Et populus Æthiopum*, id est gentes, quæ sunt usque ad fines terræ, etiam nigri. *Et hi fuerunt illic*, id est in Jerusalem.

VERS. 5. — « Nunquid Sion dicet: Homo, et homo natus est in ea; et ipse fundavit eam Altissimus? »

Nunquid Sion, etc. [Haym., Gl. int., Hier., Haym.] Hic propheta resumit verba. Quasi dicat: Gloriosa dicta sunt de illa civitate, et hoc etiam miraculum accidit in ea, scilicet quod *homo natus est in ea*, et ipse fundavit eam *Altissimus*, id est secundum quod Deus, non ut homo. Sed *nunquid dicet homo*, id est nunquid poterit homo persuadere Sion, id est Synagogæ, illud quod dicam, scilicet quod homo natus est, etc. Quasi dicat: Non hoc recipit incredula Synagoga. Vel Sion, id est Ecclesiæ, nunquid dicet homo? quasi dicat: Homo non dicit ex se, sed Deus in homine, annuntiat hoc, quod et homo natus est in ea; et ipse fundavit eam *Altissimus*. Vel secundum aliam litteram, mater Sion dicet homo. [Aug., Cassiod.] quasi dicat: Unde alieni perveniunt ad Jerusalem? ecce est homo quidam, scilicet Christus homo, qui dicet: Sion, id est Synagoga est mater mea, secundum carnem, et per hunc isti omnes veniunt. Et quis est homo ille? Ipse est homo qui in ea natus est, et ipse fundavit eam *Altissimus*, et ipse talis dicet mater, ei civitati. Vel ita secundum eandem litteram: Commendata spirituali Sion, id est Ecclesia, increpat hic carnalem Sion, id est Synagogam, quasi dicat: Christus est fundamentum illius civitatis; sed Sion, id est, Synagoga, mater, Ecclesiæ, dicet, quod Christus tantum est, Homo, non Deus; sed Christus, et homo est in ea natus, et ipse, idem est *Altissimus*, id est Deus qui fundavit eam, quod miraculum ne sit incredibile alicui, ait:

VERS. 6. — « Dominus narrabit in scripturis populorum et principum, horum, qui fuerunt in ea. »

Dominus narrabit, vel narravit. Vel ita continua: [Haym., Aug., Hier., Gl. int.] Unde hoc scis? ecce *Dominus narrabit in scripturis populorum et principum*, id est in scripturis quæ directæ sunt populis fidelibus, et editæ a principibus, scilicet a Moysæ, et prophetis et apostolis. Principum dico, *horum qui fuerunt in ea*, civitate. Vel secundum aliam litteram: [Aug.] Quorum principum? Horum qui fuerunt facti, scilicet principes in ea, id est qui facti sunt in ea

A principes, antequam essent in ea; non erant principes, sed erant abjecta mundi. Elegit enim infirma mundi, ut confunderet fortia.

PARS III. *Διάφασμα*. VERS. 7. — « Sicut lætantium omnium, habitatio est in te. »

Sicut lætantium. [Aug., Cassiod. Aug.] Tertia pars collatis omnibus gaudiis, quæ de civitate dicta sunt, concludit paucis verbis, futuram tangens beatitudinem, quasi dicat, talis est civitas. Et, o Sion, *habitatio omnium nostrum*, erit in te. Qualis? sicut lætantium. Quæ lætitia, non est nobis in ista peregrinatione; ideo autem dicit, sicut lætantium, quia talis erit lætitia, qualem hic non novimus, et ideo cum non possit exprimi, dixit, ut potuit.

COLLATIO IN PSALMUM LXXXVI: « FUNDAMENTA EJUS, » etc.

VERS. 3. — *Memor ero Raab*. Sic et Pratenis. Hieronymus רַבָּאב RABAB, interpretatur *superbiam*. et interpretes pro Cajetano. Sed Sanctes et Munsterus accipiunt pro Ægyptiis, ob superbiam ita dictis. Unde Chaldæus paraphrastes, *commemorabo laudationes Ægyptiorum et Babyloniorum*. Eodem denique recurrit ipsa intelligentia. Sed potest movere quod Hieronymus in Commentariis, et Augustinus, imo et ante eos Arnobius interpretantur de Raab muliere Jerichuntina, quando quidem hoc scribitur per chet aspirationem fortem, alterum per he, aspirationem lenem, et Græci hic habent, *ρααβ*, mulierem vero ut expriment, spiritum densum, quomodo possunt, scribunt per *χρααβ*. Quod si nolis alteram aspirationem in vicem alterius substitui, tamen significata utriusque conspirant. Si quidem Rachab solat *dilatationem*. Rursus Rahab, *insolentiam et lemeritatem*. Superbi autem, quam studeant sese dilatare, neminem latet. Quin et **193** mysterium a Psalm. decantatum, de Ecclesia ex gentibus, superbiæ tumore elatis collecta, expositioni sanctorum respondet.

VERS. 4. — *Hi fuerunt illic*. Hebr., *iste natus est ibi*. זֶה יוּלַד שָׁם ZEH JULLAD SCHAM. Sensus est idem: Iste populus natus est in Jerusalem, vel isti populi fuerunt illic, quanquam diviniorem sensum prædicat Faber, si diceretur, *geniti sunt illic*, quo insinuetur regeneratio spiritualis. Certe non minor dignitas innuitur, ne dicam major, jam fuisse gentes, æterna Dei electione, de illa civitate Jerusalem, cum nondum quidquam boni aut mali egressent, quam exprimitur eorum nativitatem, vel spiritualem. Nam Deus vocat quæ non sunt, tanquam quæ sunt.

VERS. 5. — *Nunquid Sion dicet: Homo, et homo natus est in ea*. Primo ponendum est Hebræum, ut videamus de quibus est controversa וְאִישׁ יָרַד בְּהוֹרֵי צִיּוֹן ULETZION IEAMEAMER ISCH VEISCH JULAD BAH. Tria in hoc versu se offerunt dubia. Primum est de interrogatione, quæ non apparet in Hebraico. Hinc Hieronymus vertit, et *ad Sion*, et Munsterus *de Sion*. Sed sic non indicatur aliquo signo interrogatio, ut tamen non repugnet Hebraismo, quin Paulus Hebræus Burgensis testatur, si non legatur interrogative, tamen debeat intelligi admirative, quod idem sibi vult. Secundum dubium est, de verbi significatione, quæ in Hebræo passiva est, *ad Sion dicitur*, vel *de Sion dicitur*: *Vir et vir natus est in ea*. Aut, ut vult Munsterus, iste et iste natus est in ea, ac ex ea lectione facienda esset distinctio in verbo dicitur, nempe *ad Sion*, vel *de Sion dicitur*: *Vir et vir natus est in ea*, intelligendo per hunc tropum, plures et diversos ibi natos. Verum quantum ad distinctionem, contextio Hebraica ad id non urget, nisi quod forsan verbi significantia, quæ

videtur impersonalis, hoc exigeret, modo passive A legeretur. Citra tamen notularum apices, verbum activum et passivum non differunt, adeo ut fuerit integrum lectori, hoc aut illo modo accipere, cum digna intelligentia, quæ consequentior censebitur. Siquidem יָמַר potest pronuntiari יָמַר יְאָמַר, dicitur, aut יָמַר יֹאמַר, dicit, quomodo probabile est interpretes enuntiassent. Itaque hoc pacto commode poterit esse diastole. Nunquid Sion dicit: Homo, et homo natus est in ea, juxta explanationem. Tertium dubium est, de lectione Græca, quam sequitur et interpretatur Augustin. et quæ est in psalmodia Romana, mater Sion μήτηρ Σιών. De hoc et aliis satisfacit divus Hieronymus in Commentariis. « Septuaginta Interpretes ita transtulerunt, nunquid Sion dicit: Homo. Spreverunt ergo multi, nec intellexerunt μήτηρ Σιών, quid est. Et addiderunt ρ. μήτηρ Σιών ἑστὶν ἄνθρωπος. Et hoc propterea dicunt quoniam sequitur, et homo natus est in ea. Speraverunt etiam ita debere dici, mater Sion dicit: Homo, quoniam filius natus dicitur. Propterea errant in matris vocabulo. » Hæc illic Hieronymus. Deinde tamen non dedignatur illam lectionem exponere ac postea revertitur ad nostram, hoc modo: « Dicamus et secundum Hebraicam veritatem: Nunquid Sion dicit: Homo, et homo natus est in ea. Quod dicit, hoc est. Quis poterit nuntiare Sion? Quis ei poterit nuntiare hominum, quoniam homo nascetur in ea, et salvabit eam? Hoc est nullus hominum potest ei nuntiare, quia Sion salvetur in homine, qui in ea nascetur. » Hactenus ille. Quæ talia sunt, ut hic nihil agat Fabri philosophia.

VERS. 6. — Dominus narrabit in scripturis popu-
lorum. Hieronymus et Nebiensis, Dominus nume-
ravit scribens populos. Munsterus, Dominus recenset,
cum scripserit populos. Et ad consimilem modum
ferme cæteri. Vocula Hebraica hic est infinitivi modi
כְּתִיבֵם כְּתִיבֵם, ut ibi liberum sit vertere, dum
scriberet populos, aut in scriptura populorum. Id
quod et annotavit Pellicanus. Dehinc illud, et prin-
cipium, oportet Septuaginta accepisse ex principio
sequentis versus juxta Hebræos, et huc adduxisse
וְשָׂרִים VESSARIM, quod anceps est ad principes et
canticos, quomodo ultimo Hebraicantes intelligunt,

etiam si in punctulo sit minima distantia. Porro
quod dicimus, qui fuerunt in ea, Hebr. habet זָר
שָׁמַיִל ZEN JULLAD SAM, hoc est iste natus est illic.
Cæterum familiare est Hebræis, usurpare singulare
in vicem pluralis, præsertim ubi sensus ex conse-
quentia orationis requirit. Quod si contendas eum
locum intelligi debere de ipso Christo, nihil obstat
transitum fieri de capite ad membra, et e diverso,
propter unitatem. Id nempe tam frequens est in
arcantis litteris, ut laud sciam an sit locutio passim
frequentior. Primam particulam ultimi versus, juxta
Hebræos, Septuaginta copularunt penultimo, ut
prædictum est, postea quod sequitur, sicut lætan-
tium כְּרָלִים KEBOLLIM. Hieronymus vertit, quasi
in choris; Pratensis, sicut chorales; Sanctes et
Munsterus, sicut tibicines; interpretes pro Cajetano,
sicut parturientes; Pellicanus, sicut tripudiantes;
Nebiensis, sicut choream ducentes; Chaldæus, et
dicunt cantum in choris, quamquam vox sit ambigua,
B tamen ferme omnium versu lætitiā sonat non
parvam. Sed כָּל CAL nota universitatis, secundum
eos respicit sequentia, et dicunt כָּל כְּעִינִי CAL
MAJANAI BAC, omnes fontes mei in te, ut transferunt
Pellicanus, Sanctes, interpretes pro Cajetano et
Munsterus, omnes scaturigines. In tribus exempla-
ribus apud Hieronymum inveni, omnes fortes mei.
Primum erat Fabri, quod se hausisse testatur e li-
brarythea Carthusiorum et Cælestinorum; secundum
erat typorum Frobenii; tertium Chevallon Parisien-
sis; quartum e recentioribus habebat fontes. Unde
fortasse collapsus fuit in fortes pro fontes. Demum
Pratensis habet, omnes contemplationes meæ. Rabbi
Jonah, referente Sancte, omnes providentiæ meæ,
quasi aspectus mei, אֲבָרָךְ, id est oculo. Verum enim-
vero, nos habitamus in cælis per contemplationem,
et celeste desiderium, juxta illud Philip. III: Nostra
conversatio in cælis est. Itaque Septuaginta sensum
reddiderunt accomodatorem, et in quo Deus habitat
per fidem et charitatem fiet fons aquæ salientis in
vitam æternam, Joan. IV. Sed et translator ad Cam-
pensem, habet habitatio est in te, cum Septuaginta
ac in fronte dixerat esse editionem ex Hebraica
veritate.

PSALMUS LXXXVII.

« PSALMI TITULUS CANTICUM PSALMI FILII CORE IN
FINEM PRO MAELETH (122) AD RESPONDENDUM INTEL-
LECTUS EMAN ISRAELITÆ vel EZRAITÆ. »

Melius est Eman Ezraitæ, nam Hebraice legitur
לְהַיְבִיחַ דְּהַרְרִי, et quidam Græci codices habebant
Αἰθῆμα τῶ ὄραλιτῆρ, Alii, Αἰθῆμα τῶ Ἰσραηλιτῆρ. Priores
sunt falsati a scriptore in duobus; secundi in uno, D
duntaxat quandoque et prosequitur enarratio Aug-
ustini posteriores.

Domine. Deus salutis meæ. Titulus: Canticum
psalmi filii Core in finem pro Maeleth, ad respon-
dendum intellectus Eman Israelitæ, vel Ezraitæ.
[Aug., Hier., Aug.] Sicut sæpe diximus canticum
notat exultationem mentis; psalmus, bonam ope-
rationem. Ideoque psalmi, qui hæc duo in titulis
habent de bona operatione et mentis jocunditate
agunt, sicut iste psalmus. Filii autem Core, sicut
supra diximus sunt filii crucis, filii passionis, de
quo supra plene tractatum est, et quid sit, in finem,
supra expositum est. Quod autem sequitur pro

(122) De hoc dictum est in titulo psalmi LII.

PATROL. CXCI.

Maeleth ad respondendum, hoc inusitatum habet
iste titulus. Maeleth autem interpretatur chorus, qui
dicitur ad respondendum, ut canenti chorus con-
sonando respondeat. Sicut non istum solum, sed
alios quoque psalmos credendum est esse cantatos.
Ita enim in hujus psalmi et aliorum cantu factum
est ut præcinenti chorus responderet, quamvis alii
alios titulos acceperint, sed hoc factum existimo
causa varietatis, qua fastidium levaretur. Tituli
enim variantur pro levando fastidio, vel forsitan pro
alia non satis nota causa. In quo autem mysterio
mihi dictum videatur, pro Maeleth, id est pro choro,
ad respondendum, id est ut canenti per chorum
respondeatur, exponam. Hic passio Christi prophe-
tatur, cui debemus imitando respondere sicut Petrus
ait: Christus pro nobis passus est, vobis relinquens
exemplum, ut sequamini vestigia ejus (I Petr. II), hoc
est respondere. Unde etiam Joannes ait: Sicut
Christus pro nobis posuit animam suam, sic et nos
debemus pro fratribus nostris animam ponere (I Joan.

111). Hoc est quod ibi dicitur ad respondendum sed non prodest hoc, nisi fiat in choro, id est in concordia charitatis. Unde Apostolus : *Si tradidero corpus meum ita ut ardeam, charitatem autem non habeam, nil mihi prodest (I Cor. xiii)*. Eman interpretatur frater ejus. Fratres autem Christi hic sunt qui in cruce gloriantur, sicut Apostolus qui ait : *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi (Gal. vi)*, qui sunt veri Israelitæ, [Alc., Haym.] id est videntes Deum; vel Eman Ezraita dicitur, id est advena. Dicitur enim fuisse quidam orientalis. Et est sensus tituli : *Canticum istud, quod dicitur canticum, [Aug.] quia lætus finis passionis hic ostenditur, Psalmi, quia hic agitur de bona operatione, canitur filiis Core, id est Christi, dirigens eos in finem cœlestium coronarum. Ad quid cantatur eis? Ad respondendum Christo, id est ut ipsi respondeant, imitatione, vel gratiarum actione, Christo quasi præcentori, imitando vestigia passionis ejus, et hoc faciant pro Maelth, id est in Maelth, scilicet in choro, id est in concordia charitatis. Et hic est intellectus Eman Israelitæ, [Haym., Aug., Cassiod.] id est, illorum qui sunt fratres Christi in cruce ejus glorianes, et Deum videntes. Vel ad litteram, hic est intellectus Eman, id est illius hominis qui in choro respondente canentibus, hoc mysterium intellexit, Israel, vel Ezrael. Fuit enim Israelita, vel Ezraita, id est, advena, scilicet de orientalibus partibus. Intentione monet Christi passionem imitari. Modus : Quatuor sunt partitiones. Primo Christus in forma servi precatur auxilium, referens se contemptum ab inimicis. Secundo dicit quid amici ejus in passione fecerunt, ibi, *longe fecisti, etc.* Tertio ostendit quibus non prosint opera sua, ibi, *nunquid mortuis facies. Quarto dicit quæ in suis membris sustinet, ibi, et ego ad te.* In forma ergo servi orans ad Patrem, ait : O*

VERS. 1. — « Domine Deus salutis meæ, in die clamavi, et nocte coram te. »

Domine Deus, auctor salutis meæ, [Cass., Aug.] quia totum est ab eo, ego clamavi coram te, ex forma servi hoc dicit in die et nocte, quia in lætis rebus et in adversis oravit Christus. Ideo

VERS. 2. — « Intret in conspectu tuo oratio mea : inclina aurem tuam ad precem meam. »

Oratio mea intret in conspectu tuo. [Aug., Cass.] Ingressus orationis est ejus acceptio. Deinde repetit dicens, inclina aurem tuam ad precem meam. Inclinationo auris Dei, misericors exauditio ejus est. Virtus magna puræ orationis hic notatur, quæ quasi persona quædam ad Deum intrat, et mandatum peragit, quo caro pervenire nequit. Quare autem oret, subdit :

VERS. 3. — « Quia repleta est malis anima mea ; et vita mea inferno appropinquavit. »

Quia anima mea repleta est malis, [Aug.] non vitiis, sed doloribus, quibus anima carni compatitur. Non enim dolor corporis potest esse sine anima. Dolere autem anima etiam non dolente corpore

A potest. Non ergo peccatis, sed humanis malis, id est doloribus, repleta fuit anima Christi. Hoc est quod ipse ait : *Tristis est anima mea (Matth. xxvi)*. Vel, anima mea repleta est, [Aug.] scilicet malis pereuntis populi, compatiendo, *et vita mea appropinquavit in inferno, dum trador ad mortem.* Hoc est quod in Evangelio dicit, *usque ad mortem (ibid.)*, quod enim ait, *tristis est anima mea, hoc dictum est hic : repleta est malis anima mea.* Et quod sequitur ibi, *usque ad mortem, hoc dicitur hic : Et vita mea in inferno appropinquavit.* Hos autem humanæ infirmitatis affectus, sicut ipsam carnem, ac mortem, non conditionis necessitate, sed miserationis voluntate suscepit, ut transfiguraret in se corpus suum, quod est Ecclesia; ut scilicet si cui suorum inter humanas tentationes tristari vel dolere contingeret, non ideo se a gratia Dei alienum putaret; et non esse hæc peccata, sed humanæ infirmitatis indicia, tanquam voci præmissæ concinens chorus, ita corpus ex ipso capite suo addisceret.

VERS. 4. — « Existimatus sum cum descendentibus in lacum ; factus sum sicut homo sine adjutorio, inter mortuos liber. »

Existimatus sum [Alcuin., Aug.]. Quasi dicat: Non solum gravia passus sum, sed et contumeliosa, quia existimatus sum cum descendentibus in lacum miseræ, vel inferni profunditatem, utique a nescientibus, quid facerent : qui sic putabant eum mori necessitate, ut alii homines moriuntur. Factus sum, id est, æstimatus sum, ab eisdem nescientibus, sicut homo simpliciter, sine adjutorio, cum tamen essem inter mortuos liber, id est, inter peccatores solus sine peccato, qui potest animam ponere et resumere (Joan. x). Item existimatus sum.

VERS. 5. — « Sicut vulnerati dormientes in sepulchris, quorum non es memor amplius ; et ipsi de manu tua repulsi sunt. »

*Sicut vulnerati dormientes in sepulchris, [Aug.] quia et ipse vulneratus lancea, et sepulcro clausus fuit ; sed differt per hoc quod sequitur, quorum non meministi adhuc, alia littera, id est quorum tempus resurgendi nondum venit, in quo Christus a cæteris mortuis discernitur, qui et vulneratus et mortuus, in sepulcro positus est, sed die tertia evigilavit. Sed qui nesciebant quid faciebant, putaverunt illum similem aliis vulnerato occisis, et dormientibus in sepulcro, quorum adhuc Deus non meminit. Et nota quod Scriptura consuevit mortuos dicere dormientes (I Thess. iv ; Joan. ii), quia evigilatuos, id est resurrecturos vult intelligi, qui evigilabunt in resurrectione (Matth. xxv), et ipsi quibus ita factus sum, repulsi sunt, o Deus, de manu tua, id est adjutorio tuo privati sunt, qui me sine Dei adjutorio putaverunt. Non enim hoc refertur ad dormientes in sepulcro, quorum non meminit Deus adhuc, in quibus sunt justi : quorum licet non meminerit adhuc ut resurgant, de his tamen dictum est : *Justorum animæ in manu Dei sunt.* Vel, existimatus sum sicut vulnerati dormientes, [Hier.] id*

est flagitiosi. Dormientes in sepulcris, id est carnali voluptate sopiti, in stupris et obscenitatibus sepulti, de quibus Deus non excitat eos [Hier. et Aug.], quorum non est memor Deus. Amplius et ipsi, vel dormientes, vel illi quibus ita factus sum, de manu tua repulsi sunt.

VERS. 6. — « Posuerunt me in lacu inferiori: in tenebrosis, et in umbra mortis. »

Posuerunt me in lacu inferiori, [Aug., Cass., Aug., Alcuin.] id est in profundissima miseria sæculi, quia abjecta morte ablatu est, in tenebrosis, id est in tenebrosis oblivionis, quem scilicet nemo requiret, et in umbra mortis. Umbra mortis est locus malorum, quo puniuntur. Vel, posuerunt me, sua opinione, in lacu inferiori, vitiorum scilicet in tenebrosis, et in umbra mortis, id est in morte impietatis, vel posuerunt me in rei veritate, in lacu inferiori, id est in lacu inferni, scilicet in tenebrosis et in umbra mortis,

VERS. 7. — « Super me confirmatus est furor tuus; et omnes fluctus tuos induxisti super me. »

Furor tuus vel ira tua, vel indignatio tua, o Deus, confirmatus est super me, ut illi irati sunt cum viderent eum turpi morte mori. Putabant enim quod ira Dei perisset et quod Deus omnes indignationes super eum induxisset, quando pertulit eum crucifigi. *Et omnes fluctus tuos*, vel suspensiones tuas, id est passiones induxisti super me. In alio psalmo dicit, *Transierunt super me* (Psal. xli). Hic autem dicit, induxisti super me, significans quod omnia quæ de passione ejus prophetata sunt eveniunt.

PARS II. VERS. 8. — « Longe fecisti notos meos a me: posuerunt me abominationem sibi. »

Longe fecisti. Secunda pars ubi dicit quid amici ejus in passione fecerint. Quasi dicat: Induxisti hæc super me, et tunc fecisti nomen tuum quibus ego notus eram, non dicit notos quos novit, [Aug.] quia tunc omnes noverant ut Deus; sed quibus notus est. Vel, notos, dicit bonos, quos probat. *Longe a me* loco et mente, et posuerunt me abominationem sibi, vel ipsi noti, quia hoc genus mortis horrebant, vel magis persecutores.

VERS. 9. — « Traditus sum, et non egrediebar; oculi mei languerunt præ inopia. »

Traditus sum, scilicet a discipulo, et non egrediebar, id est non ostendi quis essem; in interioribus meis latebam, non manifestabar, non propalabar. Unde, *oculi mei languerunt præ inopia*, id est apostoli cum non viderent eum in virtute, sed quasi victum, infirmati sunt subtracto sibi cibo, id est lumine.

VERS. 10. — « Clamavi ad te, Domine, tota die expandi ad te manus meas. »

Clamavi ad te, Domine. [Aug.] Hoc aperte in cruce fecit. *Tota die expandi manus meas ad te*, quia fecit omnia ad voluntatem Patris. Per extensas quippe manus continuatio bonorum operum, a quibus nunquam cessavit, intelligitur; in cruce enim

nec una tota die fuit illa extensio, nec totum pro parte potest accipi, quia addit tota; sed quia hæc opera ejus non omnibus profuerunt, addit:

PARS III. VERS. 11. — « Nunquid mortuis facies mirabilia? aut medici suscitabunt, et constebuntur tibi? »

Nunquid. [Cassiod., Aug.] Tertia pars, ubi ostendit, quibus non prosunt opera sua. Quasi dicat: Expandi manus, sed, o Deus, *nunquid facies mirabilia mortuis?* Mortuos dicit non corpore, sed corde, coram quibus fiunt quidem miracula Christi; sed non prosunt eis, quia ad vitam fidei visa eos non movent. Mortuis enim corpore facta sunt mirabilia cum quidam revixerunt, et cum Dominus penetravit inferna, atque inde victor mortis ascendit, magnum mortuis factum est miraculum. Dicit ergo:

Nunquid mortuis, scilicet corde, non corpore, facies mirabilia? quasi dicat: Non. Non eis dicit feri, quibus et si fiant non prosunt, ideo non eis fiunt, quia a medicis non suscitabuntur homines ut constentur Domino. Et hoc est quod sequitur: *Aut medici, vel gigantes suscitabunt homines, et suscitati constebuntur tibi?* non. A mortuo enim corde perit confessio; nisi enim suscitetur, confiteri non valet. Sed medici, vel gigantes non suscitabunt homines, ut constentur Domino. Notandum quod in Hebræo non medici; sed gigantes reperitur. Utrunque autem pene eodem modo sonat in Hebræo. Unde Septuaginta Interpretes quorum auctoritas tanta est, ut propter mirabilem consonantiam divino spiritu interpretati esse credantur, propter vocis similitudinem, quam in Hebræa lingua medici et gigantes eodem modo sonant, ut exigua differentia distinguantur, medici non gigantes, non errore, sed potius occasione posuerunt, volentes significare quomodo essent accipiendi gigantes. Si ergo superbi accipiuntur hic gigantes, id est dicuntur sapientes sæculi bene dicuntur medici, quia per artes suas promittunt animarum salutem, contra quos dictum est: *Domini est salus* (Psal. iii). Si autem boni accipiuntur gigantes, id est magni et fortes, et ipsi bene dicuntur medici, qui viventes curare ministerio possunt, sed non mortuos suscitare. Sola enim gratia Dei reviviscunt ad fidem. Unde: *Nemo potest venire ad me nisi Pater meus traxerit eum* (Joan. vi).

VERS. 12. — « Nunquid narrabit aliquis in sepulcro misericordiam tuam, et veritatem tuam in perditione? »

Nunquid narrabit aliquis positus in sepulcro? [Aug., Cassiod., Aug.] Mortuæ animæ corpus sepulcrum est. Unde in Evangelio Dominus talibus dicit: *Similes estis sepulcris dealbatis, quæ foris apparent hominibus speciosa, intus vero plena sunt ossibus mortuorum, et omni spurcitia; sic et vos a foris quidem paretis hominibus justis, intus autem pleni estis hypocrisis et iniquitate* (Matth. xxiii). *Nunquid ergo aliquis in sepulcro positus, id est in perniciæ animæ narrabit misericordiam tuam?* et aliquis positus in

perditione, id est obtinatus, veritatem tuam narrabit? A in sæculo *humiliatus sum*. [Cassiod.] Quædam membra Christi ad hoc exaltantur in sæculo, ut in eis major sit humilitas *Et conturbatus sum* adversis, vel, exaltatus sum, prius tumido corde. Postea, humiliatus sum, scilicet per confessionem. Et conturbatus sum, id est confusus de peccatis, ea damnando. Et

Quasi dicat: Non hi narrabunt; sed vivi et fideles. Notandum quia misericordiam et veritatem amat Scriptura conjungere, et maxime psalmi.

VERS. 15. — « Nunquid cognoscuntur in tenebris

« mirabilia tua; et justitia tua in terra oblivio-

« nis. »

Nunquid cognoscuntur in tenebris, [Aug.] infidelium, *mirabilia tua, et justitia tua in terra oblivionis*, quæ dicit: Non est Deus. Hæ sunt tenebræ. Unde Apostolus: *Fuistis aliquando tenebræ; nunc autem lux in Domino* (Ephes. v). Iidem sunt ergo mortui, et positi in sepulcro, et tenebræ, et terra oblivionis.

PARS IV. VERS. 14. — « Et ego ad te, Domine, clamavi: et mane oratio mea præveniet te. »

Et ego ad te. [Cassiod., Aug.] Quarta pars, ubi dicit quæ in suis membris Christus sustinet. Ecce chorus respondens præcinenti. Quasi dicat: His mortuis, non prosunt opera Christi. Quis ergo usus mortuorum? Quid de eis agit ad utilitatem corporis sui? id est Ecclesiæ? multum: quia in eis ostenditur quæ sit gratia in prædestinatis. Ait ergo Christus ex voce Ecclesiæ, *et ego*. Quasi dicat: Nos fuimus olim cum illis natura filii iræ, cum quibus fuimus unum. Ideo non ait simpliciter, ego, sed, et ego, scilicet sui natura filius iræ, sicut et cæteri; sed *clamavi*, ut salvus essem, *ad te, Domine*, non ad alium, quia nullus medicorum suscitatur. Qui autem clamat et invocatur, credit; sed non crederet, nisi eum misericordia Dei suscitaret, qua præveniente jam est ei mane, post tenebras infidelitatis; sed quia restat futura clarificatio, nunc oratio mea prævit. Et hoc est, *clamavi*, et ita factum est mihi mane lucis vel fidei. Et in hoc, mane *oratio mea*, præventa a misericordia, *præveniet te*, id est futurum judicium, quæ oratio ut fervereat differtur bonum, et crebrescunt mala.

VERS. 15. — « Ut quid, Domine, repellis orationem meam, avertis faciem tuam a me? »

Ut quid, Domine, repellis [Gl. int., Cass.]. Quasi dicat: Clamo, oro, sed nunc *ut quid, Domine, repellis* orationem meam. Ecce quantum desiderat, proponit in his verbis quærendam esse causam quare differtur quod petit, quæ est in dilatione boni, et adversis multiplicatis, quasi repulsa oratio inflammatur ardentius. Ut quid *avertis faciem tuam a me?* Avertere Deus dicitur faciem, non dando quod volunt, sed quod non expedit.

VERS. 16. — « Pauper sum ego, et in laboribus a juventute mea; exaltatus autem humiliatus sum et conturbatus. »

Pauper sum ego. [Aug., Cassiod.] Exsequitur breviter tribulationes corporis Christi dicens: *Ego sum pauper*, rebus sæculi, *et in laboribus sum a juventute mea*. Unde alibi: *Sæpe expugnaverunt me a juventute mea* (Psal. cxxviii), *exaltatus autem*

VERS. 17. — « In me transierunt iræ tuæ; et terrores tui conturbaverunt me. »

Iræ tuæ, [Aug., Alcuin., Aug.] id est afflictiones, in me venientes, id est, mihi illatæ *transierunt*, quia non manet ira Dei in justis, sed transit quia non de fideli, sed de infideli dictum est, ira Dei manet super eum. Flagellat enim filios quos recipit (Hebr. xii), sed ad correctionem, non ad peremptionem.

Unde: *Ego quos amo corrigo, arguo et castigo* (Apoc. iii). Et alibi: *Percutiam et ego sanabo; occidam et vivere faciam* (Deut. xxxii). *Et terrores tui conturbaverunt me*, omne quod potest accidere etsi non accidat, prudenter timetur. Tam graviter conturbaverunt, quia

VERS. 18. — « Circumdederunt me sicut aqua, tota die circumdederunt me simul. »

Circumdederunt me sicut aqua, quæ mergit. [Haym., Aug.] Aliquando enim terrores ipsi ita conturbant animum cogitantis, circumpendentibus malis, ut sicut circumfluere videantur, et simul undique circumdare. Unde amici et noti timore deserunt. Unde Apostolus: *Omnes me dereliquerunt* (II Tim. iv). Et hoc *tota die*, quia nullo tempore desunt mala Ecclesiæ, donec finiatur sæculum. Unde subdit: *Circumdederunt me simul*. Sed hæc omnia fiunt, ut oratio Ecclesiæ præveniret Deum, donec illa salus veniat, ubi nihil malorum sit. Vel ita: *In me transierunt iræ tuæ*, id est vindictæ præsentis, et terrores tui conturbaverunt me, [Cassiod.] scilicet terrores futuri judicii quos omnis caro timeat (123). Nota quod dicit iræ transierunt, terrores conturbaverunt, quia aliud jam de damnatione patimur; et aliud de æterna ultione timemus. *Circumdederunt me peccata, tota die sicut aqua quæ mergit*. [Cassiod., Alcuin., Cassiod.] Peccata enim undique copiosa inundatione concludunt. Repetit, circumdederunt me simul. Vel in persona Christi accipi potest, qui secundum formam servi ad Patrem dicit, *iræ tuæ*, id est, afflictiones quas tua voluntate, non meo merito patior, in me transierunt, id est, non mansuræ me contigerunt. *Et terrores tui*, scilicet quos patior, [Alcuin., Aug., Hier.] quia tibi placuit, non meo merito, *conturbaverunt me*, secundum infirmitatem carnis; *circumdederunt me*, inimici mei, *sicut aqua tota die, circumdederunt simul*. Deinde sequitur ex persona capitis et membrorum simul.

VERS. 19. — « Elongasti a me amicum et proximum: et notos meos a miseria. »

Elongasti a me amicum, [Cassiod.] qui pio et fi-

(123) Ex Greg., lib. vii Mor., cap. 3.

deli amore conjungitur nobis et proximum parentela, sæpe justis humana officia subtracta sunt timore, et notos meos qui sola opinione, vel visione nos didicerunt, elongasti a miseria mea.

COLLATIO IN PSALMUM LXXXVIII. (DEUS SALUTIS MEÆ,) etc.

VERS. 4. — *Estimatus sum.* Omnes quotquot licuit videre, vertunt passive cum Septuaginta. Solus Sanctes transtulit active, *reputari me*, contra tamen regulam Hebraismi. Nam vox est in niphâl, et ea ratione corrumpit interpretatio sanctorum, qui hunc versiculum exponunt de Christo Domino, qui existimatus est ab infidelibus et nefandis Judæis, tanquam unus ex cæteris mortuis, in lacum inferni violenter descendentibus. Dominus autem potestatem habens ponendi animam suam, et iterum sumendi eam, se ipse prædicat inter mortuos liberum, quem mors suis nequivit astringere vinculis. Itaque; נִשְׁחַבְּתִי NEHESCHABTI, deputatus sum, vel quid simile dicatur juxta Septuaginta. Quod si quis proprio sensui innitatur, omnem confusionem invehit in arcana sensa. Si Septuaginta posuissent, *reputari me*, quid non clamassent moriosiores? Ipse tamen Sanctes in suo Thesaurò habet existimatus sum.

In umbra mortis. Hieronymus pro hoc dixit, in profundis. Consentiant cæteri. Hebræi nunc legunt בִּמְצוֹלוֹת BINZOLOTH, at Septuaginta legerunt בְּצַלְמָאוֹת BETZALMAUETH, litteris transpositis, in umbra mortis, etc., si loca profunda hic intelligantur, horror mortis.

VERS. 8. — *Posuerunt me abominationem sibi.* Hebraice habetur, *posuisti*, ut referas ad Deum Patrem. Sed posuerunt perfidi Christum abominationem, posuit et Pater eo genere locutionis, quod dicitur in Matth. *Percutiam pastorem.* Et similia in Scripturis creberrime obvia sunt.

VERS. 9. — *Traditus sum.* Hieronymus cum aliis vertit, *clausus sum* כָּלַי CALU, a כָּלָא CALA, quod est prohibuit vel clausit. At qui traditur inimicis capitalibus, non longe est a vinculis et carceribus.

VERS. 10. — *Medici suscitabunt.* רֵפְאִים REPHAIM, tria notare potest, *gigantes* et *robustos*, quomodo

vertit Hieronymus; et *medicos*, ut sumunt Septuaginta. Consentit Pellicanus; ac *mortuos* quomodo alii transtulerunt? Itaque materiam præbet diversarum interpretationum ambiguitas nominum, juxta quod unusquisque debemus, quæ hic de auctoritate LXX Augustinibz scribit.

VERS. 15. — *Repellis orationem meam.* Hebræi נִפְשִׁי NAPHSCI, id est *animam meam*. Quod si subaudias *orantem*, sensus eodem recurrit. Sed נִפְשִׁי NEPHESCH, non solum *animam* significat, verum etiam *statum* et *halitum*, quo facile oratio insinuat.

VERS. 16. — *A juventute mea.* Consonant Hieronymus, Chaldæus, Nebiensis, Sanctes, Munsterus, interpretes pro Cajetano, et paraphrasis Camp. qui dicunt, *ab adolescentia*. Pratens. Pellic. et editio ad Campensem, *post concussionem* seu *afflictionem*. Siquidem נֶעַר NOAR, ambiguum est, in morem multorum.

Exaltatus. Septuaginta pronuntiarunt passive נִשְׁמַתִּי NISSETHI ubi alii legunt active נִשְׁמַתִּי NASATHI, hoc est *tuli*. Deinde נִמְוֶה נִמְוֶה EMECA, quod est ad verbum, *terrores tuos*. LXX sensum exprimentes, dixerunt, *humiliatus sum*, id est afflictus sum. Denique et *conturbatus sum*. Hebraice *timebo*, *dubitatione* eodem sensu אֲפֻחָאֵי APHUNAH.

VERS. 18. — *Notos meos a miseria.* Hieronymus transtulit, *notos meos abstulisti*, reddens ad illud, a miseria per verbum *abstulisti*. Consentit Nebiensis, ad dictionem מַחֲשָׁחַח MAHASCHAC, nostri Hebraicantes vertunt in *tenebris*, in *obscuritate*, ut Munsterus addat, *ponis*, vel, ut alii volunt, sunt *obscuritas*, id est ignoti sunt. Cæterum intelligendo *notos*, Christi discipulos terga vertisse, ne in miseria seu passione eadem comprehenderentur, invenimus eos fuisse sublato, ab omnium conspectu et latentes. Dum autem sese abderent ob metum Judæorum, tenebras, hoc est latebras sibi gratas quærebant, ne ad tormenta et mortem quærerentur cum præceptore optimo Christo. Itaque miseria, obscuritas et sublatio, non alio tenderent. Quanquam fortasse Hieronymus acceperit הַסָּחַסַּח HASAC, per punctum sinistrum quod est abstulit, et vitavit.

PSALMUS LXXXVIII.

PSALMI TITULUS : (INTELLECTUS ETHAN ISRAELITÆ (124).)

Misericordias Domini. Titulus. *Intellectus Ethan Israelitæ.* [Cassiod.] Ethan sicut supra dictum est, præfectus fuit cantoribus cum aliis pluribus in tabernaculo Domini. Interpretatur autem robustus, quod nullus est, nisi in spe promissionis Dei. Unde agitur hic. Hic psalmus namque de spe Christianorum et magnificentia Domini multa dicit : per quem nemo decipitur, qui digne supplicet quod verus Israelita intelligit. Et hoc est : Hic est ; intellectus Ethan, id est robusti, Israelitæ, [Aug.] id est qui vere Deum videt. Intentione monet, ut spem non in nobis, sed in Deo ponamus. Modus. [Cassiod.] Sex sunt partitiones. Primo de misericordia et veritate Dei se cantaturum promittit Propheta. Secundo diversis modis laudes et potentiam Dei describit, *ibi, confitebuntur*. Tertio promissiones Patris de Christo ponit, *ibi, tunc locutus*. Quarto illis pro-

missionibus adversa dicit, *ibi, tu vero repulisti*, etc. Quinto in quo impletæ sunt promissiones dicit, *ibi, usquequo*. Sexto ostendit quod in membris etiam promissiones implentur spiritualiter, non temporaliter, *ibi, ubi sunt misericordiae*, etc. [Aug.] Propheta ergo robustus non in se, sed in misericordia Dei, ait :

VERS. 1. — (Misericordias Domini in æternum (cantabo.)

Cantabo, [Hay., Aug., Cassiod., Rem.] id est jocunde annuntiabo, *misericordias Domini*. Unde robustus est homo cum in se infirmus est. Misericordias dico duraturas, in æternum. Ira Dei ad tempus est, misericordia Dei in æternum. Vel, in æternum cantabo misericordias Domini. Quomodo in æternum misericordias cantat, et gratias agit, qui miseræ non meminit? (125) Quomodo autem plena beatitudo est, si memoria reatus mentem tangit? Sed ad hoc respondere possumus quod læti

(125) Ex Greg., lib. iv Mor., cap. 42.

sæpe tristiam meminimus, et sani meminimus dolorum sine dolore. Et inde amplius læti, et grati sumus. Sic itaque et miseræ recordatio, nil beatitudinis retrahit.

VERS. 2. — « In generatione et generationem annuntiabo veritatem tuam in ore meo. »

In generatione Judæorum, et generationem gentium annuntiabo veritatem tuam, [Cassiod., Aug.] id est quæ tua est, sine qua ego mendax sum. Qui enim de suo loquitur, mendacium loquitur. Qui autem veritatem loquitur, ex Deo loquitur. Ergo a te, o Deus, dicam veritatem. Et hoc, in ore meo. Quasi dicat : Et ego dicam duo quædam sunt, unum tuum, unum meum; veritas tua est; os meum est, ut sim servus, id est ut inde serviam tibi. Membra enim mea Domino obsequuntur, id est obsequi debent. Vel : Annuntiabo veritatem tuam, id est veritatem promissionum tuarum, in ore meo, [Cassiod.] non ex ore labitur, sed in ore diu tanquam dulce versatur.

VERS. 3. — « Quoniam dixisti : in æternum misericordia ædificabitur in cælis : præparabitur veritas tua in eis. »

Quoniam dixisti,* etc. [Alcuin., Aug.] Hic dicit unde sit : et quæ misericordiæ Dei per Christum sunt. Quasi dicat : Cantabo et secure, quoniam dixi, etc. Vel ita continua : Quas misericordias et quam veritatem cantabo? ecce, quoniam tu dixisti, id est per spiritum sanctum mihi manifestati. Quasi dicat : Ego homo secure dico, quod tu dixisti, Deus, mihi. Quid? quod misericordia tua ædificabit in æternum. Non est temporalis ædificatio misericordiæ, sicut ruina iniquitatis temporalis est. Destruitur enim iniquitas temporalis in quibusdam, ut in eisdem ædificetur æterna misericordia. Unde Jeremiæ Dominus dicit : Ecce ego constitui te super gentes et regna, ut evellas et destruas, et disperdas, et dissipes, et ædifices, et plantes (Jer. 1). Propter eos ergo qui destruantur et ædificantur, ne putarent ædificationem qua ædificantur esse temporalem, sicut temporalis fuit ruina, in qua destruantur; tenuit se iste cujus os servit veritati Dei ad ipsam veritatem Dei. Ædificabitur dico. Et hoc in cælis, id est per cælos, qui enarrant gloriam Dei (Psal. xviii), per quos ædificatur misericordia, et ipsa veritas tua in eis, id est per eos cælos, vel sine eis, sicut quidam libri habent. Et notandum quia utrumque repetiit, quod prædixit, scilicet misericordiam et veritatem, quia universæ viæ Domini sunt misericordia et veritas (Psal. xxiv). Non enim exhiberetur veritas in impletionem promissionum, nisi præcederet misericordia in remissione peccatorum; denique veritas pertinet ad Judæos, quibus promissa facta sunt. Misericordia congruit gentibus, quibus non clausit Deus fontem suæ bonitatis. Unde Apostolus ait : Dico enim Jesum Christum ministrum fuisse circumcisionis propter veritatem Dei implendam; gentes autem super misericordiam honorare Deum (Rom. xv).

196 VERS. 4. — « Disposui testamentum electis meis; juravi David servo meo: usque in æternum præparabo semen tuum. »

Disposui. [Aug., Hier., Aug.] Quasi dicat: Dixisti quid præparabitur veritas, dixisti etiam hoc: Disposui testamentum, scilicet novum, quo renovamur ad novam hæreditatem, non utique omnibus qui ex carne Abrahæ sunt vel David, sed electis meis, juravi David servo meo, ad litteram, illi regi. Securus est iste, quia Deus dixit; sed æcurior, quia juravit. Juratio Dei, promissionis est confirmatio. Ex utroque fit homo Ethan, id est robustus. Quid juravi? quod usque in æternum præparabo semen tuum, quod est semen Abrahæ (Gal. iii), id est Christum.

B VERS. 5. — « Et ædificabo in generatione et generationem sedem tuam. »

Et ædificabo in generatione et generationem, [Gl. int., Hier., Aug.] id est in æternum, sedem tuam, id est regiam potestatem. Vel, juravi David servo meo, id est Christo usquequaque mihi obelienti. Deinde quid juraverit, supponit, usque in æternum præparabo sedem tuam, id est credentes. Nos enim qui credimus, semen Christi sumus. Deinde quod dixerat semen, dicit sedem, subdens: Et ædificabo semen tuum, id est fideles, in quibus Christus quiescit et regnat. Nisi enim ab illo regeremur, a nobis ipsis præcipitaremur. Et hoc, in generatione et generationem, id est in omni generationem. Generatio enim non potest toties repeti, quoties transit. Repetitio ergo pro omni generatione ponitur. Vel duæ sunt intelligendæ generationes, una carnalis, altera futura in resurrectione. In utraque prædicatur Christus, sed prædicatur hic Christus ut credatur: prædicabitur ibi ut videatur. Hoc est quod supra dixit; in generatione et generationem annuntiabo veritatem tuam. Et nunc ergo sedet Christus in nobis quos regit, sedebit et tunc in sanctis, in quibus regnabit. Vel ita, in generatione et generationem ædificabitur sedes Christi.

PARS II. Διαψαλμα. VERS. 6. — « Confitebuntur cæli mirabilia tua, Domine; etenim veritatem tuam in Ecclesia sanctorum. »

Confitebuntur cæli. [Cassiod.] Secunda pars, ubi diversis modis laudes et potentiam Dei describit. [Alcuin., Aug.] Quasi dicat: Dixisti quod misericordia ædificabitur; et sicut dixisti, ita fiet, quia cæli ex te dicente et jurante certi, confitebuntur, id est laudabunt, non merita sua, sed mirabilia tua, Domine, scilicet quod redimis, quod justificas per misericordiam. In omni enim misericordia perditorum, in justificatione impiorum, quid laudamus nisi mirabilia Dei? Laudas, quia surrexerunt mortui; plus lauda, quia redempti sunt perditii. Vides enim hominem heri voraginem ebrietatis, hodie ornamentum sobrietatis. Vides hominem heri cœnum luxuriæ, hodie decus temperantiæ; heri blasphemiatorem Dei, hodie laudatorem Dei. Vides hominem heri servum creaturæ, hodie cultorem Crea-

toris. Hæc sunt mirabilia quæ confitentur cœli, ubi A
 confitebuntur illa? in Ecclesia; etenim, vel sine
 enim, confitebuntur *veritatem tuam*, id est in im-
 pletionem promissionum, in *Ecclesia sanctorum*. Vel,
 confitebuntur mirabilia, scilicet quomodo agit
 omnia Deus, et administrat ubique? [Cassiod.] Etenim
 veritatem tuam in Ecclesia sanctorum. Veritas
 in Ecclesia annuntiat, ubi creditur, quod Verbum
 caro factum est (*Joan. 1*), et quod Trinitas unus
 Deus est.

VERS. 7. — « Quoniam quis in nubibus æqua-
 bitur Domino? similis erit Deo in filiis Dei. »

Quoniam quis. [Aug.] Quasi dicat: Securi de te
 prædicant, quoniam quis in nubibus, id est in præ-
 dicatoribus, etsi potentes sint, æquabitur potentia,
 Domino, scilicet Christo, etsi ipse sit homo, qui et
 in nube carnis venit. Unde Isaias: *Ascendet Dominus
 super nubem levem, et ingredietur Ægyptum (Isa. xix)*.
 Notandum quod idem sunt cœli et nubes, scilicet
 prædicatores, sed cœli, propter fulgorem veritatis;
 nubes quæ nebulosæ sunt, dicuntur prædicatores
 propter carnem, propter mortalitatem. Et quia
 transeunt ubi, id est in quibus abscondita sunt,
 quæ post in iudicio clarebunt. Et quis, in *filiis Dei*
 qui multi sunt, id est in superis vel hominibus,
 erit similis essentia, Domino, id est Christo, qui
 est filius Dei unicus, quasi dicat: Nullus. Ne ergo
 homo putetur. Ille enim naturalis, filii adoptivi nos
 sumus. Ille genitus, nos creati. Ille ab æterno ge-
 nitus, nos in tempore facti. Ille unicus, nos multi.
 Et vere nullus est ut ille, quia ipse est

VERS. 8. — « Deus, qui glorificatur in consilio
 sanctorum; magnus et terribilis super omnes qui
 in circuitu ejus sunt. »

Deus, qui glorificatur in consilio sanctorum, [Aug.]
 quia non possunt ei æquari. Consilium eorum est,
 credere in illum, et in illo gloriari. Ipse est *magnus
 et terribilis potentia, super omnes qui in circuitu
 ejus sunt*. In circuitu dicit, non quod terminis in-
 cludatur ejus divinitas, cujus magnitudinis non est
 finis (*Psal. cxlvi*). Quid enim ubique est nusquam
 finitus, nihil habet circa se, nisi quia per carnem in
 uno loco fuit, qui locus habet circa se omnes
 gentes, in quas missis apostolis per miracula factus
 est magnus et terribilis. Vel, super omnes qui in
 circuitu ejus sunt, magnus est, [Cassiod.] id est
 super angelos vel homines, qui sunt ejus stipatores,
 non pares, qui ei dono ejus proximant. Et vere
 super omnes, quia o

VERS. 9. — « Domine, Deus virtutum, quis similis
 tibi? potens es, Domine, et veritas tua in cir-
 cuitu tuo. »

Domine, Deus virtutum cœlestium, [Haym., Cas-
 siod.] id est angelorum, vel virtutum, quibus illi di-
 tantur qui sunt in circuitu tuo, *quis similis tibi?* nullus.
 Quia potens es, tu Domine, ex te, [Aug.] illi vero
 de te, quia omnia fecisti, scilicet cœlum et terram,
 et omnia quæ in eis sunt, sed plus est nobis mise-
 ricordia tua, quæ exhibuit veritatem, non modo in

loco ubi natus es; sed et in omnes qui sunt in
 circuitu tuo expansa est veritas tua, qui venis in
 nubibus cœli, quæ veritas cum cœpit prædicari,
 mare gentium circa aridam Judæorum cœpit fre-
 mere, ut leo in Samsonem, cum iret ducere uxorem
 de alienigenis (*Judic. xiv*); sed non est timendum,
 quia

VERS. 10. — « Tu dominaris potestatis maris;
 motum autem fluctuum ejus tu mitigas. »

Tu dominaris potestati maris, [Cassiod., Aug.]
 id est honoris sæculi. Te enim permittente surgit
 mare, qui non sinis tentari supra id quod potest
 ferre homo (*I Cor x*). Et non solum dominaris,
 sed etiam *motum fluctuum ejus tu mitigas*, [Cassiod.,
 Aug.] non penitus tollis, ut mereatur quis coronam.

Ut autem rabies maris enervetur in ipso mari,

VERS. 11. — « Tu humiliasti sicut vulneratum su-
 perbum; in brachio virtutis tuæ dispersisti in-
 micos tuos. »

Tu humiliasti superbum, [Aug.] id est draconem
 qui in mari factus est ad illudendum ei (*Psal. ciii*),
 qui per humilem Christum in quo alii sunt humiles,
 humiliatur. Humiliavit enim se Christus, ut humi-
 liaret superbum. Superbus enim superbos tenebat,
 sicut vulneratum. [Aug., Alcuin., Aug.] Vulneratur
 diabolus vulnerato Christo, nondum ex toto mortuus
 est, humiliatus ergo est perdendo quos tenebat vul-
 neratos non penetrata carne, quam non habebat,
 sed percusso corde ubi superbiebat. In *brachio vir-
 tutis tuæ*, [Hier., Cassiod., Alcuin.] in fortitudine
 tua. Vel in Christo *dispersisti inimicos tuos*, id est
 aerias potestates. Vel, inimicos, id est Judæos per
 mundum dispersisti. Vel, dispersisti inimicos, id
 est de hominibus alios assumpsisti qui sunt spolia
 diaboli; alios reliquisti quos post eum abire permi-
 sisti. [Cassiod.] Ideo autem in cœlo triumphasti de
 diabolo, quia

VERS. 12. — « Tui sunt cœli, et tua est terra;
 orbem terræ et plenitudinem ejus tu fundasti;
 aquilonem et mare tu creasti. »

Tui sunt cœli. [Cassiod.] Ideo autem in terra
 triumphasti de Judæo, et, id est quia *tua est terra*,
 ad litteram, et quia ejus est cœlum et terra. Cur
 ergo illi in alienis superbirent? *tu fundasti*, id est
 firmasti, *orbem terræ et plenitudinem ejus*. Cur ergo
 in eum se erigunt, cujus est ambitus mundi, et om-
 nes creaturæ quæ in eo sunt? *aquilonem*, id est
 diabolus, et *mare*, id est sæculum tu creasti.
 Stulte ergo se erigunt contra eum a quo creati sunt.
 Vel mystice sic potest legi. [Aug., Gl. int., Aug.]
 Quasi dicat: *Confitebuntur cœli mirabilia tua*, Do-
 mine, et merito, quia *tui sunt cœli*, id est apostoli,
 qui pluunt aliis veritatem. *Et tua est terra*, quæ
 excipit veritatem in circuitu tuo. Hac autem pluvia,
tu fundasti orbem terræ, id est *totam Ecclesiam*, et
plenitudinem ejus, id est ea vel eos, quibus quotidie
 impletur, *aquilonem*, id est diabolus, qui dixit:
*Ponam sedem meam ab aquilone, et ero similis Altis-
 simi (Isa. xiv)*. Et *mare*, [Gl. int., Aug.] id est ama-

ros, quibus purgatur Ecclesia, *tu creasti*. Quod ergo in illis fecisti, plus valet ad dominationem tuam, quam illorum voluntas ad malitiam suam.

VERS. 13. — « Thabor et Hermon in nomine tuo exsultabunt : tuum brachium cum potentia. »

Thabor et Hermon. [Aug.] Isti sunt montes Syriæ. Interpretatur autem Thabor *veniens lumen*. Hermon, *anathema ejus*, a summo, scilicet lumine, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum (*Joan.* 1). Venit lumen gratiæ, quo veniente sit anathema ejus, id est diaboli, qui nos tenebat in errore suo, vel mœrore suo, quod est dicere : A te datum est nobis ut illuminemur, ut anathema demus diabolo. Quasi dicat : Hæc omnia fecisti, et inde Thabor, id est illi ad quos a te summo lumine venit lumen; et Hermon, id est qui anathema dant diabolo, *exsultabunt in nomine tuo*, non in suis meritis. [Alcuin.] Vel, quia Thabor et Hermon, montes sunt Syriæ, et per eos accipiuntur gentes, a parte totum per synecdochen, quæ exsultabunt Christo veniente. Vel allegorice sic legitur, Thabor, id est Judæi, ad quos primum venit lumen; et Hermon, id est gentes, quæ prius erant anathematizati, in nomine tuo exsultabunt, conjunctis in angulari duobus parietibus (*Ephes.* 11). *Tuum brachium*, [Aug., Gl. int.] Quasi dicat : A te facti sumus, a te etiam defensi sumus, quia, tuum brachium, quo humiliasti superbum, semper est *cum potentia*, et semper,

VERS. 14. — « Firmetur manus tua et exaltetur dextera tua; justitia et judicium præparatio sedis tuæ. »

Manus tua, [Cassiod.] id est operatio tua, *firmetur* contra superbos, ut humilientur, et *exaltetur dextera tua*, id est numerus eorum qui in dextera locandi sunt, clarificetur et augeatur. In fine autem erunt *justitia et judicium*, id est manifestatio justitiæ tuæ, et judicii tui. Cum separabuntur oves ab hædis (*Matth.* xxv), qui nunc occulta sunt. Et tunc erit *præparatio sedis tuæ*. Utique hoc erit in die judicii. Sedes autem Dei est æterna, sed in judicio apparebit parata, cum ipse videbitur juste judicare. Et est, sedes tua apparebit in judicio parata ad faciendam justitiam et judicium, [Aug.] id est ad juste judicandum. Nunc ergo interim quid? ecce :

VERS. 15. — « Misericordia et veritas præcedent faciem tuam; beatus populus qui scit jubilationem nem. »

Misericordia et veritas præcedent faciem tuam, [Aug.] id est faciem tui post judicaturi. Quasi dicat : Interim præit misericordia qua deles peccata, et veritas, qua implet promissa, ut non timeantur futura judicia. Quæ gaudia cum non sufficiant exponi, ait : *Beatus est populus qui scit jubilationem*, id est quæ scit de illo gaudendum 197 esse, quod dici non posse novit. Jubilus enim gaudium est, quod verbis explicari non potuit, nec tamen penitus reticeri. Unde autem jubiliatio? de gratia, de

A Deo omnino, non de te homine. Et hoc est quod subdit :

VERS. 16. — « Domine, in lumine vultus tui ambulabunt, et in nomine tuo exsultabunt tota die; et in justitia tua exaltabuntur. »

Domine, in lumine vultus tui, [Hier., Haym., Aug., Hier.] id est in illuminatione Spiritus sancti, vel Filii. *Ambulabunt hominea*, scilicet Thabor et Hermon. In his verbis commendat gratiam de qua jubilus est. Vel ita ab illo loco, *justitia*, et legitur de præsentibus, *justitia et judicium præparatio sedis tuæ*, id est modo homines discernendo, et justa tenendo parant se sedem Domino. *Et misericordia et veritas*, in hominibus, *præcedent faciem tuam*, [Alcuin., Cassiod.] a simili præcursoris Domino hospitium præparantis, et inde jubilandum est. *Et beatus est ille, populus qui scit jubilationem*. Ille scit jubilationem, qui suam lætitiã, non in sua, sed in Domini virtute ponit; vel qui quod ore cantat, corde intelligit. Unde sequitur hoc præmium : *Domine, in lumine vultus tui ambulabunt*, id est in contemplatione Trinitatis, hic et in futuro perseverabunt. *Et in nomine tuo*, [Hier., Aug.] quod benedicitur in terris, id est in Christiano nomine, non in se. *Exsultabunt tota die*. Qui in se exultat, non tota die exultat, quia cadit. Quos autem illuminat et justificat, *et in justitia tua*, non in sua, in qua deprimentur, *exaltabuntur* hic et in futuro. Beno dico, in justitia tua,

VERS. 17. — « Quoniam gloria virtutis eorum tu es; et in beneplacito tuo exaltabitur cornu nostrum. »

Quoniam gloria virtutis. [Gl. int.] Benedico in justitia tua, *quoniam tu es gloria*, id est exaltatio, *virtutis eorum*, quos non solum illuminat, sed etiam posse dat. *Et in beneplacito tuo*, [Aug., Cassiod.] quia tibi beneplacuit, non quia digni sumus. Vel, in beneplacito tuo, id est in Christo, *exaltabitur cornu nostrum*, id est potestas nostra. Ideo in ipso, quia assumpsit carnem nostram, in quo est omnis spes. Quod ita dicit,

VERS. 18. — « Quia Domini est assumptio nostra, et sancti Israel regis nostri. »

Quia Domini est assumptio nostra, [Hier., Aug., Hier.] id est nostræ carnis. Aliter impulsi cademus, quia infirmi essemus. *Et sancti Israel regis nostri*, id est qui sanctificat Israel et regit.

PARS III. Διάφορα. VERS. 19. — « Tunc locutus es in visione sanctis tuis; et dixisti : Posui adjutorium in potente, et exaltavi electum de plebe mea. »

Tunc locutus. [Aug., Gl. int., Alcuin.] Tertia pars, ubi ponit promissiones Patris de Christo, per quod ostenditur quod superior laus non est dubia : quam paterna firmat auctoritas. Quasi dicat : Deus, unde scis hæc prædicta? ecce, unde : Quia tunc, scilicet quando disposuisti testamentum. Vel, tunc, scilicet quando hæc diceres mihi, *locutus es sanctis tuis*, [Aug., Alcuin.] scilicet reliquis prophetis. Et

hoc in visione, id est in occulto, in revelatione quam fecisti eis, unde prophetæ dicti sunt, id est *identes*. Non enim ignoranter locuti sunt, sicut Montanus, et quidam hæretici dixerunt. *Et dixisti*, [Haym., Aug.] palam per eos: *Posui adjutorium hominum in potente*, scilicet Christo. Quis potens est ille? Electus. Unde subdit: *Et exaltari electam* super omne nomen (*Philip. 11*), scilicet immunem a peccato, natum *de plebe mea* Judaica. Quis est electus? David, id est Christus, quia est de semine David. Et hoc est:

VERS. 20. — « Inveni David servum meum: oleo sancto in eo unxi eum. »

Inveni David, [Cassiod., Alcuin., Aug.] id est Christum. David enim interpretatur *manu fortis; servum meum*, id est mihi obedientem. Ideo in eo posui adjutorium, et *oleo sancto in eo unxi eum*, secundum quod homo. Unde alibi: *Unxit te Deus oleo exultationis præ consortibus tuis* (*Psal. XLIV*). Ideo potens, quia

VERS. 21. — « Manus enim mea auxiliabitur ei; et brachium meum confirmabit eum. »

Manus mea auxiliabitur ei, [Haym., Cassiod.] id est verbum cooperabitur ei, secundum quod homo in operibus et in passionibus. *Et brachium meum*, [Cassiod., Gl. int.] id est Verbum, quod est fortitudo mea *confirmabit eum*, contra adversa, ut peragat incepta, consueque confirmabit, quod

VERS. 22. — « Nihil proficiet inimicus in eo; et filius iniquitatis non apponet nocere ei. »

Nihil proficiet inimicus, [Hier., Cassiod.] id est diabolus, in eo. Unde ipse ait: *Venit princeps mundi hujus, et in me non habet quidquam* (*Joan. XIV*). *Et filius iniquitatis*, [Gl. int., Aug.] id est Judas, non apponet nocere ei, id est non addet effectum pravæ voluntati. Vel, non apponet nocere ei, post resurrectionem Christi, sicut ad patiendum tradidit eum adhuc corruptibilem. Vel de Christo secundum membra, hoc potest dici, nihil proficiet inimicus, id est diabolus vel persecutor, in eo. Sævit quidem, exercet, prodest, sed non nocet. Et filius iniquitatis, id est inimicus, non apponet nocere ei: faciet quidem quod suum est, sed non nocebit ei.

VERS. 23. — « Et concidam a facie ipsius inimicos ejus; et odientes eum in fugam convertam. »

Et concidam inimicos ejus a conspiratione sua. [Aug.] Paulatim enim credent, quasi comminutò capite vituli, et venient in potum populi Dei, sicut Moses comminuit caput vituli, et sparsit in aquam, et dedit bibere filiis Israel (*Exod. xxxi*). [Cassiod.] Et hoc a facie ipsius. Cum facies ejus peccatores respicit, a criminibus separantur, quibus non est locus sub præsentia ejus. *Et odientes eum in fugam convertam*, [Cassiod.] ut fugiant ab ipso irato, ad ipsum placatum.

VERS. 24. — « Et veritas mea et misericordia mea cum ipso; et in nomine meo exaltabitur cornu ejus. »

Et veritas mea et misericordia mea cum ipso erit.

[Aug., Gl. int.] Nihil divisum est inter Patrem et Filium, virtutes quas habet Pater, habet et Filius. Notandum vero quod sæpe misericordia et veritas nobis commendantur, ut ea reddamus Deo. Sicut enim misericordiam nobis dedit, delens peccata; et veritatem, implens promissa: sic reddamus Deo misericordiam, ut miserorum misereamur; veritatem, ne iniqua judicemus, nec altera alteram impediatur, ut in misericordia nimis laxi, vel in veritate nimis rigidi non simus. Aliter enim non sumus in via Dei, ubi hæc, id est misericordia et veritas sibi obviaverunt. *Et in nomine meo* quod est Deus *exaltabitur cornu ejus*, [Cassiod.] id est potentia.

VERS. 25. — « Et ponam in mari manum ejus; et in fluminibus dexteram ejus. »

Et ponam in mari manum ejus, [Aug., Hier., Aug., Cassiod.] id est dominabitur gentibus, quæ significantur per mare. Vel, opera ejus ostendam in mundo. *Et in fluminibus ponam dexteram ejus*, id est cupidos etiam subdam ei. Flumina enim currunt in mare: ita cupidi in amaritudines sæculi, et tamen hi sunt subditi Christo. Vel, in fluminibus id est in aquis baptismi, ponam dexteram ejus, id est operationem. Et hoc ideo, quia

VERS. 26. — « Ipse invocavit me, pater meus es tu; Deus meus et susceptor salutis meæ. »

Ipse invocavit me, vel invocavit, dicens: *Pater meus es tu*, [Rem., Gl. int.] secundum quod ego Deus et Deus meus, secundum quod homo sum et susceptor salutis meæ, id est susceptor mei infirmi ad salutem.

VERS. 27. — « Et ego primogenitum ponam illum; et excelsum præ regibus terræ. »

Et ego ponam, id est constituam illum, *primogenitum*, [Rem., Aug., Hier.] id est præ aliis honorabo eum; a simili, sicut primogeniti solent honorari, et *excelsum ponam illum præ regibus terræ*, vel, *apud reges terræ*, alia littera, quod jam impletum est. Et quia hæc potestas non est temporalis, subdit:

VERS. 28. — « In æternum servabo illi misericordiam meam: et testamentum meum fidele ipsi. »

Servabo illi in æternum misericordiam meam, [Cassiod.] cui perpetua data est potestas in cælo et in terra (*Matth. xxviii*). *Et testamentum meum fidele ipsi*, quia quæcunque de eo prædicta sunt, integre in eo completa sunt. Vel, testamentum, id est promissio æternæ hæreditatis, est fidele ipsi, qui ejusdem testamenti est mediator, [Aug.] id est signator, et fidejussor, et testis, et hæreditas est ipse.

VERS. 29. — « Et ponam in sæculum sæculi semen ejus; et thronus ejus sicut dies cæli. »

Et ponam in sæculum sæculi, [Aug.] id est in æternum, *semen ejus* Christianum, et *thronus ejus sicut dies cæli*. Thronus regum est ut dies terræ, qui transcunt; sed dies cæli semper præsentibus sunt, ubi erit thronus ejus in æternum.

VERS. 30. — « Si autem dereliquerint filii ejus A legem meam; et in judiciis meis non ambulave-
riunt. »

Si autem. [Alcuin.] Quasi dicat: Non solum de persistentibus hoc promitto, sed etiam de cadentibus. Et hoc est, si autem dereliquerint filii ejus Christi, legem meam, et in judiciis meis non ambulaverint.

VERS. 31. — « Si justitias meas profanaverint; et mandata mea non custodierint. »

Si justitias meas profanaverint, [Haym., Aug.] id est male operando offenderint. Et mandata mea non custodierint, non ideo perdam eos, sed

VERS. 32. — « Visitabo in virga iniquitates eorum; et in verberibus peccata eorum. »

Visitabo, [Haym., Aug.] ut medicus, iniquitates eorum in virga, id est in levi correctione, et in virga est misericordia, cædit quidem, sed reddit hæreditatem. Quis enim est filius, cui non dat pater ejus disciplinam? dat disciplinam pater, ut non auferat misericordiam; cædit contumacem, ut redeat ad hæreditatem. Quem enim Deus diligit, corripit; et flagellat omnem filium quem recipit (Hebr. xii). Non ergo tantum misericordia vocantis est, sed et flagellantis et verberantis. Unde sequitur: Et in verberibus, [Haym.] id est in graviori tribulatione visitabo peccata eorum.

VERS. 33. — « Misericordiam autem meam non dispergam ab eo; neque nocebo in veritate mea. »

Misericordiam autem meam non dispergam ab eo David, [Aug.] scilicet Christo, id est a corpore ejus, quod est unum cum capite. Ipse enim non tollit misericordiam ei, qui Christianus quidem est. Quod si homo ita iniquus est, ut fugiat accedente patre, ipse se alienat ab hæreditate: non pater abjicit eum. Neque nocebo ei in veritate mea. Ad hoc enim non tollitur misericordia liberantis, ut non noceat veritas vindicantis.

VERS. 34. — « Neque profanabo testamentum meum: et quæ procedunt de labiis meis non faciam irrita. »

Neque profanabo, [Haym., Cassiod., Aug.] id est violabo, testamentum meum, id est pactum; profana esset promissio, si esset inexpleta; non enim quia filii ejus peccant, ego mendax inveniar. Promisi enim 198 et facio; et si enim palæx recedunt; non tamen ideo ipse est sine hæreditate. Nunquid propter malos pisces, nihil ex illa sagena mittetur in vascula? Mittentur utique boni pisces, id est quos prædestinavit. [Cassiod.] Manet enim immobile testamentum Dei. Deinde repetit ad confirmationem quod dixerat, et procedunt de labiis meis, id est prophetis, non faciam irrita. Hæc repetitio, confirmatio est.

VERS. 35. — « Semel juravi in sancto meo: Si David mentiar; semen ejus in æternum manebit. »

Semel, [Gl. int., Haym., Cassiod., Aug.] quasi dicat:

Vere non faciam irrita, quia juravi, homini, David filio Isai, semel, id est æternaliter, vel immutabiliter. Homo frequenter jurat, Deus autem semel: qui non variatur. Et hoc in sancto meo, id est secreto meo. Unde prophetae biberunt. Vel, in sancto meo, id est in homine Christo, in quo complendum erat quod juravi. Quid juravi? [Cassiod., Gl. int.] quod semen ejus, Christus, manebit in æternum in regno Dei. Et si ego mentiar David ἀποσιώποις, quasi nulli verus ero. Vel juravi semel, [Gl. int., Alcuin., Aug., Gl. int.] id est immutabiliter, et æternaliter, David, id est Christo, in sancto meo, id est per sanctitatem meam. Quid? quod, semen ejus, id est Christiani, in æternum manebit, in regno Dei. Et si ego mentiar David, id est Christo, nulli verus ero, et est ἀποσιώποις.

VERS. 36. — « Et thronus ejus sicut sol in conspectu meo, et sicut luna perfecta in æternum: et testis in cælo fidelis. »

Et thronus ejus erit sicut sol in conspectu meo, [Aug.] quod non est in conspectu hominum, id est illi in quibus insidet et dominatur, scilicet membra quæ portant caput, fulgebunt sicut sol in regno Patris eorum (Matth. xiii). Et sicut luna perfecta in æternum, scilicet quæ non iterum minuatur. Fulgebunt ergo sancti in futuro regno, sicut sol secundum animam, qui tunc Dei glorificatione vel contemplatione glorificabuntur. Et sicut luna fulgebunt secundum carnem, quæ modo est mutabilis sicut luna: tunc autem erit immutabilis et perfecta. [Alcuin.] Tunc enim sancti erunt in utroque perfecti, gemina stola candidati et glorificati, quam significabat tabula unius cubiti, per medium secta in Veteri Testamento, quæ duos parietes tabernaculi in angulis occidentalis posita continebat (Exod. xxvi), quia fideles tam Novi quam Veteris Testamenti, post mortis occasum gemina beatitudine glorificabuntur. Et inde testis fidelis, est in cælo, id est Christus. [Aug.] Quia enim in nullo sic contradicitur fidei Christianæ, sicut in resurrectione corporum, ideo et ipse Christus carnem suam resuscitavit, ut obviam iret omni contradicenti: et qui posset membra sua sic sanare; ut ea vulnerata fuisse non appareret, cicatrices tamen servavit in corpore, ut vulnus dubitationis sanaret in corde.

PARS IV. Διάψαλμα. VERS. 37. — « Tu vero repulisti et despexisti; distulisti Christum tuum. »

Tu vero. [Aug., Alcuin., Cassiod.] Quarta pars, ubi ponit quæ videntur adversa prædictis promissionibus, ne putentur in alio impleri, quam in Christo tunc futuro. Quasi dicat: Christianis hæc prædicta bona sunt, sed non Judæis qui se privaverunt promissione. Et hoc est, tu vero repulisti Christum tuum, id est unctum David a regno repulisti pro peccato quod commisit contra Uriam de Bersabee (II Reg. xi). Et despexisti, vel sprevisisti, eum, quia multa indigna passus est, et distulisti eum a regno diu in tribulatione sinendo.

VERS. 38. — « Avertisti testamentum servi tui, A suis, id est habiti sunt Judæi opprobrio gentibus. »
 « profanasti in terra sanctuarium ejus. »

Avertisti testamentum servi tui, [Cassiod.] id est quod servo tuo factum erat, quia promissa Judæis lata sunt ad gentes.

[Aug.] Vel ita, et legitur simpliciter ad litteram de David, et ejus regno. Quasi dicat: Illa omnia promisisti, hæc vero contraria fecisti, quia *tu repulisti et despezisti*, David, et ejus regnum, quod ad nihilum deduxit, quod mirandum est. Tu enim qui promittebas, qui confirmabas, qui propter dubitationem humanam jurabas, etiam illa promisisti, et ista fecisti. Ubi ergo tenebo jusjurandum tuum? ubi inveniam promissum tuum? Quare illa promisit: Deus, et ista fecit? hæc fecit, ut promissa firmaret. David enim erat cui promittebantur omnia, sed non in ipso David, sed in semine ejus implenda, qui est Christus (Gal. iii). Ne ergo quia ei dicta sunt, viderentur in eo impleta, destruxit ea in David Deus, ut quæ erat necesse fieri, quia Deus juraverat, quærantur in alio. Unde etiam et Salomon filius David qui factus est tantæ sapientiæ, tantæque prudentiæ, ut promissio Dei de semine David in illo putaretur impletum, cecidit (III Reg. ii), ne putaretur esse semen David, in quo impleteretur promissio. Sic etiam et cum dictum fuit Rebecæ: *Major serviet minori* (Gen. xxv). Jacob adorabit majorem Esau (Gen. xxxiii), ut hæc promissio in aliis exspectetur. Ita ergo hunc David in quo sperabant ignari promissa Dei impleri, *repulisti et despezisti*, [Cassiod., Aug.] non tamen abstulisti, distulisti Christum filium, *tuum*, ut non in illo David, sed in alio firmius promissa exspectentur. Unde subdit, *avertisti testamentum servi tui*, quod servo tuo factum erat, Vetus scilicet testamentum Judæorum, jam non est regnum eorum, non est sacrificium vel sacerdotium, vel ara eorum. *Profanasti in terra*, id est ubique terrarum sanctuarium ejus, vel sancta quæ habebant. Ostendit eis Deus terrena.

VERS. 39. — « Destruixisti omnes sepes ejus; po-
 « suisti firmamentum ejus formidinem. »

Destruixisti omnes sepes ejus, [Aug., Cassiod.] id est munimenta quibus munieras eos, ut sic diriperentur ab hostibus, ubi defensionem Dei perdidissent. *Posuisti firmamentum ejus formidinem* ut dicatur peccantibus: *Si Deus naturalibus ramis non pepercit*, qui videbantur firmamentum, *nec tibi parceret* (Rom. ii). Vel, posuisti firmamentum ejus formidinem, [Cassiod.] id est quod erat eis firmamento, factum est eis timori pro culpa, id est Deus. Et

VERS. 40. — « Diripuerunt eum omnes trans-
 « euntes viam; factus est opprobrium vicinis
 « suis. »

Diripuerunt eum, [Aug., Gl. int.] scilicet David, id est Israel ubique dispersum, *omnes transeuntes viam*, id est gentes quæ transeunt vitam istam, nil in futuro providentes. *Factus est opprobrium vicinis*

suis, id est habiti sunt Judæi opprobrio gentibus.

VERS. 41. — « Exaltasti dexteram deprimentium
 « eum, lætificasti omnes inimicos ejus. »

Exaltasti dexteram deprimentium eum, lætificasti omnes inimicos ejus. [Aug.] Hæc omnia in Judæis cernimus esse impleta.

VERS. 42. — « Avertisti adjutorium gladii ejus;
 « et non es auxiliatus ei in bello. »

Avertisti adjutorium gladii ejus, [Aug., Cassiod.] Solebant enim pauci multos vincere, modo victi et captivati. Populus enim armatus sine Deo inermis est. *Et non es auxiliatus in bello*.

VERS. 43. — « Destruixisti eum ab emundatione;
 « et sedem ejus in terram collisisti. »

Destruixisti eum ab emundatione. [Aug., Cassiod.] Hoc est gravius omnibus, id est flagella non emundant eos, quia fide caret Judæus; qua emundantur corda. *Et sedem ejus in terram collisisti*, id est regnum eorum ubique deletum est, quia jam de eis non est princeps.

VERS. 44. — « Minorasti dies temporis ejus; per-
 « judicasti eum confusione. »

Minorasti dies temporis ejus, [Alcuin., Aug., Alcuin.] quia diu staret regnum eorum, si sub Deo esset. Putabant etiam se regnatos in æternum, sed minuisti dies regni eorum, ut non staret, juxta opinionem eorum. Nec tantum stetit quantum stetit si sub Deo esset. *Perjudicasti eum confusione*, [Cassiod., Aug.] quia gestant opprobrium infidelitatis. Hæc omnia venerunt Judæis, non tamen ablato eis Christo, et æterno regno, sed dilato. Unde ad Deum dicit:

PARS V. Διάψαλμα. VERS. 45. — « Usquequo, Do-
 « mine, avertis finem, exardescet sicut ignis ira
 « tua. »

Usquequo. [Cassiod., Alcuin., Aug.] Quinta pars. Ecce hic dicit in quo impletæ sunt promissiones, scilicet in substantia David, quæ vivit et eruit animam, id est in Christo. Quasi dicat: Hæc dura intulisti Judæis, sed *usquequo, Domine, avertis* Israel a fide et salute, usque *in finem*, id est semper, non *Domine*, sed Israel salvus fiat. Cæcitas enim contigit in Israel, ut plenitudo gentium intraret, et sic omnis Israel salvus fiat (Rom. ii). Interea tamen *exardescet sicut ignis ira tua*, [Gl. int.] vel similiter sub interrogatione potest dici, ira tua exardescet, id consumet, sicut ignis. Quasi dicat: Non, Domine. sed potius

VERS. 46. — « Memorare quæ mea substantia;
 « nunquid enim vane constituisti omnes filios ho-
 « minum? »

Memorare. [Aug.] Dicit hoc David carne positus in Judæis, spe positus in Christo. *Quæ est mea substantia* in Christo, et si enim Judæi deficiunt, non deficit mea substantia. Non omnino interit radix unde venit Maria, et de ea venit semen cui promissum est. Nam de populo illo virgo Maria de virgine Maria Christi caro. Et caro illa non est per-

catrrix, sed peccatorum mundatrix. *Nunquid enim vane constituisti omnes filios hominum?* Omnes filii hominum in vanitate eunt, non tamen tu vane constituisti eos. Unde ergo mundas eos a vanitate? Nunquid nihil tibi servasti per quod mundes? mundas eos per semen, in quo est mea substantia: de quo subdit:

VERS. 47. — « Quis est homo qui vivet et non videt mortem? eruet animam suam de manu inferi. »

Quis est, [Aug.] id est quantus est homo qui vivet, surgens a mortuis, et non videbit mortem, quia jam non morietur, fuit tamen in morte, sed eruet, vel eruit, animam suam de manu inferi. Ecce vere solus omnino singulariter hic significatur Christus. Nulli enim hoc convenit nisi Christo, et si enim resurgentes vivent, et non ultra videbunt mortem; non tamen ipsi eruent animas suas de manu inferi, sed ille qui potest animam suam ponere, et iterum resumere (Joan. x), cui nemo eam tollit, eruit animam suam.

[Alcuin.] Vel possunt omnia de Christo et Ecclesia accipi. Quasi dicat: Omnia illa promisisti, hæc autem contraria fecisti tu ipse, quæ tamen ad salutem sunt. Et hoc est: *Tu vero repulisti*, ad patibulum, *Christum tuum, et despexisti*, id est in despectum dedisti, et talisti, vel distulisti eum, a gloria ad tempus. Vel hæc dicit de Christo, secundum membra: *Evertisti testamentum servi tui*, id est promissio quam tu feceras ei videtur eversa. Profanabo in terra sanctuarium ejus, id est sancti ejus profani reputantur. *Omnes sepes ejus*, id est prælatos, destruxisti, dum occiduntur, *posuisti firmamentum ejus formidinem*, id est qui alios firmabant docendo, jam sunt eis timori, dum affliguntur. *Et diripuerunt eum omnes transeuntes viam*, id est Christum, quia quidam eorum jam sunt direpti a transeuntibus viam, quæ est Christus. *Factus est opprobrium vicinis suis. Exaltasti dexteram deprimentium eum, latificasti omnes inimicos ejus*. Hæc patent. *Avertisti adjutorium gladii ejus*, id est prædicationem, ut ea non prævaleret hostibus. *Et non es auxiliatus ei in bello, sed dedisti ad passiones. Destruxisti eum ab emundatione, et sedem ejus in terra collististi*, id est quidam invidi defecerunt, et in terram redacti sunt. *Minorasti dies temporis ejus*, ut putatur, dum cito de vita auferuntur. *Et perfudisti eum confusione*. Ecce ita repulisti Christum tuum, et Ecclesiam. Sed usquequo, Domine, avertis, id est usquequo non resuscitas Christum, an usque, in finem? absit! *Usquequo exardescet sicut ignis ira tua?* repetitio est. *Memorare quæ mea substantia est*, id est quam fragilis, 199 quæ nihil est, nisi per ipsum sit redempta, memorare. *Nunquid enim vane constituisti omnes filios hominum*, ideo resuscitas Christum. Quia *quis est*, ex vobis homo, qui vivit, et non videbit mortem, et eruet animam suam de manu inferi? nullus. In his jam postulat subveniri homini, id est humano generi, vel specialiter Judæis.

PARS. VI. Διάφαλα. VERS. 48. — « Ubi sunt misericordie tuæ antiquæ, Domine; sicut jurasti David in veritate tua. »

Ubi sunt misericordie. [Cassiod., Alcuin., Aug.]. Sexta pars, ubi dicit quod in membris etiam implentur promissiones non temporaliter sed spiritualiter. Et loquitur in persona Ecclesiæ. Littera sic continuatur secundum primam lectionem. Ecce jam habemus in quo promissa sunt; sed credentes adhuc laboramus. Propter hos ergo dicit, *ubi sunt misericordie tuæ antiquæ, Domine*. Quasi dicat: *Tu eruis, et tamen nos propter te mortificamur*. Ubi, ergo, sunt misericordie tuæ antiquæ, Domine, id est patribus olim factæ. Cur non facis, sicut jurasti David in veritate tua. Vel ita potest continuari, juxta secundam lectionem, [Cassiod., Alcuin.] quasi dicat: Nullus vivet, vel eruet animam suam. Et cum hoc sit, ubi sunt misericordie tuæ antiquæ, Domine, quare non facis sicut jurasti David in veritate tua? Jam rogat promissiones impleri, quas David fecit.

VERS. 49. — « Memor esto, Domine, opprobrii servorum tuorum, quod continui in sinu meo multarum gentium. »

Memor esto, Domine, ut remuneres. [Alcuin., Cassiod., Aug., Cassiod., Aug.] Videtur enim oblitus Deus, dum differt, *opprobrii servorum tuorum et multarum gentium*, id est memor esto opprobrii illati servis tuis, a multis gentibus. Jam enim Christus in cælo sedet, et crimen objicitur Christianis, de Christo, *quod opprobrii ego Ecclesia continui*, vel portavi, vel amavi, *in sinu meo*, id est in secreto mentis; quia palam non audebat loqui. Diu enim continuerunt Christiani opprobria in corde, nec audebant resistere. Sed jam nunc mirabile est nomen Christi apud reges terræ.

VERS. 50. — « Quod exprobraverunt inimici tui, Domine; quod exprobraverunt commutationem Christi tui. »

Quod opprobrium inimici tui, Domine, [Aug.] id est Judæi et pagani, *exprobraverunt*, dicentes periisse Christum. Repetit, *quod exprobraverunt*, [Cassiod., Aug.] exagrat scelus eorum. Quid exprobraverunt? Ecce, *commutationem Christi tui*. Hoc enim objecerunt, quod mortuus est Christus, quod crucifixus est, quod est mutari a temporali vita, ad æternam; a terra, ad cælum; a Judæis, ad gentes. Quid ergo insani objiciunt? Nunquid opprobrium est, quod objiciunt? Utinam et ipsi sic commutentur.

VERS. 51. — « Benedictus Dominus in æternum; fiat, fiat. »

Benedictus Dominus. [Alcuin., Aug.] Exclamatio est hic, ex visa claritate Christi. Quasi dicat: Exprobratio et maledictio eorum est temporalis; sed Dominus est in æternum benedictus, [Cassiod., Aug.] contra maledictiones gentium. *Fiat, fiat*. Ecce quasi subscriptio principis post jussionem, quam omnes faciunt. Et est confirmatio.

COLLATIO IN PSALMUM LXXXVIII : (MISERICORDIAS DOMINI,) etc.

VERS. 3. — *Quoniam dixisti.* Hebr. nunc habent דִּבַּרְתָּ hoc est dixi. Sensus quidem nihil leditur. Sed si punctulorum minus notas affixeris, tibi liberum manet, secundam aut primam pronuntiare personam דִּבַּרְתָּ . Unde in Hier. juxta Hebr. in exemplari Frobenii, habet *dixisti*, alia *dixi*.

Misericordia edificabitur. Hic dubium est, ubi medius distinctionis punctus sit signandus, an sic, in *eternum misericordia edificabitur*, deinde facta distole, in *cælis preparabitur veritas tua*, an ut in priori descriptione posuimus. Qui omittunt postremam particulam, in *eis*, certe secundam distinctionem persequuntur, id quod faciunt Aug. et Cassiod. Est enim inconsueta locutio, in *cælis preparabitur veritas tua in eis*, etiamsi in multis locis recepta sit illa phrasis. Sed in Græco, in *eis*, non legitur, Hebr. tamen habet בְּעַיְנֵי , in *eis*. Chald. et Neb. *mundus misericordia edificabitur cæli, preparabis aut concinnabis veritatem tuam in eis*. Arnobius vetustissimus auctor, distinxit ut in exordio scripsimus, quia posuit clausulam in *eis*. Unde Hier. juxta Hebr. ut orationis nervos ligaret, adiecit conjunctionem sic, *semper eterna misericordia edificabitur, cælos fundabis, et veritas tua in eis*; Sanctes, *tacuit in eis*, sic, in *cælis formabis veritatem tuam*; Munsterus, ne illud omitteret, dixit, in *cælis ipsis formabis veritatem tuam*. De ratione distinctionum in Scripturis, copiose edisserit Aug. lib. in De doct. Christ. c. 2 et 3, cujus verba huc ascribere opportunum fuit, quia plerumque offendes apud Hebraicantes alias sectiones versusum et sententiarum, quam quæ habentur in Vulgata lectione. Ubi autem, ait : « Neque præscripto fidei, neque ipsius sermonis contextu explicari potest, nihil obest secundum quamlibet earum, quæ ostenduntur sententiam distinguere, veluti est illa ad Corinth : *Has ergo promissiones habentes, charissimi, mundemus nos ab omni iniquatione carnis et spiritus, perficientes sanctificationem in timore Domini: capite nos, nemini nocuimus.* Dubium est quippe, utrum *mundemus nos ab omni iniquatione carnis ac spiritus*, secundum illam sententiam, ut sit corpore et spiritu, an *mundemus nos ob omni iniquatione carnis*, ut alius sit sensus. Et *spiritus perficientes sanctificationem in timore Domini, capite nos*. Tales igitur distinctionum ambiguitates, in potestate legentis sunt. » Hæc divus Aug. At in Heb. significat distinctio nempe particula circuli dependens a littera הַבְּנֵי הַבְּנֵי, *edificabitur*. Hoc tamen nihil obstat, si Campensi circa finem suæ grammaticæ credimus, quod hæc notula non habet vim distinguendi in Psalterio, Proverbiis, et lib. Job. Cæterum in eo quod dicimus in *eternum*, et consentiunt Hieron. Sanctes, Munsterus, Campensis, Chaldæus, Nebiensis, Pratensis, Pellicanus, et interpretes pro Cajetano, *mundus edificabitur*. עַלְמָא haud dubie anceps est, sed non debemus discedere a communi lectione. De hoc supra.

VERS. 6. — *Etenim veritatem tuam.* Faber audacter prædicat particulam, *etenim*, obelo confodiendam ex Hebr. cum tamen legatur אֲפָא , id est *etiam*, etenim, LXX $\text{\alpha\lambda\ \gamma\alpha\rho}$. Quid non audet temeri-

tas et liliido carpendi? Mollius, tamen etiam est. Sed et Pellicanus vertit *etenim*, cum LXX.

VERS. 12. — *Aquilonem et mare.* Hier. et alii *dextrum*; per quod intelligant plagam meridionalem, quæ est dextra mundi, sicut aquilonaris sinistra. LXX legerunt יָמִים per mem, in fine, id est *mare vel maria*. Hebr. nunc habent יָרֵךְ per nun. Cognatio dictionum ansam dedit ambiguitatis.

VERS. 33. — *Neque noc.*, etc. לֹא אֲשַׁכֵּר , non mentiar, ubi dicimus, non nocebo. Si quis promissis non staret, plurimum noceret pendentibus a spe promissorum. Et hoc esset mentiri in veritate sua, hoc est juramento vel promissione. Rursus si veritas, quæ est Dei justitia, vindictam exerceret extremam, nunquid diceretur recte nocere? Ob idque nostra lectio utrumque spirans sensum, digna est, et Hebr. consona.

VERS. 37. — *Distulisti Christum tuum.* Hier. Iratus es adversus Christum tuum. Sequuntur et alii. De וְהִתְעַבְדָּה superius affectu est, cum ex radice significare possit *transire fecisti*, quod idem est *distulisti*, item *irasci* designat.

VERS. 38. — *Avertisti testamentum servitui.* Hier., *attenuasti*; Pratensis et Pellicanus, *devastasti*; Sanctes, *elongasti*; Munsterus, *dissolvisti*; interpretes pro Cajet., *vocare fecisti*; editio ad Camp., *rescindis*; Paraphrasis, *violasse videris*. נִשְׁבַּחְתָּוּ NEARTAU. Non video hujusmodi tendere in diversum. Nam et translatio Chaldaica habet, *avertisti sanctuarium ejus*. Alii, *diadema vel coronam ejus*, כִּנֹּר , a themate כִּנֹּר , quod est *consecravit* utrumque non incongrue designat, nec sensus alius est.

VERS. 39. — *Posuisti firmamentum ejus formidinem.* Prat. Sanct. Munst. doctores Cajet., pro *formidine* ponunt *confractionem* sive *ruinum*. Hier. Neb. et Pellic. cum LXX, *formidinem seu pavorem*, מִחָה ambiguum est; tametsi pavor inculitur, ex confractione munitionum et murorum.

VERS. 46. — *Memorare quæ etc.* $\text{זֵכֶר אֲנִי מִחַ הַדָּד}$ hoc est *recordare quanti temporis ego*, ut volunt, quam brevis sit vita mea. Sanct. *memento quid sum, quod tempus*. Et intelligit metathesim dictionum, ceni foret אֲנִי מִחַ הַדָּד . Hier. vertit, *memento mei de profundo*. Cæterum הַדָּד , est tempus et duratio hujus sæculi. Dixerat etiam Munst. in priori lexico, significare *profundum orbis*, idque prædrat versioni Hier. Denique Thargum omnes conciliat, dicens : *Memento quod sum creatura tua e pulvere*.

VERS. 49. — *Quod continui, etc.* Hier., *portavi in sinu meo omnes iniquitates populorum*. In Hebr. est nota universitatis כָּל CAL, quæ permittit sibi subaudiri quod commodius est. Hinc Munst. post Chald., *posui omnia opprobria multorum populorum*. Hier. subintellexit, *iniquitates*. LXX junxerunt signum universale sequentibus, quanquam ad verbum reddendum fuisset *omnium multarum gentium*, $\text{כָּל רֵבִים עֲשִׂים}$.

VERS. 50. — *Exprobraverunt, etc.* Alii pro commutatione ex Hebr. עֲקַרְתָּ , ponunt *vestigia*. LXX phrasim explicant. Nam vestigia innuunt transitum quemdam Christi per crucifixionem et mortem, quam velut ignominiosam fidelibus exprobrant infideles.

PSALMUS LXXXIX.

PSALMI TITULUS : (ORATIO MOSI HOMINIS DEI.)

Domine, refugium. Titulus : *Oratio Mosi hominis Dei.* [Gl. int., Aug., Hier., Aug.] Psalmus iste tertius est eorum, qui nomine orationis prætitulantur. Dicitur autem oratio Mosi, qui fuit minister Veteris

Testamenti, et propheta Novi, secundum quam dispensationem iste psalmus inspiciendus est, non quod Moses eum conscripserit, sed quia in hoc psalmo tractantur quæ in Veteri Testamento per Mosem data continentur. Ideo dicitur oratio Mosi.

Cum enim vita vetus et nova, et vita mortalis et vi-
ta vitalis, et anni qui pro nihilo habentur, et dies
quibus implebimur misericordia et lætitia, et pœna
primi hominis, et regnum sæculi, hic ap-^rte distin-
guantur, congrue nomine Mosi titulatur psalmus,
ut eis qui recte scrutantur Scripturas intimetur le-
gem quæ per Mosen data est, ubi terrena præmia
videntur promitti, habere aliquid tale sub velamen-
to, quale psalmus iste ostendit. Cum autem quisque
transit ad Christum, tollitur velamen, et revelantur
oculi ejus, ut consideret mirabilia de lege Dei. Et
est sensus tituli; *Psalmus iste est oratio*; oratio,
dico, *Mosi*, id est illa ostendens et tractans, quæ lex
per Mosen data sub velamine continebat. Vel est
oratio Mosi, id est hoc David orat in hoc psalmo,
quod et Moses ante oravit. Mosi dico, *hominis Dei*.
Homo quidem passibilis erat, sed tamen Dei gratia
liberandus. Et agit psalmus iste de defectu generis
humani, qui per Christum auferetur. Intentio. [Al-
cuin., Haym.] Monet ad contemptum veteris, et ad
amorem novæ vitæ. Modus [Rem., Cassiod.] Tri-
partitus est psalmus. Primo æternum refugium pro-
ponit temporali homini. Secundo exponit infirmita-
tem hominis, ei petens subveniri, ibi, *ne avertas*.
Tertio orat et affirmat liberationem, ibi, *dexteram
tuam*. In persona ergo Ecclesiæ loquens, et a spe
incipiens ait: O

VERS. 1. — « Domine, refugium factus es nobis
« a generatione in generationem. »

Domine, tu factus homo nobis factus es refugium,
in hoc saxo sæculi. [Cassiod., Aug.] Bene dicit factus
refugium, quia per hoc quod homo factus est,
nobis cœpit esse, quod non erat ita plene, scilicet
refugium. Nulli tamen accidenti subjectus es refu-
gium. *A generatione in generationem*, id est in omni
generatione, vel in duabus generationibus, scilicet
in veteri cujus ille Moses fuit minister, et in nova
cujus ille idem fuit propheta. Ne autem videretur
non esse antequam esset nobis refugium, adjungit:

VERS. 2. — « Priusquam montes fierent, aut for-
« maretur terra et orbis, a sæculo et in sæculum
« tu es Deus. »

Priusquam etc. [Aug.] Quasi dicat: Factus es re-
fugium, **200** sed tamen *tu ipse es priusquam fierent
montes*, id est angeli. Quid enim magnum est dicere:
De montibus visibilibus, qui sunt pars terræ? quia
terra et cœlo, et omnibus corporalibus prior est
Deus, *et priusquam formaretur terra*, id est homines.
Ecce omnis rationalis creatura hac differentia dis-
tincta est, ut montium nomine significaretur cel-
situdinem angelorum, et terræ nomine humilitas homi-
num. Ideoque non incongrue verba sic distinxit,
ut diceret montes, id est angelos fieri, et terra, id
est homines formari. Formari enim vel fingi solet dici
secundum corpora. Unde: *Formavit Deus vel finxit
hominem de limo terræ* (Gen. 11): fieri de nihilo.
Et ut breviter dicatur universitas rerum, subjungit,
priusquam fieret orbis, quia *a sæculo et in sæculum
tu es Deus* aptius diceretur, ab æterno in æternum.

A Non enim a sæculo Deus est, qui est ante sæcula;
aut non est usque in sæculum, cum sit sine fine;
sed ex ambiguo verbo Græco [*ἀπὸ τοῦ αἰῶνος*] sit
plerumque in Scripturis, ut vel sæculum pro æter-
no, vel æternum pro sæculo ponat Latinus interpre-
s. Hic ergo ponitur in sæculum pro æterno. Optime
autem ait: Tu es, scilicet immutabilis, non dicit
eris vel fuisti, cum immutabilis essentia Dei non
noverit præteritum vel futurum. Unde dictum est:
Ego sum qui sum, et qui est misit me ad vos (Exod.
111). Et: *Mutabis ea, et mutabuntur. Tu autem idem
ipse es, et anni tui*, etc. (Psal. 101.) Et vere es, quia
es Deus. Ecce quæ æternitas nobis, refugium facta
est, ut nos in ea mansuri. De hac temporis mutabi-
litate fugiamus ad eam; sed quia hic sumus in
B tentationibus, ne ab ea æternitate avertamur, orat ho-
mo Dei, dicens:

PARS II. VERS. 3. — « Ne avertas hominem in hu-
« militatem, et dixisti: Convertimini, filii homi-
« num. »

Ne avertas, [Cassiod., Aug., Alcuin.] Secunda
pars, ubi exponit infirmitatem hominis, cui pe-
tit subveniri. Quasi dicat: Cum sis refugium;
*ne avertas hominem a tuis æternis, in humilita-
tem* temporalium, id est in terrenam concupiscen-
tiam et in contemptum, ut temporalia concupi-
scat sapiatque terrena. Vel, ne avertas hominem
positum in humilitate, id est in dejectionem, id
est hominem dejectum, vel positum modo in humi-
litate bona, id est modo humilem, qui ante fuit su-
perbus. [Cassiod., Aug., Cassiod.] Ideo oro, ne aver-
tas, *et id est quia dixisti: Convertimini ad me*, ab
amore mundi, *filii hominum*, quasi dicat: hoc a te
peto, quod jussisti, et quod potes facere. Ipse enim
potest a mundo liberare, qui docuit cœlestia quæ-
rere.

VERS. 4. — « Quoniam mille anni ante oculos
« tuos tanquam dies hesternæ quæ præterit. »

Quoniam mille anni. [Aug., Gl. int., Hier., Aug.]
Quasi dicat: Ideo ne avertas, quoniam, etc. Vel
ita continua. Ideo a labilibus istis, ad te opus est
converti. Quoniam mille anni, id est quantumlibet
longa vita præsens *ante oculos tuos*, id est in tua
consideratione, quæ est æterna: et sapiens, scili-
cet respectu tuæ æternitatis sunt, *tanquam dies he-
sternæ quæ præterit*, non dicit saltem, sicut crastina
quæ veniet, sed sicut hesternæ quæ præterit, id est
similis est diei hesternæ, secundum hoc quod præter-
iit. Omnia enim quæ sine clauduntur pro transactis
habenda sunt [Gl. int., Aug.] Quasi dicat: Nihil est
homo, nisi des ei alteram vitam: sed nec longitu-
dini unius diei, comparantur mille anni, sed potius
sunt

VERS. 5. — « Et custodia in nocte: quæ pro ni-
« hilo habentur, eorum anni erunt. »

Et custodia in nocte, [Aug., Cassiod.] id est sicut
vigilia noctis, quæ non habet nisi tres horas. Et
bene custodiæ noctis comparatur vita præsens pro
sollicitudine, et quia in nocte hujus sæculi agitur,

[Aug., Gl. int., Haym.] postea addit etiam de ærumna mortalium vitæ, dicens, *quæ pro nihilo*, etc. Quasi dicat : Et tu minus dicam, si tu avertas hominem a tuis æternis, *anni erunt eorum*, id est inter ea reputabuntur, *quæ pro nihilo habentur*, [Aug., Alcuin.] ut somnia, et merito inter ea reputabuntur, quia hi anni antequam veniant, nondum sunt : cum autem venerint ; jam non erunt. Quasi dicat : In tenebris agitur vita præsens, et in sollicitudine, et trepidatione : et quasi nihil est.

VERS. 6. — « Mane sicut herba transeat, mane floreat et transeat : vespere decidat, induret et crescat : »

Mane sicut herba transeat. [Alc., Cassiod.] Quasi dicat : Dixi quod anni habentur pro nihilo, sed non accusans te, quasi factorem mutabilium hæc dixi, imo divinæ justitiæ consentiens. Dico prius, *mane homo transeat*, id est homo dum vivit transeat. Mane enim est tempus vitæ. Transeat, dico, *sicut herba*. Apta comparatio. [Alcuin., Rem., Alcuin., Aug., Alcuin.] Quasi dicat : Sicut herba mutatur a qualitate quam habet in nocte in deteriorem mane orto sole, ita mutatur homo in deterius. Quasi dicat : Luat homo quod meruit. Mane floreat et transeat, in aliam qualitatem, et postea *vespere*, id est in extremis. Vespere enim significatur extrema, scilicet tempus quo homo occidit ; *decidat* in mortem, *induret* in cadavere, *et crescat* in pulverem. Sicut herba in extremis secta vel fracta. [Hier., Alcuin.] Vel quia bis ponit *mane*, duas notat ætates, primum mane, pueritia est, quæ cito transit. Secundum mane juvenus est, quæ floret et transit. Vespere significatur senectus, quando refrigescit vigor hominis. Et est primum mane hominis, id est pueritia, transeat sicut herba, id est cito. Omnis enim caro fenum, et claritas hominis sicut flos feni : fenum aruit, flos decidit [*Isa. xl.*]. [Aug.] Secundum mane, id est juvenus, floreat et transeat, id est cito peragat florem suum, et vespere frigidæ senectutis, decidat, induret et crescat, hæc non mutantur. Hæc autem pœna de peccato venit.

VERS. 7. — « Quia defecimus in ira tua : et in furore tuo turbati sumus. »

Quia defecimus. [Aug., Haym. Aug.] Quasi dicat : Dico transeat et transit. Quia defecimus, infirmitate mortales et passibiles facti ; *in ira tua*, id est vindicta nobis inflicta, quam tamen miseriam morte finire timemus. *Et in furore tuo turbati sumus.* Turbati sumus timore mortis : infirmi, infirmitatem finire trepidamus. Unde Dominus Petro : *Ducet te, quo tu non vis* [*Joan. xxi.*], et Dominus nos in se transfigurans de seipso dicit : *Tristis est anima mea usque ad mortem* [*Matth. xxvi.*]. Deinde subdit hanc pœnam nobis esse pro peccato.

VERS. 8. — « Posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo sæculum nostrum in illuminatione vultus tui. »

Posuisti. [Gl. int., Aug., Alcuin., Cassiod.] Quasi dicat : Defecimus juste quidem, quia peccavimus,

et tu posuisti in conspectu tuo iniquitates nostras, non ab eis dissimulasti. Exponit quod dixerat, posuisti *sæculum nostrum*, id est iniquitates nostras, vitam nostram pravam, *in illuminatione vultus tui*, id est coram te. Idem est hoc quod supradixit, in conspectu tuo, vel sæculum nostrum, id est posteros nostros posuisti in illuminatione vultus tui, id est peccata posteriorum nostrorum posuisti coram te. Illa teguntur quæ veniam habent, et illa illuminantur quæ puniuntur. Hoc autem inde probatur.

VERS. 9. — « Quoniam omnes dies nostri defecerunt ; et ira tua defecimus. »

Quoniam omnes dies nostri defecerunt, [Alcuin., Aug., Cassiod.] id est cognitio nostra defecit, obtenebrata ratione pro peccatum ; *et in ira tua defecimus* nos ipsi amando quæ transeunt. Vel, omnes dies nostri defecerunt, id est tempus vitæ nostræ abbreviatum est, et pene defecit, quia ad paucitatem redacti sunt dies vitæ nostræ. Vita hominis propter iram Dei abbreviata est, quia præsumptione longioris vitæ peccabant. Et nos ipsi, in ira tua defecimus, id est essentia nostra defecit per ærumnas.

VERS. 10. — « Anni nostri sicut aranea meditantur ; dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta annis. »

Anni nostri. [Cassiod., Aug.] Miseriæ et brevitatis vitæ exprimitur hic per similitudinem araneæ, quæ textit inanes telas, ut dolo capiat muscas. Et est : *Anni nostri meditantur*, vel meditantur, *sicut aranea*, id est nos in annis studebamus dolosis et inanibus occupationibus in rebus, scilicet corruptibilibus laborabamus, et inania texebamus. [Cassiod., Alcuin., Aug.] Unde bene dicit, meditantur, vel meditantur anni, non operabantur, quia sine utilitate et fructu boni operis transeunt, quasi sub inani meditatione. Vel passive potest accipi, meditantur, vel reputantur, anni nostri sicut aranea, id est sicut inanes et inutiles, *et dies annorum nostrorum complentur in ipsis septuaginta annis.* Vel dies annorum nostrorum, ita breves sunt, quod in ipsis sunt septuaginta annis, alia littera, quo temporis spatio dicuntur longævi. Quasi dicat : Etiam usque ad octoginta annos aliquas vires habere videntur.

VERS. 11. — « Si autem in potentatibus octoginta anni : et amplius eorum labor et dolor. »

Si autem amplius vixerunt homines octoginta anni vitæ, [Gl. int., Aug.] ut multum vivant, quod rarum est ; poterunt esse in *potentatibus*, id est aliquas vires et potentias poterunt habere usque ad octoginta. *Et si amplius vixerint, eorum est labor et dolor*, id est si ultra septuaginta vivitur, labor et dolor multiplicabitur [Hier., Aug.] Senectus enim ipsa morbus est, ita hæc ad litteram dici possunt. Sed quia et citra septuaginta annos sunt quidam infirmi et senes, et ultra octoginta sunt aliqui vigentes virtutibus, melius hæc mystice accipiuntur. Septuaginta ergo et octoginta. sunt centum quin-

quaginta; in centum quinquaginta, eadem significatio est quæ in quindecim, qui numerus constat de septem et octo. Septem significat Vetus Testamentum, propter Sabbatum quod observare mandabat [Alcuin., Aug.] Observabant patres Veteris Testamenti septimum diem, septimam septimanam: septimum mensem, septimum annum: septimum annum, septimæ decadis, qui jubileus dicitur. Octo vero significat Novum Testamentum, propter resurrectionem Domini octava die factam, quæ observatur in Novo Testamento, ubi et in octava futuræ resurrectionis expectatur. Inde etiam sunt quindecim gradus in templo Salomonis. Inde etiam in psalmis quindecim cantica Graduum. Inde etiam quindecim cubitis aqua diluvii excrevit, super summos montes. Per septuaginta ergo et octoginta, Testamentum Vetus et Novum significatur. Nota ergo etiam diligenter quod distincte dicit: *In ipsis et in potentatibus*. Et est sensus talis: *Anni nostri meditabuntur sicut aranea*, et sic *dies annorum nostrorum*, id est vita nostra est *in ipsis annis septuaginta*, vel, in ipsis, qui sunt septuaginta anni, id est in temporalibus, quæ promittebantur in Veteri Testamento quod significabatur per septuaginta. Ideo ergo dixit septuaginta, quia in Veteri Testamento promittebantur temporalia, in quibus est vita nostra, pertinens ad Vetus Testamentum. Si autem, non in ipsis annis, sed *in potentatibus* erat vita nostra, id est si non erit in temporalibus; sed æternis et spiritualibus, tunc dies annorum nostrorum erunt *octoginta anni*, id est vita nostra pertinebit ad Novum Testamentum, quod significatur per octoginta vel octo, quia Novum Testam., est in spe resurrectionis octava ætate futuræ. *Et amplius eorum labor et dolor*, id est quisquis hanc fidem transit, et aliquid amplius quærit, labores et dolores invenit. Vel sic potest intelligi. Quasi dicat: Vita quæ est in potentatibus pertinet ad Novum Testamentum. Et licet homines sint in Novo Testamento, tamen *amplius eorum est labor et dolor*, id est licet simus in Novo Testamento: tamen adhuc habet vita nostra laborem et dolorem, dum in nobis gemimus redemptionem corporis expectantes (Rom. viii). [Aug., Alcuin.] Vel per septuaginta annos potest intelligi appetitus terrenorum, quæ septem diebus aguntur. Per octoginta, æternitas significatur. Et est, dies annorum nostrorum, id est vita nostra, erunt in ipsis septuaginta annis, id est in appetitu et desiderio temporalium. Si autem in potentatibus, id est si virtutibus fuerit vita nostra: tunc sunt octoginta anni, id est æternitas petitur, et *amplius eorum labor et dolor*, hoc non mutant.

VERS. 12.— Quoniam supervenit mansuetudo; et corripimur.

Quoniam supervenit. [Aug., Alcuin.] Quasi dicat: Adhuc est labor et dolor. Sed hoc ad misericordiam Dei pertinet qui flagellat filios. Quoniam supervenit

A *mansuetudo* Dei. Mansuetudo, si Dei est, dicitur clementia: si nostra est, dominatio dicitur. Ipse enim per clementiam mansuetus, domando nos effecit mansuetos. [Aug.] *Et sic corripimur. Quem enim diligit Deus, corripit, et castigat (Hebr. xii)*. Et cum hoc sit,

201 VERS. 13. — Quis novit potestatem iræ tuæ, et præ timore tuo iram tuam dinumerare?

Quis novit potestatem iræ tuæ? [Gl. int. Aug.] Quasi dicat: Beatus est qui novit; paucorum enim est hoc, scilicet nosse potestatem iræ tuæ, quia plerisque dum parcis, magis irasceris. Quosdam alios dum punis, mansuetudo est. Unde: *Cum iratus fueris, misericordiæ recordaberis (Habac. iii)*. [Gl. int., Aug.] Quibus autem plus irasceris, parcis, ut sic prosperetur peccator in via sua, et majora recipiat in novissimo, id est pœnam æternam, quæ est potestas iræ tuæ. Quam difficile ergo reperitur! *Quis novit potestatem iræ tuæ?* id est quis novit iram tuam, et ipsius iræ potestatem, id est virtutem et majoritatem quam exerces contra illos quibus hic parcis? potestas enim iræ hominis est corpus occidere, et post nihil facere (Matth. x). Deus autem et hic punit, et post in gehennam mittit, et a paucis eruditus major ejus ira intelligitur. Et quis novit dinumerare, [Gl. int. Haym.] id est distinguere iram tuam, quia his parcat ad pœnam, hos punit ad salutem, *præ timore tuo*, id est ad hoc ut te timeant. Quasi dicat: Pauci.

PARS. III. VERS. 14. — Dexteram tuam, Domine, sic notam fac: et eruditos corde in sapientia.

Dexteram tuam, Domine. [Cassiod.] Tertia pars, ubi orat et affirmat liberationem. Quasi dicat: Ut mansuetus corripis, ergo, o Domine, dexteram tuam, id est Christum, sic notam fac, ut tui discant per eum magis petere ea quæ non videntur pertinentia ad Novum Testamentum, quod præsentia pertinentia ad vetus: quam orationem hominis Dei impletam videmus. Christum enim sic fecit Deus notum, ut in ejus passionibus ostenderet non præsentia secundum Vetus Testamentum, sed æterna esse petenda. Vel dextera Dei est æterna felicitas, qua oves ab hædis separabit (Matth. xxv), in qua qui sessurus sit, bene sic innotescit Deus, cum flagellat quem recipit (Hebr. xii), nec sinit in malis prosperari, sed emendat ut ad dexteram ponat. Et est, dexteram tuam, id est æternam felicitatem, sic notam fac, ut homines dinumerent iram tuam, præ timore; et eruditos vel compeditos, corde in sapientia, fac notos subaudi. Verbum enim Græcum (126) utrumque significat, scilicet eruditos vel compeditos, quod tamen idem est, quia qui erudiuntur in sapientia, pedem mentis mittunt in compedes præceptorum Dei, ne a via ejus exorbitent: quos sic fecit Deus notos in Novo Testamento, ut pro fide

(126) πεπαιδευτους, id est eruditos; πεποδευτους, id est compeditos.

ejus omnia spernerent, quæ magna habentur in Veteri Testamento, et æterna bona quærent. Hoc autem attendens iste homo Dei, orat pro eis qui multa patiuntur a sæculo pro æternis, dicens : Et o

VERS. 15.— « Convertere, Domine, usquequo ; et « deprecabilis esto super servos tuos. »

Convertere, [Cassiod., Alcuin.] id est justitiam tempera. Ita hoc dicit Deo, quasi aversa sit facies ejus a tribulatis. Dico, convertere, et usquequo eris aversus? [Aug., Cassiod., Aug.] Vox ista, oratio est justii, non indignatio impatientis. Vel secundum aliam litteram, *convertere, Domine, aliquantulum*, non ex toto, quia magis prodest, si aliqua tribulatio semper movet nos ; et *deprecabilis esto super servos tuos*. Quasi dicat : Talem te exhibe, ut possis exorari a peccatoribus ; sed iste homo Dei jam futura bona spe anticipans, quasi de factis ait :

VERS. 16. — « Repleti sumus mane misericordia « tua ; exultavimus et delectati sumus in omnibus « diebus nostris. »

Repleti sumus mane misericordia tua, [Aug.] id est in æternitate. Modo est nox, in qua esurimus et sitimus. Tunc autem satiabuntur vultu Dei. Unde : *Satiabor cum apparuerit gloria tua* (Psal. xvi). Et alibi : *Hanc astabo tibi et videbo* (Psal. v), id est satiabor. [Cassiod., Aug.] *Et ibi exultavimus in laude tua et delectati sumus*, in re jocunda, in omnibus diebus nostris. Ibi omnes dies simul sunt. Non succedunt sibi, quia unus sunt, id est æternitas. Nunc autem pro eo,

VERS. 17. — « Lætati sumus pro diebus quibus « nos humiliasti, annis quibus vidimus mala. »

Lætati sumus etiam pro diebus, [Alcuin., Aug., Gl. int.] id est in diebus malignis, quibus nos humiliasti, scilicet annis quibus vidimus mala, id est angustias corporis, in quibus diebus dicimus,

VERS. 18.— « Respice in servos tuos et in opera « tua, et dirige filios eorum. »

Respice in servos tuos, etc. [Gl. int., Aug., Haym.] Quasi dicat : Nos humiliasti, sed respice in servos tuos, et pro, id est, in opera tua, quia ipsi servi sunt opera tua, et dirige filios eorum, id est imitatores, ut sint recti corde quibus bonus est Deus. [Aug.] Vel, filios eorum, id est opera. [Cassiod., Alcuin.] Vel Propheta hic pro Judæis peccantibus specialiter orat, dicens : Respice in servos tuos. Quod Deus facit in se, Propheta orat fieri pro populo suo. Orat scilicet ut parcat Judæis peccantibus, si non pro meritibus eorum, saltem propter opera quæ in eis fecit. Unde subdit : Et respice in opera tua, quæ fecisti in eis, et dirige filios eorum. Quasi dicat : Si ipsi propter iniquitates dispersi sunt, saltem filii in fine fide corrigantur, qui per se prævi sunt et inconvertibiles.

VERS. 19. — « Et sit splendor Domini Dei nostri « stri super nos, et opera manuum nostrarum

« dirige super nos, et opus manuum nostrarum dirige. »

Et sit splendor Domini Dei nostri super nos, [Haym., Aug.] id est lumen vultus tui, scilicet imago Dei recreans, gratia Spiritus sancti reformans imprimatur menti nostræ. Triplex quippe est imago, scilicet imago creationis, imago recreationis, imago similitudinis. Imago creationis est, qua creati sumus, scilicet ratio. Imago recreationis, gratia per quam reformatur imago creata, scilicet ratio. Imago similitudinis, ad quam facti sumus, scilicet Deus Trinitas, ad cujus similitudinem factus est homo, non Patris tantum, vel Filii, vel Spiritus sancti, sed Trinitatis; per memoriam, similis Patri; per intellectum, Filio; per dilectionem, Spiritui sancto; per hanc Trinitatem imago creata, similis est increatæ Trinitati. Unde meminerim te, intelligam te, diligam te. [Hier., Cassiod., Aug.] Vel splendor Dei est super nos, dum crucis impressione decoramur, et vexillum triumphii in fronte portamus. *Et opera manuum nostrarum dirige*, ut non pro mercede terrenorum ea faciamus, sed pro æternis. Deinde, quia omnia opera bona ad unum diriguntur, singulari numero subdit : *Et opus manuum nostrarum dirige*, id est omnia bona unum opus charitatis sunt, id est ad unum finem diriguntur.

COLLATIO IN PSALMUM LXXXIX : « DOMINE, REFUGIUM, » etc.

VERS. 3. *Ne avertas hominem in humilitatem*. In Hebraico nusquam est negatio, sed affirmative legitur, *convertes hominem in humilitatem* sive *contritionem*. Sed unde hoc inoleverit aperiam : Nam nomen *Deus*, et negatio, *non*, nihil distant præter pronuntiationem, et punctulorum adnotationem, verbi gratia, אֱלֹהִים EL dicitur *Deus*, אֵל AL, id est *ne* vel *non*. Cæterum ubi finiebatur superior proximus versiculus, a sæculo usque in sæculum tu es *Deus*, quædam exemplaria Græca non habebant, *Deus*, quomodo etiam non habent quæ apud nos exstant. Deinde particulam quæ est אֵל citra punctationem poterat legi אֵל AL. Ob idque sequenti versui copularunt qui ex Heb. hanc editionem tradiderunt. Quid tamen de hoc sentiat Hier. cernes ad Suniam et Fretellam. Et dicitis, inquit, quod in Græco non sit *Deus*, ἀπὸ τοῦ αἰῶνος καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος σὺ εἶ, a sæculo et usque in sæculum tu es, quod apud eos deesse manifestum est. Nam et Hebraica veritas habet, et omnes alii interpretes, et LXX similiter transulerunt, ἀπὸ τοῦ αἰῶνος καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος σὺ εἶ ὁ θεός quod Hebraice dicitur $\text{אֱלֹהִים אֵל מֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם אַתָּה}$ MEOLAM VEAD OLAM ATAH EL. Hactenus D. Hier. Porro utrobique intelligentia sana est. Juxta lectionem Vulgatam, interpretatur *humilitas, concupiscentia terrena*. Juxta aliam accipitur pro *resolutione corporis in pulverem*, secundum conditionem naturæ. Eoque rectum est ut Deum precemur ne avertat ab æternis, propter priorem humilitatem. Secundam confiteamur necesse est. Sed audiamus Hiero. expressius et clarius ad Cyprianum scribentem, et omnem psalmum edisserentem, ubi utramque lectionem probat et interpretatur, ubi etiam asserit nostram lectionem esse LXX, quantum aliter visus est sentire ad Suniam et Fretellam : *Convertes hominem usque ad contritionem ; et dices : Revertimini, filii Adam ; LXX, ne avertas hominem*

in humilitatem et dixisti: Convertimini, filii hominum. Juxta Hebraicum hoc quod dicitur, hoc est: O Deus, qui hominem condidisti, et ab initio es ejus refugium et habitatio, convertes eum usque ad contritionem, fecisti eum atque plasmasti, ut converteretur in mortem, et vas tuum extremo vitæ suæ tempore frangeretur, cui cum imminet ista conditio, ut ortus intereat, et quamvis longo vixerit tempore, tamen sine dissolvatur extremo, quotidie ei loqueris per prophetas: Revertimini, filii Adam, qui vestra culpa offendistis Deum, et de immortalibus facti estis mortales. Præcipientis enim noluitis audire imperium: De omni ligno quod est in paradiso comedes; de ligno autem scientiæ boni et mali non comedes. In quacunque enim die gustaveris de eo, morie morieris (Gen. 11). Porro illud quod LXX transtulerunt, ne avertas hominem in humilitatem, et dixisti: Convertimini, filii hominum, hunc habet sensum: Obsecro ut hominem quem ad tuam imaginem et similitudinem condidisti, et tantum eum honorare dignatus es, ut de servo filium nuncupares, ne eum humiliter peccato perpetuo, super eum vigeat antiqua sententia: Terra es tu, et in terram ibis. Tu enim promisisti pœnitentiam dicens: Nolo mortem peccatoris, tantum ut convertatur et vivat (Ezech. xxxii). Tu dixisti omnium sanctorum tuorum eloquio, convertimini sive revertimini, filii hominum, ad clementissimum Patrem, qui occurrit venientibus, et signum quod vitio suo perdidit offert, et stolam incorruptionis largitur antiquam, quia mille anni in oculis tuis, ut dies hesternæ quæ præterit, transit, ut vigilia nocturna sive in nocte; qui per prophetas super nos ad pœnitentiam provocas, dicens: Revertimini, filii hominum, petimus, ut ante jam dixi, ne faciās hominem in humilitate sempiterna retineri. Nec enim putamus longum esse, quod promittis, salutem nobis post multa tempora tribuendam: æternitati comparata, brevis est omnium temporum longitudo. Hæc divus Hieronymus.

VERS. 5. — Quæ pro nihil habentur, etc. Pondus sententiæ hic asservatur, non verborum tenor. Hier. percutiente te eos, ut somnium erunt. Sed nec ad verbum reddidit. Siquidem זָרָם ZARAM est cum impetu fluere, זָרָם זָרָם ZERAMTAM SCHE-NAH IJHEIU. Munsterus, facis impetum irruere in eos, eruntque ut somnus; Sanctes, inundasti eos, somnus sunt; Alii, itidem. Cæterum שָׁנָה, sine punctorum notulis, potest efferi שָׁנָה SCHANAH, id est annus, vel שָׁנָה SCHENAH, id est somnus. Suam tamen versionem explicat Hieron. ad Cyprianum.

VERS. 6. — Mane floreat et transeat. Munsterus et Campensis, pro eo quod est transeat, ponunt crescere. Hier. abire; et alii similiter, vel quidpiam simile, חָלַף HALAPH futurum hujus verbi, mox ante Munsterus verterat mutari, et nunc crescere.

VERS. 7. — Turbati sumus. Sic et Hier. kenque omnes alii recentiores. Hieron. tamen magis probat translationem Symmachi et Aquilæ quam suam. Pro eo, inquit, quod nos diximus liberati sumus, Symmachus et Aquila transtulerunt acceleravimus. Brevitatem autem vitæ significat humanæ. Ac paulo post: Pulchre autem, non in LXX habetur, turbati sumus, sed, juxta Hebr. acceleravimus, dicitur. Ut quamvis ætas hominum longa videatur, tamen comparatione æternitatis brevis sit, quod et illustris poeta testatur dicens: Sed fugit interea, fugit irreparabile tempus.

VERS. 8. — Sæculum nostrum עלמנו ALUMENO. Hier. transtulit, negligentias nostras. Sanctes, errores nostros. Cæteri, occulta nostra. LXX respexerunt עלם OLAM, id est sæculum. Hier. et alii radicem עלם ALAM, id est negligenter erravit, et quandoque abscondit. De hoc Hier. ad Cyprianum disceptat. Ubi nos juxta Hebr. et Symma. posuimus

negligentias nostras, pro quo Septuaginta sæculum transtulerunt, in Hebraico scriptum est עלמנו ALUMENO, quod quinta editio interpretatur adolescentiam, Aquila παρῳάσει. Et nos in linguam nostram vertere possumus errores sive ignorantias. Miror autem cur Septuaginta voluerunt pro ALUMENO, id est adolescentia, negligentias et erroribus sive ignorantibus, sæculum dicere, nisi forte quod in sæculo, et in vitæ hujus tempore, vitia committantur.

VERS. 10. — Anni nostri sicut aranea meditantur. Hieronymus et recentiores aliter signant distinctionem. Accipiunt enim active verbum superioris versus, ubi dicebamus descimus, et copulant sequentibus, hoc pacto: Consumpsimus annos nostros, quasi sermone. Addit tamen Hieronymus, explicatoris sensus gratia, loquens. Alii non addunt. In Hebr. הָגַהּ HEGEH, inclinatur a radice הָגַהּ HAGAĤ, quæ interdum significat meditari. Sed vocabulum aranea, cur a Septuaginta sit positum, explicat Hieronymus ad Cyprianum. Pro sermone loquentis, Septuaginta meditationem araneæ transtulerunt. Quomodo enim loquentis sermo prætervolat, ita et opus araneæ incassum textitur. De quo super persona hæreticorum scriptum est in Isaia: Telam araneæ texunt (Isa. lxx). Quæ parva et levia potest capere animalia, ut muscas, culices, et cætera hujusmodi; a fortioribus autem rumpitur; instar levium in Ecclesia simpliciumque qui eorum decipiuntur erroribus, cum viros in fidei veritate robustos non valeant obtinere. Hæc ille.

VERS. 11. — In potentatibus בְּבִרְוֹת BIGBU-ROTH. Hieronymus vertit multum adverbialiter. Alii consonant Septuaginta, ac idem suam interpretatur versionem ad Cyprianum. Quidquid igitur vivimus, et in quo delectabilis est vita mortalium, septuaginta annorum spatio comprehenditur. Sin autem multum, et ut interpretatus est Symmachus, contra opinionem, octoginta sunt anni; quiddam supra fuerit morbis et infirmitate transigitur, quæ est socia senectutis.

Amplius eorum labor et dolor. Hieronymus consimiliter. Non longe est Pellicanus, habens prolixius quod nos et Hieronymus, amplius. Alii vertunt superbiam, fortitudinem, vel excellentiam, pro amplius. Ex quo liquido constat LXX per metathesin accepisse דַּרְבָּם DARBAM, vice דַּרְבָּם DARBAM. Prius enim designat, multum vel amplius eorum. Deinde labor et dolor. Pratenis et Pellicanus, labor et iniquitas; Sanctes, perversitas et iniquitas. Cæteri sunt fere nobiscum עָמַל אָנָּה AMAL VAUEN. Denique non est gravior molestia, aut afflictio, quam iniquitas, quæ ob id ita nuncupari potest.

VERS. 12. — Quoniam superveniet mansuetudo et corripiemur. In Hebræo, vix quidquam invenitur affine huic sententiæ, si verba exterius ponderamus וְדַרְשֵׁי KIGAZ HISCH VAANUPBAU. Quod

Hieronymus ita reddit: Quoniam transivimus et avolvimus. Eodem conspirant reliqui. Primum dicendum est nobis, quid de hoc tractaverit Hieronymus; deinde offeremus quod potest dici ad conciliationem, sine præjudicio melius judicantium. Hieronymus Cypriano: Quando transivimus cito et avolvimus. Septuaginta, quoniam superveniet mansuetudo super nos, et corripiemur. Pro quo in Græco scriptum est, παροδυσήσονται, quod verbum ambiguum est, et tam correptionem quam eruditionem doctrinamque significat. Quem enim diligit Dominus corripit sive erudit, ac flagellat omnem filium quem recipit (Hebr. xi). Quem locum ita Symmachus transtulit: Succidimur quem repente et avolvimus. Quinta editio hoc modo: Quoniam transivimus celeriter et dissolvimur. Est et sensus: Post septuaginta annos, et ut multum octoginta, quibus hominum vita transigitur, cum anima fuerit a corpore segregata, vento similes avolamus, sive quia

supra herbae virenti, et iuorum pulchritudini, et ad vesperam siccitati hominem comparat; nunc pro ariditate vesperae, succisionem florum ponit. Et cum pertransierit, inquit, omne quod vivimus, subita morte dissolvimur. Quod autem Septuaginta dixere, quoniam supervenit mansuetudo et corripimur, hunc habet sensum: Post septuaginta annos et octoginta, cum venerit mansuetudo, et dies nobis mortis ingruerit, non iudicabimur juxta meritum, sed juxta clementiam. Et quæ putatur correptio esse, eruditio est et doctrina. Satisque miramur, quid voluerint verbum Hebraicum יָדָה גַּז גִּישׁ, LXX, Theodotio et sexta editio transferre mansuetudinem, cum Aquila et Symmachus et quinta editio festinationem, et repente celeriterque transiulerunt. Hactenus Hieronymus. Cæterum si legerimus גַּז, vel, גַּז, a radice גַּז גַּזָּא, id est totodit, id sonat Hebræis vellus, quod certe est symbolum dulcoris et mollitudinis, ad quod fortasse Septuaginta alludebant. Deinde וְרָחַם אֱלֹהִים אֶת־עַמּוֹ, id est festinavit aut cito, ut sit rellus festinavit. Itaque mansuetudo hac ratione signata supervenit. וְרָחַם אֱלֹהִים autem proprie significat avolare, dehinc coruscare et illustrare. Postremum videntur Septuaginta respexisse interpretantes, quod eruditio sive vexatio dat intellectum, etiam si avolatio potest correptioni ac eruditioni laud difficile coaptari.

VERS. 13. — *Iram tuam dinumerare.* Ultima particula in Hebr. sequentem spectat versus, et aliam fecerunt distinctionem Septuaginta, לִמְנוֹתָ, quod etiam admonuit D. Hieronymus. ad Cyprianum, cujus expositio hæc est: « Quis novit fortitudinem iræ tuæ, et secundum timorem tuum indignationem tuam? Septuaginta, quis novit potestatem iræ tuæ, et præ timore tuo, iram tuam dinumerare? Inter Hebraicum et Septuaginta diversa distinctio est. Septuaginta enim dinumerationem timori et furori Domini copulant. Porro Hebraicum sequenti aptat versiculo, ut sequatur, ut numerentur dies nostri, sic ostende et veniemus corde sapienti. Quid breviter ita nobis disserendum videtur? Quis potest nosse quandiu ira tua, ex qua timor nascitur humano generi, perseveret, nisi te docente qui Deus es? Itaque obsecro, ut tempus vitæ nostræ indices nobis, quo possimus corde sapienti tuo nos iudicio præparare. Quod autem dixit, quis novit fortitudinem sive potestatem iræ tuæ, et secundum timorem tuum indignationem tuam, ostendit esse difficile, iræ timorisque et indignationis Dei secretum rationemque cognoscere. » Hæc ille.

VERS. 14. — *Dexteram tuam.* Hebr., dies nostros. Unde autem varietas profecta sit, clare ostendit Hieronymus ubi supra: « Ut numerentur dies nostri, sic ostende, et veniemus corde sapienti. Errorque perspicuus, cur pro diebus Septuaginta dexteram dixerint יְמֵי יְמֵינוּ, quippe verbum compositum est, significans dies nostros, quod in singulari numero si scribatur, extrema littera, quæ appellatur nun, ך, exprimit dexteram, sicut est illud in nomine Benjamin, qui interpretatur filius dexteræ. Sin autem ך habeat, diem vel dies sonat. Est autem sensus: Numerus annorum dierumque nostrorum, quibus in hoc sæculo nos vivere decrevisti, ostende nobis, ut præparemus nos adventui tuo, et contempto errore mortalium, ad te pergere festinemus, cupiamusque præsentiam tuam, ut ad te festinemus corde sapienti. Nihil tam decipit humanum genus, quam dum ignorant spatia vitæ suæ, longiorem sibi sæculi hujus possessionem repromittunt, unde et illud egregie dictum est, nullum tam senem esse, et sic decrepitæ ætatis, ut non se adhuc uno vel plus anno vivere suspicetur. Ad hunc sensum pertinet, et illud quod dicitur: Memento mortis tuæ, et non peccabis; qui enim recordatur se quotidie esse moriturum, contemnit præsentia, et ad futura festinat. Hoc est quod David in alio precatur loco dicens: Ne auferas me in dimidio dierum meorum, prius-

quam abeam et non subsistam (Psal. xxxviii). Quod ita exponitur: Ne eo tempore facias me mori, quando adhuc putabam me victurum, ut possim peccata corrigere pœnitentia. Si enim hoc feceris, inventus in delictis meis esse desistas, non quod spem resurrectionis neget, sed quod coram eo se neget posse subsistere, apud quem omnes, qui in vitiis perseverant, pro nihilo reputantur. » Hæc ille.

Eruditos corde sapientia. Hieronymus. Veniemus corde sapienti; Pratenensis, adducemus cor sapientie; Sanctes, adducemus in cor sapientiam. Idem cæteri. Ubi perspicis quod ubi dicimus eruditos, ibi dicunt adducemus, aut veniemus, aut offeremus. Porro in נָבִיא נָבִי, si prima littera sit de radice, significat prophetam, quomodo acceperunt Septuaginta. Siquidem non est eruditior corde ipso Propheta. Itaque interpretatur Hieronymus in Commentariis eruditos corde. Chaldaeus paraphrastes consonat inquis: Solus propheta, cujus cor abundat sapientia. Sin autem fuerit servilis, est adducemus, juxta alios. Jam illud quod nonnulli codices habebant compeditos pro eruditus, tangit Augustinus ac conciliat. « Verbum enim Græcum, inquit, ita in utraque significatione similiter sonat, ut una syllaba paululum differat. Cæterum Hieronymus id tribuit hallucinationi dicens: Ubi nos interpretati sumus, eruditos corde in sapientia, alii transiulerunt, compeditos, verbi ambiguitate decepti. » Si enim dicas κωμωδιστικός compeditos, sin autem κωμωδιστικός, eruditus significat.

VERS. 16 et 17. — *Repleti sumus mane misericordia tua, exultavimus et delectati sumus, lætati sumus pro diebus, etc.* Faber et Cæcus more suo interpretes arguunt, qui debuissent vertere, per modum precatorium, reple, lætifica, et per futurum illa, exultabimus et delectabimur. Qui enim fiet ut qui versu septimo conquerebantur se defecisse præ ira, ejusque furore turbatos, nunc affirmet se lætatos et exultantes. Et maxime cum Hieronymus ex Hebræo ita transtulerit ut jubent. Atqui audiant eundem Hieronymum, quid pro nobis adversus latratus eorum respondeat ubi supra: « Imple nos matutina misericordia, et laudabimus, et lætabimur in cunctis diebus nostris; Septuaginta, repleti sumus mane misericordia tua et exultavimus et delectati sumus in omnibus diebus nostris. In cunctis pene locis hanc habent Septuaginta consuetudinem, ut quod apud Hebræos in futurum ponitur, hoc illi quasi jam factum et præteritum referant. Hic ergo non, ut illi voluerunt, dicunt se impletos esse matutina misericordia Dei atque lætatos, alioqui si hoc factum erat, quomodo postea deprecantur et dicunt: Respice in servos tuos, et in opera tua, sed totum quod postulatum ideo deprecantur, ut mereantur matutinam misericordiam, quam cum fuerint assecuti laudent atque lætentur, in cunctis diebus vitæ suæ. » Hactenus Hieronymus. Nec obest quod dicit, vel illi voluerunt, quod intelligendum venit juxta sonum verborum. Siquidem propter morem Scripturarum docet ipse Hieronymus Septuaginta recte vertere præteritum in vicem futuri, ubi tamen Hebraice futurum tempus ad verbum legitur. Quod ne diffidas audi quid dicat libr. II Commentariorum in epistolam Ephes. ad cap. II.

Quæritur ergo quomodo Deus, qui nos salvos fecit et suscitavit, simul sedere fecit cum Christo. Et quidem qui simplicius est responsurus, hoc asserit, quod juxta præsentiam Dei, id quod futurum est, quasi factum esse jam dixerit. Et quia mos iste sit Scripturarum, ut interdum futura tempore præterito declinentur, verbi causa, de cruce Domini, foderunt manus meas et pedes meos; et alibi de passione ejus, quasi ovis ad victimam ductus est: et adhuc de injuriis flagellorum, livore ejus nos sanati sumus; et alibi, ab iniquitatibus populi mei ductus est in mortem. Hoc aut ideo, ne quia futura super incerta sunt hominum, spes fluctuet et vacillet, ea quæ Deus futura cognovit, apud quem nihil ambiguum est, quasi jam facta memorantur. Ut quia præterita, secundum

philosophos, quoque fieri infecta non possunt, qui audierunt quasi jam facta habeant quæ futura sunt. « Hæc ibi. At vero quod Septuaginta dixerunt sub præterito, quasi ovis ad victimam ductus est, ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγῆν ἤχθη, Hebræi habent כֶּשֶׂה לְיָבֶל לְיָבֶל קַסְסֶה KAS-SEH LATTEBAH JUBAL, quasi pecus ad mactationem ducetur. Et tamen Hieronymus adduxit Septuaginta ad corroborationem regulæ Scripturarum, 203 quæ sub ratione præteriti, rem certam, licet adhuc futuram, ob oculos ponunt.

VERS. 18. — *Respice in servos tuos et in opera tua.* Hebraice, *appareat servis tuis opus tuum.* Sensus eodem recidit. Nam Dominus suos servos et opera re-

spicit, quando facit ut appareant et respiciantur, ut est illud Gen. xxii: *Nunc cognovi quod timeas Dominum, quod est, cognoscere feci.*

Dirige filios eorum. Hieronymus et alii, *gloria tua super filios eorum.* Et dictionem hoc in loco apud Hebræos positam, si enuntiemus citra apicum notationem וְדָרַךְ poterimus legere, vel ut caph finale sit de radice, et aspiratio, he, sit conjugationis, quam dicunt hiplil, signum, ut efferas וְדָרַךְ VEHADREC, sicque probe dices, *dirige.* Rursum autem caph, sit servile, he vero radicale, legasque וְדָרַךְ VADARCA tuuc, *gloria tua* reddendum erit. Ac Septuaginta priori modo opinamur sumpsisse.

PSALMUS XC.

PSALMI TITULUS: « LAUS CANTICI DAVID. »

Qui habitat. Titulus: *Laus cantici David.* [Aug.]

De hoc psalmo Christum diabolus tentare ausus est; Christi autem tentatio nostra doctrina est. Sicut enim ille prior tentatus, tentamenta diaboli humilitate superavit, ita nos eundem vincere docuit et dedit, quem vincere possumus, si Christum imitari volumus, non in deitate, vel potentia, vel mirabilibus, sicut voluit primus homo, sed in eo quod factus est pro nobis, id est in humilitate, ad quam vocat dicens: *Discite a me, quia mitis sum et humilis corde* (Matth. xi). Qui autem sic imitatur Christum, per januam intrat. Janua Christus est qui dicit: *Ego sum janua, per quam si quis introierit, ingrediatur et egredietur, et pascua inveniet* (Joan. x). Intrare ergo per januam est intrare per Christum. Intrare autem per eum est imitari eum, non in magnificentia et in miraculis, sed sicut diximus, in humilitate et patientia, quem nos in his sequentes, ex eo et in eo vincimus diabolum: de qua victoria Christi et suorum contra diabolum agit iste psalmus. Unde in titulo ponitur, laus. Et est sensus: *Psalmus iste est laus David, id est Christi.* [Cassiod.] Est autem laus, etiam humana; sed hæc laus est *cantici*, quia non est nisi divina. Est enim hymnus psalmus iste, id est laus Christi contra dæmones; quia ostendit tentationes diaboli victas a Christo, et a suis manentibus in auxilio Dei. Hac intentione monet ut et nos discamus exemplo Christi tentationes superare. Modus: Tripartitus est psalmus. Primo Propheta describit fidem in solo Deo, omnino protectione Dei vallatum. Secundo dicit Christum in cælo levatum a nullo posse contingi, qui et pedes in terra protegit, sed præsumptores ab eo cadunt, ibi, *cadent a latere.* Tertio inducit verba Dei Ecclesiam consolantis, ibi, *quoniam in me sperabis.* Propheta ergo de quolibet sancto ait:

VERS. 1. — « Qui habitat in adjutorio Altissimi, in protectione Dei cæli commorabitur. »

Qui habitat in adjutorio, [Aug., Cassiod.] non suo, sed *Altissimi*, id est qui totam spem, non in se, sed in Deo semper constituit, scilicet cujus spes, non in homine, sed in Deo est *commorabitur in protectione Dei*, id est omnibus modis protegetur a Deo,

But nec illecebra male blandientis voluptatis capiatur, nec timore adversitatis frangatur; [Alcuin.] ut non declinet ad dexteram, vel ad sinistram sicut in Veteri Testamento præceptum est filiis Israel, ut incederent via regia, non declinantes ad dexteram vel ad sinistram (Num. xx; Deut. v). Regia via, est via Christi regis nostri, qui sic viam mundi cucurrit, ut nec prosperis alliceretur, nec adversis frangeretur: quem et nos imitari debemus. [Gl. int., Cassiod.] Dei dico, *cæli*, id est cujus est sedes cælum, id est anima justi. Nota qualiter sibi respondeant, verba, *habitat, et commorabitur.* Si enim semper habitat; sic et semper commorabitur. Deinde illud affirmat, scilicet quod habitat cum dicit:

VERS. 2. — « Dicet Domino: Susceptor meus es tu, et refugium meum, Deus meus, sperabo in eum. »

Susceptor meus es tu, etc. Hoc autem promittit, scilicet quod protegetur, ubi dicit: *obumbrabit tibi scapulis, et scuto circumdabit te.* Primo ergo ostendit quomodo habitat in adjutorio Altissimi, ita, scilicet, dicit Domino. [Aug., Gl. int., Cassiod.] Ille habitat quia in adjutorio Altissimi non superbus de se, ut primus homo. Quid dicit ille Domino? hoc, Domine, *tu es susceptor mei infirmi ad curandum, et refugium meum, Deus meus,* a sæculi tempestate. Qui hoc dicit, totum se projecit in eum; qui dicit: *Deus meus est refugium meum,* non quærit aliud auxilium contra tempestates sæculi. Ne autem putes post susceptionem et refugium nihil esse petendum addit, *sperabo in eum.* Quasi dicat: *Quia susceptor et refugium, ideo sperabo in eum, ita sperabit iste in Deo, ne aliquando de se præsumat.* Hoc si fecisset Adam, bene staret. Ideo sperabo.

VERS. 3. — « Quoniam ipse liberavit me de laqueo venantium, et a verbo aspero. »

Quoniam ipse [Aug., Gl. int., Aug.] *liberavit me de laqueo in quem superbus Adam cecidit.* Laqueum dico *venantium*, id est dæmonum, qui non in via Christo, sed circa viam ad dexteram prosperitatis male extollentis. Vel ad sinistram adversitatis deprimentis tendunt laqueos. Si ergo vis securus ambulare noli declinare in dexteram, aut in sinistram; sed sit tibi via ille, qui tibi pro te factus est via, ut adducat te ad se per se. [Ilier., Alcuin.] Et ita, non

timebis laqueos venantium. Et nota quia venatores in sacra Scriptura vix in bono invenimus. Econtra piscatores, raro in malo. *Et a verbo aspero* multos per verbum asperum misit diabolus in laqueos, in quos per verbum asperum cadunt aliqui, verbi gratia, ut qui nolunt esse Christi, propter insultantes Christiano nomini, et qui timent detractiones hominum adeo ut cessent a via Dei. Insultatio ergo et detractio infidelium verbum asperum est. Vel ita per laqueum et verbum asperum geminæ tentationis modos significat. Tentatio enim vel fit per facta, quæ hic dicitur laqueus; vel fit per verba, quæ hic dicitur a verbo aspero, etsi leve videatur, grave est tamen verbo tentari. [Cassiod., Alcuin.] Laqueus ergo sunt versutiæ spiritualium vel carnalium inimicorum in factis. Verbum asperum est omne dictum quod movet hominem a regulis divinis, scilicet convicia vel blanda. Et est, liberavit me de laqueo venantium, id est de tentatione, quæ fit per facta; et a verbo aspero, id est, a tentatione quæ fit per verba.

VERS. 4. — « Scapulis suis obumbrabit tibi: et sub pennis ejus sperabis. »

Scapulis suis. [Cassiod., Gl. int., Aug.] Hic promittit speranti quod commorabitur. Quasi dicat: Dico: liberavit, et ut liberet, *obumbrabit tibi.* Qui habitas in adjutorio Altissimi *scapulis suis*, vel, *inter scapulas suas.* Hoc ideo dicit, ne putes quod tu te possis protegere, ad litteram, cum dicit, *inter scapulas suas obumbrabit tibi*, et a tergo potes intelligere, et a pectore. Scapulæ enim circa caput sunt, sed quia addit *sub alis*, vel *pennis ejus sperabis*, manifestum est quia protectio est a pectore, quasi te posito in medio alarum hinc inde expansarum; et dicitur hic a simili gallinæ quæ pullos sub alis protegit contra milvum. Et est sensus: Obumbrabit tibi, id est obumbraculum protectionis præstabit, inter scapulas suas, a simili gallinæ, id est ante pectus suum te ponet, ut alis protegat, ut tu quasi in medio positus, hinc inde alis sive pennis expansis vel extensis, quo inimicus non audeat accedere, nihil timeas, nisi inde exieris. Et notandum quod nulla avis sic infirmatur cum pullis ut gallina quæ tota mutatur affectu eorum, quod cognoscimus in relaxatione plumarum, et infirmitate vocis: sic sapientia Dei propter nos qui infirmi eramus facta est infirma (*Matth. xxv*), quia facta est caro, et habitavit in nobis (*Joan. i*), ut sub alis ejus speremus, et sub pennis ejus, vel alis, misericordiæ ejus sperabis.

VERS. 5. — « Scuto circumdabit te veritas ejus; non timebis a timore nocturno. »

Scuto. [Aug.] Alæ sunt etiam scutum. Et utrumque sub similitudine de Deo dicitur, quia nec alæ, nec scutum proprie in Deo sunt, sicut ipse dicitur, lapis et leo, agnus et vitulus, cum tamen nihil horum sit. Si enim vere lapis esset, leo non esset. Si leo esset, agnus non esset. Ideo ergo et leo et

agnus dicitur, et hujusmodi, quia nec leo nec agnus, nec hujusmodi. Istæ enim similitudines sunt non proprietates. Et est tanquam *scuto* misericordiæ, *circumdabit te*, id est proteget te, *veritas ejus.* Veritas Dei est, quæ non respicit personas, nec miscet sperantes de seipsis, cum his qui sperant in Deo; sed discernit humiles et superbos, pœnitentem ac defendentem. [Cassiod.] Vel ita: Scapulis, speranti fideli beneficia Dei promittit hic. Scapulæ enim sunt operationes mirabilium, quibus ut humeris virtus Dei ostenditur. Pennæ sunt monita prophetarum, quæ ad cœlos vehunt. Et est, *obumbrabit tibi*, [Alcuin., Cassiod.] ut neque sol divinitatis, neque luna humanitatis Christi, te urat, *scapulis suis*, id est operationibus mirabilium. Et sub pennis ejus, id est in monitis prophetarum in quibus est protectio, sperabis, et veritas ejus implens promissa, id est incarnatio Christi. Unde: *Veritas de terra orta est* (*Psal. lxxxiv*). *Circumdabit te*, tanquam scuto. Idem dixit scutum quod et pennas dixerat. Incarnatio namque Christi, et scapulis obumbrat, et scuto defendit. *Non timebis a timore nocturno.* [Aug.] Sicut notavit genera defensionum, ita notat et genera periculorum ut gratior sit liberatio, et distinguit quatuor genera tentationum, quæ sunt, levis et occulta, quæ significatur per timorem nocturnum, levis et manifesta quæ significatur per sagittam volentem in die; gravis et occulta quæ significatur per negotium ambulans in tenebris; gravis et aperta, quæ accipitur per dæmonium meridianum. Et est, *obumbrabit tibi*, et *circumdabit.* [Alcuin.] Et ita, non timebis a timore nocturno, id est a levi tentatione, quæ fit ignorantibus: Quæ dicitur timor nocturnus, a similitudine periculi. Unde timor tantum habetur. Et

VERS. 6. « A sagitta volante in die, a negotio perambulante in tenebris; ab incursu et dæmonio meridiano. »

A sagitta volante in die, [Aug.] id est a levi tentatione, quæ fit scientibus. Qui enim peccat ignorans, quasi in nocte peccat: et ille tentatur a timore nocturno. Qui autem sciens peccat, in die peccat: et ille tentatur a sagitta in die. Nam per illa duo, scilicet a timore et a sagitta, duo leviora genera tentationum, manifestæ scilicet et occultæ, notavit. His duobus levibus duo reddit graviora, dicens, *a negotio perambulante in tenebris*, id est a graviori et occulta tentatione; et *ab incursu et dæmonio*, id est ab incurrente dæmonio *meridiano non timebit*, id est a gravi et aperta tentatione, sicut est, cum adeo fervet æstus persecutionis, unde multi cedunt. Levia non sic urgent, ut cogant; sed possunt cito declinata transire. Gravia vero non, ut cum persecutor acriter instat, nondum firmis in fide, qui nesciunt Christiani esse, spernere præsentia, et quærere futura. Qui tales tentantur, a negotio perambulante in tenebris, vel cum persecutor adeo instat hæc scientibus, quæ tentatio est, a dæmonio meridiano. Et utrosque capit, et scientes et ignorantes.

non quidem eos qui habitant in adjutorio Altissimi, A sed de se præsumentes de quibus dicit :

PARS. II. VERS. 7. — « Cadent a latere tuo mille, et decem millia a dextris tuis; ad te autem non appropinquabit. »

Cadent a latere tuo mille. [Cassiod., Alcuin.] Secunda pars ubi fidentis in Deo caput, id est Christum in cælo levatum dicit a nullo posse contingi, qui et pedes 204 in terra protegit; sed præsumptores ab eo cadunt. Ecce certitudo protectionis datur fidenti in Deo per Christum. [Cassiod.] Quasi dicat : Ille qui habitat in adjutorio Altissimi, non timebit a dæmonio meridiano, sed, o Christe, mille cadent a latere tuo. Latus Dei, est corona justorum, qui cum eo judicabunt. Unde dicitur consueto sermone : Mittite de latere vestro, id est de illis qui vobiscum habent consilium, [Aug.] Latus ergo Christi sunt illi quibus Christus promisit, quod cum eo judicabunt, scilicet apostoli et eorum imitatores, quibus promisit : *Sedebitis super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israel* (Matth. xix). Non est enim putandum quod duodecim tantum hoc promisit Christus. Ubi enim sedebit Paulus qui plus omnibus laboravit, si non ibi sedebunt nisi duodecim? Duodecim ergo sedes, perfectio est tribunalis, in quibus sedebunt mille, omnes scilicet qui omnia reliquerunt, et secuti sunt Christum confidentes de eo, non de se; qui alte fixerunt radicem charitatis, nec arescent sole tribulationis. Per dextras autem Dei intelligitur æterna beatitudo. Sunt autem multi qui putant se judicaturos cum Domino, et multo plures qui putant se collocandos a dextris tunc salvandos. Sed quia de se præsument, non habentes in alto radicem charitatis defixam, decidunt a cogitationibus suis; et quia pauciores sunt qui putant se judicaturos, et plures qui putant se salvandos, cum tamen non sint, ideo ibi mille, hic decem millia ponit. Et est sensus : O Christe, mille cadent a latere tuo, et decem millia a dextris tuis, id est pauciores qui præsument se tecum judicaturos, et plures qui præsument se a dextris tuis futuros, cadent per dæmonium meridianum, id est per gravem æstum tribulationis. *Ad te autem,* o Christe, in veris membris, cum quibus unum es, qui in membris veris es, non appropinquabit dæmonium; etsi enim corpus lædat, carnem affligat, non tamen fidem læsit.

VERS. 8. — « Verumtamen oculis tuis considerabis, et retributionem peccatorum videbis. »

Verumtamen [Cassiod.] Quasi dicat : Licet quidem impiis te permittente tuos persequi, sed et si illi cadentes tentent te, duris tua permissione, *verumtamen* non impune, quia oculis tuis, illo scilicet lucido visu quo merita hominum judicas, *considerabis* malum quod voluerunt, et retributionem peccatorum videbis. Non bonum quod per nescientes agitur, eis retribuetur, sed malum quod intenderunt. Ita et sanctus qui habet oculos fidei, videt eos modo exaltari et tonare. sed in fine fulminari. Hæc dixit ne infirmi moveantur. Vel ita continua, eodem sensu manente : [Aug., Alcuin.] Quasi dicat : Etsi

dæmonium non appropinquet ad te in membris, quod est per iniquos, id est quod iniqui intendunt, sed tamen non quod faciunt, sed quod intendunt considerabis : quod ita dicit : Verumtamen oculis tuis considerabis, et retributionem peccatorum videbis. [Aug.] Notandum quod quasi unus Christus est caput et corpus, de quo loquitur Scriptura modo ut de capite, modo ut de corpore, non mutata persona, quia sunt duo in carne una (Matth. xix). Merito ergo et in voce una. Ideoque diligenter adverte, ubi de Christo secundum caput, ubi secundum membra agat.

VERS. 9. — « Quoniam tu es, Domine, spes mea; altissimum posuisti refugium tuum. »

Quoniam tu es. [Aug., Gl. int.] Hic loquitur de Christo secundum caput. Quasi dicat : Ideo non cadit justus a dæmonio meridiano, quoniam, tu Domine Christe, secundum caput, es spes mea, per hoc es tu spes, quia posuisti mihi intus refugium tuum altissimum, id est pro altissimis et occultis, vel vitandis, vel habendis mihi ostendisti, ad te refugiendum, scilicet pro declinandis pœnis æternis. In alto enim est refugium Dei, valde in occulto, ut scilicet fugiatur ad ipsum a ventura ira. Multi enim sic faciunt sibi refugium Dei, ut fugiant a malis temporalibus. [Aug.] Altissimum ergo posuisti refugium, id est resurgendo, ascendendo, altum fecisti, id est fore ostendisti refugium, ut jam sperent tui sequi, quo tu præcessisti. Ideo

VERS. 10. — « Non accedet ad te malum; et flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo. »

Non accedet ad te, [Rem., Aug., Alcuin.] o Domine Christe, et ad tuos, malum, et flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo. Tabernaculum Dei est caro, in qua pro nobis militavit, ad quam levatam super cælos, ut sic illuc directa spes nostra, non accedunt flagella ut prius accesserunt in terra; sed caput in cælo, pedes habet in terra; pro quibus dicit : *Saule, Saule, quid me persequeris?* Discretio est per loca, conjunctio est per affectus. Sed nec his pedibus flagellum appropriat, ita ut fidem excutiat : ideo hæc de toto Christo bene accipitur. Ideo non appropinquabit,

VERS. 11. — « Quoniam angelis suis mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis. »

Quoniam Deus mandavit de te angelis suis, ut custodiant te in omnibus viis tuis. [Cassiod., Aug.] Unde in Evangelio : *Astitit ei angelus confortans eum* (Luc. xxii); et est hoc humanæ infirmitatis indicium. Hoc autem dixit tentator Domino, quando illum tentavit, hoc objecit de deitate ejus dubitans. Sed nos et Deum et hominem credimus. Tentatus autem Christus est propter nos, ut in eo tentatorem vincere discamus : sicut etiam et baptizari voluit a servo, non pro sua necessitate, sed pro hominis utilitate, ut non aspernemur baptizari a conservis. Dominus autem ad baptismum servi venit, implens humilitatem propter futurorum superbiam retundendam, ne quis melior vita et scientia quibusdam Christianis diceret : Quid mihi opus est

baptismo quem iste habet, quo jam melior sum? A Sed attendat quod non tantum eum præcedit, quantum Dominus ipsum. Quærat ergo baptismum Domini, quia Dominus quæsitivus baptismum servi.

VERS. 12. — « In manibus portabunt te : ne forte « offendas ad lapidem pedem tuum. »

In manibus. [Haym., Aug.] Quasi dicat : angelis mandavit de te, ut custodiant te : et ipsi in manibus portabunt te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum. Manibus angelorum sublatus est Christus in cælum, non quod sine eis rueret, sed quia obsequabantur regi, et melior est qui portatur, quam jumentum portans. Clarificatus autem Christus misit Spiritum sanctum die Pentecostes (Act. 11), sicut die quinquagesimo a Pascha agni (Exod. 11), id est ab immolatione agni data est lex Mosaica in tabulis lapideis scripta digito Dei, id est Spiritu Dei (Exod., xxxix). Sed lex data est in pœna timoris. Spiritus autem venit in plenitudine amoris, ut pedes capit in cœlo sedentis, id est evangelistæ mundum peragentes non offendant in lapidem, id est in legem in lapide scriptam, et ne sine gratia, in ea teneantur rei; sed a timore solvantur, per amorem spiritus legem implentes. Ideo ergo portatus es in cælum ab angelis, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum, ut misso Spiritu solvas credentes a reatu legis, ne pedes tui qui in terra sunt, rei sint legis. Quod et fecit, quia pulso timore implevit eos amore, qui vinci non potest.

VERS. 13. — « Super aspidem et basiliscum ambulabis; et conculcabis leonem et draconem. »

Super aspidem. [Cassiod., Aug., Gl. int., Cassiod.] Post ostensam humanam infirmitatem in Christo, hic jam divina virtus ostenditur; quæ tantis imperat, et agit de Christo, secundum membra. Hæc autem omnia nomina diabolo conveniunt. Ipse enim est aspis cum occulte percutit, basiliscus cum palam venenat. Basiliscus enim rex serpentum est, et nocet flatu; leo vero est, dum persequitur violenter. Leo enim rex animalium viribus nocet. Draco est cum devorat negligentes; sed in adventu Domini pedibus ejus, id est, a sanctis omnia hæc nocumenta prostrata sunt. Et hoc est quod dicit, et ambulabis super aspidem. [Aug., Gl. int.] Aspis veneno nocet, per quem significatur diabolus, qui est serpens, qui Evam seduxit, quem calcet Ecclesia, quæ cavet astutiam ejus, et super basiliscum, id est regem dæmonum, qui velut basiliscus nocet flatu. Et conculcabis leonem et draconem, id est diabolum, qui leo est, dum aperte sævit in martyres; draco, dum occulte insidiatur per hæreticos, ut corrumpat virginem Christi. Unde Apostolus : Despondi enim vos uni viro virginem castam exhibere Christo. Timeo autem ne sicut serpens seduxit Evam astutia sua, ita mentes vestræ corrumpantur (II Cor. 11).

PARS. III. VERS. 14. — « Quoniam in me speravit « liberabo eum; protegam eum, quoniam cognovit « nomen meum. »

Quoniam in me speravit. [Aug., Alcuin.] Tertia pars. Hic jam sunt verba Dei ad Ecclesiam, quam consolatur, cui defensionem hic et in futuro præmia promittit. [Haym., Gl. int., Alcuin., Cassiod.] Quasi dicat : Mandavit angelis dicens : Quoniam in me speravit, in membris, liberabo eum, a malis sæculi protegam eum. Ecce certitudo protectionis, per promissionem Dei. Ideo protegam quoniam vere cognovit nomen meum. Et quoniam

VERS. 15. — « Clamavit ad me, et ego exaudiam « eum; cum ipso sum in tribulatione, eripiam eum, « et glorificabo eum. »

Clamavit ad me, et exaudiam eum. [Gl. int., Aug.] Et si nondum audio, jam sum cum ipso in tribulatione. Non est ergo timendum tibi in tribulatione. Fides enim in te, Deus est in te. Si dormit, id est, tepescit in te fides, excita eam, ut Christus dormiens in navi, excitatus est a discipulis, et salvati sunt (Matth. viii). Ita et tu si fidem excitas, salvaris, non desereris, et si non eripit quando vis, non ideo putes te desereri. Eripuit tres pueros de igne, sed qui illos eripuit, nunquid martyres deserit? absit. Et illos eripuit, et istos; sed tres pueros liberavit corporaliter, ut confundantur infideles; martyres liberat spiritualiter, ut eos imitentur fideles. Eripiam eum. Quasi dicat : Cum ipso sum in tribulatione, et post, eripiam eum, de sæculo, et glorificabo eum in cœlo, et tunc

VERS. 16. — « Longitudine dierum replebo eum; « et ostendam illi salutare meum. »

Longitudine dierum, [Aug.] id est vita æterna replebo eum, quia sufficit quod habebit, et ostendam illi, per speciem, non per fidem, salutare meum, id est Christum in majestate. Hæc visio est tota merces. [Alcuin.] Notandum quia hunc psalmum frequentat Ecclesia per totum annum, et maxime in Quadragesima. Tunc enim et in versiculis et in tractu et multis modis cantatur : quod ideo fit, quia cum Christus jejunaret, diabolus eum de hoc psalmo tentavit, et ejus tentationibus superatis a Christo victus abscessit. Hunc ergo psalmum ad completorium quotidie, et diebus jejunii maxime frequentamus, ut quo tempore diabolus magis nititur ad decipiendum, eo tempore non magis laboremus ad resistendum.

COLLATIO IN PSALMUM XC : « QUI HABITAT IN ADJUTORIO
ALTISSIMI, » etc.

VERS. 2. — Dicit Domino : Susceptor meus es tu. Hieronymus ad Suniam et Fretellam, docet cur hic addita sint apud Latinos, es, et tu, quæ nec habebantur in quibusdam Græcis, nec in Hebræis, quanquam, es, in Græcis exemplaribus quæ vidimus scribatur, cujus verba præstat audire : « Dicitis quod in Græco, es non habeatur, ego vobis amplius dicam quod apud Hebræos, nec es habeatur nec tu; sed apud Septuaginta, et apud Latinos, pro εἰσπνοία et verborum consequentia positum sit. » Cæterum hic Cæcus Burgensis clamitat perperam signari punctum in eo quod est refugium meum, ac mox sequatur, Deus meus sperabo in eum, sed dicendum, refugium meum, Deus meus, deinde,

sperabo in eum. Oppositum tamen habetur in contextu et Hebraico et Græco.

VERS. 3. — Et a verbo aspero. Hieronymus, de morte 205 insidiarum; Pratenſis, a peste pravilatum; Sanctes, de morte contrituum; Munsterus, a peste noxia; et cæteri consimiliter. Certum est דבר le- gendo דבר DABAR, verbum repræsentare דבר DE- BER autem mortem aut pestem. Ergo LXX prius ex- presserunt. Postea דודו HAVOTH, malitiam cordis et operis ex KIVHI sonat. Porro si ex abundantia cor- dis os loquitur (Matth. xii), non est asperantius verbum, quam quod fallax est et pravum.

VERS. 5. — Scuto circumdabit te, etc. LXX sen- sum reddiderunt, verba non item, צנה וסודיה אצוה TZINNAH VESOHERAH AMITO, scutum et clypeus veritas ejus, quod Hieronymus dixit, scutum et protectio, ve- ritas ejus.

VERS. 6. — A negotio. Hieronymus, a peste; cæ- teri itidem, a peste vel a morte. Jam dictum est דבר daleth, beth, resch, lectionem habere ambiguum B מדיבר MIDABAR, a negotio מדיבר MIDEBER, a morte.

Ab incursu et dæmonio meridiano. מוקטב ישוד מוקטב MIQKETEB IASCHUD TZAHORAIM. Diversis verbis eandem sententiam diversi efferunt, tamen universa ratio diversitatis præcipue pendet a prima particula QUETEB polysema, et varie a rabbinis exponitur variis

A in locis. Hieronymus ita vertit, a morsu insanientis, vel, ut alii codices habent, insidiantis meridie; Pra- tensis, ab ægritudine repentina devastante meridie; Sanctes, a morsu qui vastat meridie; Munsterus, ab exterminio grassante in meridie; Interpretes pro Cajeta- no, ab incisione diruet in meridie; translator ad Campensem, a noxa qua meridie vastat; paraphrasis Campensis: neque timeas si quis jaculo te petat, etiam medio die; Pellicanus, a dæmonio vastatore meridiano; Nebiensis, ab exterminatore qui exterminat meridie; Chaldæus, a caterva dæmonum, qui nocent meridie.

VERS. 10. — Et flagellum. Hieronym. lepra נגע NEGA, est plaga præsertim scabiosa.

VERS. 15. — Aspidem et basiliscum. Pratenſis, su- per leonem et aspidem; Sanctes, super leonem et ba- siliscum. Adeo ut recentiores in prima particula conveniant, vertentes leonem שרף שחאל VAPHE- TEN. Credimus tamen Hierony. et LXX, qui trans- ferunt constanter, super aspidem et basiliscum, præsertim cum in secunda clausula dicatur concu- cabis leonem. Nobiscum est etiam Nebiensis. De as- pide et basilisco, mira narrat Plin. lib. viii, cap. 21 et 23, quæ omnibus numeris quadrant ser- penti antiquo.

PSALMUS XCI.

PSALMI TITULUS: (PSALMUS CANTICI IN DIE SABBATI.)

Bonum est confiteri Domino. Titulus: Psalmus cantici in die Sabbati [Aug., Alcuin., Aug.] Propter fastidium animorum tollendum, eadem diverse et varie tractantur. Nullum enim aliud canticum tra- ctatur in hoc psalmo, quam in aliis, sed idem, licet diverso modo, id est canticum fidei, spei et chari- tatis. Quod autem ait, in die sabbati, sciendum quod triplex est sabbatum, scilicet sabbatum temporis, sabbatum pectoris, sabbatum æternitatis. Sabbatum temporis est septimus dies, quo post opera vi dierum requievit Deus, docens suos in præsentia laborare, ut in futuro quiescant: quod Sab- batum in veteri lege observabatur. Sabbatum autem mentis, est tranquillitas bonæ conscientiæ, spe fu- turi, ut non turbetur rebus sæculi: de quo sabbato hic agitur. In hoc autem sabbato cordis primum est, ut bona tua tribuas Deo, mala tibi. [Aug., Alcuin., Cassiod.] Sabbatum autem æternitatis est, æterna requies, pro qua in præsentia bona operari debemus agentes sabbatum mentis, de quo sabbato æternita- tis etiam agit hic Propheta. Agitur ergo hic de du-plici sabbato, mentis et æternitatis. Unde bene in ti- tulo ponitur, Psalmus cantici. Et est sensus: [Cas- siod., Aug.] Psalmus iste, per quem notatur spiri- tualis operatio, est cantici, per quod notatur exsul- tatio mentis, quia in ea debemus semper cantare Deo, et gratias agere exultantes. Et hoc in die sabbati, [Alcuin.] id est de æterna requie, cum men- tis tranquillitate, de qua requie loquitur hic Pro- pheta, ostendens justos laborare vi diebus, id est vi ætatibus, vii requiescere. Malos autem econtra hic quiescere, ibi laborare: hac intentione ut hic libenter laboremus pro æternis, agentes sabbatum mentis. Modus. [Cassiod.] Tripartitus est psalmus.

Primo, dicit quomodo bonus imperturbatus agit sabbatum mentis, sentiens omnia bene agi a Deo, quod non novit stultus. Secundo asserit malos peri- turos, ut metus sit cæteris, ibi, cum exorti fuerint. Tertio dicit justos florere virtutibus, ut hac promi- sione devoti gaudeant, ibi, justus ut palma florebit. [Aug.] Et quia propter futurum sæculum Christiani sumus, ideo quocunque modo se habeant præsen- tia, grati simus; vel consolationi Dei per blanda; vel justitiæ per aspera. Bona enim præsentia a Deo nobis donata consolatio sunt, cum desuper justitia est. Consolatur enim nos Deus, et emendat. In utro- que simul ei grati, dicentes:

VERS. 1. — « Bonum est confiteri Domino: et « psallere nomini tuo, Altissime. »

Bonum est confiteri, [Greg.] voce Domino ut mala nobis, bona Deo tribuamus; perversi et turbati, qui sunt sine sabbato mentis, bona sibi tribuunt; mala vero vel Satanæ tribuunt, quasi coegerit, vel fato stellarum: quod est accu- sare Creatorem; vel aperte Deo tribuunt. Quasi dicat: Ipse hoc voluerit, contra autem docet iste psalmus, scilicet confiteri Domino in utroque; in peccato, quia tu fecisti; in bono, quia ipse fecit. Et sic psalles nomini Domini, gloriam Dei quærens, non tuam. Unde subdit: Et bonum est psallere opere nomini tuo, o Altissime. Deinde duobus prædictis duo alia reddit. Quasi dicat: Dico bonum est confi- teri, ad quam rem?

VERS. 2. — « Ad annuntiandum mane misericor- « diam tuam, et veritatem tuam per noctem. »

Ad annuntiandum mane misericordiam tuam, [Aug.] id est, quando bene est, quod est misericordia. Quando bene est tibi, annuntia, id est lauda miseri- cordiam Dei; et ad annuntiandum veritatem tuam,

non crudelitatem, *per noctem*, id est in adversis. A Quasi dicat : Quando male est tibi, lauda veritatem qua flagellat juste. Et est sensus : In prosperis quæ per mane, et in adversis quæ per noctem intelliguntur laudare debes.

VERS. 3. — « In decachordo psalterio, cum cantico in cithara. »

In decachordo. [Gl. int., Aug.] Quasi dicat : Bonum est etiam psallere in psalterio, id est in spiritu vivificato. Psalterium enim a superiori reddit sonum, et ideo per ipsum congrue vivificatio spiritus intelligitur. Psalterio dico, decachordo, id est decem præceptorum, per quorum observantiam spiritus hominis, id est ratio, vivificatur. In hoc psalterio psallit qui spiritu vivificato, per observantiam decalogi, cum hilaritate bene agit. In psallendo enim hilaritas est. Quidquid ergo facis cum hilaritate, bene facis. Qui autem cum tristitia bonum facit, de eo fit, non ipse facit; et portat psalterium, sed non cantat in eo. Bonum est psallere cum cantico, id est verbo, et in cithara, id est opere. Si enim bene loqueris tantum, canticum est sine cithara; si operaris et non loqueris, cithara est sine cantico. Ideo et bene loquere, et benefac, ut sit cithara cum cantico. [Haym., Cassiod.] Vel bonum est psallere cum cantico in cithara, id est cum gaudio in carnis mortificatione, et in actualibus rebus. Cithara enim ab inferiori reddit sonum, ideo bonum est psallere et confiteri, quia hæc in me fecisti. Et hoc est,

VERS. 4. — « Quia delectasti me, Domine, in factura tua; et in operibus manuum tuarum exultabo. »

Quia delectasti me, Domine, in factura tua, [Aug.] id est in eo quod in me facis; tu enim fecisti, si bene ago. Unde Apostolus : *Ipsius figmentum sumus, creati in operibus bonis* (Ephes. 11); nisi enim te reformaret Deus ad bona opera, non nosses nisi peccatum. Unde in Evangelio : *Qui loquitur mendacium, de suo loquitur* (Joan. viii). Hoc in Evangelio Dominus dicit : Omne autem peccatum mendacium est, quia contra legem et veritatem est. Ergo qui loquitur mendacium, de suo loquitur, id est de suo peccat qui peccat; sed qui loquitur veritatem, de Deo loquitur, quia solus Deus verax, omnis homo mendax (Rom. 11). Hæc est bona confessio : *Et in operibus manuum.* [Aug.] Quasi dicat : Et deinde *exultabo* non in mea felicitate, sed in operibus manuum tuarum, id est, si quid boni ago de te exulto. Sed quid de his qui male vivunt et florent? Inde perturbatur animus, et perdit sabbata, quia videt se in decem chordis, id est in operibus legis esse, et mala tamen pati. Alium vero videt sine his esse, et florere, unde ait :

VERS. 5. — « Quam magnificata sunt opera tua, Domine! nimis profundæ factæ sunt cogitationes tuæ. »

Quam magnificata sunt opera tua, Domine, nimis profundæ factæ sunt cogitationes tuæ. [Aug.] Quibus facis, ut boni laborent, et mali floreant, quod ideo est, quia illi sunt alieni, hi filii, sed

VERS. 6. — « Vir insipiens non cognoscet : et stultus non intelliget hæc. »

Vir insipiens, vel, imprudens, [Rem., Aug., Cassiod.] qui non providet sibi in futurum, non cognoscet, et stultus, qui nescit se cædi, ut sit hæres, dimisso exhæredato, cui parcitur a flagello, non intelliget hæc quæ sequuntur, et quæ dicta sunt. Nota, insipiens est ille qui cœlesti sapientia vacuus, humanis versutiis plenus est, qui non noscit opera Dei, quia casu putat omnia agi, stultus est, brutus, qui nec sæcularia novit.

[Hier., Alcuin.] Aliter potest legi ab illo loco : quia delectasti me, et agit de operibus creationis, in quibus laudandus est Creator. Quasi dicat : Ideo confitebor et psallam, quia delectasti me in factura tua, scilicet et in decore ipsius mundialis fabricæ, et in obedientia, et in dispositione, et in causis, et in effectibus. Et exultabo in operibus manuum tuarum, quibus utor, vel quæ miror. Et merito exultabo, quia, o Domine, opera tua quam magnificata sunt, in substantia, et in forma, et in vita, et in cæteris. Nimis profundæ factæ sunt cogitationes tuæ, quibus talia fecisti et regis. [Cassiod., alcuin.] Nota quia summum genus scientiæ est, scire Deum tanta præstare quæ humanus sensus non valet attingere. Me delectasti in operibus, sed, vir insipientia non cognoscet; et stultus, qui si scit, non cavet sibi, non intelliget hæc, quæ supra dixit, vel quæ dicit postea.

PARS II. VERS. 7. — « Cum exorti fuerint peccatores, sicut fenum, et apparuerint omnes qui operantur iniquitatem. »

Cum exorti fuerint. [Cassiod., Alcuin.] Secunda pars, ubi asserit malos perituros, ut metus sit cæteris. Ordo verborum talis : quasi dicat : Stultus non intelliget hæc, scilicet, ut, id est qualiter peccatores intereant in sæculum sæculi, id est sine fine cum ipsi peccatores fuerint exorti, [Aug.] id est postquam excreverunt in temporalibus, sicut fenum quia in hieme hujus sæculi virent, et in æstate futuri iudicii arescent. Et cum prospexerint, alia littera, illos scilicet orientes, et ad tempus florentes, omnes qui operantur iniquitatem, id est qui non recte sentiunt de Deo in corde, et imitantur florem illorum : et ita intereunt cum illis in æternum. Unde repetitur :

VERS. 8. — « Ut intereant in sæculum sæculi; tu autem Altissimus in æternum, Domine. »

Ut intereant cum illis in sæculum sæculi; [Aug.] tu autem, quasi dicat : Modo peccatores florent et prosperantur, tu autem, Domine, altissimus es in æternum qui exspectas desuper ex æternitate tua, quando transeat tempus impiorum, et veniat tempus justorum, quia æternus est Deus. Longanimiter tolerat Deus mala et videt quid illis servet. Vis et tu homo esse longanimis et patiens? Junge te Æterno. Si enim homo cito transit ut fenum, verbum Dei permanet in æternum. Si ex se temporalis est homo, et non longanimis, ex verbo Dei est æter-

nus. Junge ergo te verbo æterno, et patienter feres A
mala videns infra te omnes malos, et dices :

206 VERS. 9. — « Quoniam ecce inimici tui,
« Domine, quoniam ecce inimici tui peribunt; et
« dispergentur omnes qui operantur iniquita-
« tem. »

Quoniam ecce inimici tui, Domine. [Haym., Cassiod.] Vel ita legi potest: Quasi dicat: Stultus non intelligit hæc, scilicet quod peccatores exoriuntur hic, sicut fenum. Hic enim brevi tempore florent ut fenum. Et cum exorti fuerint hic peccatores sicut fenum, postea, omnes qui operantur iniquitatem, id est peccatores apparuerint, id est apparebunt omnibus conspicui, et notabiles: quod non hic apparebunt, non quidem ad gloriam suam, sed ut intereant in sæculum sæculi, id est semper. Tu autem, Domine Christe, permanebis altissimus in æternum, non erit sicut putaverunt Judæi, scilicet te communi sorte mori. [Gl. int., Cassiod.] Quoniam ecce inimici tui, an interibunt peccatores? utique, *quoniam ecce inimici tui*, et repetit, *quoniam ecce inimici tui*. Quasi dicat: Jam video quod inimici tui, scilicet blasphemi, et amicus hujus mundi Dei est inimicus, sicut dicit Jacobus (*Jac. iv.*). Omnes scilicet qui adulterant amore sæculi, *peribunt*, qui modo florent, *et dispergentur* a grege Domini separati, *omnes qui operantur iniquitatem*. Hi sunt inimici.

VERS. 10. — « Et exaltabitur sicut unicornis
« cornu meum; et senectus mea in misericordia C
« uberi. »

Et exaltabitur. [Alcuin., Gl. int.] Quasi dicat: Et si illi peribunt, quæ spes tibi est qui pateris? ecce *et exaltabitur sicut unicornis*, id est fortitudo unitatis, quæ tunc erit sublimis, quæ est *sicut cornu meum*, id est sicut monarcha, id est princeps meus, qui exaltabitur destructis hæresibus. [Aug., Cassiod.] Aliquando enim unicornis superbiam significat, sicut ibi: *Et a cornibus unicornium humilitatem meam* (*Psal. xxi.*), aliquando exaltationem unitatis sicut hic, quia unitas exaltabitur, sicut unus princeps monarcha. [Aug.] Omnes vero hæreses peribunt. *Et quando hoc erit? cum senectus mea erit in misericordia uberi*, id est, in novissimo. D Totum quod patitur Ecclesia juvenus est ipsius. Novissima autem semper senectus ipsius, quæ in lætitia erunt.

VERS. 11. — « Et despexit oculus meus inimi-
« cos meos; et insurgentibus in me malignantibus,
« audiet auris mea. »

Et ideo, [Aug.] jam nunc *despexit*, vel, respexit *oculus meus inimicos meos*, id est, omnes operantes mala, quos respicit vel despicit, dum in aliquo probat, et invenit inimicos, qui sunt visi amici. *Et insurgentibus in me malignantibus auris mea* [Gl. int., Alcuin.] præscia, et præcauta *audiet* a veritate intus; quid audiet? quod

PARS. III. VERS. 12. — « Justus ut palma flore-
« bit: sicut cedrus Libani multiplicabitur. »

Justus ut palma florebit. [Cassiod., Aug.] Tertia pars, ubi justos dicit florere, ut hac promissione devoti gaudeant. Vel ita, et subaudiatur *de*, quasi dicat: Et de malignantibus, modo, insurgentibus in me, audiet in futuro, mea auris, [Aug.] id est, auris mei stantis ad dexteram. Quid audiet? *Ite, maledicti, in ignem æternum* (*Matth. xxv.*). A quo malo auditu, justus non timebit. [Cassiod., Aug.] Vel secundum aliam litteram, *insurgentes in me malignantibus audiet auris mea*, in novissimo, quando se increpabunt dicentes, sicut ait Salomon: *Quid nobis profuit superbia, et divitiarum jactantia?* (*Sap. v.*) Ecce hæc erunt illis in futuro: et quid de justis erit? *Justus florebit ut palma*, illi ut fenum.

Justus palma dicitur pro altitudine, et quia radix aspera, et pulchra coma in summo fine et tarde fert fructum, ita et justum hic asperat labor, quem in supernis pulchritudo immortalitatis coronabit, et quasi tarde post longos labores mercedem recipiet operum. Deinde sequitur alia comparatio. Et *sicut cedrus Libani multiplicabitur.* [Alcuin., Hier., Cassiod., Gl. int.] Cedrus immarcessibilis est altior aliis arboribus, præsertim in Libano quæ interpretatur *candidatio*, ita justus erit imputribilis stola immortalitatis candidus. His ergo arboribus comparantur justus, quia hæ arbores non arescunt ætate ut fenum, cui impius comparatur, quia cito arescit. [Aug., Cassiod.] Justus autem comparatur palmæ, et cedro, quæ cedrus multo palma altior est maxime in Libano. Et quia non unus est, sed multi qui floreant, ideo pluraliter subdit, præmissam aperiens comparationem. Nunc,

VERS. 13. — « Plantati in domo Domini, in atrii
« domus Dei nostri floreant. »

Plantati in domo Domini, [Aug., Haym.] id est in Ecclesia, ubi est aspera radix, palmæ floreant, *in atrii domus Dei nostri*, id est in atrii cæli. Atrium est initium mansionis, domus est interior. [Cassiod. Gl. int.] In atrii ergo *floreant*, id est in ipso initio resurrectionis, dum audient: *Venite, benedicti Patris mei*, etc. (*Matth. xxv.*) Et quasi quis quæreret, nonne jam florent? subdit:

VERS. 14. -- « Adhuc multiplicabuntur in senecta
« uberi; et bene patientes erunt ut annuntient. »

Adhuc multiplicabuntur hic, [Gl. int., Cassiod.] quasi hic aliquid habent, sed ibi plus. Multiplicabuntur dico *in senecta uberi*: Ecclesia enim magis incipit esse uberrima, cum ad finem sæculi erit perducta. Tunc enim passionibus electorum cito implebitur numerus beatorum. In summo, palma florebit, quæ in radice concepit, et interim *bene patientes* vel, tranquilli *erunt* [Aug.] Ecce sabbatum, quod in titulo memoratur, non eos movet fenum. Cedrus enim et palma, nec in tempestatibus curvantur, sed tranquilli sunt. Ad quid? *ut annuntient* hic, quid?

VERS. 15. — « Quoniam rectus Dominus Deus
« noster; et non est iniquitas in eo. »

Quoniam rectus Dominus noster, et non est ini-

quitas in eo. [Gl. int., Cassiod., Aug.] Qui dicit non omnia bene agi, *sextus* est. Qui autem est in Sabbatho, contra nuntiat. Vel potest accipi, sic: Ideo modo tranquilli sunt, ut annuntient in futuro perpetua laude, dum præmia capient. Tunc enim annuntiabitur hoc, *quoniam rectus Dominus Deus noster*, id est quod justus est, qui suis promissa complet, *et non est iniquitas in eo*, ut hic permittat pati pro se, quos ibi non ornet. [Alcuin.] Annuntiabitur ergo rectus, qui remunerat; et non iniquus, ut fraudet præmio, sed benignus, ut accumulet.

COLLATIO IN PSALMUM XCI: « BONUM EST CONFITERI DOMINO. » etc.

VERS. 7. — *Et apparuerint.* Septuaginta καὶ δὴκρυψαν, hoc est, *prospexerint*, ut habet contextus Augustini, ac ejusdem interpretatio. Cæterum est Hebraice וַיֵּצֵא וַיֵּצֵא VAIATZITZU, quod est in verbo hiphil (quod vocant). Et potest exponi per *prospicere*, ut est illud cant. II. מֵצִיץ מֵצִיץ METZITZ, id est *prospiciens*, vel per *ostendere seipsum*, seu *apparere* instar florum, qui egrediuntur et ostendunt seipsos.

VERS. 10. — *Senectus mea*; Hieron. Nebien. Pellica. et editio ad Campensem consimiliter; interpretes pro Cajetano, *mistura mea*, Pratenis, Sanctes, Munst. *consersus sum* aut *delibutus*,

בָּלָלוּ BALLOTHI, deflectunt a verbo בָּלַח BALAH, qui dicunt *senectus mea*, quod significet *inveteravit*. Alii vero a themate בָּלַל BALAL, id est *perfudit, conspersit*.

In misericordia uberi. Hieron., *in oleo uberi*. Consonat Pellican. et Nebiensis, Pratenis et Sanctes, *oleo viridi*; Munst. *unguento olivæ viridis*; interpretes pro Cajet., *oleo recenti*; translator ad Campensem, *succo virescet*; et hujus paraphrasis, *oleo fragrantissimo* בשֶׁמֶן רֵעָן BESCHEMEN RAANAN. Per oleum autem, *misericordiam* in Scripturis designari nemo addubitat, RAANAN præterea sonat *frondosum* et *viridem*, quæ non inepte *ubertatem* indicant. Hinc Chaldæus, *oleo recentii olivæ frondosæ*.

VERS. 14. — *In senecta uberi.* Hebræi dividunt hæc duo vocabula, ut prius pertineat ad superiora, posterius ad inferiora. Ita enim reddit Hiero., *adhuc fructificabant in senectute, pingues et frondentes erunt.* LXX simul junxerunt בְּשִׁבְהָ דְּשֵׁנִים BESEBAH DESCHENIM. Quiddam simile ostendit Hieronymus in superiori psalmo, ut adnotatum est. Deinde ubi dicimus *benepatientes* erunt, alii *virides* vel *frondentes* ponunt. Quia vero patientia opus perfectum habet (Jac. I), animam facit spiritualiter *frondescere* ac lætissime *virescere*. Rursus ut *annuntient* Heb. ordinatur ad sequentem versum, nos in hoc priorem finimus. Id genus multa in psalmis obvia sunt. Causas superius semel et iterum reddidimus.

PSALMUS XCII.

PSALMI TITULUS: « LAUS CANTICI DAVID IN DIE ANTE SABBATUM QUANDO FUNDATA EST TERRA. »

Dominus regnavit, decorem etc. Titulus: *Laus cantici David in die ante Sabbatum, quando fundata est terra.* [Aug.] Titulum istum ex libro Genesis, non est difficile cognoscere. Dies enim ante Sabbatum, dies sextus est, quo factus est homo ad imaginem et similitudinem Dei, factis prius omnibus operibus quæ erant valde bona, et postea requievit in Sabbato, cessando a novis operibus, præsignans quod requiescemus in Deo, si faciamus opera bona, quæ cum labore fiunt, in quo deficeret homo, nisi spes quietis eum teneret. Et quia hæc opera finem habent, ideo sextus dies quo fiunt, habet vesperam. Sabbatum vero non habet vesperam, Scriptura subticente pro significatione, quia requies, quæ post laborem dabitur operum, sine carebit. Inde etiam est, quod in die qui celebratur pro mortuis, post festum Omnium Sanctorum Ecclesia in vespera officium non facit de mortuis, quia requies quæ ea die eis optatur vesperam non habet. In sexto autem die ad litteram, non legitur terra fundata, sed mystice dicitur. Ut enim sexto die fecit Deus hominem, ita sexto sæculo, id est sexta ætate sæculi, quam sextus dies significat, venit hominem reformare. Tunc ergo fundatur terra, cum homo fundatur in fide immobilis, et tunc fit homo ad imaginem et similitudinem Dei, quæ deformata erat in homine per peccatum, quod significat sextus dies. [Cassiod., Aug.] Et est sensus tituli: *Laus ista cantici*, id est, divina fit ipsi *David*, id est Christo, laus cujus hic cantatur demonstrativo genere, de eo quod fecit, *quando fundata est terra in die ante*

Sabbatum, id est septimum diem, id est de eo quod fecit sexta ætate sæculi significata per sextum diem. Tunc enim venit Christus fundamentum, et in fide fundavit hominem. Unde agit Psalmus. Intentione agit et monet ad laudem. Modus: [Cassiod.] Septem sunt partitiones, sicut et septem loci laudis. Primus locus laudis est a pulchritudine; secundus a fortitudine, ibi, *indutus*; tertius, ab operibus, ibi, *etenim*; quartus, a potestate, ibi, *parata*; quintus a laudibus universitatis, ibi, *elevaverunt*; sextus, a veritate dictorum, ibi, *testimonia*; septimus a laude domus, ibi, *domum tuam*. Propheta ergo ad laudem Domini monens, demonstrativo genere utitur, dicens:

VERS. 1. — « Dominus regnavit, decorem indutus est; indutus est Dominus fortitudinem, et præcinxit se. »

Dominus Christus regnavit, [Cassiod., Aug.] id est, rex esse innotuit. Deinde primum locum laudis exponens subdit: *Decorem indutus est*. Vel induit, alia littera, quantum ad eos quibus placebat, et eum laudabant. Christus enim decorus est, quibus placent bona. Decorem ergo induit, [Cassiod.] id est pulchritudinem suæ majestatis ostendit, his quibus placebat ut in monte Thabor coram tribus discipulis resplenduit (Matth. XVII). [Aug., Cassiod.] Sequitur secundus locus laudis a fortitudine. *Indutus est Dominus* vel, induit *fortitudinem* quantum ad eos quibus displicebat qui ei detrahebant. Fortis enim est contra detractores, fortitudinem ergo induit, ut quando venientes eum capere, retro abierunt 207 vel corruerunt. Amicis ergo decorem, inimicis fortitudinem ostendit. Et his duobus præcinxit se, [Alcuin.] ut quasi promptus et expeditus esset,

in subjugando mundum sibi. Vel ita, præcinxit se. A Nota quod non ait, cinxit, vel succinxit, vel accinxit, sed, præcinxit. Cingimur enim operaturi, accingimur pugnaturi, succingimur ituri, præcingimur ministraturi. [Aug.] Cinctio ergo opera significat, quia cingit se aliquis operaturus. Accingeris, quando aliquid tibi adjungis. Unde : *Accingere gladio tuo circa femur (Psal. xlii)*, id est, jam in carne vigeat gladius, quo debellatur orbis terrarum, dum occiditur occulta nequitia, id est spiritus Dei in veritate sermonis vigeat. Præcingeris autem, cum ante te aliquid ponis, sicut et Dominus se præcinxit quando lavit pedes discipulorum (*Joan. xiii*), ostendens humilitatem omnem, in qua est omnis fortitudo. Superbia autem fragilis est, et omnis fortitudo de humilitate est. Loquens ergo de fortitudine dixit, præcinxit se, scilicet humilitate quam in se habuit, et aliis ostendit, quasi ante se ponens illa. Unde præcinxit se linteo, et lavit pedes discipulorum; quia tunc humilis fuit, dans exemplum humilitatis, sicut ipse docuit : *Discite a me, quia mitis sum et humilis corde (Matth. xi)*, vel aliud in hoc verbo potest intelligi, id est patientia quæ per fortitudinem accipitur, qua et opus est inter detractores maxime qui præsentibus detrahunt. Detrahit enim quis tibi absentis, quod quia non sentis, non est tibi opus fortitudine; detrahit quis et tibi præsentis, ubi opus est, ut præcingas te fortitudine, ne irascaris, quia melior est qui vincit iram quam qui capit civitatem. Præcinxit ergo se fortitudine patientiæ, quam ante se habuit. [Hier., Alcuin., Aug.] Vel, præcinxit se, cœtu angelorum ascendens ad Patrem, vel præcinxit se, strenuitate operandi. Et sicut Christus indutus fuit et præcinctus fortitudine, sic sit homo immobilis per fortitudinem, et est orbis qui non commovebitur. De quo subdit :

VERS. 2. — « Etenim firmavit orbem terræ qui non commovebitur. »

Etenim firmavit orbem terræ. [Cassiod., Aug.] Hic est tertius locus ab operibus. Quasi dicat : Decorem et fortitudinem induit utique ad hoc ut fundaret terram. Unde addit : *etenim firmavit in fide orbem terræ qui non commovebitur*, [Cassiod., Aug.] id est, in toto orbe paravit qui non commovebuntur ulla concussione. In toto enim orbe sunt stabiles, sunt et mobiles palææ : orbis ergo qui non commovebitur, est credens in Christum, paratus non mollescere linguis laudantium, nec frangi linguis vituperantium. Sequitur locus a potestate, quartus.

VERS. 3. — « Parata sedes tua extunc; a sæculo tu es. »

Parata est sedes tua, [Cassiod., Aug.] qua sedes ad dexteram Patris, scilicet vel in fidelibus. Anima enim tranquilla et humilis, sedes Dei est. Unde : *Spiritus meus requievit super humilem et quietum (Isa. lxi)*. Esto ergo humilis et quietus, ut in te habitet Deus. Parata est dico extunc vel, ex illo, alia littera per hoc, gratiæ tempus designat, forte intelligit hoc ex die ante Sabbatum, id est sexto

tempore hujus mundi, quo Dominus venit, id est, parata est ab Incarnatione, quando veniens homines docuit. Sed ne tunc putes eum cœpisse quando natus venit, quia a sæculo, id est ab æterno, tu es. Vel ita continua : [Gl. int.] Licet dixerim sedem paratam extunc, tamen a sæculo, id est ab æterno, tu es proprie.

VERS. 4. — « Elevaverunt flumina, Domine : elevaverunt flumina vocem suam. »

VERS. 5. — « Elevaverunt flumina fluctus suos, a vocibus aquarum multarum. »

Elevaverunt. [Cassiod., Alcuin., Aug.] Quintus locus a laude universitatis, et legitur talis littera *elevaverunt flumina, Domine, vocem suam a vocibus aquarum multarum.* Cætera quæ interponuntur, non sunt in editione Septuaginta Interpretum, quam Augustinus exponit. Quasi dicat : Sexto die venit Dominus, et veniens discipulos suos elegit, quos Spiritu sancto implevit. Unde dicuntur flumina, de quo alibi : *Fluminis impetus lactificat civitatem Dei (Psal. lxxxvi)*. Hæc ergo flumina, id est apostoli impleti misso Spiritu, elevaverunt vocem suam, id est fortiter et alte locuti sunt, qui primo timuerunt. Ubi autem impleti sunt Spiritu sancto accersierunt eos Judæi, et præceperunt ne omnino loquerentur, neque docerent eos in nomine Jesu. Quibus Petrus et Joannes dixerunt : *Non possumus non eloqui quæ vidimus et audivimus (Act. iv)*. Elevaverunt ergo flumina vocem suam, quia discipuli audientes elevaverunt vocem, omnes unanimes ad Dominum, dimissi a concilio Judæorum. Apostolis autem levantibus vocem suam, multi crediderunt et impleti Spiritu sancto, et ipsi clamaverunt. Unde sequitur : Et factus est clamor, a vocibus aquarum multarum, cum omnes unanimes, tanquam multæ aquæ elevaverunt vocem, et cœperunt multa flumina clamare de paucis. Illis autem clamantibus,

VERS. 6. — « Mirabiles factæ elationes maris; mirabilis in altis Dominus. »

Mirabiles factæ sunt elationes [Aug.] vel suspensuræ maris, id est sæculi, quod cœpit irasci et persequi fideles, sed mirabilis est Dominus in altis; ambulat enim super aquas maris, id est super capita potestatum et regum terrenorum, quos subjugat et premit ut sit pax Ecclesiæ. Quod significatum est olim, dum super aquas ambulavit. [Cassiod., Alcuin.] Vel secundum eandem litteram, non mutato principio sic potest legi, sub alia distinctione : *Elevaverunt flumina vocem, Domine.* Hoc non mutatur. Quod autem sequitur : *Elevaverunt flumina fluctus suos*, hoc deest in aliis editionibus, sicut dixeramus, a vocibus aquarum multarum, factæ sunt, mirabiles elationes maris. Aquæ sunt gentes, quæ Deum laudant. Unde mare, id est sæculum multum ascendit, cum in mandatis Dei firmatur. Sed ut hæc omnia ad Deum referantur, qui facit omnia bona, addit : *Mirabilis in altis Dominus.* [Rem.] Vel secundum litteram nostram, sic potest legi totum : *Firmavit Dominus orbem; et dum firmaret, elevaverunt flu-*

mina, Domine, elevaverunt flumina vocem suam, id est philosophi elevaverunt contra Deum vocem contradictionis. Et, *elevaverunt flumina fluctus suos*, id est ipsi iidem elevaverunt fluctus suos persecutionis concitatos, a *vocibus aquarum multarum*, id est, populorum multorum; et, *mirabiles factæ sunt elationes maris*, id est sæculi. Non mutatur hoc a prima lectione. Similiter et illud quod sequitur, *mirabilis in altis Dominus*.

VERS. 7. — « Testimonia tua credibilia facta sunt nimis; domum tuam decet sanctitudo, Domine, in longitudinem dierum. »

Testimonia. [Cassiod., Alcuin., Aug.] Sextus locus a veritate dictorum. Quasi dicat: Quia mirabilis elatio maris, et quia mirabilis in altis Dominus testimonia tua, Domine, facta sunt nimis credibilia. Quia illud totum ante dixerat, in me pacem, in mundo pressuram habebitis. Cum ergo viderent pressuras, sperabant et coronas ex prædicatione, et ita, sunt facta testimonia tua credibilia nimis, ratione et auctoritate et miraculis. [Gl. int., Alcuin., Cassiod.] Vel ita: Sæculum firmatum est in mandatis Dei, et gentes laudant. Et cum hæc sint, te-

stimonia tua, scilicet testimonia prophetarum, facta sunt nimis credibilia, id est facta sunt vera, id est in Christo impleta. *Domum tuam*. [Cassiod., Aug.] Septimus locus a laude domus. Quasi dicat: Quid de his omnibus est factum? domus, quam *domum tuam*, o Domine, per totum orbem qui non commovebitur decet sanctitudo, id est adventus tui benedictio, quod est decus Ecclesiæ æternum. Et hoc in *longitudinem dierum* quia si multi cadunt, domus tamen stat multo tempore.

[Aug., Alcuin.] Nota psalmum istum in matutinis laudibus ante alios cantari, quia Christi laudem et laudis locos plenissime licet brevibus verbis continet.

B COLLATIO IN PSALMUM XCII: « DOMINUS REGNAVIT, DECOREM, » etc.

VERS. 5. — *Fluctus suos*. Hieronymus, Nebiensis, Pratenis, Pellicanus, *gurgites suos*; quod idem est. Sanctes, Munsterus, interpretes pro Cajetano, *contritionem seu ilisionem*, sed et *fluctuum*, ut omnino sit eadem sententia, כִּי דְּבִיחַ דְּבִיחַ. Sed et hanc particulam *elevaverunt flumina fluctus suos*, quam Magister dicit non haberi in Septuaginta, nunc legimus, ἀρῶσιν οἱ ποταμοὶ ἐπιρρίψουσιν αὐτῶν. Cæterum in editione Romana desideratur.

PSALMUS XCIII.

PSALMI TITULUS: « PSALMUS DAVID, QUARTA SABBATI. »

In plerisque psalmis sunt tituli additi a Septuaginta vel ob decoris gratiam vel ob Spiritus sancti auctoritatem, juxta ea quæ dicit Hieronymus, in secundo prologo ab libros Paralipom.

Deus ultionum, Dominus. Titulus: *psalmus David, quarta Sabbati*. [Aug.] Infirmis qui et murmurant in Deum corde vel verbis, videtur Deus hæc præsentia negligere, ubi indiscrete bona et mala bonis et malis dantur, et amplius bona malis et mala bonis. Vel videtur æque malos et bonos habere, vel etiam amplius malis favere. Propter hoc homines infirmi adversus Deum murmurant, et impatientes quasi frustra sint boni, vel mala aperte agunt, similes leoni; vel si timore hominum non audent, tamen intus habent, similes lupo, et inventa occasione nocendi, non mali fiunt, sed quod erant, D produunt. Lupus enim et leo non similiter nocent, sed similiter cupiunt; æqua est illis voluntas, sed dispar facultas. Ille enim timet canem; iste non timet. Hos ergo murmurantes corde, vel erumpentes in dicta vel facta, curat hic psalmus totus, docens patientiam. Unde bene intitulatur: *Quarta Sabbati*, quo die fecit Deus luminaria, solem in potestatem diei, et lunam et stellas in potestatem noctis (*Psal. cxxxv*). Isti sunt sancti, qui lucent in medio hujus nationis pravæ et perversæ sine murmuratione fixi in cælo. Quibus dicit Apostolus: *Omnia facite sine murmuratione, positi in medio nationis pravæ, ubi lucentis tanquam luminaria in mundo* (*Philipp. II*). Horum enim conversatio in cælis est (*Philipp. III*),

unde et despiciunt quæ in terra fiunt. Quasi dicat, non curent quæ hic fieri vident, sicut luminaria placide peragunt cursus suos, quidquid in terra agatur. Et est sensus tituli: *Psalmus iste est David prophetæ, habitus quarta Sabbati*, [Aug.] id est agens de patientia sanctorum, qui significantur per luminaria facta quarta Sabbati. Intentio. Monet ad patientiam. Modus. Tripartitus est psalmus. [Cassiod.] Primo Propheta assumens querimoniam infirmorum, cur peccatores gloriantur, præmittit unde sanentur, scilicet quia Dominus in eos vindicaturus est. Secundo contra blasphemos invehitur, ostendens Deum scire hæc, et curare, ibi, *intelligite*. Tertio dicit quod mala sæculi per iniquos fiunt justis, ut puncti clament ad Deum, ibi, *quis exsurget*. Contra blasphemos ergo qui putant Deum non vindicare, præmittit, dicens:

VERS. 1. — « Deus ultionum Dominus, Deus ultionum libere egit. »

Dominus, [Aug., Gl. int.] qui putatur a quibusdam non vindicaturus, est *Deus ultionum*, et ut amplius confirmet, repetit, *Deus ultionum*. [Alcuin., Aug.] Quasi dicat: Non putabatur vindicare etiam malos, sed vere vindicat. Ne ergo festines alium punire, si ipse te læsit sicut nolles puniri alio rogante quem læsisti. Noli misericordiæ pontem subvertere, quæ transisti, et si ille peccat in te, ne pecces tu deterius blasphemans Deum, appende in statera æquitatis illum furem, et te blasphemum. Ille enim te dormire putat, tu vero Deum. Ille somnum captat, hominis ut aliquid involet; et tu dicis, quia Deus dormit, et hominem non videt. Nec optes vindictam,

quæ si venerit, forsân te prius inveniet. Unde scis A cum vindicaturum? quia in carne loquens *libere*, vel, fidenter alia littera *egit*, quia nulli pepercit, vitia hominum medicus secuit. Libere ergo *egit* tempore infirmitatis, ut quando in templo docuit tanquam potestatem habens (*Matth.* vii), quia nec veritati ejus, nec potestati poterat obviari. Quid **208** ergo in iudicio faciet? utique qui iudicandus non pepercit in verbo, iudicaturus non parceret in facto. Unde conversus ad Dominum ait :

VERS. 2. — « Exaltare qui iudicas terram; redde « retributionem superbis. »

Exaltare. [Alcuin., Gl. int., Aug.] Quasi dicat: Et si illi ita te occiderunt, quia fidenter egisti, nunc *exaltare* ut jam contra te nihil possint [Gl. int., Cassiod., Aug.] Vel ita continua: Et quia tunc egisti, nunc exaltare, resurgendo, ascendendo, ut jam contra te nihil possint, *qui iudicas terram*, id est terrenos. Et *redde retributionem superbis*, non his qui pœnitent. Ideo dico redde, quia

VERS. 3. — « Usquequo peccatores, Domine, « usquequo peccatores gloriabuntur? »

Usquequo, etc. [Aug.] Vel ita continua. Dico redde, sed quando hoc erit? quærit pro te, ut in illo invenias quod tu nescis, qui non nescit; quærit ergo quando fiet, sic dicens: *Usquequo peccatores, Domine, usquequo peccatores.* Hæc repetitio dolorem expectationis significat, [Cassiod., Gl. int.] quia bonis gravis est jactantia malorum. *Usquequo*, inquam, *gloriabuntur*, non modo peccabunt?

VERS. 4. — « Effabuntur et loquentur iniqui- « tatem; loquentur omnes qui operantur injus- « tiam. »

Effabuntur et loquentur. [Alcuin., Aug., Cassiod.] Exponit eorum peccata. Quasi dicat: Vere sunt peccatores, quia effabuntur, id est omnes pravæ cogitationes efferent, *et loquentur iniquitatem* contra Deum dicentes: Deus non curat hæc: vel placeat ei quæ facimus, vel effabuntur publicas persuasiones, et loquentur iniquitatem, id est privatas persuasiones, ne quod tempus sit vacuum a culpa. [Aug.] Vel secundum aliam litteram, quæ est, *respondent et loquentur.* Quasi dicat: Peccant et glorian- tur. Et hoc ideo, quia respondent, id est habent quid respondeant juste arguenti, dicentes: Cur non facerem quod libet? ego sum felix, justus vester miser est. Talia suæ responsionis inveniunt argumenta. Et hoc respondendo, loquentur iniquitatem, dicentes Deum non curare hæc. [Cassiod., Gl. int.] Deinde procedit exaggerando, *loquentur omnes qui etiam operantur*, non solum loquentur *injustitiam*. Deinde exponit quam injustitiam operentur, hanc scilicet,

VERS. 5 — « Populum tuum, Domine, humili- « averunt; et hæreditatem tuam vexaverunt. »

Domine, populum tuum humiliaverunt, [Aug., Cassiod.] id est justos in quos volunt superbire. Deinde determinat populum, dicens: *Et hæredita-*

tem tuam. hæc est populus, *vexaverunt* non perdid- derunt.

VERS. 6. — « Viduam et advenam interfecerunt; « et populos occiderunt. »

Viduam et advenam. [Cassiod., Alcuin.] id est peregrinum *interfecerunt et pupillos occiderunt* (*Deut.* x) ad litteram. Hos Deus tuetur, et præcipit adjvari, et ita majus crimen. Vel typice per viduam, significatur illi, quibus error maritus mortuus est, et advenas dicit illos, qui non quærent hic manentem civitatem (*Hebr.* xiiii), et pupillos dicit eos, qui sunt sine patre diabolo, et sine matre concupiscentia.

VERS. 7. — « Et dixerunt: Non videbit Dominus; « nec intelliget Deus Jacob. »

B *Et dixerunt* (ecce blasphemia), *Non videbit Dominus.* [Cassiod., Aug.] Hoc ideo dicit malus, quia tacet modo Deus non vindicando, et putat ei placere. *Nec intelliget.* Quasi dicat: Et si videt non apponet cordi, id est non curat. Quasi dicat: Non attendit ista, negligit ista, nec attendit ut videat, non me curat Deus quid agam, alias res curat, *Deus Jacob*, [Cassiod., Gl. int.] id est Christianorum, de quo hoc non deberent dicere.

PARS II. VERS. 8. — « Intelligite, insipientes in po- « pulo, et stulti, aliquando sapite. »

Intelligite, insipientes. [Alcuin.] Secunda pars, ubi contra blasphemos invenitur, ostendens Deum scire hæc et curare, prudenter et juste disponendo de malis, quibus foditur fovea, et de bonis qui patientes afficiuntur; quod consilium suum malis incognitum, suis amicis aperit. Quasi dicat: Vos mali ita dicitis, sed, o peccatores, intelligite, qui estis insipientes, quorum scilicet pedes nutant, æmulando prosperantes in malis. [Aug., Cassiod.] Et hoc *in populo* quia duplice docent, quod male didicerunt; *et vos, stulti*, stulti sunt qui aperte blasphemant, dicentes Deum non videre. *Aliquando sapite.* [Aug., Gl. int.] Vel ita: Vos insipientes, id est nescii, intelligite, qui jam bene vivendo, estis in populo, id est in numero honorum, et vos, stulti, id est improvidi; et si scitis, aliquando sapite. Quid? illud:

VERS. 9. — « Qui plantavit aurem non audiet? « aut qui finxit oculum non considerat? »

D *Qui plantavit aurem*, ut audires, *non audiet?* [Hier., Aug., Cassiod.] Non dico non habet aurem, quia has virtutes habet Deus; sed non membra. Quasi dicat: Qui fecit tibi unde audias, non habet unde audiat. *Aut qui finxit oculum non considerat?* utique considerat. Nulli enim tantum dedit, quantum in se habet, et nonne arguet in iudicio?

VERS. 10. — « Qui corripit gentes non arguet? « aut qui docet hominem scientiam. »

Qui modo corripit gentes. [Alcuin.] Quasi dicat: Qui corripit quotidie pro originali peccato gentes, nonne arguet pro superadditis? Vel secundum aliam litteram, *qui erudit gentes*, propter quam eruditionem misit Deus Filium suum, et ante ipsum,

et post ipsum misit servos suos, id est prophetas et apostolos. Nonne ergo *arguet*, id est iudicabit, quibus sermonem doctrinae praemisit? Magister in schola erudiens, committit tibi ut reddas; utique quando accipis a magistro, erudiris; committit tibi magister quod praebet, et nonne exigit ut reddas? et cum caeperis reddere, sine metu eris plagarum? Sic Deus exigit quid seminavit. Qui enim modo accipimus, postea statuemur ante magistrum, ut reddamus rationem de omnibus. Unde Apostolus: *Omnes astabimus ante tribunal Christi, ut recipiat unusquisque, etc. Et qui docet hominem scientiam, ipse est sine ea, et ipse nescit, qui te scire facit? absit!*

VERS. 11. — « Dominus scit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt. »

Dominus scit. [Gl. int., Aug., Cassiod.] Quasi dicat: Vere scit, quia *Dominus etiam scit cogitationes hominum.* Et hoc scit, *quoniam vanæ sunt;* tu vero nescis cogitationes Dei, quoniam justæ sunt; sed ipse vanas esse scit cogitationes hominum, et revera talium hominum cogitationes sunt vanæ, quod ipsi per se non possunt scire, sed Dominus novit esse vanas. [Aug.] Ideo has relinquit, ut comprehendatis cogitationes Dei, quæ sunt sapientes; quas comprehendit, qui est in firmamento caeli, alius non; sed amicis factis prodit Deus consilium suum, scilicet cur malis parcat. Unde subdit:

VERS. 12. — « Beatus homo quem tu erudieris, Domine, et de lege tua docueris eum. »

Beatus homo etc. [Alcuin., Gl. int.] Quasi dicat: Illi sunt vani, sed beatus est, *homo quem tu, o Domine, erudieris,* ut puerum, per tribulationes. *Et de lege tua,* non de vanitate, *docueris eum* ut adultum scilicet quem caelesti doctrina confirmas, Et nota quia eruditio dupliciter fit, scilicet per disciplinam tribulationum: unde addit, quem tu erudieris; et per doctrinam legis: unde ait, et de lege tua docueris eum (181). Hi autem qui erudiuntur, sic sunt quasi luminaria in caelo. Lex enim Dei caelum est in quo fixa sunt luminaria, id est sancti meditando in lege, ne moveri queant. Unde in titulo mentionem fecimus, de hoc caelo alibi dicitur: *Extendit caelum sicut pellem* (Psal. ciii); hic extenditur enim liber Dei ut pellis, ut in eo legatur quod modo necesse est discituris hominibus. Cum autem in futuro omnes scient Deum, caelum sicut liber plicabitur: ex lege ergo Dei discet patientiam ut patienter feras, *donec fodiat peccatori fovea.* Non est enim tuum scire, quomodo et cur fodiat illi.

VERS. 13. — « Ut mitiges ei a diebus malis, donec fodiat peccatori fovea. »

Ut mitiges. [Aug.] Quasi dicat: *Docueris,* ad hoc utique, ut a diebus malis, quibus florent mali, et laborant boni, *mitiges ei,* ut patienter ferat quidquid hic agitur, sicut luminaria peragunt placide

A cursus suos, quidquid infra agatur vel ab hominibus in ea, id est contra ea dicatur. Mitiges, *donec fodiat peccatori fovea,* felicitas malorum fovea est; labor bonorum flagellum patris est. Ideo autem felicitas est fovea, quia cum Deus parcat, per impunitatem fit homo elatus; et cum putat se altum, cadit. Unde alibi; *Dejecisti eos dum alleverentur* (Psal. lxxii). Ecce jam est consilium Dei, quo malis parcat. Ideo enim malis parcat, ut fodiat fovea eis. Adhuc foditur fovea peccatori, et tu jam vis sepelire eum? nimis festinas, exspecta, donec fodiat peccatori, non omni quidem peccatori sed superbo. Unde supra dixit: *Redde retributionem superbis,* non publicano confitenti, sed Pharisæo superbienti (Luc. xviii). Superbus autem est ille qui non humiliatur ad poenitentiam. Deinde qui sibi dat bona, si qua habet. Et si attribuat Deo, insultat eis qui non habent, et se super eos extollit. Ergo prius humiliare ad poenitentiam, postea si bene vivis, age gratias ei, a quo habes, nec alium despicias: et si illi foditur fovea, quid mihi qui laboro? ecce magnum quid:

VERS. 14. — « Quia non repellet Dominus plebem suam; et hæreditatem suam non derelinquet. »

Quia non repellet Dominus. [Aug., Gl. int.] Vel ita continua: Bene dixi mitiges, quia Dominus non repellet, ut abjectam *plebem suam,* et si exercet eam, ut det hæreditatem æternam. *Et hæreditatem suam non derelinquet* ut inadjudatam. Non derelinquet, dico,

VERS. 15. — « Quoadusque justitia convertatur in iudicium; et qui iuxta illam omnes qui recto sunt corde. »

Quoadusque justitia, [Cassiod., Gl. int.] id est illi qui modo justus sunt. Et ideo iudicati, *convertatur in iudicium,* ut dijudicent, quia tunc erunt iudices illorum. Unde: *Sedebitis et vos super sedes duodecim,* etc. (Matth. xix) [Aug.] Sed ne dubites qui sint isti, quaerit et solvit, dicens: *Et qui sunt iuxta illam?* solvit *omnes qui recto sunt corde,* id est qui sunt sine errore. Vel secundum aliam litteram; *Et qui habent eam,* id est justitiam, *omnes sunt recto corde,* id est hoc volunt quod Deus vult, scilicet exspectare malos et huiusmodi. Qui enim voluntatem suam tortuosam divinæ voluntati subjiciunt, et ad regulam divinæ voluntatis dirigunt, recti corde sunt, quod Christus in passione nos docuit, duas exprimens in se voluntates, secundum duas naturas, et humanam subjiciens divinæ voluntati, præfigurans in corpore suo, id est in Ecclesia quosdam futuros, qui voluntatem suam vellent facere, sed postea sequerentur voluntatem Dei. Infirmos enim in se præfigurans Dominus, id est personam infirmorum gerens, illisque compatiens, ait: *Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste* (Matth. xxvi). Ecce habes hominis voluntatem, quam ad divinam continuo

(181) Ex Aug. in præfatione psal.

dirigens, ait: *Verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu vis (ibid.)*. Ibi ergo infirmitatem humanam præsignavit. Non enim vere, id est ex necessitate, Dominus timebat pati, tertia die resurrecturus, cum arderet Paulus dissolvi, et esse cum Christo (*Philipp. 1*). Iste gaudet coronandus, et Dominus tristis est coronaturus alios. Sed tristitiam sic assumpsit, quomodo carnem, scilicet voluntate non necessitate. Fuit enim tristis ut Evangelium dicit. Si enim tristis non fuit, cum Evangelium dicat, *tristis est anima mea uaque ad mortem*, ergo et quando dicit, dormivit Jesus, non dormivit. Vel cum dicit manducasse, non manducavit. Et ita nihil sanum **209** relinquetur, ut etiam dicatur, quia corpus non erat verum. Quidquid ergo de illo scriptum est verum est. Factum est ergo, et tristis fuit, et voluntate tristitiam suscepit veram quomodo voluntate carnem veram.

PARS. III. VERS. 16. — « Quis consurget mihi adversus malignantes? aut quis stabit mecum adversus operantes iniquitatem? »

Quis consurget mihi. [Cassiod., Alcuin., Aug.] Tertia pars, ubi dicit quod fluctuatio sit justis, et fluctus sæculi, id est mala per iniquos, ut puncti clament ad Deum, et nihil aliud eis placeat, et tunc gravior sit liberatio. Quasi dicat: Undique multi suadent mala, nescientes quomodo juste Deus hæc mundana regat, sed *quis consurget*. Quasi dicat: Fluctuo, prope vincor. Quocunque respicio occurrunt mihi mala: sed unde vincam? Quomodo ergo ero rectus, cui tot obsunt? Et hoc est, *quis consurget mihi*, [Cassiod.] id est pro me, *adversus malignantes*, id est dæmones, *aut quis stabit*, id est perseverabit mecum in acie patiens? quia ille vincit, qui sustinet; perdit ille qui ferit. Stabit, dico, *adversus operantes iniquitatem*. Quasi dicat: Nullus, nisi Dominus. Homo enim non potest, sed Dominus, quod per effectum ostendit.

VERS. 17. — « Nisi quia Dominus adjuvit me, paulominus habitasset in inferno anima mea. »

Nisi enim hoc esset, quia Dominus adjuvit me, anima mea paulominus habitasset, [Aug., Cassiod.] vel habitaverat, *in inferno*, id est in fovea quæ paratur peccatori, id est pene consenserat, vel consensit impiis. Jam enim nutabat, jam prope consentiebat malis. Vanis enim persuasionibus poterat decipi, nisi Dominus liberaret, sed

VERS. 18. — « Si dicebam, motus est pes meus; misericordia tua, Domine, adjuvabat me. »

Si dicebam: Motus est pes meus, misericordia tua Domine, adjuvabat me contra motionem meam. [Aug., Cassiod., Aug.] Ecce quomodo confessionem amat Deus, confitere motum et evadis. Mox ut iudici culpa non negatur, liberat, sicut Petrum liberavit super aquam ambulantem ne mergeretur, qui Domino dixit: *Domine, si tu es, jube me venire ad te super aquam. Cui Dominus dixit: Veni (Matth. xiv)*. Ut enim Christus sua potestate super mare ambulat, id est calcat capita superborum, et fluctus sæculi,

ita jussu ejus, Petrus, id est Ecclesia, sed ex infirmitate titubat et clamat: *Domine, pereo (ibid.)*. Et misericordiæ manum porrigit, sicut Dominus porrexit manum Petro, dicens: *Modicæ fidei, quare dubitasti? (ibid.)* Quod ergo hic dicitur, *motus est pes meus*, hoc ibidem, *perceo*, et quod hic dicitur: *Misericordia tua, Domine, adjuvabat me*, hoc ibi, *porrexit Jesus manum*. [Gl. int., Cassiod.] Pericula autem dulciorem faciunt liberantem. Unde et contra mala sæculi consolatio subditur, quæ tunc est lætior. Unde ait:

VERS. 19. — « Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo; consolationes tuæ lætificaverunt animam meam. »

Et consolationes tuæ lætificaverunt animam meam, [Aug., Cassiod.] et si corpus uritur, quæ sunt secundum multitudinem dolorum meorum. Multi sunt dolores et amari, sed multæ consolationes et suaves, non desunt laboranti, et hæc consolationes sunt *in corde meo*. Per hoc salubres esse cogitationes significat, ut cum æternas retributiones cogitaret, mala temporalia despiceret, me adjuvat misericordia, sed

VERS. 20. — « Nunquid adhæret tibi sedes iniquitatis, qui fingis laborem in præcepto? »

Nunquid adhæret tibi sedes iniquitatis? [Aug.] Nemo iniquus sedet tecum, quia nulla conventio luci ad tenebras (*11 Cor. vi*). [Cassiod., Aug.] Vel, sedes iniquitatis, est possessio mundi cum amore, quæ non hæret Deo, qui suos præcipit hæc fugere. *Qui fingis*. Quasi dicat: Ex hoc intelligo, quod non hæret tibi aliquis iniquus, quia nec nobis pepercisti a flagello. Et hoc est, tu es qui fingis, et facis et formas laborem vel *dolorem*, alia littera, etiam filiis. Sicut enim Petrus dicit: *Modo incipit iudicium a domo Dei (1 Petr. iv)*, id est a fidelibus: et si flagellantur filii, quid debent sperare servi nequissimi? Et item: *si initium a nobis, quis finis eorum qui non credunt Evangelio. (ibid.)* Et item: *si justus vix salvabitur, impius et peccator ubi parebunt? (ibid.)* Quomodo ergo erunt tecum iniqui cum nec fidelibus tuis a flagello parcas? *In præcepto*. [Aug., Alcuin.] Quasi dicat: Facis dolorem, et ille dolor vel labor est in præcepto, id est habet vicem præcepti. Sicut enim præceptum corrigit, ita dolor flagelli emendat filios: Unde bene posuit, *fingis*, id est facis et formas. Dolor enim alius formatus, alius informis. Formatus est qui erudit et emendat, et ille dolor est præceptum; et alter est informis. [Aug., Cassiod., Aug.] Vel ita: Fingis laborem vel dolorem in præcepto, id est de labore vel dolore præceptum facis nobis, ut ipse labor vel dolor sit præceptum. Nam præceptum ejus continet: *Beati qui lugent et qui persecutionem patiuntur propter justitiam (Matth. v)*. Merito hoc præcipit, quia labor est pretium regni Dei, quo ipsum venale ematur. Ideo præcipit Deus laborem et dolorem, ut non sit homo sine timore, nec amet aliquid aliud oblitus veri boni. In tranquillibus enim dormit Deus Christus, et tunc surgit fluctus, in quo excitatur: ita in qui-

budam tepescit fides Christi, in tranquillitate otii, A et surgit fluctus tentationis. Excitent ergo fidem et sic liberantur.

VERS. 21. — « Captivabunt in animam justi : et sanguinem innocentem condemnabunt. »

Captivabunt. [Alcuin.] Quasi dicat : Et cum nihil malis hominibus tecum sit, ad quid ergo sunt? ut de eis pungas bonos, ut boni puncti ad te clament. Et demum hi pereant, quæ tria his tribus versibus ostenduntur. [Aug., Cassiod., Aug.] Quasi dicat : Ita singis laborem et dolorem, quia de malis exerces bonos et erudis. Captivabunt in animam justi. Quia enim vera non possunt, falsa crimina objiciunt. Et cum in anima non possunt nocere, sanguinem innocentem condemnabunt : quod sceleribus competeret. Et quare hoc permittit Deus?

VERS. 22. — « Et factus est mihi Dominus in refugium ; et Deus meus in adjutorium spei meæ. »

Et, [Gl. int. Aug.] id est quia, sic factus es mihi Dominus in refugium, ut sim securus. Si enim non periclitareris, non quæreres refugium ; pungeris dolore ut quæras remedium, recedit spes sæculi, et venit spes Dei. *Et Deus meus in adjutorium factus est spei meæ.* Nondum enim est res, sed spes in qua adjuvat, ne in spe deficiamus, sed sperata consequamur.

VERS. 23. — « Et reddet illis iniquitatem ipsorum, et in in malitia eorum disperdet eos ; disperdet illos Dominus Deus noster. »

Et reddet illis iniquitatem ipsorum. [Cassiod., Aug., Cassiod., Gl. int.] Hoc sine omni dubitatio curatur. Aperte enim ostenditur quod jam non negligit Deus, sed opportuno tempore retribuit. *Et in malitia eorum*, id est non secundum quod nobis de eis præstat, sed secundum quod intenderunt *disperdet eos*, id est a suo regno separabit, ubi, id est qua separatione incomprehensibilis erit miseria ; quod vere poterit, quia ipse qui *disperdet illos est Dominus Deus noster.*

COLLATIO IN PSALMUM XCVI : « DEUS ULTIONUM DOMINI, » etc.

VERS. 1. — *Libere egit.* ὁ δὲ ἰσχυρία, id est splendide appare. Vel, ut habet divus Hieronymus, ostendere. Et ad consimilem modum cæteri. Conciliabis lectionem nostram, a sensu non discedens, si intelligas potestatem omnipotentis Dei manifeste patescere, et ob oculos poni, magis quam lumen ipsum, quando vindictam infert libere, pro suo nutu et arbitrio, nullo timore, nullo impediendo ; palam omnibus, in aperto, in manifesto.

VERS. 4. — *Effabuntur.* Hieronymus et nonnulli alii, *fluent* ; Sanctes, Munsterus, et translator ad Campensem, stant a nostra lectione. ירעו ירעו labii anceps est, etiam si fluxus maxime quadrat linguæ pravæ et lubricæ. Unde paraphrasis Campensis, *acceleratus animus erumpet in verba.*

Loquentur iniquitatem. ἔργα ἀθαρᾶς vertit Hieronymus antiquum, id quod sequitur Pellicanus ; Præterentis, elatum ; Sanctes, dura ; Munsterus, durum auditu ; interpretatio pro Cajetano, forte. Quæ omnia aptissime respondent iniquitati, usque adeo ut nihil magis. Unde Nebiensis vertit *inveteratam malitiam.*

Loquentur omnes qui operantur injustitiam. Illud quod est *loquentur*, ad verbum ἰταμμεροῦ ITHAMMERO, intelligunt cum jactantia. Hinc Hieronymus dixit, *garricnt* ; Munsterus, *jactant* ; Præterentis, *magnificabuntur* ; et alii quædam non dissimilia. Consentanea est expositio magistri.

In hoc versu docet divus Hieronymus oportere interdum quædam addi apud Latinos, quæ non sunt apud Hebr. aut Græcos, ob elegantiam sermonis. Ait enim ad Suniam et Fret-ellam, *Beatus homo quem tu erudieris, Domine*, dicitis in Græco non esse, *tu, μακάριος ἄνθρωπος ὃν ἂν παιδεύσῃς, Κύριε*, id est *beatus homo quem quidem erudieris, Domine.* Et verum est. Sed apud Latinos propter εὐφωνίαν, id est consonantiam positum est. Si enim dicamus, *beatus homo quæ erudieris, Domine*, compositionis elegantiam non habebit. Sed quando dicitur, *Domine*, et apostropha sit ad Dominum, nihil nocet sensui, si ponitur et *tu.*

VERS. 15. — *Qui juxta illam? omnes qui recto sunt corde.* Cum priori clausula præmitterentur *justitia*, et *judicium*, liberum erat dicere in sequenti, *juxta illam justitiam*, vel *illud judicium.* Faber tamen nostram lectionem jugulat quasi ineptam. Hieronymus juxta Hebr. dixit, *illud*, non *illam.* Esto *illam* vel *illud*, æquum est. Unde Munsterus vertit, *post illam incendent omnes.* Et Augustinus luce clarius exposuit de justitia. Qui habent modo, inquit, *justitiam*, nondum judicant. Primo est enim habere justitiam, et postea judicare. Similiter et Arnobius habet. At Faber opponit Græcum ἀντὶς femininum, ut referatur ad *πιστιν* femin. ge. Itidem id est interdum. Sed cur claudit oculos, et vult videre aliam *particulam justitiæ, δικαιοσύνη?*

VERS. 17. — *Paulominus habitasset in inferno anima mea.* Satis consentiunt omnes, quia ἄδημα DUMAH significat *sepulcrum, silentium, excisum, desertum*, quæ universa ad infernum referuntur, licet cum LXX quidam vertunt, *in inferno*, alii *in silentio*, nonnulli *succisa*, vel *deserta anima mea* : ubi dicimus, *in inferno anima mea.*

VERS. 19. — *Secundum multitudinem dolorum meorum.* Hieronymus et perique alii, pro *doloribus*, ponunt *cogitationes*, שׂרשׂר SAREAPAI, sed intelligendæ sunt cogitationes doloris, et ex consequentia orationis, *consolationes tuæ lætificaverunt animam meam.* Unde translatio ad Campensem, *in multitudine cruciatuum meorum interiorum.*

VERS. 20. — *Qui fingis laborem in præcepto.* ἔργα AMAL, ferme singuli vertunt *laborem* vel *afflictionem.* Sanctes transtulit, *iniquitatem*, arbitror ob id quod omnem superat afflictionem, ac interrogative pronuntiandum, *formans iniquitatem in præcepto.* Simpliciter alii intelligunt, nec omnes eodem sensu. Sunt qui referant ad *sedem iniquitatis, quæ solet fingere laborem in præcepto*, gravia imponendo, ut volunt recentiores. Magis arripit antiqui, Hieronymus, Augustinus, Arnobius, Gregorius, xviii lib. Moral. cap. 12, Cassiodorus. Hi exponunt de Deo, *qui fingit laborem 210 in præcepto*, per quod impios corrigit, et correctos præmiat, ut simpliciter et plane dicas, *qui fingis laborem in præcepto*, semota interrogatione, quam priores persequuntur.

PSALMUS XCIV.

PSALMI TITULUS : « (127) LAUS CANTICI IPSI DAVID. »

Venite, exsultemus Domino. Titulus : *Laus cantici David ipsi David.* [Alcuin., Aug.] Agitur hic de tempore gratiæ, in quo per Christum intratur in requiem. Unde tam titulo quam psalmo monet Deum hilariter et devote laudare. Laus enim devotionem, cantus hilaritatem significat, ut cum letitia laudemus. Quid? psalmus indicat, scilicet Deum. Et est sensus : [Cassiod.] *Laus ista cantici, id est devotionis et hilaritatis, sit ipsi David, id est Christo.*

Intentio : Monet ad exsultationem et laudem.

Modus : Bipartitus est psalmus. Propheta laudes Christi describens, primo Judæos invitat, quos prævidebat posse resistere Christo. Secundo ipse Christus monet eosdem ne obdurentur, ibi, *nolite.* [Aug.] Itaque quasi ad magnas epulas invitans, ait : O vos qui longe estis per dissimilitudinem,

VERS. 1. — « Venite exsultemus Domino; jubilemus Deo salutari nostro. »

Venite, [Haym., Aug., Cassiod., Aug.] fide et exsultemus mente, *Domino,* non in sæculo, *Jubilemus* voce, *Deo salutari nostro* Jesu. Quasi dicat : Gaudium sit tantum, quod verbis dici non possit, quod tamen intus conceptum, vox extra testetur. Et

VERS. 2. — « Præoccupemus faciem ejus in confessione; et in psalmis jubilemus ei. »

Faciem ejus, [Aug., Gl. int., Cassiod.] id est conspectum venturi judicis *præoccupemus,* quia venturus est, ne inimicus accusando præveniat nos, et ne quid in nobis tunc sit discutiendum. [Aug.] Et hoc in confessione illum laudantes, nos accusantes : quæ sunt vota distincta. De quibus alibi : *Reddam tibi rota mea, quæ distinxerunt labia mea* (Psal. Lxv). Distinguit ergo qui eum laudat et se accusat. Gemina enim confessio est laudis, scilicet et peccati. Et confessio peccati pertinet ad laudem ignoscentis, de qua laude psalmus agit. *Et in psalmis jubilemus ei,* id est quæ dicimus in psalmis vel facimus, sentiamus in jubilatione.

VERS. 3. — « Quoniam Deus magnus Dominus; et rex magnus super omnes deos. »

Quoniam Deus. [Aug.] Hæc sunt verba illa quæ pertinent ad laudem cantici hujus. Quasi dicat : Ideo jubilemus et exsultemus, *quoniam Deus est magnus Dominus* summa potestate, *et rex magnus super omnes deos* gentium. Vel magis deos dicit homines super quos rex est, non super dæmonia.

VERS. 4. — « Quia in manu ejus sunt omnes fines terræ; et altitudines montium ipsius sunt. »

Quia in manu ejus sunt. [Cassiod., Aug.] Post magnitudinem venit ad clementiam. Quasi dicat : Ideo jubilate, *quia in manu ejus sunt omnes fines terræ,* id est gentes. Vel secundum aliam litteram, secundum quam additur : *quia non repellet Dominus*

A plebem suam, quia in manu, etc. Quasi dicat : Ideo jubilemus, quia non repellet Dominus plebem suam, id est Judæos qui proprie sua plebs, cujus si aliqui rami fracti, tamen ipsa oliva remanet, de qua apostoli et alii multi, et ipse Christus. Inde, scilicet de hoc loco, Apostolus testimonium accepit in Epistola ad Romanos (Rom. x). Item ideo, quia in manu ejus sunt omnes fines terræ, id est gentes. Lapis enim angularis, et alios in se conjungit, id est gentes; *Et altitudines montium,* id est terrenæ potestates, quæ prius erant adversæ, [Gl. int.] vel potestates cælorum, id est angeli, *ipsius sunt.* Item ideo jubilemus.

VERS. 5. — « Quoniam ipsius est mare, et ipse fecit illud; et siccam manus ejus formaverunt. »

Quoniam ipsius est mare, [Aug.] id est mundus, *et ipse fecit illud,* cujus fluctus termino arcet Deus, non permittens nos tentari supra id quod possumus (I Cor. x), qui fluctus etiam proventum nobis faciunt Deo id agente. Ipse ergo facit quod nec scandala tibi nocent, quæ mensuram a Deo accipiunt, quia ipsius est mare, dominio. *Et ipse fecit illud;* [Cassiod., Aug.] hoc addit ut scias ei subesse. *Et manus ejus formaverunt siccam,* id est aridam terram, humanæ mentis, quæ recepit imbrem et fructificat, quam non sinit fluctus tentationum operire.

VERS. 6. — « Venite, adoremus et procidamus, et et ploremus ante Dominum qui fecit nos, quia ipse est Dominus Deus noster. »

Venite. [Cassiod., Aug., Gl. int., Cassiod., Aug.] Prius rudes vocavit ad exsultationem. Jam ostensa gratia Dei, vocat ad penitentiam quod durius est. Quasi dicat : Quia tanta facit, ergo, *venite.* Repetit præmissam admonitionem. Quasi dicat : Commemoratis a me laudibus, nolite longe stare vita et moribus, sed venite propius, *et adoremus,* quod plus est, *et procidamus* cum humilitate *ante Deum,* et si forte de peccatis quæ vos longe fecerunt, solliciti estis, plorate, faciamus quod sequitur; *Et ploremus ante Deum.* Lacryma enim exstinguit flammam peccati, quæ ardet in conscientia. *Qui fecit nos.* Quasi dicat : Qui opus suum non spernit. Ecce magna fiducia. A te enim deficere potes, tu te reficere non potes. Ille reficit, qui te fecit. Ideo adoremus, *quia ipse est Dominus Deus noster,* qui adorandus est.

VERS. 7. — « Et nos populus pascuæ ejus, et oves manus ejus. »

Nos autem quid sumus, ut securi ploremus et procidamus? [Aug.] ecce, *et nos sumus populus pascuæ ejus, et oves manus ejus;* Vide quam eleganter ordo verborum mutatus est. Non dixit oves pascuæ, et populus manus ejus, quod magis videtur congruere, quia ad oves pertinent pascua : quod ideo fecit, ut ipsos intelligas, oves qui sunt populus Dei.

(127) Ἀνετίγραφος κατ' Ἑβραίων.

Dixit etiam oves manus quas fecit, quia fecit nos esse oves. Et dicit hoc ad differentiam earum ovium quas emimus, quæ non dicuntur oves manus, quia sunt a nobis emptæ oves, sed eas non fecimus, sed ipse gratia sua fecit nos oves.

VERS. 8. — « Hodie si vocem ejus audieritis. »

Hodie si vocem. [Cassiod., Haym., Aug.] Quasi dicat : Populus et oves sumus, sed his omnibus proponitur conditio. Quasi dicat : Hac conditione dico, si hodie, id est tempore gratiæ, audieritis vocem ejus, qui per se nunc loquitur, qui olim per servum loquebatur, qui præcones ante se mittebat, ipse venire dignatus est. Ideo ne sitis duri, sicut tunc fuistis. Deinde quam vocem audire debeant, subdit, hanc scilicet

PARS II. — « Nolite obdurare corda vestra. »

Nolite obdurare. [Cassiod.] Secunda pars. Jam ipse Christus monet ne obduerentur, ne contingat eis ut patribus; *nolite obdurare corda vestra.* Qui non credit, lapideus est.

VERS. 9. — « Sicut in irritatione secundum diem tentationis in deserto, ubi tentaverunt me patres vestri : probaverunt et viderunt opera mea. »

Sicut in irritatione etc. [Cassiod., Alcuin.] Ipsa majestas Christi loquentis, obstinatos terret per patrum similitudinem, ut vel, id est saltem sic mollescerent; vel in persona Prophetæ sub alia distinctione legi potest sic; quasi dicat : Quia populus et oves Dei sumus, ergo hodie, id est semper, si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra, sicut patres vestri fecerunt, in irritatione. In persona Christi loquitur hic Propheta. Irritatione, dico, facta secundum diem, id est in die tentationis, factæ in deserto, tunc similes illis eritis, si duri fueritis. [Gl. int., Aug., Cassiod.] Ecce culpa parentum repetitur, ut vindicta timeatur, ubi tentaverunt me, an possem, patres vestri. Jam ne sitis talium filii, id est imitatores. Probaverunt me quid possem, et viderunt oculis, sed non crediderunt mente opera mea virtutis magnæ.

VERS. 10. — « Quadraginta annis offensus fui generationi illi; et dixi : Semper errant corde. »

Quadraginta annis sui generationi illi proximus, [Aug.] in signis et virtutibus. Vel *offensus*, alia littera, id est implacabiliter fui iratus generationi illi. [Aug., Alcuin.] Numerus iste mysticus est. Per xl enim annos omnia designat sæcula. Constat enim ex denario, qui est primus limes numerorum. Et ideo plenitudinem significat, et ex quaternario, qui ad quatuor tempora refertur. Unde et Dominus in hujus numeri sacramento, xl diebus jejunavit, quando tentatus est (*Matth. iv*), et xl cum discipulis post resurrectionem fuit (*Act. i*), [Aug.] significans se nobis adesse consolatorem, et adiutorem in hujus peregrinationis et tentationis tempore. Sicut ipse ait: *Vobiscum sum usque ad consummationem sæculi* (*Matth. xxviii*). [Cassiod.] Et nota quod Christus xl diebus jejunans, et xl cum apostolis post resurrectionem conversatus, fecit ut totus mundus cre-

deret. Judæi vero, nec beneficiis xl annorum acquieverunt. Et dixi, [Haym., Gl. int.] arguendo per ministros : *Semper errant corde*, id est serio, vel, corde eis dato, quasi per quod non deberent.

VERS. 11. — « Et isti non cognoverunt vias meas, ut juravi in ira mea : Si introibunt in requiem meam. »

Et isti non cognoverunt vias meas. [Aug., Haym., Cassiod.] Et ideo, si introibunt illi duri. Alii enim non introibunt in requiem meam æternam, ἀπολύσις. Quasi dicat : Non introibunt, ut, id est sicut juravi, id est immobiliter statui. Non per alium, sed per se jurat Deus : per seipsum enim minas confirmat, ut et promissa. Juravi dico, in ira mea. Hoc ideo addit, quia jurat aliquando placidus, sicut : *Juravit Dominus David veritatem* (*Psal. cxxxi*).

COLLATIO IN PSALMUM XCIV : « VENITE, ADOREMUS, » ETC.

VERS. 1. — *Jubilemus Deo.* יָבִילְנוּ LETZUA, id est petra seu fortitudini, per quam probe intelligitur Christus, verus Deus et homo, 1 Corint. x : *Petra autem erat Christus.*

VERS. 4. — *Fines terræ.* Hieron. et paraphrasis Campensis, *fundamenta terræ*; Pratenis, *explorationes*; Sanctes, *investigationes*; Munsterus, *Nebiensis*, et Pellicanus, *penetralia terræ.* מְהֵרָה אֶרֶץ מַעְהֵרָה אֶרֶץ, *investigationes* commodè explicantur per *fines*, qui soli Deo noti per se sunt, secundum quamcunque dimensionem. Hinc Munst. in Scholio; nihil est tam abstrusum, nihilque tam patens in rerum natura, quod non sit in manu Dei. Porro hæc clausula, *quoniam non repellit Dominus plebem suam*, est in psalmodia Romana, et qua utitur quotidie Ecclesia, in exordio pensi matutini. Non est tamen in Hebr. nec in LXX. Certe magnum est, quod Apost. teste Aug. testimonium hujus psalmi, ex hoc loco desumpserit Romanorum xi. Inveni tamen in quodam exemplari Græco, ὅτι οὐ μὴ ἀρῶσται Κύριος τὸν λαὸν αὐτοῦ.

VERS. 6. — *Ploremus ante Dominum.* Hieron. et alii *genuslectamus.* נִבְרַעַח NIBRECAH. Apparet LXX legisse נִבְרַעַח NIBRECAH, absque resch, et est *ploremus*, quanquam utrobique reverentia et timor majestatis divinæ exprimitur.

VERS. 11. — *Quadraginta annis.* Ad Hebr. iii. Græci codices perperam forte copulant superioribus, ut sit, *viderant opera mea xl annis.* Siquidem et quod postea sequitur, reclamatur : *Quibus autem offensus est xl annis?* Etiamsi forsant 211 utroque referri possit. Nempe quod viderant opera Dei xl annis semper ingrati, ob quod etiam xl annis infensus fuit illis Deus.

Offensus fui. Hier., *displicuit mihi generatio illa*; Pratenis, *molestia affectus sum.* Sic pene cæteri. Sanctes tamen dicit, *litigavi*; interpretes pro Cajetano, et paraphrasis Campensis itidem. Verum sensus eotendit, ut hujusmodi contentio Deum irritatum insinuet. Nec dissidet nostra lectio. Tantum monet quod editio Romana, qua Ecclesia utitur in principio Horarum matutinarum, habet, proximus fui : id quod Aug. sequens interpretatur de signis et virtutibus velut præsentiam Dei ostendentibus illi nationi. Vocabulum autem Hebraicum אָקַד אָקַד, nihil tale sonat, nisi intelligas ideo ipsum Deum magis illi populo infensum, quod non cessaverit in signis mirabilibus, ac beneficiis inexhaustis, sese præsentare xl annis : ac hujusmodi lectio dicat causam iræ et exacerbationis; nostra vero dicat effectum.

VERS. 12. — *Si introibunt in requiem meam.* Hier. A clare persequitur Apost. ad Hebr. III et IV, ubi utrumque ponit, et, si, et non. Etenim postquam præmiserat, *si introibunt in requiem meam*, insert. *Quibus autem juravit non introire in requiem ipsius?* Et in sequentibus repetit per, si.

PSALMUS XCV.

PSALMI TITULUS : (127) « PSALMUS IPSI DAVID, QUANDO DOMUS ÆDIFICABATUR POST CAPTIVITATEM. »

Cantate Domino. Titulus : *Psalmus David, quando domus ædificabitur post captivitatem.* [Cassiod., Alcuin.] In Veteri Testamento legitur quod domus Dei, id est templum a Babyloniis destructum, post LXX annos captivitatis, quando filii Israel permitte Cyro rege redierunt Hierosolymam sub Zorobabel et Jesu sacerdote magno reædificatum est : per quam reædificationem intelligitur reædificatio spiritualis templi, de quo dicit Apostolus : *Templum Dei sanctum est, quod estis vos* (I Cor. III). Hoc templum a diabolo per peccatum subversum est. Et homo in legem peccati et mortis captivatus ; sed per Christum reædificatur hoc templum toto orbe. Et homo a captivitate ne pereat, liberatur : de qua reædificatione, non de illa actuali agit hic psalmus. Et est sensus tituli : *Psalmus iste, est David prophetae, qui hic loquitur, agens de hoc quod factum est quando domus Dei ædificabatur post captivitatem* quæ sub diabolo fuit per peccatum, sicut ad litteram sub Zorobabel post captivitatem Babylonie reædificatum est templum Salomonicum. Et est iste psalmus secundus de utroque adventu. Intentio : [Cassiod.] Monet ad laudem pro reædificatione. Modus : Bipartitus est psalmus. Primo ad prælatos loquitur, ut ipsi cantent et annuntient omnibus. Secundo ad subditos loquitur, ibi, *afferte Domino.* Præmonuit autem Judæos in præcedenti psalmo, ut deposita duritia in Christum crederent ; sed quia erat mansura, nunc omnes gentes monet, dicens ad omnes communiter :

VERS. 1. — « Cantate Domino canticum novum ; cantate Domino, omnis terra. »

Cantate lingua et vita Domino Patri canticum novum, [Cassiod. Rem., Gl. int.] exuentes, scilicet veterem hominem cum actibus suis, et induentes novum : quod cantat qui amat. [Aug.] Vetus autem canticum cantat cupiditas ; novum charitas, quæ ipsa est novum canticum. Cantare autem, ipsum ædificare est. Quidquid ergo cantaveris de cupiditate, vetus cantas ; quidquid de charitate, novum resonas. Melius est ut novus taceas, quam ut vetus cantes, quia si novus tacueris auribus hominum, sonas auribus Dei. Hypocrisis quoque vetus cantat canticum (128). Paries enim dealbatus est hypocrisis (Act. XXI), quæ foris lucet, intus lutum est. De isto pariete dicitur, in pariete non conjuncto aliis, sed singulari-

ter erecto si ostium facias, quisquis intraverit, foris est. Hic est hypocrita qui parietem vult struere dealbatum, non solidatum. Et ideo, qui imitatur tanquam in eo ostium faciens, foris invenitur. Quia enim ipse per januam non introit, et janua ipsius non intromittit aliquem. Deinde repetit, *cantate Domino Filio.* Deinde quos cantare monuerit, ostendit, dicens, *omnis terra,* [Rem., Cassiod.] id est omnes homines. Unde domus Dei reædificatur. Item repetit.

VERS. 2. — « Cantate Domino, et benedicite ro mini ejus ; annuntiate de die in diem salutare ejus. »

Cantate Domino, Spiritui sancto. [Rem., Cassiod.] Et dicit Domino, ad distinguendam personarum trinitatem, quia laus Christi honor est totius Trinitatis. Et est figura *ἐπιμονῆ*, id est crebra repetitio sententiæ, quæ exaggerat in laude vel vituperatione. *Et benedicite nomini ejus,* quod est Jesus, [Haym., Alcuin., Cassiod.] id est salvator, ut dicatis esse salutare. Deinde ad prælatos loquitur, dicens : *Annuntiate, o vos prælati : sic crescit ædificatio domus Dei. Quid ? salutare ejus.* Et hoc *de aie in diem,* id est continue, [Hier., Rem., Cassiod.] vel de Filio in Patrem, vel de Veteri Testamento in Novum. Vetus et Novum Testamenta sunt dies qui æterno sole clarescunt. Illud præannuntiat, hoc factum prædicat [Hier., Alcuin.] Annuntiat ergo de die in diem, qui utriusque Testamenti auctoritate utitur in annuntiatione Salvatoris. Illa quippe duo Testamenta tanquam duo dies unam lucem faciunt, non lucet unum sine altero. Ideoque in Levitico omne animal quod findit ungulam et ruminat, mundum est, id est quod duas ungulas habet, quia mundus est, qui duo Testamenta servat, quibus affectuum meorum pedes a vitiorum spinis muniuntur. Judæus unam ungulam tantum habet. Et ideo immundus est. [Aug.] Deinde ubi sit annuntiandum, exponit, quasi quæreret aliquis : Ubi vis annuntiari ?

VERS. 3. — « Annuntiate inter gentes gloriam ejus ; in omnibus populis mirabilia ejus. »

Annuntiate gloriam ejus, [Aug., Gl. int.] non vestram, *inter gentes,* prætermisissis Judæis pro contumacia. Et ne aliquos putares excipi, addit in omnibus populis, non in quibusdam gentibus, *mirabilia feci,* hoc ideo.

VERS. 4. « Quoniam magnus Dominus, et laudabilis nimis ; terribilis est super omnes deos. »

(127) Ἀντιγράφος παρ' Ἑβραίων.

(123) Aug. in sequenti versu.

Quoniam Dominus. [Aug., Cassiod., Aug.] Christus est potentia *magnus*, etsi homo factus sit, per quod parvus apparuit, parvus utique factus est pro nobis, quia vos parvi, intelligite magnum, et eritis in illo magni. *Et laudabilis est bonitate.* [Cassiod., Aug., Gl. int.] et hoc, *nimis*, non potest dici quantum. *Et terribilis est sibi adversis et suis*, qui territus fuit inter homines. [Aug.] Et est *super omnes deos*, quos colebant gentes, dum in captivitate erant. Et vere est super deos gentium,

VERS. 5. — « Quoniam omnes dii gentium dæmonia; Dominus autem cælos fecit. »

Quoniam omnes dii gentium dæmonia. [Gl. int., Aug.] Et est hic laus per comparisonem, et quia parum erat esse super dæmonia, addit, *Dominus autem cælos fecit*, ubi habitare non possunt dæmonia, et accipit cælos, ad litteram. Vel cælos, apostolos accipit, et angelos. Et est, Dominus fecit cælos, non modo in eis sedet. Si cælos fecit, ergo et angelos, tunc et apostolos, qui dæmonibus imperant.

VERS. 6. — « Confessio et pulchritudo in conspectu ejus; sanctimonia et magnificentia in sanctificatione ejus. »

Confessio. [Cassiod., Aug.] Postquam monuit cantare et annuntiare, subdit quæ utilitas inde provenit. Hæc est scilicet utilitas, quæ venit omnibus cantantibus. Inde est *confessio et pulchritudo.* [Aug.] Confitendo fit homo de fædo pulcher. Si ergo amas pulchritudinem, consistere, ut sic sis pulcher, id est justus. Ideo prius dixit confessio, et post pulchritudo. (129) Unde et Rebecca de camelo prosiliit viso Isaac, ut ei jungeretur, quia Ecclesia de tertiosa vitiorum gibbositate per confessionem descendit, veniens ad Christum. Unde sequitur: Et hæc confessio et pulchritudo est, *in conspectu ejus.* [Alcuin., Gl. int., Aug.] Tales enim ipsum conspiciunt, et conspiciuntur ab eo. *Et sanctimonia, vel sanctitas, alia littera, et magnificentia, est inde, scilicet ex cantu.* Et hæc sanctimonia est in *sanctificatione ejus*, scilicet quasi qui vult esse magnificus et potens, ut sunt angeli, prius sit sanctus, quod fit ex eo sanctificante, non enim per te potes esse sanctus, eo ergo sanctificante, aliquis fit sanctus, et ita magnificus.

PARS. II. VERS. 7. — « Afferte Domino, patriæ gentium, afferte Domino gloriam et honorem; afferte Domino gloriam nomini ejus. »

Afferte. [Alcuin., Rem., Cassiod., Aug.] Secunda pars, ubi ad subditos loquitur. Quasi dicat: Et quia talis est Dominus, ergo o vos, *patriæ gentium*, ut nullus excipiat indigena vel peregrinus, *afferte*; hoc debent gentes facere, quibus annuntiatum est. *Domino*, [Alcuin., Aug.] non sit spes vestra in homine, non in baptista. Maledictus enim qui ponit carnem brachium suum (*Jer. xvii*). Deinde repetit, *afferte Domino*, non vobis, ut qui annuntiaverunt,

non sibi, sed Domino annuntiaverunt, quid debetis afferre? *gloriam et honorem.* [Cassiod.] Gloria affertur, quando bene conversatur homo, in quo glorificatur Deus; honor affertur cum de bonis gratiæ referuntur. *Non est inventus qui daret gloriam Deo, nisi hic alienigena* (*Luc. xvii*). Item repetit, *afferte gloriam Domino*, [Aug.] ita ut etiam nomini ejus, non nomini hominum.

VERS. 8. — « Tollite hostias, et introite in atria ejus; adorare Dominum in atrio sancto ejus. »

Tollite hostias. [Aug., Hier.] Quasi dicat: Ne vacui intretis, sed cum hostiis. Sacrificium autem Deo est spiritus contribulatus (*Psal. l*), confessio est Deo hostia. Si ergo cum humili corde intras, cum hostia intras, superbus vero inanis intrat. *Et introite*, intrat qui ædificatur, *in atria ejus* prophetica, et *adorate Dominum in atrio sancto ejus* evangelico. [Haym., Gl. int.] Per atria, prophetia; per atrium, Evangelium intelligitur. Et per atria intelligitur præsens Ecclesia; per atrium, cælestis. Et est, introibo in atria ejus, quæ sunt in terra, [Cassiod.]. Sitis conformes populo ejus. Adorate Dominum in atrio sancto ejus, quod est in cælo. Vel atria sunt prophetæ et apostoli, de quibus itur ad Deum. De his autem atriis, id est prophetis et apostolis, venit in atrium catholicæ Ecclesiæ, ubi majestas adoratur. Et est introite in atria ejus, id est in doctrinam prophetarum et apostolorum. Adorate Dominum in atrio sancto ejus, id est in catholica Ecclesia.

VERS. 9. — « Commoveatur a facie ejus universa terra; dicite in gentibus quia Dominus regnavit. »

Commoveatur, [Alcuin., Hier., Gl. int.] omnibus admonitis, vovet et optat. Quasi dicat: Dico, introite et adorate, vos boni. *Terra autem*, id est amatores sæculi, commoveatur, ut convertantur ad poenitentiam, *a facie ejus* [Aug.], id est præsentia gratiæ ejus, et non tantum pars, imo *universa terra*, ne quis ergo dicat: *Ecce hic Christus, ecce illic* (*Matth. xxiv*). [Cassiod., Alcuin.] Vel in malo potest accipi sic, universa ergo terra commoveatur a facie ejus, id est amatores sæculi a facie Dei submoveantur. Ut autem hoc sit, o vos boni, *dicite in gentibus*, [Gl., int., Cassiod.] id est quod Dominus regnavit et correxit, et judicavit. Et hoc est quod sequitur: *Quia Dominus*, id est Christus, victo diabolo, *regnavit*, id est innotuit rex mundo, qui semper regnavit apud Patrem. [Aug.] Vel secundum aliam litteram, Dominus regnavit a ligno, scilicet crucis, quo transit homo mare, et fit orbis qui non movetur.

VERS. 10. — « Etenim correxit orbem terræ qui non commovebitur; judicabit populos in æquitate. »

212 *Etenim correxit post resurrectionem orbem terræ*, [Gl. int., Aug.] id est Ecclesiam toto orbe, ubi fit ædificatio, *quæ non commovebitur*. Cur ergo dicitur hæreticus non solum motum, sed etiam diminutum.

(129) Ex Greg. lib. 1 Mor., cap. 14.

et post *judicabit populos in æquitate*. Tunc dolebunt A terrarum. Quatuor enim litteræ sunt in hoc nomine, qui æquitatem eligere noluerunt. Alii addunt : *Et gentes in ira sua*. [Cassiod.] Populos ergo, id est Lonos iudicabit in æquitate. Gentes, id est malos, iudicabit in ira. Unde :

VERS. 11. — « Latentur .cœli, exsultet terra, commoveatur mare et plenitudo ejus, gaudebunt campi, et omnia quæ in eis sunt. »

Litentur cœli, [Aug., Gl. int.] qui enarrant gloriam Dei, *et exsultet terra*, quam compluunt cœli, et inde *commoveatur mare*, id est sæculum, *et plenitudo ejus* a maximo usque ad minimum. Omne enim sæculum concitatum est contra Ecclesiam, cum dilataretur toto orbe, quod prædicit, non optat. Et licet commoveatur mare, tamen *gaudebunt campi*. Vel in bono commovetur mare, [Cassiod., Aug., Haym.] id est sæculum in melius; et plenitudo ejus, scilicet gentium. Et inde *gaudebunt campi*, id est omnes lenes, mites, et æqui; *et omnia quæ in eis sunt*, id est omnes vires, sensus, ratio. Et

VERS. 12. — « Tunc exsultabunt omnia ligna silvarum a facie Domini, quia venit, quoniam venit et iudicare terram. »

Tunc, [Alcuin., Aug.] quando corriget, *omnia ligna silvarum*, id est pagani, qui olim erant ligna silvarum, sed modo sunt ligna domus Dei, abscisa in ædificium Ecclesiæ, *exsultabunt*, quia præcisi sunt ab oleastro, et inserti in bonam olivam (Rom. xi). Exsultabunt dico, *a facie*, vel ante faciem Domini. Bene dico, ante faciem Domini *quia venit*. Primo venit in Ecclesia, in nubibus, id est in apostolis, et in aliis sanctis, et implevit totum orbem. Unde in Evangelio : *Amodo videtis Filium hominis venientem in nubibus cœli* (Matth. xxiv). Cui adventu qui eredit, exsultabit in ultimo adventu : de quo subdit : Ideo etiam exsultabunt, *quoniam venit*, [Cassiod., Haym., Alcuin.] id est postea venturus est *iudicare terram*, id est vivos et mortuos. Vel hæc omnia de secundo adventu dici possunt : *Mare*, id est sæculum, *et plenitudo ejus commoveatur*, ad gaudium in secundo adventu. Quod erit, quia *gaudebunt campi*, id est omnes lenes et mites, *et omnia quæ in eis sunt*, scilicet omnis sensus, ratio. Tunc, id est in secundo adventu, *exsultabunt omnia ligna silvarum*, id est gentes conversæ, quæ fuerunt inventæ in campis silvæ, *a facie Domini, quia venit*, id est veniet, et vere, *quoniam venit*, id est veniet, *iudicare terram*.

VERS. 13. — « Iudicabit orbem terræ in æquitate : et populos in veritate sua. »

Iudicabit orbem terræ, [Gl. int.] venit iudicare : et vere iudicabit. Iudicabit enim orbem terræ, [Aug.] non partem, quia non partem emit, totum iudicare habet, quia pro toto pretium dedit. Orbem ergo dicit, omnes filios Adam, id est omnes homines qui fuerunt in eo unus homo, qui tunc fuit in uno loco, sed modo dispersus est per totum orbem, quem significat Adam secundum Græcum. Adam enim significat, secundum Græcam linguam, orbem

terrarum. Quatuor enim litteræ sunt in hoc nomine, scilicet alpha, delta, alpha, mi; et quatuor partes orbis, has in capite litteras habent, ἀνατολὴν dicunt orientem, δυσμὸν occidentem, ἀρκτὸν, aquilonem, μεσημβριαν, meridiem. Ex his quatuor litteris, a quibus hæc nomina incipiunt, constat nomen Adam. [Cassiod.] Cum ergo dicit, iudicabit orbem terræ in æquitate, omnem hominem generaliter includit, secundum æquitatem Dei iudicandum. Sed quomodo iudicet, apertius exponit omnia, subdens, *et populos in veritate sua*. [Aug.] In illo enim iudicio veritas et æquitas erit. Quid enim æquius et verius, quam electos congregare secum ad iudicandum, et cæteros dividere? hos ad dexteram, qui fecerunt misericordiam; illos autem qui non fecerunt, ad sinistram? (Matth. xxv.) Ibi ergo veritas et æquitas, [Cassiod.] quia in separatione illa duo erunt populi, quibus dabit sententiam veritatis, ut alii in vitam, alii in pœnas eant.

COLLATIO IN PSALMUM XCV : « CANTATE DOMINO CANTICUM, » etc.

VERS. 5. — *Omnes dii gentium dæmonia*. Munster, pro eo quod est *dæmonia*, dixit, *vani sunt*, et interpretes pro Cajetano, *vanitates*. Licet autem non male verterint, haud scio tamen an male mutarint Vulgatam lectionem. Nam אֱלִילִים ELILIM sunt *idola dæmonia*, et *nihilum*. Unde Hieron. et Nebiense vertunt *sculptilia*; Chaldæus et Sanctes, *idola*.

VERS. 6. — *Confessio*. Hier. et Sanctes, *gloria*; Munsterus, *decus*; interpretes pro Cajetano, *pulchritudo*. Verbum est anceps. Pratenis posuit *confessionem*; Chaldæus, Nebiense, Pellicanus, *laudem*; alii, *gratulationem*, דָּדָּ נֹד. Sed hæc omnia sese consecretantur.

Sanctimonia et magnificentia. Alii fortitudo sine potentia, et gloria seu exsultatio מַצְחֵרֶת וְעַז וְזִבְחֵיפֶרֶת. Conciliatio sponte se offert. Siquidem fortitudo simplicis via Domini (Prov. x). Porro via Domini sanctimoniam efficit : gloria autem et exsultatio coherent.

VERS. 9. — *Dicite in gentibus* : Quia Dominus *regnavit*. Psalmodia Romana, *a ligno*, plus habet. Suspicio ab infidelibus fuisse erasum tam de Græco quam de Hebr. Est enim mos perfidorum (indicante Hieronymo in epistolam ad Titum præiato) eradere quidquid contrarium suo dogmati viderint. Quæ autem me in hanc conjecturam adduxerint, patienter audiat lector. Cassiodorus haud pœnitendus auctor in huic locum commentatus scribit : « *a ligno*, alii quidem non habent translatore, sed nobis sufficit quod LXX interpretum auctoritate firmatum est. » Hæc ille. Jam illud manifestum est, quod et August. *a ligno legit*, et interpretatur. Sed et Arnobius vetustissimus interpret in sua Enarratione sic prosequitur : « Et gens genti dicat, quia unus Dominus regnat a ligno crucis, quia per lignum concupiscentiæ regnum Dei ab hominibus recesserat : modo per lignum crucis, regnum reversum est Dei. » Hactenus ille. Quin et vehementius suspicionem hanc adduxit his omnibus superior Tertulianus, lib. iii adversus Marcionem, ubi tractans de virtute crucis ex multis Scripturæ locis, qui viderentur ridiculi secundum corticem litteræ intellecti, tandem pervenit ad hunc locum, et cum quadam orationis acrimonia, infidelem aurem percellit. « Age nunc, si legisti penes David, *Dominus regnavit a ligno*, exspecto quid intelligas, nisi forte lignarium aliquem regem significari Judæorum, et non Christum, qui exinde a passione a ligni superata

morte regnavit. Etenim mors ab Adam regnavit A et quam in crucis memoriam post Pascha frequentat. usque ad Christum, cur Christus non regnasse dicatur a ligno, ex quo crucis ligno mortuus, regnum mortis exclusit? En Tertulianus. Denique hanc lectionem suscepit Ecclesia, in pia carmine Passionis Domini, quod composuit Theodulphus antistes Aurelianensis.

*Impleta sunt quæ concinit
David fidelis carmine,
Dicens in nationibus,
Regnavit a ligno Deus,*

PSALMUS XCVI.

PSALMI TITULUS : « (130) PSALMUS IPSI DAVID, QUANDO TERRA EJUS RESTITUTA EST EI. »

Dominus regnavit, exsultet terra. Titulus : Psalmus ipsi David, quando terra ejus restituta est ei. [Alcuin.] Ad litteram : Illud tangitur hic, quod mortuo Absalon iniquo filio David, qui vivens patrem persequeretur : David restituta est terra, et in pace regnavit, de quo non hic agitur, sed potius de significato (*II Reg. xviii*). [Aug.] David enim Christum significat, quem iniqui filii, id est Judæi crucifixerunt, atque regnum abjurerunt ei; sed restituta est terra ei, quando Judæa quæ crucifixerat, credidit; et apostoli qui titubaverant, sunt confirmati; sed et aliæ oves de gentibus sunt adductæ. Vel restituta est ei terra, cum caro ejus resurrexit, postquam resurrectionem, ea quæ hic cantantur facta sunt. Et est sensus : *Psalmus iste fit ipsi David, id est Christo, cujus laudem et victoriam continet agens de eo quod factum est, quando ejus terra restituta est ei, id est Judæa credidit, vel caro ejus resurrexit.* Hæc autem prævidentes in spiritu prophetæ, gavisii sunt, et si posset fieri, vellent impleta videre. Unde Dominus in Evangelio : *Multi reges et prophetæ voluerunt videre quæ vos videtis, et non viderunt* (*Luc. x*). Magna ergo lætitia præsentis sancti implentur in hoc psalmo, qui de promissis restitutionis terræ intitulatur. Palato namque fidei dulce sapit mel divinæ promissionis. Et est iste quartus psalmus de primo adventu, quo mundus liberatus est. [Cassiod.] Intentio : Mœnet ad exultationem : Modus : Bipartitus est psalmus. Primo describens virtutes Domini, ostendens omnia restituta ei, et arguit idololatrias. Secundo omnimoda exultatio ostenditur, quam nec persecutio interrumpat, ibi, *audivit et lætata est.* Videns ergo Propheta superstitiones mundi abundare ante Christi resurrectionem, opponit, dicens :

VERS. 1. — « Dominus regnavit, exsultet terra; lætentur insulæ multæ. »

Dominus, [Aug., Cassiod.] ille qui spretus et occisus fuit, *regnavit*, id est rex esse innotuit. Quis ergo alter colendus est? Quasi dicat : Nullus. Dico, regnavit, inde *exsultet terra.* Quid ergo remanet idolis? nihil. *Lætentur insulæ multæ*, [Aug.] id est qui habitant in insulis, quia et in insulis sunt

Christiani. Vel, insulæ, id est totius mundi Ecclesiæ quæ in medio tentationum sunt. Et ideo insulæ dicuntur, quia circumlatrantur fluctibus tentationum. Et sicut insula circumstrepentibus fluctibus tunditur, sed non frangitur, ita Ecclesia per totum orbem dilatata persecutiones infidelium patitur, sed non vincitur : potius tanquam insula venientes fluctus frangit. Addit, *multæ*. [Cassiod.] Non dicit omnes, propter hæreticorum conventus. Deinde qualis sit Dominus in primo adventu, dicit :

VERS. 2. — « Nubes et caligo in circuitu ejus; justitia et judicium correctio sedis ejus. »

Nubes et caligo sunt in circuitu ejus, [Aug.] id est impiis, qui cæci sunt, qui eum non intellexerunt, est ipse *nubes et caligo*, [Cassiod., Aug.] id est nubilosus et caliginosus, quibus nulla claritate splendet; sed *justitia et judicium, est correctio sedis ejus*, id est bonis est ipse justitia et judicium, qui correcti sunt sedes ejus, quibus est justitia, quia ex se justificati sunt; et judicium, quia de eis, id est per eos ipse judicat. Et

VERS. 3. — « Ignis ante ipsum præcedet; et inflammabit in circuitu inimicos ejus. »

Ante ipsum, [Aug., Cassiod.] id est ante adventum ejus, *præcedet ignis*, quia impii pro prædicatione prophetarum ira accensi de eorum nece tractaverunt. *Et ignis ille inflammabit inimicos ejus*, id est ad indignationem inflammati sunt impii pro eorum prædicatione qui sunt in *circuitu*, quia multi cum pauci essent prædicatores. [Aug.] Vel per ignem intelligitur charitas, de quo igne Dominus dicit : *Ignem veni mittere in terram, et quod volo nisi ut ardeat?* (*Luc. xii*). Quasi dicat : Correcti sunt sedes Dei, ante vero quam in eis sedeat Deus, ignis, spiritus præcedit. Quod ita ait : Ignis charitatis præcedet ante ipsum : iste est bonus ignis, sicut et ille gladius bonus est de quo Dominus ait : *Non veni mittere pacem, sed gladium* (*Matth. x*). Hic est gladius verbi Dei, qui separat carnali affectu conjunctos, ut spiritualiter vivant. Ignis vero charitatis urit. Et hic ignis inflammabit inimicos ejus in circuitu. [Aug., Alcuin.] Per totum mundum ardet quod contra Deum est. Quo consumpto apparuerunt fulgura.

(130) 'Ανεπίγραφος πικρὸς Ἑβραϊστίς.

213 Vers. 4. — « Illuxerunt fulgura ejus orbi A
« terræ; vidit et commota est terra. »

Illuxerunt, [Aug.] vel ita et de duplici igne agit, qui erit ante secundum adventum Christi, scilicet ignis charitatis, qui ardebit in bonis, et ignis iræ et invidiæ, qui malos consumet. Ultimus autem ignis in quem mittendi sunt mali, non ante eum, sed post eum erit. Iste vero præit, qui est pœna malorum et salus bonorum. Cum enim Christus prædicatur, trahitur pravus, patitur justus: ira velut ignis, adversarium comedit, qui tanquam facula consumitur; lignum autem viride permanet, id est justus qui in charitate ardet. Et hoc est, ignis charitatis et iræ præcedet ante ipsum, in secundo adventu. Et ille ignis inflammabit in circuitu inimicos ejus. Inimici enim qui idola colebant, incenduntur si mali sunt, ad consumptionem; si boni, ad reparationem. Insuper *illuxerunt fulgura ejus*, id est miracula, *orbi terræ*, id est toti mundo. Nubes, id est prædicatores viluerunt forma humana, sed fulgor mirandus in verbis et factis eorum apparuit. Et mota est terra. *Vidit corde hæc miracula, et commota est terra*, [Cassiod.] id est territa, quæ idola colebat. Inde

Vers. 5. — « Montes sicut cera fluxerunt a facie
« Domini; a facie Domini omnis terra. »

Montes, [Aug.] id est superbi, scilicet omnis altitudo contra Deum, *sicut cera fluxerunt*. Etsi enim non credit paganus, tamen victus est. Et hoc a facie Domini ignis fuit Deus duris. A facie Domini fluxit, C
omnis terra etiam gentium. Unde hoc? quia

Vers. 6. — « Annuntiaverunt cœli justitiam
« ejus; et viderunt omnes populi gloriam ejus. »

Cœli, [Aug.] id est prædicatores omnes, quorum eor sursum est, *annuntiaverunt justitiam ejus*. [Cassiod., Aug.] Quis enim fidelium tacet Christum? *Et omnes viderunt gloriam ejus corde*. Et quia viderunt omnes populi gloriam Christi

Vers. 7. — « Confundantur omnes qui adorant
« sculptilia; et qui gloriantur in simulacris suis. »

Confundantur omnes qui adorant sculptilia. [Aug.] Hoc jam factum est. Cessat enim jam idololatria, et erubescant qui adorabant lapides, quia mortui erant lapides illi; nos autem adoramus lapidem vivum. *Et qui gloriantur in simulacris suis*, quæ spiritu carent. D
Noster autem Deus qualis est? ipse est quem et angeli adorant.

Vers. 8. — « Adorate eum omnes angeli ejus, »

Adorate eum omnes angeli ejus. [Aug.] Uni Deo convenit adoratio, non etiam angelis, nedum idolis vel dæmonibus. Cessat ergo adoratio angelorum, sed adorant. Ipsi mali quidem angeli volunt adorari; boni vero adorant, nec se permittunt adorari. Saltem hoc exemplo idololatræ cessent.

Pars II. — « Audivit, et lætata est Sion. »

Audivit, etc. [Cassiod., Alcuin., Aug.] Secunda pars, ubi post restitutionem terræ omnimoda exultatio ostenditur, quam nec persecutio interrumpat. Quasi dicat: Annuntiabunt cœli, adorabunt angeli.

Et Sion, id est Ecclesia Judææ, *audivit hæc prædicta*, scilicet quod angeli eum adorant, quod annuntiaverunt cœli justitiam ejus, et quod viderunt omnes populi gloriam ejus, et quod confundentur adoratores idolorum, et inde *lætata est*. Judæa enim prius credebatur se solam venire ad Christum, sed jam de sociis gentibus lætatur, ut de Cornelio fratres gavisi sunt, quem Petrus baptizavit.

Vers. 9. — « Et exultaverunt filie Judæ, propter
« judicia tua, Domine. »

Et filie Judæ, [Cassiod., Aug.] id est Christi, qui de Juda *exultaverunt*. Audierunt enim apostoli et fratres qui erant in Judæa, quia gentes receperunt verbum Dei, et inde lætati sunt, et magnificabant Deum (Act. viii). Et hoc *propter judicia tua, Domine*, quæ sunt, quia non est personarum acceptor Deus, sed omnes accipit, qui ad eum veniunt. [Haym., Gl. int.] Vel, *judicia* dicit, quod cæcitas contigit in Israel, ut plenitudo gentium intraret (Rom. xi). Et quasi quis quæreret, quæ sunt illa *judicia*? subdit:

Vers. 10. — « Quoniam tu Dominus, altissimus
« super omnem terram; nimis exaltatus es super
« omnes deos. »

Quoniam tu Dominus es altissimus potentia. [Aug., Gl. int., Alcuin., Cassiod.] Et hoc *super omnem terram* quia non Judæorum tantum Deus es, sed et gentium. Et, o Christe, *nimis exaltatus es*, quia æqualis Patri, vel secundum opera. Et hoc *super omnes deos*. Quasi dicat: Non super omnes malos deos, sed etiam super bonos, scilicet homines et angelos. Vel, per terram et deos, peccatores et justos accipe. Vel per terram et deos significat eum imperare terrenis et cælestibus. Et cum talis sit, ergo,

Vers. 11. — « Qui diligitis Dominum, odite ma-
« lum; custodit Dominus animas sanctorum suo-
« rum. De manu peccatoris liberabit eos. »

Quid diligitis Dominum odite malum, [Cassiod.] id est diabolum, cum quo non diligitur Deus. Nemo enim potest duobus dominis servire (Matth. vi). [Aug., Alcuin.] Si vero cum cœperis odisse malignum, subsequuntur persecutiones, ne timeas, quia *Dominus custodit animas sanctorum suorum*, de quibus tollendis est ultimum genus persecutionis. [Aug.] Gravior est enim persecutio, qua animas tollere conantur, sed eas Dominus custodit; etsi corpora moriantur, animas non possunt occidere (Matth. x). *De manu peccatoris*, [Hay., Aug.] id est de diaboli potestate liberabit eos. Quod si forte quæreris te perdere lucem istam, ne cures, quia vera lux est tibi.

Vers. 12. — « Lux orta est justo; et rectis corde
« lætitia. »

Lux enim fidei orta est justo, et rectis corde lætitia, [Aug., Gl. int., Aug.] quibus, scilicet per omnia placet Deus, orta est lætitia, per spem. Non enim vere in miseria sunt pressuræ sancti, spe jam salvi. Ergo,

Vers. 13. — « Lætamini justi in Domino, et con-
« fitemini memoriæ sanctificationis ejus. »

Lætamini, justi, in Domino. [Hier., Aug.] non in A mundo, in quo sunt pressuræ. *Et confitemini memoriæ sanctificationis ejus*, id est laudate eum, quia memor fuit sanctificare nos, quia nisi vellet, non gauderetis in illo.

COLLATIO IN PSALMUM XCVI : « DOMINUS REGNAVIT, »
etc

VERS. 2. — *Correctio sedis ejus.* Hier. pro eo quod est *correctio*, posuit *firmamentum*, ac nonnulli alii, quidam *habitaculum*, vel *preparatio*, sed non male כִּתְּוֹן MECON respondet *directioni*, quæ *correctio* est, et non potest infirmari aut vacillare.

VERS. 5. — *A facie Domini omnis terra.* Hic fortassis dormitavit scriba, ponens nominativum pro genitivo *a facie Domini omnis terræ*. Siquidem in Heb. אֲדֹנָי אֲבוֹן est *in regimine*, id est Domini. Et manifestius in Græco, ἀπὸ προσώπου Κυρίου πάσης τῆς γῆς. Quin et Aug. interpretatur ac si sub genitivo legisset, quanquam in contextu habetur nominati-

vus. Verumtamen hanc lectionem arbitror desumptam ex veteri translatione, quam sequuntur Arnobius et Cassiod. In nempe efferunt per rectum casum; quod liquido constat ex hoc quod verbum unum addunt, ut sit *tremet vel tremuū terra*, ubi non potest vitium esse scriptoris, quod posset quis in altera dictione causari. Utraque lectio habet suum sensum et commodum.

VERS. 8. — *Adorate eum, omnes angeli ejus.* In Hebr. pro angelis habetur אֲלֹהִים אֲבוֹתָם. Quod Hier. vertit dii; et cæteri Hebraicantes, præter Sanctem, qui stat a LXX. De Hier. non est mirum quod dixerit dii in gratiam Sophronii, ut haberet quod Judæis calumniantibus responderet. Nos autem qui Christianis et cum Christianis loquimur, debemus dicere angeli, nisi velimus discedere ab Apostolo ad Hebr., ἰ, qui hunc locum ita adduxit de Christo, καὶ προσκυνήσατε αὐτὸν πάντες ἄγγελοι Θεοῦ. *Et adorent eum omnes angeli Dei.* De hoc etiam alias tractatum psal. viii.

PSALMUS XCVII.

PSALMI TITULUS : « PSALMUS DAVID. »

Cantate Domino. Titulus : *Psalms David.* Titulus iste patet. [Cassiod.] Psalmus iste tertius est eorum qui de utroque adventu agunt, in quibus omnibus est causa timoris et spei : spei per misericordiam primi adventus, timoris per iudicium secundi adventus. Hæc et si sæpe iterentur, tamen semper nova sunt varia descriptione. Intentio : Monet ad laudem et exultationem. Modus : Bipartitus est psalmus. Primo agit de ostensione salvatricis dexteræ. Secundo dicit omnibus modis laudandum et annuntiandum, ibi, *jubilare Deo.* [Aug.] Invitans ergo ad laudem ait : O vos, qui novi estis in Christo, olim veteres in Adam,

VERS. 1. — « Cantate Domino canticum novum, »
« quia mirabilia fecit. »

Cantate Domino, [Gl. int., Cassiod.] vita et lingua, *canticum* de incarnatione Christi, et hominis redemptione, *novum* quia nihil tale mundus audivit. Unde? scilicet *quia mirabilia fecit.* Quæ mirabilia? non solum quæ communia sunt, sed etiam hoc singulare, scilicet quod

VERS. 2. — « Salvavit sibi dextera ejus, et brachium sanctum ejus. »

Dextera ejus, [Cassiod.] id est Christus, qui dicitur dextera Patris, pro mira operatione. *Et brachium sanctum ejus.* Ipse idem Christus. Qui dicitur brachium, pro fortitudine *salvavit.* Non dicit quid, sed intelligimus orbem terræ, quod fuit magnum miraculum. Majus enim est quod totum orbem a morte æterna erexit, quam quod mortuos suscitavit. *Salvavit dico, sibi Deo.* Hoc addit, quia multi salvantur corporaliter, sed sibi ipsis, non ei; quia accepta corporali sanitate lascivunt. Qui enim ægroti erant, casti, sanati, adulteri fiunt; et qui cum ægrotarent, meminem lædebant, receptis viribus opprimunt innocentes. Isti ergo sanati sunt, sed non ei, sed illi qui per fidem intus sanantur, ergo sanantur ei. [Gl. int.] Vel secundum aliam litteram, salvabit se dex-

tera ejus. Et quasi quis quæreret, ubi cæ dextera est, subdit :

VERS. 3. — « Notum fecit Dominus salutare suum; in conspectu gentium revelasti justitiam suam. »

Notum fecit Dominus salutare suum, [Aug.] id est Christum. Ea enim est dextera, vel brachium, quæ et salutare, scilicet Christus, quibus fecit notum? non hic vel illic, sed *in conspectu gentium revelasti,* [Cassiod., Alcuin.] non sub velamine ostendit, *justitiam suam*, id est salutare. Christus dicitur salutare, eo quod salvat; justitia, eo quod justificat.

VERS. 4. — « Recordatus est misericordiæ suæ; »
« et veritatis suæ domui Israel. »

Recordatus est misericordiæ suæ, [Cassiod., Aug.] scilicet ut homo factus liberaret, *et veritatis suæ,* quam in futuro exhibebit, quando facie ad faciem eum videbunt; sed quibus est recordatus? *Domui Israel*, id est videnti Deum. Vel ita : Recordatus est misericordiæ suæ. Misericordia est quod promisit. Hanc sequitur veritas, quia reddidit. Unde subdit, *et veritatis suæ.* Misericordia ergo promisit promissionem, promissio reddit veritatem, sed cui? *Domui Israel*, qui modo videt veritatem per fidem, et post per speciem videbit, et ne ad litteram putes Israel unam gentem, subdit :

VERS. 5. — « Viderunt omnes termini terræ : salutare Dei nostri. »

Viderunt mente omnes terræ termini, [Cassiod., Aug.] id est a termino usque ad terminum. Quid? *salutare Dei nostri*, id est Jesum. Ideo dicit omnes, **214** quia non quibusdam tantum datus est, Christus.

VERS. 6. — « Jubilate Domino, omnis terra; cautate, et exultate, et psallite. »

Jubilare [Cassiod., Haym.] Secunda pars, ubi dicit omnibus modis laudandum esse, et annuntiantium, quia venit iudex. Quasi dicat : Quia hæc fecit, ergo *jubilare Deo* voce sine verbis. Jubilus enim gaudium est, quod nec potest taceri, nec valet ex-

primi ubi deficit locutio. Addit, *omnis terra*, [Cassiod., Gl. lxxi.] quia omnes viderunt, *cantate Deo verbis*, ubi valet locutio, *et exsultate corde et psallite opere*. Quibus modis?

VERS. 7. — « Psallite Domino in cithara et voce psalmi, in tubis ductilibus, et voce tubæ corneæ. »

Psallite Domino in cithara. [Cassiod., Hier.] Id est, actu carnis, scilicet mortificatione carnis, et opera divina facite pascendo pauperes, quæ significantur per psalmum. Deinde eadem præposterata subjungit, *cantate in cithara et voce psalmi*. Ideo præposterat, ut quodvis eorum prius fiat, totum ad Deum pertineat: *Et in tubis ductilibus*, scilicet in tubis argenteis, vel æreis, quæ tundendo producuntur, *et voce tubæ corneæ*. [Hier., Cassiod.] Morem Judæorum tangit, qui et habebant duo genera tubarum sicut legitur in libro Numeri, alias quæ argento vel ære ductili producebantur, alias corneas (Num. x). [Aug.] Per ductiles tubas significantur qui tribulati sub malleo universæ terræ, id est diabolo, proficiunt et sonant laudes Dei. Tribulatio ergo tunsio est, profectus productio est. Talis tuba erat Job, qui repente percussus tantis damnis et orbitate filiorum, tunsione illa tantæ tribulationis, quasi tuba ductilis sonuit: *Dominus dedit, Dominus abstulit, sicut Deo placuit ita factum est. Sit nomen Domini benedictum* (Job 1). Ecce quam suavem sonum dedit ista tuba. Cornu vero carnem excedit, sic firmum est et capax vocis. Is est ille qui carnis affectus superat et libidines, qui non sapit terram, sed quæ sursum sunt. Qui in carne ambulat, sed non secundum carnem militat (Coloss. iii), sicut cornu carni hæret (II Cor. x), et eam superat. Et est sensus: *Cantate in tubis*, [Aug., Gl. int.] ut scilicet sint prædicatores, ductilibus, id est productis, et proficientibus sub malleo diaboli. *Et cantate in voce tubæ corneæ*, id est ita aliis sonent ut in se ipsis vitia carnis castigent.

VERS. 8. — « Jubilate in conspectu regis Domini, moveatur mare et plenitudo ejus; orbis terrarum, et qui habitant in eo. »

Jubilate. [Aug.] Quasi dicat: Vobis ita agentibus quid erit? Ecce tubis sonantibus, aures Dei delectantur; et fluctus maris, id est sæculi excitantur. Et hoc est quod dicit, *jubilate in conspectu regis Domini*, cujus aures delectantur. *Moveatur mare et plenitudo ejus*, prædicat non optat, [Gl. int., Aug.] apostolis enim prædicantibus quasi tubis, motum est mare sæculi, et increverunt fluctus persecutionum. Exponit quod dixerat, *mare et plenitudo ejus*. [Haym.] scilicet *orbis terrarum, et qui habitant in eo*. Illis autem persequentibus,

VERS. 9. — « Flumina plaudent manu simul, montes exsultaverunt a conspectu Domini, quoniam venit judicare terram. »

Flumina plaudent manibus, vel manu, id est, sancti pleni Spiritu Dei, gaudebunt bonis operibus. [Aug.] Et hoc simul, vel in idipsum. Vel in bono potest prælegi: *Moveatur quasi tubis sonantibus,*

Moveatur mare, id est indulgetur mare legis, id est legalis amaritudo, ligno crucis in ea posito, quasi ligno Moysi in Marath. Cum enim venissent filii Israel in Marath, ubi erant aquæ amaræ, non poterant bibere præ nimia amaritudine; ideoque ostendit Dominus Moysi lignum, quo posito in Marath, dulcorata est aqua (Exod. xv). Hoc est lignum crucis, quod legalem amaritudinem quam nullus poterat portare, mitigavit, ut legis sacramenta pateant credentibus. Deinde subdit: *Et plenitudo ejus*, [Alcuin., Cassiod.] scilicet universa legis sacramenta; *orbis terrarum*, id est gentilitas ad conversionem moveatur; *et qui habitant in eo*. Hoc ideo subdit, ut quæ figuratum dixerat de hominibus accipias. Vel ita; *mare*, id est sæculum moveatur terrore futuri judicii, ubi impii timent; *et plenitudo ejus*, id est multitudo hominum peccatis plena, quia ibi multa erunt peccata; *et moveatur orbis terrarum*, ad litteram, quia et ipse orbis tunc vertetur in novam faciem, quando erit cælum novum et terra nova; *et qui habitant in eo*, moveantur timore; *sed flumina*, id est boni, tunc *plaudent manu simul*, id est pro bonis operibus lætabuntur; nam *montes exsultabunt a conspectu Domini*; [Aug.] boni enim gaudebunt veniente iudice, mali vero contremiscent. Quare exsultabunt? *Quoniam venit judicare terram*, id est omnem peccatorem. Inde gaudent montes, quia non injuste judicabit.

VERS. 10. — « Judicabit orbem terrarum in justitia, et populos in æquitate. »

Judicabit enim orbem terrarum, [Cassiod., Alcuin.] id est omnes terrenos in justitia, quia non meruerunt misericordiam. Ei namque qui non fecit misericordiam, fiet iudicium sine misericordia, sub ignaro vel iniquo iudice, [Aug.] etiam bonus timeat, nunc tantum ut malus timeat, necesse est; *et populos* [Cassiod.], id est fideles de Judæis et gentibus *judicabit in æquitate*, quia capient æqua meritis.

COLLATIO IN PSALMUM XCXVII: « CANTATE DOMINO CANTICUM NOVUM, QUIA, ETC. »

VERS. 2. — *Salvavit sibi dextera ejus*. Et ad eundem modum Hieronymus. Faber contendit planius dici, *salvavit eum dextera ejus*, cum editione Romana, maxime cum Græce legatur *ἔσωσεν αὐτὸν ἡ δεξιὰ αὐτοῦ*. Duo tamen codices nostri et diversi habent *αὐτῷ* in dativo. Tertius habebat accusativum, deinde Cæcus Fabri in hac parte assecra causatur minus esse grammaticum sermonem, *salvavit sibi*, cum beatus Augustinus copiose declarat Deum sibi salvare, quando sanitas collata, ad suum revertitur auctorem per gratiarum actionem. Nam quidam sanantur, qui non Deo sanantur, sed suis voluptatibus, et malis actibus: nec hujusmodi locutio est inusitata.

VERS. 7. — « *In tubis ductilibus, et voce tubæ corneæ*. Quanquam non ponitur in Hebræo, *ductilibus*, nec *corneæ*, tamen teste Paulo Burgensi Hebræo, ubicunque ponitur *צוצרות* *חצוצרות*, intelliguntur *tubæ argenteæ* seu *ductiles*. Rursus ubi in Hebræo legitur *שופר* *שופר*, intelligatur *tubæ corneæ*.

PSALMUS XCVIII.

PSALMI TITULUS : « PSALMUS DAVID. »

Dominus regnavit. Titulus : *Psalmus David.* Patet titulus. [Alcuin.] Agit hic Propheta de potentia et regno Christi ut etiam in homine adoretur, de quo tria dicit : Propheta enim describit Christum esse regem, et bona dantem, cui et antiqui servierunt, et his tribus tres admonitiones subjicit, quod in psalmi serie liquet. [Aug.] Hæc autem de Christo futura sub velamine prædixerunt prophetæ, ut quibusdam figuris rerum tegeant sententias suas, sed velamen ablatum est, cum veritas de terra orta est, ut justitia de cælo prospiceret. Intentio : Monet ut Christum tanquam Deum adoremus, et velut regem exaltemus. Modus : [Alcuin., Cassiod.] Bipartitus est psalmus. Primo, ostendit Christum regnantem, et quicumque repugnet, altum super omnes. Unde ei cedere monet. Secundo monet eum adorari, quia patres antiqui fuerunt ejus, id est ei servierunt, ibi, *exaltate Dominum.* Ostendens ergo Christum regem, dicit :

VERS. 1. — « Dominus regnavit, irascantur populi : qui sedes super cherubim, moveatur terra. »

Dominus, [Aug.] id est Christus, et si prius humilis, regnavit, id est rex esse innotuit post resurrectionem et ascensionem ; et inde *irascantur populi*, quantumcunque velint. Irrisio est. Quasi dicat : Secure concedi potest ut irascantur, quia non sunt ei ultra nocituri. Tamen permittendo dicit non imperando, *qui sedet super cherubim.* [Aug., Alcuin.] Ille scilicet regnavit qui sedet super cherubim, ad litteram, super angelicas potestates, et contra eum nihil potest terra, et si fuit ipse in terra, ubi passus est iram populi, *moveatur terra.* Idem est quod supra dixit, irascantur populi. Quis Dominus sit iste, exprimit dicens :

VERS. 2. — « Dominus in Sion magnus ; et excelsus super omnes populos. »

Dominus iste est qui in Sion, [Cassiod., Alcuin.] id est in Judæis natus est, ad litteram. Et ipse est *magnus, et excelsus super omnes populos.* Hoc dicit ne pro passione vilescat. Vel ita : Etsi irascantur populi, tamen Dominus est magnus in Sion, id est Ecclesia Judæorum, et excelsus super omnes populos gentium.

[Aug.] Vel ita totum ab illo loco : *Irascantur.* Quasi dicat : Christus post resurrectionem rex esse innotuit, et inde irascantur populi, id est irascantur. Hoc prædixit Propheta futurum, sed jam factum est. Cum enim post resurrectionem Christus cœpit prædicari, irati sunt populi qui colebant idola. Et nota quod non ait irascantur, sed *irascantur*, hac forma locutionis utens, quia bona inde proventura cernebat. Ex ira enim ipsorum multa bona fecit Deus, quia dum illi irascantur, servi Dei purgantur. Ille scilicet regnavit, qui sedet super cherubim, id est qui quiescit et regnat in eo qui habet charitatem.

A Cherubim enim *plenitudo scientiæ* interpretatur, quæ est charitas. Plenitudo ergo scientiæ legis, quæ est sedes Dei, erit in te, si charitatem habueris, contra quam nihil possunt irati. Quid enim terra potest contra cælum ? Interroga ergo cor tuum, utrum charitatem habeat. Si est ibi charitas, est ibi plenitudo legis (*Rom. XIII*). Et ita sedes Dei factus es, sicut scriptum est : Sedes sapientiæ, est anima justi (*Isa. LXXV*). Et alibi : *Dominus dicit : Cælum mihi sedes* (*Isa. LXVI*). *Moveatur terra.* Hoc non mutat. *Dominus in Sion magnus.* [Aug.] Quasi dicat : Dico quod sedet super cherubim. Si autem non intelligis, quod est, sedes super cherubim, hoc vide, Dominus, est, magnus in Sion, id est in anima [quæ Deum speculatur, sive in Ecclesia. Sion enim interpretatur

B *speculatio.* Si ergo tu es de Ecclesia, et in te magnus est, et excelsus, est in te, *super omnes populos*, qui irascantur, vel irascebantur. Et quia excelsus est *super omnes populos*, [Cassiod.] jam ergo ipsi populi qui prius blasphemati erant.

VERS. 3. — « Confiteantur nomini tuo magno, quoniam terribile et sanctum est ; et honor regis judicium diligit. »

Confiteantur nomini tuo, [Aug.] id est famæ et gloriæ. Nomini dico, jam magno, parvum erat, quando irascebantur, id est paucis diffamatum. Sed jam in omni terra dilatatum est, et debetis confiteri, quoniam ipsum nomen est *terribile* potentia, qua punit, et *sanctum* bonitate qua parcit, et *honor regis.* [Cassiod.] Hic exponit quomodo debent confiteri, scilicet discrete, non tantum honorifice. Et id est, quia honor regis, id est gloriosa prædicatio, *diligit judicium*, id est exigit discretionem, quia non levi voluntate colendus est, sed fixa deliberatione quod ab ipso est. Unde subdit :

VERS. 4. — « Tu parasti directiones ; judicium et justitiam in Jacob tu fecisti. »

Tu parasti directiones, etc. [Cassiod., Aug.] Vel ita distingue : Terribile est nomen, et honor regis, est judicium, id est damnatio nocentium ; et hoc judicium ipse diligit. Vel ita, et honor. Quasi dicat : Terribile est nomen ejus, quia etsi crucifixus est, prædicatur judex venturus, et non errabit in iudicio. Et, id est quia honor regis diligit judicium, non tantum misericordiam qua parcit, sed et judicium quo singulis secundum merita reddet. Ne quis ergo stulte de misericordia præsumat, quia **215** unicuique reddet pro meritis. Justum enim non est judicium, nisi merita reddantur sua unicuique, quemadmodum gessit in corpore, sive bonum sive malum. Si ergo quæritis justis esse, ipse est qui facit, quia dirigit. Unde subdit : *Tu parasti directiones tortis*, [Aug., Gl., int., Aug., Cassiod.] has scilicet *tu fecisti iudicium* ut discernamus inter bonum et malum, et *justitiam.* Justitia est cum bonum facimus et malum vitamus. Ubi ? *In Jacob*, non solum in illo patriar-

cha, sed etiam in populo quem significavit. Et tu fecisti hæc, quæ alius non posset.

PARS II. VERS. 5. — « Exaltate Dominum Deum nostrum ; et adorare scabellum pedum ejus, quoniam sanctum est. »

Exaltate Dominum. [Cassiod., Alcuin., Aug.] Secunda pars, ubi monet adorari eum, quia patres fuerunt ejus. Quasi dicat: Quia hæc facit in nobis, ergo exaltate, secundum quod ipse est Deus, Dominum Deum nostrum, scilicet Christum, qui facit iudicium in nobis et justitiam, et usque eo exaltate, ut adoretis. Et hoc est quod dicit, *et adorare scabellum pedum ejus, vel suppedaneum pedum ejus.* Videndum est quid nos jubeat adorare cum dicit, adorare scabellum pedum ejus, terram scabellum pedum ejus esse dicit alibi Scriptura his verbis: *Cælum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum.* (Isa. lxxvi.) Ergo terram jubet nos adorare, quia est scabellum pedum ejus. Sed alibi dicit Scriptura: *Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies* (Deut. vi). Sed sciendum est quia in Christo terra est, id est caro, quæ sine impietate adoratur. Suscepit enim de terra terram, quia caro de terra est, et de carne Mariæ carnem accepit. Hæc sine impietate a verbo Dei assumpta adoratur a nobis, quia nemo spiritualiter carnem ejus manducat, nisi prius adoret. (131) Non illa dico adoratione quæ latria est, quæ soli Creatori debetur; sed illa quæ in dulia dignior est. Dulia enim adoratio est, quæ etiam creaturæ exhibetur, quæ duas species habet: unam quæ indifferenter omnibus; alteram quæ soli humanitati Christi exhibetur. Et est adorare scabellum pedum ejus, id est corpus Christi, quod est scabellum Divinitatis. [Cassiod., Aug.] Per pedes enim indefecta stabilitas Deitatis accipitur; sed qui adorat non terram intuetur, sed illum potius cujus scabellum est propter quem adorat. Unde subdit: *Quoniam sanctus est, in cujus honore scabellum adorat.* [Cassiod.] Quasi dicat: Non propter se, sed propter ipsum cujus est scabellum adorat. Ideo autem dicit, sanctus, et non sanctum, ut discernas corpus a deitate, et si in utroque una sit persona. [Aug.] Vel secundum litteram nostram, *quoniam sanctum est, ipsum scabellum, id est corpus, ideo adorare, quoniam,*

VERS. 6. — « Moyses et Aaron in sacerdotibus ejus; et Samuel inter eos qui invocant nomen ejus. »

Moses legislator, et Aaron summus sacerdos fuerunt in sacerdotibus ejus Christi. [Gl. int., Cassiod., Aug.] Nos imitamini quasi magni fuerint isti, qui eum prædicaverunt. [Cassiod.] Nota quod Moyses sacerdos dicitur, qui si non hostias, vota tamen obtulit Deo, et pro populo supplicavit, *et Samuel inter eos qui invocant nomen ejus.* (132) Nota quia Samuel non numeratur inter sacerdotes, quia fuit Ephraim de qua tribu non fit sacerdos secundum legem, sed de Levi.

(131) Melius et amplius istud explicat M. distinc. 9 tertii Sententiarum.

Et ideo, inter invocantes ponitur; fuit tamen sacerdos sicut alibi legitur, et isti jam tunc

VERS. 7. — « Invocabant Dominum, et ipse exaudiebat eos; in columna nubis loquebatur ad eos. »

Invocabant Dominum Christum, [Gl. int., Cassiod.] *et ipse* qui nunc loquitur in homine, *exaudiebat eos,* (tantum valet sincera oratio) *et loquebatur ad eos in columna nubis,* [Aug.] id est per figuras in nube obscura; sed illa dicta quemdam manifestum præsignabant, scilicet Christum. Ad eos ergo loquebatur in nube, qui jam nobis loquitur in scabello, id est in carne assumpta aperte. Et nota quod non ait in nube, sed in columna nubis. [Cassiod.] Columna enim fortitudo est, et decor domus. In hac specie loquebatur eis, quæ annuntiabat Ecclesiam, vel carnem Christi; sed tunc in nube loquebatur, qui modo per Filium aperte loquitur. Et isti qui tanti erant,

VERS. 8. — « Custodiebant testimonia ejus, et præceptum quod dedit illis. »

Custodiebant testimonium ejus, et præceptum quod dedit illis. [Cassiod.] Distingue inter testimonia et præcepta. Testimonium est per aliqua signa præcedentis rei posita significatio. Unde sæpe in lege dicitur: Hoc erit nobis in testimonium, qualiter Jacob et Laban posuerunt acervum lapidum in testimonium (Gen. xxxi). [Cassiod., Gl. int.]. Præcepta vero sunt sicut præcepta legis per Moysen data: Non occides, etc. (Exod. xx) et quia custodiebant. Ideo, o

VERS. 9. — « Domine Deus noster, tu exaudiebas eos; Deus, tu propitius fuisti eis, et ulciscens in omnes adinventiones eorum. »

Domine Deus noster, tu exaudiebas eos, [Cassiod.] in justis petitionibus. Et, o Deus, tu propitius fuisti eis, condonando eis peccata, ne noceant in futurum. Propitius enim non dicitur Deus, nisi peccatis. Quando dat veniam tunc dicitur propitius. Propitius fuit ignoscendo. Propitius etiam fuit ulciscendo. Unde subdit et ulciscens, [Aug.] id est vindicans, quod est etiam propitiatio. Ulciscitur etiam castigando, ne semper peccare delectet, et ne humana elatio subreperet. Unde Apostolus: *Datus est mihi stimulus carnis meæ angelus Satanae, qui me colaphizat,* etc. (II Cor. xii.) Vere ergo propitius est Deus, non solum donando peccata, sed etiam vindicando et castigando. [Aug.] Ecce, etsi tanti essent isti, aliquid tamen habebant peccati in omnes adinventiones, vel affectiones eorum, scilicet ulciscens erat. Affectiones dicit, quas solus Deus noverat esse in cordibus eorum, pro quibus poena erat eis pati eos cum quibus erant. Quotidie enim patiebantur populos contradicentes, et inique viventes, inter quos vivere cogebantur. Pro quorum peccatis, quasi pro suis dolebant per charitatem. Ecce qualiter vindicabat in

(132) Ex Aug. qui tamen, quæst. 46, quæ Veteris Test. de hoc plene disserit.

omnes affectiones eorum. Non enim, sicut a plerisque A putatur, fuit Moysi pœna tantum non intrare in terram promissionis, in quam etiam miseri intraverunt. Sed etiam figura rei, scilicet quod qui sub lege essent, quia per eum data est lex et sub gratia esse nolent, non intrarent in requiem æternam. Et quia propitius est, ergo

VERS. 10. — « Exaltate Dominum Deum nostrum, et adorare in monte sancto ejus, quoniam sanctus et Dominus Deus noster. »

Exaltate Dominum, [Aug., Gl. int.] qui blanditur et cœlit ut pater; addit *Deum nostrum*. Quasi dicat: Secundum quod Deus est exaltate eum, et adorare Dominum, sed non præter montem ejus, sed in monte sancto ejus, id est in corpore. [Aug.] Hic est lapis ille parvus, qui, sicut Daniel ait, crevit in montem magnum, et implevit totam faciem terræ (Dan. 11). Præcisus, id est natus, de monte, id est a gente Judæorum, quæ colebat unum Deum. Et ideo monti comparatur sine manibus, id est sine operibus hominum, quia de Virgine sine virili semine conceptus. Ideo adorare, quoniam sanctus Dominus Deus noster, qui in monte est.

COLLATIO IN PSALMUM XCVIII: « DOMINUS REGNAVIT, et IRASCANTUR, » etc.

VERS. 1. — *Irascantur populi*. Hieronymus commoveantur; alii contremiscant. Utrumque verum est, et significantiam verbi Hebraici refert תַּמְּוֹתֵי מִרְגֵזוּ, fremuerunt, expaverunt, irati sunt. Nihil agit Faber,

ad dnm nititur persuadere legendum duntaxat, commoveantur populi, videlicet ad lætitiã, et irascantur non congruere; vel eludat enarrationem Augustini ostendentis id non esse jussum, sed prædictum.

Qui sedes super cherubim. Plures codices habent per tertiam personam, qui sedet, et aptior respondet cohærentia, quandoquidem præcessit *Dominus regnavit*. Sed et qui sedes non est reprobandum, sic enim legit Cassiodorus et exponit: « Nec est insolitum apud prophetas, ut quasi ex abrupto, transeant de persona in personam, ac sicut in priori lectione, nempe qui sedet, D. Augustinus, repetebat verbum regnavit, ut sit, qui sedet super cherubim regnavit. » Simili opera legendo qui sedes, nihil vetabit subaudire regnas. In Hebræo et Græco est participium שׁוֹבֵי יוֹשְׁבֵי, καθήμενος; sedens. Ergo qui sedet aut qui sedes. Prius tamen magis est secundum regulas grammaticas. Alterum non abhorret a prophetiis locutionibus.

VERS. 6. — *Adorate scabellum pedum ejus, quoniam sanctum est*. Non liquet ex Hebræo an debeat legi in masculino genere, an in neutro, quoniam sanctus est vel sanctum est. Sive enim hoc, aut illo modo efferas, nihil lædit Hebraismum דְּרֵיזוֹתֵי רַגְלֵי הַמְּדוּמָה. Unde D. Hieronymus, et plerique alii vertunt sub masculino, nonnulli sub neutro. Sed ex Græco legendum videtur sub masculino, quod ἄγιος et ὑποπόδιον distent genere. Denique et sanctus est Christus, et sancta caro ejus, quæ dicitur scabellum pedum ejus, nihilominus adoranda, sicuti docet Hieronymus in Commentario.

Ulciscens in omnes ad eorum. Concordant ferme omnes, licet vertant opera eodem sensu, אֵלֶּיךָ אֲלִי-לוֹתָהּ. Hieronymus diversum quiddam ad sonum verbi dicere videtur, super commutationibus, inquit, eorum. Recte tamen intelliguntur transgressiones quæ hominem commutant.

PSALMUS XCIX.

PSALMI TITULUS: « PSALMI IN CONFESSIONE. »

Jubilare Domino omnis terra. Titulus: *Psalmus in confessione*. [Cassiod., Alcuin.] Confessio gemina est: Una est laudis, altera peccatorum.

Confessio laudis convenit perfectis, confessio peccatorum incipientibus: de utraque agitur hic. Docet enim hic psalmus et Deum alacriter laudare, et peccata nostra humiliter plangere, quia nec in malis est desperandum, nec in bonis animus debet esse elatus. Et est sensus: *Psalmus iste est in confessione*, id est agit de confessione, scilicet laudis, vel de utraque. Intentio: Monet ad confessionem. Modus: Bipartitus est psalmus. Primo, perfectis præcipuum genus confessionis, id est laudem indicit. Secundo intraturis, id est incipientibus, inducit secundum genus confessionis, scilicet peccatorum, ibi, *introite in conspectu* [Aug.]. Ad laudem ergo monens, non unum angulum terræ hortatur, sed sicut ubique novit seminatum benedictionem, ita undique exigit jubilationem, dicens: o

VERS. 1. — « *Jubilare Deo omnis terra: servite Domino in lætitia.* »

Omnis terra. [Aug.] Non pars, quia ubique benedictio seminata est, *jubilare Domino*, non alii. *Jubilatio autem vera* fit voce et corde. Quasi dicat: Si *jubilat* vox exterius, cor intelligat interius. Sonus

C enim cordis est intellectus. Jubilus autem sonus est lætitiæ sine verbis, quia eis lætitia animi non potest explicari, quando videlicet homo gaudens ex his quæ non possunt explicari verbis erumpit in vocem quamdam exultatione sine verbis, ita ut appareat eum ipsa voce gaudere. Sed quasi repletum nimio gaudio non posse verbis explicare quod gaudet. Hic autem jubilus sit a bonis in confessione; a malis vero in confusione, cum de terrenis adeo gaudent sicut, verbi gratia, messorum vel vindemiatores copia fructuum jucundantur, et de feracitate terræ gaudentes cantant, et inter cantica inserunt voces quasdam sine verbis, in elatione exultantis animi. Et hæc est jubilatio improbanda. Justi vero gaudent videntes mundo corde, quis Deus, quanta et quo ordine, et quam mirifice 216 fecit. Unde exultantes cantant, et est ista jubilatio coronanda, *Servite Domino*, [Cassiod.] non necessitate, sed charitate, quia liberati estis per Christum. Et ideo, servite in lætitia, non murmurantes, ut Judæi in deserto murmuraverunt (Num. xiv). [Aug.] Hæc servitus non est amaritudinis, nec indignationis, sed felicitatis et libertatis. Gratum enim est redemptis servo esse. Servum te faciat charitas, quia liberum te facit veritas. Unde Dominus: *Si manseritis in verbo meo; vere discipuli mei eritis, et cognosce-*

tis veritatem, et veritas vos liberabit (Joan. viii). A cusatio ad laudem ignoscentis pertinet. De hoc autem alibi dicitur: *Incipite Dominus in confessione*,

VERS. 2. — « Introite in conspectu ejus in exultatione. »

Introite. [Alcuin., Cassiod.] Dixit, servite Domino, unde primum subdit, dicens: *Introite in conspectu ejus in exultatione*. Magnum est primum in conspectu tanti judicis gaudere, et accipitur hoc de futuro. Vel de presenti accipitur sic; introite in exultatione in conspectu ejus, [Aug.] id est in consuetudine exultate ubi Deus videt; foris lingua exultare facile est.

VERS. 3. — « Scitote quoniam Dominus ipse est Deus; ipse fecit nos, et non ipsi nos. »

Et scitote quoniam Dominus ipse est Deus. [Aug.] Quis hoc nescit quod Dominus sit Deus. Sed de crucifixo hoc dixit contra Judæos. Quasi dicat: Non vilescat vobis, quem crucifixistis, et flagellastis, quia ipse est Deus. Et hoc scitote: *Ipsa fecit nos et non ipsi nos*, id est omne nostrum bonum ex eo est, non ex nobis: ex eo est, unde coronamur; ex nobis, unde damnatur. [Hier.] Et agit de bonis operibus gratiæ vel de operibus creationis agit. Ipse fecit nos et non ipsi nos, id est creavit nos, juxta illud: *Omnia per ipsum facta sunt* (Joan. 1). [Cassiod.] Hoc dicit, ne quis putet creationem nostram patribus deputandam, qui sunt ministri; Deus autem auctor.

VERS. 4. — « Populus ejus et oves pascuæ ejus: introite portas ejus in confessione, atria ejus, in hymnis confitemini illi. »

Populus ejus. [Gl. int.] Quasi dicat: Ipse fecit nos, qui sumus populus ejus. Et est, vel secundum aliam litteram, quæ est: *Nos autem populi ejus sumus, et ipse est rex*, et oves sumus, ipse pastor. *Pascuæ ejus*, id est Scripturarum, in quibus saginant fidelium mentes. *Introite*, [Cassiod., Alcuin.] Secunda pars, ubi intraturis secundum genus confessionis inducit: Quasi dicat: Monui intrare in conspectu ejus, nec dubitetur, quia misericordia est ei. Ergo *introite* confidenter, non foris stetis ubi sunt hostes, extra vos lupus invenit. *Introite dico, portas misericordiæ ejus, in confessione*. [Aug.] In portis initium est, et confessio peccatorum, de qua hic agitur, a qua incipiemus ad misericordiam Dei intrare. Et est *introite portas misericordiæ ejus in confessione*, id est a confessione incipite ad misericordiam Dei intrare, non a vobis facti; laudate eum a quo factis estis, vos accusando, quia et nostra ac-

cusatio ad laudem ignoscentis pertinet. De hoc autem alibi dicitur: *Incipite Dominus in confessione*, (Psal. cxlvi). Et cum intraveritis in atria ejus, id est in amplitudinem cælestis beatitudinis gratiæ plenitudine percepta, *confitemini illi in hymnis*, id est in laudibus. Quasi dicat: Cum intratis, vos reprehendite; cum intraveritis, ipsum laudate, etc.

VERS. 5. — « Laudate nomen ejus quoniam suavis est Dominus, in æternum misericordia ejus; et usque in generatione et generationem veritas ejus. »

Laudate nomen ejus. [Gl. int., Aug.] Nunc et in futuro, quia dum laudatur dulcescit. Unde subdit: *Quoniam suavis est Dominus, in æternum misericordia ejus*, quia et hic liberat, et in futuro coronat, et usque in generatione et generationem, id est in omnem generationem, vel in terrena generatione et cælesti, in una quæ parit mortales; in altera quæ parit æternos, est *veritas ejus*, implens promissa.

COLLATIO IN PSALMUM XCIX: « JUBILATE DEO OMNIS TERRA, » ETC.

VERS. 2. — *In exultatione*. Vel in laude, ut habet Hieronymus, et quidam alii; vel in *cantico*, ut Munsterus et Pellicanus. Plerique, in *exultatione* cum Septuaginta בְּרִנָּה BIRNANAH. Hæc omnia refert, et quæ concinunt, vera enim Dei laus, non est sine exultatione.

VERS. 3. — *Et non ipsi nos*. Hic Faber a quodam Hebræo edoctus, ut dicit, affirmat nullam haberi in Hebræo negationis particulam. Insperimus septem codices diversos, qui constanter habent וְלֹא אֲנַחְנוּ VELO ANAGNU. Deinde addit quod nos, debeat esse nominandi casus, cum nullus sit tam habes, ut arbitretur creasse seipsum, et cum Hieronymus vult psallamus, expuncta negatione, et ipsius sumus. Quantum ad D. Hieronymum, ego puto ipsum legisse לֹא LO, sine aleph, id est ipsi vel ipsius, et e recentioribus interpretes pro Cajetano; nam vertunt sibi nos. Cæterum non semel adnotavimus pronomen et negationem nihil distare in voce. In scriptione est aleph לֹא LO, hoc est non. De casu vero ambiguum est. Sensus tamen non mutatur. Idem enim sibi volunt, non ipsi sumus nos, et non fecimus nos. Illud certum est Augustinum exponere per accusativum, ad verbum *facere*, relatum. Nec sic accepit ceu quispiam possit dubitare, se non esse factum a seipso. Sed ne superbiamus, quin potius agnoscamus nos habere ab opifice nostro quidquid habemus. Porro in Græco manifeste est rectus casus καὶ ὄχι ἡμεῖς, sic tamen ut videatur mente repeti quod mox erat ἡμεῖς. Denique volvens editionem Hispaniensem inveni scriptum ἡμεῖς VELO, sicut dicebamus Hieronymum legisse.

PSALMUS C.

PSALMI TITULUS: « PSALMUS IPSI DAVID. »

Misericordiam et judicium. Titulus: *Psalmus ipsi David*. [Cassiod., Alcuin.] Psalmus iste centesimus est, et sicut centenarius perfectus numerus est, ita iste psalmus continet et docet formam perfectæ sanctitatis. Hic enim docemur bona appetere, mala renuere: quæ est perfecta conversatio vitæ. Et quia

omne bonum nostrum Christo attribuendum est, ideo titulus habet: *Ipsi David*. Et est sensus: *Psalmus iste attribuitur ipsi David*, id est Christo, ut hoc totum quod hic docemur, virtutibus Christi applicetur, nihil illi terreno regi. Et cantat hoc Christus, et nos in illo. Hæc enim vox competit capiti et corpori. Agit autem de misericordia et judicio.

Intentio : Monet bona appetere, et mala renuere. Modus : [Cassiod.] Tripartitus est psalmus. Primo de misericordia et iudicio proponit. Secundo exponit quæ sit via immaculata, ibi, *perambulabam*. Tertio dicit quis sit finis malorum, ibi, *in matutino*. De misericordia ergo et iudicio proponens ait, o

VERS. 1. — « Misericordiam et iudicium cantabo tibi, Domine. »

Domine cantabo, [Aug., Gl. int.] id est iucunde annuntiabo *misericordiam*, quæ modo est, et *iudicium* quod erit in futuro. Et hoc *tibi*, id est ad tuum honorem, qui utroque laudabiliter uteris. [Aug.] Nemo ergo de misericordia Dei desperet ac præsumat ad impunitatem, quia est ei iudicium; et nemo immutatus in melius iudicium timeat, quia præcedet misericordia. Hæc semper simul in eo sunt. Deus enim nec in bonitate misericordiae perdit iudicii severitatem, nec in iudicando cum severitate amittit misericordiae bonitatem. Sed et per tempora hæc duo distinguuntur, secundum effectus. Misericordia enim nunc omnibus offertur et multipliciter exhibetur; iudicium autem in futuro. Hic enim est tempus misericordiae, cum Dei patientia, peccantes ad poenitentiam adducit et bonis et malis bona temporalia præstat. In futuro autem tempus iudicii, cum unicuique secundum merita reddet. [Cassiod., Alcuin.] Hæc duo mutua sibi junguntur societate. In his breviter omnia opera Dei includit. Et hic est præmissa causa, quare sic se habet, sicut postea subdit, cum ait :

VERS. 2. — « Psallam et intelligam in via immaculata, quando venies ad me. »

Psallam et intelligam in via. [Haym., Hier., Alcuin.] Quasi dicat : Cantabo misericordiam et iudicium. Et propter hæc duo *psallam*, id est in hilaritate bene operabor, et *intelligam quando venies ad me* in secundo adventu, vel in obitu cujusque, ego, dico, positus in *via immaculata*. [Aug., Gl. int.] Psallere enim est in hilaritate operari, et intelligere non potes, nisi in via immaculata, sed in ea intelligitur, quando ad nos veniat Deus. Vel ita : Ego psallam et intelligam, existens in via immaculata. Non mutatur sensus, psallam et intelligam, per hoc quando, id est quia venies ad me, id est ope tua psallam et intelligam? [Cassiod.] Vel ita : Psallam, id est hilariter operabor, et per hoc intelligam; hoc enim dat psallere, ut intelligam mente, quod oculis non patet, id est credam quod veniet quem iste tantum desiderat. Et hoc est : Intelligam, dico, quando venies ad me, per carnem, in primo adventu. Venies dico, in via immaculata, quia mundum sine peccato transilivit.

PARS II. VERS. 3. — « Perambulabam in innocentia cordis mei, in medio domus meæ. »

Perambulabam. [Alcuin., Gl. int.] Secunda pars, ubi exponit quæ sit via immaculata. Quasi dicat : Psallam et intelligam in via immaculata, antequam etiam intelligerem, *perambulabam*, etc. Vel ita con-

tinua : Quæ est via immaculata? ea est innocentia. Unde subdit : *Perambulabam in innocentia*. [Aug.] Quasi dicat : Hæc via immaculata ab innocentia incipit, et consummat. Non est opus multis verbis. Innocens esto, et perfecisti iustitiam; sed duobus modis nocet homo, si facit miserum, vel si deserit miserum. Innocens vero est qui nec sibi nec aliis nocet. Unde iste ait : *Perambulabam, vel deambulabam*. Quasi dicat : *Ampla via, in innocentia cordis mei*; angustias enim patitur omnis malitia, sola innocentia lata est, ubi deambuletur, quasi spatio. Hæc sunt *deambulatoria sacerdotum*, in Ezechiele. Deinde exponit quod dixerat, scilicet *perambulabam, in medio domus meæ*, id est cordis mei, in quo quiete habitat bene conscius : alii autem foras pelluntur, quasi a fumo, vel stillicidio, vel mala uxore, et in nugis extra quiescunt, et de his qui foris sunt, circa corpus delectantur, quia non est illis bene intus, unde gaudeant in conscientia sua. [Cassiod., Aug.] Vel in persona Christi, hoc potest legi sic, quasi dicat : Quæ est via immaculata? innocentia. Et ego *perambulabam in innocentia cordis mei*, quasi non transitoria quæsiivi, sed curriam mundi existens, in medio domus tuæ, alia littera, id est Ecclesiae, in cujus medio existo, quasi exemplo omnium. Innocentia hoc potest, ut faciat eum habitare in medio domus Dei, quasi honorabilem et exemplum aliorum.

VERS. 4. — « Non proponebam ante oculos meos rem injustam; facientes prævaricationes odivi. »

Non proponebam, [Cassiod., Alcuin.] Innocentiam per partes exponit, primo dicit, quia nihil habet cum malis, sic : *Non proponebam rem injustam ante oculos meos, etc.*, usque oculi mei, ubi dicit, quia pars est ei cum iustis. Et deinde dicit quod versutias diaboli de corde fugat, ibi, *in matutino, etc.* Quasi dicat : *Perambulabam in innocentia*, hoc utique dicit totus Christus, quod non proponebam ante oculos meos rem injustam, [Aug.] id est non diligebam rem injustam, nec placuit mihi iniustitia alterius, *facientes prævaricationem*. Exponit rem injustam, quasi dicat : 217 Non diligebam rem injustam, sed potius, facientes prævaricationem. [Aug.] id est eos qui legem Dei non faciunt, etsi in Ecclesia sint, odivi, id est a me repuli prævaricatores; sed non homines, id est non ex eo quod sunt homines, sed quia prævaricatores.

VERS. 5. — « Non adhæsit mihi cor pravum; declinantem a me malignum non cognoscebam. »

Non adhæsit. [Alcuin., Aug.] Deinde exponit quos dixerat prævaricatores, subdens : *Non adhæsit mihi cor pravum*, id est qui prævaricatur corde, quasi non consensi non rectis. *Declinantem a me malignum*, [Cassiod.] id est hæreticum hominem, qui a Catholicis dissentit, et qui a rectis semitis deviat *non agnoscebam*, [Aug., Cassiod.] id est non approbabam, non mihi placebat, quia etsi signati sint nobiscum sacramentis, non tamen inde sunt. [Aug.] Vel, non adhæsit mihi cor pravum, id est cor tor-

tum quod habet qui non vult omnia quæ Deus vult, sed etsi timet infirmus, quod præsignavit Jesus timens, tamen subdat se Deo dicens cum Christo : *Transeat a me calix iste; fiat tamen voluntas tua* (Matth. xxvi). Vitet ergo mala, quantum potest; et si non potest, subeat. Et non cognoscebam malignum declinantem. Declinat omnis qui dissimilis est a me, quem prius eis proposui imitandum.

VERS. 6. — « Detrahentem secreto proximo suo; hunc persequerbar. »

Detrahentem proximo suo secreto. [Aug., Cassiod., Gl. int.] Palam non audet detrahere qui falsa tenet. *Hunc persequerbar*, ne hoc ageret.

VERS. 7. — « Superbo oculo et insatiabili corde; cum hoc non edebam. »

Superbo oculo, [Cassiod., Haym.] id est cum tumido corde, *et insatiabili corde*, id est cum avaro, cum hoc notabili non edebam corporalia, vel spiritualia, ad litteram. Talium consortium vitavit. [Aug.] Vel potius spiritualiter hoc accipiendum est. Nam et Jesus cum superbis convivatus legitur ut cum Pharisæo (Luc. ix), quando venit ad eum peccatrix mulier Maria (Luc. vii), et nos quoque abstinemus a convivio fratrum notabilium, ut corrigantur. Facimus hoc plerumque et propter medicinam; sed cum extraneis multis edimus, ut cum paganis, et cum aliis impiis, atque superbis. Quid est ergo quod ait, cum superbo oculo non edebam, et cum insatiabili corde? Habet epulas suas cor superbum, et insatiabile, unde pascitur, sed non relinquitur. Epula enim superbi cordis, quod est insatiabile, est invidia. Superbia enim mater est invidentiæ, quæ pascitur et gaudet alienis malis, sed non satiatur. Hoc ergo cibo superbiæ et invidiæ iniquitatis non pascitur justus, sed pascitur cibo justitiæ. Unde: *Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam*, etc. (Matth. v.) Hoc est superbo oculo et insatiabili corde, cum hoc non edebam, id est non pascebar, nec delectabar superbiæ epulis et invidiæ.

VERS. 8. — « Oculi mei ad fideles terræ, ut sedeant mecum; ambulans in via immaculata, hic mihi ministrabat. »

Oculi mei. [Cassiod.] Hic exsequitur alteram partem innocentiam, scilicet quod cum justis habet partem. [Aug., Cassiod., Gl. int.] Quasi dicat: Cum talibus non edebas unde ergo pascebaris? *Ecce oculi mei cordis erant ad fideles*, id est fideles placuerunt mihi, dicit justus generalis. Fideles dico terræ, [Cassiod., Alcuin.] id est degentes in terra ubi sunt tot illecebræ, unde major corona est eis. Vel, ad fideles terræ, id est qui per totum mundum sunt *ut sedeant mecum*, scilicet in unitate fidei mecum permaneant. Vel sedeant mecum, id est ut participant mecum regno æterno, in persona ejusdem justii. *Ambulans in via immaculata, hic mihi non alius ministrabat*, ad litteram. [Cassiod.] Maxime convenit hoc sacerdotibus, ut pravis non cohabitent, sed

VERS. 9. — « Non habitabit in medio domus meæ

A « qui facit superbiam; qui loquitur iniqua, non de-
« rexit in conspectu oculorum meorum. »

Qui facit superbiam, [Cassiod.] id est quilibet superbus, *non habitabit in medio domus meæ*, ad litteram. Hæc dicit ne videatur approbare quos habet familiares, si mali sint. [Aug.] Vel in persona Christi dici potest, oculi mei ad fideles terræ. Hoc non mutatur. Ut sedeant mecum, super duodecim sedes, judicantes duodecim; tribus Israel (Matth. xix), id est ut iudiceat mecum. *Ambulans in via immaculata*, hic mihi ministrabat Evangelium, mihi, non sibi; non querens quæ sua sunt, sed Christi. Sed qui facit superbiam non habitabit in medio domus meæ, id est in corde meo, ubi mitis et quietus habitat mihi placens; superbus vero inde resiliit. Vel non habitabit in medio domus meæ, id est Ecclesiæ. [Alcuin.] Etsi enim aliquandiu toleretur gratia correctionis, non tamen præeminere meritis nihil potest. Non est in populo meo granum, sed palea. [Gl. int., Cassiod.] Sequitur ex persona totius Christi: *Qui loquitur iniqua, quilibet maledicus, non direxit in conspectu oculorum meorum*, quia etsi apud se et apud stultos, apud me tamen non est gloriosus.

VERS. 10. — « In matutino interficiebam omnes peccatores terræ; ut disperderem de civitate Domini omnes operantes iniquitatem. »

In matutino. [Aug.] Tertia pars ubi ostendit qui finis eorum malorum sit, et loquitur hic Christus. Et nota quia jam enumeravit superius, quod ei non adhaerunt nisi boni. Et quasi aliquis diceret: Quia tibi non adhærent nisi boni, cur ergo males in tua civitate tanto tempore tolerasti? Respondetur quia tempus misericordiæ est, modo nox est, nondum omnia sunt manifesta. Et in hac nocte abundant tentationes, in qua transeunt bestię sylvæ, et catuli leonum, id est diaboli quærunt sibi escam a Deo, scilicet ut tentent fideles. Unde Dominus ait discipulis: *Satanas expetivit vos vexare sicut triticum* (Luc. xxii). Ab homine triticum non manducatur, nisi primo conteratur, ut panis fiat. Sic neminem manducat diabolus, nisi prius per tribulationem contriverit. In hac ergo nocte parco, tolero, corrogo, sed in *matutino*, [Aug.] id est cum dies iudicii advenerit, et erunt omnia aperta, quæ modo sunt occulta, dum nescit qualis post erit, qui modo bonus est et malus, *interficiebam omnes peccatores terræ*, id est mittentur mali in ignem æternum, quia modo. Ideo tolerantur mali a longanimi, ut corrigantur, quod si non fecerint tempore misericordiæ, quod modo est, post interficientur. Et hoc est quod ait, in matutinis interficiebam omnes peccatores terræ, id est in iudicio mittam malos in ignem æternum. Quare? *ut disperdantur omnes operantes iniquitatem de civitate Domini*, id est de societate Ecclesiæ. Modo enim in ea sunt, sed eis parcitur, quia tempus est misericordiæ, sed tempore iudicii separabuntur. Ecce finitur psalmus in eo unde incipit: *Misericordiam et iudicium c nabo tibi, Do-*

me. [Alcuin., Hayn.] Hoc etiam justo convenit, qui prævitet hoc futurum. Et ideo sic se habet, sicut supra dixit. Et est, in matutinis interficiebam omnes peccatores terræ, id est prævitebam omnes malos interficiendos, ita ut disperderem, id est viderem disperdendos, omnes operantes iniquitatem.

[Cassiod.] Vel aliter potest dici in persona justi. Ostenditur hic tertia pars innocentie; post vitatos nempe malos justus ad se reversus, addit quod suggestiones dæmonum de corde suo expulit. Quasi dicat: Non tantum homines malos vitavi, sed etiam vitia declinavi, quia, in matutino, id est in initio suggestionis, quando quasi crepuscula tentationum incipiunt apparere, interficiebam, oratione qua debent ejici ne crescant, omnes peccatores terræ, id est dæmones, qui omnem carnem faciunt peccare: ita interficiebam ut disperderem omnes operantes iniquitatem, id est omnes immissiones, vel submissiones diaboli, de civitate Domini. Civitas Dei est anima justi, unde diabolus subjicitur et removetur.

COLLATIO IN PSALMUM C: « MISERICORDIAM ET JUDICIUM, » ETC.

VERS. 4. — *Non adhæsit mihi cor pravam.* Hebræi dirimunt hanc clausulam in duas partes, ut prior, nempe *non adhæsit mihi*, pertineat ad finem hujus versiculi. Deinde *cor pravam* jungatur se-

quentibus. Quia vero *non adhæsit mihi* videbatur sensum generare imperfectum, addidit Munsterus tale quid, præsertim cum vertisset ita nox præcedentia, *prævaricationes odivi*, ut verbum *adhærebit* non haberet quo referretur. Hieronymus tamen et qui similiter vertunt, ad id non urgebantur. *Facientem*, inquit, aut *facere prævaricationes odivi*. Et quod sequitur *nec adhærebit*, respondet commode. Cæterum de hac quæstione superius pluribus actum est.

VERS. 6. — *Insatiabili corde.* Hieronymus dicit *altum corde*. Cæteris *rastum* vel *latum corde* רָחֵב לֵבָב REHAB LEBAB. Atqui seu intelligas avarum seu eum qui non satiatur malis alienis, Septuaginta probe reddunt, *ac mox, cum hoc non edebam*. Hieronymus, *cum hoc esse non potero*. Assonant cæteri dicentes, *hunc non patiar, aut non potero ferre*. Existimamus Septuaginta legisse לֹא אֶכֶל LO OCAL a thematico אָכַל ACAL, *comedit*. Nunc legimus לֹא אֶכֶל LO-VCAL a radice יָכַל IACAL, *potuit*, etiamsi intelligentia eodem conspiret.

VERS. 9. — *Non direxit in conspectu oculorum meorum.* Pro particula *direxit*, habent Hebræi verbum passivum quod, si nudaveris punctulis, indiscriminatim leges active aut passive יִרְכָּן, *direxit* sive *diriget, dirigetur, firmabitur, præparabitur*. Hieronymus respiciens sensum potius quam verba, vertit *non placebit*. Ergo לֹא יִרְכָּן LO IACUN, *non direxit*, accipiendo futurum loco præteriti. Hoc est interprete Cassiodoro, *non profecit*. Sed לֹא יִרְכָּן LO IICON, hoc est *non firmabitur, perseverante sensu*

PSALMUS CI.

PSALMI TITULUS: « ORATIO PAUPERIS CUM ANXIARETUR, ET IN CONSPECTU DOMINI EFFUDIT PRECEM SUAM. »

Domine, exaudi orationem meam. Titulus: *Oratio pauperis cum anxaretur, et in conspectu Domini effudit preceam suam.* [Cassiod., Aug.] Iste est quintus psalmus pœnitentiæ, et quartus qui oratio dicitur; pauper vero de quo agit titulus Christus est, qui cum esset dives Deus apud Deum, per quem et omnia facta sunt (Joan. 1), factus est pauper, secundum formam servi (II Cor. viii), sed pauperior est in membris, quorum egestati suam abdidit paupertatem, ut eis suas communicaret divitias. Ubi enim se præparavit membra ditavit, in quibus etiam pœnitentes quos in se transfiguravit, id est in quorum persona loquens dicit: *Cinerem tanquam panem manducabam*. Non enim in ea egestate erat, ut hæc in sua persona dicere posset, sed in membris. Ecce quomodo contempnatur tam ima tam alto, id est unione vocis conjunguntur membra capiti. Sicut enim sunt duo in carne una, sic et in voce una. Sicut etiam a propheta Isaia sponsus et sponsa dicitur his verbis: Sicut sponsum alligavit in mitram, et sicut sponsam induit me ornamento (Isa. lxi). Sponsus dicitur propter caput, et sponsa propter corpus dicitur. Nec tamen mutatur vox, vel persona. Christus ergo pauper in nobis et nobiscum et propter nos. (133) Hic orat in persona pœnitentis suam dejectionem,

et causam dejectionis recognoscentis, et a peccatis liberari, atque in pristinum statum restitui petentis. Et est sensus: *Psalmus* iste est *oratio pauperis*, [Alcuin.] id est Christus, qui est pauper et in se, et in membris, 218 in quorum persona loquitur. Oratio dico habita *cum anxaretur*. In miseriis, in quas dejectus est per peccatum primi hominis, et ut eas evaderet, *effudit preceam suam in conspectu Domini*, per quem solum liberari potest.

Intentio. [Cass.] Monet omnes advertere suam miseriam, et petere Dei misericordiam. Modus. Quatuor sunt partitiones. Prima pars est captatio deprecativa. Secunda flebilis narratio, ibi, *quia defecerunt*. Tertia pars est certitudo impetrandi veniam, ibi, *tu autem*. Quarto dicit quod de sua brevitate transeat ad æternitatem, ibi, *respondit ei*. Et quia in titulo tria memoravit, scilicet orationem, paupertatem, anxietatem, singula suis locis exsecuturus, ab oratione incipit, dicens:

VERS. 1. — « Domine, exaudi orationem meam, et clamor meus ad te veniat. »

Domine, exaudi orationem meam. [Cass.] Ecce oratio, deinde repetit: *Et clamor meus*. Ecce oratio crevit in clamorem, *ad te veniat*. Non obstat mihi nubes peccatorum, quæ iniquis obsistit. Unde Jeremias: *Opposuisti nubem ne transeat oratio* (Thren. iii). [Aug.] Ideo autem geminatur oratio, quia in geminatione ista affectus pœnitentis ostenditur. Et

(133) Ex Greg. in vii psal. pœnitent.

PATROL. CXCI.

est hic figura epimone, per tres versus, id est crebra A peccati. [Aug.] Sed unde hoc contigit? *quia oblitus sum comedere panem meum*, id est verbum Dei custodire, quia præceptum quod Deus dedit, omisit, et bibit venenum serpentis, consentiendo ejus malignæ persuasioni. Sed modo crucifixo Domino, redit commemoratio, et comedit panem qui de cælo descendit (*Joan. vi*). Nota quod ait, oblitus sum; natura enim peccantium ostenditur, [Cassiod., Gl. int., Aug.] quia, dum peccatum appetitur, contemplatio Dei non habetur. Quapropter? Quia oblitus sum, nunc gemo, non pro terrenis, sed pro æternis, et pro aliis, qui de terrenis gemunt.

VERS. 2. — « Non avertas faciem tuam a me, in quacunque die tribulor, inclina ad me aurem tuam. »

Non avertas, etc. Et quia oro et clamo, da aurem, da faciem præsertim, quia tribulor, et invoco. Et hoc est quod sequitur: *Non avertas a me* poenitente, sed a peccatis, *faciem tuam*. [Cassiod.] Respui quidem iniquorum munus, sed non poenitentiam devotorem. *Inclina ad me*, [Aug.] id est, mihi humili, *aurem tuam in quacunque die tribulor*. Hoc ideo dicit, quia in membris, non uno tantum, sed omni tempore tribulatur, etc.

VERS. 3. — « In quacunque die invocavero te, velociter exaudi me. »

Velociter exaudi me, [Cass., Alcuin.] quia non jam terram terrenus, sed cælum redemptus peto. Cui desiderio dicis, adhuc te loquente dicam: Ecce adsum. Exaudi dico, *in quacunque die invocavero te*. Hoc ideo dicit, quia in omnibus fidelibus et in omni tempore invocatur.

PARS II. VERS. 4. — « Quia defecerunt sicut fumus dies mei; et ossa mea sicut cremium aruerunt. »

Quia defecerunt. [Cass., Alcuin.] Secunda pars, in qua est flebilis narratio, in qua exponitur quæ paupertas, et quæ tribulatio sit ei: unde clamat jam aperit. Quasi dicat: Ideo clamo, *quia defecerunt dies mei*, [Aug., Hier., Cassiod.] id est non lux ista visibilis, scilicet illuminatio aeris a sole, sed tempora vitæ meæ. Defecerunt dico, *sicut fumus*, id est propter elationem superbiz. Elato enim Adam, dies deficient. *Et ossa mea sicut cremium aruerunt*, id est animæ virtus et fortitudo contracta est. Miseria piæ judicem movere potest: hic notatur paupertas. Vel ita: *Et ossa mea*, [Aug.] id est fortes qui carnes portant, id est infirmos, *sicut in frixorio confrixæ sunt*, alia littera. Eorum quippe frixorium sunt omnes qui scandalizantur, tantum enim frigitur justus et bonus, quantum amat. Unde Apostolus: *Quis infirmatur, et non infirmor? et quis scandalizatur, et ego non uror?* (*II Cor. II*). Vel ita: [Cassiod.] *Et ossa mea sicut in frixorio confrixæ sunt*, id est fortitudo animi recordatione peccatorum, quasi D frixa contrahitur, vel timore judicii. Confrixæ sunt ossa mea. Jam enim frigitur homo, dum timet se arsurum.

VERS. 5. — « Percussus sum ut fenum, et aruit cor meum, quia oblitus sum comedere panem meum. »

Percussus sum, [Aug.] id est mortalis factus sum in Adam, a quo propagata est miseria, *ut fenum*. Bene hoc dicit, quia omnis caro fenum (*Isa. XL*). Fenum quippe viret, sed percussus facile sentit injuriam: sic hominis caro in lege Dei virens, ab eadem succisa arescit. *Et aruit cor meum* sterilitate

VERS. 6. — « A voce gemitus mei adhæsit os meum carni meæ. »

B *A voce gemitus mei*. [Aug.] Non illorum qui de terrenis, non de spiritualibus gemunt, quos iste gemit. Gemunt enim illi, et gemit iste; sed aliter illi, aliter iste. A voce, inquam, gemitus mei *adhæsit os meum*, vel, adhæserunt ossa mea, *carni meæ*, id est per gemitum talem patet quod adhærent ossa carni, id est fortes infirmis, portando infirmitatem eorum. Unde Apostolus: *Nos firmi debemus infirmitatem infirmorum portare* (*Rom. xv*). Vel aliter potest legi: (134) *Oblitus sum comedere panem meum*, id est servare præceptum Dei. Et hoc, a voce gemitus mei, id est a voce diaboli, ex quo est gemitus et miseria mea. Unde: *Adhæsit os meum carni meæ*, id est ratio sensualitati consensit.

VERS. 7. — « Similis factus sum pellicano solitudinis; factus sum sicut nycticorax in domicilio. »

C VERS. 8. — « Vigilavi, et factus sum sicut passer solitarius in tecto. »

Vigilavi et factus sum sicut passer solitarius, [Aug.] vel singularis, vel unicus; *in tecto*, vel in domicilio. Tres aves, et tria loca hic distinguuntur. Aves: pellicanus, nycticorax et passer; loca: solitudo, parietina et tectum. Et dicitur pellicanus in solitudine, nycticorax in parietinis, passer in tecto. Pellicanus avis est quæ in solitudine habitat. Nycticorax, quæ est vigil et teter corvus noctis, habitat in parietinis, quæ vulgo dicuntur ruinæ, ubi parietes stant sine tecto, ubi habitat nycticorax avis, quæ noctem amat. Passer tecta amat. Unus homo autem vel plures possunt habere personam trium avium, tria vero loca tria sunt genera hominum. Est enim solitudo, ubi Christiani non sunt, nec fuerunt; parietinæ ubi fuerunt, sed corruerunt; tectum, ubi fuerunt, nec ceciderunt, manentes in domo. Verus ergo prædicator, si venit inter eos, ubi Christiani non sunt, *similis est pellicano solitudinis*. Si autem venit ad eos qui fuerunt et ceciderunt, est *sicut nycticorax in domicilio*, vel parietinis, quia nec eorum tenebras deserit, sed vult eos lucrari. Si autem venit ad eos, qui crediderunt, nec ceciderunt manentes in domo Ecclesiæ, sed tepide agentes, *passer* est in tecto, et clamat eis qui sub tecto, id est sub

carne torpent, cum illesit super carnem. Unde Dominus in Evangelio dicit: *Qui in tecto est, non descendat tollere aliquid* (Matth. xxiv). Et alibi: *Quod in aures auditis, prædicate super tecta* (Matth. x). Vel per has aves Christus accipitur. Pellicanus dicitur, etsi non certum sit rostro pullos occidere suos, et triduo lugere, tunc rostro sanguinem suum super eos fundere, unde illi reviviscunt. Sic Christus occidit, ut Paulum persecutorem, et sanguine suo vivificat, juxta illud: *Ego occidam, et ego vivere faciam; percutiam et sanabo* (Deut. xxxii). Dicitur autem habitare in solitudine, quod Christo proprie congruit, quia solus de Virgine natus est: post natiuitatem vero, venit ad passionem, ubi a ruinis occiditur, id est a Judæis qui ceciderant excæcati. Sed et eos amat Dominus dicens: *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt* (Luc. xxiv). Tunc ideo fuit quasi nycticorax in parietinis, sed qui in passione dormierat, vigilavit in resurrectione, et volando in cælum factus est sicut passer singularis in tecto, [Cassiod.] id est in cælo, ubi interpellat pro nobis. Vel diversa genera pœnitentium notat per has aves. Pellicano enim avi mæciei nimix et solivagæ comparantur eremitæ. Nycticoraci vero similatur ille qui a publico remotus, dum alii nocte hujus sæculi dormiunt vigilat [Cassiod., Alcuin.] et sibi quærit escas mentis, qui si non inter homines, extra tamen est in alto dicens eis: Qui in nocte dormiunt. Vere passer est ille qui sagax ad alta virtutum fugit, ubi tutus est a laqueis; qui solitarius vel unicus dicitur, propter charitatem quæ ex multis unum facit. Et dicitur esse in tecto, vel ædificio, propter altitudinem fidei, ut non descendat aliquid tollere de domo (Matth. xxiv).

VERS. 9. — « Tota die exprobrabant mihi inimici mei; et qui laudabant me, adversum me jurabant. »

Tota die, etc. [Gl. int.] Loquitur hic Christus. Quasi dicat: Quia occido et vivifico, ideo inimici mei exprobrabant mihi tota die, [Aug.] quia peccatores membra mea facio, ut cum dixerunt: *Quare magister vester manducat cum publicanis et peccatoribus?* (Matth. xix) *Et qui laudabunt me ore palam, sed fecte, adversum me iurabant.* id est conspirabant. Quare?

VERS. 10. — « Quia cinerem tanquam panem manducabam, et poculum meum cum fletu miscelam. »

Quia cinerem tanquam panem manducabam, et poculum meum cum fletu miscebam, [Aug., Alcuin.] id est, quia hæc genera hominum in membris habere volui, scilicet pœnitentes qui significantur per cinerem et fletum. Cinis enim et cilicium sunt arma pœnitentium. [Alcuin., Cassiod.] Vel in persona justitotum accipi potest, quasi dicat: Ita frigor pro aliis et gemo. Et ad cumulum mali, tota die exprobrabant mihi inimici mei, quos diabolus aliter requirit perdere, arte quadam vult capere; facit enim irrideri pœnitentes, quasi jurent in eorum detestatione irrisores, qui laudabant eos, dum cum eis erant

A sæculares. Unde subdit: Et qui me laudabant, dum cum eis fruerer sæculari vita, adversum me jurabant, id est conspirabant. Quare? quia cinerem, [Cassiod., Alcuin.] id est reliquias peccatorum, tanquam panem manducabam, id est pœnitendo consumebam, quia etiam tenuia peccata, id est levia, per pœnitentiam sunt consumenda. Et poculum meum cum fletu miscebam, etsi hoc ad litteram accipi possit, magis tamen de calice Domini accipiendum est, quem lacrymæ faciunt dulciorem. Vel ita, quia cinerem, quasi dicat: Exprobrabant mihi inimici, sed non curabam, quia cinerem tanquam panem manducabam, id est in ipsa dejectione reficiebar; adeo placebat mihi. Et poculum meum, id est temporalem jucunditatem, cum fletu miscebam. Vel, poculum, id est desiderium cœlestis patriæ, pro dilatione, cum fletu miscebam, id est cum lacrymis miscui. Vel, poculum, id est potum sacrarum Scripturarum, quæ antiqua recolunt, cum fletu miscebam, dum attendi bona quæ amisi, et mala quæ reperi. Hic autem fletus unde mihi est?

VERS. 11. — « A facie iræ indignationis tuæ: quia elevans allisisti me. »

A facie iræ et indignationis. [Cassiod.] Ira est ultio; indignatio in nobis est motio animi, qua indignamur 219 etiam filii. Ira autem est impetus in poniendo, quæ in Deum non cadit, sed est anthropopathos. Et est a facie iræ tuæ, [Aug.] id est ab instantia vindictæ, quæ in Adam fuit cum qua nati sumus. Hæc ira est de propagine iniquitatis de massa peccati. Unde Apostolus: *Fuimus et nos natura filii iræ* (Ephes. ii). Et Dominus ait: *Ira Dei manet super eos qui non credunt* (Joan. iii). Non ait veniet, sed, manet, quia non tollitur in qua natus est. Et indignationis tuæ quam merui actualiter peccando. [Gl. int., Aug.] Et loquitur hic Ecclesia. Et bene dico a facie iræ tuæ, quia elevans me, in honorem faciendo ad imaginem tuam, qua omnia animalia superamus, gravius allisisti me. Nihil enim habet hanc peccati miseriam, et gehennæ, nisi homo. Quod pecus plangit de peccato? quæ avis timet gehennam ignis æterni? quia nulla est ei participatio beatæ vitæ. Ideo nulli sunt stimuli miseriarum. Et vere allisisti, quia

VERS. 12. — « Dies mei sicut umbra declinaverunt; et ego sicut fenum arui. »

Dies mei, qui sunt sicut umbra, id est obscuri et vani, [Gl. int., Aug., Cassiod.] declinaverunt. Sicut umbra, id est quasi inutiles transeunt. Quasi dicat: Quia ego a vero declinavi, similes mihi facti sunt declinantes dies mei, et ego arui quasi fenum, sine rore gratiæ.

PARS III. VERS. 13. — « Tu autem, Domine, in æternum permanes; et memoriale tuum in generatione et generationem. »

Tu autem, Domine. [Cassiod., Alcuin.] Tertia pars, ubi ostenditur certitudo impetrandi veniam. Jam consurgit lapsus ad prophetandum, jam pœnitens caput relevat. Quasi dicat: [Aug.] Hæc ego

justo iudicio tuo patior, sed tu viges, ut liberes qui viguisti, ut me humiliare. Et hoc est: *Tu autem, Domine, permanes in æternum*. Ergo temporalem servet æternus. Non enim quia ego cecidi, tu senuisti. Viges ad me liberandum, quia viguisti ad me humiliandum. *Et memoriale tuum*, [Cassiod., Alcuin., Aug.] id est promissum memorabile de te, scilicet reparatio, qua tu nostri, vel nos tui memores sumus. Vel, memoriale tuum, id est memoria qua memor nostri es, quia non oblivisceris nostri. *Est in generationem præsentem, et generationem futuram*, quia promissionem habemus vitæ quæ nunc est et futuræ (I Tim. iv). Bene dico memoriale, nam

VERS. 14. — « Tu exurgens misereberis Sion; quia tempus miserendi ejus, quia venit tempus. »

Tu exurgens ad regnandum, [Aug.] qui quasi dormiens distuleras, *misereberis prius Sion*, id est Judæ. Unde apostoli et alii fratres fuerunt, quorum erat cor unum et anima una in Deum (Act. iv). *Misereberis dico, quia tempus miserendi ejus venit*, de quo dicit Apostolus: *Cum venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum de muliere, factum sub lege* (Galat. iv). Et repetit *quia venit tempus acceptabile*. Unde: *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis* (II Cor. vi). Et nota quod ait: *Venit tempus*. [Cassiod.] Hoc enim ideo ait, quia omnia ordine voluit fieri Deus, et tempus ad hoc disposuit, ubi opportunitas apte ordinata est. Et vere misereberis Sion.

VERS. 15. — « Quoniam placuerunt servis tuis lapides ejus; et terræ ejus miserebuntur. »

Quoniam placuerunt servis tuis, id est apostolis, *lapides ejus*, Sion, [Aug.] id est prophetæ firmi placent. Sunt enim in Sion lapides, sunt et non lapides, scilicet pulvis, terra. Unde subdit: *Et terræ, vel, pulveris ejus miserebuntur*. Lapidés placent servis, et ipsi servi miserentur terræ. Lapidés sunt prophetæ, ibi præmissa est prædicatio, inde sumptum est evangelicum officium. Servi ergo, id est apostoli, agnoscunt in lapidibus, id est in prophetis eloquia Dei, et de terra formant imaginem Dei, dum terreni mundantur, quorum miserentur. Sicut ergo de pulvere terræ formatus est homo, ita de pulvere ruentium parietinarum Dei imago reformatur (Act. ii). Inde est quod misso Spiritu sancto multi crediderunt eorum qui Dominum crucifixerant; de illo enim pulvere multa millia credentium venerunt, pretia rerum suarum ad pedes apostolorum ponentium (Act. iv). Sed non tantum hoc in Sion factum est, imo venit et alius paries de gentibus. Unde subdit:

VERS. 16. — « Et timebunt gentes nomen tuum Domine; et omnes reges terræ gloriam tuam. »

Et timebunt gentes. [Gl. int.] Quæ modo timere nesciunt, *nomen tuum, et omnes reges terræ timebunt gloriam tuam*, majorem sua. Ideo hæc,

VERS. 17. — « Quia ædificavit Dominus Sion: et videbitur in gloria sua. »

Quia Dominus ædificavit, vel, *ædificabit Sion*, [Aug.] id est Ecclesiam. Hoc modo agitur, et tandem in ædificata Sion, *videbitur in gloria sua*: quod non modo, tunc videbitur gloriosus, qui primo visus est in illa infirmitate. Unde: *Vidimus eum non habentem speciem neque decorem* (Isa. liii). *Ædificavit Sion, quia,*

VERS. 18. — « Respexit in orationem humilium; et non sprexit precem eorum. »

Respexit in orationem humilium, [Cassiod., Aug.] qui spiritu pleni orabant ut veniret. Hoc agitur in ædificatione Sion: orant, gemunt ædificantes, qui sunt unus pauper, et pauperes multi. Unde in titulo singulariter, hic pluraliter dicit; sed unus dicitur propter unitatem pacis Ecclesiæ; multi propter latitudinem. Ergo nunc oratur, nunc curritur, nunc cinis tanquam panis manducatur, et nunc potus cum fletu miscetur, ne in futuro sero quærat, inaniter petatur, frustra pulsetur, foris remaneatur, cum quinque virginibus fatuis. *Et non sprexit precem eorum*, [Cassiod.] hoc est respicere, quod non spernere.

VERS. 19. — « Scribantur hæc in generatione altera; et populus qui creabitur laudabit Dominum. »

Scribantur hæc. [Cassiod., Gl. int.] Qui supra penitentia cordebat, jam honore Prophetæ decoratur. Præcipit hæc quæ dixit testimonio Scripturæ firmari, ut ætas futura ea discat. Quasi dicat: Dixi per Christum esse reparationem, per Adam destructionem. Et hæc, scilicet quod reparatio est per Christum, et destructio per Adam, *scribantur*, [Aug., Cassiod.] ut firmiter teneantur, vel habeantur in generatione altera, id est ad opus generationis novæ. Hæc enim quando scribebantur, non sic proderant generationi Veteris Testamenti; pro sunt vero alteri generationi, id est novæ. Unde subdit: *Et populus qui creabitur*. Nova creatura in Christo, non dico qui creatus est, *laudabit Dominum*, qui sibi subvenit. Unde Apostolus dicit: *Si qua in Christo nova creatura est vetera transierunt*. *Et ecce facta sunt omnia nova* (II Cor. v).

VERS. 20. — « Quia prospexit de excelso sancto suo, Dominus de cælo in terram aspexit. »

Quia prospexit, etc. [Aug., Cassiod., Alcuin.] Post gemitus dolentis, jam sunt verba consolationum; jam gaudet pauper. Et nota quia supradixit, *ædificavit Dominus Sion*, et item, *scribantur hæc*. Modo utrumque declarat, scilicet quid dixit scribendum, et quomodo ædificavit. Hoc est enim quod dixit, scribendum, scilicet *quia prospexit*, [Aug. et Cassiod.] id est miseratus est de excelso sancto suo, ut ad humiles veniret humilis, et sic ædificavit Sion. Et nota quia Prophetæ ut præterita dicit, quæ adhuc erant futura, [Gl. int.] deinde evidentius aperit quod dixerat, Dominus de cælo

in terram aspexit. Ad quid prospexit? subdit, scilicet

VERS. 21. — « Ut audiret gemitus compeditorum, et ut solveret filios interemptorum. »

Ut audiret gemitus compeditorum, [Aug.] id est sanctorum, qui sunt compediti timore Dei et disciplina ejus. Timor namque Dei compedes sunt, in quibus gemunt sancti ad impetrandam misericordiam. Nisi enim compedibus timoris ligati essent martyres, dura et molesta a persecutoribus non sustinuissent. De his compedibus scriptura Sapientiae dicit: *Audi, fili, et excipe sententiam meam, et ne abjicias consilium meum, et infer pedem tuum in compedes illius, et in torquem ejus collum tuum, et erunt tibi compedes ejus in protectione fortitudinis, et torques illius in stolam gloriae* (Eccli. vi). Quas compedes solvunt qui martyres occidunt, et solutis vertuntur in gloriam, ut solveret filios interemptorum, [Aug.] vel mortificatorum (135). Nos autem sumus filii mortificatorum illorum, qui solvimur a nodis peccatorum, et a vinculis cupiditatum. Prospexit ergo Dominus in terram, ut audiret gemitus compeditorum, timore et disciplina ejus. Vel, compeditorum, peccatis, vel mortalitate. Ut solveret filios interemptorum, id est nos a peccatis. Urde alibi: *Dirupisti vincula mea* (Psal. cxv). Ad quid audiret et solveret? ad hoc,

VERS. 22. — « Ut annuntient in Sion nomen Domini; et laudem ejus in Jerusalem. »

Ut jam annuntient [Aug.] (quod non licuit cum interficerentur compediti), *nomen Domini*, id est laudem de Dei essentia, in Sion, id est in Ecclesia; et laudem ejus [Gl. int., Greg.] secundum opera, annuntient in Jerusalem, id est in Ecclesia. Ita annuntiant

VERS. 23. — « In conveniendo populos in unum, et reges, ut serviant Domino. »

In conveniendo populos et reges terrarum, [Cassiod.] id est ut faciant populos et reges convenire in unum, id est in unitatem fidei et morum, [Aug.] quod fit sanguine mortificatorum, et compeditorum gemitibus qui auditi sunt. Ad quid? Ut serviant Domino.

[Cassiod.] Vel aliter ab illo loco: *Ut audiret gemitus compeditorum*. Compediti dicuntur sancti Veteris Testamenti, qui legalibus vinculis astricti non sunt usi noxia libertate, qui cum gemitu orabant, ut Deus mundum a peccatis solveret, et ut solveret filios interemptorum, id est filios eorum qui fraude diaboli sunt perempti a paternis erroribus liberaret, scilicet apostolos, et alios bonos de illo populo, qui fuerunt filii eorum, quos diabolus interemit, ut sic ipsi liberati, annuntient in Sion nomen Domini. Prædicat futura. Hoc enim in Sion factum est, dum ibi primum loquebantur apostoli variis linguis magna Dei (Act. 11). Unde in generalem Ecclesiam cucurrit sermo eorum. Unde sub-

dit: *Et laudem ejus annuntient in Jerusalem*, id est in generali Ecclesia, ita annuntient, in conveniendo populos in unum, et reges ut serviant Domino. Hæc non mutantur.

PARS IV. VERS. 24. — « Respondit ei in via virtutis suæ: Paucitatem dierum meorum nuntia mihi. »

Respondit. [Alcuin., Aug.] Quarta pars, ubi post certitudinem veniæ dicit quod de sua brevitate ad æternitatem transeat. Quasi dicat: Ut annuntient nomen Domini, et laudem ejus in Jerusalem. Et respondit ei, Domino, scilicet laus vel Jerusalem. Superiora verba indicant respondisse ei aut laudem aut Jerusalem. Supra enim memoraverat et laudem et Jerusalem, et populos et reges. Sed ad populos vel ad reges non potest referri, quia si referretur, dixisset responderunt, quia ergo singulari numero dicit respondit, intelligitur respondisse laus, vel Jerusalem: laus respondet, quando ei gratias agunt vocati ab illo, dum bene credunt vel bene vivunt, vel Jerusalem, non illa reproba quæ occidit prophetas, sed illa quæ multos filios parit, vocata respondet, non contemnit, sed fructum reddit. Ecce quid et cui respondit, et ubi respondit, in via, id est in Christo, scilicet in unitate fidei ejus, non 220 in se respondit, id est ex suis meritis. De se enim non esset vox nisi peccati, et qualiter respondit? In via virtutis suæ, id est in fide, qua resurrexisset credit Christum. Via enim virtutis suæ fuit Christus post resurrectionem, cum jam non est infirmus ut prius, cum fuit via infirmitatis: sed fortis in cælo vocat Ecclesiam. Laus autem fidei est, non quia credit mortuum, quod et paganus credit, sed quia credit glorificatum. Respondit ergo ei, non voce, sed corde; non lingua, sed vita; in via, non infirmitatis, sed virtutis suæ, id est in fide Christi, qua credit eum non tantum mortuum, sed resurrexisse et ascendisse ad æqualitatem Patris. Dixi quod Ecclesia respondit Domino, et ubi et qualiter; sed quia prævidit quosdam dicturos, fuit quidem quondam Ecclesia congregans omnes in unum; sed jam desiit, inquit, paucitatem, vel exiguitatem dierum meorum, non æternitatem illorum dierum ubi ero, sed temporales dies, scilicet quandiu ero in hoc sæculo, nuntia mihi. Hoc dicit propter illos qui dicunt jam non esse Ecclesiam. Non vacat vox ista, non est inanis hæc petitio. Ipsa enim via sic annuntiavit: vobiscum sum usque ad consummationem sæculi (Matth. xxviii). Totum vero tempus usque ad finem sæculi, est illa exiguitas dierum, quia omne quod finitur exiguum est, ut inde transcatur in æternitatem. Dico nuntia. Et

VERS. 25. — « Ne revoces me in dimidio dierum meorum; in generatione et generationem anni tui. »

Ne revoces me in dimidio dierum meorum, [Aug.]

(135) Ex Greg. in hunc psalmum.

id est fac ut in toto eo exiguo non desinam; non sic fiat ut hæretici dicunt, usque in finem sæculi, perduc me. Non ideo in dimidio dierum meorum me revoces, sed perfice mihi exiguos dies usque ad finem sæculi, ut postea des æternos. Cur autem de exiguitate quaris? quia in generatione et generationem sunt anni tui, id est quia licet illi dies usque in finem sæculi durent, tamen exigui sunt in comparatione tuorum qui non mutantur, qui æterni sunt.

[Cassiod.] Vel ita ab illo loco; *respondit*, etc. Quasi dicat: Annuntiant laudem ejus in Jerusalem, et ipsa Jerusalem, id est Ecclesia, *respondet ei*, Domino gratulando, et obsequendo præceptis ejus. Ubi? *In via virtutis suæ*, [Greg.] id est constantiæ suæ, non declinando a bono. Breviter hic dislinuit religio Christiana, cum dicitur *in via virtutis*. Dico *respondit*, [Cassiod.] et respondendo oravit, hoc: O Deus, *annuntia mihi paucitatem*, vel exiguitatem *dierum meorum*, id est breve hoc tempus totius sæculi usque ad finem fac me attendere. Finem quippe sæculi cupit scire, ut cito ad beatitudinem veniat, nec velit noscere diem, neque horam consummationis, quod nemo potest scire, unde Dominus: *De die autem illa, et hora, nemo novit, nec angelus, nec Filius, nisi solus Pater* (Matth. xv). Desiderat autem scire utrum sæculum cito finiatur, ut sic transeat ad vitam. Pro quo subdit: *Ne revoces me in dimidio dierum meorum*, [Greg.] id est transactam vitam, vel ætatem peccatorum. Unde liberatus sum. Vel, ne revoces me in dimidio dierum meorum, ne sinas me revocari a cursu cælestium, ut hæream curæ temporalium, quin hos dimidios et futuros dies continuem. Et dicit hos præsentis dies, dimidium dierum, [Alcuin.] vel dies dicit quos in bono in præsentia agit vir sanctus, in quibus meretur præmium vitæ. Dies enim habet, qui eos hic in luce bonæ vitæ agit, sed non sunt nisi dimidii si non adduntur æterni. Et est: Quia tendo ad æterna, ne revoces me in dimidio dierum meorum, [Aug.] id est ut remaneam in his dimidiis diebus, sed adde dies gaudii. *In generatione generationum sunt*, alia littera, *anni tui*, est generatio generationum, quæ non transit, collecta de omnibus generationibus, id est sancti. Collectæ enim sunt sanctæ proles omnium generationum, et facta est inde una generatio generationum, quæ non vadit, nec præterit. In illa erunt anni Domini, qui non transeunt, scilicet æternitas Dei. Non enim aliud sunt anni Dei, aliud ipse; sed anni Dei, æternitas Dei est. Æternitas autem ipsa Dei substantia est, nihil habens mutabile, ubi nihil est præteritum, nihil futurum. Et est, dies mei sunt exigui, sed anni tui, id est æternitas tua, sunt in generatione generationum.

VERS. 26. — « Initio tu, Domine, terram fundasti; et opera manuum tuarum sunt cæli. »

Initio, tu Domine, [Alcuin., Cassiod., Aug.] Quasi dicat: Ne revoces me, quia ad æternitatem tendo,

quam exponit, dicens, o Domine, terram fundasti. Et hoc, initio, quia æternitate tua præcedis omnia quæ fecisti. Sine initio enim ante creaturas existit. *Et opera manuum tuarum sunt cæli*, ad litteram. Alibi dicitur: *Verbo Domini cæli firmati sunt* (Psal. xxxii). Sed quod verbo facit, hoc et manu, id est virtute. Non est enim distinctus corporis membris. Verbum autem Dei manus ejus est. Et

VERS. 27. — « Ipsi peribunt, tu autem permanes; et omnes sicut vestimenta veterascent. »

Ipsi cæli peribunt, [Aug.] de cælis proximis terræ. Hoc constat quod peribunt, secundum qualitatem. Unde et Petrus: *Terra autem et cæli qui nunc sunt, eodem verbo repositi sunt igni reservandi* (II Petr. iii). De superioribus autem cælis cælorum non est certum, sed si manent, non in se, sed Deo manent. Vel mystice cæli sunt justi, qui sunt opera manuum ejus: qui secundum vestimentum, id est secundum corpus, peribunt, sed mutabuntur in melius. *Tu autem permanes* immutabilis. [Cassiod.] Sicut æternitatem Dei ostendit, creando omnia, sic manendo post mutata. *Et omnes vel omnia, sicut vestimentum veterascent*. Quasi dicat: Non de angelis accipi potest, sed de mutabilibus, scilicet de cælis, ad litteram. Vel de sanctis, qui veterascent sicut vestimentum, id est secundum corpus quod more vestis consumitur.

VERS. 28. — « Et sicut oportorium mutabis eos, et mutabuntur: tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient. »

Et sicut oportorium mutabis eos. Cælos accipe, qui omnia operiunt, qui etiam mutabuntur. Unde subdit: *Et mutabuntur*, [Cassiod., Aug.] mutata vel mutanda recte dicuntur, quia jam non subjaceant corruptioni, sicut ante. *Tu autem qui dixisti: Ego sum qui sum* (Exod. iii); *idem ipse es*, id est immutabilis et omnipotens. Licet enim omnia sint ex te, et per te, et in te, non tamen sunt quod ipse es, qui es mutans, non mutatus; faciens, non factus; movens, sed manens. *Et anni tui*, qui erunt in generatione generationum, *non deficient*; sed an ibi esse poterimus? utique. Audi quod sequitur:

VERS. 29. — « Filii servorum tuorum habitabunt, et semen eorum in sæculum dirigitur. »

Filii servorum tuorum, etc. [Cassiod., Aug.] Illius conclusio est hic, qua dicimur ibi habitaturi. Quasi dicat: Anni tui non deficient. Et in tuis annis habitabunt filii servorum tuorum, [Aug.] id est prophetarum et apostolorum, nedum ipsi. Ita dicit hic filios habitare, (Num. xiv) ut filii intraverunt in terram promissionis, non patres eorum: quod significat novos homines intrare in novam requiem, non veteres. Intraverunt tamen de illis patribus duo, scilicet Caleph et Josue, quia et in requiem veram intrant unus et unitas, id est Christus et Ecclesia, cum omni novitate filiorum. Dum ergo dicit filios habitaturos, et historice veteri alludit, et mysterium notavit. [Aug.] Vel filii sunt

opera bona, sine quibus nemo intrat. Filii ergo servorum tuorum habitabunt, id est servi per bona opera habitabunt, quasi per filios. Noli ergo esse sterilis, si vis habitare. Præmitte fetus operum, quos sequaris, qui te deducant ad terram viventium. Unde filius, scilicet Joseph, antecessit Jacob in Ægyptum. Et ait patri suo et fratribus suis: *Ego præveni parare vobis escas* (Gen. xlv). Ita ergo præcedant filii tui, id est opera bona tua, parare tibi epulas æternæ refectionis. Quales enim filios præmiseris, tales sequeris. *Et semen eorum*, [Greg.] id est opera. Unde fructus æternus melitur, in *æw-culum*, id est in æternum, *dirigitur*. Hoc ideo dicit, quia nihil tortum intrat.

COLLATIO IN PSALMUM CI: (DOMINE, EXAUDI ORATIONEM,) ETC.

VERS. 4. — *Sicut cremium aruerunt*. Sententiam aliis verbis unam efferunt. Hieron., quasi *frixica contabuerunt*. Alii, *tanquam focus aut torris adusta sunt*. מוּקֶד מוּקֶד est a radice קָדַק JAQAD, id est *accendit, exussit, et frixit*. Hinc editio Romana, quam imitatur divus Augustinus, habet, *sicut in fritorio confrixæ sunt*. Porro cremium; secundum Arnobium, est sarmentum aridum, quod tamen vocat fritorium. Et hæc significantia plurimum quadrat Hebræo et Græco. Illud enim sonat *torrem adustum*, hoc vero *lignum aridum φύλον*. Calepinus putat esse *cremium*, carnem in fritorio frixam, quæ quo magis torretur, ea magis virtus ejus et humor evacuat.

VERS. 7. — *Sicut nycticorax in domicilio*. Hieronymus, Nebiensis, Munsterus, et Sanctes, pro *nycticorace*, ponunt *bubonem nocturnum*, similiter *avem*. Alii concordant LXX. Sed pro *domicilio* omnes habent *solitudines*, aut *ruinas*, sive *parietinas*. De his duobus quid sentiat Hieron. ad Suniam et Fretellam audiamus: « Quæritis quid significet nycticorax apud Latinos. In Hebræo pro *nycticorace*, verbum כִּס כִּס cos scriptum est. Quod Aquila, et LXX et Theodotion, et quinta editio, *nycticoracem* interpretati sunt. Symmachus vero, *upupam*. Sexta editio *noctnam*, quod et nos magis sequimur. Denique ubi apud nos et Græcos legitur: *Factus sum sicut nycticorax in domicilio*, apud Hebræos dicitur, *factus sum sicut noctua in ruinosis*. Plerique *bubonem* contentiose significare putant. » Hactenus ille. Ex quo arguere licet, vel ex hoc loco, Hieronymi versionem esse editam ob contentiosos Judæos. Nam verit *bubonem*, quod tamen dicit se non sequi. Quid denique sit in *domicilio*, docet ubi superius, dicens quod in Græco δῶμα, velut ad versiculum, *sicut passer solitarius in tecto*, ubi scribit: « Et dicitis invenisse vos in Græco τῆ δῶματος, quod antiqui codices Latinorum interpretati sunt in *ædificio*, δῶμα in orientalibus provinciis, ipsum dicitur, quod apud Latinos *tectum*. In Palestina enim et Ægypto, vel ubi scripti sunt divini libri, vel interpretati sunt, non habent in tectis culmina, sed domata: quæ Romæ vel solaria, vel meniana vocant, id est plana tecta, quæ transversis trabibus sustentantur. Denique et in Actis apostolorum, Petrus quando ascendit in doma, in tectum ædificii ascendisse credendus est. Et quando præcipitur nobis ut faciamus domati nostro coronam, hoc præcipitur, ut in tecto faciamus pro circuitum quasdam eminentias, ne facilis in præceps lapsus sit. Et in Evangelio: *Quæ, inquit, auditis in rure, dicetis super domata*, id est *super tecta* (Matth. x). Et in Isaia: *Quid vobis est quod omnes ascenditis super tecta vana?* (Isa. xxii.) Et multa hujusmodi. » Hæc Hieron. Jam idem adnotandum vigilanter venit quod doma quidem habetur in eo versiculo. *sicut*

A passer solitarius in tecto. In altero tamen, exemplaria quæ viderim legunt, *ἐν οἰκισμῶ*.

VERS. 9. — *Qui laudabunt me*. מְלִי מְהוֹלָלַי MEHOLALAI, Hieronymus *exsultantes*. Alii quidam vertunt, *insanientes in me*. Alii, *deludentes me*. Certe apud Hebræos vox illa multiplex est.

VERS. 14. — *Quia venit tempus*. Consimiliter Hieronymus et alii ferme. Interpretes pro Cajetano, pro *tempus*. ponunt *testificatio*. Pratensis, *solemnitas*. מוֹעֵד מוֹעֵד MOED.

VERS. 15. — *Terræ ejus miserebuntur*. Hieronymus verbum per nomen reddit, *pulverem ejus miserabilem*. מְהוֹנֵנוּ MEHONENU. Ad Suniam et Fretellam, juxta LXX transfert *miserebuntur*, ac docet עָרַר אֶפְחָר posse interpretari, tam pro *terra* quam pro *pulvere*.

VERS. 17. — *Timebunt gentes nomen tuum, Domine*. 221 Hanc lectionem mutuati sumus ex psalmodia Romana. Siquidem Hebraice et Græce B habetur, *timebunt gentes nomen Domini*. Nec vacillat sensus. וַיִּירָא גוֹיִם מִן שֵׁם יְהוָה VEIUREU GOIIM ETH SCHEM ADONAI. φοβήθησονται τὰ ἔθνη τὸ ὄνομα Κυρίου.

VERS. 18. — *Humilium*. Hieronymus, *vacui*. Pratensis et Munsterus, *solitarii*; Sanctes, *eorum qui sunt sicut myricæ*; Pellicanus *vociferantis*; interpretes pro Cajetano, *suspirantis*; translator ad Campensem, *destituti*; Paraphrasis hujus *dolentis*; Nebiensis, *excitantis*. Si LXX aut Hieronymum relinquimus, quem sequemur? Verumtamen quantum possumus colligere ex Hebraicis lexicis juxta vocabulum in Hebr. positum, oportet significantiam transumptive accipere, adaptando quod commodius est. Jam Sanctes in Thesauro linguæ sanctæ scribit, עֵרַר AREAR esse *myricam* aut *juniperum*, ex rab. Da. plenius tamen et planius nobis satisfacit Hieronymus in Jerem. xvii ad illud: *Erit inquit quasi myricæ in deserto*. Quæ, inquit, Hebraice עֵרַר AREAR, sive ut interpretatus est Symmachus, *lignum infructuosum in solitudine*. Quæ respondens ad interpretationem LXX et suam, Siquidem celebratum est myricas esse arbores humiles, juxta illud vers.

Non omnes arbusta juvant, humilesque myricæ.
(VIRG., Eclog. iv, 2.)

Deinde cum vertit Hier. respexit ad *orationem vacui*, quadrat interpretationi Symmachi, *de ligno infructuoso*. Denique Chaldæus assonat Vulgatæ editioni, *respexit ad orationem desolatorum*.

VERS. 24. — « Respondit ei in via virtutis suæ. Hieronymus et recentiores, *affixit in via virtutem meam*. Atqui עָנָה אָנַח et עָנָה אִנְנַח apud Hebr. sonat et respondit, *humiliatus est, humiliavit*, ut non incongrue hoc aut illo modo reddatur. Quod autem efferimus, *virtutis suæ*, sub tertia persona, et Hebr. sub prima aliquoties admonuimus id accidere, ob cognitionem iod et vau, quorum alterum in alterum parvo negotio migrat, quin haud rarènter unum sufficitur in vicem alterius. Sic enim non multo distant כִּד כוּו, et כִּד כוּו.

Paucitatem dierum meorum. Alii accipiunt per verbum קִצַר יָמַי QITZAR IAMAI, id est *abbreviavit dies meos*. At mox, *nuntia mihi*. Hebræi sequenti versui copulant, per primam personam futuri, אָמַר OMAR, *dicam*. Sed legas אָמַר EMOR, habebis *nuntia*, juxta nos, quoniam etsi sit alia punctorum notatio, manent tamen invariata elementa. Denique ubi legitimus *mihi*, Hebræi nunc dicunt, *Deus meus*. Porro in *mihi*, et in hoc quod est *Deus meus*, prorsus eadem litteræ manent. Distinctio punctulorum facit varietatem. Nam אֱלִי ELI, *Deus meus*. Et אֱלִי אֱלִי ad me, ubi etiam non discernitur prolatio, nisi dicatur אֱלִי אֱלִי ELAI; quod melius est. Nec tamen mutatur ulla littera

PSALMUS CII.

PSALMI TITULUS: « PSALMUS IPSI DAVID. »

Benedic, anima mea, Domino. Titulus: *Psalmus ipsi David.* [Cassiod., Aug.] Post preces pauperis, sequuntur præconia gaudentis. Omnes enim qui in Christo sunt, quasi unus homo sunt, qui hic loquitur et excitat atque hortatur animam suam, ut benedicat Dominum, volens diffinire cur sit benedicendus. Causam enim laudis supponit, ne quis ad hoc piger inveniat. Et est sensus tituli: *Ipsi David*, id est Christo, fit iste *psalmus*, id est ista laus, quæ hic cantatur, Christo fit, et non alii. Intentio: Monet ad laudem. Modus: Tripartitus est psalmus. Primo Propheta per sua beneficia sibi a Deo collata, hortatur benedicere Deum. Secundo per ea quæ antiquis contulit, et posteris collaturus est, ibi, *faciens misericordias.* Tertio per cælestes, et omnes alias creaturas, monet benedicere Deo, ibi, *Benedicite Domino.* [Aug., Alcuin.] Propheta in persona generalis justi loquens secundum superiorem vim animæ, id est rationem, exhortatur animam ad benedicendum, dicens: O

VERS. 1. — « Benedic, anima mea, Domino; et omnia quæ intra me sunt, nomini sancto ejus. »

Anima mea, benedic Domino, [Aug.] id est lauda Dominum, qui dicit: *Sacrificium laudis honorificabit me* (Psal. XLIX). Clama ergo voce si homo est, qui audiat; sine voce clama, si non est qui audiat homo, quia audit Deus. Deinde iterat expressius quod dixerat: *Et omnia quæ intra me sunt,* [Cassiod.] id est omnes cogitationes, omnes vires, nulla discrepent. Benedicat *nomini sancto ejus.* [Aug.] Nunquam enim deest qui audiat interiora, et ideo nunquam sileant. Item repetit:

VERS. 2. — « Benedic, anima mea, Domino; et omnia quæ oblivisci omnes retributiones ejus. »

Benedic, anima mea, Domino. [Aug.] Repetitio ad exhortationem valet. Dico benedicas, et ut semper benedicas, *noli oblivisci omnes retributiones ejus*: non sit ante oculos tuos delectatio peccati, sed damnatio peccati, et remissio Dei. Cogita omnia mala tua, quia quot ea sunt, tot bonæ retributiones sunt Dei. Non enim ante oculos poterunt esse omnes retributiones Dei, nisi ante oculos tuos fuerint omnia peccata tua. Et nota quod non ait retributiones, sed retributiones ejus; aliud enim debebatur, et aliud redditum est quod non debebatur. Tribuit homo mala pro bonis, et retribuit ei Deus bona pro malis, pro quibus bonis tribuit homo mala. Ecce bonum est, quia homo est, et quia vivit, et quia ad imaginem Dei est factus, pro quibus cum debuisset homo reddere Deo sui similitudinem, reddit dissimilitudinem. Et pro his malis reddit Deus bona, inspirando pœnitentiam, et præstando veniam. Et ideo alibi: *Quid retribuam Domino, pro omnibus quæ retribuit mihi?* (Psal. CXXV.) Tribuit, cum me fecit; retribuit,

A cum justificavit. Hæ autem sunt retributiones, ipse est

VERS. 3. — « Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis; qui sanat omnes infirmitates tuas. »

Qui omnibus iniquitatibus tuis propitiatur, remittendo eas. [Aug.] *Qui post remissionem etiam sanat omnes infirmitates tuas,* vel languores tuos, quia corpus infirmum est, et ex languore corporis multa suggeruntur animæ carnalia desideria: titillant, et quibusdam capitur anima; sed non est timendum, quia sanat omnes infirmitates tuas, nunc fovendo blandis, nunc secundo asperis. Omnipotenti enim medico nullus insanabilis languor occurrit, maxime autem in fine sanabit languores, quando hoc corruptum induet incorruptionem. Unde subdit

B VERS. 4. — « Qui redimit in interitu vitam tuam: qui coronat te in misericordia et miserationibus. »

Qui redimit vel redimet. [Aug.] Quasi dicat: Inde sanat omnes languores, quia ipse est *qui redimit pretio sanguinis, vitam tuam de interitu,* id est de corruptione, quæ tanta est in corpore, et aggravat animam quam impedit, ad ipsum Deum cogitandum, atque a sublimi intentione detorquent animam, sed finitur cum induet incorruptionem. Sanabit utique, quia ipse est, *qui si viceris, etiam coronat te* jam incorruptum, quod non est nisi ab ejus misericordia, unde subdit: *Coronat dico, in misericordia et miserationibus.*

C VERS. 5. — « Qui replet in bonis desiderium tuum; renovabitur ut aquilæ juvenus tua. »

Qui etiam replet desiderium tuum in bonis. Post coronam non restat lucta, in qua juveris; sed satiaris his, quæ hic desiderabas, ad quæ suspirabas. Quando erit hoc? quando *renovabitur ut aquilæ juvenus tua.* Quasi dicat: Hoc non est in præsentibus, ubi nemo repletur, sed semper indiget. Sed quando renovata erit *juvenus tua?* et addit, *ut aquilæ.* Renovatur juvenus aquilæ, sed non ad immortalitatem. Similitudo enim data est, quanta potest esse de re mortali ad immortalem. Dicitur aquila, dum senio gravatur, rostri immodice crescentis unco non posse os aperire, et cibum capere. Et inde languescit, sed quodam naturali modo collidit rostrum ad petram, et excutit rostri onus, quo cibis impediabatur, et redit ad cibum, et omnia reparantur ei, ut fiat juvenis. Sic et quod nos impedit comedere panem nostrum, petra aufert et excutit vetustatem, id est Christus, ut in eo renovemur, quibus vetustas claudit os oblitis comedere panem nostrum.

PARS II. VERS. 6. — « Faciens misericordias Dominus: et judicium omnibus injuriam patientibus. »

Faciens misericordias Dominus. [Alcuin., Aug.] Secunda pars, ubi monet benedicere per ea quæ

facta sunt antiquis, et posteris fient. Quasi dicat: In futuro introibimus, satiabimur. Quid in via h' nobis est? nunquid deserimur? non, quia Dominus relinquens nos in deserto, sed ducens ad patriam et faciens misericordias. Sed misericordibus, de quibus dicitur: *Beati misericordes, quoniam illi misericordiam consequentur* (Matth. v); illi sunt qui diligunt inimicos, et in se peccantibus dimittunt. Hunc misericordiae fructum Dominus scribens in terra, cum accusaretur adultera, exigebat (Joan. viii). Ante enim in lapide scripsit Deus signans Judæorum duritiam, sed inclinatus in carnem scripsit in terra humanæ mentis fructum paritura. Inclinatio enim ipsius incarnationis humilitatem significat, per quam in Christianis misericordiae fructum erexit. Hæc autem misericordia in omnes est faciendâ. Unde Apostolus: *Operemur bonum ad omnes, etc.* (Gal. vi.) Et illud: *Omni petenti tribue* (Luc. vi); et: *Si esurierit inimicus tuus ciba illum* (Rom. xii). Legitur tamen alibi: *Ne tradas peccatori, et ne suscipias peccatorem*, quæ prædictis adversa videntur. Sed in hoc quid videtur auctorum conflictu, duo sunt attendenda, natura et vitium. Naturam juva, vitium perseguere. Ergo ne tradas peccatori, et ne suscipias peccatorem, id est non amore iniquitatis illius suscipias eum. Econtrario, *omni petenti tribue*; et: *Si esurierit inimicus tuus, ciba illum*, scilicet subveni naturæ, non juves peccatum; da operi Dei, non operi hominis. Nam quod homo est, opus Dei est; quod peccator est, opus hominis est. Sic qui dat justo pro alia causa, nisi quia opus Dei est, non dat justo. Ideo dicitur: *Qui recipit justum in nomine justî, mercedem justî accipiet* (Matth. x). Hoc quoque misericordiam non impedit, si puniuntur mali. Punienti enim sui t iniqui, non animo ultionis, sed dilectionis. Ubi autem potentior occurrit, nec potes corrigere vel monere, tolera; securus quod non erit impunitus; post misericordiam enim subdit, de iudicio dicens: *Et Dominus est faciens iudicium*. Unde: *Mihi vindictam et ego retribuam, dicit Dominus* (Deut. xxxii). Sed quibus? *Omnibus injuriam patientibus* ab his qui non sunt sui juris, id est qui non pertinent ad iura gubernationis ipsius qui patitur, in quos nequit disciplinam exercere. Deinde ostendens quæ antiquis fecit, subjungit:

VERS. 7. — « Notas fecit vias suas Mosi; filiis Israel voluntates suas. »

Notas fecit vias suas Mosi. [Aug.] Per Mosen omnes sanctos accipe: uno posito omnes occurrunt; tamen eum ideo specialiter ponit, quia per eum data est lex, ut convincatur languidus, et prodatur in quinque porticibus quinque librorum legis, et non sanetur (Joan. v). Ut sic quærat medicum, et sanetur unitas in piscina, ad descensum angeli mota, id est in Christi passione, qui cum de cælo descendit, a populo passus est. Lex ergo data est, ut superbus humilietur; humilis confiteatur **222** et sic sanetur. Et hæc sunt occultæ viæ, quas ostendit Deus Mosi; per quem legem dedit, ut abundaret delictum.

A *Et filiis Israel veris, notas fecit voluntates suas.* Et

VERS. 8. — « Misericors et miserator Dominus; longanimis et multum misericors. »

Dominus est miserator actu, et miserisors natura. [Cassiod.] Misericordiam necessario sequitur patientia. Unde subdit: *Et longanimis*, quia peccantes diu sustinet; *et misericors*, [Aug.] quia dat bona, et vocat multis modis. Vocat enim beneficiis creaturæ, vocat impertiendo tempus vivendi, vocat per lectorem, vocat per tractatorem, vocat per intimam cogitationem, vocat per flagellum correctionis, vocat per misericordiam consolationis. Et hoc *multum* quia et blasphemis est misericors, et vere misericors, quia

B VERS. 9. — « Non in perpetuum irascetur; neque in æternum comminabitur. »

Non irascetur in perpetuum, [Aug.] bonis scilicet. Ira est pro primo peccato, quam in hoc sæculo patimur; sed consolatur, promittens finiendam, *neque in æternum comminabitur*, [Gl. int.] de pœna æterna. Quod inde probandum est, quia,

VERS. 10. — « Non secundum peccata nostra fecit nobis; neque secundum iniquitates nostras retribuit nobis. »

Non secundum peccata nostra fecit nobis. [Aug., Cassiod., Gl. int.] Quasi dicat: Quod non merebamur, accepimus. Hoc omnibus convenit, quibus gratis bona præstat. *Neque secundum iniquitates nostras retribuit nobis*, sed post offensam absolvit.

C Et vere,

VERS. 11. — « Quoniam secundum altitudinem cœli a terra, corroboravit misericordiam suam super timentes se. »

Quoniam corroboravit misericordiam super timentes se. [Aug.] Secundum quid? *secundum altitudinem cœli a terra*. Si cœlum potest abscedere a protectione terræ; et Deus poterit non protegere timentes se? attende aptam comparisonem. Cœlum enim undique circa terram est. Inde etiam peccantibus lux provenit ad oculos; inde aer, inde spiritus, inde pluvia ad terram, unde fructus. Sine Deo deflxit terra, sic protectio Dei manet super timentes se. Et quid fecit? ecce,

D VERS. 12. — « Quantum distat ortus ab occidente, longe fecit a nobis iniquitates nostras. »

Quantum distat ortus ab occidente, [Cassiod., Aug.] tam longe fecit a nobis iniquitates nostras. Quasi dicat: De tenebris facit lumen splendere. Quando enim peccatum remittitur, occidunt peccata, et gratia oritur: peccata tanquam in occasu sunt; gratia qua liberaris, in ortu est. Avertere ergo ab occasu peccatorum, et tende ad ortum gratiæ, et ita surgis et proficis. Fecit ergo longe a nobis iniquitates nostras, quantum distat ortus ab occidente, [Gl. int.] quando fecit ut illæ occidant, et gratia oriatur. Sed quare hoc fecit? gratis, non meritis. Et hoc est

VERS. 13. — « Quomodo miseretur pater filio-

rum, misertus est Dominus timentibus se; quoniam ipse cognovit figmentum nostrum. »

Quomodo pater miseretur filiorum, [Aug.] etiam flagellis, ita, misertus est Dominus timentibus se, quoniam ipse cognovit figmentum nostrum, id est infirmitatem nostram. Novit quod fecit, quomodo lapsum sit, quomodo rescindendum sit, quomodo adoptandum sit, quomodo ditandum sit; [Cassiod., Aug.] a factura enim Creatoris repulsi, ipsi nos male fluximus. Deinde exponit figmentum nostrum, subdens:

VERS. 14. — « Recordatus est quoniam pulvis sumus, homo sicut fenum dies ejus; tanquam flos agri sic florebit. »

Recordatus est quoniam pulvis sumus, [Gl. int.] quia etsi facti sumus imago tua, o Domine, pulvis tamen sumus, ariditate peccati. Vel secundum aliam litteram, quæ est: *Memento quoniam pulvis sumus.* [Aug.] Quasi dicat: Quod figmentum cognovit? nos infirmos, unde conversus ad Deum dicit: *Memento quoniam pulvis sumus.* Memento, id est perseveret erga nos misericordia tua, ne obliviscatur gratiæ tuæ. [Cassiod., Alcuin.] Dico pulvis est homo, et cito transit. *Homo sicut fenum*, quod hodie floret, et mox arescit. *Et dies ejus*, id est quod pulchrius habet, est *tanquam flos agri*, qui citius transit. Homo sicut fenum, et *sic effloret homo*, id est ad plus sic florebit, vel effloret, id est defloret. [Alcuin.] Est enim intentivum vel privativum. Vel ita, distingue litteram. Ostendit statum hominis, ne superbiat, dicens: Homo hoc habet quod sicut fenum est dies ejus. Homo enim sicut flos egreditur et conteritur, et fugit velut umbra, et nunquam in eodem statu permanet. Et tanquam flos agri sic effloret totus splendor humani generis, honores, divitiæ, etc. [Aug.] Flos seni est qui non est annuus, quod pulchrius est, cito cadit. Unde: *Omnis caro fenum, et omnis gloria ejus quasi flos seni; fenum aruit, et flos decidit: sed verbum Domini manet in æternum* (Isa. xl). Quod propter te factum fenum, id est caro est: ex te ergo pulvis es, sed ex misericordia illius aliquid. [Aug., Gl. int.] Unde subdit in sequenti: Misericordia autem Domini ab æterno, etc., quasi dicat: Homo est fenum, vel flos. Et vere

VERS. 15. — « Quoniam spiritus pertransibit in illo, et non subsistet; et non cognoscet amplius locum suum. »

Quoniam spiritus, [Haym., Aug.] qui est in illo, pertransibit ab eo. Ecce qui timebat, abiit. Hic enim est finis morientium, et illo exeunte, non subsistet homo. [Haym.] Vel ita: Spiritus existens in illo pertransibit ab eo, quia dum est in illo variatur, et post exit. Unde subdit: *Et non subsistet spiritus in eo, et non cognoscet amplius locum suum*, [Cassiod.] id est non revertetur ad corpus, in hoc mundo. Hoc dicit contra dementes, qui dicunt animas in hunc mundum redituras.

VERS. 16. — « Misericordia autem Domini ab

æterno usque in æternum; super timentes eum. »

Misericordia autem Domini ab æterno. [Cassiod.] Quasi dicat: Talis est natura hominis, sed per misericordiam Dei æternus erit. Hic præsumptionem premit, inde spem statuit. Et hoc est, misericordia autem Domini ab æterno, id est cum mundus cepit administrari, et usque in æternum, id est sine fine, super timentes eum, non super alios.

VERS. 17. — « Et justitia illius in filios filiorum his qui servant testamentum ejus. »

Et justitia illius est in filios filiorum. [Alcuin., Aug.] Ecce misericordia et justitia simul, retributionem dicit super filios filiorum. Multi autem justii non habent filios, nedum filios filiorum; sed filii sunt opera. Filii filiorum sunt merces operum. Est est sensus: Misericordia illius est super timentes eum. Et justitia illius in filios filiorum, id est per misericordiam et justitiam ejus dabitur timentibus eum æterna merces pro bonis operibus, et ne omnes præsumant, subdit, *his qui servant testamentum ejus.*

VERS. 18. — « Et memores sunt mandatorum ipsius, ad faciendum ea. »

Et qui memores sunt mandatorum ipsius, [Aug.] id est non ut memoriter tantum pronuntient; sed ad faciendum ea, id est ut agant quod didicerunt; quod si nimis multa tibi videntur, in duobus mandatis charitatis omnia implentur (Matth. xxii). Tene ergo radicem charitatis, et tota arbor est in te. Finis enim præcepti est charitas.

VERS. 19. — « Dominus in cælo paravit sedem suam; et regnum ipsius omnibus dominabitur. »

Dominus in cælo, etc. [Cassiod.] Prædicat judicium futurum, ne peccantes indolescant. Quasi dicat: Et debes esse memor ut facias, quia Dominus, [Aug., Gl. int.] id est Christus, qui descendit et ascendit, in cælo sedem suam judicariam, id est de bonis et malis judicabit in cælo existens, qui prius in terra irrisus est; et ne impotentem vites, et id est quia regnum ipsius dominabitur.

PARS III. VERS. 20. — « Benedicite Domino, omnes angeli ejus, potentes virtutes facientes verbum illius, ad audiendam vocem sermonum ejus. »

Benedicite Domino. [Cassiod.] Tertia pars, ubi per cælestes, et omnes alias creaturas, monet benedicere, incipiens ab angelis, et dicens: *angeli ejus*, [Alcuin., Haym.] non mali. Benedicite Domino, aggratulando dicit, non imperando vel monendo. Quasi dicat: Quod facitis amo. Et, o vos potentes, id est omnes potestates cælestes, qui estis potentes virtute, non vitio, ut diabolus. Benedicite ei, vos dico, facientes verbum illius. [Aug., Cassiod., Gl. int.] Verbo Dei non es justus aut fidelis, nisi cum facis. Facientes dico, ad audiendam vocem sermonum ejus, id est humiles ad obediendum, non superbi, qui suum auctorem norunt et venerantur. Ili tales digni sunt benedicere, non alii. Vel facieu-

tas ad audiendam vocem sermonum ejus, id est ad hoc ut per vos nos audiamus, vestro exemplo instruamur.

VERS. 21. — « Benedicite Domino, omnes virtutes ejus, ministri ejus qui facitis voluntatem ejus. »

Omnes virtutes ejus. [Gl. int.] Per hoc significatur ille ordo angelorum, *benedicite Domino.* [Cassiod., Haym., Aug.] Verbum toties iteratum concitat animos. Deinde generaliter de omnibus subdit: *O ministri ejus, qui facitis voluntatem ejus*, non tantum dicitis, vos, benedicite. Malus enim etsi tacet lingua, vita blasphematur; et si hymnum cantat, tamen multos intuentes mala mittit in blasphemias. [Alcuin., Aug.] Si ergo vis benedicere Deum, fac verbum ejus, fac voluntatem ejus. Unde in Levitic. os turturis jubetur retorqueri ad axellas (*Levit. 1*), ut quod habet in ore, ostendat in opere. Et ne te jactes qui facis voluntatem ejus, quia non est opus tuum, sed Dei. Ipse enim per te et in te bonum operatur.

VERS. 22. — « Benedicite Domino, omnia opera ejus; in omni loco dominationis ejus, benedic, anima mea, Domino. »

Benedicite Domino, omnia opera ejus. [Aug., Cassiod.] Cum bene vivis, omnia opera ejus benedicunt. Vel, omnia opera, id est cœlestia et terrestria. Benedicite dico, in omni loco dominationis ejus; vel in omni loco sunt dominationes ejus. Sic ubi non dominatur, ibi non benedicatur. [Aug., Cassiod.] Ubique est, ubique benedicatur: nullus excusatur. Sicut ergo nulla creatura, sic nullus locus laudi excipitur. *Benedic, anima mea, Domino.* Unde cœpit, ibi finit. Benedictio a capite, benedictio a fine. A benedictione profecti sumus, ad benedictionem redeamus, in ea

regnemus. Per hoc notat eos qui bonis initiis bonum finem adjungunt.

223 COLLATIO IN PSALMUM CII: « BENEDIC, ANIMA MEA, DOMINO; ET OMNIA. » ETC.

VERS. 5. — *Qui replet in bonis desiderium tuum.* Recentiores ferme vertunt pro eo quod est *desiderium tuum, os tuum.* Translator tamen ad Campensem habet, *nobiscum desiderium tuum.* Constat autem locutionem esse metaphoricam, *implere os bonis*, quæ non rectius accomodat alicui rei, quam desiderio. Hieronymus transtulit, *ornamentum tuum.* Siquidem id quoque sonat Hebræis עֲדָוָה עֲדָוָה. Mens autem nostra nullis decoratur ornamentis, si bona abfuerint desideria.

Faciens misericordias. Hebræice צְדָקוֹת צְדָקוֹת, quod vertunt *justitias.* Id etiam significat *elemosynam.* Unde Græce hic legitur, κοῦνι ἐλεημοσύνας. Adde quod *facere judicium omnibus injuriam patientibus*, quæ clausula mox subnectitur, ad pios est *miseriordia*, ad impios *justitia.*

VERS. 15. — *Spiritus pertransibit in illo.* Hieronymus, Nebiensis, Pratsensis, et interpretes pro Cajetano cum LXX dicunt *spiritus*, ut habetur Hebræice רוּחַ רוּחַ. Alii vertunt, *ventus pertransit eum*, ut referas ad florem, de quo in superiori versiculo. At vero Catholici interpretantur de anima, quanquam notum est רוּחַ apud Hebræos sonare, et animam et ventum, sicut apud Latinos spiritus, et apud Græcos πνεῦμα.

Et non cognoscat amplius locum suum. In Hebræo conversus est ordo, et non cognoscat eum amplius locus ejus. Illud certo certius est, *non posse competere ipsi loco intellectum, nisi translative.* Itaque si locus non amplius cognoscat spiritum, hoc est quod spiritus a corpore separatus, non ultra rediturus est ad illud corruptibile, quo rursus vivat secundum hunc sæculi statum. Sententia autem converso modo enuntiata, directo sensu patet. Sed et Sanctes tradit regulam lib. iv. Institutionum Hebræicarum, quod in sacris sæpe verba per adversum intelliguntur, ac profert exemplum et sequenti psalmo, *super montes stabunt aquæ*, id est super aquas stabunt montes.

PSALMUS CIII.

PSALMI TITULUS: (136) « PSALMUS DAVID. »

Ecnæic, anima mea, Domino. Titulus: *Psalmus David.* Patet. [Alcuin., Cassiod.] Item in hoc psalmo Deum benedicere monet, sicut in præcedenti. Agit enim hic de laudibus Dei, materiam laudis assumens ab operibus ejus, scilicet a cælo et a terra, et ornatu eorum, de quibus hic psalmus agit. Totus tamen figuris rerum mysteriisque contextus. [Aug.] Etsi enim fere omnia hic ad litteram religiose possint accipi, sunt tamen plena mysteriis juxta litteram, ex visibilibus operibus quæ hic dicuntur, invisibilia Dei debent intelligi, sicut ex fabrica mundialis magnitudine et pulchritudine, fabricatoris inestimabilis magnitudo et pulchritudo potest perpendi et amari, ut sic tandem possit videri, tamen in omnibus spiritualis sensus quærendus est, et perscrutandus. Intentio. [Cassiod.] Monet ad laudem. Modus. Tripartitus est psalmus. Primo. monet benedicere Deum

per cælum et terram, et per omne ornamentum eorum. Secundo dicit quomodo Ecclesiam per mare sæculi traducit ad portum vitæ, ibi, *hoc mare.* Tertio promittit se cantaturum semper Domino, ibi *cantabo Domino.* [Aug.] Propheta ergo Dei magnalia quæ mente conceperat, narraturus, ipsius visionis exultatione eructat, dicens: O.

VERS. 1. — « Benedic, anima mea, Domino: Domine Deus meus, magnificatus es vehementer. »

Anima mea, benedic Domino, pro tantis beneficiis et muneribus quæ hic narrantur. *Domine Deus, magnificatus es.* Proponit magnifica quæ dicturus est, id est proponit hic Deum magnificentum esse, postea dicturus in quibus sit magnificus, in quibus omnibus non proprie nisi ipse auctor laudandus est, et convertens ad ipsum sermonem causam ostendit quare sit benedicendus. Quasi dicat: *Idco es benedicen-*

(136) Ἀνεπίγραφος παρ' Ἑβραίων.

du, quia o Domine Deus, proprie Deus et meus, **A** qui magnus es natura. Magnificatus es, in notitia mea *vehementer*. Unde magnificatus es, qui semper in te magnus, qui non potes crescere vel minui, quia perfectus es. Per hoc, quia.

VERS. 2. — « Confessionem et decorem induisti, **C** amictus lumine sicut vestimento. »

Induisti confessionem et decorem. [Aug.] Per hoc enim scitur quod ipse est magnus. In homine enim magnificatur per cognitionem, qui in se incommutabiliter magnus est, cujus magnitudo nec cœpit, nec desinit. Et est sensus : Induisti confessionem et decorem, *Amictus lumine sicut vestimento*, id est undique habes creaturas, quæ te constituentur, [Haym., Alcuin.] id est laudant, et quæ sunt decoræ et luminosæ. Vel ita, ut confessio in operibus sicut prius, **B** decor vero in essentia notetur, sic, induisti confessionem, id est laudem creaturarum, et decorem, qui ineffabilis est in essentia. Et es amictus lumine sicut vestimento, id est lux undique tibi est, qui habitas lucem inaccessibilem (*1 Tim. vi*), ad quam nemo per se valet accedere. Vel incarnationem significat, cum ait, induisti confessionem et decorem, [Cassiod.] id est carnem assumpsisti, per quam confessio, id est laus et decus supernæ majestatis innotuit. Et per hoc es amictus lumine sicut vestimento, quia per eandem incarnationem homines eum confessi sunt, qui sunt lumen cognitione. [Aug.] Vel ita, induisti confessionem et decorem, id est Ecclesiam, in qua prius est confessio peccatorum : postea decus virtutum, ut placeat sponso, id est prius est in ea confessio peccatorum, per quam fœditatem deponit : deinde decor virtutum, per quem speciosa forma præ filiis hominum (*Psal. xlv*). Et es amictus lumine sicut vestimento, id est Ecclesia : Ipsa enim est vestis sine macula et ruga (*Ephes. v*). [Aug., Cassiod.] Hæc est tunica inconsutilis, quæ non potuit dividi (*Joan. xix*). Et ipsa est lux in Domino, etsi prius tenebræ (*Ephes. v*).

VERS. 3. — « Extendens cœlum sicut pellem ; qui **C** tegis aquis superiora ejus. »

Extendens. [Alcuin.] Hoc prius ad litteram. Quasi dicat : Quæ constituentur cœlum, terra, mare, cum omni ornatu suo, de quibus singulis subsequenter agit, et prius de cœlo, dicens : Tu es *extendens cœlum*. **D** [Aug.] Ad litteram cœlum, quasi tectum mundi extendit Deus ; facit enim amplum firmamentum, ut tegat orbem terrarum. Hoc *sicut pellem*, id est non labore aliquo, ut tu, homo, tectum tuum extendis, sed tam facile ut pellem quis ; dum vero ait sicut pellem, [Cassiod., Aug.] designat ipsum esse etiam operturam omnium, quæ circa omnia est. *Mystice* etiam potest legi, et pendet ex illa sententia, qua supra dictum est eum induisse Ecclesiam. Quasi dicat : Induit Ecclesiam, sed quomodo hoc fecit ut hanc indueret ? Converso ad ipsum sermone exponit, tu es extendens cœlum sicut pellem. Figuratis sacramentis exponit quomodo Ecclesia facta est lux, et sine macula et ruga. Per cœlum enim Scriptura

sacra accipitur. Per pellem quæ de mortuis animalibus detrahitur, mortalitas prædicantium accipitur. Unde primi parentes Adam et Eva post transgressionem facti mortales, induiti sunt tunicis pelliceis (*Gen. iii*). Verbum tamen Dei æternum est, et Deus apud Deum. Et quia in sapientia Dei non cognovit mundus Deum, per stultitiam prædicationis, id est per mortales prædicatores, qui stulti videbantur, salvat Deus credentes (*1 Cor. i*), et in mortali homine facit cognosci Verbum immortale. Bene etiam pellibus comparantur prædicatores, quia sicut mortuis animalibus major usus pellium est, ita verbum Dei, non tantum per prædicatores, imo etiam post eos magis innotuit. Mortui enim sunt prophete et apostoli : quæ ante dixerunt, stant modo. Tenditur sermo **B** eorum mortuorum, quia post mortem plus ipsi innotuerunt. Prophetas enim vivos sola Judæa habet ; mortuos omnes gentes, quibus extenditur eorum sermo, ut in eo legamus, postea ut liber plicabitur. Et est sensus : Quomodo fecisti ut indueres ? ecce tu es extendens cœlum, id est sacram Scripturam, ut tegat omnem orbem terrarum ; et per eam cognoscatur æternum Dei Verbum. Extendens dico sicut pellem, id est per mortales prædicatores. Verbum enim Dei, quod ubique erat, sed mundus eum non cognovit (*Joan. i*), per mortales cœpit cognosci, et post eos magis innotuit. *Qui tegis vel protegis, aquis superiora ejus cœli.* Hoc quoque ad litteram bene intelligitur. Sunt enim aquæ super firmamentum divise ab aquis quæ sub eo sunt, quæ perfundunt terram **C** *Mystice* superiora sacræ Scripturæ, quam supra cœlum diximus, charitas est : quæ est eminentior via, ut ait Apostolus. *Adhuc eminentiorem viam vobis demonstro. Si linguis hominum loquar et angelorum, charitatem autem non habuero, nihil sum* (*1 Cor. xii, xiii*). Aquæ sunt Spiritus sanctus. Unde Dominus in Evangelio : *Qui crediderit in me, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ* (*Joan. vii*). Quod exponens evangelista addit : *Hoc autem dixit de spiritu quem accipuri erant credentes in eum* (*ibid.*). His igitur aquis teguntur superiora, id est per eum spiritum habetur charitas, sed non tegitur aliis nisi bonis. Unde in Proverbiis : *In plateis tuis discurrunt aquæ tuæ, et nemo alienus communicet tibi* (*Prov. vii*). **D** Et quia nullus in ea, vel in spiritu alienus communicat bonis, sicut in baptismo et in cæteris donis vel sacramentis. Alieni autem sunt omnes qui audiunt : *Non novi vos* (*Matth. vii*). Et est sensus : Tegis, vel protegis, superiora ejus Scripturæ, aquis, id est per Spiritum sanctum dans charitatem bonis, quæ tegitur malis. Vel per superiora accipiuntur duo præcepta charitatis ; per aquas intelligitur Spiritus sanctus, vel charitas ipsa. Et nota quia quod proteguit, aliud quandoque ab eo sustentatur, et illud oneratur ut tectum a parietibus. Aliquando ab eo quod tegitur, non sustentatur nec oneratur ; sed ipsum sublevarit : ita hic accipitur, cum ait : *Qui protegis*, id est sublevas, *superiora ejus*, Scripturæ, id est duo præcepta charitatis, *aquis*, id est charitate, vel divino

spiritu, quo facilia fiunt, quæ aliter essent difficilia. A Protegit enim Deus et subleuat divino spiritu vel charitate cœlum Scripturæ, cujus superiora sunt duo præcepta charitatis. [Alcuin.] Vel ita : Qui legis aquis, id est spirituali sensu, superiora ejus, id est superficem Scripturæ. Vel per aquas dona, per superiora charitas accipitur. Et est, qui legis aquis superiora ejus, id est spiritualibus donis eorum munis charitatem, ne quid eos ab ea separare possit.

VERS. 4. — « Qui ponis nubes ascensum tuum; qui ambulas super pennas ventorum. »

Qui ponis nubes ascensum tuum. [Aug.] Accipitur et hoc bene ad litteram, et mystice. Christus enim in nube ascendit, sic et sancti rapiuntur in nubibus obviam Domino (*I Thess. iv*); sic et spiritualiter et in cœlum Scripturæ per prædicatores ascenditur, dum per eos non intelligentibus exponitur. Extensa est Scriptura, nec desunt nubes quæ in eam ducunt. *Qui ambulat super pennas ventorum*, ad litteram ventus est motus aeris, cujus velocitas per pennas signatur : sed Deus hanc velocitatem superat, qui ubique est præsens. Unde : *Velociter currit sermo ejus (Psal cxlvii)*, cito implens quidquid vult. Mystice venti sunt animæ; pennæ virtutes, quæ sunt in duabus alis, id est in duobus præceptis charitatis; sed charitatem omnium superat charitas Christi, et est, qui ambulas super pennas ventorum, id est excedis agilitatem cognitionis, vel charitatis sanctorum.

224 VERS. 5. — « Qui facis angelos tuos spiritus, et ministros tuos ignem urentem. »

Qui facis angelos tuos spiritus. [Aug.] Angelus officii nomen est, spiritus naturæ. Ex eo enim quod est, spiritus est; ex eo quod agit, angelus est. Ait ergo : *Qui facis angelos tuos spiritus.* Spiritus enim in substantia facit angelos cum mittit; [Alcuin.] *et ministros tuos facis ignem urentem*, [Aug.] id est ut sint ignis urens sicut in rubo (*Exod. iii*), et in aliis fecit implere mysterium quod voluit. Vel ignem urentem, id est seraphim, qui sunt superior ordo, facis ministros tuos. Unde in Isaia : *Volavit ad me unus de seraphim (Isa. vi)*, qui sunt superior ordo. Sic etiam mystice in Ecclesia spirituales facit nuntios verbi sui, et quasi ad terram mittit carnalibus loquentes, ubi nil judicant se scire nisi Jesum Christum, et hunc crucifixum (*I Cor. ii*). Et ardentes spiritu sunt ministri qui incendunt alios igne charitatis, et consumunt fenum vitiorum.

VERS. 6. — « Qui fundasti terram super stabilitatem suam; non inclinabitur in sæculum sæculi. »

Qui fundasti terram super stabilitatem suam, [Aug.] forsitan ad litteram est aliqua firmitas nobis occulta, super quam terra firmatur; sed quod sequitur, non a Deo potest dici ad litteram, scilicet *non inclinabitur in sæculum sæculi*, sed ideo dicit Spi-

ritus sanctus, in hoc psalmo difficilia secundum litteram, ut queramus spiritualia. Spiritualiter vero Ecclesia super Christum fundata est, quæ non potest inclinari. De terra enim ad litteram, non potest a Deo dici, quæ legitur transitura. Et est, qui fundasti terram, id est *Ecclesiam, super stabilitatem suam*, id est Christum. Et ideo non inclinabitur in sæculum sæculi.

VERS. 7. — « Abyssus sicut vestimentum amictus ejus; super montes stabunt aquæ. »

Abyssus. (137) Hoc prius ad litteram sic, quasi dicat : *Non inclinabitur terra*, licet *abyssus sicut vestimentum* sit amictus ejus terræ. Omnis aqua diffusa per maria, per flumina, per antra occulta. Abyssus dicitur hæc, ut vestis terram circumdat, quæ tempore diluvii tantum excrevit, ut etiam montes opoïret. Unde subdit : *Super montes stabilitatem aquæ sed*,

VERS. 8. — « Ab increpatione tua fugient, a voce tonitruï tui formidabunt. »

Ab increpatione tua fugient aquæ, et a voce tonitruï tui formidabunt [Alcuin., Aug.] quia per terribiles ventos siccabuntur; sed quia dicit, *stabunt*, non steterunt, ut de præteritis solet dici, non præterita, sed futura nuntiat; præteritum tempus pro futuro solet poni in Scripturis; figura autem futuri dicere præterita, non facile occurrit. Mystice de diluvio persecutionum agit, quod Ecclesiam tanquam abyssus circumdat. Et est : *Non inclinabitur Ecclesia in sæculum sæculi*, licet abyssus persecutionum sit, amictus ejus sicut vestimentum; et etiam super montes stabilitatem aquæ persecutionum. Hoc enim diluvium persecutionum etiam montes depressit. Et quasi sub aquis, fuga latebant apostoli; sed hoc non diu, quia ab increpatione tua, Domine, aquæ persecutorum fugient a pressura montium, et a voce tonitruï tui, scilicet a voce Dei per apostolos, per nubes, per Scripturas facta, formidabunt aquæ. Mali enim comminatione judicii timebunt.

VERS. 9. — « Ascendunt montes et descendunt campi, in locum quem fundasti eis. »

Ascendunt montes. [Aug.] Hoc prius de persecutionibus Ecclesiæ prosequendum est. Quasi dicat : Vere abyssus tribulationum circumdat Ecclesiam, quia montes non terreni, sed tribulationum fluctus magni ut montes, *ascendunt*. Ascendunt ut montes cum sæviunt fluctus, et descendunt ut campi, cum placati sunt. [Cassiod., Aug.] Superbos enim permittit Deus crescere quando vult, et cum vult humiliat, apta dispositione. Descendunt, dico, *in locum quem tu fundasti*. Fundavit enim eis locum. Est quidam metus quasi profundus locus, quo recepta sunt quodammodo corda malorum, id est quodam metu compressit. Corda servorum mala sunt, sed quietata. Et

VERS. 10. — « Terminum posuisti, quem non transgredientur; neque convertentur operire terram. »

Terminum, [Aug.] id est finem, *posuisti quem non transgredientur*. Finem namque impositum non possunt transgredi; *neque convertentur*, id est redibunt *operire terram*, id est Ecclesiam, quia etsi leves fluctus assiliunt, terram tamen Ecclesie diluvis non operiunt, ut jam liceat Ecclesie libere prædicare. Etsi enim perstrepat adhuc et murinunt pagani, sonitus littorum audio, diluvis non perhorresco. [Cassiod.] Vel ad litteram potest legi, quasi aquæ diluvis per ventos terribiles cessaverint, quibus cessantibus ascendunt montes et descendunt campi, id est apparet altitudo montium, et planities camporum, qui prius latebant sub aquis, qui sunt. Vel, apparuerunt in loco, vel locum, quem fundasti, ad litteram, id est competenter, [Alcuin.] ubi de unoquoque disposuit, vel disposuisti. Sicut etiam de aquis diluvis fecisti vel fecit, quod nec terra eis immergitur, nec eis amodo eget. Unde subdit: *Terminum posuisti aquis*. Hoc de aquis diluvis. Quem non transgredientur aquæ, neque convertentur, id est non redibunt, *operire terram*. Vel aliter: [Haym., Gl. int.] Et accipimus montes in bono, sicut supra, scilicet apostolos et alios prælatos Ecclesie, per campos subditos, quasi dicat: Aquæ persecutionum formidabunt, quæ prius operiebant montes, et illis fugientibus eminent montes in salutem populorum. Et hoc est: *ascendunt montes*, id est prælati exaltati sunt libera prælatione, et *campi*, id est subditi, *descendunt*, voluntaria subiectione. Et isti et illi sunt, *in loco quem fundasti eis*, id est faciunt secundum dona quæ contulisti eis; alios enim dedit prophetas, alios evangelistas, et huiusmodi (Ephes. iv). *Terminum posuisti aquis quem non transgredientur, neque convertentur operire terram*. [Alcuin.] Hoc non tantum de persecutionibus Ecclesie, sed et de retribus gentilium potest accipi, qui in adventu Christi finiti sunt, ut jam mundum non occupent.

VERS. 11. — « Qui emitis fontes in convallibus; et inter medium montium pertransibunt aquæ. »

Qui emitis. [Gl. int.] Ab isto loco mystice persequendum est. Quasi dicat: Terra, id est Ecclesia, nudata est aquis persecutionum, vel ritibus gentilium. [Aug.] Quid ergo sit in terra mundata? Ecce tu es *qui emitis fontes* aquæ vivæ salientis in vitam æternam (Joan. iv), id est Spiritus sancti. *In convallibus*, id est in humilibus qui dicuntur montes, propter spiritualement altitudinem; convalles propter spiritus sui humilitatem. Et est sensus de humilibus subditis gratiæ: Etsi sint montes spirituali altitudine, fluunt fontes Spiritus sancti, qui super humilem et mansuetum quiescit (Isa. lxvi). Et aquæ *pertransibunt inter medium montium*. Per aquas, prædicationes, vel ipsi prædicatores verbi Dei accipiuntur, qui inter medium montium, id est inter medium apostolorum, pertransibunt. Et nota quod ait inter medium: medium commune dicitur, et quod æque ad omnes pertinet, non proprie cuiusquam est. Unde dicitur de aliquibus hominibus:

Ilabent inter se pacem (I Cor. xix), et huiusmodi, id est in medio sui est, id est communis illis est: sic aqua Dei, id est doctrina, non propria vel privata alicui est, sed publica. Aliter non est pacifica vel secunda prædicatio. Non sit mea vel tua veritas, sed idem sentiamus, non sint in vobis schismata (I Cor. x). Unde Apostolus: *Sive ego sive illi sic prædicamus, sic credidistis* (II Thess. iii). Et alibi: *Deus*, inquit, *pacis det nobis idipsum sapere et fari* (Philipp. iv), et ut id ipsum sapiatis omnes, et non sint in nobis schismata. Nulla ergo de aquis discordet a montibus. Si quis aliud dicit, de suo dicit, non de medio. Et hic talis mons non est audiendus, quia discedit ab aquis per medium currentibus, et aliquid proprium nititur influere [Gl. int.] Et est aquæ, doctrinæ, pertransibunt, quia non manent, et prophetia cessabit in futuro, [Haym., Aug.] Vel, aquæ, id est prædicatores verbi Dei, pertransibunt de gente in gentem prædicando. Aquæ dico, percurrentes inter medium, id est commune montium, id est sublimium prædicatorum, qui quantum ad se valles sunt. Et ideo dicit, inter medium montium, quia in eo est certa fides populorum, quod apostoli commune habuerunt. [Cassiod.] Vel montes sunt hæretici, inter quos aquæ, id est Scripturæ, bene dicuntur pertransire, quia decurrunt, nec eos fecundant, sed transeunt ab eis.

VERS. 12. — « Potabunt omnes bestię agri: et spectabunt onagri in siti sua. »

Potabunt. [Aug.] Quasi dicat: Aquæ pertransibunt inter medium montium; et aquas has potabunt, *omnes bestię agri*, vel silvæ, id est gentes, quæ sub figura bestiarum intelliguntur, ut patet ex arca Noe, in qua omnes fuerunt, quæ figurat Ecclesiam, in cuius compagine unitate omnes gentes colliguntur. Similiter et omnes fuerunt in disco Petri, ter ei submisso quatuor lineis, qui gerit personam prædicatorum. Quatuor enim lineis vas submissum est de cælo Petro, ubi erant omnis generis animalia: et sonuit vox ei: *Surge, Petre, macta, et manduca* (Act. x). Omnes enim mactat Petrus, in eo quod mali sunt; et manducat in corpus Ecclesie trajiciendo. Quatuor lineis submissum est, in figura quatuor partium orbis, ubi prædicandum erat Evangelium; et baptizandi homines ter submissum est, ut in nomine Trinitatis baptismus fieret. Inde, scilicet ex ternario et quaternario, duodenarius numerus colligitur, qui est prædicatorum. Duodecim enim apostoli collecti sunt, electi a Domino, quorum prædicatione totus orbis, cuius quatuor sunt partes in nomine Trinitatis, vocatur, ut Ecclesia congregetur. Omnes enim erant in arca, omnes in disco, omnes mactat Petrus et manducat, omnes aquam fluentem inter medium montium bibunt, quam aquam *expectabunt*, vel suscipient *onagri*, qui sunt silvestres asini, per quos significantur magni indomiti de gentibus qui sunt sine iugo legis; sed et ipsi feri bibent has aquas cum timidis: Onager cum lepore, magni cum parvis, qui significantur

per bestias, sicut per onagros magni. Utrique autem de gentibus accipiuntur. Potabunt dico, vel suscipient, in siti sua, quia alius alio capacius, alius minus, quia in siti sua, id est secundum suam sitim, unusquisque capit. Temperata est hæc aqua omnibus, nullum terret, ut sonus Tullianæ vocis, et strepitus philosophorum. [Cassiod.] Vel, bestię sunt gentiles omnes, magni et parvi. Onagri autem sunt Judęi superbi. Et est, expectabunt onagri, id est Judęi, in siti sua, bibere has aquas, quia superbi Judęi differunt bibere usque in tempus ultimum.

VERS. 13. — « Super ea volucres cęli habitabunt : « de medio petrarum dabunt voces. »

Super ea quę dicta sunt, id est fontes convallium, et hujusmodi. [Cassiod., Aug.] Vel super, illis alia littera, id est montes, volucres cęli habitabunt. Non omnes aves, ad litteram, in montibus habitant, sed per eas significantur spirituales viri, qui non in cordibus suis, sed in montibus, id est in auctoritate prophetarum et apostolorum habitant. Hi sunt aves sacrificii, quas non divisit Abraham. Legitur enim in Genesi quod Abraham in sacrificio suo accepit arietem trimum, et vaccam trimam, et capram trimam, et turturem, et columbam (Gen. xv). Arietem et vaccam et capram divisit, et adversus se partes 225 constituit; aves autem non divisit, et sedit ibi Abraham usque ad vesperam. Et tunc venit caminus et terror, et transiit inter divisa, et fecit hæc ad dexteram, illa vero ad sinistram. Mystice aries dux gregis prelatos Ecclesię significat; vacca autem et capra, subditos. Sed vacca Judęos propter jugum legis; capra gentiles, qui libere vagabantur, et amaro idololatrię oleastro pascebantur. Aves autem significant spirituales viros, qui libero aere perfruuntur, et gaudent serenitate cęli, quarum atas ibi tacetur, quia sancti æterna meditantés mente transeunt omnia temporalia. Hęc aves non sunt divisę, quia soli sancti non dividuntur in hæreses et schismata. Aries qui præpositos significat, et vacca quę Judęos sub jugo legis, et capra quę gentiles significat, trina fuerunt, quia tertio tempore gratia revelata est. Hęc divisa sunt, et adversus se invicem partes constitutę, quia hi omnes adversus se dividuntur per hæreses et schismata. In spiritualibus vero pax est, et eam in aliis, quantum possunt, servant. In vespera, id est in fine sæculi, venit caminus; et terror, id est dies judicii, et transit caminus inter divisa, et facit hæc ad dexteram, et illa ad sinistram. Ita et de carnalibus Ecclesię divisio præpositis, vel subditis, ligna, fenum, stipula comburuntur. Ipsi autem propter fundamentum, cui nihil ante posuerunt, salvi erunt quasi per ignem; alii vero qui fundamenta destruxerunt, in sinistra locati damnabuntur. Et hoc est, super ea, vel illos, id est super montes, scilicet prophetas et apostolos; volucres cęli, id est spiritualia corda. Ideo enim addidit, cęli, ut notet sanctos; habitabunt, quia ibi petras, id est firmamentum

A præceptorum inveniunt. Sicut enim illa una petra Christus verbum Dei est, sic multa verba Dei multę petrę sunt, et istę petrę sunt in montibus. Quicumque ergo vult esse spiritualis, ibi inhabitet, non in corde suo aberret; sed ne putes has volucres suam sequi auctoritatem, quia dabunt voces de medio petrarum, id est non de sua, sed de auctoritate verborum Dei, in quibus sonat petra Christus, a quo etiam sui dicuntur petrę. Et quasi quis quæreret, ipsi montes et petrę unde habent? subdit: Ipse est

VERS. 14. — « Rigans montes de superioribus « suis, de fructu operum tuorum satiabitur « terra. »

Rigans montes, [Aug., Haym., Gl. int.] id est apostolos et prophetas, de superioribus suis, id est de altioribus arcanis suis, non de aliis petris. Vel ita continua: *Emittis fontes in convallibus*. Tu dico, *rigans montes de superioribus tuis*, alia littera. Non mutatur sensus, nisi quod in secunda persona loquitur. Vel secundum aliam litteram, quę est, *rigans*, etc. Quasi dicat: *Emittis fontes*, et cum prædicta facis, rigas etiam montes de superioribus suis, id est de altioribus ipsis montibus, id est de his quę sunt altiora ipsis montibus, [Aug., Haym., Aug.] ab eis autem montibus etiam ad terram usque gratia descendit. Unde: *De fructu operum tuorum*, id est quę tu in omnibus operaris, non enim sunt opera hominum, *satiabitur terra*, id est conversi. Nemo ergo gloriatur in operibus suis, sed qui gloriatur in Domino gloriatur (II Cor. x). Gratia enim Dei saturatur terra, non ergo dicat meritis suis gratiam datam fuisse. Si gratia datur, et gratis datur: si operibus redditur, merces redditur. Gratis ergo accipis, quia impius justificaris.

VERS. 15. — « Producens fenum jumentis; et « herbam servituti hominum. »

Producens fenum. [Gl. int.] Hoc potest referrri ad Deum, vel ad ipsam terram; ad Deum, ita: De fructu operum tuorum, o Deus, qui es *fenum jumentis producens*; ad terram vero refertur, terra satiabitur. [Aug.] Terra, dico, producens fenum, id est temporalia, jumentis, id est prædicatoribus, ut de Evangelio vivant, qui Evangelium annuntiant (I Cor. ix); nisi terra producat fenum, id est temporalia, non est irrigata, sed sterilis. Quod si facit, ipse est fructus. Deinde exponit quod dixerat. *Et producens herbam*, id est temporalia, *servituti hominum*, id est prædicatoribus, servis hominum pro Christo. Unde Apostolus: *Cum essem liber ex omnibus, omnium me feci servum* (I Cor. ix), quę servitus est ex charitate, quę facit humiles, quales non erant apostoli, tunc quando dictum est eis a Domino: *Calicem quidem meum bibetis; sedere autem ad dexteram meam non est meum dare vobis* (Matth. xx), id est superbis, quod modo estis, sed humilibus, qui pro Christo servi hominum fiunt, utilitati fratrum intendentes. Hęc sunt jumenta quibus debetur herba ut merces, quia serviunt. De quibus dicitur: *Non alligabis os*

bovi trituranti (Deut. xxv), et: *Dignus est operarius mercede sua* (Matth. x). Debentur enim prædicatoribus temporalia, qui largiuntur spiritualia. Unde Apostolus: *Si seminavimus vobis spiritualia, magnum est si carnalia vestra metamus* (I Cor. ix); pro quibus dicitur: *Beatus est qui præoccupat vocem petitori, id est qui intelligit super egenum et pauperem* (Psal. xl). Non enim ita debes agere bovi trituranti, ut medico transeunti; illi, id est mendico das, quia legitur: *Omni petenti da* (Luc. vi). Huic vero etiam non petenti dare debes. Vide ergo ne sic indigeat miles Christi, ut petat te, judicet, id est damnabilem ostendat, antequam petat. Sicut enim dicitur de illo qui te querit: *Da omni petenti, sic de eo prædicator, quem tu querere debes dicitur: Desudet eleemosyna in manu tua, donec invenias justum, cui des* (Eccli. xxiv). Omni petenti ergo quicumque sit da, agnosce in eo cui des. Sed multo magis da servo Dei, militi Christi, etiam non petenti. Unde et Dominus oculos habebat (Joan. xii), vel habuit in usus eorum qui cum eo erant, et suos et religiosas mulieres, in comitatu quæ ministrabant ei de sua substantia (Marc. xv). In his infirmorum personam magis suscipientes; prævidit enim multos infirmos in comitatu futuros, et ista quæsituros, ut et ibi eorumdem personam suscepit. Ubi dixit: *Tristis est anima mea usque ad mortem* (Matth. xxvi), licet talia a suis Paulus non quereret, et mori optaret. Sublimius tamen egit Christus, quia misericordius, ne infirmos damnaret ista quæsituros, quibus præbuit exemplum necessaria sumendi a subditis. Ut terra producat herbam servituti hominum, ad quid hoc est necessarium?

VERS. 16. — « Ut educat panem de terra; et, vinum lætificet cor hominis. »

Ut ipsa terra educat panem, [Aug.] id est Christum de terra, id est de dispensatoribus veritatis, id est apostolis, et cæteris adhuc corpus terrenum portantibus, adhuc in terra ambulantibus. Vel ita, o Deus, tu es *producens fenum jumentis*. Ad hoc utique, ut, per eorum prædicationem, educas panem, id est Christum, de terra, id est de prædicatis, qui per majorum doctrinam credunt et consentunt. Et educat terra de prædicatoribus vinum. [Rem., Haym., Cassiod., Aug., Cassiod.] Vel tu Deus, educas de terra, id est de subditis, vinum, non quod conturbat hominem, sed quod lætificet cor hominis. Hoc vinum sic inebriat, ut sobrios reddat. Hæc ebrietas videtur in alienatione mentis a terra ad cælum. Non est ergo hoc vinum actuale, quo male quidam inebriantur; sed spirituale, interiorem hominem reficiens spirituall lætitia, id est Christus.

VERS. 17. — « Ut exhilaret faciem in oleo; et panis cor hominis confirmet. »

Ut exhilaret. Postquam dixit de pane et vino, quod educit terra de prædicatoribus, vel Deus de prædicatis, subdit etiam de oleo, [Aug.] cujus effectu ostendit, dicens: *Ut exhilaret*, ubi subintelligi

A oportet quod supra ostendimus, vel distinximus, scilicet ut educat terra etiam oleum. Vel tu, Deus, es *producens fenum*, ut educas etiam oleum. Ad quid educas oleum? Ut homo, exhilaret, id est lætificet faciem suam, id est mentem, in oleo, id est in quadam gratia Spiritus sancti, qua gratiosus efficitur apud alios. Unicuique enim datur spiritus, sicut ait Apostolus, ad manifestationem (II Cor. iv). Gratia ergo quædam, et nitor quidam, qui est ad homines ad conciliandum sanctum amorem; oleum dicitur hæc gratia, excellentius fuit in Christo, unde ab omnibus laudatur, etiam ab eis qui se jussa ejus sequi non posse dicunt. Amatur ab omnibus, prædicatur ab omnibus, quia excellenter unctus est. Unde et dicitur Christus, id est unctus. Ecce Christus, id est unctus totus in se in membris, a quo cæteri accipiunt. Ut exhilaretur facies in oleo, et panis educitur. Postquam dixit quid efficiat vinum et oleum, subdit quid efficiat panis, cujus effectus supra non ostenderat. Quasi dicat: Educitur vinum, ut lætificet cor, et oleum ut exhilaret faciem. Et panis educitur, ut confirmet cor hominis. Temporalis panis stomachum confirmat, ventrem replet; sed hic est spiritualis panis, qui confirmat cor, quia panis cordis est. Hic est panis qui de cælo descendit (Joan. vi). Idem est ergo panis et vinum. Panis iste justitia est, vinum illud justitia est, veritas est Christus. Hoc lætificat et confirmat eos semper.

VERS. 18. — « Saturabuntur ligna campi et cedri Libani quas plantavit; illic passeret nidificabunt. »

Saturabuntur ligna campi. [Aug.] Quid fiat de istis omnibus eductis ostendit hic. Quasi dicat: De istis eductis de terra, scilicet pane et vino, et oleo, saturabuntur ligna, id est plebes humiles prius; et cedri Libani, id est potentes in sæculo etiam postea, quia prius electi sunt contemptibiles et ignobiles, quam sapientes et nobiles. Libanus enim interpretatur *candidatio*, non tamen aliæ cedri, sed quas plantavit Dominus in fide. Sed cur plantatis a se relinquit candorem sæculi? quia illic, id est in cedris, id est in potentibus sæculi, passeret nidificabunt. Hæc sunt minuta volatilia, per quæ intelliguntur quidam spirituales, scilicet pauperes in sæculo, qui etiam minima sua reliquerunt, ut nudi sequerentur Jesum, ut apostoli, qui non solum dimiserunt quidquid habebant, sed etiam quidquid habere cupiebant; et cum nihil habeant, omnia possident. Prorsus totum mundum dimisit Petrus, et totum mundum accepit. Etenim cedri Libani, scilicet nobiles et excelsi hujus sæculi, qui cum timore audiunt: *Beatus qui intelligit super egenum et pauperem* (Psal. xl). Attendant res suas, villas superfluas, copias, et præbent illas servis Dei. Et ita colligunt passeret, ut in cedris Libani nidificent.

VERS. 19. — « Herodii domus dux est eorum; montes excelsi cervis petra, refugium herinacii. Herodii, [Aug., Alcuin., Aug.] vel *fulicæ*, alia

littera, domus, etc. Passeres ædificant in cedris, A et si in cedris Libani, id est divitibus sæculi passeres nidificent, non tamen cedri sunt superiores eis, quia fulicæ domus non ipsæ cedri, dux est eorum, passerum, vel eorum cedrorum, quia et hoc præmisit: quod tamen Latine dici non potest, quia cedri feminini generis sunt: hoc autem ad litteram, nullo modo potest dici. Domus enim, id est nidus fulicæ, quæ est avis marina, vel stagnensis, quomodo dux est passerum? Sed per hoc innuit spiritualia esse quærenda. Sciendum ergo quia domus fulicæ est petra, quæ in aqua est, quæ tunc fluctibus frangit eos, sed non frangitur; fortis est hæc domus, sed non est in excelsis. Sic et nostra petra, id est Christus, tanta passus a Judæis integer mansit, quo nihil est fortius, nihil humilior. Illi B sunt Judæi in illum; fracti sunt, ille integer mansit. Ecce domus fulicæ. In cedris ergo, id est in divitibus sæculi muniti spirituales nidificant, propter præsentem necessitatem; sed petram habent Christum ducem, imitantes passionem ejus. Et si forte cedri moventur, volabunt passeres, sed non peribunt, quia fulicæ domus, id est petra Christus, dux est eorum passerum. [Cassiod.] Vel, sicut diximus, fulica est avis, quæ in aquis habitat. Hi sunt qui in gratia baptismi permanent, quorum domus est baptismus. Et est: quasi dicat: Qui sunt cedri? Qui sunt passeres? Illi qui baptizantur. Et hoc est, fulicæ domus, id est baptismus, qui est domus regeneratorum, dux est eorum, passerum, id est Christianorum, ad cælos. Vel aliter secundum litteram nostram, herodii domus (138). Herodius rapacissimus avis est, omnium volatilium major, qui et aquilam vincit, [Alcuin.] per quem intelliguntur rapaces, sed nec tales Dominus deserit. Et est, quasi passeres nidificant in cedris. Et dux eorum, passerum, est domus herodii, id est Christus, qui est domus rapacissimorum, 226 quia nec tales deserit. Vel aliter: per herodium, qui est avis rapax potest intelligi tribus Benjamin, de qua fuit Paulus, de quo dicitur: *Benjamin lupus rapax, mane comedit prædam, vespere dividet spolia* (Gen. XLIX), quia Paulus in adolescentia persecutus est Ecclesiam, et in vespere suæ ætatis spolia diabolo rapuit, prædicando. Et est: Non mirum si cedri D plantantur, et passeres nidificant; quia domus id est genus, id est generatio herodii, id est Paulus, qui fuit de tribu Benjamin, qui dictus est lupus rapax, dux est eorum passerum et cedrorum, quia ipse conversus, alios plures ad fidem convertit. *Montes excelsi*. [Cassiod.] Quasi dicat: Domus herodii dux est passerum, et montes excelsi, id est altiora præcepta Scripturarum sunt firmamentum cervis. Cervi sunt magni spirituales transcendentis in cursu omnia spinosa sæculi. Hi sunt alti montes, quæ scilicet eminent in Scripturis altiora præcepta; cogitant enim sublimia, tenent eminentia, justifi-

cantur in summis. Vel montes sunt apostoli, prophetæ, ipse Christus qui sunt firmamentum cervis, id est spiritualibus. [Aug.] Quid autem est de humilibus bestiis petra, id est Christus, est *refugium herinacii*. Vel, hericiis et leporibus, alia littera, id est timidus, et opertis minutis et quotidianis peccatis. Hericius enim spinosum animal est, et significat peccatores. Lepus animal timidum, et significat timidos. Leporibus ergo et hericiis qui non possunt alta tenere, factus est Christus refugium. Hæc petra multiplicem habet usum. In mari enim hæc petra domus est fulicæ, quia Christus in fluctuatione sæculi est domus illorum qui in gratia baptismi perseverant: in terra est refugium hericio et lepori, id est illis qui aliquo amore adhærent terrenis, et sunt quasi hericius et lepus. Est refugium herinacii, in montibus, id est in magnis et spiritualibus est firmamentum. Hæc est enim petra, de qua ut supradictum est, volucres cæli dant voces.

VERS. 20. — « Fecit lunam in tempora; sol cognovit occasum suum. »

Fecit lunam, ad litteram. [Cassiod., Alcuin.] Post terrena transit ad cælestia, quæ tamen terræ faciunt, id est serviunt. Et quia historiæ littera manifesta est, allegoricum sensum prosequamur. Sciendum ergo est, quia post tot genera Christianorum, quæ per genera animalium significavit, et post prædictam ordinationem prælatorum et subditorum, ascendens subjunxit de Christo et Ecclesia, quomodo scilicet hic est temporaliter Ecclesia, et crescit et decrescit, et quid facit ortus et occasus veri solis, id est Christi. [Aug., Cassiod.] Quasi dicat: Hæc prædicta ita ordinavit Deus. Et ipse *fecit lunam*, id est Ecclesiam, *in tempora*, quia temporaliter transit, nec semper sic erit. Nec mirum si transit; nam et sol id est Christus, *cognovit*, id est approbavit, placuit ei. Vel cognovit, id est præcivit, *occasum suum*, [Aug.] id est passionem, quæ bene occasui solis comparatur. Sol enim sic occidit ut oriatur, ita qui dormit, id est Christus, non adjiciet ut resurgat? Occidit quia voluit, nemo tollit animam ejus. Cum autem occidit, tenebræ factæ sunt in apostolis, quia defecit spes eorum.

VERS. 21. — « Posuisti tenebras et facta est nox; in ipsa pertransibunt omnes bestię silvæ. »

Posuisti tenebras. [Cassiod.] Quasi dicat: Vere occidit sol, quia eo occidente *posuisti tenebras, et facta est nox* in apostolis, scilicet ut in Petro, qui negavit. Ad litteram etiam, posuisti tenebras, sexta hora qua crucifixus est Dominus (Matth. XXVII). Et facta est nox, id est obscuritas, quia tenebræ illæ densæ fuerunt ut nox. [Alcuin., Aug.] Vel ita, occumbente vero sole, posuisti tenebras, id est cæcitatem in Judæis. Et facta est nox in eis, id est obscura mentis obstinatio. Et *in ipsa nocte pertransibunt omnes bestię silvæ*. Non ita accipiuntur hic bestię silvæ, ut supra. Supra enim accipiuntur bestię silvæ

(138) Ex Hier. hic et Zachar.

conversi, hic dæmones, ut Christus dicitur leo, et diabolus leo (*I Petr.* v). [Haym.] Quos autem generaliter dixerat bestias, demum in catulos dividit et in leones, dicens :

VERS. 22. — « Catuli leonum rugientes ut rapiant, et querant a Deo escam sibi. »

Catuli leonum pertransibunt *rugientes*, id est fermentes. [Aug.] Sunt enim principes dæmoniorum, sunt etiam catuli, id est contemptibilia dæmonia, quæ in tenebris quærunt seducere animas. Ipse major est leo, qui semper circuit quærens quem devoret (*I Petr.* v), pascuntur autem erroribus hominum. Cibus enim serpentis est terra (*Gen.* iii). [Cassiod.] Bestiæ et catuli ergo sunt dæmones, qui tempore passionis Christi invenerunt corda titubantium apostolorum, *ut rapiant*. [Aug.] Quasi dicat : Pertransibunt ad hoc utique, ut rapiant et quærant a Deo escam sibi, quia nec tentare possunt, nisi Deo permittente.

VERS. 23. — « Ortus est sol, et congregati sunt, et in cubilibus suis collocabuntur. »

Ortus est sol. [Alcuin., Cassiod., Aug.] Postquam dixit quid fecit occasus veri solis, subdit de ortu, et quid faciat ipse ortus. Quasi dicat : In nocte pertransibunt catuli sed Christo resurgente, quia in omnibus non possunt, vel in cubilibus, id est in cordibus pertinacium permanent. Et hoc est quod dicit, *ortus est sol*, id est Christus recepit animam quam posuit, et congregati sunt catuli leonum, quia recedunt a persecutione Ecclesiæ in toto orbe clarificato Christo. Quibus enim ortus est sol, non audent eos invadere leones, qui habent signum thau scriptum in frontibus suis, ut illi qui in Ezechiele hoc signo sunt liberati (*Ezech.* xix). [Alcuin.] Et nota quia sicut in occasu Christi, pertranseunt catuli leonum, et in ortu congregantur, sic Christo in aliquo occidente per peccatum, vigent mala, eodem resurgente per gratiam fugiunt. *Et in cubilibus suis*, [Aug.] id est in cordibus infidelium, collocabuntur, nisi jam facient impetum in sanctos.

VERS. 24. — « Exhibit homo ad opus suum : et ad operationem suam usque ad vesperam. »

Exhibit homo ad opus suum, [Hier.] ut incipiat bene operari; et ad operationem suam, ut continuet perseverando usque ad vesperam, id est usque ad finem sæculi, quia jam licet in securitate pacis bona operari; sed in vespera, id est in fine mundi, erit contenebratio et gravis impetus.

VERS. 25. — « Quam magnificata sunt opera tua, Domine! omnia in sapientia fecisti; impleta est terra possessione tua. »

Quam magnificata, etc. [Aug.] His omnibus inspectis, omnis homo credens magno exultat gaudio, admiratur, non potest eloqui. Admirando ergo exclamat : Quia hæc prædicta fecisti, ergo o Domine, magnificata sunt, id est magna sunt et multa. Et, quam magnificata! quod non potest explicari, Opera tua quæ ad litteram, supra exposita sunt. Vel mystica ubi facta? Unde præcesserunt hæc tam

magna? Ecce omnia in sapientia id est in Christo fecisti. Et quia multa sunt impleta est terra possessione tua, vel, creatura tua, alia littera. Ad litteram, per Christum Deus Pater creavit quidquid est in terra, et in mari et in cælo (*II Cor.* v). Sed quod hic dicit melius mystice accipitur de nova creatura, quam eruit a veteri homine Christus : qua implevit orbem terræ, id est Ecclesiam. Granum enim frumenti cadens in terram multum fructum attulit (*Joan.* xii). Ante singulariter, erat donec transiret (*Paul.* cxi), sed quando per passionem transivit, drachmam perditam invenit, et ovem errabundam ad gregem reduxit : unde gaudium est (*Luc.* xv). Sed tamen adhuc est peregrinatio, adhuc sæculum quatitur fluctibus tentationum, et tempestatibus tribulationum. Unde subdit :

PARS II. VERS. 26. — « Hoc mare magnum, et spatiosum manibus; illic reptilia, quorum non est numerus. »

Hoc mare. [Alcuin., Aug., Haym.] Secunda pars, ubi dicit, quomodo Ecclesiam per mare sæculi Dominus traducit ad littus patriæ. Quasi dicat : Impleta est terra creatura tua; sed nondum sumus in terra viventium, ubi est portio nostra, imo mare, id est sæculum adiuç est transeundum. *Hoc autem mare magnum est et spatiosum manibus exercendis*. [Aug.] Difficile enim est ibi operari; et illic, id est in illo mari sunt reptilia, id est mali spiritus, quorum insidiæ serpunt, quorum non est numerus quia innumeræ insidiæ repunt in hoc sæculo, et incautos occupant, adhuc in his amaris aquis sunt.

VERS. 27. — « Animalia pusilla cum magnis : et illic naves pertransibunt. »

Animalia pusilla cum magnis, [Aug.] id est infideles, pusilli et magni. Multi enim primates sæculi, et multi pusilli sæculi nondum crediderunt : oderrunt Ecclesiam, premuntur Christi nomine; non sæviunt, quia non permittuntur. In manus non erumpens, in corde est clausa sævitia. Et licet in hoc mari sint tot pericula, datum est tamen nobis lignum crucis, in quo transnavigemus. Et hoc est quod sequitur. Tamen quamvis sit magnum illic, id est in illo mari, naves id est Ecclesiæ pertransibunt, vel, commeabunt. Has naves gubernat Christus ligno crucis. Vigilet ergo Christus in corde nostro, et tuti simus.

VERS. 28. — « Draco iste quem formasti ad illud denudum ei; omnia a te expectant, ut des illis escam in tempore. »

Draco iste. [Aug.] Et præter hæc animalia est etiam in illo mari; quod superat ea omnia, scilicet draco, qui et leo dicitur, id est serpens antiquus, qui primos parentes dejecit, cujus caput, id est primam suggestionem, Ecclesia conterit, et sic cæteros motus evadit. Ipse observat calcaneum ejus, id est lapsus a via Dei, ut sic possideat. Unde in Genesi dicitur serpenti; *Inimicitias ponam inter te et mulierem* (*Gen.* ii); ipsa conteret caput tuum, et tu insidiaberis calcaneo ejus. [Alcuin.] Qui draco anibi

dicitur Lucifer, alibi Leviathan, qui cæteris in essentia excelsior factus est, in malitia major; sed nec ipsum draconem timebunt naves, imo illudent ei. (139) Et est sensus: Præter alia animalia, in hoc mari est draco iste, quem, o tu Deus, formasti, secundum substantiam, in qua bonus erat in empyreo locatus; sed vitio suo inde cadens, factus est hic ad illudendum ei, id est ad hoc cadens de cælo, factus est hic, id est in hac inferiori habitatione, ut illudatur ei ab angelis Dei. Dicitur enim in Job: *Illudi Satanæ ab angelis Dei, qui sunt præpositi super aerias potestates, ne noceant nobis (Job xl), omnia, quasi dicat: Hæc prædicta sunt in mari, sed hæc omnia, id est creatura nova, et reptilia, et animalia, et draco a te expectant ut des illis escam in tempore, quia nil possunt nisi permittas. Quid expectant? Ut des illis escam in tempore opportuno, [Aug.] quod quidam interpretes addunt: Habet justus cibum suum; habet draco cibum suum; cibus draconis, terra est, quia dictum est ei: Terram comedes omnibus diebus vitæ tuæ (Gen. iii); [Alcuin., Aug.] quia qui terrena amant, cibus diaboli sunt. Cibus autem justus, est verbum Dei. Unde: Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei (Matth. iv). Si ergo bene vixeris, cibum Christi habebis. Si vero a Christo recesseris, cibus draconis eris.*

VERS. 29. — « Dante te illis, colligent: aperiente te manum tuam, omnia implebuntur bonitate. »

Dante te. [Aug.] Quasi dicat: Expectant ut des et dante te illis. Vel, cum dederis illis, alia littera, id est dæmonibus colligent, ante non possunt colligere, nec tentare. Deinde addit, et de cibo nostro, quasi dicat: Dante te illi colligent, sed aperiente te manum tuam, etc. Manus est Christus, quæ aperitur cum revelatur. Unde: Et brachium Domini cui revelatum est? (Isa. lliii.) Revelatio enim apertio est. Et te eum aperiente, id est revelante, omnia implebuntur bonitate, quam non a se habent, quod aliquando probatur illis, scilicet quod non a se habeant, sed a te, quia te averso turbantur. Unde subdit:

VERS. 30. — « Avertente autem te faciem turbabuntur, auferes spiritum eorum et deficient: et in pulverem suum revertentur. »

Avertente te autem faciem turbabuntur, etc. [Cassiod.] Vel manus est potestas Dei, quæ abunde replet omnia. Ergo aperiente te manum tuam, id est potestatem tuam, omnia implebuntur bonitate; Avertente autem te faciem turbabuntur. [Aug.] Multi impleti bonitate Dei, sibi tribuerunt quod habebant, et facti sunt sibi placentes. Volens autem eos probare Deus, quod non a se habent, sed a Deo, ut cum bonitate habeant humilitatem aliquando eos perturbat, avertit ab illis faciem, et cadunt in tentationem. Et ita ostendit illis, quia quod justus erant, et recte ambulant, eo regente fiebat. Sed quare turbas? Ecce per hoc auferes spi-

ritum eorum, id est superbiam; et deficient omnino, ut convertantur, et ut clament: Defecit spiritus meus; et de peccatis pœnitentis in pulverem suum revertentur, id est se esse pulverem cognoscent. Invenit enim se homo terram pœnitens de peccato, et ablato spiritu eorum,

VERS. 31. — « Emitte spiritum tuum et creabuntur: et renovabis faciem terræ. »

Emitte, vel, emittes spiritum tuum, [Cassiod.] id est, Spiritum sanctum, qui creat novos. Et nota quia pulvis suus illorum dicitur, quia ex se habent quod sunt pulvis. Spiritus vero Domini, ecce medicina reversis in pulverem [Aug.] Dico emitte spiritum. Et eo emisso creabuntur in operibus bonis. Unde Apostolus: Ipsius figmentum sumus, creati in operibus bonis (Ephes. ii): et renovabis faciem terræ, novis hominibus consentientibus, quod a te, non a se, boni sunt. Et quia ex Deo omnia bona, ergo

VERS. 32. — « Sit gloria Domini in sæculum; lætabitur Dominus in operibus suis. »

Sit gloria Domini. [Aug., Gl. int.] Et non ad tempus, sed in sæculum, id est, in æternum; et lætabitur Deus in operibus suis, non in tuis, sed in suis, scilicet quæ in eis facit. Qua littera illa faciat, subdit, scilicet,

VERS. 33. — « Qui respexit terram, et facit eam tremere; qui surgit montes et fumigant. »

Qui respicit misericordia terram humanæ mentis, [Aug.] quæ exsultabat de bonitate sua, et sibi vires opulentæ suæ tribuebat, quam Deus respicit, et facit eam tremere. Melior est tremor humilitatis, quam confidentia superbiæ. Unde Apostolus: Cum tremore operamini vestram salutem (Philip. ii). Deus enim est, qui operatur omnia in nobis. Et ipse est qui tangit compunctione, vel amissione rerum, montes, id est eos qui superbi erant, jactantes se, et tacti fumigant, id est precem Deo reddunt, qui ante se rogari volebant, et superiorem non rogabant; [Aug.] sed modo rogant, et sacrificium cordis fumigat ad Deum. Incipit etiam flere, quia et fumus excutit lacrymas.

PARS III. VERS. 34. — « Cantabo Domino in vita mea, psallam Deo meo, quandiu sum. »

Cantabo Domino. [Cassiod.] Tertia pars, ubi promittit se semper cantaturum. [Alcuin.] Quasi dicat: Hæc prædicta fecit Dominus, et his inspectis cantabo Domino, id est laudabo Dominum, in vita mea præsentem, et futura, spei et speciei. [Aug.] Modo enim spes est vita nostra; post vita æterna erit vita vitæ mortalis. Spes enim est vitæ immortalis. Quidquid ergo cantat, in vita cantat. Psallam Deo meo quandiu sum, quia in illo sine fine sum. Psallam quandiu, scilicet, id est sine fine. Hoc ideo dicit, ne putetur alius esse actus illius vitæ, quam psallere, quia non potest venire in fastidium, qui laudatur

(139) Ex Aug. hic et in Gen. lib. ii, cap. 22; et Strabo, ut refertur in 2, sent. 2

non venit in fastidium laudare ipsum, sed semper A laudatur, semper amatur. Et ut

VERS. 35. — « Jucundum sit ei eloquium meum, ego vero delectabor in Domino. »

Eloquium meum. [Aug.] Quo me ei indico scienti, ut se mihi indicet nescienti, *sit ei jucundum*, et revera est, quia suavis est Deo confessio tua. Alia littera habet: Suavis est ei disputatio mea, idem sensus. Disputatio enim hominis ad Deum est confessio peccatorum quæ suavis est Deo. Conflere ergo Deo, quod es; fac bona opera, et disputas. Unde Isaias: *Auferite nequitiis ab animis vestris, discite benefacere, judicate pupillo, et venite, et disputemus, dicit Dominus (Isa. ix).* Disputatio est ergo tua, sacrificium humilitatis tuæ, quod est Deo suave. *Ego vero.* Quasi dicat: Hoc est ei suave, quid tibi suave? ecce, *Ego vero delectabor in Domino.* Ecce bona commutatio. Suavis est tibi ipsius gratia, sicut ei. Tuum eloquium dico, delectabor in Domino, et meo exemplo.

VERS. 36. — « Deficient peccatores a terra, et iniqui, ita ut non sint; benedic, anima mea, Dominum. »

Peccatores, [Aug., Gl. int.] qui scilicet in se peccant, *deficiant a terra*, id est a peccatis, ne jam sint quod prius erant auferatur spiritus eorum, ut spiritu Dei recreentur. *Et iniqui* qui peccant in proximos, scilicet *deficiant ita ut non sint* quod prius erant iniqui, [Aug., Cassiod.] scilicet vidit hoc iste scilicet quod iniqui et peccatores deficiunt, et impletus gaudio, iterat principium, dicens: *Benedic, anima mea, Dominum.* Per hoc innuit quod finis bonorum similis est principio.

COLLATIO IN PSALMUM CIII: « BENEDIC, ANIMA MEA, DOMINO; DOMINE, » etc.

VERS. 3. — *Sicut pellem כִּירְיָדָה CATERIAH*, recentiores vertunt, *sicut cortinam.* Hieronymus est cum Septuaginta. Tandem nulla est discrepantia, cum tentoria solebant pellibus tegi, ob aeris incommoditates.

VERS. 4 et 5. — Versiculi 4 et 5, cur efferant Latini per secundam personam, cum tamen apud Hebræos et Græcos ponantur pronomina tertiæ personæ, edisserit D. Hieronymus ad Suniam et Fretellam hoc modo: « *Qui facis angelos tuos spiritus*, pro quo in Græco vos invenisse dicitis ὁ ποιῶν ἀγγέλους αὐτοῦ, id est *qui facit angelos suos spiritus.* A quibus breviter quærite quomodo cum ad Deum sermo sit, quasi ad alium loquens Propheta repente mutetur, maxime cum sic incipiat: *Domine, Deus meus, magnificatus es vehementer, confessionem et decorem induisti, et qui tegis aquis superiora ejus, id est cæli, qui ponis nubes ascensum tuum, qui ambulat super pennas ventorum, et statim sequatur: Qui facis angelos tuos spiritus, et ministros tuos ignem urentem; qui fundasti terram super stabilitatem suam.* Et post paululum: *Ab increpatione tua fugient, et a voce tonitruï tui formidabunt, et in loco quem fundasti eis. Qui emittis fontes in convallibus.* Et illud: *Ut educaſ panem de terra.* Si ergo omnia hæc ad secundam personam sunt, id est, ad Deum, quomodo in uno versiculo, tertia persona subito, et extra ordinem inducitur? Hactenus ille. Etiam si non per omnia quadrant quæ nunc sunt in Græcis exemplaribus, quæ videre licuit.

VERS. 41. — *In convallibus.* Munsterus et inter-

pretes pro Cajetano, vertunt *in flumina. Qui emittit fontes in flumina vel fluvios.* Hieronymus et alii sæpe memorati, stant a Vulgata lectione. Siquidem נְחָלִים NEHALIM, ambiguum est.

VERS. 12. — *Exspectabunt onagri in siti sua. Ut appareat Septuaginta legisse יִשְׁבֵּר יְשָׁבֵר, quam lectionem indicat punctum appositum in sinistro cornu litteræ sin, id est expectabunt.* Alias יִשְׁבֵּר יִשְׁבֵּר יִשְׁבֵּר, hoc est *frangent, sive exstinguent.* Vel, ut reddidit Hieronymus, *reficiant sitim suam.*

VERS. 13. — *De medio petrarum.* Cur Septuaginta mutaverint frondes in petras, sensus mysticus quem perscquitur Augustinus, pio lectori potest respondere. Siquidem Hieronymus vertit, *de medio nemorum dabant vocem*, et cæteri *de medio frondiam*, quæ versiones multis modis quadrant cantillationibus avium, de quibus agebat prior clausula. Nec præterea insolitum est aves nidulari in petrarum foraminibus, ac inde voces emittere. Hæbraice quidem legitur מְנַעַף אֶפְרַיִם, quod omnes interpretantur *ramos aut frondes, nemora, arbores*, quibus gaudent aves. Hieronymus in Commentariis exponit *de medio petrarum*, hoc est Ecclesiarum. Jam innumera sunt quæ auctoritate Spiritus sancti, ut creditur, mutantur Septuaginta longe ab Hæbraica lectione, ut non mirum videri debeat, ubi paululum discedunt, imo sensu constante, quemadmodum hoc in loco. Duo gratia exempli proferemus, in quibus nihil commune habent Septuaginta cum Hæbraico. Jonæ iii: Hebr. habet: *Adhuc quadraginta dies, et Ninive subvertetur.* Septuaginta, *adhuc triginta dies, et Ninive subvertetur.* Adeo ut D. Hieronym. demiretur unde hoc fecerint. Verum D. Augustinus xviii De civitate Dei, cap. 44, reduct ad concordiam, referens quadraginta dies ad tempus medium, inter resurrectionem et ascensionem; tres vero dies, ad triduum mortis, accipiendo Ninivem typice pro Ecclesia, per pœnitentiam eversa, tandem concludit: Longitudinem fugio, ut non hic per multa demonstrarem, in quibus ab Hæbraica veritate putantur Septuaginta interpretes discrepare, et bene intellecti inveniuntur esse concordēs. Unde etiam ego pro meo modulo, vestigia sequens apostolorum, quia et ipsi ex utrisque, id est ex Hæbræis, et ex Septuaginta testimonia prophetica posuerunt, utraque auctoritate utendum putavi, quando utraque una atque divina est. Alterum exemplum, adducemus ex Isa. ix cap. ubi Hæbræi dicunt: *Primo tempore alleviata est terra Zabulon: Septuaginta habent, longe diversum: Hoc primum bibe, velociter fac.* Quod sic interpretatur Hieronymus, ut propheticè dictum, de primo signo quod edidit Christus, hoc est de conversione aquæ in vinum in Cana Galilææ. Ait ergo: *Hoc fecit principium signorum Jesus in Cana Galilææ, et manifestavit gloriam suam, et crediderunt in eum discipuli ejus.* Unde et in Septuaginta dicitur: *Hoc primum bibe, velociter fac*, quia terra Zabulon et terra Nephthalim, prima Christi videre miracula, ut prima biberet fidei potionem, quæ prima viderat Domini signa facientem. » Hæc Hieronymus.

VERS. 18. — *Saturabuntur ligna campi.* Loco campi in Hæbræo ponitur nomen Dorfini tetragrammaton. Hinc Hieronym. vertit ligna Domini. Sanctes tamen et Munsterus interpretantur arbores magnificas et excelsas. Et certe hæc sunt in campis nemorosis, ubi proceræ crescunt, ac quidem singulare a Domino in sua natura accipiunt.

VERS. 19. — *Herodii חֲסִידָה HASIADAH*, Neoterici transferunt *ciconiam.* Editio Romana habet *fulicam*, quæ est avis marina. Quam lectionem tenent et interpretantur Augustinus et Arnobius. Hieronymus varius est. Nam, Job xxvix, vertit *herodion.* Penna struthionis, similis est pennis herodii. Rursus eandem vocem Levit. xi, transtulit *herodionem.* Hoc in loco tamen dixit et alibi milvum adeo ut

videatur dubitasse quem fuerit avis. Nam in cap. Zachar. v, sic refert opiniones diversas, ut nullam improbet, quin juxta quamlibet accommodat interpretationem, ad illud prophetæ: *Habebant alas, quasi alas milvi* (Zach. v). Habebant inquit *alas* juxta Hebraicum חַסִּידָה HASIDAH, quod Aquila, Symmachus, Theodotion Ἡρωδίων, id est *herodionem*. Soli Septuaginta ἕρωνα, id est *upupam* transtulerunt. Hasidam Hebræi milvum putant, avem rapacissimam, et semper avibus domesticis insidiantem. Herodionum vero hi qui de volucrum scripsere naturis, tria genera autumant. Unum album, aliud stellatum, tertium nigrum, quod et sævissimum et sanguinarium, et pugnans, et ad coitum impatientis, ita ut ex oculis eorum erumpat cruor. Upupam quam nos de Græci nominis similitudine traximus; nam et ipsi ἕρωνα appellant, ab eo quod stercora humana consideret, avem dicunt esse spurcissimam, semper in sepulcris, semper in humano stercore commorantem. Hæc, ibi. Sed et ipse ad Suniam et Fretellam, magis probat milvum his verbis: « Pro herodio quod in Hebræo dicitur חַסִּידָה HASIDAH, Symmachus Ἡρῶν, id est milvum interpretatus est. Denique et nos ita vertimus **228** in Latinum, *ibi aves nidificabunt*. Milvi abies domus est, quod scilicet semper in excelsis, et arduis arboribus nidos facere consueverit. Unde et sexta editio, manifestius interpretata est. Milvo cupressus ad nidificandum. Pro *abietibus* autem et

A cupressis, in Hebræo ponitur בְּרוֹשִׁים BEROSCHIM, quod magis *abietes* quam *cupressos* significat. » Hæc Hieronymus.

Dux eorum. [Hieron. et alii, pro hoc habent *abietes*, quod nihil habet commune, cum dux eorum. Cæterum si acceperis BEROSCHIM, ut litera beth sit servilis, non de substantia dictionis, et interpositum aleph quiescens scripseris, nihil mutato sono syllabæ, hoc modo בְּרוֹשִׁים BEROSCHAM habetis, quod est *in ducibus eorum*, eoque sensu quod herodii domus est *in ducibus eorum* passerum, refert idem quod et *dux eorum*.

Montes excelsi cervis. Sic Hieronymus et Campanensis. Alii pro cervis transferunt *damas*, *capreas* aut *ibices*, יְעִילִים יַעֲלִים, *hirci sunt sylvestres*. Septuaginta θάραξ, *cervis* iis accedere periculosum non fuerit.

Herinacis. Vel ut alii volunt, *cuniculis*, alii *leporibus*. De hoc sic scribit Hieronymus ad Suniam et Fretellam: « In Hebræo positum est שְׂפִינִים SCHK-PANNIM, et omnes χοιροφυλιούς voce simili transtulerunt. Soli Septuaginta *lepores* interpretati sunt τοῖς λαγυαῖς, id est *petra refugium leporibus*. Sciendum est autem animal esse non majus hericio, habens similitudinem muris et ursi. Unde et in Palestina ἀρτόμους dicitur. Et magna est in istis regionibus hujus generis abundantia, semperque in cavernis petrarum, et terræ foveis habitare consueverunt. » Hactenus Hieronymus.

PSALMUS CIV.

PSALMI TITULUS: « ALLELUIA. »

Confitemini Domino. Titulus: *Alleluia*. [Cassiod.]

Hic primo angeli cum verbum scilicet, alleluia, positum invenitur, nec ante a quoquam Hebræorum scriptorum positum est quod nulla lingua præsumptum mutare, sicut in Evangelio, amen. Interpretatur autem *laudate Deum*. (140) Nam alleluia, dicitur *laudate*; jam, nomen est Dei invisibilis, id est significat invisibilem, quod nomen ei tantum convenit. Præscribitur autem iste titulus, viginti psalmis, in quibus omnibus magnalia Dei dicuntur, [Cassiod., Alcuin.] et magna in eis est exultatio, sicut in hoc psalmo beneficia Dei narrantur, quæ contulit spirituali semini Abraham. Hic enim commendat Propheta bonos in illo populo Israel, qui cum aliis fidelibus sunt verum semen Abraham filii promissionis. [Aug.] Iste est ergo primus psalmus, cui prænotatur alleluia. Et est sensus: *Alleluia*, id est *laudate Deum*. Unde et psalmus incipit. (141) Intentio: Monet ad laudem. Modus: Sex sunt partitiones. Sic enim partitur hunc psalmum Augustinus, cui consentit Cassiodorus, nisi quod sextam partem alibi facit, quam Augustin. Quod in lectione psalmi suo loco monstrabitur. Primo ut in verbis exterioribus intellectum videas interiorem, quasi in corpore animam admonet semen Abraham, id est filios promissionis, pertinentes ad hæreditatem testamenti æterni, ut ipsum Deum tanquam hæreditatem eligant, et gratis non pro aliquo extra eum colant, et hoc faciant, laudantes, invocantes, annuntiantes, nec in sua, sed in ejus gloria per fidem,

bene operantes, spe gaudentes, charitate ferventes. Et hoc totum sonat psalmus, his verbis, *confitemini*, etc., usque ibi, *mementote mirabilem*, ubi est partitio, quam et alias suis locis exsequimur. Propheta ergo a laude incipiens, quam titulus prænotat, ait:

VERS. 1. — « Confitemini Domino, et invocate nomen ejus; annuntiate inter gentes opera ejus. »

Confitemini Domino, [Aug., Gl. int., Aug.] id est laudate Deum, quod fit ab amante. Non enim est speciosa laus in ore peccatoris (Eccli. xv). Præmissa laude, sequitur invocatio, ut petat desiderata; et *invocate nomen ejus*, quia laudans auditur. Congruus ordo iste, ut prius sit laus, post invocatio. Unde alibi: *Confitebimur tibi, Deus, confitebimur, et invocabimus nomen tuum* (Psal. LXXIV). Et alibi: *Laudans invocabo Dominum* (Psal. XVII). Et in oratione Dominica promittitur brevis captatio, scilicet, *Pater noster, qui est in cælis* (Matth. vi). Et postea subsequuntur petitiones. Deinde subdit: *Et annuntiate inter gentes opera ejus*, quia amor Domini in pascendis ovibus ejus maxime ostenditur. Unde Dominus dixit Petro: *Simon, diligis me? eique respondentem: Domine, tu scis quia amo te, dixit: Pasce oves meas* (Joan. XXI).

VERS. 2. — « Cantate ei psallite ei, narrate omnia mirabilia ejus. »

Cantate ei verbo, [Aug.] quia ore cantatur, et *psallite ei*, id est opere laudate, quia manibus psallitur. Deinde istis duobus duo alia reddit: ad hoc enim quod dixit: *Cantate*, quasi determinando quo-

(140) Ex Hier. in Epist. ad Marcellum de decem Dei nominibus.

(141) Ex Aug. ad calcem psalmi et in repetitione.

modo content, subicit *narrate omnia mirabilia ejus*. Nihil enim silendum est pudore. Vel ideo dicit, quia omnia quæ dicunt de eo mirabilia sunt. [Cassiod., Aug.] Nullus enim potest omnia narrare. Deinde addit quod dixerat psallite, refert quod subditur.

VERS. 3. — « Laudamini in nomine sancto ejus; lætetur cor quærentium Dominum. »

Laudamini. [Aug., Gl. int.] Quasi dicat: Psallite hoc modo: *Laudate*, id est operamini sic ubi laudamini, quod bene operantes merito possunt. Et hoc in nomine sancto ejus hoc addit, ne de bono opere homo gloriatur in se, sed in Domino. [Non enim vetat laudari, si boni sunt, sed non nisi in Domino, qui bonos facit, cui omne bonum ascribere debent. Et in omnibus ejus gloriam quærere, hoc est quod alibi dicitur: *In Domino laudabitur anima mea* (Psal. xxxiii). Et quod ibi addit: *Audiant mansueti et lætentur*. Hic quoque quodammodo addere videtur, dicens: *Lætetur cor quærentium Dominum*, etc. [Hier.] Vel ita: Laudamini in nomine sancto ejus, id est gaudete dici Christiani a Christo. Et lætetur cor, [Haym., Aug., Hier.] et si non corpus, quærentium Dominum, qui bene operantes æmulantur; et si lætatur cor quærentium Domini, quanto magis invenientium? Ergo dum operamini,

VERS. 4. — « Quærите Dominum et confirmamini; quærите faciem ejus semper. »

Quærите Dominum, [Cassiod., Aug.] in præmium, et sic confirmamini, id est inde enim fortes sunt, et illuminati. [Hier., Aug.] ut sciant agenda, et possint ea perficere. Declinantes autem ab eo, et infirmi sunt et cæci. *Quærите semper in hac vita faciem ejus*, id est præsentiam ejus, quæ si per fidem invenitur, tamen semper in hac vita perquirenda est, ut postea per speciem habeatur. [Hier.] Judæis ut parvulis præceptum erat in lege veteri, ut ter in anno apparerent in conspectu Domini, non vacui, scilicet in Pascha, [Pentecoste et Scenopegia (Exod. xxiii). Nos autem qui sumus in anno benignitatis, semper faciem Trinitatis quærere debemus. [Aug., Alcuin.] Vel, semper quærите, id est in præsentia, et in futuro. Et tunc enim sine fine quæratur, quia qui amatur semper desideratur, semper quæratur, ne sit absens, sed semper præsens; malus potest timere præsentiam ejus quam bonus amat.

PARS II. VERS. 5. — « Mementote mirabilium ejus quæ fecit; prodigia ejus et judicia oris ejus. »

Mementote mirabilium. [Aug.] Secunda pars ubi ad parvulorum corda nutrienda proponit de fide patriarcharum, et de promissionibus Dei, ut nos simus semen illorum. Non solum de Judæis, sed etiam de omnibus gentibus. Et hoc ostendit usque ibi, cum essent numero, brevi. [Alcuin.] Quasi dicat: Quærите ipsum. Sed quia sunt qui non ferunt solem in rota, qui non possunt intelligere Christum in altitudine suæ deitatis quæ avolat ab intellectu, sicut potest nemo videre solem in rota sua. Dico vobis minoribus, saltem *mementote mirabilium eo-*

rum, vel mirabilia ejus, quæ fecit. [Aug.] Ecce jam iste ardens laudator contemperat se infirmis et lætentibus, quos mirabilibus Dei temporalibus nutrit, ac si dicat: Si id quod Deus est magnum est quærere; vel, id est saltem quæ fecit videte. Simile est huic quod Dominus dixit Moysi: *Hæc dices filiis Israel: Qui est misit me ad vos* (Exod. iii). Quod vix aliquantisper pura mens capit. Deinde gratiam suam, misericorditer contemperans, dixit: *Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Jacob* (ibid.), quod etiam a parvulis capi posset. Ita hic prius monet quærere faciem quod convenit grandibus: deinde attendere opera, quod parvuli possunt. Et mementote prodigia ejus majora, [Cassiod.] scilicet miracula, quibus aliquid futurum significabatur, et *judicia oris ejus*, [Alcuin.] quæ per Moysen mandavit in lege. Nota quia paulatim ascendit, de prodigiis visibilibus, transit ad judicia, inde ad æternum testamentum, ubi præceptum est et promissum. Testamentum enim æternum dicitur, et doctrina ipsa, et promissio hæreditatis æternæ; et quibus hoc dicitur? illis qui sunt secundum fidem.

VERS. 6. — « Semen Abraham, servi ejus; filii Jacob, electi ejus. »

Semen Abraham servi ejus, [Hier., Aug.] et qui sunt filii Jacob, id est imitatores luctando contra carnem. Jacob dico *electi ejus*. Dico mementote et debetis, quia

VERS. 7. — « Ipse Dominus Deus noster; in universa terra judicia ejus. »

Ipse Christus est Dominus Deus noster, [Aug.] et ne putes filios Abraham tantum esse in una gente secundum carnem quia in universa terra sunt *judicia ejus*, id est in universa terra sunt Jacob et Israel, id est fideles, quibus judicia sua manifestat, sed non alii genti.

VERS. 8. — « Memor fuit in sæculum testamenti sui; verbi sui quod mandavit in mille generationes. »

Memor fuit. [Cassiod.] Ideo etiam debetis esse memores, quia ipse fuit *memor* implendo promissa testamenti sui novi, [Aug.] id est justitiæ et hæreditatis æternæ, quam promisit in Novo Testamento. Dicitur enim testamentum, et illud quod promittitur, et doctrina in qua promissio declaratur, et pro qua servata redditur. Testamenti dico, duraturi in sæculum, id est in æternum, unde post dicit, in testamentum æternum, quod testamentum si vetus accipitur, propter terram Chanaan, de qua sequitur: Quomodo æternum est, cum illa terrena hæreditas, non possit esse æterna? Non ergo de illa accipiendum est. Deinde ut determinet testamentum accipi pro verbi doctrina, subdit, *verbi*. Quasi dicat: cujus testamenti memor fuit? ecce, verbi quod mandavit in mille generationes, id est omnes quibus vivendum est ex fide. Accipitur enim hic mille pro infinito. Hoc est verbum Evangelii, verbum fidei, quod extenditur in omnes generationes, pro quo servato redditur promissum æternum, quod per te-

stamentum ante significavit, quod non mandavit, sed promissit. Promissum enim est quod accipere debemus, mandatum est quod facere debemus. Hæc est fides, ut justus ex fide vivat, et huic fidei promittitur hæreditas.

VERS. 9. — « Quod disposuit ad Abraham, et juramenti sui ad Isaac. »

Quod disposuit. [Aug.] Quasi dicat: Memor fuit verbi, quod disposuit ad Abraham, et juramenti sui, quod disposuit ad Isaac.

VERS. 10. — « Et statuit Jacob in præceptum: et Israel in testamentum æternum. »

Et statuit illud, [Aug.] scilicet verbum fidei, ipsi Jacob in præceptum et statuit illud Israel in testamentum æternum, id est in promissum æternum. Ecce illud verbum, et in præcepto est et in promisso; sed secundum aliud et aliud. Opus enim quod mandat, est in præcepto. Merces 229 autem operis est in promisso, operantibus enim promittit mercedem. Et est, statuit illud, verbum. *Israel in testamentum æternum,* [Aug., Alcuin.] id est quod ex ipso verbo impleto daturus esset aliquid æternum, scilicet terram Chanaan, quæ non est æterna; sed æternum significat. Ecce tres patriarchæ memorati sunt, quorum specialiter dicit se esse Deum: *Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Jacob* (Exod. iii). Ecce triplex auctoritas. Dico statuit in testamentum æternum.

VERS. 11. — « Dicens: Tibi dabo terram Chanaan; funiculum hæreditatis vestræ. »

Dicens: Dabo tibi terram Chanaan [Aug.] id est quod ab ea signatur; dedit enim eis etiam hanc terram in figura æternæ hæreditatis, ad quam æternam hæreditatem non omnes pertinent. Ideoque addit, *funiculum hæreditatis vestræ*, scilicet dabo, [Haym., Gl. int.] id est hæreditatem cœlestem illis solis, qui funiculo divinæ prædestinationis signati sunt. Vel ideo dicit, *funiculum*, quia sicut funiculo distributa est terra promissionis, in diversas partes, ita in vita æterna diversæ sunt mansiones; juxta illud: *In domo patris mei mansiones multæ sunt* (Joan. xiv). [Cass.] Cur autem cœlestis hæreditas dicitur terra Chanaan, nomen ejus aperit. Interpretatur enim Chanaan, *humilis*, quia in eam nemo intrat, nisi humilis. Sed ex historia idem perpenditur. Dixit enim Noe Chanaan futurum servum fratrum suorum (Gen. ix). [Aug.] Id est Deo excluso, Chanaan datur terra semini Abraham. Is est servilis timor, qui non manet in domo in æternum, quia charitas foras mittit timorem, et manet filius in domo in æternum (Joan. viii; I Joan. iv). Congruè ergo hæreditas æterna, dicitur terra Chanaan, quia ab ea servi repelluntur, et filii recipiuntur.

PARS III. VERS. 12. — « Cum essent numero brevis, paucissimi, et incolæ ejus. »

Cum essent. [Aug.] Tertia pars, dixerat Deum gratis esse colendum quoniam ante occurrebat animo parvæ fidei. Si Deus gratis est colendus, et ipse est hæreditas, quid de necessitatibus mortalium vitæ

A fiet? subdit hic quid patribus præstitit et filiis eorum tam carne quam fide. [Aug., Alcuin.] Dicit enim quæ subsidia temporalis vitæ præstitit patribus et filiis eorum, tam carne quam fide, non ut his hæreant, sed ea ad bonum æternum referant. Quod faciunt si iis allecti, justificationes et legem Dei requirunt. Cum essent numero brevi. [Aug.] Exsequitur historiam et breviter tangit, quod in Egyptum transierunt, quasi dicat: Hoc promissit Deus; cum essent numero brevi, id est paucissimi, antequam in Egypto multiplicarentur; et incolæ, id est advenæ ejus, scilicet terræ Chanaan.

VERS. 13. — « Et pertransierunt de gente in gentem, et de regno ad populum alterum. »

Et pertransierunt de gente in gentem. [Aug.] Proponit breviter quod postea plenius narrabit. *Et pertransierunt de regno*, id est terra promissionis quæ dicitur regnum, non quod tunc esset, sed quod futurum esset: ibi regnum Israel. Transierunt dico, ad populum alterum. Et quomodo perdurare potuerunt? Ecce:

VERS. 14. — « Non reliquit hominem nocere eis, et corripuit pro eis reges. »

Non reliquit, [Aug.] id est, non permisit, hominem nocere eis, et corripuit pro eis reges ut regem Geraræ Abimelech, ne noceret Isaac de Rebecca (Gen. xxvi); et regem Ægypti Pharaonem, ne noceret Abraham de Sara (Gen. xxi). Corripuit dicens:

VERS. 15. — « Nolite tangere christos meos, et in prophetis meis nolite malignari. »

Nolite tangere christos meos. [Aug.] Hæc verba licet in historia non sint, tamen vel latenter dixit ea Deus in cordibus hominum, vel per angelum. Quod autem dixit christos, nullum moveat, quia jam tunc Christiani erant, etsi latenter. Unde *Abraham exsultavit ut videret diem meum; vidit et gavisus est* (Joan. viii). Nullus enim præter hanc fidem, vel ante incarnationem, vel post, Deo reconciliatus est. *Unus enim mediator est Dei et hominum Jesus Christus* (I Tim. ii). *Et nolite malignari in prophetis meis.* Hoc aperte de Abraham constat, quod propheta fuit: sic et de aliis credendum est.

PARS IV. VERS. 16. — « Et vocavit famem super terram; et omne firmamentum panis contrivit. »

Et vocavit. [Aug.] Quarta pars, ubi incipit narrare, quomodo factum est, ut transiret de regno ad regnum. Quasi dicat: Si quæris quomodo transit de gente in gentem, et de regno ad populum alterum, ecce: *Vocavit famem super terram*, etc., usque ibi *et auxit populum suum vehementer*; quasi pertransierint per hoc. Et id est, quia vocavit *Deus famem super terram*. Ita dicit vocasse famem quasi personam animatam, quæ posset vocanti obedire forte ideo, quia hæc mala immittit Deus per angelos malos, qui talibus præpositi sunt. Vocavit ergo famem, id est angelum fami præpositum. Vel potius, vocavit famem, id est dixit ut fames esset, id est

jussit esse in actu, quæ jam erat in dispositione, ita vocavit; et, id est quia contrivit, id est consumpsit, omne firmamentum panis. Et per hoc transierunt de gente in gentem, et de regno ad populum alterum. Sed:

VERS. 17. — « Misit ante eos virum; in servum venundatus est Joseph. »

Misit ante eos virum. [Aug.] Vide quomodo Deus usus est malis in bonum, Joseph enim venditus a fratribus, postea in Ægypto pro justitia est sublimatus (Gen. xli). De quo subdit: in servum, etc. Quasi dicat: Quem misit et quomodo? Ecce: Joseph in servum venundatus est a fratribus, [Hier.] quos postea et patrem in Ægypto recepit (Gen. xxxvii), terramque optimam a Pharaone eis dari fecit (Gen. xlvii) (142). Si autem Joseph humiliatus et exaltatus, locum fecit ad temporalia bona populo Dei, ut firmaretur super inimicos: quanto magis Jesus secundum carnem humiliatus, et in cælis exaltatus suis locum fecit ad æterna. [Aug.] Deinde narrat quæ tulerit Joseph in humilitate sua, et quomodo sublimatus est, dicens:

VERS. 18. — « Humiliaverunt in compedibus pedes ejus; ferrum pertransiit animam ejus, donec veniret verbum ejus. »

Humiliaverunt in compedibus pedes ejus. [Aug.] Non legimus de compedibus Joseph in illa historia Genesis, sed credendum est factum esse quod ibi prætermisum, dicit Spiritus sanctus in psalmis. [Cassiod., Aug.] Et si enim Joseph gratiam habuit apud custodem carceris, ut legitur in Genesi (Gen. xl), tamen prius anxius est. Ferrum pertransiit. Quasi dicat: Præter mala corporis, ferrum, id est tribulatio duræ necessitatis, quæ in æstuante et sollicita anima erat, pertransiit animam ejus, ut de Maria dicitur in Luca: et tuam ipsius animam pertransibit gladius (Luc. ii). [Cassiod.] Vel secundum aliam litteram, anima ejus pertransiit ferrum, id est tribulationem duræ necessitatis. Idem tamen sensus cum priori: etiam in hac tribulatione fuit Joseph, donec veniret verbum ejus, [Aug.] id est interpretatio somnii, sed non fuit ab eo illud verbum, quia

VERS. 19. — « Eloquium Domini inflammavit eum, misit rex et solvit eum; princeps populorum et dimisit eum. »

Eloquium Domini, [Gl. int., Cassiod.] id est spiritus revelans mysteria, inflammavit, vel ignivit eum, id est vivaciter excitavit eum, ut futura diceret. [Aug.] Inflammatus autem dicitur divino eloquio ut computetur inter eos de quibus dicit Apostolus: Spiritu ferventes (Rom. xii). Unde bene Spiritus sanctus, quando a Domino apostolis missus est, visæ sunt illis linguæ divisæ (Act. ii), velut ignis, a quo igne discedunt illi, de quibus dicitur: Refrigeret charitas multorum (Matth. xxiv). Et propter hoc verbum misit rex, id est Pharaon, et solvit a reatu, id est a pœna eum compeditum, scilicet prin-

ceps populorum et divisit eum inclusum, liberum a carcere.

VERS. 20. — « Constituit eum dominum domus suæ, et principem omnis possessionis suæ. »

VERS. 21. — « Ut erudiret principes ejus sicut semetipsum, et senes ejus prudentiam doceret. »

Ut erudiret principes ejus sicut semetipsum, et senes ejus prudentiam doceret. [Aug.] Neque hoc legimus in historia, sed credendum tantum virum Dei cultorem non de solis corporalibus curam gessisse.

VERS. 22. — « Et intravit Israel in Ægyptum, et Jacob accola fuit in terra Cham. »

Et post Joseph intravit Israel in Ægyptum, [Aug.] et Jacob accola fuit, id est advena, non indigena, in terra Cham. Hæc est Ægyptus, cujus gens a Cham filio Noe descendit (Gen. x). Cham etenim filius Noe fuit, pater Canaan de quo Ægyptii traxerunt originem.

PARS V. VERS. 23. — « Et auxit populum suum vehementer; et firmavit eum super inimicos ejus. »

Et auxit. [Aug.] Quinta pars. Ecce quæ gesta sunt breviter proponit, quæ postea plene narrat. Dicit etiam quomodo firmavit populum suum super inimicos suos. Et hoc totum usque ibi, expandit nubem, ubi est sexta pars secundum Augustinum. Quasi dicat: Misit Deus post Joseph Jacob in Ægyptum, et ibi vehementer auxit populum suum secunditate nascendi, [Cassiod., Aug.] et firmavit eum super inimicos ejus. Hoc non ante Moysen factum fuit, sed per signa Moysi. Ante enim masculi fetus filiorum Israel necabantur, et ipsi in faciendis lateribus conterebantur (Exod. iii), sed postea in manu potenti per signa et portenta Domini metuendi et honorandi, facti sunt, donec duri regis contemptio vinceretur; ipsumque cum exercitu suo mare Rubrum obrueret. Quomodo autem hoc factum est, quia breviter proposuerat, plene narrare incipit:

VERS. 24. — « Convertit cor eorum ut odirent populum ejus, et dolum facerent in servos ejus. »

Convertit cor eorum ut odirent populum ejus. [Aug.] Non ideo dicit, convertit cor eorum, quia Deus sit auctor mali. Non enim intelligendum est vel credendum quod Deus cor hominis ad facienda peccata convertat, vel quia patrum peccatum sit odisse populum Dei. Et dolum facerent in servos ejus. Istorum tam gravium peccatorum auctor non est Deus, quia nullius etiam levissimi peccati auctor credendus est; sed mirabilis Dei bonitas, etiam malis bene utitur. Cum enim ipsi vitio suo mali essent, ille de malo illorum benefecit. Non enim antequam odissent populum ejus boni erant, sed maligni et impii tales erant, qui facile incolis suis felicibus inviderent. Dum ergo auxit felicitatem Israel, hoc Dei beneficio illi ad invidendum conversi sunt, quia jam mali erant. Non itaque cor illorum malum faciendo,

(142) Ex Aug. in rep. psalm.

sed populo suo beneficiendo. Cor eorum, sponte malum, convertit, dum suos multiplicavit, ut odirent, per invidiam populum ejus. Invidia enim est odium alienæ felicitatis, quo illorum odio ad exercitationem populi sui, et ad gloriam nominis sui usus est, sicut sequentia docent. Dico, convertit cor eorum ut audirent populum ejus. Et ut dolum facerent in servos ejus, scilicet ut opere luti et lateris minuerentur servi Dei. Deinde quo modo his usus sit ad gloriam suam, incipit exponere dicens :

VERS. 25. — « Misit Moysen servum suum : Aaron quem elegit ipsum. »

Misit Moysen servum suum. [Cassiod.] Misit servum, qui omnia per se poterat, ut doceret, qua moderatione hæc omnia egisset. Et *misit Aaron quem elegit ipsum.* Sufficeret dicere quem elegit, sed nihil querendum est in eo quod addit ipsum, sed consuetudo divinæ locutionis est ad 230 explanationem. Et

VERS. 26. — « Posuit in eis verba signorum suorum : Et prodigiorum suorum in terra Cham. »

Posuit in eis, [Cassiod.] scilicet Moysen et Aaron *verba signorum suorum et prodigiorum suorum in terra Cham,* id est quibus prædicabatur ab eis, quæ signa et prodigia Dominus esset facturus inter Cham. [Aug.] Vel ita, verba signorum non accipit verba quibus fierent signa. Multa enim sine verbis facta sunt, vel virga, vel manu extenta, sed quia ipsa facta non erant significationis inania, sicut verba quæ loquimur, ideo et ipsa dicta sunt verba. Verba ergo non vocum, vel sonorum, sed signorum et prodigiorum per eos fecit signa. Et est, posuit in eis verba signorum, id est per eos fecit signa, quia tanquam verba aliquid significabant. Et posuit verba prodigiorum suorum, [Cassiod.] id est per eos fecit prodigia, quæ aliquid portendebat. Et hoc in terra Cham. Quæ autem signa fecit, subdit :

VERS. 27. — « Misit tenebras et obscuravit et non exacerbavit sermones suos. »

Misit tenebras, et obscuravit. [Aug.] Hoc ad litteram inter plagas Ægypti legitur, quia tenebras inter alias plagas passi sunt (Exod. x), sed quod hic dicit, melius sic accipiamus ut intelligamus corda eorum obscurata, qui præcepta Dei spernebant. Et est competens initium plagarum, cæcitas sine qua non incurissent cætera. *Et non exacerbavit,* [Haym., Aug.] complevit et per miracula confirmavit. Vel secundum aliam litteram quæ est, *exacerbaverunt,* scilicet Ægyptii contradictionibus suis sermones ejus Dei. Vel sicut in quibusdam codicibus reperitur : *Et non exacerbaverunt,* scilicet Moyses et Aaron, sermones ejus Dei, quia illos etiam durissimos, scilicet Ægyptios, patienter tulerunt, propter mandatum Domini, donec omnia in eis quæ Deus disposuit fierent.

VERS. 28. — « Convertit aquas eorum in sanguinem, et occidit pisces eorum. »

Convertit aquas eorum in sanguinem. [Cassiod.] Hæc est secunda plaga quæ in Exodo ponitur prima

(Exod. vii), quæ signabat quod aquas Rubri maris verteret eis in mortem; et occidit pisces eorum. Ne ergo sit in aquis spes vitæ illis hominibus, cum in aqua moritur. Quod ibi naturaliter nutritur.

VERS. 29. — « Edidit terra eorum ranas in penetralibus regum ipsorum. »

Et dedit terra eorum ranas. [Aug.] Ecce tertia. Secundum aliam litteram, *et dedit terra eorum ranas,* id est terram eorum convertit in ranas, quia tot fuerunt ranæ, ut hoc hyperbolice dicatur, et erant ranæ in penetralibus regum ipsorum. (Exod. viii.) Socii ranarum sunt principes, qui sub aquis post locuti di erant.

VERS. 30. — « Dixit, et venit cænomia, et ciniphes in omnibus finibus eorum. »

Dixit, et venit cænomia et ciniphes in omnibus finibus eorum. [Aug.] Ecce hæc est quarta plaga, quæ jactantia regis est, qui nec par est muscis (Exod. viii). Si autem queritur quando dixerit Deus hoc, respondemus quod in verbo ejus hoc erat sine tempore, antequam fieret in tempore per ipsum verbum, licet per angelos, vel per Moysen, et Aaron quodam modo dixit, ut fieret tunc quando fuerat faciendum. Deinde sequitur quinta plaga.

VERS. 31. — « Posuit pluvias eorum grandinem : et ignem comburentem in terra ipsorum. »

Posuit pluvias eorum grandinem, [Cassiod.] id est pro pluvia quæ fecundat, facta est grandio, quæ tacta arefacit (Exod. x). Et hoc simile dictum illi quod supraposuit, et dedit terra eorum ranas, et ignem comburentem, id est fulmina, scilicet posuit [Aug.] in terra ipsorum.

VERS. 32. — « Et percussit vineas eorum et ficulneas eorum; et contrivit lignum finium eorum. »

Et percussit grandine et igne [Cassiod.], id est fulminibus vineas eorum, et ficulneas eorum et contrivit lignum eorum. Ne ergo dubites de satis quin perempta sint, ubi majora pereunt. Deinde sequitur vi plaga.

VERS. 33. — « Dixit, et venit locusta, et bruchus : et cujus non erat numerus. »

Dixit et venit locusta, [Aug.] quæ est mater bruci, de quo subditur : *Et bruchus, cujus,* scilicet locustæ et bruci non erat numerus. Una plaga est locusta et bruchus, quia altera est parens, altera est fetus.

VERS. 34. — « Et comedit omne fenenum in terra eorum; et comedit omnem fructum terræ eorum. »

Et comedit omne fenenum, [Gl. int.] id est herbam in terra eorum et comedit omnem fructum segetum terræ eorum. [Aug.] Deinde sequitur septima plaga quæ in Exodo decima est.

VERS. 35. — « Et percussit omne primogenitum in terra eorum; primitias omnis laboris eorum. »

Et percussit omne primogenitum de hominibus in terra eorum, et primitias omnis laboris eorum. [Aug., Cassiod.] Hæc dicit primogenita pecorum, quæ similiter percussit. Hæc est novissima plaga in Ægy-

pto, qua victi cædunt Ægyptiis. [Aug.] Notandum vero quod cum sint decem plagæ, quas ponit Moyses in Exodo, nec omnes hic commemorat propheta, nec eo ordine quo ibi narrantur, quia libera est laudatio, de qua agit iste psalmus, a lege historiæ; additque hic, quod historia non habet, et prælerit quædam quæ illa habet, auctoritate ejusdem spiritus qui per historicum locutus est. [Cassiod.] Hic ergo VII mala dat Ægyptiis, contra VII beneficia, quæ post dicet data Hebræis. Unde subdit :

PARS VI. VERS. 36. — « Et eduxit eos cum argento et auro; et non erat in tribubus eorum infirmus. »

Et eduxit. [Cassiod., Aug.] Sexta pars, est hic secundum Cassiodorum. Dicto superius quæ mala intulit inimicis Israelitarum justitia Dei, quæ his bona temporalia misericordia Dei dedit supponit, ut his adjuti, legem Dei quærant. *Et eduxit eos in argento et auro,* [Aug., Cassiod.] id est cum argento et auro. Nam ponitur in pro cum, more Scripturæ. Et hoc est, primum beneficium. (143) Et nota quia hic quoque addit laudibus Dei, quod Hebræos ditatos auro et argento eduxit de Ægypto, quia tales erant ipsi qui non possent spernere laborum suorum mercedem, licet temporalem; quibus præcepit Deus ut vasa aurea et argentea, vestesque pretiosas ab Ægyptiis mutuarent, ac secum scilicet asportarent. In hoc autem quod Ægyptios deceperunt, non est putandus Deus dolos eis qui sursum habent cor, vel jubere vel approbare; quia in eis non fuit hic dolus, qui non ex cupiditate fecerunt, sed ut Deo mandanti parerent. Et illi infirmi, quorum cupiditates examinabat Deus, magis permisi sunt hoc facere illis, scilicet Ægyptiis, qui talia jure passi sunt quam jussi. Sicut enim bonis fuit præceptum ita et cupidis permissio, secundum aliquid, et secundum aliud præceptio. Præcepit enim ut facerent, sed permisit non præcepit ut ita facerent. Qualitas ergo facti fuit in permissione, factum vero in perceptione. Nec tamen hoc permisit Deus fieri, sine aliquo profectu animæ carnalis. Per hoc enim quod de vicino carnale aliquid carnales habuerunt, postea Dei legem et justificationes facilius receperunt. Et licet per dolum egerint, ab iniquis tamen quod sibi reddidit abstulerunt, et sicut iniquitate Ægyptiorum, sic eorum infirmitate ad hoc quod opus erat his factis figurari, divine usus est Deus. [Ibi enim spiritualiter figuratum est philosophos, sive hæreticos a catholicis exspoliari his quæ in verbis vel Scripturis eorum tabernaculo Dei, id est Ecclesiæ congrue reperiuntur. Et deinde sequitur secundum beneficium. *Et non erat infirmus,* [Cassiod., Aug.] corpore, non animo, in tribubus eorum, hoc fuit magnum beneficium migraturis. Et

VERS. 37. — « Lætata est Ægyptus in protectione eorum, quia incubuit timor eorum super eos. »
Lætata est Ægyptus in professione eorum. [Aug.,

Cassiod.] Hoc fuit post submersionem eorum exercitus. Quare lætata? *Quia incubuit timor eorum super eos.* Audita enim tanta strage mortuorum in mari Rubro, timebat Israel, ne rediens reliquias eorum consumeret. Hic impletum est quod superius ait : *Et firmavit eum super inimicos ejus.* Deinde sequitur tertium beneficium.

PARS VII. VERS. 38. — « Expandit nubem in protectionem eorum; et ignem ut luceret eis per noctem. »

Expandit nubem. [Aug.] Et est hic sexta partitio, secundum Augustinum, ubi supponit quæ temporalia bona misericordia Dei eis dedit, dictis superius malis, quæ inimicis eorum justitia Dei intulit. Hic enim jam incipit dicere beneficia Dei quæ iter agentibus in eremo facta sunt. *Expandit nubem in protectionem eorum,* [Cassiod.] ut protegeret eos contra ardorem solis, et ignem ut luceret eis contra tenebras per noctem. Deinde sequitur quartum beneficium.

VERS. 39. — « Petierunt carnes, et venit coturnix et pane cæli saturavit eos. »

Petierunt. [Aug.] Utique non coturnicem, sed carnes, et venit eis non quælibet caro, sed coturnix (Exod. xvi.; Num. xi), quæ est caro. Et quia hic non de amaricatione iniquorum, in quibus non est beneplacitum Deo (Exod. xvii), sed de fide electorum, qui sunt verum semen Abrahamæ, loquitur, ideo ipsi intelligendi sunt petisse ut veniret unde amarificantium murmura premerentur (Num. xx). Deinde sequitur quintum beneficium. *Et pane cæli,* id est manna, saturavit eos.

VERS. 40. — « Disrupit petram, et fluxerunt aquæ, et abierunt in sicco lumina. »

Disrupit petram, et fluxerunt aquæ. [Cassiod., Aug.] Hic est sextum beneficium *abierunt in sicco lumina.* His autem omnibus beneficiis Deus commendat in Abraham meritum fidei. Unde subdit :

VERS. 41. — « Quoniam memor fuit verbi sancti sui quod habuit ad Abraham puerum suum. »

Quoniam memor fuit verbi sancti sui quod habuit ad Abraham puerum suum, [Hier.] id est memor fuit promissi facti Abrahamæ, quod in figura complens æterna præsignavit.

VERS. 42. — « Et eduxit populum suum in exultatione, et electos suos in lætitia. »

Et eduxit populum suum in exultatione, et electos suos in lætitia. [Aug., Cassiod.] Is est populus, in lætitia, quia murmurantes percussi sunt.

VERS. 43. — « Et dedit illis regiones gentium. Et labores populorum possederunt. »

Et dedit illis regiones gentium. [Cassiod.] Hoc est primum beneficium, in quo est completio permissionum. *Et labores populorum,* id est fructus regionum possederunt. [Aug.] Hæc dedit, non ut propter ista eum colerent, sed ut ea ad bonum æternum referant, id est :

(143) Ex Aug., hic et in quæst. in Exod. quæst. 39, 83, 85; et lib. II, De doctr. Christian., cap. 40.

VERS. 43. — « Ut custodiant justificationes ejus : A et legem ejus requirant. »

Ut custodiant electi, scilicet verum semen Abrahæ, justificationes ejus, etc. [Aug.] Quasi dicat : Non hæc temporalia delit, ut hæc sint habenda pro summo bono, sed ad illud retulit, ubi summum bonum debet inquiri. Ut custodiant justificationes ejus; non enim data sunt eis a Deo ista terrena bona, ut in eis luxu defluant, vel perversa securitate torpescant; sed ut eis vacent unde bonum æternum possit acquiri; scilicet ut custodiant, electi, justificationes ejus. [Cassiod.] Justificationes sunt ubi evidens est et absoluta præceptio, ut dilige Deum et proximum quæ custodienda sunt. Et legem ejus requirant. Lex est de his quæ non corporaliter, sed spiritaliter nunc implenda sunt (144). Et ideo quærenda est lex, quia est umbra futurorum, horum autem exemplo quibus data sunt temporalia ut per ea Deum quærant; monetur verum semen Abrahæ qualiter uti debeat temporalium prosperitate, sicut ipsius Joseph Christique informatur exemplo: quam patienter debet ferre 231 temporalem adversitatem, scilicet prosperitate et adversitate, quibus duobus tentantur electi. Unde: Transivimus per ignem et aquam (Psal. LXV). [Aug.] Vos ergo filii Dei, promissionem habentes vitæ præsentis et futuræ, si tentationes sæculi vobis duræ videntur, Joseph in carcere, Christum in cruce cogitate. Si prosperitas adest, non propter ipsam Deo, sed ea propter Deum utimini, nec eum putetis necessarium suis, propter ea quæ dat etiam malis blasphematoribus suis. Sed primum quærite regnum Dei, et hæc omnia adjiciuntur vobis (Matth. vi).

COLLATIO IN PSALMUM CIV; « CONFITEMINI DOMINO, ET INVOCATE, » etc.

VERS. 6. — Semen Abraham servi ejus. Ex Hebræo videtur quod illud, servi, sit genitivi casus singularis, ut ad tollendam amphibologiam verterit Munsterus, tu semen Abraham servi ejus. In Græco tamen est nominativus pluralis δούλοι quamquam in quodam exemplari inveni δούλου Hebr. עבדו ABDO, potest dici servus ejus: et singulare loco pluralis usurpari, non est novum. Quin paraphrasis, Campens. habet, posteri Abraham cultores illius, Denique ad sensum parvi refert.

VERS. 16. — Firmamentum כבוד MATTHEE, id est

baculum, virgam. Hebraismus est, ait Munsterus, pro sustentatione panis. »

VERS. 21. — Ut erudiret principes ejus. Sic Hieron. et editio ad Campensem. Alii per erudiret ponunt ligare aut potestatem habere. Unde autem id fiat docet Munsterus in scholiis. Quidam accipiunt לַאֲסֹר LEESOR pro ligare et in carcere conjicere. Alii vero accipiunt pro יָסַר IASAR, castigare et erudire

Sicut semetipsum. In Hebr. בִּנְפֹשׁוֹ BENAPHSCHO, id est in anima sua, quod interpretatur pro voluntate sua. Videntur Septuaginta legisse, caph pro beth; proxime enim sunt litteræ. Secundum autem animam suam, idem valet sicut semetipsum, quanquam ei legas etiam per beth, ad eundem sensum facile possit reduci.

VERS. 27. — Non exacerbabunt sermones suos. Triplicem lectionem recenset magister. Vulgatam, quæ non distat ab Hebr. nisi in numero verbi, quod effertur לֹא מָרָה לוֹ MARU, non exacerbaverunt, vel, ut habet Hieron., non fuerunt increduli. Deinde quod sequitur verbis ejus, aut non exacerbaverunt sermones ejus. Ambiguum est in Hebræo pronomen. Alia est lectio citra negationem nempe exacerbaverunt sermones ejus, quæ est editionis Romanæ, et de qua tangit Aug. in. Ea etiam in Græcis codicibus visitur περιτρίβωντες τοὺς λόγους αὐτοῦ. Itaque trifariam exponitur.

VERS. 30. — Venit cænomyia. De cænomyia et cænomyia, dictum est psalmo 77, vers. 50. Etiam si Hieronym. in Comment. interpretatur hic muscam caninam, secutus Græcos.

Ciniphes כִּנִּימִים KINNIM, quos volunt esse, aut pediculos, aut culices.

VERS. 35. — Primitias omnis laboris eorum. Hieronymus, primitias universi partus eorum. Ubi hallucinantur Faber et Cæcus, putantes Hieronymum intelligere hanc partem, de novissima plaga filiorum Israel in Ægypto, Exod. xi, ob idque nostram lectionem non satis esse aptam: Quod falsum esse prior pars loqui videtur, nempe: Et percussit omne primogenitum in terra eorum, eoque secunda pars intelligenda est de præcipuis rebus eorum. Nam alii translatore vertunt ut laborem, aut fortitudinem. Hoc enim significat אָן ON. Hinc, translator ad Campensem, percutiebat prima quæque de rebus eorum. Hujus paraphrasis, præcipua omnium laborum, propter quæ in agris colendis sudaverant. Munsterus tamen in scholio dicit, primitias omnis virtutis eorum, vocat Hebraismus id quod primum aperit parentis uterum, primam virtutem, aut primitias virtutis.

VERS. 41. — Memor verbi sancti sui quod habuit ad Abraham puerum suum. Munsterus sic transtulit, ac si Deus non fuisset locutus Abrahæ, recordatus est, inquit, verbi sui sancti, et Abraham servi sui, cum tamen Hebr. habeatur, אֶת אַבְרָהָם עַבְדוֹ ETI ABRAHAM ABDO, id est, cum Abraham servo suo, attestantibus Hieronymo et cæteris.

PSALMUS CV.

PSALMI TITULUS : « ALLELUIA, ALLELUIA. »

Confitemini Domino. Titulus : [Aug., Hier., Cassiod.] Alleluia, alleluia. Quidam dicunt unum alleluia ad finem superioris psalmi pertinere; alterum esse sequentis psalmi. Hanc enim regulam dicit Hieronymus esse tenendam, ut ubicunque duo alleluia præscribuntur psalmo, unum sciamus esse de fine prioris psalmi, et alterum ejus qui sequitur; cui assertioni Cassiodorus quoque consentit. [Aug.]

D Sed plures, ubicunque est alleluia, sequenti psalmo dant, et aliquando semel, aliquando bis ponitur, ut Dominus in Evangelio, nunc dicit amen, nunc dicit amen amen : quod sit pro majori certitudine rei. Istis consentit Augustinus, quia quod alii dicunt certis non persuadent documentis, et præsertim, quia nullus Græcorum codices invenit, qui in fine psalmi alicujus, habeant alleluia. Est autem ipse psalmus superiori conjunctus, non modo in titulo, sed etiam

(144) Ex Aug. hic et in psal. LXV.

in materia. Agit enim iste psalmus, de eodem populo Israel, de quo et superior, sed iste agit de illo secundum iniquos, qui ibi erant; præcedens vero, de eodem secundum electos. Aliquos enim in ipso populo veros esse filios Abraham, innuit Paulus dicens: *Sed non in omnibus illis beneplacitum est Deo.* (I Cor. 11). Et quia hos commendat præmissus psalmus, nihil ibi dicitur de iniquitatibus amaricantium. Sed hic sequens psalmus agit de iniquis; et quia eis non solum justitia, sed et misericordia Dei facta est, de his loquitur cum laudibus Dei ex persona eorum, qui veniam conversi precantur, et exempla eorum, commemorantur, in quos etiam peccantes, dives apparuit misericordia Dei. [Aug., Cassiod.] Unde etiam iste sicut ille incipit sic: *Confitemini Domino.* Intentio. Monet ad geminam confessionem laudis, et peccatorum. Modus. Sex sunt partitiones. Primo Hæbræus in cujus persona loquitur Propheta, relicta Patrum perfidia ad misericordiam Dei conversus; suadet aliis ad eandem misericordiam converti, orans ut populo beneplacito socientur. [Cassiod.] qui erat in adventu Christi congregandus. Secundo, peccata Patrum quæ in Ægypto fecerunt commemorat; quos tamen Dominus liberavit, ibi, *peccavimus.* Tertio dicit peccata, quæ post exitum fecerunt, ibi, *cito defecerunt.* [Aug.] Alias autem partitiones suis exsequemur locis. In persona igitur alicujus Hæbræi, de amaricatione ad misericordiam Dei conversi et alios ad eandem misericordiam exhortantis ait:

VERS. 1. — « Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus. »

Confitemini Domino. [Aug.] Ecce idem initium hujus et præcedentis psalmi, sed ibi sequitur: et invocate nomen ejus; hic vero sequitur *quoniam bonus.* Unde hic confessio peccatorum potest accipi, quia sequitur etiam *peccavimus cum patribus nostris,* etc. Sed et de confessione laudis potest accipi, quia et quod bonus est Deus in laude ejus est, et in laude est confessio. Hæc ita divisimus, scilicet confessione peccati et laudis, licet non sit pia confessio peccatorum sine laude Dei. Habet ergo Dei laudem, qui peccata confitetur sive in verbis, quando eum bonum et misericordem dicit, sive in solo affectu, cum hoc credit. Et est, confitemini Domino, peccata et laudes; ideo, quoniam bonus est in natura. [Cassiod.] Hoc dicit, ne quis pro culpa terreatur, et ne desperet de eo, sed misericordiam ejus poscat. Ideo etiam, *quoniam in sæculum,* [Aug.] id est usque in finem sæculi est. *Misericordia ejus,* quæ miseris exhibetur, consolando in miseria, vel liberando ab ea, quod facit usque in finem sæculi. Vel agit hic de illa misericordia qua homo est beatus. Quæ beatitudo, quia æterna est, accipitur hic sæculum pro æterno, quod in Græco manifestum est. Et est, ideo confitemini, quoniam in sæculum, id est in æternum misericordia ejus est, id est beatitudo, quæ per misericordiam ejus datur, quia nemo sine Deo potest esse beatus.

VERS. 2. — « Quis loquetur potentias Domini, et auditas faciet omnes laudes ejus? »

Quis loquetur. [Aug., Cassiod.] Iste qui misericordiam petit, impletur consideratione divinatorum operum, et admirans ait: *Et quis loquetur,* id est quis sufficiat loqui, *potentias Domini,* id est opera, quæ potenter operatur. *Et quis auditas faciet omnes laudes ejus,* id est, quis est qui faciat ut audiantur ab aliis omnia, in quibus est laudandus Deus? sic enim debent dici, ut prædicentur audientibus. Sed quid potest omnes? Quasi dicat, nullus. Vel quia

VERS. 3. — « Beati qui custodiunt judicium: et faciunt justitiam in omni tempore. »

Beati qui custodiunt, etc. [Aug.] Laudes Dei dicit opera præceptorum ejus, quæ ipse facit in suis. Deus enim operatur in nobis velle bonum et perficere, ut ait Apostolus (*Philipp.* 11). Quis ergo loquetur potentias Domini? Quomodo, et quæ Deus potenter operatur in suis? quoniam hæc ineffabiliter operatur. Quasi dicat: Nullus valet loqui, etc.; quis faciet omnes laudes ejus auditas, [Aug.] id est quis cum audierit, faciet omnes laudes, id est opera præceptorum ejus? Quæ et si non omnia audita fiunt, tamen in quantum fiunt, et ipse laudandus est, qui operatur in eis. Et ideo maluit dicere laudes ejus, quam mandata ejus, vel opera mandatorum ejus; quia ut dictum est, in quantum fiunt, ipse laudandus est, quas tamen omnes laudes quis sufficit facere, vel loqui. Nullus. [Alcuin.] Et est, misericordia ejus est in sæculum, quam, id est cujus effectum, quis apud se non sufficit cogitare vel aliis intimare, vel opere implere. Et accipit pro eodem potentias et laudes. Sed inter illa duo distinguuntur, scilicet loquetur et auditas faciet. *Beati,* etc. [Cassiod.] Quasi dicat: Si illud nemo sufficit, scilicet loqui potentias, vel omnes laudes facere. Agat hoc, scilicet custodiat judicium et justitiam, quia, beati sunt *qui custodiunt judicium* recta judicando, bonum a malo discernendo; et *faciunt justitiam,* [Aug.] recte agendo, et utrumque *in omni tempore.* Utique ex quo incipiunt: *Qui enim perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.* (*Matth.* xxiv). Et quia Deus justos facit, orat, et ait:

VERS. 14. — « Memento nostri, Domine, in beneplacito populi tui; visita nos in salutari tuo. »

Memento nostri, Domine. [Aug., Cassiod.] ut simus in beneplacito populi tui, ut in eis simus, in quibus est placitum tibi, quod non est in omnibus, et non simus inter contumaces. Et ut hoc sit, *visita nos in salutari tuo,* id est in Jesu, ut ab eo sanati possimus judicium custodire, et juste agere; unde beati sumus. Visita dico, scilicet ad hoc,

VERS. 3. — « Ad videndum in bonitate electorum tuorum, ad lætandum in lætitia gentis tuæ, ut lauderis cum hæreditate tua. »

Ad videndum in bonitate electorum tuorum, [Aug.] id est ut videamus te in ea bonitate, quam præstas

electis, id est per gratiam tuam videamus, ne cæci remaneamus. Et visita etiam ad lætandum, id est ut lætemur in lætitia quæ est ipse Deus. Cui alibi dicit: *Exsultatio mea, redime me* (Psal. xxxi). Lætitia dico gentis tuæ, id est filiorum Abrahæ, qui una gens sunt omnes, visita etiam, ut lauderis, vel ad laudandum; alia littera, id est, ut laudemus te cum hæreditate tua. Mirum est in multis codicibus scriptum esse, ut lauderis, cum sit una in Græco in his tribus verbis positio, et similis debet esse interpretatio, scilicet ut videamus et lætemur, et laudemus, cum hæreditate tua. Vel ita secundum aliam litteram, ut lauderis. Et erit item similis interpretatio, visita nos, ad videndum, id est ut videas nos, in bonitate electorum tuorum, id est ibi nos esse facias, et ibi nos videas. Et visita ad lætandum, id est ut læteris. In lætitia gentis tuæ, id est ut facias gentem tuam lætari ex te. Et, ut lauderis cum hæreditate tua, id est facias eam laudari in te, quia non laudatur nisi propter te.

232 PARS. II. VERS. 6. — « Peccavimus cum patribus nostris; injuste egimus, iniquitatem fecimus. »

Peccavimus. [Cassiod., Haym.] Secunda pars, ubi enumerat peccata patrum, quæ in Ægypto commiserunt, et tamen a Domino dicit esse liberatos. Quasi dicat: Dico, visita, et necesse est ut visites, quia peccavimus cum patribus nostris, [Aug., Hier., Haym.] quia in eis fuimus materialiter quando peccaverunt, vel potius, cum patribus nostris, id est sicut patres nostri, *injuste egimus*, quantum ad Deum, *iniquitatem fecimus* quantum ad proximum. [Cassiod.] Ecce tertio idem dicunt, id est se peccasse, ut pura confessio appareat; tanto enim citius aliquis solvitur, quanto vivacius se damnat. [Aug.] Et quasi aliquis diceret: Quid patres nostri fecerunt? subdit:

VERS. 7. — « Patres nostri in Ægypto non intellexerunt mirabilia tua; non fuerunt memores multitudinis misericordiæ tuæ. »

Patres nostri in Ægypto, ubi multa eis facta sunt, non intellexerunt mirabilia tua, [Aug.] id est quid per illa eis dare velles, scilicet non temporale, sed æternum bonum; quod per patientiam expectatur. Et ideo ipsi impatientes murmuraverunt et amaricaverunt, et temporalibus bonis, fallacibus atque fugacibus beari voluerunt. [Cassiod.] Et nota quod duo sunt, quæ beneficia Dei nobis commendant, id est commendabilia esse ostendunt, scilicet intellectus et memoria. Quorum utrumque in eis redarguit, et primo intellectum, cum ait: *Non intellexerunt mirabilia tua.* [Aug.] Opus enim fuit intellectu, ut per illa temporalia alia bona quærent, scilicet æterna. Et non fuerunt memores multitudinis misericordiæ tuæ, id est multorum eorum miraculorum, quæ pro eis in Ægypto fecerat. Et arguit hic memoriam eorum, quia nec saltem temporaliter acta recoluerunt, ut potestate quam experti fuerant crederent se ab inimicis liberandos.

VERS. 8. — « Et irritaverunt ascendentes in mare,

A « mare Rubrum; et salvavit eos propter nomen suum, ut notam faceret potentiam suam. »

Et ideo ascendentes in mare, [Aug.] scilicet mare Rubrum. Ascendentes dicit pro situ terræ. Ipsi, inquam, ascendentes, irritaverunt, Deum timentes et desperantes post tot in Ægypto visa. [Alcuin.] Hæc irritatio facta est, cum egredientes de Ægypto, pervenerunt ad mare Rubrum, ubi ita erant conclusi, quod ex uno latere erat mons nimis arduus, et nemini ad transeundum pervius, et ex alio latere, erat mare Rubrum, et a dorso erant insequentes Ægyptii, et pro his cœperunt graviter murmurare, obliti potentia Dei. Sed tunc divisum est mare in duodecim divisiones, et nulla tribus est ausa intrare prius, nisi tribus Judæ, unde meruit inter alias regni privilegium vel principatum obtinere. *Et salvavit eos.* Quasi dicat: Ita murmuraverunt, [Aug., Gl. int.] et tamen, Dominus salvavit eos, ab insequentibus Ægyptiis, non secutus infidelitatem eorum. Et hoc, non propter merita eorum, sed tantum propter nomen suum, glorificandum, scilicet ut notam faceret potentiam suam. Quomodo salvavit? ecce:

VERS. 9. — « Et increpuit mare Rubrum, et exsiccatum est; et deduxit eos in abyssis sicut in deserto. »

Et increpuit mare Rubrum. [Aug.] Hæc increpatio facta est, non voce cœlitus missa, sed divina potentia. Quam etiam quæ sensu carent, sentiunt, et obediunt. *Et siccatum est mare Rubrum, et deduxit eos in abyssis,* vel in aquis multis, quod idem est, *sicut in deserto*, quia ubi fuerunt abyssi, factum est siccitate ut desertum, ubi non sunt aquæ.

VERS. 10. — « Et salvavit eos de manu odientium; et redemit eos de manu inimici. »

Et ita salvavit eos. [Cassiod., Aug.] Quod magnum fuit, et ut augeat munus, addit quod gravius est, id est majus, *de manu odientium*, id est Ægyptiorum, qui odierant eos. Ideo quia propter eos percussi erant plagis; *et redemit eos de manu inimici*, id est Pharaonis. Sed quo pretio redemit? Quasi dicat: Nullo. Sed hoc in figura baptismi dictum est, in quo redimimur de manu diaboli sanguine Christi. Unde et mare Rubrum dixit, quo colore sanguis Christi figurabatur.

VERS. 11. — « Et operuit aqua tribulantes eos; unus ex eis non remansit. »

Et operuit aqua tribulantes eos, [Aug.] scilicet Pharaonem et Ægyptios, et non remansit unus ex eis, scilicet persequentibus. Non dico ex Ægyptiis. Illi enim de Ægyptiis qui non persequerantur, remanserunt.

VERS. 12. — « Et crediderunt in verbis ejus; et laudaverunt laudem ejus. »

Et tunc crediderunt in verbis ejus Dei. [Aug., Cassiod.] Usus locutionis est quod dicit, crediderunt in verbis ejus, pro crediderunt *verbis ejus*, quod magis Latine diceretur. Nota dura corda Judæorum, quæ non ante, sed post miracula credunt. Melius

fuit promittenti credere. *Et laudaverunt laudem A* ejus dicentes: *Cantemus Domino; gloriose enim magnificatus est (Exod. xv)*. [Aug.] Talis locutio est ista, ut illa qua dicitur, vitam vitalem vivit.

PARS III. VERS. 13. — « Cito fecerunt, oblii « sunt operum ejus; non sustinuerunt consilium « ejus. »

Cito fecerunt. [Cassiod., Alcuin., Cassiod.] Tertia pars, ubi peccata exponit, quæ post exitum fecerunt, nec tamen defuit eis misericordia Dei, per Mosen placati. Vel correctio Dei per justitiam in quosdam per Mosen vindicantis. Quasi dicat: Crediverunt et laudaverunt. *Et cito fecerunt*, hoc scilicet *obliti sunt operum ejus* quasi summa celeritate mutati sunt a crudelitate et laude, ut murmurarent; *et non sustinuerunt consilium ejus*, id est non patienter expectaverunt, donec Deus daret eis victualia, quod differebatur consilio Dei. Deus enim erat eis victualia daturus, sed illi nimia festinatione, anticipaverunt, sub diffidentia petentes, non expectantes consilium ejus. Distulit enim Deus dare, ut probaret eos. Vel secundum aliam litteram. [Aug.] *Festinauerunt*, quod apertius est. Quasi dicat: Hæc fecit eis Deus, per quem vocabat eos ad æterna; sed ipsi, *festinauerunt*, fieri beati in temporalibus, *et obliti sunt operum ejus, et non sustinuerunt consilium ejus*, id est non adverterunt: quo consilio fecit Deus erga ipsos ea opera. Debuerunt enim cogitare tanta opera Dei erga se facta, non esse inania; sed vocare eos ad æterna, quæ patienter expectanda sunt. Illi vero festinauerunt fieri beati in terrenis, in quibus est hydria cupiditatis: de qua qui biberit, sitiet iterum (*Joan. iv*). Unde subdit:

VERS. 14. — « Et concupierunt concupiscentiam « in deserto; et tentaverunt Deum in iniquo. »

Et concupierunt concupiscentiam in deserto. [Aug., Cassiod., Aug.] Talis locutio est hic, ut supra laudaverunt laudem ejus. Nimietas autem desiderii, geminatione verbi ostenditur; *et tentaverunt Deum in iniquo*, id est in deserto (*Num. xi; Exod. xvii*).

VERS. 15. — « Et dedit eis petitionem ipsorum; « et misit saturitatem in animas eorum. »

Et dedit eis petitionem ipsorum, [Aug.] id est illud quod petiverunt, ita scilicet, *et id est quia misit saturitatem*, non tamen ideo beati fuerunt, quia non est hæc saturitas, de qua dicitur: *Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur (Matth. v)*. Misit, dico, *in animas eorum*, id est in animalitatem quæ sustentatur esca, id est animat corpus, quod sustentatur esca. Non enim hic accipitur anima, secundum id quod rationalis est; sed secundum id quod animans corpus animal facit, ad cuius sustentationem pertinet potus et cibus. Unde in Evangelio: Nonne anima plus est quam esca? (*Matth. vi*.) Vel, in animas eorum, id est secundum voluntatem eorum, ut voluntas quæ desperando petierat, copia vinceretur. Saturitatem vero sequitur seditio:

VERS. 16. — « Et irritaverunt Mosen in castris; « et Aaron sanctum Domini. »

Et irritaverunt honorem ambientes invidendo Mosen in castris, *et Aaron sanctum Domini.* [Cassiod.] Hæc irritatio fuit pro sacerdotio, quod habebat Aaron et filii ejus.

VERS. 17. — « Aperta est terra, et deglutivit « Dathan; et operuit super congregationem Abi- « ron. »

Aperta est terra, et deglutivit Dathan; et operuit super congregationem Abiron. [Cassiod.] In libro Numeri quomodo hoc fuit, plane legitur. Ecce Dei laus est hic, quod suos vindicavit, qualitas poenæ facta indicat; a terra vorantur, qui terrena sapierunt.

VERS. 18. — « Et exarsit ignis in Synagoga « eorum; flamma combussit peccatores. »

Et exarsit ignis in Synagoga, [Cassiod.] quæ erat eorum non Dei, id est in ducentis quinquaginta qui thuribula tenuerunt. Core namque et ducenti quinquaginta cum eo, volentes habere sacerdotium Aaron, acceperunt thuribula, ut adolerent incensum, ideoque divino igne consumpti sunt. Unde subdit: *Flamma combussit peccatores*, qui incenso peccaverunt, igne perierunt. [Aug.] Nota, non ait peccantes, quod etiam boni sunt, sed peccatores, id est valde iniquos, et gravibus sarcinis peccatorum oneratos.

VERS. 19. — « Et fecerunt vitulum in Horeb: « et adoraverunt sculptile. »

Et præterea fecerunt vitulum in Horeb, [Cassiod.] absentiam Mosi non tolerantes, dum ipse in vertice montis Sina moraretur, ut acciperet legem (*Exod. xxxii*). Coreb interpretatur *calvaria*, ubi crucifixio Domini facta est. In Coreb ergo peccaverunt, ut jam tunc perferri, in eo nomine peccarant, ubi posteri eorum erant Dominum crucifixuri, id est in eo loco qui secundum nominis sui interpretationem designat locum, ubi Judæi erant crucifixuri Dominum. [Cassiod.] Hoc in patientia lenium fecit, sicut omnia mala ex ea nascuntur. *Et post adoraverunt sculptile.* Vitulus enim non sculptilis, sed consuetilis fuit.

VERS. 20. — « Et mutaverunt gloriam suam, in « similitudine vituli comedentis fenum. »

Et mutaverunt gloriam suam, [Aug.] id est Deum, qui esset gloria eorum, si sustineret eum. *In similitudine vituli*, non ait per accusativum, sed per ablativum, in similitudine; et est talis locutio et supra, ubi ait: *Et crediderunt in verbis ejus.* Vituli dico, *comedentis fenum* ut ab eo comederentur, quia fenum sunt, id est caro. Omnis enim caro fenum (*1. cor. xi*). Et sic

VERS. 21. — « Obliti sunt Deum, qui salvavit eos: « qui fecit magna in Ægypto, mirabilia in terra « Cham, terribilia in mari Rubro. »

Obliti sunt Deum qui salvavit eos. [Cassiod., Aug., Cassiod.] Magna oblivio. Quid enim est in memoria, si non liberatio? *Qui fecit.* Quasi dicat: *Quomodo*

salvavit eos? ecce, ipse est qui fecit magnalia in *Ægypto* quæ pro magnitudine sua recoli poterant. Et fecit in terra *Cham* mirabilia. Hæc non solent a mente excidere. Et fecit in mari *Rubro* terribilia, id est mirabilia, quia admiratio non est sine quadam formidine. [Aug., Cassiod.] Vel terribilia possunt dici, quia adversarios affixerunt, et istis quid timere deberent, monstraverunt. Hæc autem vivacius mentibus hærent, sed ipsi sunt obliti eorum.

233 VERS. 22. — « Et dixit ut disperderet eos : « Si non Moses electus ejus stetisset in confectione « in conspectu ejus. »

Et, propter hæc scelera dixit comminando ut disperderet eos, [Gl. int., Aug.] quia digni erant perire. Omnes penitus disperderet? utique. Si non Moses electus ejus stetisset in confectione in conspectu ejus, [Aug.] id est incessanter orasset pro eis. Stetisset dico, in confectione, id est in plaga qua erant feriendi, scilicet ut se objiceret pro illis, dicens : Si dimittis illis hoc peccatum dimitte : si vero non dimittis illis, dele me de libro tuo (*Exod. xxxii*), ubi monstratur quantum valet intercessio sanctorum. Securus enim Moses de justitia Dei, qua eum delere non posset, impetravit misericordiam Dei, his qui juste perirent. Stetit ergo Moyses in confectione.

VERS. 23. — « Ut averteret iram ejus, ne disperderet eos. »

PARS IV. VERS. 24. — « Et pro nihilo habuerunt « terram desiderabilem. »

Et pro nihilo habuerunt. [Alcu., Aug.] Quarta pars. Item peccata alia enumerat, et per Phineem dicit placatum Deum. Quasi dicat : Hæc prædicta fecerunt, et etiam pro nihilo habuerunt terram desiderabilem non quod eam vidissent ; sed sic pro nihilo habuerunt, scilicet quod

VERS. 25. — « Non crediderunt verbo ejus, et « murmuraverunt in tabernaculis suis ; non exaudierunt vocem Domini. »

Non crediderunt verbo, vel verbis ejus, [Haym., Alcuin.] scilicet quod esset eos introducturus. Vel ita : Et pro nihilo habuerunt terram desiderabilem, [Aug.] id est contempserunt, quod per illam significabatur æternum bonum. Vere desiderabile. Et ita non crediderunt verbo ejus, per parva ad magna vocantis. Profecto nisi aliquid magnum terra illa significaret, ad quod invitarentur, nullomodo culparentur, qui pro nihilo habuerunt eam, cujus temporale regnum, etiam sancti pro nihilo ducunt, ut Jerusalem, quæ in cœlo est vere desiderabilis, ament. Sed infidelitas merito redarguitur, quia in eo quod pro nihilo habuerunt eam, non crediderunt verbis Dei, per parva ad magna ducentis. Et festinantes hic esse beati, non sustinuerunt consilium ejus ; et murmuraverunt, dicentes : Faciamus ducem, et redeamus in *Ægyptum*, et hoc in tabernaculis suis. [Haym., Cassiod., Aug.] Quasi dicat, cum essent in otio, quia hoc non laborantibus, sed otiosis contigit. Unde major invidia criminis crescit ; et

dum murmurarent, non exaudierunt vocem Domini, vehementer eos prohibentis a murmure.

VERS. 26. — « Et elevavit manum suam super « eos, ut prosterneret eos in deserto. »

Et elevavit. [Cassiod.] Illic justitia Dei præmittitur, ut secuta pietas magis glorificetur : quæ pietas in sequenti ostenditur, ubi, interventu Phinees, Deus placatus dicitur. Hic vero justitia Dei ostenditur, cum ait : Et elevavit manum suam super eos, comminando pœnam, [Aug., Cassiod.] ut prosterneret eos in deserto. Quasi dicat : Viles qui prius fuerant gloriosi.

VERS. 27. — « Et ut dejiceret semen eorum in « nationibus, et disperderet eos in regionibus. »

Et ut dejiceret semen eorum, [Cassiod.] id est filios. Et in nationibus, et disperderet eos in regionibus, ne ultra de congregatione præsumerent.

VERS. 28. — « Et initiati sunt Beelphegor ; et « comederunt sacrificia mortuorum. »

Et initiati, [Aug.] antequam diceret, quod aliquis hanc indignationem Dei placuerit, adjungit : Et initiati sunt, vel consecrati sunt, Beelphegor idolo gentium consecrati sunt. [Cassiod.] Quasi dicat : Non modo ad tempus colentes, per quod notatur gravior excessus : Et inde vehementiori ira, et comederunt sacrificia mortuorum, immolata mortuis hominibus, quasi diis.

VERS. 29. — « Et irritaverunt eum ad inventionibus suis ; et multiplicata est in eis ruina. »

Et irritaverunt eum in ad inventionibus suis, et multiplicata est in eis ruina. [Aug.] Cum pro suis gravibus peccatis, graviter vastaverunt, cum supra dixisset Deum levasse manum, antequam dicit eum placatum, hæc de magnitudine culpæ et pœnæ eorum interseruit. Quasi dicat : ad hoc distulerit, quod levaverat manum ad prosternendum illos, ut dati in reprobum sensum, etiam hoc admitterent, scilicet crimen idololatriæ, et in tanto crimine evidenti justitia punirentur ; et tantum fuit hoc scelus eorum, ut Deus nollet aliter placari, nisi ut Phinees eum placavit, qui masculum et feminam coeuntes pariter interemit. Non odio eorum, sed zelo Dei : quo facto, populum cujus major interitus futurus erat, liberavit.

VERS. 30. — « Stetit Phinees, et placavit ; et « cessavit quassatio. »

Stetit Phinees. [Cassiod.] Stetit solida mente, ut in generali perturbatione ipse solus confidentiam deprecationis assumeret. Et placavit, vel exoravit, posset dixisse, et mœchantes transiit ; sed melius dixit exoravit, quia transiitio mœchantium zelo Dei facta, magis dicenda est oratio, quam operatio, quia qui bene agit, orat, et sic cessavit quassatio. [Aug.] Breviter totum dixit, quia non docet hic nescientes ; sed commemorat scientes. Quæ autem hic posita est quassatio, superius dicta est confractio, id est plaga populi.

VERS. 31. — « Et reputatum est ei in justitiam :

« in generatione et generationem usque in sempiter-
« num. »

Et reputatum est ei in iustitiam. [Aug.] Deus enim qui novit quanta charitate populi id factum sit, reputavit hoc sacerdoti suo in iustitiam; non solum in generatione et generationem, id est quamdiu generatio est, sed usque in sempiternum.

PARS V. VERS. 32. — « Et irritaverunt eum ad
« aquas Contradictionis; et vexatus est Moses
« propter eos : quia exacerbaverunt spiritum
« ejus. »

Et irritaverunt. [Alcuin.] Quinta pars, ubi agit de aqua Contradictionis, et de immolatione filiorum. Unde vehementius iratus est Deus, et tamen postea misertus. Quasi dicat : Ita irritaverunt in adinventionibus suis, ut supra dictum est, et iterum irritaverunt eum id est ad iram provocaverunt ad aquas contradictionis; et vexatus est Moses propter eos. [Aug., Cassiod.] Id est mente turbatus ut hæsitaret. Et hoc, quia exacerbaverunt spiritum ejus, quia nimia importunitate populi, succensus est, diffidenter excrepuit, dicens : *Nunquid de petra hac poterimus nobis aquam ejicere?* (Num. xx.)

VERS. 33. — « Et distinxit in labiis suis : non
« disperpiderunt gentes quas dixit Dominus Deus
« illis. »

Et, [Aug.] ideo quia exacerbaverunt eum, distinxit hoc miraculum a priori constantia quam habuit in aliis miraculis, in labiis suis. Hoc enim ambigue dixit, qui omnia alia certa fide promiserat. Perturbatus namque murmure populi infidelis, non tenuit fiduciam qualem debuit, quasi non posset Deus hoc facere, qui tanta jam fecerat, dubitanter namque petram percussit, qui in aliis non dubitaverat. De hoc autem hac sola pœna correctus est, quod non intravit in terram illam, non tamen alienatus est a regno gratiæ Dei. Illi autem de quorum iniquitatibus loquitur iste psalmus, cum intrarent in terram promissionis : *non disperpiderunt gentes quas dixit Dominus illis*, scilicet septem illos populos, qui terram promissionis possidebant.

VERS. 34. — « Et commisti sunt inter gentes, et
« didicerunt opera eorum; et servierunt sculptilibus
« eorum, et factum est illis in scandalum. »

Et commisti sunt inter gentes. [Cassiod.] Ne hoc nereset præceperat eos Deus occidi. *Et didicerunt opera eorum, et servierunt sculptilibus eorum* (Num. xxxiii), et ita factum est illis in scandalum. [Aug., Cassiod.] Hoc quod eas non disperpiderunt, sed commisti sunt illis. Vel terra promissionis, quæ fuerat eis data in præmium, versa est excedentibus in ruinam, quia gentium conformitate, ibi facti sunt idololatræ.

VERS. 35. — « Et immolaverunt filios suos et filias
« suas dæmoniis. »

Et immolaverunt filios suos et filias suas dæmoniis, [Aug., Cassiod.] id est idolis, quæ erat consuetudo gentium. Hoc, et si illa non narret historia, tamen hic propheta mentiri non potest;

A et si non in prima, saltem in sequenti ætate factum est.

VERS. 36. — « Et effuderunt sanguinem innocen-
« tem, sanguinem filiorum et filiarum suarum, quas
« sacrificaverunt sculptilibus Chanaan. »

Et effuderunt sanguinem innocentem, [Aug., Cassiod.] scilicet sanguinem filiorum parvulorum, a consensu illius sceleris alienorum. Filiorum, dico, suorum, ne putes extraneorum; et filiarum suarum quas sacrificaverunt sculptilibus Chanaan.

VERS. 37. — « Et interfecta est terra in sangui-
« nibus, et contaminata est in operibus eorum; et
« fornicati sunt in adinventionibus suis. »

Et interfecta est terra in sanguinibus. [Aug.] Tropica locutio est hic, qua continens, ponitur pro contento. Et est, terra interfecta est in sanguinibus, id est homines, qui fere omnes hoc peccato mortui sunt. Ipsi enim interfeciebant animas suas, immolando filios; et contaminata est in operibus eorum, id est contaminati sunt in operibus suis. *Et fornicati sunt in adinventionibus suis,* [Cassiod., Aug.] id est polluti sunt adulterinis superstitionibus suis, quas dicit adinventiones ipsorum, non quod primi invenirent vel invenissent. Sed quia alios imitati sunt, quod *ἐνtradύματα* in Græco apertius dicitur, hic et supra ubi dixit, irritaverunt eum in adinventionibus suis. Unde alii interpretes transferunt studia, vel affectiones, vel voluntates.

VERS. 38. — « Et iratus est in furore Dominus
« in populum suum; et abominatus est hæreditatem
« suam. »

Et iratus est furore Dominus in populum suum. [Aug.] Ira non est in Deo, sed per simile hoc dicitur, quasi potentia vindicandi excitata est. *Et abominatus est hæreditatem suam,* id est aversus est ab eis, non ad perditionem suam; sed ad disciplinam, quod innuit nominans hæreditatem. [Cassiod.] Quod, id est Deum averti ab eis, extremum est omnium malorum præsentium. Unde, scilicet de aversione et ruina de qua supponit.

VERS. 39. — « Et tradidit eos in manus gen-
« tium; et dominati sunt eorum qui oderunt
« eos. »

Et tradidit eos in manus gentium, et dominati sunt eorum qui oderunt eos. [Cassiod.] Ecce qui gloriabatur in idolis, opproprio servitutis subsunt, qua serviunt inimicis, quod difficile est. Grave enim est servire infenso, qui nullo placatur obsequio.

VERS. — 40. « Et tribulaverunt eos inimici eo-
« rum; et humiliati sunt sub manibus eorum; sæpe
« liberavit eos. »

Et tribulaverunt eos inimici eorum, et humiliati sunt sub manibus eorum; [Cassiod.] sed Dominus sæpe liberavit eos. Duplex misericordia 234 Dei hic exponitur. Præmisit enim superius beneficia Dei, nec tamen cessat iniquitas eorum; postea intulit vindictam, et afflictis iterum miseretur.

VERS. 41. — « Ipsi autem exacerbaverunt eum in consilio suo; et humiliati sunt in iniquitatibus suis. »

Ipsi autem exacerbaverunt eum in consilio suo malo. [Aug.] Malum est enim consilium hominis ipsi homini, quo quærit quæ sua sunt, non Dei (*Philip. 11*), hoc est autem quod supra dixit, non sustinerunt consilium ejus, scilicet Dei, quod est de æternis. Et ideo, scilicet quia exacerbaverunt humiliati sunt in iniquitatibus suis et licet essent iniqui, Deus tamen plenus misericordia, non neglexit eos, imo.

VERS. 42. — « Et vidit cum tribularentur: et audivit orationem eorum. »

Et vidit [Haym.] intuitu misericordiæ, *cum tribularentur et audivit orationem eorum.*

VERS. 43. — « Et memor fuit testamenti sui; et pœnituit eum secundum multitudinem misericordiæ suæ. »

Et memor fuit testamenti sui æterni, [Aug., Cassiod.] quod disposuit ad Abraham. Nota quod causa est, ne Israel pro debito peccati periret, testamentum novum, ubi est adventus Domini, qui est Abrahamæ promissus. *Et pœnituit eum secundum multitudinem misericordiæ suæ* [Aug., Cassiod., Aug.] Ideo dicit pœnituit, non quod pœnitentia in Deum cadat; sed quia mutavit quod facturus videbatur, id est eos perditurus. Tunc enim pœnitet, quando nos pœnitere videt. Talis est nobis, quales nos illi. Nihil autem repente facit Deus; sed quod ab æterno præcivit; sed mutare dicitur, quod secundum rerum causas sequi videtur aliis causis e contra intervenientibus, sed et cautas, et quid fieret prævidit immutabiliter.

VERS. 44. — « Et dedit eos in misericordias, in conspectu omnium qui ceperant eos. »

Et dedit eos, [Aug., Cassiod.] scilicet prædestinatos de illo populo, in misericordias, pluraliter dicit, quia quisque proprium donum habet [*1 Cor. v*], et totum est miserentis Dei (*Rom. 1x*). Pluraliter ergo dicit, in misericordias, propter diversa dona. Prophetæ enim et apostoli, et martyres, et confessores, de Judæis fuerunt [Cassiod.] Dedit in misericordias, et hoc in conspectu omnium qui ceperant eos, ad est gentium, ut eos gentes mirentur, quæ prius eos despexerunt, [Cassiod., Aug.] vel, in conspectu omnium qui ceperant eos, id est diaboli et angelorum ejus, qui captivos prius tenebant. [Aug.] Nam coram dæmonibus liberi facti sunt, sub quibus facti fuerant captivi, quibus ejectionis perfectio Christi sanitates. Unde hic oratur, ut sanitates perficiat, cum subditur:

PARS VI. VERS. 45. — « Salvos fac nos, Domine Deus noster; et congrega nos de nationibus. »

Salvos fac nos. [Cassiod., Aug.] Sexta pars. Jam copia laudis expleta, preceatur quod futurum videt, scilicet ut Ecclesia, de omnibus gentibus congregetur, et laudes æternas cantet. Quasi dicat: Dediisti in misericordias in conspectu dæmonum, quibus a

nobis ejectionis perfectio Christi sanitates. Unde hic oratur, ut sanitates perficiat, cum subditur:

[Alcuin.] Nota eum ordinem hic servari, quem Dominus servat in Evangelio. Hic enim prius agit de ejectione dæmonum; postea de sanitate; tertio de glorificatione, ubi subdit: *Et gloriamur in laude tua.*

[Aug.] Sic enim dixit Dominus in Evangelio: *Ecce ejectionis perfectio Christi sanitates, et tertia die consummur* (*Luc. 1111*), id est perficior, occurrentibus omnibus in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi (*Ephes. 1v*), per quæ notantur tres status Christianæ religionis: duo in præsentem, ubi meremur; tertius in futuro, ubi triumphabimus. [Alcuin.] Primus est in pœnitentia; secundus in justitia; tertius in gloria. In quarum significatione celebrantur in Veteri Testamento tres præcipuæ festivitates, scilicet Pascha; Pentecoste, Cenopegia (*Levit. 23111*). In Pascha immolabatur agnus, et comedebatur azyma cum lactucis agrestibus, et spicas torrebant igni (*Exod. 111*). Per quæ significabatur carnis mortificatio, et pœnitentiæ amaritudo. In Pentecoste, novi panes, de novis frugibus offerebantur; per quod justitiæ status intelligitur, per quam in novitate vitæ ambulamus. In Cenopegia, quæ erat festivitas tabernaculorum, offerebatur de cunctis fructibus anni in templo, per quod significatur status futuræ consummationis, quando sancti in immortalitate dedicati, venient cum exultatione, portantes manipulos suos. Isti iidem tres status significati sunt per ea quæ Samaritanus circa vulneratum fecit.

Infudit enim prius vinum, postea oleum; deinde sanus factus est. In vino enim intelligitur fervor pœnitentiæ; in oleo, lenitas justitiæ, in eo quod sanus factus est, consummatio glorificationis æternæ. Hi quoque iidem significantur per tres dies Christi, scilicet crucis, sepulturæ, resurrectionis. Isti ergo tres status signantur per illa tria prædicta, quæ Dominus dixit. Per ejectionem quippe dæmonum, pœnitentia intelligitur, per quam a peccatis mundamur; per sanitatum perfectionem, justitia; per tertiæ diei consummationem, futuræ glorificationis perfectio intelligitur. Iidem quoque tres status signantur per ea quæ hic dicuntur. Primus itaque pœnitentiæ status notatur per hoc quod dicit, *dedit in misericordias in conspectu omnium*; secundus justitiæ status, per hoc quod dicit, *salvos fac nos*, tertius glorificationis status, per hoc quod dicit, *ut confiteamur et gloriamur. Et congrega nos de nationibus* [Aug.] id est de gentibus. Unde Dominus ait: *Alias oves habeo* (*Joan. x*), scilicet de gentibus, id est filios Dei, qui dispersi erant in gentibus. Unde Joannes evangelista ait de Caipha, qui prophetaverat: *Expedit ut unus homo moriatur pro populo, ne tota gens pereat. Hoc autem non dixit a semetipso, sed cum esset anni illius pontifex, prophetavit, quia unus erat moriturus pro gente, et non tantum pro gente, scilicet Judæorum, sed ut filios Dei qui erant dispersi, congregaret in unum* (*Joan. 11*), id est filios Dei dispersos de gentibus, congregaret cum Judæis,

per ea quæ Samaritanus circa vulneratum fecit. Infudit enim prius vinum, postea oleum; deinde sanus factus est. In vino enim intelligitur fervor pœnitentiæ; in oleo, lenitas justitiæ, in eo quod sanus factus est, consummatio glorificationis æternæ. Hi quoque iidem significantur per tres dies Christi, scilicet crucis, sepulturæ, resurrectionis. Isti ergo tres status signantur per illa tria prædicta, quæ Dominus dixit. Per ejectionem quippe dæmonum, pœnitentia intelligitur, per quam a peccatis mundamur; per sanitatum perfectionem, justitia; per tertiæ diei consummationem, futuræ glorificationis perfectio intelligitur. Iidem quoque tres status signantur per ea quæ hic dicuntur. Primus itaque pœnitentiæ status notatur per hoc quod dicit, *dedit in misericordias in conspectu omnium*; secundus justitiæ status, per hoc quod dicit, *salvos fac nos*, tertius glorificationis status, per hoc quod dicit, *ut confiteamur et gloriamur. Et congrega nos de nationibus* [Aug.] id est de gentibus. Unde Dominus ait: *Alias oves habeo* (*Joan. x*), scilicet de gentibus, id est filios Dei, qui dispersi erant in gentibus. Unde Joannes evangelista ait de Caipha, qui prophetaverat: *Expedit ut unus homo moriatur pro populo, ne tota gens pereat. Hoc autem non dixit a semetipso, sed cum esset anni illius pontifex, prophetavit, quia unus erat moriturus pro gente, et non tantum pro gente, scilicet Judæorum, sed ut filios Dei qui erant dispersi, congregaret in unum* (*Joan. 11*), id est filios Dei dispersos de gentibus, congregaret cum Judæis,

per ea quæ Samaritanus circa vulneratum fecit. Infudit enim prius vinum, postea oleum; deinde sanus factus est. In vino enim intelligitur fervor pœnitentiæ; in oleo, lenitas justitiæ, in eo quod sanus factus est, consummatio glorificationis æternæ. Hi quoque iidem significantur per tres dies Christi, scilicet crucis, sepulturæ, resurrectionis. Isti ergo tres status signantur per illa tria prædicta, quæ Dominus dixit. Per ejectionem quippe dæmonum, pœnitentia intelligitur, per quam a peccatis mundamur; per sanitatum perfectionem, justitia; per tertiæ diei consummationem, futuræ glorificationis perfectio intelligitur. Iidem quoque tres status signantur per ea quæ hic dicuntur. Primus itaque pœnitentiæ status notatur per hoc quod dicit, *dedit in misericordias in conspectu omnium*; secundus justitiæ status, per hoc quod dicit, *salvos fac nos*, tertius glorificationis status, per hoc quod dicit, *ut confiteamur et gloriamur. Et congrega nos de nationibus* [Aug.] id est de gentibus. Unde Dominus ait: *Alias oves habeo* (*Joan. x*), scilicet de gentibus, id est filios Dei, qui dispersi erant in gentibus. Unde Joannes evangelista ait de Caipha, qui prophetaverat: *Expedit ut unus homo moriatur pro populo, ne tota gens pereat. Hoc autem non dixit a semetipso, sed cum esset anni illius pontifex, prophetavit, quia unus erat moriturus pro gente, et non tantum pro gente, scilicet Judæorum, sed ut filios Dei qui erant dispersi, congregaret in unum* (*Joan. 11*), id est filios Dei dispersos de gentibus, congregaret cum Judæis,

ut fletet unum ovile et unus pastor (Joan. x) : quod hic orat cum dicit : Congrega nos de nationibus. Hoc autem falso Judæi impleri putant, per Antichristum. Congrega dico,

VERS. 46. — « Ut confiteamur nomini sancto tuo : et gloriemur in laude tua. »

Ut confiteamur, [Cassiod. Gl. int., Aug.] in præsentem et in futuro, *nomini sancto tuo, et gloriemur in laudè tua*, non humana jactantia. Deinde ipsam laudem breviter subjicit :

VERS. 47. — « Benedictus Dominus Deus Israel, a sæculo et usque in sæculum : et dicit omnis populus : Fiat, fiat. »

Benedictus [Cassiod.] quasi dicat : Confiteamur Domino, dicentes : Benedictus, *Dominus Deus Israel*. Hæc est laus illa, quam congregatos optat cantare. Hoc nunc canit Ecclesia de tanto bono læta. Benedictus dico, a sæculo et usque in sæculum. [Aug.] id est ab æterno et in æternum, quia sine fine laudabitur ab eis, de quibus dicitur : *Beati qui habitant in domo tua, Domine, in sæcula sæculorum laudabunt te (Psal. LXXXIII)*. Hæc est illa tertia consummatio corporis Christi, quæ erat in immortalitate post ejectionem dæmonum, et perfectionem sanitatum. Tunc enim perficietur quod in principio psalmi oratum est : *Memento nostri, Domine, in beneficiis populi tui, ad videndum, ad lætandum, ut lauderis cum hereditate tua.* — *Et dicit omnis populus*. Iste est, populus prædestinatus, tam de Judæis quam gentibus : *Fiat, fiat*, quasi dicat : Huic laudi consentient omnes prædestinati.

COLLATIO IN PSALMUM CV : « CONFITEMINI DOMINO QUONIAM BONUS, QUONIAM, » etc.

VERS. 5. — *Ad videndum in bonitate electorum, ad lætandum in lætitia gentis tuæ, ut lauderis cum hereditate tua*. In Græco et Hebræo ponuntur tres infinitivi, ubi Latinus interpres posuit primo duo gerundia ; et deinde alterum modum, *ut lauderis*, ut hoc non faciat sensum ambiguum. Alia vero *ad videndum*, potest interpretari, *vel ut videas, aut ut videamus*. Sic etiam Græce, τοῦ ἰδῆν. Heb. לִירְאוּ לִירְאוּ. Et ad lætandum, τοῦ εὐραδῆναι לִירְאוּ LISMOAB, similiter *ut læteris, vel ut lætemur*. Postremo τοῦ ἐπαυσιθῆναι לִירְאוּ LEHITHHALLEL. Consequenter dicendum erat *ad laudandum seu exultandum*. Quod etiam anceps erat, *vel ut lauderis, vel ut glorieris, sive exultem, aut laudemur*. Ex August. autem colligitur maluisse interpretem in tertio dicere, *ut*

lauderis, ut insinuet duo præcedentia sic accipienda esse, *ut videas, ut læteris*, quanquam ad concordiam reducit.

VERS. 16. — *Misit saturitatem in animas eorum*. Hieronymus pro *saturitate*, habet *tenuitatem*, et ferme alii *maciem*, quæ videntur adversari *saturitati*. Nam Heb. habet מָצוֹן RAZON, id est *macies*. Sensus tamen concordem judicat Munsterus. Vocat *maciem animarum*, mortem ipsam. Ipsi cogitabant carnibus saginare animas suas : sed contrarium evenit illis. Unde Sanctes vertit, *perditionem in anima eorum*.

VERS. 30. — *Et placavit*. וַיִּפְּלֵל VAIEPHALLEL. Hieron. Dijudicavit. quod est interprete Prateni, *executus est justitiam*. Ergo LXX posuerunt effectum. Nam ex vindicta quam exercuit Phinees ; placatio consecuta est. Munsterus tamen et Nebiensis vertunt *oravit*, quod proxime respondet ad *placavit*.

VERS. 33. *Distinxit labiis suis*. Hieronymus pro *distinxit*, vertit *præcepit* וַיִּבְרַח VAIEBATTE. Plerique alii transferunt simpliciter, *locutus est*. Munsterus tamen ponit, *inconsiderate locutus est*. Cui accedit Campensis, *vacillavit*, ut intelligas de Mose, ad aquas contradictionis hæsitante. Quam intelligentiam præterea sequitur Augustinus, quanquam Munsterus videtur intelligere de ipso populo. Hier. autem loqui Mosi, accipit pro *præcipere*, vel ut in Comment. *jugiter supplicare pro eis*. Translator tamen ad Campensem oppositum sensum reddit, qui ad Deum hoc referat, quoniam Spiritum Dei exacerbaverunt, ut effaretur labiis suis.

VERS. 37. — « *Et interfecta est terra*, Hier. Poluta est, quem omnes alii imitantur. וַיִּתְּרַח VATEHEM-NAPH poterat mendum videri, et positum *interfecta*, pro *insecta est*. Reclamat tamen aperte Græcum ἐπονοροῖσθαι, hoc est *interfecta est*, Cæterum Hieronymus, Isa XXIV, id verbum Hebraicum, vertit *interjecta est terra ab habitatoribus suis*. Etenim sic habent et nostri codices, et alii quos dicunt correctiores e Frobenio; ac interim satis deprehenditur ex interpretamento ejus loci apud Hieronymum. Unde dicit : Prima sententia est contra eos, qui excelsi sunt terræ, ut infirmentur universa, quæ nunc fortia sunt, propter eos qui sanguinem sanguini misuerunt, et in morem sanguinis Abel, interfectorum cruorem ad Deum clamare fecerunt. » Hæc in Commentario. Ubi interpretatur duas clausulas, infirmata est altitudo populi terræ, et terra interfecta est ab habitatoribus suis. Proinde miror Sanctem dicere. Hier. in eo loco Isai. vertisse *insecta est terra ab habitatoribus suis*, idque in suo Thesaurò, de hoc etiam disserit August. : « Putarem hic scriptoris errorem esse, atque eum diceremus pro eo quod est, *insecta*, fecisse *interfectam*, nisi haberemus beneficium Dei, qui Scripturas suas in multis linguis esse voluit, atque ita esse scriptum, *interfecta est terra in sanguinibus*, inspectis Græcis codicibus videremus.

PSALMUS CVI.

PSALMI TITULUS : « ALLELUIA, ALLELUIA. »

Confitemini Domino quoniam bonus. Titulus : Alleluia, alleluia. Hic psalmus commendat misericordiam 235 Dei, habens in titulo bis alleluia, sicut et superior psalmus habuit bis alleluia, qui est de populo Israel : et hic quoque ; bis habet non incongrue, quia agit de universali Ecclesia, quæ constat ex duplici pariete, scilicet gentium et Judæorum, in uno angulari lapide collectorum (Ephes. 11). Merito ergo habet duo alleluia, ut dicamus : Abba

Pater, quamvis idem sit abba, quoniam pater, id est ut per duo alleluia intelligamus duos populos, quos intelligimus per illa duo nomina, quamvis idem significantia, quæ Apostolus posuit pro hac distinctione, dicens : *In quo clamamus, Abba Pater (Galat. iv, Rom. viii)*. Docet autem hic psalmus, quid simus per nos, scilicet infirmi et mali, et quid per misericordiam Dei, scilicet boni et filii Dei, ubi conteritur hominis superbia, et glorificatur Dei gratia, quæ de quatuor tentationibus liberat, [Aug.]

quæ in sequentibus describuntur : de quibus per A nos liberari non valemus. Intentio. Monet ad confessionem.

Modus. [Cassiod., Aug.] Septem sunt partitiones. Primo monet redemptos confiteri. Secundo ponitur prima tentatio, quæ est error, ubi est et fames, ibi, *erraverunt*. Tertio ponitur secunda tentatio, quæ est difficultas vincendarum concupiscentiarum, ibi, *sedentes in tenebris*. Quarto ponitur tertia tentatio, quæ est tedium benefaciendi, ibi, *omnem escam*. Quinto ponitur quarta tentatio, quæ est tempestas sæculi, quatiens Ecclesiam, turbans rectorem, ibi, *qui descendunt*. Sexto commendatur Ecclesia, quæ per gratiam Dei salva facta est, ibi, *posuit flumina*. Septimo agit de hæreticis, quibus destructis erigitur Ecclesia, ibi, *et pauci facti sunt*. Hunc psalmum partitur Aug. ut diximus (145). Unde Cassiodorus dicit se habere auctoritatem alios psalmos dividendi Hunc tamen psalmum aliter distinguit. [Aug.] Propheta ergo commendaturus misericordiam Dei, de quatuor tentationibus liberantis, prius omnes fideles monet ad confessionem, dicens :

VERS. 1. — « Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus. »

Confitemini Domino, [Cassiod.] utroque scilicet modo peccata et laudes. Hoc nequit optime facere, qui non gustavit. [Aug.] Unde alibi : *Gustate et videte, quoniam suavis est Dominus (Psal. xxxiii)*. Confitemini dico, dicentes hoc : *Quoniam bonus est Dominus*, id est quod suavis est, et vere, *quoniam misericordia ejus est in sæculum*, [Haym.] id est in æternum, et quod dico de misericordia ejus.

VERS. 2. — « Dicant nunc omnes qui redempti sunt a Domino; quos redemit de manu inimici, et de regionibus congregavit, eos. »

Dicant nunc omnes qui redempti sunt, [Cassiod.] sanguine Christi, a Domino, [Aug.] quos redemit de manu inimici, id est diaboli, de regionibus congregavit eos, paulatim non omnes simul congregavit in unam civitatem, [Cassiod.] in unum populum Dei, qui prius per aras et lucos dæmonum raptabantur. Unde congregavit ?

VERS. 3. — « A solis ortu et occasu; ab aqui-
lone et mari. »

A solis ortu et occasu; ab aquilone et mari, [Cassiod.] id est ab austro. Pro austro enim ponit mare Oceanum, illius partis intelligens, hoc pro qualibet parte potest accipi. Hic autem patet quod non de solis Judæis dicit.

PARS II. VERS. 4. — « Erraverunt in solitudine in inaquoso; viam civitatis habitaculi non inveni-
erunt. »

Erraverunt in solitudine. [Aug.] Secunda pars, ubi prima tentatio exponitur, quæ est error, ubi est fames. Error autem iste, erat de eo quod viam veritatis, id est Christum nesciebant, ubi etiam egestatem veri panis patiebantur. Et notandum

quia et in reliquis tentationibus hic ordo servatur, prius est tentationis expositio, post clamor liberationis; tertio, exauditio clamoris; quarto, pro exauditione confessio, id est laudatio, quasi redemit, congregavit, quod necesse erat, quia, erraverunt, non habentes viam veritatis. Ipsi dico existentes, *in solitudine*, id est sine Deo, et *in inaquoso*, [Aug., Cassiod.] id est sine vera doctrina, quia non invenerunt viam, quæ est Christus. Viam dico, *civitatis habitaculi*, id est quæ ducit ad civitatem supernam, [Aug.] scilicet Jerusalem, in qua habitandum est. Sic erraverunt. Et præter errorem, erat eis inopia, quia ipsi erant

VERS. 5. — « Esurientes et sitientes; anima eorum in ipsis defecit. »

Esurientes et sitientes, [Cassiod.] quia erant sine verbo cibi Dei, et potu gratiæ. Per hoc autem quod dicit esurientes et sitientes, curiosos sæculi significat, qui veritatem diversis opinionibus exquirebant, nec inveniebant : ideo *anima eorum defecit* a bono interiori. [Aug., Haym., Aug.] Et hoc ideo, quia mansit, *in ipsis*, id est quia non se excessit, sed se sibi sufficere putavit. Nota quod cum dicit, anima in ipsis defecit, non ostenditur Dei crudelitas, sed monstratur quomodo se commendat Deus, id est commendabilem ostendit se, permittens hominem deficere, quod nobis expedit; deficiamus enim ut rogemus, et ut subvenientem amemus. Et ideo post hunc errorem, et famem et sitim, subditur :

VERS. 6. — « Et clamaverunt ad Dominum cum tribularentur; et de necessitatibus eorum eripuit eos. »

Et clamaverunt. [Aug., Haym.] Quasi dicat : *Et*, id est quia anima eorum defecit, ideo jam conjuncti, *clamaverunt ad Dominum cum tribularentur* errore et fame. *et de necessitatibus eorum*, id est malis inevitabilibus eripuit eos. Quid enim eis fecit? ecce :

VERS. 7. — « Et eduxit eos in viam rectam; ut irent in civitatem habitationis. »

Et eduxit eos qui errabant in viam rectam, [Aug.] quæ est Christus, qui dicit : *Ego sum via (Joan. xiv)*. Quasi dicat : Eripuit eos de ignorantia, ostendens eis Christum viam, ut per hanc viam irent bene operando, *in civitatem habitationis* cujus civitatis viam ante non invenerant. Ecce liberavit eos ab errore, de fame autem et siti, quibus gravabantur qualiter liberaverit, post dicit, sed præmittit de confessione,

VERS. 8. — « Confiteantur Domino misericordiam ejus; et mirabilia ejus filiis hominum. »

Confiteantur. [Aug. Rem.] Quasi dicat : Quia liberavit ab errore. Ergo *misericordiam ejus* non merita nostra, non vires, non sapientia. *Et mirabilia ejus exhibita filiis hominum*, [Haym.] id est cædem misericordiam quæ datæ sunt mirabili modo redemptionis, *confiteantur Domino*, id est sint causa et

(145) Ex Cassiod., in contentione psa. et in titu.

materia omnibus laudandi Dominum. [Aug.] Quasi dicat : Dicite inexpertis, vos qui jam estis experti, qui estis in via positi, ad civitatem directi, de fame et siti liberati. Sequitur enim de liberatione :

VERS. 9. — « Quia satiavit animam inanem : et animam esurientem satiavit bonis. »

Quia satiavit. [Aug.] Quasi dicat : Non solum duxit in viam, sed a fame liberavit, *quia satiavit animam inanem*, [Cassiod.] quæ erat vacua et sine Deo, *et animam esurientem*, id est scire appetentem, quando a Deo visitata medicum desiderabat, *satiavit bonis* spiritualibus. [Alcuin.] Vel, animam esurientem, id est non appetentem scire, sed nimia inedia deficientem. Satiavit bonis, et loquitur per simile, sicut solet contingere alicui nimia fame confecto, ut manducare non appetat, sed nimia inedia deficiat. [Aug.] Et nota diligenter in hac tentatione servatum ordinem præscriptum.

PARS. III. VERS. 10. — « Sedentes in tenebris et umbra mortis; vinctos in mendicitate et ferro. »

Sedentes. [Aug.] Tertia pars, ubi ponitur secunda tentatio, quæ est difficultas vincendarum concupiscentiarum. Jam enim iste positus in via Dei, scit quomodo vivere debeat, quod ante in errore nesciebat; et si conatur efficere quod novit, ligatus consuetudine prava nequit. Non ergo suis viribus conetur, sed clamet ad Dominum, et jam erit facile quod erat difficile, scilicet abstinere a malis. Poterat hoc Dominus dare sine difficultate, sed tunc largitorem hujus boni, non agnosceremus, nisi prius obtinentes cupiditates sentiremus, et nos hoc etiam posse consideremus. Quasi dicat : Satiavit animam inanem et esurientem, scilicet sedentes, [Cassiod.] id est minorantes, quia vincti erant consuetudine prava. Sedentes dico, *in tenebris*, id est in peccatis, *et in umbra mortis*, id est in vitiosa vita, quæ est imago futuræ mortis. Illos dico, *vinctos in mendicitate*, quia ipsi erant mendici per indigentiam boni, *et ferro*, quia vincula peccatorum quæ ligant eos ferrea et invincibilia sunt.

VERS. 11. — « Quia exacerbaverunt eloquia Dei, et consilium Altissimi irritaverunt. »

Quia exacerbaverunt. [Aug.] Hoc aliud iterum conantem vincit, quia non agnoscens gratiam, sibi tribuebat, suam justitiam statueret volens, et consilium Dei circa se reprobat. Unde addit : *Quia exacerbaverunt.* Quasi dicat : Ideo vincti sunt in mendicitate et ferro, quia *eloquia Dei exacerbaverunt*, per superbiam, justitiam Dei nescientes, et suam volentes constituere (Rom. x). Et sensus : [Cassiod.] Contra eloquia Dei agentes, in ejus regulis vivere respuerunt. Unde eis erat iratus. *Et consilium Altissimi irritaverunt* spernendo. Consilium enim Dei erat, ut qui superbi erant, in angustiis humiliarentur, quod erat salubre consilium, ut morbus sæculi, scilicet superbia remedio contrario, id est humilitate curaretur, sed hoc prius spræverunt. Ideo

VERS. 12. — « Et humiliatum est in laboribus

A « cor eorum; et infirmati sunt, nec fuit qui adjuvaret. »

In laboribus infirmati sunt, [Aug.] impotentes per se resistere vitiiis, *nec fuit alius qui adjuvaret* Præceptum enim auget peccatum, *et in his laboribus tandem humiliatum est cor eorum.* Deo enim desistente, ab auxilio laborare potes contra vitia, sed non vincere. Et te presso tua prava consuetudine humiliabitur cor, ut discat clamare. Unde subdit :

VERS. 13. — « Et clamaverunt ad Dominum cum tribularentur; et de necessitatibus eorum liberavit eos. »

Et clamaverunt ad Dominum cum tribularentur, et de necessitatibus eorum liberavit eos. [Aug., Cassiod.] In simili causa eadem sententia, quæ et supra, clamorem sequitur liberatio.

VERS. 14. — « Et eduxit eos de tenebris et umbra mortis; et vincula eorum dirupit. »

Et eduxit eos de tenebris et umbra mortis, et vincula difficultatis eorum dirupit. [Aug.] Deinde pro liberatione sequitur laudatio, ergo,

VERS. 15. — « Confiteantur Domino misericordiam ejus; et mirabilia ejus filiis hominum. »

Confiteantur Domino misericordiam ejus, et mirabilia ejus filiis hominum. [Aug.] Hoc supra expositum est, quare debent confiteri.

VERS. 16. — « Quia contrivit portas æreas; et vectes ferreos confregit. »

Quia has difficultates vicit, [Aug., Haym., Cassiod.] scilicet *contrivit portas æreas*, id est naturalem cupiditatem; *et vectes ferreos*, id est diabolicas suggestiones *confregit.* *Portæ enim æræ* sunt hominum consuetudines vitiosæ, quæ clausos non sinunt exire. Vectes sunt spiritus immundi, qui portas obserant. *Æreas autem portas et ferreos vectes*, pro fortitudine ponit, sed virtus Dei hæc frangit.

VERS. 17. — « Suscepit eos de via iniquitatis; et 236 eorum : propter justitias enim suas humiliati sunt. »

Suscepit eos. [Gl. int.] in altum boni operis *de via iniquitatis eorum.* Ideo dicit suscepit, [Cassiod.] quia longe ante erat a superbis, unde : Erant ad dejectionem interitus humiliati, unde subdit : *Propter injustitias enim suas*, quasi dicat : Bene dixi, de via iniquitatis eorum, propter injustitias enim suas, [Aug.] id est quia superbiendo sibi retribuiebant, non Deo, suam injustitiam constituentes. *Humiliati sunt*, id est dejecti ad interitum; et accipitur in malo. [Cassiod. Aug.] Vel in bono potest accipi. Humiliati sunt, id est invenerunt se nihil posse sine Deo.

PARS. IV. VERS. 18. — « Omnem escam abominata est anima eorum, et appropinquaverunt usque ad portas mortis. »

Omnem escam. [Aug.] Quarta pars, ubi ponitur tertia tentatio, quæ est lædium. Postquam enim venit de ignorantia ad veritatem, de errore ad viam, de fame sapientiæ ad verbum fidei, et postquam

difficultates vicit, ut sine querela vivat, restat adhuc A
tædium, ut aliquando nec legere, nec orare eum
delectet. Evasit ergo imperitiam et concupiscen-
tiam; sed moritur tædio. Qui ergo superius fame
languebant, item fastidio periclitantur. Ne ergo putes
de satiæta securus, quia et fastidio moriuntur.
Et hoc est, *omnem escam*, etc., Quasi dicat: Suscepit
eos de via iniquitatis, tamen *anima eorum abominata est omnem escam*. [Cassiod. Aug.] id est
verbum Dei, unde anima vivit. Ne autem leve putes,
addit: *Et appropinquaverunt usque ad portas mortis*,
id est ad defectum animæ. [Aug.] Restat ergo ut, si
delectet te verbum Dei, nec hoc tibi tribuas, neque
hinc aliqua inferis arrogancia, et avidus cibi in eos
qui fastidio periclitantur, non superbe insilias, intelli-
gens hoc non a te tibi esse, vitium quoque B
tuum, et langorem tuum sentiens, clama, fac quod
sequitur:

VERS. 19. — « Et clamaverunt ad Dominum cum
tribularentur, et de necessitatibus eorum liberavit
eos. »

Et clamaverunt ad Dominum cum tribularentur, et de necessitatibus liberavit eos. [Aug.] Deinde subdit
quomodo liberavit.

VERS. 20. — « Misit verbum suum, et sanavit
eos; et eripuit eos de interitionibus eorum. »

Misit verbum suum et sanavit, [Aug.] cujus fastidio
languor erat, *et sanavit eos, et eripuit eos*, non de errore
vel fame, non de difficultate vinceadi peccata, sed de
interitionibus eorum, id est de corruptela mentis quæ
fastidit quod dulce est. Ergo et de hoc. C

VERS. 21. — « Confiteantur Domino misericordie
ejus; et mirabilia ejus filiis hominum. »

*Confiteantur Domino misericordie ejus, et mirabilia
ejus filiis hominum.* (146) Expositum ne exponas,
ne actum agas.

VERS. 22. — « Ut sacrificent sacrificium laudis,
et annuntient opera ejus in exultatione. »

Ut sacrificent sacrificium laudis. [Aug.] Jsm enim
ut laudetur suavis est Dominus: *Et annuntiant
opera ejus in exultatione*, non cum tædio et mœ-
rore.

PARS. V. VERS. 23. — « Qui descendunt mare in
navibus; facientes operationes in aquis multis. »

Qui descendunt. [Aug.] Quinta pars, ubi exponitur
quarta tentatio, quæ est tempestas sæculi, de tribus
namque tentationibus liberatus, jam fortasse dignus
est, cui populus committatur, qui in tabernaculo
navis, id est Ecclesiæ constituitur, ibi, quarta
tentatio occurrit, scilicet tempestas sæculi, quatiens
Ecclesiam, et turbat rectorem. Hoc enim periculum
maxime pertinet ad rectores. Quanto enim plus
honorantur, tanto magis periclitantur. Cujus tamen
periculi non erunt expertes subditi, si tota navis
periclitatur. Quasi dicat: Annuntient opera ejus.

(146) Hieronym., lib. I. adversus Pelag.

[Haym., Cassiod. Hier., Aug.] Illi utique *qui descendunt*
a contemplativa vita, *in mare*, id est ad activam
vitam laboriosam. Vel in mare, ad procellam sæ-
culi, scilicet ut pro Christo fluctus tentationum
patiantur. Ipsi dico existentes, *in navibus*, id est in
Ecclesiis, quas gubernant: quæ dicuntur naves,
quia fluctibus sæculi tonduntur, sed non franguntur.
Ipsi dico, *facientes operationem* dum prædicant et
hujusmodi, *in aquis multis*, id est in populis mul-
tis. Et

VERS. 24. — « Ipsi viderunt opera Domini; et mi-
rabilia ejus in profundo. »

Ipsi singulariter. Quasi dicat: Præ cæteris, *vide-
runt opera Domini, et mirabilia ejus in profundo*
sæculi, [Aug. Haym.] id est viderunt quæ Deus
mirabiliter operatur in cordibus humanis. Profundum
enim sæculi est cor hominum, unde venti
erumpunt, et sunt tempestates seditionum et dis-
ensionum Deo permittente.

VERS. 25. — « Dixit et stetit spiritus procellæ:
et exaltati sunt fluctus ejus. »

Dixit et stetit. [Aug.] Quasi dicat: Et quid agit
in hoc profundo? ecce Deo permittente surgit per-
secutio. Et hoc est: Deus volens ut ad eum clament,
et qui gubernat, et qui vehitur vel gubernatur,
dixit, id est permisit; *et stetit spiritus procellæ*,
[Aug., Haym.] id est tyrannica persecutio, vel
diabolus.

[Cassiod.] Vel aliter ab illo loco: *Ipsi videbunt.*
Quasi dicat: Et ipsi rectores *viderunt*, id est spiri-
tualiter intellexerunt, *opera Domini*, ut in mari Ru-
bro, baptismum, sic et in cæteris, eo quod fit, ut *et
mirabilia ejus in profundo* videant, quia opera ejus
profunda æstimatione considerant; sed ne inde tu-
mescerent, exponit procellas eorum, subdens: *Dixit
et stetit spiritus procellæ.* Hoc non mutatur.
Et quid fecit spiritus? ecce, *et exaltati sunt fluctus
ejus.* Qualiter ostendit:

VERS. 26. — « Ascendunt usque ad cœlos, et
descendunt usque ad abyssos; anima eorum in
malis tabescebat. »

Ascendunt persecutores [Aug., Cassiod.], audendo
usque ad cœlos quando sæculi elationibus eriguntur
contra Deum. *Et descendunt* timendo, *usque ad
abyssos*, [Cassiod. Gl. int.] cum in desperationem
et metum veniunt. Vel, usque ad abyssos, [Aug.]
id est usque in gehennam. *Et in his malis anima
eorum rectorum tabescebat.* Et

VERS. 27. — « Turbati sunt et moti sunt sicut
ebrius; et omnis sapientia eorum devorata
est. »

Turbati sunt confusione sensus, [Cassiod. Aug.,
Alcuin. Aug.] *et moti sunt* experti rectores hoc sen-
tiunt. Moti dico, *sicut, ebrius*. Sicut ebrii titubant,
quia prosperitas eorum vel adversitas major est vi-
ribus. In quiete sapientes apparent, quando loquun-
tur, quando legunt; sed veniente tempestate, omnia

humana consilia deficiunt, et quid agendum sit non vident: Unde subdit: *Et omnis sapientia eorum devorata est.* Unde Apostolus ait: *Supra modum gravati sumus, ita ut tæderet nos vivere, et ipsi in nobis responsum mortis habuimus, ut non simus fidentes in nobis (II Cor. 1).* Quacunquē enim se convertunt, fluctus fremunt, tempestas sævit, brachia deficiunt, quo prora impingatur, quo navis impulsa dimittatur, a quibus saxis ne pereat, refrenatur, omnino a rectoribus non videtur. [Cassiod.] Restat ergo clamare, ut cor eorum solidet Deus, ne tentationibus ventiletur.

VERS. 28. — « Et clamaverunt ad Dominum cum tribularentur; et de necessitatibus eorum eduxit eos. »

VERS. 29. — « Et statuit procellam ejus in auram: et siluerunt fluctus ejus. »

Et statuit procellam ejus in auram maris, [Haym., Gl. int.] id est sæculi prædicatores, in auram, scilicet levem ventum, id est procellas temperatas fecit, et tolerabiles. Vel, in auram, id est in serenitatem quietis æternæ. *Et siluerunt fluctus ejus.*

VERS. 30. — « Et lætati sunt quia siluerunt: et deduxit eos in portum voluntatis eorum. »

Et lætati sunt rectores fessi, quia siluerunt fluctus hoc faciunt fessi post laborem, [Cassiod.] id est lætantur. *Et Dominus deduxit eos in portum voluntatis eorum,* [Gl. int.] id est in tranquillitatem optatam, vel in æternam beatitudinem, ergo

VERS. 31. — « Confiçantur Domino misericordiæ ejus; et mirabilia ejus filiis hominum. »

VERS. 32. — « Ut exalcent eum in Ecclesia plebis, et in cathedra seniorum laudent eum. »

Ut exalcent eum omnes in Ecclesia, [Gl. int.] id est pro Ecclesia plebis, id est laudent eum omnes pro bene rectis: *Et laudent eum omnes, in cathedra,* id est pro cathedra seniorum, id est pro bene regentibus. Vel ita: [Aug.] Exalcent eum, illi qui sunt in Ecclesia plebis, id est laudent eum populi minores qui reguntur. *Et laudent eum,* illi qui sunt in cathedra seniorum, id est laudent eum seniores qui regunt. Ecce cum dicit in Ecclesia, aperte demonstratur unde dixit, scilicet de Ecclesia, ubi omnia prædicta aguntur.

PARS. VI. VERS. 33. — « Posuit flumina in desertum; et exitus aquarum in sitim. »

Posuit flumina. [Alcuin.] Sexta pars. Hactenus dixit quomodo ad civitatem adducit quomodo vivat, quomodo pascit, quomodo regit. [Aug.] Consequenter ipsa Ecclesia commendatur, ita ut, nobis in omnibus Dei gratia prædicetur, qui superbis resistit, humilibus dat gratiam (Jac. iv). Et ut evidenter appareat, de qua psalmus ab initio loquebatur, commendatur econtra ubi dicit, quomodo etiam mala inimicorum prodesse facit Ecclesiæ. Hic ergo est commendatio Ecclesiæ quæ per gratiam Dei salva facta est, non per meritum suum, et memoratur subsequenter inimicorum afflictio propter superbiam eorum, quibus extinctis erecta est

A Ecclesia, quæ profecit propter insidias et domestica detrimenta, quæ sunt ab hæreticis. Unde et erga Ecclesiam Dei beneficia evidenter monstrantur. [Aug.] Quasi dicat: Exalcent eum in Ecclesia. Et si quæris, quare? quid enim in Ecclesia fecit? ecce superbis resistit, humilibus dat gratiam, et primo dicit qualiter superbis resistit, cum ait: *Posuit flumina,* id est Judæos, ubi aquæ, scilicet doctrinæ erant ubi curabant prophetæ, in desertum, quia jam non est in eis propheta, non est ibi fides Christi, nec sacerdos, nec sacrificium, nec templum. Item aliis verbis idem dicit: *Posuit exitus aquarum,* id est Judæos. Unde aliis manabant aquæ doctrinæ, in sitim. Item idem dicit:

VERS. 34. — « Terram fructiferam in salsuginem, B et a malitia inhabitantium in ea. »

Terram fructiferam, [Cassiod.] prius, secundum opera bona quæ faciebat, posuit in salsuginem, id est in sterilitatem, quæ per salsuginem ideo intelligitur, quia salsus humor, ubi dominatur, tollit fecunditatem; et quo merito hoc? ecce, hoc fecit, a malitia, id est pro malitia, *inhabitantium in ea,* id est Scribarum et Phariseorum dominantium, ibi, id est propter malitiam illorum, qui terram illam, [Aug.] id est tabernaculum Domini dolosis mentibus habitabant. Ecce quomodo resistit superbis. Deinde dicit quomodo humilibus gratiam dedit.

VERS. 35. — « Posuit desertum in stagna aquarum, et terram sine aqua in exitus aquarum. »

237 *Posuit desertum* [Haym., Gl. int.] id est gentes, in stagna aquarum, ut aquæ in eis maneant. Et repetit idem et terram prius sine aqua posuit in exitus aquarum, unde aliis emanant aquæ vivæ.

VERS. 36. — « Et collocavit illic esurientes; et constituerunt civitatem habitationis. »

Et collocavit illic [Aug., Cassiod.] id est in gratia, esurientes qui avide susciperent. Unde *edent pauperes et saturabuntur* (Psal. xxi). Et hi tales constituerunt firmiter præceptis Dei obediendo civitatem habitationis, id est Ecclesiam, ubi interim habitetur in spe.

VERS. 37. — « Et seminaverunt agros, et plantaverunt vineas, et fecerunt fructum nativitatis. »

Et seminaverunt verbo Dei, agros et plantaverunt vineas. [Cassiod.] Seminant agros, et plantant vineas, qui corpora sua cœlesti institutione purificant ut fructus bonorum operum ferant. Unde subdit, *et fecerunt fructum nativitatis,* id est naturalem, non degenerem.

VERS. 38. — « Et benedixit eis, et multiplicati sunt nimis: et jumenta eorum non minoravit. »

Et ideo benedixit eis [Cassiod. Gl. int., Alcuin.] econtra sterili fœni maledicuntur. *Et multiplicati sunt* numero vel merito, pro benedictione, et hoc nimis id est valde. Vel ideo dicit nimis, quia multi vocati, pauci vero electi. *Et jumenta eorum* [Aug.] id est simplices, sed utiles, qui non sunt a Deo docti, sed tamen fide pleni, non minoravit, quia firmum stat fundamentum Dei, quia novit Dominus qui sunt

ejus (*II Tim.* 11) et justus animas jumentorum suorum.

PARS. 7. VERS. 39 — « Et pauci facti sunt, et vexati sunt a tribulatione malorum et dolore. »

Et pauci [Aug.] Septima pars, ubi dicitur etiam aliquid de hæreticis, quibus quasi civilibus bellis quatitur Ecclesia. Unde et circa Ecclesiam divina beneficia commendantur. Et notandum quod ita verba conjungit, quasi de his dicat, de quibus ante loquebatur, cum tamen supra de bonis, hic de hæreticis agat : De quibus quasi de eisdem cum prædictis loquitur, propter communia sacramenta, propter speciem pietatis, non propter virtutem. Unde Joan. ait : *Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis* (*I Joan.* 11), [Aug. Alcuin.] id est exierunt de multitudine vocatorum, sed non erant de paucitate electorum quasi dicat : Boni multiplicati sunt nimis. Et præsumentes de se hæretici *Pauci facti sunt* ; omnes enim divisi ab unitate fidei, pauci sunt, non tam numero quam meritis [Hier.] Multi vero sunt qui in unitate fidei persistunt ideoque de hæreticis dicit Osee propheta : *Da eis, Domine, (Ose. ix) quid dabis eis ? Vulvam sine liberis, et ubera arentia. Et vexati sunt, scilicet hæretici. A tribulatione malorum et dolore, [Cassiod.] id est ab insidiis diaboli et angelorum ejus. Dolor enim tribulatio est his qui auctorem salutis relinquunt.*

VERS. 40.—« Effusa est contentio super principes ; et errare fecit eos in invio, et non in via. »

Effusa est contentio, [Aug. Alcuin.] vel effusus est contemptus, alia littera, *super principes* hæreticorum, id est super heresiarchas, et magistros hæresium. Reprobati sunt enim ab Ecclesia et magis contempti sunt, quia principes esse voluerunt. De quibus Dominus per Osee prophetam : *Ipsi regnaverunt, et non ex me, principes exstiterunt et non cognovi* (*Ose. viii*). [Aug. Alcuin.] Isti facti sunt sal infatuum, quod projectum est foras, et conculcatur ab hominibus : quo quid vilis est et magis contemptum ? Vel aliter : *Et pauci*, agit de eisdem bonis, de quibus ante egerat, quasi dicat : Multiplicati sunt et tunc ipsi boni, pauci facti sunt, id est per illos, scilicet hæreticos imminuti sunt. *Et vexati sunt, boni persistentes in fide, a tribulatione malorum, scilicet hæreticorum, id est a tribulatione facta per hæreticos, et dolore, habito pro cadentibus. Ideo boni vexati sunt, quia effusa est contentio super principes eorum, scilicet hæreticorum, [Aug.] id est quia superbi hæresiarchæ contendunt contra Catholicos, et Dominus errare fecit, vel seduxit eos principes, relinquendo eos sibi. Unde : Tradidit Deus eos in reprobum sensum. Hoc ergo modo seduxit, quia donavit illos sibi ipsis. Nam si proprie inquiras, ipsi se seducunt. Qui enim putat se aliquid esse, cum nihil sit, seipsum seducit. Seduxit ergo eos, dimittendo eos. Et in invio, et non in via. Illi boni de quibus supra dixit, in via sunt positi, et ad civitatem habitaculi directi. Isti vero superbi relictus sunt a Deo in invio seducti, et nullo modo in via sunt. Quomodo enim est in via, qui partem tenet, et to-*

tum relinquit ? et quid de illis seductis fecit ? ecce.

VERS. 41.—« Et adjuvit pauperem de inopia : et posuit sicut oves familias. »

Et adjuvit de illis pauperem. [Aug.] Potuit illos Deus pati semper intus, sed nos de illis non profiteremur. Cum autem separati per quæstiones nos inquietant, nobis nascitur inquisitionis studium, et timoris exemplum, ut qui stat, videat ne cadat, sicut illi ceciderunt. Et est sensus : Abjecti sunt superbi, et instructus est humilis, quod ita dicit : *Et adjuvit pauperem de inopia*, vel de mendicitate, id est quia se mendicum et inopem reputat, qui nihil sibi dat, sed totum de misericordia Dei expectat, ante januam Dominicam clamans et pulsans, ut aperiat ei, qui adjuvatur plurimum, de ipsa separatione hæreticorum. Et quid fit in paupere adjuto de illis seductis ? multæ familiæ : Unde subdit : *Et posuit illum pauperem, familias.* Pauperem dico, existentem. Vel familias dico existentes *sicut oves*, [Cassiod., Aug.] propter simplicitatem et innocentiam. Ecce quasi unum pauperem putabas, sed iste pauper est multæ familiæ, id est multæ Ecclesiæ, tamen et una est Ecclesia, et una ovis. [Haym., Aug.] Vel ita : Adjuvit pauperem, et per adjutum pauperem, posuit familias sicut oves, id est servat familias in innocentia. Hæc autem tanta mysteria diu latentia, et ideo dulciter inventa.

VERS. 42.—« Videbunt recti et lætabuntur : et omnis iniquitas eorum oppilabit os suum. »

Videbunt recti et lætabuntur. [Aug.] Ecce quo psalmus tendat, ad hoc scilicet, ut ostendat, quod boni per misericordiam Dei exaltantur, et mali per superbiam conteruntur. Unde subdit : *Et omnis iniquitas garruens contra veritatem convicta, oppilabit os suum.*

VERS. 43.—« Quis sapiens et custodiet hæc et intelliget misericordias Domini ? »

Quis sapiens. [Aug.] Ecce conclusio psalmi : Quasi dicat : Et quia totum pauperem adjuvat Dominus. Ergo *Quis sapiens et custodiet hæc ?* scilicet ut sit pauper, et non dives, non superbus, non inflatus. Quasi dicat : Qui est sapiens, hæc custodiet. Quare custodiet ? et id est quia, intelliget non merita sua, non vires suas, in his gloriando, sed *misericordias Domini* scilicet quod de errore liberat, et de consuetudine prava, et de tædio, et de naufragio : Quod denique constituit eum in populo, non ubi superbis resistit, sed ubi humilibus dat gratiam (*Jac.*, 14). Intelligit etiam quid Deus fecit, ut intus manens multiplicetur, non foras exiens minuatur. Hæc vident recti, et lætantur, et iniquitas os suum oppilat.

COLLATIO IN PSALMUM CVI : « CONFITEMINI DOMINO, QUONIAM BONUS, etc. »

VERS. 17.—*Suscepit eos.* Pro his duobus verbis Hieronymus ponit unicum, *stultos.* Et item cæteri. Heb. מְלִים EVILIM. LXX videntur deflexisse a themate מְלִים ILLEM, id est *collegit*, ut sit מְלִים ILLAMAM, *collegit*, eoque suscepit eos, etiam si id verbi, proprie manus pullos colligere notet.

VERS. 25. — *Stetit spiritus procellæ.* Tribus telis impetiit hunc locum Faber cum suo Cæco, quibus nitor ostendere hanc lectionem esse adversam Hebraicæ veritati. Primum quod verterit Hier. *Surrexit ventus tempestatis.* Addo etiam illud quod transtulit Munsterus, *excitat ventum procellosum.* Atqui *stare spiritum procellæ,* et *surgere ventum tempestatis* aut *excitari inter se* pugnant. Responso est in promptu. Cum Heb. dicatur **וַיִּשְׁתָּבֵט** VAJAAMED. et sit verbum **שָׁבַט**, quod vocant, proprie significat, *fecit stare,* quemadmodum etiam verterunt interpretes pro Cajetano. Sed et Nebiensis, Sanctes simul et Pellicanus, similem vocem omnino nostræ lectioni dixerunt, *stetit.* Si vidisses Aug. enarrationem, intellexisses quid sit *stare spiritum procellæ.* Ait ergo: Quid est *stetit?* permansit, perduravit. Secundum quod objicit, *Qui potest stare spiritus procellæ,* cum mox sequatur, et *exaltati sunt fluctus ejus?* Si *stetit,* ergo *sedatus.* Si *fluctus ejus exaltati,* ubi erat tranquillitas? Sed audi iterum Augustinum: « Adhuc turbat, diu jactat, sævit, et non transit. » Quamvis etiam non esset contra veritatem Hebraicam, si sic acceperimus, *fecit stare ventum procellæ,* id est *sedavit.* Siquidem collocare ventum, dupliciter est, aut qui non erat excitando, aut excitatum compescendo. Nec reclamatur quod subtexitur, et *exaltati sunt fluctus ejus.* Quin pluribus modis hac ratione virtutis divinæ imperium significatur, dixit *stetit spiritus procellæ.* Et rursus quando libitum est, *exaltati sunt fluctus ejus.* Tertium quod opponit ex vicesimo nono versu: *Et statuit procellam ejus in auram,* quasi adversetur quod prius steterit spiritus procellæ, ex his mox dictis diluitur.

VERS. 40. — *Effusa est contentio super principes.*

A Hic potest videri vitio scriptoris positum, *contentio,* pro *contemptio.* Sic enim habet et exponit Aug. *contemptus.* Et Græce similiter legitur **ἕσθησις.** Præterea Hier. et alii Hebraicantes, verterunt *despectionem.* Nolo quidem stulta contentione, de nomine contentionis, librariorum defendere errorem, invenio tamen aliquot vetustos tractatores, qui *contentionem* olim legerunt et exposuerunt. Nam D. Greg. lib. ix, Mor., cap. 4, ad illud Job xxxix: *Fines cessabant loqui* » Qui hoc loco alii duces intelligi vel principes possunt, nisi hæreticæ pravitatis auctores? De quibus per psalmum dicitur: *Effusa est contentio super principes eorum, et seduxerunt eos in invio, et non in via.* Super quos recte effusa contentio dicitur, quia suis sibi vicissim allegationibus contradicunt. Et aliquanto prior Cass. breviter sacerdotes hæreticorum designati atque notati sunt, a quibus merito dicitur, effusa contentio, quia non salutari doctrina, sed tantum mortifera loquacitate contendunt. Postremo his superior Arnobius legit et interpretatur *contentio,* quamquam non ita aperte: Proinde perscrutandum merito venit, si quid in Hebr. respondere deprehendatur, quod ad contentionem faciat, et non solum despectionem, quamquam ex contentionibus soleant suboriri despectiones et contra. Age. Hic legimus Hebr. **בַּז בַּז** BUZ; deinde duo verba invenimus, **בָּזָה בָּזָה** BAZAH, quod est *contempsit,* etc. **בַּז בַּז** BUZ, quod est *spoliavit, depradatus est,* eoque non video quid vetet, quominus **בַּז בַּז** BUZ, significare valeat *directionem,* in qua quidam proprium locum, habere solet, *contentio.* Tamen ut prædixi, sensui meo credere nolim. Tandem vero clare facit nobiscum Chaldæa translatio, *misit contentionem super principes.*

PSALMUS CVII.

PSALMI TITULUS: « CANTICUM PSALMI IPSI DAVID. »

Paratum cor meum. Titulus: *Canticum psalmi ipsi David* [Cassiod.] Iste est sextus psalmus de duabus naturis in Christo, ubi plura eadem continentur, quæ supra in duobus aliis psalmis dicta sunt: Quæ autem aliter sunt, parum differunt. [Aug.] Ex postremis namque partibus duorum præcedentium psalmoreum scilicet LVI, et LIX quorum diversi sunt tituli, hic psalmus componitur. Nam postrema pars LVI psalmi, prima pars est hujus psalmi, usque ad illum versum, ubi dicitur. Et super omnem terram gloria tua. Inde usque terram ad finem. **238** Postrema pars LIX est psalmi. [Aug.] Unde sciendum est titulus, qui de historia poni videntur secundum prophetiam, id est spirituales intelligentiam debere accipi, et utrumque illum psalmum ad unum concurrere intellectum, non superficie historiarum, sed altitudine prophetiarum copulatis partibus utriusque in isto psalmo, cujus titulus neutri istorum est similis, nisi quod hic et ipsi David, sicut ibi. Ideo autem hic psalmus qui componitur ex his duobus, quorum tituli sunt diversi intitulatur ipsi David, ut significetur quoniam multis partibus multisque modis olim quæ Deus locutus est patribus in prophetis, tandem locutus est nobis in Filio (Hebr.), quem misit ut compleantur eloquia prophetarum, et mirabiliter, quæ in diversis psalmis dicta sunt (147), in unam veniunt in hoc psalmo convenientiam, ut

(147) Ex Cassiod. in conclusione psalmi.

C quasi diversi sapes condiantur in pastum animæ. Unde licet etiam cantoribus adhuc multa compingere. Sicut et David legitur in Paralipomenon ante arcam laudes Dei cantasse, diversis partibus psalmoreum in unum adunatis (I Paral. vi). Et bene junguntur, quæ nullatenus repugnant. Verba autem de duobus prædictis psalmis ad alium intellectum in hoc psalmo duruntur, quem ibi continent, secundum historiarum superficiem. [Aug., Alcuin.] In primo namque agitur de fuga David; in secundo, de victoria et fortitudine ejusdem. Hic vero de alio agitur, de Christi scilicet humilitate, secundum hominem, et altitudine secundum Deum: quod ostendit mutatus titulus. Et est sextus tituli: *Canticum istud psalmi* quod dicitur canticum, [Cassiod.] quia agit de mentis jucunditate; et psalmi, quia monet ad bona opera: Canticum enim ad divinas res: Psalmus, ad actuales operas pertinet, attribuitur *Ipsi David,* id est Christo, qui hic loquitur. Intentio monet ut Christum Deum et hominem credamus.

D Modus. Bipartitus est psalmus. Primo Christus Patri gratias agit, quia suscipiens passionem resurrexit in gloriam. Secundo dicit quæ salus sit facta omni terræ, super quam est gloria Domini, ibi, ut liberentur. Christus ergo secundum quod homo agens gratias Patri, ait: O

VERS. 1. — « Paratum cor meum, Deus, paratum cor meum; cantabo et psallam in gloria mea. »

Deus, paratum est cor meum ad laudes, [Cassiod.] quia peccatis non tardatur. Et repetit: *Paratum est cor meum.* Et ideo *cantabo* in me et in meis *Et psallam.* Hæc duo jungit, quia cum spirituali cantico semper conjungi debent bona opera. [Haym.] Et hoc in *gloria mea,* resurrectionis, id est consideratione gloriosæ resurrectionis. Supra in psalmo unde sumptum est dicitur: *Cantabo, et psallam. Exsurge, gloria mea.* [Aug.] Sed non est ibi alius sensus ab eo quod hic dicitur, quia et ibi ad hoc dicitur: *Exsurge, gloria mea, ut in eo cantaretur et psalleretur.*

VERS. 2. — « Exsurge, gloria mea, exsurge, psalterium et cithara, exurgam diluculo. »

Exsurge. [Gl. int.] Hoc dicit Pater ad Filium, vel Filius ad corpus sibi unitum. Quasi dicat: *Cantabo et psallam.* [Cassiod.] Ut autem hoc fiat, *exsurge,* tu qui es *psalterium,* quantum ad morum probitatem, et *cithara,* quantum ad passionem. Deinde Filius respondet Patri. *Exurgam diluculo* Dominicæ diei, et tunc

VERS. 3. — « Confitebor tibi in populis Domine, psallam tibi in nationibus. »

Confitebor tibi in populis, Domine, et psallam tibi in nationibus. [Cassiod.] Et merito,

VERS. 4. — « Quia magna est super cælos misericordia tua; et usque ad nubes veritas tua. »

Quia magna est super cælos misericordia tua, [Cassiod.] id est spirituales, quia et angeli beneficiis ejus fruuntur ibi. In alio psalmo præcedenti dicitur: *Magnificata est misericordia tua usque ad cælos,* [Aug.] scilicet ut magna sit etiam in cælis, quod et hic dicitur. Idem enim sensus est in his verbis et in illis. *Et veritas tua magna est usque ad nubes apostolicas,* [Cassiod.] quas complere facit populos. Deinde duobus prædictis duo alia reddit. Quasi dicat: *Quia misericordia tua est super cælos.* Ergo, o

VERS. 5. — « Exaltare super cælos Deus; et super omnem terram, gloria tua, ut liberentur dilecti tui. »

Deus, Verbum, exaltare, [Haym., Cassiod.] id est altum te ostende *super cælos.* Ille enim cujus misericordiam habent cæli, jure super cælos debet exaltari. Et quia veritas tua est usque ad nubes, merito. *Et gloria tua super omnem terram,* est exaltanda. *Ut liberentur.* Secunda pars, ubi dicit quæ salus sit facta omni terræ super quam est gloria Domini. [Cassiod.] Hic etiam humilitas humanitatis Christi, et potentia majestatis ostenditur. [Alcuin.] Quasi dicat: *Exaltare, et ut liberentur in futuro dilecti tui,* hic in præsentem,

VERS. 6. — « Salvum fac dextera tua et exaudi me; Deus locutus est in sancto suo. »

Salvum me fac. [Gl. int.] Dicit Christus pro membris, id est salva eos qui necum unum sunt, ne cadant. Et hoc *dextera tua,* id est per favorem et propitiationem tuam, et *exaudi me* orantem pro eis.

(148) Ex Aug., in psalmum LXXXIX.

[Cassiod.] Vel de seipso loquitur Christus, et petit se salvari in resurrectione, ut fideles liberentur, qui tali signo deitatem ejus senserunt. Quasi dicat: *Ut cantem et psallam, salvum me fac,* [Alcuin., Gl. int.] in resurrectione, dextera tua, id est per Verbum qui est brachium Patris. Ut sic liberentur dilecti tui, et exaudi me. Ordo verborum conversus est. Dicit enim: *Salvum me fac et exaudi, pro exaudi, et salvum me fac. Deus locutus est.* Quasi dicat: *Oro exaudiri, quod non dubium, quia, Deus locutus est in me sancto suo.* [Cassiod.] Non ait per sanctum, ne per eum putaretur loqui, ut per prophetas et apostolos. In homine enim Christo, est per gratiam unionis, in illis vero per gratiam adoptionis (148). Vel propheta dicit hoc de Christo. Quasi dicat: *Ille oravit, et quod oravit fiet, quia Deus locutus est in sancto suo, id est in Christo.*

VERS. — « Exsultabo, et diluam Sichimam et convallam tabernaculorum dimetiar. »

Exsultabo [Alcuin.] Loquitur hic Christus in persona Ecclesiæ, et ait *exsultabo,* [Aug.] vel, *exaltabor,* alia littera. Supra in alio psalmo dixit, *lætabor,* hic vero *exaltabor.* Quod satis convenit, quia de exaltatione est lætitia. Et *diluam Sichimam et convallam tabernaculorum dimetiar.*

VERS. 8. — « Meus est Galaad, et meus est Manasses; et Ephraim susceptio capitis mei. »

Meus est Galaad, et meus est Manasses. Hæc supra plene exposita sunt. Et Ephraim, *meus est,* [Aug.] id est, mea est fructificatio, quæ est *susceptor capitis mei,* id est hæc fructificatio et ex eo quod caput suscepit me. Vel ego ipsum. Supra in alio psalmo habetur fortitudo, pro quo hic legitur susceptio, quod bene congruit, quia suscipiendo fortes nos facit, scilicet cum ipse Christus nos suscipit, vel cum eum nos suscepimus. [Cassiod.] Vel ita, Ephraim, id est fructificatio est, *susceptor capitis mei,* quia dum spineam coronam caput meum suscepit ultra omnes fructificavit. Totum enim lucratum est mundum.

VERS. 9. — « Juda rex meus; Moab lebes spei meæ. »

Juda, de quo Christus. Et ideo per Judam Christus intelligitur, [Aug.] est *rex meus, Moab est lebes spei meæ.*

VERS. 10. — « In Idumæam extendam calcamentum meum; mihi alienigenæ amici facti sunt. »

VERS. 11. — « Quis deducet me in civitatem munitam? quis deducet me usque in Idumæam? »

Quis deducet me in civitatem munitam? [Cassiod.] Loquitur hic Christus. *Et quis deducet me usque in Idumæam?* Sicut homo quærit Christus ut respondeat, negat hoc ab homine posse fieri. Civitas munita infernus est, quam nullus poterat aperire. Idumæa sunt gentes quibus post resurrectionem innotuit. Hæc autem a sola deitate poterant fieri.

VERS. 12. — « Nonne, tu Deus qui repulisti nos? A
« Et non exibis, Deus, in virtutibus nostris.

Nonne, tu Domine, facies hoc, scilicet qui repulisti nos. [Cassiod.] Pluraliter dicit nos, quia hæc Christus cum membris patitur; et ipse enim repelluntur, dum tribulationibus exponuntur. Supra vero loquebatur singulariter dicendo, *deducet me*, etc. *Et non egredieris, Deus, in virtutibus nostris.*

VERS. 12. — « Da nobis auxilium de tribulatione,
« quia vana salus hominis. »

VERS. 13. — « In deo faciemus virtutem, et ipse
« ad nihilum deducet inimicos nostros. »

In Deo faciemus virtutem, et ipse ad nihilum deducet inimicos nostros, [Aug.] qui supra in alio psalmo dicti sunt tribulantes. Horum omnium expositiones requiro in psalmo LXIX.

COLLATIO IN PSALMUM CVI: « PARATUM COR MEUM
« DEUS, » etc.

VERS. 1. — « *Paratum cur meum.* Resumitur quod non est in Hebræo, sed in Septuaginta, ad rei emphasim, quod aliquoties admonitum est. Alia quæ facere videntur varietatem conciliata sunt ut potuimus, psalmo LIX, ubi iidem versus sunt qui hic a quinto ad calcem.

VERS. 10. — « Unum adnotandum, quod Hieronymus ad Suniam et Fretellam scribit illud *mihi alienigenæ subditi sunt*, ut in Latino legitur hic, haberi in Græco et Hebræo: *Mihi amici facti sunt*, psalmo autem LIX, *subditi sunt*. Dicit enim hic, legi ἰσθῶσαν, id est *amici facti sunt*. Idque apud omnes translatores, illic autem ὑπετάσσων, id est *subditi sunt* cum tamen codicibus, quos videre licuit, utrobique habeamus, ὑπετάσσων.

PSALMUS CVIII.

PSALMI TITULUS: « IN FINEM PSALMUS IPSI DAVID. »

Deus laudem meam. Titulus: *In finem psalmus David (149).* Titulus patet, psalmus iste est, quintus eorum qui latius de Christi passione agunt. Prophetia enim hic de Christo esse ostenditur in Actibus apostolorum, [Aug.] ubi de Juda prophetatum hoc esse quod hic legitur a Petro dicitur, scilicet *Episcopatum ejus accipiat alter* (Act. 1). De quo tamen solo non omnia quæ hic dicuntur possunt accipi, sed de genere inimicorum Christi, ingratorumque Judæorum. Ut enim Petrus typum Ecclesiæ gerit, ita Judas personas inimicorum Christi portat, quibus congruuntur etiam ea quæ de Juda expressa sunt, ut illud: *Et episcopatum ejus accipiat alter.* [Cassiod.] Intentio. Monet Judæ malitiam declinare, et Christi humilitatem imitari. Modus: Tripartitus est psalmus. Primo incipiens Christus a prece increpat Judæos, qui reddunt mala pro bonis. Secundo prophetat quæ mali recipient pro impietate, ibi 239, *constitue super eum.* Tertio precatur, ut resurrectionem consequatur, et inimici dedecus, ibi, *Et tu Domine.* [Cassiod.] Christus ergo secundum quod homo orans ad Patrem ait: O

VERS. 1. — « Deus, laudem meam ne tacueris,
« quia os peccatoris et os dolosi super me apertum
« est. »

Deus, [Aug.] qui solus verax es ex te, *ne tacueris laudem meam* ex te, cui laudanti credendum est. Vera est enim laus veracis Dei, ita vero impletum est ut orat, cum prædicatus est unigenitus Filius Dei esse, *quia os peccatoris.* [Cassiod., Aug.] Ecce decora diversitas. Quasi dicat: Ideo ne taceas laudem, quia iniqui non tacent vituperium. Et hoc est, *quia os peccatoris et dolosi super me apertum est.* Dum virtus mea operata est, quasi quod dolo tegebatur, a doloso erupit in vocem; sed ei credendum non est, quia falsa vituperatio est mendacis homi-

(149) Ex Cassiod., in conclus. psalmi.

nis, quod autem dolus erumpat in vocem, ostenditur cum ait:

VERS. 2. — « Locuti sunt adversum me lingua do-
« losa, et sermonibus odii circumdederunt me; et
« expugnaverunt me gratis. »

Locuti sunt lingua dolosa, dicentes: [Aug.] *Magister, scimus quia verax es*, etc. [Matth. XXI]. Et hoc fuit adversum me, quia insidiando hoc dicebant. Et deinde circumdederunt me sermonibus odii aperte clamantes: *Crucifige, crucifige* (Joan. XIX). *Et expugnaverunt me gratis*, et sine justa causa. Sicut enim piis per se placet æquitas, sic impiis iniquitas.

VERS. 3. — « Pro eo ut me diligerent, detrahebant
« mihi; ego autem orabam. »

Pro eo ut me diligerent, [Aug.] id est pro eo quod debebant me diligere, *detrahebant mihi*, negantes me esse Filium Dei, et dicentes quod in Beelzebub ejicio dæmonia (Luc. XI). Vel secundum aliam litteram: *Pro eo ut me diligerent, interficiebant me, et detrahebant mihi.* Ideo enim interfecerunt, quia detraxerunt. Plus enim nocent in membris detrahentes Christo, qui animas crediturorum interficiunt, quam qui ejus carnem mox resurrecturam peremerunt. Et est sensus: Pro bono mala reddebant, quod est deterius. Illi detrahebant, *ego autem*, e contra *orabam*, etiam pro ipsis, non solum pro fide discipulorum.

VERS. 4. — « Et posuerunt adversum me mala pro
« bonis; et odium pro dilectione mea. »

Et posuerunt. [Aug.] Quasi dicat: Reddebam bona pro malis, ipsi detrahebant mihi, qui orabam pro eis. Et ita *posuerunt mala pro bonis*, quæ mala pro quibus bonis? Ecce: *et odium pro dilectione mea.* Illic est omnis et magnus reatus eorum. Non enim nocere potuerunt persequentes, non necessitate, sed voluntate morientem, sed totum crimen perse-

quentium est odium, quamvis sit voluntaria pœna A quo debuit possideri, ne a diabolo possideretur. Et patientis. prædicat, non optat.

[Aug.] Hic notandum est quod in reddendis bonis vel malis sex differentiæ sunt, quæ commemoratæ animadverti facile possunt, scilicet reddere bona pro malis, non reddere mala pro malis. Hæc duo honorum sunt, et prius quidem melius est. Item non reddere bona pro bonis, et reddere mala pro bonis; et hæc duo malorum sunt, et posterius quidem deterius est. Item reddere bona pro bonis, et mala pro malis, et hæc duo mediolorum sunt, id est eorum qui sunt vel mediocriter boni, vel mediocriter mali, et prius propinquum est bonis, quod Christus non arguit in Evangelio: sed plus oportere dicit, quia et ethnici hoc faciunt (*Matth. v*). Diligunt enim diligentes se: posterius vero propinquum est malis, scilicet reddere malum pro malo, et convenit tamen et bonis. Unde et lex modum ultionis statuit, *oculum pro oculo, dentem pro dente* (*Exod. xxi*), et hujusmodi: Quæ si dici potest injustorum justitia est, non tamen ideo est, quia iniqua sit ultio quam lex statuit; sed quia vitiosa est libido, id expetentis desiderio ulciscendi, magisque ad iudicem pertinet hoc inter homines discernere quam bonum hominem sibi expetere vindictam. Ille enim reddet malum pro malo iudex vero non, sed delectatione justitiæ justum reddet pro injusto, quod est reddere bonum pro malo, quod etiam Deus iudex facit. [Cassiod.] Tribus ergo modis omne peccatum contrahitur in hujusmodi redditionibus. Primum gradus est non reddere bona pro bonis. Secundus, reddere mala pro malis, extremus reddere mala pro bonis. Hoc deterius Judæi elegerunt, scilicet ut Christo detraherent, et odium pro directione redderent. Contra hæc sunt alia tria. Primum est dare bona pro bonis. Secundum, non reddere mala pro malis. Perfectum, reddere bona pro malis, quod Christus orans pro Judæis fecit (*Luc. xiiii*).

PARS II. VERS. 5. — « Constitue super eum peccatorem, et diabolus stet a dextris ejus. »

Constitue. [Cassiod., Aug.] Secunda pars, ubi incipit prophetare, quæ mali pro impietate recipiant, et legitur hoc prius specialiter de Juda. Supra ergo e pluribus loquebatur. *Locuti sunt et circumdederunt*, etc. Nunc vero quo digni sunt prænantians, e uno dicit, intende in eum, id est in Judam, quia id est Christum talibus tradidit. Quales erant de uibus ante loquebatur. Quasi dicat: Quia peccator et dolosus aperuit super me os suum, ideo constitue peccatorem, id est diabolum, *super eum*, ut Christo noluit esse subditus. Et quasi quis quæret, quem peccatorem? Subdit, *et diabolus stet a dextris ejus*. Hoc dextrum cuique est quod aliis reponit. Et hic, id est Judas opera diaboli præponit operibus Dei, avaritiam suæ salutis. Stetit ergo diabolus a dextris, quando præposuit avaritiam salutis, et pecuniam suæ salutis, ut eum traderet a

quo debuit possideri, ne a diabolo possideretur. Et prædicat, non optat.

VERS. 6. — « Cum iudicatur, exeat condemnatus; et oratio ejus fiat per peccatum. »

Cum iudicatur, exeat condemnatus, id est quia noluit esse talis cui dicitur: *Intra in gaudium Domini tui* (*Matth. xxv*), sit de quo dicitur: *Projice eum in tenebras exteriores* (*Matth. xxii*). Et ne puteatur ab imminente damnatione liberari, oratione quam inter apostolos didicerat inquit: *Et oratio ejus fiat in peccatum*, [Aug.] quia non est per Christum, quem non vult sequi, sed persequi. Notandum quia non est justa oratio, nisi quæ per Christum fit. Et non solum non delet peccatum, sed etiam ipsa fit in peccatum. Illa autem oratio non fit per Christum, quæ non affectu bono fit, nec bonum petit, sicut e converso. Illa fit per Christum, qua petitur quod petendum est, et eo modo quo petendum est; aliquando autem sic oratur, ut in parte sit oratio per Christum, et in parte non. Quando bonum non bene, vel bene non bonum petitur. Judas autem, nec bonum nec bene petit. [Aug.] Quando autem Judas ita orare potuerit, ut oratio ejus fieret in peccatum, quæri potest, credo antequam Dominum traderet, et cum jam de illo cogitaret tradendo, non enim jam poterat orare per Christum.

VERS. 7. — « Fiant dies ejus pauci: et episcopatum ejus accipiat alter. »

Fiant dies apostolatus ejus pauci, [Aug.] Et, ne sacratus duodenarius numerus sit diminutus episcopatum ejus accipiat alter. Loco enim ejus substitutus est Matthias, ut legitur in Actibus apostolorum (*Act. i*). [Cassiod.] Nota quod hic primo in Veteri Testamento nomen episcopatus invenitur. Et

VERS. 8. — « Fiant filii ejus orphani, et uxor ejus vidua. »

Fiant filii ejus orphani, et uxor ejus vidua. [Cassiod., Aug.] Nota Judam uxorem habuisse, et filios, et ita factum fuit, ut hic dicitur. Utique mortuo ipso, et filii ejus orphani, et uxor ejus vidua fuit. Sed dicet aliquis an hoc ad pœnam Judæ pertinere credendum sit, quod sui passi sunt, an etiam ullus dolor tangat mortuos, de his quæ in suis post mortem contingunt, vel quomodo ea quæ circa nos aguntur, noverint spiritus eorum mortuorum. Cui respondendo magnam quidem esse quæstionem, nec in præsentem esse disserendam. Verumtamen breviter potest dici, quod est cura mortuis de suis charis, ut de divite legitur: Qui dum tormenta apud inferos pateretur, levavit oculos ad Abraham, et inter alia dixit: *Habeo enim quinque fratres, ut testetur illis, ne et ipsi veniant in locum hunc tormentorum* (*Luc. xvi*). Habent enim mortui curam de vivis, quos sciunt vivere; quia nec in locis pœnarum vident eos, ubi dives sine fratribus erat, nec in requie beatorum, ubi Abraham et Lazarum quamvis longe agnoscebat: non tamen ideo consequens est eos scire, quæ circa charos illorum aguntur hic, vel

læta vel tristia. [Aug., Alcuin.] Si ergo hæc sentiunt, mortui, id est suorum tristia, quod hic dicitur, cumulus est inde malorum. Si vero non sentiunt, formido est vivorum. Possunt enim timere ne pro peccatis suis vel parentum similia eis contingant.

VERS. 9. — « Nutantes transferantur filii ejus et mendicent; et ejiciantur de habitationibus suis. »

Filii ejus nutantes, [Aug.] id est incerti quo eant transferantur et de habitationibus suis ejiciantur omni præsidio destituti. *Et mendicent* quomodo hoc totum uxori ejus contigerit et filiis indicat, dicens:

VERS. 10. — « Scrutetur fœnerator omnem substantiam ejus; et diripiant alieni labores ejus. »

Scrutetur fœnerator omnem substantiam ejus; et diripiant alieni labores ejus (150). Sed quomodo habuerit substantiam qui cum apostolis Dominum sequebatur? omnia autem quæ habuit ita uxori et filiis dimisit, ut adhuc in illis cor habuit, nec vinculum cupiditatis abruperit, et putabat Dominum falth, quando ea quæ mittebantur de loculis auferebat (*Joan. XII*).

VERS. 11. — « Non sit illi adjutor; nec sit qui miseretur pupillis ejus. »

Non sit illi adjutor. [Cassiod.] Hoc ideo addit, quia et boni tentantur; sed habent Deum adiutorem, de illo autem dicitur, *non sit illi adjutor*, scilicet ad tuendam ejus posteritatem, unde addit: *Nec sit qui miseretur pupillis ejus*. [Aug., Cassiod.] Pupilli dicuntur quasi pusilli: unde et pupilla oculi dicitur, quia parva. [Aug.] Sed quia possent sine adiutore filii, licet in ærumnis crescere, et genus propagationis servare, addit:

VERS. 12. — « Fiant nati ejus in interitum: in generatione una deleatur nomen ejus. »

Fiant nati ejus in interitum. [Cassiod.] Per hoc omnem posteritatis spem tollit. Et *in generatione una deleatur nomen ejus*. [Aug.] Quasi dicat: Quod de eo generatum est, non generet, et cito transeat. Et

VERS. 13. — « In memoriam redeat iniquitas patrum ejus in conspectu Domini; et peccatum matris ejus non deleatur. »

Iniquitas patrum ejus redeat in memoriam in conspectu Domini, et peccatum matris ejus non deleatur. [Aug.] Peccata patrum eis redduntur, qui a malis non recedunt eorum; sed non eis qui mutati sunt in Christo, qui jam non sunt filii iniquorum, quia jam non imitantur mores illorum. Si ergo Judas teneret adoptionem quam acceperat, non pertineret ad eum sua præterita vel patrum iniquitas; sed quia rediit ad mala vetusti generis, rediit iniquitas patrum ejus in conspectu Domini, ut in eo

(150) Ex Aug. ad calcem primæ expositionis psalmi.

A puniretur. Unde vere dicitur in Exodo: *Reddam peccata patrum in filios*, etc. (*Exod. XX*). Quod dictum est de imitantibus iniquitatem patrum. Quod vero dicitur per Ezechielem prophetam: *Filius non portabit iniquitatem patris* (*Ezech. XVIII*), de conversis ad Deum intelligendum est. Et

VERS. 14. — « Fiant contra Dominum semper, et dispereat de terra memoria eorum, pro eo quod non est recordatus facere misericordiam. »

Fiant semper, [Aug.] pater ejus et mater contra Dominum, non ut Domino adversentur, sed ut Deus mala merita eorum non obliviscatur in isto. Et est, *fiant contra Dominum*, id est in conspectu Domini, quod et alii sic transtulerunt, *Et memoria eorum*, id est parentum ejus *dispereat de terra* deleta progenie, *pro eo quod non est recordatus Judas facere misericordiam*.

VERS. 15. — « Et persecutus est hominem inopem et mendicum, et compunctum corde mortificavit. »

Et persecutus est hominem inopem et mendicum, [Cassiod.] scilicet Christum, pauperes persequi, sola sævitia est; alii vero, pro divitiis vel honoribus interdum hujusmodi patiuntur.

(151) Vel de populo Judæorum possunt hæc omnia accipi. Hæc eadem namque congruunt Judæis, quorum personam Judas gessit. Quasi dicat: Quia reddiderunt odium pro dilectione, ideo constitue peccatorem super eum, populum. Et diabolus stetit a dextris ejus, sicut de Juda. Ita de Judæis hæc accipiuntur: *Cum judicatur exeat condemnatus*, quia Judæi in nequitia sua permanentes thesaurizant sibi iram in die iræ et revelationis justi judicii (*Rom. II*). *Et oratio ejus fiat in peccatum*, quia non fit per mediatorem Dei et hominum Jesum Christum. Et, *fiant dies ejus pauci*, secundum regnum hoc accipiendum est quod postea non diu stetit, *et episcopatum ejus*, populi, *accipiat alter*. Episcopatum Judæorum, id est Christum, qui ad eos missus erat, accepit populus gentium. Unde, Verbum misit in Jacob Deus, et cecidit in Israel. Fiant filii ejus orphani, amisso regno, quasi patre, vel amisso Patre Deo. *Et uxor ejus*, id est plebs Judaica, *fiat vidua*, amisso regno. *Nutantes transferantur filii ejus et mendicent, et ejiciantur de habitationibus suis*. Ut sæpe in captivitate factum est; *et mendicent*, sub regibus gentium, et *fœnerator*, id est, diabolus, qui mala commendat, vel Deus qui bona commodat, *scrutetur omnem substantiam ejus*, [Aug.] id est vitam, singula peccata puniens. Debita enim illorum non dimittuntur, quia in solo Christo dimittuntur quem respuerunt. *Et alieni*, id est diabolus et angeli ejus, *diripiant labores ejus*, quia non thesaurizant in cælo. Et *non sit illi adjutor*: adjutor non est ei, cui Christus deest. Et pupillis

(151) Ex Aug. in secunda expositione.

ejus, qui amisso regno vel Patre Deo, sic manserunt, **A** *Fiat ei Judæ vel populo ipsa maledictio, sicut vestimentum quo operitur.* [Aug.] Idem videtur dicere hic quod supra ubi dixit, *Induit maledictionem sicut vestimentum*; sed differt, quia supradixit vestimentum quo induitur ut tunica. Hic vero dicit vestimentum, quo operitur ut pallio, quod est in conspectu hominum de iniquitate gloriari. *Et fiat ei maledictio sicut zona qua semper præcingitur.* Zona præcinguntur homines, ut ad opera sint aptiores non impediti sinibus vestium. Maledictione ergo sicut zona præcingitur, qui non repente facit malum, sed dispositum aggreditur; et ita discit male agere ut semper sit paratus. Unde hic ait, semper præcingitur.

VERS. 16. — « Et dilexit maledictionem, et veniet ei: et noluit benedictionem, et elongabitur ab eo. »

Et dilexit maledictionem. [Aug.] Judas de oculis furando, et Dominum vendendo (*Joan. xii*), vel Judæi dicendo: *Sanguis ejus super nos, et super filios nostros* (*Matth. xxvi*). *Et veniet ei, et noluit benedicere*, [Aug.] sicut quando maledixerunt cæco illuminato, dicentes: *Tu discipulus ejus sis* (*Joan. xxvi*). *Et elongabitur benedictio ab eo ad gentes.*

VERS. 17. — « Et induit maledictionem sicut vestimentum, et intravit sicut aqua in interiora ejus, et sicut oleum in ossibus ejus. »

Et induit Judas, vel populus maledictionem, [Aug.] id est peccata, quæ modo delectant, sed dicuntur maledictio, quia tormenta parant, addit *sicut vestimentum* quod quia corporis est per ipsum, corpus depravatum significatur. *Et eadem maledictio intravit sicut aqua in interiora ejus*, per quod intelligitur depravata anima, foris enim in corpore, et intus in anima maledictionem habuit, incidens in ejus judicium, qui corpus et animam perdit in gehennam et eadem maledictio fuit in ossibus ejus. Per quod notatur depravata ratio. Addit *sicut oleum*: per quod ostenditur quia delectat eos modo facere mala. Vel idem dicit, sicut oleum, quia homines ortes se putant. Ideo quia licet eis modo impune mala facere, sicut agonistæ oleo ununtur, ut sint ortiores.

VERS. 18. — « Fiat ei sicut vestimentum quo operitur; et sicut zona qua semper præcingitur. »

VERS. 19. — « Hoc opus eorum qui detrahunt mihi apud Dominum; et qui loquuntur mala adversus animam meam. »

Hoc opus eorum qui detrahunt mihi apud Dominum. [Aug.] Non dixit, hæc est merces eorum, sed opus. Patet enim quod vestimento et aqua, oleo, et zona opera describit, quibus maledictio æterna comparatur. Dicit autem pluraliter eorum, qui detrahunt, quia non unus tantum est Judas, sed multi, de quibus dicit: *Qui detrahunt mihi apud Dominum*, dicentes me non esse eum, quem lex Domini et prophetæ prænuñtaverunt, [Alcuin., Cassiod., Aug.] vel apud Dominum specialiter Christo detrahunt, qui dicunt eum non esse ex Patre, vel minorem Patre, *et qui loquuntur mala adversus animam meam*, dicentes non potuisse resurgere, cum vellet.

PARS. III. VERS. 20. — « Et tu, Domine, Domine, fac mecum propter nomen tuum, quia suavis est misericordia tua. »

Et tu, Domine. [Cassiod.] Tertia pars, ubi precatur, ut liberatus resurrectionem consequatur et inimici dedecus. Quasi dicat: Isti ita, *Et tu, Domine, Domine.* Geminatio notat affectum orandi. [Aug.] Et nota quod ait, et tu, quia non sine causa præposita est, *Et*, conjunctio, ac si diceret: Ideo dico: Et tu, quia et ego facio. Unde sequitur: *Fac mecum*, quia eadem sunt opera Patris et Filii. Et est sensus: *Fac mecum*, id est operare ut ego, in vasa misericordiæ. Vel, *fac mecum*, id est adjuvame secundum hominem; et hoc non propter mea merita præcedentia, sed *propter nomen tuum*: per hoc gratiam commendat. Nullisenim operum meritis præcedentibus in tantam celsitudinem subvecta est humana natura, ut totum simul verbum et caro hoc est Deus et homo, unigenitus Filius diceretur. Hoc autem factum est ut ab illo qui creaverat per id quod non perierat id quod perierat quaereretur. Unde hic sequitur: *quia suavis est misericordia tua.* Quæris enim per me id quod perierat.

VERS. 21. — « Libera me quia egenus et pauper ego sum; et cor meum conturbatum est intra me. »

Libera me. [Aug.] Quasi dicat: Ita utique fac mecum, *libera me* a passione, quia *egenus et pauper*

ego sum. Egestas et paupertas Christi, est infirmitas ex qua crucifixus est. Et cor meum conturbatum est intra me. Unde: Tristis est anima mea usque ad mortem (Matth. xxvi). [Cassiod.] Cor enim potuit turbari, sicut caro crucifigi, in quibus vera natura hominis aperitur. Et

VERS. 22. — « Sicut umbra cum declinat, ablatum sum; et excussus sum sicut locustæ. »

Sicut umbra cum declinat ablatum sum, id est mortuus. Sicut enim ex umbra declinante fit nox, sic ex mortali carne fit mors. Et excussus sum sicut locustæ. (Aug.) Hoc jam in membris ejus, id est in fidelibus convenientius existimo intelligi. Unde apertius pluraliter dicit, sicut locustæ quam sicut locusta. Excussi ergo, id est fugati a persecutoribus sunt fideles, qui sunt multi sicut locustæ, vel salientes de loco ad locum, a simili locustarum. Et

VERS. 23. — « Genua mea infirmata sunt a jejuniis: et caro mea immutata est propter oleum. »

Genua mea infirmata sunt a jejuniis. (Aug.) Et hoc apertius in membris intelligitur. Et est *genua mea infirmata sunt a jejuniis*, id est fortes mei pane, id est Christo subtracto, defecerunt, quod in Petro apparuit, sed ne penitus succumbant factum est quod sequitur: *Et caro mea immutata est* in melius, in gloriam immortalitatis, ut in morte deficientes misso Spiritu confirmaretur propter oleum, id est spirituales gratiam, unde Christus dicitur. Christus enim dicitur a chrismate: chrisma unctio est. Immutata est ergo caro Christi, ut misso Spiritu sancto ungeret discipulos qui ad eos non venisset, si Christus non abivisset. Unde ait ipse: *Nisi ego abiero, Paracletus non veniet ad vos* (Joan. xvi). Et Evangelista ait: *Nondum erat Spiritus datus, quia Jesus nondum fuerat glorificatus* (Joan. vii).

VERS. 24. — « Et ego factus sum opprobrium illis; viderunt me, et moverunt capita sua. »

Et ego factus sum opprobrium illis, (Aug.) quia factus sum maledictum per mortem crucis. *Viderunt me et moverunt capita sua,* quia viderunt quando genua mea infirmata sunt, sed non quando caro immutata. Et, ideo moverunt capita sua, (Cassiod.) tanquam furiosi commotione capitis minantur, Ergo o,

VERS. 25. — « Adjuva me, Domine, Deus meus; salvum me fac secundum misericordiam tuam. »

Domine, Deus meus, adjuva me totum, (Aug., Cassiod.) scilicet caput et corpus. Nota quod Christus rogat ut homo qui præstat ut Deus *salvum me fac secundum misericordiam tuam,* (Aug.) non secundum debitum operum adjuva me.

VERS. 26. — « Et scient quia manus tua hæc; et tu Domine, fecisti eam. »

Et per hoc scient vel sciat, (Aug.) hi scilicet pro quibus oravit, qui erant inter illusores, quid scient? *Quia manus tua hæc, et tu Domine, fecisti eam.* Manus Patris est Christus. Unde: *Et brachium Domini cui revelatum est* (Isa. liii). Hæc manus est

et erat, quia est Verbum apud Deum, et fecit eam, dum Verbum caro factum est. Erat sine tempore secundum divinitatem, et facta est in tempore secundum carnem.

VERS. 27. — « Maledicent illi, et tu benedices. qui insurgunt in me confundantur, servus autem tuus lætabitur. »

271 *Maledicent insultantes illi* manui tuæ Christo. [Aug.] Vana est ergo maledictio malorum. Deus vero cum benedicit, facit quod dicit. *Et tu bonus benedices qui insurgunt in me,* putantes proficere contra me, *confundantur,* quod erit cum exaltatus fuero super cælos, et cæperit esse super omnem terram gloria mea. *Servus autem tuus lætabitur.* Vel in dextera Patris, vel in membris lætantibus. Et

VERS. 28. — « Induantur qui detrahunt mihi pudore; et operiantur sicut diploide confusione sua. »

Qui detrahunt induantur pudore, [Aug.] id est pudeat eos detraxisse mihi: quod in bono potest accipi, dum corriguntur. *Et operiantur sicut diploide confusione sua.* Diplois duplex pallium est. Unde alii interpretantur pro diploide, *duplex pallium.* Et est, operiantur sicut diploide confusione sua, [Gl. int.] id est, confundantur intus et foris, id est coram Deo et coram hominibus. Unde alibi: *Duplici contritione contere eos, Domine, Deus noster* (Jer. xvii). Ego autem,

VERS. 29. — « Confitebor Domino nimis in ore meo, et in medio multorum laudabo eum. »

Confitebor laudem Domino. [Aug.] Hoc in membris nimis, id est valde solet exponi nimis pro plus quam debet, sed et pro valde, accipitur ut hic. Confitebor, dico, *in ore meo,* quia ore confessio fit ad salutem (Rom. x). *Et laudabo eum in medio multorum,* id est communi. Hoc est quod alibi dicit: *In medio Ecclesie laudabo te* (Psal. xxi). Vel, in medio multorum laudabo eum, id est in corde multorum, quia corde creditur ad justitiam (Rom. x).

VERS. 30. — « Qui astitit a dextris pauperis, ut salvam faceret a persequentibus animam meam. »

Qui astitit. [Aug.] Quasi dicat: Confitebor Domino, *qui astitit a dextris pauperis.* Diabolus a dextris Judæ stetit, qui divitias suas augere voluit vendito Christo: sed Dominus astitit a dextris pauperis, ut ipse Dominus sit divitiarum pauperis. Astitit enim non ut annos hujus vitæ augeret, vel ut fortem, vel ut incolumem, vel ut divitem faceret, sed ut animam salvaret a persequentibus. Unde subdit, *ut salvos faceret a persequentibus animam meam,* ne paupertate, id est infirmitate succumbat. Hoc autem adiutorium corpori Christi datum est in omnibus sanctis martyribus.

COLLATIO IN PSALMUM CVIII: « DEUS LAUDEM MEAM NE TACUERIS, » etc.

VERS. 1. — *Deus, laudem meam ne tacueris* Hebr. referunt *laudem* ad nomen *Deus*, non ad verbum subsequens, ut sit *Deus laudis meæ*, quod est

interprete Hieronymo : *Deus laudabilis mihi*. Sive, ut vertit Munsterus, *Deus in quo laus mea*. Deinde posita diastole, sequitur, *ne taceas*. Atqui אלהי אלהי ELOHE THEBILLATHI. Septuaginta acceperunt, ac si non esset in statu constructivo, ceu אלהים ELOHIM. Eodem tamen sensus conspirat.

VERS. 3. — *Pro eo ut me diligere*. Quia Hebr. legitur per nomen *pro dilectione mea* תחת אהבת TA-HATH AHABATHI. Hinc fit ut ambigue intelligitur dilectio qua diligo, aut dilectio qua diligi debeam. Et Hieronymus vertit *pro eo quod eos diligebam*. Sic Græcum anceps est, ἀγαπᾷ τοὺς ἀγαπᾷ μὲ. Utrunque autem apte perfidorum Judæorum ingratitude exprimitur.

VERS. 9. — *Ejiciantur de habitationibus suis*. Hieronymus, *querantur in parietinis suis*. Recte conciliat Faber. Siquidem Hieronymus ponit antecedens, Septuaginta consequens. Cæterum Neoterici Hebraicantes, vertunt active דרשו דרשו DARESCHU, *querant* vel *inquirant devastationibus suis*, aut *locis desolatis*. Potest reduci ad concordiam, si tamen retuleris *querant* ad quos pertinebat tales ejicere filios, etiam si coactius videri possit.

VERS. 10. — *Scrutetur*. Hieronymus et Nebiensis similiter. Alii, *Illoquet aut perdat*, quanquam scrutari hic positum sit, ceu qui id facit, eo animo faciat quo perdat, et laqueis suis dolosis omnia in-

A volvat quæ sua non sunt. Non longe tamen a vero est, positam litteram nun, loco beth, quæ interdum non est absimilis, ut sit יבקש IEBAQQUESCH, ubi habemus יבקש IENAQQUESCH.

VERS. 12. — *Fiant nati ejus*. Hieronymus et plerique alii, *fiat novissimum ejus* אחריתו AHARITHO. Potest etiam intelligi *posteritas*, ut reddiderunt Munsterus et interpretes pro Cajetano.

VERS. 12. — *Hoc opus eorum*. Hieronymus: Hæc retributio פללה PEULLATH, quidem est, et vertitur opus, sed merces intelligitur teste Munstero ex קמחי, etiam si aliter exponat Augustinus.

Apud Dominum. Ut respondeat verbo præcedenti, *detraxerunt mihi*, sive ut Hebræi habent, qui adversantur mihi. Deinde ponunt a Domino, et si retributio a Domino. Hebraice habetur ממת ממת, ubi est nota et ablativi et accusativi simul.

VERS. 23. — *Caro mea immutata est propter oleum*. Hieronymus vertit, quod postremum est, *absque oleo*, quod intelligunt *pinguedinem* sive *succum*, et dicunt: *Caro mea exaruit*, sive *emarcuit a pinguedine*. Vel, ut ait Munsterus, *propter deficientem pinguedinem*. Ad verbum tamen מישחן MISCHAMEN, est *ab oleo*, vel *propter oleum*, ut nihil agat Faber causatus, quod legi debeat *præter oleum*, non *propter*. Siquidem Græce habetur δι' ἔλαιον.

PSALMUS CIX.

PSALMI TITULUS : « PSALMUS DAVID. »

Dixit Dominus Domino meo. Titulus : *Psalmus David*. Titulus patet. [Cassiod.] psalmus iste septimus est eorum, qui agunt de duabus naturis in Christo, qui plene et breviter de incarnatione et omnipotenti deitate Christi dicit, sicut Joannes in Evangelio : *In principio erat Verbum, et Verbum caro factum est* (Joan. 1). Totum hic summam dicitur de duabus naturis Christi, quidquid in utroque Testamento continetur. Intentio. [Cassiod.] Propheta hortatur subjici Christo. Modus : Tripartitus est psalmus. Primo, refert propheta verba Patris de Filio, ubi natura deitatis et humanitatis Christi exponitur. Secundo Pater indicat naturam deitatis aliquatenus, ibi, *tecum principium*. Tertio Propheta agit de humanitate Christi, ibi, *juravit Dominus*. Propheta ergo naturam deitatis primo aperiens, ait :

« Dixit Dominus Domino meo : Sede a dextris meis. »

Dominus Pater dixit : [Cassiod.] More nostro loquitur Propheta, cum ait : *Dixit*, ut homo, scilicet instruat; non enim ore protulit, sed dixit res, id est effectum. [Gl. int., Haym., Cassiod.] Vel potius res, id est generatione. Vel, dixit, id est, æternaliter disposuit *Domino meo*, scilicet Filio qui Dominus meus est, etiam secundum quod homo, id est ipse homo, non tantum ex eo quod homo per hoc quod dicit, Dominus Domino, idem nomen repetendo personas discernit, et unam naturam, et potentiam personarum accipit. Item quod ait : *Domino meo* hoc deitatis indicium est. Quod vero ait, sede, et *virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion*, hoc humanitatis indicium est. Quid dixit Pater Filio?

hoc : *Sede*, [Alcuin., Cassiod., Aug.] id est post laborem quiesce, et conregna secundum quod homo. *Sede*, non solum in alto, ut excellens domineris; sed etiam in occulto, ut latens et occultus credaris, quia non est merces fidei, nisi lateat quod credimus. Subtracti autem, scilicet qui hic inferius sunt, et nondum sursum sperant, et credunt quod non vident. Hæc est justitia fidei, de qua Dominus in Evangelio : *Cum venerit Paracletus, arguet mundum de peccato, quia non credit; et de justitia, quia ad Patrem vado, et jam non videbitis me* (Joan. xvi), id est hæc erit justitia vestra ut credatis in eum quem non videbitis. Tunc enim justus ex fide vivit (Rom. 1), si non videt quod credit. Dum ergo ait : *Sede*, duo notat, scilicet eum post laborem passionis quiescere et conregnare, et in occulto esse. *Sede dico a dextris meis*, [Alcuin., Cassiod.] id est in potioribus meis bonis. Vel, sede a dextris meis, id est conregna cœqualis mihi, ut per dextram D accipiat æqualitas quam habet Christus cum Patre.

VERS. 2. — « Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. »

Donec ponam. [Aug., Cassiod.] Quasi dicat : *Sede occultus, donec regnes manifestus*. Et hoc est, *donec ponam inimicos tuos* : scabellum pedum tuorum, id est per fidem subjectos tuæ divinitati a simili loquitur, cum ait, scabellum, per quod subjectio plena notatur. Per pedes, æterna stabilitas intelligitur. [Aug.] Hoc autem quotidie, et si paulatim, agitur et peragitur in conversis. Vel accipitur, *donec, pro æterno*. Et est, sede donec ponam, id est æternaliter, sicut æternaliter, ponam inimicos tuos, volentes vel nolentes, scabellum pedum tuorum.

est tibi subjectos, ex voluntate vel necessitate. Incipit autem ex Sion, id est ex Judæis regnum Christi. Unde subdit :

VERS. 3. — « Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion; dominare in medio inimicorum tuorum.

Virgam hanc laudem, [Cassiod.] scilicet subjectionis inimicorum Propheta canit Christo, ad ipsum in sua persona loquens, et ordinem incipiendi regni ostendens, quod a Judæis incæpit, et ad gentes transiit, in quibus consummatur. Et sic usque ad finem psalmi decurrit Propheta loquens in sua persona. Quasi dicat : Dominus ponet inimicos tuos scabellum pedum tuorum, quod ita fiet, scilicet quod incipiet a Judæis. Et hoc est, *Dominus emittet virgam virtutis tuæ ex Sion*, [Hier.] id est regnum potentia tuæ incipiet a Jerusalem. Unde : *De Sion exhibit lex, et verbum Domini de Jerusalem (Isa. II)*. [Aug.] Non de illo regno Christi loquitur Propheta, quo Christus semper regnat cum Patre; sed de illo dispensatorio et temporali quo nos per medietatem suæ carnis vocavit in æternitatem, et in nobis regnat, cujus tamen non erit finis. Incipit autem a Jerusalem. Unde ipse Dominus ait : *Oportebat Christum pati, et resurgere a mortuis, et prædicabitur in nomine ejus pœnitentia et remissio peccatorum per omnes gentes, incipientibus a Jerusalem (Luc. XXIV)*. [Hier., Cassiod.] Virga ergo virtutis est, sceptrum regis potestatis, qua sustentantur boni, et franguntur mali. Et nota quod ait, virtutis, et addit, tuæ, [Cassiod., Alcuin.] quia hæc potestas proprie est Christi ex deitate. *Dominare* vel dominaberis, vel dominabitur. Quasi dicat : Emitte virgam, et sic emissa virga, dominabitur ipse Pater. Vel tu, Christe, dominare, vel dominaberis, *in medio*, id est, in præcordiis inimicorum tuorum quorumlibet [Cassiod.] Quasi dicat : Dominaberis conversis, de quibuscunque populis. Non ait, vindicabis, tanquam ingratos vindictæ distictione percelfat, sed ait, dominaberis, ut fideles educet beneficiis et correctione. Vel, dominare in medio inimicorum tuorum, id est in Ecclesia inter malos constituta.

PARS II. VERS. 4. — « Tecum principium in die virtutis tuæ in splendoribus sanctorum; ex utero ante Luciferum genui te. »

Tecum principium. [Cassiod.] Secunda pars, ubi indicat Pater naturam deitatis Christi aliquatenus pro nostra capacitate. Quasi dicat : Pater, ego Dominus emittam virgam virtutis tuæ, quia tecum est mihi principium, [Alcuin.] quasi hoc tibi tribuo plus quam aliis, quia tu es Filius per naturam, quia tecum est mihi, principium. Non dicam tibi mecum, ne alicui posterior me videaris : ego et tu unum principium sumus omnium, quod non hic videtur, sed videbitur *in die virtutis tuæ in splendoribus sanctorum*, [Aug.] id est in æternitate ubi virtus divina conspicitur non ab aliis, sed a sanctis, quando in resurrectione erunt **242** splendidi ut angeli Dei. Vel ita, et loquitur etiam Pater; [Aug.] quasi dicat : Jam dominaris, o

Christe Fili, jam virtus tua est emissa; sed *in die, specialis virtutis tuæ*, scilicet in futuro, tecum, erit mihi principium : hoc et semper est, sed non videtur tunc autem videbitur, cum Christus, qui olim visus est in forma servi, videbitur a mundis cordibus in forma Dei, a quo visu tollitur impius ne videat gloriam Dei. Dico, *in die virtutis tuæ, in splendoribus sanctorum*, id est quando sancti erunt in splendore fulgentes, sicut sol in regno Patris, tunc cum eo erit principium, et modo principium est, scilicet Pater cum Filio principium est, sed tunc videbitur quomodo principium cum eo, quia tunc similes ei videbunt eum sicut est. Viderat Philippus secundum formam servi, et objurgatus eo quod in Filio non agnosceret Patrem, quem quærebat videre, dicens : *Domine, ostende nobis Patrem, et sufficit nobis (Joan. XIV.)* audit : *Qui me videt*, non formam servi, sed qualem me abscondi timentibus, et qualem me videndum perficio sperantibus, *ridet et Patrem (ibid.)*. Hoc autem modo credendum est, ut tunc videatur. Unde et Philippo dicitur : *Non credis quia ego in Patre, et Pater in me est? (ibid.)* quasi dicat : Quod videre nondum potes, crede ut videre merearis Filium cum Patre et in Patre, qualiter cum eo principium est Pater. Hæc autem visio, vita æterna est. Unde : *Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum (Joan. XVII.)* Ex utero. Quasi dicat : Hoc tunc videbitur, sed nunc, ex utero, id est ex occulta et secreta substantia mea genui te ineffabiliter. Et hoc ante Luciferum, [Cassiod., Aug.] id est, ante omnia tempora. Lucifer, qui nuntiat diem sæculo, eminens stella hic ponitur pro omnibus stellis et sideribus, tanquam pars pro toto, per quæ sidera, tempora intelliguntur, quia in signis et temporibus posita sunt, sicut legitur in Genesi (Gen. I.). Et est, ante Luciferum genui te, id est ante omnem creaturam, ante omnia tempora. Vel ex persona Prophetæ potest accipi loquentis ad Filium, tecum, [Alcuin.] quasi dicat : Dominus emittet virgam virtutis, et ipse est, principium tecum, id est coæternus tibi, non tamen secundum quod tu es homo; sed in die virtutis, id est in claritate deitatis. Virtutes dico, tuæ, quasi et consubstantialis est tibi. Et est etiam principium, in splendoribus sanctorum, id est cum Spiritu sancto, qui sanctos splendificat. [Aug.] Et ego, *ex utero genui te*, dicit David. Quasi dicat : Cum Maria sit de me, ex utero Virginis genui te. Et hoc, ante Luciferum, id est noctu. Ante diem enim natus est Christus. Ad hoc autem natus est ex ea, ut sacerdos in æternum, qui se offerat :

PARS III. VERS. 5. — « Juravit Dominus, et non pœnitebit cum, tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. »

Juravit Dominus. [Alcuin.] Tertia pars, ubi Propheta agit de humanitate Christi. Ecce Verbum caro factum est. Et notandum quod supra verba Prophetæ agentis de humanitate Christi fuerunt, *virgam virtutis tuæ, usque tecum principium*, ibi vero Deus

Pater sive Propheta loquitur, secundum diversas lectiones, agens de Christi deitate. Hic item Propheta loquitur usque ad finem psalmi, agens de Christi humanitate; quasi dicat: Dominus dixit Domino Filio, sede a dextris meis, etc., dedit etiam ei sacerdotium æternum. Nam *Dominus juravit tibi, id est firmiter promisit tibi, secundum quod tu es homo.* [Aug.] Juratio enim Dei firmamentum est promissionis. *Et non pœnitebit eum, id est non mutabit sicut de sacerdotio Aaron contigit, quod præter spem nostram mutavit. Et dicitur hoc de Deo pro more nostro, in quem nulla cadit pœnitentia.* Scit enim quid agat, nec mutat consilium, sed verbo pœnitentiæ mutatio rerum aliter quam sperabatur evenientium significatur. Quasi dicat: Molo enim tu cum aliquid pœnitet te fecisse, doles factum quod fecisti, sic quando aliquid Dêus præter quam homines sperant mutat in aliud, pœnitere se dicit, usque adeo, ut et de pœna nostra pœniteat eum, si nos de vita mala nostra pœniterit. Ergo non pœnitebit eum, quia aliter non evenit, quam sperabatur. Et quia omnia inde gavisus sunt, quid juravi? hoc: *Tu es sacerdos in æternum, id est sacerdos æternus, secundum ordinem Melchisedech,* [Cassiod.] quia panem et vinum in corpus et sanguinem suum consecravit Christus cujus sacrificii similitudinem præmisit Melchisedech. Hinc constat transisse victimas secundum ordinem Aaron.

VERS. 6. — « Dominus a dextris tuis; confregit in die iræ suæ reges. »

Dominus. Hic sit conversio ad Patrem. [Aug.] Quasi dicat: Et o Domine Pater, qui hoc jurasti, iste sacerdos qui est Dominus, sedens a dextris tuis, cui dixisti: Sede a dextris meis, *confregit* vel conquassavit reges, scilicet illos, qui volunt vel volebant delere nomen Christi. Conquassavit, id est infirmos reddidit, ut non possent quod volebant. Et hoc fecit in die iræ suæ, [Alcuin.] id est tempore occultæ iræ, quando cadentes super humilem lapidem conquassantur, vel ad excæcationem vel ad conversionem. [Aug.] In judicio autem futuro manifestius lapis cadens super eos conteret. Unde qui offenderit in lapidem illum conquassabitur, super quem autem ceciderit, conteret eum (*Matth. xxi*). Et nunc

VERS. 7. — « Judicabit in nationibus, implebit ruinas, conquassabit capita in terra multorum. »

Judicabit in nationibus, [Cassiod.] id est in gentibus. Vide verborum proprietates, reges frangit pro superbia; populos judicat, id est punit propter communia peccata: utrosque tamen ut humilientur ad conversionem. Unde subdit: *Implebit ruinas, id est humiles, non erectos, cadentes scilicet ab altitudine, qua contra Christum se erexerunt. Bene dico ruinas, quia Conquassabit capita multorum, vel multa in terra,* [Aug.] id est in vita ista. Hic enim de multis superbis humiles facit. [Cassiod., Haym.] Vel in terra coviosa, alia littera, scilicet quæ peccatores abundanter

danter nutrit, sed unde ei ut hoc possit? ex humilitate passionis, de qua subdit:

VERS. 8. — « De torrente in via bibit, propterea exaltavit caput. »

De torrente, [Aug.] id est de fluxu mortalitatis nostræ, et de transitoria et de turbulenta passione bibit nascendo, moriendo. [Cassiod., Aug.] Et hoc in via quam ut gigas cucurrit, qua itur ad aliam mansionem. Et propterea, quia humiliatus est, et factus obediens usque ad mortem, *exaltavit* vel exaltabit Deus caput ejus, id est, propter hoc exaltavit eum Deus, et dedit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium et infernorum, et omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris (*Philipp. ii*).

COLLATIO IN PSALMUM CIX: « DIXIT DOMINUS DOMINO MEQ, SEDE, » ETC.

VERS. 4. — Imprimis nemo Christianus dubitat hunc psalmum esse de Christo Dei Filio, ex *Matth. xxi*. Quia tamen prius versus juxta Septuaginta, longe lateque dissidet a cortice litteræ Hebraicæ, opera pretium erit in medium proponere totum versus, secundum diversas omnium versiones; ac deinde particulatim, unamquamque dictionem, ex ordine executere, si poterimus dijudicare absque contentione, unde tanta diaphonia nata sit, et quemadmodum tantum fidei sacramentum, a verborum sono recedentes, mystico et profundissimo extulerint sensu, quod non potuit fieri sine divina revelatione, extra carnem et sanguinem, quod autem Septuaginta Spiritu sancto pleui fuerint superius satis multis probatum est. Igitur sic habet Hieronymus juxta Hebræos, *populi tui spontaneæ erunt in die fortitudinis tuæ, in montibus sanctis, quasi de vulva orietur tibi ros adolescentiæ tuæ;* Nicolaus de Lyra, *populi tui, principes tui, in die virtutis tuæ, in decoro sancto, de matrice auroræ, tibi ros adolescentiæ tuæ;* Sanctes, *populus tuus sponte veniet in die fortitudinis tuæ, in pulchritudinibus sanctitatis, ex utero ab aurora fuit tibi ros nativitatis tuæ;* Pratensis, *populus tuus cum oblationibus, in die virtutis tuæ, in decoribus sanctitatis, ex utero ortus est tibi ros generationis tuæ;* interpretes pro Cajetano, *populus tuus, spontanei, in die fortitudinis tuæ, in decoribus sanctitatis, de vulva auroræ tibi ros nativitatis tuæ;* Pellicanus, *populus tuus oblationes liberales, in die virtutis tuæ in decoribus sanctitatis, ex utero auroræ, tibi ros generationis tuæ;* Munsterus, *populus tuus, spontaneam est voluntatum, in die exercitus tui, in magnificentissimis sanctitatis, ab utero auroræ, est tibi ros nativitatis tuæ;* translator ad Campensem, *populus autem tuus in die triumphis tui, vota offeret cum sancta pompa. Ros enim nativitatis tuæ ex utero auroræ est. Paraphrasis hujus, populus tuus spontaneæ offeret et liberales oblationes tibi quo tempore apparebit omnipotentia tua, et omnimodus ille decor, qui te comitabitur; ante auroram enim cecidit qui te gratissimum faciet omnibus, ros nativitatis tuæ. Nebiensis, populus tuus voluntarii in die virtutis tuæ, in decoribus sanctuarii, ex matrice ab aurora, tibi ros adolescentiæ tuæ. Vide quatenus inter istos, non omnia conveniant, etiam si nihil aut parum ad LXX. Nunc singula retractemus. Tecum. Hanc particulam omnes vertunt, *populus tuus, aut populi tui.* Certe in Heb. prorsus, *tecum, et populus tuus, ne uno quidem elemento distant. Quod si dictio scribatur punctis non notata est, tecum, vel populus tuus, עַמְּךָ* Siquidem עַמְּךָ IMMECA tecum עַמְּךָ AMMECA popu-*

lus tuus. Nec est improbableē Judæos hunc locum vitiasse sicut et nonnullos alios fidei præcipuos falsarunt, quod ex parte probavimus in prologo, et adhuc non erit otiosum, huc adducere illud Isa. 11: *Quia excelsus reputatus est ipse.* Hieronymus hunc locum interpretatus ait, ubi nos diximus *excelsus reputatus est ipse*, Aquila interpretatus est, *in quo reputatus est iste?* Verbum Hebraicum בָּמָה vel בְּמָה dicitur, id est *excelsum*, quod et in Regnorum libris, et in Ezechiele legitur. Vel certe *in quo*, et eisdem litteris scribitur בָּמָה ac pro locorum qualitate, si voluerimus legere, *in quo*, dicimus בָּמָה BAMEH. Sin autem *excelsum* vel *excelsus* legimus בְּמָה BAMEH, intelligentes ergo Judæi prophetiam esse de Christo, verbum ambiguum, in deteriorem partem interpretati sunt, ut videretur non laudare Christum, sed nihili pendere. Deinde persequitur improbare talem interpretationem, ostendens non posse consistere.

Secunda particula, est *principium*. Hebræus נִדְבָת נEDABOTH, et deducitur a radice נָדַב NADAB, id est *libuit, voluntarius fuit, sponte obtulit*. Ut Hieronymus verterit, *duces spontanei*, ut est in exemplari Fabri subaudiendo verbum *erunt*, quod non ponebatur in Hebræo. Sanctes per adverbium extulit, addendo verbum *veniet*. At credimus Septuaginta secutos fuisse consuetudinem Hebræorum in dictione altera רֹאשׁ ROSCH, quod est caput; obid princeps, ob id principium. Consimiliter נָדַב נADAB, proprie significat *principem*, præcipue *munificum*. Cur etiam non dicemus נִדְבָת נEDABITH, sicut נִדְבִית נEDABITH. Certæ analogia est in communitate et congruentia et significantia. Siquidem Hieronymus, in caput Zachar. quinto, tradit iod et vau, in se mutuo frequenter transire. Et dicit: « Hic error in editione Vulgata frequenter inolevit, ut quia iod et vau litteræ eadem forma sed mensura diversæ sunt, altera legatur pro altera. Nec mireris quod dicat errorem, intelligit enim errorem quomodo obelum in prologo Paralip. Ubi vero (inquit) 243 obelus transversa scilicet virga præposita est. Illic significatur quid Septuaginta interpretes addiderint ob decoris gratiam, vel ob Spiritus sancti auctoritatem, licet in Hebræis voluminibus non legatur. » Hæc ille.

In tertia particula, *in die virtutis tuæ*, nulla est discrepantia. In quarta, *in splendoribus sanctorum, vel decore sancto, decoribus, pulchritudinibus, magnificentiis*, vel tantillum distant. Hieronymus autem vertit, *in montibus* ob affinitatem litterarum dalet et resch דָּרִי HARE, *montes*, דָּרִי HADRE, *pulchritudines*. In quinta pene conveniunt, *ex utero ante Luciferum*. Id enim valet, *ex utero auroræ*, vel propinquius ad verbum, *ex utero ab aurora*, et *ex utero ante Luciferum*. Quod aliqui vertunt, *oriatur vel ortus est*, non tam proxime respondet כֹּרֵחַ מִשְׁחַר MEREHM MISCHAR.

Ultima. *Tibi ros generationis vel naturalitatis tuæ*. Ros competenter de Filio Dei dicitur: juxta illud Isa. quadragesimo quinto: *Rorate, cæli, desuper, et nubes pluant justum*. Dicitur præterea generatio

A Filii æterna, quia ros indicat mane, quod in Deo est æternum, et principium in quo erat Verbum. Hoc mane non habet vesperam, ac ros de alto conceptus descendit, sic de Filio Dei canitur: *A summo celo egressio ejus*, (Psal. xviii). Dicat aliquis qui potest consistere Judæos lectionem hanc corrupisse, veluti causabamur in principio, cum tamen Hieronymus verterit *populi tui*, et non *tecum* quanquam responsio ad similem quæstionem jam aliquoties data esse satis deberet, tamen hic locus specialem ex ipso et Hieronymo, etiam adversus calumnias Judæorum, et eorum extortas expositiones, habet satisfactionem. « Siquidem interpretatus cap. Matth. xxii, ubi Christus Dominus principium hujus psalmi opposuit Judæis ignorantibus, quomodo Christus esset filius David. David dicit testimonium quod percipit, de cix psalmo sumptum est. Dominus igitur David vocabitur, non secundum id quod de eo natus est, sed juxta id quod natus ex Patre semper fuit, præveniens ipsum carnis suæ patrem. Judæi ad delendam interrogationis veritatem, frivola multa confingunt, vernaculum Abrahæ asserentes, cujus fuerit filius Damascus Eliezer, et ex ipsius persona scriptum psalmum, quod post eadem v regum, Dominus Deus Domino suo dixerit Abrahæ: *Sede ad dexteram meam, donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum*. Quos interrogemus, quomodo Deus dixerit Abrahæ ea quæ sequuntur: *Tecum principium in die virtutis tuæ; in splendoribus sanctorum ex utero ante Luciferum genui te; et: Juravit Dominus, et non penitebit eum: Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech*. Et respondere cogamus quomodo Abrahæ, ante Luciferum genitus sit, et sacerdos fuerit secundum ordinem Melchisedech, pro quo Melchisedech obtulerit panem et vinum, et a quo decimas prædæ accepit. » Hactenus ille. Certe, si minus recta foret editio Vulgata et ecclesiastica in hac parte nihil ageret Hieronymus præsertim contra Judæos, qui statim irriterent hanc objectionem quæ foret de contextu corrupto, et non veritate Hebraica. Cæterum ex hoc loco Hieronymi, constat quod gratis arguit interpretem Latinum Felinus, propterea quod אָרְזִי verterit *principium*, cum ad Hebraismi veritatem vertere debuisset *principatum*. Nam id quoque significat אָרְזִי omitto quid manifestissime dixerat Augustinus de principio. Denique Chaldaicus Paraphrastes longe est ab omnibus, præsertim quantum ad extremam particulam. *Populus tuus, domus Israel, qui incumbunt legi, in die concertationis prolii tui adjuvabis eos splendoribus sancti, misericordiam Dei præsto erunt tibi, tanquam ros descendens sedebunt confidenter nati tui*.

VERS. 7. — *Implebit ruinæ*. Hieronymus, *vallia*. Ergo legit גִּימְרֵי גְרוֹת, a radice גִּיַּר, id est *vallia*, sed nunc habemus גִּימְרֵי גְרוֹת, id est, ut exponunt alii, *cadavera*, quæ procul dubio dicuntur a *cadendo*, sicut *ruinæ a ruendo*, quia tamen simpliciter implere *cadavera* haberet absurditatem, Munglerus addidit, *implebit loca cadaveribus*.

PSALMUS CX.

PSALMI TITULUS: (ALLELUIA.)

Confitebor. Titulus: *Alleluia*. [Cassiod.] Iste est primus psalmus, qui per omnes litteras Hebræi alphabeti scribitur, qui indicat perfectos laudatores in Ecclesia, sicut illi qui non per omnes scribuntur, minus perfectos significant (152). Vel sicut Hilarius

dicit hujusmodi psalmi, qui per alphabetum digressi sunt, incipientibus quasi elementa dantur. Unde monemur ut ad eruditionis studium festinamus. Nomen autem angelicæ laudis, Alleluia, et si omnibus psalmis congruat, ibi tamen præcipue ponitur. [Cassiod.] ubi magna exultatione gaudetur, signat

(152) Ex Hilario in psal. xviii.

in hoc psalmo populus Dei ab omni malo liberatus laudat, et ad Dei laudem pro operibus ejus invitat, quæ laus habet figuram futuræ laudis. Intentio: Monet ad laudem. Modus: Tripartitus est. Primo, populus fidelis se dicit confiteri in congregatione justorum, ubi est æterna laus. Secundo, dicit fideles spirituali munere satiatos, promittens adventum Christi, ibi, *memoriam fecit mirabilium suorum, misericors et miserator Dominus; escam dedit timentibus se*. Tertio, eosdem redemptos asserit, et testamentum novum mansurum, ibi *redemptionem misit populo suo, mandavit in æternum testamentum suum*. [Aug.] A laude ergo incipiens, ait in persona fidelis populi: O Domine

VERS. 1. — « Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo, in concilio justorum et congregatione. »

Confitebor tibi, id est laudabo te. Non enim est hic confessio peccatorum, sed laudis. Illa luget, hæc gaudet; illa medico vulnus ostendit, hæc de sanitate gratias agit. Laudabo dico, et hoc *in toto corde meo*, [Hier., Gl. int.] non labiis ero prope, corde longe, sicut illi de quibus dicitur: *Populus hic labiis me honorat, cor eorum longe est a me* (Matth. iii). Confitebor et hoc *in concilio justorum et congregatione*, [Alcuin.] id est, non temere, sed ex ratione, scilicet pro æternis: sicut omnes justii faciunt. Et accipitur hic totum de præsentii. Vel hoc dicit fidelis populus in spe. Quasi dicat: Jam sit in angelorum societate. Et est, in consilio justorum et congregatione, laudabo te, hic in spe. [Aug., Cassiod.] Hic enim nunquam inter omnes justos in re laudant, ubi sunt misti mali; sed jam videntur in futura societate psallere, spe rapti ad superna.

VERS. 2. — « Magna opera Domini; exquisita in omnes voluntates ejus. »

Magna opera Domini. [Cassiod.] Hæc est materia et causa confessionis. Quasi dicat: Ideo confitebor, quia magna est opera Domini, quæ de impio facit pium. Et *exquisita* cui nihil simile est, dum sinit diabolus sævire in bonum suorum, et ne putes pro parte laudari operam ejus, addit *in omnes voluntates ejus*, scilicet est, exquisita opera ejus, quia omnia quæcumque vult eximie facit. Quæ autem sit opera, exponit subdens:

VERS. 3. — « Confessio et magnificentia opus ejus; et justitia ejus manet in sæculum sæculi. »

Confessio [Cassiod., Aug.] scilicet peccatorum præconialis, id est laudis et peccati, et *magnificentia* boni operis est *opus ejus* vel sicut Hieronymus, ait, « gloria et decor est, » opus ejus, [Cassiod.] quia laudabilia sunt, et decora quæ facit; et *justitia ejus*, qua judicabit, *manet incommutabilis, in sæculum sæculi*, dum his dixerit: *Ite in ignem æternum; illis: Venite, benedicti-Patris mei*, etc. (Matth. xxv). [Alcuin., Haym.] Vel ita ab illo loco: *Magna opera*, et agit generaliter de quibuslibet operibus Dei, quas dicat: Ideo confitebor, quia magna sunt

opera Domini, quælibet opera ejus sunt magna, si sint, *exquisita in omnes voluntates ejus*, id est, si in eis videatur intentio et voluntas facientis Dei, id est si intelligatur quæ intentione voluerit ea facere Deus. Deinde aperit quæ est intentio et voluntas Dei in operibus, subdens: *Confessio* scilicet peccatorum, et *magnificentia* bonorum operum est *opus ejus*, et *justitia ejus*, id est merces quæ juste datur, *manet in sæculum sæculi*. Ac si diceret: Hæc est voluntas ejus, ut ex suis operibus insit homini, confessio peccatorum, et magnificentia bonorum operum, et justitia, id est merces quæ juste datur.

PARS. II. VERS. 4. — « Memoriam fecit mirabilium suorum, misericors et miserator Dominus; escam dedit timentibus se. »

Memoriam fecit. [Cassiod.] Secundo dicit fideles copioso munere satiatos, promittens adventum Domini, ut hæreditas avide quærat. Quasi dicat: Ideo confiteri debemus, quia *Dominus misericors natura, et miserator* exhibitione, scilicet, quando venit *fecit memoriam mirabilium suorum*, [Haym.] re completa memoriam dedit significantium quæ erant in veteri lege. Ita fecit memoriam, quia *dedit timentibus se escam*, [Aug., Cassiod.] non corporalem, quam etiam malis dat, sed spiritualement, id est corpus et sanguinem suum. Escam ergo dicit Christum, qui est forma justitiæ fidelibus. Adventu enim Christi timentes pascit, in quo remissio est et salus, et ut de adventu ejus acciperes, addit:

VERS. 5. — « Memor erit in sæculum testamenti sui, virtutem operum suorum annuntiabit populo suo. »

Memor erit. [Gl. int.] Quasi dicat: Et per eos, vel propter eos, scilicet timentes, *memor erit testamenti sui*. [Cassiod.] Quia, sicut promissum est in Veteri Testamento, impletur in Novo. Testamenti dico, existentis, *in sæculum sæculi*, scilicet in æternum, quia verba testamenti solida veritate custodit, ut omnia impleantur, ita *memor erit*, quod *annuntiabit virtutem operum suorum*. Virtus operum est quod cæci vident, claudi ambulant, etc. (Matth. xi.) Quæ facit nota Christiano populo suo ad hoc,

VERS. 6. — « Ut det illis hæreditatem gentium; opera manuum ejus, veritas et judicium. »

Ut det illis hæreditatem gentium. [Aug.] Hæc enim fuit intentio miraculorum, quæ Christus fecit, ut crederent gentes.

Aliter totum ab illo loco: *memoriam fecit*, quasi vere magna et exquisita sunt opera Dei, quia *Dominus misericors et miserator* hoc non mutatur. *Fecit memoriam mirabilium suorum*, id est plura nova contra rerum ordines fecit, per quæ omnia eum regere patuit: *Escam dedit timentibus*. [Alcuin.] Quasi dicat: facit confessionem et magnificentiam, quia *dedit escam*, id est bonam voluntatem per Spiritum sanctum inspiravit; *timentibus se*, et per eos *memor ero testamenti sui*, id est, promissionis factæ Abraham: *In semine tuo benedicentur omnes gentes* (Gen. xxi). [Rem., Haym.] Testamenti dico

duraturi in *sæculum*, quia post istud non sequitur aliud. Illa enim promissio iterata est in Evangelio, non mutata, ita erit memor quod *virtutem*, id est completionem, *operum suorum*, id est significantium figurarum legalium, *annuntiavit populo suo*, Judaico, ut apostolis fecit. Ad hoc utique annuntiabit *ut det illis*, scilicet apostolis, *hæreditatem gentium*, id est gentes colendas, scilicet Ecclesiam, de omnibus gentibus Abrahæ promissam. His dabis hæreditatem, id est gentes : tamen *opera manuum ejus*, est *veritas et iudicium*, [Gl. int.] id est verum iudicium, quo ipse prædixit passuros discipulos, dicens : *Non est servus major domino suo. Et ideo si me persecuti sunt, et vos persequentur* (Joan. XIII). Et est sensus : [Alcuin.] Licet illis det hæreditatem, tamen multa patienter. Vel ita : Opera manuum ejus sunt iudicium, quo iudicabit, **244** et veritas, id est executio iudicii. Vel, opera manuum ejus, [Cassiod.] id est virtutis ejus, sunt veritas, dum conversis promissa dat. Et iudicium, quod impiis minatur. Et etiam

VERS. 7. — « Fidelia omnia mandata ejus confirmata in *sæculum sæculi* : facta in veritate et æquitate. »

Omnia mandata ejus fidelia sunt eis, [Gl. int.] scilicet qui implent, et non diffidunt de promissis. Fidelia dicuntur, [Cassiod.] quia servant servantes se, non sunt mendacia. Et sunt *confirmata in sæculum sæculi*, non incassum missa sunt ut verba humana, et sunt *facta*, id est completa, non tantum dicta, *in veritate*, quia dicta complentur, et *æquitate*, id est quia omnia cum libra facit justitiæ. Vel facta sunt in veritate et æquitate, [Gl. int.] id est data sunt ab eo qui non mentitur, et qui nihil nisi æquum mandat.

PARS III. VERS. 8. — « Redemptionem misit Dominus in populo suo : mandavit in æternum testamentum suum. »

Redemptionem. [Cassiod.] Tertio, redemptos asserit, et testamentum novum æterna gratia consecratum. Quasi dicat : Hæc prædicta dedit ; nam *redemptionem misit Dominus*, [Gl. int., Cassiod.] id est Christum qui dat redemptionem captivis. Misit *populo suo* Judaico. Unde : *Non sum missus nisi ad oves quæ perierant domus Israel* (Matth. xv). Et *mandavit per apostolos, testamentum suum novum duraturum, in æternum*, quia nullum succedet, et quia æterna promittit, et quia hoc facit, ergo

VERS. 9. — « Sanctum et terribile nomen ejus ; initium sapientiæ timor Domini. »

Nomen ejus, [Gl. int., Cassiod.] id est virtus et potentia, est *sanctum* bonis, et *terribile* impiis. [Cassiod.] Vel nomen ejus est sanctum et terribile, id est Filius, qui in humanitate sanctus est, et potentia deitatis terribilis. Ametur ergo, quia advocatus est ; timeatur, quia est iudex ; ne sis negligens, ne desperes. [Gl. int.] Dico terribile est, et

A terror quidem prodest, quia *initium sapientiæ timor Domini*.

VERS. 10. — « Intellectus bonus omnibus facientibus eum : laudatio ejus manet in *sæculum sæculi*. »

Intellectus, [Gl. int., Cassiod., Alcuin., Haym., Cassiod., Gl. int.] id est si intelligitur, ut discrete habeatur, et cum amore. Metus enim iudicii, janua est conversionis, si addatur discretio dilectionis. Et ipse timor, *intellectus bonus est omnibus facientibus eum*. Vel ita distingue : Terribile est nomen, et terror prodest, quia timor Domini est initium sapientiæ, quia est janua conversionis, et via ad sapientiam. Et iste intellectus, qui est in timore Domini, quo intelligitur via et janua, intentus, id est intense habitus, est bonus, id est verus et utilis omnibus facientibus eum, id est illis qui sic intelligunt hoc ut faciant, scilicet qui per timorem ad sapientiam ascendant. Deinde quid pro prædictis debeat reddi Domino subdit ; *laudatio ejus Domini, manet in sæculum sæculi* [Hier., Cassiod.] Ecce intentio psalmi, unde alleluia præscribitur. A laude cœpit, in laudem finit populus fidelis. A diabolo liberatus, gratias agens, expressit quid faciendum sit hic devotis et in cœlo peragendum. Hic, quia liberat, ibi, quia coronat.

[Cassiod.] Aliter totum a principio psalmi, *confitebor*, et accipitur hoc de confessione laudis, quæ erit in futuro. Ait ergo populus liberatus : *Confitebor tibi, Domine, in futuro, in toto corde meo*, quia ab omnibus malis tunc liberatus in re. Tunc enim toto corde laudabitur et amabitur Deus, quando per speciem videbitur. Et hoc erit, *in consilio iustorum*, [Aug.] id est in iudicio, quando cum Domino iudicabunt sancti, qui sedebunt super duodecim sedes, iudicantes duodecim tribus Israel (Matth. xix). Et in *congregatione*, id est quando de toto mundo collecti erunt iusti in unum, inter quos jam nullus erit iniquus, nullus pelle ovina tectus, fraternitate falsa superbit, nullius Judæ furta tolerantur, nullus Simon Magus baptizatur, volens Spiritum sanctum emere, dum cogitat vendere : sed modo inter malos gemit Ecclesia, qui quando iusti congregabuntur, ad regnum excludentur foras. Et hæc sunt *magna opera Domini*, scilicet congregatio bonorum et exclusio malorum a regno. Et hæc opera sunt *exquisita in omnes voluntates ejus*, ita exquisite facta, ut per hæc de homine impleatur voluntas Dei aliqua, si omnes voluntates ejus circa nos pensentur, per quas nullum confidentem deserat misericordia, nullius iniquitas sit impunita, quando flagellat etiam filium quem recipit. Non vult enim Deus ut peccet homo quilibet. Sicut autem non vult ut peccet homo, ita vult peccanti parcere, si pœnituerit, ut vivat, ita etiam vult in peccato perseverantem punire, ut justitiæ potentiam contumax non evadat. Nihil ergo in libero arbitrio constitutum superat voluntatem Dei, etsi contra voluntatem ejus faciat. Si enim non vult ut pecces, non tamen prohibet efficaci potestate, etiam

salubri et justa præceptione. Si vult parcere pœniti, vult etiam impœnitentem punire. Ita de homine semper Deus suam implet voluntatem, quia nihil facit homo de quo Deus non operetur quod vult. Magna enim opera Domini exquisita in omnes voluntates ejus. Et vere magna sunt opera Domini, quia *opus ejus est magnificentia*, id est justificatio impiorum. Quid enim magnificentius est quam justificare impium? Quæ bene dicitur magnificentia, quia ubi abundavit peccatum, superabundavit et gratia. Sed, ne putes quod opus hominis præveniat hanc magnificentiam Dei consistendo peccata, quia et *confessio*, id est delicti improbatio, quæ nondum quidem est opus justitiæ, est opus ejus. Non ergo gloriatur homo in se, qui justitiam non operatur, nisi justificatus. Credens autem in eum qui justificat impium, a fide incipit, ut bona opera, non præcedentia quod meruit, sed consequentia quod accepit, ostendant. Quid enim habes quod non accepisti? Illa confessio ergo, quæ nondum quidem est opus justitiæ, sicut et magnificentia, qua justificatur impius, opus Dei est, non hominis. *Quid ergo dicemus? iniquus est Deus*, cujus vult miserando, et quem vult indurando? non (Rom. ix). *Justitia enim ejus manet in sæculum sæculi. Memoriam*. Quasi dicat: cujus vult Deus miseretur, et quem vult indurat, et sic *memoriam fecit mirabilium suorum*, hunc humilians et hunc exaltans. Sciendum quod cum quotidie opera ejus sint mira, reservat tamen opportune quædam inusitata, quæ meminerit hominis infirmitas novitati intenta. Hoc enim miraculum maxime attentis cordibus inhærebit: quod assiduitas tamen vile fecerit. Sed quid prosunt miracula, nisi ut timeretur Deus? Quid porro prodest timor, nisi misericors det escam timentibus? nihil. Sed, *misericors et miserator Dominus dedit escam timentibus se*. Escam est panis qui de cœlo descendit, quem nullus meruit, sed Dei misericordia dedit. Quod si huic vitæ tantum dedit ut peccator justificandus, Verbum carnem factum acciperet: quid in futuro glorificatus accipiet? multum quidem, quia *memor erit in sæculum testamenti sui*, id est promissionis suæ complendæ, in sæculum, [Cassiod., Aug.] id est in æternum. Quasi dicat: Nec totum dedit qui pignus dedit, et non contristentur sancti qui audiunt. Facilius est camelum intrare per foramen acus, quam divitem in regnum cœlorum, quia *annuntiavit populo suo*, Israeli, ut apostolis *virtutem operum suorum*, quoniam quæ hominibus difficilia sunt, Deo sunt facilia, ut et divites faciat intrare in regnum cœlorum, ad hoc utique annuntiabit, *ut det illis hæreditatem gentium*, Itum est enim ad gentes. Multi enim sunt vocati. Occupata est hæreditas gen-

Atium, et cameli se humiliantes per foramen acus, id est per compungentes passionis angustias intrant. *Et opera manuum ejus est veritas*, quam sancti martyres tenent, pro qua et judicantur hic, et *judicium* quo in futuro judicabunt eos a quibus hic judicantur. Teneatur ergo veritas ab his qui judicantur, quo judicent judicantes se, et etiam angelos, contra quos et hic luctantur, et nihil separet a Christo, quia *fidelia sunt omnia mandata ejus*. Non fallit, exhibet quod promisit, non tamen sperandum est ut hic habeatur: sed *confirmata sunt in sæculum sæculi*, et sunt *facta in veritate et equitate*, id est mandant et promittunt quod verum est et justum, quia hoc verum et justum est ut hic laboretur, quod mandatur: ibi requiescatur quod promittitur. Et poterimus ibi requiescere, quia *misit populo suo redemptionem* a captivitate hujus sæculi, ut ibi sit quies, *mandavit in æternum testamentum suum*, novum, non vetus. Dedit quidem olim Judæis terram promissionis, sed hoc vetus testamentum est ad veterem hominem pertinens. Sed novum mandavit in æternum, ubi nil carnale speretur, cujus hæres quisquis esse volueris, nolo te fallas, non tale aliquid mediteris adipisci, quale solet hic oculus avaritiæ concupiscere; sed quale oculus hominis non vidit. Sed primo pœnas fuge, devota gehennam, antequam desideres promittentem Deum. Cave minantem, quoniam *sanctum et terribile nomen ejus*, præ omnibus autem hujus sæculi deliciis, immortalitatis deliciarum matrem, desiderata sapientiam, sed *initium sapientiæ est timor Domini. Intellectus*. Illa delectabit castis amplexibus veritatis, sed prius donanda sunt tibi debita, quam postulanda præmia, nec extollaris, quia timor qui intellectus est, initium sapientiæ est, *bonus facientibus eum*. Hoc ideo ait, quia periculum est intelligere, et non facere. *Et laudatio ejus*, cujus timor est initium sapientiæ, *manet in sæculum sæculi*. Hoc totum præmium est, hic finis, hæc sedes perpetua, hio mandata confirmata, hæc est hæreditas Novi Testamenti.

COLLATIO IN PSALMUM CX: (CONFITEBOR TIBI, DOMINE, IN TOTO,) etc.

VERS. 2. — *Exquisita in omnes voluntates ejus*. Vox hebraica הֶפְתֵּזֶהֶם HEPHTZEHEM, habet pronomen affixum, quod ambigue poterat verti, eorum, vel suas. Idcirco Hieronymus reddidit, *exquirenda in omnibus voluntatibus suis*. Ubi eodem sensu, dicitur *in omnes voluntates ejus*, nempe Dei. Consentit Nebiensis. Alii Hebraicantes convertunt sensum, *magna opera Domini exquisita, ab omnibus volentibus ea*, ut pronomen referat ad opera Dei, quæ homines cum admiratione debent perscrutari et laudare. Sic autem sequuntur Kimhi, et dicunt, qui vult hic פֶּתַח HEPRETZ, substantivum pro adjectivo accipi הֶפְתֵּזֶהֶם HEPRETZ פֶּתַח.

PSALMUS CXI

PSALMI TITULUS : « ALLELUIA REVERSIONIS AGGÆI ET A ZACHARIÆ (153). »

Beatus vir qui timet Dominum. Titulus; *Alleluia reversionis Aggæi et Zachariæ.* [Aug.] Aggæus et Zacharias longe post David fuerunt, completis LXX annis transmirationis, tunc sub Dario rege Persarum (*Jer. xxv*). Hi duo prophetaverunt quod ad renovationem templi pertinere videbatur (*Agg. 1; Zachar. 1*). Et sicut in Esdra legitur, ipsi quoque in templi reedificatione fuerunt coadjutores (*I Esdr. v*), de qua tamen reedificatione illius actualis templi non agitur hic; sed potius de reformatione spiritualis templi, quod nos sumus. Unde Apostolus: *Templum Dei sanctum est, quod estis vos (I Cor. iii)*. Illa enim actualis templi renovatio significat renovationem novi populi ex ruina Adæ, ut portet imaginem novi hominis, sicut ante portavit imaginem veteris hominis (*I Cor. xv*), et post captivitatem hujus sæculi, quod septem dierum repetitione volvitur, longinquæ peregrinationis miseriam, quasi post LXX annos non ruitura mole construatur; sed beata immortalitate æternaliter solidetur. [Aug., Cassiod.] Hanc autem spiritualem reparationem spiritualis templi, prædicti prophetæ intellexerunt figurari in illa actuali **245** et pro ista magna hilaritate Dominum laudaverunt. Ideoque hujus psalmi titulus, nomina eorum continet, non quod ipsi hunc psalmum scripserunt, sed quia pro spiritualis templi reparatione, unde in hoc psalmo agitur, sicut dictum est, Dominum laudaverunt. Et est sensus tituli: Hic est *Alleluia*, id est laus Dei. Laus dico, *Aggæi et Zachariæ.* Cujus rei? *reversionis*, quia prophetæ illi laudes Dei pro spirituali reversione Christiani populi cantaverunt, sicut David hic. [Alcuin.] Vel juxta interpretationem nominum; Aggæus enim interpretatur *montanus*; Zacharias, *solemnis*: quibus significantur fideles; qui sunt montani, id est alti in virtutibus: et solemnes, id est in tribulationibus etiam gaudentes. [Cassiod.] Sicut ergo illi prophetæ, Dominum laudaverunt de hac spirituali reversione, sic Christiani qui per eos significantur, post absolutionem peccatorum Dominum laudant, tanquam a captivitate liberati, et hilares de bonis quæ habent. Ostendit enim hic psalmus post liberationem peccatorum, quanta sint bona fidelium, et quæ sit retributio per fidorum. Et est etiam hic psalmus digestus per omnes litteras Hebræi alphabeti.

Intentione monet ad laudem. Modus. Tripartitus est psalmus. Primo monet Propheta quid faciat beatus vir, et quanta bona gratia mereatur. Secundo agit de adventu Domini, per quem homines sunt beati, ibi *exortum est*. Tertio impiis adversa provenire asserit, ibi, *peccator videbit*. [Aug.] Perfectio autem hujus supradicti ædificii, est illa ineffabilis

pax sapientiæ, cujus initium est timor Domini, de quo incipit, dicens:

VERS. 1. — « Beatus vir qui timet Dominum; in mandatis ejus volet nimis. »

Beatus vir qui timet Dominum, non mundum, [Cassiod.] quia timor mundi miseros facit, sed timor Domini appetere facit ea, per quæ homo beatus est. *In mandatis ejus volet* vel cupit *nimis* vel multum. Hoc facit timor Dei, ut velit. [Alcuin., Aug.] Et nota quod non ait, faciet, sed, *volet* multum, quia sufficit velle si perficiendi mandata desit facultas, quia pax est hominibus bonæ voluntatis (*Luc. 11*), et si non adeo proficiat homo in eis implendis, quia tentatio est vita ista humana super terram, sicut ait Job (*Job vii*): *Et corpus quod corrumpitur, aggravat animam; et terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem (Sap. ix)*. Et inde quia timet Dominum, et volet nimis,

VERS. 2. — « Potens in terra erit semen ejus: generatio rectorum benedicetur. »

Potens in terra erit semen ejus, [Gl. int.] ut nequo mors, neque vita separet eum a charitate Dei. A simili messis, quæ nulla tempestate potest dejici. Vel de futuro potest accipi. [Cassiod.] Et quia supra dixit beatum esse qui timet Dominum; ecce hic præmia illius beatitudinis ostendit dicens, quod *semen ejus*, id est merces boni operis, *erit potens in terra*, non in hac ubi sancti sunt derisui, sed cælesti, ubi fulgebunt sicut sol. [Aug.] Vel etiam hic in isto tempore quo minus videtur, semen ejus, id est opera misericordiæ, unde messis æterna colligitur. Erit potens, quia re minima etiam ut magna cælum emitur, ita calice aquæ frigidæ, et duobus minutis viduæ, sicut dimidio honorum Zachæi. Et *generatio rectorum*, [Cassiod., Aug.] non generatio carnis, sed imitationis, id est imitatores justorum. Vel, generatio rectorum, id est opera rectorum, *benedicetur* æterna retributione. Recti sunt qui non resistunt patri emendanti, et credunt promittenti, non credunt periisse opera sua, cum eis temporaliter non retribuitur. Sunt enim quidam ad terrena curvi, qui bona illa agunt, mercedem a Deo hic sperantes, vel hominibus placere volentes, quæ non facit beatus vir, qui nec gloriam hominum nec terrenas concupiscit divitias. Et tamen

VERS. 3. — « Gloria et divitiæ in domo ejus: et justitia ejus manet in sæculum sæculi. »

Gloria et divitiæ sunt in domo ejus, [Aug., Cassiod.] id est in corde secreto, ubi habitat cum apertæ vitæ æternæ, ubi divitiæ sanctæ, et gloria æterna reponuntur. *Et justitia ejus*. Hæc est gloria ejus, hæc sunt divitiæ ejus, quæ tamen habet a Deo, *manet in sæculum sæculi*, id est in æternum reponuntur, quia non temporaliter beatus est.

(153) In Hebr. et Græcis simplex est titulus מִיִּתְרָת אֱלֹהִים.

PARS. II. VERS. 4. — « Exortum est in tenebris A
« lumen rectis corde; misericors et miserator et
« justus. »

Exortum est. [Cassiod.] Secundo agit de adventu Domini, per quem homines ex peccatoribus in æternum liberati sunt. Quasi dicat: Hæc omnia inde sunt, quia *lumen*, id est sol justitiæ, in *tenebris exortum est rectis corde*, [Gl. int., Haym.] id est exortum est ut tenebras pellat et rectos faciat. Quod est illud lumen? Dominus *misericors* natura, et dum exspectat, et *miserator* exhibitione, dum *justificat*, et *justus* remunerando. Vel ita, exortum est. Supra dixit bona beati, nunc dicit unde beatus; [Cassiod.] quia *exortum est in tenebris*. Lux illa gratior est, quæ in tenebris oritur, sed non aliis orta est lux, nisi rectis corde, quod lumen? Dominus B
misericors et miserator, [Aug.] qui pius est confidentibus, et justus contemptibus; sed ne terreat te justitia, quia,

VERS. 5. — « Jucundus homo qui miseretur, et
« commodat, disponet sermones suos in judicio :
« quia in æternum non commovebitur. »

Homo ille jucundus vel *suavis*, [Aug.] id est *gratus est Deo, qui miseretur*, animo condonando aliis, quo sibi veniam meretur, et *commodat*, [Aug., Cassiod.] id est dat aliis cum spe futuri, vel sumptum pecuniæ, vel laboris industriam, quod est commodare, ut ei detur in futuro. [Aug.] Hæc sunt duo officia benignitatis ignoscendorum peccatorum et beneficiorum erogandorum. Unde: *Dimittite et dimittetur vobis: date, et dabitur vobis* (Luc. vi). Hæc de illo superiori versu pendent; *Gloria et divitiæ in domo ejus*. [Cassiod.] Vel, miseretur, qui dat egentibus; commodat, qui mutuum præstat, post tantumdem recepturus, *disponet* vel *disponit, sermones suos*, [Aug.] quibus defendatur, in *judicio futuro*, quia hæc facta sunt quasi sermones, quibus defendetur in judicio: quod non erit ei sine misericordia, quia ipse misericordiam fecit. [Alcuin.] Et dicitur hoc a simili alicujus præmeditantis causam suam, ut eam firmis allegationibus in judicio munit. [Hier., Cassiod., Gl. int.] Vel, disponit hic sermones suos in judicio, id est discrete dicit omnia et disponit; et vere, *quia in futuro locatus ad dexteram in æternum non commovebitur*, id est nunquam a gloria Domini separabitur, et si cadit hic ut Petrus cecidit. Dico non commovebitur, sed

VERS. 6. — « In memoria æterna erit justus: ab
« auditione mala non timebit. »

In memoria æterna erit justus, [Aug.] ut audiat, *Venite, benedicti Patris mei*, etc. (Matth. xxv), quia generatio rectorum tunc benedicetur, sicut supra dictum est. Et *non timebit ab auditione mala quæ est damnatis*, quibus dicitur: *Ite, maledicti, in ignem æternum* (ibid.). Quod dicitur his qui a sinistris ejus erunt, et quia hic in futuro erunt justo. Itaque patet quod hæc non sua quærit, sed quæ sunt Christi; labores patienter sustinet, promissa fidenter exspectat. Unde subdit:

VERS. 7. — « Paratum cor ejus sperare in Domino,
« confirmatum est cor ejus; non commovebitur
« donec despiciat inimicos suos. »

Paratum cor ejus sperare in Domino, [Aug., Alcuin.] non in mundo, nec ullis tentationibus frangitur, quia *confirmatum est cor ejus*, vel, *ab auditione mala non timebit*, id est si quis mala minatur, non timet, [Cassiod.] quia paratum est cor ejus sperare in Domino, non in mundo; et quia sperat, confirmatum est cor ejus, quia nulla re sæculi mollescit. Et *non commovebitur* videns alios ridere in terra morientium, et se irrideri. [Aug.] Non commovebitur a spe sua, donec res veniat. Unde subdit: *Donec existens in terra viventium; inde despiciat inimicos suos* quoscunque. Et propter hoc futurum.

VERS. 8. — « Dispersit, dedit pauperibus; justitia ejus manet in sæculum sæculi, cornu ejus
« exaltabitur in gloria. »

Dispersit, [Hier., Haym.] ut multis, et *dedit gratis pauperibus* non divitibus. Ecce iste emebat quod non videbat; sed iste thesaurum in cælo servabat, qui esurire et sitire in pauperibus dignatur in terris. Vel ita continua: [Aug., Alcuin.] aliis non mutatis, sperat justus, et non temere, quia, dispersit, etc. Sequitur: *Et justitia*. Quasi dicat: sua dedit, et *justitia ejus manet in sæculum sæculi*, id est ipse juste et pie vixit. Vel ita, quia dispersit et dedit. [Cassiod.] Igitur justitia ejus est, id est ipse operatur justitiam. Qui enim dat sua, justitiam operatur. Et hæc justitia ejus manet in sæculum sæculi, quia Deo custode nil perit. *Et cornu ejus*, [Aug., Cassiod.] cujus humilitas a superbis contemnebatur, *exaltabitur in gloria*. Qui enim hic humilis fuit, ibi potestatem habebit.

PARS. III. VERS. 9. — « Peccator videbit et irascetur dentibus suis, fremet et tabescet; desiderium
« peccatorum peribit. »

Peccator videbit. [Cassiod.] Tertio contra hoc quod justo accidet impiis, provenire asserit. Et nota quia, sicut supra enumeravit bona beatorum, ita hic mala iniquorum; bonis beatorum hortatur, malis iniquorum terret. Et est iste psalmus institutorius fidelium. Quasi dicat: Cornu humilis exaltabitur, et *peccator videbit*, [Aug.] hoc scilicet cornu humilis exaltari, et *irascetur* sera et infructuosa penitentia, dicens: Quid vobis profuit superbia et divitiarum jactantia? Et *dentibus suis fremet et tabescet*. [Cassiod.] Quasi dicat: Malum invidiæ apud se retinet, nulli tamen nociturus his se affligit, quibus ante bonos vexavit. Vel per hoc quod dicit: Fremet, [Aug.] simpliciter signum anxietatis notatur, quia secundum illud, *ibi erit fletus et stridor dentium* (Matth. viii), et tabescet, quia non poterit reviviscere per penitentiam, quia *desiderium peccatorum peribit* nullo succedente solatio, cum omnia transierint velut umbra.

COLLATIO IN PSALMUM CXI : « BEATUS VIR QUI TIMET DOMINUM, » etc.

VERS. 7. — *Donec despiciat inimicos suos.* Recte interpretes reddidere. Alii simpliciter pro *despiciat*, vertunt *aspiciat*, ut intelligas ultionem, aut simile

quid. Unde Sanctes dixit, *donec videat in hostibus suis quod optat*; vel, ut Munsterus, *ultionem*. Certum est tamen Hebraeis quoque *הָרַךְ רַאח* *despicere, sonare*, quod et intellexit Pellicanus, tale subdens interpretamentum, *contempserit omnes dolos, et persecutiones illorum, quas casso labore intentant.*

PSALMUS CXII.

PSALMI TITULUS : « ALLELUIA. »

Laudate pueri Dominum. Titulus : *Alleluia.* [Cassiod., Alcuin.] Eadem voce laudis intitulatur iste psalmus, qua et superior, quia merito laudandus est, qui merito humilitatis gentes assumit : titulum vero psalmus exponit. *Alleluia*, enim ut diximus, interpretatur, *laudate Dominum*, qualiter et psalmus incipit. Intentio : Monet ad laudem. Modus. Bipartitus est psalmus. [Cassiod.] Primo monet Propheta devotos, ut laudent jugiter, et ubique prædicent. Secundo ipse facit quod alios monet, id est laudat Deum, ibi, *quis sicut Dominus.* [Aug., Alcuin.] Ad laudem ergo movens ostendit, qui et quem, et quaudiu, et ubi, et quare laudent, dicens :

246 VERS. 1. — « Laudate, pueri, Dominum : laudate nomen Domini. »

Laudate Dominum, o vos, pueri, simplices et puri, [Aug.] quia debent laudare qui sunt puri, id est parvuli, non sensu sed malitia, maxime superbia, id est humiles. Unde Apostolus : *Nolite effici pueri sensibus, sed malitia parvuli estote, ut mentibus perfecti sitis* (I Cor. xiv). [Aug., Alcuin., Gl. int.] Ideoque facta contentione inter apostolos, quis eorum major esset, assumpsit Jesus parvulum, et statuit illum in medio discipulorum, et ait : *Qui non humiliaverit se sicut parvulus iste, non intrabit in regnum caelorum* (Matth. xviii), quia tales per angustam portam valent intrare (Matth. vii). Vos ergo pueri, qui assumimini, laudate Dominum in essentiam. *Laudate nomen Domini,* [Cassiod., Aug.] Nomen laudat, qui virtutes ejus prædicat. Et hoc faciunt pueri, id est humiles et puri, qui intrant per angustam portam. Et ideo nemo nisi puer intrat in regnum caelorum. Tales digne laudant, quibus non obviat superbia. Prostrata enim superbia et extincta, ex ore infantium perficitur laus. Indigne autem cantant ista, qui se magnos putant, qui cognoscentes Deum non sicut Deum glorificant, aut gratias agunt. Et quia illi soli laudant digne qui puri sunt, tanquam pueri : Ideo post omnia dicit puer : *Benedicamus Domino.* [Alcuin., Aug.] Vel, laudate nomen Domini, id est ita operamini, ut alii videntes opera vestra bona, glorificent Patrem vestrum, qui in caelis est (Matth. v). Ecce dixit qui et quem laudare debeant, deinde subdit, *quandiu laudandus sit, scilicet aemper, dicens :*

VERS. 2. — « Sit nomen Domini benedictum : ex hoc nunc et usque in saeculum. »

Sit nomen Domini. [Cassiod.] Quasi dicat : Ne ad horam putetis me imperare laudem; sed sit semper nomen Domini benedictum, [Gl. int., Hier., Aug.] non blasphemetur ex hoc, id est ex quo incipitis.

Et nunc, id est in progressu, et usque in saeculum, id est in æternum. Ideo dico ex hoc, et subdo usque in saeculum, quia incipitis, ex quo vobis dicitur, sed sine fine laudate eum, non vos, etiam cum magni fueritis.

VERS. 3. — « A solis ortu usque ad occasum, laudabile nomen Domini. »

A solis ortu. [Aug., Cassiod.] Hic dicit quod ubique debeat laudari. Quasi dicat : Non impero laudare ad horam, nec etiam localiter, sed sit *laudabile nomen Domini.* Etiam *a solis ortu usque ad occasum,* [Cassiod.] id est ubique, non apud Judæos tantum, per circuitum solis, quasi per quamdam lineam, mundum significet, [Haym.] in quo toto laudandus est Deus; deinde subdit cur sit laudandus.

VERS. 4. — « Excelsus super omnes gentes Dominus : et super caelos gloria ejus. »

Excelsus. [Haym.] Quasi dicat : Ideo laudate, quia Dominus est *excelsus super omnes gentes, et gloria ejus est super caelos.* [Cassiod.] Per gentes omnia terrena, per caelos omnia caelestia notat, ut per hæc duo omnes creaturas indicet sibi subjectas. Vel per gentes, carnales; per caelos, spirituales significat, super quos excelsus est Deus. Vel ita, Dominus est excelsus super omnes gentes, id est homines. [Aug.] Et gloria ejus est super caelos, ubi homines vident fulgere deos quos colunt, id est solem et lunam et hujusmodi. Caeli ergo supra se habent illum, quem humiles secum in pectore habent. [Alcuin.] Vel caelos apostolos dicit, per quos regnat in gentibus, quas suo nomine significat. Et est, ideo omnes ad laudem invito, quia super omnes est regnaturus.

PARS II. VERS. 5. — « Quis sicut Dominus Deus noster qui in altis habitat; et humilia respicit in caelo et in terra. »

Quis sicut. [Cassiod.] Secundo ipse agit quod alios monet, ut et facto alios doceat. Quasi dicat : Vere Dominus est excelsus. *Quis enim est sicut Dominus Deus noster?* Quasi dicat : Nullus, qui per se possit ut ipse. Ipse est *qui habitat in altis,* [Aug., Cassiod.] id est in angelis sanctis, quos exaltat sic; ut non superbos faciat; et licet sit altus, non tamen despicit humiles. *Et, id est quia, respicit intuitu misericordiae, humilia* hi sunt qui dono ejus sunt alti, et in eis sedet. *Respicit humilia, et quæ sunt in caelo,* id est humiles angelos, *et quæ sunt in terra,* id est humiles sanctos, quos ita respicit; sicut e converso, odit superbos. Vel ita ipse est : [Aug.] Qui habitat in altis, id est in sanctis, quos sine superbia exaltat. Et respicit humilia, eosdem, scilicet in quibus habitat, quia in carne et in spiritu humilitas eorum

respicitur. Unde subdit : In cœlo, quasi dicat : Humilia dico, in cœlo, propter spiritus libertatem; et in terra, propter corporis servitutem. Quasi dicat : humilitatem habent in spiritu, et ostendunt in opere. Vel respicit quosdam, in cœlo, id est eos quos vocavit jam, et habitat in eis, et quosdam in terra respicit eos, scilicet quos vocat, ut habitet in eis. Illos enim possidet cœlestia cogitantes; istos excitat terrena somniantes. Vel potius cœli sunt, qui cum Domino judicabunt; terra cætera multitudo sanctorum, qui constituentur ad dexteram, ut recipiantur ab eis in æterna tabernacula, quos sibi amicos fecerunt de mammona iniquitatis. Humiles tamen sunt hi et illi, quia meminerunt utriusque quid per suam fecerunt malitiam; et quid facti sunt per Domini gratiam. Et est, respicit humilia in cœlo, id est sanctos, qui cum Domino sedebunt iudices aliorum, qui hic cœlestia seminaverunt. Et in terra, id est eos qui indicabuntur et salvabuntur, qui hic terrena reddiderunt. Merito cœli humiles sunt, quia ipse est

VERS. 6. — « Suscitans a terra inopem; et de stercore erigens pauperem. »

Suscitans per solam gratiam a terra, [Aug., Cassiod.] id est de labe corporis, prius *inopem*, id est illos qui prius inopes erant, et etiam adhuc sunt, quandiu gemunt in corpore. Et est, *erigens pauperem de stercore* carnalis voluptatis. De stercore enim erigitur, cui carnis vitia dominantur. Ad quid erigit?

VERS. 7. — « Ut colloce eum cum principibus : cum principibus populi sui. »

Ut colloce eum cum principibus, [Aug., Cassiod.] id est cum angelis, et *cum principibus populi sui*, id est cum apostolis. Quasi dicat : Ad hoc erigit pauperem, ut addat eum ordinibus cœli, qui sunt ex angelis et hominibus.

VERS. 8. — « Qui habitare facit sterilem in domo matrem filiorum lætantem. »

Qui habitare facit. [Cassiod., Aug.] Hic exponit ubi suscitatur et erigitur in Ecclesia, scilicet quæ ante adventum sponsi sterilis erat (*Galat. iv*): modo vero est mater multorum læta et feta. [Aug., Alcuin.] Quasi dicat : Non solum erigit quos locet cum principibus iudices. Sed ipse est *qui facit sterilem*, scilicet Saram, id est Ecclesiam gentilem, quæ prius sterilis fuit; unde per Saram significatur, eam inquam, facit *habitare in domo*, id est in Ecclesia Judæorum, inter ipsos Judæos, ut in lapide angulari duo parietes conjungantur (*Ephes. ii*), et ut fiat unum ovile (*Joan. x*). [Aug.] Ipsam dico *lætantem matrem filiorum*, id est fidelium per omnes gentes, quia sunt multi filii desertæ, qui si non omnia relinquunt, faciunt tamen sibi amicos de mammona iniquitatis (*Luc. xvi*), id est per opera misericordiæ, ex persona quorum hæc dicuntur, de quibus Isaias loquens ad Ecclesiam, ait : *Dicent, inquit, in auribus tuis, filii quos amiseras; angustia est nobis in loco isto* (*Isa. xlix*), facite itaque nobis et nunc locum, in quo commoremur. Tu vero dicis in corde tuo, quis generavit mihi istos? Quis ergo educavit mihi istos? quasi cum sciam me esse sine filiis et viduam?

PSALMUS CXIII.

PSALMI TITULUS : « ALLELUIA. »

In exitu Israel. Titulus : *Alleluia*. Item hic alleluia ponitur ex alio negotio. [Cassiod.] Sicut enim ex diversis actibus Deus laudatur, ita ex variis negotiis iste titulus adnotatur. Hic enim ab initio Hebræi populi, Propheta incipiens per magna miracula illi populo exhibita, Christum mundo datum nuntiat. Per quas similitudines, id est per earum significata etiam quisque Christianus liberatur. [Aug.] Erant enim illa miracula figuræ mysteriorum spiritualium Christi et Ecclesiæ, quod in psalmi expositione clarescet. Hic ergo non narratur præterita tantum, sed futura prædicantur, quia in illis gestis futura significabantur. Et ideo, non omnia dicuntur, quæ ibi gesta sunt. Sed quædam aliter, ne putetur Propheta recolere tantum præterita. **Intentio** : [Cassiod.] Ad cultum et laudem veri Dei invitatur. **Modus**. Tripartitus est psalmus. Primo dicit **Propheta**, quæ mirabilia dedit Deus Hebræis in figura : et Christianis in spiritu. Secundo, **interrogat quare hæc facta sunt, ibi, Quid est tibi mare**. Tertio simulacra inania gentium probat, et religionem Dei commendat, ibi, *simulacra*. Incipiens ergo **Propheta** a mirabilium narratione, ait :

VERS. 1. — « In exitu Israel de Ægypto, domus Jacob de populo barbaro. »

In exitu Israel de Ægypto, scilicet *Domus Jacob de populo barbaro*, [Alcuin.] cum populus Israel de Ægypto, id est de populo barbaro, exiret.

VERS. 2. — « Facta est Judæa sanctificatio ejus; Israel potestas ejus. »

Facta est Judæa sanctificatio ejus, [Alcuin.] id est sanctificatus est populus ille in Judæa, id est in terra promissionis colendo verum Deum, quæ terra ante erat per idololatriam polluta. *Et Israel potestas ejus facta est terræ*, id est potens factus est in ea. Qui enim in Ægypto fuerant servi, ibi Ecclesia facti sunt domini. Ergo

VERS. 3. — « Mare vidit et fugit; Jordanis conversus est retrorsum. »

Mare Rubrum vidit populum de Ægypto exeuntem, *et fugit*, [Hier.] id est divisum est, ut populus pedes sicco transiret. *Et Jordanis conversus est retrorsum*, [Aug.] Hoc aliter dicitur quam factum fuerit. Ibi enim legitur stetisse Jordanis ab ea parte qua aquæ desuper influebant; nec quidquam ibi dicitur de gestientibus montibus, de quibus hic dicitur : *Montes exsultaverunt*. Sed tam ibi facta, quam hic dicta figuræ

sunt, [Hier., Aug.] ergo per Israel et Jacob, recte intelligitur populus Christianus, qui prius est Jacob, id est *luctator*; post Israel, id est *videns Deum*. Per Ægyptum vero, quæ interpretatur *afflictio*, intelligitur sæculum. [Alcuin.] Sicut ergo populus ille cum exiret de Ægypto, sanctificatus et potens factus est in Judæa: ita Christianos exeuntes de peccatis sanctificat confessio. [Aug.] Judæa, enim interpretatur *confessio*. In exitu, spirituali, qui fit mente et ope Dei, *Israel*, id est videntium Deum, de Ægypto, id est de afflictione sæculi, cui renuntiant, [Hier.] scilicet *domus Jacob*, id est Ecclesia, quæ est domus luctantium, quod prius sumus, quam Israel, de populo barbaro, [Aug., Cassiod.] id est a blasphemis gentium, a quibus mente semoti esse debemus. [Aug.] Vel a turba dæmonum; barbara enim lingua est, quæ Deum non laudat, In illius, inquam, exitu, *facta est Judæa*, id est confessio, *sanctificatio ejus*, quæ sanctificatio est in corde, quod purgat confessio, et per eam facti Israel, possunt resistere vitiis, et esse filii Dei: Unde subdit; *Israel potestas ejus*. Quasi dicat: Per confessionem sanctificatus est, et per eam factus est, Israel, id est videns Deum, et ejus facti Israel, est, potestas resistendi vitiis, et ut sit Filius Dei, secundum illud; *Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine ejus* (Joan. 1). Et hoc, *mare*, sæculi, *vidit*, id est peccatores sæculi. *Et fugit*, id est retro sit, ut via sine contradictione ad spirituales libertatem pateret, Et *Jordanis*, qui interpretatur *descensus*, id est humiles baptizati, *conversus est retrorsum*, id est ad eum unde orti sunt redierunt. Bonum ergo est illis ut retrorsum convertantur, fiatque Deus illis ante faciem, quem sibi a tergo 247 potuerunt, et sic posteriorum obliti in ea quæ ante sunt se extendant. [Cassiod.] Vel quia Jordanis in mare decurrit, per eum significantur illi qui variis desideriis rapiunt alios in magnum mare, id est in hujus sæculi amaricantem malitiam; sed hæc in adventu Domini cessant, quasi conversa retrorsum, Et hoc est quod dicit, *Jordanis conversus est retrorsum*. Et tunc

VERS. 4. — « Montes exsultaverunt ut arietes: et colles sicut agni ovium. »

Montes, [Aug.] id est dispensatores verbi Dei, scilicet apostoli, *exsultaverunt*, vel gestierunt, qui sunt ut *arietes*, id est ut duces populi, qui cornibus utriusque testamenti hæreticos debellant et superstitiones diruunt. Unde alibi: *Afferte Domino filios Dei, afferite Domino filios arietum* (Psal. xxviii) (154). Et sexta mansio filiorum Israel de Ægypto venientium fuit Helim (155) quæ interpretatur *arietes*, ubi erant duodecim fontes, et LXX palmæ (Exod. xv), quibus significantur duodecim apostoli, et septuaginta discipuli, quos in sexta ætate elegit Dominus, ut per quatuor mundi partes Christi victoriæ palmam portarent: destruentes gemino cornu utrius-

(154) Ex Hier. hic et in psalm. xxviii; et Alcuin.

(155) Ex Hier. ad Fabiolam de XLII mansionibus; et Alcuin.

que Testamenti omnem scientiam adversus Christum se erigentem. *Et colles*, dicti a colendo, [Cassiod.] id est mediocres, exsultaverunt, qui semen fidei receperunt (1 Cor. iv), qui sunt, *sicut agni ovium*, [Aug.] id est per Evangelium ab arietibus geniti, non invidi, innocentes; per arietes generati in fide. Non enim ad litteram, hæc tantum accipienda sunt. Unde per Jordanem, id est per antiqua facta hic signari, non ambigas, quæ hodie spiritualiter flunt.

PARS. II. VERS. 5. — « Quid est tibi mare quod fugisti: et tu Jordanis, quia conversus est retrorsum. »

Quid est tibi, mare. [Aug.] Secundo interrogat quare hæc flant, ut excitet admirationem, et solvit, *ibi, a facie Domini*. Quasi dicat: Mare fugit, et Jordanis convertitur retrorsum, sed hæc videntes mirantur, dicentes: *Quid est tibi, mare*, id est sæculum, *quod fugisti?* Quasi dicat: Quid est, o sæculum quod tua impedimenta cesserunt, ut tot millia hominum mundo renuntiantium ad Dominum convertantur? et hoc est quod sequitur: *Et tu Jordanis*, [Cassiod.] scilicet o vos qui variis desideriis fluitis, *quid est quia conversus es retrorsum?* id est a tuo proposito. Quasi dicat: Cur vestras consuetudines dimisistis. Item, o vos

VERS. 6. — « Montes exsultastis sicut arietes: et colles sicut agni ovium. »

Montes, [Aug.] quibus dicitur in fine: *Ego, serve bone et fidelis, intra in gaudium Domini tui* (Matth. xxv). Quid est quod *exsultastis sicut arietes*, et vos *colles* quibus dicitur: *Venite, benedicti Patris mei, etc.* (ibid.) Quid est quod *exsultastis sicut agni ovium*. Ecce cur:

VERS. 7. — « A facie Domini mota est terra, a facie Dei Jacob. »

A facie Domini. [Cassiod.] Ipse qui quæsierat solvit; et fit duobus prædictis una responsio, quia unus auctor et mare et Jordanem, id est sæcula fecit obstupescere, et sua, id est montes et colles gaudere. Christo enim apparente moti sunt homines a sua superstitione ad cultum Domini. Quasi dicat: Ideo hæc facta sunt, quia *terra* quæ prius erat pigra ad bene operandum *mota est*, [Aug.] vel commota est a sua superstitione ad cultum Dei ut solidius firmetur. Et hoc, *A facie Domini*, id est a præsentia Domini, qui dicit: *Vobiscum sum usque ad consummationem sæculi* (Matth. xxviii). Vel, a facie Domini, [Haym., Gl. int.] id est a cognitione Domini, quam habent. Vel, a facie Domini, id est a clementia Domini, id est ab ira ejus quam prævident futuram, et quasi quis quæreret: Quis est Deus? subdit, *a facie Dei Jacob?* [Hier., Alcuin.] Quasi dicat: Dominus a cuius facie movetur terra, est Deus Jacob, scilicet non est Deus recens. Vel qui facit suos luctari, ipse etiam est:

VERS. 8. — « Qui convertit petram in stagna A aquarum : et rupem in fontes aquarum. »

Qui convertit petram in stagna aquarum, et rupem in fontes aquarum, [Aug.] id est se prius durum cum ignoraretur, liquecit ad irrigandos fideles, ut sit in eis fons aquæ vivæ salientis in vitam æternam (Joan. iv), quod factum est cum ipse resurgens aperuit illis sensum, ut intelligerent Scripturas (Luc. xxiv). Ipse ergo Dominus prius erat quasi petra et rupes, donec apertis Scripturis velut fons influeret, atque inundaret in omnes credentes, dicens : *Si quis sitit, veniat ad me et bibet* (Joan. vii). Vel ita, ipse est *qui convertit petram*, id est dura corda Judæorum, in *stagna aquarum*, [Cassiod.] id est ad aquam baptismi, *et rupem*, id est gentiles, in *fontes aquarum*, ut et ipsi emanent irriguos fontes prædicationis.

VERS. 9. — « Non nobis, Domine, non nobis : sed nomini tuo da gloriam. »

Non nobis. [Cassiod.] Cum dixit Deum dare bona, petit ut propter nomen suum det ea, quia merita non videt in hominibus. Quasi dicat : Ita de petra emanat aqua, et hæc non meritis data est, sed tua misericordia : et hoc est, o *Domine, non nobis* Judæis, *non nobis* gentibus, [Haym.] id est non meritis nostris : *Sed nomini tuo da gloriam* [Aug., Cassiod.] quia est hæc gratia erumpentis aquæ de petra non pro meritis nostris, sed illo miserante data est. Unde non ait, da bona ; sed pro eo dicit, da gloriam, quia pro bonis datis, nobis gratis, gloriosus apparet. Gloria est enim cum in meritis dat : ergo da gloriam nomini tuo, id est da nobis pietate tui nominis bona, pro quibus nomen tuum glorificetur. Gloriam dico procedentem,

VERS. 10. — « Super misericordia tua et veritate tua, nequando dicant gentes : Ubi est Deus eorum? »

Super, id est de, *misericordia tua*, qua impios vocas, et peccantibus parcis. *Et de veritate tua* qua non venientes judicas, et bonis præmia promissa restituis. In misericordia enim vocat impios, et peccantibus parcit. *In veritate*, impios et non venientes judicat et punit, et præmia promissa restituit, [Alcuin.] Vel ita : *Gloriam, dico, procedentem, super misericordia tua*, id est de reparatione humani generis. *Et de veritate tua*, id est de promissione impleta, qua promisisti adventum Filii. Ideo da gloriam, *nequando dicant gentes : Ubi est Deus eorum?* (156) Hoc sæpe impii imputant bonis afflictis, etiam hoc solent dicere nobis gentes, quæ habent visibiles deos, quia invisibilem Deum colimus. Quod ne semper dicant, ait : *Nequando*, etc. [Aug.] Quasi dicat : Da gloriam, nequando dicant gentes, ubi est Deus eorum? quod tunc implebitur, quando, scilicet signum Filii hominis apparebit in cælo, cum eis adhuc non credendus prædicatur, sed jam tremendus ostenditur.

(156) Ex Aug. in ii concione Psa.

VERS. 11. — « Deus autem noster in cælo ; omnia quæcunque voluit fecit. »

Deus autem noster. [Cassiod., Alcuin.] Quasi dicat : Gentes quæerunt ubi est, nos autem respondemus, *Deus noster autem est in cælo*, id est in Christo homine, secundum illum : *Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi* (II Cor. v). [Aug., Cassiod.] Vel, in cælo, id est potens super omnes creaturas. Vel in cælo sursum, alia littera, quia omnia corpora cælestia et terrestria transgreditur. *Et omnia quæcunque voluit* in corporalibus vel in spiritualibus, *fecit*, per quod omnipotens apparet.

PARS. III. VERS. 12. — « Simulacra gentium argentum et aurum : opera manuum hominum. »

Simulacra. [Cassiod.] Tertio, inania gentium simulacra improbat, et religio Dei quam sit utilis ostendit. [Aug.] Est hic perfecta demonstratio, in vituperatione et laude. Ostensa enim potentia nostri Dei ex operibus, transit ad deos gentium visibiles. Quasi dicat : *Noster Deus talis, sed simulacra gentium*, non utique veri dii, sunt, *aurum et argentum*, in materia, de qua sunt, gentiles habent quidem et lignea et fictilia ; sed pretiosiora ponit, quibus major reverentia exhibetur, ut qui in his erubescit facilius in cæteris erubescat. [Alcuin., Aug.] Dico sunt argentum et aurum, sed quia hæc fecit Deus, inquit, *opera manuum hominum*, sunt in forma. Quasi dicat : Hæc venerantur quod inde fecerunt. Materiam namque creavit Deus, sed stultitia hominum formam addidit [Aug.] Noli ergo manus addere ut ex eo metallo quod fecit verus Deus velis facere falsum Deum : imo falsum hominem, quem pro vero venereris Deo, quem, si quis pro vero homine, etiam in amicitia reciperet, insaniret. Sunt ergo, *opera manuum hominum*, quia manu hominum sunt formata ; sed non habent membrorum officia. Unde subdit :

VERS. 13. — « Os habent et non loquentur : oculos habent et non videbunt. »

Os habent et non loquentur. [Aug.] Homo illis melior est, qui loquitur. Hoc est enim proprium hominis, scilicet loqui. Cætera vero, quæ sequuntur, communia sunt homini cum bestiis, ut non solum homines, sed et belluas, scias simulacris esse anteponendas. Plus autem valet in affectibus miserorum forma, viventis similis, scilicet quod, os habent, etc., quam ad eos corrigendos quod non vivit, nec officii membrorum potest uti. *Oculos habent et non videbunt.*

VERS. 14. — « Nares habent et non audient : nares habent et non odorabunt. »

Nares habent et non audient, nares habent et non odorabunt. [Aug.] Manifesta et evidentissima sunt hæc. Quis enim puer interrogatus non hoc certum esse responderet quod simulacra os habent et non loquentur, oculos habent et non videbunt, etc., quæ divinus sermo contexit. Cur ergo Spiritus sanctus

a Deo iaculcat in multis Scripturæ locis, quæ sunt omnibus nota, quia effigies viventis similis homines seducit, ut putent in ea esse occultum numen, et non esse sine vivo habitatore. Unde et dæmonia ad possidenda simulacra invitant, quorum præsentium varia fallacia, mortiferi seminantur, et multiplicantur errores. Hæc autem alibi damnat Propheta, dicens : *Omnes dii gentium dæmonia* (Psal. xcvi), prudentiores vero dicunt se nec idola, nec in eis dæmonia colere; sed quæ per idola significantur, ut per hoc aerem, per illud terram, etc., et hujusmodi : Hos transeunt et alii dicentes se non colere ipsa corpora, sed quæ illis regendis præsentent numina, ut Jovem, Mercurium, et hujusmodi, quæ omnia damnat Apostolus dicens : *Qui commutaverunt veritatem Dei in mendacium, et servierunt creaturæ potius quam Creatori* (Rom. 1).

VERS. 15. — « Manus habent et non palpabunt; pedes habent et non ambulabunt; non clamabunt in gutture suo. »

Manus habent et non palpabunt. [Aug.] Hoc et simiæ possunt, quæ manibus contrectant, meliores itaque illis sunt. *Pedes habent et non ambulabunt, non clamabunt in gutture suo.* Melior est bestia, quæ si non loquitur, clamorem habet in faucibus, et notandum quod post loqui, quod est proprium hominis, hoc belluis commune addit, ut pro bestiis intelligas dictum, etc., quæ supra dixit belluis communia, non solum ad homines referas; nam et vident et audiunt, et olfaciunt, et ambulat, ut non solum homines, sed etiam belluas simulacris præponendas cognoscas : ut si pudet adorare bestiam hæc omnia habentem, multo magis pudeat, te adorare mutum et carens vita sensuque simulacrum.

VERS. 16. — « Similes illis fiant qui faciunt ea; et omnes qui confidunt in eis. »

Similes illis fiant. [Gl. int.] Quasi dicat : Quia talia sunt simulacra. Itaque omnes qui faciunt ea, et omnes qui confidunt in eis, adorantes ea, similes illis fiant. [Aug.] Videant ea apertis et viventibus oculis, et adorent clausis et mortuis mentibus simulacra non videntia, nec viventia. [Alcuin.] Vide ergo erubescibilem culturam, dum ait : Similes illis fiant, quod vere sunt, sicut dictum est. Vel, similes illis fiant, id est similes se eis esse intelligant, ut dissimiles fieri laborent.

248 VERS. 17. — « Domus Israel speravit in Domino; adjutor eorum et protector eorum est. »

Domus Israel. [Cassiod., Alcuin.] Hic commendat Christianæ religionis utilitatem. Quasi dicat : Gentes confidunt in simulacris, quæ juvare non possunt. *Domus autem Israel,* [Cassiod., Aug.] id est generalis Ecclesia speravit quod non videtur, in Domino mundo abjecto, ut autem perduret usque in finem patientia, *adjutor, etc.* [Haym., Cassiod.] Vel ita continua. Speravit dico, unde, *Dominus est adjutor eorum* in bonis agendis, *et protector eorum* contra diabolicas fraudes. [Aug.] Ne autem videatur

majoribus jam esse res quæ minoribus est spes, addit,

VERS. 18. — « Domus Aaron speravit in Domino, adjutor eorum et protector eorum est. »

Domus etiam Aaron, [Cassiod., Aug.] id est ordo etiam sacerdotum speravit in Domino, et Dominus est *adjutor eorum,* ut et ipsi perseverent. *Et protector eorum est,* ne eis noceatur. Ideo minorum et majorum est Dominus adjutor, quia utrique timent Dominum. Et

VERS. 19. — « Qui timent Dominum speraverunt in Domino; adjutor eorum et protector eorum est. »

Qui timent Dominum, in omni gente, [Haym., Cassiod.] speraverunt in Domino. Hæc duo, scilicet spes et timor, beatos faciunt; et Dominus adjutor eorum, et protector eorum est; [Aug.] non enim nos nostris meritis prævenimus misericordiam Dei, sed

VERS. 20. — « Dominus memor fuit nostri; et benedixit nobis. »

Dominus memor fuit nostri. [Hier., Haym., Cassiod.] Vel ita continua, vere adjutor; nam, Dominus, qui diu quasi oblitus videbatur, fuit memor nostri, ut per Filium missum converteret nos, et nobis conversis, benedixit, per eundem Filium. Et repetit quibus benedixit,

VERS. 21. — « Benedixit domui Israel; benedixit domui Aaron. »

Benedixit domui Israel, id est Ecclesiæ. *Benedixit domui Aaron,* id est pontificibus.

VERS. 22. — « Benedixit omnibus qui timent Dominum; pusillis cum majoribus. »

Benedixit omnibus qui timent Dominum. [Cassiod.] Nullum genus hominum excluditur *pusillis benedixit cum majoribus.*

VERS. 23. — « Adjiciat Dominus super vos; super vos et super filios vestros. »

Adjiciat Dominus benedictionem super vos, [Aug.] o Judæi, *Et super vos, o gentes, et super filios vestros.* Vel ita distinguit inter patres et filios, scilicet inter magistros et discipulos, dicens : O patres, o magistri, adjiciat Dominus super vos, id est in numero vestro adjiciat alios. Et ita factum est, quia crevit numerus magistrorum. Et adjiciat super filios vestros, quod ita factum est, quia crevit numerus sequacium, cum de lapidibus suscitantur filii Abraham (Matth. 11). Accessit enim fides omnium gentium, et crevit numerus, non solum sapientium antistitum, sed etiam obedientium populorum, ergo

VERS. 24. — « Benedixit vos a Domino; qui fecit cælum et terram. »

Vos, [Aug.] utrique patres et filii, *benedicti estis a Domino, qui fecit vos cælum* in majoribus, *et terram* in pusillis; sed quia et hi pusilli crescendo fiunt cæli magni, sic sunt cælum terræ : quam lacte simplicis doctrinæ nutriunt, ut sint etiam

VERS. 25. — « Cælum cæli Domino; terram autem dedit filiis hominum. »

Cælum cæli, [Aug.] dum eam sperant in cælum A *ut misit me Pater, et ego mitto vos in mundum* converti. Hoc autem cælum cæli, est a *Domino*, quia illi magni soli Domino dociles sunt, quia jam non ab homine neque per hominem, sed per ipsum Deum capiunt sinceritatem et ubertatem sapientiæ. Nec tantum cælum cæli sunt, sed etiam filii hominum. Quibus *filiis hominum terram dedit*, in qua operentur, id est subjectos quos excolant ad fructificandum. Et cum hæc ita sint, ergo utrique, scilicet cælum et terra, id est majores et minores vivant ex eo qui fecit ea, et laudent; aliter enim morientur, et a mortuo quasi non sit perit confessio. Unde converso sermone ad Dominum, dicit:

VERS. 26. — « Non mortui laudabunt te, Domine; neque omnes qui descendunt in infernum. »

Non mortui, [Aug.], in peccatis *laudabunt te, Domine*. Vel ita: Cælum cæli, dicit eos, ut ante diximus, quorum mentes sic sublimavit, ut nulli hominum sed ipsi Deo dociles fierent, quorum comparatione omne visibile, id est cælum et terra, dicitur terra, quam dedit filiis hominum, id est minoribus, ut ejus consideratione concipiant Creatorem, quem infirmi sine hoc adminiculo adhuc videre non possunt. Et hoc est quod dicit, cælum cæli, est Domino, quia illi majores a solo Domino docentur. Idem sensus est cum priori. Terra autem, id est omnia visibilia, dedit filiis hominum, id est infirmis, ut per ea cognoscant invisibilia Dei. Non mortui, etc. Hæc non mutantur. Vel ita ab illo loco: *Benedicti*, [Cassiod.] quod optavit supra benedici, jam confusus dicit: *Benedicti*, quasi dicat: Dixi *adiciat*, et sic erit, quia *vos*, eritis, *benedicti*, et hoc, *Domino*, id est honori Domini. Hoc *enim* ad Dominum pertinet, [Alcin.] ut et ei serviatis. Et est Domino, datus casus. Domino dico, *qui fecit cælum et terram*, [Cassiod.] id est omnem creaturam. Debetis esse Domino, quia etiam, cælum cæli, id est Christus est, *Domino*, id est ad honorem Domini (157). *Terram autem*, id est populum instruendum, *dedit filiis hominum*, id est prædicatoribus, secundum illud: Sic-

ut misit me Pater, et ego mitto vos in mundum (Joan. x), *ut eatis et fructum afferatis* (Joan. xv). Vel ita Dominus fecit cælum et terram, sed, cælum cæli, id est *ἐμπύριον* cælum, quod statim factum sanctis angelis fuit repletum: quod dicitur *ἐμπύριον*, id est igneum, a splendore, non a calore, *πῦρ* enim Græce, [Cassiod., Haym.] Latine ignis dicitur: dedit, Domino, Christo, secundum quod homò. Terram autem, istam inferiorem, dedit filiis hominum, ut in ea se purificent. Cum hæc ita sint, o *Domine, non mortui in peccatis, laudabunt te*, quia non est speciosa laus in ore peccatoris (*Eccli. xv*). *Neque omnes*, id est aliquis omnium *qui descendunt in infernum*, [Hier.] id est in profundum vitiorum, quia peccator cum venerit in profundum vitiorum, contemnet, sicut alibi dicit Scriptura (*Prov. xviii*). [Cassiod.] Vel in infernum, dicit ad litteram. Locum *penarum* (158), in quem non tantum impii, sed etiam sancti ante adventum Christi descendebant. Et ideo non universaliter dicit nulli qui descendunt, sed particulariter. Neque omnes, scilicet laudabunt te, qui descendunt in infernum, quia et sancti illuc descenderunt, sed non fuerunt in inferiori inferno. Illi impii non laudabunt:

VERS. 27. — « Sed nos qui vivimus benedicimus Domino; ex hoc nunc et usque in sæculum. »

Sed nos qui vivimus, vita gratiæ, [Hier.] *benedicimus Domino*, id est laudamus Dominum, *ex hoc*, id est ex quo incipimus, et *nunc* scilicet progrediendo, *Et usque in sæculum sine fine*.

COLLATIO IN PSALMUM CXIII: « IN EXITU ISRAEL DE EGYPTO, » etc.

VERS. 26. — *In infernum*. Hebræi, *in silentium*, per quod intelligitur sepulcrum aut infernus, ubi siletur, et hominis memoria in oblivionem abit. דַּמְיָהּ דַּמְיָהּ.

VERS. 27. — *Sed nos qui vivimus*. In Hebr. absolute habetur, *sed nos*. Clarum est tamen sic accipi, cum modo præcessisset, *non mortui laudabunt te*, intulit statim per adversativam conjunctionem, *sed nos*, nimirum, *qui vivimus*.

PSALMUS CXIV.

PSALMI TITULUS: « ALLELUIA. »

Dilexi quoniam. Titulus: *alleluia*, id est laudate Deum. [Cassiod.] Hic titulus sæpe iteratur, quia laudatio Dei et dignitas operum et pretium laborum, id est et meritum est et præmium. Dicit autem hoc Propheta, quod in hoc psalmo continetur tanquam ovis quæ erraverat, humeris pii pastoris ad gregem reportata, et tanquam filius prodigus, post longam captivitatem reversus, adhuc tamen hujus sæculi peregrinus (*Luc. xv*). [Cassiod.] Et est iste psalmus fidelium consolatio contra dolores sæculi. Intentio. Monet ad laudem. Modus. Bipartitus est psalmus, Primo peccator de fovea peccatorum liberatus, et in petra

D constitutus gratias agit, quia exauditus est; et contra omnia pericula invocasse se dicit. Secundo iterum clamat, ut liberatus ad requiem veniat, ibi *O Domine libera*. [Aug.] Propheta ergo in persona captivi reversi, gratias agens Deo, ait,

VERS. 1. — « Dilexi quoniam exaudiet Dominus vocem orationis meæ. »

Dilexi, [Cassiod.] non propter temporalia bona mihi data, ut et infideles; [Aug., Cassiod.] sed *quoniam Dominus exaudiet*, spes futuri dilectionem accendit. Vel, exaudivit, alia littera, *vocem orationis meæ* non parum differt istius dilectio a dilectione infidelium. Diligitur enim Deus etiam ab infidelibus, quia bona

(157) Ex Strab. et Bed. in cap. Gen. 1, distinct. 2 secundi Sententiarum.

(158) *Locum penarum* accipe generaliter.

eis dat. Unde alibi: *Constitabitur tibi cum benefeceris ei* (Psal. XLVIII). Diligitur autem perfecte, cum animus adversis non movetur, sed spe, in charitate magis accenditur, quem modum iste exponit de se dicens: *Dilexi*, non quia regem fecit; vel prospera dedit, sed quia *vocem orationis meæ exaudiet*, vel *exaudivit*, in angustiis. Exaudiet,

VERS. 2. — « Quia inclinavit aurem suam mihi: et in diebus meis invocabo. »

Quia jam *inclinavit*, [Aug.] ex hoc mihi est spes, *aurem suam mihi dum pro nobis Filium suum dedit*. [Cassiod.] In hoc indicat iste se credere quæ ad salutem sunt, inclinavit autem aurem suam, in incarnatione, in passione Filii, in quo ego expertus misericordiam, *invocabo*, [Aug.] quod non est sine fide. Unde Apostolus: *Quomodo invocabunt in quem non crediderunt?* (Rom. x.) Dum ergo ait, *Invocabo*, notat quod non otiosus dilector. *Et hoc in diebus meis*, id est in diebus meæ miseræ, quos mihi feci peccando, qui sunt pleni laboris et doloris, et vetustæ putredinis, in quibus diebus,

VERS. 3. — « Circumdediderunt me dolores mortis; et pericula inferni invenerunt me. »

Circumdediderunt me dolores. [Aug.] Vel invocabo in diebus meis, id est in diebus salutis meæ, tempore plenitudinis. Unde: *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis* (II Cor. vi). *Circumdediderunt me dolores*, [Cassiod., Alcuin.] Quasi dicat: *Dilexi*, invocabo, et hæ sunt causæ diligendi. Hæc clamare faciunt, quia *circumdediderunt me dolores mortis*, id est peccata unde procedit dolor et mors animæ, vel mors æterna. Et hæc, id est mors æterna, erit in inferno. Unde sequitur: *Et pericula inferni*, [Aug., Alcuin.] id est debita et reatus pœnarum inferni, *invenerunt me* errantem a te, et expositum malis. Non ego inveni ea gaudens in prosperis sæculi hujus; suffusus enim carnali voluptate non animadverti mala me circumdantia.

VERS. 4. — « Tribulationem et dolorem inveni: et nomen Domini invocavi. »

Tribulationem et dolorem. [Aug., Alcuin.] Quasi dicat: Mala prius invenerunt me, sed post ego, tribulationem, quod prius pericula dixit, hic tribulationem dicit. *Et dolorem* quod prius dixit dolores, *inveni*, id est recognovi, quæ latent alios. 249 D Vel [Aug.] dolorem et tribulationem, dicit pœnalitatem istam, et flagellorum dolorem, quæ Deus ad utilitatem infert homini. Unde: *Da nobis auxilium de tribulatione*, quia per hæc exteriora, cognoscit homo suam interiorem miseriam, id est dolores mortis et pericula inferni. Et est sensus: illa me prius circumdediderunt nescientem, et invenerunt: sed post, inveni tribulationem et dolorem, id est afflictionem exteriorum esse utilem. Latebat enim me prius tribulatio et dolor utilis, unde nobis est auxilium; et tunc vana seducebant me. Sed per illum dolorem, inveni miseriam interiorem, quam nesciens habebam. *Et ideo nomen Domini invocavi*, id est satégi ut liberarer a Domino.

PARS II. VERS. 5. — « O Domine, libera animam meam misericors Dominus et justus; et Deus non ster miseretur. »

O Domine, libera animam meam. [Cassiod.] Secundo, item clamat ut liberatus veniat ad requiem. Quasi dicat: quia hæc mala sunt mihi, *o Domine, libera animam meam*, quia sine Deo captiva est. [Aug., Cassiod.] De hac captivitate liberari clamat Apostolus: *Quis me liberabit de corpore mortis hujus?* (Rom. VII.) *Misericors Dominus*, hoc est quod idem Apostolus subdit, *Gratia Dei per Jesum Christum*. Quasi dicat: Libera, et nullus dubitet, quia Dominus est misericors, [Aug.] quia primo inclinavit aurem suam, et me vocavit; *et justus*, quia flagellat. Flagellat enim filium quem recipit (Hebr. XII). *Et Deus noster miseretur* iterum, quia recipit ad beatitudinem. Nec tam amarum esse debet quod flagellat, quam dulce quod recipit quia

VERS. 6. — « Custodiens parvulos Dominus, humiliatus sum, et liberavit me. »

Dominus est custodiens ut pastor parvulos, [Cassiod., Aug., Rem.] id est humiles, quos grandes quærit hæredes et experto credite, quia ego *sum humiliatus*. Et ideo *liberavit me*, [Aug., Gl. int.] quasi dicat: Dolor ille non est pœnalis, sed salutaris quem secundo medicus facit. Vel ita continua: Dominus est justus et misericors, et ideo humiliatus sum et liberabit me.

VERS. 7. — « Convertere, anima mea, in requiem tuam, quia Dominus benefecit tibi. »

Convertere. [Cassiod., Aug.] Hortatur iste animam suam, ut convertatur ad Deum, unde requies ei. Quasi dicat: Et quia Dominus est misericors, ergo, *o anima mea, convertere in requiem tuam*, id est ad Deum, ubi etiam hic est requies mentis, non tamen desidia adsit, ut quis cesset operari. Convertere dico, non meritis vel viribus tuis; sed, *quia Dominus benefecit tibi*, quia dona dedit prius liberato, aliter liberatus non esset. Ita benefacit,

VERS. 8. — « Quia eripuit animam meam de morte, oculos meos a lacrymis; pedes meos a lapsu. »

Quia eripuit per fidem animam meam de morte. [Aug.] Mors est infidelitas. Unde Dominus in Evangelio: *Dimitte mortuos sepelire mortuos suos* (Matth. VIII). Et illud: *Non mortui laudabunt te, Domine* (Psal. CXIII). Hoc jam iste habet, scilicet animam ereptam a morte, eo ipso quod ex infideli factus est fidelis, quia sicut Dominus ait: *Qui credit, transit de morte ad vitam* (Joan. v). Et, *eripuit oculos meos a lacrymis, pedes meos a lapsu*. Hæc in spe facta sunt, nondum in re, quia et modo sunt lacrymæ, dum et lapsus est pro carne infirma; et in pedibus, quasi in extremis animæ partibus, id est in sensualitate lubricum adhuc; sed in futuro,

VERS. 9. — « Placebo Domino in regione vivorum. »

Placebo Domino perfecte, [Hier., Aug.] quoniam nullus erit lapsus ambulantium pedum, nullum infirmæ carnis lubricum. Et hoc, *in regione vivorum*.

[Aug., Hier., Aug.] qui vivunt æternaliter, quod non factam dum immortalī carne vivam. Et notandum quod supra dixit, *eripuit a lapsu*, non eripiet: et tamen non dicit hic non placeo, sed *placebo*: secure utique tunc, quod non modo.

COLLATIO IN PSALMUM CXIV: « DILEXI, QUONIAM
(EXAUDIET,) etc.

VERS. 3. — *Pericula* מַצָּרִי METZARE. Hieronymus

PSALMUS CXV.

PSALMI TITULUS: « ALLELUIA. »

Credidi propter quod locutus sum. Titulus: *Alleluia*. [Cassiod.] Voce laudis congrue titulatur psalmus iste, quia in hoc psalmo verba martyrum sunt, qui confessione vigerunt, et præmia Dei consecuti sunt. Intentio. Monet ad laudem. Modus. Bipartitus est psalmus. Primo, memorant beneficia Dei, quibus quid dignum redderent cum dubitent, occurrit calix passionis, qui a Deo datur. Secundo servos Christi se dicunt, et filios Ecclesiæ, ibi, *o Domine*, quia ego servus. Propheta ergo in persona martyrum commemorans Dei beneficia, primum beneficium ponit fidem; secundo, confessionem, dicens:

VERS. 1. — « Credidi propter quod locutus sum; ego autem humiliatus sum nimis. »

Credidi vere, [Aug.] scilicet et perfecte, *propter quod locutus sum*, quia credenti necesse est loqui. Non enim perfecte credit, qui quod credit non loquitur. Piger est servus ille, vel timidus, sed fidelis servus, quod accepit impendit, et lucratur alios. Et ideo intrat in gaudium Domini sui ei dicentis: *Evange, serve bone et fidelis, intra in gaudium Domini tui* (Matth. xxv). Et hic est verus et congruus ordo: [Cassiod.] Prius enim est credere; postea, loqui, ne nondum credens audeat loqui, sed fidem sequatur confessio. [Aug., Alcuin.] Et notandum quia non ait: *Credidi et locutus sum*, sed *credidi propter quod locutus sum*, qui non tantum credidit cætera, quæ fides exigit; sed et simul cum illis credidit, et quod præmium loquendo speraret, et quod pœnam tacendo, timere deberet. Unde quidam loquendi im-

vertit *munitiones*; alii *obsidiones*, vel *angustias*, videlicet inferni. Nihil dicitur quin sonet pericula.

VERS. 9. — *Placebo Domino.* Hebræi *ambulabo coram Domino*, לְפָנַי יְדַבֵּר אֱתְחַלְלֶנּוּ ETHHALLEC LIPHNE ADONAI. Sed tropus est, *ambulare coram Domino*, illi per omnia placere, sicut Genesis v, *Enoch ambulavit cum Deo*.

VERS. 2. — « Ego dixi in excessu meo: omnis homo mendax. »

Ego autem, [Cassiod.] non attribuens mihi confessionem, *dixi in excessu meo*, vel in exstasi mea, id est mente raptā ad æterna, quid? *omnis homo mendax* est ex se. Hoc iste in exstasi cognovit. Magnum enim est, si quis se imprudentem attendit. Et dicitur hic exstasis, cum mens non pavore alienatur, sed aliqua inspiratione revelationis sursum assumitur. Et cum homo nihil boni proprium habeat,

VERS. 3. — « Quid retribuam Domino, pro omnibus quæ retribuit mihi? »

Quid ergo retribuam Domino? [Aug.] quod ita dicit, *quid retribuam Domino*, etc., vel in exstasi dicit, pavor est cruciatus vel mortis, quam cominantibus persecutoribus, et impediētibz passionibus humana infirmitas patitur. Quasi dicat: *humiliatus sum*. In illa autem humilitione, *ego dixi in excessu meo*, vel, sicut alii dicunt, *in exstasi mea*, id est in pavore passionum. Quid? *Omnis homo mendax*, ex se, ex Deo verax. Territus enim iste respicit infirmitatem suam, et videt non esse sibi præsumendum de se. Ex se enim homo mendax est, ut et Petrus dum præsumpsit de se, inventus est homo mendax; sed virtus Dei est, si non cedit, quod videns iste factum in se gratia Dei, ait, *quid retribuam Domino, pro omnibus quæ retribuit mihi?* Pro malis meis? non ait pro omnibus quæ tribuit, sed quæ retribuit. Quæ igitur præcesserant hominis, ut omnium donorum Dei non tributio, sed retributio vocari possit? Quæ præcesserant nisi peccata? Retribuit ergo Deus hominibus bona pro malis, passus pro eis, cui homines retribuunt mala pro bonis.

VERS. 3. — « Calicem salutaris accipiam; et nomen Domini invocabo. »

Calicem salutaris, quasi dicat: [Aug., Alcuin.] Dico quid retribuam, ecce ego dono Dei verax accipiam in desiderio, *calicem*, id est passionem, quæ dicitur calix a simili, quia placita potio est. [Cassiod., Alcuin.] Dicitur etiam calix, quia sub mensura bibitur. Unde: *Fidelis est enim Deus, qui non permittit vos tentari supra id quod potestis* (I Cor. x). De quo calice Dominus a discipulis quærit: *Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum?* (Matth. xx.) Calicem dico, *salutaris*, id est Jesu, qui in æternam salutem propinatur. Vel *salutaris*, [Aug.] id est Jesu, qui

prior passus est, et dat imitari suas passiones. Et ideo pretiosa est in conspectu Domini mors sanctorum ejus, quod post dicitur. Ecce non invenit iste quid retribuere, nisi ex eis quæ Dominus ipse prior retribuit. Et nomen Domini invocabo, non mihi, sed Deo fisus.

VERS. 4. — « Vota mea Domino reddam coram omni populo ejus; pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus. »

Vota. [Hier.] Quasi dicat: Calicem accipiam, quod est in desiderio. Et postea reddam isto actu Vota mea Domino. Et hoc coram omni populo ejus, ut exemplum capiat, cur tu ita facias? quia pretiosa, id est chara est, in conspectu Domini cuicumque sit vilis, mors sanctorum ejus. [Aug.] Vel, mors sanctorum ejus est pretiosa, id est mortis ejus pretio empta, quia emit eam sanguine quem pro eis fudit, ne dubitarent pro eo mori. Hoc ergo pretio comparatus, constitetur conditionem suam, dicens:

PARS. II. VERS. 5. — « O Domine, quia ego servus tuus; ego servus tuus et filius ancillæ tuæ. »

O Domine, ego servus tuus. [Cassiod., Alcuin.] Secundo, servos se dicunt martyres et filios Ecclesiæ, ne quis putet hæreticorum martyrium Deo placere, [Aug.] quia non est locus veri sacrificii extra catholicam Ecclesiam. Quia pretio nos comparasti, ergo o Domine, profiteor conditionem meam, scilicet quod ego sum servus tuus, id est obediens. Non est, quia, in textu secundum August. et repetit, ego servus tuus, in omnibus. Et filius ancillæ tuæ, id est Ecclesiæ, quæ est ancilla dum servit. Sponsa autem dum sponso jungitur, [Cassiod.] aliter non esset martyr, nisi esset filius ancillæ, id est Jerusalem cælestis, liberæ a peccato, ancillæ justitiæ. Qui autem sunt præter Ecclesiam, non sunt filii ancillæ, et si servos se dicunt, et martyres; ut hæretici, quia habent nomen Christi, sed vere non sunt, quia non ipsi, sed ego sum filius ancillæ tuæ, [Alcuin.] non schismaticus sum, sed doctrinæ Ecclesiæ per omnia obediens. 250 [Alcuin.] Vel, filius ancillæ sum, ut sicut ancilla non sibi, sed Domino parit filios, ita et ego in morte mea aliquos tibi pariam, sicut et invita, quod totum per te est, quia tu non mea merita.

VERS. 7. — « Dirupisti vincula mea: tibi sacrificabo hostiam laudis, et nomen Domini invocabo. »

Dirupisti, [Aug., Cassiod.] virtute martyrii, mea vincula peccatorum, quæ vincula rumpuntur, quia omnia sanguine abluntur. Iste versus tantæ virtutis creditur, ut peccata homini dimittantur, si in fine vi-

ta trina confessione dicatur. Et quia dirupisti, ideo, tibi sacrificabo, ut gratus hostiam laudis, [Aug., Cassiod.] scilicet me ipsum. Et nomen Domini invocabo, non fretus meis viribus. Vel eodem sensu manente, aliter potest legi littera, et erit ibi, quia. Quia pretiosa est mors sanctorum ejus, ergo, O Domine, ego sacrificabo hostiam laudis. Loquens Deo affirmat quod supradixerat, et hoc mihi magnum et mirabile est, quia ego, o Domine, sum servus tuus. Admiratur se talia accepisse, qualia Dominus pro redemptione mundi fecit. Et ut augeat admirationem, repetit, ego servus tuus. Cætera non mutantur.

VERS. 8. — « Vota mea Domino reddam in conspectu omnis populi ejus; in atriis domus Domini, in medio tui, Jerusalem. »

Vota mea. [Aug.] Quasi dicat: Sacrificabo hostiam laudis utique sic, quod reddam Domino vota mea, id est meipsum qui sum ejus imago. Imago enim Dei Deo reddenda est. Unde: Quæ sunt Cesaris, reddite Cesari: et quæ sunt Dei, Deo [Matth. xxii]. Sed qua non modo servus est, sed filius ancillæ, dicit se reddere vota non ubique, [Aug., Cassiod.] sed in atriis domus Domini, non manufactæ, id est ancillæ, id est in catholica Ecclesia non hæreticorum. Et quæ sit domus Dei exponit, id est populus ejus, in conspectu omnis populi ejus. Publice enim debet laudari, qui pro omnibus pati voluit, ut plures ædificentur, et apertius adhuc nominat ipsam matrem nostram dicens: In medio tui, Jerusalem, ubi pax est, et sancti visione Dei lætantur. Qui autem filii ancillæ ejus non sunt, bellam quam pacem potius amaverunt. Sed ne quis putet Jerusalem dici Judæos solos, qui hoc nomine gloriantur, audiat psalmum sequentem:

COLLATIO IN PSALMUM CXV: « CREDIDI, PROPTER QUOD LOCUTUS SUM, » ETC.

VERS. 2. — In excessu meo. Hieronymus, in stupore meo; Alii in festinatione mea מַעַצְמוֹ בְּהַרְפֵּזִי. Hanc exstasim Augustinus intelligit pavore impendentibus passionibus et mortis cruciatibus. Quare festinatio quam cæteri dicunt, trepidationem totam significat. Si tamen vox martyrum sit ad carnis infirmitatem referendum venit.

Omnis homo mendax. Hieronymus transtulit, mendacium. Et in commentariis tradit non esse mendax, sed mendacium מַדְבָּרֵי צַדִּיקִים, cum tamen omnes nunc legant מַדְבָּרֵי צַדִּיקִים, id est qui mentitur sive mendax, quomodo etiam citat ipse Hieronymus lib. II adversus Jovinianum. Quin in Commentario defert Ecclesiæ, quam debes imitari. At ergo: « Hoc autem dicimus secundum Hebraicam veritatem. Loquamur autem et secundum Septuaginta Interpretes. Dicat enim aliquis, quid ad me, quod habetur in Hebraico? Ego Ecclesiam sequor: Ego dixi in excessu meo: Omnis homo mendax. »

PSALMUS CXVI.

PSALMI TITULUS: « ALLELUIA. »

Laudate Dominum, omnes gentes. Titulus: Alleluia. [Cassiod.] Brevis est iste psalmus, pro sua

enim brevitate partes non recipit, omnium primus atomus, id est sine divisione, sed tamen omnes compendio suæ locutionis superat. Et est quasi

punctus psalorum. Unde diversæ species formantur, et est mira variatio contra tædium salutaria dicere, modo paucis, modulate. [Aug.] Ne quis ergo putaret, ut diximus, per Jerusalem solos Judæos significari, omnes gentes ad laudem monet, in persona martyrum dicens:

VERS. 1. — « Laudate Dominum, omnes gentes; »
« laudate eum, omnes populi. »

Laudate Dominum, omnes gentes, [Hier.] id est gentiles. Et *laudate* vel *collaudate eum, omnes populi*, id est Judæi. Ideo dicit *collaudate*, ut sit in unum omnium redacta laudatio, quod est catholicæ Ecclesiæ. Ideo vere dicit omnes gentes, omnes populi, ne quis prætereat de toto orbe. [Aug., Cassiod.] Et hæc sunt atria illa domus Domini, et ille omnis populus. Unde in præcedenti psalmo egit, non soli Judæi qui illa sibi arrogare conantur. Dico laudate, hac causa:

VERS. 2. — « Quoniam confirmata est super nos misericordia ejus; et veritas Domini manet in æternum. »

Quoniam misericordia, [Hier., Aug., Cassiod.] Christi *super nos confirmata est*, dato Spiritu sancto, dum inimici etiam cedunt nomini propter quod liberati sumus, cui inimicarum gentium rabida ora

A cesserunt, *Et veritas Domini*, id est Christi, *manet in æternum*, sive in eis quæ promisit piis, sive in eis quæ minatur impiis. Vel ita: misericordia ejus, Dei, scilicet reparatio hominis, misericorditer promissa, confirmata est super nos, quia quod per prophetas promisit adventu Christi complevit. Et firmavit misericordiam, ut nunquam moveatur, quia qui dedit, custodit. Et veritas Domini, id est Christus, qui est veritas Patris, manet in æternum. Si quando enim non fuit filius, aliquando fuit Pater sine veritate.

COLLATIO IN PSALMUM CXVI: « LAUDATE DOMINUM, OMNES GENTES, » etc.

VERS. 1. — *Laudate eum, omnes populi*. Origenes in cap. Rom. xv, dicit Apostolum scripsisse citantem hunc psalmum: *Magnificate*, quemadmodum Latina habet editio, et in psalmo legi *collaudate*, cum tamen utrobique Græci codices constanter habeant *ἠγαλλίασε*, ut oportuerit exemplar Origenis habere *μαγάλωσσε*, in Apostolo. Cæterum in Hebræo verbum potest interpretari et *laudare*, et *glorificare*. Nam et Munsterus vertit, *honorate eum*, שָׁבַח שָׁבַח.

VERS. 2. — *Manet*. Non est in Hebræo expressum, sed tantum legitur, *veritas Domini in æternum*. Septuaginta tamen non otiose addiderunt, id quod et fecit Munsterus inter Neotericos.

PSALMUS CXVII.

PSALMI TITULUS: « ALLELUIA. »

Confitemini Domino quoniam bonus Titulus: *Alleluia*. (159) Quintus est psalmus iste de primo adventu, multis figuris decoratus. Habet enim quosdam versus unifines, quosdam unius principii, quosdam interscalares, et hujusmodi ornatus. Intentio: Monet ad laudem. Modus: [Cassiod.] Quatuor sunt partitiones. Primo, fidelis populus peccatis solutus monet omnes Domino confiteri; et quia per misericordiam auditus est in tribulatione, ideo hominem dicit non esse timendum. Secundo in solo Deo dicit esse fidendum, ibi, *bonum est confiteri*. Tertio portas Jerusalem aperiri sibi cupit, ibi, *aperite*. Quarto frequentari atria Dei suadet, de adventu Christi gaudens, ibi, *benedictus*; ad laudem ergo monens, ait:

VERS. 1. — « Confitemini Domino quoniam bonus: quoniam in sæculum misericordia ejus. »

Confitemini Domino, [Aug., Cassiod.] id est laudate Dominum, *quoniam ipse solus per se bonus est*; hoc est proprium Deo, qui per se et ex se bonus est, sicut ipse ait: *Nemo bonus nisi solus Deus* (Marc. x). In hoc patet quia bonus est, *quoniam in sæculum: misericordia ejus*, quia in æternum misericordiæ dona concedit.

VERS. 2. — « Dicat nunc Israel quoniam bonus, »
« quoniam in sæculum misericordia ejus. »

Dicat. [Alcuin., Cassiod., Gl. int.] Quasi moneo

C vos confiteri, et ut ego vos moneo, ita vos invicem monete. Et hoc est, *Israel*, id est totus beatus populus dicat aliis quod ego, et hoc *nunc*, quasi non est differendum. Vel dicat, id est confiteatur, quid? *Quoniam bonus est, quoniam in sæculum misericordia ejus*.

VERS. 3. — « Dicat nunc domus Aaron, quoniam »
« in sæculum misericordia ejus. »

Domus quoque Aaron, [Hier., Cassiod.] sacerdotes qui pro reverentia singulariter memorantur, *dicat nunc illud idem quoniam in sæculum misericordia ejus*.

VERS. 4. — « Dicant nunc qui timent Dominum: »
« quoniam in sæculum misericordia ejus. »

Dicant nunc [Aug.] hoc idem *omnes qui timent Dominum*. Hoc dicit ut includat pusillanimes, cum majoribus de omni gente. [Cassiod.] Ideo vero dicit: Qui timent Dominum, quia tales sunt idonei confiteri, *quoniam in sæculum misericordia ejus*. Ecce quatuor versus unifines.

VERS. 5. — « De tribulatione invocavi Dominum; »
« et exaudivit me in latitudine Dominus. »

De tribulatione. [Cassiod.] De se ponit exemplum, ut alios ad misericordiam Dei incitet. Quasi dicat: Ecce misericordia Dei erga me, quia de tribulatione *invocavi Dominum*, et *Dominus exaudivit me in latitudine*, quia de angustiis sæculi liberat, et in latitudine præmiorum ponit, et quia exaudivit

(159) Ex Cas. in titul. et conclus. psalmi.

PATROL. CXCI.

VERS. 6. — « Dominus mihi adjutor; non timebo quid faciat mihi homo. »

Dominus mihi adjutor est. [Cassiod.] Et ideo non timebo quid faciat mihi homo, id est quilibet carnalis inimicus. Deinde repetit :

VERS. 7. — « Dominus mihi adjutor : et ego despiciam inimicos meos. »

Dominus mihi adjutor. [Cassiod.] Ecce idem in duobus versibus principium. Et ideo, quia Dominus est adjutor, ego despiciam inimicos meos : quod plus est quam non timere. Vel secundum aliam litteram, videbo inimicos meos, in futuro scilicet iudicio, ubi diabolus cum suis videbitur destructus. Vel hic videbo, ut tutior et cautior fiam, inimicos meos damnandos.

PARS II. VERS. 8. — « Bonum est confidere in Domino quam confidere in homine. »

Bonum est confidere. [Cassiod., Alcuin.] Secundo in solo Deo dicit confidendum esse per quem inimicitias gentium evadit, et ad veram vitam venit. [Cassiod., Hier.] Quasi dicat : Quia Dominus est adjutor, ergo bonum est confidere in Domino, contra mala sæculi, magis quam confidere in homine carnali, cui salus vana est.

VERS. 9. — « Bonum est sperare in Domino quam sperare in principibus. »

Bonum est sperare bona in Domino magis quam sperare in principibus, [Aug.] id est angelis qui dicuntur principes. Unde in Daniele legitur Michael princeps (Dan. xii), videtur in quibus non est sperandum, sed in Domino. Cum enim videtur homo juvare vel angelis, ille per eos hoc facit, **251** qui eos pro modo eorum bonos fecit.

VERS. 10. — « Omnes gentes circumierunt me; et in nomine Domini, quia ultus sum in eos. »

Omnes gentes : tribulationem quam superius commemoravit hic exponit. [Gl. int. Alcuin.] Ecce unde liberat : scilicet de occulta vel aperta tribulatione. Liberat autem vel non permittendo cadere, vel a casu relevando, quasi in Domino sperandum est [Haym.] quia omnes gentes circumierunt me, non extra explorantes blandis, minis, et aliis occultis. Et hoc in principio Ecclesiæ factum est, et in nomine Domini est hoc, quia ultus sum in eis, vel in eos. [Cassiod.] Alii interpretes dicunt, in nomine Domini ultus sum eos, dum ipsi conversi pœnas sustinent pœnitendo, quas aliis ingerebant. Deinde quasi causam reddens unde tanta superare potuit, dicit quid primo in capite suo passus sit, subdendo :

VERS. 11. — « Circumdantes circumdederunt me; in nomine Domini, quia ultus sum in eos. »

Circumdantes circumdederunt me. [Gl. int., Aug.] Quasi dicat : In obsidione in capite suo pius populus qui est corpus Christi, persecutores sensit, et pro eo factum est, quidquid interior virtus deitatis per exteriorem carnem peregit. Et notandum quia hic non repetit gentes, quia hoc a solis Judæis factum est. Et in nomine Domini quia ultus sum in eos. Hoc non mutatur.

VERS. 12. — « Circumdederunt me sicut apes, et exarserunt sicut ignis in spinis; et in nomine Domini quia ultus sum in eos. »

Circumdederunt me sicut apes. [Aug.] Alii dicunt sicut apes favum, quod ab ignorantibus gestum est mystica subtilitate. Prædicit hic Spiritus sanctus. Mel quippe apes operantur in favis, sed aliis non sibi : ita nescientes Judæi rem omnium dulcissimam ipsa passione Domini nobis fecerunt, sicut apes, dum sibi putant reponere, aliis mel faciunt. Et est, circumdederunt me, dicit Ecclesia in persona capitulis, sicut apes favum, [Cassiod.] id est amarum conatibus suis dulcem cibum aliis paraverunt, vel secundum litteram nostram, quæ non habet favum, lege sic, circumdederunt me, dixit Christus. [Alcuin.] Sicut apes, quæ pungendo alios sese eviscerant, sic Judæi occidendo Christum intus perierunt, exarserunt sicut ignis in spinis. [Cassiod., Aug., Alcuin.] Spinæ sunt peccata, quibus incitati æstuaverunt contra Christum Judæi. Vel hoc melius de Ecclesia accipitur. Exarserunt, post passionem namque Domini contra Ecclesiam gentes, exarserunt sicut ignis in spinis peccatorum, ea enim, id est, peccata in fidei populo igne persecutionis cremaverunt, cui volentes officere profecerunt. Et in nomine Domini, est hoc, quia ultus sum in eos. [Aug.] Vel dum conversi extincta in eis malitia, populo Christiano sociati sunt, vel cum in fine iudicati, iudicium veritatis sine misericordia sensuri sunt.

VERS. 13. — « Impulsus eversus sum ut caderem : et Dominus suscepit me. »

Impulsus. [Alcuin. Gl. int.] Postquam ostendit quod liberat non permittendo cadere, ostendit etiam quod liberat a casu relevando. Quasi dicat : Ultus sum in eos, tamen aliquando impulsus sum, id est vacillavi, et eversus, vel versatus de equo virtutum, ita ut caderem in æternam mortem; Et Dominus suscepit me, [Cassiod.] id est relevavit a casu. Vel ita : Impulsus, vel versatus sum, hac intentione, ut caderem, ut sit quando boni dantur pœnis, ut a fide cadant. [Aug.] Et tunc Dominus suscepit. Unde subdit : Et Dominus suscepit me, quia tam non cadit cui Dominus est fortitudo et laudatio, quam non cadit Dominus. Illi vero cadunt qui sibi volunt esse fortitudo, et laudatio. Unde iste subdit :

VERS. 14. — « Fortitudo mea et laus mea Dominus ; et factus est mihi in salutem. »

Fortitudo etiam mea et laus mea Dominus est. Et ideo factus mihi Dominus in salutem, non solum facit declinare pericula, sed etiam salutem præstat. Non ideo factus dicit, quod ipse aliquid factus sit, quod ante non erat; sed quia ipsi cum in eum crederent, quod non erant facti sunt. Non ergo fit Deus quod non erat sibi, sed illis. Salus enim cœpit esse conversis, quod non erat aversis a se. Dico factus est in salutem, unde qui videbantur deficere, exsultant in malis.

VERS. 15. — « Vox exultationis et salutis in tabernaculis iustorum. »

Vox exultationis et salutis in tabernaculis iustorum, [Aug.] id est in secretis cordium honorum; ubi et si extra afflictus sunt, gaudia habent spe futuri, quæ nescientes mali qui in eorum corpora sæviebant, eos tristari putant, non sentientes eorum interiora, scilicet gaudia. Unde Apostolus: *Quasi tristes, semper autem gaudentes* (II Cor. vi), et illud *Gloriamur in tribulationibus* (Rom. v). [Cassiod.] Deinde qualiter sit Dominus factus sibi fortitudo et salus, ostendit dicens:

VERS. 16. — « Dextera Domini fecit virtutem; dextera Domini exaltavit me; dextera Domini fecit virtutem. »

Dextera Domini. [Cassiod., Aug.] Quasi dicat: *Ihde gaudium est, quia dextera Domini*, id est Christus, qui est dextera Patris, *fecit virtutem*; quam? *ecce: Dextera Domini exaltavit me*. Magna virtus est exaltare humilem, deificare hominem mortalem, præbere de infirmitate perfectionem, de subjectione gloriam, de passione victoriam, terrenis dare cælum. Quod repetit, quasi mirum, dicens: *Dextera Domini fecit virtutem*, non homo se exaltavit, non se perfecit, non vicit, non sibi gloriam vel salutem dedit. Et cum hoc sit,

VERS. 17. — « Non moriar, sed vivam; et narrabo opera Domini. »

Non moriar, [Cassiod., Aug.] dicit Ecclesia, ut putas, o persecutor, *sed vivam*, id est multiplicata durabo. Putat enim persecutor stragem funerum ubique faciens se delere nomen Christianum, cum potius augeat. [Cassiod., Gl. int.] Vel, non moriar, morte æterna, sed vivam vitam quam nescis, *et narrabo*, quando hic ero, *opera Domini*, ut per hoc augeatur Ecclesia. [Aug.] Cur autem tanta pertulerit sancta Ecclesia populus adoptionis indicat, dicens:

VERS. 18. — « Castigans castigavit me Dominus; et morti non tradidit me. »

Castigans castigavit me Dominus. [Cassiod.] Hac geminatione signatur consuetudo ipsius Dei, qui consuevit, scilicet castigare, ut ibi *benedicens benedicat* (Psal. cxxx), quasi hoc permisit Deus mihi fieri ad correctionem. Etiam eversio est ad cautelam. [Aug.] Quidquid enim faciunt, castigatio est Domini. Nihil ergo sibi vindicent impii. Non habent enim hanc potestatem, nisi eis esset datum desuper (Joan. xix), *et morti non tradidit me*. [Cassiod.] Morti enim non datur cujus vitia purgantur. Sæpe enim pater per nequam servos emendat filios, cum tamen illis pœnam, istis præparet hæreditatem. Quæ autem sit hæreditas illa, ex eo potest cognosci quod sequitur.

PARS III. VERS. 19. — « Aperite mihi portas justitiæ, ingressus in eas confitebor Domino; hæc porta Domini, justi intrabunt in eam. »

Aperite mihi portas. [Cassiod., Aug.] Tertio portas Jerusalem aperiri sibi cupit, ubi etiam dicit de

angulari lapide. Et nota hic tria distingui, scilicet quæ intretur, et quid intus fiat, et qui intrent. Quasi dicat: Ut illa hæreditas possit cognosci, o prophetae et apostoli, qui portatis claves regni cælorum, *Aperite mihi portas justitiæ*, [Cassiod., Aug.] id est doctrinam sacræ Scripturæ quæ docet justitiam. Ecce ostendit qua intretur, et quasi, quis quæreret: Quid intus faciet, respondet: *Ingressus in eas confitebor Domino*, [Cassiod.] id est laudabo. Per has enim portas doctrinæ ingressi vere laudant, extra catholicam Ecclesiam non est laus Dei. Hæ autem portæ omnes ducunt ad unam portam, quæ est Christus. Et hæc est *porta Domini*, [Hier.] id est porta hæc Dominus est, ad quam illæ ducunt; unde ipse ait: *Ego sum ostium, per quod si quis introierit salvabitur* (Joan. x). Et alibi: *Nemo venit ad Patrem nisi per me* (Joan. xiv). Hæc porta est per quam justi intrant in cælum. Unde subdit: *Justi intrabunt in eam*, [Aug.; Cassiod.] id est per eam intrabunt in cælum, ubi non jam boni et mali erunt permisti. Ecce de utroque sæculo mentionem fecit. Et quia hæc porta Christus aperuit,

VERS. 20. — « Confitebor tibi quoniam exaudisti me; et factus es mihi in salutem. »

Confitebor tibi, [Aug.] in laude lætus gratias agens. Ideo *quoniam exaudisti me*, in adventu Filii, priores enim justi adventum Christi petebant, *et ita factus est vel, es mihi in salutem*. Et vere in salutem, nam,

VERS. 21. — « Lapidem quem reprobaverunt edificantes, hic factus est in caput anguli. »

Lapidem quem reprobaverunt. [Cass., Alcuin.] Ecce per quem factus est in salutem, scilicet per lapidem angularem, id est Christum. Vel ita ab illo loco: *Aperite*. Et per portas accipitur mors, per quam intratur ad Dominum. Unde Apostolus: *Cupio dissolvi et esse cum Christo* (Philipp. iii). Sancti enim per hanc portam mortis vitam inveniunt æternam. Quasi dicat: Et quia Dominus non tradidit me morti, ergo, o vos persecutores, instate, *et aperite mihi portas justitiæ*, id est portas mortis per quas justi intrant ad requiem. Et ego *ingressus in eas*, id est per eas ad vitam. *Confitebor Domino*, in voce exultationis et confessionis, soni epulantis, quæ est beatitudo sanctorum; et confitebor, quia hæc porta Domini est, id est hæc porta est qua itur ad Dominum, vel qua Dominus exivit de mundo. Unde alibi: *Et Domini Domini exitus mortis* (Psal. lxxvii), et justi imitantes caput Christum, intrabunt in eam, id est per eam ad vitam. Dixi confitebor et vere *confitebor*, inquam, *tibi*, o Domine: [Aug.] id est laudabo te in præsentem, et in futuro, *quoniam exaudisti me, et factus est, vel es mihi in salutem*. Quis est salus? ecce lapis, scilicet Christus, quem reprobaverunt edificantes, id est Judæi. [Cassiod.] Soli enim Judæi unum Deum colentes edificabant se et alios in cultu divino, aliis per idololatriam destructis; sed non perfecerunt, quia Christum contempserunt. [Rem.] Vel, edificantes in malo acci-

piuntur Scribæ et Pharisei, qui volentes iustitiam suam constituere, iustitiæ Dei non sunt subjecti (Rom. x). Christum reprobando: *et tamen hic factus est in caput anguli*, [Hier.] ut duos parietes Judæorum et gentium conderet in æ lapide angulari. Et

VERS. 22. — « A Domino factum est istud; et est mirabile in oculis nostris. »

A domino factum est istud, [Aug., Cassiod., Alcuin.] scilicet ut sit in caput anguli, non est hoc factum ab his a quibus passus est, quamvis non nisi per passionem factum sit; sed a Domino, qui occulte ædificabat. Vel, *a Domino factum est hoc*, id est factus est lapis iste, secundum quod homo; cui sensui concordat littera alia, quæ est: *A Domino factus est ei*, id est ad honorem Patris. *Et est mirabile istud*, [Aug.] scilicet quod Deus homo factus est, in oculis interioribus nostris, scilicet credentium, non carnalium qui reprobaverunt. Et

VERS. 23. — « Hæc est dies quam fecit Dominus: exultemus et lætemur in ea. »

Hæc est dies, [Aug.] qua factum est hoc quam fecit Dominus; mei dies sunt veteres, sed *hæc est dies quam fecit Dominus*, id est qua mihi salutem dedit. Unde: *Tempore accepto exaudiri te, et in die salutis adjuvete* (II Cor. vi). [Alcuin.] Hic jubileus annus figuratim sub lege observatus, qui dicitur remittens vel initians, quia tunc servi manumittebantur, debita relaxabantur, possessiones dominis restituebantur; et nos hac die a servitute peccati redempti sumus (Levit. xxv). Quibus etiam est hæreditas restituta æterna: ideoque hanc diem dicit **252** Dominum fecisse, [Cassiod.] quia etsi omnes fecit, hanc tamen singulariter, non quia eam plus aliis, sed quia in ea plusquam in aliis fecit, in qua Dominus venit, in qua convenit lætari, ergo *exultemus et lætemur in ea*, qua diabolus perdidit jus, homo revixit; et quia salutis est dies; ergo,

PARS. IV. VERS. 24. — « O Domine, salvum me fac; o Domine, bene prosperare; benedictus qui venit in nomine Domini. »

O Domine, salvum me fac. [Cassiod.] Ecce desiderium magnæ petitionis, *salvum me fac* de clade, scilicet sæculi, id est a peccatis. Et, *o Domine, bene prosperare* ut dolores isti vertantur in æterna gaudia. [Aug.] Vel ita loquitur quasi prodigus filius de exilio longæ captivitatis, ad patrem rediens. *Salvum me fac, o Domine*, hic et in futuro, quia de longa peregrinatione revertentes, ab his sejungimur qui oderunt pacem et impugnant. Et, *o Domine, bene prosperare*, id est bene prospera iter redeuntibus, quia tu nobis factus es via. Vel, bene prosperare: his salvatis, salva alios. [Cassiod.] *Benedictus*. Quarto frequentari atria Domini suadet, de adventu Christi gaudens. Quasi dicat: Bene prosperare, quia ad hoc venisti. *Et benedictus qui venturus est, vel venit in nomine Domini* [Aug. Cassiod.] *Maledictus vero qui in suo nomine venit*, sic ut in Evangelio Dominus dicit: *Ego veni in nomine Patris mei,*

et non accepistis me; si alius venerit in nomine suo, illum accipietis (Joan. v). quod erit maledictus. Et est hic laus de adventu Christi. Deinde quasi in persona sacerdotum minoribus loquitur dicens: *Et ideo reliqui Christiani, nos majores, quasi sacerdotes,*

VERS. 25. — « Benediximus vobis de domo Domini: Deus Dominus et illuxit nobis. »

Benediximus vobis. [Cassiod., Alcuin.] Quod multum prodest, quod non est dubium, quia *de domo Domini*, id est de catholica Ecclesia benediximus, de qua est baptismus et omnis benedictio. Hæc est terra sancta, de qua Dominus dicit ad Moysen: *Tolle calceamenta de pedibus tuis. Terra enim in qua stas, terra sancta est* (Exod. iii). Hæc est terra bona in Evangelio, quæ profert fructum bonum tricesimum, sexagesimum, centesimum, in qua stare debemus erecti ad cœlestia, non jacere graves terrenorum torpore, solventes calceamenta de pedibus, id est opera mortua de affectibus nostris. [Gl. int.] *Deus Dominus* quasi dicat: *Benediximus vobis*, imo, Deus, cui debetur latria, et Dominus, cui debetur dulcia, benedixit nobis, *et illuxit nobis*, fugans tenebras peccatorum. Et vos jam benedicti,

VERS. 26. — « Constituite diem solemnem in condensis, usque ad cornu altaris. »

Constituite diem solemnem. [Cassiod., Aug., Gl. int.] Custodientes diem nativitatis et resurrectionis Dominicæ, qui honori Dei sacratus est, et hoc non tepide vel segniter agentes, sed *in condensis*, vel in frequentationibus virtutum vel hominum. Vos dicententes *usque ad cornu altaris*, ad litteram, [Cassiod.] ut communicent corpori Christi, [Alcuin.] ut in festis fieri solet, maxime vero tribus præcipuis solemnitatibus, Pascha, Pentecoste, et natali Domini, sicut in veteri lege præceptum erat (Deut. xvi), ut in tribus præcipuis solemnitatibus, Pascha, Pentecoste et Cenopegia nemo appareret vacuus in conspectu Domini. Vacuus est qui in se Christum non habet, qui est fundamentum: Quod nemo valet mutare. Inde est quod illis tribus solemnitatibus fidelis populus nummum offert manuali oblatione, interiorem significans. In nummo enim nomen est et imago regis. Quisque ergo spiritualiter nummum offerat, ut nomen regis, id est Christi in se habeat: a Christo dictus Christianus: et imaginem, id est animam, lumine vultus ejus insignitam Deo exhibeat. [Cassiod., Alcuin.] Vel per altare intelligitur sacramentum corporis et sanguinis. Cornu altaris est potestas, id est virtus ipsius sacramenti. Multi enim sumunt sacramentum et non rem, ut mali; boni vero sacramentum et rem sacramenti percipiunt, quæ est spiritualis caro Christi, de qua ipse ait: *Si quis non manducaverit carnem meam, et non biberit sanguinem meum, non habebit vitam æternam* (Joan. vi). Et est sensus, quasi dicat: Constituit diem solemnem, vos dico tendentes mente, usque ad cornu, [Cassiod., Alcuin.] id est potestatem et virtutem. Altaris, id est sacramenti, ut non modo

sacramentum, sed etiam rem sacramenti sumatis. A Unde alibi : *Introibo ad altare Dei (Psal. XLII).* [Haym.] Ego autem quicquid a iis faciant, pro medico, **Vers. 27.** — « Deus meus es tu, et confitebor tibi : Deus meus es tu, et exaltabo te. »

Deus meus es tu, et non alius, et ideo confitebor tibi, [Haym., Aug.] id est laudabo te. Vel ita ab illo loco, *Benediximus.* Vox est hic magnorum ad pusillos. Magni enim qui excedunt, qui mente verbum apud Deum contingunt, parvulis se contemperant, ut possint sinceriter dicere : *Sive mente excedimus Deo, sive sobrii sumus, vobis est (II Cor. v).* Quid parvulis dicunt? *Benediximus vobis de domo Domini.* Eos enim benedicunt de interiore domo Domini, scilicet cœlesti Jerusalem, a qua descendit omne datum optimum, et omne donum perfectum, ubi laus est in sæcula sæculorum. Sed quid inde nuntiant? hoc quod Dominus, qui venit in nomine Domini, quem ædificantes reprobaverunt, mediator Dei et hominum æqualis Patri, et illuxit nobis, ut quod credimus intelligeremus, et vobis nondum intelligentibus, sed jam credentibus, renuntiaremus; ut autem vos intelligatis, *Constituite diem solemnem,* id est mentis solemnitatem. Et hoc, *in frequentationibus,* id est in voce exsultationis et confessionis soni epulantis. Constituite dico, ambulando, in loco tabernaculi admirabilis, *usque ad cornu altaris,* id est usque ad domum Dei interiorum : de qua vobis benediximus, ubi sunt altaris excelsa, ubi est spirituale sacrificium et sempiternum, id est sacrificium laudis, et sacerdos sempiternus. Et altare sempiternum, scilicet mens ipsa justorum. Et ut aptius dicamus, horum verborum hic est sensus : Quicumque Deum Verbum intelligere volunt, non eis sufficiat caro quæ propter eos Verbum factum est, ut late nutrirentur, nec in terra sufficiat iste dies, quo Agnus occisus est, sed constituatur in frequentationibus, quousque perveniatur mentibus exsultantibus, usque ad cornu altaris, [Aug.] id est usque ad interiorum ejus deitatem, ubi laudes cantabimus, ita dicentes : *Deus meus es tu, et confitebor tibi; Deus meus es tu, et exaltabo te.* Non strepitu verborum hæc dicantur; sed ipsa dilectio est vox ista. Vel ita (160) : *Constituite diem solemnem,* scilicet diem æternitatis, et hoc *in frequentationibus,* id est ejus diei desiderio assidue quisque se affligat, donec perveniat *usque ad cornu altaris,* id est in futuro, id est donec ad superni sacrificii altitudinem, id est ad gaudia æterna attingat. [Alcin.] Vel per altare intelligitur mens hominis. Unde in lege præceptum fuit fieri altare quadrangulum et concavum (*Exod. XXVII*). Ideo quadrangulum, quia mens humana quatuor virtutibus principalibus muniri debet, id est prudentia, justitia, fortitudine, temperantia; eadem quoque debet esse concava ad recipiendum verbum Dei, atque ignem dilectionis. Timor enim infusa repellit. Unde in Levitico præceptum est vesiculam

gutturis et plumam projici, quando turtur vel columba in holocaustum offertur (*Levit. 1*). Vesicula gutturis inflationem superbix significat, pluma: ignes inquisitiones sublimium. Hæc ergo de holocausto projice, ne de scientia intumescas, vel inquisitionibus sublimium, quæ humanus non capit sensus, inaniter des operam, ut ita sit altare concavum. Hujus altaris cornu est eminentia mentis, contemplatio supernorum. Et est sensus : *Constituite diem solemnem,* scilicet mentis claritatem et exsultationem, *in condensis,* vel *in frequentationibus* virtutum eundo, *usque ad cornu altaris,* id est usque ad eminentiam mentis, quæ est altare, scilicet ad contemplationem. Nos dico, dicentes : *Deus meus es tu, et confitebor tibi; Deus meus es tu, et exaltabo te,* hæc non mutantur.

Vers. 28. — « Confitebor tibi quoniam exaudisti me; et factus es mihi in salutem. »

Confitebor tibi quoniam exaudisti me, et factus es vel es mihi in salutem. [Cassiod., Aug.] Hic versus suprapositus est, sed et hic congrue ponitur : quia læta confessio est post beneficia, itaque sicut cœpit laudem, ita determinat dicens :

Vers. 29. — « Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus. »

Confitemini Domino. [Gl. int.] Quasi dicat : Sicut ego ago, ita et vos facite, scilicet *confitemini Domino,* sicut monui a principio, *quoniam bonus, et quoniam in sæculum misericordia ejus.* Ibi desinit psalmus unde cœpit. [Aug.] Quia ab initio quo deseruimus Deum usque in finem quo redimus, non est quod salubrius delectet nos quam laus Dei.

COLLATIO IN PSALMUM CXVII : « CONFITEMINI DOMINO QUONIAM BONUS, » etc.

Vers. 3, 4. — Græci repetunt ὅτι ἀγαθός, *quoniam bonus,* quod sæpe facere dignoscuntur ad causæ epitasin septuaginta Interpretes.

Vers. 10, 11. — *Quia vultus sum in eos.* Græci codices non habent *quia.* Hieronymus autem ad Suniam et Fretellam, vult sub asterisco reponendum. Nam Hebraice habetur כִּי קִי. Cæterum ad integritatem sensus, tum erit quidpiam subaudiendum. *In nomine Domini, dixi, quia vultus sum in eos,* quod et subindicavit Munster. Vel, ut habet magister, *in nomine Domini est hoc, etc.*

Vers. 12. — *Exarserunt sicut ignis in spinis.* Hieronymus cum aliis, *extincti sunt sicut ignis spinarum.* Dicat aliquis : *Exardescere et extinguere, pugnare vincuntur.* Sed si intellexeris inani subitam consumptionem, nihil remanet quæstionis. Siquidem ignis cito in spinis exardescens, consumit cito et consumitur. Unde Paraphrasis Campensis, *extinguuntur tam subito quam ignis per stipulas volitans.* Et Chaldæus, *ardent sicut ignis in spinis.* Translator tamen ad Campensem active exponit, *consumere pergat, sicut ignis spinas.*

Vers. 15. — *Impulsus, eversus sum ut caderem.* D. Augustinus nescio quid secutus legit, *tanquam cumulus arenæ impulsus sum ut caderem.* Nam Hebræi sic habent יָדוּרָהּ דָּרָהּ דָּרָהּ דָּרָהּ, hoc est *impellendo impulsisti me.* Septuaginta autem ὠσθεὶς ἐνὶ τῶν ἁγίων. Fortasse in lectione Augustini expressa est vis secundi verbi, quod aliquando ad mare relatum, sonat id quod in imo est sursuum

emergere et ferri: aut loco ἀσθεῖς legebatur ὡς ἀμαθούς, id est tanquam arenosus.

VERS. 22. — A Domino factum est istud. Quod quidam legunt ei, dandi casu, nempe factum est ei, quemadmodum Augustinus, hoc est ob variam lectionem pronominis αὐτή vel αὐτῆ, quod refertur ad caput in Græco.

VERS. 24. — O Domine, saluum fac. דְּשִׁיעָה נָא הוֹשִׁיֵא נָא. Nos et Græci proferimus corrupte hosanna pro hosianna, teste Hieronymo ad Damasum. Joannes tamen Eckius, vir pius et doctus, sentit nos recte secundum artem efferre hosanna, quia Hebræi in imperatavo quiescentium in pe iod et conjugatione quam dicunt hiphil utrumque dicunt, הוֹשִׁיעָה הוֹשִׁיעָה. Siquidem psalmo LXXXV, saluum fac servum tuum, legitur in Heb. דְּשִׁיעָה עַבְדְּךָ הוֹשִׁיעָה אֲבֹדְעָא. Proinde non recipit eos qui opinati sunt nos corrupte pronuntiare hanc vocem. Quod tamen Hieron. aperte id proloquitur ad Damasum, demiratur quomodo potuit hoc dicere. Cæterum tametsi דְּשִׁיעָה sit rectum, tamen si ex tribus vocibus quæ sunt in Hebr. unam composuerimus, manifesta est elisio, sicut gratia exempli adducit Hieronymus illud Virgiliti: *Mene incepto*, ubi scandimus men incepto. Sic in contextu Hebraico legimus הוֹשִׁיעָה נָא הוֹשִׁיעָה נָא הוֹשִׁיעָה נָא ANNA. Unde coalescit 253 hosanna, in medio facta elisione. Munsterius in scholiis dicit apud Matthæum evangelistam cap. XXI, pueros Hebræorum, obviam Christo procedentes, clamasse more Chaldaico, in quem degeneraverat Hebraismus vulgi: הוֹשִׁיעָה hosanna, quod licet quadret sententiæ Hieronymi, in hoc quod corruptum est vocabulum, tamen non perinde

respondet quod scribit Hieronym. Matthæum qui Hebraico sermone scripsit, ita posuisse הוֹשִׁיעָה נָא הוֹשִׁיעָה נָא. Deinde subaudiendum est populum Israel, vel generaliter mundum, ubi tamen Munster. testatur Chaldaïs Hosanna sonare salva nos. Denique quod dicimus: O Domine, saluum fac, Hieronymus dicit esse ex Septuaginta. Symmachus manifestius interpretatus est. *Obsecro, Domine, saluum fac.*

VERS. 26. — Constituite diem solemnem in condensis. Sic et Pellicanus. Hieronymus, *frequentate solemnitatem in frondosis*: quem sequuntur Campensis, et interpretes pro Cajetano, aliis verbis. Vertunt enim, *ligate festum in frondibus*, vel *redimite diem festum frondibus*; sive, *colligate sub diem festum ramos*. Pratenis, Nebiensis, Sanctes, Munsterus, *ligate agnum seu hostiam funibus*. Hæc sermone varietas, oritur ex homonymia dictionum Hebraicarum. Primum est אֲסָר ASAR et אִסַּר ISSER, quod est vincire et ordinare seu disponere. Deinde הַג אָנֶּסֶס est ad agnum et festum. Postremo אֲבֹתֵימֵי אֲבֹתֵימֵי, si deformatur a radice אָבָה אָבָה, vere significat densa; sin autem a themate אָבָה אָבָה, arborem frondosam, aut funem densum. Porro quomodolibet transtuleris, eo tendunt omnes, licet diverso sermonis caractere, quo significetur frequens populi fidelis conventus, in celebrandis cultus Domini solemnitatibus, ac plenum pietatis studium, spiritualisque ketitia, in exercendis certatim sacrorum mysteriis.

VERS. 28. — Confitebor tibi quoniam exaudisti me, etc., qui erat versus 20, hic repetitur apud nos et Septuaginta, quod non est in Hebræo; hoc tamen nihil affert incommodi: quanquam in quibusdam Græcis exemplaribus non legitur.

PSALMUS CXVIII.

PSALMI TITULUS: « ALLELUIA. (161) ALEPH. »

Beati immaculati. Titulus: Alleluia aleph (162).

Psalmus institutor est fidelium, paradisi omnium pomorum, apotheca Spiritus sancti: qui quanto in superficie videtur apertior, tanto mysteriorum altitudine est profundior. [Aug., Cassiod.] Ibi generaliter justus loquitur, modo profitendo quod accepit, modo tantum sperando quod meruit. Et est hic psalmus similibus verbis contextus; nulla tamen confusione permistus, sed novitate rerum litteris mutatis explicatus, totus morali doctrina insignis. [Ambr.] Omnis autem moralis doctrina suavis est, in qua hic psalmus eminet. Alii namque psalmi tanquam stellæ minores, aliquantulum lucent; iste vero quasi sol, pleni luminis meridiano calore feruens, totus morali dulcedine splendet. Et est per litteras Hebræi alphabeti digestus, ut sicut pueri in primis litteris usum discendi sumunt, ita et nos hujusmodi elementis usum vivendi usque ad maturitatem addiscamus. Singulis autem litteris versus octoni subjiciuntur, ita ut ab una littera octo versus incipiant, ut unitatem Deitatis, quæ omnia regit, et doceret purgationem legitimæ sanctificationis; octava enim die et circumcisio fit ex lege, et in Christi resurrectione sumus ei convivificati. [Hier.] In hoc autem psalmo tot sunt octonarii quot elementa apud Hebræos, id est viginti duo, et singuli

Octonarii per omnes versus suos incipiunt a singulis elementis per ordinem, quod in translatione servari non potuit, per quod innuit quod hic sunt elementa scholæ Christi, [Cassiod.] et commoda doctrina et perfecta ad beatitudinem, cujus doctrinæ partes congruis interpretationibus nominum elementorum designantur. Omnia sunt hic elementa, profecto numero justorum designando. Partes vero hujus psalmi sunt secundum numerum litterarum. Quot enim litteræ sunt, tot sunt partitiones, ut in singulis octonariis sint partitionum distinctiones. Octonarius vero ipse in singulis distinctionibus innuit, [Alcuin.] quod unaquæque pars perfecta est et sufficit, ut si quis eam servet in vita septem dierum, perveniat ad octavam resurrectionis, vel circumcisionem cordis habeat, quam octonarius significat. Singulæ autem litteræ sunt quasi tituli suorum versuum continentiam eorum declarantes. Hujus autem octonarii titulus est: Alleluia. Aleph. Alleluia, [Amb.] id est laus Dei, quia in his vere Deus laudatur, in quibus est remissio peccatorum, quæ nobis perfecta est facta per adventum Christi, de quo in superiori psalmo egit, qui hunc mundum diluit, ut dignus fieret immaculato corde Deum laudare. Aleph, quæ est prima littera, interpretatur doctrina. Plenos ergo doctrinæ sequentes versus sollicite attende. Congruæ autem huic octonario præscribitur,

(161) Ἀλληλοΰια additum a Græcis.

(162) Ex Cassiod. in titul. et conclus. psalmi.

Aleph, id est doctrina, quod est commune toti psalmo doctrinam moralem redolenti, [Alcuin.] quia iste octonarius est quasi prologus totius psalmi, breviter tangens quæ in sequentibus continentur octonariis, quia cum constet quod omnes volunt esse beati etiam mali, [Aug.] his quæ desiderant adeptis, docet quod plurimi nesciunt, scilicet quomodo vere beati sint, ne quis jam erret de via beatitudinis. Et hic chorus sanctorum loquitur totus, a primo usque ad ultimum, [Aug.] quasi dicat: Diversi diversa quærunt, quibus sint beati. Sed hæc est via ad beatitudinem. Illi qui volunt esse

VERS. 1. — « Beati immaculati in via: qui ambulat in lege Domini. »

Beati sint immaculati, [Hier., Aug.] id est sine crimine: quod sunt, si in via, id est in Christo sunt, qui via est, veritas et vita [Joan. xiv]. Vel, in via, id est in lege Domini, quæ est via ad vitam. Pluraliter autem dicit immaculati, ut de fidelibus non de Christo accipiatur. Vel ita continuat [Cassiod.] quasi dicat: Olim homo miser et pollutus fuit, [Amb.] nunc autem e contra, beati sunt homines, et per remissionem peccatorum immaculati. Sed tamen hac conditione dico, si in via sint, id est in Christo, vel in lege Dei; et si ambulant. Et hoc est quod dicit qui deinde ambulat, [Cassiod.] non otiosi, in lege, non carnis, sed Domini, illi qui ambulant, non peccant mortaliter, vel si peccant pœnitent; proficiunt hi et perseverant, [Amb.] sed hoc non possunt perficere nisi scrutentur, et cognoscant legem Dei. Unde subdit:

VERS. 2. — « Beati qui scrutantur testimonia ejus; in toto corde exquirunt eum. »

Beati qui scrutantur testimonia ejus, [Cassiod., Ambr., Alcuin., Ambr.] id est sacras Scripturas. Et est hic diffinitio, beati per actus. Beatus enim est qui est in via, id est in Christo sine macula ambulans in lege, et sic scrutans ut provehatur. Aliter enim non est dignus perquirere, nisi sit probabilis vitæ. Et nota quod prius dixit: *Beati immaculati in via*, post: *Beati qui scrutantur*. Quam pulcher ordo, plenus doctrinæ et gratiæ! Ante est vita quam doctrina. Ideoque de Christo dicitur: *Cæpit Jesus facere et docere* (Act. 1). Et Apostolus describens pontificem eligendum (163) prius dicit de vita: *Oportet episcopum irreprehensibilem esse, sobrium, pudicum, que pertinent ad bonam vitam* (1 Tim. iii). Deinde adjungit de doctrina, scilicet doctorem, ut prius consuescat bona agere quam præsumat docere; inde etiam legalis [sacerdos prius induebat superhumerali, inde rationale. [Ambr.] Bona enim vita etiam sola gratiam habet, doctrina sine vita non est integra, quia in malevolam animam, non introibit sapientia. Unde dicitur: « Quærant me mali, et non invenient. » Prius ergo corrigenda est vita; inde quærenda cognitio. Prima ergo sunt moralia, secunda mystica. In illis est vita, in his cognitio.

(163) Ex Hier. ad Fabiolam, *De veste sacerdot.*

(164) Ex Hier. ad Fab., *De veste sacerdotal.*

A Sine utraque vero non est perfectio. (164) Ideoque in lege sacerdos assumebat de hostia pectusculum elevationis, et armum separationis; in pectore sapientia, in armu opere (Levit. vii). Inde etiam in extremis oris hyacinthinæ tunicæ summi sacerdotis dependebant tintinnabula, et mala punica (Exod. xxviii), ut sit sonus prædicationis cum executione bonæ actionis. (165) Idem ordo est in primo psalmo, qui et in isto. Prius enim dicitur beatus qui non recessit a via justitiæ; deinde subdit, in lege meditatur in toto corde. [Ambr.] Quasi dicat: Beati sunt qui scrutantur, si tamen exquirunt eum, non aliud, [Aug.] Propter hoc enim scrutanda erant testimonia, ut Deus inveniretur. Aliter non valuit, ut qui volunt esse docti, non just. Unde gloria illis apud homines, non apud Deum exquirunt. [Hilar. Cass. Gl. int.] Et hoc in toto corde, non diviso, ut hæretici, et amici hujus mundi, quibus dicitur: *Non potestis Deo servire et mammonæ* (Math. vi), qui non toto corde quærunt Deum. Mirum autem videtur quod ait, scilicet beati sunt qui scrutantur, et exquirunt. [Aug.] Hoc enim possunt etiam et impii, ut Scribæ et Pharisei super cathedram Moysi sedentes, qui dicunt et non faciunt (Math. xxiii), et hæretici scrutantur, et exquirunt; nec tamen beati sunt, quia non sunt immaculati, sed justi jam spe beati sunt quia sunt inventuri quod quærunt. Non enim quis scrutantur et quærunt, ideo beati sunt; sed propter hoc quod aderit, ut in Evangelio dicitur: *Beati qui persecutionem patiuntur, et qui esuriunt* (Math. v), non tamen quia hoc patiuntur beati sunt, sed propter hoc quod sequitur: *Quia ipsorum est regnum cælorum, et saturabuntur*, cui simile est istud quod hic dicitur:

VERS. 3. — « Non enim qui operantur iniquitatem, in viis ejus ambulaverunt. »

Non enim. [Aug.] Quasi dicat: Hi sunt beati qui ambulant in lege, qui enim operantur iniqua nondum immaculata, ambulant in lege, ac per hoc nondum beati sunt. Et hoc est quod dicit, *non enim qui operantur iniquitatem ambulaverunt in viis ejus*, id est in fide, quamplurimali numero significat, quia omnes vias fides una complectitur, qua vivit justus. [Hier., Hilar.] Vel sicut supra via singulariter accipitur Christus, ita hic viæ pluraliter accipiuntur prophetæ, apostoli et omnes prædicatores. De iis viis Jeremias ait: *State in viis et interrogate vias Domini æternales, et quærite quæ sit via bona* (Jer. vi). In his ergo non ambulaverunt, qui operantur iniquitatem. Ita hoc dicit, [Alcuin., Cassiod., Alcuin.] quasi dicat: Qui peccatum habet, non ambulet in viis, vel qui ambulant in viis sine peccato sint. Sed non dicuntur illi operari iniquitatem, qui et si quotidie fragilitate carnis leviter peccant, non tamen amant, sed Dominica oratione et signo crucis destruant. [Aug.] Peccatum quidem iniquitas est, sicut Joannes dicit, non tamen sine peccato est, qui

(165) Ex ii parte Pastor. Greg. c. 8.

in viis ambulat (*I Joan. 11*); sed non ipse operatur illud; sed quod habitat in eo peccatum, cum non vult quod agit. Fomes enim qui est languor naturæ, commovet illicita desideria; et ita sine peccato non sumus. Unde idem Joannes dicit: *Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus (I Joan. 1)*, sed non operatur qui desiderii carnis non obedit; qui vero obedit a viis deviat. Si vero confitetur, et hoc ad vias pertinet, et propter vias peccatum non imputatur. Non ergo ambulant in viis qui operantur iniquitatem, scilicet ex dilectione, non inviti, ut ille qui ait: *Quod, odi facio (Rom. vii)*.

VERS. 4. — « Tu mandasti mandata tua custodiendi nimis. »

Tu mandasti. Quasi dicat: Hi non ambulant in viis qui operantur iniqua. [Gl. int., Cassiod., Aug., Hilar., Cassiod., Hilar.] Et vere, quia *tu mandasti*, etc. Vel ita junge: illi non ambulant in viis, sed tu mandasti ut ambularent, id est ut mandata custodirent, et ideo ambulandum. Vel ita continua: Beati sunt qui sic et sic agunt, et ne hæc contemnantur, subdit jussione Domini dicens: *tu mandasti nimis mandata tua custodiri*, vel, *tu mandasti mandata tua nimis custodiri*. Nimis aliquando significat plus quam oportet, quod non hic, sed provalde accipitur. Et est: *Tu mandasti nimis*, id est valde per prophetas, et per eosdem sæpe, mandata tua custodiri. Vel, *mandata tua custodiri mandasti*, ut nec unum iota prætereatur. Vel, *custodiri nimis*, id est plusquam patitur natura carnis. Distingue nomina, et prædictorum nota differentias: memoravit enim tria, legem, testimonia, et mandata. **254** Lex est umbra futurorum (*Hebr. x*), quæ spiritualiter debet custodiri, ut de sacrificiis et hujusmodi figurativis. Testimonium vero est evidens res quæ commonet alicujus. Unde Jacob ait: *Lapis iste erit testimonium (Gen. xxxi)*, et Dominus curato leproso ait: *Offer munus tuum in testimonium (Matth. viii)*, sic præcepta Dei dicuntur testimonia, quæ monent ne peccemus. Mandata sunt sine umbra, quæ præsentem habent operationem: ut *diliges Deum ex toto corde (Matth. xxii)*. [Alcuin.] Et nota quia testimonia accipit in prohibendo, et mandata in jubendo.

VERS. 5. — « Utinam dirigantur viæ meæ ad custodiendas justificationes tuas! »

Utinam. [Aug.] Vita beati expressa optat eam, et optat contra superbiam liberi arbitrii, cui non est satis doceri, nisi prius dirigatur. Ergo si optat homo quod præcepit Deus, ut det ipse quod præcepit, rogandus est, quasi dicat: *Te mandante legem accipi, sed nisi adjuves, fit mihi mors*. Ad hoc enim sine gratia mihi non sufficio. Et ideo precor, *utinam dirigantur*, etc. [Hil.] Vel ita continua: quia mandasti. *Utinam ergo dirigantur viæ meæ*, id est actus hujus vitæ, qui per se tortuosi sunt. *Dirigantur dico ad custodiendas justificationes tuas*. Aliter enim non possunt custodiri justificationes,

nisi nostræ viæ sint directæ. Justificationes autem multæ prisco populo fuerunt, scilicet ut famulus Hebræus sex annis tantum serviat et pater reverenter habeatur, filius disciplinetur, Deus timeatur, et sacerdos honoretur, et his similia. [Cassiod.] Hæ autem possunt custodiri, si præ oculis semper habeantur mandata, ut prava mox emendentur per ea. Unde subdit:

VERS. 6. — « Tunc non confundar: cum perspexero, in omnibus mandatis tuis. »

Cum perspexero. [Alcuin., Ambr.] Quasi dicat: *Has justificationes custodiam cum perspexero*, quasi in speculo, *in mandatis*, vel *mandata, tuis* vel *tua*, et addit *omnibus* vel *omnia*, hoc ideo dicit ne peccando contra unum sit omnium reus. Unius namque peccati reus punitur æternaliter. Unde Jacobus: *Si quis totam legem servaverit, offendat autem in uno, factus est omnium reus (Jac. 11)*. Quod evitat qui perspicit in mandatis. [Cassiod., Ambr.] Qui autem non perspicit in eis, in quo erret nescit. Et tunc, scilicet cum perspexero, *non confundar*. Ante enim in Adam confusus es, et nudus factus, cum operuisti te foliis fici (*Gen. 11*), quia confundebaris abscondisti te a conspectu Dei, quia erubescebas. Nunc autem venis in conspectu Dei per gratiam liberatus. Vel ita, ideo peto justificationes custodire, quia tunc cum custodiero, non confundar cum perspexero, [Aug.] quasi in speculo, in omnibus, vel omnia, mandatis, vel mandata, tuis, vel tua, quia non auditor obliviosus est, sed factor operis. Confunditur enim qui inspicit mandata, sed non facit. Unde Jacobus ait: *Si quis auditor est verbi et non factor, hic comparatur viro conspicienti vultum natiuitatis suæ in speculo (Jac. 1)*. *Consideravit enim se, et abiit, et statim oblitus est qualis fuerit*. Et tunc, scilicet cum custodiero, et perspexero mandata.

VERS. 7. — « Confitebor tibi in directione cordis, in eo quod didici judicia justitiæ tuæ. »

Confitebor tibi. [Gl. int., Cassiod., Cassiod., Aug., Cassiod., Aug.] Non ero ingratus, sed laudabo in directione cordis, quia tu fecisti cor meum directum, ideoque laudabo, quod distortus non potest. *Laudabo in eo*, id est pro eo *quod didici* à patribus, non per me inveni, *judicia*, quæ sunt abyssus multa. *Judicia dico justitiæ tuæ*. *Judicia justitiæ* dicit, quibus nunc et in fine judicatur mundus. Hæc autem *judicia justitiæ* sunt, quia per ea famulos liberat persecutione diaboli laborantes. Vel ita ordina litteram: *Confitebor tibi*, id est laudabo te, in eo quod didici *judicia justitiæ tuæ*, si tamen in directione cordis, id est si dirigitur cor ad custodiendum, quia aliter non inde lætarer, sed accusarer. Nam quid mihi proderit quod ea didicerim, si corde perverso vias habeo pravas?

VERS. 8. — « Justificationes tuas custodiam; non me derelinquas usquequaque. »

Justificationes tuas custodiam, id est opera justitiæ faciam. *Non me derelinquas.* [Haym., Cas-

siöd., Ambr., Aug.] Justificationibus concessis, petit a Deo custodiri, quia scit diabolum circumire. Quasi dicat: Et tu custodiam, non me derelinquas, *squequaque*, vel valde, quod idem est; et si relinquis ad probationem idem est, ut Job. Et si derelinquas aliquando, ut infirmus mihi videar. Et ne de me glorier, non tamen derelinquas me usquequaque. Vel, valde, id est ut peream; et sic gloria bor in te, non in me. Vel ita precatur Christi adventum, ante quem reliquerat mundum Deus pro peccato, sed orat. ne, jam, usquequaque, vel valde relinquat, quod jam impletum est, in Christi adventu, quia Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi (II Cor. v).

COLLATIO IN PSALMUM CXVIII: « BEATI INMACULATI IN VIA: QUI AMBULANT » etc.

℞ ALEPH.

VERS. 2. — *Qui scrutantur.* מְסַפְּרֵי נֹטְזֵרֶה, id est qui custodiunt. Sed Septuaginta posuerunt antecedens. Hebræus habet consequens. Nemo etenim melius Dei testimonia custodit, quam is qui solertissima diligentia pius ea scrutatus fuerit; si ignores quæ agenda sunt, quomodo servabis?

ב BETH (166).

In quo corrigit. In prima littera partes beatitudinis exposuit, [Cassiod.] in quibus precatur se custodiri. In hac secunda tempus conversionis aperit. [Ambr.] In quo potissimum a lapsu et confusione fluxæ ætatis, ad Deum quis converti debet, unde congrue huic octonario præmittitur, littera Beth, quæ interpretatur *confusio*, quia hic ostendit præcepta Dei liberare hominem de confusione, id est de lapsu peccati. Quasi dicat: Justificationes tuas custodiam, quæ sunt custodiendæ, quia in custodiendo sermones tuos, o Domine, corrigit adolescentior viam suam. Sed ad hoc præmittit interrogationem, cum deliberatione dicens:

VERS. 1 (9). — « In quo corrigit adolescentior viam suam? In custodiendo sermones tuos. »

In quo corrigit. [Ambr., Aug.] Iste enim quasi confusus de errore et lascivia fluxæ ætatis, jam juvenis sobria mente deliberat quomodo viam corrigat, quomodo erubescenda deponat, et plenam probitatis viam assumat, dicens: *In quo corrigit adolescentior viam suam*, id est pravam consuetudinem; adolescentior ad litteram potest accipi, quia hac ætate potissimum fieri debet, in qua homo prior est ad peccandum. Unde: *Fili, a juventute tua excipe doctrinam, et usque ad cunios invenies sapientiam* (Eccli. vi). Vel adolescentior accipitur, junior ille filius qui in Evangelio legitur viam suam depravasse, id est gentilis populus. Vel potius, adolescentior, hic accipitur spiritualis populus, qui portat imaginem novi hominis, non veteris. Hæc est spiritualis adolescentia, ætas novi non veteris hominis. Ecce præmisit interrogationem cum deliberatione. Et quia post meditationem videntur meliora et salu-

A briora consilia, subdit Propheta quasi simul deliberans consilium converso sermone ad Deum, dicens: O Domine, ecce in quo corrigit adolescentior in custodiendo sermones tuos fidei. Hic est finis deliberantis, et bene conversus ad Deum, hoc respondit, quasi prece ad Deum delata, hoc consilium Dei inspiratione percepit, non humana præsumptione. Et revera in hac ætate criminum nescia potissimum est viam corrigere. [Ambr.] Melius est enim prævenire juventutem correctione, quam post lapsuum recordationem et deslere, et dicere: *delicia juventutis meæ et ignorantias meas ne memineris, Domine* (Psal. xxiv, 7). Hoc est enim debilitatis remedium: illud, robur salutis. Hic res est in periculo, quia grave est consuetudina pellere. Magnum enim in se consuetudo vinculum habet, ibi in bono. Unde dicitur: *Bonum est viro cum tollit jugum ab adolescentia sua* (Thren. iii). [Hilar., Aug.] Facilius enim est retrahi ab ingressu, quam arrepto itinere pravæ consuetudinis revocari. Attende etiam quod non ait in legendo vel memorando sermones, sed in custodiendo, scilicet opere. Et ita est senior mente, ut Daniel, aliter non potest corrigere, quia frustra custodit memoria, si non custodit et vita. In perversa enim vita non est correctiva via. Nam quidam verba Dei tenendo agunt, ne obliviscantur; nec agunt vivendo ut corrigantur,

VERS. 2 (10). — « In toto corde meo exquisivi te, ne repellas me a mandatis tuis. »

In toto corde. [Aug., Ambr., Aug., Cassiod., Aug., Ambr.] Quasi dicat: Quia in his correctio est, ideo exquisivi te, quod est ex dono Dei in toto corde meo, qui non toto corde exquirat, negligens est et repellitur. Et ideo, *ne repellas*, non adjuvando me, quasi indignus, cum toto corde quæro. Ne repellas dico a mandatis tuis, id est ab intelligentia legis, a qua repellitur qui a Deo non adjuvatur. Mandatis quippe ejus rectis atque arduis humana non contemperatur infirmitas, nisi præveniens ejus adjuvet charitas. Qui ergo non adjuvatur a Deo, quasi flammeo gladio prohibetur ab arbore vitæ, quasi indignus. Vel de prælatione ecclesiastica agit, quare qui negligenter administrat, a Deo repellitur, quod ne sibi fiat iste præcatur dicens: *Ne repellas me a mandatis tuis*, docendis et annuntiandis in Ecclesia, a quibus negligens repellitur, ne tollat locum meliori. Et ne sibi plus contrahat offensionis ipse est tepidus, qui nec calidus est fervore fidei, nec frigidus algore infidelitatis, qui non rapitur de manu Domini, sed ejicitur ut pejor frigidus, id est penitus infideli: unde in Apocalypsi angelo Laodicæ dicitur: *Utinam frigidus esses aut calidus! sed quia tepidus es, incipiam te evomere ex ore meo* (Apoc. iii). Aperte hic negligentiam graviore damnat iudicio quam imprudentiam, et quantum amittit quem evomerit de ore suo Dominus Jesus, et ex suis visceribus rejecerit; sed quam propitius est qui et justos

(166) Beth. id est domus secundum Hiero. ad Paulam urbicam.

in ore suo tenet, et injustos non ante evomit quam A omnia, non universaliter, sed quæ scripta vel dicta denuntiet evomendos.

VERS. 5 (14). — « In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi. »

In corde meo abscondi. [Haym., Cassiod., Ambr.] Quasi dicat: Exquisivi mandata, et etiam memoriæ commendavi. Et hoc est, *in corde meo eloquia tua recondita abscondi*, porcis scilicet et canibus; genus enim peccati est obstinatis prædicare, ideo abscondi *ut non peccem tibi*, qui dicis: *Nolite sanctum dare canibus, et margaritas ante porcos ponere* (Matth. vii). Vitium enim est secreta mysteria indignis vulgare, et quasi Babylonis thesaurus domus Dei ostendere. Quod ab aliquo fit, vel adulatione ut placeat et cui vulgat; vel avaritia, ut aliquid lucretur: vel jactantia, ut plura scire videatur; vel loquacitate incauta, dum sine judicio volat irrevocabile verbum. Assumenda ergo est disciplina silentii, ut prius quis taceat quam loquatur. Unde: *Sit omnis homo velox ad audiendum, tardus ad loquendum* (Jac. i). Ideoque Isaias cum audisset a Domino, *clama*, non prius clamavit quam audiret quid clamare deberet, respondens, *quid clamabo?* (Isa. xl.) Dominus etiam in Evangelio, comparat regnum cælorum thesauro abscondito 255 in agro (Matth. xiii). Hic est thesaurus sapientiæ et cognitionis quem cum invenerit homo abscondit in corde suo, non divulgat, sicut Maria, quæ conservabat omnia verba Domini conferens ea in corde suo (Gen. ii).

VERS. 4 (12). — « Benedictus es, Domine, doce C me justificationes tuas. »

Benedictus es, [Cassiod.] Ne quis sanctam eruditionem suis viribus daret, præmittit, *benedictus*. [Ambr., Aug., Gl. int.] Quasi dicat: Quia habeo eloquia, gratias ago dicens: *Benedictus, id est laudatus, es, Domine*, qui gratis das. Et de reliquo, *doce me facere*, id est præsta me facere, *justificationes tuas*, id est opera sanctorum, quæ imperat Deus, ut factis ostendam quæ didici verbis. Frustra enim abscondit in corde eloquia, nisi sequantur opera justitiæ. Vel ita: [Aug., Gl. int., Aug., Ambr.] Supra dixit datam sibi legem. Hic petit sibi dari benedictionem, qua lex impleatur. Quasi dicat: Qui dedit legem, dabit et benedictionem. Et, o Domine, *benedictus es*, in natura, vel in tuis quos benedicis, et ideo doce me D justificationes tuas. Quasi dicat: Quia abscondi in corde meo eloquia tua, dedisti legem, da etiam benedictionem gratiæ, scilicet doce me justificationes tuas, ut faciendo discam, vel ut secreta legis sciam, et his edoctus

VERS. 5 (13). — « In labiis meis pronuntiavi omnia C judicia oris tui. »

In labiis meis. [Gl. int., Aug.] Vel ita continua: Abscondi eloquia tua in corde; et cum tempus gratiæ vidi, *pronuntiavi* aliis *in labiis meis* cordi concinnis, *omnia judicia oris tui*; non dicit omnia judicia tua, sed omnia oris, id est quæ per eloquia tua mihi dixisti. *Judicia ergo oris*, id est quæ per prophetas et *sc̄ptolos iocutus es*, qui sunt os Dei, *pronuntiavi*

sunt. *Judicia porro sunt*, quibus et nunc et in fine judicatur mundus, quæ sunt *abyssus multa*, et *in-scrutabilia*: sed nihil eorum tacui, quæ per eloquia tua mihi *innoscere voluisti*; et

VERS. 6 (14). — « In via testimoniorum tuorum C delectatus sum, sicut in omnibus divitiis. »

Delectatus sum, in hac vita, *in via testimoniorum tuorum*. [Aug.] Testimonia Dei sunt, quibus quantum nos diligit ostendit, ut nativitas, passio. Et est *delectatus sum in via testimoniorum tuorum*, id est in humilitate nativitatis, passionis, quibus etiam futura speramus; et ideo bene dicuntur testimonia. Vel, in via testimoniorum tuorum, id est Christo, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi (Coloss. ii). [Cassiod., Ambr.] Et ideo dicitur via testimoniorum, vel via testimoniorum dicitur Christus, quoniam de ipso loquentia ad ipsum ducunt, in quo et impleta sunt. Et accipit testimonia, eloquia Scripturarum. *Sicut in omnibus divitiis* spirituales accipit divitias, terrenis enim divitiis quas sordes computat, non comparat. Vel *delectatus sum*, sicut in omnibus divitiis temporalibus delectantur homines. Hæ autem divitiæ temporales non comparantur spiritualibus in gratia; sed quia sunt hominibus suaves.

VERS. 7 (15). — « In mandatis tuis exercebor, et C considerabo vias tuas. »

In mandatis tuis. [Alcuin., Hilar., Aug.] Quasi dicat: *Pronuntiavi et delectatus sum in testimoniis tuis et adhuc immorabor*. Et hoc est, *in mandatis tuis exercebor* usu boni operis; et sic merito boni operis *considerabo*, id est cognoscam *vias tuas*. Nemo enim ad penetralia intellectus pervenit, nisi vita pura prius proximus fuerit. Vel ita dico: *Doce me justificationes*, et si amplius docueris, in mandatis tuis *garram*, alia littera, id est contra omnes inimicos Christianæ fidei atque catholicæ copiosis rationibus *garrulus disputabo*. Tunc autem sunt utiles disputationes, si ibi non considerentur, nisi viæ Domini. Unde subdit: et *considerabo vias tuas*, quæ sunt misericordia et veritas, quorum duorum plenitudo invenitur in Christo. Et per hanc exercitationem fit etiam istud quod sequitur.

VERS. 8 (16). — « In justificationibus tuis medi- C tabor; non obliviscar sermones tuos. »

In justificationibus tuis meditabor. [Cassiod., Hilar., Cassiod.] Oblivioni quæ ex infirmitate originalis peccati venit, opposita est meditatio. Noverat iste vitium humanitatis. Et contra illud auxilium reperit. *Justificationes sunt sicut quod Hebræus puer in lege non plus quam sex annis servit*. In septimo liber egreditur, quia fidelis in mundo, qui sex ætibus distinguitur, tantum servit, in resurrectione liber erit. Et his et hujusmodi quæ in ænigmate dicta sunt convenit meditatio. *Mandatis autem moralibus*, quæ sunt: *Non mæchaberis*, et hujusmodi (Exod. xx), tantum convenit operatio. Congrue ergo *distinxit verba dicens*: in mandatis tuis exercebor, et

in justificationibus tuis meditabor. Ideo meditabor ut non obliviscar sermones tuos, id est, ne possim oblivisci quod expedit retineri.

COLLATIO IN \beth BETH.

VERS. 2 (10). — *Ne repellas me. אל תשבעני* AL TASCBCENI, hoc est, ut volunt, *ne errare me facias*. Eadem est intelligentia; nam repelli a mandatis Dei est ab eo non adjuvari. Citra vero Dei auxilium, nusquam non aberramus. Et hoc est quod præmiserat, interprete Augustino: *Utinam dirigantur viæ meæ!*

\beth GHIMEL (167).

Retribuere servo tuo. [Cassiod.] In hac tertia littera humanam indigentiam ostendit, et gratiam Dei contra eam postulat; humana vero indigentia multiplex est, scilicet infirmitas, ignorantia, exsilium, hostes: contra quam auxilium multiplicis gratiæ quærit. Unde bene huic octonario præmittitur littera *ghimel*, quæ interpretatur *retributio*, quia sibi multipliciter gratia tribui petit. Dixerat enim supra: *In quo corrigi adolescentior viam suam*. Deinde subjunxit: *In custodiendo sermones tuos*, nunc ut id fiat petit auxilium, dicens:

VERS. 1 (17). — « *Retribuere servo tuo: Vivifica me; et custodiam sermones tuos.* »

Retribuere, [Cassiod.] non utique pro meritis bonis, quæ nulla præcesserunt reddere, sed retribuere, id est iterum et iterum dare. Vel pro malis meis retribuere bonum, [Aug.] quoniam ante fidem non homini debentur nisi mala pro malis. Retribuunt autem Deus per indebitam gratiam bona pro malis. Nisi enim Deus retribuere bona pro malis, nullo modo essent quibus retribuere bona pro bonis. Utique justus est retribuendo bona pro bonis, quia misericors prius fuit retribuendo bona pro malis, quamvis et ipsa iustitia qua retribuuntur bona pro nobis, non est sine misericordia. Et nota quod quatuor sunt retributiones. Retribuuntur enim mala pro malis, aut bona pro bonis, vel bona pro malis, vel mala pro bonis. Duæ priores pertinent ad iustitiam, tertia ad misericordiam. Quartam nescit Deus. Retribuunt ergo Deus bonum pro malo, quam retributionem iste rogat, dicens: *Retribuere servo tuo*, [Cassiod., Aug., Ambr.] qui nihil meritis, sed totum gratiæ deputat. Quid? hoc scilicet, *vivifica me* per fidem ex qua vivit justus. Non est iste penitus mortuus, sed jam habet initium bonæ concupiscentiæ, qui hoc potest orare: *Vivifica me*, prius mortuum et impotentem scire vel operari, sed per fidem vivifica, per quam *custodiam sermones tuos*. Vivus enim custodit, et custodiendo vivit. Vel non hic est vox peccatoris, sed jam correcti et justi, in processu virtutum positi, qui bene sibi conscius præmia boni operis exposcit. Ideoque convenienter præscribitur littera *Ghimel*, quæ interpretatur *retributio*, quia hic dicitur impletio, et cognitio legis jam correcto retribuere, quasi dicat: *Quia sic correctus sum ut supra ostendi, retribuere mihi servo tuo*. Jam in processu virtutum positus preca-

tur sibi retribuere, secundum fidei operisque meritum, quod non debet arrogans vel alienum videri, si remunerationem a Deo pro egregiis laboribus postulet; prærogativa enim fidei atque iustitiæ est de Domini favore mercedem sperare. [Matth. xiv] Reprehenditur enim Petrus, qui supra fluctus ambulans, ut homo dubitavit, non ut apostolus præsumpsit. Jubetur quoque in Evangelio fidem habere et non hesitare de his quæ supra hominem sunt gerendis, Apostolus etiam qui ante dixerat: *Non sum dignus vocari apostolus* (I Cor. xv), postea dixit: *Reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus* (II Tim. iv). Innocentis ergo conscientiæ est, non insolentis arrogantiam, ab eo cui servit quis mercedem petere, quia desperare segnitæ materia est; sperare autem incentivum laboris est. Pete ergo confidenter, si merita suffragantur. Et dic: *Retribuere servo tuo*, hoc scilicet, *vivifica me*, [Aug.] in præseni et in futuro, et custodiam servos tuos. Sed quia non possunt custodiri per obedientiam, nisi prius videantur per intelligentiam, addit:

VERS. 2 (18). — « *Revela oculos meos; et considerabo mirabilia de lege tua.* »

Revela oculos meos, interiores, [Ambr., Cassiod.] quorum velamen in Christo evacuatur. Vide humanam infirmitatem et misericordiam Dei. Homo vel ignorantiam tegitur; Deus tollit ut videas, quod iste petit, eo se gravari intelligens. Dico *revela, et considerabo mirabilia*, quæ? *de lege tua*. Lex est ubi umbra est, ut de agno paschali, et hujusmodi. [Alcuin., Aug.] Rogat ergo ut in his tecta videat, vel novam legem accipere, scilicet Evangelium, in qua mirabilia considerantur, ut hic: *Nisi quis renuntiaverit omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus* (Luc. xiv); et illud: *Diligite inimicos vestros* (Matth. v). Nihil enim est mirabilius in mandatis quam diligere inimicos, hoc est dare bona pro malis.

VERS. 3 (19). — « *Incola ego sum in terra; non abscondas a me mandata tua.* »

Incola ego sum. [Cass., Haym., Aug., Cassiod.] Ecce exsilium, quasi dicat: *Retribuere, revela, et debes, quia incola ego sum in terra, vel inquilinus*. Non sum civis Babyloniam, cor, et si non corpus, habens in cælo. Hoc justorum tantum est, quibus promissa est æterna patria. Unde alibi: *Peregrinus sum, non sicut omnes homines; sed sicut omnes patres mei, id est justi* (Psal. xxxviii). Et ideo, quia incola sum, *non abscondas a me*, id est non subtrahas mihi *mandata tua*; ejus votum scire potes cui famularis. Absconduntur mandata his qui terrena sapiunt, et si ea audiunt et norunt. Mandata dicit, per quæ ab incolatu liberabitur, in quibus dilectio præcipitur, vel sola vel maxime. [Aug.] Sed quia nihil diligendum diligitur, si ipsa dilectio non diligitur, ipsius dilectionis dilectionem iste volens habere, proclamat:

(167) Ghimel, juxta Hieronymum, *plenitudo*.

VERS. 4 (20). — « Concupivit anima mea desiderare justificationes tuas, in omni tempore. »

Concupivit anima mea desiderare justificationes tuas, [Aug.] id est opera justitiæ, hoc olim concupivit non modo, quia jam quando incola terre erat, non cupiebat desiderare, sed desiderabat. Olim vero nondum desiderabat eas, sed fastidio languebat. Ita vero amanda est dilectio qua diligenda diliguntur, sicut illa est odienda qua non diligenda diliguntur. Et nota quod concupiscentia est desiderium, sed non omnis, quia concupiscentia est et eorum quæ habentur, et eorum quæ non habentur. Desiderium vero absentium tantum est in hac vita. Nota etiam quod ait: *Concupivit desiderare*, non ait desideravit. Videmus enim ratione nonnunquam quam utiles sunt justificationes Dei, id est opera justitiæ, sed infirmitate **256** aliquando non desideramus; prævolat ergo intellectus, sequitur tardus, vel nullus affectus; scimus bonum, nec delectat agere, et cupimus ut delectet. Ita iste olim desiderare concupiscebat quæ bona esse cernebat, cupiens habere eorum delectationem quorum potuit videre rationem. Ostendit itaque quibus quasi gradibus perveniatur ad eas, prius est enim ut videatur quæ sint utiles et honestæ. Deinde ut earum desiderium concupiscatur. Postremo ut proficiente lumine atque sanitate delectet earum operatio, quarum sola ratio delectabat. Has ergo concupivit iste. Desiderare in omni tempore, non ad tempus ut mali, sed semper etiam in adversis. Ideo utique concupivi desiderare, quia

VERS. 5 (21). — « Increpasti superbos; maledicti qui declinant a mandatis tuis. »

Increpasti superbos, [Aug.] primos homines, quos delectavit illud: *Eritis sicut dii* (Gen. 111). Hos increpasti, dicens: *Ubi es Adam?* (*Ibid.*) Non ignorabat Dominus, sed superbum increpabat, quod ad tantam miseriam devenisset, et tota etiam ærumna mortalium hæreditaria est increpatione superborum, et per hanc superbiam declinaverunt. [Ambr., Aug.] *Et maledicti sunt omnes*, non illi soli qui a mandatis tuis declinant, quasi a directis ad prava. Vide quod non ait, qui declinaverunt, tanquam illorum primitivorum hominum peccatum in mentem reduceret; sed ait, qui declinant, per quod non soli illi increpantur, sed omnes eorum exemplo terrentur, ne per superbiam declinent, sed in omni tempore justitiam diligant, ut hic recipiant quod illi in paradiso perdiderunt. Nota etiam quod non ait, maledicti qui non implent mandata, sed qui declinant. Aliud est enim declinare per superbiam, aliud non implere per infirmitatem vel ignorantiam, sed quia superbi, nec in tanta increpatione humiliantur, orat pro eis chorus martyrum, dicens:

VERS. 6 (22). — « Aufer a me opprobrium et contemptum, quia testimonia tua exquisivi. »

Aufer. [Aug.] Quasi dicat: Et quia maledicti sunt qui declinant, oro, aufer a me opprobrium

quod audio, et contemptum quo contemnor. Ideo mihi est opprobrium et contemptus, quia *exquisivi testimonia tua*, quasi de hac re est mihi opprobrium et contemptus, quia exquisivi testimonia tua, quæ Græce dicuntur *μαρτύρια* pro his patitur iste. Unde illos qui pro veritate humiliati usque ad mortem certaverunt, non testes, quod Latine utique possemus; sed Græce martyres appellamus. Hæc ergo martyres dicunt qui sunt opprobrium et derisui contemnentibus Christi crucem. Et totam Christianam humilitatem quæ sola superbia sanatur, quæ rogant, non quasi mala auferri sibi, cum inde perveniant ad coronam; sed quia noxium est illis qui inferunt, ut etiam illi conversi martyria amant quod factum est; et jam non est illud opprobrium, sed honor. Non est enim dignus opprobriol qui testimonia exquisivit; sed qui talia precabantur, illa patiebantur. Unde subdit:

VERS. 7 (23). — « Etenim sederunt principes, et adversum me loquebantur; servus autem tuus exercebatur in justificationibus tuis. »

Etenim. Ecce hostes. [Alcuin., Cassiod., Ambr., Gl. int.] Quasi dicat: Aufer opprobrium; illud autem multi inferre volunt. *Etenim sederunt principes* more judiciario, quasi ex mora machinantes, et ipsi aperte *adversum me loquebantur*: iidem accusatores erant, qui et iudices, quod gravius est. Et sicut isti manifeste, sic et dæmones occulte nocere cogitant. Illi ita, *servus autem tuus*, scilicet ego, *exercebatur* non pro crimine, sed in *justificationibus tuis*, quasi dicat: In his cogitat, vincit, quia ab his retrahere laborat per bella inimicus. [Cassiod., Aug.] Quasi dicat: Inter pericula non erat mihi cruciatus, sed proventus. Qualiter vero exercebatur, subdit:

VERS. 8 (24). — « Nam testimonia tua meditatio mea est; et consilium meum justificationes tuæ. »

Nam et meditatio mea est testimonia tua, [Aug., Cassiod., Aug.] id est martyria, quæ meditata dolores mitigant, sic exercebatur iste martyria, scilicet meditatur et amat, respiciens ad coronam; et inimicos diligit. Unde sequitur: *Et consilium meum est justificationes tuæ*. Quasi dicat: Consilium meum est servare *justificationes* in quibus est diligere inimicos. Ecce consilium contra consilium. Consilium sedentium principum fuit inventos martyres perdere; martyrum patientium fuit consilium illos perditos acquirere.

COLLATIO IN 1 GIMEL.

VERS. 4 (20). — *Concupivit anima mea*, etc. **בְּרֵסָה** **גַּרְסָא**. Sed neoterici vertunt, *confracta est*. Hieronymus tamen habet, *desideravit*; verum exprimitur sensus. Palam est enim animam non posse confringi confractione exteriori. Consequitur intelligi debere de confractione spirituali, hoc est desiderio ipso, quod dum grande est, pene animam exanimat. Chaldaeus est nobiscum, *desideravit anima mea desiderare*.

VERS. 8 (24). — *Meditatio mea est*. Hieronymus,

voluntas mea est. Cæteri, *oblectationes meæ sunt*, vel simile quid, cum parvo impendio conciliantur. Nam quæ placent et delectant jugiter meditamur, et in his est exercitium continuum nostri studii.

Consilium meum justificationes tuæ. Hieronymus, *quasi viri amicissimi mei*; Præterea, *virii consilii mei*. Ita et cæteri. Verum locutio illa metaphorica erat, eoque LXX tropum dextre explicuerunt. Siquidem quemadmodum homo agendorum ignarus vel dubius, consilio indiget virorum et piorum et peritorum, quo rogato in viam rectam dirigant errantem, sic nos, per nos nescii, inquirimus quæ sunt Dei justitiæ, ut in vera æquitate perducamur ad regnum quo tendimus virtutibus et sanctis operibus, quæ regulamus secundum Dei justificationes, cæu viros amicos et boni consilii. אַנְשֵׁי זֵכֶן ANSCHE ATZATHI.

† DALETH.

Adhæsit pavimento anima mea. [Cassiod., Aug.] In hac quarta littera dicit se corporali necessitate esse constrictum, ita ut tædeat eum orare, vel operari. Corpus enim quod corrumpitur, aggravat animam, et terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem (*Sap. ix*). [Cassiod., Alcuin.] Sed sola Dei pietate se salvandum dicit, et quia in hac necessitate positus, semper timet relabi, ideo congrue huic octonario præmittitur littera *daleth* quæ interpretatur *timor*. Hic enim docetur quod lex fidei timentem relabi confortat; et ad omnia ei sufficit, Interpretatur etiam *daleth*, non tantum *timor*, sed etiam *nativitas*; quod bene convenit. Nativitas enim intelligitur hic, non spiritualis sed temporalis, quæ scilicet est eorum quæ in sæculo generantur [Ambr.] et sunt corporalia et caduca, ex qua nativitate est *timor*, quod hic deplorat homo dejectus in terram de cælo, qui ante beatissimus auram carpebat ætheream. Curas hujus vitæ et tædii nesciebat. [Haym.] Quasi dicat: Modo consilium meum est, justificationes tuæ. Modo me ita habeo, sed olim.

VERS. 1 (25). — « Adhæsit pavimento anima mea; vivifica me secundum verbum tuum. »

Anima mea adhæsit, [Cassiod., Aug., Haym., Aug., Alcuin., Cassiod., Aug.] consensu, *pavimento*, id est corpori, unde mors est. Caro enim concupiscit adversus spiritum (*Galat. v*), cui olim non repugnavit anima. Vel adhæsit pavimento, id est terrenis, ut hæc curet quæ sunt calcanda pedibus, velut pavementum: terra ergo pavementum est. In mundo enim universo tanquam in quadam domo, cælum est camera, terra vero pavementum, quæ teritur feriendo, ut fiat quasi leve, et nitens, et solidum pavementum. Corpus etiam humanum pavimento comparatur, eo quod simili nitore levigatur. Huic pavimento, id est corpori, vel terrenis dicit hic animam adhæsisse, quod non est contrarium superioribus, ubi dicit se delectatum in testimoniis, et exercitatum in justificationibus. Quantumcunque enim hic aliquis proficiat, habet tamen mortalis carnis affectum circa hæc terrena, et ab hac morte quotidie reviviscit. Unde subdit, sed tu, Domine, *virificabis me*, ut in cælo sit mens mea. Et hoc, *se-*

condum verbum tuum, [Cassiod., Aug.] id est per Christum, qui est Verbum Patris. Vel, secundum verbum tuum, id est secundum promissionem tuam, ut sim filius promissionis, non filius elationis. Quod non arroganter petit, quia quod per se erat, hic confitetur, dicens:

VERS. 2 (26). — « Vias meas enuntiavi, et exaudivisti me, doce me justificationes tuas. »

Vias meas. [Aug., Ambr.] Quasi dicat: Vivifica; et debes. Nam, *vias meas enuntiavi*, id est peccata mea confessus sum. *Et exaudivisti me* dimittendo ea. *Doce me.* Quasi dicat: Delevisti vias meas, et doce tuas. Et hoc est, doce me *justificationes tuas*, hoc dicit volens proficere, qui jam in illis exercetur. Ab istis ergo ad alias proficiendo, velut crescendo

B desiderat pervenire, ut illas agat, non modo sciat. Vere quippe novit justificationes qui eas fecit, sicut econtra de Domino dicitur: *Non novit Dominus peccatum* (*II Cor. v*), id est non fecit. Vel, doce me justificationes tuas, id est secundum spiritualem intellectum figurativas observantias fac advertere. Et nota quia pulchro ordine ad justificationes Dei perveniendum putat, ut primum peccata sua fateatur. Ita enim et alibi dicitur: *Dic iniquitates tuas ut justificeris* (*Isa. XLIII*), Et alibi: *Justus in principio sermonis accusator est sui* (*Prov. XVIII*). Si enim, accusaverit se justus, vocem parati accusatoris excludit, qui solet accusare peccata, et jusque exaggerare supplicia; obstruit os ejus, qui ipse de se fuerit confessus. Verecundia enim excusat reum, pudor suum accusat actorem, Et, o Domine,

VERS. 3 (27). — « Viam justificationum tuarum instrue me; et exercebor in mirabilibus tuis. »

Instrue me viam justificationum tuarum, [Cassiod., Aug., Ambr.] quia vias meas damno, ideoque instrue me viam tuam ut intelligam mystica. Alii codices habent, *insinua mihi*, quod ex Græco συνελισσον expressius dicitur, *fac me intelligere*. Viam justificationum tuarum. Vide ordinem: Prius enim est discere justificationes, quod hic ante petiit. Deinde gradus quosdam et ordinem earum quid prius, quid post esse debeat. Peccat enim qui præpostere agit. Nam scire quid faciat, et ordinem faciendi nescire, non est perfectæ cognitionis. Ordinis namque ignorantia conturbat negotiorum naturam formamque meritorum. Notis vero mysteriis, et eorum ordine, ego etiam *exercebor* usu operis, et spirituali sensu, sicut qui in palestra exercetur ut roboretur. Et hoc etiam, *in mirabilibus tuis*, quæ in figuris latent. [Aug.] Mirabilia Dei vocat justificationes ipsas, quarum quædam ita sunt mirabiles, ut inexperti credant ad eas non posse perveniri intelligendas vel faciendas. Unde iste laborans, et earum difficultate fatigatus, addit:

VERS. 4 (28). — « Dormitavit anima mea præ te: confirma me in verbis tuis. »

Dormitavit. [Cassiod., Aug., Cassiod.] Quasi di-

cat : Dico, doce, instrue; sed quia est petitio di'ata, A dormitavi ut fessus expectator. Et hoc est, *anima mea dormitavit*, id est refriguit a spe comprehendendi eas. Et hoc, *præ tædio* dilationis. Nota quod non ait dormivit, sed dormitavit. Dormire enim est obliviosi et socordis: dormitatio est fessi expectatoris, quæ dicitur acedia. Sed tu *confirma me in verbis tuis*, ut si adhuc petitio differtur, **257** firmus stem in meditatione legis tuæ. [Haym.] Vel ita dico, quod exercebor in mirabilibus; tamen olim anima mea dormitavit præ timore, parum vel nihil boni operans, et ideo doce me. Et quia olim dormitavi, nunc cum ad ea perveni, confirma me in verbis tuis, [Aug., Alcuin., Aug.] quæ jam teneo ne decidam ab eis, sed inde ad alia tendam. Ecce contra duo pericula orat iste in hoc octonario, primo contra necessitates carnis, dicens: Vivifica me; hic contra tædium. Quasi dicat: oro ut vivifices me contuitu primi periculi. Unde me liberasti. Oro etiam ut confirmes consideratione alterius periculi, scilicet tædii, quod per te evasi. Deinde quasi quæreret: Quid enim impedit? subdit:

Vers. 5 (29). — « Viam iniquitatis amove a me; et de lege tua miserere mei. »

Viam iniquitatis, etc. [Haym., Ambr., Cassiod., Aug.] Vel ut possim confirmari, o Domine, *viam iniquitatis* quæ a Patribus trita est, quæ et imminet. *Amove a me*, hoc in hoc sæculo necessarium est. Et quia lex factorum subintravit, ut abundaret delictum, subdit: *Et de lege tua miserere mei*, scilicet lege fidei, lege misericordiæ et gratiæ, qua implemus quod per nos non possumus. In lege enim factorum Dei jubentis, est justitia; in lege fidei subvenientis, misericordia. Per fidem iste petit, qui ait: *Viam iniquitatis amove a me, et de lege tua miserere mei*. [Alcuin., Cassiod.] Ac si diceret: Mala remove, bona indulge. Petit vero misericordiam, quia per legem nemo justificatur, sed per fidem Christi.

Vers. 6 (30). — « Viam veritatis elegi; judicia tua et non sum oblitus. »

Viam veritatis. [Aug.] Cum dixerat, de lege tua miserere mei, de beneficiis quæ consecutus est, præscribit, ut impetret cætera. [Cassiod., Aug.] Quasi dicat: Miserere, quia jam *elegi viam veritatis*, ubi currerem, id est Christum cujus cultum elegit, qui est via, veritas et vita (Joan. xiv). *Et judicia tua non sum oblitus*, ut currerem. Et cum currerem

Vers. 7 (31). — « Adhæsi testimoniis tuis, Domine, noli me confundere. »

Adhæsi o Domine testimoniis tuis, [Cassiod., Ambr., Alcuin., Aug., Ambr., Cassiod.] qui prius adhæseram pavimento: Adhæret autem testimoniis, qui mundo renuntiat, qui curas hujus vitæ et tædia spernit, qui luxuriæ studio ac pecuniæ cupiditate, non curvatur. Et ideo *noli me confundere*, sed fac ut quo curro pertendam, et quo tendo perveniam. Unde Apostolus: *Sic currite ut comprehendatis (I Cor.*

(167) Ille fieri interpretatur ista.

ix). Et nota quod non est iste securus, sed humiliter se petit servari.

Vers. 8 (32). — « Viam mandatorum tuorum curri, cum dilatasti cor meum. »

Viam mandatorum, [Ambr., Aug., Cassiod., Aug.] quæ est angusta, *cucurri*, ut bonus equus. Habet enim equos suos Christus, de quibus dicit propheta: Ascendisti equos tuos, et equitatus tuus salus (Habac. iii). Et hoc feci, *cum*, id est quia, *dilatasti cor meum*. Non enim currerem nisi dilatasses: cordis autem dilatatio est justitiæ delectatio, ut non timore, sed delectatione agatur, quod est donum Dei. Vel dilatatio est scientiæ latitudo, sine qua non possum currere. Hæc sunt aquæ de quibus dicitur: *Et in plateis tuis discurrunt aquæ tuæ (Prov. v)*. De quibus Dominus clamat: *Si quis sitit, veniat ad me et bibat (Joan. vii)*; et: *Qui crediderit in me, flumina aquæ vivæ fluent de ventre ejus (ibid.)*. Et nota quia hic versus exponit, quomodo superius dictum sit, *elegi, non sum oblitus*. Dum ait, cum dilatasti cor meum, id est non per me, sed tuo dono hæc prædicta feci.

COLLATIO IN 7 DALETH.

Vers. 4 (28). — *Dormitavit*. Hebraicantes dicunt *distillavit, diffuxit, liquefacta est, agonizavit*, דלל דאלפחא, sensus est idem. Etenim anima defatigata longa expectatione, aut corporis gravitate, quasi resolvitur extra se et intra se.

Et de lege tua miserere mei. Consimiliter Nebiensis, Pratenis, interpretes Cajetani, et Campensis, Hieronymus et Sanctes, *legem tuam dona mihi*; Pellicanus et Munsterus, *lex tua sit grata, aut gratiosa mihi*. Licet hæc omnia in unum concurrant, tamen חנן HANAN significat *miserus est, donavit, gratificavit*. Ob idque חנן HONNEN pariter diversum est.!

Vers. 6 (30). — *Non sum oblitus*. Hebr., *proponeram*. Sic plerique, *proposui mihi*, quod est ante oculos habere, ergo *non oblivisci*. Interpretes Cajetani vertunt *coæquavi*, et Pratenis, *feci*. Si quidem שחאח SCHAAH et שחאח SCHUAH, id interdum sonat. Eodem denique recidit intelligentia

7 HE (167').

Legem pone. In hac quinta littera precatur Christo veniente sibi qui veterem tenuit, novam legem constituit, quæ semper exquiretur, cum tam ardentem desideretur. Et quia per eam verum esse habet, ideo huic octonario congrue præmittitur littera *he* quæ interpretatur *esse*, quia per legem novam confortatus, jam verum esse precatur. [Ambr.] Interpretatur etiam *he est*, vel *vivo*, quod bene convenit. Qui enim est, vivit; et qui vivit, vere est, quod esse vel vivere habetur in Christo, qui heri et hodie ipse est et in sæcula (Hebr. xii). Loquitur ergo hic qui vivit in Christo, dicens quomodo vivat, id est velit vivere. Quasi dicat: Noli me confundere, sed

Vers. 1 (33). — « Legem pone mihi, Domine, et viam justificationum tuarum; et exquiram eam et semper. »

Pone mihi, o Domine, legem, [Aug., Ambr.] non veterem, ut olim subditis; sed novam, ut filiis Spiritu sancto scriptam in cordibus, ut intelligant, et ex

amore compleant. Qui enim invitus facit, nollet sibi A juberi; et immundus voluntate, non est mundus opere. Hæc autem lex est via justificationum. Unde subdit, *viam justificationum tuarum*, scilicet pone. Quasi dicat: Lex eundi sit mihi via justificationum tuarum, ut nusquam divertar, sicut imperator præscribit militibus suis, quo et qua eant, ne pro suo arbitrio viam carpant, nec voluntaria captent compendia, nec a signis recedant, declinantes ad dexteram vel ad sinistram, ut et Dominus legem viandi filiis Israel commentibus dedit, præcedens eos in columna nubis in die, et ignis in nocte, quæ cum anteibat, ipsi sequebantur; et cum stabat vel evanescebat, ipsi morabantur in castris (*Exod. xiii*). Lex ergo viandi erat eis columna ignis et nubis. Et exquiram. [Aug.] Quasi dicat: Pone mihi legem. Et ego exquiram eam. Habitam legem exquirat, proficiendo in ea. Et hoc semper, scilicet quandiu vivit hic, quia tandiu proficitur. Post hanc enim vitam qui hic proficiebat, ibi perficitur; ubi perfectus sine fine consistit. Legem ergo quam habet agendo, exquirat proficiendo. Vel semper exquiratur tenendo hic et in futuro sicut dicitur: *Spiritus scrutatur omnia* (*I Cor. ii*), non ut quod nescit inveniat, sed quia nihil relinquit quod nesciat, ita hic semper legem exquirat, qui nunquam relinquit aliquid de tege. Vel de veteri lege dicit legem pone, quia veterem etiam legem vult iste scire, quam sibi poni petit, non ut secundum litteram sciat, sed ut intelligat, scilicet quid habet utilitatis, et quare data, scilicet ut abundaret delictum. Unde subdit:

VERS. 2 (34). — « Da mihi intellectum, et scrutabor legem tuam; et custodiam illam in toto corde meo. »

Da mihi intellectum. [Aug.] Quasi dicat: Dico, exquiram. Et, ad inquirendum, *dâ mihi intellectum*, quia non satis est quærere, nisi intelligas quod requiris. Da ergo mihi intellectum, ut ad ejus alta perveniam, in quibus tota lex pendet. Et habito intellectu, *scrutabor legem tuam*, quia aliter nequit scrutari; et *custodiam illam in toto corde meo*, id est diligam Deum toto corde, tota anima, et tota mente, et proximum sicut meipsum. Et quia hoc minus valeo meis viribus,

VERS. 3 (35). — « Deduc me in semita mandatorum tuorum: quia ipsam volui. »

Deduc me in semitam, [Aug.] quia arcta est via, mandatorum tuorum, quæ tamen dilatato corde curritur, et cur petierit, subdit, *quia ipsam volui*. Ipsa enim nova gratia per se placet quæ ducit ad cælum. Ideo iste ait, volui; sed parum est mihi voluntas mea, nisi in eo quod volo ducas. Sed quia ipsa voluntas a te est, oro,

VERS. 4 (36). — « Inclina cor meum in testimonia tua; et non in avaritiam. »

Inclina cor meum, [Cassiod.] ut plus velim. Et bene ait, inclina, inclinati enim per humilitatem melius vident quam vanitate supini. Ecce ostendit per universas et subtiles minutias omne bonum a

Deo tribui, et per eum servari, et ejus gratia semper augeri. Inclina dico, *in testimonia tua*. [Aug.] Testimoniis aliquid probatur, et Deus justificationes suas, et mandata suis testimoniis, id est præceptis et exemplis, persuadet, et probat nobis, scilicet ut gratis colatur. Testimonis quippe suis agit hoc nobiscum, ut eum gratis colamus, quod impedit radix omnium malorum avaritia (*I Tim. vi*), de qua subdit, *et non avaritiam*, ut gratis, scilicet pro se, Deum colat, sicut Job, non pro terrenis (*Job i*). Omnis enim a nobis circumciditur avaritia, si gratis colatur Deus. Et quia omnia sub sole vanitas sunt (*Eccli. i*), ideo addit generaliter, et

VERS. 5 (37). — « Averte oculos meos, ne videant vanitatem; in via tua vivifica me. »

Averte oculos meos corporis, [Cassiod.] quia his visis ambimus, *ne videant*, vel videam *vanitatem*, per oculos enim peccamus, dum conspecta ambimus. Mors enim intrat per fenestras nostrorum sensuum (*Jer. vi*), quod hic notatur. [Ambr., Aug.] Hoc ergo nobis magis est in spe quod hic petitur, quam in re, quia et multi sub vanitate nunc sumus. Precatur ergo quod non hic, sed in futuro implebitur, cum liberabitur creatura a servitute corruptionis (*Rom. viii*), et ipsi veritati adhæserit, veniens in libertatem gloriæ filiorum Dei, ubi jam non videat vanitatem sæculi. Et hic est alius sensus, quem mihi fateor plus placere, ut oculos interiores accipiamus, quibus contemplerur quare faciamus. Quia ergo officium nostrum, id est opus, non officio, sed sine pensatur, ut scilicet non tantum si bonum est quod facimus, sed præcipue si bonum est propter quod facimus cogitetur, precatur iste, ut cum aliquid facit, oculi interiores qui vident quare sit, non videant vanitatem ut propter eam bonum faciat, in qua vanitate præcipuum locum amor laudis humanæ habet, quam ubique Dominus prohibet in Evangelio, et ad gloriam Dei tantum præcipit bona fieri (*Matth. vi*). Ille ergo non videt vana, qui fixus est in illo mente, qui est super omnia, cujus mens sursum est. Qui vero hæc cogitat, sub sole vivit, ubi vanitas. Ideo iste ait, *averte oculos meos mysticos oculos mentis dicit, ne videant vanitatem*, [Ambr., Aug.] id est vana sæculi. Christus vero est veritas, qui est via in qua petit vivificari, dicens: *In via tua vivifica me*, id est in Christo, qui est vita. Deinde per quid a vanitate avertatur, docet subdens: Et

VERS. 6 (38). — « Statue servo tuo eloquium tuum; in timore tuo. »

Statue servo tuo eloquium tuum, in timore, [Aug.] id est da facere, quod eloqueris. Statuit enim non nisi facienti, *statue ergo eloquium* immobiliter ne labatur. Ad quod valet timor. Unde subdit, *in timore tuo* ubi nec culpa est nec desidia. [Cassiod., Hilar., Ambr.] Hoc ideo dicit, quia multi eloquia Dei, et negligerter suscipiunt, et tanquam a fabulis declinant; sed timor Dei sanctus, quasi basis est in qua verbum statuitur; et ipsum verbum disciplina timoris est, ne sit zelus Dei, et non secundum scientiam

(Rom. x). [Aug.] Non est autem iste timor servilis, quo tantum pœna timetur; sed castus, quo timetur offensa. Aliter enim timet adultera virum, aliter casta; adultera, ne veniat; casta, ne deserat. Hic est timor Domini, qui 258 permanet in sæculum sæculi (Psal. xviii). [Ambr.] hic avertit a vanitate. In hoc ergo precatur sibi statui eloquium, ne veniant volucres, et auferant illud de incuriosi et simulantis affectu (Luc. viii).

VERS. 7 (39). — « Amputa opprobrium meum, quod suspicatus sum, quia judicia tua jucunda. »

Amputa. [Aug.] Hic sensus de superiori dicitur, quia cujus oculus videt vanitatem, hoc et de aliis suspicatur, ut propter quod bona agit, credat alterum facere. Quia enim occulta hominum non videntur, datus est locus suspitionibus, ut audeat homo plerumque falsa, et si vera, tamen incognita suspicari: ideoque Dominus cum de fine operum præcepisset hominibus, ne scilicet justitiam suam facerent, propter laudes hominum, vel pecuniam, vel etiam victum et vestitum; quia poteramus alios propter hæc bona operatos suspicari, subdit: *Nolite judicare (Matth. vii)*, quod iste orat a se amputari. Deinde subjunxit: *Et non judicabimini (ibid.)*. Unde et hic dico: *Amputa opprobrium meum quod suspicatus sum*, addit, *quia judicia tua jucunda*. Quasi dicat: Averte oculos, et amputa opprobrium quod suspicatus sum. Suum opprobrium dicit, quod de aliis suspicatur, quia facilius in alio putat, quod in se sentit. Precatur ergo auferri opprobrium quod in se sentit, et in aliis suspicatur. [Cassiod.] Maximum enim vitium humanitatis, est suspicio: quæ aliter putat quam sit veritas, ut de malis bona, de bonis mala dicamus, quæ ducit in opprobrium, aliter putantes quam sit res. Quam culpam a se optat removeri iste amator veritatis, cui placent judicia Dei, cujus verbum verum est et firma sententia. Unde subdit: *Quia judicia tua jucunda*. [Aug., Ambr.] Quasi dicat: Ego suspicor, sed tu vere omnia judicas. Quia judicia tua sunt jucunda, id est vera. Vera enim sunt et suavia amatori veritatis; sed judicia hominum de occultis non sunt suavia, quia temeraria. Vel nomine opprobrii peccatum accipitur, ex quo sequitur opprobrium. Et est sensus: Amputa opprobrium meum, id est peccatum meum, suspicatus sum, quia et si non habeo, nescio, quod melius tu nosti quam ego ipse. Unde Apostolus: *Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc justificatus sum (I Cor. iv)*. Tibi iudici audeo fateri. Quia judicia tua sunt jucunda, id est dulcia contenti, non severa. Et quia dulcia sunt judicia.

VERS. 8 (40). — « Ecce ego concupivi mandata tua; in æquitate tua vivifica me. »

Ecce ego concupivi mandata tua, [Ambr., Aug.] ut dilector diligentis me. Vel secundum primam lectionem sic junge. Quasi dicat: Amputa opprobrium quod suspicatus sum. Quia autem invidio-

rum est libenter suspicari opprobrium alterius, cum nequeant rodere opus quod eminet, ut et diabolus in Job, quod non gratis Deum coleret (Job 1). Contra hoc charitas est habenda, quæ non æmulari (I Cor. xiii). Unde subdit: *Ecce concupivi mandata tua (Matth. xii)*, quæ omnia in duobus mandatis charitatis colliguntur, id est concupivi ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente diligere te, et proximum. Et tu, non in mea, sed in tua æquitate vel justitia, *vivifica me*, id est charitate quam concupivi imple me, qui in me morior. Vel, *vivifica me in æquitate tua, vel in justitia*, id est in Christo, qui est Deus. Et quia est homo, meus proximus est. Ipse enim est Verbum Deus, et Verbum caro factum est (Joan. 1), ut esset proximus meus.

COLLATIO IN 7 HE.

VERS. 1 (33). — *Et exquiram eam semper*. Quoniam verbum Hebraicum עָרַפְתִּי עֲרֵבָה, significat *calcaneum, finem, et mercedem*, diversam dedit materiam interpretandi, etiamsi haud difficile res ipsa concordet. Hieronymus igitur, *custodiam eam per vestigium*. Sequitur interpret pro Cajetano, Præsentis, Munsterus et Nebiensis, *usque ad calcem seu finem*. Consonant editio ad Campensem, et paraphrasis. Sanctes autem, *propter mercedem*. Porro arbitror Hieronymum accipere *vestigium*, pro *perseverantia*, sive, ut vertit Pellicanus, *ad unguem*. Merces item est finis laborum et præmium perseverantiae.

7 VAV.

Et veniat. [Cassiod., Amb.] In sexta littera precatur ut Salvator veniat, qui est misericordia peccatorum, et vita fidelium, ut inimicos confundat, et in lege proficiat, id est proficere suos faciat. Et quia digne petentibus semper præsens adest Christus, quibus adhuc loquentibus dicit: *Ecce adsum*. Ideo huic octonario præmittitur Var, quæ interpretatur *ipse*, vel *ille*, id est salvator Christus, qui adhuc loquentibus nobis dicit: *Ecce adsum*. Quasi dicat: *In æquitate tua vivifica me*,

VERS. 1 (41). — « Et veniat super me misericordia tua, Domine; salutare tuum secundum eloquium tuum. »

Et, o Domine, veniat misericordia tua, id est Christus. [Aug., Haym., Aug.] Nec est justitia quam dixerat, in qua vivificari petierat. *Super me*, id est fiat mihi caput Filius tuus, assumendo carnem, secundum quod erit caput. Deinde exponit misericordiam, subdens: *Et salutare tuum*, id est Christus, *veniat secundum eloquium tuum*, id est secundum promissionem, quia totum est gratiæ. Vel in hac littera, petit ut mandata Dei, quæ supra concipivit, per misericordiam faciat. [Ambr., Alcuin., Aug.] Quæ quia facere non potest, nisi per auxilium gratiæ Spiritus sancti, congrue præscribitur littera var, quæ interpretatur *ipse vel ille*, quasi notabilis spiritus, scilicet cujus auxilium petit contra inimicos et hæreticos, qui a custodia mandatorum et a vero esse retrahunt. Quasi dicat: *Concupivi mandata tua, et ut ea perficiam, veniat super*

me misericordia tua, Domine, id est auxilium gratiæ tuæ, quam ut consequar, veniat salutare tuum, id est Christus, secundum eloquium tuum. Hoc non mutatur.

VERS. 2 (42). — « Et respondebo exprobrantibus mihi verbum, quia speravi in sermonibus tuis. »

Et respondebo. [Aug., Cassiod., Aug.] Quasi dicat: Dico, veniat super me misericordia tua, et, si erit super me, ut protector, non conterens, respondebo exprobrantibus mihi verbum. Bene ait, respondebo, quia parum est Christum habere in corde, nisi exteriori confiteatur ore. *Corde enim creditur ad justitiam: ore autem confessio fit ad salutem* (Rom. x). Et nota non esse nobis tacendum contra malos, qui tamen possunt recipere rationem, ne videantur superiores: ambiguum tamen est utrum dicatur, respondebo exprobrantibus mihi verbum; vel dicatur sic, respondebo verbum exprobrantibus mihi; sed quodlibet eorum dicatur, Christum significat. Ipsum enim nobis exprobrant illi, a quibus crucifixus est, vel quibus scandalum est, vel stultitia (I Cor. 1), quia Verbum caro factum est, quod in principio erat apud Deum (Joan. 1). Sed si illud ignorant, qui crucem improperant, quia Divinitas ab eis non cognoscitur, {cujus infirmitas in cruce contemnitur, melius dicitur, respondebo verbum, scilicet quod erat in principio apud Deum, de quo vivitur, exprobrantibus mihi, exprobratione eorum, nec territus, nec confusus. Sed quia non ipse est qui loquitur, sed Spiritus Dei, addit: *Quia speravi* C quasi dicat: Ideo respondebo, quia speravi in sermonibus tuis, id est in promissis, quæ dicunt: *Notite cogitare quid loquamini, non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis* (Matth. x), id est ideo respondebo, quia hoc promisisti. Sed quia multi urgentibus malis negant, subdit:

VERS. 3 (43). — « Et ne auferas de ore meo verbum veritatis usquequaque; quia in judiciis tuis supersperavi. »

Et ne auferas. [Aug., Ambr., Aug.] id est auferri sinas de ore meo verbum veritatis; de ore tollitur etiam per malam conscientiam. Manentem enim in peccato prohibet Dominus a prædicationis officio, dicens: *Quare tu enarras justitias meas?* (Psal. XLIX). In ipsa enim obmutescit facundia, si ægra sit conscientia. Caveat ergo ne verbis non congruant facta, et ne deformant iniquitatis opera magisterium disciplinæ. Tollitur etiam de ore ab avibus cæli, et multis modis, sed non de corde, si ei infixum est. Et ideo non ait de corde, sed de ore. Ne auferas dico, et hoc, *usquequaque*: id est semper, et si ad tempus auferas ut Petro, qui, etsi ad horam timore turbatus negavit, tamen flendo est reparatus (Luc. xxii). Vel, usque valde, sicut quidam codices habent. Hoc orat corpus Christi, id est Ecclesia, et hoc impetrat ut non usque valde, id est ex toto deficiat, quia et si aliqui de Ecclesia negant, fortes tamen remanent. Vel eidem repa-

PATROL. CXCI.

rantur, quia in judiciis, quasi dicat, non auferas, ideo quia in judiciis tuis, id est flagellis, quibus corripis, supersperavi. Hoc verbum etsi minus usitate compositum est, tamen implet veritatis interpretandæ necessitatem. Attentius ergo loci hujus rimandus est sensus. Qui enim ante dixerat, speravi in sermonibus, hic quasi augmentum facit, dicens: In judiciis tuis supersperavi, id est flagella quibus corripis non auferunt spem, sed augment. Vel, supersperavi, dicit, [Alcuin., Ambr.] quia præmium majus merito, et supra quam petimus, speramus. Unde: *Non sunt condignæ passionibus hujus temporis ad futuram gloriam, etc.* (Rom. viii). Vel, in judiciis tuis, id est metu judiciorum tuorum, supersperavi. Qui enim veretur pœnam, custodit gratiam, ideoque ait,

VERS. 4 (44). — « Et custodiam legem tuam semper; in sæculum et in sæculum sæculi. »

Et custodiam. [Aug.] Quasi dicat: Ne auferas verbum de ore meo, et si non abstuleris, custodiam legem tuam, non præcepta legis Mosaicæ, sed charitatem. Et hoc, *semper*. Deinde determinat semper, scilicet in sæculum, id est in præsentem, et in sæculum sæculi, id est in futuro. Plenitudo enim legis charitas est, [Hilar.] quæ et in hoc sæculo a sanctis custoditur, et in futuro ubi angeli et sancti suas habent leges laudandi Deum.

VERS. 5 (45). — « Et ambulabam in latitudine, quia quia mandata tua exquisivi. »

Et ambulabam. [Aug.] Hactenus fuerunt verba orantis, nunc narrantis, nunc petentis qui, quasi impetratis {peccatis omnibus, constitetur in laude Dei, qualem illum fecit Deus. Et nota, et conjunctionem inusitatam, et quasi in consequentem. Non enim ait secundum priorum verborum formam, *et custodiam, et ambulabo*. Vel non ait optative, *et ut ambulem* sicut dixerat, *et veniat, et ne auferas*, sed ait, *et ambulabam* sic volens intelligi quod non dixit, id est se auditum, et subdit, qualis factus sit. Quasi dicat: Hæc prædicta cum orarem exaudisti me, et exauditus, *ambulabam in latitudine*, id est in charitate, in qua tota lex pendet et prophetæ (Matth. xxii): quæ et diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum. Et ideo, latitudo D dicitur. In hac latitudine, ambulabat ille qui dicebat: *Os nostrum ad vos patet, o Corinthii, cor nostrum dilatatum est* (II Cor. vi). Et hoc ideo, quia mandata tua exquisivi. Dico ambulabam in latitudine. Causam hic subdit, quia mandata tua exquisivi, petendo, quærendo, pulsando, et Deus dat spiritum, quo charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, ut inde bene agatur. Vel ita, et ambulabam. Quasi dicat: Ita modo fiat ut precor, quia et, [Alcuin., Cassiod.] id est etiam, jam olim ambulabam, ne quis modo me cœpisse putet; sed sicut cœpi, ita modo facere da. Ambulabam dico, in latitudine scientiæ, quam quærendo consecutus est. Patulum enim oportet esse cor, quod recepit illum qui cælum et terram implet.

VERS. 6 (46). — « Et loquebar in testimoniis A
« tuis in conspectu regum ; et non confundebar. »

Et loquebar. Quasi dicat : Supra petebat, ut responderet verbum exprobrantibus. Et ne tolleretur verbum de ore Dei, nunc pro eo certat usque ad mortem, dicens : *Et loquebar in testimoniis tuis* 259 Græce martyrii, quo verbo utimur pro Latino [Hilar., Ambr.] Et hoc etiam in conspectu regum qui poterant terrere. Unde : *Ante reges et principes ducemini (Matth. x).* Et non confundebar pro scandalo crucis, quæ mihi est gloria. Vel, non confundebar, ita ut cederem. Suavis est vox quæ in divinis testimoniis loquebatur ; decora facies, quæ in conspectu regum non confundebar, quæ non erubescit auctorem, quæ non confunditur redemptore.

VERS. 7. (47). — « Et meditabar in mandatis tuis, « quæ dilexi. »

Et meditabar in mandatis tuis ; [Aug., Cassiod.] cogitando quid loquerer. Ecce virtus inspectiva, cur in mandatis ? Ecce, *quæ dilexi*, per spiritum datus est mihi.

VERS. 8 (48). — « Et levavi manus meas ad mandata tua quæ dilexi ; et exercebor in justificationibus tuis. »

Et levavi operando, *manus meas ad mandata tua*, [Aug., Ambr., Cassiod., Aug.] id est operibus quod docebam ostendi. Pulcherrimus ordo est iste, ut primo meditetur ; postea operetur. Ex meditatione namque mandatorum cælestium, boni operis usus mollescit. Et notatur hic actualis virtus. Ideo autem C levavi manus, quia supernum est quo levantur, cum pro ipso Deo fiunt opera ; cum autem pro terrenis, deponuntur manus. Unde manus Mosi graves leguntur fuisse, quas sustentabant Ur et Aaron (Exod. xvii), quia (168) finis operum legatum erat merces temporalium. Sed Christus et Spiritus sanctus in spiritualem usum convertit. *Quæ dilexi* [Aug.] Hic item eadem causa repetitur, quæ supra posita est. Utrique enim addit congrue, quæ dilexi, quia finis præcepti est charitas (Tim. i), quando ejus intuitu fit mandatum ; et tunc vere est opus bonum. Et exercebor, quasi dicat, meditabor. Levavi, et exercebor frequentando, [Ambr., Aug.] sollicitæ mentis affectu revolvendo, in justificationibus tuis, id est in utroque, scilicet cogitandi et operandi delectatione.

COLLATIO IN 7 VAU.

VERS. 7 (47). — *Meditabar.* מְדַבֵּרִים ESCHTAA-SCHA, hoc est *delectabor*. Sed quod admodum oblectat exercitationem studiosam excitat.

VERS. 8 (48). — *Exercebor.* Alii dicunt *loquar*, alii *meditabor*. Si quidem מְדַבֵּרִים est *meditari, orare, loqui*, quæ in unum consentiunt. Permulta sunt ejusdem generis, quæ per se consonantiam suggerunt pio et æquo lectori, quanquam sermo pauxillum distet.

7 ZAIN.

Memor esto. [Cassiod.] In hac septima littera agit de spe promissionum Dei, quæ facit omnia pacifice

(168) Ex Greg. homil. 53 evangel.

(169) Ex Ambr. hic, et de obitu Theodosii.

tolerari, per quam mens humana elevatur ab his visibilibus et temporalibus, ad invisibilia et futura bona, ubi requies vera est (169). Unde iste octonarius merito septimus ponitur. Septenarius enim requiem significat propter Sabbatum, in quo requievit Dominus. Inde est etiam quod septimus dies pro mortuis observatur, quia tunc vera requies optatur eis atque oratur, et quia spes non est de presentibus, sed de futuris. Ideo congrue hic octonarius prætitulatur littera Zain, quæ interpretatur *huc, vel duc te*, quia hic agit de spe, quæ non est de presentibus, sed ad futura tendit. Quasi dicat : huc tende, huc dirige iter tuum, tanquam tui ductor et rector, quo vocat te verbum Dei, scilicet ad gratiam, et ad æternitatem, cum ait : *Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos (Matth. xi).* Festinans ergo in illam requiem ingredi (Hebr. iv), iste petit eam, dicens :

VERS. 1 (49). — « Memor esto verbi tui servo tuo, in quo mihi spem dedisti. »

Memor esto verbi tui. [Ambr., Aug., Cassiod., Ambr.] Quasi dicat : Ideo sic et sic ago, quia Deo promittente æterna spero, et auxilium in tribulatione. Et, tu Domine, memor esto verbi tui, facti servo tuo, id est promissionis, quæ sæpe me vocas ad te, qui nunquam fallis. (170) Et nota quod morali et consueta locutione qua humanum moveatur affectus, ait, memor esto. Non enim oblivio cadit in Deum, sed sicut dicitur Deus pœnitere, quando orætor hominum spem mutat res, consilio non mutato : ita dicitur et oblivisci quando tardat, et memor esse cum cito dat. Hoc tamen Deus facit certa dispositione, non deficiente memoria, nec obscura intelligentia, nec voluntate mutata. Et est sensus ; Memor esto verbi tui, id est cito da quod promisisti, servo tuo, cujus oculi sunt in manu Domini sui. Verecunde se dignum ostendit, quasi dicat : Non usurpative spero et peto. Servus sum, exspecto alimentum a Domino ; miles sum, exigo ab imperatore stipendium. In quo, scilicet in verbo promissionis, *mibi spem dedisti*. Qui enim promisisti, sperare fecisti æterna, et præsentia despiciere. Et nota quod in hoc octonario distinguitur septiforme propositum sancti viri. Propositum namque D sancti viri est præmium, ut sit memor promissionis, secundum quam viventi merces debetur. Secundum est, ut et in adversis spe consoletur se. De quo consequenter subjungit :

VERS. 2 (50). — « Hæc consolata est me in humilitate mea, quia eloquium tuum vivificavit me. »

Hæc spes, [Aug.] quæ humilibus convenit, quæ verbo tuo mihi obvenit, *consolata est me in humilitate mea*. Humilitatem dicit quam sibi facit quisque, confitendo peccata, non sibi arrogando justitiam. Vel etiam dicit humilitatem, aliquam tribulationem, vel defectionem, quam sustinet a diabolo, quam meruit ejus superbia, aut exercetur probatur-

(170) Ex Ambr. in poster. ver.

que patientia. Vel etiam humilitatem dicit, quod A projectus est in mortem pro peccato Adæ, quod valde infeliciter in paradisi felicitate commissum est. Ideo vero spes consolata est me, quia eloquium tuum vivificavit me. [Cassiod., Ambr., Cassiod.] Promissio enim tanti iudicis firmat animum, et vivificat afflictum, tempore namque tentationis de verbo Dei vivitur, quo æterna promittuntur. Quisquis enim meliora sperat, numquam levioribus frangitur. Humiliatur enim anima nostra, dum traditur tentatori duris examinanda laboribus, et luctetur et cætet, congressum contrariæ potestatis experiens, sed in his tentationibus vivificatur alloquio Dei. Hæc est enim animæ nostræ vitalis substantia, quia alitur, et pascitur, et gubernatur. Sicut ergo augetur sermo Dei in anima dum suscipitur, dum intelligitur, B dum comprehenditur, ita etiam vita ejus augetur, ideoque in Dominica oratione petimus: Panem nostrum quotidianum da nobis hodie (*Luc. 11*). Hoc pane sustentatus est Moses quadraginta diebus, quibus commoratus est cum Domino in monte ad accipiendam legem (*Exod. 24*). Deinde prosequitur humilitatem, in qua spes est eum consolata, subdens:

VERS. 3 (51). — « Superbi inique agebant usque-
« quaque: a lege autem tua non declinavi. »

Superbi, [Aug. Ambr.] id est persecutores, quos nec mortalitas ista domuit, inique agebant usque-
quaque, vel usque valde. Magna vis est mali in superbis. Non enim satis est eis quod impii sunt, nisi etiam impios faciant. Inique ergo agebant usque-
valde, quia non solum impii erant, sed etiam pios C persequendo impios esse cogebant. Maximum peccatum in homine superbia est, quia inde manavit nostri origo delicti. Hoc telo nos primum diabolus vulneravit et percudit. Nisi enim homo persuasione serpentis deceptus, sicut Deus esse voluisset, et suis non contentus finibus interdicta temerasset, nunquam feralis culpæ ad nos transisset hæreditas. Denique hoc peccato ipse cecidit diabolus. Dum enim dicit: Ponam sedem meam ad aquilonem, et ero similis Altissimi (*Isa. 14*), a consortio cecidit angelico, cuius criminis digna mercede damnatus, hominem sibi participem requisivit, in quem consortium suæ transfunderetur offensæ. Hoc ergo peccato nihil potest esse deterius. Superbia enim a Dei cœpit injuria, quæ natione cœlestis sublimium mentes inhabitat, sub cinere latitans et cilicio, contra quam specialiter congressus est Dominus fortitudine humilitatis præcinctus. A lege autem, quasi dicat: Ita superbi instabant, sed frustra, [Aug., Cassiod., Ambr.] quia a lege tua non declinavi: Quod cogebant superbi. Lex enim Dei est remedium Ecclesiæ, ita ut non curetur prosperitas superbiorum, non timeatur dejectio sanctorum. Lex igitur Dei sola potest superbiæ virus evitare. Et notatur hic tertium propositum viri sancti, quod tale est, ut si videt impios prosperari, non ideo declinet a lege; sed contagia eorum fugiat.

VERS. 4 (52). — « Memor fui iudiciorum tuorum
« a sæculo, Domine, et consolatus sum. »

Memor fui. [Ambr., Aug., Cassiod.] Quasi dicat: Non declinavi a lege, sed memor fui, o Domine, iudiciorum tuorum quæ semper vera, quæ et in vasa iræ exercuisti, quod prodest memoriter tenere, quia metus pœnarum revocat a malis. Ego dico existens, a sæculo, id est ex quo homo cœpit, ex quo mundus cœpit administrari, quod convenit dicere generali iusto. Dico, memor fui iudiciorum, quæ facis in vasa iræ, et consolatus sum quia per hæc quoque ostendis divitias gloriæ in vasa misericordiæ, quia nunquam vidi justos deseri. Vel ita: Memor fui iudiciorum tuorum, quæ fuerunt a sæculo, id est quæ a dorso tuo in primo iusto cœperunt, et consolatus sum. [Ambr., Aug., Cassiod., Ambr.] Vel sicut alii codices habent: Exhortatus, id est exhortationem accepi, intelligens eum castigare quos amat. Et notatur hic quartum propositum, quod est tale, ut memor sit iudiciorum cœlestium; quæ quia vera sunt ab Adam in omnibus temporibus consolantur, aliter declinaret a lege. Mali timent iudicia humana, nō dum divina; sed boni desiderant.

VERS. 5 (53). — « Defectio tenuit me pro pecca-
« toribus derelinentibus legem tuam. »

Defectio. [Aug., Ambr.] Quasi dicat: In me consolatus sum, sed defectio, vel tædium, alia littera, tenuit me pro peccatoribus derelinentibus legem tuam. Tædet enim eum, quia cum his conversatur, donec area ventiletur. Vel tædium et defectus est ei pro excessibus peccantium, quia plus gravat sanctum virum culpa tyrannorum, quam sua pœna, quorum dolore iste deficit, tanta est virtus pietatis. Hic notatur quintum propositum, quod est dolere alienam culpam, non suam contumeliam, imo et pro eis orat.

VERS. 6 (54). — « Cantabiles mihi erant justifica-
« tiones tuæ in loco peregrinationis meæ. »

Cantabiles. [Ambr., Aug., Cassiod., Aug.] Quasi dicat: Defectio tenuit me, et quamvis hoc sit, tamen cantabiles, etc. Vel ita continua; ideo prædicta omnia mihi sunt, quia justificationes tuæ cantabiles mihi erant assidue tractando sine cura et amore terrenorum. Et hoc per misericordiam medicantis Samaritani, qui vulnerati a latronibus egit curam (*Luc. 10*). Et ideo bene dicit: Cantabiles, quia cantus relevat labores et tollit tædium; ideoque determinans ubi sint cantabiles, in loco peregrinationis meæ, id est in hac misera vita, quæ dicitur locus peregrinationis, eo quod dejectus est homo de paradiso, ubi regali honore donatus fuerat in has miseras, pœnam suæ improbitatis fleat. Hæc est illa humilitas, de qua supra dixit. [Ambr., Aug.] Hic notatur sextum propositum, quod tale est, quod cantabiles sunt ei justificationes. Possunt autem isti duo versus ad singulas partes unius superioris aptari, ut ad hoc quod ait, memor fui iudiciorum, referatur, tædium, vel defectio tenuit me: ad illud

vero quod ait, consolatus sum, referatur cantabiles A sed factum est mihi a te, quia, justificationes tuas, mihi erant justificationes tuæ, etc. non meas exquisivi

VERS. 7 (55). — « Memor fui nocte nominis tui, Domine : et custodivi legem tuam. »

Memor fui, o Domine, nominis tui. [Aug., Ambr.] Ut qui gloriatur, in Domino gloriatur (11 Cor. x). Et hoc etiam in nocte. Nox est de mortalitate et miseria, et de superborum iniquitate, et de tædio peccatorum, et de loco peregrinationis. Memor 260 ergo fui nominis tui in nocte, id est in præsentis ærumna, undecunque sit, ubi magis quam in prosperis gratiæ sunt agenda, et magis Deo adhærendum est. Non est enim magnum si hoc agas in prosperis. Vel, memor fui in nocte, ad litteram, non solum in die, et hoc est septimum propositum sancti viri, quod B non solum die, sed etiam nocte, id est omni tempore laudibus Dei intendit, quod et omnibus faciendum est. Nocte quippe Judas tradidit Dominum, Petrus negavit (Matth. xxvi). Illo ergo tempore, magis instandum est orationi. Ideo autem memor fui, quia ex Deo est, quod etiam custodivi legem tuam, aliter non memor essem. Vel ita continua; [Aug.] Memor fui, et sic custodivi legem tuam, quam non custodisset si in virtute sua confideret.

VERS. 8 (56). — « Hæc facta est mihi, quia justificationes tuas exquisivi. »

Hæc facta est mihi [Aug.] Ambiguum est an dicatur, hæc lex, an hæc nox, quia utrumque præmissum est; sed Græca locutio est, unde hæc translata est, satis indicat non de lege dictum esse. Hæc facta est mihi. Hæc enim pronomen feminine dicitur apud Græcos (171) apud quos lex masculini generis est; et ita constat non dici hæc lex, sed hæc nox: hæc est nox; in qua bestiæ silvæ exeunt, et quærunt a Deo escam sibi, in qua Satanas petivit apostolos vexare sicut triticum. Hæc nox mortalitatis et peregrinationis hujus humilitas non absurde intelligitur: ubi invicem latent corda mortaliū, ubi innumerabiles et graves oriuntur tentationes. Et est, merito fui memor, Et custodivi legem tuam, quia hæc nox in qua multæ tentationes oriuntur, facta est mihi, id est pro me, ut prodessem, ut sic discam non superbire, quo vitio cecidit homo in hanc noctem. Unde post dicit: Bonum est mihi D quod humiliasti me, ut discam justificationes tuas; sed quare hoc? Quia justificationes tuas exquisivi, non meas. Justificatus sum gratis per gratiam (Rom. iii.) Vel hoc pronomen quod est, hæc accipitur, quasi diceretur hoc, ut et ibi femininum accipiatur pro neutro, ubi dicitur quod Unam petii a Domino (Psal. xxvi), quod usitatus dicitur per neutrum. Ita ergo et hic eo modo dici potuit, hæc facta est mihi: tanquam dictum esset, hoc factum est mihi. Et est sensus hoc quod supra dixi, scilicet quod memor fui et custodivi legem tuam, factum est mihi, id est quod custodivi legem, non per me feci,

(171) ἄνθρωπος νόμος νόμος.

COLLATIO IN Y ZAIN.

VERS 3 (51). — Inique agebant. בְּיָמָיו בְּלִיזְוִי, hoc est, irriserunt me. Hæc vox Hebræa est ab eodem themate, a quo particula derisorum in Hebr. et primo versu primi psalmi, de quo dictum est: Sed et ex Kimhi significat callide machinari, et insolere contra proximum. Unde Chaldæus, detrahebant mihi.

VERS. 8 (56). — Hæc facta est mihi. Faber et Cæcus nolunt dici per fem. gen. hæc facta est, causatur enim esse locutionem absurdam, nisi aliquid emendices forinsecus, nempe hæc recordatio, aut simile quidpiam, cum nihil præcesserit ad quod possit referri. Eoque dicendum cum Hier. Hoc factum est mihi. Certe in Heb. apertissime vox est femin. gen. הָאֵת זֹאת, hæc vel ista, etiamsi usurpetur pro neutro quandoque, et aliqui vertunt hoc modo, alii isto. In Græco præterea est fem. αὐτή. Et quærebatur quo referretur, hæc facta est. Miror Fabrum non vidisse versum mox præcedentem: memor fui nocte nominis tui, et custodivi legem tuam. Quod Cæcus non viderit, tolerabile est. Nec possumus tamen referre ad legem, teste D. Aug. Nam reclamarent Græci efferentes νέος in masc. sed eodem indicante, ad noctem perlinebit, ut sit: Hæc nox facta est mihi, id est mihi profuit. Vel femininum pro neutro, eo genere loquendi quo dicitur, psalm. xxvi: unam petii a Domino, ut amplius declaratur in expositione. Sed et D. Amb. habet, hæc memoria.

¶ HETH.

Portio mea, Domine, [Cassiod., Amb., Alcuin.] In hac octava littera, faciem Domini videre optat, quia mandatis ejus est obsecutus. Et quia quod desiderat habere, sollicitè satagit. Ideo congrue præmittitur littera heth quæ interpretatur pavor, et intelligitur pavor recidendi, sed sollicitudo acquirendi illud bonum quod sperat, quod quia in octava resurrectionis præstabitur, ideo iste octonarius ponitur, quasi dicat: Justificationes tuas exquisivi, quia o

VERS. 4 (57). — « Portio mea, Domine, dixi, custodire legem tuam. »

Domine, tu es portio mea. [Amb., Aug.] Portio a parte dicitur; unde quidam libri habent, Pars mea, Domine. Quasi dicat: Alii hoc, alii illud eligunt, unde vivant; sed portio mea, vel pars mea, Deus est, unde semper vivam sine fine. Quam alienus est a vitiis; quam segregatus ab omni labe peccati, quam rarus in terris, qui hoc dicere possit! Nihil enim mundi vel viti amans. Hoc dicit tanquam Levi, cui non est sors inter fratres, in quo non est corporalium portionum cupiditas, quam non inflamat libido, non stimulat avaritia, non effeminat lascivia, non decolorat luxuria, non sternit ambitio, non macerat invidia, non aliqua negotiorum secularium cura sollicitat. Et hic est vere levi, id est assumptus, ut mihi sit advocatus, et ad Deum precator. Talis erat ille qui dicebat: Aurum et argentum non est mihi, quod autem habeo hoc tibi do: In nomine Jesu Christi, surge et ambula (Act. iii.) Vel de præsentis potest accipi: Portio mea, Do-

mine, id est particeps ejus sum ei per fidem, spem, A enim proprie ad caput pertinet, quod sequitur et charitatem inhærendo. Unde : *Mihi autem adhæ- rere Deo bonum est (Psal. lxxii.)* Non enim natura existendo fiunt homines dii, sed participando illius unius, qui verus est Deus : per hoc est pars mea, quia *Dixi custodire*. Vel ita continua : Quia est pars mea, ideo dixi custodire *legem tuam*, sed quia non custodio nisi spiritus adjuvet, quem littera occidit.

VERS. 2 (58). — « Deprecatus sum faciem tuam in toto corde meo; miserere mei secundum elo- quium tuum. »

Deprecatus sum in corde meo videre faciem tuam, [Cassiod., Aug., Gl. int.] id est Christum, quem desiderabat aspicere, et precatur misericordiam primi adventus impleri, sicut per prophetas promissum est, ut gratia Evangelii abundet, ubi fides impetrat, quod lex imperat. Hoc modo precatus sum : *Miserere mei secundum eloquium tuum*, id est secundum promissionem tuam, cujus filius sum; et quasi auditus et adjutus, subdit;

VERS. 3 (59). — « Cogitavi vias meas, et converti pedes meos in testimonia tua. »

Cogitavi vias meas, [Ambr., Aug.] priores malas, vel futuras vias præcogitavi, scilicet quid agendum sit, et quomodo et quid non? Unde, *paratus sum*; quod post sequitur; *Et converti pedes meos a viis meis, quæ malæ erant, in testimonia tua* quæ non sinunt errare. Denique hoc beneficio gratiæ impe- trato,

VERS. 4 (60). — « Paratus sum et non sum turbatus, ut custodiam mandata tua. »

Paratus sum, ut custodiam mandata tua, [Cassiod.] id est deliberavi pro mandatis tuis custodiendis pati. *Et ideo non sum turbatus*. Improvisa turbant, integre custodit, qui adversa non metuit, et tam paratus sum, quod

VERS. 5 (61). — « Funes peccatorum circumplexi sunt me : et legem tuam non sum oblitus. »

Funes peccatorum [Aug.] id est impedimenta inimicorum carnalium vel spiritualium, *circumplexi sunt me*, qui carne servio legi peccati, mente servio legi Dei. Peccata sunt quasi longa restis, quam trahunt, qui implicare sanctos volunt; sed non possunt eos qui legis non sunt oblitus. Unde iste subdit : *Et legem tuam non sum oblitus*. Dico non sum oblitus, sed

VERS. 6 (62). — « Media nocte surgebam ad confitendum tibi super judicia justitiæ tuæ. »

Media nocte, [Aug., Ambr., Aug.] id est graviori tribulatione non dejiciebar, sed *surgebam* fortius *ad confitendum tibi*. Gratia namque sunt agenda Deo de omnibus quæ accidunt nobis, et sic potest teneri Dominus. Ad confitendum, dico, *super judicia justitiæ tuæ*, id est constitebor tibi, sciens quia et hoc quod funes circumplectuntur me justo judicio Dei, est, quod incipit a domo ejus. Quia vero hæc prædicta bona fiunt gratia Dei per Jesum Christum, vox ipsius Salvatoris hic suis membris adjungitur. Hoc

ita :

VERS. 7 (63). — « Particeps ego sum omnium timentium te; et custodientium mandata tua. »

Ego, [Aug.] scilicet Christus, *sum particeps* humana natura et divina gratia omnium, etc. Ita hoc dicit, ut Apostolus ait ad Hebr. *Qui sanctificat et sanctificantur, ex uno sunt omnes; propter quod non confunditur eos vocare fratres (Hebr. ii)*. Et iste ipse communicavit eisdem. Non enim essemus particeps ejus divinitatis, nisi ipse esset particeps nostræ mortalitatis. Per hanc vero participationem ejus, datur nobis gratia, ut caste timeamus, et custodiamus mandata tua. Unde subdit, *timentium te corde, et custodientium opere, mandata tua*. Et est sensus : [Ambr., Aug.] Particeps sum omnium, ut per hoc timeant et custodiant, quæ duo congrue jungit, quia qui timet, custodit. Et quia per hoc quod factus est particeps fratrum, multum fructum fecit granum trumenti (*Joan. xii*). Ideo de ipso fructu subdit:

VERS. 8.— (64) « Misericordia tua, Domine, plena est terra; justificationes tuas doce me. »

Misericordia tua, Domine, plena est terra, [Aug., Cassiod.] quia impius justificatur, in cujus gratia scientia ut proficiatur, adjungit, *justificationes tuas*, quia terra plena est gratia et misericordia, ideo justificationes tuas doce me.

[Cassiod.] Aliter ab illo loco : *Deprecatus sum* Et agit de secundo adventu, ubi Christum in majestate videre cupit. Quasi dicat : Quia portio mea es, Domine, ideo *deprecatum sum in corde meo, videre faciem tuam*, id est majestatem divinitatis: hanc faciem petit videre, non hic, sed in futura resurrectione, unde dicit Dominus Mosi : *Non videbit homo et vivet (Exod. xxxiii)*. Sed quia peccator est iste, petit ut per misericordiam habeat quod meritis non potest : unde subdit : *Miserere mei secundum eloquium tuum*, quo promittis sanctis visionem deitatis; quia, debes misereri, quia, cogitavi, etc. Vel ita continua : *dixi, custodire legem*. Et ideo *cogitavi vias meas*, id est quæ essent viæ meæ, et habita visione *converti pedes meos in testimonia tua*. Hic est ordo conversionis. *Et paratus sum et non sum turbatus ut custodiam mandata tua*, hoc non mutatur. Non sum turbatus, etsi *funes peccatorum circumplexi sunt me*. Tot sunt laquei, quod sunt peccata. Hæc secundum corpus, quo servimus legi peccati, nos circumplectuntur, si animus reluctans legem non obliviscitur. Unde subdit : *Et legem tuam non solum oblitus; sed media nocte surgebam*. [Ambr., Cassiod.] Non satis est dies ad prædicandum, imo et in nocte orandum est ne somno lentus capiatur. Tunc enim fervet carnis illecebra, tunc tentator illudit, et ipse Dominus pernoctavit in oratione (*Luc. vi*), ut te proprio : d prædicandum invitaret exemplo, tunc enim tentator retia tendit, vel jacit, quibus mentem turbare possit improvidam. Tunc enim spirituales nequitia omne nefas suadere

contendunt, quando nullus culpæ arbiter, nullus A
 criminis conscius, nullus potest esse testis erro-
 ris. Tunc varias discrepationes peccatori dormienti
 infundunt. Providendum est ergo ut eo tempore
 quo potes vincere, nequaquam vincendi tempus
 amittas. Surge igitur ad prædicandum Deum ea hora
 qua tentator consuevit irruere, qua solet adversus
 tentationes graves remedium venire cæleste, scilicet
 media nocte, quo tempore primogenita Ægypti,
 261 percussa sunt (Exod. xii): quando etiam
 sponsus venturus est. Ideo tunc surge, ne inter vir-
 gines fatuas remaneas (Math. xv). Ad confitendum,
 quasi dicat: Surgebam ad hoc, utique, ad confi-
 tendum tibi super iudicia justificationis tuæ, [Hay.,
 Gl. int., Ambr. Cassiod.] id est ad laudandum te,
 de iudiciis justitiæ tuæ, quibus flagellas filios quos
 recipis. Vel ita: Surgebam ad confitendum, ego
 dico inhians in illud bonum, quod est super iudicia
 justitiæ tuæ, id est quod non possunt mereri fla-
 gella quibus iustificas; et ut breviter superiora
 concludam; *particeps ego sum omnium*. Vel ita con-
 tinua: Et cum sim talis, non superbio, sed, Parti-
 ceptus ego sum omnium. Membrum enim particeps
 est totius corporis. Ita enim portio ejus est Domi-
 nus, ut particeps sit, non unius, sed omnium Eccle-
 siarum. Tanta est virtus unitatis, cum sit particeps
 Christi. Humiliter dicitur particeps famulorum,
 quod est et Christi esse participem. Unde Aposto-
 lus: *Particeps Christi facti sumus* (Hebr. iii). *Ti-*
mantium te. [Ambr., Gl. int., Cassiod. Ambr.] Ecce
 inter rudes humiliter se constituit. Initium enim
 sapientiæ est timor Domini, qui tamen non sunt
 otiosi. *Et custodientium mandata tua*, et hoc totum
 est misericordia tua, sicut omnia, quia, o Domine,
terra est plena justitia tua, spirituali, et temporali,
 quia fidem ubique dilatavit, et solem suum oriri
 facit super bonos et malos (Math. vi). Et quia ego
 sum particeps, et omne bonum est a te, ergo,
justificationes tuas doce me. Jam se custodisse dixit,
 sed et hic petit amplius doceri, quia semper quæ-
 rende sunt ad proventum. Nunquam enim est bonæ
 rei satietas. Ideo autem ait, doce, quia non est alius
 qui doceat. Ipse enim solus est magister, sicut ipse
 ait: *Unus est magister vester* (Math. xxiii).

COLLATIO IN Π BETH.

VERS. 4 (60). — *Paratus sum et non turbatus*.
 Hieronymus et Nebiensis, *festinavi, et non neglexi*.
 Cæteri, *festinavi et non distuli*, sive *non tardavi*.
 Quantum ad sensum, pusillum distant. Nam qui
 paratus est, impigre festinat, et prompte nihil ne-
 gligens omnia exsequitur, citra ullam interturban-
 tionem. In Hebr. est *וְלֹא הִתְחַבְּרְתִּי וְלֹא הִתְחַבְּרְתִּי*
 VELO HITHMAHMARTI. Etiam si forsan lectum sit
 quantum ad verbum postremum, *וְלֹא הִתְחַבְּרְתִּי*
 HITHMAHMARTI, id est *turbatus*, a radice *חָבַר* HAMAH.

VERS. 5 (61). — *Funes*. Hieronymus, Campensis,
 interpretes pro Cajetano, Pellicanus consimiliter,
 Pratenis, Sanctes, Chaldaeus, Nebiensis, Munster-
 us vertunt *congregationes*, sive *catervas*. Siquidem
 חֵבֶל HEBEL, anceps est *vox*.

(172) Hier. ad Paulam urbicam.

□ TETE

Bonitatem fecisti. [Ambr., Cassiod.] In hac nona
 littera, gratias agit Deo de humiliatione et patientia
 sua, per quam venit ad justitiam. Et quia bonum
 est humiliari, et patientiam habere, et præstat
 etiam in tribulationibus jocunditatem, ideo congrue
 huic octonario præscribitur littera *Teth*, (172) quæ
 interpretatur *bonum*, vel exclusio, quia hic de pa-
 tientia agit quæ excludit tristitiam de adversis, et
 facit bonum et jocundum pati. [Ambr., Alcuin.]
 Martyres qui vere militant Christo, persecutiones,
 gladios, incendia non timentes, infestis etiam regi-
 bus se obtulerunt, atque impatientiæ affectum exclu-
 serunt. Quasi dicat: *Doce me justificationes tuas*,
 quia jam

B VERS. 1. (65). — « Bonitatem fecisti cum servo
 tuo, Domine, secundum verbum tuum. »

Fecisti, o Domine, bonitatem, vel *jocunditatem*, vel
 suavitatem, *cum servo tuo*, [Aug.] id est fecisti ut
 bonum delectet, faciendo filium, qui servus fuit:
 et est magnum Dei donum, ut bonum opus non
 timore pœnæ fiat, sed amore justitiæ, non servili-
 ter, sed liberaliter. Servus enim quod prius erat,
 non manet in domo in æternum; filius manet, quod
 modo est (Joan. viii); de servo enim factus est fi-
 lius. [Gl. int., Aug.] Vel ita ut etiam modo intelli-
 gatur servus, scilicet humilis, non superbus. Et est
 Fecisti bonitatem, hoc non mutatur. Cum servo tuo,
 quod modo sum, qui prius cum liberto anare egisti,
 cum homo volens se a Dei servitute emancipare,
 factus est liber suus malam adeptus libertatem. Est
 enim libertas bona et mala, sicut et servitus. Fe-
 cisti dico, *secundum verbum tuum*, id est secundum
 promissionem tuam, quæ secundum fidem firma est
 omni semini. Deinde quod se accepisse confessus
 est, petit augeri et perfici, dicens:

VERS. 2. (66). — « Bonitatem et disciplinam et
 scientiam doce me, quia mandatis tuis cre-
 didi. »

Bonitatem et disciplinam et scientiam doce me.
 [Aug.] Qui jam dixerat bonitatem fecisti, quomodo
 dicit, *bonitatem doce me* nisi ut gratia Dei magis
 magisque ei augeatur? hanc vero docet, cum chari-
 tatem inspirat, ut non ex timore operetur, sed ex
 D amore, et sit ei boni delectatio. Et est: *Doce me*
bonitatem, id est charitatem inspira; *et disciplinam*
doce, id est patientiam da, quasi a Deo sit dulcedo
 boni, ut amore Dei et proximi quaslibet feram pas-
 siones; *et scientiam doce me*, id est mentem illumi-
 na. Cum enim tanta est charitas, ut tribulatione
 non possit extinguere, tunc scientia, quæ ante infla-
 rat, utilis est: qua sibi homo innotescit, quia scit
 quid meruit, et accepit quid possit; vel non. Et
 nota quod ait, doce; aliud est docere, aliud est
 dicere. Non est docere vel dicere, ubi nemo discit,
 nisi doceatur. Ideoque si discipulus non capit quæ
 audit, non potest doctor dicere: Ego eum docui,
 sed, ego ei dixi. Et ideo Deus, quando vult docere,

prius dat intellectum, sine quo nemo disceret. Unde dicitur; *Et aperuit illis sensum, ut intelligerent Scripturas* (Luc. xxiv): Docet ergo bonitatem inspirando dilectionem. Hæc enim non docetur, si non detur. Docet disciplinam, temperando tribulationem emendatoriam, quæ non audiendo vel legendo, vel cogitando discitur, sed experiendo docet scientiam insinuando cognitionem: hæc enim docendo datur. Quid enim aliud est docere, nisi scientiam dare? Docet autem Deus et scire scienda, inspirando veritatem; et facere facienda, inspirando suavitatem. Docet ergo illa facere, hæc scire. Ideo docet, quia, mandatis tuis credidi. Convententius videretur dixisse, mandatis obedi. Mandatis enim convenit obedire, quia mandata facienda suscepimus; promissis convenit credere; sed congrue ait, mandatis tuis credidi, scilicet quod tu illa mandaveris, non aliquis homo, licet per hominem ministrata sint. Et est sensus; Fides qua credidi ista, tua esse mandata, impetret a te gratiam, qua faciam ista quæ tu mandas. [Alcuin., Hier., Ambr., Alcuin., Ambr.] Hominis enim non est, sed Dei mandare, et unde fiat dare. Vel ita; *Bonitatem fecisti, dico, doce me justificationes*: quas? non alias quæro, sed quas aliis fecisti. *Jucunditatem enim fecisti cum servo tuo, Domine, scilicet alio quolibet. Quasi dicat: Jucundasti aliis. Et hoc secundum verbum tuum, id est per Filium tuum. Nihil enim vere jucundum, nisi secundum verbum Dei. Multa enim videntur in hoc sæculo jucunda, quæ non sunt multo suavia, quæ usui nobis sunt; sed eadem nihil possunt prodesse defunctis. Et quia aliis jucundasti, jucunda etiam et mihi, ne fatiger. Et hoc est quod dicit, bonitatem vel jucunditatem, et disciplinam, et scientiam doce me, hoc merito, quia mandatis tuis credidi. Qui enim credit mandatis, scientiam eorum quæ in mandatis docentur, potest habere. Ecce per fidem habetur scientia, quæ vera cognitio est eorum quæ sunt. Unde Salomon: *Deus dedit mihi eorum quæ sunt cognitionem veram* (Sap. vii); per scientiam vere assumitur vel accipitur disciplina. Quod enim scimus placere Deo posse, in eo nos ipsa conversatio delectat, quæ disciplina. Etsi sit amara carni, debet esse jucunda menti, quia suavis est Dominus qui dicit; *Tollite jugum meum, quia leve; et onus meum, quia suave est* (Matth. xi). Per fidem enim mandatorum, scientia eorum assumitur; per scientiam disciplina, per quam fit bona et jucunda. Ideoque ad illa tria, unum hoc retulit, scilicet, quia mandatis tuis credidi.*

VERS. 3. (67). — « Priusquam humiliarer ego deliqui; propterea eloquium tuum custodivi. »

Priusquam humiliarer. [Gl. int., Aug., Ambr.] Quasi dicat: Fecisti jam bonitatem, et item dixi: doce bonitatem; ad quod prodest humiliatio correctionis et disciplinæ, quam peto, sed priusquam humiliarer ego deliqui in Adam, in quo omnis homo tanquam in radice vitiatus est, et vanitati subjectus, quod prodest experiri ut dejecta superbia, diliga-

tur obedientia, et pereat non reditura miseria. Unde subdit: *Propterea, scilicet ne rursus humiliarer, eloquium tuum custodivi.* Ecce humiliatio est correctio. Dico custodivi, et

VERS. 4. (68). — « Bonus es tu; et in bonitate tua doce me justificationes tuas. »

Tu bonus es, [Ambr., Aug., Ambr.] id est suavis. Laudat judicem ut impetret, dicens: *Bonus es,* proprie est bonus in se, et ex se; et bonus. quia dat bona data petentibus se (Luc. xi). *Et in bonitate tua,* id est in tua suavitate *doce me justificationes tuas.* Vere vult facere justificationes, quando eas in ejus suavitate vult discere. Infirmus ergo homo, non vult acerbitate legis judicari, non asperitatem medicamentorum sibi adhiberi, non ferro incidi vulnerum fibras; sed bonitate Dei curari vult, ut et si acrioribus opus est, moderate fiat et mitiget Deus vim doloris. Justificatio est opus justitiæ, quo melius docemur in Evangelii bonitate, quam in legis severitate. Ibi damnatio, hic remissio.

VERS. 5 (69). — « Multiplicata est super me iniquitas superborum; ego autem in toto corde meo scrutabor mandata tua. »

Multiplicata est. [Cassiod. Alcuin., Gl. int. Cassiod.] Quasi dicat: Doce, et opus est, quia adest colluctatio, ubi ostendam re, quod didici. Et hoc est: *Multiplicata est, vi et numero, super me iniquitas superborum,* quos humiliatio tua nondum humiliavit. Iniquitas est multiplicata in me, tamen non refrigescit charitas, quia in suavitate didici justificationes. Et hoc est: *Ego autem scrutabor,* vel scrutabar, *mandata tua* sicut amans. Ad hoc enim scrutatur, ut cognita faciat, et faciendo perfectius cognoscat, quia perfectius cognoscuntur cum fiunt. Scrutabor dico, *in toto corde meo,* ut tantum hæream mandatis, quantum illi superbi volunt seducere. Et etiam

VERS. 6 (70). — « Coagulatum est sicut lac cor eorum; ego vero legem tuam meditatus sum. »

Cor eorum superborum coagulatum est sicut lac, [Ambr., Aug.] id est induratum vitio accessit. Ut enim lac natura sui speciosum, ac sincerum est, sed corruptione coalescit, sic humani cordis et mentis natura sincera est, et perspicua, priusquam vitiorum commistione coalescat. Ergo coagulatum est cor eorum, per invidiam, et superbiam, quæ puritatem naturæ corruptione malitiæ vitiarunt. *Ego vero,* quasi dicat: Illi ita. Ego vero *legem tuam meditatus sum.* Hoc opponit duritiæ illorum, quia contra obstinationem eorum refrigerium est meditatio legis, ergo

VERS. 7 (71). — « Bonum mihi quia humiliasti me, ut discam justificationes tuas. »

Bonum est mihi quia humiliasti me, [Ambr. Aug.] quia in pœnam vertisti eruditionem. Unde Apostolus: *Placeo mihi in infirmitatibus meis* (II Cor. xii). Et est: *Humiliasti me,* id est diversis tentationibus exercuisti, *ut discam facere justificationes tuas, id*

est opera justitiæ. Sed quia hoc non fit nisi per dilectionem, ubi suavitas est,

VERS. 8 (72). — « Bonum mihi lex oris tui; super millia auri et argenti. »

Bonum mihi. [Cassiod. Hilar. Cassiod. Aug.] Hic frequenter iterat bonum, quia semper magis dulcescit. Quasi dicat: bona est humiliatio, quia bonum est quod inde acquiritur. *Bonum* est etiam *lex oris tui*. Lex est evangelium ore Christi prolatum. Bonum dico **262** *super millia auri et argenti*; super millia dicit infinite, quia bonitas cōmparationem similem non poterat invenire. Hoc autem præmisit, et postea adjunxit, auri et argenti, ut comparatio auri et argenti vilesceret, quæ sunt præcipua cupidis. Ideo ergo dicit, *super*, quia amplius diligit charitas legem Dei, quam cupiditas millia auri et argenti.

COLLATIO IN 𐤅 TETH.

VERS. 2 (66). — *Disciplinam* Hieronymus et Sanctes vertunt, *sermonem*; Pratenis et Pellicanus, nobiscum, *disciplinam*; translator ad Campensem, consimiliter. Munsterus habet *gustum*, sic tamen ut velit accipi pro recto sensu. Interpretes pro Cajetano, dicunt *intentionem*. Porro 𐤅𐤌𐤅𐤃 TAAM flebræis sonat *rationem, consilium, eloquium, argumentationem*, et hujusmodi.

VERS. 3 (67). — *Priusquam humiliarer.* 𐤅𐤌𐤅𐤃 𐤅𐤌𐤅𐤃 TEREM EENER. Hieronymus traduxit, *antequam audirem*. Campensis consentit, *priusquam diligenter auscultarem ad mandata tua*; Nebiensis, *responderem.* 𐤅𐤌𐤅𐤃 ANAB, ambiguum est.

VERS. 5. (69). — *Multiplicata est super me iniquitas.* Hieronymus et cæteri *applicaverunt*, seu *concinnavunt mihi*, sive *adversum me mendacium.* 𐤅𐤌𐤅𐤃 TAPHAL significat, *addidit, applicuit*. Qui vero addit multiplicat, ut versiones in hoc nihil distent. Omnis tandem *iniquitas*, est quædam *falsitas, vanitas ac mendacium*; quod est 𐤅𐤌𐤅𐤃 SCEGER.

VERS. 6 (70). — *Sicut lac.* Hieronym. *sicut adeps* 𐤅𐤌𐤅𐤃 HELEB est *adeps*, sed 𐤅𐤌𐤅𐤃 HALAB, est *lac*. Sensus non mutatur.

𐤅 JOD.

Manus tuæ. [Cassiod., Ambr., Alcuin.] In hac decima littera intellectum mandatorum Dei dari sibi petit, ut vera vita fruatur. Quam quia nemo habere valet, nisi peccata confiteatur, quod maxime fit in adversis, ideo præscribitur littera *Jod* quæ interpretatur *confessio vel desolatio*, quod bene convenit. Citius enim confitentur qui desolati sunt in adversis. In secundis quippe solet homo extolli. Cum enim urgetur adversis, tunc divinum implorat auxilium. Cum ante succedunt prospera, fit animus elatior (173). Interpretatur etiam *Jod scientia vel principium* propter quod etiam recte huic octonario præscribitur, quia hic docetur homo creatus esse impassibilis et immortalis, et in plenitudine scientiæ, ad quam bonus homo desiderat reverti, cujus in hac vita initium habet intellectum. Quasi dicat: *Lex tua est mihi bonum super millia.* Et merito, quia

VERS. 1. (73). — « *Manus tuæ fecerunt me et plasmaverunt me*; da mihi intellectum, ut discam mandata tua. »

(173) *Jod principium* ex Hier. ad Paulam urbicam.

Manus tuæ fecerunt me, [Aug., Ambr.] secundum animam ad imaginem et similitudinem tuam, et *plasmaverunt me*, vel, *paraverunt*, vel, *finxerunt*, secundum corpus, secundum quod omnes in Adam fecit. Vel in singulorum generatione omnes facit. Manus vero Dei, accipitur virtus operationis; vel quia pluraliter dicit, manus tuæ, accipiuntur virtus et sapientia, quod utrumque Christus est. Vel manus Dei Patris, sunt Filius et Spiritus sanctus qui cooperantur. Non est itaque hoc contrarium illi quod in Evangelio dicitur de Verbo Dei: *Omnia per ipsum facta sunt* (Joan. 1). Idem enim est verbum Dei, et manus Dei. Notandum quippe quod magnæ commendationis usus est exordio, cum opus Dei se esse dicit, sed utramque sui naturam, quo facilius circa operis sui gratiam favor inclinaretur auctoris, et grandis etiam hominis prærogativa monstraretur. Pretiosum quippe opus Dei est homo; de aliis namque operibus legitur: *Dixit, et facta sunt* (Psal. cxlviii); hominem vero manibus figuravit, quasi studiosius operans in hominis creatione, de qua quasi quodam consilio ante tractat, quam fiat, et specialis hortatus præcessit: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram* (Gen. 1). Quasi hic laboret Deus, ut studiosa operatio in hoc notetur. Tanta denique est hominis dignitas, quod homo legatur sedere ad dexteram Dei, non angelus, qui ab angelis honoratur. Ipse est unigenitus Dei, qui est imago Dei genita, non creata secundum quod Deus. Nam secundum quod homo ad imaginem Dei creatus est, sed juxta deitatis naturam, genita imago est. Homo vero non; sed tantum ad imaginem factus, habens aliquid de imagine secundum immateriale. At secundum hoc quod plasmatus est, de materia pulvere est. Disce ergo, homo, ubi grandis et pretiosus sis. Vilem quippe de terra demonstrat, sed gloriosum virtus; pretiosum te facit imago. Quid enim tam pretiosum quam imago est Dei? Quam retinens homo jure vocaris, hominis nomen non amittis; cum vero, eadem neglecta, in vitia cadis, non hominem, sed aut serpentem, aut vulpeculam, aut jumentum et hujusmodi, te consuevit Scriptura vocare. Unde: *Nolite fieri sicut equus et mulus* (Psal. xxxi). Et de Herode ait: *Dicite vulpi illi* (Luc. xii). Ideoque in Ezechiele dicitur nomine geminato: *O homo, homo* (Ezech. xiv), ut qui exterius formam hominis habet, intus imaginem Dei servet. Vindicat enim Deus imaginem suam de eo, qui imagini illi fecit injuriam, et per malitiam homo quod erat esse desineret, et fieret mulus ex homine. Postquam enim peccasti, aliud esse cœpisti; illud quod eras esse desiisti. Exutus autem cœlestis imaginis ornamento, etiam nomen hominis amittis, qui gratiam hominis non tenes. Magnum opus Dei, es homo, magnum est quod tibi Deus dedit. Hanc hominis dignitatem commemorat hic dicens: *Manus tuæ fecerunt me,*

et plasmaverunt me. [Gl. int., Aug., Gl. int., Cassiod.] Quasi dicat : Operatio tua te moveat, quæ in homine egregia est commemorata suæ originis dignitate, intellectum qui per peccatum obscuratus est, petit restitui, dicens ; *da mihi intellectum* ; ab alio non quæro, nisi a te, tu qui fecisti resce. Intellectum da mihi purum ; etsi enim omnibus est purus intellectus per naturam, quo discernitur homo a pecore, tamen a peccando deformatus est, et quotidie renovatur. Unde apostolus : *Renovamini spiritu mentis vestræ* (Ephes. iv.) [Aug., Alcuin., Aug.] Dari ergo sibi intellectum petit, ut magis serenentur oculi interiores : quod fit per fidem, qua mundantur corda, quia licet nemo possit credere in Deum, nisi aliquid intelligat, cum fides sit ex auditu prædicationis (Rom. x), tamen fide sanatur, ut ampliora intelligat. Alia enim sunt quæ nisi intelligamus, non credimus ; alia quæ nisi credamus, non intelligemus, ideoque subdit : *ut discam*, ad hoc da intellectum ut discam *mandata tua* ; Si non possum deitatem videre, saltem mandata discam. Vide quam alte intelligenda sunt mandata, ad quæ petit iste intellectum, qui jam custodivit ea, cujus non omnimodo iste expertus est, dum a Deo petit. Ipse enim solus dat intellectum, et si aliquando ministro angelo, ut Danieli dedit, cui dixit angelus : *Veni intellectum tibi dare* (Dan. 11). Deus tamen per seipsum, qui lux est illuminat piâs mentes, etsi aliquando utatur angeli ministerio. Ita enim dicitur angelus intellectum dare homini, ut quisquam dicitur dare lumen domui cui fenestram facit, cum eam sua luce non penetret et illustret.

VERS. 2 (74). — « Qui timent te videbunt me, et lætabuntur, quia in verba tua supersperavi. »

Qui timent te. [Ambr., Aug., Cassiod., Ambr.] Quasi dicat : Da intellectum, quia si dederis, omnes *qui timent te videbunt me*, intus non extra tantum hic, et maxime in futuro, *et lætabuntur* omnes qui timent ; lætantur, si uni datur quod petit, et clemens Deus libenter facit, quod omnes delectat. Timentes ergo vident justum et lætantur ; aliis invisus est justus, et gravis ad videndum, sicut legitur in Evangelio de plerisque qui Dominum videre non poterant, et alii quoque transitum ei denegabant (Luc. viii). Ideoque timentes Deum dicit videre se et lætari. Magna enim virtus est in oculis, quod in naturalibus apparet. Animal enim visum prodest dicericis, prior videns lupus vocem aufert ; basiliscus, si prior videt occidit ; si prius videtur, occiditur. Quare ergo virtus est in oculis justî, qui cum fide videtur ? qui cum sit imago Dei ab hominibus honoratur, ejus utique oculorum radii virtutem quamdam videntur infundere iis qui fideliter eum videre desiderant. Est enim insitum bonis ut virtutes suas in aliis ament. Perfectioribus ergo justî aspectus lætitia est, plerisque vero correctionis admonitio est. Sed quomodo quis debet videre justum ? non in corpore, non in vestimento, non in vultu tantum, sed intus videat. Non enim illum videt,

nisi ejus viderit mentem, nisi ejus intenderit sermonem. Tunc ergo lætabitur, cum ista cognoverit. [Aug., Alcuin., Aug.] Et nota quod posuit, timent, verbum præsentis temporis, videbunt, autem, et, lætabuntur, futuri temporis, quia in præsentî timor ubi est tentatio. Lætari vero et videre in futuro perfecte. Ideo lætabuntur *quia in verba tua*, id est in ea quæ promisisti, *supersperavi*, ut sim filius promissionis. Et nota quod non ait, simpliciter speravi, sed supersperavi, quia enim Deus potest facere supra quam intelligitur : parum est ea sperare quæ intelligimus, vel petimus, sed debemus semper sperare. Vel de angelis potest accipi ; *qui timent te videbunt me, et lætabuntur, quia in verba tua supersperavi.* Angeli enim lætantur de hominibus, si sperant in verbis Dei. Considerans autem Ecclesia, quæ adhuc timet hujus vitæ misericordiam, et quod caro cupit contra spiritum, inquit,

VERS. 3 (75). — « Cognovi, Domine, quia æquitas judicium tua, et in veritate tua humiliasti me. »

Cognovi, Domine. [Haym., Cassiod.] Quasi dicat : Ideo da intellectum, quia jam *cognovi, Domine, quia judicium tua sunt æquitas*, id est justa est animadversio Adæ. Summa enim æquitas est, ut qui per superbiam delinquant, purgentur humilitate. Unde subdit : *Et in veritate tua*, id est, justo judicio *humiliasti me*, in mortem ; sed nunc,

VERS. 4 (76). — « Fiat misericordia tua ut consoletur me, secundum eloquium tuum servo tuo. »

Fiat misericordia, etc. [Aug., Ambr. et Aug., Ambr.] Primo veritas humiliavit in mortem. Deinde misericordia instaurat ad vitam, promittente hoc Deo. Hæc autem misericordia est regeneratio, fides, spes, charitas, quæ de misericordia Dei veniunt. Et hæc sunt solatia in hac miseria, non gaudia beatorum *ut consoletur me*, non petit auferri ærumnas quæ sunt ad purgationem, sed consolari. Fiat, dico, *secundum eloquium tuum*, factum *servo tuo*, id est secundum quod promisisti servo tuo. Vel ita : *Cognovi Domine.* Quasi dicat : Ideo opus est intellectu, quia ex dato intellectu, cognovi, Domine, *quia judicium tua sunt æquitas*, in omnibus quæ fiunt, etiam cum filios flagellas, quia per labores præmia dantur. Et nota quod ait cognovi, non ait credidi. Aliud est enim credere, aliud agnoscere ; fides timentis est, agnitio sapientis. Qui enim timet, rationem non quærit. Ubi fides est, non statim cognitio ; ubi cognitio est, fides præcedit. Ita ergo perfecte cognovit iste ut humiliaretur in veritate, quod est ad salutem humiliari. Sciebat enim prospera vel adversa ad tentandum data. Unde subdit : *Et in veritate.* Quasi dicat : Cognovi. Et ideo *humiliasti me in veritate tua*, ut bene feram prospera vel adversa. Erectus non videt vera judicium, sed nunc fiat misericordia tua servo tuo. Non mutatur sensus ; sed ordo litteræ : *Ut consoletur me.* In labore enim perfectus vir, non finem laboris, sed verbum consolationis petit, ut bene perferat. *Fiat, dico, secundum eloquium*

tuum, id est sicut promisisti. Sed post hæc, et per A hæc,

VERS. 5 (77). — « Veniant mihi miserationes tuæ, et vivam, quia lex tua meditatio mea est. »

Veniant mihi, [Aug.] in futuro, *miserationes tuæ*, et per illas *vivam* vere, exprimit quid per misericordiam detur, scilicet vita æterna, quæ sola est vita sine additamento. Quo merito 263 *quia lex tua meditatio mea est*. Hæc meditatio, cogitatio amantis est, qua cogitat, ut per dilectionem operetur, nec refrigerat iniquitate superbiorum. Hæc ergo meditatio est in fide, quæ per dilectionem operatur (*Gal. v.*)

VERS. 6 (78). — « Confundantur superbi quia injuste iniquitatem fecerunt in me; ego autem exercebor in mandatis tuis. »

Confundantur superbi. [Ambr., Cassiod.] Quasi B dicat: Mihi veniant miserationes, sed *superbi confundantur*, id est pudeat eos, quia *fecerunt injuste iniquitatem*, id est, sine iudicio, *ego autem exercebor* vel, *exercebar in mandatis tuis* ut benefaciam etiam inimicis. Hoc est remedium contra inimicos bacchantes. Ecce quod supra dixit, lex tua meditatio mea est.

VERS. 7 (79). — « Convertantur mihi timentes te: et qui noverunt testimonia tua. »

Convertantur. [Aug., Cassiod., Aug.] Hoc proprie caput nostrum, id est Christus dicit, ipse enim est ad quem convertuntur timentes: Quasi dicat: Superbi confundantur; sed *timentes te*, id est incipientes *convertantur mihi et qui noverunt*, quos jam lectio C inbuit, et si nondum operatio *testimonia tua* de Christo per prophetas prædicta, et in eo monstrata per miracula.

VERS. 8 (80). — « Fiat cor meum immaculatum in justificationibus tuis, ut non confundar. »

Fiat cor meum. [Aug., Cassiod.] Post omnia non audet dicere quod sit, sed petit fieri immaculatus. Et loquitur hic vir justus. Quasi dicat: Fiat misericordia et vivam, quod ut impetrem, *fiat cor meum immaculatum*, non in viribus meis, sed in *justificationibus tuis*, donata enim regeneratione, adjuncta confessione, fusa oratione, hoc sit. Ita fiat immaculatum, ut non confundar. Quasi dicat: Confundantur superbi, ad correctionem: ego autem non ad pœnam.

(*In Iod nihil annotandum ponderis deprehendimus.*)

▷ CAPH (174).

Defecit in salutare tuum [Cassiod., Alcuin., Amb., Alcuin.] In hac undecima littera peregrinus hujus mundi adventum Domini nimis desiderat primum, secundum antiquos patres; secundum, quantum ad modernos, dicens: Quanta in hac expectatione tulerit a superbis, appetens ut in mandatis Dei perseveret; et quia in hac expectatione lassatus est ex desiderii dilatione, ideo præmittitur huic octonario littera caph, quæ interpretatur *incurvatus*, quia fessus longa militia, cupit dissolvi, et reverti ad prin-

cipium, cuius paulo ante meminit; sed tamen non recusat laborem si necessarium est manere in carne. Quasi dicat: *Veniant mihi miserationes tuæ, et vivam*, quia

VERS. 1 (81). — « Defecit in salutare tuum anima mea, et in verbum tuum supersperavi. »

Defecit in salutare tuum, anima mea. [Aug., Alcuin., Aug., Ambr.] Est defectus laudabilis et optabilis. Et est defectus culpabilis, et damnabilis. Defectus a bono in malum, malus est; a malo in bonum bonus est. Defectus autem simpliciter sine adiectione solet accipi in malo, sicut profectus in bono, nisi addatur aliquid, ut cum dicitur: Proflucunt in pejus. Et hic dicitur in salutare, non a salutare. Bonus est ergo defectus iste. Talis enim defectus indicat nimium desiderium boni nondum adepti, sed avidissime concupiti, ut Simeon et antiqui qui Christum venire desideraverunt. Unde sunt illæ sacramentales vii antiphonæ, ante natale, *O Adonai! O radix David!* etc. quibus Salvatoris adventus petitur, quæ omnes secundi toni sunt, quia ille invocatur, qui est Deus et homo. Et sunt vii, quia in eo septiformis gratiæ plenitudo est. Et nunc omnes justii eundem venturum desiderant. Neque hoc Ecclesiæ desiderium ab initio sæculi requievit aliquantulum, nisi quando hic cum discipulis in carne conversatus est, ut totius corporis Christi vox sit hæc: Anima mea defecit, id est lassata est diutina expectatione, tenens affectu et desiderio, *in salutare tuum*, id est Jesum Hebraice: quod enim vehementer est desiderabile, quasi ipsam animam illius deponit, qui desiderat; si tamen spes propior assurgat, dat vires. Itaque quanto longius est illud quod desideratur, tanto magis deficit ille qui desiderat. Id est ergo delicere in salutare, in id totis desideriis migrare, etiam quadam animæ defectione transfundi. Ecce curvatio humilitatis. Vel ita, Anima mea defecit a se, id est ab animalitatis suæ appetitu, tendens in salutare tuum, id est in Jerusalem. Vel ita fit unus spiritus cum Deo. Quoniam qui adhæret Domino, unus spiritus est cum eo (*I Cor. vi*). Spiritui ergo adhærens anima, deficit ab eo quod est anima, et fit unus spiritus. Itaque quanto magis desiderat adhærere salutare: tanto D magis a se deficit. Ista ergo defectio imminutionem quidem fragilitatis, sed assumptionem virtutis operatur. [Ambr., Aug.] Et nota quod hic practicus esse ostenditur, quia sicut anima corpus vivificat, ita hic extra agit bona; et ne dubites quid dixit salutare, addit: *et in verbum tuum*, id est in filium. Vel in verbum tuum, id est in promissum tuum *supersperavi*. Hæc spes facit per patientiam expectare, quod non videtur; nec simpliciter dicit speravi, sed *supersperavi*, quia plus futurum est, quam dici potest.

VERS. 2 (82). — « Defecerunt oculi mei in eloquium tuum, dicentes: Quando consolaberis me?»

(174) Caph interpretatur manus secundum Hicronym.

Defecerunt oculi mei. [Ambr., Aug., Ambr., Aug.] Quasi dicat: Anima mea defecit. Et etiam: *oculi mei interiores*, quibus prophetæ dicuntur videntes, qui interius possunt loqui Deo. Item non ex infirmitate, sed ex fortitudine desiderii, *defecerunt* a contuitu temporalium tendentes, *in eloquium tuum*, id est in promissum tuum. Et attende quod pluraliter dicitur, oculi, cum tamen unus sit oculus, interior scilicet mentis intellectus, quo videtur Deus; sed quia ille unus duobus modis videt Deum, per scilicet mystica et moralia, ideo duos oculos habere dicitur Ecclesia. Duo ergo sunt oculi Ecclesiæ mysticus et moralis. Mysticus est acutior, moralis dulcior. Ideoque sponsus ad sponsam dicit: *Corde nos cepisti, uno ex oculis tuis* (Cant. iv), quia mystico oculo plus videt sponsa Christum, quam moralis. Et fortasse isti sunt oculi, quibus Paulus videbat æterna, ubi cœpit corporalia non videre. Vidit enim qui dixit: Quis es Domine? Videbat utique Christum, quem etiam Dominum fatebatur. Istis etiam oculis prophetæ dicebantur videntes, quia per revelationem ea quæ erant abscondita, mente cernebant. Hi ergo oculi defecerunt in eloquium nimio desiderio et cupiditate vehementi, tanquam opere lassati. Non est enim otiosus qui tantum verbo Dei studet; nec plurius est qui extra operatur quam qui studium cognoscendæ divinitatis exercet. Ipsa etiam sapientia maximum opus est et antefertur, Maria quæ audiebat, Marthæ quæ ministrabat (Luc. x). Et nota quia hic jam theoreticus demonstratur, cujus oculi in verbum Dei defecerunt. Oculi dico *dicentes*: *Quando consolaberis me?* Quasi dicat: Moras patior. Quod fit ut res dilata dulcior veniat. Et nota quod ait, *dicentes*. Lingua enim solet, non oculi loqui, sed vox eorum, est gemitus et oratio. Dum autem ardent spiritualia desideria, frigescunt carnalia. Unde subdit:

Vers. 3 (83). — « Quia factus sum sicut uter in pruina; justificationes tuas non sum oblitus. »

Quia factus sum sicut uter in pruina. [Aug., Ambr., Aug., Rem.] Ut est caro hujus mortis pruina cœlestis beneficium, quo quasi gelu concupiscentia carnis torpet et contrahitur. Quasi dicat: Ideo consolare quia factus sum sicut uter in pruina, id est divino beneficio scilicet gelu continentia omnem calorem corporeum, et carnalis concupiscentia ardorem restinxit. Hæc pruina refrigerat, non adurit: secundat sata, non internecat. Ideoque forte in transformationem cum Dominus gloriam resurrectionis demonstraret in monte, vestimenta ejus facta sunt alba sicut nix (Matth. xvii), quia non ipse solus erit a contagione peccati alienus, sed quicumque resuscitatur congelatis cupiditatibus resurget frigidus. Unde: *In resurrectione neque nubent neque nubentur* (Matth. xxii). Boni ergo sunt utres frigidi, id est in gelicidio constricti pruinis, non libidinis calore soluti, et sic justificationes Dei a memoria non labuntur. Unde subdit, *justificationes tuas non sum oblitus*, dum aliunde non cogitatur, quia torpet cupiditas,

A *fervet charitas. Vel ita; Ideo desidero hoc*, quia factus sum, comparatione futuri, sicut uter in pruina, id est vilis et nulli liquori idoneus: et tamen justificationes tuas non sum oblitus. [Haym., Ambr., Cassiod.] Vel per pruinam intelliguntur mali, qui non fervent charitate, sed algent infidelitate. Et est, ideo consolare, quia, factus sum sicut uter in pruina, id est inter malos, mihi commissa retinens, justificationes tuas, quibus plenus est uter. non sum oblitus, vel quia uter de exuviis sit mortui animalis, per ipsum justus intelligitur, qui castigat corpus cum vitis et concupiscentiis, qui ut pellis mortui non sentit frigus peccati, qui etiam non frangitur necessitatibus, qui mollis est animæ imperiis. Et est: Ideo consolare, quia factus sum sicut uter in pruina. Pruina sunt peccata sæculi quæ uter non sentit, id est carnalia desideria in me extincta, ut ea jam non sentiam tanquam extincta. Et ideo; justificationes tuas non sum oblitus. Quia vero scit tentationes non esse finiendas ante finem sæculi, de ipso quærit subdens:

Vers. 4 (84). — « Quot sunt dies servi tui? quando facies de persecutibus me iudicium? »

Quot sunt dies. Quasi dicat: Ita desidero videre salutare, sed *quot sunt* in hoc sæculo *dies servi tui*, dies ait, non anni, quia non sint annuæ moræ in hac vita; *quando facies de persecutibus me iudicium*, [Ambr.] id est quando fiet ultio. De persecutibus me, id est diabolo et ministris. Hoc de iudicio addit, cum quæsisset de diebus, ne quis Ecclesiam aliquo tempore ante iudicium, non futuram putet. Non enim finiatur ante iudicium, sed cur de eo quærit cum dicatur in Evangelio: *Non est vestrum scire tempora vel momenta* (Act. i), [Alcuin., Ambr., Alcuin.] Prophetat autem hic illam interrogationem apostolorum futuram, in qua, scilicet hæc prophetia impleta est. Ideo autem ait de persecutibus, ut quasi per hoc notet quod vult dies suos claudi, ut ab his liberentur. Vel de præsentibus accipitur illud: Quando facies de persecutibus me, id est dæmonibus, iudicium, id est vindictam (Rom. xvi). Hic enim conerit Deus Satanam sub pedibus nostris. Vel ita, ut alterum ad bonos referatur, alterum ad malos. Quot sunt dies servi tui? id est *quandiu differs* facere servis tuis, quod expedit. Quasi dicat: Fac servis pro misericordia, quando necesse est; et, quando facies de persecutibus me iudicium. Quasi dicat: Facias et impiis pro justitia. Nam ad hoc ut persequantur,

Vers. 5 (85). — « Narraverunt mihi iniqui fabulationes: sed non ut lex tua. »

Narraverunt mihi iniqui, ut fidem impediunt *fabulationes*, [Ambr., Aug., Ambr.] scilicet quæ in verba delectant tantum, unde alii ponunt *delectationes*, quod, id est, quæ delectatio est in sæcularibus litteris et in Judæis, et hæreticis, id est diversis sectis Judæorum et hæreticorum, qui quasi cujusdam fabulæ nenas narrant; *sed non sunt mihi ista ut lex tua*, quia,

VERS. 6 (86). — « Omnia mandata tua veritas : A
« iniqui persecuti sunt me, adjuva me. »

Omnia mandata tua sunt veritas, non ut in illis est vanitas, me ergo in eis veritas, non verba delectant, cujus est expers vana et errabunda **264** hæreticorum loquacitas *iniqui*. Quasi dicat : *Me veritas tua delectat*, et propter hoc iniqui *persecuti sunt me*, [Aug., Cassiod., Aug.] vel injuste, quia in me, non nisi veritatem [persequuntur]. Ergo *adjuva me*. Vel ita continua : Iniqui, quasi dicat, non modo, narraverunt fabulationes, sed etiam persecuti sunt me iniqui, ut depravent veritatem; sed *adjuva me*, quasi contra belluam, ut contra eos pro veritate certem. Hoc autem cum facit Ecclesia patitur tormenta. Quod et addit :

VERS. 7 (87). — « Paulominus consummaverunt B
« me in terra; ego autem non dereliqui mandata tua. »

Paulominus. [Aug., Ambr., Aug.] Quasi dicat : Ideo adjuva, quia *paulominus consummaverunt me in terra*, facta multa strage martyrum, adeo nimia persecutio contra carnalem infirmitatem. Sed quia non frustra dicitur, adjuva me, subdit : *ego autem non dereliqui mandata tua*. Sed ut possit perseverare usque in finem, subdit :

VERS. 8 (88). — « Secundum misericordiam tuam
« vivifica me; et custodiam testimonia oris tui. »

Secundum misericordiam tuam, [Ambr., Aug.] non meritum meum, *vivifica me*, ne amando vitam temporalem negem; et sic perdam vitam spiritualem. Dico *vivifica me*, et sic *custodiam testimonia oris tui*, id est martyria.

COLLATIO IN 3 CAPE.

VERS. 4. (84) — *In pruina*. Neoterici hebraicantes, in fumo בקיטור BEQTOR. Vocabulum ex Kiunhi significat omne quod ascendit instar fumi, ut *vapor*, *nebula*, nec male *pruinam*, ut habet etiam Hieronymus; ac utrolibet concupiscentiarum restinctio probe representatur.

VERS. 5. (85) — *Narraverunt mihi iniqui fabulationes*; לי זדים שוודא CARU LI ZEDIM SCHUOTH, hoc est *foederunt mihi superbi foveas*. Septuaginta sensum expresserunt, qui accommodatur hæreticis et perversis sectis, aut dogmatibus vaniloquis, quæ incautos hujusmodi fabulationibus fascinosos, in profunda præcipitia mittunt. Adde quod כרה CARAH ex Rab. Abraham, interdum significat *investigare mendacium*. Et שוה SIAH, per punctum simul locutionem, alios per iamin *foveam* שיה SCHIAH.

VERS. 6. (86) — *Iniqui*. In hoc verbo potest accusari vitium scriptoris qui posuerit nomen pro adverbio, *iniqui*, pro *iniquè*. Nam Græce est ἀδικως, id est *injuste*. Et ad eum modum interpretantur Hilarius, Ambrosius, Augustinus, hunc psalmum commentati. Quin Hebraice legitur שקר SAEGER quod Hieronymus et cæteri ferme interpretati sunt *falso*, *impie*, *frustra*, aut *gratis*, quantum potest etiam accipi collectim pro viris mendacibus, ut verterunt translator ad Campensem et Pellicanus. Verum duos comperimus ex antiquioribus qui legerunt et exposuerunt, *iniqui persecuti sunt me*. Alter est vetustissimus auctor Arnobius interpretatus *iniquos*, *dæmones persequentes*. Alter satis multo posterior, Cassiodorus interpretatur *perfidus*. Denique sive hoc sive lato modo psallas, nihil est periculi.

LAMED (175).

In æternum Domine. [Aug., Alc., Cassiod., Ambr.] Fessus expectator qui supra cupiebat dies suos claudi, et esse cum Christo, hic ostendit se non recusare laborem, imo est ardens ad serviendum ei, cui angeli serviunt et omnes boni et omnis creatura qui in hac duodecima littera virtutem Dei et facta describit, dicens temporalia finire, sed non mandata ejus, secundum illud; *Cælum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt* (Luc. xxi). Et quia hæc mandata intelligenda sunt diligenter et indaganda. Ideo congrue huic octonario præmittitur littera, *lamed*, quæ interpretatur *cor*, vel *sermo*, vel *cor-servitutia*, quia hæc præcepta prudenter sunt intelligenda, vel sollicitè servanda. Cælestia enim et casta sunt eloquia Dei, nihil in eis adulterina opinione miscendum est, sed totum sincera atque spiritali veritate resplendeat. Levetur ergo cor circumcisum ad ea; decet enim in te manere, quod in cælo perseverat et illud semper meditari. Unde in sequenti : *Nisi quod lex tua meditatio mea est*. Et illud : *In æternum non obliviscar justificationes tuas*. Serva ergo verbum Dei, et serva illud diligenter in corde tuo. Litteræ hujus sententia sic continuatur ad præcedentia, Dixit supra : *Paulominus consummaverunt me in terra*; sed quia non permisit eum Deus consummari in terra, admiratus Dei potentiam exclamat :

VERS. 4 (89). — « In æternum, Domine, verbum
« tuum permanet in cælo. »

In æternum, Domine, verbum tuum permanet in cælo. [Ambr.] Ad litteram; manet solemniter ordo cælestium statutorum. Labitur enim annus per dies et menses, et iisdem vicissitudinibus redit conversio solis et lunæ, et omnium lex semel instituta immutabilis manet. Hoc in mente tua imitare. De cælo mentis tuæ imaginem cape, quia Satanus in quo non mansit verbum de cælo cecidit in terram, quia non habebat locum in cælo, ubi una omnium obedientia discretis muneribus indiscretam præscriptæ constitutionis tenet concordiam, ideo ibi verbum Dei permanet in sæculum. Inde exclusus Satanus acrior ad nos devenit et tentationes solito asperiores tanquam iratus exercet, quia huc totus advenit. Ideo hic sunt mala; *in cælo autem permanet verbum*. Sed quia et ibi locus est vitiiis, quod et in cadentibus patet, eo quia ipsum cælum mutatur et præterit, non in æternum manet. Videtur hoc non de elemento cæli dictum, sed de virtutibus cæli. Cæli ergo sunt angeli in quibus nihil lubricum est; sunt et in terris cæli qui enarrant gloriam Dei, scilicet sancti : qui si in terra corpore sunt, in cælo tamen sunt mente. Unde : *Nostra conversatio in cælis est* (Phil. iii). Magis autem in angelis Dei permanet verbum, quam in hominibus, quia in hominibus variabilis est affectus. Justi tamen affectum magis quam elementum, hic cælum intelligi. Et est : Dico adjuva, vivifica,

(175) Hieronymus interpretatur *Lamed disciplinae* sive *cordia*

et custodiam testimonia. Quæ utique sunt custodienda, quia *in æternum*, [Aug., Ambr.] id est sine intermissione, o Domine, verbum tuum, id est observantia mandatorum tuorum permanet in cælo, id est in quocunque justo, vel in cælestibus spiritibus, quia supercælestes, et inferiores rationales creaturæ custodiunt ea. Et

VERS. 2 (90). — « In generatione et generationem
« veritas tua, fundasti terram, et permanet. »

In generatione et generationem. [Hilar., Ambr., Aug., Cassiod.] id est in duobus populis, scilicet legis et Evangelii, *permanet veritas tua*, id est Christus. Prius enim fuit in fidelibus Veteris Testamenti; postea in fidelibus Novi Testamenti. Et hoc ideo, quia *fundasti terram*, id est Ecclesiam, scilicet sanctos in fide, in qua permanent. Unde subdit, *et prima veritas tua* in ea, vel e converso, ipsa in veritate. Ad litteram enim terra movenda est.

VERS. 3 (91). — « Ordinatione tua perseverat
« dies; omnia serviunt tibi. »

Ordinatione tua perseverat dies. [Ambr., Cassiod., Aug.] Singulariter ille unus dies æternus intelligitur, qui non habet noctem. Ille dies est cui verus sol Christus nunquam occidit. Noster enim dies nocte clauditur, nec inde dubitandum quin in cælo et generatione permaneat verbum, *quoniam omnia*, et temporalia et æterna, *serviunt tibi*. Omnia enim pro suo nutu disponit, etsi diverso modo. Aliter, *In æternum*. Justus qui supradixerat, *persecuti sunt me*, et *consummaverunt me in terra*, quasi læderet eum hujus mutabilitatis et tentationum, inflammatus desiderio cælestis Jerusalem, et in eam suspiciens dicit: *In æternum, Domine, veritas tua permanet in cælo*, id est in angelis custodientibus æternam militiam: post cælum subdit de terra dicens: *In generatione et generationem permanet veritas tua*. Invenit iste in terra generationes quæ non sunt in cælo, cum ait in generatione et generationem. Qua repetitione vel omnes successiones notat, a quibus nunquam deest veritas Dei in sanctis, vel populum legis et Evangelii. Deinde subdit causam, quare veritas permaneat, quia *fundasti terram et permanet*, id est in Christo fundamento morantes in terra fundasti; et hi permanent in domo in æternum, quod non filii ancillæ; et *ordinatione tua perseverat dies*, quia omnia ista sunt dies quam fecit Dominus. Bene dico ordinatione tua, *quoniam omnia serviunt tibi*, scilicet omnia de quibus loquitur, quæ pertinent ad hunc diem: impii enim non serviunt. Vel ita: *in æternum*: [Ambr., Aug., Rem.] quasi dicat: *In verbum tuum*, id est in Filium supersperavi: et merito, quia *verbum tuum*, o Domine, id est Filius tuus *permanet in cælo*, id est in Ecclesia, scilicet in bonis, quod non in terra, id est in malis: scilicet Ecclesia paradus est dicta, in quo erat lignum vitæ. Permanet dico, in æternum secundum illud: *Sedes tua, Deus, in sæculum sæculi* (Psal. XLIV). [Aug., Gl. int., Haym., Gl. int., Ambr.] Deinde quia quod dixerat exponit subdens: *In generatione et generationem*, hoc

A ut supra, permanet *veritas tua*, id est Deus; sed hoc non habet a se, sed a te, quia *fundasti terram*, id est animam vel corpus, ne diffluat per concupiscentias. *Et permanet* in bono, nec majores etiam a se habet, quia *dies*, scilicet majores qui dicuntur dies, scientia, *ordinatione tua perseverat*, quidquid urgeat. Et merito dies scientia tuæ ordinationi subest, *quoniam omnia serviunt tibi*. Hoc in futuro implebitur cum omnia erunt ei subjecta: modo multi sunt servi peccati.

VERS. 4 (92). — « Nisi quod lex tua meditatio
« mea est: tunc forte periissem in humilitate
« mea. »

Nisi quod lex tua, [Aug., Ambr., Alcuin.] supra-dixit: *fundasti terram et permanet*. Unde autem liberetur terra, ut fundata permaneat, subdit hic, *nisi quia lex tua*, quasi dicat: Talis es tu, et lex tua est tam valida cujus meditatio a tantis liberat. Nisi enim, etc. Vel ita junge, *omnia tibi serviunt*, et merito, quia nisi hoc esset, quia lex tua est *meditatio mea* sciendi et faciendi, ut fuit Job *tunc* quando paulominus consummaverunt. [Gl. int., Ambr., Aug., Ambr.] Vel tunc, id est ideo, quia non meditarer *forte periissem in humilitate mea*, id est in dejectione et afflictione. Hæc est lex fidei, quæ per dilectionem operatur, qua impetratur gratia fortes faciens ne pereat in humilitate mortali. In hac iste jugiter meditatur, ne vincatur. Unde bene ait, nisi. Qui enim non ante exercetur in meditatione legis, in bello ignarus est.

VERS. 5 (93). — « In æternum non obliviscar jus-
« tificationes tuas, quia in ipsis vivificasti me. »

In æternum non obliviscar. [Cassiod., Ambr., Aug.] Quasi dicat: Nisi meditarer in lege, periissem; sed quia per legem vivo, non potest a memoria e'abi. Et hoc est, *in æternum*, id est per totam vitam. Vel in æternum, id est si semper viverem, *non obliviscar justificationes tuas*; id est legem quæ a peccato purgat. Vel ita: Sicut Israëlitarum in terra promissionis suæ memores liberationis ab Ægypto gratias agebant: ita et iste liberationis suæ memor, de spirituali captivitate dicit, in æternum, id est in æterna vita non obliviscar justificationes tuas, quasi in vera terra promissionis erimus memores, unde liberasti, et agemus gratias. Ideo non obliviscar justificationes tuas, quia *in ipsis vivificasti me*, nihil extra te petentem, quem Adam perdidit. Ecce unde fit ne periret in humilitate, Deo scilicet justificante. Et quia vivificasti me,

VERS. 6 (94). — « Tuus sum ego, salvum me fac;
« quoniam justificationes tuas exquisivi. »

Tuus sum ego. [Ambr., Aug.] Non vitiorum, non duorum dominorum, olim meus esse volui, et perii; modo tuus suum, et ideo salva, *salvum me fac*, et **265** debes, *quoniam justificationes*, etc. Vel ita junge, hoc modo: Tuus sum, quoniam non meas voluntates, quibus meus fui, sed *justificationes tuas*, ut sim tuus, *exquisivi*. Alii alia quærent. Ego autem exquisivi justificationes tuas. [Ambr., Aug.] Justifi-

cationes dicit, quæ futura signabant, ut agnus paschalis, etc. quæ sunt primordia fidei sine quibus nemo perfecte novit gratiam. Nemo ergo putet significantias Veteris Testamenti esse negligendas, quas iste tam studiose exquirat. Ideo salvum me fac quia

VERS. 7 (95). — « Me expectaverunt peccatores ut perderent me; testimonia tua intellexi. »

Peccatores expectaverunt me, [Aug.] quasi in sidiis latitantes expectantes donec transiret, ut tunc eum occiderent. *Ut perderent me*, faciendo consentire ad malum; sed inde non perii, quia *testimonia tua*, id est *martyria intellexi*. Nam etsi confidentem urgebant, non cessi intuens finem sine fine, id est æternam beatitudinem.

VERS. 8 (96). — « Omnis consummationis vidi finem; latum mandatum tuum nimis. »

Omnis consummationis vidi finem. [Aug., Alcuin., Ambr.] Intraverat enim iste in sanctuarium Dei; viderat novissima, viderat alta Dei, quæ non possunt explicari. Sed brevi sententia dicenda concludit, dicens; *vidi finem omnis consummationis*. Consummatio est omnium perfectio virtutum, scilicet pro summo bono omnia facere, usque ad mortem pro veritate certare, cujus finis est in regno Christi excellere, scilicet ipse Christus quem mente vidit venturum. Quasi dicat: *Intellexi testimonia*, et, *vidi consummationis omnis finem*, id est Christum, qui est retributio et beatitudo nostra. Et ideo *mandatum tuum*, quod est *nimis latum*; est mihi, latum, quasi facile factum. Illud latum mandatum est *charitas*, sine qua non valeret inter quæcumque tormenta *martyria* consistere, in qua mille angustiae sunt, sed angusta via facit ire, in qua tota lex pendet et prophetæ. Latum est ergo mandatum *charitatis*. Quid enim latius quam ut ibi pendat tota lex et prophetæ? Vel ita: dico, *intellexi testimonia tua*, et vere. Nam omnis consummationis vidi finem, id est, intellexi, in quo debeat consistere finis omnis bonæ actionis, scilicet ut nemo in se, sed in Domino gloriatur. Et ita hoc vidi, quod mandatum tuum est nimis latum, quia etiam inimicos diligo. Augusta namque via per gratiam est nimis lata, ut etiam inimicos diligere faciat. Vel, vidi finem omnis consummationis, quia intellexi complenda esse præcepta Dei, non obtentu terrenorum, sed æternorum; latum mandatum tuum nimis. Vel ita est consummatio malitiæ, et est consummatio iustitiæ, sed utriusque finis est Christus, quia consumit malitiam, et consummat iustitiam: illam consumit dolendo, hanc consummat remunerando. In primo ergo adventu quando jam mundus in maligno positus consummaverat suam malitiam, fuit Christus finis consummatæ malitiæ. In secundo adventu erit finis consummatæ iustitiæ. Et ideo ait, omnis consummationis vidi finem, id est, intellexi Christum esse finem malæ et bonæ consummationis. Consummata enim malitia sæculi venit Agnus Dei, qui per crucem eam finiret, et

consummatæ iustitiæ finis est Christus, quia remunerat; et vidi mandatum tuum *charitatis*, nimis latum, hoc ut ante intelligendum est. [Cassiod., Alcuin.] Vel ita: Vidi finem omnis consummationis, quia omnibus sæcularibus terminum videt impositum spiritu prophætico; sed mandata tua non habent finem, quia latissima sunt. Et hoc est quod ait, mandatum tuum est latum nimis. Et ideo illis temporalibus spritis, hæc petantur: nimis, dicit pro charitate, quæ dicta prophetarum et totam legem concludit. Vel ita, et mutatur etiam ordo litteræ: Mandatum tuum, quod est nimis latum, id est dilectionem Dei et proximi, vidi, id est cognovi esse finem omnis consummationis, quia omne bonum opus in charitate radicitur et formatur.

COLLATIO IN LAMEN.

VERS. 3 (91). — *Ordinatione tua perseverat dies.*

לְמִשְׁפָּטֶיךָ יָצֵד חַיִּים LEMISCHAPATECA AMEDU HAION, *permanentia* quæ includitur in verbo יָצֵד AMEDU, id est *steterunt*, potest trifariam referri. Primo ad dierum consistentiam, velut Septuaginta. Unde ad verbum transferentes Cajetani interpretes, *judiciis tuis steterunt hodie; minuscule superposuerunt Scriptura omnes dies*. Quem sensum et Pellicanus secutus est. « Singulos dies, inquit, tuos, iudiciis et ordinationibus subsistere fecisti usque nunc. » Secundo potest respicere superiora, nempe, veritatem, terram, verbum; quod videtur Hieronymus fecisse, *judicio tuo stant usque hodie; et Præteritis, iudiciis tuis permanserunt hodie*. Item Sanctes, *ad iudicia tua facienda steterunt usque ad hanc diem*. Postremo accipias quasi clausulam respiciat sequentem. Sic enim transtulit Munsterus, *juxta decreta tua, omnia consistunt hodie*. Nam omnia obsequuntur tibi. Paraphrasis Campensis, *itidem: Quibus modis unumquodque subsistere voluisti, usque in hodiernum diem subsistit*.

VERS. 4 (92). — *Nisi quod lex tua meditatio mea est, tunc forte periissem in humilitate mea.* Particula, *forte*, non videtur haberi in Hebræo, cum duntaxat legatur תָּא אַז, quod juniores omnes vertunt simpliciter, *tunc*, aut *jam*. Et in Græco est τότε ἂν, id est *tunc utique*. Et videtur *forte*, sententiæ officere. Nec enim dubitandum est quin per eundem sit, legis divinæ meditatione sublata. Hinc Ambrosius interpretatur: *Alioquin in humilitate mea*. Quod certitudinem indicat ac non dubitationem. Atqui Hier. manifeste transtulit *forte*. Nec est semper nota dubitandi, quoniam ex quodam tropo loquendi, insinuat quidquam inconstantiae voluntatis nostræ. Quasi dicas; *Nisi quod lex tua meditatio mea est, tunc insurgens fortis tentatio, me debilem et inconstantem, utpote meditatione legis destitutum, funditus perdidisset*. Et hæc est sententia Hilarii in hunc locum, qui non semel forsitan repetit. Quod ne quis dissidat, ait: « Frequenter admonuimus humilitatione id significari, cum tentationibus anima subjecta est, et infirmitati suæ derelicta humilis efficitur. Lex ergo ei meditatio est, et nisi ei meditatio fuisset, forsitan in humilitatione periisset. Non est ergo meditatio legis, cum tribulamur et angustiamur relinquenda, sed cum variis corporum infirmitatibus affligimur, cum inter persecutionum bella vexamur, constans in nobis, debet legis esse meditatio. Urant enim licet in excidium fidei ignes, lacerent quoque ad periculum salutis flagella, effodiant etiam ad eliciendam impietatis confessionem, redempta a Deo corpora unguæ, dicti tamen prophetici meminisse debemus, ut consortes ipsius simus. Dicamus et nos patientes atque vincentes: *Nisi quod lex tua meditatio mea est, tunc*

forte periissem in humilitate mea. » Hactenus D. Hilarius; quod si fuisset aliqua quæstio de Græca *ἔν* particula expletiva, quod Latinus interpret vertit *forte*, puto non tacuisset Hilarius, præsertim eo quod sententiam labefactare videbatur. Siquidem paulo post in eadem parte psalmi, alio versu dicit: « Frequenter admonuimus, non posse satisfactionem intelligentiæ ex Latinitatis translatione præstari: » De hoc etiam vocabulo, aliis nonnihil est annotatum.

□ MEM.

Quomodo dilexi [Cassiod.] In hac tertia decima littera, loquitur vir justus, qui meditatione prophetarum, et Evangelii profecit, dicens se super seniores intellexisse, et ideo esse Scripturas sibi dulces super mel [Ambr. et Hier. Ambr., Alcuin.]. Et quia hoc est ei per charitatem, ideo congrue huic octonario præmittitur littera Men, quem interpretatur *viscera vel ex ipsis*, quia agit hic de charitate quæ est ex ipsis medullis. Per hoc ergo intelligitur multiplex dilectio, quia legem ex toto corde amat. Unde in ea Novum Testamentum invenit et superat eos qui tantum veterem prædicant. Quasi dicat: Intellexi testimonia, vidi finem. Et merito, quia

VERS. 1 (97). — « Quomodo dilexi legem tuam, Domine; tota die meditatio mea est. »

Quomodo, admirative dicit, *dilexi*, non timui, *legem tuam, Domine*. [Gl. int., Ambr.] Ecce unde sit ei latum mandatum, ostendit. Dilectio enim est latitudo mandati. Qui autem diligit quod jubet Deus, et ipsam jussionem, qua illud jubetur, quæ est lex diligit. Et nota quod dum ait: Domine, ipsum testem invocat: quem diligit, qui vere diligit Deum legem ejus diligit. Deinde exponens qualiter legem diligit, subdit, *tota die*, etc. [Aug., Ambr., Aug.] Quasi dicat: Hoc modo dilexi legem tuam, quia *lex tua meditatio mea est*. Tota die, id est continue, etsi caro impediatur. Et bene ait, die, et non nocte, quia semper est dies meditantis in lege. Qui autem Novum Testamentum in ea esse nesciunt, illis semper est nox. Bene etiam ait, *tota die*, quidquid enim sancte agitur, meditari legem est. Talis pervenit in lege justitiæ, quia quærit justificari ex fide, quæ per dilectionem operatur. Unde habet inimicos, quos? Judæos, qui ex operibus gloriantur, de quibus subdit:

VERS. 2 (98). — « Super inimicos meos prudentem me fecisti mandato tuo, quia in æternum Domine mihi est. »

Super inimicos. [Ambr., Aug., Ambr., Aug.] Quasi dicat: Tota die meditabor in lege. Et ideo *super inimicos meos*, scilicet Judæos, paganos, hæreticos, qui vel non intelligunt, vel non operantur, *Prudentem me fecisti mandato tuo*, quia illi in signis, ego in veritate quiesco, quia illi zelum Dei habent, sed non secundum scientiam, quia suam justitiam constituere volunt, sed iste justitiam quærit per fidem Christi, quæ est ex Deo. Ita prudentem me fecisti mandato tuo *quia in æternum mihi est*, id est sic interpretor, ut ipsum mandatum sit in æternum; et ad æternitatem mihi valeat. Illis vero tantum est in sæculum. Illi enim temporalia

A præmia ut filii Agar servi ex mandato quærent, et ideo non est illis in æternum, sicut huic finito sæculo. Secundum illos nullum potest esse legis mandatum, secundum istum in tabulis cordis erit dilectio Dei in æternum, et præmium mandati custoditi; erit ipse Deus, qui mandavit, quando erit Deus omnia in omnibus.

VERS. 3 (99). — « Super omnes docentes me intellexi: quia testimonia tua meditatio mea est. »

Super omnes docentes. [Ambr., Cassiod.] Quasi dicat: Super inimicos prudentem me fecisti, quia etiam intellexi *super omnes docentes me*, qui, scilicet erant de inimicis, id est super Scribas et Phariseos. Et hoc ideo, *quia testimonia tua meditatio mea est* in spiritu. Non enim in littera, sed in spiritu quiesco, quæ meditatio non est illorum qui falsa ibi sentiunt et docent.

VERS. 4 (100). — « Super senes intellexi, quia mandata tua exquisivi. »

Super senes. [Ambr., Cassiod., Aug.] Quasi dicat: Super docentes intellexi, quia etiam intellexi *super senes*, id est super seniores, corpore, non mente, quia melius intelligit novus populus qui hic loquitur, qui Christum accepit, quam ille senior Judæus qui præripuit benedictionem. Et hoc totum ideo, *quia mandata tua*, non hominum, sed Dei, quæ illi transgrediebantur, *quæsi*vi interius, non exterius accipi.

Potest etiam hoc totum accipi ex persona capituli ab illo loco: *Super omnes docentes me intellexi*. Hoc enim secundum caput benedicitur, non tamen vox mutatur. Unus est enim loquens Christus et Ecclesia propter illud sacramentum: *Erunt duo in carne una* (Ephes. v). Ita ergo, et in voce una, ait ergo, super omnes docentes me intellexi. Alius non super omnes docentes intellexit prophetas, sed Christus super omnes homines, quem Pater docuit, de quo ipse ait: *Sicut docuit me Pater, hæc loquor* (Joan. viii), quod difficillime ex persona ipsius Verbi intelligitur. Nisi quis utcumque capere valeat idem esse Filium a Patre doctum esse quod genitum. Cui enim non est aliud esse, aliud doctum esse, quod illi est esse, hoc est ei doctum esse. A quo enim ei est esse, ab illo simul est ei doctum esse. Ex persona vero hominis ubi formam servi accepit, facilius intelligitur **266** a Patre didicisse, quæ dixit. In qua forma servi constitutum maxime puerum potuerunt homines majoris ætatis docendum putare. Ideo super omnes intellexi, quia testimonia tua meditatio mea est, [Aug.] testimonia meditabatur quæ melius quam illi de se noverat. Doctores vero sunt seniores, de quibus dicit, super senes intellexi, per hoc nota ætatem qua puer inter senes sedebat, et super illos intelligebat, ut fecit in traditione seniorum de lavandis manibus. Ideo ait; Super senes intellexi: quia mandata tua quæsi vi, quia quem Dominus docet, facile doctores et senes superat. Hæc etiam membris quæ ipse docuit conveniunt, sicut ante legimus.

VERS. 5 (101). — « Ab omni via mala prohibui A
pedes meos, ut custodiam verba tua. »

Ab omni via mala [Cassiod., Ambr., Cassiod.]. Quasi dicat: Intellexi mandata et opere complevi, quia *ab omni via* ipsorum servorum et doctorum. Via dico mala, id est criminali, *prohibui pedes meos*. id est affectus: quasi dicat: Pronos et volentes ire in malum. Sed iste prohibuit ne perversitate eorum subverteretur, id est seniorum. Ad hoc prohibui, ut custodiam verba tua quod aliter non poterat.

VERS. 6 (102). — « A judiciis tuis non declinavi,
quia tu legem posuisti mihi. »

A judiciis tuis sic prohibui pedes meos a via eorum, quod non declinavi a judiciis tuis, [Cassiod., Ambr., Aug.] id est ab his quæ constituisti ad regulam vivendi, a semitis veteris vel novæ legis; cujus rei est causa quia tu, non Moyses, legem, id est Evangelium posuisti mihi. Vel ita: Ideo prohibui pedes, quia a judiciis tuis non declinavi, id est, semper timui judicia tua. Unde alibi: *A judiciis enim tuis timui* (Psal. cxviii, 120.). Et semper eis credidi, quia tu, intus digito tuo, legem posuisti mihi, id est scripsisti in corde, non ut sicut servus timerem, sed diligerem.

VERS. 7 (103). — « Quam dulcia faucibus meis
eloquia tua! super melori meo. »

Quam dulcia faucibus. [Ambr., Alcuin., Cassiod.] Quasi dicat: Intellexi mente, implevi opere, et etiam annuntiavi aliis, et hoc est: *Quam dulcia sunt eloquia tua* in quibus remissio, et vita prædicatur, *faucibus meis* cordis, non carnis ad deglutendum: *et ori meo* ad loquendum. Faucibus namque deglutit, ore loquitur, et loquenti sunt dulcia, et hoc *super mel.* [Aug., Cassiod., Aug.] Alii interpretes dicunt: *Super mel et favum ori meo.* Et nota quod ubique in iis comparationibus non, sicut ponit, sed super, quia hæc divinis non possunt comparari. Mel est Vetus Testamentum; favus Novum, id est melli comparantur eloquia Dei, quantum ad Vetus Testamentum: favo quantum ad Novum, quod est dulcius Veteri, sicut favus melle. Vel melli, quod expressum et eliquatum est, aperta doctrina similis est: favo autem illa quæ de obstrusis sacramentis, quasi cereis cellulis ore mandentis, id est disserentis exprimitur. Congrue ergo illa dicuntur in comparatione eloquiorum divinatorum, cum quibus eloquia ipsa similitudines et affinitatem habent.

VERS. 8 (104). — « A mandatis tuis intellexi
lexi; propterea odivi omnem viam iniquitatis. »

A mandatis tuis intellexi. [Aug.] Non mandata ipsa dico me intellexisse, sed a mandatis quia faciendo venit iste ad altitudinem sapientiæ, quia nisi per obedientiam mandatorum non venit ad sapientiam occultorum. Unde in libro Sapientiæ: *Conceptisti sapientiam, serva mandata et Dominus præbet illam tibi.* (Eccli. i juxt. Græcum.) Si aliter feceris, dicitur tibi in libro Jesu, filii Syrah: *Altiora e non quæsieris, vel fortiora te ne scrutatus fueris,*

170) Nun, juxta Hieronymum interpretatur sempiternum.

sed quæ præcipit tibi Dominus illa tibi gila semper; (Eccli. iii.) quia et antequam percipiatur sapientia et post perceptam sunt cogitanda. Quanto vero magis inflammatur eum dulcedo amplioris sapientiæ, tanto crescit amor justitiæ. Unde necessario odit omnem iniquitatem. Ideoque subdit: *propterea omnem viam iniquitatis, etc.*

(In \square Mem, si quæ minutula sunt, acile conciliantur.)

¶ NUN (176).

Lucerna pedibus meis [Cassiod., Alcuin., Ambr., Alcuin.]. In hac decima quarta littera, qui supra mandata intellexisse et servasse dixit, lumen verbi pedibus suis radiare gaudet, ex desiderio retributionem petens, et animam de humilitate, commendans. Hic enim agit de humilitate, quia initium boni et perfectionem Christo tribuit. Et quia eo illuminante et adjuvante, mandata intelliguntur et perficiuntur: ideo præmittitur littera nun quæ interpretatur unicus vel pascua eorum, id est Christus, qui est singularis adjutor, et pascua animarum. Recte ergo dicitur Nun, *unicus* vel *pascua eorum*, quia hic agitur de Unigenito Dei et æterni luminis claritate, qui est etiam pascua fidelium. Ipse enim nos pascit et reficit. Bona est hæc pascua, quia carpis illic novum florem, quia resurrectionis dedit bonum odorem; carpis illic liliium æternitatis, et rosam Dominicæ corporis et sanguinis. Docet autem humilitatem in hac pascua, id est in octonario isto, ubi agit de hac pascua, ipse etiam Christus qui est pascua nostra humilitatem in sedocuit. Ipse enim verus David humilis et manu fortis, Patri obediens, oves Patris sui divina prædicatione pascebat, quibus secundum Scripturas certis indicis suum probabat adventum. Littera sic continuatur. Quasi dicat: Sic et sic mihi et aliis profeci, et hoc non a me, sed, Verbum tuum, id est Christus, qui est Verbum in principio apud Patrem,

VERS. 1 (105). — « Lucerna pedibus meis verbum
tuum; et lumen semitis meis. »

Lucerna pedibus meis, scilicet pedibus mentis [Ambr., Gl. int.], quibus lucet in nocte hujus sæculi, ut lunæ radius, *et est lumen semitis meis,* id est, semitis bonorum operum. Attende quod idem verbum, id est Christus et lumen est, et lucerna; sed lucerna est Christus, dum ore nostro recensetur. Lucet enim in nobis tanquam in vase fictili, unde Apostolus: *Habemus thesaurum istum in vasis fictilibus* (II, Cor. iv): in se vero, lumen est inextinguibile quod illuminat omnem hominem venientem, etc. (Joan. i.) Mitte ergo oleum, ne deficiat tibi lumen lucernæ, oleum, inquam, misericordiæ cælestis et gratiæ, quo ungebantur prophetæ, quo cervicis nostræ dura mollescent, quo etiam collisa scopulis peccatorum soventur corpora. Nota etiam congruum verborum distinctionem, dum ait: *Lucerna pedibus, et lumen semitis.* Lucerna enim sufficit pedibus ad ambulandum. Semitis vero opus est luce expansa

ad illuminandum. Vel Verbum, id est Christus, dicitur lucerna secundum legem, ubi minus clare lucebat; lumen, secundum Evangelium, ubi aperte irradiat. [Aug.] Vel verbum intelligitur verbum omnis sanctæ Scripturæ, quæ est nobis lucerna. Unde Petrus: *Habemus certiore propheticum sermonem, cui intendentes benefacitis tanquam lucernæ in obscuro loco (II Petr. 1)*. Et est verbum tuum, id est omnis sacræ Scripturæ, scilicet verbum quod a prophetis, vel apostolis seminatur, est lucerna pedibus meis, mentis, in nocte hujus sæculi lucens, ubi sunt laquei, loveæ, quæ homo sua providentia non vitaret. Et idem verbum est lumen semitis meis, operum. Lumen tamen proprie quod ex se lucet, non est nisi Deus (*I Joan. 1*), qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum (*Joan. 1*). Unde: *Ego sum lux mundi*. Lucerna autem est creatura, quæ participat lumine. Ideoque de Joanne dicitur: *Paravi lucernam Christo meo (Psal. cxxx1)*. Cum igitur unigenitum Verbum æquale lumen gignenti dicatur, et homo ab illo illuminatus dicatur lucerna, et nec homo sit Verbum, quod est lumen, nec illud Verbum sit lucerna, manifestum est de hoc non hic agi, ubi idem verbum lumen et lucerna dicitur. [Cassiod.] Et nota quod prius dixit, pedibus, deinde semitis, ut nec prius clarificati corde, post rectis gressibus ambulemus.

VERS. 2 (106). — « Juravi, et statui: Custodire « judicia justitiæ tuæ. »

Juravi et statui. [Ambr.] Quasi dicat: Verbum est mihi lumen. Et ideo præeunte hac luce, quasi in lumine ambulans, *juravi*. Alioquin infirmus dicit Jesus non esse jurandum omnino (*Matth. v*). Nemo enim bene jurat, nisi qui potest scire quod jurat. Deinde exponit jurare *et*, pro id est, *statui* quasi per sacramentum, quia ita fixus est in eo, ut statuere habeatur pro juratione. Quasi dicat: Ego tanquam bene ambulans ad lucernam, et rectas semitas habens. *Juravi et statui*, id est firmiter statui. Quid? *custodire judicia justitiæ tuæ*, inter quælibet pericula. Quod sit per fidem, dum sub Deo justo iudice, nec bonum sine fructu, nec malum impunitum credatur. [Ambr., Aug.] Ideo, ait, statui custodire judicia justitiæ tuæ, ut credam, scilicet cuique retribuendum esse secundum merita, et etiam quæ hic aguntur in bonis et in malis justo iudicio Dei fieri ut a nullo moveatur perfectus, sed pro hac fide sustineat gravia.

VERS. 3 (107). — « Humiliatus sum usquequaque, Domine; vivifica me secundum verbum « tuum. »

Humiliatus sum. [Aug., Ambr.] Quasi dicat: Et ideo quia custodio *humiliatus sum usquequaque*. Vel usque valde, a persecutore, non dico humiliavi me, ut humilitatem quæ in præcepto est, intelligi sit necesse; sed humiliatus sum vehementi persecutione; sed ne fides deficiat, o *Domine, vivifica me secundum verbum tuum*, id est secundum promissum tuum, ut custodiam judicia justitiæ tuæ. Aliter, et anima moritur in tribulatione, nisi vivifies. Vel de virtute humili-

tatis agit, cum ait: *Humiliatus sum usquequaque*; hoc volebat, qui custodit judicia justitiæ tuæ. Beatus qui gloriatur humilitate magis quam potestate: potestas enim decipit; humilitas non destituit. Ideo, o *Domine, vivifica me secundum verbum tuum*, ut secundum verbum tuum vivam, et omnia cum ratione faciam. Et o

VERS. 4 (108). — « Voluntaria oris mei beneplacita fac, Domine, et judicia tua doce me. »

Domine, fac voluntaria oris mei beneplacita, [Aug., Ambr., Aug.] id est sacrificia laudis charitate non timore oblata, placeant tibi, ne reprobos, sed approba sacrificia laudis confessione oblata charitatis, non alio modo. Et ideo bene ait, *voluntaria*. Voluntaria enim est confessio laudis, quam iste inter angustias offert; qua oblatione placatus, *Et iudicia tua, Domine, doceme*, [Aug., Cassiod.] quæ fidelibus aperis, quæ sæpe dixit se accepisse, ex ardore charitatis iterum petit. Jam enim noverat; sed quærit addi. Ideo doce, quia

VERS. 5 (109). — « Anima mea in manibus meis semper; et legem tuam non sum oblitus. »

Anima mea, est in manibus meis semper. [Aug.] Plures libri habent *in manibus tuis*. Unde nullus potest eam rapere. Unde: *Iustorum animæ in manu Dei sunt (Sap. 111)*, in manu cuius et nos sumus et sermones nostri. *Et tuis manibus adjutus legem tuam non sum oblitus*. Inde potest videri anima in manibus Dei locata, hoc quidem planum est, sed nonnulli codices habent: *Anima mea in manibus meis semper*, quod quomodo intelligatur ignoro. Videtur junior ille filius animam in manibus suis habuisse, dum dixit Patri: *Da mihi portionem substantiæ quæ me contingit (Luc. xv)*, unde perierat. Ideo mortuus erat, nisi dicatur: *Anima mea est in manibus meis semper*, id est in operibus meis. [Ambr., Aug., Ambr.] quia semper laboro pro anima, eo quod eam semper offero tibi vivificandam, ut alibi dicitur: *Ad te levavi animam meam (Psal. lxxxv)*. Et legem tuam non sum oblitus. Nota ordinem verborum, et vide qualiter iste profecit; humiliatus enim vivificatur, secundum promissionem Dei vivificatus spiritu voluntarius est minister, non ex necessitate. Deinde talis factus docetur judicia Dei quod sunt inscrutabilia. Hæc autem sunt ut non reddat mala pro malis. Hæc autem doceri potest qui **267** animam semper intendit ad Deum, et legis Dei non est oblitus. Unde jam lætus et securus dicit:

VERS. 6 (110). — « Posuerunt peccatores laqueum mihi; et de mandatis tuis non erravi. »

Posuerunt peccatores laqueum, [Ambr., Cassiod.] quasi dicat: Non sum oblitus legem tuam, sed licet peccatores ponant laqueum, non erravi. Et hoc est: *Posuerunt peccatores laqueum mihi, et de mandatis tuis non erravi*. Mandata Dei sunt cœlestis antidotum contra laqueos et venena sæculi, quibus non capitur qui a mandatis tuis non declinat; quia juxta ipsa non in ipsis sunt insidiæ.

VERS. 7 (111). — « Hæreditate acquisivi testimonia tua in æternum, quia exsultatio cordis mei sunt. »

Acquisivi hæreditate, [Ambr.] id est firma possessione a Deo, cujus hæres est iste qui prius fuit hæres Adæ. Quid? *testimonia tua*, scilicet ut testis Dei, id est ut martyr essem. Et hoc est mihi in æternum; quia non est in eis gloria temporalis, vana querentium, sed æterna gloria ad tempus patientium, et sine fine regnantium, *quia exsultatio cordis mei sunt*, etsi afflictio corporis sunt. Et cum sint exsultatio, lætus

VERS. 8 (112). — « Inclinavi cor meum ad faciendas justificationes tuas in æternum: propter retributionem. »

Inclinavi cor meum. [Ambr., Aug.] Vel ita continua: per humilitatem; superba enim respuit Deus, *ad faciendas justificationes tuas in æternum propter retributionem*. Justificationes dicit opera bona, quæ operamur circa necessitates proximorum, quæ non erunt æterna. Quomodo ergo in æternum facturi sumus justificationes? Sed ista sine dilectione facta, non sunt justificationes. Ipsa autem dilectio æterna est, eique æterna parata est retributio; et ipsa in æternum diligens, in æternum meretur habere quem diligit. Quod ergo ait, in æternum, ad utrumque referendum est, scilicet ad meritum dilectionis æternæ, et ad præmium retributionis æternæ.

COLLATIO IN J NUN.

VERS. 3 (109). — *Anima mea in manibus meis*. Hoc in loco docet Hieronymus codices Græcos esse falsatos: *ἐν ταῖς χερσίν σου*, id est in manibus tuis. Quam lectionem habet editio Romana, et quam sequitur Augustinus, licet alteram non taceat. Sed sciendum, (ut ait Hieronymus) apud Hebræos, et apud Septuaginta, et apud omnes alios interpretes, scriptum esse, *in manibus meis*, et non *in manibus tuis*, quod Hebraice dicitur בְּכַפַּי BECAPAI. Et omnes apud Græcos ecclesiastici interpretes, istum locum sic edisserunt, et est breviter sensus: Quotidie periclitor, et quasi in manibus meis sanguinem meum porto, et tamen legem tuam non obliviscor.

VERS. 8 (112). — *Propter retributionem*. Recentiores, *usque in finem*. Pellicanus tamen accipit, *usque in finem*, id est ad unguem, perfecte; Paraphrasis Campens. *usque in finem vite mee*; translator tamen e regione habet, non sine causa. Cæterum jam diximus semel עָבַד EQVEB, significare Hebræis, *finem et mercedem*, eo quod est finis laboris. Et Hieronymus vertit, *propter æternam retributionem*. Ac interpretes pro Cajetano posuerunt, *studens æterno fini*. Et Nebiensis, *ad æternum finem*.

□ SAMECH (176').

Iniquos odio habui [Cassiod., Haym., Ambr.] Qui supra dixit lumen verbi pedibus irradiare, in hac decima quinta littera agit de odio iniquorum, qui legi Dei adversantur. Et quia diligens cautela est habenda in odio inimicorum et in dilectione amicorum, Ideo congrue huic octonario præmittitur littera Samech, quæ interpretatur *audi*, vel *firmamentum*, quod concurrat, quia nemo firmatur qui non audit intus spiritualiter auribus mentis quid sequi debeat. Mysticum vero notat esse quod dictu-

(176') Samech est *adjutorium* juxta Hieronymum.

rus est, qui lectorem ad auditum vocat: Unde alibi ad mysticum intellectum, et rem diligenter intelligendam invitans Dominus ait: *Audi, populus meus, et loquatur Israel* (Psal. XLIX). Et alibi: *Qui habet aures audiendi audiat* (Luc. VIII). Hoc modo audiebat Propheta, qui alibi ait: *Audiam quid loquatur in me Dominus Deus* (Psal. LXXXIV). Non ergo ad auditum corporis otiose admoneris, qui suppetit universis ipso jure naturæ, sed ad auditum spirituales, ut non usu corporis, sed intellectu mentis subscriptorum versuum continentiam non negliger, sed attente audias. Quasi dicat: *Inclinavi cor meum ad faciendas justificationes tuas*.

VERS. 4 (113). — « Iniquos odio habui; et legem tuam dilexi. »

Iniquos autem, vel, ex lege, alia littera odio habui, quicumque sint, [Ambr.] quia nec amici contra Deum audiendi sunt. Hoc autem non otiosis auribus, sed attentis audiendum est. Hoc enim videtur consentire illi, quod Dominus ait: *Qui non oderit patrem et matrem, et uxorem et filios et fratres propter me, non est me dignus* (Luc. XIV). Dissentire autem videtur ab eo quod alibi idem Dominus præcipit dicens: *Diligite inimicos vestros*, etc. (Matth. v.) Et ab eo quod in lege præcipitur de honorandis parentibus (Deut. v), sed hæc inter se contraria non esse intelligit, qui causas dilectionis et odii diligenter attendit. Natura enim quam Deus creavit in omnibus est diligenda et adjuvanda, iniquitas autem odienda et disperdenda. Sunt ergo diligendi qui persequuntur, in quantum homines; et odiendi, quia mali. Aliquos enim pie amare et odisse possumus, ut quos dilexeris odisse, et quos oderis amare conveniat. Similiter amici vitandi sunt, qui mala suadent: qui sæpe flectunt quos ferrum non vincit, quod audiendum est et caute agendum. Amandi etiam sunt parentes et amici, sed non plus quam Deus. Unde ipse ait: *Qui diligit patrem et matrem plus quam me, non est me dignus* (Matth. x). [Ambr., Aug.] Et est: Iniquos, id est exsortes legis, odio habui, non quia homines, sed quia mali. Non enim David Saulem oderat hominem, sed persecutorem. Quare odio habui? Et, id est quia *legem tuam dilexi*. Ita judicat quod non naturam odit in hominibus iniquis qua sunt homines; sed quod legi quam diligit, contrarii sunt. Et quia legem dilexi, ideo tu

VERS. 2 (111). — « Adjutor et susceptor meus es tu; et in verbum tuum supersperavi. »

Adjutor meus, [Aug., Ambr., Cassiod.] ad bona facienda, *Et susceptor meus* ad mala evadenda. Vel, *tu es* adjutor meus, per legem, et susceptor meus, per Evangelium, per incarnationem, ne legi carnis ulterius iste subsit. De qua susceptione sequitur: *Et in verbum tuum*, non in legem, non in prophetas, sed in verbum tuum, id est deitatis præsidium, in quo nullus decipitur, in quo a morte solvimur. [Aug., Ambr.] Vel, in verbum tuum, id est

in promissionem tanquam filius promissionis *su-*
persperavi semper addens spei. Ergo

VERS. 3 (115). — « Declinate a me, maligni; et
« scrutabor mandata Dei mei. »

Declinate a me, maligni. [Ambr., Cassiod., Ambr.,
Aug.] Qui in Christum sperat a perfidorum consor-
tio se separare debet, sicut iste facit. Hoc autem
dicit de perstreptentibus, qui contentione Scriptu-
ras lacerant, quibus non est votum converti, qui-
bus confligentibus non possumus mandata scrutari.
scrutabor mandata Dei mei. Ubi enim est malignitas,
non est mandatorum cœlestium custodia. In male-
volam enim animam non intrat sapientia, unde
alibi : *Quærunt me mali et non inveniunt.* Simpli-
cem mentem et defæctum animum diligit Chri-
stus. Non potest immaculatæ virtuti ullum cum ma-
culosis contubernium esse flagitiis. Et nota quod
ait, scrutabor mandata, et non ait, faciam, quia
mali ad facienda mandata nos exercent; sed a scru-
tandis avocant, modo persequendo, modo litigando,
vel honorando nos, ut tempora quæ legi Dei debemus
terrenis eorum negotiis juvandis impendamus;
modo premendo infirmos, ut ad nos refugere ne-
cesse sit. Talium ergo turbulentorum tædio, et
legis Dei desiderio, clamat iste : Declinate a me,
maligni, et scrutabor, quasi muscas irruentes ab
oculis abigit : quibus fugatis, ab adjutore suo pre-
catur suscipi, dicens :

VERS. 4 (116). — « Suscipe me secundum elo-
« quium tuum, et vivam; et non confundas me ab
« exspectatione mea. »

Suscipe me : [Ambr., Aug., Ambr., Aug.] illis per-
mistus suscipi non poterat. Et nota quod supra
dixerat, susceptor meus es tu : hic dicit, sus-
cipe, ac si dicat : Tu qui susceptor es, magis ac
magis *suscipe*, et hoc *secundum eloquium tuum*, id
est promissum. Sicut promisit, fieri petit sibi, et
ideo non est temerarius, si hoc petit. Suscipe dico,
ut ad futura veniens, propter quæ omnia tolero,
vere vivam. Sic de futuro dictum est, *et vivam* quasi
dicat : Modo non juvatur, quia modo corpus mor-
tuum est propter peccatum; *et* ut tunc vivam. *Non*
confundas me ab exspectatione mea, id est largius da
Spiritus sanctum, per quem charitas diffusa est in
cordibus nostris (Rom. viii), qua diffusa spes non
confundit (Rom. v), ac si dicat : Non vincantur ad-
versis, qui in te sperant; et quasi responsum sit ei
in silentio : Si non vis confundi ab exspectatione
tua, non intermittas meditari justificationes meas,
sentiens istam meditationem plerumque impediri
languoribus animæ, inquit :

VERS. 5 (117). — « Adjuva me et salvus ero; et
« meditabor in justificationibus tuis semper. »

Adjuva me, [Ambr.] quasi dicat : Non confundas,
sed adjuva me. Qui sperat præsumit de auxilio in quo
certa salus. Supradixit : *Adjutor meus es*; hic ju-
vari petit, quia quamvis hic accipiamus, tamen
semper est rogandum, nequando per negligentiam
perdamus. *Adjuva* dico, *et salvus ero*, et accepta

A salute, *meditabor*. Hoc ideo dicit, ne aliqui adjuti in
adversis, postea negligentes sint in sæculis [f. secun-
dis]. *Meditabor*, dico, *in justificationibus tuis*, hoc
firmiter tenens, quod nemo justus est nisi a te : et hoc
faciam *semper*. Hoc ideo dicit, ut semper sit homo
humilis, confitendo peccata, non se justificans, ut
Pharisæus (Luc. xviii). Ne hic tantum, sed in fu-
turo etiam sit humilis; non sibi, sed gratiæ Dei
attribuens gloriam. Omnis enim creatura, quæcum-
que bona habet, accepit a Christo, qui est auctor
totius creaturæ. Et est, *meditabor*, scilicet in justi-
ficationibus tuis semper, vel quandiu vivet, vel
quando cum angelis laudes Dei cantabit. Ideo sem-
per, quia

VERS. 6 (118). — « Sprevisi discedentes a ju-
« diciis tuis, quia injusta cogitatio eorum. »

Sprevisi omnes discedentes. [Aug., Ambr. Haym.]
Vel ita continua : Hoc ideo peto, scilicet ut adjuves,
quia *sprevisi*, vel ad nihilum, deduxisti, quod ex
Græco habetur, *omnes discedentes a judiciis tuis*,
scilicet qui non confitentur peccata. Et merito, *quia*
injusta est cogitatio eorum, qua forsitan se excusant
per debilem naturam. [Cassiod. Aug.] Vel ita, ideo
discedunt, quia injusta est cogitatio eorum. Injusta
cogitatio est, velle peccare, et iudici nolle satisfacere.
Sufficientem causam discedendi apposuit cogitationem.
Cogitatione enim acceditur ad Deum, vel
disceditur ab eo, a quo omnia bona vel mala procedunt.
Et ideo sprevisi, quia

VERS. 7 (119). — « Prævaricantes reputavi om-
« nes peccatores terræ; ideo dilexi testimonia
« tua. »

Prævaricantes sunt, [Aug.] quales ego *reputavi*,
vel existimavi, vel deputavi, *omnes peccatores terræ*;
quia et si prævaricatio non est ubi non est lex, et
non omnes habent legem scriptam per Moysen, scilicet
datam, habent tamen naturalem, dicentem : *Quod tibi non*
268 *vis fieri, alii non feceris* (Tob. iv); [Ambr., Aug.]
contra quod omnes faciunt, et parvuli sicut in patre
sunt peccatores, sic et prævaricatores. Omnis ergo
peccator est prævaricator. Et nota quod ait, *Peccatores*
terræ, quia sunt et peccatores cœli, sicut ille qui ait :
Peccavi in cælum et coram te (Luc. xv), et quicumque
minuit gratiam quam accepit de cœlo, quam Spiritus
sanctus infudit. Peccat ergo in cælum, qui cœli incolæ
cælum relinquit. Peccator est terræ, qui terrenis
involvitur delictis. Ideo *dilexi*. Quasi dicat : Et quia
lex vel in paradiso data, vel naturaliter insita, vel
litteris iterata, fecit omnes prævaricantes, *ideo*
dilexi testimonia, quæ sunt in lege, *tua*, id est de
gratia tua, ut non sit in me justitia mea, sed tua.
Lex enim prodest, ut mittat ad gratiam, non solum
attestando eam, sed timore prævaricationis quam
fecit. Ideo ergo, ait, *dilexi testimonia tua*, quia
lex ad gratiam ducit, quæ sola liberat. Cognita
autem gratia Dei, quæ sola liberat a prævaricatione
legis, orat :

VERS. 8 (120). — « Confige timore tuo carnas
« meas; a judiciis enim tuis timui. »

Confige. [Aug., Ambr.] Quasi dicat : Dilexi testimonia tua. Et tu *confige timore tuo casto*, qui foras mittit timorem servilem (1 Joan. 17), quo poena timetur, non amatur justitia; *carnes meas*, ut Christo confusus sim cruce, timore : *Timui enim a iudiciis tuis*. Ita imple me timore, et perlice mihi hunc timorem quem habeo, ut sufficiat crucifigendis carnibus, id est ut velim et valeam patibulum crucis tuæ imitari, carnes pro tuo nomine martyrii clavis configendas tradendo. Vel ita potius, timore tuo, casto, qui permanet in æternum, confige carnes meas, id est comprime carnalia desideria, carnales concupiscentias. Ideo dicit *carnes*, quia inde non sciebat prævaricationem provenire. [Cassiod., Aug.] Et nota quod ait, *confige*, quasi dicat : Non solum religa ut latronem vel feram, sed *confige*. Qui diligit testimonia, configit carnes suas. Ideo dico, timore tuo, quia timor legis hoc non valet efficere. Jam enim timui a iudiciis tuis, cum lex minaretur poenam, id est timor legis servilis pædagogus in me præcessit, qui ad castum ducit. Sed non crucifigit carnem, quia vivit peccandi voluntas, et sequeretur opus si speraretur impunitas. Mallet enim licere, et dolet non licere, quia lex vetat, quia non spiritualiter delectatur ejus bono, sed carnaliter malum metuit quod minatur : charitas autem peccare timet, etiam si sequatur impunitas. Et est sensus : Da mihi castum timorem, quo confignantur carnalia vitia, ad quem petendum me quasi pædagogus, timor legis perduxit ; quo timore, a iudiciis tuis timui.

COLLATIO IN D SAMECH.

VERS. 2 (114).—*Adjutor*. Hebr. legitur סִּיחְרִי SITHRI, quod quidam vertunt *latibulum meum*, sive *absconsio mea*, id certe *protectionem et refugium*, ad certum *auxilium* dicit. Unde Hieronymus transtulit, *protectio mea*. Similem habet metaphoram, quod continuo sequitur, כַּנְיִי MAGINI, id est *scutum meum*.

VERS. 6 (118). *A iudiciis tuis*. Sic enim habent libri correctiores. Et apud antiquos legimus, a *justificationibus tuis*, nempe, apud Hieronymum, Augustinum, Ambrosium, Arnobium, Hilarium, Cassiodor. Et est manifestus error scribæ. Nam in superiori versu, *meditabor in justificationibus tuis*, habent eadem penitus verba Græce et Hebraice, quæ in hoc præsentii. Hebr. quidem חֲקִיךָ מִשְׁפָּטֶיךָ, Græce δικαιώματά σου, δικαιώματά σου. Sciendum tamen *judicia dici in Scriptura etiam Dei præcepta*. Nam teste Augustino in quæstionibus Exodi, q. 88 ; « *Judicium sane solet appellare Scriptura, quod justum est.* » Rursus in psal. LXXI, ad illum versum, *Deus, judicium tuum regi da* (Psal. LXXI), copiose ostendit idem pollere *judicium et Justitiam*. Illud præterea possemus probare, ex versu superiori in hoc psalmo : *A iudiciis tuis non declinavi, quia tu etc.*, ubi *judicia accipiuntur Dei præcepta*, quæ sunt ejus *justificationes*, ut interpretantur Hilarius et Cassiodorus, etiamsi possint intelligi *judicia quæ vindictam exercent, aut præmia conferunt*. Hilarius : « *Qualis autem custodia verbi Dei esse debeat, sequens versus docet*. Sequitur enim : *A iudiciis tuis non declinavi, quia tu posuisti legem mihi*. Hæc est igitur vera custodia, nullam in partem a Dei se iudiciis deflectere, nec levi saltem declinare decessu, sed intentum semper et immobile in eo

A quo institit permanere. Non declinat autem, quia Deus legem sibi statuerat. » Hæc Hilar. Nunc Cassiodorus : « *A iudiciis ergo tuis dicit, id est quod tua voluntas sancta constituit, et vivendi regulam nobis dedit*. Ab eis utique non declinare, hoc est in via recta consistere. Proinde anxie de hoc digladiari ineptum est. »

Cogitatio eorum. Nebiensis, Sanctos, Munsterus, Pellicanus, editio ad Campensem, vertunt *fraudentiam* aut *dolum*. Hieronymus, Præterea, Campensis, *cogitationem*; interpretes pro Cajetano, *sapientiam*. תְּרִמִּיתָם THARMITHAM.

VERS. 7 (119).—*Prævaricantes*. Omnes vertunt *scoriam, scorias, rubigines*. Sciendum LXX, ut apparet, deformasse vocabulum Hebraicum סִּיגִים SIGIM, a radice סִּיג סִּיג, id est *declinavit*, ut intelligas *declinantes*, qui prævaricantur legem. Si vero simpliciter סִּיגִים SIGIM, a סִּיג, sonat *scoriam*. Chaldaus tamen, *idola confregisti*.

B *Reputari*. Vel ut habet Hieronymus et Pellicanus sub secunda persona, *computasti, vel existimasti*. Alii dicunt *delevisti, aut cessare fecisti* LXX et Hieronymus vehementer in conjectationem adducunt nos, quod legerint heth, aspirationem fortem, pro he, aspiratione levi, cum sufficientem habeant communitatem, nec idipsum tacuit Sanctes in radice שַׁבַּת SABBATH. Et enim הַשַּׁבָּת HISSCHBATA, est *reputasti* הַשַּׁבָּתִי HISSCHABTI, *reputavi*, a radice הִשָּׁב HISSCHEB. At vero הַשַּׁבָּתִי HIPSCHABAT, a themate שַׁבַּת SABBATH, in conjugatione quam dicunt hiphil, significat *delesti, cessare fecisti*. Tandem utrobique sententia digna est.

VERS. 8.— (120).—*Confige timore tuo*. Hieronymus et cæteri legunt indicative *horripilavit*, sive *horrore concussa est propter timorem caro mea*. LXX legerunt imperatice seu deprecatorie סִּמְרִי SEMOR, et non סִּמְרִי SAMAR, præsertim si non assignantur punctorum notulæ, sic aut sic efferre cuique remanet integrum, nec extra significantiam dictionis verterunt LXX. Nam nomen ab eo deductum verbo, סִּמְרִי MASMAR, *clavum* designat, Isa. XLI : *Confortavit eum clavis ut non moveatur*. בְּסִמְרִי BEMASMERIM, id est *in clavis*.

Y AIN.

Feci iudicium. [Cassiod., Alcuin.] Qui supradixit se odio habere iniquos, in hac decima sexta littera petit adventum Christi, quia tempus est superbos destrui. Et quia tunc vigilandum est et sagaciter agendum contra fidei Christianæ adversarios, ideo congrue huic octonario præmittitur littera *ain*, quæ interpretatur *oculus*. Et intelligitur spiritualis oculus qui prævidet, quid teneandum sit vel non, quia hic sagax in discretionem legis ostenditur contra hæreticos et perversores. [Ambr.] Est et alter oculus, scilicet corporis, de quo si hoc accipiat, convenit alia hujus litteræ interpretatio. Interpretatur enim *Ain etiam fons*, quod concurret, quia inde oculis est origo, et quasi quidam fons peccati vel justitiæ. Si enim videns mulieris pulchritudinem, laudasti artificis opus, oculus tuus fuit fons justitiæ. Si etiam videns possessiones pupillorum, invasores eorum repulisti; sic quoque oculus tuus fuit fons justitiæ. Si autem aspiciens agrum pupilli vineis consitum, segetibus lætum, avaritiæ facibus accensus, transisti patrum limites, atque in possessionem indefensam improbus irruisti, oculus tuus fons et origo peccati et mortis perpetuæ fuit. Iste ergo spiritu prophetico prævidens iudicium Dei, in quo bonus non perit,

malus non eludit, bona fretus conscientia, dicit : A pentibus ejus intuitu sanarentur (*Núm. XXI; Joan. III*).

VERS. 1 (121). — « Feci judicium et justitiam ; non tradas me calumniantibus me. »

Feci judicium, etc. [Ambr., Aug., Ambr., Aug.] Quasi dicat : Conflige carnes, et confixis carnibus, *feci judicium* discernendo in judiciis ; et *justitiam* in operibus. Ecce qui petebat supra configi carnes, quæ impediunt judicium, jam facit judicium, quod et ipso nomine rectum indicatur, quamvis solet dici quotidiano usu nostri sermonis : Rectum est vel pravum judicium. Justitia vero est magis virtus animi, quam qui habet, recte judicat ; sed quia eam non facit in homine nisi Deus, hic non ipsa, sed opus ejus signatur nomine justitiæ : ideo intelligendum est sic, quod ait, feci justitiam, id est opus justitiæ. Et nota quod hoc dicere non est jactantia gloriosi et insolentis, sed assertio vitæ innocentis jure præsumpta, ne videatur dignus qui detur nocentibus. Defensio igitur est, non arrogantia. Qui autem confixus facit judicium et justitiam, debet orare ne timendo pati mala cedat inimicis, ut faciat mala, quia qui dedit vincere carnem, ne voluptate trahatur, dat etiam patientiam, ne dolore frangatur. *Ne tradas me*. Quasi dicat : Feci judicium, et ideo ne tradas, deserendo me secundum animam, et si secundum corpus, *calumniantibus me*, id est illis qui propterea adversantur, quia feci judicium et justitiam. [Ambr.] Ut homo timet iste in bello diaboli, sciens bellum impar sibi esse adversum spiritualia nequitiæ. Et ideo non fisus sibi humiliter petit :

VERS. 2 (122). — « Suscipe servum tuum in bonum : non calumnientur me superbi. »

Suscipe servum tuum in bonum. [Gl. int., Cassiod.] Quasi dicat : Non tradas, sed potius *suscipe* ut patronus, *servum tuum*, non alterius. Bene nominat se servum, quod est liberationis indicium. Servus dicitur a servando, eo quod captus ab imminente servatur interitu. [Aug., Ambr., Aug.] Suscipe, dico, *in bonum*, quem illi impellunt in malum, ac si dicat : Prosit etiam mihi, quod servus tuus sum, non alterius ; pretiosa est hæc servitus quæ virtutum constat expensis. Ideo timeo tradi, quia calumniatores contra meam innocentiam se erigunt et superbi. *Non calumnientur me superbi*. Quod ait, non calumnientur, Græca locutio est, minus usitata nobis. Et est sensus : Non calumnientur, id est non capiant, calumniando. Calumniarum autem maxima est, quod superbi dicunt, a nobis mortuum coli. Superbi vero sunt Judæi et gentes, hæretici, schismatici : quos omnes superbia de corpore Christi præcidit. Habent autem quique proprias sibi calumnias contra humilitatem Christianam ; quarum maxima est illa quam diximus. Calumniatur etiam diabolus, dicens : *Nunquid Job timet Deum frustra ?* (*Job 1*.) Sed horum omnium calumniæ tanquam colubrorum venena vincuntur, si quis fide attendit crucifixum, pro similitudine carnis peccati, in æneo serpente præfiguratum, quem Moses in deserto exaltavit, ut percussi a ser-

VERS. 3 (123). — « Oculi mei defecerunt in salutare tuum ; et in eloquium justitiæ tuæ. »

Oculi [Ambr., Aug., Ambr.] *mei*, interiores, defecerunt a se sitienter et ardentem intuendo, *in salutare tuum*, id est in Christum. Isti sunt oculi animæ non corporis, qui in Christum deficiunt, prævidentes futura supplicia, ut peccatorum gerendam annuntient poenitentiam, vel videntes Christi gratiam, per quam regnum cælorum certissime sperantibus datur. Et illi sunt oculi poenæ, ista sunt oculi gratiæ : et imperfectæ fortasse animæ sunt oculi suppliciorum. Perfectæ autem oculi gratiarum puriores, et sinceriores. Potest etiam una et eadem anima habere oculum suppliciorum, et oculum gratiæ, et ille dexter, et ille lævus est. Et ideo pluraliter dixit, oculi. Hi autem oculi istius defecerunt in Christum, [Aug., Ambr., Aug.] dum memor infirmitatis humanæ divinam in Christum 269 desiderat gratiam, ut sit justus ; et defecerunt in eloquium justitiæ tuæ. Eloquium justitiæ dicit verba evangelica, quæ Christus dicturus erat, ut nos justificaret. Nos enim sumus justitia Dei in Christo Jesu, ut ait Apostolus (*II Cor. v*).

VERS. 4 (124). — « Fac cum servo tuo secundum misericordiam tuam, et justificationes tuas doce me. »

Fac cum servo tuo. [Ambr., Cassiod., Hilar., Cassiod.] Quasi dicat : Non solum non tradas, sed *fac cum servo tuo*, non secundum justitiam meam, sed *secundum misericordiam tuam*. Non est fastidium petendi, ubi largitas est datoris. Infinita petit, qui secundum misericordiam quærit. Et nota quod ait : *Fac cum servo tuo*. Ecce in hoc liberum arbitrium indicat, quod gratiæ comparatur. Nota etiam quod ait tuo, quasi non alterius ; qui enim alterius servus est, statim cadit. *Et quid ? Doce me justificationes tuas*, [Aug., Cassiod.] quibus tu justos facis, non homo se. Justificationes quas jam accepit, semper petit, ut et ibi : *Panem nostrum quotidianum*, etc. (*Luc. II*.)

VERS. 5 (125). — « Servus tuus sum ego ; da mihi intellectum, ut sciam testimonia tua. »

Servus enim tuus, non peccati, *sum ego*, [Ambr., Aug., Gl. int.] quia non bene cessit, cum sui liber meus. Et quia servus tuus sum, ideo *da mihi intellectum*. Jam habet intellectum, sed uberiorem quærit, ut semper accipiat, et quodammodo de fonte lucis æternæ semper bibat. Dico da, ad hoc utique, *ut sciam testimonia tua*, quia opus est contra calumniantes. Ideo da intellectum, quia modo est

VERS. 6 (126). — « Tempus faciendi, Domine : discipaverunt legem tuam. »

Tempus tibi, o Domine, vel Domino, *faciendi*, non jam jubendi, quia legis jussa prodesse non potuerunt. [Aug., Ambr.] Claudus enim erat mundus, et titubante vestigio fidei, fluctuabat omnem substantiam suam in medicis nihil proficientibus erogave-

rat mulier illa evangelica. Faciendi ergo tempus, non jubendi. Est enim tempus tacendi, et tempus loquendi (*Eccle. 11*). Tempus legis dicitur tempus loquendi, ubi erat vox verborum sine operatione gratiæ; tempus vero Evangelii est tempus tacendi illa legalia, et operandi spiritualia. [Aug., Ambr. Aug.] Tempus ergo plenitudinis est dies salutis, est tempus Domino faciendi, hoc est ut pro nobis crucem ascendat, mortem subeat, peccatum et mortem tollat, vitam reparat. Ideo tempus, quia superbi Judæi de se præsumentes, suam justitiam constituere volentes, dissipaverunt legem tuam prævaricando, aliter agentes quam præceptum foret. Unde quilibet humiliati confugerunt ad gratiam subvenientem, et ita dissipata lege, tempus erat, ut per Christum misericordia veniret, ut ubi abundaret delictum, superabundaret et gratia (*Rom. v*).

VERS. 7 (127). — « Ideo dilexi mandata tua : super aurum et topazium. »

Ideo, scilicet quia tempus est gratiæ, dilexi mandata tua. [Alcuin., Cassiod.] Vel ita : prophetico spiritu prævidet iste tempora Antichristi, vel Antiochi, quando erit tribulatio et multorum abundabit iniquitas. Et quia videt illis temporibus legem Dei esse pollendam, clamat tempus esse subveniendi, ne salus populi pereat, dicens : O Domine, tempus est faciendi, id est adjuvandi, non differendi, quod expedit, quia dissipaverunt legem tuam. Et ideo, quia dissipant, quanto magis dissipant, tanto magis dilexi mandata tua. [Aug.] Id enim gratia fecit, ut ex dilectione impleantur mandata, quæ timore non poterant impleri. Dilexi dico, *super aurum et topazium* : hoc est quod alibi dicit, super aurum et lapidem pretiosum multum. Topazium enim dicitur lapis multum pretiosus, olim cum in Veteri Testamento lateret sub velo gratia, propter terrenam mercedem conabantur facere mandata, nec tamen faciebant, quia non amabant; sed cum amantur super aurum, omnis terrena merces vilis est, nec illis comparatur, et quia dilexi,

VERS. 8 (128). — « Propterea ad omnia mandata tua dirigebar; omnem viam iniquam odio habui. »

Propterea dirigebar ad omnia mandata tua, [Aug.] quibus dilectione cohærebam, ut ex rectis rectus fierem. Unde hoc sequitur, quod *omnem viam iniquam*, quæ est quasi naufragium rectæ viæ, odio habui. Qui enim amat rectam viam, necessario odit iniquam. Aliter enim ad omnia mandata non potest dirigi.

COLLATIO IN Y AIN.

VERS. 2 (122). — *Suscipe servum tuum*. Hieronymus, Prætoriensis, translator ad Campensem, sponde, sive fidem jube pro servo tuo. Sanctes, congruere fac servum; Munsterus, dulce fac servo tuo, id quod est bonum. Assonant Nebiensis, Pellicanus, et interpretes pro Cajetano. Campensis autem, instiga servum tuum. Quæque significantia verbo Hebraico respondet צָרַף אֶרֶב. Qui vero spondet pro aliquo, quasi suscipit personam illius pro quo spondet. Quando

præterea servus suscipitur in bonum, ad illud aptatur, et allicitur ipsius boni expetendo dulcore.

Tempus faciendi, Domine. In Hebræo ad litteram habetur Domino, לָדוֹנָי LADONAI, et græce τὸ κυρία. Hieronymus tamen apertissime vertit vocandi casa. *Tempus est ut facias, Domine*, quasi debeamus clamare Domino istud : *Tempus faciendi, sive ut facias, Domine*. Munsterus de suo admiscuit, ad eum modum transferens, *tempus est ut Dominus judicium faciat*. Nec perinde quadrat expositioni sanctorum. Chaldæus sic interpretatur : *Tempus est faciendi voluntatem Dei*.

D PHE (177).

Mirabilia testimonia tua, Domine. [Cass., Alcuin., Ambr.] In hac decima septima littera dicit se os aperuisse, et attraxisse spiritum, ut ejus audiat oratio, et plorasse, quia non est a Judæis lex custodita. Unde congrue huic octonario præponitur littera Phe, quæ interpretatur *erravit*; quia hic condolet his, qui a via veritatis errando calumniantur : quibus proponit quomodo scrutatur legem, et qualem intellectum habet in ea. Et quia Phe interpretatur *erravit*, merito huic litteræ lacrymabilis psalmus subjectus est, scilicet *aspice in me, et miserere mei et redime me a calumniis hominum, faciem tuam illumina*. Sed quia tardius venit desideratus, subdit etiam, *Exitus aquarum deduxerunt oculi mei in Threnis* quoque Jeremiæ, lacrymabilior series sub hac littera est, dum ait : *Expandit Sion manus suas; non est qui consoletur eam* (*Thren. 1*). Et item : *Aperuerunt os in te omnes inimici tui, sibilaverunt et fremuerunt dentibus* (*Psal. xxxiv*). Sicut ergo Jeremias sub hac littera excidium suæ gentis plorabat, ita dolet hic David errorem populi, sed non desperans. Descensus ad litteram talis est. Quasi dicat : *Pudet me erroris. Tibi Deo vivo non audeo loqui; tamen testimoniis tuæ miserationis veniam promittis, atque multarum indulgentiarum titulis ad sperandam veniam provocas, nam*

VERS. 4 (129). — « Mirabilia testimonia tua, Domine; ideo scrutata est ea anima mea. »

Mirabilia sunt, testimonia tua, [Ambr., Aug.] dum video quæ olim in Abraham, et in filiis Israel, et in cæteris fecisti. *Ideo scrutata est ea anima mea*. Quia mirabilia credit, diligenti indagine quærit. Vel testimonia dicit, hæc creata quæ perhibent Deo testimonium bonitatis et magnitudinis. Quasi dicat : *Ideo secundum misericordiam tuam peto mihi fieri, quia mirabilia sunt testimonia tua, id est bonitatis et potentiæ. Perhibent enim testimonium Deo bonitatis et magnitudinis cælum, terra, et omnia visibilia opera ejus : quæ omnia, etsi quædam mortalibus usu viluerunt, tamen si bene attendantur, sunt admiratione digna. Hæc autem admiratio non terret, sed est causa cur iste scrutetur. Ideo scrutata est anima mea. Quasi factus sit ipsa investigandi difficultate curiosior. Quanto enim quæque res obstrosiores causas habet, tanto est mirabilior. Vel, testimonia Dei dicit, præcepta ejus, et est, ideo dilexi*

(177) Phe, juxta Hier. interpretatur os, ab ore, non ab osse.

mandata tua, quia testimonia tua, id est præcepta sunt mirabilia. Præcepta enim Dei sunt testimonia bonitatis ejus, et sunt mirabilia. Per ea enim virtus Dei. [Cassiod., Aug.] Unde angeli beati sunt, innotuit hominibus. Et ideo hæc scrutanda sunt. Ideo scilicet quia mirabilia sunt, scrutata est ea anima mea. Hæc enim assidue licet scrutari, quia cum bonus bona præcepit, eis tamen dedit, quos non possunt vivificare, quibus ex bona lege nulla esset justitia.

VERS. 2 (130). — « Declaratio sermonum tuorum illuminat; et intellectum dat parvulis. »

Declaratio sermonum tuorum, [Ambr., Cassiod., Aug.] dico, quod anima mea scrutata est ea, et scrutans anima hoc invenit, quia me scrutantem, *illuminat declaratio sermonum tuorum*, id est nova lex declarans figuras veteris legis, et pellens tenebras nostras, scrutans sic proficit. Sermones autem dicit, quos sancti prophetaverunt. Ut: *Ecce virgo concipiet in utero, et pariet* (Isa. vii), et hujusmodi, quorum declaratio est adventus Christi, et alia quæ manifeste completa sunt in Evangelio, sicut prophetæ prædixerunt. Et hæc declaratio *dat intellectum* interiorum *parvulis*, id est humilibus. Noli ergo præsumere de te, et intelligis quare lex bona a bono data sit, quæ tamen non vivificat; ad hoc scilicet data est, ut magnos faciat parvos, et diffidentes de viribus suis fugiant ad gratiam. Hoc invenit iste, quia parvulus est. Et hæc sunt mirabilia testimonia, quæ scrutata est anima parvuli hujus. [Ambr., Alcuin., Aug.] Soli enim parvuli illuminantur. Unde Dominus in Evangelio: *Confiteor tibi, Domine cæli et terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis* (Matth. 11). Et alibi: *Ego in iudicium veni in hunc mundum, ut qui non vident, videant: et qui vident, cæci fiant* (Joan. ix). Facere autem Dei mandata recte, nemo potest, nisi per Spiritum sanctum in corde ejus dilectio sit discussa. Hoc etiam iste confitetur, dicens:

VERS. 3 (131). — « Os meum aperui, et attraxi spiritum, quia mandata tua desiderabam. »

Os meum aperui. [Aug., Alcuin.] Quasi dicat: Cum desiderarem facere mandata, non erat mihi unde possem. Et ideo, *aperui os meum* petendo, querendo, pulsando: *aperui, confitendo, rationem ampliando. Et sitiens attraxi bonis meritis*, id est hausit spiritum, quo facerem mandata, quia post intellectum, quem sibi supra dixit datum: si quis vult facere mandata, non potest sine Spiritu sancto. [Haym., Ambr.] Et est hoc dictum a simili illius qui in æstu captat auram. Vel per os, hic accipitur os animæ, quod sub silentio clamat ad Deum, sicut Moses cum taceret voce, clamabat spiritu (Exod. xiv). Susanna quoque cum oraret, tacita clamabat, ab hominibus non audiebatur, apud Deum personabat (Dan. xiii). Hoc ergo os, id est mentis introitus aperitur, cum discere volumus. [Cassiod.] Attrahit quis spiritum, cum Dei firmo desiderio completur.

Aperuit ergo os infirmus, traxit spiritum validus, id est virtutem faciendi, quam per se habere non potuit. Et quomodo aperuit et attraxit, subdit: *quia mandata tua desiderabam* scire vel facere [Aug.]. Sed quia quanto suavis sentit, tanto ardentius sitit, adhuc petit, dicens,

VERS. 4 (132). — « Aspice in me et miserere mei; secundum iudicium diligentium nomen tuum. »

Aspice in me [Gl. int., Ambr., Gl. int.]. Quasi dicat: Quia desiderabam mandata, **270** ergo *aspice in me*, id est da spiritum, et quia aliquando aspicit iratus ut perdat, sicut Sodomam respexit (Gen. xviii), addit: *Et miserere mei*, siquando labor. Miserere dico, *secundum iudicium diligentium nomen tuum* [Aug., Cassiod.], id est secundum iudicium, quod fecisti in eos, qui te diligunt, quia ut te diligerent, prius eos dilexisti (I Joan. iv). Vel Iudicium Dei est, ut diligentibus det auxilium misericordiæ, ne sui decipiantur.

VERS. 5 (133). — « Gressus meos dirige secundum eloquium tuum: et non dominetur mei omnis injustitia. »

Gressus meos. [Aug., Ambr., Aug.] Quasi dicat: Ita fac mihi sicut soles facere eis qui diligunt te. Et *gressus meos dirige secundum eloquium tuum*, id est fac me rectum secundum promissum tuum. Vel, *gressus meos dirige secundum eloquium tuum*, id est motus animæ meæ dirige secundum jussa tua, ne vitiis seducantur. Et quanto plus regnabit charitas, tanto minus dominabitur injustitia. Unde subdit: *Et non dominetur mei omnis injustitia*. [Hilar., Cassiod.] Sciebat enim gradientem tentandum esse. Ideo non ait, excludatur penitus, sed non dominetur, quia non potest penitus excludi. Est enim peccatum in corpore, sed non regnet. Deinde addit, omnis, quia non valet in aliis legem servasse si in uno offendit. Qui enim totam legem servaverit, offenderit autem in uno, factus est omnium reus, ut ait Iacobus (Jac. ii). Et

VERS. 6 (134). — « Redime me a calumniis hominum, ut custodiam mandata tua. »

Redime me a calumniis hominum, [Aug., Cassiod., Ambr.] id est dato Spiritu sancto, fac ne calumniæ hominum, id est falsæ impositiones terroribus me vincant, et a tuis mandatis ad sua malefacta traducant, quibus ubique agitantur Christiani. Calumniæ ergo sunt controversiæ contra veritatem, quas precatur averti ut mandata indagaret. Earum ergo est gravior tentatio, id est de illis est tentatio illa quæ gravior. Non enim omnis tentatio calumnia est, sed tantum gravior. Siquidem tentatio potest esse sine calumnia; calumnia autem habet in se tentationem, est autem tentatio humana, quæ levior est, quam ferre possumus; et hæc calumnia non est. Tentatio autem gravior, quæ est calumnia, est quæ non solum falsa componit, verum etiam quæ pie gesta sunt, decolorat, ut in Joseph impudica domina fecit (Gen. xxxix), et in Susanna duo presbyteri

(DAN. XIII). [Aug., Ambr.] Contra has calumnias A silendum est. Redime, dico, quia si hoc mihi data patientia egeris, inter ipsas calumnias erit mihi liberum, ut custodiam mandatu tua, Qui enim opprimitur calumniis, non facile servat mandata. Et

VERS. 7 (135). — « Faciem tuam illumina super servum tuum; et doce me justificationes tuas. »

Illumina faciem tuam, [Ambr.] id est tuam presentiam manifesta opitulando, *super servum tuum*, ut servus sicut terra sole coruscet, ut sicut usu visibilis solis hæc terra coruscet, sic luce invisibilis solis justitiæ, id est Christi, mens servi ejus reluceat. Vel ita, faciem tuam illumina super servum tuum, precatur videre faciem, non velatam ut Judæi, sed pure veritatem. Unde Moses velamen posuit super faciem suam, in quam non poterant intendere filii Israel, propter gloriam faciei ejus (II Cor. XIII), quæ cornuta eis videbatur. (Exod. XXXIV). Quo significabatur quod Judæi veram legis claritatem sub velamine figurarum videre nequeunt, quæ est in intellectu spirituali. Hoc autem velamen evacuatum est in Christi passione. Unde in Christi passione velum scissum est (Matth. XXVII). Inde est quod in die passionis crux ante velata discooperitur, quia mysteria in lege operta, et spiritualis intelligentia velo litteræ tecta per crucem declarantur. Et est sensus: Faciem tuam illumina super servum tuum, [Ambr.] id est spirituale legis intelligentiam mihi da. Vel adventum Christi hic precatur, cujus facie tenebræ illuminatæ sunt. Et est, faciem tuam, etc., id est Filium tuum mitte, cujus refulgente gratia justii perfundantur. *Et doce me justificationes tuas*, ut faciam eas, [Aug.] quia omnis qui audit a Patre et didicit, venit ad Christum (Joan. VI). Qui ergo non venit, id est non facit, non didicit. Qui enim audit, licet memoria teneat quod audit, nequam didicisse putandus est, si non facit. Recolens autem iste dolorem poenitentis prævaricationis suæ, ait:

VERS. 8 (136). — « Exitus aquarum deduxerunt oculi mei, quia non custodierunt legem tuam. »

Exitus aquarum. [Gl. int., Cassiod.] Quasi dicat: Ita fac sicut deprecatus sum; et debes, quia *oculi mei* quibus et mors ante intraverat, quæ per fenestras intrat (Jer. IX), *deduxerunt exitus aquarum*, [Ambr., Cassiod., Aug.] id est effusiones lacrymarum, hyperbolice, id est copiosas lacrymas, quasi fluentia fontium pro recordatione peccatorum. Ideo, quia non custodierunt, ipsi oculi, *legem tuam*, quibus oculis custoditis mandatis esset lætitia. Quod autem ad oculos referri debeat, non custodierunt. Patet ex eo quod in aliis libris legitur: *Quia non custodivi legem tuam*. [Cassiod., Aug.] Vel ad calumniantes, ut a principio octonarii dictum est, potest referri. Quasi dicat: Ideo ploravi, quia non custodierunt, calumniantes Judæi, legem tuam, vel

secundum aliam litteram, quæ est: *Exitus aquarum descenderunt oculi mei*. Qui oculi mei, qui prius per superbiam ascenderunt in vel per exitus aquarum, ita subauditur præpositio vel *in*, vel *per*, ut cum dicitur de aliquo descendit piscinam vel montes, sine *in*, vel *per*, et bene oculi descendunt humilitate poenitendi, qui per superbiam prius erant erecti, dum suam volebant justitiam constituere. Unde prævaricando confusi sunt, et ab illa elatione descendunt flendo, ut justitiam Dei mereantur. Vel secundum aliam litteram, quæ in nonnullis codicibus reperitur: *Exitus aquarum transierunt oculi mei*, exaggerative hoc dicitur, exitus aquarum transierunt oculi mei, id est plus fleverunt quam aquæ manent de suis exitibus. Ideo ita flet, quia sic flendo impetratur gratia, delens iniquitatem, et adjuvans voluntatem.

COLLATIO IN E PRE.

VERS. 2. — *Declaratio*. Hieronym. et alii traducunt, ostium, principium, apertionem פתח pethah, LXX metaphoram reddiderunt, Ostii sermonum Dei. Nihil enim ingreditur in penetralia sensorum divinarum, nisi sint sane declarata et intellecta.

SADÉ (177*).

Justus es, Domine. [Cassiod.] Victa carne clavisque confixa, et per lacrymas deletis peccatis, in hac decima octava littera judicium Dei laudat, et eloquia ignita veneratur; petens intellectum unde vivat, et se consoletur. Unde congrue huic octonario præponitur littera *sadé* quæ interpretatur *consolatio*. Qui enim supra tristis de errore, lacrymas effundebat, hic consolatur se per justitiam Dei. Et bene post lacrymas profluentes, et graves fletus doloris consolatio sequitur, quæ triplex est; nam et qui in dolore sunt, consolatione indigent, quæ fit per misericordiam Dei: et qui poenas criminum luerunt, sperant veniam, et qui lacrymis delicta luerunt, requiem merentur. [Ambr.] Prima ergo consolatio est eorum qui in dolore et miseriis positi, Dei misericordiam attendunt, recolentes illud, quia non obliviscitur misereri Deus (Psal. LXXVI). Secunda autem et tertia consolatio est eorum qui in peccatis sunt, et attendunt Dei justitiam. Quidam enim in peccatis sunt, et nesciunt se esse, quos Deus punit pro peccatis illis sibi occultis. Et ideo sperant, quod si in peccatis sint et nesciant, illa tamen soluto in poenis culpæ pretio remittentur eis, patienter poenam ferentibus, quia justus est qui punit. Horum est secunda consolatio. Iterum alii sunt, qui agnoscentes sua delicta pro eis satisfaciant, et lacrymantur. Unde veniam sperant: horum est tertia consolatio. Prima itaque consolatio est per misericordiam Dei, quam docemur in Jeremia, ubi ad captivos Judæorum flebiliter clamat Jerusalem. *Ite, proficiatimini: Ego enim deserta sum, æquo animo estote. Filii, clamate ad Dominum, et extrahet vos de manu inimicorum* (Baruch IV). Secunda per punitionem, ubi et si fides, id est conscientia delicti desit, poena tamen satisfacit et re-

(177*) *Sadé* interpretatur *justitia*, juxta Hier.

levat; quod genus consolationis docemur in Isaia A dicente : *Consolamini populum meum, sacerdotes, loquamini ad cor Jerusalem, solutum est peccatum ejus, quoniam recepit de manu Domini duplicia (Isa. xl)*. Tertia est per satisfactionem, cum lacrymis crimen abluitur. Unde certi sumus de venia quæ in hoc loco, et in multis aliis reperitur. Quasi dicat : Ideo sic ploro peccata mea, quia scio, o

VERS. 1 (137). — « Justus es, Domine, et rectum « judicium tuum. »

Domine, [Aug., Ambr.] quod tu qui punis, *justus es*, in omnibus. Hoc dicit vir justus, qui lacrymis profluens, et gravi supplicio delicta persolvens, non tædio vincitur, non labore lassatur. In exordio sermonis seipsum accusans; qui vero delicta sua non respicit, injuste se putat gravari : sed bonus se accusat, et digna inferri sibi a justo dicit, in quo et sperat. Sicut enim justus punit, sic et sustinentem remunerat. *Et rectum judicium tuum*, qui jubes peccatorem se affligere. Aliter veniam sibi arrogaret peccator. Et bene ait, rectum. Quidquid enim ab eo sic, recto judicio fit, et hæc est consolatio justorum. Hac confessione Daniel feras (*Dan. vi*), et tres pueri flammam vicerunt (*Dan. iii*). Hac eadem, Jonas inclusus in utero bestiali anhelandi vix habens comæatum, inde meruit liberari (*Joan. ii*). Sanctus quoque Job, extinctis liberis, patrimonioque nudatus amisso (*Job i*), hac eadem confessione sua cum augmento sibi restitui obtinuit (*Job xlii*). Et,

VERS. 2 (138). — « Mandasti justitiam testimonia « tua, et veritatem tuam nimis. »

Mandasti nimis, vel valde, [Alcuin.] id est per multos. Et multo tempore propter infirmos, *justitiam*, scilicet *testimonia tua, et veritatem tuam*, [Cassiod., Aug.] scilicet quæ justitia est testimonia tua et veritas tua. Multa hic inculcantur quæ peccatores terrere possunt. Rectum enim judicium, justitia, veritas, sunt timenda omni peccanti, quia sic juste damnatur quicumque damnatur; nec potest inde conqueri contra Deum justum. Justitiam sane dicit testimonia Dei, quia justum se probat mandando justitiam. Est etiam hæc justitia veritas, quia fit ut Deus talibus testimoniis innotescat, scilicet mandando justitiam. Veritas ergo est, quod veraciter innotescit. Et est, mandasti justitiam; justitiam, dico, testimonia tua, quia ea mandando probasti te justum. Et, justitiam dico, veritatem tuam, quia talibus innotescit testimoniis. [Cassiod.] Vel ita : tu mandasti, id est præcepisti testimonia tua, id est præcepta, quæ sub justificatione prolata sunt. Testimonia, dico, continentia justitiam et veritatem tuam. Hæc enim continent justitiam et veritatem; justitiam, quia omnia æque decernunt; et veritatem, quia promissa retribuunt. Nimis, ad utrumque refertur. Nimis, id est ad justitiam et veritatem, ut sit sensus : Justitiam dico, nimis, in eis testimoniis inculcatam nobis; et veritatem dico, nimis in eisdem inculcatam nobis. Nimis inculcare

A nobis justitiam, districtio est; nimis inculcare nobis veritatem, cautela est, id est : ad hoc hæc duo nobis inculcantur, ut districte judicantem metuentes, districte vivamus, et benigne promittentis caute promissa exspectemus. Et quia mandasti justitiam, ideo

VERS. 3 (139). — « Tabescere me fecit zelus « meus; quia obliti sunt verba tua inimici mei. »

Zelus meus, [Ambr., Aug., Ambr., Cassiod.] id est, charitas. Vel zelus tuus, quia zelat Deo, non sibi; unus tamen et idem zelus est, id est charitas, quæ et hominis est zelus, quia in ipso est et dicitur, quia a Deo habet, et ad Deum refert. Ille, inquam, zelus, *fecit 271 me tabescere*, hoc est id quod alibi de Christo dicitur : *Zelus domus tuæ comedit me* B (*Psal. lxxviii*). Hoc zelo corpore tabescit iste, [Ambr.] Zelus iste, est amoris, non livoris; zelus bonus habitus pro domo Dei, quam non patiebatur a perfidis lacerari. Hoc zelo arsit Phinees filius Eleazari, quando mœchantes, interdicta sibi consuetudine, copulatos interfecit; quo facto omnes a pœna redemit et indignationem Domini mitigavit (*Num. xxv*). Melius enim est, ut paucorum damnatione plurimi liberentur, quam eorum absolute plures periclitentur. Deinde quasi quis quæreret : Cur ita tabescis? subdit, *quia obliti sunt verba tua inimici tui*. In hoc sunt inimici, et si secundum sæculum sint amici, quos iste zelat Deo.

VERS. 4 (140). — « Ignitum eloquium tuum vehe- « menter : et servus tuus dilexit illud. »

C *Ignitum eloquium tuum vehementer*. [Ambr.] Quasi dicat : Ideo zelus iste est mihi, quia *eloquium tuum*, est *ignitum* Spiritu sancto. Purgat enim corda ut fornax aurum, accendit ad amorem Dei; et contra impios, illuminat etiam audientes (*Luc. xii*). Hunc ignem venit Dominus mittere in terram. Hoc igne calefactus Jeremias dicit : *Erat ignis flammigerans in ossibus meis (Jer. xx)*. Hoc igne urebatur rubus quem vidit Moses, et non exurebatur (*Exod. iii*). Urit enim sermo divinus ut corrigat; conscientiam peccatoris non exurit ut perdat. Hoc igne vaporati Cleophas et alius discipulus, dicebant : *Nonne cor nostrum erat ardens in nobis? (Luc. xxiv)*. Hic ignis super apostolos die Pentecostes cœlitus descendit (*Act. ii*) : Quia hoc igne exardere debent qui eloquia Dei annuntiant. Inde est quod fila rubea dependent ex duabus linguis mitræ pontificalis. Sicut enim per duas linguas significantur, quod nova et vetera de thesauro cordis sui proferre debent (*Matth. xiii*); ita in rubeo colore filiorum figuratur ignis charitatis quem in se habere, et in aliis accendere debent. Unde Petro post trinam Dominicæ dilectionis professionem pastoralis cura creditur. Inde etiam est quod Romanus pontifex cappa rubea induitur, quia totus igne charitatis ardere debet, et omnia ex charitate facere, animo quoque martyrio non deesse, Christi personam gerens, cujus vestimentum est sicut calcantium in torculari, qui ait : *Torcular calcavi solus (Isa. lxiii)*. Deinde addit :

Vehementer. [Gl. int., Aug.] Quasi dicat : Ignitum A *meditatio mea est*, hoc est remedium contra tribulationes; et ut in tribulatione non deficiam, ideo *da mihi in ea intellectum*. In tribulatione poscit iste intellectum, ut sciat quam nihil est quod persecuentes tollunt, quia et si vitam finiunt, vivet in æternum. Unde subdit, *et vivam*, vere et merito, quia justitiam quæ manet in æternum præponit temporalibus.

VERS. 5 (141). — « Adolescentulus sum ego et contemptus; justificationes tuas non sum oblitus. »

Ego adolescentulus sum et contemptus, [Aug., Ambr.] id est junior et despectus, non tamen sum oblitus justificationes tuas, ut illi majores, scilicet inimici mei. Justificat Deum qui se accusat, quod sit per humilitatem, quæ humilitas mirabilior est in juvene. Hoc autem ad litteram multis sanctorum potest convenire, et specialiter populo gratiæ. Multi enim sanctorum a prima adolescentia laboribus exercitati sunt, contempti a suis, ut Joseph inter fratres (*Gen. xxxvii*), et David inter filios (*I Reg. xv*). Sic novus populus gratiæ, qui ætate sequitur populum legis, sed fide præcedit. Iste est contemptus, et ideo major, quia contemptibilia elegit Deus (*I Cor. ii*). [Aug.] Reprobat autem illos qui justitiam suam volunt constituere (*Rom. x*). Isti sunt duo populi, qui in utero Rebeccæ luctabantur, de quibus dicitur : *Major serviet minori* (*Gen. xxv*). Iste minor non est oblitus justificationes Dei, cum inimici majores sint obliti : quod merito, quia nescientes justitiam Dei, suam quærebant : iste non est oblitus, quia non suam, sed Dei justitiam quæ-

VERS. 6 (142). — « Justitia tua, justitia in æternum : et lex tua veritas. »

Justitia tua. [Ambr., Cassiod.] Quasi dicat : Merito non sum oblitus, quia justitia tua, o Deus, est *justitia in æternum*. Justitia solius Dei est æterna; hominum justitia temporalis est, sed Dei æterna, quia quisquis eam sequitur, in æternum gaudebit, quod non est de justitia Judæorum; *et lex tua veritas*. Lex Dei per Moysen data vera per omnia, quia per eam est cognitio peccati (*Rom. vii*), et perhibet testimonium justitiæ Dei (*Rom. iii*). Vel, lex illa est veritas, [Aug., Ambr.] id est spiritualis, et si non Judæis. Vel de lege Evangelii potest accipi. Et lex tua scilicet] evangelii, veritas est, non umbra, non figura, sicut Mosaica, sed res. [Cassiod., Aug.] Vel per legem accipiuntur generaliter mandata ejus. Et est, lex tua est veritas, quia qui legem sequitur, veritate impletur, quæ est Christus. Propter hanc vero legem patitur minor a majore. Unde subdit :

VERS. 7. — « Tribulatio et angustia invenerunt me : mandata tua meditatio mea est. »

Tribulatio, etc. [Ambr., Cassiod., Aug.] Quasi dicat : Lex tua est veritas, pro qua lege, *tribulatio et angustia*, quæ sunt munera justis ad pondera peccatorum deponenda, *invenerunt me*, expectantem et paratum : et quantumcunque sæviant, tamen *mandata tua*

meditatio mea est, hoc est remedium contra tribulationes; et ut in tribulatione non deficiam, ideo *da mihi in ea intellectum*. In tribulatione poscit iste intellectum, ut sciat quam nihil est quod persecuentes tollunt, quia et si vitam finiunt, vivet in æternum. Unde subdit, *et vivam*, vere et merito, quia justitiam quæ manet in æternum præponit temporalibus.

VERS. 8 (144). — « Æquitas testimonia tua in æternum; intellectum da mihi et vivam. »

Æquitas, vel justitia, quasi dicat : Et merito vivam, quia mihi est *æquitas*, [Aug., Hilar.] vel justitia manens, in *æternum testimonia tua*, in tribulatione, quasi dicat : Justitia tua in tribulatione est martyria, id est testimonia, id est justitia tua æterna causa est, cur in tribulatione servem testimonia, id est martyria. Vel ita ut secundum seriem legatur littera. Quasi dicat : Tribulatio et angustia invenerunt me, et mihi posito in tribulatione, testimonia tua sunt æquitas vel justitia, vel justa in æternum, id est sunt mihi causa æternæ justitiæ. [Cassiod.] Talis spes est isti contra tribulationes, quæ sunt temporales. Et in his tribulationibus, *da mihi intellectum et vivam*. Eo, id est intellectum superat seniores. Et nota quia qui supra junior dicelatur, nunc maturior senibus inter adversa petit intellectum, ut sciat hæc esse transitoria, et inde vitam mercari sciat; [Ambr.] quam lubrica sit hæc vita, et sit pius erranti sciat communia bona sæculi, sciat miserias, ut portum quærat. Perfecta virtus est intellectus, si quis quod sensu capit, factis exsequitur.

COLLATIO IN Ψ SADE.

VERS. 4 (140). — « Ignitum eloquium tuum. Quod Hier. et alii transferunt probatum, vel examinatum, aut depuratum, צרופה TZERUPHAH. LXX concinne sua interpretatione declararunt hanc examinationem igne Spiritus sancti fieri eo fine, quo accenderet ac inflammaret. »

Ϸ QOPH (178).

Clamavi. [Cassiod., Aug.] In hac decima nona littera justificationes Dei promittit se exquirere, adjiciens se scire testimonia Dei in æternum fundata esse (178*). Et quia quanto quis bonis vult insistere, tanto magis diabolus conatur seducere, et in malis ne respiret concludere; contra quod opus est ad Deum clamare. [Alcuin., Ambr.] Ideo post errorem, accepta superius consolatione, iste conclusus asperius, clamat hic studiosius. Unde congrue huic octonario præmittitur littera qoph quæ interpretatur conclusio. Vel aspice, quod idem est in sensu, quia conclusus debet circumspicere se, et causam periculi non dissimulare. Concluditur quis, quando tumescit visceribus, intercluso spiritus commeatu spirandi ac respirandi commercia coarctantur; ita etiam qui animo angitur, et quibusdam adversis perurgetur, concluditur. De qua conclusione hic agitur. Conclusio vero hæc est in angustiis mentis,

(178) Qoph juxta Hier. interpretatur *vocatio*.

(178*) Ex Aug., serm. 85, De tempore.

quasi quis respirare clauso meatu non possit. Noxia enim conscientia premit, morbi vis urget sensum mentis, intercipit angustia. Orationis ergo quaerenda est medicina. Clama ergo ad medicum, qui de caelo descendens aegrotos sanat. Ne differas, quia non est apud eum ulla comperendinatio sanitatis. Neque timeas, quia verbo, non ferro consuevit sanare. Unde hic ait,

VERS. 1 (145). — « Clamavi in toto corde, exaudi me, Domine; justificationes tuas requiram. »

Clamavi, [Ambr., Gl. int., Ambr.] quasi dicat: Undique sunt hostes, non solum visibiles, sed quod gravius est spirituales. Vocandus ergo est qui sit auxilio. Ideoque *clamavi in toto corde*, etc. Vel ita continua: quasi dicat: Da intellectum, et debes, quia clamavi in toto corde. Clamor cordis, silente corporis voce, a Deo semper auditur, clamor autem cordis, est magna intentio cogitationis. Iste clamor fit cogitationum sublimitate, concentuque virtutum. Addit, toto, quod est quando non aliunde cogitatur. [Aug., Cassiod., Aug.] Mens enim divisa non impetrat in tali petentis affectu, sive in silentio habeatur, sive cum voce, si opus est propter homines, non desperatur effectus. *Exaudi me, Domine*, deinde ad quid proficiat suus clamor, adjungit: *Justificationes*, etc. Quasi dicat: Ad hoc clamavi, ut justificationes tuas requiram. Ad hoc profuit clamor, hoc clamaverat, hoc addit, quia non est satis clamare ad Deum; sed et justitias ejus exquirere oportet. Et nota quod ait, requiram, quoniam longe est adhuc a faciente qui requirit, quia non consequitur, ut qui quaerat inveniat, et qui invenit, faciat. Sed tamen aliter non venit ad facere, nisi exquirantur; boni autem si quaerunt, ut in Evangelio promittitur, inveniunt, secundum illud: *Quaerite et invenietis* (Luc. xi). Sed et mali quarentes, inveniunt; qui tamen non oderunt sapientiam, quae est Deus, in qua sunt omnia quae quaeruntur ab his qui volunt esse beati. De malis vero qui oderunt, dicit Sapientia: *Quarent me mali, et non invenient, oderunt enim sapientiam* (Prov. i, juxta. LXX). Sed si oderunt, quomodo quaerunt? Quaerunt, non propter ipsam, sed propter aliud quod amant. Quaerunt enim dicta sapientiae, ut habeant in doctrina, non in vita, non ut per mores ad ipsam perveniant; sed per sermones ejus ad vanam gloriam verbis ejus inflati sunt, et ita ab ea magis alieni. Iste autem ad hoc requirens ut habeat in vita, ait: *Justificationes tuas requiram*, utique faciendas, non modo sciendas.

VERS. 2 (146). — « Clamavi ad te, salvum me fac: et custodiam mandata tua. »

Clamavi. [Cassiod., Aug., Ambr.] Et exponens quid sit in toto corde clamare, addit, *ad te*, hoc est toto corde clamare. Non enim toto corde clamat, qui ad eum suam petitionem non dirigit, quid autem petat, adjungit: *Salvum me fac*, scilicet in anima, quae custodiet mandata: *Et custodiam mandata tua*. Ubi enim est salus animae, efficit ut facienda fiant, et usque ad mortem, si opus est, certetur;

ubi non est salus ista, succumbit infirmitas. In eo quod ait, clamavi, nota promptum affectum. In eo vero quod ait, custodiam mandata tua, nota sedulitatis obsequium.

VERS. 3 (147). — « Præveni immaturitate et clamavi; quia in verba tua supersperavi. »

Præveni intempesta nocte, [Aug., Ambr.] vel sicut plures codices habent, *immaturitate*. Idem tamen sensus est. Vix invenitur in aliquo libro, in immaturitate. Immaturitas est nox intempesta, id est inopportuna actionibus. Tempestivum enim hoc dixerunt antiqui, opportunum a tempore, dicit autem secundum litteram, quod noctis tempore vigilet in eo amor Dei magno orandi affectu. Et est, *præveni immaturitate et clamavi*; vel, *intempesta nocte, et clamavi*, id est magno orandi affectu, quasi quodam clamorem praeveni horam opportunam humanis actionibus. *Et in verba vel verbis, tua, vel tuis, supersperavi* semper, crescens in spe, etiam in adversis. Et,

VERS. 4 (148). — « Prævenerunt oculi ad te diluculum, 272 ut meditarer eloquia tua. »

Oculi mei directi, ad te prævenerunt, diluculo. [Rem., Aug.] A simili strenui operarii, qui ante lucem surgit ad bene operandum. Deinde ad quid agendum vigilaverit, subdit, *ut meditarer eloquia tua*. Vel ita: *Præveni intempesta nocte*. Nox est totum saeculum in quo clamamus prævenerentes diem, in quo merces dabitur. Unde: *Præveniamus faciem ejus in confessione* (Psal. xciv). Et est, *præveni intempesta nocte, et clamavi*, id est toto hoc saeculo, quod est quasi nox, clamando præveneri diem iudicii; et *in verba tua supersperavi*, non mutatur. [Ambr., Rem., Aug.] Et oculi mei directi ad te prævenerunt diluculum, id est diluculum aeternitatis labore vineae præveneri. Vel ita legatur: Oculi mei directi ad te diluculo virtutum prævenerunt diem, scilicet retributionis, *ut meditarer eloquia tua*, non mutatur. Vel ita: Præveneri immaturitate, vel intempesta nocte. Immaturum tempus noctis fuit, antequam tempus gratiae venisset, id est ipsa maturitas, scilicet plenitudo temporis, quo Christus venit; nec tamen tunc Ecclesia tacuit, sed prophetando clamavit. Unde hic ait: Præveneri immaturitate, vel intempesta nocte, et clamavi, id est in tempore noctis, quod fuit ante adventum Christi, de ipso venturo prophetando clamavi, et ipsa eadem Ecclesia speravit in verbis potentis facere quod promisit. Unde subdit, et in verba tua supersperavi, ipsa etiam Ecclesia dicit, prævenerunt oculi mei directi ad te diluculum, vel matutinum. Matutinum est, quando sedentibus in tenebris lux orta est, ad hoc oculi sanctorum prævenerunt, prävidentes hoc futurum. [Cassiod., Aug., Ambr.] Isti sunt oculi cordis, qui ante credunt Christo, quam ejus adventu irradiantur. Diluculum enim, initium lucis est, quando post tenebras saeculi Christus emicuit. Ad hoc prævenerunt oculi, ut meditentur eloquia Dei in lege et prophetis, quae de Christo futura nuntia-

bunt. Unde subdit, ut meditarer eloquia tua. Vel ita : Præveni *immaturitate*, vel sicut in Græco est, præveni *ante horam* : nullum enim tempus ad hoc eligendum est, sed semper est hoc agendum, ut semper sit Christus in corde nostro, semper in ore et opere. Et si enim omnis rei quæ sub cælo est, tempus est (*Eccle. iii*), sed tamen non est etiam super cælum, non super Dominum tempus. Neque enim opus est supra auctorem, sed auctor supra operis exordium. Sed quia sequens versus tempus precandi exprimit, hic magis activum, quam orationis tempus intelligitur. Et est sensus : Præveni horam, et clamavi, id est operando pro æternis; præveni horam aliarum actionum, et clamavi corde, et in verba tua supersperavi, hoc non mutatur. Deinde subdit de tempore precandi : Prævenere oculi mei, ut meditarer eloquia tua mane, id est ante diem. Supra, id est in præcedenti versu, dixit, ante horam, secundum illud : *Media nocte surgebam*, etc. Hic dicit, mane, significans aliud tempus orandi, ut sit illud prius. Hoc autem juxta illud, præveni orientem solem; pudor est enim si radius solis in strato otiosa te inveniat. Primitias ergo cordis et vocis, quotidie Deo sacrificata, tunc et nox vertitur tibi in lucem, non temporis, sed gratiæ : Unde sponsa ait : *Per noctes quæsi vi illum quem diligit anima mea* (*Cant. iii*). Vel ita, secundum moralem intellectum, præveni immaturitate, id est in ætate immatura. Præveni immaturitatem, id est senilem ætatem. Præcurrit enim vel prævenit in immaturitate ætatem maturitatis, qui puer senilem induit gravitatem, qui in annis puerilibus senectutem anticipat, ut gravitas sit in mente, licet sit vaga et mollis ætas. Non enim magnum est si defecto corpore et gelu senectutis frigidum, a voluptate quiescunt. Non enim est corona, nisi fuerit difficilius certaminis lucta. Magnum vero est et laudabile, si in fervore ætatis sunt temperati, ut reluctantem carnem rationis coerceant imperio, parcaque frugalitate castigant, et in servitute redigant, ne effrenata libertate luxuriæ luxurient. Bonum est enim viro, si portaverit jugum ab adolescentia sua (*Thren. v*) : hoc de ætate hominis sicut dictum est exponitur; deinde non mutatis his, clamavi, et in verba tua supersperavi, subdit de hora diei, dicens : Prævenere oculi mei directi ad te laudandum, in diluculo, [Cassiod.] vel mane, qua hora Christus resurrexit, quia resurrectio Christi mane facta est : Ideo mens diluculo surrexit. Ad quid? Ut meditarer eloquia tua, quæ adeo sunt suavia.

VERS. 5 (149). — « Vocem meam audi secundum misericordiam tuam, Domine; et secundum iudicium tuum vivifica me. »

Vocem meam. [Gl. int., Aug.] Quasi dicat : Quia ita studiose ad te vigilo. Ideo, o Domine, *vocem meam audi secundum misericordiam tuam, et secundum iudicium tuum vivifica me.* Congruus ordo quod præmittitur misericordia, et sequitur iudicium.

Prius enim Deus secundum misericordiam auferit pœnam a reis, et eis postea secundum iudicium dabit vitam, quia non frustra hoc ordine misericordiam et iudicium cantabo tibi, Domine, licet nunc tempus misericordiæ non sit sine iudicio; nec tempus iudicii post, sine misericordia. [Hilar., Cassiod.] Vel ita secundum præcedentem illam sententiam, ubi de ætate egit. Vir namque sanctus, etsi ætatem vincens, mane surgit, non tamen in operibus suis, sed in misericordia Dei confidit, dicens : Vocem meam audi secundum misericordiam tuam, Domine, et secundum iudicium tuum, non quo in futuro iudicabis, sed quo supplicibus parcis, et se damnantes absolvis. Vivifica me mortuum lege peccati. Et necesse est ut vivifices, quia

VERS. 6 (150). — « Appropinquerunt persequentes me iniquitati; a lege autem tua longe facti sunt. »

Persequentes me appropinquerunt, etc., [Aug., Gl. int.] quoniam jam corpus perimunt. Unde alibi : *Tribulatio proxima est* (*Psal. xxi*), non utique; illa quæ adhuc imminet, hic proxima dicitur, quia jam erat ei præsens passio; sed quæ sit in carne, qua nihil propius est animæ, hoc modo : Appropinquerunt, huic *persequentes iniquitati*, vel *injuste*, alia littera; sic distingue : Persequentes dico, iniquitati, in hoc servientes. [Cassiod., Aug., Cassiod.] Vel, *persequentes me injuste.* Hoc ideo addit, quia et aliqui pro criminibus puniuntur, mihi appropinquerunt, a lege autem tua longe facti sunt. Quam magis huic appropiant, tanto magis a justitia longe facti sunt. Hoc ideo dicit, ut causa sua melior quam illorum videatur.

VERS. 7 (151). — « Prope esto, Domine, et omnes viæ tuæ veritas. »

Prope es tu, Domine, [Aug., Cassiod., Ambr., Aug.] quasi dicat : Illi appropinquerunt, sed non nocuerunt, quia tu, o Domine, *prope es*, intus adjuvans, prope ad remedium, nec te latet quod agimus, et omnes viæ tuæ sunt veritas etiam quod patimur non est immerito. Hoc non potest vere dicere Judæus, sed fidelis qui credit veritati. Quæri potest quomodo hic dicantur omnes viæ tuæ veritas, cum alibi legatur : *Universæ viæ Domini misericordia et veritas* (*Psal. xxiv*). Sed sciendum quod erga sanctos omnes viæ Domini sunt misericordia, omnes veritas, quia et in iudicando subvenit, et ita non deest misericordia, et in miserando id exhibet quod promisit, ne desit veritas. Erga omnes autem, et quos liberat, et quos damnat, omnes viæ sunt misericordia et veritas, quia ubi non miseretur, scilicet ad salutem vindictæ veritas datur, quia nullum immeritum damnat, sed multos immeritos salvat et liberat.

VERS. 8 (152). — « Initio cognovi de testimoniis tuis, quia in æternum fundasti ea. »

Initio, vel ab initio, *cognovi*, etc. [Aug.] Si in libro habetur initio, adverbialiter ponitur, sicut 20-

lemus adverbialiter dicere : *Allas hoc faciam.* Et est, omnes viæ tuæ sunt veritas. Et *initio*, id est initialiter dicit Ecclesia, quæ ab initio generis humani fuit, *cognovi de testimoniis tuis*, quibus promissisti te daturum regnum æternum filiis, *quia fundasti ea*, id est in Christo fundamento monstrasti ea vera. Et hoc in æternum, quia id quod per ea promissisti, æternum est. *Initio* dicit se nosse Ecclesia, quod testimonia sunt in æternum fundata, nec aliunde novisse quam de ipsis testimoniis. Testimonia sunt quibus promissit Deus verbo vel actu se daturum regnum æternum filiis. Et quia in Filio, cujus regni non erit finis, se daturum testatus est, fundata sunt in æternum, non quod ipsa sint necessaria, quando ipsa res dabitur; sed quia id quod per ea Deus promissit, æternum est. Fundata vero dicuntur, quia in Christo vera monstrantur, qui est fundamentum, quod nemo potest mutare. *Initio* autem novit, quia hoc dicit Ecclesia, quæ ab initio generis humani non defuit terris, cujus primitiæ fuit sanctus Abel, qui in testimonium Christi immolatus est, et ab initio dictum est : *Erunt duo in carne una* (*Gen. 1*); quod sacramentum magnum est in Christo, et in Ecclesia, ut ait Apostolus (*Ephes. v*). [Alcuin.] Ecce duo testimonia, quorum alterum in actu, alterum in verbo est exhibitum. Vel testimonia dicit præcepta, quæ dicuntur fundata in æternum, quia pro eis neglectis vel servatis merces æterna, vel pœna æterna redditur. Et est : Ego cognovi de testimoniis tuis, quia in æternum fundasti ea. [Hilar.] Cognovi, dico initio, vel ab initio, scilicet in Adam, qui pro neglectis punitus est, vel per antiquos patres, qui ea tenendo venerunt ad æternitatem.

COLLATIO IN Ρ QOPH.

VERS. 2 (146). — *Præveni in maturitate.* Hier. *Surgebam adhuc in tenebris.* Vel, ut alii volunt, *Præoccupavi crepusculum.* בַּנְשֶׁךְ BANNESCHEP, in græco, τὸ ἄσπιν, id est ante horam, ante tempus. Unde D. August. habet *intempesta nocte*, qui propterea concludit legendum esse unico verbo *immaturitate*, vel in *immaturitate*. Sed et vehementi admiratione cœpi fluctuare, quomodo Hier. in Commentariis legerit et exposuerit in *maturitate* sub duobus verbis, ait enim sic : « Vetera vitia pudicitia juvenili prævenit, qui per maturitatem vivacis animi, spem suam nunquam a verbis Dei removit. » Et ante D. Hier. Arnobius, licet diverso sensu : *Præveni in maturitate et clamavi, fui puer, præterea adolescens.* Itemque *juvenis, nunc ecce jam senui, et vitæ meæ finem attendens, in hac maturitate positus clamo.* Tandem ex interpretatione D. Ambr.prehendimus dici *maturitatem et immaturitatem*, diversa consideratione. Ex verbis enim ejus colliges ætatem adolescentiæ ad tempus collatam adhuc immaturam, ad mores vero compositos maturam haberi. Dicit ergo : « Sed quia sequens versiculus, de tempore precandi evidenter expressit, in isto versiculo actuum magis operumque arbitror quam orationis intelligendum. Præcurrit ætatis maturitatem quisquis in adolescentia positus, senilem gravitatem induit, et juveniles annos, veterana quadam continentia regit, fervoremque virentis corporis in cana morum maturitate componit. Nam quid potest habere laudis, si effectum corpus voluptatibus, et jam senectutis gelu frigidum, ad sera devotionis

A officia, deposito jam senior vigore convertat? Non est corona, nisi ubi fuerit difficilius lucta certaminis. Et, per pauca, in hora est ergo senex, si nimia sobriæ maturitatis exerceat; ante horam præcurrrens juvenis, si senili pondere incentiva comprimat voluptatum, ac ferventes illecebras cupiditatis exstinguat. » Et rursus : « Qui enim jugum a juventute portaverit, et habentis maturi moderamen teneriora volens colla subdiderit, sedebit singulariter remotus a strepitu interpellantium passionum, et quietus silebit. » Hæc D. Ambr. Recordare nunc quid sit incana maturitas, et maturum moderamen in adolescentia quæ est ætas immatura, et tum pervidebis hoc et alterum non male pronuntiar. Præveni in maturitate, et præveni immaturitate. Ad posterius tamen magis nos cogit lectio Hebraica et Græca, quanquam translator ad Campensem vertit, *propere maturime*, eo forsitan genere loquendi quo loquitur poeta : *Mature fugam.*

B VERS. 6 (150). — *Appropinquaverunt, etc.* Consimiliter D. Hier., Neb., Prat., et satis accedit Camp. Alii sic reddunt, ut particula, *iniquitati*, non respiciat verbum, *appropinquaverunt*, sed participium *persequentes*. Pellicanus enim dicit, *appropinquaverunt persecutores sceleris*; Sanctes, *appropinquaverunt sequentes malam cogitationem.* Et ita Munsterus, *accesserunt hi qui exsequuntur nefarium cogitatum.* Interpretes pro Cajetan. *cogitaverunt sequaces cogitationis.* קָרְבֵי רַדְפֵי זַמְה QARBU RODPHE ZIMMAH. In uno punctulo tota diversitas sedet, רַדְפֵי RODPHE enim simpliciter significat *persequentes* sine pronomine. Sed רַדְפֵי RODPHAI, id est *persequentes me.* Denique ad sententiam parvi refert. Sed et Chalæus habet, *appropinquaverunt persecutores mei adulterio.*

273 ר RESCH.

C *Vide humilitatem.* Qui supra dixit se clamasse, in hac vicesima littera, *resch*, petit vivificari, quia mandata Dei summo studio quæsivit, quod longe est a malis, quia similiter non egerunt. Et quia nemo vivificatur nisi per humilitatem, quæ est caput omnium virtutum. Ideo huic octonario præmittitur littera. Resch, quæ interpretatur *caput*, id est humilitas, quæ est caput virtutum, quam conclusus servat, ut serpens caput corpore exposito. Attende ergo quod hæc littera, *resch*, interpretatur *caput* vel *primatus*, quo intelligitur rationalis sensus qui regit omnia membra, sicut caput totum corpus dirigit, et sensibus implet : unde qui turpiter et bestialiter agit, capite damnatur, ut forma hominis privetur, qui sapientiæ rationem non tenuit. Mystice caput nostrum Christus est, sine quo vivendi usus haberi non valet. Sicut ergo caput coluber servat, ita serva et tu caput, id est Christum, quo vivimus, ex quo sunt omnia bona (*Coloss. 1*). Moraliter caput est humilitas, sicut prædictum est, quæ totum nostrorum actuum fovet corpus. Inflatus hoc caput non tenet, id est humilitatem quæ est caput omnium virtutum. Primatus est Dominus etiam Christus, qui ablatu majori populo datur minori Jacob, id est Christianis. Unde in Isaia legitur : *Auferam a Juda caput et caudam* (*Isa. 1*), id est Christum, qui est initium et finis, alpha et omega. (*Apoc. 1*). Quasi dicat : Prope es tu, Domine, ergo.

VERS. 4 (153). — « Vide humilitatem et eripe me; quia legem tuam non sum oblitus. »

Vide humilitatem meam, [Ambr., Aug.] quæ est

in studiis nostris et tentationibus, qua superbia vincitur, quæ omni Christiano est necessaria. Hoc autem non dicit, nisi qui se scit placere Deo. Et est: *vide humilitatem*, id est placeat tibi humilitas mea, et indica mihi secundum eam. Alii in aliis gloriantur, justus in humilitate, bona gloria est Christo subjici, quo merito eripitur quis a gladio flammeo, id est morte æterna. Unde subdit: *et etiam eripe me*. Superbus malis innectitur, ut humilietur, humilis eripitur ut exaltetur. Ideo eripe, quia non sum oblitus legem tuam quæ dicit: *Qui se exultat humiliabitur, et qui se humiliat exaltabitur* (Luc. xviii).

VERS. 2 (154). — « Judica judicium meum, et redime me; propter eloquium tuum vivifica me. »

Judica judicium meum. [Gl. int., Aug., Gl. int.] Quasi dicat: dico, *Vide humilitatem meam*, sic inde, *judica judicium meum*, id est causam meam, quia contra diabolum causam agit; *et redime me* a malis, *et propter eloquium tuum*, id est propter illam prædictam legem, quam iste non est oblitus, scilicet ut se exaltandum humiliaret, *vivifica me*; hæc est exaltatio sanctorum, scilicet æterna vita: vel, Eloquium, dicit generaliter verbum Dei. Et est, propter eloquium tuum, id est ut ego videam et servem illud; *vivifica me*. [Ambr.] Vel ita: Judica judicium meum, de judicio futuro agit: *Ad quod innocuus* et propriæ innocentie arbiter, festinat. Justus enim apud Deum sciens etiam eum misericordem, non timet judicium ad sui damnationem, in quo absolvitur. Quod etiam incipit hic a sanctis, non in æternum puniendis. Ideo Dominus ait per Ezechielem, ad angelos ultionis ministros: *A sanctis meis incipite* (Ezech. ix). Et alibi Scriptura ait: *Tempus est ut incipiat judicium a domo Dei* (I Petr. iv). Ideo iste apud redemptorem suum sperans, et volens mature absolvi, ait: *judica judicium meum*, id est matura facere judicium; et ibi, *redime me* a malis; et propter eloquium tuum *vivifica me*. Verecunde hoc dicit, ut qui diffidit de meritis propter verbum Dei, speret clementiam. Et hoc est illud Verbum, quod Simeon videre expectavit. [Cassiod.] Vel ita: Judica do præsentis judicio judicium meum, id est, examina discretionem fidei meæ. Non enim per arrogantiam petit iste judicari in futuro, sed vult a Deo examinari suum judicium quo Deum credit, et incarnationem Christi, de quo, id est pro quo judicio, omnes sancti securi sunt nec timent diem judicii, quia in his qui bene judicant credendo, sciunt se glorificandos, sancti quia tales sanguine Christi redimendi erant. Et redime me sanguine passionis. Et vivifica propter eloquium tuum, quod dicit: *Qui credit in me non morietur; sed habebit vitam æternam* (Joan. xi). Me vivifica, sed,

VERS. 3 (155). — « Longe a peccatoribus salus, quia justificationes tuas non exquisierunt. »

Longe est a peccatoribus salus. [Aug., Ambr., Cassiod.] Non a me, qui justificationes exquisivi.

A Hoc specialiter de Judæis dicit, qui latronem elegerunt, Salvatorem repulerunt. In hoc tamen omnes devotos animos, perfidos terret. Ideo, longe est ab eis salus, quia longe se fecerunt ab ea. Quod ita dicit, quia *justificationes tuas non exquisierunt*, quod iste ab eo se accepisse videns, scilicet ut custodiret justificationes, dicit:

VERS. 4 (156). — « Misericordie tue multæ, Domine, secundum judicium tuum vivifica me. »

Misericordie tue. [Ambr., Aug., Ambr.] Vel ita continua: Et si longe a peccatoribus sit salus, tamen nemo desperet, quia, o Domine, *misericordie tue multæ sunt*. Qui enim suo peccato pereunt, misericordia Domini liberantur; palam apparuit non querentibus, vocavit refugientes, congregavit ignaros, pro omnibus se obtulit; *et secundum judicium tuum vivifica me*. De futuro judicio dicit hoc, quia scit quod judicium Dei non erit sine misericordia, super eum qui fecit misericordiam. Vel de judicio præsentis quo parciit penitentibus hic agit. Et est, *vivifica me secundum judicium tuum*. Non secundum illud quod omnes timent. De quo alibi: *Non intres in judicium cum servo tuo* (Psal. cxlii). Sed secundum illud quo parciis contentibus. Ideo post misericordiam subdit de judicio, quia non est misericordia sine judicio. Ideo vivifica me quia

VERS. 5 (157). — « Multi qui persequuntur me, et tribulant me; a testimoniis tuis non declinavi. »

C *Qui persequuntur me et tribulant me—multi sunt* [Ambr., Aug.] quibus adjuncti sunt et mali spiritus. Per hoc notatur et gravis persecutio, quæ sit a multis in unum, impletum est hoc in Ecclesia, quæ tot habuit persecutores martyrum. Præparata enim est universa terra sanguine martyrum, floret cælum coronis martyrum, ornatae sunt Ecclesie memoriis martyrum; signata sunt tempora natalibus martyrum, crebrescunt sanitates meritis martyrum. Et licet sint multi, tamen, *Non declinavi a testimoniis tuis*. [Cassiod., Aug., Gl. int.] Gratius est hæc inter pericula servari, quod est nobis a Deo. Unde sequitur in alio psalmo: *Nisi quia Dominus adjuvit me, paulo minus habitasset in inferno anima mea* (Psal. xciii). Sequitur in alio psalmo: *Nisi quia Dominus erat in nobis, forte vivos deglutissent nos* (Psal. cxiii). Ego non declinavi.

VERS. 6 (158). — « Vidi prævaricantes et tabesco, quia eloquia tua non custodierunt. »

Vidi ante prævaricantes, [Aug., Cassiod.] id est declinantes a testimoniis, quia non ferunt tribulationes. Alii codices habent: *non servantes pactum*, quod idem est. Pactum dicitur a pace, quasi pacis actum, id est inter dissidentes affectu gratiæ diffinita conditio, quæ convenit utrique legi, scilicet ut pactum appelletur, quæ statuta est, ut homo in gratiam, et pacem Dei revocaretur; quod pactum, id est utramque legem debiles non servant, cedentes persecutoribus, pro quibus amissis sociis dolent

sancti. Unde subdit hic : *Et tabescebam zelo amoris.* [Aug., Illiar.] Vel pactum dicit, quod Judæi pepigerunt, dicentes : *Omnia quæcunque dixerit Dominus, hæc faciemus (Exod. xxiv)*; sed post coluerunt idola; quos cives et parentes suos lugent sancti. [Ambr., Aug.] Unde ait, et tabescebam zelo charitatis. Beatus qui in charitate Dei tabescit. Deinde exponens in quo sunt prævaricantes, subdit, *quia cloquia tua non custodierunt*, sed in tribulatione negaverunt. In hoc sunt prævaricantes, sed ego ab eis differens,

VERS. 7 (159). — « Vide quoniam mandata tua dilexi, Domine, in misericordia tua vivifica me. »

Dilexi, o Domine, mandata tua. [Aug., Ambr., Cassiod.] Unde scilicet ex dilectione est fructus omnium passionum. Ideo ait dilexi, non tantum non negavi quod martyres facere cogebantur, et non facientes intolerabilia patiebantur. Et, o Domine, vide, hoc scilicet, *quoniam dilexi mandata tua*, id est placeat tibi, et remuneretur a te dilectio mea. Vel ita continua, quasi dicat : *Vidi prævaricantes et tabescebam.* Et ideo, o Domine, vide quoniam dilexi, etc. Illo merito dixit, scilicet qua tabescebam. Hoc merui, scilicet a te conspici; supra dixit, *vide humilitatem*, hic item dicit, *vide*, addens, *quoniam dilexi mandata tua.* [Ambr.] Secundum legem veterem hoc dicitur, quæ præcipit ut unusquisque ter in anno non vacuum se offerat in conspectu Dei. Sanctus vero quotidie non vacuum se offert quidem, quoniam dicit : *mandata tua dilexi.* In hoc se offert quod diligit. Ipsa enim dilectio oblatio est. Unde alibi : *In me sunt, Deus, vota tua (Psal. lv).* Et nota quod ait, dilexi; quod plus est quod servare, quia hoc est charitatis, illud necessitatis vel timoris. Ideoque in Exodo, illi soli præcipiuntur offerre ad construendum tabernaculum, qui spontanea voluntate et hilari animo accedunt. *In misericordia,* [Aug., Haym.] quasi dicat : *Dilexi mandata, unde hoc præmium postulo, vivifica me in misericordia tua*, non in meritis confido, sed si misericordia est in præmio, quod debet reddere justitia : quanto magis impensa est misericordia, ut obtineretur victoria, cui debetur utique præmium in victoria, manifestior est misericordia. Et in misericordia ergo vivifica me, quia isti mortificant. [Aug., Gl. int.] Quod utique facies, quia dixisti hoc in Scripturis, quæ veræ sunt, et quæ dicis vera sunt, nam

VERS. 8 (160). — « Principium verborum tuorum veritas; in æternum omnia judicia justitiæ tuæ. »

Principium verborum est veritas, [Cassiod.] id est a principio verborum tuorum vera dixisti, principium verborum est principium Scripturarum, ut Genesis, a quo principio vera dixit Deus, et usque in finem veritatis verba servat. Unde, *Cælum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt (Luc. xxi).* Et quia tetigit quod in principio gestum est, addit quod post finem sæculi fiet, subdens, *in æternum durabunt omnia judicia justitiæ tuæ.* Judicia justitiæ

perpetuo stabunt, quia sententiam de bonis vel de malis datam, nec tempus, nec ulla res, subvertet. Vel ita : *Principium,* [Aug.] quasi dicat : *Verè vivificabis me, qui promisisti.* Et principium verborum tuorum est veritas, id est a veritate tua verba proceffunt. Et ideo vacua sunt, et neminem fallunt, quibus prænuntiatur vita justo, pœna impio. Hæc sunt quippe, in æternum omnia judicia justitiæ tuæ, quia judicium Dei de omnibus in æternum manebit.

COLLATIO IN 7 RESCU.

VERS. 2 (154). — *Judica judicium meum.* Sic omnino et Sanctes. Et hic accipitur judicium pro causa, ut habes in expositione. Posset quis hæsitare de fidelitate scriptoris ex versione Munsteri, *judica causam meam*, ceu scriba posuisset hic, *judica vindica meam*, sed hoc non ita est, quia verbum Hebraicum utriusque accommodatum est. Hier. habet, *judica causam*; Præterea, *decreta contentionem meam*, sive, ut habent interpretes pro Cajetano, *Litiga lite n meam.* Quod exposuit Campensis, *suscipe patrocinium causæ meæ.* ריבה ריבי RIBAH RIBI, Græce κρινον κρινον.

7 SIN.

Principes persecuti. [Cassiod., Alcuin.] Qui supra humilitatem Deo obtulit, in hoc vicesima prima littera, gratas sibi dicit persecutiones, quibus tanquam emplastris vulnera peccatorum curantur. Unde : *Da nobis auxilium de tribulationibus (Psal. lxx).* Et alibi Dominus ait, *Ego occidam, et ego vivere faciam; percutiam et sanabo (Deut. xxxii).* Ideoque huic octonario congrue præmittitur 274 littera Sin, [Ambr.] quæ interpretatur *super vulnus*, quasi *emplastrum*. Dicit enim quod tribulatio curat vulnera peccatorum, et dat salutem. Vulnus ergo est peccatum, super vulnus tribulatio. Vel vulnus intelligitur ipsa tribulatio, super vulnus consolatio eloquiorum Dei, medicamentum cœlestium præceptorum. Istud est spirituale malagma, quo omne nequitiae virus aboletur, quo non aduruntur, sed magis foventur atque liberantur collisi. Ad hanc ergo divinæ gratiæ medicinam iste quasi a latronibus vulneratus, exsultans vero Samaritano vulnera sua detegit curanda, dicens :

VERS. 4 (161). — « Et principes persecuti sunt me gratis; et a verbis tuis formidavit cor meum. »

Principes, etc. [Ambr., Gl. int.; Ambr.] Quasi dicat : *Vivifica et necesse est, quia principes hujus mundi rectores tenebrarum, non quilibet, sed multi, quod supra in alio octonario dixit, persecuti sunt me, hoc est vulnus, gratis quia nihil suum in me habent, non gratis persequuntur eum qui se eorum dedit potestati. In suos enim jure vindicant sibi dominatum, a quibus mercedem iniquitatis efflagitant. Alii libri habent, non ingratis; quod idem est.* [Aug.] Vel, principes terræ, scilicet homines regni terrenis præidentes. Persecuti sunt me gratis, id est sine causa. Christiana enim religio non læserat reges terræ, quia etsi liberi sint Christiani, et si habentes regna cœlorum, tamen reddunt quæ sunt Cæsaris Cæsari. Quorum etiam rex, scilicet Christus tributum de ore piscis persolvit. Et licet persequan-

ter, tamen *cor meum formidavit a verbo tuo*. Quibus dixisti : *Nolite timere eos qui occidunt corpus, potius timentes eum qui animam et corpus potest mittere in gehennam* (Math. x). Timor tuus excludit timorem eorum. Licet enim expellar, proscribar, occidat, unguis torquear, ignibus torrear, membris dilanier; tamen plus timui tua verba, quam eorum minas. Et sic vici, unde multa spolia inveni. Et ideo

VERS. 2 (162). — « Lætabor ego super eloquia tua. sicut qui invenit spolia multa. »

Lætabor ego, [Ambr., Alcuin.] victor quod non est ille, qui non patitur. Lætabor dico, *super eloquia tua*. Iste qui prius timet a verbis Dei, postea lætatur in verbis Dei. Bona ergo trepidatio verbi Dei, quæ exultationem generat. Et hoc est super vulnus, quia eloquiis Dominici vulneris curamus dura. Lætabor dico *sicut qui invenit spolia multa*. Spolia sunt æterna, quæ diabolus conatur auferre, et conversio persecutorum, quæ inventa sunt quando patientiam mirati martyrum, etiam persecutores crediderunt. [Ambr.] Et est hoc similitudo a victoribus qui victis spolia detrahunt. Vel spolia multa dicit Scripturas, sapientiam, justitiam, resurrectionem. Et omnia in Christo quæ iste a Judæis abstulit, et quasi sine labore invenit, quæ ante non habebat.

VERS. 3 (163). — « Iniquitatem odio habui et abominatus sum; legem autem tuam dilexi. »

Iniquitatem, etc. Ita construe. [Cassiod., Ambr., Aug.] Quasi dicat : Lætabor super eloquia tua, et dilexi legem tuam, iniquitatem autem, non hominem odio habui et abominatus sum. Longe faciens a me. Amor honorum odio malorum probatur. Legem ergo dicit veterem, quæ significantiam habet Novi Testamenti, ne quis putaret negligendam. Vel ita supra dixit se formidasse, a verbis Dei, ne autem ex formidine quam dixit putes odisse verba Dei, addit, iniquitatem, quasi dicat : Formidavi a verbis tuis et iniquitatem odio habui, legem autem tuam dilexi, timore casto, non perit amor. Illa ergo formido non facit odium verborum Dei, sed integram charitatem, ut ametur Deus, cujus verba timentur. Si enim patres a piis filiis timentur et amantur, et pudica conjux virum, et timet ne ab illo deseratur, et amat ut fruatur, multo magis pater qui est in cælis qui a nullis diligitur, nisi a quibus lex ejus diligitur. Ideo iste ait : Dilexi legem tuam, et si aliquando corripit, tamen dilexi : unde subdit : et

VERS. 4 (164). — « Septies in die laudem dixi tibi super judicia justitiæ tuæ. »

Septies, id est semper, in die in hac vita laudem dixi tibi, [Aug.] numerus iste universitatem indicat, quia septem diebus omnia tempora aguntur. Unde recte pro universitate ponitur, sicut ibi : *Septies cadit justus, et resurgit* (Prov. xxiv). Cadit quidem, non peccat prævaricando, quia tunc non justus. Sed cadit omnibus modis tribulationum. Humiliatus

A resurgit, id est non perit, sed proficit; e contra hoc subditur de malis, Impii infirmabuntur in malis, id est tribulationibus. [Alcuin., Cassiod., Haym.] Vel, septies in die, id est septem dierum toto tempore, laudem dixi tibi; vel septies, id est septiformi Spiritu plenus; vel septies, id est septem vicibus, ut mos est religiosus, in die laudem dixi tibi *super judicia*, id est flagella, *justitiæ tuæ*, id est, quibus corrigis et justificas filios quos recipis. Dilexi legem tuam, et merito, quia jam

VERS. 5 (165). — « Pax multa diligentibus legem tuam, et non est illis scandalum. »

Pax multa, [Ambr., Gl. int., Ambr., Cassiod.] est in mente, et si non est omnimoda. Vel, pax multa erit in futuro, ubi vere multa *diligentibus legem tuam*. Charitas enim pellit omnes tribulationes. *Et non est illis scandalum*, et si inquietudo, id est non offendunt in petram scandali (I Petr. ii), ut Judæi et hæretici. Illi qui diligunt, non scandalizantur. [Ambr.] quia non sunt pusilli, de quibus Dominus : *Quicumque scandalizaverit unum de pusillis his, etc.* (Math. xviii), pusillorum est scandalizari. [Aug.] Vel, non est illis scandalum, ipsa lex; quia qui diligit legem, si quid in ea non intelligit, honorat; et quod absurde sonare videtur, judicat esse magnum, et se nescire. Et ideo, lex. Non est ei scandalum, vel nullum undecunque est ei scandalum, quia fides ejus ex ipsa lege pendet, non ex hominum moribus, ne aliquibus cadentibus qui magni habebantur, ipse scandalo pereat. Securum vero legem diligit, et est ei pax, et nullum scandalum, in qua lege etiam si multi peccant, ipse non peccat, nec peccare novit.

VERS. 6 (166). — « Expectabam salutare tuum, Domine, et mandata tua dilexi. »

Expectabam, [Aug.] Ecclesia est quæ loquitur. Quasi dicat : Dilexi legem, etc., o Domine, *expectabam salutare tuum*, antiqui justi primum adventum expectaverunt, nos secundum, pro quo et illi et nos mandata diligimus, nec profuisset antiquis dilexisse mandata nisi Christus qui est salutare Dei eos liberasset; Et *mandata*. Quasi dicat : *Expectabam*, et ideo *dilexi* mandata tua per quæ habeo salutare. Dico dilexi mandata tua, etc.

VERS. 7 (167). — « Custodivit anima mea testimonia tua : et dilexit vehementer. »

Custodivit anima mea testimonia tua. [Aug., Ambr., Cassiod.] Custodit testimonia, qui non negat, quod est martyr, sed quia nil valet pati sine charitate, addit, *Et dilexit ea vehementer*. quod plus est quam custodire. Quod ait, *custodivit*, hoc ad tolerantiam pertinet, ne amitteret quod habet religio; quod ait, *dilexit*, hoc ad charitatem tormentis fortiolem. Et quia dilexi mandata et testimonia, ideo

VERS. 8 (168). — « Servavi mandata tua et testimonia tua, quia omnes viæ meæ in conspectu tuo. »

Servavi mandata tua et testimonia tua. [Alcuin.,

Aug.] Mandata in jubendo, testimonia in prohibendo accipe. Vel mandata, præcepta, testimonia, martyria. Et nota quod supradixerat mandata dilexi, et post, testimonia custodivi, et dilexi; nunc simul utraque ponit, ut utraque custodita scires, cum ait, servavi mandata tua et testimonia tua. Qui enim diligit ipsa veraciter et libenter servat, sed, quia modo inimici sunt mali, contra quos fortiter sunt custodienda testimonia, quod fecit utraque servans, Deo tribuit dicens: *Quia omnes viæ, etc.* Quasi dicat: Per hoc potui custodire, quia omnes viæ sunt in conspectu tuo, id est, quia Deus dignatus est intendere, qui illuminat, et errores fugat. Quod si faciem avertisset, fierem turbatus, nec ea custodirem [Ambr.]. Ideo ait: omnes viæ meæ sunt in conspectu tuo, quia aliter nulla via bona est, nisi quam Deus illuminat.

COLLATIO IN Ψ SIN.

VERS. 6 (166). — *Mandata tua dilexi.* Hebræi אֲשֵׁרָה אֲשֵׁרָה, hoc est *fecit*. Atqui mandata Dei procul dubio ex charitate fieri debent. Rom. XIII: *Plenitudo legis est dilectio.* Ut quisquis mandata Dei efficaciter dilexerit, jam ea fecit.

 Γ THAU (179).

Appropinquet [Cassiod.] Qui supra gratas sibi fore tribulationes dicebat, in hac postrema littera Christo desiderat proximare, precans ut veniat, et ovem perditam revocet, studiosius se purgans, quanto fruitur vicinitate virtutis. Et, quia Christus veniens consummationem æternæ beatitudinis contulit, et ab errore ad patriam reduxit, [Ambr.] ideo huic octonario recte præmittitur littera *Thau*, quæ interpretatur *erravit* vel *consummavit*, quia hic dicit se habere consummationem, id est vitam æternam. Vel jam olim se errasse dicit, non modo: nunc autem dicit se reportandum ad patriam, a pio pastore. Ideo interpretatur congrue *erravit*, et non *errat*. Errasse enim præteriti temporis est, errare præsentis. Qui erravit, desinit errare, et veterem condemnat errorem. De eo enim dicitur *erravit*, qui in errore jam non sit. Quod si est, non errasse, sed errare dicitur. Errare enim est permanentis in vitio; errasse corrigentis est lapsun. Non est autem vitii, sed profectus, renuntiassè errori, est etiam in hoc consummatio, ut altera docet interpretatio, id est disciplinæ perfectio, quia plus est a vitio se revocasse, quam prope vitta ipsa nescisse. Imbutos enim a vitii animos exurere atque emendare non solum perfectæ virtutis, sed cœlestis est gratiæ, quasi dicat: Quia sic et sic egi,

VERS. 1 (169). — *Appropinquet deprecatio* me in conspectu tuo, Domine; juxta eloquium me tuum da mihi intellectum.

Appropinquet tibi, o Domine, deprecatio mea. [Ambr.] Peccator longe est, hoc dicit vir perfectus. Hæc enim confidentia, non est nisi viri consummati; vel vox est hic viri non perfecti. Et ideo non ait, ego appropinquem, sed, deprecatio mea ap-

(179) Thau interpretatur juxta Hieron. *signa.*

propinquet. Et si non ego, quod dicere perfectorum est, scilicet appropinquare Deo. Deprecatio dico facta in conspectu tuo [Aug., Ambr.]. Quæ est illa deprecatio? ista *da mihi intellectum juxta eloquium tuum*, id est promissum tuum, quia dixisti supra: Intellectum tibi dabo. Vel, eloquium dicit legem Dei. Et est: Da mihi intellectum, quo sapiam, juxta eloquium tuum. Juxta eloquium Dei petit ut sapiat, ne per humanam prudentiam evanescat.

VERS. 2 (170). — *Intret postulatio mea in conspectu tuo; secundum eloquium tuum eripe me.*

Intret etiam ad te postulatio mea facta in conspectu tuo. [Ambr., Alcuin.] Gradatim ascendit. Prius enim dixerat *appropinquet*; hic dicit, *intret*, quod plus est. Ecce orationis virtus. Nota etiam quod deprecatio hic est de adhibendis bonis, postulatio de removendis malis. Unde subdit: *secundum eloquium tuum*, [Ambr., Aug.] id est, promissum eripe me. Grave est enim tandiu luctari hic. Vel eloquium dicit legem Dei. Et est, eripe me, a labe carnis scilicet, secundum eloquium 275 tuum, id est per eloquia tuæ legis. [Cassiod.] Nota quia qui supra secundum eloquium petit intellectum, ut superna videat, hic per idem eloquium ut a concupiscentiæ labe purgetur petit. Utrumque enim facit eloquium Dei, et bene hæc duo petit: Da mihi intellectum et eripe me; [Aug.] accipiendo quippe intellectum eripitur, qui per se ipsum non intelligendo, decipitur. Da intellectum, quia tunc

VERS. 3 (171). — *Eructabunt labia mea hymnum, cum docueris me justificationes tuas.*

Eructabunt labia mea, [Ambr., Hilar., Aug.] quasi de pleno, quia plenus est pane cœli, pane scilicet qui de cœlo descendit; *hymnum*, id est laudem Dei. Intus deliciis Dei saginatus, hymnum eructat, quasi lingua non humano sensui, sed divino famulatur spiritui. Eructabunt dico, *cum docueris me justificationes tuas.* Aliter non eructabunt, nisi ipse doceat, quia unus est magister, qui docet, scilicet Deus. Docet vero Deus quando qui audit et discit venit ad eum, ut non solum memoria teneat, sed et faciat justificationes: et sic non in se, sed in Domino glorians, hymnum eructat. Qui autem didicit et doctorem suum laudavit, jam vult docere. Unde subdit:

VERS. 4 (172). — *Pronuntiabit lingua mea eloquium tuum, quia omnia mandata tua æquitas.*

Pronuntiabit lingua mea, [Aug., Ambr., Cassiod.] ut sim minister verbi, eloquium tuum non otiosum verbum. Unde reddenda est ratio, sed eloquium tuum. Unde est salus, quod decet pronuntiari, quia æquitate fulget. Unde subdit, *quia omnia mandata tua æquitas*, [Aug., Ambr.] id est æquitate plena. Sciens autem iste quæ pericula sequantur docentem a contradicentibus, addit:

VERS. 5 (173). — *Fiat manus tua ut salvet me: quoniam mandata tua elegi.*

Fiat manus tua, [Aug., Hilar., Aug.] id est ad-
jumentum tuum, ut salves. Vel, *salvet me* de
manu aliena, ne timeam; sed ut pronuntiem quod
hac fiducia peto, *quoniam mandata tua* de omnibus
aliis *elegi* et timorem amore compressi. Et

VERS. 6 (173). — « *Concupivi salutare tuum, Do-
mine, et lex tua meditatio mea est.* »

Concupivi salutare tuum, o Domine. [Ambr.] Alii
alia quærunt; ego autem non nisi salutare tuum.
Et ideo *lex tua meditatio mea est*. Qui enim cupit
salutem Dei, *meditatur in lege*, nec inde avertitur
aliqua cura hujus sæculi. Jugis est ei meditatio di-
vinorum decretorum.

VERS. 7 (174). — « *Vivet anima mea et laudabit
te: judicia tua adjuvabunt me.* »

Vivet anima mea. [Cassiod., Ambr.] Quasi dicat:
Fiat manus, et sic vivet in futuro anima mea. Ad
ipsum loquitur, quem desiderat promittens animam
in æternum vivere, quæ credit, *et tunc plene lauda-
bit te novo cantico, et judicia tua* quibus judica-
bis, vel judicabit in futuro, quando dicit: *Venite,
benedicti, etc.* (*Matth. xxv*) non perdent, sed *adju-
vabunt me* perfecte, quia qui credit in me non
damnabitur. Proderit enim illi fides, et suffragabitur
ad veniam, etiamsi quam offensam habet.
Vel ita: *Fiat manus, adventum Domini orat*, [Aug.]
quia manus Patris est Christus. Unde Isaias: *Et
brachium Domini cui revelatum est?* (*Isa. LIII.*) Et
alibi: *Dextera Domini fecit virtutem, etc.* (*Psal. cxvii*).
Quasi dicat: Ut hæc prædicta impleantur, manus
tua, id est Filius tuus, fiat, ex semine David,
[Aug.] ut qui est Creator sit Salvator. Unde subdit,
ut salvet me. Quod hac fiducia peto, quoniam man-
data tua elegi, et vere, quia concupivi videre, o
Domine, salutare tuum, id est Christum, quem
antiqui cupierunt nasciturum, ipsum Ecclesia concu-
pivit; de visceribus matris venturum, ipsum
Ecclesia cupit ad dexteram Patris venturum. [Cas-
siod., Aug.] Salutare ergo dicit Christum nomi-
nando salutare. Aperte dicit, quod prius in æni-
gmate dixerat, quem qui cupit ex Scripturis habet. Et
hoc est quod sequitur, *lex tua meditatio mea est*, quia
perhibet testimonium Christo, et licet occidatur
caro, quæ te prædicat, vivet tamen anima mea et
laudabit te, et judicia tua, quæ incipiunt a domo
Dei, adjuvabunt me. Sanguine crevit Ecclesia.

VERS. 8 (175). — « *Erravi sicut ovis quæ periit;
quære servum tuum, Domine, quia mandata tua
non sum oblitus.* »

Erravi. [Cassiod., Aug.] Novissime aperitur quæ
ex persona per totum psalmum loquebatur, scilicet
generalis justus. Dico adjuvabunt, et vivam; sed
olim ab Adam *erravi lege peccati*, quia declinavi a
via ad vitia. *Erravi dico sicut ovis.* Ecce comparatio
evangelica ubi dicitur, quod pastor, relictis nona-
ginta novem ovibus in deserto, ivit quære centesi-

am ovem perditam (*Luc. xv*). Unde hic ait, *quæ
periit*, quæ scilicet lupis exponitur quam nec fuga
nec sua vis liberet. Dicit autem, *periit, non perit*,
quia jam ex parte redempta: quod ut perficiatur,
orat subdens: O Domine Christe, *require servum
tuum*, [Ambr., Aug., Alcuin.] tu Christe, re-
quire, quia infirmus homo te non potest quære
quasi ut cœpisti, Perfice dico quære, quod ideo de-
bes, *quia*, et si erravi, *mandata tua non sum oblitus*,
quasi quære me, quia quæro te, ex hac parte qua di-
cit, *mandata tua non sum oblitus*. Erat ovis in-
venta, sed adhuc ex alia parte quæritur, et per fustum
sanguinem pastoris judaicis vepribus lacerati in
omnibus gentibus invenitur. Congrue vero post
prædictorum meritorum gradus, veteres recolit col-
lusiones, ut de sua perfectione non superbiat; sed
humilis Deo tribuat totum, quia non ex operibus ju-
stitiæ quæ fecimus nos; sed secundum suam mise-
ricordiam salvos nos fecit, ut cum omnia bene fe-
cerimus, dicamus: *Servi inutiles sumus; quæ debui-
mus facere fecimus* (*Luc. xvii.*) Hac humilitatis pro-
fessione liberari meremur. Unde, in Ezechiele, illi
soli liberantur, in quorum frontibus Thau reperitur
scriptum (*Ezech. ix*), quia aliter humana conditio
lassa non recrearetur, nisi abdicatis veteris vitæ er-
roribus, frons vitæ innovata virtute humilitatis in-
signiatur. Inde est quod parvulo post omnia di-
centi: *Benedicamus Domino*, seniores alia voce
idem respondent: *Deo gratias*, ut quanto perfectiores,
tanto humiliores ad Deum omnia referant, se velut
parvulos æstimantes, et puerili simplicitate, Deo
post omnia gratias agentes. Ideo post omnia ponitur
Thau.

COLLATIO IN T̄ THAU.

VERS. 1 (169). — *Appropinquet.* Sic Chaldæus,
Nebiensis, Pellicanus, Pratenensis, Sanctus, et inter-
pretes pro Cajetano. Hieronym. *ingrediatur*; Mun-
sterus *preveniat*; Translator ad Campensem, *pen-
tret*; Paraphrasis hujus, *admittatur*. Hebraice תִּקְרַב
TIQRAB, simpliciter ad verbum est *appropinquavit*.
sed ponderando affectum precantis, eundem sen-
sum licet variis verbis esse.

Deprecatio mea. רִנְיָ RINNATHI. Hieronymus, Ne-
biensis, *laus mea*. Idem Pellicanus, Chaldæus et
editio ad Campensem, similiter nobis. Cæteri, *cla-
mor meus*. Radix a qua deformatur dictio præscri-
pta רָנָן RANAN, est *laudare, cantare, lamentari, pre-
cari*. Ob idque *appropinquet deprecatio* flebilis gra-
tiarum actionis et laudis in conspectu tuo.

VERS. 4 (172). — *Pronuntiabit.* Sunia et Fre-
tella, quia legerant in Græco φησίζετα, dicebant esse
simpliciter, *nuntiabit*. Respondet Hieronymus:
« Illud verbum, sive dicas *pronuntiabit*, sive *effabi-
tur*, sive *loquetur*, id ipsum significare. » Deinde
subdit quomodo ex Hebræo verterit, *loquetur lingua
mea sermonem tuum*. Nunc tamen invenio in Græcis
codicibus φησίζετο *pronuntiet*. Ad sensum nihil in-
terest.

PSALMUS CXIX.

PSALMI TITULUS : « CANTICUM GRADUUM. »

Ad Dominum cum tribularer. Titulus : *Canticum graduum.* [Cassiod.] Beatitudinem quam superior psalmus unita meritorum varietate cantavit, isti sequentes psalmi ordinatis xv gradibus, tam psalmore quam meritorum in sacramentum Veteris et Novi Testamenti explicant. [Alcuin.] Septenarius enim ad vetus refertur, octonarius ad novum. Patres namque Veteris Testamenti hebdoadi, id est septenario serviebant; observabant enim septimum diem, vel Sabbatum, septimam septimanam, septimum mensem, septimum annum, et septimum annum septimæ decadis, qui jubilæus dicitur (*Levit. xxiii, xxv*). Patres vero Novi Testamenti ogdoadi serviunt, id est octonario, quia servant octavum diem quæ Dominica dicitur, et octavas martyrum, et octavam resurrectionis exspectant. Ideoque per octonarium et septenarium duo Testamenta signantur. Unde Salomon : *Da partes septem, nec non et octo* (*Eccle. xi*). [Hilar.] Quindecim graduum fit distinctio, ut per hæc significetur duorum Testamentorum doctrinam in his gradibus contineri. Et sunt hic quindecim gradus, sicut in templo Salomonis totidem erant gradus, quibus ascendebatur in templum quod est figura cœlestis templi, ad quod his gradibus ascenditur. Hæc est scala Jacob. In scalis enim vidit Jacob angelos ascendentes et descendentes (*Gen. xxviii*). [Aug.] Hi sunt spirituales doctores, qui per hos meritorum gradus quasi per quædam interscalaria ascendendo proficiunt usque ad intellectum spiritualium, et quasi descendentes parvulis se contemperant non cædentes. Cedit enim qui deficit, descendit qui se contemperat parvulis. Cecidit Adam per superbiam intumescens; descendit Christus per misericordiam parvulis condescendens. Sic et sui per humilitatem descendunt, non per superbiam cadunt. Unde Apostolus : *Sive enim mente excedimus Deo, sive sobrii sumus vobis* (*I Cor. v*). His ergo gradibus inoffenso pede mentis ascenditur atque descenditur. Graduum autem nomen ambiguum est apud nos, quia gradus dicimus ascendentium et descendentium. [Aug., Cassiod., Aug.] Apud Græcos certum est quod ascendentium tantum sunt gradus. Est autem hic ascensus, qui fit non pedum passibus, sed promotione affectuum, ut de virtute in virtutem ascendatur, ubi charitas movet pedem. Ideoque quanto quis plus diligit, tanto magis ascendit : et ideo congrue præponitur canticum, quod est exsultatio mentis habita pro æternis. Et est sensus : hic est *canticum graduum*, id est mentis exsultatio de ascensu spirituali, quia spirituales gradus sunt isti. Ascendens ergo hic loquitur, sed videndum est quis ascendat, ubi et unde, et in quid ascendat, et per quem. Quis? vir justus; ubi fit ascensus? in corde. Unde alibi : *Ascensiones in corde suo disposuit* (*Psal. lxxxiii*). Unde ascendit? A convalle plorationis. In quid? in

A illud quod oculus non vidit, nec in cor hominis ascendit : (*I Cor. ii*). Per quem ascendit? per Verbum incarnatum, quod descendit ut per ipsum nos ascenderemus. Verbum enim caro factum, calicem bibens passionis, factum est nobis convalis plorationis. Manens vero apud Deum est mons ascensionis. Sic enim descendit ad te, ut maneret in se; descendit ad te, ut fieret tibi convalis plorationis; mansit in se, ut esset tibi mons, ad quem ascenderes. Ab exemplo ergo humiliationis ejus ascendatur ad voluntatem, et altitudinem deitatis ipsius. Primus autem gradus est a malis sæculi exire, et universæ vanitati renuntiare. [Cassiod., Alcuin.] Initium enim profectus est carnalia vitia relinquere, et Domino supplicare. Unde in veteri lege quando emebatur mancipium gentile radebantur unguis ejus, et capilli tondebantur (*Deut. xxi*). Quia oportet veterem vanitatem quemque exuere, ut Domini obsequio mancipetur. Hic ergo a renuntiatione sæculi, quibusdam gradibus meritorum, ad æternam et perfectam pervenitur charitatem, quæ in summo gradu locata est. Intentio : [Hilar.] Nos monet ascendere, quæ eadem est in omnibus, sicut et unus titulus. Modus : [Cassiod.] Bipartitus est psalmus. Primo ascendere incipiens, quia multos invenit obsistentes a linguis eorum cupit liberari. Secundo de permitione malorum conqueritur, ibi, *heu mihi!* Justus ergo volens exire de malis sæculi, quibus premebatur, dicit se clamasse ad Dominum sic :

C VERS. 1. — 276 « Ad Dominum, cum tribularer, clamavi; et exaudivit me. »

Cum tribularer, [Hilar.] peccatis, *clamavi* intentione cordis, *ad Dominum*, ut me educeret; *et exaudivit me*, [Aug.] constituendo ad gradus ascendendi, ubi orat contra linguas detrahentium, dicens :

D VERS. 2. — « Domine, libera animam meam a labiis iniquis : et a lingua dolosa. »

Domine, libera. [Aug., Cassiod.] Cum enim incipit homo ascendere, id est cogitat perficere contempto sæculo soli Deo hærens incipit pati linguas adversantium, id est detrahentium, et quod gravius est, quasi consulendo a salute avertentium. Has ergo qui non patitur, nondum proficere conatur. Ascensurus ergo primum contra eas precatur. Quasi dicat : Quia me in gradu constituisti, jam ergo, o Domine, libera animam meam a labiis iniquis, quæ iniqua suadent; et a lingua dolosa, quæ specie consulendi plus nocet. Hæc talia converso mox occurrunt, unde primus homo corrumpitur. Labia enim iniqua fuerunt quibus expressum est : *Comede* (*Gen. ii*). Lingua dolosa, qua palliato fine consilii dictum est : *Eritis sicut dii* (*Gen. iii*). Sed Dominus quasi exercens istum, dicit ei :

VERS. 3. — « Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam? »

Quid detur tibi. [Aug., Alcuin., Aug.] Quasi dicat : Tu dicis libera, sed *quid detur tibi aut quid appo-*

natur tibi, quo te inunias ad, id est contra linguam dolosam quæ iniqua suadet? Duo verba posuit, dari et apponi, quia sagittæ dantur in arma, et carbones apponuntur quasi in consolatione. Unde Dominus respondens subjicit suæ interrogationi :

VERS. 4. — « Sagittæ potentis acutæ, cum carbonibus desolatoriis. »

Sagittæ potentis acutæ dabuntur cum carbonibus desolatoriis, vel, vastatoris; quod idem est. [Aug.] Sagittæ acutæ sunt verba Dei, quia verbis Dei sagittatur cor ad amorem Dei, ut fiat in eo vulnus amoris, non livoris. Unde in Canticis: *Vulnerasti cor meum charitate* (Cant. iv). Carbones vero sunt exempla iniquorum conversorum ad Deum, qui bene dicuntur carbones, qui de mortuis reviviscunt, quando accenduntur et adhibiti mortuis eos accendunt. Ita qui se convertunt ad Dominum de mortuis, reviviscunt igne charitatis calefacti et suo exemplo alios accendunt ut vivant. Hi bene post sagittas exponuntur, quia post exhortationem verborum exemplis agendum est, ut quod verbis accepit quis, credat se posse, cum multi delicati, etiam feminæ, ut Agnes, Agathes, jam illud impleverunt; et si multum peccaverunt, ut Paulus et Maria, eo amplius amaverunt. Hæc exempla dicuntur carbones desolatorii vel vastatorii, quia vastando ad desolationem ducunt carnales cogitationes, et sæculares amores, qui male fronderant, ut ita sit locus purus ædificio Dei. Et est, *sagittæ potentis acutæ* dabuntur cum carbonibus desolatoriis, id est cum exemplo conversorum ad Deum. [Cassiod.] Vel verba ipsius justi sunt, qui more nimis cogitantis hæsitat, et quærit remedium, dicens: Quid detur, aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam. Sententia horum verborum non mutatur: Deinde interrogationi suæ respondet, vel Deus dicens; Sagittæ potentis acutæ, etc. Non mutatur sensus.

PARS. II. VERS. 5. — « Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est! habitavi cum habitantibus Cedar: multum incola fuit anima mea. »

Heu mihi. [Cassiod.] Secundo de incolatu et permissione malorum conqueritur. Quasi dicat: Accepi sagittas et carbones, sed adhuc inter malos sum. Et ideo, *Heu mihi!* Accepitis enim sagittis et carbonibus jam factus triticum nondum est in horreo, sed in area, ubi palea multa premitur. Videns ergo multa mala quæ ante non viderat, clamat. Heu mihi. Nulli homini apparent mali, nisi factus sit bonus. Hoc enim Dominus docet in parabola evangelica, qua dicitur quod cum crevit herba et fecit fructum, apparuerunt zizania (Matth. xiii). Inde: Heu mihi, quia incolatus meus, id est peregrinatio hujus sæculi, prolongatus est, quia, etsi breve sit tempus, tamen desiderio nimio longum videtur. [Hilar.] Cur inde gemis? quia habitavi, non cum bonis, sed cum habitantibus, vel tabernaculis Cedar (180). Cedar fuit filius Ismaelis. Unde Saraceni

(180) Ex Hier. in cap. Ezech. xxv.

A descenderunt, qui verius ab Agar dicerentur Agarini, sed a Sara digniori et libera nomen sibi vindicaverunt, quorum uterque in tabernaculis legitur habitasse. [Aug., Hier., Aug.] Tabernacula ergo Ismael, recte Cedar sunt dicta; quia Cedar ad Ismael pertinet, sicut in Genesi habetur (Gen. xxv). Per Ismael autem sive Cedar significantur mali, sicut per Isaac significantur boni. Isaac ergo modo est cum Ismael, id est spirituales cum carnalibus filiis ancillæ, a quibus et patiuntur sicut Ismael persequebatur Isaac. Et est habitavi cum habitantibus Cedar, vel, cum tabernaculo Cedar, id est cum malis qui significantur per Cedar. Vel secundum interpretationem nominis. Cedar enim interpretatur tenebræ. Et est, cum habitantibus Cedar, id est cum habitantibus tenebras, sed non est obscuratus ab eis, et est idem sensus cum præcedenti. Per hoc nota quia non est dimittenda unitas corporis Christi, id est Ecclesiæ; non præcidenda ecclesia, quia, si mali nunc a bonis non possunt separari, ferendi sunt. Dico habitavi cum malis, et diu. Et hoc est quod subdit: *Multum incola*, etc. Vel ita continua: Cur cum illis doles esse? quia multum incola fuit anima mea. Ideo dicit animam incolam, ne putes corporalem peregrinationem, sed spiritualem. Sicut enim corpus peregrinatur locis, ita anima peregrinatur affectibus. Si enim Deum amat anima, ascendit ad Deum; si autem terram amat, a Deo anima peregrinatur.

VERS. 6. — « Cum his qui oderunt pacem, eram pacificus: cum loquebar illis, impugnabant me gratis. »

Cum his. [Cassiod., Aug., Cassiod.] Quasi dicat: Multum incola fuit anima mea; et non solum longus, sed et gravis, fuit incolatus, quia cum his qui oderunt pacem. Vel sic junge, habitavi cum habitantibus, vel cum tabernaculis Cedar; et, cum his qui oderunt pacem, id est, qui conscindunt unitatem Catholicam, eram pacificus, id est servans unitatem, non iratus, non turbulentus. Et cum loquebar illis, id est cum prohiberem a malis, bona loquens, ipsi obstinati impugnabant me gratis.

COLLATIO IN PSALMUM CXIX: « AD DOMINUM, CUM TRIBULARER, CLAMAVI, » etc.

VERS. 3. — *Quid detur tibi aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam.* Juniores vertunt active *Quid dabit, et quid apponet tibi lingua dolosa?* Hieronymus tamen per omnia sequitur Septuaginta. Ex quo rursus trahitur argumentum, præter infinita alia, hic non fecisse punctorum adscriptionem notatam. Nam istæ tres litteræ יתן possunt legi sic יתן ודען, quod est dabit, vel יתן ונתן, dabitur in conjugatione hophal, quam dicunt. Alterum verbum, apponatur, Hebraice est הִפְחִיל יוֹסֵפֶן, quod proprie etiam includit aliquam personam patientem.

VERS. 4. — « Cum carbonibus desolatoriis. Hieronym. ac cæteri traducunt, cum carbonibus juniperorum seu genistarum, רֵתְמִים RETAMIM. Dicit Munster. cum carbones juniperi incenduntur, ignem diu retinent, et quando foris videntur extincti, intus adhuc ardent. Itaque per carbones juniperorum, nihil aliud intelligemus, quam carbones vehementer

ignitos, qui recte dicuntur desolatorii, ea ratione quam tradit Hieronymus in Commentar. « Pro desolatoriis, inquit, carbonibus, in Hebræo ἀρκευθι-
 νος habet; desolatorem puto et in Isa., cap. vi, esse carbonem, qui ad labia ejus defertur, ut purget vitia quæ loquendo, sive optima quæque tacendo contraxerat. Et hoc itaque carbonem similem deprecatur, ut detur ei carbo de altario Dei, qui in ejus labiis peccatorum solitudinem faciat, id est a vitis eum præstet alienum.

VERS. 5. — *Incolatus meus prolongatus est. Et Hieronymus similiter. Pratensis, incolata sui Etruriæ*

A Sanctes, Munsterus, Campenses ac Pellicanus reliquerunt ipsum Hebraicum מֶשְׁחַח MESCHEC, quamquam Pellicanus dicit, MOSOC, exponens *Capadoces*. Interpretes pro Cajetano, pro MESCHEC habent *propagatum*. Translator tamen ad Campensem ponit nobiscum, *prolongatur*. Cæterum מֶשְׁחַח MASCHAH, citra controversiam, Hebræis sonat, *prolongavit*. Unde Septuaginta deflexerunt participium מֶשְׁחַח MASCHUC, *prolongatus est*, et sensus longe melius quadrat.

PSALMUS CXX.

PSALMI TITULUS: « CANTICUM GRADUUM. »

Levavi oculos meos. [Aug., Alcuin.] Titulus: *Canticum graduum*. Idem titulus, qui supra. Et idem sensus, id est canticum ascensionis, ascendere autem est in Deum proficere. Profectus ergo gradus est. Secundus vero gradus est petere divinam defensionem, cui nil posse obviare monstratur, qui congrue præmissum gradum sequitur. Cui enim de mundo exeunti pericula occurrunt, exposcere debet divinum auxilium. Congrue ergo qui supra gemebat inter malorum insidias, hic contra eos orat juvari. [Aug.] Non enim est imperitus et improvidus, sicut ille paterfamilias, qui in Evangelio nescit quando fur venturus sit, et dormit (*Matth. xxiv*). Et ideo ipsum subito occupat hora, per quem significantur illi, qui præsumptus de cupiditatibus suis et deliciis hujus sæculi diffuentes tument et eriguntur adversus humiles. Hi sunt qui in diebus Noe nubunt, ducunt, et ædificant (*Matth. xxiv*), id est qui præsumunt de his qui hæc Deo præferunt. Et ideo eos comprehendit hora, sed filios lucis non comprehendit, quia semper vigilant expectantes Dominum suum quando revertatur (*Luc. xii*). Talis est iste, qui oculos ad Deum levat. Intentio nos ad idem monens. Modus. [Cassiod.] Bipartitus est psalmus. Primo levat oculos et orat. Secundo quod oravit affirmat, ostendens virtutem auxilii impetrati, ibi, *Dominus custodit*. Qui ergo supra, quasi inclinatus clamavit, jam respirans oculos ad intercessores sanctos elevat, dicens:

VERS. 1. — « Levavi oculos meos in montes, unde veniet auxilium mihi. »

Levavi oculos meos interiores ad montes spirituales, [Hier., Aug.] ad sanctos, qui prius illuminati sunt sole justitiæ, per quos apertæ sunt Scripturæ. *Unde veniet auxilium mihi*, quia de Scripturis eorum in hac vita auxilium habemus, sed non est præsumendum de illis, imo de Domino suo, quia

VERS. 2. — « Auxilium meum a Domino: qui fecit cælum et terram. »

Auxilium meum est a Domino per eos, [Aug.] quia et hi de plenitudine ejus accipiunt (*Joan. i*): in quos tamen nisi leves oculos per Scripturas, non admoveberis, ut ab eo illumineris. Illi ergo ministri: Deus autem auctor est illuminationis, qui est lux vera, illuminans omnem hominem venientem in

hunc mundum, qui potest auxiliari. Ipse est enim qui fecit cælum et terram.

D VERS. 3. — « Non det in commotionem pedem tuum; neque dormitet qui custodit te. »

Non det. [Cassiod.] Lætus iste de tali auxilio sibi ipsi loquitur. Quasi dicat: Quia auxilium est Domino, ut ergo firmus sis in gradibus: *Non det Dominus pedem tuum*, id est cogitationem, in commotionem, ut cadas per superbiam, qua cecidit angelus et de angelo factus est diabolus. Sic enim ad perficiendum non movet pedem nisi charitas, ita ad cadendum superbia. Charitas enim ad celsitudinem **277** humiles provehit, superbia elatos in ruinam vergit. Dico: Non det pedem in commotionem, neque etiam dormitet (quod minus est) qui custodit te, id est non sinat te pigritari in fide, quia, si dormit in te fides, dormit in te Christus. Fides enim in corde tuo, Christus est in corde tuo. [Cassiod., Hilar.] Et dicitur hoc ab humana consuetudine, ut quando fessus custos dormitat, furtum patitur. Dormitat vero Christus, quando in fide tepescimus: talis est ipse nobis quales nos ei. Deinde his duobus duo alia reddit, dicens:

VERS. 4. — « Ecce non dormitabit neque dormiet qui custodit Israel. »

Ecce non dormitabit. [Aug.] Ad hoc enim quod dixit non dormitet, refert *non dormitabit*; ad aliud vero quod dixit, non det in commotionem, refert *neque dormiet*. Quasi dicat: Ut autem tibi non dormiat, esto, Israel, quia ecce non dormitabit neque dormiet qui custodit Israel, id est Christus qui custodit primo per fidem, post videntes per speciem. Si ergo per speciem nondum potes, per fidem vide; si faciem ejus videre non vales, quoniam ibi species, posteriora ejus vide. Hoc enim dictum est Moysi a Domino, quærenti faciem ejus videre: *Non potes videre faciem meam, sed sta in foramine petræ, et protegam te dextera mea, et posteriora mea videbis, cum pertransiero* (*Exod. xxxiii*). Qui ergo non potest videre faciem, posteriora videat, cum transierit. Pertransivit enim Christus per passionem a morte ad vitam; qui transitus Hebraice dicitur pascha. Pascha quidem putatur græcum, quasi passio; sed vere Hebræum est, id est transitus. In hoc voluit Christus videri, id est credi, non modo in eo quod mortuus est, ut et iniqui credunt, sed quod resur-

rexit. Primum ergo est : *In principio erat Verbum* (Joan. 1); posterius : *Verbum caro factum est* (*ibid.*). Qui ergo credit quod passus est et resurrexit, Israel est. Et huic non dormit Christus. Vel ita : Non det in commotionem. [Cass., Aug.] Loquitur vir justus sibi ipsi, dicens : Non det in commotionem pedem tuum. Non mutatur sensus horum verborum. Deinde ipsi Dominus respondet ei, dicens : Neque dormitet. Quasi dicat : Oras non moveri pedem tuum. Ut autem non moveatur pes, elige tibi, homo, custodem qui non dormit. Et hoc est quod ait : Neque dormitet qui custodit te. Deinde quærit vir justus, quis est custos qui non dormit? cui respondet Dominus : Ecce, qui non dormit, ille scilicet qui custodit Israel non dormitabit neque dormiet. Dormitat Christus, adhuc mortalis; dormit moriens, quod non jam Christus. *Christus enim resurgens a mortuis jam non moritur, mors illi ultra non dominabitur* (Rom. vi). Ipse est ergo qui vigilat, et nunquam dormit. Unde dicitur ad Jeremiam : *Quid tu vides, Jeremia? et ait : Virgam vigiliarum ego video, quia ego vigilo super populum meum, dicit Dominus* (Jer. i). [Alcuin.] Et dicitur hoc a simili virgæ, quam fur tenet, ut poma vel vestimenta alterius rapiat. Si dormierit ille cujus sunt vestimenta, fur cum virga vigilat. Si autem vigilat ille, fur dormit, et non rapit. Similiter, si homo custodit vestimenta sua, ne ambulet nudus in via, id est bona opera sua, Christus dormit, id est non punit. Si vero dormit homo, Christus vigilat, id est corripit et verberat. Hic est custos, de quo in Isaia dicitur : *Ad me clamat ex Seir, custos qui de nocte* (Isa. xxi), custos qui de nocte? et dixit : *Custos venit mane et nox, si quæritis, quærite. Convertimini et venite* (*ibid.*). Hic ergo non dormitabit neque dormiet. [Aug.] Sed, ne adhuc putes de aliquo hominum hoc accipi, subdit :

PARS. II. VERS. 5. — « Dominus custodit te ;
« Dominus protectio tua, super manum dexteram
« tuam. »

Dominus custodit. Secunda pars, ubi quod oraverat affirmat, et quasi quis quæreret, quis est ille custos? subdit : *Dominus custodit te, quomodo? ecce Dominus est protectio tua, vel, protegit te, alia littera super manum dexteram tuam.* Vel sic alii transferunt, super manum dexteræ tuæ. Non sine causa est quod non simpliciter dicit protegit te, vel dexteram tuam, vel manum dexteram tuam; sed transitive ait, manum dexteræ tuæ. Et non ait sinistræ, cum ipse nos totos fecerit, et dexteram et sinistram dederit. Aliquid ergo hic occultum absconditur, ad quod pulsando pervenitur. Sinistra ergo quidquid temporaliter habemus, quod etiam a Deo est, dextera æternum. Illa ergo est consolatio : hæc, beatitudo : secundum illud : *Læva ejus sub capite meo, et dextera illius amplexabitur me.* (Cant. ii), etc. Et in Proverbiis : *Longitudo dierum et anni vitæ, in dextera ejus; et in sinistra ejus divitiæ et honor* (Prov. iii). Dextera ergo Dei est æterna fe-

licitas; sinistra mundana, quæ et a Deo. Ideoque ad dexteram ejus locandi dicuntur, qui æterna quæsierunt; ad sinistram, qui terrena. Sed quidam errantes, hæc alternant habentes sinistram pro dextera, et dexteram pro sinistra, sicut illi qui dixerunt : *Beatum populum cui hæc temporalia sunt* (Psal. cxliii). Contra quos Dominus dicit : *Nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua* (Math. vi). Id est pro terrenis bona non facias, sed pro æternis. [Aug.] Ideo ait, nesciat, ut nec saltem se admisceat, partim cælo, partim mundo serviens. Ecce quid est dextera; per manum vero accipitur potestas, sicut ibi : *Mors et vita in manibus linguæ* (Prov. xviii.) Manus ergo dexteræ potestas est, quam Deus dedit credentibus ut sint filii, ut sint ad dexteram secundum illud : *Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine ejus* (Joan. i). Est ergo sensus : Dominus est protectio tua super manum dexteram tuam, id est super potestatem quam dedit tibi Deus, ut sis ad dexteram, ut sis filius : quæ potestas est per fidem; sed non valet, nisi Deus protegat. Vel manus est ipsa fides. Super ergo manum dexteræ tuæ, id est super fidem qua fiunt filii, Dominus protegit, ut non sinat tentari supra quam possint. Sed quare oportet ut protegat? propter scandala, quæ sunt de duobus, quia et duo sunt præcepta charitatis, in quibus tota lex pendet et prophetæ, scilicet dilectio Dei et proximi (Math. xxii).

VERS. 6. — « Per diem sol non uret te, neque luna
« per noctem. »

Per diem sol non uret te, neque luna per noctem. [Aug.] Deus est sol; dies, sapientia Dei, luna, Ecclesia; nox, caro Christi. Qui ergo errat in Deo, a sole uritur et per diem, quia in ipsa sapientia errat, de qua dicitur : *Dies diei eructat verbum* (Psal. xviii). Id est perfecti sapientiam perfectis; nox vero nocti indicat scientiam (*ibid.*), id est parvulis prædicatur humilis Christi passio quæ est quasi nox; sed non relinquuntur in nocte, id est in carnis humilitate; sed ad altiora divinitatis provehuntur, quia lucet et luna in nocte, id est per carnem Christi prædicatur Ecclesia et proficit, quia caro ipsa Christi caput est Ecclesiæ. Qui ergo in Ecclesia, id est in carne Christi scandalizatur a luna uritur. Et est sensus : Ideo oportet ut protegat, quia, si te protexerit, *Sol non uret te per diem* [Aug., Hier., Alcuin.], id est non errabis in divinitate, sive in Dei sapientia; *neque luna uret te per noctem*, id est non scandalizaberis in Ecclesia, vel in carne Christi. Vel, secundum litteram nostram, Dominus protectio tua super manum dexteram tuam, id est bonam operationem proteget; et non solum operationem proteget, sed et te intus. Ita quod, sol non uret te per diem, id est ita proteget te, ut Christus non scandalizet te in cognitione deitatis suæ; neque luna per noctem. Id est ipse idem non scandalizet te in cognitione humanitatis suæ, vel unitatis Ecclesiæ. Vel, luna, id est Ecclesia, non uret te per noctem,

id est non permittet teneri nocte tribulationis. [Hier.] A Vel per diem, accipiuntur prospera; per solem elatio, quæ ex prosperis venit, per noctem, adversa; per lunam depressio, quæ ex adversis aliquando provenit. Et est, sol non uret te per diem, id est non ureris elatione prosperitatis; neque luna per noctem, id est non depressione adversitatis succumbes. Et est hoc dictum a simili beneficii collati antiquo populo, quia, ut olim in columna nubis et ignis præcedebat Judæos, ita nunc in prosperis et in adversis nos servat. Et quare sol et luna non uret te? quia

VERS. 7. — « Dominus custodit te ab omni malo; « custodiat animam tuam Dominus. »

Dominus custodit te, [Gl. int., Aug.] Vel ita continua, et, ut breviter de omnibus concludam, *Dominus custodit te ab omni malo*, a scandalis in sole et luna positis, et a persecutionibus. Et *custodiat Dominus animam tuam*, ne cedat, etsi corpus occiditur, quia martyres occidi queunt, flecti nequeunt. Deinde cuncta concludit, dicens :

VERS. 8. — « Dominus custodiat introitum tuum « et exitum tuum, ex hoc nunc et usque in sæculum. »

Dominus custodiat introitum tuum et exitum tuum, [Cassiod., Aug.] id est bonis initiis bonos exitus adjungat. Sed quis est introitus, quis exitus noster? ecce, quando tentamur, intramus. Unde vasa figuli probat fornax, et homines justos tentatio tribulationis; quando vincimus eximus. Intrans custodit, ut sana fide intremus et humiles, ne vento superbix crepemus, et etiam, dum non sinit tentari supra vires, exitum vero custodit ex hoc instanti, quod nunc est et usque in sæculum, quia et nunc facit cum tentatione proventum; et cum exierimus, ab omni tentatione, jam in æternum nihil nocebit.

COLLATIO IN PSALMUM CXI : « LEVAVI, » etc.

VERS. 5. — « *Protectio tua*. Sicque Hieronymus. Quod recentiores vertunt *umbra tua*, hoc est ad litteram תַּיִל TZILLECA. Est enim sole clarius Scripturam accipere umbram pro protectione, ut est illud : *Sub umbra alarum tuarum protege nos*.

VERS. 6. — *Non uret te* לֹא יִכְרַח לֹא יִכְרַח, hoc est, non percutiet. Sed quid tandem esset, solem non ferire, nisi intelligatur de ejus ferventi ardore? Ac sæpius ipsi Septuaginta tropos metaphoricis eadem opera explicant. Unde Chaldæus : *In die quando dominatur sol, non nocebunt tibi diurni*.

PSALMUS CX XI.

PSALMI TITULUS . « CANTICUM GRADUUM. »

Lætatus sum. Titulus : *Canticum graduum*. Patet. [Alcuin., Aug.] Tertius gradus est magnum gaudium, quod habet vir sanctus, eo quod se et alios videt in Ecclesia publice pura mente conversari, atque digne Deo in hac peregrinatione militari. Unde suspiramus ad cœlestem Jerusalem ad quam duabus alis dilectionis levamur; amor namque, qualiscunque sit, vacare non potest. Nam si terrenus est animam ad concupiscenda terrena inclinat; si vero cœlestis est, ad cœlestia sublevat, et ad æterna inflammat. Obligata enim anima terreno amore, viscum habet in pennis, volare non potest; sed amor sanctus ab hoc visco solutam ad superna levat ad cœlestem Jerusalem, scilicet ubi sunt concives nostri angell. Intentio : Monet ad desiderium illius. Modus : [Cassiod.] Bipartitus est psalmus. Primo gaudet se admonitum ire ad cœlestem Jerusalem, ubi sancti securi sunt, et cum Domino judicabunt. Secundo ascensuris optat abundantiam pacis, ibi, *rogate*. Quia ergo iste de cœlesti civitate, jam a multis multa audierat, ipsum ad eam velut ad solemnem festivitatem ire monentibus exauditis admodum lætus ait :

VERS. 1. — « Lætatus sum in his quæ dicta sunt « mihi; in domum Domini ibimus. »

Lætatus sum, [Hilar., Aug.] id est spem habui et gaudium in his quæ dicta sunt mihi, a Spiritu sancto, et a prophetis et ab apostolis, qui priores viderunt patriam, et invitant ut curramus ad eam. Quot sunt

C illa? quod, scilicet *ibimus in domum Domini*, non manufactam. Et cum hæc dicerentur,

VERS. 2. — « Stantes erant pedes nostri in atriis « tuis, Jerusalem.

Pedes nostri, [Aug., Alcuin.] id est affectus erant stantes in atriis tuis, o Jerusalem. Hæc est domus Domini, in qua jam stabant pedes. Qui currit ita cogitet. Quasi dicat : Jam ibi sit spe, et ibi stet. Stantes ideo dicit, quia omnia ibi stant. Nihil transit vel cadit, ibi non transit Belial, ibi non est macula; ibi Rachel non dolet vel timet. Unde alibi : *Qui posuit fines tuos pacem* (Psal. CXLVII). Et nota quod ait, in atriis, a parte totum accipit. [Cassiod.] Atria quidem sunt introitus, sed 278 etiam hic pro penetralibus accipiuntur. In atriis cujus? *Jerusalem*, [Aug.] non illius quæ propheta occidit, quæ servit cum filiis suis, quæ corporcis parietibus erigitur, sed illius

VERS. 3. — « Jerusalem quæ ædificatur ut civitas, « cujus participatio ejus in idipsum. »

Jerusalem, quæ ædificatur, [Aug., Haym., Gl. int.] non saxorum molibus, sed divinis lapidibus quæ virtutum soliditate consurgit, -et sanctorum societate nunquam dissolvenda exstruitur ut civitas, id est ad similitudinem civitatis. Non enim est corporalis civitas, sed ei similis *cujus participatio ejus est in idipsum*, quod de nulla carnali potest dici. Ille enim habent homines diversa bona et deficientia; ibi vero bonum quod fuerit singulorum erit omnium. Ideo ait, participatio ejus est in idipsum. Quid est idip-

sum? [Aug.] Idipsum est quod semper eodem modo est, id est æternum. Non potuit expressius dicere. Stabilitatis ergo particeps est illa civitas, quæ non est hic in aliqua creatura. Deus ergo est idipsum qui ait: *Ego sum qui sum* (Exod. III.) Et unde scis quo ibimus?

VERS. 4. — « Illuc enim ascenderunt tribus, tribus Domini; testimonium Israel ad confitendum ei nomini Domini. »

Enim, [Haym.] hoc est quia *illuc ascenderunt*, id est ascendit tribus, non omnes, sed *tribus* quæ sunt Domini. Quæ sunt Domini? in quibus est *testimonium Israel*, id est qui se testantur Israel, per bona opera. Vel ita ascenderunt tribus in quibus, scilicet quæ ascenderunt, est testimonium Israel, id est in quibus cognoscitur quia vere Israel sunt. Quando enim grana sunt cum palea, totum palea putatur; sed cum separabuntur, tunc erit testimonium Israel. Et quia ascenderunt *ad confitendum nomini Domini*, non sibi, sicut superbi. Ut enim superbia de se præsumit, ita humilitas constitetur Deo. Et vere ibimus in domum Domini, quia

VERS. 5. — « Quia illic sederunt sedes in iudicio; sedes super domum David. »

Illic sederunt, [Aug.] id est sedebunt, in iudicio *sedes*, id est iusti in quibus Deus sedet, et inde iudicat quidquid iudicat. Unde in libro Sapientiæ: *Anima iusti thronus est sapientiæ* (Sap. VII.) Quæ sunt hæc *sedes* quæ sunt *super domum David*? quia et hi sedebunt cum Christo super duodecim sedes, ut iudicent domum David (Matth. XIX), id est familiam Christi, cui dederunt cibum in tempore. Iudicabunt autem illi, qui omnia reliquerunt, Christum sequentes (Matth. XXIV), qui fiunt amici de mammona iniquitatis ut recipiant dantes in æterna tabernacula (Luc. XVI). Et hæc est pax Jerusalem, dando et accipiendo, ut opera misericordiæ corporea jungantur operibus prædicationis. Unde apostolus: *Si nos vobis spiritualia seminavimus, magnum est si carnalia vestra metamus* (I Cor. IX). Et hæc est æqualitas quam Paulus dicit, qua qui multum habuit non abundavit, et qui modicum, non minoravit. [Aug.] Subveniunt enim spirituales hic et in futuro carnalibus, a quibus sumunt temporalium fenum. Unde iste convertit verba ad iudices, dicens:

VERS. 6. — « Rogate quæ ad pacem sunt Jerusalem; et abundantia diligentibus te. »

Rogate [Cassiod.] Secunda pars ubi loquitur ad iudices optans eis abundantiam pacis, quam pacem prædicavit amore fratrum. Quasi dicat: Et quia sedebitis, ergo, o sedes Domini, qui sedetis, ut iudicetis, *rogate*, id est, interrogate. [Aug., Cassiod.] Iudicium enim est interrogare iudicandos, quia iudicans debet omnia rimari. Interrogate dico, qui fecerunt *quæ ad pacem sunt Jerusalem* [Aug.], id est opera misericordiæ, quæ qui fecerunt, sumuntur ad Jerusalem; alii non, *quia iudicium sine misericordia fecit illi qui non fecit misericordiam* (Jac. II). Caveant ergo sibi omnes interrogandi et quæ sunt ad

A *pacem*, ea per quæ *abundantia* est in æternum. Hic enim sunt pauperes omnes, ibi divites, quia hic dederunt sua. Sed quibus est abundantia? *diligentibus te*, non dicit multa dantibus, sed *diligentibus*. Qui enim in alio amat bonum quod ipse non potest habere, imputatur ei quasi haberet. Unde, si charitas non habet quid det, det calicem aquæ frigidæ (Matth. X), et tantum imputatur ei, quantum Zachæo multa, qui dimidium patrimonii sui donavit pauperibus (Luc. XIX.) Quare hoc? ille tam modicum dedit, ille tam multum dedit, et tantum illi imputabatur, tantum plane. Impar enim facultas, sed non impar charitas. Et ideo, o Jerusalem,

VERS. 7. — « Fiat pax in virtute tua, et abundantia in turribus tuis. »

B *Fiat pax in virtute tua*, [Aug.] id est in charitate. Charitas enim est virtus fortis ut mors, cui nil resistit, cum venit; cum regibus et ignibus et aliis possit resisti, quæ et occidit quod sumus, ut aliud simus. Et ideo comparatur morti. Hæc sic occidit, ut vivificet, unde Apostolus: *Vivo ego, jam non ego* (Gal. II.) Per hanc reguntur infirmi, a firmis, ideo ait, fiat pax in virtute tua et per hanc virtutem et pacem, fiat *abundantia* in numero, et in præmio, in *turribus tuis*, vel in excelsis tuis. Pauci quidem sunt iudices, sed multi ad singulos pertinebunt, quos recipient in æterna tabernacula, et tunc erit abundantia in turribus tuis, Deus autem erit tota abundantia eorum, tam recipientium quam receptorum. Sed, quia charitas est, non nostra, sed quæ aliorum sunt quærere: Ideo, cum de charitate diceret, subdit:

VERS. 8. — « Propter fratres meos et proximos meos loquebar pacem de te. »

Propter fratres. [Aug., Cassiod.] Quasi dicat: Fiat pax, et ego jam loquebar, id est hic prædicabam aliis *de te pacem*, o Jerusalem, et hoc non propter me, sed *propter fratres meos et proximos meos*, id est, ut fratres et primi vinculo charitatis astringantur.

VERS. 9. — « Propter domum Domini Dei nostri, quæsivi bona tibi. »

Propter domum Dei nostri, [Aug., Alcuin.] scilicet non propter me, sed propter Ecclesiam, propter peregrinos ut et ipsi ascendant, *quæsivi bona tibi*, id est prædicavi de te bona, o tu cælestis Jerusalem, quia domus Dei es, et ita in hoc quod te diligo, Deum diligo. Vel ita lege, ut hic versus sit expositio præcedentis. Quasi dicat: Loquebar pacem de te propter proximos et fratres, scilicet quæsivi bona tibi propter domum Domini Dei nostri. Sententia horum verborum non mutatur.

COLLATIO IN PSALMUM CXXI: « LÆTATUS SUM IN HIS QUÆ DICTA SUNT MIHI, » ETC.

VERS. 2. — *Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi*. Pratensis, Sanctes et Munsterus sic reddunt ut significetur communitas lætantium et dicentium. Septuaginta autem et alii, ut lætitia ostendatur dicentium. Etenim illi hoc modo: *Lætatus sum cum dicentibus*, aut *cum his qui dicunt mihi Hieronymus*

autem, *lætatus sum eo quod dixerunt mihi*. Diversitas suboritur, ex littera beth, quæ modo notat in modo cum.

VERS. 2.—*In atrii tuis* בִּשְׁעָרַי BISCHCARATIC, hoc est in portis tuis. Septuaginta respexerunt sensum, cum atrium sit prima pars et introitus domus.

VERS. 3.—*Cujus participatio ejus in idipsum*. Pratenſis et Sanctes aliam lectionem reddunt satis, ut puto, obscuram; ille, *quæ conjuncta est simul*. Clarius habet Munsterus, *quæ conjuncta est sibi ipsi pariter*. Vel, ut habet Hieronymus, *cujus participatio ejus simul* שְׂמֵרָה לָהּ יַחְדָּו CHEUBERAH LAH IACHDAU, quia tamen sancti solent etiam idipsum interpretari de Christo, commodior est, quantum arbitratur, nostra lectio.

A VERS. 7.—*In virtute tua*. Vertunt, *In muris tuis*, vel *antemuralibus* בְּחִלְיָ בHEHELECA. Septuaginta probe figuratam locutionem aperuerunt, etiamsi לִל אֵילְהָאֻל, Hebræis significet *fortitudinem ac exercitum*. Non enim perpetuo metaphoras ad planum convertunt, sicut quod sequitur: *In turribus tuis*, sive, ut alii volunt, *in palatiis tuis* בְּאַרְמְנוֹתַי BEARMENOT-HATIC.

VERS. 8.—*Pacem de te*. בְּךָ יְיָ שָׁלוֹם SCHAŁOM SAC. Hieronymus dicit, *pacem tibi*, plerique, *pacem in te*. Sanctes stat a nobis, *pacem de te*, siquidem hoc vel aliud libere sonat Hebræis.

PSALMUS CXXII.

PSALMI TITULUS : (CANTICUM GRADUUM.)

Ad te levavi Titulus. *Canticum graduum* [Cassiod.] Quartus gradus est inter quaslibet angustias constanter de Domino præsumere, donec misertus exaudiat. Intentio : Monet ascendere. Modus : Bipartitus est psalmus. Primo, vox est tribulatum Deum respicientium, non ad alia patrocina. Secundo precatur misericordiam contra insultantes, ibi, *miserere nostri*, etc., et attende progressum ascendentis, unde gradus cantici dicitur. Qui enim supra ad montes, nunc ad ipsum Deum, quod majus est, oculos levat, dicens : O tu.

VERS. 1.—*Ad te levavi oculos meos, qui habitas in cælis.*

Qui habitas in cælis, [Aug.] id est in justis, qui propter justitiam cæli dicuntur. Ego affectu dilectionis ascendens *ad te levavi oculos meos*, scilicet oculos fidei et charitatis. Unde se mundat iste, ut cælum fiat. Ascensus ergo est in affectu. Desiderio enim bono levamur ad cælum sicut desiderio malo ad ima præcipitatur, et sicut affectu ascendit aliquis ita et cælum in quo habitat Deus est in justitia, id est per justitiam. Et bene ait : *Levavi oculos ad te*. Quo enim levaret, nisi quo ascendens tendebat ! Non se attendit iste ut superbus qui placet sibi, et ideo displicet Deo. Deo placet, cui Deus placet ; cui vero Deus placet, ipse sibi displicet. Attende etiam quia cum multi hoc dicant, non pluraliter, sed singulariter, quasi unus homo loquitur dicens : *Ad te levavi*. Per charitatem namque, multi unus homo sunt, qui a finibus terræ clamant, et per eandem Christo unimur, ut cum ipso quasi unus Christus simus, secundum quod ipse dicit in Evangelio : *Nemo ascendit in cælum nisi qui descendit de cælo, Filius hominis qui est in cælis* (Joan. III), *descendit quidem caput, ascendit idem cum corpore, scilicet Ecclesia vestitus, quam sibi exhibuit sine macula et ruga* (Ephes. v). Solus ergo ascendit, qui nobiscum unus est solus. Unitas enim nos comparat uni ; cum illo ergo ascendit, qui cum illo unus esse voluit per charitatem, nobiscum est in terra, per charitatem cum illo sumus in cælo. Ille coram est compassione charitatis, nos sursum spe

B charitatis. Omnes ergo in Christo sumus unus homo, qui non angitur de terrenis ut mali, sed quia peregrinatur et desiderat patriam. Cum ergo singuli dicimus, quia omnes unum sumus in Christo, unus homo illud dicit, *ad te levavi*, non levavimus, oculos meos qui habitas in cælis. Et quasi aliquis quæreret, quomodo levasti ? subdit per simile :

VERS. 2.—*Ecce sicut oculi servorum in manibus dominorum suorum.*

Ecce, [Aug., Cassiod.] *sicut oculi servorum, qui jubentur cædi, sunt in manibus dominorum suorum, ut jubeant parcere*. Servus enim levat oculos in manus Domini quando eget, vel quando vapulat, quia utrumque est in Domini potestate. Et

VERS. 3.—*Sicut oculi ancillæ in manibus domini suæ, ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum ; donec misereatur nostri.*

Sicut oculi ancillæ sunt in manibus dominæ suæ, ita oculi nostri, [Cassiod., Aug.] omnium, etiam in prosperis sunt *ad Dominum Deum nostrum*, quare ? *donec*, id est ut *misereatur nostri*, id est liberet ab omni tentatione et opprobrio, quia tota vita super terram tentatio est, tota plagæ. Clamandum est ergo quod sequitur : *Miserere nostri, Domine*. Nota congruam comparisonem, et 279 mysterio servientem. Servus enim est populus fidelis, Dominus, Christus ; ancilla, Ecclesia ; domina Dei, virtus et Dei sapientia. Etsi jam filii et amici sumus per gratiam ; servi tamen sumus per creaturam, quia omnis creatura Deo servit, per manum Domini potestatem accipe, quam boni attendunt qui sentiunt se cædi. Qui enim apponit scientiam, apponit dolorem (Eccl. 1). Mali vero perdidit sensum doloris, et eo ipso gravius vapulant atque cæduntur. Boni ergo in flagellis manum Domini, id est potestatem attendunt, quoadusque dicat : *Parce*, ex cujus jussione cæditur de paradiso ejecti. [Cassiod.] Dat autem similitudinem de servo et ancilla, et domino et domina, ne femineus debiliior sexus se exceptum putet. Nam et hic per justitiam cæditur, et huic per misericordiam parcitur. Servus ergo qui vapulat, oculis levatis ad Deum erumpit in necessariam vocem, dicens :

PARS. II. VERS. 4.—*Miserere nostri, Domine,*

« miserere nostri, quia multum repleti sumus de-
« spectione. »

Miserere nostri, Domine, etc. [Cassiod., Aug., Cassiod., Aug.] Secunda pars, ubi precatur misericordiam contra insultantes, dicens: O Domine, miserere nostri. Hæ sunt voces vapulantis: et geminat, miserere nostri. Hoc ideo geminat, quia corpus passionibus, et anima opprobriis laborat, et necesse est ut misereris, quia multum repleti sumus despectione, id est abundant passionibus, in quibus despecti sumus. Irridetur enim a tenente quod amat, qui sperat non visa, et ei dicitur: Quid credis, insane? vides, quid credis? Reversus est aliquis ab inferis, et retulit tibi, quid ibi agitur? ecce quod ego amo, video et fruor. Deinde exaggerando subdit:

VERS. 5. — « Quia multum repleta est anima no-
« stra; opprobrium abundantibus, et despectio su-
« perbis. »

Quia multum repleta est despectione anima nostra. [Cassiod., Aug.] Nulla pars est immunis; deinde a quibus, et quare despiciatur, subdit: opprobrium sumus, quia pauperes abundantibus, scilicet diviti-

bus qui hic felices sunt. Abundantes ergo dicit, qui abundant pecunia, putata justitia et nequitia. Justus autem dicit: *Egenus et pauper sum ergo* (Psal. CVIII, 22). Pauper enim in corpore est infirmo: pauper est in justitia, dum tentationi subest. Et despectio sumus superbis, quia humiles sumus.

COLLATIO IN PSALMUM CXXII: « AD TE LEVAVI OCULOS MEOS, » ETC.

VERS. 5. — *Quia multum repleta est anima nostra, opprobrium abundantibus et despectio superbis.* Linguae, quæ gaudet varia casuum terminatione, facile indicant constructionis statum et ordinem, Hebræa autem laborans inopia diversæ inflectionis sæpe relinquit constructionem ambiguam, ut unusquisque quod sibi consequentius videtur transferat. Ideo לַעֲלֹם LAAG, potest esse casus rectus, aut ablativus, id est opprobrium aut opprobrio. Deinde שְׂחָאֲנָנִים SCHAANANIM, abundantibus vel abundantium. Postea בְּזֵרִים BZIRIM, despectio vel despectione. Postremo לִגְבוֹנֵי שִׁבְרֵי לֵבָבִים LIGEONIM superborum aut superbis. Proinde poterat sic uti: *Repleta est anima nostra opprobrio abundantium, et despectione superborum*; quo modo transtulit Hieronymus. Similiter et alii.

PSALMUS CXXIII.

PSALMI TITULUS: « CANTICUM GRADUUM. »

Nisi quia Dominus erat in nobis. Titulus: *Canticum graduum.* [Cassiod., Aug.] Quintus gradus est ut liberati a periculis non sibi, sed Domino tribuant. Et notandum quod aliquando unum, aliquando inducit plures: una tamen est Ecclesia, quia in omnibus membris est unitas, per quam multi homines unus homo sunt. Cantant ergo fideles hoc exsultantes, quia evaserunt. Quod est in spe cantare, si sunt in corpore, vel in re, si jam ex corpore exierunt, omnium tamen simul unus est cantus. Intentio. Monet liberationem nostram Deo ascribere. Modus. [Cassiod.] Bipartitus est psalmus. Primo, sancti memores quanta evaserunt soli misericordiae ascribunt. Secundo gratias agunt, quod liberati sunt ibi, benedictus. [Aug.] Hi ergo non dicto unde evaserunt, cœperunt sic cantare:

VERS. 1. — « Nisi quia Dominus erat in nobis,
« dicat nunc Israel, nisi quia Dominus erat in no-
« bis. »

Nisi quia Dominus. [Aug.] Tanta est eorum exsultatio, ut antequam exponant pericula, dicant se liberatos, et per quem, sic: *Nisi quia Dominus erat in nobis.* Jam securi hoc dicunt respicientes quæ passi sunt, et quot transilierunt, et quo venerunt. Et hoc est quod dico. *Dicat nunc mecum Israel* quia jam evasit. Hoc, scilicet dicat *nisi quia Dominus erat in nobis.*

VERS. 2. — « Cum exsurgerent homines in nos,
« forte vivos deglutissent nos. »

Homines cum exsurgerent, [Aug.] persequendo in nos, in quibus Deus erat. Quid ergo possunt contra Dominum in nobis? nisi, inquam, hoc esset, forte

deglutissent nos vivos, id est scientes malum et tamen facientes, ut qui thurificat sciens idolum nihil esse. Vivunt enim qui sciunt idolum nihil esse. Mortui sunt, qui illud putant aliquid esse. Ergo mortui absorbentur qui putant malum faciendum quod faciunt. Vivi autem, qui quidem sciunt malum esse quod faciunt, sed persecutione superati in societatem transeunt impiorum, et Deo hujus vitæ dulcedinem præferunt, sicut quidam qui timore mortis idolis thurificaverunt. Attende etiam quod Petrus, id est Ecclesia absorbet multos, sed non vivos. Cui dicitur: *Macta et manduca* (Act. x). Nul- lum enim manducat, id est membris inserit, nisi mactatum, id est renuntiantem diabolo. Mactatur ergo in malo, sed vivificatur in bono qui manducatur a Petro. Econtra accidit, quem deglutit diabolus.

VERS. 3. — « Cum irasceretur furor eorum in nos,
« forsitan aqua absorbuisset nos »

Cum irasceretur furor eorum. [Aug., Cassiod.] Ut supra vicit linguas dolosas, per verba Dei et exempla de morte vivificatorum, sic, si Dominus adest, vincit jam minantes de quibus ait, *et cum furor eorum,* qui est sine ratione, quia ira et invidia iudicio carent. Unde Job: *Stultum occidit iracundia, et parvulum invidia* (Job v). *Irasceretur in nos,* nisi quia Dominus erat in nobis, *forsitan absorbuisset nos aqua,* [Aug.] id est peccator populus, et est a similitudine Egyptiorum dictum, quos aqua maris absorbuisset. Ac si diceret: Nisi esset Dominus in nobis, moreremur more Egyptiorum, non transiremus exemplo Israelitarum. Sed qualis est ista aqua? torrens est, fluit cum impetu, sed cito transit

VERS. 4. — « Torrentem pertransivit anima no-

« *stra*; forsitan pertransisset anima nostra aquam
« *intolerabilem.* »

Torrentem pertransiit. [Aug.] Quasi dicat: Nisi Dominus esset, aqua absorbuisset nos, sed per Dominum, *anima nostra pertransiit torrentem*, de quo et caput bibit in via (*Psal. cix.*), et transit, non hæsit, quia passus est, sed resurrexit, et ascendit. Per quod et nobis transire dedit. *Forsitan pertransisset*, vel pertransiit, etc.; forsitan ponunt Latini, ut ponunt pro Græco ἄρα dubitationis verbo, quod intelligibilius dicitur putas, pertransiit *anima nostra*. Et est sensus, quasi nos per Dominum pertransivimus. Et forsitan, id est an putas, pertransiit anima nostra *aquam intolerabilem*. Vel, sine substantia, quasi magnitudo periculi vix sinit hoc credi. Aqua autem sine substantia sunt vitia, et peccata, et dulceslo hujus vitæ, quæ inopiam habent, non substantiam; egestatem, et non subsistentiam, quia hæc vere non sunt, sed transeunt omnia sine fructu. Nam et qui peccando lucratur aurum et hujusmodi sine substantia est, quia et hic fidem amittit, et in infernum descendens, hæc non secum portat. Majus ergo amisit, ut minus lucraretur, pecuniam auxit, fidem neglexit, vel exstinxit. Abundat nescio quid in arca, sed multo magis quiddam diminutum est in corde; de arca gaudes, de corde non plangis. [Alcuin.] In hac aqua sine substantia perdidit ille filius junior substantiam quam accepit a patre, et adhæsit uni civium regionis illius, id est diabolo, pascens porcos, id est terrenis et immundis actibus delectatus, desiderans manducare siliquas porcorum, quæ implent ventrem, et non satiant (*Luc. viii.*). Ita et peccata etsi ad horam delectant, veram tamen satietatem non præstant, sed totius boni indigentiam ingerunt. Hæc est ovis errabunda, quam pius pastor in Evangelio legitur quæsisse relictis nonaginta novem in deserto (*Luc. xv.*); sed, antequam reduceret a longe, est comminatus baculo Moysiæ legis, ut ovicula se errasse cognosceret, et ultra errare pertimesceret, atque per se redire non valens reductorem humiliter exspectaret et desideraret: qui eam vivifica baptismi aqua lotam, siccata aqua sine substantia, consortio angelico redderet, prodigum filium necessitate longa confectum ad patrem reducent. Vel ita secundum litteram nostram, forsitan, quasi per Dominum transiit, sed forsitan et si Dominus non esset in nobis, dices tu aliquis, anima nostra pertransisset aquam intolerabilem quod omnino non esset in nobis.

VERS. 5. — « Benedictus Dominus, qui non dedit
« *nos in captione dentibus eorum.* »

Benedictus. [Cassiod.] Secunda pars, ubi sancti gratias agunt, quod liberati, et quod laqueus est contritus, quasi et quia transivi. *Benedictus Dominus qui non dedit nos in captione*, vel in venatione, *dentibus eorum*, [Aug., Cassiod.] quasi more ferarum

sitientium sanguinem nostrum. Dico non dedit, sed potius.

VERS. 6. — « Anima nostra, sicut passer, erepta
« *est de laqueo venantium.* »

Anima nostra erepta est, [Aug.] et si corpus passum. *De laqueo*, vel muscipula *venantium*, quia non capitur dulcedine præsentis vitæ. Unde sequitur occisio. Venantes sunt, persequentes; esca in muscipula, dulcedo hujus vitæ est. Esca ergo in muscipula ponitur, cum per hujus vitæ dulcedinem, in nequitiam trahere contendunt. Dico erepta est anima nostra, quæ prius erat, sicut passer, quia incaute instabilis ceciderat; sed, sicut aliquo faciente strepitum magnum passer volat de muscipula venantium, sic anima nostra, quæ ante vitæ dulcedine tenebatur, Domino faciente maximum strepitum gehennarum, eruta est de muscipula. Vel modo: anima nostra est sicut passer, quia sicut passer vitat laqueum; sic sancti dulcedine hujus vitæ, quæ est quasi laqueus. Et iste

VERS. 7. — « Laqueus contritus est. Et nos libe-
« *rati sumus.* »

Laqueus contritus est, [Aug., Cassiod.] Quia occisus martyribus non restat dulcedo hujus vitæ, qua possint iterum capi; sed ipsi non simul contriti sunt, imo liberati. *Et nos sumus liberati*, qui hæseramus ante in muscipula. Et nota quod ait laqueus contritus est, quasi qui ferreus erat. Non ait ruptus, ut stupa rumpitur: tanta fortitudo mali, tanta potentia liberantis. Quare contritus est laqueus, et nos liberati? quia

VERS. 8. — « Adjutorium nostrum in nomine Do-
« *mini, qui fecit cælum et terram.* »

Adjutorium nostrum in nomine Domini, [Cassiod.] contra quem nullus prævalet, *qui fecit cælum et terram*, id est omnia cælestia et terrestria.

COLLATIO IN PSALMUM CXXIII: « NISI QUIA DOMINUS
ERAT IN NOBIS, » etc.

VERS. 4. — *Torrentem pertransiit anima nostra*, Hieronymus et cæteri, *torrens pertransiit super animam nostram*. « Quod est melius, ait Hieronymus in Commentario istius loci, quod intelligo quantum ad litteram. Siquidem quantum ad sensum attinet, tribulationem quæ per torrentem accipitur pertransiit anima nostra, dum fortiter resistendo vincit, et eadem super animam 280 pertransit, dum affligit quidem, sed non absorbet: quin potius quasi superficietenus transcurrendo tangit. »

Aquam intelorabilem. Hieron. *transissent aquæ superbiæ*: et pene ad idem cæteri. Hujusmodi aquæ *superbæ*, seu, ut vertit Munsterus, *intumentes*, energiam suam retinent in *aqua intolerabili*. Non pigebit addere quid in hoc sit commentatus D. Hieron. Verbum ἀνωρότατος apud Græcos ambiguum est, et potest sonare *quod non subsistat, et quod intolerabile sit*, hoc est quod nemo ferre queat. Pro quo et Aquila et Synmachus, et Theodotio, et omnes interpretes pari voce consentiunt, *superbas aquas et arrogantes*, pro ἀνωρότατος transferentes. Hactenus ille. Hebraice est הַמַּיִם הַדִּיּוּדִים הַחַזְזֶדֶנִּים HAZZEDONIM.

PSALMUS CXXIV.

PSALMI TITULUS : « CANTICUM GRADUUM. »

Qui confidunt in Domino. Titulus : *Canticum graduum.* [Cassiod., Aug.] Sextus gradus est confidentia fidelissimi Christiani, solidissimis montibus comparata, quam habet in Domino, ne zelet felices in hoc sæculo, ut eos imitemur. Hic namque psalmus docet non intendere in prosperantes in hoc sæculo : de qua prosperitate, superbia evenit, ut se præferant omnibus hominibus per superbiam, quibus sunt inferiores per iniquitatem. Inde etiam cor durum fit contra imbrem gratiæ Dei, ne fructum ferat : quos attendentes infirmi nutant, qualiter supra infirmi cujusdam pacem peccatorum videntis, moti pedes leguntur; sed credendum est sapientiæ Dei, quod omnia bene facit, etsi non videamus quomodo. Et ita erit rectum cor, ut confidamus in Domino, et non movebuntur pedes nostri. Intentio. Monet confidere in Domino. Modus. [Cassiod.] Bipartitus est. Primo asserit non posse moveri eum, qui confidentiam in Dei virtute ponit. Secundo precatur ut bonis prosperitas, malis veniat vindicta, ibi *Benefac.* Ostendens ergo fidentem in Deo non posse moveri, ait :

VERS. 1. — « Qui confidunt in Domino sicut mons « Sion; non commovebitur in æternum, qui habitat « in Jerusalem. »

Qui confidunt in Domino. [Aug., Cassiod.] Et qui sunt isti? *Qui habitat in Jerusalem,* spirituali, id est in *Ecclesia Christi,* non commovebuntur, alia littera, in æternum. Terrenæ Jerusalem cives, sæpe sunt captivati; non spiritualis, quæ sursum est. Non commovebuntur dico, *sicut mons Sion non commovebitur in æternum,* id est Christus in quo fundata est Ecclesia. Mons enim ille in fine sæculi movebitur. Vel ita secundum aliam litteram : *Qui confidit in Domino,* est, *sicut mons Sion,* id est illi solidissimo monti comparabilis est. Et, qui habitat in Jerusalem, non commovebitur in æternum, [Aug.] sicut passer, qui instabilis est, et cito volat hinc inde. [Cassiod.] Vel secundum litteram nostram, ut partim pluraliter, partim singulariter, legatur sic : Qui confidunt in Domino sunt sicut [mons Sion, ad litteram, id est illi monti comparabiles. Non commovebitur in æternum qui habitat in Jerusalem. Prius dicit, confidunt, pluraliter; post, non commovebitur, singulariter : quia numerosa est unitas hujus populi, quia et multi sunt, et unum sunt. [Aug.] Deinde qualis est ista Jerusalem breviter describit, subdens :

VERS. 2. — « Montes in circuitu ejus : et Dominus « in circuitu populi sui, ex hoc nunc et usque in « sæculum. »

Montes in circuitu ejus. [Aug.] Quasi dicat : Non commovebitur qui habitat in Jerusalem, quia *montes,* id est angeli, prophetæ, et angeli sunt, *in circuitu ejus,* quasi murus, et antemurale, sed ne in montibus re-

A maneat, addit : *Et Dominus,* qui habitat in montibus, est *in circuitu populi sui,* ne ergo spes sit in montibus, sed in vertice montium. Unde Isaias : *Erit in novissimis diebus, mons domus Domini in vertice montium (Isa. 11).* Hic ergo mons, magnus est, *in circuitu populi sui, ex hoc nunc et usque in sæculum.* Quos enim assumit ut sint populus suus, constringit in unum vinculo charitatis et pacis, ut in æternum non moveantur. Et vere non commovebuntur.

VERS. 3. — « Quia non derelinquet Dominus virgam peccatorum super sortem justorum, ut non « extendant justi ad iniquitatem manus suas. »

Quia non relinquet dominus virgam peccatorum super sortem justorum, [Alcuin, Cassiod., Aug.] id est super justos sorte electos, vel qui sunt sors et hæreditas Dei. Super hos, *non relinquet Dominus virgam,* id est dominium, *peccatorum.* Dominantur enim aliquando propter disciplinam bonorum; sed semper non erit hoc, ut hic aperte dicit Propheta. Et quare non relinquit? *Ut non extendant justi ad iniquitatem manus suas.* Intelligentes hoc pondus tribulationum ad tempus esse, et ideo patienter ferant. Si enim sic semper esse videretur, desererent justitiam; sed ideo non deficiunt, quia sciunt tempus futurum quo Christus in claritate sua apparens, congregabit ante se omnes gentes, et dividet eas, sicut pastor dividit hædos ab ovibus; ovesque ponet a dextris, hædos autem a sinistris (*Matth., xxv*).

PARS. II. VERS. 4. — « Benefac, Domine, bonis et « rectis corde. »

Benefac, Domine, [Cassiod., Hier., Aug.] Secunda pars, ubi, confirmato populo, precatur quod scit futurum, scilicet ut bonis prosperitas, malis vindicta veniat. Quasi dicat : Et quia sic placet eis Deus per omnia, *benefac, Domine, rectis opere, et rectis corde,* qui nolunt perire, sed sequi.

VERS. 5. — « Declinantes autem in obligationes « adducet Dominus cum operantibus iniquitatem; « pax super Israel. »

Declinantes autem, a jussis Dei qui scandalizantur in viis Domini, *adducet Dominus cum operantibus iniquitatem,* [Aug., Cassiod.] quorum facta imitati sunt, quorum præsentis lætitiæ amaverunt. Adducet dico, *in obligationes culpæ et pænæ.* Iniquitas enim obligat eos malis, nec sinit eos liberos. Ecce pari sententia pereunt, qui declinant jussa principis, et qui eos operari velle mala contendunt, id est deficientes cum cogentibus deficere. [Aug.] Sed quid erit rectis corde? ecce, *pax erit super Israel* uno verbo omnia bona dicit. Uno enim nomine quod est pax, patria hæreditas dicitur, quæ est Christus. Ipse enim est pax nostra, qui fecit utraque unum (*Ephes. 11*), qui pacem super pacem dabit nobis.

COLLATIO IN PSALMUM CXXIV: « QUI CONFIDUNT IN DOMINO, » etc.

VERS. 1. — « Hebræi finiunt primum versum in eo quod est: *Qui habitat, ac mox exordiantur alterum versum; Jerusalem montes, etc.* Hieronymus sic vertit: *Qui confidunt in Domino quasi mons Sion immobilis, in æternum habitabilis: nec respexit verborum regulas.* Munsterus cum eo quod admisit, satis apertum reddidit sensum: *Qui confidunt in*

Domino, immobiles erunt sicut mons Sion, qui non nutat, sed stat in sæculum. Frequentius dictum est LXX passim, distinguentes sententiarum ordinem, versuum periodos secus assignare quam in Hebræo, ubi metricè scripti sunt. Et si verbum verbo reddens hunc versiculum vix posset intelligi *הבטוחים ביהוה לא יכרח לעולם ישב* HABOTHEHIM BADONAI KEHAR TZION LO IIMMOT LEOLAM IESCHER.

PSALMUS CXXV.

PSALMI TITULUS: « CANTICUM GRADUM. »

In convertendo Dominus. Titulus: *Canticum graduum.* [Cassiod., Alcuin.] Septimus iste gradus, in figura Veteris Testamenti, quod per septenarium significatur, per venturum Christum reversionem fidelium de captivitate vitiorum, quæ Babylonia prophetat: pro qua reversione, jam consolatio est, et seminatio est in operibus misericordiæ, ut plus metatur. [Hilar., Aug., Cassiod.] Et loquitur hic Propheta de illa reversione, velut præterita, cum tamen esset adhuc futura prophetali certitudine, in persona eorum qui fuerunt vel sunt redempti sanguine Christi, et conversi a captivitate spirituali, secundum mentem quia serviunt legi Dei, qui hæc cantant dum peregrini et gementes sunt in via, redemptionem corporis expectantes. Ex parte ergo jam sunt redempti, et ex parte adhuc redimendi. Intentio: Monet ad gaudium pro spirituali liberatione. Modus: Bipartitus est psalmus. Primo magnitudo facti cum magnitudine gaudii ostenditur. Secundo ^C precatur conversionem a captivitate, quia adhuc futura, ibi, *convertere, Domine.* In persona ergo redemptorum quasi redeuntium de Babylonia, ait:

VERS. 1. — « In convertendo Dominus captivitate facti sumus sicut consolati, »

In convertendo captivitatem Sion, [Aug.] ut redeuntium de Babylonia, quam conversionem Dominus fecit, *facti sumus, etc.* Vel secundum aliam litteram: *Cum converterit Dominus captivitatem Sion, quæ eadem est et Jerusalem, quæ in angelis est æterna, in hominibus captiva, facti sumus sicut consolati, etsi nondum securi, id est gavisi sumus, tanquam consolationem accipientes.* Consolatio non est nisi miserorum; gemimus in re, consolamur in spe; cum transierit res, de gemitu gaudium veniet æternum, ubi non erit necessaria consolatio, quia, miseria nulla sauciabimur. Et nota quod non ait, *consolati, sed sicut consolati, per quod videtur non esse vera consolatio, sed quædam similitudo consolationis.* Sed sciendum quia *sicut* non semper ad similitudinem ponitur, sed ad proprietatem exprimendam refertur, ut hic ad proprietatem relatum est, et exempla de communi locutione hominum danda sunt, ut facile intelligamus quando Dominus, sicut vixit Pater, ita et Filius, ad similitudinem refertur. Item, cum Dominus, sicut pecus moritur, ita moritur homo, ad similitudinem dicitur, ad proprietatem refertur, ut cum dicitur, fecit sicut

justus in quo non justus negatur, sed quod vere non ostenditur: quæ sit ejus proprietates monstratur, ita facti sunt isti sicut consolati, id est gavisi sunt, ut consolationem animæ accipientes, in resurrectionem Christi qui præcessit ut nos sequamur: per cujus resurrectionem nostram speramus. Attende etiam quod ait per præteritum, cum converterit, quasi enim de præterito loquens, futura prænuntiat.

VERS. 2. — « Tunc repletum est gaudio os nostrum: et lingua nostra exsultatione. »

Tunc repletum est. [Aug.] Quasi dicat: Dominus convertit, et tunc in illa conversione, *os nostrum repletum est gaudio, non mundi, sed redemptionis, quod in spe gaudet.* Os accipitur cordis arcanum hic, hoc est os cordis, unde procedit bonum vel malum, quod nos mundat vel inquinat. De quo in Evangelio Dominus dicit: *Quod procedit de ore, inquinat hominem (Matth. xv): non de ore carnis, sed de ore cordis.* Non enim si nominas furta et alia mala, immundus es, sed dum cogitas, etiamsi sileas. Et ne quis illud acciperet de ore corporis, ibidem Dominus quasi exponendo **281** subjunxit: *De corde exeunt cogitationes malæ (ibid.)* [Cassiod., Aug.] Os ergo cordis est, ubi gaudia primum concipiuntur, quæ post officio linguæ erumpunt. *Et lingua nostra, scilicet corporis, repleta est exsultatione, vel potius de lingua interiori, quæ intus clamat ad Dominum, accipiendum est, qua Moses tacens clamabat (Exod. xiv); et Susanna (Dan. xiii).* Vel secundum pro eodem accipitur, os et lingua, et ut figura præteriti futura se cogitare ostendat, ait

VERS. 3. — « Tunc dicent inter gentes: Magnificavit Dominus facere cum eis. »

Tunc dicent. [Aug., Cassiod.] Quod jam de futuro est. Unde etiam et post, ut hæc fiant, orat cum ait: *Convertite, Domine, captivitatem nostram.* Quasi dicat: Quando fiet conversio, *tunc dicent inter gentes: Hoc fit cum de toto orbe ad Ecclesiam curritur.* Non ait: *Dicent gentes, quia non omnes credent, sed aliqui inter omnes. Quid dicent? Magnificavit Dominus facere cum eis fidelibus.* Hoc ideo dicunt, quia vident eos etiam virtutes operari, et est firmum testimonium ab adversario. Ita dicent. Et vere

VERS. 4. — « Magnificavit Dominus facere nobiscum; facti sumus letantes. »

Magnificavit Dominus facere nobiscum. [Aug.] Nos nobis malefecimus, qui sub peccato nos vendidimus.

Unde Redemptor nos liberans benefecit. Hoc ideo dicit, ne dubites de verbis gentium. Dico quod Dominus benefecit. Unde: *Facti sumus lætantes*, qui prius eramus captivi.

PARS. II. VERS. 5. — « Convertite, Domine, captivitatem nostram: sicut torrens in austro. »

Convertite, Domine. [Cassiod. Aug.] Secunda pars, ubi precatur conversionem, quia futura erat, in qua fieret seminatio spe gaudii. Adventus namque Domini redemptione superius prædicta, dimitti peccata sua iterum precantur, in generali remissione gaudent, et sibi veniam precantur. Quasi dicat: Dominus solvet captivitatem, et misso redemptore, o Domine, *converte captivitatem nostram*, qua captivi sub diabolo tenemur. Captivitas enim nulla in diebus David facta est, sed sub diabolo mundus captivus erat. *Converte dico, sicut torrens convertitur in austro*, id est austro flante, qui est calidus ventus, quo solvuntur torrentes, ut currant, per quem significatur Spiritus sanctus, sicut per aquilonem frigidum ventum diabolus. Unde in Canticis: *Surge, aquilo, et veni, auster, et perfla hortum sponsæ, ut fluant aromata illius* (Cant. iv). Ideoque Scriptura monens de bonis operibus, ait in libro Jesu filii Sirac: *Sicut glacies in sereno, ita solvuntur peccata tua* (Eccli. iii). Peccata enim ligant nos, ne bene operemur, vel ad patriam curramus, ut frigus vel glacies aquam ne currat. Quando autem flat calidus ventus auster, liquescit glacies, implentur torrentes: sic flante Spiritu sancto, solvimur a peccatis, et currimus ad patriam, in quo cursu labor est. Sed non ideo desistendum, quia

VERS. 6. — « Qui seminant in lacrymis; in exultatione metent. »

Qui seminant in lacrymis, [Aug.] id est in hac vita plena lacrymis, in exultatione metent fructum æternæ beatitudinis, quem colligunt ex his quæ seminant, sed quid seminant? opera bona, opera misericordiæ, ad quæ sufficit voluntas, si desit facultas. Noli ergo esse tristis, si est tibi bona voluntas, unde metitur pax. Num enim dicitur pax in terra esse divitibus? non, sed solis hominibus bonæ voluntatis (Luc. ii). Hanc habuit Zachæus, et in hac seminavit, non minus quam in opere, qui Deum gaudens hospitio suscepit, et dimidium patrimonii sui pauperibus daturum se promisit, dicens: *Dimidium bonorum meorum, Domine, do pauperibus, et si quem defraudavi, reddo quadruplum* (Luc. xix). Ad hoc retinuit dimidium, non ut haberet quod possideret, sed ut haberet unde redderet debita (Matth. xviii). Magna voluntas multum seminavit. In hac etiam voluntate illa vidua quæ duo minuta misit (Luc. xxi), non parum seminavit, imo tantum quantum Zachæus. Minores ferebat facultates, sed parem habebat voluntatem. Si attendas quid dederunt, diversa invenies; si attendas unde dederunt, paria invenies. Sed est et aliud vilius, quo seminato metitur illa messis, scilicet calix aquæ frigidæ. Unde Dominus: *Qui dederit calicem aquæ frigidæ,*

non perdet mercedem (Matth. x). Si ergo ille qui illud habet, det illi qui non habet, tantum dedit, si de plena charitate dedit, quantum illa vidua in duobus minutis, et quantum Zachæus in dimidio rerum suarum. Quod si nec homo aliquis habet, securus tamen sit, si adsit voluntas. Tantum illud timeat, ne habeat et non faciat. Si enim habet et non facit, intus gelavit, quia voluntas frigida est, nec seminat ille in lacrymis. Et ideo non metet in exultatione. [Cassiod.] Et nota quod ait, *seminant in lacrymis*. Spiritualis enim seminatio semper fit in lacrymis. Unde: *Beati qui lugent* (Matth. v). Qui vero seminant in carne, cum lætitia seminant; sed post sequetur fletus, quia *extrema gaudii luctus occupat* (Prov. xiv).

VERS. 7. — « Euntes ibant, et flebant; mittentes semina sua. »

Euntes ibant. [Aug., Cassiod., Aug.] Quasi dicat: Et quia qui seminant in lacrymis metent. Ideo etsi cum fletu seminant, tamen exultabunt. Et hoc est quod ait: Hi tales qui seminant in lacrymis, *euntes ibant*, propectu melioris vitæ, *et flebant*, quia miseri erant inter miseros. Melius est enim ut nullus sit miser, quam ut tu facias misericordiam. Qui enim ut faciat misericordiam optat esse miseros, crudellem habet misericordiam, sicut crudelis est medicus, qui, ut exerceat artem suam, optat multos ægros. *Ibant dico, et flebant, mittentes semina.* Quasi dicat: Ante se præmittentes in illo sæculo futuro. Semina, scilicet misericordiam et bona opera, hinc ascenditur. [Cassiod.] Semina dico, *sua*, scilicet non de rapina, sed de proprio labore facta. Isti in via flebant,

VERS. 8. — « Venientes autem venient cum exultatione, portantes manipulos suos. »

Venientes autem ad iudicium, [Cassiod., Aug.] quod erit commune omnium, *venient cum exultatione*, et hoc tantum bonorum, quod ad gaudium non nisi boni venient. Venient dico, *portantes manipulos suos*, fructum seminis, scilicet corònam gaudiorum et exultationis. Tunc erit triumphus lætantium. Et ipsi mortæ insultantium, in qua hic gembatur.

COLLATIO IN PSALMUM CXXV: « IN CONVERTENDO DOMINUS CAPTIVITATEM SION. » ETC.

VERS. 1. — *In convertendo Dominus.* Hebraismus est, בשרב בשחב. Similiter et Græcica locutio, quanquam Græce est, ἐν τῷ ἐπιστρέφει Κύριον.

Sicut consolati. D. Hieronymus, et omnes alii, *sicut somniantes.* חֲלוֹמִים HOLEMIM, a radice חָלַם HALAM, quæ etiam interdum pinguescere significat, ut satis congruat consolationi, quanquam somnium probe innuat quietem consolationis. Unde translator ad Caropensem dixit, *quieti restituti sumus*; et Chaldaeus, *erimus veluti infirmi qui convalescerunt.* Cæterum D. Hieronymus in Commentariis, hunc locum conciliat, dicens: *Pro consolati*, omnes pariter editiones *somniantes* transtulerunt. Et pulchre *somniantes*, nondum est enim plena lætitia in captivitate constitutis.

VERS. 5. — *Sicut torrens in austro.* Sanctes, *sicut torrens in arido.* Consentit Nebiensis, quod idem valet. Etenim נֶגְבַּי NEGB, significat *meridieum*,

sive austrum ventum calidum. Alii ferme transfere-
runt, sicut torrentes aut vivos, sub accusandi casu.
Utrumque fuerit aliquid commodum subaudiendum
est. *Converte captivitatem nostram sicut torrens aut*

*A torrentes in austro. Hinc Chaldaeus paraphrastes,
Converte, Deus, captivitatem, sicut convertitur terra,
quando abundant fluentia oquarum, tempore siccita-
tatis.*

PSALMUS CXXVI.

PSALMI TITULUS : « CANTICUM GRADUUM SALOMONIS. »

Nisi Dominus aedificaverit domum. Titulus : *Canticum graduum Salomonis.* [Aug.] Iste est octavus gradus in figura Novi Testamenti, quod octonario numero signatur, ubi agitur de aedificatione domus Dei, id est Ecclesiae per verum Salomonem facta, id est per Christum, qui est verus pacificus, qui fecit utraque unum (*Ephes. 11*), et in se lapide angulari Ecclesiam de duobus parietibus Judæorum et gentilium construxit. In cujus rei significatione, Salomon templum aedificavit (*III Reg. vi*). Unde congrue hic additur, præter solitum *Salomonis*, quia is aedificavit templum in figura veri pacifici, scilicet Christi qui aedificat Ecclesiam, ut dictum est, de duobus parietibus. Ne ergo acciperes illum Salomonem, ideo Psalmus ait : *Nisi Dominus aedificaverit domum (Psal. cxxvi)*. In hoc spes ponenda, non in ullo hominum, quia et ille Salomon cecidit, qui templum aedificaverat. Ille enim Salomon vehemens amator fuit mulierum, et usque adro laqueus fuit illi illa cupiditas, ut idolis a mulieribus sacrificare cogere (*III Reg. xi*). Et est sensus tituli; hic est *Canticum graduum Salomonis*, id est lætitia de ascensu, scilicet de aedificatione et propectu Ecclesiae, quam Christus aedificavit.

Intentio : Monet ascendere. Modus : [Cassiod.] Bipartitus est psalmus. Primo dicit quomodo ascendentes se habere debeant, id est ut discant, quod aedificatio non nisi a Deo est, et exaltatio in futuro non est nisi post humiliationem. Secundo dicit quæ sit hæreditas, et quomodo collecta, ibi, *ecce hæreditas*. Ne quis ergo alium aedificatorem acciperet, nisi Dominum, ait :

VERS. 1. — « Nisi Dominus aedificaverit domum; in vanum laboraverunt qui aedificant eam. »

Nisi Dominus. [Hilar.] Quasi dicat : Jam venit Jesus, jam de captivitate nos reduxit, jam civitas aedificatur Jerusalem; sed discant ascendentes, quod aedificatio et custodia non est nisi a Deo, et exaltatio in futuro non erit nisi post humiliationem. *Etsi enim læti de gratia Novi Testamenti, tamen in tanto munere non est præsumendum alicui, quia nisi Dominus, id est Christus, aedificaverit domum, in vanum laboraverunt, etc.* [Aug.] Dominus Christus aedificat sine cooperante interius, frustra laborant prædicatores foris loquentes tanquam ministri aedificationis, et custodes aedificatorum. Domus est populus civitas Dei : ad hanc ascendit omnis qui proficit; cadit ab hac omnis qui deficit, amando Deum ascendis, amando sæculum cadis. [Cassiod.] Sunt enim ista cantica amantium, et quodam desiderio sancto flagrantium. Nisi, ergo, Dominus aedi-

ficaverit, hanc domum, in vanum laboraverunt qui aedificant eam, quia neque qui plantat aliquid est, neque qui rigat; sed qui incrementum dat Deus (*I Cor. 111*). [Aug.] Omnes autem in hac aedificatione laborant, qui in Ecclesia prædicant verbum Dei, ministri sacramentorum Dei. Postquam egit de aedificatione, subdit de custodia, dicens :

VERS. 2. — « Nisi Dominus custodierit civitatem, frustra vigilat qui custodit eam. »

Nisi Dominus custodierit civitatem, frustra vigilat qui custodit eam. [Cassiod., Alcuin., Aug.] Ecce de domo transit ad civitatem, quæ plures habet domos, ut nec in singulis, nec in munita collectione sit præsumptio, et quamvis domus et civitas secundum metaphoram, quæ de diversis inducitur, sint diversa, una tamen est Ecclesia, quam utraque significant. Deinde ne aliqui velint exaltari, ante humiliationem conversus ad illos, ait :

VERS. 3. — « Vanum est vobis ante lucem surgere : **282** surgite postquam sederitis, qui manducatis panem doloris. »

Vanum est; [aug.] quasi dicat : Vanus est labor et custodia civitatis, nisi Dominus operetur, et etiam *vanum est vobis surgere ante lucem* id est Christum. Surgere est exaltari et securos esse, quasi dicat : Vanum est vobis, si surgitis antequam lux surgat. Lux Christus est, *qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum (Joan. 1)*. Post quem surgendum est non ante, ut ille facit qui se ei præponit, volens hic esse altus, ut ille humilis fuit, ut filii Zebedæi voluerunt : qui antequam humiliarentur secundum passionem Christi, sibi loca eligebant, ubi sederent in regno Dei, unus ad dexteram, alius ad sinistram (*Matth. xx*). Ante lucem volebant isti surgere, sed resurrectio, id est exultatio, sequitur sessionem, id est humiliationem, ut lux nostra sit Christus. Post mortem surrexit altius. Ideoque subdit : *Surgite autem postquam sederitis*, scilicet peracta sessione, id est post humiliationem. Dico, postquam sederitis, non dico sedere ad iudicandum vel gaudendum, sed ad humiliandum. Unde subdit, *qui manducatis panem doloris*. Sessio enim aliquando humilitatem significat, aliquando honorem iudicandi. Hic autem humiliationem designat, quod ostenditur per hoc quod ait, qui manducatis panem doloris. Manducat panem doloris, qui gemit in hac peregrinatione, qui in valle plorationis de afflictione se reficit, dicens : *Factæ sunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte (Psal. xli)*. Et quasi quis diceret . Modo sedere jubemur, modo surgere promittitur nobis; sed quando hoc erit? subdit :

VERS. 4. — « Cum dederit dilectis suis somnum. »

Cum dederit somnum, (Aug.) id est mortem temporalem, in qua est secunda pausatio. Dederit, dico, *dilectis suis*. Post mortem enim surgent dilecti. Dominus enim post mortem exaltatus est. Ergo et tuam exaltationem post mortem spera. Sede ergo prius, et sic surges.

PARS II. VERS. 5. — « Ecce hæreditas Domini, filii, et merces fructus ventris. »

Ecce hæreditas Domini. [Cassiod., Aug.] Secundo dicit quæ sit hæreditas, et quomodo collecta. Quasi dicat : Dilecti post somnum surgent. Et qui sunt dilecti ? Filii : qui filii ? qui sunt fructus ventris. Et istis quid erit ? Ecce his erit tunc hæreditas Domini. Quæ est illa hæreditas ? ecce, *merces*, id est vita æterna. Attende quod ait, fructus ventris. Non omnes filii Ecclesiæ, quæ quasi quædam mulier, in dolore parturit, sunt fructus ventris, sed soli boni. Venter enim Ecclesiæ, ut Eva, in dolore parturit filios bonos et malos, ut Rebecca geminos inter se dissidentes utero gestabat (*Gen. xv*), quos cum partus apparuisset, discernit et dilexit Jacob. Ita et Ecclesia in cuius figura dictum est : *In dolore paries filios* (*Gen. iii*), bonos parit et malos. Unde Apostolus : *Filioli mei, quos iterum parturio* (*Gal. 4*). Boni vero sunt fructus ventris, ut Jacob dilectus matri, horum est merces, surgere post sessionem ; lætari post panem doloris. Modo ergo dolor et gemitus est eis ; sed in resurrectione hæreditas tunc apparebit partus Ecclesiæ, tunc videbitur qui sint, sed per quid acquisiti sunt hi filii ? per sagittas, quia

VERS. 6. — « Sicut sagittæ in manu potentis : ita et filii excussorum. »

Sicut sagittæ in manu, etc. [Hilar., Cassiod.] Vel ita, ecce hæreditas. Quasi dicat : Qui sunt dilecti ? Ecce hæreditas Domini, scilicet filii, renati ex aqua et Spiritu sancto, isti sunt hæreditas. Qui tales sunt, merces fructus ventris, id est sunt merces reddita homini Christo, qui est fructus uteri virginalis, qui eos acquisivit per obedientiam passionis. Unde : *Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem* (*Psal. 11*). [Aug.]. Et nota quod secundum hanc lectionem est hic psalmi partitio. *Sicut sagittæ*. Quasi dicat : Sed unde facta est tanta hæreditas ? per sagittas, quia *sagittæ in manu potentis*, sunt excussæ, id est apostoli excussi per manum Christi, usque ad fines terræ ierunt, quia potens Dominus, dum fortiter de arcu sacre Scripturæ sagittas excussit, usque ad fines terræ pervenerunt illæ excussæ. Apostoli autem dicuntur sagittæ, quia sunt missi a Domino, velut sagittæ celeriter omnia transeunt, et sine errore ferientes. Sic sunt autem et filii excussorum excussi, quomodo et illæ excussæ. Ita et filii. Quasi dicat : Et, sicut sagittæ in manu potentis sunt excussæ, ita filii excussorum, id est apostolorum, sunt excussi, id est missi, et sic acquisita est hæreditas. Dicuntur ergo apostoli, quia missi a simili sagittarum. Vel excussi dicuntur apostoli quia ipsi sunt, quibus dictum est a Domino : *Cum exieritis de civitate in qua non audierint vos,*

A excutite pulverem de pedibus vestris (*Matth. x*). Sed dicit aliquis quod propter hoc videntur dicendi excutientes, non excussi, et secundum hoc melius deberent dici filii excutientium quam filii excussorum. Ad quod respondemus, quod propter hoc bene possunt dici excutientes. Verum et quod excutitur, ut pulvis, excussum dicitur, et unde excutitur aliquid ut vestis, et secundum hoc bene dicuntur apostoli excussi. Vel potius alia sententia est hic, quam prætermittere minime debemus. Ideo enim forte obscurius positum est, ut multos intellectus generet, et discedant ditiores homines, quia clausum invenerunt, quod multis modis aperiretur, quam si uno modo apertum invenirent. Sciendum ergo filios excussorum dictos esse apostolos filios, prophetarum, qui dicuntur excussi. Excuti enim aliquid dicitur, ut saccus, ut exeat quod intus latebat clausum. Prophetæ ergo clausa continentes sacramenta, excussi sunt a prædicatoribus, accedente eorum diligentia et Domino aperiente, et quæ abscondita erant, prodierunt aperta sicut illud Isaïæ. Obscurum erat : *Cognovit bos possessorem suum, et asinus præsepe domini sui ; Israel autem me non cognovit* (*Isa. 1*). Hoc involutum aliquis prædicator excutienti dicit : Venit bos triturans de gente Judæorum, quia inde triturantes apostoli ; omnis enim qui prædicat verbum Dei, monet, objurgat, terret, triturat aream, bovis implet officium. Asinus vero est populus veniens de gentibus, ut insidat ei Christus, significatus in Evangelio per pullum asinæ, cui nullus insederat (*Matth. 21*), quia ad eum nec lex missa, nec propheta. Utrique populo Christus est in præsepi, utrique cibus est in altari. Ecce qualiter illud involutum excussum est. Ideoque propheta dicuntur excussi, quibus excussis generati sunt apostoli. Vel ita, apostoli sunt excussorum filii qui a manu Dei sunt missi, usque ad fines terræ. Et est sensus litteræ. Quasi dicat : quomodo collecti sunt filii ? ecce, quia, sicut sagittæ sunt in manu alicujus potentis hominis, ut eas mittat ad feriendum, ita filii excussorum, id est apostoli, filii prophetarum sunt missi a manu Dei. Et,

VERS. 7. — « Beatus vir qui implevit desiderium suum ex ipsis ; non confundetur cum loquetur inimicis suis in porta. »

Beatus vir est ille qui implevit desiderium suum ex ipsis prædicatoribus, [Aug.] quod facit qui non amat sæculum. Qui enim desiderio sæculi plenus est, non est quo intret, quod illi prædicaverunt. Funde ergo quod portas, et sic fiet capax ad id quod non habes. Et vere beatus est qui implet, quia non confundetur cum loquetur in porta, id est in Christo, inimicis suis quia non erubescit qui in Christo loquitur, et ejus honorem querit, non suum. Vel non confundetur cum loquetur inimicis suis in porta, id est in communi, ut omnes noverint quid loquatur.

COLLATIO IN PSALMUM CXXVI : « NISI DOMINUS EDIFICAVERIT DOMUM, » etc.

VERS. 3. — *Vanum est vobis ante lucem surgere ;*

surgite postquam sederitis. In D. Hier. non est, *surgite* : *Frustra est vobis de mane consurgere, postquam sederitis.* Pratensis, aliter, *vanum est vobis diluculo praevientibus surgere, retardantibus sedere.* Et ad consimilem modum pene caeteri. Translator tamen ad Campensem, quasi accedit ad D. Hier. *Frustraneum est si postquam quieseritis quam maturime surgatis.* Porro in Hebraeo est una particula, quae per se significat *mane surgere*, ac mox sequitur altera significans simpliciter *surgere* **מַסְכֵּימָה** MAS-
CIME QUM, quod est *ad verbum mane surgentes, surgere.* LXX sensum tenuerunt. Deinde, *postquam sederitis*, non est ab Hebraeo, alienum **מַסְכֵּימָה** MEASARE SCHEBET. Quasi dicat : a post sedere, quam locutionem non agnoscit latina consuetudo.

Panem doloris D. Hiero. ad Marcellam, de hoc loco disceptat in haec verba : *Inveni per panem doloris*, scriptum **לֶחֶם הַדְּוָלִים** LEHEM MAATZABIM., quod Aquila interpretatus est, *ἄρτον διακομματων*, id est *panem elaborationum*, Symmachus, *ἄρτον μακροθυμίας*, quod exponunt *panem arduosum*. Quinta editio et Theodotion, qui in caeteris cum LXX translatoribus facit, *panem idolorum*. Sexta, *κλάνης*, id est erroris. Nec mirandum est de Aquila, si *διακομματων*, pro *idolis* ponat, cum opera manuum hominis sint, et propheticè populus arguatur ad templum diluculo frustra consurgere, et post quietem ad sanctuarium festinare cum idola Dei honore venerentur, secundum quod Ezechiel scripsit in ipso templo, sacrificare idolis sacerdotes. Ut autem plenius adducaris pro *dolore* in Hebr. *idola* posita, hoc ipsum verbum, hoc est **אֲצַבִּים** ATZABIM etiam in cuius psalmo scriptum est. LXX quoque *idola* transtulerunt. Nam et in eo loco ubi legimus, *idola gentium argentum et aurum, opera manuum hominum*, in Hebr. habetur, **אֲצַבִּים** ATZABEHEN, quod Aquila interpretatur *elaborationes eorum*. Unde cum ita veritas se habeat, non frustra quidam *laboris panem*, aut hereticorum intelligunt sacramenta, aut vite istius miserabilis et arduosae interpretantur laborem, apud quam in sudore faciei comedimus panem

A nostram, et inter spinas et tribulos, brevis vite alimenta nascuntur (Gen. iii).

Vers. 4. — *Merces fructus ventris.* Ex Hebr. videtur quod fructus sit nominandi casus, eo quod scribitur **פֵּי שָׂרָר** SACAR PERI. Alioquin, juxta hebraismi proprietatem, dicendum foret **שָׂרָר** SECAR, ut esset in statu constructionis. In Graeco tamen manifeste est casus paternus, quomodo etiam interpretatur August. *ὁ μισθὸς τοῦ καρποῦ τῆς γαστρὸς*. Igitur juxta rectum casum, Christus fructus ventris, est merces filiorum, qui dilecti sunt haereditas Domini. Juxta vero possessivum, mater Ecclesiae parturit filios ventre charitatis et fidei, ac merces hujus fructus ventris, erunt filii in resurrectione participari.

Vers. 5. *Ita filii excussorum.* Hier. et pene caeteri, filii juventutis aut *adolescentiae*. Caeterum **נָעָר** NAAR, significat *excutere*. Hinc passivum **נְעָרִים** NEERIM, id est *excussi*. Est praeterea quandoque nomen *adolescentiam* sonans, quomodo acceperunt alii interpretes. *Excussos* autem D. Hier. ad Marcellam attestatur LXX transtulisse pro *juvenibus*, ut intelligamus robustos, vegetos, ac expeditos. Et in corroborationem ejus adducit Neem. cap. iv, ubi legimus : *Media pars juvenum eorum faciebat opus, et media pars parata erat ad bellum, et lanceae et scuta, et arcus, et loricae.* LXX dixerunt, *Medii excussorum faciebant opus, et medii eorum, habebant hastas et scuta, et arcus et thoraces.* Alteram quoque translationem prosecutus est, ut intelligas adolescentiae populos, Christianos exacuti sensus.

Vers. 7. — *Desiderium suum.* Omnes alii habent *pharetram* suam, ex Heb. **רֶשֶׁת אֲשַׁרְפָּאוֹ**. Sed LXX per metaphoram intellexerunt reconditum *gaudium, speique plenitudinem*, qua homo spiritu instructus, quasi sagitta directa caelestia penetret. *Nostra etenim conversatio in caelis est.* (Philip. iii). Car vero in Hebr. pro desiderio *pharetra* posita sit, explicat D. Hieron., in Commentariis, etc., ut quia sagittas praemisera, in comparisonem sanctorum, consequenter pharetram sagittis inferat explendam. Chaldaeus **קַרְפָּאֲרֻתֵיךְ** interpretatur *scholas*.

PSALMUS CXXVII.

283 PSALMI TITULUS : « CANTICUM GRADUUM. »

Beati omnes qui timent Dominum. Titulus : *Canticum graduum.* [Cassiod.] Nonus gradus est ut pacificus caste timeatur, qui solus aedificat, custodit, exaltat. Intentio : Monet caste timere. Modus : Bipartitus est psalmus. Primo bona timentis enumerat. Secundo optat bona timenti, ibi, *benedicat tibi.* Ad timorem ergo Dei movens ait :

Vers. 1. — « Beati omnes qui timent Dominum; D & qui ambulant in viis ejus. »

Beati sunt qui timent Dominum. [Cassiod.] Miseri sunt qui mundana timent. Sciendum est quatuor esse timores praeter naturalem, quae omnibus adest, scilicet, mundanum sive humanum, servilem, initialem, castum vel filialem. Humanus timor est, quando timeamus pati pericula carnis, vel perdere bona mundi, propter quod delinquimus. Hic minor malus est qui in primo gradu cum mundo deseritur. Sed divinus timor comes est per omnes gradus. [Aug.] Timor servilis est cum propter timorem gehennae continet se homo a peccato, praesentiam judicis et poenas metuit, et timore facit quidquid boni facit, non timore amittendi aeternum

bonum quod non amat, sed timore patendi malum quod formidat. Non timet ne perdat amplexus pulcherissimi sponsi, sed timet ne mittatur in gehennam : bonus est iste timor et utilis, per quem fit paulatim consuetudo justitiae, et succedit initialis timor, quando incipit quod durum erat amari, et sic incipit excludi servilis timor a charitate, et succedit. Deinde castus timor, quo timeamus ne sponsus tardet, ne discedat, ne offendamus, ne eo careamus, timor iste de amore venit. Ille quidem servilis, utilis est, sed non permanens in aeternum, ut iste de quo hic dicit Propheta : *Beati omnes qui timent Dominum casto, scilicet timore, et qui sunt isti? Qui ambulant in viis ejus, id est in fide, in bonis operibus.* [Cassiod., Aug.] Hoc ideo ait, ut non tantum a malis separemur, sed etiam in fide ambulemus. Et nota quod a pluribus cepit, dicens : *Beati.* Sed quia omnes unum sunt in Christo, singulariter loquitur.

Vers. 2. — « Labores manuum tuarum, quia manducabis : beatus es, et bene tibi erit. »

Labores manuum tuarum manducabis. [Aug.] Quasi dicat : Ita beati sunt qui timent, quia man-

ducabis, labores, etc. Vel sine, quia, lege : quasi A
 dicat : Beati sunt qui timent, et o vos qui timetis,
 vel o tu qui times; utrumque enim bene dicitur,
 quia omnes unus homo sunt. Tu inquam,
 manducabis labores manuum tuarum, vel *fructuum*
tuorum, alia littera. Labores fructuum dicit, cum
 deberet dicere, fructum laborum; sed quia labores
 cum gaudio sumuntur, propter spem, et ipsi jucun-
 dant, et modo sunt cibus; sed jucundior eorum
 fructus erit, quando sancti venientes cum exulta-
 tione, portantes manipulos suos; postea de utro-
 que subdit, *beatus es*, jam in presenti de labore,
 et bene tibi erit in futuro de fructu; et tunc vere
 bene, ubi bene est, omnia bona tibi confluent ad
 gaudium suavitatis. Deinde qualiter beatus sit sub-
 dit :

VERS. 3. — « Uxor tua sicut vitis abundans : in
 « lateribus domus tuæ. »

Uxor tua, etc. Etsi ad litteram hoc accipi pos-
 set, [Alcuin.] tamen nec omni timent Deum con-
 venit, nec soli, sed mystice bene accipitur, et
 omni timent generaliter convenit. Quasi dicat : Ita
 beatus es, o tu timens, quia *uxor tua*, id est sen-
 sualitas, est sicut vitis abundans in lateribus domus
 tuæ, id est bene est subdita rationi, et sic manens
 in paradiso, id est in quiete, abundat in bonis ope-
 ribus Et

VERS. 4. — « Filii tui sicut novellæ olivarum :
 « in circuitu mensæ tuæ. »

Filii tui, id est opera, sunt sicut novellæ oliva-
 rum, [Hilar., Cassiod.] quia virent oleo eharitatis
 inuncta, et sunt in circuitu mensæ tuæ quia qui
 talia opera faciunt, pane cœlesti reficiuntur. Vel
 uxor dicitur sapientia viri, de qua Salomon : *Ama*
sapientiam tanquam sponsam, et ipsa amplexabitur te
 (Sap. viii), quæ ut vitis uvas, jucundos fructus bo-
 norum operum dedit. Domus ergo est cogitatio, cujus
 parietes sunt duo Testamenta, in quibus mens ut in
 lateribus domus solidatur. Et est, uxor tua, id est
 sapientia, est sicut vitis abundans in lateribus do-
 mus tuæ, id est abundat fructibus bonorum ope-
 rum, quæ procedunt ex bona cogitatione informata
 et munita doctrina duorum Testamentorum. Et de
 sapientia uxore nati sunt filii tui. Non dicit filia,
 feminino genere, sed filii, pro firmitate, id est imi-
 tatores tui. Et hi sunt in circuitu mensæ tuæ, id
 est circumdant mensam, id est altare, quando
 pane satiantur cœlesti, scilicet Dominico corpore,
 et spirituali doctrina; et isti sunt sicut novellæ
 olivarum, [Cassiod.] id est isti comparantur novel-
 lis olivis, quæ viridiores, et fortiores, et uberiores
 sunt in fructu. Unde et lumen est, et fessorum le-
 vamen. Et notandum quia hic vitis et oliva memo-
 rantur, sicut in vulnerato a latronibus infunditur
 vinum et oleum (Luc. x). In vino, austeritas justi-

tiæ est; in oleo, lenitas misericordiæ. Illud ad ve-
 tus, hoc ad novum Testamentum pertinet. [Aug.]
 Vel per uxorem intelligitur Ecclesia, et dirigitur
 sermo ad Christum caput, cum dicitur tua, et, tui:
 nec tamen mutatur vox vel persona, propter unita-
 tem capitis et corporis. Unus enim homo Christus
 caput est et corpus, et in capite quisque fidelium
 hæc habet. Dicit ergo Christo, uxor tua, est sicut
 vitis abundans. Uxor Christi est Ecclesia, quæ est
 fertilis vinea, quæ non in omnibus fertilis est et
 abundans, ut in paleis. Sed in lateribus domus
 tuæ, id est in illis, qui tibi o Christe adhærent, qui
 latera tua sunt. Sicut enim dicimus de aliquo qui
 malis consiliis utitur, mala habet latera : et ita de
 illo qui bonis consiliis utitur, dicimus, bona latera
 B habet. Ita ergo latera domus Christi dicuntur qui
 ei adhærent. Et, filii tui. Idem sunt filii Christi,
 qui et uxor, id est Ecclesia. Ipsa enim est conjux
 Christi, et ipsa est filii. Hi filii sunt sicut novellæ
 olivarum, quia pacifici sunt. Oleum enim pacem
 significat, quia charitatem, sine qua nulla est pax :
 et hi filii sunt, in circuitu mensæ tuæ, quia sa-
 tiantur mensa cœlesti. Deinde sequitur conclusio
 beati.

VERS. 5. — « Ecce sic benedicetur omnis homo :
 « qui timet Dominum. »

Ecce sic. [Aug.] Quasi dicat : Sed quare hoc?
 Ecce ex timore Dei, sic enim benedicetur omnis
 homo qui timet Dominum.

PARS. II. VERS. 6. — « Benedicat tibi Dominus
 « ex Sion : et videas bona Jerusalem omnibus die-
 « bus vitæ tuæ. »

Benedicat tibi Dominus. [Aug.] Secunda pars,
 ubi ex pietate postulat benedici timentes. Optat
 enim hic bona timentis, sed quæ non sunt malis
 communia. Quasi dicat : Benedicentur timentes
 Dominum, sed, o timens, ne quæras has benedi-
 ctiones quæ non sunt ex Sion, quæ etiam in malis
 sunt; sed potius benedicat tibi Dominus, benedi-
 ctione, quæ est ex Sion cœlesti, id est æterna benedi-
 ctione, et ibi positus nunc spe, postea re, videas
 bona, etc. [Cassiod.] Vel, Dominus progressus ex
 Sion Judæorum, benedicat tibi. Et, ita, ut videas
 bona, non quæ transeunt, sed bona Jerusalem om-
 nibus diebus vitæ tuæ, id est æterna, quæ videbun-
 tur semper : quod non ista possunt, tumultus bo-
 norum, est æternitas.

VERS. 7. — « Et videas filios filiorum tuorum :
 « pacem super Israel. »

Et videas filios filiorum tuorum, [Aug., Cassiod.]
 id est fructum bonorum operum, vel eos qui de
 doctrina tua generantur. Et ut breviter omnia con-
 cludam vel comprehendam. Videas pacem super
 Israel, omnia illa bona nominantur pax.

(In psalmum cxxvii, nihil est annotandum.)

PSALMUS CXXVIII.

PSALMI TITULUS : « CANTICUM GRADUUM. »

Sæpe expugnaverunt. Titulus : *Canticum graduum.* [Cassiod., Aug.] Decimus gradus est, ut qui caste Deum timet, pro eo omnia patienter ferat : quod tunc expedit Ecclesiæ inter malos. Mali enim etsi audiunt verbum Dei, tamen turbant Ecclesiam quotidie scandalis et tribulationibus, qui in Evangelio comparantur petrosis locis, ubi semen aruit, quia non habent radicem (*Luc. viii*). Hos tales ab Abel Ecclesia toleravit. Intentio : Monet ad patientiam. Modus : Bipartitus est psalmus. [Cassiod., Aug.] Primo ostendens quæ tulerit, consolatur infirmos. Secundo agit de reprobatione persequentium, ibi, *Dominus justus.* Ecclesia ergo quasi respondeat querelis infirmorum murmurantium : quod tot malos ferant, incipit : « O filii, nolite mirari ad ista, quasi nova, quæ jam diu sustinui, et ne turbemini, quia »

VERS. 1. — « Sæpe expugnaverunt me a juventute mea ; dicat nunc Israel. »

Expugnaverunt me matrem, sæpe [Aug.] hoc dicit pro frequentia passionum. Et hoc, a *juventute mea*, scilicet a primo tempore ætatis ab Abel. Aliquando enim in solo Abel Ecclesia erat, et expugnata est a fratre malo, et perditio Cain (*Gen. iv*). Et istud, *dicit Israel nunc*, dum licet ut alii instruantur. Istud ergo dicat, et non timeat istud, cum senectus expugnatur, consolatur se de præteritis. Quid dicat ?

VERS. 2. — « Sæpe expugnaverunt me a juventute mea ; etenim non potuerunt mihi. »

Sæpe expugnaverunt me a juventute mea. Et quare expugnaverunt ? [Aug.] quia non consensi eis, quod ita ait : *Etenim non potuerunt mihi*, scilicet prævalere, ut me traherent in consensum peccati. Quod cum non possem,

VERS. 3. — « Supra dorsum meum fabricaverunt peccatores, prolongaverunt iniquitatem suam. »

Supra dorsum. [Aug.] Quasi dicat : Quia non potuerunt facere, ut consentiam, fecerunt ut portem ipsos, et fero usque in finem. Vel ita : *Etenim*, quasi dicat, expugnaverunt me, sed mihi non nocuerunt. [Cassiod.] Etenim, id est quia : Non potuerunt mihi prævalere, ut me finirent et consumerent, quia etsi quidam sanctorum ad cælum missi sunt, tamen Ecclesia non potuit finire. Ideo ait : Non potuerunt, quia Ecclesia crescit adversis. Et cum palam non possent nocere, *supra dorsum meum fabricaverunt peccatores*, id est conati sunt occulte mihi nocere, quia quod mali nequeunt publice omnibus, occulte singulis tentant suadere, ut qui a facie venientes viderentur, a tergo non sentiantur. Et sicut sæpe expugnaverunt, ita et diu. Quod ita dicit : *Prolongaverunt iniquitatem*, vel *injustitiam suam* quia non sunt momentaneæ eorum *insidiæ*, sed diutine. [Aug.] Vel ita : Sæpe expu-

gnaverunt, tamen prolongaverunt iniquitatem suam, id est longe fecerunt a me injustitiam suam, quia etsi mali cum bonis sint in sæculo, si etiam in Ecclesia sint, ne quis tamen putet iniquitatem juxta justitiam. Et si eos porto, tamen longe est a me iniquitas eorum. Ne quis ergo timeat mistos sibi malos qui longe sunt.

VERS. 4. — « Dominus justus concidet cervices peccatorum ; confundantur et convertantur retrorsum, omnes qui oderunt Sion. »

Dominus justus. Secunda pars, ubi agit de reprobatione persequentium. Quasi dicat : Expugnaverunt me peccatores, sed hoc non semper erit, quia *Dominus concidet cervices peccatorum.* In hoc superbos et cervicosos peccatores notat. In cervice enim notatur superbia. Et **284** *confundantur ipsi*, quod erit cum viderint se damnari, et *convertantur retrorsum*, id est inefficaces appareant, *omnes qui oderunt Sion*, [Aug.] id est Ecclesiam, quam non tantum manifesti persecutores, sed etiam qui fide intrant, oderunt. Qui enim nolunt observare verbum Dei, oderunt Ecclesiam.

VERS. 5. — « Fiant sicut fenum tectorum ; quod priusquam evellatur exaruit. »

Fiant etiam sicut fenum tectorum. [Aug., Cassiod.] Quasi dicat : Est herba quæ in alto nascitur, sed sine radice. Feno ergo tectorum comparantur mali quia in culmine superbiæ nascuntur, ubi non solide stant qui sæpe dispereunt antequam de vita tollantur. *Quod priusquam evellatur exaruit*, [Aug.] quia mali ante sicci sunt, quam de vita abeant. Nondum enim finiti sunt in judicio Dei, et jam non habent succum viriditatis.

VERS. 6. — « De quo non implevit manum suam qui metet ; et sinum suum qui manipulos colliget. »

De quo, scilicet feno, id est de malis et aridis, *non implevit manum suam qui metet*, et *sinum suum qui manipulos colliget*. [Aug.] Angeli sunt messores qui bonos fructus colligent, ut offerant Deo : qui grana separabunt a paleis (*Matth. xiii*), sed hi de malis non implebunt manum vel sinum, [Haym., Hilar.] id est non colligent ex eis bonam operationem, vel bonam cogitationem, quia nullus in talibus fructus comperietur, qui manu vel sinu ab angelis portetur. Manus ad opera, sinus ad conscientiam refertur, sed in neutro fructus est malis.

VERS. 7. — « Et non dixerunt qui præteribant : Benedictio Domini super vos : benediximus vobis in nomine Domini. »

Et non dixerunt. [Alcuin., Aug.] Quasi dicat : Quos non colligent angeli, quibus non prædicaverunt apostoli. Et hoc est quod ait : Et illi non colligentur, quibus *non dixerunt illi qui præteribant*, scilicet apostoli et prophetæ, *benedictio Domini sit super vos.* Maxime Judæis mos erat, quibuscunque operantibus

hoc dicere : Benedictio Domini super vos. Hic enim mos inter Hebr. erat, ut major operantibus benediceret (*Ruth. 11*). Unde hic dicitur e contrario, quia inaniter operantibus nulla benedictio datur. Illi ergo qui præteribant, sunt qui per vitam istam currendo transeunt ad patriam, ut prophetæ et apostoli, qui radicos charitate benedicunt. Superbis vero dicunt, benedictio Domini super vos, sed quod futuri sunt, scilicet miseri, et non dixerunt talibus: *Benediximus vobis in nomine Domini*. Bonis benedicitur. Si ergo bene vivis, vide te benedictum. Omnes enim viventes benedicunt, non utique in suo nomine, sicut hæretici; sed in nomine Domini a quo omnia bona dicunt esse, non ab eis. Qui enim dicunt, non sanctificat nisi Deus, nec quisquam bonus est, nisi dono Dei. Ipsi in nomine Domini benedicunt, non in suo, quia amici sunt sponsi, nec volunt esse adulteri sponse

A COLLATIO IN PSALMUM CXXVIII. (SÆPE EXPUGN-
VERUNT,) ETC.

VERS. 3. — *Supra dorsum meum fabricaverunt peccatores*. In Hebr. est *araverunt, arantes, sive aratores*, אָרָוּ וְרָדְדוּ מַרְשְׁחוֹ הַחֹרֶשֶׁת. Longa et diuturna persecutorum molestia hoc et illo modo significatur, veluti et quod statim sequitur : *Prolongaverunt iniquitatem suam* הִלְכִיתִּי לְמַעַן לִמְעוֹתָם HEBERICO LEMANITHAM, hoc est *prolongaverunt sulcum suum*. Perseverat enim in metaphora, qua seinel cœperat. Et LXX sensum eruerunt, qui decebat.

VERS. 4. — *Cervices peccatorum*. Hebr. habent pro cervicibus funes. Sciendum autem quod si עֲבֹתָ אֹתוֹ ABOTH, sit plurale hujus nominis עֲבֹתָ AB, recte sonat res densas et incrassatas, quibus significatur more Scripturæ superbia, etiam cervice pingui designata. Unde Deut. xxxii, ubi arguitur duritia et obstinatio filiorum Israel, dicitur צְבִיתָ אֲבִיתָ; *incrassatus fuisti*. Si autem אֹתוֹ fuerit ab עֲבֹתָ ABATH, sunt *funes fortes, et densa vincula*, quemadmodum accipere volunt Hebræi. Utrouque sententia digna est.

PSALMUS CXXIX.

PSALMI TITULUS : « CANTICUM GRADUUM. »

De profundis. Titulus : [Cassiod.] *Canticum graduum*. Undecimus gradus pœnitentialis supplicatio, qui congrue post prædictos gradus ponitur, quia nec timens tantum Deum, nec omnia ferens dignum se penitus sentit Christo, quia in corpore nullus sine peccato est. Et ideo una securitas est precibus inclinari. [Alcuin.] Et est iste sextus psalmus in ordine pœnitentialium psalmoreum, et undecimus in ordine canticorum (181). Per senarium notatur perfectio, quia sex diebus perfecit Deus mundum. Per undenarium notatur transgressio, quia et denarium excedit, et ad duodenarium non pervenit. Unde et undecima erant vela capillatia in tabernaculo Domini (*Exod. xxvi*), [Alcuin.] et undecim sunt psalmi Asaph, et in undenario fuerunt apostoli, semoto felicissimo Juda: sed ad duodenarium redierunt, substituto Matthia. In his ergo datur intelligi quod quantæcunque perfectionis sit aliquis, non tamen sine peccato est, pro quo necessaria est pœnitentia, quia est senarius cum undenario. Intentio : [Cassiod.] Monet ad pœnitentiam. Modus : Bipartitus est. Primo pœnitens captat a sua persona misera, et a misericordia judicis, unde sperat magna. Secundo ponitur læta conclusio, cum certitudine veniæ, ibi, *speret Israel*. [Aug.] Hic ergo pœnitens sciens se esse in profundo, a simili Jonæ clamat,

VERS. 1. — « De profundis clamavi ad te, Domine; Domine, exaudi vocem meam. »

De profundis clamavi ad te, Domine. Hæc est vox ascendentis. [Aug.] Attendat ergo quisque in quo profundo sit, de quo clamet ad Deum. Clamavit Jonas de profundo, scilicet de ventre ceti (*Jon. 11*), quia nec venter belluæ potuit tenere vocem precantis, quæ omnia penetravit et ad Dei aures usque

(181) Ex Aug. xv De civitate Dei, cap. 20.

pervenit : Ita et iste de hac vita mortali clamat, quæ est nobis profundum. Qui enim sentit se fore in profundo, ubi fluctibus interioris et exterioris miseriæ atteritur, imago Dei gemit, clamat donec eam liberet Deus, ita ut renovetur et reparetur a Deo, qui illam impressit, cum hominem formavit; sed cum de profundo clamat, surgit de profundo : et ipse clamor non eum sinit multum in imo esse. Valde enim in profundo sunt qui nec clamant cum viderint se quotidianis peccatis obrutos, et acervis quibusdam et molibus iniquitatum pressos; sed potius illos irrident, qui eos Deum rogare monent. Hoc est profundum in quo peccator contemnit. Sicut dicit Scriptura : *Peccator cum venerit in profundum malorum contemnit* (*Prov. xviii*). [Cassiod.] Deinde subdit quid clamaverit : *Domine, exaudi vocem meam*. Deinde aliis verbis idem repetit, dicens, et

VERS. 2. — « Fiant aures tuæ intendentes : in vocem deprecationis meæ. »

Fiant aures tuæ, [Aug.] id est auditus clementiæ intendentes in vocem deprecationis meæ. Precibus Deum placeat, ut clementer audiat. Deinde ostendens de quo profundo clamat, ait :

VERS. 3. — « Si iniquitates observaveris, Domine, Domine, quis sustinebit? »

Si iniquitates. [Aug.] Hoc est profundum de quo clamat; sub mollibus namque et fluctibus suarum iniquitatum clamat. Circumspectis enim omnibus nullum bonum videns, sed undique mala et catervas scelerum suorum cernens, quasi expavescens exclamat, o Domine, si iniquitatem vel iniquitates, observaveris, id est ad vindictam æternam servaveris, Domine, quis sustinebit? te iudicem? nullus. Non tantum ego, non dixit, ego non sustinebo, sed quis sustinebit? quia prope omnis humana vita peccatis suis circumlatratur, omnisque conscientia suis

cogitationibus accusatur, et non est castum cor, A quod præsumat de justitia sua. Præsumat ergo de Dei misericordia, scilicet quod apud eum est propitiatio.

Vers. 4. — « Quia apud te propitiatio est; et propter legem tuam sustinui te, Domine. »

Quia apud te propitiatio est. [Aug.] Quasi dicat: Quia spe clamat, quia est in eo misericordia, quod ita ait, quia apud te, etc. Vel ita junge. Nullus potest sustinere, si observaveris iniquitatem; sed tamen non despero, quia apud te propitiatio est. In hoc mihi est spes, quia apud te propitiatio, scilicet sacrificium quod pro nobis oblatum est, quo peccata solvit, scilicet innocens sanguis Christi, pro nobis fusus et oblatus, quo delentur omnia peccata nocentium: quo captivi de manu captivantis inimici redimuntur. In hoc ergo mihi spes est. Nam si iudex solum esse velles, et misericors esse nolles, omnes iniquitates observares. Et quis ante te staret in iudicio tuo? Una ergo spes est, quia apud te propitiatio est, et propter legem tuam, scilicet misericordiae, cum olim premeres sub lege veteri, reos faciente, sustinui te, Domine, scilicet propter legem misericordiae et charitatis quae vivificat, sustinui: quae peccata condonat, et de caetero monet, ne offendat homo. Et si titubavi, remedium dat orandi: *Dimitte nobis debita nostra sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* (Matth. vi). Et quia hanc legem dedisti in ipsa necessitate, sustinui te, exspectans quando venias, et liberes ab omni necessitate. Sine hac igitur lege misericordiae et charitatis, qua alter alterius onera portat, nullus sustinet, vel frustra sustinet. Deinde quasi quis diceret: [Gl. int.] Est-ne verum quod propter illam legem sustinueris? conversio sit ad auditores, et ait: Utique,

Vers. 5. — « Sustinuit anima mea in verbo ejus: speravit anima mea in Domino. »

Sustinuit anima mea in verbo ejus, [Aug.] quod non fallit, quod regnum promisit post veniam. Accepimus quidem veniam peccatorum, sed aeternam vitam nondum tenemus: debita sunt deleta, sed merces est adhuc futura, quam speramus in verbo ejus. Si verbum nostrum esset, deberemus timere. Sed quia verbum Dei est, non fallit. Securi ergo speremus in ejus verbum, quod fallere non potest, D propter quod subdit, speravit anima mea in Domino.

Vers. 6. — « A custodia matutina usque ad noctem; speret Israel in Domino. »

A custodia, vel vigilia, matutina usque ad noctem. [Aug.] Ideo dicit a vigilia matutina, quae est finis noctis, quia Dominus tunc surrexit, quod et in nobis speramus. Et ex tunc hoc cepit sperare anima nostra, et sperat usque ad noctem, id est usquequo non moriamur. [Alcuin.] Aliter non valet, quia qui ~~reversaverit~~ usque in finem, hic salvus erit tantum

(Matth. x). Inde in lege caput et cauda hostiae Domino offerebatur (Levit. iii), [Aug.] et quia ea hora Christus immortalis surrexit. Ille ergo sperat a vigilia matutina, qui non aliud a Deo quam immortalitatem sperat.

Speret Israel, etc. [Cassiod.] Secunda pars, ubi est laeta conclusio, ubi de se securus praedicat aliis ut semper sperent in Domino. Quasi dicat: Sicut anima mea speravit, similiter speret Israel in Domino a custodia matutina usque ad noctem. [Aug.] Sed quomodo sperat peccator quod habuit ille, qui sine peccato erat? bene,

Vers. 7. — « Quia apud Dominum misericordia; et copiosa apud eum redemptio. »

Quia apud Dominum est misericordia; [Aug.] quia ille qui sine peccato praecessit, delet peccata sequentium; Et apud eum est copiosa redemptio, scilicet sanguis pretiosus, qui totius mundi peccata redemit.

Vers. 8. — « Et ipse redimet Israel ex omnibus iniquitatibus ejus. »

Et adeo copiosa, [Aug.] quod ipse qui sine peccato praecessit, redimet Israel. Israel se vendere potuit, et non redimere: ille qui sine peccato est, potest redimere. [Cassiod.] Hic jam dicit, quid sit facturus ille, quem dixit misericordem esse et copiosum, scilicet quod redimet Israel ex omnibus iniquitatibus ejus.

C COLLATIO IN PSALMUM 126: « DE PROFUNDIS CLAMAVI. »

Vers. 4. — Propter legem tuam. Hunc locum diligenter examinavit D. Hier. ad Suniam et Fretellam, ex cujus pertractione palam advertimus ipsum legisse biblia Hebraica absque punctorum distinctione, simul et jod, ubi legimus vau, quod vau, et quosdam interpretes prius tenuisse describit, a quibus nostram lectionem habemus in usu, sed praestat eum audire loquentem. Dicitis in Graeco vos legisse, *ἕνεκεν τῆς ὀνύματις σου*, id est propter nomen tuum, et nos confitemur plura exemplaria sic reperiri; sed quia veritati studemus, id quod in Hebr. sit, simpliciter debemus dicere. Pro nomine enim sine lege apud eos legitur thira, quod Aquila interpretatus est φόβος, hoc est timorem. Symmachus et Theodotius νόμος, id est legem, putantes תורה THORAH, propter litterarum jod et vau similitudinem et formam, quae tamen magnitudine distinguuntur. Quinta editio errore interpretata est. Sexta verbum. Hactenus D. Hier. Caeterum nunc eum punctis legimus, תורה תורה, id est timeberis.

Vers. 6. — A custodia matutina usque ad noctem.

משחרים לבקר שחרים לבקר MISCHOMRIM LABOQER SCHOMRIM LABOQER, quod interpretatur D. Hier., a vigilia matutina, usque ad vigiliam matutinam; Pratenensis, supra observantes mane, supra observantes mane; Sanctes, magis quam custodes mane, custodes mane; Munsterus, ante custodes matutinos, ante custodes, inquam, matutinos, ac caeteri pari forma. Quae translatio eo tendit, quo insinuetur perfecta, indefessa, et jugis in Deum fiducia. Ubi ergo sensus tenetur, verborum cacozelia aspernanda est.

PSALMUS CXXX.

PSALMI TITULUS : (CANTICUM GRADUUM.)

Domine, non est exaltatum. Titulus : *Canticum graduum.* [Cassiod.] Duodecimus gradus est humilitas, quam intus et extra hic se habere ostendit. Intentio: Monet ad humilitatem. Modus : Bipartitus est psalmus. Primo proponens se humilem, pœnam indicit non humili. Secundo suo exemplo ad spem monet, ibi, *speret Israel.* Ostendens ergo se humilem intus et extra, ait ; o

Vers. 1. — « Domine, non est exaltatum cor meum : neque elati sunt oculi mei. »

Domine, non est exaltatum intus, cor meum. [Haym., Cassiod., Aug., Haym.] Per hoc nota contrarium, id est humiliatum est cor meum, quod est sacrificium Deo ; *neque jam elati sunt extra, oculi mei* quia signum superbiæ exterius non ostendi.

Vers. 2. — « Neque ambulavi in magnis : neque in mirabilibus super me. »

Neque ambulavi superbiendo, in magnis, neque in mirabilibus super me, [Aug.] id est non fui superbus, nolui quasi in mirabilibus innotescere hominibus, non quæsi aliquid supra vires meas, unde apud imperitos jactarem me, ut qui mirabilia sibi optant, sicut Simon Magus in mirabilibus voluit supra se ire, delectatus potentia apostolorum, non justitia. Talia voluit facere, qualia apostoli faciebant, sed non talis esse (Act. viii). Ideo supra se, id est supra vires suas erat quod volebat, sed potius quærendum est ne quis discordet in corpore Christi, quod est Ecclesia, nec majori invidet, sed in alterius bono, ut in suo gaudeat. Et qui in gratiis abundat, magis se humiliet, secundum illud : *Quanto major es, humilia te in omnibus (Eccli. iii).*

Vers. 3. — « Si non humiliter sentiebam : sed exaltavi animam meam. »

Vers. 4. — « Sicut ablactatus est super matre sua, ita retributio in anima mea. »

Si non humiliter, [Gl. int., Aug.] quasi dicat : Non ambulavi in magnis, sed humiliter sentiebam, beneficia a Deo mihi data. *Et non exaltavi animam meam,* superbiendo. Totum repete seriatim. Et si non humiliter sentiebam, sed exaltavi animam meam, ita fiat retributio in anima mea. Ita per eam ego sicut aliquis incumbens super matrem suam, id est indigens foveri sinu matris, perit, si sit ablactatus, id est a lacte matris separatus, obstringit se iste maledicto. [Cassiod., Alcuin.] Hoc autem solemus dicere, quando de causa bene confidimus. Vel ita : Si non humiliter. Utitur similitudine, ablactati in maledicto, agens de Ecclesia in figura lactantis matris. Sicut enim quinque tempora notantur in carnali procreatione et alitione, ita in spirituali. Prius enim concipimur in utero, deinde ibidem alimur, donec in lucem edamur, deinde manibus matris gestamur, et lacte nutrimur quousque ablactati ad mensam patris accedamus. Primum ergo tempus

A est conceptionis, secundum alitionis in utero ; tertium emissionis, quartum portationis et lactationis, quintum ablactationis, ita et in utero matris Ecclesiæ, primo concipimur, dum fidei rudimentis instruimur. Inde quasi in ejusdem utero alimur, in eisdem primordiis proficentes ; deinde in lucem edimur dum per baptismum regeneramur. Deinde quasi manibus Ecclesiæ portamur, et lacte nutrimur, cum post baptismum in bonis operibus informamur, et lacte simplicis doctrinæ proficiendo nutrimur, donec jam grandiusculi a lacte matris separati ad mensam Patris accedamus, id est ad simpliciori doctrina, ubi prædicatur Verbum caro factum, accedamus ad Verbum in principio apud Deum. Inde est quod Abraham non in nativitate Isaac, non in circumcissione, sed in ablactatione magnum convivium legitur fecisse (Gen. xxi). Hæc quinque tempora sancta observat Ecclesia. Dum enim in quarta feria quartæ hebdomadæ militiæ Christianæ, agonistæ Christi vocantur, quasi Ecclesiæ infantia concipitur. Tunc enim per exorcismum et catechismum rudimentis Christianitatis imbuuntur. Deinde quasi in utero Ecclesiæ aluntur, usque ad Sabbatum sanctum, in quo per baptismum ad lucem generantur. [Alcuin.] Deinde quasi manibus Ecclesiæ gestantur, et lacte nutriuntur usque ad Pentecosten. Quo tempore nulla difficulta indicuntur, non jejunatur, non media nocte surgitur. Soror namque nostra parva est, et ubera non habet (Cant. viii), ideo paulatim nutrienda. Unde tunc illud Petri in Ecclesia cantatur : *Quasi modo geniti infantes, rationabiles sine dolo, etc. (II Petr. ii).* Postea Spiritu paraclito confirmati, quasi ablactati incipiunt jejunare, et alia difficulta servare. [Aug.] Multi vero pervertunt hunc ordinem, ut hæretici et schismatici, se ante tempus a lacte separantes, unde exstinguuntur : hic vero servasse se dicit, obstringens se maledicto, sic : Quasi dicat : Non modo in aliis fui humilis, sed etiam in scientia, quia humiliter sentiebam, prius nutritus in lacte, quod est Verbum caro factum, ut sic crescerem ad panem angelorum, scilicet ad Verbum quod erat in principio apud Deum. Nam ipse est panis de quo infans pascitur ; panis enim de mensa trajicitur per matris mamillam, ut sic perveniat idem alimentum ad parvum infantem : sic Christus cum esset Verbum in principio apud Patrem, qualem pro modo suo angeli capiebant, ut panem angelorum manducaret homo, ipsum Verbum caro factum est, ut per carnem panis cælestis transiret ad infantes. Et secundum hoc ipsum Verbum crucifixum est, sed non est mutatum in hominem : homo mutatus est in illo, ut melior fieret quam erat, non ut ipsa substantia Verbi converteretur. Per id quod homo erat, mortuus est Deus ; et per id quod Deus erat, homo excitatus est et resurrexit.

Quidquid passus est homo, non potest dici non passus Deus, quia Deus erat homo; sed nemo mutatus in hominem. Quomodo non potes dicere non te passum injuriam? si vestis tua conscindatur, quamvis vestis tua non sis tu, multo magis ergo quidquid patitur caro Christi unita Verbo, debet dici pati Deus, quamvis Verbum nec mori potuerit, nec corrumpi, nec mutari. Sed quidquid horum passus est, in carne passus est. Dominus ergo Christus, panem angelorum fecit nobis lac incarnatus, apprensus mortalibus. Et non exaltavi animam meam, ut hæretici, qui si utcumque aliquid ceperint, vel visi sunt capere, inde superbiunt; et cum adhuc teneri super matrem suam sint, et portentur manibus Ecclesiæ, ut crescant qui portati fuerunt in utero ut nascerentur, a lacte matris ante tempus separantur. Unde exstinguuntur. Quod ego non feci. Et si non feci, sed exaltavi animam meam, ante tempus discedens a lacte. *Ita retributio in anima mea*, sicut fit illi qui ablactatus est habens adhuc necesse incumbere, super matre sua obstringit se esse maledicto. Quasi dicat: *Ita fiat mihi ut illi qui supra matrem incumbens, et non grandiusculus ablactatur. Vel ita, egit de humilitate qua parvulus est malitia, non altus superbia. Hic agit de exaltatione, qua altus est secundum scientiam, non humilis. Est enim altitudo bona et mala: similiter et humilitas. Humilis enim debet esse homo propter superbiam, non secundum scientiam. Altus propter sapientiam, non superbiam. Unde Apostolus: Nolite pueri effici sensibus, sed malitia parvuli estote, ut mentibus perfecti sitis (I Cor. xiv).* Bonum est ergo humilem esse propter superbiam cavendam; altum, secundum sapientiam. Sed quidam ne sint superbi, diminuunt se, nihil volunt discere, et remanent in lacte: quos redarguit Apostolus, dicens: *Facti estis, quibus opus est lacte, non solido cibo (I Cor. iii).* Lactare ergo ut nutriaris et crescas, et ablactatus panem comedas.

Dicit ergo: *Si non humiliter sentiebam, sed exaltavi animam meam*, id est si non mente, sed malitia parvulus fui: *Ita fiat retributio in anima mea*, sicut sit illi qui grandiusculus et adultus est, id est retribuat mihi, quod retribuitur puero, qui ablactatur a matre, ut jam sit idoneus panem comedere; nec obstringit se hic maledicto, sed asserit sibi bonum reddi. Et est sana sententia, sed discordat quod addit, super matrem, non dicit a matre, vel a lacte matris. Quod si diceret, planus fieret sensus, sed ait: Super matrem, quod non bene convenit. Infirmus enim qui super matrem est, ut prædictum est,

si ablactatur, exstinguitur. Bonum est ergo adulto ablactari, sed ei qui super matrem est, perniciosum est. Ne ergo ablateris quousque super matrem es; sed si adultus errat, redeat ad lac matris; et sic revelabit ei Deus, quod aliter sapit (*Philip. iii*), quia *superbis resistit Deus, humilibus dat gratiam (Jac. iv)*, ut hæc sententia stet, littera legi sic potest. Ita fiat retributio in anima mea, sicut fit illi qui prius incumbens super matrem suam, postea grandiusculus adultus factus est, ablactatus, id est a lacte matris separatus, ut valeat accedere ad mensam Patris. Vel si sunt in littera ablativi casus, idem sensus manifestus est, ut dicatur sic: *Ita fiat retributio in anima mea sicut, illi qui est, ablactatus super matre sua*, id est a matre sua.

B PARS II. VERS. 5. — « Speret Israel in Domino, ex hoc nunc et usque in sæculum. »

Speret Israel. [Cassiod., Aug.] Secunda pars, ubi est conclusio psalmi, ubi suo exemplo cæteros monet: Quasi dicat: Et quia ita ago, ergo meo exemplo, *speret Israel in Domino*, quia sic mala sæculi tolerare poterit. *Speret dico, ex hoc nunc et usque in sæculum*, id est semper sine fine, quousque ad æternitatem veniat, quia postea non erit spes, sed res.

286 COLLATIO IN PSALMUM CXXX: « DOMINE, NON, » etc.

C VERS. 3. — *Si non humiliter sentiebam; sed exaltavi animam meam.* In versionibus alia ponuntur verba, nihil tamen sonant, quam ex tenore modestiæ nihil sibi tribuere. D. Hieronymus, *si non posui et silere feci animam meam.* Præteris, *si non posui et humiliavi animam meam*; Sanctes, *nisi posui et silere feci animam meam.* Munsterus, *si non posui et compescui animam meam*; Pellicanus, *si non modestiæ studui et silui*; interpretes pro Cajetano, *si non æquavi et silere feci animam meam.* Translator ad Campensem, *sed pono et compesco animam meam.* Ecce clare vides, quod intelligentiam assecuti sunt.

Sicut ablactatus est super matre sua, ita retributio in anima mea. Quia in Hebr. ponitur *ablactatio animæ ad infantis ablactationem*, quo significetur mutua collatio similitudinis: idcirco LXX. Apte posuerunt secundo loco, *ita retributio in anima mea*, pro eo quod est, *ita ablactata ad me anima mea*; sic enim fit vicissim utrinque mutua redditio כבבל עלי נפש ד כבבל עלי נפש KEGAMUL ALE INMO CAGAMUL ALAI NAPHSCHI. Divus Augustinus ad eum modum interpretatur, *sicut ablactatus ad matrem suam, ita ablactata ad me anima mea*; Præteris, *sicut ablactatus super matrem suam, sicut ablactatus super me anima mea*; Sanctes quidem de suo addit, *sicut ablactatum super matrem suam, sicut ablactatum super me anima mea*, hæc faciat mihi Deus, et hæc addat. Reliqui in commemoratis ferme leguntur

PSALMUS CXXXI.

PSALMI TITULUS: « CANTICUM GRADUUM. »

Memento, Domine, David. Titulus: *Canticum graduum.* [Aug.] In hoc decimo tertio gradu, jam humilis et mansuetus satagit de ædificatione spiritua-

lis domus Dei, ut et David ad litteram fecit, qui domum Deo ædificare voluit. Et congrue post gradum humilitatis agit de ædificatione domus, quia per humilitatem efficitur aliquis domus Dei. Unde:

Super quem requiescet spiritus meus, nisi super humilem et quietum, et tremantem sermones meos? (Isa. LXXV)

Intentio : [Cassiod.] Monet ut et nos et alios ædificemus domum Deo. Modus : tripartitus est psalmus. Primo ostendens votum ædificandi domum, precatur ut impleat. Secundo ostendit domum ædificatam : et ubi? ibi, *oces audivimus eam in Ephrata*. Tertio dicit promissiones Dei factas, ædificatæ Sion, ibi, *juravit Dominus David*. [Aug.] Volens ergo ædificare domum Domino, ait in persona totius Christi, o

VERS. 1. — « Memento, Domine, David, et omnis mansuetudinis ejus. »

Domine Pater, memento David, [Aug.] spiritualis manus fortis, qui in mansuetudine diabolum vicit; *Et omnis mansuetudinis ejus*. Ad litteram, David rex ille filius Jesse, valde mansuetus fuit. Adeo ut Sauli malum pro malo non redderet, quando in spelunca ad quam diverit Saul causa purgandi ventrem datus est in manus ejus : cui pepercit David, nolens eum occidere : erga quem tantam servavit humilitatem, ut illum regem, se vero canem aut pulicem fateretur (*I Reg. xxiv*). Sed non de illo hic agitur. Imo de ejus significato. Per illum enim typice significatur ille unus homo, cujus vox sæpe in psalmis auditur, scilicet totus Christus caput et corpus, cujus humilitas et mansuetudo commendatur hic :

VERS. 2. — « Sicut juravit Domino, votum vovit Deo Jacob. »

Sicut juravit. [Aug.] Quasi dicat : Ad hoc memento ut impleat sicut juravit et votum vovit, id est sicut firmiter promisit, et ex voto voluntatis Domino Deo Jacob, id est futura attendentium, id est ita memento David ut impleat quod promisit Deo. Nemo præsumat viribus suis, reddere quæ vovit. Qui enim te hortatur ut voveas, ipse te adjuvat ut reddas. Vovit autem Ecclesia in mansuetudine, ut sit domus Dei, quo nihil gratius potest Deo offerri. Domus autem est si sua non querit, sed gaudet de communi. De propriis enim fuerit mala.

VERS. 3. — « Si introiero in tabernaculum domus meæ, si ascendero in lectum strati mei. »

Si introiero in, etc. usque, donec inveniam locum Domino, tabernaculum Deo Jacob. [Alcuin.] Hucusque littera suspenditur. Et est aposiopesis. Ac si diceret : Si hoc vel illud fecero, nunquam de cætero mihi credatur. [Aug.] Quasi dicat : Juravit David Domino dicens : Si introiero in tabernaculum domus meæ, id est si quæsiero quæ mea sunt, non quæ Dei. Quasi dicat : Non quæram. Sciebat enim se proprio impediri, ne fiat locus Deo, et si ascendero in lectum strati mei, id est si acquievero carni, quasi non acquiescam. Ideo dicit ascendero, quia res privata superbos facit. Et

VERS. 4. — « Si dederò somnum oculis meis, et palpebris meis dormitationem. »

Si dederò somnum, [Aug.] id est carnalem delectationem oculis meis mentis. Quasi dicat : Non dabo; terre-

næ felicitates somnia sunt dormientium, quæ cito transeunt. Quomodo enim qui videt thesauros in somnis dormiens dives est, sed evigilans nil reperit, sic qui dormiunt torpentes in divitiis et voluptatibus sæculi, cum evigilaverint post hanc vitam, nihil invenient in manibus suis : quod iste se non fecisse qui vult invenire locum Domino dicit : Si dederò somnum oculis meis, *Et ut plus dicam, Si dederò palpebris meis dormitationem* quod minus est quam dormitio. Quasi dicat : Non dabo, est qui non dormit, sed dormitat. Modo enim retrahitur a terrenis, modo revolvitur, illo crebro inclinat caput tanquam qui dormitat. Dum ergo quod minus est, a se remove, de se plus dicit,

VERS. 5. — « Et requiem temporibus meis, donec inveniam locum Domino, tabernaculum Deo Jacob. »

et, [Aug.] ut etiam minus dicam, id est quod minus est a me removeam. Si dederò requiem temporibus meis. Quasi dicat : Non dabo. A requie temporum somnus venit ad oculos, quia dormituris tempora gravari incipiunt, et cum senserint sibi gravari tempora jam imminet somnus. Cum ergo aliquid temporale te incipit delectare ad peccatum, jam gravantur tibi tempora ; sed ne des te illi delectationi, et somnus non venit ad oculos. Ista cogitatione quasi confraicas frontem excutis somnum, et speras locum Domino, donec inveniam. Quasi dicat : Non introibo in tabernaculum, non ascendam in lectum, nec cætera quæ sequuntur faciam, donec inveniam locum Domino, non quod post illa faciat, sed in loco parato in se et in aliis requiescit Deus ac si diceret : Non illa faciam, sed istud Ideo dicit inveniam, quia diu quæsivit. Locum enim Domino in se quærebat, qui super humilem et quietum requiescit (*Isa. Lxvi*). Locus autem Dei est, si sua deserit te, vel saltem amorem si se non amat, sed Deum. Deinde quod dixerat locum, dicit tabernaculum, subdens, tabernaculum Deo Jacob. Tabernaculum dicitur secundum præsentem statum, in quo militatur. In futuro erit domus pacis, ubi pausabitur. In tabernaculo adhuc gemimus, in domo laudabimus, quia gemitus est peregrinantium laudatio, jam in patria comorantium [Cassiod., Hilar.] Et

nota quod Deo Jacob dicit se solvisse, sicut supradixit promisisse. Vel ex persona Christi capitis potest legi ab illo loco : Si introiero. Quasi dicat : Juravit David, id est Christus, dicens : Si introiero in tabernaculum domus meæ, scilicet cælestis habitationis. Tabernaculum enim cælestis et habitatio. Et si ascendero in lectum strati mei, id est ad dexteram Patris, ubi est requies et finis laborum. Et si dederò somnum oculis meis, id est requiem mortis triduanæ. Deinde aliis verbis idem repetit, et palpebris meis dormitationem. Et requiem temporibus meis, donec inveniam locum Domino, tabernaculum Deo Jacob, [Alcuin.] id est Ecclesia sancta prædicatione, donec fundata sit aposiopesis. Quasi dicat : Non amplius credatur mihi

PARS II. VERS. 6. — « Ecce audivimus eam in A Ephrata : invenimus eam in campis sylvæ. »

non promitteret, nisi prius resurgeret caput. Et, te eunte ad Patrem

Ecce audivimus. [Cassiod., Alcuin.] Secunda pars, ubi ostenditur ædificata domus, et ubi : et precatur ut exaltetur, et ne Judæi penitus, sint alieni. Quasi dicat : Hoc promisit David et implevit. Nam *ecce audivimus eam* neutraliter, [Haym., Gl. int.] scilicet locum, sedem, domum ; vel eum scilicet locum vel Deum ; vel, eam. Quam eam ? scilicet sedem Domini. In Ephrata. Ephrata enim interpretatur *speculum*. [Aug.] Domus ergo Dei futura in lege et prophetis prædicata est, in quibus fuit imago et umbra. Inventa autem est in gentibus, unde subdit : *Invenimus eam*, vel *eam in campis sylvæ*, id est in gentibus incultis, ubi erant vepres idololatriæ, quia quod in imagine, id est in figura prædicatum est Judæis, in fide gentium manifestatum est. Unde : *Misit Dominus Verbum in Jacob, et cecidit in Israel* (Isa. 1x). Vel ad litteram ita : Ecce audivimus eum, [Hilar.] scilicet Dominum nasciturum, in Ephrata. Hæc est Bethlehem ubi natus est Dominus. Et invenimus eam in campis sylvæ. Auditum quippe est nasci in Bethlehem, sed propter fidem gentium in campis sylvæ comperitus est. Et ut amplius confirmet, dicit se introisse, subdens :

VERS. 7. — « Introibimus in tabernaculum ejus, adorabimus in loco ubi steterunt pedes ejus. »

Introibimus. [Aug.] Quasi dicat : Nos quoque perseverando in militia, non tantum invenimus, sed *introibimus*. Vel, *introibimus in tabernaculum ejus* Dei Jacob. Qui intrat ut habitat ipse, a Deo habitat ; ad hanc domum pertinet, qui aliis tanquam vivis lapidibus charitate compaginatus est. Intrat ergo qui diligit ; et qui intrat, domus Dei efficitur. Et etiam *adorabimus in loco ubi steterunt pedes Domini*. Domus Dei est ubi debet adorari, præterquam non audit Deus ad vitam æternam. Ille ad domum Dei pertinet qui charitate compaginatus est aliis. Et est sensus : Adorabimus in loco ubi steterunt pedes ejus, Dei, id est ita quod de eis erimus, in quibus stant pedes ejus. Hi sunt qui perseverant usque in finem. Vel ita, ut ad ipsam domum referatur ejus, adorabimus in loco ubi steterunt pedes ejus, scilicet domus Dei. Locus ubi stant pedes domus Domini, Christus est, in quo perseverant. Deinde conversus ad Dominum ait :

VERS. 8. — « Surge, Domine, in requiem tuam : tu et arca sanctificationis tuæ. »

Exsurge, Domine, [Aug.] ei dicitur hoc qui dicit : *Dormivi conturbatus* (Psal. lvi). Quasi dicat : ut hæc prædicta fiant, o Domine, surge a morte in requiem tuam, ut jam non conturberis, quia mors illi ultra non dominabitur (Rom. vi). Et, o Domine, te prius exaltato, exaltetur postea Ecclesia, tu et arca, quasi dicat : Surge : Tu, prior et arca ; [Cassiod.] non arca Noe vel Testamenti, quæ figura fuit, sed sanctificationis tuæ, id est Ecclesia surgat quam sanctificasti. [Aug.] Hæc sibi resurrectionem

VERS. 9. — « Sacerdotes tui induantur justitia : et sancti tui exsultent. »

Sacerdotes tui induantur justitia, [Aug.] id est regale sacerdotium induatur fide, quia *justus ex fide vivit* (Habac. 11). Unde Petrus ait : *Vos estis genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, et populus acquisitionis*. Et *sancti tui* (I Petr. 11), id est membra tua, accepto pignore Spiritus sancti, *exsultent*, id est latentur, spe resurrectionis. Et accepit eosdem sacerdotes et sanctos, scilicet omnes fideles. [Alcuin.] Vel per sacerdotes significat prælatos Ecclesiæ, per quos, subjectos fideles ; arcam vero quam surgere precatus erat, per partes ipsius Ecclesiæ distinguit dicens : *Sacerdotes tui*, id est prælati, induantur justitia, et aliis virtutibus. Ut enim in veteri Testamento sacerdotes diversis ornamentis vestitum utebantur, ita hi evangelici sacerdotes 287 diversis virtutibus adornantur. Hæc sunt ornamenta quæ Deus exigit. Quæ enim legales pontifices in vestibus gestabant, illa evangelici sacerdotes in cordibus habere debent. Et sancti tui, [Alcuin.] id est minores et subditi exsultent. Deinde ex persona ipsius David rogantis Deum Patrem, subditur :

VERS. 10. — « Propter David servum tuum, non avertas faciem Christi tui. »

Propter David servum tuum non avertas faciem, [Aug.] penitus a Judæis, o Deus Pater, faciem Christi tui ; quia enim Christus a Judæis, a quibus crucifixus est, faciem suam avertit ad gentes, rogatur propter reliquias Israel, ut salvæ fiant : quod in apostolis et in pluribus aliis impletum est. Et nota quod ait, propter David, ac si diceret : Mei etiam memento, ut propter me Judæos funditus non repellas.

PARS III. VERS. 11. — « Juravit Dominus David veritatem, et non frustrabitur eum ; De fructu ventris tui ponam super sedem tuam. »

Juravit Dominus. [Cassiod.] Tertia pars ubi dicit promissiones Dei factas ædificatæ Sion, id est Ecclesiæ. Et loquitur David in sua vel totius Christi persona. Quasi dicat : Bene dico, propter David, quia *Dominus juravit veritatem David* illi actuali filio Isai. *Et non frustrabitur eum David*. [Aug.] Vel secundum aliam litteram, *non penitebit eum* scilicet Dominum. Pœnitere dicit Dominus, non propter consilii, sed operis mutationem. Non enim pœnitentiam patitur Deus, aut in aliquo fallitur, ut velit corrigere in quo erravit. Sed quomodo homo qui pœnitet mutare vult quod fecit, sic ubi audis, quia pœnitet Deum, mutationem ipsam intellige. Aliter facit illam Deus, aliter tu. Tu enim facis, quia erraveras ; ille facit, quia vindicat vel liberat. Juravit dico, dicens : *De fructu ventris tui ponam super sedem tuam*. Poterat dicere, de fructu femoris tui, sed significantius ait, de fructu ventris tui, quia de femina tantum natus est Christus, quo, id est ad quam

feminam vir non accessit. Unde et illud, ex cantu Ecclesiae: *Et exiit per clausam portam lux et decus*. Christus positus est super sedem David patris sui, juxta illud: *Et dabit illi Deus sedem David patris sui* (Luc. 1). [Alcuin.] quia quod David temporaliter rexit, Christus spiritualiter. Et non modo illum ponam super sedem throni, sed etiam,

VERS. 12. — « Si custodierint filii tui testamentum meum: et testimonia mea hæc quæ docebo eos. »

Si custodierint filii tui testamentum meum [Aug.] tunc et filii eorum sedebunt. Meritum videntur facere parentes filiis suis, per hoc quod dicit: Si custodierint filii tui, et filii eorum sedebunt. Sed sciendum est quod homines spem suam dicunt filios generare et relinquere, filii spes eorum sunt. Ideo filiorum nomine spem posuit; per filios autem filiorum fructus spei accipitur. Et est sensus: Si filii tui, id est spes filiorum tuorum, custodierint testamentum meum, [Rem., Hay.] scilicet pactum baptismi, id est si filii tui bene sperantes custodierint pactum baptismi, Et testimonia mea, id est præcepta vitæ, scilicet hæc quæ docebo eos, non quæ ipsi sibi constituunt.

VERS. 13. — « Et filii eorum, usque in sæculum sedebunt super sedem tuam. »

Et filii eorum [Aug.] id est fructus eorum usque in sæculum, id est in æternum, sedebunt super sedem tuam, id est tales fructus habebunt, ut spes eorum non fallat; sed veniat quo sperat. Vel ita: Per filios accipe homines, per filios eorum imitatores: et est: Si custodierint filii tui, id est homines ex te nati, testamentum et testimonia mea hæc quæ docebo eos. Hoc non mutatur. Et etiam, filii eorum, id est sequaces eorum, si custodierint, et distingue, et postea inferas, usque in sæculum, [Alcuin.] id est quantumdiu durabit hoc sæculum, sedebunt filii tui et filii eorum super sedem tuam, id est spirituales reges sui et aliorum erunt ut tu temporalis; si custodierint, sedebunt. [Aug.] Quid ergo si non custodierint, perit promissio? non, quia si in te non impletur, impletur in alio. Nam et filii David sunt non stirpe, sed cultu Dei et fide. Si ergo non custodiunt testamentum meum, non sunt filii. Non ergo glorieris de carne. [Alcuin.] Vel ita, ut per David intelligatur Christus, et agit de promissione facta Christo hoc modo: Juravit Dominus Pater David, id est Christo veritatem et non frustrabitur, vel penitebit eum, dicens: De fructu ventris tui ponam super sedem tuam, id est, illos quos paries ad fidem, o tu Christe, faciam reges, sed non tamen omnes, sed custodientes testamentum: Si tamen, custodierint filii tui testamentum meum, et testimonia mea hæc quæ docebo eos. Hoc non mutatur, et filii eorum si custodierint, sedebunt super sedem tuam, id est participes erunt tuæ beatitudinis, ut sicut es regis potestatis, ita et ipsi pro modo suo. Et hoc usque in sæculum, id est in æternum. Hoc est illud sæculum, cujus non

erit finis. Ac si diceret: non est temporale præmium, sed æternum.

VERS. 14. — « Quoniam elegit Dominus Sion; elegit eam in habitationem sibi. »

Quoniam elegit Dominus, [Hilar.] quasi dicat: Hoc promisit Deus, et gratis, non pro meritis, quoniam elegit Dominus sola gratia Sion, id est Ecclesiam. Ad quid elegit eam? in habitationem sibi, ut spiritualiter habitet, qui ubique est. Elegit, dicens:

VERS. 15. — « Hæc requies mea in sæculum sæculi: hic habitabo, quoniam elegi eam. »

Hæc est requies mea. [Aug.] Verba Dei Patris sunt hæc, quia sic amat nos Deus, ut dicat se requiescere in nobis, si nos requiescamus in illo. Non enim ipse aliquando turbatur aut requiescet in se; sed dicit se requiescere in nobis, quia nos in illo requiem habemus. Hæc est ergo requies mea, [Hilar.] ubi scilicet requiesco. Et hoc in sæculum sæculi, quia durat in æternum. Hoc ad litteram non posset dici, cum sæpe sit eversa illa terrena Jerusalem, hic, id est in Ecclesia habitabo, non merito suo, sed quoniam elegi eam dans benedictionem.

VERS. 16. — « Viduam ejus benedicens benedicam; pauperes ejus saturabo panibus. »

Et benedicens benedicam jugi benedictione viduam ejus [Cassiod., Aug.]. Vidua est anima omnis quæ intelligit se desertam omni auxilio, nisi solius Dei, et ego saturabo panibus, scilicet cælesti pane. Deus enim est panis qui in carne se lac fecit; quos saturabo? pauperes ejus Sion, scilicet non præsumentes de se, sed de Deo. Unde alibi: Edent pauperes et saturabuntur (Psal. xxi). Superbi vero saturati sunt in se, nec saturabuntur; sed humiles quanto plus esuriunt, tanto plus manducant; et tanto plus esuriunt, quanto magis manes sunt a sæculo. Plenus fastidit, et quidquid illi daturus est respuit.

VERS. 17. — « Sacerdotes ejus induam salutare. Et sancti ejus exsultatione exsultabunt. »

Sacerdotes ejus, [Aug.] id est genus electum, scilicet omnes fideles induam salutare, id est Christo, secundum illud: Quotquot in Christo baptizati estis Christum induistis (Gal. iii). Et sancti ejus, idem qui et sacerdotes, exsultatione exsultabunt, quia induti sunt salutari. [Alcuin.] Non enim in se lux sunt, sed in Domino. Vel distingue inter sacerdotes et sanctos, sicut supra. Et est: sacerdotes ejus, id est prælatos induam salutare, id est Christo, ut honesti sint ad docendum, et sancti ejus id est subditi exsultatione exsultabunt de Christo.

VERS. 18. — « Illuc producam cornu David: pavari lucernam Christo meo. »

Illuc, vel illic, vel, ibi producam, vel suscitabo cornu David, [Aug.] id est Christum, ut de Christo præsumatur. Ipse est enim altitudo quam significat cornu non carnalis, sed spiritualis. Ipse est qui baptizat potestate et auctoritate. Ergo secure in eo exsultant, qui bene per cornu significantur, quia cornu carnem excedit, et Ecclesiae altitudo spiritualis, quæ carnem excedit Christus est, qui per gratiam nobis

carnem vincere præstat (Joan. v), cui Joannes lucerna paratur. Unde subdit : *Paravi lucernam Christo meo.* Hæc lucerna est Joannes qui illum ostendendo prædicat, dicens : *Hic est qui baptizat* (Joan. i), [Alcuin.] qui Joannes præcurrens Christum nuntiat, homines baptismo assuefaciens viam præparat Verbo. Ipse enim est præco Verbi, paranympus sponsi, lucerna Christi. Inde est quod in diebus quibus festum non celebratur, unus cereus ante Evangelium defertur. Hic est Joannes qui Christum præcessit prædicando, baptizando. In festivis autem diebus duo cerei præcedunt, quia bini et bini sunt missi apostoli ad prædicandum in Judæam ante Christi mortem et resurrectionem (Luc. x).

VERS 19. — « Inimicos ejus induam confusione : super ipsum autem effloreat sanctificatio mea. »

Inimicos autem ejus, id est Christi, induam confusione. [Cassiod.] Hoc faciet Filius, cui omne iudicium datum est. [Aug.] Sed nota Patrem qui hic loquitur facere quod Filius facit. *Super ipsum autem Christum effloreat sanctificatio mea.* Non tantum erit, sed et effloreat, quia ipse solus sanctificat, et nemo alius. In eo floret ad gloriam sanctificatio a simili arboris, quæ cum floret pulchrior est. Floret ergo ad gloriam sanctificatio in Christo, in quo est potestas sanctificationis. In homine autem qui fenem est, cujus omnis claritas est, ut flos feni (Isa. xl), non posset florere.

COLLATIO IN PSALMUM CXXXI : « MEMENTO, DOMINE, DAVID, » etc.

VERS. 1. — *Mansuetudinis ejus.* D. Hieronymus et alii transferunt, *afflictionis ejus.* Et licet afflictio quam patienter perpessus est David, ejus mansuetudinem plus satis patefecerit, verum tamen apud Hebræos quoque, qui hic legunt **לְיָדָיו מְנוּחָה, יְדֵי אַנָּו** significat *mansuetum et humilem* a themate **עָנָה אַנָּו** hoc est *humiliavit, oppressus est.*

VERS. 5. — *Et requiem temporibus meis.* Istud non habetur in Hebræis codicibus. « Multa autem ut manifestum est, a septuaginta viris, Hebrææ lectioni non otiose addita comperimus, inquit D. Ambrosius, ac superius multo pluribus ostensum est. » sciendum tamen hic non accipi tempora, pro ætatum spatiis, sed, pro capitulis lateribus, quod apertius liquet ex Græco **τοῖς χρόνοις.**

VERS. 6. — *Ecce audivimus eam in Ephrata ; invenimus eam in campis syloæ.* Faber contendit debere legi eum in masculino, quia præcessit, locum. Quod si in feminino legeretur, non haberet quo referretur, nisi foris emendicetur, quemadmodum D. Augustinus subaudit *sedem.* Et recte tamen ex Hebræo, tum ex Græco **σχημανοῦα** *audivimus eam,* **ΜΕΤΖΑΝΟΥΑ** *invenimus eam,* Græce **ἀντί.** Verum est tamen D. Hieronymum, bene vertisse

sub masculino ; non enim debet, ut ipse sæpius admonet, reddi verbum verbo.

VERS. 7. — *In loco ubi steterunt pedes ejus.* Hebraice legitur **לְרַגְלָיו לַחֲבֹמֹת רַגְלָאוּ,** hoc est *scabellum pedum ejus ;* quod et eodem recidit. Nam et locus ubi pedes stant, scabellum utique solet esse, ac utrobique humilis prædicatio apostolorum, et fidelium perseverantia congruenter insinuat.

VERS. 8. — *Sanctificationis tuæ.* Hebraice dicitur **קִדְּשׁוֹת** *UZECA, homo est fortitudinis tuæ.* Atqui sancti sunt, qui amore Dei firmiter roborati sunt : et sanctum, firmum sane dicitur. Unde Chaldæus paraphrastes, *et arca in qua est lex tua.*

VERS. 11. — *Non frustrabitur eum.* In feminino genere legitur in Hebr. in Græco similiter **ΜΙΜΜΕΝΑΗ, ἀντί.** Cæterum legunt divi Hilarius **288** et Augustinus sub masculino. Ille refert ad David, hic ad Deum, quia legit, *non pœnitebit eum.* Qui vero sub feminino, respiciunt veritatem, a qua Deus non avertetur. In sensu nulla est discrepantia. Nec magni negotii est, mutuum transitum fieri in quavis lingua similitudinis cognatione.

VERS. 16. — *Viduum.* D. Hieronymus vertit *renationem, et cæteri viaticum, escam, victum* aut quid simile. At Græci trifariam variant. Quidam codices habent **θῆρας,** id est *januam,* alii **θῆρας,** hoc est *venationem.* Sed obtinuit usus, inquit Hieronymus in Commentariis, et ex parte tangit in quæstionibus, ut unius literæ demutatione, diceretur **χίρας,** id est *viduam.* Sed Faber et Cæcæus admodum suadent, ut in posterum psallatur *viaticum ejus,* etc. Reclamat D. Hilarius, qui nec ignorat *translationem venationis.* Ait enim : « Quidam translatorum interpretatus esse ita reperitus est : *Captionem ejus benedicens benedicam,* tanquam venatoribus et piscatoribus hominum effectis apostolis, hæc eorum benedicta sit captio, maxime quod Bethsaida ex qua apostoli sunt, per interpretationem linguae Hebraice, *domus venantium* nuncupetur. Sed nobis sequenda est prima illa, et sub Judæorum temporibus, ante Domini adventum, ad Ecclesiæ doctrinam, consignata translationis auctoritas, *viduam ejus benedicens benedicam.* » Ita Hilarius. Quod autem D. Augustinus legerit et exposuerit *viduam* notius est. Denique in Hebræo legitur **צִדָּה צְדָה.** Quod si inclinetur a radice **צִד צְדוֹה** significat *venationem, vel cibum ;* si a radice **צִדָּה צְדָה,** quod interdum denotat *desolari, præsertim in passivo, ut est illud Sophon. iii : Desolatae sunt civitates.* **צִדָּה נִצְדָּה,** haud absurde significabit *viduam desolatam atque derelictam.* « Vidua, inquit D. Augustinus, est anima quæ se intelligit desertam omni auxilio, nisi solius Dei. »

VERS. 19. — *Sanctificatio mea.* Hebr. **נִזְרוֹ** *consecratio, diadema, corona, sanctificatio.* Sed ubi legunt Hebræi per vau, *corona ejus,* Septuaginta legerunt per jod, notam pronominis primæ personæ, quod frequentissime fit. Unde Hieronymus in Commentariis, de hoc loquens simpliciter retulit citra quodvis pronomen. Scribit ergo, *pro sanctificatione* **נִזְרֵי** *NEZER, in Hebr. habetur, quod Aquila consecratum interpretatur, et significat laminam ex auro, quæ in fronte pontificis ligabatur sculptum habens nomen Domini.*

PSALMUS CXXXII.

PSALMI TITULUS : CANTICUM GRADUUM. »

Ecce quam bonum. Titulus : *Canticum graduum.* [Cassiod.] Quartus decimus gradus est charitas proximi, quæ facit fratres habitare in unum. Unde est benedictio et vita. Et est hic psalmus atomus, id est sine divisione, ubi charitas proximi commen-

datur, quæ nullam admittit alienationem mentis seu divisionem. Hic ergo vir justus de fratrum cohabitatione exsultans, ait :

VERS. 1. — « Ecce quam bonum et quam jucundum, habitare fratres in unum. »

Ecce. [Cassiod.] Quod ostendentis est, quasi plus

ostensione quam lingua explicetur quod dicturus est. *Quam bonum*, id est utile, et *quam jucundum*, id est delectabile, [Hilar.] hoc ideo subdit, quia sunt bona quæ non delectant. Quid est bonum et jucundum? *fratres habitare in unum*. [Aug.] Recte tamen dispositis singulorum officiis quod non impedit unitatem, sed facit quæ unitas erat inter illos, de quibus dicitur: *Erat illis cor unum, et anima una*. [Act. 4] Hoc autem quod hic dicit, scilicet habitare in unum, omnibus Christianis convenit, qui in unum debent habitare mente et fide; sed proprie convenit monasteriis et fratribus in unum cohabitantibus, non modo corde, sed etiam corpore, ut et illis fratribus de Judæa, qui omnibus suis positis ad pedes apostolorum, in unum habitabant de quibus dicitur: *Erat illis cor unum, et anima una; et erant illis omnia communia (ibid.)*. Iste namque versus velut dulcis sonus et suavis melodia, toto orbe notissimus, ut tuba Spiritus sancti, divisos corpore congregavit in unum, et monasteria plurima peperit, a quibus tamen benedictio ad cæteros descendit: qui, si non corpore in unum habitant, mente tamen. Et quia ostendendo dixerat, ecce, ostendit quam bonum sit et quam jucundum, subdens:

VERS. 2. — « Sicut unguentum in capite quod descendit in barbam, barbam Aaron. »

Sicut unguentum. [Aug., Alcuin.] Quasi dicat: Ita est bonum et jucundum habitare fratres in unum. *Sicut unguentum in capite quod descendit in barbam, barbam Aaron*. Dicunt quidam hic fieri comparisonem inter cohabitationem fratrum et actualem unctionem Aaron, et rorem Hermon; sed nihil est, cum hoc magnum non sit, et illi montes magno intervallo divisi sint. Spiritualiter ergo intelligenda sunt. Aaron sacerdos est, qui seipsum obtulit, id est Christus, qui intravit in sancta sanctorum, qui fuit et victima et sacerdos: qui cum in mundo non inveniret mundum quod offerret, seipsum obtulit, qui cum Ecclesia est unus et totus Christus. In capite ejus est unguentum, quia in eo habitavit plenitudo divinitatis corporaliter, (Colos. 1), cui non est datus spiritus ad mensuram (Joan. 3), sed a capite Christo ascendente ad cælos, venit Spiritus sanctus in barbam ejus, id est in fortes, strenuos, alacres: quos barba significat, quæ est indicium virilitatis. Ideoque cum fortem aliquem describimus dicimus: Barbatus est. Descendit ergo unguentum in barbam, primum in apostolos, et in illos qui primos impetus sustinuerunt; sed vinci non potuerunt, et ab illis descendit etiam in oram vestimenti. Vestis Christi est Ecclesia, quæ est sine macula et ruga (Eph. 5); ora vestis finis est, in quo vestis perficitur. Hi sunt perfecti qui in unum habitant, qui Christi legem implent, quæ est: *Alter alterius onera portate (Gal. 6)*. Et est sensus: Ita est illud bonum et jucundum, *sicut unguentum*, [Hier.] id est unctio Spiritus sancti, quæ fuit prius in capite Christo. Et dicitur hoc a similitudine regum et sacerdotum, qui in Veteri Testamento in figura

A Christi inungebantur. [Aug.] Quod unguentum postea descendit a capite Christo, in barbam. Deinde determinat in cujus barbam, subdens, *barbam Aaron*, scilicet Christi veri sacerdotis. Ecce determinatio, id est in apostolos, et alios primitivos sanctos, qui primo pro fide certaverunt; sed vinci non potuerunt, quia jam caput ipsum præcesserat, a quo descendit unguentum præcedente tali exemplo qui vinceret barbam. Dico descendit in barbam unguentum.

VERS. 3. — « Quod descendit in oram vestimenti ejus, sicut ros Hermon, qui descendit in montem Sion. »

Quod unguentum postea descendit in oram vestimenti ejus, [Hilar.] id est Christi, id est in illos perfectos, qui in unum habitant. Et fit comparatio inter cohabitationem fraternam et spiritualem unctionem, scilicet inter causam et effectum. [Aug., Cassiod., Aug.] Vel ora ad quam descendit unguentum accipitur, non illa quæ est in lateribus vestis, sed quæ capitii vestis est. Tales sunt qui habitant in unum. Sicut enim per istas oras intrat caput hominis ut vestiat se, sic per fraternam concordiam intrat Christus, ut ab Ecclesiæ vestiatur, et significatur idem per oram vestis, qui et prius, sed juxta aliam proprietatem. Vel per oram quæ est finis vestis, intelliguntur sancti, qui erunt in novissimis temporibus Ecclesiæ, scilicet tempore Antichristi. Est et sensus. Descendit in oram vestimenti ejus, id est usque ad extremitates Ecclesiæ in fine mundi, quæ est tunica indivisibilis. Deinde aliis verbis diversa notantibus idem dicit, *sicut ros*. Quasi dicat: Ita bonum est et jucundum habitare fratres in unum, *sicut bonus est et jucundus ros Hermon*. Ros de cælo veniens, gratia est, qua fratres in unum habitant, non suis viribus vel meritis. Hermon, ad litteram, mons est trans Jordanem. Si ergo hoc ad litteram accipiatur, mirum est quod ab eo ros descendit in Sion, imo impossibile, sed spiritualiter intelligendum est. Hermon enim dicitur lumen exaltatum, id est Christus prius in cruce, postea in cælo exaltatus, a quo ros gratiæ descendit; in Sion, id est in Ecclesiam. Et est sensus: Ita est illud bonum *sicut ros Hermon*, id est gratia Christi, prius in cruce, postea exaltati in cælo, *qui ros descendit in montem Sion*, id est in Ecclesiam. Non enim in uno est Ecclesia, nisi ejus dono et gratia. Idem igitur significat hic Sion, quod supra barba et ora vestimenti. Idem vero ros Hermon, quod supra unguentum, scilicet gratia, per quam fit cohabitatio. Qui enim in uno sine rore charitatis sunt, sunt inquietum jumentum in junctura, quod non trahit, sed turbat. Odiosi enim sunt, molesti sunt, et turbulentissimi sunt, anxietate sua cæteros turbant, et querunt quid sinistri de aliis dicant. Hi etiam murmurant, de quibus dicitur etiam in libro Jesu filii Sirach: *Præcordia satui, rota carri senum portat, et semper murmurat (Eccli. xxxiii)*. Hi tales sunt qui relinquuntur in mola, in agro, in lecto (Matth. 17),

qui in unum corpore solummodo sunt; cæteri vero assumuntur qui in unum sunt corde. Vel ita: [Hayni] Hermon mons pascualis est, sicut et mons Sion. Per Hermon ergo significantur gentes, quæ pabulum receperunt verbi. [Hilar., Cassiod.] Et est hoc bonum, sicut ros Hermon, id est gratia quam gentes acceperunt. Qui prius descendit in montem Sion, id est super Judæos. Vel per Hermon, qui interpretatur *anathema*, accipiuntur peccatores; per Sion Ecclesia. Ros est tenuis aqua, unde terra germinat; et significat gratiam, qua peccatores convertuntur. Ros ergo ejus, id est Hermon est ros gratiæ, qui peccatores nutrit in bono. Qui ros descendit in montem Sion. Quando illi hoc rore rigati convertuntur ad Ecclesiam, quæ eos recipit. Et est sensus: Ita est etiam illud bonum, sicut ros Hermon, id est gratia nutriens peccatores. Qui descendit in montem Sion, id est quo illi convertuntur ad Ecclesiam.

A VERS. 4. — « Quoniam illic mandavit Dominus benedictionem; et vitam usque in sæculum. »
Quoniam illic. [Aug.] Quasi dicat: Ideo bonum est, et jucundum habitare fratres in unum, *quoniam illic*, id est in fratribus qui habitant in unum, *mandavit Dominus benedictionem*, id est hic præcepit, ut hic benedicerent Deum. Concordes enim benedicunt Deum; discordes non. Nam in discordia non est vera benedictio, quia si lingua sonat, cor silet. *Et mandavit*, id est promisit *vitam* in futuro, *duraturam usque in sæculum*, id est in æternum.

COLLATIO IN PSALMUM CXXXI: « ECCE QUAM BONUM ET QUAM, » etc.

B VERS. 2. — *Sicut unguentum.* Dicunt Hebræi oleum optimum, quia שֶׁמֶן SCHEMEN, significat *oleum*, et adjiciendo particulam optimum, fiet *unguentum odoriferum.* Et Chaldæus habet, *unguentum bonum.*

PSALMUS CXXXIII.

PSALMI TITULUS: « CANTICUM GRADUUM. »

Ecce nunc benedicite Dominum. Titulus: *Canticum graduum.* Decimus quintus gradus est charitas Dei. [Cassiod., Alcuin., Cassiod.] Et est iste psalmus tertius de charitate Dei, de qua hic agit, sicut supra de charitate proximi, non quod alia gratia sit qua diligitur Deus, et alia qua proximus; sed quia diversi actus habet ipsa virtus, et diversa diliguntur ea. Intentio: monet ad diligendum Deum. Modus: Bipartitus est psalmus. Primo invitat pluraliter benedicere Deum. Secundo optat benedici, ibi, *benedicat.* Monens ergo ad benedicendum ait:

C VERS. 1. — 289 « Ecce nunc benedicite Dominum, omnes servi Domini. »

Ecce, [Hier., Hilar.] Demonstrantis est, et quibus faciat hanc demonstrationem determinat: vos *servi Domini* omnes, adunati in unum *nunc*, scilicet tot gradibus conscensis. Vel, *nunc*, id est in hoc tempore in adversis *benedicite Dominum.* vos dico,

VERS. 2. — « Qui statis in domo Domini, in atrii domus Dei nostri. »

D *Qui statis,* [Cassiod., Hier., Aug.] id est perseveratis, *in domo Domini*, id est in penetralibus, id est majores et perfectiores in Ecclesia, et vos etiam qui statis *in atrii domus Dei nostri*, id est in ingressu, scilicet incipientes. Sunt enim in hac domo diversi stantium ordines. Et nota quod ait, *statis*, non *sedetis*, quia servorum non est sedere in domo domini. Vel de eisdem accipitur, et per domum intelligitur Ecclesia, per atria latitudo charitatis. In charitate enim extenditur usque ad inimicos latitudo est. In odio, angustia. Quasi dicat: Vos benedicite, qui statis, id est perseveratis, in domo Domini, id est in Ecclesia, et, qui statis in atrii domus Dei nostri, id est in latitudine charitatis, ubi nullus angustiatur, etc.

VERS. 3. — « In noctibus extollite manus vestras in sancta; et benedicite Dominum. »

In noctibus, [Aug.] id est in adversis, non solum in diebus prosperitatis, *extollite manus vestras* corporis et operis, [Hilar.] sicut Moyses manus suas levavit pugnante populo Israel contra Amalec (*Exod. xvii*). *Extollite*, dico, *in sancta*, ut intentione æternorum bonum operemini. Aliter enim non valet. *Et benedicite Dominum*, nil boni vobis tribuentes, sed totum Deo.

PARS II. VERS. 4. — « Benedicat te Dominus ex Sion: qui fecit cælum et terram. »

Benedicat te, [Cassiod., Alcuin., Aug.] Secunda pars, ubi optat benedici fideles. Quasi dicat: Dixi, benedicite, et ut hoc possitis, *benedicat te Dominus* benedictione quæ est *ex Sion*, qui potest, quia ipse est *qui fecit cælum et terram.* Nota quod supra hortatur plures benedicere uni; ipse vero unum benedicit tantum, id est benedici hortatur, et precatur quod notat, dicens singulariter, *benedicat te*, quia et si plures sint, tamen in unum sunt, et unitati benedictio convenit. Unde unus in piscina sanabatur, qui prior descendeat (*Joan. v*). Esto ergo in uno et pervenit ad te benedictio. Attende etiam, quia vir justus qui tot gradibus conscendit benedictionem supernam loco remunerationis accipit: quia omne munus ascendentium, benedictio est.

COLLATIO IN PSALMUM CXXXIII. « ECCE NUNC BENEDICITE DOMINUM, OMNES, » etc.

VERS. 2. — « *In atrii domus Dei nostri.* Adjectum est a Septuaginta emphaseos gratia; id enim non est apud eos insolitum, ac cur quædam addiderint vel omiserint, satis multis superius ostensum est. Sed quid de hoc sentiat D. Hilarius dicamus: « Reperi quosdam ambiguos circa hoc, *in atrii domus Domini*, fuisse dicentes. Idcirco hoc a translatoribus primis adjectum esse, quia sub iisdem versibus sequenti psalmo continetur, opinantibus

ipsis, scriptorum vitio in libris Hebraicis fuisse A revo-
 Pteritum. Sed novi interpretes. Quæ volunt tract-
 ent; nobis vero obsequendum est auctoritati trans-
 lationum et vetustati. » Hæc ille. Deinde in noctibus
 revocant Hebræi ad præcedentem versum, sed stare
 in domo Dei in noctibus, et attollere manus in noc-
 tibus, utrumque idipsum designat.

PSALMUS CXXXIV.

PSALMI TITULUS : « ALLELUIA. »

Laudate nomen Domini. Titulus : *alleluia.* [Cassiod.] Post gradus qui ducunt ad aternitatem, congrue ponitur alleluia, ut Ecclesia fruatur laudibus Dei, cui tale munus paratum est. Intentio : Monet ad laudem. Modus : Tripartitus est psalmus. Primo demonstrativa oratione utens propheta, monet Deum laudare, propter ejus potentiam enumerans ejus magnalia. Secundo idolorum cultores redarguit, ibi, simulacra. Tertio omnes ordines monet ad laudes, ibi *domus Israel.* Propheta ergo quasi intentionem suam aperiens, post gradus prædictos stantes in domo alloquitur, ut post beneficia Deum laudent, dicens :

VERS. 1. — « Laudate nomen Domini; laudate
 « servi Dominum. »

Laudate nomen, id est potentiam, *Domini.* [Aug.] Unde vos meliores estis, non ipse. Deus enim nec melior sit, si laudaveris, nec deterior, si vituperaveris, sed tu laudando melior eris, vituperando deterior. Bonus autem ille manet ut est, deinde qui et quare laudare debeant, subdit : laudate, servi, Dominum. Quasi dicat : Quis diceret. Qui debent laudare, et quare? ecce vos servi estis : et quia servi estis, laudate Dominum, alioquin, id est nisi laudent offendunt, cum ipsi servi sint. Et ipse Dominus, Jeinde addit :

VERS. 2. — « Qui statis in domo Domini, in atriis
 « domus Dei nostri. »

Qui statis. [Aug., Cassiod.] Quasi dicat : Vos servi laudate, *qui statis,* non titubantes, non ruitis undè eum laudare debetis. Statis dico in domo Domini in atriis domus Dei nostri, id est qui statis, vel in secretario, vel in ingressu. Deinde repetit,

VERS. 3. — « Laudate Dominum quia bonus Do-
 « minus; psallite nomini ejus, quoniam suave. »

Laudate Dominum. [Aug.] Propter hoc laudate quia bonus est Dominus. Proprie a quo sunt omnia bona uno verbo laudis causa explicata est. Si enim omnia laudantur, quia bona sunt; præcipua causa laudis est, quia bonus est ex se, et in se cujus bonitas, non qualitas, sed natura est. Ille bono suo, bonus est. Non aliunde participato bono. Ille seipso bonus, non adhærendo alteri bono qui non eguit aliquo ut fieret bonus; sed eguerunt illo cætera, ut fierent bona. Sed quia ipse a nobis non potest videri qualiter in natura sit bonus, vel id est saltem opera videamus. *Psallite nomini ejus quoniam suave,* vel suavis, dum dedit se posse gustari carnem factum, ut de pane angelorum vivat homo : quod est præcipuum inter alia opera. Et ideo ante alia hoc ponitur. Et est, psallite nomini ejus, id est laudate

eum, eo quod hoc fecit, quod res nominis sui exigit, cum se incarnatum dedit hominibus gustari. Et hoc ideo, quoniam suave est nomen gustanti, id est res nominis. Et notandum quod ita temperatur laus Dei in hoc psalmo, ut et firmorum sit et infirmorum. Sicut per Moysen, quando mitteret eum ad filios Israel, cum dixisset : *Ego sum qui sum, hæc dices filiis Israel : Qui est misit me ad vos (Exod. iii).* Quod non capit homo, ideo continuo temperavit et dixit quod potest capi ab homine, ita : *Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Jacob (ibid.).* Quod nomen propter hominem ne videretur temporale addit : *Hoc nomen mihi est in æternum (ibid.),* non quia illi sint æterni, sed quia illos fecit æternos postea sine fine. Habuerunt quippe initium, sed finem non habebunt, in quibus tota Ecclesia intelligitur, totum semen Israel cogitatur.

VERS. 4. — « Quoniam Jacob elegit sibi Dominus,
 « Israel in possessionem sibi. »

Quoniam Jacob elegit. [Aug., Cassiod., Aug.] Quasi dicat : Ideo psallite, quia ista quæ sequuntur fecit, quæ capere valetis dico, scilicet *quoniam Dominus elegit,* gratia, non merito, *Jacob,* id est Judaicum populum qui intelligitur per Jacob qui interpretatur luctator, et significat illos qui contra spirituales nequitas luctantur. Aliis verbis idem repetit *Israel elegit sibi in possessionem,* ad litteram, cæteras gentes posuit Dominus custodiendas sub angelis; Jacob vero, id est Judaicum populum, sibi elegit, quem ut agrum coleret, seminaret, consideret, servaret. Et quasi aliquis quæreret unde scis hoc? subdit :

VERS. 5. — « Quia ego cognovi quod magnus
 « est Dominus; et Deus noster præ omnibus
 « diis. »

Quia ego, [Aug.] raptus ad superna *cognovi quod magnus est Dominus,* in se. Quod non omnes possunt scire, sed credant noscenti, qui intravit in sanctuarium Dei, et forte audivit arcana verba et ineffabilia, quæ non licet homini loqui (II Cor. xii), qui dixit quod posset hominibus dici; et tenuit apud se quod non posset dici. Si enim diceremus illi : Rogamus te, explica magnitudinem illius. Nonne forte responderet nobis : Non est valde magnus quem video, si a me poterit explicari? *Et Deus noster est præ omnibus diis,* id est super omnes deos, qui sunt in cælo et in terra, quia eos fecit.

VERS. 6. — « Omnia quæcunque voluit Dominus
 « fecit in cælo et in terra, in mari et in omnibus
 « abyssis. »

Omnia quæcunque. [Aug.] Hic redit ad opera quæ capiuntur. Quasi dicat : Magnus est in essentia,

magnus quoque in operibus, quia *Dominus fecit in cælo et in terra omnia visibilia et invisibilia quæcunque voluit*. [Cassiod., Aug.] Breviter concludit omnia, et bene ait, quæcunque voluit. Causa enim omnium quæ fecit voluntas ejus est, et nulla necessitas, et non tantum in cælo et in terra, [Cassiod., Aug.] sed *in mari*, quod commeat, *et in omnibus abyssis*, id est in profunditate ignoti oceani, quod firmiter credendum est. Si ergo omnia opera ejus comprehendere non possumus, hoc de eis firmiter teneamus quod omnia facta sunt.

VERS. 7. — « Educens nubes ab extremo terræ; fulgura in pluviam fecit. »

Educens nubes. [Cassiod.] Quæ fecit narrat ad litteram. Secreta naturæ Deum dicit ministrare. Quasi dicat: Fecit quæ voluit. Ipse dico *educens nubes ab extremo terræ*, id est sive ab imo terræ, unde educes, sive a circumdatione finium terræ, unde educit eas ad medium terræ, ut ibi pluant. Et *fulgura fecit in pluviam* quia fulgura sine pluvia terre-
rent, et nihil darent; fulgura terrorem, pluvia gaudium facit. Qui ergo terruit fulgure, reficit pluvia, Ipse est etiam

VERS. 8. — « Qui producit ventos de thesauris suis: qui percussit primogenita Ægypti ab homine usque ad pecus. »

Qui producit ventos de thesauris suis. [Aug.] Id est de occultis causis nescis unde veniat, sed scis, quod jussu Dei fiat. Quod enim fiat ventus, sentis; sed qua causa fiat, vel de quo thesauro rationis eductus sit, nescitur. Ipse est *qui percussit*, etc. Hæc quæ sequuntur in hominibus fecit, propter populum suum. Si dixit quæ amares in creaturis, audi quæ timeas. Ipse est enim *qui percussit primogenita Ægypti ab homine usque ad pecus*. Hoc sæpe repetit ad indicandam potentiam Dei, ut non hæc casu facta putarentur, sed in magna futuri significantia.

VERS. 9. — « Et misit signa et prodigia in medio tui, Ægypte, in Pharaonem et in omnes servos ejus. »

Et misit, [Aug.] vel, *emisit signa et prodigia in medio tui, Ægypte, in Pharaonem, et in omnes servos ejus*. Hæc ita manifesta sunt, ut expositione magis obscurantur. Dum vero audis, quæ facta sunt in impios, cave ne et in te fiant. Ideo hæc utilia sunt cum leguntur. Deinde quæ Dominus fecerit, postquam populus eductus est de Ægypto, subdit:

VERS. 10. — « Qui percussit gentes multas, et occidit reges fortes. »

Qui percussit gentes multas, [Aug.] quæ possidebant terram, quam populo suo dare volebat; *et occidit reges fortes*.

VERS. 11. — « Seon regem Amorrhæorum, et Og regem Basan, et omnia regna Chanaan. »

Seon regem Amorrhæorum et Og regem Basan. [Aug.] Hoc sub Moyse factum fuit. De his in libro Numeri legitur, quod cum prohiberent filios Israel per fines suos transire, percussi sunt ipsi ab eo et

possedit Israel terram eorum (*Num. xxi*). *Et omnia regna Chanaan percussit sub Josue, mortuo jam Moyse*. Hæc patent.

VERS. 12. — « Et dedit terram eorum hæreditatem Israel populo suo. »

Et dedit terram. [Aug.] Quasi dicat: illos impios expulit, *et dedit terram eorum hæreditatem, hæreditatem Israel populo suo*. Pro his factis sequitur exultatio laudis.

VERS. 13. — « Domine nomen tuum in æternum; Domine, memoriale tuum in generatione et generationem. »

Domine, nomen tuum. [Aug.] Quasi dicat: Cum hæc feceris impletum est os meum laude, et dixi: *Domine, nomen tuum*, etc. Hæc quidem ad litteram quomodo sunt scripta vidimus, sed et aliquid significant quod explicari oportet.

Repetamus ergo ab illo loco: *Omnia quæcunque voluit Dominus fecit in cælo et in terra*, etc. Typice hæc in hominibus possumus accipere, et agnoscere. Cælum enim sunt spirituales, terra carnales. Ex his duobus tanquam cælo et terra constat Ecclesia; in his facit quæcunque vult. Et etiam *in mari* facit quod vult, id est in infidelibus, in quibus nihil sit sine jussu Dei, nec sæviunt, nisi permittantur a Deo, nec vindicatur in eos, nisi Deus jussit; *et in omnibus abyssis* quæ voluit fecit. Abyssis sunt latentia corda mortalium, profundæ cogitationes hominum. Et ibi facit Deus quod vult, quia interrogat justum et impium, latet cor bonum, latet et cor malum, et in utroque est abyssus; sed Deus hoc videt, quem nihil latet, et consolatur cor bonum, et torquet malum. Et ipse est *educens nubes ab extremo terræ*. Nubes sunt prædicatores. Unde: *Mandabo nubibus meis, ne pluant super eam imbres* (*Isa. v*). Et item: *Qui sunt isti qui ut nubes volant* (*Isa. lx*). Quas nubes non tantum de filiis Israel misit, sed ab extremo terræ excitat, et in fines orbis terræ mittit. Sed quid de ipsis nubibus facit? [Alcuin.] *Fulgura in pluviam fecit*, id est minas ad misericordiam flexit, de terroribus irrigavit. Prædicatores namque et terrent, et blandiuntur: terrent comminando æterna supplicia; mulcent, promittendo æterna gaudia. Ideoque de manna legitur quod liquescebat ad solem et indurabatur ad ignem (*Exod. xvi*). Manna enim cælitus datum figura est divini eloquii quod liquescit ad solem, dum mentes fidelium futuræ claritatis promissione lætificat, ut cum ait: *Fulgebunt justi sicut sol in regno Patris eorum*. (*Matth. xiii*). Induratur autem ad ignem, dum peccantium conscientias futuræ pœnæ comminatione adurit, ut illud: *Omnis arbor quæ non facit fructum bonum extinguitur et in igne mittitur* (*Matth. iii*). Ideo in veteri lege in veste summi pontificis erat coccus bis tinctus, qui habet speciem ignis (*Exod. xxviii*). Ignis vero duo facit, urit scilicet et lucet, quia prædicator peccantium cor adurere debet fulgure, id est terrore comminationis, et piorum mentes confovere, et promissione æternæ lucis. Inde est etiam

quod baculus pontificalis ex inferiori parte punitur, A superius in anteriora extenditur, quia prædicator pungere debet vitia carnis, et mentis vires in anteriora dirigere. Ita tamen, ut ad sui considerationem semper redeat, ne cum aliis prædicaverit, ipse reprobus efficiatur (I Cor. ix). [Aug.] Et in principio sermonis sui accusator sit sui (Prov. xviii), ne videat festucam in oculo alterius, gestans trabem in suo (Luc. vi). Ideo dicitur, fulgura in pluviam fecit. Sequitur: Qui producit ventos de thesauris suis. Idem prædicatores et nubes sunt et venti. Nubes sunt propter carnem, venti propter spiritum. Nubes videntur; venti sentiuntur, et non videntur. Et quia caro de terra est, ideo dicitur: Nubes excitat ab extremo terræ, sed spiritus hominis ignoratur unde veniat. Unde recte dicitur, qui producit ventos de thesauris suis, vel propter aliud, venti dicuntur apostoli, sed totum mundum velociter percurrerunt. Qui percussit primogenita Ægypti. Primogenita fides est, unde incipimus bonum, quia via proficit homo in melius. Ægyptus interpretatur afflictio. Percussit ergo primogenita Ægypti, quia quicumque affligit Ecclesiam et scandala facit, etsi Christianus dicitur, perdit fidem. Percussit dico, ab homine usque ad pecus, id est a docto usque ad indoctum. Homo enim doctum significat, qui et post se trahit indoctas turbas, id est pecora. Et misit signa et prodigia in medio tui, Ægypte in Pharaonem et in omnes servos ejus. Pharaon interpretatur dissipatio; Ægyptus, ut diximus, afflictio. Dissipatio ergo præcedit ut rex, et sequitur afflictio. Dissipati enim affligunt Ecclesiam, ut enim affligant dissipantur. Qui percussit gentes multas, et occidit reges fortes. Quas gentes et quos reges? Sehon regem Amorrhæorum, occidit. Audi nomina sacramentis grava. Seon interpretatur tentatio oculorum, et Amorrhæi interpretantur amaricantes. Amaricantes ergo regem habent tentationem oculorum; tentatio oculorum non est nisi in mendacio oculorum. Putat habere rem, veritatem non habet. Retur enim quod non est, non intuetur quod est. Tentatio ergo oculorum, id est fallacia et simulatio, ut rex præcedit, et sequitur amaricatio. Inde enim amaricant, quia fingunt. Occidit Deus in homine illum regem cum populo suo, quando homo damnat simulationem et diligit veritatem, et desinit amaricare. Occidit etiam D alium regem, scilicet Og regem Basan. Og interpretatur conclusio, per quod significatur diabolus, [Aug.] qui intercludit viam ad Deum, ne credatur in eum, sicut Christus aperit, et ipse Christus est via. Cui ergo clauditur via, ne credat in Deum Christum, cum venerit Christus, confundetur. Ergo Basan, id est confusio, quia confusio conclusionem sequitur. Et omnia regna Chanaan. Chanaan interpretatur paratus humiliationi. Et intelligitur hic humiliatio, non quæ virtus est, sed quæ poena est, de qua dicitur: Qui se exultat humiliabitur (Luc. xviii). Chanaan ergo est omnis superbus, qui modo exultat cor suum, qui in die iudicii humiliabitur:

modo autem non humiliatur, sed paratur humiliationi, id est damnationi. Et dedit terram eorum hæreditatem, hæreditatem Israel populo suo. Per terram eorum significantur omnes gentes, quæ sunt hæreditas Israel, id est fidelis populi, quam pascent tribulatione docentes patientiam. Et ideo dicuntur hæreditas Israel, quia eas Israel excolit conformando sibi.

Aliter ab illo loco: Percussit primogenita Ægypti ab homine usque ad pecus. Ægyptus mundus est iste, primogenita sunt principalia mundi vitia, quæ destruit in prudentibus et in idiotis. Et misit signa et prodigia in medio tui, Ægypte [Hilar., Cassiod.], quia palam et visibiliter signa fecit in mundo, ut in passione terra tremuit, et sol obscuratus est. Et in Pharaonem, et in omnes servos ejus, misit signa contra diabolum et malos homines. Qui percussit gentes multas, id est innumera vitia, et occidit reges fortes, id est dominantia vitia. Vel reges sunt immundi spiritus, qui sunt occisi dum nequeunt in nobis quod volunt. Sehon regem Amorrhæorum. Per Amorrhæos intelliguntur vitia. Amara enim sunt qui tollunt beatitudinem, quorum rex, diabolus est, qui dicitur Seon, qui transfiguratur se in angelum lucis. Sehon interpretatur tentatio oculorum, qui etiam est rex confusionis qui intercludit viam ad Deum. Et Og regem Basan, et omnia regna Chanaan, id est omnes illos qui male humiliantur. Chanaan enim dicitur humiliatio mala, quando ab honore sancto decidunt. Et dedit terram eorum hæreditatem, hæreditatem Israel populo suo, id est coelestem beatitudinem, quam dæmones per superbiam deseruerunt, dedit fidelibus. Hæc est vera terra promissionis, quæ verius dicitur hæreditas, quæ in pace est, quam illa actualis, quam sæpe amiserunt filii Israel. Ita hæc prædicta spiritualiter sane accipiuntur, cum tam tamen ad litteram factitata sint. Si ergo corporaliter tunc illos occidit Deus, modo etiam non cessat manus ejus. [Aug.] Et ideo ne putares hæc tunc pacta cessasse, inquit: Domine, nomen tuum, id est operatio potentie tue est in æternum, id est non cessat manus tua facere hæc in sæculo, quæ tunc prænuntiasti in figura. Et, o Domine, memoriale tuum est in generatione præsentis, et generatione futura. Generatio una est, qua renascimur per baptismum, altera qua resurgemus. In utraque est memoriale Dei, quia non est oblitus Deus in hac vocare, et in illa coronare.

VERS. 14. — « Quia iudicabit Dominus populum suum: et in servis suis deprecabitur. »

Quia iudicabit. Causa laudis hic ostenditur. [Hilar., Cassiod.] Quasi dicat: Ideo laudabilis est, quia Dominus iudicabit populum suum Judaicum, cui tot fecit, prophetas misit, post etiam filium proprium; sed quia duri fuerunt, iudicabit eos in futuro; et in servis suis, id est in fidelibus, deprecabitur, vel consolabitur, cum præmia æterna eis restituet. Ecce gradatio laudis usque ad iudicium perducta est. Vel ita ut de præsentis accipiatur, ju-

dicabit. Quasi dicat : Ideo est laudandus, quia præter judicium futurum, Dominus judicabit, in præsentem, populum suum, id est Judæorum. [Aug.] Hoc jam complevit, quia jam judicavit Dominus Judæos, alios assumendo, alios reprobando, quia separati inde sunt justi et remanserunt injusti. Hoc est judicium discretionis de quo ipse ait. *In judicium veni in hunc mundum, ut qui non vident videant, et qui vident cæci fiant* (Joan. xix). Et, illis judicatis, in servis suis deprecabitur, vel advocabitur. Non enim repulit Deus plebem suam, quam præcivit (Rom. 11). Habet et suos de omnibus gentibus. Unde convertit se Propheta ad exprobranda idola, quæ jam a suis cultoribus irridentur, dicens :

PARS II. VERS. 15. — « Simulacra gentium argentum et aurum; opera manuum hominum. »

Simulacra. [Cassiod., Alcuin.] Secunda pars, ubi postquam se laudibus Dei explevit, idolorum cultores, irridendo redarguit, quia perfecta laus veritatis est destruere falsitatem. Supra in alio psalmo fuerunt eadem dicta, sed repetita verecundiam augent. Quasi dicat : Deus noster est magnus, *simulacra gentium autem sunt, argentum et aurum* quantum ad materiam, *et opera manuum hominum*, quantum ad formam.

VERS. 16. — « Os habent et non loquentur; oculos habent et non videbunt. »

VERS. 17. — « Aures habent et non audient; neque enim est spiritus in ore ipsorum. »

Aures habent et non audient. [Cassiod.] Deinde concludit omnia ostendens quod nec hominibus, nec pecoribus possunt comparari, cum ait : *Neque enim est spiritus in ore ipsorum*, [Aug.] id est illa exteriora artifex potuit facere, sed non spiritum dare, nec auditum auribus, nec lucem oculis, nec vocem ori. Hoc scientes, irrident idola, sed quid nescientes ?

VERS. 18. — « Similes illis fiant qui faciunt ea, et omnes qui confidunt in eis. »

Similes illis fiant, [Aug.] interiorius, *qui faciunt ea, et omnes qui confidunt in eis*. Et ita procul dubio fit. Exprimatur namque in eis quædam similitudo idolorum, non quidem in carne eorum, sed in interiori homine. Aures enim habent, nec audiunt Deum ad ipsos clamantem. Oculos habent, non vident fidem; nares habent nec sentiunt bonum odorem Christi.

PARS III. VERS. 19. — « Domus Israel, benedicite Domino : 291 domus Aaron, benedicite Domino. »

Domus Israel. [Cassiod.] Tertia pars, ubi post irrisa idola laudes Dei celebrare omnes monet ordines. [Aug.] Quasi dicat : Cultores idolorum similes illis fiant, sed vos qui estis domus Israel, scilicet domus quæ quotidie suscitatur de lapidibus, de quibus potens est Deus filios Abraham suscitare (Matth. 111), *benedicite Domino*; et vos qui estis domus Aaron, scilicet præpositi, *benedicite Domino*, et vos qui estis

VERS. 20. — « Domus Levi, benedicite Domino; qui timetis Dominum, benedicite Domino. »

Domus Levi, id est ministri, *benedicite Domino*, præpositi et omnes, *qui timetis Dominum*. [Aug.] Scilicet omnes populi, *benedicite Domino*; præpositi sunt domus Aaron, ministri, domus Levi, populi omnes qui timent, omnes generaliter sunt domus Israel. Omnes ergo una voce dicamus :

VERS. 21. — « Benedictus Dominus ex Sion, qui habitat in Jerusalem. »

Benedictus Dominus. [Gl. int., Cassiod.] Et loquitur in persona omnium fidelium, vel in propria persona dicit hoc Propheta, et facit quod alios facere docuit. Quasi dicat : *Benedicite Domino*; et ego ex parte mea dico : *benedictus sit Dominus* qui venit ex Sion, homo factus, *qui habitat in Jerusalem*, ubi ad litteram prædicavit et multa miracula fecit. [Aug.] Vel, juxta interpretationes nominum, Sion enim interpretatur *speculatio*, Jerusalem *visio pacis*. Nunc ergo ex Sion benedictus est, id est a nobis, qui quoad vivimus, sumus in Sion, quia speculamur quoad veniat; finita vita, erimus cum illo in æterna civitate, quia ipse est qui habitat in Jerusalem cælesti, quæ nunquam ruitura est, ubi videlicet eum in æterna pace.

COLLATIO IN PSALMUM CXXXIV : « LAUDATE NOMEN DOMINI, » ETC.

VERS. 14. — *In servis suis deprecabitur*. Juxta Hebr. יתַרַם יִתְנַחֵם, caperetur passive, hoc est *placabilis erit*, ut vertit D. Hieron., aut, ut alii volunt, *consolabitur*, vel *ignoscet*. Hoc tamen est inusitatum apud Latinos, ut deprecatur sumatur in passiva significatione. Et D. Augustin. legit *advocabitur*. Hilarius et Arnobius, *consolabitur*, quemadmodum etiam habet psalmodia Romana. In Græco est vox passiva, quanquam interdum significantia sit activa. παρακληθῆσεται. Denique mos Scripturæ est usurpare sicut interdum verba activa, ut tamen actio sit, in altero passio. Exempli gratia Rom. viii : *Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus*, hoc est postulare nos facit. Sic accipiendi deprecari active, sensus erit quod Deus faciat suos servos deprecari, ut quocumque verteris, eodem conspiret intelligentia rei.

PSALMUS CXXXV.

PSALMI TITULUS : « ALLELUIA. »

Confitemini Domino. Titulus : *Alleluia*. [Aug.] Psalmus iste laudem Dei continet, ubi etsi multa in laudibus Dei dicantur, maxime tamen hic misericordia Dei commendatur. Unde et diversa initia

PATROL. CXCI.

versuum in unum finem conveniunt, quia quidquid hic dicitur, ad misericordiam Dei refertur, sine qua non subsistitur, quæ omnia operatur. [Cassiod.] In misericordia ergo perseverare monemur. Magna virtus hujus psalmi in Paralipomenon ostenditur,

38

ubi legitur quod cum cœpissent filii Israel Deum laudare et dicere : *Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus* (II Paral. v), statim implevit gloria Dei templum Dei. Ita præsto est divinæ gratiæ præsentia, si pure cantatur. Intentio. Monet ad laudem. Modus. Tripartitus est psalmus. Primo, magnificentiam Dei, et totius orbis conditionem exponit. Secundo dicit quæ in Ægypto et in gente Judæorum fecit, in figura nostri, ibi qui percussit. Tertio agit de Christianis, ibi et dedit terram eorum. Ad laudem ergo Dei invitans ait :

VERS. 1. — « Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in æternum misericordia ejus. »

Confitemini laudes et peccata Domino, [Hilar.] *quoniam bonus* est, quia laudes audit, et peccata dimittit. [Alcuin.] Ideo omnes et semper laudare debemus : modo laudemus, ut cum angelis laudare mereamur. Ipsa laus est nostra refectio, ut nulla videatur similis delectatio. Ipsa est remuneratio, quæ et operatio. Ergo *confitemini Domino*, ideo *quoniam in æternum*, [Cassiod.] id est hic et in futuro est *misericordia ejus*, quia hic parcat, ibi coronat. Vel, in æternum, id est in sæculum præsens est, misericordia ejus, per quam a miseria peccatorum nos liberat. [Aug.] Vel ita, dico : confitemini, nec pro hac confessione estis aliquid temporale sumpturi. Quoniam in æternum, id est post iudicium, est misericordia ejus, id est beneficium. quod misericorditer præstat, æternum est, quia beatitudo per misericordiam data æterna erit. Deinde ostendens excellentiam illius cui confiteri nos monet, subdit :

VERS. 2. — « Confitemini Deo deorum, quoniam in æternum misericordia ejus. »

Confitemini Deo deorum. [Aug.] Deos dicit homines, ad quos sermo Dei factus est (Joan. x), in alio psalmo, ubi ait : *Ego dixi : Dii estis* (Psal. LXXXI), Et non ideo dicuntur dii quod omnes sint boni. Si enim omnes boni essent, non diceret in eodem psalmo : *In medio autem deos dijudicat*. Vel discernit, de quibus etiam subdit :

VERS. 3. — « Confitemini Domino dominorum, quoniam in æternum misericordia ejus. »

Confitemini Domino dominorum. [Aug.] Pluraliter dicit deos et dominos. Siquidem sunt dii multi, et domini multi, ut ait Apostolus (I Cor., VIII, 5), super quos ipse est

VERS. 4. — « Qui facit mirabilia magna solus, quoniam in æternum misericordia ejus. »

Qui facit. [Aug.] Sciendum quod sicut in fine versuum ponitur ubique *quoniam in æternum misericordia ejus*, sic in capite omnium, licet non sit positum, subaudiendum est, confitemini : quod apertius est in Græco, ut si diceremus facienti mirabilia, vel ei qui facit mirabilia, ubi necessario subaudiretur, confitemini : quod nostra locutio in his omnibus servare non potuit. Et ideo Latino sermone dici non potest, nisi in quibusdam subaudiatur hoc totum, ei qui facit, vel fecit. Unde ob-

scurum est quod hic dicitur, ita ut possit patari sententia sic jungi : *Qui facit mirabilia, qui fecit celos, etc., quoniam in æternum misericordia ejus*. Quasi dicat : Ideo fecit ista, quia in æternum est misericordia ejus, cum potius pertineant ad misericordiam hi quos a peccatis mundat et de miseria liberat. Hoc autem ad bonitatem, quod cælum, terram et omnia valde bona creavit ut essent. Dicendum est ergo, etsi positum non sit, confitemini ei qui facit vel fecit, hæc vel illa, ideo, quia ejus misericordia est vobis æterna, ut finis singulorum versuum referatur ad principium, hoc modo : Confitemini ei qui facit mirabilia magna solus, ideo confitemini, quoniam in æternum, etc., ita et in cæteris. Solus Deus dicitur mirabilia facere, quia quæ per homines vel angelos fiunt, ipse facit, et quædam magna, ipse solus sine ministerio hominis vel angeli facit quæ exsequitur dicens :

VERS. 5. — « Qui fecit celos in intellectu, quoniam in æternum misericordia ejus. »

Qui fecit celos in intellectu, [Gl. int.] id est intelligibiles, scilicet empyreum : quod etsi sit corporeum, tamen tantæ est tenuitatis ut a mortali videri non possit,

VERS. 6. — « Qui firmavit terram super aquas, quoniam in æternum misericordia ejus. »

Qui firmavit terram super aquas. [Aug.] Universam creaturam ergo per se non per creaturam fecit, cujus aliquas excellentiores partes posuit, ex quibus omnia cogitentur, id est intelligibiles celos et visibilem terram. Sed quia sunt et visibiles cœli, per eorum luminaria totum cœleste corporeum intelligere nos admonet, subdens :

VERS. 7. — « Qui fecit luminaria magna, quoniam in æternum misericordia ejus. »

Qui fecit luminaria magna, [Aug.] scilicet solem et lunam et stellas. Vel per celos cœlestem machinam accipiamus. Et est sensus : Qui fecit celos, non alterius opera secutus, sed in intellectu suo, id est in sapientia sua. Unde : *Omnia in sapientia fecisti* (Psal. CIII). Quod dictum est de cœlis, de omnibus aliis debet intelligi hoc modo : Qui firmavit terram super aquas, subaudiit intellectu. Sed et quomodo gravior terra ab aquis levioribus portatur? Sed sive ita, sive aliter sit, ne adversus eos qui se putant ista certis rationibus comperisse contentiose agere videamur, habemus quod de proximo intelligamus. Dicitur enim terra super aquas fundata, eo quod aquis circumfluentibus supereminet, sicut dicitur illa vel illa civitas super mare fundata, non quod mare sub ea sit, sed quia mari supereminet, sicut Dominus super puteum sedit, id est juxta puteum sedit (Joan. IV). Quæ fecit luminaria magna?

VERS. 8. — « Solem in potestatem diei : quoniam in æternum misericordia ejus. »

Solem in potestatem diei. [Aug., Cassiod.] Hæc solus per se facit. Sol est potestas diei, quo omnia declarantur.

VERS. 9. — « Lunam et stellas, in potestatem A
« noctis, quoniam in æternum misericordia ejus. »

Lunam et stellas fecit in potestatem noctis, [Aug.] id est ut sint lux noctis. Vel typice hæc accipi possunt. Fecit ergo in intellectu cœlos, id est spirituales sanctos, quibus non modo credere, sed divina intelligere dedit; simplices autem qui solem fidem tenent, quasi infra cœlos terra dicuntur, qui quia in baptismo quem acceperunt, firma fide consistunt, quasi super aquas terram firmavit. *Qui fecit luminaria magna*, id est dona gratiarum suis fidelibus contulit. *Quæ? Solem in potestatem diei, lunam et stellas in potestatem noctis.* Per solem accipitur donum sapientiæ, quod datur diei, id est spiritualibus, ut possint lucere; per lunam, spiritus scientiæ; per stellas, alia minora dona, quæ dantur nocti, id est minoribus, ut et ipsi possint lucere in nocte hujus sæculi, hoc est quod Apostolus ait: *Alii per spiritum datur sermo sapientiæ (I Cor. XII)*, hic est sol; *alii scientia*, hæc est luna; *alii fides, curatio*, etc., hæc sunt stellæ. Nihil enim horum est, quod in nocte hujus sæculi non sit necessarium: postea cessabunt, cum transierit nox ista, et venerit dies. Hæc autem fecit, in potestatem diei, vel noctis, id est, ut potestas sit diei, lucere, vel noctis. Distat autem sapientia a scientia, testante sancto Job, qui quodammodo, singula diffiniens ait: *Sapientia est pietas (Job XXVIII)*, id est Dei cultus, quæ est in cognitione et delectatione ejus, quod semper est et incommutabile manet, quod Deus est: scientia vero est abstinere a malis (*Philipp. II*), id est in medio pravæ nationis, quasi in nocte hujus sæculi prudenter versari, ut abstinendo quisque ab iniquitate non confundatur tenebris proprii muneris luce discretus; aliter etiam potest dici mystice, ab illo loco: *Qui fecit luminaria magna*, id est celestes spiritus, qui sunt ante omnia lucentia. Et *fecit solem*, [Cassiod.] id est sapientes, *in potestatem diei*, ut per eos majores luceant, *et lunam*, id est Ecclesiam, *et stellas*, id est diversos ordines, *in potestatem noctis*, ut per hæc quoque minores luceant

PARS II. VERS. 10. — « Qui percussit Ægyptum, cum primogenitis eorum, quoniam in æternum misericordia ejus. »

292 *Qui percussit*. [Cassiod., Aug.] Secunda pars, ubi dicit quæ in Ægypto fecit, et in gente Judæorum sub figura nostri. Et notandum quod supra dixit, quæ solus fecit, hic jam incipit ostendere quæ per angelos vel per homines fecit. Quasi dicat: Confitemini ei *qui percussit Ægyptum cum primogenitis eorum*. Typice ita percussit et sæculum, cum his quæ præcipua putantur in sæculo. [Cassiod.] Primogenita namque Ægypti percussit, quando gloriam sæculi damnavit; quæ putabatur præcipua. Luxus enim, superbia, avaritia sunt, quæ primo generat venter, et ut charos filios amplectitur; sed Deus a se excludit

(182) Ex Orig. hom. 2 in Exodum.

VERS. 11. — « Qui eduxit Israel de medio eorum, quoniam in æternum misericordia ejus. »

Qui eduxit Israel de medio eorum. [Aug.] Sic et sanctos de malorum conversatione educit. Eduxit dico,

VERS. 12. — « In manu potenti et brachio excelso, quoniam in æternum misericordia ejus. »

In manu potenti et brachio excelso. [Cassiod., Aug.] Manus Dei est invincibilis actio, quæ a brachio venit, id est ab omni potentia singulari. Hoc est brachium de quo dictum est: *Et brachium Domini cui revelatum? (Isa. LIII.)*

VERS. 13. — « Qui divisit mare Rubrum in divisiones; quoniam in æternum misericordia ejus. »

Qui divisit mare Rubrum in divisiones. [Cassiod., Aug.] Ad litteram, in divisiones duodecim, pro numero tribuum, ut singulæ tribus suas vias meandi haberent. Typice, sic per varias vias de mundo ad Deum transitur: per mare quippe Rubrum sæculum accipitur. Vel per mare Rubrum intelligitur baptismus, quem nunc dividit Deus, ut unus et idem baptismus aliis sit in vitam, aliis in mortem.

VERS. 14. — « Et eduxit Israel per medium ejus, quoniam in æternum misericordia ejus. »

Et eduxit Israel per medium ejus. [Aug.] Sic etiam reducit innovatum populum per lavacra regenerationis.

VERS. 15. — « Et excussit Pharaonem, et virtutem ejus in mari Rubro, quoniam in æternum misericordia ejus. »

Et excussit Pharaonem et virtutem ejus in mari Rubro. [Aug., Cassiod.] Ita interimit peccata suorum per baptismum. Vel Pharaonem et virtutem ejus in mari Rubro, id est diabolus cum ministris ejus, celeriter in baptismo excussit, ut pulverem, qui celeriter excutitur. In hac celeritate et virtus deitatis ostenditur, et illi terrenæ sordes esse indicantur, quas solemus excutere (182). Et congrue per Pharaonem diabolus intelligitur. Pharo enim masculus necat et feminæ servat: ita diabolus virtutes præfocat et concupiscentiam nutrit.

VERS. 16. — « Qui traduxit populum suum per desertum, quoniam in æternum misericordia ejus. »

Qui traduxit populum suum per desertum. [Aug.] Ita et nos per hoc sæculum traduxit, ne in eo pereamus vel adhæreamus.

VERS. 17. — « Qui percussit reges magnos, quoniam in æternum misericordia ejus. »

VERS. 18. — « Et occidit reges fortes, quoniam in æternum misericordia ejus. »

Qui percussit reges magnos, et occidit reges fortes. [Aug.] Ita et in fidelibus suis diabolicas et noxias potestates percudit et occidit.

VERS. 19. — « Sehon regem Amorrhæorum, quoniam in æternum misericordia ejus. »

Sehon regem Amorrhæorum. [Aug.] Sic germen A « fuit nostri, quoniam in æternum misericordia inuile, vel calentem tentationem amarificantium occidit. »

VERS. 20. — « Et Og regem Basan, quoniam in æternum misericordia ejus. »

Et Og regem Basan. [Aug.] Ita et coacervantem diabolum regem Basan, id est confusionis. Quid enim coacervat diabolus, nisi confusionem?

PARS III. VERS. 21. — « Et dedit terram eorum hæreditatem, quoniam in æternum misericordia ejus. »

Et dedit terram eorum hæreditatem. [Cassiod.] Tertia pars, ubi descendit ad Christianos, exponens beneficia eis data, ut sic auctorem omnium unum scias.

VERS. 22. — « Hæreditatem Israel servo suo, quoniam in æternum misericordia ejus. »

Hæreditatem Israel servo suo. [Aug.] Quasi dicat: Ita percussit prædictos reges. *Et dedit terram eorum hæreditatem, hæreditatem Israel servo suo.* Sic et quod possidebat diabolus hæreditatem dat semini Abrahamæ, quod est Christus. Et accipit per Israel servum, Christum. Vel per Israel servum accipit Christianos, quibus data est promissio Judæorum. [Cassiod.] Et est sensus: Prædicta beneficia ad litteram contulit Judæis. Et dedit terram eorum hæreditatem. Hæreditatem Israel servo suo, id est promissionem eis sub figura factam, dedit Christianis. Etsi enim hoc videatur de Hebræis dici, ad Christianos tamen proprie pertinet, quibus datur promissio illis facta, ad quos proprie pertinet humilitas, quam Christus docuit.

VERS. 23. — « Quia in humilitate nostra memor

« fuit nostri, quoniam in æternum misericordia ejus. »

Quia in humilitate nostra, [Cassiod.] scilicet in interiori, quæ est propria Christianis. Vel, *in humilitate,* id est in dejectione, *nostra memor fuit nostri,* quando advenit.

VERS. 24. — « Et redemit nos ab inimicis nostris, quoniam in æternum misericordia ejus. »

Et redemit nos ab inimicis nostris. [Aug., Cassiod.] Hoc proprie de Christianis, quos redemit sanguine unigeniti Filii. Pro Hebræis enim nullum pretium dedit Ægyptiis.

VERS. 25. — « Qui dat escam omni carni, quoniam in æternum misericordia ejus. »

Qui dat escam, [Aug.] spiritualem, de qua dicitur: *Caro mea vere est cibus* (Joan. vi). *Omni carni,* id est omni generi hominum, Israel scilicet et gentium, non sicut manna goli Judæo dedit. Et quia sic facit, ergo

VERS. 26. — « Confitemini Deo cæli, quoniam in æternum misericordia ejus. »

Confitemini Deo cæli. [Aug.] Hoc est quod supra dixit, Deo deorum: unde et hic repetit quod ibi subjunxit,

VERS. 27. — « Confitemini Domino dominorum, quoniam in æternum misericordia ejus. »

Confitemini Domino dominorum. Ideo confitemini, quoniam in æternum misericordia ejus.

COLLATIO IN PSALMUM CXXXV: « CONFITEMINI DOMINO QUONIAM BONUS, » etc.

Pro titulo in Græco ponitur: Alleluia. In Hebræo est finis versus ultimi in superiori psalmo. Illud est perpusillum. Cætera satis conciliata sunt.

PSALMUS CXXXVI.

PSALMI TITULUS: « PSALMUS DAVID PROPTER JEREMIAM. »

Super flumina Babylonis. Titulus: *Psalmus David propter Jeremiam.* [Cassiod.] Tertius psalmus de lamentatione Jerusalem est hic de hoc, quia a Babylonis destructa est. Præcedunt alii duo, scilicet: *Ut quid, Deus, repulisti* (Psal. LXXIII), ubi agitur de captivitate facta a Romanis; et: *Deus, venerunt gentes* (Psal. LXXVIII), ubi agitur de vastatione facta sub Antiocho (I Mach. 1). Hic autem agitur de captivitate facta a Nabuchodonosor (IV Reg. xxv), quam Jeremias quadruplici alphabeto deploravit, propter quod titulus hujus psalmi nomen ejus continet. Et est sensus: *Psalmus iste est David prophetæ* [Aug.] ens vel compositus, propter, id est juxta, *Jeremiam,* quia agit de captivitate Judæorum, quam deslevis Jeremias in figura nostri, qui spiritualiter captivi tenemur. Sicut enim duæ fuerunt civitates, Jerusalem et Babylonia, quarum altera afflixit alteram, atque captivavit, ita modo duæ civitates sunt, una bonorum, altera malorum, permixtæ corpore, separatae corde, scilicet Jerusalem et Babylonia. Tene-

tur ergo Jerusalem captiva in Babylonia, sed non tota. Cives enim ejus sunt angeli, omnis miseræ exsortes, sed tenetur captiva secundum homines prædestinatos ad gloriam, qui per peccatum captivi sunt, et a patria peregrini. De ea igitur captiva peccatum hic agitur: de reditu supra egit, in psalmo illo: *Te decet hymnus, Deus, in Sion* (Psal. LXIV); hic: *Super flumina Babylonis illic sedimus et flevimus.* Si enim cives sumus de Sion, in atriis Jerusalem stamus spe; sed hic in ista Babylonia, id est in confusione hujus sæculi, non cives habitamus, sed captivi tenemur et sedemus humiles, poenitendo, confitendo. Sunt autem et alii futuri Jerusalem cives mente, qui jam sunt prædestinatione; sed adhuc corpore et corde sunt cives Babylonis, eique serviunt. Habet enim Babylonia amatores suos consulentes paci temporali, et nihil ultra sperantes, totumque gaudium suum ibi figentes, et videmus eos pro republica terrena plurimum laborantes. Sed quicumque in ea non superbe, sed fideliter versantur, ut quantum intelligunt, fidem exhibeant, quam possunt, et quibus possunt, eos non sinit Deus per-

ire in Babylonia prædestinavit enim eos cives Je- A
rusalem. Intelligit enim captivitatem eorum, et
ostendit eis aliam civitatem pro qua laborent, cui
suspirent, ad quam et alios adhortentur. Unde dicit
Jesus: *Qui in modico fidelis est, et in magno fidelis
est (Luc. xvi)*. Et rursus: *Si in alieno fideles non
fuistis, quod vestrum est quis dabit vobis? (ibid.)* de
talibus tamen non agit hic psalmus, sed de illis qui
mente et desiderio sunt cives Jerusalem. Intentio.
Monet non conformari Babyloniæ, sed in supernam
Jerusalem suspirare. Modus. Bipartitus est psalmus.
[Cassiod.] Primo captivandos longe post per Nabu-
chodonosor (quos deslevit Jeremias) hic sua mala
flere, nec inter mala oblivisci Jerusalem, inducit in
figura nostri. Secundo contra hostes ad Deum fit
conversio, ibi, *memor esto*. Propheta ergo in persona B
captivi qui quasi laudibus stantium in domo exci-
tatus est, lamentationem hanc profundit desiderio
patriæ, dicens:

VERS. 1. — « Super flumina Babylonis illic sedi-
mus et flevimus, dum recordaremur tui, Sion. »

Super flumina Babylonis illic, [Aug.] scilicet in
tam notabili loco, *sedimus* humiliati, non erecti per
superbiam, non jacentes per ruinam. Flumina Ba-
bylonis sunt omnia quæ hic amantur et transeunt.
Quod attendentes sancti, non se eis amore inmi-
scent, sed supra sedent contemnendo et flent vel
eos qui rapiuntur, vel se qui captivi ibi sunt. Unde
sequitur: **293** *Et flevimus*, scilicet incolatum no-
strum. *Sedimus* dico et flevimus, *dum recordaremur* C
tui, Sion, ubi nihil fluit. Non de alia re flevimus
nisi pro Sion, ut multi faciunt. Multi enim flent
fletu Babylonio, qui et gaudent gaudio Babylonio,
quia gaudent lucris et flent pro damnis temporalibus.
Utrumque de Babylonia est. [Cassiod.] Flere
utique debet quisque, sed recordando Sion. In
hostili enim terra dulcis est recordatio patriæ. Et

VERS. 2. — « In salicibus in medio ejus suspendi-
mus organa nostra. »

In salicibus [Aug.], id est in malis quæ sunt, *in me-
dio ejus* Babylonis, quæ scilicet rigantur fluminibus
Babylonis, sed steriles sunt in bono opere, et sunt
in medio Babylonis, id est multum mali, scilicet cupi-
di et avari. Sunt enim aliqui in exterioribus parti-
bus Babylonis, id est non sic concupiscentiis D
obrutum. In illis, inquam, salicibus, quæ sunt in me-
dio Babylonis, id est ab illis valde malis, *suspendimus*,
id est distulimus et subtraximus, *organum nostra*,
id est Scripturas et promissa Dei. Ab his enim
porcis et canibus Scripturas avertimus, non eis in-
ferendo alligamus, sed differendo suspendimus. [Cas-
siod.] Et sciendum quod vis doloris exaggeratur,
quando delectatio qua se consolari solebant, suspen-
ditur. Et quia suspendimus organa,

VERS. 3. — « Quia illic interrogaverunt nos qui
captivos duxerunt nos, verba cantionum. »

Quia illic, [Aug.] id est in Babylonia, *interrogave-
runt nos*, tentantes non proficientes, *qui captivos
duxerunt nos*, scilicet diabolus et angeli ejus, qui

interrogare dicuntur, dum illi interrogant in quibus
operantur. Quid interrogaverunt? *Verba cantionum*,
vel canticorum, id est rationes aggratulationis et
professionis nostræ, ut cum quærunt hujusmodi:
Quid prodest Christus? vel quæ est alia vita? Nonne
ex quo venit Christus, pejora sunt in rebus munda-
nis, quam fuerunt antea? et feliciores erant tunc
humanæ res quam modo? Dicant nobis Christiani:
Quid boni attulit Christus? Quare mihi imperas ut
credam de Christo, et de alia vita quam non video?

VERS. 4. — « Et qui abduxerunt nos, hymnum
cantate nobis de canticis Sion. »

Et qui abduxerunt nos, [Aug.] a societate angelo-
rum scilicet, vel *adduxerunt*, alia littera, ad has mi-
serias, subaudi interrogaverunt nos verba cantionum
dicentes: *hymnum cantate nobis de canticis Sion*.
Cantate nobis, sed his respondemus: Babylonia
vos portat, Babylonia vos continet, Babylonia vos
nutrit: non nostis capere, nisi quod fulget in tem-
pore; æterna meditari ignoratis, pleni estis cupidi-
tibus malis. His autem qui sunt malis pleni, non
debemus organum percutere ut sonet, sed suspende-
re. Diabolus enim astute quærît per suos ut irri-
deat. Unde est respondendum eis sic:

VERS. 5. — « Quomodo cantabimus canticum Do-
mini in terra aliena? »

Quomodo cantabimus. [Aug.] Quasi dicat: Ita ipsi
dicunt. Sed nos respondemus eis: *Quomodo canta-
bimus canticum Domini in terra aliena?* Cavendum
est ne quis timens talibus displicere, affectet amici-
tias eorum et incipiat delectari in Babylonia. Pas-
sus autem iste undique interrogatores adulantem,
irrisores, reprehensores, quasi inter eos periclitans,
animum erexit ad recordationem Sion, et constrin-
xit se juramento, dicens:

VERS. 6. — « Si oblitus fuero tui, Jerusalem, obli-
vioni detur dextera mea. »

Si oblitus fuero. [Aug.] Quasi dicat: Illis non can-
tavi, sed si, inter verba illorum, *oblitus fuero tui*,
Jerusalem, ut illis placere velim, *oblivioni detur*, vel
obliviscatur me, alia littera, *dextera mea*, id est vita
æterna, quæ est dextera nostra. Unde alibi: *Læva
ejus sub capite meo, et dextera illius amplexabitur
me (Cant. ii)*. Sinistra nostra est vita temporalis.
D Quidquid ergo facis pro vita æterna, dextera ope-
ratur; si et alio intendis, sinistra se immiscuit, et
in ea delectatus, quasi in dextera perdit æterna.
Nota quod conditionem ponit, quam necesse est fieri,
ut scilicet oblitus Jerusalem detur oblivioni.
Item ait:

VERS. 7. — « Adhæreat lingua mea faucibus
meis, si non meminero tui. »

Adhæreat lingua mea faucibus meis, si non memi-
nero tui, [Aug.] id est obmutescam et mutus flam in
laudibus Dei, si non fuero tui memor, quod est con-
solatio fletus et miseriarum: sic contingit ut pro-
nuntiat. Mutus enim fit qui memor ejus non est,
quia ut quid sonat, ut quid loquitur, qui canticum
Sion non sonat? Canticum Jerusalem nostra lingua.

est, scilicet lingua fidelium; canticum delectationis A
 sæculi hujus, lingua barbara est. Mutus est Deo qui
 oblitus est Jerusalem. Unde bene ait: *Si non memi-
 nero tui, scilicet cum amore. Unde subdit:*

VERS. 8. — « Si non proposuero tui, Jerusalem,
 « in principio lætitiæ meæ. »

Si non proposuero tui velte, o Jerusalem, in princi-
 pio lætitiæ meæ, [Hilar., Haym.] id est si non est
 mihi præcipua lætitia de te et in te, o Jerusalem
 (183). Ibi est enim summa lætitia, ubi Deo perfrue-
 mur, ubi de fraternitate coherente securi sumus vel
 erimus. [Aug.] Nihil enim ibi delectabit nisi bonum.
 Morietur omnis necessitas et orietur summa felici-
 tas.

PARS II. VERS. 9. — « Memor esto, Domine, fi-
 « liorum Edom; in die Jerusalem. »

Memor esto. [Cassiod., Gl. int.] Secunda pars, ubi
 contra hostes ad Deum fit conversio. Quasi dicat:
 Ego ita me habeo, sed, o Domine, memor esto filio-
 rum Edom; in die Jerusalem. Edom idem est qui et
 Esau. Dictus enim Edom, Esau et Seir (Gen. xxxvi).
 Filii autem Edom, [Alcuin.] id est Idumæi, impedi-
 mento fuerunt Judæis reædificantibus Jerusalem
 post reditum de Babylonia, vel in destructione Je-
 rusalem fuerunt conjuncti Babyloniis. Unde postea
 dicit: *Filia Babyloniis.* Et est sensus: Memor ero
 illorum, id est puniam eos, pro eo quod fecerunt,
 in die restitutionis, Jerusalem, quam impediunt.
 Vel in die quo evertere volunt Jerusalem, adjuncti
 Babyloniis. Ecce qui faciunt:

VERS. 10. — « Qui dicunt: Exinanite, exinanite,
 « usque ad fundamentum in ea. »

Qui dicunt: Exinanite, exinanite, [Gl. int.] quid-
 quid est in ea usque ad fundamentum, id est nec unus
 remaneat in Jerusalem.

VERS. 11. — « Filia Babyloniis misera; beatus
 « qui retribuet tibi retributionem tuam, quam re-
 « tribuet nobis. »

Filia Babyloniis. [Gl. int., Aug., Alcuin.] Quasi
 dicat: Illi ita, sed, o filia Babyloniis, vel, tu etiam
 filia Babyloniis, misera es in tua exultatione et præ-
 sumptione. Et dicit filiam Babyloniis, Idumæam, quæ
 Babyloniis se addidit; sed *beatus qui retribuet tibi
 retributionem tuam, quam retribuisti nobis.* Deus scilicet
 retribuet. Quam retributionem?

VERS. 12. — « Beatus qui tenebit et allidet par-
 « vulos tuos ad petram. »

Beatus, [Aug.] scilicet *qui tenebit et allidet parvulos
 suos vel tuos ad petram.*

[Aug.] Vel mystice potest legi. Esau enim omnes
 carnales significat, Jacob spirituales. Esau autem
 appellatus est Edom a cibo quodam lenticulæ rubro,
 pro quo vendidit primogenita sua minori fratri suo
 Jacob (Gen. xxv). Ille autem concessit cibum volup-
 tatis et sumpsit honorem dignitatis. Ita factus
 est ille major dignitate, qui erat minor tempore. Major
 itaque est carnalis homo; minor spiritualis,

quia prius est quod animale est, postea quod est
 spirituale (I Cor. xv). Omnis enim homo qui nasci-
 tur, carnalis et animalis incipit esse. Si autem a
 captivitate convertitur, in reditu Jerusalem renova-
 tur, et fit renovatio quædam secundum interiorem
 hominem. Et sicut ille major frater Esau inimicus
 fuit Jacob, ita omnes carnales inimici sunt spiri-
 tualibus. Unde ait: *Memor ero, Domine, filiorum
 Edom,* id est carnalium qui sunt inimici sanctorum,
 id est libera nos ab illis, in die, sequestrationis, Je-
 rusalem, id est quando sequestrabuntur a Jerusa-
 lem, id est ut ipsi mali puniantur et boni coronentur.
 Qui dicunt: *Exinanite, exinanite usque ad funda-
 mentum in ea.* Jerusalem, scilicet in Ecclesia. Di-
 citur hoc a simili cisternæ. Unde si aqua hauritur,
 ad fundamentum pervenitur; sed quid prodest etiam
 vitam talibus tollere, quibus in fundamento, quod
 est Christus, vita æterna est? Dum putant mali nocere,
 coronas dant. [Aug.] Deinde convertens sermonem
 ad ipsam civitatem malorum ait: Sed, o filia
 Babyloniis, misera es ipsa exultatione tua et
 ipsa præsumptione tua et inimicitis tuis. Nota quod
 civitas malorum Babylon dicitur et filia Babyloniis;
 quomodo Dei Ecclesia Sion et filia Sion? sed per
 successionem et immutationem facta est filia Babyloniis,
 sicut per successionem Ecclesia fit filia Sion.
Beatus qui retribuet tibi retributionem tuam, scilicet
 allisionem spiritualem pro allisione carnali, quam
 retribuisti nobis, scilicet odium pro dilectione no-

stra. Quam retributionem? *Beatus qui tenebit et al-
 lidet parvulos tuos ad petram,* id est Christum, qui
 reducet ad viam veritatis cives tuos, qui, dum par-
 vuli sunt, possunt reduci, non omnino in malitia
 obdurati. Vel secundum moralem sensum totum po-
 test accipi. Edom enim qui interpretatur terrenus
 vel sanguineus carnalitas est, quæ per illicitos mo-
 tus tanquam per illicitos suos nos seducit. Et est:
Memor esto, Domine, filiorum Edom, [Hilar.] id est
 illicitorum motuum carnis, ut allidas eos in die Je-
 rusalem, id est in bonis, qui sunt dies Ecclesiæ.
 Unde: *Dies diei eructat verbum* (Psal. xviii). Qui
 dicunt: *Exinanite, exinanite usque ad fundamen-
 tum in ea.* Coacervatione enim vitiorum subrepat
 diffidentia, sed *filia Babyloniis misera.* Filia Babyloniis
 est caro quæ confusionem peccatorum ingerit,
 cui digna compensatio datur, ut sicut concitat ad vitia,
 ita repressa subdatur virtutibus. *Beatus qui re-
 tribuet tibi retributionem tuam, quam retribuisti nobis.*
 Quod carni retribuere, beatorum est, qui etiam
 parvulos qui ex carne nascuntur, id est malos mo-
 tus, antequam crescant, retinent, ne sint liberi, et
 allidunt ad petram Christum, ut contracti disper-
 eant. *Beatus qui tenebit parvulos tuos, vel suos, ad
 petram.* [Aug.] Ecce digna retributio. Ut enim Ba-
 bylonia natos in suffoco dum parvi sunt, parentum
 et sæculi hujus suffocat erroribus, ita qui jam ju-
 venes sunt, data agnitione Dei parvulos Babyloniis

(183) Ἐάν μὴ προανατὰ ξωματικῆν ἱερουσαλὴν.

allidunt, nascentes cupiditates, antequam robor accipiant; sic facilius vincuntur, scilicet dum parvulæ sunt, sed et ad petram majores occidendæ sunt.

COLLATIO IN PSALMUM CXXXVI: « SUPER FLUMINA BABYLONIS ILLIC SEDIMUS, » etc.

VERS. 3. — *Qui abduzerunt nos hymnum cantate.* D. Hieronymus. *Qui affigebant nos læti*; Præteris, *deridentes nos lætitiæ*; Pellicanus, *qui rapuerunt nos lætitiæ*; interpretes pro Cajetano, *ejulatus nostros lætitiæ*, ut hæc referantur ad verbum quod præcesserat, nempe *interrogaverunt*; Campensis, *qui insultabant manifeste nobis, jubebant nos signa lætitiæ edere.* Secus autem Sanctes et Munsterus: Ille, *citharis suspensis verba lætitiæ*; hic, *cum suspendissemus instrumenta lætitiæ.* Porro omnes in hoc conveniunt, quod שְׂמֵחִים SCHIMEAH, id est lætitiæ, ubi dicimus *hymnum* copulant superioribus, et nos posterioribus. Quia quando legimus *hymnum cantate*, hi dicunt simpliciter *cantate*, propterea quod jam particulam *hymnum*, aut lætitiæ denotantem, junxerant, ut dictum est, antecedentibus. De alio vocabulo, תּוֹלָלֵנוּ TOLALENU, est controversia, etiamnum testante Munstero apud Hebr. Quidam enim derivant a radice לָלַל IALAL, id est *ululavit*. Ululatus autem denotat satis aut afflictionem, aut derisionem, aut insultationem. Alii volunt esse תּוֹלָיִי, hoc est suspendimus, 294 a schemate תּוֹלָה TALAH. Nos autem sequimur quod certius est.

VERS. 6. — *Oblivioni detur dextera mea.* Sanctes et Munsterus addiderunt de proprio operis sui, quod mere est voluntarium. Id fecisse videntur, eo quod oblivisci in Hebr. est activum, ut aliquid commodum subaudiendum fuerit. Cæterum activum et passivum nihil distant supra apicem affixionem תּוֹשְׁבָה TOSCHAH, vel תּוֹשְׁבָה TOSCHAH, potest legi תּוֹשְׁבָה TOSCHAH, vel תּוֹשְׁבָה TOSCHAH,

A rursus si quidquam subaudiendum erat, poterat id fieri, ut habet translatio Romana; cum persequuntur divi Hilarius et Augustinus, utpote *obliviscatur me dextera mea*, cujus sensus idem erit cum eo, quod est *oblivioni detur dextera mea*, id et quod attestatur D. Hilarius his verbis: « Sed id quod ait, *obliviscatur me dextera mea*, obscurum est per conditionem Latinitatis. Nam secundum Græcitatæ proprietatem, qua dictum est, ἐπιλησθῆναι ἢ δεξιὰ μου, non ut ipsa obliviscatur, sed ne oblivio ejus fiat ostenditur; et magni periculi res est, si dextera nostræ fiat oblivio. » Denique D. Hier. Præteris et Pellicanus consentiunt nostræ lectioni. Similiter Chaldæus et Nebicnsis.

VERS. 12. — « *Allidet parvulos suos ad petram.* Hebraice, Græce et Latine habetur *tuos*, et sic leguntur omnes antiqui, לַלְלִיךָ OLALALIC. Verum si exponamus tropologice, quemadmodum faciunt D. Hier. in Commentariis, et ad Eustochium de custodia virginitatis, Augustinus, Hilarius et Arnobius, idem sensus erit: *Beatus qui allidet parvulos suos*, hoc est qui cohibebit concupiscentiarum suarum primas titillationes. *Et beatus qui allidet, o filia Babylonis, parvulos suos ad petram*, ut alloqui intelligamur nostrum hominem exteriorem. Secundum historiam vero non perinde quadraret quod hic prædicatur vindicta exercenda in Babylonis ab aliis, jubente Deo, ut beatus sit futurus qui parvulos Babylonis alliserit ad petram, quasi in repensationem malorum quæ ipsi Babylonii dura captivitate egerant in parvulos Judæorum. Idcirco vitio liberiorum videtur factum, ut legamus *suos pro tuos*, nisi velimus abuti pronomine reciproco, pro non reciproco, ac si esset: *Beatus qui allidet parvulos ejus ad petram.* Tamen, ut prædixi, secundum intelligentiam quam tradunt sancti, nihil est scrupuli.

PSALMUS CXXXVII.

PSALMI TITULUS: « PSALMUS IPSI DAVID. »

Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo. Titulus: *Psalmus ipsi David.* [Alcuin.] Captivus qui supra flevit, sedens super flumina Babylonis, jam quasi reædificata Jerusalem, et templo restituto, et quasi factus concivis illi parti Jerusalem, quæ non fuit captiva, id est angelis exultat et laudat Christum, cui fit hic psalmus. Et hoc est: *Psalmus iste fit ipsi David*, id est Christo, cui fit hujus psalmi tota confessio. Intentio. [Cassiod.] Monet ad laudem, Modus. Bipartitus est psalmus. Primo commendat beneficia sibi data. [Aug.] Secundo dicit quomodo hæc ad omnes dilatentur, ibi, *confiteantur*, etc. Ex voce igitur Ecclesiæ quæ in superioribus est spe, expectans ibi esse in re, ait:

VERS. 1. — « *Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo, quoniam audisti omnia verba oris mei.* »

Confitebor tibi, Domine, [Aug.] id est laudabo te, *in toto corde meo.* Totum cor in aram tuæ confessionis impono, totum accende flamma tui amoris. Ideo confitebor, quoniam audisti verba oris mei interioris, cui prope est Deus. Longe a Deo non facit, nisi iniquitas sola, cui adhærens intus non clamat ad Deum, etsi extra vociferetur.

C VERS. 2. — « *In conspectu angelorum psallam tibi; adorabo ad templum sanctum tuum, et confitebor nomini tuo.* »

In conspectu angelorum psallam tibi. [Aug., Alcuin.] Coram angelis enim psalterium et gaudium mecum est, quod est de superioribus, non coram hominibus, qui de inferioribus gaudentes nesciunt gaudium justis, sed putant miserum quem vident flagellari. Vel ita: In conspectu angelorum psallam tibi, id est laudando propono mihi angelos ut imiter eos, quibus æquari sicut laude nunc, ita dignitate post exspecto. Hi autem in laude Dei nihil aliud sibi proponunt quam ipsum Deum. In conspectu ergo angelorum, id est in ea puritate qua te angeli conspiciunt et laudant, scilicet ut in te solo sibi acquiescant, ego psallam tibi. Inde et Moses jubetur construere tabernaculum Domino, secundum exemplum quod ei monstratum est in monte (Exod. xxv). Et *adorabo ad templum sanctum tuum*, id est in templo sancto tuo. Intra nos enim est quo adoremus. Unde Apostolus: *Templum Dei sanctum est, quod estis vos* (I Cor. iii). Templum enim Dei est sedes Dei. Porro sedes Dei est anima justis (Sap. vii). Tamen et angeli templum Dei possunt intelligi, [Aug.] quia et in angelis habitat Deus: angeli sur-

sum, fideles deorsum sunt. Ecclesia ergo sursum, Ecclesia deorsum. Sed si gaudent de spiritualibus, non de terrenis, ad illud templum angelicum, ubi angeli sunt, adorant futuri socii eorum, pro quibus venit Dominus angelorum. Et est, adorabo ad templum sanctum tuum, id est adorabo pro æternis, scilicet ut sim socius angelorum. Et *confitebor nomini tuo*, id est laudabo te.

VERS. 3. — « Super misericordia tua et veritate tua, quoniam magnificasti super omne nomen sanctum tuum. »

Super, [Aug.] id est de *misericordia tua* qua vocas, qua peccatorem respicis; *et veritate tua* qua remuneras, qua promissiones reddis. Hæ sunt universæ viæ Domini, misericordia scilicet et veritas (Psal. xxiv), quia non sunt aliæ viæ quibus ad nos venit; non sunt aliæ, quibus ad eum veniamus. Ilas ergo Deo reddamus, misericordiam in subveniendo, veritatem in iudicando. His duobus adjuvamus, his promeremur Deum. Deinde quare confiteatur subdit. [Haym.] Ideo scilicet, *quoniam magnificasti sanctum*, id est Christum, *super omne nomen cœlestium, terrestrium et infernorum* (Philipp. ii). [Cassiod.] Vel, magnificasti *super nos*, alia littera, nomen sanctum tuum, quando nobis cultura tua innotuit. Et quia ita fecisti, ergo

VERS. 4. — « In quacunquē die invocavero te, exaudi me, multiplicabis in anima mea virtutem. »

In *quacunquē die*, [Cassiod., Aug.] id est in quacunquē tempore, vel quando sine nube cupiditatis, *invocavero te, exaudi me*, quia jam non terrena peto; Novo instructus Testamento. Sed hoc quod sequitur, scilicet *multiplicabis*, id est multiplica, *in anima mea*, non in carne peto, sed in anima. Et quia in anima potest fieri carnalis multiplicatio, addit *virtutem*, quasi dicat: nihil aliud peto in anima, nisi virtutem, in quo plene exprimit sanctum desiderium. Si enim diceret simpliciter, *multiplicabis me*, de terrena possessione posset intelligi cogitasse. Ideo addit, in anima. Rursus ne in anima vitia cogitares, addit *virtutem*.

PARS II. VERS. 5. — « Confiteantur tibi, Domine, omnes reges terræ, quia audierunt omnia verba oris mei. »

Confiteantur. [Cassiod., Hilar., Aug.] Secunda pars, ubi dicit quomodo hæc bona ad omnes sint dilatanda, quasi meo exemplo. *Confiteantur tibi, Domine, omnes reges terræ*, id est moderati viri, qui carnem regunt et spiritui subdunt. Hoc jam fit quotidie et ita fiet. Jam ostenditur non frustra prædictum, cur debent confiteri, *quia audierunt obedienter omnia verba oris tui*, quæ prius erant abscondita in una gente Judæorum, quibus credita sunt eloquia Dei (Rom. ii); sed modo ubique revelata sunt, et ad omnes gentes missa, quod significatum est in vellere Gedeonis, qui iturus contra Madianitas petiit signum a Domino, scilicet ut vellus irrigaretur, sicca manente area. Deinde petiit ut siccato

A vellere complueretur area (Judic. vi). Area est orbis terrarum; vellus, gens Judæorum in medio orbis terrarum, habens gratiæ sacramentum, non in manifesto, sed in nube secreti, tanquam pluviam in vellere circa vellus area existente sicca, id est toto orbe circa Judæorum gentem, sed expresso vellere, id est revelato figurarum secreto, pluvia in area, id est in toto orbe manifestata est, non operata. Solus Christus suavitas pluviae est, id est gratiæ. Hunc solum ergo nescis in Scripturis, o Judæe, per quem factæ sunt quem orbis terrarum recipit, quo irrigata est area. Et ita vellere siccato, omnes reges terræ audient omnia verba oris tui. Dico *confiteantur reges*,

B VERS. 6. — « Et cantent in viis Domini, quoniam magna est gloria Domini. »

Et cantent reges terræ, [Aug.] ut viatores cantent, et quo tendunt pervenire festinant. Cantent dico, *in viis Domini*, quæ sunt misericordia et veritas. Quid cantent? hoc: *quoniam magna est gloria Domini*, non regum. Si humiles sunt, hoc amant, hic cantant; nam etsi extulerint, timeant quod sequitur:

VERS. 7. — « Quoniam excelsus Dominus et humilia respicit, et alta a longe cognoscit. »

Quoniam excelsus Dominus. [Aug., Cassiod., Aug.] Et licet sit excelsus, tamen *humilia respicit* oculo misericordiæ. Si ergo volunt respici, sint humiles. Non enim est hic humana conditio, ubi humilis despicitur, superbus respicitur, s. d. Dominus humiles respicit. Si autem aliqui superbi sunt, non eum latent, sed a longe videntur. Unde subdit *et alta*, id est superbos, *a longe* vel longe, *cognoscit*, quia per gratiam non est cum eis, quos tamen perfecte videt. Non ergo hoc agit superbus, ut minus perfecte videatur a Deo; sed ut non sit cum illo a quo videtur. Alta a longe cognoscit. [Cassiod.] Sed si contingit iustis tribulatio, adest Deus vivificator. Et hoc est quod ait, *conversus ad Dominum*:

VERS. 8. — « Si ambulavero in medio tribulationum, vivificabis me; et super iram inimicorum meorum extendisti manum tuam, et salvum me fecit dextera tua. »

D *Si ambulavero in medio tribulationum*, [Aug.] quæ semper instat, saltem a diabolo, *vivificabis me*. Vel ita: *et alta longe*, alia littera, id est valde superbos, *cognoscit*. Dicit hoc a simili superborum, qui ex nimia superbia non conspiciunt ad pedes suos elata fronte incedentes. Alta longe ergo sunt, id est valde superbi, qui non vere invenerunt tribulationem et dolorem hujus sæculi peregrinationis, æstimantes hic esse patriam et beatitudinem, quia nesciunt vel non amant veram patriam. His ergo quasi nescientibus evenit tribulatio, quia eam non agnoscunt. Econtrario in medio tribulationis sunt, qui in hac vita degentes, eam totam tribulationem esse et miseriam agnoscunt, legentes hunc incolatum. *Si ambulavero*. Quasi dicat: Illos ita, sed si ego ambulavero in medio tribulationis, id est si in hac vita fuerō

quasi in medio tribulationis, eam totam miseriam reputans et veram patriam quærens, *vivificabis me*. Aliter vero non vivificat aliquem, nisi sit in medio tribulationis. Unde: *Beati qui lugent*; et: *Væ ridentibus* (Matth. v; Luc. vi). *Et super iram inimicorum meorum extendisti manum tuam*, id est super id quod possunt inimici est manus tua. Possunt enim ut plus occidere, sed non a te separare. Vel ita: Super iram inimicorum tuorum extendisti manum tuam, id est amplius vindicas inimicos meos, non diutius licet eis conterere me, quia vel moriuntur, vel convertuntur, ut pauci jam aperte impugnent nomen Christianum. **295** Quanta ira inimicorum sæviebat, quando sanguis martyrum fundebatur! sed ecce illi qui martyres persequebantur, memorias martyrum inquirunt. [Alcuin.] Vel ita: Et super iram inimicorum meorum extendisti manum tuam, id est hoc ipsum quod irascuntur mihi. Tua est in illis animadversio, id est punitio. Est enim irasci eis poena, non tantum culpa. Dum ergo hoc promittis, super eos vindictæ manum extendis. *Et salvum me fecit dextera tua*, non sinistra, quæ temporaliter salvat. [Aug.] Et est quædam salus in dextera, est alia in sinistra. Salus temporalis in sinistra est, salus æterna in dextera. Non habet Deus in se dexteram vel sinistram, sed dextera Dei dicitur felicitas æterna, sinistra felicitas temporalis. Aliquando ergo non salvat in sinistra sanctos suos, sed semper salvat eos in dextera; impios autem plerumque salvat in sinistra, non autem in dextera. Et quasi quis diceret: Quare tu non vindicas? respondet:

VERS. 9. — « Dominus retribuet pro me, Domine, misericordia tua in sæculum: opera manuum tuarum ne despicias. »

Dominus retribuet, [Aug.] vel *retribues*, vel *retribue*, alia littera. Quasi dicat: Ego non retribuo, sed Dominus retribuet pro me, quia ego non possum, nec debeo. Unde Apostolus: *Non vosmetipsos defendentes, charissimi, sed date locum iræ* (Rom. xii). Unde: *Mihi vindictam et ego retribuam, dicit Dominus* (Deut. xxxii). Vel hic est alius intellectus non negligendus, et forte magis est intelligendus; tangit illud quod in Evangelio legitur de Christo, qui cum vellet solvere censum pro se et pro Petro, illis qui tributum exigebant, dixit Petro: *Vade, et mitte hamum in mare, et piscem qui primo ascenderit tolle, et aperi os ejus, et invenies staterem, id est duas drachmas* (Matth. xvii). Stater enim genus est ponderis habens quatuor drachmas. Et addidit: *Du illis pro me et pro te* (ibid.). Hoc specialiter fecit Christus, qui quod non rapuit, pro nobis solvit (Coloss. i). Christus ergo primus piscis, hamo mortis captus, primus surgens de mari, quia primogenitus a mortuis, in cujus ore invenimus duas didrachmas, id est quatuor drachmas, scilicet quatuor Evangelia, quibus a vexationibus hujus sæculi liberamur, ne jam debitores remaneamus. Ibi enim omnia peccata nostra solvantur. Pro nobis ergo reddidit, qui pro

se nihil debuit, in quo princeps mundi peccatum non invenit quare occideret (Joan. xiv). Ideo iste humiliter ait: Domine, retribue, etc., quasi dicat: Salvasti me, et hoc gratia tua, quia retribues pro me pretium redemptionis. Et, o Domine, misericordia tua est in sæculum, id est in æternum. Et ideo nolo diem hominis, qui temporalis est; sed æternum per misericordiam tuam. Et, o Domine, ne despicias opera manuum tuarum, id est ne despicias nos quod homines sumus, quod creati a te sumus, vel quod justificati a te sumus, et creati in bonis operibus (Ephes. ii). Opera ergo tua in nobis videas, quia opera nostra si videris, damnas; tua si videris, coronas.

B COLLATIO IN PSALMUM CXXXVII: « CONFITEBOR TIBI, DOMINE, IN TOTO CORDE MEO, » etc.

VERS. 1. — *Quoniam audisti verba oris mei*. Hæc clausula non habetur in Hebr. A LXX est addita non continuo post ea verba: *Confitebor tibi in toto corde meo*; sed interjecto versiculo, in conspectu angelorum psallam tibi. De ratione hujusmodi assatum dictum est. Et veteres manifeste legerunt, et interpretantis suis ornarunt, *quoniam audisti verba oris mei*. Cujusmodi sunt Arnobius, D. Augustinus et Hilarius. Hieronymus quidem indicat non haberi in Hebræo. Nihilominus interpretatur.

VERS. 3. — *Magnificasti super omne nomen sanctum tuum*. In Hebræo pro eo quod est *sanctum tuum*, habetur *verbum tuum*. Sed et quidam ex junioribus censent faciendam esse diastolen post illam particulam *omne*, ac inter *nomen* et *verbum tuum* conjunctionem copulativam infulciendam. Quod si verum sit, ipsi viderint. Igitur ut res dilucidior fiat, referamus in medium multorum versiones. D. Hier., *magnificasti super omne nomen eloquium tuum*; Præteritensis, *magnificasti super omne nomen tuum eloquium tuum*; Pellicanus et Sanctes consimiliter. Sed Munsterus, *magnificasti super omnia nomen tuum et eloquium tuum*. Nec ab eo recedunt interpretes pro Cajetano. Translator ad Campensem, *eloquium tuum secundum nomen tuum magnificasti*. Paraphrasis, *multo namque plura, quam tu verbis tuis promiseras præstitit nobis augustissimum illud nomen tuum*. Quid circa hoc nobis sentiendum sit, audiamus Hieron. ad Suriam et Fretellam: « In Græco reperisse vos dicitis, *ἐπὶ πάντας*, id est *super omnes*. Sed in LXX legitur, *ὅτι ἰσχυρότατος ἐπὶ πάντων τὸ ὄνομα τὸ ἁγίον σου*, sicut et nos in Latinum vertimus. Cæterum apud Hebr. ita esse cognoscite, *quoniam magnificasti super omne nomen verbum tuum*. Juxta editionem autem Latinam, hic sensus est: *Quoniam magnificasti super omne nomen, hoc est quod in cælo et in terra: dici potest sanctum Filium tuum.* » Hactenus ille. In Hebræo אֱמַרְתָּ אֱמַרְתָּ אֱמַרְתָּ, *verbum tuum*. Et psal. ii legitur super Filio Dei: *Dominus dixit ad me*, ut magnifico illo sensu interpretatur Apostolus Hebr. i. Ac in Hebr. legis verbum אָמַר AMAR. Unde deflectitur quod hic dicunt *verbum tuum*, sive *eloquium tuum*.

VERS. 9. — *Retribuet pro me*. Sic Sanctes. D. Hier., *operabitur pro me*. Alii *perficiet pro me*. Munsterus *admiscuit quod placuit*, nempe pietatem suam. אָמַר יִגְמֹר, hoc est *retribuet, perficiet, operabitur*. Id valet et vocabulum significat. D. Hilarius interpretatur de vindicta soli Deo servanda. Et August. itidem, alteram nihilominus superaddens interpretationem, quod solvendo pares non eramus, adeoque oportuerit Christum pro nobis miseris satisfacere. Chaldæus priorem modum de vindicta sequitur.

PSALMUS CXXXVIII.

PSALMI TITULUS : « IN FINEM PSALMUS DAVID. »

Domine, probasti me et cognovisti me. Titulus : *In finem psalmus David.* [Aug.] Iste psalmus profunditate mysteriorum plenus est. Unde et obscurissimus est. Hæc autem obscuritas mysteriorum ex peccato primi parentis accessit, cui dictum est : *In labore et sudore vultus tui vesceris pane tuo* (Gen. iii). Ex primo igitur peccato, hanc pœnam subimus, quod in sudore vultus nostri et labore manducamus panem, qui est Christus, qui ait : *Ego sum panis vivus qui de cœlo descendi* (Joan. vi). Hic panis in prophetis est velatus, in Evangelio revelatus. Subest tamen labor, etiam nunc ad percipienda mysteria ejus. Loquitur autem in hoc psalmo totus Christus, tanquam unus et integer vir, propter nimiam unionem capitis et corporis, quæ unio significata est in primorum parentum conditione, quia et femina de viro facta est, et dictum est : *Erunt duo in carne una* (Gen. ii). Quod exponens Apostolus dicit magnum sacramentum hoc esse in Christo et in Ecclesia (Ephes. v). Unde vere dicitur, quod jam non duo sunt Christus et Ecclesia, sed una caro, quia Christus de nobis carnem suscepit, non una divinitas nobiscum est, quia ille Creator, nos creatura. Quidquid ergo hic loquitur ex persona susceptæ carnis, et ad caput pertinet, quod jam ascendit in cœlum, et ad membra, quæ adhuc peregrinantur in terra, ut sint duo in voce una, sicut sunt duo in carne una. Quantum vero ad membra, loquitur in persona superioris captivi, qui jam spe in Jerusalem restitutus, memor discessionis suæ, in qua Deum laterè non potuit, in qua et eum secuta est manus Domini. Deliberat non esse ulterius ab eo fugiendum, sed ad eum per eum, et ab irato ad placatum. Unde sibi magna bona dicit esse, et quod non nocent sibi mala sæculi. Et hoc dicit ex persona totius humanæ naturæ revertentis ad Deum, tanquam ex voce prodigi filii de longinqua regione redeuntis ad Patrem (Luc. xv). Sensus tituli talis est : *Psalmus iste dirigens nos in finem*, id est Christum, attribuitur *David*, id est toti Christo, in cujus persona loquitur hic Propheta. Intentio. Monet non fugere a Deo, sed ad eum per eum. Modus. Quatuor sunt partitiones. Primo agit de notitia Dei, quæ comprehendit omnia opera, et reversi, et exsultantis, quæ cogit eum qui latere non potest reverti, maxime cum manus Dei ibi eum tetigerit. Secundo dicit non esse a Deo fugiendum, sed ad ipsum, ibi, *quo ibo*. Tertio quanta sit exsultatio revertenti ad Deum dicit, ibi, *confitebor tibi*. Quarto quomodo ei mali non noceant, aperit, ibi, *si occideris*. Ait ergo Propheta ex persona capitis loquentis ad Patrem : O

VERS. 1. — « Domine, probasti me et cognovisti me; tu cognovisti sessionem meam, et resurrectionem meam. »

Domine. [Aug.] Quasi dicat : Hoc dicit Christus

A Patri secundum quod homo. Non enim Dominus ejus est Pater ejus, nisi quia dignatus est nasci secundum carnem : Pater est Dei, Dominus est hominis. Ergo quia Pater et Dominus est, Pater est formæ Dei, Dominus est formæ servi : unus tamen et idem Dei et hominis filius. Qui secundum quod homo, ad Patrem ait : *Domine, probasti me* experimentis ut in passione, *et cognovisti me*, ut in resurrectione. Non dicit eum novisse tunc, quod ante non noverat; sed aliis tunc notum fecit, quem ante non fecerat; ita et probatum aliis ostendit. *Et tu, Domine, cognovisti*, id est voluisti, approbasti, secundum voluntatem tuam factum est. Quid cognovisti? *sessionem meam*, id est humilitatem in passione, *et resurrectionem meam*, id est glorificationem in resurrectione. Potest et hoc accipi ex voce membrorum. Ut enim Christus caput sedit et resurrexit, sic et sui sedent. Humiles in patientia, surgent erecti in spe vitæ æternæ. Item, sedent confitentes peccata sua; surgent justificati gratia. Dicamus ergo et nos : Domine probasti me et cognovisti me, quod postea exponit, scilicet tu cognovisti sessionem meam, quod in humilitate patientiam habeo, et peccata confiteor. Et resurrectionem meam, scilicet quod per gratiam justificatus surgo, et in spem vitæ æternæ erigor.

VERS. 2. — « Intellexisti cogitationes meas de longe; semitam meam et funiculum meum investigasti. »

C *Intellexisti.* [Aug.] Hoc prius ex persona membrorum, ubi incipit agere de exilio suo, sub similitudine prodigi filii. Quasi dicat : *Probasti me, et cognovisti me*, et etiam, *intellexisti cogitationes meas de longe*, vel de longinquo, cum adhuc in peregrinatione sum, antequam ad patriam veniam, ut filio minori redeunti occurrit pater, quia intellexit ejus cogitationes de longinquo, qui apud se dixerat egestate confectus : *Surgam, et ibo ad patrem* (Luc. xv). Hanc cognitionem præcognoscens, pater ei occurrit. *Et intellexisti semitam meam*, scilicet malam, quam tanquam occultus ivi, patrem meum deserens, *et investigasti funiculum meum*, vel limitem, scilicet quousque perveni, longe quidem ieram : sed tu ibi eras, a cujus oculis longe non eram, ut deprehensus fugitivus loquitur sequente se legitima vindicta Dei vindicantis.

VERS. 3. — « Et omnes vias meas prævidisti, quia non est sermo in lingua mea. »

Et omnes vias meas. [Aug.] id est opera, *prævidisti*; 296 et hoc antequam irem eas; et permisisti ire in laborem, ut redirem si nollem laborare. Hoc modo fateor, *quia non est sermo*, sine veritate scilicet; vel, *dolus*, alia littera, *in lingua mea*, id est in lingua mei, jam gratia tua justificati. Et vere prævidisti omnes vias meas, quia

VERS. 4. — « Ecce tu, Domine, cognovisti omnia,

« novissima et antiqua ; tu formasti me, et posuisti A
« super me manum tuam. »

Ecce tu, Domine, cognovisti omnia, scilicet novissima mea, quando porcos pavi, et antiqua, quando partem substantiæ petii. Hoc secundum parabolam, sed mystice antiqua nostra fuerunt, quando per antiquum peccatum lapsi sumus. Novissima est hæc pœna, scilicet quando in hanc mortalitatem venimus, scilicet quæ est ultima, si redire velimus, alioquin restat æterna, tu formasti me ad istos labores, ad quos omnes nati sumus. Et posuisti vel gravasti, super me manum tuam, vindicem gravantem, superbium, salubriter ut erigat humilem, et in gravata manu,

VERS. 5. — « Mirabilis facta est scientia tua B
« ex me, confortata est, et non potero ad eam. »

Mirabilis facta est scientia tua ex me, [Aug.] id est ex peccato meo, mira et incomprehensibilis facta est mihi scientia tua. Mihi enim non facile est contemplari te, quem superbus reliqui, ut prius erat, cum essem apud te, quando dixi : Da mihi portionem substantiæ meæ. Confortata est vel invaluit, adeo quod, et ego non potero ad eam attingere ex me. Ecce in his verbis gentilis populus sæcicitatis recordatur, quæ non solum super Judæos, sed etiam super gentes olim invaluit, unde et eadem verba, quæ in Exodo Judæorum sæcicitatem significant, ponit hic, scilicet, posuisti super me manum tuam. In Exodo enim legitur Dominus dixisse Moysi : Non poteris videre faciem meam, sed ponam te in foramine petræ, et protegam te dextera mea, donec transeam, tollamque manum meam ; et cum transiero, posteriora mea videbis (Exod. xxxiii). Moses est Judaicus populus ; manus Domini super eum, ut non videat faciem transeuntis, sæcitas est in Judæis, ut non cognoscant divinitatem Christi, donec per passionem pertransiit de hoc mundo ad Patrem ; post transitum tollit Dominus manum suam, et vidit Moses posteriora sua, quia post resurrectionem ablata est sæcitas eorum qui crucifixerant Dominum. Sicut ergo super gentilem populum posita manu Dei, incomprehensibilis facta est scientia Dei, ita gravata manu super Mosen, id est Judæos, non potuerunt videre Christum esse Deum, donec transiit ad Patrem. Tunc enim prædicante Petro multi de illis conversi sunt. Conclusero ergo Deus omnia in infidelitate, ut omnium misereatur (Rom. ii).

VERS. 6. — « Quo ibo a spiritu tuo ? et quo a
« facie tua fugiam. »

Quo ibo ? [Aug.] Secunda pars, ubi jam deliberat non esse a Deo fugiendum, sed ad eum, ab irato, ad placatum, quod erit per ipsum. Quasi dicat : Et cum fugitivus te non lateo, cujus limitem vides, Quo ibo a spiritu tuo, quo plenus est mundus ? Spiritus enim Domini replevit orbem terrarum, sicut legitur in libro qui Sapientia Salomonis inscribitur (Sap. i). Et quo a facie tua, id est ab ira tua vel presentia, fugiam ? Se vertit hac et illac, quasi quærens locum fugæ, et dicens :

VERS. 7. — « Si ascendero in cælum, tu illic es,
« si descendero ad infernum, ades. »

Si ascendero. [Aug.] Quasi dicat : Quo fugiam te iratum ? nusquam, quia si ascendero in cælum, tu illic es, id est, si me superbiendo extulero, invenio te repressorem ; si justitia mea superbiero, tu illic es ad percutiendum, cujus est vera justitia. Item : Si descendero ad infernum, id est si peccando venero in profundum malorum, et nolens confiteri dicam : Quis me videt ? etiam illic ades ut vindices. Quo ergo iturus sum, ut faciem tuam fugiam ? id est te iratum non sentiam ? invenit iste consilium.

VERS. 8. — « Si sumpsero pennas meas diluculo ;
« et habitavero in extremis maris. »

Si sumpsero pennas meas. [Aug.] Quasi dicat : Quæro quo fugiam, sed sic potero fugere iratum, scilicet si sumpsero pennas meas, id est duas alas charitatis, quas perdideram. Et hoc in diluculo virtutum, vel in directum, alia littera, scilicet ut nec erigar superba præsumptione, nec mergar desperatione. Et si habitavero mente, non in medio, ubi mergerer, sed in extremis maris, id est in fine sæculi, non ut sæculum amem, sed ejus finem, in quo sit mihi requies. Illuc ergo jam volemus spe et desiderio, habentes alas geminæ charitatis ; sed et ipse illuc nos ducit. Unde subdit :

VERS. 9. — « Etenim illic manus tua deducet me,
« et tenebit me dextera tua. »

Etenim illuc. [Aug.] Quasi dicat : Et potero habitare, etenim illuc manus tua deducet me, ut erigar, quasi in aere, non tangens cælum per elationem, nec terram per desperationem. Et tenebit me, ne recidam, sed perseverem, dextera tua, id est gratia tua. Considerans autem longinquitatem viæ, et qualiter abundante iniquitate refrigescit charitas (Matth. xxiv), subdit :

VERS. 10. — « Et dixi : Forsitan tenebræ concul-
« cabunt me ; et nox illuminatio mea in deliciis
« meis. »

Et dixi : Forsitan. [Aug.] Quasi dicat : Ita cogitavi volare, etc. Et cum cogitarem, dixi mihi : Forsitan tenebræ, scilicet tot mala sæculi, conculcabunt me. Abundat enim iniquitas sæculi, qua pennæ charitatis refrigescere possunt. Et quia in nocte desperavi transire mare, id est per me, ideo et nox facta est illuminatio mea, id est hæc tota misera vita facta est mihi illuminatio. Et hoc, ipse deliciis meis, id est per delicias meas. Nostræ deliciæ Christus est, de quo exultamus. Venit enim mulier, scilicet sapientia Dei, quæ drachmam, ubi est imago regis, id est hominem factum ad imaginem Dei, perdiderat, et accendit de se lucernam, quæ de luto est, id est carnem luce divinitatis replevit, noctemque illuminavit, et nocte illuminata invenit drachmam (Luc. xv). Vel ita : Nox, quæ prius erat horror, est illuminatio mea in deliciis meis, id est illuminata est, deliciæ meæ. Et bene dico quod a te est illuminata,

VERS. 11. — « Quia tenebræ non obscurabuntur

« a te, et nox sicut dies illuminabitur; sicut tenebræ A
« ejus, ita et lumen ejus. »

Quia tenebræ, [Aug.] id est peccata et homines mali, qui cum peccant, utique sunt tenebræ, non obscurabuntur a te, sed flagellando erudis homines, ut confiteantur peccata, et confitentes vera luce illuminas. Qui enim non constitetur peccata, tenebras suas tenebrat; sed si constitetur, Deus illuminat, et, o Domine, nox hujus noctis illuminabitur a te, sicut et dies ejus noctis. Notandum quod nox illa quam supra posuit, id est hæc vita misera, et noctem habet et diem. Hujus enim nostræ noctis, id est humanæ vitæ miseræ nox, est sæculi adversitas, dies ejusdem prosperitas. Sed si Deus inhabitat in anima promittens aliam lucem, illuminat noctem hujus noctis, sicut diem docens, scilicet non lætari prosperis, vel frangi adversis. Et tunc incipit homo his indifferenter uti. Et sic est ei nox hujus noctis, ut dies ejus; et in omni tempore benedicit Deum, ut Job. Sicut tenebræ, etc. Quasi dicat: et cum hoc sit, sicut tenebræ ejus noctis sunt mihi, id est adversa, ita indifferenter, et lumen ejus, id est prospera. Et si hoc est, tenebræ non conculcabunt me, quem lumen non extollit. Et quasi quis diceret: Unde in hæc differentia est tibi? respondet,

Vers. 12.— « Quoniam tu possedisti renes meos, C
« suscepisti me de utero matris meæ. »

Quoniam tu, o Domine, possedisti renes meos. [Aug., Gl. int.] Quasi dicat: hæc indifferenter est mihi, quia interior possessor non solum cor, id est cogitationes, tenet, sed etiam renes, id est delectationes, ut non delectet me lux noctis, sed lux sapientiæ. Dico, possedisti, et suscepisti me. Præpostere hic dicit. Prius enim est suscipere quam possidere. Suscepisti, inquam, de utero matris meæ, [Aug.] id est consuetudine civitatis meæ Babylonis, in qua prius sum natus, sum captivus; ubi non indifferenter habebam lucem et tenebras noctis

Aliter ab illo loco: Si ascendero. Et legitur similiter in persona membrorum, quasi dicat: Nescio quo fugiam a facie tua, quia, si ascendero mente in cælum, id est ad supercælestes angelos, tu illic es, quia quod perstitit angelus, tuum est. Et, si descendero ad infernum, id est ad eos angelos qui non perstiterunt, illic etiam ades, per vindictam; et si sumpsero pennas meas, id est, bona facere volo, in diluculo, virtutum; et si habitavero in extremis maris. Hoc non mutatur, scilicet ades. Quasi dicat: Non sine te possum hoc facere, et vere: Etenim illic manus tua deducet me, et tenebit me dexteru tua, hoc non mutatur. Et dixi, id est deliberavi, etiam sic: Forsitan tenebræ conculcabunt me. Tenebras dicit illam inferiorem partem rationalis creaturæ, nobis contrariam insistentem, scilicet iniquos homines, vel carnem, unde timet. Et est, tenebræ conculcabunt me, id est inferior rationalis creatura, tenens sinistram viam, forsitan conculcabunt me. Ita timebam, sed, et nox facta, illuminatio mea, erit in deliciis meis, id est illi etiam qui prius nox erant illu-

minati, erunt in deliciis meis. Bene dico illuminati, quia tenebræ, id est peccatores, nec obscurabuntur a te, sed illuminabuntur; et nox, id est peccator de gentibus, illuminabitur a te sicut dies, id est sicut sancti de Judæis. Dico quod nox illuminabitur a Deo. Et sicut sunt tenebræ ejus, noctis, ita et lumen ejus, Dei. Quatenus namque agnoscis tenebras tuas, eatenus Deus ignoscit. Sed unde hæc prædicta mihi? Quia tu possedisti renes meos, suscepisti me de utero matris meæ. Hæc non mutantur.

Vers. 13.— « Confitebor tibi, quia terribiliter magnificatus es; mirabilia opera tua; et anima mea cognoscebat nimis. »

Confitebor tibi. [Aug.] Tertia pars, ubi dicit quanta est exultatio et multiplicatio revolanti ad Deum, Deo illuminante et renes possidente. Quasi dicat: Quia suscepisti me, ideo confitebor tibi, id est laudabo te, quia terribiliter magnificatus es, vel mirificatus es, id est eo ipso quo te miramur terribilis es, et ita cum tremore gaudemus, quia timeamus ne superbi perdamus quod humiles percipimus. Et mirabilia sunt opera tua, non modo tu es mirabilis; et anima mea non cognoscebat nimis, vel valde. Jam cognoscit anima mea valde, ante erat mirascentia tua ex me, nec poteram ad eam, sed modo possum, quia noctem illuminasti, renes possides, de utero suscepisti, id est quia venit mihi gratia tua et illuminavit me. Et merito cognoscit, quia

Vers. 14.— « Non est occultatum os meum a te quod fecisti in occulto; et substantia mea in inferioribus terræ. »

Os meum quod fecisti in occulto, non est occultatum a te [Aug.] Os hic dicitur ab osse, non ab ore. Est ergo quædam firmitas interior, quæ est abscondita hominibus; sed tu qui fecisti eam, vides quæ frangi non potest. Occidi enim possunt sancti, sed flecti nequeunt. Unde hominibus tristes esse extra videbantur; Deo autem, qui intus videt, gaudent. Unde Apostolus: Quasi tristes, semper autem gaudentes (II Cor. vi) et substantia mea et in inferioribus terræ, id est ego subsisto in carne corruptibili, et tamen os non cedit malis hujus regionis inferioris. Non ita mirum est si angelus est fortis, quoniam si caro est fortis, quod est ex osse occulto.

Vers. 15.— « Imperfectum meum viderunt oculi tui; et in libro tuo omnes scribentur, dies formabuntur et nemo in eis. »

Imperfectum meum. [Aug.] Qui hucusque locutus est ex persona corporis, hic jam loquitur in persona capitis in eadem voce. Quasi dicat: Mihi fecisti os occultum, sed quid de his fiet in quibus non est hæc fortitudo? Christus qui ab initio psalmi cœpit loqui, post interposita membrorum verba, item dicit Patri ex persona sua: Et imperfectum meum viderunt oculi tui, quia etiam titubantes respicit Deus misericorditer, ut Petrum, ne pereant. Et in libro tuo, scilicet in me, quem dedisti formam justitiæ hominibus, scribentur, id est instruentur,

et nominabuntur, omnes, non modo perfecti, sed et imperfecti. Non ergo desperent.

[Hilar.] Aliter ab illo loco : *Intellexisti*, et legitur ex persona capitis, scilicet Christi, qui secundum quod homo loquitur Patrem, sicut in primo versu cœpit. Quasi dicat : Probasti me et cognovisti me, intellexisti etiam cogitationes meas de longe, præscientia deitatis hic ostenditur, quæ de longe intelligit, non loco, sed tempore, quia omnia antequam sint videt. *Intellexisti cogitationes meas, semitam meam et funiculum meum investigasti*. Semita ad tacitas cogitationes pertinet, directio ad justa judicia. [Cassiod., Gl. int.] Vel semitam dicit arctiora præcepta, quæ servare docuit; funiculum hæreditatem æternam, quam pro illis observatis promisit. Et omnes vias meas prævidisti. [Hilar.] Viæ pertinent ad humanos actus, quibus in mundo conversatus est. Hæc omnia dico te novisse, quia dolus non est in lingua mea, ut in lingua Adæ et filiorum ejus : ego autem non nisi veritatem loquor, quamvis dixerim quædam quæ videntur sibi adversa, ut illud : *Pater major me est* (Joan. xiv), et illud : *Ego et Pater unum sumus* (Joan. x), quæ non esse contraria ei advertit, qui quid secundum quid dicatur, animadvertit. Secundum humanitatem namque Pater major Filio; secundum divinitatem æqualis est Patri Filius, et cum eo unum. Et vere non est dolus, quia ecce, Domine, tu cognovisti omnia novissima, de incarnatione, et antiqua, scilicet quæ sunt de æterna divinitate. Novissimum est Verbum caro factum (Joan. 1), scilicet puer natus est nobis (Isa. ix); antiquum, in principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum (Joan. 1). [Alcuin.] Hæc sunt nova et vetustissima, de quibus in Levitico Moses ait : *Vetustissima veterum comedetis, et novis supervenientibus vetera abjicietis* (Levit. xxvi). Alia sunt vetera, alia sunt nova, alia vetustissima. [Hilar., Cassiod.] Vetera sunt promissiones legis et prophetarum de venturo tunc Christo. Nova sunt promissionum impletio, veritatis exhibitio. Vetustissima, quæ ad divinitatis æternitatem pertinent. [Alcuin.] Novis ergo supervenientibus vetera sunt projicienda, sed vetustissima servanda, quia exhibitæ veritate Domini adventus, figura et promissio cessare debent. Inde est quod tres missæ in natali celebrantur. In prima de æterna Filii genitura cantatur : *Dominus dixit ad me*; in secunda, de promissione adventus : *Lux fulgebit*, etc.; in tertia, de impletione promissionis : *Puer natus est nobis*. Et quia idem ille qui est Dei Filius, factus est hominis filius, ideo in illo missæ officio ubi cantatur de æterna genitura, *Dominus dixit ad me*, etc., legitur evangelium de temporalis Christi nativitate : *Liber generationis*; et in missa ubi cantatur de temporali Christi nativitate, legitur evangelium agens de æterna Verbi genitura. Cantatur enim : *Puer natus est nobis*; et legitur : *In principio erat Verbum*. Et quia veritate exhibitæ figuræ cessare debent, ideo officium missæ ad promissionem pertinens se-

quentibus diebus non repetitur, sed illud quod pertinet ad promissionis completionem, scilicet *Puer natus est nobis*.

Hæc ergo sunt novissima Christi et antiqua, quæ novit Pater et cui Filius revelat, quæ abscondit a sapientibus et prudentibus (Matth. xi), id est de scientia intumescens, Scribis scilicet et Phariseis omnibusque hæreticis, [Hilar.] qui novissima et antiqua in Christo recipere refugiunt. *Tu formasti me*, secundum hominem, et *posuisti super me manum tuam*, ut juvares me. Unde : *Manus enim mea auxiliabitur eum* (Psal. xviii). Quam manum non posuisti super primum hominem. *Et scientia tua ex me*, [Cassiod., Gl. int.] id est per meam prædicationem facta est mirabilis, hominibus. Scientia enim Patris per Christum prædicata facta est mirabilis hominibus, quibus tot arcana patuerunt. Per illum vero, scilicet per primum hominem, despicibilis fuit. *Et confortata est*, in pectoribus hominum, cum firmiter crediderunt; sed per illum, scilicet Adam, infirmata est. *Et tamen non potero ad eam*, [Hilar., Cassiod.] ex eo quod homo, veritas humanæ conditionis ostenditur, cum ait, *non potero ad eam*, quia homo assumptus divinæ substantiæ non potest æquari in scientia vel in alio. Deinde ostendit præsentiam Dei nihil posse latere, subdens : *Quo ibo a spiritu tuo et quo fugiam a facie tua?* id est a præsentia tua fugiam? nusquam. Quia si ascendero in cælum, ut in ascensione fecit, tu illic es, ubi sum locandus ad dexteram tuam. Et si descendero ad infernum, ut fecit cum expiravit, ades, cujus virtute debellavit aereas potestates. Et si sumpsero pennas meas, quæ potestatis meæ sunt, id est efficaciam deitatis, qua corpus de sepulcro levavit, et hoc diluculo, id est ante lucem, et habitavero in extremis maris, id est super finem sæculi, tu ades. Has utique pennas sumpsit Christus ante lucem, id est tempore resurrectionis, et habitavit in extremis maris, super sæculi amplissimum finem. Et vere ades; etenim illuc manus tua deducet me, et tenebit me dextera tua, id est Filius tuus, scilicet Verbum mihi unitum. *Et dixi hoc : Forsitan tenebræ conculcabunt me*. Ironia est, et irrisio opinantium hæc, quod ipse qui est lux mundi conculcetur a tenebris. Non ergo dubitative hoc dicit, sed ad irrisionem illorum qui hæc opinantur. Ac si diceret : Vtique hoc non facient, sed ego potius eas conculcabo, quia auferam cæcitatem. *Et*, id est quia, et *nox erit illuminatio mea*, id est illi qui prius erant nox, illuminabuntur a me, et illuminati erunt, in deliciis meis. Et vere nox est illuminatio, quia tenebræ, id est mystica Scripturarum, non obscurabuntur a te, et nox, [Cassiod.] id est tenebrosus et obscurus sermo, illuminabitur sicut dies, id est patebit sicut apertus sermo, et sicut sunt tenebræ ejus, Scripturæ, ita et lumen ejus, quia in utrisque, scilicet in apertis et in opertis, similis veritas est, et utraque per Christum revelata sunt. [Hilar., Cassiod.] Ideo

tenebræ non conculcabunt me, quia tu possedisti *renes meos*, ut sine peccato fieret conceptus meus et ortus; et suscepisti me de utero matris meæ, virginis; tua enim operatione totum factum est hoc. Ideo confitebor tibi, id est laudabo te, quia *terribiliter per me magnificatus es*, per illum, scilicet Adam, decidit homo. Per me eminuit quam sis magnificus. Et *mirabilia sunt opera tua*, circa me, ut patuit in passione et in resurrectione et in cæteris. Et *anima mea cognoscat nimis*, quia nemo novit Patrem nisi Filius (*Matth. xi*). [Gl. int.] Et non est occultatum os meum, id est divinitas, a te, quod fecisti in occulto, id est fecisti malis occultum: et *substantia mea*, secundum hominem est, in *inferioribus terræ*, id est de fragili terra. [Aug.] Ille primus homo inter angelos creatus fuit, nec tamen stetit. Ego inter peccatores natus non peccavi. Et ideo, scilicet propter prædicta, *oculi tui viderunt*, misericorditer *imperfectum meum*, id est imperfectos, non modo perfectos, [Gl. int., Haym.] et in libro, scilicet in me, *omnes scribentur*, hoc non mutatur. Et *dies*, id est majores, ut apostoli, scilicet de quibus dicitur: *Dies diei eructat verbum* (*Psal. xviii*), *formabuntur*, in me, a quo perfectionem gratiæ sumunt; et *nemo*, meorum formabitur, in *eis*, quia non dicuntur esse Petri vel Pauli, sed Christi, a quo Christiani dicuntur. Sed tamen

Vers. 16. — « *Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui, Deus; nimis confortatus est principatus eorum.* »

Mihi autem nimis, [Gl. int.] id est valde *honorificati sunt*, quia sunt *amici tui*, o *Deus*, et *principatus eorum confortatus est nimis*, ultra quam dici possit. [Aug.] Vel *nimis*, ponit pro *valde*. Vel ita, ubi habetur: *Dies formabuntur*, secundum aliorum editionem legitur alia littera, scilicet, *per diem errabunt, et nemo in eis*. Dies hic manens adhuc Christus erat, unde dicebat: *Ambulate, dum lucem habetis* (*Joan. xi*), qui inter suos multa mira fecerat, et tamen imperfecti trepidabant, ut Petrus, ne in morte eum perderent (*Matth. xxvi*). Et hoc est quod hic ait, *omnes scribentur*, sed tamen per diem errabunt. Imperfecti adhuc, id est de Christo non recte sentientes, errabunt. Et nemo prorsus fuit in eis, qui non erraret, nec etiam ille qui dixerat: *Tecum ero usque ad mortem* (*Matth. xvi*); scilicet Petrus, qui illum confessus fuerat Dei Filium, sed tunc timuit, ne sicut hominis filius moreretur, et non resurgeret ut Dei Filius. Erat utique Filius Dei, erat et filius hominis. Filii Dei erat in forma Dei, Patri æqualis; filius hominis in forma servi, in qua Patre minor est. Timuit ergo Petrus, ne in forma servi periret forma Dei, et non potius præsumpsit, quia forma Dei revivisceret ex forma servi. Per diem ergo erraverunt, cum hic positum Dominum non intellexerunt; sed non perierunt, quia imperfectum meum viderunt oculi tui. Et scilicet errabunt, *mih*i tamen *nimis honorificati sunt*. Idem ipsi qui errabunt, et ipsi in quibus nemo fuit, qui

A non erraret. *Amici tui facti sunt*, o *Deus*, et *mih*i *honorificati sunt nimis*, quia factum est in illis os in occulto post resurrectionem, quando sunt induti virtute ex alto. Quo confirmati verbum Dei ubique prædicaverunt, et pro ejus nomine passi sunt. in cujus passione trepidaverunt. Et *nimis confortatus est principatus eorum*, quia facti sunt apostoli duces, et greges, et pastores Ecclesiarum.

Vers. 17. — « *Dinumerabo eos, et super arenam multiplicabuntur; et surrexi, et adhuc sum tecum.* »

Dinumerabo eos. [Aug.] Quasi dicat: *Merito eos confortavi*, quia ego, non aliquis homo, dinumerabo eos, quos in fide genuerunt. Et *ipsi enumerati super arenam multiplicabuntur*. Quasi dicat: *Tam innumerabiles sunt nati per illos qui per diem erraverunt, quam innumerabilis est arena*. Dum ait *dinumerabo*, ostendit quod Deo numerabiles sunt; subdens vero, *super arenam multiplicabuntur*, ostendit nobis innumerabiles esse. Vel ita dico: *Confortatus est principatus eorum*, et putasne paucos bonos per eos esse natos? [Hilar.] Ne putes, quia *dinumerabo eos*, qui sunt stellæ, scilicet bonos. Et *multiplicabuntur super arenam*, id est super Judæos, qui propter sterilitatem arena dicuntur. Unde in promissione dictum est Abraham: *Multiplicabo semen tuum, sicut stellas cæli, et sicut arenas maris* (*Gen. xxi*). Per stellas populus Christianorum intelligitur, qui numerosior est populus Judæorum, qui arenæ comparantur propter sterilitatem. Et hoc totum ideo, et, id est quia, *surrexi a morte et adhuc sum tecum*, [Aug.] nondum cum ipsis per notitiam, quia nondum agnoscent, quia non mox post resurrectionem Christum agnoverunt, sicut in Evangelio legitur. Vel ita: *surrexi, et adhuc*, id est toto tempore vitæ præsentis, tecum sum, id est occultus ad dexteram tuam, donec omnibus videar in iudicio. Toto enim hoc tempore Christus in occulto est ad dexteram Patris antequam reveletur in ea claritate in qua venturus est. Vel ita, *surrexi, a morte*. Hoc non mutatur. [Alcuin.] Et adhuc, id est post mortem, sum tecum, sicut ante mortem. Quod putaverunt se tulisse Judæi. Vel ita, et adhuc, scilicet in ipsa morte, sum tecum: quod non videtur de mortuo. Vel ita, ego surrexi, et licet resurrectio sit signum divinitatis, tamen adhuc sum occultus pluribus, tecum, id est ut tu. Deinde subdit ex persona membrorum quid interea patitur, per commisionem malorum in Ecclesia, et per separationem hæreticorum, dicens:

PARS II. Vers. 18. — « *Si occideris, Deus, peccatores, viri sanguinum, declinate a me.* »

Si occideris. [Aug.] Quarta pars, ubi dicit quomodo a malis non noceatur ei. Ordo verborum talis est: Quasi dicat: *Tecum sum*, sed tamen adhuc patior ab hæreticis in corpore meo, quod est Ecclesia, quia, o *Deus*, *si*, id est quando, *occideris peccatores*, id est hæreticos, qui fastu superbiæ se ab aliis corporaliter dividunt, qui occiduntur, cum per su-

perbiam qua tumescunt, amittunt gratiam. Accipiant, vel accipient, ipsi occisi in vanitate, civitates suas, id est populos **298** suos vanos, eorum vanitatem sectantes, qui ipsos nomine justitiæ inflatos sequuntur, dirupta unitate. Est autem occasio inflatis hæreticis, seducentibus populos, separandi se et illos ab unitate, talis scilicet quia mali ibi, id est in Ecclesia sunt, quibus nolunt misceri. Et sunt vere in Ecclesia, non modo boni quos infamant, sed et certe mali. Et hac occasione, se et alios a bonis dividunt corporaliter. Et etiam ideo, quia Deus monet bonos, ut a malis se separent. Ideoque interponit, *virī sanguinum, declinate a me.*

VERS. 16. — « Quia dicitis in cogitatione : Accipiant in vanitate civitates suas. »

Quoniam dices alia littera in cogitatione. [Aug.] Quasi dicat : Ideo accipient hæretici in vanitate civitates suas, id est, ideo seducent in separatione propria populos, quia tu, o Deus, dices, id est immittes, in cogitatione, justī, ut dicat malis hoc : *Virī sanguinum, declinate a me*, id est, quia mones bonos ut a malis se separent, non utique loco, non corpore; sed mente, non aperte adhuc, ne et bonos deserant; sed puritate vitæ. Quod autem modo dicit Deus malis in cogitatione bonorum, in judicio dicit aperte : *Amen dico vobis, non novi vos* (Matth. vii). Hæretici ergo qui innocentes sæpe infamant, quos tanquam malos se fugere simulant, videntes malos inter quos triticum gemit, usurpant hanc auctoritatem, et dicunt imperitis ut separent se a malis corporaliter, qui cum bonis sunt; quia Deus monet justos, ut dicant, *virī sanguinum, declinate a me*. Et ideo nisi id fecerint quod Deus monet eos, non esse justos dicunt; sed non sicut hæretici putant, illud monet Deus. Non enim monet ut ante novissimam ventilationem, ut putant hæretici, se corporaliter dividant a malis, sed per vitæ dissimilitudinem se sejungant a viris sanguinum. Viri autem sanguinum sunt qui oderunt fratres, sicut Joannes dicit : *Qui odit fratrem suum, homicida est* (I Joan. iii).

VERS. 20 — « Nonne qui oderunt te, Domine, oderam, et super inimicos tuos tabescebam? »

Nonne qui oderunt te. [Aug.] Quasi dicat : Hæretici non intelligentes accusant in bonis communionem malorum. Sed quid mihi calumniantur, dicit corpus Christi de commistione malorum? Nonne etiam misti illis separati sumus ab illis? quod ita ait : *Nonne, o Domine, oderam illos qui oderunt te? Cur exigunt a me corporalem a malis ante tempus messis separationem, ut ante tempus ventilationis perdam tolerantiam sustinendi paleam? ut antequam omnia genera piscium ad finem sæculi, tanquam ad littus separanda perveniant, retia pacis unitatisque dirumpam?* (Matth. xiii.) *Et nonne super inimicos tuos quos videbam præterire legem tuam tabescebam? utique zelo domus tuæ vidi insensatos. Et tabescebam. Quasi dicat: Sacramentis malorum, non factis communico. Et zelo domus tuæ super eos tabesco, sed tamen*

VERS. 21. — « Perfecto odio oderam illos; inimici facti sunt mihi. »

Perfecto odio oderam illos, [Aug.] id est, iniquitates eorum odi, non naturam. Hoc est perfecto odio odisse, ut nec propter vitia homines oderis, nec propter homines vitia diligas. Quomodo ergo commistione malorum contaminor, sicut calumniantur mihi hæretici? de quibus adjungit : *Et inimici facti sunt mihi*, non tantum Dei, sed et mei inimici sunt in quo illos odio habeo.

VERS. 22. — « Proba me Deus, et scito cor meum; interroga me, et cognosce semitas meas. »

Proba me, Deus. [Aug.] Hucusque egit de hæreticis et aliis eos sequentibus ab Ecclesia separatis, nunc etiam agit de malis vel fictis sibi conjunctis, quos patitur Ecclesia et gemit. Quasi dicat : Hæretici se et alios separant. Ergo cum separatis hæreticis, et suis sequacibus restent mali inseparati, inter quos gemit Ecclesia, quos et patitur, quid ait ipsa? Vide quid, o tu Deus, *proba me, et*, pro id est, *scito cor meum*, quia non consentio factis malorum, tu Deus, proba, tu scito quod non potest homo non hæreticus, qui nec probare novit, nec scire cor meum; sed tu solus qui rimaris occulta cordium. Ecce quid ait proxima Christi inter filias. Hæ sunt voces ejus : *proba me, Deus, et scito cor meum*. Hæc conscientia munda est, et species filiz regis intrinsecus est, quæ est inter filias, ut liliū inter spinas (Cant. ii). Quasi dicat : Illi sunt inimici; tu vero, Deus, proba me, et scito cor meum. *Interroga me*, ut negare non possim. Quasi dicat : Quæstionibus interrogatus, non potest negare quæ gesta sunt; *et cognosce semitas meas*, id est perscrutare consilia et cogitationes. Ut quid? ecce :

VERS. 23. — « Et vide si via iniquitatis in me est; et deduc me in via æterna. »

Et vide si via iniquitatis in me est, [Aug.] faciendo vel consentiendo. Si quid autem inveneris in via mea, quod oculis tuis displiceat, quia via mea mortalis est. Tu *deduc me in via æterna*, quæ est Christus. Christus enim æternus est, qui dixit : *Ego sum via, veritas et vita* (Joan. xiv). In hac ergo via nulla est iniquitas, quia si quis peccat, advocatum habemus apud Patrem Jesum Christum (I Joan. xiv).

Vel ex persona capitis potest accipi ab illo loco : *Si occideris*, [Haym., Gl., int.] Quasi dicat : *Et quia surrexi et tecum sum*, ideo, o Deus Pater, *si occideris peccatores*, in futuro dicens, *virī sanguinum, declinate a me*, ideo, quia dicitis de præconibus meis, in cogitatione, quod pejus est quam dicere ore. Hoc, inquam, dicitis : *Accipiant in vanitate civitates*, non quidem in æternitate civitates suas, id est populos suos. Si, inquam, occideris, *nonne qui oderunt te, Domine, oderam?* Utique, id est si occideris, et ego occidam. Et nonne *super inimicos tuos tabescebam?* irascendo peccatis eorum? utique. Et *perfecto odio oderam illos*; non mutatur sensus. Et *inimici facti sunt mihi*. Nec hoc mutat. *Proba me, Deus*, [Hier., Cassiod.] quam libere cuncta egerim; et *scito cor*

meum; interroga me et cognosce semitas meas, quibus mundum pertransivi. Et vide si via iniquitatis in me est. Hoc secunde dicit, in quo princeps mundi nihil invenit, vel habuit. *Et deduc me, hominem, ad dexteram tuam, in via aeterna, id est per Verbum tibi coaeternum.*

COLLATIO IN PSALMUM CXXXVIII : (DOMINE PROBASTI ME, ET COGNOVISTI,) etc.

VERS. 2. — *Cogitationes meas.* Hebr. רעיו REI. D. Hieronym. inclinavit id vocabuli a רעו ROA, quia vertit *malum meum*. Sic et interpretes pro Cajetano. Pellican. deformavit a radice רעה REAH, id est *sociavit*, vertit enim *amicum meum*. Videtur seculus Chaldaëum interpretem, qui habet, *vestigatus sum quo sim in societate Ecclesiae tuae*. Translator ad Campensem a themate רעה ראה, quia transtulit *prospicis rictui meo*. Septuaginta, quibus astipulantur Prätensis, Nebiensis, Sanctes, Munsterus et Campensis ab eodem themate, secundum aliam significantiam.

Funiculum. D. Hieronymus et ceteri juniores traducunt accubitionem, seu accubitum meum. Cæterum dicitur Deus cognoscere funiculum meum, quando novit quousque perventurus sum, ut illic conquiescam, quod est accubare, sicque id sensus emergit, quamquam fortasse Septuaginta acceperint vocabulum per metathesim, quod aliquoties solitum est fieri, ut sit רבוי רבי, quod רבוי רבי. Siquidem רבוי רבוי. interim notat *tegmen* seu *filum* quod stamini subtexitur.

Investigasti. D. Hieronym. et nonnulli alii, *ventilasti*; Prätensis et Munsterus, *circumdedisti* זריתו ZERITHA. Sed *eventilare* et *investigare* ad propositum idem valent, ac rursus hoc et illud providentiam Dei circa peccatores revocandos insinuant.

VERS. 3. — *Non est sermo.* Romana psalmodia, quam D. Augustinus imitatur, habet *non est dolus*. Et ita nunc Græci codices habent οὐκ ἔστι δόλος. Atqui D. Hieronymus ad Suniam, censet esse de sexta editione. Apud Septuaginta et omnes alios interpretes secus dicit haberi.

VERS. 4. — *Tu cognovisti omnia.* Hic faciunt distinctionem Heb., ac juniores transferunt *totum ipsum*; D. Hieronymus et Nebiensis, *omnia*; Chaldaëus paraphrastes, *cogitationes cordis mei omnes*. Deinde quod sequitur, *novissima et antiqua*, copulatur verbo subsequenti, et dicunt, *retrorsum et ante formasti me*. Tota diversitas pendet ex hoc quod Septuaginta אהור AHOR, et קדם QUEDEM, acceperunt sub significato nominis. Quasi dicat : *Tu cognovisti omnia quæ sunt novissima, et quæ fuerunt ante*. Eoque sensu facienda erat altera perodus in altero ordine. Non enim distinctio pausarum in Hebr. semper facit distinctionem sententiarum. Si Septuaginta sequimur auctoritatem ex visione qua dicitur, *ante et retro*, caballistæ somniant hominem fuisse creatum cum duobus vultibus, anteriori et posteriori.

VERS. 8. — *Si sumpsero pennas meas diluculo.* Ac ad eum modum D. Hieronymus pluraliter *meas*. Cæterum alii vertunt *diluculi* sive *auroræ*, quia in Hebræo est status regiminis, כנפי שחר CANPE SCHAR. Non dubito Septuaginta legisse aut extulisse כנפי CENAPHA, id est *pennas meas*. Sic enim et Græci reddunt. In Hebr. autem hæ litteræ כנפי, possunt hoc aut illo modo dici. Idcirco frustra causatur ac rhetoricatur Faber, quod hic *meas* superfluum sit, imo absurdum. Siquidem D. Hilarius putat grande esse mysterium. Interpretatur enim de Christo, qui propria virtute ad immortalitatem evolavit. D. Augustinus *pro diluculo*, legit in *directum*; quod est de veteri translatione.

In extremis maris. Pro mari, Sanctes et Campensis ponunt *occidentem*; ים יאם, mare et plagam oc-

cidentallem significat. « Eo quod mare magnum, inquit Sanctes, est in occidente ad respectum terræ Israel. » Omnes alii stant a Vulgata lectione. Denique sensus ne tantillum quidem variatur.

VERS. 10. — *Et nox illuminatio mea in deliciis meis.* In Hebræo non videtur esse *in deliciis meis*. Sed sciendum quod dicitio hic posita, si simpliciter scribatur non signata punctulis, manifeste poteris invenire hoc, *in deliciis meis*. בני בני. Nam pronuntiando באדנאי BAADANAI, littera num erit essentialis a radice אדן ADAN, quod est *delectari voluptate*. Nec dubito Septuaginta hoc pacto accepisse, alioqui quid somniasset? Nunc autem legunt Hebræi באדנאי BAADENI, ubi littera num servilis est, ac vertit D. Hieronymus *circa me*, vel ut alii plerique volunt *pro me*. Quin et Sanctes addidit de suo verbum *occultabit*. Nox, inquit, *occultabit lucem pro me*. Alii non sic accipiunt, sed ut nihil Deum latere possit. Unde D. Hieron. in hunc locum : « In Hebr. sensus iste est : *Et dicit : Forsitan tenebræ concubabunt me; e contrario autem nox ipsa apud te lumen fuit, quia nihil celare te potest.* » Quod Symmachus melius interpretatus est, etc., *et nox lux circum me sedet*.

VERS. 11. — *Sicut tenebræ ejus, ita et lumen ejus.* Hic advertendum quod pronomen ejus utrobique est femininum, ac refert nodem quæ mox præcesserat. Id claret ex Græco ἡς τὸ εὐχότος αὐτῆς, οὐρανὸς καὶ τὸ φῶς αὐτῆς. Cæterum magis arridet D. Augustinus, qui utrumque censet pertinere ad noctem, quam Faber qui vult prius referre noctem, sed posterius diem. In Hebr. nunc non leguntur hæc relativa; verum Septuaginta acceperunt aspirationem he pro relativo feminino, quod solent facere Hebræi, quando addunt punctum, quod vocant mappic. Hebraicantes autem sumunt illud he tanquam paragenon כחשכה כחשכה CAHASCHECAH. כורה כורה, vel sic באדה באדה.

VERS. 13. — *Terribiliter magnificatus es.* In Hebr. obscurum est, si ad verbum reddas נראתו נפלותו NORAOHT NIPHLETHI, hoc est *terribiliter mirificatus sum*. D. Hieronymus legit sub activa significatione, et ut iod sit nota pronominis primæ personæ, aut duo iodim legerat. Dicit enim, *Terribiliter magnificasti me*, nisi quod sensum aliter 229 expressit, quam littera sonaret. Siquidem alii eandem intelligentiam quasi sequuntur verbis accommodatis. Prätensis ita, *terribiliter et mirifice formatus sum*. Et ad eundem modum Munsterus et Campensis. Sanctes paulo aliter, *Terribilia sunt opera tua, mirabilis sum*. Tantum restat Septuaginta legisse נפלותו NIPHLETA, diminutione iod. Nebiensis, et Latina versio respondens Chaldaëo, sibi cum Hieronymo.

VERS. 14. — *Non est occultatum os meum a te quod fecisti in occulto.* Omnes interpretes pene conveniunt. Sanctes tamen et Munsterus pro *osse meo* posuerunt *corpus meum*, vel *substantiam corporis mei*. Et Nebiensis *essentiam meam*. Asserit autem Munsterus id se fecisse ex opinione Kimhi, qui accipit עצם ATZAM, pro גוף גוף, id est *pro corpore*. Sed eodem tendit intelligentia de plasmatione corporis humani, quod non subsistit nisi in ossibus. Unde Chaldaëus, *non sunt abscondita ossa mea a te*.

Et substantia mea in inferioribus terræ. Propter verbum רכמתי רכמתי RUKAMTI, quod est proprie distinguere variis coloribus, metaphoram diversis modis extulerunt. Eo tandem veniunt, ut mirabilis significetur hominis formatio in utero matris. Sic ergo D. Hieronymus, *imaginatus sum in novissimis terræ*; Prätensis, *formatus sum in inferioribus terræ*; Pellicanus, ingeniosissime, *contextus sum in inferioribus terræ*. Sanctes, *variis membris decoratus fui instar operis phrygionici in vulva, quæ est ut pars inferior terræ*; Munsterus, *variis distinctis membris inferioribus terræ*. Interpretes pro Cajetano et Nebien-

sis, *Acu pius sum in inferioribus terræ. Paraphrasis Campensis, veluti tapetum e nervis et venis, contextus sum in utero matris, loco magis abdito, quam ullum antrum terræ.*

VERS. 15. — *Imperfectum meum, ימי גולי COLMI, omnes interpretantur massam rudem et informem, seu setum in utero incompositum. Unde D. Hieronymus in Commentariis, imperfectum hic pro incomposito posuit : quod etiam elementa hominis antequam formentur in utero, cognoscat Deus. Interim nescio quid secutus verterit translator ad Campensem, errores meos. Nec enim respondet ei paraphrasis, sicut nec sæpe aliubi. Dicit tamen Sanctes in suo Thesaurio, quod eo nomine appellatur homo rudis, qui est absque sapientia.*

In libro tuo omnes scribentur. Quia ex Hebræo potest indifferenter verti omnes, vel omnia sub masculino et neutro. Et rursus omnes potest referri, vel ad homines, aut dies, aut oculos : ob id consequitur diversitas interpretationum. D. Hieronymus lectionem nostram prorsus sequitur, ac exponit quod nullus nascatur absque voluntate Dei, nec quisquam ejus subterfugiat notitiam. Munsterus, Sanctes, Campensis, referunt ad membra corporis, quorum omnium Deus rationem habeat. D. Hilarius vult omnes dici de oculis, quos interpretatur apostolos. In Hebræo habetur כלם KULLAM, id est omnes illi vel omnia illa.

Dies formabuntur et nemo in eis. Hic locus varie redditur ex Hebræo, variat in Græco, et dissimilis est apud Latinos. Pratenis et translator ad Campensem, assonant Septuaginta, et sensus est dies formati esse, priusquam aliquis nasceretur, quanquam a Deo prænosceretur nasciturus. Si tamen altiore sequamur intelligentiam secundum Septuaginta, interprete. D. Hieronymo, sic exponitur : Tu omnes in die formas, tu cunctos vis esse filios diei ; sed nullus est in hominibus, qui non peccato obnoxius fiat, et per hoc filius noctis esse incipiat, nec quisquam eorum luce ipsius diei toto vitæ suæ tempore digna perficiat. Unde et Apostolus ad eos qui filii noctis esse cessaverant loquitur : Nos autem, fratres, non sumus filii noctis, sed filii diei (I Thess. v). Ex hoc arguitur quod nunc dixeramus in Græco variare. Siquidem colligitur ex verbis his D. Hieronymi Septuaginta vertisse ήμεις, hoc est die, eo quod caret Græci sexto casu, et ita comperimus plures codices habere, secundum quos, quantum ad hanc partem divi Augustinus et Hilarius suos habent contextus. Alii codices plane habent ήμεις, hoc est dies, quos sequitur Arnobius vetustus auctor. Unum tamen adnotandum est quod eis, quando dicitur nemo in eis, non debeat referri ad dies, sed ad homines : dico si Græcos ac Septuaginta placet tenere. Nam constat apud eos esse masculini generis εν ανδρσι. Secus autem Hebr. quantum ad dies. Hinc D. Hieronymus hoc pacto reddidit : Dies formati sunt, et non est una in eis. Quæ quem sensum habeant in Commentariis explicat, etc. Hunc locum Symmachus transtulit, dies quibus formati sunt, ne una quidem ex eis deest. Et est sensus : Omne tempus ætatis, cui jam ab esordio vitæ istius sunt curricula deputata, certo fine decurrit. Nec una dies aut plus aut minus est quantum, Conditor, esse voluisti. Pellicanus non longe est ab hac sententia. Dies, inquit, observabuntur, et non unus in eis, scilicet est nobis assignatus, ad nostrum arbitrium, sed statuta Periodus vitæ a Deo, præteriri non potest a nobis. Sanctes et Munsterus, aliam faciunt intelligentiam in qua duo concordant. Ille dicit : Diebus multis membra formata sunt, nec fuit unum ex eis tibi incognitum. Hic autem : Quæ per dies formata sunt, cum adhuc nullum eorum exstaret. Paraphrasis Campensis secus aliquanto : Quæ etsi nonnisi multis diebus ad justam magnitudinem excrescere possint, apud te tamen, o Domine,

non est ea dierum varietas, sed unus perpetuus dies. D. Hilarius legit, die replebuntur, indicans quosdam codices habere, die formabuntur. D. Augustinus, omnino aliam habet lectionem, per diem errabunt. In secunda tamen parte conveniunt, nemo in eis. Juxta Hilarium, die, id est Christo, replebuntur apostoli, et nemo in eis præter diem, juxta Augustinum. Per diem errabunt, scilicet infirmi relinquentes diem Christum, et nemo in eis, quia omnes fugerunt. Chaldæus paraphastes, alium refert sensum, in die qua creatus est mundus, a principio creatæ sunt omnes creaturæ, et non in uno die, unico in illis.

VERS. 16. — *Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui, Deus. Omnes fere accedunt præter Sanctem, Munsterum, Campensem ac Nebiensem, et mihi, aiunt, quam pretiosæ fuerunt cogitationes tuæ. Alteram tamen interpretationem non tacet nec improbat Munsterus in scholio ריעה REECA, anceps*

est, commune cogitationibus, sociis vel amicis. Nimis confortatus est principatus eorum. Qui vertunt pro eo quod est principatus, capita aut principes, pauillo distant. Qui vero transtulerant cogitationes in præcedenti clausula, perseverantes in illo modo dicunt summæ earum, videlicet cogitationum, vel secundum Nebiensem, computatio earum. Solus Hieronymus traduxit, pauperes. Ex quo arguitur manifeste ipsum legisse sine aleph ראשם RASCEBEM, ubi habemus ראשם RASCEBEM, id quod et tetigit Eugubinus. Sed cum interpretatur de apostolis, eodem recurrit sensus, ut qui fuerint principes, et paupertatis primarii duces.

VERS. 17. — *Dinumerabo eos et super arenam multiplicabuntur. Nulla est dissonantia apud translatores, nisi quod qui in superiori versu dixerant cogitationes, ad eas hunc versiculum, adaptant tantum mutato genere ac re subjecta.*

VERS. 18. — *Si occideris, Deus, peccatores ; viri sanguinum, declinate a me. Solos invenio Sanctem et Campensem, quibus placuerit distare a lectione Vulgata. Ad hoc tamen non cogeat Hebraismus. Itaque dicunt : Si occideris, Deus, impium, et viros sanguinolentos, quibus dico : Recedite a me.*

VERS. 19. — *Quia dicitis in cogitatione. Pratenis, quoniam loquentur de te in scelere ; Sanctes, qui dixerunt contra te abominationem ; Munsterus et Campensis, itidem. Sed fortasse D. Hieronymus, Pellicanus, translator ad Campensem et Nebiensis acceperunt ימרד יומבועא a radice מרה MAREH, id est rebellis fuit, quia vertunt, contradicent tibi scelerate, aut rebellunt per audaciam, quanquam regula exigit ימרד יומבועא. Alii autem ducunt ab אמר AMAR, deficiente aleph. Deinde למימה למימה, a themate זמם ZAMAM, quod est cogitare scelus. Et cogitatio, de qua in nostra lectione, intelligitur secundum Cassiodorum, deprava. Quod autem habemus sub secunda persona, et si sensus non læditur, eo quod dirigebatur superior sermo ad viros sanguinum, et congrue subdebatur, quia dicitis, etc. Verumtamen colligimus Græcos codices variasse, et ex verbis D. Hilarii, et ex lectione quam comperimus nunc in Græcis exemplaribus. Interpretatus proinde hunc locum D. Hilarius, ait : « Latina translatio dum virtutem dicti ignorat, magnam intulit obscuritatem, non discernens ambigui sermonis proprietatem. Quod enim nobiscum scribitur, quoniam dices in cogitatione, cum Græcis hoc modo est οτι ειπεις εις διαλογισμους, et illud, ειπεις pronuntiatione distinguitur, ut aut dicitis intelligatur, aut contentio. Utrumque enim sub iisdem verbis significatur hoc dicto. Sed hi qui Hebraici sermonis scientiam consecuti sunt, non dicitis, sed contentiones in eo quod ειπεις, translatum est prodiderunt. Et sane ita esse ratio et intelligentia monstrabit. Viri, inquit, sanguinum, declinate a me, ac paucis interjectis : Ut igitur, viri sangui-*

nam sunt, quorum adulans doctrina est, ita et viri sanguinum, quorum dolosa est doctrina. Dolosa autem doctrina hæreticorum, sub nomine Dei blasphema, sub prætextu religionis impia, sub veritatis specie fallax. Quorum in animo et cogitatione, solum contentionis studium persistit, nihil ad salutem hominum laborant, nihil ad spem acquirunt, nihil pacificum cogitantes, ut omnibus his in cogitationibus labor sit, et pugnam meditentur. Hæc D. Hilarius. Cæterum alia est lectio apud exemplaria Græca quæ licuit videre, tametsi eodem tendat *ὅτι ἐπιστάται εἰσι εἰς διαλογισμοὺς*, hoc est quoniam litigiosi sunt in cogitationibus, vel ut alii habent *ἔσσε*, hoc est *estis*. Denique contextus quo utitur D. Augustinus est, *dices in cogitatione*. Et in bonam partem refert, juxta quod adducit magister.

Accipiant vel accipiant in vanitate. *נשן לשן* NASU LASCHANE, a diversis varie redditur. D. Hieronymus, *elevati sunt frustra*. Pratensis similiter ac Nebiensis. Pellicanus vertit sub nomine, *elevatio inanis*. Interpretes pro Cajetano, active ad verbum, *sumpserunt, elevaverunt frustra*. Sed Sanctes, Munsterus, Campensis addiderunt quod eis videbatur, utpote *nomen tuum*. *Assumpserunt in vanum nomen tuum*, dicit Sanctes; Munsterus, *assumiturque nomen tuum frustra*; Campensis, *usurpabant contemptum nomen tuum*; Chaldæus, *qui jurant in vanum patroni inimicitie tue*. Denique nostra lectio respondet veritati Hebraicæ, quanquam non servatur verbi tempus. Cæterum, ut dicit Sanctes, potest esse hic *נשן* NASU, pro *נשן* NASEU.

Civitates tuas. Omnes translationes præter eam quæ est Pellicani habent *hostes vel adversarios tuos*, in casu convenienti regimini. Certe *עריך* ARECA,

A potest esse ab *עריך* OR, quod est *inimicus*, vel ab *ערי* IR, quod est *civitas*. Pellicanus quidem habet *civitates*, sed pronomen *tuas*, non *suas*, ut in Hebræo. Verum sicut in Græco oportuit variare exemplaria, cum nunc legamus *τὰς πόλεις σου*; veteres autem Latini cujusmodi sunt D. Augustinus, Hilarius, Arnobius, Cassiodorus legerunt *civitates suas*, sic non minus probabile est contigisse Hebræo.

VERS. 22. — *Interroga me*. Interpres Latinus videtur legisse in Græco *αἰτησον*, id est *pete*, pro *ἔτασον*, id est *examina, scrutare*. Hebr. *בדני* BODNENI. Sed Hilarius et Arnobius scribunt *interroga me*, cum Vulgata lectione.

Semitas meas. *שערי* SARCAPAI, hoc est *cogitationes meas*. Et hæ profecto sunt mentis institutiones, quæ non absurde *semitæ cordis* dicuntur. Affectibus etenim quasi quibusdam pedibus ingreditur anima. Unde Chaldæus interpres, *cognosce affectus meos*.

B VERS. 23. — *In via æterna*. Ita D. Hieronymus et aliquot alii. Pratensis, Sancier et interpretes pro Cajetano, vertunt *per viam sæculi*, aut *mundi*, cum tamen testificetur D. Hieronymus ad cap. 1, ad Gal.

עלם OLAM, maxime cum *vau* dici de 300 æternitate: Denique haud scio quid sibi velit Paraphrasis Campensis, *puniar æquo animo, ut more aliorum impiorum occidas me*. Verum Eugubinus docet esse Hebraicam dialecton, ut sit *imprecatio*. Si cum in piis sentio, *duc me in viam mundi*, id est in mortem ad quam totus mundus contendit. Et hoc est quod dicit Chaldæus, *deduc me in via rectorum mundi*. Hæc tamen non satis quadrant sententiæ Hieronymi, nec sanctorum expositioni.

PSALMUS CXXXIX.

PSALMI TITULUS: « IN FINEM PSALMUS DAVID. »

Eripe me. Titulus: *In finem psalmus David*. [Aug.] Per David hic intelligitur Ecclesia, quæ est corpus Christi. Et est hic conquestio et gemitus et oratio corporis Christi, inter malos constituti, nondum habentis in re, sed in spe bonum, ubi est plena exultatio. In hoc ergo psalmo sonat vox corporis Christi: Hæc est vox nostra, si tamen sumus in corpore Christi ubi quisquis non fuerit in eis erit, inter quos illud corpus gemit, aut membrum Christi, aut hostis Christi erit. Et est sensus tituli: *Psalmus hic dirigens nos in finem*, id est in Christum, est *David*, id est Ecclesiæ, quæ hic loquitur.

Intentio: [Cassiod.] Monet ut contra mala sæculi ad Deum oremus. Modus: Tripartitus est psalmus. Prius proponit qui hostes, quæ mala movent, opponens eis preces. Secundo dicit quod auxilium habeat contra mala, ibi, *dixi Domino*. Tertio quæ sint mala inimicorum aperit, ibi, *caput circumitus*, etc. Ecclesia ergo inter malos laborans, clamat: O

VERS. 1. — « Eripe me, Domine, ab homine malo; « a viro iniquo eripe me. »

Domine, eripe me ab homine malo, [Aug.] non ab uno, sed a toto genere malorum, cum principe suo diabolo, qui et homo dicitur in figura. Unde: *Inimicus homo hoc fecit qui supereminavit zizania* (Matth. XIII); et vir dicitur, quia fortis ad nocendum, unde subdit: *A viro iniquo eripe me*. Vir iniquus est qui nocet, omnis autem malus nocet.

C Unde cum dixisset, ab homine malo, quasi exponens subjunxit, a viro iniquo, volens significare quod omnis malus iniquus sit qui nocet sibi vel alii. Alii quidem nocet, vel mox ut malus est vel postea. Sunt enim quidam mali, qui non videntur iniqui, quia non sunt sævi, non sunt asperi, non sunt persequentes, et pressuras hominibus non facientes; sed tamen luxuriosi, ebriosi, voluptatibus dediti: qui etsi aliis nocere non videntur, sibi tamen nocent, et ita non sunt innocentes. Innocens enim est, qui nec sibi, nec aliis nocet. Si quis tamen alte consideret, etiam aliis nocet, saltem exemplo, quia vivit tecum, et ad id quod agit te invitatur, postea vero nocebit, et opere. Cum enim quod habet voluptuose vivendo consumpserit; D postea rapit aliis, quod effundere possit. Ex voluptate ergo et luxuria, quibus aliis nocere non videbatur, procedit quo te pungit, sicut spinæ in radice sunt lenes, sed inde procedit quod pungit. Incendatur ergo radix, et non est unde procedat spinæ. Ita dum aliquis voluptuose vivit, nulli nocere videtur, sed post rapit, quod effundit. Corrigatur ergo voluptas tanquam radix, et non nascetur rapina quæ pungat velut spinæ. Deinde qualiter mali persequuntur, exsequitur. [Alcuin.] Impugnans tribus modis, scilicet lingua, manu, corde, et de corde præmittit dicens:

VERS. 2. — « Qui cogitaverunt iniquitates a corde, tota die constituebant prælia. »

Qui cogitaverunt. [Aug.] Quasi dicat : Eripe me a populo malorum, qui etsi in labiis plerumque bona præterant, tamen *cogitaverunt iniquitates in corde*, ab his maxime eripe, facilius enim vitaretur aperta inimicitia quam occulta. Ille enim difficile vitatur, qui in labiis bona portat, et in corde mala occultat, quia nulla pestis efficacior quam familiaris inimicus et hi tales *tota die*, id est continue *constituebant praelia*, id est schismata et hæreses, contra quæ pugnarem. De cordibus enim talium, bella semper perveniunt, etsi verba sint pacata. Per hoc quod ait, *tota die*, [Cassiod.] continua eorum nequitia ostenditur, non lassata per moram, deinde qualiter lingua persequantur, ostendit :

VERS. 3. — « Acuerunt linguam suam sicut serpentes; venenum aspidum sub labiis eorum. »

Acuerunt linguas suas, [Cassiod.] id est verba nequitie suæ polluerunt, addit *sicut serpentes*. [Aug.] Congruè comparat eos serpentibus. In serpente enim astutia et dolus nocendi est. Ideo et serpit, non habens pedes ut audiatur dum venit. In itinere lenis est tractus, sed non rectus. Sic ergo mali serpunt ad nocendum, sub leni contactu verborum habentes occultum venenum. *Venenum aspidum*, id est venenum insanabile, est *sub labiis eorum*. In labiis alia habent. [Hilar.] Deinde de persecutione quæ fit manu, id est opere, subdit dicens :

VERS. 4. — « Custodi me, Domine, de manu peccatoris; et ab hominibus iniquis eripe me. »

Custodi me, Domine, de manu peccatoris, [Cassiod.] id est diaboli, quia validus est ad nocendum, unde princeps mundi dicitur [Joan. xi]. Ideo, iste petit custodiri ab eo, quia per multa diabolus fallit, quæ iste per se nequit precavere; et *ab hominibus iniquis*, id est a membris ejus, per quos conatur, quod per se nequit, *eripe me*, ut non noceant. Non dico in causis sæculi, sed in via Domini. Unde subdit :

VERS. 5. — « Qui cogitaverunt supplantare gressus meos: absconderunt superbi laqueum mihi. »

Qui cogitaverunt supplantare gressus meos, [Cassiod., Aug.] id est decipere a via Dei, scilicet retrahere, per hoc quod ait, *supplantare*: nota quod vitinas viæ Dei foveas parant. Deinde qui sunt inimici ostendens subdit, *absconderunt superbi laqueum*, id est, muscipulam *mihi*; superbi hoc nomine breviter totum corpus diaboli ostendit et explicavit. Inde scilicet *ex superbia est*, quod et justos plerumque dicitur, cum sint iniqui. Inde est quod nolunt confiteri peccata. Inde etiam est quod invident veris iustis. Omnis enim superbus et invidus est, sicut *abolus* qui invidit homini quod perdidit. Quia *sim* amisit regnum, hominem illuc pervenire non potest, et id agit nunc, ut homo illuc non perveniat, unde ille ejectus est.

VERS. 6. — « Et funes extenderunt in laqueum; juxta iter scandalum posuerunt mihi. »

Et illi superbi quid fecerunt? Ecce extenderunt funes vel restes in laqueum mihi, [Aug.] id est peccata sua, quæ mihi suadent facere, de quibus dicit Isaias: *Væ his qui trahunt peccata, sicut restem longam* (Isa. v). Restes dicuntur peccata, quia in peccatis perseverantes addunt peccata peccatis; et cum deberent accusatione peccati sui corrigi, defensione duplicant, ut qui defendit quod male egit, et plerumque aliis peccatis vult esse munitus propter illa quæ commisit; fecit adulterium: et ne occidatur parat homicidium; addit peccato peccatum, scilicet adulterio addit homicidium, et pro illo rursus forte veneficium, et ita producitur restis, non utique de rectis, sed de tortis filiis, ut sit ei unde in fine ligentur manus et pedes, et mittatur in tenebras exteriores. Hos igitur funes, extenderunt mihi, dicit vir iste justus: ubi extenderunt? ecce: *Juxta iter*, vel, *semitas scandalum posuerunt mihi*. Juxta dicit iter, non in itinere. Iter sunt præcepta Dei. Non ergo ex eas a via Dei, id est a præceptis Dei, et non ruis in scandalum.

PARS II. Διάψαλμα. VERS. 7. — « Dixi Domino: Deus meus es tu; exaudi, Domine, vocem deprecationis meæ. »

Dixi Domino. [Aug.] Secunda pars, ubi dicit quod auxilium sit contra prædicta mala: quasi dicat: Tot modis mali impugnant, et quod remedium est tibi inter tot mala, quid restat in his periculis? Clamare ad Dominum. Ideoque ego clamans, *dixi Domino: Deus meus es tu*. Illi homines sunt, et non mei; tu vero es Deus et meus. Magna fiducia hoc dicit. Et si omnium sit Deus, per recreationem, proprie tamen est Deus eorum qui eo fruuntur, deinde petit dicens: *Exaudi, Domine, vocem deprecationis meæ*. Non aliud quæro. Vocem deprecationis meæ, non simpliciter dicit deprecationem meam, sed quasi evidentius exprimens, affectum animi sui, ait, *vocem deprecationis meæ*. Sunt enim deprecationes malorum sine voce, quia ex bono cordis affectu non proveniunt; deprecatio justorum vero vocem habet, quia ex medulla dilectionis procedens digna est auditu. Vox enim proprie hominum est et animatorum. Sonus vero cæterorum est. Qui ergo precantur Deum, et non de Deo bene sentiunt, sonum habent et non vocem, quia et ibi vita non est, id est affectus charitatis. Qui vero de Deo bene sentiunt eorum deprecatio habet vocem, quæ est vita et anima deprecationis. Talis itaque dicit: O

VERS. 8. — « Domine, Domine, virtus salutis meæ, obumbrasti super caput meum in die belli. »

Domine, Domine, [Aug.] id est verissime Domine, non ut homines domini sunt, qui emunt sacello, tu vero sanguine tuo. Tu, inquam, exaudi, qui es *virtus salutis meæ*, id est qui das vires salutis meæ, id est perseverantiam, qua sim salvus. Hoc dicit iste, quia videbat pericula, videbat mala abundantia, pro quibus refrigescit charitas et abundat iniquitas [Matth. xxiv], sed et vidit solatium, scilicet

quod qui perseveravit usque in finem, hic saluus erit (ibid.). Perseverantia igitur ad virtutem pertinet. Quia ergo difficile est in longinqua via perseverare, ait: Tu es virtus salutis meæ, id est tu das vires perseverandi, ut perseverando sim salvus. Et unde spero quod est virtus, quia in die belli, scilicet dum pugno contra filios et contra legem membrorum, obumbrasti super caput meum, id est in pugna qua luctor foris contra fictos, et intus contra legem membrorum gratia tua me refrigerat. Ad hoc autem valebit mihi hoc obumbraculum, ut

VERS. 9. — « Non tradas me, Domine, a desiderio meo peccatori, cogitaverunt contra me, ne derelinquas me, ne forte exaltentur. »

Non tradas me, Domine, peccatori, [Aug.] id est diabolo a desiderio meo, id est ut æstum non patiar a me ipso, a desiderio meo, quo locus fit diabolo, sine quo nihil facit quantumcumque sæviat hostis. Quod ut exemplo clarius fiat: ecce diabolus proponit lucrum, ut trahat te ad fraudem. Non habebit lucrum, nisi fraudes. Lucrum esca est; fraus laqueus est, quo capiaris, si fraudem feceris. Quem ergo vicit desiderium, cadit in laqueum, sed æstum desiderii, contemperat umbraculum Dei, et nusquam est locus diabolo, nisi ex tuo desiderio. Ideo iste ait: Non tradas me, Domine, a desiderio meo peccatori, id est non sinas me tradi per meum desiderium diabolo. [Cassiod.] Taliter dicitur hic tradere qualiter Apostolus dicit: Tradidit illos Deus in desideria cordis eorum (Rom. 1). Tradidit quidem relinquo, sinendo tradi, non malitiam impertiendo. Hoc autem ne fiat, scilicet ne tradatur a desiderio suo peccatori, probabilis res sequitur, ut sicut illi faciunt in malum consilium, ita virtus Dei det auxilium. Cogitaverunt inimici contra me, et tu, o Domine, ne derelinquas me, ne forte illi exaltentur, [Aug.] id est ne de me victo triumphent et gaudeant. Seducto enim homine, gaudet et triumphat diabolus et sui. Unde alibi: Exsultabunt, si motus fuero (Psal. xii).

PARS III. Διάψαλμα. VERS. 10. — « Caput circuitus eorum; labor laborum ipsorum operiet eos. »

301 Caput circuitus. [Aug.] Tertia pars ubi dicitur quæ sint mala inimicorum, quasi dicat: Me tegit umbra tua in die belli, sed illos tegit caput circuitus eorum, id est superbia, mali eunt in gyrum erroris, ubi est iter sine fine. Huius circuitus superbia est caput, quia initium omnis peccati superbia est. Et quia omnis superbus fictus est, et omnis fictus mendax, ideo subdit: Labor laborum ipsorum, id est mendacium, operiet eos, id est proteget eos et defendet. Mendacium recto dicitur labor; laborat enim qui fingit quid dicat: veritas autem facile dicitur. Vel, labor laborum ipsorum, id est falsa et mendax assertio eorum, operiet eos, [Cassiod.] quia de sua falsa assertione superantur. Vel ita: Tu, Domine, es mihi umbraculum, sed caput eorum, scilicet qui cogitant contra me mala, est circuitus, id est

diabolus qui nunquam recte incedit, et error et temporalia. Et, labor laborum ipsorum operiet eos: hoc non mutatur, et præterea

VERS. 11. — « Cadent super eos carbones, in ignem dejecies eos, in miseriis non subsistent. »

Cadent super eos. [Haym.] Hic in terra, antequam veniat ignis æternus carbones, scilicet ignis concupiscentiæ, iræ et luxuriæ. Et in ignem, id est in illos carbones, dejecies eos, id est permittes dejecti. Et dicit idem carbones et ignem. [Aug.] Vel secundum aliam litteram, cadent super eos carbones ignis in terra, et dejecies eos, id est in hac vita, antequam veniat ignis æternus. Cadent super eos carbones ignis, scilicet sancti qui ex mortuis revixerunt: qui cum essent tenebræ aliquando, nunc sunt autem lux in Domino (Ephes. v); qui cum alios accendant, alios deiciunt. Et dejecies eos, scilicet malos. Cum enim vident mali sanctos lucere invident eis, et sic sancti super eos cadunt, quia ex bona vita et prædicatione ipsorum, mali ruinas incurrunt. Unde Apostolus: Aliis sumus odor vitæ in vitam, aliis odor mortis in mortem (II Cor. 11). Et hi tales in miseriis huius sæculi non subsistent, quia in his miseriis impatientes cadunt, id est desiciunt, quas boni patienter transeunt. Vere non subsistent, quia

VERS. 12. — « Vir linguosus non dirigetur in terra; virum injustum mala capient in interitu. »

Vir linguosus, [Aug.] cui voluptas est loqui, nec attendit quid dicat: non dirigetur in terra hac, id est in hac vita. Vir linguosus namque amat mendacia, non cavens quid loquatur. Ideoque non potest fieri ut dirigatur. Quisquis ergo vult dirigi, magis oportet audire quam loqui, sicut Jacobus ait: Sit omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum (Jac. 1). Nam si quis vera dicat, sed præter necessitatem, vir linguosus est. Perfectius igitur esset omnes audire sponsum, ut Joannes qui non tantum gaudebat quod docebat, quantum quia audiebat, ait: Amicus sponsi stat, et audit, et gaudio gaudet propter vocem sponsi (Joan. iii). Sed propter imperitos necesse est loqui aliquando ut doceantur. Qui ergo semper vult docere, semper vult imperitos habere quos doceat. [Aug.] Gaudium ergo sit taciturnitatis, et sponsum audiendi in voluntate vox doctrinæ sit in necessitate, et ita non erit vir linguosus, qui nunquam dirigetur. Intus audiendum est a veritate, ut intremus in gaudium Domini, sicut dictum est servo fideli: Intra in gaudium Domini tui (Matth. xxv). Quem vero delectat loquendo foras exire tumidus est: et quia foris est quod amat, mittetur in tenebras exteriores. De interioribus ergo sit gaudium, de exterioribus necessitas, non voluntas. Virum injustum; quasi dicat: Non modo non dirigetur vir linguosus, sed et mala capiet virum injustum etiam et justum. Sed injustum capient in interitu; quasi dicat: Omnes volunt se abcondere a malo, quod etiam et boni fugiunt; sed malum capit omnes bonos, non ad interitum, quia modo et anima coronatur, et in posterum caro repara-

bitur. Malos vero capit ad interitum, quia in miseris non subsistent; quod non sit inopi, qui etsi capitur malis, non tamen in interitum. *Flagellat enim Deus omnem filium quem recipit* (Hebr. XII). Hæc mala modo sunt malis, sed et de futuro.

VERS. 13. — « Cognovi quia faciet Dominus iudicium inopis, et vindictam pauperum. »

Cognovi quia Dominus tandem faciet, etsi non modo facit. Faciet dico iudicium inopis qui esurit iustitiam, quærit et pulsatur; et faciet vindictam, [Aug.] vel, causas, alia littera, pauperum spiritu.

VERS. 14. — « Verumtamen iusti confitebuntur tibi, Domine, et habitabunt recti cum vultu tuo. »

Verumtamen iusti. [Aug.] Hic est conclusio psalmi, ubi dicit, quod si boni liberati sunt, et de inimicis vindicati, non sibi dant, sed Deo. Unde et habitabunt cum eo; [Cassiod.] quasi dicat: Et licet boni modo sint afflicti, verumtamen iusti confitebuntur, hic inter gravia, quod laudabilis est; et maxime in futuro, dum et causas eorum et iudicium facies. Confitebuntur, dico, nomini tuo, [Aug.] quia meritis suis nihil tribuent, sed tuæ misericordix. Vel ita sunt, recti: qui enim ad se flectit cor, torquet; qui vero intendit in Deum, dirigit. Et ideo ibi in eis requies, ubi cor habent. Unde addit: Et habitabunt. Ii quibus male erat in vultu suo, in cuius sudore pacem ederunt. Habitabunt cum vultu tuo, quia Deum trinum, prout est, videbunt, et tunc detergo sudore finitisque laboribus, perenni lætitia implebuntur. Et ideo nihil timetur ab eis in mundo.

COLLATIO IN PSALMUM CXXIX, « ERIPE ME, DOMINE, AB HOMINE MALO, A VIRO, » etc.

VERS. 9. — *Ne tradas me, Domine, a desiderio meo peccatori. D. Hieronymus et fere cæteri, vertunt, ne des, Domine, desideria impii, aut ne perficias, Domine, desideria impii. Sed quia Septuaginta subaudiunt voluerunt pronomen, me, quod non raro*

fit Hebræis, aut aliud si commodum est, ob id paulo diversum reddiderunt sensum. Pellicanus est cum Septuaginta, non des me, Domine, desiderio impii. Sed et Septuaginta videntur in voce אֲרִי אֲרִי accepisse men servile in principio, et iod in fine, ubi legimus אֲרִי אֲרִי אֲרִי אֲרִי, a radice אֲרִי אֲרִי, desideravit.

Cogitaverunt contra me. D. Hieronymus, scelus ejus; vel, ut alii habent, nefarium cogitatum ejus, seu quid simile. Certe Septuaginta videntur legisse אֲרִי אֲרִי ZEMAMAI, quod potest esse cogitationes contra me. Sed habemus nunc per vau, litteram forma paulo distantem ab ipso iod, אֲרִי אֲרִי ZEMAMO,

Ne derelinquas me. Hebr. אֲרִי אֲרִי AL TAPHEQ, ubi quoquomodo vertere volueris, juxta diversam vocabuli significantiam in conjugatione hiphil, aliquid conveniens foris emendicandum est. D. Hieronymus vertit, ne effundas, sive ne effundantur, scilicet in opus. Et Sanctes traduxit, ne perficias; Praten-sis, ne consummes; Munsterus, non permittas progredi. Et quia id verbi in conjugatione quam dicunt Cal. significat quandoque impingere, idcirco recte ad verbum hic verteris, ne facias impingere, videlicet me, quod idem valet, ne derelinquas me.

VERS. 10. — *Caput circuitus eorum. Recentiores vertunt, caput aut principem circumdantium me, sicque sunt cum sensu nostræ lectionis. D. Hieronymus, aliud secutus est, cum ait: amaritudo convivarum meorum. Siquidem אֲרִי אֲרִי ROSCH, homonymum est, ad caput, principem, et amaritudinem. Quod sive intelligas de superbia, sive de ipso diabolo, nihil non quadrat. Deinde si אֲרִי אֲרִי MESIBAI, traxeris a themate אֲרִי אֲרִי SABAB, recte est circumdantium me; si autem a אֲרִי אֲרִי significat juxta Hieronymum, convivas meos.*

VERS. 11. — *In miseriis non subsistent. Alii in foveas, ut referatur ad verbum superius, dejicies. Deinde dicunt, non resurgent, aut ut non resurgant. Non variatur intelligentia, qua indicatur desperabilis miseria, per foveas profundas, a quibus nemo potest exurgere, אֲרִי אֲרִי בְּמַחְמוֹרֵי בַּיָּם BEMAHAMOROTI BAL IAQUMU.*

VERS. 12. — *Virum injustum mala capient in interitu. Sic etiam ad verbum Hieronymus. Alii verbis mutatis eundem sensum referunt. Virum iniquum malum venabitur in expulsionibus seu præcipitationibus. Venatio est captio præcipitationis, damnatio æterna. Hinc Chaldaeus paraphrastes, virum pravum et malignum venabitur angelus mortis, et detruet in gehennam.*

PSALMUS CXL.

PSALMI TITULUS: « PSALMUS DAVID. »

Domine, clamavi. Titulus. Psalmus David. [Aug.] Psalmus iste subobscurus est. Sunt enim in Scripturis sanctis profunda mysteria, quæ ad hoc absconduntur, ne vilescant; ad hoc quærentur, ut exerceant; ad hoc aperiuntur, ut pascant. Scriptura enim sacra si nusquam aperta esset, non te pasceret; si nusquam occulta, non te exerceret. Hic tamen non alia dicuntur quam in aliis psalmis dicta sunt, sed eadem, licet diverso modo. Ideo eadem, quia oportet sæpius commemorari quod cogit mundus oblivisci. Ideo etiam divina multipliciter dicta sunt, ut varietas locutionis, fastidium tolleret veritatis. Illud autem de quo hic et in aliis psalmis tractatur, est charitas; charitas vero et amor est, sed non quilibet. Est enim amor æthereus; est et amor tartareus. Amant enim se invicem mali; sed iste

amor tartareus est. Alia est charitas Christianorum qua Deum propter se, et proximos propter Deum diligunt, quam Paulus diffinit dicens: *Finis præcepti est charitas, de corde puro et conscientia bona, et fide non ficta* (Philipp. I). Alibi vero quasi scientibus loquens dicit: *Finis legis est charitas* (Rom. XII): et non dicit ibi quæ charitas, quia alibi dixit. Non enim omnia ubique dici, aut possunt, aut debent. Ideoque ibi non dixit, qualis charitas sed ibi determinavit ubi addidit, *de corde puro, et conscientia bona, et fide non ficta*. Purum autem cor in charitate habes secundum Deum, quando diligis hominem qualiter et te ipsum debes diligere; quod non est inter malos. Hæc autem charitas nos Christo compaginat. Per charitatem namque, quasi unus homo est caput et corpus; proprium vero capituli est loqui pro omnibus membris, sicut lingua nostra

personam omnium membrorum suscipit. Ipsa enim pro omnibus verbo fungitur, dicens pro pede : Calcas me ; et pro manu : Vulnerasti me. Ita et Christus, qui est caput pro membris loquitur, cum quibus est unum. Caritas enim unum facit nos cum Christo. Sive ergo caput loquatur sive membra, sive quod dicitur capiti conveniat, sive membris Christus loquitur ; sed in voce ejus quisque agnoscat suam, tanquam hærens in Christi corpore. Aliquando enim dicit quod sibi soli competit, non tamen separat se a verbis nostris ; sed a suis propriis ad nostra redit, et a nostris, interdum ad sua propria transit. Christus ergo per totum hunc psalmum loquitur sive in sua, sive in persona membrorum [Cassiod.]. Intentio : Monet ad Deum clamare. Modus : Bipartitus est psalmus. Primo sciens Propheta hominem implicari peccatis, orat ut audiatur subdens a quibus maxime vult liberari. Secundo dicit quod a justo correptus, spernet falsos laudatores, ibi, *corripiet*, etc. In persona ergo hominis peccatis circumventi, ait : O

VERS. 1. — « Domine, clamavi ad te, exaudi me ; intende voci meæ, cum clamavero ad te. »

Domine, clamavi, [Cassiod., Aug.] jam diu *ad te* : quid clamavi ? *Exaudi me*, et item adhuc clamo *intende voci meæ* ; quando ? *Cum clamavero ad te* intentione cordis. Nondum enim finitus est clamor, quia nondum finita est tribulatio. Si finita est tribulatio, finitus sit et clamor. Si vero manet usque ad finem sæculi, nunquam cessit clamor, o Domine,

VERS. 2. — « Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo ; elevatio 302 manuum mearum sacrificium vespertinum. »

Oratio mea, [Cassiod.] igne charitatis incensa *dirigatur in conspectu tuo sicut incensum*, id est sit tibi incensum, id est bonus odor, in cujus figura in veteri lege incensum dicebatur offerri in odorem suavitatis Deo (*Exod. xxix*). *Et elevatio manuum mearum*, [Alcuin.] id est operatio mea bona, quæ fit pro æternis, sit tibi *sacrificium vespertinum*, id est placeat tibi, ut sacrificium quod in veteri lege offerebatur, quod erat acceptabilius (*Num. xxviii*), quia figura erat illius veteri sacrificii, quod in fine mundi in cruce est oblatum. [Cassiod.] In lege namque sacerdos jugiter et mane et vespere offerebat, scilicet quod in vespere offerebatur dignius erat ; vel quia vespera nostra finis est vitæ, potest sacrificium dici vespertinum pœnitentia, quia in fine mundamur. Et est elevatio manuum mearum sit tibi sacrificium vespertinum, id est opera mea bona sic tibi sint accepta, ut pœnitentia quæ agitur in vesperam, scilicet in fine vitæ, in quo si perfecte offerimus recte purgamur. Hoc dicit, ut nemo desperet, qui in fine pœnitet. [Aug.] Vel de Christo potest accipi hoc. Hoc enim de capite omnes intelligunt, qui ad vesperam animam posuit recepturus, non amisit invitus ; sed tamen nos ibi figurati sumus. Quod enim illius pependit in ligno, de nobis accepit. Vespertinum ergo sacrificium est passio Christi, oblatio vi-

ctimæ salutaris, quod fecit in resurrectione manuum matutinum. Oratio ergo pure directa de corde fidei, tanquam de ara sancta incensum surgit. Et elevatio manuum mearum in cruce expansarum est sacrificium vespertinum, quia tunc animam deposuit. Deinde subdit ex voce corporis : Et o

VERS. 3. — « Pone, Domine, custodiam ori meo : et ostium circumstantiæ labiis meis. »

Domine, pone custodiam ori, [Cassiod.] vel, *cordi meo*, ne iniqua cogitet, et pone *ostium circumstantiæ labiis meis*, ne stulta promat. [Alcuin.] Et dicitur hoc a simili illius qui circumstat ostium, ut non intret vel exeat, cui non licet. Dicit enim Jeremias : *Mors intravit per fenestras nostras* (*Jer. ix*). Et Petrus ait : *Adversarius noster diabolus tanquam leo rugiens circumit, quærens quem devoret* (*I Petr. v*). [Cassiod.] Et nota quod et cordi et ori petit apponi custodiam. Duplici enim munimine opus est, ut nec cogitatio iniqua sapiat, nec prava voluntas in fatua verba erumpat. Vel ita : Pone custodiam ori meo, ne incongrua verba exeant, et ostium *continentiæ*, alia littera, labiis meis, non dixit claustrum *continentiæ*, sed ostium. Ostium et clauditur et aperitur : ita et ostium labiorum aperiat ad confessionem peccati, et claudatur ad excusationem, et ita erit ostium *continentiæ* non ruinæ. Ad quid prodest hoc ostium ? ad hoc, ut

VERS. 4. — « Non declines cor meum in verba malitiæ, ad excusandas excusationes in peccatis. »

Non declines cor meum, o Deus. Hoc Christus dicit ex persona Ecclesiæ. [Aug.] Cum enim unum ex membris hoc orat, ipse orat, ut cum alibi dicit in persona membrorum : *Saule, Saule, quid me persequeris ?* (*Act. ix*). Et item : *Esurivi et non dedistis mihi manducare* (*Matth. xxv*). Ita et hic, *non declines cor meum*, id est meæ Ecclesiæ, cor utique corporis mei, in *verba malitiæ*, scilicet ad excusandas excusationes in peccatis, quasi omnia casu agantur.

VERS. 5. — « Cum hominibus operantibus iniquitatem : et non communicabo cum electis eorum. »

Cum hominibus operantibus iniquitatem, [Cassiod.] id est sicut excusant homines qui operantur iniquitatem. Et est sensus : Ad hoc pone ostium ut non excusem peccatum meum, quod summum vitium dominatur hominibus, unde tardius pœnitent. Unde in libro Regum dicitur : *Quasi peccatum ariolandi est repugnare, et quasi scelus idololatriæ est nolle acquiescere* (*Reg. xv*). Nota quod ait, ad excusandas excusationes in peccatis. [Aug.] Hæc est consuetudo imprudentium, ut deprehensi primum per aliqua falsa se excusent, et inde convicti alia quærant, temporari, vel necessitati mala imputantes, nequando veritati cedant. *Et non communicabo* ; quasi dicat : Non declines cor meum. Et si hoc fuerit, ego *non communicabo*, vel, *combinabor cum electis eorum*, non Dei, id est non ero socius eorum. Electi eorum sunt, qui se justificant cæterosque despiciunt, ut Pharisæus qui dicebat : *Non sum sicut cæteri hominum*, etc. (*Luc.*

xviii), qui peccata defendant, quibuscunque modis. Cum talibus non vult iste combinari, id est sociari, ne impediatur ab eis. [Cassiod.] Combinari enim proprie dicuntur, quando duo rei simul uno vinculo ligantur, ut alter alterum impediatur, ne sit fuga libera.

PARS II. VERS. 6. — « Corripiet me justus in misericordia et increpabit me; oleum autem peccatoris non impinguet caput meum. »

Corripiet me. [Cassiod., Aug.] Secunda pars, ubi fidelis iste jam econtra a justo correctus, spernit falsos laudatores, malis verbo et moribus profuturus, in qua parte etiam custodiri petit; quasi dicat: Non communicabo cum illis, ut defendam peccata; sed potius justus corripiet me, et increpabit me in misericordia. Non enim odit qui arguit, et eo magis arguit quia non odit. Justus iste Christus est vel quilibet frater, vel ipse idem secundum interiorem hominem corripit se secundum carnem quasi uxorem. *Oleum autem peccatoris*, id est falsa laus adulatoris et simulata dilectio, quæ mentes a rigore veritatis emollit ad noxia, non impinguet, vel, impinguabit, *caput meum*, id est mentem meam; id non crescit caput meum de adulatione falsa, non me delectat oleum peccatoris. Inde est quod et homines cum falsa laude aliquem irriserint, de illo dicunt: Unxi illi caput. Amet ergo fidelis argui a viro justo in misericordia, et non laudari a peccatore cum irrisione. Habeat secum conscientiam oleum, quod prudentes virgines secum portabant (*Matth. xxv*): non quærat oleum peccatoris.

VERS. 7. — « Quoniam adhuc et oratio mea in beneplacitis eorum; absorpti sunt juncti petrae juncitum dices eorum. »

Quoniam adhuc; [Rem.] quasi dicat: Non impinguet caput meum, et ita vere erit, *quoniam adhuc futurum est hoc quod dicam, et quid est illud? Ecce, et oratio mea erit in beneplacitis eorum*, id est illi peccatores orabunt pro æternis ut ego. [Aug.] Vel ita conjunge: Non communicabo cum malis, corripiet me justus, quoniam adhuc, exspecta, et oratio mea, erit in beneplacitis eorum. Primis temporibus vituperabantur Christiani, sed adhuc exspecta. Et oratio mea, erit in beneplacitis eorum, id est venit tempus, quo placebit eis oratio mea, ut dicant: *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* (*Matth. vi*). Et item: *Habemus apud Patrem advocatum Jesum* (*I Joan. ii*). Et oratio mea, id est mei capitis, scilicet oratio quam ipse docuit, vel qua ipse interpellat pro nobis, erit in beneplacitis eorum, id est beneplacebit eis. Et etiam *judices eorum*, id est potentes, docti, qui de moribus judicant, ut Plato, Aristoteles, Pythagoras *absorpti sunt juncti petrae*, id est comparati Christo crucifixo. Vel absorpti sunt juxta petram, alia littera. Idem sensus est, id est juxta Christum, id est comparati Christo, per se videntur aliquid dicere, sed junge,

A id est compara illos Christo, et nihil sunt; mortui jacent; stulta sapientia eorum est (184). Surrexit enim Christus, et omnes eum colunt. Christus vincit, Christus regnat, Christus imperat, in cujus rei figura serpens Moysis dracones magorum devoravit, quia sapientia Christi *stultam fecit sapientiam hujus mundi* (*I Cor. i*). [Aug.] Quid ergo de eis erit? Ecce ipsi tandem

VERS. 8. — « Audient verba mea quoniam poterunt; sicut crassitudo terræ erupta est super terram. »

Audient verba mea. Quare audient? *quoniam ipsa verba poterunt*, [Aug.] vel prævaluerunt, id est potentiam habent, et prævaluerunt verba mea verbis eorum. Si enim illi locuti sunt diserte, ego vere. Aliud est laudare loquacem, aliud commendare veracem. Præterea verba mea prædicant, qui pro eis nec mori timent, secundum illud: *Ecce ego mitto vos sicut oves in medium luporum* (*Matth. x*); et: *Nolite timere eos qui occidunt corpus, etc.* (*Ibid.*); ac si diceret: Nolite timere mortem. Quid ergo mortem illorum fecerunt? *Ecce sicut crassitudo terræ, etc.*; quasi dicat: Prosunt verba mea eis; prosunt etiam mortes. Et hoc per simile ostendit, quia sicut crassitudo terræ *erupta est*, vel dirupta est *super terram*. Unde proventus fertilitatis evenit, licet vilis sit res, ita

VERS. 9. — « Dissipata sunt ossa nostra secus infernum, quia ad te, Domine, Domine, oculi mei; in te speravi, non auferas animam meam. »

Ossa nostra, id est corpora testium Christi *dissipata sunt*, [Aug.] id est ex dissipatione ossium nostrorum summa utilitas venit. Et est congrua comparatio. Crassitudo enim terræ est quædam contemptibilia, unde terra tamen accipit pinguedinem: sic ex eo quod contempsit mundus, accepit pinguedinem, unde seges Ecclesie feracius pullularet. Hæc est mors sanctorum, quæ contemptibilis est sæculo, sed pretiosa agricolæ, id est Christo, qui novit ibi utilitatem, et uberem succum, unde crevit Ecclesia. Contemptibilia enim mundi elegit Deus, et ea quæ non sunt, ut ea quæ sunt evacuentur ex illis (*I Cor. i*). Modo jam saginata est terra, exurgente segete Ecclesie. Vide sane quomodo nobile et præcipuum mundi humiliatum est. Imperator venit Romam, quo festinat? Ad palatium imperatoris, an ad memoriam piscatoris? Utique piscatori hominum supplicat. *Secus infernum*; [Gl. int.] quasi dicat: Dissipata sunt ossa nostra, et hoc, secus infernum, id est pro velle profundorum, id est pro voluntate eorum qui sunt inferni, id est profundi in vitiis. Vel secus infernum dicit, non in inferno, quia etsi communi forte moriuntur, non tamen descendunt in infernum ut mali, sed vita æterna datur illis. Vel ita ab illo loco: *Absorpti*, ubi agit de contradicentibus Christo et Ecclesie, scilicet de hæreticis et schismaticis; quasi dicat: Oratio mea placebit eis, quod si qui

sunt qui contradicant absorbentur. Et hoc est quod ait, *judices eorum*, scilicet doctores hæretici, *absorpti sunt* a profundo vitiorum, entes *juxta petram*, id est juxta Christum, et non super petram, quia communicant sacramentis, non tamen in Christo sunt. Et ideo merguntur in profundum peccati. Et merito, quia *audient verba mea*, nec corrigentur: quod mirum est, *quoniam ipsa verba, potuerunt*, vel *prævaluerunt*, omnibus aliis verbis. Et ideo magis rei sunt, quia contendunt. Et *sicut crassitudo terræ erupta est super terram*, unde sit morbus in corporibus; sic tabe malitiæ eorum *dissipata sunt ossa nostra*, id est corpora martyrum Christi. Crassitudo enim terræ quando eructat, aerem corrumpit, et tunc lues in hominibus late diffunditur; sic superbia eorum tabe malitiæ suæ corpora martyrum sauciat, qui sunt ossa et firmamenta fidelium. [Alcuin.] Vel ita ab illo loco: *Audient*, aliis quæ præcedunt non mutatis, quasi adhuc placebit illis oratio mea, et vere *quia ipsi verba mea audient* aure obedientiæ, non sicut Adam qui audivit Dominum dicentem: *De ligno scientiæ boni et mali ne comedas* (Gen. 11); sed non obedivit. Prædestinati autem ad vitam audient aure audiendi verba mea. Quoniam ipsa verba mea *potuerunt*, id est potentiam habent ut penetrent corda. Et ideo audient ea, et recurrentes ad Adam, ejusque excessum recolentes, dicent: Adam fuit perditio nostra, qui non stetit; stemus nos, ut repatriemus, et dicent: Adam est sicut crassitudo terræ erupta est super terram, quia sicut crassa terra præ abundantiam germinat spinas, ita Adam præ divitiis liberi arbitrii, quasi luxurians terra, lignum vetitum usurpavit: sed sicut agricola eam proscindit, ne ultra luxuriet, ita *dissipata sunt ossa nostra* a Deo, id est Deus dissipavit interiora nostra, ubi osseos, id est firmos nos esse oportuit, id est infirmos et inconstantes nos fecit Deus. Nos dico **303** *projectos, secus infernum*, [Cassiod.] id est maledictioni proximos, *quia* ad te, dicta fragilitate hominis, ad divina remedia confugit. Quasi dicat: Hæc prædicta sunt in nobis, sed, o Domine, non auferas, id est non auferi sinas a bonis tuis, animam meam, et si corpus perimitur. [Aug., Cassiod.] Hoc ideo petit, quia sciebat multos cedere adversis. Ideo non auferas, quia *oculi mei sunt*, ad te, Domine, non ad minas persecutorum. Novi enim quid pro me passus sis, quid promiseris, et per hoc secure *speravi in te*, et ideo *non auferas a me* a bonis tuis, sed spes mea semper sit in te, et oculi mei semper te intendant. Non enim petit iste contra hoc quod sancti volunt, scilicet de sæculo eripi, et esse cum Christo.

VERS. 10. — « Custodi me a laqueo quem statuerunt mihi; et a scandalis operantium iniquitate. »

Custodi me, [Aug., Cassiod.] quasi dicat: Non auferas animam, sed potius *custodi me a laqueo*, vel *muscipula, quem*, vel quam *statuerunt mihi mali* a deceptione, ubi esca ducit ad laqueum; *et a scandalis*

A operantium iniquitatem, id est a manifestis perturbationibus inquietorum. Per laqueos et scandala totius mundi mala breviter notat. Laquei enim sunt blandi nexu decipere volentium, et carnis desideria. Si per hos diaboli non perficit nititur scandalis, quæ per inquietos movet.

VERS. 11. — « Cadent in retiaculo ejus peccatores; singulariter sum ego, donec transeam. »

Cadent, [Cassiod.] quasi dicat: Me custodi, sed *peccatores* ruentes de vitio in vitium, *cadent in retiaculum*, vel, *retiaculo ejus* iniquitatis. Dicendo, cadent in retiaculum peccatores, aperta verba comparationi ponit. Nam quasi quadam circuitione peccatorum clauduntur, dum de vitio in vitium corruunt, cum istis talibus non vult iste combinari. Unde addit, *singulariter sum*, quasi dicat: Illi cadent, sed ego singulariter, vel singularis sum, quia cum pessimis non ambulat, neque consensum cum eis habet. Singulariter sum dico, *donec*, ut *viator, transeam* viam hujus mundi, quam inoffenso gressu transit, quia nulla voluptate capitur.

[Aug.] Vel aliter ab illo loco: *Custodi me*. Et dicit statuentes laqueum persecutores manifestos, operantes autem iniquitatem, consentientes illis, qui timore persecutionis deficiunt. Et est, ne auferas animam meam, sed potius custodi me a laqueo persecutionis; *quem statuerunt mihi*. Hoc faciunt persecutores, qui escam vitæ hujus quasi in muscipulam ponunt. Si amat avis hanc escam, cadit in muscipulam, quia timore mortis persecutioni succumbit. *Et custodi me a scandalis operantium iniquitatem*, id est a scandalo eorum, qui illis consentiendo labuntur, et ita iniquitatem operantur. Hoc ergo de eis dicitur qui consenserunt illis qui apostataverunt. Ex utrisque vult iste custodiri, id est a terrentibus et a lapsis; ac si diceret: Custodi me a persecutoribus qui terrent, et a lapsis, qui terri sunt, ut nec illos timeam, nec istos imiter. Et non modo alii operantur iniquitatem; sed etiam ipsi primi, scilicet apostoli hærentes ori ejus defecerunt. Et hoc est: *Cadent in retiaculum ejus*, scilicet iniquitatis, *peccatores*, id est apostoli, qui usque eo fuerunt peccatores, ut sic amarent vitam istam, ut eam præponerent æternæ. Nondum enim eis factum

D erat quod in alio psalmo dicitur: *Ego confirmavi columnas ejus* (Psal. LXXIV). Deinde ex persona capituli subditur, *singulariter sum*, etc. Nec mutatur vox propter unitatem capituli et corporis. Quasi dicat: Quare est hoc, scilicet quod defecerunt? Quia singulariter, vel singularis sum ego, id est quia solus sum in tempore passionis, quia nullus cum ea vel ante eum pro nomine ejus passus est, et apostoli defecerunt, et in cruce pendens unum solum latronem comedit. Singularis sum dico, *donec transeam* de mundo ad Patrem. Tunc confirmabo columnas, quia in resurrectione Christi didicerunt mortem non timere. Singularis ego sum, donec transeam: cum vero transiero, multiplicabor. Hoc est illud idem quod in Evangelio ait: *Nisi granum frumenti*

cadens in terra mortuum fuerit, ipsum solum manet; A si autem mortuum fuerit, multum fructum affert (Joan. xii). Et item: Cum exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me (ibid.). Ergo solus erat antequam esset mortificatus, et a terra exaltatus. Propterea nondum habebant apostoli tales vires. Accepturi erant vires sequendi, quia non habebant vires præcedendi. Nemo enim ante Christum occiditur propter Christum, id est propter confessionem nominis Christi, ne pro nomine Christi moriendo antecederet Christum. Etsi enim multi mortui sunt, martyres sunt. Et licet prophetæ multi talia passi sunt, non tamen ideo moriebantur, quia prænuuntiabant Christum; sed quia peccata hominum dicebant in eos, et eorum iniquitatibus resistebant, et habentur eorum quidam inter martyres. Nec etiam Joannes, quo major non surrexit inter natos mulierum (Matth. xi), pro Christi testimonio occisus est; sed pro Herodis adulterio, quia dicebat: Non licet tibi habere uxorem fratris tui (Matth. xiv). Pro lege veritatis vero mortuus est, pro justitia martyr fuit, non pro nomine Christi. Sic et alii antiqui, proprie tamen martyres dicuntur, qui pro confessione nominis Christi patiuntur.

COLLATIO IN PSALMUM CXL: (DOMINE, CLAMAVI AD TE, EXAUDI ME, INTENDE VOCI MEÆ,) ETC.

VERS. 3. — Ostium circumstantiæ labiis meis. Ferme omnes vertunt, *serva ostium labiorum meorum*, quod idem pollet. Sed Hieronymus transtulit, *serva paupertatem labiorum meorum*. Siquidem לָל sine punctis potest efferi לָל per KAMETZ, et est pauper sive paupertas, aut לָל DAL, per patha deficiente thau in fine, et est janua, ostium. Interpretes pro Cajetano dixerunt, *elationem*.

VERS. 4. — Ad excusandas excusationes in peccatis. D. Hieronymus, *volvere cogitationes impias*; Munsterus, *ne occupet in operibus impietatis*. Et alii fere ad consimilem modum. Pellicanus tamen accedit ad sensum Vulgatæ lectionis, *ut non adinveniam studia in impietate*. Nam לָל ALAL, est adinvenire לָל לְהִיטוֹלֵל LEHITHOLEL, ad inveniendum. Deinde לָל לְהִיטוֹלֵל ALILOTH, adinventiones, recte excusationes in peccatis indicant.

VERS. 5. — Non communicabo cum electis eorum. D. Hieronymus, *neque comedere in deliciis eorum*. Cæteri etiam ad consimilem modum, verbi gratia, Sanctes, *non comedam cibum voluptatum eorum*; Munsterus, *non comedam de his quæ sunt eis jucunda*. Verum eodem recurrit sensus si dixeris, *non communicabo cum his quæ sunt electa*, et non communicabo cum his quæ sunt eis jucunda, vel non communicabo cum his qui sunt eis electi, et cum his qui sunt eis jucundi, sive delicioſi. Nam expositio sanctorum est de ipsis hominibus, non item de rebus.

VERS. 6. — Oleum peccatoris. D. Hieronymus, *oleum amaritudinis*. Alii oleum capitis, alii oleum primum seu præcipuum. Dictum est in superiori psalmo וְרוֹסָח ROSCH anceps esse. Et quia interim designat sel. Septuaginta et Hieronymus pro peccatore aut peccato accipiunt. Quo quid amarius?

Non impinguet caput meum וְרוֹסָח AL IANI ROSCH. D. Hieron. est nobiscum, ubi verbum redditur juxta rei commoditatem. Alii enim vertunt, *ne frangat*; vel *ne prohibeat*, sive *non prohibebit caput meum*. Sic autem est sententia ambigua. Siquidem potest accipi, ne delicia peccatoris turbent caput justi, aut sensu converso, ut oleum primum, quod dicunt, sit habitum a viro pio loco beneficii, quanquam revera foret durum vulnus. Tantum abest ut injuria retaliet, quin quod est per se molestum candido pectore amplexatur. Quantum vero ad nostram lectionem, nihil magis turbat aut dementat caput, id est mentem hominis, quam fallax adulatio, ut apposite verum sit secundum proprietatem intelligentiæ, non impinguet caput meum.

VERS. 7. — Oratio mea in beneplacitis eorum. D. Hieron., *oratio mea pro malitiis eorum*. Et cæteri eodem tendunt. Pratenſis, *inter mala eorum*. Sanctes vertit paraphrasticos, *ut eruat me a malis eorum*. B Munster., *contra mala eorum* בְּרַעוּתֵיהֶם BERAOTHEHEM. Si eliciatur a radice רוּעָ ROA, procul dubio significat *malitiis eorum*. Si a רוּעָ RAAB, aut sit plurale, interim designat *voluntates*, quæ sane beneplacita sunt.

Absorpti sunt. D. Hieron., *sublati sunt*; Pratenſis, *distrahantur*; Sanctes et interpretes pro Cajetano, *derelicti sunt*. Alii, *præcipitati sunt*, aut simile quid, quod respondet nostræ lectioni. Cæterum נִשְׁחַמְטוּ NISCHMETU, a themate שָׁחַם SCHAMAT, quod est *dejecit, dimisit, præcipitavit, excussit*, potest varie reddi.

Juncti petra. Pratenſis, *super cacumina lapidum*. Sanctes et Munsterus, *in locis petrosis*. Ad litteram dicendum foret, *in manibus rupis seu petra* בְּיַדֵי סֵלַע BIDE SELA. Sed juxta phrasin Hebraicam יָדֵי יָבֵד, id est manus, cuique rei pro commoditate officii accommodatur. D. Hieronymus dixit *juxta petram*. Consentit Nebiansis.

VERS. 8. — Audient verba mea quoniam potuerunt. C Alii transferunt pro eo quod est potuerunt, *jucunda, dulcia, aut decora fuerunt*, quia Hebræi dicunt נֶעְמָד NAEMU. Certe ubi verba placent, ibi efficaciam suam obtinent; quod est verba posse et pravalere. Recte admonet Sanctes interpretem Latinum legisse in Græco ἰδούσθηναι, pro ἰδύσθηναι.

Sicut crassitudo terræ erupta est super terram. D. Hieronymus in eumdem sensum, *sicut agricola, cum scindit terram*. Sive convertas ad superiora, sive referas ad sequentia, scilicet vel quod audientur verba Dei, sicut pinguescit aut fructificat terra, vel quod ossa martyrum instar terræ discissæ contemptim dispergentur. Sanctes et Munsterus admiscuerunt quod tantum libuit, et sequitur Campensis, *sicut qui frangit et dissecat ligna in terra*. Alii non addentes ligna, videntur etiam secundum accipere sensum, quem modo indicavimus propter aliam distinctionem versiculorum כֹּד פֶּלֶא וּבִקַּע בְּאֵרַי כֹּד

VERS. 11. — Singulariter sum. Sic et Pellicanus post Chaldæum, *singularis sum*. Cæteri vertunt simul מְטִיל יָדֵי יָבֵד IAHAD ANOCHI, indifferens est, tamen transferendo simul, ambiguum erit, an simul respiciat superius, utpote cadent simul, an inferius, simul transibo, quandoquidem in Hebr. est pause membrum in רִשְׁעִים RESCHAIM.

Donec transibo. Sanctes et Munsterus dicunt, *in sæculum transibo*. D. Hieronymus neutrum ponit, sed tantum, *simul autem ego transibo*. Unum tamen est quod עַד אֵד, anceps est, donec sive sæculum. Hinc Chaldæus, *donec tempus transeat*. Et Nebiansis, *donec transeam*.

PSALMUS CXLI.

PSALMI TITULUS : (INTELLECTUS DAVID CUM ESSET IN SPELUNCA, ORATIO.)

Voce mea. Titulus : *Intellectus David cum esset in spelunca. Oratio.* [Aug.] Psalmus iste quintus est eorum qui nomine orationis intitulantur, ubi non alia dicuntur, quam quæ in aliis psalmis dicta sunt, sed eadem quia repetitione communi consulitur infirmitati, non supervacue iterantur, ut repetita melius memoriæ commendentur. Unde scriptum est in Proverbiis : *Thesaurus desiderabilis requiescit in ore sapientis (Prov. xxi)* ; vir autem stultus glutit illum, quia sapiens quæ audierit cogitat, et retractando ruminat ; stultus vero glutit, id est non cogitat, oblivioni dat. Et hæc sunt illa munda animalia in lege, quæ ruminant, et ista immunda quæ non ruminant. Quod vero ait, *cum esset David in spelunca*, ad litteram manifestum est. [Alcuin.] David enim fugiens Saulem in spelunca latuit, de quo tamen **304** non hic agitur, sed de significato. David enim significat Christum ; spelunca vero, carnem, vel sæculum, vel sepulcrum. David ergo in spelunca, Christus cum membris est in sæculo, vel Christus in carne, vel in sepulcro. Et est sensus tituli : Hic est *intellectus David*, id est totius Christi, quæ habuit *cum esset in spelunca*, id est in sæculo, vel in carne, vel in sepulcro. [Cassiod.] Et est hic *oratio*. Intentio : Monet nos orare. Modus : Bipartitus est psalmus. Primo ponitur oratio contra mala. Secundo agit de fine malorum, ibi, *clamavi*. In persona ergo totius Christi, quasi de spelunca ad Deum clamantis, ait :

VERS. 1. — « Voce mea ad Dominum clamavi ;
« voce mea ad Dominum deprecatus sum. »

Voce mea interiori, non strepitu labiorum. *Clamavi ad Dominum.* [Aug.] Deinde hoc quod dixerat exponit, subdens, *voce mea ad Dominum deprecatus sum*, quod enim dixit, clamavi, dicit, deprecatus sum. Quod ideo adjunxit, quia clamant ad Dominum etiam qui blasphemant, ac si diceret : Clamor meus deprecatio est, non murmur, non blasphemia. Et adhuc

VERS. 2. — « Effundo in conspectu ejus orationem meam : et tribulationem meam ante ipsum pronuntio. »

Effundo copiose ut purum fontem, *orationem meam factam in conspectu ejus*, [Cassiod.] id est videt Deus, scilicet in abscondito conscientiæ, ubi solus videt ille qui reddet. Ibi ergo effunde precem tuam ; si homines reddunt, ante eos effunde. Si vero redditurus est Deus, in occulto ora, sicut præcipit in Evangelio : *Tu autem cum oraveris, intra in cubiculum tuum, et clauso ostio ora Patrem tuum ; et qui videt in abscondito reddet tibi (Matth. vi)*. *Et tribulationem meam*, id est orationem quæ sit in tribulatione ante ipsum pronuntio, id est intus de con-

A scientia. Vel innocentia securus in occulto ad eum dirigo. Et hoc facio dicit Ecclesia.

VERS. 3. — « In deficiendo ex me spiritum meum ;
« et tu cognovisti semitas meas. »

In deficiendo ex me spiritum meum, [Aug.] vel, dum defecit a me spiritus meus, alia littera, id est dum ex me virtus defecit : quod fit, ne de viribus suis præsumat, ne virtutem quam habet, sibi arroget, et sciat quod alius in eo operatur, secundum illud : *Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis (Matth. x)*. Si ergo tuus spiritus deficit, loquitur in te Spiritus Dei, et forte quia homines audientes, defecit spiritus meus. Putant eum dejectum. Et addit : *Et tu cognovisti semitas meas*, id est semitas justitiæ et præceptorum, quas illi non vident, qui me captivum putant, per quas illis cadentibus, securus ambulo ;

VERS. 4. — « In via hac qua ambulabam : absconderunt superbi laqueum mihi. »

In via hac, [Aug.] quasi dicat : Si illi putant me dejectum quia spiritus meus defecit, tu me stantem vides, cujus spiritus me vivificat, et illi qui pro Christo me persequuntur, *absconderunt mihi laqueum in via hac qua ambulabam*, id est in Christo. Hoc enim zelant, quod Christi sum. In hac via ponunt laqueum, non secundum rei veritatem, sed quantum ad se, id est quantum ad opinionem suam, quia in via ponere intendunt ; sed extra viam ponunt sicut hæretici, non in via ut volunt, sed extra abscondunt laqueum. Unde alibi : *Juxta iter scandalum pone mihi (Psal. cxxxix)*. In via ergo secundum votum eorum ponitur laqueus ; sed juxta viam, secundum rei veritatem. Christus enim est via, qui non sinit eos laqueum ponere in via, ut non sit nobis qua eamus. Sinit tamen ponere juxta viam, ne a via declinemus. In via se putat ponere scandalum qui dicit : *Colis Deum crucifixum*. Reprehendit enim crucem Christi, quoniam non intelligit. Hoc enim intelligenti non est scandalum, sed gloria. Vel via hic accipitur charitas. Nota quod pluraliter dixit supra, *semitas meas*, hic singulariter *via*, quia multæ sunt viæ, et una ; multæ sunt viæ, quia multa sunt præcepta ; una est via, quia omnia ad unum, id est ad charitatem religuntur. In via ergo hac, id est in eharitate, quæ in me omnia tolerat, qua ambulabam, pro te patiendo, absconderunt persecutores, juxta opinionem suam, laqueum mihi. Illis autem undique frementibus et crebris exultationibus exprobrantibus, ego contemnens præsentia,

VERS. 5. — « Considerabam ad dexteram, et videbam : et non erat qui cognosceret me. »

Considerabam ad dexteram, [Aug.] id est ad æterna respiciebam, *et videbam ipsam dexteram*, quam mali non videbant. Qui enim in dexteram attendit, videt ; qui vero in sinistram attendit, excæcatur.

Ideoque mali sinistram attendentes, dexteram non vident. Et hoc est quod sequitur : *Et non erat qui cognosceret me*, cum enim pateris omnia, quis novit quid atendas, utrum in dexteram aut sinistram oculum dirigas?

VERS. 6. — « Periiit fuga a me; et non est qui requirat animam meam. »

Periiit fuga, [Aug.] quasi dicat : persecutores absconderunt laqueum mihi, sed tamen non fugi, imo *periiit fuga a me*. A duobus periiit fuga, scilicet a concluso vel a forti. Conclusus enim fugere non valet; fortis non vult. Et duplex est fuga : Una quæ sit corpore, quam Dominus permittit dicens : *Si vos persecuti fuerint in unam civitatem, fugite in aliam* (Matth. x); altera, quæ sit animo, quam Dominus in Evangelio vituperat, dicens : *Mercenarius autem et qui non est pastor, videt lupum venientem, et fugit* (Joan. x). Talis quidem fuga ab isto perit. Ideoque ait, *periiit fuga a me*, id est non fugi. Ab illo enim periiit fuga qui non fugit, quasi circumclusus se dicit, quia sicut circumclusus non fugit corpore, quia non potest, ita iste non fugit mente, quia non vult. Periiit ergo fuga ab illo, quia nunquam fugit animo, licet corpore aliquando. *Et non est de illis persequentibus, qui requirat animam meam*, non dico ad persequendum, sed ad imitandum. Quæritur enim anima duobus modis, aut a persecutoribus, aut a dilectoribus, sicut fuga perit duobus modis, et a capto, et a forti.

PARS II. VERS. 7. — « Clamavi ad te, Domine, et dixi : Tu es spes mea; portio mea in terra viventium. »

Clamavi. [Cassiod., Aug., Hilar., Cassiod.] Secunda pars, ubi agit de fine malorum. Quasi dicat : Ita mihi. Et ideo, *clamavi ad te, Domine, et dixi : Tu es spes mea*. Hic ideo omnia tolero. *Et portio mea*, tu es, non hic, sed in terra viventium, ubi se ipsum videndum dabit. Vel in persona Christi potest accipi ab illo loco : *Considerabam*, qui in passione etiam a discipulis derelictus ait : *Considerabam ad dexteram*, ad litteram, et videbam, si essent ibi apostoli mei. *Et non erat ibi qui cognosceret me*. Apostoli enim non stabant ad dexteram ut solebant, quia carnali timore dispersi sunt; sed ego perstiti. Unde sequitur : *Periiit fuga a me*, fuga, scilicet tam corporis quam animi. *Et non est qui requirat animam meam*, quia nulla consolatio ei data est, sed solus ad passionem relictus est. Unde alibi : *Et sustinui qui consolaretur, et non inveni*. Et ideo *clamavi ad te, Domine, et dixi : Tu es spes mea*, quia ex omnibus te eligo, et tu es *portio mea in terra viventium*. Humiliter dicit et communiter portionem sibi esse in terra viventium, cum tota sit sua. Hoc patet ex hoc quod dixit latroni : *Hodie mecum eris in paradiso* (Luc. xxiii), qui est terra viventium æternaliter. Deinde sequitur ex persona totius Christi :

VERS. 8. — « Intende ad deprecationem meam, quia humiliatus sum nimis. »

Intende, [Aug.] quasi dicat : Quia tu es spes mea.

ideo *intende ad deprecationem meam* et necesse est quia humiliatus sum nimis. Humilio enim me intus invisibiliter, et humilior a persequentibus extra visibiliter. Et

VERS. 9. — « Libera me a persequentibus me, quia confortati sunt super me. »

Libera me a persequentibus me, [Aug.] non ut corpus non ruat, sed anima. Ad hoc enim diabolus per vasa sua, id est per filios dissidentiae agit persecutionem corporis, ut intus fiat cordis ruina. Si ergo cadente corpore stat anima, muscipula est comminuta. Et necesse est ut liberes, quia confortati sunt super me. Grevit enim numerus persequentium, abundat iniquitas, refrigescit charitas (Matth. xxiv). Deinde ex persona Ecclesiae loquens, exponit unde sit liberandus, dicens :

VERS. 10. — « Educ de custodia animam meam ad confitendum nomini tuo; me exspectant justi donec retribuas mihi. »

Educ de custodia, vel carcere, alia littera, *animam meam*. [Aug.] Hæc custodia, vel hic carcer forte est spelunca illa, quam titulus dicit. Hic autem carcer mundus potest dici, ubi omnia vana sunt, quia omnia sub sole vanitas. Unde iste rogat educi animam, quæ inde multa patitur, id est orat educi de hoc mundo, de sub sole, ubi omnia vanitas. Vel carcer dicitur corpus humanum, sed non est magnum de corpore exire, quod et mali habent, et omnes cito vel sero hoc habent; nec est charitas, si justus ad hoc nimis festinat. Debet enim velle manere in carne, si necesse est propter fratres. Vel potius corpus est carcer, non utique secundum id quod Deus fecit ipsum bonum, sed secundum id quod corrumpitur et aggravat animam, id est corruptio ejus, quæ venit ex peccato carcer est. De qua corruptione iste vult educi, ut fiat incorruptibilis, et in incorruptibili carne quiescat anima, quæ nunc in corruptibili carne gemit et angustiatur. Nunc ergo corpus animæ carcer est, propter corruptionem; in futuro erit domus propter incorruptionem et libertatem. Merita enim carcerem faciunt, sicut unum habitaculum incluso carcer est, custodi domus est; libertas domum facit, servitus carcerem. Ita ergo non caro, quam Deus fecit, sed corruptio et tentatio carcer est, de quo precatur educi, dicens : *Educ animam meam de custodia*, vel carcere, id est de corruptione corporis, quia in corruptione quæ est poena corporis angustiatur, post quas angustias in domo Dei tota vita erit confessio, id est laus Dei. Unde subdit *ad confitendum*, id est ut constiteatur nomini tuo. Modo impedit carcer confiteri, *me exspectant justi*. Hoc ex capite, id est ex persona capitis subdit, non mutata voce, quale fuit illud quod supra in fine præcedentis psalmi dixit, *singulariter sum donec transeam*. [Cassiod.] Vel totum ex persona capitis potest accipi ab illo loco : *Libera me a persequentibus me*, Judæis, quia confortati sunt super me, me occidendo. Et, o Domine, *educ de custodia*, vel carcere, sepulcri scilicet *animam meam*, id est carnem animæ reddent-

dam. Ad quid? *Ad confitendum nomini tuo, ut pariam a* consistentes tibi. Et debes educere, quia *me expectant justii, donec retribuas mihi*, suscitando me tertia die. Dico *retribuas mihi*, resurrectio enim ipsa, passionis est retributio.

COLLATIO IN PSALMUM CXLI: « VOCE MEA AD DOMINUM CLAMAVI, VOCE MEA, ETC. »

VERS. 6. — *Periit fuga a me*. D. Hieronymus, Nebiensis, Pellicanus et Sanctes, iidem reliqui transferentes, *periit refugium a me*, expositionem sanctorum labefaciunt, et oppositum statuunt, quia sancti interpretantur de Christo aut justo, qui non fugit, sed sponte se offert pro veritate defensanda: et tamen non est qui requirat animam ejus, aut imitando aut attingendo. Si autem dixeris, *periit refugium a me*, nihil magis **305** abest a Christo, vel justo. Cæterum **דבר** MANOS est *refugium* vel *fuga*.

VERS. 10. — « *Me expectant justii donec retribuas mihi*. In Hebr. ponitur **דבר** KITER, quod frequentius sonat *cinxit*, aut *coronavit*. Et quæ illi junguntur, varie reddunt, juxta hanc vel illam rei consequentiam. D. Hieronymus ait, *in me coronabuntur justii, cum retribuatis mihi*. Itaque sermo Nebiensis et interpretes pro Cajetano, Pellicanus, *in me circumdabunt justii, quia retribuas super me*; Pratensis, *me circumdabunt justii, cum retribuatis mihi*; Sanctes, *propter me coronabunt se justii, cum retribuatis mihi*; Munsterus, *me cingent justii, eo quod retributionem facturus sis mihi*; translator ad Campensem, *quod si mihi dones, justii sociabunt se mihi*; Paraphrasis, *in modum coronæ justii cingent me, ubi senserint te ultum injuriam meam*. Porro cum **דבר** KITER, significet interim *expectavit*, ut Job xxxvi, ubi circa initium capitis legimus *sustine*. In Hebræo habetur **דבר** KATAR, et Munsterus *expecta*. Idcirco probe reddiderunt LXX.

PSALMUS CXLI.

PSALMI TITULUS: « PSALMUS DAVID, QUANDO PERSEQUEBATUR EUM FILIUS SUUS ABSALON. »

Domine, exaudi orationem meam. Titulus: *Psalmus David, quando persequebatur eum filius suus Absalon*. [Cassiod.] Psalmus iste septimus est pœnitentialium psalmorum, qui ideo sunt septem, ut eodem numero quo peccamus, peccata diluamus. Sicut enim in hebdomada mundi hujus peccamus, ita hoc numero psalmorum, remedium pœnitentiæ peccatis opponitur. In quibus psalmis talis est forma, quia a lacrymis incipitur, et in gaudio finis est, ne quis de venia desperet. [Aug.] Historia vero quam titulus tangit, ex libro etiam Regum nota est, ubi legitur Absalon inimicus patri suo exstitisse, et gessisse contra eum, non solum civile, sed etiam domesticum bellum (*II Reg. xv*). De quo tamen non agit psalmus, sed de significato. David ergo Christum significat, et corpus ejus; Absalon vero Judam vel persecutores, vel pravos motus. Sicut ergo Absalon David, sic Judas persecutus est Christum, et falsi fratres persequuntur corpus ejus, quod est Ecclesia, vel ipsi illiciti motus et carnis desideria, et prava operatio unumquemque fidelem. Et est sensus tituli: *Psalmus iste, David agit de hoc quod significatum est, tunc quando persequebatur eum filius suus Absalon*. [Cassiod., Alcuin., Aug.] Intentio: Monet ad pœnitentiam et orationem. Modus: Quatuor sunt partitiones. Primo captus per exordium. Secundo narrat mala sua, et quid contra egerit, ibi *quia persecutus est*. Tertio ponitur deprecatio carnis confirmata, ibi, *velociter exaudi me*. Quarto ponitur læta conclusio, ibi, *spiritus tuus*. Ad orandum ergo monens in persona totius Christi, dicit: O

VERS. 1. — « *Domine, exaudi orationem meam, a* auribus percipe obsecrationem meam, in veritate tua exaudi me in tua justitia. »

Domine, exaudi orationem meam. [Aug.] Deinde aliis verbis idem repetit, dicens, *auribus*, id est audita clementiæ tuæ, *percipe obsecrationem*, vel deprecationem meam, et iterum repetit, quia re-

B titio, confirmatio est, *exaudi me in veritate tua*, id est ut verax et justus videaris, qui promisisti, in *justitia tua*, [Greg.] id est propter tuam justitiam, quæ in me est, quam per fidem passionis filii tui a te habeo. A te enim est homini justitia. [Aug.] Et est hic gratiæ commendatio, cum ait, in tua justitia, non in illa quæ est ex lege, quam quidam volentes constituere, justitiæ Dei non sunt subjecti (*Rom. x*). [Cassiod.] Vel justitiam et veritatem dicit, qua parit pœnitentibus, et se damnantes absolvit, et accipit pro eodem veritatem et justitiam. Et est sensus: *Exaudi me in veritate tua, in justitia tua, id est secundum justitiam et veritatem, quam pœnitentibus et se accusantibus indulges*. Non est hoc contra humilitatem qua petebat audiri, sed veritas et justitia Dei est, ne eum rogante disciplet, ut eum qui se damnat judicet. Unde subdit:

VERS. 2. — « *Et non intres in iudicium cum* servo tuo, quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens. »

Et non intres in iudicio, vel iudicium cum servo tuo, [Rem., Aug.] id est non districte mecum agas in futuro, quia servus tuus sum. Indignum est enim cum servo intrare iudicium, ne dicam cum amico. Et si tu dicis me amicum, ego servum; misericordia indigeo, fugitivus ad te redeo, pacem quero, non sum dignus vocari filius tuus. Non ergo intres mecum in iudicium, quia nec ego volo intrare tecum. Intranat iudicium cum Domino qui justitiam suam constituunt; quod non iste humilis facit. De illis dicit propheta: *Quid mecum vultis contendere in iudicio, omnes derelinquitis me, dicit Dominus* (*Jer. 11*). [Cassiod., Aug.] Ecce per hoc quod hic dicit, non intres in iudicium, patet quod supra non petivit justitiam iudicii futuri, dicendo: *Exaudi me in tua justitia, cur hoc times? quia etsi apud se, non tamen justificabitur in conspectu tuo, id est intus, ubi vides, omnis homo vivens*. Hic in carne, quia etsi qui ab hominibus sancti videntur, non tamen Deo qui intus videt, ubi nemo hic vivens, plene est mundus. Ideo Salomon ait: *Ante mortem non lau-*

des hominem (Eccli. xi); nec Paulus se perfectum ait, A
 - dicens: *Nihil mihi conscius sum, non tamen in hoc*
justificatus sum (I Cor. iv). Et nota quod ait, omnis
 vivens. [Cassiod.] Per hoc enim generaliter intelli-
 gitur omnis homo, etiam infans, qui originali pec-
 cato tenetur. Nemo ergo per se, nisi per gratiam
 potest liberari. Vel ita: *Non justificabitur in con-*
spectu tuo, id est tui comparatione, *omnis vivens*.
 [Hilar., Hier.] Non dicit omnis homo, sed *omnis*
vivens, scilicet non apostolus, non propheta, non
 angeli, non throni, non cæteræ virtutes. Solus enim
 Deus est, in quem peccatum non cadit, id est non
 potest cadere. Cætera cum sint liberi arbitrii, in
 utramque partem possunt flecti, in cujus conspectu
 astra non sunt munda.

PARS. II. VERS. 3. — « Quia persecutus est ini- B
 - micus animam meam, humiliavit in terra vitam
 meam. »

Quia persecutus est. [Alcuin., Aug.] Secunda pars,
 ubi est narratio malorum quæ parititur, et dicit quid
 contra egerit, quasi dicat: Exaudi, libera. Et ne-
 cesse est, dicit Ecclesia, *quia inimicus*, id est dia-
 bolus, vel quicumque, *persecutus est aperte*, vel
 occulte *animam meam* hoc nos dicimus, hoc caput
 pro nobis dicit, *et humiliavit* quantum in se est, *in*
terra, id est in terrenis, *vitam meam*. Hoc enim agit
 quicumque persequitur, ut relicta spe cœlesti ter-
 ram sapiamus, quantum in se est, hoc agit, sed non
 mihi hoc contingit. Sequitur ex persona corporis
 prius. Et

VERS. 4. — « Collocavit me in obscuris sicut C
 - mortuos sæculi: et anxius est super me spiri-
 - tus meus, in me turbatum est cor meum. »

Collocavit me inimicus, [Hier., Cassiod., Gl. int.]
 quantum ad se, *in obscuris*, id est in tenebris vitio-
 rum, *sicut mortuos sæculi*, id est cæteros desperatos.
Et spiritus meus anxius est vicinitate periculi.
 Spiritus dico extensus, *super me* visa miseria, apud
 Deum quærens refugium. [Cassiod., Hier.] Vel
 quasi extra me factus, *et cor meum turbatum est*, id
 est sapientia confusa est, *in me*, vel, turbatum est
 cor meum ad pœnitentiam. Quare turbatum? quia

VERS. 5. — « Memor fui dierum antiquorum, me-
 - ditatus sum in omnibus operibus tuis; in factis
 - manuum tuarum meditabar. »

Memor fui dierum antiquorum, [Cassiod.] quibus
 punitus est Adam: unde mihi timor est. Recolens
 autem iste quod Deus fecit cælum et terram, et
 omnia, et quod bene fecit antiquis patribus, quasi
 obliviscitur miseriarum mundi. Et ex his quæ fecit
 Deus se consolatur, dicens: *Et meditatus sum in*
omnibus operibus tuis, et non desistens, *in factis*
manuum tuarum meditabar; attendens enim quæ in
 naturalibus fecisti, et quanta bona contulisti anti-
 quis, consolationem habeo ex tua bonitate, spem
 veniæ assumens. [Aug.] Vel ex persona Christi
 potest accipi ab illo loco: *Collocavit me in obscuris*,
 etc. Nam et Christus in obscuris fuit collocatus,
 scilicet in passione, in sepulcro; sed non ut mor-

tuus sæculi, quantum ad se, quia cur moreretur
 non habuit, sed juxta opinionem crucifigentium,
 collocatus est sicut mortui sæculi, quia eum in
 morte detinere putaverunt. Ex ejusdem persona:
Et anxius est, vel tædium passus est in me *spiri-*
tus meus, secundum illud: *Tristis est anima mea*
usque ad mortem (Matth. xxvi). Et item: *Capit*
Jesus pavere et tædere (ibid.), in quo nos figuramur.
 Transfiguravit enim in se corpus humilitatis no-
 stræ. Et nota quod non ait ex me, sed *in me*; qu-
 si dicat: Non in aliis, quia omnes deseruerunt eum;
 et illi qui inhæserant, recesserunt. Et quia cum
 mori videbant, aliud aliquid putaverunt, et victi
 sunt a latrone, qui tunc confessus est, quando ipsi
 defecerunt. Memor fui, hoc dicunt membra, non
 caput in sua persona. Quomodo enim memor est
 dierum, per quem factus est omnis dies, et qui
 nunquam obliviscitur? corpus ergo loquitur inhæ-
 rens illi in charitate et devota humilitate. Et ait,
memor fui dierum antiquorum, quibus bona facere,
 sed non esse cepisti, *et meditatus sum in omnibus*
operibus tuis, quia utique omnia bona sunt in quo
 percipit, quod quidquid in se boni est, a Deo est.
 Et *in factis manuum tuarum meditabar*; ac si diceret:
 Quæsi in opere artificem, et in conditis
 omnibus Conditorem. Creatura tua facta mihi spe-
 ctaculum, et cum viderem omne bonum esse a te,
 dicit Ecclesia:

VERS. 6. — « Expandi manus meas ad te, anima
 - mea sicut terra sine aqua tibi. »

C *Expandi* in oratione, *manus meas ad te*, [Cassiod.,
 Rem., Aug.] formam crucis significans, quæ est
 salus. Vel, expandi manus meas ad te, id est dila-
 tavi affectus vel opera, quæ prius erant contracta.
Et anima mea quæ est per se, *sicut terra sine aqua*
tibi hæret tibi, non mihi, qui eam rigare non pos-
 sum. Tu ergo complue eam, ut fructum faciat.

PARS. III. VERS. 7. — « Velociter exaudi me,
 - Domine, defecit spiritus meus. »

Velociter exaudi me. [Cassiod., Aug.] Tertia pars,
 ubi ponitur deprecatio carnis confirmata. Quasi
 dicat: Quia sic sitio, ideo *velociter exaudi me*,
Domine, id est cito audi. Quia differebat Deus ad
 inflammandum desiderium, ac si differretur pluvia
 ad inflammandam sitim. Si ergo ideo differebas,
 jam da, quia sitit anima in te. Ideo audi, quia *defe-*
cit spiritus meus. Ideo impleat me spiritus tuus, quia
 defecit meus; jam enim sum pauper spiritu. In quo
 enim vivit spiritus suus, ille superbus est, spiritu
 suo extollitur contra Deum. Unde alibi: *Auferes*
spiritum eorum, et deficient (Psal. ciii). Et quia
 defecit spiritus meus, id est quia non sum su-
 perbus,

VERS. 8. — « Non avertas faciem tuam a me, et
 - similis ero descendantibus in lacum. »

Non avertas faciem tuam a me, jam humilli. [Aug.]
 Avertisti olim a superbo, et factus sum conturba-
 tus: quod ideo fecisti, ut probarem, quid erat esse
 a te. Quod ergo abstulisti superbo, jam redde hu-

mili. Ideo non avertas. Et id est quia si averteris *similis ero descendentibus in lacum*, id est in profundum peccati, in quo contemnunt homines, et perit confessio. Ille enim **306** descendit in profundum, qui etiam confessionem perdit, ut qui proponit sibi licentiam peccandi sine spe veniæ, habentis iniquitatis effusis. Talis non audit Deum dicentem: *Convertimini ad me, et ego convertar ad vos* (*Malach. III*). Dico non avertas, sed potius

VERS. 9. — « Auditam fac mihi mane misericordiam tuam, quia in te speravi. »

Fac mihi auditam misericordiam tuam. Et hoc mane, [Cassiod., Aug.] id est post noctem peccatorum. Mane enim est, cum peccata laxantur. Vel, mane, id est post finem sæculi, cum videbimus, quod modo credimus. Ideo fac misericordiam, quia *in te speravi*. In nocte quidem sumus, sed in te speravi, donec transeat iniquitas nocturna. Nox quærit patientiam in exspectando. Lætitiam vero dabit dies. Et quia non satis est in hac nocte sperare, sed opus est aliquid agere, quod per me non possum, ideo precor :

VERS. 10. — « Notam fac mihi viam in qua ambulem, quia ad te levavi animam meam. »

Notam fac mihi viam in qua ambulem. [Aug.] Hoc fecit Deus, cum propheticum sermonem accendit. Cui, sicut Petrus ait, debemus intendere tanquam lucernæ in caliginoso loco, donec dies illuscescat (*II Petr. I*). Ideo etiam et se lumen in testa carnis posuit, ad quod lumen ambulemus, et ad formam servi ambulando, pervenimus ad formam Dei, ad lumen purum, scilicet ad Verbum in principio apud Deum. Et qua fiducia hoc petat, subdit, quia et animam meam ad mundum non declinavi, sed ad te levavi, non contra te, quia apud te est fons vitæ, ut vas ad fontem attuli. Imple ergo illud. Et ideo

VERS. 11. — « Eripe me de inimicis meis, Domine, ad te confugi, doce me facere voluntatem tuam, quia Deus meus es tu. »

Eripe me de inimicis meis, Domine, [Aug.] scilicet a diabolo, et a suis quos implet. Non enim in solum Judam intravit, imo multi sunt Judæ, quos implet Satanas, in quibus ipse Satanas expugnatur. Illum non visum expugno, illos visos patior. Ideo eripe me, quia non a te, sed ad te confugi, a te fugit Adam, et abscondit se inter ligna paradisi. De quo dicit Job: *Tanquam servus fugiens dominum suum, et consecutus est umbram* (*Job VII*). Ad umbram enim a te fugit, ego vero ad te. Et ideo, *doce me facere voluntatem tuam, quia Deus meus es tu.* Si enim me non doces, faciam voluntatem meam, et de-

seret me Deus meus. Ergo doce me, quia Deus meus es tu. Ad alium currem, si ab alio factus essem; tu es totum meum, non solum dator hæreditatis, sed ipsa hæreditas. Tu me creasti per Verbum Domini manentem apud te; etiam recreasti per Verbum carnem factum propter nos. Tu ergo, es Deus meus. Et ideo doce me, ut magister meus.

PARS. IV.—VERS. 12.—« Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam, propter nomen tuum, Domine, vivificabis me in æquitate tua. »

Spiritus tuus. [Alcuin., Aug.] Quarta pars, ubi est læta conclusio; quasi dicat: Doce me, quod utique facies, quia *spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam*, non spiritus meus malus, qui duxit in terram perversam, sed deduci nullo modo merui, quia, o Domine, non propter merita mea, sed propter nomen tuum, [Haim., Cassiod.] id est ut reum nominis tui impleas, quod est Jesus, *vivificabis me*; ego me occidi, sed tu vivificabis me, et hoc in æquitate tua, non mea. Gratia Dei hic commendatur, quia non ex meritis, sed ex nomine quod est Jesus se vivificandum dicit. Sed cum hac gratia æquitatis meminit, quia licet Deus omnia gratis faciat, justitiæ tamen ejus est supplices vivificare, quos dæmones videt impetere. [Aug.] Vel ita, vivificabis me in æquitate tua. Hoc non mutatur. Propter nomen tuum, Domine, id est ut inde lauderis. Unde alibi: *Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam* (*Psalm. CXLII*).

VERS. 13. — « Educes de tribulatione animam meam; et in misericordia tua disperdes omnes inimicos meos. »

VERS. 14. — « Et perdes omnes qui tribulant animam meam, quoniam ego servus tuus sum. »

Educes de tribulatione hujus sæculi, animam meam. [Cassiod.] Hoc fit quando data venia de sæculo jubet exire quasi de carcere, et in misericordia tua, non in merito meo, *disperdes omnes*, hic inimicos meos, quia nihil poterunt contra me, et in judicio futuro *perdes omnes qui tribulant animam meam*, id est diabolus et omnes obstinatos. Dico tribulant, quoniam ego servus tuus sum. Vel merito perdes me tribulantes, quoniam ego servus tuus sum.

D COLLATIO IN PSALMUM CXLII: « DOMINE, EXAUDI ORATIONEM MEAM, AURIBUS PERCIPE, » etc.

VERS. 4.—*Sicut mortuos sæculi.* D. Hieronymus, sicut mortuos antiquos. Accedit et Munsterus, sicut qui ab olim mortui sunt. Nec abhorret Campensis. Alii autem nobiscum sunt. Et utroque modo potest reddi, ex Hebr. כִּמְתֵי קִמְתֵי KEMETRE, quanquam sententia parum aut nihil distet.

PSALMUS CXLIII.

PSALMI TITULUS: « PSALMUS DAVID AD GOLIAM. »

Benedictus Dominus Deus meus. Titulus: *Psalmus David ad Goliath.* [Aug.] Psalmi hujus titulus brevis est numero verborum, sed gravis pondere mysteriorum, sumptus de historia libri Regum, ubi

legitur quod cum Philisthæi dimicarent adversus populum Dei, egressus est de castris Philisthæorum quidam nomine Goliath, qui impropere Israelitis dicebat: *Eligere ex vobis virum unum, qui mecum ineat singulare certamen; et si vicerit me, erimus*

vobis servi; si autem ego vicero, vos nobis servietis A (I Reg. xvii). Quod cum audisset Saul et viri Israel, timuerunt valde. Tunc forte David, pasceus gregem patris sui, missus est ab illo portare panes et quædam alia fratribus suis, qui erant in exercitu Saul. Quo cum venisset David, audivit Philisthæum præfata dicentem, et circumstantibus dixit: *Quid dabitur viro qui percusserit hunc Philisthæum? (Ibid.)* Et auditis his verbis adductus est ad Saul, dixitque ei: *Ego servus tuus pugnabo contra Philisthæum hunc.* Cui cum dixisset: *Non poteris, quia puer es, et ille vir bellator fortis (ibid.);* ait David: *Ego servus tuus leonem et ursum interfeci; et Dominus qui eripuit me de ore leonis et ursi, ipse liberabit me de manu Philisthæi (ibid.)* Tunc dixit Saul: *Vade,* B *Dominus sit tecum,* et tradidit ei arma sua, quæ, quia nimis gravia erant, David deposuit, et assumpsit quinque lapides de torrente, quos posuit in petram pastorem, et fundam tulit in manu: et sic armatus processit contra Philisthæum. Quem cæca vidisset Philisthæus, contempsit. Cumque iret contra David, festinans David, misit manum in peram, et tulit unum lapidem, quem funda jecit: nec primo Philisthæum percussit, nec secundo [Alcuin.], sed tertii lapidis jactu percussit eum in fronte, atque dejecit. [Cassiod.] Cumque cecidisset, David currens stetit super eum, et accipiens gladium ejus abscidit caput ejus, et ita victor exstitit. De qua victoria non superbivit, sed totum Deo tribuens, in hoc psalmo gratias agit, [Aug.] et in illa figurali victoria spirituales Christi et fidelium contra diabolum victorias significari intellexit, quia omnia in figura contingebant illis (I Cor. x), et de utraque victoria in hoc psalmo gratias agit.

David ergo totus Christus est, scilicet caput et corpus. Goliath, diabolus; arma Saul, legalia sacramenta sunt, quibus oneratus erat Judaicus populus, scilicet circumcisio, sacrificia, et alia visibilia sacramenta. Sed quia lex non potest vivificare, ut prementia non adjuvantia, in tempore gratiæ Christus et caput et corpus, legis deposuit sacramenta. Et quinque lapides, id est ipsam legem, scilicet quinque libros Mosi tulit de flumine, id est a populo illo, qui per flumen significatur, quia labitur omne sæculum. Per flumen enim sæculum. Ergo D in illo flumine, id est illo populo lapides vacabant inutiles. Sed ut lex esset utilis, David accepit vas pastorale, id est gratiam, sine qua lex non poterat impleri, quia plenitudo legis est charitas (Rom. xiii), quæ est ex Spiritu sancto. Hoc est ergo lapides mittere in vase pastorali, quo lac mulgere solebat legi, scilicet admiscere gratiam. Sic armatus procedit totus Christus adversus superbum, unum lapidem misit, quo dejecit, quia unitas diabolum vincit; percussit in fronte, quia ex eo loco corporis sui cecidit, id est in illis membris, ubi signum Christi non habuit. Deinde illo percusso atque dejecto, gladio ejus caput abscidit, quia quando magni ejus credunt, quos ille in manu habebat, et

de quibus animas trucidabat, contra eum loquuntur. Et sic caput ejus suo gladio inciditur. Sicut ergo David parvus superbum Goliath de se præsumentem superavit, ita Christus superbum diabolum occidit, id est humilitas superbiam. Deus enim sit humilis, ut diaboli superbiam sternat, et ut superbi qui humiles sanctos dedignantur sequi, hunc saltem velint imitari. De hac ergo victoria agitur hic. Et est sensus tituli: *Psalmus iste, est David prophetæ, qui hic loquitur in sua vel totius Christi persona.* [Cassiod.] Psalmus dico, habitus ad Goliath, id est contra Goliath figuralem et spirituales, quia hic agit David de sua figurali, et mystica Christi victoria, ex qua et sua processit. Agens ergo gratias Deo de sua victoria ut solet homo, præcatur etiam ut ille veniat qui diabolum vincat, et fideles liberet. Non insolescit David de victoria, ut solet homo, sed virtuti Dei dat. Et est iste triumphalis psalmus. Intentio: Monet ad gratiarum actiones pro victoria, scilicet quod David figurally vicit Goliath. Modus: Bipartitus est psalmus. Primo agit de victoria, scilicet quod David figurally ter vicit Goliath, spiritualiter ipse cum aliis sanctis diabolum, quæ tota victoria inde esse dicitur, quia Christus de ejus semine veniet vincere superbiam mundi, unde adventum ejus precatur. Secundo promittit se victori cantare in Novo et Veteri Testamento, precans eum per eum liberari, ibi *canticum novum.* David ergo non insolescens de victoria, sed humiliter C gratias agens Deo, ait:

« Benedictus Dominus Deus meus, qui docet manus meas ad prælium: et digitos meos ad bellum. »

VERS. 1. — *Benedictus sit Dominus Deus meus, qui docet manus meas ad prælium,* [Haim.] quod de prope fit, et digitos meos ad bellum quod de longe sit. Deinde ostendens sibi hoc esse ex gratia, subdit:

VERS. 2. — « Misericordia mea et refugium meum, susceptor meus et liberator meus. »

Misericordia mea et refugium meum. [Haim.] Unde hoc mihi? A Deo meo, quia ipse est, *misericordia mea et refugium meum, et susceptor meus et liberator meus, et*

VERS. 3. — « Protector meus, et in ipso speravi, qui subdit populum meum sub me. »

Protector meus, [Cassiod.] quia prolixum est multas causas plene explicare breviter singulas singulis verbis tangit. Misericordia ei fuit quando ultimus fratrum in regem victus est. Refugium fuit ei, quando contra Goliath consilium dedit ei, ut petra dejiceret eum, cum quo non poterat 307 pugnare. Susceptor fuit ejus quando fecit eum generum regis; liberator, quando a periculo regiæ iræ liberavit eum; protector ejus fuit quando David in spelunca jus in Saulem accepit. *Et in ipso speravi* vel *sperabo qui subdit* vel *subdis,* etc. Post tanta beneficia sibi collata, sit David a tali spe non esse cessandum. Et ideo post enumerata beneficia congrue hoc addit; quasi dicat: Hæc bona fecit mihi Dominus, et ideo, sperabo in ipso qui subdit,

vel quia tu es, qui subdis *populum meum sub me*. Hoc vel ad litteram de futuro accipitur, quia imperaturus erat populis vel semini suo Christo, populos subdendos prædicat. Deinde post tot beneficia non solum se fatetur exiguum, sed etiam totum genus humanum beneficiis Dei indignum dicens: *Domine, quid est homo*, etc. [Gl. int.] Vel ex persona corporis Christi totum accipi potest. Et quasi humilis David ait: *Benedictus sit, Dominus Deus omnium, sed meus proprie, cui me subjeci et dedi, Qui docet manus meas ad prælium*. Congruus ordo est hic, dum prius ait: *Deus meus*, deinde subdit; *qui docet*, etc. [Aug.] Si enim primo das te Deo, tunc et illo docente et juvante pugnabis. Et digitos meos ad bellum: Non sine causa manus et digitos posuit. Sicut enim in una manu multi digiti sunt, ita in uno spiritu divisiones gratiarum sunt. In digitis ergo notatur divisio operationis, quæ est in radice unitatis, ut Apostolus ait: *Alii datur per spiritum sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ per eundem Spiritum, alii fides*, alii hoc, alii illud, sed in uno spiritu. *Omnia enim operatur unus et idem Spiritus, dividens singulis prout vult* (I Cor. xii). Ecce radix unitatis.

His ergo digitis pugnat corpus Christi, et in bellum octe procedit. Et est sensus: *Qui docet manus meas ad prælium, et digitos meos ad bellum*, id est per Spiritum sanctum dat mihi dona gratiarum, quibus me facit et docet pugnare, et procedere ad bellum contra principes tenebrarum et contra carnem, cujus desiderii et illi mala proponunt; sed vincit ille qui lapidem immittit in lactis exceptorium, id est qui gratiam attendit, qui spiritu Dei ducitur. Et quia in pugnando periclitaris, id est periculum pateris ne vincaris, dic quod sequitur: *Tu es, misericordia mea*, id est tu das ut misericors sim, et sic vincam, quia de nullo sic vincitur diabolus inimicus, ut de misericordia, quæ in duobus consistit, scilicet in dando et in dimittendo; qui enim dimittit, etsi peccavit, dimittetur ei; qui dat, datur ei. De hac dicit Jacobus: *Superezaltat misericordia iudicio vel iudicium* (Jac. ii), id est supponitur iudicio, quia in quo fuerit inventum opus misericordiæ, et si habuerit forte in iudicio quo puniatur, unda misericordiæ quasi aqua peccati ignis exstinguitur; in quo non est injustus Deus, nec iudicii veritatem deserit, cum talibus ignoscit, quia iustitia est ut secundum quod quis fecit aliis fiat ei. Unde Dominus ait: *In qua mensura mensi fueritis, remittetur vobis* (Matth. vii), ac si diceret: Si ignoscis, ignosco; si est apud te mensura veniæ dandæ, invenies apud me veniæ accipiendæ; si est apud te mensura tribuendi quod habes, invenies apud me mensuram accipiendi quod non habes. Dimitte ergo, et dimitto; da, et do, *tu es refugium meum* quasi turris in tribulatione, et *liberator meus*, ne cadam; et *susceptor meus*, ne in via hæream; et *protector meus*, ne feriar. Deinde convertens sermonem ad alios ait: *Et in ipso speravi*, in omnibus laboribus et præliis. Deinde ex persona capitis, qui subdit, etc. Ecce

caput loquitur nobis, vel Patri loquitur dicens: *Qui subdis populum meum sub me*. [Cassiod.] Deinde ex persona David et ipsius Ecclesiæ conjunctim fatentis genus humanum beneficiis Dei indignum, cum despectu et admiratione subditur:

VERS. 4. — « Domine, quid est homo quia innotuisti ei; aut filius hominis quia reputas eum. »

Domine, quid est homo, [Aug.] quasi dicat: Hæc beneficia das. Et o, *Domine, homo*, qui per se fragilis est et peccato, *quid est*, id est quam magnum. Quid est per hoc? *quia innotuisti ei*, per assumptam humanitatem; quasi dicat: Per se nihil est, per te dignum quid est. Totum enim quod est, inde est, quia innotuisti ei. Deinde quasi exponens cui quis innotuerit, subdit, *aut*, id est et *filius hominis*, quid est per hoc, etiam *quia reputas*, vel æstimas eum alicujus pretii? Quid est quod eum tanti facis? pretiosum utique quiddam eum ostendis. Magnum est enim quod Deus æstimat, et tantum facit ut pro eo mittat Filium, vel dederit, cui fit panis, qui est panis angelorum. Non enim sic Deus hominem ut homo, qui charius emit equum quam hominem.

VERS. 5. — « Homo vanitati similis factus est: dies ejus sicut umbra prætereunt. »

Homo vanitati, [Aug.] quasi dicat: Quem ita æstimas illum qui per se similis est vanitati et umbræ? Homo, enim qui prius fuit veritati similis, postea peccando *factus est similis vanitati*. Quando enim homo conditus est, veritati similis factus est, sed peccando similis factus est vanitati. Vana enim sunt omnia transitoria in comparatione semper manentis Deitatis. Et quamvis talis sit factus, tamen innotuisti ei, æstimas eum. Ecce hic dicit quid per se homo est, dum dicit, similis vanitati. Vanum est quod de sua substantia cadens vanescit, ut fumus, umbra; ita et ipse homo tabescit. *Dies ejus*, id est vita ejus motoria, *prætereunt sicut umbra*. Videtur quidem, sed non habet firmitatem manendi ut umbra; et dum est, in nocte est.

VERS. 6. — « Domine, inclina cælos tuos, et descende; tange montes et fumigabunt. »

Domine, inclina cælos. [Cassiod.] Hoc prius ex persona David precantis pro incarnatione accipitur, qui hic jam aperit quod supra dixit, *innotuisti ei*, quia tunc innotuit Deus homini, quando incarnatus apparuit, quasi dicat: Talis per se est homo, sed ut per se reformetur, o *Domine, inclina cælos tuos et descende* ad nos, quia hæc nisi inclinata Deitate fieri non poterant. Inclinati sunt cæli, quando virtus et honor supernorum ad hominem descendit, et forma Dei formam servi suscepit. [Aug.] Vel ex persona Ecclesiæ potest hoc dici. Humilis enim David, plenus gratia, id est corpus Christi præsumens de Deo pugnans, hic invocatur adiutorium Dei; quasi dicat: In lucta sumus, sed ut non deficiamus, o *Domine, inclina cælos tuos*, id est contempera hominibus apostolos, ut humiles dicant aliis excellentiam tuam. Et per eos descende in notitiam aliorum; et *tange* de tua gratia *montes*, id est elationis terræ,

tumidas granditates, id est superbos, *et fumigabunt*, id est fatebuntur peccata; contra eos autem qui conspiraverunt contra te,

VERS. 7. — « Fulgura coruscationem; et dissipabis eos; emitte sagittas tuas, et conturbabis eos. »

Fulgura, [Aug.] vel fulgora, vel corusca, id est clarifica coruscationes vel coruscationem, id est crebresce miraculis, et solvetur conspiratio eorum: quia crebris miraculis territi nil audebunt; *et dissipabis eos* ab invicem. Ecce bellum Christi contra diabolium; et de eodem subdit: *Emitte sagittas tuas*, id est verba tua, *et conturbabis eos* ad pœnitentiam. [Cassiod.] Deinde Propheta adventum Christi precatur, et ad patrem verba convertit, dicens:

VERS. 8. — « Emitte manum tuam de alto, eripe me; et libera me de aquis multis, et de manu filiorum alienorum. »

Emitte manum. [Cassiod., Aug.] Quasi dicat: Ut hæc sicut *emitte manum tuam*, id est Christum, *de alto* ubi cum Patre est, ut induat carnem. Vel de secundo adventu agit ex persona Ecclesiæ. Quasi dicat: Fac ita modo. In fine autem, *emitte manum tuam de alto*, id est Christum de cœlo ad iudicium. Veniet enim ipse Dominus in voce angeli, et in tuba Dei descendet de cœlo (*I Thess. 1v*). Deinde ex persona Ecclesiæ subdit, *eripe*. Quasi dicat: Emitte manum et per eam manum *eripe me*, et libera me de aquis multis, id est de populis multis, foris vel intro pugnantibus. Hæ sunt aquæ contradictionis, a quibus eruit Deus humilitatem David. Et quid est de aquis multis? ecce scilicet. *De manu filiorum alienorum*, qui scilicet de averso patre diabolo nati sunt. Qui sunt illi?

VERS. 9. — « Quorum os locutum est vanitatem; et dextera eorum dextera iniquitatis. »

Quorum os locutum est vanitatem exaggerat eorum malitiam. Unde addit: *Et dextera eorum dextera iniquitatis*. [Hilar.] Id est dextera eorum est sinistra.

PARS II. VERS. 10. — « Deus canticum novum cantabo tibi; in psalterio decachordo psallam tibi. »

Deus canticum. [Cassiod.] Secunda pars, ubi quasi ille quem precabatur victor et liberator jam venerit, ei se cantare in Novo et Veteri Testamento promittit, et per eum precatur liberari ab eis qui beatitudinem putant in terrenis. [Aug.] Quasi dicat: Dicis quod os eorum locutum est vanitatem. Quid ergo tu inter eos in vase pastoralis habens quinque lapides agis? quomodo inter eos te habes? Ecce quomodo, o Deus, ego *cantabo tibi* inter verba illorum *canticum novum*, id est novi hominis, scilicet canticum Novi Testamenti, canticum de nova gratia. Strepitus enim aquarum contradictionis non facit me obmutescere. Postquam dixit quid cantet, subdit in quo instrumento cantet, scilicet *et in psalterio decachordo psallam tibi*, hoc alio nomine significat legem quam per quinque lapides designavit. Et est sensus: *In*

psalterio decachordo psallam tibi, id est in lege decem præceptorum tibi psallam, tibi gaudebo, tibi cantabo canticum novum, quia plenitudo legis est caritas (*Rom. xiii*), qua qui caret psalterium portare potest, cantare non potest.

VERS. 11. — « Qui das salutem regibus, qui redemisti servum tuum, de gladio maligno eripe me. »

Qui das salutem. [Aug.] Quasi dicat: Tibi cantabo, *qui das salutem regibus*, id est montibus jam fumigantibus, *qui redemisti David servum tuum*, scilicet totum Christum caput et corpus, et tu qui hæc facis, *eripe me de gladio maligno*, ideo addit *maligno*, quia est benignus gladius quo Deus loquitur veritatem, de quo Dominus ait: *Non veni pacem mittere, sed gladium* (*Matth. x*). Hic est gladius bis acutus, utroque acumine præpotens, scilicet Veteris et Novi Testamenti, quo omnis putredo a membris Christi abscinditur. Benignus ergo gladius est, quo illi loquuntur vanitatem. Unde alibi: *Et lingua eorum gladius acutus* (*Psal. lvi*). Quas ergo superius aquas dixit, ipsum hic dicit gladium. Unde et hic addit quod ibi dixit:

VERS. 12. — « Et erue me de manu filiorum alienorum, quorum os locutum est vanitatem; et dextera eorum dextera iniquitatis. »

Erue me de manu filiorum alienorum. [Cassiod.] Hæc repetitione reddit iniquos detestabiliores, *quorum os locutum est vanitatem*, scilicet quod terrena sunt beatitudo; *et dextera eorum est dextera iniquitatis*, quia terrena habent pro dextera [Aug.]. Deinde qui sunt alieni, et quæ eorum dextera, quæ dicitur iniquitatis, et qualiter locuti sunt vanitatem exponit, dicens:

VERS. 13. — « Quorum filii sicut novellæ plantationes in juventute sua. »

Quorum filii, etc. [Aug.]. Hic felicitatem eorum enumerat. Hæc est dextera eorum, hæc est vanitas quam loquuntur, dum hæc dicunt esse beatitudinem. Primo ergo ostendens quæ sit eorum dextera, ait: *Quorum filii sunt sicut novellæ*, vel novella, *plantationes*, vel plantationis, vel novellæ constabilitæ *in juventute sua*, alia littera. Et

VERS. 14. — « Filix eorum compositæ circumornatæ, ut similitudo templi. »

Filix eorum, [Aug.] sunt *compositæ et circumornatæ ut similitudo templi*. Et

VERS. 15. — « Promptuaria eorum plena: eructantia ex hoc in illud. »

Promptuaria eorum vel cellaria, *plena eructantia ex hoc in illud*. Et

308 VERS. 16. — « Oves eorum fetosæ abundantes in egressibus suis; boves eorum crassæ. »

Oves eorum [Aug.] sunt *fetosæ abundantes in egressibus suis; boves eorum crassæ*, vel crassi. Et

VERS. 17. — « Non est ruina macerix, neque transitus, neque clamor in plateis eorum. »

Non est ruina macerix, [Aug.] vel sepis, *neque transitus vel exitus, neque clamor in plateis eorum*, id est nullus tumultus sed pax quieta est, *in plateis*

eorum. Ecce quæ est eorum dextera. Deinde ostendit quam vanitatem loquuntur, subdens :

VERS. 18. — « Beatum dixerunt populum cui hæc sunt; beatus populus cuius Dominus Deus ejus. »

Beatum dixerunt. [Aug.] Quasi dicat: Non hæc quæ habent, arguo tanquam sint mala; sed inde arguo eos, quia *beatum dixerunt populum cui hæc sunt.* Illud quod est in sinistra, ponentes in dextera. Felicitas quidem est habere filios incolumes, et filias ornatas, et cætera temporalia; nec præcipitur justis eam fugere, sed non dexteram putare. Non enim inde reprehendit istos quia his abundant, sed quia pro dextera habent, id est pro beatitudine. Et hæc est vanitas quam locuti sunt his Abraham et Jacob abundavit sine amissæ justitiæ damno, felicitas est in his ut dictum est; sed sinistra, id est temporalis, mortalis, corporalis. Ita hæc ad litteram accipi possunt, ut dictum est [Hier.]. Vel mystice possunt accipi ab illo loco: *Quorum filii.* Et agit de erroribus malorum, et pessimis cogitationibus, ostendens eos esse hæreticos, de quibus etiam quædam ad litteram exponuntur. *Quorum*, scilicet prædictorum, *filii sunt sicut novellæ plantationes, in juventute sua*, id est filii eorum sunt novella plantatio, qui non de apostolis sunt fundati, sed de perversitate novitatis generati. Ecce post mala ipsorum enumerata supra, nunc etiam bona eorum accusat, dicens quod filii pravo dogmate sunt generati, qui non antiquis ritibus Patrum viguerunt, sed novis erroribus pullulaverunt. Et *filix eorum*, quæ non habent vires constantiæ sunt *compositæ*, quia non natura sunt pulchræ, sed ab hominibus compositæ; et *circumornatæ ut similitudo templi.* Hæc filix sunt cogitationes vel prædicationes eorum, quæ non habent veram Ecclesiam, sed similitudinem. Et *promptuaria eorum*, id est corda, sunt *plena*, id est diversis rebus farcita; et sunt *eructantia*, quia de illis pessimæ eructationes exhalant quæ fetent, et simplices corrumpunt. Eructantia dico, *ex hoc in illud* [Cassiod.], quia in uno victi fugiunt ad alium instabiles, quia non habent radicem veritatis. Et *oves eorum fetæ sunt.* Hæc ad litteram accipi possunt, quia vult eos ostendere caducis rebus hærere, quasi dicat: Peculium eorum fetosum est, cum ipsi fide eint steriles. Vel mystice, *oves eorum* sunt discipuli eorum. Hæc oves sunt fetosæ, quia ipsi alios plures in errore generant, *abundantes in egressibus suis.* Non ait in ingressibus suis, quia totum quod habere videntur, ab eis egreditur cito perituris. Et *boves eorum sunt crassæ*, ad litteram. Boves eorum non sunt labore macri, sed otio pingues, ut his qui affluunt divitiis, cum ipsi sint a veritate jejuni. Vel mystice: *Boves eorum* sunt magistri, qui sunt crassi, quia terrenis affluunt. *Non est ruina macerix, neque transitus, neque clamor in plateis eorum*, ad litteram. Maceria est quæ de solis saxis, in hortis, vel in vineis fit. Sed nec illa ruit illis, adeo prosperi sunt, nec transitus, nec clamor turbidus

interrumpit quietem eorum. Vel mystice, maceria est ars philosophorum, quæ non potest in eis destrui, [Hier.] ut justii facti transeant ad Christum. Neque clamor Dei, qui est in angusta via quæ ducit ad vitam, est in *plateis eorum*, id est in lata via eorum, quæ ducit ad mortem. Hæc prædicta sunt eis. Et *beatum dixerunt populum cui hæc*, prædicta, sunt, filii alieni hoc dixerunt. Sed tu, David, quid dicis? quid dicis tu corpus Christi? quid vos non filii alieni? ecce: *Beatus, est, populus cuius Dominus, est voluntate, ille qui est, Deus ejus, potestate.* Sciendum est quod de hac victoria quam psalmus iste triumphalis decantat, quasi terminum omnium mundanarum rerum sibi fecit Propheta. Non enim post hanc aliquid dicturus est, vel de Ecclesiæ persecutoribus, vel de ærumnis sæculi, vel de poenitentia, vel de lamentatione pia, vel de Antichristi elatione; sed septem reliqui divinis præconiis et cœlesti lætitia pleni sunt, ut quasi repulsis nubibus peccatorum, serenis mentibus ad laudes Dei veniatur. Ea quasi completis omnibus quibus humana ignorantia fuerat instruenda, nunc ad sola præconia Dei vacandum est. Unde specialiter sequens psalmus intitulatur laudatio.

COLLATIO IN PSALMUM 143: « BENEDICTUS DOMINUS DEUS MEUS QUI DOCKT. » ETC.

VERS. 4. — *Innotuisti ei*, Hebr. cognovisti eum. טָוִוּתִי וַתֵּדַעְנִהוּ, idem est sensus. Nam et Deus cognoscit nos, et cognoscimus eum per sua beneficia.

VERS. 13. — A 13 versu usque ad penultimum inclusive, ubi legimus pronomen relativum tertiæ personæ, translationes habent per pronomen nos aut noster, juxta exigentiam regiminis, ut sic accipiendo contrarius sit sensus. Nam secundum nos hi versus dicuntur in deteriorem partem, quasi mali suam felicitatem collocent in hujusmodi terrenis. Secundum alios dicerentur ceu bonis omnia prospere succedant. Diversitas oritur ex duobus. Prius est quod in primo versu omnium illorum de quibus loquimur, ponitur אֲשֶׁר אֲשַׁחֵר, quod D. Hier., Neb., Sanctes, et Munst. interpretantur per *ut*, alii per *quia, quoniam, aut quomodo*, et LXX per relationem, *quorum.* Id enim particula illa sæpissime designat, ac singulo quoque versu retinuerunt illius vim. Id est enim *filix eorum, et quorum filix, promptuaria eorum, et quorum promptuaria, et cætera.* Deinde ubi legitur pronomini nota נָנוּ, hoc est *noster*, secundum diversos casus juxta exigentiam, apparet LXX legisse נָנוּ cum puncto dagesch, quod est, *ei, ejus, eum.* Et quamquam sit singularis numeri, tamen potest accipi pro *eo, unoquoque illorum.* Talem igitur videntur secuti fuisse intelligentiam. Nunc ad singula quæ singularem faciunt difficultatem descendamus.

VERS. 14. — *Filix compositæ circumornatæ ut similitudo templi.* LXX metaphoram quæ erat in Hebr. ad ipsum sensum accommodarunt. Sic enim habet D. Hier. *quasi anguli ornati ad similitudinem templi; Pratensis, velut anguli tesselati, etc.* Sanctes, *sicut anguli incisi palatii; paraphrasis, veluti angulares columnæ, summo studio exornatæ, quales in templis et regum domibus conspiciuntur.* Ac cæteri ad consimilem modum.

VERS. 15. — *Promptuaria plena eructantia ex hoc in illud.* Similiter D. Hier., Pratensis, *anguli pleni redundantes e victu in victum; Sanctes, anguli pleni, educentes de specie in speciem; Munsterus, penuaria plena sint, ut efferant de specie in speciem.* Sic ferme

cæteri. Quantum ad primum vocabulum convenimus. Nam quod aliqui vertunt *angulus*, intelligunt *domus latebras ac penuria*. Sed differimus in novissima parte. Quod enim dicimus, *ex hoc in illud*, ponunt *de victu in victum*, aut *de specie in speciem*. Licet autem non dissidat sensus, hoc aut illo modo, quoniam omnis generis annona utrobique significatur, tamen LXX et D. Hieron. זך זן, pro זן זאן, id est *hoc*, pro *victu* aut *specie*. Siquidem citra punctorum distinctionem, non longe distant littera nun finalis et vau. Pellicanus quoque sic legisse videtur, vertit enim, *expensas facientes ex hoc in illud*.

VERS. 16. — *Oves fetosæ, abundantes in egressibus*. Interpretes nostri sententiam tenuerunt, corticem verborum reliquerunt. Dicit D. Hiero. *Pecora in millibus, et innumerabilia in compitis nostris*. Et alii eodem recurrunt.

Boves crassæ. Ad consimilem modum D. Hier.

Alii interpretantur, *fortes ad portandum*. מַשְׁבָּלִים מַשְׁבָּלִים, id est ad verbum *onustus*, ubi subaudiendum est *carne*, et sic *pingues*. Ad quod Sanctes indicavit. Nec tamen dissident qui vertunt *aptos ad onera portanda*, quanquam magis quadraret, *fortes ad labores sustinendos*, cum boum sit potius agriculturæ deservire, aut plaustra trahere. Utunque fuerit, bona habitio jumentorum significatur.

VERS. 17. — *Non est ruina maceriæ neque trans-*

itus. אֵינֶנּוּ אֵינֶנּוּ אֵינֶנּוּ אֵינֶנּוּ EN PERETZ VEEN IOTZETZ, ad verbum, *non fractio, non exitus*. Potest intelligi quod nulla sit captivitas, in qua urbium et ædificiorum materies conquassatur. D. Hiero. pene idem. *Non est interruptio, et non est egressus*. Unde Munsterus addidit, *ad captivitatem*, alii referunt ad sterilitatem, quæ non sit. Hinc Sanctes vertit, *non est sterilis neque quæ egredietur*; Pratenensis, *non est fractio, et non est faciens abortivum*.

VERS. 18. — *Beatum dixerunt populum cui hæc sunt*. Hebræus habet אֲשֶׁרֵינוּ אֲשֶׁרֵינוּ אֲשֶׁרֵינוּ ASCHRE HAAM SCHECACHA LO, *beatus populus cui sic ipsi*. Hoc videtur firmare veram felicitatem, quam nostra lectio solum fucatam innuit, et ab hominibus deprædicatam. Quod si intelligatur de rebus ipsis temporalibus, ut sonat littera, non est dubium Christiano contra fidem esse, si beatitudinem constituas in divitiis transitoriiis. Debuit ergo subaudiri, ut sane interpretati sunt LXX verbum *dixerunt*, quod et frequentius sit Heb. Unde Munst. psalm. cxvii: *Omnes gentes circulerunt me*. Deinde in sequenti clausula vult subaudiri: ET DIXI: *In nomine Domini, quia ultus sum in eos*. Consimiliter in aliis duobus versiculis sequentibus. Item Sanctes psalm. ix, ubi dicimus: *Quæretur peccatum illius, et non invenietur*, vertit, *quæres impietatem illius, et quam] dixit quod non invenies*. In Hebr. non habetur *quam dixit*.

PSALMUS CXLIV.

PSALMI TITULUS: (LAUDATIO IPSI DAVID.)

Exaltabo te. Titulus: *Laudatio ipsi David* (185).

Breviter continet hic psalmus quæ in divinis Scripturis ad laudem Dei pertinentia late diffunduntur, in quo novem loci laudis distinguntur, ex quibus omnis laus Dei sumitur. Ubicumque enim de laude Dei agitur, legitur vel opera, vel potentia, vel aliquid cæterorum. Ad hujus autem psalmi præconia, sequentes psalmi pertinent, qui cum isto septem sunt. Ut enim septem sunt psalmi poenitentiae, ita et septem sunt psalmi laudis, quibus in die laudandus est Deus (Exod. xxxvii). Sicut Propheta dicit: *Septies in die laudem dicam tibi*. Sicut et septem sunt spiritus gratiarum, qui laudes Dei concinant, sicut legitur in Apocalypsi (Apoc. v). Juxta hoc sacramentum præcepit Deus Mosi in tabernaculo septem lucernas ponere, perpetuo lumine lucentes. In his septem psalmis sufficienter Deus docuit quomodo laudari velit; ne quis in ejus laude errare possit [Aug.]. Ad hoc enim Spiritu sancto Deus implet sanctos, ut laudent eum, et ne erremus in laudando iter laudis in Scriptura constituit, qui ut bene laudaretur ab homine, seipsum laudavit, ut inveniat homo qualiter laudet eum. Non enim potest hoc dici Deo quod dictum est homini: *Non te laudet os tuum* (Prov. xxvii). Si enim se laudat homo, arrogantia est; si Deus se laudat, misericordia est, quia laudando se amabilem facit, et nos amando meliores sumus, non ipse. Ideoque Spiritus ejus in servis suis laudat eum, et tunc seipsum laudat, quia laudari se facit. Et est sensus: *Hæc laudatio fit ipsi David*, id est Christo, qui de semine David natus est.

[Cassiod.] Intentio: Monet ad laudem. Modus: Tripartitus est. Primo præmittit Propheta infinitam laudem. Secundo omnes perfecturos Dei laudem novem modis dicit, ibi, generatio, etc. Tertio eadem latius explicat, ibi, miserator, etc. Propheta ergo in persona Ecclesiæ septiformi Spiritu plenæ, laudem promittit dicens: O

309 VERS. 1. — (Exaltabo te, Deus meus rex; et benedicam nomini tuo in sæculum, et in sæculum sæculi.)

Rex, [Aug., Cassiod.] Christe, qui de Juda natus es, unde reges erant in Veteri Testamento, qui es etiam *Deus meus*, scilicet creator et recreator, ego *exaltabo te*, id est te notum faciam prædicando, quod es, et *benedicam nomini tuo*, id est laudabo te, in *sæculum*, scilicet hic, et in *sæculum sæculi*, scilicet in æternum. Qui enim hic non incipit, in futuro mutus erit. Deinde quod dixerat, exponit, dicens:

VERS. 2. — (Per singulos dies benedicam tibi; et laudabo nomen tuum in sæculum, et in sæculum sæculi.)

Benedicam tibi per singulos dies. [Aug.] Ecce quid dixerat, in sæculum sæculi, sine intermissione in lætis vel tristibus; et per hoc, *laudabo nomen tuum in sæculum, et in sæculum sæculi*. [Cassiod., Alcuin.] Qui enim hic per singulos dies Deum laudat, in æterno die merebitur laudare, continua exultatione. De qua laude alibi dicitur: *In sæcula sæculorum laudabunt te* (Psal. lxxxiii), quia semper amabunt, quem semper videbunt, qua visione nihil est delectabilius. [Aug.] Benedicam ergo nunc, per

(185) Ex Cass. in præfatione et conclus. ps.

singulos dies, ut cum venerit unus sine fine dies, eas ex laude in laudem, sicut ex virtute in virtutem. Deinde quasi causam laudis subdit, quia

VERS. 3. — « Magnus Dominus et laudabilis nimis; et magnitudinis ejus non est finis. »

Magnus est Dominus in essentia, et laudabilis nimis vel valde. [Aug.] Hoc uno verbo dedit cogitare quod non potest capi plene. Et nunquam cesses a laudibus. Ideo valde est laudabilis, et, id est quia, *magnitudinis ejus non est finis*, quia incomprehensibilis est cogitatione vel loco. Et quia non est finis magnitudinis, ideo non potest laudem ejus finire.

PARS. II. VERS. 4. — « Generatio et generatio laudabit opera tua; et potentiam tuam pronuntiabunt. »

Generatio. [Cassiod.] Secundo omnes perfecturos laudem Dei novem modis promittit. Novem sunt modi laudis, scilicet opera, potentia, magnificentia, sanctitas, mirabilia, virtus terribilium, magnitudo, memoria, justitia, quæ post explicabuntur. Ex his quasi ex locis et seminibus omnis trahitur laus, ad quem modum omnia argumenta de paucitate locorum sumuntur. [Aug.] Quasi dicat: Laudabo ego, *laudabit etiam generatio et generatio*, id est omnis generatio. Repetitio enim dicentis in infinitum misit animum cogitantis. Vel duæ generationes hac repetitione insinuantur, scilicet generatio qua in presenti nascuntur filii Dei; et generatio futura, qua filii resurrectionis erunt. De qua dicitur in Evangelio: *In generatione cum sederit Filius hominis in sede majestatis suæ* (Matth. xix). Regenerationem vocavit resurrectionem. *Generatio ergo et generatio laudabit opera tua* quæ licet intueri, ut tu lauderis qui talia operaris. Si ergo in magnitudine defecimus, cujus non est finis. Vel, id est saltem, de operibus laudemus operantem, de conditis Conditorum, de creatura Creatorem. Videamus quæ hic fecerit, quæ nobis nota sunt: *Et potentiam tuam.* Hic est secundus locus laudis. Quasi dicat: Laudabunt opera. Et in illis laudandis, *pronuntiabunt potentiam tuam.* Non enim opera laudant, nisi ut virtutem operantis annuntient; sed quidam eloquentes laudant creaturam obliti Creatoris. Sancti vero laudatores, si opera amant, laudant magis operatorem, et hæc propter illum amant et laudant, quod utique faciendum est. Si enim in rebus factis sentitur aliqua species, vel utilitas, vel virtus. Et laudatur magis in illo qui fecit. Quid enim pulchrius est eo qui omnia fecit? quid utilius, quid potentius? lauda ergo facta propter facientem. Sed si opera laudas, et te qui es opus Dei laudas, et occurrit illud: *Non te laudet os tuum, et arrogans videris* (Prov. xxvii). Sed non est arrogantia, quia Deum in te non laudas. Sequitur tertius locus laudis:

VERS. 5. — « Magnificentiam gloriæ sanctitatis tuæ loquentur, et mirabilia tua narrabunt. »

Magnificentiam gloriæ. [Cassiod.] Deinde quartus locus. Et magnificentiam gloriæ *sanctitatis tuæ lo-*

quentur. Alii libri apertius habent, *magnificentiam majestatis tuæ et sanctitatis tuæ loquentur.* Sequitur quintus locus laudis: *Et mirabilia tua narrabunt.* Deinde sextus:

VERS. 6. — « Et virtutem terribilium tuorum dicent, et magnitudinem tuam narrabunt. »

Et virtutem terribilium tuorum dicent. [Aug.] Non enim tantum blanditur, sed etiam minatur. Blanditur, ut exhortetur; minatur ut terreat et corrigat. Si enim non minaretur, nulla esset correctio; si non blandiretur, nulla esset exhortatio. Est itaque amabilis et terribilis. Dicent ergo virtutem disciplinantis et punientis. Si prædicant regnum æternum, non tacent ignem æternum. Sequitur septimus locus laudis: *Et narrabunt magnitudinem tuam, cujus non est finis, sed narrabunt ea, cum talem esse laudabunt.* Sequitur octavus locus laudis: Et

VERS. 7. — « Memoriam abundantiae suavitatis tuæ eructabunt, et justitia tua exsultabunt. »

Memoriam suavitatis tuæ eructabunt foris, intus ea pleni sunt. [Aug.] Memoriam abundantiae suavitatis dicit, quod Deus non est oblitus nos oblitus eum, et non oblitus facit nos reminisci sui. Ipse enim per abundantem suavitatem suam, prius nostri memor est vocando, gratia sua nos præveniando; inde nos ejus. Et nota quod non ait *manducabunt, sed, eructabunt.* Manducat enim qui discit, eructat qui docet, hoc tamen eructat quod manducavit. Hæc ergo memoria, quia valde dulcis est, manducanda est et eructanda. Sic ergo manduca ut eructes. Sequitur nonus locus laudis: *Et exsultabunt justitia tua, non sua, quam scilicet memores tui accipiunt a te.* Cui ergo debent quia sunt, illi debent, quia justificati sunt. Nemo ergo Deo tribuat quia est, et sibi tribuat quia justus est. Melius est enim quod sibi vult tribuere, quam quod illi. Totum illi da, in toto ipsum lauda

PARS. III. VERS. 8. — « Miserator et misericors Dominus: patiens et multum misericors. »

Miserator. [Cassiod.] Tertio latius explicat, quæ secundo breviter proposuit. Quasi dicat: Merito in his laudabunt, quia *Dominus est miserator effectus, et misericors natura.* Partes laudis ponuntur hic, quæ superius positæ sunt, sed non singulæ possunt explicari plene. Quis enim opera vel potentiam ejus ad plenum explicaret? et sicut supra, ita et hic ab operibus incipit, ut miserator dicatur, dum cadentes restituit. Misericors natura, et dum creat. Et ipse est, *patiens.* Hoc sumitur de secundo loco laudis, scilicet de patientia quam hic laudat, non quod terras suspendit, et maria coercuit, et cælum stellis depinxit, etc., sed quia tolerat peccantes ut convertantur. [Aug.] Vel ita, ut misericors et miserator pro eodem accipiatur. Quasi dicat: Hæc prædicta laudant et annuntiant, et quod de his laudant et exsultant, tu Domine, fecisti, merita illorum tua dona sunt, quæ per misericordiam eis præstantur. Nam Dominus est miserator et misericors, his quibus jam veniam dedit, per quod laudant et exsul-

tant. Et est patiens, his scilicet quibus nondum dedit, sed exspectat ut det. Repetit de misericordia. *Et multum misericors et generaliter.*

VERS. 9. — « Suavis Dominus universis, et miserationes ejus super omnia opera ejus. »

Suavis est Dominus Universis, [Cassiod., Aug.] scilicet bonis et malis, et maxime gustantibus se. Hoc de magnificentia sumitur, quia nil magnificentius est quam suavem esse gustantibus, et misericordiam omnibus suis impendere operibus: non autem his quæ diabolus facit, ea enim potius damnat, aed suis misericordiam præstat. Unde subdit: *Et miserationes ejus sunt, super vel in omnia opera ejus*, quia ipse est qui suum solem facit oriri super bonos et malos (*Matth. v.*), et in hujusmodi. Et in hoc quod exspectat in peccato manentes et monet converti, bene omnibus facit, et miserationes omnibus exhibet. Quod si punit, severitas est, non in ejus, sed in tua opera; si enim tollas opera tua mala, et non in te remaneant nisi opera ejus, non te dimittet misratio ejus; si autem tu non dimittas opera tua, erit ejus severitas in opera tua, cum dicit: *Ite, maledicti, in ignem æternum (Matth. xxv.)*. Et quia misratio tua est super omnia opera tua,

VERS. 10. — « Consteantur tibi, Domine, omnia opera tua; et sancti tui benedicant tibi. »

Domine, consteantur tibi opera tua, [Aug.] id est laudent te, omne quod est constetur vel per se, vel per rationales creaturas, sicut ea quæ non habent sensum laudandi, quæ sunt materia laudis, quia dum inquiris, invenis magnam vim in eis quæ a Deo est. *Et sancti tui*, id est angeli et homines in confessione operum tuorum inspicientes, *benedicant tibi*, vel te. Inspiciant creaturam tuam consistentem, et benedicant te, hoc de sanctitate sumitur. Ipsa enim est sanctitas Dei, id est hoc exigit. Sanctitas dicitur, ut ei sancti debeant consteri. Deinde quid in constendo dicant, subdit:

VERS. 11. — « Gloriam regni tui dicent: et potentiam tuam loquentur. »

Gloriam regni tui dicent, etc. [Aug.] Quasi dicat: *Quid enim dicunt? Gloriam regni tui dicent, et potentiam tuam loquentur*, id est dicent quam potenter et mirabiliter quidquid facis et disponis in regno. Dicent enim quam gloriosus et mirabilis est Deus qui fecit celum et terram, et diversis bonis implevit; quam potens est Deus qui fecit hæc et continet. Et sumitur hoc de mirabilibus.

VERS. 12. — « Ut notam faciant filiis hominum potentiam tuam, et gloriam magnificentiæ regni tui. »

Ut notam faciant, [Aug.] Quasi dicat: *Loquentur ad hoc utique, ut notam faciant filiis hominum potentiam et gloriam*, vel, sicut alii dicunt, *decorem magnificentiæ regni tui*, vel *gloriam magnitudinis decoris regni tui*. [Cassiod.] Hoc sumitur de virtute terribilium. Sanctis enim prædicantibus nota facta est potentia Dei, qua vindicabit in malos. Et gloria regni qua coronabit bonos notificata est, ne igno-

rata minus quæreretur. Nota etiam facta est, quando apostoli virtutes fecerunt, et per notitiam utriusque quidam timore pænæ, quidam spe gloriæ convertuntur. Et nota quod post potentiam commendat decorem regni, quod ideo facit, ut potentia nominata amantem non terreat. Habet enim regnum quo delectemur, et illud regnum habet decorem cui magnifico nil comparetur. De cujus regni magnitudine subdit,

VERS. 13. — « Regnum tuum regnum omnium sæculorum; et dominatio tua in omni generatione et generationem. »

Regnum tuum, etc. [Aug.] Quasi dicat: *Cujus regni decorem prædicabunt? Non hujus sæculi. Regnum prædicari ab eis dico, quod et decorem habet; sed non est ubi magnitudo decoris, sed tuum, quia regnum tuum, est regnum omnium sæculorum, id est æternum, et dominatio tua est in omni generatione et generationem per successionem. Vel in hac generatione et futura, per quod ostenditur regnum esse forte.* [Cassiod.] Laudat enim regnum de perpetuitate et dominationis effectu, et sumitur hoc de magnitudine. Si enim magnum est ad tempus inperare, majus est dominationis terminum non habere.

VERS. 14. — « Fidelis Dominus in omnibus 310 verbis suis, et sanctus in omnibus operibus suis. »

Fidelis est Dominus in omnibus verbis suis, [Aug.] quia adventus dona complevit, et quidquid promisit dedit, et per data fecit fidem cæteris dandis quæ promisit et quasi chirographo scribi fecit; et sumitur hoc de abundantia suavitate. Unde supra dixit: *Memoriam abundantiae suavitatis tuæ eructabunt, et sanctus in omnibus operibus* ut verax est in promissis, ita sanctus in operatione.

VERS. 15. — « Allevat Dominus omnes qui corruunt, et erigit omnes elisos. »

Dominus allevat omnes qui corruunt, [Cassiod.] scilicet qui nondum corruerunt, sed qui corruere incipiunt. Quos omnes allevare dicitur, non quod omnes allevet, sed quia quicumque allevantur, hoc est per eum, *et erigit omnes elisos*, scilicet qui ruinam peccati, et lapsum passi sunt jam. Corruentes ergo dicit incipientes labi; et elisos, jam lapsos. Et hoc ad abundantiam quoque pertinet, scilicet quod elevat ruentes, et erigit elisos, unde recordatio suavitatis habetur, et in laudibus ejus eructatur. [Aug.] Vel aliter secundum aliam litteram, *allevat Dominus omnes qui decidunt a malis suis*, id est a vitiis et a peccatis, quos omnes allevat Dominus, et accipitur hoc in bono; vel non de casu a vitiis, sed de eo quod eadunt homines ab his temporalibus hic agit. Sancti enim ut Job qui in hoc sæculo aliquid perdunt, et abjecti fiunt, decedentes sunt, qualiter Job decidit a gloria pristinae lucis temporalium rerum, quibus nitebat ad tempus; decidit a gloria domus suæ, et in stercore sedebat. Ita et alii sanctorum multi, sed hos omnes allevat Deus et confirmat, quia

septies cadit justus in die, et resurgit (Prov. xxiv). Impii autem infirmantur in malis. Et erigit omnes elisos ad se scilicet pertinentes, quia superbis resistit. Et quia hæc facis,

VERS. 16. — « Oculi omnium in te sperant, Domine; et tu das escam illorum in tempore opportuno. »

Oculi, [Cassiod.] id est, intentiones omnium in te sperant, Domine. Hic de justitia latius agit ut qui misericordem audit, justum timeat, et justitia est ut sperantes satiet corporaliter et spiritualiter. [Aug.] Unde addit: *Et tu das escam illorum* corporalem vel spiritualem, non passim, sed in tempore opportuno. Non enim semper danda est esca, sed in tempore opportuno. Multis enim petentibus salubriter differitur. Dat ergo quasi medicus ægro quod convenit; et quando convenit non ut homo desiderat et petit, ne obsit, si det. Petiit enim Apostolus de angelo Satanæ, ut auferretur ab eo, et non accepit, sed propter perfectionem suam, quia tempus adhuc erat exercendæ infirmitatis. Petiit diabolus ad tentationem Job, et accepit, sed ad damnationem suam. Ipse Christus mori venerat, et tamen transfigurans in se infirmos ait: *Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste (Matth. xxvi).* Et licet non acciperet quod petere videbatur ait: *Non quod ego volo, sed quod tu vis (ibid.),* benedicens in omni tempore.

VERS. 17. — « Aperis tu manum tuam, et imple omnem animal benedictione. »

Aperis tu, etc. [Cassiod.] Quasi dicat: Quam escam das? ecce *aperis tu manum tuam*, id est, benignitatem potentiae tuæ, quia omnia in potestate ejus sunt; et *imple benedictione omnem animal* rationabile, scilicet quod potest benedici. Quasi dicat: *Etsi non das aliquando, das tamen in tempore opportuno.* Differs quidem, sed non aufers.

VERS. 18. — « Justus Dominus in omnibus viis suis; et sanctus in omnibus operibus suis. »

Justus est Dominus. [Cassiod., Aug., Cassiod.] Ipso nomine justitiam aperit, ut manifeste ostendatur hic laus esse de justitia. Justus dico, in omnibus viis suis. Viæ sunt dispositiones et voluntates quæ omnes justæ sunt, etiam si verberat. Justus ergo est et quando cædit et quando curat. Sic confessi sunt Daniel et omnes sancti in tribulationibus, scilicet quod justa sunt judicia Dei. *Et sanctus in omnibus operibus suis.* Pius, patiens, dator omnium bonorum. Sciendum quod viæ ad dispositionem pertinent, opera ad effectum. Hæc secundum nos dividuntur, sed apud illum, hoc est velle quod facere, quia ex ejus voluntate res habent esse. Et

VERS. 19. — « Prope est Dominus omnibus invocantibus eum; omnibus invocantibus eum in veritate. »

Dominus [Cassiod.] qui ubique prope est, id est pro-

pitius omnibus invocantibus eum, etsi non facit statim eis quod petunt. Ideo enim magis non facit, quia proprie est, et hoc de justitia sumitur. Sed quibus invocantibus? [Aug.] Omnibus invocantibus eum in veritate non secundum vana desideria, quæ aliud querunt quam ipsi Deum. Et ipse

VERS. 20. — « Voluntatem timentium se faciet, et deprecationem eorum exaudiet; et salvos faciet eos. »

Faciet aliquando, [Aug.] etsi non mox ut petunt, voluntatem timentium se. Si tamen ideo timent, ut ejus faciant voluntatem, et deprecationem eorum de salute exaudiet et salvos faciet eos. Deinde concludit de justitia dicens:

VERS. 21. — « Custodit Dominus omnes diligentes se; et omnes peccatores disperdet. »

Custodit Dominus omnes diligentes se; et omnes peccatores disperdet, [Aug.] id est qui perseverant in peccatis, disperdet. In utroque enim est æquitas. Æquum est et diligentes custodire, et peccatores perdere. Et nota per hoc quod ait, *custodit*, ostenditur apud eum esse suavitas; per hoc quod ait, *disperdet*, monstratur apud eum esse veritas.

VERS. 22. — « Laudationem Domini loquetur os meum; et benedicat omnis caro nomini sancto ejus in sæculum et in sæculum sæculi. »

Laudationem [Cassiod.] Expositis omnibus locis laudis sequitur brevis conclusio, qua concludit quod non potest explicari. Quasi dicat: Quoniam omnia ita se habent, *laudationem Domini loquetur os meum.* Ecce concludit in laude et in eo exemplo *benedicat omnis caro*, id est homo, scilicet conversus ad Deum *nomini sancto ejus*, et hoc in sæculum, id est in præsentem, et in sæculum sæculi, in futuro.

COLLATIO IN PSALMUM CXLIV: « EXALTABO TE, DEUS MEUS REX, » etc.

VERS. 3. — *Magnitudinis ejus non est finis.* Itaque Chaldaeus D. Hieronymus pro eo quod non est finis, dicit non est investigatio. Et ferme alii הָעֶקֶר HEQER, sensus est idem. Nam tanta est Dei magnitudo, ut quanto plus investigaveris, tanto magis inveniendum sit. In aliquot versiculis ubi habemus tertiam personam, ubi pluralem Hebr. habent primam singularem sensu illæso, ut exempli gratia, est illud *mirabilia narra-bunt.* D. Hieronymus loquar, alii meditabor ac id genus. Certe Psalmista narrabat Dei mirabilia, ut et nos postea narrabimus, quin in Hebr. modo ponitur singulare, modo plurale intercise, ut palam sit idem esse.

VERS. 8. — *Exsultabunt* D. Hieronymus. et alii *laudabunt* sive *cantabunt* יְרַנְּנוּ JERANNENU, vel *jubilabunt.* Hæc profecto *exsultationem* in Dei laudibus aperte demonstrant.

VERS. 14. *Fidelis Dominus.* Hic versiculus non est in Hebr. Existimo a Septuaginta repositum esse, eo quod hic psalmus scriptus est ordine alphabetario, et si non hic versus poneretur, deficeretur littera nun. Siquidem per id elementi, Hebraice fidelis incipitur נֶחֱמָן NEEMAN.

PSALMUS CXLV.

PSALMI TITULUS : « ALLELUIA. »

Lauda, anima mea. Titulus : *Alleluia*. [Cassiod., Aug.] Vox ista est quasi-musica salutaris, harmonia cœlestis, quæ non solum homines, sed etiam angelos delectat, laudem Dei exprimens, quæ congrue huic psalmo præscribitur, ubi vir justus exhortatur animam suam ad laudem Dei; quia aliquando in adversis velint nolint perturbatur anima, unde supra dixit : *Quare tristis es, anima mea, et quare conturbas me?* (Ps. xli.) Sed ut auferat ei perturbationem suggerit gaudium de spe, si non de re, animæ perturbatæ et mœrenti dicens : *Spera in Deo quoniam adhuc confitebor illi* (*ibid.*). [Cassiod.] Hac igitur spe erecta anima Deum laudat hic. Intentio : Monet ad laudem. Modus : Tripartitus est. Primo Propheta sibi quasi omnibus consulit laudare, ne in vanis otietur, et quasi acquiescens consilio, asserit se laudaturum ibi, ubi poterit plene. Secundo, alios monet non sperare in homine, ibi, *nolite confiteri*. Tertio docet omnem spem, in omnipotenti ponendam, ibi, *beatus*. Vir itaque justus animam suam ad laudem exhortans ait :

VERS. 1. — « *Lauda, anima mea, Dominum, laudabo Dominum in vita mea, psallam Deo meo, quando fuero.* »

Lauda, anima mea, Dominum. [Aug.] Quasi dicat : Quid de aliis satagis? Sta mecum in laude Dei. Sed quare, a quo, et cui hoc consulatur. Si caro dicitur consulere animæ, non videtur esse verum, cum a meliori et digniori soleat inferiori dari consilium. Caro autem inferior est anima. Anima enim licet vituperabilis, quia peccatrix, tamen melior dicitur per naturam corpore laudato in suo genere, quia spiritualis natura præstat corporeæ quam movet, regit, sensificat, et caput ipsa spiritualis natura infinita vicina est substantiæ Dei. Sic aurum vituperatum quia sordidum est præest plumbo in puritate laudato; sic et malus homo otium equo. Non ergo datur animæ consilium a carne, quamvis domita valde et pacata quæ tamen mortua est propter peccatum, nunc etiam immortalis facta consulit animæ, quia semper in terra auina est, sed purior pars animæ, scilicet mens, quæ cogitat sapientiam divinam illi inhærens, et in illam inspirans videt quasdam animæ partes, scilicet sensualitatem perturbari motibus sæculi, et cupiditate terrenorum ad exteriora rapi, a quibus ad superiora et interiora revocat eam. Se ergo secundum inferiorem partem exhortans anima, secundum rationem dicit : *Lauda, anima mea, Dominum*. Quid enim tibi placet in hoc sæculo quæ divisa es per tot sæcularium rerum amores? Quid te occupat mortalium rerum cura? collige te ad actorem. Hic tibi pax et securitas. Sta ergo mecum, et lauda Dominum. Deinde respondit anima menti, quasi hic prægravata, et non valens ita consistere ut dignum est : *Laudabo perfecte in vita*

mea æterna, quæ est vere vita, scilicet cum perfecte ei inhæsero, a quo separari ut modo fit, mors est, hic in morte ista laudo tenuiter, id est exiliter, quia corpus animam aggravat, et terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem (*Sap. ix*). Sed hic spes consolatur et pascit, in qua quodammodo vivens laudat. Vita erit in futuro. Ideo hic gemo, ibi plene laudabo. Et quomodo laudabis? Sic laudabo, quia tunc *psallam Deo meo, quando fuero*, vel *sum*. Hic est homo et aliis intentus. Et ideo non semper psallit et perfecte, sed in æterno est. [Cassiod.] Non sic psallam, imo, quando fuero, vel sum, non ideo hoc dicit quod aliquando non sit, quia in æternum erit, et ideo vere diu. Vel de præsentis potest accipi, psallam. Quasi dicat : In futuro perfecte laudabo, et etiam hic, ubi non semper ero, psallam Deo meo, quando fuero.

311 PARS. II. VERS. 2. — « *Nolite confidere in principibus : in filiis hominum, in quibus non est salus.* »

Nolite confidere. [Aug.] Secunda pars, dato consilio et affirmato quod laudabit ubi plene poterit, quasi longe remotos interim dum mala sunt quibus turbatur anima, monet hic non sperare in homine, sed in Deo. Quasi dicat : Ego laudabo et psallam, vos autem pusilli, qui nondum, vel, id est etiam de Deo speratis, interim dum mala sunt in Deo, non in homine speretis. [Cassiod., Aug.] Quod ita ait : *Nolite confidere in principibus tenebrarum, id est in dæmonibus; et in filiis hominum, id est in baptistis, in quibus non est salus.* In uno Filio hominis est salus, et in ipso sperate, non quia Filius hominis est, sed quia Filius Dei est; non propter illud quod suscepit ex te, sed propter illud quod servavit in se, quia Domini est salus. Et in alio psalmo dicitur, non principium sæculi, non baptistarum, qui jactant se dare sancta, quorum tantum sunt instrumenta. Si enim homo aliquid dare posset, minus a Deo peteretur. [Cassiod.] Vel ita, nolite : Respicit Propheta ad novissima tempora consummationis sæculi, et quasi in fine sæculi mente positus cito finienda docet, non amare pro æternis. Quasi dicat : Ita me habeo, ut dixi, et meo exemplo, nolite, vos alii, maxime novissimi, confidere in principibus et in filiis hominum, id est in illis qui maxime temporalia amare suadent, prius ut salutaris medicus munda corda prohibendo a noxiis, ut post salutaria infundat monendo salubria. In quibus, id est in filiis hominum, non est salus. Vide enim quid sint.

VERS. 3. — « *Exibit spiritus ejus, et revertetur in terram suam; in illa die peribunt omnes cogitationes eorum.* »

Spiritus, [Aug.] id est anima *ejus*, id est hominis *exibit* subito, quando non vult vel scit et exeunte spiritu *revertetur caro in terram suam*, unde cepit initium. *Et in illa die, mortis scilicet, peribunt, id*

est frustrabuntur, omnes cogitationes eorum, quæ in diversos sæculi ambitus tendebant.

PARS III. VERS. 4. — « Beatus cujus Deus Jacob adjutor ejus, spes ejus in Domino Deo ipsius; qui fecit cælum et terram, mare, et omnia quæ in eis sunt. »

Béatus cujus. [Cassiod., Aug.] Tertia pars, ubi docet omnem spem in omnipotenti ponendam, quem ex factis describit, ut gentilitas tam frequenter victa quiescit. Et notandum quod supra remotis auxiliis docet hic quod salutis est, scilicet in quo sperandum sit. Et quasi quis quæreret: In quo ergo est sperandum? Respondet, in Domino, quia *beatus est cujus Deus est*, non angelus vel homo. Sed, Deus *Jacob*, id est qui sperat in illo, qui fuit Deus *Jacob*. Ipse dico *adjutor ejus*, *Jacob*, id est adjutor hujus viri *Jacob*, sicut fuit adjutor illius actualis *Jacob*. Ipsius *Jacob* sic fuit adjutor, ut de *Jacob* faceret *Israel*, qui jam videret adjutorium, [Aug.] scilicet *Israel* videret Deum qui est adjutorium, sic si hic non vides, sed habes adjutorem Deum, eris tandem de *Jacob Israel*, et videns; et cessabit omnis gemitus et dolor. Dicit ergo, *beatus et ille cujus Deus est Deus Jacob adjutor ejus*, id est hujus viri *Jacob*, sicut illius. Cur est *beatus*? quia *spes ejus est in Domino Deo ipsius*, et quia etiam cultoribus demonum spes est in Deo suo, determinat in quo debet esse spes, dicens: *Qui fecit*. Quasi dicat: In quo Domino Deo? in illo, qui fecit *cælum et terram, mare*, [Cassiod., Aug.] id est in Christo, et hoc usque in finem psalmus ostendit, describendo eum per opera. Nam etsi sunt dii multi et domini, nobis tamen unus est Deus, ex quo omnia (I Cor. viii). Et est hic laus ab operibus, quia etsi non ejus substantiam, tamen actus ejus aliquatenus nostra capit notitia, de quibus subdit: *Et omnia fecit quæ in eis sunt*, scilicet in cælo et in terra, in mari. Ita curat et de cæ inter alia. Omnia, dicit, ne quem alium putes Creatorem. Vel, id est et minorum, et præter cætera addit, hoc aliud ad nos pertinens. Ipse est

VERS. 5. — « Qui custodit veritatem in sæculo, facit judicium injuriam patientibus; dat escam esurientibus. »

Qui custodit veritatem in sæculum, id est, in æternum. [Cassiod., Aug.] Hic est Christus qui est veritas. Omnis homo mendax. His verbis et amandum prædicat, et timendum in quo custodit veritatem. Ecce *facit judicium* quibus? *patientibus injuriam*; non omnis molestia est injuria, quod enim jure patris non est injuria, ut quod patitur latro et alii scelerati. Aliud est ergo pati injuriam, aliud pati supplicium. Supplicium enim jure quis patitur; injuria autem juri contraria est *dat etiam escam* utramque, scilicet corporalem et spiritualem, *esurientibus*, de quibus dicitur: *Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam* (Matth. v). Non ergo homo se jactet. Quasi dicat: Etenim solus Deus dat hæc duo, scilicet quod facit judicium et dat escam, hoc ad justitiam

pertinet. Christus enim justus iudex, vindicat patientes propter nomen suum; et dat escam diligentibus se.

VERS. 6. — « Dominus solvit compeditos; Dominus illuminat cæcos. »

VERS. 7. — « Dominus erigit elisos: Dominus diligit justos. »

Dominus solvit compeditos, [Aug., Cassiod.] mortali corpore. Hos solvit ex mortalibus faciens immortales. Vel, compeditos, culpis *Dominus solvit* a peccatis. Et *Dominus illuminat* sapientia cæcos ignorantia, [Aug.] id est eos qui cæci sunt, facit sapientes. Hæc ad abundantiam suavitatis pertinent. Et *elisos* per superbiam *Dominus erigit*, per humilitatem. Quos enim diabolus elidit, Deus dirigit. Et *Dominus diligit justos*, quos locat in æterna beatitudine. Et quia diligit, ideo facit judicium eis injuriam patientibus. Qui sunt justus? et quomodo diligit? ecce justus sunt pupillus et vidua; diligit hos custodiendo. Et hoc est quod ait:

VERS. 8. — « Dominus custodit advenas, pupillum et viduam suscipiet; et vias peccatorum disperdet. »

Dominus custodit advenas, [Aug.] scilicet eos qui dicunt: *Non habemus hic manentem civitatem* (Hebr. xiii). *Pupillum et viduam suscipiet*, id est omni ope et auxilio destitutos in hoc sæculo, ut sperent in Deum, et etiam qui habent terrena, et non in eis confidunt, pupilli et viduæ sunt Dei. Vel per advenas Ecclesia intelligitur gentium. Omnis enim Ecclesia gentium adventitia est ad Patres, quorum non carne, sed imitando est filia. Pupilli sunt omnes fideles in hac peregrinatione, quibus absens est Pater; et omnis fidelis anima, est vidua Sponso absente, id est quando Sponsus abest. Unde magis Patrem et Sponsum desiderant, et hos omnes Deus protegit, non visus sed desideratus. Et ipse *disperdet vias*, vel, vias latas *peccatorum*, qui hic nostram arctam viam irridunt, quorum via exterminata nobis quid restat? utique regnum, de quo supponit.

VERS. 9. — « Regnabit Dominus in sæcula, Deus tuus, Sion, in generatione et generationem. »

Regnabit Dominus in sanctis suis in sæcula. [Cassiod.] Hoc de magnificentia sumitur. *Regnabit Dominus*, quando corda nostra erunt in eo firma, quod non modo est. Quis Dominus? *Deus tuus*, o *Sion*, regnabit. Quasi dicat: Ad te pertinet, o Ecclesia, quia tu es ejus regnum, non Babylonia. Deinde quod dixerat in sæcula exponit, *in generatione et generationem*, id est semper.

COLLATIO IN PSALMUM CXLV: « LAUDA, ANIMA MEA, DOMINUM, LAUDABO DOMINUM IN VITA, » ETC.

VERS. 3. — *Exibit spiritus ejus et revertetur in terram suam*. Faber et Cæcus volunt dici, *exibit spiritus eorum et revertetur in terram*, cum præcesserit plurale in filiis hominum, et item sequatur, *peribunt cogitationes eorum*. Adde quod non congruit spiritum reverti in terram, qui est incorruptibilis. Omnes tamen interpretes et Græci et Latini vertunt singulariter, et ita Hebraice legitur יָשַׁב יַאֲשׁוּב, id quod

miratur *ſaber*. Desinat autem mirari, quando Intel-
ligitur *caro revertetur*. Hinc Munsterus transtulit,
revertetur homo in terram suam. Et quod ipsi argu-
mentantur plurale præcessisse, præsertim in Græco,
nihil obstat quoniam sic accipimus *ab homine exiit*

A spiritus ejus et revertetur in terram suam, id quod
translator ad Campensem fecit. Paraphrasis tamen
sub plurali exposuit. Nec de hoc est minus digla-
diandum, cum res sit in syllabis.

PSALMUS CXLVI.

PSALMI TITULUS : « ALLELUIA. »

Laudate Dominum. Titulus : *Alleluia*. [Aug.] Hic
agit item de laude Dei, ubi Propheta monet laudare
colligentem Israel. Intentio : Monet ad laudem Dei.
Modus : Bipartitus est psalmus. Primo ostendit
quos colligat et quomodo. Secundo post prædicta
adhuc hærentes et dubios increpat, ostendens unde
possint laudare, scilicet si fuerint humiles, ibi præ-
cinite. Omnes ergo tam majores quam minores ad
laudem invitans, ait :

VERS. 1. — « Laudate Dominum, quoniam bonus
est psalmus; Deo nostro sit jucunda decoraque
laudatio. »

Laudate Dominum. [Aug.] Hoc dicitur omnibus
gentibus. Et quasi quæreremus, quare laudabimus?
Laudis causam attulit : *Quoniam bonus est psalmus*.
Hæc est tota merces laudantium. Quasi dicat : Ideo
laudate, quoniam bonum est laudare. Ipsa enim
laus Dei est nostra beatitudo. Et notandum quod
non dixit quoniam bona est laus, sed ut laudis mo-
dum exprimeret, dixit, quoniam bonus est psalmus.
Ipse enim psalmus est laus Dei, qui sit non sola
voce sed in organo, manibus voci concordantibus.
Per quod significatur quod voci debent opera con-
sonare, quorum laus cessare non debet etiam vocis
laude intermissa. Semper ergo laudat, qui semper
bene operatur. Qui vero male agit blasphematur. Hæc
laus perficietur in æterna gloria, ad quam perven-
turi modo exerceamur in laude bonorum operum.
Bonus ergo est psalmus, quia bona est laus Dei. In
laude namque Dei ipse actus est merces, quæ et in
futuro erit. Et quia bonus est psalmus, ideo *Deo nostra
sit jucunda decoraque laudatio*. Quod utique est, si
est decora, id est vitæ moribus speciosa. Jucunda
enim est Deo quæ est speciosa, quod non more pec-
catorum, qui bonæ cantilenæ malis obstrepunt mo-
ribus.

VERS. 2. — « Ædificans Jerusalem Dominus, di-
spersiones Israelis congregabit. »

Ædificans. [Cassiod.] Quasi dicat : Ideo laudan-
dus est Deus, quia Dominus est *ædificans*, id est
ædificat Jerusalem spiritualem, scilicet cœlestem
Ecclesiam, quam sic ædificat, quia *dispersiones
Israelis*, id est dispersiones fidelium, scilicet fideles
dispersos de toto mundo congregabit ad regnum.
[Aug.] Et est hic laus de factis mirabilibus. Vel ita,
et accipit Jerusalem generalem Ecclesiam, cujus
pars triumphat in cœlis, pars militat in terris : est
enim æterna Jerusalem in cœlis, ubi cives angeli
sunt, et ad eam pertinet etiam populus Israel, qui
modo per peccatum peregrinus est. Omnes illi qui

sunt in magna illa civitate et cœlesti gaudent qui-
bus spectaculum est ipse Deus; sed nos ab illa ci-
vitate peregrinamur peccato expulsi, 312 ne ibi
maneremus et mortalitate prægravati, ne illo redi-
remus. Sed respexit Deus peregrinationem nostram.
Vel ipse qui ædificat Jerusalem, etiam lapsam par-
tem restituit, et olim dispersos in Christo collegit,
quem misit ad captivitatem nostram redimendam
pretio sanguinis. Et est quasi dicat : Dicis ut lau-
demus Deum. Et quis noster Deus est? [Gl. int.]
Dominus ædificavit Jerusalem cœlestem, quam de
vivi lapidibus extruit, ruinam angelicam repa-
rans, et ipse qui ædificat Jerusalem, congregabit
[Aug.] in una fide et charitate, dispersiones Israe-
lis, id est fideles olim dispersos quos colligit, ut
de illis ædificium cœleste formetur. Sic, id est per
talia opera se commendat Deus laudatoribus suis,
id est commendat charitatem suam fidelibus. [Quid
ergo eis daturus est in præmium? Seipsum. Sed
quomodo colligit? Quid agit? ut congreget, ecce
ipse est

VERS. 3. — « Qui sanat contritos corde, et alli-
gat contritiones eorum. »

Qui sanat. [Aug.] Hic ex parte in futuro plenarie,
contritos corde, id est eos qui offerunt Deo sacrifi-
cium spiritus contribulati. Hos sanat, quia humiles
elatos elidit; sed in futuro, perfecta erit sanitas,
ubi corruptibile hoc induet incorruptionem. Modo
vero ut medicus fracturas alligat. Unde subdit, *et
alligat nunc contritiones eorum*, a simili medici.
Frangitur enim a medicis, quod tortum est ut fiat
postea rectum, sic pravum cor cui displicet Deus,
in his quæ fuerit debet frangi et conteri, ut diriga-
tur. Quod si non potest dirigere vel frangere, et
Deus dirigit. Frange, inquam, confitendo, pœni-
tendo, puniendo : quod significat pectorum tonsio.
Unde alibi : *Scindite corda vestra* (Joel 11). Ad hoc
enim eliditur cor, ut contritum dirigatur atque
sanetur. Male enim erigitur, quod non primo per
contritionem corrigitur. [Hier.] Contere ergo tuum,
et Dominus alligat contritiones, qualiter Samarita-
nus, ille qui descendebat de Jerusalem in Jerichæ,
quando vidit vulneratum jacentem in itinere, colli-
gavit vulnera ejus (Luc. x). Cæterum de his qui
non obriverunt cor, dicitur per Isaiam : *Non est
malagma imponere, neque oleum, neque alligaturas*
(Isa. 1). [Aug.] Alligamenta autem Dei sunt tem-
poralia sacramenta, quibus interim consolationem
habemus, quæ tunc detrahentur cum erit perfecta
sanitas; sic medicus perfecta sanitate detrahât fra-
cturæ ligaturam. Ipse est

VERS. 4. — « Qui numerat multitudinem stellarum; et omnibus eis nomina vocat. »

Qui numerat multitudinem stellarum. [Aug.] Non est hoc adeo magnum ad litteram, si Deus omnes stellas numerat, cui capelli capitum numerati sunt. Sed stellæ sunt luminaria quædam in Ecclesia quæ lucent inter perversos omnes, scilicet de quibus dicit Apostolus: *In medio nationis pravæ et perversæ apparetis, tanquam luminaria in mundo* (Philipp. II). Tales numerat Dominus in suos, quia novit Dominus qui sunt ejus (II Tim. II). Si quis vero adumbrata fidei specie se interserit talibus, novit ille qui numerat, quia supra numerum est. Unde alibi: *Multiplicati sunt super numerum* (Psal. XXXIX); quia intra parietes præsentis Ecclesiæ plures sunt, quam futuri sint in regno Dei. Ideo ait, qui numerat, id est, discernit, multitudinem stellarum, id est electorum. Novit enim Dominus qui sunt ejus, et omnibus eis numeratis nomina vocat, vel vocans, quia nomina eorum scripta sunt in libro vitæ, id est in Dei prædestinatione. Hæc novit, hoc est totum præmium nostrum. Unde gaudere debemus non de aliis rebus, nec de donis quibusdam spiritualibus, sicut quidam faciunt. Quibus male usis quibusdam donis Spiritus sancti, dicit in fine: *Non novi vos* (Matth. VII). Discipulis etiam ait: *Nolite gaudere, quia vobis spiritus subjecti sunt; sed quia nomina vestra scripta sunt in cælo* (Luc. X). Quod gaudium de prædestinatione in nobis fit per charitatem, sine qua et cætera dona Spiritus sancti, quæ habentur ad tempus, tolluntur, sicut Dominus ait: *Qui habet, dabitur ei; et qui non habet, et id quod habet auferetur ab eo* (Matth. XIII). Habet enim gratiam possidendi nomen, sed non habet charitatem utendi. Vel ad litteram potest dici: *Qui numerat multitudinem stellarum, hoc patet: et omnibus eis nomina vocat.* [Cassiod.] Vel sicut habet alia translatio: *Omnes nomine suo vocat*, non alieno, ut astrologi qui eas Jovem, Venerem appellant, et hujusmodi. Vel typice de sanctis potest accipi. Nec mutatur illud a prima sententia, qui numerat multitudinem stellarum, id est sanctorum, et omnibus eis nomina vocat, id est cuique proprium donum dat, alios per humilitatem, alios per castitatem vocando. Vel, omnibus eis nomina vocans, id est omnes sunt in ejus familiaritate. A simili domini dicitur hoc, qui famulorum suorum nomina novit. Quid plura dicam?

VERS. 5. — « Magnus Dominus noster, et magna virtus ejus; et sapientiæ ejus non est numerus. »

Magnus est Dominus noster. [Aug.] Plenus gaudia Propheta eructat: quod non potest explicari. Quasi dicat: Tamen cogitabat, prout valebat, et magna virtus ejus. Hic est laus a magnitudine. Et sapientiæ, vel intelligentiæ ejus non est numerus, id est finis. Non potest enim ab aliquo comprehendi. Ille ipse

qui numerat stellas, non potest numerari. Nemo enim ipsum numerum et mensuram et pondus Deum ubi omnia disposuit, potest metiri vel numerare, vel appendere, id est ipsam sapientiam Dei. Sicut enim in libro Sapientiæ dicitur: (186) *Disparis Deus omnia in numero, mensura et pondere* (Sap. II), id est in seipso, qui est mensura omni rei, modus præfigens et numerus omni rei speciem præbens, et pondus omnem rem ad stabilitatem trahens, id est terminans et formans et ordinans omnia quæ incomprehensibilia sunt. [Aug.] Conticescant ergo humanæ voces; requiescant humanæ cogitationes ad incomprehensibilia Dei, nemo se extendat quasi comprehensurus, sed quasi participaturus. Participes enim erimus, et non hoc quod capiemus erimus, nec totum capiemus. Sed cujus rei participes erimus? et qualiter erimus participes, cum partes non sint, apud Deum, vel per partes dividatur? Quis ergo explicet quomodo sint participes unius simplicis plures? non puto ante dici quam videatur. Confitere ergo infirmitatem, qui pervenire vis ad firmitatem, [Aug.] cujus intelligentiæ non est numerus. Sed in hac difficultate intelligendi, esto mansuetus, et quare? subdit, quia

VERS. 6. — « Suscipiens mansuetos Dominus, humilians autem peccatores usque ad terram. »

Dominus est suscipiens mansuetos, ad intelligentiam arcanorum. [Aug.] Si ergo vis intelligere, mitis esto, non obscura Scripturarum accusas quæ fecit Deus, ut te exerceat, neque dicas: *Sic diceretur melius.* Sic enim dictum est ut dici debuit. Non corrigat æger medicamenta quæ medicus temperat. Novit medicus quippe ea modificare, ei crede qui te curat. Ante ergo quam scias quare quid dictum sit, non judices, crede ita debuisse dici, ut dictum est. Et hæc pietas facit te capacem. Si autem resistis adversus clausa Dei, vide quid sequitur: *humilians, etc.*; quasi dicat: *Mansuetos suscipit peccatores autem*, id est immites contrarios mansuetis, est *humilians usque ad terram*, ut terrena tantum de Deo sapiant. Quia enim reprehendunt intelligibilia, ideo sentiunt terrena, de Deo incorporata corporaliter cogitantes. Hæc facit Deus his qui volunt irridere legem, antequam noscant. Quia ergo magnum est proficere ad intelligibilia et spiritalia, simus mansueti, pulsemus, faciamus quod sequitur:

PARS II. VERS. 7. — « Præcinite Domino in confessione; psallite Deo nostro in cithara. »

Præcinite, vel incipite Domino in confessione. [Cassiod., Aug.] Secundam partem, ubi ex prædictis quasi adhuc hærentes increpat et impellit, ostendens unde possint intelligere, scilicet si humiles et non superbi sint. Quasi dicat: Et ut intelligere valeatis præcinite, vel incipite Domino in confessione peccatorum et laudis. Te prius accusa, inde Deum lauda. Sic pervenietur ad intelligentiam perspicuam veri-

tatis. Sic imago Dei in te reformabitur. Post confessionem vero sequuntur opera bona, unde subdit: *Psallite operibus Deo nostro in cithara*, ubi manus sequitur vocem, ita vocem laudis sequantur opera. Et quasi quis quæreret: cui Deo?

Vers. 8. — « Qui operit cælum nubibus; et parat cæ terræ pluviam. »

Qui operit cælum nubibus. [Cassiod., Aug.] Ad litteram memorat opera, per quem potestas ostenditur. Vel potius mystice *qui operit cælum nubibus*, id est qui contegit sacram Scripturam figuris et sacramentis, ut incitet ad quærendum. Et ne timeas de operata Scriptura, quia inde *parat gratis*, non meritis habetur, *pluviam terræ*, ad hoc enim voluit quædam obscura esse in Scripturis, ut haberent servi Dei quod interpretando influerent super aures, et corda hominum, excipientium de nubibus Dei saginam lætitiæ spiritualis. Et ipse est

Vers. 9. — « Qui producit in montibus fenum, et herbam servituti hominum. »

Qui producit fenum et herbam. [Aug.] Ecce fructus pluviae, non modo in terra humili, sed etiam in montibus, id est in excelsis sæculi, quæ magis amant divitias. Ecce unde produxit, et quibus produxit, *servituti hominum*, id est prædicatoribus qui hominibus serviunt. Unde Apostolus ait: *Nos autem servos vestros per Jesum Christum (II Cor. iv)*. Hi seminant spiritualia, et recipiunt ab excelsis sæculi *fenum et herbam*, id est, temporalia. Omnia enim quæ dantur Ecclesiæ a divitibus fenum sunt. Et ipse est

Vers. 10. — « Qui dat jumentis escam ipsorum, et pullis corvorum invocantibus eum. »

Qui dat jumentis, vel pecoribus, id est simplicibus Ecclesiæ, scilicet gregibus Domini, *escam ipsorum*, [Aug.] id est pabulum divini verbi, quia eos pascit Deus per homines: qui accipiunt fenum, id est, per prædicatores qui largiuntur eis spiritualia, a quibus metunt carnalia, et dat *escam pullis corvorum invocantibus eum*. Corvi sunt gentiles nigri in peccatis. Unde et Judæi qui se solos justos dicebant, omnes gentiles peccatores dicebant. Et vere patres nostri corvi fuerunt, quia peccatores et idololatræ, nos autem non sic remanemus: tamen recte pulli corvorum dicuntur et sumus. [Cassiod., Aug.] *Pulli enim corvorum dicuntur rore cæli vesci, et beneficio ætatis ignorant paternas escas, id est fetores cadaverum: sic filii paganorum non imitantes paternos ritus, innocentes sunt qui invocant, corvus non invocat. Nos vero dimissi invocamus. Ergo dat escam pullis corvorum, id est filiis paganorum, invocantibus eum.*

Vers. 11. — « Non in fortitudine equi voluntatem habebit; nec in tibiis viri beneplacitum erit ei. »

Non in fortitudine equi, [Gl. int.] quasi jumenta pascit et pullos, sed non habebit *voluntatem*, id est beneplacitum, *in fortitudine*, vel in potentatu equi, id est in superbia contumacium. Per equum enim superbia intelligitur, quia de equo altior accedit

homo. Et cervix ejus vere indicat superbiam. Rapi-
 dus etiam est in cursu. *Nec beneplacitum erit ei in tibiis viri*, id est in in composito habitu præsumptuosi et audacis. [Alcuin.] Per virum enim audacem præsumptionem notat. In tibiis notatur incessus incompositus. Vel secundum aliam litteram, *neque in tabernaculis viri*, id est, in conventiculis hæreticorum, *beneplacitum erit ei.* [Aug.] Nota quod non ait, in tabernaculis Dei, sed viri, per hoc designans audacium hæreticorum tabernacula, quia est et tabernaculum Dei, scilicet Ecclesia a qua se dividentes hæretici, sibi tabernacula posuerunt. Unde pullus corvi forte in Ecclesia, carens temporali honore, ait: *Elegi abjectus esse in domo Dei mei, magis quam habitare in tabernaculo peccatoris (Psal. lxxxiii)*. Non enim extra Ecclesiam sibi facit tabernaculum, in quo non sit beneplacitum Deo.

Vers. 12. — « Beneplacitum est Domino super timentes eum; et in eis qui sperant 313 super misericordia ejus. »

Beneplacitum. [Gl. int.] Quasi dicat: In superbis et hæreticis et incompositis non est beneplacitum ei. *Beneplacitum est Domino super timentes eum, et in eis qui sperant super misericordia ejus*, id est beneplacitum est Domino, in his qui timent et sperant. Timori spem conjunxit, quia non valet timor sine spe veniæ. [Aug.] Judas enim pœnitens timuit; sed non speravit in misericordia. Ideoque desperando cucurrit ad laqueum, et se suspendit. Qui ergo timet Deum speret, et ab ipso ad ipsum fugiat, ab irato ad placatum. Placabis autem eum si speres in misericordia ejus; atque de cætero ita caveas peccare, ut de præteritis depreceris ut tibi dimittantur.

COLLATIO IN PSALMUM CXLVI: « LAUDATE DOMINUM QUONIAM BONUS EST PSALMUS, » ETC.

Vers. 1. — *Laudate Dominum quoniam bonus est psalmus. Deo nostro sit jucunda*, etc. Hebr. aliter distinguunt, ut id quod est *Deo nostro*, pertinet ad superiora hoc pacto, *quoniam bonum est canere Deo nostro*; sed ea quæ sequuntur abunde manifestant utrovis posse referri, nec omnes qui transferunt assignant ubique eandem hypostiginem. Dicit enim Sanctus, *laudate Dominum, quoniam bonum est canere Deo nostro, quoniam dulcis, decora est laus. At Munsterus, quoniam bonum est canere Deo nostro atque jucundum, optabilis est laus. Cur autem verit, optabilis est laus*, ubi alii dicunt *pulchra est*, rationem reddit, quia Hebraicum נָאֵם נָאֵם, quidam deducunt ab נָאֵם נָאֵם, hoc est *desideravit*, ut sit passivum ejus, alii autem a נָאֵם נָאֵם, quod *decorum* significat.

Vers. 9. — *Et herbam servituti hominum.* Hæc clausula non invenitur in Hebr. Pleraque alia a LXX adjecta sunt, non sine Spiritus sancti auctoritate, aut quavis alia ratione, ut multis superius non semel discussum est. D. Hilar.prehendit quosdam codices habere, quosdam non habere. Græci procul dubio hanc partem nunc legunt.

Vers. 11. — *Nec in tibiis viri.* Divi Hilarius et Aug. ac Psalterium Romanum habent, *nec in tabernaculis viri.* Arnobius autem indicat Græce esse *in tibiis*, ἐν ταῖς κνήμας, quas tamen Hieronym. interpretatur περιχρήμας, hoc est *ornamenta crurum*, quæ tropologice refert ad *incessum libidinosum.* Arnob. accipit pro *stabilitate*, quasi non possimus

per nos stare aut perseverare. Fortasse lectum est in nonnullis Græcis *σταναις*. Indubie autem in Hebræo legitur *in tibiis*, בשקיי BESCHOUQE.

PSALMUS CXLVII.

PSALMI TITULUS : « ALLELUIA AGGÆI ET ZACHARIE (187). »

Laua, Jerusalem. Titulus : *Alleluia, Aggæi et Zachariæ.* [Aug.] Prophetæ isti in Babylonica captivitate prophetaverunt reparationem Jerusalem, quæ ut Jer. prædixit (*Jer. xxv*), post LXX annos facta est, in qua intellexerunt spiritualem restaurationem cælestis Jerusalem, eamque sub figura illius prædixerunt, et pro ea Dominum laudaverunt, quæ post LXX annos, id est post volubilitatem totius temporis, quod septem diebus agitur, perficienda est, et pro ea hic Propheta Deum laudat, sicut et prædicti prophetæ sub figura Deum laudaverunt. Et est sensus tituli : Hic est *alleluia*, id est laus Dei. Laus dico, *Aggæi et Zachariæ*, id est de reparatione cælestis Jerusalem, quam illi prædixerunt, et pro ea Deum laudaverunt, et facit psalmus iste in nobis amorem futuræ Jerusalem, quam multipliciter commendat. Totas quoque hic psalmus potentiam Dei prædicat.

[Cassiod., Aug.] Intentio : Monet ad laudem. Modus : bipartitus est psalmus. Primo dicit bona futuræ Jerusalem. Secundo dicit quæ bona hic dantur sanctis, ibi, *qui emittit*. In captivitate ergo hujus sæculi adhuc constitutus, Propheta videns beatum populum æternæ Jerusalem præmisso gaudio spei, ante gaudium speciei, quasi conjungens cor etsi non corpus angelis, dicit : O

VERB. 1. — « Lauda, Jerusalem, Dominum ; lauda Deum tuum, Sion. »

Jerusalem, cælestis jam segura, *lauda Dominum*. Hoc solum est negotium tuum. Hoc ideo dicit Propheta, ut modo exsultemus in spe, et desideremus ipsam qui audimus eum vel eam sic ructantem Dei laudem ; et repetit : *Lauda, Deum tuum, o Sion*. Eadem est Sion et Jerusalem. Jerusalem enim interpretatur *visio pacis*, Sion *speculatio* ; vel contemplatio et visio pacis est : contemplatio Christi, qui est pax nostra. Vel secundum aliam editionem, *collauda, o Jerusalem, Dominum* : non simpliciter dico lauda, sed collauda, quia ex multis constas. Tu ergo constans ex multis, collauda. Et o tu, Sion, lauda Deum tuum. Ideo simpliciter subdo, lauda, quia unum facta es, et accipit idem Sion et Jerusalem, quod prius. Et quasi dicat : Quare laudabo? respondet :

VERB. 2. — « Quoniam confortavit seras portarum tuarum, benedixit filiis tuis in te. »

Quoniam confortavit, vel confirmavit, non tantum posuit, *seras*, vel vectes *portarum tuarum*. Vectium confirmatio non fit nisi clausis portis. Per hoc ergo notat clausam esse januam, admissis prudentibus,

et exclusis fatuis virginibus ut nemo jam exeat vel intret. [Aug.] Et congrue post laudis admonitionem subdit de clausis januis. Clausa enim janua Jerusalem secure laudat, quia nemo exit unde doleat. Nemo intrat quem timeat, quia non exit inde amicus, nec intrat illic alienus, sicut modo fit. Unde et sunt scandala. Et est : *Benedixit filiis tuis in te*, quos omnium peperisti, qui jam quiescunt, in te, non foris peregrinantur. Volarunt enim de nido timoris in cælestia et æterna tabernacula, ubi filii sunt et securi. Quis benedixit?

VERB. 3. — « Qui posuit fines tuos pacem ; et adipe frumenti satiat te. »

Qui posuit fines tuos pacem, [Aug.] perfectam. Quæ dicat : Quidquid enim intus est, pace fruitur. Extra est gehenna, et in pace illa est satura, et nulla indigentia. *Satias te adipe frumenti*, id est pane qui de cælo descendit, qui carne clausus in mundo sola fide est cognitus. Tunc autem videbimus, sicut est, et erit illa perfecta saturitas vel securitas.

PARR. II. VERB. 4. — « Qui emittit eloquium suum terræ, velociter currit sermo ejus. »

Qui emittit. [Cassiod., Aug.] Secunda pars, ubi subdit quæ munera hic dantur electis, per quæ veritas futuri possit agnosci. Quasi dicat : Hæc prædicta erunt tibi, sed quid interim in peregrinatione ista dat nobis? Ecce ipse est *qui emittit eloquium suum terræ*, id est verbum, assumpta carne, *terram* ut in terra cognoscatur. Aliter enim non levaremur ad adipem frumenti satiantem, nisi mitteret Verbum terræ, qua gravamur et impedimur ad reditum. In terra enim laboramus fessi, languidi, pigri, frigidi ; sed in eremo nos non deserit, sed manna pluit, quia mittit Verbum suum terræ, et *velociter currit sermo ejus*, [Cassiod.] quia sermo Christi vel Christus cito implevit mundum cognitione veritatis, [Aug.] vel secundum aliam litteram, *usque in velocitatem currit sermo ejus*, vel, verbum quo electius vel expressius dici non potuit. Non ait *velox* est Verbum ; *velox* enim fit aliquid velocitate, qua plus vel minus participat, sicut participatione caloris aliquid dicitur calidum, et participatione frigoris frigidum. Est autem aliquid alio magis vel minus, *velox* vel calidum, quanto scilicet velocitate vel calore magis vel minus participat. Et sicut calore quo calent cætera nihil est calidius, ita velocitate qua cætera dicuntur velocia nihil est velocius. Sicut ergo de aliquo diceretur, calet usque in calorem, id est adeo calet, quod ipse calor potest dici, sic de Verbo Dei dicitur. Cucurrit usque in velocitatem, id est, adeo ut sit ipsa velocitas, quod tamen per quamdam similitudinem dicitur. Quod enim *velox*

(187) *Aggæi et Zach.* additum est titulo.

est sicut equus, vel angelus, vel ventus, alicubi est, non ubique. Velocitas autem ipsa, ubique est, non est in parte, nusquam arctatur, quæ modo non est in equis vel in ventis, sed in aliis infinitis, et in eisdem temporum punctis, ubique terrarum diffunditur. Hoc autem pertinet ad Verbum Dei, scilicet non esse in parte, sed ubique esse per seipsum. Hæc est Sapientia Dei, quæ sicut in libro Sapientiæ legitur : *Attingit a fine usque ad finem fortiter* (Sap. viii), non tamen motu locali, sed immobilitate tantquam si moles aliqua saxea impleat locum aliquem. Dicitur quod attingit a fine ejusdem loci usque ad finem : cum tamen alterum non deserat alterum occupando. Non habet ergo motum illud verbum, et sapientia illa solida est, et ubique. Sed et de sapientiæ spiritu dicitur in libro Sapientiæ, *actus mobilis, certus, incoquinatus* (Sap. vii). Sed hoc facit ipsa velocitas quod Sapientia dicitur actus mobilis, non ut hoc deserat, illud tangat; sed ut ubique semper sit, et nusquam inclusa teneatur. Sed quis sufficit ista cogitare? utique nullus. Est tamen spes ad capiendum verbum, quia prædestinavit nos Deus. Et hoc est quod ait :

VERS. 5. — « Qui dat nivem sicut lanam; nebula sicut cinerem spargit. »

Qui dat nivem sicut lanam nebulam. [Aug.] Hic dicit quæ præstet adventus Christi. Sicut enim nix sursum gelat, et in ima decidit, sic refrigerante charitate decidit humana natura in terras, et pigro corpore involuta, ut nix facta est. Sed in hac nive prædestinati sunt, qui sunt velut lana, de quibus scilicet aliquid facturus est; lana enim est materia vestis, et de his spiritu adhuc frigidis, qui prædestinati sunt, fit tunica Christi sine macula et ruga. Unde merito vestis Christi in monte refulsit sicut nix, quia de hac nive fit vestis Christi. Et est : *Qui dat nivem*, id est congelatos, *sicut lana*, quæ est materia vestis, id est de congelatis et frigidis, quos prædestinavit facit vestem Christi sine macula et ruga. Sed prædestinati vocandi sunt ad poenitentiam, secundum illud : *Quos prædestinavit, hos et vocavit* (Rom. viii). Non autem venit vocare justos, sed peccatores, id est peccata et inscitiam suam confitentes; et hos in poenitentia. Et dum vocat ad poenitentiam, *nebulam sicut cinerem spargit*. Cinis ad humilitatem et poenitentiam pertinet, quia cinis et cilicium sunt arma poenitentium; nebula vero caliginem peccati, et ignorantiam notat. Et dum vocatur quis ad intelligendum Deum, et dicitur illi : *Capte veritatem*, incipit velle capere veritatem, et non sufficit, sed patitur caliginem. Adhuc ergo est illi nebula, ut sciat se nescire et non capere posse quod oportet eum scire. Sed si non potest penetrare veritatis arcanum, poeniteat eum peccatorum suorum quibus in hanc difficultatem videndi venit, et ita erit ei salubris nebula, quam spargit Deus ut cinerem, id est tollit per humilitatem poenitentiae, quæ significatur per cinerem. Ut et Abraham dicit Deo : *Cinis sum* (Gen. xviii), hæc confessio est hu-

milias poenitentis. Ergo nebulam, quæ est pro caligine peccati, spargit sicut cinerem, id est tollit per humilitatem et poenitentiam, ad quam vocat et qui prædestinavit, et ad poenitentiam vocavit.

VERS. 6. — « Mittit crystallum suam sicut huc cellas : ante faciem frigoris ejus quis sustinebit? »

Mittit crystallum suum, vel, *suam sicut buccellas*, vel *frusta panis*. [Aug.] Crystallum dicit obstinatos, de quibus tamen et alios pascit. Et est sensus; crystallum suum, id est obstinatos quos quidem prædestinavit, qui non facile ut **314** nix solvuntur. Mittit ut buccellas, vel, *frusta panis* [Aug.] id est tales facit ut pascant alios verbo Dei, et prædicent veritatem, quam impugnabant, quibus sunt quasi panis. Unde ait Apostolus : *Multi unus panis sumus in Christo* (I Cor. x). Omnes ergo unus panis sunt; singuli vero frusta sunt. Talis fuit Paulus. Ipse namque fuit crystallum, id est durus et nitidus : Durus, quia persecutus est Ecclesiam Dei, obnitens veritati, clamans adversus Evangelium; nitidus fuit, quia in lege peritus, qui tamen postea factus panis veritatem docuit soluta nive, nebula et crystallo *ante faciem*. Hic aggerat periculum, ut major sit gratia liberationi, quasi quidam sint nix, nebula, et crystallum. Hæc autem Deus solvit, sed, nisi solvat, *quis sustinebit*, vel subsistet ante faciem frigoris, vitorum et obstinationis? *Frigoris dico, ejus*, scilicet Dei. Frigus dicitur esse ejus, non quod faciat illud, sed quia fieri sinit, scilicet quia deserit peccatorem, et non vocat, non aperit sensum, non infundit gratiam. Nisi ergo solvat, quis sustinebit? nullus. Et quis alius solvet nisi ipse? nullus. De hoc frigore dicit Apostolus : *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, et captivantem me in legem peccati mortis. Et quis liberabit me de corpore mortis hujus?* (Rom. vii.) Ac si diceret : Frigescio, miser sum, nullus solvit ab hujus frigoris miseria, nisi gratia Dei. Unde et hic subdit :

VERS. 7. — « Emitteret verbum suum, et liquefaciet ea; stabit spiritus ejus et fluent aquæ. »

Emitteret verbum suum. [Aug.] Quasi dicat : Etsi nullus possit subsistere per se ante faciem frigoris, non tamen est desperandum, quia *emittet Dominus Verbum suum* carne assumpta; et *liquefaciet ea*, scilicet nubem, nebulam, crystallum. Verbo Dei namque veniente, nec frigus, nec obscuritas, nec duritia desperare potest. Salubriter enim liquefunt, et fluenta beneficii spiritualis superfundunt aliis. *Et stabit spiritus ejus*, scilicet calidus Auster; et *aquæ*, [Aug., Cassiod.] fluenta doctrinæ et gratiæ *fluent*; ut inde bibant alii, juxta illud : *Omnes sitientes, venite ad aquas* (Isa. lv). Ita mystice hæc prædicta sane accipiuntur. Ad litteram vero manifestata sunt, quia spargit Deus nivem quasi lanam, nebulam ut cinerem. Crystallum facit ut frusta panis candidi. Est autem crystallum species quadam in modum vitri, sed candidum est. Dicitur autem esse nix glacie indurata per multos annos, ut resolvi non pos-

sit. Et congrue hæc tres similitudines hic notantur, quæ juxta litteram, magna opera Dei monstrant. Sed aliud hæc innuunt mystice intellecta, quod ante prosecuti sumus, et in prosecutione hucusque processimus.

VERS. 8. — « Qui annuntiat verbum suum Jacob, et justitias et judicia sua Israel. »

Qui annuntiat. [Aug.] Quasi dicat : Spiritus ejus flabit. Ejus, inquam, qui annuntiat verbum suum Jacob, id est novo populo Christianorum, qui significatur per Jacob ; et annuntiat justitias et judicia sua, id est justa judicia sua Israel. Item significatur per Israel et Jacob, scilicet populus fidelium, cui annuntiat justa judicia sua, scilicet quod non tantum injusti, imo et justi patiuntur hic pro merito justo Dei judicio. Quod judicium, sicut ait Petrus, incipit a domo Dei (I Petr. iv), in præsentia a fidelibus. Solus enim Christus quæ non rapuit solvit, in quo princeps mundi nil invenit, et si initium est a nobis, quis finis erit eorum qui non credunt Evangelio ? et si vix justus salvabitur, impius ubi parebit ? (I Petr. iv) Et hoc judicium Dei, quod scilicet patiuntur justus et injusti pro merito suo, et quomodo justus non meritis suis, sed gratia Dei liberantur, non omni genti nuntiavit Dominus, sed soli Israel, id est novo populo, in quo sunt et gentes.

VERS. 9. — « Non fecit taliter omni nationi : et judicia sua non manifestavit eis. »

Non fecit taliter omni nationi, vel, genti, et judicia sua non manifestavit eis. [Aug., Alcuin.] Jam enim gentes quæ abscisæ de oleastro insertæ sunt bonæ

A olivæ, non debent dici gentes, sed populus unus in Christo. Vel ad litteram. Per Jacob et Israel Judæos accipit, quibus per seipsum Christus annuntiat verbum suum, et judicia sua non manifestavit eis. Quod non fecit aliis : unde addit : Non fecit taliter omni nationi : et judicia sua non manifestavit eis, quia per se non prædicavit alii nationi vel genti, juxta illud : Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel (Matth. xv). Vide ordinem qui est in prædictis quatuor psalmis laudum Dei ; prius enim de præceptis divini præconii egit. Secundo de per-versitate mundi fugienda. Tertio de congregatione Ecclesiæ. Quarto jam collectæ in pace laudes imperat pro sua securitate et dilectione. Illi autem choro de mundi partibus congregato trina exultatione subnectit esse gaudendum ; tres alios psalmos laudis subjungens, ut in hoc opere gratia Trinitatis eluceat.

COLLATIO IN PSALMUM CXLVII : « LAUDA, JERUSALEM, DOMINUM. » etc.

VERS. 5. — *Nebulam sicut cinerem.* D. Hieronym. scribit in Commentariis, quod Latinus male interpretatus est *nebulam*. Quod enim *ὄμιχλα* dicitur in Græco, in Hebraico habet *עָפָר כְּפֶתֶל*, id est *pruinam*. Arnobius quidem legit *nebulam*, interpretatur tamen *pruinam*. Cujus sunt hæc verba, *nebula* quæ sicut cinis spargitur : pruina quæ fruges universas intra terræ viscera clausas impinguat, quæ quanto plus incubuerit satis, tanto uberius proficit in aristis. Attamen ipse D. Hieronymus, ubi vertit Amos iv, *faciens matulinam nebulam*, Septuaginta habet *καὶ ὄμιχλα δὲ θρόνον καὶ ὄμιχλα*.

PSALMUS CXLVIII.

PSALMI TITULUS : « ALLELUIA AGGÆI ET ZACHARIE (188). »

Laudate Dominum de cælis. Titulus : *Alleluia Aggæi et Zachariæ*. [Aug.] Aggæus et Zacharias qui in Babylonia captivitate prædixerunt liberationem terræ Jerasalem, multum nos exigunt ad futuram liberationem spiritualis Jerusalem, quam sub illa actuali intellexerunt, et pro ea Dominum laudaverunt specialiter. Ut et nos exemplo eorum, quasi contempta hujus nostræ peregrinationis Babylonia securi præmeditemur hic laudem quam in æternum solvemus. Unde et hic Propheta, per paucorum commemorationem universam creaturam hortatur laudare Deum. Omnia enim laudant Deum vel in se, vel in aliis. Sunt enim quædam quæ habent spiritum laudandi Deum, et laudant in illo affectu, quo illis placet Deus ; quædam vero non habent intellectum, sed quia et ipsa bona sunt in ordine suo et ad pulchritudinem universitatis referuntur. Per se quidem non laudant, sed ab ipsis per attendentes ea laudatur Deus. Et ita quodammodo laudant, quia de illis nascitur in nos laus Dei, ad quam nos monet hic Propheta pro nobis liberatione spirituali, quam præ-

dicti Propheta in mysterio futuram significaverunt. Ideoque titulus continet nomina eorum. Et est sensus : Hic est *alleluia*, id est laus Dei *Aggæi et Zachariæ*, id est pro futura liberatione, pro qua prædicti Propheta laudaverunt. Intentio : Monet ad laudem. Modus : Bipartitus est psalmus. Primo cælestia hortatur ad laudes. Secundo terrestria, ibi, *laudate Dominum de terra*. Et congrue primo de cælis laudatur Deus ; postea de terra. Ipse est enim qui fecit cælum et terram, et in cælestibus et terrestribus omnia continentur. Sic ergo aliquibus bona operantibus applaudentes dicimus : Facite, facite. Ita Propheta angelis Deum laudantibus aggratulans ait : O vos, qui estis,

VERS. 1. — « Laudate Dominum de cælis ; laudate eum in excelsis. »

De cælis, [Aug.] scilicet vos angeli, *laudate Dominum*. Non præcipit vel admonet angelos hoc facere, sed adjungit aggratulationem suam eis hoc facientibus, quia placet sibi quod faciunt. Et levato corde cum illis est spe, et repetit : O vos qui estis in *excelsis*, *laudate eum*. Deinde quibus aggratulationem suam faciat, exprimit.

(188) *Aggæi et Zachariæ* additum est a Septuaginta.

VERS. 2. — « Laudate eum, omnes angeli ejus ; laudate eum, omnes virtutes ejus. »

Laudate eum, omnes angeli ejus ; laudate eum, omnes virtutes ejus. [Cassiod.] Virtutes generale nomen est omnium cœlestium spirituum, quandoque tamen pro uno ordine accipitur ; dum vero mittuntur, angeli nominantur.

VERS. 3. — « Laudate eum, sol et luna ; laudate eum, omnes stellæ et lumen. »

Laudate eum, sol et luna. [Hier.] Notandum quod ab invisibilibus quæ digniora sunt incœpit, deinde ponit visibilia quæ minus sunt digna. Sol enim et luna et omnia visibilia invisibilibus cedunt, de quibus hic incipit dicens : *Laudate eum, sol et luna ; laudate eum, omnes stellæ et lumen.* [Cassiod.] Et per lumen generaliter accipit omnia lumen habentia, quæ dinumerari non possunt.

VERS. 4. — « Laudate eum, cœli cœlorum ; et aquæ quæ super cœlos sunt, laudent nomen Domini. »

Laudate eum, cœli cœlorum. [Cassiod.] Pluraliter dicit, quia plures sunt cœli. *Et aquæ, quæ super cœlos sunt* divisæ ab his quæ sub firmamento sunt, *laudent nomen Domini.* Et ita faciunt et cœli et aquæ. Nimia enim laus est, quod et tenuitas cœlorum firma consistit, et aquas quæ graviores sunt sustinet. Quæ, nisi jussæ, desluunt per pruinas ; quæ, sicut dicitur, apertis cœli cataractis per pluviam mittuntur, et quasi quis quæreret ? Quid eis contulit, unde laudent ? subdit, multum.

VERS. 5. — « Quia ipse dixit, et facta sunt ; ipse mandavit, et creata sunt. »

Quia ipse dixit et facta sunt. [Aug.] Ecce his verbis significat Verbum per quod omnia facta sunt. Unde : *Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil* (Joan. 1). *Ipsæ ergo dixit, id est Verbum genuit, et per ipsum facta sunt.* [Cassiod.] Hoc dicit contra illos qui dicunt mundum Deo cœternum. *Ipsæ mandavit Verbo suo, et creata sunt.* Prius dixit facta, postea creata, facere enim et nos possumus, sed non creare, quod proprie est de nihilo aliquid facere. Ipse ergo solus creat quod proprium Deitatis est.

VERS. 6. — « Statuit ea in æternum et in sæculum sæculi ; præceptum posuit et non præteribit. »

Statuit ea, omnia superiora, omnia cœlestia, in sæculum et in sæculum sæculi. [Aug., Cassiod.] quia etsi erit cœlum novum, Deo tamen bene statuta dicuntur, quæ novantur per ipsum et meliora permanent, et hic est laus a potentia. Omnipotens enim est cujus opera non mutantur. *Et posuit eis præceptum, id est legem et conditionem, scilicet ut laudent eum, Et non præteribit quin fiat ; laudent enim omnia vel in se, vel in aliis.*

PARS II. VERS. 7. — « Laudate Dominum de terra ; dracones et omnes abyssi. »

Laudate Dominum [Aug.] Secunda pars. Enumeratis cœlestibus descendit ad terrestria. Conversus ergo ad illa tanquam exhortans nos, ut eorum con-

sideratione laudemus Deum, quæ considerata aperiunt laudem Dei, ait : O vos qui estis *de terra, laudate Dominum, scilicet dracones, etc.* Dracones circa aquam versantur, et prodeuntes de speluncis feruntur in aere, et concitatur propter eos aer, quibus non sunt majora animantia super terram. Unde ab eis cœpit. *Et omnes abyssi.* Abyssi sunt profunditates aquarum lactentium et maria omnia. Aer quoque nebulosus ad abyssum pertinet, ubi sunt nubes, venti, tempestates, pluviz, coruscationes, tonitrua, grando, nix, et generaliter, quidquid de humido, 315 et caliginoso aere vult fieri super terram, [Aug.] totum terræ nomine appellavit, quia nimis mutabile est. Hæc autem omnia etsi mutabilia et turbata sint, habent tamen locum et ordinem suum, et pro modo suo implent decorem universitatis, et sic laudant Deum. Ipsa ergo nos consideratione eorum hortatur laudare subdens :

VERS. 8. — « Ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum ; quæ faciunt verbum ejus. »

Ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum. [Aug.] qui laudant nomen Domini. *Quæ omnia etsi perturbata videantur, quibusdam stultis et casibus agitari, tamen faciunt verbum ejus.* Hoc ideo dicit, quia visum fuit quibusdam quod Deus superiora regeret, sed hæc inferiora despiceret ; et a casibus regerentur. Sed et hæc agit Deus, et in his minimis laudatur, et alleluia cantatur.

VERS. 9. — « Montes et omnes colles, ligna fructifera et omnes cedri. »

VERS. 10. — « Bestiæ et universa pecora, serpentes et volucres pennatæ. »

Montes et omnes colles, ligna fructifera et omnes cedri. [Hier.] *Bestiæ majores, et universa pecora, serpentes et volucres pennatæ* laudent, et cætera. Deinde ad homines venit dicens :

VERS. 11. — « Reges terræ et omnes populi, principes et omnes iudices terræ. »

VERS. 12. — « Juvenes et virgines, senes cum junioribus, laudent nomen Domini, quia exaltatum est nomen ejus solius. »

Reges terræ et omnes populi, principes et omnes iudices terræ. *Juvenes et virgines, senes cum junioribus,* [Cassiod.] scilicet homines de omni sexu et de omni ætate *laudent nomen Domini.* Et quare ? supponit, *laudent a magnificentia,* [Aug.] ideo scilicet *quia exaltatum est nomen ejus solius.* Nemo enim exaltatur nisi sub eo.

VERS. 13. — « Confessio ejus super cœlum et terram ; et exaltavit cornu populi sui. »

Confessio [Aug.] Supradixit prius de cœlo ; postea de terra : hic de omnibus simul. Et accipit per cœlum omnia superiora ; per terram omnia inferiora. Et est, *confessio ejus super cœlum et terram, id est illum omnia constituentur, vel in se vel in aliis.* Pulchritudo omnium vox est consteptum in attendentibus ea, id est attendentes ea, laudent eum, et de terrenis et de cœlestibus, quo non est aliquid melius. *Quidquid enim fecit infra illum est, et quid*

quid placet in his minus est quam ipse. Si ergo amas visibile quod fecit, multo magis invisibilem qui fecit. Per visiblem intelliguntur ejus invisiblem. [Cassiod.] Vel, confessio ejus est super cælum et terram, id est major est laus ejus ex ipso quam ex creaturis, quia magis laudandus propter se, quam propter creaturas. *Exaltabit, vel exaltavit.* Quasi dicat: Dico ut laudent, quia exaltatum est nomen ejus. Et ita ideo, quia exaltabit, vel exaltavit *cornu*, id est potestatem et dignitatem *populi sui*. Ecce quid prophetabant Aggæus et Zacharias in captivitate, scilicet exultationem populi Dei. Modo quidem humile est in tribulationibus cornu populi sui, sed cum venerit Dominus exaltabitur.

VERS. 14. — « Hymnus omnibus sanctis ejus, s. filiis Israel, populo appropinquanti sibi. »

Hymnus. [Aug.] Quasi dicat: Exaltabis cornu. Unde modo sit *hymnus omnibus sanctis ejus*, quibus et in fine erit hymnus perpetuus. Unde: *In sæcula sæculorum laudabunt te* (Psal. LXXXIII). Hymnus

A autem tria habet, canticum, laudem et Dei, id est hymnus est laus Dei cum cantico. Hunc ergo modo dicant sancti in fine æternam hymnum accepturi. Et qui sunt sancti quibus debet esse hymnus? *filiis Israel*, scilicet sit hymnus, qui sunt filii Israel? qui appropinquant Deo. Et hoc est, *populo*, scilicet *appropinquanti sibi*, non carne, sed fide sit hymnus.

COLLATIO IN PSALMUM CXLVIII: « LAUDATE DOMINUM DE COELIS, » ETC.

VERS. 1. — *Quia ipse dixit et facta sunt.* Hæc clausula non est Hebr. Et quæ sequitur: *Ipse mandavit et creata sunt*, videbatur exponere dicere Dei in principio Genes. Ob id interpretes præmiserunt eum tropum loquendi priorem quo posteriori corroboraret.

B VERS. 8. — *Glacies.* Recentiores vertunt *sepe*, quem intelligunt, ut videtur, calidum et siccum, quoniam translator ad Campensem dixit *camas*. Munsterus autem ex suo lexico, adnotat etiam aliquos accipere קיטור, pro *glacie*, id quod fecit D. Hieronymus.

PSALMUS CXLIX.

PSALMI TITULUS: « ALLELUIA. »

Cantate Domino. Titulus: *Alleluia* [Cassiod.] Post omnes creaturas, quas in præcedenti psalmo monuit laudare Dominum eo quod ab ipso create sunt, hic proprius et specialis Israel invitat ad novum canticum pro novitate sibi facta, quæ est mirabilior Dei operatio. [Aug., Cassiod.] Hæc est sanctificatio Israel per quam de veteri factus est novus. Intentio: Monet ad laudem. Modus: Bipartitus est psalmus. Primo multis modis monet laudare regem, quia eis benevolus et beneficus est. Secundo agit de gaudiis sanctorum et potestate ibi, *exultabunt*. Exhortans itaque fideles ad novum canticum, ait:

VERS. 1. — « Cantate Dominó canticum novum; s. laus ejus in ecclesia sanctorum. »

Cantate Domino canticum novum de mysterio redemptionis, de promissione æternitatis. [Aug.] Quasi dicat: Qui vult cantare hoc canticum, diligat æterna ubi fiat novus. Vetus enim homo canticum vetus cantat de terrenis. Novus homo novum cantat de spiritualibus, canticum, scilicet pacis, canticum charitatis. Quisquis enim sequitur veterem animositatem, non novam charitatem, novum canticum non cantat. Deinde determinat ubi et a quibus debeat cantari hoc canticum dicens, *laus ejus est in ecclesia sanctorum* scilicet. Hæc enim laus non ubicunque, vel a quibuscunque cantanda est, sed in Ecclesia catholica, et a sanctis, qui sunt Israel.

VERS. 2. — « Lætetur Israel in eo qui fecit eum, s. et filix Sion exsultent in rege suo. »

Lætetur Israel, [Aug.] spe licet et hic multa patiatur. *Lætetur Israel in eo qui fecit eum*, etiam secundo ut sit Israel, et *filiis*, vel *filix Sion*, idem sunt Israel, et filix Sion, *exsultent in rege suo*, id est in Christo, qui est rex et sacerdos. Ut

rex enim pugnavit pro nobis de cruce diabolum virgens, ut sacerdos se pro nobis obtulit, nihil inveniens in hominibus quod pro eis offerret.

VERS. 3. — « Laudent nomen ejus in choro, in s. tympano et psalterio psallant ei. »

C *Laudent nomen ejus.* [Aug.] Qualiter? *In choro*, id est in concordia morum et in tympano, id est in mortificatione carnis, et *psalterio*, id est spirituali operatione *psallant ei*. Et quare *psallant*, subdit:

VERS. 4. — « Quia beneplacitum est Domino s. in populo suo; et exaltavit mansuetos in salutem. »

Quia beneplacitum est Domino in populo suo. [Cassiod.] In prima conditione rerum legimus omnia placuisse Deo, sed post mutatis qualitatibus, et poenitere et gaudere. Unde: *Pœnitet me fecisse hominem* (Gen. vi). Et alibi: *Gaudeo super uno peccatore poenitentiam agente* (Luc. xv). [Aug., Cassiod.] Sed hoc dicit hic, *beneplacitum est Domino in populo suo*, cum peccata dimittit. Vel de futuro potest accipi ab illo loco: *Laus ejus erit in ecclesia sanctorum*, id est in futura Jerusalem, et ibi: *Lætetur Israel in eo qui fecit eum: et filix Sion exsultent.* In quo? In rege suo, id est in Christo quem nunc videbunt facie ad faciem; et *laudent nomen ejus in choro*, id est in unitate charitatis, quia jam tunc nulla erit dispersio, sed charissima unitas. Et, in tympano et psalterio psallant ei, id est de hoc quia tympanum et psalterium fuit eis hic. Tunc enim exultatio erit sanctis de tympano et psalterio, non ipsi actus. Ideo psallant, quia *beneplacitum* ibi *Domino in populo suo*, quod tunc apparebit, cum parent angelis faciet. Unde addit, et *exsultabit, vel exsultabit mansuetos in salutem æternam.*

VERS. 5. — « Exsultabant sancti in gloria, læta-
buntur in cubilibus suis. »

Exsultabant. [Cassiod.] Secunda pars, ubi agit de gaudiis sanctorum et potestate. Legitur hæc series prius de præsentia, usque ad finem psalmi. Quasi dicat : In futuro exaltabit mansuetos, et pro eo, *exsultabunt hic sancti in gloria.* Gloria est bonorum actuum, frequens laudatio, de qua justii lætabuntur. Ubi? non extra in populari favore, sed in cubilibus suis, [Aug.] id est in conscientia. Ideo, quia habent tam bonum Dominum, qui dat peccatoribus veniam et gratiam, immeritis vitam æternam. Factus extra in fabulis hominum lætatur; sanctis vero hic modus gaudii est, ut ad illum referant bona qui dedit.

VERS. 6. — « Exsultationes Dei in gutture eorum, et gladii accipites in manibus eorum. »

Exsultationes Dei, [Aug.] non fuerunt in gutture vel faucibus eorum, id est in lingua. Sic enim lætantur in cubilibus et faucibus, id est in corde et lingua, ut non sibi tribuant, quod boni sunt, sed Deo a quo acceperunt quod sunt, et sperant id quod nondum sunt. *Et gladii,* vel frameæ accipites, vel bis acuti, vel acutæ, id est sermo Christi, qui acutus est Veteri et Novo Testamento, erunt in manibus, id est in potestate eorum, ut dicant ubi velint et cui velint. Ad quid?

VERS. 7. — « Ad faciendam vindictam in nationibus, increpationes in populis. »

Ad faciendam vindictam in nationibus, [Aug.] id est ad hoc ut occidant, illo gladio peccatores his acuto, ut sic vivificentur secundum illud : *Ego occidam, et vivere faciam* (Deut. xxxii). Et, ne putares sanguinem fundi exponendo determinat, id est *ad faciendas increpationes,* vel objurgationes, in populis. Et

VERS. 8. — « Ad alligandos reges eorum in compedibus, et nobiles eorum in manicis ferreis. »

Ad alligandos reges eorum in compedibus, [Aug.] id est in præceptis Dei, et ad alligandos nobiles eorum in manicis, vel vinculis ferreis, id est Dei mandatis, quæ dicuntur vincula ferrea dura, quia sunt et insolubilia. Ut est illud : *Quod Deus conjunxit, homo non separet* (Matth. xix). Et item : *Alligatus es uxori, noli quærere solutionem* (I Cor. vii). His vinculis ligantur gentium reges et nobiles sæculi ab infirmis et contemptibilibus hujus mundi, quos elegit Dominus, ut fortia confunderet, ipsosque implevit Spiritu sancto, et dedit eis frameas bis acutas ut ad Christi timorem nobilitium corda converterent, et sæculari nobilitate contempta pappetatem eligerent et nobilitatem in Christo. Voluit enim prodesse imperatori, de piscatore, non piscatori de imperatore. Per hos ergo ligavit reges et nobiles vinculis ferreis, ne progredierentur ad illicita. Et hoc est iudicium quod faciunt sancti, per omnes gentes. Unde subdit :

316 VERS. 9. — « Ut faciant in eis iudicium conscriptum : Gloria hæc est omnibus sanctis eius. »

PATROL. CXCI.

Ut faciant. [Aug.] Quasi dicat : Ad hoc habent gladios in manibus, ut faciant in eis iudicium conscriptum, id est a Patribus sancitum. Ista enim antea scripta sunt, et modo complentur. Legebantur enim aliquando nec fiebant; modo fiunt. Et concludit ita : *Gloria hæc est omnibus sanctis ejus,* ita, scilicet ut dictum est, scilicet per omnes gentes. Per totum mundum hoc agunt sancti, sic gloriantur, sic exsultant in faucibus, sic lætantur in cubilibus, sic exsultabunt in gloria, sic cantant canticum novum, sic dicunt alleluia corde, ore, vita. Vel ita : Hæc est gloria, quasi dicat : Ita et ita faciunt sancti. Et gloria hæc est omnibus sanctis ejus, id est ita consequentur æternam gloriam. [Cassiod.] Vel ita ab illo loco : *Exsultabunt,* et accipit totum de futuro, et prædicatur virtus Dei et potentia in gloria sanctorum; quasi dicat : Exsultabit mansuetos, et tunc sancti *exsultabunt in gloria,* id est in vindicta malorum. Vindicta enim peccantium gloria est sanctorum. Et *lætabuntur in cubilibus suis,* id est in divisis mansionibus, de quibus Dominus ait : *In domo Patris mei mansiones multæ sunt* (Joan. xiv). Et tunc erunt *exsultationes Dei in gutture eorum,* quia in corde et in lingua, non desinunt laudare Deum, a quo æterna habent, et *gladii accipites,* id est verbum Dei vel sententia iudicii de bonis et malis erunt, in manibus, id est in potestate eorum. Tunc enim potestatem verbi Dei accipientes cum Domino iudicabunt, sedentes super duodecim sedes. Et tunc vere fiet vindicta et increpatio in populis. Unde subdit, *ad faciendam,* etc, quasi dicat : Gladios habebunt, in manibus, *ad faciendam vindictam in nationibus,* et *increpationes in populis.* Ecce quanta gloria et gaudium sanctorum tunc erit, quando pauperes, qui erant hic derisui, habebunt hic potestatem vindicare in superbos. *Ad alligandos reges eorum in compedibus,* et *nobiles eorum in manicis ferreis,* quia tunc reges terræ et nobiles sæculi ligabuntur in compedibus, de quibus non erit liberum exire; ferent vincula ferrea, ut gravia ad portandum, et quæ non possunt rumpi, scilicet tormenta gehennæ, et sic fiet iudicium conscriptum, ut faciant. Quasi dicat : Ad hoc habebunt gladios, ut faciant in eis iudicium conscriptum, id est comprobatum ab angelis et universis sanctis, vel in pluribus Scripturæ locis memoratum. De quo Apostolus : *Nescitis quia angelos iudicabimus?* (I Cor. vi.) Et ne putes hanc potestatem esse solis apostolis, addit, et *gloria hæc,* scilicet potestas iudicii, *est omnibus sanctis ejus,* scilicet omnibus perfectis, qui pro Christo omnia terrena reliquerunt.

COLLATIO IN PSALMUM CXLIX : « CANTATE DOMINO
CANTICUM NOVUM, » etc.

VERS. 2. — *Filiæ Sion.* Tametsi idem polleant filii Sion, et filia Sion, manifestum est tamen in Hebræo et in Græco esse filii Sion, ac sic omnes interpretes legunt בני ציון BENE SION, Ἴοι Σιών. Denique, Scriptura subinde nunc dicit *filios Sion,* nunc *filias.* Atqui admonemur a D. Hieron. ad Sioniam, ubi nulla est sensus mutatio, declinare superfluas contentiones, quas dicit esse inentias.

VERS. 3. — *In psalterio*. Hebr. כִּנּוֹר *CINNOT*, id est cithara. Sed scribit Hieronymus ad Marcellam in ea epistola quæ disserit quid sit SELAH Hebræis, quod tunc temporis psalmi juncta voce ad organum canebantur. Ob id non debet esse mirum, quod acceperint psalterium pro cithara.

VERS. 7. — *Exultationes Dei*. Hebræus et Græcus habent exultationes, ac ad eundem modum le-

git Arnobius. Heb. רוֹמְמוֹת רֹמְמוֹת *ROMEMOT*, Græcus, ὑψώσις. D. tamen Augustinus legit *exultationes*. Et ne quis causatur scriptoris vitium, semel et iterum repetit in enarratione, jungens ei quod mox dixerat, *lætabuntur in cubilibus suis*. Utcumque fuerit exultationes Dei, et exultationes sunt ejus laudes. Proinde parvi refert.

PSALMUS CL.

PSALMI TITULUS : « ALLELUIA. »

Laudate Dominum in sanctis ejus. Titulus : *Alleluia*. Psalmus iste est tertius eorum. Qui sunt sine divisione. Atomus enim est hic psalmus, in quo intenditur, ut laudetur Deus, quia congregavit sanctos, et deposita fragilitate suæ inagini restituit, et jam conformes gloriæ suæ in beatitudine locavit, ubi est omnis abundantia. Hic ergo agitur de laude Dei in sanctis ejus, qui glorificati sine fine laudant. Monetur enim civitas Dei, scilicet unitas omnium sanctorum, ore et animo canere. In hoc culmen divinæ laudis, omnis psalmodia perducitur, quæ laus hic nuptiali dulcedine decantatur. Quibus ergo Propheta in principio libri hujus recte conversationis formam ostendit, jam in illa crelesti Jerusalem receptis dicit in eis laudandum esse Deum, quia omnia eis dedit, sic incipiens :

VERS. 1. — « Laudate Dominum in sanctis ejus ; laudate eum in firmamento virtutis ejus. »

Laudate Dominum in sanctis ejus, pro his quæ sanctis suis dedit. *Laudate eum in firmamento virtutis ejus*, id est pro eo, quia morte sua diabolus superavit, et credentes ad cælum perduxit. Et

VERS. 2. — « Laudate eum in virtutibus ejus ; laudate eum secundum multitudinem magnitudinis ejus. »

Laudate eum in virtutibus ejus [Cassiod.], vel in potentatibus ejus, scilicet quia omnia sunt subjecta sub pedibus ejus, cui flectitur omne genu, cœlestiam, terrestriam et infernorum, sicut Apostolus ait (Philipp. 11). *Laudate eum secundum multitudinem magnitudinis ejus*, sed quomodo hoc fieri potest, cum ejus magnitudinis non est finis? Sed spiritualibus et sanctis dicitur hoc qui sine fine laudant. Et cum non sit finis magnitudinis ejus, secundum eam laudatur, cum sine fine laudatur. Et est laudate eum secundum multitudinem magnitudinis ejus, id est sine fine, sicut non est finis magnitudinis ejus. [Cassiod.] Quomodo autem laudari debeat per similitudines mysticas usque ad finem psalmi dicit, subdens :

VERS. 3. — « Laudate eum in sono tubæ, laudate eum in psalterio et cithara. »

Laudate eum in sono tubæ, laudate eum in psalterio et cithara. [Cassiod.] Quasi dicat : Tuba concrepet regi, psalterium canat Deo, cithara cum reliquis instrumentis canat sponso. Tuba enim terribilis, vel in bello sumitur, vel in adventibus regum apparatur. Psalterium in laudibus Dei sonat, et a summo red-

dit sonum. Cithara sponso cantat, et ab imo sonat. Hæc omnia humanis actibus comparata, id est considerata, juxta usum humanorum actuum, figuratim ibi dicuntur laudes Dei personare. In tuba enim res esse significatur ; in psalterio, Deus ; in cithara, sponsus. Et est sensus : Laudate eum in sono tubæ, id est laudate ut regem ; quia vos in bello diaboli vincere fecit. Et, laudate in psalterio, id est ut Deum, quia vos fecit summos. Et laudate eum in cithara, id est ut sponsum, quia vos ab imis liberavit.

VERS. 4. — « Laudate eum in tympano et choro ; laudate eum in chordis et organo. »

Laudate eum in tympano et choro, [Aug.] id est in carne mutata, et vocum cordiumque concordia. Tympanum fit de corio extenso in ligno. Chorus vero est temperata vocum collectio. *Laudate eum in chordis et organo*. Chordas ponit pro omni instrumento musico, quod chordarum tensione sonat. Organum est quasi turris fistulis diversis fabricata, flatu follium sonans. [Cassiod.] Et, ut hæc omnia de hominibus acciperes, ad os hominis venit ; et expensens quid sit laudare in chordis et organo, scribit :

VERS. 5. — « Laudate eum in cymbalis bene sonantibus ; laudate eum in cymbalis jubilationis. Omnis spiritus laudet Dominum. »

Laudate eum in cymbalis bene sonantibus. [Aug. . Cassiod.] Cymbala bene sonantia labia nostra sunt, quæ cordi concinna, in laudibus Dei bene sonant, in quibus est similitudo cymbalorum, et harmoniam reddunt. Et ideo inter instrumenta musica bene sunt. Ad litteram, cymbala bene tinnientia sunt et permistis metallis parvissimæ phalæ, quæ acutissimo reddunt, et harmoniam faciunt. [Aug., Cassiod.] Et ne putes esse cymbala ista sine anima adhibita. *Laudate eum in cymbalis jubilationis*, id est in hinc jubilo intus conceptum extra monstrantibus. Et quia omnia spiritualiter intelligi vult, apto fine concludit *omnis spiritus*, scilicet angelicus et humanus, *laudet Dominum* ; non caro et sanguis, quæ non possidebunt regnum Dei, non ambitus sæculi ; sed quod est in natura rerum sublimius ad laudem manentur, quod scilicet cœlestia sapit, æterna capit, acerbis spiritus brevis et perfecta scientia de modo divini laudis in hoc psalmo docetur, scilicet ut Deum spiritualiter omnia laudent. [Aug.] In his totius musicæ perfectio est. Etenim flatus in tuba patens in cithara ; et in cymbalis, vox in choro. Quibus musicis instrumentis significatur spiritualis harmonia quæ non auribus sed pura mente advertitur. Vel et

ab illo loco : *Laudate eum in firmamento virtutis ejus*, id est quia sanctos ita firmavit sua virtute, ut amplius non moriantur. Virtus ejus est in hoc firmamento. Est enim virtutis magnæ quod sancti jam non moriuntur, et mors eis ultra non dominabitur (Rom. vi). Et *laudate eum in virtutibus*, vel in potentatibus ejus, id est pro potentatu quem sanctis suis contulit. Potentatus enim Dei quem fecit in eis, dicitur quod regnant cum illo in æternum; et ipsi sancti sunt multitudo magnitudinis ejus. Unde subdit, *laudate eum secundum multitudinem magnitudinis ejus*, id est sanctos, quia eos magnos fecit, et tam multos, scilicet millia millium. Unde : *Millia millium ministrabant ei, et decies centena millia assistebant ei* (Dan. vii). Idem ipsi sancti sunt in omnibus musicis instrumentis significati, quæ ponit pro significantia divinæ laudis, id est ut significet ea pro quibus laudare debent et quomodo. Et a tuba incipit, dicens : *Laudate eum in sono tubæ*, id est propter excellentissimam laudis claritatem quæ in vobis est, *laudate eum in psalterio et cithara*, id est de cœlestibus et terrestribus, tanquam eum qui fecit cœlum et terram. Psalterium enim a superiori sonat, ut dictum est, cithara ab inferiori. Ideoque per psalterium cœlestia, per citharam terrestria significantur. *Laudate eum in tympano*, id est in carne mutata, quæ est sine omni corruptione. Tympanum enim fit decore siccatō et infirmato. *Et choro*, id est in pacata societate. Et *laudate eum in chordis*, id est in carne jam a corruptione liberata, quam ante per tympanum significaverat; *et organo*, id est in concordi diversitate. Organum est generale nomen omnium musicorum vasorum, licet usu dicatur organum quod inflatis follibus sonat. Chordæ vero sunt caro jam a corruptione libera, quibus addit organum, non ut singuli sonent, sed ut diversitate concordissima consonent, sicut fit in organo. Habebunt enim sancti tunc differentias suas consonantes, non dissonantes, id est consentientes sicut et diversis vocibus, sed non adversis fit cantus suavis. *Laudate eum in cymbalis bene sonantibus*. Cymbala invicem se tangunt ut sonent. Ideo labiis nostris a quibusdam comparantur, sed melius in cymbalis intelligi puto illos qui invicem se honorantes dant iaudem Deo. Et est, *laudate eum in cymbalis bene sonantibus*, id est in his quæ se invicem momentes et honorantes laudant Deum et delectant. Et notandum quia tria sunt genera sonorum, 17 quorum nullum hic præmittitur. Fit enim unus voce, ut per chorum; flatu, ut per tibiam; ultiu, ut per citharam. Hæc omnia ad hymnos nuntiales pertinent, sed per similitudines non proprietas referuntur ad Dei laudem in sanctis ejus. Ideo ne putes cymbala sine anima hic intelligi, addit : *Laudate eum in cymbalis jubilationis*. Est enim jubilatio ineffabilis laus quæ non nisi ab anima percipitur. *Omnis spiritus laudet Dominum*, qui non si spiritualiter laudandus est.

Sciendum quia psalmus iste centesimus quinquagesimus est. Nunc enim librum David composuit in numero centum quinquaginta psalmorem, per hæc nobis magnum commendans sacramentum, quod patebit si quindenarii non ignoretur mysterium. Quod enim valet quindecim in ordine singulorum, id est unitatum, hoc centum quinquaginta in ordine denariorum, et mille quingenti in ordine centenariorum, et quindecim millia in ordine millenariorum, quia, sicut quindenarius ex quindecim unitatibus subcrecit, sic centum quinquaginta ex quindecim denariis, et mille quingenti ex quindecim centenariis, et quindecim millia ex quindecim millenariis. Ideoque quod significatur per quindecim, hoc idem per centum quinquaginta, et per alios duos numeros significatur. Cognito ergo sacramento quindenarii reliquorum non latebit mysterium. Quindecim itaque significat duorum Testamentorum concordiam. Constat enim ex septenario et octonario. Septenarius autem significat Vetus Testamentum, quia in Veteri Testamento observabatur Sabbatum, qui est dies septimus, et septima septimana, et septimus mensis, et septimus annus septimæ decadis, qui jubileus dicitur. Octonarius vero ad Novum Testamentum refertur, quia in Novo Testamento Dominicus dies observatur, qui est octavus post septimum. Idem est et primus post Sabbatum; et primus in primarum conditione, secundum hoc mysterium est numerus psalmorem. Ideo enim centum quinquaginta sunt, qui numerus eodem adnotatur mysterio quo quindenarius, ut ostendatur libri hujus doctrina, utrique consonare Testamento. Ecce quare hoc numero psalmi conscripti sunt.

Nunc animadvertendum quare per quinquagenas et per tres hoc opus distinguatur. Ideo per quinquagenarium distinguitur, quia hic numerus magnis ac diversis adnotatus est sacramentis. Constat enim hic numerus, scilicet quinquaginta de septima septimanarum, id est de septem septenariis, addito uno, tanquam ipso octavo, ad determinandum quinquagenarium. Per septenarium vero septiformis Spiritus figuratur, et per ipsum quoque quinquagenarium, quia tot diebus completis post resurrectionem venit Spiritus sanctus super congregatos in Christo, qui Spiritus septenario numero præcipue in Scripturis commendatur. Hoc igitur numero distincti sunt psalmi, ut significetur nos septiformis gratiæ Spiritus sancti fieri participes, si doctrinam psalmorem custodiamus. Ideo etiam hoc numero fit psalmorem distinctio, quia hic numerus, scilicet quinquaginta in quadraginta et decem dividitur. Unde et Christus eum sic divisit, qui quadragesimo die post resurrectionem in cœlum ascendit. Inde post decem dies Spiritum sanctum misit. Per quadraginta vero temporalis habitatio hujus mundi ostenditur. Et lex Moysi per quaternarium ostenditur. Per denarium lex. Quaternarius enim in quadragenario, et ex quatuor et decem in se ductis multiplicato prævalet quantum

ad significationem. Quatuor enim partes habet mundus et annus, et quatuor sunt elementa, ex quibus omnia corpora constant : denarius autem legem significat propter Decalogum mandatorum, quæ fuerunt scripta in tabulis. Huic autem numero, scilicet quadragenario, additur denarius, ut quinquaginta compleantur. Denarius viro vitam æternam significat. Constat enim ex tribus et septem. Ternarius ad sanctam Trinitatem refertur. Septenarius vero qui constat ex tribus et quatuor ad duplicem hominis naturam, qui constat ex anima et corpore. Ad animam pertinet ternarius propter triplicem vim animæ; quaternarius pertinet ad corpus propter quatuor elementa. Tunc igitur æternitatis beatitudo in nobis perficietur, cum utriusque naturæ nostræ sabbatismo potiti Trinitati increatæ jungemur. Addito ergo denario quadragenario velut mercede, pro impleta in hac vita lege Dei reddita, ipsa æternitas figuratur. Ideo ergo hoc numero psalmos distinxit, ut significet eos qui in presenti hujus psalmodiæ doctrinam servant legem implere, et denario æternæ vitæ in futuro coronari, assignata gemina ratione, quare per quinquaginta distincti sunt psalmi. Videndum est quare distinguantur per tres quinquagenas. Ideo scilicet ut insinuetur beata Trinitas, quæ omnia prædicta præstat. Donat enim septiformem gratiam, juvat ad implendam legem, et in futuro remunerat, sicut cum trinitas multiplicat quinquaginta, faciunt centum quinquaginta, qui numerus omnium psalmoreum est summa et plenitudo.

(189) Quæri quoque solet utrum unus sit liber Psalmoreum, an plures. Hieronymus quinque libros dicit esse propter quinque distinctiones, quæ sunt per fiat, fiat. Cui obviare videtur quod dicitur in Actibus apostolorum : *Sicut scriptum est in libro Psalmoreum (Act. 1)*, non in libris dicit, sed in libro dicit, quasi unus sit liber, non plures, quod tamen superiori non repugnat. Bene namque multi libri, unus liber dicuntur, ut multæ Ecclesiæ una, et multi cæli unum cælum. Unde Scriptura dicit quod aquæ sunt supra firmamentum, id est cælum (*Gen. 1*). Et eadem ait : *Et aquæ, quæ super cælos sunt*. Idem significans per cælos et firmamentum, id est cælum. Potest etiam dici in libro Psalmoreum, id est in aliquo libro illorum quinque, quod tamen in usu locutionis vel non est, vel raro est. Duodecim prophetarum etiam unus liber dicitur, et omnes etiam canonicæ Scripturæ a quibusdam unus liber esse dicuntur, eo quod mirabili et divina unitate concordent. Illud quoque non vacat, sed magna consideratione dignum videtur, quod primus quinquagesimus agit de penitentia; secundus, de mi-

A sericordia et iudicio; tertius, de laude Dei in sanctis ejus. Isti sunt namque tres status religionis Christianæ. Sic enim ad æternam beatamque vitam tendimus. Prius per penitentiam peccata damnamus, vocante Deo ad penitentiam, quos apud se in pecculo prædestinavit. Inde per misericordiam justificati bene vivimus, ne iudicium in futuro timeamus, Deo vocatos justificante hic per misericordiam et timorem iudicii, in quo iudicio de civitate Domini disperdentur omnes qui operantur iniquitatem. Tandem ad vitam glorificati intramus, ubi Deum sine fine laudamus, ad hoc etiam, id est ad hos tres status designandos, quod Dominus ait in Evangelio : *Ecce ejicio dæmonia, et sanitates perficio hodie et cras, et tertia die consummor (Luc. xiii)*.

B Dæmonia eiecit cum nos a peccatis penitentiam solvit. Sanitatem perficit cum per misericordiam juste vivere facit. In futuro consummabitur, cum nos coronabit. Quos status etiam in sua passione et dormitatione et evigilatione ostendit. In cruce enim patiendo, de diabolo triumphavit, in sepulcro quævit, in resurrectione exsultavit : ita et nos penitentia qua vincimus diabolum, cruciat. Justitia qua a malis quiescimus, tranquillat. Vita æterna, ubi videtur Deus sicut est, glorificat atque jucundat. Penitentia igitur vox est : *Miserere mei, Deus*. Justitiæ vox est : *Misericordiam et iudicium cantabo tibi, Domine*. Vitæ æternæ vox est : *Omnis spiritus laudet Dominum*.

C . COLLATIO IN PSALMUM CL : « LAUDATE DOMINUM IN SANCTIS EJUS, » etc.

VERS. 1. — *Laudate Dominum in sanctis ejus*. D. Hieronymus, in sancto ejus; alii, in sanctitate, sive sanctuario ejus; Septuaginta, *ἐν τοῖς ἁγίοις*. Hæreticus posset calumniari hunc locum, si quispiam adduceret ad causam honoris sanctorum. Sed quantum sunt infinita loca alia, quibus certo certius demonstratur sanctos esse venerandos honore debito, non tamen extra viam hic locus ad hoc citaretur, vel juxta veritatem Hebraicam. Nam, qui sic vertunt, intelligi volunt de sacrario cælesti, ut adnotat Munsterus in scholiis. Nemo autem Catholicus potest dubitare virum sanctum esse Dei templum, juxta Epistolam 1, Cor. 3 et 6. Et Chaldaeus interpretatur, *in domo sanctuarii ejus*. Adde psalm. cxliii, ubi psallimus : *Facta est Judæa sanctificatio ejus*. Hebræi legunt *לְקוֹדֶשְׁךָ*, id est si reddas ad verbum, in sanctificatione ejus, quod hic legitur, *לְקוֹדֶשְׁךָ*. Insuper in principio psalmi cxlviii, dicebatur : *Laudate Dominum de cælis, laudate eum in excelsis*, non arbitror aliqua excelsiora esse ipsis sanctis, extra Deum super excelsum. Denique D. Chrysost. in hunc psalmum citans utramque lectionem, nihilominus interpretatur de sanctis. « Alius, inquit, in sanctos ejus, alius, in sanctificatione ejus. Aut de populo hic ait, aut propter vitam sanctam, et viros sanctos, aut propter sacerdotium. » Hæc ille.

(189) De libris Psalmoreum fuse in prologo.